RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI, SVMMIQVE INTER VETERES THEOLOGI, LIBRI XLII.

De operibus sanctæ Trinitatis, cùm luculentißimis capitulorum argumentis, cunctisq; scripturarum locis, nunc demum diligenter recogniti, & pristinæ integritati restituti.

Tres primi Commentariorum Libri, Patri in diuinis attribuuntur: Triginta subinde, Filio: Reliqui verò IX. sancto Spiritui.

Librorum ordinem ac numerum, Folium sequens indicabit.

ANTVERPIAE,
Excudebat Ioannes Loëus, Expensis Viduæ Arnoldi Birckmanni, Anno M. D. LXV.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO CÆSAREO.

Priuilegio Cæſ. Maieſtatis.

Conceſſum eſt Seruatio Saſſeno typographo Louanienſi iurato, vt proximo Sexennio ſolus excudat, & diſtrahat volumen Ruperti abbatis Tuitienſis, de Operibus ſanctæ Trinitatis: Interdictumq; eſt omnibus Typographis ac bibliopolis, ne eodem ſexennio proximo alia impreſsione Volumen prædictum euulgent. Cuilibet præuaricatori confiſcatio iſtiuſmodi librorum, mulcta Centum Caroleorum in pœnam conſtituta. Cuius mulctæ pecuniariæ emolumenta ad eundem Seruatium Saſſenum pertinebũt. Iuxta antedictæ Cæſ. Ma. ſigillatas literas, Datas Bruxellæ, die X X. Octobris. Anno Domini M. D. XLVIII.

Subſignat. Per Imperatorem. Subſcrip. Verreyken.

D. Ruperti abbatis Tuitiensis vita, Auctore Iohanne Tritenhemio.

RVPERTVS abbas Tuitiensis cœnobij, iuxta Coloniam Agrippinam, ordinis S. Benedicti, natione Theutonicus, vir in diuinis scripturis spiritu sancto per visionem illustrante doctissimus, & secularium literarum non ignarus, monachus sancti Laurentij Traiectensis, propter incredibilem eruditionem suam à Friderico Coloniensi Archiepiscopo inde assumptus, & in abbatem Tuitiensis monasterij sublimatus, multa præclara opuscula composuit. Ex eo siquidem tempore quo cœnobium in iuuentute sua ingressus est, tantùm se scripturis sanctis exercitauerat, vt nec dormiens quidem à meditandis illis videretur posse quiescere, quin lingua & labia eius quasi legendo mouerentur. De cuius opusculis, ego tantum ad præsens reperi subiecta. Ad Cunonem abbatem Sigebergensem postea Episcopum Ratisponensem.

De victoria verba dei.	Lib.XIII.
In Genesim.	Lib.IX.
In Cantica Canticorum.	Lib.VII.
In librum sancti Iob.	Lib.X.
De sancta Trinitate in vetus testa.	Lib.XLII.
In Apocalypsim Iohannis.	Lib.XII.
De officijs diuinis.	Lib.XII.
Meditationes de incendio Tuitien.	Lib.III.
In duodecim Prophetas minores.	Lib.XXX.
In euangelium Iohannis.	Lib.XIIII.
Apologeticum eiusdem operis.	Lib.I.

Nuper cum tu hospes op.
Quicunq; fideli animæ dum.
Qui contra hominem similem.
In Libros Regum de Dauid. Lib.XV.

Vt tu quoq; ô venerabi.
Ea quæ per anni circulum.
Ecce quomodo criminator.

In euangelium Matthæi.	Lib.VIII.
Super regulã S. Benedicti.	Lib.I.
Epistolarum ad diuersos.	Lib.I.

Denique fertur & alia plura scripsisse, & nouum & vetus testamentum pro maiori parte in multis libris explanasse, de quibus vsque in pręsens nihil vidimus pręter ea quæ signauimus. Claruit multa sanctitate, doctrina & miraculis coruscans, sub Henrico V. Anno domini, M. C X X I I I I. Et sub Lothario tertio moritur.

Librorum huius Tomi ordo

AC NVMERVS.

EPISTOLA RVPERTI

ABBATIS TVITIENSIS AD CVNONEM ABBATEM SIGEBERGENSEM. S. P. D.

QVICVNQVE fideli animæ, dum verbo incarnato quodlibet impendit officium pietatis, non indignandum esse, censet eiusdem verbi auctoritas, tam
Matt.26. vera quàm mansueta, cùm dicit: Quid molesti estis huic mulieri? Bonum enim opus operata est in me, nam semper pauperes, inquit, habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Nunquid enim, quia dixit, me autem non semper habebitis, & hoc dicto in cœlum abijt, idcirco iam caput & pedes eius vnguento pretioso nemo vngit? At tu idem, cuius magnitudinis non est finis, cuius cœlum sedes, cuius
Esa.66. scabellum pedum terra est, eodem ore tuo dixisti: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Ergo quodam quidem modo: me autem, inquit, non semper
Matt.vlt. habebitis, scilicet præsentia corporea, præsentia visibili, quodam autem modo vobiscum sum, ait, omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi, videlicet incircumscriptæ diuinitatis præsentia incorporea, præsentia inuisibili. Constat autem, quòd ea quæ tunc circa corpoream visibilemque illam præsentiam gesta sunt, eorum quæ sub ista incorporea & inuisibili præsentia ge-
Iohan.12. renda erant, præsignatiua fuerint. Mulier videlicet quæ fuerat peccatrix, dum pretiosum effunderet vnguentum super caput, & super pedes quoque, vt Iohannes refert, ipsius recumbentis, in domo pharisæi, ecclesiam de gentibus præsignabat, quæ nunc illud spiritualiter agit, admissa in
Rom.9. illam domum Iudaici populi, de qua Apostolus ait: Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres ex quibus Christus secun-
Ephe.2. dum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, amen. Illuc, inquam, admissa, ita vt idem Apostolus dicat: Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici
Vngere caput & pedes. dei, famatum hoc pietatis officium domino Iesu Christo spiritualiter impendit. Et alter quidem in actiua, aliter autem in contemplatiua vita. Nam in actiua vita, pedes tantùm vngit, dum pauperibus vel egenis pro nomine eius, cuius tanquam capitis membra infima sunt, corporalibus ministrat subsidijs. In contemplatiua verò caput & pedes eius gratiosius vngit, dum de fideli sanctarum radice, siue medulla scripturarum, pium conficiens sermonem suauiter tractat, quantum potest, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Itemque, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Cùm igitur tale quid facimus, ne indignentur discipuli domini, memores quia ipse dixit: Sinite illam. Quid illi molesti estis? Quod habuit hoc fecit, præuenit corpus meum vngere in sepulturam. Defensa est illo defensore, qui cor eius melius nouerat, fecitque securior de suo quod sibi complacuerat, expendit vbi voluit, & in quo voluit, quod de suo emerat. Quanto melius sic expendit, quàm si vendidisset Iudas, vt volebat, trecentis denarijs fur loculorum domini? Nunc enim domus impleta est ex odore vnguenti, quia vbicunque prædicatur euangelium, dicitur, & quòd hæc fecit in memoriam eius, fœtor autem furti & inuidiæ illius in æternum non delebitur. Nosti hæc pater mi Cuno abba venerabilis & venerabilium studiosissime literarum, quodque eo maius est, monachicæ columna religionis, qui in monte Sigebergensi, ad memoriam sancti archangeli Michaelis, iam ecce annum ab ordinatione tua agens duodecimum (qui est ab incarnatione domini millesimus centesimus septimus decimus, cùm indictione decima) Christo fideliter
Defensores Ruperti. obsequendo, bono hactenus imples odore domum domini. Nosti, inquam, hæc, nisi quia tu, imò per te Christus præsidio affuit, nimirum qui molesti fuere huic operi, tantummodo dictis, fremuissent etiam in me factis. Quasi paxillus tu mihi factus es, fixus in loco fideli, in quo spei meæ posit vasculum suspendi. Proinde actum est, credo, per prouidentiam dei & patris (sine quo nec vnus passer in terram cadit) vt in notitiam venirem tuæ charitatis & fidei, vtque postmodum, migraturus ab hoc seculo pater meus, vir vitæ venerabilis & sapientiæ memorabilis,
Esa.22. Berengarius abbas sancti Laurentij, in publico monte Leodij tuæ committeret fidei, tanquam pupillum tutori. Solus enim is qui nunc successit ei, vir fidelis & prudens Heribrandus, qui &
Matt.20. ipse literarum peritus pueritiæ meæ magister extitit, illuc vsque non posit mihi patrocinari, quo sicut scis inuidia peruenerat nominis mei. Recordabor ergo nunc clamoris mei, & somnij iure inter seria computandi, quoniam non dubito illud præsagium fuisse huius rei, quæ nunc accidit, quòd scilicet ille, quem iam dixi, moriturus in manu tua me dereliquit inimicitias sustinentem odientium me gratis. Recordabor, inquam, clamoris mei in nocturna visione

quando

quando clamabam ſicut in reſponſorio cantare didiceram, clamorem illum magnum & nouiſsimum B. Dioniſij Areopagitæ. Nunc iam domine per coronam martyrij cum fratribus meis ſeruis tuis ſuſpice me. Cantabatur neſcio quid de contra, & circa me, in medio quaſi magnę eccleſię choris fortiter & altiſsimè perſtrepentibus, & opprobria exprobrantium, atq; contendentium, quæ nunc ceciderunt ſuper me, illa cantationis imago per contrarium vaticinabatur. Stabam interim taciturnus & mitis, quia coniunctus eram lateri, & manu in manum tenebar iam dicti abbatis mei, cùm ecce ille quaſi alienæ manui, manum meam indidit miro modo, quem vix eloqui poſsim, videlicet tanquam in chirothecam ſingulis digitis meis in ſingulos manus illius digitos immerſis. Quid illa mihi manus, pater mi, niſi patrocinium ſignificauit tuæ charitatis? Ille enim rebus exceſsit humanis, & me, cōtra quem plurimi iam fuerant inciti, in manu tua, ſicut tutè ſcis, dereliquit. Cantabatur itaq; (vt iam dixi) & multiplicante cantilenam turba, vocalis fragor inualeſcebat. Erupi tandem in vocem magnam, & altam, & mihi ipſi pro ſua pulchritudine & compoſitione valde auditu mirabilem, omnium oculis in me conuerſis decantans iam illud dictum reſponſorium B. Dioniſij me manu deducente, quam iam dixi, manum tuam figurante, vt nunc res ipſa probauit. Tua nanque poſt deum ope maximè tutus, & fretus teſtimonio, ecce reſpondeo exprobrantibus mihi verbum. Et dum facis ocium ſcribendi, auctoritatemq; concedis ſuperno muneri, quod mihi aſpiraſſe ſpontè teſtaris, ad auditū publicum procedit hoc opus, quòd ante te cognitum incœperam ad gloriam, & honorem ſanctę & indiuiduæ Trinitatis. Propoſueram enim tripartitum hoc facere, ab initio primæ creationis vſque ad finem ſeculi, ita videlicet, vt primùm ab ortu primæ lucis vſque ad lapſum primi hominis. Secundum ab eodem lapſu primi hominis vſq; ad incarnationem vel paſsionem ſecundi hominis Ieſu Chriſti filij dei. Tertium extunc vſq; ad ſeculi conſummationem, id eſt, generalem mortuorum reſurrectionem eiuſdem operis diuiduum ſit. Et primum quidem patris, ſecundū filij, tertium proprium eſt ſpiritus ſancti. Fecimus ergo de proprio patris opere, à prima creatione. i. ab initio quo creauit deus cœlum & terram, vſque ad id quod Adam de paradiſo eiectus eſt, libros tres. Deinde de proprio filij opere, quo à iuſtitia vel morte Abel paulatim per figuras & viſiones propheticas nobis appropinquans verbum domini, peruênit vſque ad ſuſceptionem carnis, & mortem crucis, libros triginta. Deinde de proprio ſpiritus ſancti opere, ſcilicet ab incarnatione eiuſdem Chriſti filij dei viui, quem de ſpiritu ſancto virgo concepit incorrupta, vſq; ad finem ſeculi, libros nouem, ſimul fiunt libri quadraginta duo. Verba ergo ipſa quæ fiunt huiuſmodi: Nunc iam domine per coronam martyrij cum fratribus meis ſeruis tuis ſuſcipe me, iuuant fateor, dulcemq; mihi faciunt hanc ollam ſpei meæ, quia videlicet per coronam martyrij, idem eſt, ac ſi dicam, per victoriam teſtimonij, licet magis teſtimoniū perlatum vſque ad effuſionem ſanguinis Græco nomine martyrium propter inſigne ſignificationis ad augēdum appellari complacuerit. Porrò teſtimonium veritati quicunque perhibent, certiſsimè ab ipſa ſunt veritate coronandi, quæ & cùm ipſis fratribus meis, ſeruis ſuis, me ſuſcipere & annumerare dignetur, teſtimonium ſibi perhibentem voce & literis. Inter eos tibi & omnibus ſit pars in iſto, & in omni bono & fideli ſermone domini, per quos Chriſto ſuffragante animæ meæ, & quodammodo dicente: Bonum opus operata eſt in me, præuênit enim corpus meum vngere in ſepulturam, videlicet non iam meam, ſed ſuam, licuit & vacauit mihi vtcunque & vbicunque cœptum opus triennio perficere, quod ſancta Trinitas cui dicaui illud, dignetur in odorem ſuauitatis acceptum habere.

Diuiſio huius operis.

Corona martyrij.

EPISTOLAE FINIS.

RERVM ATQVE SENTENTIARVM, QVAS IN HVIVS OPERIS VOLVMINE EST INVENIRE MAGIS MEMORABILES, INDEX COPIOSVS, ET ACCVRRATE COLLECTVS.

Angelica

B.

Consilij

Libidinis

Phezieli

Samue-

T.

V.

FINIS.

Post Folium 236. attendendus est foliorum Numerus, quia in principio libri Regum repetitur Numerus 201.

Prologus Ruperti in libros DE SANCTA TRINITATE ET OPERIBVS EIVS.

FACIES Moysi cum vbiq; ex collocutione dei splendida sit, & idcirco figuratiuis cum vocibus sensum suum, qui per faciem intelligitur, velare oportuerit, tum verò in creatione mundi tanti splendoris est, quantū ferre nequaquam potuissent vniuersi filij Israel, nisi illum grossiori textu literæ, quasi pannis infantiæ obuoluisset. Narrat enim nobis, inquantum homo expraedicta dei collocutione discere potuit, illam ineffabilem geniturā filij dei, de qua dicit ipse deus pater in Dauid: Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Nihilominus & illos septem spiritus dei dinumerat, quos hodie missos in omnem terram sancta catholica nouit ecclesia. Scilicet spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritum consilij, & fortitudinis, spiritum scientiæ, & pietatis, & spiritum timoris domini. Hæc sine dubio si absque velamine palam omnibus scripsisset, sicut nunc vbique in toto mundo prædicatum est, ex quo iam glorificato Iesu, & spiritu dato, reuelata facie gloriam domini speculari licet profectò nimis cornutam faciem, nimium dei splendorem impatientibus lipporum oculis obiecisset. At ille velamen talis literæ, suæ faciei prudēter oppandit. Dixit deus, fiat, & factum est. Septies dixit, & septies dictionis suæ bonitas sibi complacuit, & septimo die requieuit. Hoc talis literæ velamine subiecto inuenies illud quod ait, dixit deus, fiat, hoc ipsum esse quod ait pater in Dauid: Eructauit cor meum verbum bonum, vel quod dixit Euangelista Iohannes de verbo, quod in principio deus apud deum erat, omnia per ipsum facta sunt. Porrò septem boni operis eius species, septem dies dei sunt. Quia videlicet propter bonitatem suam, quæ est septiformis spiritus sanctus, hoc verbum de corde suo pater genuit, quia septies dixit, & dicendo septem opera valde bona fecit. Licet autem futura sit octaua dies, nihilominus tamen, operis dei septem sunt dies, quia videlicet homo, cuius vniuersalis resurrectio dies octauus est, non in alia, sed in ipsa qua conditus fuit specie, resurrecturus est.

Psal.44.

2.Cor.3.

HOrum dierum singuli ex vespere constat & mane, quia profectò omne quod factum est in verbo dei erat antequam fieret. Nam quod factum est, inquit euangelista, in ipso, vita erat. Et vespere quidem erat, cum adhuc quod factum est, solummodo vita esset in ipso: quia videlicet, latebat in secreto dei luminosa faciendi hæc omnia potestas vel præscientia. Tunc autem mane splendidum venit, quando hæc vita quæ in ipso erat, in actum vel species rerum patenter effulsit. De his omnibus suis in locis plenius dicendum est.

Iohan.1.

IGitur adorandam sanctæ trinitatis gloriam, in hac peregrinatione quærentes, operum ipsius speculum sensibus nostris admouemus, vt quia pro conditione mortalitatis infirmos adhuc oculos in splendorem maiestatis eius figere non valemus, saltem opera eius contuentes in lumine eius aliquantulo, sine errore ambulemus. Est autem tripartitum eiusdem trinitatis opus, à conditione mundi vsque ad finem eius. Primum est ab exortu primæ lucis, vsque ad lapsum primi hominis, Secundum, ab eodem lapsu primi hominis, vsque ad passionem secundi hominis Iesu Christi filij dei. Tertium à resurrectione eiusdem vsq; ad seculi consummationem, id est, generalem mortuorum resurrectionem. Et primum quidem patris, secundum autem filij, tertium verò spiritus sancti proprium opus est. Planè inseparabilis trinitas, vnus deus, inseparabiliter operatur. Veruntamen singulis horum, id est, patris, & filij, & spiritus sancti, sicut personæ proprietas, ita & in perfectione mundi consideranda est actio propria, videlicet vt patris creatio, filij redemptio, sancti spiritus proprium sit opus creaturæ innouatio. Denique cum pater per verbum omnia facit, & spiritus sanctus superfertur aquis, cooperantur quidem duæ personæ vni operanti, veruntamen ipsa verbi dictio, vel spiritus emisio, propria patris actio est. Item cum filius .i. verbum patris, ad saluandum mundum ingreditur, pater quidem illud de corde suo eructat in vterum virginis, & spiritus sanctus corpusculum illi de materna substantia compingit, & sic duæ personæ cooperantur vni operanti: veruntamen sola filij persona est, quæ carne induitur, pariterque moritur. Nihilominus cum spiritus sanctus per eiusdem filij passionem in peccatorum remissionem datur, pater quidem vt ille protedat, viscera sua super nos hactenus iustè cōtenta, misericorditer laxat, & rediuiuus filius hominibus insufflat, & sic duæ personæ vni cooperantur: veruntamen propria spiritus sancti persona patris & filij donum vel gratia est, tota exornatio creaturæ rationalis est.

Tripartitū opus Trinitatis.

ERit itáque in honorem patris, & filij, & spiritus sancti, hoc opus tripartitum. Prima pars de primorum hebdomada dierum. Secunda, de hebdomada sequentium mundi ætatum. Tertia

tia de gemina resurrectione mortuorum, vndè vtraq; hebdomada suppletur, & in octauam perficitur. Prima nanq; resurrectione animarum, quę est remissio peccatorum, mors peccati, quę est post septem dies admissa, deletur: secunda resurrectione corporũ mors omnis carnis per septem ætates mundi mortuorum absorbetur.

Apocal. 4. & 5. His ita propositis, iam nunc aspiciendum est ad ostium apertum in cœlo, & ad sedem positam in eo, & supra sedem sedens, qui omnia condidit, exorandus est, per septem lampades ardentes, quas ante thronum suum appendit, & per septem cornua, totidemq; oculos agni, qui est in medio throni sui, vt prædictum creaturæ ornatum, ter septenarium dignè nobis disserere præstet, secundum veritatem libri magni, quem de dextera eius idem agnus accepit, & aperiens vt solus erat dignus, septem eius signacula soluit.

FINIS PROLOGI.

Ruperti Abbatis Tuitiensis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quòd extra se sancta Trinitas non habuerit exemplar, vt conderet hæc tria, cœlum, terram, & omnem ornatum eorum. CAP. I.

SCRIPTVRARVM omnium vertex sublimis liber Geneseos sic incipit. (In principio creauit deus cœlum & terram.) Duobus istis scilicet cœlo & terrę postmodum adijcit tertium, dicendo: (Igitur perfecti sunt cœli & terra & omnis ornatus eorum.) Sanè cœli nomine, inuisibilis illa sanctorum angelorũ patria, terræ autem vocabulo visibilis iste mundus designatus est. Porrò, ornatus cœli angelica creatura, terræ autem cum cætera quæ nascuntur vel sunt in ea, tũ præcipuè genus humanum. est. Quod habuit exẽplar faciens hæc tria, nisi seipsum, deus vnus, qui est trinitas? Plane nõ ideas, .i. formas, quas philosophi seculares effinxerunt, sed seipsum pater deus, seipsum (inquam) attendit deus vnus pater & filius, cum eo, quo pariter vterque naturaliter ornatus est, sancto spiritu: dum non solum cœlum incorporeum, sed etiam corpulentam creauit substantiam terræ, & vtrumque simili compsit ornatu, cœlum scilicet angelicis spiritibus, terram autem implens hominibus, quos æquales angelis esset facturus. Cœlum quippe & terra dum crearentur, iam tunc in consilio creantis, cui non accedit consilium nouum, illud placitum erat, vt dei filius terrenam substantiam indueret, ac proinde cœlum rectè secundum personam patris, terram autem creatam esse intelligimus secundum personam filij, vtriusq; autem, scilicet cœli & terræ, ornatum eorum secundum propriam personam spiritus sancti esse factũ, ex eo maximè liquet, quia priusquam mundi creaturam ornari cœptũ esset, spiritus dei, inquit scriptura, ferebatur super aquas, & exinde septiformi ornatu expleto, requieuit (ait) deus ab omni opere suo, videlicet eo quòd illam efficaciter creaturam in opere artis suæ esset assecutus, super quem requiescere haberet spiritus eius, qualem facere vel inuenire gestiens, ante super aquas ferebatur. Igitur non extrinsecus quæras, aut suspiceris fuisse exemplar, siue quas dixerunt sapientes huius seculi, creaturis adiutrices ideas, quia profectò, cum præter deum nihil existeret, sola sibi, vt hæc tria faceret, exemplar fuit trinitas. *Ideæ Platonis.*

Cur dicatur Genesis. CAP. II.

IAm antequam ipsa scripturæ verba ingrediamur, quęrendum est, vndè vel cur liber iste Genesis vocetur. Etenim titulus iste bene perspectus, verè secundũ nomẽ suũ libri huius celsum illuminat caput. Dicitur enim titulus à titane, id est sole, quo mundus iste illuminatur, quia videlicet præscriptione, quã titulum dicimus, quasi præmisso lumine, libri sequentis introitus aperitur. Vndè ergo liber iste Genesis dicitur? A generationib' cœli & terræ, imò à generatione illius diei, quo istæ generationes creatæ sunt, antequã fierent, sicut in hoc libro scriptũ est. Istę generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnem herbam regionis priusquam germinaret. Quis est iste dies, in quo hæc creata sunt, antequam orirentur siue germinarent, nisi ipse quem annuntiamus, diem ex die, diem (inquam) ex die, id est, verbum ex patre, in quo (sicut ait Euangelista) vita erat, quod factum est antequam fieret. Huius enim verbi generationem geminam, liber iste continet: alteram, quæ diuinitatis: alteram, quæ humanitatis est. Diuinitatis nanque genituram *Duplex generatio verbi dei.*

(sicut

(sicut iam in præfatione dictũ est) in eo tetigit, quod ait de singulis, dixit deus, fiat, & factũ est. Porrò, generationem humanitatis in eo liber iste patenter exprimit, quod ad Abraham loquens deus, benedicam (inquit) tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meę. Rectè igitur & nobiliter liber iste dicitur Genesis, quia cũ generationibus cœli & terræ, vtramq; eloquitur generationem, vnius eiusdemque dei, & hominis Christi filij dei. Nunc demum ipsa libri verba audiamus, ait. Gen. 22.

Quòd filius siue verbum, per quod cœlum & terra creata sunt, principium sit. CAP. III.

IN principio creauit deus cœlum & terram. Cum ipsa creatio principum mundi sit, cur sic dictum est, in principio creauit? Idem enim est, ac si diceretur, in principio principium fecit, sed si hoc modo vulgariter hic accipias principium, cum dicitur, in principio creauit, vitium est in superfluitate dictionis. Bene ergo hoc loco principium sic accipitur, tanquam proprium quoddam filij vocabulum, quia videlicet sic ipse voluit, qui cum interrogaretur à Iudæis: Tu quis es? Principium (ait) qui & loquor vobis. Nam verè in hoc principio creauit cœlum & terram deus, quia omnia per ipsum facta sunt. Hoc & alia scriptura fatetur, cum dicit, omnia in sapientia fecisti, quæ videlicet sapientia non est alia quàm verbum dei, verbum deus, qui (vt iam dictum est) seipsum principium nuncupauit. Non quidem natiua scripturæ huius lingua, scilicet hebraica filium & principium eadem voce significat, filius quippe ben, principium verò bresith dicitur in illa lingua, sed & hoc dicimus quòd & si non voce, sensu tamen filius principium est. Filius est, quia de deo natus, Principium, quia creaturarum omnium prima & efficiens causa esse probatur. Itaq; in principio, id est, in filio, in verbo suo, in sapientia sua creauit deus cœlũ & terram. Creauit, inquam, id est, non vt philosophi gentilium variè putauerunt, sibi coæuam habuit Hylen, siue materiam, sed de nihilo fecit cœli & terræ substantiam. Quòd si quis obijciat, hominẽ quoq; cum non de nihilo, sed de terra factus sit, creatum dici, sicut scriptum est: Et creauit deus hominem ad imaginem suam, ad imaginẽ dei creauit illum, vel quod item dictum est, creauitq; deus cete grandia. Dicimus ad hæc, rectè dictum, eo duntaxat respectu, quia iam ipsa, de qua productæ vel sumptæ sunt species, creata fuerat materia, quibus nominibus, scilicet cœlo & terra (vt supra dictum est) significari vniuersam creaturam visibilem & inuisibilem simul, Et nihil excipi, ex symbolo quoq; comprobatur apostolico, quo cum dicimus, credo in deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, nihil creaturarum adijcientes, cuncta his nominibus visibilia simul & inuisibilia, nos comprehendisse non dubitamus. Nam in alio nihilominus catholico fidei symbolo cum dicimus: credo in vnum deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, statim exponentes quid dixerimus cœli & terræ, subiungimus visibiliũ omniũ & inuisibilium. Igitur (quod dictum est) in principio creauit deus cœlum & terram, idem est ac si diceretur, per filium suum deus pater creauit omnium visibilium & inuisibilium substantiam vniuersam, talem adhuc, qualem subsecutus terram exprimit, terra autem erat inanis & vacua. Ioan. 8. Psal. 103.

Cur non dixerit deus, fiat cœlum, & fiat terra, sicut dixit, fiat lux. CAP. IIII.

QVare autem non dictum est, in principio dixit deus, fiat cœlum & fiat terra, & factum est ita: sicut postmodum dicitur, fiat lux, & facta est lux, &c. Ad quod tripliciter respondendum est: Primò, quia cum (vt iam dictum est) ipsum principium verbum dei sit, superfluum vel ineptũ fuisset dici, in principio dixit deus, tanq̃ si diceretur, in verbo suo dixit deus. Deinde quia verbum imperatiuum, quale est hoc quod dicitur fiat, incongruè promittit vbi nondum est aliquid cui imperetur, vel præceptũ ponatur. Nondum autem erat aliquid, si, vt verè credimus, & præsens scriptura testatur, cœlũ & terram creauit, id est, de nihilo fecit deus. Ergo ne nihilo pręceptum dedisse diceretur deus, quòd incongruè esset, rectè prius scribitur materiam qualemcunque confusam siue informem creauisse, & deinde præceptum rei iam existenti dedisse, vt discretas ac speciosas, quas nõ habebat, assumeret vel produceret formas. Tertium nihilominus & hoc sciendum, tantarum scriptorem rerum sic dicere debuisse, quatenus nulli vacaret suspicari, quod (vt supra dictum est) quidam de corde suo finxerunt philosophi, scilicet mundi quidẽ speciem, vel rerum quæ in mundo sunt, formas diuersissimas fecisse: verùm Hylen, id est, materiam, de qua cuncta hæc facta sunt, non à deo factam, sed deo semper fuisse coæternam. Igitur quomodo dici debuit, sic dictum est, quia in principio creauit deus cœlum & terram.

Quòd non sit mutabilitati ascribendum, quòd fecit deus mundum, contra eos, qui dicunt, mundum deo coæternum. CAP. V.

SEd hoc mutabilitati dei asscripserunt quidam, quod fecit istum, quia non erat, mundum, illi videlicet qui volunt, deo mundum esse coæternum. Dixeruntq; : Aut deo coæternus est mundus, aut certè mutabilis est deus. Si enim tandem aliquando fecit, quod in tantis æternitatis suæ spacijs non fecerat, profectò nouo cõsilio vsus est: ac proinde mutabilis est. Ad hæc inq: Verissimè, neq; mutabilis est deus, neque deo coæternus est mundus. Nunquid mutabilitate vtitur

quis, quando sapientiam suam nolens esse occultam, pulchram orationem vel quippiam eiusmodi, quod vtique in mente habet secretum, describit in charta per atramentum & calamum, & aduocat multos vt audiant sapientiam & intelligant vtilem scientiam? Nunquid mutabilis animi vicio dicendus est, pro eo, quia quod occultũ habebat, vtiliter fecit, in publico vt cognosceretur auditorio? Non vtique de mutabilitate culpandus, sed de beneuolentia collaudandus est. At verò mundus, & omnia quæ cœlo & terra continentur quædam clarissima sapientiæ dei signa sunt, quæ videlicet sapientia siue verbum sic erat in corde dei, priusquam ista fierent, sicut in corde tuo sapientia vel ars prius est, quàm notulis visibilibus aut opere aliquo illam significes. Vnde Euangelista, cum dixisset: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, statim adiecit, quod factum est in ipso, vita erat. Quæ videlicet sapientia dei, vt sciretur: vt esset vndè vel à quibus cognosceretur, creauit deus cœlum & terram, & posuit in cœlo angelos, & in terra homines, qui ex seipsis & cæteris quæ facta sunt, tantum artificem vtiliter cognoscerent: Ergo nisi tu nimium ingratus sis, non deum in hoc mutabilitatis accusas, sed de magna beneuolentia collaudas, & supplices gratias agas ei, quia propter gratuitam bonitatem suam in principio creauit deus cœlum & terram.

Quale in illo principio intelligendum sit cœlum. CAP. VI.

IAm quidem cùm audimus cœlum & terram, animalis homo, qui nunquam in cœlo conuersatus est, nec dicere potest cum Apostolo, nostra autem conuersatio in cœlo est, hic talis nec
Philip. 3. opinari potest qualis habitatio cœlum, sit vel fuerit mox vbi creatum fuit, quippe cum nec spiritualis homo quantumcunq; cœlestia contempletur, dum viuit, sufficienter dijudicare possit, nisi quia magnus & immẽsus locus, magna & spiritualis est patris domus, in qua ab initio mãsiones multæ paratæ sunt beatis angelis, & sanctis hominibus, vbi localis est, & localiter sedet secundũ verum hominis corpus, pontifex summus, qui penetrauit cœlos Iesus Christus filius dei. Cuius videlicet spiritualis habitationis comparatione terra est, quicquid carneis oculis cernitur: vt rectè per Psalmistam cœlum cœli dicatur, qui cum præmisisset: Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terram, statim subiunxit: cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum.
Psal. 113. Cœlum cœli dixit, eo quòd comparatione eius, hoc visibile firmamentum, quod secundo die factum est, nõ iam cœlum, sed terra, aut vt multum quidam terræ ornatus sit, quia videlicet illud inuisibile est, istud autem terrenis animantibus conspicabile est. Illud (inquam) cœlum cœli, quale factum sit, animalis homo nec opinari potest: terra autem fortè statim animo eius talis occurrit, qualis in sua forma conspicitur, scilicet herba virenti, lignisque, & pomiferis vestita arboribus, & diuersis animantium generibus plena, Proinde continuò sequitur: (Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.

Quomodo terra inanis erat & vacua, & quales tenebræ erant super faciem abyßi. CAP. VII.

CReatis, inquit, cœlo & terra, cœlum quidem non omni ornatu inane vel vacuum erat, quippe quod ex lumine diuinæ maiestatis resplenduit, sicut ad illius similitudinem cœlum istud visibile & aer, solis huius refulgent lumine, verùm terra, id est, corpulenta substantia inanis erat & vacua. Non quidem ipsa à diuina magnitudine remota erat, cum de illo verissimè Seraphin clament, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth: Plena est omnis terra glo-
Esaiæ. 6. ria eius, sed eam maiestas eadem, & si iam potestate, nondum tamen actu impleuerat vel ornatu, licet hoc propheticè de prædicatione Euangelij Christi dictum possit intelligi, qua effectum est, vt non iam vna gens Iudæorum tantum, sed omnis terra diuinitatis impleretur notitia. Cæterùm, secundum quod iam dictum est, terra erat inanis & vacua, quia nondum illam creator ab aquis aridam segregauerat, nondum firmauerat, nõdum sydera cœli huius palla vestiuerat, nondum tot creaturarum generibus exornauerat. Itaque si diligenter literam consideres, non cum sua, quæ tunc apparet visibili specie, creata est in principio terra, sed erat inanis, inanis scilicet ab omni germine, quod nunc in ea radicatur: & vacua videlicet à cunctis animantibus, quæ nunc in ea mouentur. Præterea & tenebrę erant super faciem abyssi, id est, super profunditatem aquarum, quæ nondum diuisæ, neque vt appareret arida, congregatæ fuerant in vnum locum. Tenebræ, inquam, corporeæ, circa indiscretum mundi corpus erant, quia videlicet nondum firmamentum erat in medio aquarum, nondũ ea quæ corporaliter lucent in eo, & terram illuminant, sol, luna, & sydera facta fuerant, quæ die quarto facta sunt. Itaque summatim, breuiterque tota præscripta est creaturæ informitas, tam inops & vacua, vt frustra esset in principio, id est, in filio creata, nisi quia spiritus dei ferebatur super aquas, qui est tertia in trinitate persona. Sic enim protinus subiungitur: (Et spiritus dei ferebatur super aquas.

Quomodo spiritus dei ferebatur super aquas. CAP. VIII.

DEinceps namque creaturæ eiusdem formatio vel exornatio succedit, tantamque ex intentione spiritus dei meliorationem, & tantum inopiæ suæ supplementum capit, quantum [illegible]

modulo

modulo ſuo melioratur ouum,in eo quòd calore volucris animatur, & pullum producit. Quid aũt putamus eſſe hunc ſpiritum,niſi bonitatem,amoremq́; dei,amorem non affectuum,ſed ſubſtantialem:amorem, inquam, & vitam, virtutemq́ue viuam in filio & patre manentem, vel ab vtroq; procedentem,patri,filioq́ue conſubſtantialem. Hic nempe ferebatur ſuper aquas, nihilo minus & ſuper aridam,quæ ſub aquis latebat, quia videlicet, magno ſuper creaturam ſuam creator affectu ducebatur,vt quia non poterat eſſe quod ipſe qui creauerat: tales ex ea faceret formas,in quibus creatori coniungeretur, conuiueretq́ue & conregnaret creatura. Hic amor, hæc bonitas creatoris,ſpiritus ſanctus eſt. Quem neſciens Plato, cum hanc ſcripturam legiſſet, ſpiritum mundi,id eſt aërem arbitratus eſt,qui ſecundum ordinem elementorum, aquis, vtpote leuior,ſupereminet. Et quia per cœlum quoque, de quo iam dictum eſt, in principio creauit deus cœlum & terram,ignem ſignificari ſuſpicatus eſt, quatuor tantum elementa, ſcilicet ignem,terram,aërem,& aquam, hoc loco dinumerata eſſe putauit,vtpote ſpiritum hunc non cognoſcens, qui plane non ſpiritus eſt mundi,ſed ſpiritus eſt dei:præſertim cum per tenebras, quæ erant ſuper faciem abyſſi,vicinius aër poſſit intelligi,qui deſuper nullis adhuc luminibus radiabatur,& idcirco rectè tenebrarum nomine deſignatur. Quare autem cum quatuor mũdi elementa ſint, hæc duo tantum,ſcilicet terram & aquam ſcriptor ſacræ huius hiſtoriæ ſuis nominibus expreſſit,& aërem non proprio,ſed tenebrarum nomine ſignificauit? Videlicet quia pertinuit ad propoſitum eius,ſpecies iſtas in ornatu creaturæ quæ tunc erat informis,tam diuerſas,tamq́ue multiplices tunc exiſtentes,dicere vndè exortæ ſint. Conſtat autem,quia de tenebris iſtis,quę erant ſuper faciem abyſſi lux effulſit,teſtãte Paulo, cum dicit: Quia deus, qui dixit de tenebris lucem ſplẽdeſcere,illuxit in cordibus noſtris. Nõ ait in tenebris, ſed de tenebris deus lucẽ ſplendeſcere dixit. Porrò,de terra & aquis productæ ſunt omniũ ſpecies rerũ quas nouimus. Solus ignis, licet gignentibus terræ & aquis cooperetur,nihil tamen ex ipſo gignitur, & proinde de hoc elemento nõ iniuria ſiletur,vſq; in quartum diem,quo fons illius,ſcilicet ſol in firmamento libratur. Solem enim fontem eſſe ignis ætherei,phyſici quoq; qui diligentiores fuere atteſtãtur. **2.Cor.4.**

Error Platonis de ſpiritu mũdi.

Quod in capite libri præmonſtratur trinitas. CAP. IX.

IGitur in capite libri ſplendidè præmonſtratur creatricis prę́ſentia trinitatis. Etenim in nomine dei,pater: in nomine principij,filius intelligitur:& qui ſuper aquas fertur, ipſe eſt ſpiritus ſanctus. Iam quid tantæ maieſtatis intenta præſentia,factura vel dictura ſit audiamus. Sequitur.

Quòd lux quæ facta eſt, angelica ſit creatura. CAP. X.

DIxitq; deus,fiat lux,& facta eſt lux.) Fortitudo & ſapientia dei magna & terribilis, intentò ſpiritu ſuo vociferantis ſuper aquas, & ineffabiliter clamantis in virtute & magnificentia, breuiter atque ſuauiter, cum dicitur, dixit deus, breuiter, inquam, noſtris intimatur ſenſibus. Quid enim ex hac breuiſsima enunciatione colligimus,niſi quod certiſsimum eſt, quia per verbum ſuum omnia deus operatus eſt? Nec verò ita ſenſibus pueri ſumus, vt putemus deum vocalem,dentibus,palato,& labijs, cum plectro linguæ percuſsis,elementari ſono dixiſſe, fiat lux: ſicut nec in eo,quòd ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas, phantaſma illud admittimus, quod ſtans, aut ſedens in aliqua parte,magnum anhelitum ſuum ſuper aquas omnes ſufflando emiſerit deus. Non,inquam,ſic infantiliter,aut carnaliter de creatore ſpirituum deo ſentimus. Sed nec illas affectiones,quibus mente promouemur,vt eo modo,quo dictum eſt, verba per aërem tranſcurrentia mittamus,incommutabili atque impaſsibili deo aſſcribimus. Quid ergo? Quid in eo quod dictum eſt,dixit deus,niſi generationem verbi æterni, verbi deo conſubſtantialis, de cuius effectu,& nos & angeli rationales ſumus,ſignificatam intelligere debemus? Verè enim ſine voce natum,& omnia potentialiter continens verbum,tunc pater actualiter generauit, quando cœlum & terram creauit,quando lucem,& cætera fecit. Eructauit ergo cor patris verbum bonum,& ex vtero,id eſt,de ſuæ ſubſtantiæ ſecreto,ante luciferum genuit illud, quando dixit: Fiat lux. Quid autem eſt hoc ipſum quod dixit,fiat lux? Quænam eſt iſta lux? Videtur enim nonnullis, lucem tunc eſſe factam,non aliam quàm aeris illuſtrationem, & tenebras illas, quæ erant ſuper faciem abyſſi,ſic alternantibus nocte & die diuiſas,vt peracto diurni temporis ſpacio duodecim horarum ſcilicet,lux extingueretur,& tenebræ ſuccederent, & itidem tranſacto nocturni temporis ſpacio,lux refulgeret,atque ita per triduum dies, & nox abſque luminaribus iſtis corporeis,ſole ſcilicet,& luna,& ſtellis,vltro ſibi inuicem ceſſerint atque ſucceſſerint. Sed hoc ſenſu vnus hic dies,omnium dierum pauperrimus eſt, quippe cum ſinguli dierum cæterorum ſubſtantiarum creatione vel formatione illuſtrati ſint,hic dies non niſi accidentis cuiuſdam colore inſtabili iniecto dimiſſus ſit,cum dictum ſit,fiat lux. Nam quæcunque cæteris diebus facta ſunt,ſubſtantialia ſunt & permanent,illa autem accidentalis lux tertio reaccenſa deinceps omnino deperijt. Et vide,vtrum condignum ſit tantæ maieſtati, vt cæterorum dierum opera, verbi gratia, ſolem,lunam,& ſtellas,quæ quarto die facta ſunt,& aquarum diuiſionem, quæ ſecundo die facta eſt,ſtatuerit in ſeculum & in ſeculum ſeculi, præceptumq́; poneret illis quod non præteribit,opus autem

Pſal.44.
Pſal.109.

tem primæ lucis tale faceret, quod mutato consilio post exiguum triduum funditus extingue-
Psal. 148. ret. Quid ergo? An idcirco spiritus dei ferebatur super aquas, & dixit fiat, quod dictum, vt verè boni verbi eructationem, sancta miratur vt cōcelebrat scriptura, vt talis tantummodo lux fieret accidens aëri mox interitura, & nulla crearetur substantia? Melius magni & nominatissimi patres intellexerunt naturam angelicam lucis nomine significatam. Eorum sensum rationabilem magis approbamus & sequimur, angelicam creaturam rectè lucem esse appellatam, lucem intellectualem, lucem, inquam, non solum, quia vim discernendi habentem, verumetiam quia veri & incircunscripti luminis gratia refulgentem.

Quòd non pro similitudine, sed pro re vera lux dicta sit angelica creatura. CAP. XI.

NEc verò pro similitudine, sed pro re vera lucem dicimus appellatam, id est, non ideo quòd similitudinem visibilis huius lucis habeat. Nam ista potius visibilis lux, hæc astra visibilia se-
1. Cor. 15. cundum similitudinem lucis illius sunt facta, vt cognoscat spiritualis homo, sic sanctos angelos in eadem felicitate differentis esse honoris & gloriæ, sicut stella differt à stella in claritate, & sic eos in comparatione solis æterni, scilicet creatoris sui, veram lucem non esse, sicut stellæ circa so-
Psal. 28. lem, in toto hemisphærio nequeunt suum lumen ostēdere. Hoc animaduerso, iam non miramur hæsitantes, quid spiritus dei super aquas intenderit, quid vox domini super aquas, quid, inquam, deus maiestatis dominus super aquas intonuerit? Dignus enim est effectus hic qui totius trinitatis molimina consecutus est, scilicet spiritus sancti, super aquas spirantis, patris intonantis, & ipsius tonitrui, id est, verbi, quo dixit fiat. Siquidem talis creatura causa digna est, propter quam, vt fieret, verbum illud intonatum est, quod concutiens abyssos vel aquas, & eas quæ super aquas erant tenebras, huiusmodi lucis fecit emicare cateruas. Quid enim? Nunquid putamus, quòd de cœlo fuerint angeli, & non potius hic facti & in cœlum translati? Nempe non magis angeli facti sunt in cœlo, quam homo plasmatus in paradiso, plasmatus namq; fuit homo extra paradisum, & positus in paradiso, sicut scriptum est: Plantauerat autem dominus deus paradisum voluptatis à
Gene. 2. principio, in quo posuit hominem quem formauerat. Ita nimirum & angeli extra paradisum cōditi, & in cœlum translati, nōn natura, sed gratia cœlum inhabitant. De cœlo nanq; nemo venit,
Iohan. 3. nisi qui super omnes est, & inde super omnes quia spiritus simplex est, & nullo compositus est, vndè & humanum spiritum cum corpore induere potuit, quod facere nemo potuisset ex spiritibus angelicis. Angeli autem etsi ad comparationem nostri, spiritus dicuntur & sunt: in comparatione tamen dei corporei sunt. Habent nanq;, vt docti quoq; & magni viri perhibent, corpora ex isto aëre crasso atq; humido, qui vento flante sentitur impulsus, præsertim qualis erat cū adhuc tenebræ essent super faciem abyssi, de quibus (vt Apostolus ait) deus lucē splendescere ius-
2. Cor. 4. sit. Cuius eorum conditionis experimentum capere licet ex eis, qui ceciderūt. Nam sicut homo mortuus redeundo in terram palam facit, quia de terra sumptus fuit, sic isti qui deserto perenni fonte luminis extincti sunt, obscuritate sua palam faciunt, quia de tenebris, cum essent, non natura sed gratia splendidi facti sunt. Quod bene idem apostolus perspiciens, nō ait: deus qui dixit in tenebris, sed qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit in faciem cordis nostri ad illuminationem claritatis in faciem Iesu Christi. Etenim vtriusq; propositiunculę non parua distantia est. Nam splendet in tenebris lux vera deus, cum sedētibus in tenebris nobis illuminare dignatur. Splendescimus de tenebris nos, cum ab infidelitate exeuntes, in faciē eius per fidem aspicimus. Itaq; cum angelos, quamuis subtilia corpora, tamen ex ipsorum origine habere constet, ex eo quoq; liquet, quia & locales sunt, & cum volunt, hominibus apparent. Quòd si idcirco nō permanens, sed ad horam sumptum, de aere corpus habere putantur, quia nō semper apparent, & cum apparuerint, repentè disparent. nos econtra dicimus, dominum nostrū post resurrectionem tale corpus suum, vtiq; terrenum sic exhibuisse, vt cum vellet repentè hominibus appareret, & cum vellet protinus euanesceret, habent ergo angeli corpus, ex illo vtiq; aere & humore, super quem cum ferretur spiritus domini, dixit: fiat lux. Quare, inquis, non de cœlo fecit deus angelos, vt essent natura cœlestes? Videlicet, quia non idcirco fecerat deus cœlum, vt inde eos crearet, sed vt creatos sola in cœlum gratia subleuaret. Sed de hoc latius postmodum dicemus.

Quòd illa lux confiteatur creatori, secundum versiculum psal. CIII. Confeßionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. CAP. XII.

IGitur non nouo consilio vtitur in nos deus, dum vt supra primæ origenis nos reparet dignitatem, & æquales faciat angelis, hoc necessarium proponit, vt renascamur ex aqua & spiritu dei, baptizati in nomine patris & filij & spiritus sancti. Nam & in conditione angelorum dixit, id
Iohan. 3. est, verbum suum, quod est filius suus, ædidit deus, & tertia persona spiritus sanctus super aquas ferebatur. Item non minus illis, q̄ nobis humilitatis commonitio est, ipsa sui conditio, quoniā vt nobis terra, vel puluis. sic & illis tenebrosa abyssus existendi principium vel materia fuit. De tenebris enim, iubente deo, lux ista resplenduit, vt supra dictum est. Vndè non ingrati creatorem suum

suum incessabiliter laudant, confitentur, amant, adorant: Huius eorũ laudis vel confessionis assiduitatem & incessabilem intentionem mirificè Psalmista his verbis exprimere contendit. Confessionem & decorẽ induisti, amictus lumine sicut vestimento. Hoc proculdubio de huius lucis formatione dixit. Sequitur enim: Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius, &c. Prius nanque dixit: fiat lux & facta est lux, deinde firmamentum extendit, quod & cœlum appellauit, ergo de pulchritudine laudis angelicæ dixit, confessionẽ & decorem induisti, adiungens, amictus lumine sicut vestimento. Magnificentius, & dignitatem eius qui laudatur, & eorum qui laudant instantiam, exprimere non potuit. Suo nanque indumento iure quisque vestitur, quia non alterius sed suum est, quod tunc illum non dedecet, si secundum habitudinem corporis eius bene accommodatum est. Cum ergo dicit: confessionem & decorem induisti, amplissimè gratulatur, & optimè dicit dignum illum esse tantis confitentium angelorum laudibus, & decere illum quicquid boni clamare possint, aut norint, eo quòd ipsa substantię vel vocis eorum organa ille fecerit, & in circuitu excelsi solij sui in magno honore feliciter cõstituerit, vel ordinauerit. Cum autem addit, amictus lumine sicut vestimento, nihilominus hanc lucem factam ab ea luce quæ fecit, magnificè decernit. Amictus nanque corpus quidem ornat vel honorat, sed ipse de corpore non est. Hoc ergo cum dicit, fatetur beatos spiritus lumẽ quidem esse, sed tantum distare ab illo à quo creati sunt incircunscripto lumine, quantum distat amictus à corpore, id est, habere quidem verum lumen deum in se, sed de eius substantia non esse. Sequitur. (Et vidit deus lucem quòd esset bona, diuisitque lucem & tenebras.) Psal. 103.

Quòd illa lux bona dicta sit, non sicut de cæteris operibus est dictum, & vidit deus quod esset bonum. CAP. XIII.

NOtandum in primis, quod dictum est, vidit deus lucem quòd esset bona. Nemo enim bonus, nisi vnus deus. Porrò quicunque bonus predicatur, siue homo siue angelus, non nisi respectu boni dei, rectè bonus prædicatur: quia cum nemo sit bonus nisi vnus deus, quicunq; bonus est, vel esse dicitur, non nisi intantum bonus est, inquantum bono deo participatur. Proinde non dictum est: Vidit deus terram quòd esset bona, vel luminaria quòd essent bona, quia videlicet bonitatis capacia non sunt. Dictum est autem de singulis, vidit deus quòd esset bonum. i. bona res, bona inquã. i. vtilis res. Sola nanq; rationalis creatura diuinę bonitatis. i. spiritus dei capax est, & ideo homo vel angelus tantummodo bonus absolutè dicendus est, videlicet inquantũ homo vel angelus boni dei particeps factus est. Igitur & hoc ipsum iudicium, quo vidit deus lucem quòd esset bona, lucem illam cogit intelligi quæ capax diuinæ est bonitatis, lucem rationalem, lucem intellectualem, angelicæ creaturæ splendidam dignitatem. Quomodo autem dictũ est, & vidit deus lucem quòd esset bona? Nonne anteq̃ faceret, hoc ipsum viderat, quia facere bonum erat? Nonne & Euangelista sic dicit de verbo isto in quo dixit, fiat, quia quod factum est, in ipso vita erat? Ergo quod vidit, id est, iusto iudicio ponderauit, & conspectu suo dignam duxit. Sequitur enim. (Et diuisit lucem & tenebras.) Diuisio ista lucis & tenebrarum, terribile dei iudiciũ super diabolum esse factum insinuat. De quo Psalmista: Tu terribilis es, inquit, & quis resistet tibi? Extunc ira tua. tanquam diceret: Quis tibi resistere potest, cũ ex quo tibi quis resistit, extunc terribilis exardescat ira tua? Nam ex quo diabolus resistit, id est, resistere voluit tibi, tu iratus es, & resistere non potuit. Cecidit enim angelus & factus est diabolus. Hoc terribile iudiciũ per diuisionem insinuatur lucis & tenebrarum. Quæ enim sunt istæ tenebræ, nisi omnes angeli satanæ, cum eodem suo pr̃incipe? Has vtique tenebras deus lucemque diuisit, quia malos angelos à bonis separauit, diuisit, inquam, separatione immutabili, ita vt nec isti qui ceciderũt, resurgere, nec illi qui cum peccare possent, peccando cadere noluerunt, vlterius vnquam habeant, vel possint peccando cadere. Verbo nanq; dei cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, Ista lux isti sunt cœli. Lux, inquam, quam deus à tenebris diuisit, & cœli quos verbo suo, quos spiritu, id est amore suo deus firmauit, vt iam obscurari vel dissolui non possint: congregans sicut in vtre aquas maris, ponens in thesauris abyssos: quę omnia secundum literam iam in illo exordio facta esse dubium non est. Timeat ergo dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Quia profecto qualis tunc destruxit consilia superborum spirituum, talis & vsque in finem dominus dissipauit consilia gentium. Reprobabit autem cogitationes populorum, & reprobabit consilia gentium. Vnde autem venerint istæ tenebræ, iam dictum est, videlicet vndè venit prædicta lux, inde venerunt & istæ tenebræ, fuerũt enim lucentes angeli, & proprio vitio facti sunt dæmones tenebrosi.

Matt. 19. Psal. 75. Psal. 32.

Quòd angelica creatura sicut initium, sic habuerit & profectum. CAP. XIIII.

HIc iam cum admiratione quæri solet, quomodo bonæ substantiæ vitium surrepere potuerit, & lux in tenebras demutata sit? Admirationis autem ea vel maximè causa est, quia non recogitant plerique quòd angelos æque vt homines mox vt creati fuerint innocentes quidem,

ſed non repentè ſummos extitiſſe, nihilq; præter deum ſine profectibus in ſummo conſiſtere, vel firmamentum apprehendere quieuiſſe. Hoc inquam pleriq; nõ recogitant magnitudine nominis angelici ſic præoccupati, vt non vacet illis ſcire, quia ſpiritualis creatura ſicut habuit initium, ſic habere debuit & profectum. & ex neceſsitate quidem habet eſſe, ſed ex voluntate tendere cæpit ad ſimilitudinem bonæ eſſentiæ. De hoc ergo paucis reſpondendum eſt.

Quòd voluntate creatoris, eiuſdem creaturæ pars quædam vitiata ſit. CAP. XV.

Deus nemi nem vult perire. PRimò omnium de creatore deo piè ſentiendum eſt, videlicet quòd voluntate eius, nec angelus nec homo perierit, & non de vtero eius glacies egreſſa ſit, vel gelu de cœlo ſic genuerit, vt vel malam creaturam creauerit, vel bonam naturam prior ipſe relinquendo, in malam demutauerit. Quid ergo inquis? Si creaturam ſuam ſaluam eſſe voluit, quare non talem creauit, vt omnino non eſſet alicuius vitij perceptibilis ſiue paſsibilis? Ad hæc inquam, Huius rei à nota imagine dei, ſcilicet ab homine, documentum capiendum eſt. Ecce homo & naturaliter generare, & operari poteſt voluntariè. Quod generat, aliud eſſe nõ poteſt, quàm quod eſt ipſe. quod operatur, nulla tenus eſſe poteſt quod eſt ipſe. Gignit enim homo non aliud quàm hominem. Operatur, verbi gratia, domum quam inhabitet, vel quam induat decoram veſtem. Horũ nihil eſt hoc ipſum quod eſt ipſe. Laudatur autem, ſi hæc operatur ſcitè vel commodè, ſicut eſt dignum ſe. Sic nimirum deus gignit quidem hoc ipſum quod eſt ipſe, ſcilicet deus deum, impaſsibilis impaſsibilem, immutabilis immutabilem, lux vera, nihilominus veram lucem, videlicet vnicum filium ſuum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ante omnem creaturam primogenitum, imò & vnigenitum. Operatus eſt autem veſtimentum ſuum, de quo ſupra dictum eſt, ſecundum pſalmum
Pſal. 103. dicentem: Amictus lumine ſicut veſtimento, ſcilicet angelicam creaturam, dicendo: fiat lux, & hanc mundi fabricam, in qua fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quorum omnium nihil hoc ipſum eſſe debuit aut potuit, quod eſt ipſe qui fecit, vel compar ei quod idem factor genuit: ſicut fabricatura vel pictura nullo modo idem eſſe poteſt, quod eſt faber aut pictor, vel quod ille de carne ſua genuit. Dignum verò laude eſt, & curioſitati noſtræ debet ſufficere, quòd talem creaturam potuit facere omnipotens, quæ capax eiuſdem factoris poſsit exiſtere, & diuinitatem quam non habet per naturam, valeat conſequi per induſtriã. Igitur commutabilem oportuit eſſe angelum & hominem, vtpote de nihilo creatos, etenim illud vndè facti ſunt, de nihilo creatum eſt. Et creatus quidem eſt vterque purus & innocens, ſic videlicet, vt de ipſa innocentia, vel proficere ad ſumma, vel deficere ad ima poſsit. Profeciſſe nanq; imò & adhuc proficere ſanctos angelos, Apoſtolus quoq; teſtis eſt, ſcribens ad Epheſios, vt innoteſcat (inquit) principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia dei. Itaq; in eo ſtatu factis omnibus angelis, vt proficiendo in deo perficerentur: vel deficiendo, in idipſum vndè facti fuerant, id eſt, in tenebras eijcerentur. Alij quidem dilectionem creatoris recipientes, confeſſione & decore illum induerunt, & ſic eis creator amictus eſt ſicut veſtimento, aſsiduè clamantibus: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth, & ſic illis non exiſtentibus ingratis, vidit deus lucem quòd eſſet bona, & in operibus ſuis lætatus eſt.

De inuidia vel ſuperbia diaboli. CAP. XVI.

INuidit magnus vnus de magnæ curiæ principibus, cuius audiuimus ſuperbiam, quia ſuper-
Eſaiæ 16. bus eſt valde, & ſuperbia eius, & indignatio eius, plus quàm fortitudo eius. Initium nanq; peccati eius ſuperbia fuit, qua tumens magnus nimis viſus eſt, plenuſque ſapientia, & perfectus decore, & nihilo indigens ſapientiæ dei, cum in ſplendore ſuo complaceret ſibi. Vndè cum impro-
Eze. 28. perio apud Ezechielem dicitur Cherub, id eſt, plenitudo ſapientiæ dei, videlicet quia ſapientiæ dei auſus eſt ſeſe comparare, dicendo deus ſum ego, & in cathedra dei ſedi, & dedit cor ſuũ quaſi cor dei. Et paulo poſt dicit idem propheta cum improperio & ironia. Tu ſignaculũ ſimilitudinis plenus ſapiẽtia, & perfectus decore in delicijs paradiſi dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimẽtum tuum, Sardis, topaſius, & iaſpis, chryſolitus, & onyx, & berillus, ſardonius, carbunculus, & ſmaragdus. Aurum, opus decoris tui, & foramina tua in die qua conditus es, præparata ſunt. Tu Cherub extentus & protegens, &c. Hoc inquam cum ironia dictum eſt, id eſt, nõ quòd reuera omnis lapis precioſus ornamentum eius fuerit. Etenim nouem angelorum ordines, qui per iſtos ſignificantur lapides, ſolius creatoris ornamentum ſunt, & ipſe amictus eſt hoc lumine ſicut veſtimento, qui ad laudem & gloriam ſuam creauit eos, ſed quia ſic ſibi cõuenire arbitratus eſt, in quo & falſus eſt. Quod videlicet ironicè eſſe dictum, ex alio propheta clarũ eſt, qui ſic illi im-
Eſaiæ 14. properat, Dicebas in corde tuo: in cœlum conſcendam, ſuper aſtra dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamẽti, in lateribus aquilonibus, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſsimo. Nam per aſtra dei ijdem qui per nouem lapides angelorum deſignati ſunt ordines. Ergo ſicut nunquam reuera ſupra aſtra dei ſedem ſuam poſuit, vel ſimilis altiſsimo fuit: ſic non verè vnquam omnis lapis precioſus operimentum eius extitit, ſed ſic ſibi arrogauit, ſic dixit,
ſic

sic putauit non verè lumen, sed rebellis lumini. Huic sensui fortè illud repugnare videtur, quòd eadem auctoritate prophetica perfectus in vijs suis perhibetur, cum dicitur, In medio lapidum ignitorum ambulasti perfectus in vijs tuis, à die cõditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Durum est hic asserere, illũ non fuisse perfectum: durius autem affirmare, illũ habuisse vnquam in se creatoris dilectionem, sine qua nulla est perfectio viarum. Nam etsi propheta prædictus dixit: aurum opus decoris tui, & foramina tua in die qua conditus es præparata sunt, non tamen & hoc dicit vel vllo modo significat, quod eisdem foraminibus auri ligaturam recepit, quia videlicet cum sit rationalis creatura, vtique ingenium, intellectum, & memoriam habuit, quibus quasi foraminibus spiritum amoris dei, quod est aurum optimum, recipere cum debuisset, superbè recusauit. Ergo quod dicitur, perfectus fuisse in vijs suis, hypocrisin eius percutit, qua etsi cõsubstantiales spiritus allicere, & multos seducere potuit, deum tamen latere nequiuit, cuius iudicium terribile innuitur, dicendo, donec inuenta est iniquitas in te. Igitur contra creatorem querendum non est, cur non creaturam suam sic fecerit, vt esset naturæ inconuertibilis, vel nullius vitij perceptibilis, quia videlicet tale hoc est, ac si queraris de figulo, cur non omne figmentum quod finxit, tale sit, qualis est ipse, vel filius quem genuit de seipso. Ezec. 28.

Quòd creator bonus & clemens, iustè tamen fecerit quem malum præsciuit; & de casu eius. CAP. XVII.

Sed quæritur adhuc: Quare creator bonus & clemens illum fecit, quem periturum esse præsciuit? Mira & importuna, imò & violenta quæstio, & sic inepta, vt in sensu eius nulla sit ratio. Quid enim, nisi quod futurum erat præscire potuit? Aut quomodo nõ fieret, quod sic vel sic futurũ esse præscitũ fuisset? Vicinius rationi esset, si sic diceretur: Quare substantiã malorũ spirituũ deus, vel hominum impiorum subsistere permittit; quoniam malè subsistit, & non sic funditus interire facit, sicut interit & esse desinit spiritus iumenti? Posset nanque responderi, iustũ esse vt semper sit in pœna, cui pro culpa sua desit vt non sit semper in gloria. Porrò dei iustitia nunquid mitior est, quàm eius præscientia? Itaque sicut non iniustũ est, quod nunc viciatæ creaturæ non interimit funditus substantiam: sic non iniustum fuit, quòd & præscitam damnauit malitiam, & tamen non omisit bonam creare naturam. Verùm, quia nihil satis est inquisitori contentioso, iam nunc dicamus ei cum Apostolo: O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid nõ habet potestatem figulus facere, de eodem luto aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Illoque remoto, fateamur, quia cum vidisset deus lucem quod esset bona, iustè diuisit lucem & tenebras, formosam formans in cœlo lucem, & deformes abijciendo tenebras. Sãctos enim angelos, quorum confessionem & decorem induerat, perpetua stabilitate firmauit, & pro parte illorum lætatus est in operibus suis. Satanas verò cum suis satellitibus sicut fulgur de cœlo cecidit. Sicut fulgur (inquam) quia sicut fulgur decussum cum tonitrui fragore, nubibus motis breue lucet, & repentè disparet, sic ille terribiliter indignatione dei tremẽtibus cũctis angelorum ordinibus, cœlo excussus, in hunc aërem miser cecidit, ab omni luce extinctus, & iam in æternum lucem dei nõ visurus. Et nunc quidem in hunc aërem illum esse deiectum, & omnes satellites eius, quos aëreas cateruas dicimus, passim in scripturis habemus, verbi gratia in Apostolo dicente: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Futurum est autem, vt in infernum inferiorem, videntibus cũctis, præcipitetur in ignem æternum, qui præparatus est ei & angelis eius. Sicut enim homo propter primum peccatum de paradiso, in quo nequaquam conditus fuerat, eiectus est, vt operaretur hanc terram, de qua sumptus fuerat. Sic & ille de cœlo, quo per gratiam cum cęteris spiritibus receptus fuerat, in hũc, de quo creatus fuerat, reiectus est aerem caliginosum, vtpote necdum sole & luna & stellis illustratum, cum ille creatus est: in quo nec modò sibi ad recipiendam lucem, sol iste prodesse potest, & inde cum angelis suis & malis hominibus, propter peccata perseuerantia, in die iudicij præcipitandus est. Vtrumque iudicium eius Petrus apostolus exprimens, peccantibus (inquit) angelis deus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit in diem iudicij cruciandos reseruari. Infernum siue tartarum sic appellauit istum aerem, videlicet ad comparationem cœli, de cuius altitudine ceciderunt, qui tum & cœlum dicitur, vndè & volucres cœli dicimus, ad comparationem illius inferni, de quo Psalmista. Et liberasti inquit animam meam ex inferno inferiori. Esaias quoq; propheta, cum de primo eius iudicio dixisset, quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris, &c. continuò de secundo adiunxit: Veruntamen ad infernum detrahêris profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient.

Rom. 9. Luce 10. Ephe. 6. Iob. 40. Matt. 25. 2. Pet. 2. Psal. 85. Esaiæ 14.

De appellatione diei & noctis, & quæ sit illa dies, & quæ sit illa nox. CAP. XVIII.

Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem) Lucem (inquit) quam vidit quòd esset bona, appellauit diem: & tenebras, quarum esse bonum non est, appellauit noctem. Diligenter animad-

animaduertendum. Prius vidit lucem quòd esset bona, & deinde diuidens lucem & tenebras, cō
digna singulis imposuit vocabula. Si literæ ordinem ita contexuisset, dixit deus, fiat lux, & fa-
cta est lux, diuisitque lucem & tenebras, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem, & vidit
deus quòd esset bonū, putaremus tenebras siue noctem hic eo modo dici, quo in die quarto di-
ctum est fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, siue vt item inferius
dicitur, lucem & tenebras, quorū vtiq; diuisio bonū est, vt positis (iuxta Psalmistā) tenebris & fa-
Psal.103. cta nocte in ipsa pertranseant omnes bestię syluę. Orto autem sole exeat homo ad opus suū, no-
cturna refectus quiete. Nunc autem tenebras à laude boni seclusit. Primùm enim (vt iam dictum
est) dixit, quia vidit deus lucem quòd esset bona, & deinde diuisit, & vtrisque nomina inuicem
optata dedit, quia lucem diem, & tenebras noctem appellauit. Ergo istæ tenebræ sunt eiusmodi,
Esaiæ.45. in quibus nihil intelligitur boni. Et quidem tenebrę, de quibus istam lucem splendescere iussit,
bonum aliquod erant in prouidentia dei, quemadmodum lignum vel ferrum bonum est in ma-
nu periti artificis. Proinde & illas laudi suæ asscribens. Ego, inquit, dominus, & non est amplius
formans lucem, & creans tenebras. Etenim tenebras, de quibus splenderet formata lux (vt iam
dictum est) creasse, quæ & ferebantur super faciem abyssi, bonum fuit: verùm formatam iam lu-
cem in tenebras reuerti, pessimum & apostaticum esse, nemo cui dubium sit. Igitur, ne longum
faciamus disputationis circuitum, super appellatione diei & noctis, secundum spiritualium natu-
ram oculorum, quales soli tunc erant, accipi oportet diem & noctem, spirituale scilicet noctem,
& spiritualem diem, videlicet bonorum angelorum pulchritudinem, & malorum horridam te-
1.Thess.5. tramq; fœditatem, quibus nominibus res easdem nunc vsq; spirituales viri appellant. Verbi gra
tia, Paulus cum dicit: Omnes vos filij lucis estis, & filij diei. Non sumus noctis & tenebrarum. Et
multa ad hunc modum. Sed dicit aliquis: Hæc & huiusmodi per similitudines magis quam se-
cundum rerum naturam dicta sunt, id est, non quòd verè ciuitas illa cœlestis Hierusalem, cuius
filij sumus, dies aut quòd illa ciuitas diaboli, cuius eramus quondam, verè nox sit, sed quòd in
illis quædam diei & noctis similitudo sit, & per metaphorā dicuntur, quæcunq; scriptura loqui-
tur in huiusmodi. Ad hæc, inquam: Non illa inuisibilia istorum visibilium, sed hæc visibilia illo-
rum inuisibilium imagines & similitudines sunt. Non enim illa propter hæc, sed hæc propter il-
Eccle.1. la facta sunt. Et in illis veritas, in istis vmbra, imò & vanitas est. Vidi (inquit Ecclesiastes) quæ fi-
unt cuncta sub sole, & ecce vniuersa vanitas. Verùm quia apud sensus eorum, qui de illis inuisibi-
libus imbuuntur, ista priora sunt, & prius ab exulibus nobis cognoscuntur, quàm illa prima no-
stra quam perdidimus, idcirco illa istius similia dicuntur, vt lippientes oculi, quia cœlestium cla-
ritatem spectare nequeunt, imagines eorum in istis speculis contemplentur. Igitur lucem, id est,
bonorum angelorum pulchritudinem, diem. & tenebras, id est, malorum squalorem spirituum
deus (sicut iam dictum est) appellauit noctem.

Item, Quomodo appellationes illas deus posuerit. CAP. XIX.

APpellasse autem diem & noctem dicitur deus, non quia vel Hebraicè, vel Græcè, vel Latinè
fuerit locutus, quippe, qui nec linguam, nec labia quæ moueret habuit, nec enim est corpo-
reus siue localis, sed quia sententiam cuique parti firmam posuit, quæ vlterius mutari non pos-
sit. Hæc appellatio diei, stabilimentum est felicitatis, firmamentum gratiæ & honoris, vt ampli-
us lux illa, quæ hoc nomen ex ore dei semel accepit, diesque vocari meruit, iam non possit in te-
nebras conuerti, iam non valeat amoueri à fonte luminis æterni. tunc apostatantibus spiritibus
lucifugis, in luce stare maluit. & idcirco iam in æternum, lux decoris & pulchritudinis huius pro
uecta est eo, vt perfecta sit ad similitudinem patris luminum, apud quem non est transmutatio,
Iacobi 1. nec vicissitudinis obumbratio. Econtra, noctis appellatio firma & stabilis est ex ore eiusdem in-
commutabilis dei semel prolata tenebrarum damnatio, vt quia venit illis pes superbiæ, & de lo-
co suo moti, sua sponte ceciderunt, & iniquitatem operati sunt, iam semel expulsi nō possunt sta-
re inconuertibiles apostatę. Quamuis quorundam hereticorum stulta compassio fuerit ausa pro
mittere illis, nescio quod tempus pœnitentię. Grauissimè ergo dictum, sapienter est accipiendū,
quia deus, qui non est homo vt mutetur, aut filius hominis vt mentiatur, semel huiusmodi lucē
1.Reg.15. diem, & huiusmodi tenebras appellauit noctem, & sic vtrinque sententiam posuit quę nō præte-
ribit. Proinde quisquis cum illo sentit, dicat verè, quia lux illa dies est, & illæ tenebræ nox. Hoc
enim intuenti, multa elucescunt in scripturis. Verbi gratia, vt illud beati Iob: Pereat dies in qua
natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo. Noctem illam tenebrosus turbo possi-
deat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria, nec lau-
Iob 3. de digna. Quod idem esse claret, ac si dixisset: Pereat ille, pereat, inquam, merito, vt verè periit,
id est, lux siue dies desinat esse diabolis, in quo secundum Adam natus sum, qui nō iam verè, sed
simulatè dies, verè autem nox est, qui iam non computabitur in diebus anni, nec numerabitur in
mēsibus, quia videlicet semel obtenebratus, & nox effectus est, nulla vnq mutatione, in pulchri-
tudinem reformabitur illius lucis, quā deus laude dignā ducens diē appellatur. Tandē infertur.
Cur

Cur non dictum sit, factæ sunt tenebræ & nox dies primus, sed factum est vespere & mane dies vnus. CAP. XX.

FActumque est vespere & mane dies vnus.)Notandum hic in primis est, quòd non dixit, factæque sunt tenebræ & lux dies vnus. Hoc bene & prudenter à scriptore sacro obseruatum est. Quæ enim deus diuisit, quomodo coniungi, vel vnum quid efficere possint? Diuisit autē lucem & tenebras, appellauitque lucem diem, diem (inquam) totum & plenum absq; consortio tenebrarum. Benè ergo dictum est, factæ sunt tenebrę & lux dies vnus, quia (sicut iam dictum est) quæ deo diuidente separata sunt, sociari vel vnum quid efficere non possunt. Proinde quærendum est, quod vespere, & quod mane factum sit, ex quibus sano intellectu, dies vnus valeat computari? Quod vt tandem expeditius fiat, primò illud sciendum est, quòd certam ob causam non dictum sit, dies primus. Quid enim? Nunquid iste angelicæ claritatis dies, quamuis pulcher, quāuis decorus, dies est primus? Nimimè. Absit hoc Nam longè minor est illo die sanctificato & benedicto, in quo requiescit, deus, de quo in hoc libro post cæteros dies, ita scribitur: Istæ generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt, In die quo creauit deus cœlū & terrā, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq; herbā virentem priusquam germinaret. Quem enim putas hunc esse diem, in quo creatum est omne virgultum, & omnis herba priusquam oriretur, vel germinaret in terra, quem (inquam) vel quid putas esse hunc diem ni[illegible] verbum illud, in quo omne quod factum est, vita erat, priusquam fieret? Benè ergo dictus est hic non primus, sed vnus dies, quia videlicet ille alius primus dies, imo & dierum dies est. Dicis ad hæc: Si ille est primus, cur iste non dictus est secundus? Videlicet quia dies ille non de ordine, nec de natura cæterorum dierum est, sed dierum originalis causa est, eorumque qui ex diebus cæteris creatorem cognoscentes glorificant, & gratias agunt, eorum (inquam) hic dies perpetua merces est, vt requiescant in eo, post laborem dierum istorum respirantes, & ideo rectè cęteris diebus in ordine non suppositus, sed superpositus est. Sed de hoc plenius suo in loco dicemus. Nunc demum quia iam sensus patet, videamus quomodo factum est vespere & mane dies vnus. Profectò quando dixit deus fiat lux, vespere erat, quia sol dictionis huius in corde patris latebat, quia in verbo eius lux ista nondum in actu exposita, sed in meditatione illius solis abscondita vita erat. Quando autem facta est lux, tunc mane factum est, in quo & lucifer ille, qui cecidit ante diem, primus emicuit, & exinde dies plenus est, & in oculis omnium nostrum lucet. Omnes enim scimus, & terrifico exemplo nobis est, diuisio lucis & tenebrarum quæ illic facta est. Igitur factum est vespere & mane, vespere (inquam) & mane, non tenebræ & lux, & exinde perseuerat dies vnus.

Quis & qualis sit ille dies vnus. CAP. XXI.

HIc vnus dies causa originalis est, cur spiritus dei qui ferebatur super aquas, vt fieret ista lux, rectè dicatur spiritus timoris domini. Ab hoc enim facto primùm creatura deo subdita dicit, quòd creator verè timendus sit. Vndè & Psalmista: Initium, inquit, sapientiæ timor domini. Quare ergo, inquis, alius propheta timorem in vltimo constituit, dicendo: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini? Videlicet quia ille, in quem hæc dicuntur, cum non tantum homo, sed & deus sit, licet secundum humanitatem sapientia, ætate, & gratia profecerit: attamen secundum id quod est & erat deus, nullum profectum habuit: sed cum esset ipsa sapiētia, de supernis suis ad ima nostra descendit. Verùm creatura non solùm humana, sed & angelica profecit, vt superius iam dictum est, testante Apostolo, & proficit, & profectuum eius initium est, habere timorem domini, quia initium sapientiæ timor domini. Et ab isto scilicet cognitionis eius initio, scilicet timoris, Græce dicitur θεός, quod nomen parcè detortum, Latinè dicitur deus, eo quòd iure timeatur, Quod in sua licet vanitate, tamen sciens quidam Ethnicorum, dixit: Primos in orbe deos fecit timor. Verùm illos qui non erant timendi, stultus timor deos fecit appellari, creator autem quia solus iure est timendus, rationabili timore deus nuncupatur.

Psal. 110. Esa. 11. Lucæ. 2.

De eo quod dixit deus, fiat firmamentum. CAP. XXII.

DIxit quoque deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamētum. Et factum est ita.) Iam confessionem & decorem indutus, iam intellectuali (vt supra dictum est) amictus lumine sicut vestimento, magnificus dominus cœlorū continens thronos, & tremenda maiestate sedens super Cherubin, socia terroris sui pietate intuitus est abyssos, & vt damna cœli repararet de profundis abyssi, vehementius operatus est, & sic opus suum incœpit, Extendens cœlum sicut pellem, & tegens aquis superiora eius, ponens nubem ascensum suū, & ambulans super pennas ventorum. Faciens autem angelos suos spiritus, & ministros suos ignē vrentem. Hæc enim omnia secundi opus esse diei, Psalmista euidenter innuit, protinus subiungens opus diei tertii, Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi.

Psal. 103.

ſeculi. Primùm ergo, quid vel vndè ſit firmamentum, propter ſimpliciores dicendum eſt. Firma-
mentum non ſolidum quid, aut durum, vt vulgò putatur, ſed aer eſt extenſus, & adeo ſubtilia-
Eccleſiaſ.1. tus, vt licet videri queat, rectius tamen ſpiritus dici poſsit, quàm corpus, teſtante Eccleſiaſte, cũ
dicit in luminaribus, quæ viſibiliter in eo feruntur: Luſtrans in circuitu pergit ſpiritus, & in cir-
culos ſuos reuertitur. Hoc itaque cum ſolidum non ſit, ſed neque ita corpulentum, vt hæc infe-
rior pars aëris, aliunde tamen ſcriptura illud nuncupauit firmamentum, videlicet eo quod di-
uidat aquas ab aquis.

Quæ ſint illæ aquæ ſuper firmamentum. CAP. XXIII.

MAgnorum quoque & illuſtrium virorum, in hoc quoque capitulo ſcripta diſſentiunt, vide-
licet in eo quod dictum eſt. Et diuidat aquas ab aquis, diuiſitque aquas quæ erant ſubfir-
mamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Alij nanque, quod dictum eſt, qui tegis aquis
ſuperiora eius, ſic accipiunt, vt dicant, Superiora cœli iuxta Geneſim ab aquis teguntur, aquas
ſuper firmamentum poſitas eſſe dicit, quas angelorum multitudines intelligimus, iuxta illud: Et
aquæ quę ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini. Verùm ſi hoc voluit citharœdus, pręcentor
ille laudum, deum laudans de cœlis, laudans eum in excelſis, cur dicturus, & aquę quę ſuper cœ-
Pſal.148. los ſunt laudent nomen domini, præmiſit, laudate eum omnes angeli eius? Vniuerſaliter nanque
dicendo, laudate eum omnes, neminem angelorum eius excepit, & proinde ſuperfluè repetiſſet,
dicendo: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini, ſi aquarum nomine, multitudi-
nes angelorum voluit intelligi. Item & in hymno trium puerorum, cum dicitur primo, benedi-
cite angeli domini domino, & deinde, benedicite cœli domino, benedicite aquę omnes quę ſu-
per cœlos ſunt domino, profectò nomine aquarum aliud quàm angelos ſcriptura cogit intelli-
gi. Præterea ſi aquarum nomine quę ſunt ſuper firmamentũ, intelligi oportet angelos, quomo-
do vel in quo huiuſmodi aquæ, diuiſæ ſunt ab his quę ſunt ſub firmamento? Nempe iſtæ ſunt, de
quibus poſtmodum dicit deus: Congregentur aquæ quæ ſunt ſub firmamento in locum vnum
& appareat arida, &c. Quomodo ergo ab iſtis aquis angeli diuiſi ſunt? Deniq; ab illis potius, qui
reprobi facti ſunt, ſpiritibus diuiſi ſunt, vtpote angeli lucis ab angelis tenebrarum, vndè iam di-
ctum eſt in diuiſione lucis, & earundem tenebrarum. Porrò alij doctorum, nomine aquarũ quæ
ſunt ſuper firmamentum, nihil aliud quàm aquas ſimpliciter intelligi volunt. Eorum proculdu-
bio ſententia iuſtius atque tutius placet, videlicet vt à ſacræ hiſtoriæ litera ſenſus non diſcrepet.
Veruntamen non vſqueadeo conſentimus, aquas eſſe ſuper firmamentũ, vt concedamus etiam
congelatas eſſe, quod aliqui magis coniecturaliter quàm rationabiliter opinati ſunt.

Quæ vel qualis æſtimanda ſit illarum aquarum ſpecies. CAP. XXIIII.

QVòd ſi à nobis quæritur, in qua ergo ſpecie aquæ illæ ſuper firmamentum ſunt, ſi congela-
tæ non ſunt? Interrogemus eos: in qua ſpecie fuerunt antequam fieret firmamentum? Ve-
rùm hoc reſpondere nequeunt, quia chaos erat, & confuſa moles, qualis ab humanis ſenſibus
dijudicari non poteſt. Igitur criptam mundi huius exiguam, quam in medio abyſsi magnę, mi-
rabilis artifex deus excauando fecit, in qua nati ſumus, cũ vix attendere poſſumus philoſophan-
do, quantum volumus, de circummanentium aquarum natura vel ſpecie taceamus, quia vide-
licet nec iſtis aquarum reliquijs, quæ poſtea ſpeciem vel formam ſuam acceperunt, omnino ſimi
les probabiliter definire valemus, nec aliquid fingere dignum arbitramur, vt verbi gratia con-
gelatas eſſe (ſicut iam dictum eſt) opinemur. Vnum hoc vt certum teneamus, camerã huius mun
di poſitam eſſe in medio aquarum, quia videlicet firmamentum, quod quaſi tectum eiuſdem ca-
meræ eſt, vndique ambiens auctoritate ſacræ ſcripturę, factum eſt in medio aquarum At enim;
quia dixit deus: fiat firmamentum in medio aquarum. Ad quid? Et diuidat (inquit) aquas ab a-
quis. Quod ne parum firmitatis haberet, ſemel dictum, iterum ſcriptura hoc ipſum repitiuit, di-
cens: Et fecit deus firmamentum, diuiſitq; aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quę erant ſu-
pra firmamentum. Itemque, quia in ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum, addi-
Deut.19. dit, & factum eſt ita. Hæc enim trina repetitio in ſingulis operibus dei ſecundum veſpere & ma-
ne, & totum diem obſeruatur, vndè iam dictum eſt, & adhuc dicendum eſt. Igitur quia ſpiritus
dei, qui ferebatur ſuper aquas, ſpiritus pietatis eſt, hoc verè dignum ſe opus fecit, vt inopem mun
dum abyſsi penetraret, & interiora vẽtris eius, tantis ornamentis illuſtraret, quorũ nouiſsimum
& optimum deus & homo Chriſtus eſt, adminiſtrationem principatuum & poteſtatem in cœle-
Epheſ.3. bus, vt eius paulatim ſapientia eius multiformis innoteſceret. Verè pius dominus poſt ruinã ca-
ducorum ſpirituum, adorantes dominationes, & trementes poteſtates, refocillãte pietatis opere
erudiuit ad veram humilitatis ſapientiam, dum de interioribus abyſsi, ſuper cuius faciem erant
tenebræ, regem & dominum ipſorum parans educere, talem hoc modo incepit fabricam. Hic or
do & nobis hodieque competit, vt omnis anima, prius timore, poſt amoris pietate compunga-
tur. Etenim ſic vt nos prius angimur timentes gehennam, & poſtea pro modulo noſtro delecta-
mur amantes æternam vitam, ſic illi & prius in caſu damnatorum angelorum, terribilem, & ex
ſubſequen-

subsequentibus operibus deū cognouerunt amabilē. An parum hoc illis profecisse putas ad pietatē, ꝙ viderunt in tali firmamēto suæ firmitatis similitudinē? Etenim sicut illæ aquæ quæ super firmamentū sunt, nō delabuntur, & quæ sub firmamēto sunt sup illud nō leuātur, sic nec illi beati spiritus vltra casuri, nec isti reprobi sunt amplius in statum proprium vlla mutatione reuocandi.

Item, de non impoßibili aquarum positione super firmamentum. CAP. XXV.

ITa vehementer (vt supra dictum est) magnificatus est dominus deus noster, primum amictus lumine sicut vestimento, deinde extendens cœlum sicut pellem, & tegēs aquis superiora eius. Et mirum quidem opus magnifici dei, quod aquarum molem, subterfusi sustinet firmamenti natura subtilis: Veruntamen hæc ipsa admiratio ex præsenti exemplo tolerabilior fit, ne illud cuiquam incredibile sit. Quid enim terram grauissimam, de qua postmodum dicendum est, aliud sustinet, nisi vndiq; circumfusus aer, idē licet crassior, & aquæ partim circumfluentes. Hoc enim admirans Psalmista: Confitemini (inquit) domino qui facit mirabilia magna solus, qui fecit cœlos in intellectu, qui firmauit terram super aquas. Psal. 135.

De eo quòd scriptum est in psalmo memorato, qui ponis nubem ascensum tuum. CAP. XXVI.

QVid verò est, quod vbi idem propheta dixit: qui tegis aquis superiora eius, protinus adiunxit: qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum, qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignem vrentem: Etenim mysticè quidem prophetia est, de hoc ipso qui cœlum extendit magnificentissimo deo dei verbo, quia homo factus est & mortuus, post resurrectionem suam in cœlū ascendit. Tunc enim posuit nubem ascensum suum, & ambulauit super pennas ventorum. videntibus quippe apostolis suis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Verùm hic nos literæ sensum quærimus, vt certum historiæ fundamentum teneamus. Quid ergo est. qui ponis nubem ascensum tuum, &c. nisi quia diuersos sub eodem firmamento cœli huius, id est aeris, motus huic habitationi necessarios beneficio conditoris fieri, commendare debuit. Tunc enim ponit nubem ascensum suum, & iterum ambulat super pennas ventorum, quando ad temperandum cœli feruorem aquæ de mari, siue fluminibus, stagnisq; & paludibus exhalatæ glomerantur, actæq; flabris ventorum iterum in terram per concretas pluuiæ guttas deferuntur. Hoc modo & planè ponit nubem ascensum suum, & ambulat super pennas ventorum, non quidem vagando in circunscripta eius substantia, sed competens auxilium conferendo, quando vult & prout vult, ad regendum ea quæ condidit, prouidentiæ eius semper indigentia. Hoc (inquam) modo facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Et si recte iuxta præsentis loci causam accipias, magnificentius dici non potest. Spiritus nanq; procellarum hic intelligendi sunt, qui tam certis effectibus faciunt verbum eius, & non magis aberrant à voluntate vel arbitrio eius, quàm rationales spiritus, quos angelos, id est, nuncios dicimus. Pro inde qui facit (inquit) angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrētem, id est, qui spiritibus tempestatum, siue procellarum pro angelis vel nuncijs suis, & igne vrente pro ministris suis vtitur. Quod etsi alium sensum habere videtur, scilicet quòd rationales angeli, secūdum propriam vitam spiritus, & secundum corpora sua ignis vrens fieri dicantur, vt quibusdam dubiè visum est, illud tamen verum & certum est, quia hæc quæ dicta sunt, sic domino mundi ministrant, vt consuetudine nunciandi, tempora nobis nota fecerint, & perseuerantia ministrandi illi nunc vsque creaturam eius enutriant. Et notandum, quòd non in præterito dixit, qui posuisti nubem ascensum tuum, qui ambulasti super pennas ventorum, qui fecisti angelos tuos spiritus: sicut postmodum ait, qui fundasti terram super stabilitatem suam, & terminum posuisti aquis quē non transgredientur, & fecit lunam & tempora, & posuisti tenebras, & facta est nox. Sed præsenti tempore dixit, qui ponis nubem ascensum tuū, qui ambulas super pennas ventorū, qui facis angelos tuos spiritus. Non enim de creaturæ alicuius constitutione hic agitur, sed de accidente motu creaturæ, scilicet cœli huius, quia videlicet spiritus isti. i. vēti, non per se ipsi creaturæ, sed quasi quidam anhelitus sufflātis naturæ vel creaturę motus sunt. Quę cū semper moueatur eodē nutu creatoris, quo & firmamentū superius semper voluitur, & inferius aquę fluuiales semper labuntur, non tamen semper æqualiter, vel cōstante motu, sed nunc animosius, nūc tranquillius agitur. Solum firmamentū eadē sempe & inuariabili celeritate voluitur, sicut cōtra, terra semp immobilis tenetur, nisi ꝙ singulis annis secundū superiorē speciē permutatur. Media aūt, scilicet aqua, & qui terræ est proximus aer, nunc quidē segnius, nūc vero rapidius feruntur. Agente deo, cuius aspectus nullam in republica sua naturam ociari patitur. Sunt autem omnes huiusmodi spiritus duodecim, quatuor principales, & octo laterales, bini singulis principibus, dextra leuaque adhærentes, certis regionib. & nominibus suis ex lōga consuetudine sui ministerij multis, & maximè pelagi cursoribus, iam cogniti. Suntque in amplissima mundi huius domo, quasi magni patrisfamilias scopæ grandes, cunctas aeris corruptiones, suo quique tempore certatim euerrentes.

Psal. 103. Actu. 1.

Item de igne vrente, tonitruq;, ac fulmine. CAP. XXVII.

D Interdum

INterdũ etiã, si quãdo ignis vrẽs, qui & ipse pro parte sua necessarius minister est, nimis importunus extiterit: non vnus, sed plures è diuerso insiliunt, & inter se obuersis viribus animose cõstringunt. Fit fragor illis colluctantibus, quam tonitruum dicimus, & inter eos ignis coangustatus dissipatur, ac per scintillas fulgurando desilit, aut etiã nimis exasperatus fulminando terra ferit. Pauidũ vulgus firmamentum confringi, vel cœlũ ruere arbitratur. At illud secundum nomen suum firmiter stat, & nequaq̃ vlla tempestatis vi contingitur. Nam nec infimũ lunę circuitum iste tumultus excedit. Rectè igitur præterito quidem tempore dictum est, quia fecit deus firmamentum, extendens illud sicut pellem, præsenti verò, qui ponit nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum, qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem.

De eo quod dictum est, vocauitq; firmamentum cœlum. CAP. XXVIII.

Gene. 9. VOcauitq; deus firmamentum cœlum.) Vbi vel quando vocauit deus firmamentum cœlum?
Gene. 15. Et quidem quando ad Noe loquens: Ponam (inquit) arcum meũ in nubibus cœli, vel quod certius est, ad Abraham: Suspice (inquit) cœlum, & numera stellas si potes, non enim in quocuq; cœlo, sed in firmamento stellæ suspiciuntur, tunc sine dubio vocauit deus firmamentum cœlu.
Gene. 2. Veruntamen quid hoc sibi vult, quòd scriptor ipsum deũ astruit firmamentum cœlum vocasse? Non enim sine causa esse putandũ est, quod de animãtibus loquẽs quę sine dubio prætereũt, adduxit (inquit) ea ad Adã, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomẽ eius. Lucis autẽ nomẽ, id est, diẽ, & tenebrarũ. i. noctẽ, ipse deus posuit, de quibus sanè dubium non est, quia præterire vel mutari non possunt. An & cœli & terræ perennitatẽ ex eo scriptor idẽ innuit, quia deus firmamentũ cœlũ, & aridam terrã nominans, per seipsum vocabula imposuit? Fortè dicis ad hæc: Cœlum quoq; & terra transitura sunt. Ait enim idem dominus: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Sed rursus alia scriptura dicit: Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternũ stat. Proinde est distinguendum quod cœlũ, aut quæ terra, siue quomodo transitura sit, quoniã vtranq; scripturã veram esse oportet, scilicet & eã quæ dicit: Cœlũ & terra transibũt, verba autẽ mea nõ transibunt, & illã, quę ait. Terra autem in ęternũ stat. Petrus Apostolus cũ dixisset in epistola sua, latet enim eos hoc volentes, quod cœli erãt prius, & terra de aqua, & per aquam consistens dei verbo, per quę ille tunc mundus aqua inundatus perijt, ita subiunxit: Cœli autem qui nunc sunt & terra eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Patet sentẽtia, quia illam terram & illos cœlos, qui diluuio perierunt, & post diluuium repositi sunt, igni vltimo perdendos asseuerat. Cum itaque dicit dominus: Cœlũ & terra transibunt, non substantiã terræ, sed eam quæ nunc est qualitatẽ eius transituram asserit, quippe cũ de tempore illo quo certũ est substantiam eius non perisse dicat apostolus, per quæ ille tunc mundus inundatus perijt aqua: multo magis nec pro eo quod dicit Psalmista: Initio tu domine terrã fundasti, & opera manuum tuarũ sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes: ęstimandum est quòd firmamẽtum periturum sit, præsertim cum & tunc pereuntibus cœlis secundum quantitatem & speciem huius aeris, quos aqua excrescens occupauit, firmamentum nihilominus steterit Sunt autẽ cœli superiores, in firmamento videlicet, per quos feruntur sol & luna, & præter hæc quinq; stellæ quas dicunt planetas, id est, erraticas, sed vtrũ & ipsi sint perituri igne, an hi soli qui etiã diluuio perierunt, disputatio est aliquanto scrupulosior inter doctos Veruntamen cum veritas dicat, tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, de resurrectione loquens mortuorum: quid ibi faciẽt sol & luna vbi quasi tot erunt soles, quot iustorum corpora? Nempe etsi supererunt, lucere non valebunt, tam multorum corporum claritate reuerberante lumen ipsorum. Sed & Iohannes dicit: Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis. Proinde scrupulosa (vt iam dictum est) inter doctos disceptatio est, vtrum & ipsa luminaria cum ipsis per quos feruntur cœlis, siue circulis peritura sunt? Igitur eorum quibus nomina per semetipsum deus imposuit, & ipsorum quibus homo vocabula dedit, hæc obseruanda distantia est: quia illa quidem, quamuis mutata permanent, hæc autem transitoria sunt. De solo mari, pro eo quod dictum est in Apocalypsi, & mare iam non est, vtrum illo magno incendio, cum iudicabitur seculum per ignem, exiccetur, an in melius commutetur, non facilè quis dixerit. Potest tamẽ intelligi, quòd de turbulento præsenti seculo dixerit, & mare iam non est, quia videlicet (vt supra) cum dicit: & mare reddidit mortuos suos, sub eodem nomine hoc seculum intelligi oportet.

Matt. 24. · Eccles. 1. · 2. Pet. 3. · Psal. 101. · Matt. 13. · Apoc. 21. · Ibidem. · Ibid. 20.

Item, quare vocauit firmamentum cœlum. CAP. XXIX.

QVare vocauit deus firmamentum cœlum, cum posset (vti faciendo cæperat) vocare firmamentum? Videlicet, quia firmamentum ad aliquid dicitur, & relatiuum nomen est Omne namq; firmamentũ alicuius firmamentũ est Et cum dicitur hoc firmamentũ, oportet dici vel subaudiri, diuisionis aquarum, quia videlicet ad hoc illud deus fecit, vt diuideret aquas ab aquis. Sed hoc vulgus nescit. Cœlum autem absolutum nomen est, etenim cum dixeris cœlum, cuius sit cœlum non opus est quærere. sicut cum dicitur, terra vel mare, non necesse habes quærere,

cuius terra vel cuius mare Proinde quia communi sermoni commodius est vno in eadem re vti vocabulo,quam multis,rectè vocauit deus firmamentum cœlum, quia sic magis absolutum vocabulum est cœlum,quàm firmamentum,sicut homo & Adam magis absolutum est,quàm creatura vel figmentum.Cœlum autem à cernendo est dictum, congrua scilicet causa,quia videlicet oculos habentium neminem latet. Vndè & Græcè vranos dicitur.

Quòd factum est vespere & mane dies secundus, & quid sit dies secundus. CAP. XXX.

ET factum est vespere & mane dies secundus.) Dies iste reuelatio creatoris est,dies(inquam) iste gentilium quoque oculis deum manifestauit. Inuisibilia enim eius (inquit Apostolus à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur, quorum hoc vnum vel maximum est,per quod cum cognouissent deum,non sicut deum glorificauerunt,aut gratias egerūt.Et factum est(inquit)vespere & mane,quia videlicet non casu factum est,sed vespere.i.in illa occulta dei sapientia dispositum,& factum est,priusquam in actum visibilem exiret, & mane factum est, videlicet vt quod in occultis dei erat,in publicum per euidens opus exiret,sicut iam de anteriori die dictum est.In hoc secundo die notandum est,quia secundum hebraicam veritatem,operis laudatio deest,quæ in cæteris diebus apposita est.Et vidit deus quòd esset bonum, sed in LXX. additum est.Cur ita scriptori,imò spiritui sancto,qui per illum scripsit, complacitum sit,meritò quæri solet.Ad quod primo respondendum est,quia decet vnū quid totum esse,quod iure dicatur bene factum esse.At verò firmamentum vna quidem & pulchra species est, veruntamē iuxta intentionē operantis vnū quid totum non est. Quid enim intendebat ille architectus deus,cum dixit,fiat firmamentum in medio aquarū,& diuidat aquas ab aquis? Hoc vtiq;, vt faceret mundi huius amplam domum,pulchram domum,cuius quasi tectum hoc firmamentū est. Et sicut tectū domus pulchrū quidem opus esse potest,sed nondum domus,nisi quando fundamēto, & parietibus superpositum est,atq; idem non totum quid est: sic firmamentū pulchra quidē pars mundi,sed nondum mundus erat,antequam terra & mare proprias haberent species, quibus firmamentū præeminet.Itaq; iam laudare, iam dicere: vidit deus quod esset bonum, nimis festinum fuisset Quare ergo,inquis,nō sicut hoc,ita distulit dicere & illud, factū est vespere & mane dies secundus?Cur vni mundo nō vnum tantum,sed duos ascripsit dies? Ad hæc inquam. Nunquid duos tātum,& non etiā tres in cōpositione mundi digessit dies,secūdum tres ipsius partes?Nēpe anterius dixit,& tenebræ erāt super faciē abyssi.Quam videlicet abyssum,cōfusam aquarū multitudinē,& profunditatē oportet intelligi,& in hoc secundo die dixit, quia diuisit deus aquas ab aquis.Nec hoc nec illud quod bonū esset deū vidisse dixit, donec tertio die dicat deus,congregentur aquę quę sub firmamento sunt in locum vnū, & appareat arida. Tunc enim dicturus est, & vidit deus quod esset bonum.Adde quod ad eundem diem pertinet, quia cum dixisset:Germinet terra herbam virentem,&c.subiunctum est,& vidit deus quòd esset bonum. Et ecce sicut tres mundi partes,& tres dies,sic nihilominus tria bona habes, formationem bonæ lucis, distinctum opus mundi,plantationem paradisi.Et nota,quòd cum sint bis terni dies, præter septimū, qui est diei requies, tam tertius primorum,quàm & tertius sequētium duplici bonitatis laude decorati sunt,vt sicut sunt septem dies,sic & septem sint bonitatis species, septiformē spiritum dei mirabiliter ex semetipsis contestantes.Illius,id est,tertij diei,nunc opus ingrediamur.

De die tertio, & cur ibi dictum sit, vidit deus quòd esset bonum. CAP. XXXI.

DIxit verò deus:Congregentur aquæ quæ sub firmamento sunt in locum vnum, & appareat arida,factumq; est ita.Et vocauit deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria Et vidit deus quòd esset bonum.) Hinc tandē scriptor dei,imò & auditor trinitatis,tribus partibus.i.cœlo,terra,& mari mundum habens explicitum tertia die, rectè & oportunè dixit,quia vidit deus ꝙ esset bonū.Notandū quippe super aquas ternariū potentię creatricis imperiū Primo,tenebrę erant super abyssum in principio creatā,& non dictū est quòd esset bonū,deinde interposito firmamento diuisæ sunt aquæ, neq; tunc dictum est quòd esset bonum, tertiò congregatæ sunt aquæ in locum vnū,& ita apparente arida,dictū est, quia vidit deus quòd esset bonum Hoc enim verè bonum est,quia trinitati gratiæ suę thesauros sub abysso quærenti opus efficacissimum est.Sed iam nunc ipsa perscrutantis abyssum verba perscrutemur. Congregētur (inquit)aquæ quæ sunt sub firmamento in locum vnum, & appareat arida. Aquæ profectò quæ sub firmamento sunt,reliquiæ,vel pars aquarum sunt,quæ sunt super firmamentum.Sic.n.dictū est,fiat firmamētum in medio aquarum,& diuidat aquas ab aquis,&c. Ergo diuisio aquarum,de qua supra dictum est,simpliciter siue literaliter accipi debet.i.nō ea quā dicunt philosophi diuisionem vocis,in plures significationes:sed ea quam dicunt totius in partes diuisionem.

Quomodo dictum sit,congregentur aquæ in locum vnum. CAP. XXXII.

COngregentur(inquit)aquæ in locum vnum. Quomodo congregentur dixit in locū vnum, cum vna non sit congregatio aquarum? Nec enim sic dictum est, congregationemq; aquarum appellauit maria,sed congregationesq; aquarum appellauit maria. Quomodo ergo congregen-

gregētur dixit in locū vnum, nisi ac si diceret, secedāt hinc & hinc aquæ, & confluant seorsum & seorsum, nullumque operi proposito faciant impedimentum? Quo.n. tendebat summa artificis industria, nisi ad hoc quod ait, & appareat arida? Aridam quærebat iamdudum latentem in profundo abyssi, antequam diuideret & aquas ab aquis, quam solus ibi esse nouerat, qui solus creauerat. Quærebat (inquam) aridam, magni & pulcherrimi operis materiam, quod apud se pertractabat miro & ineffabili consilio, de infima & ignobili massa cœli sui superioris aurea perornaturus

Psal. 84. pallacia. Hac ergo inuenta, vidit deus quòd esset bonum, vidit inquam, nec suus eum visus fefellit. Nam sicut tunc vidit, ita nūc factum est, quia videlicet de arida veritas orta est, quæ ortum in cœlo superaret. Et vocauit inquit deus aridam terram, congregationesque aquarum appellauit maria. Iam superius dictum est, quam virtutem innuat positio diuinæ vocationis, videlicet: quòd earum substantiam quibus nomina per semetipsum deus imposuit, transituram non facile quis dicere possit. Et terram quidem secundum naturam quam condidit ipse, cōstat esse aridam. Etenim reuera naturaliter arida est, & nisi ex humoris temperamento solidaretur, puluis esset, omnique vento leuiter cederet. Proinde sicut aliunde iuuatur, & nūquam omnino in sua inopia relinquitur, recte illi nomen quoque mutatum est, vt iam non arida, sed terra vocetur. Itē & quod iam consuetudinaliter mare dicitur, naturaliter congregationes aquarum est.

Item de congregatione aquarum, & de arida, & de eo quod dictum est in eodem psalmo, Qui fundasti terram s.s.s. CAP. XXXIIII.

HOc mirabiliter dixit mirabilis deus, hoc imperium protulit æterni verbi genitor. Hoc dixit antiqua & secreta atq; incomprehensibili dictione, & ita factum est. Et hoc admirans inclytus

Psal. 103. psaltes Dauid, organista dei: Qui fundasti (inquit) terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculū seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius super montes stabunt aquę. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. Ascendūt montes & descendūt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neq; conuertentur operire terrā. Quid mirabilius dici potuit, eo quod ait: qui fundasti terrā super stabilitatē suam. Sed & huic simile est, quod in alio psalmo, dū confessionis huic diuinæ bonitati decantat, dicēs:

Psal. 135. qui fecit cœlos in intellectu, statim subiunxit, qui firmauit terram super aquas? Quid.n. mirabilius dictū est, qui fundasti terrā super stabilitatē suā, an qui firmauit terrā super aquas? Imo cū vocibus hęc diuersa sint, sensibus æquipollētia sunt: quis.n. nesciat, nō terrā aquis, sed aquas terra sustineri? Vndiq; aquis orbis terrę cinctus est, vndiq; circumfuso aere vallatus est. Quòd si antipodes nostris sub terra obuersi pedibus essent, vt gentiliū philosophi opinati sunt, non magis illis timēdū foret, ne caderent deorsum, q̃ nobis pauendū est, ne ruamus in cœlū. Omnia nanq; pondera, in terram suo nisu ferūtur, & vndiq; à terra aquæ supportātur. Quid ergo dictū est, qui firmauit terrā super aquas, nisi ac si diceretur, qui firmauit terrā, nullū habentē fulcimentū, nisi ipsas quas potius ipsa portat aquas? Ergo firmauit terrā super semetipsam, ergo fundauit terrā super stabilitatē suam. Verùm scioli huius mundi philosophi hoc ipsum sciētes, scilicet terrā quasi centrū super inane pendere in medio mūdi, olim irridebant sacrā scripturā quasi de imperitia & sensu puerili, quòd terrā super aquas firmatā esse dixerit, cū potius admirari vera sapientia & philosophia sit, ꝙ super nihili nisi super humidū aerem grauē terrā creatoris imperium firmiter atq; immobiliter stabilierit. Iam verò cū de cōgregatione aquarum dicit, Abyssus sicut vestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugiēt, à voce tonitrui tui formidabūt fortitudinē verbi, maiestatē imperij, per quod illud factū est, quātum potuit homo conuenienter cū figura, quæ metaphora dicitur, expresit. Nunquid n. aquæ animatæ sunt, aut sensibiles, vt diceret ab increpatione tua fugiēt, à voce tonitrui tui formidabūt? Simulq; notandū, quod dū rē amplificare vel exornare nititur, sapiēs quidē, sed pro rei quātitate infantulus, solœcismo quoq; vsus est, pro tēpore præterito ponens futurū, fugient & formidabūt, pro eo vt diceret, fugerūt & for-

Gene. 7. midarūt. Quod tandē ait, terminū posuisti, quē non transgredientur, neq; conuertentur operire terrā, hoc ita verū est, vt nec in diluuio terminū suum mare transgressum fuerit, quo terrā operiret. Sed rupti sunt (inquit scriptura) omnes fontes abyssi magnę, & cataractę cœli apertę sunt, factaq; est pluuia super terrā XL. diebus, & XL. noctibus. Quāto magis terminū suum maria iā non

Gene. 9. transgredientur, postquā per semetipsum iurauit dominus, dicens: Non adijciā vltra aquas diluuij super terras, ponā arcum meū in nubibus cœli, & recordabor fœderis mei, vt nō perdā aquis diluuij omnem carnem? Igitur mirabiles quidem elationes maris, sed mirabilis in altis dominus,

Psal. 92. qui circundedit illud terminis suis, posuitq; vectē & ostia, & dixit: Hucusq; venies & hic cōfrin-

Iob. 38. ges tumētes fluctus tuos. Commoueatur mare, & plenitudo eius, quoniā ita expedit, aliter enim non valerent putentes aquę eius, nec aptę essent alendis piscibus, præsidem suum hominem pal-

Psal. 95. centibus. Commoueatur (inquam) nunc ventorum impulsu, nunc naturali accessu vel recessu, sic atque vegetentur, quę in ocio vel quiete morerentur. Tutam quippe reddidit deus aridam, quod positum sibi terminum non transgredientur, neque conuertentur operire terram.

Quid

Quid opus fuerit aridæ, vt ascenderent montes, & descenderent campi. CAP. XXXIIII.

PORRÒ, quid opus erat eidem aridę, id est, terræ, vt ascenderent montes, & descenderēt campi, in locum inquit, quem fundasti eis? Hic planè illud sciendum est, quia si terra æqualis vbique iaceret, non leuior quàm in mari ventorum tempestas in ea regnaret. Nam solet & nunc in locis illis, qui montibus carent, videlicet maximè in Libia, tempestas, non minus quàm in pelago turbare foris deprehensos quoscunque tam pedites quàm equo sedētes. Etenim vbi per loca equalia & nuda gignentium, ventus coortus arenam humo excitauit, magna vi agitata, ora oculosque implet, & ita profectum incessumq; impedit, vt in nullo mari maius naufragium. Quid si nulli vsquàm montes ascendissent, si cuncta in planum terra descendisset? Si vbi paululum ventis currere licet, tantas vires breui colligunt, quid possent, si nullum in toto mundo haberent repagulum? Ergo nec istud magnifici dei laudibus deesse debuit, quòd ascendunt montes, & descendunt campi in locū quem ille fundauit eis, fundauit inquā, videlicet vt neq; montes semel ascendere iussi descendāt, neq; campi semel depresi consurgant. Cū ita terræ fundator abyssum, quæ sicut vestimentū amictus eius erat, dispulit, eadē ipse potentia competens aquarū subsidium per intimas eius venas largè diffudit. Non enim sic ab increpatione eius aquæ fugerunt, & congregatæ sunt in locum vnum, vt hęc apparens sic de vtero abysi proijceretur, tanquam abortiuum. Sed indesinenter trahens aquas in omnes venas copiosam fugit abysi mammā, & ascendentem per nubes, rursusq; labentem temporaneā & serotinā accipit de cœlo pluuiā. Alitur intrinsecus dulcescētibus aquis rigatur extrinsecus de superioribus suis. Itē scatēt fontes, fluūt amnes. Quod itidē laudans Psalmista: Qui emittis (inquit) fontes in conuallibus, intermediū montiū pertransibunt aquæ. Proinde & Ecclesiastes aquarum fluentiū originem considerans: Omnia (inquit) flumina intrant mare, & mare non redundat. Quare? Videlicet, quia non influit illuc, nisi quod exinde prædictis modis sumitur. Sed iā super terram emissum verbi potentis audiamus imperium. Psal. 103.

De eo quod dictum est, germinet terra herbam virentem & de cuiusq; dictionis triplicatione. CAP. XXXV.

GErminet terra herbam virentem & afferentem semen, & lignum pomiferum facies fructum iuxta genus suum, cuius semē in semetipso sit super terram. Factumq; est ita. Et protulit terra herbam virentem, & afferentem semen iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum, & habēs vnumquodq; semen secundum speciem suam. Et vidit deus quod esset bonum. Factumque est vespere & mane dies tertius.) Quia creatricis trinitatis hæc sunt opera, benè testimonium suum sancta scriptura vbiq; triplicat. Tria nempe dicta sunt, imò ter vnū idemq; dictū est. Dixit deus, cuius dixisse fecisse est. Factumq; est ita, & protulit terra. Et primum quidem secundum vespere est. i. verbi dei secretum, in quo vita erat: quicquid manc. i. substantiali rerum productione: factumq; est aliud secundū hoc ipsum mane, tertium secundum diem continuū quomodocunq; perseuerantis creaturæ. Hoc in cunctis sex dierū operibus inuenies. Dixit deus, fiant luminaria, & factū est ita, & fecit deus duo luminaria magna. Item, producant aquæ reptilia, creauitq; deus cete grandia, Benedixitq; illis deus, &c. Sed in creatione lucis dixit deus, fiat lux, & facta est lux, & diuisit lucem & tenebras. Vbiq; tria consonant testimonij verba, quia tota vbique vespere & mane & toto die creatrix operatur trinitas. Et hæc est sanctæ ac iustæ legis originalis causa, qua scriptor idem sanxit, vt testibus plus quam tribus nulla iudicialis indigeat causa.

Item de herba virente, & herba semen afferente, de ligno pomifero, & de ligno, cuius solum semen est in semetipso. CAP. XXXVI.

GErminet (inquit) terra herbam virentem, &c. Omnis herba & omne lignū primò bifariam diuiditur. Est enim herba solummodo virens, vt fœnum quod producit terra iumentis. Et est herba semen suum afferens, vt triticum vel apium, cæteræq; species quas producit seruituti hominū. Item, est lignū nullum afferens fructū, sed solum semen suū, vt fagus aut ilex, cæteraq; ligna campi, & cedri, libani, vbi iuxta Psalmistam, passeres nidificant, quæ arbores nequaq propriè dici possunt. Et est lignū pomiferū quod arborem dicimus, vt malus siue pyrus, vel quodcunq; tale afferens fructum, & in fructu semen iuxta genus suū. Horum omnino nil dei præceptū omittit, in hac scriptura. Non enim dixit solummodo herbam afferentem semen, sed & pręmisit quod vniuersalius est herbam virentem. Item, non dixit solummodo, & produxit terra lignum pomiferum & faciens fructum, sed addidit, & afferens semen vnumquodq; in genere suo. Psal. 103.

De plantatione paradisi, & de eo quod dictum est, qui viuit in æternum, creauit omnia simul. CAP. XXXVII.

AB hoc ornatus terræ principio plantauerat dominus deus (vt inferius scriptū est) paradisum voluptatis, in quo formatum hominem posuit, plantauerat (inquam) non surculos aliunde petēs, sed huius pręcepti sui vim semel insigēs, vndè natura vel virtus germinādi terrę innata est. Cuius plātationis, quia mētio nūc se obtulit, quis suō loco plenius debeat dici, iā nūc tamē quærendum est ab eis qui omnem creationem repentinam, & commixtam fuisse volunt, quomodo

Gene. 2. Eccles. 18. accipiant illud quod dictum est: Plantauerat paradisum voluptatis à principio. Nam propter illud quod alibi scriptum est: Qui viuit in æternum, creauit omnia simul, volunt repentè & absq; vllis profectibus herbam maturam, & ligna robusta, cum pomis & seminibus suis constitisse, simul luminaria in firmamento, simul reptilia maris, & volatilia cœli efferbuisse, simul nihilominus animantia terræ & ipsum hominem subitò obambulasse in pedes. Hoc planè à ratione dissentit, nec huiusmodi sensum præsentis lectionis textus admittit. Nam à principio iam dictũ est, quia plantauerat dominus deus paradisum voluptatis, & homo non erat qui operaretur terram, sed fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Cæterùm & illud: Qui viuit in æternum creauit omnia simul, quomodo accipiendum sit, saluo ordine lectionis huius, opportunius dicemus, cum ad illam creationis conclusionem venerimus, qua sic dicitur: Istæ generationes cœli & terræ quando creatæ sunt, &c. Nunc illud dicendum fuit, quòd ab hoc ornatus terræ principio paradisum deliciarum plantauit dominus deus, quia profectò in eius plantatione longè gloriosius effusum est hoc domini gratiosum imperium dicentis germinet terra herbam virentem, & afferentem semen, lignumque pomiferum, quàm in isto penurioso humani generis exilio, vbi terra homini laboranti in sudore vultus sui persæpe non dat fructus suos. Nam in illo delicioso terræ loco, & cœlis proximo, salubria cuncta sunt herbarum siue lignorum semina: in hac autem terra, de qua sumptus & in quam propter peccatum reiectus est homo, pleraq; nascũtur eidem homini noxia. Nec mirum, maledicta enim (inquit) terra in opere tuo, cum operatus fueris eam non dabit fructus suos, sed spinas & tribulos germinabit tibi. Si maledictionis est, spinas & tribulos germinare pungentes: quanto magis à maledicto est, afferre herbas & succos occidentes? Nónne vndè est homini superfluam & ad benedictionem, quæ in paradiso data est, non pertinentem gignere sobolem, dicente mulieri domino, multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos: inde & terræ eius accidisse credendum est, vt diffundat humores varios & noxios non pertinentes ad hæc benedictionis verba, germinet terra herbam virentem? &c.

Item de eo quod dictum est, vnumquodq; iuxta genus suum, & consubstantialem esse deo patri filium. CAP. XXXVIII.

Esaiæ. 40. QVis in his & in huiusmodi adiuuit spiritum domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Quis (inquam ostendit illi, vel quo instructus fuit ab exemplari, mandare terræ, vt afferret herbam, lignumque vnumquodque cum semine generis sui? Quærimus hoc à Iudæis, pariterque ab hæreticis, quicunque impio sensu deum patrem omnino sterilem esse volunt, negantes eum consubstantiale sibi protulisse verbum, non credentes eum coæqualem sibi genuisse filium. Vos Iudæi, nullum, vos Arriani dissimilem dicitis illum habere filium. Vndè ergo non solùm animantibus, sed etiam herbis terræ dedit habere singulis in semetipsis semen generis sui, si in semetipso nihil talis naturæ vel vigoris habuit? Sitis igitur vos fœnum, quod Behemoth, id est animal, scilicet diabolus sicut bos comedat: sitis (inquam) sicut ligna syluarum, quæ fructum non ferunt, ad nihil vtilia, nisi vt excidantur, & in ignem mittantur, quicunque deum creatorem

Iob. 40. Matt. 7. omnium, aut nullum, aut dissimilem sibi genuisse blasphemantes dicitis filium. Natura nanque dei, neque sterilis est, qui creaturæ suæ fertilitatem dedit: neq; genitura eius degenerauit, vt gigneret aliud deus quàm deum, qui dixit & factum est, vt vnumquodque lignorum siue herbarum afferret in semetipso semen non aliud, quàm secundum genus suum.

Item, de die tertio. CAP. XXXIX.

IN hoc die tertio species illa diuinæ bonitatis fulget, vndè sanctus septiformis spiritus tertio loco ascendentibus, post timorem & pietatem, spiritus scientię nuncupatur. Pulcherrimę nanque scientiæ est, quòd illum paradisum deliciarum talis ac tantus plantauit hortulanus, scientiæ (inquam) cuius spe inflatus est homo, dicente sibi diabolo, comedite & eritis sicut dij, sciẽtes bonum & malum. Indignabatur enim miser, inspiratus à diabolo, quòd alienum hortum sub alieno custodierit imperio, aliquo sibi lignorum interdicto, & ideo tanquam medicinam captabat, vt haberet & ipse scientiam plantandi sibimet paradisos. Sed de hoc aliàs. Planè & in cæteris septem dierum operibus absque scientia nihil operatus est deus. Veruntamen secundum proprias distinctiones, singula de singulis potentię septiformis vocabula magis propriè sumpta sunt. Verbi gratia: Pisces quoque maris scientissimè fecit, & volatilia cœli. Verùm in istorum natura iam illa creatricis potentiæ virtus cognoscitur, quæ spiritus consilij nuncupatur. Habent enim naturale quoddam mutui amoris consilium, quo concilientur inuicem qui consociet masculũ & fœminam, & amantes conueniant, vt pariter nidificent, vt fœtus alant. Sic & in singulis cęterorum dierum operibus, præter scientiam dei, aliud magis propriè consideratur & prædicatur. At verò ex opere huius tertij diei, nihil melius quàm multiplex prædicatur scientia dei, quia videlicet præter suum esse nihil adhuc operantur extrinsecus, nisi quod significant tanti scientiam plantatoris. Factum est igitur vespere & mane dies tertius, sicut supra dictum est. Hoc opus scientiæ dei subsequitur aliud opus cum euidentia magnæ fortitudinis.

De die quarto, de luminaribus, & virtute maioris luminaris. CAP. XL.

DIxit autem deus, fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, vt luceant in firmamento cœli, & illuminent terram. Et factum est ita. Et fecit deus duo luminaria magna. luminare maius vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti.) Hoc planè dixit & fecit deus in spiritu fortitudinis. Nam vt taceam de luna & stellis, quarum potentias penè soli vtcunq; nouerunt Physici, de sole quis ruricola nescit, quòd sine illo factura mundi, non solum infirma & egena, sed & nulli viuentium sit habitabilis? Cum ab hac regione habitabili paulò longius abest, nulli lignorum siue herbarũ semini tellus idonea est. Pigrescunt arua, constringuntur flumina, frondiflua moriuntur nemora, piger ad focos agricola damnosa ducit ocia. Quid si idem sol diutius in longinquo absisteret, aut omnino nullus esset? Proinde cum propius ascensu suo nos visitans, aruorum duritiam radijs inualescentibus effringere cœperit, comparatur arieti. Cumque altius ascendens boum labores apparere fecerit, tauro dicitur similis, & cum segetes maturas, vrgente desuper calore, solidauerit, comparatur leoni.

Item de eodem, & quòd ante illud paradisus deliciarum floruerit, & quòd illa sit terra promißionis. CAP. XLI.

HIc iam prætereundum non est, quod de hoc magno præside huius cœli eleganter prædicare solent physici, quòd sit fons ignis ætherei, cor cœli siue mens, & temperatio mundi. Nam quòd mundum verè temperet, inquiunt, ratio in aperto est. Ita enim non solùm terrã, sed ipsum quoque cœlum temperari sole certissimum est, vt extremitates eius, quę à via solis longissime recesserunt, omni careant beneficio caloris, & vna frigoris perpetuitate torpescant. Hanc eorũ rationem contemnere difficile est. Nam hoc ipsum Psalmista tetigisse videtur, cũ dicit: Quia neq; ab oriente, neque ab occidente, neq; à desertis montibus. Desertos quippe montes australi atq; boreali polo subiacentes terras appellat, ob longinquitatem solis perpetuo gelu rigentes, quos inter mediamque zonam, quam perustam vocant, duas aiunt esse, hinc frigore, hinc calore temperatas, vt sint habitalibus. Quæritur itaque, qualiter ante factum solem germinarit terra lignum pomiferum, herbamque virentem, & afferentem semen: cum & nunc tamdiu, sole in cœlo flammante prædictæ partes perpetuo frigore steriles permaneant propter hoc solùm, quòd ab eo longius remotæ sint. Ad quod ecclesiasticis auribus facilè respondetur, quia quod notum vel creditum non fuit curiosis illis mundanæ creaturæ scrutatoribus, paradisus ille, quem plantauit dominus deus à principio, dicendo: germinet terra herbam virentem, & afferentem semen, lignumque pomiferum, &c. Hoc enim principium fuit omnium quæ in mundo nasci iussa sunt, paradisus inquam ille, quem hac verbi sui dictione plantauit dominus deus, paradisus voluptatis est, paradisus delitiarum est, alterius cœli, alterius temperiei, non vicibus subiacens æstatis & hyemis, aut veris & autumni, sed perpetuæ voluptatis & permanentium delitiarum paradisus est, semper floridus, semper lucidus, sempiterna suauitate, visu delectabilis ac gustu. Cuius perpetuas delitias hic idem scriptor sub nomine illius terræ repromissionis, ad quam rudem dominus introducebat populum, ita gratiosis descriptionibus commendat. Dominus enim deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarumq; & fontium, in cuius campis & montibus erumpunt fluuiorum abyssi, terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus & malogranata, & oliueta nascuntur, terram olei & mellis, &c. Item terra enim quam ingredieris possidendam, non est sicut terra Aegypti, de qua existi, vbi iacto semine in hortorũ morem aquę ducuntur irriguæ, sed montuosa est & campestris, de cœlo expectans pluuias, quam dominus deus tuus semper inuisit, & oculi illius in ea sunt à principio anni, vsq; ad finem eius. Hæc idcirco nunc dicta sunt, vt certum sit ante hunc solem germinasse terram ad præceptum domini, quia videlicet terra illa, cuius plenitudo tantis non potest exprimi descriptionibus vmbraticis, non indiget vt reflorescat visitatione solis, quam semper inuisit dominus deus, in qua sunt oculi illius à principio anni vsq; ad finem eius. Sed iam potestatem eiusdem solis ac lunæ, secundum ipsa creatoris verba contemplemur.

Psal. 74.

Deut. 8.

Deut. 11.

Item de luminaribus & eorum magnitudinibus. CAP. XLII.

FIant (inquit) luminaria in firmamento cœli, &c.) Luminaria solem & lunam dixit Sic enim sequitur: (Et fecit deus duo luminaria magna, luminare maius vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti.) Vtraque luminaria magna sunt relatione stellarum, quæ vtique minoris potentiæ sunt, ad alterutrum autem relatione vel comparatione facta, luminare maius sol, & luminare minus est luna. Nam sicut curiosi huius mundi philosophi inuestigauerunt, terra quidem maior quàm luna est, sed terræ magnitudine sol qui præ altitudine circuli sui, nostrorumq; paruitatem oculorum, quasi paruus conspicitur, octies (inquiunt) est maior. Amplius autẽ ex eo sol luminare maius est, quàm luna, quia lucet luce propria, nam luna relucet ab illo, luce scilicet non sua, sed aliena. Solis enim lumen corpus lunæ infunditur, & inde resplendescens

solam refundit claritatē nō calorem, sicut & speculum cum splendorem, de se vi oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem, carentem sensu caloris ostendit. Alij tamen dicunt ea in proprium lumen habere, sed globum eius dimidium lucere, dimidium autem obscurū esse, du in que mouetur in circulo suo, partem eandem qua lucet paulatim ad nos conuerti, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculatam apparere. Vtralibet opinio vera sit, maius quidem luminare est sol, tam orbis sui quantitate, quàm luminis, sed hæc duo luminaria magna sunt, videlicet comparatione stellarum, quæ longe minus illuminant mundum, & minoris potestatis sunt.

De luminarium atq; stellarum diuersa positione in firmamento. CAP. XLIII.

SCiendum verò, quòd licet cum dixisset: Fiant luminaria: subiunxit, in firmamento cœli, pariterque de stellis, & posuit eas in firmamento cœli: quamuis non diuersa sit dictio: diuersa tamen horum est positio. Nam quod astronomici melius experti sunt, stellæ quidem omnes præter quinque planetas, id est, erraticas, & præter hæc duo luminaria magna, in firmamento fixæ sunt, & cum firmamento feruntur. Siquidem luminaria hæc, & stellæ quinque (vt prædictū est) quas idolorum suorum nominibus sacrauerunt, scilicet Saturni, Iouis, Martis, Veneris, atque Mercurij, circos habent proprios, qui contrario motu feruntur, voluuntur enim contra firmamentum. Horum altior circus Saturni, inferior Lunæ circulus habetur, Benè inquit, fiant luminaria in firmamento cœli, id est, vnumquodq; in sui firmamento cœli. Dicuntur enim & istorum luminarium & cæterorum planetarum circuli cœli qui laudant dominum, iuxta Psalmistam dicentem: Laudate eum cœli cœlorū, id est, cœli, vel circi maiores, minorū cōplexui circulorum. Non enim parua materia diuinæ laudis est firmamentum, cursus eorum quem nunquam excedunt, incessanter currendo, seque in circulos suos reflectendo motu duplici, videlicet motu superioris firmamenti, quod dicunt aplanen, & motu proprio, quo contra ipsum iugiter feruntur.
Eccle. 1. Vtrumque motum Ecclesiastes de sole loquens, exprimit his verbis: Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens girat ad austrum, & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Hoc idem de Luna & cęteris est sentiendum, quæ quanto maiores vel minores circulos habent, tanto plus vel minus temporis gyrando & regyrando expendunt.

De diuisione diei & noctis, & potestate luminarium. CAP. XLIIII.

AD quid fiant hæc luminaria? (Et diuidant (inquit) diem & noctem, &c.) Hæc præcipua causa est cur facta sint luminaria. Vndè & tertio repetitur, cum dicitur: Luminare maius vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti. Itemque postmodum, vt lucerent (inquit) super terram, & diuiderent lucem & tenebras. Si iam ante per semetipsum diuiserat deus lucē & tenebras, quid necesse erat vt luminaria diuiderent diem & noctem siue lucem & tenebras? Imò, quomodo diuiderent, quod iam deus diuiserat, & nemo rursus cōfuderat? Ergo illic de intellectuali luce, & spiritualibus tenebris dictum est, nam hic de corporeę visionis luce & tenebris sermo est. Et has quidem tenebras, deus bene posuit quippe cuius positione & precepto, quod non præteribit, sol deorsum descendit, & tunc ex vmbra terræ superius hemisphærium tenebrescit &
Psal. 103. nox fit, vt in ipsa pertranseant omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à deo escam sibi vt orto sole congregētur in cubilibus suis, exeat autem homo ad opus suū, & ad operationem suam vsque ad vesperam. Bene (inquam) hoc inter ea, quæ valde magnifica sunt, opera tua domine in sapientia fecisti. Proinde has tenebras scriptor præmisit, vt diuiderent inquiens lucem & tenebras, ac deinde subintulit, & vidit deus quòd esset bonum. Illas autem tenebras à laude boni seclusit prius dicendo, & vidit deus lucem quòd esset bona, & tunc demum diuisit (inquit) lucem & tenebras. Diuidant (inquit) diem & noctem, ita videlicet vt luminare maius præsit diei, & luminare minus præsit nocti. Hoc & Psalmista conscribens in confessionibus domini: Confitemini (inquit) domino, qui fecit luminaria magna, solem in potestatem di-
Psal. 135. ei, lunam & stellas in potestatem noctis. Et in Psalmo superius memorato: Fecit (inquit) lunam in
Psal. 103. tempora, sol cognouit occasum suum Itaq; si quæras quomodo luminare maius præsit diei, occidendo videlicet præest & renascendo. Nam sol cognouit occasum suum, quod metaphoricos dictum est, videlicet quòd ita certo tempore occidat, & tanquam sciens, quid agat, certa nihilominus hora reuertatur ad ortum & secundum eundem occasum certis ex causis nunc citiorem, nunc tardiorem alternatim variatur longitudo breuitasque dierum. Nam altius ad aquilonem progrediendo, quia nobis tardius occumbit, diem producit. Rursusq; ad Austrum descendendo, quia nobis citius absconditur, diem breuiorem efficit Non enim aliunde dies, nisi quia sol super terram est, sicut econtra nox non aliunde, nisi quia sole sub terram demisso, vmbra terræ soli obiecta super nos exaltata est. Etsi antequam solis globus horizonti emergat, mane lucet illustratus aer, & dies est, hoc de vicinia solis fit, sicut econtra vespere cum iam nobis abscōditus erit, non continuò, sed paulatim disparent, quæ supersunt reliquiæ luminis. Ita luminare maius præest diei semper, Luna verò tēporaliter preest nocti. Vndè & pulchrè Psalmista: Fecit, inquit,
lunam

lunam in tempora. Non enim cunctis noctibus vel toti nocti præest, sed pluribus noctibus, & plurimæ parti noctis deest. Crescit quippe temporaliter, decrescit nihilominus temporaliter. Item & aliter hic diei, atq; aliter illa præest nocti. Hic enim præest diei, quia de seipso diem efficit: illa præest nocti, quia tenebras eius aliquantulum superat, præsidio mutuati à sole luminis. Igitur diuidant diem & noctem, inquit, scilicet vt ille omnem diem suo lumine efficiat. Hæc aliquas noctes, vel aliquantulum noctis illustret.

De eo quod dictum est, & sint in signa & tempora, & dies & annos.

CAPVT XLV.

ET sint, inquit, in signa & tempora, & dies & annos.) Quatuor dicta sunt, signa, tempora, dies, & annos. Horum tria, scilicet signa, tempora, & dies, ad solem pertinēt, quia videlicet ex ipso percipiuntur, maximè horarum signa, quas cum obseruet rusticana quoque plebecula, magis ad seruiendum deo religiosa considerat Christi ecclesia, & secundum ipsum variantur veris, æstatis, atq; autumni, & hyemis tempora. Porrò, quòd in dies hoc luminare sit, omniū palam subiectum est oculis Per singulos nanq; ortus suos, singulos dies efficit. Porrò lunæ deputantur anni, cum suis partibus, id est mensibus duodenis. Hebræi nanq; (quibus data, vel à quibus profecta est hec scriptura ad nos) solos nouerunt lunares menses & annos. Est autem mensis viginti nouem dierum ac semissis Annus autem, siquidem communis, id est, duodecim mensium sit, CCC. LIIII. dierum. Si autē embolismus, id est, tredecim mensium sit, CCC. LXXXIIII. dierum est. Romanis tamen luminare maius in annum est. Solarem namq; computāt annum CCC. LXV. dierum, superaddito diei quadrante. Sed hic annus non adeo naturalis est, quippe cuius partes, scilicet menses non naturaliter currūt, sed ad placitum dispositi sunt, Lunaris autem annus naturalis est, quippe cuius partes, id est, menses itidem lunares à natura veniunt: vndè & cuncti quantitatis eiusdem sunt, nisi quod semissem qui XXIX diebus superest, quia pro integro die computari nō potest, seruari oportet, vt alter XXIX alter XXX. dierum mensis habeatur. Hos annos, vel huiusmodi menses ante fidem Christi, Romanus orbis non obseruabat, sed & nunc indoctum vulgus ignorat. Proinde & in communi vsu annum computat Christi ecclesia, qualem scripturæ huius ignara constituit gentilitas, & pro legitimo ritu festi paschalis menses & annos Hebræorum secundum lunam, tam communes quàm embolismales rationabiliter obseruat.

Quare postremo dictum sit, & illuminet terram.

CAPVT XLVI.

QVare autem post hæc omnia continuò subiunxit? (& illuminent terram) Videlicet ne putes, ante hæc luminaria terram aliqua luce corporea fuisse illuminatam. Nam fortè diceres: Iam & antea terra illuminata fuerat, sed non in signa & tempora, non in dies & annos distincta vicissitudine lux illa obseruabilis erat. Vt ergo superadijcerentur ista, idcirco facta sunt ista luminaria. Hunc omnino sensum literę textus excludit, dum hoc etiam adijcit, & illuminent terram. Nam ex hoc quoque palam datur intelligi, quia super hanc terram nulla prius erat lux visibilis. Veruntamen de illa terra paradisi illud sciendum est, quia mox (vt dixit deus) congregentur aquę quę sunt sub firmamento in locum vnum, & appareat arida, sic apparuit, vt postea nunquam disparuerit, sicut nihilominus mox (vt dixit deus) germinet terra herbam viretem, &c. sic germinauit, sic floruit, & fronduit, fructumq; attulit, vt iam vltra deflorescere non possit. Nam vt taceam de luce angelicarum specierum, quæ nunquam ibi desūnt, si in hoc exilio quędam terræ huius particulæ, scilicet preciosi lapides, quales maximè carbunculi sunt, sic apparent, vt in nocte pro lucernis esse possint, quàm splendidè putas terram illam apparuisse, vbi neque huiusmodi lapidum, neq; alicuius boni quod visum delectet quicquam potest abesse? Hūc ergo mundum tantummodo luminaria hæc illuminant. De quibus nec illud prætereundum est, quòd maximè horum causa firmamentum volubile esse oportuit, videlicet vt sol, qui tanti est feruoris vt (sicut superius dictum est) fons ignis ætherei appellatus sit, ad hoc factus, vt non solum illuminatio, sed & temperatio mundi frequens esset, & cunctis partibus adesset, & stellarum ordo notabilis toties regyrans notior existeret. Siquidem multo melius nūc est, cū sol feruidus breuiter quidem, sed frequenter adest, quàm si spacio sex mensiū desuper terras exurēs, itidem sex mensium spacio sub terra delitesceret, tanquam longam noctem cū eadem prolixitate, frigoris nobis relinqueret. Duodenis nanque mensibus Zodiacum circuit, quo circuitu solo circunferretur, cessante motu firmamenti, & proinde quod nunc annus est, hoc tunc vnus cum nocte sua, dies existeret. Cur firmamentū volubile esse oportet.

Cur dicendo, & stellas non addidit, & sint in signa & tempora, & de eodem die quarto, & quid sit dies quartus. CAP. XLVII.

ET fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti. Et stellas. Notādum in hac repetitione, cum dicit, & fecit deus duo luminaria magna, & stellas, nō addidit in signa, videlicet ne occasionem daret illis qui putant in stellis signa esse fatalia, homines quippe creaturę magis, quam creatoris imitatores, & à creatura Rom. 1.

mundi

mundi cognitum deum non ſicut deum glorificantes, aut gratias agentes.in iſto quoque dicentes ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt,dum ſtellis penè omnem creatoris aſſcripſere poteſtatem,ita vt dicerent ex earum momentis vitæ & mortis ſuæ fatalem pẽdere neceſſitatem.Huiuſmodi ſuſpicio de hac ſcriptura naſci non potuit.Nam cũ dixiſſet, & fecit deus duo luminaria,ſic ſubiunxit,& ſtellas,vt in ſigna ſubaudire non liceat.Attamen & ſtellæ in quædam ſigna , & in quædam tempora ſunt,quæ ſalua pietate Chriſtianus homo ſuſcipere vel attendere queat,verbi gratia,de

Iob,9. qualibus loquitur ſcriptura:Quis fecit arcturum,& hyadas,& oriona?Item,nunquid coniunge-

Iob,38. re valebis micantes ſtellas pleiades,aut gyrum arcturi diſsipare poteris? Nunquid produces luciferum in tempore ſuo,aut veſperum ſuper filios terræ congregare facies?Hæc & his ſimilia ſuſcipere,& ex illis ſerenitatis vel procellæ ſignificationes attendere pernicioſum non eſt, imo pauidis maximè nautis vtile eſt . Amplius autem ex huiuſmodi poſitionibus vel ſignificationibus ſtellarum ſpiritualẽ ſenſum per idoneas ſimilitudines capere laudabile eſt . Item,& tempora noctis de altitudine cuiuſlibet ſtellæ,ex his quę fixæ cũ firmamẽto fuerunt,admoto horoſcopo,deprehendere iucundum artificiũ,atq; innoxium exercitiũ,imò & nocturnæ laudis dei,quibus horis fiat,pulchrum expectaculum eſt.Sed de huiuſmodi ad præſens negotium non pertinet. Nam qui verè ſapientiam quærit,& à creatura mũdi creatorem cognoſcere,glorificare,& gratias agere cupit,hoc ſolum de illa ſcire contentus eſt,quod ſacra teſtante ſcriptura,creatrix diuina inſtituit,videlicet,quòd ad hoc poſuerit ea quæ prædicta ſunt.i. luminaria, & ſtellas, in firmamento cœli,vt lucerent ſuper terram,vt præeſſent diei ac nocti. Et vidit deus quòd eſſet bonum,vidit, inquam,& verũ vidit,neq; in ſuo viſu falſus eſt.Nam veræ bonitatis eius bonus hic effectus,bona inquam & pulchra boni operis eius quarta hæc ſpecies eſt, factumq; eſt hoc veſpere & mane, quia videlicet & erat prius in occulta & inuiſibili diſpoſitione,& nũc eſt in hac viſibili ſpecie pręclara dies verbi æterni,pulchra & lucida clarificatio vnigeniti filij.

De die quinto,& quid ſit dies quintus. CAP. XLVIII.

DIxit etiam deus , producant aquæ reptilia animæ viuentis & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli. Creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabi-

Sup.cap.39. lem,quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & omne reptile ſecundum genus ſuum.)Sicut iam ſuperius dictum eſt,in hac ſpecie creaturæ.i.in reptilibus maris,& volatilibus cœli,quoddam naturale vel affectiuum conſilium eſt,quia videlicet dictante genitali amore , maſculus & fœmina conueniunt,& ſucceſsioni propagandæ,tanto ſtudio conſulunt, quantum ſatis ſit ad hoc prouidendum vel efficiendum,ne deficiat quaſi deſiderata poſteritas ipſorum. Proinde indubitanter pronunciare licet,hanc ſpeciem boni operis dei ad ſpiritum pertinere conſilij,ſicut ſupra memoratum,& ante hoc præcedens opus eſſe monſtratum eſt de ſpiritu fortitudinis. Porrò cur ab huius operis quinto die ſcriptor exceperit iumenta & reptilia vel beſtias terrę,cum illorum non altior quàm horum eſſentia ſit,pariter quippe funguntur quinq; ſenſibus corporis , opportunius ſuo in loco dicendum eſt.

De eo quod dictum eſt,producant aquæ reptilia animæ viuentis. CAP. XLIX.

PRoducant,inquit,aquæ reptilia animæ viuentis. Mirum quidem de fluxo aquarum elemento ſolida naſci vel produci corpora,ſed mirabilius eſt , quòd de nihilo potens conditor iam ipſum aquarum elementum fecerat. Cum autem dicit, producant aquæ reptilia , quid opus eſt adijci animæ viuentis ? cum ipſum nomen reptilium viuentem animam ſatis exprimere poſsit? Etenim viuit & ſentit omne quod repit,quamuis non omne quod viuit,repat, vel repere poſsit. Viuit nanque herba,virens & afferens ſemen,quam terra germinat. viuit omne lignum pomiferum,vel habens ſemen ſuum in ſemetipſo quod terra producit.Sed vita huiuſmodi ſicut ſine ſenſu,ita & ſine motu eſt.At verò omne quod repit(vt iam dictum eſt)etiam viuit. Quid igitur cũ dixiſſet,producãt aquæ reptilia,addidit,animæ viuentis?Videlicet, vt animam reptilium diſtingueret ab anima hominum. Cum enim dicit,animæ viuentis,ſubaudiri vult,& non etiam diſcernentis.Nam eo quidem vita reptilium vitam ſuperat herbarum atque lignorum , quòd ſenſibilis eſt.nam & illa viuunt quidem,ſed non ſentiunt.verùm longè inferior eſt,quàm vita hominis, quia nõ ſolum ſic viuit homo,vt ſentiat,ſed & viuit,& ſentit, & quod digniſsimum eſt,diſcernit. Hoc ergo cum dicitur:producant aquæ reptilia,mox oportunè ſubiungit,animæ viuẽtis:viuentis,inq.tantummodo,non etiam diſcernentis.Itemque & volatilie,ſubauditur, producant aquæ animæ viuentis nihilominus & non diſcernentis . Nam acutius quidem volatilia quàm reptilia ſentiunt,ſed nihilominus diſcretione vel ratione carentia ſunt. Acutius autem illa ſentire nõ dubium eſt. Nam & acumine ſenſus illorum intantum maligni ſpiritus abuſi ſunt ad augendum errorem gentilium,vt auſpices quoque,ſiue augures ex eo conſtituti fuerint, quòd ab auium garritu ſiue inſpectu,ventura ſibi crederent bona ſiue mala ſpectanda præſignari. Contra quod eximius eorum poëta paulo melius ſentiens,ait:Haud equidem credo,quia ſit diuinius illis Ingenium,aut fato rerũ prudẽtia maior.Verùm vbi tempeſtas & cœli mobilis humor Mutauère vias,

Virgi.in Geor. libro 1.

vertun-

pecudes,& ouantes gutture corui, Dixit aues non scienter diuinare, sed pro cœli qualitatibus, diuersos motus concipere. Quippe quæ spreta grauiore terra, sursum spaciantur, & aere leuiore feruntur, mobiliq; corpore minus prægrauatam supernè ducunt agilem vitam. Econtra, reptilia grauior deprimit natura, tantoq; in acumine sensuum prædictis volatilibus cedunt, quanto aeris natura crassius aquarũ est elementum. Cum itaq; dixisset, producant aquę reptilia animæ viuentis, notandum quia nihil addidit: volatile autem, inquit, producant, & addidit, super terram Sed & hoc nondum satis fuisset. nam & reptilia sub aquis terræ incubant, nec enim semper natant, & de terra siue arena victum quæritant. Ergo benè & hoc addidit, sub firmamento cœli. Hæc productionis volatilium plena & sufficiens definitio est, quia videlicet produxerunt aqua reptilia animæ viuentis, produxerunt inquam, non etiam emiserunt, licet quædã ex illis, vt delphini siue phocæ ad horam patiente natura foras prodire audeant. Volatilia autem & produxerũt, & super terram sub firmamento cœli emiserunt. Vna nanq; hæc animantiũ species nihilo magis gaudet, quàm libertate volandi, natabundis, sub firmamento cœli, spaciando pennulis, sicut cætera reptilia quæ retinuerunt aquæ, in semetipsis earundem aquarum profundo, & maxime fluuialibus vndis. Porro, volatilium quæq; species, prout pennas densiores, & minora habent corpora, ita & sub firmamento cœli altius atq; celerius euolãt, verbi gratia, vt accipiter, ardea, siue aquila. Nam econtra, quorum corpora densa, pennæ verò raræ vel paruæ sunt, tardius leuantur, & minus volant, vt vultur, aut certe struthio, quæ etsi pennas habet, nullatenus tamen volare potest.

Cur cum omnia volatilia aquæ produxerunt, non etiam sub aquis viuere possunt. CAP. L.

QVæri nunc potest, cur cum omnia volatilia aquæ produxerint, non etiam sub aquis natalibus eadem viuere possint? Nam sunt quidem quæ dicantur aues marinæ, vt fulicæ, siue parua quidem sed nobilis halcione, quæ nidificare dicitur in littoribus patientia maris expectante, in tantum, vt per bis septem dies, donec pullos educat, nullatenus moueatur vel perturbetur fida tranquillitas. Sed hæc vel cætera cum de aquis producta sint, non etiam sub aquis viuere possunt. Cur ergo natura illis quasi à materno vtero tam diuersa succedit? Cur illic vitã retinere non possunt, vndè vitam sumpserunt? Et quidem quæstio hæc difficilius soluitur, si aquarum nomine vnius tantum elementi gurgites accipimus. Nunc autem & aer, aqua potest rectè dici, quippe qui ex aqua vel per aquam consistit. Vndè dicitur in epistola Petri Apostoli: Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erant prius & terra de aqua, & per aquam consistens dei verbo. Alia editio sic habet: Cœli erant olim de aqua, & per aquã constituti. significat autem aërem istum humidum, atque turbidum. Hunc ergo cœlum appellare scriptura consueuit. Vndè scriptum est. Miluus in cœlo cognouit tempus suum. Potest itaque & aer simul cum aquarum elemento intelligi. Sed econtra fortè dicitur: Posset hoc sensu & sic dici: Producant aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia, atque iumenta siue bestias Nam & terra (vt prædictum est) de aqua & per aquam consistit. De aqua videlicet, quia dixit deus, congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. Et factum est ita. Per aquam verò, quia diuina dispositione venis aquarum tota intrinsecus plena est, sicut corpus animantis redundat venis sanguinis, ne videlicet ariditate deficeret, si aquarum irrigatio cessaret. Ad hæc inquam postquam deus aridam apparere iussit, eamque terram appellauit, non licet illam aquæ nomine signari. At verò aëris nomen eadem auctoritate non est positum, sed ab hominibus dictus est aër ab altitudine: ἄιρω nanq; græcè, sursum tollo dicitur latinè. Per hunc feruntur aquarum globi mari exhalante subuecti, ne putes hanc partem nomine firmamenti signatam, cum firmamentum diuidat aquas ab aquis, per hunc autem aërem palam fit densa aquarum volumina ferri, vt nubes penè flumina sint. Cum ergo dicitur: producant aquæ, licet aerem quoq; simul intelligi, quia videlicet cum ascendentes aquæ per aeris spacia, vi frigoris vertantur in niues, eadem facultate per virtutem præcepti potuerunt verti in aues. Itaque & de aquis productæ sunt, & tamen sub aquis viuere non possunt, quia fortè nequaquam sub densis fluctibus vitã sumpserunt, sed de rarioris & per nubeculas volantis aquæ globis volantium auium corpuscula facta sunt. Verùm quocunq; modo produxerint, illud constat, quia produxerunt aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia super terram sub firmamento cœli, naturæ suæ terminis ab eo, cuius præceptum quod semel posuit non præteribit, triformiter ibi definitis Nam sequitur.

Cur aues in aquis viuere non possint.

Responsio.

2. Pet. 3.

Hiere. 9.

De triplici distinctione creaturæ, quam produxerunt aquæ. CAP. LI.

CReauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in species suas, & volatilia secundum genus suum.) Cur ita distinxit: Creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem: cum & cete grandia comprehendi vel consignificari potuissent, si hoc solum dixisset, creauitq; deus omnem animam viuentem atque motabilem? Etenim hoc dicto, nec cete grandia, nec paruos spiniculos excepisset. Cur ergo sic distinxit? Videlicet vt hoc etiam creatricis opus trinitatis in tres diuisum esse

species

species insinuaret. Viuentium nanq; siue motabilium, alia per fœtum veniunt, id est, catuligena sunt, quorum cete maxima sunt: alia per ouum veniunt, quorum multo plura genera sunt. Quibus adde, & omne volatile secundum genus suum: Et ecce habes huius quoque creationis opus tripartitum. Porrò, quod cum dixisset, creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atq; motabilem, adiunxit dicens, quam produxerant aquę, congruè & in singulis operibus dici potuisset: Creauit enim & luminaria quæ fecerat, & cætera omnia quæ fecerat distinctè, deus idem fecerat simul, eo videlicet respectu quia sicut iam dictū est, quicquid factum est
Iohan.1. in ipso, vita erat. Quapropter & de omnibus in fine generationum istarum sic dicitur. Istæ generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt: In die quo creauit deus cœlum & terrā, & omne vir-
Genes.2. gultum agri antequam oriretur, &c. Quomodo intelligēdum est illud, quod creauerat deus omne virgultum antequam oriretur, sic & quòd nunc dicuntur aquæ iam produxisse omnem animam viuentem atq; motabilem cum crearet illa deus.

Item de eodem quod dictum est: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris. CAP. LII.

Benedixitque illis deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram.) Ecce hic manifestius elucet, cur in istis operibus dei singulorum factura operum tertio repetita sit. Videlicet quia quod factum est in ipso vita erat, primo dixit deus, producant aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia super terram sub firmamento cœli. Deinde quia quod in ipso vita erat, per visibiles essentias in actu demonstratum est. Et creauit, inquit, deus cete grandia, & omnem animam viuentem, atq; motabilem, quam produxerāt aquæ in species suas, & volatilia secūdum genus suum. Et quia per successiones suas eadem creatoris potentia subsistere vnumquemque oportebat, benedixit deus illis, inquit, dicens: Crescite
Tria verba benedictionis. & multiplicamini, & cæt. Tria sunt verba benedictionis, crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, sed vnus idemq; sensus est, quippe qui vno tantum verbo rursus exprimitur cū subiungitur, auesque multiplicentur super terram. Nec mirum. Etenim tria nomina siue tres sunt personæ eius qui benedixit, sed vnus idemq; deus est. Quare autem qui multiplicationes horum in benedictione fieri mandauit, Herbam quoq; virentem & afferentem semen, lignumque pomiferum & habens vnumquodq; semen suum in semetipso cum iussisset produci è terra, non benedixit itidem dicendo, crescite & multiplicamini, & replete terram? Aut vndè illis tanta cremēti aut benedictionis in multiplicatione copia, cū nō eis quoq; benedixerit deus? Etenim ipsa quoq; crescunt & multiplicantur, & secundū genuscuiusq; passim noua veteribus, tenera robustis, plantaria verbigratia, fagis aut quercubus, de paruo semine succrescūt, & celsa in auras paulatim cacumina surgunt. Quid ergo amplius reptilibus maris siue volatilibus cœli, quid inq̄ amplius q̄ terræ virgultis in suo genere benedictio compotēs fuit, vel in quo eius effectus certius cognoscendus erit? Ad hæc inq̄. crescit quidam & multiplicatur herba virens, lignumque pomiferum vnumquodque in genere suo, sed differt crementorum ratio pro diuersa essentiarum qualitate. Etenim herbam virentem siue lignum pomiferum, eadem terra, quæ germinat vel producit, multiplicat, & semen illis ipsa importat, & cadentia recipit, etiam si serentis manus fortè desit, & ideo multiplicandæ posteritati, solum ipsorum esse sufficit. Verùm reptilibus siue volatilibus si nullus fuisset appetitus, non ipsa crescerent aut multiplicarentur, & non stetisset eorum genus. Cum ergo initium existendi accepissent, oportuit eiusdem creatoris imperio naturalem illis medullitus inseri amorem vel appetitum, vt masculus ardens ad semen ingerendum, fœmina nihilominus auida foret ad recipiendum. Hoc illis benedictio cōtulit, & ob hoc necessaria fuit. nam inde reptilia creuerunt, & multiplicata sunt, & repleuerunt aquas maris, auesque multiplicatæ sunt ex eis. Ad hoc, tenet hęc animantia vinculo amoris magna huius benedictionis vis.
Psal.103. Quamdiu enim emittentur fontes in conuallibus, & inter medium montium pertransibunt aquæ: tam diu super ea volucres cœli habitabunt, & de medio petrarū dabunt vocem. Et quamdiu irriguis superioribus & pinguedine terræ saturabuntur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit: tamdiu illic passeres nidificabunt. Et eodem amore vel desiderio & gallina languida vocem mutabit, & luscinia lætabunda paruulis ouis supersedens tota peruigil nocte decantabit, tanta cantilenæ suauitate, vt tibi videatur hæc esse summa eius intentio, quò possit non minus dulcibus modis fœtus animare, quàm fotu corporis. Hinc educta progenies vespere & mane, & meridie quodam modo narrabit, & creatoris laudem non ingrata natura annunciabit: & ei qui dat escam omni carni, tanto concentu confitentur deo cœli, vt erubescere debeat homo rationalis, si vnquam dona creatoris in escam mutus ab eius laude perceperit. Item & quamdiu steterit hoc mare magnum & spaciosum manibus, in quo naues pertranseunt, quod qualiter trā-
Matt.24. siturum sit, nouit ipse qui dixit, cœlum & terra transibunt, verba autem mea nō transibunt: tamdiu perseuerāte huius benedictionis virtute, illic erunt reptilia, quorū non est numerus, animalia pusilla cum magnis, & omnia non frustra à creatura expectabunt, vt det illis escam in tempore,

& co

& eo dante illis colligent,& aperiente illo manum suam omnia implebuntur bonitate, tam balena quàm rana,tam crocodilus quàm murena.

Cur non dictum sit,vidit deus volatilia seu reptilia quòd essent bona, sed vidit quòd esset bonum. CAP. LIII.

ET vidit deus quòd esset bonum,factumq; est vespere & mane dies quintus.)Si tam stabili iustitia viueret homo,quam certo ordine seruant ea quæ prædicta sunt, statutũ benedictionis imperium,rectè formato homine,sicut dictum est,& vidit deus lucẽ quòd esset bona,sic nihilominus singulariter diceretur,& vidit deus hominem quòd esset bonus. Veruntamen nec dixit, nec dicere scriptura debuit,& vidit deus volatilia cœli,siue reptilia maris,quòd essent bona.Sed vidit deus(inquit)quod esset bonum,subauditur sic esse factũ in quo non creaturæ huius(quod nullum est)laudatur meritum,sed bonum creatoris põderatur ingenium. Similiter cum dicitur: & vidit deus cuncta quę fecerat,& erant valde bona, non creaturarum prædicantur merita, sed (quod longè aliud est)creatoris commendatur sapientia. Sola lux, quia voluntatem habere potuit,& voluntariè suam ad deum essentiam direxit, bona dicta est, vtpote boni dei capax, quem quia cum amore exceperit,rectè illi diuinæ bonitatis communicata est laus.

Cur iumenta siue terræ animantia operi diei sextæ cum homine deputentur. CAP. LIIII.

SExta creaturæ dei species,homo est,cuius in essentia is qui à timore sextus est intellectus manifestè præfulget.Hoc perspicuum est,rationalis enim creatura est,& non solum intellectum, sed & ingenium atque memoriam habet, vndè ad spiritualium cognitionem & dei sapientiam peruenire potest. Sed cur iumenta cum irrationabilia sint, sexto diei cum illo deputantur? Nihilo enim magis iumenta quàm reptilia maris siue volatilia cœli, quinque corporis sensus excedunt,nec minus aut magis quàm illa hæc rationis expertia sunt. Ad hæc inquam. Etsi in eodem essentiæ gradu iumenta,in quo & volatilia siue aquarum reptilia tenentur, quia pariter corpora sunt animata & sensibilia, nec vltra valent: rectè tamen cum homine diei sexto computantur, quia cuius homo, eiusdem partis mundi, scilicet terræ, ornatus quoque iumentorum genus est & eius potissimùm substituta seruitio sunt,sicut videmus quia neque volatilia, neque reptilia,quæ produxerunt aquæ,sed sola iumenta homini cooperantur & collaborant. Cum itaq; illis,id est volatilibus siue piscibus,pro conditionis ęqualitate:huic autem,id est,homini pro materiali origine iumentorum genus contiguum sit, rectè potiori, id est, homini cessit, vt cum illo vnus diuinæ operationis sit dies,cum quo vnius partis mundi, scilicet terræ ornatus est. Sed iam ipsa creantis imperij verba consulamus.

De triplici specie iumentorum reptilium atq; bestiarum. CAP. LV.

PRoducat,inquit,terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas.Factumque est ita. Et fecit deus bestias terræ secundum species suas, & iumenta,& omne reptile in genere suo.) Sub vno genere animæ viuentis, quam terra producit,tres species manifestè scriptura distinxit, iumentorum, reptilium, atque bestiarum. Et nota diligenter præiudiciorum dei inuestigabilium prouidentiam.Ab vna nanq; specie,id est à reptili,homo seductus est:ab vna,id est à bestijs terræ, iustè peccator idem infestatur: ab vna, id est à iumentis,eiusdem miseri hominis debilitas,misericordia dei refouente,iuuatur. Dicuntur enim iumenta,quòd sint quædam hominis adiumenta:reptilia verò repẽtia,siue serpentia:bestię quasi festiæ,per antiphrasim,quòd sint infestæ.Hic iam quæritur,quomodo serpẽti dicatur pro maledictione,super pectus tuum gradieris,cum hoc à natura prius habuerit vt reperet,quod est super pectus suum graderetur. Etenim sicut iumenta,sic & reptilia, iam fuerant iussa produci.Sed de hoc suo in loco oportunius dicendum erit.

Quòd omne genus serpentum corruptum ex eo,siue venenatum sit,quòd diabolus illo vsus est ad mortem hominis. CAP. LVI.

NVnc illud sciendum, quia repebat prius vt nunc omne huius speciei vel generis animal,sed reptatus eius nullũ horrorem haberet, si non illo diabolus ad mortem domini eius hominis vsus fuisset.Multo magis verò,nec virus pestiferum vomeret, vel in seipso haberet, si non illum idem creaturæ deo adulterator veneficus illo suæ malitiæ veneno polluisset,& per os eius homini(vt iam dictum est)mortem insibilasset.Ecce hodieq; (vt taceã quod multis sanctorum Christi seruorum non solum innocuos,sed etiam obedientes legimus fuisse serpentes) gens tota esse traditur,quæ in medijs tutam agat vitam serpentibus.Vndè ait quidam Romanorũ auctor nobilissimus:Gens vnica terras incolit à sæuo serpentum innoxia morsu, Marmaridæ Psylli, par lingua potẽtibus herbis.Ipse cruor tutus,nullũq; admittere virus,Vel cantu cessante,potest. Luca.lib.9. Phras. Quanto magis tunc homo cunctorum animantium præses & dominus, reptilibus quoq; terræ ordine legitimo imperitaret,si vel diabolus per os serpentis nunquam sibilasset, vel si ipse homo cum in honore esset,sic intellexisset,vt venenum suasionis eius non admisisset?Ergo bona quidem creatio cunctorum,sed homini, quia deo contrarius factus est existens sibimetipsi grauis, in malum

iure versa sunt ea quæ bene facta erant. Cæterùm quia præscientiā eius qui fecit quæ futura sunt nec illud latebat, quod alius, id est, homo siue diabolus facturus erat, non mirum si truces homini peccatori bestias, & venenata præparauit animalia, qui infernum quoq; futuris dęmonum vel hominum peccatis præparauerat. De istis enim æquè vt de cæteris, non est dubium, quia in illo secreti sui vespere dixit deus, producat terra animam viuentem in genere suo: & mane, id est, in primæua generis huius creatione, factum est ita, & per successiones posteritatis singulorum nunc vsq; facit deus bestias terræ in species suas, & iumenta, & omne reptile in genere suo.

De adulterina permixtione iumentorum. CAP. LVII.

PErseuerat hæc posita semel naturæ lex, quibusq; posteritatem suam propagantibus in genere suo, vt verbi gratia, nec de equina specie nascantur asini, nec de leonibus generentur vrsi, nec de bobus cerui, nec de camelis procreentur elephanti, aut de bubalis onagri. Fiūt tamē quędam naturarū ex inæquali permixtione adulterina, cū (verbi gratia) de equa & asino mulus, de hirco & oue nascitur tityrus, quod hominum instinctu fieri lex vetat, cum dicit: Iumenta tua non facies coire cū alterius generis animātibus. Hoc primus fecisse fertur Ana, filius Sebeon filij Esau scilicet quòd equarū greges ab asinis in deserto fecerit primus ascendi, vt mulorū inde noua, contra naturā, animalia nascerentur. Veruntamen & bestiæ, quæ sub hominum magisterio non sunt, contra naturam diuersis ex speciebus permiscentur, vt leo dum permiscetur pardæ, & nascitur leopardus: & dum lupus ceruæ cōmiscetur, lynces generantur. Et in reptilibus quoq; permixtionis inordinatio reperitur. Tradunt enim physici, quia vipera nequissimum genus reptile, & super omnia quæ serpentini sunt generis, astutior, vbi coeundi cupiditatem assumpserit, murenæ maritimæ copulam requirit, progressaq; ad littus, sibilo testificata sui præsentiam ad coniugalem amplexum illam euocat. Murena inuitata non deest, & venenatæ serpenti expetitos vsus suę coniunctionis impartitur. Et de his quidem iam satis dictum. Deinceps ad hominis creationem (quæ nostra criminosa & laboriosa dies est) articulum promoueamus.

Leui. 19.

Finis Libri primi in Genesim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De dignitate creaturæ hominis, & quod cum consilio prouidæ trinitatis factus est. CAP. I.

Eccle. 24.

ET vidit deus quòd esset bonum, & ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs vniuersæ terræ, atq; omni reptili quod mouetur in terra.) Ecce artificem omnium, dei sapientiam, gyrum cœli solam circumeuntem, & in fluctibus maris solam ambulantem à longe prosecuti, tandem ad eam quæ propositi vel operis huius summa est, peruenimus causam, scilicet ad nos homines, quos creator noster facere dignatus est, ad imaginem & similitudinem suam. Quid enim propositum est, nisi sanctæ trinitatis gloriam per opera ipsius quasi per speculum contemplari? Et cuiusq; personæ proprietatem agnoscere ex proprij qualitate operis? Hæc planè humana scilicet creatura illud potissimum opus est, quod eadem beata trinitas, magna sibi dignatione diuisit, vt pater conderet, filius redimeret, spiritus sanctus igniret. Huius ergo creationis dignitatem, non per qualemcunq; iudicem, sed per digitum dei, cuius est scriptura hæc, diligenter expressam, reuerenter (vt dignum est) audiamus. Ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mutauit vocem suam, quippe qui hactenus de singulis dixit, fiat, & factum est, producat terra, producant aquæ, & factum est. Nunc autem tanquam à circuitu terræ, cœli, & maris, lassabundus resederit, & inter respirandum in mentem illi venerit, adhuc vnum deesse quod deceret vel oporteret fieri: Faciamus (inquit) hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Domine, inquit propheta, consilium tuum antiquum, verum fiat. An tibi paruum videtur consilium, his paucis sanctæ trinitatis dictiunculis esse significatum? Magnum plane consilium in illo sapientiæ concilio, in illo talium personarum, patris, & filij, & spiritus sancti, non tam senatu quam soliloquio venerando de nobis peccatoribus habitum est. An putas eorum quicquam quæ circa nos acta vel agenda sunt illic defuisse? Plane ibi omnis nostra in medio causa posita est, mors vel perditio nostra quæ futura erat, illic perspecta est, & inde totum consilium habitum, vt vna quæq; persona suam operis partem susciperet, vt scilicet (sicut iam dictum est) tunc quidem pater cōderet, postea in plenitudine temporis filius perditum redimeret, spiritus sanctus remissionem

peccatorum

peccatorum,& carnis resurrectionem perficeret, atq; ita communi trinitatis consilio reedificaretur in homine deserta seculorum, & fundamenta generationis & generationis suscitarentur. Laus sapientiæ creatoris, honor gratiæ liberatoris, gratiarum actio pietati illuminatoris, adoratio vni indiuisæ creatrici,liberatrici,& gubernatrici omnium Trinitati. Repleatur os nostrum laude,vt tantam eius gloriam,tantam eius magnitudinem tota die cantemus. Psal.70.

Quæ distantia sit imaginis atq; similitudinis,in eo quod dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. CAP. II.

PRimum illud quęsitu dignum est, quęnam distantia sit imaginis atq; similitudinis:& deinde clarebit,quod non casu,sed pro rationis intuitu litera sic ordinata sit,vt non diceretur:faciamus hominem ad similitudinem & imaginem nostram, sed ad imaginē & similitudinem nostrā. Imago & similitudo hoc differunt,quòd imago vnius imago est, similitudo autem nunquam minus quam duorum similitudo est: Est autem imago dei filius eiusdē dei patris. Sicut de illo Apostolus qui est(inquit)imago dei inuisibilis. Imago(inquam)dei inuisibilis est filius æquè inuisibilis. Multis tamen modis imago dicitur. Est enim imago hominis vel equi pictura in pariete,vel sculptura in ligno vel lapide:videtur in puteo imago solis vel lunę. Non sic imago dei dicitur filius,sed ita,vt sit(sicut in alio loco dicit Apostolus)figura substātiæ eius,quia videlicet,sicut substantia quælibet ex conspecta figura sua cognoscitur:sic deus pater per verbum suum, quod est filius,cognoscitur. Dicitur tamen & imago hominis proprietas substātiæ eius,quo sensu illud de primo homine dictum necessariò intelligitur. Vixit autem Adam centū triginta annis, genuitq; filium ad similitudinem & imaginem suam,& vocauit nomen eius Seth. Est ergo filius imago patris. Sanctus autem spiritus similitudo patris & filij, communis enim bonitas siue charitas est patris & filij. Ergo nō rectè dici putes potuisse: Faciamus hominem ad similitudinem & imaginem nostram:quia profectò,filius,sicut non patris simul & spiritus sancti,sed solius patris filius est:sic non patris & eiusdem spiritus sancti,sed solius patris imago est. Econtra rectissime dictum est,ad imaginem & similitudinem nostram, quia videlicet spiritus sanctus sicut patris & filij communis bonitas vel dilectio, sic eorundem communis similitudo est. Col.1. Hebr.1. Gene.5.

Item de eodem. CAP. III.

QVid tandem est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, nisi, faciamus hominem,qui trinæ operationis nostræ in semetipso habeat euidentiam? Nam aspice hominem quempiam bene constitutū,verbi gratia,qualis nunc est is ipse, qui scripsit hęc,imò quales erunt electi omnes,à quibus hæc eadem beata trinitas in gloria sua videnda est. Vtiq; viuunt, quod commune illis est cum iumentis:& discernunt, quod commune illis est cū hominibus reprobis,vel etiam malignis spiritibus:& sancti vel iusti sunt, quod propriū est filiorum dei. Ergo quod ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, hoc dicere est, faciamus hominem viuentem,rationalem,deo similem. Paulo ante de brutis animantibus loquens: producat(inquit)terra animam viuentem in genere suo. Eiusmodi animam duplici honore præcellit hominis conditio,dum dicitur,ad imaginem & similitudinem nostram. Ad imaginem videlicet, vt sit rationalis:ad similitudinem nostram,vt rectus sit,sectando iustitiam dei. Horum altero scilicet rationalitate carere non potest:alterum,id est diuinę rectitudinis vel iustitiæ similitudinē, nisi per gratiam assequi non potest. Sed ea, qua carere non potest homo,facultas rationalitatis, instrumentum est siue oculus quidam ad quærendam similitudinem dei. Est ergo inexcusabilis, cum ad similitudinem dei non peruenerit: quia videlicet bono instrumento, ad hoc, propter quod sibi datum est,vti noluit. Verùm cum primum fecit deus hominem, nō solum rationalem, sed & similitudinis suę fecit honore pollētem. Deus enim (inquit scriptura) fecit hominē rectū, ipse verò implicuit se multis quæstionibus. Nunc autem seductus perdidit quidem honorem similitudinis dei,sed facultas rationis in eo remansit,per quam reuocantem audire, & ad restaurationem sui ducem ac præceptorem valeat sequi. In quibus homo præcellit bruta. Eccle.7.

Quòd non dictum sit,ad similitudinem & imaginem nostram,sed ad imaginem & similitudinem nostram. CAP. IIII.

IGitur rationalem & sanctitatis suæ participem deus hanc esse volens creaturam: Faciamus,inquit,hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Non dixit scriptura, quia dixit deus,fiat homo ad imaginē & similitudinem nostrā,& factus est homo,sicut dixit,fiat lux, & facta est lux. Quare? Videlicet quia nō repente,sed operosè agendum erat, vt consummatus homo staret ad creatoris sui imaginem & similitudinem. Angelica nāq; creatura,semel facta,iā nec in illis qui steterunt commouebitur:nec in illis qui ceciderunt,in antiquū restituetur. At verò homo post primam sui facturam casurus,& miserantis recreatione erat innouandus. Idcirco tres personæ quasi mutuo se cohortātur,dicendo: Faciamus. Sciendū tamen,quod & illa pauciora verba,quibus dictum est,fiat lux,& facta est lux,& hæc plura, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,parem angelorum & hominum electorum dignitatem vel gloriam significant. Nam

& electus angelus, quia lux est, ad imaginem & similitudinem dei factus & perfectus est: & homo qui ad imaginem & similitudinem dei factus & refectus est, lux est. Et quia vterq; rationalis est, ad imaginem dei factus est: & quia bene constitutus ac deo subditus est, ad similitudinem dei factus est. Proinde sicut ille lux, vel angelus lucis: sic & iste lux dicitur, & filius lucis. Nihilominus sicut quod dictum est, fiat lux, solos electos angelos creatori curæ esse innuit, & angelos tenebrarum excludit, quanquam & ipsos creauerit: sic & ista dictio: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, solos eos amplectitur, quos prædestinauit ad vitam, nec illos admittit qui superflue de vitiata postmodum radice super numerum nascituri erant. Itaq; si quæratur, cur intulerit scriptura deum sic dicentem, fiat lux, dum dicere posset. Fiant angeli, vel fiant spiritus? interrogemus cur hoc totum dixerit idem deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrá, cum dicere posset solúmodo faciamus hominem, & intellectui communi sufficere posset ad indicandum, quòd eam, quæ nos sumus substantiam significaret. Paria nanq; sunt, vt vtrinq; rectè respondeas, quòd ad os domini non pertinuerit mandare de illis quos ipse nescit. Nullo autem nomine solos qui ad se pertineant, melius exprimere debuit angelos vel spiritus, quàm nomine lucis: nulla nihilominus definitione illos homines quos præordinasset ad vitá æternam, melius designasset quàm ista, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Igitur hic & illic suos angelos, suos homines congruis deus vocibus in scriptura sua, per hunc interpretem suum expresit, & ab alijs, qui ad se non pertinent, sufficienti sermonis parcitate distinxit. Nunc iam literæ ordinem prosequamur.

De præsidatu hominis, quòd dictum est, & præsit volatilibus cœli, & piscibus maris, & bestijs terræ. CAP. V.

CVm dixisset deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, cōtinuò subiunxit: & præsit volatilibus cœli & piscibus maris, & bestijs vniuersæ terræ, atq; omni reptili quod mouetur in terra. Hæc diuinę dictionis pars laxius patet, quàm illa quæ prædicta est, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Omnem enim hominem complectitur. Vndè enim piscibus maris, & volatilibus cœli, bestijs quoq;, & reptilibus terræ, homo præest, nisi ex eo quòd ipse rationalis est, illa autem irrationalia sunt? Hæc nempe differentia multum omnibus illis hominem præponit, quia non quomodocunq; illis præest vt solummodo dignior sit, sed ita etiam, vt omnium illorum naturas domare posit. Ergo ad hoc vt illis præsit homo, rationalem illum esse satis est. Verùm illud nimis certum est, quòd maxima pars hominum cum ratione polleat, à similitudine dei vacui sint, & cum omnibus animantibus (vt iam dictum est) omnes vtpote ad imaginem dei facti præsint, deo sunt rebelles, & non subditi quamplurimi, vndè & longe sunt à similitudine dei. Itaq; quod dictum est, & præsint volatilibus cœli, &c. latius excedunt dictionem illam: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia videlicet iumentis omnes homines præsunt: ad imaginem autem, simul & similitudinem dei, soli electi facti, imò & perfecti sunt. Præsint igitur natura homines iumentis, ipsis autem hominibus
Psal. 48. gratia præsint homines dei. Imò quia cum in honore essent non intellexerunt, comparentur pro vitio suo homines iumentis: qui autem dignitate naturæ suæ deum glorificauerunt, aut gratias
1. Iohan. 3. egerunt, similes deo sint, filij dei nominentur, & sint, vt Iohannes apostolus ait. Sequitur.

Cur subsecutus scriptor non dixerit, & creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, sed tantum ad imaginem. CAP. VI.

ET creauit deus hominē ad imaginem suá, ad imaginē dei creauit illū, masculum & fœminam creauit eos. Quidnā hoc est, quòd scriptor iste cū retulisset deū dixisse: faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostrá, subsecutus, vnū ex his duobus omisit, dicēdo: & creauit deus hominē ad imaginem suá, ad imaginē dei creauit illū? Nunquid casu vel obliuione tá magna parte conditionē hominis in suo sermone diminuit, q̄ in dei dictione tā nobiliter vtraq; parte extulit? Nō vtiq; sed sciēter quid deus intendisset, in verbis eius expresit, & quid accidisset ipse in suo sermone prudēter obseruauit. Cū enim diceret deus, faciamus hominē, ipse vtiq; illū ad imaginē & similitudinē suá facere intenderat: cū autē hoc iste scriberet, homo per peccatū dei simi-
Exod. 34. litudinem amiserat. Et quidē nouerat iste, quòd illud dei propositum nullus auertere posset, & in hac inde vel scientia, dū respiceret in eū dominus, facies eius splenduerat, veruntamen certa nondum persona consurrexerat, in qua absq; vlla contradictione recuperata monstraretur illa diuinæ similitudinis gloria, quę in illa primi hominis persona deperierat. Erát sancti, erát homines iusti, quorū ex præcipuis erat hic ipse Moyses, sed non nisi ex fide & spe venturi hominis, qui sic ad imaginem dei & similitudinem fieret nascendo de virgine, vt in filios Adæ perditá dei similitudinē refunderet, vbi sibi cōsimiles suosq; filios efficeret abolita vetere, reddita noua origine. Proinde ergo, cum scripsisset dixisse deū: faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, hoc solummodo subscripsit, creauit deus hominem ad imaginem suá, vt subaudias, recreaturus aliquádo ad similitudinē suá, nam illū quodámodo nondū fecerat ad imaginē & similitudinem,

sed

sed tantum ad imaginem suam, qui euanuerat & perdiderat illius similitudinis gloriam. Notandum, quippe quod quæcunq; deus fecisse dicitur manent: & quibuscunq; nomina posuisse scribitur, stabilia sunt. Dictum est, quia fecit deus firmamentum, & vocauit cœlum, & ipsum manet: dictum est, quia plantauit paradisum, & ille manet. Sic, &c Econtra, quæ mouētur in terra, & in mari non manent, sed semper alijs succedentibus alia decedunt. & idcirco cautū est, vt non diceret scriptura: Dixit deus, fiant reptilia maris, & bestiæ terræ, quorum esse cito præterit, sed dixit deus, producant aquæ reptilia, producat terra iumenta vel bestias Et rectè, manet enim ipsa producendi natura. Itaq; certo tenore seruato, dictum est: quia creauit deus hominem ad imaginem suam, quod iam ita factū fuerat, vt deesse vel defieri non posit. rationalis enim est homo & æternus, quia factus est ad imaginem dei: non dixit hoc totū, & creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, quia nondum factum fuerat vt mutari non potuisset.

Quod mulier, æquè vt vir, ad imaginem facta sit. CAP. VII.

PORrò, cur hoc ipsum secundo repetijt, dicens: Et creauit deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem dei creauit illum, ipse statim aperuit subiungendo, masculum & fœminam creauit eos. Nam quia homo non vnius tantum, sed vtriusque sexus nomen est, & vterque sexus ad imaginem dei creatus, quia vterque rationalis & æternus est, rectè propter sexus duos, duplicem posuit enunciationem creationis secundum imaginem dei. Proinde vir quidem (vt cautissimè ait Apostolus) non debet velare caput, quoniam imago & gloria est dei: subsecutus, adiunxit idem: Mulier autem gloria est viri. Non dixit, mulier imago & gloria viri est, sed mulier, inquit, gloria viri est. Et causam reddens, non enim, inquit, vir ex muliere est, sed & mulier ex viro. Etenim mulier æquè vt vir imago dei est, verum pro conditionis causa vel materia, mulier quædam viri gloria est. Igitur dum secundo repetijt, ad imaginem dei creauit illum, & continuò subiungit, masculum & fœminam creauit eos, aperta significatione innuit, quod tam masculū quàm fœminam, vel quòd non magis masculum quam fœminam fecit deus ad imaginem suam, quia videlicet ibi (sicut ait idem Apostolus) ibi inquam, vbi factus est homo ad imaginem dei, non est masculus neque fœmina, vt verbi gratia, piscibus maris, & volatilibus cœli, cunctisq; animantibus terræ magis præsit masculus, quàm fœmina. 1. Cor. 11.

De benedictione, qua dictum est: Crescite & multiplicamini. CAP. VIII.

BEnedixitq; illis deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouentur in terra.) Huius benedictionis gratia, profectò illud propositū dei resonat, quod Apostolus intendens, cum dixisset: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, statim subiunxit, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quod propositum, quia nequaquam malis intercurrentibus auerti potuit, pulchra deinde gradatione prouentus ordinem ita subter annectit. Nam quos præsciuit, & prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Illud (inquam) dei propositum hæc benedictio commendat, qua solos ad gratiam suam pertinentes, iam antè secula præscitos, & prædestinatos præ oculis habens, tunc in illis generis nostri primis radicibus masculo & fœminæ benedixit, quos tandem in plenitudine temporis vocatos & iustificatos magnificabit, dicens illis congregatis, & ad dextram suam constitutis. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi Cæterùm superfluitas perditorum non ignorata, sed iam damnata, illic designata est, vbi post peccatum mulieri loquens dicit idem deus: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Rom. 8. Matt. 25. Genes. 3.

Item quid sit: Crescite & multiplicamini, vel in quantum, si non peccassent homines, debuissent multiplicari. CAP. IX.

CRescite (inquit) & multiplicamini. Crescite videlicet virtutum dignitate, & multiplicamini numerosa quantitate. Crescite (inquam) & multiplicamini, subauditur, vsq; ad cœli regnum, certumq; numerū, qui vtiq; solius eius scientiam non latet, cui capilli quoq; capitis nostri omnes numerati sunt. Porrò quod sequitur, & replete terram, cōmune quidem est electis cū reprobis, qui omnes eodē modo nascendo pariterq; viuendo replent terram, sed in eo discernūtur, quod sequitur, & subijcite eam. Soli nanq; electi, quorum est terra viuentium, hanc terram, quam corporibus repleuerunt, libertate animorū sibi subijciūt, quippe qui solum deum præponentes, terrena omnia fortiter contemnunt. An & reprobi terram sibi subijciunt, dū illā aratro vertunt, aut etiam armis capiunt? Ita planè qualicunque modo terram subijciunt, sed hic vel ille subijciendi modus de benedictione dei non est, cum econtra propter peccatum dictum sit homini, in sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et arma non benedictionis gratia, sed cupiditatis inuenerit immanitas. Itaq; & hoc quod dictū est, & subijciet eā, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs vniuersæ terræ, & omni reptili quod mouetur in terra, benedictionis est fructus, Matth. 10.

qui in electis manifestus apparet, quippe quos terræ vel brutis animantibus, cupiditas subijcere non potest vel poterit, quemadmodum reprobos, de quibus scriptum est: Homo cum in honore
Psal. 48. esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Attamen illi quoque cunctis præsunt animantibus rationis dignitate, præstat inquam solummodo: isti autem non vtcunq; præsunt, sed etiá dominantur in illo, quo deo piè subditi sunt, honore. Et hæc benedictio primis hominibus data crementi & multiplicationis causa effectiua est. Cæterùm fuêre nonnulli, qui putarent eosdem homines non fuisse generatos, nisi admisso peccato fuissent eiecti de paradiso. Hi proculdubio quod valde absurdum est, deo volenti vt homines nascerentur, peccatum hominis existimant fuisse necessarium, quasi non potuisset ipse talem eius facere naturam quæ generaret, nisi adiuuisset peccatum. Verùm contra hæc longa dissertatione opus non est, cum dicat deus: crescite & multiplicamini & replete terram, cuius dictio naturę compositio est: nec solum naturæ hominis ad generandum, sed etiam naturæ terræ ad germinandum. suauius est hoc sentire, quòd si homo non peccasset, tam multa, tamq; vitiosa progenies de carne eius non pullulasset, sed solum prædictæ benedictionis fructum, id est, electos omnes & solos germinasset, non more iumentorum ruendo in libidinem, sed rationis imperio per mundam carnis naturam ædificando prædestinatam cœli progeniem. Peccatum quippe, generandi naturam non attulit, sed generationis instrumenta corrupit, & generi honorem eripuit. Cōsideremus cur oportuerit iumentis medullitus inseri libidinis ardorem, & indubitanter agnoscemus, non pertinuisse ad hominem, vt eundem ad generandum acciperet in carne sua monitorē. Nempe quando dixit deus cæteris animantibus: crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesq; multiplicentur ex eis, ipsa non intellexerunt quid vellet deus, vel quòd posset de commixtione masculi & fœminæ propagari cuiusq; ipsorum genus. Propterea necessariò monitorem acceperunt, vrentem carnis suæ stimulum, vt insiliat masculus in fœminam rabido libidinis turbine, nulla conscientia posteritatis propagandæ, sicque creatori scienti seruiat bruta ignorantia creaturæ. Verùm homo rationalis est, & proinde si creatorem dilexisset, domumque eius pia charitate ędificare voluisset, nullo alio monitore indiguisset: sciens enim & prudens cœlesti reipub. militaris ciues gigneret, & ad hoc opus carnis suæ ministerium eadem pietate impenderet, qua nunc linguam vel vocem suam ad hoc impendit sacerdos vel pontifex, vt male natos huic mundo, deo per Christi gratiam bene regeneret. At illi spiritu deprauatus diabolico, non deo generare, sed sicut deus ipse voluit esse: tanta peruersitate abductus, vt mallet ad honorem vel nomen suum, quàm ad gloriam creatoris sui filios facere. Non enim arbitrandum est, illud promissum serpentis, quo dixit, eritis sicut dij, sic esse dictum ac si diceretur, eritis sicut angeli, cum pręsumptionem eius & vanam spem grauissima deus ironia percutiens dixerit: ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, eandem in se vno pluralitatem personarum indicans, quam & supra cum diceret: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram An ille ad honorem dei generare cuperet, & non potius à generationis opere vacare mallet, qui ipse sicut deus esse appetisset? Rectè ergo deus vindex aduersus contumacem insurrexit, & bestialis arma libidinis in aduersarium coniecit, vt seruiliter vinctus & catenatus in pœna & verecundia sua generet, qui in honore & charitatis delicijs deo generare potuisset. Cuius libidinis tumultum barbaricum, quoties erudi-
Psal. 37. tus quisq; sentit, rectè illud cum Psalmista clamat & dicit: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me: quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & cōfirmasti super me manum tuam. non est sanitas in carne mea à facie irę tuę, &c. Sed de his vel huiusmodi locus postmodum
Epilogus. oportunior ad loquendum erit. Nunc illud dixisse satis est, quòd non per peccatum, sed per dei benedictionem generandi vsus homini datus sit, & per illam missos fuisse solos electos generari vel nasci, ita vt quandoq; absq; transitu mortis in æthereum translati paradisum beatis consocientur angelis in gloria, quam præuaricator angelus perdidit.

De eo quod dictum est, ecce dedi vobis omnem herbam &c. vt sint vobis in escam. CAPVT X.

Dixitque deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersum lignum, quod habet in semetipso semen generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli: & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Factumque est ita.) Sicut de homine loquens quem creauit deus ad imaginem suam dixit: quia masculum & fœminam creauit eos, & non dixit: quomodo vel quo ordine prius virum, & deinde mulierem fecit de viro, sic & nunc eadem narrat scriptura, communiter homini, cunctisq; animantibus terræ dixisse deum. Ecce dedi vobis omnem herbam semen afferentem super terram, & vniuersum lignum quod habet in semetipso semē generis sui, vt sint vobis in escam, & dicit, quòd ligna non qualiacunq;, sed ligna paradisiaca, quæ cunctas huius seculi longè superāt diuitias, homini dederat ad vescēdum, & quòd vnum ex omnibus eidem interdixerit. Nondum enim plena historia est, sed distinctio dierū, qua certè & clarissimè

risimè operis dei distinguuntur species, quibus explicitus tunc demũ cęteris omissis, historia de homine ordienda est. Ecce (inquit) dedi vobis: hoc sanè datum dei, naturæ positio vel constitutio est. Nec enim sola hominis ratio sapit, sed & gula eius, & cunctorũ animantiũ auida natura sentit, quòd hæc sibi in escam data sunt. Appetunt quippe motu naturali, ita, vt videas maximè in gulosis auibus stomachum quoq; ad guttura hiantia subsilire, dum festinant ad oblatam rapiendam escam sibi datam, natura teste. Itaq; dicendo, ecce dedi, non herbam omne lignum digito ostendit, sed naturalem eorum appetitum animantibus in stomacho istorum fundauit, nec solum animantibus, quæ animantia siue animalia notum est esse vel dici, sed etiam in vermiculis, quæ vsus publicus animantia siue animalia nuncupare dedignatur. Proinde non contenta fuit scriptura dicere & cunctis animantibus terræ, sed addidit, & vniuersis quæ mouentur in terra. Adhuc autem, ne quid deesset, addidit, & in quibus est anima viuens. Sunt enim quædam viuentia quidem, sed immobilia, quibus solus cessit sensus cunctis alijs cogitationibus destitutus, quales sunt conchæ maris, aliaq; quæ saxis hærentia nutriuntur. Nec ista diuinam excepisse prouidentiam scripturà indicat, dum non contenta dixisse & cunctis animantibus terræ, & vniuersis quæ mouentur in terra, addidit insuper, & in quibus est anima viuens. Et hæc creatoris dictio sicut iam dictum est, naturalis appetitus constitutio est. Vndè & signanter continuo ait: Factumq; est ita. Quid enim factum est ita, nisi quòd secundum dicentis nutum perseuerat nascentium & euidentium natura, producens (vt ait Psalmista) fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, vt educat panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, vt exhilaret faciẽ in oleo, & panis cor hominibus confirmet, vt saturentur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit? Aliter nãq; non viuerent, sicut & ipsa herba, siue quodcunque lignum, neq; virens, neq; pomiferum esset, nisi certatim veluti ore sugens radicibus suis terræ succum traheret. Hoc est commune quidem, sed mirabile cunctis, quæ de terra nascuntur, paratum à deo conuiuium, vt maternum terræ succum suis germina eius radicibus combibant, & in grano herbarum pomoq; lignorum, paulatim adultum atq; grossatum succum eundem in ora, dentesq; traducat cunctorum animantium. Contenta enim esset his epulis natura, nisi consuetudine gulæ, tam in hominibus quam etiam in bestijs soluta creuisset edacitas. Quod gentilium quoq; quidam nobilis auctor ita declamat: O prodiga rerum, Luxuries nunquam paruo contenta paratis. Et quæsitorum terra, pelagoq; ciborũ, Ambitiosa fames & lautæ gloria mensæ, Discite, quàm paruo liceat producere vitam. Nõ auro myrrhaq; bibunt, sed gurgite paruo. Vita redit, satis est populis, fluuiusq;, ceresq;. Veruntamẽ omnis creatura dei bona est (inquit Apost.) & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Nam eiusdem dei auctoritas miseris & nunc infirmioribus quàm in paradiso fuissent subuenit hominibus. Loquitur enim deus ad Noe, omnes pisces maris manui vestræ tradidi, & omnia quæ mouentur & viuunt, erunt vobis in cibum. Quasi herbam virẽtem tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis, &c.

Psal. 103.

Luca. lib. 4. Phras.

1. Tim. 4. Genes. 9.

Quòd vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & cur non dictum vidit hominem quòd esset bonus. CAP. XI.

ET vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) In homine terrenarum omnium rerum præside cuncta quæ hactenus facta singillatim complacuerant, nũc simul vniuersali bonitatis laudatione decorata sunt, dicente scriptura: & vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et notandum, quòd licet homo diuinę sit capax bonitatis, vtpote rationalis, non tamen dictum est, & vidit deus hominem quòd esset bonus, sicut dictum fuerat, & vidit deus lucem quòd esset bona, quia videlicet homo qui non intellexit, quòd sibi adhærere deo bonum esset, nondum singularem laudem meruerat. Attamen & hic, & cætera quæ tantus opifex fecerat secundum sapientiam eius, dicta sunt valde bona. Et rectè in vltima hominis creatione, cuncta collaudata sunt. Nam & propter hominem cuncta hæc sub firmamento cœli facta sunt, & omnium essentias in se homo continet. & adhuc vno, quod optimum est, rationalitatis priuilegio cuncta superat. Nam vt essentiarum incrementa manifestius pateant; iam à principio mundanæ huius creationis, repetendum est firmamentum, diuidens aquas ab aquis: est quidem, sed esse eius soli ex omnibus sensibus visui subiectum est. Terra verò est, & esse eius visu simul & tactu comprehensiuum est. Luminaria sunt, & esse illorum & visu nostro, & calore suo noscibile est, in super & semper in motu est. In motu (inquam) locali, non simpliciter, vt firmamentum, neque vt terra in motu mutabilium qualitatem, sed in motu locali secũdum duplicem modum. Nam & motu firmamenti quotidie circumferuntur, & præter hoc sicut iam superius dictum est, incessanter currendo proprijs motibus in circulos suos reflectuntur. Horum esse animantium essentia superat, quippe quæ non solum nostris subiecta sunt sensibus, sed & ipsa funguntur quinq; sensibus, visu, auditu, gustu, odoratu, & tactu. Homo tandem super hæc omnia & supra quinq; sensus corporis, hoc etiam habet, quòd ratione vtatur. Igitur in eo cui cuncta hæc subiacent, & qui dignitate præest omnibus, rectè cuncta complacent, & valde bona iudicantur.

Item de die sexto, & quid sit dies sextus. CAP. XII.

Esaiæ.11. FActumq; est vespere & mane dies sextus. Rectè à spiritu timoris (vt iam dictum est) sexto loco spiritus intellectus per prophetã cõstituitur, quia videlicet hic à iudicio superborum atq; damnatorum angelorum sexto loco, id est, sexto die, homo, in quo manifestè viget intellectus, Ephes.3. creatus inuenitur. Magnus hic dies, magnum atq; lõgum mundo atq; angelis, & hominibus spectaculum præbet. Etenim per huius creationis opus, principatibus, & potestatibus in cœlestibus maxime innotescit multiformis sapientia dei. In hoc hactenus, & ex hoc nunc & vsq; in seculum mirabilis est deus, mirabilis & gloriosus, terribilis atq; laudabilis, & faciens prodigia quę nos miremur. Sed prius diem septimũ huic sexto superpositum aspiciamus, de quo protinus subditur.

De die septimo, & quid sit dies septimus. CAPVT XIII.

CAP. II. COmpleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo ab omni opere suo quod patrauerat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit deus vt faceret. Istæ generationes cœli & terræ quando creatæ sunt? In die quo creauit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, priusquam germinaret.) Tota hęc litera diem septimum commendat. Et quis iste sit dies, iam superius in initio dierum dictum est, videlicet, quia primus est dies, & quia cæteris diebus non tanquam minor postpositus, sed vt longè dignior superpositus est. Etenim dies iste splendor paternæ gloriæ, lux lucis, & fons luminis, dies dierum illuminans, sol ipse verus & indeficiens, dies non factus, sed omnem diem efficiẽs. Huius diei proprietas vel propria dignitas, diligenter nobis hoc loco spectanda est. Primùm hoc à cæteris diebus differt, quòd vespere & mane non habet, nec enim dixit scriptura, qui factum est vespere & mane dies septimus, sicut dixerat: factum est vespere & mane dies sextus, factum est vespere & mane dies quintus, similiterque de cæteris omnibus. Sed nec hoc saltem dixit, & factus est dies septimus. Sic omnino dicendum fuisse (vt dictum est) catholica fides cõsentit. Dies enim iste natus, non factus est: genitus, non creatus est. Quomodo ergo vespere & mane haberet, vel quomodo factus rectè diceretur? Nam de singulis quidem cæterorum dierum, erat quando non erat, rectè dicas, quia videlicet erat vespere quando non erat, & factum est mane quando quilibet eorum cœpit existere. At verò de hoc die dicere, erat quãdo non erat. vel putare quod vlla eum vespera præcesserit, aut quod vnquam mane nouum essentiale eius fuerit, hæreticorum est. Nam catholica fides nihil aliud de hoc die nouit, nisi quia est. Igitur magna huius, cæterorum dierum quoq; in hoc distãtia est, quod de illis sic dicitur. factũ est vespere & mane dies vnus, dies sextus. Hic autem repentè quippe qui factus non est, sed erat, & est ante omnes, sic infertur. Compleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit, & cætera.

Dies septimus dei filius est.

Item de differentia diei septimi, & cæterorum dierum. CAP. XIIII.

DEinde & hoc à cæteris diebus iste differt, quia cæterorum dierum opus in illo completũ est. Sic enim ait. (Compleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni opere suo quod patrârat.) Et notandum diligenter, quod non dictum sit, compleuitq; deus die septimo omne opus suum, quod fecerat: sicut dictum est protinus, & requieuit ab omni opere suo quod patrârat: sed compleuit (inquit) deus opus suum, quod fecerat. Etenim non omne opus dei quod fecerat ipse, hoc felici & glorioso die completur, sed solum rationalis creaturæ opus, gloria eius impletur. Deniq; non hoc firmamentum vel cœlum, non mare & arida, nõ terræ germina siue plantaria, non sol & luna, non reptilia maris, siue volatilia cœli, non iumenta, aut bestiæ, siue reptilia terræ, sed sola rationalis creatura, id est, angelica lux, & homo ad imaginem & similitudinem dei factus, sanctam huius diei claritatem intuentur. Bene ergo non dictum est, compleuitq; deus die septimo omne opus suum. sed, compleuit die septimo opus suum quod fecerat, quoddam opus suum, quandam creaturam suam, rationalem creaturam suam quam fecerat. Requieuit autem ab omni opere suo quod patrârat. Ab omni (inquam) opere suo requieuit, quia nullam deinceps nouam creaturę speciem fecit: quoddam autem opus, id est, angelicã creaturam iam tunc in hoc septimo die compleuit, in quo & ipse requieuit, quandoq; completurus eodem die, eadem felicitate sapientiæ prælectam, & ex illis duobus, masculo & fœmina, nascituram multitudinem humani generis. Quæ est enim completio creaturæ rationalis, nisi videre Roma.8. æternaliter siue immortaliter claritatem huius diei? Eò nanq; tendit tota prædestinatio dei, super his quos præsciuit, tam hominibus quàm angelis, quicunq; secundum propositũ eius vocati sunt sancti, vt conformes eos faciat imaginis filij sui. Hac tamen differentia, vt ille qui a vnigenitus, idcirco & primogenitus in multis fratribus sit. Ibi planè cõpletur opus dei, vbi isti per quem Apoc.1. facti eidem sunt reformati. Hoc est principium, & hic finis operis. Vndè dicit ipse sic: Ego sum α & ω, primus & nouissimus, initium & finis. In illo die suo tantus operarius deus requiescit, sanctos iamdudum angelos, participes habens suæ requietionis. Illo nanq; in die firmati, illo in die remunerati, & in suo quisq; ordine glorificati sunt.

De nouem ordinibus angelorum. CAP. XV.

SVnt enim eorum nouem ordines ex autenticis scripturis nominati, scilicet Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Virtutes, Cherubim, atque Seraphim. Quorum ad societatem, quia cõstat electos homines colligi, vnumquemq; in suo ordine, & eisdem sanctis angelis similes fore, alios alijs, secundum diuersos ordinationis eorum gradus differentiasq; claritatis, quæ intelliguntur ex ipsorum ordinum nominibus præscriptis, consequens esse putant pleriq;, quòd de angelorũ ordinibus cunctis peccantes angeli ceciderint, quod nulla scriptura prodit. Quasi verò aliud sit, sanctos angelos firmari, aliud nouem ordinibus distingui. Verbi gratia: Si antequam firmati fuissent electi spiritus, illi iam erant, alij throni, alij autem Cherubim, & alij Seraphim, quid post hæc pro firmamento acceperunt? Quid enim huic firmitati vel firmamento potest adijci, quod est incendium diuini amoris, quod intelligitur per nomen Seraphim: vel in quo potest altius creatura firmari, quàm in eo vt sit thronus dei? Ergo non ante Lucæ 15. quàm caderent apostatæ angeli, iam erant ordines distincti: sed illis cadentibus, isti qui permanserunt, in ea qua firmati sunt remuneratione sunt & ordinati, nouemq; ordinibus distincti. Alioquin non iam decem tantum, sed vndecim drachmas illa euangelica mulier habuit, & non vna tantum, sed duæ perditæ fuerunt, & cæteræ quoq; diminutæ sunt, si angelorum iam ordinatorum vnus ordo cecidit, & de cæteris ordinibus partes secum abstulit. Sed absit hoc, nam decem tantum drachmas habuit sapientia dei, & ista quæ requiritur, anteq̃ perdita, imo & anteq̃ creata fuisset, secundum præscientiam vel prædestinationem dei decima & vna erat ex illis. Igitur sanctorum ordines angelorum in sabbato sunt, & ex eo throni, dominationes, principatus, & potestates, virtutes, cherubim, & seraphim sunt, ex quo requieuerunt, & eodem die quo requieuit deus, ipsi quoq; beata requie completi sunt, quam in requiem quisquis semel introierit, non laborabit in æternum.

De eo quod dictum est, benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. CAPVT XVI.

ET benedixit diei septimò & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit deus vt faceret.) Dubium ne hoc est, quòd hunc æternitatis diem pater benedixerit & sanctificauerit? Primus ipse benedictus & sanctificatus dicit Iudæis. Si illos dixit deos, Iohan. 10. ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura: quẽ pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi filius dei sum? Nunquid hoc sine auctoritate vel testimonio scripturæ dixit? Plane sicut interrogatus ab eisdem Iudæis dicentibus: Tu quis es? ad Iohan. 8. hanc scripturam respexit, & dixit: Principium qui & loquor vobis. In principio quippe non alio quam in verbo suo creauit deus cœlum & terram. Sic nihilominus cum dixisset: ego & pater vnum sumus, dicẽtibus illis, quòd blasphemaret, & hanc respiciens scripturam, hæc dixit: Quem pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi filius dei sum? Non enim sic dixit, quem pater misit in mundum, & sanctificauit, ne dictum putes, de benedictione assumptæ carnis, siue sanctificatione humanæ naturæ quam assumpsit, sed sanctificauit (inquit) & deinde misit in mundum. Et propheta in psalmo, venturum esse hunc diem, & illuminaturum Psal. 117. omnem mũdum. Hæc est (inquit) dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Et continuò: O domine saluum me fac, o domine bene prosperare, benedictus qui venturus es in nomine domini. Hunc diem, quem fecit dominus, benedictum dixit, eundemq; venturum esse in nomine domini, de quo clarum certumq; est, quia iam venit. Et subinde gratulabundus, deus (inquit) & dominus, subauditur est hic dies & illuxit nobis. Constituite diem solennem in condensis vsq; ad cornu altaris, id est, vacate à seruili opere peccati, contemplando in condensis, id est, multiplicitate bonorũ operũ, hũc diem esse principẽ altaris, qui cũ sit deus & dominus recte debeat adorari. Quid ergo inquis? Nonne & cunctos dies, qui iam ante hũc septimum diem descripti sunt, idem dominus fecit? Nam nisi aliter fecisset alios, & aliter hunc, quomodo diceret, de isto solo, hæc est dies quam fecit dominus, manifestè propriam hanc eius esse volens differentiam, quòd eum fecit dominus. Fecit planè, sed aliter hunc, atque aliter illos fecit. Nam alios creando, hunc autem diem de semetipso fecit gignendo, videlicet quomodo diem visibilem hunc facit hic visibilis sol. Non facit enim extra se operando, sed de seipso splendorem emittendo. Igitur iste dies quem fecit dominus, qui tunc quidem, quando propheta hæc quę prædicta sunt de illo scripsit, venturus erat: nunc autem benedictus iam venit in nomine domini, ipse est quem fatemur filium patris, ante secula benedictum, qui est (vt Apostolus ait) Christus super omnia deus benedictus in secula. Benedictus (inquam) & sanctificatus: pater enim illum (vt iam dictum Rom. 9. est) sanctificauit, & misit in mundum.

Quæ sit illa requies diei. CAP. XVII.

QVid autem opus erat dici vel scribi, quòd hunc, in quo totius benedictionis & sanctitatis summa consistit, pater benedixit & sanctificauit? Quidnam (inquam) opus erat hoc scribi, nisi

nisi vt significaretur, quòd in isto tali die requiescere non habet maledicti & nō sanctificati, quicunq; male vtuntur diebus terræ & maris. De talibus enim dicit: Ipsi verò non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et benedictus & sanctificatus est hic dies requiei, lætitię, & exultationis: quia benedictis dei patris, sanctificationem spiritus custodientibus, paratus est ab origine mundi. Sciendum tamen, quòd in illo die tam bono, tam felici, aliter nos, aliter deus requiescit. Nos enim verè lasi, verè peregrini, & captiui, soluta captiuitate præsenti, respirabimus illic sicut consolati: & hic post labores & onera reficiemur, inuenientes requiem animabus nostris. At verò deus in illo die sic requiescit, vt tamen nunquam laborauerit, quippe qui dixit tātùm, & omnia facta sunt. Quid ergo est, & requieuit deus in die isto, nisi quia comparatio diei huius ad cæteros facta est? Nam appende dies omnes supra scriptos, & præter duo, scilicet præter angelum & hominem, nihil est quod in seipso nouerit parare locum deo. Et in istis quidem inhabitat deus, sed oportet vt prius sibimet in illis mansionem paret ipse deus, vt in brachio suæ fortitudinis operetur, & gratiam construat, in qua ad requiescendum nominis sui gloria dignè collocetur. Nullus enim angelorum vel hominum aliter, nisi per operosam ipsius gratiam habitationi eius fit idoneus. Operatur itaq; in illis ipse primus, & antequam domus vel mansio sua perficiatur quasi laborat, vndè & lassabundus querelam depromens, laborauit (inquit) sustinens. At verò solum hunc diem, id est, vnicum filium suum, sicut non creauit, sed genuit, ita nec accidentali dono bonum fecit, sed essentiali bonitate bonum semper habuit, solusq; hic est in quo iustificando nihil omnino laborauit, aut profectum eius expectando, patienti, patientiam aliquando habuit. Ad creandos angelos & homines sapientiæ suæ impensas contulit, & propter illos saluandos siue discernendos, misericordiam & iudiciū, hinc & inde magnis impendijs ædificauit, vt totus miratur orbis, & vniuersa iamdudum magnificat curia cœli. In isto solo nihil vnquam fuit quod resisteret ei, siue ille in sinu eius pausauit, siue militaturus iussu ipsius naturā nostræ carnis induit. Igitur hic vnus est, in quo deus requieuit, & sic super nos requiescit, non nisi pro quanto conformamur huic, pro tanto super nos requiescit. Ait itaq; hæc sacrosancta non hominis, sed digiti dei scriptura. Et requieuit deus die septimo ab omni opere suo quod patrârat, & benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit deus vt faceret.

Psal. 94. Matt. 25. Psal. 125. Matt. 11. Esaiæ. 1.

Quòd non dictum sit, ab omni opere suo quod creauit deus & fecit, sed quod creauit vt faceret. CAP. XVIII.

MAgna ad hæc etiam nolentibus vel dissimulantibus, magna inquam hic & mira sententia ingeritur, ita dicendo, quia in ipso cessauit ab omni opere suo quod creauit deus vt faceret. Non dixit ab omni opere suo quod creauit aut fecit, sed quod creauit vt faceret, quia videlicet antequàm in illis diebus essentiarum, quæ supra distinctæ sunt, omnia faceret, in isto septimo die creauit, creauit (inquam) cœlum & terram antequam faceret, creauit omne virgultum agri antequàm oriretur. Ergóne, inquis, prius creauit, quod post faceret? Planè ita est. Hunc enim litera sensum ingerit, & auditorem cogit. Quod si non audisti, si fortè dormitasti, ipse protinus scriptor interrogationis suæ manu te vellit atq; percellit, & quod interrogare tu debueras, interrogat dicens: Istæ generationes cœli & terræ quando creatæ sunt? Et continuò respondet. In die quo creauit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur, omnemq; herbam virentem antequàm germinaret. Bene ergo & excellenter dictum est, quod creauit deus vt faceret. Nam (vt sæpe iam dictum est) quod factum est in ipso vita erat. Proinde cum dicitur: qui viuit in æternum, creauit omnia simul, subaudiamus, antequàm faceret. Sic etenim hic habemus, creauit vt faceret, creauit (inquam) omnia simul in sua sapientia, vt vnumquodq; illorū in sua propria faceret essentia. Nam ne putes sic esse dictum, creauit omnia simul, vt intelligendum sit, repentè in proprijs speciebus vel formationibus constitisse omnia simul, nec herba virens, nec ligna pomifera cœlo & terra vel vno momento minora existerent. Sequitur, & dicit. Non enim pluerat dominus deus super terrā, & homo nō erat qui operaretur terram, sed fons ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Ergo cum iam essent cœlum & terra, nondum statim erat omne virgultum agri, & omnis herba virens, sed paulatim creuerunt eadem virgulta agri quæ spontè nascuntur, & operante homine germinauit humus multa, quæ non sponte produceret hæc terra peregrinationis eius. Igitur hic dies benedictus & sanctificatus ille est, in quo creauit deus omnia simul, omnia in illo præscientia videns simul quæ distinctè esset facturus, & in illo requieuit in quo creauit, per quem omnia fecit. Et hic dies septimus sapiētia nominatur & est, vndè in sæpedicto propheta, septimus à timore spiritus sapientiæ ponitur. Proinde ipsa sapientia sic loquitur: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequàm quicquam faceret, à principio ab æterno ordinata sum, & ex antiquo antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram, nondum fontes abyssi eruperant, nec montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar. Et post pauca. Cum eo eram cuncta componens, & delectabar

Eccles. 18. Gene. 2. Esaiæ. 11. Eccle. 24. Ludus sapientiæ.

per sin-

per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ esse
cum filijs hominum. Ergo non tunc primùm, postquam omnia facta sunt, in hoc die suo deus re
quieuit, sed antequam quicquam faceret requiescebat in illo tali requie, qualis rectè vocetur lu-
dus & delitiæ sapientiæ. Per singulos dies ludebat ista sapientia, & per singulos ludos videns &
delectatus deus dicebat, quia bonum est. Sic enim scriptum & supra dictum iam est, quia vidit
deus quòd esset bonum, & quia vidit cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, multum sibi ipsi
in ista sapientia artifex deus complacebat. Hinc est illud, quod cum baptizaretur hæc ipsa sa-
pientia incarnata, tali illam voce testificando declarauit: Tu es filius meus dilectus, in te mihi Matth.3.
complacui. Nō dixit, in te mihi complaceo, ne putes hoc solum placere illi, quòd inciperet mun
dum saluare in illo, quanquam hoc opus magnæ laudis sit, sed in te (inquit) mihi complacui, con-
testans, quòd hic ille sit, per quem cum faceret omnia, complacebat sibi per singula, bonus ope-
rarius videndo quòd esset bonum. Ipse qui incarnatus est, qui venit benedictus in nomine domi
ni, ipse inquam dies septimus est, in quo deus requieuit, in quo priusquam faceret, omnia crea-
uit, non alius quam verbum dei, verbum deus filius, dei vnigenitus.

De lege sabbati carnalis. CAPVT XIX.

PRoinde lex etiam sabbati carnalis, lex fuit sancta, & iusta, & bona. Nam sicut signum circun- Roma.7.
cisionis incarnationem, & immolatio paschalis agni passionem futuram prædicabant eius-
dem vnigenti filij dei, sic & sabbatismus ille requiem annunciabat, quæ post hanc vitam repo-
sita est sanctis & electis, vbi deus in luce sapientiæ suæ requiescit, qui & ipsam requiem illis pro
mercede præparauit. Porrò spiritualis homo non vno die hebdomadis, sed omni tēpore sabba-
tisare satagit, semper intentus verbo dei, iuxta Psalmistam qui de hoc sabbato loquitur: imò per Psal.45.
quem loquitur ipse sabbatorum dominus: vacate inquiens & videte, quoniā ego sum deus. Va-
cate nanq; à seculi actibus, & in sancto & quieto studio videte, quoniam dominus est deus, illius
inchoatio sabbati est, quam & contemplatiuam vitam dicimus, quam optimam partem esse te-
statur ipsa veritas. Maria (inquiens) optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Cuius sua- Lucæ 10.
uitatem iam in præsenti suis amatoribus dulciter aspirantem, sciens idem dominus alibi loqui-
tur: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum Matt.11.
super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus vestris.
Hactenus sex diebus generationum cœli & terræ dinumeratis, cum septima quę est requies dei,
nunc demum ad sextum, id est, ad hominem scriptura redit, historiamq; orditur ab ea, quam su-
perius iam attigit, conditione eiusdem hominis. Nam sequitur.

Quòd hominem deus de limo terræ fecit, & de eo quod dicit Apostolus: O homo tu quis es, qui respondeas deo? CAP. XX.

FOrmauit igitur dominus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum
vitæ, & factus est homo in animam viuentem.) Supra iam dixerat, quia creauit deus homi-
nem, sed non dixerat, quomodo, & vndè fecit eum. Dixerat, quia masculum & fœminam crea-
uit eos, sed non dixerat, quòd fœminam fecit de masculo. Et quidem de creatione masculi & fœ
minæ si nihil amplius diceret, quàm quod supra dixerat masculum & fœminam creauit eos, for-
tè & de isto similiter opinaremur, quòd ita deus masculū & fœminam creauerit simul, vt neuter
altero prior crearetur, repentè exorti, mutuos sibi præbuerint conspectus: sicut (verbi gratia) de
sole & luna hodieq; inter doctos diuersa sentētia est: alijs dicētibus, ꝙ lunam creans deus, statim
plenā ostenderit soli opponens remotam dimidia parte cœli: alijs econtra asserentibus, quòd v-
trunq; vt simul fecit, ita & in coitu posuerit, vt paulatim luna de sub latere solis emergeret, cum
cremento mutuati luminis. Sublata est huiusmodi dubitatio historica narratione, quę sic incho-
atur: Formauit igitur dominus hominem de limo terræ. Solum nanq; masculū hic intelligi opor
tet, quia postmodum de masculo fœmina formata est. Formauit, inquit, de limo terræ. Duo
dicta sunt, quæ & diligenter aduertere operæprecium est, quia videlicet formauit, & non vnde-
cunq;, sed de limo terræ formauit. Hoc nanq; (sicut dignum erat) perpendentes homines sancti,
pulchra plasmata in gloriam & honorem præparata, hunc ipsum creatorem suum plasten, sei-
psos autem lutum appellauerunt, eleganti confessione, lachrymosa declamatione. Et nunc do-
mine (inquit Esaias) tu pater noster es, & nos lutum: & fictor noster, & opera manuum tuarū om
nes nos. Et ad Hieremiam loquitur idem plastes noster deus: Nunquid sicut figulus iste, non po- Esaiæ.64.
tero vobis facere domus Israel? Ecce sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea domus Is- Hier.18.
rael, &c. Ostenderat enim illi figulum facientem opus suum super rotam. Et dissipatum est (in-
quit) vas quod ipse faciebat è luto manibus suis. Conuersusq; fecit illud vas alterum sicut placu- Esaiæ.45.
erat in oculis eius vt faceret. Hinc idem qui supra dicit Esaias: Væ qui contradicit fictori suo, te-
sta de Samijs terræ. Hæc & illis similia sciens ille iurisperitus cœlestis Paulus ait? O homo tu quis
es qui respondeas deo? Nunquid potest figmētum dicere ei qui se finxit, quare me fecisti sic? Aut Rom.9.
nunquid non habet potestatem figulus facere de eodem luto aliud quidem vas in honorē, aliud
verò

verò in contumeliam. Itaq; & nos cum legimus, quia formauit dominus hominem de limo terræ, non discutiendum nobis est, cur ita fecerit, sed potius illud timendum vnicuique nostrum de seipso, ne vas quod fecit ipse, dissipetur in manibus eius, & hoc abiecto faciat aliud vas, sicut placuit in oculis eius, vt faceret. Attamen sobriè quærere, id est, mirari licet, cur deus cum posset ruinas angelorum nouis angelis reædificare, & totidé quod ceciderunt simul creare & in cœlum leuare, vt vnius generis esset plebs cuncta omnisq; nobilitas cœlestis patriæ: cur homines alterius nature vel conditionis fecit, quos reponeret pro angelis, & non cunctos aut multos simul, sed vnum tantummodo plasmauit, de quo propagarentur cæteri? Hoc (vt prædictum est) & similia sobriè quærentibus nobis non incongruit, neq; propter nos facta vel dicta est illa Apostoli obiectio: O homo tu quis es qui respondeas deo? nec illa sententia domini, qua propter irrisores dictum est apostolis: nolite margaritas vestras mittere ante porcos. Quærimus enim non alta sapientes, vt deo respondeamus, aut iudicia eius comprehendere præsumamus, sed vt appropinquantes pedibus eius de doctrina illius accipiamus. Vndè & hoc in præsenti responsum accipimus, quo dignum est vt contenti simus, quia quod habuit hoc de thesauro cordis sui protulit, omnium artifex deus. Dicit nobis Euangelista de verbo eius, quod factum est in ipso vita erat. Nõne ergo qualis in ipso vita erat, talia foris opera fieri oportebat? Eleua si habes oculos, & vide non in angusto theatro, sed in orbe terrarum ludentem, & cum filijs hominum deliciantem dei sapientiam, & recogita sic ludendo cum filijs hominũ, quæ vel quanta fecerit, quę vel qualia dixerit: Cœli eruditi sunt spectando hoc terrarum circo eius ludum, vel delitias habitas cum filijs hominum, & aliquis homuntio fastidit quasi ludum superfluum? Nempe ex hoc spectaculo innotuit (vt Apostolus ait) principatibus vel potestatibus multiformis sapientia dei.

Matt. 7. Deut. 33. Iohan. 1. Eccle. 24. Ephes. 3.

De eodem quod prædictum est, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. CAP. XXI.

IGitur quia sic voluit, & sic sapientia dictauit, vnum de quo cæteri propagarentur, formauit hominem de limo terræ. De limo inquam terræ. Manifestum est hoc, quia secundum corpus homo terra est. Terra enim (inquit dominus) es, & in terram ibis, & ex hoc satis arguitur terram esse, quod in terram it, Sed non itidem apertè innuit scriptura qualis substantia, vel quæ materia sit animę. Hoc tantũ dicendo, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitę. Nihilominus & supra cum dicit, producat terra iumenta animę viuentis, materiam corporis iumentorum terram esse satis exprimit: sed non etiam viuentis animæ illorum materiam definit, quam tamen dubium non est de aere sumptam in tenues auras rursus dissipari, & ita mori vt nõ sit. Dicit autem Ecclesiastes. Idcirco vnus interitus est hominis & iumenti, & æqua vtriusq; conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum. De terra facta sunt, & in terram reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorũ Adam ascendit sursum, & si spiritus iumentorum descendit deorsum? Ergo non iuxta Platonicos de cœlo cecidimus nos humanæ animæ, sed æqua, inquit Ecclesiastes, æqua inquam vtriusq;, id est, hominis & iumenti conditio est, & similiter spirát omnia Aequa est conditio eorum, & similiter spirant, & vnus est vtriusque interitus, sed non vnus idemq; finis. Nam spiritus iumentorum finitur, descendit enim deorsum, id est, hunc infimũ extinctus reuoluitur aerem: humani autem spiritus nullus est finis, reuertitur enim ad eum qui fecit illum Dicendo nanq;, quis nouit, non ipse dubitat, sed tanquam concionator paucitatem miratur illorum, qui hoc attendere curent. Nihil, inquit, habet homo iumẽto amplius, æqua enim est vtriusq; cõditio, & vnus interitus. Quid ergo est ratio, qua solus homo insignitur? Quoddam munus, quoddam talentum à creatore commissum. Quod sentiens etiam quidam auctorum secularium, dixit: Infra lunam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Commissum, inquam, est homini rationis talentum, quod si bene expenderit, ipse remunerabitur: si autem in terram defoderit, auferetur ab eo, & ipse punietur. Nunquid enim ratio erit apud inferos? Quodcunq; potest manus tua (inquit idem qui supra Ecclesiastes) instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos quo tu properas, non quia deficere possit hominis rationalitas, sed quia sempiterna illic fatigáda erit insania. Hoc ergo differt spiritus hominis à spiritu iumentorum, quòd hic rationalitatem accepit munere dei, ille autem brutus permansit. Hoc inquam differt, quia hic tanquam cera sigilli testatoris imagine signata, sic imagine dei signatus est: ille autem signatus nõ est. Quam signationem & supra innuit scriptura dicendo: & creauit deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem dei creauit illum, & nunc vbi cum dixisset: Formauit igitur dominus hominem de limo terræ, confestim addidit: & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Quid enim est inspirauit. nisi vt in alia æditione habetur, insufflauit in faciem eius spiraculum vitæ? Nunquid corpus est deus, & collectum aerem contractis buccis in faciem plasmatis sui insufflasse putabitur? Hoc nempe ridiculũ est. Sed inspirauit dictum est, quia verbi eiusdem imperio, quo de tenebris lucem

Genes. 3. Eccles. 3. Lucæ 19. Eccles. 9.

lucem splendescere iussit, per quam intelliguntur angeli, substantiam sibi subiectam ipse citauit,& oculos rationis assumere vel aperire fecit,occultisque visceribus plasmati hominis velociter inseruit Similiter & cum legimus,quia immisit dominus soporem in Adam, & tulit vnam de costis eius, & ædificauit costam quam tulerat de Adam in mulierem, subaudiendum est, quia inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Ambos enim creauit, masculum inquam & fœminam creauit eos.Isti nempe creati,cæteri qui ex ipsis nascuntur, rectè dicuntur procreati. Quorum animas non ex traduce fluere,omnium orthodoxorum vna est sentẽtia, ne(quod ridiculum est) tot consequatur quotidie animas perire,quot pereũt semina.Quare ergo, inquis, omnes in Adã moriuntur,si non ex traduce, id est, ex viro semen transfundente pariter & animæ deriuantur? Ad hæc inquam. Nunquid auctoritate dei solus masculus & non etiam fœmina Adam dicitur? 1.Cor.15. Sic enim scriptum est:Hic est liber generationis Adam in die quo creauit deus hominem, masculum & fœminam creauit eos,& benedixit illis,& vocauit nomẽ eorum Adam, in die quo creati sunt.Nam quomodo in Latina lingua homo, sic in illa lingua Adam, de vtroq; sexu dicitur. Gene.5. Porrò quod Latine dicitur vir, hoc Hebraicè dicitur isch: in quo discretio est sexus masculini: quod autem Latinè mulier,hoc Hebraicè dicitur Ischa. Cum ergo Eua concipit, inanimatum quidem præuaricatoris masculi semen suscipit, sed ipsa nihilominus præuaricatrix est, de cuius corpore viuo,semen ipsum viuificatur in genere suo per benedictionem qua dictum est:Crescite & multiplicamini. Vndè & vocauit Adam nomen vxoris suæ Euam, eo quòd esset mater cunctorum viuentium,id est,quòd ex ipsa nascentium vita sumeret exordium. Eua enim transfertur in vitam.Quia verò vterque scilicet masculus & fœmina præuaricator, & vterque Adam est, rectè is qui nascitur,& moritur, & in Adam mori dicitur: quia videlicet hæreditate vitæ, quam parens vterq; iustè perdidit,filius iustè priuatur. Ratio peccati originalis.

Cur hoc tantum dictum sit,& factus est homo in animam viuentem. CAP. XXII.

IGitur hoc dicto,quia formauit dominus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ,dignitas pulchrè exprimitur conditionis humanæ, quæ à cunctis longè diuersa sit animantibus,tam formatura corporis, quàm viuificatione dei inspirantis. Vtrumque perspicuum est.Forma corporis in hoc solo animante sursum caput attollit,cœlum intuetur,terramq; calcans pedibus recto pectore incedit, & sydera vel cœlestia regna supernè positis meditari commonetur oculis.Animus verò siue spiraculum, quod spirauit deus in faciem eius, multarum artium bonarum atque vtilium repertor est, ex dono rationis quod sibi collatum est.

Sed eo magis attendendum est, quod subauditur, & factus est homo in animam viuentem. Hæc enim dictio re, quæ supra descripta est, longè minor est. Siquidem iumentum quoque in animam viuentem factum est,dicente deo: Producat terra iumenta animæ viuentis. Cum autem dixisset deus.Faciamus hominem, addidit, ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris,& volatilibus cœli,& bestijs vniuersæ terræ, & omni reptili quod mouetur in terra, quare ergo tantum honori huius facturæ detractum est, hoc solum dicente scriptura,& factus est homo in animam viuentem?Videlicet,quia qui factus est homo,rationis dono non bene vsus est, & honorem suum non intellexit,sed comparatus est iumentis: rectè illi iam formato à scriptore quasi detractum est illud, quo superior est iumentis. Quod sentiens Apostolus: Factus est(inquit)primus homo in animam viuentem, nouissimus verò in spiritum viuificantem. Qui habet aures audiendi, audiat pulchram musicæ huius consonantiam, id est, scripturarum concordiam, dum hic præcentor ait:Factus est primus homo in animam viuentem, & alius succinit: nouissimus verò in spiritum viuificantem. Non ergo casu, sed sancta & prudenti industria primus ille imperfectum emisit canticum,tamdiu decantandum, donec venirẽt qui scirent supplere & ad finalem perducere sonum:sicut hodie fit, cum iam in frequenti & celeberrimo vsu habemus dicere:factus est primus homo in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantẽ,addentes adhuc.Primus homo de terra terrenus,secundus homo de cœlo cœlestis.Qualis terrenus,tales & terreni:& qualis cœlestis,tales & cœlestes. Sequitur. 1.Cor.15.

De plantatione paradisi,& quòd homo non formatus in paradiso, sed positus fuerit. CAP. XXIII.

PLantauerat autem dominus deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quẽ formauerat.)Ius possessionis dei pulchrè scriptura defendit,tali verbo vtens:plantauerat aũt dominus deus paradisum voluptatis.Itẽ & hominis infirmã legẽ vel causam insinuat dicẽdo, in quo posuit hominẽ quẽ formauerat.His nanq; verbis quodámodo declarat solum deũ(quod verum est)legitimum esse paradisi dominum, hominem autem in eodem paradiso aduenam,& domini dei fuisse colonum Quod idẽ dominus populo suo patenter inculcat sub imagine terræ Chanaan,de hoc paradiso voluptatis loquens,quẽ reuera constat esse terrã & lacte & melle manantẽ.Terra(inquit)mea est,vos autẽ aduenæ & coloni mei estis.Ergo gratię fuit.quòd hominẽ Leuit.25.

foris plasmatū in paradiso posuit: iustitię verò quod datum peccanti rursus abstulit. Cur autem illum in paradiso posuerit, postmodum scriptura dicit, videlicet vt operaretur & custodiret illū. Paradisus autem Græcè, hortus dicitur Latinè, qui quantæ voluptatis, siue quātarum sit delitiarum, quod Hebraicè dicitur Eden, item scriptura statim manifestat cum dicit: Produxitq; deus de humo omne lignū pulchrum visu, & ad vescendū suaue, lignum etiam vitæ in medio paradisi.

Item de paradiso, quòd verè terræ locus sit. CAP. XXIIII.

De paradiso duplex opinio. SEd iam hic antequàm in hunc sermo noster paradisum progrediatur, nullatenus prætereundum est, de isto quoque pulcherrimo delitiarum domini hortulo, scrupulosè disseruisse magnos & illustres viros, sensu longè diuerso. Nam alij spiritualem omnino sequentes intelligentiam, narrationem huius sacræ scripturæ neglexisse videntur historicam, tanquam visibilia illa & corporalia non fuerint, sed intelligibilium significandorū causa hoc modo dicta vel conscripta sint, arboresq; istas, & ligna pomifera siue fructifera in virtutes vitæ moresq; conuertunt: quasi propterea non potuerit esse paradisus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi. Alij verò consultius scripturæ veritati adhærentes, hæc inquiunt, & si qua commodius dici possunt de intelligendo spirituali paradiso, nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius historiæ veritas fidelissima, rerum gestarum narratione commendata credatur. Non enim idcirco non fuerunt duæ mulieres Agar & Sara, & ex eis duo filij Abrahæ, vnus de ancilla, & vnus de libera, quia duo testamenta in eis figurata dicit Apostolus: aut ideo de nulla petra, Moyse percutiente, aqua defluxit, quia potest illic figurata significatione etiam Christus intelligi, eodem Apostolo
Galat. 4. dicente: Petra autem erat Christus. Porro, illis qui literam vel historiam hoc loco præterire volunt, istud maximè scrupulum mouet, quòd de quatuor fluminibus ex paradiso fluentibus duo,
1. Cor. 10. Tigris & Euphrates esse scribuntur. Nam Salustius (inquiunt) auctor certissimus asserit, tam Tigris quam Euphratis in Armœnia fontes demonstrari, ex quo animaduertimus, aliter de paradi-
Solutio. so & fluminibus eius intelligendum. Sed esto. Etiam si Salustius ille auctor certissimus sit, & verum dicat, horum fluminum fontes in Armœnia demonstrari: non infirmatur tamen literæ veritas, quæ dicit paradisi fluuium in quatuor capita diuidi, quorum hæc duo sunt. Siquidem omnes aquæ potabiles atq; salubres, vbicunq; fluant vel vndecunq; appareant, de fonte paradisi per occultos meatus originem trahunt, & ex eius dulcedine hoc habent, vt potabiles siue salubres sint.
Gene. 2. Nam & supra hoc modo dictum est. Sed fons ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ, superficiem inquam, quia profectò in superficie patet effectus, siue fructus irrigationis in herbis virentibus, in lignis pomiferis. Hoc deniq; notandum est, quòd non dictum sit, & fluuius egrediebatur de paradiso, qui deinde diuiditur in quatuor flumina, sed qui deinde diuiditur in quatuor capita. Nam ille fons vniuersam (vt iam dictum est) terram irrigat, & quemadmodum iecur in corpore animalis, quod dicunt Physici fontem esse sanguinis, cunctis venis sanguinem ministrat, vitamq; animantis hoc ministerio retentat: sic ille fons vniuersam terram per venas occultas vegetat, & in multos redundat fontes & flumina, sed eorum omnium quatuor ista sunt capita, id est, principalia flumina. Igitur & fontes horum, scilicet Tigris & Euphratis, si libet, in Armœnia demonstrentur, & tamen per viam quam nouit auctor fluminum deus, de paradiso secundum veritatem scripturæ huius manare credantur.

Item de paradiso, quòd eum plantauit deus à principio. CAP. XXV.

SEd quomodo hūc paradisum plantasse dicitur dominus deus à principio? Si enim dixerimus, sic esse dictum à principio, quòd antequam cœlum & terrā faceret, paradisum plantasset, hoc humana ratio sentire non potest, quippe cum paradisus localis & terrenus est locus, imò & quidā terræ ornatus. Et quidē à principio sic intelligi potest, quia (sicut superius iam dictum est) omne virgultū agri & omnē herbam regionis creauit dominus antequam oriretur, vel priusquam germinaret, in die quo creauit cœlū & terram, scilicet eo modo, de quo & scriptum est: quia quod factum est, in ipso vita erat. Verùm hoc itidem de cœlo & terra, & de omnibus quæ facta sunt dici potest, quia sic à principio cuncta fecerat dominus deus, quia qui viuit in æternū creauit omnia
Eccle. 18. simul. Hoc ergo promptius intelligi potest, quia à principio dominus deus plantauit paradisum, idem esse ac si diceretur: ab initio mundanæ exornationis, quando illo iubente, terra herbam lignumq; germinauit. Distinctis nanq; tribus partibus mundi, id est, cœlo, terra, & mari, primus ornatus fuit plātatio paradisi, dicente deo: germinet terra herbā virentem, &c. Ipsam plantationem deliciosam breuiter hoc modo describit: Produxitq; deus de humo omne lignum pulchrū visu & ad vescendum suaue, lignum etiam vitę in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali. Palam est sanè intellectui, plantationem huiusmodi paradisum, id est, hortum esse magnæ voluptatis, in quo scriptura, siue horum scriptor digitus dei, tam diligenter quasi studium plasmatoris commendare curauit. Sic enim singula penè verba posita sunt, vt prope sub oculis legentium deum designauerit operarium diligentem ac solicitum, plantantem ac radicantē, summaq; cura conquirentem omne quod pulchrum visu, & ad vescendū suaue fore crederet taliaq; delitiarum

instrumenta excogitantē quibus consitis, ipsius qui plantasset, scientia merito laudari debuisset.

Item de eodem, quòd propter hominem plantauit eum deus. CAP. XXVI.

ET quidem quod dixit scriptura, plantauerat dominus deus paradisum, hoc repetiuit, dicendo: Produxit deus de humo omne lignum, & quod dixerat paradisum voluptatis, hoc aliquantisper exposuit, dicendo: omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue, lignum etiam vitæ in medio paradisi. Veruntamen dicendo, plantauerat dominus deus paradisum voluptatis, rei dignitatem altius declamauit. Nam quod ait: Produxitq; deus de humo omne lignū, &c. Mediocris sermo narrationis est, verbo plantantis felicis rei æternitatem, nomine voluptatis eleganter eiusdem expresit iucunditatem. Verbum nanque plantantis, plantatoris eius siue hortulani studiū innuit, qui nūquam transitorijs rebus studuit, ita vt cura sibi sit de illis, testante Apostolo cum dicit: Nunquid de bobus cura est deo? Nomen autem voluptatis omnis indigentiæ sensum excludit, quia videlicet non sicut hic, ita ex necessitate manducabitur & illic. Etenim in hac hominis peregrinatione, cibus est mortalitatis solatium, illic autem immortalitatis delectamentum. Et hoc sciendum, quia propter solum hominem hunc terrenum paradisum plantauit dominus deus, illum autem paradisum cœlestem & angelis plantauit, & hominibus. Nam angelus qui terrenum non habet corpus, vnius spiritualis paradisi delicijs est cōtentus: homo autem qui ex corpore constat & spiritu, duplici paradiso deliciabitur. Illic æterna resurrectione beatificatus, secundum animam sola cibabitur diuinitatis felici visione: secundum corpus autem vescetur omni ligno pulchro & suauissimo, non pro necessitate, sed pro magna & ineffabili voluptate. Nunquid enim ex necessitate dominus noster post resurrectionem suam manducauit coram discipulis suis? Non vtiq;, sed ex potestate. Et tunc quidem quia potuit, manducauit immortalis propter mortalium vtilitatem: nunc autem & in æternum poma sui paradisi manducare potest, propter suam voluptatem. Attamen quia sancti angeli (sicut alio loco iam dictum est) qualiacunq; habeāt corpora, & sanctorum hominum hospitali charitate interdum adeo delectati sunt, vt appositos cibos manducasse legantur, potest credi, quòd eadem potentia multo magis tunc epulis nostris sint condelectandi, vbi viderint nos simul congregatos hæreditate patris nostri cibari, quos cum viderent in primo parente præiudicatos exulare, amica condoluerunt charitate, per ampla septa vacui paradisi. Si rempublicam suam sic disposuit dominus, si domum suam sic ordinauit prudens paterfamilias deus, & ipsi velimus. 1. Cor. 9.

Quod paradisus terrestris ad exemplar plantatus sit cœlestis paradisi, itemq; de ligno paradisi quod in medio erat. CAP. XXVII.

SCiendum autem est, hunc paradisum terrenum, ad exemplar cœlestis paradisi fuisse consitum, in quo, quasi ligna pulcherrima fuere angelicæ fortitudines, & lignum vitæ deus ipse, cuius felices angeli beata semper viuunt visione. Quod maximè Ezechiel propheta commēdat his verbis, loquens contra principē tenebrarū diabolum, sub nomine regis Pharaonis inter cætera: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adæquauerūt summitatē eius, & platani nō fuerunt æquæ frondibus illius. Omne lignum in paradiso dei nō est assimilatū illi, & pulchritudini eius, quoniā speciosum feci illū, & æmulata sunt eū omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso dei. Et post pauca: Cui assimilat⁹ es o inclyte & sublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cū lignis voluptatis ad terrā vltimā. Hæc & huiusmodi propheta cū dicit, non vtiq; veritatē infirmat huius historicæ narrationis, sed pulcherrimā rationem consilij diuini nostris in hoc paradiso sensibus sublucescere facit. Igit̄ primū illud quęrimus, in quo maximè terrenus hic paradisus cœlesti similis sit, & tunc demū literaturæ vestigia prosequemur. Similitudinē cœlestis paradisi duo maximè huius paradisi præferunt ligna, causas contrarias habentia, scilicet lignum vitæ in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali. Hæc enim causas habere contrarias rectè dixerim, quia videlicet si causam ritè perpendas, sicut hoc lignum vitę, sic illud reuera dicendum est lignum mortis. Ironicè enim dictum esse lignum scientiæ boni & mali, perspicuum erit. Dixit enim deus, quacunq; die comederitis ex eo, morte moriemini, & verum dixit. Dixit econtra serpens, comedite, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum, & falsum dixit. Deus inquam, verum, & serpens falsum dixit. Nec enim comedendo dij facti sunt, aut scientiam ampliorem acceperunt, vt bonum & malum omnino scirent, sed iuxta veritatem dei statim & in anima mortui, & in corpore mortales effecti sunt. Hoc itaq; lignum ironicè dictum est lignum scientiæ boni & mali, vt ipso nomine suo monumentum legentibus repræsentet diabolici mendacij. Nā verè palam est, quia per inobedientiam manducantis homini lignum mortis extitit, quæ tamen mors non ex ligni natura, sed ex manducantis culpa processit. Ita pulcherrima quidem, sed non minus terribilis, quàm pulchra, cōsilij diuini ratio per hęc nobis elucescit: quia videlicet sicut ad examinandam omnem angelicam creaturam, diabolum in cœlo cum electis angelis posuit, sic ad examinandum hominem in hoc paradiso cum ligno vitę lignum interdicendum plantare voluit. Vtrunq; præ cæteris pulchrum, & illud lignum, & illum fecit angelum. Et quidē pro specie Ezech. 31.

ſua vanis & ſuperbis angelis pluſquam deus:hoc autem interdictum lignum pro ſua pulchritudine,plus quàm non interdictum lignum vitæ,primis hominibus complacuit. Nam de appetita pulchritudine ligni,ſcriptura ſic dicit: Vidit igitur mulier quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum,& pulchrum oculis,aſpectuq; delectabile,& tulit de fructu eius & comedit. De illo autem vanitatis principe,propheta prædictus ſumpta ſimilitudine ab huius paradiſi lignis, Omne, inquit,lignum paradiſi dei,non eſt aſsimilatum ei,& pulchritudini illius, quoniam ſpecioſum fecit eum,& multis condenſiſq; frondibus,& æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis quæ erant in paradiſo dei. Ligna,inquit, voluptatis, non quæ ſunt, ſed quæ erant in paradiſo dei, æmulata ſunt eum, quia videlicet ſpiritus illi qui æmulati ſunt ſpeciem ſuperbiæ eius dicentis: Ero ſimilis altiſsimo,eiusque vanitatem plus quàm dei ſapientiam mirati vel ſectati ſunt, erant quidem in paradiſo dei,ſed modo ibi non ſunt.Igitur quomodo in illo cœleſti paradiſo: deus verè lignũ vitæ, qui ſanctos angelos, ſua paſcit dulcedine,ſecum aſſumpſit in cœlum:illum rebellum ſuum, regem ſuperbiæ,ſic idẽ magnus & metuendus deus, terribilis in conſilijs ſuper filios hominum, cum ligno vitæ in iſto paradiſo plantauit,& lignum hoc,in quo contumax homo deprehenderetur per culpam inobedientiæ,ſicut illi omnes ſpiritus qui filij eſſent ſuperbiæ, conuincerentur & iudicarentur in ſuo rege,deo rebelli.Illic & omnes principes cœlorũ fuerunt,quorum nulli proprium nomen poſitum inuenitur,niſi illi qui ęquè,vt deus voluit eſſe & magnus nominatus.Alij nanq; communi nomine lux,ille autem cum ſit tenebrarum portitor,per contrarium Lucifer eſt appellatus.Hic itidem & omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendũ ſuaue produxit de humo dominus,circa lignũ vitæ,& nullum eorum proprio nomine nũcupatur,niſi hoc ſolum quod reuera(vt iam dictum eſt)lignum mortis extitit, per contrarium autem lignum nuncupatũ eſt ſcientiæ boni & mali.Non enim,vt nonnulli arbitrati ſunt, proprium cuiuſdam ligni vocabulũ eſt omne,vt per hoc quod dictum eſt,produxitq; deus de humo omne lignum pulchrum viſu,& ad veſcendum ſuaue,vnum lignum debeat accipi,ſicut & per lignum vitæ non niſi vnum,& per lignum ſcientiæ boni & mali nihilominus non niſi vnum oportet intelligi. Nam & infra cũ dixiſſet callidus ſerpens,cur præcepit vobis deus,vt non comederetis de omni ligno paradiſi, videlicet permixto mendacio ſuæ quæſtioni mulier reſpondit. De fructu lignorum quæ ſunt in paradiſo veſcimur.de fructu verò ligni,quod eſt in medio paradiſi, præcepit nobis deus ne veſceremur. Cum ergo dicat de fructu lignorum multa intelligẽda ſunt in eo,quod dicitur omne lignum.Et nota,quod non modò lignum vitæ,ſed etiam hoc lignum quod interdictũ eſt, dicitur eſſe in medio paradiſi,quia videlicet,in hoc quoq; quędã ſimilitudo eſt dei & aduerſarij eius diaboli.Cum enim rectè dominari deberet in medio creaturæ ſuæ deus, non tulit æmulus maieſtatis, ille aduerſarius,vt hic dominaretur ſolus,ſed præſumpſit velle vt & ipſe dominaretur, ſederetque medius quaſi altiſsimus,& milia milium ſtarent vel miniſtrarent in circuitu throni eius.

Gene.3. Ezech.31. Esa.14. Gene.3.

Quòd fons aſcendebat de terra, qui inde diuiditur in quatuor capita, itemq; de triplici ſignificatione paradiſi. CAP. XXVIII.

QVid tandem illud ſibi vult,quòd fons aſcendebat è terra,irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ,qui & inde(vt poſtmodum dicendum eſt)diuiditur in quatuor capita? Planè non minus in hoc fonte,quam illo ligno vitæ mirabilis creator myſterium meditatus eſt. Quid enim? Nonne propheta ſupradictus ab aquis fontis huius ſimilitudine deriuata dicit, de eodẽ (de quo ſupra)eratq; pulcherrimus in magnitudine ſua, erant enim rami eius iuxta aquas multas? Et de his humilibus mẽte ſpiritibus,qui illo ſuperbiente & deiecto,ſtabiliti ſunt & firmati. Et cõſolata ſunt, inquit, in terra infirma omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano vniuerſa quæ irrigabantur aquis. Quæ autem ſunt aquę illę, quibus irrigantur ligna hæc infirma quidem, ſed præclara,infirma quidem,ſed tamen egregia? Illorum nanq; infirmitas, quia humilitas eſt, vera fortitudo eſt:ſicut contrario modo,fortitudo robuſti illius, contra quem hæc dicuntur,vera infirmitas eſt. Quę inquam illæ ſunt aquæ,quibus irrigata & cõſolata ſunt hæc ligna,niſi inundationes charitatis,niſi emanationes ſpiritus ſancti, qui ſic illos ſua dulcedine impleuit, vt rectè dicantur ligna voluptatis?Igitur dum talem hũc dominus deus plãtauit in terra paradiſum,& diuidendum in omnes terras fecit inde aſcendere fontẽ, magnũ meditatus eſt myſterium, magnæ gratiæ fudit imaginem.De qua re tunc oportunius dicemus,cum ad glorificationẽ domini Ieſu, & datum ſpiritus ſancti peruenerimus, quæ iuxta propoſitum, tertia pars erit operis huius.

Ezech.31.

Nunc interim ſciendum eſt,duos rationalis creaturæ eſſe paradiſos, vnum ſcilicet ſanctorum ſocietatem angelorũ,& alium eccleſiã electorũ hominũ, & horũ vtriuſq; hũc de quo loquimur, terreſtrẽ paradiſum imaginem eſſe vel ſimilitudinẽ.Etenim ſicut in iſto, lignũ vitæ plantatũ fuit,& lignũ per quod mors introiuit in mundũ,ſic in cœlo contra deum vitæ auctorem diabolus auctor mortis extitit, ſic nihilominus in genere humano lignum vitæ Chriſtus, & contrarium eius lignum mortis Antichriſtus erit, qui iamdudum per membra ſua miniſterium operatur iniquitatis. Item, ſicut de hoc paradiſo terreno fons aſcendit, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ

terræ qui & inde diuiditur in quatuor capita, omnemq; terram reddit aptam frugibus alēdis, sic & de illo cœlesti paradiso fons manare dignatus est, id est, gratia spiritus sancti, tāta copia rigans massam generis humani, vt cū sanctorum & electorū omnium cedris, oliuis, & vineis, vitæ quoq; lignū. i. Christum deū & hominem fecerit in terra nasci virgineæ carnis, circa quē fluēta scripturarū in quatuor capita diuisit, quæ propheta in quatuor animaliū diuersas facies distinguit, scilicet, hominis, leonis, vituli, atq; aquilę volantis. Non enim solūmodo quatuor euāgelia, sed & omnis scriptura diuinitus inspirata, certā hanc habet intentionis suæ quadrifidā faciem, vt eundem dominum nostrum ostendat mansuetum nobis, vt verè hominem: fortem contra diabolum, vt leonem. i. deum omnipotētem: immolatū pro nobis vt vitulū electū atq; saginatum: resurrexisse atq; in cœlum ascendisse vt volantem aquilam. Sed de his aliàs dicēdum erit. His breuiter de paradisi pro veritate historiæ decursis, nunc demum cœptum literæ prosequamur ordinem. Ezech. 1.

Item de eodem fonte & fluuio qui egrediebatur de paradiso. CAP. XXIX.

ET fluuius egrediebatur de paradiso, qui inde diuiditur in quatuor capita.) Sicut superius iam dictum est, non dixit qui inde diuiditur in quatuor flumina, sed in quatuor, inquit, capita, id est, principalia flumina. Non enim fons, qui (vt supra scriptura dixit) ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ, quatuor fluminibus dissipatur in exitu paradisi, sed irrigās vniuersam superficiem terræ, quam multos fontes efficit, & in quàm plura redundat flumina, quarum ista sunt capita. Et in hoc, miram terræ paradisiacæ dulcedinem commendare intendit, quia videlicet aquarum natura salsa est, nec potui habilis, sicut in semetipso mare ostendit. Ascendens autem de abysso in illam quasi magni corporis terrę mammam, id est, paradisi fontem, quodammodo lacteam assumit dulcedinem, & irrigat vniuersam terræ superficiem, vt iuxta Psalmistam: Potent omnes bestiæ syluę, & expectent onagri in siti sua, imò vt dulcesceret omnis terra, ad nutricandam herbam virentem, lignumq; pomiferum, quod produceret iussa ferret. Quod maxime valet in terris orientalibus, non solum panis & vini, sed & preciosorum aromatū fertilibus, quia cum ex optimis quondam Sodomorum & Gomorrheorum terra fuit, quæ antequam subuerteret dominus Sodomam & Gomorrham, sicut hæc ipsa scriptura testatur, irrigabatur sicut paradisus domini. Nomen, inquit, vni Physon, ipse est qui circuit totam terram Euilat, vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, ibiq; nascitur Bdellium, & lapis Onychinus. Physon ipse est, quem nostri, mutato nomine, Gangē vocant. Porrò, Euilat regio est Indiæ, nomē habēs ab Euila filio Iectam, vbi inquit, nascitur aurū. Et alibi quidem nascitur aurū, sed aurū terrę illius optimū est, ibiq; Bdellium inuenitur, & lapis Onychinus. Bdelliū arbor est aromatica, de cuius natura Plinius plenissimè scribit. Onyx autem gemma est, sic appellata, quòd habeat in se, permixtum candorem in similitudinem vnguis humani, Græci enim vnguem onychem dicunt. Prę terea & aliæ gemmæ multę preciosissimæ, carbunculus, smaragdusq; ibi nascuntur. Et nomē fluuio secundo Gyon, qui & Nilus dicitur, Aethiopiæ fluuius. Ipse est enim, inquit, qui circuit omnem terram Aethiopiæ, tantæ commoditatis fluuius, vt eum pro maximo deo suo, quondam coluerit Aegyptus, quippe cuius fluentis irrigata, cunctisq; exinde copijs saturata, nunquam supernè fusis indiguit imbribus. Nam sub maximo solis æstiui feruore, crescentibus vndis diffunditur, nec ante autumnale æquinoctium decrescēdo ripis suis iterum restringitur. Vndè Lucanus: Nilus neq; suscitat vndas Ante canis radios, nec ripis alligat amnem Ante parem nocti libra sub indice Phœbum. Et de his quidem nulla potest opinio refragari, huic veridicæ historiæ, quoniam de paradiso oriantur. Nam aliud non habet quod dicat quis. Proinde de Nilo, qui & Gyon, ait idem qui supra. Nullaq; non ætas voluit conferre futuris Notitiam, sed vincit adhuc natura latendi: De Gange autem qui & Physon. Mouit & Eoos bellorū fama recessus, Qua colitur Ganges toto qui solus in orbe Ostia nascenti contraria soluere Phœbo Audet, & aduersum fluctus impellit in Eurum. Cæterorum, id est, Tigris & Euphratis ortum Armœnia vel Perside mōstrari, & nihilominus tamen scripturam hanc, siue historiam veracem esse, superius iam dictum est. Sane Tigris propter velocitatē cursus sui, nomen à velocissima bestia tigride sumpsit. Euphrates vero fertilitas interpretatur, sic appellatus, pro eo quòd in morē Nili per agros diffundatur, terrasq; fertiles efficiat. De quorum natura dicit idem qui supra. Quaq; caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates, quos non diuersis fontibus edit Persis, & incertum est, tellus si misceat amnes, Quod potius sit nomen aquæ, sed sparsus in agros Fertilis Euphrates Phariæ vice fungitur vndæ. At Tigrum subito tellus absorbet hiatu, Occultosque tegit cursus, rursusq; renatum Fonte nouo flumen pelagi non abnegat vndis. Sequitur.

Psal. 103. Gene. 13. Gen. 10. Pli. li. 12. cap. 9. Luca. li. 10. Phar. Luc. lib. 3. Luc. lib. 7.

De præcepto homini dato, ne comederet de ligno scientiæ boni & mali. CAP. XXX.

TVlit ergo dominus hominem & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Præcepitq; ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.) Apostolus cum dixisset: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & Rom. 11.

 inuestiga-

inuestigabiles viæ eius, continuo subiunxit: Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Aut quis prior dedit ei, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amē. Ecce qui sunt quibus dedit deus? Angelus & homo. Cum cæteris creaturis suis sane nullam deus dati aut accepti rationem habuit, quippe quibus præter naturalem essentiam nihil dedit. Angelis cœlum, homini autem paradisum dedit. Huic & huic dedit, & huic & huic prior dedit. Quid enim hic vel hic prior dederat illi? Primus ergo ille dedit, conditione tamen præscripta, vt retribueretur sibi. Quid autē retributionis ab angelo, nisi dilectionem: quid ab homine exegit, nisi fidem per dilectionem operantem? Ait enim scriptura: Tulit ergo dominus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret eum. Quid enim operaretur, aut à quo custodiret eum? Operaretur vtiq; opus dei, quod non est aliud nisi opus fidei, nisi officiū spei, nisi obsequium charitatis. Dicat aliquis: Cur non absq; vlla conditione, absq; vllo præcepto posuit illum in paradiso? Nonne melius fuisset, nullum dedisse præceptum, quàm positione præcepti facere præuaricationi locum? Vbi enim præceptum non esset, nec præuaricatio. Ad hæc inquam. Vndè ergo homo copularetur deo, si non illi subligaretur obedientiæ iugo, si non acciperet commissum in quo deberet fidelis existere deo? Vbi enim nullum commissum est, ibi & nulla comparet fides. Porrò, sine fide impossibile est deo placere. Quasi verò nunc aliter agat deus, aut aliter quempiam acceptum habeat, nisi per fidem. Itaq; vt operaretur per fidem, idcirco tulit eum in paradisum, & vt custodiret eum, scilicet ne deserta fide, vel dilectione creatoris, simul perderet datum optimum. Igitur & verè bonus & sapiens deus, & prior dedit, & cum rationabili conditione dedit paradisum homini. Sed pergunt quærere adhuc homines, curiosi dei, negligentes autem sui, volentes cognoscere sensum domini, & audentes consilium dare illi. Si, inquiunt, deus saluum aut beatum volebat esse hominem, cur non fecit inconuertibilem? Cur non fecit immutabilem? cur non statuit illi naturam nullius tentationis passibilem? Verùm contra huiusmodi obiecta superius paucis respondimus, cum de primogenito perditionis, vel principe mortis diabolo loqueremur, videlicet nihil præter deum inconuertibile, vel incommutabile esse per naturam, nullamq́ue nisi proficiendo vel operam cum gratia dei adhibendo, statum virtutis incommutabilem assequi creaturam. Nunc oculis nostris, non persuasione serpentis, sed in spiritu sancto apertis, mandatum creatoris, quod ille infeliciter præuaricatus est, intueamur, Ait: Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Magna largitas donorum, & non graue largitoris mandatum. Ex omni, inquit, ligno paradisi comede, de ligno autem vno ne comedas. Leuis in tanta copia fuisset continentia, si non defuisset continentiæ dux beneuolentia. Illud sane sciendum est, per anticipationem, (quod schema gręce prolepsis dicitur) dictum hic esse lignum scientiæ boni & mali. Non enim ex ore præsentis veritatis dei dicentis, in quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini, sed ex posteriori fallacia diaboli, nominis huius origo manauit (vt superius iam dictum est) qui manducare persuadens, eritis, inquit, sicut dij, scientes bonum & malum. Dolenda scriptor memoria lignū illud notauit, tanquam diceret: Ex omni ligno paradisi edendi licentiam dedit, solum illud quod ex euentu per contrarium dicitur scientię boni & mali lignum, interdixit.

Cur deus Adæ pręceptū dedit.

Hebr. 11.

Quòd fidem, spem, charitatem, homo deo debuit, sed ingratus non exhibuit. CAP. XXXI.

Tria exigit ab homine deus.

EX omni, inquit, ligno paradisi comede, &c. Tria duxit digna imperare maiestas trinitatis, ex omni ligno comede, & de hoc ne comedas, & in quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. His tribus propositionibus tres ab homine virtutes exigens, id est, charitatem, spem, & fidem: quas nunc, reciprocato ordine, à nobis exigit eadem trinitas vnus deus, fidem, spem, & charitatem: vt quia ille cadendo descendit, nos resurgentes à fide, per spem ad charitatem dei ascendamus. Nam in eo quòd hominem gratis fecit, & gratis nihilominus in illo voluptatis loco, in illo tali paradiso delicijs affluenti, patrem futurum multitudinis sanctorum posuit, planè debitorem magnæ charitatis eundem sibi efficit hominem, & validè suis beneficijs obligauit. At ille ingratus tantæ gratiæ debitum charitatis non rependit, in quo magnitudinem nequitiæ nullus est, qui æstimare possit. Item in pręcepto dicentis, de ligno autem scientię boni & mali ne comedas, spem insignem exhibere debuit. Spem inquam habere, & de bono deo sperare debuit, quòd is qui gratis tanta iam bona sibi contulerat, profectò subiectionem & obedientiam in præcepto custodienti, maiora quæ promittebat, id est, cœlestem paradisum & sanctorum angelorum societatem, quandoq; conferret. At ille proculdubio spei huius virtutem non habuit de futuris, quia videlicet, (sicut iam dictum est) charitatem non habens, primùm ingratus erat præsentibus bonis. Item, in comminatione dicentis, in quocunq; enim die comederitis ex eo, morte moriemini, fidem habere debuit, fidem inquam habere & firmiter credere, quòd non inuidendo diuinitatem homini, deus tale lignum interdixisset, sed ineuitabilem præuaricationis pœnam veraciter

prænun-

prænunciasset. At illa infelix mulier, infœlicis viri socia, tam in pœna quam in culpa, serpenti magis quam deo credidit, serpenti inquam dicenti, nequaquam morte moriemini. scit enim deus, quia quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum, magis quam deo credidit, & hunc veracem, deū autem (quod auditu quoq; scelus est) per inuidiam mentitum fuisse putauit. Ita deus bonus, sapiens, & iustus, naturā suam obseruauit, diuinitatem suam attendit, propositumq́; tenuit, dum in vno præcepto suo tres à creatura sua similitudinis suæ virtutes, id est, fidem, spem, & charitatem, quas offerri sibi dignum erat, rectè exegit. Nos igitur vnum locuti & aliud, quippe qui in illo vetere parente nostro perdidimus, & in gratia noui parentis nostri secundi hominis Iesu Christi miserè negligimus, non addamus vltra loqui, quod nequissimum est, discutiendo dominum deum nostrum, cur sic vel sic fecerit: cur homini tale præceptum dederit, vel cur non potius illum, quasi pullum onagri, liberum natum esse permiserit. Quid ergo inquis? Nonne scriptura dicit: Omnia quæcunq; voluit fecit, in cœlo & in terra? Quomodo ergo omnia quæcunq; voluit fecit dominus, qui nec illud quod precepit, quod vtiq; nisi fieri voluisset nequaquàm præcepisset, ad effectum perducere valuit? Etenim in isto plasmate suo, fidem, spem, & charitatem, secundum præceptum suum non inuenit. Ad hæc inquam. Nequaquam frustratum est consilium vel propositum dei. valenter enim de trunco illo virtutes illas reflorescere fecit. Nam ille quidem ad hoc opus dei mancus extitit, & contra opus vel præceptum dei, manus incontinentes, per concupiscentiam extendit, sed inuentus est de genere eius homo secundum cor dei, qui contentas ab omni concupiscentia manus ad pœnalem sibi obedientiam in ligno crucis extendit, & sub pedibus suis conculcato peccato, legenda virtutis exempla multis milibus sequentium se proposuit. Psal. 113.

De eo quod dictum est, non est bonum esse hominem solum, quodq́; nec mulier in paradiso facta sit. CAP. XXXII.

Dixit quoq; dominus deus, non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sui. Si quidē talis esse putatur ordo rerum, qualis est & verborum, videlicet, quòd prius tulerit dominus hominem in paradisum voluptatis, & præceptum illi dederit, quàm hoc ab eodem dictum sit, non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sui, item & illud existimandum erit, quòd mulieri non præceperit, & proinde, quod absurdū est, cōsequenter dici potuerit, illam non fuisse præuaricationis ream, cum præceptum nequaquam acceperit. At illa sibi quoq; præceptum fuisse, patenter ostendit, ita respondēdo serpenti. Ex fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, de ligno autem quod est in medio paradisi præcepit nobis deus ne comederemus. Præterea si antequàm hæc diceret dominus deus, iam hominem in paradiso posuerat, ergo & asini, & equi, cæteraq́; animantia terræ munda, siue immunda in illo erant voluptatis loco, quem pro magno reputat gratię dei beneficio si adipisci queat rationalis homo. Nam post hęc verba dei, continuò scriptura subiungit: Formatis igitur dominus deus de humo cunctis animantibus terræ, & volucribus cœli, adduxit ea ad Adam, &c. Melius itaq; hæc dictio domini dei. Faciamus ei adiutorium simile sui, superiori loco coniungitur, vbi dictum est, formauit igitur dominus hominē de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, imò & adhuc altius, scilicet vbi dictum est: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram. Quare ergo, inquis, tandiu mulieris facturā scriptura narrare distulit? videlicet vt singulas historię partes secundum proprias causas rationabiliter ordinaret. Constat enim, quia non propter mulierē vir, sed mulier propter virum facta, & cum illo in paradiso posita est. Idcirco bene prius cum formatione viri narrationem digessit, quòd eum dominus deus tulerit, & in paradisum posuerit, & ipsum paradisum descripsit. Item vir non est seductus sed mulier. Etenim non per virum mulierem, sed virū per mulierem, decepit diabolus. Idcirco formationem mulieris, nunc vsq; distulit, vt continuaret historiam infelicitatis quæ per mulierem ad virum peruēnit. Hūc modum narrationis Tichomus recapitulationem dicit, vbi ad intelligendum difficultatem scripturarū, septem regulas valde vtiles conscripsit. Ad hūc modū illud pertinet, quod in hac eadem scriptura postquam dictum est, ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisq; secundum linguam & familias in nationibus suis, post aliquanto sic dicitur. Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem. Et tunc narratur quomodo diuisæ sint linguæ, quas iam ante dixerat diuisas fuisse. Cumq́; proficiscerentur, inquit, de oriente: venerunt in campum de terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitq́ue alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres & coquamus eos igni, & reliqua. Igitur formato homine, hoc etiam dixit dominus deus, dixit, inquam, eiusdem sapientiæ suæ dictione, in qua dixit omnia, in qua fecit omnia. Non est bonum, esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sui. Non, inquam, est bonū, nō est vtile, non conducit ad propositum nostrum, esse hominem solum. Proposuimus enim præscitos & prædestinatos de primo homine propagare, sanctos imagini ac similitudini nostræ conformes futuros. Ergo vt propositum istud impleatur: Faciamus ei adiutorium simile sui. Adiutorium inquam, ad multiplican- 1. Tim. 2. Gene. 10. Gene. 11.

dam prædestinatam progeniem sanctorum. Et notandum, quòd ad faciendum huiusmodi adiutorium eadem loquitur pluralitas personarũ, quæ ad faciendum locuta est virum. Dicit & nunc eadem trinitas vnus deus: Faciamus ei adiutorium. Addendo autem, simile sui, cuncta comprehendit quæ in faciendo viro dixit, ad imaginem & similitudinem nostrã, & præsit piscibus maris & bestijs vniuersæ terræ, & omni reptili quod mouetur super terram. Præter sexum enim, in nullo substantia mulieris differt à substantia viri, videlicet, quòd minus mulier quàm vir cunctis animantibus præsit dignitate conditionis, quia non minus est rationalis, nec minus illi aspirare licet ad similitudinem creatoris, sicut iam superius dictum est, vbi scriptura de hac factura loquens in die sexto, masculum, inquit, & fœminam creauit eos.

De eo quod dictum est: Adæ verò non inueniebatur similis eius. CAPVT XXXIII.

HIs ita à domino deo dictis, magnum nobis continuò scriptura spectaculum facit, vt merito arrectis animis quæramus, quid dominus faciat, quid velit, quid intendat? Formatis inquit, dominus deus de humo cunctis animantibus terræ & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam. Et paulo post: Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Ergóne istud nesciebat dominus deus, quòd in cunctis animantibus terræ, aut volatilibus cœli, nullum homini simile haberetur, quod competens illi copularetur adiutorium ad propagandũ sicut volebat, vel sicut proposuerat genus humanum? Hoccine, inquam, ille nesciebat, nisi quodammodo arrepta minatoria virga coram se cuncta minasset ad Adam, vt quasi communi inquisitione deus cum homine consultaret, quærens si quid fortè simile eius inter omnia ista reperiri posit? Nam ac si cassato labore defecisset deus. Adæ verò (inquit scriptura) non inueniebatur adiutor similis eius. Quid ergo in hoc tanto studio, dominus intendit, nisi ostendere homini, vt intelligeret honorem suæ cõditionis, quòd nihil sibi compar esset, in iumentis siue cæteris animantibus cuiuslibet generis? Hoc enim ad amorem creatoris rationali homini proficere debuit, quòd congregatis omnibus coram se, ipse absq; dubio polleret honore singulari, non solùm secundum priuilegium rationis, verumetiam secundum figuram corporis, quia cum cuncta videret humi prona siue quadrupedia, caudamq; trahentia, aut etiam toto corpore repentia: solum se recta statura, liberoq; pectore principatũ omnium obtinere gloriari poterat, si in domino deo suo gloriari voluisset. Hoc ergo intendente deo, vt digna sibi à plasmate suo gratia haberetur, quæ profectò eidem esset fructuosa, bene scriptura studium eius insinuans, formatis, inquit, dominus deus de humo cunctis animantibus terræ, & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea, id est, vt videret, quòd nullius eorum digna esset natura sortiri vocabulum ab hominis nomine pro aliqua similitudine natum vel detortum. Omne enim, inquit, quod vocauit Adam animæ viuentis ipsum est nomen eius. Et adhuc subiungitur: Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia, & omnes bestias terræ. Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Videlicet singulorum considerauit naturas, & ex qualitatibus diuersis, diuersa formauit vocabula, vt (verbi gratia) Latinus caballum à cauando nuncupat, eo quòd terram cauet vngula. Asinũ ab assidendo: porcum quasi spurcum, eo quòd spurcus sit: & canem, eo quòd canorum continet venando latratum. Et multa huiusmodi. Ita nimirum ille in lingua primitiua, quæ facta diuisione linguarum in gente remansit Hebræa, nomina formauit singulorum, cõsideratis proprietatibus naturarum, & nullius naturam talem esse perspexit, vt rectè nomen illi dare deberet cognatum suo nomini, sicut de muliere postmodum rectè dixit. Hæc vocabitur virago, quia, inquit, de viro sumpta est. Et hoc (vt iam dictum est) reuera homini ad amorem creatoris, & ad gratiarum actionem plurimùm valere debuisset.

De costa Adæ, & de coniunctione viri & vxoris suæ. CAP. XXXIIII.

IMmisit ergo dominus soporem in Adam. Cumq; obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit costam quam tulerat dominus de Adam, in mulierem, & adduxit eã ad Adam.) Ergo inquit, quia non erat bonũ, esse hominem solũ, adductis autem cunctis animantibus ad Adam, ipso perspiciente non inueniebatur illi adiutor similis eius, idcirco quasi recurrit creator ad operosum omnipotentiæ suæ verbum, dicendo: Faciamus ei adiutoriũ. Sopor vtiq; quem dominus deus immisit, non vigilias rationis claudere debuit, sed obturatis quinq; sensibus corporis, sensum mentis liberum reliquit, vt scire posset, quid erga se ageret omnium artifex sapientia dei. Vndè & postmodum, muliere sibi adducta, dicere potuit. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Fortasis idcirco septuaginta pro verbo artdema, quòd apud Hebræos profundum soporem significat, extasin, id est, excessum mentis transtulerunt.

Cur mulier ex costa Adæ formata est. Quid autem hoc sibi vult, quòd cum posset mulierem æquè vt virum, formare de limo terræ, maluit costã viro subducere, eamq; in mulierem ædificare? Quid inq hoc voluit, nisi vt firmam & insolubilem debere esse ostenderet vnici coniugij charitatẽ? Proinde cũ à pharisæis tentaretur dominus de dimittenda vxore dicentibus, quia Moyses mandauit nobis librũ repudij, respondens ait

dens ait: Non legistis, quia qui fecit ab initio masculũ & fœminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrẽ, & adherebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Et iterum dixit discipulis suis. Quicunq; dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Non ergo o coniuges mandatum nouum scriptum est vobis, dum præcipit dominus vel Apostolus eius, mulierem à viro non discedere, non inquam mandatum nouum scriptum est vobis, sed mandatum vetus, quod ab initio audistis. Ecce enim vetus & ab initio coniugij constituta rationabilis, imò & naturalis causa mandati. Ecce inquam, quia non vndecunq;, sed de costa viri fecit viro auctor coniugij deus, adiutorium huiusmodi. Nunquid absq; iniuria factoris sui vir costam suam abijcere poterit? Si cæcus, si claudus, si vel paruo vel grandi vel toruo naso, si fracto pede vel manu, si gibbus, si lippus, vel quamlibet eiusmodi habens maculam, non accedet ad ministerium domini secundum mandatum legis, quanto magis qui costam integram corpori violenter exemit vel abiecit, merito ab altari, imò & à communione totius ecclesiæ dei debet arceri? Etenim mox vt pro adiutorio huiusmodi quilibet vir, quamlibet mulierem assumpserit, mediante fide & testimonio eius, qui hãc mulierem ad hunc virũ adduxit, costa eius est, os ex ossibus eius, & caro de carne eius est. Igitur si illam vltro reliquerit pro qualicunq; causa, excepta causa fornicationis, iam apud deũ vir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia videlicet, vna est costa mutilatum: costa, inquam, non qualicunq;, sed benè ædificata diminutũ est corpus. Item & mulier, si virum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrum, vel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege conditionis, quia de viro sumpta probatur.

Matt. 19. Marc. 10. 1. Cor. 7. Leuit. 21.

Item de eo quod dictum est, quod deus coniunxit, homo non separet. CAP. XXXV.

SOla causa fornicationis vtrunq; excusare poterit, quia videlicet in fornicatoribus & adulteris perit omnis causa coniugij. Quam enim ob causam viro deus mulierem fecit? Videlicet vt esset in adiutorium illi. Cuius quæso in adiutorium rei vel operis? Vtiq; in adiutorium propagandæ sobolis, secundum benedictionem, quam super masculum & fœminam deus idem dederat, dicendo: Crescite & multiplicamini, & replete terram, &c. Huic autem causæ non studere, sed potius suę libidini intendere conuincitur, quicunq; vir siue mulier legitimum thorum transgreditur. Etenim mulier multis subacta viris, non fœcundior, sed turpior fit. Vir autem multis mulieribus impensus, plures quidem potest procreare liberos, Sed iamdudum spinis & tribulis generis nostri plenus orbis, tali studio non indiget. Olim in sanctis hominibus, nec licentia nõ solum venialis, verùm etiam inculpabilis extitit, vt (verbi gratia) in patriarcha Iacob, cuius ex semine benedictionis auctor venturus erat Christus deus super omnia benedictus, qui sicut destruere habebat Adæ peccatum, sic etiam reformare debebat honorabile connubium & thorum immaculatum, imo & de satione coniugum temporaneam & serotinam metere frugem virginum. Igitur sola fornicationis causa rectè coniugatorum excusantur diuortia, ita tamen, vt aut permaneát sic, aut reconcilientur qui ab inuicem discessere pro huiusmodi causa. Hoc tamen modo illud obseruari fas est, quod ait tam fortiter quam suauiter ipsa sapientia, per quam, vel in qua factum est hoc. Quod deus coniunxit, homo non separet. Homo nanq; separat, quod deus coniunxit, cũ per odium vel propter nouam luxuriam, seu pro simili qualicunq; causa diuortium fit.

1. Cor. 7. Matt. 19.

Quòd deus, vel quomodo solus deus legitimè separat, quod ipse coniunxit. CAP. XXXVI.

QVid, si separet ipse qui coniunxit? Hoc plane legitimũ est, nec enim separatio, vel diuortium, sed honesta mutatio coniugij, cum causa dei discedunt ab inuicem, vt vacent orationi casti coniuges, amorem spiritus carnali copulæ præferentes. Quod vbi concorditer inter vtrunq; conuenit, per qualemcunque hominem cohortantem, forisque verba facientem ad hoc excitati sint, non homo separat quod deus coniunxit, imò quod deus benè in carne coniunxit deus idem in spiritu melius coniungit. Et hoc duntaxat tunc ritè procedit, si vna voluntas, idemq; propositum in vtroq; coniuge fit. Nam altero ad sanctum otium, ad vacandum orationi tendente, si alter concedat quidem, rectè procedit: sed si alter diuersæ intentionis sit, nec eiusdem militiæ fidem vel militiæ illius propositum profiteri velit, profectò non dei, sed hominis consilium est, & idcirco statim reclamandum est, quod deus coniunxit homo non separet. Quòd si quis eiusmodi sic dimidiatus, aut mutilatus, tonsuram etiam ecclesiasticam acceperit, & sacri Christi militiæ iam singulo redimitus incesserit, reclamante illa, quæ in seculo relicta est, corporis parte, militare pro suo voto non poterit, sacrorum canonum iure coërcitus, ne sua sanctitas fiat compari suæ adulterij causa. Adeò valenter dictum est, quod deus coniunxit homo non separet. Cui dicto Apostolus consentiens: Alligatus es, inquit, vxori, noli quærere solutionem, sub auditur per hominẽ. Nam nisi deus, quo teste legemq; ferente alligatus es, te soluerit vxoris animũ præparãdo, 1. Cor. 7.

vt idem habeat votum, vel propositū castitatis, tu solutionem nullatenus inuenire poteris. Hanc legem præeunte natura, statim & protoplasti sanxit sententia. Ait enim: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem suá, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Quomodo vel vndè scire potuerit Adam, hoc nunc os de ossibus & caro de carne mea. CAP. XXXVII.

QVamuis soporatus fuerit Adam, tamen non clàm illo fuisse quod factum est, hæc eius dicta manifestè comprobant. Hoc nunc, inquit, os ex ossibus meis, & caro de carne mea Tanquam diceret. Hoc paulo ante tantummodo os ex ossibus meis, id est, costa fuit de costis meis, nunc autem & caro est. Proinde sicut prius os meum erat, ita & nunc postquàm costa ædificata est, rectè caro mea, caro inquam de carne mea est. Non ergo vt ille quid ageretur nesciret, Ephes. 5. sed vt magnum sacramentum in eo præfiguraretur, immisit in Adam soporem dominus. Quod Apostolus perspiciens, magnum, inquit, sacramentum hoc est, ego autem dico, in Christo & in ecclesia. Non, inquit, sacramentum hoc esse dico, in illo viro, & in illa fœmina, non inquam in eo quòd de viro sumpta est fœmina, quod misit dominus soporem in Adam, & tulit vnam de costis eius, & ædificauit costam quam tulerat de Adam in mulierem, & quòd dixit Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. Nam illa carnalia sunt facta, & ab illo Adam carnaliter dicta, scilicet absq; spiritualium futurorum conscientia Cæterùm in Christo & in ecclesia sacramentum magnum hoc est, quia sic admisit in se Christus soporem mortis suscepta pro voluntate patris obedientia, & tulit deus de latere eius sanguinem & aquam, de latere inquam eius dormientis, id est, iam mortui, sanguinem & aquam per lanceæ vulnus eduxit, vndè extunc vsq; ad finem seculi ædificare non desinit, vt gloriosam ecclesiam non habentem maculam, aut rugam exhibeat illi. Igitur alio quidem respectu in alia editione bene scriptum est, immisit ergo dominus extasin in Adam, quia videlicet occlusis sensibus corporis, ratio tamen vigilauit, vt non nesciret, quod os ex ossibus suis sublatum, & caro de carne sua ædificata fuerit. Alio autem nihilominus rectè dictum est, quia immisit dominus sopore in Adam, soporem inquam, id est, grauem & profundum somnum, quod Hebraicè dicitur tardema, scilicet quia de profundo mortis somno regeneranda erat nouo Adæ, noua coniunx ecclesia.

De eo quod dictum est: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. CAP. XXXVIII.

HAEc, inquit, vocabitur virago, quia de viro sumpta est, hoc ad illud respicit quod supra dictum est, quia formatis dominus deus de humo cunctis animantibus terræ, & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea, quærendo, videlicet adiutorium illi, sicut deinde subiungitur. Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cœli, & omnes bestias terræ, & núlli eorum hominis vocabulo cognatum nomen posuit, scilicet quia nullum eorum simile sibi esse perspexit. At verò in hac similitudinem suam recognoscens, vidit quid vocaret eam, & vocauit nomen eius virago, dicens, quia de viro sumpta est. Nam quia de viro sumpta est, congruè nomen quod illi poneretur à vocabulo viri, deductum est Sciendum autem, quod in Hæbræa quidē lingua manifestam nominis etymologiam siue deriuationem literatura resonat. Vir nanq; hæbraicè Isch, & mulier Ischa dicitur. At verò latinè vir & mulier secundum vocem siue literalem sonum commune nihil habent, sed pro muliere virago positum est, quod nomen à viro sumptum est. Bene itaq; suam vir in muliere recognoscens substantiam, hæc inquit vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Et adiecit. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Hoc pro lege habetur, vt patrem & matrem, homini relinquere liceat, poscente causa idonea: vxorem autem nemini nisi volentem relinquere, nec huma-Deut. 33. na cōcedit lex, nec diuina, nisi pro sola (vt superius dictum est) fornicationis causa. Proinde cum dicit, lex, qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, pactum tuum seruauerunt, cum inquam hæc dicit sancta & iusta lex notandum quòd solam vxorem præterit, quia videlicet patrem & matrem, fratres & filios nescire licet ei, qui custodire eloquium & pactum eius cupit, & quanquam reclamantes vel inuitos relinquere iure licebit: sola autem vxor est, quam nisi volentem, & idem propositum amplectentem, dimitti fas non est. Ergo dum dicit, quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, coniugij copulam omnium carnalium necessitudinem maximam atq; fortissimam fore pronunciat, adeo vt semel copulati iam non sint duo, sed caro vna.

De ingratitudine hominis, qua in omnibus à laude creatoris mutus extitit. CAP. XXXIX.

HIc tandem animaduertendum est, quam pertinaciter homo primus, homo terrenus, à creatoris laude mutus perstitit, quàm obstinatis labijs ab omni gratiarum actione abstinuit, & ingratum

gratum domino deo silentium dedit: formante deo & inspirante spiraculum vitæ, factus in animam viuentem, non suspirauit eodem spiraculo vitæ acceptæ in plastæ sui faciem, vt adoraret, & eum glorificaret, & ei gratias ageret. Item ab eodem domino deo positus in paradisum voluptatis, nullas ei gratias egit, & taciturna ingratitudine tantum tamq; facilem deliciarum dei locum, quasi rapinam arbitratus occupauit. Ecce nunc tertiò diuinæ dignationis dono locupletatus est, in eo quòd fecit ei adiutorium simile sui, adiutorium inquam ad hoc vt crescere & multiplicari posset, & de se vno propagata felici progenie terram viuentium repleret. Siue hoc tertium, siue secundum (vt supra dictum est) beneficium dei fuerit, tribus planè diuinæ beneficentiæ dilatatus muneribus, tacet adhuc, & nihil quod laudem domini resonet, eloquitur, nec vllum dilectionis vel gratiæ verbum in ore eius fuisse scriptura testatur. Qui ergo gratiam dei nō agnouit, non mirum quòd ad hoc vt & peccaret, & peccatum suum nō agnosceret, quia res vicina est. Eodem quippe intuitu & suum malefactum, & diuinum erga se cognoscit homo beneficium. Eccles. 7.

De eo quòd nuditatem suam non erubescebant. CAP. XL.

ERat autem vterque nudus, Adam scilicet, & vxor eius, & non erubescebant.) Non erat hoc ignominiæ, sed honoris, quòd nudi erant. non erat insipientiæ, sed securitatis, quòd nuditatem suam non erubescebant. Quid enim? Nunquid hoc à factore suo accepit, quòd confusibilis & verenda est factura dei? Aut nunquid confusionem huiusmodi natura & non potius conscientia facit? Est quidem quasi in naturam versum hoc tormentum confusionis, veruntamen non ex conditione primæua, sed ex iuniore culpa origo eius pullulauit. Etenim idcirco nuditatem nostram erubescimus, quia conscij nobis sumus, quantam infirmitatem, imò quantam aduersum nos rebellionem carnis nostræ portemus. At verò tūc sana erat cordis conscientia, quippe quam nulla sollicitabat oculorum concupiscentia. Siquidem concupiscentia carnis, pœna est peccati, qua præcedens punitur superbia mentis: Deus (inquit scriptura) fecit hominem rectum. Hoc planè testimonium verum est, quia rectissimus deus hominem non nisi rectum fecisse creditur. Rectitudo autem hominis in eo est, vt carni spiritus, vtpote inferiori superior præsit & imperet, & hæc illi iussa assit atq; obtemperet. Medius nanq; inter deum & carnem suam rationalis spiritus hominis positus est, vt deo pareret & carni imperaret. Quem ordinem quia prior ille turbauit & rupit, abijciendo præceptum dei, subditus est qui erat superior spiritus, infimæ carni: vt iusta pœna inferiori subiaceat, qui superiori rectè subesse contempsit. Hinc illa confusio faciei de conscientiæ secretis ad publicos oculos prorumpens, & sub misera velamentorum solacia pœnalem ignominiam ire compellens. Hæc, inquam, infirmitas, vel rebellio carnis aduersus spiritum nondum erat. Bene igitur nudus erat vterq;, & non erubescebant, quia quod erubescerent non habebant. Illa nuditatis securitate perdita nos ingemiscimus, eo quòd gloria & honore spoliati, & panniculis obuoluti simus. Nam ita vestiti verè incedimus nudi, etiam (si quod impossibile est) sic vestiamur, sicut vestiuntur lilia agri. Etenim nec Salomon in omni gloria sua vestitus est, sicut vnum ex his. Si inquam vestiri possimus sicut hæc vestiuntur, sic quoq; spoliati & nudi sumus. Vndè & saluatorem expectamus (inquit Apostolus) dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Nunquid enim quando fulgebunt iusti sicut sol in regno patris sui, tunicis operientur & pallijs? Non vtique, sed ad gloriam figuli vel factoris sui quæcunque illic fuerint vasa misericordiæ, mutuis cum gloria conspectibus parebunt, foris fulgidi, & intus iucundi: corpore integri, & animo læti: corpore inquam simul & anima beati. Matth. 6. Philip. 3. Matt. 13.

Finis libri Secundi in Genesim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

De calliditate serpentis, & quòd homo prius per superbiam tumuit intus, quam foris per serpentem tentaretur. CAP. I.

HVMANI generis vox illa est in Dauid: Priusquā humiliarer ego deliqui. Hoc verè dixit, non quòd iuxta quosdā hæreticos anima cuiusq; nostrū, priusquam in corpore humiliaretur, sublimis fuerit in altitudine cœli, & ibi deliquerit, & propter delictū suū humiliata, id est, proprij corporis carcere conclusa sit. Peruersus hic sensus est. Sed priusquā humiliarer ego deliqui, subauditur secundū Adam. i. priusquā cōpararer iumentis, & similis fierē illis, ego in honore positus Psal. 118. Psal. 48.

non

non intellexi, non auctorem honoris mei deum glorificaui, aut gratias egi, quin & præceptũ eius transgressus sum, & in hoc deliqui. De quo delicto diligenter notandum, qualiter scriptura nar-
CAP. III. rationem inceperit. Ait: (Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrę, quæ fecerat dominus deus.) Gloriam siue honorem & securitatem hominis præmiserat dicens: Erat aute vterq; nudus, Adam scilicet & vxor eius, & non erubescebant Et continuo subiungit: Sed & serpẽs erat callidior cunctis animantibus terræ. Quidnam hoc sibi vult, quod non solummodo dixit, sed serpens erat callidior, sed coniunctiunculam interposuit &, dicendo, sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ? Hoc vtiq; intendit, & ad hoc auditorem trahit, vt non putet initium peccati siue tentationis Adæ, vel vxoris eius cœpisse ab exteriori persuasione serpentis. Prius nanq; intus ad cor hominis per semetipsum locutus est spiritus diaboli, vt superbiret, deumque præceptorem ferre, vel mandatum eius portare despectui haberet. Nisi enim intus per superbiam prius tumuisset, foris tentatus tam facilè non cederet. Vt ergo duplicis substantiæ creatura scilicet homo, qui ex corpore constat & anima, duplicem corporis & animæ pertraheretur ad mortem, prius in anima spirituali corruptus est superbiæ vitio, deinde & corporeo contra dei
Lucæ 18. mandatum infectus est cibo. Quod & ipse nostræ reparator substantiæ dominus noster Iesus Christus pulchrè parabolica insinuatione testatur, cum dicit. Homo quidam ascẽdebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones. Non dixit solummodo, homo quidam incidit in latrones, sed descendebat, inquit, ab Hierusalem in Hiericho, & tunc demum incidit in latrones. Nisi enim descenderet, non incidisset, quia videlicet nisi mente superbiret, dati præcepti præuaricationem non incurrisset. Descendebat, quia mente tumebat, tumore nanq; ascendere, veraci-
Psal. 27. ter descẽdere est, quia videlicet vbi mens eleuatur, ipsa eleuatione deijcitur. Vndè Psalmista: Deiecisti, inquit, eos dum alleuarentur. Igitur cum dictum est Erat autem vterq; nudus, & non erubescebant, ilico subaudiendum fuit, quia tantis ingrati beneficijs, deo subesse despiciebant, & conscij quantæ generationis forent patres & principes, iam sicut dij, id est, reuera dij haberi volebant. Sicut enim non semper pro similitudine, sed aliquando ponitur pro veritatis ostensione,
Psal. 125. vt illic: In conuertendo dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut consolati. Sicut consolati inquit, id est, verè consolati. Hoc inquam subaudiendum est, & continuò subiungendum. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrę. Et est sensus: Per semetipsum intus corrupit hominem diabolus, & nõ solum per semetipsum intus, sed & per serpentem circumuenit exterius.

Vtrum serpens in paradiso esse potuerit. CAP. II.

QVæritur autem, quomodo serpens in paradiso esse potuerit, si non nisi hominis habitatio credenda est, eidem pro magna gratia creatoris data boni operis & diligentissimæ custodiæ, sicut superius dictum est, conditione interposita. Nam si serpentibus communis erat paradisus, consequitur, quod & lupis atq; leonibus cæterisq; bestijs non careat ille deliciarum locus, & proinde nec tantæ beatitudinis existimabitur, vt merito paradisus voluptatis, vel ab ipso domino deo plantatus fuisse dicatur? Et quidem huiusmodi obiectio difficilius solueretur, si hoc apertius scriptura dixisset, quòd infra septa paradisi serpens mulierem fuisset allocutus. Nunc autem cum ita dicat, sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrę, quę fecerat dominus deus, & deinde subiungit, qui dixit ad mulierem, &c. libera nobis relinquitur facultas asserendi, quòd non serpens præsertim à diabolo corporaliter inuadente possessus in paradiso fuerit, sed mulier corpore & oculis vaga dum incontinenter deambulat, fortè prospectans, qualis extra paradisum mundus haberetur, & serpens, vtpote astutus, dulcedini terræ propius vel ambitiosus innititur, locus diabolo datus est, & occasio porrecta vndè tentaret. Et sciendum, quòd serpens antequam fieret organum diaboli ad perditionem hominis, sapiens vel prudens poterat dici. Vnde & in alia editione scriptum est, sed & serpens erat sapientior cunctis animantibus terræ. Postquam autem prudentia eius malitiæ diaboli coniuncta est, & opportunum ministerium mortis præbuit, callidus & nequam siue versipelis rectius potest nuncupari. Prudentia nanq; eius antequam illi patri mendacii ministerium prębuisset, talis erat, vt discipulis Christi, ipso teste Chri-
Matt. 10. sto, adhuc imitabilis sit Ait enim: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Prudentes, inquit, non etiam nocentes, quemadmodum illi venenum habentes in accidenti pollutione diaboli, sed econtra, simplices sicut columbæ.

Item, vtrum serpentem, qui loqui videbatur, homo irrationalem per naturam esse nescierit. CAP. III.

ITem & illud quæritur, vtrum nescierit mulier, quòd serpens æquè vt cætera animantia, irrationalis esset, & sua facultate loqui non posset. Si hoc nesciuit, minorem (quod absurdum est) intelligentiam in illo lucido dei paradiso habuit, quàm nunc habet in hac obscuritate vitæ ple-
Sap. 9. næ miserijs, vbi licet caro quæ corrumpitur aggrauet animam, scit tamen nullam præter suam rationalem esse vitam. Si autem (quod verum est) sciuit serpentẽ non nisi alieno spiritu potuisse loqui, profectò in eo mira seductionis immensitas est, quòd quasi omnipotentiam spiritus eius

mirata

mirata est mulier, qui per irrationabile animal, humana formare verba potuisset. Quod si ita est, imò quia ita est, non iam dubium remanet, qua ex radice tam vasta, tamq; amara idololatriæ arbor pullulans expanderit se in omnes gentes, vel vndè miseris hominibus innatum fuerit, quòd tanta instantia, tamq; dementi & stulta reuerentia voces articulatas, astutia dæmonum formatas per innumera quæsierunt simulachra, pro deo diabolum, pro veritate colentes mendaciũ. Hoc, inquam, dubium iam non remanet, vndè tanti erroris vitium, tam tenaciter hominibus inhæserit: quia videlicet mater nostra, mater cunctorum viuentium Eua, prima felle huius nequitiæ intrinsecus amaricata est, quando in illa facundiam malè diserti serpentis, quasi diuinam diabolici spiritus sapientiam mirata, & stultè venerata est. Igitur diabolus quidem, siue Satanas, ipse draco magnus & serpens antiquus est. Veruntamen non solus, sed alio serpente, id est, terreno animante inuectus, dupliciter hominem decepit infœlicem, dum & mentem eius suggestionis veneno, & carnem vetito inficiens cibo, duplicem nihilominus animæ & carnis intulit mortem. Terrenum quippe animal nos litera cogit intelligere, dum dicit, quia serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Et huius deceptionis intuitu diabolus in scripturis sanctis, non leo, sed serpens siue draco dicitur, quia videlicet non per vim, sed per calliditatem effectum nostræ mortis est adeptus, quippe qui in homine nihil adhuc iuris habuerat, nec inuitum ad aliquod peccatũ pertrahere poterat. Nondum enim erat illud, quod congemiscens Apostolus: Video, inquit, aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Quanto magis nec illud erat quod nunc aperta quoque interdum persecutione rugit? Proinde quia non impugnando coegit, sed blandiendo primum hominem ad peccatum illexit, exinde serpens antiquus, siue serpẽs tortuosus dicitur. Quia verò semel admissus, deinceps crudeliter & furiosè super genus humanum tyrannizauit, leo dictus est, vtrunq; habens malignitatis & sæuitiæ nomen, iuxta Psalmistam dicentem: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sed iam subsequentem nostræ proditionis consideremus ordinem.

Rom. 7.

Psal. 90.

De percunctatione serpentis dicentis ad mulierem, cur præcepit vobis dominus, ne comederetis. CAP. IIII.

QVi dixit ad mulierem. Cur præcepit vobis dominus, ne comederetis de omni ligno paradisi?) Cur? nisi quia caupo nequissimus est, suam interrogationem mendacio polluit dicendo, cur præcepit vobis deus ne comederetis de omni ligno paradisi? Quamuis enim quod sub interrogatione profertur nec verum nec falsum sit, mendacium tamen hic serpens manifestè sibilauit, rem sicut erat, se nescire simulans, vt paulatim felle suo, miseram audientis venenaret animã. Non dixit, cur precepit vobis deus, ne de illo vno comederetis, sed de omni, inquit, ligno paradisi. Cur ergo nisi vt (sicut iam dictum est) paulatim serpendo venenum odij, quo ardebat ipse contra creatorem magis ac magis inijceret homini, & cum aggeratione quasi indigni præcepti conflaret indignationem, excitaretque audaciam rebellandi? Et vide quanta subtilitas falaciæ deceptoris. Tria nẽpe dixerat dominus deus: Ex omni ligno paradisi comede. Hoc vnum est. Aliud verò: De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Tertium quoq;: In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Hoc vltimum quod ait, in quocunque die comederis ex eo, morte morieris, quasi nesciat, dicit, cur præcepit vobis deus? Superiora duo, scilicet ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem illo ne comedas, cõfundit ac permiscet, & de duobus veris vnum falsum complet dicendo, ne comederitis de omni ligno paradisi. Verum dixit veritas, quia ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit: Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius, subaudis mendacij, quod loquitur. Etenim cum omnia secundum auctoritatem scripturarum loqueretur Christus veritas, in hoc quoq; dicto scripturarum, proculdubio præsens caput attendebat cum diceret, quia ab initio diabolus homicida erat: Tanquam diceret. Ab initio suæ confabulationis cum homine diabolus homicida est & mendax, quia videlicet ecce in initio suæ locutionis inuenitur mendax, & homicidium intentat. O igitur antiquum peccatorem & vetustum homicidam, verè serpentem, verè versipellem & nequam. Sed antequam eius prosequamur malè facetam nequitiam, audiamus in respondendo mulieris insipientiam.

Ioh. 8.

De vitiosa responsione mulieris. CAP. V.

REspondit ei mulier: De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, de ligno autem quod est in medio paradisi, præcepit nobis deus ne vesceremur, & nec tangeremus illud, ne fortè moriamur.) Hæc verba iam vitiatę mẽtis indicia sunt. Nã quantũ in se erat, deprauauit mulier verba preceptoris domini tribus modis, quibus vsq; hodie deprauare nititur sanctã scripturã omnis qui est ex parte diaboli, scilicet appositione, diminutione, mutatione. Apposuit nãq; dicẽdo, nec tãgeremus illud, quia videlicet dominus deus hoc tantũ dixerat, de ligno autem scientię boni & mali ne comedas. Diminuit verò, quia cũ certa & affirmatiua enunciatione dixerit deus:

in quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris, hęc, dubium vel friuolum volens esse illud, ne fortè inquit moriamur. Mutatione autē, quia cum dixerit dominus, ex omni ligno paradisi comede, & vnū solummodo interdixerit lignū, scientiæ boni & mali, hæc ait, de ligno autem quod est in medio paradisi præcepit nobis, & mentita est. Nam & lignum vitæ erat in medio paradisi, quod dominus deus non interdixit Ergo iā impatienter ferebat, & murmurabat, ꝙ quasi parcus vel auarus deus preciosa medij paradisi reseruaret, & viliora quæq; per circuitū colligendo in cibum homini concessisset. Sic inquam tribus modis. i. appositione, diminutione, & mutatione sanctum præceptum dei mulier stulta deprauare contendit. Porrò quantæ damnationis
Apoc. 22. sit, apponere quid, vel diminuere de verbo dei, Iohannes testatur in Apoc. cum dicit: Si quis apposuerit ad hæc, apponat super illum deus plagas scriptas in libro isto, & si quis diminuerit de verbis prophetiæ libri huius, auferat deus partē eius de ligno vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Igitur veraciter (vt superius iam dictum est) antequam per corporeum vel visibilem serpentem diabolus loqui inciperet, iam per semetipsum intus ad aurem cordis locutus fuerat, pronamq; voluntatem vel consensum ad exterius peccati opus peragendum fore præsenserat. Proinde cætera quæ sequuntur, sic nobis accipienda sunt, tanquam stupri vel adulterij diabolici opus consummatum, nam antehac, veluti quędam conditiones occulta inspiratione vel suggestione condelectante animo factæ sunt. Sequitur.

De blasphemia diaboli, qua dominum mendacem æstimare voluit, dicendo, nequaquam mor. CAP. VI.

DIxit autem serpens ad mulierem. Nequaquam morte moriemini. Scit enim deus, quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum.) Quid hac intētione funestius, sermone malignius, præsumptione atrocius? Quid enim Ecce execrabamur superbiam diaboli, quam tumens dixerat, in cœlum conscendam, super astra dei ponam solium meum, ascendam super altitudinem nubium, ero similis altissimo. Hoc inquam execrabamur, quòd hic rebellis luminis altissimo se fore similem dixit. Quid dicemus, quando econtra altissimum sibi similem facere contendat? Mendax enim ipse est, inuidus ipse est. Mendax autem sibi similem, id est, mendacem vult facere deum, dum dicit: Nequaquam morte moriemini. Quid enim hoc aliud est, nisi mentitus est ille qui dixit, morte moriemini? Item verè inuidus, præcepti dei causam esse inuidiam audet asserere, cum dicit: Scit enim deus, quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij. Nā cū dixisset, nequaquam morte moriemini, quasi quæreretur, quare ergo tam seuerè interdixit, quare tam minaciter prohibuit: scit enim (inquit) quia aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij. Quid ergo hac blasphemia draconis horribilius? Quid hac præsumptione nequissimi nebulonis sceleratius? Quasi parum fuerit, quòd superbiendo dei similitudinem perdidit, adhuc detrahendo similem sibi deum asserere præsumit: imò deum mendacem, se autem veracem habendū esse, misero persuadet ho-
Matt. 25. mini. Non ergo manus domini vindicta simplici contenta sit, quæ illum de altitudine cœli deiecit, sed exaltetur adhuc, & super hunc inimicum suum confortetur, vt mittat eum in gehennam ignis. Sed iam singula serpentis verba prosequamur.

Quòd nequiter mendax illuserit, dicendo: aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij. CAP. VII.

NEquaquam morte moriemini. Iam derisor est, & dubia respondet, vt cum dei veritas impleta fuerit, nihilominus tamen ipse veracem se esse cum hostili cachinno confirmet. Nam cum duæ mortes sint, altera animæ, & altera corporis, quadam morte non statim erant morituri, scilicet ea, quæ animam à corpore diuidit. Non enim quia comederunt, idcirco eodem die corporaliter mortui sunt: sed quia comedendo mortem animę sibimet eodem die consciuerūt, idcirco misericordia dei corpore mortales facti sunt, ne, sicut ipse diabolus, irrecuperabiles essent, malè & miserè viuendo in æternum. Igitur quemadmodum Apollo Delphicus, fertur solitus fuisse incertis ludere ambagibus, sic iam nunc ludebat idem dei & hominum inimicus, æqui-
Eccl. 37. uocatione mortis nequiter abusus, odibilium sophistarum maximus. Qui enim sophisticè loquitur odibilis est, vti ait sapiens quidam. Nihilominus & cætera quæ sequuntur ęquiuocando cuncta confundit ac perturbat, alio sensu loquens, & alio sua dicta intelligi volens, Scit enim deus (inquit) quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & cætera. Hoc vtique volebat intelligi, quòd claritatem omnis sapientiæ, diuinitatem quoq; & omnium scientiam deus inuidens homini, tale lignum illi interdixit. Hoc, inquam, intelligi volebat in suo sermone, cum sentiret ipse aliter euenturum esse, qui tamen sensus eius circa hæc ipsa verba penè ineffabili versabatur auersione. Aperientur (inquit) oculi vestri, videlicet in agnitionem vestræ confusionis. Est enim quędā infelix oculorum apertio, qua reuelati erunt oculi impiorū, quando sicut liber sapientiæ testatur, vidētes turbabūtur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, & gementes præ angustia spiritus, dicent intra se pœnitētiam agentes. Hi sunt quos aliquan-

aliquādo habuimus in derisum & in similitudinem improperij, &c. Sed & apud poëtam eximiū secundū hanc apertionē oculorum loquitur insultando inter tormēta tyrannus inferorū. Discite Virgi. lib. 6. AEnei. iustitiam moniti, & nō temnere diuos. Item, cū diceret: & eritis sicut dij, falsis vtiq; dijs. i. sibi suisque sequacibus angelis apostaticis similes illos facere intendebat, cum aliud (sicut iam dictū est) intelligi vellet in hac promissione sua, cui nimirū suauiter sonanti, quasi vino venenū mortis cōmiscuerat. Nihilominus & addendo, scientes bonū & malum, hoc moliebatur, vt eos habere faceret, & boni perditi memoriā, & mali inuenti experientiā, cum hoc aliud vellet intelligi, quòd omnē per illum cibū cōsecuturi essent scientiā, & nihil eos lateret, quę profectò sciētia solius dei est.

Quod eodem vitio diabolus hominem decepit, quo ipse cecidit de cœlo. CAP. VIII.

CONsidera nunc quanta hic alleuatio iuxta sensum eius, qui decipitur, quanta sit deiecto iuxta sensum eius qui decipit. Sub eadē pollicitatione dum dicitur: aperientur oculi vestri, hæc sapientiæ altitudinem, ille cogitat conscientiæ confusionem. Sub eadē dictione dum dicitur & eritis sicut dij, hæc rapere dei celsitudinem, ille suimet similē cogitat inuenire damnationem. Item sub eadem pollicitatione scientiæ boni & mali, hæc plenitudinem scientiæ, ille cogitat experimentum miseriæ. Molestissimum hoc fallaciæ genus est, in quo is qui decipit & palmam obtinet mendacij, & gloriatur quòd verus sit, verumq; dixerit. Qui autem decipitur, non habet vndè insultantem falsitatis arguere possit, quamlibet ille fallacissimus sit. Laborat hic sensus noster in baratro tanti huius mali, quia videlicet tantæ caliginis, tantæq; profunditatis est, vt sapientium quoq; oculis vix conspicabilis sit. Quid enim? Quis hic ita decipientē accusare potest, vt excuset eum qui deceptus est? Deus qui decipientis intentionem & decepti spē cōsiderat, sicut scriptum est ipse nouit, & decipientem, & eum qui decipitur: nunquid hic alterum magis altero excusatū haberet salua iustitia, nulla satis factione placatus? Cur enim diabolū deiecerat è cœlo, nisi quia Iob.12. superbiendo dixerat: ero similis altissimo? Nempe hoc eodem flatu tumida, dixit mulier: dixit inquam, quia putauit quod comedendo fieret similis altissimo. Quis ergo inter vtrumq; postularet & auditorem, vel iudicem, siue defensorem deum, cum vtrunq; constaret dei factum esse inimicum? Siquidem iuxta veram rationem iustitiæ, deceptum prius oportebat reconciliari, tunc demum postulare iudiciū super impio, crudeli & sanguineo scelere deceptoris. O ergo verè necessarium hominibus aduentum mediatoris dei & hominum, qui solus potuit & pacem inter deum & homines reformare, & deceptoris hominum dolosam præsumptionem in iudicium adducere. Sed de hoc aliàs, nunc instantia percurramus.

Quomodo vidit mulier, quòd bonum esset lignum ad vescendum, & quomodo viro suo dederat, ideoq; duplici pœna quam vir eius mulctata sit. CAP. IX.

VIdit igitur mulier, quòd bonum esset lignū ad vescendum, & pulchrū oculis aspectuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit, deditq; viro suo qui comedit, & aperti sunt oculi amborū.) Edici satis dignè non potest, q̄ non leuiter dictum sit, vidit igitur mulier. Quasi nondū vidisset, sicut nunc vidisse dicta est. Et reuera nondum eo modo viderat, quia cum hac præsumptione qua nunc intuita est, necdū considerauerat. Notandū quippe, ꝙ non dixerat scriptura, vidit igitur mulier lignum & tulit de fructu eius & comedit, sed vidit mulier (inquit) quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit. Vidit igitur, id est, considerauit, diligenter intuita est, curiosius attendit, & iudex eorum quæ audierat ipsa esse voluit. Audierat quod dixisset deus: in quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini, audierat serpentem econtrario dicentem, nequaquam moriemini. Inter hæc anceps, naturam ligni proprijs sensibus dijudicare voluit, vt sciret cui potissimùm, deo videlicet vel serpenti palmam concederet veritatis. At illi qui de hoc iudicare debuerant, interiores oculi exteriorum iam erant oculorum concupiscentia prępediti, vt non viderent, neq; solā mortem corporis, vel quod duplicem illatura esset mortem: non natura ligni, sed transgresio mandati. Itaq; solis exterioribus oculis naturam ligni considerauit, & deprehendit malè cauta, quòd in fructu ligni non esset venenum mortis: erat enim bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectu delectabile. Hæc omni sermoni quem dixerat deus repugnantia iudicauit esse, magisque sermoni serpentis concordare, veramq; assertionem eius demonstrare. Sic vidit, & sic sacrilega temeritate diabolo magis quam deo, serpenti magis quā creatori credidit, & tulit de fructu ligni & comedit. Nec satis illi hoc fuit quòd comedit, sed insuper & viro suo dedit. Quomodo autem dedit, nisi iam abusiuo imperio vel importunitate muliebri? Non enim persuasit illi, vt in eo sibi crederet, in quo crediderat ipsa serpenti. Vir nanque (inquit Apostolus) non est seductus, sed mulier. Qualis autem vel quanta sit muliebris importunitas, passim non solum diuina, sed etiam humana testantur exemplaria. Ergo cogendo potius quàm seducendo: imperando magis 1.Tim.2. quàm aliquid fingendo hoc effecit, vt obediret vir suæ voci plus quàm dei. Vndè & à domino deo dicitur illi. Quia audisti vocem vxoris tuæ, & ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti: maledicta terra in opere tuo. Mulieri quoque redditur inordinati pœna imperij,

CAP.III. Cur mulier caput velare debet. dicente eodē deo: Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Propterea duplicis verecundiæ pœna mulier, vir autē simplici dedecore affectus est. Viro nanq; in solas genitales corporis partes: mulieri autem quæ non tantūmodo deū offendere, sed & viro imperare præsumpsit: sicut illas partes, sic prope & caput non velare turpe est. Et hoc omnino pro turpitudine haberi, quia à vindice deo positū est, pro turpitudine in quā hoc haberi ipsa natura docet. Vndè Apostolus cū dixisset: ideo debet habere mulier velamen super caput suū propter angelos, subinde ait: vos ipsi iudicate. Debet mulier nō velato capite orare deum? Hoc, inquit, ipsa natura docet nos, quia profectò naturale nobis iudicium est, mulieri non velanti caput idem esse, ac si decaluetur. Nam 1. Cor. 11. si non velatur (inquit) mulier & tondeatur, subauditur, quod turpissimum est. Si autem turpe est mulieri tonderi aut decaluari, velet caput suum. Econtra, vir si comam nutriat, ignominia est illi: & si velato capite orat, deturpat caput suum. Itaq; iā non quæstione opus est, vtrum vir mulieri, an viro mulier debeat principari: quia videlicet ipsa natura docet, adeo minoris capitis esse mulierem quam virū, vt hic velando, illa non velando deturpet caput suum. Igitur quòd imperiosa temeritate mulier viro vetiti ligni fructum dederit, ipsa docet diminutio capitis muliebris, dicente deo: Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.

Quomodo dictum sit, & aperti sunt oculi amborum, & quòd confusio libidinis illius peccati pœna sit. CAP. X.

QVomodo tandem dictum est, & aperti sunt oculi amborum? Nunquid cæci erant, antequam comederent, & comedendo illuminati sunt? Non vtiq;, iam enim & mulier viderat quod bonum esset lignum ad vescendum & pulchrum oculis, aspectuque delectabile. Iam & ad Adam adduxerat dominus cuncta animantia vt videret quid vocaret ea. Non ergo exteriores, sed interiores, quos contra deum clauserant, aperti sunt oculi amborum, quia videlicet veracem deum, serpentem verò in sua miseria falsissimum cognouerunt. Nam protinus sequitur: Cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Ergo id quod dictum est: & aperti sunt oculi amborum, duplicem constat habere sensum. Nam si ad expectationem illorum respicias, quam ex promissione serpentis conceperant, dicentis: aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij scientes bonum & malum, acerba nimis ironia est, & gemituosa conquestio scriptoris dicentis: & aperti sunt oculi amborum, quod idem est ac si diceretur, & non iuxta promissum serpentis aperti sunt oculi amborum, nisi quòd acerbius nunc sub affirmatione ironica dicitur, quasi aperta voce negaretur. Porrò, si verum euentum expectes, magnæ confusionis demonstratio vel agnitio est, de qua & protinus subinfertur, quod iam dictum est, Cumq; cognouissent se esse nudos, &c. Cum (inquit) nudos se esse cognouissent, id est, cum se honore in quo positi erāt & conditi, spoliatos & iumentis cōparatos, sine omni protectione dei nudatos esse animaduertissent. Nam tale est & illud quod item dicit scriptura hæc veridica, quę veris nominibus res appellat, & congruis acta verbis prout oportet enunciat. Videns igitur Moyses populū ꝙ esset nudatus, spoliauerat enim eū Aaron propter ignominiā sordis, & inter hostes Exod. 32. constituerat nudum, &c. Igitur duplex quidē sensus in eo quod dictū est, & aperti sunt oculi amborum, sed verus vtrobiq; gemitus, magnum vndiq; ex mutuæ confusionis opprobrium, deus iratus, diabolus risu cachinno dilatatus, vterq; sexus ignominia percussus: & inter hæc omnia, reorum & animi torquebātur, & ocubi cōfundebantur. Satim nanq; genitalis pars corporis, vtrūq; peccatorem ob superbiæ meritum iniussis motibus similiter colaphizare incœpit. Ignominiam huius passionis pudendam esse natura spontè cognoscit, sine doctore intelligit, vltranea fuga cō-2. Cor. 12. fitetur. Cur hoc? quia rationali creaturæ inesse non debuit, sed ab offenso deo non intelligenti honorem suum imposita est, vt compararetur iumentis. Quicquid enim homini à deo siue propitio siue irato institutū est, hoc omnino natura hominis nescire nō potest. Idcirco sicut rationē quā propitius deus dedit, carere nō potest, sic istā passionem libidinis cōfusibilem esse, nescire illi impossibile est. Erubescit in ipsis coniugibus, & mutuū alterutræ nuditatis refugit intuitum, sicut & isti coniuges primi, qui nondum habentes quos erubescerent nisi semetipsos, qui erant caro vna, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata, id est, succinctoria.

Quòd exinde filij iræ fuerimus, quia de peccato, & iusta peccati pœna generati sumus. CAP. XI.

Pasio carnis à paucis vt pœna agnoscitur. VEruntamen hac pœna sua rari sunt, qui libenter velint carere. Est enim miro modo & pœnaliter dulcis & dulciter pœnalis, ita vt plurimi nec illud saltem agnoscere queant, quòd plaga sit, quòd contumelia naturæ rationalis, & ignominia superborum sit. Vndè & rarus est, qui Psal. 37. sub hoc flagello scienter dicat: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixę sunt mihi, &c. Pauci tamen qui sub hac percussione dolent, deumq; suppliciter pro remedio sanitatis orant, tandem aliquando post laborem in pace sua, miserantis experiuntur gloriam, his non dubium est hanc passionem carnis dei furorem esse vel iram, quia videlicet quantum profecerunt ipsi in amore creatoris, tantum frenare quærunt motū libidinis,

& quan-

& quantum deo subiecta est anima, tantum eidem animæ subijcitur caro propria. Itaq; quia nos omnes tali ex natura, cui deus iratus est, nati sumus, rectè filij iræ dicebamur, tam Gentes quàm Iudæi, testante Apostolo, cum dicit: Eramus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri. Proinde quis est cui secundum carnem liceat gloriari, quod sit dei? Quotus enim est patrum nostrorum carnalium, qui idcirco generet, vt domino deo seruos, & paradiso eius colonos multiplicet? Nempe vix aliquis est, cui summa sit intentio concūbendi, vt liberos faciat saltem sibi, & augeat numerum cognationis. Penè omnes vna causa trahit, scilicet ardor explendæ libidinis, non solum respectū dei, sed & ipsam obruens memoriam posteritatis. Igitur qui non propter deū generari tali ex conditione nascimur, nō debiti, sed gratiæ est quòd patrem deum habemus, quòd filij dei nominamur & sumus. Nam natura filij iræ fuimus. Verùm quam iustè hæc ira generi humano superinducta fuerit, ex subsequentibus amplius apparebit. Ephes.2.

Quia hoc ipsum quòd se absconderunt à facie domini, infidelitatis & impœnitentiæ fuerit. CAP. XII.

CVmq; audissent vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adā & vxor eius à facie domini dei in medio ligni paradisi.) Abscondendo se vterque de deo malè sensit, & sibi insipienter prouidit, tanquam impœnitens, tāquam infidelis. Nam econtra fidelis homo dicit: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlū, tu illic es: & si descendero ad infernum, ades. Si assumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hic deum vbiq; præsentem adesse confidit, nec loco quenq̄, sed iniquitate ab illo longè, fieri. Et cum paulo supra dicat: Intellexisti cogitationes meas à longè, semitam meam & funiculum meum inuestigasti: hoc planè confitetur nouus homo, homo fidelis, quia deus in omni loco bonos & malos respicit, & vniuersas quoq; mentium cogitationes intelligit. Et vt verè pœnitens in alio loco dicit: Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo, pro peccato meo. Item: Et ego ad te domine clamabo, & manè oratio mea præueniret te. Hæ voces noui hominis sunt. Nam iste vetus homo longè alio sensu abscōdit se à facie domini dei, malè de oculis omnia vidētis sentiēs vt infidelis, & vt impœnitens nō solum iniquitatem suam non annunciauit, & nō solum oratio eius dominum deum non præuenit, sed audita voce eius adhuc latere voluit, imò & preueniente deo redargutus transgressor, seipsum potius defendendo, deum incusauit. Ergo de tam vitiosa radice arboris non mirum, vitiosos fructus erupisse, malum succum radicis referentes in semetipsis, cum declinant cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, vel cum operantes iniquitatem latibula requirunt, quasi dei fallere possint oculum, verbi gratia, cum iuxta beatum Iob oculus adulteri obseruat caliginem, dicens: Non me videbit oculus, & operiens vultum suum perfodit in tenebris, sicut in die condixerant sibi. Sed vbi se absconderunt? In medio (inquit) ligni paradisi. Hoc impropriè videtur dictum, quia non ait in medio paradisi, vel in medio lignorum paradisi, sed in medio ligni paradisi. Quod enim medium habet vnum lignum, in quo abscondi valeant corpora duorum hominum? Absconsionem ergo hic oportet intelligi nō tam corporis q̄ animi, quem deus maximè requirit. Quomodo secundū animam absconderūt se in medio ligni? Videlicet amādo concupiscētiæ vitiū, quod contraxerant per fructū ligni. Nam quam diu peccator blandum amat vitium, tamdiu clausus & absconditus animus pressum tenet oris ostium, & ad deum vocantem non egreditur per simplicem confessionis occursum. Vndè ipse dominus: Omnis (inquit) qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Hoc verè est abscondi à facie domini dei, non quòd talis effugiat oculos domini, cum scriptum sit: Vultus autem domini super facientes mala, sed quòd talis non mereatur videre faciem domini, eo quòd se ab illo, quantum in ipso est, abscondat. Et rectè quisque in eo vitio dicitur absconditus, quo delectatus, per confessionis ianuas nusquam egreditur, cubante cum illo deceptore suo diabolo, sicut ad beatum Iob loquitur dominus, quia sub vmbra dormit in secreto talami, in locis humentibus. Adam igitur & vxor eius absconderunt se in medio ligni paradisi, quia videlicet vsurpationem ligni, quod erat in medio paradisi, maluerunt apud se continere, quam domino deo confiteri.

Psal.138. Psal.37. Psal.87. Vitiosa radix. Psal.140. Iohan.3. Psal.33. Iob 40.

Quomodo deus in paradiso ad auram post meridiem deambulaße dicitur. CAP. XIII.

QVid tandem illud sibi vult, quod interposuit scriptor, dicens: (Deambulantis in paradiso ad auram post meridiem?) Exilia quidē secundum maiestatem dei videntur hæc dicta, quòd tanquam homo post curas vel post laborem pransus dormiat, & sopori suo vel quieti suæ deputatas habeat horas meridianas, ac deinde post somnum deambulando graue corpusculum, recreat, ac dulci releuat aura. Sed ne mireris, nam reuera tūc homini deus nimium dormierat. Si enim tunc non dormisset is de quo nunc dicitur: Ecce non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel, nequaquam tantum malū accidisset, nequaquā tantum damnū rei familiari, fur diabolus intulisset. Igitur quod dictū est, cum audissent vocē domini dei deambulātis in paradiso ad aurā post

Quomodo deus dormire dicitur. Psal.120.

 meridiem,

CAP.III. meridiem, nō sermonis vacui superfluitas, sed grauissima oportuno in tempore querela est. Quo exemplo licet nobis cū Propheta dicere: Exurge, quare obdormis domine? Exurge. Si enim eidem Psalmistæ rectè licuit dicere. Et excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam potēs crapulatus à vino, pro eo quòd tardiusculè subuenit, capta quippe fuerat iam arca dei, & sacerdotes eius in gladio ceciderant, Ofni & Phinees: quanto magis tunc tanquam crapulatus à vino, toto meridie dormisse dicendus est, quando illo tacente, tantum malum vniuerso generi humano partum est. Et notandum, quòd nō post noctem, sed post meridiem dominus deus excitatus deambulasse dicitur. Dominus enim lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Proinde siue cum vigilat, siue cum nobis dormit, nunquam noctem, sed semper habet meridiem, quia semper lux ipse est. Quid ergo inquis? Culpandúsne est deus, quia toto meridie dormiuit, & eo dormiēte lupus ouem centesimam tulit? Non vtique, sed tota culpa illius est, quia custodem suum dormire permisit. Nam vt ille nē dormiat, in arbitrio hominis est, qui semper illum ne dormitet aut dormiat, inquietare debet. Vnde & per prophetam spiritus eius dicit: Qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei. Quomodo nō dandū est silentium ei? Videlicet toto die & tota nocte non tacendo laudare nomen domini. At ille scilicet Adam, & vxor eius vterq; pari pertinacia silentium tenuit, quia sicut superius iam dictum est, neq; quia formauit, neq; quia in paradiso deus hominem posuit, neq; quia ad propagandum genus humanum, vtrunq; scilicet masculum & fœminam coniunxit, vllam gratiarum actionem reddidit, nec vllum piè confessionis verbum, de ore cuiuslibet eorū sonuit in auribus dei. Itaq; nec eius culpa est qui dormiuit, sed eius qui tam ingratum silentium, vt meritò dormire posit, ei præbuit. Igitur magnitudinem negligentiæ hominis & iustitiæ dei, scriptura valenter & propriè satis expresit, dum dominum deum asimilauit homini tā quietè tamq; licētiosè in meridie dormienti, vt peracto somno, etiā deambulare ad auram & spaciari vacet sibi, nemine interpellante, vel curam afferente alicuius negocij.

Psal.41. Psal.77. 1.Reg.4. Esaiæ.6.

Quòd non Adam prior inuocauit deum, sed deus prior vocauit Adam. CAP. XIIII.

VOcauitq; dominus deus Adam & dixit: Adam vbi es? Dixitq; Adam: Vocem tuam audiui in paradiso & timui, eo quòd nudus essem, & abscondi me.) Nō reus & præuaricator Adam, deum prior inuocauit, sed deus iudex præuaricatorem prior vocauit, cum hoc illi magis expediret, vt præoccuparet faciem eius in confessione, & dignam satageret saltem post peccatum satisfactionem offerre. Rectèque dicitur illi, vbi es? quia videlicet mouit pedem suum, & in loco suo non est. Locus enim hominis deus est, extra quem nusquam benè est. Vndè & beatus Iob cum dixisset: Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad inferos nō ascendet, nec reuertetur vltra in domum suam, continuò subiunxit: neq; cognoscet eum amplius locus eius. Non dixit, neq; cognoscet amplius locum suum, sed neq; cognoscet eum (inquit) amplius locus eius, quia profectò postquam semel dixerit, nescio vos, neminem damnatorum cognoscet deus, neminem perditorum requiret amplius. Benè ergo locus suus post lapsum hominem, locus inquā suus, id est, deus requirens dicit: Adam vbi es? Sanè qui vltro nolebat agnoscere, vbinam esset, id est, quantum in malum decidisset, hac saltē percunctatione dei pulsatus euigilare & videre debuerat vbi esset. Hoc enim benignitas quærentis intendebat, vt is qui quærebatur seipsum inueniret, & sciret quid perdidisset, quid commeruisset. At ille id quod quærebatur non respōdit, Dixit enim: Vocem tuā audiui in paradiso & timui, & abscondi me. Non dixit: Ecce assum. Nec enim deo aderat, aut obedienter adesse volebat, qui post inobedientiam se abscōderat. Et notandum, quòd culpam suam tacuit, quæ causa sibi erat pudendę nuditatis, & ita nudum se esse questus est, vt deum potius incusaret, quòd talem facturam hominis formasset. Non enim dixit: vocem tuam audiui in paradiso & timui, eo quòd præceptum tuum præuaricatus essem, sed timui inquit, eo quòd nudus essem. Non ergo factum suum, sed facturam dei in semetipso reprehēdit. Et q̃ peruersus hic timor est, qui non facti sui gerere pœnitudinē, sed solam pœnæ suæ se fatetur habere confusionem. Perseuerat hæc vsq; hodie peruersitas in filijs Adæ, vt aliqua pœna pro suis malefactis affecti, non quod ipsi fecerint, sed semper accusent quod sibi à iudicibus suis factum sit, donec penitus atteratur spiritus rebellis, & humilietur vulnere intolerabili, stultitiam suam non agnoscunt, quemadmodum scriptum est: & sola vexatio dabit intellectum auditui. Quinetiam deprehensi atq; conuicti culpam dum negare nequeunt, proteruè defendunt, vndè & inexcusabiles sunt. Nam audi qualiter isti deprehensi, culpam defenderunt. Sequitur.

Iob 7. Esaiæ.28.

Quòd vterq; scilicet Adam & Eua peccatum suum defenderit. CAP. XV.

CVi dixit: Quis enim indicauit tibi, quòd nudus esses, nisi quia de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Dixitq; Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi, & comedi. Et dixit dominus deus ad mulierem: quare hoc fecisti? Quę respondit: Serpens decepit me & comedi.) Quia suæ nuditatis (vt supra dictum est) homo tacuit, idcirco deum loqui, & eandem in homine causam arguere oportuit. Est autem hæc regula diuinę æquitatis, vt homo si iustifi-

si iustificari velit, id est, si seipsum accuset, iustus enim in principio accusator est sui, tunc mitius ac mansuetius agat cum illo misericordia dei. Si autem homine tardante, priorem deum oporteat loqui, & narrare quid homo fecerit, tunc districtius arguat atq; corripiat, non in mansuetudine atq; misericordia, sed in furore & in ira sua. Benè ergo non suauiter dixit: tu enim de ligno, Prou.18.
ex quo præceperam tibi ne comederes, comedisti: sed acriter inuectus est, iudiciario more interrogans, reumque dissimulantem aspera quæstione pulsans. Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quod de ligno, ex quo preceperam tibi ne comederes, comedisti? Ac si diceret. Hęc ipsa scientia qua nudum te esse perspexisti, culpa est, quia rapina est. Vndè enim tales tibi aperti sunt oculi, quos & concupiscentia commoueret, & cōscientia reuerberaret, atq; ita ferre nō possent vt nudus incederes? Vndè inquam hunc visum accepisti, quo indice tuam nuditatem inuenisti, nisi quod ex eo ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti, & hanc mercedem iniquitatis quam oportuit, in temetipso recepisti, vt confusionem tuam concupiscas, & ex cōcupiscentia tua confundaris? Quid ad hęc ille? Mulier (inquit) quam dedisti mihi sociam, dedit mihi & comedi. Antequam diceret comedi, scutum defensionis arripuit dicens: mulier dedit mihi, statim interponendo, quam dedisti mihi sociam, procaciter deum percussit lingue acumine. Vtinam qui peccauerat, & peccatum suum à dei annunciatione redargutum & cognitum nouerat, saltem hoc solum diceret: comedi, & magni debitor commissi i. magni reus peccati procidēs rogaret eum dicens: patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Sed (vt iam dictum est) scutum Matt.18.
defensionis prætulit, dicens: Mulier dedit mihi, quasi firmitatis aut rationis haberet aliquid hæc defensio, & non potius accusatio esset quàm excusatio, quod se mulieris datū, fatebatur dei prætulisse imperio. Ita sale rationis infatuato, in deum quoq; culpā retorquere voluit, pro eo quòd mulierem sociam dedisset sibi. Et non dixit: Mulier quam dedisti adiutorium mihi, cum dixerit deus, Faciamus ei adiutorium simile sui, sed vt totus erat in felle amaritudinis, dulciora nomina vel verba fugiens, pro eo vt diceret, quam fecisti adiutorium mihi, quam dedisti mihi sociam inquit. Eadem pertinacia mulier non absolute dicit: comedi, sed scutum prætendens ad excusandas excusationes in peccatis, serpens, inquit, decepit me, & comedi. Quasi verò dominus deus requisisset quis persuaserit, & non potius quare hoc fecerit: sciens vtiq; quod sacrilega mēte hoc fecisset, credendo serpenti, in eo quod ait: & eritis sicut dij. Dicendo nanque quare hoc fecisti? mulierem ad conscientiam vocare voluit, vt recogitaret & diceret, quid feci? At illa intelligere nolens, respondit alia pro alijs. Non enim dixit, quia decepta spe huiusmodi sic feci, sed serpens decepit me, & comedi.

De quatuor peccati eiusdem incrementis. CAP. XVI.

INterea reos circumuolando laborabat misericordia, sed vndiq; obtrusa resistit, aditumq; illi denegat vitiata creatura. Quarto nanq; peccati incremento fit, vt nullus veniæ locus sit, scilicet cum cogitationi opus, operi consuetudo, & consuetudini adijcitur defensio. Vndè & nunc Quatuor crementa peccati.
per prophetam Amos idem dominus dicit: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor Amos.1.
non conuertam eum, &c. Videlicet sub nominibus Damasci, Gazæ, & Tyri, cæterarumq; gentium cuilibet peccatori tertio peccāti, deum indulgentiam dare posse significat, quem quarto peccantibus, nec penitentiam, nec indulgentiam esse daturum enunciat. Quæ peccati quatuor incrementa beatus Iob mysticè deplorans in istis primis hominibus adimpleta dicit ex persona generis humani. Quare non in vulua mortuus sum? Egressus ex vtero non statim perij? Cur ex Iob.3.
ceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens silerem, &c. Peccatum nanq; primorum hominum, antequam pareret in effectu operis, id est, in præsumptione vetitæ arboris, latebat in secreto animi superbientis, & deo ingrati, quemadmodū puer antequam nascatur in mundum, coalescit intra tumentem matris vterum: nisi enim intus prius tumuisset, sicut alio iam loco iam dictum est, foris tentati tam facile non cessissent. Item, quomodo infans editus excipitur genibus & colligatur, & deinde vt duret blandis nutriculæ lactatur vberibus, sic ijdem peccatores peccatum suum, & eandem carnis suæ pœnam pro qua nuditatem suam erubescebant, amplexati sunt, libidine oblectati, & deinde redarguti à deo, sibimetipsis blandientes, factum suum defendere ausi sunt. Itaq; repulsa venia, iustè tandem super illos datur sententia, & primò in ipsum peccati principem, à quo totius mali initium emanauit. Nam sequitur.

De inimicitijs inter mulierem & serpentem positis, & quòd de peccato serpentis deus non quæsierit, dicendo: quare hæc fecisti? CAP. XVII.

ET ait dominus deus ad serpentem: Quia hoc fecisti, maledictus eris inter omnia animantia & bestias terræ.) Ab homine, cui cum iratus est, misericordiæ recordari habet, dominus deus requisiuit, & cum eo de facto ratiocinari dignatus est: cum serpente autem sibi eiusmodi nulla ratio est. Scriptum est enim, quia secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Scimus autem Psal.9.
quia super antiquum serpentem diabolum, ira dei multa & interminabilis est. Ille verò serpens per quem ille draco locutus est, id est, terrenum animal, nullā omnino rationem deo redditurus

CAP. III. est,quippe qui creatura irrationalis est.Igitur benè absq; requisitione causæ vel facti,sententiam super serpentem iudex deus edicit,quã & in vtrunq; serpentem clara & aperta enunciatione spargit sic:Quia hoc fecisti,maledictus es inter omnia animantia & bestias terrę. Inimicitiam ponam inter te & mulierem,&c.Non imprecantis animo dixit,maledictus sis, sed enunciatiua designatione maledictus es inquit.Hoc népe more domini obseruandũ est, quòd is qui omnia fecit valde bona,nullam corrumpit creaturam maledictione à semetipso effusa. Cum igitur ad serpenté dicit,maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ,malum eius meritum iudiciaria ęquitate,tali sententia denunciat.Odibile nanq; illud genus animantis factum esse denunciat, super cuncta animantia & bestias terræ,ex eo quòd minister diabolo extitit ad perditionem eius, qui ita est factus,vt præesse debeat cunctis animantibus & bestijs terræ. Non enim idcirco serpens malitiosus & venenatus est,quia dixit deus: maledictus es, sed quia diabolo polluente, omnino odibilis factus fuerat, idcirco sic à domino deo pronunciatum est. Dicit enim Pythagoras, de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quod & alius quidam in libro suo commemorat,dicens:Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro,Mutari credant humanas angue medullas.Quod si creditur, meritò euenit,vt sicut per serpentem mors hominis,ita & hominis morte serpens nascatur.Fertur autem, quod nudum hominem nõ sit ausus contingere.

Vndè generantur serpentes.

Quomodo dictum sit, super pectus tuum gradieris. CAP. XVIII.

SEd quid sibi vult quod sequitur,& dicit:(Super pectus tuum gradieris?)Nunquid antequam diabolus per os eius locutus fuisset, pedibus aut cruribus ambulabat pectore à terra sublato, & postea pedibus ademptis super pectus suum gradi cœpit, squamis suis & costis pro pedibus & cruribus vtens,& presso repens incessu?Nonne & antequam hominem fecisset deus dixit: producat terra iumenta & reptilia & bestias in genere suo? Quomodo ergo nunc pro pœna infertur,quod à natura illum prius habuisse negare non possumus?Igitur sub nomine serpentis quem inuasit diabolus, ipse percutitur, & qui per superbiam suam similem se altissimo fore putauit,propter malitiam suam infimæ creaturæ, quam ipse vitiauit, iudicatur fieri pœnaliter similis.Super pectus tuum gradieris,inquit,tanquam diceret:Sicut hoc reptile cuius calliditate abusus es,super pectus suum graditur,& seipsum in terram premit: sic tu diabole, cum sis rationalis spiritus, rationale tuum semper graui fatuitate onerabis, & quocunq; te verteris semper intentionem tuã deorsum conferes,& factis premes contrarijs.Verbi gratia:Inuidendo euacuasti meritum hominis,sed hoc facto gratię dei locum aperuisti,cui amplius inuidebis,dum homo seipso tanto fit altior, quanto gratia dei,cuiuscunq; creaturæ meritis est maior. Ab hinc vsq; in finem, dum deo volens aduersaris, deo nolens cooperaris, & ita circulum habens in naribus tuis super pectus tuum gradieris,quia miro modo & mala intendis & bona facis, dum persequẽdo hoc ipsum quod vt destruas persequeris,dum quasi malleolus aurum dei nequiter affligis, & affligendo ad gloriam extendis.(Interea terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.)Terram inquam comedes & non cœlum,id est,non quorum conuersatio in cœlis est, sed terrena sapiunt, illi cibus tuus erunt.Malus operarius,& nequam seruus, deo tamen vtilis,fatigationem iracundiæ tuę talium deuoratione consolaberis.

Iob.40.

Item de eo quod dictum est: inimicitias ponam inter te & mulierem. CAP. XIX.

INimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum,& tu insidiaberis calcaneo eius.) Hoc à fraudibus inimicitiæ differunt, quòd fraudes pacatam sermonis vel cuius libet rei prætendunt superficiem. Inimicitiæ verò manifestam contrarietatis habent intentionem.Constat auté,quòd subdolus diabolus in serpente mulieri non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tanquam fidus consiliarius lateri eius in via sese adiunxit.Cum igitur dicit deus ponam inimicitias inter te & mulierem, profectò magnum gratiæ suæ opus promittit,quòd victorem diabolum qui vicerat fraude,victa nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine.Porrò,hæ inimicitiæ non per ipsam mulierem,sed per semen illius exercendæ,& vsq; ad victoriam perducendæ sunt. Proinde cum dixisset, inimicitias ponam inter te & mulierem,continuò subiunxit,& semen tuum & semen illius. Quo enim de semine hęc dicuntur,nisi de vno qui est Christus?Ipse nanq; solus ita semen mulieris est, vt nõ etiam viri semé sit, quare recta additio est,cum dictum sit à domino deo,inimicitias ponam inter te & mulierem,& semen illius,subauditur Christus. Nam hic planè cum illo antiquo serpente fortiter sese exercuit,nec vnquam illi in aliquo consentaneus fuit. Vndè & liberior atq; expeditior fuit, accinctus gladio super fœmur suum potentissimus,speciosus & pulcher,intendit prosperè,processit,& regnauit,hostemq; publicum ante pedes suos productum cõtriuit & vulnerauit, iuxta Psalmistam dicentem: Tu humiliasti sicut vulneratum superbum in virtute brachij tui. Tunc adimpletum est mulieri,in isto semine suo,quod hic fuerat prædictum,ipsa cõteret caput tuum. Vndè in alio psalmo propheta dicit:Tu contribulasti capita draconum in aquis,tu cõfregisti capita draconis,

Psal.44. *Psal.88.* *Psal.73.*

Quis

Quis omnium nostrum,quicunq; viri pariter ac mulieris commixtum semen sumus, inimicitias cū isto deceptore integras se habere gloriabit? Nonne omnes dei potius inimici fuimus,nisi quia per hoc vnicū vnius mulieris semen reconciliati sumus? Ergo secundū illius quidē gratiam,nunc filij vel amici dei sumus,& cum illo dracone inimicitias habemus, secundum nosipsos autem,vel secundum primos parentes nostros socij & consentanei rebellionis eius fuimus, & needum perfecta fide,adulterinas eius blanditias respuimus. Nam quoties ad aliquod peccatum pertrahimur,ille primùm nobis capite blanditur,deinde nos ventre oblectat,tandemq; cauda ligat,quia videlicet tribus modis omnis eius tentatio perficitur, suggestione, delectatione,consensu.Inter hęc proculdubio nequaquam veras contra illū inimicitias habemus. Certissimè igitur hic illius semē mulieris promittitur,quod est Christus, per quod sexus idem qui deceptus est, deceptoris caput omne contriuit,quando ad destructionem peccati beata virgo sine peccato, nouum hunc & cœlestem hominem mundo ędidit.Et tu(inquit)insidiaberis calcaneo eius,id est,ingeres te in extremis vitæ illius,insidiaberis inquit,sed non etiam mordere poteris.Hoc planè licet subaudiri,quod verbis alijs idem filius mulieris euidenter astruit,dum mox ducendus ad passionem,dicit: Venit enim princeps mundi huius,& in me non habet quicquam. Iohan.14.

Item de eo quod dictum est, ipsa conteret caput tuum, & tu in.&c. CAP. XX.

PRæterea inter mulierem & semen eius, & hoc genus animantis, per quod mulier seducta est, grandes inimicitiæ positæ sunt.Vtrinq; non tam rationis iudiciū quam sensus naturalis perpetuum seruat odium.Hæc enim etsi non semper actu, semper tamen potestate quadam conterit caput illius:ille autem,vtpote humi depressus & non arduus,calcaneo huius insidiatur. Nam si nuda mulieris planta dentem serpentis præuenerit,& viuacissimū caput eius vel leuiter presserit,statim totum cum capite corpus repentè interit,ita vt nullus omnino motus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit,quod nec malleis aut vectibus certè,nec gladijs concidentibus, cito aut leuiter effici potest.Siquidem excisum caput,cū tribus aut duobus digitulis, viuere & abire perhibetur.Hoc quoq; quod prædictum est,ita esse ipsorum qui per industriam explorauerunt,fida relatione comperimus. Vndè & fertur, quòd nudum corpus eius contingere non ausus sit. Econtra, ille quamlibet exiguus sit, si vel extremæ plantæ dentulum infixerit, occidit. Morsu nanq; infusa pestis per venas vegetatione corporis aucta discurrit,animamq; eximit. Adeò graues inter vtranque naturam inimicitiæ positæ sunt, antiqui mali super nouum exhibentes monimentum.Mox vt venenum morsu iniectum sanguinem hominis tetigerit, paulatim serpit & inimicum suæ naturæ animal interficit. Vndè sic ait quidam: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis,Morsu virus habent,& fatum in dente minantur.Omne enim venenum frigidum est,& idcirco anima quæ ignea est,fugit venenum frigidum. Serpentum verò quot genera,tot venena: quot species,tot pernities:quot colores,tot habētur & dolores. Maledictum quippe animal est, ex quo diabolo ad ministerium mortis propria calliditate suffragatum est, & exinde homini naturaliter inimicum est.Sed quid mirum, hoc malum à deo permitti homini, cum & ipse homo ad interfectionem proximi,serpētum sese armet venenis,& quod non habet natura virus,acquirat peruicatia,comparet pecunia? Hoc enim auctor idem qui supra tali execratione declamat. Sed quis erit lucri nobis pudor? inde petuntur Huc Lybicæ mortes, effecimus aspida mercem. Proinde quia homines ipsi quodammodo serpentes fiunt, dum non tantum spiritualiter venenum aspidum sub labijs eorum,sed realiter quoq; venenum aspidum in sistarcijs eorum patiantur,& ipsi nec murmurent,quod venenantur,& intereunt tot homines pestibus serpentum.

Morsus serpentis exitialis.

Luca.lib.9. Phars.

Veneno abutuntur homines.

Luca.lib.9. Pharsa.

De tribus in mulierem quasi verberibus sententiæ dei. CAP. XXI.

MVlieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos,in dolore paries filios tuos,& sub viri potestate eris,& ipse dominabitur tui.) Hæc tria diuinæ sententiæ verbera nimium notis ærumnis,sexum fœmineum indesinenter cruciant. Nouissima tandem super hæc peccati eius pœna mors est.Verùm hoc illi malum cum viro commune est. Quare(inquis)mulier,præter hoc,in sexu proprio triplicem pœnam habet? Videlicet quia peccati quantitas in muliere triplo maior,quam in viro est:primo,quia credendo serpēti plus quam deo seducta est.Secundo quia pulchritudinem & suauitatem ligni delectabiliter concupiuit:tertio, quia non contenta transgressione propria,postq̃ comedit,viro quoq; dedit. De quo notandum,quia cum requireretur à deo dicente:quare hoc fecisti? id est,quare viro tuo dedisti,non habens quid saltem vanæ defensionis obtenderet,aliud pro alio respondit,dicens:serpens decepit me,& comedi.Itaque triplici peccato,triplex quoque vindicta præter communem sibi cum viro mortem reddita est.Nam quia serpenti credidit,dicenti:eritis sicut dij,iustè ipsa contra hoc, quòd deus viuorum & non mortuorum deus est,non viuorum,sed mortuorum mater esse meruit, dicente deo:multiplicabo conceptus tuos.Omnis enim conceptus eius anima & corpore in peccato ipsius moriuntur,& nemo illorum deo viuit, nisi viuificentur in Christo. Item, quia vidit quòd bonū esset lignum ad vescendum & pulchrum oculis,aspectuq; delectabile,pro illo visus sui delectamento

contrarius

CAP. II. contrarius hic redditur vteri dolor, nam in dolore, inquit, paries filios tuos. Tertiò quia viro suo dedit, & eum ad comedendum illexit, importunitate muliebri, idcirco sub viri potestate (inquit) eris, & ipse dominabitur tui. Ita pro seductione, vir enim (inquit Apostolus) non est seductus, sed mulier, pro seductione inquam, quia seducta est, conceptuum multiplicitas, pro gulæ oblectamento vteri dolor, pro temerario imperio seruitus illa pœna ei reddita est. De subiectione viri qua mulier ei subiecta est, & dominatione eiusdem, qua mulieri dominatur, iam superius dictum est. Sed adhuc rectè quæri potest: quid illud sit, mulierem viri sub potestate esse, & virum mulieris dominum esse, quoniam vtrunq; dixit: & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui? Ad hoc respondendũ valentioris esse dominationis, mulierem sub domino, quam sub potestate viri esse. Nam & secundum Romanas leges, sub viri potestate est mulier, antequam in manũ viri conueniat, sub potestate inquam viri, veruntamen non tanquam domini, sed tanquam tutoris, ita vt sine auctoritate eius testamentum illi facere non liceat. Quæ autem in manu viri conuenit, multo magis quamdiu vixerit vir, testamentum illi sine viro facere non licebit, vndè & capite diminuta dicitur mulier, quæ in manum viri cõuenit. Adeò apud gentiles quoq;, qui hanc scripturam non legerant, vel huius veri dei præcepta non obseruabant, hæc lex naturaliter valuit, quam dominus naturę imposuit, dicens mulieri: & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Quædã tamen barbaræ nationes, sicut cætera, ita & hunc naturæ ordinem confuderunt, vt mulier sine capite, id est, sine viro suo, super viros ageret potestatem & dominium. Vndè & apud Romanum defensorem, mulier causam suam tuetur, sic inter alia dicendo: Non vrbes prima tenebo Fœmina Niliacas, nullo discrimine sexus, Reginam scit ferre Pharos. Verùm hoc non tam ius aut lex, quàm vsurpatio dicenda est. Rectè ergo non tantum dixit: sub viri potestate eris, nam & puerulus masculus sub viri, id est, tutoris potestate est, sed addidit: & ipse dominabitur tui, scilicet vt nunquam mulier libera sit, de subiugo viri, sed eius, tam ętas quàm conditio primum sub potestate viri tutoris, & deinde cum in manũ viri per legitimas coniugij tabulas venerit, sub dominio viri sit. Verùm castis & fidelibus mulieribus hanc tertiam pœnam beneuolentia nullam aut leuissimam efficit. Et non solum non obest, sed etiam laudi est. Propter quod & Petrus apostolus mulieres ad subiectionem spontaneam cohortans dicit: Similiter & mulieres subditæ sint viris suis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se proprijs viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, &c. His ita dictis adhuc de multiplicatione conceptuum aliqua dicenda sunt.

1. Tim. 2.

Luca. libro 10.

1. Petr. 3.

Item de eo quod dictum est, multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. CAP. XXII.

MVltiplicabo (inquit) ærumnas & conceptus tuos, subauditur, super numerum. Nam & electorum quidem numerus multiplex est, sed eorum multiplicatio tota ex benedictione est dei dicentis, vt supra iam dictum est: crescite & multiplicamini, & replete terram, &c. Hæc autem multiplicatio non benedictionis, sed damnationis est: non gratię, sed irę: non clementiæ, sed vindictæ. Vndè & non ait tantum: multiplicabo conceptus tuos, sed multiplicabo (inquit) ærumnas tuas & conceptus tuos. Mulier quippe quanto fœcundior, tanto ęrumnosior. Post singulos conceptus dolor cruciat per singulos partus, suus eam sanguis fatigat, quippe quæ & cum sana videtur, menstruis fluoribus laborat. Mulier nanq; vnum & solum est menstruum animal. Quanta putas hæc ira, quanta est vindicta, concipi vel nasci tot homines, qui numerum excedant, qui ad dominum vel vitam æternam non pertineant, quibus proinde melius erat si nati non fuissent? Nempe si incorrupta naturæ nostræ terra permansisset, si non dei benedictionibus pestem maledicti serpentis superinduxisset, solas bonas arbores, id est, solos bonos germinasset homines, & nullum agrestium lignorum, quæ ad hoc nata sunt, vt excidantur & in ignem mittantur, quia fructum non ferunt, succi eius abundantia produxisset. Hæc fortis atq; terribilis nimis, & timenda magis quàm discutienda diuini iudicij seueritas est.

Ærumnæ mulierum.

Item de multiplicitate conceptuum, & quòd inde fuerit, vt Rebecca quoq; conciperet Esau & Iacob. CAP. XXIII.

NImium pij homines & insulsa pietate hanc ipsam dei seueritatem reprehendentes, mallent non nasci, & omnino non esse homines, qui sic malè nati sunt, vt sint diuinæ benedictionis exortes. Hi ergo quare generant? Quare ipsi vel parentes ipsorum magis in carne sua, quàm in benedictione dei seminant, dum magis pro explenda libidine, quàm pro multiplicanda domini dei familia opus generationis perpetrant? Nempe sicut iam longè superius dictum est, ex mentis superbia profecta est carnis incontinentia, & ex carnis incontinentia pullulat conceptuum multiplicitas. Sed dicit quis: Nunquid non in sanctis & continentibus hominibus inuenitur progenies ab ipsis educta super numerum? Nonne (verbi gratia) Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri, alterum electum, alterum reprobum edidit, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui? Ad hæc inquam? Nonne omnes & quæ sanctæ dicuntur mulieres,

Gene. 25.

Malac. 1.

præte-

præter vnicam filij dei genitricem, in iniquitatibus, & in peccatis conceperunt vel concipiunt? Non derogatur quicquam hic beatis matribus sanctorum, quæ magna fide beatam progeniem, de qua deus & homo Christus natus est ædificauerunt. Veruntamen sicut in dolore pepererunt filios suos, sic & in iniquitate non solùm originali, verumetiam in propriç libidinis peccato conceperunt. Peperisse autem & hanc ipsam Rebeccam in magno dolore, ipsa scriptura testatur, dicens: Deprecatus est Isaac dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis. Qui exaudiuit eum, deditque conceptum Rebeccæ, sed collidebantur in vtero eius paruuli. Quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Itaq; nec sine peccato libidinis concepit, quę in tanto dolore peperit, vt penè non concepisse maluerit. Quod ne de hac admodum iuuencula dubium adhuc esse putes, dicit ipsa quę prima nostræ fidei mater est, Sara iam anus, cui prę senectute muliebria, id est, menstrua fieri iam desierant. Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Igitur cum reprehendant homines deum, quòd infaustos mulieris conceptus multiplicet: seipsos potius, vel parentes suos accusent, quòd suos ipsi concubitus multiplicēt non gignendæ proli ad honorē dei, sed suæ potius studentes libidini. Non enim quia dixit deus: multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos, idcirco natura mulieris, conceptibus superfluis fluxa facta est: sed quia peccauit mulier, & peccato suo vitiata est, idcirco prædixit deus, quid illi ex vitio suo esset prouenturum. Etiam si vno ex concubitu habuit Rebecca geminos, Iacob & Esau, sicut prædictum est, quanquam non incongruè possit intelligi ex vno concubitu id esse, ac si diceretur ex vnius concubitu: non quæstionibus ventilandum, cur non vtrunq; dilexerit deus, sed gratiæ illi agendæ sunt, quòd duobus vermiculis de vna massa peccatrice scaturientibus, saltem vnum eorum dilectione sua dignum fecit, quia qui vtrunq; iustè relinquere poterat, alterum misericorditer diligens assumpsit, alterum iustè odio habens reliquit. Sed iam de huiusmodi aliàs dictum est, videlicet quòd ineptè quærat quis, cur deus vel illos angelos creauerit, vel homines illos permittat nasci, quos malè acturos vel perituros esse nouit.

Rebecca, Gene. 25.

Sara. Gene. 18.

Supra l. 1. cap. 17.

De sententia quæ dicta est in virum, & quòd vtile fuerit, hominem post laborem reuerti in cinerem propter edomandam eius superbiam. CAP. XXIIII.

ADæ quoq; dixit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, comedisti: maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrā, de qua sumptus es, quia puluis es & in puluerē reuertêris.) Quia audisti (inquit) vocem vxoris tuæ. Tanquam diceret: Quia mulier quam ego dedi tibi sociam, dedit tibi, & comedisti: maledicta terra in opere tuo, &c. Huiusmodi dictio in libro Numerorum legitur hoc modo. Quoniam Amalechites & Chananæus habitant in vallibus, cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam maris rubri, & reliqua. Tali occursione prolata sententia, manifestissimam habet iustitiam. Nam hoc modo reus ex ore suo iudicatur, eademq; responsione qua defendi se arbitratur, conclusus apud iudicem suum tenetur. Quid enim? Nunquid mulier maior erat domino deo? Maledicta ergo terra in opere tuo. Nō ait maledicta terra in semetipsa, quippe quæ cum res sit inanimata & insensibilis, nec benedictione, nec maledictione secūdum semetipsam digna est, vel eius perceptibilis. Sed maledicta, inquit, in opere tuo, id est, propter opus tuum quod est peccatum tuū. Vel maledicta in opere tuo, id est, laboriosa sit tibi operatori vel cultori suo. Hoc enim sequens versiculus patenter innuit, quo exponens quid dixerit, ipse in laboribus (inquit) comedes ex ea cunctis diebus vitę tuę. Quid enim affert, si non laboraueris, si non operatus fueris? Vtiq; spinas & tribulos germinabit tibi, & cætera talia quæ spontè producit, & comedes herbas terræ, id est, fœnum quod itidem spontè producit iumentis. Itaq; in sudore vultus tui vesceris pane tuo, id est, si sudaueris, si arando & serendo laboraueris, tunc demum panem tuum, id est, tibi necessarium dabit. Secundum hebraicam veritatem non sic dictum est, cum operatus fueris terram, nō dabit fructus suos, sed spinas & tribulos germinabit tibi. Sed sic se habet ordo literæ. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Sicq; subiunctum est, spinas & tribulos germinabit tibi, vt subaudiri debeat, si non laboraueris, si non operatus fueris. Itaq; in sudore vultus tui vesceris pane tuo. At ille tuus panis, vitam tibi nequaquam perpetuabit, sed infirmitatem tuæ mortalitatis aliquandiu sustentabit, donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es & in puluerem reuerteris. Ecce vltima percussio mors carnis est. Saltem hæc plaga superbiam cineris domare, & redigendas in lutum ceruices, quādoq; flectere habebat. Iam antea quidem miser homo verè mortuus, quia deo mortuus erat, scilicet morte peccati, quæ animam à deo separat. Dixit enim deus, quia in quocunque die comederis ex eo, morte morieris. At ille recenti petulantia carnis delibutus, eius mortis amaritudinem non sentiebat: quemadmodum & nos hodie, cum tam multos quotidie carne quoq; morientes videamus, lasciuiente adhuc sanguine iocamur & ridemus, iamq; gaudijs æternis priuati, & mox temporalibus quoq; priuandi, tamen læti sumus. Quid si nunquam carne morituri essemus?

Num. 14.

CAP.III. essemus? Quomodo animę mortem, & futurum in fine seculi iudicium, surdis auribus prętterire-
mus, qui cras morituri, hodie superbimus? Quid inquam si interim, dum viuimus absq; labori-
bus, & absq; sudore vultus sui omnis homo pane suo vesceretur, cum semper insolicitudine famis
& alternante diuersarum rerum penuria, præterea nunquam de imminente morte nobis incer-
tis, tamen adhuc semetipsam caro nostra præ superbia nesciat & libidinibus diffluat? Benè ergo
deus bonus, ne malam mortem animæ suæ homo nesciret, & securus vsq; ad vltimi iudicij dilu-
Vtile est hominem laboribus exerceri. culum in suis voluptatibus dormiret, morte carnis illum percellit, vt saltem eius instantis metu
aliquis euigilet. Et interim quia saturitas panis & ocium, istam quoq; posset abolere solicitudiné,
voluit illum non sine laboribus & sudore vultus sui vesci pane suo, quinetiam fortiter laboran-
tem nonnunquam sterilibus annis magna ex parte priuari fructu suo. Hoc non inutile homini
esse, adeò verum est, vt gentilium quoq; poeta eximius dicat: Pater ipse colendi Haud facilem
esse viam voluit, primusque per artem Mouit agros, curis acuens mortalia corda, Nec torpere
Virg. lib. 1. Geor. graui passus sua regna veterno. Inutile testatus est esse regno patris, quem Iouem esse dicebat, tor
porem vel otium, quamuis vtpote gentilis prætereat, quòd ex ocio nascitur peccatum. Qui ta-
men gloriabundus, alio loco, & cuiusdam infantuli adulatorijs vacans blanditijs, pro magna
Virg. in Bucoli. Æglo. 4. felicitate spontaneas diuitias sic inter cætera promittit: Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultusq; rubens pendebit sentibus vua, Et duræ quercus sudabunt roscida mella, & reliqua.
Sed non mirum de hoc nullius bonę professionis homine ethnico, cum & pleriq; nominis Chri-
stiani professores fuerunt, qui non ignorantes saturitatem panis & ocium peccatum fuisse Sodo-
Ezech. 16. morum, mille annos Christo rege futuros esse prędicauerunt, dicentes: tunc nobis centupla om-
nium rerum, quas dimisimus carnaliter esse reddenda: non recogitantes, quòd si in cæteris dig-
Matt. 19. na sit retributio, in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnam pro domino dimiserit, centum re-
cipiat in futuro.

Quòd non iræ, sed miserantis fuerit gratiæ, quòd deus mortalem voluit esse hominem. CAP. XXV.

IGitur non iratæ iustitiæ, sed miserantis est gratiæ, quòd vitiatum hominem deus mortalem
Matt. 25. esse, & interim dum viuit in laboribus pane suo vesci voluit, vt videlicet antequam veniat di-
es iudicij, quo cum antiquo peccatore diabolo damnandi sunt omnes iniqui, resipiscant aliqui
laboribus & doloribus, tandemq́; ipsa morte eruditi, quatenus vel sola vexatio det intellectum
Esaiæ 28. auditui. Quod gentilium quoq; quidam philosophus Plotinus sentiens, & rationabiliter vtilem
esse arbitratus hominibus mortalitatem: Tunc pater (inquit) misericors mortalia illis condebat
corpora. Adeò hoc expedire persensit, vt deum in eo misericordem assereret, quòd homines
mortales esse voluit. Porrò, illorum qui nec tantis paternæ disciplinæ verberibus afflicti resipi-
scunt, damnatio iusta est, quia culpa inexcusabilis est. Quid enim vltra faciat deus, vt eos à ma-
lis coerceat? Super quo (inquit) percutiam vos vltra, addentes præuaricationem? Et subinde ter-
Esaiæ 1. ra vestra deserta, & ciuitates vestræ succensæ igni. Regionem vestram coram vobis alieni deuo-
rant, & desolabitur sicut in vastitate hostili, &c. Hęc cum per prophetam dicit, profectò illud pa-
tenter innuit, quod & vniuersum genus humanum & ipsa tandem morte percusserit, vt non si-
cut immortalis diabolus, adderent præuaricationem, sed potius ab antiquæ præuaricationis su-
perbia, per humilitatem pœnitentiæ refugerent. Ad hoc valet & illud, quòd eiusdem mortis di-
em vel horam homini incognitam esse voluit, vt dum nescitur quando sit, quæ sine dubio futu-
ra est, semper sollicitum reddat, semperq; suspectum superbire non sinat, Dixit enim indefinitè,
donec reuertaris in terram de qua sumptus es, & non dixit vsq; ad tot annos vel tot dies, quibus
transactis statim reuerteris in terram de qua sumptus es. Ita ergo viuere hominem voluit, quasi
Psal. 49. altera die iudicandum, & rationem de proprijs factis redditurum. Et vide, quàm terribiliter ho-
minem, qui existimauit iniquè, quòd esset deo similis, arguat, & statuat eum contra faciem suam,
dicendo: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Huius sententiæ percussionem adeò natura
sentit, vt hominibus antiquitus in summa afflictione pro maximo doloris instrumento capita ci-
nere aspergere solenne fuerit. Verùm hæc propriæ conditionis recordatio, tunc vtiliter se ape-
Ionæ 3. 2. Re. 13. rit, cum ex sapienti humilitate procedit, iuxta exemplum patris Abrahæ, dicentis: Loquar ad
Gene. 18. dominum meum cum sim puluis & cinis. Cum enim hoc humiliter nos recordamur, misericor-
Psal. 102. diter & ipse recordatur, sicut scriptum est: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est do-
minus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, & recordatus est quoniam
puluis sumus. Sequitur.

De eo quòd vocauit Adam nomen vxoris suæ Euam. CAP. XXVI.

ET vocauit Adam nomen vxoris suæ Euam, eo quòd mater esset cunctorum viuentium.)
Mira narrantis digressio. Necdum sententia terminata est tantæ calamitatis, vt vacet hinc di-
uertere ad dicendum nobis, quo nomine reus iam conuictus & pendens sub iudicis manu, suam
vxorem nuncupauit. Narrauerat dixisse deum, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec
reuertaris

reuertaris in terram, de qua ſumptus es: quia puluis es & in puluerem reuerteris, moxq́; dicturus erat deus: ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. Quis hic locus erat, vt insereret, quia appellauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam? An fortè non digreſsio, ſed ſic ſe habet ordo rerum, ſicut ipſa narratio? Si ita eſt, imo quia ita eſt, nec enim negligenter, ſed maximè prudēter hic interpres dei narrationem ſuam proſecutus eſſe credendus eſt, mira peccatoris ſimul & contēptoris ſurditas, & ſuperbæ mentis eius duritia breuiter deprompta eſt. Quid enim inſanius, quā in tali articulo Euam dicere eam, quæ non habet vitam? Eua nanq; transfertur in vitam. Dixerat autem deus, in quocunque die comederis ex eo, morte morieris. Et illa comederat, ac viro ſuo dederat, & dando occiderat, & nunc in præſentiarum dicebat, quia puluis es & in puluerem reuerteris, & ſic vtraque morte corporis ſcilicet & animæ iam mortuus & adhuc moriturus erat, tam ipſe quàm vxor ſua. Quid ergo inſanius, quàm in illo talis cauſæ iudicio illam nuncupare Euam, id eſt, vitam, quæ nec ſaltem habebat vitam, dicere matrem cunctorum viuentium eam, quæ potius mater eſt cunctorum morientium? Omnes enim in peccato eius moriuntur, & nemo filiorum eius viuit, niſi qui per vnum hominem Chriſtum viuificantur. Et quidem ſi hoc aliàs dixiſſet, verbi gratia, ſuperius vbi dixit: hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt, ſi (inquam) tunc dixiſſet, hæc vocabitur Eua, quia mater cunctorum viuentium eſt, nullam nobis admirationem feciſſet, quia videlicet & ſecundum ſenſum eius cunctorum viuentium, id eſt, hanc infelicem vitam ingredientium mater eſt. Nunc autem in eo mirabile eſt, quòd vbi mortis corporeæ ſententia ferebatur, iam ſpirituali morte mortuus, illic vxorem ſuam Euam, id eſt, vitam, appellauit. Similiter & hoc notandum, quòd nuſquam ſacra ſcriptura nomen illud, quod eſt Eua, commemorat, niſi hoc loco, & paulò infra, cum dicitur, cognouit Adam Euam vxorem ſuam. Ibi ſicut & hic, ſi ritè perſpicis, miranda cordis impœnitentis duritia eſt, mira quoq; carnis innuitur ſuperbia, gloriantis adhuc in ipſa pœna ſua de poſteritate futura. Hoc inter nominis vtriuſq; poſitionem, quæ ſunt, ſcilicet Adam & Eua, diſtare manifeſtum eſt, quia nomen hoc quod eſt Eua, præſumptor homo ſuperbia æſtimatione adinuenit: illud autem, ſcilicet Adam, dominus deus vtriq; ſexui poſuit, ſicut poſt modum ſcriptum eſt, maſculum & fœminam fecit eos, & vocauit nomen eorum Adam in die quo conditi ſunt. Igitur quòd cum dixiſſet deus, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, continuò ſubiunctum eſt, & vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam, eo quod mater eſſet cunctorum viuentium, idem eſt ac ſi diceretur. Sicut ſuperius dicente deo, in quocunq; die comederis ex eo, morte morieris, non credidit, ſed comedit, quia mulierem, quæ prior comederat, non ſtatim corporaliter mortuam eſſe vidit: ſic & nunc dicenti, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es & in puluerem reuerteris, adeò non credidit, vt econtrario vocaret nomen vxoris ſuæ Euam, id eſt, vitam, eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium. Differentia nominum Adam & Euæ. Gene. 5.

De tunicis pelliceis, quas fecit illis deus. CAP. XXVII.

FEcit quoq; dominus deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciēs bonum & malū.) Et hoc leuiter dictum, ac penè riſui proximū videtur, quòd dominus deus tunicas pelliceas fecerit Adæ & vxori eius. Nec enim eiuſdē dignitatis eſt, detractis mortuis animātibus pelliculas cōſuere, & tunicas facere, cuius ſunt ea quæ hactenus de domino deo dicta ſunt, verbi gratia, cęlū ſicut pellem extēdere, terrā fundare, ſolē, lunam, & ſtellas in firmamento ponere, poſtremò ipſorū animantium, quorū pelliculæ ſunt, naturas condere. Vndè & nonnulli hoc opificiū deo aſſcribere in tantū refugerunt, vt dicerent, tunc primū corpora illis facta eſſe, & idcirco pro corporibus, tunicas pelliceas eſſe dictas, quia ſicut nūc tunicis veſtiuntur corpora, ſic tunc deus propter peccatum corporibus veſtierit animas. Sed hic error verius omni irriſione dignus, iamdudū exploſus eſt. Melius ſapere oportet terrena corpora quaſdam quidem eſſe animarū tunicas, veruntamen ipſa prius eſſe facta quam animas. Sic enim ſupra ſcriptum eſt, quia prius formauit dominus deus hominem de limo terrę, & deinde inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Quid ergo inquis? Nunquid dominus deus ſutor aut pellifex erat, & impenſa artis opera tunicas fecit pelliceas? Fecit vtiq; tunicas pelliceas, quia ſic pręſens teſtatur ſcriptura, non tamē & cogit nos confiteri, quòd eo modo quē rideant, ſed eo modo quem flere debeant omnes tunicati, fecerit illas. Fecit enim id faciendi neceſsitatem illis impoſuit. Talia quippe tam q; miſera propter peccatum corpora eſſe voluit, quæ ſine tunicis pelliceis durare nō poſsint. Et notandum, quòd non qualeſcunq; tunicas, ſed tunicas fecit illis pelliceas. Hoc optimè dictum eſt. Nec enim ſolummodo ob libidinem turpia vel pudenda, ſed etiam ad patientiam frigoris infirma ſunt nuda ſexus vtriuſq; corpora. Benè ergo non tantum tunicas, ſed tunicas pelliceas illis feciſſe dicitur dominus deus, quia iuſtè talia voluit illorum eſſe corpora, quæ non ſolum tegi propter turpitudinem, ſed etiam calefieri opus eſſet propter infirmitatem. Habes itaq; duo miſeriæ ſolatia cum labore & indigentia homini propoſita, victum ſcilicet & veſtitū. Victū, vbi paulo antè dixit, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo: veſtitum, vbi nunc dictum eſt, fecit quoq; dominus deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Pſal. 103. Origenis error.

 De eo quod dictum est, ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. CAP. XXVIII.

ITa demum iam spiritualiter homine mortuo, & corporaliter morituro, victus quoq; pariter & vestitus indigente effecto, idem dominus deus exclamat: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Ecce (quod est ostẽdentis aduerbiũ) cum dicit dominus deus, magnum in præsenti fragorem incutit cunctis aures audiendi habentibus. Quid enim ostendit? Adam, inquit, quasi vnus ex nobis factus est. In Adam (quod interpretatur terrenus) virum simul & mulierem intellige, quia viri pariter & mulieris commune nomen est, sicut iam dictum est. Quid est, quasi vnus ex nobis factus est? Quasi deus factus est. Eadem enim trinitas hic loquitur, quę & superius locuta est pluraliter ad semetipsam, dicendo: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Eadem, inquam, trinitas hic ostendit, qualis Adam vitio suo factus sit, quæ supra proposuerat, qualem illum facere voluerit. Dicit ergo, quasi vnus ex nobis. Nempe ex tribus personis trinitatis, vnus est pater, vnus est filius, vnus est spiritus sanctus. Et hi tres vnum quidẽ sunt, sed non vnus. Alius enim est pater, alius filius, alius spiritus sanctus. Adam ergo (inquit dominus deus) quasi vnus ex nobis factus est, vt iam non simus nos trinitas, sed quaternitas, quanquam non cum deo deus, sed contra deum affectauerit esse deus. Grauissima hæc more domini dei & acerba nimis ironia est: Quis enim vel qualis Adam? Adã in anima iam mortuus, & corpore quoq; in breui moriturus, indigens victu & necessario coopertus atque cooperiendus vestitu. Sed enim quilibet ex nobis, siue pater, siue filius, siue spiritus sanctus, neq; mortuus est, neq; morietur, neque propter famem victu, neque propter turpitudinem aut frigus indiget vestitu. Ergo non verè, sed ironicè dictum aut dicẽdum est, quia hic talis quasi vnus ex nobis factus est. Et cur tali ironia irridendus est? Videlicet quia stultè & superbe fallacissimo diabolo credidit, dicenti, & eritis sicut dij. Ecce quomodo sicut deus vel quasi vnus ex nobis factus est, quomodo sciens bonum & malum factus est. Non quomodo ipse sperauit, sed sic factum est istud, quomodo deceptor voluit. Non sic scit bonum & malum, quomodo omnia prospiciens deus, sed iam expertus bonũ, sic nunc experitur & malum, quomodo non deus. Hoc modo quasi affirmatiua enunciatione dictum, grauitate dicentis adiuuante, multò acerbius denegatum est, quàm si negatiua dictione exclamasset, sic dicendo: Ecce Adam nequaquam vt sibi promissum fuerat, quasi vnus ex nobis factus est. Et quidem ille non solum nequaquam sicut deus, sed pene factus erat sicut diabolus, sed accelerauit & præuenit miserator dominus deus, ne deo mortuus, sic immortalis permaneret homo, sicut diabolus.

Sup. 20. cap. 26.

De eo quod dictum est, videte, ne fortè mittat manum suam & sumat etiam de ligno vitæ. CAPVT XXIX.

NVnc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, emisit eum dominus deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumptus est.) Ecliptica, id est, defectiua locutione pro re & tempore scriptor in persona dei visus est, quem locutionis modum cum grauitas adiuuat pronunciantis, hoc ipsum in quo deficere videtur, valentius exprimit. Vbi enim dixit, nũc ergo ne fortè mittat manum suam & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, deficit quidem sermo, sed grauiter deficit, & subaudiri promptum est, emittamus eum de paradiso voluptatis. Sequitur enim scriptor in sua persona, vbi dominus deus deficit sermone, & continuò dicit. Emisit eum dominus deus de paradiso voluptatis. Ergo, inquit, quia quasi vnus ex nobis factus est, imò quia similitudinis nostrę gratia priuatus est, quia comedit & mortuus est, & exinde aperti sunt oculi eius, & cognouit quod nudus esset, iam nunc illum de hoc paradiso voluptatis emitti opus est, & illi expedit quia talis factus est, quem iam saturitas & otium non iuuet. Vt quid hoc tantopere agendum est? Videlicet ne fortè mittat manũ suam & sumat etiã de ligno vitæ, & comedat, & hoc facto talis, tam miser factus Adam, viuat in æternum. Quid enim si cum talis factus sit, viuat in æternum? Vtique nil nisi malum æternum, Iam enim miser factus, si æternus quoque sit, quid nisi miseriam æternam habebit? Parcamus illi, ne hoc modo malè sit quasi vnus ex nobis, ne sicut quisque nostrum æternus est: æternus enim pater, æternus filius, ęternus spiritus sanctus, sic & ille ęternus sit, & ob hoc veracem se esse, rideat oculus nequam diaboli, qui dei similitudinem illi repromisit. Etenim malum quidem illi est temporalem esse, sed pessimum esset æternum esse. Mala nimis & falsa est hęc similitudo dei. Multò melius illi est, esse omnino dissimilẽ dei. Quomodo? Videlicet vt quia miser est, sit etiã temporalis. Hoc est esse omnino dissimilem dei, Deus enim & æternus est, & felix, & est eius æterna fœlicitas, felix æternitas. Horum alterum, id est felicitatem perdidit diabolus, æternitatẽ verò non amisit, & est eius æterna infœlicitas, infelix ęternitas. Parcamus, inquam, homini, & quia fœlicitatem perdidit, æternitatem quoque præripiamus infœlici, vt in neutro sit quasi vnus ex nobis. Vobis est æterna felicitas, felix æternitas, sit illi temporalis miseria, vel misera temporalitas, vt tunc illi cõmodius reformetur æternitas, cum fuerit recuperata felicitas. In magna ergo ira magnæ misericordiæ dominus deus recordatus est, in hoc ipso, quòd lignũ vitæ non

Sermo ecclipticus.

non concessit misero homini,quippe quem voluit sic esse similem sibi,vt esset vtrobiq; dissimilis diabolo,id est,ne viueret homo æquè vt diabolus,vsq; ad vltimum iudicium,& æquè vt ille absque temporali morte transiret ad æternum incendium.De hoc iam superius diximus,vbi secundum eandem misericordiam dicit,quia puluis es,& in puluerem reuerteris.

Item de eodem ligno vitæ,& quod Adam nesciuerit esse lignum vitæ. CAP. XXX.

NVnc illud notandum,quòd non dixerit solùm,ne mittat manum suam,sed ne fortè, inquit, mittat manum suam. Planè per hoc liquet, quòd non sic fuerit illud lignum vitæ, lignum vt est herba aliqua sanitatis medicamentum.Siquidem medicinalis herba fortè sumpta,non perpetuam confert sanitatē,sed studio prouisa seruatur contra fortè redituram infirmitatē. De hoc autem ligno dicit,ne fortè comedat,& viuat in æternum. Ergo nequaquā(vt nonnulli arbitrantur)frequentandum erat necessariò lignum,tanquam perpetuandæ vitę transitiuū medicamentum,sed semel hoc sumpto viueret corpus in æternū. Nihilominus & per hoc intelligitur,quòd hactenus Adam nescierit lignum illud,lignum esse vitę,dum dicitur,ne fortè.Ille nanq; fortè fecisse quid,vel inuenisse dicitur,qui in cōscientia nō habuit, esse in loco vel in re hoc ipsum quod consequitur:veluti qui terram vertit,serere volēs, nec aliud intendens & thesaurū inuenit.Dixit autem deus,ne fortè mittat manum suam, tamen certus quòd non scienter mitteret, licet quasi dubitans aut sollicitus velut homo,ne casu id eueniret. Igitur nec Adam cognouit, nec ipse serpens diabolus sciuit,quòd etiam lignum vitę plantasset dominus deus in medio paradisi.Si enim vel ille scisset,nunquam cōsilium suæ malignitatis ita dimidiasset, sed sicut illud lignum temerare persuasit,vt miseros faceret,sic & istud præripere suasisset, vt æternaliter miseros, vel miserè æternos efficeret.Nec verò sit mirandum tanquam incredibile,quod inanimatum & insensibile lignum viuacitatis æternæ,fructum potuerit afferre. Nunquid enim non & in hoc paupertatis nostræ exilio,multa nascuntur,quæ naturali virtute mortalitatis nostræ naturam in statum meliusculum per mutare comprobantur?Nonne circa ea maximè, quæ in terra radicantur,medicina quæ non est nisi à deo,versatur?Vt de cæteris taceam,nonne mandragorarum potenti auxilio sterilis vterus Rachelis adeò melioratus est,vt conciperet & pareret,primumq; Ioseph,& secundum Beniamin,licet cum periculo mortis enixa est?Sed & vsque hodie medici pro commendatione artis non fabulosum,sed verum illud fuisse contendunt, quod in libris gentilium legitur, Aesculapium medicaminibus herbarum suscitasse mortuum,& ob hoc illum esse fulminatum,videlicet ne assuescerent homines artem,per quam effugerent vtile sibi mortis edictum. Cur igitur incredibile videatur cuiquam,in illo paradiso voluptatis (quod plantauit dominus deus)materiale lignum vitæ esse potuisse,quod virtute sua manducantem hominem defenderet à corporali morte,donec emeritus post obedientiam, plenus iucunditate cum beatis angelis frueretur diuinæ maiestatis visione(Sed iam cœptum prosequamur ordinem. Gene.30.

Quòd de salute Adæ à multis dubitetur,& quòd emissus à paradiso,in Ebron sepultus est. CAP. XXXI.

EMisit, inquit, eum dominus deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram,de qua sumptus est Eiecitq; Adam.)Repetitio,sententiæ confirmatio est.Nam quod dictum fuerat hoc modo,emisit eum dominus deus,hoc repetitum est.dicendo.Eiecitq; Adam.De quo vtrum aliquando per Christum misericordiam consecutus sit, per quem saluati & liberati sumus,hodieq; nonnulli dissertant,pro eo quia videlicet nusquam canonica scriptura testatur, illum egisse pœnitentiam.In eo duntaxat qui inscribitur liber Sapientiæ, de illo sic scriptum est. Hæc(subauditur sapientia)illum,qui primus formatus est à deo,pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit,eduxit illum à delicto suo,& dedit illi virtutem continendi omnia.Verùm hæc scriptura neq; de canone est, neq; de canonica scriptura sumpta est sententia hæc, quomodo cætera quæ de patribus in eodem libro cum laude sapientiæ commemorantur: Verbi gratia,hæc venditum iustum,subaudis,Ioseph non dereliquit,& reliqua. Quod ergo illic dictum est,eduxit illum à delicto suo,& dedit illi virtutem continendi omnia,maiore libertate paruipenditur,quàm suscipitur,quia quando vel vbi peccatum suum agnouerit, aut pœnitentiæ satisfactionem attulerit, non ostenditur.Amplius autem,quod dictum est & dedit illi virtutem continendi omnia, nullū certum sensum præsentat, quia profectò præter vnicum hominem Iesum Christum, nullus est homo habens virtutem continendi omnia Itaq;,quia de illo vetere Adam nihil vsquam boni operis inuenitur,& nouus Adam illi est oppositus. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur,saluatio eius & à multis liberè negatur,& à nullo satis firmiter defenditur.Ne quis tamen temerè definiat,cōstat & hoc (vt ecclesiastica refert historia) ab Encraticis hæreticis inuentum esse, quibus Tatianus auctor extitit. Sanè licet in Adam vir simul & mulier intelligantur, & vterque sit eiectus vel emissus, tamen quod dictum est, vt operaretur terram de qua sumptus est,melius de solo viro accipitur, qui de terra sumptus est, nam mulier de carne vel ossibus viri sumpta est. Vndè & ipsa natura docet, decere virum vt operaretur

Repetitio. Sap.10. 1.Cor.15. Eccle. histo.lib.4. cap.29.

CAP. IIII. terram, nã mulieri magis congruit, vt erga corpus viri in quolibet opificio seruiliter occupetur. Proinde cum dicitur, vt operaretur terram de qua sumptus est: commode subauditur, & mulier operaretur circa cultum viri, de qua sumpta est. Vbi autem vel in qua parte terrarum hic infelix operarius habitauerit, non legimus: nisi quòd eum sepultum esse in Hebron ciuitate, XIIII. milibus ab Hierosolymis distante, sacra scriptura testatur. Sic enim in libro Iosue scriptũ est: Nomen Hebron antea vocabatur Cariatharbe. Adam autem maximus ibi inter Euachin situs est, &c. Porrò, Cariatharbe interpretatur ciuitas quatuor, sic dicta, pro eo quòd tres patriarchæ, Abraham, Isaac, & Iacob, & ante hos Adam maximus ibi siti sint. Sequitur.

Iosue 14.

Quis sit ille gladius collocatus ante paradisum voluptatis flammeus atq; versatilis. CAPVT XXXII.

ET collocauit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium atq; versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.) Et hic ira grandis, necessariæ nobis misericordiæ societatem non relinquit. Iræ nanque iusti dei est, quòd ante paradisum flammeum gladium collocauit: misericordiæ verò, quòd eundem gladium versatilem esse voluit. Gladius versatilis sententia est diuini iudicij, quæ talis est vt possit versari, id est, non semper eadem districtione claudat hominibus aditum paradisi. Flammeus autem esse dicitur, quia reuera iudicium domini iudiciũ flammæ ignis est, iuxta Apostolum, dantis vindictam his qui malè egerunt. Porro Cherubin nomen est angelicarum fortitudinum. Hæc ante paradisum esse posita ad custodiendum ligni vitæ aditum, cum legimus, miramur: cum tamen publica fide teneamus, & confiteamur, quòd per ignem transituri, & non nisi per angelorum ministerium examinati, paradisum intraturi simus. Terribile valde est, quod ex hoc loco cum cæteris scripturarũ locis collato concipitur, verbi gratia, cum eo quod dicit Apostolus: Si quis autem superædificat super fundamẽtum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Quid enim ex huiusmodi dictis colligimus, nisi ad hoc flammeum gladium atq; versatilem ante paradisum esse collocatum, vt quicunque deinceps admittendi sunt, illuc transeant per examinatorium ignem? Tanquã diceret: Quia multiplicandi erant conceptus Euæ, & futura erat confusa, vel permixta multitudo bonorum & malorum, nullos autem dominus deus admittere volebat, nisi quos ipse nosceet ex nomine, & sic discussos vt dicere possint, Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum, &c. Idcirco collocauit ante paradisum Cherubin & flammeum gladium atq; versatilem. Et rectè angeli, qui in huiusmodi præsunt, Cherubin, id est, plenitudo scientiæ vocantur. Ipsi nanq; iudicandi plenam habent scientiam. Sciunt enim quid in libro cuiusq; nostrũ sit scriptum, id est, benè habent memoriæ traditum, quid boni aut mali gesserit quisq; nostrum. Quotidie singulariter legunt, & in nouissimo vniuersaliter recitaturi sunt libros illos, de quibus in Daniele scriptum est: Iudicium sedit & libri aperti sunt. Rectè itaq; Cherubin non tam ad laudem ipsorum, quàm ad terrorem nostrum dicti sunt, quia nostra illis occulta publicanda sunt. Sciendum autem, quòd tam animabus quam corporibus ignis ille molestissimus est, & inaccessibilis cunctis mortalibus. Mortuis autem, id est, mortuorum fidelium animabus à tempore dominicæ passionis exuperabilis est, & corporibus quoque illorum in resurrectione erit peruius. Porrò ante eandem domini nostri passionem, nulli omnino filiorum Adam peruius fuit, donec fusus de corpore eius sanguis cum aqua ignem illum exuperauit, non quòd substantiam eiusdem ignis extinxerunt: sed quia illis, qui eum expectauerant, hanc virtutem contulit, vt eis ille nocere non posset ignis. Secutus est confestim latro ille venerabilis, quem confessum in cruce, continuò muneràt fides sanguinis Christi, contra illum ignem, ne obsisteret illi. Consequimur & nos omnes, fundamentum quod est Christus habentes, alij aurum vel argentum, alij lapides preciosos, alij ligna, fœnum, stipulam, id est, diuersorum quinque ponderum vel modiorum peccata portantes. Et sicut horum alia alijs facilius vel difficilius igni consumuntur, ita quique nostrum pro diuersitate peccatorum, alij citius, alij tardius purgati, paradisi fœlicitatem ingredientur. Hic ignis non solum hoc loco, sed & plerisq; scripturæ locis gladius dicitur, vt illic: In igne enim domini deuorabitur omnis terra, & in gladio eius omnis caro. Igitur dum dicit scriptor iste diuinus. Et collocauit ante paradisum Cherubin, & flammeum gladium atq; versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ, breuius quidem ac secretius rem attigit, scilicet iudiciũ ignis, per quod transituri sumus, quàm in plerisq; scripturæ locis inuenitur, sed diligenter intuentibus, terribilius enunciauit difficultatem regressionis, qua filij benedictionis in hoc exilio generati, per gratiam dei illuc reuocantur.

2. Thess. 1.
1. Cor. 3.
Purgatorij ignis assertio.
Psal. 65.
Dan. 7.
Luc. 23.

Cur non solum flammeum gladium, sed & Cherubin deus collocasse dicitur. CAP. XXXIII.

Minus

MInus quam ea quæ dicta sunt, videtur sonare illud quod in fine positum est, ad custodiendam viam ligni vitæ, Hoc idem namque constat dici potuisse, si non esset arcendus quisque ab illo ligno vitę, nisi quamdiu viueret in isto corpore propter causas superius iam dictas: ad hoc profecto sufficeret flammeus gladius, nec opus esset vt Cherubin quoq; ante paradisum collocarentur. Ille quippe ignis cunctis viuentibus est inaccessibilis, & ante afflatus eius est intolerabilis, quam possit vllatenus sciri vbinam paradisus sit. Sic enim ab hominibus compertum est, qui Nilum contra sequentes, vt caput eius inuenirent, potuerunt bibere calentem, & non potuerunt ad eius peruenire originem. Sic enim Romanus auctor dicit: Illos rubicunda perusti Zona poli tenuit, Nilum videre calentem. Non pertinet hic ad nos, quid tales homines de quinque Zonis cœli dicant, quia de scripturis veritatis non habent fundamentum, cum sint opiniones vel coniecturæ secularium, sed hoc cum illorum confessione, certum comprobamus, quòd propter intolerabilem ignis vaporem nemo mortalium potuit vnquam Nili fluminis consequi fontem, cuius constat secundū hanc scripturam ex paradiso manare originem. Ergo (sicut iam dictum est) etiam si non Cherubin ante paradisum collocarentur, suffecisset ad abigendos homines flāmeus gladius. Quòd si obijcitur ad hæc, Enoch & Heliam adhuc viuentes in paradisum esse translatos. Dicimus potuisse quidem dominū deum transferre illos illæsos per ignem iam dictū, quippe qui transferendo Heliam per currum leuauit igneum, verum hoc nusquam scriptura dat intelligi, quod illos tulerit in ipsum paradisum, vbi comederent de ligno vitæ, & viuerent in æternum, sed ita sublati sunt, vt in secreta quadam regione terræ ducerentur, vbi in magna carnis & spiritus quiete viuerent, quousq; ad finem mundi redeant & mortis debitum soluant. Igitur non solam repulsam hominum, quod solum litera videtur sonare, dicendo ad custodiendum viam ligni vitæ, sed iudicia quoq; de admittendis & nō admittendis, rationabili discretione facienda, significat ipsum nomen custodiæ, ob quam non solus flammeus gladius, sed Cherubin quoque dicitur excubare. Verùm de hoc iam superius dictū est. Aliqui doctorū ita distinguunt, vt flammeum gladium, id est, murum igneum in circuitu paradisi propter homines, angelorum verò custodiam propter malignos spiritus positam esse intelligant. His ita duntaxat assentimur, vt spiritibus quoq; malignis ignem corporeum pœnalem esse non negemus. Ignis nanq; ęternus iuxta euangelicam veritatem paratus eit diabolo & angelis eius. Sanctis autem angelis nō nocet ignis, quippe quos impassibiles iustitia fecit, sed nec animabus iustis, quas (vt supra dictum est) mundauit & muniuit fides sanguinis iusti dei & hominis Iesu Christi.

Luc. I. rō. Phars.

4. Reg. 2.

Quibus angelis pœnalis est ignis. Matt. 25.

De duabus exinde succedentibus hominum generationibus, & cur generatio Cain non nisi vsq; ad Lamech texatur, qui à Cain sextus, ab Adam verò fuit septimus. CAP. XXXIIII.

HActenus altum sanctæ huius scripturæ verticem rependo potius, quàm gradiendo transegimus, & deinceps lucidi atq; amœni campi fessis sese aperiunt pedibus & ingerūt obtutibus. Hactenus inquam vt possibile fuit, diximus qualiter deus pater, per verbum suum, quod est eius filius, & propter bonitatem suam, quæ est sanctus septiformis spiritus, sed diebus omnia condidit, & septimo die requieuit: Hominis quoq; quem in paradiso posuit, peccatum qualiter iudiciali sententia percussit, eumq; de paradiso eiecit. Deinceps illud dicendum erit, qualiter vel quo ordine, verbum ipsum, per quod omnia facta sunt, eidem eiecto atque captiuo homini paulatim innotuit per totidem ætates mundi, adeò creaturæ suæ appropinquans, vt carnem de carne nostra assumeret, quam & pro salute mundi deo patri suo, verum in sacrificium obtulit, quo facto, & ipse in requiem suam introiuit, & liberatum hominem secum requiescere fecit. Verùm antequam tantæ huius dignationis speculationem ingrediamur, pauca de duabus generationibus notissimis dicenda sunt, quarum ex altera filij huius seculi, ex altera filij dei, per iam dictum vni cum filium dei saluandi, magis fidei quàm carnis successionibus supputantur. Generationum istarum, sicut opera contraria sunt, & semper sibi inuicem aduersantur, sic originales vel principales causæ ex aduerso prodierunt. Nam generationis electorum causa ex gratia dei est, dicentis: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & cætera. Generationis autem reproborum ex ira eiusdem dicentis ad mulierem: Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Quæ prior iussa est nasci, ipsa præpediente fluxu peccatorum, tardius creuit. Primo enim sic scriptum est: (Adam verò cognouit Euam vxorem suam. Quæ concepit & peperit Cain dicens: Possedi hominem per deum. Rursumque peperit fratrem eius Abel.) Ille primus in generatione iniquorum, iste primus computatur in generatione iustorum. At ille tanto cum tripudio matris exceptus, vt iuraret sibimet in admiratione gaudij sui dicens, possedi hominem per deum, & ob hoc vocaret nomē eius Cain Cain quippe interpretatur possessio. Ille, inquam, primum humanę generationis miraculum, & falsa felicitas, vanūq; gaudium infœlicium, occidit fratrem suum Abel, quod interpretatur luctus. Et hoc illi nomen congruit, non solum quia primi luctus causa fuit parentibus. verumetiam quia primus illorum est, de quibus dictum est, beati qui lugēt, quoniam ipsi con-

Epilogus

Gene. 1.

Gen. 3. Cap. IIII. Cain.

Abel.

Matt. 5.

CAP. IIII. ipsi consolabuntur. Interea iam generare valente Cain, & generatione peccatorum pullulante, nec vnus computatur surculus, de quo bonæ generationis speraretur fructus, donec inter multiplices conceptus, inter multos filios & filias vnus nasceretur, qui & vocaretur Seth, id est positio, eo quòd pro Abel positus esset, vt electæ generationis principiũ existeret. Sic enim inferius scriptum est: Cognouit quoq; Adam adhuc vxorem suam dicens: Posuit mihi deus semẽ aliud pro Abel, quem occidit Cain. Huius enim nomen (vt iam dictum est) vocauerunt Seth: Ab hoc nonus, ab Adam verò decimus. Noe nascitur patre Lamech, dicente prophetico spiritu: Iste consolabitur & requiescere faciet nos, ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit deus. Ob hoc vocauit eum Noe quod interpretatur requies. Econtra à Cain sextus, ab Adam verò septimus Lamech nascitur, non quòd plures ex illo látere non fuerint generationes, sed quia non eatenus attinuit ad rem illarum, vsq; ad diluuium téxere successiones, scriptore illud intendente, quota generatione occisus fuerit Cain, qui occidit Abel. Fuisse nanq; & alias generationes post Lamech, ante diluuium, ex ipsa litera manifestum est, Lamech, inquit, accepit vxores duas, nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitq; Ada Iahel, qui fuit pater habitantium in tentorijs, atque pastorum, & nomen fratris eius Tubal, ipse pater fuit canentium cythara & organo, & cætera. Sciendum quippe est, occiso Abel tardius propagari cœpisse generationem hanc, in qua decimus inuenitur Noe. Siquidem Seth centesimo tricesimo anno Adæ natus est. Vixit Adam (inquit scriptura) centum triginta annis, & genuit filium ad similitudinem & imaginem suam vocauitq; nomen eius Seth. Quomodo ergo per Seth vsq; ad diluuium plures, per Cain verò pauciores haberentur generationes? Sed (vt iam dictum est) illud scriptor in illa generatione quę anterius cœpit intendit, vt illum designaret, à quo occisus est Cain, & idcirco sequentes generationes negligentius prætereundo reticuit. Noe tandem ex illa massa, quæ in diluuio perierat residuus, & fide sua iustus appellatus, genuit Sem, Cham, & Iaphet, de quibus rursus impletus est orbis, & boni ac mali generati sunt. De Sem primogenito Noe decimo loco natus est Abraham secundum hebraicam veritatem. Nam quòd apud Lucam euangelistam vndecimus inuenitur, ex vulgata septuaginta interpretum editione est, apud quos inter Assaxat & Eber ponitur Cainan, quod nomen in hebraico non habetur. Itaq; secundum hebraicam veritatem à primogenito Noe Sem decimus Abraham nascitur, cuius cum semine pepigit fœdus dominus deus eius, vt esset deus vniuersis gentibus dimissis, vt vias suas ingrederentur, re ipsa nimium esse veracem dei sententiam contestante, qua dixit mulieri seductę à diabolo, multiplicabo ęrumnas tuas & conceptus tuos.

Margin: Seth — Gene.5. — Gene.5. — Luc.3.

Item de coniunctione vtriusq; generationis, quòd nec in illa propositum dei perire potuerit. CAP. XXXV.

QVis inter hæc æstimare sufficiat constantiam propositi dei in eos, quos præsciuit & prędestinauit, quos iam proposuerat vocare sanctos, cum diceret primis duobus, masculo & fœminæ, quos creauerat, crescite & multiplicamini? Quomodo? nisi per multam virtutem benedictionis & bonæ voluntatis eius, in tanta multiplicitate aduersæ generationis, tam ante quàm post diluuium, vigere vel superesse vsquam potuit genus electorum? Vicit dei bonitas iniquitatem nostram, & ad hunc Abraham locutus repromisit ei, quòd benedicerentur omnes gentes in semine eius, quod est Christus. Et credidit, inquit scriptura, Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Veruntamen nec in illo carnis eius per Saram vnico semine scilicet Isaac simplex electorũ generatio fuit aut pura, sed cũ duos ille generasset, alter ad Cain, alter pertinuit ad Abel. Iacob enim (inquit dominus) dilexi, Esau autem odio habui. Proficiente deinceps fidelis Abrahæ progenie, magis ac magis in illa quoq; gente conceptus mulieris multiplicati sunt, & talis secundum carnem propagatus est Israel, cui deus meritò per prophetã diceret: Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethea. Interea ventum est ad Dauid, & huic aliquid plus dictum est de illo semine supernæ benedictionis. Nam cum ad Abraham Christus homo tantum designatus fuisset per repromissionem, qua dictum est, in semine tuo benedicentur omnes gentes, iurãte domino Dauid veritatem, & dicente ad eundem regem & prophetam. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, Iam rex Christus designatus est. Deinde in trãsmigratione Babylonis, destructo templo vetere, nouum reædificari conceditur, in typum noui sacerdotij, quod vetere sacerdotio decedente successurum erat, & ostenditur Zachariæ prophetæ Iesus sacerdos magnus indutus sordidis vestibus, quibus nostra peccata figurantur, quæ super se suscepit pontifex magnus Iesus Christus, & auferuntur ab ea sordida mortalitatis nostræ vestimenta, & induitur mutatorijs, id est noua resurrectionis & immortalitatis gloria. Itaq; dei filius homo rex atque sacerdos præmonstratus, tandem de spiritu sancto conceptus ex virginis vtero nascitur semen benedictionis per quod omnis maledictio superetur.

Margin: Gene.15. — Ezec.16. — Mala.1. — Gene.22. — Psal.131. — Zacha.3.

Item determinationes siue distinctiones sex ætatum mundi, quandam habentium similitudinem cum primis sex diebus seculi. CAP. XXXVI.

ISTæ ſunt ſex ætates mundi certis terminis,certisq́; gratiæ diſtinctæ incrementis.Prima namque ab Adam.Secunda à Noe: Tertia ab Abraham : Quarta à Dauid : Quinta à tranſmigratione Babylonis: Sexta ab incarnatione domini.Et in prima factis tantummodo, ipſe Chriſtus præfiguratur.In ſecunda iam & ille præſignatur itidem factis, & præterea ſermone familiari dominus deus cum hominibus fœdus componit. Tertia iam naſciturus promittitur , in quo benedicendi Gene.7. ſumus.Quarta,iam rex.Quinta,iam ſacerdos quoq; fore præmonſtratur.Sexta, tandem ipſe per myſterium incarnationis mundum ingrediturę.Iſtæ ſex ætates , ſex primis diebus reſpondent, de quibus hactenus dictum eſt,ſed quę in illis diebus facta ſunt naturalia, in iſtis autem ętatibus doctrinalia ſunt.Nec enim hic nouæ naturæ formantur, ſed deformata natura hominis,ad reformationem præparatur.Proinde & illa dierum opera (ſicut iam in principio huius operis dictum eſt)ad perſonam patris:hæc autem propriè pertinent ad perſonam filij . Itaq; ſicut pater filio,& filius patri in nullo eſt diſsimilis, ſic eodem ordine quo & in illis diebus demonſtratum eſt,eodem inquam in iſtis ætatibus demonſtrandum eſt,intimatum eſſe timoris,pietatis, ſcientiæ,fortitudinis,conſilij,intellectus,& ſapientiæ ſpiritum.Nam in eo, quòd eiecto homine de paradiſo voluptatis Cherubin,& flammeus gladius atq; verſatilis ante paradiſum collocatus,& deinde diluuiũ in mundo inductum eſt,timor:in eo, quòd per arcam cum paucis iuſtitiæ ſuæ conſortibus Noe ſeruatus eſt,& cũ hominibus deus pactum ſuum conſtituit, pietas: in eo quòd ad Abraham repromiſsio facta de incarnatione Chriſti,& lex poſteris eius data eſt,ſcientia:in eo quòd victorioſis populi dei regibus,rex idem Chriſtus repromiſſus eſt.fortitudo: in eo quòd fidelis,& miſericors pontifex in reſtauratione templi ſecundum Zachariam prophetam prę ſignatus eſt,conſilium:in eo quòd incarnatus & paſſus, ſenſum aperuit hominibus vt intelligerent ſcripturas,intellectus:in eo quòd ingreſſus in gloriam ſuam viſione ſuæ maieſtatis omnia cœleſtia implet, ſapientia rectè commendatur.Siquidem,& ſeptima ætas,& ſeptimus dies,vna eadémq; diuinæ feſtiuitatis requies eſt Hanc ſpeculationem verbi dei , per tot incrementa mundo manifeſtati, iam Pſal.118. nunc ingreſſuri,ipſum rogemus verbum patris vt lucerna ſit pedibus , & lumen ſemitis noſtris.

Finis libri Tertij in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

De cunctis veteribus ſanctis quid minus ante aduentum Chriſti habuerint. CAPVT I.

HVmanæ creaturæ præparatio ſalutis eſt , eodem verbo catechizari, per quod & facta eſt,quatenus & prius corde credat ad iuſtitiam , & poſtea ore confiteatur Rom.10. ad ſalutem per ſacramentum paſsionis eius neceſſariam accipiẽdo peccatorum remiſsionem.Et nos quidem qui nunc viuimus, quorũ beatitudinem ille apertis oculis cadens ſuſpirabat, quando dicebat:Heu quis victurus eſt, quando iſta Num.24. faciet deus?Nos inquam ſicut quãdo volumus catechizamur , & catechizamus, Rom.6. & ſic nihilominus ſacramentum perfectæ ſalutis, quando volumus accipimus & damus, quia videlicet nunc viuimus quando iſta fecit deus,quando mortem pro omni mundo ſubijt dei filius, vt omnes nos in morte eius baptizaremur. At verò ſanctis vel iuſtis anterioribus non eadem plenitudo fuit.Nam futuri quidem illi,fidem habuerunt , ſed præſens regenerationis ſacramentum non habuerunt.Vndè dicit Apoſtolus:Iuxta fidem defuncti ſunt omnes,non acceptis repromiſ- Hebr.11. ſionibus,ſed à longe aſpicientes & ſalutantes,& confitentes, quia peregrini & hoſpites eſſent ſuper terram,&c.Itaque defuncti adhuc apud inferos detinebantur , in illam cœleſtem eccleſiam non ante admittendi,donec veniret ſacerdos magnus,Ieſus Chriſtus, qui mũdaret eos ſacramento ſuæ paſsionis.Nam quemadmodum catecumini:quamlibet perfectæ & eruditæ fidei ſint,non communicant ſacris altaribus eccleſiæ præſentis,niſi prius fuerint baptizati, ſic & omnes veteres ſancti,non debebant admitti cœleſtibus ſanctis , donec per mortem ſuam Chriſtus , expiaret in illis maculam primæ præuaricationis. Igitur omnis ſanctorum vel electorum anterior populus, vniuerſum quod paſsionem dominicam præceſsit eccleſiæ corpus, ſic in præſenti negotio nobis habendum eſt,quemadmodũ catecuminus vnus , qui qualiter quibus dictis vel factis in figuram contingentibus catechizatus,id eſt,inſtructus fuerit, iam nũc partim dicere incipimus,nec enim vniuerſa comprehendere poſſumus.

De Abel,quòd vnigeniti filij dei teſtis primus fuerit. CAP. II.

CAP. IIII. EIecto iam homine in paradiſo voluptatis, confeſtim quod ad expectationem pertinet filij
dei ſcriptura ſubiunxit, dicens: Et collocauit ante paradiſum Cherubin & flammeum gla-
dium atq; verſatilem. Gladium, dicendo flammeum atq; verſatilem ſuſcitauit auditorem ad re-
memorandam miſericordiam, & iudicium futurum, vt cum timore & ſpe expectaret eum, qui
ſuis fidelibus gladium illum flammeum extingueret, & verſatilem verſaret. Deinde quo ordine
flammam eiuſdem gladij foret extincturus, tali narratione præfigurauit, imò præfiguratũ oſten-
dit. (Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola. Factum eſt autem poſt multos dies, vt of-
ferret Cain de fructibus terræ munera domino. Abel quoq; obtulit de primogenitis gregis ſui,
& de adipibus eorum. Et reſpexit dominus ad Abel & ad munera eius, Ad Cain verò & ad mu-
nera eius non reſpexit.) Primus vnigeniti filij dei teſtis Abel, voluntarium deo de primogenitis
gregis ſui ſacrificium obtulit, in fide paſsionis eiuſdẽ vnici & dilecti filij dei, quem tali ſacrificio
Hebr.11. præſignari condecuit. Paulus nanque apoſtolus dicit. Fide plurimam hoſtiam Abel, quam Cain
obtulit deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibent muneri-
bus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, inquit, plurimam, nam cultu vel reli-
gione parem vterque obtulit hoſtiam. Siquidem vterque cui debuit obtulit, & proinde vterque
rectè obtulit, ſed nõ rectè vterq; diuiſit. Nam ille, Cain ſcilicet, cum deo offerret ſua, ſeipſum ſi-
Prou.23. bi retinuerat, repoſitum habens in cupiditate terrena. Huiuſmodi portionem deus non accipit,
ſed præbe, inquit, fili cor tuum mihi, at ille (vt iam dictum eſt) cor ſuum retinuit ſibi, & fructus
terræ deo obtulit. Porrò Abel primo cor ſuum, deinde rem ſuam offerendo, plurimam (vt iam
dictum eſt) hoſtiam per fidem obtulit, credendo ſcilicet futurum eſſe, vt verſaretur gladius ille,
quem collocauerat dominus deus ante paradiſum ad cuſtodiendam viam ligni vitæ, credendo
inquam futurum eſſe illud ſemen mulieris, quod contereт caput antiqui ſerpentis. Hac fide eme-
ritum non dubitandum eſt illum prophetiæ quoq; percepiſſe ſpiritum, vt illud ſemen, de quo di-
ctum fuiſſe audierat ſerpenti, inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen il-
lius, ſciret non tantum fore ſemen mulieris, ſed & filium dei, qui verus agnus dei per ſuam inno-
centiam, malitiam ſerpentis conculcaret, & per ſuum ſanguinem flammeum gladium reſtingue-
ret. Itaque cum primo (vt iam dictum eſt) obtuliſſet ſeipſum, obtulit & munera de primogenitis
gregis ſui, & de adipibus eorum. Ita plurimam hoſtiam obtulit quá Cain. Proinde teſtimonium
conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibente muneribus eius deo. Nam protinus ſubditur:
Et reſpexit dominus ad Abel & ad munera eius. Teſtimonium perhibente muneribus eius deo,
teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, id eſt, reſpiciente deo ad munera eius, palàm factum eſt,
quòd ad ipſum reſpexit deus. Ad Cain verò & ad munera eius non reſpexit. Videlicet quia re-
Leuit.9. ſpectu dei non erat dignus is qui offerebat, conſequenter nec ipſa eius munera. Sciendú autem,
illum dei reſpectum viſibili ſigno claruiſſe, ſicut & de alijs hominibus iuſtis ſacræ fides hiſtoriæ
teſtatur, quòd holocauſta illorum conſumpſerit ignis, datus diuinitus.

*De verecundia Cain, & quomodo dictum eſt: Quare concidit vultus eius, & qua-
liter à deo correptus eſt.* CAP. III.

IRatusq; eſt Cain vehementer, & cõcidit vultus eius. Dixitq; dominus ad eum. Quare iratus
es? & cur cóncidit facies tua? Nonne ſi benè egeris, recipies? Sin autem malè, ſtatim in foribus
peccatum aderit, & ſubter te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.) Vehementer, inquit,
iratus eſt, quod ab effectis claruit protinus, quia cóncidit vultus eius, videlicet ira in odium ver-
ſa trabali pondere declinauit in terram vultum & oculos eius. Terram nanque aſpiciunt, qui cru-
Pſal.15. delia meditantur. Vndè eſt illud in Pſalmo: Proijcientes me nunc circundederunt me, oculos
ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Vtrunque ab illo requirit deus. Dixit enim quare iratus es,
addiditque, & cur cóncidit facies tua? Siquidem etiam ſi non occidere vellet, iam pro tali cauſa
iratum fuiſſe, ſcelus eſt. peccatum diabolicum eſt, quia diabolum imitatur, qui alterius iuſtitię in-
uidet. Aliàs autem moueri vel iraſci humanum eſt, dummodo ira prius reſideat, quàm peccati
Pſal.4. opus generet. Quapropter in pſalmo dictum eſt: Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cor-
dibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Ac ſi diceret: Et ſi ad horam vt homines mo-
uemini, nihil tamen per iram operemini, & de hoc ipſo quod moti vel irati fuiſtis, cito pœniteмini.
Sed hanc iram qua iratus eſt Cain, nuſquam ſcriptura concedit, nam ipſa eſt inuidia diaboli.
Bene ergo deus vtrunq; requirit, dicendo, quare iratus es, & cur cóncidit facies tua, quia videli-
cet iratus fuerat inuidendo, & conciderat facies eius, parricidium meditando. Ita percuntando
vocat illum mitis ad miſericordiam ad conſcientiam ſuam, inuitat eum ad cor ſuum, vt videat
ipſe quid cogitet, bonum ſcilicet ſit, an malum. Amplius autem ſubiungendo, nónne ſi benè ege-
ris, recipies, &c. Forti illum inuectione pulſat, vt vultum ſuum ſubleuet à terra, vt mentis oculos
ſuſtollat à terra, ſcilicet, vt trabem de oculo ſuo eijciat, & procul aſpiciat, videatque prudenter,
quid magis expediat, quid euenturum ſit, quis finis, quis fructus ſuccedat, ſi malum quod cogita-
tione deliberat, opere perficiat. Nonne, inquit, ſi benè egeris, recipies? Sin autem malè, ſtatim in
foribus

foribus peccatum aderit, sed subter te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Quod est dicere: Quia tu mente deliberas perpetrare opus peccati, en ego, priusquam id facias, ne postea quam feceris, quasi de ignorantia te excuses, dico tibi. Nõne scis quia si benè egeris, recipies? Sin autem malè, subauditur, & illud recipies: nam statim in foribus peccatum aderit, vt quocunq; te verteris, quicquid agere volueris, tecum sit comes in itinere, princeps in opere. Et tunc quidem super te erit, & dominabitur tui, quia videlicet omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati: nunc autem antequam facias illud, dum adhuc est in appetitu, ipse appetitus eius subter te erit, & tu dominaberis illius. Verbi gratia, quemadmodum is qui nondum rex creatus est, subter populum est, & populus dominabitur illius, ita vt eum recipiat si vult. Iohan.8.

De voce sanguinis Abel, & quòd idipsum de Christo loquatur, vita & morte sua, quod literis prophetiæ loquuntur & euangelia.

CAPVT IIII.

DIxitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cumq; essent in agro, consurrexit Cain aduersus Abel fratrem suum, & occidit eum.) Iam quia hæc & cætera quæ sequuntur de Abel, manifesta sunt, audiamus quid iusti huius vita vel mors loquatur, quid clamet ad deum sanguis eius. Ait enim Apostolus (vt supra dictum est) quia defunctus adhuc loquitur. Et nunc Heb.11. ipse dominus ad Cain: Vox, inquit, sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Vox vtique sanguinis qui ad deum clamat non inarticulata, id est, sensu carens esse putanda est. Quid enim nisi hoc ipsum nobis de Christo loquitur vita & morte sua, quod literis prophetiæ loquũtur & euangelia? Totum vtiq; quod fecit, quod pertulit, parabola est, vel figura domini nostri Iesu Christi. Iohan.10. Primò, quòd fuit ille pastor ouium, à mysterio non vacat, huius qui dicit: Ego sum pastor bonus, ego sum pastor ouium. Planè qui hunc pastorem bonum, pastorem magnum despectui habuerunt, præcipuè Annas & Caiphas, cæteriq; fures & latrones, qui hunc pastorem ouium occiderunt, omnes omnino cum illo Cain vnum corpus fuerunt. Alia fuére membra, sed vnum corpus ex eis & ex omnibus quicunq; innocentiam vel iustitiam persequuntur: & vnus spiritus, vnũ caput est eorum diabolus. Et pro diuersis quidem officijs siue personis plures erant iuxta parabolam euangelicam mali & malè perdendi agricolæ, sed pro vnanimi crudelitatis intentione totus eorum cœtus vnus erat Cain, & vnus agricola, qui dominicæ vineæ fructus non ipsi domino, sed sibimet malè congregabat. Ventũ est ad horam legitimam sacrificij, & obtulit iste talis Cain munera domino de fructibus terræ, Abel autem de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Hora qua huius Abel sacrificium sacrificio oppositũ illius Cain fuit, & illo reprobato istud complacuit, illa rectè intelligitur vespera paschæ veteris, quando Iudæis ritu solenni suũ pascha manducantibus, hic pastor idemq; verus agnus dei, sacerdotio suo functus est, accipiens panem & vinum & benedicens. Accipite, inquit, & bibite ex hoc omnes, hoc est enim corpus meũ quod pro vobis tradetur: hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur. Tunc vtiq; obtulit Cain munera domino de fructibus terræ, videlicet inanimatum & sine fide sacrificium. Mortuum quippe erat sacrificium crudelium. Et si ante quandam habuerat vitam vel sensum illud Iudaicum sacrificium, scilicet in eo, quòd verum Christi præsignabat vel præcurrebat sacrificium, attamen ex tunc & vsq; in perpetuum mortuum est: & nihil boni conferre potest, quia sine charitate dei magno cum odio filij dei oblatum est, imò quia tempus figurarum præterijt, & dies veritatis iam lucet. Vnde & benè dictum est. Factum est autem post multos dies, &c. Multis enim antea diebus sacrificium illud celebratum & non reprobatum fuerat, quod nunc in fine seculorum reprobatum est. Econtra, tunc Abel obtulit de primitijs gregis sui, & de adipibus eorum, quia verè sacrificium quod illa nocte pontifex noster Iesus Christus instituit, quamuis exteriori specie, panis & vinum sit, in veritate agnus est dei, primogenitus omnium agnorum vel ouium, quæ pertinent ad caulas cœli, ad pascua paradisi.

Matt.21. (beside "parabolam euangelicam") — Matt.26. (beside "hoc est enim corpus meũ")

De sacrificio Abel, quòd veraciter secundum mysterium respiciat deus ad Abel, id est, ad Christum, & ad munera eius, nec iam respiciat ad Cain, id est, ad Iudaicum populum & ad munera eius. CAP. V.

ET notandum, quòd non dictum sit tantummodo de primogenitis gregis sui, sed additum, & de adipibus eorum. Etenim hoc verum panis & vini sacrificium, non modò caro & sanguis, sed & spiritus & vita est: quia verbum verum quod incarnatum est, & vera diuinitas in pane & in vino est. Vndè & verè credimus & confitemur, quia panis vitæ æternæ est, quia calix salutis perpetuæ est. Iste adeps in hoc primogenito est arietum vel ouium, scilicet in carne & sanguine eius vera diuinitas & verum dei verbum. Vndè & nos hodieq; cum propheta dicimus illi, memor sit dominus omnis sacrificij tui, & holocaustum tuũ pingue fiat, vt videlicet sicut tunc Psal.19. vbi per semetipsum hoc sacramentum condidit, ita & nunc vbicunq; idem per ecclesiæ manus ipse conficit, pinguedo spiritus, & vitæ assit: ne quenquam nostrum propter peccata sua diuinæ virtutis adeps refugiat, & ipse macrũ sacrificij corpus solummodo dentibus indignè conterẽdo,

corporis

CAP. IIII. corporis & sanguinis domini reus existat. Et respexit dominus (inquit scriptura) ad Abel & ad munera eius: ad Cain verò & ad munera eius non respexit. Palàm cum prophetico quoq; testimonio comprobatum est, quia iam non respicit dominus ad istum Cain, & ad munera eius. Dicit enim illi per Psalmistam. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ac deinceps: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et confestim de sacrificio huius veri Abel, ad quod deus respicit. Immola, inquit, deo sacrificium laudis & redde altissimo vota tua. Et in Esaia: Quo mihi multitudinem victimarũ vestrarum? dicit deus. Plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Et subinde Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta. Et in cæteris prophetis multa talia: Itẽ cum prophetico quoq; testimonio palàm est, quia ad hũc Abel, & ad munera hęc eius, munera, inquam, panis & vini deus respicit. Dicit enim de isto spiritus sanctus in Dauid: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vt autem tota similitudo perficiatur, pius sacerdos Abel post illud sacrificium iustitię, foras à maligno fratre euocatus, occiditur: quia videlicet illa sacratissimę cœnę vespera sacerdos idemq; sacrificium dominus deus noster IESVS CHRISTVS, suis manibus oblatus, & in odorem suauitatis acceptus, ab impio discipulo traditus, ab illo Iudæorum populo, secundum carnem fratre suo comprehenditur, & foras extra portam ciuitatis eductus crucifigitur. Hæc sunt quæ defunctus Abel adhuc loquitur, & sub altare dei inter omnes animas interfectorum propter verbum testimonij eius, primus dat vocem, qua & in cœlo generationem Cain malam & adulteram condemnat, & in terra sanctam electæ generationis ecclesiam ædificat.

Psal. 49. Esaiæ. 1. Psal. 109. Apoc. 6.

Quæ sit terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem huius Abel, super quam ille Cain, id est, Iudaicus populus, vagus est & profugus. CAP. VI.

QVo clamore, quasi molestè excitatus, dominus ait ad Cain: Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio. Nunquid ego sum custos fratris mei? Dixitq; ad eum: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc ergo maledictus es super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cumque operatus fueris eam, non dabit fructus suos: Vagus & profugus eris super terram.) Et illius de quo hæc historia texitur, stultitia simul & procacitas, quantam verbis nemo consequi valeat, denotatus, dignaque pœna scelus fratricidæ percutitur: & præterea mysterium, quod nunc palàm omni mundo factum est, ex Iudæis interfectoribus Christi præsignatur. Nam reuera quod tunc dixit vni perdito Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, nunc illi populo rectè dici, est nemo qui nesciat. Quæ est enim terra, de qua non figurata sed propria locutione rectè dicatur, quòd aperuit os suum, & susceperit de manibus Iudæorum sanguinem fratris eorum. Nempe ipsa est sancta Christi ecclesia, terra vtiq; bona, terra fructifera, quæ iuxta Apostolum, sæpe venientem super se bibens imbrem, germinat herbam opportunam illis à quibus colitur, & proinde accipit benedictionem à deo: sicut econtra terra proferens spinas & tribulos, reproba est & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. Hæc terra cum sit rationalis, tanto præstantior est terra inanimata & insensibili, quanto sanguis huius Abel quem suscepit, aperiens os suum in voce exultationis, & confessionis melius clamat, quàm sanguis illius Abel clamare potuerit, sicut Apostolus idem qui supra dicit: Sed accessistis, inquit, ad noui testamenti mediatorem Iesum & sanguinis aspersionem multo melius clamantem, quàm Abel. Nam ille sanguis clamando vnius tantum hominis nefarium scelus accusabat, & si (quod verum est) aliud futurum annunciabat, soli deo adhuc audibilis, vel intelligibilis erat: hic autem ex ore terræ fidelis, quæ sumus nos, pro omni mundo interpellat, & vniuersorum peccata excusat, ipsos quoq; qui fuderunt illum, ad pœnitentiam inuitat, impœnitentibus futurum iudicium palam annunciat. Super hanc maledicto subiectus vagus atque profugus est iste Cain molestius quàm fuit ille super terram, in qua ciuitatem quoq; primus ædificauit, quam & vocauit ex nomine primogeniti filij sui Enoch. Sed nec illud secundum literam satis apertè constat, quòd terra operanti illi non dederit fructus suos, sed spinas & tribulos germinauerit illi: de isto autem satis notum est, quia cum ecclesia patriarcharum, & prophetarum se putet operari, legem eandem lectitando, & easdem cæremonias obseruando, quas & illi, non dat fructus suos, id est vtilitatem, quam imperfectam licet, ante passionem dominicam conferebat, nulli conferre potest: sed econtra, spinas & tribulos germinat, dũ non modò non iustificatur quis, verumetiam suam exinde damnationem accumulat. Porrò, quod vagus & profugus sit super hãc terram, id est, propter Christi ecclesiam, manifestum est, impleto quod de illo populo loquens ipse. Et cadent, inquit, in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Hoc, inquam, super terram, id est, propter Christi ecclesiam factũ est. Nam & ipse sanguis, hoc vt fieret, flagitabat in Psalmo, vbi cum dixisset deus: Ostendit mihi super inimicos meos, statim subiunxit, ne occidas eos, ne quãdo obliuiscantur populi mei. Sed quid? Disperge, ait, illos in virtute tua. Igitur

Heb. 6. Heb. 12. Luc. 21. Psal. 58.

tua, igitur vt hoc ipsum proficeret ad augendam memoriam vel notitiam eius in populis, vagum & profugum hunc populum ipse Christus esse voluit, quia videlicet & eorum sparsa captiuitas, & captiua cum eis ipsorum scriptura perhibent testimonium, quòd hic frater ipsorum quem occiderunt, iustus erat, & nihil horum quæ prædicamus, fides Christiana confinxit. Itaque litera quoq; de hoc negotio manifestè agit, nec minus euidēter istum quàm illum percutit Cain, quia nec ita vagus aut profugus fuit ille super terram, vt propriam ciuitatem nō haberet, nec ita operanti fructus suos terra dare recusauit, vel spinas & tribulos adeò germinauit illi, vt sumptus ad ædificandam ciuitatem non inueniret.

Quomodo intelligendum sit: Qui occiderit Cain, septuplum punietur. CAP. VII.

DIxitq; Cain ad dominum: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitq; ei dominus: Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.) Desperati, & de dei clemētia malè sentientis est, quod ait: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Quid autem deprehensus timet incultus iste agricola? Ecce, inquit, eijcis me hodie à facie terræ, &c. Hoc timet, ne agricolari sibi non liceat, ne terram quam solam amat, vel præsentem vitam pro admisso facinore perdat, ne ponatur aduersus illum lex à domino, vt quicunque illum inuenerit, occidat. Idcirco dominus de hoc ipso, quod solum timebatur, respondens, nequaquam fiet ita ait: Sed quid? Omnis, inquit, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Aliter atq; aliter diuersi interpretes hunc locum transtulerunt. Nam pro eo, quod hic secundum hebraicam veritatem scriptum est, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, Symmachus, septies vlciscetur, Aquila & Theodotion transtulerunt, septem vindictas exoluet. Itaq; varia translatio varium sensum generauit. Hæc vna sententia est quam non prætere libet, Cain septempliciter peccauit: Primò, quia in sacrificio domini (vt superius iam dictum est) non rectè diuisit: secundò, quia fratri rectè diuidenti inuidit: tertiò, quia correptus à domino non audiuit: quarto, quia fratrem dolo circunuēnit, dicens, egrediamur foras: quintò, quia occidit: sextò, quia requisitus à domino, dicente, vbi est Abel frater tuus, respondit procaciter dicens, nescio, nunquid custos fratris mei sum ego? septimò, quia conuictus desperauit dicens, maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Quia ergo pro septemplici peccato maledicto subiacuit, vagus & profugus ac tremens, vt nonnulli perhibent, qui occiderit, inquit, septem vindictas exoluet, id est, septemplicis peccati eius pœnam longam compendiosa morte finiet. Volunt enim peccatum Cain, morte corporis fuisse deletum, pro eo quod scriptum est, non enim vindicabit deus bis in idipsum. Sed hæc ratio quam infirma sit, & ipsa fides scit, & sanctorum patrum sententia diligentior euidenter astruit. Hoc enim dictum, de illis accipi conuenit, quorum in pœna vel antè pœnam confessionem deus accipit. & idcirco post eādem pœnam temporalem, non illis æternam superadijcit (vt verbi gratia) latroni illi, qui in cruce confessus est, non iniustè dominus aperuit paradisum, quia non vindicabit deus bis in idipsum. Nam alter latro, de temporali ad æternum transuectus est supplicium. De quo etiam rectè dicas, quia nec in illo vindicauit deus bis in idipsum. nam esse vna vindicta benè dicitur, quæ hic incepta perficitur in sempiternum. Igitur, quia nec illud præsens litera dat intelligi, quòd Cain tremulo corpore vixerit: illud tamen videndum, quòd multo aliter secundum hebraicam veritatem dictum est. Sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Naum.1.

De eo quòd dictum est: Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagesies septies. CAP. VIII.

QVid ergo est, septuplum punietur? Vtique sicut homicida in æternum punietur, subauditur, nisi pœnitentiam egerit. Quemadmodum & vbi dictum est. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, videlicet illo quem metuēs in psalmo dicebat: Qui redemisti David seruum tuum, de gladio maligno eripe me. Nempe si non subaudieris, nisi pœnitentiam egerint, sententia non stabit. Sed & in cæteris vbicunq; tale quid scriptum est: Verbi gratia in propheta: Anima quæ peccauerit. ipsa morietur: Vel in euangelio: Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis, subaudiri oportet, nisi pœnitentiam egerit, alioquin sermo secundum fidem non procedit. Ita ergo & hic, cum dicitur, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, id quod iam dictum est subaudiri, & æternam punitionem oportet intelligi. Septenario nāque numero significatur vniuersitas, non solum apud ecclesiasticos, sed etiam apud gentiles philosophos. Itaque septuplum, id est, plena & consummata vindicta punietur, subauditur, nisi pœnitentiam egerit. Constat autem, quòd is qui occidit Cain, scilicet Lamech, pœnitudinem gessit. Dixit enim vxoribus suis Adæ & Sellæ: Audite sermonē meū vxores Lamech, audite sermonē meū, quoniā occidi virum in vulnus meum, & adolescentulū in liuorem meum. Proinde & multo aliter de pœna sua cōtinuò pronunciauit, dicens: Septies vltio dabitē, de Cain, de Lamech verò

Matt.26. Psal.143. Ezech.18. Matt.5.

Quid est septuplum puniri.

CAP.IIII. verò ſeptuageſies ſepties. Dixerat dominus: Qui occiderit, ſeptuplum punietur, hic autē qui occiderit, dicit, ſeptuagies ſepties vltio dabitur. Videtur quidem ſecundum quantitatem numeri plus eſſe, ſeptuagies ſepties vltio dabitur, quam ſeptuplum punietur, ſed profectò minus eſt. Non enim quantitas vtriuſq; numeri, ſed natura hic attendenda eſt. Et quidem tam ſeptenarius, quam LXXVII. numerus impar eſt. Sed non omnium imparium numerorum, eadem natura eſt. Imparium nanq; alij ſimplices vel incompoſiti, alij compoſiti, alij ſunt medij. De compoſitis & incompoſitis tantum nunc ad rem pertinet. Incompoſitus, impar numerus dicitur is, cuius nulla pars præter vnitatem inuenitur, vt ſunt ternarius, quinarius, vndenarius, & cæteri tales quorum præter vnitatem, nullus menſor numerus inuenitur. Compoſitus verò numerus dicitur is, quem alius præter vnitatem numerus metitur, vt ſunt nouenarius, quindenarius, & cum vnitate vicenarius. Nā ter terni, nouem: quinquies terni, ſiue ter quinq;, quindecim: ſepties tres, ſiue ter ſeptem vigintiunus. Hoc ergo ſeptenarius, & ſeptuageſimus ſeptimus differunt, quòd ſeptenarius incōpoſitus, ac per hoc inſolubilis: ſeptuageſimuſſeptimus verò compoſitus ac per hoc magis ſolubilis habetur. Nam ſeptenarium præter vnitatem, nullus metitur numerus: ſeptuageſimiſeptimi verò, & ſeptenarius, & vndenarius, menſores ſunt. Nam vndecies ſeptem, vel ſepties vndecim, ſeptuaginta ſeptem perficiunt. Cum igitur dicit deus: Sed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplū punietur, inſolubilis pœna debet intelligi, & ſubaudiri oportet, niſi præcedens pœnitentia ſolubile, id eſt, remiſsibile peccatum fecerit. Cum autem dicit Lamech, ſepties vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagieſſepties, inſolubilis vindicta Cain, & ſolubilis vindicta Lamech debet intelligi. Et rectè videlicet, quia Cain pœnitentiam non egit, ipſe verò Lamech pœnitentiam egit, quia peccatum ſuum confitetur. Et nota, quòd manifeſtè ſcriptura cōtradicit eis, qui putant peccatum Cain ſuprema morte deletum, cum de illo iam mortuo dicit, ſepties vltio dabitur de Cain. Ad hunc locum ſpectat illud quod cū Petrus diceret domino: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? Ille qui omnia ſecundum ſcripturas loquitur, reſpondit: Non dico tibi vſq; ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Vſq; ſepties nanq; peccare, eſt inceſſanter & inſolubiliter, id eſt, abſq; pœnitentia peccare ſicut Cain: ſeptuagies ſepties verò peccare eſt, peccatum quidem admittere, & per pœnitentiam illud ſoluere, quod fecit Lamech. Cæterùm quod apud Lucam dicit idem dominus: Et ſi ſepties in die peccauerit frater tuus in te, & ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens: pœnitet me, dimitte illi, de proprijs iniurijs accipiendum eſt, quas ſepties, id eſt, quoties admittuntur, dimittere debemus, ne audiamus illud à domino: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me, Nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui? Nam de his quæ in deum admittuntur, illud intelligi oportet, quod de Matthæi euangelio prædictum eſt, & illud quod idem Lucas ante hæc dixerat: Si peccauerit frater tuus, increpa illum. Et ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi.

Matt.18. Lucæ 17. Matt.18.

Cur dominus Cain in ſignum poſuerit, vt non eum interficeret omnis, qui inueniſſet eum. Cum in lege dicat: Cognatus occiſi, ſtatim vt inuenerit homicidam, iugulabit. CAP. IX.

POſuitq; dominus Cain in ſignum, non vt interficeret eum omnis qui inueniſſet eum. Egreſſuſq; eſt Cain à facie domini, & habitauit in terra profugus ad orientalē plagam Eden, & reliqua.) Dicat aliquis: In lege iubet hic idem dominus deus, dicēs: Si per odiū quiſquam hominem impulerit, vel iecerit quippiam in eum per inſidias, aut cum eſſet inimicus manu percuſſerit & mortuus fuerit: percuſſor homicidij reus erit. Cognatus occiſi ſtatim vt inuenerit eum, iugulabit. Cum ergo Cain, non qualemcunq; hominem, ſed fratrem ſuum vterinum per odium occiderit, & cum eſſet inimicus, manu percuſſerit, & ille mortuus ſit, cur idem deus tantopere vetuit, ne ille iugularetur, dicens: Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur: inſuper & in ſignum poſuit eum dominus, vt non interficeret eum omnis qui eum inueniſſet? Ad hoc breuiter dicendum: Lex illa valet iure propinquitatis. Cognato enim conceditur, vt iugulet eum, qui per odiū occidit. Sed quis occidere poſſet Cain iure propinquitatis? Quis enim propinquior quàm Abel huic eſſe potuit? Abel filios non genuit, propinquos nullos habuit, niſi propinquos Cain: Et in hoc quoq; domino noſtro fuit ſimilis, qui traditus Pontio Pilato præſidi, dixit: Regnū meū non eſt de hoc mundo. Si de hoc mundo fuiſſet regnum meum, miniſtri vtiq; mei decertarēt, vt non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non eſt hinc. Igitur ſicut ius legale eſt, quod poſtea dominus deus mandauit, vel conceſsit, vt percuſſorem iugularet cognatus occiſi, ſic ius naturale eſt, quo Cain vetuit occidi ab homine, quia videlicet cum non ſupereſſent cognati, cauſa eius qui occiderat, ad hominum neminem pertinuit, ſed ad dominum deum: Lamech ipſe qui illum occidit, magis ad Cain, quam ad Abel pertinuit, quippe qui ab illo deſcendit ſexto generationis loco. Siquidem Cain genuit Enoch, Enoch genuit Irad, Irad genuit Maniahel, Maniahel genuit Matuſſahel. Matuſſahel genuit Lamech. Bene ergo poſuit dominus Cain in ſignum, vt non eum interficeret omnis, qui inueniſſet eum. Vbi notandum, quòd non dictum ſit: Et poſuit dominus ſignum

Num.35. Iohan.18.

signum in Cain, vt (verbi gratia) tremulo corpore viueret, vel cornu in fronte gestaret, vel tale quid, quod non ex auctoritate scripturæ, sed ex Iudaicis fabulis est, sed posuit (inquit) Cain in signum, id est, quasi signum, videlicet, vt sic non auderet aliquis pro vltione contingere illum; quomodo nemo debet amouere regis vel imperatoris signum. De quo placito suo, quis reprehendere posset legis auctorem ante datam legem, cum sub lege viuens homo, licet rex penè fecerit idem? Accessit enim mulier Thecuites ad regem Dauid & dixit: Heu, mulier vidua ego sum. Mortuus est enim vir meus, & ancillæ tuę erant duo filij. Qui rixati sunt aduersum se, & percussit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersus ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, &cæt. Ac deinceps: Recordetur (ait) rex domini dei sui, vt non multiplicentur proximi sanguinis ad vlciscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram. Qui contradixerit tibi, adhuc eum ad me, & vltra non addet vt tangat te. Illud simile est huic. Hoc modo rex in signum posuit illum qui occiderat, reum habiturus eum quicunque ex cognatis vlcisceretur sanguinem occisi, veluti qui regij temerasset signum edicti, sapienter vtiq;, quia ex huiusmodi vltione multiplicantur proximi sanguinis, & proinde nemo iure reprehendit. Quanto magis cum per semetipsum deus hoc agit, sapientiæ debet asscribi, & reus habendus erat qui huiusmodi edictum eius temerauit? Sed confessus est hoc vulnus suum, ac liuorem animæ suæ recognouit, dicendo: quia occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum, & idcirco (sicut iam dictum est) peccatum eius sub remissionis numero positum est. Sciendum autem, virum ipsum Cain, adolescentulum autem ductorem eius frustra à quibusdam intelligi, cum vnus idemq; Cain vir pariter & adolescentulus rectè possit accipi, vir scilicet per ætatem, adolescentulus autem per eius stultitiam.

2. Re. 14.

Quòd prima terrenarum ciuitatum causa, homicidium sit. CAP. X.

Notandum tandem, quòd prima terrenarum ciuitatũ causa homicidium sit. Nam quia Cain fratrem suum occiderat, & ob hoc omnibus odiosus, vagusq; & profugus super terram erat, idcirco ciuitatem qua tutaretur, ædificauit. Egressus, id est, profectus à facie domini, nec habens sortem in ciuitate eius cœlesti. Isque primogenitum suum vocauit Enoch, quod interpretatur dedicatio, & ex eius nomine conditam ciuitatem nuncupauit. Hunc imitantur omnes qui festinant ad festiuitatem terrenæ felicitatis, nec futuram expectant dedicationem regni filij dei. Et idcirco quemadmodum ille septimam generationem non vidit, sextus enim ab ipso Lamech illum occidit, cum in illa longæuitate aliqui octauam quoque generationem videre potuerint. Verbi gratia: Seth, qui Matussalam iam supra quàm centenarium videre potuit, sic & ipsi non pertingunt ad sabbatum, id est, septimum diem æternæ requietionis. Vndè & illud dictum sapientis: Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimis benedictione carebit. Econtra, in generatione iustorum, qui septimus nascitur, Enoch nuncupatur, idemq́ue ambulans cum deo, non inueniebatur, quia tulit eum deus. Siquidem iusti per fidem in septima mundi ætate dedicatam sibi sperant requiem, & eorum spes in illud proficiscitur, quod in præsenti non videtur. Non enim habemus (inquiunt) hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Hæc hactenus de tribus hominibus dicta sunt Abel, Cain, & Lamech, vno iusto, & alio peccatore & impœnitente, tertio peccatore quidem sed confitente, quibus diuisionibus extúc vsq; hodie vniuersi homines distincti sunt. Tertia nanq; pars quę est impœnitentium, secundum Apocalypsim Iohannis, combustioni deputata est, cũ dicit: Et tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum combusta est, & facta est tertia pars maris sanguis, & tertia pars nauium interijt. Iusti nanq;, id est, doctores irreprehensibiles, auditores quoq;, id est, pœnitentes saluantur: tertia pars, id est, impœnitentium congeries igni comburitur, post mortem carnis septupla recipiens pro omnibus peccatis suis, sicut de Cain iam mortuo dictum est, septies vltio dabitur de Cain.

Cur Cain vrbem condidit.

Prou. 20.

Heb. 13.

Apoca. 8.

Quomodo dictum sit: Posuit mihi deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. CAP. XI.

Mortuo igitur Abel, aliud principium sumitur hoc modo: Cognouit quoque adhuc Adam vxorem suam, & peperit filium, vocauitq́ue nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi deus semen aliud pro Abel quem occidit Cain.) Ab hoc (inquam) principium sumitur texendarum generationum, per quas deriuati sunt patres nostræ fidei, ex quibus Christus secundum carnem. Propter quod & continuò subditur: Hic est liber generationum Adam, &cæt. Et paulò post: Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad similitudinem & imaginem suam, vocauitq́ue nomen eius Seth. Seth autem interpretatur resurrectio siue positio, resurrectio videlicet, quia quæ in Abel occubuerat, in isto generatio iustorum quodammodo resurrexit, vel positus est, sic ait: posuit mihi deus semen aliud pro Abel. Cur enim genituram eius tantis verborum luminaribus scriptura insigniuit, addendo etiam, genuitq́ue ad similitudinem & imaginem suam, scilicet homo rationalis rationalem, mortalis mortalem, cum hoc idem de cæteris

CAP. VI. quoscunq; genuit filijs & filiabus rectè dici potuerit, nisi quia hunc in capite generationum, ab- ❡to Cain tanquam abortiuo, positũ voluit agnosci? Proinde annũ quoq; patris quo genitus est hic apposuit, dicendo: (Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit Seth.) In hac ser- non secundum primogenitos, sed secundum iustos, natiuitatum tempora vel anni supputantur: quod manifestè ex appositione huius anni centesimi tricesimi colligitur, sicut iam dictũ est. Iam antè genuerat primogenitum Cain, & non dictum est quoto anno: sed nec posteritatis eius vel mentio fieret, nisi quia illũ quintus de posteris ipsius occidit, scilicet Lamech. Sic ergo & in cæ- ris, non secundum primogenitos, sed secundum merita generationes singulorum hoc modo fa- cta contexuit scriptura. (Adam genuit Seth. Seth genuit Enos: Iste cœpit inuocare nomen do- mini.) Vel quia secundum nomen suum, quod interpretatur vir, perfectè deũ coluerit: vel quia creatorem deum, cum hoc ipso nomine, quod est dominus, primus inuocauit. Enos genuit Cai- nan, Cainan genuit Malalehel, Malalehel genuit Iareth, Iareth genuit Enoch, Enoch genuit Ma- tussalam, Matussalam genuit Lamech, Lamech genuit Noe, sub quo factum est diluuium, anno ab Adam millesimo, sexcentesimo, quinquagesimo sexto.

Quid sit, quòd multiplicatis hominibus, filij dei filias hominum acceperunt vxores sibi. CAPVT XII.

CAP. VI. CVmq; cœpissent homines multiplicari super terram, & reliqua.) Multiplicitas hominum quanta fieri potuerit, vel vnius ætate hominis illius æui, æstimari non potest quippe cum ex vno Abraham, sterilem vsq; ad senectam habente coniugem, per annos ferè quadringentos & non multo plures, tanta multitudo succreuerit, vt excepta progenie Esau, imo exceptis pro- geniebus concubinarũ, quas Abraham ex Agar & Cæthura suscepit, quorum penè singulæ pro- genies Abraham proprias gentes disseminauerũt, per solum Iacob nepotem eius stirps tãta pro- cesserit, vt in exitu de Aegypto ad sexcenta milia pugnatorum numerati sint, exceptis mulieri-
Exod. 12. bus & paruulis. Non ergo mirum quòd Cain primogenitus Adæ ciuitatem ædificauit, vbi tan- ta viuacitate hominum attauis vel proauis vsque ad pronepotem vel abnepotem filios vel vs- que ad septimam vel etiam octauam generationem nongentenos aut minus septingentenos an- nos viuentibus pariterque filios ac filias generantibus, vti non vni ciuitati, sed pluribus ciui- sufficere potuerint. Non enim audiendi sunt, qui breues annos, verbi gratia, menstruos vel quaternorum mensium in illa ætate computari volunt, quia videlicet contra legem in lege Moyses annos non supputauit, sed quales ipse obseruandos festis vel sacrificijs cæterisque sa- cris ritibus egit, tales & numerauit, scilicet annos secundum lunam, communes quidem duode- cim mensium: embolismares verò tredecim mensium. Igitur multiplicatis iam hominibus, vi- dentes (inquit) filij dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt vxores sibi ex omnibus
3. Reg. 11. quas elegerant. Filij dei filij hominum hoc loco differunt, quia filij dei de generatione Seth, filij autem hominum de generatione sunt Cain. Quorum talis permixtio quam perniciosa bonis mo-
Deut. 7. ribus fuerit, ex iunioribus facilè colligi potest, verbi gratia, ex Salomone, qui cum esset filius Dauid vel filius Abraham, ac per hoc de filijs dei, ex eo quod accepit vxores sibi de filiabus ho- minum: amauit enim mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas, de gentibus, super quibus dixit dominus
Gene. 24. filijs Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vos: ex eo inquam depra- uatus est, quia auerterunt cor eius mulieres, vt adoraret deos earum & ædificaret phana idolo- rum. Proinde sapienter, & ante legem, quæ huiusmodi connubia prohibuit, sancti viri sibi vel fi- lijs suis præcauerunt, vt Abraham cum dixit ad seruum seniorem domus suæ, qui præerat omni- bus quæ habebat: Pone manum tuam super fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito,
Gene. 27. sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo Isaac. Sed & Rebecca dixit: Si acceperit filius meus Iacob vxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere. Cla- ret igitur, malum non paruum fuisse filijs dei, quia videntes filias hominũ, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.

Quid sit quod dictum est: Non permanebit spiritus meus in hominibus in æternum, eruntq; dies eius CXX. anni. CAP. XIII.

DIxitque deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus in æternum, quia caro sunt. Eruntque dies illius centum viginti annorum.) Olim in Hebræo sic scriptum esse puta- batur. Non iudicabit spiritus meus homines istos in æternũ. Et hic erat sensus. Quia fragilis est in homine conditio, nõ eos ad æternos seruabo cruciatus, sed hic illis restituã quod merẽtur. Siqui-
Supra. 7. dem de eo quod scriptum est: Non vindicabit deus bis in idipsum, magni & illustres viri (vt su- pra iam dictum est) diuersa senserunt. Nunc autem sic secũdum Hebraicam veritatem legimus: nõ permanebit spiritus meus in hominibus in æternum, quia caro sunt. Et est sensus: Ecce homi- nes omnes caro sunt, & omnes carnẽ sequendo viam suam corruperũt. Nonne ergo pro re dixi, Ecce

Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, nunc ergo videte ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, & emisi eum de paradiso voluptatis? Quid enim futurum erat, si viueret homo in ęternum, cum certissimè moriturus, & quotidie moriens, etiam nunc corruperit omnino viam suam? Igitur sicut tunc prouidens dixi, sic & nunc cō firmata sententia dico, quia spiritus meus. i. spiritus à me ad imaginem meam factus, non permanebit in hominibus in æternū, quia cū deberēt esse spirituales homines, caro sunt, solaq; quę carnis sunt, sapiūt. Adeò in sententia perdurabo, vt nō modò non viuat homo in æternū, verumetiā breuius viuendi tempus, & pauciores sint anni singulorum. Et erunt (inquit) dies illius centū viginti annorum, alij quidem paulò plures, alij paulò pauciores, post diluuium vixerunt annos, vt Iacob, qui centum quadraginta septem, vt Ioseph, qui centum & decem vixit annos, sed eius qui hęc scribit, scilicet Moysi, dies fuere CXX. annorū. Sic enim de eo scriptū est: Moyses cētum viginti annorum erat, quando mortuus est. Miroque ac penè ineffabili modo vir mitissimus, super omnes homines qui morabantur in terra, seipsum in illa congerie morientium, ac propter corruptionem vitæ suæ pauciore tempore viuentium opportunè importunè ingerit, quodammodo deflens, quòd illic secundum dei pręscientiam percussus ipse fuerit, vt moriturus non saltem tempora Matussalæ implere posset, quatenus ingrediatur terram repromissionis, sed sint dies sui pauci. i. anni tantum CXX. Aliter. Sed erunt dies eorum centum viginti anni, hoc est, habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam. Quia verò pœnitentiam agere contempserunt, noluit deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spacijs amputatis induxit diluuium, anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato. Hæc antiquior sententia est.

Deut. 34. Num. 12.

De eo quod dictum est: Gigantes autem erant super terram. CAP. XIIII.

Gigantes autem erant super terram in illis diebus. Postquā enim ingressi sunt filij dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi.) Pro gigantibus alij cadentes, alij violentos transtulere, ex hebręo interpretantes. Cadentes autē rectè dicuntur, id est, superbi, quicunque potentes à seculo sunt vel viri famosi. Nam hoc ipsum superbire cadere est, iuxta illud in psalmo: Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Aliàs autem si pro magnitudine staturę gigantes placet hic accipi, nunquid commixtio filiorum dei, & filiarum hominū, aliam naturam fecit, vt nascerentur homines mirandę proceritatis? Ergo gigantes. i. superbi, videlicet ex eo superbientes, quòd essent vtraq; gente generosi, scilicet tam secundum Seth, quam secundum Cain. Inde etenim Absalon materiā habuit superbiendi, quod sanguis suus esset deriuatus ex duobus regnis. Mater enim eius Maacha filia fuit Tholomai regis Gessur. Sed & Ismael, quamuis esset nothus. i. humano genere impar, tamen quia consanguinitatem trahebat duabus ex gentibus, quippe qui paterno genere Hebræus, materno autem genere erat Aegyptius, potens à seculo fuit, vir famosus, id est, homo ferus siue superbus.

Psal. 81. 2. Reg. 3. Gene. 16.

De eo quod dictum est, pœnituit eum quòd hominem fecisset super terram. CAPVT XV.

Videns autem dominus, quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quòd hominem fecisset in terra: Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus. Delebo (inquit) hominem quem creaui à facie terræ, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cœli. Pœnitet enim me fecisse eos.) Laborat hic sermo diuinus, & quasi in versanda nimiæ magnitudinis mole pene confringitur, dum illud intellectui nostro planum facere intendit, quod satis explicare nullus sermo sufficit, videlicet quomodo deus sine motu sæuiat, & sine crudelitate occidat, quomodo salua pietate vltionem, & cum tranquillitate agat vel habeat furorem. Pœnituit enim, inquit, quòd hominem fecisset in terra, & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo (inquit) hominem, pœnitet enim me fecisse hominem. Qui per prophetam suum dicturus erat, sicut parturiens loquar, vtique iam parturiens locutus est. Nam quemadmodum parturiens illud quod concepit non sine sensu doloris emittit, & tamen dolere mauult, quàm non emittere quod concepit: sic deus non sine sensu pietatis profert sententiam iudicij, & tamen victa pietate, miserias malorum mauult videre, quàm non proferre, quod iustitia dictante concepit. Quare? Quia videlicet vtilius est, morbo ferramentum altius imprimere, quàm palpando putredinem fouere. Itaq; quod pœnituisse dicitur quòd hominē fecisset in terra, & tactus esse dolore cordis intrinsecus, pietatis est: quòd autem non victus eodem dolore (inquit) delebo hominem quem creaui à facie terræ, seueri iudicij vel seueritatis iudiciariæ est illud edictum, postquam dictū sit, pœnitet me fecisse eos, nec edici potest quàm grauissimè dictū sit. Tale quid & alibi dicit: pœnitet enim me, quod constituerim Saul regem super Israel. Sanè huiusmodi dictum, non impassibilis dei mutabilitatem, sed fixam eius indicat sententiam, ad prioris facti destructionem vel valde necessariam meliorationem eiusdem.

Quomodo deus tangitur dolore. Esaiæ. 42. Quomodo deus pœnituisse dicitur. 1. Re. 15.

De Noe & causa diluuij, & quòd triforme sit iudicium dei. CAP. XVI.

CAP. VI. NOe verò inuenit gratiam coram deo. Hæ generationes Noe. Noe vir iustus atque perfectus
fuit, cum deo ambulauit, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iafeth, &c.) Magnæ virtutis te-
monium est huic viro, in tanta plenitudine peccatorum cum deo ambulasse: magni meriti præ-
conium illi est, in tanta plenitudine siue multitudine cœlestis iræ gratiam inuenisse, eo quòd
iustus atq; perfectus fuerit in illis talibus tamq; corruptis generationibus suis: magnum omnino
negocium, quòd in mundo vniuerso diluuium inducitur, & in primis tanti huius facti intentio
Cur deus diluuium induxit. meritò vel vtilias quæritur. Quid enim in hoc maxime intendit deus? Hoc scilicet, vt sciret ven-
tura secula, quantum ille peccatis aduersetur. Deniq; sic totum mundum quasi hominem vnum
susceperat erudiendum. Scimus autem, quòd homini dum adhuc puer est, agendum sit, quod ti-
meat ne dimissus suæ voluntati, præceps & infrenis in malum (ad quod prona est humana na-
Prou. 23. tura semper) securo collo ruat: Percute (inquit scriptura) filium tuum virga, & liberalis animam
eius à morte. Rectè igitur & vtiliter, vt sapientiam dei decuit, petulantem atq; in carne & sangui-
ne lasciuientem mundum recentem, tanquam stultũ puerulũ corripuit, tali percutiens verbere
quod tota sua ætate non queat obliuisci. Historiam omnes nouimus, mysteria requiramus. Pri-
mò sciendum, triforme vnius trinitatis esse iudicium. Primum videlicet, quo diabolus de cœlo
deiectus: & vltimum quo idem in fine seculi cum angelis suis, & malis hominibus in ignem æter-
num est mittendus: medium hoc, quo diluuium mundo inducitur, De quo nec illud prętereun-
dum, quia sicut tempore vel ordine, sic & qualitate medium est. Etenim primò quidem & vlti-
mo soli reprobi feriuntur, & soli electi reseruantur: isto autem nec soli electi reseruantur, nec so-
Naum. 1. li reprobi suffocãtur. Credendum quippe est, aliquos hoc diluuio perisse, quorũ eodem pericu-
lo mortis, peccatũ deletũ sit, iuxta quod scriptum est: non enim vindicabit deus bis in idipsum,
Deut. 32. plerosq; autem ex eis, vtpote impios, ab illo temporali aquarum diluuio, ad æterrum transisse in-
cendium, iuxta quod idem scriptũ est: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad infer-
ni nouissima. De his autem qui superfuerunt, tam magna gratia dei reseruati, cum tres tantum-
modo filij Noe fuerint, vnus reprobus extitit, & in omnibus maxima reproborum sylua succre-
uit. Hoc ergo iudicium propriè personam prædicat filij dei, qui solus naturam nostram suscipi-
endo, diuinitatis suæ fortitudinem nostræ humanitatis conditione temperauit, & antequam ve-
niret opus sui aduentus in hoc tali cataclismo præfigurauit. Et primùm ipse Noe eundẽ media-
torem dei & hominum, tam nomine quam opere signauit. Nomine videlicet, quia nomen ipsum
quod est Noe, interpretatur requies. Requies autem nostra vera est ipse, qui dicit: Tollite iugum
meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus
Matt. 11. vestris. Opere autem quomodo Christum significauerit, deinceps plenius dicendum erit. Igitur
non absq; diuino præsagio, vocauit illum pater Noe, dicens: Iste cõsolabitur vel requiescere nos
faciet ab operibus nostris in terra cui maledixit dominus.

Quam requiem nomine suo significet Noe, & de arca, & de mysterio arcæ. CAP. XVII.

QVæ autem est requies vel consolatio, qua consolatur nos iste verus Noe, scilicet filius
1. Petri. 3. dei, nisi peccatorum remissio, quam in baptismo suo nobis tribuit, secundum similitudi-
nem illius, qui per fidem suam in illo diluuio paucas animas secum reseruauit? Illud nanq; dilu-
uium baptismatis figuram fuisse, Petrus quoque apostolus testatur, cum dicit: Qui increduli fue-
rant aliquando, quando expectabatur dei patiẽtia in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua
pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & nos nunc similis formæ saluos fa-
cit baptisma, & reliqua. Itaq; diluuium baptisma: hi qui in diluuio perierunt, peccata nostra quæ
in baptismate delentur, pręsignauerũt. Et hoc modo mysticè prophetia completur, dicentis: Iste
Actu. 4. consolabitur vel requiescere nos faciet ab operibus nostris: Vnus erat Noe, & in illo vno salua-
tũ est semen ad recuperationem orbis terrarum, quia videlicet vnus est Christus, in quo est no-
stra salus, & non est in aliquo alio salus: nec enim nomen aliud sub cœlo datum est hominibus, in
quo oporteat nos saluos fieri. Arca verò quia sanctam significauit ecclesiam, quæ vtiq; ex homi-
nibus consistit, ipsa quoq; secundum quandam similitudinem fieri iussa est humani corporis, vi-
delicet vt haberet trecentos cubitos longitudinis, l. latitudinis, XXX. altitudinis. Ita longitu-
dinis mensura sexies latitudinem, decies altitudinis mẽsuram continebat. Sic nempe corpus ho-
minis prostrati vel resupinati, in longitudine sexies latitudinem, decies suimet continet altitu-
dinem. Porrò ipsa arca antiquam significat omnium electorum ecclesiam, ligna leuigata, id est,
bitumine lita, viros sanctos patriarchas atq; prophetas, quorum ex fide tenacissimum compacta
est eadem ecclesia, significant Bitumen nanq; est feruentissimum & tenacissimum gluten. quod
& aspaltum dicitur, ab aspaltite lacu. Tenacissimam ergo in fide concordiam significat sancto-
rum Et hanc arcam noster Noe, scilicet Christus dei filius, antequam in hunc mundũ veniret fa-
Hebr. 3. bricauit, testante Paulo cum dicit: Qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut & Moyses in omni do-
mo illius. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, quanto ampliorem habet

honorem

honorem domus qui fabricauit illã. Et Moyses quidẽ fidelis erat in tota domo eius, tanq̃ famulus in testimonium corũ, quæ dicenda erant. Christus verò tanq filius in domo sua, quæ domus sumus nos. Itaq; arca (sicut iam dictũ est) antiquam ecclesiã Noe, qui & illam ædificauit & in illã introiuit, Christum dei filiũ, qui eandem ecclesiã & tanq deus de electis suis condidit, & tanq homo sub legem eius introiuit. Septem verò animæ quæ cum illo ingrediuntur, primitiuã euangelicæ gratiæ electionẽ significant, scilicet apostolos, omnesq; Christi discipulos, qui cum illo ambulauerunt. Et ab illo missum de cœlo sanctũ septiformem spiritum acceperunt, animantia tandẽ munda & immunda, multitudinem figurant electorũ, quos tam de Iudeis, q de Gentibus venientes illi, spiritu Christi iubente, susceperunt. Quod ex alio scripturæ loco manifestius liquet. Sic enim in Actibus apostolorum legimus, quia cum esuriret Petrus & vellet gustare, cecidit super eum mentis excessus, & vidit cœlum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cœli. Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca. Et iterum: Quæ deus purificauit, tu ne commune dixeris. Hoc viso, ille instructus continuò venientibus ad se gẽtilibus quid intellexisset, aperuit inter cętera, dicens: Sed mihi ostendit deus, neminem communem aut immundum dici hominem. Ac deinceps: in veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente, qui timet deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Igitur & hic vbi tam de mundis quàm de immundis animantibus masculus & fœmina in arcam iubentur admitti, iam illud deus præsignauit, quod postea Petro ostendit, scilicet nullum genus hominum a gratia dei reijci, sed creatori omnium acceptam fore fidem vel conuersionem cunctorum. Et notandum, quòd eorum scilicet animantium admissio, quater in hac lectione repétitur, vt videlicet à quatuor partibus mundi collectio futura præsignetur. Actu. 10.

De mansiunculis & scemate eiusdem arcæ. CAP. XVIII.

MAnsiunculas (inquit) in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius.) Ergo tali schemate fabricata, id est, inferius trecentis cubitis ampla, & deductim ascendendo cum in cubito esset consummata, vbi sinus altior, illic angustior: & econtra, vbi humilior, illic amplior. Sic profectò sancta ecclesia diuersis ordinibus est distincta: & quisque ordo, quanto est arctior, tanto est & celsior: vel econuerso, quanto quisque ordo est laxior, tanto & humilior: & quanto altior, tanto angustior: vt (verbi gratia) viduitatis propositum, quanto coniugali proposito castitate arctius, tanto & meritum eius altius: & virginalis propositi decus, quanto altius, tanto & in paucioribus inuenitur: qui ordo, quia vnum quod est necessarium liberius exequitur, pulchrò vno summitatis cubito designatur dignitas eius. In huiusmodi ordinibus mysticè completur manifestius quod dictum est, cœnacula & tristega, id est, tricamerata in arca facies. Nec verò cuiquam incredibile videatur, tantæ capacitatis arcam de lignis bituminatis posse fieri: cum de lapidibus cæmentatis, ciuitates immensas constet extrui, præsertim cum non in vno aut duobus, sed totis centum annis, opus peractum sit. Præterea, ne de paucitate cubitorum causeris, habent geometræ cubitos maiores, ita vt vnus illorum sex contineat cubitos communes. Et Moyses, qui eruditus erat omni sapientia Aegyptiorum, vtique cubitos computasse geometricales credendus est. Quod si ita est, æstimari non potest, quantæ capacitatis arca illa fuerit, tot cubitis tam magnis, in longitudinem, latitudinem, altitudinemque porrectis, vt tot generum animantia, bina & bina, septena & septena, sufficientibus spacijs explicare quiuerit. Quod tandem est ostium in latere huius arcæ deorsum positum? Vtique salutare baptismi Christi sacramentum, quod de patefacto eius latere manauit, sine quo ecclesiam ingredi, vel à peccatis suis nemo potest eximi.

Quanto tempore, dum fabricaretur arca, expectauerit dei patientia. CAP. XIX.

ERatq; Noe sexcentorum annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt super terram.) Exinde colligitur, quàm diu expectauerit eos deus ad pœnitentiam, secundum Petrum apostolum in epistola sua dicentem: Qui increduli fuerunt aliquando in diebus Noe, cum fabricaretur arca. Deniq; Noe, cum quingentorum esset annorum, præcepit deus dicens: Fac tibi arcam. Sexcentorum autem erat annorum, quãdo inundantibus aquis ingressus est in eam. Igitur circiter annos centum increduli fuerunt, prædicante illis publica arcæ fabricatura, & tanto tempore expectauit eos dei patientia: ipsi autem secundum duritiem suam & cor impœnitens thesaurizauerunt sibi iram in die irę. (Et facta est (inquit) pluuia super terrã XL. diebus, & XL. noctibus.) Quadraginta diebus & quadraginta noctibus, omne quod ab incarnatione vel passione domini residuum est, signatur seculi tempus, quo baptismi aquæ inundare, forisq; relicta ingredientium in ecclesiam peccata, obruere non cessent. Nam sicut in transitu filiorũ Israel per mare rubrum, Aegyptij qui submerguntur, malignos spiritus vel peccata significant: sic impij qui in diluuio pereunt, arca superstite cum paucis, peccata decidentia rectè figurant. CAP. VII. 1.Petr.3. Roma.2.

Item de diluuio, & quod dictum est: Cataractæ cœli apertæ sunt. CAP. XX.

CAP. VII. RVpti sunt (inquit) omnes fontes abyssi, & cataractæ cœli apertæ sunt.) Quod ait, & cataractæ cœli apertæ sunt, & per hiperbolen accipiendum est, & sic esse dictum, ob insinuandam inundationis magnitudinem, quæ tanta fuit, vt firmamentum quod fecit deus in medio aquarum, vt diuideret aquas ab aquis, dissipatum esse videretur, secundum vulgi opinionem. Dicimus quidem cataractas cœli, occultas esse vias, per quas de cœlo vtiq; aerio pluuia descendit, verùm hoc dicendo more vulgi magis, quam scripturarum sensu loquimur. Neque enim solidum quid aut durum est cœlum, vt rectè posit intelligi cataractis, id est, fenestris in modum parietis intercisum, quibus apertis, aquæ fundantur deorsum, quæ clausis eisdem continebantur sursum. Aliàs autem si verè solutum putandum est, pro eo quod dictũ est, & cataractę cœli apertæ sunt, videris quomodo verum sit, quod Psalmista de cœlestibus canendo dicit: Statuit ea in seculum & in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit. Quòd si quæras, vndè ergo venerunt tantæ moles aquarum, quæ cuncta operuerunt, ita vt quindecim cubitis essent altiores super montes quos operuerant? Facilis patet responsio, quia videlicet inde venerunt quo abierant, dicente deo: congregentur aquæ quæ sub firmamento sunt in locum vnum, & appareat arida. Constat enim quia iam factum fuerat firmamentum, diuidens aquas ab aquis, & tantæ sub firmamento remanserunt, vt etiam tunc nusquam pareret arida. Vndè Psalmista cum dixisset: Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi: continuò vt scias nec montium cacumina ab aquis eminuisse, super montes (inquit) stabunt aquæ ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt, futurum tempus ponens pro præterito, quod solœcismum grammatici appellant. Item si quæras, quo, data requie, recesserint? Notum est secundum Ecclesiasten, quod omnes aquæ atque torrentes per occultas venas ad matricem reuertantur abyssi.

Psal.147. Genes.1. Psal.103. Eccles.1.

De timore domini, & quòd verè dominus secundum hæc acta timendus sit. CAP. XXI.

QVæ hactenus dicta sunt, ex quo super præuaricatorem hominem, agi cœptum est iudicium, ferè omnia timoris plena sunt, & ex eis palam fit omni creaturæ, quòd verè deus iuxta Psalmistam terribilis in consilijs sit super filios hominum. Vndè & hoc ipsum nomen, quod est deus, græca etymologia accesit. Grecè nanque theos, Latinè dicitur timor, & exinde creator noster dicitur deus, quòd verè sit timendus. Vndè est illud dictum sapientis: Fili noli esse sine metu, neq; adijcias peccatum super peccatũ, & dicas, miseratio dei magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim & ira ab illo cito proximant, & in peccatores respicit ira illius. Nunc demum accendendum nobis est intus, id est, ad ipsum Noe & vxorem eius, & filios eius, & vxores filiorum eius, & ab hoc eodem secundæ ætatis mundi initio, considerandum ex his quæ dixit, quæ fecit cum illis idem deus, quòd ascendentibus nobis rectè sanctus propheta post spiritum timoris posuit spiritum pietatis, quia videlicet initium sapientiæ timor domini, pietas autem secundus est gradus ascensionis, iam charitatem prouocans quæ perfecta timorem foras mittat.

Psal.65. Eccles.5. Esaiæ 11. Psal.110. 1.Iohan.4.

De pietate eiusdem domini, iuxta quam recordatus est Noe, sicut scriptura dicit: Et de vero Noe Christo, cuius post aquas tribulationis deus pater recordatus est, resuscitando illum à mortuis. Et de columba quam emisit, id est, gratia spiritus sancti, quam dedit. CAPVT XXII.

CAP. VIII. REcordatus autem dominus Noe, cunctorumque animantium & omnium iumentorum quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, &c.) Non prætereundum in primis, quia quæcunque tangit pius affectus incognitum non habet, multum fuisse quod Noe vir iustus atque perfectus, in illa tali tempestate passus est. Nam vt taceam, quòd arca illa per totum annum tempestuosus illi & inquietus carcer extitit, tunc nanque maximè stetit spiritus procellæ & exaltati sunt fluctus eius, atque ascendendo vsq; ad cœlos, & descendendo vsq; ad abyssos, anima eorum in malis tabescebat, vt inquam hoc taceam, non verè iustus aut perfectus Noe fuisset, si in illa multitudine communis hominum miseriæ de propria salute sua ridere potuisset, præsertim cum de impassibili deo, dicere scriptura non dubitauerit, quia tunc temporis dolore cordis intrinsecus tactus est. Fidenter dicere liceat, quia non Hieremias pro incendio ciuitatis, vel captiuatione gentis, quam vidit, tot in animo cruces pertulit, nec tot contumelias vel terrores audiuit, venturum prædicendo Babylonicum exercitum, quot iste audisset, nisi quia non minor erat illis, qui tũc temporis erant à seculo potentes viri & famosi. Itaq; & si nulla in corpore, magna tamen in animo passione fluctuauit, & in eo maximè illi congruit vox illa capitis sui dicentis in propheta secundum veritatem suæ passionis: Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Nam & illæ aquæ, quibus tunc peccatores deleti sunt, quodammodo veraciter vsque ad animam illius introierunt, & istę aquę baptismi, quibus

Psal.106. Hier.20. Psal.68.

quibus nunc peccata noſtra delentur,penè cum ipſa domini Ieſu anima de corpore eius exierũt. Igitur in eo quòd recordatus dominus Noe, cunctorumque animantium & omnium iumentorum quæ erant cum eo in arca,adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ, & quòd Noe poſt diutinam expectationem emiſit coruum, qui non reuerſus eſt ad eum, emiſit quoque columbam quæ primò & ſecundò reuerſa eſt,tertiò autem emiſſa,non eſt reuerſa:magnum quidem & pulchrum eſt pietatis opus,ſed maximum atq; pulcherrimum eſt quod in eo myſticè præſignatur.Recordatus eſt enim deus pater Chriſti filij ſui, poſtquam intrauerunt aquæ vſque ad animam eius, poſtquam tribulationes mortis pertranſierunt animam eius, cum teneretur in ſepulchro concluſus:& adduxit ſpiritum ſuper terram,ſpiritum,inquam,id eſt, reducem vitam adduxit ſuper terram exanimi corporis,ſuſcitauit enim illum à mortuis. Sed & ſuper omnem terram,per vnius reſurrectionem adduxit deus ſpiritum, dedit enim extunc hominibus ſpiritum ſanctum in remiſsionem peccatorum,qui ita nebulas cordium diſsipat,tentationumq; fluctus exiccat,quomodo ille ſpiritus quem tunc deus ſuper terram adduxit, humidum hactenus, frigidũque aerem calefaciendo, aquas imminuit, & vſq; ad ſiccum paulatim eliminauit. Nam ſpiritum hic iuxta literam calidum ventum, vel etiam ipſum ſolem, qui hactenus ſub denſis nubibus latuerat,intelligimus.Dicit enim de illo Eccleſiaſtes:Luſtrans vniuerſa per circuitum pergit ſpiritus,& in circulos ſuos reuertitur.Sed dicit veridica ſcriptura, quia iam imminutis aquis, iam apparentibus montium cacuminibus, expectauit Noe dies quadraginta, & tunc dimiſit coruum, illoq; non redeunte,emiſit columbam. Magnum myſterium, & magnum verum veritatis præconium.Etenim poſtquam dominus noſter à mortuis reſurrexit, & opertos mõtes ſuos triſtitia, in lætitiam releuauit:nouit fides Chriſtiana, quia tacitus ipſe dies quadraginta ſuſtinuit, & tunc demum in cœlum aſcendens, extunc euacuato priſcæ legis ſeruitio, nouam baptiſmi prædicari iuſsit gratiam,miſſo ſpiritu ſancto de cœlo.Coruus emiſſus eſt, & iam non reuertitur, quia infidelis Iudæorum populus,de eccleſia patriarcharum & prophetarũ eiectus,foris vagatur,& veterum ſacrificiorum cadaueribus inhians, de antiquorum patrum carnali proſapia, vana loquacitate gloriatur. At vero ſancta apoſtolica eccleſia ſpiritu ſancto accepto miſſa reuertitur, iuxta quod de ſanctis euangelij prædicatoribus per admirantem prophetam dicitur: Qui ſunt iſti,qui vt nubes volant,& quaſi columbæ ad feneſtras ſuas, Volant enim vt nubes, pluuiam pacis mundo afferentes,& quaſi columbæ ad fœneſtras eius reuertuntur,à quo ad miniſterium noſtræ ſalutis miſsi ſunt,gloriam auidè contemplantes.

Eccleſ.1. Eſaie 60.

Item de eadem columba.i.ſpiritus ſancti gratia,quomodo tertiò ſit emiſſa. CAP. XXIII.

ILli quidem quiuis quaſi columbæ ſunt, ſed vna eſt columba ſpiritus ſancti gratia, propter quam illi columbæ dicti ſunt,& illum ſcilicet ſpiritum ſanctum in ſua maximè perſona,illa columba ſignificauit,quam de arca Noe ſanctus emiſit.Quare autem tertiò, niſi quia de ſacramentis Chriſti vel eccleſiæ,trina ſpiritus ſancti gratia,cuiq; fideli animæ depromitur? Prima nanque gratia eſt,remiſsio peccatorum:ſecunda,diuerſorum diſtributio donorum: tertia, remuneratio in reſurrectione mortuorum. Tertiò,nempe ipſe qui caput eſt eccleſiæ,Chriſtus:vnctus eſt:primò,quando de ſpiritu ſancto conceptus eſt: ſecundò, quando ſuper eum ad Iordanem ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit:tertiò,quando reſurrexit à mortuis.In cuius figura Dauid, qui tam Chriſti quàm eccleſiæ typum geſsit,tertiò in regem vnctus eſt.Primò videlicet,quando vnctus eſt à Samuele in domo patris ſui.Secundò,quando vnctus eſt in Hebron ſuper Iudam ſolum.Tertiò,quando vnctus eſt ſuper Iſrael vniuerſum.Igitur prima emiſsio columbę ipſa eſt remiſsio peccatorum,quam verus Noe, id eſt, requies noſtra Chriſtus, poſt reſurrectionem ſuam confeſtim emiſit,inſufflans & dicens:Accipite ſpiritum ſanctum,quorum peccata remiſeritis,remittuntur eis:& quorum retinueritis,retenta ſunt. At illi nondum auſi ſunt exire ad publicum, & annunciare hominibus talem gratiam,propter metum Iudæorum. Benè ergo de columba illa dictum ſit,quia cum non inueniſſet vbi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad eum in arcam.Aquæ enim(inquit ſcriptura)erant ſuper vniuerſam terram,illæ videlicet aquæ, quæ (iuxta Pſalmiſtam)intrauerunt vſque ad domini Ieſu animam,quas apoſtoli adhuc infirmi, metuebant. Et non mirum,coruus qui iuxta literam non reuerſus eſt,quòd inuenire potuit,& columba non inuenit,vbi requieſceret,licet decreſcentibus aquis iã apparuiſſent cacumina montiũ.Coruus nanque facilius requieſcere potuit, quia cadauera abundè inuenit: columba verò quia cadaueribus non paſcitur,& ſi ad ſedendum aliquod montis iugum inuenire potuit,tamen abſq; victu requieſcere non potuit.Expectatis autem vltra ſeptem diebus alijs, rurſus dimiſit columbam ex arca. At illa venit ad eum ad veſperam, portans ramum virentis oliuæ in ore ſuo. Secundò emiſſa columba redijt ad veſperam,& virentis oliuæ ramum in ore ſuo deuexit, quia ſecundò datus eſt ſpiritus ſanctus apoſtolis die pentecoſtes,circa finem vitæ,quenque illorum ad cœleſtis eccleſiæ requiem cum æterno perfectæ pacis præmio,reuocauit. Tertiò nihilominus emiſſa iam non eſt reuerſa,quia profectò cum reſurrexerint à mortuis,quæ(vt ſupra iam dictũ eſt)tertia erit effuſio

1.Reg.16. 2.Reg.2. 2.Reg.5. Iohan.20. Pſal.68.

 spiritus sancti nusquam mittentur vnde redeant, nec enim ad operandum, sed ad regnandum immortaliter exibunt. Sic & singulis electorũ, tertiò eadem columba aduenit Primò, cum baptizatur quis in remissionem peccatorum. Secundò, cum accipit per episcopos impositionem manuum. Tertiò (vt iam dictum est) in resurrectione mortuorum. Ecce quàm verè dictum est, quia Ephes.2. inuenit Noe gratiam coram deo. Verè enim gratiam hic alter Noe inuenit, qui nos deo reconciliauit, & soluens inimicitias in carne sua, de filijs iræ filios gratiæ, de filijs gehennæ filios fecit vitæ æternæ.

De viri iusti Noe obedientia, quòd sicut ad præceptum dei ingressus, ita & ad præceptum eiusdem egressus est. CAPVT XXIIII.

IGitur sexcentesimo primo anno, mense primo, die prima mensis, imminutæ sunt aquæ super terram, & aperiens Noe tectum arcæ, aspexit vndiq; , viditque quòd exiccata esset superficies terræ. Mense secundo, septima & vicesima die mensis arefacta est terra. Locutus est autem deus ad Noe, dicens: Egredere de arca tu & vxor tua, &c.) Notandum diligenter quod dictum est, quia primo mense, prima die mẽsis, aspexit Noe, & vidit quòd exiccata esset terra, & deinde subiunctum est, mense secundo, septima & vicesima die mensis arefacta est terra. Cum enim iam vidisset Noe primo die primi mẽsis, quòd exiccata esset terra, quid sibi vult, quod itidẽ dicit scriptura, quia mense secundo septima & vicesima die mensis, tanto postliminio, scilicet quinquagesimo quarto die, ab eo quo viderat Noe exiccatam esse terram, arefacta est terra? Videlicet vt commodius subiungeretur quod subiunctum est, Locutus est deus ad Noe dicens: Egredere de arca. Tanquam diceret: Tot diebus prius exiccata fuerat terra, cum tandem deo iubẽte, egressus est Noe de arca. Ergo viri iusti atq; perfecti magna in hoc quoq; iustitia vel perfectio commendatur, laude digna, quod tamdiu carcere conclusus, non erupit solutus mox vt terram vidit, sed sicut præceptum ingrediendi fideliter accepit, sic & egrediendi licentiam obedienter sustinuit. Nunc ipsa diluuij tempora, id est, pro anni tempore inundare cœperit, quàm diu sine detrimento terrã aquæ obtinuerint, quo arca super montes Armœniæ requieuerit, quo nihilominus tempore cacumina montium apparuerint, vel terra arefacta, & ipse Noe cum omnibus arca egressus sit, inuestigandum est, secundum præcedentis ordinem lectionis.

De anno eiusdem diluuij, & quo anni tempore inundare cœperunt aquæ diluuij. CAPVT XXV.

MEnse (inquit) secundo, septimadecima die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, Genes.7. & cataractæ cœli apertæ sunt. Mensis secundus secundum legem ipse est, qui apud Romanos Maius dicitur, qui & secundum legem vel naturam temporum dicitur longis & serenis diebus extendi atq; produci, & omnium quæ in mundo sunt ad concupiscentiam carnis, & ad concupiscentiam oculorum pertinentium, pulchritudine illo tempore terra vestitur. Qui enim Exod.12. à Romanis dicitur Aprilis, apud hunc Moysen primus est in mensibus anni. Sic enim dicit ex auctoritate dei legem daturus de esu paschalis agni. Mensis iste principium vobis mensium primus erit in mensibus anni. Et ne illud scrupulum moueat, quòd secundum natiuitatem Noe possint hic annorum vel mensium principia, vel fines computari, reuocetur ad memoriam, quòd ante exactum annum diluuij mense plus minus integro, columba quam emisit Noe, reuersa est, portans ramum oliuæ virentibus folijs in ore suo Itaq; quocunq; anni tempore Noe natiuitas extiterit, verno tempore hunc annum impletum fuisse, illud quoq; indicio est. Non ergo parum incautos cepit illos repentinus ille laqueus iudicij, qui feruentiore voluptatis tempore superuenit. Luc 17. Matt.24. Vndè rectè dominus: Sicut factũ est (inquit) in diebus Noe, sic erit & in diebus filij hominis: Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias vsque in diem quo ingressus est Noe in arcam, & venit diluuium & perdidit omnes. Ab illo die facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Extunc aquæ inundantes, & quindecim cubitis super omnes montes altius eminentes, centum quinquaginta diebus terram obtinuerunt. Nam tot diebus transactis, continuo decrementi illarum indicium adfuit. Siquidem septimo mense (inquit Gene.8. scriptura) septima & vicesima die mensis requieuit arca super montes Armœniæ. Quadraginta quippe dies pluuiæ cum centum quinquaginta diebus additæ, sex menses lunares efficiunt, & paulò plus quàm decem dies supersunt, quia mensis mensem die superat. Erat autem iam septimadecima dies mensis, quando primum pluuię inundauerunt. Itaq; non decimo, sed septimo vicesimo die mensis septimi requieuit arca: quia non primo, sed (vt iam dictum est) decimo septimo die mensis rupti sunt fontes abyssi, & cataractæ cœli apertæ sunt. Diligenter annum istum prosequamur, qui vnus est ex nongentis & quinquaginta annis Noe, vt luce clarius sit, non breuiores (quod nonnulli suspicati sunt) sed tanti temporis, quanti habentur & nunc fuisse annos illorum hominum, qui tot annos recenti adhuc seculo vixerunt. Sanè mensis qui septimus fuit ab initio diluuij, ipse est qui apud Romanos Nouember dicitur. Vndè magis miranda tempestas illius iudicij, quam non adiuuit vlla natura temporis, sed econtra, Maio, quo mense (vt iam dictum est)

est) sol altius incedit, & cœlum naturaliter cādescit, erupit imbrium vis, & circa tempus hyemis id est, mense Nouembri, iā immitutis aquis arca requieuit, tantis tamq; diutinis disiecta procellis. Decimo tandem mense diluuij, qui est apud nos Februarius, primo die mensis apparuerunt cacumina montium. Expectatis deinde quadraginta, bisq; septenis diebus, qui sunt dies ferè duorum mēsium, Februarij scilicet atq; Martij, annus completus est duodecim mensium, cum illo mense Aprili, qui iam exactus fuerat, quando primùm inundauerunt aquæ diluuij. Igitur cum dictum fuerit superius, anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo rupti sunt omnes fontes abyssi. & nunc post tam diligentē supputationem dierum vel mensium, dicitur anno sexcentesimo primo, aperiens Noe tectum arcę, vidit quòd exiccata esset terra, manifestè liquet, annos singulos duodecim mensium, menses autem alios triginta, alios vndetriginta dierum in illis tot annorum hominibus computasse secundum lunam, cuius duodenis mensibus supercrescentes vndecim solaris anni dies embolismis cedunt.

Quid secundum mysterium sit, præcipiente domino egredi de arca. CAP. XXVI.

MEnse (inquit) secundo septima & vicesima die mensis (decem videlicet diebus vltra annum exactis, ex quo diluuij aquæ inundauerant) locutus est deus ad Noe dicens: Egredere de arca tu & vxor tua, &c.) Non contentus fuit dicere deus, egredere de arca tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorum tuorum, sed de animantibus quoque cunctis sollicitus, (Cuncta (inquit) animantia quæ sunt apud te, tam in volatilibus, quàm in bestijs, & vniuersis reptilibus quæ reptant super terram educ tecum.) Hoc etiam si deus non præciperet, scilicet cuncta animantia educere, Noe faciendum esse sciret, & ita factum fuisse sciremus nos, etiam si scriptura non narraret. Nūc autem sic deum præcepisse & sic factum esse narrat, ita subiungendo: Egressus est ergo Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta & reptilia quæ reptant super terram secundū genus suum arca egressa sunt. Quid sibi vult hoc, quòd digitus dei, qui non nisi idonea scribere nouit aut loqui, tantas impendit moras in huiusmodi? Nempe si nihil nisi literā hic acceperis, hoc scribere ex abundanti fuit. Igitur ad memoriam nunc redeat, quod superius iam dictum est, arcam illam quam & fabricauit, & cum suis ingressus est Noe, antiquam patriarcharum & prophetarum ecclesiam signasse, quam dominus noster & antequam in hunc mundum veniret, cōdidit, & in qua cum venisset homo factus, tribulationes mortis pertulit, permanentibus cum eo paucis, quibus & dicit: vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. In eandem ecclesiam ingressa sunt cum Noe vniuersa animantia, munda siue immunda, quia videlicet quicunq;, siue de mundis Iudæis, siue de immūdus gentibus, ad Christum colliguntur, fidei patrum antiquorum inseruiuntur, nec aliter ad Christum pertinēt, nisi ecclesiæ illi incorporentur. Veruntamen in eorum carnalibus cæremonijs permanere non sinuntur, videlicet vt carnaliter circuncidantur, aut sabbatizent, aut agnum immolent, aut in cæteris eiusmodi (quæ vmbræ erant futurorum) vllatenus Iudaizēt. Igitur dum illud quasi superfluum tam diligenter toties repētitur: istud quod valde necessariū est, in figurata prophetatur, quòd ingressuræ quidem forent necessariò gentes, quotquot ex eis saluari cuperent, in illam antiquorum expectationem, sed non mansuræ intra carnalem illorum religionem. Hic dictum, & ingredimini super terram, crescite & multiplicamini super eam, idem est iuxta mysticum sensum, ac si diceretur, abiectis carnalibus, quæ prius pro lucro erant, & nunc pro detrimento reputatis, seminate in spiritu, vt de spiritu metatis vitam æternam.

Supra capit. 17.

Lucæ. 22.

Colo.

Quàm rectè sacrificium Noe de seruatis cunctis animantibus obtulerit, in figuram nostri, de quibus Christus viuentes hostias offert deo patri. CAP. XXVII.

AEdificauit autem Noe altare domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare.) Altare quod ædificauit Noe, & holocausta quæ obtulit domino, gratiarum actiones fuerunt, sua præsentia præteritorum beneficiorum memoriam confitentes, vt dignum erat. Qui enim arcam facere iusserat homini, in qua saluaretur dignè illi homo altare ædificat, in quo idem saluator suus adoretur. Et qui non solum hominem, sed propter hominem, iumentorum quoq; & cunctorum animantium reliquias in eadem arca seruauerat, meritò illi de cunctis pecoribus & volucribus mundis super altare ab homine offeruntur holocausta. Hoc non scripta, sed naturalis lex æquum esse docuit, quia videlicet hoc ipsa ratio dignum & iustum esse naturaliter sentit, vt de suis donis honoretur in primis ipse qui dedit. Amplius autem & in hoc mysterium domini nostri Iesu Christi præfulsit, qui egressus de illa synagogæ arca, in qua per passionem suam mundi salutem acquisiuit, nouum altare, nouumq; sacrificij ritum instituit, & quod illic seruatū est, hic in holocaustum deo patri tam per semetipsum, quam per manus sacerdotum suorū offerre nō desinit. Ipsum deniq; corpus, quod illic in ligno pependit, ipsum sanguinem qui illic effusus est, cum honorifica gratiarum actione, illi offerimus, qui eū à morte saluauit. Præterea de cunctis animantibus mundis, munda autem sunt omnia, quæcunque autem hactenus fuerunt immunda, illa suo sanguine mundauit, iuxta quod Petro apostolo dictum

Actu. 10.

CAP. IX. dictum est, quæ deus purificauit, tu ne commune dixeris, de cũctis ergo animantibus, id est, hominibus, ille holocausta offert deo & patri, dum cũ ipsius gratia facimus, quod nobis præcepit, Rom.12. vel obsecrat nos ipse per Apostolum suum, dicentem: Obsecro vos per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem. Sumusq; omnes hoc faciendo Apoca.5. sacerdotes, sicut in Apocalypsi gratias agentes, dicimus illi: Quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo, & fecisti nos regnum deo nostro & sacerdotes.

De eo quod dictum est: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. CAP. XXVIII.

ODoratusq; est dominus odorem suauitatis, & dixit ad eum: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. Sensus enim & cogitatio cordis humani sunt prona in malum ab adolescentia sua: Non igitur percutiam omnem animam sicut feci.) Ac si diceret: Ecce nunc terræ maledixi propter homines. Nam propter homines diluuium induxit super eam, & illa quia repleta erat iniquitate eorum, pene fuit cum ipsis deleta, suamq; amisit formam, dum aquæ obruerunt eam. At illa nihil peccauerat. Sensus enim & cogitatio hominis, sensus inquam & cogitatio hominis præuaricatoris, & non ipsa terra insensibilis, prona sunt in malum ab adolescentia sua. Igitur non vltra faciam sicut feci, id est, nõ ita confusa vltione cum homine, qui solus peccat, terram quoque insensibilem, vel iumenta, quorum sicut nulla iustitia, sic nullum peccatum est, delebo, vt nunc deleui. Sed quid? (Cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies, non requiescent.) Talis annus qualis hic extitit vltra non erit, qui careat vicissitudine temporum, qui totus procellosis expendatur pluuijs, nulloq; modificetur beneficio caloris aut temperamento hyemis, quo natura vsquam iaciatur sementis, & nulla colligatur messis, sed erunt commodæ vices naturæ, nunc æstu, nunc frigore vicissim terras aut sata coquente. Nunquam ita confundetur naturæ vultus, aut situs mundi, cunctis diebus, id est, vsque ad finem seculi. Psal.50. Hoc ergo de spiritu quidem pietatis est, quòd odoratus est dominus odorem suauitatis, non quòd carnium nidoribus oblectetur, nec enim caro ipse est aut corpus, vt talium ducatur odoratu, sed quia spiritus est, & in hostijs corporalibus offerentis cor intuetur, & si pium est contritione eius delectatur suauis dominus, plus quàm homo corporali, quantumuis suaui odore mulceatur, iuxta quod scriptum est, quia sacrificium est deo spiritus contribulatus. Hoc, inquam, pietatis quidem est, quòd sacrificium iusti in odorem suauitatis accepit, & quasi magno munere delinitus, dixit, nequaquam vltra maledicã terræ propter homines. Sed hæc eadem pietas dissoluta vel remissa non est, nec deposita disciplinæ virga, pueris suis, si delinquant, impunitatem pollicetur, dum protinus subiungit huiusmodi rationem. Sensus enim & cogitatio cordis humani prona sunt in malum ab adolescentia sua, singulari sensus nomine, quinque sensus corporis significans, qui proni sunt in malum, præsertim vbi cogitatio cordis, qua restringi vel gubernari debuerant, & ipsa prona in malum eisdem sensibus, pro armis vtitur ad opus malum. Deinceps nanque terra quidem secura sit, & quisquis sic super eam ambulat, vt sensus vel cogitatio eius non sint prona in malum: sed timeat solus ille homo, cuius sensus siue cogitatio sunt prona Apoc.21. in malum. Etenim terra quidem deinceps in æternum stat, & potius aquę quę tunc homines deleuerunt cum terra, fortassis deficient omnino, iuxta illud quod in Apocalypsi dictum est, & mare iam non est, sed homines alio iudicio distincti, secundũ propria merita singuli retributionem recepturi sunt.

De eo quod cum dixisset: Sensus enim & cogitatio hominis in malum prona sunt, addidit: ab adolescentia sua. CAP. XXIX.

SAnè cum dixisset, sensus enim & cogitatio cordis humani in malum prona sunt, benè addidit, ab adolescentia sua. Adolescentia nanq;, prima intelligibilis ætas est. Vndè quod antecedit vitæ humanæ, tam naturali quàm scripta lege, magis liberum est. Quod autem accedit extunc boni malique legitimum habet iudicium. Proinde & quidam sapientum seculi vitam hominis, Y græcæ literæ similem dixerunt, quę ab vno ductu incipiens finditur in biuium. Sic nanque homo in infantia vel pueritia simplicem graditur viam, boni ac mali nõ perpendens distantiam: vbi autem adolescentiæ metas attigerit, vtriusq; discretionem duce ratione, percipit. Vndè si dextram elegerit, præmium consequitur virtutis, si autem sinistram, pœnas malorum incurrit. Virg.lib.6. AEneid. Vndè & quidam poetarum maximus ait: Hac iter Elisium nobis, at leua malorum Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

De benedictione, in qua dictum est: Et terror vester sit super cuncta animantia terræ. CAP. XXX.

CAP. IX. BEnedixitq; deus Noe & filijs eius, & dixit ad eos: Crescite & multiplicamini, & implete terram, & terror vester ac timor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, cum vniuersis quæ mouentur in terra.) Hoc iam secundò, istis creaturæ reliquijs deus benedicit. Nã & paulò antè benedixerat eis, dicens: ingredimini super terrã, crescite & multiplicamini super

ſuper eam. Bene & fideliter. Nam propter dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, poſtquam reſur-
rexit à mortuis, bis effuſa eſt ſuper homines abundantia ſupernæ benedictionis: gemino quippe
dono, data eſt apoſtolis gratia ſpiritus ſancti. Primò, quando datus eſt eis ab ipſo inſufflante, ac
dicente: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Secundò, quá- Iohan.20.
do venit de cœlo idem ſpiritus ſanctus in igne, apparens illis, & ſuper ſingulos eorum ſedens, ſic Actor. 2.
intrinſecus igniuit, vt de indoctis eruditos, de idiotis ſapientes, & de timidis fortes efficeret. Vn-
de & ſignanter in hac ſecunda benedictione dictum eſt. Et ſit terror veſter ſuper cuncta animan-
tia. Exinde nanq; minis contonando, miraculis coruſcando, verbis pluendo, terribiles facti ſunt
omni homini beſtialiter viuenti. Notandum quippe, quòd non dixerit, & ſit terror veſter ſuper
cæteros homines, ſed ſuper cuncta, inquit, animantia terræ, & ſuper omnes volucres cœli. Hoc
benè perſpicientes huius noſtri Noe filij, vel domeſtici veri, terrorem ſuum nō niſi ſuper eos qui
beſtialiter viuunt, exercere voluerunt: nam in quantum rationabiliter viuunt quique ſubdito-
rum, intantum pares eos exiſtimant ſibi, vel etiam præferunt: quemadmodū Paulus ille vas ele-
ctionis, dum dicit quibuſdam: Non prædicamus noſmetipſos, ſed dominum noſtrū Ieſum Chri 2. Cor. 4.
ſtum, nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Iuxta literam ferè hæc eadem, in primis hominibus,
Adam & vxore eius dicta fuerant, creſcite & multiplicamini, & replete terram & ſubijcite eam,
& dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper
terram. Sed hic additum eſt, ex largitate dei, dicentis: (Omnes piſces maris manui veſtræ traditi
ſunt, & omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.) Tunc enim dictum eſt ſolummodo Geneſ. 1.
ſic: Ecce dedi vobis omnem herbam virentem, afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa lig-
na, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, erunt vobis in cibum. Attamen felici adhuc
& infirmitatis experti homini, tenuis ille victus, ſufficientior extitit, quàm infirmo nunc & mori
bundo carnium eſus eſſe poſsit. Porrò, hæc homini poteſtas ſuper cuncta animantia nunc iure ac
creuit. Nam & tunc propter hominem condita, & nunc propter hominem reſeruata duplici ex
cauſa hoc ipſum homini debent, quod ſunt. Igitur & ſi antehac abſque vlla dei præcipientis au-
ctoritate, hæc homo in cibum præſumpſit, iam ex hoc nunc ante legem, & deinde per legem po-
teſtate accepta, iure ſibi vendicat eadem in eſum, vt is potius cōtra dei faciat imperium qui pro-
hibere tentauerit, teſtâte Apoſtolo, cum de quibuſdā dicit. Attendentes ſpiritibus erroris, & do- 1. Tim. 4.
ctrinis dæmoniorum in hypocryſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium conſci-
entiam ſuam, prohibentium nubere, abſtinentium à cibis quos deus creauit ad percipiendū cum
gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatē: quia omnis creatura dei bona eſt, &
nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sequitur.

De eo quod cum dixiſſet, omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, addidit, quaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis. CAP. XXXI.

QVaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto, quòd carnem cum ſanguine non come-
detis. Sanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum:
& de manu hominis, & de manu viri, & fratris eius, requiram animam hominis. Qui effude-
rit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius. Ad imaginem quippe dei factus eſt homo. (Bo-
na & honeſta exceptio dicentis, excepto quòd carnem cum ſanguine, id eſt, niſi prius effuſo ſan-
guine non comedetis. Quare autem carnem cum ſanguinem nō comedetis? Sanguinem enim, in
quit, animarum veſtrarum requiram. Mira argumentatio, nec vana tamen, ſed grauiſsima, qua
cum propoſuiſſet de ſanguine pecorum, carnem inquiens cum ſanguine non comedetis, ratio-
nem continuò ſubiungens de ſanguine hominis. Valet enim ad augendam æſtimationem ſan-
guinis humani, vt videlicet non leue quis arbitretur, ſanguinem hominis intus in conſcientia po Leuit. 17.
nere: cum ſanguinem pecudis, non ſibi liceat in os forinſecus immittere. Idcirco, & per legem de
nuò mandauit, vt quando locus ſanctuarij procul eſſet, funderetur in terram victimarum ſan-
guis, earum ſcilicet quas in proprios eſus præparabant: quando vero ſanctuarium præſens eſſet,
funderetur in altari, ſicut eſt in libro Deuteronomij. Sanguinem hoſtiarū tuarum fundes in alta
ri. Carnibus autem ipſe veſcêris. Hinc eſt illud in libro Regum: Et verſus ad prædam, tulit oues Deut. 12.
& boues, & vitulos, & mactauerunt in terra, comeditque populus cum ſanguine. Et ait Saul: Præ- 1. Re. 14.
uaricati eſtis, &c. Si ergo præuaricatio eſt, brutum ſanguinem ad os mittere, quanto magis abo-
minatum eſſe debet homini, veras mundicias profitenti, ſanguinem hominis in conſcientia recō-
dere? Igitur vt ex comparatione minoris clareſceret, quanti ſit reatus peccatum homicidij, rectè
cum dixiſſet, carnem cum ſanguine non comedetis, ſtatim ſubiunxit: Sanguinem enim anima-
rum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis. Sed quomo-
do de manu beſtiarum requirit deus ſanguinem hominis? Nam quòd de manu hominis requi-
rat, dubium non eſt, de manu inquam viri, quātumuis extranei, & de manu fratris eius, ſicut ſan-
guinem Abel requiſiuit de manu Cain, propter quem maximè (vt nōnulli perhibent) diluuium

mundo

CAP. IX. mundo induxit. Sed de manu bestię (verbi gratia) lupi forte hominem iugulantis, quomodo sanguinem hominis requirit? Ergo vel hoc intelligendum, quòd ipsæ bestiæ persæpe ab hominibus captæ, pœnas exoluunt: vel, quod rationabilius videtur, nomine bestiarum, maligni spiritus intelligendi sunt, qui pro morte animarum hominum, æternum accepturi sunt iudiciũ. Igitur quicunq; effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius, quia omnis homicida punietur, subauditur, nisi pœnitentiam egerit. Hæc enim subauditio necessaria est in eiusmodi diuinis sententijs, vt (verbi gratia) anima quæ peccauerit, ipsa morietur, & similia.

Item de eadem re. CAPVT XXXII.

HAc exceptione seruata, quasi olera, inquit, virentia tradidi vobis omnia, id est, impune trucidabitis, & manducabitis omnia quasi olera, quæ virentia quidem sunt, sed insensibilia. Olera nanque & quæcunq; eiusmodi, viuunt quidem per virorem, sed non ea vita est, quam rectè dicere possis animam, licet Epicurei, quos imitati sunt etiam sordidissimi Manichæi, qui dixerunt, quod mortuo homine, anima eius in porcum vel canem, deinde in arborem vel frutetum seu quamlibet in herbam degenerando deuoluatur, & inde quoq; olera habeant animas eorum arbitratu. Quorum stultitiam Flaccus quoque nobilis Satyricus irridens, cuidam dicit: Verum seu pisces, seu porrum, & cepe trucidas: Vtere Pompeio. Trucidas dixit, pro eo, vt diceret, comedis, quia videlicet iuxta sectam suam, tot animas trucidabat, quot quotidie porros aut cepe vel allia manducabat. Itaq; in carnibus manducandis nulla iniustitia est: Imò in non manducandis, nisi pro voto religioso fiat, superstitio est iniusta, qua nimium vsus fuisse fertur Pythagoras, qui non solum ab omni animali, verumetiam ab omni legumine abstinebat, præcipuè à faba, quasi consanguinea, dicens, quòd cocta sanguinis humani trahat colorem, vel quòd viridis in pixide ærea diu seruata, vertatur in sanguinem. Quem item irridens idem qui supra, dicit: O quando faba Pythagoræ cognata, simulq́; vncta satis pingui ponentur oluscula lardo. In tantum nanq; Pythagoras pro causa iam dicta, fabam quasi cognatam reputasse perhibetur, vt quadam die cum effugium non haberet, maluerit per medios latrones ire, quam per segetem fabæ. Sed iam huiusmodi ridicula per dei sapientiam explosa sunt, & diuinæ auctoritatis valent seria, iuxta quæ & Apostolus dicit: Quia omnis creatura dei bona est, & nihil reijciendũ, quod cum gratiarum actione percipitur. Omnia, inquit, tradidi vobis, & omne quod mouetur in terra & viuit, erit vobis in cibum. Nullam hic mundorum & immundorum distinctionẽ fecisse videretur, nisi supra iam dixisset, quia tollens Noe de cunctis volucribus mundis, obtulit holocaustum super altare: Sed & in loco suo hic idem Moyses, de huiusmodi legem daturus est discretionis.

1. Tim. 4.

Quid significet, quod tertiò quoque dictum est: Crescite & multiplicamini. CAP. XXXIII.

VOs autem crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam.) Tandem & hoc tertiò, vnius eiusdemq́; benedictionis verba super hominũ reliquias edita sunt. Sicut tertiò columbam emisit ipse Noe, sic tertiò nihilominus super ipsum & filios eius sermo benedictionis effusus est. Et rectè, quia videlicet (vt supra iam dictum est) columba spiritus sancti gratiam significat: & benedictio dei, non aliud quàm spiritus sancti effusio est. Igitur vnus idemq́; Noe & tertiò columbam emittit, & tertiò benedictionẽ accipit: quia videlicet vnus idemq́; Christus, & quia deus est, spiritum sanctum mittit, & tribuit: & quia homo est, benedictionem, id est, spiritus sancti operationem, tam in seipso quàm in suis accipiat membris. In seipso, dum de spiritu sancto concipitur ex vtero virginis, dum baptizatur & spiritus sanctus visibili specie super illum descendit, dum resurgit à mortuis, & ita ingreditur in gloriam regni sui, sicut in typum eius (vt superius iam dictum est) tertiò fuit vnctus rex Dauid. In membris autem suis, dum per fidem eius in baptismo, quisq; nostrum remissionem peccatorum accipit, dum deinde manuum impositionem, dum tandem in resurrectione æternam pro eadem fide percipit remunerationem. Et notandum, quòd in ipso benedictionis verbo triplici, pulchrè signantur hæc eadem incrementa huius gratiæ spiritus sancti. Primò nanq; dictum est: Ingredimini super terram, crescite & multiplicamini super eam, secundò dictum est, crescite & multiplicamini, additumq́; est, & sit terror vester super cuncta animantia terræ: tertiò crescite & multiplicamini & ingredimini super terram & implete eam. Vltimum hoc dictum cum primo penè vnũ est, quia dictum est primo, ingredimini super terrã, crescite & multiplicamini super eam, hic verò crescite & multiplicamini, & ingredimini super terrã & implete eã. Vnũ inquam hæc esse vidẽtur, sed ipso differũt ordine verborum. Illic prius dictum est, ingredimini super terram, ac deinde, crescite & multiplicamini super eam: hic autem prius, crescite & multiplicamini, ac deinde, & ingredimini super terram & implete eam. Illic itaq; ingredimini super terram inquit, & subauditur, ad operandum: hic autem, ingredimini, subauditur, ad regnandum. Sunt enim duæ prædestinatorum vocationes, altera, qua vocamur ad fidem, de qua dicit Apost. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Altera, qua vocãdi sumus ad regnum, iuxta fidem euangelij, dicente rege his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti

Sup. cap. 23.

Rom. 8.

benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Benè ergo in Matth.25.
prima benedictione prius est ingredi terrá, & sequés, crescere & multiplicari, quia videlicet qui
præsentem ecclesiam ingredimur, crescere & multiplicari debemus, alios vocando, iuxta illud:
Qui audit, dicat, veni. In vltima verò prius est crescere & multiplicari, & sequens ingredi super Apoc.22.
terram, & implere eam: quia profectò post omnia crementa vel multiplicationes erit illa ingressio in regnũ dei, post quam iam nõ est crescere & multiplicari, iam inquam nõ est audire & dicere, veni. Horum medium est, vbi cum dixisset, crescite & multiplicamini, statim addidit, & sit terror vester super cuncta animantia terræ, quo videlicet secunda significatur effusio spiritus sancti,
qua (vt superius iam dictum est) sancti Apostoli fortes & feruidi effecti, non solum non timuerunt, Sup. ca. 30.
sed etiam timendi & terribiles cunctis bestialiter viuentibus esse meruerunt.

De eo quod dixit deus: Ecce ego statuam pactum meum vobiscum. CAP. XXXIIII.

HAEc quoq; dixit deus ad Noe & ad filios eius. Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos. Et nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij: Neq; erit deinceps diluuium dissipans terram. Dixitq; deus: Hoc signũ fœderis inter me & vos: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram.) Vnum est quod hic nos in primis quærere oportet, scilicet pactũ, quod vel quale sit, de quo dicit, ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos? Neq; enim per se præsenti loco satis elucet, vbi vel quando pactum hoc statuerit, quæ rationes dati & accepti fuerint in constitutione pacti. Sine dato quippe & accepto, pactum nõ solet statui, nec minus quam inter duos
fit, vt (verbi gratia) inter Abraham & regem Palestinorum Abimelech. Nam & ille puteum red- Gene.21.
didit, quem vi abstulerant serui sui, & hic oues & boues, & præterea septé agnas gregis seorsum statutas pro testimonio dedit. Hic verò nulla condonatio est. Dicit quidem deus, nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, verum hoc non ipsa pactio vel constitutio, sed tenor fœderis est, quemadmodum illud quod prędictus Abimelech ab Abraham exegit dicés, ne noceas mihi & posteris meis, stirpiq; meę. Item & hoc dixit deus, ponã arcũ meũ in nubibus, verùm hoc non ipsum fœdus, sed signũ fœderis est. Etenim erit, inquit, signum fœderis inter me & inter terram. Præterea sciendũ, quòd non dixerit præsenti tépore, ecce ego statuo, sed futuro, ecce, inquit, statuam pactum meũ vobiscum, & quod non tantũ dixerit vobiscũ, sed addiderit cũ semine vestro post vos. Dicit quidem & postmodum, & erit signũ fœderis quod constitui inter deum & omnem carnem super terram, sed illic quoq; pro futuro rectè accipitur præteritum, iuxta illud
quod scriptum est. Qui fecit quę futura sunt. Quęrendum igitur est hoc pactum, & clarum erit, Eccles.8.
quanti valeant cætera, quę nunc ex ore dei procedũt. Dicimus itaq;, quia pactum multoties qui- & 3.
dem promissum, sed vnum & semel initum, pactum inquam vnũ, quo solo inimicitiæ soluuntur, quæ erant inter deum & homines, incarnatio vel passio Christi filij dei est. Illic absq; vlla contradictione certa est constitutio pacis cum ratione dati & accepti, dum accepta deus fide hominũ, dat hominibus eundem Christum filium suum, vt saluentur per ipsum.

De pacto vel pacti signo. CAP. XXXV.

HVius pacti duo tantum signa quidem pręcipua, sed multæ promissiones vel significationes præcesserunt. Primum est signum quod nunc datur, dicente deo, hoc signum fœderis inter me & vos arcum meum ponam in nubibus, secundum quod datur Abrahæ, ab eodem dicente:
Circuncidetis carnem præputij vestri, & erit signũ fœderis inter me & vos. Vbi notandum illud, Gene.17.
quòd signũ pacti, nonnunq̃ rectè dicatur pactũ, quia videlicet cũ dixisset, hoc est pactũ quod observabitis, circuncidetur ex vobis omne masculinũ, continuò subiunxit, & circuncidetis carnem pręputij vestri, vt sit signũ fœderis inter me & vos. Sed de hoc suo loco plenius dicendum erit. Nunc de isto, scilicet arcu dei videndum, quomodo illius vnici pacti vel fœderis signum sit.

De eo quòd in Christo pactum suum cum hominibus deus fecerit, & quòd pacti eius illud quod cum Noe pepigit, signum fuerit. Et de arcu, qui græcè iris dicitur, id est, pax. CAP. XXXVI.

IN eo deus pactum cũ hominibus pepigit, per Christum filium suum, quòd illo in cruce moriente nos sibi reconcilians, lauit nos à peccatis nostris & in sanguine eius, deditq; nobis per illũ sanctũ Charitatis suæ spiritũ, dedicás illũ, quo renasceremur, aquę & spiritus sancti baptismũ. Talis nãq; Christi filij dei arcus iste, qui in nubib⁹ apparet, signũ est. In eo quippe multi quidẽ & penè innumeri colores vident, sed præcipui sunt & magis hi duo apparent, ceruleus & igneus. Ceruleus aquæ baptismum quo visibiliter abluimur, igneus spiritum sanctum significat, quo inuisibiliter peccata nostra consumuntur: vt ab vtrisq; secernamur, & ab illis qui præterito aquę diluuio perierunt, & ab illis qui futuro ignis iudicio perituri sunt. Igitur signũ fœderis, id est, signum filij dei, & propter electos iudicati & sup reprobos iudicaturi, arcus iste in nubibus cœli. Et istud quidem signum est in nubibus, quòd non adijciat deus vltra perdere aquis diluuij omnem car-
nẽ: ipse autem deus, quem nubes suscepit, quique vltra nubes, & super omnes cœlos eleuatus est: Ephes.4.

CAP.IX. signum æternæ recordationis est in oculis dei patris,& sempiternum memoriale nostræ pacis, iam postquam ille in carne sua inimicitias soluit,firmæ sint amicitiç dei & hominũ, non iam ser-uorũ,sed amicorũ & filiorũ dei.Rectè itaq; cũ dixisset,& nequaquã vltra interficietur omnis ca-ro aquis diluuij,addidit,neq; erit deinceps diluuiũ dissipans terrã,quia nec terra vltra delebitur diluuio aquarum: nec nostra caro post resurrectionem vllo turbabitur diluuio miseriarum & passionum inundantium.Hoc inquit,signum inter me & vos & omnem animam viuentem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas.Nam istud quidem signum cum nubibus transibit, ip-sum autem fœdus,cuius signum est,id est,memoriale nostrç redemptionis,in sempiternum per-manebit in conspectu patris in carne filij eius,in cicatricibus vulnerum manuum, pedum, & la-teris eius.Vndè & quia ipse est pax nostra,benè hoc signũ fœderis Grecè dicitur Iris, id est, pax. Cuius causas ignorantes,curiosi mundi huius philosophi, dicunt eum fieri casualiter ex obiectu solis cauæ nubi radios suos infundentis,sed quoquo modo fiat, opus dei est,non casu, sed ratio-ne,pro signo se exhibens diuinæ recordationis.

De tribus filijs Noe,& cur non dixerit maledictus Cham,sed maledictus Chanaan. CAP. XXXVII.

ERant igitur tres filij Noe,qui egressi sunt de arca,Sem,Cham,& Iaphet.Porrò Cham ipse est pater Chanaan.)Ipse est,inquit pater Chanaan,(subauditur,habitatoris terrç huius,quam tu ò Israel,ingredieris possidendã.Non enim,quòd vel solus filius vel primogenitus fuerit hic pa-tris sui Cham,idcirco dixit scriptor,ipse est pater Chanaan , sed quia præ cæteris gentibus hanc nosse debebat Israel,cum qua sibi causa grandis erat . Cuius videlicet gentis maculam antiquam continuò scribere properat,vt non adeò mirũ sit vel incredibile , quòd illã ad ingressum eorum terra euomere debeat.Ait ergo.(Cœpitq; Noe vir agricola exercere terrã , & plantauit vineam, bibensq; vinum,inebriatus est,& nudatus in tabernaculo suo . Quod cum vidisset Cham pater Chanaan,verẽda scilicet patris sui esse nudata,nunciauit duobus fratribus suis foris, & cætera.) Hoc enim ad ignominiam gentis multum proficit , quòd ob seruilem patris nequitiã traxerit ex illo hæreditariam maledictionis pœnam.Proinde semel,& secundo, atq; tertio gentem eandem hic percutit dicẽdo.Porrò,Chã ipse est pater Chanaan. Ac deinceps.Quod cum vidisset Cham pater Chanaan,scilicet verenda patris sui nudata,nunciauit duobus fratribus suis foris . Nam hi-aduersariam gentem nominare in tali patris eius nuncio,grauis exprobatio est. (Deinde cũ euigi-lasset Noe & didicisset quæ fecerat ei filius suus minor,maledictus, inquit Chanaan, seruus ser-uorum erit fratribus suis .)Maledictus Chanaan dixit, cum nondum natus vel non solus esset ille filius Cham.Adeò posteros Chanaan detestatur , vt totum maledictionis illius opprobrium vel pœnam in illos redundare pronunciet.Minorem quoq; illũ appellat , qui patris pudenda diuul-gauerat,cum fuerit natu medius,minorem inquam, non tam ætate quàm pro vitio & morum in-dignitate.Seruus seruorum,inquit,erit fratribus suis.Non dixit solùm, seruus erit , quo nomine interdum etiam bona vel voluntaria seruitus solet significari,sed seruus seruorũ, inquit,erit:quo additamento seruitus extrema,imo seruilis nequitia solet exprimi,nisi cum subiectione dei,dum per egregiam humilitatem seipsum profitetur quis seruum seruorum dei . Hæc narratio iam præsenti dum scribitur,valet eis quibus scribitur,videlicet ad corroborãdos eorũ animos, scien-tes quòd hostem eorum Chanaan iamdudum oderit deus . Idem enim est ac si diceret.Cõforta-mini & estote robusti.Sicut enim iam fecit deus Cham in filio eius Mesraim, hoc est, Aegyptijs (de Mesraim nanq; secundo filiorum Cham nati sunt Aegyptij) quos deus propter nos afflixit varijs plagis,& in mari rubro tandem obruit:sic multo magis faciet eidem Cham in isto filio eius Chanaan,id est,in istis populis, contra quos deo duce proficiscimini , qui de illo nati sunt. Nam & antequam fieret pater vester Abraham, maledictus & seruus vester fore pronunciatus est ille Chanaan,dicente adhuc eodẽ patre, propter eũ quem prophetico spiritu præuidebat , patrẽ ve-

Gene.14. strum Abrahã.(Benedictus dominus deus Sem,)id est, deus Abrahã Abrahã quippe natus est de Sem,(sit Chanaan seruus eius.)Ne ergo dicatis,nequaquam ad hunc populũ valemus ascendere,

Num.13. quia fortior nobis est,vel quia proceræ staturę est,ne inquam hęc vel huiusmodi dicatis,quia re-uera populus maledictus est,vobisq; seruus & tributarius erit , sicut per patrem Noe prophe-tatum est.Sciendum quippe,totũ illud esse in spiritu prophetiæ . Nam quia de Sem nasciturus erat vnus dei cultor Hebræorum populus,idcirco dixit:Benedictus dominus deus Sem . Quia verò de Iaphet diuidendæ erant insulæ gentium,& earum plenitudo per fidem ventura & habitatura erat in domo dei Iudæorum,non quidem dixit:Benedixit dominus deus Iaphet , quia falsos & multos deos coluerunt,sed(dilatet,inquit,deus Iaphet,& habitet in tabernaculis Sem.) His iux-ta literam dictis,altiorem sensum ponamus,iuxta quem & huius,id est Iaphet, idem Chanaan fit seruus,quia de isto quoq; dictum est,sit Chanaan seruus eius.

Item mysticè de ebrietate Noe & de nudatione eius,quòd per illam humilitas passionis Christi significetur,quam despicit Cham,id est,quiuis hæreticus. CAP. XXXVIII.

Quam

QVam vineam dominus deus noster, qui (vt sæpè iam dictum est) per Noe figuratur, plantauerit, incognitum esse sacra scripsura non sinit, verbi gratia cum dicit: Vineam de Aegypto transtulisti: eiecisti gentes, & plantasti eam: dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram. Et in Esaia: Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, & sepiuit eam, & lapides elegit ex illa, & plantauit eam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas, &c. Item, nec illud latere potest, quòd illa vinea bene plantata & decora prius, postea in amaritudinem vitis alienæ conuersa, ipsum plantatorem amaro mortis poculo potauit, & consummata amaritudine inebriauit, ita vt obdormiret somno mortis, nudatus, id est, infirmus vel passibilis inuentus, quippe qui in similitudine hominum factus, & habitu inuentus est vt homo. Realiter quoq; dicenti, sitio, vinũ obtulit myrrhatum, vinum vel acetum cum felle mixtum. Igitur Noe de vinea quam plantauit ipse, inebriatus est, & in tabernaculo suo nudatus, ipse est Christus, à populo, cui legem dedit, ipse morte affectus, & in eadem gente sua despectui habitus, vndè & gemebundus Esaias loquitur: Non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus. Et desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem, &cæ. Quicunque hæreticus sub Christiano nomine, propter eiusmodi infirmitates, Christum dei virtutem & dei sapientiam, verum deum, de deo vero negat ante secula natum, is est Cham, quod interpretatur calidus, videlicet impatiens, semperq; calẽs ad rixam, atque contentiosus, qui & infirmitatem patris nunciat foris: Iuxta quod Iohannes de huiusmodi: Ex nobis, inquit, exierunt, sed nõ erant ex nobis, dum negans in Christo quod virtutis est, illud solum prædicat quod est infirmitatis & turbam facit. Econtra, qui susceptam à virtute dei, nostram infirmitatem dignè venerantur, scientes quia quod infirmum est dei, fortius est hominibus, ipsi sunt Sem & Iaphet. i. inclyti atq; dilatati. Sem quippe inclytus siue nominatus. Iaphet verò latitudo interpretatur. Maiores siue doctores atq; prçlati in domo huius Noe. i. in ecclesia Christi nominati sunt & inclyti: auditores verò siue subditi, quã plurimi sunt, & idcirco nomine Iaphet, id est, latitudinis, rectè intelligendi sunt. Tertius est Cham. i. caterua falsorum fratrum. Præter has hominũ partes nulla inuenitur in filijs Noe, id est, qui Christiano censentur nomine. Et duæ quidem saluæ sunt, nam tertia perit, sicut habemus in Apocalypsi, vel quia proiecti cauda draconis qui trahebat tertiam partem stellarum cœli, vel quia ad cantum tubæ angelicæ, tertia pars creaturæ interijt. Quomodo illi, qui per Sem & Iaphet designantur, illam infirmitatem honorant, quam in Christo hæretici despiciunt? Dorso auersi, pallium imponentes, infirma patris operiunt, id est, reuerenter præteritas passiones domini recolentes, venerando sacramentorum ordine vestiunt, qualia in domo dei agere sanctum, intelligere pium est. Hoc primi fecerunt apostoli, & deinde apostolici viri, atq; cum illis, & post illos omnes religiosi obseruant, & fideles Christiani. Illis ergo rectè seruus seruorum est Chanaan, id est, omnis hæreticus, quia videlicet dum blasphemat & contendit, imò etiã corporaliter persequitur (quod maximè furor fecit Arrianus) illorum gloriæ seruit, & perficiendis coronis famulatur. Et benè dictum est, maledictus Chanaan, & non maledictus Cham, quia videlicet dum in futurum seculum pœna illorum reseruatur, quasi non in semetipsis, sed in posteris suis puniuntur. Interpretatur autem Chanaan, motus eorum. Quæ interpretatio talibus congruit, quia pro motu, id est, pro opere patris sui maledicti sunt.

Psal. 79. Esaiæ. 5. Philip. 2. Iohan. 19. Matth. 27. Esaiæ. 53. 1. Iohan. 2. 1. Cor. 1. Apoc. 12. Ibidem 8.

Quæ sint mysticè tabernacula Sem, in quibus habitauit Iaphet. CAP. XXXIX.

DIlatet deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. Iam quia notum, & supra iam dictum est, in Sem Iudæos, in Iaphet verò Gentes, quæ promissiones Iudæorum consecuturę erant, benedici prophetico spiritu patris: certius nunc scire licet, quæ sint tabernacula Sem, & quo introitu admissus, cœperit in illis habitare Iaphet. Tabernacula Sem, priuilegia sunt Iudæorum, quæ Apostolus his verbis enumerat: Quorum est, inquit, adoptio filiorũ, & gloria, & testamentum, & legis latio, & obsequium, & promissa, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. In his ille populus aliquando habitabat solus, nam nos gẽtes foris eramus. Eratis enim (inquit idem Apostolus) in illo tẽpore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spẽ non habentes, & sine deo in hoc mundo. Hæc enim omnia vnius Hebraicę lingue clausura tenebat, quæ in diebus, qui bus diuisio vel confusio linguarum facta est, remansit in domo vel familia Heber, vndè & lingua ista Hebraica dicta est. Itaque hæc quæ prædicta sunt, aperte vocantur hic tabernacula Sem, id est, non quòd cunctæ generationes Sem in illis habitauerint, sed pars; videlicet pars populi Israel, qui per Abraham descendit ex Heber pronepote Sem. Porrò, de Iaphet nati sunt Græci & Latini: filij nanque Iaphet fuère septem, Gomer, à quo Galathæ: & Magog, à quo Scythæ: & Madia, à quo Mœdi: & Nauan à quo Iones, qui & Græci, vndè & mare Ionium dicitur: & Tubal à quo Itali: & Hiberi, qui & Hispani, à quibus Celtiberi: & Mesoch, à quo Capádoces, vndè & vrbs apud eos Mazecha dicta est: & Tyras, à quo Thraces, quorum non

Rom. 9. Ephes. 2. CAP. X.

CAP. XI. ſatis immutatum vocabulum eſt. In his, & in cunctis pene gentibus Græca & Latina lingua principatum obtinent, altera videlicet propter ſapientiam Græcorum, altera propter potentiam Romanorum, per quas aperta ſunt tabernacula Sem gentibus vniuerſis ad inhabitandum, quia videlicet per illas, annitentibus multis tranſlatoribus, ſcripturarum ſcientiam & perinde vnius dei notitiam apprehenderunt. Et Iudæi quidem, quibus illa tabernacula primùm ædificata fuerant, & nonnulli quoq; de cæteris gentibus tabernacula Sem introierunt, ſed generationes Iaphet, quibus maxime Europa poſſeſſa eſt, habitando præualuerunt.

Item de tribus filijs Noe, quòd eorum generatione tres mundi partes impletæ ſunt. CAP. XL.

FIlij Cham, Chus, Meſraim, & Futh, & Chanaan.) Chus vſque hodie ab Hebræis Aethiopia nuncupatur: Meſraim Aegyptus: Futh, Lybies, à quo & Mauritaniæ fluuius vſq; in præſens Futh dicitur, omniſq; circa eum regio Futhenſis. Porrò Chanaan (vt iam dictum eſt) obtinuit terram, quam Iudæi deinceps poſſederunt, eiectis Chananæis. (Filij Sem, Elam, & Aſſur, & Arphaxat, & Ludim, & Aram.) Hi ab Euphrate fluuio partem Aſiæ vſq; ad Indicum oceanum tenent. Eſt autem Elam, à quo Elamitæ, Princeps Perſidis: Aſſur Niniuem ciuitatem condidit: Arphaxat, à quo Chaldæi: Ludin à quo Lydia: Aram, à quo Syri, quorum metropolis eſt Damaſcus. Singulas gentes quæ de his tribus filijs Noe diſſeminatæ ſunt, proſequi longum eſt. Hoc ad ſummam compendio dictum ſit, quia Sem in filijs ſuis Aſiam, & Cham maximè Lybiam, & Iaphet Europam poſſederũt, vt tres partes mundi, à trium generatione implerentur, in quibus etiam eccleſia Chriſti ſanctæ trinitatis fide explananda præmonſtrabatur.

tres partes mundi

De ædificatione turris Babel. CAP. XLI.

CAP. XI. ERat autem terra labij vnius, & ſermonum eorundem. Cumque proficiſcerentur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennar, & habitauerunt in eo. Dixitque alter ad proximum ſuum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni, &c.) Iam ſuperius vbi ſeptem filios Iaphet in ordinem digeſsit, ita ſubiunxit: Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſque ſecundum linguam & familias ſuas. Hoc per regulam, quam Ticonius recapitulationem appellat, colligendum vel continuandum eſt, quia videlicet illic non dictum eſt qualiter diuiſæ fuerint, & hic idcirco repetitur, vt narretur quomodo vel quam ob cauſam diuiſio vel confuſio eiuſmodi facta eſt. Erat, inquit, terra labij .i. linguæ vnius, & ſermonum eorundem, ſcilicet quia quiq; ſermones vel ſingulæ voces, in omni terra ſignificabant idem. Inuenerunt, inquit, campum in terra Sennaar, Ipſum campum quem inuenerunt, ſcriptura nunc vocat Sennaar, ſcilicet ab euentu, locum congruo nomine ſignificans, interpretatur enim Sennaar excuſsio dentium, vel fœtor eorum, videlicet excuſsio dentium, id eſt, ſermonum ſiue verborũ quę ſine dentibus non fiunt. Plurimùm nanq; dentes iuuant ad loquendũ, qui tunc illis quodammodo excuſsi ſunt, quando ſolitã loquendi facultatem dentati .i. ſuperbi vel fortes illi perdiderunt. Nihilominus rectè dicitur & fœtor eorum, quia videlicet fœtorẽ ſuperbiæ eorũ tali auſu vſq; ad nares dei emiſerũt. Cui ſicut humilitas, vel ſpiritus contribulatus, ſacrificium eſt in odorẽ ſuauitatis: ſic econtra, ſuperbia fœtor horribilis eſt. Cuius eorum ſuperbiæ mirandã magnitudinem ſcriptura inſinuans, introducit deum deſcendentẽ, vt videat ciuitatem & turrim, quã ædificabant, inquit, filij Adam, & dicentem: (Ecce vnus eſt populus, & vnũ labium omnibus. Cœperuntq; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant. Venite igitur deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnuſquiſq; vocẽ proximi ſui, &c.) Deſcendit vt videret, de illo ait ſcriptura, qui omnia ſcit antequam fiant, & nuſquã abeſt, quia videlicet & cauſa talis erat, quam indiſcuſſam cœleſte iudicium nullatenus omittere deberet, & ſic loqui debuit ſcriptura, vt nil temerè eſſe credendũ inſinuaret. Si enim is qui omnia ſcit, deſcendere hic dicitur

Gene. 18. vt videat, & alibi dicit, clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam & videbo vtrum clamorẽ, qui venit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, vt ſciam: quanto magis homo qui falli poteſt, antequam ſententiam proferat, rem diligenter inueſtigare debet? Et notandum, quòd hic illos appellat filios Adam, poteſt quidem idem intelligi cum dicit, quam ædificabant filij Adam, ac ſi dixiſſet filij hominum, quoniam Adam apud Hebræos communi genere homo dicitur, ſed hoc loco ſicut voce, ſic & ſenſu, ad eundem qui primus fuit conditus debet referri. Ita nanq; acrius multo percutit eos, qui dixerunt, & celebremus nomen noſtrum, & turrim ſuperbiæ, qua cœlum attingerent ædificare cœperunt: quia videlicet hoc modo ſpecialiter imitabantur præuaricationem Adæ, qua diabo-

Eſaiæ. 14. lum ſecutus eſt, dicentem: comedite, & eritis ſicut dij, & hoc modo æquè vt ille aſcendere voluit ſuper altitudinem nubium, & eſſe ſimilis altiſsimo.

De confuſione linguarum, & quòd per donum ſpiritus ſancti omnes linguæ rurſus adunatæ ſunt in ore Apoſtolorum. CAP. XLII.

ECce, inquit, vnus eſt populus, & vnum labium omnibus. Cœperuntq; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere impleant. Ergóne, ſi illa facultas mutuæ linguæ ſublata

ſublata nõ fuiſſet, cogitationes ſuas opere implere, id eſt, turrim tantæ altitudinis, quiuiſſent ex
truere? cuius culmen in cœlum pertingeret? Non vtiq; ad cœlum æthereum, cuius altitudinis
ſtadia geometræ coniecturis ſuis numerare non poſſunt, ſed forte ad cœlum aerium, à quo volu-
cres cœli dici conſueuerunt. Cum ergo de ſtulta eorum præſumptione dicit deus, nec deſiſtẽt à
cogitationibus ſuis, donec opere impleant, ſubaudiendum eſt, quantum ipſis eſt. Satis enim dia-
bolum imitatur dicentem: Aſcendam ſuper altitudinem nubium, qui quantum poteſt, extol-
lit ſe aduerſus deum altiſsimum. Venite igitur (inquit dominus) deſcendamus & confundamus
ibi labium eorũ, vt non audiat vnuſquiſq; vocem proximi ſui. Tanquam diceret: Inueni, in quo
dignè quod merentur iuxta modum culpæ retribuam eis: Quoniam peruerſa via tendũt ad cœ-
lum: veram viam abſcondamus ab eis, qua veraciter itur ad cœlum. Etenim cum hęc diceret de-
us, futurum erat, vt ſanctam per hunc famulum ſuum Moyſen conderet ſcripturam, vnius dei
continentem notitiam, qua ſola verè itur ad cœlum. Vna autem tantum ſcribendi lingua erat
quæ vtique tunc omnium erat, quæ & hactenus dicitur Hebræa. Vt igitur cum datæ fuerint illæ
margaritæ cœleſtis doctrinæ, non conculcentur à porcis huiuſmodi: venite, inquit, cõfundamus
ibi labium eorum. Hoc tam mirandæ vindictę incommodum, quo maximè homines, à ſemetip-
ſis diuiduntur, ſolus facere potuit deus. Proinde cum dicit pluraliter, venite deſcendamus, con-
fundamus, non angelorum multitudines ad auxilium cohortatur, ſed ad feriendam ſuperbiam
ſe adeſſe teſtatur tota trinitas & vnus deus. Quod ex oppoſito remedio magis liquet. Vbi enim Acto.2.
in ore apoſtolorum omnia reuocantur genera linguarum, eadem trinitas ſeſe aperit hominibus
& ea die, primùm in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, humiles hominibus baptizantur, quę
vera ſtructura eſt altiſsimæ turris, qua in cœlum fugiat homo deo conregnaturus.

De Nemroth, quem Ioſephus eorum principem fuiſſe aſſerit, qui turrim ædificauerunt. CAP. XLII.

HOrum principem Ioſephus Nemroth fuiſſe aſſerit, de quo ſuperius dicit ſcriptura: Et Chus
genuit Nemroth. Iſte cœpit potens eſſe in terra, & erat robuſtus venator corã domino. Po- Gene.10.
tens, inq, cœpit eſſe in terra, & robuſtus venator erat, quia prius in populo inſuetam tyrannidem
quaſi venãdo arripuit. Regnauitq; in Babylone, quæ ab eo ꝙ ibi cõfuſæ ſunt linguæ turrim ędi-
ficantiũ, Babel appellata eſt. Babel enim interpretatur confuſio. Regnauit autẽ & in Arach, hoc
eſt in Ediſſa, & in Achad, quæ nunc dicitur Niſibis, & in Calamne, quæ poſtea verſo nomine, à
Seleuco rege, dicta eſt Seleucia. De terra illa exiuit Aſſur, & ædificauit Niniuẽ & Robooth ciuita
tem. Vbi non putemus duas vrbes eſſe ſignificatas, ſed quia Robooth interpretatur platea, ita
legendum eſt: Et ædificauit Niniuen & plateas ciuitatis. Dictaque eſt Niniue à Nino, Beli filio.
Interpretatur autem Nemroth tyrannus ſiue tranſgreſſor, ſignificatq; diabolũ, qui in hoc mun-
do tyrannidem arripuit, quam & in cœlo meditari auſus fuit, dicendo: Aſcendam ſuper altitu-
dinem nubium, ſimilis ero altiſsimo. Et ob hoc reuera exiuit prouerbium: Sicut Nemroth robu- Eſaiæ 14.
ſtus venator coram domino: ſubauditur, ſic eſt omnis, qui extollit in altum cornu ſuum, qui lo- Pſal. 74.
quitur aduerſus deum iniquitatem. Dum eum exemplo illius celebrare ſe putat nomẽ ſuum, po-
tius ſempiternum econtrario conquirit opprobriũ. Ipſa quoq; ciuitas ſiue turris, cuius extruẽdæ
princeps ille fuit Babel. i. confuſio, paſsim in ſcripturis ſpiritualem ſignificat ciuitatem diaboli,
contrariam ciuitati dei, Vocatur enim & eſt illa Babylon meretrix, quæ ſanguinem ſanctorũ bi-
bit, & econtra ciuitas dei Hieruſalem, id eſt, viſio pacis, in qua pacifico & vero regi, in æternum Matth.5.
& vltra conregnabunt omnes pacifici, veri beati, quia vocabuntur & erunt filij dei.

Finis libri Quarti in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Quòd in Abraham tertiæ ætatis mundi initium fuerit. CAPVT I.

SCrutamini ſcripturas dicit Iudæis ipſa, quam in ſcripturis habemus, vita, Chri- Iohan.5.
ſtus filius dei viui. ſcrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam habere.
Quid deinde? Et illę ſunt, inquit, quę teſtimoniũ perhibent de me. Hoc nobis
præſenti opere facere propoſitum eſt, & ecce ſcrutando ad eam partem agri
peruenimus, de qua rectè dicas, habet argẽtum venarum ſuarum principia, in
qua ſitus eſt plurimus teſtimoniorum eius aceruus, argẽteus, ſcilicet ad Abra- Iob.28.
ham patrem credentium & ſecundum nomen ſuum patrem multarũ gentium, ad quem primum
eiuſdem beati ſeminis repromiſsio facta eſt. Propter quod & initiũ eſt alterius, id eſt, tertiæ æta-
tis mundi, in qua Chriſtus repromiſſus eſt, & lex per Moyſen data, cui ſi crederetis (ait ipſe) cre-

 deretis

CAP. XII. deretis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Hic scientia est, & proinde tertio loco, à spiritu timoris spiritus scientiæ ponitur, quia tertia mundi ętate, scientiam magnę salutis & repromissionis, sermone & legis conscriptione deus hominibus tradidit. Hanc igitur ætatem ingressuri, sanctum scientiæ spiritum inuocamus, in quo sensu congesit, eodem inuenire & proferre nos faciat repositum in hoc agro thesaurum testimoniorum Christi filij dei.

De Abraham, quòd (vt aiunt pleriq;) de Hur Chaldæorum, id est de incendio, dei auxilio liberatus sit. CAP. II.

CAP. XII. DIxit autem dominus ad Abraham: Egredere de terra & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam monstrauero tibi, faciamq; te in gentem magnam, & benedicam tibi: & multiplicabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. (Abram quod interpretatur pater excelsus, Hebræus erat ex Heber, cuius in domo vel familia remanserat lingua primitiua, quæ extunc ab eodem dicitur Hebræa, natus anno centesimo nonagesimo primo, à natiuitate Faleg, cuius in diebus terra diuisa est: à diluuio autem CCXCII. à Sem filio Noe decima generatione editus. Sem nanq; genuit Arfaxath, Arfaxath genuit Sale, Sale genuit Heber, Heber genuit Faleg, Faleg genuit Reu, Reu genuit Saruch, Saruch genuit Nachor, Nachor genuit Thare, Thare genuit Abram. Chainan, quippe qui apud Lucam euangelistam inter Arfaxath & Sale ponitur, in Hebraico non habetur. Porrò causam cur tali viro terra sua. i. terra Chaldæorum, digna non fuerit: hanc Hebræi tradunt, & ecclesiastici illustres viri veram esse defendunt, scilicet quòd Abram in ignem missus fuerit, eo quòd ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit, & hoc esse quod dictum est, mortuus est Aram ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in Hur Chaldęorũ, quòd videlicet ignem nolens adorare consumptus sit. Nam Abraham, inquiunt, eodem vallatus incendio, dei auxilio liberatus est. Vnde & postmodum eidem dominus: Ego, inquit dominus, qui eduxi te de Hur Chaldæorum. Alioqui indissolubilis (aiunt) erit quæstio in eo quod dictum est postmodum, septuaginta quinq; annorum erat Abram cum egrederetur de Aran. Si enim Thare pater Abram, cũ adhuc esset in regione Chaldæorum, septuaginta annorum genuit Abram, & postea in Aran ducentesimo quinto ætatis suæ anno mortuus est, quomodo post mortem eius Abram exiens de Aran septuaginta quinq; annorum fuisse memoratur, cum à natiuitate Abram vsq; ad mortem patris eius, centũ trigintaquinq; anni fuisse doceãtur? Igitur vera est illa Hebręorum traditio, quòd egressus sit Thare cum filijs suis de igne Chaldæorum, & quòd Abram auxilio dei sit liberatus, & ex illo tempore ei dies vitæ & tempus reputetur ætatis. Potest tamen recte intelligi, quòd Thare cum suis omnibus statim quidem post persecutionem venerit in Aran, & cum proposuisset ire in terram Chanaan, illic remoratus sit: Abram autem, iubente deo, vt egrederetur de terra & de cognatione sua, egressus sit. Sic enim se habet ordo narrationis.

Gene. 11. Gene. 15. Quæstio de annis Abram. Gene. 12.

Cur non dixerit deus solùm: Egredere de terra tua, sed addiderit, & de cognatione tua. CAPVT III.

Gene. 11. TVlit itaque Thare Abram filium suum, & Loth filium Aran filij sui, & Sarai nurum suam vxorem Abram filij sui, veneruntque in Aran & habitauerunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Aran. Dixit autem dominus ad Abram subauditur cum venisset in Aran, viuẽte adhuc patre eius Thare, scilicet, Egredere de terra & de cognatione tua, &cæt. Cur enim non dixit solùm: Egredere de terra tua, sed addidit, & de cognatione tua: nisi quia alibi terra, & alibi cognatio eius erat? Siquidem terra eius Chaldæa erat, cognatione autem eius nũc in Aran, id est, in Syriam, profugiendo deuenerat. Quòd ergo cũ dixisset, egredere de terra, addidit, & de cognatione tua, idem est ac si diceret: Sicut de terra Chaldæorum corpore egressus es, animo quoq; sic egredere, vt nũquam illuc redeas, insuper & hinc, vbi nunc habitas, egredere de cognatione tua. Nam quòd in Aran, id est, in Syria, cognatio Abram illo egrediente resederit, & ibi coaluerit, illud satis indicio est, quòd seruus Abraham adiuratus ab eo dicente: Non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum inter quos habito, sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo Isaac: Profectus (inquit scriptura) perrexit Mesopotamiam Syriæ ad vrbem Nachor. Ad terram & ad cognationem meam, inquit, proficiscaris: quia videlicet cum hęc diceret, iam cognatio eius cum Syra gente commixta fuerat, iamq; illam terram pro sua habitabat. Vnde & vsque hodie Syra lingua Hebrææ cognata, id est, ex magna parte similis est. Sed iam promissionis verbum audiamus.

Gene. 24.

Vndè & ex quo propheta fuerit Abraham. CAP. IIII.

Gene. 12. FAciamq; te, inquit, in gentem magnam, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.) Ex hoc iam pater excelsus Abram propheta est. Etenim sancti omnes viri, quos prophetali nomine honorat domus dei, ex eo prophetæ dicuntur & sunt, quòd præscire meruerunt incarnationem filij dei. Ecce autem huic primo reuelat deus illud secretum cõsilij sui, dum dicit, atq; in

atq; in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Nō aliam sine dubio benedictionē hic commemorat, nisi illam, qua per semen Abrahæ (quod est Christus) in omnes gentes gratia spiritus sancti effusa est. Ergo iam propheta Abraham, propheta Isaac, propheta Iacob, sed maiore patriarcharum nomine, hoc ipsum nomen in illis penè opertum est. Sed dicit deus ad Abimelech regem Geraræ de Abram: Nunc ergo redde vxorem viro suo, quia propheta est, & orabit pro te, & viues. Et in psalmo, tam de isto quā de ceteris patriarchis eius posteris. Et corripuit pro eis reges, subauditur dicēs: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Non ergo quia breuiter dictum est, parum esse putemus quod huic reuelatum est, sed paruulā sermonis huius aperientes thecam, quid habeatur intrinsecus, diligentius contemplemur. Gene.20. Psal. 104.

Qualem mercedem, vel quod præmium proposuerit illi deus, iubendo vt egrederetur. CAP. V.

QVasi operarium electum deus ad operandum conducens, cum dixisset: egredere de terra & de cognatione tua, continuò sperandam quasi taxando mercedem, primo ait, faciamque te in gentem magnam: deinde, & benedicam tibi, necnon & addidit, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus: tandemque, atque in te (ait) benedicentur vniuersæ cognationes terræ. In omnibus iis nec vnum iota, vel apicem vnum vacare, aut carere rei pondere, certò arbitremur. Faciamque te, inquit, in gentem magnam. Non dixit, gentem multam. Etenim gens illa quæ promittitur, quæ pro benedictione nunc offertur, comparatione aliarum gentium, non valde multa futura erat. Non (inquit Moyses) quia cunctas gētes numero vincebatis, vobis iunctus est dominus, & elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores: sed quia dilexit vos dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit patribus vestris. Benè ergo non ait, faciamque te in gentem multam, sed in gentem magnam. Nam verè magna gens, cuius dominus deus eius, quam magnificauit, & honorauit magnus dominus, de qua magnos patriarchas atque prophetas vel scribas peritos, ac diuersorum meritorum magnos viros habemus, per quos veram dei magnitudinem cognouit mundus. Et benedicam tibi, inquit. Notandus ordo verborum. Si enim prius dixisset, benedicam: & deinde subiunxisset, faciamque te in gentem magnam: fortè benedictionem in eo duntaxat promitti putaremus, vt generatio carnis ex eo propageretur. Nunc autem prius in gentem magnam fore, & tunc benedici promittitur, vt videlicet illam intelligas benedictionem, de qua propheta canit in psalmo: Etenim benedictionem dabit legislator, quæ vtique quia post legislationem datur, illa debet intelligi gratia spiritus sancti, de qua Iohannes dicit: Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sed hæc benedictionis gratia cōmuniter omnibus fidei eius sequacibus promissa vel data est. Sequitur ergo & superadiicit quod illius magis proprium sit. Et magnificabo, inquit, nomen tuum, erisque benedictus. Magnificatū nanq; est hodie nomen Abrahæ, videlicet cum nomine dei magno & tremendo, dum per orbem terrarum prædicatur nominis dei talis definitio: Deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. Vera magnificentia nominis Abrahæ hæc est. Vndè & Apostolus: Ideò, inquit, deus non confunditur eorum vocari deus. Itaque magnificabo (ait) nomen tuum, erisque benedictus, videlicet vt nomen tuum in ipsa inuocatione nominis mei magnificè commemoretur, & ita eris benedictus, vt quicunq; tibi maledixerit, econtrario ille sit maledictus. Maledicam enim, inquit, maledicentibus tibi, & benedicam benedicentibus tibi. Veruntamen quoniam hæc promissio sic terminatur, atq; in te benedicentur omnes cognationes terræ, & quòd ait in te, oportet intelligi in semine tuo, sicut & in repromissione tandem dicturus est, possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, rectè sic accipitur: & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus, vt hoc sit, magnificabo nomen seminis tui, dando illi nomen quod sit super omne nomen, quod apostolus confitens: Qui est, inquit, super omnia deus benedictus in secula. Sic enim Leui cum adhuc esset in lumbis huius patris, decimatus esse recte dicitur, eodem Apostolo dicente, & vt ita dictum sit, per Abraham & Leui, qui decimas accipit, decimatus est, cur non & Christus rectè promissiones accepisse dicatur in eo, cuius & ipse in lumbis erat secundùm carnem? Cum ergo dicitur Abrahæ, atq; in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ, rectè Christo dictum accipitur, tanquam ita diceretur. Postulabis à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Deut.7. Gens magna. Psal. 83. Iohan.1. Exod.3. Matth.22. Hebr.11. Gene.22. Philip.2. Rom.9. Hebre.7. Psal.2.

Quomodo egressus est, iuxta Apostolum, nesciens quo iret. CAP. VI.

EGressus est itaq; Abram, sicut præceperat ei dominus, & iuit cum eo Loth.) Egressus est, inquit, subauditur, nesciens quo iret. Fide enim (inquit Apostolus) qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit, nesciens quo iret. Qui enim hoc solum dixit deus, & veni in terram quam monstrauero tibi, & ipsam illi terram nondū demonstrauit, profectò nescientem quò iret, ire iussit, & miro modo (quæ vera peregrinatio est) & expectando ire, & eundo expectare præcepit, vbinam requies daretur sibi. Et ita egit. Sic enim scriptura dicit: (Cunq; venissent in terram Chanaan, pertransiuit Abram terram vsq; ad locum Hebr.11.

CAP. XII. Sychen, vsq; ad conuallem illustrem. Chananæus autem tunc erat in terra.) Et continuò subiungit: (Apparuitque dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc.) Ac si diceret: Quia nesciens quò iret, exierat, tandiu quasi vagus, & sine tecto pertransiuit in illum & in illum locum, donec appareret ei dominus, & iuxta sponsionem suam ostenderet, quam esset illi daturus terram. Gene.11. Benè igitur Apostolus ait: Quia fide exiuit, nesciens quo iret. Sed & aliud erat, in quo fides eius spectanda est. Nam superius iam dictum est. Erat autem Sarai sterilis, & non habebat liberos. In vno igitur imperio duabus rebus, quodammodo repugnantibus, fortiter obedientiam fidemq; præbuit, quia & cum Chananæus tunc esset in terra, terram illam sibi dandam, & cum vxor sua sterilis esset semini suo hæreditandam, deo promittente, credidit. In vtroq; confortatus est fide (vt ait idem Apostolus) dans gloriam deo, plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit deus, potens est & facere. Rom.4. Tandē ergo demonstrata sibi terra, quam deus promiserat, æstimans fidelem eum qui promiserat: habitat confidenter, (ab occidente habens Bethel, ab oriente Hai.) Bethel domus dei, Hai festiuitas interpretatur. Porrò Bethel hoc loco per anticipationem dicta est. Nam Iacob Bethel appellauit nomen eius, quæ prius Luza vocabatur. Itaq; contra tenebrarum spiritualium occidentem, habens domum dei, & ab oriente veri luminis agens festiuitatem magnæ spei ædificauit altare domino, qui apparuerat ei: & non ingratus tantæ gratiæ beneficijs, & iuris sui possessionem futuram, iam sacris dei sui præoccupat atq; dedicat titulis. (Perrexitq; vltra vadens & proficiscens ad meridiem.) Meridies significat perfectionem. Benè ergo progredi dicitur ad meridiem, qui ab hac aurora iam dictæ fidei suæ vltra vadens, & progrediens de virtute in virtutem, sine dubio, ad plenum & æternum peruenit perfectionis diem.

De peregrinatione eius in Aegyptum, & quid significet, quòd flagellauit deus domum Pharaonis propter Saram. CAP. VII.

FActa est autem fames in terra, descenditq; Abram in Aegyptum vt peregrinaretur ibi. Præualuerat enim fames in terra. Cunq; prope esset, vt ingrederetur in Aegyptum, dixit Sarai vxori suæ: Noui quòd pulchra sis mulier, & quòd cum viderint te Aegyptij, dicturi sunt: Vxor ipsius est, & interficient me, & te reseruabūt: Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis, vt benè sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui, &c.) Non paruipendens vxoris pudicitiam venalem fecit, vt benè sibi esset propter illā, sed periculo se exemit, ne moreretur propter illam, certissime sciens, quòd qui eduxerit eum de Hur Chaldæorū, potens esset seruare illam ab igne, id est, à libidine Aegyptiorum. Quare, inquis, nō eadem fide confisus, quòd liberare posset eum dominus de manu Aegyptiorum, vt nō moreretur propter eam, securè dixit esse vxorem suam? Videlicet quia timebat dominum, quia nolebat tentare dominum deum suum. Is nanq; deum tentat, qui quanta potest parte periculi se non expedit. & illic poscit miraculum dei, vbi nonnihil proficere potest humanæ rationis ope, quæ in promptu sit. Benè igitur vir prudens vtrinq; solicitus, videlicet ne & se interficerent, & illam reseruatam suę libidini subiugarent, quam potuit partem periculi sustulit, & cætera fideliter deo curanda reliquit. Et iam quidem in aperto literę est victoriosa viri obedientis perseuerantia, quia facta fame in terra peregrinationis suæ, maluit adhuc in terra Cham, quæ est Aegyptus, peregrinando aliena solacia quęrere, quam ad terrā vel ad cognationem suam, de qua deo iubente fuerat egressus, aliquatenus respicere. Verùm ipsa facies præsentis historiæ, iam sereno lumine arridet, & translucentia nobis ingerit mysteria, quibus plena est. Non enim ab re est, quòd Abrā facta fame descendit in Aegyptum, & flagellatur Pharao propter eum, cuius progenies postmodum itidem facta fame in eadem terra Chanaan descensura erat in Aegyptum, & flagellandus esset Pharao plagis notissimis propter eam. Gene.46. Non inquam absq; dei consilio est, quòd diues reuersus ex Aegypto, postmodum cōtra reges accingitur & Loth, filium fratris sui liberat, ac deinde à Melchisedech sacerdote altissimi benedicitur, cuius gens, scilicet Israel, postmodum de Aegypto in manu potenti, & brachio excelso egrediēs, contra reges multos & fortissimos pugnare habebat, ducum fide & armis, carnales qui in populo erant protegentibus, totamq; gentem de seruitio hostium pręsepe liberantibus donec procederet natus de virgine rex & sacerdos altissimi, Christus dei filius. Benedictionem, id est, peccatorum remissionem per verū corporis sui & sanguinis sacrificium, Abrahæ & semini eius largiturus. Igitur apostolica præeunte auctoritate, qui sumpta hinc allegorica similitudine, de ancilla & de libera. Hæc enim, inquit, sunt duo testamenta: In vno Abraham iustorum omnium in illis temporibus viuentium, ex fide cœtum, in Sarai vxore eius dei testamentum, in Loth multitudinem intelligamus Israelitarum, qui secundum carnem tantum Israelitæ fuerunt.

Item de eadem, & quid significet, quòd sustulit Pharao Saram in domum suam. CAP. VIII.

INgressus est Abram in Aegyptum, & viderunt, inquit, Aegyptij mulierem quòd esset pulchra nimis, & nuntiauerunt principi Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum, & sublata est mulier in domū Pharaonis. Flagellauit autē deus Pharaonem plagis multis & domum eius, &c.)

Hæc

Hæc res gesta alterius rei gerendæ veraciter prophetia est. Descendit enim postmodum Israel in Aegyptum, cum testamento dei quod disposuerat ad Abraham auum suum, & ad Isaac patrem suum cum omnibus quæ habebat, cum filijs & nepotibus, quia vocauerat deus famem super terram, & omne firmamentum panis contriuerat, & miserat ante eos Ioseph. Cunque prope esset vt ingrederetur Aegyptum, quodammodo quæsiuit Abram Sarai vxori suæ auxilium, quæsiuit enim & promptum inuenit Israel testamenti dei solatium, vt bene sibi esset propter illud, & viueret anima eius ob gratiam illius. Apparuit enim illi deus per visum, dicens: Ego sum fortissimus deus patris tui. Noli timere, & descende in Aegyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi, &c. Cum hac pollicitatione descendit, & benè vsi sunt eo Aegyptij propter gratiæ dei pulchritudinem, quæ cum illo erat, fueruntq; ei oues & boues, & asini, & serui, & famulæ, & cameli, etenim habuit possessionem in Aegypto in optimo terræ solo Ramesses, & ibi auctus est vehementer. Surrexit deinde alius Pharao, qui non nouerat Ioseph, & hic procul dubio sustulit Sarai in domum suam. Tulit enim ab Israel dei testamentum, nec enim sub illo colebat deum patrum suorum. Vacatis, inquit, otio, & idcirco dicitis, eamus & sacrificemus domino. Sed flagellauit eũ dominus deus plagis maximis, & domũ eius: Ego enim, inquiẽs, indurauі cor eius & seruorum illius, vt facerem signa mea hæc in eis, vt narres in auribus filij tui, & nepotum tuorum quoties contriuerim Aegyptios, & signa mea fecerim in eis. Tunc planè reddidit vxorem viro suo: nunc igitur inquiens, ecce vxor tua, tolle eam & vade. Surrexit enim ille Pharao nocte, & omnes serui eius cunctaq; Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Aegypto. Vocatisq; Moyse & Aaron nocte, ait: Surgite & egredimini à populo meo, & vos & filij vestri: Ite, immolate domino sicut dicitis. (Et tunc ascendit Abram de Aegypto, ipse & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Loth cum eo ad australem plagam. Erat autem diues valde in possessione auri & argẽti.) Etenim permissus cultui dei sui populus, ascendit de Aegypto cum omnibus quæ habebat, dicente Pharaone, oues vestras & armenta assumite vt petieratis, erantque diuites in possessione auri & argenti, spoliauerant enim Aegyptios, iubente domino per Moysen, vt postularet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua vasa argentea & aurea & vestes.

Psal. 104. Gene. 46. Exod. 1. Exod. 5. Exod. 10. Cap. xiij.

De regressu Abram & Loth ex Ægypto, & quid significet, quòd ab eo diuisus est Loth. CAP. IX.

CVm itaque egressi essent de Aegypto Abram & Loth, (non poterat (inquit scriptura) capere eos terra, vt habitarent simul. Erat quippe substantia eorum multa, & non quibant habitare communiter. Dixit ergo Abram ad Loth. Ne quæso sit iurgium inter te & me, & inter pastores meos, & pastores tuos, fratres enim sumus, &c.) Quantum ad moralem præsentis loci sensum attinet, diuitiarum derogatio est, quia propter diuitias non quibant habitare communiter, quos, quamdiu tenues fuere, amor dei & fraternus propinquitatis funiculus coniunxerat, quippe quos pariter iunctos tenuerat, vt simul exirent de terra, & de cognatione sua. Simulq; senioris Abram mansuetudo & æquitas demonstratur, dum dicit: (Ne quæso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos, fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, recede à me obsecro. Si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo. Si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam.) Huiusmodi vsq; hodie inter hæredes rectè seruatur æquitas, vt ob finienda iurgia maior diuidat, minor eligat. Sed cœpto iam cursum dirigamus ordine. Iurgia quę fuerunt in exitu Israel de Aegypto, inter eos qui secundum fidem genus Abrahæ fuerunt, & inter eos qui secũdum carnem tantum, quamobrẽ re vera non potuerit eos capere terra vt habitarent simul: benè omnes nouimus, quia videlicet tamdiu iurgati sunt, vt lapidare voluerint Mosen & Aaron, & constituere ducem sibi, & reuerti in Aegyptum. Deniq; tandem diuisi sunt ab alterutro, iurauit enim dominus deus in ira sua, quòd non viderent terram pro qua iurauit patribus eorum. Viuo ego, ait dominus, nõ intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem omnes, qui numerati estis à viginti annis & supra, pręter Caleph filium Iepphone, & Iosue filium Nun. Benè ergo postquam diuisus est Loth ab eo, loquitur dominus ad Abram: Leua (inquiens) oculos, & vide à loco in quo nunc es ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem, omnem terram quam conspicis dabo tibi, & semini tuo, quia videlicet postquam consumpta est generatio eorum qui iurgati sunt, tunc demum introduxit dominus filios eorum in terram quam promiserat Abram. Sed & postquam ingressi sunt in illam terram, diuisi sunt ab alterutris, & in paucis eorum, fuit Abram habitans inter Bethel & Hai, in loco altaris quod fecerat, inuocans ibi nomen domini, in plerisque autem fuit Loth habitans in Sodomis, quia videlicet pauci perseueranter coluerunt deum cœli, deum Abraham patris sui, pleriq; verò seruierunt dijs alienis, & commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum. Nec incongruè Loth, quamuis in persona sua iustus fuerit, typum tamen gerit vitiosæ multitudinis, nam & in euangelio Lazarus amicus est domini, sicut testatur ipse, dicens: Lazarus amicus noster dormit, & tamen eadem dormitione sua vel quatriduana sepultura typum

Psal. 105. Iohan. 11.

gerit

CAP. XIIII. gerit peccatoris iam consuetudine nequitiæ inueterati, iamq; mala opinione fœtentis.

De eo quod dictum est: Faciamq; semen tuum sicut puluerem terræ, & quo iure semen eius terram illam poßidere debuerit. CAP. X.

FAciamq; semen tuum sicut puluerem terræ. Si quis posit hominum numerare puluerem, se-
Gene.13. men quoq; tuum numerare poterit.) Hoc de solo semine illo accipiendum, cui terram illam quam nunc demonstrabat dominus, erat daturus, quamuis & aliæ gentes de carne Abrahæ ortæ sint, vt Agareni, vt Madian, vt Idumæi. Nam & Balaam hoc in prophetia sua tali modo confir-
Num.23. mat. Quis (inquit) dinumerare posit puluerem Iacob, & nosse numerum stirpis Israel? Sed quid est, hanc gentem pro multitudine comparari innumerabili terræ pulueri, cum, testante Moyse
Deut.7. (vt superius dictum est) cunctis populis pauciores fuerint? Non ergo ad comparationem cæterarum gentium, sed ad quantitatem electorum, qui ex illa gente futuri erãt, hoc est referendum, quia videlicet cum soli electi pertineant ad numerum: gens autem illa maxima ex parte reprobata vacuum nobis fecerit locum, bene pulueri terræ comparati sunt, quem dinumerare nobis quidem imposibile: deo autem iudicetur superfluum, apud quem soli electi noti sunt. (Surge (inquit) & perambula terram in longitudine & latitudine sua, quia tibi daturus sum eam. Mouens igitur Abraham tabernaculum suum, venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quod
Gene.13. est in Hebron, ædificauitq; ibi altare domino.) Non casu, sed ordinatissima dei dispositione iussus perambulare terram, venit in Hebron, nec solum inhabitauit vt peregrinus, sed & postmodum emit agrum cum spelunca duplici à filijs Heth habitatoribus terræ in possesionem monu-
Iosue 14. menti. Adã enim maximus ibi (sicut in libro Iosue legitur) situs est inter Enachim. Vndè & postmodum Cariatharbe dicta est, id est, ciuitas quatuor, eo quòd primus Adam, deinde tres patriarchæ Abraham, Isaac, & Iacob ibi sepulti fuerunt. Dum ergo illic, vbi primus parens orbis terrarum situs est, ædificat altare nomini domini, hoc iam titulo sese predicat heredem totius mundi. Et dum locum eundem comparat in possesionem monumenti, ius quoddam suo collocat semini, vt non solum cœlesti arbitrio, pro eo quòd Chananæi peccatores essent, sed & quadam secularì iustitia filij Abrahæ terram illam reposcerent, quam habitatores ipsius patri suo in possessionem sepulchri vendidissent. Sanè Mambre, à quo nunc dicitur conuallis Mambre, ipse est frater Aner & Eschol, qui erant (vt postmodum dicitur) fœderati Abrahæ.

De eo quòd Abraham propinquum suum Loth liberauerit. CAPVT XI.

CAP. XIIII. FActum est autem in illo tempore, vt Amrafel rex Sennaar, & Arioth rex Ponti, & Chodolahomor rex Elamitarum, & Thadal rex gentium, inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Bersa regem Gomorræ, & contra Fennaab regem Adamæ, & contra Semeber regem Seboim, contraq; regem Bale, ipsa est Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem syluestrem, quę nunc est mare salis, &c.) Diuiso Loth ab Abraham & habitante in Sodomis, bella consurgunt, & Loth captiuus ducitur, quia videlicet pro eo quòd commixtum est genus Abrahæ inter gentes, quod futurum erat, pro eo quòd contaminata est terra in operibus eorum, & fornicati sunt cum dijs alienis, suscitauit eis dominus hostes, verbi gratia: Moab, & Ammon, & Ma-
Psal 105. diã, & cęteras gentes, & iratus est (sicut ait Psalmista) furore dominus in populo suo, & abominatus est hæreditatem suam, & tradidit eos in manus gentium & dominati sunt eorum qui oderunt eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum. Hæc omnis terra quinque ciuitatum Sodomæ, Gomorrhæ, Adamæ, Seboim, atque Bale siue Segor, antea irrigabatur sicut paradisus domini: Nunc autem eadem Pentapolis, in testimonium nequitiæ, fumigabundam terram, igne consumptam reliquit. Vallis quoq; syluestris, quæ nunc est mare salis, siue vallis salinarum, in qua fuerunt antea putei bituminis, ex tunc, id est, post dei iram & sulphuris pluuiam, in mare mortuum versa est, quod & stagnum bituminatum appellatur. Bale quæ &
Esaiæ 15. Segor, lingua Hebręa deuoratio dicitur. Tradunt Hebræi, hanc eandem in alio scripturarum lo-
Hier.48. co Salissam nominari, diciq; rursum viculum conternantem, quòd scilicet tertio motu terræ absorpta sit, & ex eo tempore quo Sodoma & Gomorrha, Adama & Seboim diuino igne subuersæ sunt, illa Segor, id est, paruula nuncupatur. Siquidem Segor transfertur in paruam. (Et percusserunt (inquit) Raphaim in Hastaroth, Carnaim, & Zuzim cum eis, & Emin in Sabe Cariathaim.) Id est, in Sabe ciuitate. Raphaim gigantes siue robusti, Zuzim & Emin terribiles & horrendi interpretantur. Quibus nominibus gentes quas percusserunt fortissimæ fuisse significantur. (Reuersique venerunt ad fontem Messath,) id est, iudicij, (ipsa Chades.) Et per anticipationem hic
Num.20. dicitur fons iudicij, scilicet, quòd ex euentu postea tale nomẽ acceperit. Significat autem locum apud petram, qui fons iudicij nuncupatur, quia ibi deus populum iudicauit. (Et percusserũt omnem regionem Amalechitarum in Sasonthamar.) Hoc oppidum postea vocatum est Engaddi,
Gene.14. balsami & palmarum fertile. Porrò Sasonthamar in lingua nostra resonat vrbs palmarum. Thamar quippe palma dicitur. Regio quoque Amalechitarum hic per anticipationem dicitur: nam
Gene.36. Amalech vnus fuit de posterioribus Esau. (Ecce autem vnus qui euaserat nunciauit Abram Hebræo

Hebręo qui habitabat in conualle Mambre Amorræi fratris Eschol, & fratris Afer,&c.)Hebręus interpretatur transitor.Habitabat in conualle Mambre, hoc est in Hebron, vt supra iam dictum est. Quare autem, cum iam toties Abram nominatus sit, & adhuc in hac scriptura nominandus sit, vt nusquam Hebræus dicatur,hoc illum loco Hebræum, id est,transitorem nominari placuit? Videlicet ob commendandam magnitudinem rei ac virtutis, quòd scilicet transitor, id est,peregrinus & aduena,deo protegente fecerit rem,quam indigenę quinq; reges facere non poterant,& de victoribus quatuor regibus vnam vltionem, & plenam reportauerit victoriam. (Et persecutus est eos vsq; Dan,)ad Phœnicis oppidum,quod postea Paneas dictum est.Dan autem vnus est è fontibus Iordanis.Nam & alter vocatur Ior, quod interpretatur riuus.Duobus ergo fontibus,qui haud procul à se distant,in vnum riuulum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur,sed iam ad sensum supra cœptum reuertamur. Capto ab hostibus Loth, Abram assumptis copijs & diuisis socijs, subauditur,Afer & Eschol & Mambre,super hostes irruit,victorq; propinquum liberum reducit, quia videlicet tradito genere eius in manus gentium, non defutura erat(licet in paucis)fides eiusdem Abrahæ,quæ sæpè liberaret eos, deo recordationem habente fœderis eius quod pepigit cum Abraham,& suscitante eis saluatores, verbi gratia: Aoth contra Moab, & Barach contra Iabim regem Chanaan, & Gedeon contra regem Madian, aliosque suis temporibus duces siue saluatores, tandemque gloriosos reges, bellicosos inimicarum gentium victores. Gene.14. Iudic.3.

De rege Sodomorum, qui egressus est illi in occursum: Et de Melchisedech, qui benedixit eum, proferens panem & vinum. CAP. XII.

EGressus est rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chodorlahomor,& regum qui cum eo erant in valle Sabe, quæ est vallis regis. At verò Melchisedech rex Salem,proferens panem & vinum(erat enim sacerdos altissimi) benedixit ei, & ait:Benedictus Abram deo excelso,qui creauit cœlū & terram,& benedictus deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.)Regis Sodomorum,qui homines pessimi erant,& peccatores coram domino nimis,& Melchisedech regis Salem sacerdotis altissimi, dignitates vel merita valde sibi contraria sunt, & tamen vterque Abram victori obuiarunt. Nec verò de Melchisedech dubium vel incognitum cuiquam est, quin Christum significet, cui (sicut ait spiritus sanctus in Dauid) iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.Quid econtra rex Sodomorum, nisi populum significat Iudæorum, qualis tunc temporis erat, quando Christus rex & sacerdos summus nascendo de virgine, patri nostro Abrahæ obuius factus est? Væ genti peccatrici (inquit Esaias) illius temporis Iudæos intuens: væ genti peccatrici,populo graui iniquitate,semini nequam, filijs sceleratis. Ac deinceps: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen,quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes facti essemus. Item:Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei nostri populus Gomorrhæ. O igitur magnum & mirabile præsentis huius narrationis mysterium,triumphatoris celebrat occursum Abrahæ rex Sodomorum, pessimorum vtiq; & peccatorum nimis hominum,quia profectò futurum erat nouissimo tempore, vt victoriosam fidem patriarcharum & prophetarum celebrarent viri pessimi,& peccatores nimis, scilicet scribæ & pharisæi,cęteriq; Iudæi,non quidem natalibus,sed reuera moribus principes Sodomorum,velut sepulchra foris dealbata,per hoc ipsum quòd celebrarent opera patrum, intus autem plena ossibus mortuorum,per hoc quòd secretò viuebant secundum sulphureas carnes Sodomorum.At verò Christus rex iustitiæ,rex Salem,id est,pacis,rex inquam idemq; pontifex magnus, illorum talium hominum diebus natus, sacerdotio suo functus est secundum ordinem Melchisedech. Protulit enim panem & vinum,dicens:Hoc est corpus meum,hic est sanguis meus, & sic obtulit semetipsum pro fideli Abraham verum sacrificium, & benedixit ei: per suum enim sanguinem benedictionem,id est,peccatorum remissionem acquisiuit illi,imo & omnibus electis qui expectauerunt eum ab origine mundi. Esaiæ.1. Ibidem. Matt.23. Matt.26.

Item de Melchisedech,& quòd Hebræi tradunt hunc fuisse Sem filium Noe. CAP. XIII.

APostolus præsentis loci memor, hic enim (inquit) Melchisedech, qui obuiauit Abrahæ reuerso à cæde regum,& benedixit ei, cui decimas omnium diuisit Abraham. Primùm quidem quia interpretatur rex iustitiæ,deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis,sine patre,sine matre,sine genealogia,neq; initium dierum,neq; finem vitæ habens,assimilatus filio dei,manet sacerdos in æternum.Hæc & cætera quæ subiungit idem Apostolus, occasionem suspicionis malè intelligentibus præbuerunt, vt putarent hunc Melchisedech non hominem fuisse, sed angelum,aut certè(quod dementius erat)ipsum qui sub hominis figura visus sit, esse spiritum sanctum. Verum alij quàm multi in hoc vnum consenserunt, vt dicerent eum hominē fuisse Chananæum,regem vrbis Hierosolymæ, quæ prius Salem, postea Iebus, ad exteremum Hierusalem appellata Hebr.7.

CAP. XIIII. appellata sit. Nec mirum (inquiunt) si sacerdos dei altissimi describatur absq; circuncisione, & le-
galibus ceremonijs, & genere Aaron, cum Abel quoque & Enoch & Noe placuerint deo, & vi-
Iob 1. ctimas obtulerint, & in Iob volumine legerimus, quòd ipse & oblator munerum fuerit & sacer-
dos, & quotidie pro filijs suis hostias immolauerit. Veruntamen & aliud Hebræi autumant. Tra-
dunt enim, hunc esse primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abraham, habuisse ætatis
annos CCCXC. Nempe, si per ætates singulas annorum numerum supputes, tot annos, id est,
CCCXC. ab ortu Sem vsq; ad generationem Abraham inuenies. Mortuus est autē Abraham
centesimo septuagesimo quinto ętatis suę anno. Ratione igitur deducta, inuenietur Sem abnepo-
ti suo decimi gradus Abrahæ superuixisse annos triginta quinque. Simulq; & hoc tradunt, quod
vsq; ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti in stirpe Noe, cuius series & ordo describitur, fu-
erint sacerdotes, & deo victimas obtulerint, & hæc esse primogenita quæ Esau fratri suo vendi-
derit Iacob. Salem autem non (vt Iosephus arbitratur) esse Hierusalem, sed oppidum aiunt esse
iuxta Scytopolim, quod vsq; hodie appellatur Salem, de quo in euangelio quoq; legimus: Erat
autem Iohannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi. Nec differt vtrum
Iohan.3. Salem an Salim nominetur, cum pro voluntate lectorum, ac varietate regionum eadem verba
diuersis sonis atq; accentibus proferantur. In isto quoq; libro Geneseos scriptum est, quia venit
Gene.33. Iacob in Soccoth & ibi fecit sibi domos atq; tentoria, & transit in Salem ciuitatem regionis Si-
chen, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoq; est, quod Abrahę à cęde hostium reuer-
tenti, quos persecutus est vsq; Dan, non de via Hierusalem, sed de oppido metropolis Sichem in
itinere fuit. Stultum igitur est, id quod in typo dicitur, eo quòd sacerdotium Christi finem non
Hebr.7. habeat, sic quosdam referre ad anagogen, vt historię veritatē auferant. Non enim quod ab Apo-
stolo dictum est, sine patre, sine matre, sine genealogia sic idem intelligi voluit, quasi Melchise-
dech absq; patre & sine matre fuerit, sed sic dixit: eo quòd subito introducatur in Genesi, occur-
risse Abraham à cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea eius nomen feratur ascriptum.
Dicendo autem, manet sacerdos in perpetuum, affirmat, quòd Aaron sacerdotium, id est, popu-
li Iudæorum & principium habuerit & finem. Melchisedech autem, id est, Christi, neque initium
dierum, neq; finem habentis, & in præteritum & in futurum æternum sit.

Item quòd non Melchisedech Abrahæ, vt Hebræi putant, sed vt Apostolus ait, Abraham sacerdoti Melchisedech decimas dederat omnium. CAP. XIIII.

IGitur benedicens Melchisedech dicit: Benedictus Abram deo excelso, qui creauit cœlum &
terram, & benedictus deus excelsus quo protegente hostes in manu illius sunt. Et dedit illi de-
cimas omnium.) Ambiguè dictum est, dedit illi. Nec enim in voce discretum est siue in ser-
mone, quis, cui, Abrámne sacerdoti Melchisedech, an ipse sacerdos Melchisedech Abræ de-
cimas dederit. Et Hebræi quidem sic æstimant, quòd Melchisedech, id est, Sem, hoc abnepoti
suo iure debuerit, & decimas predę atq; victorię non ab eo acceperit, sed ipse dederit ei decimas
substantiæ suæ, & debitam largitatem ostenderit in nepotem. Vtrumque enim intelligi potest
propter dicti ambiguitatem, & quòd ipse acceperit decimas spoliorum, & quòd Abrahæ dede-
rit decimas substantiæ suæ. Verùm Apostolus in prædicta epistola ad Hebræos apertissimè defi-
Hebr.7. nit, non Abraham suscepisse à Melchisedech decimas diuitiarum, sed de spolijs hostium, partem
accepisse pontificem.

De eo quòd Abraham nihil accipere volebat ex omnibus, & de mystico numero CCCXVIII. vernaculorum eius. CAPVT XV.

DIxit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cætera tolle tibi. Qui respon-
dit ei: Leuo manum meam ad dominum deum excelsum possessorem cœli & terræ, quod
à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, ne dicas
ego ditaui Abram: exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum qui venerunt me-
cum Auer, Eschol, & Mambre. Isti accipiant partes suas.) Sritualiter quoque hic locus euange-
cum virum ædificat. Etenim quisquis vexillum crucis erigit, & nomen Christi prędicat, sicq; le-
gitimè certans, fanaticum errorem, siue hæreticam barbariem expugnat, & exinde non quæ sua
sunt querit, sed quæ Iesu Christi, ipse quodammodo est Abram, qui cū trecentis octodecim ver-
naculis suis, quatuor reges deuicit, & eos qui spoliauerant, spoliauit, atq; propinquum liberauit,
& hoc facto ab homine siue per hominem ditari noluit, dicens regi Sodomorum: quia à filo sub-
tegminis vsq; ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt. Siquidem numerus
præscriptus totus sacer est, quo & sancta Nicæna synodus, non humana industria, non compo-
tione aliqua, sed diuina agente prouidentia gauisa est, in qua vastator Christianitatis Arrius su-
peratus & damnatus fuit. Huius siquidem numeri illic insigne splenduit, id est, trecenti octode-
cim conuocati adfuerūt episcopi, qui numerus (vt prædictū est) totus sacer est. Nēpe si Nicænis,
id est, Gręcis vti numerãdo velis elemētis, tau T, CCC. I & H explicāt XVIII. T. tau crucē, I & H
cum supra ducta linea, nomen Iesu significant. Et nota quia hic nomen Iesu genitiuo casu, & non
nomi

nominatiuo effertur,& ideo hic litera S.figma,non additur,fed cum IH fuperpofita linea fcribitur,quibus numerus X V I I I.cōpletur.Sanè tau,T literæ fuper tranfuerfa linea deeft, quæ fi adderetur,iam non crucis fpecies,fed ipfa crux effet. Cum igitur huiufmodi præliatores pugnando,non terrenum lucrum,fed folùm quęrunt humanæ falutis fructum,& dicunt cum Apoftolo: non enim quæro datum,fed requiro fructum,probè patrem Abram imitantur dicentem : Leuo manum meam ad dominum deum excelfum , quòd non accipiam ex omnibus quæ tua funt.Ifti (inquit)fcilicet Auer,Efchol,& Mambre accipiant partes . Quos qui imitantur, videlicet vtendo poteftate fua,quam habent auctore domino , qui ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere:iuftè quidem faciunt,fed minoris gloriæ funt quam illi qui hac eadem poteftate fua vti nolunt. Philip.4. 1.Cor.9.

Quid moraliter fignificet,quòd quatuor,quinq; reges vicerunt. CAP. XVI.

MOralem nihilominus fuauitatem ex hoc loco capere poffumus. Etenim quatuor reges de quinque regibus victoriam facientes, quatuor funt animi pafsiones,quinque corporis fenfus captiuantes,quæ in gentilium quoque philofophorum libris memorantur frequenter, fcilicet gaudium,dolor,fpes,timor,Quas poeta eximius vno verficulo expreſsit, dicens:Hinc metuunt,cupiuntq;,dolent,gaudentq;.Vbi fides quæ per dilectionem operatur, has animi pafsiones fuperauerit,& interiorem hominem ab illarum captiuatione liberauerit, planè exemplo patris Abrahæ laudabiliter triumphauit:& idcirco facerdos altifsimi idemq; altifsimus, fcilicet Chriftus dominus,occurrit illi cum facrificio falutari.dignum enim illum iudicat,qui debeat cœlefti um eius facramentorum particeps fieri.Magnum nanq; & victoriofum eft,non gaudere de profperis,nec dolere de aduerfis huius mundi:non fperare profpera,nec timere mundi huius aduerfa.Quam victoriam prędicans apud quendam,philofophia canit: Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq; fugato:Nec dolor afsit.Nubila mens eft,Hæc vbi regnant.Quifquis ille eft, contemnat à rege Sodomorum quicquam accipere,nec dicatur quòd ille eum ditauerit,id eft,caueat facere coram hominibus iuftitiam fuam vt videatur ab eis,& illam incurrat fententiam qua dictum eft: Amen dico vobis receperunt mercedem fuam. Virg.lib.6. Æneid. Boetius de cōnso. philo.lib. 1.in fine. Matt.6.

De fermone domini,qui factus eft ad Abraham poft illam victoriam. CAP. XVII.

HIs itaque tranfactis, factus eft fermo domini ad Abram per vifionem dicens : Noli timere Abram.Ego protector tuus fum,& merces tua magna nimis.Dixitque Abram:Domine deus,quid dabis mihi?Ego vadam abfque liberis, & filius procuratoris domus meæ, ifte Damafcus Eliezer erit hæres meus.Additq; Abram: Mihi autem non dedifti femen,& ecce vernaculus meus hæres meus erit.) Quid ea quæ hactenus funt gefta figurent, fequentis huius vifionis verba pronunciant, maximè cum dicitur : fcito prænofcens, quòd peregrinum futurum fit femen tuum in terra non fua, & feruituti eos fubigent & affligent quadringentis annis, veruntamen gentem cui feruituri funt,ego iudicabo.Et vnum idemque duplici prophetia,factorum fcilicet quæ promiffa funt,& dictorum quæ fequuntur, veritas dei indubitanter futurum effe confirmat.Noli,inquit,timere Abram,ego protector tuus fum. Tanquam diceret, Iam accepifti guftum protectionis meæ,primum in eo, quòd propter vxorem tuam Sarai flagellaui Pharaonem, & domum eius plagis maximis,& diuitem te inde afcendere feci: deinde & in eo, quòd me protegente hoftes, fcilicet quinque reges in manu tua fuere. Ergo de cætero fidentior efto,quòd ego protector tuus fim, & generis tui, & merces tua magna nimis: vt peregrinus factus propter me,vtrobique gaudeas,fcilicet & in præfenti de protectione mea, qua tibi tolerabilis fit ipfa peregrinatio tua, & in futuro de mercede nimis magna.Nec verò quod ait ille, domine deus quid dabis mihi, ego vadam abfq; liberis,&c. diffidentis animi eft, fed contriti & humiliati cordis,& cum nimia humilitate dominum confulentis,videlicet vt flebili conqueftione pulfatus deus,certius quid refpondeat de fuperiori promifsione fperandi feminis. Nam dictum quidem illi fuerat fuperius,faciamq; te in gentē magnam,& fi quis pofsit hominum numerare puluerem,femē quoque tuum numerare poterit.Verùm hoc nequaquam fatis erat,cum adoptiui poffent filij vel hæredes,feminis equiuocatione fignificari.Itaq; quafi proprij feminis definitionem flagitans cum dixiffet:ego vadam abfq; liberis,& filius procuratoris domus meę,ifte Damafcus Eliezer erit hęres meus:addidit adhuc vigilanter pulfando, mihi quoq; non dedifti femen, & ecce vernaculus meus hæres meus erit.Eliezer deus meus adiutor, Damafcus bibens fanguinem interpretatur,à quo conditam aiunt Damafcum ciuitatem,quo in loco fertur protomartyr Abel fuiffe occifus. CAP. XV. Gene.12.

Item de eodem,& quod dictum eft : Sufpice cœlum & numera ftellas eius fi potes. CAP. XVIII.

STatimque fermo domini factus eft ad eum dicens : Non erit hic hæres tuus,fed qui egredietur de vtero tuo, ipfum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, & ait illi : Sufpice cœlum & numera ftellas fi potes. Sic erit femen tuum. Credidit Abraham deo, & reputatum eft illi ad

 iuftitiam.

iuſtitiam.)Hic duo deus repromittit,naturam videlicet & gratiam, vnius eiuſdemq́ue ſeminis.
CAP. XV. Dicendo nanque,ſed qui egredietur de vtero tuo,ipſum habebis hæredem, ſemen definit quod
habiturus ſit,ſcilicet non per adoptionem,ſed per naturæ proprietatem, ſubiungendo: ſuſpice
cœlum, & numera ſtellas ſi potes, ſic erit ſemen tuum: cœleſtem præſignat gratiam vel glori-
Gene.13. am, qua clarificandum eſt idipſum ſemen. Superius cum dixiſſet: Leua oculos & vidè à loco
in quo nunc es,ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem, omnem terram quam
conſpicis dabo tibi & ſemini tuo: non dixit, ſic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli, ſed faciam, in-
quit, ſemen tuum ſicut puluerem terræ, quia videlicet non omnis qui terram illam poſſeſſu-
erant propter Abram, ſtellis comparandi erant,neque numerandi ſicut ſtellæ cœli apud illum,
de quo veraciter dicitur, qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocans,
ſed multiplicandi erant ſuper numerum pulueris, terramq́ue amaturi potius quàm cœlum. Hic
autem vbi eduxit illum foras: ſuſpice, ait, cœlum & numera ſtellas ſi potes, & quia non pote-
rat, ſic erit,inquit,ſemen tuum:quia profectò pro eo quod educenti foras, & dicenti ſibi, egre-
dere de terra & de cognatione tua, ille obediuit, cœlum pro mercede magna nimis paratur illi
& omnibus quicunque exemplo eius ſequuntur educentem foras & dicentem ſingulis, obliui-
Pſalm.44. cere populum tuum & domum patris tui.Erunt enim omnes ſicut ſtellæ cœli, id eſt, multi qui-
dem,ſed certa multitudine numerati, vel certa numeroſitate multiplicati, omneſque ex nomi-
1.Cor.15. nibus ſuis vocati & noti. Nec verò pro ſola multitudine vel numeroſitate, ſed & pro differen-
claritate dixit,ſic erit ſemen tuum.Nam ſicut non ſolum alia claritas ſolis, & alia claritas lunæ, &
alia claritas ſtellarum, ſed etiam ſtella à ſtella differt in claritate: ſic non ſolùm alia gloria dei, &
alia gloria ſanctorum Abrahæ filiorum,ſed etiam ipſi differentem ab inuicem diuerſis pro meri-
tis ſuis gloriam habebunt.

De eo quod dictum eſt: Credidit Abraham deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. CAP. XIX.

CRedidit,inquit,Abraham deo,& reputatum eſt illi ad iuſtitiam.De hoc Apoſtolus: Dicimus
Rom.4. (inquit)quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam.Quomodo reputatum eſt, in circunci-
ſione,an in præputio? Non in circunciſione, ſed in præputio, &c. Valent enim ad eneruandam
Iudaicæ iuſtitiæ confidentiam,cui & ſupra dixerat: Vbi eſt gloria tua? Excluſa eſt. Per quam le-
Roma.3. gem? factorum? Non,ſed per legem fidei.Neq; enim Abram factis,in quorum lege Iudæus glo-
riatur,ſcilicet cibis aut potibus,aut varijs baptiſmatibus & iuſtitijs carnis ſtuduerat aut inſeruie-
rat,quippe qui nec ſaltem circunciſus erat,quando iuſtificatus eſt:ſed credidit, inquit,Abraham
deo,& credenti ſola fides ad iuſtitiam reputata eſt.Et rectè fides iuſtitiæ meritũ habet,nam econ-
tra ſine fide eſſe,iniuſtitiæ ſumma eſt. Etenim primo homini infidelitas ad iniuſtitiam reputata
eſt,videlicet quia non credidit deo dicenti: In quocunq; enim die comederis ex eo, morte mo-
rieris.Si enim credidiſſet,non tam facile de illo ligno comediſſet. Quale ergo oportuit aduerſus
Gene.2. iuſtitiæ mortem,hic pater noſter ſumpſit antidotum,quia non infirmatus eſt fide,nec conſidera-
Rom.4. uit corpus ſuum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, ſed confortatus eſt dans gloriam deo,
pleniſsimè ſciens,quia quæcunque promiſit deus, poteſt & facere.

De eo quod dictum eſt: In illo die pepigit dominus fœdus cum Abram. CAPVT XX.

DIxitq́; ad eum:Ego ſum dominus qui eduxi te de Hur Chaldæorum, vt darem tibi terram
iſtam vt poſsideres eam. At ille ait: Domine deus, vndè ſcire poſſum, quòd poſſeſſurus ſim
eam?)Non vtique diffidendo quærit,qui tam pias beneuolentiæ voces præmittit, domine quid
dabis mihi,domine deus,vndè ſcire poſſum quòd poſſeſſurus ſim?Sed quare ſicut nũc ait,domi-
ne deus vndè ſcire poſſum,quòd poſſeſſurus ſim eam,non ita paulò antè dixit: domine deus vn-
dè ſcire poſſum,quòd qui egredietur de vtero meo,ipſum habiturus ſim hæredem, ſed credidit
deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam?Quid enim plus eſt,hæreditatem poſsidere quæ erat,an hæ-
redem accipere magnam gentem quæ non erat? Non ergo tanquã incredulus infirmata fide du-
bitauit,ſed tanquam pius pater futuris filijs prouidit, ne fortè peccantibus illis pœniteret deum
huius ſuæ promiſsionis,& idcirco in promiſsione aliquod ſibi dari optauit firmamentũ fixæ ſta-
bilisq́; veritatis,& quaſi interpoſitionem iuramenti. Nec moratus dominus deus, quod optabat
amicus fidelis,cum petere non auderet,ſpontè obtulit.Continuò nanq; reſpondens: (Sume, in-
quit)mihi vaccam trimam,& capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoq; & co-
lumbam.Qui tollens vniuerſa hęc,diuiſit per medium,& vtraſq; partes contra ſe poſuit altrinſe-
cus,aues autẽ nõ diuiſit.Deſcẽderuntq́; volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abrã,&c.)Hæc
viſio ſic terminatur.In die illo pepigit dominus fœdus cũ Abrã dicens: Semini tuo dabo terram
hãc.Hoc fœdus iuramentũ quoddã eſt,quo ſe dominus obſtrinxit, quomodo homo voluit, qui
debitor poſſet iure teneri,ſi quando aliqua intercurrente peccati cauſa,vellet leuare manũ ſuam
facere quid contra id quod promiſit.Cuius iuramenti memor Moyſes,cũ dixiſſet vt diſperderet eos

eos,ſtetit in confractione in conſpectu eius,dicentemq; deum, dimitte me vt deleam eos,tenuit homo viriter,dicens:Quare domine iraſceris in populo tuo?Meméto Abraham, Iſaac,& Iacob, quibus iuraſti,dicens:Vniuerſam terram hanc,de qua locutus ſum, dabo ſemini tuo, & poſsidebitis eam.Itaque quotieſcunque habeamus in hac ſcriptura fœdus vel pactum , nondum fœdus eſt humanæ reconciliationis,ſed firma promiſsio futuri fœderis , propheticaque imaginatio pacti vnici,quo in ſolo Chriſto deus ſibi homines reconciliauit. Exod.32.

Quid ſibi voluerit quod ait:Sume mihi vaccam trimam, & capram trimam, & arietem annorum trium,turturem quoq; & columbam.

CAPVT XXI.

SVme,inquit,vaccam trimam,&cæ.Omnis hæc aſſumptio, prophetica aſſumptio eſt. Vacca ſiquidem,capra,& aries,quæ profectò ſeruilia ſunt animantia , nam & lacte ſuo dominos ſuos paſcunt,& lanis operiunt,tres præſignant generationes,per quas ſemen Abrahæ ſeruiturum erat in terra non ſua:nam generatione quarta,inquit dominus,reuertentur huc . Eſt autem vacca trima,& capra trima,& aries trium annorum. Cur hoc? Videlicet quia patres vel patriarchæ primi, per quas inuocatum eſt nomen domini ſuper illos,tres numero ſunt, à quibus denominationem ſuſcipere dominus deus dignatus eſt,vt diceretur : Deus Abraham , & deus Iſaac,& deus Iacob. Sub iſtis nanque nominibus trinitas,vnus deus,ſeculis illis prædicari voluit, quia nondum capere poſſent homines manifeſta nomina eiuſdem trinitatis,id eſt,patris & filij & ſpiritus ſancti. Volucres quæ deſcenderunt ſuper horum animantium cadauera , quas & abigebat Abraham,rapaces & importunos dominos Aegyptios ſcilicet ſignificauerunt , qui per Abrahæ meritum,à deuoratione generis illius tandem abigendi erant.Generatio quarta, qua erant reuerſuri, per liberam ſignificatur auium naturam , per turturem ſcilicet & columbam . Nec ſolum pro libertate eiuſdem reuerſionis,verùm & pro ſpirituali gratia prophetarum & ſacerdotum , quorum primi vel principes in eadem reuerſione Moyſes & Aaron extiterunt. Proinde tollés, inquit ſcriptura, omnia hæc diuiſit per medium,ſubauditur quadrupedia, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit:aues autem non diuiſit.Etenim carnales, qui per quadrupedia ſignantur , lites & ſeditiones murmurando contra dominum facturi erant, ſpirituales verò vnanimem ſeruare concordiam,imò & ſeditioſos ad pacem reuocare habebant. Exodi.5.

Quid ſignificauerit,quòd ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. CAP. XXII.

CVmque occumberet ſol, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum , dictumque eſt ad eum : Scito pernoſcens , quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua , & cætera .) Bis in hac viſione ſolis occubitus & tenebrarum mentio facta eſt . Primò,cum dicitur: Cumque ſol occumberet,ſopor irruit ſuper Abraham,& horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. Secundò,cum item dicitur : (Cum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans , & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas .) Hæc tenebrarum iteratio geminam ſeminis Abrahæ aduerſitatem ſignificat . Primam videlicet,qua fratrem ſuum Ioſeph vendiderunt , quæ cauſa fuit peregrinationis & ſeruitutis illorum. Secundam,qua poſt mortem Ioſeph à Pharaone tribulati & afflicti ſunt . Et prior quidem aduerſitas,res fuit iniquitatis,propter quod & ſignanter dictum eſt : Sopor irruit ſuper Abraham,& horror magnus & tenebroſus inuaſit eum . Sequens verò aduerſitas res afflictionis extitit,vndè & ſine interpoſitione horroris,facta eſt caligo tenebroſa,inquit,& clibanus fumans apparuit.Et quia ſemen illud Abrahæ , in ipſa afflictione viſitandum & liberandum erat in manu forti , multis & magnis præeuntibus ac ſequentibus miraculis , lampas quoque ignis inter diuiſiones illas apparuit. Clibanus nanque fumans , imago fuit fornacis Aegyptiæ , qua ſeruituri erant in luto & latere coctili . Lampas verò ignis tranſiens per diuiſiones illas , ſignum diuinæ charitatis,qua erant per multa miracula illuſtrandi , de quibus & Pſalmiſta : Illuxerunt, inquit , coruſcationes tuæ orbi terræ , commota eſt & contremuit terra , in mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis . Siquidem ſimplicem literam ſequaris , & illa quidem lampas tranſiens inter diuiſiones illas,id eſt,inter ſeditiones Iudaicas clariſsima fuit, ſed ipſo tranſitu ſuo ſeſe aliàs migraturam eſſe declarauit . nam ecce tranſlata eſt ab illis gloria , & ad gentes tranſiuit. Igitur quia dicente deo : Semini tuo dabo terram hanc, econtra ille : Domine deus, inquit, vndè ſcire poſſum, quòd poſſeſſurus ſim eam, congruè talis præmonſtrata eſt imaginatio, quæ haberetur pro iuramento,quod ſine pœnitentia foret,& ſine dubio compleretur ea , quam audierat,dei promiſsio. Gene.37. Exodi.1. Pſal.76.

De eo quod dictum eſt: Generatione quarta reuertentur huc.

CAPVT XXIII.

QVæritur tandem , quomodo in Exodo ſcriptum ſit : Quinta generatione egreſsi ſunt filij Iſrael de terra Aegypti , cum hic prædixerit deus , (generatione autem quarta reuer- Exodi.13.

CAP. XVI. tentur huc.) Ad quod compendio dicendum, quia iuxta aliam quidem genealogiam quarta, iuxta aliam verò quinta generatione egreſsi ſunt. Nam ſecundum genealogiam Leui, ex qua fuerunt Moyſes & Aaron, qui filios Iſrael eduxerunt de terra Aegypti, quarta generatione exiſſe reperiuntur, hoc modo: Leui genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar. Caath cum patre ſuo ingreſſus eſt Aegyptum. Rurſus Eleazar cum patre ſuo Aaron egreſſus eſt Aegyptum. A Caath vſque ad Eleazar generationes quatuor. Secundum verò genealogiam Iuda, quinta generatione egreſsi inueniuntur, hoc modo: Iuda genuit Phares, Phares genuit Eſrom, Eſrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſon. Phares cum patre ſuo Iuda ingreſſus eſt Aegyptum. Naaſon princeps tribus Iuda in deſerto deſcribitur, cuius filius Salmon terram repromiſsionis intrauit. A Phares vſque ad Naaſon generationes quinque. Itaque verum vtrumque eſt. quia & iuxta ſacerdotalem tribum quarta, & iuxta regiam quinta generatione egreſsi ſunt. Veruntamen iuxta Hebraicam veritatem, ſicut eruditiſsimus vir Hieronymus teſtatur, vbi ſeptuaginta poſuerunt:

Exod.13. quinta autem generatione aſcenderunt filij Iſrael de terra Aegypti, melius legitur, ſicut Aquila quoque tranſtulit, & armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Aegypti. Præterea in eo quod

Gene.15. rationem huiuſmodi ſubiecit dominus, nondum enim completæ ſunt iniquitates Amorræorum vſque ad præſens tempus, notandum quòd non propter iuſtitias ſuas filij Iſrael terram illam ob-

Deut.9. tinuerunt, cum propter iniquitates ſuas illæ deletæ ſint nationes. Vndè hic idem Moyſes in Deuteronomio ſic dicit: ne dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me deus vt terram hanc poſsiderem, cum propter iniquitates ſuas iſtæ deletæ ſint nationes. Neque enim propter iuſtitias tuas & æquitates cordis tui ingredieris, ſed quia illæ egerunt impietatem, te intreunte deletæ ſunt, vt compleret verbum ſuum dominus quod iurauit patribus tuis, cum duriſsimæ ceruicis populus ſis.

De eo quod dictum eſt: Ingredere ad ancillam meam, quid myſterij contineat ſecundum Apoſtolum. CAP. XXIII.

CAP. XVI. IGitur Sarai non habebat liberos, ſed habens ancillam Aegyptiam nomine Agar dixit marito ſuo: Ecce concluſit me dominus, ne parerem. Ingredere ad ancillam meam, ſi forte ex il-

Galat.4. la ſaltem ſuſcipiam filios. & cætera.) Hoc loco teſtem Paulum citemus Apoſtolum, videlicet quod non hic popularis hiſtoria conſcripta, ſed cœleſtia ſint conſignata myſteria. Scriptum eſt

1.Cor.13. inquit, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt. Qui autem de libera, per repromiſsionem. Quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, & cætera. Hunc auctorem ſequentes, quoniam experimentum habemus iamdudum eius qui in eo loquitur Chriſtus, per Sarai teſtamentum ſiue pactum quod diſpoſuit deus ad Abraham, per Agar legem, quæ poſt quadringen-

Roma.4. tos & triginta annos facta eſt, accipimus. Et vt manifeſtius dictum ſit, in Sarai legem fidei, qua

Hebr.7. Abraham iuſtificatus eſt, in Agar myſticè legem factorum agnoſcimus, quæ nihil ad perfectum adduxit. Ecce, inquit, concluſit me deus ne parerem, ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem ex illa ſuſcipiam filios. Tanquam diceret libera illa, quæ ſurſum eſt mater omnium noſtrum. Ecce nondum tempus eſt, vt reuelata Euangelij gratia ſpiritum adoptionis filiorum per Chriſtum homines accipiant, accipe o Iſrael interim ſpiritum ſeruitutis in timore, vt ſaltem ex ceremonijs carnalibus & figuratiuis ſanctionibus, aliquantula qualiſcunque iuſtitiæ opera facias. Sic enim prius Abraham de ancilla filium ſuſcepit ſecundum carnem, quàm de

Hebre.9. libera per repromiſsionem, quomodo dei populus in lege carnali operatus eſt, ſolummodo cibis & potibus, varijſque baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis ſeruiens, priuſquam fide patrum Euangelicam producente gratiam, veram iuſtitiam, id eſt, æternam redemptionem, totus inueniret mundus per Chriſti ſanguinem. Et notandum, quòd non iubente, ſed tantum permittente deo, tulit Abram ancillam ſuam, vt ſaltem ex ea ſuſciperet Sara filium, quia veteres ceremonias permiſit quidem, ſed non mandauit deus Iſraeli, ſicut per prophetam Hieremiam te-

Hiere.7. ſtatur, cum dicit: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris & comedite carnes, quia non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum, ſed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & cætera. Cæterùm decem præcepta legis, in his duobus pendentia: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum ſicut te ipſum: patenter magis ad tabu-

Matt.22. las pertinent legitimi matrimonij: & quamuis primum in monte Syna conſcripta fuerint, nihilominus tamen & ante legem naturaliter valuerunt, & poſt legem ſeruilem in libertate Euangelij amplius valent.

Quid ſignificauerit ſuperbia ancillæ deſpicientis dominam ſuam. CAPVT XXV.

Atill-

AT illa concepisse se videns, despexit dominam suam, Dixitque Sarai ad Abram, Iniquè agis contra me. Ego dedi ancillam meam in sinu tuo: quæ videns quod concepit, despectui me habet, & cætera.) Notum omnibus est, quia synagoga, cum sit ancilla, superbit, & dominam suam despicit, id est, de carne Abrahæ gloriatur: & fidem illius paruipendit. Volentes enim, inquit Apostolus, suam iustitiam statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Antequam peperisset Sarai, quę sterilis fuerat, id est, antequam nascente Christo, testamenti dei fuissent impleta promissa: tunc illi ancillæ superbire vacabat, non tamen impune: reclamabant enim tabulæ, id est, decem præcepta, quæ lex sancta est, & iusta, & bona. Eius quasi Saræ reclamantis vocibus conuincebatur lex carnalis, veluti Agar, quòd nequaquam ab illa impunè despiceretur, vel quòd frustra se liberam arbitraretur: verbi gratia, cum aduersus Heli propter filios eius loquitur deus: Idcirco iuraui domui Heli, vt non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsq; in æternum. Amplius autem tumores ancillę verberat Sarai, cum dicit verę & sanctę legis spiritus per os Dauid: Deus deorum dominus locutus est. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola deo sacrificium laudis. Et multa his similia in prophetis. (Affligente igitur, inquit, eam Sarai, fugam inijt: Cumque inuenisset illam angelus domini iuxta fontem aquæ in solitudine (quæ est in via Sur, in deserto) dixit ad illam: Agar ancilla Sarai, vndè venis? aut quo vadis? Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu ipsius.) Quicquid lex sancta iubet dicendo. Non concupisces, non mœchaberis, & cætera. Quicquid, inquam, in tabulis duabus digito dei scriptum est, hoc seruili carnalium Israelitarum multitudini volenti mœchari, & amanti concupiscentias suas, pœna est. Et si se timore pœnæ cohibebat: hoc ipsum afflictio est, quia timor pœnam habet. Idcirco populus carnalis huiusmodi non ferens imperia, multoties confugit ad gentium idola: quorum sub cultura concupiscere, fornicari, & mœchari licitum esse putabat. Igitur totius ancilla fugam inijt affligente domina: & errauit in deserto Sur, quod est in via Aegypti, quoties carnalis multitudo spiritualia non ferens sanctæ legis imperia, confugit ad gentes à deo desertas: vt more illarum, à freno & chamo iustitiæ libera, suas sequeretur concupiscentias. Et benè ancilla Aegyptia, per viam fugiebat Aegypti: hoc etiam modo manifeste significans eundem seruilem populum, quia multoties dixit: Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Sur autem interpretatur murus. Quo nomine & vana spes eiusdem populi bene exprimitur, qui commiscendo se inter gentes: euasisse manum domini, & à lege eius tutum se esse arbitrabatur. Itemque toties angelus domini reuocauit ancillam dicens: Agar ancilla Sarai, vndè venis? aut quo vadis? reuertere ad dominam tuam: & humiliare sub manu illius, quoties in tribulatione clamantes deus audiuit: & saluatores eis suscitauit, nonnunquam angelum suum mittens, vti quando Gedeonem conuénit, vel quando Sampson prænunciauit.

Roma 10. Rom. 7. 1. Reg. 3. Psalm. 49. Num. 14. Iud. 6. 13.

De eo quod dictum est: Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & quòd ancilla videntis non faciem, sed posteriora vidit. CAP. XXVI.

HIc, inquit, erit ferus homo. Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione omnium fratrum suorum figet tabernacula.) Hoc de illo quem tunc Agar in vtero gestabat palam intelligi est, quia his dictis significatum est, semen eius habitaturum esse in eremo, id est, in Saracenos vagos, incertisque sedibus, qui vniuersas gentes, quibus desertum ex látere iungitur incursant, & impugnantur ab omnibus. Porrò ille iam dictus carnalis populus, qui fide Abrahæ vacuus, de carne Abrahæ gloriatur, quàm ferus sit, feritate qua non tam leoni nobili, quàm stulto sit onagro comparabilis, totus orbis audiuit, quia verè manus eius contra omnes: & manus omnium contra eum, maximè ex quo dictum est, vel certè impletum, quod fuerat dictum, eijce ancillam & filium eius. Extunc enim maximè vniuersas gentes odit, & multo amplius extunc vesanit propter filium liberæ, primogenitum scilicet Christum, qui gentilem populum eadem libertate, qua liber ipse est, liberauit. Vndè Apostolus ait: Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Quamdiu potuit, & quantum potuit, persecutus est: iam verò non valens, adhuc tamen blasphemare audet. (Vocauit autem nomen domini qui loquebatur ei, dicens: Tu deus qui vidisti me. Dixit enim: Profectò, hic vidi posteriora videntis me. Propterea appellauit puteum illum, puteum viuentis, & videntis me.) Quia dominus in angelo loquebatur, idcircò dictum est: vocauit nomen domini qui loquebatur. Quare autem non vidit faciem, sed posteriora videntis? Videlicet, quia non in facie, sed in posterioribus desiderabat gaudere videntis. Per posteriora nanque domini, terrena vel transitoria: per faciem rectè intelliguntur cœlestia vel æterna. Et profectò nulla cœlestia promissa, Verbi gratia, qualia de libera dicta sunt: & dabo tibi ex ea filium cui benedicturus sum, & statuam pactum meum ad eum, & his similia. Nulla inquam, talia audierat, quæ se exauditam esse sciebat, vnde & filio suo nomen Ismahel, quod interpretatur auditio dei, im-

Galat. 4.

CAP. XVII. positura erat. Terrenum est omne quod audierat, scilicet multiplicabo semen tuum: & non nu-
merabitur præ multitudine: & hic erit ferus homo, &cæt. Rectè ergo ancilla, videntis non faci-
em, sed posteriora vidit. Sic & synagoga illius populi, qui secundum carnē natus est, nequaquam
faciem domini, sed posteriora vidit, quia videlicet interiora sanctæ legis, vbi fulget facies, id est
notitia dei: vbi splendida est facies Moysi, nullatenus ferre valuit, sed solam exteriorem literam
2.Cor.2. intuitus est, vtpote animalis, & non percipiens ea quæ sunt spiritus dei. Præterea nunc quoque
postquam eiecta est ancilla, & filius eius: futurum est vt videat posteriora videntis, quia præsen-
Rom.11. tem gratiam dei qui videre noluit, præteritam quandoque videbit. Cum enim plenitudo genti-
um subintroierit, tunc omnis Israel saluus erit. Iuxta hoc & Moysi in typum eiusdem populi di-
Exod.33. ctum est. Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. (Ipse est inter Chades
& Barad.) Chades & Barad regiones sunt deserti, inter quas & Sur desertum: vbi, sicut iam di-
ctum est, inuenit angelus Agar. Tunc etiam inuenietur in deserto Sur, id est, intra murum. Sur
enim interpretatur murus: intra murum, inquam, quem ædificauit incredula contra deum, de
Psalm.17. quo Psalmista: Et in deo meo, inquit, transgrediar murum. Inuenietur, inquam, inter Chades &
Barad, id est, inter viuificantem spiritum, & occidentem literam claudicans & errans. Chades
enim sancta, Barad interpretatur grando. Et reuera lex domini secundum viuificantem spiritum
sancta: secundum occidentem literam grando est.

Item de ortu Ismahel, & quomodo dictum sit, quia secundum carnem natus est. Itemq; de ætate patris, qua ille natus est.

CAPVT XXVII.

PEperitque Abræ filium, qui vocauit nomen eius Ismahel.) Ismahel exauditio dei interpreta-
tur, sicut iam dictum est. (Octoginta & sex annorum erat, quando peperit ei Agar Ismahel.)
Dum nascitur Ismahel, octoginta & sex annorum pater est: dum nascitur Isaac, ille centenarius
est. Hac quippe ætate patris natus est Isaac. Porro octoginta & sex annorum quantitas duobus
disponitur terminis. Est enim in deceno limite octonarius, in singulari senarius. Econtra, centum
annorum quantitas simpla est, id est, vno limite contenta: & est tertia vnitas eademque tetrago-
na. Nam decies decem dilatantur in centum. Ergo quod ait Apostolus: Sed qui de ancilla, secun-
dum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: diuersa quoq; hæc in vtraq; ge-
neratione pulchrè significat quantitas annorum. Nam ex conueniente naturaliter viri & fœminæ
carne vel sanguine, natus est Ismahel: quia videlicet natura fert vt de viro, quamuis sene, iuuen-
cula concipiat, qualis erat Agar. Econtra, vt anus, qualis erat Sarai, de viro sene concipiat, natura
ferre non solet. Proinde dum nascitur Ismahel, pulchrè numerus paternæ ætatis compositus est.
Senarius perfectus numerus in singulari limite, ipse quodammodo est Abram, perfectorum
operum, sed parui & frigidi sanguinis: octonarius autem, qui & à philosophis fœmina dicitur, ip-
se in deceno limite, quodammodo est Agar, infirmior quidem quia fœmina, sed fœcundior
ro, quia iuuencula. Senarium numerum ideo perfectum dicunt, quia suis constat ex partibus, vide-
licet media, quæ sunt tria: & tertia, quæ sunt duo: & sexta, quæ est vnum. Nanque tria duo vnum
senarium perficiunt. Octonarium idcirco fœminam dicunt, quia pariter par, id est, vsq; ad extre-
mas vnitates, solubilis est. Soluitur enim in duos quaternarios: quaternarius vero medietas in
duos binarios: & binarius in duas insecabiles vnitates. Itaq; fœmina dicitur, sicut econtrario nu-
merus impar: verbi gratia, Septenarius, quia insolubilis est: nec enim in duas partes æquas diuidi
potest, mas appellatur. Sub his ergo numeris rectè naturalis secundum carnem generatio Isma-
his inuenitur. Econtra, dum nascitur Isaac, cuius generationem vnica dei gratia operata est, pater-
næ ætatis numerus plenus & integer: vnus & simplex, id est, solo limite centeno sub vnitate con-
tentus est. Vnitas nanq; apud eosdem philosophos, neq; mas neque fœmina dicitur: & proinde
rectè sub centena vnitate paternorum annorū Isaac nascitur, cuius generationem neq; viri neq;
fœminæ natura, sed sola diuinæ promissionis veritas operatur. Cuius generationis deinceps in-
ter deum & hominem præparatoria sic inchoantur colloquia.

De Isaac vel promißione eius. CAP. XXVIII.

CAP. XVII. POstquam verò nonaginta nouem annorum esse cœperat, apparuit ei dominus, dixitque ad
eum: Ego dominus omnipotens. Ambula coram me, & esto perfectus. Ponam fœdus meum
inter me & te: & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abraham pronus in faciem.) No-
nagesimus nonus Abram, tertius decimus Ismahelis annus est. Ergo C. eiusdem, qua ætate pa-
tris Isaac natus est, quartusdecimus Ismahelis annus est. O igitur magna & mira diuinæ ordina-
Natiuitas Isaac sacramentum est incar. Christi. tionis pulchritudo. Cum iam pater Abram æuo frigidus est: & econtra, filius ancillæ, calidus Is-
mahel adolescentiæ fines ingreditur. tunc fidei fructus Isaac de libera nascitur, quia videlicet fu-
turum erat, vt iam senescente populo dei, vigente in paucissimis fide, & vbiq; abundante feruida
iniquitate, repromissus Abrahæ Christus nasceretur. Hac illius ætate, quid dominus loquitur?
Ego

Ego,inquit,dominus omnipotens: ambula coram me, & esto perfectus. Non iam hoc est proficiendi præceptum,sed perfectionis datum.Idcirco rectè præmittit : Ego dominus omnipotens, quia videlicet vt ambulet coram domino Abram , vel alius quis , & perfectus sit : hoc omnipotentię domini:hoc omnipotentis dei opus est.Omne enim datum optimum,& omne donũ perfectum desursum est.Quare autem hoc hactenus non dixit , cum multoties apparuerit, & locutus illi fuerit?Quare.nisi quia & hoc ad mysterium pertinuit.Sicut enim natiuitas Isaac typus fuit incarnationis Christi : per quam sanctorum populus expectatam perfectionem obtinuit : sic tunc demum hoc debuit dici:ambula coram me , & esto perfectus : quando eiusdem Isaac dono omnipotentis domini generatio parabatur . Vnde & perfectionis vinculum continuò subiunxit: Ponamque fœdus meum inter me & te : multiplicabo te vehementer nimis . Quod enim fœdus tunc promisit,nisi sacramentum incarnationis & passionis Christi , quod nunc in reconciliationis humanæ contulit fœdere suo?Nam quod superius dictum est,in illo die pepigit dominus fœdus cum Abram:iuramentum fuit,quod iurauit ei dicens: Semini tuo dabo terram hanc. Hoc autem quod hic promittit signanter,dicendo,inter me & te:mediatoris dei & hominũ promissio & aduentus eius est.Et quia per positionem huius fœderis amplianda erat propagatio generis Abrahę spiritualis,continuò subiunxit:& multiplicabo te vehementer nimis.Non contentus fuit dixisse vehementer , sed addidit, nimis: quia videlicet eiusmodi multiplicatio promittitur:cuius neq; quantitatem comprehẽdere, neq; dignitatem æstimare quisquam hominum possit: quæ in spiritu potius quàm in carne Abrahæ sit . Ad hæc audienda idoneus cecidit Abram pronus in faciem,subauditur, gratias agens. *Iacob.1.* *Gene.15.*

Quòd in vero Isaac,id est Christo,impleta sit promißio dicentis:Multiplicabo te vehementer nimis:& de augmentatione nominis Abrahæ.

CAPVT XXIX.

DIxitq; ei deus : Ego sum , & pactum meum tecum : erisq; pater multarum gentium .) Hoc vtique est quod dixit: Multiplicabo te vehementer nimis . Planè hæc multiplicatio vehemens & nimia est,patrem esse multarum gentium, patrem esse omnium credentium , siue qui ex circuncisione,siue qui ex præputio sunt. Nam in Christo est hoc pactum de quo nunc ait : & pactum meum tecum. Nec enim qualecunq;,sed singulariter magnum est pactum:quod enunciaturus præmisit,ego sum.Hoc,inquam pactũ in Christo est, mediatore dei & hominũ, per quem solum Abram pater factus est multarum gentium : imò quod dictu quoque sanctissimum & dignissimum est,pater omnium dei filiorum.Omnes enim quotquot filij dei dicuntur & sunt,non nisi per Christum talem gratiam acceperunt,per quem redempti & deo renati sunt. At ille scilicet Christus, secundum veritatem carnis assumptæ semen Abrahæ est . Igitur omnium quorum deus pater est: omnium , inquam , illorum & Abraham pater est . Benè ergo cecidit in faciem, adorans & gratias agens : cum tanti huius muneris acceperit largitatem : multiplicationis eiusdem insigne in ipso ponit titulo nominis.(Nec vocabitur,inquit, vltra nomen tuum Abram,sed vocaberis Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te , faciamque te crescere vehementissimè: & ponam in gentibus:regesq; ex te egredientur.) Dicunt Hebræi quòd ex nomine suo, deus quod apud illos Tetragrammaton dicitur , h literam Abrahæ & Saræ addiderit . Dicebatur enim primum Abram , quod interpretatur pater excelsus , & postea vocatus est Abraham, quod transfertur pater multarum, gentium enim quod sequitur , non habetur in nomine, sed subauditur.Nec mirandum,quare cum apud Græcos & nos , a litera videatur addita: nos he literam hebręam additam dixerimus:Idioma enim linguæ illis est,per e quidem scribere,sed per a legere,sicut econtrario a literam sæpe per e pronunciant.Et hoc ad rationem promissionis valenter accedit,quòd in patris huius nomine,cuius est secundum carnem filius dominus Christus Iesus filius dei,iam vna præfulget litera nominis domini.Cur enim vel vnam nõ haberet literam nominis domini,pater eius,in quo est totum nomen domini ? Sic enim Moysi dictum est de eo: & est nomen meum in illo.Non dixit,super illum,quod commune est omnium,quorum hic pater est,ex multis gentibus credentium:iuxta illud quod & in Apocalypsi dicitur de vno quoque credentium:Et scribam super eum nomen dei mei,& nomen ciuitatis dei mei nouę Hierusalem, & nomen meum nouum:sed est nomen meum in illo: quod proprium est vnici filij , qui cum sit deus & dominus,per omnia,tam nomine,quàm & re,deo & domino patri consimilis & coęqualis est.Et ponam,inquit,in gentibus:regesq; ex te egredientur. Reges hic recte accipiuntur, qui apud ipsum pro fidei merito noti sunt:de quibus ipse in Euangelio: Dico enim vobis,ait, multi reges & iusti voluerunt videre quæ vos videtis,& non viderunt . Potest tamen non absurdè vniuersaliter,tam de iniquis quàm de iustis regibus accipi. Nam & de Ismahel loquens, duodecim, inquit,duces generabit. *Opinio Iudæorum de nomine Abraham.* *Exod.23.* *Apoc.3.* *Lucæ.10.*

De eo quod dictum est:Et statuam pactum meum inter me & te,& inter semen tuum post te. CAP. XXX.

CAP. XVII. ET statuam pactum meum, inquit, inter me & te, & inter semen tuum post te, in generatio-bus suis fœdere sempiterno: vt sim deus tuus, & seminis tui post te, daboq; tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ: omnem terram Chanaan in possessionem sempiternam, eroq; deus eorum: quia iam dictum est, Abraham typum tenere antiqui populi sanctorum, distinctio quam nunc fecit deus, dicendo: inter me & te, & semen tuum post te: itemq; vt sim deus tuus, & seminis tui fœdere sempiterno: sic rectè accipienda est, vt in nomine Abram omnes electos, qui carne simul & fide eius sunt in nomine seminis eius, quod post ipsum, omnes electos, ex gentibus

Rom.11. intelligamus, qui non quidem caro & sanguis Abrahę, sed per fidem seminis eius, quod est Christus, semen sunt Abrahæ: semen, inquam, posterius: quanto naturalibus ramis qui fracti sunt posterior est oleaster, qui inseritur. Item sub nomine terræ Chanaan, rectè intelligitur illa terra viuentium, quæ euomuit maledictum illum Chanaan, qui verè ex antiquo maledictus est, id est diabolum, quam videlicet terram omnem per fidem prædictum Abrahæ semen possidebit in æternum. Alioquin si solam hic accipias terram, quam tunc Chananæi homines inhabitabant, quomodo stabit quod dictũ est: Dabo tibi in possessionem æternam? Interpretatur autem Chanaan motus eorum. Quo nomine rectè significatur superborum motus angelorum: quibus venit pes superbiæ, & manu peccati sui moti sunt, & ceciderunt, & expulsi sunt, nec stare potuerunt.

Psal.35. Nec solum hoc loco, sed penè in omnibus eiusmodi dei sermonibus illa intelligenda terra est, quæ reuera fluit lac & mel, quam respicit dominus deus noster, à principio anni vsque ad finem eius, id est, semper. Dixitque iterum dominus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis.) Tanquam diceret: Meę fuerit gratiæ, spontaneè cum homine pactum inire: hominis sit, tantam non negligere gratiam, & pactum dei sui non face-

Psal.88. re irritum. Nam ego quidem non prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita: veruntamen quisquis irritum fecerit, ego vltor existam: Tu ergo, quoniam homo es, & homo nõ nisi operoso studio veritatem tenere potest, quæ naturaliter in deo est, tu, inquam, solicitudine adhibita custodi pactum meum, & post te semen tuum.

De circuncisione, quòd signum fuerit iustitiæ fidei, & cur id in illa corporis parte poni debuerit, & quòd post aduentum promißi seminis, quod est Christus, circuncisio rectè cessare debuerit.

CAPVT XXXI.

HOc est pactum meum quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri.) Hoc loco pactum pro signo pacti æquiuocè oportet accipi. Nam sequitur continuò: (vt sit signum fœderis

Rom.4. inter me & vos.) Quod Paulus quoq; apostolus confirmans, cum dixisset: Quomodo ergo reputata est Abrahæ fides ad iustitiam, in circuncisione an in præputio? non in circuncisione, sed in præputio, continuò subiunxit: Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium. Itaq; cũ & hic scriptura exponens quomodo circuncisionem appellauerit pactum, dicat, vt sit signum fœderis, & Apostolus eandem circuncisionem appellet signum vel signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: manifestum est circuncisionem carnis, non ipsum fœdus, sed signum fœderis: non ipsam iustitiam, sed signaculum fuisse iustitiæ fidei. Hic iam quæritur: Cur tali in loco, tali in parte corporis signaculum iustitiæ fidei, pater noster Abraham acceperit: Si enim, inquit Iudæus, signaculum pro signo iustitiæ datum est circuncisionis cauterium, cur non potius in ea parte vel membro corporis datum est quod nudum esset, vt semper pateret? Huic ineptæ obiectiunculæ vt multum puериliter respondeam, aio: quia si in naso aut in labio, vel certè in auricula, siue in oculo signum circuncisionis deus posuisset, damnosa vtique macula faciem hominis deturpasset. Veruntamen pro re magis serio respondendum est. Signum fœderis secundum Moysen, & signaculum iustitiæ fidei secundum Apostolum, circuncisionem esse, iam supra diximus, quod diffiteri, nec Iudæus, nec Hebionita posit hæreticus. Constat verò, quòd fœdus ipsum vel fides quę Abrahę ad iustitiam reputata est, in promisione seminis extitit, in quo benedicẽtur omnes gentes. Hoc nempe est quod credidit Abraham, & reputatum est illi ad iustitiam. Qua ergo in parte corporis huiuscę fidei signaculum magis congruè daretur, quàm in ea per quam semen ipsum naturaliter traijcitur? Illic vtique congruentius signaculum posuit sponsor, & promissi sui debitor deus: vt & ipse promisionis & homo expectationis suæ, semper commoneretur: Debitorem nanque se fortiter teneri voluit, qui promissi seminis signum in ipso seminis effusorio credenti posuit homini. Simulque & illud sciendum, quia sicut Noe fidei suę, rectè in nubibus positum est signum, dicen-

Gene.9. te deo: Cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei, quod pepigi tecum, videlicet prædicenti deo crediderat: quia diluuium aquarum de nubibus inundaturum erat. sic rectè nihilominus Abrahæ, quia crediderat dicenti deo, quòd in semine eius benedicerentur omnes gentes, in loco seminis, id est, in genitali corporis parte, signum eiusdem

Cur circuncisio in parte corporis abscondita potius, quã aperta instituta est.

eiusdem fidei positum est. Nunc vide quanti sacrilegij sit, post aduentum eiusdem seminis, adhuc inijcere carni suæ signaculum eiusdem circuncisionis. Nempe iuxta præscriptam veritatem, circuncisionis susceptio expectandi seminis illius professio est. Quisquis circunciditur, semen quod Abrahæ promissum est, etsi non conscientia, signo tamen illo, venturum, se expectare profitetur. At ille scilicet Christus iam venit, iam natus est, iam illo dato in benedictionem cunctis gentibus veritas dei impleta est: Igitur quisquis adhuc circunciditur, venisse negat eum, quem tali signo venturum, se expectare pronuntiat, & perinde illum qui iam venit vtique Christum esse denegat. Rectè itaque & veraciter Apostolus: Si circuncidamini, inquit, Christus vobis nihil proderit. Galat.5.

Item de circuncisione, & cur infans octo dierum iussus est circuncidi.

CAPVT XXXII.

INfans octo dierum circuncidetur in vobis.) Præter illud quod circuncisionis signum pro testimonio erat genti illi, quia fidem haberet venturi seminis Abrahæ, id est, Christi, in eo quoque mysterium est, quòd non quocunque, sed octauo die circuncidetur, inquit, infans in vobis. Octauus nanque dies infantis, octauam significat ætatem mundi, qua circuncidetur infans, id est, expoliabitur orbis omni corruptione mortalitatis, & nouus erit mundus, vniuersali resurrectione regeneratus. Illi enim qui digni habebuntur seculo illo & ex mortuis resurrectione, non nubent neque nubentur, neque enim vltra mori poterunt, æquales enim angelis erunt, & filij sunt dei cum sint filij resurrectionis. Bene ergo infans octo dierum circuncidi iubetur, quia videlicet quod circuncisio signat, octaua ætate mundi perficietur. (Omne masculinum in generationibus vestris tam aduena, quàm emptitius circuncidetur, & qui non fuerit de stirpe vestra,) subauditur, si in vestram voluerit transire coloniam. Sic enim in Exodo cum dixisset: Hæc est religio phase, aduena & mercenarius non edent ex eo, & cætera. Continuò subsecutus, ait: Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere phase domino, circuncidetur prius omne masculinum eius, eritq; sicut indigena terræ. Tales instantissimè perquierebãt pharisæi, vt in carne eorum gloriarentur, quibus dominus dicit: Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum. Et cum factus fuerit, facitis eum filium perditionis duplo quàm vos: Lustrantes enim totum orbem propter negotiationes & diuersa lucra, quæ tam à discipulis indigenis captabant, quàm à peregrinis, per imaginem sanctitatis studij, habebant de gentibus facere proselytum, id est, aduenam circuncisum miscere populo dei. Sed qui ante, dum esset Ethnicus, simpliciter errauerat, & erat semel filius perditionis, videns magistrorum vitia, & intelligens destruere eos opere, quod verbis docebant, reuertebatur ad vomitum suum, & gentilis factus maiore erat pœna dignus. (Erit pactum meum in carne vestra, in fœdus æternum.) Hoc dicto Iudæi carnis circuncisionem defendere contendunt, quia videlicet dictum est in fœdus æternum, tanquam hoc idem sit, ac si diceretur, exercendæ circunsionis ritum seruabitis in æternum. Sed iam supra dictum est, non fœdus circuncisionem, sed fœderis esse signum: Circuncidetis, inquit, carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos. Aliàs autem quomodo circuncidendi ritus æternus esse poterit, cum sine dubio nascendi vel generandi successio finem habitura sit. Igitur quod ait, erit pactum meum in carne vestra in fœdus æternum, sensu supradicto, ad deum qui vera caro de carne illorum est, respicit Christum mediatorem dei & hominum, in quo veraciter pactum vel fœdus est eternum, quia ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, in quo omnes inimicitiæ dissolutæ, & cœlestia cum terrestribus pacificata sunt.

Matth.22. Exod.12. Matth.23. Circũcisio non est fœdus æternũ sed sig. fœ. Ephe.2. Coloss.2.

De eo quod dictum est: Masculus cuius præputij caro, & cætera. Et quid ante aduentum Christi circuncisio contulerit.

CAPVT XXXIII.

MAsculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.) Tanquam diceret: Masculus qui supradictum fœderis mei signum non susceperit, id est, non circuncidit carnem præputij sui, ille fidem seminis tui negauit. Porrò sine fide seminis tui, quod est Christus, saluari impossibile est. Delebitur igitur anima illa de populis suis, id est, non connumerabitur inter populos, quorum te patrem constitui. Quare? Videlicet quia pactum meum irritum fecit, id est, quia in Adam præuaricatus est, cuius tunc erat in lumbis, & nũc exortus præuaricationem illius, quàm tuam fidem sequi: & imitationem peccati, quàm expectationem seminis tui, suscipere maluit. Vndè enim inter deum & homines inimicitiæ, nisi quia primus homo pactum dei in paradiso præuaricatus est? Ergo qui non accipit eius testimonium, per quem solum illæ inimicitiæ soluuntur, qui, inquam non signatus est ante aduentum eius signaculo, quale tunc positum fuit: & qui non signatur post aduentum eius signaculo ipsius, quale nunc positum est, merito perit pro eadem

Cur sanctis patribus ante aduentũ Christi clausum erat regnum cœleste.

culpa primæ præuaricationis. Quærat nunc aliquis: Cur ergo sancti patres ante aduentum Christi non introiebant in regnum dei, si per fidem Christi in circuncisione fuerant iustificati ipsi? Ad quod e diuerso respondemus. Cur sacramentis sanctæ ecclesiæ, Verbi gratia: Corporis & sanguinis domini communione non admittuntur catecumini nostri? Nónne corde credunt & ore confitentur fidem Christi? Videlicet, inquis, quia nondum sacro fonte sunt regenerati. Ita plane veteres sancti, idcirco ab illa cœlesti gloria non debebant in communionem gloriæ & visionis recipi diuinæ claritatis, nec fas erat vt inter candorem innocentiæ vel claritatis angelicæ reciperentur qualescunque humani generis iustitiæ, quæ omnes, testante Esaia,
Esaiæ.64. erant sicut pannus menstruatæ, nisi prius lotæ essent sanguinis & aquæ de Christi latere profluentis inundatione.

De eo quod dictum est: Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram.

CAPVT XXXIIII.

Dixit quoque ad Abram: Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram, & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum, eritq; in nationes, & reges populorum ex eo orientur.) Sublato vno elemento, id est i, addita est e litera quæ per a legitur, & vocata Saraa. Idioma nanque (vt supra iam dictum est) linguæ Hebræis est per e quidem scribere, sed per a legere, sicut econtrario a literam sæpe per e pronuntiant. Porro Sarai interpretatur princeps mea. Sara princeps absolutè. Causa autem immutati nominis, eadem huic quæ & Abrahæ
Galat.4. est Illa nanque Hierusalem quæ sursum est, quæ libera, & mater omnium nostrum est, antequam nasceretur verus Isaac, id est, risus, scilicet dominus noster Iesus Christus, risus noster, & gaudium nostrum, vnius princeps erat populi Iudæorum. Nam nos gentes (vt ait Apostolus) eramus
Ephe.2. illo in tempore sine Christo, & alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. At nunc iã non sumus hospites & aduenæ, sed sumus ciues sanctorum, & domestici dei, superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum. Itaque sicut iam non Abram, sed Abraham, id est, pater multarum gentium, sic iam non dicitur Sarai, id est, princeps mea, quæ dictio solius esset populi Iudæorum, sed Sara, id est, princeps, vt subauditur, multarum gentium. Nam sicut Abraham pater, sic & per eandem fidem mater nostra Sara est. Daboque tibi, inquit, ex ea filium, cui benedicturus sum, eritq; in nationes, subauditur, per ipsum semen vnum, in quo & tu eris (vt iam dixi) pater multarũ gentium: Christum enim prænuntiat in Isaac, qui est vtique in nationes, quia per fidem eius & in nationes gratia spiritus sancti effusa est. Proinde cum dicit, cui benedicturus sum, nihilominus sub-
Gene.12. audiendum est, ita vt benedictio eius redundet in omnes gentes, sicut iam prædixi tibi, quia in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Ex eo reges populorum orientur, inquit, subauditur per fidem Nam secundum carnem ex Isaac, populorum quidem, scilicet Israel & Edom reges orti sunt, sed hoc maius & laudabilius est, magisq; ad promissiones magnifici oris domini pertinet, quòd ex semine Abrahæ secundum Isaac per fidem Christi renati sunt gentium reges, & quàm plurimi ecclesiarum idonei rectores.

De risu Abrahæ dicentis in corde suo: Putásne centenario nascetur filius?

CAPVT XXXV.

Cecidit Abraham pronus in faciem, & risit, dicens in corde suo: Putásne centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Dixitq; ad dominum: Vtinam Ismahel viuat coram te.) O virum æterno risu verè dignum, & sempiternæ iucunditati bene præparatum, qui ita cecidit in faciem vt rideret, ita risit vt in faciem caderet, illius vtiq; adorans omnipotentiam, cuius in promissione audierat singularem gratiam. Putásne, inquit, centenario nascetur filius? subauditur, Habilis futurus, & nascetur de Sara nonagenaria? quæ cum per ętatem debuit parere, sterilis erat. Hoc enim subaudiendum est, præsertim, cum post obitum Saræ, & cum iam vxorem duxisset Isaac, iamque adultus, non dubitauit idem Abraham ducere vxorem nomine Cethuram, nec frustra quippe, de qua suscepit filiorum copiam. Ergo putásne quod in corde suo dixit, non dubitando, sed suam ipse felicitatem ineffabiliter admirando. Quod vero ore proprio ad dominum dixit, vtinam Ismahel viuat coram te, plane reuerentis & pudorati animi est, confitentis illud quod promittebatur longe abundantius esse, quàm petere ipse auderet. (Et ait dominus ad Abraham: Sara vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac, & cætera.) Imperiosa huius sermonis dei repetitio est, notam fidem hominis excitantis, vt aures audiendi habeat, nec humilitate nimia dissimulet audita gaudia Sara, inquit, vxor tua pariet tibi filium, sicut iam dixi, quia tu risisti, quod subaudiendum est, vocabitur nomen eius Isaac, quia reuera ridebit in nouissimo generositas tua. Isaac nanque risus interpretatur. Quo nomine rectè seminis Abrahæ, quod est Christus, felix natiuitas significatur, qui vniuersitati sanctorum quorum ex carne vera caro. S. verus homo ipse est, sempiterni risus & interminabilis gaudij causa est. De quo idem ait: Iterum
Iohan.16. autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Quod gaudium

gaudium vel quem risum, omnium pulchrè vnus illorum prægustauit, clausus adhuc in vtero, dicente matre eius ad Mariam:Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo:Eorum omnium, cũ sint vnum corpus & vnus spiritus,mysticè hæc vox est:Putásne centenario nascetur filius,& Sara nonagenaria pariet?Et est sensus:Hactenus cum floreret rerum status,temporibus regum nobilium,non venit Christus,nunc senium quoddam generis Abraham,(Ablatum est enim sceptrum de Iuda, & dux de fœmoribus eius) putásne ergo nunc veniet qui mittendus est?Putas videbo?Putas durabo? Putas hic me inueniet illa natiuitas?Eorum nanq; huiusmodi suspiria,Simeonis expectatio satis indicat, qui in desiderio cordis sui responsum acceperat à spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini.Christum igitur Isaac & nomine signat & munere, quia & senibus parentibus datus,& à risu nomen sortitus est. Lucæ.1. Gene.49. Lucæ.2.

De eo quod dictum est:Super Ismahel quoque exaudiui te, & quomodo intelligendum sit: Pactum verò meum statuam ad Isaac.

CAPVT XXXVI.

SVper Ismahel quoque exaudiui te: Ecce benedicam ei, & augebo & multiplicabo eum valde.Duodecim duces generabit,faciamq; illum in gentem magnam: Pactum verò meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero.) Vtrum Ismahel in persona sua ad sortem electorum pertineat & viuat coram domino, iuxta petitionem patris dicentis, vtinam Ismahel viuat coram te: præsertim quia respondit dominus, super Ismahel quoque exaudiui te,ecce benedicam ei,& cætera,alterius nobis scripturæ auctoritate certum non est.Nusquam enim tale quid de Isaac & Ismahel scriptura patenter edicit quale est illud: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.Quamuis hæc eadem scriptura dicat: Cumq; vidisset Sara filium Agar Aegyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.Et eundem ludum Apostolus persecutionem vocat,dicendo:Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum,ita & nunc. Non tamen omnino consequens est, quòd à deo proiectus vel eiectus sit,præsertim cum post pusillum ibidem scriptum sit: Exaudiuit autem deus vocem pueri de loco in quo erat.Tradunt quidem Hebræi,ludum illũ eiusmodi fuisse,quòd idóla luto fecerit,iuxta quod alibi scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.Sed & ediuerso dicũt alij,quòd aduersus Isaac,quasi maioris ętatis,ioco sibi & ludo primogenita vendicaret.Sed de hoc aliàs.Nunc illud dictum sit, quamuis reproborum typũ gesserit,non omnino consequens vel constans esse,quod & ipse in sua persona à deo reprobatus sit, dicente illo:Super Ismahel quoq; exaudiui te, quia dixerat Abraham: Vtinam viuat Ismahel coram te, Duodecim,inquit,duces generabit.Hi duces,id est,filij eius, inferius sunt descripti. Primogenitus Nabaioth,deinde Cedar,& Abdehel,& Mapsam,Masma quoq;,& Duma, & Masa,& Adad, & Thema,Ithur,& Naphis,& Gedma.Pactum verò statuam ad Isaac. Pactum nec hoc loco circuncisionem vult intelligi,quæ potius(vt supra iam dictum est) signum est pacti.Nam & Ismahel circuncisus fuit.Sequitur enim:(Cumq; finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit deus ad Abraham: tulit autem Abraham Ismahelem filium suum, & omnes vernaculos domus suæ,& circuncidit,&c.)Ergo pactum,quod propriè est ad Isaac,redemptio vel reconciliatio generis humani est,quam in Isaac per Christum fieri statutum est ab eo qui promisit: statutũ, inquam,quia fidelis est,& propositum eius infirmari non potest. An Ismahel sit saluatus Malach.1. Gene.21. Galat.4. Exod.32. Gene.25.

De centesimo ætatis anno Abrahæ,quo natus est Isaac,& quòd vbi nasciturus iam datur,trinitatis mysterium in forma angelorum se homini manifestare dignatur.

CAP. XXXVII.

APparuit iterum dominus ei in conualle Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso feruore dei.) Hic annus ætatis Abrahæ centesimus ad illam secundum diuinitatis consilium respicit plenitudinem temporis, de qua dicit Apostolus: At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum,factum ex muliere,factum sub lege,vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Proinde totus illi festiuus atque solennis,& diuinis est reuelationibus, maximè, quia quam hactenus vidisse non legitur figuram sanctæ trinitatis, hoc tempore videre meruit. Ecce enim apparuit,inquit scriptura, iterum ei deus in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso feruore diei. Cumque subleuasset oculos apparuerunt & tres viri stantes prope eum. Quos cum venisset,cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui & adorauit in terra, & dixit: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum,& cætera.) Vbi nasciturus Isaac, non iam solum, vt ante promittitur, sed & datur,trinitatis mysterium in forma trium angelorum,se homini manifestare dignatur, quia videlicet vbi Christus nascitur ex semine Abrahæ, eiusdem Christi filij dei incarnationem præsentia CAP. XVIII. Galat.4.

suæ

ſuæ maieſtatis tota trinitas, in hoſpitio virginei ventris operatur: & exinde nomen ci...
trinitatis, nomen patris & filij & ſpiritus ſancti toto mundo publica prædicatione dec...
Nam pater eſt qui virginem imprægnat, filius qui natura induitur humana, ſpiritus ſanc...
ius operatione concipit virgo, quæ virum non nouerat. Sed iam ipſa literæ ſequamur v...
Apparuit, inquit, iterum. Incertũ reliquit, quanto interuallo poſt illa quæ ſupra narrata ſun...
factum ſit: ſed certum tamen eſt, quòd breuiſsimum tempus interfuerit. Nam & in præc...
viſione, cum dixiſſet deus, pactum verò meum ſtatuam ad Iſaac, addidit continuò, quem p...
tibi Sara tempore iſto in anno altero: & in hac iterum dicit, reuertens veniam ad te hoc ...
tempore, vita comite, & habebit Sara filium: poteſt tamen intelligi, quod ait in ipſo feruore...
idem eſſe ac ſi diceretur, in feruore ipſius diei, ſubauditur, cuius præcedente nocte apparuerat...
de circuncisione mandatum dederat illi.

Quid ſignificet, quòd tunc apud hominem angeli, ſiue deus in angelis tam familiariter hoſpitatus eſt, & penè nihil à conſueta hominum hoſpitalitate ſuſceptio illa differt. CAP. XXXVIII.

IN ipſo, inquit, feruore diei: Satius exprimi non potuit qualitas vel proprietas eius quæ n...
apparuit viſionis. Idem enim eſt, ac ſi dictum fuiſſet. Non iam in vſu noctis, non in al...
ſpirituali ſolummodo viſione, ſed lumine huius ſolis, in aſpectu oculorum vel ſenſu com...
ni. Nam reuera ad communes pertinent ſenſus cuncta hæc, quæ in hac viſione narrantur. C...
que ſubleuaſſet oculos, apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum, & cætera, vſque ad id q...
dicitur: Igitur pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ignem & ſulphur. Quidna...
in quo hæc acta vel dicta cœleſtium hoſpitum in communi ſchemate, ſiue omnimodo geſtu...
ferant hominum apud amicos ſuos hoſpitantium? Ille hoſpitalis paterfamilias currens in...
curſum quaſi hominum, præ laſsitudine tecto & refectione indigentium, (afferam, inquit p...
xillum aquæ, vt lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore. Ponamque buccellam pa...
& confortate cor veſtrum, poſtea tranſibitis.) Quid humanius homini diceres, quem pr...
bore itineris & inanitate ventris penè deficere, debilis vel cõciſus anhelitus proderet? Item q...
proninus reſponderent feſsi viatores, de bono & comi hoſpite lætantes? (Fac, inquit, vt lo...
tus es: Feſtinanter ille ad Saram, tanquam pro amicis eſurientibus, accelera, inquit, & tr...
ta farinæ ſimul commiſce, & fac ſubcinericios panes. Currit ipſe ad armentum & tollit vit...
tenerrimum & occidit, datque puero. Qui feſtinauit & coxit illum.) Apponit tandem...
nam opimam, butyrum & lac & vitulum, quem coxerat: ipſe verò ſtat coram eis edent...
bibentibus, ſecundum morem vel diſciplinam miniſtrantium. Tunc illi (vt mos eſt bene...
ctis hoſpitibus) exhilarati ac lætabundi: (Vbi eſt, inquiunt, Sara vxor tua?) Ac deinceps...
qui in tribus illis erat dominus deus, (reuertens, inquit, veniam ad te tempore iſto, vita com...
& habebit Sara filium.) Sic omnino loqui ſolet homo, qui ſemper in incertitudine eſt fut...
rum, & ipſius vitæ ſuæ. Veniam ad te, vita comite, id eſt, veniam ad te, ſi vita comes fuerit...
ſit Sara) videlicet pudibunda mulier tanquam venerandos erubeſcens homines. (Poſtquam...
quit, conſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? Deſierant enim illi...
muliebria.) Id eſt, menſtrua ſcilicet ſecundum ætatem, præ raritate ſanguinis. Vndè & d...
videbatur importunitas concipiendi vel pariendi ei, quæ & cum ſanguine abundaret, f...
ſterilis. Perterritæ & dicenti. (non riſi) iucundius adhuc imminens dominus, (non eſt, inq...
Loth. ita, ſed riſiſti.) Apud Loth quoque penè idem quod homines dicunt & faciunt angeli. V...
Gene.19. ad hoſpitium, minimè inquiunt, ſed in platea manebimus, vixque compulſi diuertunt ad e...
Ille quoque ingreſsis fecit conuiuium, coxit azyma, & comederunt. Quid, inquam, h...
quod diſcrepet ab hominum confabulatione, vel conſultatione communi? Num leuia...
hæc aut ludicra? Non vtique, ſed dei & hominis verè filij dei, & verè filij hominis vera &...
cta ſunt præconia. Quid enim tunc parabatur, niſi vt Iſaac naſceretur, in typum eius, qui...
fecerit terram in ſempiterno tempore, & impleuerit eam pecudibus: etenim ea quæ ſunt, q...
Baruch,3. per eum facta ſunt, poſt hæc in terra videndus, & cum hominibus erat conuerſaturus? A...
non vtcunque videndus, non quomodocunq; cum hominibus erat conuerſaturus: ſed in ve...
te humanæ ſubſtantiæ: verè de fœmina conceptus & natus, verus homo, vera caro factus v...
nobis habitaturus. In nobis (inquam) per omnia, vtpote de ſuis inuiſibilibus, ad noſtra vi...
Pſalm.18. lia profectus. Habitauit enim in nobis, cum in illo fœmineæ ſecreto naturæ, de quo nos in...
peccato proceſsimus ſinguli, decem menſibus abſque peccati contagione hoſpitatus eſt. &...
tanquam ſponſus de thalamo ſuo procedens, in ſole poſuit tabernaculum ſuum, tenera in...
fans circundatus carne, & vagitus emittens infantiæ, factus ſub lege, ſubditusque Ioſeph & M...
riæ, circunciſus & tanquam peccator legali hoſtia mundatus, paſſus famem, & fraudem ten...
perferens, perſecutionesq; hominum ſuſtinens, & contriſtatus vſq; ad mortem, de loco ad loc...
fugiens, ad extremum autem factus obediens vſque ad mortem. Rectè igitur & pulchrè di...

iud præsignatur, iam cœlestia terrens coniungitur: ita vt in nullo cœlestes spiritus dissimiles se exhibeant hominibus in colloquio, in conuictu, in omni modo, tam dictorum quàm factorum gestu vel habitu. Et notandum in hac lectione, verba secundum numeros variari, id est, nunc alia singulariter, nunc alia pluraliter dici. Cuius varietatis hæc ratio est. Vbi dicuntur vel aguntur ea quæ ad deum pertinent, omnia dicuntur singulariter: vbi inter hospites penè sola sonant humana, dicuntur omnia pluraliter. Nam vt manifestius fiat quod dicitur, Vbi adorat Abraham, non pluraliter dicit, domini mei: si inueni gratiam in oculis vestris, ne transeatis seruum vestrum, sed singulariter: Domine, inquit, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum quia videlicet vnus in tribus personis dominus vel deus est, qui singulariter & solus adorandus est. Vbi autem offert quod non dei, sed hospitum est, loquitur pluraliter, sed auferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore, & confortate cor vestrum, & postea transibitis. Item vbi iucundi & bene refecti de Sara interrogant, scriptum est pluraliter, dixerunt: vbi est Sara vxor tua: vbi autem continuò promittitur quod dare vel facere solius dei est, singulariter sic scriptum est: Reuertens veniam ad te, & habebit Sara filium.

FINIS QVINTI LIBRI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SEXTVS.

De mansuetudine & ira dei, qui tam familiariter apud iustum hospitatus, tam terribiliter ad Sodomam diuertit. CAP. I.

PROMISSIO vel aduentus Christi filij dei, sicut electis in multitudine misericordiæ, sic reprobis in abundantia est iræ & vindictę. Ira enim, inquit Apostolus, & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis, operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Bene ergo is cuius in Euágelio suo simul ira reuelanda erat & gratia, iam in prętiguratione aduentus sui, dum prętiguratur in Isaac, vtriusque rei narranda toto orbe præmittit exempla. Penes ipsa piorum tabernacula, castis indulget delitijs, & ridentibus penè arridens atque congaudens materiam multiplicat causamque confirmat risus æterni: ac deinde Sodomá diuertens, terribilem super impios & peccatores pessimos pluit iram, in exemplum ignis æterni. Illic mansuetudinem, hic filij sui deus veritatem præostendit & iustitiam. Cui Propheta in Epithalamio præcinens, cum dixisset: Intendè prosperè procede & regna, continuò subiunxit, Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam, deducet te mirabiliter dextera tua. Sed iam ipsa veritatis & iustitiæ præsentia ingrediamur ostenta.

Roma. 2. Ira & gratia Christi præfigurata. Psalm. 44.

De peccato Sodomorum, & quòd in illo typus præcesserit Iudæorum, qui dominum illudentes crucifixerunt. CAP. II.

CVmq; surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, & Abraham simul gradiebatur ducens eos.) Homines Sodomitæ (vt superius iam dictum est) pessimi erant, & peccatores nimis coram domino. Notum imò notatum & infame est toti mundo peccatum scilicet, saturitas panis, & ocium, in quo malè nimis semetipsis abusi sunt: commutantes naturalem vsum in eum qui est contra naturam: masculi in masculos turpitudinem operantes, & ita mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes, quia videlicet hoc peccatum teterrimum & peccatorum præcedentium pœna est. Proinde extunc, & vsque in seculum, publicanis quoque & Ethnicis, ne dicam omnino castis naribus, nimium fœtet memoria eorum. Hi planè typum gesserunt falsorum Hierosolymitarum, eorum qui dominum nostrum dei filium crucifixerunt, testante Esaia, cum de illis prophetica voce dicit. Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhæ. Delectatus itaq; dominus hospitio patris Abrahæ, dirigit oculos contra Sodomam, deducente se Abraham, vim penè passurus, à peccatoribus, quia videlicet doctrinis & miraculis exhilaratus, apud discipulorum beneuolentiam, in quibus secundum fidem erat Abraham, eisdem apostolis deducentibus Hierosolymam illam, quæ spiritualiter Sodoma vocatur, ascendit crucifigendus à pontificibus, pharisæis, senioribus quoque, & scribis populi.

Roma. 1. Esaiæ. 1. Apoca. 11.

CAP. VIII.

De eo quod dictum est: Num celare potero Abraham, quæ gesturus sum.

CAPVT III.

Dixitq; dominus: Num celare potero Abraham, quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam & robustißimam, & benedicendæ sint in eo omnes nationes terræ? Scio enim quòd præcepturus sit filijs suis & domini suæ post se, vt custodiant viam domini, & faciant iustitiam & iudicium: vt adducat dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Mira exordientis dignatio, qua deus hominis & excitare attentionem, & captare quodammodo curat beneuolentiam, quippe qui ab eiusdem auditoris sui quibusdam laudibus suum sic inchoat sermonem: Num celare potero Abraham, quæ gesturus sum? Subauditur enim tantis regnantibus causis. Primò quia futurus est in gentem magnam. Futurus, inquam, magis secundum fidem quàm secundum carnem, in gentem magnam ac robustißimam, videlicet cuius miram

Matt. 11. fortitudinem rectè dicam, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Deinde scio enim, inquit, quòd præcepturus sit filijs suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam domini: quod scilicet bono prius exemplo per semetipsum, postea scripto & doctrina legis, posteros suos egit. Quantæ putas laudationes vel testificationes sunt homini dicta hæc ex ore dei? Non ergo Abraham apud deum parui æstimatur, cui tales & tantas ob causas, consilium suum celare se non posse testatur deus. Et hæc quidem illi digne secundum suam personam dicta sunt, qui genti suæ magnæ ac robustißimæ, hodieque præcipit, vt custodiant iudiciũ & iustitiam, scientes, peccatoribus districtam exemplo Sodomorum timendam esse dei sententiam. Cæterum iuxta mysterium iam dictum quando passurus dominus direxit oculos suos contra Sodomam illam, id est, Hierosolymam, non celauit Abrahæ, id est, Apostolis suis, carne & fide Abrahæ, quæ gesturus erat ipse, sciens quod futuri essent in gentem magnam ac robustißimam, videlicet illam, quàm extunc diffusam per totum orbem videmus ecclesiam, terribilem vt castrorum aciem ordinatam, & quòd per ministerium illorum benedicendæ essent in semine Abrahæ omnes nationes terræ, & quòd præcepturi essent filijs, id est, auditoribus suis, vt custodirent iustitiam & iudicium, futuram credẽtes resurrectionem, & iudicium vniuersale viuorum & mortuorum.

De clamore Sodomorum & Gomorrhæ & de precatione Abrahæ.

CAPVT IIII.

Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum earum aggrauatum est nimis. Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, an non est, vt sciam. Conuerteruntque se inde, & abierunt Sodomam.) Quantum ad præsentem locum historiæ, temerarium hominum prohibetur iudicium, ne facilè audita credant, aut inexperta iudicent, cum deus omnium qui falli non potest, qui & antequam fiant, omnia nouit, dicere dignatus sit: clamor Sodomorum multiplicatus est, descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere impleuerint. Porrò mysticè dicendum, quia Sodomorum, id est, Hierosolymorum, clamor crebro ascenderat ad dominum, Euangelica testante parabola, quia mali & malè perdendi agricolæ seruos domini vineæ semel & iterum ac tertio ad se missos cæciderunt,

Matt. 21. imò & contumelijs affectos occiderunt. Nouißime ergo missus filius vnicus, æstimante patre ac dicente, verebuntur filium meum, rectè dixit, Clamor Sodomorum multiplicatus est, descendam & videbo, & cætera. Descendit enim & vidit, vtrum clamorem qui ascenderat, opere compleuissent, vidit, inquam, id est, expertus est quàm peßimi essent, didicit in semetipso quàm crudeliter, quàm odiosè sanctos prophetas, & iustos homines occidissent. Conuerteruntque se, inquit, & abierunt Sodomam. (Abraham verò adhuc stabat coram domino, & appropinquans ait: Nunquid perdes iustum cum impio? & cætera.) Hoc planè ex ipsa orationis qualitate clarum est, quia verè Abraham coram domino stabat, & domino appropinquans erat, quia videlicet in oratione non suam, sed dei gloriam intendebat: non, inquam suam sed dei voluntatem fieri postulabat. (Dixit enim. Absit à te, vt rem hanc facias & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est tuum hoc qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.) Ergo consulebat domino fidelis famulus, quatenus sic ageret, & sic iudicaret, vt de se ipse iudicijs digne laudaretur. Proinde dominus deus monitorem hominem non aspernatus, sed quodammodo arguentem non dedignatus, singulis eius concedit propositionibus, dimittam, inquiens, omni loco, propter quinquaginta: non delebo, si inuenero ibi quadraginta quinque: non percutiam propter quadraginta: non faciam, si inuenero ibi triginta: non interficiam propter viginti: non delebo propter decem. Fortis enim erat vera fortitudine homo, qui fortißimum dominum tenebat. Fortis, inquam, & fortiter seipsum confringens, qui dicebat: Loquar ad dominum meum cum sim puluis & cinis: & ne quæso, inquit, indigneris domine, si adhuc loquar: & quia semel cœpi, loquar ad dominum meum: & obsecro, ne irascaris domine, si adhuc loquar

Esaiæ. 1. semel. Hęc enim fortitudo vera est, scilicet spiritus humilitatis, & mens subdita iustitiæ dei [illegible]

idem Propheta (qui in primordijs libri sui dixerat: audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei nostri populus Gomorrhę) deplorans in hominibus defecisse: dicit circa finem eiusdem libri flebili conquestione: Nō est qui inuocet nomen tuū, non est qui consurgat vt teneat te. Videbat vtique in spiritu, versum dominum ad Sodomam illam, nec esse quenquam qui teneret illum, propter abundantem malitiam. Nam quid gemeret subsecutus aperuit. Deserta facta est Hierusalem, desolata domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustione ignis. Hoc enim irrecuperabiliter sub Vespasiano & Tito factum est. Esaiæ.64.

Item de eadem re: Et quòd non casu sapiens homo taliter numerum diminuerit: prius quinquaginta, deinde quadraginta, ad extremum ponendo decem. CAPVT V.

SEd quid sibi vult degradatio numerorum huiusmodi? Nunquid homo cum deo loquens, casu & sine scientia & sensu, sicut in buccam venerunt, ita insertas effudit diminutiones numerorum? Non vtique, sed cum ratione elocutus est, quæ & si nobis non ad plenum liquent, nonnihil tamen pulchritudinis sensibus nostris exinde sublucet. Illud nanque præclarum in his numeris diuinitus prouisum animaduertimus, quòd non solum arithmeticis qualibuscunq; rationibus, sed & musicis proportionibus ita contexti sunt, vt omnes musicæ concordię symphonias complectantur, excepto quinquagesimo numero qui propter alias rationes sacratus est. Nam quadragintaquinque cum quadraginta comparati epogdoum, id est, sesquioctauam proportionem reddunt, quam musici tonum appellant. Quadraginta cum triginta collati, epitritum, id est, sesquitertiam proportionem efficiunt, quam symphoniam diatessaron vocāt: triginta cum viginti comparati, hemiolion, id est, sesquialterum constituunt, quam symphoniam diapente dicunt. Viginti cum decem collati dupli sunt, quam maximam consonantiam, id est, diapason nominant. Item triginta cum decem triplarem, quadraginta cum eiusdem quadruplarem proportionem efficiunt: quarum altera diapason cum diapente: altera reddit bis diapason. Quid igitur hi numeri, nisi tanti intercessoris veram indicant dignitatem, videlicet quòd ita duntaxat dominum deum suum peccatoribus parcere cupit, vt proficiat ad nominis ipsius laudem & honorem? Cantabilem nanque misericordiam decet illum facere, talem scilicet, quæ non discrepet à iudicij veritate: testante Psalmista cum dicit: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Proinde quia iam dictis in numeris omnis consonantiæ vis conclusa est. (Abijt dominus, inquit scriptura, postquam cessauit loqui ad Abraham, & ille reuersus est in locum suum.) quia videlicet quod extra laudem iusti iudicij dei, homo sapiens à deo suo petere nec vult nec debet. Adeò non suam quæsiuit voluntatem, vt quantamcunque haberet curam pro nepote suo Loth, nullam tamen os eius de illo fecerit mentionem. Psal. 100.

Cur duo Sodomam venerunt, & quare vespere venerunt. CAPVT VI.

VEnerunt duo angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus ciuitatis.) Bene duo angeli venerunt, vt in testimonio duorū iustum staret iudicium. Hoc enim ad illud respicit, quod supra dixerat dominus: descendam & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere impleuerint: an non est ita vt sciam. Sicut illa idcirco dicta sunt, vt de inexperta culpa temerariam nemo promat sententiam: sic duo venerunt Sodomam, vt minus quàm duobus testibus, nullam damnatio terminet accusati causam. Et bene non tres, vti ad Abraham: sed duo tantum venerunt Sodomam. Etenim non quidem cordibus impiorum reuelatur trinitatis mysterium: veruntamen & dei filius inter peccatores super terram visus est, & cum hominibus impijs conuersatus est: & spiritus sanctus visibili specie apud eosdem apparuit, super ipsum quidē dominum in specie columbę, super discipulos autem in specie ignis. Bene ergo non tres, sed duo in ciuitatem impiorum venerunt angeli: quia tempore visitationis sic duæ personæ filij, & spiritus sancti hominibus innotuerunt, vt peccatores & impij omnes inexcusabiles sint. Vespere, inquit, venerunt. Ipsum tēpus vel hora visitationis tristissimæ peccatorū causæ congruit. Abraham meridie visitatus est. Apparuit enim illi deus supra, sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso feruore diei. Visitatur iustus & mane, iuxta illud: Mane astabo tibi & videbo. Item in matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Et alibi: In matutinis meditabor in te. Porrò quod dictum est, sedenti in foribus ciuitatis: illi congruit, qui animo non sedebat in sceleribus ciuitatis. Vndè Petrus Apostolus: Aspectu enim, inquit, & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. CAP. XIX. Cur non vnus, sed II. angeli venerunt Sodomam. Matth.3. Acto.2. Psal.5.100. & 62. 1.Petr.2.

De eo quòd non nisi compulsi oppidò à Loth, in hospitium eius diuerterunt. CAPVT VII.

QVi cum vidisset eos, surrexit & iuit obuiam eis, & adorauit pronus in terram, & dixit: Obsecro domini, declinate in domū pueri vestri, & manete ibi. Lauate pedes vestros, & mane profi- CAP. XIX.

CAP. XIX. proficiſcemini in viam veſtram. Qui dixerunt, minime, ſed in platea manebimus. Compulit illos oppidò, vt diuerterẽt ad eum.) Quod primò dixerunt, minime, ſed in platea manebimus, & deinde illo compellente, licet tanquam inuiti diuerterunt tamen ad illum: non mutabilitatis, tanquam ſit apud dominum vel ſanctos eius angelos eſt & non: ſed pro cauſis diuerſis, diuerſe dictum & actum eſt. Diuerſa nanque, imò & contraria cauſa Loth erat cauſæ Sodomorũ. Quod ergo dicunt minime, ſed in platea manebimus, deteſtatio eſt ciuitatis, in qua cœleſtibus vel ſanctis nullatenus communicanda erant amici iura hoſpitij. Quod autem compulſi & quaſi inuiti cum auerſione totius ciuitatis diuertunt ad illum, ſeparata & propria eſt gratia iuſtitiæ eius meritis. Porrò hæc imago futuræ rei veritati bene concrepat. Crucifigendus nanq; dominus in ciuitate, quæ (vt dictum eſt) ſpiritualiter Sodoma dicitur: ita nulli vnquam adulatus eſt: vt in vrbe maxima nullum hoſpitem, nullam inueniret mãſionem: ſed in agro paruulo apud Lazarum
Matth.21. ſororesq; eius hoſpitatus ſit. Veruntamen illa veſpera qua tradendus erat, diuertit ad quendam & manducauit paſcha cum diſcipulis ſuis. Cui cœnæ bene concinit quod ſequitur. (Ingreſſus ... tem fecit conuiuium, & coxit azyma, & comederunt.) Azyma nanque cum agno paſchali dominus noſter illa nocte in ciuitate comedit. Loth ſiquidem paucorum typũ tenet illorum, qui ſceleri Iudæorum non conſenſerunt, qui quamlibet pij fuerint, tantum à fide Apoſtolorum minus habuerunt, quantum iuſtitia Loth à perfectione Abraham.

Matth.22. *Quomodo Sodomitæ domum circundederunt, priusquam irent cubitum, & quòd tali itidem hora Iudæi dominum comprehenderunt.*

CAPVT VIII.

PRius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum, à puero vſque ad ſenem omnis populus ſimul, vocaueruntque Loth & dixerunt ei: Vbi ſunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, vt cognoſcamus eos, & cætera.) Nihilominus & prius quàm irent cu-
Lucæ.22. bitum, ecce turba, & qui vocabatur Iudas venit. Dicebat enim ille ſuis: Quid dormitis? Sur-
Matth.26. gite & orate, ne intretis in tentationem. Item increpando: Dormite iam & requieſcite. Ecce
Esaiæ.1. propinquabit qui me tradet. Igitur iuxta prophetam iam dictum, verè princeps Sodomorum,
Iohan.9. & verè populus Gomorrhæ. Ille ludibrio veluti viros ignotos, contra naturam, iſti dominum deum, de quo dicebant, hunc autem neſcimus vndè ſit, mendacio, id eſt, mendacij accuſatione maculare voluerunt contra omnem creaturam. Ecce quàm prope vidit, quàm moleſtè hic illic expertus eſt deus verum, & verè operibus completum fuiſſe illum, qui ad ipſum aſcenderat, clamorem Sodomorum. Hic enim, inquit, viri ciuitatis, omnes à puero vſque ad ſenem vallauerunt domum. Educ viros, inquiunt, huc, qui introierunt nocte ad te, vt cognoſcamus eos. Obſecrante illo, ac dicente: (Nolite quæſo fratres mei, nolite malũ facere hoc, & cætera) econtra. Recede illuc: Et rurſum. Ingreſſus es vt aduena, nunquid vt iudices? Te ergo ipſum magis quàm hos affligemus.) O ergo iniqua libertas, & libera iniquitas, quàm moleſto clamore cœlum pulſauerat. Quid illi alij Sodomitæ, ille populus Gomorrhæ? Cũ impediret turba quæ venerat ad diem feſtum conatus eorum: timebant enim plebem, conduxerunt ſibi traditorem, & vim vehementiſsimam, ſcilicet militarem manum Romanam: & cum fuſtibus & gladijs irruentes
Iohan.7. tes exierunt: turbam aduentitiam quæ de regione aſcenderat, vtpote ante paſcha, indignam auditu iudicantes & dicentes: quia turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt.

Quid ſignificet, quod oſtium clauſerunt, & eos qui foris erant percuſſerunt cæcitate.

CAPVT IX.

VImque faciebant Loth vehementiſsimè, iamque prope erat vt infringerent fores, & ecce miſerunt manum viri, & introduxerunt Loth, clauſeruntque oſtium, & eos qui erant foris percuſſerunt cæcitate, à minimo vſque ad maximum, ita vt oſtium inuenire non poſſent.)
Esaiæ.6. Et contra illos alios principes Sodomorum: contra illum alium populum Gomorrhæ, pollutus prophetatum eſt: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur vt ſanem eum. Rectè igitur poſtmodum igne ſulphureo cœlitus conſumendi, prius cæcitate percuſsi ſunt, vt non poſsint inuenire oſtium: nam iſtis æternis ignibus cruciandi, nunc interim mente excæ-
Iohan.10. cati ſunt, vt ita inuenire non poſsint illum, qui dicit: Ego ſum oſtium. Porrò quia nouit do-
2.Pet.2. minus pios de tentatione eripere: impios autem æternis ignibus cruciandos reſeruare, introducto ad ſe Loth, & eis qui foris erant cæcitate percuſsis Dixerunt. (Habes hic tuorum quempiam, generum, aut filios aut filias? Omnes qui tui ſunt educ de vrbe hac. Delebimus enim locum iſtum.) Sic planè dominus aliquos de gente Iudæa, qui non conſenſerunt ſceleri eorum, & qui pœnitentiam egerunt, intromiſit ad ſe manu miſericordiæ & gratiæ ſuæ: & illius interim (vt iam dictum eſt) cæcitate percuſsis, præcepit iſtis, vt non remanerent in ciuitate illorum, id eſt, non communicarent religioni vel carnalibus ſacrificijs eorum, quæ extunc odit ipſe, propheta
Esaiæ.1. Eſaia teſtante: Qui cum exclamaſſet illud quod iam dictum eſt: Audite verbum domini

cipes Sodomorum,percipite auribus legem dei noſtri populus Gomorrhæ, continuò quid audire deberent adiunxit. Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum ait dominus? plenus ſum. Et poſt pauca: Neomeniam, & ſabbatum, & ſolennitates cæteras non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri,kalendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea. Facta ſunt mihi moleſta, & cætera.Igitur omnes qui tui ſunt, inquit, educ de vrbe hac: quia videlicet poſtquam manus ſuas impleuerunt ſanguine Chriſti: ſicut ſubinde idem Propheta: Manus enim veſtræ, inquit,plenæ ſanguine ſunt: fugienda eſt omnino his, qui ſaluari cupiunt, illa ſynagoga, illa malignantium eccleſia.

De eo quod dictum eſt: Noli poſt tergum tuum reſpicere, ſed & cætera iuxta moralem & anagogicum ſenſum. CAPVT X.

DIſsimulante autem illo,apprehenderunt manū eius,eo quòd parceret dominus illi, & eduxerunt eum,poſueruntque extra ciuitatem.Ibique locuti ſunt ad eum dicentes:Salua animam tuam,noli reſpicere poſt tergum, nec ſtes in omni circa regione, ſed in monte ſaluum te fac.) Adhuc vſque ad id quod dictum eſt:(Sol egreſſus eſt ſuper terram, & Loth ingreſſus eſt Segor.) Moralis ſenſus magis pollet.Diſsimulante,inquit,illo. Videlicet quamuis comparatione Sodomorum iuſtus eſſet,adhuc tamen à perfecta iuſtitia minus habens: & minoris fidei quàm Abraham,amœnitate Sodomorum tenebatur & irriguis penè paradiſiacis aruis, & idcirco quaſi non ſatis intelligeret quod dicebatur,cum percelleretur nuntio inſtantis periculi dormitantes oculos & amore diuitiarum preſſos auertebat à lumine præſenti. Sic perſæpe is qui iam cœleſtia nouit, cui per Euangelium Chriſti reuelata eſt ira dei,iamque de ſpiritualibus inſtrui meruit,adhuc tamen pernicioſo irretitur amore mundi,& à concupiſcentia ſua illectus, diſsimulat auditas & bene ſibi cognitas futuri iudicij minas,& æterni ignis pœnas ſulphureas, eo intentus vt concupiſcentiæ ſuæ effectu quoquomodo perfruatur. Quo ita diſsimulante, ſi apprehēderit manum eius deus,parcens illi,& eduxerit eum ante effectum peccati,& poſuerit extra ciuitatem, id eſt, extra tentationis incluſionem,tunc demum ad ſe reuerſus dicit: (Quæſo domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te,& magnificaſti miſericordiam tuam quam feciſti mecum, vt ſeruares animam meam,& cętera.)Etenim quando volenti perire,id eſt,opus peccati peragere,citius deus ſuccurrit,& quacunque occaſione voluntatem eius in hora inſaniæ impedit, verè manum eius apprehendit,& de medio Sodomorum illum educit, eo quòd parcat illi. Quo facto, ſtatim ſentiens,gratia dei ſe eſſe liberatum,confunditur quidem intra ſemetipſum, quòd habuerit ad horam voluntatem malam,ſed gratias agit gaudens,quia verè magnificauit dominus cum illo miſericordiam ſuam. Quid porrò eſt quod dicit:Nec poſſum in monte ſaluari, ne fortè apprehendat me malum & moriar. Eſt ciuitas hic iuxta, ad quam poſſum fugere parua & ſaluabor in ea: nunquid non modica eſt & viuet anima mea?(Hoc planè illud eſt, quòd videmus pleroſque nimium conſcios infirmitatis ſuæ,modica fide non audere altius propoſitum arripere,ne forte deficiant ſub onere,meliusq; fuerit eis,contentos eſſe mediocritate, non audientes ſcripturam, dicentem:Qui confidunt in domino,mutabunt fortitudinem. Item viriliter age, & cōfortetur cor tuum.Mons enim de quo rectè dicitur,ſed in monte ſaluum te fac, illa perfectio eſt, de qua dominus noſter in Euangelio dicit adoleſcenti diuiti: Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes,& da pauperibus,& veni ſequere me.Hæc perfectio vitæ mons iuſtitiæ eſt.Proinde,quòd dicit,noli poſt tergum reſpicere,& non ſtes in omni circa regione, iuxta ſenſum hunc, præceptum neceſſarium eſt:quia videlicet nemo mittens manum ſuam in aratrum,& aſpiciens retro,aptus eſt regno dei.Quòd verò addidit,ſed in monte ſaluum te fac,familiare conſilium eſt, quemadmodum de ſeruanda virginitate,de qua Apoſtolus: Præceptum, inquit, domini non habeo, conſilium autem do,quia videlicet eiuſdem propoſiti eſt nihil poſsidere, & ſine vxore eſſe.Itaq; & permiſsio domini dicentis ad Loth. Ecce etiam in hoc ſuſcepi preces tuas vt non ſubuertam vrbem,pro qua locutus es,feſtina & ſaluare ibi: par eſt ei ſententiæ, quam Apoſtolus pro remedio,vel per indulgentiam ſuggerit eis, qui non poſſunt in prædicto monte ſaluari. Quod ſi ſe non continent, inquit, nubant. Melius eſt enim nubere, quàm vri. Item. Vir debitum vxori reddat, & vxor viro. Hæc enim mediocritas vt ſaluetur, precum patrocinijs indiget: nec enim eorum eſt, qui iudicaturi ſunt: ſed eorum qui iudicio quidem aſtabunt, ſed ſaluabuntur miſericordia ſuperexaltante iudicium. Vndè cum dixiſſet dominus: (Ecce in hoc ſuſcepi preces tuas, vt non ſubuertam vrbem, pro qua locutus es. Deinde ſubiunctum eſt: idcirco vocatum eſt nomen vrbis Segor:) quod interpretatur paruula, ſubauditur, quia dixerat Loth: nunquid non modica eſt, & viuet anima mea? Nam antea vocabatur Bale. Etenim parua vita ſecularium eſt, pro qua opus eſt, vt ſuſcipiat dominus interceſſorum preces: ſpiritualium verò magna, cuius laus ex deo eſt,& tanquam mons iſtis præminet eiſq; ſubuenire poteſt. (Sol egreſſus eſt ſuper terram,& Loth ingreſſus eſt Segor.)Id eſt,ſole oriente,quo videlicet orto,venit Sodomorum perditio:Loth ingreſſus eſt Segor,ſcilicet in ſimilitudinem futuri, quando apparente

Quid eſt, apprehendere manū & parcere.

Eſa. 40. Pſal.26. Matth.19. Lucæ.9. 1.Cor.7.

CAP. XIX. ad iudicium sole iustitiæ Christo, consummabitur peccatorum perditio: illos autem quibus parcere dignum erit, fugientes ab ira suscipiet miseratio.

Quare non qualemcunque ignem, sed ignem sulphureum dominus pluerit, & quod dictum est: Dominus à domino. CAPVT XI.

IGitur dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à domino de cœlo: & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuersas habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia.) Quia clamor, inquit, Sodomorum ascenderat ad dominum: ipse autem descendam & videbo, vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, an non est ita, vt sciam: Horrendam nimis per semetipsum iniuriam sic esse comperit: igitur (vt dignum erat) pluit dominus super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem, id est, ignem sulphureum vel sulphur igneum. Quare non qualemcunque ignem, sed ignem pluit sulphureum? Videlicet quia carnes eorum non qualiscunque luxuriæ, sed eius libidinis igne arserant, quæ est contra naturam. Quia ergo talem carnis fœtorem miserant ad cœlum, rectè de cœlo fœtorem igneum vel ignem fœtidum receperunt. At ille talis ignis, tale illud incendium futuri (vt iam dictum est) iudicij, & æterni ignis fuit exemplum. Bene ergo dictum est: Pluit dominus à domino: quia videlicet iudicium illud facere accepit filius dominus, à patre domino, sicut ipse ait: Pater non iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio.

Cur ignem sulphureū pluit deus. — *Iohan.5.*

Quid significet, quòd respiciens vxor Loth post se, versa est in statuam salis. CAPVT XII.

REspiciensque vxor eius post se, versa est in statuam salis. Abraham autem consurgens mane vbi steterat prius cum domino, intuitus est Sodomam & Gomorrham & vniuersam terram regionis illius, viditq; ascendentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum: Cum enim subuerteret deus ciuitates regionis illius, recordatus est Abrahæ, & liberauit Loth de subuersione vrbium in quibus habitauerat.) Sensus literæ hic est: Respiciens vxor Loth, quia præuaricata est mandatum dicentis: Salua animam tuam, noli respicere post tergum, &c. pœna tali punita est, vt obrigesceret & verteretur in statuam salis. Ne autem tale quid obueniret ipsi Loth, Abraham consurgens mane, quia qua hora videlicet cogebant Loth angeli vt egrederetur, & dissimulante illo, apprehenderunt manum eius: illa, inquam, hora, consurgens Abrahā stetit vbi steterat prius cum domino, id est, in eadem intentione cordis, dignum ac strenuū agēs intercessoris officium. Quod protinus ab effectu claruit. Cum enim subuerteret deus ciuitates regionis illius, recordatus est Abrahæ, & liberauit Loth. Quod idem est ac si diceretur: Ex eo constitit Abraham stare corā domino, quia recordatus est dominus Abrahæ, & liberauit Loth de subuersione vrbium, in quibus habitauerat. Porrò & iuxta manifestam prædictæ allegoriæ claritatem, iam dudū, à temporibus apostolorum factum est, vt secundum moralitatem, hodieque fieri non dubium est: illud quod hoc vxoris Loth exemplum prædocet. Aspexit enim retro pars eorum, qui de Sodomorum sacrilegijs, id est, sanguineis Iudæorum ceremonijs exierunt, iterum super Euangelium Christi circuncisionem adducere volentes, & obseruationes Iudaicas cum fide Christi necessarias esse dicentes: Quos ita post tergum respicientes, Apostolus detestans ait: Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circumcisus octaua die, ex genere Israel, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem pharisæus, secundum emulationem persequens ecclesiam dei, secundum iustitiam quæ in lege est conuersatus sine querela. Sed quæ mihi fuerant lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo, omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora. Et post pauca: Fratres ergo me non arbitror comprehendisse: vnum autem, quæ quidem retro sunt, obliuiscens: ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis. Moraliter quoque quoties stultus ad stultitiam suam, sicut canis ad vomitum suum reuertitur, in quocunq; ordine vel proposito fuerit, exemplo vxoris Loth in statuam salis conuertitur, id est, insensatus quidem & sibimet inutilis efficitur, sed alijs prodest, dum finem eius attendentes, corrigūtur, quemadmodum petram salis lingentibus animalibus palatum sapidum redditur, & edendi auiditas reparatur. Proinde dominus in Euangelio cum dixisset: In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: & qui in agro, similiter non redeat retro, continuò subiunxit, mementote vxoris Loth. Quicunque quæsierit animam suam saluam facere, perdet illam. Et quicunq; perdiderit illam, viuificabit eam, & cætera. Bene ergo non in statuam qualemcunque, sed in statuam versa est salis, cuius meminisse proficit ad sapientiam, secundum Euangelium Christi.

Vxor Loth in statuā salis versa. — *Philip.3.* — *Matth.24. Lucæ.17.*

De filiabus Loth, quæ cum patre suo dormierunt. CAPVT XIII.

AScenditque Loth de Segor, & mansit in monte: Duæ quoque filiæ eius cum eo. Timuerat enim manere in Segor, & mansit in spelunca ipse, & duæ filiæ eius. Dixitque maior ad minorem:

rem:Pater noster senex est,& cætera.) Quæritur quare cum primùm fugæ montis Segor prætulerit,& eam in habitaculum suum liberari cupiuerit: nunc de Segor rursum ad montem migret? Respondebimus, veram illam esse Hebræorum coniecturam de Segor, quòd frequenti terræ motu subruta, Bale primùm,& postea Salissa appellata sit. Timueritque Loth, dicens: Si cum cæteræ adhuc starent vrbes, ista subuersa est: quanto magis nunc communi ruina non poterit liberari? Et hanc occasionem infidelitatis filias etiam dedisse coitus principium. Qui enim cæteras viderat subrui ciuitates,& hanc stare, seque dei auxilio erutum, vtique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit. Illud quoque quod in excusatione filiarum dicitur, eo quòd putauerint defecisse humanum genus, & ideo cum patre concubuerint, non excusat patrem. Denique Hebræi quod sequitur: (Et nesciuit cum dormiuisset cum ea,& cum surrexisset ab eo.) Appingunt desuper quasi incredibile, eò quòd rerum natura non capiat coire quempiam nescientem. Notandum tamen, quòd non dictum sit, (non sensit,) quando coiunt, sed non sensit dictum est, quando accubuit filia, nec quando surrexit. Sed iam mysticum prosequamur intellectum. Ascenditque Loth de Segor, & mansit in monte, & cæterea. Sic profectò plerunque hi, qui per modicam fidem sanctioris propositi celsitudinem (vt supra iam dictum est) arripere non audent,& ad hoc se infirmos esse fatentur,& indignos quodammodo, dicentes singuli illud de Euangelio: Rogo te habe me excusatum: fortes, imò temerarij sunt, ad rapiendum sancti honoris propositum,& iniussi alijs in honore regiminis præesse non metuunt, qui iussi vel moniti sibimet in sanctitate vitæ præesse diffisi sunt. Ex qua infidelitate hoc illis consequenter euenit, vt cum filiabus suis incæstu nephario commaculentur. Quid enim subiectæ illis plebeculæ, nisi quædam sunt filiæ, quas despondere debuerant, non sibimet, sed vni viro virginem castam exhibere Christo? At illi non Christi, sed suam quærentes gloriam, dum quas amant laudes ab illis accipiunt, vinum bibunt filiarum,& inebriati subuersione turbida, adulterant verbum dei, dormitantes, omne malum incæstè, nullum bonum castè prædicantes. Inde nati sunt (Moab,) quod interpretatur ex patre, subauditur diabolo, (& Ammon, id est, filius populi mei, siue populus turbidus, scilicet omnes hæresum sectæ. Super quibus in Deuteronomio dominus loquitur: Ammonites & Moabites, etiam post decimam dictæ plebeculæ. Pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos, iuxta morem vniuersæ terræ. Quod est dicere, Apostolus vel episcopus noster magnus & sapiens est, & nõ est præter eum qui dignè verbum dei prædicet inter omnes qui se dicunt apostolos & ministros Christi, vel dispensatores mysteriorum dei. Ille quilibet hæresiarches, quia supra modum apostolus est, dum delectatur huiusmodi fauoribus, profectò malo filiarum vino inebriatur, & ita filios generat qui vsque in æternum ecclesiam domini non ingrediantur. Et de huiusmodi ebrioso rectè dicas, quia non sensit quando accubuit filia, neq; quando surrexit. Nescit enim stultus, quod opus eius spirituale sit adulterium & nepharius concubitus, Sacerdos enim & propheta, inquit Esaias, nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino.

Cur Loth de Segor in montẽ migrauit. Lucæ.14. 2.Cor.11. Deut.23. Esaiæ 28.

De eo quòd peregrinatus est Abraham in Geraris.

CAPVT XIIII.

PRofectus inde Abraham in terram Australem, habitauit inter Chades & Sur, & peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara vxore sua. Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam.) Iamiam nasciturо Isaac, cum promissus & ex nomine prænunciatus esset, peregrinatur iam vice altera, ita vt tollatur ab eo Sara, dicente illo: Soror mea est,& non audente confiteri, quod esset vxor sua. Quid hoc præsignat, nisi quia futurum erat, vt propè nascituro Christo, cum iam per prophetas ex nomine prænunciatus esset. Dicentes verbi gratia: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Iterum peregrinaretur semen Abrahæ in terra non sua, scilicet in captiuitate Babylonica? Tunc enim post peregrinationem Aegyptiam seruituti subiecti sunt septuaginta annis, & Saram penè tulit alienigena. Nam præter Danielem & tres eius socios, nemo ausus ibi confiteri sanctæ legis dei coniugalia fœdera fuerat, sæuiente Nabuchodonosor, & fornace succensa. Porrò Gerara ciuitas metropolis erat Palæstinæ, terminus Chananæorum ad Australem plagam inter Chades & Sur, hoc est, inter duas solitudines, de quibus iam superius dictum est. Interpretatur autem Gerara incolatus siue aduenæ propinquantes. Abimelech pater meus rex, siue patris mei regnum, quibus nominibus rectè intelliguntur aduenæ, id est, gentiles, incolæ futuri regni dei, de quibus diceret semen Abrahæ, scilicet Christus, patris mei regnum, siue pater meus rex, subauditur, est eorum.

CAP. XX. Geraræ.

Quòd aliter Abimelech, atq; aliter Pharaonem corripuit deus propter Saram vxorem Abrahæ. CAP. XV.

VEnit autem deus ad Abimelech per somnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam. Et ait: Domine,

CAP. XX. mine,num gentem ignorantem,& iustam interficies?&cæt.) Aliter hunc, atq; aliter Pharaonem deus corripuit propter Abraham: Pharaonem namque flagellauit plagis maximis, & domum eius. Huius autem satis factione suscepta dicentis: (Nonne ipse dixit mihi, soror mea est, & hæc dixit mihi, frater meus est. In simplicitate mea & munditia manuum mearum feci hoc. Et ego scio, inquit, quia per ignorantiam fecisti, & idcirco non permisi te, vt tangeres eam.) Siquidem vt Abrahæ semen ab Aegyptia seruitute liberaretur, & Aegyptum plagis maximis flagellauit deus. Vt autem à Babylonica captiuitate solueretur, non plagis cæsus, sed diuino nutu Cyrus rex Persarum præuentus est, vt transduceret vocem in vniuerso regno suo, etiam per scripturam dicens: Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi dominus deus cœli, & ipse præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Hierusalem, quæ est in Iudæa: Quis est in vobis de
2.Par.vl. vniuerso populo eius? Sit deus illius cum ipso. Ascendat Hierusalem quæ est in Iudæa, & ædificet
1.Esdræ.1. domum domini dei Israel, ipse est deus qui est in Hierusalem. (Cogitaui mecum dicens: Forsitan non est timor domini in loco isto, & interficient me propter vxorem meam: alias autem & vere
Sup.l.5. cap.7. soror mea est, filia patris mei, & cætera.) De hoc eius timore, quo & apud Pharaonem timuit, iam superius dictum est. Illud in Sara mirandum fuit, quòd in illa ætate cum esset anus adhuc videbatur appetibilis. Significat autem pulchritudinem diuinæ religionis, quæ illo quoque tempore quando captiui ducti sunt Iudæi, videbatur inter gentium errores imitabilis, & æmulabantur
1.Mac.3. eam, quamuis non castè gentes quę erant in circuitu eorum. Vndè scriptum est in libro Machabæorum primo: Et ieiunauerunt illa die, & induerunt se cilicijs, & cinere in capite suo, & disciderunt vestimenta sua, & expanderunt librum legis, de quibus scrutabantur gentes, similitudinem simulacrorum suorum, videlicet vt more diuinæ legis exhiberent simulachris suis ritum, vel ordinem sacrificiorum.

De eo quod dictum est: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, & cætera. Et quid significet, quòd orante Abraham, domus Abimelech sanata est. CAPVT XVI.

SAræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo. Hoc erit tibi in velamentum oculorum, ad omnes qui tecum sunt. Quocunque perrexeris, memento te esse deprehensam.) Allusit ad appellationem eius, dicens: Dedi fratri tuo. Ac deinceps deprehensæ fatigans pudorem. Hoc, inquit, erit tibi in velamentum oculorum ad omnes qui tecum sunt, tanquam diceret: Quoniam verè frater tuus est, filius patris tui, & non matris tuæ, veraciter dicere poteris ad omnes, frater meus est, & hoc nomine velabitur & celabitur, quòd ille tuus vir, quòd tu vxor eius sis. Hæc vbi iocosè dixit, statim seriò subdidit: Quocunque ait perrexeris memento, quòd frustra tali nomine oculos tuos velaueris, dicendo quòd frater tuus sit, nec enim potuisti aut poteris latere, quòd vxor eius sis, deo pro te corripiente reges, sicut me corripuit, tuorumque amouit oculorum velamentum, dicendo habet enim virum. (Orante autem Abraham, sanauit deus Abimelech & vxorem, ancillamq; eius, & pepererunt. Concluserat enim dominus omnem vuluam domus Abimelech, propter Saram vxorem Abraham.) Et ad hoc præsens mysterium spectat, quòd orante Abraham sanata est alienigenæ domus sterilitas. Futurum quippe erat, vt orante siue interpellante semine Abrahæ, scilicet Christo, qui etiam (vt Apostolus ait) interpellat pro no-
Rom.8. bis, sanaretur gentilitatis sterilitas, & impleretur illud de cantico Annę prophetissæ: Donec steri-
1.Reg.2. lis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est. Domus nanque Abimelech, id est, gentium, quorum hodie deus pater est, ecclesia est, in qua domo alia est vxor, scilicet quæcunque anima vnitur domino deo: alia ancilla, quæ timore vel pro causa temporali inseruit fidei, vel doctrinæ verbo. Omnes tamen pariunt, siue per amorem deo vniantur, siue per timorem vel temporalem causam fidei verbo inseruiant, quia quocunq; modo Christus annuncietur, auditores credendo filij dei sunt.

De natiuitate Isaac. CAPVT XVII.

CAP. XXI. VIsitauit autem dominus Saram, sicut promiserat, & impleuit quæ locutus est. Concepitque & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei deus: Vocauitque Abraham nomen filij sui Isaac, quem genuit ei Sara. Et circuncidit eum die octauo, sicut præceperat ei deus cum centum esset annorum. Hac quippe ætate patris sui natus est Isaac.) Hoc ad laudem & gloriam veritatis factum est dei, quòd concepit & peperit Sara filium, fidei precium, gaudium parentum, domus splendorē, generis decus, posteritatis spem. Idcirco rectè præmissum est, visitauit dominus Saram sicut promiserat, & impleuit quæ locutus est. Visitatio nanq; dei, larga gratiæ eius donatio est. Porrò vt cœptum prosequamur mysterium, tunc visitauit deus Saram generosam principem illam, quæ desursum est, quæ verè libera, & omnium nostrum mater est, quando verus Isaac verum gaudium nostrum, scilicet Christus filius dei, de illa secundum carnem natus est. Tunc, inquam, visitauit illam dominus deus sicut promiserat, & impleuit quæ locutus est. Vndè in cantico Euangelij Zacharias dicit: Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit

visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarũ eius. Et Apostolus: Quotquot enim, inquit, promissiones dei sunt, in illo est. Ideo per ipsum amen deo ad gloriam nostram. Et hunc peperit Sara illa, tempore quo prædixerat ei deus. Prædixit enim deus per quendam, dicens: Nõ auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, & ita factum est. Vix enim ablatum erat sceptrũ de Iuda, regnãte Herode alienigena, & natus est ille de virgine Maria. Vocauitque Abraham filium suum Isaac. De nomine Isaac, quod interpretatur risus, quia Christo conueniat, & de octauo circuncisionis die, necnon centenaria ætate Abrahę, iam superius dictum est.

CAP. XXI. Lucæ.1. 2.Cor.1. Gene.49. Sup. lib. 5. ca.33.35.37.

De eo quod dixit Sara: Risum mihi fecit deus. Et quòd supernæ matris Hierusalem, patris quoq; dei risus & gaudium sit Christus.

CAPVT XVIII.

DIxit Sara: Risum mihi fecit deus. Quicunque audierit, conridebit mihi. Rursumque ait: Quis auditurus crederet Abraham, quòd Sara lactaret filiũ, quem peperit ei iã seni? (Contraria vel repugnantia sibi videtur, quicũq; audierit cõridebit mihi, & quis auditurus crederet Abraham. Etenim qui audiens conridet, vtiq; auditui credit, in quo & gaudet: & econtra, qui audiens non credit, profectò auditui nõ conridet, aut congaudet. Dixit enim vtrunq;, quicunque audierit, conridebit mihi: & quis auditurus crederet Abraham? Igitur prophetice dicta hec esse intelligi oportet de ortu Isaac futuri, cuius hic forma est, & esse paria prophetiæ Simeonis dicentis, cũ illum in vlnis gestaret: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel. Nam qui audit & nõ credit, iuxta quod propheta dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est, ei in ruinam. Et qui audiens conridet, & in resurrectionem positus est. Itaq; sicut subdiuisa dictio est, ita, dixitq; Sara, risum mihi fecit deus, quicunque audierit, conridebit mihi, rursumque ait, Quis auditurus crederet Abraham, ita de diuisione bonorum & malorum, fidelium & infidelium intelligendum est. Dicat itaque illa, quæ (vt iam dictum est) per Saram intelligitur mater omnium nostrum, Hierusalem libera, quæ sursum est dicat inquam, nato sibi vero Isaac. Risum mihi fecit deus. Quicunque audierit conridebit mihi. Ecce enim verè illi totus cõridet orbis, quia filius eius vnicus magnum & verum gaudium toti mundo attulit. Ploret itaq; ancilla, quæ est à monte Sina in seruitutem generans: ploret, inquam, illa, & filia eius, quoniam hunc patris & liberæ matris risum odit, quia videlicet iam hæres non erit. O pium desiderium, pia spes, & longa suspiria populi sanctorũ, curui & anheli, vtpote longo iam senio prouecti. Quomodo in gaudium subleuatus, & in risum est dilatatus? Quomodo abstersa est omnis lachryma ab oculis eius? Quomodo risit mater illa Hierusalem, vbi talis illi natus est filius? Nam quantam tunc habuerit materiam ridendi, testatur Esaias, cum dicit: Excutere de puluere, sede Hierusalem, solue vincula colli tui, captiua filia Sion. Quia hæc dicit deus: Propter hoc sciet populus meus nomen meum, in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce assum.

Lucæ.2. Esaiæ.53. Galat.4. Esaiæ.52.

De ablactatione Isaac, & de magno conuiuio in die ablactationis eius.

CAPVT XIX.

CReuit igitur puer, & ablactatus est. Fecitque Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius.) Quid opus erat hoc fieri, vel scribi, nisi quia certi subest pulchritudo mysterij, quæ lactantes adhuc paruulos ad solidum cibũ prouocare possit? Est enim quoddam lac, & quædam infantia, quam verus Isaac, scilicet Christus citò excessit: quam & supergredi oporteat quemque idoneum imitatorem Christi. In quo qui tardiores existunt, redarguuntur per Apostolum dicentem: Etenim cum deberetis magistri esse, propter tempus, indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordij sermonum dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitię. Paruulus enim est. perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habẽt sensus ad discretionem boni & mali. Hanc infantiam puer IESVS spiritualiter excessit, testante Luca, cum dicit: Et IESVS proficiebat sapientia, ætate, apud deum & homines, non quòd aliquid antea nescierit, cum sit ipsa sapientia dei, sed quia paulatim de carnalibus legis ceremonijs intermittens sermonem, ferebat pueros ad perfectionem. Illic profectò grande conuiuium est, cum destitutis lacteis, id est, infantilibus ritibus. Verbi gratia: Brutorum animalium sacrificijs, transducit suos ad verum & vnicum sacrificium corporis & sanguinis sui. Nam hoc est grande conuiuium, de quo propheta dicit: Et faciet dominus exercituũ omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ. Et quia per hoc conuiuium peccatã soluuntur, continuò subsecutus: Et præcipitabit, inquit, in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super vniuersas nationes, & præcipitabit mortem in sempiternum. Et quia conuiuator

Hebre.5. CAP. XXI. Lucæ.2. Esaiæ.25.

CAP. XXI. uator iste verus Isaac, id est, verus risus, & vera lætitia est, post modicum adijciens, iste dominus, inquit, sustinuimus eum, exultabimus & lætabimur in salutari eius. Igitur siquidem simplicem sequaris literam, leuia sunt hæc: si autem interiorem sentias spiritum, multum attinuit ad rem narrare, quia creuit puer, & ablactatus est, & quia fecit Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius.

De ludo Ismahelis cum Isaac, & de eo quod dictum est: Eijce ancillam, & cæt. CAP. XX.

CVmque vidisset Sara filium Agar Aegyptiæ, ludentem cum filio suo Isaac, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.) Notum ac celeberrimum hunc locum expositio fecit Apostoli scribentis ad Galatas: Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: Qui autem de libera, per repromissionem. Et post pauca: Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus est persequebatur eum, qui secundu spiritum: ita & nūc. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillam & filium eius, & cætera. Sanè secundum literam, quid de hoc ludo Hebræi opinati sunt, iam superius dictum est, scilicet, vel quòd manibus suis idôla formaret e luto Ismahel, vel quòd vt maioris erat ętatis, ioco sibi primogenita vendicaret. Porrò iuxta sensum mysticum iam dictus Apostolus ludum istum persecutionem appellat, cuius in similitudinem tunc temporis carnales Iudæi, & carnalis circuncisio spiritualē Iudaismum & spiritualem circuncisionem impugnabant. Igitur ablactato Isaac ludentem cum illo Ismahelem Sara non tulit, quia videlicet transacta dispensatione ministerij, quo pro hominibus functus est, factus sub lege filius dei, cum illuderet populus carnalis, permanens in vetustate literæ, nouis & spiritualibus filijs, scilicet Christi discipulis, non tulit hoc sanctus nouę gratiæ spiritus, & dixit: Eijce ancillam hanc & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Qualiter verò eijciatur ancilla & filius eius, subinde Apostolus idem aperuit: Ecce, inquit, ego Paulus dico vobis, quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit, &c.

Galat. 4. — Sup. lib. 5. cap. 36. — Galat. 5.

Amplius autem in eo ancilla vel filius eius eijcitur, ne ludat cum Isaac, quòd Hierusalem illa, quæ seruiebat cum filijs suis, & famosissimum illud templum dei destruitur, & populus ille captiuus in omnes gentes ducitur, & sic totus ordo seruilium ceremoniarum dissipatur: quod factum est sub Vespasiano & Tito principibus Romanorum, videlicet ne nouæ legis ecclesiæ, vetus synagoga tunc vehementius insultaret, si in statu pristino perseueraret, quæ nunc etiam sic eiecta superbire, & primogenita sibi vel filio suo asscribere audet. Illam vtiq; eiectionem idcirco passus est ille filius ancillæ, quia lusit, quia filium liberę Christum regem, totius libertatis principem illusit, flagellauit, crucifixit, & occidit: & deinde domesticos eius, libertos eius malè pertinaci ludo persecutus est.

Item de eadem re, & quid significet quòd filius ancillæ eijcitur. CAPVT XXI.

DVrè hoc accepit Abraham pro filio suo. Cui dixit dominus: Non tibi videatur asperum super filio & super ancilla tua. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.) Per Abraham (vt iam sæpe dictum est) sanctos intelligimus patres, Abrahæ non solùm per carnem, sed etiam per fidem hæredes, quales Petrus, Paulus, & cæteri apostoli tunc temporis fuere, quando hæc ancilla cum filio suo eiecta est. Nam reuera hi durè acceperunt imperium dicentis: Eijce ancillam hanc, & filium eius. Dicit enim vnus ex his, Paulus apostolus: Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo: Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Veruntamen quoquo modo id accipiat hic Abraham, ancillam hanc cum filio suo eijci oportebat. Dixit enim illi dominus: Non tibi videatur asperum, super filio & super ancilla tua: Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Nunquid iuxta literam legitimum est, vt vir voci vxoris suæ, & non potius vxor viri sui voci obaudiat? Ergo iuxta mysticum potius sensum, Abraham omnia quæcunque dicit Sara, vocem eius audiat, id est, prædicatorum vel apostolorum chorus, omnia quæcunque dicit sancta & prophetica scriptura, de Iudæis & gentibus, vocem eius audiat. Quod & facit, dum illius lusoris, id est, Iudaici populi, importunitate fatigatus, dicit: Vobis quidem oportebat primùm prædicari verbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. Posui te in lucem gentibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Igitur ad vocem Saræ ancilla cum filio suo eijcitur,

Rom. 9. — Acto. 13. — Esaiæ 49.

cum

cum ex auctoritate scripturæ populus carnalis pro perfidia sua foris relinquitur: Quia in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen. Et si plures fuerint concubinarum vel carnis filij, In Isaac, qui non secundum carnem, sed per repromisionem natus est, vocabitur tibi semen. Ex illo nanque nascetur, qui vocabitur semen tuum, illud videlicet semen, in quo (sicut promisi tibi) benedicentur, & semen tuum vocabuntur omnes gentes. Omnes enim sunt Isaac, qui nascuntur tibi, non secundum carnem, sed secundum fidem: sicut Isaac non secundum carnem natus est, sed secundum repromisionem. Sic enim & Apostolus exponit, qui cum dixisset: Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filij: statim hoc testimonium intulit, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Et hoc ipsum aperiens subiunxit, id est, non qui filij carnis, hi filij dei dicuntur: sed qui filij promisionis, æstimantur in semine. Sed & filium ancillæ, inquit, faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. Semen tuum, inquit, est, non tamen dixit, in illo vocabitur tibi semen: nec enim tale semẽ est, quod vocetur id quod notum ex nomine apud deum habeatur. Veruntamen & hic filius ancillæ, qui prædicto modo eiectus est, futurus est in gentem magnam, quæ dignè vocetur & nominetur Abrahæ semen, scilicet cum plenitudo gentium subintroierit, tunc omnis Israel saluus erit. Roma. 9. Roma. 11.

Quid mysticè significet, quòd tollens Abraham panem & vtrem aquæ imposuit scapulæ eius. CAPVT XXII.

SVrrexit igitur Abraham manè, & tollens panem & vtrem aquæ imposuit scapulæ eius, tradiditque puerum, & dimisit eam. Quæ cum abisset, errabat in solitudinem Bersabee. Cumque consumpta esset aqua in vtre, abiecit puerum subter vnam arborem, quæ ibi erat, & abijt. Seditq; e regione procul, quantum potest arcus iacere. Dixit enim: Non videbo morientem puerum, & sedens contra, leuauit vocem suam & fleuit. Exaudiuit autem deus vocem pueri.) Post quam lusit filius ancillæ cum filio liberæ, manè surgens Abraham, emisit ancillam & filium eius, quia postquam illusit Christo (vt supra iam dictum est) Iudaici populi seruilis nequitia, matutina resurrectione celebrata, de domo & hæreditate patris Abrahæ, proiecta cum suis alumnis est synagoga. Quomodo verò emisit ancillam illam? Panem & vtrem aquæ imposuit scapulæ eius, tradiditq; puerum & dimisit eam. Ergóne sic auarus fuit diues ille regum victor, trecentorũ decem & octo vernaculorum dominus, vt præter panem & vtrem aquæ nihil filio donaret, quem tristis eijciebat, nec saltem vnum illi asellum commodaret, sed ea scapulæ matris imponeret? An adhuc & ipse puer, imo iuuenculus, quem annorum non minus, quàm octodecim iam esse vel fuisse, non dubium est, cum vtre aquæ matris quoque ceruicibus insedit, quia sic dictum est, cum consumta esset aqua in vtre, abiecit puerum subter arborem vnam, & abijt. Igitur in his quę tam ridicula videntur, litera seruit spiritui, & ea sub vili textu sermonis futura præcinit, quæ nũc præsentia totus aspicit orbis. Eiecta nanque ancilla, panem non qualemcunque, sed panem hordeaceum, & vtrem non vini, sed aquæ in scapula portat, sub onere curua, quia videlicet synagoga hæreditate patris Abrahæ perdita, solum literalem legis sensum baiulans sub onere importabili anhelat. Nam importabile esse onus occidentis literæ, Petrus quoque apostolus testatur, cum dicit: Quid tentatis ceruicibus discipulorum imponere iugum, quòd neque nos, neq; patres nostri portare potuimus? Benè igitur non vini, sed aquæ vtrem, neque saltem asello, sed scapulæ eius imposuit: & puerum, quem deficiente aqua ipsa, per desertum oberrans moribundum subter arborem infeliciter abijceret: tradidit: quia videlicet sic futurum erat, vt eiecta & à deo deserta synagoga, carnali legis scientia, magis onerata quàm refecta incederet: & filios suos, in peccato suo morientes, subter arborem crucis abijceret, perseuerante sententia super illos, quam edixit mater crudelissima, sanguis eius super nos, & super filios nostros. Actor. 15. Matt. 27.

Item quid significet, quòd vocauit angelus domini Agar, aperuitq; oculos eius deus, vt videret puteum aquæ. CAP. XXIII. CAP. XXII.

VOcauitque angelus domini Agar de cœlo, dicens: Quid agis Agar? Noli timere: Exaudiuit enim deus vocem pueri de loco in quo est: Surge tolle puerum, & tene manum illius, quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitque oculos eius deus. Quæ videns puteum aquæ, abijt & impleuit vtrem, deditque puero bibere, & fuit cum eo.) Hoc tandem futurum est, cum plenitudo gentium subintroierit. Tunc enim vocabit angelus magni consilij, synagogam dicẽs: Quid agis Agar? id est, aduersa vel conuersa, noli timere, & cæt. & aperiet oculos eius, amoto velamine, quod nunc positum est super cor eorum, & vero intellectu videbit puteum scripturarum, puteum aquarum viuentium, dabitq; filio suo potum, id est, verum scripturarum auditoribus suis propinabit intellectum. Notandum, quòd non dictum sit, exaudiuit deus vocẽ Agar, cum ipsa leuauerit vocem suam & fleuerit, sed exaudiuit deus vocem pueri. Denique mater ipsa nõ suam, sed filij mortẽ deplorabat. Pepercit igitur deus ei, pro quo fuerat & fletus. Ex eo quòd ait, surge & accipe puerum & tene manum eius, manifestum est, cum non oneri matri fuisse, sed comitem. Quòd autem manu parentis tenetur, solicitus monstratur affectus. Veruntamen supra Roma. 11. 2. Cor. 3.

CAP. XXII. pra prudenter sic scriptura dicit: Abiecit puerum, Tãquam ille matris ceruicibus insederit, quia videlicet nunc interim, donec synagogam (vt prædictum est) vocet angelus domini, oneri est in doctus populus pharisæorum & scribarum suorum synagogæ: & pro eorum, quos erudire putatur, perditione premitur ampliori damnatione.

De fœdere pacto inter Abraham & Abimelech, & quid mysticè significet. CAP. XXIIII.

EOdem tempore dixit Abimelech & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham. Deus tecum est in vniuersis quæ agis. Iura ergo per deum, ne noceas mihi & posteris meis, stirpiq; meæ. Sed iuxta misericordiam quam feci tibi, facies mihi & terræ in qua versatus es aduena.) Notandum in primis & ex prioribus & ex præsenti loco, quòd Isaac non sit natus in terra promissionis, Sed in Geraris Metropoli Palæstinorum, vbi & Bersabee oppidum habebatur. Quod & ipsum à mysterio non vacat, Christus enim sub imperio Romano natus est, & erat populus dei sub principibus alienigenis, & tributis seruiens. Natus est ergo in Geraris, quæ Metropolis erat Palæstinorum, id est, ruentium: & Romam significat, quæ mater futura erat & regina pereuntium. Nec mouere debet, quòd cum supra dixerimus, peregrinationem, qua peregrinatus est Abraham in Geraris, signum fuisse Babylonicę captiuitatis: nunc dicamus illud, quòd natus est Isaac in Geraris, significasse quòd Christus sub seruitio nasciturus erat Romani imperij: Roma nanque erat altera Babylonia. Vndè Petrus in epistola sua: Salutat vos, inquit, ecclesia quæ est in Babylone collecta, Romam tropicè designans. Sciendum quippe, quòd quando Babylonia illa, à Mœdis & Persis subuersa est, tunc Roma condita vel nata est, & ab illa captiuitate vsque ad Christum, penè vna & iugis fuit seruitus Iudæorum. Nam ex quo illuc captiui cum rege suo ducti sunt, nunquam regem legitimè habuerunt, neque iugo gentium caruerunt, sed languente, & paulatim decidente statu ducum, & sacerdotum consilicrantium, tandem alienigenam regem Herodem, sub quo Christus natus est, sortiti sunt. Benè igitur Abraham, ex quo illi Isaac ex nomine repromissus est, vsque ad natiuitatem vel ablactationem eius sub Abimelech in Geraris peregrinatus est: quia videlicet à temporibus prophetarum, per quos Christus prænunciatus est, vsque ad natiuitatem ipsius, regnum temporale Iudæorum sub iugo gentium, penè continuò detritum est. Verùm postquam Isaac ablactatus, & filius ancillæ eiectus est, Abimelech & Phicol princeps exercitus eius veniunt ad Abraham, cõsitentes quòd deus cum illo sit in vniuersis quæ agit, & rogantes eum, atque dicentes: Iura per dominum, vt non noceas nobis, & cætera. Postquam enim synagoga, cui primùm oportebat loqui verbum dei, repulit illud, & indignam se iudicauit æternæ vitæ, apostoli ad gentes conuersi sunt, imò & gentilium nonnulli vltrò ad eos venerunt, quodammodo dicentes: Deus vobiscum est in vniuersis quæ agitis. Iurate ergo nobis per deum, vt non noceatis nobis & posteris nostris, stirpiq; nostræ. Nam quando gentes confessionem fidei sanctis apostolis obtulerunt, & ab illis patribus consilium quæsierunt, quomodo & in præsenti peccatorum remissionem acciperent, & in posterum vltimum iudicium euaderent, similia his & penè eadem dixerunt. Et per Abimelech quidem, quod interpretatur pater meus rex, vel patris mei regnum. multitudo intelligitur gentium, quas fecit Christus esse patris sui regnũ. Per Phicol verò principem militiæ, quod interpretatur os omnium, principes bellicarum virium, id est, duces, reges vel imperatores, cæterçq; potestates, qui & ipsi fidem Christi consecuti sunt, & os omnium ad confitendum verum deum, licentia vel auctoritate sua latius aperuerunt.

1. Petr. 5.

Acto. 13.

Puteus quem vi abstulerant serui Abimelech, quid mysticè significet. CAPVT XXV.

DIxitque Abraham: Ego iurabo. Et increpauit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abstulerant serui illius. Respondit Abimelech: Nesciui quis fecerit hanc rem, sed & tu non indicasti mihi, & ego non audiui, præter hodie.) Antequam iuret, causam omnem simultatis determinat, ne qua præteriti motus scintilla subsideat, & pro puteo aquæ vir tantus regem increpat, quia videlicet non res indigna erat, præsertim in illis terris, vbi naturaliter magna vitæ aquæ penuria est. Porrò mysticè puteus aquæ, quem vi abstulerant serui Abimelech, sacra scriptura est, quam philosophi gentium vi abstulerant, id est, non recto sensu, sine prædicatore, & sine dei spiritu, legentes diripuerant. Verbi gratia: Plato cum in Timæo formationem mundi de principio huius libri Geneseos furatus subdolè, atque peruersè alia pro alijs dixit. Itaq; pro huiusmodi puteo, Abraham increpauit Abimelech. Exempli causa: quando Paulus apostolus stans in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses per omnia quasi superstitiosos vos video. Præteriens enim & vidẽs simulachra vestra, inueni aram in qua scriptũ erat, IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. Et post pauca: In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam vestrum poetarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus: Nesciui, inquit, quis fecerit hanc rem, sed & tu non indicasti mihi, & ego non audiui, præter hodie.

Plato in Timæo.

Acto. 17.

die. Plena & sufficiens excusatio, tribus partibus perfecta est: Nam in omni quæstione, cum de facto agitur, parum est ad conscientiæ puritatem, nescire à quo factum est, cum scieris an factũ, vel quid factum sit, præsertim si tacendo consensisse videaris. Cunctis ergo culpæ partibus rationabiliter se exuit, cum ad summum dicit: Et ego non audiui, præter hodie. Hæc & supra dicti Athenienses, & cæteræ poterant dicere nationes. Nos nescimus hanc rem, sed & nullus patriarcharum aut prophetarum indicauit nobis, & non audiuimus, præter hodie. Nam & hoc eidem apostolo dixerunt, noua enim infers auribus nostris.

Quid sibi velint septem agnæ, quas fecit Abraham stare seorsum, mysticè. CAPUT XXVI.

TVlit igitur Abraham oues & boues, & dedit Abimelech, percusseruntque ambo fœdus: Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septem agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum? At ille, Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, vt sint in testimonium mihi, quoniam ego fodi puteum istum.) Oues quas dedit Abraham Abimelech, agniculos pariunt, & dulci lacte teneros fœtus alunt: boues autem nunc in area triturant, nunc vertendo terram operantur & panem educunt ad cor hominis confirmandum. Scimus enim quia patres apostoli singulis populis, vel ciuitatibus magistros, & rectores maiores pariter & minores ordinauerũt: qui & tanquam oues lacte, id est, inchoationis sermone, paruulos auditores imbuerent, & tanquam boues, de qualibus, Apostolo teste, lex dicit: Non alligabis os boui trituranti, solido pane cibarent eos, qui pro consuetudine exercitatos sensus habentes feruntur ad perfectionem. Hoc modo Abraham & Abimelech, id est, patres qui ex Iudæis erant: & gentes, fœdus percusserunt: & in vnam domum sociati sunt mediante angulari lapide Christo, qui facit vtraque vnum, vt duos condat in semetipso: in vnum nouum hominem faciens pacem: & reconciliet ambos in vno corpore deo per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Porrò septem agnæ, quæ in percussione fœderis seorsum constituuntur, septiformem significant gratiam spiritus sancti: cuius nobis in baptismo, quo in Christo fœderamur, dona distribuuntur. Quæ videlicet agnæ seorsum constituuntur: quia profectò non in potestate hominis sunt dona spiritus sancti. Etenim baptismum quidem aquæ in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, omnes æqualiter per officium ecclesiasticum exhibemus: ipsius autem sancti spiritus dona, non qualia vel quanta volumus damus aut accipimus: sed ipse spiritus sanctus operatur omnia, diuidens singulis prout vult. Quicquid autem loquitur aut operatur per nos hic septiformis spiritus, testimonium verum est, quòd pater Abraham foderit puteum istum, id est, quòd secundum semen suum, quod est Christus, condiderit, atque compleuerit omnem veritatem scripturarum. Benè ergo dictum est, vt sint in testimonium mihi: quia ego fodi puteum istum. (Idcirco vocatus est locus iste Bersabee, quia ibi vterque iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. Surrexit autem Abimelech & Phicol princeps militiæ eius, & reuersi sunt in terram Palæstinorum.) Vbi hic legitur, puteus iuramenti, in Hebræo habetur Bersabee. Duplex autem est causa cur ita appellatus sit, siue quia septem agnas Abimelech de manu Abrahæ accepit, Septem enim dicuntur Sabee: siue quod ibi iurauerit, quia iuramentum Sabee similiter appellatur. Quòd si ante hanc causam, supra nomen hoc legimus, sciamus per prolepsim dictũ esse, sicut & Bethel & Galgala: quę vtiq; vsq; ad tẽpus, quo ita appellatę sunt, vocabãtur aliter.

1. Cor. 9.
Deut. 25.
Ephes. 2.
1. Corin. 12.

Ad mysterium pertinere, quòd plantauit Abraham nemus in Bersabee. CAPUT XXVII.

ABraham verò plantauit nemus in Bersabee: & inuocauit ibi nomen domini, dei æterni. Et fuit Colonus terræ Philistinorum diebus multis) Et hoc vtiq; ad mysterium pertinet: nam Abrahæ fides à Iudæis translata, & in gentibus plantata: grande ex diuersis hominibus tanquam de diuersis lignis nemus effecit ad inuocandum ibi nomen domini, dei æterni: quale & per prophetam Esaiam deus ipse desertæ gentilitati promittens, hoc modo, diuersa diuersorum merita distinxit: Dabo in solitudine cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum oliuæ. Ponam in deserto abietem, vlmum, & buxum simul, vt videant, vt sciant, & recogitent pariter. In nemore huiusmodi, vsq; hodie inuocatur secundum fidem Abrahæ nomen domini ęterni, & ita relicta terra populi sui Iudaici, colonus est Abraham terræ Philistinorum, quod interpretatur potione cadentium, quales prius fuimus nos: nunc autem fixæ & pulchræ sumus plantationes domini, iuxta apostolum: qui cum præterita vitia nostra tetigisset, Et hæc quidem, inquit, fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, & iustificati estis in nomine domini nostri Iesu in spiritu dei nostri.

CAP. XXI.
Esaiæ 41.
1. Corin. 6.

De tentatione, qua tentauit deus Abraham, dicens: Tolle filium tuum, & cætera. CAP. XXVIII.

QVæ postquam gesta sunt, tentauit deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham Abraham. Et ille respondit: Adsum, ait illi, Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac: & CAP. XXII.

CAP. XXII. vade in terram visionis, atq; offeres eum ibi in holocaustum super vnum montium quem monstrauero tibi.) Thesaurum fidei & timoris domini, quem in exemplum bonum nobis filijs suis hic pater multarum gentium thesaurizauit, examinator cordium deus, occultum esse noluit: sed hactenus longa peregrinatione, & diuturna seminis sui expectatione satis spectatum, adhuc vno tentationis incendio, validissimè conflagrare curauit. Ex hac nanque fortissima tentatione fides eius splendidissima rutilat, Apostolo teste, cum dicit: Fide Abraham obtulit Isaac, cum tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est: quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est deus. Item: Timor domini sanctus permanens in seculum seculi, qui ex amore descendit, ex isto clarius splenduit, ipso testante domino, cum postmodum dicit. Nunc cognoui, quòd timeas dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Rectè igitur scriptor hic præfatus est, dicens: Tentauit deus Abraham, videlicet non vt ipse sciret, quem nulla cogitatio latet: sed ne ignoraremus nos futuri filij, qualis ille fuerit pater, cuius nobis fides ad imitandum proposita est. Sic negociatori quærenti quæque preciosa, venditor sedulus, quicquid libet examinat, non vt ipse quæ vendit cognoscat: sed ne emptor dubitet dare omnia sua, & comparare illa. Verba tentantis hæc sunt: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atq; offeres eum ibi in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi. Filium vnigenitum hic appellat, & addit, quem diligis, & ex nomine Isaac expressit, videlicet, ne parum præsentes adessent patris affectus sui in ipso articulo tantæ huius tentationis. Vbi nunc dicitur in terra visionis, in Hebræo habetur Moria. Aiunt Hebræi, hunc montem esse, in quo postea templum conditum est, In area Ornam Jebusæi: sicut & in Paralipomenon scriptum est: Et cœperunt ædificare templum, in secunda die mensis, in monte Moria. Qui idcirco illuminans interpretatur, & lucens, quia ibi est Dabir, hoc est, oraculum dei & lex & sanctus spiritus, qui docet homines veritatem, & inspirat prophetas. Veruntamen quid opus est ab Hebræis nominis huius, id est, terræ, vel montis visionis etymologiam dubitabilem quærere, aut vt opinabilem inuestigare, cum ex præsenti loco scripturæ, manifeste constet propter præsentiam siue respectum gratiæ dei, Abraham locum illum appellasse nomine eodem? Nam quia dei tentantis oculos super se apertos atque defixos præcordialiter sensit, clamante angelo domini, cũ arripuisset gladium, Abraham, non extendas manum tuam super puerum: & nunc cognoui, quia times deum: deinde subiungitur, appellauitque nomen loci illius, dominus videt: Vndè vsque hodie dicitur, in monte dominus videbit. Constat ergo, quòd ob causam prædictam iubilans atque ineffabiliter gratulabundus Abraham, illum suæ lætitiæ locum visionis nomine signauit, in quo visum se esse a domino, veraciter confiteri potuit. Itaq; sicut cætera multa, sic & hoc per anticipationem paulo antè dictum est, vade in rerram, cum additamento nominis huius, id est, visionis.

Hebr. 11.

Psal. 18.

Cur deus tentauit Abraham.

2. Par. 3.

Item de eadem re: & quòd mons, in quo postea fundatum est templum, is fuerit, ad quem immolandus ductus est Isaac.

CAPVT XXIX.

IGitur Abraham de nocte consurgens, strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum. Cumque concidisset ligna in holocaustum, abijt ad locum, quem præceperat ei deus: die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum procul, dixitq; ad pueros suos: Expectate hic cum asino, ego & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos.) Quia timorem domini sibi ante oculos proposuerat, idcirco mox audito iubẽtis imperio: vicino obedientiæ pede moram pati nesciuit in faciendo: de nocte consurgens, & sternens asinũ suum. Porrò asini nomine non rusticitas, siue ignobilis paupertas tanti viri detegitur: quem magnum & inclytum siue diuitem fuisse nõ ignoramus: quippe quẽ & tot regum victorẽ supra legimus: Sed vno asini nomine quodlibet subiectionis genus commodè signatur: nõ solum propter Latinam nominis etymologiam, quia asinus ab assidendo dicitur: verùm & propter huius animantis naturam, quod magis seruile, & magis oneriferum est. Die tertio, inquit, vidit locum procul. Notandum, quòd de Geraris vsq; ad montem Moria, id est, sedem tẽpli, iter dierum trium sit: & consequenter illuc die tertio peruenisse dicatur. Malè igitur quidam dicunt, Abraham illo tempore ad quercũ habitasse Mambre, hoc est in Hebron, cũ inde vsq; ad montem Moria vix vnius diei iter plenum sit. Nec verò fallaciter, sed fideliter dixit: Expectate hic cum asino, Postquam adorauerimus, reuertemur ad vos: credẽdo scilicet, quòd & à mortuis de us immolatũ puerũ illum sibi suscitare posset. Iam quoniã ea quæ sequuntur secundum literam patentia sunt: nunc vt sapias medullitus, & in Abrahã, cuius præceptum: & in Isaac, cuius obedientia pręfigurata sit, altius intueri libet: quid potissimùm deus intenderit in opere famosę huius tentationis. Nec enim satis est dixisse: quòd vt cognosceret, id est, cognoscere nos faceret, quantum haberet Abraham timorem domini, idcirco sic illum tentauit: præsertim cum protinus vbi dixit, nunc cognoui quia timeas deum, cõtinuò subiunxerit: Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem

sti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, &c.

Item cur deus tentauerit Abraham: & quòd non absque iustitia sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: quia sic homo dilexit deum, vt filium suum vnigenitum daret. CAPVT XXX.

NVnquid enim nolēs illam hominis fortitudinem deus incidit: vt necesse sibi esset interponere iuramentum: vt ratio compelleret deum iurare homini per semetipsum, quia maiorem se non nouerat alium? Homines enim, inquit Apostolus, per maiores sui iurant, & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum. Abrahę autem promittēs deus, quoniam neminem habuit maiorem se per quem iuraret: iurauit per semetipsum. Num, inquā, deus inuitus, aut imprudens adigi potuit ad iuramentum huiusmodi? Non vtiq; , sed volens & prouidens tentando magnam in graui causa, deus homini præparauit victoriam: quam & sanctus Iob suspirans ait ad eundem deum: Desiderium meum omnipotens audi, & tribue mihi auditorem, qui æquitatem proponat contra me, & perueniat ad victoriam iudicium meū. Nam proposuerat quidem deus per multam misericordiam pręiudicati in Adam generis humani iudicium, per Christū adducere ad victoriam: sed absq; iudicio vel iustitia facere misericordiam, non cadit in deum. Vndè & Psalmista: Misericordia, inquit, & iudicium cantabo tibi domine. Item: Misericordia & veritas præcedēt faciem tuam. Et alibi: Misericors deus & iustus. Et multa in hunc modum testantia, non dissociata esse in deo misericordiam & iudicium, siue veritatem & mansuetudinem. Vt ergo omnino ex sola misericordia staret salus hominis, sed misericordia & veritas obuiarent sibi: quęsiuit misericors deus capitulum in homine, per quod posset iustè debitor ipse teneri: quæsiuit, inquam, ab homine vnigenitum sibi filium immolari, vt suum ipse filium iusta vicissitudine deberet homini. Igitur cum dicit idem filius in euangelio suo. Sic enim dilexit deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret: non est dilectio remissa, vel misericordia carens iustitia. Nam & homo sic timuit deum, vt offerre illi non dubitauerit filium suum vnigenitum. Proinde in hoc maximè facto puer Isaac rectè vnigeniti filij dei figuram tenere creditur, quem habebat vnigenitum pater excelsus, & in eo pater multarum gentium est effectus: quem cum diligeret, non pepercit illi propter deum, quem miro modo & immolauit, & tamen non tetigit gladio. Sed arietem videns inter vepres hærentem cornibus, assumpsit, & obtulit holocaustū pro filio. Sic enim deus pater proprio filio suo pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui tamen secundum naturam, qua deus est, mori non potuit: sed ea immortaliter atq; impassibiliter permanente, secundum naturam hominis, quam assumpsit, inter vepres, id est, inter scelera Iudæorum, clauis hærens cornua crucis, verè passus, verè mortuus, & verè sepultus est.

Hebr. 6. Iob. 23. Psalm 100. Psal. 85. Psal. 116. Iohan. 3. Rom. 8.

Quid significet, quòd Isaac pater duxit ad immolandum: quid per ignem, gladium: quòd portauit Isaac ligna, & quòd pater filium colligauit, intelligatur. CAPVT XXXI.

HVnc Isaac pater duos habens pueros, ducit ad immolandum: quia videlicet iam dictum filium suum deus pater, cum vtriusq;, noui scilicet & veris testamenti, consonantibus præconijs tradidit ad passionem pro salute omnium: Et expectate hic, inquit, donec reuertamur ad vos: quia profectò in illa hora, voces omniū scripturarū conticuerunt, ita vt nullus ei perhiberet testimonium: nec ipse saltem sua voce per qualiscunque repugnaret scripturæ testimonia, scilicet ne crucis differretur vtilitas. Quid porrò est, quòd (tulit pater ligna holocausti & imposuit super Isaac filium suū, ipse verò portabat ignem & gladium?) Quid, inquam, nisi quòd ipse dominus noster iuxta Iohannis Euangelium, baiulauit crucem suam? Sic enim ait: Quia exiuit Iesus, baiulās ipse sibi crucem. Benè ergo Isaac ligna portat holocausti sui: quia Christus ipse baiulaturus erat lignum suæ passionis. Ipse verò portabat ignem & gladium. Per ignem spiritus sanctus rectè intelligitur, per quem semetipsum obtulit filius dei, testante Apostolo, cū dicit: Sanguis Christi qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis. Gladius verò non solùm mortem, sed & potestatem significat imperialem. Gladium ergo pater ipse portabat, quia videlicet in manu fuit non Iudæorum, sed dei patris gladius, id est, potestas dominicæ mortis: vbi quando, vel quo mortis genere deberet interimi. Ignem quoque portabat holocausti, quia profectò sicut filius per spiritum sanctum semetipsum obtulit: sic & pater per eundem charitatis spiritum, proprium filiū suum pro nobis omnibus tradidit. (Cunque colligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum.) Mira videlicet patientia, subiectum & pro voluntate patris sustinentem intentatæ mortis tormentum. Ergóne & deus pater suum colligauit filium? Colligauit planè: verùm non imbecillitatis vinculo, sed magnæ charitatis imperio: ne seipsum defenderet, ne oblatum calicem passionis mori dedignatus abigeret. Nam hoc est quod in ps. 1 no canit ipse: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Hæc omnia sustinens Isaac

CAP. XXII. Iohan. 19. Hebr. 9. Psal. 72.

ſoli tandem ictui gladij ſubducitur:& aries(vt iam dictum eſt)pro illo immolatur: quia videlicet riſus cœlorum ille,in quem deſiderant angeli proſpicere,ſecundum naturá,qua patris riſus, & angelorum ſanctorum gaudium eſt,mortem nullatenus admiſit: licet ſecundū naturam, qua noſtri eſt ſimilis,verè mortuus fuerit.

Quomodo vſque hodie in monte viſionis, id eſt,ſancta eccleſia, verus Iſaac Chriſtus in ſacramento immoletur.

CAPVT XXXII.

PVlcherrimum,atq; ſanctiſsimum eſt perſentiſcere, quemadmodum & vſq; hodie in monte viſionis,id eſt,in ſancta catholica eccleſia : extra quam nemo vnquam deum videbit : offeratur iugiter idem filius deo patri,& tamē immortalis perſeueret atq; impaſsibilis.Etenim huic immolationi iure aſsimilatur ſacrificium patriarchæ pij ac fidelis : quia videlicet ſicut illuc, ita & hic non ſanguis funditur filij trucidati manibus crudelium,ſed viuus atq; integer permanens deo patri filius idem & manibus præſentatur , & ore ſumitur fidelium . Ergo in hoc ſancto ſacrificio ſacerdotalis ordo ipſe eſt pater Abraham:pater,inquá,multarum gentium, quia profectò per miniſterium paternitatis eius,multę gentes deo regeneratæ ſunt.Quemcunq; ad ſanctū altare diuina vocat gratia,fidemq; eius electio ſancti ſpiritus ſacerdotali dignitate remunerat: eo ipſo quòd vocatur & eligitur ad tale munus, profectò iubetur illi vt tollat filiū ſuum, quem diligit Iſaac:cumq; domino in terra viſionis in holocauſtum offerat. Sic enim veraciter dictum nullus ambigit,quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt , ipſe meus & frater &

Matth.12. ſoror,& mater eſt. Cur ſacerdos vel pontifex, cuius & in corde per fidē Chriſtus habitat,& ex ore eius prædicantis concipitur in audientis anima:cur,inquá,hic talis eundem Chriſtum ſuum

Officiū ſacerdotis ſacrificaturi. filium appellare dubitet? Abraham ergo de nocte conſurgens , ſternit aſinum ſuum : quia ſacerdos dei , omnia dedecoris abijciens , premit & ſubiugat omnem irrationabilem carnis ſuæ motū:ne fortè,inquiens,cum alijs prędicauerim,ipſe reprobus efficiar.Ducit & duos pueros ſe-

1.Cor.9.

Matt.13. cum,id eſt,vetus pariter & nouum recipit teſtamentū.Omnis enim ſcriba doctus in regno cœlorum,ſimilis eſt homini patrifamilias,qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.Portat quoq; ignē & gladium:quia profectò ſine igne ſpiritus ſancti,nemo dignus eſt ad tantū accedere myſterium:& ſine gladio verbi non immolatur hoc ſalutis holocauſtū. Adeſt Chriſtus pręſens tam

Matt.18. quá Iſaac,iuxta veritatē ſuam,qua dicit:Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo,ibi ſum in medio eorum.Duo pueri iuſsi ſubſiſtunt : Etenim in hora ſacrificij voces vtriuſque teſtamenti,quæ canendo atque legendo comitatæ fuerant,pariter conticeſcunt. Summum nanque præſtandum ſilentium eſt,vt Chriſti domini noſtri paſsio,ſic per ſolum ſacerdotem celebretur:

Eſaiæ.63. ſicut ille fugiētibus omnibus ſuis,relictus eſt ſolus,& torcular inquit calcaui ſolus. Qui ſi(vt iam dictum eſt) vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine eius , illic eſt: quomodo in tali congregationis cauſa,non adeſt? Imò totus adeſt: totus ſancto incumbit altari: non vt iterum patiatur:ſed vt fidei , cui præſentia ſunt omnia , præterita eius paſsio memoriter repræſentetur. Ita Chriſtus & iterum immolatur , & tamen impaſsibilis permanet & viuus : quemadmodum illic Iſaac immolatus, & tamen gladio non eſt attactus. Frangitur pro illo panis , & comeditur: ſed licet ille panis iam ſit ipſe Chriſtus, Chriſtus tamen integer permanet & viuus. Quomodo,

Cautè legēda eſt hac ſimilitudo, metallum quippe dū ignis virtute reſoluitur, ignitū quidem dici reuera poteſt , nequaq̃ verò ignis, quēadmodum de myſtico ſacri altaris pane veraciter dicim9, quod ſit corpus Chriſti.

inquis,panis qui videtur, eſt Chriſtus? Ad hæc, inquam. Quomodo quælibet metalli ſpecies: verbi gratia, aurum ſiue argentum , valido igni conflatum , atque reſolutum , reuera & aurum eſt,& ignis quoq; dicitur & eſt.Etenim aurum videtur & eſt quod erat, & tamē veriſsime ignis dicitur,& eſt,quod non erat:Idcirco ſic omnino panis admotus vel immerſus terribili atq; ineffabili myſterio paſsionis Chriſti , adhuc panis videtur eſſe , quod erat : & tamen in veritate Chriſtus eſt,quod non erat.Igitur ſicut ignis,licet diuiſus in partes,mutuati tamen luminis detrimenta non nouit:ſic panis iſte ſolenni fractione diuiſus,nō minus in ſingulis partibus , quam in toto habet ſacramenti aut virtutis , quin omnia peccata conſumat , ſi habeat pabulum fidei: quemadmodum parua licet ignis ſcintilla,ſi fomenta ignis non deſint, magnam ſyluam comburit.Et quidem quoniam holocauſtum,totum incenſum dicitur,hoc verò ſacrificium dominicæ paſsionis holocauſtum eſt,de quo Pſalmiſta: Et holocauſtum tuū,inquit, pingue fiat, congruè nunc & euicino,ſcilicet de igne corporeo ad ignem incorporeū & inuiſibilem ſimilitudo ſumpta eſt. Verùm de hac re multum tractare nunc locus non eſt. Hoc ſolum ad pręſentem cauſam pertinet,quòd ſicut Iſaac ille immolatus,& non tamen occiſus eſt, ſic & Chriſtus hic immolatur quidem,ſed impaſsibiliter ſacrificatur & immortaliter.

De repromiſsione dei, & de eo quod dictum eſt:poßidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. CAP. XXXIII.

CVm clamaſſet angelus domini de cœlo: & (ſicut iam ſuperius dictum eſt) per ſemetipſum iuraſſet: quia neminem per quem iuraret habuit maiorem , dixiſſetque Benedicam tibi &

De arena li.5.cap.10. multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam , quæ eſt in littore maris : de quibus

bus scilicet stellis cœli, & arena maris, iam alio loco diximus, hoc quoque subiunxit: (Possidebit semen tuum portas inimicorum suorũ, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.) Hoc verbum promissionis de benedicendis gentibus in semine eius, nunc vice altera dominus loquutus est. Nam & in primordio quando dixit illi, egredere de terra, & de cognatione tua, hoc promisit, dicens: Atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Proinde quia semel & iterum hoc promisit deus, rectè promissio iam dicitur, differt tamen aliquantisper. Vbi nullum adhuc Abrahę præcesserat meritum, tantummodo promisit: vbi verò iam per obedientiam emeritus est: cum interpositione iuramenti repromisit: vt per duas res immobiles, inquit Apostolus, quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem. Nam & hoc ad nos respicit, (quòd appellauit Abraham nomen loci illius: dominus vidit: vnde dicitur vsque hodie in monte dominus videbit. (Hoc nempe apud Hebræos exiuit in prouerbium: vt si quando in angustia constituti sunt, & domini optant auxilio subleuari: dicant, in monte dominus videbit: & hoc est, sicut Abrahæ misertus est, miserebitur & nostri. Vndè & in signum dati arietis, solent etiam nunc cornu clangere. Iuramento ergo interposito auxit quoque benedictionem, sic: Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Portæ inimicorum, potestates sunt tenebrarum: quas semen Abrahæ Christus nunc possidet: iuxta quod ipse prælocutus est. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Hoc autem per passionem & mortem eius actum est. Suscitauit enim illum deus à mortuis, solutis doloribus inferni: iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Benè ergo hoc loco, vbi immolatus est Isaac, primùm ait, possidebit semen tuum portas inimicorum suorum: & deinde, atq; in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, quia videlicet sic futurum erat, vt immolato Christo, primùm inimicorum suorum portas: portas, inquam, inferni victor ille obtineret: ac deinde dato spiritu sancto, benedictio, id est, pœnitentia & peccatorum remissio prædicaretur in omnes gentes.

De stellis, li 5. cap. 18. — Gene. 12. — Hebr. 6. — Matth. 12. — Lucæ. 11. — Actor. 2.

Quòd sanctus Iob, & Balaam de stirpe Nachor fratris Abraham descenderit. CAPVT XXXIIII.

HIs ita gestis, nunciatum est Abraham, quòd Melcha quoq; genuit filios Nachor fratri suo Hus primogenitum, & Buz fratrem eius: Camuhel patrem Syrorum, & Cased, & Azau. Pheldas quoq; & Ieplaph, ac Batuel, de quo nata est Rebecca, &c.) Hoc nunciatum est Abraham, subauditur, nolenti accipere filio suo Isaac vxorẽ, de filiabus Chananæorũ, inter quos habitabat: & solicito, vndè sibi nurus esset speranda, digna filio suo. Nam hæc solicitudo vel occasio est idonea, cur hoc illi nunciatum esse sancta narret scriptura. Hus, inquit, primogenitum, & cæt. Primogenitus Nachor, fratris Abraham, de Melcha vxore eius, filia Aran, natus est Hus, de cuius stirpe Iob descẽdit, sicut scriptum est in exordio, voluminis eius: Vir erat terra Hus, Iob nomen eius. Malè igitur quidam æstimãt, Iob de genere esse Esau. Siquidem illud quod in quibusdam codicibus in fine ipsius libri habetur, eo quòd de Syro translatum est, & quartus sit ab Esau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur. Secundus natus est de Melcha Buz, & ex genere huius est Balaam, ille diuinus, vt Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Heliu: primùm vir sanctus & prophetes dei, postea per inobedientiam & desideriũ munerum, dum Israel maledicere cupit, diuini vocabulo nuncupatus, diciturq; in eodem libro: Et iratus Heliu filius Barachel Buzites, de huius videlicet Busi radice descendens. Camuhel verò pater est Damasci, quæ & Aram siue Syria dicitur. Cased quoq; quartus est, à quo Casdim, id est, Chaldæi, postea vocati sunt.

Iob 32.

De morte Saræ, & coemptione sepulchri eius. CAPVT XXXV.

VIxit autem Sara centum viginti septem annis, & mortua est in ciuitate Arbee, quæ est Hebron in terra Chanaan. Venitq; Abraham vt plangeret & fleret eam.) Arbee interpretatur quatuor. Dicitur autem ciuitas Arbee siue Cariatharbe, eo quòd quatuor nominati illic sepulti sint, videlicet maximus Adam, sicut in libro Iosue scriptum est, & deinde Abraham, Isaac, & Iacob: Porrò mors Saræ finem legis & prophetarũ significat, de quibus dominus: Lex, inquit, & prophetæ vsque ad Iohannem. Et Apostolus: Finis, inquit, legis Christus, quia videlicet illo dato, prophetiæ siue promissiones, quas per Saram superius intelligi diximus, conticuerunt. Vnde notandum, quia deus vlterius Abrahæ apparuisse non legitur. Nec verò damnosus est iste finis legis & prophetarum: sicut nec mala mors Saræ: Mors quippe iustorum preciosa & optabilis requies est, sed illi finis perfectio est vel consummatio, quem significans ipse qui finis est (vt iam diximus) cum accepisset acetum, dixit: Consummatum est. (Cumq; surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Eth, dicens: Aduena sum & peregrinus apud vos, date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum (& cætera vsque) appendit

CAP. XXIII. — Iosue. 14. — Matt. 11. — Rom. 10. — Sup. lib. 5. cap. 24. — Iohan. 19.

CAP. XXIII. Ephron cur post ea dictus est Ephrã.

pendit pecuniam quam Ephron postulauerat. Audientibus filijs Eth, quadringẽtos argenti siclos, & probatæ monetæ publicę.) In Hebræo primum nomen eius scribitur Ephron, secundum Ephran. Postquam enim precio victus est, vt sepulchrum venderet & acciperet argentum, licet cogente Abraham, vau, litera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran, significante scriptura, non eum fuisse consummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur, qui sepulchra venditant, & non coguntur vt accipiant precium, sed à nolentibus quoq; extorquent, immutari nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur qui inuitus acceperit.

Item de agro & spelunca duplici in qua sepulta est. CAP. XXXVI.

Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex respiciens Mambre, tam ipse quàm spelunca, & omnes arbores eius, in cunctis terminis per circuitum Abrahæ, in possessionem videntibus filijs Eth, & cũctis qui intrabant per portam ciuitatis illius.) Quia non parua de re agitur, hoc quod iam semel dictum est, iterum ac tertio repetitur, vt tribus testimonijs confirmatio tota perficiatur. Sequitur enim: (Atque ita sepeliuit Abraham vxorem suam Saram in spelunca agri duplici, qui respiciebat Mambre, hæc est Hebron in terra Chanaan.) Et continuò: (Et confirmatus est ager, & antrum quod erat in eo Abrahæ, in possessionem monumenti, à filijs Eth.) Quod tertiò dicitur, & ager & antrũ, idem est quod secundò dictum fuerat, agar & spelunca duplex, siue spelunca agri duplicis. Itaque tribus testibus siue testimonijs confirmatio facta est. Non enim solummodo in personis, sed etiam dictis aut factis iteratis, testium numerus solet computari, testante Paulo, cũ dicit Corinthijs: Ecce hoc tertio paratus sum venire ad vos, continuò subiungit: In ore duorum aut trium testium, stabit omne verbum. Quid enim hac tali coemptione factum est, nisi quòd ius legitimum semini Abrahę collatũ est, vt non solummodo iudicio dei, qui iustè peccatores de terra illa exterminare haberet, sed etiã iudicio hominum, terram eandem repetere iure deberet, quam pater ipsorum quadringentis siclis argenti & probatæ monetæ publicæ coemisset? Quid enim, si non totam terram illam pater Abraham comparauit? Pars totum iustiori causæ vendicare debuit, præsertim vbi quod iure exigeretur pro parte non cõcederent aduersarij. Vndè & apud auctorẽ Romanorum nobilem, quidam decertans, sic inter cætera declamat, Omnia dat qui iusta negat. Sed iam nec in isto sensum mysticum præterire libet.

2.Cor.13.

De eadem re, iuxta sensum mysticum. CAPVT XXXVII.

Confirmatus est, inquit, ager quondam Ephronis, & cætera. Mysticè nanque idem est ac si diceretur: Confirmatus est in fide Abrahæ, & seminis eius per passionem Christi, cuius in typum Isaac paulo ante immolatus fuerat: confirmatus, inquam, est in hæreditatem illi totus mundus: atq; in eo Sara, id est, sancta legalis atq; prophetica scriptura venerando sepulchro quieuit: mortua quidem non credẽtibus Iudęis, sed impleta atq; cõsummata gentibus per creditum aduentum Christi filij dei: Agar nanque Ephronis cum spelunca duplici: Ephronis, inquam, quod interpretatur puluis inutilis, peccatores significat, tam & anterioris quàm & posterioris populi, qui prius erant sicut puluis, quem proijcit ventus à facie terrę, sed confirmati sunt rore spiritus sancti, iuxta Psalmistam dicentem: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrę. Hic ager respicit Mambre, quod interpretatur diuisio, siue perspicuũ, intelligit nanq; quanta futura sit diuisio bonorũ & malorum illo die, quem respicit, quem sollicitè attendit, qui dies erit extremi iudicij. Ita iã in spelunca duplici huius agri, id est, in cõscientia vtriusq; populi, Sara, id est, testamentum dei, cõfirmatum in Christo requiescit. Arbores per huius agri circuitum eminẽtiores, homines sunt, qui verbo & exemplo minoribus fructificare, id est, proficere possunt. Videntibus, inquit, filijs Eth, id est, formidãtibus omnibus verbũ quod factum est, vel iudicium quod futurũ est: Eth nanq; formido vel stupor interpretatur. Talis igitur ager, vt in illo Sara sepeliretur precio prius comparari & confirmari debuit Abrahę, in possessionem monumẽti: quia videlicet oportebat nos precio magno emi, nec esse seruos peccati, vt tunc demum reconderentur apud nos eloquia dei, & promissiones patrum, consummatæ in corde Christi, quam præcedens obitum Saræ immolatio Isaac, præsignauit: Nam ad summum, quia (sicut iam dictum est) primus homo pater orbis terrarũ Adam illic situs est, rectè per agri illius coemptionem totius orbis intelligimus acquisitionem.

Psal.103.

De eo quod dictum est: Pone manum tuam super fœmur meum, &c. quidq; Isaac coniugium mysticè significet. CAPVT XXXVIII.

CAP. XXIIII. Quomodo Abrahã senex ac die-

Erat autem Abraham senex, dierumque multorum, & dominus in cunctis benedixerat ei.) Non hoc vulgari more propter ætatis prolixitatem dictum est: Erat senex, dierumq; multorum. Quippe cum de illis, qui ante eum fuerunt, alij triplos, alij quadruplos, imò & nonnulli septuplos, ætatis eius dies habentes, nihil tale dictum sit: Ergo senex, dierumq; multorũ, id est, perfectæ

perfectę fidei,multorum operum bonorum.Et dominus in cunctis benedixerat ei,id est,bona cuncta,quæ omnibus gentibus facturus erat,in semine eius deus prædixerat, & cum iuraméto firmauerat ei. Tali præfatione digna subsequitur narratio:(Dixitq; ad seruum seniorem domus suæ,qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam subter fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli,vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananęorum,inter quos habito,sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo Isaac.)Fidei simul & casti laus est cōiugij res gesta hæc: quia videlicet nec senex Abraham nurum de Chananæis quæsiuit, vndè aliquod suppeditare posset solatium suæ peregrinationi. Nec iuuenis Isaac vxorem ambiuit,quam concupisceret oculis, sed eam quam nunquam viderat,secundum voluntatem præstolatus est patris. Non enim in Abraham magno caret merito fidei,neque in Isaac vero testimonio castitatis, quòd & ille peregrinationem suam propter deum,in quo confidebat,sic amplexatus est,vt eorum,qui deo non placebant,propinquitaté nullam sibi aut posteris suis admitteret. Et hic ita iuuentutis petulantiam supergressus est, vt illam expectaret coniugem,quam deus daret,non quam concupiscentibus oculis,ipse cum dote magna rapuisset. Assimilitatur ergo etiam in hoc filio dei,qui nullam propria voluntate,id est,humano iudicio animam assumit siue reijcit,iuxta quod ait ipse: Non veni facere voluntatem meam,sed voluntaté patris mei. Nam si ad naturalem spectes carnis affectum, eadem teneritudine suam fouere debuisset patriam,qua videns ciuitatem Hierosolymam veris lachrymis fleuit super illam.Sed descendi,inquit, de cœlo,non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

rū multorū dicitur.

Iohan.5.

Lucæ.19.

Iohan.6.

Quis sit seruus Abrahæ,mysticè. CAPVT XXXIX.

POne,inquit,manum tuam supter fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli. Tradūt Hebræi,quòd in sanctificatione sua,hoc est, in circuncisione sua iurare iusserit.Nos autem dicimus,quod illum adiurauerit in semine suo,hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat,iuxta Matthæum loquenté Liber generationis Iesu Christi filij Dauid,filij Abraham.Notandum præterea,quòd non ipsum Isaac,quem deo iussus obtulerat,adiuret pater neque ipsum ad quærendam sibi vxorem mittat,vt quæcunq; sibi placuerit,illam accipiat,quia videlicet nec futurum erat vt ipse Christus,postquam passus est,per semetipsum ecclesiam sibi de hoc mūdo colligeret corporali præsentia.Non, inquit, accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum,sed ad terram & cognationem meam proficiscaris,& inde accipias filio meo Isaac vxorem: Chananæi,inter quos habitabat pater,Iudæi erant,quorū ipse nomine tenus deus erat,vndè & dicit:Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longè est à me scilicet pro parte eorum, qui rectè dicti sunt Ismahel,qui secúdum carnem natus est.Chananæi nanq; rectè dicútur eandem ob causam,videlicet,propter quam & per prophetam sic illi populo exprobratum est:Pater tuus,inquit,Amorræus & mater tua Cethæa.Illius populi multæ filiæ, id est,multæ fuerunt hæreses vel sectæ,scilicet traditiones Pharisæorum,Sadducæorum,& eorum qui Samaritę dicti sunt,& quòd cæteræ(vt fertur)fermè nouem dissentiones hæresum. De filiabus ergo illorum ne accipias,ait,vxorem filio meo Isaac: quia videlicet secundum nullam eorum sectam instituti dignatur deus pater vnicam filij sui sponsam nouam, scilicet ecclesiam, quæ non habeat maculam, aut rugam. Sed ad terram & cognationem meam proficiscaris. Proficisci nempe ad terram & cognationem patris,seruum fidelem, atq; prudentem, id est, attendere fidem per quam iustificati sunt illi,qui verè dei populus,deoq́; per amoré iustitiæ quodammodo cognati fuerunt,& secundum sensum illorū sanctam instituere ecclesiam. Verbi gratia dicentiū?Nunquid manducabo carnes taurorum,aut sanguinem hircorū potabo?Subauditur,non.Sed quid? Immola deo sacrificiū laudis.Et innumera his similia,quæ obseruare, & obseruanda tradere,id planè est veram & dei filio dignam coniugem informare.Quando autem deus pater sic adiurauit seruum suum?Tunc vtique, quando sanctum apostolis misit spiritú, per quem sic obtinuit corda eorum,vt nihil aliud omnino,nisi quod volebat deus,de huiusmodi loqui,aut agere possent:(Si,inquit,noluerit mulier venire mecum, num reducere debeo filium tuum illuc,vndè egressus est?)Quod est dicere:Si nemo ex Iudæis voluerit, relicta circuncisionis carnaliúq; ceremoniarum iustitia,solam necessariam,quæ ex fide est,suscipere iustitiam,num concedendum vel ferendum erit,vt fidem Euangelij communicemus vel commisceamus carnali Iudaismo?de quo Christus circuncisus, vel circuncisionis minister egressus est,aliam viam instituendo, dum dicit:Baptizate omnes gentes.(Caue,inquit,ne filium meum reducas illuc.) Et continuò solita fide confirmatus:(Dominus, ait Dominus deus cœli, qui tulit me de domo patris mei,ipse mittet angelum suum coram te,& accipies inde vxorem filio meo.)Et continuò:(Sin auté noluerit mulier sequi te,non tenebris iuramento.) Eadem omni conditione libertas & conscientiæ munditia indicitur Euágelico viro.Si noluerint suscipere te, puluerem pedum tuorum excute in eos. Vehemens repetitio seriò virum fortem locutum esse innuit:(Filium tantū meum,

Esaiæ.29.

Ezech.16.

Ephes.5.

Psalm.49.

Matt. vlti.

Matth.10.

CAP. XXIIII. Galat.5. ne reducas illuc:) Ne, inquam, reducas illuc, sed potius dic: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Item: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit, & cætera his similia.

Quid significent cameli, & quæ bona domini eius, ex quibus secum tulit.

CAPVT XL.

POsuit ergo seruus manum suam sub fœmore Abraham domini sui, & iurauit illi super sermone hoc.) Hic quoq; seruus, qui per illũ intelligitur, scilicet apostolorum prædicatorum chorus, posuit manũ suam sub fœmore Abrahã, profitendo scilicet incarnationis Christi fidem, & iurauit super sermone hoc: Iurauit, inquã, id est, graui se astrinxit necessitate dispensandi mysterium hoc. Vndè & dicit vnus ex his: Nam si euangelizauero, non est mihi gratia, necessitas enim mihi incumbit. Væ mihi est, si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedẽ habeo. Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Ergo verè iurauit, qui nisi euangelizauerit væ illi, eo quòd periurij reus sit. (Tulitq; decem camelos de grege domini sui, & abijt, ex omnibus bonis eius portans secum.) Sapienter pro re & tempore seruus ille senior sic abijt, scilicet cum decem camelis, ex omnibus bonis domini sui portans secum: Præsentibus nanq; honoribus debebat instrui puella, vt non paruas viri aut soceri sui sciret sperare tque diuitias. Sic planè seruus iam dictus, id est, prædicator Euangelicus, cum magnis missus est muneribus, illis videlicet, de quibus dictum est: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euãgelistas, alios autem pastores & doctores. Ita vnicuiq; seruorum fidelium data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ex his bonis domini sui Iesu Christi, siue patris eius dei, portauerunt secum, vt ex præsentium gloriosa testificatione miraculorum, cognosceret ipsa, quæ petebatur Christo, sponsa, quòd verè magnus, diuesque & potens sit ille, in cœlo & in terra. Quid porrò sibi volunt decem cameli, quos tulit de grege domini sui? Ea nimirum quæ grauiora sunt legis, qualia delinquentes illi menthæ & aneti decimatores, rectè tali elogio denotati sunt, vt diceretur de illis, culicem liquantes, & camelum glutientes. Idcirco rectè decem sunt cameli: quia videlicet decem præceptis, quæ in tabulis scripta sunt digito dei, cõtinetur omnis vera iustitia legis, quam solã seruari oportet in Euangelio Christi, reiectis omnibus iustitijs carnis, quas Apostolus detrimentum facit pro Christo, & arbitratur vt stercora.

1.Cor.9. — Psalm 67. — Ephe.4. — Matth.23. — Philip.3.

De Mesopotamia, ad quam profectus est seruus, deq; prudentia eius, quomodo petiuit Rebeccam. CAP. XLI.

PRofectusq; perrexit Mesopotamiam ad vrbẽ Nachor.) Genitalis huius Abrahę terra Chaldæorum fuit, sed persecutione vrgente (vt superius dictum est) egressus fuerat Thare cum suis, vt irent in terrã Chanaan, resederant autem in Aran, hoc est, Syria, quam ex Meso quod est media, & Potamo, id est, fluuio appellãt Mesopotamiã. Duobus enim fluminibus Tygri & Eufrate ambitur. Seruus ergo iussus proficisci ad terram & cognationẽ domini, pergit Mesopotamiam, quia videlicet terram illã pro sua, cognatio eius inhabitabat, & in ea coaluerat, in qua & Thare mortuus est. Ad vrbem, inquit, Nachor. Isto & alijs sacræ huius historiæ testimonijs ostenditur, etiam Nachor frater Abrahę exisse de regione Chaldæorum, sedesque constituisse in Mesopotamia, vbi cum patre suo habitauerat Abraham. Cur ergo cum scriptura non commemorauit, quando ex gente Chaldæa cũ suis profectus est Thare, & habitauit in Mesopotamia, vbi non solùm Abraham filius eius, verumetiam Sara nurus, & Loth nepos eius commemorantur, quòd eos duxerit secum? Cur putamus, nisi fortè quòd à paterna & fraterna pietate desciuerat, & superstitioni adhæserat Chaldæorum, & postea inde siue pœnitendo, siue persecutionem passus, quòd suspectus haberetur, & ipse emigrauit? (Cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum iuxta puteum aquæ vespere, tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquám, dixit: Domine deus, domini mei Abraham occurre mihi hodie obsecro, & fac misericordiam cum domino meo Abraham, & cætera.) Veraciter seniorem hunc supra nominauit scriptura. Nam quod seniore dignum fuit, nec ipse petendæ puellæ iudicium suis commisit oculis, qui solam faciem nõ etiam mores aut virtutem peruidere possent, sed secundũ herilem fidem credẽs quòd domini sui curam haberet deus, totam in illo posuit electionis spem. (Igitur, inquit, puella cui ego dixero, da mihi aquam de hydria tua vt bibam, & cætera.) Credidit enim homo, quòd explorata, & hoc iudicio deprehẽsa frugalitas domini sui moribus conueniens, digna foret cui inaures aureas, armillasque appenderet, quod & fecit protinus, adorans & benedicens deum atque dicens: (Benedictus dominus deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatẽ suam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. Et appositus est in conspectu eius panis. Qui ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei: Loquere. At ille: Seruus, inquit, Abraham sum, & cætera.) Bene ergo & veraciter sapientia dicit: Sicut frigus niuis in die messis, sic legatus fidelis, qui

Gene.11. — Prouer.25.

lis,qui misit illum animã eius refrigerabit. Quo enim potuit modo, legatus fidelis melius eniti ad refrigerium animæ eius qui illum misit? Supplicem præmisit orationem ad deũ domini sui, muneribus beneuolentiam puellæ amplius animare studuit, opportunitatem dicendi egregiè sustinuit,& cum gratus esset hospitibus,siluit adhuc,donec in conspectu suo panis poneretur,& tunc demum inter maxima fœdera hospitij,id est,in præsentia panis appositi, sermonẽ ingressus est,à veris incipiens laudibus dei,& Abraham domini sui.Iam quoniam hæ pennę columbę deargentatę satis perspicuę sunt,id est,plana superficies literæ, iam intimam (vt supra cœptum est)pulchritudinem rimando prosequamur allegoriæ.

De eadem re ad sensum mysticum. CAPVT XLII.

CVm,inquit,camelos fecisset accumbere extra oppidum iuxta puteum. Sic proculdubio,seruus prudens,id est,pręedicator Euangelicus,verbi gratia:Paulus apostolus iuxta puteum accubuit,& ibi puellam decoram nimis cõuenit,id est,sanctæ scripturę spiritualibus oculis intendit,& ad Christi gloriam quam illi ascriberet sanam doctrinam, & pulchrum sermonem adinuenit:Vndè bene compta soror,& amica sapientia rectè dicit, respiciens in eum. Et qui elucidant me,vitam æternam habebunt.Rebecca nanq; decora puella, ipsa mysticè est sancta testamenti dei scriptura,quæ & per Saram, teste Apostolo significabatur supra, hac sola distantia, quòd per illam implenda,per istam figuratur iam impleta.Vndè notanda literæ diligẽtia,quòd cum dictum fuisset,virgo pulcherrima,additum est,& incognita viro.Incognita viro,id est,abscondita,quod in Hebræo dicitur Aalma.Quod quidem in Esaia habetur: nam in eo loco vbi in nostris codicibus scriptũ est:Ecce virgo concipiet,& pariet.In Hebræo legitur:Ecce Aalma concipiet,& pariet.Ergo Aalma,quod interpretatur abscondita, id est, virgo nimia diligentia custodita,maioris videtur laudis esse,quam virgo. Virgo quippe iuxta Apostolum potest esse corpore & non spiritu.Abscondita verò quæ virgo est, epitheton virginitatis habet.Etymologiam absconditæ sapientiæ habet.Siquidem in libro Iob scriptum est: Vndè ergo sapientia inuenitur?Et quis est locus intelligentiæ?Abscondita est ab oculis omniũ viuentium. Sed & ipsa nomina bene rei congruunt.(Rebecca,inquit,filia sum Bathuel,filij Melchæ,quem peperit ex Nachor.)Rebecca interpretatur patientia,Bathuel virgo dei. Melcha regina, Nachor requies luminis.Etenim sacræ scripturę doctrina patientia est:Quæcũq;,inquit Apostolus,scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt,vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.Et est filia Bathuel,id est,virginis dei:nam ab illis nata vel condita est, quorum virgineas animas vt sermo bonus inde nasceretur,deus sibi copulauit. Melcha, id est, regina, hunc Bathuel peperit:regina,inquam,libera scilicet illa quæ sursum est Hierusalem,quæ reuera omnium ad hunc Isaac pertinentium mater est.Peperit autem ex Nachor,id est,ex requie luminis, in quo Hierusalem regina illa requiescit.Seruus qui non sibi,sed domino suo quæsiuit & inuenit illam,ipsi sunt qui veraciter dicunt:Non pręedicamus nosmetipsos,sed dominũ Iesum Christum,nos autem seruos vestros per Iesum.Item non enim sumus, sicut plurimi adulterantes verbum dei.Et his similia.Ergo regias inaures & armillas puellæ donum seruus appendit: quoties veritati diuinæ scripturæ quilibet minister Christi, & dispẽsator ministeriorum dei testimonia necessaria suppeditat incarnati,& pro omni mundo immolati veri Isaac,id est,filij dei.(Inaures, inquit,appendentes siclos duos,& armillas totidem pondo siclorum decem.) Quia in duobus præceptis vniuersa lex pendet:& prophetæ,bene inaures duorum: quia verò in decem præceptis operari conuenit,armillæ pondo decem fuere siclorum: Siclus Hebraice dicitur secel,Latino autem sermone corruptè siclus appellatur,vnciæ pondus habet. Igitur quia multæ sunt filiæ,quarum fallax gratia & vana est pulchritudo:puella, inquit, cui ego dixero,da mihi aquam de hydria tua vt bibam,& illa dixerit,bibe,& camelis tuis potum tribuam,ipsa est quam preparasti domine filio domini mei.Nam reuera quæcunque scriptura viuis aquis idonea est ad refocillandam animam,ne quis siti pereat,ipsa est præparata filio dei,soror & amica,quę filios illi nascentes,pariente gratia,lacte & vino suauiter atq; fortiter enutriat. Nec verò seruus ille fidelis comedere voluit,aut debuit in domo,donec loqueretur sermones suos,& totius domus cõsensum obtineret:quia videlicet quàm diu quis Christo sacræ scripturæ testimonia denegat, cum hoc nulla Euangelico viro communicatio est.Quinetiam puluerem qui adhęsit illi,de ciuitate illorum,qui sunt eiusmodi,extergat in eos. Prius enim est secundum imperium mittentis,vt in quamcunq; domum intrauerint,primùm dicant,Pax huic domui: Et si ibi fuerit filius pacis,cum requieuerit super illam pax Euangelica,tũc demum in eadem, inquit, domo manere,edentes & bibentes quæ apud illos sunt.

Eccle.24. Galat.4. Esaiæ.7. 1.Cor.7. Iob.28. Rom.15. Galat.4. 2.Corin.4. 2.Corin.2. 1.Corin.4. Matth.22. Matth.10. Luc.10. Ibidem.

De Laban fratre Rebeccæ,& de muneribus quæ dedit Rebeccæ mysticè.

CAPVT XLIII.

HAbebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem vbi erat fons. Dixitque ad eum: Ingredere benedicte domini. Cur foris stas?& cætera.) Laban,can-

CAP. XXIIII. ban,candidus interpretatur, significatq́ue ipſo nomine mundum temporali gloria nitidum.
Nunc quidem vbi videns inaures & armillas in manu ſororis, procurrit & dicit:Ingredere benedicte domini,cur foris ſtas:& poſtmodum vbi loquitur, à domino egreſſus eſt ſermo,& non poſſumus extra placitum eius quicquam aliud tecum loqui. Mundum in bono ſignificat,videlicet pro parte illorum,quos primo auditu confeſtim euangelica delectauit gratia,quiq; germano affectu videntes & intelligentes,ex ornatu,id eſt, dulcedine & dilucidatione ſcripturarum, completam eſſe veritatem dei,& confirmatas eſſe promiſsiones patrum,baptizari & remiſsione
Gene.31. peccatorum candidari properauerunt.Cæterùm vbi Iacob bene ſeruientis mercedem decem vicibus commutauit,& fugientem quidem perſecutus, ſed tandem illi fœderatus eſt:mundum pro parte illorum ſignificat,qui primo bonis credentium operibus aduerſati quidem ſunt, ſed tandem illis ſatisfieri potuit,& victi ratione reſipuerunt.Itaq; reuelata gratia Euangelij, candi-
Pſal.67. di,qui per Laban intelliguntur,emicuerunt.Si dormiatis,inquit Pſalmiſta, inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ,& poſteriora dorſi eius in pallore auri. Columbam illic appellauit ipſam ſcripturam,quam hic intelligimus per puellam:per pennas deargentatas,pulchra & extrinſecus quoq; in litera lucida,ſignificans ſacra eloquia:per pallorem auri,illa quæ intrinſecus ſunt precioſiſsima Chriſti & eccleſiæ myſteria.Statimq́; & illos deſignãs qui hic intelliguntur per Laban,id eſt,candidatos ſiue albatos,dum diſcernit,inquit,reges ſuper eam,id eſt,dum apoſtolos,prophetas,& doctores ſiue paſtores,ponit ad diſpenſandam ſacram ſcripturam,niue
1.Petr.2. dealbantur in Selmon,quod interpretatur vmbra offendiculi, vel imago fortitudinis, ſignificatq; Chriſtum,qui non credentibus lapis offenſionis,credentibus autem imago eſt fortiſsimi, ſcilicet dei patris.Eas quoq; laudes,quas hic ille ſeruus, coram depromit domino vel filio domini ſui,dicens:Seruus Abrahã ſum,& dominus benedixit domino meo valde, magnificatusq; eſt,& peperit Sara vxor domini mei filium domino meo in ſenectute ſua,deditq́; illi omnia quę habuerat.Ibidem propheta ſecundum illum dei patris filium ſubnectit.Mons,inquit,dei mons
Pſal.67. pinguis,mons coagulatus,mons pinguis.Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos?Mons in quo beneplacitum eſt deo habitare in eo,etenim dominus habitauit in finem, & cætera.Et ſicut hic ſeruus adorat pronus,benedicens deum, prolatisq́; vaſis argenteis & aureis ac veſtibus, dedit eas Rebeccæ pro munere,fratribus quoque eius & matri dona obtulit,dixitq́; dimittite me,vt vadam ad dominum meum,nolite me retinere, quia dominus direxit viam meam:Sic & in eodem Pſalmo reges,quos diſcernit cœleſtis,ſuper eandem columbam dona illis decantãdo promit,dicentes:Aſcendiſti in altum,cœpiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus.Et continuò gratulantes dicunt:Benedictus dominus die quotidie, proſperum iter faciet nobis deus ſalutarium noſtrorum.

Prompta ad inquirentes reſponſio puellæ dicentis,vadam,quid ſignificet. Et de meditatione Iſaac egreſſo in agrum. CAP. XLIIII.

VOcemus puellam & quæramus ipſius voluntatem. Cumq́; veniſſet vocata, ſciſcitati ſunt: Vis ire cum homine iſto?Quæ reſpondit:Vadam.)Iã ante reſponderant Laban & Bathuel, dicentes:A domino egreſſus eſt ſermo, & non poſſumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum.Quid ergo eſt,quod nunc hæſitantes frater & mater dicunt, vocemus puellam? Hoc profectò iudicij vel experimenti apoſtolici ſignum eſt. Primitiuæ nanq; eccleſiæ, quæ ex
Acto.11. Iudæis fuit ſub apoſtolis,typum tenet hæc domus Rebeccæ. Murmurauerunt autem quidam dicentes Petro apoſtolo:Quare introiſti ad viros præputium habentes? Et dicebant: Quia niſi circuncidamini ſecundum legem Moyſi non poteſtis ſalui fieri. Tunc profectò id agere volebant,vt non Rebecca ad Iſaac proficiſceretur,ſed Iſaac propter Rebeccam reuerteretur,quod pater Abraham abhorruerat, dicens: Caue ne filium meum reducas illuc. Vocata ergo puella
Amos.9. cum interrogaretur,vis ire cum homine iſto?cito ac breuiter reſpondit, vadam. Cõſulta nanq; ſacra ſcriptura,vtrum gratiam dei vellet cum Chriſto ad gentes dirigi, cito(vt in actibus Apoſtolorũ legimus)reſpõdit verba hæc:Poſt hæc reuertar, & ædificabo tabernaculũ Dauid quod cecidit,& diruta eius reædificabo,& erigam illud, vt requirant cæteri hominũ dominũ,& omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum,dicit dominus faciens hæc.(Igitur Rebecca & puellæ eius aſcenſis camelis ſecutæ ſunt virum.) Quod hic cum Rebecca puellæ, hoc in
Pſalm.47. pſalmo prædicto cum columba argentea & aurea iuuenculæ tympaniſtriæ:Et quod hic ſeruus, hoc ibi præcipuè Beniamin adoleſcentulus:Ibi,inquit,Beniamin adoleſcentulus,in mentis exceſſu,id eſt,Paulus apoſtolus de tribu Beniamin vſque ad tertium cœlum raptus.Iſtæ,inquam, puellæ illæ ſunt iuuenculæ tympaniſtriæ comitantes Rebeccam, & auream feruentibus ſtudijs honorantes columbam tympanizando,id eſt, teſtimonia Chriſti dulciter perſonando,& tympaniſtrio contentu clamando aduerſus feras & tauros,id eſt, hæreſes & hæreſiarchas ſuperbos, Increpa feras harundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui probati ſunt argento.Ita ſcripturarum decor virgineus, vt Chriſto filios pariat, ad gentes proficiſcitur:

ficiscitur:iam enim Christus præcesserat illuc. Hoc nanque per illud innuitur, quòd dictum est: (Habitabat enim Isacc in terra Australi, & egressus fuerat ad meditandum in agro.) Secundum literam terra Austri Geraram significat, vndè à patre quondam ad immolandum abductus fuerat Studiumque boni viri prædicatur, meditantis in testamento dei Abraham patris sui,& ob hoc solitudinem amantis. Qualem scriptura commendat, cum dicit: Bonum erit homini,cum portauerit iugum ab adolescentia sua: sedebit solitarius,& leuabit se super se. Mysticè autem illud significat, quia dominus Iesus solus orans meditabatur secundum voluntatem patris de ceremonijs Iudæorum egredi, & in deserta gentium agrestium proficisci. Et hoc in terra Australi,id est,in dispositione spiritus sancti,inclinata iam die, id est, nouissimo seculi tēpore.(Eo tempore,inquit,ambulabat ad puteum, cuius nomen est videntis & viuentis.) Quo videlicet nomine Agar puteum illum(vt superius iam dictum est)appellauit. Mirum atq; perpulchrum est,quòd & Rebecca ad puteum inuenta, & ad puteum nihilominus tendens,inuentus est Isaac:qui videlicet quanquam vna sit aqua sapientiæ vel scientiæ dei: alius tamen legis, & alius est puteus Euangelij, quo sanctus & viuificans scripturæ spiritus Christo vocante contendit. Threno.3.

De casto pudore Rebeccæ, quæ conspecto Isaac pallio operuit se. Et quid mysticè significet, quòd introduxit eam Isaac in tabernaculum Saræ.

CAPVT XLV.

CVmque leuasset oculos, vidit camelos venientes procul: Rebecca autem conspecto Isaac, descēdit de camelo,& ait ad puerum: Quis est ille homo, qui venit per agrum in occursum nobis? Dixit ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens citò pallium,operuit se. Seruus autē cuncta quæ gesserat,narrauit Isaac.) Nemini dubium est, quòd hanc puellam non caro & sanguis, sed deus ipse viro fideli præparauerit,& secundum spem fidelis Abrahæ, qua dixerat: Dominus deus cœli ipse mittet angelum suum coram te,vt accipias inde vxorem filio meo, sic factum est. Profectò hæc,non præ amore feruidæ adolescentiæ festinans ad amplexus viriles,supra interrogata, vis ire cum homine isto? tam citò respondit, vadam: Nam illas quæ eiusmodi sunt, propheta sic denotat,dicēs: Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion,& ambulauerūt extento collo, & nutibus oculorum ibant,& plaudebant,& ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant,decaluabit dominus verticem filiarum Sion,& dominus crinem earum nudabit. Hæc autem conspecto Isaac, descendit de camelo,tollensque citò pallium, operuit se. Nunquid ergo cum diceret: Vadam,concupisci aut concupiscere iuueniliter ardebat,quæ tanta festinatione pulchritudinem suam operiebat viso Isaac? Non vtique, sed superno potius nutu præuenta peregrinari cum fide Abraham & Isaac, & futuram inquirere, quam præsentem habere ciuitatem malebat. Sic profectò sana omnis doctrina, & Euangelica religio pudicè ambulat, & sub honesto & humili sacramentorum velamine Christi amatoris sui, sese obsequio præsentat. Filiæ verò fallacis gratiæ,& vanæ pulchritudinis, id est, cunctæ hæreses, ambulant extento collo,& nutibus oculorum eunt, & plaudunt, & tanquam importunæ meretriculæ videri & appeti ambiunt. Vndè & in alio loco eiusdem prophetæ dicitur tali meretriculæ sub nomine Tyri: Sume cytharam,circui ciuitatem, meretrix obliuioni tradita: Bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. Seruus autem cuncta quæ gesserat,narrauit Isaac. Verè prudens & fidelis seruus,pro magno fidei suæ testimonio narrauit cuncta quæ gesserat ad laudem & gloriam dei, qui propter eundem Isaac,viam ipsius direxerat,dignus magna recipere præmia libertatis. Hoc nimirum ad commendationem boni serui satis est, scilicet filio dei gratulabunda confessione assistere,& narrare,id est,confiteri quod sedulo eius officio factum est. Nam omnis qui confitetur filium,& patrem habet: sicut econtrario omnis qui negat filium, nec patrem habet. (Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ,& accepit vxorem. Et intantum dilexit,vt dolorem qui ex morte matris acciderat, temperaret.) Quid magni erat secundum corticem literæ,quòd iuuenis intantū dilexerit adolescentulā coniugē,vt dolorē qui ex morte matris acciderat tēperaret? Ergo medulla sensus spiritualis carere non debet,quia reuera Christus dominus secundum humanum affectum doluit super matre sua synagoga: quippe qui & ciuitatem videns fleuit super eam: sed adeptus nouam reginam, de qua sibi noua gens nascitura esset, rectè dolorem temperauit,& delectabiliter consolatus est.

Esaiæ.3. Esaiæ.23. 1. Iohan.2. Lucæ.19.

De cæteris filijs Abrahæ. Et de morte sua & Ismahelis.

CAPVT XLVI.

ABraham verò aliam duxit vxorem,nomine Cæthuram, quæ peperit ei Iamram, & Iexan, & Madan,& Madian,& Iesboth,& Sue.) Cæthura Hebræo sermone copulata dicitur aut iuncta. Quam ob causam suspicantur Hebrei mutato nomine eandem esse Agar,quæ Sara mortua,de concubina transierit in vxorem: Sed cū continuò scriptum sit, (Et dedit Abraham vniuersa quæ CAP. XXV.

CAP. XXV.

uerſa quæ habebat Iſaac, filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & diuiſit eos ab Iſaac fi-
lio ſuo cum adhuc uiueret.) Liquet Cæthuram non fuiſſe Agar: filius nanq; nõ concubinarum,
ſed concubinę ſcriptura dixiſſet. Sed quod incertum eſt relinquentes, hoc certis auctoribus di-
cimus, quòd de Cęthura fili Abraham, iuxta hiſtoricos Hebræorum, occupauerint Troglodi-
ten & Arabiam, vſq; ad maris rubri terminos. Traditum eſt autem, & ab eis, qui Græco ſermo-
ne barbaras hiſtorias texuerunt, vnum ex poſteris Abrahæ, qui appellatur Afer, duxiſſe aduer-
ſus Lybiam exercitum, & ibi deuictis hoſtibus conſediſſe, eiusque poſteros ex nomine ataui
Africam nuncupaſſe. (Et filij Dadan, inquit, fuerunt Aſſurim & Mathuſim, & Ioamin.) Aſſurim
in negotiatores transferri putant: Mathuſim æris ferriq; metalla cudentes. Ioamin verò filar-
chas, id eſt, principes multarum tribuum atq; populorum. Alij ab hoc Aſſurim vocatos eſſe Sy-
ros contendunt: & à plerisq; filijs Abrahæ ex Cæthura occupatas Indiæ regiones. (Fuerunt au-
tem dies vitæ Abrahę centum ſeptuagintaquinq; anni, & deficiẽs mortuus eſt in ſenectute bo-
na prouectæq; ætatis & plenus dierum, congregatusque eſt ad populum ſuum.) De ſeptuagin-
ta interpretibus in noſtris codicibus additum eſt. Et deficiens mortuus eſt, quod non conuenit,
nec enim viri iuſti eſt deficere & imminui. Illud quoque quod legimus, plenus cum additamen-
to dierum, de Græcis codicibus ſumptum eſt. Quod cum ſenſum exponere videatur, eo quòd
luce & operibus diei plenus occubuerit, tamen magis ad anagogen facit, ſi ſimpliciter ponatur
plenus. Porrò quod dictum eſt: Congregatusq; eſt ad populum ſuum, per ſimilitudinem eſt in-
telligendum, quia videlicet quemadmodum de agris congregatur matura meſsis in horreum:
ſic de publico vitæ huius, congregantur electi temporibus ſuis, ſinguli in ſecreta quieſcentium.
(Hæ ſunt generationes Iſmahel filij Abrahæ, quem peperit ei Agar Aegyptia famula Saræ, &
hæc omnia filiorum eius in vocabulis & generationibus ſuis. Primogenitus Iſmahelis Naba-
ioth, deinde Cedar, & Abdehel, & Mabſan: Maſma quoque & Duma, & Maſa, Adad, & The-
ma, & Iachur, & Naphis, & Cedma.) Duodecim filiorum primogenitus fuit Nabaioth, à quo
omnis regio ab Eufrate vſque ab mare rubrum Nabathema vſq; hodie dicitur, quæ pars Abra-
hæ eſt. Nam & familiæ eorum oppidaq; & pagi, ac minuta caſtella & tribus, eorum appellatio-
ne celebrantur: ab vno quoque ex his, Cedar in deſerto, & Duma alia regio: & Thema ad au-
ſtrum, & Cedma ad orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo huius capituli iuxta
ſeptuaginta legimus, contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit, verius eſt illud, quod
nos poſuimus. (Coram omnibus fratribus ſuis occubuit.) Id eſt, in manibus omnium filiorum
ſuorum mortuus eſt, ſuperſtitibus liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem
pro filijs appellari, Iacob quoque ad Laban demonſtrat, dicens: Quod eſt pec- (Gene. 31.)
catum meum, quia perſecutus es poſt me, & quia ſcrutatus es omnia
vaſa mea? Quid inueniſti de vniuerſis vaſis domus tuæ? Pona-
tur coram fratribus meis & fratribus tuis, & dijudi-
cent inter nos. Nec enim poſſumus credere,
vt ſcriptura commemorat, quòd Iacob
exceptis liberis ſecum fratres
aliquos habuerit.

FINIS LIBRI SEXTI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SEPTIMVS.

De generationibus Isaac, quòd ipsæ aliter sint generationes Isaac, & aliter generationes Christi. CAPVT I.

HAE quoq; sunt generationes Isaac filij Abrahã: Abraham genuit Isaac.) Quas
hic Moyses generationes dicit Isaac vsq; ad sua tẽpora digesturus, ipsas euan-
gelista Matthæus Iesu Christi filij dei generationes appellans vsq; ad ipsum
penè continuat. Præmisso nanq; frontis titulo, liber generationis Iesu Christi
filij Dauid, filij Abraham: protinus à præsenti capitulo sacram genealogiam sic
inchoat: Abrahã genuit Isaac, Isaac autẽ genuit Iacob. Porrò aliter huius atq; Matth. 1.
aliter illius generationes sunt. Nã illius videlicet Iesu Christi generationes pręcedentes magis
secundũ fidẽ, quã secundũ carnẽ obseruatæ: & econtra huius, scilicet Isaac generationes magis
secundum carnem, quam secundum fidem succedentes digestæ sunt. Vndè & illic ad summum
generatio carnis deficit, nec enim dictum est, aut dici debuit: Ioseph autem genuit Iesum, qui
vocatur Christus: sed, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vo-
catur Christus. Econtra hic generatio fluxæ carnis, dum impetrato Rebeccæ conceptu colli- Malach. 1.
duntur in vtero eius paruuli, de quibus rectè dicat deus, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.
Igitur quia generationes Isaac, quem genuit Abraham, generationes sunt Iesu Christi filij Da-
uid, filij Abraham, prosequamur eas, & tanquam generationes Iudæorum secundum carnem,
qua illi filij Abrahæ sunt: & tanquam generationes gentium secundum fidem, qua idem Abra-
ham, per Christum pater est multarum gentium.

De eo quòd Isaac quadragenarius duxit vxorem, & in tabernaculum Saræ introduxit. CAP. II.

ISaac cum quadraginta esset annorum, duxit vxorem Rebeccam filiam Bathuel Syri de Me-
sopotamia, sororem Laban. Deprecatusq; est Isaac dominum pro vxore sua, eo quòd esset ste
rilis. Qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ, sed collidebãtur in vtero eius paruuli.)
Sara nonagenaria peperit Isaac, eademq; vixit C.XXVII. annis & mortua est: Isaac verò cũ qua-
draginta esset annorum vxorem duxit Rebeccam. Ergo tribus annis ante nuptias Rebeccę, Sa-
ra defuncta est, Sic proculdubio ante passionem Christi, qua prędicationis Euangelicę gratiam
ille copulauit, tribus annis à diebus vel baptismo Iohannis, mortua est lex & prophetia, nõ sibi,
sed Iudęis, testante ipso cum dicit: Lex & prophetę vsq; ad Iohannẽ prophetauerũt. Nã ex quo Matth. 11.
pręsentem, & testimonio Iohannis declaratũ Christum filium dei viui blasphemare cœperunt,
reliquit omnis sanctitas, omnisq; vita iniquos cœtus eorũ, eo quòd essent conciliũ vanitatis, &
ecclesia malignantiũ, pręter paucos, qui fidem retinentes Abrahę, tabernaculũ Sarę esse meruе-
runt. De qualibus in Psalmo dicitur: In circuitu eius tabernaculũ eius. In hoc tabernaculum in- Psalm. 17.
troduxit Isaac Rebeccam, & accepit vxorem, id est, apertis illorũ sensibus immisit Christus spi-
ritualem scripturarum intellectũ, & nouam sibi instituit ecclesiam. Deprecatusq; est Isaac domi
nũ pro vxore sua, eo quòd esset sterilis. Qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccę. Sed
collidebãtur in vtero eius paruuli. (Quæ ait: Si sic mihi futurũ erat, quid necesse fuit cõcipere?)

Cur sterilem dominus filio Abrahæ præparauerit. CAP. III.

QVia dei donum erat, & non ex hominibus, vt in semine Abrahæ omnes gentes benedice-
rentur: decebat sic ad dandum extendi manum dei, vt ad cognoscẽdum non dormitaret
ingratitudo hominis. Quid autem in re huiusmodi melius erudiret fidem, vel obstrueret os om
nium, quàm vel sterilitas fœminarum? Bene igitur pręparauit quidẽ Rebeccam prouidẽtia dei,
nec falsus est seruus Abrahę, dicendo: ipsa est quam pręparasti domine filio domini mei: verun-
tamen talem præparauit, in qua non posset omnis caro, sed sola fides coram deo gloriari: Steri-
lem nanq; vterum prouidit: nam ne putes casu id actum, considerandum adhuc, quòd nõ solus
Isaac, nec solus Abraham, sed tres ordine continuò principes populorum, & columnæ patrum
Abraham, Isaac, & Iacob steriles coniuges sortiti sunt, Abraham Saram, Isaac Rebeccam, Iacob
Rachelem pro qua seruiuit, quam & penè solam vocat vxorem suam. Vndè quia fœtus illarum
scilicet Isaac, Iacob, & Ioseph, nõ filij carnis, sed filij sunt promissionis, rectè in illis eius seminis
Abrahæ, quod est Christus, in quo tota promissionis summa cõsistit, figura maximè pręfulgere
comprobatur, quia videlicet in typum illius, & Isaac immolatus est, & Iacob seruiuit, & Ioseph
venditus, atq; appellatus post carcerem saluator mundi, liberauit Aegyptum à periculo famis.
Deprecantẽ igitur Isaac pro vxore sua exaudiuit dominus, quia videlicet sic ipse prouiderat, &
sic præparauerat, vt fides oratione adiuuaretur, & prędestinatio seminis deprecatione sterilita-
tis adimpleretur. Hoc dicto, scriptura cõfestim ex aduerso subiũgit: Sed collidebãtur in vtero

CAP. XXV. eius paruuli. Quod est dicere: Cõceptus quidẽ materia erat gaudij, sed gaudiũ cõceptionis con
Quomodo collidebantur paruuli in vtero matris. turbabat dolor materni vteri. Collidebantur autem paruuli nõ in contentione, vel scientia certandi, siue affectatione vincendi: sed eodem dei nutu permoti quo non solum irrationabilia pecora, verùm etiam inanimata elementa præsagio futurorũ permoueri solẽt, aut premutari, qualia iam sæpe facta & adhuc maiora futura sunt, testante domino cum dicit: Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione maris & fluctuum. Sed iuxta mysticum sensum in vtero matris collidebantur paruuli: quod in actibus Apostolorum factum est.
Lucæ.21.
Acto.11. Gentiles nanq; admissos, Iudæi propellere contendebant, saluti eorum inuidentes.

De eo quod dictum est: Duæ gentes in vtero tuo, & cætera, & quid spiritualiter significent. CAPVT IIII.

PErrexitq; vt consuleret dominum. Qui respondens ait: Duę gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusq; populũ superabit, & maior minori seruiet.) Lo-
Roma.9. cum hunc timendum esse homini, & cum reuerentia tractandum, Apostolus clamat, cum dicit: O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Dixerat enim, cum nondum nati fuerunt, aut aliquid egerunt boni aut mali, vt secundum electionem dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid autem tractabat cum hæc diceret Apostolus? Diuisionem vtiq; & collisionem filiorum carnis, & filiorum promisionis, scilicet quòd non omnes, qui ex Israel hi sunt Israelitæ, neq; quia semen sunt Abrahę, omnes filij. Vnde testimonium scripturę subnectens: sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi filij dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Igitur cum hac auctoritate Apostoli, in ista paruulorum collisione, illam intelligimus præfiguratem esse collisionem filiorum carnis, & filiorum promissionis, quæ pretinus innotuit vbi verus Isaac, scilicet dominus Iesus Christus matrem omnium nostrum, sanctam scripturam, secundum quam deo renascimur, in coniugium suum, id est, Euangelicæ prædicationis vsum assumpsit. Tunc Aalma, id est, abscondita virgo, illa pulcherrima quæ sterilis fuerat, scilicet sapientia, siue legis prophetarumq; doctrina, quæ nihil ad perfectum adduxerat, quamdiu virum Christum non habuerat, geminos concepit, id est, amota occidente litera, per spiritum viuificantem omnem animam hominis ambiuit, Iudæi primùm & Gręci. Geminos, inquam, concepit, id est, Iudæos pariter & Gentiles, nihil inter hos & illos discernens, ad vitã vocauit. Hęc est Rebecca illa, quod interpretatur patientia. Nam de hoc Euangelicę gratię vtero,
Roma.2. & Apostolus dicit: Quia patientia dei ad pœnitẽtiam te adducit. De his verissimè dictũ est: Populus populũ superabit, & maior seruiet minori. Populus nanq; qui de gentibus venit, Iudaico populo secundum vocationis ordinem rectè minor dicitur, qui hospes testamentorum erat &
Ephe.2. promissionis, & sine deo in hoc mundo. Nam ille maior est, cuius (vt idẽ Apostolus ait) adoptio
Roma.9. est filiorum, & gloria, & testamentum, & legis latio, & obsequium, & promissa, cuius patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Quomodo autem minor maiorem superauerit, & supplantauerit, & maior seruierit minori, & iuxta histo-
2.Reg.8. riam notum est, quia percussit Dauid Edom, & tributarium fecit. Et iuxta spiritualem sensum
1.Para.18. pulchrè Apostolus in eadem epistola per similitudinem ostendit oliuæ, & oleastri. Fracti sunt,
Roma.11. inquit, naturales rami, & tu, cum esses oleaster, contra naturam insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide sta. Ergo maiorem incredulitate fractum, & minor in fide stans superauit, & maior seruit minori, dum oleastro naturalis oliuæ ramus in societatem cedit radicis oliuæ & pinguedinis.

De geminorum ortu: quidq; significet, quòd iunior prioris tenuerit plantam. CAP. V.

IAm tempus pariendi venerat, & ecce gemini in vtero eius reperti sunt. Qui prius egressus est, rufus erat, & totus in morẽ pellis hispidus, vocatumq; est nomẽ eius Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, & idcirco appllauit eũ Iacob.) Quia rufus erat idcirco vocatum est nomẽ eius Esau, quod interpretatur rubeus. Nam quia totus erat in morẽ pellis hispidus, idcirco vocatus est Seir. i. pilosus. Vtriusque schema vel habitus prodidit, quis & in vtero princeps fuisse duelli, & post vterũ intentator futurus esset inimicitiarũ vel odij, quisue & in vtero superasset, & post vterũ victorię palmã iustè repetiturus esset. Nã sicut ille rufus, & hispidus prior egressus est: sic & in vtero prior cũ fratre collisus est, & post vterũ fratri quieto mortẽ machinaturus erat, & sicut iste lenis erat ab vtero protinus sequens plantã fratris erat cũ lenitate & modestia, nulla vi siue iniustitia, sicut subsequenter ipsa declarabit scriptura. Porrò iuxta allegoriam, tempus pariendi, tẽpus est auditu verbi conceptã fidẽ profitendi. Vndè & Apostolus quia iã eo vsq; Galatas parturierat vt bene crederẽt & bene currerẽt, quia subuersi à pseudoapostolis, & fascinanti fuerãt nõ credere veritati, ita vt rectè diceret, ante illorũ oculos Iesus Christus proscriptus

proſcriptus,in eis crucifixus,materno dolore affectus, dicebat: Filioli mei quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Tunc ille qui prior egreſſus eſt,id eſt,qui de prioratu cõtendebat,& cui primum dei verbũ loqui oportebat,rufus egreſſus eſt, & hiſpidus,id eſt, ſanguine Chriſti pollutus,& intractabilis aſperis moribus,Et hic talis nõ bene egreſſus eſt,ſed malè,iuxta quod in pſalmo ſcriptum,& de hæreticis quoq; intelligendum eſt: Alienati ſunt peccatores à vulua,errauerunt,ab vtero locuti ſunt falſa,& cætera.Sequens verò gentium populus egreſſus quidem eſt,de crudelitate cordis ad confeſsionem oris: corde enim credit ad iuſtitiam,ore autem confitetur ad ſalutem, ſed de matris affectibus egreſſus non eſt, quemadmodum nec ille lenis & ſimplex,Rebecca nanque diligebat Iacob. Galat.4. Pſalm.57. Roma.10.

Quòd Iſaac Eſau,Rebecca vero Iacob dilexerit, quodq; ille primogenita vendiderit. CAPVT VI.

SExagenarius erat Iſaac quando nati ſunt ei paruuli. Quibus adultis, factus eſt Eſau vir gnarus venandi,Iacob autẽ ſimplex,habitabat in tabernaculis.) Quia iunior prioris plantam tenuerat,iam victor in oculis dei,qui occultæ pugnę ſolus ſpectator,& iudex fuerat,protinus narrandum fuit,qualiter illum ſupplantauerit,vt notum ſit non illum qui ſupplantauit victorẽ iniuſtè,ſed eum qui ſic ſupplantari potuit,victũ iudicari iuſtè in cõſpectu eius, qui dixit:populus populũ ſuperabit,& maior ſeruiet minori.Factus eſt,inquit, Eſau vir gnarus venandi, & homo agricola:Iacob autẽ ſimplex,habitabat in tabernaculis. Ecce iam in ſtudijs horũ tanta diuerſitas,quanta Cain & Abel ſtudia fuere diſsimilia. Nam & Iacob æquè vt Abel ſimplex, &(vt ſequentia declarabunt)paſtor fuit ouiũ,Eſau autẽ,ſicut Cain,homo agricola, &(quod ſequentia docebunt)inuidendo fratri,licet nõ actu,voluntate tamen fuit fratricida. Dixit enim: Venient dies luctus patris mei,vt occidam Iacob fratrẽ meum. Ergo ne talem filium pater ſanctus amare debuerat,aut obliuiſci vel paruipendere poterat,quod illi fratrem minorẽ cœleſte iudicium prętulerat?Sed notandũ quia differt vtriuſq; dilectionis enunciatio. Abſolutè nanq; ſcriptura dicit:(Rebecca diligebat Iacob.)Coniunctè verò.(Iſaac, inquit,amabat Eſau.) ſubnectit enim cauſam,(eo quòd de venationibus eius veſceretur.) Ergo idẽ eſt ac ſi hoc ſolũ diceretur,Iſaac de venationibus Eſau libenter veſcebatur. Nec hoc dicto conſequitur quòd moribus quoque eius delectaretur:ſicut de Iacob neceſſariò conceditur,quẽ abſolutè Rebecca dilexiſſe dicitur: (Coxit autẽ Iacob pulmentũ.Ad quẽ cũ veniſſet Eſau de agro laſſus ait: Da mihi de coctione hac rufa,quia oppidò laſſus ſum.Quã ob cauſam vocatũ eſt nomẽ eius Edom. Cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua.Ille reſpondit:En morior quid mihi proderũt primogenita? Ait Iacob:Iura ergo mihi.Iurauit Eſau,& vendidit primogenita,& ſic accepto pane & lentis edulio, comedit & bibit,& abijt paruipendens,quod primogenita vendidiſſet.) Ergo iuſtè Iacob ſupplantatori omne conſiliũ cœli & terrę palmã victorię concedit. Nec enim fratrẽ ſuum fraude circumuenit,ſimplex nanq; erat,ſed cum ſimplicitate columbæ prudentiam habens ſerpentis, quale habuit precium ſapienter poſcẽti guloſo appoſuit,& quod habebat ille, manifeſto nomine,ſine dolo,ſine vi,quæ iuſta & legitima venditio eſt,vicìſsim flagitauit. Aiunt Hebræi à Sem primogenito Noe,quem & Melchiſedech fuiſſe affirmãt, omnes primogenitos ſacerdotes extitiſſe,& hęc eſſe primogenita,quę Eſau Iacob vendidit. Nũc ſenſum allegoricũ proſequamur. Gene.27.

Quid ſpiritualiter iſta ſignificent. CAPVT VII.

EN morior,inquit,quid mihi proderunt primogenita?In epiſtola ad Hebræos vbi dictũ eſt: contemplantes ne quis deſit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat,& per illã inquinẽtur multi:ne quis fornicator,aut profanus,cõtinuò ſubiungitur,vt Eſau, qui propter vnã eſcam vendidit primogenita ſua.Scitote enim quoniã & poſtea cupiẽs hęreditare benedictionẽ,reprobatus eſt:nõ enim inuenit pœnitẽtię locũ, quanq cũ lachrymis inquiſiſſet eã.Ergo Iudęus qui deeſt gratię dei,in quo eſt radix amaritudinis,ipſe eſt Edõ ille,q propter vnã eſcam primogenita ſua vẽdidit.Sed quęnam illa rufa coctio fuit, quam hic talis Edom tanta auiditate petiuit,tanto diſpẽdio comedit?Aut quando hic Iacob,id eſt, ſupplantator,ſcilicet gẽtilis populus tale pulmentũ coxit?O mirũ & magnũ ſpectaculũ huiuſce edulij hui⁹ rufæ coctionis.Etenim ſanguinea mors Chriſti,rufa coctio fuit Iudęis.Vndè & propheticè dictũ eſt: Saturati ſunt filijs,& dimiſerunt reliquias ſuas paruulis ſuis.Nã contendẽtes ſatiari de pœnis innocẽtis,clamauerũt Pilato dicẽtes:Sanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros. Hoc,inquam, clamauerunt contra illud quod prophetauit gentilis,lauans manus ſuas, & dicens: mundus ego ſum à ſanguine huius iuſti,vos videritis,neſciẽs quid loqueretur aut quid ageret,ſicut nec Cayphas,quãdo prophetauit & dixit,quòd expediret vnũ hominẽ mori pro populo. Manus quippe Gentiliũ,illam dominicę mortis coctionem rufam coxerunt,inſiſtente hoc Edom vt ſaturaretur(ſicut iam dictum eſt)& demitteret reliquias ſuas paruulis ſuis, mũditias autem manuum populo Gentilium conceſsit,quæ vera primogenita ſunt.Extũc enim Romano imperio, cuius ille miniſter,& vox fuit,quando dixit: mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis: Hebr.12. Pſalm.16. Matth.27. Iohan.11.

CAP. XXVI. Romano, inquam, imperio primogenita cesserunt, id est, principatus sacerdotij tali commercio transiuit illuc, translatus ab Edom, id est, à sanguineis Iudæis. Bene igitur Apostolus inquit: Sicut Esau qui propter vnam escam primogenita sua vendidit, addens & illud: & non inuenit locum pœnitentiæ, quamuis cum lachrymis requisisset eam. Non enim valent illæ lachrymę, quę pro temporali gloria donum cœleste ambiunt, sicut lachrymæ Esau: imò sicut lachrymę Iudęorum, quando pro ruina templi vel ciuitatis eiulauerunt, pro peccatis autem non plorauerunt. Ergo ne, inquis, ille Isaac, id est, risus, in quo quando videbimus, tunc verè beati erimus, talem amabat Esau, & de venationibus eius vescebatur: & illa Rebecca, sanctus & viuificans scripturarum spiritus talem Iacob diligebat, qui agni dei carnes in ara crucis coxerat? Ita planè, nec longa probatione opus est. Nempe & Christus dominus adeò secundum humanum affectum venatorem illum dilexit, vt locum quoq; venationis eius, id est, ciuitatem vel templum, vnde tot victimarum venationes acceperat, ruiturum prædicens veras lachrymas fuderit. Et sanctę scripturæ spiritus, ita Gentilem populũ diligebat, vt quodammodo festinãs ad illum diceret: Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ non inuocabat nomen meum. Et multa his similia. Sed & singulariter quenq; nostrũ tanto hęc Rebecca plus diligit, quãto simplicior quisq; habitat in tabernaculis. Nã ecõtra, quanto quisq; plus habet de Esau, tãto minus à Rebecca diligitur. i. quanto amplius foras euagatur, tãto minus sacrę scripturę lactatur vberibus, intusq; reposito pane cibatur. Quod si etiã citius patris Isaac venator sit. i. Christũ prędicare cõsueuerit: si per hoc quę sua sunt quęrit: nõ quæ sunt Iesu Christi, primogenita sua vendit & Esau similis fit. Quietũ verò & simplicem (vt dictũ est) Rebecca diligit, valde enim quieti cordis est, sacræ scripturæ ex animo conciliari. Vndè est illud: Sapientiã scribe in tẽpore ocij: & qui minoratur actu, percipiet eam.

Hebr. 12.

Quæ lachrymæ nõ valent.

Lucæ. 19.

Esaiæ. 65.

Eccle. 38.

Quid significet, quòd orta fame abijt Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum. CAPVT VIII.

CAP. XXVI. ORta autem fame super terram, post eam sterilitatem, quæ accidit in diebus Abrahæ, abijt Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara, apparuitq; ei dominus, & ait: Ne descendas in Aegyptum, sed quiesce in terra quã dixero tibi, &c.) Ordo prępostęrus, nec enim habitanti in Gerara, quæ Metropolis erat Palęstinorum apparens deus diceret: Semini tuo dabo omnes regiones has. Ergo præpostere prius dictum est, quia abijt ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara. Et deinde quod apparente & iubente sibi domino deo, potius illuc, quàm aliàs diuerteret. Et hoc non frustra prępositeratum esse postmodum liquebit. Iam quia patet lectionis superficies, mysteriorum series cõtinuanda est. Orta, inquit, fame post eam sterilitatem, quæ acciderat in diebus Abrahę, abijt Isaac ad Abimelech regem Palæstinorũ in Gerara. Postquam modo supradicto, Edom ille, id est, Iudaicus populus primogenita sua vendidit, orta est fames Isaac & domui eius, id est, Christo & apostolis eius, illa videlicet fames, de qua propheta in psalmo loquitur: Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem: Ipsi verò dispergentur ad manducandum. Non enim inueniebant canes, egregij scilicet apostoli, de quibus & alibi idem Propheta dicit: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso, non, inquam, inueniebant copiam escarum apud inimicos Christi Iudæos, ex quibus & ipsi secundum carnem erant, paucos quippe ex illis manducare, id est, conuertere, & sibimet incorporare poterant. Vnde Petro esurienti, quia de Iudaismo parum comederat, ostensum atq; præceptum est, vt gentes apprehenderet & manducaret. Vidit namq; vas quoddam velut linteum quatuor initijs summitti de cœlo in terram, in quo erãt omnia quadrupedia, & serpentia terræ & volatilia cœli, dictumq; est ad eum: Surge Petre, macta & manduca. Item quæ deus purificauit, tu ne commune dixeris. Extunc qui hactenus famem patiebantur, dispersi sunt ad manducandum, & murmurantes eo quòd saturati non fuissent, & dicentes: Vobis quidem primum loqui verbum dei oportebat, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Abijt igitur Isaac in Gerara, scilicet Christus ad regẽ Abimelech & cætera. Abijt, inquam, in istis equis suis super quos ascẽderat, id est, prædicatoribus suis, quos mittebat, de quibus & alibi scriptum est: Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Et peregrinari cœpit in Gerara, id est, in gentibus, quas ante nesciebat. Gerara namq; Metropolis erat Palæstinorum, quod interpretatur ruentium, significatq; Romam vel Romanum imperium, quondam caput pereuntium. Abimelech pater meus rex, vel patris mei regnum, benè multitudinem significat gentium, non quod pridem sic essent, sed quia extũc sic facturum esset, vt eas rectè tali nomine Christus appellaret.

Fames bona.

Psal. 58.

Psal. 97.

Acto. 10.

Acto. 13.

Abac. 3.

Quod timuerit Isaac confiteri, Rebeccam sibi sociatam esse coniugio. CAPVT IX.

APparuitq; ei dominus, & ait: Ne descendas in Aegyptũ, sed quiesce in terra quã dixero tibi, & peregrinare in ea, eroq; tecũ, & benedicam tibi, &c. Secundũ hunc sensum mysticus ordo literę (vt ante iam diximus) præposteratus est: Etenim postquam ad gentes conuersi sunt Christi apostoli, non quo volebant ipsi, proficiscebantur, sed quo vocabat eos spiritus sanctus. Velut gratia

gratia: In actibus Apostolorum scriptum est: Quia vetiti sunt à spiritu sancto, loqui verbum in Asia: Tentabant ire Bithiniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Cum autē descendissent Troadem, visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos. Et profecti sunt in Macedoniā, certi facti quia vocasset eos deus euangelizare eis. Igitur in Aegyptum descendere vetitus Isaac, habitauit in Gerara. (Sed interrogatus à viris loci illius super vxore sua, dixit soror mea est. Timuerat enim profiteri, quod sibi esset sociata coniugio, reputans ne interficerent eum propter pulchritudinem illius.) Sic planè persecutione vrgente, fideles timebant, palam Euāgelicam celebrare gratiam, & in latibulis se continentes, agebant tamen vt poterant religionem Christianam, egētes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terrę. Sed & illuc vsq; perscrutatus est illos, qui eis dignus non erat mundus. Sequitur ergo: (Cumq; pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palæstinorum per fenestram, vidit eum iocantem cum Rebecca vxore sua. Et accersito eo, ait: Perspicuum est, quòd vxor tua sit. Baptizantes nanq; clam in criptis & cemeterijs martyrum, & cætera celebrantes vt poterant fidei sacramenta, quæ pro ioco erant sapientibus mundi, quorū sapientiam deus stultam fecit, persæpe deprehenderunt, & ad publicum auditorium protraxerunt. Tandem & ipsi terreni principes iugum Christi susceperunt, & eius quam prius impugnabāt Euangelicę fidei, vel Christianæ religionis defensores esse cœperunt. Vndè & protinus subditur: (Præcepitque populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur.) Nempe & primus Constantinus lege edixit, quid pateretur, quisquis Christiano esse molestus, & deinceps tam gladijs regum, quàm verbo sacerdotum Christiana religio defensatur.

Acto.16. Hebr.11. 1.Cor.1.

De eo quod dictum est: Seuit autem Isaac, & cætera, & quod inuidentes Palæstini puteos eius obstruxerunt. CAPVT X.

SEuit autem Isaac in terra illa, & inuenit in anno isto centuplū. Benedixitq; ei dominus, & locupletatus est homo, & ibat proficiens atq; succrescens, donec magnus vehementer effectus est. Habuit quoq; possessionē ouium & armentorū, & familiæ plurimū.) Serere, pacati & quieti temporis est. Vix enim aut nunquam tēpore belli terra bene exculta seritur, ita præsertim vt semen in messe centuplicetur. Igitur per sationē Isaac, cuius centupla inuentione locupletatus est homo, proficiens atq; succrescens, & magnus vehementer effectus est: illa rectè intelligitur magnificentia nominis Christi, qua in pace ecclesiæ, dilatatū & multiplicatū est semine verbi dei, cum sacerdotali auctoritate concurrente potestate imperiali, scilicet vt liceret operarijs Euāgelij exire ad seminandum, & nō liceret aduersarijs Christi latißimum totius orbis erroribus suis vendicare agrum. (Ob hæc inuidentes ei Palæstini, omnes puteos, quos foderant serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerūt, implentes humo intantùm vt ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede à nobis, quoniam potentior nostri factus es valde.) Postq̄ magnificētia nominis Christi, Romanum quoq; cœpit imperiū, & idola contempta sunt, inuidia suborta est hęreticorum, per quos diabolus, quia nō poterat vi persecutionis extirpare Euangelium, veritatem corrumpere conatus est scripturarum. Bene ergo postq̄ magnus factus est vehemēter nimis, ob hoc, inquit, inuidentes Palæstini siue Philistijm, quod interpretatur potione cadētes, omnes puteos quos foderant serui patris illius Abraham, illo tēpore obstruxerunt implētes humo. Nam putei, quos foderāt serui patris Christi dei, omnes scripturę sanctę sunt, quas condiderūt Moyses & prophetæ, atq; apostoli omnes serui dei. Hos puteos, id est, has scripturas, quantū in ipsis fuit, hęretici illo tēpore obturauerunt, vt non facilè inueniri posset vbi nā esset doctrina veritatis, intantùm vt diceret ipse Abimelech: Recede à nobis, quoniam potētior nostri factus es valde. Intantùm nanque aucta est inuida hęreticorum vis, vt regum quoq; & imperatorum corda obtineret, eorumq; gladijs vtens, penè atrocius quàm gentilium error in Christianos desæuiret. Porrò quod dicit Abimelech, quia potētior nostri factus es valde, iuxta hūc eundē sensum constans est: Etenim terreno imperio potentius factum est in gentibus cœleste imperiū, intantùm, vt feros principes, & barbaras nationes, quas imperatorum gladius non attingeret, sacerdotū lingua liget, & latius Romanę ecclesię pontifices, quàm Romani imperij dominentur Cęsares. Quamuis enim multis aucta victorijs Roma ius imperij sui terra mariq; protulerit, minus tamen est, quod illi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subiecit.

Quid significet, quòd pro duobus quidem puteis pastores Geraræ contenderint, de tertio verò non: & quòd Abimelech, amiciq; eius, cum Isaac fœdus inierint. CAPVT XI.

ET ille discedens, vt venirent ad torrentem Geraræ, & cætera.) Ab hæreticis discedit Christus: nihil enim cum deo, nihil cum Christo aut cum spiritu sancto illi operantur, sed totum quicquid illorum est, diabolo relinquitur. Ipse autem Christus ad torrētem, id est, ad auctores scripturarum proficiscitur, ad eos qui de cœlo imbrem expectant, quem & suscipientes in ma-

CAP. XXVI. gnum excrescunt torrenté.(Rursum,inquit,fodit alios puteos,quos foderant serui patris illius Abraham,& quos illo mortuo olim obstruxerant Philistijm.)Semper enim quæcunque hęreses exurgat,semper vtiq; & præsto Christus adest,& de suis aliquos præparat,sciētia & sermone ornatos munere suo,qui stare valeant aduersus loquaces hæreticos,& mera veritate scripturarum sitiētes potare paruulos.(Appellauitq́; eos eisdem nominibus,quibus pater ante appellauerat.) Id est,eadem veritate,eodē spiritu veritatis fecit eos intelligere scripturas, quo auctores illarū, quos pater ante aduentum filij miserat,& quos ipsi filio dederat,scripserūt eas. (Foderuntq́; in torrente,& repererunt aquam viuam.Sed & ibi iurgium fuit pastorum Geraræ aduersus pastores Isaac dicentium,nostra est aqua.)Quos foderunt serui patris eius illos replentes obturauerunt,quos verò serui illius foderunt,non quidem obturauerunt, sed pro illis iurgati sunt & contenderunt.Sic profectò hæretici sacras scripturas,quæ maxima ex parte ante aduentum Christi conscriptæ sunt,terrenis sensibus suis obturauerunt:quæ autem ab aduentu, siue à passione vel resurrectione filij,sacramenta viuæ aquæ,id est,charismata spiritus sancti data sunt , nō quidem obstruxerunt,sed pro illis contenderunt,dicentes:Nostra est aqua, quod est dicere: Nostra sacramenta vera sunt sacramenta,nos quod damus sanctum est , vitale & viuificum est , apud nos solos ecclesia est.Hoc dicentes mentiuntur pastores,non enim in angulo vno terræ vel in parte cuiusquam hæresiarchæ conclusa vel coangustata , sed in omnes gentes diffusa credi debet ecclesia,iuxta quod filio promisit deus pater loquens in propheta:Postula à me,& dabo tibi gētes hęreditatem tuam,& possessionem tuam terminos terræ.Sunt autē putei tres , quos serui huius Isaac foderunt:Tria nanque sunt sancti spiritus charismata : Baptisma scilicet,& impositio manuum,& renouatio cunctorum in generali resurrectione mortuorum . Iuxta quæ & Dauid in typum Christi & ecclesiæ (sicut iam aliàs diximus)tertio rex vnctus est . Et pro duobus quidem,pastores illi contendunt, pro tertio verò non contendunt , quia videlicet de baptismo,& de impositione manuum rixantur nunc hæretici , sibique vendicando contendunt : vbi autem vniuersali regeneratione immutabuntur,rixari non poterunt,cōtendere non audebunt . (Itaq; vocauit nomen eius latitudo , dicens:Nunc dilatauit nos dominus , & fecit crescere super terram.) Deniq; inter calumnias & inimicitias dilatatur Christus & ecclesia eius, & super omnem terram crescit magnificentia nominis eius. (Ascendit autem ex illo loco , in Bersabee. Vbi apparuit ei dominus in ipsa nocte, dicens : Ego sum deus Abraham patris tui , & cætera.) Futurum hoc est in fine seculi, vt sopitis cunctis iurgijs,tam Iudæorum , quàm hæreticorum, ascendat,& altare suum ædificet Christus, vbi nunc non est,& fodiat puteum abundantiæ siue saturitatis reliquijs Israel,vt bibant viuam scripturarum aquam, simulq́ue Abimelech & Ochozath amici illius,& Phicol dux militum,simulque reges & principes , Iudæi pariter & gentiles , cum Christo fœdus inibunt.Ochozath, pro quo in Hebræo habetur collegiū amicorum eius,non tam hominem significat , quàm amicorum turbam , quæ cum rege venerat , in quibus fuit & Phicol princeps militiæ eius.(Fecit ergo eis conuiuium.Et post cibum & potum surgentes mane, iurauerunt sibi mutuo, dimisitq́ue eos Isaac in domum suam pacificè .) Cum fœdus inierint nouissimum faciet illis conuiuium Christus in regno patris eorum , & vnumquenque dimittit in locum suum,id est,retribuet vnicuique secundum opus & meritum proprium,locum vel mansionem condignam:multæ enim in domo patris sunt.(Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac dicentes:Inuenimus aquam.)Finis omnium quæ de Isaac sunt, gratulatio est dicentium:Inuenimus aquam.Et rectè.Nam ipso die quo complebuntur omnia quæ de Christo sunt, laus & gratiarum actio personabit, dicentium:quia per te Christe inuenimus fontem aquæ salientis in vitam æternam.(Vndè & appellauit eum abundantiam , & nomen vrbi impositum est Bersabee vsque in præsentem diem.)Hoc loco nomen ciuitatis Bersabee interpretatur puteus abundantiæ,siue puteus saturitatis:licet enim supra ex verbo iuramenti,siue ex septenario ouium numero,quod Sabee dicitur, asseruerimus Bersabee appellatam : tamen nunc ex eo quòd aqua inuenta est,Isaac ad nomen ciuitatis quæ ita vocabatur alludens, declinauit paululum literam,& pro stridulo Hebræorum Sin,à quo Sabee incipitur,Græcum sigma, id est, Hebræorum Samech posuit.Ciuitas ergo aquarum viuentium, id est, electorum omnium, beata societas puteus saturitatis,siue abundantiæ vocatur , completo videlicet quod Psalmista nūc imprecatur illi,dicens:Fiat pax in virtute tua,& abundantia in turribus tuis.

Psalm.2. — Sup.lib.4. cap.23. — Iohan.14. — Psal.121.

De vxoribus Esau, quæ ambæ animum Isaac & Rebeccæ offenderunt.

CAPVT XII.

Gene.15. ESau verò quadragenarius duxit vxores Iudith filiam Berei Aethæi, & Basemath filiā Elon eiusdē loci,quæ ambæ offenderāt animū Isaac & Rebeccæ.) Superioribus sermo cōtinuandus est,vbi dictū est,& abijt paruipendēs quòd primogenita vendidisset.Et ecce in initio narrationis filiorum,degeneratio supplantati & adhuc supplantādi Esau denotatur, qui magis ac magis declinando,minori fratri locum fecit,vt magis ac magis imminens teneret plantā eius. Nam sicut

ſicut ſuperius primogenita ſua propter eſcam vendidit: ſic & nunc vxores ducens alienigenas, per concupiſcentias ſuas animum Iſaac & Rebeccæ offendit: quia benedictionem ſeminis Abrahæ contempſit. Si enim in illa benedictione filios generare optaſſet, nequaquam duxiſſet vxorem de filiabus eorum, quos & pater improbaſſet, & auus Abraham vitandos iudicaſſet, & ſuper quibus matrem Rebeccam vitæ ſuæ tæderet. At ille & horum iudicium contempſit, & dei promiſsiones non curauit, videlicet affinitate hominum habitatorum terræ laudabilem & inclytum ſe poſſe fieri, magis quam ope vel gratia dei. Vndè & nomina cognationis eximia præſens ſcriptura non omiſit: Iudith, inquit, filiam Beeri Aethęi, & Baſemath filiam Elom eiuſdem loci. Iudith laudans, Beeri putei mei, Baſemath in nominibus, Elom roboreus ſiue quercus interpretatur. Ipſis nominibus manifeſtè coargui videtur, quòd laudari, & ſine deo ditari, nominatus eſſe, & in terra roborari appetens, peccatorum ſe affinitatibus immerſerit, ſuper quos meritò irruat formido & pauor ſecundum nomen Aethæi, quod interpretatur formido ſiue pauor. Qui ergo intus à gratia dei excidit, meritò foris quoq; reprobatus eſt, quod protinus ſequens narratio declarabit.

De eo quod ſenuerit Iſaac, & cur vnam tantum benedictionem habuerit. CAP. XIII.

CAP. XXVII.

SEnuit autem Iſaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat. Vocauit autem Eſau filium ſuum & dixit ei: Fili mi. Qui reſpondit: Adſum. Cui pater: Vides, inquit, quòd ſenuerim, & ignorem diem mortis meæ. Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras. Cũq; venatu aliquid apprehẽderis, fac mihi inde pulmentũ, ſicut velle me noſti, & affer vt comedam, & benedicat tibi anima mea antequam moriar.) Hic iam prætereundum non eſt, cur vnã tantum benedictionẽ habuerit Iſaac. Sic enim Eſau eiulãdo dixit: Num vnã tantum benedictionẽ habes pater? Mihi quoq; obſecro vt benedicas. Dixerat nãq; pater: Dominũ tuum illum cõſtitui, & omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui. Frumento & vino ſtabiliui eũ, & tibi poſt hęc fili mi vltra quid faciam? Quærendum ergo, cur vnam tantum benedictionem habuerit: quale ſit frumentum & vinum, quod diuiſis communicari non poſsit: vt clareſcat ſimul, cur eandem benedictionẽ iuſtius Iacob, quàm Eſau hęreditate poſsidere debuerit. Primò dicimus, nõ multa ſemina, ſed vnum eſſe ſemen, quod eſt Chriſtus, de quo promiſſum fuerat Abrahæ, quòd in illo omnes gentes benedicerentur. Quam verò præter illud ſemẽ benedictionem haberet pater? Neceſſariò igitur vnam tantum habuit. Erant autem duo fratres, & ex illis duo populi contra alterutrum diuidendi, iuxta veritatem dicentis: Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur. Quomodo ergo illis diuiſis communicaret vnũ ſemen, quod eſt Chriſtus? Ille quippe vnus eſt, & nõ in diuiſione, ſed in vnitate eſt. Oportebat igitur alterũ alteri præferri: & prælatus eſt quem deus commendauit, nõ quem caro & ſanguis commẽdare volebat iure primogeniti. Eius ſupplantationis præſens lectio, iuxta ſimplicem literam aperta narratio eſt. Ipſa autem primogenita tradunt Hebręi hęreditatem vel ſucceſsionem fuiſſe ſacerdotij, vel veſtimenta illa ſacerdotalia fuiſſe, de quibus hic ſcriptum eſt, & veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe domi habebat, induit eum. Primogenitorum nanq; iure, aiunt illum fungi debuiſſe officio ſacerdotali, & idcirco iam habuiſſe veſtimẽtum ſacerdotale, quo indutus deo victimas offerret, ſicut & omnes primogeniti, antequam Aaron in ſacerdotium eligeretur.

Cur Iſaac vnã tantũ benedictionẽ habuit, Galat. 3.

Gene. 25.

Qualiter imitandum in eccleſia ſit Rebeccæ exemplum, Iacob pro Eſau ad benedictionem inſtruentе.

CAPVT XIIII.

HIc ergo iam & illud quæritur, quomodo ſacerdotium ſic fraudulenter ſurreptum, ratum eſſe debuerit, cum lex vſq; hodie ſit, vt quiſquis inuocatus ad benedictionem ordinationum acceſſerit, eaſq; aliunde aſcendendo rapuerit, benedictio nõ ſolum irrita iudicari, ſed & in maledictionem illi iure debeat conuerti? Ad hæc facilis patet reſponſio, quia videlicet nequaquam damnabili modo benedictionem ille ſurripuit, imò quiſquis hodie, nõ eius promouetur exemplo, nos ſecundum Euangelium loquentes, dicimus, quòd non per oſtium ingreſſus ſit, ſed aliunde aſcenderit. Lex enim eſt, vt non pro munere quolibet, manus, obſequij, aut linguæ, quempiam debeat quis ordinare, ſed eum quem pro vitæ merito elegerit teſtimonium præſentis eccleſiæ. Quid ergo? Nonne Iſaac iuxta anagogen perſonam gerit eorum, qui pro commodo vel pro paſtellatico fauorabiliter ordinare contendunt? Cũ enim dicit: Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras, cumq́ue venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, & deinde ſubiungit, & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Nonne manifeſtè commodum pro benedictione flagitat? Nec tamen in hoc, ſancto viro derogatur, ſed magis placet id, quod in illo prouiſor futurorum, ad ædificationem noſtram ſpiritus ſanctus operatur. Igitur Iſaac præſenti loco cuiuſque ſummi pontificis: Rebecca eccleſiæ, quæ ſubiectio eſt, perſonam gerit: duo filij, Iacob & Eſau, illos præſentant, qui in domo eccleſiæ contrarijs moribus & diuerſo fine ad ſanctum propoſitum erudiendi proponuntur. Et quidem ſacerdos

Obiectio

Dilutio

CAP. XXVII. summus commissæ sibi ecclesiæ, tanquam vir coniugi, vel tãquam caput corpori præest: verumtamen ordinandorum electio, non penes ipsum solum, sed penes ecclesiã est: illo nempe in curis plurimis senescente, & interdum curarum exteriorum puluere oculis eius caligantibus, ipsa filios suos clarius atq; expeditius videt, nouit actus, intuetur propositum, cõsiderat profectum vel defectum singulorum. Cum ergo audierit, quod pontifex cuiuspiam indigni delinitus obsequijs, eum promouere, ac meliori præferri voluerit, exẽplo Rebeccæ debebit vti, quæ & viri sui placitum non reprehendit, & tamen egit consilio: ne pater maiorem, venationibus eius delectatus, præferret meliori: memor quid sibi dictũ fuisset à deo, quia maior seruiet minori. Itaq; nequaquam ille damnabili furto surripuit, sed potius ordine seruato iustitiæ, dignus accessit voluntate dei, & eius electione, quæ fuerat conscia meriti.

Sanctum virum, cur deus in amorem declinare permiserit reprobi, & quid hœdi duo, vestesq; Esau significent. CAPVT XV.

Cur Isaac amauit Esau. ITem quæritur, cur sanctum virum, deus in amorem reprobi declinare permiserit, cur à nesciente, & non vidente illum, qui non vocatus fuisset, benedici voluerit? Hic primò dicimus, nõ
Matth.15. venisse dominum, nisi ad oues perditas domus Israel, nec voluisse panem accipere filiorum, & dare eum canibus, & benedictionem primam Iudæorum populo detulisse, quibus credita sunt eloquia dei, & repromissio, & legislatio, & confessio testamenti, verum quia credere noluerunt
Rom.9. illi, ad Iacob. i. ad minorem populum benedictionem esse translatam, neq; tamen maiorem filiũ penitus fuisse despectum, quia cum subintrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus
Roma.11. erit. Itaq; cœptum superius sensum allegoricum in promptu habemus, & iamdudum traditum
Quomodo Christi caligauerunt oculi. à sanctis patribus, nunc ore totius ecclesiæ celebratur. Senuit nãq; verus Isaac, scilicet dei filius, & caligauerunt oculi eius, quãdo vetustate & senio nostrę naturę indutus, morte quoq; corporea fuit obscuratus. In ipsa caligine senectutis iussit primogenito suo Esau: Sume, inquiẽs arma tua, pharetram, & arcum, cumq; venatu aliquid apprehẽderis, fac mihi inde pulmentũ. Etenim tota vita & in ipsa morte sua, priorem populũ ad pœnitentiam per semetipsum inuitabat, & per apostolos suos, post gloriam suæ resurrectionis, vt credendo illum sibi cibum offerret, de quo
Iohan.4. dicit: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. At ille tardauit, & nunc vsq; vagatur foris. Interim Rebecca. i. mater gratia, cuius affectus ab humano affectu patris huius, in aliũ filium declinauerat, iuniorem filium. i. populum gentium subintrare suasit, ad præoccupandum hereditatem benedictionis, non vacuum, sed cum duobus hœdis. Non enim apparebis (inquit lex)
Exod.23. vacuus in conspectu domini dei tui. Et quidem vnus sufficere poterat esui, etenim nec vnus homo sufficere posset ad esum hœdi, sed & hoc in figura contigit, quia videlicet eum, qui accedit ad gratiam benedictionis Christi, professionem habere oportet, noui pariter & veteris instrumenti, & talis confessio cibus est Christi filij dei. (Et vestibus, inquit, Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum.) Has vestes paterfamilias in Euangelio nominibus suis ex-
Lucæ.15. primit, reuerso ad se filio, qui perierat & inuentus est, qui mortuus fuerat & reuixit. Cito, inquit, proferte stolam primam & induite eum, & date annulum in manu eius, & calceamenta in pedibus eius. Quæ senior ille filius, id est, prior populus pro culpa sua perdidit. (Pelliculasque hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit.

Non mirandum, quòd falsus est Isaac, vt adeò dixerit, vox quidem vox Iacob, manus, & cætera. CAPVT XVI.

HIs ita falsus est Isaac, vt diceret. (Vox quidem vox Iacob est: sed manus, manus sunt Esau.) Nec mirum, quòd vir iustus aliquid ignorauerit, & contra voluntatẽ suam fecerit. Nullius enim homo, excepto eo, qui ob nostram salutem carnem est indutus humanam, plenam habuit
1.Cor.13. scientiam & certissimam veritatem. Denique Paulus ex parte cognoscit, & ex parte prophetat, & nunc per speculum videt in ænigmate, & secundum quòd oportet orare nescire nos dicit:
Roma.8. quia cum venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Samuel propheta
Psal.98. connumeratus Moysi in sacerdotio dei, ad vngendum regem missus, cum maximum filio-
1.Reg.16. rum Iesse vidisset Eliab, ait: Ecce coram domino Christus eius. Et dixit dominus ad Samuel: Nolite respicere faciem eius, neque staturam: quoniam reprobaui eum, quia non quomodo videt deus, homo videt. Homo enim videt in facie, deus autem inspicit cor. Et per singulos semper ignorans, vsque ad Dauid nescisse describitur. Helisæus quoque, qui duplici glorificatus est spiritu, cuius ossa vitam exanimi cadaueri reddiderunt, cum Sunamitis ad eum ve-
4.Reg.4. nisset in montem, & ad pedes eius flebiliter corruisset, Giezi prohibẽte, ne faceret, ait: Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & dominus abscondit à me, & nõ nunciauit mihi. Plura sunt, quàm vt exemplis debeamus docere, sanctos viros, & deo charos, ea tantũmodo scisse, quæ eis à domino reuelata sunt: ignorasse verò, quæ eis reuelata non fuerant: & ad singulas visiones Zachariam atque Danielem interrogare angelum, & suppliciter deprecari, vt exponat sibi quæ sunt illa quæ viderant.

De benedictione eius, quemadmodum super Christo intelligatur. CAP. XVII.

STatimq; vt sensit vestimentorum eius fragrantiam, benedicens ait: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus.) Vestimenta prædicta, scilicet stola prima, quam habemus in lauacro, & calciamenta pedum, quę sunt antiquorum exempla sanctorum, annulus quoq;, id est, fidei signaculum, cæteræq; virtutes, siue orationes pœnitētium, magni & suauissimi odoris sunt. Talibus ergo delectatus, benedictionis auctor: ecce, inquit, odor filij mei, sicut odor agri, quem benedixit deus, subauditur, sit. Sequitur enim: (Det tibi deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini.) Siquidē agri est, quem benedixit deus, accipere de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini: & talium abundantia repleri, id profecto a deo est benedici. Est autē rationali creaturę ros cœli non aliud, quàm gratia spiritus sancti, quæ peccata remittit: pinguedo autem terræ, vel abundantia frumenti & vini, adapertio sensus ad intelligenda quæ latent in scripturis mysteria regni dei. Illic enim latet granum frumenti, quod cadens in terram mortuum fuit, & multum fructum attulit, & vinum quod lætificat cor hominis, & oleum in quo facies hilarescit. Igitur cū dicit: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, quem benedixit deus, & continuò subiungit, det tibi deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini: prophetat simul & optat illud, quod nunc factum est, & fit vsq; in finem seculi, scilicet, quòd seminis Abrahæ per fidē velut vnus est ager latitudo totius mundi, gemino fœcundatus munere spiritus sancti: altero, quod est in remissionem peccatorum, quo vero cœli rore innouatur facies orbis: altero, quod est diuersarū distributio gratiarum, eiusdem spiritus sancti, quo ditescimus in omnibus, iuxta Apostolū: vt in vlla gratia nihil nobis desit. His dictis quasi de toto corpore ad caput verba conuertit. (Et seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.) Quis enim est ille, cui seruiant populi, & quem adorēt tribus, nisi caput seminis Abrahæ, & Isaac, & Iacob, scilicet Christus, qui non tantum homo, sed & deus & homo vnus est Iesus Christus? Ille nempe fratrum suorum dominus, & coram illo omnes filij matris eius, id est, omnes ciues supernæ Hierusalem, quæ est mater omnium nostrum, iure incuruantur: quia videlicet omnes fratres eius per adoptionem sunt, filij dei, & omnes adopti fratres eius: ille autem solus est naturalis filius, idem hominis & idem dei filius, ex altero quidem frater, ex altero autem fratrum suorum adorantium deus, seruientium dominus. (Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.) Maledicit Christo qui blasphemat Christum: vt exempli gratia, venenatæ linguæ scribarum & pharisæorum dicentium: Dæmonium habet, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia: & his similia. Econtrario benedicit Christo, qui cōfitetur & laudat Christum, qui corde & labijs dicit: Benedictus qui venit in nomine domini. Dicit autem Apostolus, quia nemo loquens in spiritu dei, dicit anathema Iesu: & nemo dicit dominus Iesus, nisi in spiritu sancto: Igitur quia qui Christo maledicit, spiritu sancto caret, quod est verè maledictū esse, & qui benedicit illi, in spiritu sancto loquitur, quod est verè benedictum esse: spiritus quippe sanctus vera & sola benedictio est dei: rectè qui maledixerit, inquit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus impleatur.

Iohan. 12. Psalm. 103. 1. Cor. 1. Matth. 12. Iohan. 12. 1. Cor. 12.

Quòd carnales Iudæi similes Esau sint, qui spiritualem benedictionem non quæsiuit, deq; odio Esau. CAPVT XVIII.

VIx Isaac sermonem compleuerat, & egresso Iacob foras, venit Esau, coctosq; de venatione cibos, intulit patri, dicēs: Surge pater mi, & comede de venatione filij tui, & benedicat mihi anima tua, &c.) Perspicuum est, quod Esau, sicut fide carebat, sic nec scientiam nec spem seminis illius habebat, quod est Christus: in quo benedictionis paternæ summa constabat. Dicit enim inter alia. (Num vnam tātum benedictionem habes pater?) Sed de hoc iam supra dictum est, cur vnam tantùm benedictionem habuerit, & cur vna eadem benedictio, duobus fratribus communicari non oportuerit, scilicet, quia diuisi illi, & diuidendi erant, iuxta responsum dicentis: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur. Itaq; quoniam in his geminis fratribus liquidò patet illud, quod futurum erat vsq; in finem seculi, scilicet, vt diuisis contra se illis, qui ex carne tantum, & eis qui ex fide sunt Abrahæ, eorum tantum Christus foret hæreditas, qui essent ex fide, quocunq; secundum carnē fluxissent ex homine. Extremum sermonem. i. benedictionis reliquias audiamus. Ille qui non vnam, sed multas quærebat benedictiones, dicens: num vnam tantum benedictionem habes pater, magnoq; eiulatu fleret: (Motus Isaac, dixit ad eum: In pinguedine terre, & in rore cœli desuper, erit benedictio tua.) Hæc pinguedo terre, & hic ros cœli, ab illo differt, qui supra in benedictione Iacob præscriptus est. Ille nanq; talis est, quem consequatur seruitium populorum, & adoratio tribuū, incuruatio fratrū, & benedictio cunctorū, quicunq; dei benedictione digni sunt. Hanc autem terrena consequuntur. (Viues, inquit gladio, & fratri tuo seruies.) Quod etsi secundū historiā factū est, posuit nāq; Dauid in Idumęa custodes, statuitq; prēsidiū, & facta est vniuersa Idumęa seruiens Dauid: rectius tamen

Gene. 25. 1. Paral. 18.

CAP. XXVIII. rectius tamen hic illa intelligitur seruitus, de qua sapientia dicit: Seruo sensato, liberi seruient.
Hoc loco pinguedo terrę, & ros cœli, temporalis est saturitas ventris. Et hæc illi extrema bene-
Eccle.10. dictio congruit, qui esuriem nesciebat gratię spiritualis, quippe qui propter vnā escam primoge-
nita sua vendidit. Hanc diebus Titi & Vespasiani Iudaicus populus, magno eiulatu requirens, te-
nens in manibus cibos, nō quibus libenter Isaac vesceretur, de veneratione sua, quos coxerat, id
est, incredibili pertinacia magis q̄ tolerātia inter gladios hostiū & sanguinē suum, victimas im-
portunas offerens, ita vt antè arā (quod mirum erat hostibus spectaculū) & cadentes offerrēt, &
Esaiæ.1. caderent offerentes. Verùm iam sacerdotij dignitas ad iuniorem transierat filiū, eiusq; oblatio-
nibus plenus pater, iam rebus ipsis loquebatur quod per prophetā fuerat pręlocutus. Et cū ex-
tenderitis manus vestras, auertā oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationē, non ex-
audiam, manus enim vestrę plenę sunt sanguine. Sanè quod hic tandē dictū est, (Tēpusq; veni-
et cū excutias, & soluas iugū eius de ceruicibus tuis.) & secundū historiā factū est, & secundū al-
2.Par.21. legoriam futurum est. Nam & temporibus Ioram filij Iosaphat recessit Edom, ne esset sub ditio-
ne Iudę, & circa finem seculi is qui nunc est Esau, seruiens in litera non erit, vt nunc est, velamen
1.Petr.2. habens malitię libertatem, sed erit sicut sunt serui dei, quibus nunc seruit codices suos ad vsum
Rom.6. illorum circumferens: erit inquam, & ipse sicut serui dei, seruus quidem iustitię, liber autem pec-
cati. Porrò qualis illius fletus vel eiulatus fuerit, lectio manifestat, cū protinus subiungit. (Veni-
ent dies luctus patris mei, vt interficiam Iacob fratrem meum.) Rectè ergo (vt Apost. ait) pœni-
Hebr.12. tentiæ locum non inuenit, quamuis cum lachrymis requisisset eam. Talis enim erat animus eius
Genes.4. in ipso fletu & eiulatu, qualis & Cain, quando propter Abel decidit vultus eius.

Quid significet, quòd benedictionis surreptionem illam æquanimiter Isaac tolerauit, & quod ad Rebeccæ suggestionem, Iacob ad vxorem misit accipiendam. CAP. XIX.

NVnciata sunt hęc Rebeccę.) Si hæc dixit in corde suo, quomodo nunciata sunt Rebeccæ?
Sed sciendum quia ille quippiam dicit in corde suo, qui illud quod dicit non vult audiri in
publico, sicut econtrario ille palam loqui rectè dicitur, qui illud quod dicit, vbicunq; dicat in
Iohan.18. publico audiri vult. Vndè & dominus qui discipulis multa secretò dixerat, dicit tamen pontifi-
ci, ego palam locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. (Quæ mittens & vocans Ia-
cob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur vt occidat te: Nunc ergo fili audi
vocem meam, & consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Aran, habitabisque cum eo dies
paucos, &c.) Omne consilium pro Iacob à Rebecca sumit initium: Ipsa ad surripiendam bene-
dictionem, illum submisit, ipsa fugæ consilium prior porrigit, & deinde pro coniugio quoque
eius solicita. (Dicit ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Eth. Si acceperit Iacob vxorem
de stirpe huius terræ, nolo viuere.) Isaac & surreptionem benedictionis æquanimiter tolerat, &
consilium vel placitum eius optimum comprobat, vt communicato cōsensu, mittatur Iacob ad
accipiendam vxorem de filiabus Laban. Sic nimirum omne consilium salutis gentium, coram
Matt.23. domino nostro Iesu Christo ab auctoritate scripturæ processit. Nam ille quidem, pro humano
affectu Iudaicum populum fouere volebat, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub
alas: Veruntamen exigēte scripturarum veritate vt relinqueretur illis domus sua deserta, sic ille
non contradixit neq; retrorsum abijt, quomodo & Isaac pro defraudatione Esau, vel submissi-
one Iacob, nullum contra Rebeccam, vel contra Iacob verbum fecit. Monstrát illa, qualem nos
gentes tenere debeamus religionem, scilicet de fide patrum, & non de ceremonijs Iudæorum,
Acto.15. sicut in actibus Apostolorum placitū esse legimus spiritui sancto & apostolis, & Christus quan-
quam nihil super hac re præcepisset dum cum illis esset, sed potius dixisset in viam gentium ne
Matth.2. abieritis, iudicium tamen hoc appellat, & ratum ducit.

Item de eadem re, & quòd Esau in Iudæorum typum auxerit peccatum suum. CAP. XX.

CAP. XXVIII. VOcauit itaq; Isaac Iacob, & benedixit, præcepitq; ei dicens: Noli accipere coniugem de ge-
nere Chanaan, sed vade & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ ad domum Batuhel, pa-
tris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorē de filiabus Laban, auunculi tui.) Quem iam ipse nesci-
ens, imò quē deus benedixerat per ipsum nescientē, cū nunc vocat ex nomine, & scienter bene-
dicit, id est, datum in illo confirmat surreptæ benedictionis. Porrò Esau (sicut superius dictum
est) alienigenis vxoribus cū offensione paterni & materni animi adhęrēdo, non iā Abrahę, non
Isaac, aut Rebeccæ filius erat, quippe qui non in benedictione seminis Abrahę, sed nomini suo
in carne sua generare, & aliam quàm dei domum ædificare cœperat. Benedixit ergo filiū suum
pater Isaac. At verò finis eiusdē benedictionis, nō alius sperabatur, quam ipsum semē Abrahæ,
quod est Christus. Rectè ergo benedicētis hęc verba sunt: (Deus autē omnipotēs benedicat ti-
bi & crescere te faciat, atq; multiplicet, vt sis in turbas populorū, vt det tibi benedictiones Abra-
ham & semini tuo post te, vt possideas terram peregrinationis tuę, quam pollicitus est auo tuo.
Videns autē Esau q̄ pater suus benedixisset Iacob, probās quoq; q̄ nō libenter aspiceret filias
Chanaan pater suus, iuit ad Ismahelē, & duxit vxorem, absq; his quas prius habebat, Malaleth
filiam

filiam Ismahel filij Abraham, sororem Nabaioth.) Aut velut insipiens, aut vt verè stultus, fecit hoc Esau. Nam si tædium matris aut offensioné paterni animi lenire voluit, insipientię fuit hoc pacto id facere velle, & hac intentione inconsultis parentibus, quos iam in alijs vxoribus offenderat, ad seruilia declinare tabernacula, quod erat cum eiectis exire foras. Sic népe Sara locuta Gene.21.
est: Eijce ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, & sic factum fuerat. Sin autem, quod verius est, quia parentibus quoq; propter Iacob iratus erat, sicut Psalm.48.
Cain, & conciderat vultus eius, idcirco vt eos amplius offenderet, egit ita, procul dubio stultus fuit. Vtrolibet modo, coniugia sua cú offensione parentum triplicauerit, excusationem non habet, simul enim insipiens & stultus peribút. Sic & Iudæi, qui & prius propter traditiones hominú traditiones dei reliquerunt, & postea persequentes Christú ac discipulos eius, amplius in Ismahelem degenerauerunt, testante Apostolo, cum dicit: Sed quomodo tunc is, qui secundum Matth.15.
carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc vtrolibet modo id faciant, siue per insipientiam, siue per stultitiam excusationem de peccato suo non habebunt. Galat.4. Iohan.15.

De peregrinatione Iacob, & de visione eius. CAPVT XXI.

IGitur egressus Iacob de Bersabee, pergebat Aran: Cumq; venisset ad quendam locú, & vellet in eo requiescere, post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo dormiuit in eodem loco.) Non ergo frustra apostolus patres nostros peregrinos vocat & Hebr.11.
aduenas. Cum enim dixisset, iuxta fidem defuncti sunt omnes, non acceptis promissionibus, sed à longe aspicientes eas, & salutantes, addidit continuò: & confitentes, quod peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua exierunt, habebant vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ecce illorum eiusinodi confessionem siue expectationé, in Iacob agnoscere promptum est. Nunquid adeo tenuis erat, & pauper, vt de terra sua exiret per necessitatem in baculo suo, sicut postmodum fatetur ipse, cum dicit, in baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior? Nam quòd ita solitarius exierit testatur & illud, quòd Gene.32.
non habuit vbi caput reclinaret, nisi quòd tulit de lapidibus qui iacebát & supposuit capiti suo, & dormiuit in eodem loco. Nonne pater eius vehementer magnus erat? Sic enim paulo antè scriptum est: Quia locupletatus est homo, & ibat proficiens atq; succrescés, donec magnus vehementer effectus est, in tantum vt ipse Abimelech diceret: Recede à nobis, quoniam potétior Gene.26.
nostri factus es valde. Sed & auus huius Abraham regum victor, nulli dubiú, quin diues & inclytus fuerit. Quid igitur nisi magna & imitatione digna paupertas spiritus in hoc patre nostro Iacob spectanda nobis proponitur in tali eius exitu, cum ad accipiendam vxorem proficiscitur, fide paterna expectans, quod de semine suo salus mundi, & omnium gentium benedictio Christus nasceretur? O profugium cœlestis asyli protectione dignú, qui sola fide absq; lectione scripturarú doctus erat, quòd ad possidendá benedictionis hæreditaté, ad seminandam beati seminis expectationé, nó pompaticè, sed humiliter, & conscientia supplici esset ingrediendú. Porrò quá veraciter dictú sit: Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, ex isto claret quod cótinuò sequit. (Viditq; in somnis scalá stanté super terrá, & cacumé illius tangés cœlú, angelos quoque ascédentes & descendétes per eam, & dominú innixú scalę dicenté sibi: Ego sum dominus deus Abrahá patris tui, & deus Isaac:) Hunc imitantur quicunq; benedictione dei patris, & filij eius Iesu Christi, cú gratia spús sancti missi, ad spirituale semé seminandú, depositis seculi oneri 1.Cor.9.
bus, nudi & expediti ad destinatú tendút, vigilátq; & in omnibus laborát, & sobrij sunt, nihil se scire iudicantes nisi Christú Iesum, & hunc crucifixum, & cum Apostolo dicétes: Nó habemus hic manenté ciuitatem, sed futuram inquirimus. Illis porta cœli aperitur, & ascédentibus scala Hebr.13.
hæc erigitur, quę huic apparuit, per quam ei ascédentes & descendétes angeli monstrantur. Nó aliud sine dubio descésus ille & ascésus à nobis intelligitur, nisi exaltatione descédere, & humilitate ascédere. Scala verò ipsa erecta, nostra est vita in hoc seculo, quę humiliato corde à domino erigitur ad cœlum. Latera enim eius scalæ dicimus, nostrum esse corpus & animam. In quæ Scala Iacob.
latera diuersos gradus humilitatis vel disciplinæ euocatio diuina inseruit ascendendos.

Mysticè de eadem visione. CAPVT XXII.

VEruntamé vt ad ré præsenté propriamq; viatoris attineat personá, dicendú est iuxta allegoriá quid significet scala hæc sublimitate sua tangés cœlos, portáq; apertá habens innixo sibi domino. Hec plane magna est dignatio supernę propitiationis, quę super húc peregrinú talem vel profugú viscera sua nó continuit quin properaret ostendere, quam tutum illi & semini eius præpararet refugiú, in altitudine cœli. Quid enim illi est scala hęc tantę altitudinis, nisi illa seminis series, quá omnes nouimus secundú euágelicú librú generationis Iesu Christi filij dei? Eius náq; gradus scalę supremus est, cui & dñs fuit innixus, nó alius quá Ioseph in illa generatione nouissimus vir Marię de qua natus est Iesus, qui vocaĩ Christus. Nóne scalę innixus fuit dominus, Matth.1.
cum huius paterna ope & pia vectatione indigés vteretur deus, homo factus, de loco ad locum fugiens

CAP. XXVIII. fugiens Herode persequẽte. Pupillus in hoc mundo, id est, absq; carnali patre genitus? Vidit igi
tur scalam, summus suis innixũ habentẽ dominũ, tangentẽ cœlos, aperientẽq; cœli portã, & tali
figura pręuidit sibi innixũ dominũ, generationẽ suam, id est, de se incarnatũ habituram, per quã
cœlos attingeret, & portam cœli hactenus clausam hominibus, introiret. Et hoc somniũ rei cõ-
gruit ac tempori, secundum personam vel negotium eius qui vidit. Tũc enim ibat cum benedi-
ctione dei, & pręcepto patris sui, vt vxorem acciperet de filiabus Laban auunculi sui, cum fide
& spe eius, quæ ad auum ipsius facta est, repromissionis. Vidit & angelos ascendẽtes & descen-
dentes per eã. Angeli dei, id est nũtij sancti, prædicatores sunt veritatis, nũtij vel testes vtriusq;
diuinę pariter & humanę generationis Iesu Christi. Hi nunquã sursum & deorsum fixi cõsistũt,
Iohan.1. nunq enim purũ deum aut purum hominẽ prędicant esse semen Abrahę Iesum Christũ, sed sur
sum ac deorsum inoffenso pede currẽtes, dicũt ascendẽtes, quia in principio erat verbũ, dicunt
descendẽtes, quia verbũ caro factũ est. Descendendo, deũ hominem factũ: ascendendo, fatẽtur
deo hominẽ vnitum. Idcirco rectè duo generationis huius prædicatores Matthęus & Lucas a-
scensum hunc & descensum sibi diuiserunt, vt ille ab Abraham descenderet vsq; ad virginis vte-
rum: hic ab ipso, qui putatur filius Ioseph, ascenderet vsq; ad deum. (Terram, inquit, in qua dor
mis, tibi dabo, & semini tuo.) Hoc de semine carnis dictum est: porrò quod sequitur: (Dilata-
beris ad occidentem & orientem, septentrionem & meridiem.) de semine fidei dixit. Sic enim
conclusit. (Et benedicẽtur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terrę.) Illud antè, hoc post Chri
sti seminis eius aduentum factum est. Nam in duodecim tribubus suis, terram, in qua dormie-
bat, tunc illi dedit: In Christo totũ mundũ per quatuor partes eius benedixit. Necnon & quod
addidit, & ero custos tuus quocunq; perrexeris, & reducã te in terrã hanc, nec dimittã nisi cõ-
Psal.104. pleuero vniuersa quę dixi:) tã de ipso quam de semine eius dictum & factũ est. Nõ enim dimi-
sit donec reduceret eum dicentẽ: In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus
turmis regredior. Non dimisit semẽ eius, donec de Aegypto educeret eos in hanc terram, cum
argento & auro, ita vt in tribubus eorum non esset infirmus. Non dimisit nihilominus dilatare
Psal.18. in quatuor partes mundi semen eius, quod est Christus, sicut scriptũ est: A summo cœlo egres-
sio eius, & occursus eius vsq; ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius.

De eo quod ait, verè dominus est in loco isto, & quis ille locus. CAP. XXIII.

CVmq; euigilasset Iacob de somno, ait: Verè dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pa-
uensq;, quàm terribilis est locus iste, inquit. Nõ est hic aliud nisi domus dei, & porta cœli.)
Dominus est in loco isto cum dicit, subaudiendũ est, præsentia gratiæ: nam & in isto, & in omni
loco est magnitudine præsentiæ. Siquidem de maiestatis immẽsitate verissimè dictum est. Cœ-
lum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Item: Sanctus sanctus sanctus dominus
Esaiæ.66. deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Pauensq;, quàm terribilis est locus iste, inquit,
Esaiæ.6. non est hic aliud nisi domus dei, & porta cœli. Notandũ, quòd nõ ipsum dominum, sed locum
pauescit, & terribilẽ esse dicit. Quidnam pauoris, vel quid terroris secundũ se locus iste poterat
habere? An quia dominũ in loco illo in somnis vidit? Nẽpe & in alijs locis tam huic quam patri-
bus eius Abrahæ & Isaac multoties idem deus apparuit. Ergo non dubiũ, quia propheta fuit, si-
Psal.104. cut & in psalmo de hoc, & de prędictis eius patribus scriptũ est: Nolite tangere Christos meos,
& in prophetis meis nolite malignari: & hic per spiritũ prophetię dilatato corde, qd significa-
tur huiusmodi somnio, pręuidit: illumq; locũ, cuius iste figura erat, expauit. Qui videlicet locus
Psal.67. ecclesia dei est: Vndè Psalmist Deus, inquit, in loco sancto suo, deus q inhabitare facit vnius mo
ris in domo. Ecclesiã ergo dei futuram, & in ea terribilia dei opera, quę (vt ait Apost.) innotuit
Ephes.3. principatibus & potestatibus in cœlestibus multiformis sapiẽtia dei, iste miratus expauit, sicut
Abac.3. expauerat prophetico nihilominus spiritu Abacuc, quando dixit: Domine audiui auditũ tuum
& timui, cõsideraui opera tua & expaui. Quorũ videlicet operũ hęc summa est, quod sicut pau-
lo antè iã dictũ est, per humanitatẽ Christi aperta est porta cœli, & cœlestia iũcta sunt terrenis.

Quæ causa fuerit, vt surgens manè, lapidem quem supposuerat capiti tolleret, erigeretq; in titulum perfundens oleo. CAPVT XXIIII.

SVrgens ergo manè, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens
oleum desuper. Appellauitque nomen vrbis Bethel, quæ prius Luza vocabatur.) Quæ causa
vel ratio fuit, vt surgens mane tolleret lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erigeret in titu
lũ fundẽs oleũ desuper, nomẽq; vrbis appellauit Bethel. quod interpretaĩ domus dei: eadẽ om
ni homini omni loco dominationis eius esse debet ędificãdi domũ nomini domini. Primũ est,
vt huius exemplo confitens, quòd peregrinus sit & aduena super terrã, lapidẽ supponat capiti
suo, id est, conscientiam suã collocet in Christo, vt dormiens requiescat in illo, iuxta præceptũ
Matt.11. vel consilium ipsius dicentis: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam
vos. In illa requie sua dormiẽs somniet, id est, credendo videat nunc per speculũ & in ænigma-
1.Cor.13. te, quia facie ad faciẽ videre nõ potest iam præteritum, quod ille vidit futurũ, scilicet scalam cu
dominus

dominus innixus sit, id est, euangelicam (de qua iam supra dictum est) generationẽ Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, quę cœlum attingit & portam cœli nobis aperuit, quæq; soluto pariete inimicitiarum, cœlestibus terrestria cõiunxit, & completum est quod ipse prędixerat: Amen amen dico vobis, videbitis cœlos apertos, & angelos dei ascendentes & descẽdẽtes super filiũ hominis. Hæc inquam dormiens, & dicens: ego dormio, & cor meum vigilat, tota nocte somniet, id est, tota vita sua, in pace & quiete cordis sui meditetur. In hac enim fide quisquis erigit altare ad inuocandum nomen domini, ipse est Iacob per vnitatẽ fidei, hac distantia, quod ille futura somniauit & credidit: hic autem præterita, vel præsentia legit vel audit, & nihilominus credit: hæc igitur dicta Iacob euigilantis, & exclamantis: Verè dominus est in loco isto, & cætera quæ sequuntur, benè catholica Christi ecclesia, de ore eius rapuit, & de omni loco in quo inuocatur nomen domini veraciter protestatur, & constantissimè dicit: Terribilis est locus iste, hic domus dei & porta cœli. Vbi enim sanctũ celebratur baptisteriũ & corporis ac sanguinis domini conficitur sacramentum, vndè animæ fideles cœlo renascuntur, & angelorum descendẽtium & ascendentium manibus feruntur in cœlũ, quid nisi porta cœli, & infernalibus portis terribilis locus est? Et illic lapis tituli, & hic lapis altaris, solenniter perfusus oleo benedictionis, Christum significat, quem vnxit deus oleo exultationis præ participibus suis. Quod autem in parietibus, visibilis structuræ lapides singuli, hoc in spirituali ædificio sunt homines singuli. Proinde non vanè consecratio templi vel altaris festiuis laudibus, per annos singulos celebrari consueuit. Nam sicut altare Christum, & singuli lapides parietũ, singulos significant electos, viuos vtiq; lapides, superædificatos super fundamentum Apostolorum, & prophetarum ad construendum vnius ecclesiæ templum. Sic omnia quæ sub nominibus altaris, lapidũq; siue fundamentorum atq; murorum decantamus, opportunè gratiarum actiones sunt, pro principali vnctione Christi sancti sanctorum, & pro regeneratione quorũq; fideliũ. Nec enim poterat fieri, vt quisque nostrum diem suæ regenerationis annuatim solennizaret, nec rursum omittenda erat absq; memoriali celebritate tantæ gratiæ iucunditas, quæ singulis nostrum de domo ecclesię collocata est. Igitur qui diuersis temporibus nati, diuersis nihilominus temporibus ecclesię sacramẽtis, quæ suis in locis aguntur, renati sumus, opportunè pro particularibus festis vniuersalia locorũ, in quibus vitalia dei dona percepimus, festa celebramus.

Ephe.2. Ioan.1. Canti.5. 1.Petr.2. Ephes.2.

De voto Iacob. CAPVT XXV.

VOuit etiã votum, dicens: Si fuerit dominus mecũ, & custodierit me, in via per quã ambulo, & dederit mihi panẽ ad vescendum, & vestimentum ad induendum.) Hoc & corporaliter ab eis, qui eiusmodi facultates habẽt, & spiritualiter ab omnibus, tã ab illis qui vtuntur hoc mũdo: q̃ ab illis, qui nihil habent in hoc mũdo, agendũ est. Quoniã cogitatio hominis (inquit Psalmista) confitebit̃ tibi, & reliquię cogitationis diem festũ agent tibi. Ac deinceps: Vouete & reddite domino deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera, terribili & ei qui aufert spiritũ principũ, terribili apud reges terrę. Verùm nec ipsa vouentis oratio cõditionalis à nobis prętereunda est. Nã cũ dixisset, si dominus fuerit mecum, & custodierit me in via per quã ambulo. Hoc etiam addidit filius potentis (vt superius iam dictum est) magniq; vehemẽter ac diuitis hominis. Et dederit mihi panem ad edendum, & vestimẽtum ad induendum. Hoc tanquam pauper, & vt verè dei mendicus dixit. Nec mirum, cum & rex maximus atq; fortissimus in Psalmo egenum se & pauperem profitetur. Ego verò, inquit, egenus, siue ego mendicus autẽ & pauper sum. Item: Quoniam inops & pauper sum ego. Bonum ergo ex patribus exemplum filijs prouisum est, vt quantumcunq; diuites sumus, dicamus mendici omnes antè fores supernę gratię. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Nec verò solum panem spiritualis alimonię, sed panem quoq; vitalem dignemur à patre omniũ deo flagitare, vt illum quoq; ex dono eius fateamur nobis esse, qui solus potuit, & dignatus est creare, nõ minus regi in solio fulgenti, q̃ sedenti ad molam necessarium viduę. Triplicẽ itaq;, vt veri pauperes precemur panem à patre sub vno nomine, panem scilicet vitæ æternæ, de quo dixit: Et panis quem ego dabo vobis, caro mea est pro mundi vita. Panẽ intelligẽtię, de quo dixit: Nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei: Panẽ quoq; quem solus ipse producit de rore cœli, & de pinguedine terrę, simulq; vestimentũ quo operiamur, vestimentũ scilicet sanctitatis & iustitię. His acceptis nõ ingrati offeremus illi decimas & hostias de vniuersis: decimas, videlicet, vt habeat mercedẽ suã, quia dignus est operarius qui altario deseruit. Hostias autẽ pacificas, id est, victimas labiorum confitentium nomini eius, vt ad ipsum pacem habeamus, & omnia in charitate faciamus.

Psal.25. Psal.69. Psal.85. Lucæ.11. Ioan.6. Deut.8. Matth.4. 1.Cor.9. Hebr.13.

De eo quòd veniens in terram orientalem, puteum viderit in agro, gregesq; circa eum tres. CAP. XXVI.

PRofectus igitur Iacob venit in terram orientalem, & vidit puteum in agro, tresque greges ouium accubantes iuxta eũ. Nam ex illo adaquabãtur pecora, & os eius grãdi lapide claudebatur. Morisq; erat, vt cũctis ouibus cõgregatis deuoluerẽt lapidẽ, & refectis gregibus, rursum

CAP. XXIX. ſuper os putei ponerent.)Plana & aperta eſt huius narrationis litera,ſed in ipſa planicie ſua,grá-
dem ſtudioſo lectori admirationem faceret,niſi iam præcedentium patrum auctoritas rationes
illi aperuiſſet.Quis enim diuinis rationibus carere arbitretur, quòd hic ingenuus tantorum pa-
trum filius,tam laborioſa ſeruitute,toties immutata mercede,in paſcendis ouibus pro vxoribus
ſeruiuit,pręſertim ſub cuſtodia dei,qui dixerat ei,& ero cuſtos tuus quocunq; perrexeris?Non
ita,ſed admotam fidei oculis in iſto quoq; ſpeculo rutilantis deſuper ſolis imaginem,id eſt,filij
dei pulchram & veram contemplemur allegoricam ſimilitudinem,ſimulq́; iuxta anagogen cui-
cunq́; miniſtro eius fideli normam imitabilem.Igitur Eſau reprobato,Iacob electus,& paterna
benedictione ſacratus,ad accipiendam vxorem præcepto patris eiuſdem,peregrè proficiſcitur,
id eſt,electus ex milibus deus & homo Ieſus Chriſtus , gratiam benedictionis diffuſam habens
in labijs ſuis,& in æternum benedictus ad coniungendam ſibi eccleſiam,in exilio mundi huius,
officio ſanctæ prædicationis accingitur. Venit autem ad puteum,cuius os grandi lapide claude-
batur,& de quo pecora adaquabantur:vbi moris erat,cunctis ouibus congregatis, lapidem de-
uoluere,& refectis gregibus,rurſus ſuper os putei ponere.Ridicula hæc & cætera quæ ſequun-
tur,vel inania,publicisq́; auribus indigna,planè ſapientes huius ſeculi iudicarent:niſi palàm ſub
groſſo velamine literæ,ſplendidam ſenſuum maieſtatem diſpenſatores myſteriorum dei mon-
ſtrare conſueuiſſent.Quid ergo?Magnum ſanè & admirabile myſterium. Venit enim in terram
orientalem vir iſte,cuius(iuxta prophetam)nomen eſt Oriens, & ipſo aduētu ſuo terram ſuam,
quam(iuxta pſalmiſtam)benedixit, fecit eſſe orientalem , illuminando ſcilicet his qui in tene-
Zacha. 6. bris & in vmbra mortis ſedebant. Venit ad puteum , cuius os grandi lapide claudebatur , iuxta
Pſal. 84. quem tres ouium greges accubabant,id eſt, venit ad aperiendam ſcripturam, quam & Iudæi,&
Lucæ. 1. Samaritani,atq; Gentiles modis omnibus diſgregati exquirebant. Nam & Iudæi & Samaritani
ſcripturam ſanctæ legis eandem apud ſe habebant, & tamen ſic ab inuicem erant diſgregati, vt
Ioan. 4. (ſicut Euangeliſta teſtatur)nec ſaltem in hauſtu putei,id eſt,aquæ elementaris conterentur Iu-
dæi Samaritanis.Porrò gentiles ab vtriuſq; longius diuerſi erāt, quippe qui nec deum cœli co-
lebant,& tamen eandem ſcripturam per ſeptuaginta interpretes tranſlatam ſcire tendebāt.Sed
fruſtra hi vel illi taliter accubabant, nam ſcripturæ ſacræ puteum , ſcribæ & phariſæi grandi la-
pide clauſerant,id eſt,traditionibus dei relictis,propter traditiones ſuas prauo ſenſu obſtruxe-
Lucæ 11. rant. Vndè illis in euangelio manifeſtè improperatur , dicente domino : Væ vobis legiſperitis,
Matth. 15. quia tuliſtis clauem ſcientiæ,ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis. Item:Quare
vos tranſgredimini mandatum dei , propter traditiones veſtras ? Nam deus dicit , Honora pa-
trem tuum & matrem tuam:Vos autem dicitis: Quicunq; dixerit patri ſuo & matri ſuæ, munus
quodcunq; eſt ex me,tibi proderit:Et his ſimilia.

Qui myſticè paſtores fuerint,quibus de adaquādis locutus eſt ouibus,& quæ Rachel ipſa. CAP. XXVIII.

DIxitq́; ad paſtores:Fratres,vndè eſtis?Qui reſponderunt:de Aran.) Aran iracūdus ſiue de-
cus interpretatur.Quod nomen bene paſtoribus illis congruit , qui paſcebant ſemetipſos,
quos & fratres vocat,quaſi notos,& tamen vt ignotis dicit : Vndè eſtis, quia videlicet ſecūdum
carnem quidem fratres eius erant, ſed ſecundum ſpiritum neſciebat illos , qui vel vndè eſſent.
Matth. 23. Iracundi nanq; erant,& decori,id eſt,intus rapina & homicidio pleni , de foris autem religioſi
ac ſeueri,veluti ſepulchra dealbata,quę foris pulchra parent oculis hominum, intus autem ple-
na ſunt oſsibus mortuorum.(Quos interrogans.Nunquid(ait) noſtis Laban filiū Bathuel?Di-
xerunt:Nouimus.Sanus ne eſt inquit?Valet inquiunt, & ecce Rachel filia eius venit cum grege
Laban. ſuo.)Laban candidus , Nachor requies luminis , Rachel ouis,ſiue videns deum interpretatur.
Hoc autē ſecundum accentuum vel literarum euenit diuerſitatem , vt diuerſis ſæpè ſignificati-
onibus nomina commutentur.Significant autem Laban mundum vniuerſum pro parte illorū
qui per Chriſti redemptionem,ad æterni luminis requiem pertinent,quē ſcilicet ille candida-
Pſal. 50. uit baptiſmate,per fidem paſsionis ſuæ , ſicut ait propheta in Pſalmo : Aſperges me hyſſopo,&
Rachel. mundabor:lauabis me,& ſuper niuem dealbabor.Rachel nanq; filia eius,eam ſignificat partem
Lya. electorū quę ex Iudęis eſt,nā altera filia nomine Lya, quod interpretaī laborioſa, eius eccleſiæ
typum tenet,quæ in gentibus eſt.Per indicia ergo illorū quibus inueſtigauit,fratres vndè eſſēt,
in domū illam quam quęrebat,Iacob peruenit,quia videlicet per electionē ſiue per magiſteriū
eorū, ſedentiū ſup cathedrā Moyſi,teſtimoniū certaq́; habetur diſcretio,qui ad Chriſtū perti-
neant,vel qui eius ſint.Dixitq́; Iacob:adhuc multum diei ſupereſt , nec eſt tēpus vt reducantur
ad caulas greges.Antè date potum ouibus,& ſic ad paſtum eas reducite.Qui reſponderunt:Nō
poſſumus,donec omnia pecora congregentur,& amoueamus lapidem de ore putei,vt adaque-
mus greges.)Quid eſt quòd melius hic aduena,q̄ indigenæ paſtores tempus ouium nouerat,ni-
ſi quòd Chriſtus paſtor bonus,melius quàm ſcribę & phariſęi curare ſciebat animas?Quid ergo
eſt dicere,antè date potū ouibus,& ſic eas ad paſtum reducite,niſi pręcipere paſtoribus,quate-
nus ſic dicant,vt priores faciant.i.vt quod verbis prędicant, factorū ſuorū exēplo prędoceant.
Quod

Quod qui non faciūt,eis vtiq; diei.i.diurni operis multū superest,nec tēpus est,eiusmodi mercenarijs vt reducant ad caulas oues,vbi reddatur eis quasi debita merces.Tales illi erant pastores Israel,quibus per Ezechielem vę prænunciatū est, qui nō oues ad pastū reducere, sed semetipsos poterát pascere. Vndè & dicunt:Non possumus, donec omnia pecora congregentur,&c. Ezec.34.
Moris quippe illis erat ab omnium animarū instructione vacare, donec de cūctis regionibus,& de gentibus etiam ad diem festum(verbi gratia,paschę vel scenophegię) ad adorandum in Hierusalem congregarentur,& tunc pro arbitrio suo quasi amoto lapide, leuem exiguæ doctrinæ aquam illis fundebant,scilicet docentes decimare mentham,cyminumq;,& anetum:& nullo vitæ exemplo propinantes,quæ grauiora sunt legis,iudicium,iustitiam,& fidem. Matth.23.

De eadem,& quòd osculatus est eam,eleuataq; voce fleuerit.

CAPVT XXVIII.

ADhuc loquebantur.Et ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui. Nam gregem ipsa pascebat.Quam cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam, ouesq; Laban auunculi sui, amouit lapidem quo puteus claudebatur,& adaquato grege,osculatus est eam.Eleuataq; voce, fleuit,&c.)Quantò melius hic pastoribus illis lapidem amouit, gregemq; adaquauit, qui damnatis traditionibus pharisaicis,veritatem scripturæ sine personarum exceptione prædicauit,non exigens vt ad se plebium greges congregarentur,quamuis vltrò irruerent,& de ciuitatibus properarent ad eum,sed circuibat per ciuitates & castella,pœnitentiam,inquiens, agite, appropinquabit enim regnum cœlorum,quod erat eleuata voce flere. Vndè & quodam loco non pœnitentibus dicit:Lamentauimus,& non plorastis:sic adaquato grege osculatus est eam,quæ planè iam aliqua,sed parua futuræ coniugis confœderatio fuit: quia videlicet nō valdè multos ex Iudæis prędicatione sua sibi copulauit.Idcirco autem illam osculatus est, quod cōsobrinam suam esse sciret.Consobrini dicuntur,quasi consororū,eo quod ex sororibus, siue ex fratre & sorore sunt progeniti.Et quidē omnes Iudæi secundū carnem, domino erant propinqui:sed non ille, hoc de omnibus sciuit,id est,non omnium propinquitatem approbauit, cuius scire appropinquare est & approbare.Quos ille suo more sciuit, illorum paruam quantitatem osculatus est.i. sibi adiunxit,suaq; illis secreta reuelauit tanquam amicis.(At illa festinās nūciauit patri suo.)Benè,nam per illos paucos,quos ex synagoga discipulos habuit,toti mundo,cuius totū in Laban, partes autē in filiabus eius(vt antè diximus)secundū electionem figurantur, dominus Christus innotuit.Auditis autē causis itineris,quam prono illum affectu exceperit,breui confestim enūciatione declarat.(Os meū es,& caro mea.)Idē enim est ac si diceret: En mea sunt tua, tu enim os meum es,& caro mea.Rursus ille quam benigno seruitio sese submiserit,quamq; tēperanter coniugium expectauit,ex sequētibus manifestū est.(Et postquam impleti sunt dies mensis vnius,dixit ei.Num quia frater meus es,gratis seruies mihi?Dic ergo quid mercedis accipies?Habebat verò duas filias,nomē maioris Lya,minor appellabatur Rachel. Sed Lya lippis erat oculis, Rachel decora facie,& venusto aspectu.Ecclesia de gentibus, quę vt supra dictum est)per Lyā figuratur,lippis erat oculis:etenim idololatriæ vitio sorduerat, in vitijs mentis eius: & corrupta fuerat rationis vis,nec videre poterat claritatē eius,quę in cœlo est vnius veręq; deitatis.Econtrariò,synagoga quæ per Rachelem significatur pulchra facie & venusto erat aspectu,videlicet ex eo,quia notus in Iudæa deus,& in Israel magnum nomen eius.

Qualis pastor Christus. Marci.3. Lucæ.5. Matth.4. Matth.11. Psalm.75.

Quid significet,quòd Iacob pro coniugio eius seruiuit: & quòd Laban pro Rachel superinduxerit Lyam.

CAPVT XXIX.

QVam diligens Iacob,ait:Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respondit Laban:Melius est,vt tibi eam dem,quàm viro alteri.) & reliqua. Hoc propriū huius patriarchę est,quòd in peregrinatione pro vxore ducenda, semetipsum tradēs spōtaneo seruitio,subditus fuit:neq; enim hoc de aliquo cęterorum legimus alicubi: sicut & patris eius illud quod à patre suo ad immolandum ductus est:& filij eius Ioseph,quòd à fratribus suis venditus, emptoribus suis in fame pręuenit, propriū fuit.In quibus omnibus manifestè singuli,vt sterilibus erāt matribus,dei dono progeniti,propriā prętulere similitudinē,nasciturì de virgine Christi filij dei. Quænam fuit seruitus,qua ille pro Rachel,id est, pro synagoga seruiuit?Nempe illa de qua dicit Apostolus:Quia cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo,sed semetipsum exinaniuit,formam serui accipiens.An non seruire mundo fuit, pœnitentiam agere, imò & pœnitentiæ baptismo baptizari propter peccata mundi, vt iuxta prophetam,illa proijceret in profundum maris,tandemque in crucem ascendendo seruilia portare onera seculi,id est,super se tollere peccata mundi,quibus erat grauatus? Huius seruitutis merces Rachel,id est,synagoga esse debuit:illam nanq; propter patres amauit Christus, & propter illā ad seruitutem se venisse testatur,cum dicit:Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.Sed enim Laban pro Rachel Lyā subintroduxit, quia videlicet subsistente synagoga ecclesia gentium de toto mundo quasi nescientis ad Christi thalamū introiuit:dū populus,quem

Gene.29. Gene.37. Quomodo seruiuit Christus. Philip.2. Miche.7. Matth.15.

XXIX. iuxta Psalmiſtam non cognouit, vel gens quæ iuxta Eſaiam nomen eius non inuocauit, ad ſerui-
Pſal. 17. Eſaiæ 55. tium eius, ad delitias amoris eius, id eſt, ad ſpiritus ſancti gratiam properauit.

Item de eadem re, & quid ſignificet quòd poſt Lyam, iunioris quoq; nuptijs potitus eſt Iacob, & de earum ancillis. CAP. XXX.

QVid eſt quod facere voluiſti? Nonne, inquit, pro Rachel ſeruiui tibi? Quare impoſuiſti mi-
hi? Reſpōdit Labā: Nō eſt in loco noſtro cōſuetudinis, vt minores ante tradamus ad nu-
Affectus Chriſti & apoſt. pro Iudæis. ptias. Imple hebdomadam dierum huius copulæ, & hanc quoque dabo tibi, &cęt.) Non paruo
enim ſecundum humanitatē ducitur affectu, pro illa gente Chriſtus vel eius apoſtoli, quod ma-
ximè ex gemitu doctoris gentium agnoſcitur, cum dicit: Veritatem dico in Chriſto, nō menti-
Rom. 9. or, teſtimonium mihi perhibente cōſcientia mea in ſpiritu ſancto, quia triſtitia eſt mihi magna,
& continuus dolor cordi meo, &c. Ad hæc mundus omnis, imo conditor mundi, qui hunc eun
dem filiū vel ſeruitorē miſit cum auctoritate ſcripturarū, reſpondet & dicit: Non eſt in loco no
ſtro cōſuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias: Imple hebdomadā dierū huius copulę,
& hāc quoq; dabo tibi. Quod eſt dicere: Nō eſt cōſilij vel propoſiti diuini, o Chriſte fili dei, vt
populo gentiū, qui & antiquior & numeroſior eſt, illā gentē tuā pręponat in gratia Euāgelij tā-
Rom. 11. quam Iudęorū tantū, & nō etiā gentiū deus ſit. Nunc interim cœptas cū eccleſia gentiū nuptias
perage vſq; in finē ſeculi, & cum plenitudo earum ſubintrauerit, tunc & ſynagoga copulabitur
tibi. Sanè ſingulis cōiugibus, ſingulę dantur ancillę, eodē ex viro filios paritura, quia videlicet in
vtraq; eccleſia ſunt aliqui qui per amorē, alij qui per timorē, vel propter aliud quid, q̄ propter
Chriſtū, euāgelio Chriſti ſeruiūt: Imò ſunt alij qui catholicā integrè profitentes fidē ſpiritualē
Chriſto regenerant ſobolē, alij quidem (vt Apoſtolus ait) ſunt, qui ſpeciē quidē habentes pieta-
tis, virtutē autem eius abnegantes, extra catholicam eccleſiam prædicant & baptizant. Eorum
2. Tim. 3. ſectæ quaſi concubinæ ſunt. Attamen qui apud illos generati ſunt, ſi ad catholicam matrem re-
deant, hęreditate patris inter liberos non carebunt. Talium ignobilitatem concubinarum ipſa
quoq; nomina ſuis interpretationibus denotant. Zelphan quippe fluens os, ab ore non ab oſſe.
Bala inueterata interpretatur, quæ nomina ſectis hæreticorum benè cōgruunt: fluunt enim ore
per loquacitatem vel contentionem, & priſtinam vitæ retinent vetuſtatem.

Item de eadem re iuxta anagogiam. CAP. XXXI.

Duplex vita, actiua & cōtemplatiua. ADhuc iuxta anagogen, & alia præſentis loci ratio eſt. Nam quod viro eccleſiaſtico ad per-
fectionem tendenti ſciendum eſt, ſcilicet duas eſſe vitas, actiuam videlicet atq; contempla-
tiuam, quas & gentiles philoſophi adulterantes, alteram practicen, alteram theoricen dixerunt,
& per actiuam ordinatè peruenire poſſe ad contemplatiuam, certiſsimo geſta hęc res exemplo
eſt. Iacob deniq; de terra ſua egreſſus, ad puteum venit, & illic Rachelem pulchra facie, venuſto
que aſpectu inuēnit, ſtatimque in amorem eius incidit, quoties quiſque ſupplantator vitiorum,
Chriſtū ſequi cupiens, ſacræ ſcripturę ſtudijs incumbit, & inde contēplatiuę vitę pulchritudinē
Lucæ 10. delectabilem eſſe comperiēs, protinus ad eius amplexus prorumpere geſtit. Optimam quidem
Pſal. 45. partem eligere vult, quę nō auferetur, ſedere ſcilicet ad pedes domini & iugiter audire verbum
illius, iuxta cōſilium dicentis: Vacate & videte, quoniam ego ſum deus. Sed altera prior quę ſo-
licita eſt & turbatur erga plurima: in ſex enim exercetur miſericordię operibus, quę apud euan
Matthæ 25. geliſtam Mattheum, hoc modo dinumerantur: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: Sitiui
& dediſtis mihi bibere: Hoſpes erā, & collegiſtis me: Nudus, & cooperuiſtis me. Infirmus, & vi-
ſitaſtis me. In his actiuæ vitæ operibus eruditum, tandem ad contemplatiuam poſſe progredi, &
Thre. 3. hunc legitimū eſſe ordinem viuēdi, propheta quoq; teſtatur cū dicit: Bonum erit homini, cum
portauerit iugum ab adoleſcētia ſua, ſedebit ſolitarius & leuabit ſe ſuper ſe. Et in Iob: Ingredie
ris in abundantia ſepulchrum. i. cum ditatus fueris actiuæ vitę redditibus, tunc demum non de-
Iob 5. fecturus quieſcere poteris intra contemplationis latibulū. Hęc per Lyam, quod interpretatur
laborioſa, fœcūdam quidem, ſed minus videntē rectè figuratur. Nam quaſi lippis oculis minus
contēplatur ſpiritualia, dū ſolicita eſt & turbatur erga plurima. Porrò Rachel pulchra quidem,
ſed ſterilis, contēplatiuā deſignat, quę dū vni quod neceſſariū eſt intēdit, venuſto aſpectu plus
videt, & ſancto vacās ocio quaſi minus parit. Igitur dū repentè quis omiſsis gradibus feſtinādo
ad arcem contemplationis, Rachelem pręripere cōtendit, benè nonnunq̄ cū illo agitur, vt pri-
us Lyę teneatur nuptijs, videlicet protractus foras ad actiones laborioſas frequentis miniſterij.
Qui ſi contra quid muſsitet, vel querulo geſtu ſtrideat, dicit ei ſancta ſcriptura: Non eſt in loco
noſtro cōſuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias. i. non ita ſe habet ordo, vt ad cōtem-
platiuā quę minus operādo minor eſt, antè vſum actiuę vitę quiſq; proſiliat: Imple hebdomadā
dierū huius copulę, & hāc quoq; poteris obtinere. Nā ſicut ſex diebꝰ cūcta deus operatus eſt, &
in ſeptimo reqeuit: ſic prius oportet queq; in ſex prędictis miſericordię operibꝰ exerceri, vt tūc
demū iure in contemplatiua ſabbatizare poſsit. (Vidēs autē dominus quòd deſpiceret Lyā, aperuit vuluā eius, ſorore ſterili permanēte.) Quòd Lyā deſpiceret, id eſt, minus diligeret. Sic enim
prædictum

prædictum eſt,quia tandē potitus nuptijs optatis, amorē ſequentis priori prętulit.Nec iniuria, nā hęc iure data vel accepta,illa autē fraude ad eius thorū fuerat introducta. Et notandū,quia videns dominus,quòd Lyam deſpiceret,nō in eo miſeratus eſt,vt de lippa venuſtā aſpectu faceret:ſed in eo,vt ſorore ſterili permanēte,vuluā eius aperiret.Semper enim actiua vita minus videt,& lippis perſeuerat oculis,& eſt talis,qualē Apoſt. mulierē in eccleſia docere nō permittit. 1.Tim.2. Saluabitur aūt,inquit.per filiorū generationē.i.per operū miſericordię exhibitionē. Quā enim cauſam ſubijciet rex,ſedēs in ſede maieſtatis ſuę,cū dixerit:Venite benedicti patris mei,percipite regnū quod vobis paratū eſt ab origine mundi:niſi eſuriui,& dediſtis mihi mãducare,& q̄diu feciſtis vni ex his minimis meis,mihi feciſtis?Saluabitur ergo per filiorū generationē,illa quę ad virilem non peruenit perfectionem.i.vita illorū,qui in ſolis actibus remanſerunt, & nunquam ad contemplatiuæ gratiam profecerunt,iuſtificabitur per operum bonorum executionem. Matth.25.

De nominibus filiorum Iacob. CAPVT XXXII.

OMnium patriarcharum nomina, ſimulq́; compendioſa lectio nominum etymologiam repreſentat.(Et vocauit,inquit,nomen eius Ruben,dicens: Quia vidit deus humilitatē meam.)Ruben interpretatur viſionis filius.(Et concepit alterum filiū,& dixit:Quoniā audiuit dominus haberi me contēptui,dedit etiā iſtū mihi: Vocauitq́; nomē eius Symeō.)Ab eo q̄ ſit audita,Symeon nomē impoſuit.Symeō quippe interpretatur exauditio.De tertio verò ſequitur: (Et concepit adhuc & peperit filiū,& dixit:Nūc quoq; copulabitur mihi maritus meus.)Id eſt, erit mihi in hac vita comes,& eius dilectio ad mortē vſq; deducet me, & proſequetur,eo quòd genuerim ei tres filios.(Et idcirco appellauit nomen eius Leui,) quod interpretatur additus. (Quartò concepit & peperit filium,& ait:Modò cōfitebor domino . Et ob hoc vocauit eū Iudam.)Iuda confeſsio dicitur.A confeſsione itaq; cōfeſſoris nomen eius eſt dictū. Veruntamen hic confeſsio pro gratiarum actione,aut pro laude accipitur,vt frequēter in pſalmis.Et in euangelio:Confiteor tibi pater domine cœli & terræ.i.gratias ago tibi,ſiue glorifico . (Et concepit Bala & peperit filiū.Dixitq́; Rachel:Iudicauit me dominus, & dedit mihi filiū.Propterea vocauit nomen eius Dan.)Cauſam nominis expreſsit,vt ab eo q̄ iudicaſſet ſe dominus, filio ancillæ iudicij nomē imponeret. Dā quippe interpretatur iudiciū.(Rurſumq́; Bala concipiens peperit alterum Pro quo ait Rachel.Comparauit me dominus cum ſorore mea, & inualui . Vocauitq́; nomen eius Nepthalim.)Quod interpretatur dilatatio. Et peperit Zelpha ancilla Lyæ filium. (Et dixit Lya:Feliciter.Et vocauit nomen eius Gad.)Gad enim euentus ſiue procinctus interpretatur.A bono enim euentu,ſiue felicitatis ſuæ procinctu, tale filio ancillæ ſuę nomē impoſuit.(Peperitq́; Zelpha alterum.Dixitq́; Lya:Hoc pro beatitudine mea.Beatā quippe me dicēt mulieres.)Et ab eo quòd beata dicatur ab hominibus, filium ſuum beatum vocauit. Aſer enim beatus dicitur,duntaxat in pręſenti loco.Nam in alijs ſecundum ambiguitatem verbi, poſſunt & diuitiæ ſic vocari.(Exaudiuit deus preces Lyæ,concepitq́;, & peperit filium quintum, & ait: Dedit mihi deus mercedem,quia dedi ancillā meam viro meo.Et vocauit nomen eius Iſachar.) Etymologia nominis huius ab eo ſumpta eſt, quòd ait : dedit deus mercedem meam.Iſachar enim interpretatur merces.Is quippe dicitur eſt,ſacher merces.Hoc autē ideo,quia Mandragoris filij ſui Ruben introitum,qui Racheli debebatur,ad ſe viri emerat (Rurſum Lya cōcipiens, ſextum peperit filiū,& ait:Ditauit me deus dote bona.Dotis enim indigebat pro cōmendatione ſua,quæ non expetita,inſuper & indotata viro clā tradita fuerat. Interpretatur autem Zabuloa habitaculum fortitudinis,ex eo videlicet ſumpto vocabulo, quòd ait:habitabit mecum vir meus,quia peperi ei ſex filios.Et eſt ſenſus:Propterea iam ſecura ſum,nec futurum mihi diuortium timeo,ſiue repudium.(Quia ſex filios genui Iacob. Et poſt hæc peperit filiam,& vocauit nomen eius Dinam.)Hæc transfertur in cauſam.Iurgij enim in Sichimis cauſa extitit.Poſt filios & parentum ponenda ſunt nomina,Lya interpretatur laborās,Rachel ouis,cuius filius Ioſeph, Gene.34. ab eo quod ſibi mater alium addi optauerat,vocatur augmentum.

Matth.11. (margin, beside "Confiteor tibi pater") CAP. XXX.

De Ruben primogenito, & quòd primogenita ſua reputata ſint Ioſeph.

CAPVT XXXIII.

RVben itaq; primogenitus fuit.Sed cū violaſſet thorum patris ſui, primogenita eius Ioſeph (vt in Paralipomenō legitur)data ſunt, & non eſt reputatus in primogenitum.Porrò Iudas, 1.Para.5. qui erat fortiſsimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt,primogenita autē reputata ſunt Ioſeph.Nō ergo q̄ odioſa fuerit Lya,dilecta aūt Rachel, idcirco primogenita data ſunt Ioſeph:ſed quia culpa ſua perdidit is cuiꝰ erāt:deinde, cui voluit dedit pater illa. Nā pro Cur à Ruben ablata ſunt primogenita. huiuſmodi cauſa,talem fieri tranſpoſitionem & lex vetat:Si habuerit homo(inquit)vxores duas, vnam dilectā & alteram odioſam genueritq́; ex ea liberos,& fuerit filius odioſę progenitus,voluеritq́; ſubſtantiam inter filios diuidere,non poterit filium dilectæ facere primogenitū,& præ Deute.21. ferre filio odioſæ,ſed filiū odioſe agnoſcet primogenitū, dabitq́; ei de his quę habuerit cuncta duplicia.Ille etenim principiū liberorū eius,& huic debentur primogenita.Igitur primogenita

tunc iure transposita, quãdo Ruben perdidit, Ioseph duplicia patre dante accepit, videlicet vbi dixit. En ego morior, & erit dominus vobiscum, reducetq; vos in terram patrum vestrorum: da boq; tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorræi in gladio & arcu meo. Sacerdotium verò, quod & ipsum eatenus primogenitorum fuisse Hebræi tradunt, datum est Leui. Ita primogenita quę vnus perdidit, tripartita diuisa sunt, vt Iudas principatum, Ioseph duplicia, Leui acciperet sacerdotium. Porrò cur in Apocalypsi Iudas primus ponatur, & deinceps nullus generationis huius ordo seruetur, alia ratio est, quæ ad præsentem locum non pertinet.

Gene. 46. Apoc. 7.

Quæ sint spiritualiter in Christo coniuges liberæ, & quæ ancillæ. CAP. XXXIIII.

AVres nimiũ pudicas præsens lectio diuerberat, nimium fatigãtur audire æmulationes quatuor mulierum de vno viro concertantium. Sed habeant cum simplicitate sua prudentiam, sciantq;, totum quicquid est dictum vel factum, redolere magnum liberorum desiderium, tantaq; instantia properent animæ prudentes, spirituale de Christo viro suo semen concipere vel parere, quanta illas auiditate virum suum præripere, quanto audiũt gaudio filios suos in partus suscipere. Nam huius Christi nostri, vnius viri, sunt coniuges liberæ, sunt & concubinæ ancillæ. Sexaginta (inquit) sunt reginæ, & octoginta sunt cõcubinę. Quæcunq; est regina siue libera, vero amore ingemiscit & parturit: verbi gratia, cum dicit: Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Sed nõ eo contenta sit. Tanta beati seminis multiplicandi auiditate dilatetur, vt ancillas quoq; viro huic permittat, & dicat, Quid enim dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Fieri nanq; potest, quia sæpe factum est, vt quem ancilla vel concubina cõcepit, eum super genua liberæ pariat, id est, vt is qui per annunciationem inuidentis verbum audiuit, cõfiteatur & teneat in catholica matre ecclesia veræ & vnicæ perfectionem fidei, & ita nihil differat à legitimis filijs in acceptione paternæ hæreditatis. Nunquid enim, quando eiecit dominus gentes à facie filiorum Israel, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis, Gad & Aser, & Dan, & Nepthalim, aliquid minus vel tardius acceperunt, pro eo quòd essent ex concubinis siue ancillis? Itaq; & in huiusmodi asperitate quidem exterioris paleæ simplicium sensus offenditur: sed interiore grano perfectiores, quorum est solidus cibus, non minimè delectantur.

Canti. 6. Gala. 4. Philip. 1. Psal. 77.

Quòd Ioseph nato, dixerit socero suo: Dimitte me, vt reuertar. CAP. XXXV.

NAto autẽ Ioseph, dixit Iacob socero suo: Dimitte me, vt reuertar in patriã & ad terrã meam. Da mihi vxores & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, vt abeam. Tu nosti seruitutem qua seruiui tibi.) Sic pręmissum est: nato aũt Ioseph, vt proculdubio subintelligas, quia nondũ nato illo hęc dicere Iacob renuisset. Si enim etiã tũc timuit, ne auferret filias suas, & idcirco clam illo profectus est, sicut ait, ꝙ inscio te profectus sum, timui, ne violẽter auferres filias tuas, quãto magis Rachelẽ quam amabat, auferri sibi timere poterat, si proficisci vellet, cum adhuc nullũ in ea filiũ sibi suscepisset? Ergo quia per natiuitatẽ Ioseph velle vxoris cõfirmatũ sibi esse credidit, rectè nato Ioseph ista dixit: Vel hæc dicta eius relatura nato Ioseph, scriptura pręmisit, simulq; ad exaggerandũ ius suæ dimissionis, vt dimitteretur exire cum vxoribus suis: Tu (inquit) nosti seruitutem qua seruiui tibi. Sed nec illud prętereundũ, quod ait: vt reuertar in terram & ad patriã meam, peregrinationem patrum suorũ, patriam terrãq; suam vocãs propter deũ: & econtrariò, terram patrum suorum peregrinationem suã vocans, cum dicit: apud Laban peregrinatus sum.

Gene. 23.

Quid sit spiritualiter, quòd Iacob virgas ex parte decorticauerit: conceptusq; tempore in conspectu ouium posuerit. CAP. XXXVI.

ET ait Laban: Inueniã gratiam in conspectu tuo. Experimento didici, quod benedixit mihi deus propter te. Constitue mercedẽ tuam, quã dem tibi. At ille respõdit: Tu nosti quomodo seruierim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum habuisti antequam venirẽ ad te, & nunc diues factus es: Benedixitq; tibi dominus ad introitũ meũ. Iustũ est igitur, vt prouideã aliquando etiã domui meę.) In pręsenti lectione habemus, quia tollẽs Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas, detractisq; corticibus in his quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa verò quæ integra erant, viridia permanserunt. Quid est virgas virides amygdalinas, atq; ex platanis, ante ora gregum ponere, nisi per scripturæ sacræ seriem antiquorum patruum vitas atq; sententias in exemplum populis præbere? in quibus dum plerunq; intellectum literæ fugimus, quasi corticẽ subtrahimus, & dum plerunq; intellectũ literæ sequimur, quasi corticẽ reseruamus. In primis igitur & præsentẽ locum hac similitudine cõsiderandũ suscipiamus. Est enim hæc vita patris nostri Iacob virga iure nominanda, quia videlicet iuxta rationis examẽ recta est. Proinde ex parte detracto cortice literæ, in eo quod spoliatũ est interim allegoriæ candor appareat: & ex parte cortice seruato, res sicut gesta est in exemplũ trahenda permaneat. Quomodo? Videlicet vt nunquã in euangelio Christi carnaliter, exemplo huius patriarchæ nostri Iacob, licito quadruplicanda coniugia prædicemus. Imo etiã vno, quod solum licitum est abstinere cõsulamus. Vetera enim huiusmodi transierũt,

& ecce facta sunt omnia noua. Post legem datam non valuit hoc exemplum ad duas sorores in coniugium vnius viri ducendas, quanto minus valere debet post legem sub euangelicæ gratiæ præsentia? Fuerit nunc tempus seminādi vel lapides spargendi, nūc aūt metendi, & lapides colligendi tempus est. Igitur in huiusmodi detracto literę cortice, intimus quæratur candor allegoriæ, vt superius iam dictū est. Porrò quòd deinceps ait Iacob, iustum est igitur, vt prouideam aliquando etiā domui meæ, scilicet cōgruę mercedis exactione: sic in euangelio Christi pro exemplo haberi debet, vt nullatenus amoueatur exterior cortex literę, sed res vt gesta est, sic habeatur pro lege, cōsonāte auctoritate euāgelica, qua dictū est, dignus est operari⁹ mercede sua. 2.Cor.5. Eccles.3. Lucæ.10.

De eo quod dixit Laban: Experimento didici, quòd benedixit mihi deus propter te. CAP. XXXVII.

Dicamus ergo huic mūdo, cuius typū Laban tenere supra diximus, quoniā ipse fatetur & dicit: Experimēto didici, quòd benedixit mihi deus propter te, dicamus inquā, illi in persona capitis nostri Christi, propter quē illū dñs benedixit. Tu nosti quomodo seruierim tibi, & quāta in manib⁹ meis fuerit possessio tua. Modicū habuisti antequā venirē, & nūc diues effectus es, benedixitq; tibi dominus ad introitū meū. Quid enim habebat hic mūdus anteq̄ Christus veniret? Quid nisi modicū legalis scientię, quā & pauci nouerāt, modicūq; carnaliū ceremoniarū, quarū ritu vmbratico perpauci vnū deū vtcūq; colebāt? At nūc diues (inquit Christus) effectus es, benedixitq; tibi deus ad introitū meū. Verè diues effect⁹ est mūdus vniuersus pręclara nimis veri dei notitia, benedixitq; illi deus ad introitū Christi filij sui omni benedictiōe spirituali, qua & in primis illi omnia peccata cōdonauit: licet pleriq; retrorsum abeāt, & cōuertantur post Satanam: & deinde multiplicia dona cōtulit spiritus sancti. Iustū igitur est (inquit) vt aliquādo prouideā etiā domui meę. Quę nā domus Christi est, nisi illa domestica eius familia, quę altario deseruit, & de sacramentis spiritualibus rationales plebiū greges pascit? Hic est ordo apostolicus, sacerdotalisq;, ac leuiticus, qui prius gratis seruiuit, annunciās euāgeliū regni dei, nō solùm gratis, sed etiā periculosè, recipiēdo scilicet mala pro bonis: donec Lya pariter & Rachel Christo cōiungerentur, id est, vtriusq;, actiuę scilicet & cōtemplatiuę vitę varietates per orbē terrarū in ordinibus suis multiplicarētur. Tandē ad ipsum Laban, id est, ad ipsos mūdi reges, imperatores, cæterosq; principes ac summos hominum abundantia gratię peruēnit. Iustum igitur fuit, Christum aliquando prouidere domui suę, id est, de regum palatijs, de principū thesauris ac prædijs, suas ecclesias ditare, vt esset vndè haberet sufficientiam in sumptus necessarios altario seruientium, in vsus pauperum ac peregrinorum, in restaurationes ecclesiarum vel cœmeteriorum.

Iacob an in hoc iustitia sua sibi responderit, cum stropham commentatus sit nouam, dum aduersus naturam albi & nigri pecoris, arte pugnauit. CAP. XXXVIII.

Dixitq; Laban: Quid dabo tibi? At ille ait: Nihil volo. Sed si feceris quod postulo, iterū pascā & custodiā pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & separa omnes varias oues, & sparso vellere, & quodcunq; fuluū, rufum, & maculosum fuerit tā in ouibus, quàm in capris, erit merces mea. Responditq; mihi cras iustitia mea, quando placiti tēpus aduenerit corā te.) & reliqua. Hic iam quæritur, vtrum verè in hoc illi iustitia sua responderit, vel quomodo secundū actum eius, iustitia illius dici vel esse potuit. Quid enim ille egit? Nonne stropham nouam commentatus est, contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit? Tollens enim virgas populeas, & amygdalinas, atq; ex platanis, & ex parte decorticans, varium virgarum fecit colorem, vt vbicunq; in virga corticem reliquisset, antiquus permaneret color: vbi verò tulisset corticem, color candidus permaneret inq; nitorem panderetur. Obseruabatq;, & tempore quo ascendebantur pecora, & post calorē diei ad potandū auida pergebāt, discolores virgas ponebat in canalibus, admissisq; arietibus & hircis, in ipsa potādi auiditate oues, capras, faciebat ascendi, vt ex duplici desiderio, dū auidè bibūt, & ascenduntur à maribus, tales fœtus cōciperent, quales vmbras arietū & hircorū desuper ascendentiū, in aquarū speculo contēplabantur. Ex virgis enim in canalibus positis, varius erat etiā imaginū color. Nec mirum hanc in conceptu fœminarū esse naturam, vt quales perspexerint siue mēte cōceperint, in extremo voluptatis ęstu quo cōcipiūt, talem sobolē procreent: cū hoc ipsum etiā in equarū gregibus apud Hispanos dicatur fieri. Et Quintilianus in ea cōtrouersia, in qua accusabatur matrona, quòd Aethiopē peperit, pro defensione illius argumētetur, hāc cōceptuū esse naturā, quā supra diximus. Hoc ergo quęrit, vtrū rectè ab hoc in tali facto iustitię respōsum speret, in quo dolus vel impostura manifestè cōuincit. Quæstio de iustitia Iacob.

Item de eadem re, & quomodo in arte illa excusabilis sit. CAPVT XXXIX.

Ad hæc dicimus, quia & ante hanc stropha iamdudum Iacob contra Laban causam iustitiæ habebat, etsi tempus sibi placiti corā illo cū legitima defensione daretur, substantiam illius iure tollere debebat. Ille nanq; vnā postulāti filiā in cōiugiū, & pro vna seruitiū suscipiēti, alterā quoq; peregrino & aduenæ per fraudē imposuerat, illā videlicet, cuius nuptias, q̄a despicabilis erat, difficiles sibi fore sciebat. Nec enim sine magna dote quis illā strennuus acciperet, quā facies, quę multū valet expetibilē in huiusmodi nō fecerat. Si (inquā) tempus sibi placiti daretur,

CAP. XXXI. Laban pro hoc in ius vocare habebat, quia filias suas alendas, illi sine dote imposuerat, insuper & pro ea quam inrogatus extruderat,seruitium septem annorum extorserat. At ille peregrinus erat & aduena,idcirco violentum & fortiorem indigenam in ius vocare nō poterat. Arte igitur necessario,pro filia contra patrem vsus est,vt ad filiam, cui competebāt bona patris, aliqua deuenirent. Et de hoc illi in omni tēpore placiti, iustitię responsum præsto est. (Igitur quādo primo tempore ascendebant oues,ponebat Iacob virgas in canalibus aquarū, ante oculos arietum & ouium,vt in earum contemplatione conciperent. Quando vero serotina admissura erat,non ponebat eas. Factaq; sunt ea quę erant serotina,Laban:& quę primi temporis,Iacob.) Et in hoc euidentissimæ respectus iustitiæ est. De primi nanque temporis nuptijs (sicut iam dictum est) ex parte Laban iniustitiæ causa suberat : pro serotinis autem nuptijs Rachel nihil querelæ habebat,nihil dotis iure repetere poterat. Iustè itaq; omnia temperauit, vt & ipse fructum laboris sui acciperet,& Laban non penitus spoliaretur.

De eo quòd dictum est, Ditatusq; est homo vltra modum, & quid mysticè significet. CAPVT XL.

DItatusq; est homo vltra modum,& habuit greges multos,ancillas,& seruos,camelos & asinos.) Hic insigniter homo dictus est,vbi qui tenuis venerat, dicitur,quia vltra modum ditatus est. Quod si in isto insigne & admiratione dignum est,quanto magis in homine illo,cuius hic typus est? Etenim ille verè ac singulariter homo,quia deus & homo,qui pauper fuerat:nam
2.Cor.8. cum diues esset(inquit Apostolus)pro nobis pauper factus est:& ecce ditatus est,non solum in seipso,vbi gloria & honore coronatus,& super opera manuū patris constitutus est:verumetiam
Psal. 8. in præsenti domo sua,id est,ecclesia,vbi illa supradictis eius ministris,iamdudum seruatur dignitas,quam illis auctoritas Euangelica iustè vendicat,dicendo : Dignus est operarius mercede
Lucæ.10. sua. Adæquata est enim plerisque in locis,domus Christi regum palacijs , habetq; corporaliter greges multos,ancillas,& seruos,camelos & asinos,tanta copia vt non solum spiritualia,sed etiam
2.Cor.1. carnalia indigentibus,abundè porrigere sufficiat. Non quod in his gloriemur, nam gloria nostra hæc est,testimonium conscientiæ nostrę,sed quòd gratiarū actionis causa nobis esse debeat,quòd religionē teneamus in abūdantia,quàm ille pater noster Christus acquisiuit inopia & mendicitate sua. De omnibus respondebit illi iustitia sua:cras,id est,in futuro iudicio,quādo
2.Cor.9. placiti tempus erit. Quid respondebit? Videlicet quod respondendum significauit Apostolus cū diceret, Si nos vobis spiritualia seminauimus,magnū est, si vestra carnalia metamus? Nonne hic,cæteriq; apostoli vel apostolici viri cū possent vel scirent Rachelis amplexibus frui, id est, contemplatiuæ vitæ dulcedine pasci,ad Lyam id est,ad actiuam vitam, propter hunc miserum mundum declinauerunt? Nonne qui cœlum mente inhabitare,& volebant, & poterant ex gratia dei,adusque disponenda coniugia descenderunt. Verbi gratia,dicendo: Vir vxori debitum
1.Cor.7. reddat,& vxor viro? Nempe hinc est illa cuiusq; taliū querela . Exui me tunica mea, quomodo
Canti.5. induar illa? Laui pedes meos,quomodo inquinabo illos? Iure igitur qui in nobis loquitur Christus,virgas partim decorticans,partim in eis corticem linquens, in canalibus ponat,in cōspectu ouium,vt varios in earum contemplatione fœtus concipiant : & sic substantiam Laban auferat vndè ditescat,id est,partim allegoricā,partim historicam de scripturis proferendo doctrinam, suos animet auditores ad hoc, vt ministris altaris bona cum hilaritate ingerant , quia videlicet nemo est qui pascat gregem,& de lacte eius non comedat:qui plantet vineam,& de fructu eius
1.Cor.9. comedere non debeat : licet inuideant filij huius seculi , quemadmodum & illi filij Laban, de quibus protinus subditur.

Quòd vtile fuerit Iacob, verba filiorum Laban audisse, quodq; vxores suas pater quasi alienas reputârit, & vendidit, quod hæc carnalia in typum acciderint spiritualium. CAP. XLI.

CAP. XXXI. POstquam autem audiuit verba filiorum Laban, dicentium : Tulit Iacob omnia quæ fuerant patris nostri,& de illius facultate ditatus , factus est inclytus : animaduertit quoque faciem Laban,quòd non esset erga se sicut heri & nudiustertius,maximè dicente sibi domino,reuertere in terram patrum tuorum , & ad generationem tuam . (Hæc verba filiorum Laban , Iacob in bonum cooperata sunt,& illa vultus eius austeritas,de qua vocatis ad se Rachel & Lya dixit: (Video faciem patris vestri,quod non sit erga me , sicut heri & nudiustertius.) Bonum quippe illi erat,audire vocem domini dei,dicentis: Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam,eroq; tecum,& imitatorem esse perpetuum obedientię & peregrinationis,vt hęres quoq; in æternum existeret benedictionis Abraham , aui sui, & Isaac patris sui , quibus non
Gene.24. parua cura fuit nunquam reuerti illuc,vndè vt exirent præceperat illis deus. Vndè est illud. Caue ne filium meum reducas illuc. Ac deinceps: Filium tantum meum ne reducas illuc. Igitur & hæc quæ prædicta sunt,& ea quæ postmodum ad Rachelem & Lyam loquitur,sed pater vester circumuenit me,& mutauit mercedem meam decem vicibus, & cætera, in illud bonum sancto viro

viro cooperantur, vt quo vocabat deus, illuc ipsa aduersitate impellēte, citius insequeretur. Nihilominus & ipsis coniugibus in idipsum bonū cooperata est inclementia patris non amabilis, de qua protinus conqueruntur, & dicunt. (Nunquid habemus residui quicquā in facultatibus, & hæreditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputauit, & vendidit, comeditque precium nostrum?) Hoc vento aduerso nauigiū feliciter impellente, vltro portum aspiciunt, & dicunt. (Sed deus tulit opes patris nostri, & nobis eas tradidit, ac filijs nostris. Vndè omnia quæ pręcepit tibi dominus, fac.) Hæc, inquam, illis quoq; cooperata sunt in bonū suum, vt citius talem sequerentur virum, & cum patribus tanti meriti, promissiones acciperēt eorundē patrum, essentq; in exemplum spiritualium ad instructionem animarum, qualium quilibet in psalmo dicentem audiuimus spiritum sanctum, siue patrem Christi deū: Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. Psal. 44. Nam sicut illas coniuges Iacob aduersa hæc impulerunt, vt illum relinquerēt patrem, qui filiarum comedisset precium, & talem sequerentur virum: sic & aduersa mundi plerunq; dilectam deo iuuant animam, vt anhelantius tendat ad deum. Vndè & illi per prophetā dicit deus: Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & non apprehēdet eos, & quęret eos, & nō inueniet, & dicet: Vadam & reuertar ad virum meum priorē, quia bene mihi erat tunc, magis quàm nunc. Ipse Iacob antequam eiusmodi spinis offensus fuisset, cum adhuc molliter exciperetur, dicente Laban: Inueniam gratiam in cōspectu tuo, experimēto didici, quòd benedixit mihi deus propter te, &c. tardauit reuerti, & dixit: Si feceris quod postulo, iterū pascam & custodiā pecora tua. Nunc autē vbi læsus fuit, surrexit itaq; Iacob, (ait scriptura) & impositis liberis & cōiugibus suis super camelos, abijt pergens ad Isaac patrē suum in terram Chanaan. Ita & in cæteris planum est, veram esse sententiam Apostoli dicentis: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonū, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Sanè in eo, quod dicit Iacob: Leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super fœminas varios & maculosos, & diuersorum colorum, dixitque angelus domini ad me: Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendentes super fœminas, varios, respersos, & maculosos, vidi enim omnia quę fecit tibi Laban: manifestat quòd stropham illam, quā de virgis exercuit, cœlesti auctoritate egerit, quia videlicet pro causa superius dicta, iustum erat vt tolleret deus substantiam Laban, & daret illi.

Oseę. 2. Rom. 8.

Quòd Rachel patris sui idôla furata fuerit. CAP. XLII.

EO tempore Laban ierat ad tondendas oues, & Rachel furata est idôla patris sui.) Et si non aliundè, saltem ex hoc satis aduertere potuerat Iacob, quod non esset facies Laban erga se, sicut heri & nudiustertius, quia quod apud antiquos magnæ frequentiæ amicorum, & festiuæ erat lætitiæ, scilicet tondere oues absq; ipso qui custos gregū erat, ille agebat. Nam illo relicto, & omnibus qui ad eum pertinebant, tam coniugibus, quam filijs, ierat ad tondendas oues suas. Bene ergo discessus eius, fuga dicitur, cum protinus subditur. Noluitq; Iacob indicare socero suo, quod fugeret. Et Rachel, inquit, furata est idôla patris sui. Hoc loco primùm scripturę auctoritas, idolorū nomen vel cultū præsentat. Rectè ergo in illa euangelica lectione, qua legitur mulier à duodenni fluxu sanguinis sanata, & puella duodennis resuscitata, illud diuinū à patribus animaduersum est, quia quando mulier sanata est, tunc puella mortua est, sicut quādo mulier cœpit infirmari, tūc illa puella nata est, in typū videlicet gentilitatis & synagogæ: quia quādo gentes in idololatria fluere cœperūt, tūc in istis patribus Abraham, Isaac, & Iacob, synagoga nata est, & quādo gentilitas per fidē Christi sanata, tūc synagoga prę inuidia, & infidelitate mortua est. Porrò Rachel, quę idôla furata est, claret quia perfectę fidei nondū erat. Sed antequam obiret, opportunè nimis ad Iacob dictū est: Abijcite deos alienos, qui in medio vestri sunt, & mundamini ac mutate vestimēta vestra. Dederūt ergo ei. At ille infodit eos subter therebintū. Nec multò post scriptū est: Mortua est autē Rachel, & sepulta est in via, quę ducit Ephratā, hęc est Bethleem. Non ergo paruo bono suo virū fidelē sortita vel secuta est, cuius fide saluata est. Sanctificata est quippe mulier infidelis, per virū fidelem. Et proinde rectè & rationabiliter ab Apostolo dictū est: Si quis frater habet vxorem infidelem, & hęc cōsentit habitare cum eo, non dimittat eam. Et si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cū illa, non dimittat virum. Et post pauca: Vndè enim scis mulier, si virum saluum facies? Aut vndè scis vir, si mulierem saluā facies? Porrò vbi nūc idôla legimus, in Hebręo therafin scriptū est, quòd transfertur in figuras vel imagines, Hoc autem ideo, vt sciamus quid in Iudicū libro therafin sonet.

Matth. 9. Marc. 5. Lucæ. 8. Gene. 35. 1. Cor. 7. Iudi. 18.

Quomodo iniquus in somnis viderit corripientem se deum: ne asperè quicquam contra Iacob loqueretur. CAPVT XLIII.

CVmq; abisset tā ipse quā omnia quę iuris sui erant, & amne transmisso pergeret cōtra montē Galaad, nunciatū est Labā φ fugeret Iacob. Quia assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septē, & comprehendit eum in monte Galaad.) Nō quòd eo tēpore Galaad mons

diceretur

CAP. XXXI. Nume.3. diceretur, sed per anticipationem illo vocatur nomine, quo postea nuncupatus est. Est autem ad tergum Phœnicis & Arabiæ, collibus Libani copulatus, extenditurq; per desertum vsq; ad eum locum, vbi trans Iordanem habitauit quondam Seon rex Amorræorum. Cecidit supradictus mons in sortem filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse. (Viditq; in somnis sibi dicentem deum: Caue ne quicquam asperè loquaris contra Iacob.) Non audiuit hic deum vocantē se ex nomine, vt vocare solitus erat Iacob: nec enim eius erat meriti, propter quod nosset eum deus ex nomine, sed tantummodo vidit, scilicet iratum, comminātem, & dicentem: Caue. Nempe & hoc ipsum quòd vidit, non propter se, sed propter alium vidit, vt sciret ille, quantam sui curam gereret deus, propter quem indigno apparere, vel ab indigno videri dignaretur. Sic & propter Isaac Abimelech corripuit: & propter Abraham Pharaonem flagellauit, iuxta Psalm. dicentē, non reliquit hominē, subauditur Laban, nocere eis: & corripuit pro eis reges, subauditur Pharaonē & Abimelech. (Et dixit ad Iacob: Quare ita egisti, vt clā me abigeres filias meas, quasi captiuas gladio? Cur me ignorante fugere voluisti, nec indicare mihi, vt prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? &c.) Hæc dicens cauit quidem iuxta comminationem dei, ne loqueretur quicquam durius contra Iacob, sed ipsam cautelam suam mendacio infatuauit, ita vt manifestè ex ore suo, redarguendus sit. Si enim hæc illum cura tangebat, quòd non fuisset passus Iacob, vt prosequeretur se cū gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis, quare illum (sicut ipse fatetur) corripuit deus, ne durius, quicquam loqueretur? Rectius ergo sibi cauisset, si verum confitens, deo & bene merito clienti, dignam satisfactionem citius obtulisset.

Quomodo Laban vidit deum.

Gene.26. Gene.12.20 Psalm.104.

Quòd quamuis propheta esset Iacob, ignorabat tamen quòd Rachel furata esset idôla. CAPVT XLIIII.

Stultè (inquit) operatus es. Et si ad tuos ire cupiebas, & desiderio tibi erat domus patris tui, cur furatus es deos meos.) Hic loquendi tempus erat viro sapienti, qui vtique non solùm in hoc, verumetiam & in cæteris erat sapiens, licet eum simplicem scriptura superius appellauit, dicendo: Iacob autem simplex habitauit in tabernaculis. Simplicitati nanq; columbę, prudentiam serpentis sociauerat, & de vtroq; vnam sibi sapientiam formauerat, quippe qui eluso Laban diues reuertebatur, patrocinante sibi iustitia. Igitur cum stultitia coargueretur ab illo, dicēte: Stultè operatus es, adhuc patienter siluit: vbi autem ab eodem interrogatus est, cur furatus es deos meos, sic ad interrogata dedit responsum, vt prius stultitiæ pelleret elogium. Ait enim: (Quòd inscio te profectus sum, timui ne violēter auferres filias tuas. Quòd autem furti me arguis, apud quemcūque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris.) Tanquam diceret. Quòd inscio te profectus sum, non solùm iniustitiæ non est argumentum, verumetiam stultitiæ repugnans sapientiæ vel rationis effectum. Stultus nanq; is iure dicendus est, qui cum vndè malum sentit sibi imminere, non cauet: Ego autem mihi cauendum a te, non dubius sciebam, quippe cū tu immutaueris mercedem meam decem vicibus. Si igitur non mihi cauissem, vt inscio te proficiscerer, cœlesti meipsum tutelæ committens, & credens custodiæ quam mihi pollicitus est: tūc potius ergo stultus damnis meis arguentibus inuenirer. Porrò de eo quòd me furti arguis, cedo: nunc ius esto. Apud quemcunq; inueneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris. Fratres hic appellat filios suos, quamuis intelligere liceat aliquos cum Laban venisse propinquos, quales iure fratres appellaret more vsitato. (Hæc dicens, ignorabat quòd Rachel furata esset idôla.) Igitur propheta quidem Iacob, & propheta Isaac, sicut in psalmo, vbi dictum est: Nolite tangere Christos meos, statim subiungitur: & in prophetis meis nolite malignari: sed neq; hic, qui domesticum furtum ignorauit, neq; ille qui in benedicendo filio falli poterat, neq; quisquam hominum vnquam omnia sciuit, vel semper subiectum prophetiæ spiritum habuit, præter eum, qui homo cum sit, deus etiam est, & omnia scit, cum sit ipsa sapientia dei. Non ergo parum in verbo contra semetipsum offendit, qui tam citò protulit sententiā, non tamen iniustam. Etenim si morte dignus est, qui idôla colit, quāto magis qui pro amore idololatriæ furtum facit? Imò si iustè aliqui Iudæorum, sicut in libro Machabęorum legitur, idcirco corruerunt, quia sub tunicis suis habebant de donarijs idolorum, quāto magis iustè necari debuerat, qui ipsa furatus esset idôla? Sed pepercit deus Iacob, vt lateret furtum sua prouidentia, simulque eius quæ furtum fecerat astutia. (Illa nanq; festinans abscondit idôla subter stramēta cameli, & sedit desuper. Scrutantiq; omne tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne irascatur dominus meus, quòd coram eo assurgere nequeo, quia iuxta consuetudinem fœminarum nunc accidit mihi. Sic delusa solicitudo quærentis est:) videlicet dum & afflictæ leuiter credit excusationi, & fœmineis ægrescit approximare immunditijs.

Gene.25.

Psalm.104.

Vide su.eo. lib.cap.16.

2.Mach 12.

Quàm sit dictum propriè, tumens Iacob cum iurgio præteritam commerando seruitutem. CAPVT XLV.

TVmensq; Iacob cum iurgio ait: Quàm ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, & scrutatus es omnē suppellectilē meam?) Mira hic proprietate dictū est: tumensq;

tumensq; Iacob cum iurgio. Tumor nanq; vel iurgiũ seruilis motus est, neq; hoc quisquam de liberi vel ingenui hominis ira rectè dixerit, aut propriè. At verò Iacob in hac vtique causa liber nõ erat. Quamuis enim nesciret, penes ipsum tamen causa seruilis .i. culpa furtumq; erat, & nũc tanquam omnino munda esset supellex, quia ille nihil inuenerat, fortiter litem in iudicio proponit, & cum iurgio dicit,) Quid inuenisti de cuncta substantia domus tuæ? Pone hic corã fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me & te.) Quam enim tumida & iurgiosa ironia est, qua protinus subiungit. (Idcirco viginti annos fui tecum, oues tuæ & capræ steriles non fuerunt.) Idcirco, inquit, vt tu exardesceres post me, & scrutareris omnẽ supellectilem meam, quæ magna indignitas est. Idcirco, inquam, id est, huius vicissitudinis spe, viginti annis fui tecũ, tanta fide, tanta veritate, cum domini benedictione, quæ mecum (vt tu quoq; confessus es) ad te ingressa est, quanta ex his quæ iam dico cõprobari potest. Oues tuæ & capræ steriles nõ fuerunt, subauditur, nec ego subtractis fœtibus steriles annos fuisse causatus sum. (Arietes gregis tui nõ comedi.) Quod videlicet facere solent mercenarij, & qui pastores non sunt: quiq; non greges, sed semetipsos pascunt. (Nec captum à bestia ostendi tibi.) Videlicet in excusationem mei, vt non cogerer numerum reddere tibi. (Ego damnum omne reddebam, quicquid furto peribat, à me exigebas.) Quanquam esset excusabilis causa. (Diu noctuq; æstu vrebar, & gelu.) Vtpote in terra vbi secundũ naturam cœli grauis æstus per diem, graue nihilominus gelu per noctem. Hæc & cætera fidelitatis opera commemorans, tandem fortissimum iustitiæ suæ inuehit argumentum. Præmisso nanque. (Afflictionem meam, & laborem manuum mearum respexit deus.) Protinus adiungit: (Et arguit te heri.) Certum nanq; est præconium iustitiæ, deum testem aut defensorem habere: proinde Laban continuo victoriæ palmam iusto concedens aliud ingreditur. Filiæ meæ, inquit, & filij, & greges tui, & omnia quæ cernis mea sunt. Quid possum facere filijs & nepotibus meis? Veni ergo, vt ineamus fœdus.

Quid spiritualiter velit, quòd Laban Iacob persecutus est, & quod Rachel dixit: Secundum consuetudinem fœminarum accidit mihi. CAPVT XLVI.

ET ecce vsq; hodie, Christũ vel Christi alumnos, mundũ fugientes, id est, nihil in hoc mundo possidere cupientes, insequitur mundus, dum eos semper quidem malis exemplis, nonnunquam etiam vi sibimet cõformare nititur. Vsq; hodie, inquã, sic fugientes insequitur mundus, & vsq; hodie Rachel insectatoris sui mundi idòla furatur. Quoties enim hi qui habitu vel ordine religionis contemplatiuã pollicentur vitam, ad auaritiam (quæ est simulachrorum seruitus) aspiciunt, ita vt nonnunq̃ de rebus ecclesiasticis fraudẽ faciant, siue (quod & plerunq; fit) spiritualia dei dona tribuant pro pecunia, Rachel veternosi patris sui furatur idòla. Porrò quid contemptibilius, quid abiectius, q̃ quòd abscondit ea subter stramenta cameli, & sedit desuper, simulans quòd secundum consuetudinem fœminarum sibi acciderit? Scrutatur quippe Laban tentorium Rachelis, si fortè sua illic idòla inueniat, quãdo seculares homines, illã simulachrorũ seruitutem, quam sibi solam esse licitam putãt, id est, eiusmodi auaritiam in moribus religiosorũ furtim subesse denotãt, vulgo iam sciente, quia vendẽtes & ementes Iesus de templo suo iratus & rigidus cum flagello eijciat. At illi occasionem quamlibet prętendunt, quæ rationabilis quidem esse videatur, rationis tamen veritate careat, quemadmodum camelus mundiciæ quippiam habere videtur, quia ruminat, sed verè mundum non est animal, quia non findit vngulam. Et illa quidem fortassis mentita est, dicendo, quia secũdum consuetudinem fœminarũ nũc accidit mihi: sed reuera de anima cuiusq; talium qui de prædicta simulachrorũ seruitute furtũ faciunt, rectè propheta dicit: Omnes qui quærũt eam, nõ deficient, in mẽstruis suis inueniẽt eam. Interea tamen deus propter eos qui Christi sunt, quiq; in sancta ecclesia eius vsq; ad finẽ seculi non deerunt, iugiter arguit mundum, cuius redargutiones secularium corda paulatim euincũt. Cum, inquit Christus, venerit paracletus spiritus veritatis, ille arguet mundum. Ait ergo redargutus à deo: Veni vt ineamus fœdus. Verba fœderis hęc sunt. Intueatur dominus & iudicet super nos, quando recesserimus à nobis. Si afflixeris filias meas, & si introduxeris vxores alias super eas, nullus sermonis nostri testis est absq; deo, qui præsens respicit. Hæc cum diceret, maximè pro Lya solicitus erat, quam inexpetitam, indotatam, vultu despicabilem nescienti clanculo immiserat. Illam nanq;, non repugnante iustitia, penè vt cõcubinam repudiare poterat, quippe cui fidem maritalem non dederat, neq; coram testibus vel amicis Laban nuptias eius celebrauerat, antequam ad illam ex more ingressus fuisset. At ille non solùm nõ repudiare intenderat, verumetiam pro iure eius (vt prædictum est) arte vsus, effecerat, vt non abiret indotata, scilicet vbi virgas varias in canalibus positas coram ouibus, mutata est conceptuum natura.

Ephe. 5.

Matth. 21.
Iohel. 2.

Hiere. 2.

Ioan. 16.

Quid significet, quòd Iacob & Laban in confœderationem sui tumulum testimonij fecerint: & super eos ederint. CAP. XLVII.

TVlit itaque Iacob lapidem & erexit in titulum, dixitq; fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulũ, comederuntq; super eũ.) Hic planè sciuit Iacob votũ suum fuisse

Gene. 28.

CAP. XXXII. fuisse acceptum, quod vouerat in Bethel, sensitq; dominũ fuisse secũ, & custodisse se in via per quam ambulauerat, & dedisse sibi panem ad vescendum, & vestimentũ ad induendum, seq; reuerti prosperè in domũ patris sui, quia sedatus est Laban. Itaq; & hic tulit lapidẽ, & hic erexit in titulũ, feceruntq; tumulum: Vtrobiq; mysteriũ penè idẽ est. Nam & illic lapis erectus in titulũ, vocandus domus dei Christum significat, qui est caput corporis ecclesiæ, quæ est domus dei, & hic lapis primus in aceruo testimonij Christum eundem designat principẽ martyrum, id est, testium dei. Quid enim est, Laban & Iacob in confœderationem sui, lapidẽ erigere in titulũ, lapidesq; cõgerere in aceruũ testimonij, & desuper comedere pro pactiõe postulati fœderis? Quid, inquam, nisi quòd penè iugiter cernimus, post diutinos tumores sæuaque iurgia seculares potentias ecclesijs vel sacerdotibus conciliari respectu martyrum, & Christi domini ac regis eorum? Nempe post inimicitias super aceruum testimonij pariter comedere, id est, post quas libet iniustitias in basilicis martyrũ satisfactione data vel accepta, deinde ob cõfirmationẽ pacis corpus & sanguinem Christi pariter manducare & bibere. Bene ergo dictũ est, quia (iurauit Iacob
Quid est, iurare per timorem. per timorem,) id est, per deum, (patris sui Isaac.) Deus enim à timore nuncupatur, quod Græcè theos dicitur. Quid iurauit? Videlicet quòd malum cõtra Laban nullum cogitaret, neq; ad illũ mali intentione transiret præsentis acerui testimonio commonitus. Bene. Etenim quotquot sacerdotes vel ministri Christi sumus, post reconciliationẽ altaris aduersarijs nostris indultã, nullam de præteritis molestijs coram communi iudice deo querelã depromere habemus. (Quem vocauit, inquit, Laban tumulus testis, & Iacob aceruus testimonij, vnusquisq; iuxta proprietatẽ linguæ suæ.) Aceruus lingua Hebræa Gal dicitur, Aad verò testimonium. Rursum lingua Syra aceruus Igar apellatur, Seduth testimonium. Iacob aceruũ testimonij Galaad lingua appellauit Hebręa, Laban verò idipsum. i. aceruũ testimonij Igarseduth à gentis suę sermone vocauit. Erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum prouinciæ, in qua habitabat, sermone mutauerat.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER OCTAVVS.

Quòd Esau animalis non intellexit quid spirituali Iacob, paterna contulerit benedictio. CAPVT I.

1. Cor. 2. ANIMALIS homo (inquit Apostolus) non percipit ea quę sunt spiritus dei: Stultitia naq; est illi, neq; intelligere potest, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Non ergo putandum, quòd Esau perceperit vel intellexerit, quid minus haberet à fratre suo Iacob, aut quid amplius illi paterna cõtulisset benedictio. Animalis enim erat ea tantummodo sapiens, quæ sunt hominis: & quicquid spiritus dei est, stultitia erat illi. Vnde nec pro bono sapientiæ, sed pro miseria stultitiæ, fraternam peregrinationem atque seruitutem reputabat. At ille, quia spiritualis erat, intelligebat omnia, scilicet nõ tantum humana, sed humana pariter & diuina, & spiritualibus spiritualia comparans, terrenamq; fratris exaltationem paruipendens, suam econtrario afflictionem & laborem, gloriosa intrinsecus consolabatur scientia, vbi à nemine iudicandus, ipse iudicabat omnia. His igitur sibi obuiantibus, iam & nobis spiritualiter examinandum est, quid amplius huic, & quid minus illi fuerit, in quo hic ex paterna benedictione creuerit, & in quo ille imminutus sit, pro eo quòd venditis primogenitis suis, benedictionem quoq; iure perdidit. Nam si carnaliter examinentur, fortior procul dubio iudicabitur interim ille qui supplantatus est, quàm qui supplantauit.

Quòd Iacob reuertenti, angeli tanquam victori obuiam fuerunt, dicenti: Castra dei sunt hæc. CAPVT II.

CAP. XXXII. PRimùm ergo pro magnificentia viri accipimus, quod dictum est: (Iacob quoq; abijt itinere quo cœperat, fueruntq; obuiam ei angeli dei. Quos cum vidisset, ait: Castra dei sunt hęc: Et appellauit nomen loci illius Manaim, id est, castra.) Non dictum est, quia apparuit angelus, vel apparuerunt angeli ei, quod & multis accidit, sed dictum est, quia fuerunt ei obuiam angeli dei, quod insignè sonat victoris & emeriti, cui pro gloria triũphi, pompa cœlestis obuiã procedẽs, festiua exceptione lætum obsequiũ præbuerit. Nec verò paucos vidit, qui dixit, castra dei sunt hæc: & ob hoc appellauit nomen loci illius Manaim, id est, castra: multiplicia nanq; castra sunt angelorum. Vndè & in prophetis, qui pro huiusmodi visionibus videntes appellantur, visitato
1. Reg. 9. dicitur, dominus deus exercituum, quod Hebraicè dicitur Sabaoth. Et rectè talem habuit occursum, qui sub obedientia peregrè militauerat, in fide certauerat, in spe victoriã perfecerat, in charitate

charitate dilatata eius anima, profundissimas beneficijs diuinis gratias agebat.) Minor sum, inquit, cunctis miserationibus tuis deus patris mei Abraham: In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis egredior, &c.) Amplius autem & quod paulopost subditur: (Transductisq; omnibus quæ ad se pertinebant, remansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo, vsq; mane, qui cum videret, quòd eum superare non posset, &c.) Veram in isto vltra modum hominis magnitudinem, veramq; non carnis, sed spiritus indicat fortitudinem, vndè iudicare non posit animalis homo Esau, qui veniebat cum CCCC. viris in hac sola fortitudine sua gloriabundus. At ille antequam spiritualis & eiusmodi glorificationibus indignũ Esau iudicare, & in seipso per hæc scire poterat, nõ leuiter benedictionem adimpletam, vel adimplendam esse, qua dictum sibi fuerat, crescere te faciat dominus meus, per quam fratrũ suorũ dominus erat constitutus. Et quidem ille iam talibus quoq; abundare cœperat, qualiũ copijs extollebatur Esau, sed eadem meliorum cõparatione paruipendens, gloriabatur potius in humilitate sua, cęterisq; virtutibus, quas veras diuitias rectè computabat. Porrò vanitatem illius quam optimè nouerat, vtpote spiritualis homo, qualis (vt iam dictũ est) iudicat omnia: vanitatẽ (inquam) illius oblatis vltra obsequijs saturare festinabat, munera præmittens domino suo Esau, præcipiensq; suis, hęc & hæc dicetis, sic & sic loquimini domino meo Esau, & deinde ipse progrediens & adorans in terram, suosq; omnes submittens instructos, & prædoctos ad adorandũ, id est, inclinandũ corã Esau. Et dicit: (Sic.n. vidi faciem tuam, quasi viderim vultum dei) id est, quòd ex vultu tuo sedatum esse aduerti odiũ tuum, vt nõ percuteres matrem cum filijs, ita lætus accepi ac si viderim vultũ dei, cuius præsentia veraciter cognoscitur ex præsentibus beneficijs suis. Et notanda trementis diligentia, qua sic disposuit, vt Rachel & Ioseph extremi starent, & extremi adorarent, quia videlicet quæ misera spes erat, si percuteret occurrentes, fortaßis antequam hi extremi attingerentur, satiata crudelitas dehisceret, & in istis extremis maximã vitę eius partẽ reseruaret. Ecõtrario vtranq; ancillã & liberos earũ in principio, Lyã verò & liberos eius in secũdo posuit loco, vt quiq; ordines, sicut profundius hæserant affectibus patris, ita longius absisterent gladio ferientis. Sed iam super isto quoq; capitulo breuiter aliquid iuxta anagogen dicendum est. Gene.27.

Quòd in hoc Iacob Christi in cœlum ascendentis, excepti victoris ab angelis, typum gesserit. CAPVT III.

IGitur Iacob, postquam præceptum patris peregit, reuertenti obuiam fuerunt angeli dei, vt sciamus, quia post obedientiæ laborem cuique viro fideli superest supernis illum reuelationibus glorificari, & cœlestium spirituum crebra visitatione iam in hac vita remunerari. Sic ipse Christus postquam tentationes euicit, exceptus est victor ab angelis, reliquit enim eum tentator, & ecce accesserunt angeli, & ministrabant ei. Sic pro modulo suo quiq; electorum quanto superiores hominibus fiunt, tanto proximi deo effecti ministerio fruuntur angelorum, qui omnes (vt Apostolus ait) administratorij spiritus sunt, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatẽ capiunt salutis. Locus autẽ ipse vbi horum visitatio declaratur, ecclesiæ secretum est, qui & rectè dicitur Manaim, id est, castra. Nam & ipsa ecclesia terribilis est, vt castrorum acies ordinata. Sed huic victori adhuc intus est quem metuat, scilicet Seir siue Edom ille, qui sub nomine fratris cuncta agit hostilia: metuat, inquam, etsi nõ sibi, quia fortè citius mori, quàm eius imitatione potest corrumpi: at saltem paruulis suis, ne fortè percutiat matrem cum filijs. Intus enim est talis Esau, qui & Seir, id est, pilosus dicitur, siue Edõ, id est, terrenus siue sanguinolentus, qui tenera ecclesiæ nutrimenta peius nonnunquam interficit exẽplis, quàm gladio externus hostis. Prælatus ergo vel pater, quicunque eiusmodi est, imminente Esau, diuidit suos in duas turmas, id est, tenioribus fortiores deputat custodias. Ipse interim peruigilans, quasi rationem pro animabus eorum redditurus, dicit ad dominum: Minor sum cunctis miserationibus & veritate quam explesti seruo tuo, erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filijs. Huic orationi illa prophetæ vox in psalmo consona & penè eadem est: Memento domine filiorum Edom in diem Hierusalem, qui dicũt, exinanite, exinanite, vsque ad fundamentum in ea. Timendum quippe est patri pro filijs suis, quod illi dicunt de Hierusalem, id est, de Christi ecclesia, cuius & si profitentur nomen, oderunt religionem. Quid enim dicunt? Exinanite, exinanite, vsque ad fundamentum in ea. Hortantur semetipsos, vt exinaniant vel euacuent omnem disciplinam vel religionem, vsque ad fundamentum in ea, id est, vsque ad nudum nomen Christianum, quod solùm habere consentiunt, vt nomine sint Iacob, id est, Christi: operibus autem sint Edom & absque iugo viuant. Memento ergo domine filiorũ Edom in diem Hierusalem. i. retribue retributionem suam imitatoribus Edom, in consolationem Hierusalem in tempore tribulationis, pacem videre cupientis. Hi cum exaltati fuerint, ita vt non possint Apostolica virga corripi, non solùm tolerandi sunt in spiritu mansuetudinis, verumetiam honoribus præuenientibus demulcendi, vt odium, quod cõtra spirituales habent, quia carnales sunt, temperari vel mitescere posit.

Quibus fiunt reuelationes.

Matth.4.

Hebr.1.

Manaim.

Cant.6.

Hebr.13.

Psal.136.

CAP. XXXII.

Quòd hæc vox, In baculo meo transiui, &c. tam Christo domino, quam cuilibet fideli Christiano conueniat. CAPVT IIII.

ILla sanè orationis eius pars, qua dicit deo, In baculo meo transiui Iordanẽ istum, & nunc cum
duabus turmis regredior, tam Christo domino quàm cuilibet perfecto congruit Christiano,
siue ille prælatus, siue subditus sit, dummodo patriarchę huius fidem vel iustitiá sectari meruerit.
Christo videlicet, quia solus ab omnibus relictus in passione & morte sua, quam pertransiuit
in baculo, id est, pro arbitrio suo baptismi sacramentum, quod per Iordanis nomẽ solet intelligi,
nobis condidit: & nunc cum duabus turmis, Iudæorum scilicet & gentium regreditur: quia
priorum pariter & sequentium dominatur, quorum salutem est operatus. Christiano aũt, ei qui
domui Christi prælatus est, idcirco congruit, quia in solo quidem & simplici Christianę cõfessionis
vel fidei verbo transiuit regenerationis eiusdẽ sacramentum, nunc autẽ sancti spiritus donis
ditatus, & ecclesię dei prępositus, duas turmas suscepit alendas, alterá videlicet paruulorum,
Hebr.5. quibus adhuc lacte opus est, alterá perfectorũ iam, quorũ solidus cibus est. Nihilominus & subditorum
cuipiam, qui perfectionis metam attigit, dicere competit cum eodem Iacob, in baculo
meo transiui Iordanẽ istũ, & nũc cũ duabus turmis regredior, eo videlicet respectu, quia quisq;
nostrum nudus venit ad baptismum, nihil habens, pręter solum sustentantem se Christianę confessionis
baculum, & nunc duabus turmis regreditur, quia & peccatorũ remissionẽ, quam omnes
æqualiter in baptismo accipiunt, & præter hoc per impositionem manuum diuisam accepit
Ephe.4. gratiam spiritus sancti. Nam vnicuiq; nostrum (inquit Apostolus) data est gratia secundũ mensuram
donationis Christi. Nunc ordinem historiæ prosequamur.

De eo quod omnibus suis vadum Iaboch traductis, luctabatur cum eo vir vsq; mane, & de mutatione nominis Iacob in Israel. CAPVT V.

CVmq; matutinè surrexisset, tulit duas vxores suas, & totidem famulas cum vndecim filijs, &
transiuit vadum Iaboch. Transductisq; omnibus quæ ad se pertinebant, remansit solus. Et
ecce vir luctabatur cum eo vsq; mane.) Iaboch fluuij nomen est, & interpretatur lucta siue harena.
Fluit autem inter animam, hoc est, Philadelphiam, & Gerasam in quarto eius miliario, &
vltra procedens Iordani fluuio cõmiscetur. Vir, inquit, luctabatur cum eo vsq; mane. Matutinè
surrexerat, & vsq; mane luctatus est, id est, ante diem surrexerat sacras celebrare excubias, iuxta
illud Psalmistę: Sic memor fui tui super stratũ meũ, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor
meus. Et vsq; mane, id est, vsq; ad aurorá cũ viro luctatus est. Sic enim ait ille: (Cum eum
Psal.62. superare non posset. Dimitte me, iá enim ascendit aurora. Quod, inquit, nomẽ est tibi? Respondit:
Iacob. At ille: Nequaquam Iacob appellabitur nomẽ tuũ, sed Israel.) Sensus hic est: Nõ vocabitur
nomen tuum supplantator, hoc est, Iacob, sed vocabitur nomen tuũ princeps cũ deo,
hoc est, Israel. Quomodo enim princeps ego sum, sic & tu qui mecum luctari potuisti princeps
vocaberis. Si autem mecum qui deus sum, siue angelus dei, pugnare potuisti, quanto magis cum
hominibus, hoc est, cum Esau, quem formidare non debes? Illud nempe quod omnium penè
sermone detritum est, vt Israel interpretetur, vir videns deum, siue mens videns deum, nõ tam
verè quàm violenter beato Hieronymo videtur interpretatum.

Quid famosa illa dei & hominis lucta significet. CAPVT VI.

FAmosa lucta & totius ore ecclesiæ per orbem celebrata, qua homo cum deo luctatus est, &
tam diu tenuit, donec à victo benediceretur ille, qui vicit dicens: nõ dimittam te, nisi benedixeris
mihi, & accepta benedictione, victor claudicare cœpit. Res cuius hoc præsagium est, ab
exitu filiorũ Israel de Aegypto vsq; ad incarnationẽ passionemq; Christi filij dei protracta est.
Tam longa colluctatio fuit fortissimi victoris Iacob & dei victi, quamuis fortissimus sit spirituũ
Nume.16. vniuersę carnis. Primò ergo non negligenter sciendũ, luctá eiusmodi fuisse, vt contẽderet deus
abire, Iacob certaret abeuntem dominum retinere. Sic enim ait ille vir: Dimitte me, iam enim
ascendit aurora. Ecõtrario Iacob: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Igitur Iacob cum deo
luctatur, & victor benedictionẽ extorquet, quasi inuito & nolenti, ac dicenti: dimitte me, quia
videlicet sic futurũ erat, vt cõminaretur deus, sese à semine eius recedere propter peccata eiusdem
gentis rebellis & incredulę. Quod vbi primùm locutus est, cõsurrexit Moyses, deumq; re-
Exod.32. luctantem & ipse luctãdo tenuit, ne hoc faceret. Cerno, inquit ille, quòd populus iste durę ceruicis
sit, dimitte me, vt irascatur furor meus cõtra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam.
Moyses magnitudine periculi percitus, & quodammodo brachijs illũ more luctantis arctius
stringens, dicẽsq;: Non dimittá te, cur, inquit, domine irascitur furor tuus cõtra populum
tuum? Ne, quęso, dicant Aegyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret eos in montibus, & deleret
è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitiá populi tui. Recordare Abrahá, Isaac, &
Israel, seruorum tuorũ fidelium, quibus iurasti per temetipsum, & cætera. Illic iam, id est, in conflatione
vituli, coram quo saltauerunt cantantes & dicentes: Isti sunt dij tui Israel: Illic, inquam,
colluctatio vehemẽs inchoata est. Exinde nãq; deus ab Iacob discedere conatus est, & quoties
peccaue-

peccauerunt filij Israel, seruiendo dijs alienis, toties iratus dominus, & auersus ab illis, quasi luctando se excussit, vt dimissus abiret. Sed perseuerauit cunctis diebus fortitudo Iacob. Nullo enim tempore defuerunt fideles in populo illo, in quibus tam secundum fidem, quàm secundum carnem esset Iacob pater, in tantum, vt cum solum se esse putaret Helias, dicens: Domine, altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam, dixerit ei dominus: Reliqui mihi septem milia virorum in Israel, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Itaque longo luctamine detentus est deus, nec antè dimissus, donec benediceret Iacob, donec compleret benedictiones suas legislator, dãdo benedictionem illam, in qua benedicerentur omnes gentes, sicut primùm ad patrem multarum gentium Abraham locutus est. Tunc enim reuera deus benedixit Iacob, quando de semine eius Christus carnem assumens, antiquam maledictionem soluit, vtramque benedictionem, id est, gratiam sancti spiritus, post passionem suam effudit. 3.Reg.19.

De eo quòd neruus fœmoris Iacob emarcuit, & propterea Iudæi omnem neruum non comedant. CAP. VII.

DAndo autem benedictionem, tetigit neruum fœmoris eius, & statim emarcuit. (Ipse verò claudicabat pede. Quamobrem non comedunt filij Israel neruum qui exaruit in fœmore Iacob vsque in præsentem diem.) Neruus fœmoris propagationem significat carnis. Antequam veniret Christus, & modo prædicto benedictionẽ daret, virebat & florebat carnale genus Israel, legitimumq́; ac sanctũ erat, singulas tribus per familias, domos, ac viros distinguere diligenter, donec fructus iste benedictionis exiret, ne incertum foret, qua ex tribu, qua de familia prodiret quem de tribu Iuda, de domo & familia Dauid nasci debere prænunciatum fuisset. At vbi venit hic, qui solus generationum texendarum causa erat, cunctas genealogias vel genealogiarum fabulas, quas deinceps Iudæi texere conantur, cum Apostolo contemnimus & deuitamus, imò & arbitramur vt stercora. Ergo vir ille neruum fœmoris Iacob tetigit, ergo neruus fœmoris Iacob exaruit. Quamobrem, inquit, nõ comedunt filij Israel neruum, qui in fœmore eius exaruit. Nullum neruum comedunt propter illum vnũ fœmoris neruum, qui caput & quoddam principium est omnium corporis neruorum. Nec frustra tali lege onerati sunt, videlicet, quia futurum erat, quod nunc est, quia ipsi potius in fœmore Iacob emarcuerunt. Imò ipsi illud quod exaruit fœmur Iacob existunt. 1.Timo.1. Tit.3. Philip.3.

Quòd Iacob pro reproborum parte claudicauit, & pro parte electorum faciem dei vidit. CAP. VIII.

EXinde pro parte reproborum claudicat Iacob, iuxta illud: Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis: pro parte autem electorũ idem Iacob dicit: (Vidi dominũ facie ad faciem, & salua facta est anima mea.) Nam reuera antequam benedictionem (vt iam dictum est) dedisset legislator, vt videretur deus deorum in Sion: deum nemo viderat vnquam: per illam autem benedictionem effectum est, vt videamus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem, cum præsentem finierimus peregrinationem. Vndè & nõ ab re dictum est, ortusq́; est ei statim sol, postquam transgressus Phanuel, quod interpretatur facies dei. Effusa nanq; benedictione ortus est sol iustitiæ populo sanctorum, tam mortuorum, quàm viuorum, dando salutem (vt Zacharias ait) in remissionem peccatorum, per viscera misericordiæ dei nostri, in quibus visitauit nos oriẽs ex alto. Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Præsenti tempore dixit, sedent, nam cum hæc diceret, adhuc omnes in tenebris erant, & deum (vt iam dictum est) nemo viderat vnquam. Item pro parte reproborũ Iacob adorat Esau, & munera offert, infirmum quippe est genus eius, cunctisq; hodie populis imbecillius: & vbiq; dispersum, multa tributa soluit dominis suis & regibus. Pro parte autem electorũ, verbi gratia, quales apostoli fuerunt, ne saltem ad modicũ simul cum illo gradi patitur. Paruulos enim, inquit, habeo teneros, & oues ac boues fœtas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges. Hic magnæ discretionis exemplum est. Paruulus enim est & tener, qui nondum in fide & sapientia perfectus est: & quasi fœta ouis, cuius inchoatio vel propositum nondum comprobatum est vsu operis. Tales carnalium societate facile corrumpuntur, quorum iuxta prophetam totum gaudium & lætitia est, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Vndè & Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Bene igitur pater Iacob eiusmodi viatores vel cursores improuidos deuitans, paruulos, inquit, habeo teneros, & oues ac boues fœtas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare, moriẽtur vna die cuncti greges. Quamuis hoc exemplo in bonis quoque in operibus vti oporteat, quatenus sic omnia pastor discernat & temperet, vt & fortes sint quod cupiant, & infirmi non refugiant. Psalm.17. Iohan.1. 1.Cor.3. Lucæ.1. CAP. XXXIII. Vitãda prauorum societas. Esaiæ.22. 1.Cor.15. Ibidem.

Quòd omnis qui sacræ scripturæ studijs accinctus incumbit, sensum verbi dei tenere contendens, instar Iacob cum deo luctetur. CAP. IX.

 Cæterùm

CAP. XXXIIII. Caeterùm & bene iuxta Anagogen claudicat Iacob ille, qui cũ deo luctatus est, & longo atq; assiduo luctamine vsus, victoriæ palmam de illo feliciter consecutus est. Luctatur enim cum deo, quàm diu sacræ scripturæ studijs accinctus incumbit, sensumq; verbi dei fugientem tenere contendit. Quare verbum dei dilectam atq; diligentem animam, tenere se cupientem, tantopere refugit? Cum multas ob causas, tum & idcirco, vt auiditatem magis ac magis excitet inquirentis, vt eius desiderio, quem quærit, aduersantes intentioni suæ verberet, atq; in seruitutem redigat sensus improbę carnis. Itaq; brachijs quasi ad luctandum protentis, quæcunq; talis anima dicit: Dilectę mi apprehendam te, & ducam te in domum matris meę, ibi me docebis. Econtra ille, more reluctantis, penè obuersus, auerte, inquit, oculos tuos quoniam ipsi me auolare fecerunt. Dulcis colluctatio, & omni pace iucundior. Tandem victrix dicit conscientia Iacob: Inueni quē diligit anima mea. Tenui illum, nec dimittam, donec introducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. At ille grandi quidem spiritus commodo, sed & magno carnis suę vicit detrimento. Deniq; claudicat is qui vicit, quia tetigit qui victus est neruum fœmoris eius & emarcuit: Quomodo claudicat? videlicet vno pede terræ innitens, alterum a terra suspendens, id est, actiuam vitam pro cura subditorum non omnino relinquens, & contemplatiuæ pro eius dulcedine totis viribus inhęrens. Iste claudus salit vel ascendit sicut ceruus, terramq; vix tangere dignatur, nam conuersatio eius in cœlis est. Veruntamen ex parte, vno enim tantum pede nunc interim illuc suspensus est, donec veniat quod perfectum est.

Cant.8. Canti.6. Canti.3. Philip.3.

Quare fixis tentorijs nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula vocauit. CAPVT X.

Figere tabernacula, militantiũ ac peregrinantiũ est. Hebr.13.

ET Iacob venit in Socoth. Vbi ædificata domo, & fixis tentorijs, appellauit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula.) Quia recentem adhuc spirabat visionem, qua ciues illius ciuitatis viderat, cuius spe manentem hic ciuitatem habere nolebat, vel in qua visione cum conditore ciuitatis illius deo luctatus fuerat, bene locum, quo primùm post hęc venit, appellauit Socoth, id est, tabernacula, videlicet respectu faciei dei, de qua cognominauerat Fanuel, à cuius gloria peregrinus erat. Tabernacula nanq; militantium sunt. Vndè & contubernales dicuntur milites, qui sub eodem tabernaculo commorãtur. (Transiuitq; in Salem vrbem Sychimorum, quę est in terra Chanaan, postquã reuersus est de Mesopotamia Syriæ.) Salem ciuitas ipsa est quę & Sychem. Prius nanq; dicebatur Sychem, quod antiquius nomen hactenus perseuerat, nisi quod corrupto nomine legitur Sychar, vt in Euangelio: Venit Iesus in ciuitatem quę dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob filio suo Ioseph. De quo prędio protinus hic subiungitur: (Emitq; partem agri, in qua fixerat tabernacula, à filijs Emor patris Sychem, centum agnis.) Porrò ab Iacob appellata est Socoth. Error oboritur, quomodo Salem Sychem ciuitas appelletur, cum Hierusalem, in qua regnauit Melchisedech Salem sit dicta. Aut igitur vnius vrbs vtraque nominis est, quod etiam de pluribus Iudææ locis possumus inuenire, vt idem vrbis & loci nomen in alia atq; alia tribu sit: aut certè istam Salem, quam nunc pro Sychem nominatam dicimus hic interpretari consummatam atq; perfectam: & illam, quę postea Hierusalem dicta est, pacificam nostro sermone transferri. Vtrunq; enim accentu paululũ declinato hoc vocabulum sonat. Tradunt Hebræi, quòd claudicantis fœmur Iacob ibi conualuerit, & sanatum sit, propterea ciuitatem eandem curati atque perfecti vocabulum consecutam. Postquam, inquit, reuersus de Mesopotamia Syriæ. Hic subaudiendum est, cum secundum votum, quod vouerat in Bethel, debuisset ire, & quod postmodum fecit ibi altare, vel domum deo ædificare. Sic enim vouit, fundens oleum super lapidem quem erigebat in titulum. Si reuersus fuero prosperè, erit mihi dominus in deum: & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus dei. Postquam ergo reuersus est, maturè debuit ascendere in Bethel, & vota reddere, quod & paulopost fecit, aduersitatibus admonitus, eodem deo vota sic exigente. Surge & ascende Bethel, & habita ibi, facque altare deo qui apparuit tibi, quando fugiebas fratrem tuum Esau.

Iohan.4. Gene.28. Gene.35.

Quòd Dina filia Lyæ sibi corruptionis causa, à Sychem principe terræ illius vi oppressa sit. CAP. XI.

CAP. XXXIIII. EGressa est autem Dina filia Lyæ, vt videret mulieres regionis illius. Quàm cum vidisset Sychem filius Emor Euæi, princeps terrę illius, adamauit, & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem, & cætera.) Dina quod interpretatur causa, secundum nomẽ suum, & sibi corruptionis & alijs iurgiorum grauis causa fuit. In quo? In eo videlicet, quia exiuit videre filias regionis illius, filia vaga, visu dissoluta, facie decora. De qua (quoniam superficies historiæ patet) illud breuiter dicendum, quia talis puellæ exemplum omni animæ religiosę professionis cauendum est. Nam si foris inuenerit opprimet eam corruptor diabolus, qui per Sychem filium Emor rectè figuratur. Sychem nanq; humerosus, Emor autem Asinus interpretatur. Est aũt diabolus humerosus vel fortis vt leo siue vrsus, stultus vt asinus. Nec verò spiritualiter tantùm, sed etiam corporaliter, nec per se solum, sed & per sui similes, id est, asininos homines, circumueniet eam, videlicet

videlicet quorum iuxta prophetam carnes sunt, vt carnes asinorum: & vt fluxus equorum fluxus eorum. Sic plerunq; accidit, & virgo Israel cecidit, nec fuit qui suscitaret eam. Porrò hâc Dinam, vxorem fuisse Iob Phylo asserit, & hanc esse, ex qua XIIII. filios, & VI. filias genuerit. VII. videlicet filios, & tres filias ante percusionem, totidē filios ac totidem filias post percusionem. (Responderūt filij Iacob Sychem & patri eius in dolo, sæuiētes ob stuprū sororis.) Doli huius Iacob conscium vel participē non fuisse, illud quoq; indicat quod ait ipse: (Simeon & Leui vasa iniquitatis, bellantia, in cōsilio eorum ne veniat anima mea, &c.) Dolus in eo extitit, quód sancta & vtilia locuti sunt, non vt proselytos ad salutem facerent, sed vt securos pariter & saucios tertia die, quando naturaliter grauissimus vulnerum dolor est, sic imparatos leuius occiderent. Ezec. 23. Amos. 5. Iob vlt. Gen. 49.

Quòd Iacob iussus sit ædificare altare in Bethel, & quod ex eo de dijs alienis in familia sua sciscitatus sit. CAPVT XII.

LOcutus est dominus ad Iacob: (Surge ascende Bethel, & habita ibi, facq; altare deo, qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum.) Hac eadem visione Iacob tandem perdoceri potuit, esse in domo sua scelus idololatriæ, nec posse se stare coram inimicis suis, eosq; fugare, quàm diu domus eius illo cōtaminata esset scelere. Nam protinus subditur: (Iacob verò conuocata omni domo sua, ait: Abijcite deos alienos, qui in medio vestri sunt & mundamini, ac mutate vestimenta vestra.) Planè hoc ordine & his profectibus ascendendum est in Bethel, id est, in domum dei, quæ non est alia, quàm ecclesia Christi. Primum est, pristinos abdicare errores, & vnius veri dei profiteri fidem, quod est auferre deos alienos in medio nostri: deinde baptizari in nomine patris & filij & spiritus sancti, quod est mundari: ac deinceps ambulare in nouitate vitę, quod est vestimenta mutare. (Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & in aures quę erant in auribus eorum.) Inaures enim habebant viri more cęterorum orientalium populorum, quod mollis & effœminati erat animi instrumētum. Significant autem inaures falsæ doctrinæ phaleras sermone nitidas, sed sensu veritatis vacuas esse, cuius nos fabulosa dicacitas, (cum essemus gentes,) ad simulachra muta, tanquàm Syrenarum cantus pertrahebat. (At ille infodit eos subter Therebintum quæ est post vrbem Sychem.) Therebintus arbor resinam generás preciosissimam, lignum crucis, quod virtutis est optimæ, significat: subter quam omnia peccata nostra sepeliuntur, vt eorum vltra nullum vestigium reperiatur. (Cunq; profecti essent, terror domini inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes.) Non ergo frustra, sed pro re necessaria diuinitus suggestū est beato Iacob, vt diceret, auferte de medio vestri deos alienos. Nam antehac ipse timidus, & periculosè incedens, adorabat Esau, & domus eius cędibus ac sanguine turbabatur: nunc autem terror domini inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. CAP. XXXV.

Quòd ædificato altari in Bethel Iacob sua vota soluit, & quare mors Debboræ sit memorata, alumnæ autem Rebeccæ sit tacita. CAP. XIII.

VEnit igitur Iacob Luzam, quæ est in terra Chanaan cognomento Bethel, ipse & omnis populus cum eo: ædificauitq; ibi altare, appellauitq; nomen loci domus dei.) Luza pristinum nomen ciuitatis erat, quod interpretatur nux siue amygdalus, id est, longa nux, nunc autem Bethel, id est, domus dei dicitur. Ibi vota sua soluit, exemploque est omni homini, vt quod vouerit deo, reddere non moretur. (Eodem tempore mortua est Debbora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel subter quercum. Vocatumq; est nomen loci illius, quercus fletus. (Quid hoc est, quòd Debboræ nutricis mors hic memoriæ commendatur, & eius, cuius nutrix fuerat, scilicet Rebeccæ, mors nusquam inuenitur? Num dignior existimata est nutrix, quàm alumna, vt pro dignitate mors eius fieret cognita: illius autem pro dignitate maneret incognita? Ergo hic granum sub palea quærendum est. Nempe sicut Rebecca sancti spiritus gratiam, sic nutrix eius Debbora, legem significat Moysi sanctam & iustam & bonam. Quod ex ipso eius vocabulo suscipere amplius placet. Debbora, nanque apes interpretatur. Scimus autem quòd apes & mel in ore dulcifluum, & molestum sub cauda gestat aculeum. Sic planè lex sancta in facie sua, quæ Iudæis velata est, viuificantem spiritum: in posterioribus suis, quæ sanctus Apostolus obliuiscitur, occidentem habet literam. Igitur Debboræ quidem quæ Rebeccam nutriuit, mors inuenitur, quia videlicet ascendentibus in Bethel, id est, in domum dei, occidens litera legis relinquitur: viuificans autem spiritus perseuerat, & vbique glorificatur. Et sepulta est, inquit, ad radices Bethel, id est, in primo introitu domus dei. Debbora sepelitur sub quercu, quia videlicet in initio surgentis ecclesiæ in primordijs religionis Christianæ, quæ tota spiritualis est, carnalis sensus legis, & cunctæ carnales ceremoniæ, sub ligno crucis obruuntur. Quod quia hactenus à Iudæis sine sacerdote, & sine templo sedentibus deploratur, rectè vocatum est nomen loci, quercus fletus. Luza. Philip. 3.

Quòd Iacob vbi vota soluit, benedictionem accipit, & de differentia triplicis mutationis nominum Abram. CAP. XIIII.

CAP. XXXV. APparuit aūt iterum deus Iacob, poſtquā reuerſus eſt de Meſopotamia Syrię, benedixitq; ei
dicens: Non vocaberis vltra Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuū. Et appellauit eum Iſrael.) Vbi
votum ſoluit Iacob, benedictionem percipit, qua & illud, quod in ſomnis viderat, quādo votum
vouit fugiens Eſau, & id quod nouiſsimè audiuit cū deo luctatus, repetitione confirmatur. Non,
inquit, vocaberis Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Et adiecit ſcriptor, dicens ex ore ſuo, & ap-
pellauit eum Iſrael. Quo dicto firmiſsimā vocabuli auctoritatem tenendam expreſsit, quia pro-
fectò mutabilis non eſt vocatio dei. Porrò quod addidit. (Ego ſum deus omnipotens, creſce &
multiplicare, gentes & populi nationum erunt ex te,) iā ante expoſitum eſt, quia multis vicibus
idem promiſſum eſt, vndè & rectè non iā repromiſsiones, ſed propter iterationem frequentem
dicimus dei repromiſsiones. Hic iam pro dignitate vocātis nomen eius Iſrael, prętereundum nō
eſt, triformem eſſe poſitionem vocabuli ſiue appellationis in his tribus patribus noſtris Abrahā,
Iſaac, & Iſrael. Aliter nanq; Abraham, aliter Iacob, atq; aliter Iſrael deus ipſe nuncupauit. Siqui-
dem nomen Abrahā tantummodo adauxit, nomen Iſaac totum antequā naſceretur immutabi-
liter poſuit, nomen Iſrael totum pro toto nomine Iacob commutauit. Differentiarum cauſa vel
Ephe.2. ratio citius clareſcit, ſi prius in animo cōſtet, Abrahā anterioris, Iacob poſterioris figurā tenuiſſe
Pſal.75. populi, medium autem Iſaac Chriſti, qui vtrunq; populum in ſeipſo velut duos parietes coniun-
xit, lapis angularis. Item & anteriorem populum, priuſquā veniret Chriſtus, aliquid habuiſſe vi-
Oſeæ.1. tæ vel iuſtitiæ: quia profectò erat iam motus in Iudæa deus, & in Iſrael magnum nomen eius: po-
ſteriorem verò qui ex gentibus eſt, nihil boni habuiſſe, cum ſeruiret dæmonibus, eiq; iuxta pro-
phetā non populus meus, vel nō plebs mea vos, veraciter diceretur. His ita animaduerſis, prom-
ptum iam eſt intellectui, quàm rectè nomen Abrahā vna tantùm ſyllaba adauctum, Iacob autem
in Iſrael nomen omnino ſit permutatum, quia videlicet anterior Hebræorū populus, qui ex fide
patrum iuſtificabatur quidem, ſed arcebatur tamen à paradiſi ingreſſu, vna tātùm augmento in-
digebat, vt in Chriſto perficeretur, poſterior autem gentium populus inchoationem pariter &
perfectionem vitæ vel iuſtitiæ de Chriſti ſumpſit aduentu. Porrò nomen Iſaac neq; auctum ne-
que commutatum, imò nec ab hominibus poſitum, ſed antequā naſceretur ore dei nominatum
eſt: quia profectò Chriſti iuſtitia neq; augeri vnquā indiguit, neq; minui potuit: nec enim ex ac-
cedenti dono eſt, ſed antequā in terris appareret ipſe iuſtitia, ipſe vita, ipſe deus & dei filius erat.
Poſt verba huius duntaxat viſionis addidit ſcriptor, & receſsit ab eo. Quomodo à ſancto & iuſto
receſsit? Eo videlicet modo, vt permitteret eum tentari vel tribulari, vt magnis aduerſis occur-
rentibus ad augmentum meriti premeretur, quę ab hoc loco vſque ad deſcenſum eius in Aegy-
ptum continuantur. Primùm eſt, quod protinus ſubiungitur.

Quòd mortua eſt Rachel, & quòd eius ſit deſcripta mors, Lyæ autem tacita. CAP. XV.

EGreſſus inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam. In qua cum parturiret
Rachel, ob difficultatem partus cœpit periclitari.) Ac deinceps. (Mortua eſt autem Rachel
in via quæ ducit Ephratam, hæc eſt Bethlehem.) Vernum tempus ſignificat cum in florem cun-
cta rumpuntur, & anni tempus electum eſt, vel cum tranſeuntes per viam carpūt & eligunt è vi-
cinis agris, quodcunq; ad manum venerit diuerſis floribus inuitati. Ephrata verò & Bethlehem
vnius vrbis vocabulum eſt, ſub interpretatione conſimili. Siquidem in frugiferam & in domum
Iohan.6. panis vertitur, propter eum panem qui de cœlo ſe deſcendiſſe dicit. Mortua eſt (inquit) Rachel.
Sicut ſupra dictum eſt, nō carere myſterio, quod Debboræ nutricis mors annotata, & Rebeccæ
mors tacita eſt: ſic & nunc ſciendum, nō fruſtra mortem Rachelis inueniri, cum Lyæ mors ſcri-
pta non ſit. Quid enim Rachel, niſi primitiuam ex Hebręis, quid Lya, niſi collectam ex gentibus
ſignat eccleſiam? Moritur ergo Rachel, & mors Lyæ ſilentio premitur: quia videlicet ſynagoga
palàm per infidelitatem à gratia vitæ excidit: eccleſia verò gentium viuit per fidem vſq; in finem
ſeculi. Et notandum, quòd Rachel in partu obijt. Nam ſynagoga tunc mortua eſt, quādo Chri-
ſtum & eius Apoſtolos emiſit. Quæ enim aſſumptio, niſi vita ex mortuis? Vnde & Rachel. (Egre
diente anima præ dolore, vocat filiū ſuū Benoni, quod interpretatur filius doloris mei.) Doluit
enim. i. inuidit, & dolenda ſorte inde mortua eſt, quòd ex ipſa vita aſſumpta ſit. (Pater autem vo-
cauit filium illum Beniamin. i. filium dextrę.) Quia profectò ille eſt filius Apoſtolorum chorus,
Rom.11. quem conſidere fecit cum Chriſto ad dexteram ſuam in cœleſtibus.

Ephe.2. *De eo quod dixit, trans turrim gregis, quis locus ſit.* CAP. XVI.

EGreſſus inde fixit tabernaculū trans turrim gregis.) Loci huius vel nominis equiuocatio qui
buſdam errorē fecit. Quidam enim arbitrati ſunt, locū hunc eſſe, vbi poſtea tēplum ædifica-
tum eſt, & turrim Ader turrim gregis ſignificare, hoc eſt, congregationis & cœtus, quod & Mi-
Mich.4. cheas propheta teſtatur, dicens: Et tu turris gregis nebuloſa, filia Sion, &c. Illoque tempora Ia-
cob trans locum, vbi poſtea ædificatum eſt templum, habuiſſe tentoria. Sed ſi ſequamur ordi-
Lucæ.2. nem viæ paſtorū iuxta Bethlehem locus eſt, vbi vel angelorū grex in ortu domini cecinit, vel Ia-
cob pecora pauit, loco nomen imponēs, vel (quod verius eſt) quodam vaticinio futurū iam nunc
myſterium

mysterium monstrabatur.(Cúq; habitaret in illa regione, abijt Ruben,& dormiuit cũ Bala cõ- Ruben.
cubina patris sui.Quod illũ minimè latuit)Sic ille effluẽdo, cũ esset primogenit⁹ meruit audire.
Effusus es sicut aqua,nõ crescas,ascẽdisti cubile patris tui,& maculasti stratũ eius. Similes sunt ei Gene.49.
omnes hęretici,qui plebẽ Christi adulterino cõmaculãt semine doctrinę neq̃. Vndè Bala,quod
interpretatur inueterata,rectè hoc loco concubina dicitur. Nulla enim nisi cõcubina inuetera-
ta hæreticorum libidini sese prostituit.Nam quæ legitima vxor est,id est,quæ virum suum Chri
stum agnoscit,neq; seipsam ignorare,neq; adulterinum concubitum admittere potest.

De generationibus Esau patris Edom. CAP. XVII.

HAE sunt generationes Esau patris Edom in monte Seir, & hæc nomina filiorum eius.)Esau
& Edom & Seir,vnius hominis nomẽ est,& quare variè nuncupetur, supra dictum est.(Eli-
faz filius Ada vxoris Esau.)Iste est Elifaz, cuius scriptura recordatur in Iob volumine.Quod au
tem sequitur.(Isti duces Horræorum qui imperauerunt in terra Seir.) altiusrepetiuit: iam enim Iob 2.
enumerauerat filios Esau,& exponit qui ante Esau principes fuerũt Horręorũ,qui in lingua no-
stra interpretãtur liberi.In Deuteronomio manifestius legitur, quomodo venerunt filij Esau,&
interfecerunt Horræos,ac terram eorum hæreditate possederunt. Idcirco autem Horræorum
recordatur,quia primogenitus filiorũ Esau,ex filiabus eorum acceperat concubinã Themna,& Deut.4.
ex ipsa natus est Amalech.Quod autẽ dicitur Theman,Cenetz,& Amalech, & reliqua, sciamus
postea regionibus Idumæorũ ex his vocabula imposita.(Iste est(inquit) Ana qui inuenit aquas
calidas in solitudine,cũ pasceret asinos Sebeõ patris sui.)In Hebręo scriptum est : Iste est qui in-
uenit Iamim.Multi putãt illum,dum pascit asinos patris sui in deserto,aquarum congregationes
reperisse,cuius rei inuentio in eremo difficilis est.Nonnulli putãt,aquas calidas iuxta Punicę lin
guæ viciniá,quæ Hebrææ contermina est, hoc vocabulo significari. Sunt qui arbitrentur ona-
gros ab hoc admissos esse ad asinos,& ipsum istiusmodi reperisse concubitum, vt velocissimi ex
his asini nascerentur,qui vocantur Iamim.Pleriq; putant,ꝙ equarum greges ab asinis in deserto
ipse fecerit primus ascendi,vt muiorum inde,contra naturam,noua animalia nascerentur.

Quare dicturus de ætate Ioseph,qui Christi solis iustitiæ typum gessit,præmiserit,
hæ sunt generationes eius. CAPVT XVIII.

HAbitauit autem Iacob in terra Chanaã, in qua peregrinatus est pater suus. Et hæ sunt gene- CAP.
rationes eius.Ioseph cum sedecim esset annorum,pascebat gregem cum fratribus suis adhuc XXXVII.
puer.)Deinceps Ioseph sanctissimus,stella magna & lucida,de hoc altissimo sanctę scripturę cœ
lo lumẽ suũ dare incipit,qui penè solus claro vitę suę ordine pręostẽdit,qualiter sol iustitię Chri
stus processurus esset ab initio vsq; ad finem dieii. ab incarnatione sua vsq; ad cõsummationem
seculi.Vitę eius narratio sic incipit:Et hæ sunt generationes Iacob.Ioseph cum sedecim esset an-
norum,&cæt.Supra dixerat:Erant autem filij Iacob duodecim, eorumq́; catalogum ediderat,
nunc autẽ dicturus,Ioseph cum sedecim esset annorũ,præmittit : & hæ sunt generationes Iacob.
Et est sensus:Duodecim quidem filios habuit,sed in vno Ioseph suam generationem, id est, suæ
vel paternæ similitudinis effudit pulchritudinem.Nam sicut & pater suus ex sterili Rebecca,na- Gene.35.
turam inopem diuina iuuante gratia,progenitus, & diuina benedictione donatus est:sic iste ni-
hilominus ex sterili Rachel dono dei susceptus est,futurus eiusdem benedictionis hæres.

Quòd Ioseph adhuc puer grãdiores fratres æmulos suos,crimine pessimo accusarit. CAP. XIX.

IOseph(inquit)cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer.
Non ita supereffluit sermo dei,vt nos docere velit,quod hac ætate quisq; adhuc puer sit,dum
præmisso,cum sedecim esset annorum,subiungit adhuc puer,sed vt citam iustitię vel meriti mi-
neris perfectionem,quę continuò subtexitur,idcirco sic vtrunq; vigilanter dictũ est,sedecim an
norũ,& adhuc puer.(Et erat cum filijs Balæ & Zelphæ,vxorũ patris sui.Accusauitq́; fratres suos
apud patrem crimine pessimo.)Hoc enim diligẽti inspectione dignum est, quia grandiores fra-
tres accusauit adhuc puer. Quod vtiq; non fecisset,si nõ puritatis amorem, zelumq́; iustitiæ iam
haberet,quod in puero vel adolescente maximè laudabile est. Quo autem crimine fratres suos
accusauerit,quia scriptura nõ edixit,vagæ opinioni locus datus est, quia multa sunt vitia, quorũ
consummatum opus pessimum est. Aiunt tamen viri illustres, crimen Sodomitici fuisse sceleris.
Porro quòd distinctè dictum est,& erat cum filijs Balæ & Zelphæ vxorum patris sui, æmulatio-
nem iam insinuat fratrum qui erant ex Lya, cum quibus esse non audebat, quia cum de libera
essent,grandiores habentes animos, filium dilectæ Rachelis non libenter aspiciebant.Inuiden-
tiæ causa protinus subiuncta est. Dicit enim scriptura: (Israel aũt diligebat Ioseph super omnes
filios suos,eo quòd in senectute genuisset eũ.Fecitq́; ei tunicã polymitã.)Et cõtinuò.(Videntes
autẽ fratres eius,quòd à patre plus cunctis fratribus amaretur, oderãt eũ, nec poterant ei quic-
quã pacificè loqui.)Sed notãda paternę dilectionis causa posita est, eo ꝙ in senectute genuisset
eũ.Nunquid enim secundum corpus senex erat quãdo genuit eum, iuuenis autẽ quando cęteri
nati sunt?Siquidem pręter Beniamin cunctos infra quatuordecim annos genuerat. Restat ergo

XXXVI. ſenectutem illam hic aſsignari de qua ſapientia dicit: Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, neq; annorum numero computata. Cani enim ſunt ſenſus hominis, & ętas ſenectutis vita immaculata. In illa nanq; veraciter ſenectute Iſrael genuit Ioſeph, quia propter illam iuſtitię ſuę ſenectutem talem habere meruit hæredem. Nec enim vir iuſtus lætatur in multitudine filierum ſi mali ſunt: ſed in eo tantùm agnoſcit ſe patrem, ſi filium relinquat poſt ſe, qui iuſtitię cōſequatur hæreditatem. Vndè eſt illud ſapientis: Mortuus eſt pater illius, & quaſi nō eſt mortuus, ſimilem enim ſibi relinquit poſt ſe. In vita ſua vidit & lætatus eſt, cum illo in obitu ſuo non eſt contriſtatus. Dignam ergo ob cauſam diligebat eum, & tanquam perfecto iamq; pleno dierum, id eſt, virtutum, fecit ei tunicam polymitam, id eſt, manibus artificis mira varietate diſtinctam, vſq; ad talos pertingentem, videlicet ob virtutem multiplicitatem, vel iuſtitiæ perfectionem. Itaque videntes (inquit) fratres, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Magnitudinem odij diligenter expreſsit, dicendo: nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Nam reuera odium tunc magnum ac moleſtiſsimum eſt, quando virus animi lingua diſsimulare non poteſt. Hæc ſecundum ſenſum literalem dicta ſunt. Ceterum iam dicendum vel intuendum eſt, quàm pulchra ex hoc ſpeculo ſuo Chriſti filij dei, veri ſolis imago reſplendeat.

Sapien.4.

Eccle.30.

Quomodo Iacob patris, Ioſeph autem filij Chriſti, typum geſſerit. CAP. XX.

IGitur in myſterio Ioſeph, id eſt, adauctus, Chriſtus eſt dei filius, qui omni ſpiritu ſancto plenus eſt, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic & ſex & decem annorum cum ſit, ſiquidem & ſex opera vniuerſæ creationis ipſe explicuit, & decalogum legis cum digito dei ſcripſit, adhuc puer pauit gregem patris ſui. i. formam ſerui indutus rationalium dei patris
Colo.2. ouium curam ſuſcepit. Eratq; cum filijs Bale & Zelphæ vxorū patris ſui. Bala inueterata, Zelpha fluens os interpretatur. Quibus nominibus ſcribæ ſubintelliguntur & phariſæi, dierū malorum inueterati, & ore fluentes vitiatam traditionibus ſuis doctrinā legis. Cum illis erat, audiens eos, & interrogans illos, & non quidem ipſe, ſed propter ipſum Moyſes, in quo ſperabant ipſi, accu-
Luc.2. ſauit eos apud patrem crimine peſsimo. Nam ſi non veniſſem (inquit) & locutus fuiſſem eis, pec-
Ioan.5. catum non haberent, nunc autem excuſationē non habent de peccato ſuo. Si opera non feciſſem
Ioan.15. in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nūc autem & viderunt & oderunt & me & patrem meum. Cui dubium eſt, quòd pater diligat iſtū Ioſeph? Pater enim (inquit Ioannes) dili-
Ioan.13. git filium, & omnia dedit in manu eius, eo quòd in ſenectute genuiſſet eū. Qua in ſenectute genuit ille pater talem filium? In ſenectute æternitatis genuit eum, ſecundum quam & ipſe dicitur & eſt antiquus dierum. In illa ſenectute, in illa matura antiquitate, ſine numero annorū, ſine initio dierum, ſine viciſsitudine temporum, genuit ille ſenex & antiquus pater illum æquè ſenē &
Danie.7. æquè antiquum filium: & idcirco diligit eum, fecitq; ei tunicam polymitam. Quænam eſt huius filij tunica, niſi ſancta legalis & prophetica ſcriptura? Cuius enim ob cauſam, cuius ob teſtimonium vel gloriam, niſi huius filij ſui texuerunt digiti dei omnem ſcripturam, quam iure fatemur diuinitus inſpiratam. Fecit ergo pater filio ſuo tunicā polymitam variè pulchram, & pulchrè va-
2.Petr.1. riam. Hanc ſimilem genituram, hanc tunicam polymitam, dilectionemq; paternā, qui habet aures audiendi audiat, patre prædicante per Pſalmiſtam, in quo dicit: Eructauit cor meū verbum
Pſal.44. bonum, dico ego opera mea regi, &c. vſq; ad finem pſalmi. Videntes autem (inquit) fratres eius, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Notum eſt, quia nimis oderant hunc dilectionis filium fratres maligni, tanto odio vt non poſſent ei quicquam pacificū loqui. Vndè ait ipſe in Dauid: Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me
Pſal.119. gratis. Item: Et ſermonibus odij circundederunt me, & expugnauerūt me gratis. Cuncta loque-
Pſal.108. bantur hoſtilia, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dęmonia, & dæmonium habet & in-
Matt.12. ſanit, & quid eum auditis? & his ſimilia. Sed nunquid viderunt, quòd illū pater amaret, vel quòd
Ioan.8. ille filius dei patris eſſet? Vtiq;. Nam ſi cæci (inquit) eſſetis, non haberetis peccatum. Nūc autem
Ioan.9. dicitis quia videtis, peccatum veſtrum manet. Planè viderunt, & idcirco excuſationem non habent de peccato ſuo.

De ſomnio Ioſeph, quod retulit fratribus ſuis. CAP. XXI.

ACcidit quoq; , vt viſum ſomnium referret fratribus ſuis, quæ cauſa maioris odij ſeminarium fuit.) Præter cauſam ſupra dictā, accidit hæc etiam cauſa in augmētum odij. Hoc ita dictum eſt ac ſi diceretur: Accidit vt ſermo eius maioris odij ſeminarium fieret. Et hoc rectè dictum eſt, quia accidit, neq; enim ſtudio quicquam horum dixit, id eſt, nō in cōſcientia eius fuit, quòd huiuſce ſomnij relatio ſeminarium fieret maioris odij. Deniq; hoc ſimplicis aut innocentis nō fuiſſet animi, velle amplius vrere odientium animas auſpicio ſuæ futuræ felicitatis. (Putabam (inquit) nos manipulos ligare in agro, & quaſi conſurgere manipulum meum & ſtare, veſtroſq; manipulos circunſtantes adorare manipulum meum. Item: Vidi (ait) per ſomnium, quaſi ſolem & lunam & ſtellas vndecim adorare me.) Hæc ſomnia, quoniā cuncti nouimus in illo Ioſeph qualiter ſubſequēs rerum compleuerit effectus, reſtat nūc vt ea ſecundum eaſdem cauſas vel exitus

euangelicis domini nostri Iesu Christi parabolis cõsonare sciamus. Etenim sicut in somnio, sic &
in parabola, dum aliud dicitur aliud intelligitur: quemadmodum & aliud vmbra, & aliud cor-
pus, & tamen nonnũquam ex vmbra corpus cognoscitur. Et hoc nulli dubium, quin sicut in hũc
causa somniorum, sic & in dominũ nostrũ causa parabolarum, maioris odij seminarium fuit, ma-
ioris inuidiæ fomitem ministrauit. Exempli causa seminatur parabola hæc: Homo erat paterfa- Matt. 21.
milias, qui fodit vineam, & sepem circundedit ei. Et fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, &
locauit eam agricolis, & peregrè profectus est, & reliqua. Etenim sicut eminentiam Ioseph prę-
signauit illud, quòd manipulus eius cõsurgere & stare visus est, eumq; circunstãtes adorare ma-
nipuli fratrum: sic & dominus noster, excellentiam suimet innuit ad summam parabolæ, dicen-
do sic: Nunquid legistis in scripturis: Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus est in
caput anguli: à domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris? Et quemadmodum illi Psal. 117.
conijciẽtes quid sibi vellet somniũ, amplius inuidentes dixerunt: nũquid rex noster eris, aut sub
ijciemur ditioni tuę: sic & isti intelligentes intentionẽ parabolarũ amplius zelati sunt, & quęren
tes eum tenere (inquit Euangelista) timuerunt turbas, quia sicut Prophetã eum habebant. Porrò
minus in somnio visum, quam in parabola est dictum. Nõ enim habetur in somnio, qualiter ma- Matt. 21.
nipulus Ioseph consurgere & stare, & à circunstantibus manipulis suorum fratrum adorari de-
beret, cum parabola hæc personet, quòd Iudæi dei patris filium extra portam ciuitatis eiectum
occisuri forent, & deinde subiuncto testimonio psalmi dicentis: Lapidem quem reprobauerunt
ædificantes, hic factus est in caput anguli: palam confirmet, quòd sic abiectus vel reprobatus, in
caput gentium deberet constitui. Igitur pro quanto Ioseph Christi gesꝭit typum, pro tanto &
hæc eius somnia parabolis eiusdem Christi similia sunt. Et duo quidem somnia fuerunt, sed pro
vno habita vel habenda sunt, quemadmodum & ipse ad Pharaonem: somniũ (inquit) regis vnum
est. Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eo Gene. 41.
quòd fiat sermo dei vel velocius impleatur. Et alterum quidem è terra vel ex agro, alterum ve-
rò somnium fuit è cœlo, quia videlicet adoranda à fratribus suis eius fœlicitas non de terra tan-
tùm, sed & de cœlo, non solùm ex hominibus, sed etiam ex deo, imò primam & maximam ex
deo laudem erat habitura.

De interpretatione somnij ex eo quòd Iacob dixit: Num ego, &c. adorabimus te super terram. CAPVT XXII.

SEd quid ita pater somnium interpretari conatus est. (Num ego & mater tua, & fratres tui
adorabimus te super terram?) Cum eius matrem Rachel obisse sciret, quomodo illam quę de
functa fuerat, adorare posse sentiebat? An matrem eius hic appellat eam quæ supererat, vxorem
suam, consuetudine non natura? Etenim matertera cum dicatur, quòd sit mater altera, rectè ma-
trem eius Lyam hic appellare poterat. Veruntamen nec de patre palam legitur, quòd adoraue-
rit, nisi quando iurante Ioseph, quòd patrem auferret de terra Aegypti, conderetq; in sepulchro Quomodo Iacob adorauit filiũ suum Ioseph.
maiorum, adorauit iuxta septuaginta fastigium virgæ eius pater Israel. Cæterùm iuxta Hæbrai-
cam veritatem melius legitur, adorauit deum conuersus ad lectuli caput. Ergo pro parte totum
ponitur: vel intelligitur, quia reuera & pater pro filio gratias agẽdo cœlestem adorauit gratiam,
quod sine dubio fecisset & mater si adhuc viueret. Quòd etsi litera cuiquam in hac parte infir- Gene. 47.
mari videatur, firmiter sciendum est, quia iuxta spiritualem sensum veritas omnis in Christo per
ficitur. Quis enim hoc loco pater eius, nisi anterior populus, de quo est incarnatus, qui à die pas-
sionis vel resurrectionis eiusdem filij sui in cœlesti regno pro parte electorum fulget sicut sol?
Et quæ luna nisi præsens ecclesia, quæ mutabilitati subiacet, & minus lucet quamdiu peregrina-
tur in ista vita? Singuli autem electorum stellæ sunt, secũdum se quidem imperfecti quasi in vn-
denario numero, sed corũ perfectio stella duodecima, stella (inquam) perfecta & matutina, ipse
Christus frater ipsorum est. Omnes adorant sol & luna, & stellæ omnes, cuncta cœlestia, vniuer-
sa terrestria, maiora siue minora, illũ venerantur & adorãt. Mihi (inquit) curuabitur omne genu,
& confitebitur omnis lingua. Quis autem manipulus eius, nisi ab ipso seminata, ad messem vsq; Esaiæ 45.
perducta & perducenda fides Euangelica? Porrò manipuli fratrum, lectiones sunt legis & pro-
phetarum, quas Iudæi legentes quasi manipulos ligant vel colligunt. Ecce palam omnibus est, &
de toto mundi agro spectatur manipulus Christi stans & manipuli fratrum eius circunstantes &
adorantes. i. euangelium fida messis, & frumentum optimum, solum & vnicum Christi asserens
imperium, omnesq; legis & prophetarum lectiones illi testimoniorum præbent obsequum, de-
bitumq; adorationis famulatum. Imitentur ergo fratres inuidi manipulos suos, quod quandoq;
facturi sunt, cum adorando, cuius manipuli ipsorum iam adorant manipulum.

Quòd Ioseph obediens patri in Sychem missus ad fratres suos, Christi patri suo obedientis vsque ad mortem typum gesserit. CAPVT XXIII.

CVmq; fratres illius in pascendis gregibus morarentur in Sychem, dixit ad eum Israel. Fra-
tres tui pascunt greges in Sychimis, veni, mittam te ad eos.) Hæc erat causa paternæ solici-
tudinis,

CAP, tudinis,quia paſcebant filij eius oues in Sychimis,videlicet vbi dudum populo terræ illius odio
XXXVII. ſos fecerat illos furor ipſorum pertinax,& indignatio dura.Eadem ſolicitudine eger ſuperius lo
cutus eſt.Turbaſtis me,& odioſum feciſtis Chananęis, & Pherezeis habitatoribus terræ huius,
Gene,34. Nos pauci ſumus,illi congregati percutient me, & delebor ego & domus mea.Non ergo ab re
ſollicitus,fratres(inquit)tui paſcunt greges in Sychimis,veni,mittam te ad eos.Gratam filijs fo-
re viſitationē pater arbitratus eſt,quia non qualēcunq; hominem, ſed cum quē diligebat filium
mitteret ad eos,vade(inquiēs)& vide ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos & pecora,& renū-
cia mihi quid agatur.Breue quidem, ſed præclarum ſcriptura interpoſuit obedientis filij verbū,
dicendo,Quo reſpondente,præſto ſum. Perſeuerantiam quoq; beneuolentiæ vel attentationis
eius illud indicat,quòd cum non inueniſſet eos in Sychem,tamdiu quæſiuit eos errans,& duce ſi
ue indice indigēs,donec inueniret eos in Dotaim:Hoc planè in myſterio illud eſt,quod in Chri
ſto dei filio mirandum & imitandum prædicat Apoſtolus, quia factus eſt pro nobis obediēs vſ-
Philip,2. que ad mortem,mortem autem crucis.Fratres eius ſecundum carnem ſcribę & pharisęi in Sychi
mis paſcebant oues,id eſt,ſecundum exemplum Sychimitarum docebant, imò decipiebant inſi
Pſal. 48. piētes,de qualibus Pſalmiſta:Sicut oues(inquit)in inferno poſiti ſunt,mors depaſcet eos.In quo
ſecundū exemplū Sychimorū?In eo videlicet,quia circuibant mare & aridam vt facerent vnum
proſelytū:& cum factus eſſet,faciebant eum filiū perditionis,duplo quam ſemetipſos. Sic enim
Matth.23, Sychimitis fecerunt patres eorum dolo circūuenientes eos,vt circunciderentur,proſelytos fece
Gene.34. runt,& incautos interfecerunt. Et ad eiuſmodi paſtores cū à deo patre mitteretur paſſurus fili-
us.(Præſtò ſum ait.)Dominus enim(inquit)aperuit mihi aurem,ego autem non contradico,re-
Eſaiæ 50, trorſum non abij.Venit ergo ad tabernacula paſtorum,aſcendit Hieroſolymam ad diem feſtum
renunciaturus patri quid ageretur,non locali recurſu vel retrogradis paſsibus,ſed clamore vali-
do ſui ſanguinis,quo fratrum illorum ſcelus crudeliſsimum iugiter in cœlum annunciatur.

Quòd Ioſeph dolore mortis circundatus ſimilitudinem mortis Chriſti,& paſsionem eius figurarit. CAPVT XXIIII.

PErrexit ergo poſt fratres ſuos,& inuenit eos in Dotaim. Qui cum vidiſſent eum procul,an-
tequam accederet ad eos,cogitauerunt illum occidere, & mutuò loquebantur:Ecce ſomni-
ator venit,venite occidamus eum,&c.) Non opus erat, vt gratia ſimilitudinis filij ſui deus illum
Cur non permitteret occidi reſuſcitaturus à mortuis, quamuis & hoc illi poſsibile fuerit,cum omnipotēs
permiſit ſit.Occidi namq; nō iam mortis ſimilitudo, ſed ipſa eſt mors. Si enim complantati(inquit Apo-
deus Io- ſtolus)facti fuerimus ſimilitudini mortis eius,ſimul & reſurrectionis erimus. Nūquid hęc dicēs,
ſeph occi- ſuadet nobis corporaliter extingui?Ergo pro ſimilitudine ſatis fuit,viuentem abſq; diſpēdio vi-
di.
Rom 6. tæ doloribus mortis circundari,& ita communicare futuris paſsionibus Chriſti. Vt autem eua-
deret mortē dicentibus illis:Ecce ſomniator venit, venite occidamus eū, & videamus ſi proſint
illi ſomnia ſua:diuiſio malorū,præſidiū iuſto fuit. Dixit enim Ruben. (Non interficiamus ani-
mā eius,nec effundamus ſanguinem,ſed proijcite eum in ciſternam hāc quę eſt in ſolitudine,ma
Ruben. nusq; veſtras ſeruate innoxias,Hoc autem dicebat,volēs eripere eum de manibus eorum,& red-
dere patri ſuo.Fortè quia ſe magis ſuſpectum fore,totumq; pondus criminis in ſe verſandum ex
iſtimabat,quippe qui primogenita perdiderat, quæ in illum ex altera vxore primogenitū pater
transferre cœperat.Hic profectò diuiſus eſt à cæteris,& cauendū erat illis,vt non offenderēt eū,
cū poſſet offenſus rem indicare patri.Igitur acquieſcētes vni,confeſtim vt peruenit ad ipſos,nu-
dauerūt Ioſeph tunica talari & polymita,miſeruntq; in ciſternā quę nō habebat aquam.Sed hoc
pacto,ſi ibi relinqueretur, mortem non euaderet, ſi autem Ruben vt facere intenderat,eripe-
ret eum de manibus eorum, & redderet patri ſuo : non implerentur diuinitus prouiſa eius ſom-
nia.Facta eſt igitur & alia diuiſio,ſicq; in tres diuiſi ſunt partes, vt citius propoſitum dei ordine
ſuo percurreret,Nam ſequitur:(Et ſedentes vt comederēt panes,viderunt viatores Iſmahelitas,
Dixit ergo Iudas fratribus ſuis:Quid nobis prodeſt, ſi occidamus fratrem noſtrum? Melius eſt
vt vendatur Iſmahelitis, & cætera.) Hoc profectò ex ſemetipſo non dixit,ſed quemadmodum
Ioan.11. ille Caiphas qui prophetauit,dicens:Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non
tota gens pereat:ſic & iſte nutu dei prophetauit,melius fore Ioſeph venundari quàm occidi,ma
gisq; ſibi profuturū,ſi Iſmahelitis venderent,quàm ſi occiderent,& ſanguinem eius celarēt.Hęc
potius voluntas dei fuit,ſed ille quidem cogitauit de fratre ſuo malum,deus autē cōuertere no-
uerat illud in bonum.Num(inquit ipſe Ioſeph) dei renuere poſſumus voluntatē? Vos cogitaſtis
Gene.50. de me malum,& deus vertit illud in bonū.Hæc & Pſalmiſta teſtatur,dicens:Miſit antè eos virū,
Pſal.104. & continuò ſubiungens,in ſeruum venundatus eſt Ioſeph.Ille(inquam)cogitauerunt malum de
fratre ſuo,qui in ſeruum illum vendiderunt: deus autē vertit in bonū mittendo antè eos virum.
Hoc verò fuit Chriſtò comparari,verè ferro paſsionis tranſuerberari. Sic enim qui ſupra,cū di-
xiſſet:Humiliauerūt in compedibus pedes eius,ſtatim adiecit, ferrū pertrāſijt animā eius. Ferrū
pertranſiens animā,appellat animæ anguſtiam.Quæ quàm vehemens fuerit, fratres teſtantur ad
inuicem

inuicem loquentes. Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ eius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus. Gene.42.

Quòd fratres Ioseph mittentes tunicam hœdi sanguine tinctam, nunciauerunt patri mortem eius. Et de luctu patris. CAPVT XXV.

TVlerunt autem tunicam eius, & in sanguine hœdi quem occiderant, tinxerũt: mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc inuenimus, vide vtrum tunica filij tui sit, an non?) Hoc deliberauerunt, & non ipsi dicere voluerunt: hanc inuenimus, sed summiserunt qui ferrent, seq; inuenisse dicerent. Videlicet sic tutius innoxij parerent, sic dissimulandi sibi laborẽ minuerent, sic animum patris à suspitione sui sceleris longius repellerent. Sed nunquid vel sic tam diligentẽ fallere potuerunt? Et si huic sancto viro præter humanam nihil affuit coniecturam, nunquid totum eius spiritum suæ fallaciæ tenebris obuoluere valuerunt? Dicit nempe quodam loco sic: Vos scitis, quod duos filios genuerit mihi vxor mea. Egressus est vnus, & dixistis, bestia deuorauit eum. Quid nam dixistis, nisi & eos qui dicerẽt, summisistis? Ergo illa fera pessima, illa bestia sęuissima, quæ quantum in se fuit deuorauerat, qualis esset, nõ omnino patrẽ latere poterat. Sed quid ageret? Qualiter ferã illam constringeret? Quomodo de ventre bestiæ illius quẽ deuoratũ putabat filium extrahi posse putaret? Tacendi potius & dissimulãdi quod conijcere poterat, tẽpus illi erat, ne si notã sibi illam ferã. i. filiorum inuidiã audacem atq; violentã querelis manifestis exagitaret, maiorem in rabiem dentes eius acueret. Itaq; in acerbissimo dolore vim sibi faciens, & verba sua moderans. (Tunica (inquit) filij mei est, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph.) Nec hoc dicens falsus aut mentitus est. Talis nanq; sæuitia cum leone & vrso ferę aut bestię vocabulo rectissimè æquiuocari potest. Scissisq; vestib⁹, indutus est cilicio, lugẽs filiũ suum multo tempore. Qualem ergo inuidiæ suæ requiẽ: quale zeli sui refrigeriũ abactores Ioseph adepti sunt? Nempe si grauis illis erat ad videndũ frater, quia diligebatur: grauior multo esse poterat pater, q̃ cũ lãguore vel tristitia vniuersa domus corã oculis eorũ perpetuo dolore cruciabatur, nimioq; labore consumebatur. (Congregatis aũt cũctis liberis eius, vt leniret dolorẽ patris, noluit consolationẽ recipere, & ait: Descendã ad filiũ meũ lugens in infernũ.) Quia mortuum esse putabat filiũ suũ, omnes autẽ mortui, quanquam iusti antè Christi aduentũ descendebant in infernũ: idcirco dixit, descendã in infernum ad filiũ meum, pro eo vt diceret, cum vitam mea finiam præsentem luctum, non nisi moriendo cessabo lugere filium meum. Sed quonam instrumento liberi eius congregati aderant ad leniendum patris dolorem? Quis enim dolorem eius mitigare poterat, nisi quem medullitus dolor ipse mordebat? Hęc nanq; veri doloris natura est. Si enim (inquit Apostolus) ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui cõtristatur ex me? At illi non in veritate plorare, vel fideliter contristari poterãt, quippe qui pro remedio tristitię suę, pro lenimento torquentis inuidię fratrem abegerant. Qua ergo fronte cõgregati aderant? Heu (inquit quidam secularium) q̃ difficile est, crimen non prodere vultu. Patris lachrymæ, quia vulneratam cordis venam inuenerunt, freno laxato currebãt quantum volebãt, nec retineri adiunctis habenis poterant, quia forti impetu sese excusserãt. Verùm lachrymę frątrum conclusæ erant, nec leuiter, quamuis calcaribus vrgerentur, erũpere volebant. Ergo cum lenire vellent verum patris dolorem, noluit consolationem recipere, noluit eos audire, Noluit eos saltem ad luctum inuitare, non curauit saltem (quæ extrema consolatio est) eorum voces secum inflectum excitare. Solent nanq; & hoc facere qui omni gaudio destituti, solis pascuntur lachrymis suis, solis feriuntur gemitibus, quomodo verbi gratia Hieremias propheta loquitur: O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. 2.Cor.2. Ouid. in Metam. Thren.1.

Item de re eadem. Et quòd sicut Isaac, sic & Ioseph ad occidendum impetitus, non tamen mortuus, Christi passionem præfigurabat. CAPVT XXVI.

IGitur quemadmodum puer Isaac ad immolandum ductus, colligatus & aræ impositus nõ tamen etiam gladio percussus: sic & iste à fratribus suis ad occidendum impetitus, in cisternam proiectus, ac venditus est, nõ tamẽ etiam occisus, rectè dicitur passus, & in passione sua filio dei assimilatus. Item & quemadmodum aries pro Isaac in holocaustum oblatus, mysterium similitudinis filij dei peregit, cuius diuina impassibiliter permanẽte natura, sola passa, vel mortua est humana. Sic & hœdus iugulatus, quo tunica Ioseph talaris & polymita sanguine eius intingeretur, eandem figuram vel similitudinẽ prętulisse dinoscitur. Tunicam Christi polymitam, sanctam esse scripturam superius iam diximus, qua videlicet tunc inuidi fratres Iudæi, quantum in ipsis fuit, dilectum patris filium nudauerũt, quando illum detestati sunt, & eum quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ, hunc esse negauerunt. Ecce respice in manibus Iudæorum Christi tunicam, id est, legalem ac propheticam scripturam, sanguine illo cruentata est, sanguine hœdi, id est, eiusdem Christi, non sua sed aliena peccata portantis, & idcirco per hœdum significati, in manibus Iudęorum polluta est. Quicquid legere, quicquid sabbatizare cõtendũt, omne quod sanctũ se habere putant, sanguine plenum est, sed & ipsæ manus Iudæorũ plenæ sunt sanguine. Gene.22.

Quinam

CAP. XXXVII. Quinam ſunt hi quos miſerunt, quibus tunicam iſtam patri afferendam impoſuerũt? Nimirum nos ſumus, qui neq; filiũ iſtum vendidimus, neq; hœdũ (quod ipſe idẽ eſt ſecundũ naturam humanam) peccata noſtra portantem occidimus, ſed vbi factum eſt, audiuimus, & ſuperuenientes iam intinctam tunicam ſuſcepimus. Non quidẽ nos illi miſerũt, ſed & nos & patres noſtros apoſtolos emiſerunt, eiecerunt, anathematizauerunt: Veruntamen quin ſpolia hęc auferremus, prohibere non potuerunt. Quoties igitur patri aſsiſtimus, quoties cantãtes aut pſallentes, ſiue legentes ſacram ſcripturam tractamus, familiariter deo dicamus. Hanc inuênimus, vide vtrum tunica ſit filij tui, an non? Et reſpondet nobis: Tunica filij mei eſt, fera peſsima comẽdit eũ beſtia deuorauit Ioſeph. Gens enim illa, quondam patris domus vel hęreditas, nunc fera peſsima vel beſtia dicitur & eſt, & vocatur Hyena. Sic enim in propheta dicit filius ipſe: Facta eſt mihi habitatio mea quaſi ſpelunca Hyenæ. Iamdudum ſciſsis veſtibus hic pater indutus eſt cilicium, id eſt, laceratis & abiectis à ſe ornatibus veterũ ceremoniarũ, contẽpto ritu ſacerdotũ vel ornatu ſacrificiorũ, admiſit & aſtruxit ſibimet multitudinẽ pœnitentium Idololatrarum. Planè congregatis cũctis, qui eiuſmodi ſunt liberis eius, vt deliniãt dolorẽ eius. i. vt ſacrificijs & Moſaicis lectionibus illi adulentur, omnino non vult eos audire, & dicit: Cũ extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis, & cũ multiplicaueritis orationem, non exaudiã, manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Sed quid? Deſcendam, inquit, ad filium meũ lugens in infernum. Lugens, inquam, id eſt, gemitibus inenarrabilibus lugentes faciens, ad eos deſcendam, qui cum in inferno ſiue in monumentis ſint, audiunt vocẽ filij mei, & in hoc deſcendã, vt quicunq; audierint viuãt.

Hier. 12. — Eſaiæ 1. — Ioan. 5.

Quomodo Ioſeph ſemel venditus viginti denarijs à fratribus, ſecundò venditus ſit Putiphar Eunucho in Ægypto à Madianitis.

CAPVT XXVII.

ET illo perſeuerante in fletu, Madianitę vendiderunt Ioſeph in Aegypto Putiphar eunucho magiſtro militiæ.) Quęritur de iſto, qui nunc eunuchus aſſeritur, quomodo poſtea vxorem habere dicatur. Tradunt Hebręi, emptũ ab hoc Ioſeph ob nimiã pulchritudinem in turpe miniſteriũ, & à domino virilibus eius arefactis, poſtea electum eſſe iuxta morem hierophantarum in pontificatum Heliopoleos, & huius filiam eſſe Aſcenech, quã poſtea Ioſeph acceperit. Ecce ſecundò in ſeruum venundatus eſt Ioſeph. Et hoc intereſſe notãdum eſt, quia primæ venditionis pretium ſcriptura non tacuit, viginti enim argenteis vendiderunt eum fratres ſui Iſmahelitis, ſecundò autem quanti venditus ſit, dicere neglexit. Et rectè: Quia Iſmahelitę ſiue Madianitæ negociatores permixti, quod ſuum erat, & quod emerãt licenter iam vendiderũt. Fratres autem hoc faciendo malũ, ipſi venundati ſunt, & idcirco ſciendũ fuit, quanti ſeipſos vendiderunt, id eſt, quam paruo pretio tam ingẽtis peccati ſerui facti ſunt. Nam tali in negotio, viginti argentei quid ſunt inter tãtos? Siquidẽ cum decẽ fratres vnius venditores fuerint, ſingulæ portiones eorum, boni argentei ſunt. Paruo igitur venundati ſunt, niſi quòd & illi nõ tã marſupijs ſuis cõſulere, quàm inuidię ſuę ſatisfacere curauerũt. Porrò Madianitis qui emerunt, & rurſus vẽdiderunt Ioſeph, illi fratrum nequiſsimi cõparabiles ſunt, ſcilicet, principes ſacerdotũ, qui & vendiderunt Chriſtum, & vt ſibi vẽderetur, pecuniam diſcipulo ſpopõderunt: vendiderunt, inquam, quia iuxta ſuam occaſionem, vt locum & gentem ſibi ſeruarent, quaſi rurſus vendentes eum Pilato tradiderunt. Nam ſi ſecundum Apoſtolum ex Iſmahel ſunt omnes qui ſequuntur eos qui vel ſecundum ſpiritum nati, vel promiſsionis filij ſunt: quanto magis illi Iſmahelitę rectè dicantur, qui hunc vſq; in mortẽ perſecuti ſunt: non vtcunq; ſecundũ ſpiritũ natũ, ſed ex ſancto ſpiritu conceptum, cui non ad menſuram deus ſpiritum dat, ſed in eo corporaliter omnis plenitudo diuinitatis inhabitat? Hæc mira venditio eorum fuit, cum propter locum & gentem regẽ ſuum & loci & gentis ſuę ſolum præſidium tradiderunt, dicendo, ne fortè veniant Romani, & tollant noſtrum & locum & gentem. Et pretium quidem emptionis eorum ſimiliter ſupputatum eſt. Triginta nanq; argenteos traditori diſcipulo dederunt. Vbi notanda diligenter, ſecundũ diſtantiam perſonarum, differentia quoq; diuinitus prouiſa pretiorum. Binarius nanq; & ternarius in deceno limite viginti & triginta faciunt. Ergo quantitas pretij, quo Ioſeph venundatus eſt, binarius: pretij verò quo emptus eſt Chriſtus, ternarius eſt. Et rectè: Nã Ioſeph, vtpote purus homo ſolummodo ex anima conſtat & corpore, Chriſtus verò ex anima, & corpore, ſimul ex veritate conſtat diuinæ naturæ. Benè igitur illic binarius, hic autem pretij quantitas ternarius eſt. Porrò & illic, vbi in Aegypto venditus eſt Ioſeph, & hic vbi gentibus traditus eſt dominus noſter, pretium vel emolumentum vendentium ſiue tradentium definitum non eſt. Attamen in Propheta dicente, Paueant illi, & nõ paueam ego, induc ſuper eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos domine deus meus: iuſta merces iniquitati illorũ cõceſſa eſt. Nam quia pauentes, imò pauorem ſimulantes dixerunt, & venient Romani & tollent noſtrum locum, non ſolum hac ſimplici contritione contriti ſunt: ſed & duplicata eſt cõtritio illorum, ſcilicet, vt & locum perderent, & æternam animæ mortem incurrerent.

Galat. 4. — Coloſ. 2. — Ioan. 11. — Hiere. 17.

De con-

De coniugio Iudæ & filiorum eius. Et quod alienigena Thamar & adulterinus concubitus Iudæ, os Iudæorum gloriantium in carne obstruxerit. CAPVT XXVIII.

EOdem tempore descendens Iudas à fratribus suis, diuertit ad virum Odollamitem nomine Hyram, viditque ibi filiam hominis Chananæi vocabulo Sue. Et vxore accepta ingressus est ad eam. Quæ concepit & peperit filium, vocauitque nomen eius Her. Rursum concepto fœtu, natum filium vocauit Onan. Tertium quoque peperit, quem vocauit Sela. Quo nato parére vltra cessauit. Dedit autem Iudas vxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuitq; Her primogenitus Iudæ nequam in conspectu domini, & ab eo occisus est, & reliqua.) Vbiq; deus gratiæ suæ dona circa electos suos ita dispensat ac moderatur, quatinus & iustitia fidei sit vnde prædicetur, & præsumptio carnis sit vnde non glorietur, vt iuxta Apostolum omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo, neque glorietur omnis caro coram illo. Ecce enim Iudæis carnalibus in carne gloriantibus magnæ erat confidentiæ, quòd patres eorum vocati sunt sancti, & ipsi sanctas habuere coniuges, alienigenas, id est, Chananæorum, inter quos habitabant, filias abominati, sed ecce os illorum obstruit alienigena Thamar, & adulterinus Iudæ concubitus, vnde duces suos, principes suos, reges suos, prophetas suos, & seipsos emanasse, si dissimulare velint, palá conuguantur. Omnis gloria gentis, cuncta nobilitas populi huius, ex hoc adulterio profluxit, vt (sicut iam dictum est) omne os obstruatur, & de meritis suis nemo glorietur, sitq; solus iustus & iustificans eum qui ex fide est deus. Iam quia patet literæ textus in superficie décolor, pulchritudinem spiritus introrsum quæramus, ad honorem eius, qui neminem venit vocare iustum, sed omnes peccatores & impios. Neq; enim arbitrandum est, quòd frustra talibus ex principijs nasci voluerit patres, ex quibus ipse secundum carnem nasciturus erat, qui est super omnia deus benedictus in secula.

CAP. xxviii. Rom. 3. Romá. 3. Matt. 9. Rom. 9.

Quid mysticè per adulteram Thamar significetur. CAPVT XXIX.

IGitur Thamar (quod interpretatur amaritudo) pœnitentiam significat, quæ omni homini necessaria est, ex quo primus peccauit Adam, in quo moriuntur omnes. Her & Onam, quorum alter pelliceus, alter interpretatur mœror eorum, qui vxorem Thamar ducere iussi, filios ex ea non genuerunt, & mortui sunt propter suam nequitiam, eos qui ante legem & sub lege fuerunt, designant, qui pœnitentiam agere iussi, neglexerunt: Imò & expectatione dei nequiter abusi, tempora pœnitentiæ perdiderunt. Iudas qui tandem ad illam ingressus duos ex ea filios vno genuit concubitu, Christum designat, qui tandem agendam pro omni mundo pœnitentiam suscepit, & vno mortis experimento, duorum populorum salutem, & vitam ęternam, quasi parturiens in dolore mortis fructificauit. Latius secundum literę ordinem, sensum hunc explicemus. (Mortua filia Sue, vxore Iudæ, ille post luctum consolatione accepta, ascendebat ad tonsores ouium suarum, ipse & Hyras opilio gregis Odollamita in Thamnas.) Iudas cõfessio, Hyras vidi fratrem meum, Odollamita testimonium in aqua, Thamna vetás interpretatur vel deficiens. In Iuda ergo Christum quem & Apostolus vocat confessionis nostrę pontificem. In Hyras Iohannem Baptistam qui dicit: Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. In eo quod dicitur Odollamites, ipsum testimonium propter quod venit in aqua baptizans. In Thamna Iudęos vetantes, & vetando deficientes. In morte filiæ Sue (quod interpretatur loquens siue cantilena) silentium intelligimus legis & prophetarum, qui vsq; ad Iohanuem prophetauerunt. Tunc ascendebat Iudas ad tondendas oues suas, & cum eo ille Hyras: tunc enim Christus venerat ad oues quę perierant domus Israel: & cum eo, vel antè eum Iohannes baptista, baptizans in aqua & prędicans lauacrum ad tonsuram ouium necessarium, id est pœnitentiam, dignosq; pœnitentię fructus, necessarios ad deponenda onera peccatorum.

Hebr. 3. Iohan. 1. Matt. 15.

Quid mysticè significet, quòd Thamar Arrabonem accepit, donec mitteretur hœdus. CAPVT XXX.

ANnunciatum est hoc Thamar,) id est, amaritudini, (sumtoq; habitu meretricio sedit in biuio.) Audita est enim vox illius opilionis gregis dominici, clamátis & dicentis: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. Extunc omnis qui de peccatis suis timuit, amaricatus est: & sic publica cõfessione se ostendit quæque anima peccatricem, quemadmodú talis habitus asserebat Thamar esse meretricem: sumpserat enim theristrú. i. æstiuum ac subtile palliolum, sedens in biuio, per quod intelligitur legis & gratiæ confinium. Vidit Iudas noster, id est, miseratus est: adamauit, id est, satisfactionem eius suscepit. Quomodo enim concubitu eius frui voluit, nisi quia communicare dignatus est pœnitentiam amaritudini? Vsqueadeò facere hoc ille non dedignatus est, vt inter pœnitentes ipse à seruo suo baptismum pœnitentiæ susciperet. Sed quænam conuentio fuit, vel qua pro mercede inter vtrumq; conuenit? (Mittam, inquit, tibi hœdum de gregibus. Quid porrò est huic Thamar hœdú pro mercede dari, nisi Christú pro pœnitentibus sacrificari? Nam ille quidé secundú suam innocétiam agnus est dei: secundum peccata aliorú, quæ in se expianda susceperat, hœdus fuit. (Quid tibi, inquit, vis pro arrabone dari? Respódit

CAP. XXXIX. Annulum tuũ, armillam, & baculũ quem in manu tenes.) Annulus, fidẽ: armilla, dilectionis operationem: baculus, spei significat fortitudinem. Ista rectè Thamar pro arrabone postulat, donec accipiat hœdum. Fide nanq;, spe, & charitate pœnitens anima subarratur, donec sacrificatũ pro peccatis suis facie ad faciem videat Christum. Accusata quoq; his tribus defenditur testimonijs quod nequaquam vagam sequendo turpitudinem fornicata sit, sed de Iuda conceperit, quia videlicet in die iudicij fide, spe, & charitate, vocata, iustificata, & magnificata defensabitur, quod
Esaiæ.26. non alio quàm de Christi spiritu cõceperit, dicens iuxta prophetam: A timore tuo domine concepimus & peperimus spiritum, salutes non fecimus super terram.

De partu Thamar & quid significent gemini in vtero eius, quòd vnus manum prius protulit, & alter maceriam destruxit. CAPVT XXXI.

INstante autem partu, apparuerunt gemini in vtero eius. Atq; in ipsa effusione infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinum, dicens: Iste egredietur prior. Illo verò retrahente manum, egressus est alter. Dixitq; mulier: Quare diuisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocauit nomen eius, Phares. Posteà egressus est alter, in cuius manu erat coccinum,
2.Cor.6. quem appellauit Zaram.) Tempus est vel dies partus, hoc tempus acceptabile, & hic dies salutis est, ab hora passionis Christi, cuius amaritudo .i. mors omnem hominem, tam Iudæũ quàm Græcum ad æternam vitam parturiuit. Nam isti sunt duo gemini, qui in vtero Thamar reperti sunt discordantes, & quasi de priuilegio nascendi contendentes, quos Apostolus exæquare & ad pacis cõcordiam formare cupiens exterret minis, mulcet promissis. Ira, inquit & indignatio, tribu-
Roma.2. latio & angustia in omnem animam hominis operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primũ & Græco. Non est enim personarum
Actor.13. acceptio apud deũ, &c. In ipsa, inquit, effusione infantiũ vnus protulit manum. Vnus ille qui primò manum protulit, Iudæus est, qui primus legem accepit, & cui primùm oportebat loqui verbum dei. At ille repulit illud, & indignũ se iudicauit æternę vitę. Manum ergo coccino ligatam citò retraxit .i. conscientiam Christi sanguine pollutam auertit. Alter protinus egressus est, Græ-
Rom.11. cus .i. Gentilis populus ad lucem venit, & deo natus est. Quare, inquit, diuisa est propter te maceria? Hoc profectò à semetipsa non dixit, sed verũ prophetauit, quod nũc palam factum est, quia videlicet cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Hæc interruptio Israel, diuisio maceriæ est, quam & significat nomen Phares, interpretatur enim diuisio. Alterum appellauit Zaram. Quo nomine pellenda designatur cęcitas, quę contigit in Israel, vt post præsentem infidelitatis noctem verã videat lucem, respiciens ad orientem. Zara nanque interpretatur oriens.

Quòd Ioseph venditus eunucho à domino liberatus sit, ne in turpe ministerium adsumeretur. CAPVT XXXII.

CAP. XXXIX. IGitur Ioseph ductus est in Aegyptũ, emitq; eum Putiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Aegyptius de manu Ismahelitarũ, à quibus perductus fuerat illuc.) Superioris nar-
Psal.33. rationis serie interrupta, pręsenti repetitione scriptura redintegrat. Igitur, inquiens, Ioseph ductus est in Aegyptũ, &c. Statimq; iuxta Psalmistã in beatitudinibus iusti dicentẽ, apud dominum gressus hominis dirigetur, & viam eius volet, cum ceciderit non collidetur, quia dominus supponit manum suam. (Fuitq; dominus cum eo, & erat vir in cunctis agens prosperè.) Vbinam ceciderat sic venditus: vel qua collisione ne collideretur, supposuit manum suam dominus? Nempe iuxta superius dictam Hebræorum traditionem, in malam seruitutem ceciderat, quem ad turpe ministerium vir ille Aegyptius emerat: Sed domino supponente manum suam, non collisus est, aruit enim (inquiunt) idem dominus eius, & factus est eunuchus: Et fortasse propter hoc ipsum tanto pondere dictum est, qui optimè nouerat esse dominũ cum eo, quòd videlicet tali circa semetipsum didicerat experimẽto. Supposuit ergo manum suã dominus, nõ quidem ad hoc vt totus subleuaretur, sed ad hoc tantùm, vt non collideretur .i. peccato alieno non inquinaretur, vel
Eccle.27. vt aduersitate non frangeretur. Nondũ enim sicut vasa figuli probat fornax, sic & hunc virũ receptibilem caminus tentationis satis probauerat. Nec dum satis spectatum fuerat, quantus esset intus, qui iam placebat extrinsecus. Adaugeatur igitur secundum nomen suum Ioseph, nec enim frustra sic appellatus est, nec à semetipsa locuta est mater, sed diuino pręsagio præeũte, augmenta virtutum eius, grandia fore vaticinata est, quamuis hoc nomen imponens, futura nesciret. Adaugeatur inquam, & propter quem deus virum mirabiliter eneruat, ne vim pateretur, ipse per virtutem, fœminam vincendo, dignum se illo miraculo fuisse contestetur. Sequitur.

Quòd in Ioseph quatuor virtutes notentur, eò quòd dominam suam libidinosam spreuerit. CAPVT XXXIII.

Psal.30. ERat aũt Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Post multos itaq; dies iniecit domina oculos suos in Ioseph, & ait: Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nephario, &c.) In hac tribulatione, in hoc abscondito tempestatis discrimine, vbi exauditus atque probatus est Ioseph:

Ioseph quatuor agnoscimus virtutes, temperantiã, iustitiam, fortitudinem, & prudentiam. Quid enim tẽperantius eo, quod dicenti non cuilibet, sed dominæ suæ, dormi mecũ, adolescens suum nõ inclinauit aĩum. Quid iusti⁹ eo quod ait: (Ecce dominus meus oĩbus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquã est quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi prę ter te, quę vxor eius es, quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominũ meum? Quid fortius ea perseuerantia, quod (huiusmodi verbis per singulos dies loquebatur, & mulier molesta erat adolescenti, & ille recusabat stuprum? Quid prudentius eo, quod cum illa apprehensa lacinia vestimenti eius, diceret: Dormi mecum: Ille relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras!) Tutius nẽpe iudicauit, vestimentum suum cũ temporali dispendio excutere, & ignem procul à se abijcere, quam silentio diu premendo flammã fœmineam in sinu suo alligare, cum periculo animę. Rectè igitur hunc Psalmista virum nuncupauit dicens, misit ante eos virũ. Sed tantarũ virum virtutum mente inuictum, corpore mulieres captauerunt. Nam sequitur: (Cumq; vidisset mulier vestem in manibus suis, & se esse contemptam, vocauit hoĩes domus suæ, & ait ad eos: En introduxit dominus meus virum Hebræũ, vt illuderet nobis, &c. His auditis dominus, & nimiũ credulus verbis coniugis, iratus est valde, tradiditq; Ioseph in carcerem, vbi vincti regis custodiebantur.) Itaq; liber peccati, seruus aũt iustitiæ cum esset vir, per mulierem cõpeditus est, sed corpore tantum, non mente: & ita humiliauerunt in compedibus pedes eius, & ferrum pertransiuit animam eius, deum iudicem & conscium suum sustinentis, donec veniret verbum eius. Atque in hunc modum nõ longè à vero fuit, quod dixit pater Israel, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph. Reuera nanq; bestia vel fera pessima fuit ei mulier illa, libidine saucia, suiq; contemptus dolore exasperata, quæ etsi nõ deuorauit aĩam eius consensu peccati, momordit tamẽ, & acri dolore tanquã ferreo dente transuerberauit: Hæc de sensu literali. Cæterùm in typum domini Saluatoris illa fœminæ tragœdia, synagogæ vesania est. Et secundum historiam quidẽ tempora diuisa sunt, post multos nanq; dies iniecit domina oculos in Ioseph, sed secundum sensum mysticum res coniuncta & ordo continuus est. Nam dominus noster, cum à Iudæis fratrib. suis comprehensus, & tota nocte irrisiones vel opprobria passus fuisset, subsecuta luce ante præsidem adductus, & cum testibus falsis accusatus est. Dicendum igitur, quid in Christo synagoga concupierit, quid non adeptam se esse dolens, Christum præsidi suo tradiderit.

Psal. 104. · Gené. 37.

Item de eadem re mysticè. CAPVT XXXIIII.

Erat autẽ Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Omne quod de Christo sancta prædicat scriptura, pulchrum ac decorum est, sed non absq; eo quod intrinsecus latet: verbi gratia: & dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terrã lingent: reges Tharsis, & insulę munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent: & quicquid eiusmodi de Christo canitur aut legitur, pulchrum est, sed vnam eandemq; pulchritudinẽ, aliter synagoga carnalis, aliter ecclesia spiritualis intuita est. Illa, quam hoc solum delectat, quod in mundo est, quod concupiscentia carnis, & concupiscẽtia oculorum, quod ambitio spiritus, & superbia vitæ est: illa inquã cum legeret venturũ Messiam. i. Christum regem magnum, & speciosum forma prę filijs hominum, sperabat totum carnaliter futurum, scilicet quòd secundum hominem sessurus esset super solium Dauid, in illa Hierusalẽ quę prophetas occidit, in illa Sion, quæ lapidauit eos qui ad se missi sunt, vt inde dominaretur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, Aethiopibus & insularum regib. coram illo procedentibus, regibus Arabũ & regibus Saba in illam auream & gemmatã Hierusalem munera offerentibus, & dona adducentibus, omnibus omnino regem illũ & ciuitatem adorantibus, gentibusq; cunctis auaritiæ Iudaicæ sub tanto rege seruientibus. Nempe hæc & huiusmodi de Christo carnaliter sentire, & secundũ hominem sperare, id erat petulantem mulierẽ incæstos oculos in pulchrũ Ioseph inijcere. Sed Christus talem intellectũ non admittit, imò taliter intelligentem odit ac refugit, & iamdudum sic legentem, sic sentientem synagogã spreuit, effugiensq; cum suo viuificante spiritu, solam illi occidentem literam reliquit. Benè igitur Ioseph relicto in manu adulteræ pallio fugit, & egressus est foras. Fugit enim qui & dixit: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Fugit, inquam, & egressus est foras, quod præsignauit etiam facto, quando tollentibus lapides Iudæis, vt iacerent in eũ, ipse abscondit se & exiuit de templo. In argumentũ ergo fidei, retentum pallium ostendit marito reuertenti domum, & ait. Ingressus est ad me, vt illuderet mihi. Retentũ ostẽdit marito pallium. i. coram præside suo vana protulit testimonia scripturarũ in argumentũ fidei, quòd dominus Iesus aut seductor sit aut illusor. Verbi gratia: Nos, inquiunt, legem habemus, & secundũ legem debet mori, quoniã filium dei se fecit. Item: Cõmouit vniuersam Iudæam, docens à Galilæa vsq; huc, & dicens se Christum regem esse. Pilatus sanè, vel potius Cæsar talis synagogæ maritus tunc fuit, qualem per eunuchũ Aegyptium significari nunc decuerat. Nam quomodo illa quæ maritũ habet eunuchum, nec verè maritum habet, nec à lege viri soluta est, vt cuicunq; voluerit nubat: sic Iudæa neq; virũ suum, scilicet deũ, qui in

Canti. 4. · Psal. 71. · 1. Iohan. 2. · Psal. 44. · Matt. 23. · 2. Cor. 3. · Matt. 23. · Iohan. 8. · Iohan. 19. · Lucæ. 23. · Hiere. 31

CAP. XL. propheta loquitur, amodo voca me vir meus, tunc habebat, neq; tanq̃ vidua sine virgo erat, quia regem suũ dñm suũ non habens, adulãdo ambiebat Cæsarẽ, dicens: Non habemus regẽ, nisi Cæsarem. His aũt auditis, ille tradidit illũ in mortem, ferrumq́; pertransijt aĩam eius, nec solũ aĩam,
Iohan.19. sed & carnẽ eius: manus enim & pedes eius clauis confixi sunt, & lancea perforatũ est latus eius.

Quomodo Ioseph in carcerem coniectus, à domino non sit derelictus. CAP. XXXV.

FActus est ergo sicut homo sine adiutorio quidem, quantum ad iudicium vel opinionem hominum, veruntamen inter mortuos liber, libertatis eius hæc vera similitudo est. (Dedit, inquit, ei gratiam dominus in conspectu principis carceris. Qui tradidit in manu ipsius vniuersos vinctos, qui in custodia tenebantur: & quicquid fiebat, sub ipso erat.) Et quidem benè, & cum sapientiæ digna laude de illo iusto dictum est. Hæc venditum iustum non dereliquit, sed à pecca-
Sapien.10. toribus liberauit eum, descenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum. Quia præiudicium passus est, non habens adiuuantem hominem, qui pro eo causam diceret, vel cuius fiducia seruus solitarius iudicium postularet. Rectè & ille dixerit, factus sum sicut homo, vel certè sum homo sine adiutorio. Quia verò sapientia cum illo descenderat in foueam, id est, in cisternam, quo fratres eius summiserunt eum, & in vinculis. i. in carcere Aegyptij non dereliquit eum, rectè nihilominus idem dixerit, non quidem inter mortuos liber, sed inter vinctos regis liber. Nam liberali animo traditus in carcerem, vbi vincti regis custodiebantur, & vbi clausus, prosequente sapientia gratiam inuenit in cõspectu principis carceris, qui & tradidit in manu eius vniuersos vinctos, qui in custodia tenebãtur: & quicquid fiebat, sub ipso erat. Et fortassis, quia vinctis vniuersis sub manu eius traditis, nullius personam accipiebat, sed eadem sedulitate cunctis ministrabat, idcirco dictum est. (Non nouerat aliquid cunctis ei creditis.) Nam si personam acciperet, aliquid nouisset. Verùm hic illius quoq; propria dicamus, cuius illa prophetica conque-
Psal. 87. stio: Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.

Quòd sicut Ioseph, sic & Christus in carcerem missus, omnia in potestate eius fuerint. CAPVT XXXVI.

Iohan.1. ILli, qui propter peccata nostra descendit in carcerem mortis, scimus quia deus pater gratiam dedit. Lex enim (inquit Iohannes) per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christũ facta est. Illi inquam deus per gratiam dedit in cõspectu principis carceris, id est in conspectu suo, qui solus potestatem habet vitę & mortis. Etenim secundũ historiæ veritatem alius quidem homo fuerit, Pharao sedens in loco regni, & alius qui erat sub illo princeps carceris: nam secundum hunc spiritualem sensum vnus idemque & altissimi solij rex & inferni princeps carceris est. Dici quidem potest diabolus princeps carceris, quoniã dicitur & princeps mundi: at non taliter princeps est carceris, vt à carcerali pœna aut vinculis sit liber, quemadmodum ille cuius gratiam Ioseph innocens habuit, sed sic est princeps carceris, vel prępositus mortis, vt principalem accipiat sententiam damnationis. Igitur in conspectu principis carceris. i. in cõspectu suo deus pater homini Iesu Christo gratiam dedit. Nam idcirco in carcerem eundem præcepto patris ille descendit, vt gratiam inueniret, & misericordiam oportunam captiuis impetraret, diceretq́; iuxta pro-
Esaiæ.49. phetam his qui vincti erant, exite, & his qui in tenebris, releuamini. Vndè & protinus subditur.
Iohan.18. Qui tradidit in manu ipsius vniuersos vinctos qui in custodia tenebantur, & quicquid fiebat sub ipso erat. Hoc nempe est quod antequam traderetur, ipse dixit: Et ego si exaltatus fuero à terra,
Iohan.12. omnia traham ad meipsum. Omnia inquam, scilicet cœlestia, terrestria, vt inferna, & iuxta Apo-
Philip.2. stolum in nomine Iesu domini nostri omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorũ: prius autem infernorum, deinde cœlestium, & post hæc terrestriũ. Prius enim ad inferna descendit, & mortuis vitam, vinctis solutionem reddidit, deinde cœlos ascẽdit adorandus ab omnibus, qui iam erant in cœlo, hominum spiritibus, & angelis sanctis: & post hæc prædicatum est nomen eius Gentibus, vt adorarent eum omnes reges, & omnes gentes seruirent ei. Constat igitur, quia tradidit princeps carceris vniuersos vinctos in manu eius. At ille nõ nouit aliquid, cunctis ei traditis, id est, omni iudicio sibi dato nullius personam accipit, sed in æquitate iudicans, & cum iu-
Psal.61. stitia reddit vnicuiq; secundum opera sua.

Quòd sicut Pharao è duobus reis vnum suspendit, alterum in pristinum statum restituit: sic deus cui vult miseretur, & quem vult indurat. CAPVT XXXVII.

CAP. XL. HIs ita gestis, accidit vt peccarent duo eunuchi, pincerna regis Aegypti, & pistor domino suo. Iratusq; est Pharao contra eos. (Nam alter pincernis pręerat, alter pistoribus) & misit eos in carcerem princeps militũ, in quo erat vinctus & Ioseph. At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat eis.) Manifestis immorandũ nõ est. Veruntamẽ ab eis, qui iudicia dei scrutari
Exod.33. & reprehẽdere audẽt, verbi gratia dicẽtis ad Moysen: Miserebor cui voluero, & clemens ero in
Rom.9. quem mihi placuerit, & dicunt, ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat, quærendum est in hac lectione, an Pharaonem hic reprehendere velint. Quid enim? Accidit, inquit, vt peccarent duo eunuchi domino suo. Ambo peccauerunt ei, ambobus iratus est, ambos in carcerem misit. Exinde

Exinde recordatus amborũ, alterum ex ipsis pristinum in gradũ restituit, alterum in patibulũ suspendit. Ecce & hic misertus est cui voluit, & clemẽs fuit in quẽ sibi placuit. Poterat de vtroque suppliciũ sumere, quoniam vterq; peccauerat: poterat vtriq; donare, quõ sibi vterq; peccauerat. Hoc nanq; iudici iustitia cõcedit, vt factã sibi iniuriã donet cui velit, & hęc donatio nõ solũ non reprehẽsibilis, verumetiã laudabilis est. Cæterùm in causa vel accusatione aliena, nõ eandẽ tribulantibus licentiã permittit ordo iudicij, vel suscepta cura ministerij. Non enim sine causa (inquit Apost.) gladiũ portat. Quòd aũt in ipsum Pharaonẽ vterq; peccauerit, scriptura patẽter expressit. Cum enim dixisset: Accidit vt peccarẽt duo Eunuchi pincerna regis & pistor, addidit, domino suo. Cõmunem ergo irã, vel cõmunem vtriq; poterat exhibere clemẽtiam: verũ hoc vel illud pro potestate facere noluit, sed mediũ tenẽs in alterũ quidẽ irã, in alterũ clemẽtiam ostendit. An hoc in illo quisquã reprehẽdit? Nõ vtiq; cũ firmamẽto rationis. Nã sicut clemẽtia honor est principi, sic & honor regis iudiciũ diligit. Etenim vbi totũ punitur, regia seueritas crudelitate polluitur: vbi verò totũ remittitur, facies maiestatis sine metu disciplinę cõtẽnitur. Quis porrò nesciat, mundũ vniuersum, totam humani generis massam, sic esse vel fuisse in manu dei, tanq̃ duos reos, vel duos vinctos in manu regis aut iudicis? Etenim ex quo pater oium protoplastus Adã peccauit, vniuersi secundũ illũ rei, oẽs propter illum fuim⁹ vincti. Ergo duo sunt rei, sed vnus assumitur & alter relinquitur. Siquidẽ hanc vniuersitatis diuisionẽ triformiter propter tres vinctorum ordines dominus insinuat, cũ dicit: Duo in agro, vnus assumetur, & vn⁹ relinquetur. Duæ molentes in vnũ, vna assumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur & vnus relinquetur. Tu ergo o homo quis es, vt respondeas deo, cũ Pharaoni respõdere nõ possis? Quoniã oẽs rei & oẽs sunt vincti, an non habet potestatẽ deus, cõtra quẽ reatus admissus est, saltẽ æquè vt Pharao, vni donare, ab alio pœnã exigere? Imò quoniã homo qui per gratiã ad gloriã imaginis & similitudinis dei factus fuerat, per vitiũ suum factus est lutũ. An nõ habet (inquit Apost.) potestatẽ figulus, facere de eodẽ luto, aliud quidẽ vas in honorẽ, aliud in cõtumeliam? Nõ enim dixit: An non habet aurifex siue argẽtarius potestatẽ facere de eodẽ auro, siue de eodẽ argento aliud vas in honorem, aliud in contumeliã, quod indignũ posset iudicari: sed à figulo luti argumentũ similitudinis cõpetenter edixit. Figulus nanq; luti nihil luto adimit faciendo de illo vas in cõtumeliam, cũ ipsum lutũ contumeliosum sit: multum aũt illi confert, dũ ex eo vas in honorẽ facit. Et nunc dñe (inquit propheta) pater noster es tu, & nos lutum: & fictor noster, & opera manuum tuarum oẽs nos. Lutum sumus non solũ, quia de luto facti sumus, quod ad querelam nostrã non pertinet, verumetiã quia cum argentea ratione vel aurea plastæ nostri similitudine splendescere debuimus, patre nostro peccante, oẽs cum illo in lutum recidimus, & mortales facti sumus. Quod vtrunq; vir sanctus dolens, Comparatus sum, inquit, luto & assimilatus sum fauillæ & cineri. Obstruitur itaq; omne os, nihil enim deus adimit eis, quos esse vasa contumeliæ permittit, quia suo sunt vitio lutum facti: facit autem gratis quod non debuit, cum aliqua ex eis format vasa honoris.

Rom. 13.
Psal. 98.
Matt. 24.
Lucæ. 17.
Rom. 9.
Gene. 3.
Rom. 9.
Esaiæ 64.
Iob. 30.

Quòd sicut Pharao mediante Ioseph vnum reum, sic deus de cruce vnum latronem mediante Christo assumpserit. CAPVT XXXVIII.

ALiquantulum tẽporis fluxerat, & illi in custodia tenebãtur. Viderunt q; ambo somniũ nocte vna, iuxta interpretationẽ sibi cõgruam,) & reliqua. Ecce qui somniator fuerat, & nihil somnia sua profuerant, ille somniorũ aliorum interpres fieri incipit, vt videant qui inuidebãt fratres, quia multũ somnia sua prosint illi. Et quàm pulchrè Ioseph duorũ medius vinctorũ in carcere, & vtriq; somnij sui proferens interpretationẽ congruã, in hoc quoq; forma est vel vmbra saluatoris nostri, qui duorũ medius latronũ, in cruce vtriq; iuxta fidem vel meritũ suum dignam dedit sententiam. Quantum enim interest? Illic Pharao de carcere mediante Ioseph, hic autẽ deus de cruce mediante Christo vnũ assumit, & vnum relinquit. Et illic figura, hic aũt exemplum est. Vniuersitatis diuisio supra dicta, illic tantũ præfigurata, hic aũt & in re demõstrata est. Quomodo duo in agro, duo molentes, duo in lecto, & eorũ vnus assumitur, & vnus relinquitur, vt supra dictũ est: sic duo in carcere, quorũ vnus à Pharaone assumptus est, & vnus relictus est: duo nihilominus in cruce, quorũ vnus à deo assumptus, & vnus relictus est. Veruntamen vtrobiq; mysterium est: Nam sicut pincernã Pharao pristinum in gradũ restituit, magistrum verò pistorũ in patibulo suspendit: & sicut latronũ alter cõfitens, paradisum cũ domino introiuit, alter vero mortuus est in peccatis suis: sic per Christi passionem gentilis populus in gratiã recipitur, & Iudaicus in iram missus est. Vnde Apost. huic tanq̃ pincernæ regi suo poculũ laudis porrigenti, vel tanquã latroni paradisum introeunti dicit: Vide ergo bonitatẽ & seueritatem dei. In eũ quidem qui cecidit seueritatem, in te autem bonitatem dei, si permanseris in bonitate, &c. Sed & quod eloquiũ domini in eo inflammauit Ioseph, vt ea quę nemo aperire poterat, obscura somniorum aperiret, & secundum illa prophetaret: ad mysterium vel typum eiusdem filij dei pertinet, super quem septiformis spiritus adeo requieuit, vt prophetas omnes adimpleret, sensumq; apostolis suis ad intelligẽdas scripturas aperiret. Sequẽtia percurramus, in eo quoq; mirantes altitudinem diuini

Rom. 11.
Luc. 24.

consilij, ꝙ succedentib⁹ prosperis prępositus pincernarũ oblitus est interpretis sui. Nã sequitur.

De Pharaonis somnio, & quòd illud nemo præter Ioseph interpretari potuerit. CAP. XXIX.

CAP. XLI. POst duos annos vidit Pharao somniũ: Putabat se stare super fluuiũ, de quo ascendebãt septem boues pulchræ & crassæ nimis, & pascebantur in locis palustribus. Aliæ quoq; septẽ emergebant de flumine fœdæ, cõfectęq; macie, & pascebantur in ipsa amnis ripa, in locis virentib⁹. Deuorauerunt q; eas, quarũ mira species & habitudo corporũ erat, &c. Quæ factur⁹ erat deus, ostẽdit Pharaoni: Quis enim facturus erat illa? Quis inq, nisi ipse, de quo verissimè est dictũ: Faciens pacem, & creans malũ? Nam Psalmista pulchrè ita sentiens: Et vocauit, inquit, famem super terram, & omne firmamentũ panis cõtriuit. Hoc ergo ostẽdit, quia vocatur⁹ esset famem super terram, durum vtiq; carnificem, tristemq; ministrũ: cuius austeritate cõstringeret eos, qui comederant fratris sui pretium. Nunquid qui in seruũ vendiderant fratrem, non & ipsi serui fierent? Et qui quasi in prædam subduxerant hominem, non & ipsi in prędam hominum irent? Hoc nempe firmiter memoriæ commendãdum est, quia iustè in seruitutem Aegyptiorum traducti sunt filij Israel, & alijs merito seruierunt, quibus eorum scelere in seruum venundatus est Ioseph. Sola autẽ gratia dei visitati sunt: sola clementia, nõ merito suo, de illa domo seruitutis liberati sunt. Benè igitur quæ facturus erat deus, ostendit Pharaoni, & idcirco ostendit, vt pręuisa, leniretur multis populis magnitudo periculi: & illis labor inde maximus obueniret, à quibus fratrem oportebat, quem vendiderant, sub pœna & fame vindice adorari. Sed quomodo dictum est, ostendit deus Pharaoni, cũ ille somnia quę viderat, nõ intellexerit? neq; quisquã ex cõiectoribus Aegyptiorũ, cunctisq; sapientibus, ad quos miserat, interpretari potuerit? Verùm hoc ille rectè dixerit, apud quem certa iam erat interpretatio, quam per ipsum mox deus ostenderet Pharaoni. Porrò sicut somnium regis interpretari nemo potuit, nisi solus Ioseph: sic dei patris cõsilium in scripturis sub velamine literæ absconditum, aperire nemo, pręter dominum Iesum Christum, dignus inuentus est. Vndè in Apocalypsi dicit Iohannes: Et nemo poterat in cœlo, neq; in terra, neq; subtus terram, aperire librum, neq; respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre illum. Et vnus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius.

(Margin: Esaiæ.45. Psal.104. Apoc.5.)

Quòd sicut Ioseph de carcere eductus regio triumphat ornatu, sic Christus victo mundi principe, gloria & honore coronatus à patre suo super opera manuum suarum constitutus sit. CAPVT XL.

IGitur Ioseph, ad regis imperiũ de carcere eductus, tonso crine, quem longa custodia nutrierat, ac veste mutata, stola vestitus byssina, annulũ regis, torquemq; circa collum habẽs aureã, sedensq; super currũ regis, qui & cõstituit eum dominũ domus suæ, & principem omnis possessionis suę, vt erudiret principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret: appellatus, inquã, lingua Aegyptiaca Saluator mundi, eo quòd ab imminente famis excidio, orbem terræ liberauerit. Talis, inquã Ioseph, & sic procedens, clamante pręcone vt oẽs coram eo genu flecterent, suscitati à mortuis, & incorruptionis atq; immortalitatis stola induti filij dei Iesu Christi pulchra similitudo, clarissimumq; speculum est, quem dudũ minoratum paulo min⁹ ab angelis, gloria & honore coronauit pater, & constituit eum super omnia opera manuũ suarum, & omnia subiecit sub pedibus eius. Pro cõpedibus, in quibus humiliauerunt pedes eius, torquem auream suscepit: pro pallio, quo in manu adulteræ relicto, nudus effugit, stola byssina, deo iudice indutus est: pro seruili nomine regium gestat annulũ, & pro carceris humiliate super altum sedet imperij currum. Perseuerat in victore, atq; triumphatore, cum altitudine glorię & honoris modestia, & humilitas mentis. Quid enim? Nunquid non poterat iam exaltatus venturos ad se fratrũ suorum camelos siue asinos regijs anticipare curribus, grandi tuba canẽte antè se, qua & æmulis fratribus insultaret, & sanctum patrem diuturno luctu fatigatũ, ad suę lætitiæ festiuitatem inuitaret? Poterat plane, sed de suo spiritu nil præsumẽs totusq; de diuino arbitrio pendens, reliqua tẽpora sua manibus eius cõmittebat, quem curam sui habere hactenus cõpererat. Igitur quicquid de patribus Abraham, Isaac, & Iacob laude dignũ, dicit Apost. fide demorati sunt in terra repromissionis, tanquã in aliena, in casulis habitantes, & cõfitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram: qui enim hęc dicunt, significant se patriam inquirere: & siquidẽ illius meminissent, de qua exierant, habebant vtiq; tẽpus reuertendi, totum inq̃ huius non iam peregrinatio, sed captiuitas huius patientia vel potius passio superat. Plus nanq; in seruum venundatum, q̃ peregrinum esse voluntarium: plus in carcere, quàm in aliena terra degere: plus in cõpedibus humiliari, quàm in casulis fuit habitare. Nam nisi propter spem iste eandem amplecteretur captiuitatem, propter quam & patres eius suam amplexi sunt peregrinationem, habebat vtiq; iam liber, tempus conuocandi patrem, quemadmodum & illi si ciuitatis suæ meminissent (inquit Apostolus) habebãt vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem vt illi meliorem ciuitatem, sic & iste meliorem appetit patrem, quanquam & illius ex deo iustè speraret consolationem. Præterea quia in seruum venundatus

(Margin: Psal.104. Psal.8. Hebr.11. Vbi sup.)

datus est Ioseph, iure quoq; & ex lege humana illorum se agnoscebat proprium, quibus venundatus est. Rectè itaq; & cũ laude digna fide, sicut in domo, sicut in carcere, sic & in curru Pharaonis tam humiliter seruiuit, q fideliter, illud semper attendens, quia seruus emptitius est, non illud, quia per prudentiã pater Pharaonis effectus est. Sic & Christus, ex quo à fratribus suis Iudęis negatus, & Gentibus est traditus, quanquam pro humano affectu gentem illam diligat, sintq; (vt Apostolus ait) charissimi propter patres, tamen apud eos quodam iure tenetur, quibus traditus est, eosq; iure ignorat, à quibus ignoratus est: & negat eos, à quibus negatus est. Roma.11.

Quod sicut Ioseph Aegyptum pauerit, sic nos steriles Saluator noster cibo euangelicæ gratiæ enutriuerit. CAPVT XLI.

ECce illos quasi oblitus, terram Aegypti regio curru circuiuit. i. pulchris euangelicæ gratiæ quadrigis, de quibus Abacuc: Qui ascendis, inquit, super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Vtiq; quando vertit Pharao nomen illius, vocauitq; nomen illius lingua Aegyptiaca, Saluator mundi, non à semetipso locutus est, sed hanc saluationem veraciter prophetauit. Circuiuit in quam terrã Aegypti, & alendorũ curam omnẽ Aegyptiorum suscepit. Aegyptus enim (quod interpretatur tenebræ) nos gentes aliquando fuimus, quibus tunc illuxit dominus, dicẽte Apostolo: Fuistis aliquãdo tenebrę, nunc autẽ lux in domino. Nec verò qualiscũq; Aegyptus, sed Aegyptus esuriens, ac steriles nos aliquãdo fuimus: nunc autẽ & in domino lux, & in saluatore nostro panibus repleti sumus, fratribus Christi secundũ carnem. i. Iudæis fame pereuntibus. Et quidẽ secundum historiam diuisa fuere tempora saturitatis, sed secundũ hunc sensum mysticum tempus vnum idemq; est, quo & comedimus nos Aegyptij, & esuriunt fratres Christi Iudæi: statim vt ascendit Christus in currum suum, & exiuit per hanc Aegyptum, simul egressæ sunt de flumine hinc septem boues pulchæ & crassę nimis, & alię totidem fœdæ, confectæq; macie: simulq; pullulauerunt hinc septem spicæ plenæ atq; formosæ, inde septem aliæ tenues & percussæ vredine. Boues pulchræ & crassæ nimis: siue spicæ plenæ, atq; formosę, Christianorum, qui scripturarum viuificantem sequuntur spiritum, septem annis. i. omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi, septenario namq; solet numero vniuersitas designari: Boues vero fœdæ, confectæq; macie, siue spicæ tenues & percussę vredine, Iudæorum sunt, qui occidenti literæ incumbũt, & semper legentes, semperq; legendo solam scripturæ paleam sectantes, nullum saturitatis possunt dare vestigium. Hanc Aegyptijs saturitatem, & hanc Iudæis famem dominus prænuncians: Ecce, inquit, serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Abac.3. Ephes.5. Esaiæ 65.

Quod Ioseph ob duos filios suos laborum suorum oblitus sit, cum domo patris sui, quibus ex hoc typum Christi gesserit. CAPVT XLII.

NAti sunt aũt Ioseph filij duo, antequã veniret fames, quos ei peperit Astenech filia Putifaris sacerdotis Heliopoleos.) Notãdum, quod domini quondã, & emptoris sui filiã vxorem acceperit, qui ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. Neq; enim fas absq; eunuchis idoli ipsius esse antistites, vt vera illorum, super eo quod antè iam diximus. Hebręorum suspitio comprobetur. Vocauitq; nomẽ primogeniti Manasse, dicẽs: Obliuisci me fecit dominus omniũ laborũ meorum, & domum patris mei.) Nomenq; secundi appellauit Effraim, dicens: (Crescere me fecit deus in terra paupertatis meę.) Hoc quoq; domino nostro ita mysticè cõgruere arbitremur, quatinus & nos exẽplo eius obliuiosi primùm, & deinde fructuosi simus, secundum nomina Manasse & Effraim, quorũ alter obliuio, alter fructificans interpretatur. Nam ille propter nos oblitus est domum patris sui. i. gentẽ illam, in qua pater eius deus synagogã & templũ, multosq; filios. i. sui nominis adoratores habuit, & propter nos grano frumẽti assimilatus est, quod cecidit in terrã & mortuum est, vt multũ fructum afferret. Hoc, inquam, eius exẽplo, & nos obliuiscamur domum nostram, id est, omnem cognationẽ carnis, vbicũq; nos ab eodẽ domino nostro Iesu Christo deuocare contendit, iuxta quod vnicuiq; fideli animæ dicit spiritus sanctus in Dauid: Audi filia & vide, & inclina aurem tuã, & obliuiscere populũ tuum, & domũ patris tui. Nã & ipse Christus in euang. dicit: Si quis venit ad me, & non odit patrẽ suum, & matrẽ suam, & vxorẽ, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animã suam, non potest meus esse discipulus. Quo fructu id faciat, vt secundum nomen Effraim dicat: Crescere me fecit deus in terra paupertatis meę, idem in alio loco denunciat, cum dicit: Et omnis qui reliquerit domũ, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrẽ, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternã possidebit. Quod tandẽ veniẽtibus Aegyptijs ad Pharaonẽ, & alimẽta petentibus, rex ait: Ite ad Ioseph, & quicquid vobis dixerit, facite: nos itaq; de illius dictũ sciamus potentia! & pariter nouerimus, quod nemo, nisi per nomen domini nostri Iesu Christi, consequi possit à deo vitæ æternæ alimenta. Non enim est in aliquo alio salus (ait Petrus apostolus) nec enim nomen aliud sub cœlo datũ est hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Et ipse dicit: Nemo venit ad patrem, nisi per me. Et Ioannes Baptista: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Ioan.12. Psal.44. Lucæ.14. Matt.19. Acto.4. Ioan.14. Ioan.3.

Finis libri Octaui in Genesim.

CAP. XLII.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER NONVS.

De eo quod dictum est ad beatum Iob: Nunquid feriet tecum pactum, &c. qualiter in Christo implendum, in Ioseph figuratum est. CAPVT I.

Iob 40. DE diabolo, loquens ad beatũ Iob, dominus inter cætera dicit: Nunquid feriet
tecũ pactum, & accipies eum seruũ sempiternũ, subauditur, vt ego? Hoc quam
veraciter dicat, presens attestatus est scripturę locus, vbi quod de beato Ioseph
in typũ Christi filij sui proposuerat intus bonitas dei, foris inuidia diaboli per
fratres eius operante, ad effectũ peruenit. Nã & ille qui idcirco venditus est, ne
sicut somniarat, adoraretur à fratribus suis, idcirco adoratus est, quia venditus:
Matth. 21. Psal. 117. Et dei filius, qui idcirco reprobatus est ab ædificãtibus, ne ipse (sicut in parabola Euãgelica prę-
dixerat) fieret lapis in caput anguli, idcirco quia reprobatus & crucifixus est, factũ est hoc à do-
mino, & est mirabile in oculis nostris. Igitur voluntate quidem aduersatur, & propterea græco
vocabulo dicitur Satanas .i. aduersarius: actu aũt seruus est sempiternus, & sic seruit tanquam sit
fidelis, ita cooperatur, & bonis proficit, tanquã adiuuare velit spiritũ domini, & sic vigilãtia pro-
cedit, tanquã maturet consiliũ dare, & ostẽdere illi. Igitur cũ laude sapiẽtiæ dei dicendũ abhinc,
qualiter fratrum opitulante inuidia, somnia Ioseph impleta sint: quali ambitione stantem mani-
pulum eius, manipuli illorum circumstiterint & adorauerint, siue sol & luna cum vndecim stellis.

Quomodo fratres Ioseph adorantes, somnium eius impleuerint. CAPVT II.

CAP. XLII. AVdiens autẽ Iacob, ꝙ alimenta venderẽtur in Aegypto, dixit filijs suis: Quare negligitis? Au-
diui quod triticũ venundetur in Aegypto: Descẽdite & emite nobis necessaria, vt possimus
viuere, & non consumamur inopia. Inopiæ magnitudo quanta fuerit, primæ patris voces insinu-
ant dicentis: Quare negligitis? &c. Primò, vt excitet & attẽtos faciat redargutionis manu percu-
tit: deinde narrat, quid audierit. Tertiò pertonat quid velit: descendite in Aegyptum scilicet in-
quiens, breuemq́; tandẽ sermonẽ terribiliter ita cõcludit, ne cõsumamur inopia. (Descẽderunt
igitur fratres Ioseph, vt emerẽt frumenta, in Aegypto, Beniamin domi retento ab Iacob, quia di-
xerat fratribus eius, ne fortè in itinere quicq̃ patiatur mali.) In Beniamin qui erat vterinus frater
Ioseph, paternus refocillabatur animus, crebris & penè cõtinuis exhaustus singultibus, propter
Ioseph, de quo patri (vt iã superius dictum est) suspitio non leuis esse poterat, quòd fratrũ periis-
Lib. 8. cap. 25. set malitia. Proinde Beniamin domi retẽtus est ab eodẽ dicente: Ne fortè in itinere quicq̃ patia-
tur mali. (Cumq; adorassent eũ fratres sui, & agnouisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur,
interrogãs eos: Vndè venistis?) &c. Primo introitu beneuolentiã principis ambiẽtes adorauerunt
.i. regio more salutauerunt. Quam autẽ ob causam adorauerunt? Videlicet vt emendi quæ vel-
lent, haberent licentiã, nam vt alimẽta emerẽt, idcirco cũ saccis suis aduenerãt, quod facere absq;
que Ioseph imperio vel nutu non poterant. Edixerat enim, & hanc legẽ statuerat Pharao dicẽs:
Ego sum Pharao: Absq; tuo imperio nõ mouebit quisq; manũ aut pedẽ: manũ videlicet ad acci-
Gene. 41. piendũ, aut pedẽ ad efferendum, in omni terra Aegypti. Benè igitur & propria secundũ rẽ futu-
rã imaginatione, hęc adoratio per somniũ illi pręsignata fuerat, quando narrans fratribus dice-
bat: Putabã ligare nos manipulos in agro, & quasi consurgere manipulũ meum & stare, vestrosq;
Gene. 37. manipulos circunstantes adorare manipulum meũ. Ecce enim reuera quodam modo manipuli
eorũ manipulum eius adorant, dũ non ob aliud ignotum sibi principẽ Aegypti adorãt, nisi quia
defecerant manipuli eorum, ille autem de manipulis plenũ habebat horreũ. Et vt iuxta Pharao-
nis quoq; somnium dictum sit, idcirco adorant, quia spicæ illorum tenues, & percussæ vredine,
superiorum copiã annorum deuorauerant: ille autẽ per sapientiã spicas plenas atq; formosas par-
tim ab illarum edacitate liberauerat, & in horreis recondiderat. Stabat nãq; & sublimis erat ma-
nipulus Ioseph, circunstantes autem humiles manipuli fratrum manipulum eius adorabant.

Qualiter & quanta prudentia ab illo discruciati sint. CAPVT III.

REcordatusq; somniorũ quę aliquãdo viderat, ait ad eos: Exploratores estis, vt videatis infir-
miora terrę venistis, & reliqua.) Et in agnoscẽdis fratribus imaginẽ retinet Ioseph mãsueti &
veri filij dei, cui in cãtico Epitalamij dicĩ per os Dauid: Intẽde prosperè, procede & regna pro-
Psal. 44. pter veritatẽ & mãsuetudinẽ & iustitiã. Iustitię nãq; & idoneę seueritatis fuit, ꝙ peccatores tãdiu
flagellat, & corripit verborũ suorũ stimulis, clauisq; acutis tandẽ cõfigit, donec peccatũ suũ ag-
noscãt & dicãt: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrẽ nostrũ, videntes angustiã animæ
eius, dũ deprecaretur nos & nõ audiuimus. Et crimẽ eorũ satis vicino, licet nõ proprio nomine
tetigit, dicendo: (Exploratores estis.) Pro eo vt diceret, fures estis. Nã fecerãt furtũ, imo sacrile-
gium, vbi sancto patri filium, fratrẽq́; suum furati sunt, & vendiderunt. Proinde cum dicerent:
(Non est ita dñe, duodecim serui tui fratres sumus, filij viri vnius in terra Chanaã, minimus cum
patre

patre nostro est,& alius nō est, super.) Continuò vbi dixerunt, & alius nō est super. (Hoc est, inquit, quod locutus sum: Exploratores estis.) Quòd vnus nō est super, ex eo vos exploratores, ex eo vos fures estis. Notāda quippe calliditas, qa cū dixisset, exploratores estis, cōtinuò subsecutus verbū cōmutauit: nō enim dixit, vt exploretis: sed, vt videatis infirmiora terrę venistis. Infirmitatē nanq; terræ videre venerant, scilicet quod non adeò infirma etiā tēpore famis esset, quin ipsa suo præsidio alijs terris subuenire posset. Aliàs autem & verè quando præsentia patris cunctisq; arbitris destitutū fratrē videntes, dixerūt: Venite occidamus eū, immunita terrę considerauerūt & inspexerunt, & proinde reducto in se digitulo, sine mēdacio dicere potuit, immunita terrę huius cōsiderare venistis. Veritati igitur & iustitiæ assignandū est, quod quasi ad alienos durius loquitur, dicens: (Exploratores estis, immunita terræ huius considerare venistis, & per salutē Pharaonis nō egrediemini hinc, donec experimentū vestri capiā, tradiditq; eos custodię tribus diebus. Itemq;: Et frater vester, inquit, vnus ligetur in carcere, fratrēq; vestrū minimū adducite ad me, vt possim vestros probare sermones, & non moriamini.) Porrò mansuetudinis opera quis explicare poterit? Inter ipsa seueritatis acta vel dicta fleuit, & tandē cūcta quæ potuit bona pro malis reddidit. Nō ignorabat rem fore difficilē, vt fratrē suū minimū adducerent, imò & idcirco ab illis exigebat, vt ex rei difficultate laborantes, merita sua perpenderent, vt iam cœperāt, dicētes: (Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrū.) Qui & postmodū dicturi sunt, deus inuenit iniquitatē seruorū suorū. Nam sicut animam eius cruciauerūt & corpus, etenim humiliauerūt in cōpedibus pedes eius & ferrū pertransiuit animā eius, sic pius tortor & per triduū humiliauit in compedibus eorum pedes, & propter illum fratrem minimum, sicut sequentia declarant, ferro transuerberauit animas eorum, vsq; dum pietate superatus, reputaret diuino iudicio satisfactū. Nam nisi ad hoc tenderet, poterat vtiq; primo intuitu fratrem se fratribus ostendere.

Gene. 37.
Gene. 44.
Psal. 104.

Quòd exemplo Ioseph, principes Christianos vti dignum sit, erga Iudæos Christianorum inimicos. CAPVT IIII.

QVo exemplo, hodieq; dignū est agere principes Christianos, erga fratres Christi Iudæos, id est, nō occidere eos auctoritate spiritus sancti per Psalmistā ex persona eiusdē Christi protestante sic: Deus ostēdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quādo obliuiscātur populi mei. Sed quid? Disperge illos in virtute tua. Nō ergo illos occidere, sed ad cognitionē sui reatus hoc exemplo conuenit euocare. Nā sicut tūc adorauerūt illi principē Aegypti, nesciētes esse Ioseph, quē vendiderūt: sic hodie Iudęi Christianis principib⁹ subiecti sunt, nesciētes hoc modo se esse subiectos pedibus Christi, quē negātes patres ipsorū crucifixerūt. Igit̃ quemadmodū Ioseph illos in vltionē sui nō occidit: sed pia tortura ad pœnitentiā cōpulit, vt dicerent, meritò hæc patimur, quia peccauim⁹ in fratrē nostrū, &c. sic & hodie Christū. i. nos vel omnes in quib⁹ loquitur Christus, nō decet vt captiuos, vinctosq; Christi Iudęos occidāt, sed vt multū ad pœnitentiā cōpellant. Quod fructuosè simulq; salubriter interdū à sanctis patribus actū est, scilicet vt patrimoniorū suorū rusticos Iudęos ad Christū venire minimè cōsentiētes, tāto pēsionis onere grauarēt, vt ex ipsa actionis suę pœna cōpellerētur ad fidem festinare, & econtrario, perductis ad Christi gratiam pensionis onera releuarent, quia & si ipsi minus fideliter veniūt, hi tamen qui de eis nati fuerint, iam fidelius baptizantur. Aut ipsos ergo, inquiunt, aut filios ipsorum lucrabuntur.

Psal. 58.

Quòd Iacob Beniamin filium suum, cum illis mittere timuerit. CAP. V.

AT illi portātes frumēta in asinis, profecti sunt, &c.) Dimissi fratres & quasi nō dimissi reuertuntur, nam eorum pedes quidē cōpedibus absoluti, sed animi cū Symeone vincti retinentur. Nesciebāt autē, quod eos dominus terrę diligeret, & idcirco ne exterriti nō redirent ad eū, vnū ex eis in vinculis retinuisset. Reuersi igitur, quasi infausta renunciant. Locutus est nobis dominus terrę durè, & putauit nos exploratores esse, &c Stuporē siue terrorē simul omnibus adauxit, ꝙ cū frumēta effunderēt singuli, repererunt in ore saccorū ligatas pecunias. Putauerūt enim cōtra se subtiliter agi, & deuoluendę in eos calumnię occasiones paratis artibus inquiri. Vndè & postmodū in Aegypto ad dispensatorē locuti sunt: Oramus domine, vt audias. Iam ante descendimus vt emeremus escas, quibus emptis, cū venissemus ad diuersoriū, aperuimus sacculos nostros, & inuenimus in ore saccorū pecuniā, quam nūc eodē pondere reportauimus. Nō est in nostra cōscientia, quis eā posuerit in marsupijs nostris. Omnibus itaq; exterritis, additur, ad cruciatum mētis eorū & luctuosa patris querela dicētis: (Absq; liberis me esse fecistis.) Penè quod sentiebat, edixit. Cū enim dicit: absq; liberis me esse fecistis, & cōtinuò subiūgit: (Ioseph nō est sup.) Quid aliud dicit, q̃ absq; Ioseph me esse fecistis? Simul quoniā & cōtinuò prosequit̃. (Symeō tenetur in vinculis, & Beniamin aufertis. (Et de Ioseph cōscientia reos torquebat, timere poterāt, ꝙ suspicaretur pater, quia Symeonē pro frumēto vēdidissent, & sic pecuniā reportassent, itemq; malitiosè Beniamin auferre vellet. Deinde & cum dicit: (Non descendet filius meus vobiscum. Frater eius mortuus est, ipse solus remansit, si quid ei aduersi cōtigerit in terra, ad quam pergitis, deducetis canos meos ad inferos.) Palā datur intelligi, quia si audeat, plus dicere velit, pręsertim

Gene. 43.

quia

CAP. XLIII. quia pręmisso, si quid ei aduersi contigerit, nō ait, descendēt cani mei, sed deducetis canos meos cum dolore ad inferos. Nempe sic se habente dictorum serie, quod dicit: si quid ei aduersi côtigerit, idem est ac si dicat, si quid ei aduersi feceritis. Sed parcit ori, neq; dolori cuncta permittit, ne quod viri iracundi est, satis turbatam amplius turbet ipse domum suam.

De sponsione Iudæ, dicentis: Si non reduxero eum tibi, &c. & quomodo sol & luna & vndecim stellæ adorauerint Ioseph. CAPVT VI.

CAP. XLIII. INterim fames omnem terram vehementer premebat. Consumptisq; cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios suos: Reuertimini, & emite pauxillulū escarum. Respondit Iudas: Denunciauit nobis vir ille, sub attestatione iuramenti, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrē vestrum minimum adduxeritis vobiscum.) Et reliqua. Magna rei difficultas, magna paterni animi angustia, grandis fraternæ conscientiæ pœna. Sed quid diutius quasi somno consopitus pater, gaudio foris præstolâte, in profundo tristitiæ premitur? Oportet impleri & alterum somnium, quoniam iam vnum impletum est. Oportet inquam, quoniam manipuli fratrum iam manipulum Ioseph (vt supra dictum est) adorauerunt, & tempus est vt sol, & luna, & stellæ vndecim adorent Ioseph. Traditur ergo tandē Beniamin cōmissus Iudæ, dicēti. (Si nō reduxero eum tibi, ero peccati in te reus omni tēpore.) Et hāc sponsionē pater sapiēs libētius accepit. Nā quod ante hūc dixerat Rubē, duos filios meos interfice, si nō reduxero illū tibi, nec suscepit pater, nec suscipere aut probare debuit. Igitur profectæ in Aegyptum stellæ vndecim, id est, fratres vniuersi, adorant Ioseph, munera tenentes in manibus, modicum resinę & mellis, & storacis, stactes, & terebinthi, & amygdalarum. Sol autem, id est, ipse pater, & in eo maternus lunę, id est, Rachelis affectus. Sol, inquam, remanēs, & corpore absens, adorat tamē cum dicit pro Beniamin. Deus

Libro. 8. capite. 22. autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem, & remittat vobiscum fratrem vestrum, quem tenet, & hunc Beniamin. Vel certè tunc quoq; iste sol, id est, pater Iacob, adorauit Ioseph, quādo protinus resalutatis fratribus clemēter, mox vt dixit: (Saluus ne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? Adhuc viuit? Illi respōderunt: Sospes est seruus tuus, pater noster adhuc viuit, & incuruati pro illo adorauerunt.) Nimis ambitiosè supplicantes, vt senectutis eius intuitu illis esset propitius, cuius mentionem facere ipse dignaretur Nam vbi in persona sua pręsens pater ipse adorauerit (sicut iam longè superius dictum est) non inuenitur. Et notandū, quanta fuerit in Ioseph altitudo honoris, quanta maturitas vel dignitas in illo cum spiritu mansuetudinis, quem pro vno dignationis suæ verbo, quo dixerat: saluus ne est pater vester, adhuc viuit, iterum adorauerunt incuruati. Bene ergo fratres visuri eratis, quid illi profutura essent somnia sua.

De pietate Ioseph, qua viso Beniamin, se continere non potuit. CAPVT VII.

ATtollens autem Ioseph oculos, vidit Beniamin fratrem suum vterinum, & ait: Iste est frater vester paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rursum deus (inquit) misereatur tui fili mi: Festinauitq;, quia cōmota fuerant viscera eius super fratre suo, & erumpebant lachrymæ & introiens cubiculum fleuit.) Attollēs oculos Ioseph. Iam ante dictum fuerat, quia steterunt coram Ioseph. Quos cum ille vidisset & Beniamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicēs: Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue côuiuium, quoniā mecū comesuri sunt meridie. Quid ergo est, ꝙ quasi nondum viderit, ita nūc dicitur, attollēs autem oculos Ioseph, vidit Beniamin fratrem suum vterinum: nisi quia primùm ita vidit vt dissimularet, nunc autem ita vidit, vt eius visione denunciationis suæ meminisse videretur, qua dixerat: non videbitis faciem meam, absq; fratre vestro minore? Necdū enim scire merebantur illi adorantes, quod inter summa regni negocia princeps Aegypti, & dominus terræ talium meminisse potuisset. Sed dum affectata austeritate quasi in alienos intēderet, rupit pietas iniussa, nimiumq; vltronea præparatā fortitudinem pectoris, & dissimulandi virtus non fuit, vndè & quasi fugam iniens, festinauit in cubilū & plorauit, quia erumpebant lachrymæ, & nō poterat se continere. Victus itaq; commotis visceribus suis, & tumultuātibus lachrymis, cessit, easq; quantū voluerunt currere, permisit. Rursusq; lota facie egressus, continuit se, & ait: Ponite panes, &c.) Hoc conuiuiū, vt de illo quoq; secundū mysterium aliquid loquamur, rectè cum Beniamin, id est, filio dextræ celebratū est: sic enim in fine

Roma. 11. mundi, cū plenitudo Aegyptiorum, id est, gentium, subintrauerit: fratres Iesu Christi scilicet Iudæi, filio dextrę, id est, apostolicæ fidei in côuiuio corporis & sanguinis eiusdē Christi fratris sui confœderabuntur, & tunc reuera cum opulento fratre suo bibentes inebriabuntur. Hoc tantùm interest, quod hic anteq̃ agnoscerent fratrem suū, dicentem: Ego sum Ioseph, conuiuiū factū est, illic autē prius oportebit Christum agnosci, & tūc demū eos prædicto eius côuiuio participari.

De conuiuio, quod fecit Ioseph fratribus suis, & de ordine primogeniti, iuxta primogenita sua. CAPVT VIII.

QVibus appositis: seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Aegyptijs quoq; qui vescebâtur simul seorsum (illicitū enim est Aegyptijs comedere cū Hebręis, & prophanū esse putāt huiuscemodi côuiuiū) sederūt corā eo, primogenitꝰ iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ętatē suā.) Primoge-

Primogenitus iuxta primogenita sua sedit,& minimus iuxta ætatem suam,id est,quo erat quisq; natu prior,eo sedit & superior:& ecõtrario,quo erat quisq; natu minor,eo sedit & inferior.Summus sine dubio cunctorum & maximus,vtpote dominus domus, & conuiuij princeps,sedit ipse Ioseph,coram quo sederunt omnes , vtpote longè minores . Quid ergo sibi vult hoc loco ista scripturę diligentia,cum pręmisso,quia sederunt coram eo,addidit: primogenitus iuxta primogenita sua,nisi vt insinuaret iam extunc ipso vsu cessisse Ioseph primogenita?Sic enim & in Paralipomenon libro legitur:Quia cum violasset Ruben thorũ patris sui,data sunt primogenita eius filijs Ioseph filij Israel,& non est reputatus ille in primogenitum . Porrò Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos,de stirpe eius principes germinati sunt : Primogenita autem reputata sunt Ioseph.Etenim quod primogeniti erat,accepit enim duplicia, dicente patre Iacob:Do tibi partem vnam extra fratres tuos,quam tuli de manu Amorræi , in gladio & arcu meo. Igitur Ioseph post carcerem primogenitus in hoc etiam Christo assimilatur,qui est primogenitus ex mortuis, & primogenitus ex multis fratribus,& secundum renouationem orbis principium creaturę dei, nouæ nanq; creaturæ oportet subaudiri.Quod & euangelista Lucas considerans, cum de virgine Maria,quæ nullum deinceps erat paritura,dixisset:& peperit filium suum, statim adiecit,primogenitum,quanquam & secundum diuinam generationem rectè primogenitus debeat dici. Prius enim quam aliquid crearet pater illum genuit.Aegyptios & Hebræos, quibus illicitũ erat & prophanum pariter conuiuari,& tamen eadem domo, eodemq; epulantur conuiuio, licet seorsum hi,& seorsum illi,Ioseph auctore vel principe cõuiuij,duo parietes sunt, scilicet gentes & Iudæi,quos hactenus discordes Christus in semetipso coniungit, & ad vnius fidei concordiam quandoq; perducet.Quod dictũ est,& inebriati sunt cũ eo,idioma linguæ Hebraicæ est,vt ebrietatem pro satietate ponant,sicut ibi: Riuos eius inebrians multiplica genimina eius , in stillicidijs eius lætabitur siue inebriabitur germinans.Haud dubium, quin terra pluuijs irrigata.

1.Para.5. Gene.48. Quomodo Christ⁹ est primogenitus. Coloss.1. Roma.8. Lucæ 2. Ephe.2. Psalm.64.

De eo quod dixit,Cyphum meum pone,&c.iunioris.Et de oratione Iudæ pro Beniamin. CAP. IX.

PRæcepit autem Ioseph dispensatori domus suæ, dicens:Imple saccos eorũ frumento quantũ capere possunt,& pone pecuniam singulorum in ore sacci.Cyphum autem meũ argenteum, & precium quod dedit tritici,pone in ore sacci minoris,&c.)Fortè quis æstimet hoc voluisse Ioseph,vt hac occasione vterinũ fratrẽ suum Beniamin quasi ex iure retinere posset,presertim quia postmodum dicturus est.(Qui furatus est cyphũ, ipse sit seruus meus , vos autem abite liberi ad patrẽ vestrum.)Sed hoc indignũ sancto viro quis non æstimet?Siquidem fratris venditio,& fratrum eiusmodi circumuentio,parum in crimine differũt.Ergo id potius quod euênit, illum intendisse arbitremur,quoniam dominus erat cum Ioseph,& omnia opera eius dirigebat,cuius cũ directione hoc opus illũ prædicta intentione agere potuisse ratio negat,quippe,quia iustitię repugnat,quia veritati non appropinquat.Quid tandẽ euenit?Cum dixisset Ioseph,qui furatus est cyphum,ipse sit seruus meus,vos autẽ abite liberi ad patrem vestrum.(Accedens propius Iudas, multis coram astantibus.)Secreta paternæ domus, quæ ad testimoniũ ipsius Ioseph multũ valebant,tali narratione exposuit,vt duorum causa fratrum , quorum alter ipse , & alter erat Beniamin saxeis etiam pectoribus lachrymas gemitumq; elicerent, tandemq; suam ita concludit orationem.(Ego propriè seruus tuus sim,qui in meam hunc recepi fidẽ,& spopondi,dicens:nisi reduxero eum,peccati reus ero in patrem meum omni tẽpore, manebo itaq; seruus pro puero in ministerium domini mei,& puer ascendat cũ fratribus suis. Non enim possum redire ad patrem absente puero,ne calamitatis quæ oppressura est patrẽ meum,testis assistam. (Quid hoc iustitiæ ordine pulchrius?Nempe qui hic seruitio se addicit, ipse est cuius cõsilio in seruum venundatus est Ioseph Sic enim supra habemus,quia dixit Iudas fratribus suis: Ecce Ismahelitæ transeũt venite,venũdetur.Igitur & in hac similitudine doli,laus est viri gloriosi, quia per occasionẽ argẽti sui,consultorẽ vẽditionis in hanc necessitatẽ cõpulit,vt optaret seruus fieri , & sic argẽteos quos accepit vendito fratre,& per fratrũ marsupia diuisit,insectatus est, vt aliud quidẽ pro alio argentum conscientijs eorum excuteret,attamen tali pœna nonnihil macula illa reos liberaret.

CAP. XLIIII. Qua intentiõe Ioseph cyphũ suũ iussit poni in saccũ Beniamin. Gene.37.

De eo quod dixit: An ignoratis,quòd non sit similis mei in augurandi scientia. CAP. X.

VEruntamen præter hæc quæ dicta sunt,& in hoc,& in eo, quod tribus diebus eos custodiæ tradidit,alia ratio est . Nunquid enim sine vero aut cum mendacio dixit : (An ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia?) Etenim augurari quidem gentilium est , & ex lege dei illicitum est , attamen rem diuinam, id est,futurorum intelligentiam, qua gratia somniorum quoque fides erat interpres, verbo augurandi rectè illum significasse non dubium est. Ergo quicquid hactenus in fratres suos egit , præsentialiter quidem illis aliquantula pœna fuit : sed reuera non tanquam augur , sed tanquam dei vates pro intuitu futurorum tunc illa præsentia gessit . Sciebat enim , quod pro culpa suæ venditionis , seruituri essent Aegyptijs in tribus generationibus suis , generatione autem quarta reuersuri, vndè & moriturus dixit fratribus suis: Post mortem meam visitabit vos deus , & ascendere faciet de terra ista , ad terram Gene.50.

quam

quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob, asportate vobiscũ ossa mea de loco isto. Sed & illud præ-
Exod.12. scire poterat, quod educendi essent cum auro & argento, sicut scriptum est: Et dices filijs Israel
vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua vasa argentea, & aurea, &c. Nam & Abrahæ
vtrunq; prędixerat deus, generatione autem quarta reuertentur huc, & gentẽ cui seruituri sunt,
ego iudicabo, & post hæc exibunt cum magna substantia. Bene igitur in prophetia triũ genera-
tionũ seruiturarũ in Aegypto, & expoliationis Aegyptiæ, tribus illos diebus in custodia tenuit,
& abeuntibus argenteũ cyphũ suũ imposuit. Itẽ in auspicio Aegyptiorũ, qui fugientẽ Israel per-
secuturi erãt, misit executorẽ post illos, qui eos quasi ad iudiciũ cũ nimia turbatione reuocaret,
Exod.15. & sicut tandẽ cantaturi erant filij Israel dicẽtes: Cantemus domino, gloriosè enim magnificatus
est, ita rectè & ipse tristitiam fratrum inopinabili gaudio terminauit, dicendo: Ego sum Ioseph.

De agnitione mutua, vbi dixit fratribus suis: Ego sum Ioseph. CAPVT XI.

NOn se poterat vltra cohibere Ioseph, multis coram astantibus. Vndè præcepit vt egrederen-
tur cuncti foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutuæ. Eleuauitq; vocem cum fletu,
quam audierunt Aegyptij omnisq; domus Pharaonis. Et dixit fratribus suis: Ego sum Ioseph,
adhuc pater meus viuit?) Postquam bene accepit, grandem esse vel fuisse pro se calamitatem pa-
tris: & eandem calamitatem ne innouaretur aut inualesceret grandi curæ esse fratribus suis, non
4.Reg.19. (inquit scriptura) poterat se vltra cohibere Ioseph. Venerat enim dolor quasi vsq; ad partum, &
Ioan.16. virtus non erat parienti. Nam quomodo mulier grauida tristitiam habens, quando imminet ho-
ra eius, tacet quidem & silet quantum valet, & patiens est: hora autem ipsa qua parturit, loqui-
tur, & erumpit, & clamat, neq; se cohibere potest, quin dolori inualescenti clamando satisfaciat:
sic ille qui hactenus se continuerat vtcunq;, gemitus intercidens & abscondendo degluttiens, ac
violentia lachrymarum fluenta diuidens, hora qua os aperuit, dicturus ego sum Ioseph, citius ac
properantius erupit incondito clamore doloris turbo violentissimus, vocemq; cum fletu in al-
tum extulit, quam & foris audierunt Aegyptij, omnisq; domus Pharaonis. Tandem dixit: Ego
sum Ioseph, & quasi grandi pauoris fulmine excusso fratres attonitos, & quasi amentes reddidit.
Nec enim poterant respõdere illi. Imò timore perterriti. Bene ergo præceperat, vt egrederentur
cuncti foras, vt nullus interesset alienus cognitioni mutuæ. Non enim alienis iam cõmunicanda
erat domestici notitia sceleris, neq; sub eorũ præsentia pius frater edicere voluit rẽ tantæ confu-
sionis, quam ferre nõ potuerũt fratres remotis etiã cunctis arbitris. Ego (inqt) sum Ioseph. Et con-
tinuò: Adhuc pater meus viuit? Quod vtiq; non vt sciret interrogando dixit, iam enim interro-
gauerat & audierat quia viuit, sed dolẽter admirando ꝙ adhuc viueret, & nimis compatiẽdo, q
in luctu sui causa consenuisset, tanta calamitate oppressus, quantam vel ex eo conijcere potuit,
quod Iudas nouissime narrans ita concluserat, ne calamitatis quę oppressura est patrẽ meũ testis
assistã. (Perterritis itaq; nimio terrore, accedite (inquit) ad me. Et cũ accessissent prope, ait: Ego
sum Ioseph frater vester, quẽ vẽdidistis in Aegypto, &c.) Magna moderatio vbi dixit: Ego sum
Ioseph, adhuc pater meus viuit, quia nimis perterriti sunt, idcirco quasi impetũ turbinis paulis-
per retinuit, consolationeq; interposita, dicẽdo, accedite ad me: & hac illis inuitatione aliquãtu-
lum refocillatis dictũ repetijt, cursumq; expositionis suę continuauit. Et tanta priorẽ austeritatẽ
dulcedine ac lenitate superauit, vt meritò etiam in hac parte illi Samaritano similis existimetur,
qui reuera vulneribus, id est, peccatis hominum, vinum & oleum vt curarentur, infudit.

*Quomodo dixit, Nolite pauere, & quòd tantas moras perpeti potuerit, qui dixit: Festi-
nate, & adducite eum ad me.* CAPVT XII.

NOlite (inquit) pauere, nec vobis durũ esse videatur, quòd vendidistis me in his regionibus.)
Nolite pauere cũ dicit, subaudiendũ est me, dei nanq; pauor & terror illis præsertim in tali
scelere non debuerat abesse. Nã quòd ait: (Non vestro cõsilio, sed dei volũtate huc missus sum,
Ioan.11. qui fecit me quasi patrẽ Pharaonis, & dominũ vniuersę domus eius.) tale est ac si dicat Christus
Iudęis: Non vestro cõsilio dicentiũ, ne fortè veniãt Romani, & tollãt nostrũ & locũ, & gentẽ: sed
dei volũtate moriturus erã pro gẽte, & nõ tantũ pro gẽte, sed vt filios dei qui erãt dispersi cõgre-
Psal.40. garem in vnum. Vestrum enim cõsilium fuit, verbi gratia, vt diceretis: quando morietur, & pe-
Hebr.2. ribit nomẽ eius: dei autem voluntas, vt per passionem mortis, gloria & honore me coronaret, &
Psalm.8. constitueret me super opera manuum suarum. Ita non vestro cõsilio (inquit Ioseph) sed dei vo-
luntate huc missus sum: vestrum quippe fuit consilium, vt nihil mihi prodessent somnia mea, dei
autem voluntas vt faceret me quasi patrẽ Pharaonis, & dominum vniuersæ domus eius, & prin-
cipem in omni terra Aegypti. Cũ ergo dicit: Nolite pauere, nec vobis durũ esse videatur, quòd
vendidistis me in his regionibus. (Pro salute enim vestra misit me deus ante vos in Aegyptum.
Bienniũ est, quòd fames cœpit esse in terra, & adhuc quinq; anni restant, quibus nec arari pote-
rit, neq; meti, præmisitq; me deus vt reseruemini super terrã. Non vestro cõsilio, sed dei huc vo-
luntate missus sum.) Cũ (inquam) hęc dicit, non culpã eorũ nullã facit, sed pro conscientia animi
timore perterritis, nec audẽtibus loqui, sceleris sui magnitudinẽ ad horam subtegere, vt sapiens
medicus

medicus satagit.(Festinate(inquit)& ascendite ad patrem meum,& hæc & hæc dicetis ei.)Et infra.(Festinate ait,& adducite eum ad me.)Qui sic iusto patris desiderio nunc festinat,quomodo tantas hactenus potuit perpeti moras? Videlicet quia si patrem prius inuitasset, quàm congregatos ad se fratres suos omnes,sub spe solidissima composuisset, grandem nimis in domo patris sui turbam concitasset.Iam quippe cõsolatis omnibus, postquam osculatus est omnes,& super colla singulorum fleuit,& sic pro vera remissione, vt certi essent de pace eius & gratia satisfecit, postq̃ osculo confirmati lachrymoso,iam ausi sunt loqui ei,postquàm binas singulis stolas protulit,adhuc tamen solicitus hortatur,& dicit:(Ne irascimini in via.)Ne (inquit) irascimini, ne rixemini, ne dum alius alio iustior,vel innocentior videri vult, & à se in alium crimen depellere cõtendit, inuicem prouocetis, & contra inuicem diuidamini. Tempore igitur oportuno festinans Ioseph: dicite(inquit)patri meo,quia quinq; anni residui sunt famis,nunciate patri meo vniuersam gloriam meam,& cuncta quę vidistis,vt sit ex me vel gloria mea quod inuitet,si ex metuendo famis periculo quod impellat,& sic festinet.(En oculi vestri.)En (inquam) vt certi vosipsi certum facere patrem meum debeatis, oculi vestri. (Et oculi fratris mei Beniamin vident, quos os meum loquatur ad vos. Auditumq; est, & celebri sermone vulgatum in aula regis, venerunt fratres Ioseph.) Adiungit Pharao suas simul inuitationes,proferuntur opes Aegypti,& promittuntur ampliores, regiæ quoq; mittuntur subuectiones paruulis & coniugibus transferendis, ne pater Iacob parum confortetur, aut in aliquo dubitet.

Cur Ioseph tã diu distulit vocare ad se patrẽ suum.

Quid significet,quòd singulis fratribus suis iußit proferri stolas binas. CAP. XIII.

SIngulis (inquit) proferri iussit stolas binas. Beniamin verò dedit trecentos syclos argenteos, cum quinq; stolis optimis, tantundemq; pecuniæ ac vestium mittens patri suo.) Ad hoc primum exemplo perfectæ charitatis,profectum esse arbitremur dictum illud sapiẽtis,quo & Paulus vtitur apostolus:Si esurierit inimicus tuus,ciba illum.Si sitit,potum da illi.Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius Noli vinci à malo,sed vince in bono malum.Hic enim inimicis suis,qui inter comedendum vendiderant eum : dictum est enim supra:quia sedentes vt comederent panem viderunt viatores Ismahelitas venire de Galaad , & dixerunt : Melius est vt vendatur Ismahelitis, inimicis(inquam)suis, qui manducando esurientem vendiderant , cibum dedit & potum:etenim cum eo(vt supra dictum est)inebriati sunt,& eis à quibus tunica talari & polymita nudatus est,ecce binas singulis dedit stolas. Porrò finem cunctorum Christi mysteriorum,quæ digitus dei in Ioseph pręfigurauit,in hoc agnosci promptum est,quod non vnam tantùm,sed singulis binas stolas largitus est.Etenim nunc quidem electorũ animę vbi deposito carnis onere feliciter lætantur,vna stola.i.sola suimet beatitudine perfruũtur: vbi autem omnes resurrexerimus,quicũq; immutabimur,binas stolas singuli.i.animę simul & corporis duplicẽ gloriam obtinebimus? Proinde vsq; ad hunc descensum in Aegyptum ab initio narrationis de isto beato Ioseph mysteria Christi secundum similitudinem eius spectata sint:nam ex hoc aliud principium sumitur,& sacramentorum mirabilium series alia texitur,quæ iam in ecclesia Christi celebri collatione frequentata & nota,secundum ordinem historiæ, quam nouo retractatu recurrimus, speculari duce spiritu sancto conabimur.

Prouer. 25. Roma.12. Gene.7. Epilogus.

De eo,quòd nuncium detulerunt ad Iacob,de Ioseph adhuc viuente. CAP. XIIII.

NVnciauerunt Iacob dicentes:Ioseph viuit & dominatur in omni terra Aegypti. Quo audito Iacob,quasi de graui somno euigilãs, tamen nõ credidit eis.) Quomodo tantæ rei nuncium pater acciperet,cõpendio scriptura pulchrè sic expressit, vt nullo verborũ circuitu melius explicari potuerit. Quasi de graui somno euigilans,inquit: Qualis enim astat, qui de graui somno repentè percitus euigilat? Attonitus vtiq; & stupidus ad intelligendum vel respõdendum,segnis,& hebes præ mortuis sensibus. Vndè protinus,cum econtra nec dum credenti referrent oẽm ordinem rei,& ille vidisset plaustra,& vniuersa quæ miserat, eadẽ proprietate vsa,reuixit(inquit scriptura)spiritus eius,& ait:(Sufficit mihi si adhuc filius meus Ioseph viuit , vadam & videbo illum antequam moriar.)Reuixit spiritus eius,id est,discernendi facultatem recepit,vt multitudinem gaudiorum suorum accipere posset , & rationem habere cum eis sciret, quorum repentinus aduentus imparatum,nihilq; tale opinantem animum magna inundatione oppressisset,

*Quid timuerit Iacob,vt diceret illi deus:*Noli timere & descende in Ægyptum. CAP. XV.

PRofectusq; Israel cum omnibus quæ habebat , venit ad puteũ iuramenti. Et mactatis ibi victimus deo patris sui Isaac , audiuit eum per visionem nocte vocantem se , & dicentem sibi. Noli timere,& descende in Aegyptum,&c.) Puteus iuramenti, superius habemus vnde cognominatus sit,scilicet ex eo quòd Abraham & Abimelech illic fœdus percusserunt:ille locus idcirco nanq; vocatus fuit Bersabee,quia ibi vterq; iurauit. Noli(inquit)timere,& descẽde in Aegyptum. Patet ex hoc,quia Iacob in Aegyptum descẽdere timebat, alioqui frustra diceret ei deus: Noli timere. Et fortè idcirco timebat, quia difficilem fore reditum non ignorabat. Nam præter hoc quòd propheta erat,sicut de illo & patrib⁹ eius, ex persona dei psalmus dicit: Nolite tãgere

Gene.21. Cur Iacob timebat descendere in Aegyptum. Psalm.104.

CAP. XLVII. christos meos,& in prophetis meis nolite malignari,illud quoq; timorem hunc illi incutere poterat,quod ad Abraham sopore & horrore magno & tenebroso oppressum deus locutus est: Scito prænoscens,quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti,& affligent quadringentis annis. (Gene.15.) Nam & hoc dictū fuisse sciebat, & Aegyptios gentem illam fore existimabat, præsertim quia magnus & tenebrosus horror domesticæ malitiæ iam præcesserat.Timenti igitur consolatio diuina fiduciā subministrat.Noli timere(inquiens)& descende in Aegyptum,quia in gentem magnam faciam te ibi.(Ego descēdam tecum illuc,& ego inde adducam te reuertentem.)Summa consolationis hæc est.Ioseph quoq; ponet manum super oculos tuos.Hoc enim pro maximo habens,postmodum dicit Iacob:Iam lætus moriar,quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo.

Quomodo scriptura hic dicat: Omnes animæ domus Iacob fuere septuaginta. Lucas autem dicat septuagintaquinque. CAPVT XVI.

SVrrexit Iacob à puteo iuramenti,venitq; in Aegyptum cum omni semine suo, filij eius & nepotes,filiæ & cuncta simul progenies.)Quanquam timuerit posteris suis, deo tamen confortante hoc melius sibi & optabilius arbitratus est,vt super oculos suos manū poneret Ioseph. Vnde & dicebat:Sufficit mihi si Ioseph filius meus viuit. Filiorum nominibus qui ingressi sunt in Aegyptum ordine suo supputatis,tandem ita series concluditur.(Omnes animæ domus Iacob,quæ ingressæ sunt in Aegyptum fuere septuaginta. (Quomodo omnes animæ Iacob septuaginta.) (Quòd, excepto Ioseph & filijs eius, sexagintasex animæ,quæ egressæ sunt de fœmore Iacob introierūt in Aegyptum,nulla dubitatio est.Ita enim paulatim per singulos supputatus numerus approbat.Repererūt autem animas tres in Aegypto, Ioseph scilicet cum duobus filijs eius. Septuagesimus autem ipse fuit Iacob Quòd si econtrario nobis illud opponitur, quomodo in actibus Aposto.in concione Stephani dicatur ad populum, (Actu.7.) septuagintaquinq; animas ingressas esse in Aegyptum:sciendū, hoc quidem illum ex septuaginta sumpsisse interpretibus,vbi sic scriptū est: Filij autem Ioseph qui nati sunt in Aegypto animæ nouem.Verùm in Hebræo duæ sunt,non nouem.Ephraim quippe & Manasse nati de Ascenech filia Putifaris in Aegypto,antequā Iacob intraret in Aegyptum, & famis tempus ingrueret,constat,quia tempore quo ingressus est Iacob in Aegyptū,non eius ætatis erāt,vt filios generare potuissent. (Cur Lucas potius septuaginta interpretes quam Hebræos est secutus.) Quòd si quæritur cur sanctus Lucas qui supradictæ scriptor est historię,in gentes actuū Apostolorum volumen emittens,nō secundum Hebraicā veritatem septuaginta,sed septuagintaquinq; animas iuxta septuaginta interpretū æditionem ingressas in Aegyptū esse dixerit, facilis excusatio est. Nō enim debuit contrariū aliquid scribere aduersus eam scripturā,quæ iam fuerat gentilibus diuulgata. Et vtiq; maioris opinionis illo tēpore duntaxat septuaginta interpretū habebatur auctoritas,quàm Lucas,qui ignotus & vilis & non magnę fidei in nationibus dicebatur. Hoc autem generaliter obseruandum,quòd vbicunq; sancti Apostoli aut apostolici viri loquuntur ad populos,his plerunque testimonijs abutuntur,quæ iam fuerant diuulgata in gentibus.Licet plerique tradant Lucam euangelistam vt proselytum Hebræas ignorasse literas.

Quomodo quisq; nostrum debeat in amore Christi huius exemplo vti, dicentis: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam. CAPVT XVII.

IVncto Ioseph curru suo ascēdit obuiam. Vidensq; eum,irruit super collū eius,& inter amplexus fleuit.Dixitq; pater ad Ioseph:Iam lætus moriar,quia vidi faciē tuam,& superstitē te relinquo.)Hoc miræ pietatis dictū de ore patris huius arripientes dicamus oēs, dicamus singuli verò Ioseph.i.domino nostro dei filio,qui verè saluator mundi est.Iam lętus moriar,quia vidi faciem tuam,& superstitem te relinquo.Quādo Christianæ defungeris,imò & dū viuis,quia moriturus es,dic vnico dei patris filio, saluatori tuo:Iā lætus moriar, quia vidi faciem tuā, & superstitem te relinquo. (1.Cor.13.) Videmus enim nunc per speculū in ænigmate, & in hora qua quisq; nostrum moritur, superstitem illum relinquimus,qui solus,quod nos nō possumus,in quo nos deficimus,depositis corporibus,& de animabus nostris curare sit idoneus. Ille nanq; nobis superstes est,vt causam nostram emēdet:qui idcirco mortuus est,vt animas nostras viuificaret:& idcirco resurrexit,vt corpora nostra resuscitaret,& ad dexteram suam in cœlestibus in corpore & anima quenq; nostrum constitueret. (Iob 19.) Scio enim(inquit beatus Iob) quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum,& rursus circundabor pelle mea,& in carne mea videbo deum.

De patrum humilitate,qua se coram Pharaone pastores ouium & peregrinos professi sunt. CAPVT XVIII.

ET ille locutus est ad fratres,& ad omnem domum patris sui:Ascendam & nunciabo Pharaoni,dicamq; ei: Fratres mei & domus patris mei venerunt ad me, & sunt viri pastores ouium, &cæt.) (Hebr.13.) Sanctum peregrinorum studium, deo peregrinantium scripturæ locus exprimit, scilicet quòd hominibus non solùm non placere,sed etiam displicere quæsierunt, & quòd verè non hic (CAP. XLVII.) manentem habentes ciuitatem, futuram & manentem inquirere studuerūt.Primus: (Ioseph ingressus nunciat Pharaoni,dicens: Pater meus, & fratres, oues eorum, & armenta, & cuncta quæ possident,

poſsident, venerunt de terra Chanaan, & ecce conſiſtunt in terra Geſſen. Extremos quoq; fra-
trum ſuorũ quinq; viros ſtatuit coram rege.)Primogenitos,& interrogati à rege dicente:(Quid
habetis operis?reſponderunt,paſtores ouiũ ſumus ſerui tui,& nos & patres noſtri.)Quare?Quia
deteſtantur,inquit,Aegyptij omnes paſtores ouium,videlicet, quia ſuperbiunt in equis, & cur-
ribus plus cæteris gentibus, & ob hoc humile paſtorum opus veluti ignominiam deſpiciunt, &
deteſtãtur.(Poſtmodũ introductus pater ante regem,interrogatus eſt ab eo: Quot ſunt dies vi-
tæ tuæ?)Nunquid nil aliud rex ſapiens locutus eſt cũ venerabili ſene, niſi quòd interrogauit eũ,
quot ſunt dies vitæ tuæ?Sed profectò ſolùm hoc ſcribi dignũ fuit, propter memorabile reſpon-
ſum,dicentis:(Dies peregrinationis vitę meę,CXXX.annorum ſunt parui & mali,& non perue-
nerunt vſq; ad dies patrum meorum,quib⁹ peregrinati ſunt.)Vltrò,peregrinum ſe confeſſus eſt:
& hanc vitam miſeram,peregrinationem dicere maluit,melioris vitæ vel patriæ ciuis, id eſt, cœ-
leſtis. Eo ſenſu percontationem regis vera correctione ſuppleuit, cùm dicente illo: Quot ſunt
dies vitæ tuæ? reſpondit, dies peregrinationis vitæ meæ parui ſunt & mali. Paruos videlicet dies
ſuos pro humili conſcientia dixit, malos pro continuatione tribulationis. Parumq́ue illi viſum
eſt,quòd peregrinum ſe confeſſus eſt,niſi etiam patres ſuos peregrinos fuiſſe aſſereret.Nam pro-
tinus ſubiungit:Et non peruenerunt vſq; ad dies patrum meorum quib. peregrinati ſunt. Adeò
hominibus placere, vel ad pompam ſecularium tam pater quàm filius ſe extendere, dedignati
ſunt.Bene ergo Apoſtolus in laudem fidei patrũ iſtorum inter cętera dicit:Et confitentes quòd Hebr.11.
hoſpites & peregrini ſint ſuper terram. Eorum confeſsio nuſquam clarior, aut certior inuenitur
quàm hoc loco vbi peregrinus iſte in aula regis non oblitus patriæ cœleſtis,vltro peregrinum ſe
confitetur.Igitur vetus paſtoribus ouium ſpiritualium & omnibus,qui cœleſtem patriam inqui-
runt propoſitum eſt exemplum, vt humilitate glorioſa contenti, vanam & inopem deſpiciant
altitudinem ſeculi,dicantq́; vbicunq; equitantes Aegyptios viderint: Hi in curribus,hi in equis, Pſal.19.
nos autem in nomine domini dei noſtri inuocabimus: dicant coram terrenæ patriæ ciuibus, aut
regibus,non habemus hic manentem ciuitatem,ſed futuram inquirimus. Hebr.13.

Quoto patris anno Ioſeph natus ſit. CAPVT XIX.

PORrò quòd dicit,centum & triginta annorum ſunt dies peregrinationis meę, facilem pandit
aditum,ad inueſtigandum quoto ætatis ipſius anno,Ioſeph natus ſit.Imò & quoto ætatis an-
no vxores Lyam & Rachel ſororem eius acceperit.Nam & de fratre eius Eſau, ſuperius ſcriptu- Gene.26.
ra dixit, quòd quadragenarius vxores duxit:& de Iſaac patre eius, quia cũ quadraginta eſſet an- Gene.25.
norum Rebeccam vxorem acceperit,& quia ſexagenarius erat quando nati ſunt paruuli:de iſto
aũt non eſt dictum, qua ætate vxorem acceperit. Centum ergo & triginta annorum cum ſe eſſe Gene.4.
dixerit,Ioſeph autem triginta annorum fuerit, quãdo ſtetit in cõſpectu Pharaonis regis,& exin-
de ſeptem fertilitatis anni,cum biennio ſubſecutæ famis effluxerint, qui ſunt ſimul ætatis Ioſeph
trigintanouem anni, conſtat proculdubio quòd nato Ioſeph Iacob nonagenarius extiterit. Cui
ætati quatuordecim annos adime, quibus Laban pro filiabus ſeruiuit, & manifeſtè liquet, quia
iam ſeptuagintaſex annorum erat,quãdo præcepto patris peregrè profectus, vxores accepit.Vi-
ginti nanq; annis ſeruiuit, quorum ante ſex poſteriores natum fuiſſe Ioſeph qui legit, intelligit.
Nato quippe Ioſeph, cum dixiſſet Iacob ſocero ſuo: dimitte me vt reuertar in terram, & ad pa-
triam meam, tunc demum, conuentione iterata, qui pro filiabus quatuordecim annis ſeruierat, Gen.30.
addidit vt ſeruiret annis ſex.

De eo quòd Ioſeph ſubiecit omnem terram Aegypti, vendentibus eam illis præ magnitudine famis. CAPVT XX.

INtrauit igitur Iſrael in Aegyptum,& Iacob accola fuit in terra Cham, id eſt, in eadem Aegy- Pſal.104.
pto.Aegyptij nanq; ab vno de poſteris Cham,ſcilicet Meſraim exorti ſunt. Attendamus quid
deinceps actum ſit. (Poſtquam benedicto rege, Iacob egreſſus eſt foras, & poſſeſsionem dante
Ioſeph, accepit in optimo terræ ſolo Rameſſes vbi præceperat Pharao, venit cuncta Aegyptus
(inquit ſcriptura)ad Ioſeph,dicens:Da nobis panes.Quare morimur coram te,deficiente pecu-
nia?Quibus ille reſpondit:Adducite pecora veſtra,ſi precium non habetis,& ſuſtentauit eos illo
anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno ſecundo,& dixerunt ei: Cur mori-
mur,te vidente?Eme nos in ſeruitutem regiam, & præbe ſemina, ne pereunte cultore redigatur
terra in ſolitudinem,& cætera.) Hos habuit effectus, illud quod vocauit dominus famem ſuper
terram,& ad hoc vocatio eius profecit,vt & Iſrael intraret in Aegyptum, & in ſeruitutem redi-
geretur ſuperbia Aegyptiorum, quam & ſcriptura paulo ſupra denotauit dicendo: quia dete-
ſtantur Aegyptij omnes paſtores ouium. Proinde ſapientibus quoque, qui nitore gaudent elo-
quij, placeat & illud quod metonomicè Pſalmiſta dixit: & vocauit famem. Bene ego tanquam Pſal.104.
ſtrennuus lictor aſtitit vocanti,& voluntatem fecit imperantis,cum duos reos, veluti vno carce-
re arctauit,& alter ſcilicet Iſrael,qui fratrem ſuum vendidit, flagellatus generatione quarta ſol-
ueretur ad gloriam:alter,id eſt, Aegyptius populus ſuperbiens in curribus & equis, educeretur

CAP. XLVIII. ad pœnam (Emit igitur Ioseph omnem terram Aegypti, vendentibus possessiones suas præ magnitudine famis. Subiecitq; eam Pharaoni, & cunctos populos eius, à nouissimis terminis Aegypti, vsque ad extremos fines eius, præter terram sacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis. Dixit ergo Ioseph: En, vt cernitis, & vos & terram vestram Pharao possidet. Accipite semina & serite agros, vt fruges habere possitis. Quintam partem regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in sementem & in cibos, familijs & liberis vestris.) Tanquam diceret: Vobis possessiones vendentibus & dicentibus: eme nos in seruitutem regiam, non mittam super vos aliud pondus, veruntamen id quod cepistis tenete æqua conditione. Quinta pars fructuum per septem fertilitatis annos de cunctis regionibus sub curam & custodiam Pharaonis recōdita est, pro salute vestra: quintam ergo deinceps partem regi dabitis, cui vos in seruitutem venditis. Ex eo tempore vsque in præsentem diem in vniuersa terra Aegypti regibus quinta pars soluitur. Et quidem quia superborum tunc ceruicibus victrix fames insederat, lęti susceperunt conditiones seruitutis, dicentes: Salus nostra in manu tua est, respiciat nos tantùm dominus noster, & lęti seruiemus regi. Verum vbi rediuiua saturitas famem depulit, pariter & superbia reuixit. Et fortassis inde inimici filijs Israel facti sunt, & inde versum est cor eorum, vt oderēt populum domini, & dolos facerēt in seruos eius, quia quos tempore famis subijcientes se regiæ seruituti suscipiens & pascens, dictus est saluator mundi: tempore saturitatis à posteris eorum, qui se vendiderat, odio cœpit haberi memoria eius, tanquam fuisset proditor libertatis.

Quòd oportuerit Ioseph de transferendo corpore eius adiurari, & cur sanctus vir in terra illa sepeliri noluerit. CAPVT XXI.

CVmque appropinquare cerneret Israel diem mortis suæ, vocauit filium suum Ioseph, & dixit ad eum: Si inueni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub fœmore meo, & facies mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Aegypto, sed dormiam cum patribus meis, vt auferas me de terra hac, condasque in sepulchro maiorum meorum.) Ergóne de obedientia filij pater diffusus est, nec aliter securus esse potuit? Non vtique sic, sed rationem in ore ponere voluit, quam in transferendo patrem haberet coram Pharaone & seruis eius, compendio dicens, pater enim meus adiurauit me, suspitionemque fugeret, ne alienum ab amore terræ Aegyptiæ videretur animum gerere. Quid autem patriarcha tantus, ciuis cœli, cui viuenti totus mundus exilium fuit, tantopere de corpore suo curauit, & seriò scire voluit, quo loco puluis in puluerem, & cinis reuerteretur in cinerem? Videlicet quia terra repromissionis domini erat dei, dicentis: verbi gratia, terram in qua dormis, dabo tibi, & semini tuo, & his similia, quæ tam illi, quàm etiam patribus suis de terra illa locutus est deus, & repromisit. Donum autem dei qualecunque sit, siue magnum siue paruum, cœleste siue terrenum, pro honore vel charitate dantis preciosum est, & esse debet in oculis sapientis: Si ergo moriturus, continuò promissiones terræ, quas acceperat, tanta cum gratiarum actione veneratus est, vt saltem mortuo corpore illam tenere cuperet: quanto magis viui possessores curare debuerunt, sic in ea viuere, vt non iratus deus, donum suum ingratis rursus auferret? Exemplum enim viuis mortuus dedit, vt in spe patriæ cœlestis pignus amarent, requiem æternæ hæreditatis. (Quo iurante adorauit Israel deum, conuersus ad lectuli caput.) Scilicet quia postquam iurauit filius, iam de effectu petitionis erat securus. Ad lectuli, inquit, caput. Sanctus quippe & deo deditus vir oppressus senectute, sic habebat lectulum positum, vt ipse iacentis habitus absque difficultate vlla ad orationem esset paratus.

Cur Iacob in terra promissionis sepeliri voluit. Gene. 28.

Quòd Ioseph ad ægrotantem patrem assumptis duobus filijs properauerit, & de benedictionibus eiusdem patris. CAPVT XXI.

CAP. XLVIII. NVnciatum est Ioseph, quòd ægrotaret pater eius. Qui assumptis duobus filijs Manasse & Effraim ire perrexit) id est, ire properauit, & eo totus intendit, ad accipiendas partes de diuitijs paternis: ad videndos thesauros benedictionis, quos pater thesaurizauit filijs suis. Idcirco filios suos secum assumpsit Manasse & Ephraim. (Dictumq; est seni. Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo.) Quamuis intelligi rectè valeat, quòd ob aduentum filij quem diligebat confortatus sit gaudio, sicut dudum dixerat. Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo: tamen & hoc sciendum, quia sancto prophetiæ spiritu super eum irruente, confortatus est. Vndè enim fiduciam vel auctoritatem habere poterat, vt diceret, & iste quidē erit in populos & multiplicabitur, sed frater eius iunior maior erit illo, & his similia, nisi quia virtute prophetici spiritus inualuerat? Confortatus igitur adeò mente est, qui ægrotabat corpore, ita vt corpus quoque fessum alleuiaretur mentis alacritate: & cuius oculi corporei caligauerant præ nimia senectute, nec clarè videre poterat, interioris eius hominis acies clarificata est, vt ventura nunciaret, & possidendam hæreditate benedictionem daret. Itaque sic incipit: (Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ est in terra Chanaan, benedixitq; mihi & ait: Ego te augebo, & multiplicabo, & faciam in turbas populorum, daboq; tibi terram hanc,

hanc,& ſemini tuo in poſſeſsionem ſempiternam.) Vndè habeat dandę benedictionis ius aut officium pręlocutus eſt. Non dixit, Pater meus Iſaac benedixit, quamuis & hoc factum ſit, ſed deus omnipotens (inquit) benedixit mihi, quia benedictio nō hominis eſt, ſed dei, & tunc valet hominis benedictio, cum ex deo procedit, vel confirmatur teſtimonio dei. Dicat quis: Cur Abraham moriturus, non Iſaac item eo modo quo & Iſaac Iacob, & Iacob filios ſuos benedixit? Videlicet quia Iſaac iam ex quo in holocauſtum deo oblatus eſt, benedictionem hæreditate poſſedit, neq; opus fuit illum ſermone conſecrari, qui re ipſa in typum ſaluatoris ſanctum ſacrificium, & hoſtia viua eſſe meruit. Item. Si quęrat quis, cur non Iſaac duos tantùm habens filios, vtrunq; benedixerit, cum Iſrael plures habens, ſingulos benedixerit, benedictionibus proprijs? Facilis reſponſio eſt, quia duo filij Iſaac in duos erant populos diuidendi, ſicut oraculum diuinum prędixerat illi, vel Rebeccæ matri. plures autem filij Iacob vna gens, & vnus populus in vnitate paternæ fidei deum verum & viuum hæreditate poſſeſſuri, vel ab ipſo erant poſsidendi. Poſt iſtos patriarchas tres, in quibus omnipotens trinitas inuocanda eſt, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob, iam non inuenitur eodem ſucceſsionis ordine, & cum poteſtate benedictio carnalibus filijs data eſſe, ſed per ſacerdotum miniſterium deinceps ex lege Moyſi in populum communiter exorata eſt, effectu non ſemper vel vbique proſequente.

Cur Abrahā moriturus nō benedixit Iſaac.
Cur Iſaac nō benedixit vtrunq; filium.
Gene. 25.

Quur dixerit, duo filij tui mei erunt. Manaſſes & Effraim reputabuntur mihi. CAP. XXIII.

Deus, inquit, omnipotens apparuit mihi, benedixitq; mihi, &c. vt ſupra. (Quorſum iſtud? Videlicet vt recogites, & ſcias, quia paternæ fidei meritis actum eſt, quatinus dicere poſſes, obliuiſci me fecit deus omnium laborum meorum, & domum patris mei, & ob hoc vocares nomen primogeniti tui Manaſſe. Itemq; creſcere me fecit deus in terra paupertatis meæ, & ob hoc vocares nomen ſecundi Effraim. Nam ex eo quod mihi ſponte peregrinanti benedixit deus, & ita dixit, ego te augebo, & multiplicabo, & faciam in turbas populorum, ex eo, inquam, tu quoq; non intuitus exul, & in ſeruum venundatus in laboribus tuis, & in terra paupertatis tuæ creuiſti. Nec enim opem cœleſtem vos filij parentibus, ſed nos parentes Abraham, Iſaac, & Iacob, vobis filijs theſaurizauimus. (Duo igitur filij tui, qui nati ſunt tibi in terra Aegypti, antequam venirem huc ad te, mei erunt Effraim & Manaſſes, ſicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi.) Ac ſi dicat: Quoniam ego, antequam huc venirem abſens tibi profeci, etenim in magnis doloribus fides paterna pro te decertauit, tuamq; ſalutem parturiuit, in qua & duos filios procreaſti iure ipſi filij mei erunt. Sicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi, &c. quod dicit hoc eſt ſicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, duoſq; populos procreabunt, & ſic hæreditabunt repromiſsionis terram, ſic & filij tui. (Reliquos autem filios, quos poſt mortem meam genueris.) Oſtendens nec dum illo tempore procreatos: (tui erunt & nomine fratrum ſuorum vocabuntur in poſſeſsionibus ſuis.) Non, inquit, accipient ſeparatim terram, nec funiculos habebunt proprios, vt reliquæ tribus, ſed in tribubus Effraim & Manaſſe quaſi appendices populi commiſcebuntur. Quàm autem ob cauſam mihi reputabuntur, & mei erunt? (Mihi enim, inquit, quando veniebam de Meſopotamia, mortua eſt Rachel in terra Chanaan in ipſo itinere, eratque vernum tempus. Et ingrediebar Ephratam, & ſepeliui eam iuxta viam Ephratæ.) Mihi, inquit, id eſt, in meum detrimentum, vel dum parit mihi filium mortua eſt mater tua Rachel, quam ego diligebam, & ex qua filios adhuc ſuſcipere optabam, eratq; vernum tempus, ſubauditur mihi, & ingrediebar Ephratam, quod interpretatur frugifera, videlicet cum illa poſt hyemem ſterilitatis optato partu floreſceret, & frugifera mihi eſſe inciperet. Idcirco hi duo filij tui mei erunt, vt mortuæ coniugi ſemen ſuſcitem & ſuppleam adoptione, quod minꝰ habui naturali generatione. Quod pro magno id acceperit Ioſeph, ſcilicet vt duo filij ſui principes, & capita tribuum fierent in Iſrael, illud indicat, quòd cum tuliſſet eoſdem filios ſuos de gremio patris deoſculantis, & circumplectentis eos, adorauit pronus in terram.

Gene. 48.

Quod Iacob filijs Ioſeph benedicens, commutatione manuum crucem Chriſti præfiguràrit. CAPVT XXIIII.

Et poſuit Effraim ad dextram ſuam, id eſt, ad ſiniſtram Iſrael, Manaſſen verò in ſiniſtram ſuā, ad dextram ſcilicet patris, applicuitq; ambos ad eum. Qui extēdens manum dextram poſuit ſuper caput Effraim iunioris fratris, ſiniſtram autem ſuper caput Manaſſe, qui maior natu erat, commutans manus.) Cur ita fecerit ipſe reddit cauſam, cum Ioſeph grauiter accipiente, & dicente: (Non ita conuenit pater, quia hic eſt primogenitus: pone dextram ſuper caput eius, renuens ait: Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidē erit in populos, & multiplicabitur, ſed frater eius, maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gētes. Sine dubio tranſpoſitio manuū crucis expreſsit figuram. Nunquid in eo ſic manus commutando caſu crucem figurauit? Nunquid non poterat eadem ratione data, Manaſſen ad dextram, Effraim verò ad ſiniſtram ſuam poſuiſſe? Poterat planè, ſed propheta erat, & prophetico ſpiritu ſciebat, quòd per crucem componēda eſſet benedictio, quā venturus legiſlator daret, vel qua in illo ſemine Abrahæ benedicentur omnes gentes. Qui enim

CAP. XLIX. postmodum de illo qui mittendus erat,& qui expectatio gentium futurus erat, id est, de Christo dixit: Lauabit vino stolam suam, & sanguine vuæ pallium suum, nescire poterat quali torculari ipsa vua premenda vel ipsum vinum foret extorquendum? Igitur tanquam propheta simul & patriarcha, quomodo verbis verum prophetare potuit dicendo, & iste quidem erit in populos,& multiplicabitur,sed frater eius iunior,maior erit illo,sic & manuũ positione crucem Christi præfigurare sciuit,per quam priori iunior,id est,Iudaico præferendus erat populus Gentilis. Ad ipsum Ioseph dicit.(Do tibi partem vnam extra fratres tuos,quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio & arcu meo.)Sychimam dicit siue Sychem,quę apud Iohannem Euangelistam Sychar vitiosè dicitur,quod errore inoleuit,& est nunc Metropolis vrbs Samaritanorum. Quod autem dicit se eam in arcu & gladio possedisse, arcum hic & gladium iustitiam vocat, per quam meruit peregrinus & aduena interfecto Sychem & Hemor, de periculo liberari. Vel certè in gladio & in arcu meo tuli, id est, in fortitudine mea emi, scilicet in pecunia quam in multo labore & sudore acquisiui.

Quòd vocauerit filios suos. Congregamini vt annuntiem vobis,&c. CAP. XXV.

CAP. XLIX. VOcauit autem Iacob filios suos, & ait eis: Congregamini vt annuntiem vobis, quæ ventura sunt diebus nouissimis. Congregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum.) Vocatio hæc non vt simplex litera resonat, nec solum duodecim homines inuitat, sed vniuersos qui se agnoscunt, vel profitentur esse filios Iacob conuenit & congregat. Et profectò quicunque sumus ex fide patris huius, quicunq; deum Abraham, deum Isaac,& deum Iacob, in veritate confitemur,& colimus, filios nos esse Iacob,& fideliter agnoscimus,& veraciter dicimus. Nos igitur inuitat, pater Iacob tuba prophetica, cum dicit: Congregamini, vt annuntiem quæ ventura sunt vobis in nouissimis diebus, iterumq; personat ac dicit: Congregamini, videlicet vt & corporibus congregemur in eisdem parietibus in eadem domo dei in eadem schola Christi, & quod magis expedit, mentibus cõgregemur, in vnitate fidei, in societate spiritus, in vinculo pacis. Tandemq; congeminat, quo attentum faciat auditorem. Audite, inquiens, filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. Non enim vnus corporis auditus satis est, sed alium quoq;, id est, interioris hominis, auditum adhibere oportet, vbi spiritus loquitur & annunciat quæ ventura sunt. Itaq; tanquam filij in domo patris sub fidei magisterio, morumq; disciplina eruditi, audiamus his diebus nouissimis quæ tunc ventura erant, nunc autem iam venerunt & facta sunt diebus istis, diebus vtiq; nouissi-
1.Cor.10. mis testante Paulo: quia nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt,& Iohanne dicente: Fi-
1.Iohan.2. lioli nunc nouissima hora est.

De benedictionibus Ruben, & quorum ille typum gesserit. CAPVT XXVI.

RVben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei. Prior in donis, maior imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.) Sensus hic est. Tu es primogenitus meus maior in liberis,& sedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ, & hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, id est, sacerdotium sperabas accipere & regnum. Hoc quippe in portando onere,& præualido robore demonstratur. Verum quia peccasti, & quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis es impetu effusus, idcirco præcipio tibi, vt vltra non pecces, sisque in fratrum numero, pœnam ex peccato luens, quòd primogeniti ordinem perdidisti. Itaq; duobus præmissis, tu fortitudo mea, tu principium doloris mei, duo subiuncta respondẽt. Vndè enim tu fortitudo mea? Ex eo videlicet, quia prior in donis, maior imperio. Vndè principiũ doloris mei? Ex eo, quia effusus es sicut aqua, ascendendo cubile patris tui. Hoc enim principium doloris eius extitit, nõ quòd in nullo ante doluerit, sed quia verus dolor de plaga peccati, primũ in domo eius de isto accidit, deinde incrementum accepit de venditione filij. Huic videlicet Ruben similis est, quicunq; thorũ dei patris, id est, plebis eius regnũ adulterino introitu ascendit, scilicet non audientium salutem siue profectũ, sed glorię suæ quærendo voluptatem, quemadmodum iste ascendendo patris sui cubile, non exinde generare sobolem, sed proprij corporis quæsiuit explere libidinem. Sic & ante Christi aduentum Pharisæi, Sadducæi, Samaritæ, cæteriq; temporis illius hęretici, vel hęresum auctores, thorum dei patris, id est, sanctę legis scripturam violenter ascendentes, plebem eius iniquo semine corruperunt, & post Christi aduentum Cherintus, Marcion, atq; Hebeon, cęteriq; hęresiarchę thorum eiusdem Christi, id est, doctrinam Euangelij nõ vocati, ascendentes suis quiq; locis, vel temporibus plebem eius peruersa doctrina cõmaculauerunt. Vndè sciendum quod non libera sed ancilla, non vxor legitima fuit quã adulterauit Ruben,& dicta est Bala, quod interpretatur inueterata. Denique & quęcunque plebs siue quęcunq; anima libera, vel Christi vxor est legitima, vero amore Christum diligens, adulterium nõ recipit, incęstum non admittit, quę autem ancilla est, non habens spiritum domini in quo est libertas, quę inueterata est, & ambulat in vetustate peccati, citò
Ironia. adultero succumbit, facilè hęretico cõsentit. Talium iniquo cœtui spiritus dicit: Tu primogenitus meus, tu fortitudo mea, grauissima ironia pro arrogantia vel præsumptione eius dici rectè intelligi-

intelligitur, quia sic illi videtur, sic prædicat sic de se arbitratur. Dicit enim: Quod ego do, sanctum est, quod ego baptizo, quod ego consecro, plenũ atq; perfectum est, apud me solũ viritatis fortitudo est. Quod autem ex repugnanti additur, & principiũ doloris mei, vera patris conquestio est, quia reuera sub lingua eius labor & dolor, quia cõcepit dolorem, & peperit iniquitatem. Psalm. 7. Cur enim pater tales non vocet, principes doloris siue laboris sui? Etenim per prophetá illis dicit: Si affiget homo deum, quia vos configitis me? Et dixistis, in quo cõfiximus te? In decimis, & Malach. 3. in primitiuis, in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota. Item laborare fecistis Ibidem 2. dominum in sermonibus vestris. Et dixistis, in quo eum fecimus laborare? & cætera. Et hic ergo tanquam dicat patri adulter hæreticus, in quo ego principium doloris tui? Effusus es, inquit, sicut aqua, videlicet per oris tui incontinentiam. Incontinenter enim & sine discretione, fluunt hæretici verbis aquaticis. Sunt enim cisternæ veteres, quæ non valent continere aquas. Hiere. 26

De benedictionibus Simeon & Leui, & quorum typum gesserint.

CAPVT XXVII.

Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. In consilio eorum ne veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea. Quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua effoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio illorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & disperdam eos in Israel.) His verbis palam significat, non sui fuisse consilij, quòd Sychem & Emor fœderatos viros interfecerunt, contraque ius pacis & amicitiarum sanguinem fuderint innocentem, & quasi quodam furore sic crudelitate grassati, muros hospitæ vrbis euerterent. Vndè & dicit: Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & disperdam eos in Israel. Leui enim hæreditatem Gene. 34. propriam non accepit, sed in omnibus sortibus paucas vrbes ad habitandum accepit. De Simeon verò in libro Iesu scriptum est, quod & ipse proprium funiculum non sit consecutus, sed de tri- Iosue 19. bu Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenon autem libro manifestius scribitur, quod quum 1. Para. 4. multiplicatus fuisset, & non haberet possesionis locum, exierit in desertum. Verùm quia de diebus nouissimis se prophetare dicit: Congregamini & annunciabo quæ ventura sunt vobis diebus nouissimis, rectè de pharisæis propheticè dictum intelligitur, qui vtique secundum Simeon & Leui primos circuncisionis suæ proselytos, scilicet Sychimitas interfecerunt, vasa iniquitatis bellantia fuerunt, quia cum circuissent mare & aridam, vt proselytos facerent, tandem in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum, Christum enim occiderunt, & murum templi (quod est corpus eius) clauis & lancea suffoderunt, & hoc faciendo proselytos & omnes auditores suos secum filios perditionis fecerunt. At ille vir propheta potens in opere & sermone, sicut de templo corporis sui prophetauerat dicens: Soluite templum Ioan. 2. hoc, & in tribus diebus excitabo illud, sic fecit, & in vltionem furoris eorum, & indignationis duræ sic dixit: Diuidam eos in Iacob, & disperdam eos in Israel. Iacob nanque vel Israel ipsi esse desierunt, & gentes per fidem hoc nomen hæreditauerũt. Cur autem nolit eos occidere, sed diuidere ac dispergere, Psalmista in persona eius edicit, vbi præmisso, deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, continuò subiungit: nequãdo obliuiscantur populi mei. Et ait: Dis- Psal. 58. perge illos in virtute tua.

Quid sit in benedictionibus Iuda. CAPVT XXVIII.

Iuda te laudabunt fratres tui: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: Adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti, vt leo & quasi leæna.) Hic os suum latius aperuit, spiritumque attraxit, & clarius edixit, quod gaudenter totus exaudiret orbis. Iuda, inquit, te laudabunt fratres tui. Constat quidem, quia de tribu Iuda reges extiterunt, at illi præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam, omnes peccauerunt, neque adeò fortes fuerunt, vt meritò in laudem fortitudinis eorum tantus patriarcha tantopere dilatare debuerit os suum. Vnus igitur de omnibus electus sit rex Christus in quem ista rectè dicantur. Iuda quippe, quod interpretatur confessio, ipse est nostræ confessionis princeps & auctor, sine quo non erat nobis confiteri, sine quo non fieret quod scriptum est: Illuc enim ascenderunt tribus tribubus domini testimonium Israel, ad confitendum nomini domini, neque transiret quisquam in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei, in voce exultationis & Psal. 121. confessionis. Iuda ergo te laudabunt. Te (inquam) Christe confitebuntur fratres tui, & laudabunt & prædicabunt te omnes filij dei, & pro hoc ipso etiam laudabunt te, quòd sunt fratres Psal. 41. tui, quòd nominantur, & sunt filij dei viuentis. Nam nisi per te recepti, & per te fuissent adoptati, essent semper, vt erant, omnes inimici, omnes filij mortis, filij iræ, filij diaboli. Iure ergo te laudabunt. Quomodo laudabunt? Quid laudantes clamabunt? Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. Hoc verè laudabile, hoc laude canora dignum est, quia vera fortitudo, quia gloriosa victoria est. Ad quid enim manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum? Videlicet ad hoc, vt depressi & incuruati aut te adorent, aut expellantur de finibus

CAP. XLIX. tuis, claudendi carceribus in vinculis sempiternis. Pro meliori parte victoriẽ cõtinuò subiungit.
Adorabunt te filij patris tui. Qui inimici tui, ipsi filij patris tui, sed prius secundum meritũ suum
inimici, postea per gratiam tuam filij patris tui. Ad hoc manus tua in ceruicibus inimicorũ tuo-
rum, vt adorent te illi, & reconcilientur tibi, fiantq; ex inimicis fratres tui, fiant filij patris tui. Ita
mirabiliter deducet te dextera tua, ceruicibus inimicorum tuorum impressà, ita populi sub te
Psal. 44. cadent in corde inimicorum regis, facti sedes tua deus in seculũ seculi. Nam quia deus es tu, id-
circo parum dictum erat, te laudabunt fratres tui, suppletum ergo est, dicendo: adorabũt te filij
patris tui. Quæ autem causa vel materia laudis, aut vndè tibi dignitas adorandæ maiestatis? Ait
Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascẽdisti. Quia catulus leonis tu es, id est, filius dei forti-
simi, cunctarumq; fortitudinum vel virtutum principis, idcirco adorabunt te filij patris tui. &
quia tu ad prædam fili mi ascendisti, & infernum debellasti: idcirco iure te laudabunt fratres tui.
Quamuis enim dicantur & sint fratres tui, vel filij patris tui. non tamen vt tu catulus, sic & ipsi di-
ci vel esse possunt catuli leonis. Non enim natura, sed adoptione sunt filij dei, patris tui, vndè &
præter te fili mi, nullus ad prædam ascendere, nullus infernum spoliare potuit. Tu solus præda-
tor mortis, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Hoc mirabile est. Requiescens, id est,
Esaiæ. 8. moriens accubuisti vt leo. nec enim moriendo defecisti, aut imminuta est fortitudo tua. Nec
verò tantum vt leo apertis accubuisti oculis, sed & quasi leęna, quam vt seuiat grandis agit amor,
& affectus grandis erga fœtus suos esurientes ad prædam excitat. Accelerasti enim spolia detra-
here, festinasti prædari, vt ad catulos, id est, apostolos tuos magnę prædæ gaudium, magnum re-
portares triumphum resurrectionis.

De eo quòd ait: Quis suscitabit eum, & non auferetur sceptrum, & cætera.

CAPVT XXIX.

QVis suscitabit eum?) Hactenus prona mente blandientis affectu loquebatur pater ad illum
principem fortitudinis, suum secundum carnem filium. nunc tota irruente admiratione,
quasi astantem circunspicit orbem vniuersum, & dicit interrogans, vt interrogando totum in
admirationem excitet genus humanum. Quis suscitabit eum? Et rectè nos quoque de præterito
3. Reg. 17. dicamus: Quis suscitauit eum? Helias viduæ filium suscitauit. Ipse Lazarum suscitauit. Quis spi-
Ioan. 11. ritum eius adiuuit? Ipse nempe nullo indigens, proprio rugitu euigilauit. potestatem enim ha-
Esaiæ 40. buit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. Iam quasi quæreretur, quando ille veniet,
Ioan. 10. & quod signum temporis aduentus eius, cõtinuò sequitur. (Non auferetur sceptrum de Iuda, &
dux de fœmore eius, donec veniat qui mittẽdus est, & ipse erit expectatio gentium.) Hoc omni
homini oculos habenti certum & præclarum est. Quando enim, vel ex quo ablatum est sceptrũ
de Iuda, & dux de fœmore eius? Videlicet extunc, quando regnum Iudæorum Romanis traden-
tibus adeptus est Herodes alienigena, patre Idumęo, matre ortus Arabica. Et quidem reges iam
dudum defecerant à tempore captiuitatis Babylonicæ, duces tamẽ qui essent de gente illa, per-
seuerauerunt vsque ad contentiones Hircani & Aristoboli, qui ex commixtis tribubus, sacerdo-
tali scilicet & regia orti, regnum & sacerdotium discordibus sibi diuidentes animis, contenden-
do, & inuicem pugnando, tandem occasionem porrexere Romanæ potestati, locumque ape-
ruerunt alienigenæ Herodi. Ita paulatim deficiente & claudicante fœmore Iudæ, tandem pote-
stas omnis ab eo sublata est. Vndè prudenter non tantum dictum est, nõ auferetur sceptrum de
Iuda, sed additum est, & dux de fœmore eius. Tunc primùm ergo sublatum est sceptrum de Iu-
da, quando tulit illud Herodes, qui vtique Iudæus non erat. Quis autem nesciat, quia tunc ve-
Matth. 2. nit qui mittendus erat? Tunc enim IESVS CHRISTVS Dei filius in Bethleem Iudæ de
Lucæ 2. virgine nasci dignatus est. Cum ergo dicit, non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore
eius, donec veniat qui mittendus est, firmum sermonem propheticum prophetarum sanctissi-
2. Petr. 1. mus, tanquam lucernam lucentem, in caliginoso loco attollit, vt sciat inquisitor regni dei,
quando vel ex quo certus esse debeat de aduentu eius, quem laudare & adorare habeant om-
Lucæ 2. nes fratres eius, cuncti filij patris eius. Huic lucernæ, huic prophetico sermoni, Simeon senex,
homo iustus & timoratus in spiritu sancto attendens, cum sciret, & videret, regnante alienigena,
ablatum esse sceptrum de Iuda, & ducem de fœmoribus eius, intellexit tempus esse, vt veni-
ret qui mittendus erat, & idcirco ad ianuas cœlorum, vndè venturum illum sperabat, tamdiu
suspensa prece pulsauit, donec responsum acciperet à spiritu sancto, non visurum se mortem,
nisi prius videret Christum dominum. Et vidit, & sicut legebat in hoc scripturę loco, & ipse erit
expectatio gentium, ita credidit & confessus est, eum esse lumen ad reuelationem gentium. Vn-
dè autem scire poterat ipse pater Israel, vt diceret, & ipse erit expectatio gentium? Ex deo vide-
Gene. 22. licet, non solum quia propheta erat, sed & quia sic ad Abraham deus locutus est: In semine tuo
benedicentur omnes gentes.

Qualis sit illa expectatio gentium, secundum quod ait: Ligans ad vineam pullum suum, & cætera.

CAPVT XXX.

Quali

QValis verò sit expectatio gentium, subsequenter notis nominibus,& clara similitudine prophéticum hoc declarat oraculum. (Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem o fili mi asinam suam.) Quanto affectu, cum de tertia persona loquatur, apostrophen faciat ad secundam, dicendo, o fili mi, nulla valet lingua verbis consequi, vix vlla valet mens persentiscere: benigna venia charitatis. Ligans, inquit, ad vineam pullum suum, & ad vitem ó fili mi asinam suam. Pullum asinæ nouimus, cui supersedit dominus Iesus, hoc est, gentilium populum, quem vtique nunc ad vineam suam alligauit, quando apostolicæ ecclesiæ, quæ ex Iudæis est, illum gratia sua copulauit: Quod per pullum, idem per asinam: & quod per vitem, idem intelligimus per vineam. Vna vitis, vel vna est vinea omnium electorum, ab initio seculi, vsque ad apostolicam fidem, vna cum capite suo Christo ecclesia. De semetipso caput Christus dicit: Ego sum vitis, & pater meus agricola est. De ecclesia quæ est corpus eius, propheta dicit: Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei, & cætera. Ad hanc vitem, ad hanc vineam, nos gentes, Christum expectantes, donec illum facie ad faciem videamus, nunc interim ligati sumus tanquam pullus vel asina, cui animali rectè comparatur gentilitas, propter antiqua stultitiæ onera: ligati, inquam, sumus ad huiusmodi vineam, scilicet vt post paleas asinorum pabulum, botrum manducemus suauissimum, & in spiritu sancto scripturarum vinum bibamus optimum. De quo protinus subditur: (Lauabit vino stolam suam, & sanguine vuæ pallium suum.(Idcirco ergo ligabit ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam, vt lauet vino stolam suam, & sanguine vuæ pallium suum. Nihil verius. Quod per pullum & asinam, idem per pallium & stolam, id est, vnam eandemque intellige ecclesiam. Nam vna eademq; gentilitas, antequam lauacro isto renasceretur, asina vel pullus petulcus erat: postquam vero lauit eam Christus, stolam vel pallium eius est, de quo in Psalmo dicitur: Sicut vngentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Lauabit ergo vino stolam suam, & sanguine vuæ pallium suum, id est, emundabit spiritu sancto ecclesiam suam, & sanguine passionis fidelem populum suum. Vua enim ipse est, de quo in Canticis Canticorum sponsa dicit: Botrus Cypri dilectus meus mihi. Hæc vua, siue hic botrus, torculari crucis expressus, sanguinem suum fudit, & spiritum sanctum dedit, vndè & lauit stolam suam, id est, mundauit ecclesiam suam, vt exhiberet sibi sponsam gloriosam non habentem maculam aut rugam. Pulchritudinem huius propheticæ laudis spiritus sanctus ita concludit: (Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.) Oculi huius pulcherrimi VII. esse, & in Zacharia propheta, & in Apocalypsi Iohannis legimus, qui sunt, inquit, septem dei spiritus, missi in omnem terram. Primò vinum hoc loco, vetustam legimus austeritatem legis, sicut mustum alijs scripturæ locis nouam Euangelicæ gratię significare doctrinam. Constat autem, quia septiformis gratia spiritus sancti, quam accepimus ex gratia Euangelij, vetustate legis pulchrior atque dulcior est. Dentes quoque hi sunt, qui in corpore eius (quod est ecclesia) fortes sunt ad capiendum solidum cibum. Et hi profectò lacte candidiores, id est, illis quibus pro infantia sensuum lacte literæ opus est, sanctiores atque pulchriores sunt. Dicat itaque: Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.

Vinea ecclesia. Ioan.15. Esaiæ 5. Psal.132. Cant.1. Ephe.5. Zac.3.4. Apo.5.

De benedictionibus Zabulon, & Isachar. CAPVT XXXI.

ZAbulon in littore maris habitabit, & in statione nauium, attingens vsque ad Sidonem. Isachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem quòd esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum, ad portandum, & factus est tributis seruiens.) Iuxta literam, quia de Zabulon dixerat, quòd maris magni esset littora possessurus. Sidonem quoque & reliquas Phœnicis vrbes contingeret: nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Isachar, quia iuxta Nepthalim pulcherrimam in Galilæa possessurus est regionem, benedictione sua habitatorem facit. Asinum autem fortem vel osseum vocat, & humerum ad portandum deditum, quia in labore terræ, & in vehendis ad mare oneribus, quæ in suis finibus nascebantur, plurimùm laboraret, regibus quoque tributa comportans, aiunt Hebræi, per metaphoram significari, quòd scripturas sanctas die ac nocte meditans, studium suum dederit ad laborandum: & ideo ei omnis tribus seruiuit, quasi magistro dona portantes. Ergo nos potius hæc, & illud, quod postmodum de Nepthalim dicitur: Nepthalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis, cuncta ad doctrinam saluatoris referamus, eo quòd ibi vel maximè docuerit, sicut in Euangelio scriptum est: Et habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nepthalim, vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam prophetam: Terra Zabulon & terra Nepthalim via maris trans Iordanem Galileæ, & cætera. Igitur iuxta anagogen, Zabulon, & Nepthalim, prouinciamque mediterraneam obtinens Isachar, apostoli sunt vel apostolici viri, qui habitantes in littore maris, & in statione nauium, videlicet quia facti sunt piscatores hominum, ad hoc semper intenti fuerunt, vt de profundis & salsis fluctibus multitudines educerent piscium rationalium. Vidit

Matth.4. Esa.9.

requiem, inquit, quòd esset bona, & terram quod optima, & suppofuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens. Hoc, inquam, vidit Isachar, quod interpretatur merces, siue Zabulon, id est, habitaculum fortitudinis, scilicet quisquis datorem æternæ mercedis atque largitorem habitaculi fortissimi prædicātem audiuit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue, & onus meum leue. Bona ergo mercede secundum nomen suum Isachar suppofuit humerum suum ad portandum onus leue, quia vidit & inuenit requiem animæ suæ. Matth. 11.

De benedictionibus Dan, & quid ad literam, & quid ad allegoriam habeant.

CAPVT XXXII.

DAn iudicabit populum suum, sicut & alia tribus Israel. Fiat Dan coluber in via, & cærastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo domine.) Samson iudex Israel de tribu Dā fuit. Hoc ergo dicit: Nūc video in spiritu comam nutrire Samson Nazareum tuum, cæsis hostibus triumphare, quòd in similitudinem colubri, reguliq; obsidentis vias, nullum per terram Israel transire permittat, sed etiam si quis temerarius virtute sua, quasi equi velocitate confidens, eam voluerit prædonis more populari, effugere non valebit. Totum autem per metaphoram serpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quòd & ipse propter meretricem mortuus est, & mortuus nostros occidit inimicos, putaui ô deus ipsum esse Christum filium tuū. Verùm, quia mortuus est, & nō resurrexerit, & rursus captiuus ductus est Israel: alius mihi saluator mūdi, & mei generis pręstolandus est, vt veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Aliter, fiat Dan coluber in via, & cærastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Nonnulli de tribu Dan venire Antichristum ferunt, pro eo, quòd loco hoc Dan & coluber asseritur, cærastesq; mordens. Vndè & non immerito dum Israeliticus populus terras in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad Aquilonem castrametatus est, illum scilicet signans, qui in corde suo dixerat: Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. De quo per prophetam dicitur: A Dan auditus est fremitus equorum eius. Qui nō solùm coluber, sed etiam cærastes vocatur. Cærastes enim Græcè, cornua dicuntur. Serpens hic cornutus esse perhibetur, per quem dignè Antichristi aduentus asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cum cornibus potestatis. Quis autem nesciat, semitam angustiorē esse quàm viam? Fiat ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur: sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cęrastes in semita, quia quos fideles repperit, & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, nō solùm nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit, & in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Quo in loco equus etiam hunc mundum significat, vel insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cærastes istius equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, vt cadat ascensor eius retro. Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, & non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas vnumquenque agnoscere culpas, easque pœnitendo deplorare. Retro verò, quo non videtur cadere, est ex hac vita repentè decedere, & in quæ supplicia ducatur ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta Antichristum expectat, bene Iacob eodem loco repentè in electorum voce conuersus est, dicens: Salutare tuum expectabo domine, id est, non sicut infideles Antichristum, Sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, credo fideliter Christum.

Esaiæ 14. Ieremiæ 8. Cærastes. Actor. 9.

De benedictionibus Gad, & quid habeant secundum vtrumque sensum.

CAPVT XXXIII.

GAd accinctus, præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum.) Totum hoc (vt Hebræi asserunt) illud est quod ante populum suum, scilicet ante Ruben & dimidiam tribum Manasse ad filios suos, quos trans Iordanem in possessionem dimiserat, post XIIII. annos reuertens, prælium aduersus eos vicinarum gentium grande reppererit, & fortiter dimicando hostes vicerit, quod & partim ex libro Iesu Naue, & maximè ex Paralipomenon colligere poteris. Verùm hic sensus Iudaicus aridus nimis est & exiguus, nec ad nouissimos dies istos pertinet, de quibus sicut in initio profitetur pater Israel, hæc omnis enunciatio est. Igitur altius hoc indagandum est. Etenim duobus adhuc modis intelligi potest, Gad accinctus præliator ante populum suum, qui præliatur quidem ante eum trans Iordanem, mysticè Iudaicus populus est, nos autem populus ille sumus, ante quem iste accinctus præliatur. Arma eius sacri codices sunt,

Iosue. 22. 2. Para. 5.

sunt, quibus accinctus quidem, sed retrorsum tantùm & non ante accinctus est, nec enim arma sua ipse videt, id est, ipsas non intelligit scripturas, quibus ante nos pro veritate dimicat, nosque adiuuat, dum libros per orbem baiulat, ex quibus vera, & non à nobis esse conficta probamus, quæ de Christo prædicamus prophetarum testimonia. Sed de hoc alias plenius dicendum erit. Aliter, quoniam hæ non solum propheticæ futurorum annunciationes, sed & tam de præsentibus, quàm de futuris paternæ institutiones sunt, sic postmodum scriptura dicit: Finitisque mandatis, quibus filios instituebat, collegit pedes suos super lectulum, & obijt, licet & in bono accipere, vt sit dictum: Gad tunc rite obseruabit nomen suum, si accinctus prælietur ante populum suum, accinctus retrorsum, id est, de futuro cautus, & prouidens. Prælium autem ad quod filios instituere deceat virum sanctum, talis causa decet esse, qualem ob causam, verbi gratia: Machabæi fratres præliati sunt, imò vt ad Euangelicam feramur perfectionem: talia debent esse prælia eorum, qui veraciter accincti sunt, qualium victorias honorantes prædicamus in eis, qui pro testamento dei sua corpora tradiderunt, & moriendo quam occidendo vincere maluerunt.

De Aser benedictionibus. CAPVT XXXIIII.

ASer, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Aser beatus interpretatur. Bene ergo allusit ad nomen eius, dicendo: Pinguis panis eius. Pinguedo nanque vel abundantia panis quædam beatitudo est vulgi iudicio. Vndè Psalmista: Beatum (inquit) dixerūt populum cui hæc sunt, scilicet promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud: oues fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boues crassæ. Et hac beatitudine sua præbebit, inquit, delicias regibus, deliciosa nanque est regibus populi seruitus, vbi pinguis est panis eius. Verùm istis diebus nouissimis, de quibus se annunciare pollicitus est, Aser, id est, beatus est populus, cuius est dominus deus ipse pinguis panis eius, quemadmodum dicit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descēdi. Verè enim pinguis est iste panis dei, qui descendit de cœlo, quia dat vitam huic mundo. Præbebit ergo delicias regibus Aser, qui huius panis pinguedine perfruitur, regibus, inquam, id est, eis qui semetipsos student regere, vt sint digni mensa regalis curiæ, delicias præbebit vitalis alimoniæ, siue eucharistiam porrigendo, siue pinguem medullam scripturarum exponendo. Psal. 143. Ioan. 6.

De benedictionibus Nepthalim. CAPVT XXXV.

NEpthalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis.) Hebræi putant, propter temporaneas fruges, & velocitatem terræ vberioris, Nepthalim ceruum emissum dici, & propter Tyberiadem, quæ legis habere videbatur notitiam, eloquia pulchritudinis prophetari. Sed hoc sensu super temporaneis frugibus, & velocitate terræ vberioris, non magni ponderis est. Ergo melius est, si cuncta ad doctrinam saluatoris referamus, eo quòd (sicut iam supra dictum est) ibi vel maximè prædicauerit, dans eloquia pulchritudinis, quippe cui verissimè dictum est: Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, & tanquam ceruus emissus currendo rem omnem breui tempore confecerit. Vndè illi in Canticis canticorum sponsa dicit: Reuertere, similis esto dilecte mi capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bethel. Aliter. Nepthalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis. Ac si dicat: Qui dignus est hoc nomine censeri, quod interpretatur latitudo, oportet vt dilatato corde tanquam ceruus emissus, currat viam mandatorum dei, detque eloquia pulchitudinis, quemadmodum ceruus ille qui in emissione sua currens, & stationis impatiens dicit: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis. Hæc & huiusmodi eloquia charitatis, eloquia sunt pulchritudinis, qualia quisquis dat, iure dicitur Nepthalim, quia profectò cor eius charitas dilatauit, quæ vera nitet pulchritudine eloquij. Psal. 44. Cant. 2. 2. Cor. 6.

De benedictionibus Ioseph. CAPVT XXXVI.

FIlius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu. Filiæ discurrerunt super murum, sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuideruntq; illi, habentes iacula.) Iterum latius vt in Iuda, sic & in isto pater suos pandit affectus, maximè propter Christū, quem per prophetiæ spiritum & de illo nasciturum, & de isto videbat, fuisse præsignatū. Filius, inquit, accrescens Ioseph, subauditur nomine. Ioseph nanq; accrescens siue adauctus interpretatur, accrescens subauditur etiam effectu, creuit enim in terra paupertatis suæ, & magnus vehementer est effectus. Et decorus, inquit, aspectu. Quis hoc diffamauit, aut vndè hoc sancto patri intimatum fuit, quod filius suus decorus esset aspectu? Ait: Filiæ discurrerunt super murum. Nisi filiæ vagę ac petulantes discurrētes super murū, iniecissent oculos in eum, dixissentq;, dormi nobiscum, nō adeò memoriç datum fuisset, eum aspectu fuisse decorum. Nunc autem quia decor aspectus eius causa certaminis, & vinculorum, magneq; fuit victoriç occasio, dignè scitur, & pręd icatur filius fuisse decorus aspectu. Dicendo, filiæ discurrerunt, pluralem pro singulari posuit, quod frequens & vsitatum est in scripturis, vt plus enuncietur ob amplificationem rei, qui tropus dicitur synecdoche. Vna nanque, scilicet domina ipsius, filia magis dicenda, quàm materfamilias, iniecisse in eum, legitur

XLIX. legitur oculos ſuos,filia,inquam, ſtulta & incuſtodita, cuius & incontinentia denotatur dicen-
Prouer.7. do,diſcurrerunt ſuper murum. Qualis apud Salomonem deſcribitur : Garrula ac vaga, quietis
impatiens,nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis , nunc foris , nunc in plateis , nunc iuxta
angulos inſidians, apprehenſumq; deoſculatur iuuenem,& procaci vultu blanditur, dicens:In-
texui funibus lectum meum,ſtraui tapetibus pictis ex Aegypto , aſperſi cubile meum myrrha
& aloe & cynamomo, non eſt vir in domo mea,abijt via longiſsima. Hæc & his ſimilia dixit,ſed
filius accreſcens & decorus aſpectu non attendit verbis oris eius , nec abſtracta eſt mens eius in
vijs illius,nec deceptus eſt ſemitis eius.Talis eſt filius Ioſeph.Sed exaſperauerunt eum,& iurgati
ſunt,inuideruntque illi,habentes iacula, ſubauditur, fratris. In quo exaſperauerunt, aut in quo
Gene.37. iurgati ſunt?In eo videlicet,quòd videntes, quia à patre plus cunctis fratribus amaretur, oderát
eum,nec poterant ei quicquam pacificè loqui . Ergo iurgabantur , & iurgando exaſperabant
eum,quia dictante odio non poterant quicquam pacificè , non poterant quicquam ſine iurgio
Pſal.56. loqui.Habentes itaq; iacula,ſcilicet in ore ſuo . Dentes quippe eorum arma fuerunt , & ſagittæ,
dicentium: Venite occidamus , venite venundemus eum , inuiderunt & inuidiam ſuam opere
compleuerunt.Sed quid deinde?(Sedet in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum
eius,& manuum illius,per manum potentis dei Iacob . Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael.) Illi
inuiderunt habentes liuoris ſagittas , & zeli ſui iaculis ipſi vulnerati : verum hic arcum ſuum,&
arma pugnandi in deo poſuit,qui fortis eſt pugnator: & vincula eius, quibus fratres eius eum li-
gauerant,ab ipſo ſoluta ſunt,& diſrupta,vt ex eius ſemine tribus Effraim naſcatur fortis ac ſtabi-
lis,ac inſtar lapidis durioris inuicta,imperans quoque ducem tribubus Iſrael. Hoc eſt quod ait:
inde paſtor egreſſus eſt,ſcilicet regiæ tribus pater Effraim de Ioſeph natus eſt. Lapis, id eſt,for-
titudo Iſrael. Aliter:ipſe Ioſeph paſtor cum dicit, ego paſcam vos, & paruulos veſtros, qui tem-
pore famis vigilantiſsima paſtoris cura multos paſceret populos . Inde ſcilicet de vinculis bra-
chiorum & manuum ſuarum egreſſus eſt,per manum potentis dei Iacob: & ipſe lapis, id eſt,ful-
cimentum eſt Iſrael.Hoc enim ad myſterium magis accedit , quia videlicet paſtor bonus , cuius
hic in typum præceſsit , de vinculis mortis egreſſus eſt , per manum potentis dei patris,qui eſt
Pſal.117. deus Iacob,factusq; eſt in caput anguli lapis Iſrael egreſſus de vinculis ſuis,quem deus ſuſcitauit,
Actor.2. ſolutis doloribus inferni,iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo . Lapis, inquam,Iſrael,
lapis angularis quem reprobauerunt ædificantes. Sequitur.

Cur dixerit:Benedictiones patris tui confortatæ ſunt, & cur Ioſeph Nazareum appellarit. CAP. XXXVII.

DEus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi, benedictionibus cœli deſu-
per,benedictionibus abyſsi iacentis deorſum , benedictionibus vberum & vuluæ. Be-
nedictiones patris tui , confortatæ ſunt benedictionibus patrum eius , donec veniret deſideri-
um collium æternorum . Fiant in capite Ioſeph , & in vertice Nazarei inter fratres ſuos .) Be-
nedictionibus cœli deſuper, & benedictionibus abyſsi , id eſt , in rore cœli , & in pinguedine
terræ,benedictionibus vberum & vuluæ , id eſt , in Effraim & Manaſſe populoſa multiplicitate.
Tanquam quæreretur ab ipſo, vndè ſcierit , vt diceret : Deus omnipotens benedicet tibi bene-
dictionibus his atque illis,continuò ſubiunxit : Benedictiones patris tui confortatæ benedicti-
onibus patris eius . Ac ſi dicat: Benedictionibus Iſaac patris mei , ſiue Abraham , benedictio-
nes iſtæ,quibus nunc ego pater tuus Iſrael te benedico , vtique ita confortatæ ſunt , vt non du-
bium finem vel incertum habeant effectum : Benedictionibus , inquam , Abraham ſiue Iſaac,
per quos ad me patrem tuum benedicendi ius ac facultas ex deo hæreditaria gratia manauit,
benedictiones meæ tamdiu fortes eſſe , tamdiu conſiſtere iuſſæ ſunt , donec veniat deſiderium
collium æternorum, id eſt,Chriſtus, deſiderabilis expectatio omnium iuſtorum Adeò valent
& fortes ſunt,vt ſecundum illas,non ſolùm tuæ poſteritatis incrementum,ſed & illud venire de-
beat,& impleri ſanctorum omnium deſiderium, in quo omnes gentes ſecundum benedictiones
patris mei Abraham benedicendæ ſunt.Confortatæ igitur , & veritatis firmamēto ſubnixæ fiant
in capite Ioſeph,& in vertice Nazarei inter fratres ſuos.Quod dixerat, in capite Ioſeph, repeti-
uit dicendo,& in vertice Nazarei inter fratres ſuos , ſcilicet alludens intonſis quondam eius ca-
pillis,quos longa carceris cuſtodia nutriuit , quia videlicet Nazareorum eſt , pro voto ſeruare
crines,& hoc illi pro Nazareo, id eſt, conſecrato rectè imputari debet , quia pro ſacra caſtitate
Num.6. hoc paſſus eſt.Porrò Nazareus reuera dominus noſter Ieſus Chriſtus inter fratres ſuos eſt, ſan-
ctus quippe ſanctorum eſt, cuius in vertice vniuerſæ complentur benedictiones patris ſui, be-
nedictionibus cœli deſuper,benedictionibus abyſsi iacentis deorſum,benedictionibus vberum
Philip.2. & vuluæ,id eſt,iugiter parientis & lactantis eccleſiæ , vt in nomine Ieſu omne genu flectatur,
cœleſtium,terreſtrium,& infernorum.De iſto nanq;, ſiue de capite eius propheta dicit in pſal-
Pſal.20. mo:Quoniam præueniſti eum in benedictionibus, dulcedinis , poſuiſti in capite eius coronam
de lapide precioſo.

De benedictionibus Beniamin. CAPVT XXXVIII.

BEniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.) Elegãtissima transfigurationum proprietas. Catulus leonis Iuda. Beniamin autem lupus rapax. Ille rex, iste armiger. Ille expectatio gentium, iste vorator gentium. Manifesta quippe de Paulo apostolo prophetia est. Quemadmodum Iuda Christus, quia de tribu Iuda erat nasciturus: sic Beniamin Paulus, quia de tribu Beniamin erat assumendus. Ipse enim dicit: Nam & ego Israelita sum de semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Item: si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circuncisus octaua die ex genere Israel, de tribu Beniamin. Beniamin lupus rapax. Hoc certe malũ erat. Sed audi quod sequitur: Mane comedet prędam, & vespere diuidet spolia. Si malum erat lupum rapacem esse, & mane prædam comedere: bonum sit vespere spolia diuidere. Manè lupus rapax prædam comedebat, nam in adolescẽtia persecutor, & blasphemus, & contumeliosus, quoscunq; inuenire poterat huius vię viros ac mulieres, vinctos ad principes perducebat: sed vespere, id est, vsq; ad finem vitæ suæ diuisit spolia sua, sacra scilicet euangelicæ prædicationis eloquia, de quibus Psalmista: Lętabor (inquit) ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Hebręi quia Paulum nesciunt, & à veritate longè sunt, hoc ita edisserunt: Altare quo immolabantur hostiæ, & victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte Beniamin fuit. Hoc ergo, inquiunt, significat quòd sacerdotes manè immolent hostias: & ad vesperam diuidant ea, quæ sibi à populo ex lege collata sunt. Lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris expositione ponentes: & spoliorum diuisionem super sacerdotibus, qui seruientes altari, viuant de altari. Rom.11. Philip.3. 1.Tim.1. Actor.9. Psal.118.

Cur dicatur: Hi omnes in tribubus Israel duodecim, cum duo filij Ioseph additi sint. CAPVT XXXIX.

ET hi omnes in tribubus Israel duodecim.) Subauditur, patres & principes sunt. i. de singulis horum singulæ tribus exortæ & denominatæ sunt, & sunt tribus duodecim. At verò istis Effraim & Manasses appositi sunt, dicente patre ad Ioseph: Duo igitur filij tui, qui nati sunt in terra Aegypti, antequam venirem huc ad te, mei erunt, Effraim & Manasses, sicut Ruben & Symeon reputabuntur mihi. Cur ergo non iam quatuordecim, sed tantummodo duodecim computatur tribus Israel? Sed sciendum, quòd vbi Symeon & Leui numerantur, scilicet in propria generatione carnis, Effraim & Manasses qui adoptiui filij sunt, numerari non possunt. Et econtrariò, vbi Effraim & Manasses inseruntur, videlicet in possessionibus, proprijsq; tribuum singularium funiculis, Symeon & Leui relicti sunt. Isti enim proprios (vt superius iam dictum est) funiculos nõ consecuti sunt, sed in omnibus sortibus paucas vrbes habuerunt, iuxta patris prophetiam dicentis: Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Itaq; quocunq; respicias, siue ad funiculos distributionis, siue ad proprietatẽ generantis, duodecim tantummodo sunt tribus Israel. In Apocalypsi Iohannis Dan, qui natus fuit filius Israel, relinquitur: & qui adoptatus fuit Manasses, assumitur. Item: Ruben qui natus fuit, licet paruus, numero assumitur: & Effraim adoptatus, quãuis multiplex relinquitur, ad insinuandum videlicet, quòd ad consequendam hæreditatem pro qua signamur in frõtibus nostris signaculo dei viui, neq; soli nati, neq; soli adoptati filij Israel, id est, neq; soli qui ex Iudæis, neque soli qui ex Græcis, sed communiter tam ex his, quam ex illis assumuntur vel reprobantur, quos vel fides commendauerit, vel infidelitas reprobabiles fecerit. Gen.48. Apoc.7. Cur in apocal. Dan & Effraim nõ commemorat.

Cur de sacerdotio Aaron & Leui nil meminerit. CAPVT XL.

BEnedixitq; singulis benedictionibus proprijs, & præcepit eis, dicens: Ego congregor ad populum meum, sepelite me cum patrib. meis in spelunca duplici, &c.) Hic item quæritur, cum singulis benedixerit benedictionibus proprijs, cur de sacerdotio Aaron in tribu Leui, quod in illa gente sanctissimum atq; celeberrimum fuit, nullam mentionem fecerit. Nam etsi rectè dixit Symeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellãtia, in consilio illorũ ne veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum, &c. Attamen filij Leui postea in vltionẽ vituli laudabiliter arma corripuerunt, & proinde de illis dictum est: Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisq; filio & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Hoc ergo quæritur, cur illud sacerdotiũ in benedictionibus suis pater omiserit, nullamq; Leuitici prædicauerit laudem ministerij? Ad quod primò dicendum, quia de nouissimis diebus se annunciare professus est, illud aũt sacerdotiũ, siue ille Leuiticus ordo ad istos nouissimos dies, ad istos fines seculorum non pertinet. Deinde & hoc sciendum, quia sacerdotium Aaron non pro benedictione datum, sed pro significatione benedictionis fuit concessum. Nec illa sacrificia taurorum, aut vitulorum, seu arietum & hircorum, nõ à deo iussa fuere, sed permissa, sicut & prophetæ testantur, quod suo loco dicendũ erit plenius. Cæterùm verum sacerdotium secundũ ordinem Melchisedech, in tribu Iuda Christo fuit repositum, dicente Dauid: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinem Melchisedech. Et si rectè perspiciens, hic idem pater in benedictionibus Iudę de isto non tacuit, dicendo: lauabit vino stolam suam, & sanguine vuæ palliũ suum. Lauare quippe vino stolam, & sanguine vuæ Exod.32. Hiere.7. Psal.39. Psal.49. Psal.109.

pallium suum, id est, dare pœnitentiam & remissionem peccatorum per sanguinem suum, veri & vnici sacerdotis officium est. Sane quod dicit: Ego congregor ad populum meum, id est, descendo ad inferos, vbi saluatorem qui mittendus est, & qui erit expectatio gentium, vniuersus expectat, donec veniat populus sanctorum De cura quam habet sepeliendi corporis sui, iam superius dictum est.

Quòd Ioseph patrem defunctum cum planctu magno sepelierit in terra Chanaan. CAPVT XLI.

CAP. L. FInitisq; mandatis quibus filios instituebat, collegit pedes suos super lectulum & obijt, appositusq; est ad populum suum. Quod cernens Ioseph, ruit super faciem patris, flens & deosculans eum, &c.) Hanc omnem curam pro mortuo habitam, quòd patri filius pias impendit lachrymas, quòd præcepit seruis suis medicis, vt aromatibus conderent patrem, quòd celebratis exequijs, planctu magno atq; vehementi sepeliuit eum in terra Chanaan, in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephron Aetheo, contra faciem Mambre. Hæc inquam omnia paternæ curæ officio à Ioseph exhibenda diuinum oraculum breui cõ-
Gen.64. solationis responso promiserat ipsi Iacob. Ioseph quoq; (inquiens) ponet manum suã super oculos tuos. Quod ille pro magno accipiens, iam lætus (inquit) moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. Porrò quòd fleuit eum Aegyptus septuaginta, & alijs septem diebus, non imitandum exemplum est eis, qui se peregrinos & hospites super terram esse profitentur, qui hic
Hebr.13. manentem non habent ciuitatem, sed futuram inquirunt. Nam quòd filij quoq; Israel Moysen
Num.20. & Aaron tricenis diebus fleuisse dicuntur in scripturis, hoc ex Aegyptia consuetudine populo
Deu.vl. nondum erudito supererat, deinceps quippe melioribus paulatim assuefactus, ab illa superstitione desciuit, scriptura dicente: Modicum plora super mortuum, sciens quoniam requieuit. Plan-
Eccle.22. ctus autem, aut fletus in huiusmodi non semper propriè dicitur: sunt nanque & ludi funerei, qui planctus nomine significantur. Cæterùm veri tantum planctus, & veri fletus viris dignis mediocriter exhiberi conceduntur. Vndè & quidam sapiens dicit: Fili, in mortuum produc lachrymas,
Eccle.38. & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius, & fac luctum super meritum eius, vno die vel duobus. Nec mirum Aegyptios ita fleuisse planctu magno, atq; vehementi, vt etiam nomine locus exinde signaretur. (Appellatusq; est Planctus Aegypti. Nam & Flaccus dicit, quia qui conducti plorant in funere dicunt, & faciunt plura dolentibus ex animo. Non quidem Ioseph vir sapiens Aegyptios conduxit aut postulauit vt flerent, sed dum aliud intendit, hoc etiam ex abundãti sibimet spontè occurrere permisit. Quid enim intendit, dicendo ad familiam Pharaonis: (Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quòd pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in sepulchro meo quod fodi in terra Chanaan sepelies me. Ascendã igitur & sepeliam patrem meũ, ac reuertar.) Hoc vtiq; intendit, vt intrans ferendo patrem, vitaret inuidiam, præcludẽdo os obloquentium, qui forte dicerent, quia non diligit terram nostram. Nec frustrata est huius humilitatis prouidentia, non solum enim hanc inuidiam, non solum iram Pharaonis euasit, sed ita omnes in gratiam eius sunt locuti, vt insuper irent cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu, haberetque in comitatu currus & equites, fieretq; turba non modica. Igitur sicut
Psal.119. prudenter beneuolentiam quæsiuit, sic & exequias Aegyptias sapienter admittere debuit, nihil nocituras sancto proposito peregrinationis, in qua illud potius flendum est, quia incolatus suus prolongatur eis, à quibus melior patria, melior ciuitas speratur.

De clementia Ioseph, qua fratribus suis indulsit, & quòd ipse quoq; de transferendis oßibus suis mandauerit. CAPVT XLII.

QVO mortuo, timentes fratres eius, & mutuò colloquentes, ne fortè memor sit iniuriæ quam passus est, & reddat nobis malum omne quod fecimus, mandauerunt ei: Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt tibi hæc verbis illius diceremus: obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, &c.) Ingenitæ clementiæ laus est, quòd auditis verbis fratrum suorum dicentium: (Nos quoq; oramus vt seruo dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc, fleuit Ioseph.) Sanctissimum & optimum donationis vel remissionis genus hoc est, vbi illis qui peccauerunt non flentibus, sed tantummodo confitentibus, solus ille flet qui peccatis offensus indulget, & adorantibus pro indulgentia pias quoq; reddit lachrymas cum venia. Attamen vbi mulcet pietas, illic pariter pungit veritas, ne sic de remissione eius qui læsus est fratres gaudeant, quatenus à solicitudine iudicij dei mentis oculos claudant. (Nolite inquit metuere. Num dei possumus resistere voluntati?) Hoc planè pietatis est. Vos cogitastis de me malum, & deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos. Hoc asperę veritatis est. Vtile omnibus qui præsunt hinc exemplum sumendum est, vt citò quidem in se peccantibus dimittant, & insuper bona pro malis retribuant, sed de dei iudicio peccatores nimium securos esse non sinant. (Vixitq; centum decem annos, & vidit Ephraim filios vsq; ad tertiam generationem.)

rationem.) Ad fortitudinem paternarum benedictionũ, inter quas & benedictiones edixit vberum & vuluæ, & de quibus ait: benedictiones patris tui confortatæ sunt, hoc referri debet, quòd vidit Ephraim progeniem vsq; ad tertiam, & quòd filij quoq; Machir filij Manasse nati sunt in genibus Ioseph, id est, quòd natos filios Machir nutritio affectu gestauit in genibus suis proauus Ioseph. Sic & illud matris eius Rachelis dictum accipiendum est. Ingredere ad famulam meam, Gene.30.
vt pariat super genua mea, id est, vt quod pepererit illa ego adoptatum gestem sicut mater super genua mea. Et hic quoq; de transferẽdis ossibus suis mandauit. (Post mortem meam (inquiens) deus visitabit vos, & ascẽdere faciet de terra ista, asportate vobiscũ ossa mea de loco isto.) Quod Exod.13.
fecit & Moyses, sicut scriptum est in Exodo. Non tamen eodem sepulchro cum patribus suis Abraham, Isaac, & Iacob conditus est in Hebron, sed in Sychem, quam (vt supra dictum est) dedit Iacob absq; sorte tribui Ioseph, & ibi mausoleum eius vsq; hodie cernitur.

COMMENTARIORVM IN GENESIM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitiensis
DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EXODVM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Continuatio præcedentis libri Geneseos & sequentis Exodi, & quòd Pharao diabolum, agnus verò paschalis, Christum præfigurârit. CAPVT I.

QVA causa, vel quo ordine intrauerit Israel in Aegyptũ, & Iacob accola factus Psal.104.
sit in terra Cham, præcedentis libri Geneseos extrema parte narratum est, scilicet, quia vocauit dominus famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit, sed præmisit ante eos virum, non pro meritis ipsorum, nam in seruũ venundatus est Ioseph, & humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrumq́; pertrãsijt animam eius, patienter sustinentis, spemq́; suam in deo ponẽtis, donec veniret verbum eius. Tandem venit & eloquium domini inflammauit eũ, tanquam lucernam celso candelabro dignam, lumenq́; eius clarescere cœpit ab interpretatione somniorũ. Proinde misit rex & soluit eum, misit princeps populorum & de carcere dimisit eum, de compedibus expediuit eum, dicensq́;: Num inuenire potuimus virum qui spiritu dei plenus sit, constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suę, vt erudiret principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret, deinde iuxta coniectoris veritatem vocauit dominus (vt iam dictũ est) famem super terram, & ob hoc intrauit Israel in Aegyptum, & habitauit in terra Gessen, & possedit eam, auctusq́; est, & multiplicatus nimis. Hęc (inquam) pręcedentis libri extrema parte narrata sunt. Deinceps sequentis huius libri Exodi primæ partes il-
lud continent, quia conuertit cor eorũ vt odirẽt populum eius, & dolum facerent in seruos eius, Gene.47.
& quia misit Moysen seruũ suum Aaron quem elegit ipsum, posuitq́; in eis verba signorum suo-
rum. In his & in cæteris vti positum est atq; incœptũ, literam cursim vellicabimus, & quæ intrin- Psal.104.
secus cõdita sunt, mysteria Christi filij dei, diligenter pro posse ipso adiuuante proferre integra fide conabimur. Primò omnium ferè nemo est qui nesciat, Pharaonem illum regem nouum (qui ignorabat Ioseph) diaboli gessisse typum: paschalem agnum, qui immolari iussus est, Christũ dei filium, Aegyptum hunc mundum, trãsitum filiorum Israel per mare rubrum, Christi præsignare baptismum. Igitur vt ad hæc recto proficiscamur ordine, altius recurrentes quæramus & illud, quid significet introitus filiorum Israel in Aegyptũ, vt sicut exitum, sic & introitum in figuram contigisse sciamus omnium peregrinorum cœlestem patriam incolatu præsenti expectantium.

Quòd ille Israel vniuersos electos, & illa Aegyptus hunc significauit mundum, in quo omnes electi peregrinantur. CAPVT II.

VNiuerso Israeli, beatæ genti, & populo quem elegit dominus in hæreditatem sibi, primùm iustitiæ ac salutis instrumentum est, scire & confiteri quòd suam ob culpam, in hoc exilium proiectus sit, procul à facie dei, longè à terra viuentium, in qua debuit videre bona domini: per solam autem gratiam fieri, quòd quandoq; eripitur de præsenti seculo nequam, & transfertur in regnum filij dilectionis dei. Verùm huius confessionis scientiam Israel idem nõ apprehendisset,

 nisi simi-

CAP. I. niſi ſimilitudinis extrinſecus accidentis introductione ad intellectũ iuſtitiæ profeciſſet. Vt ergo ſimilitudo idonea paruulis introducendis nõ deeſſet: factũ eſt vt ille particularis ſiue carnalis Iſrael intraret in Aegyptũ, tali cauſa vel ordine, vt ſuæ culpæ fuerit, quatenus intraret: dei aũt gratiæ, quatenus inde liberatus exiret. Ecce enim quærenti, cur factũ ſit, vt intraret ille in Aegyptũ, ſi reſpõdeas, quia deus ita fieri voluit, verum quidẽ eſt quod dicis, ſed minus q̃ veritas habet, reſponſum tuum cõprehendit. Reſtat enim adhuc quæri, cur ita voluerit deus. Deus nempe iuſtus eſt, & nihil eſt quod ſine ratione velit, aut iubeat fieri. Proſequẽte ergo rationis inquiſitione, reſpõderi oportet, idcirco deũ hoc voluiſſe, quia domus Iſrael peccauit: fratrem enim ſuũ in ſeruũ

Cur Iſrael intrauit in Aegyptum

Gene. 46. vẽdidit. Ob hoc iuſtè deus illud voluit, propter hoc famem vocauit, & illi tanquã duro exactori reos ſuos iuſtè tradidit, vt abigeret in Aegyptum, in illud ergaſtulum, quo præmiſerant fratrem ſuum. Sanè pater Iſrael liber à culpa fuit, idcirco præeunte ac ſubſequente conſolatione intrauit. Audiuit enim deũ patris ſui Iſaac, per viſionem nocte vocantem ſe, & dicentẽ ſibi: Ego ſum fortiſsimus deus patris tui. Noli timere, & deſcende in Aegyptũ, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ioſeph quoq; ponet manũ ſuam ſuper oculos tuos. Ita ille quia ſine culpa, idcirco cum gratia intrauit: domus aũt eius, quia culpã admiſit, ſub virga diſtrictionis coercenda iuſtè ad ergaſtulum neſciens ambulauit. Itaq; dei iuſtitiæ fuit, ꝙ populus ille ſeruiturus in Aegyptũ intrauit: gratiæ verò (vt predictũ eſt) quòd illum deus eduxit. Acta igitur in parte res eſt, quę vniuerſitatis parabola exiſteret. i. cuius ex ſimilitudine plenius erudita vniuerſa generatio quærentiũ deum, quærentiũ faciem dei Iacob, in initio iuſtificationis ſuæ ſemetipſam accuſaret, claroq; concentu hinc ſuæ culpæ, inde diuinæ cõfeſsionem iuſtitiæ decantaret. Tunc etenim Iſrael terram fluentem lac

Gene. 2. in promiſsione accepit, quando tulit deus hominẽ, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, propoſita cõditione hac, vt operaretur, ſubauditur, obediendo pręcepto dei, & ita cuſtodiret eum libi.

Eſaiæ. 52. Tunc aũt inter comedendũ idem Iſrael fratrem ſuum vendidit in Aegyptũ, quando ille in quo omnes peccauerunt per guſtum cibi vetiti, ſemetipſum venundedit diabolo. De qua venditione per prophetã deus inclamans: Gratis (inquit) venundati eſtis, & gratuitam cõtinuò liberationem

Gene. 3. promittens, ſubiungit: & ſine argẽto redimemini. Vocauit igitur dominus famem ſuper terrã, vt Iſrael intraret in Aegyptũ, quando dixit Adæ: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi: & præſcripta ſententia hac emiſit eũ in huius mundi exiliũ. Hæc enim habitatio rectè dicitur Aegyptus, quòd vocabulũ in

Epheſ. 6. tenebras vertitur, quia tenebræ hic ſunt vbi deus nõ videtur. Ibi Pharao nouus Aegypti, rex hic diabolus nouus regij nominis adulter, imò vetus tyrannus, tenebrarum princeps. Ibi Aegyptij odientes Iſrael: hic principes & poteſtates mundi, rectores tenebrarum harum, ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, contra quos iuxta Apoſtolum nobis colluctatio eſt. His ita pręmiſsis, deinceps ſequentia liberatricis gratiæ myſteria ſecundum ſcripturæ huius ordinem ſunt pertractanda.

De nominibus filiorum Iſrael, quòd rectè initio eiuſdem libri præſcripti ſint. CAPVT III.

CAP. I. HAec ſunt nomina filiorũ Iſrael, qui ingreſsi ſunt in Aegyptũ cum Iacob, ſinguli cũ domibus ſuis, & vxoribus introierũt. Ruben. Symeon, Leui, Iuda, Iſachar, Zabulon, & Beniamin, Dan & Nepthalim, Gad, & Aſer. Erant igitur omnes animę eorum qui egreſsi ſunt de fœmore Iacob, lxxv. Ioſeph aũt in Aegypto erat.) Hoc libri principiũ, etſi ad ſolam literam ſpectes, periti hiſtoriographi laudem egregiam poſsidet, qui quod in præcedẽti libro latius dixerat, hoc ipſum breuiter hic repetere idoneum ratus eſt. Poterat enim ab eo, quod cõtinuò ſequitur, ordiri ſic: (Ioſeph mortuo, & vniuerſis fratribus eius, omniq; cognatione ſua, filij Iſrael creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt, ac roborati nimis impleuerunt terram.) Eſſetq; huiuſmodi principiũ fini præcedentis libri ſatis cohærens atq; contiguũ. Sed voluit libri huius corpus exhibere integrum, idcirco caput præmiſit eximiũ, nominibus ſcilicet filiorum Iſrael, qui introierũt in Aegyptum, veluti quibuſdam ſtellis illuſtratũ. Hæc planè capitis illuſtratio tam pro hiſtoriæ quã pro allegoriæ digna expectatione valet, quia videlicet quorum ſiue ſecundum literam ſiue ſecundũ ſpiritum in hoc libro continetur exitus de Aegypto, rectè eorundem introitus præſentatur in principio. Dignè igitur in foribus collaudato fabricæ architecto, iam gradiamur intus, & hanc domum perſpiciamus ſcripturæ latiſsimæ, quam extruxit refertam theſauris cœleſtibus.

Quòd Pharao in eo etiam ſimilis fuerit diabolo, quòd peruerſa ſolicitudine dixit: Ecce populus, & cætera. CAPVT IIII.

SVrrexit interea rex nouus ſuper Aegyptũ, qui ignorabat Ioſeph, & ait ad populũ ſuum: Ecce populus filiorũ Iſrael multiplicatus, & fortior nobis eſt: Venite, ſapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur, & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatisq; nobis egrediatur è terra.) Hic nempe ſi prudenter legas, neceſſariò ſubintelligis, filios Iſrael ſolitos fuiſſe ſuſpirare ad terram quæ patribus eorum repromiſſa fuerat. Hoc auditum à patribus venientibꝰ filijs, ſpem verboſam auſcultantibus, Aegyptijs iracundam excitabat inuidiam. Bene ergo

ergo rem aperit dum præmisso, ne si ingruerit contra nos bellum, nō addidit expugnatis nobis
obtineat terram, sed egrediatur è terra. Porrò nouus spiritualiter Aegypti rex, qui sic solicitus
est,& sic loquitur, diabolus est, rex Aegypti, id est, tenebrarum princeps, rex inquam Aegyptio-
rum, id est, omnium superborum, domino ad beatum Iob dicēte: Quia ipse est rex super omnes
filios superbię. Ecce (inquit) populus multiplicatus & fortior nobis est,&c. Hoc iratus dixit, quia Iob.41.
vidit & doluit per fraudem suam nō perire benedictionem potuisse creatoris, qua in electorum
prædestinatione primis parentibus nostris benedicens, inquit: Crescite & multiplicamini, & re- Gene.1.
plete terram,& subijcite eam. Nam de reproborum luxuriante propagine, postmodum dixit ad
mulierem seductam: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Verum quantacunq; inui- Gene.3.
dia locutus sis ô diabole, hoc verum dixeris, & hoc sine mendacio locuti sunt omnes Aegyptij
satellites tui, quia multiplicati & fortior vobis populus sumus, & si ingruerit, imò dudū ingruit
contra vos bellum, principe belli Christo filio dei, suæ crucis attollente vexillum, addimur ini-
micis vestris, scilicet sanctis ac beatis angelis, quibus fortioribus caduca terga vertistis fugiendo,
expugnatisq́; vobis egredimur è terra, quia cœlum non expectat.

De eodem, & quòd inter oppreßiones Pharaonis filij Israel creuerunt, similiterq́; inter diaboli infestationes, electi dei proficiunt. CAPVT V.

VEnite (inquit) sapienter, opprimamus eum. Hoc dixit, (Præposuitq́; eis magistros operum,
vt affligerent eos oneribus,) Subauditur, vt non sineret eos coniugales complexus inire, fi-
liosq́; procreare, labore vel iniuria, voluptatis obliuionem afferente. (Aedificaueruntq́; vrbes ta-
bernaculorū Pharaoni Phyton, & Ramesses.) Hoc agebat naturæ hostis demens & inefficax, qui
quasi sole æstiuo radices arborum ne in flores aut poma prorumperent, exurere certabat. Aestu
nanq; laboris operosi naturæ radix nō arescit, sed potius post laborem cibi, potusq́; ac somni aui
dior fit, quibus rebus voluptas non emori solet, sed refota gliscere, & prorumpere gestit: frustra
igitur sic inuidia pugnabat, pręsertim vbi cœli ros & terrę pinguedo.i. dei & patrum benedictio,
sterilem esse Israelem nō sinebat. Sequitur ergo: (Quantoq́; opprimebant eos, tanto magis mul-
tiplicabantur & crescebant.) Et continuò: (Oderantq́; filios Israel Aegyptij, & affligebant illu-
dentes,&c.) Notandum valde est, quid de hoc Psalmista senserit. Nam cum dixisset, & auxit po-
pulum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius, ita subiunxit: Conuertit cor eo-
rum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius. Quid enim? Nunquid hoc dicen Psal.104.
do odientes Aegyptios iustificat, aut odium eorum excusat? Non vtiq;. Sed nimium peccatores Quomodo
fuisse indicat, quos tales deus inueniret, vt ex cōspectis beneficijs suis cor eorum in odium seruo deus cōuer
rum suorum cōuerteret. Non enim sic intelligendū est, quòd cor eorū de bono cōuerterit in ma tit cor Ae-
lum, quòd de corde bono cor fecerit malū, sed sic: Cōuertit cor eorū in odiū, quemadmodū sol gyptiorum
molle lutū conuertit in durū. Sed de hoc aliàs vbi deus loquitur: Ego indurabo cor Pharaonis & in odium.
seruorum eius. Hic illud dixisse sufficiat, quòd lutosam illorū gratiam, in qua dudum Israel exce Exod.47.
perat propter Ioseph, felicium aduenarum ita splendor vsit, vt in odij duritiam conuerteret, &
vnam & meritam illis pœnam, deus retribueret, vt quia nō solum nō compatiendo, verumetiam
illudendo affligebant eos, idcirco quemadmodū illa luti & lateris opera prius mollia, deinde co-
quente igni, fiebant dura, sic eorum corda paulatim æterna indurarentur impœnitentia. Nunc
ad illum Pharaonem & illos Aegyptios sermo redeat, de quibus nos Christi gratia liberauit. Ve-
nite (inquit) sapienter opprimamus eum,&c. Huius sapientis & sapienter opprimentis quā gra-
uia sint onera, quibus humanū genus afflixit, iamdudum persentiscere cœpimus, ex quo vocem
audiuimus in euangelio suo sic dicentis liberatoris: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati
estis,& ego reficiam vos: Tollite iugum meū, &c. vsq; ad onus meum leue. Nam antequam hoc Matth.11.
dixisset, nos laborem nostrum nesciebamus, imò peccati oneribus delectabamur, sub quibus &
animæ sensum vitæ expirauerant, & corpora nostra instante mortalitate languebant. Tot autem
iuga sunt seruitutis illius, quot vitia, tot onera quot peccata, quę persequi nimis longum & diffi-
cilè, imò impossibile est. Hoc tantum dixerim, quia ex quo intrauit Israel in Aegyptum vsq; ad
vespertinam immolationem agni, id est, ex quo Adam de paradiso cecidit, vsque ad paßionem Esaiæ 14.
Christi filij dei, non cessauit ille exactor, nō quieuit tributum, non solutum est iugum dominan-
tium. Nam extunc facta est pax, reddita libertas, nec enim, vt ante, ita nunc agit quicq̄ pro impe- Quando
rio, veruntamen vt latro insidiosus post nos incedit, & inuidus insectatur liberatos, vacuas esse ablatū est
gemens vrbes, quas ædificauimus illi Phyton, quòd interpretatur os abyssi, vndè nos Christus diabolo im
eduxit, & Ramęsen, quòd interpretatur de tinea, à qua medicus ille capita nostra purgauit. perium.

Quòd rectißimè Pharao similis diabolo prædicetur, in eo quoq; quod ait: Si masculus fuerit, interficite, &c. CAPVT VI.

DIxit autem rex Aegypti obstetricibus Hebræorum, quarum vna vocabatur Sephora, altera
Phua, præcipiens eis: Quando obstetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: si mas-
culus fuerit, interficite illum: si fœmina reseruate. Timuerunt autem obstetrices deum, & non

CAP. I. fecerunt iuxta præceptum regis Aegypti, ſed cōſeruabant mares,&c.) Etſi meritò quorumlibet
viſibilium inimicorum Iſrael nominib⁹ ſancta ſcriptura vtitur, quoties cōtra ſpiritualia nequitiæ
Pſal.82. inuehitur, verbi gratia, cum dicit Pſalmiſta: Quoniam cogitauerũt vnanimiter ſimul aduerſus te
teſtamentum diſpoſuerũt tabernacula,&c.vſq; in adiutoriũ filijs Loth: multo magis Aegyptiam
Ezech.29. iuſtiſsimè iſto modo infamat nequitiam, diabolicam ſcilicet in Pharaonem regem Aegypti, & in
ſeruos eius transfigurãdo ſuperbiam. Exempli cauſa: Hæc dicit dominus in Ezechiele: Ecce ego
ad te Pharao rex Aegypti, draco magnę: qui cubas in medio fluminum tuorum,& dicis: meus est
fluuius,& ego feci memetipſum,& ponam frenum in maxillis tuis,& adglutinabo piſces fluminũ
tuorũ ſquamis tuis, & extraham te de medio fluminum tuorũ, & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis
Amos.1. adhærebunt,& proijciam te in deſertum,& omnes piſces fluminis tui,&c. Ecce enim Pharao vel
Aegyptus primo loco cōtra Iſraelem, diabolum imitatur in tribus, imò in quatuor ſcelerib. ſuis,
ſecundum ſcelera ſuper quibus iuxta Amos prophetam, Damaſcum, Gazam, Azotum, Tyrum,
cæteroſq; finitimos hoſtes Iſrael nō conuertere ſe profitetur deus. Primum ſcelus Pharaonis eſt,
quòd hoc intendit opprimendo filios Iſrael, quatenus voluptate generãdi emortua, filij nō pro-
crearentur. Secundum, quòd obſtetricum dolo agere nititur, vt nati paruuli clam interimantur.
Tertium, cùm aperta ſæuiens perſecutione pręcepit omni populo ſuo, dicens: Quicquid maſcu-
lini ſexus natum fuerit, in flumen proijcite, quicquid fœminei, reſeruate. Quartum, quod man-
dante ſibi domino ac dicẽte: Filius meus primogenitus Iſrael, dimitte filiũ meum vt ſeruiat mihi,
Exod.5. at ille ſuperbè reſpõdit: Quis eſt dñs, vt audiam vocẽ eius,& dimittã Iſrael? Neſcio dominum,&
Iſrael non dimittã: Et his ſimilia. Meritò ergo in ſcripturis, meritò in ore totius eccleſię pro dia-
bolo Pharao decantatur, & per Pharaonẽ diabolus intelligitur, ad gloriã Chriſti, cuius victoria
de tali Pharaone liberati ſumus. Etenim ille eſt, qui hoc egit ab initio quãtum in ſe fuit, vt nullus
Iſraelita verus, verbo prædicationis, ſpirituales deo filios gigneret, deinde vt naſcentes eiuſmodi
paruulos, obſtetricante hęretica malignitate occideret, tandemq; caſſatis artibus aperta perſecu-
Pſal.92. tione armatus eſt, vt in illa flumina filios gratiæ proijceret, de quibus Pſalmiſta: Eleuauerunt, in-
quit, flumina domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam,&c. magnas & apertas perſequentiũ ini-
Eccle.42. micorum ſignificans tempeſtates. Et notandũ, quòd hic quoq; ſpiritualis Pharao maſculinũ ma-
gis quam fœmineũ ſexum odit, ea videlicet diſcretione, quã obſeruans vir ſapiens, dicit: Melior
eſt iniquitas viri, quàm bene faciens mulier: Vir nanq; pro virtute eſt, is qui pręeſt vel regere po-
teſt: Mulier verò, quæcunq; anima pro imperfectionis ſuę mollicie, quia deceptibilis eſt, rectore
indiget,& ſine diſciplina ſi fuerit, fit obprobrium in Iſrael. Porrò eiuſmodi viro accidens iniqui-
2.Reg.12. tas, augendæ virtutis occaſio fit, ſicut Dauid. Mulieris autẽ eiuſmodi benefactum ſi claruerit co-
ram hominibus, citò illud leuis ventus humanæ gloriolæ tollit: & ſi monitor deſit vir, hoc ipſum
qualecunq; ſit, ceſſat fieri, vertiturq; in apoſtaſin. Sapiens ergo hic Pharao talem virũ odit, & iu-
bet interimi, certus quod talem fœminam viro deſtitutam, conſentientem ſibi adulterare poſsit.

De mendacio obſtetricum, & qualiter benefecerit eis deus, quia timuerunt deum. CAPVT VII.

TImuerunt, inquit, obſtetrices deũ, & non fecerunt iuxta pręceptũ regis Aegypti, ſed cōſer-
uabant mares,&c. Hic importunè nimis de mendacio diſputatur, ꝙ nō iuſtificari poſsint ob-
ſtetrices mentiendo, dicentes: Non ſunt Hebrææ mulieres ſicut Aegyptiæ: Ipſę enim obſtetri-
candi habent ſcientiam,& priuſquã veniamus ad eas, pariunt.) In tẽpore nanq; parientibus adi-
rant, de quibus dictum eſt, quia conſeruabant mares. Quod quiſquis pro culpa obijcit, reſtat vt
Raab meretricem mendacij redarguat, quæ tollens duos exploratores, quos Ioſue miſerat, ab-
ſcõdit,& quærentibus ait: Fateor, venerunt ad me, ſed ego neſciebam vndè eſſent. Cumq; porta
clauderetur in tenebris,& illi pariter exierunt, neſcio quo abierunt. Perſequimini citò,& cōpre-
hendetis eos. Ergo qui obſtetrices pro tot infantibus ſeruandis mentientes accuſant, cōſequitur
vt multo magis pro duob⁹ hominibus liberandis mentientem nō iuſtificent Raab, quam & pro-
phetica ſimul & euangelica iuſtificat auctoritas. In euangelio nanq; Chriſti, mater aſſumitur &
parens veritatis, quæ Chriſtus ipſe eſt, quia ſic mentita eſt Raab, Salmon quippe genuit Booz de
Matth.1. Raab. Et propheta de eádem in typũ eccleſiæ de gentibus præcinit: Memor ero Raab & Baby-
Pſal.86. lonis: Apoſtolus aũt vſq; adeò nullam omnino veritatẽ charitati prẹponit, vt optet ipſe anathe-
ma eſſe à Chriſto, qui ſubauditur veritatis pro charitate. i. pro fratribus ſuis, qui ſunt cognati ei
Rom.9. ſecundum carnẽ, qui ſunt Iſraelitæ. Prædixerat enim quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq;
principatus, neq; poteſtates, neq; virtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; fortitu-
do, neq; profundũ, neq; creatura alia, poterit nos ſeparare à charitate dei. Nullas igitur quaſi men-
dacij tenebras, aſſcribamus lucido charitatis operi, vbi ſic homicidam impiũ fefellerunt, vt vitam
reſeruarent hominum, pręſertim cum deus hoc ipſum laude & remuneratione dignum duxerit,
ſcriptura continuò dicente. (Bene igitur fecit deus obſtetricibus: & quia timuerunt obſtetrices
deum, ædificauit illis domos.) Subauditur æternas. Aeternum quippe eſt, quod deus ædificat.
De ortu

De ortu atq; elegantia Moysi. CAPVT VIII. CAP. II.

EGressus est post hæc vir de domo Leui, accepta vxore stirpis suę, quę concepit, & peperit fi-
lium. Et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumq; iam celare non posset,
sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, posuitq́; intus infantulum, &c.) Prin-
cipio dicendum, quia non factum est de omnibus impiũ regis imperium dicẽtis: quicquid maſ-
culini sexus natum fuerit, in flumen proijcite: quicquid fœminei, reseruate. Alioquin quomodo
alius ante hunc elegantẽ infantulum, scilicet Aaron euasit, triennio natus ante eum. Nempe cum
dictũ sit, quia post hæc, subauditur impij regis edicta, vir ille de domo Leui egressus est, & acce- Exod. 6.
pit vxorem, sine dubio & Aaron post hæc eadem natus fuit, siquidem vna eademq́; vxor illi, si-
cut alio loco scriptura testatur, peperit Aaron, Moysen, & Mariam. Quòd autem triennio senior
Moyse Aaron fuerit, manifestius postmodum scriptum est hoc modo: Erat autẽ Moyses LXXX. Exod. 7.
annorũ, & Aarõ LXXXIII. quãdo locuti sunt ad Pharaonẽ. Sed & paruulos, & XX. annorum iu-
uenculos, in exitu suo filij Israel habuerunt. Claret igitur quòd non impletum est vniuersum ne-
quam regis præceptũ, alioquin non fuisset in exitu Israel de Aegypto vir inter eos infra ætatem
LXXX. annorũ, neq; ante Moysen quidẽ, sed neq; post illud regis pręceptũ euasisset Aaron: Pro
de litera præsens diligentius intuenda est. Sic enim videtur significare, quòd cum omnes infantu
li proijcerentur, mater huius propter elegantiam studiosior facta, tribus eum absconderit mensi-
bus, vt saltem hic seruaretur alijs pereuntibus. Verùm huic sensui, quæ prædicta est euidentiſsi-
ma ratio refragatur. Potius ergo illud constat, ne propter elegantiam eius quę iam ardere cœpe-
rat, magis inflammaretur inuidia, etenim breuiter quidem, & parcè de semetipso loquẽs Moyses
dixit, infantem se esse elegantẽ, sed reuera tanta fuit elegantia, quanta diuinum illũ splendorem
pręsignari decuit, quo postea facies eius ex collocutione dei splẽdida facta est. Neq; enim elegã- Exod. 14.
tia studiosa nato mox infantulo inesse potuit. Notandum deinde, quòd vbi obstetrices deum ti-
mentes in sancta scriptura nominatas esse iure voluit, pro eo quòd charitatem vtilem pręposuê-
re vero inutili: dixit enim mox, quarum vna vocabatur Sephora, quod interpretatur pulchritu-
do siue placens: altera Phua, id est, perfectio, illic patrem & matrem nominibus suis nõ expreſsit,
ita dixisse contentus. Egressus est post hęc vir de domo Leui, accepta vxore stirpis suę. Verunta-
mẽ alibi, nõ quidẽ amota hac humilitate, sed obseruata lege historiæ, & nomẽ patris Amrã, quod
interpretatur populus excelsus, & matris suæ nomẽ ponit Iochabeth, quod interpretatur vbi est
gloria mea, siue est grauis. Quæ peperit ei, inquit, Aaron, Moysen, & Mariam, quorũ Aaron mõs Exod. 6.
fortitudinis, siue mõs fortis, quod nomen vtiq; dignitati sacerdotij cõgruit. Moyses sumptus ex Aaron.
aqua, siue assumptio, quod à causa legis quæ per eũ data est nõ discrepat, de diuinę nanq; sapien- Moyses.
tiæ abundantia sumpta est: Maria verò illuminatrix, vel stella maris. prophetia nanq;, quæ per il-
lam significata est, & nos illuminat, & nostro mari. i. huic seculo stella est, vbi attendimus illi tan- Maria.
quã lucernæ lucẽti in caliginoso loco, donec lucescat dies, & lucifer oriatur in cordibus nostris.

Quid præsagierit, quòd infantulus in fiscella positus, & à filia Pharaonis inuentus matri suæ nutriendus traditus sit. CAPVT IX.

SVmpsit, inquit, fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, posuitq́; intus infantulum,
subauditur in papyrione. Sic enim deinde de filia Pharaonis subditur. (Quæ cũ vidisset fiscel-
lam in papyrione, &c.) Quantũ ad literam fugitiua matris pietas, & dolẽda insinuatur sedulitas,
veruntamen non sine fide & spe, qua tutori deo pupillum suum committebat, in quo gratiæ eius
elegantia præfulgebat, magnum quidem cœli ciuem, sed in terra nimiè peregrinantem. Scirpus
nanc, genus aquosæ genestæ est, sine nodo: papyrus leuis canna, de qua Lucanus sic inquit, cum
tenet omnia Nilus, Conseritur bibula Memphitis cymba papyro. Bitumẽ autẽ contra sentinam
aquæ tenaciſsimũ præsidiũ est. Hoc ergo sategit, quãtum potuit, quantumuis infans scirpeo co-
pnino suauiter cubaret, & leui papyro conserta cymba, sine pondere supernataret, & bituminata Luca. lib.
sentinã omnem aquæ excluderet. Porrò mysticè totum administrandæ per illum scripturæ præ- 4. Pharf.
sagium est. Elegans quippe infantulus vili scirpo collocatur, quia futurũ erat eo scribẽte, vt ele-
gantia spiritus, vilitate literæ tegeretur. Ipse papyrio scriptoris eiusdẽ futuri calamum præsignat,
ituri cum impetu fluminis, qui lætificat ciuitatẽ dei, contra illa vasa papyri. i. vasa scriptorum fal-
sitatis, de quibus per prophetã dicit: Væ terræ cymbalo alarũ, quæ est trans flumina Aethiopiæ, Psal. 45.
quæ mittit in mare legatos suos in vasis papyri super aquas. Nec enim terra illa, scilicet diabolus
siue Antichristus, in terreno corpore futurus (qui propter superbiam dicitur cymbalum alarum Esa. 18.
. i. accentus blasphemiarũ) aliud mittit quam mendaciũ per legatos suos paganos, suos hæreticos
in mare huius seculi, in suis vasis papyri. i. scriptoribus suæ partis, vndè aduersus deũ cõsistit, quo
contra per hunc elegantem infantulũ missurus erat deus elegantiam veritatis. (Vis inquit, vt va-
dam, & vocem tibi Hebræam mulierem, quę nutrire poſsit infantulum? Respondit ei, vade. Per-
rexit puella, & vocauit matrem eius, &c. (Et hoc futuri pręsagium, quod filia Pharaonis infantu-
lum sic inuenit, & tali nutrice altũ, sibi in filiũ adoptauit. Futurũ erat quidem, vt scholę gentiliũ,

CAP, II. ſanctarum complaceret elegantia ſcripturarum. Verbi gratia Ptolomeo Philadelpho, qui cum
omnium ſcripturarum vtilium ſtudio flagraret,leges quoq; dei per iſtum conſcriptas,ſibi in græ
cum transferri ſumma inſtantia depoſcens, accepit ab Eleazaro Iudæorum pontifice ſeptuagin-
ta ſeniores,quibus ea interpretantibus,relegens,oppido lætatus eſt. Nam quod hic egit, ſimile
quodammodo fuit,quòd ſoror pueri ſcilicet Maria,quæ procul ſtetit,prę́ſtolans euentũ rei ma-
trem eius vocauit,quæ &(Nutriuit infantem,& adultum tradidit filiæ Pharaonis.) Mater quip-
pe ſanctæ ſcripturæ huius lingua hebræa eſt, quam ad interpretandum vel transferendũ in græ-
cum euocare,illa vera philoſophia perſuaſit,vt prędictum eſt. Porrò elegans infantulus eleganti
proſpiciens è cœlo miſerationis occurſu exceptus eſt, vt matri ſuæ cui natus fuerat non periret,
& aliam matrem præpotentem adoptandus inueniret, cuius auctoritate omni quoque ſcientia
Aegyptiorum,vt in actibus Apoſtolorum legimus, eruditus eſt.

*Quòd Moyſes Ægyptium quendam de fratribus ſuis percutientem redarguit, & libera-
torem ſuæ gentis ſe fore præſcierit.* CAPVT X.

CAP.VII. IN diebus illis poſtquam creuerat Moyſes,egreſſus ad fratres ſuos,vidit afflictionem eorum,&
virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus ſuis.) Et reliqua. Poſtquam
creuerat,id eſt,per annos quadraginta.Sic enim Stephanus protomartyr in concione Iudæorum
Acto.7. orationem faciens loquitur.Cum autem impleretur ei XL. annorũ tempus, aſcendit in cor eius
vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael,& cum vidiſſet quendam iniuriam patientem, vindicauit il-
lum,& fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat,percuſſo Aegyptio.Et qua fretus auctoritate id
fecerit,continuò ſubſecutus, ait: Aeſtimabat autem intelligere fratres ſuos quomodo deus per
manus ipſius,daret ſalutẽ illis.Cum enim hæc dicit,profecto illud ſignificat,quòd Moyſes gen-
tis ſuæ liberatorem fore ſe præſciret. At illi,inquit,nõ intellexerunt, id eſt, intelligere noluerũt.
Nam & continuò ſubſequitur.Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos
in pace dicens:Viri fratres eſtis,vt quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat,repu-
lit eum,dicẽs:Quis te conſtituit principem & iudicem ſuper nos? Nũquid interficere me tu vis,
quemadmodum interfeciſti heri Aegyptium? Hanc vnius negationẽ omnibus aſſcribit poſtmo-
dum,dicens:Hic eſt Moyſes,quem negauerũt dicentes: Quis te cõſtituit principem & iudicem.
Et rectè:Nam cunctis profitentibus vni negare non licuiſſet, præſertim pro omnibus, quia non
Deute,18. dixit ſuper me,ſed ſuper nos. Amplius autem iniuſtam negationem exaggerans, inculcat, & re-
plicat illũ,principem deſignãs & iudicem.Hunc,inquit,deus principẽ & redemptorem miſit,hic
eduxit illos,hic eſt Moyſes,qui dixit filijs Iſrael, prophetã vobis ſuſcitabit dominus de fratribus
veſtris,tanq̃ me ipſum audietis.Hic eſt qui fuit in eccleſia in ſolitudine, cũ angelo qui loqueba-
tur ei,&c.Hęc & huiuſmodi cur corã attulerit, nouiſsima exclamatione depromit.Dura ceruice
& incircuncisis cordibus & auribus vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis,ſicut patres veſtri & vos.
Quem prophetarũ non ſunt perſecuti patres veſtri? Nempe ſubauditur Moyſen negauerunt.Sa-
muelem abiecerunt,Dauid de regno exturbauerunt,alios lapidauerunt,alios ſecuerunt, alios in
occiſione gladij interfecerunt.Tandẽ ita concludit,& occiderunt eos,qui prenuntiabant de ad-
uentu iuſti,cuius nũc vos proditores & homicidæ fuiſtis.Igitur Moyſes in exemplũ huius nega-
tus eſt à dicentibus.(Quis te conſtituit principẽ & iudicem ſuper nos?)Videlicet quemadmodũ
Ioan,19. negãdus erat iuſtus à dicentibus,nõ habemus regẽ niſi Cæſarẽ, quemadmodũ hic negatus à ſuis,
abijt acquirere ſibi eccleſiam de gentibus,ſic Moyſes negatus fugit ſuos,& vxorẽ accepit alieni-
genam de filiabus ſacerdotis Madian.Porrò talis egreſſus Moyſi ad fratres ſuos, vt videret affli-
ctionem eorũ,illa negatio,quam Apoſtolus in catalogo patrũ fide nobiliũ cõmemorat,rectè eſſe
Hebr.11. dicitur,qui ſic ait:Fide Moyſes grandis factus,negauit ſe eſſe filiũ filiæ Pharaonis, magis eligens
affligi cũ populo dei,quam tẽporalis habere peccati iucunditatẽ, maiores diuitias æſtimans the-
ſauro Aegyptiorum improperium Chriſti.Aſpiciebat enim in remunerationẽ. Fide dereliquit
Aegyptũ,non veritus animoſitatem regis.Vndè hoc quod nõ veritus ſit animoſitatem regis?Vi-
delicet quia fugiens animos regis,nõ tamen armaturam depoſuit zeli, eadem quippe iuſtitia vel
pietate ſeptem filias ſacerdotis Madian à paſtoribus defendit,& oues earũ adaquauit, qua & vi-
rum percuſſerat Aegyptiũ,eo quod percuſsiſſet quendã de Hebręis fratribus ſuis,& qua nihilo-
minus altera die Hebręos rixantes conſpiciens,eum qui faciebat iniuriam corripuit,vndè inuiſi-
bilem quem tanquam videns ſuſtinuit,hoc modo vel ordine videre meruit.

*De clamore filiorum Iſrael ad dominum, & quòd non viuente,ſed Pharaone mortuo,
vociferati ſunt.* CAPVT XI.

POſt multum vero temporis,mortuus eſt rex Aegypti, & ingemiſcentes filij Iſrael, propter
opera vociferati ſunt ad dominũ.Aſcenditq; clamor eorũ pro operibus, & audiuit gemitum
eorũ,&c.)Quare dũ viueret Pharao nõ ingemuerunt,non vociferati ſunt filij Iſrael ad dominũ?
Videlicet,quia nimietas oppreſsionis ingemiſcere nõ ſinebat,vociferari prohibebat. Hoc namq;
habet violenta tyrannorũ vis,vt eis,quos opprimũt, liberationẽ optare pro crimine audacię vel
contuma-

contumaciæ sic. Et quidem gemebant prius afflicti Aegyptijs illudẽtibus, atq; ad amaritudinem vitam illorum perducentibus, sed differt, vtrum quis clanculo gemat, tacitoq; gemitu dolorem sub pectore consumat, an publico conuentu in auditu quorumlibet clamosam in altum depromat querelam. Vndè cuidam victo sub victoris potentia dictum est fauendo. O miseri, quorũ gemitus edére dolorẽ. Qui te non pleno pariter planxere theatro. Ergo & ante filij Israel gemebãt quidem, sed non audebant gemere palam: nunc autem, quia mortuus est Pharao rex Aegypti, publicis conuentibus gemuerũt, gemitumq; in cœlum sustulerunt, vt ascenderet clamor eorum ad dominum, qui & audiuit gemitum eorum, & recordatus est, id est, nõ oblitum se ostendit esse fœderis, quod pepigit cum Abraham, & Isaac, & Iacob. Porrò iuxta anagogen morale est quod præsenti loco scriptura intendit. Quamdiu viuit Pharao, id est, quãdiu regnat peccatũ, regnat in mortali corpore, & non ingemiscit animus, neq; ad dominum vociferatur, sed libẽs & seruitutis pessimæ laborẽ vel cõtraria onera sentiens subigitur operibus duris luti ac lateris, omniq; famulatui quo in terrę operibus premit. Gemit quidẽ vtcunq; & suspirat, interdũ etiã plorat. Sed differt vtrũ quis gemẽdo & plorãdo lutũ lauet, an luti operibus abiectis melius propositũ arripiat, & pro auxilio dei fortiter in cœlũ clamet. Et si moriatur impius rex Aegypti, si iuxta prophetam computrescat iugũ à facie olei, cessetq; amor peccãdi vera confessione spiritus sancti, tunc ingemiscit Israel, & libere vociferat, ascẽditq; ad dominũ clamor eius, & audit liberator gemitũ eius.

Cur deus apparuerit Moysi in flamma ignis potius, quàm in alia specie elementari, & quid significet quòd rubus ardens non est combustus. CAP. XII.

MOyses autem pascebat oues Iethro soceri sui sacerdotis Madian. Cumq; minasset gregẽ ad interiora deserti, venit ad montem dei. Apparuitq; ei dominus in flamma ignis de medio rubi, &c.) Ordo verborum est: Filij Israel ingemiscentes propter opera, vociferati sunt ad dominum: dominus autem audiens gemitum eorum, apparuit Moysi in flamma ignis de medio rubi, vbi pascebat oues Iethro soceri sui Madian sacerdotis. (Dixit ergo Moyses: Vadã & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.) Magnam, inquit, visionem videbo. Verè magna fuit illa visio, & cunctorũ per fidem videntiũ vocibus prædicatur hactenus in toto mundo. Et huius causa visionis, si deo illustrãte animaduersa fuerit, declaratio est operis subsequẽtis, & ipsa intellectũ dat paruulis. Hoc ergo primùm quærimus, cur eo tempore tali pro causa, deus apparẽs homini, potius in flãma ignis, quàm in alia aliqua qualibet specie videri voluerit? Deinde quare rubus ardens non combustus sit? Deus inuisibilis, qui nec loco circunscribitur, nec vllis sensibus corporis percipitur, quoties visibiliter hominibus apparet, rebus ipsis congruã assumit speciem, propter quas apparere dignatur. Quis aũt visionis huius magnæ subsequentes effectus fortissimos atq; clarissimos fuisse nesciat? Nam & si tunc non fuimus, attamen potentiæ vel virtutis dei, quam tunc notam fecit claritas magna lucet nobis, & terribilium eius miraculorũ memoria mirabilis in oculis nostris est. Vndè & hodie mirantes dicimus. Quis similis tui in fortibus domine, quis similis tui magnificus in sanctitate? Terribilis atq; laudabilis & faciẽs mirabilia? Item dextera tua domine magnificata est in fortitudine. Et his similia. Rectè igitur in igne, quod elementum forte ac lucidum est, deus hic apparuit, fortitudinem suam quodammodo præparãs, cum dicit: Ego scio quòd nõ dimittet vos Pharao rex Aegypti, vt eatis, nisi per manum validam. Item ad Pharaonem: Idcirco aũt posui te, vt ostendam in te fortitudinẽ meam, & narretur nomẽ meũ in omni terra. Quare aũt rubus nõ comburitur, & Moyses tanquã comburendus appropinquare prohibet, nisi soluat calciamentũ de pedib⁹ suis? (Cernens enim dominus quòd pergeret ad videndũ, vocauit eũ de medio rubi & ait: Moyses Moyses. Quo respondẽte, assum, ne appropies, inquit, huc.) Et cõtinuò (Solue calciamentũ de pedib⁹ tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.) Hoc nimirũ ita dixit, tanquã cõtinuò cõburi potuisset appropiando, nisi soluisset calciamentũ de pedibus suis. At certe rubus nõ comburebat, & virgultis quorũ de medio lucebat sanctus ignis erat innoxius. Quid ergo hoc sibi vult? Illud nempe, quia deus noster ignis quidẽ cõsumens est, veruntamẽ igni elementario multũ dissimilis iste ignis est. Ignis nãq; corporeus, quo in corporalibus administrationibus vtimur, quod quartũ mundi elementũ dicimus, res ipsas cõburit, quib⁹ cõtinetur, procul aũt positis innoxius est. Deus aũt noster verus & perpetuus ignis, suã econtrario naturã vel potentiã exerit. Nam illis intra quos est nõ solùm innoxius, verumetiã salutaris & clemẽtissimus est: longè aũt positis, & dignè appropinquare nolentibus nimiũ damnosus existit, de qualibus Psalmista dicit: Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Quod in beata virgine Maria clarius atq; cõspicabilius est. Totus enim hic ignis, subaudit Christus deus & homo, nouẽ in vtero eius mensibus habitauit, & leuem carnis vel animæ eius stipulã, siue fœnũ, nõ solùm nõ combussit, verùm etiã maiore cum virginitatis honore, gratiaq; formati exinde hominis, quẽ assumpsit, perenniter illustrauit. Et ad illud templũ ignis ęterni, quãto quis per fidẽ propius accedit, tanto decentius illo igne fulgescit. Nam ecõtrariò quanto longius, siue Iudæus, siue paganus, siue hęreticus absistit, tãto citius vt cera liquescit, cum ignis ille apparuerit.

CAP. III. | Exodi. 15. | Ibidem. | Exodi. 9. | Deuté. 4. | Psal. 67.

CAP. III. Hoc interim appropinquantibus nobis agendum est vt calciamenta non habeamus in pedibus, quæ fiunt de mortuorum animalium pellibus, id est, vt mortuorum mortifera & in peccatis suis morientium exempla non imitemur. Nam ille quidē corporaliter nudis pedibus accedere iussus est, quod est solenne humilitatis instrumentum, nobis autem hoc spiritualiter ita vt prædiximus
Matth. 12. agendum est, scientes quia deus noster, ad quem accedimus, non est mortuorum sed viuorum.

De humilitate Moysi, qua iussus ire ad Pharaonem, toties recusauit. CAP. XIII.

CLamor filiorum Israel venit ad me vndiq;, vidiq; afflictionem eorum, qua ab Aegyptijs opprimuntur. Sed veni mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meū de Aegypto.) Notandum, quod cum dixisset, clamor filiorum Israel venit ad me, addidit vndiq;, vt subaudias tam ab Aegyptijs opprimentibus q̄ à filijs Israel ingemiscētibus. Vtrinq; enim venit clamor, sed modo valde diuerso. Nam clamor filiorū Israel, tanquā defensorem & iudicem ad iram prouocantium ascendit ad dominum. Veni, inquit, mittam te. Prius veni, deinde mittam te dixit. Hoc non leue est in ore dei præsenti ac corporaliter astanti dixisse, veni. Nō inquā leue est, neq; deinceps leuiter actum, vt qui corpore deo præsens aderat animo quoq; ad obediendum parato adesset. Palam est ex subsequentibus, quia nondum venerat, quo toties ire iussus fuerat. Primum dicenti, veni, continuò respondit: (Quis ego sum vt vadā ad Pharaonē, & educam filios Israel ex Aegypto?) Bonum quidem & imitatione dignum humilitatis exemplum est, deo vocanti ad tantum tamq; gloriosum ministeriū dicere: Quis ego sum, vt pro conscientia vel æstimatione ipsius, subaudiatur nullus. Quapropter talē velut ex abrupto salientē eius percunctationem placido vultu suscipiens dominus deus. (Ego, inquit, ero tecum, & hoc habebis signū quòd miserim te.) Ac si dicat: Et si tu nullus es, ego dominus, qui deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob sum, ego inquā ero tecū, in ore tuo verba proferens, & in manu tua signa faciens, ex hoc inquam significabitur omnibus quod miserim te, sine quo nō potest homo quicq̄ facere. Proinde: (Cū eduxeris populū meū de Aegypto.) Tu præsenti non ingratus visioni, sed agendarū memor gratiarum. (Immolabis deo super montem istum.) Bonū inquam hoc, & imitādum placidæ humili-
Esaiæ 6. tatis exemplū est. Veruntamē nec illud contemnendū, quòd quidā eiusdē, id est, prophetalis ordinis, vir magnā & ipse videns visionē, scilicet deū sedentē super soliū excelsum, & eleuatū, & ea quæ sub ipso erant, implentia templum. Eidem domino percunctanti ac dicenti, quē mittam, & cætera, continuò & alacriter se offerens, dixit: Ecce ego, mitte me. Cū igitur quis ad hoc vocatur à spiritu sancto, vt mittatur contra Pharaonem, id est, contra diabolū, scilicet vt aliquo fungatur ministerio salutis animarū, sic inter hos viam teneat regiā, vt non declinet ad dextrā siue ad sinistram, videlicet vt nec nimius sit dicēdo, quis ego sum vt eam, nec importunus vociferādo, ecce ego, me mitte. Nā hinc pertinaciæ, illinc præsumptionis cauendū est vitium. Interim faciē suam absconderat Moyses. i. stabat demisso capite, sed sic absconditus inueniri, sic demissus magis merebatur à domino subleuari. Nam accrescente paulatim gratiæ fiducia, ait ad dominum.

De eo quòd dixit: Ego sum qui sum. Qui est, misit, &c. CAPVT XIIII.

ECce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos: Si dixerint mihi quod est nomen eius, quid dicam eis?) Videlicet quia nomen dei phanaticus error commune fecerat multis, idcirco proprium quærebat vocabulum huius dei qui loquebatur
1. Cor. 8. sibi: Nam & si sunt (inquit Apostolus) qui prædicantur dij siue in cœlo, siue in terra, siquidē sunt dij multi, & dñi multi, nobis tamē vnus deus pater. (Dixit deus ad Moysen: Ego sum q̄ sum: Ait: Sic dices filijs Israel. Qui est misit me ad vos.) Hoc nomen mihi est inæternum, & hoc memoriale meū in generationē & generationē. Ad vnā percunctationē duo reddidit, quia fortis erat inquisitor qui pulsabat, fortis inquam vera fortitudine, quæ est virtus humilitatis, quæ & vsu vel exercitio diuinæ collocutionis, in tantum robur excreuit, vt fortem & iratum deum postmodum te-
Exod. 32. nere posset, stans in conspectu eius in cōfractione cordis. Duo inquam nomina sua deprompsit, quorum alterum, scilicet, ego sum qui sum naturæ est, alterum verò gratiæ vel dignationis videlicet: (Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob, quod nomen mihi, inquit, est in æternum.) Et hoc quia gratiæ est, idcirco iam supra non interrogatus vltro protulerat, dicendo: Solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est, ego sum deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Verùm hic addidit quod illic non dixerat, hoc nomen mihi est inæternum, scilicet propter dignè nominandam fidem illorum vel ob obedientiam illorū in qua peregrinos & hospites se esse confessi sunt super terrā meliorē expectantes patriā, id est, cœ-
Hebr. 11. lestē. Ideo enim (inquit Apostolus) nō cōfunditur deus eorū vocari deus, Hoc ergo inquit, nomē mihi est inæternū. (Et hoc memoriale meū.) Subauditur secūdū ea quæ operatus vel operaturus sum in illis adoratoribus meis, & in semine eorū. His duob⁹ sumptis, ego sum q̄ sum, sic dices filijs Israel, q̄ est misit me ad vos, iterūq; hæc dices filijs Israel, dñs deus patrū vestrorū deus Abrahā, deus Isaac, & deus Iacob, misit me ad vos. Ergo nō esse deos cōsequit̄ eos quos Abrahā nesciuit, quos Isaac ignorauit, quos Iacob nō cognouit. Et hoc pro tēpore & re hic oportunè respōsum est scilicet

scilicet vt cessent filij Israel quasi pro multitudine deorum propriũ dei sui quærere vocabulum, hoc tantũ scire contenti, quod est qui mittit ad eos Moysen, nõ vt cæteri, falsò dicitur deus, sed est. Præterea non solum multitudini illorũ qui non sunt, sed & omni numerositati creaturarũ se eximit creator dicẽdo, ego sum. Quid enim? Nunquid aliquid eorũ quæ creata sunt, simpliciter vel absolutè esse dicendũ est? Nõ vtiq;, quia nihil eorũ simplex vel incompositum est. Quicquid enim preter deũ est, ex materia simul & forma cõstare dicitur, vt manifestũ est. Verbi gratia. Statua cuius est materia æs, forma autẽ quælibet effigies quã finxit artifex, vtputa Iouis aut Serapis. Proinde quod statuã vocamus nõ est quod est, nã non vnũ idemq; aut simplũ est. Sed nec ipsum quidem æs simplum quid est, quippe cuius materia terra est, ab ipsa multũ differens æris specie. Terræ quoq; nomen à forma tractum est, dicitur enim terra, quod grauis & sicca, suumque esse sumpsit ex hile, quam materiã creatam esse cõstat informẽ. At verò dei substantia forma simplex est sine materia vlla, ac proinde est quod est, nec enim potest illi quicquã inesse, præter id quod substantialiter est, nec enim potest hoc esse subiectum, nec ab aliquo accidente, quemlibet motum siue mutationem admittit, videlicet cum sit forma carens materia, vndè pateretur accidentia? Deniq; quòd formata quelibet homo siue iumentũ, & cætera vicibus permutantur, hoc illis ipsorum materia fert. Inde homo quasi flos egreditur, & conteritur & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Inde est quòd sicut herba manè transit, manè floret, vespere decidit, indurat ac arescit. Igitur deus qui nõ formatus, sed forma tantũ est, recte tam dijs, qui dicuntur quidẽ, sed nõ sunt, quam creaturis omnibus, quarũ diuersissimę formationes vel naturę sunt, solum se excipiens, suũ edixit proprium vocabulum, dicendo ego sum qui sum, & hęc dices filijs Israel, qui est misit me ad vos. De terra quam repromittit, dicẽs: (Visitans visitaui vos, vt educam vos de afflictione Aegypti in terram Chananęi, & Ethæi, & Amorręi, &c.) Iam locis alijs dictum est, quòd terrę viuentiũ figurã gestauerit, quæ reuera riuis fluit lactis & mellis. Etenim sicut populum illum à Pharaonis seruitute liberatũ in illam terrã dominus induxit, sic vniuersam electorũ multitudinẽ, à iugo diaboli solutam, supernæ patriæ restituit, de qua malignos spiritus sub his nominibus intelligendos expulit. Chananæus nanq; possidens, Amorrhæus amarus, Gergesæus colonum eijciens, Iebuzeus calathus, Aethæus formidans, Pherezæus separans, Euæus ferus interpretatur. Quæ cuncta in malo accipi, & malignis spiritibus valent vtiliter asscribi.

Iob.13.

Psal.89.

De eo quod dictum est: Dominus deus Hebræorum vocauit nos, & quo iure dictum sit: Et vos spoliabitis Ægyptum, & qualiter spoliemus nos eius exemplo. CAP. XV.

Ingredierisq; tu, & seniores Israel ad regem Aegypti, & dices ad eum. Dominus deus Hebræorum vocauit nos. Ibimus per solitudinem viam trium dierum vt immolemus domino deo nostro. Et reliqua. Hoc ita factum est. Transito nanq; mari rubro, cum cecinisset Moyses & filij Israel carmen hoc domino dicentes: Cantemus domino, gloriosè enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare. Ingressi sunt, inquit, in desertum Sur, ambulaueruntque tribus diebus per solitudinem, & non inueniebant aquam, & venerunt in Marath. Ecce qualem viam Hebræis, exiturus de Aegypto, & ad terram promissionis ituris, dominus deus ipsorum coram Pharaone profiteri imperat. Ad hoc manum validam exerit extendam, inquiens, manum meam & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis, quę facturus sum in medio eorum, ad hoc, inquam, vt eant non per viam terræ Philistijm, quæ vicina est, sed per solitudinẽ, ad hoc tantum vt immolent domino deo suo. Ergo quisquis Hebræum, id est, trãsitorem se esse, & de Aegypto exisse profitetur, vt transeat secundum nomen Hebræorum, quorum dominus deus est ad patriam cœlestem, non habens hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirens, hanc viam teneat, solitarius incedat, id est, remotus, tam ab Aegyptijs quàm à Philistijm. Aegyptij nanq; tenebrosi, Philistijm potione cadentes interpretantur. Et talium vtique societas illi cauenda est qui ad hæreditatem dei peruenire, qui domino deo suo immolare cupit victimas iustitiæ. Daboque gratiam populo huic coram Aegyptijs. (Et cum egrediemini non exibitis vacui, sed postulabit mulier à vicina sua, & ab hospite sua vasa argentea & aurea ac vestes, ponetisque eas super filios & filias vestras, & spoliabitis Aegyptum.) Non iniusta præceptio. Aegyptij nanque violenter subegerant Israel, qui non erat vernaculus aut emptitius, illudentes ei, & affligentes operibus luti ac lateris. Iusta ergo vice spoliare habebant oppressores suos, veluti non dominorum direptores, sed vt verè hostium victores, quatenus dolore auri & argenti sui nimium concitati persequerentur abeuntes, & ita perirent in mari, transeunte ad salutem Israel. Porrò nos iuxta anagogen, egredientes (vt dictum est) omni auro & argento cunctisque preciosis vestibus spoliare debemus Aegyptum, vt siue aurei dialecticorum circuli, siue argenteæ rhetorum faleræ sint, siue quarumlibet artium philosophicarum telæ, ac vestes, quibus Aegyptius malè vtens mendacium ornat ac vestit, non permaneat horum quicquam. quin cum huiusmodi Hebræis transeat in seruitium verbi dei, ad ornatum veritatis, ad famulatum dominæ nostræ sapientiæ cœlestis. Is ipse Moyses cum dicuntur hæc primus hoc modo spoliauit Aegyptum.

Exod.15.

Hebr.13.

Fuit enim

Fuit enim(vt iam superius dictum est) eruditus omni sapientia Aegyptiorum, sed eadem spolia contulit(vt hæc scriptura testatur)in thesaurum domini dei sui. Hæc, inquit, ponetis super filios & super filias vestras, id est, docebitis eos tollere quæ eiusmodi sunt Aegypti spolia, vt sciant
1.Tessal.5. omnia probare, quod bonum est tenere, ab omni specie mala se abstinere.

De signis quæ Moysi monstrabantur in testimonium. CAPVT XVI.

CAP. IIII. RESpondit Moyses,& ait:Non credent mihi,neq; audient vocem meam, sed dicent, non apparuit tibi dominus. Dixit ergo ad eum: Quid est quod tenes in manu tua? Respondit, virga. Ait dominus: Proijce eam in terram. Proiecit,& versa est in colubrū, ita vt fugeret Moyses.) Iusta dei expectatio: nam veridica est,& sana hæc hominis oppositio. Non credent, inquit, mihi, subauditur, nisi signa viderint. Nam vsq; hodie Iudæi signa quærunt,& Græci sapientiam inquirunt. Ergo dominus hæc opponentem placidè sustinens: proijce, inquit, virgam quam tenes, in terram. Proiecit,& versa est in colubrum. (Et dominus : Extende manum tuam & apprehende
2.Cor.1. caudam eius. Extendit & tenuit, versaq; est in virgam. Et rursum: Mitte manum tuam in sinum tuum,&c.) Quia ratio consentit, vt in ore duorum aut (vt multum) trium testium, stet omne verbum: idcirco duo hæc signa pro testibus dextra leuaq; composuit. (Vt credant, inquit, quod apparuerit tibi dominus deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Item:
Deu.19. Si non crediderint tibi, neq; audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis.) Addit & tertium, tanquam à tergo consequentem testem, eos qui duobus testimonijs nō crediderint, quasi sanguinea mortis pœna condemnantem.(Sume, inquit, aquam fluminis & effunde super aridam,& quicquid hauseris de flumine vertetur in sanguinem.) Horum testiū veritatem siue testimoniorum constantiam literalem omnes agnouimus, mysticam auctoritatem requirimus. Nam sicut populus in Aegypto seruiēs, vniuersam proculdubio multitudinem electorum in hoc mundo peregrinantium: sic signa hæc per quæ debuit vel potuit agnoscere tempus visitationis suę, significare debuerunt alia signa meliora, per quę debuit aut potuit cognoscere tempus eius(quæ per Christum facta est)redemptionis suæ.

De causis eorundem signorum mysticis. CAPVT. XVII.

QVid igitur virga hæc, nisi illam significat humanitatem Christi filij dei, quæ de radice Iesse sumpta est? Tunc enim veraciter in terram proiecta est, atque in colubrum versa, ita vt fugeret Moyses, quando vnigenitus dei filius per assumptionem humanitatis in hunc mundum venire,& mortem subire dignatus est, ita vt in eum credere fugiat ille carnalis Israel. Hoc facto, extende, inquit, manum tuam, & apprehende caudam eius. s. vt iterum vertatur in virgam: quod videlicet postquam omnia consummata sunt, qui mortuus fuerat, iterum redijt in vitam. Et bene per colubrum mors Christi præfigurata est, quia per astutiam colubri mors euenit humano generi, quàm in corpore suo Christus veraciter suscepit. Moyses ergo caudam colubri apprehendit,& coluber in virgam redijt, quia fides electorum passionem vel mortē Christi cōlaudatū
Roma.6. est, qui resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Sed post hoc signum, pars maxima Iudaicæ gentis resilit & credere rennuit. Cui ergo comparabitur? Mitte, inquit, manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam albam instar niuis. Nēpe manus protracta de sinu leprosa, synagoga est à gratia dei proiecta. Ex quo latus saluatoris sui lancea rupit, retracta est manus illa de sinu eius, peccatorū suorum lepra candens, &
Psal.72. perfusa. Quòd longè Propheta præuidens gemebundus ait: Vt quid auertis manum tuam, &
Leuit.13. dextram tuā de medio sinu tuo in finem? Ecce videmus populū illum à castris dei segregatum, & ad arbitrium summi sacerdotis haud dubie, lepræ condemnatum, habentem vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, clamantem, id est, diffiteri non valentem, cōtaminatum se ac sordidum. Nuda est lepra, facies autem velamine perfidiæ contecta. His duobus signis attestātibus, quisquis non credit, quòd qui mittendus erat iam venerit, isq; sit Iesus Christus, qui solus à Pharaone spirituali, scilicet diabolo, liberare nos potuit: restat vt tertium contra illū impleatur signum. s. quicquid hauserit de fluuio vertatur in sanguinem, id est, quicquid attingere tentauerit de scripturarum fluentis, male necessariò intelligat ad suam damnationem. Fiet tandem, vt manus eadem in sinum gratiæ retracta & prolata, iterum similis sit carni reliquæ. Cum
Rom.11. enim plenitudo gentium subintroierit, tunc omnis Israel saluus erit.

De eo quod ait: Obsecro te domine, mitte quem missurus es &c. CAP. XVIII.

AIt Moyses: Obsecro domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius, ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.) Claret ex isto, quia cuncta hæc non vno die dicta vel acta sunt, ex eo videlicet, quod ait: ab heri & nudiustertius, &c. Nempe nudiustertius, idem est, ac si dicas: nunc dies est tertius, ex quo, inquit, locutus es ad seruum tuum.) Ac si diceret: Antequā loquereris ad seruum tuum, videbar mihi eloquens & velocis linguæ & expeditæ: nunc autem, ex quo loqui cœpisti,& occulta sapientiæ tuæ manifestare mihi, hoc me didici & sensi, quòd eloquens non sim, neq; tam expeditæ linguæ, vt ea quę nunc agenda intelligā,

telligo, dignè valeam coram hominibus eloqui. Moyses nanq; propheta esse incipiens, & illa intus flamma illustratus, quam foris viderat, tanta sibi imponi mysteria sentiebat, quantis administrandis indignum se & imparem rectè & laudabiliter se iudicare poterat. Proinde & hanc obiectionem eius, tanquam rationabilem amplectēs dominus, dixit ad eum. (Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus est mutum, aut surdum, & audientem, vidētem, & cęcum?) Sine dubio subaudiendum, quòd is qui hæc omnia fecit, ipse linguam paulo ante hebetiorem, citò acuere posit. (Perge igitur, inquit, & ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. At ille obsecro, inquit, domine, mitte quem missurus es) Tandem nobis aperuit quid vellet, quo tenderet toties excusando Moyses, Mitte, inquit domine, quem missurus es. Quem enim dominus missurus erat cū hæc diceret, nisi illum qui nunc missus est, quem patriarcha Iacob annunciauerat, expectationē fore gentium, desiderium collium æternorum? Non ergo ex diffidentia, salutari imperio ministrare recusabat, sed sciens, quòd ministeriū suum nihil ad perfectū duceret, audebat vrgere dominū, vt mitteret eum qui mittendus & perfectam salutem operaturus erat. (Iratus dominus in Moysen ait: Aaron frater tuus leuites, scio, quòd eloquēs sit.) Iratus, inquit, dominus in Moysen: multum irasci visus est, quia tenerum pietatis desiderium valde afflixit, in eo quòd ad postulata non respondit. Præ ira, inquit, humano generi debita, Christum suum differens, de illo siluit, & hęc & hæc alia pro alijs dixit. Hos geminos ire iussit, Moysen tanquā legem, Aaron tanquā sacerdotiū, sed vterq; homo, & neuter deus & homo, & proinde nihil ad perfectum adduci poterat eorum ministerio. Quid enim magnum erat, educere populum de loco in locū, de Aegypto in terram Chanaan, scribere occidentem literam, & nō viuificantem conferre gratiam, offerre pro populo sanguinem hircorum, aut vitulorum, & nō saluum facere populū à peccatis eorum? Nempe hoc vnum erat illi necessarium, educi vel transire de peccato ad iustitiam, de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de hoste ad dominum, de diabolo ad deum, quòd per solum faciendum erat, & nunc factum est, filium dei vnigenitum deum & hominem Iesum Christū. Iratus igitur in Moysen est, inquit, id est, non ita propitius fuit Moysi, vt non differret complere desiderium obsecrantis, vt dicenti: mitte quem missurus es, saltem diceret, mittam post tot annos, vel illo tempore, indignum eum arbitratus scire tempora, vel momenta quæ posuisset in sua potestate.

Hebr. 9.

2. Cor. 3.
Hebr. 9.

Acto. 1.

Quod Moyses à cognato suo postulans dimitti, secretum quod audierat, tenuit. CAPVT XIX.

ABijt Moyses & reuersus est ad Iethro cognatū suum, &c.) Cognatum suum, hic appellat eum propter filiam eius, quam vxorem duxerat, id est, socerum suum. Non dixit vadam, vt fratres meos educam de Aegypto iuxta dei mei imperium, qui mihi apparuit eo quod viderit afflictionem & audierit clamorem eorum, sed secretum hoc tenuit. (Vadam, inquiens, ad fratres meos in Aegyptum vt videam si adhuc viuant. Non enim suam, sed dei gloriam quærebat, quàm ille satis oportuno tempore sine præcurrente vocis suæ nuntio visurus erat. Interpretatur aūt Iethro superfluus eius. Igitur quicunq; hic est, quicunq; hunc imitatur superfluum, huius sit propalare gratiam sibi collatam coram hominibus vt videatur ab eis, sed oportunum tempus expectet donec vltro clarescat secretū dei, & oportunè lucescat lux eius coram hominibus, vt videant & glorificent patrem deum qui in cœlis est. (Cui ait Iethro: Vade in pace.

Matth. 9.

Quòd dominus voluerit occidere Moysen, & quòd sephora circuncisis filijs tetigit pedes eius: & quid ista mysticè significent. CAPVT XX.

DIxit ergo dominus ad Moysen, in Madian. Vade, reuertere in Aegyptū. Mortui sunt enim, qui quærebant animam tuam) Mortuus enim fuerat ille Pharao, qui audiuit quòd occidisset Aegyptium, & quærebat occidere Moysen, & hic post multum tempus, vt supra dictū, id est, post alios XL. annos sicut Stephanus protomartyr in actibus Apostolorū testatur, mortuus fuerat. (Tulit Moyses vxorem suam, & filios suos, &c.) Antequam progrediamur, dicendum quid de hac vxore, & filijs Moysi actum sit. (Cum esset, inquit, in diuersorio in itinere, occurrit ei dominus, & volebat occidere eum. Tulit ilico Sephora petram acutissimam, & circuncidit præputium filij sui, &c.) Volebat, inquit, occidere eum. Quare? quia filios suos non circunciderat. Verùm hoc obsistente vxore alienigena facere nequiuerat in terra alienigena, in terra non sua. Igitur vidente Sephora volebat dominus occidere eum, vt quæ ratione noluerat adduci, præsentia periculi cognosceret salutare esse semini Abrahæ, omne masculinum eius circuncidi. Nihil ergo cunctata, quid potius eligeret, viri necem an filiorum circuncisionem, tulit ilico acutissimam petram, & circuncidit preputium filij sui. (Tetigitq; pedes eius, dicens: Sponsus sanguinum tu mihi es.) Vt quid tetigit pedes eius? Videlicet vt dimitteretur. Nam protinus sequitur. (Et dimisit eū, postquam dixit: Sponsus sanguinum tu mihi es, ob circuncisionem.) Idcirco tetigit pedes, id est, importunè supplicauit, ne illum longius sequi compelleretur, exterrita vel imparata tantis visionibus, vtpote quibus gentiliter viuens nondum interesse merebatur. Tangens ergo pedes eius dixit: Sponsus sanguinum tu mihi es Non dixit: vir sanguinum, ne coniugij, sed crudelitatis

Acto. 7.

Cur Moyses non circunciderat filios suos.

CAP. IIII. respectu hoc dixisse putaretur. Siquidem vir sanguinum crudelitatis, & homicidiorum in communi vsu significat triste carnificium. Melius ergo quamuis impropriè dictum est, spõsus sanguinum, quamuis sponsus non consueuerit dici, nisi dum est in celebratione nuptiarum. Postea reuersa est ad eum scriptura, dicens: Cumque audisset Iethro sacerdos Madian, cognatus Moysi,

Exod. 18. omnia quæ fecerat dominus Moysi & Israel populo suo, eo quòd eduxisset dominus Israel de Aegypto, tulit Sephoram vxorem Moysi quam remiserat, & duos filios eius, &c. Quod & ipsum à mysterio non vacat. Alienigena quippe vxor Moysi Sephora, quòd interpretatur pulchritudo siue placens, alienigenam (vt superius dictum est) gentium significat ecclesiam. At illa non interfuit victoriæ, quam vir eius Christus de principe tenebrarum diabolo moriendo consummauit: sed solus vir ille pugnauit, solus triumphauit, postquam antiquorum populum sanctorum de tenebris inferni per suum sanguinem eripuit, tunc & ipsa accessit, tunc adducta est in equis & quadrigis Euangelicis, & victoriæ sacramentum in baptismate suscepit. Cæterùm & quotidie filios

1. Pet. 2. suos mater ecclesia circuncidit circuncisione spiritali, ne fides Christi moriatur in illis, tangitque pedes eius, dicitq; inter circuncidendum filijs suis. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, & his similia.

De eo quod ait dominus: Ego indurabo cor Pharaonis. CAPVT XXI.

DIxitq; ei dominus reuertenti in Aegyptum. Vide vt omnia ostenta, quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone. Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum.) Homini, qualem

Roma. 9. ignorat Apostolus, imò qui in Apostolo loquitur Christus, dicens: O homo tu quis es, qui respondeas deo, nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic, & cætera, homini, inquam, id est, secundum carnem sapienti, scrupulum fecit, & suspicionem generauit hic locus, quia cum dixisset deus: Vide vt omnia ostenta, quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone, continuò subiunxit: Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum. Dicit enim: Quid ergo adhuc queritur? Voluntati eius quis resistit? Verùm hic talis idcirco offendit, quia flammę eiusdem, quæ illic apparuit Moysi, diuinam lucem non attendit, vt sciat quid sibi desit. Deest enim quod quærat, priusquam suam, quæ prędicta est, querelam proferat, videlicet vt quando dicit deus: Ego indurabo, modum indurationis non penitus ignoret homo, id est, quid agente deo induratus

Quomodo debet rectè intelligi illa duratio Pharaonis. fuerit Pharao. Quid enim? Nunquid iniquitas apud dominum? Nunquid gloriam suam quærens deus, cor Pharaonis, quòd prius tenerum fuerit, indurasse putabitur, vt per occasionem duritiæ eius ipse mirabilia faciendo glorificaretur? Absit. Non hoc sensu accipiat homo dixisse deum: Indurabo. Sed enim ille oderat filios Israel, omnesq; Aegyptij, vt supra dictũ fuit, & ipsum odium

Exodi 1. surrexerat ex inuidia dicẽtium: Ecce populus filiorum Israel multus & fortior nobis est, &c. Non

Psal. 104. enim aliter iuxta Psalmistam, conuertit cor eorum vt odirent populũ eius, nisi dum benedicendo multiplicat populum suum, cor corũ inuidens profecit, imò conuersum est in asperũ odium. Est autem inuidiæ vel odij proprium, vt quanto eis, quibus inuidetur, maiora conferuntur beneficia: tanto magis ipsa inuidia vel odium confirmetur. Siquidem quo amplius splendescit, cui inuidetur, tanto magis indurescit atque vritur inuidus. Pleni sunt libri talium exemplis. Verum

Esaiæ 63. tamen vel vnum proferamus exemplum. Pulsatus deus est à propheta, dicente: Quare fecisti nos domine errare à vijs tuis, & quare cor nostrum indurasti, ne timeremus te? Primum hoc modo

Ibidem 65. do respondet eidem Prophetæ. Quæsierunt me, qui ante non interrogabant: inuenerunt me qui non quæsierunt. Deinde dicit & patri filius dei: Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non inuocabat nomen meum. Nempe idem est, ac si dicat: In eo feci vos ò Iudæi de vijs meis errare, & in eo cor vestrum indurauí, ne timeretis me. In eo, inquam, quòd à non quærentibus me, & non [illegible] bus inueniri volui, quorum salutem vos odio habetis. Nam propter odium illorum vos indurati estis, & eos in via socios habere non ferentes, auersi estis. Ita licet aliud intendens, ego vos errare feci de vijs meis, & cor vestrum indurauí. Igitur dum dicit deus: Ego indurabo cor Pharaonis, subaudiendum est, non eum corrumpendo, sed filios Israel, quos iniquè odit ipse, compatiendo charitate visitando. Hoc enim ego quidem facio intentione charitatis: sed illi inuidenti prouenit ad duritiem cordis, ad incrementum odij. Sic vno eodemque solis iucundo lumine, & glacies dura liquescit, & lutum molle durescit. Idcirco sæpius quidem sic dicitur in sequentibus. Indurauitque dominus cor Pharaonis, & non dimisit populum. Sed & nonnunquam sic habes, quia ipse Pharao indurauit cor suum.

De eo quod dictum est: Filius meus primogenitus Israel. CAPVT XXII.

DIcesq; ad eum: Hæc dicit dominus: Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi: dimitte populum meum vt seruiat mihi, & noluisti dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.) Cùm, inquit, omnia ostenta quæ posui in manu tua feceris coram Pharaone, & ille indurato corde, non dimiserit populum, tandem dices ad eum: Filius meus primogenitus Israel.

Israel, &c. Quamuis etiam si solus esset dei populus ille Israel, posset tamen dici primogenitus, sed non econuerso, omnis primogenitus vnigenitus. Hoc quod dicit, filius meus primogenitus Israel, minoris filij, scilicet respectu Gentilis populi dictum oportet intelligi. Et iusta quidem comparatione populo illi pro parte electorum concedimus omne priuilegium primogeniti, qui bus (vt Apostolus dicit) credita sunt eloquia dei, quorum est adoptio filiorum, & gloria, & testamẽtum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Verùm vbi primogenitus iste iuniori fratri inuidet, & odio eius cæcatus offendit in lapidem offensionis & petram scandali, intrare non vult in domum patris, pro eo quod frater suus venit, & pater lætus vitulũ saginatum occidit illi: vbi (inquam) sic agit primogenitus, talem illum fatemur primogenitum, qualis fuit Cain, qualis Ismahel, qualis Esau. Notandum quippe, quòd præter Sem primogenitum Noe, cunctos ferè patriarcharum primogenitos, aut propria nequitia destruxit, aut diuina auctoritas iunioribus post posuit. De eo quod cum Moyses esset in itinere in diuersorio, occurrit ei deus, & volebat eum occidere, iam supra dictum est. Roma. 9. Lucæ 15.

Quòd Moyses & Aaron loquentes contra Pharaonem, legem & vetus sacerdotium significent, & quid significet, Pharao sæuior effectus est.

CAPVT. XXIII.

DIxitque dominus ad Aaron: Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit ei obuiam in monte dei, & osculatus est eum. Narrauitque Moyses Aaron cuncta verba domini, pro quibus miserat eum, & signa quæ mandauerat. Veneruntque simul, & congregauerunt cunctos seniores filiorum Israel, & cætera.) Cuncta capituli huius historica superficies plana est, videlicet quia superbè respondens Pharao. (Quis est, inquit, dominus vt audiam vocem eius, & dimittam Israel: Nescio dominum & Israel non dimittam.) Non solum non dimisit Israel, verumetiam auxit afflictionem eorum. (Et nequaquam (inquit) vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres sicut prius, sed ipsi vadant & colligant stipulam, & mensuram laterum quam prius faciebãt imponetis eis, nec minuetis quicquam.) Quibus vociferantibus ad Pharaonem, ac dicentibus: (Cur sic agis contra seruos tuos? vacatis (inquit) ocio, & idcirco dicitis, Eamus & sacrificemus domino.) Hæc (inquam) secundum literam plana sunt. Porrò sub litera fulgidus allegoriæ sensus hic est. Pharao quod interpretatur dissipans, diabolus est, & regnum eius mors: Regnauit (inquit Apostolus) ab Adam vsq; ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. Vsque ad Moysen regnauit (inquit) mors. i. peccatum per quod mors in hunc mundum introiuit, nullam ante legem ex præceptis iustitiæ contradictionem habuit, cunctis in anima mortuis, & corpore morientibus. Moyses nanque & Aaron contra Pharaonem agentes legem significant, & legis sacerdotium, per quæ iustitia contra diabolum ad destructionem peccati, & mortis vocem aliquam habere cœpit. At vbi venit mandatum legis, regnans peccatum & mors infremuit. Quid ergo dicemus, inquit idem Apostolus, Lex peccatum? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Hæc quia melius ex singulis hominibus cognoscitur, continuò sequitur. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit, & cætera. Quando enim sine lege viuit homo? Tunc videlicet, quando adhuc sine timore peccat, quando nullum adhuc propositum habet vt peccato resistat, sicut verbi gratia, iuuenculus aut adolescentula vaga. Quando autem venit mandatum? Tunc profectò, quando metu pœnæ futuræ veterem proponit consuetudinem relinquere, & propter mandatum iustitiam tenere. Illic pugna est. Nam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & hæc sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque volumus illa faciamus. Talis homo postmodum in eodem Apostolo dicit: Condelector legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix homo ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Quando liberat ista dei gratia? Tunc videlicet, quando bellicosus animus post tentationes carnis adhuc in corpore manẽs, cõsolationis spiritu demulcetur, & post colaphos stimulantis Satanæ aurea libertatis torque donatur. Sic vnus homo, sic triplici statu totus proficit mundus. Antequam lex subintraret, regnabat quidem mors, & ille fortis armatus custodiebat atriũ suum, erantq; in pace omnia quæ possidebat. Veruntamen peccatum non adeò imputabatur, vt & præuaricatio nuncuparetur: vbi enim non est lex, ibi nec præuaricatio, & idcirco lentius grassabatur in subditos ille tyrannus. At vbi lex subintrauit, & fortis illius munitiones explorare venit, ille hoc præsentiens, infrendens fremuit, & tandem captiuorum libertatem suspirantium colla concidit, donec fortior superueniens vinceret eum, & spolia eius diriperet, cantantibus eis quos liberauit, quia per Moysen lex

CAP. V. Roma. 5. Roma. 7. Galat. 5. Roma. 7. Matth. 12. Lucæ 11. Ioh. 1.

CAP. VI. data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. (Igitur ex eo die, inquit Moyses, quo ingressus sum ad Pharaonem, vt loquerer de nomine tuo domine, afflixit populũ tuum.) Illis congemiscentibus ac dicentibus, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone & seruis eius, & præbuistis ei gladium vt occideret nos, quia videlicet, cum venisset mandatum (inquit Apostolus) peccatum reuixit, ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit.

Roma. 7.

De eo quod dictum est: Et nomen meum Adonai non indicaui eis.

CAPVT XXIIII.

CAP. VI. Locutus est dominus ad Moysen, dicens: Ego sum dominus qui apparui Abraham, & Isaac, & Iacob in deo omnipotente, & nomen meum ADONAI non indicaui eis. Pepegiq; cum eis fœdus, &c.) Decem nominum quibus apud Hebræos vocatur, septimum est ADONAI, quem nos generaliter Dominum dicimus. Et nomen meum ADONAI, inquit, non indicaui eis, subauditur, quod indico tibi. Sed quomodo nomen hoc eis, quibus in deo omnipotente apparuit, non se indicasse asserit? Primùm ad Abraham dicit: Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Ecce hic, & dominum & deum omnipotẽtem, quod est ADONAI palam se nuncupauit. Ergo, quòd hic dicit non indicaui, sic accipiendum est, vt subaudias quantæ esset potentiæ vel virtutis. Magnalia nanq; & terribilia facturus, hęc loquitur, ad ostentionem gloriæ nominis sui, qualia non fecit in diebus Abraham, Isaac, & Iacob, quibus tamẽ in deo omnipotente apparuit, quiq; hoc ipsum quod omnipotens esset, non quæsierunt miraculis explorare ratione contenti. Vndè & fides eorum gloriosior ac maioris habetur meriti. Econtra Pharaonis duritia, quæ faciendorum causa fuit signorum, detestabilior extitit, & quanto plura facta sunt, tanto iustius æternum contemptor incurrit interitum. Hoc, inquam, cum dicit, & nomen meum ADONAI non indicaui eis, subaudiendum est, quod iam nunc, poscente causa, indicabo tibi, quàm gloriosum & quàm terribile sit. Nam & paulo ante dixit, nunc videbis, quæ facturus sum Pharaoni, & postmodum dicturus eidem Pharaoni. Idcirco autem posui te vt ostendam in te fortitudinem meam. Sanè illud sciẽdum, quia nomen domini Tetragrammaton quod ineffabile dicitur, vbicunq; scriptum est, Hebræus ADONAI, & Latinus dominum dicit, vt verbi gratia: Confitemini domino, & inuocate nomen eius, lætetur cor quærentium dominum, quærite dominum, & confirmamini (Pepigiq́; cum eis fœdus, inquit, vt darem illis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ.) Ordo verborum est: Abraham, & Isaac, & Iacob in deo omnipotente apparui, & pepigi cum eis fœdus, vt darem illis terram Chanaan. Porrò illud sciendum, nõ hoc esse totum fœdus, vel fœderis causam, dare illis terram Chanaan, sed partem fœderis pro toto posuit. Summa nanq; fœderis est, in hoc sermone: atque in te benedicẽtur omnes cognationes terræ, in quo Christi filij dei incarnatio promittitur manifestè. Hac propositione data, pepigique cum eis fœdus, vt darem eis terram Chanaan, nunc promissi debitorem iure se teneri consentiens, sumit & dicit. (Ego audiui gemitum filiorum Israel, quo Aegyptij oppresserunt eos, & recordatus sum pacti mei.) Recordatus sum, inquit, id est, nõ oblitum me esse ostendi, subauditur, cum te misi seruum meum, & Aaron, & posui in vobis verba signorum meorum. Et continuò conclusit sic. (Ideo dic filijs Israel, ego dominus qui educam vos de ergastulo Aegyptiorum, &c.) Dicendo super quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Isaac, & Iacob: palam fecit ad quid dixerit, & nomen meum ADONAI non indicaui eis, videlicet eo quòd nunc leuando manum suam, illud indicari velit in brachio excelso & iudicijs magnis. (Narrauit ergo Moyses omnia filijs Israel, qui non acquieuerunt ei propter angustiam spiritus, & opus durissimum.) Hæc videlicet à domino pro consolatione dicta, vel mandata fuerant. At illi perfectæ fidei spem non habentes firmam, gemebant sub afflictione inimicorum, & idcirco non acquieuerunt. Sic nimirum iuxta anagogen vbi exacerbatum pro contradictione legis (vt supra dictum est) regnum peccati, populum dei sub suo seruitio curauit, vt sæpe factum est, ita vt dicerent, eamus & seruiamus dijs alienis, frustra lex & prophetæ locuti sunt, nõ enim eos audierunt. Sic nihilominus nonnunquam in hominem, qui condelectatur quidem legi dei secundum interiorem hominem, sed aliam patitur legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, frustra ad horam redargutio fit, proximus enim est desperationi.

Gene. 17.

Exod. 9.

Psal. 104.

Gene. 22.

4. Reg. 21.

Roma. 7.

Qualiter in Moyse & Aaron impletum probetur quod dictum fuerat, Generatione autem IIII. reuertentur huc.

CAPVT XXV.

Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: Ingredere & loquere ad Pharaonẽ regem Aegypti, vt dimittat filios Israel de terra sua. Respondit Moyses coram domino: Ecce filij Israel non me audient, & quomodo me audiet Pharao, præsertim cum sim incircuncisus labijs?) Hanc incusationis suæ narratiunculã vix ingressus, qua dicit se incircuncisum labijs, repentè digressionem facit huiusmodi: (Isti sunt principes domorum per familias suas.) Cur hoc? Videlicet ob

compro-

comprobandam veritatem dei, qui ad Abraham de hac seruitute, & subsequenti liberatione filiorum Israel, ante locutus, cum dixisset: Scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent CCCC. annis, ita præfiniuit dicens: Generatione autem IIII. reuertentur huc. Hoc nempe est quod dicit: (Et hæc nomina filiorum Gene.15.
Leui, per cognationes suas, Gerson, Caath, & Merari. Filij Caath, Amram, & Isuar & Hebron, & Obiel. Accepit autem Amram vxorem Iocabeth patruelem suam, quæ peperit ei Aaron, & Moysen, & Mariam.) Claret itaque IIII. esse generationem. Leui nanque genuit Caath, genuit autem Caath Amram, Amram genuit Aaron, & Moysen, & Mariam. Idcirco iterum ac tertiò repetendo, designat dicens: Iste est Aaron & Moyses, hi sunt qui loquuntur ad Pharaonem regem Aegypti, iste Moyses, & Aaron in die qua locutus est dominus ad Moysen in terra Aegypti, vt subaudias, qui in generatione sua quarti sunt à Leui. Et notandum, quia primò sic dicit: isti sunt Aaron & Moyses, deinde præposterat, iste Moyses & Aaron. Natiuitatis nanque ordine Aaron, vocatione autem vel administrationis priuilegio, Moyses prior est apud deum. Porrò, vt digressionem illam pro se factam, & idcirco in se terminatam sursum, à Ruben scilicet inciperet, humilitatis prudentia cautum est, videlicet ne in tribubus XII. suæ solius, id est, Leuiticæ meminisse videretur. Illud quoq; non prætereundum, quia primus legis sacerdos Aaron, ex ea tribu accepit vxorem, cui verum in Christo sacerdotium debebatur. Accepit enim Aaron vxorem, inquit, Elizabeth filiam Aminadab, sororem Naason, videlicet de tribu Iuda.

Quod ait ad Moysen, ecce constitui te deum Pharaonis. CAPVT XXVI.

ET locutus est dominus ad Moysen, dicẽs: Ego dominus, loquere ad Pharaonem regem Aegypti omnia quæ ego loquor tibi. Et ait Moyses corã domino. En incircuncisus labijs sum, quomodo audiet me Pharao? Dixitq; dominus ad Moysen: Ecce cõstitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris omnia quæ mando tibi, ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel de terra sua.) Post prędictam digressionem, illud quod supra dicere prosequitur. Nam quod illic dixerat, præsertim cum incircuncisus labijs sim, hic idcirco repetit, vt adijciat, quídnam dominus ad hoc responderit. Ecce, inquit, constitui te deum Pharaonis. Gloriosa virtutum regina humilitas, quæ in cœlum volare consueuit, locuta est in eo, dicente se incircuncisum esse labijs, & idcirco dignum ac pro sua reuerentia magnificum accepit responsum, vt audiret homo priuatus, regnantis hominis se esse deum. Nec dixit deus auctor deorum: Ecce constituam, sed, ecce constitui te deum Pharaonis, subauditur, à constitutione mundi, nec enim ille deus deorum nouo quicquam consilio constituit aut destituit. Ac si dicat: Quoniam tu mitissimus virorum, pro tam glorioso negotio, cum Pharaone dimicare, & cum regibus confligere te indignũ ducis, atq; hoc modo vsq; ad nouissima terræ te deprimis, ecce ego sustollam te super altitudinem nubium, faciamque te deum, non quem ille fideliter adoret, sed quem seruiliter formidet, vt imperes aquis pro potestate dei, vt ranas crees, vt imperes terræ, ac cineri, faciasq; in rege, & in exercitu eius cynifes & vesicas, imperes aeri, & pestem valde grauem generet, imperes igni, & cum grandine mixtus feratur super peccatores. Ita imperando elementis deus eris Pharaonis. Et quia Pharao saltem cum huiusmodi deo loqui non est dignus, Aaron frater tuus erit propheta tuus, plagas quas tu facies pronunciaturus, siue tanquam minister illaturus. Ergo sunt dij, in quorum synagoga (iuxta Psalmistam) stetit deus, quos in medio dijudicat, quibus loquitur, ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Non enim solus hic est, quo Pharao non erat dignus, sed & alij plures, quales cum commemorasset Apostolus, ita conclusit, dicens: Quibus dignus non erat mundus. Tu, inquit, loqueris omnia quæ mando tibi, ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel de terra sua. Item & superius dixerat: Ipse loquetur ad populum pro te, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, quæ ad deum pertinent. Et est sensus, sicuti sic diceretur: Tu deus Pharaonis constitutus, cui ego deus deorum loquor facie ad faciem, vti loqui solet homo ad amicum suum, non dignaberis multa loqui, vel orationem protelare cum rege Aegypti, vel faciem tuam aperire popularibus ineruditis, sed loqueris prophetæ tuo Aaron, & cõtra Pharaonem & ad populum tuum, exemplo mei, qui nec verborum indicijs ago cum principe tenebrarum, nec passim visibiliter appareo, mortalibus filijs hominum, sed per prophetas meos mando quæ illi audire emerentur, vel quòd facturus sim iudicium. Porrò, tu illi eris in his quæ ad deum pertinent. De te enim loquente pariter & audiente ille accipiet quid loquatur. Et isti duo homines pauco tempore, ita egerunt, alter potestatem in sermone habens, alter potestati in faciendis coram Pharaone signis obtemperans, vsque ad immolationem paschalis agni, verum & lex, quę per Moysen data est, & sacerdotium quo primus Aaron functus est, idem eadem differentia egerunt, vsque ad immolationem paschalis veri agni, scilicet Christi filij dei. Nam postea neque Moyses stat pro illo populo, contra spiritualem Pharaonem, id est, diabolum, sed potius accusat eundem populum, & de medio sublatum est sacerdotium Aaron, non iam habẽs altare vel templum. Antea cum legeretur, Moyses præerat sacerdotibus de genere Aaron, in his

Margin notes: CAP. VII. — Quomodo deus Moysen constituit deum Pharaonis. — Psal.81. — Hebr.11. — Exodi 4. — Exod.33. — Iohan.5.

 in his quæ ad dominum pertinent. Formidabant enim Moysen lectione sua, vt facerent sacrificia secundum exemplar quod in monte viderat, & illi pro populo loquebantur, contra Pharaonem, id est, diabolum, nunc autem remotis sacerdotibus illis, & statuto sacerdote secundum ordinem Melchisedech, populo illi os suum clausit, & faciem suam velauit, ad istum conuersus Moyses. (Sed ego, inquit, indurabo cor eius, &c.) De hac induratione supra dictum est, nunc cætera prosequamur.

Sup.cap.21.

De ætate Moysi & Aaron, & vnde clareat, quòd nequam regis edictum non fuerit impletum. CAPVT XXVII.

Acto.9.

ERat autem Moyses octoginta annorum, & Aaron L X X X I I I. quando locuti sunt ad Pharaonem.) Hanc, id est, octogenariam ætatẽ Moysi Stephanus protomartyr in actibus Apostolorum ita distinguit: Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius vt visitaret fratres suos filios Israel. Et cum vidisset quendam iniuriam patientem, vindicauit eum. Et post pauca: Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus, in ignæ flammæ rubi. Porrò vtruuque scilicet Aaron & Moysen natum constat post illud impij Pharaonis edictum dicentis: Quicquid natum fuerit masculini sexus, in flumen proijcite, quicquid fœminei, reseruate. Post hæc enim, inquit scriptura, id est, post ista Pharaonis edicta & acta, egressus est vir de domo Leui, accepta vxore stirpis suæ, & cætera. Cum igitur & Aaron, qui de illa vxore triennio ante Moysen natus est, seruatus fuerit, & in exitu Israel de Aegypto paruuli, atque infra viginti annos adolescẽtuli extiterint, claret: quia tale nequam regis edictum non præualuit, & vt nato Moysi timeretur, magis elegantia eius, de qua superius dictum est, causa erat. Quando loquuti sunt, inquit, ad Pharaonem Moyses & Aaron, Moyses octoginta annorum erat. Porrò cum in deserto præfuisset populo quadraginta annis, mortuus est. Erat igitur non plus quàm C X X. annorum. Non ergo relinquitur opinabili licentiæ locus, vt vel dubitare liceat, multo an pauco tempore, coram Pharaone steterint in faciendis prodigijs. Nam nec ante X L. annum egressionis ex Aegypto obijsse illum suspicari vacet, moriturus ipse in Deuteronomio dicit: En quadragesimus annus est, vt recogites in corde tuo, sicut homo erudit filium suum, sic dominus erudiuit te, & cætera. Additi autem quadraginta prioribus L X X X. annis, sine dubio fiunt C X X. omnes anni Moysi, sicut in Deuteronomio scriptum est, quia Moyses C X X. annorum erat, quando mortuus est. Igitur L X X X I. ætatis suæ anno, in initio anni, id est, verno tempore Moyses stetit coram Pharaone, & peractis signis, eodem tempore anni eduxit filios Israel de terra Aegypti.

Deute.8.

Deute.34.

De mystica ratione signorum, quæ facta sunt coram Pharaone. CAPVT XXVIII.

DIxitque dominus ad Moysen & Aaron: Cum dixerit vobis Pharao, ostendite signa. Dices ad Aaron: Tolle virgam, & proijce eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum, &c.) Quoniam narratio signorum in superficie literæ plana videtur, mysticas potius, adiuuante domini spiritu, requiramus rationes, & tunc litera quoque bene procedentem sensum dignior apparens ipsa sequetur. Et primò quærendum, qui mysticè rationis habeat hæc diuina dispositio, quod ante immolationem paschalis agni, quo res omnis cõfecta est, X. fieri numero signa placuit, quibus Pharaonem superari non posse nouerat, antequam faceret ipse qui fecit. I. fuit signum, vbi virga Aaron versa in colubrum, deuorauit virgas incantatorum. I I. vbi aqua fluminis versa est in sanguinem. I I I. vbi ranæ descenderunt de aquis, & operuerunt terram. I I I I. vbi puluis terræ versus est in cynifes. V. vbi deus misit omne genus muscarum. V I. vbi mortua sunt peste animantia Aegyptiorum. V I I. vbi sparso cinere in cœlum facta sunt vulnera vesicarum turgentium. V I I I. vbi dedit deus tonitrua & grandinem, & discurrentia fulgura super terram, & grando & ignis pariter mixta ferebantur. I X. vbi dixit deus, & venit locusta & bruchus, cuius non erat numerus. X. vbi factę sunt tenebrę horribiles in omni terra Aegypti. His decem quidem signis siue plagis vexatus quidem Pharao, & attrita est Aegyptus, non ita vt dimitteretur ab Aegyptijs Israel. Post hæc tandem tolli iubetur agnus in domos filiorũ Israel, immolandus X I I I I. die mensis. I. ad vesperam, & in illo res omnis peracta est. Mortua sunt eàdem nocte omnia primogenita Aegypti, & ita Pharao victus, mollia locutus est, dicens: Egredimini citò, & abeuntes benedicite mihi. Et filijs Israel transeuntibus, Pharao rursus induratus, & omnes Aegyptij insequentes in mari rubro submersi sunt. Quorum ergo in figura hæc facta, rectè quærimus.

Aegyptiorum plagæ X.
I.
II.
III.
IIII.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.

De decem mandatis, quæ pendent in dilectione dei & proximi. CAPVT XXIX.

DIximus supra (quod omnibus notum est) per Pharaonem diabolum, per Moysen legem, per Aaron vetus significatum esse sacerdotium, & per illa regnum diaboli, regnum peccati & mortis non destructum, sed motum fuisse & exasperatum propter mandatum. Sunt autem legi

legis decem præcepta, quæ in dei & proximi dilectione pendent vniuersa. I. est: Non habebis I.
deos alienos coram me. II. Non facies tibi sculptile: III. Non assumes nomen dei tui in va- II.
num. IIII. Memento vt diem sabbati sanctifices. Quatuor hæc ad dilectionem dei pertinent, III.
deinde primum eorum quæ ad proximi dilectionem pertinent, in ordine vero V. est: Honora IIII.
patrem tuum & matrem. VI. Non occides. VII. Non mœchaberis. VIII. Non furtum fa- V.
cies. IX. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. X. Non concupisces. His VI.
X. iustitiæ præceptis, qui seruauerût ea veteres sancti ante aduentum CHRISTI, vexauerunt VII.
quidem spiritualem Pharaonem, id est, diabolû, repugnantes & resistentes illi, vt de regno mor- VIII.
tis exirent, sed non præualuerunt, nihil enim lex ad perfectum adduxit, inquit Apostolus, vno IX.
quoque de veteribus, scilicet Esaia propheta consonanter prædicante: Sicut pannus menstruatæ X.
omnes iustitiæ nostræ: Tandem in hunc mundum ingreditur immolandus verus agnus, & sacri- Heb. 7.
ficium iustitiæ futurus CHRISTVS filius dei, & quod per iustitiam hominum, quantumuis Esaiæ 64.
fortiter præcepta legis adimplentium, fieri non potuit, ipse per suum sanguinem solus impleuit.
Nam quod impossibile erat legi (inquit Apostolus) quæ infirmabatur per carnem, deus filium
suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustifi- Roma. 8.
catio legis impleretur in nobis. Igitur quemadmodû vespertina immolatio illius agni, per quem
Pharao victus, & Israel liberatus est, agnum dei Christum significauit vel passionem eius, per
quam in nouissimis diebus diabolus victus, & mundus liberatus & saluatus est. Sic illa decem
signa, vel plagæ, quibus ille Pharao flagellari quidem, sed non vinci potuit, decem legis præce-
pta significauerunt, quorum obseruatione, mortis regnum inquietari quidem, sed non destrui
potuit. Nunc eorundem signorum singula (testantibus plagis Pharaonis) digito dei effecta, qua-
liter præceptorum singulis, quæ in tabulis lapideis eodem digito dei scripta sunt, conueniant,
dicendum est.

Legis præcepta X.

De signis Aaron & magorum coram Pharaone. CAPVT XXX.

Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in colubrum. Vocauit autem Pharao sapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptias, & arcana quædam similiter. Proieceruntque singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones, sed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Induratumq; est cor Pharaonis, & non audiuit eos, sicut præceperat dominus. (Hoc fecit Moyses tanquam deus Pharaonis, quia quod solius diuinæ potestatis est, virgam inanimatam in verum animal conuertit, videlicet, quia transformauit in colubrum: Deuorauit enim, inquit, virga Aaron virgas eorum. Et rectè, illæ enim virgæ erant quod fuerant, sed per incantationes Aegyptias & arcana quædâ fascinauerant magi oculos hominum, vt virgæ viderentur eis speciem habere draconum. Deuorari ergo, & non deuorare potuerunt, quæ deuoratrices esse videbantur, & non erant. Mysticè hic digitus dei clarè præostendit, primum eorum quę scripturus ipse erat in tabulis lapideis: Non habebis deos alienos coram me. Virga nanque Moysi versa in colubrum, in mysterio est omnipotens sermo dei, qui missus est in terram in similitudinem carnis peccati. Porrò virgę magorum fallaciæ sunt dęmonum, qui se pro dijs coli fecerût. At ille, scilicet sermo dei, carne indutus, deos gentium dęmonia esse conuincens, vt solus ipse adoraretur, cunctos fallaces deos deuorauit, dicens publica prædicatione, cum summa potestate: Non habebis deos alienos coram me, volentibus quidem, sed non valentibus operarij mendacij, contra veritatem stare, quorum illi magi Pharaonis patres vel exemplaria prima fuerunt. Quemadmodum enim (inquit Apostolus) Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra nô proficient. Insipientia enim illorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum. 2. Tim. 3.

Quid significet, quòd aquæ in sanguinem versæ sunt. CAPVT XXXI.

Dixit autem dominus ad Moysen: Ingrauatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum.) Et post pauca: (Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Aegypti, & super fluuios eorum ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in sanguinem, & sit cruor in omni terra Aegypti, tam in ligneis vasis, quàm in saxeis.) Secunda hæc plaga pœnam significat mandati secundi præuaricatoribus debitam, quod dictum vel in tabulis scriptum est: Non facies tibi sculptile, neq; vllam similitudinem, non adorabis ea, neq; coles. Sequitur enim: Ego sum dominus deus tuus, fortis zelotes, visitás iniquitatem patrum in filios, in quartam & tertiam generationem. Hoc deniq; vbi auditum est, & obseruari cœptum, omnes Aegyptiorû aquę, id est, idololatarum conscientię sanguineæ factæ sunt, multû enim sanguinem sanctorum fuderunt, quemadmodum isti Aegyptij, qui pro eo, quia dixerunt filij Israel: Eamus & sacrificemus deo nostro, crudelius in eos debacchati sunt. Vndè quia masculos eorum in aquam proiecerunt, meritò re aliter quoq; illis aquę in sanguinem conuersæ sunt, vt affligerentur bibentes aquam fluminis, & postea persequentes illos in mari rubro submersi sunt. Sic omnibus imitatoribus eorum, adorantibus sculptilia, & in simulachris suis gloriantibus, & propter illa Exod. 20. Exod. 5.

CAP.VIII. ſanguinem fundentibus, ſanguinem reddidit fortis zelotes dominus, vt bibant, & bibentes affligantur, non vno aut duobus, ſed totis VII. diebus, ſicut ſcriptum eſt. (Impleti ſunt VII. dies poſtquam percuſsit dominus fluuium.) Quo numero ſignificatur vniuerſitas ſeculorum. Nam in ſecula ſeculorum in ſanguinem verſi permanebũt fontes aquarũ, id eſt, profunditates ſapientium, Apoca.16. ſculptilia facere ſcientium, & pro illis veri dei adoratores perſequentium. Vndè in Apocalypſi auditur angelus, dicens: Iuſtus es qui es, & qui eras ſanctus, quia hæc iudicaſti, quia ſanguinẽ ſanctorum & prophetarum fuderunt, & ſanguinem eis bibere dediſti, vt digni ſunt.

Quid ſignificet quòd fluuij ranas ebullierunt. CAPVT XXXII.

CAP.VIII. DIxitq; dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto. Si autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, &c.) Et tertium legis eſt mandatum. Non aſſumes nomen domini tui in vanum. Huius mandati præuaricatoribus fœditatis opprobrium in ranis Cur magi cynifes facere nõ potuerunt. perfiguratum eſt. Quinam ſunt vaniloqui iſti, qui nomẽ dei in vanum aſſumunt, niſi maximè loquaces poetæ, non ſolum in fluuijs Aegyptiorum, ſed & in cæterarum fabulantes atq; coaxantes paludibus gentium? Vel qui iuſtius comparantur fœditati ranarum, quam poetæ perſtrepentes in theatris ridicula figmenta fabularum? Hi planè aſſumunt nomen dei in vanum, verbi gratia: Cum adulterio Ioui, & meretriculæ Veneri, nomen diuinitatis aſcribunt. Et ille quidẽ ranæ permoleſtæ fuerunt, aſcendentes & ingredientes domũ regis, & cubiculum lectuli eius, & ſuper ſtratum eius & in domos ſeruorum eius, & in populum eius, & in furnos eius, & in reliquias ciborum eius, iſtæ autem ranæ, id eſt, fabuloſi poetæ corporaliter aures lectitando, & oculos geſticulando delectauerunt, ſed animis exitiales extiterunt.

Quid quòd cynifes ſint in omni terra Ægypti, quas malefici facere non valentes dixerunt: Digitus dei eſt hic. CAPVT XXXIII.

DIxit dominus ad Moyſen: Loquere Aaron, extende virgam tuam, & percute puluerem terræ, & ſint cynifes in omni terra Aegypti. Feceruntq́ue ita, & reliqua.) Cynifes muſcæ ſunt minutiſsimæ, aculeis permoleſtæ. Hic malefici Pharaonis defecerunt. (Nam fecerunt, inquit, malefici ſimiliter, vt educerent cynifes, & non potuerunt.) Supra dictum eſt, quia fecerunt ſimiliter incantationibus ſuis, vt verterent aquas in ſanguinem, fecerunt ſimiliter, eduxeruntq; ranas ſuper terram Aegypti. In iſto defecerunt. (Et dixerũt ad Pharaonem: Digitus dei eſt hic.) Hoc dixerunt victi, videlicet ad conſolationem pudoris ſui. Ac ſi dicerent: Siquidem pugnaret contra nos homo, præualuiſſemus: nunc autem qui pugnat, non hominis, ſed dei digitus eſt, & idcirco danda nobis eſt venia, quia vincimur. Quidná hoc eſt, quòd malefici incantationibus ſuis aquas in ſanguinem vertere, & ranas educere potuerunt, cynifes autem non potuerunt? An cynifes videri quoq; potuerunt, ſed quia moleſtos aculeos nulli infixerũt, idcirco fallaciter feciſſe cõuicti ſunt? Nempe quia ſanguinis horror, & ranarum fœditas comprehenditur ſolo viſu, idcirco præſtigiatores ranas falciſsimas, & ſanguinem fallacem faſcinatis oculis oſtenderunt. Cynifes autem, quia moleſto quoque aculeo, apertè dijudicantur, idcirco non fecerunt, quia quod verum eſſet, quod veraciter ſentiretur, homines ſine deo creare non potuerunt. Porrò iuxta anagogen puluerem terræ percutere, & cynifes facere, eſt in condemnationem ſuperbiæ hominis, qui vtique puluis eſt, talia in ſcripturis verba facere, quæ ſenſus audientium, quia intelligere digni nõ ſunt, à vero repellant, quemadmodum cynifes & oculis ne videant, & auribus ne liberè audiant, moleſtæ atque importunæ exiſtunt. Verbi gratia: Quartum legis mandatum eſt, memento vt diem ſabbatorum ſanctifices. Tali dictione præuentus Aegyptius, qui ſe dicit Iudæum eſſe, & non eſt, nihil aliud hic imperari arbitratur, niſi ſabbatum, quale odit dominus, teſtante ipſo, cum in pro-
Eſaiæ.1. pheta dicit: Neomeniam & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram, Kalendas & ſolennitates veſtras odit anima mea. Ita planè præuentus, illud ſabbatum, illum ſeptimum diem intelligere non meretur, quo compleuit deus opus ſuum quod fecerat, in quo requieuit, cui benedixit, &
Gene.2. quem ſanctificauit, ſicut ipſe ait: Quem pater ſanctificauit, & miſit in mundum vos dicitis,
Ioan.10. quia blaſphemas, quia dixi, filius dei ſum. Sine huius reuerentia ſabbati, de quo & Pſalmiſta:
Pſal.117. Hæc eſt dies, inquit, quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea, quid ſunt in æſtimatione Iudæorum ſabbata, & aliæ feſtiuitates, niſi quòd in oculis Aegyptiorum importunæ cynifes liberum lucis aſpectum prohibentes? Itaque in conuertendo aquas in ſanguinem, & educendo ranas, id eſt, in prædicando futuras malorum pœnas, & contemnendo loquaces poetarum fabulas inimici prædicatoribus veritatis, vtcunq; comparare ſe poſſunt, ſed vltra non proficient. Nõ enim quemadmodum ipſi cæcati ſunt, ſic verſa vice veritatis diſcipulos per ſua ſophiſmata, tanquam per cynifes vagas & volatiles circumuenire poterunt. Digitus, inquiunt, dei hic eſt. Notum quidem, & celeberrimum apud fidelem dei eccleſiam eſt, ſpiritum ſanctum digitum dei eſſe
Matth.12. vel dici. Nam & ipſe filius, de ſpiritus ſancti loquens potentia: Si ego, inquit, in digito dei eijcio
Lucæ 11. dæmonia, profectò peruenit in vos regnũ dei. Sed & plures digiti in eiuſdẽ ſpiritus ſignificatione dicuntur,

dicuntur, quemadmodum & vnus est spiritus, & tamen septem spiritus ante thronum legimus. Vndè & Psalmista: Quoniam videbo, inquit, cœlos tuos opera digitorum tuorum. Pluraliter dixit digitorum, videlicet ob pluralitatem donorum vnius eiusdemq; spiritus sancti. Sed nunquid homines mente corrupti, videlicet incantatores & malefici illi, ita spiritui proximi erant, vt scienter dicerent, digitus dei est hic, id est, proprietatem considerando eius personæ, causamque propter quam diceretur digitus dei? Ergo nec isti à semetipsis locuti sunt, id est, nescientes quid dicerent, proprietatem nobis confessi sunt spiritus sancti, nihil aliud intendētes, nisi vt dicerent, virtus vel operatio dei est hic. Psalm. 8.

Quid significet, quòd missum est omne genus muscarum, & quid in eo, quòd Moyses ait: Abominationes Ægyptiorum immolabimus domino deo nostro.

CAPVT XXXIIII.

Dixitq; dominus ad Moysen: Consurge & sta in diluculo coram Pharaone, egredietur enim ad aquas, & dices ad eum: Hæc dicit dominus, dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quia si non dimiseris eum, ecce ego mittam in te & in seruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus muscarum, & cætera.) Grande spectaculum deus vniuerso orbi præstitit, cum superbiam Aegyptiorum non de leonibus & vrsis, sed de ranis domuit & muscis. Dixit (inquit Psalmista) & venit cynomia, id est, canina musca, dignam illis fecit contumeliam, videlicet caninas sordes, & contumeliosam ipsorum superbiam omni genere muscarum domando. Psal. 104. Hæc plaga quinta est. Porrò quintum legis mandatum dicit sic: Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam dominus deus dabit tibi. Pulchrè hæc ex aduerso respondent sibi. Nam istinc honoratores parentum sunt in terra viuentiū longæui, illinc omnes contumeliosi, breui pereunt honore, velut gratia patris & creatoris dei indigni, quemadmodum scriptum est de eiusmodi: Muscæ morientes, perdunt suauitatem vnguenti. Ergo potens & Eccle. 10. magnus Pharao rex Aegypti, à muscis penè victus est. Nam sequitur: (Vocauitq; Pharao Moysen & Aaron & ait eis: Ite sacrificate deo vestro in terra ista. Et ait Moyses: Non potest ita fieri. Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus deo nostro. Quia si mactauerimus ea quæ colunt Aegyptij coram eis, lapidibus non obruent.) Grauis Aegyptiorum detestatio, & eorum qui veri adoratores vnius dei esse cupiunt, pulchra instructio. Primò sciendum, quia de nullo hic pecore agitur quod vel abominandum, vel colendum sit Aegyptijs, vt domino deo vero mactetur, aut immoletur. Nam per prophetam ipse loquitur: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis, Hiere. 7. in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & cætera. Quę nam ergo sunt abominationes Aegyptiorum, nisi fides, & omnes animi virtutes? Vel quæ colunt Aegypti, nisi omnia vitia? Abominabilis nanque est superbis humilitas, & iniustis vniuersa iustitia. Dicit autem scriptura: Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despicies. Econtrario, tumidam ceruicem & cor crassum Aegyptij colunt: Sed Psalm. 50. enim hæc primitus mactare debet verus Israel, & tunc demum, spiritum contribulatum & cor offerre contritum atq; humiliatum, vt legitimum & ritè ordinatum sit sacrificium. Igitur abominationes, inquit, Aegyptiorum, id est, veritatem & sanctitatem immolabimus, & ea quæ colunt Aegyptij, scilicet omnem falsitatem, omnemq; prauitatem, vnum verum deum colendo, in nobismetipsis immolabimus. Sed omnes qui hoc ordine volunt immolare, persecutionem patiuntur: Ait ergo. Quod si mactauerimus ea, quę colunt Aegyptij, coram eis, lapidibus nō obruent. Iuxta anagogen non auditur Pharao dicens: Ite sacrificate domino deo vestro, sed tantum in ista terra, cum dicit Apostolica veri sacrificij tuba: Nolite iugum ducere cum infidelibus: Quæ 2. Cor. 6. enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem consensus templo dei cum idólis.

Quid significet, quòd super agros, & super iumenta pestis grauis facta est.

CAPVT XXXV.

Dixit autem dominus ad Moysen: ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum. Hæc dicit CAP. IX. dominus deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quod si adhuc renuis, ecce manus mea erit super agros tuos, & super equos, & camelos, & asinos, & oues, & boues pestis valde grauis, & cætera.) Hæc iam sexta peccatorum plaga, sexti mandati transgressoribus flagellum illis pronunciat. Nam & illic dicitur, non occides, & hic occisoribus infantum filiorum Israel, quos in fluuium proiecerunt, mors in aquis eorū cōsecutura eos approximat. Primum in animalia vindicta grassatur, non repente irruens, sed paulatim ad ipsos vsque progrediens, ac pedetentim corripiens peccatores, vt inexcusabiles sint. Nam de tali retardatione dei vindictæ Apostolus dicit: An diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis, Roma. 2.

ignorans

CAP. X. ignorans quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Secũdum duritiam autem tuam & cor impœnitẽs thesaurizas tibi iram in die iræ. Cũ ergo hęc dicit, subaudiendũ est, quemadmodum Pharao sibi thesaurizauit, cuius exemplũ ex auctoritate præsentis scripturæ cauendum est omni homini, cuicunq; peccanti vindicta quasi tarde occurrit, ne cum venerit, tanto copiosior, quanto tardior obueniat duro atq; impœnitẽti, quemadmodũ & huic cui magis ac magis indurantı cor suum, tandem æternæ iræ totus thesaurus, quem congregauit, in mari rubro incubuit.

Quid significet, quòd puluis factus est super omnem terram Ægypti.

CAPVT XXXVI.

ET dixit dominus ad Moysen & Aaron: Tolle manus plenas cineris de camino, & spargat illum Moses in cœlum coram Pharaone, sitq; puluis super omnem terram Aegypti, eruntq; in hominibus & in iumentis vulnera & vesicæ turgentes in vniuersa terra Aegypti.) Hæc plaga septima, septimo mandato, imò ei qui mandati septimi transgressor est, meritam pœnam præsagit. Mandatum quippe septimum est, non mœchaberis. Quid autem est adulter combustus libidinis igne sulphureo, nisi cinis de camino? Omnes enim adulterãtes (inquit propheta) quasi clibanus succensus à coquẽte. Tollitur ergo & spargitur in cœlum cinis de camino, fiuntq; vulnera vesicarum turgentium, in hominibus & iumentis, quia rapitur mœchus de perpetrati adulterij incendio, ad cœleste iudicium: & ęterna pœna turgens, totusq; vlcerosus, sempiternum in anima & corpore portat incendium. (Nec poterant (inquit) malefici stare coram Moyse propter vulnera quę in illis erant, & in omni terra Aegypti.) Ecce tertio victi sunt, vndè & deinceps nulla fit mentio maleficorum, perijt enim memoria eorũ. Primò virgis suis, non sine cõfusione exarmati sunt, quia virga Aaron deuorauit virgas eorũ. Secundò confusi, quia cum non potuerunt cyniphes educere, dixerunt: digitus dei hic est. Hoc iam tertio sic superati sunt, vt nõ possent respirare spe vllius victoriæ. Vlcerosi quippe & ipsi, nec iam poterant stare coram Moyse. De simili cõfusione certi sunt, quicunq; resistunt veritati, Insipientia enim eorum (inquit apostolus) manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.

Osee. 7.

2. Timo. 3.

Quòd grando & ignis pariter mixta ferebantur: Et de eo quòd ait deus: Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam. CAPVT XXXVII.

DIxitq; dominus ad Mosen: Mane consurge, & sta coram Pharaone, & dices ad eum. Hæc dicit dominus deus Hebræorum: Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi, & cætera.) Et subinde: Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & enarretur nomen meum gentibus in omni terra, & cætera.) Terribilis huius sententiæ apostolus ita meminit. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei, dicit enim scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Protinus quicunque est proteruus scrutator iudiciorum dei dicendo, quid adhuc queritur, voluntati eius quis resistit, rectè indignantem eundem apostolum audit: O homo tu quis es qui respondeas deo? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? Ita ille qui propter suam proteruiam cognitione dei secretorum dignus non est, ab auditorio suo procul repulsus, cõuertitur ad eum qui mente subdita in timore domini, vel exiguam rationis stillam, à cœlesti magisterio deposcit, & dicit huic. Quod si volens deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, & cętera. Cum hęc dicit, profectò deum ab hominũ suspitione defendit, ne liceat cuiquam suspicari, quòd idcirco vel Pharao, vel quisquam alius iram sibi iniquam thesaurizauit, quia in hoc ipsum deus illum excitauerit. Nam idcirco potius deus Pharaonem excitauit, subauditur in regnum, & idcirco summam illi potestatem contulit, quia vas iræ fuit, & quia iamdudum aptus erat in interitum, idcirco corripiendis superpositus est misericordiæ filijs, vt esset virga furoris & baculus in manu domini super eos, quos per tribulationem, in gloriam transferre pręparauit. Igitur cum dicit, idcirco excitaui te, subaudiendum est in regnum, permittendo videlicet, non agendo, vt in summum ascenderes imperium, & haberes potestatem secundum nequitiam vel duritiam cordis tui, sæuiendo in populum meum. (En, inquit, pluam hac ipsa hora cras, grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegypto à die qua fundata est.) Ac deinceps. Et pluit dominus grandinem super terram Aegypti, & grando, & ignis mixta pariter ferebãtur.) Octaua hęc plaga est, iam cũctis superioribus propinquior ad implendã eorũ perditionẽ. Percussit enim grando in omni terra Aegypti, cũcta quę fuerunt in agris ab homine vsq; ad pecus. De hominibus nondũ quisquã fuerat mortuus, sed hac plaga iã illorũ primitię feriuntur. Porrò octauum legis mandatum est, non furtum facies. Sanè cũ sint plures differentię furti, pessimum illud constat furtum esse, quod est veritatem dei in iniustitia detinere. Huic peccato meritam pœnam hæc plaga denuntiat, quæ de cœlo facta est, vbi grando & ignis mixta pariter ferebantur. Reuelatur enim ira dei de cœlo (inquit Apostolus) super omnem impietatem & iniustitiam

Roma. 9.

Esaiæ 10.

Roma. 1.

& iniustitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent: quia quod notũ est dei, manifestum est in illis, deus enim illis reuelauit. Hoc deniq; quod dixerat, qui veritatem dei in iniustitia detinent, subsecutus exponit. Quia cum cognouissent deum, inquit, non sicut deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentũ. Item quæ sit ira dei, quæ de cœlo super impietatem reuelatur, quæq; hic per grandinem, & ignem designatur, terribiliter exprimit, cum protinus subdit: Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, &cæ. Grando hæc, & ignis iste, cunctam, inquit, herbam agri percussit, & omne lignum regionis contriuit, quia videlicet hæc quæ prædicta est ignominia, secundum Apostolum cunctam humanæ substantiæ pulchritudinem, cœlesti ira in vasis irę iniecta polluit, vniuersam rationalis creaturæ dignitatẽ omni modo destruit. Multa quæ sequuntur, quoniam per se patent, studio proficiscendi præterimus.

Quòd leuatæ sunt locustæ super vniuersam terram Ægypti.

CAPVT XXXVIII.

DIxit autem dominus ad Moysen: Extẽde manum tuam super terram Aegypti ad locustam, vt ascendat super eam & deuoret omnẽ herbã, quæ residua fuit grandini. Et extendit Moyses virgam super terram Aegypti, & dominus induxit vrentem ventum tota die illa & nocte. Et mane facto, ventus vrens leuauit locustas, quæ ascenderunt super vniuersam terram Aegypti,) & reliqua. Ecce quales instruxit acies, quibus ex ordinibus sua castra compleuit dominus pugnando pro Israel, ranæ, cyniphes, muscæ, atq; locustæ fuerunt castrorũ eius acies, & ex eiusmodi cohortibus totas contra fortes Aegyptios composuit legiones. Singuli milites secundum se breues quidem, & infirmi: verum pro exercitibus Pharaonis satis valentes fuere, duce imperio dei. Nempe quod multus hominum exercitus facere non potuisset, istæ phalanges locustarum strenua peregere militia. (Operuerunt enim vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia. Quamobrem festinus Pharao,) tanquam ad deditionem, (vocauit Moysen & Aaron,) duces tanti exercitus, atq; primates imperatoris eius dei. (Peccaui, inquit, in dominum deum vestrũ, & in vos, sed nunc dimittite peccatum meum, etiam hac vice, & rogate dominum deum vestrum, vt auferat mortem istam à me.) Hoc & supra dixit, peccaui etiam nunc. Dominus iustus, ego & populus meus impij. Hoc & illud velut dedititius dixit, sed vbi data est requies, velut refuga indurauit cor suum, nec dimisit filios Israel. Non ergo satis est cuiquam dixisse peccaui, nec prodesse potest confessio, non admixta fide. Attamen à locusta victus est fortis rex. Proinde satis eleganter cum dixisset quodam loco per prophetam: Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus, & eruca, continuò addidit: Fortitudo mea magna, quam misi in vos. Fortitudo, inquit, mea magna, locusta, bruchus, & eruca, subauditur, non supernarum virtutum, & fortitudinũ cœlestium, sed infirmorum atq; imbecillium comparatione hominum, in infirmitate sua superbiẽtium, qui ceruicem erigunt contra deum, quam pulici subijciunt. Hæc locustarum plaga nona est. Porrò nonum legis mandatum hoc est, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniũ. Hoc videlicet maximè hæretici faciunt, & omnes qui loquuntur mendacium. At verò in Apocalypsi Iohannis hæreticorum mendacij vis per speciem locustarum hoc modo designata est: Et ascendit, inquit, fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol & aer de fumo exierunt locustæ in terram, &c. Et illic vbi de fumo exierunt locustæ in terram, & hic ventus vrens leuauit locustam, mysticè idem intelligendum, videlicet, quia sicut locustæ proprium non habent volatum, sed vento in perniciem Aegyptiorum sunt leuatæ: sic omnes falsi testes, siue in foro, siue in ecclesiastico concilio, contra sanguinem proximi, siue contra fidem Christi falsa de scripturis testimonia proferentes, volare se putãt pennis scientiæ, sed proculdubio per inane tolluntur vento diabolicę superbię, ad subuersionẽ audientiũ, ad perditionem sibi cõsentientium.

CAP. X.

Sup. cap. 9.

Iohel. 1.

Apoca. 9.

Quòd factæ sunt tenebræ horribiles in terra Ægypti.

CAPVT XXXIX.

DIxit autem dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cœlum, & sint tenebræ super terram Aegypti, tam densæ, vt palpari queant. Extendit Moyses manum in cœlum, & factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Aegypti. Tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat. Vbicunq; autem habitabant filij Israel, lux erat.) Hæc tenebrarum horribilium densitas, rectè Aegyptijs secundum nomen & meritũ suũ illata est. Aegyptij nanq; nomine dicuntur & re, quia videlicet inuidia & odio filiorum Israel oculi eorum fuerant obtenebrati. Porrò vt ab ipsis Aegyptiorum tenebris teipsum liberes, quæ decima plaga est, & decimum legis mandatum tibi audiendum est, scilicet non cõcupisces domum proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non asinum, non bouem, nec omnia quæ illius sunt. Vt, inquam, cum Aegyptijs non maneas in tenebris, sed cum Israel in luce habites, hoc tibi

CAP. XII. hoc tibi mandatum obseruandum est. Quid enim magis quam concupiscentiæ oculus totum hominem obscurat? Lucerna corporis tui (inquit dominus) est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint. Quid, inquam, tenebrosius oculo nequam, Verbi gratia, cum videt mulierem ad concupiscendum eam, cum intuetur aliquam rem proximi, vt rapiat eam? Nempe hic talis neminem proximū agnoscit. Si enim agnosceret proximum, non faceret in eo quicquam eorum, quæ suadet illi cupiditas, radix omnium malorum. Vnde signanter de Aegyptijs est dictum, quia tribus diebus nemo vidit fratrem suum. Cupiditate namq; præoccupatus animus, non videt fratrem suum, non agnoscit proximum suum, eo tantum intentus, vt loquatur contra illum falsum testimonium, vt furetur, quia concupiuit quę illius sunt, vt mœchetur vxorem eius, quia concupiuit eam, quod procul non est videre fratrem, vel agnoscere proximum. (Vocauitq; Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis: Ite, sacrificate domino.) Sequitur paulo post. (Indurauit autem dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos.) Quinimo & sic ait: (Recede à me caue ne vltra videas faciem meam, &c.

Matth, 6.

Conclusio eorundem signorum, & prælibatio mysterij cur per hæc signa non victus Pharao tandem immolatione agni paschalis superatus sit. CAPVT XL.

IGitur (sicut superius dictum est) decē plagæ Aegypti, quibus Moyses & Aaron affligere quidem Pharaonem, sed non ita, vt dimitteret populum, vincere potuerunt, mysticè decem legis præcepta sunt, quæ obseruando quisq; iustus, pugnare quidem contra diabolum, sed ita non superare potuit, vt in seipso funditus destrueret peccati vel mortis regnum. Porrò immolatio agni, quam eadem nocte subsecuta est mors primogenitorum Aegypti, & ortus est clamor magnus, neq; enim erat domus in qua non iaceret mortuus, quid significet iamdudum totus nouit Israel dei, & itidem iam supra dictum est, quia passionē significauit Christi filij dei, per quam & originale peccatum, & omnia deleta sunt peccata mundi: Itaque iam abhinc narratio tanti operis dei prosequenda est in laudem & gloriam eiusdem agni dei sancti & immaculati, qui solus tulit peccata mundi, vna tantum plaga crucis suæ spiritalem tangendo Pharaonem vt salutem perficeret populi sui, quam lex decem præceptorum decretis ad perfectum adducere non potuit.

LIBRI PRIMI IN EXODVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN EXODVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Consideratio rursus tertiæ ætatis mundi, qua primo sancta scriptura condita, secundum similitudinem diei tertij. CAPVT I.

REVOCEMVS ad memoriam quòd ab Abraham, tertiam mundi sumimus ętatem, tertio mundanę creationis diei quadam similitudine respondentem, & eius qui sursum à spiritu timoris tertius est spiritus scientiæ veras diuitias possidentem. Tertio namq; die, dicente deo: Germinet terra herbam virentem, facientem semen, & lignum pomiferum faciēs fructum iuxta genus suum, paradisum voluptatis plantatum esse accepimus. Et hac tertia mundi ætate, loquente pariter & scribente eodē deo per Moysen, sanctam scripturam conditam nouimus verè paradisum voluptatis, verè deliciarum hortum, hortum conclusum, fontem signatum, cuius emissiones paradisus malorum punicorum. Hinc enim cæteræ omnes scripturæ habēt principiū. In illo paradiso plantauerat dominus deus omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue, lignum etiā vitæ in medio eius. In isto scripturæ paradiso plantauit pulchra & suauia, patriarcharū plantaria, & in medio eorum speciosa ligni vitæ, id est, Christi mysteria. Proinde in hac ætate diutius immoramur, pomorum fructibus delectati, dum de singulis lignorum aliquid carpere cupimus, noua semper pulchritudine oculos inuitante, atq; ideo auiditate mentis nunquam contenta repositis. Cuncta siquidem visu pulchra, cuncta sunt ad vescendum suauia. Lignum enim vitæ est in medio eorum: cuncta enim dicta vel acta in vitæ auctorem, Christum respiciūt. Igitur quia ad hoc medium, id est, paschalem agnum peruenimus, libet diutius immorari, dulce est enim vitæ mysticis fructibus vberius pasci. Paucis interpositis, quæ per se satis patent. Ita sequitur.

Gene. 1.

Cant. 4.

De mense paschali, quem dicit primum esse in mensibus anni. CAPVT II.

Dixit

DIxit quoq; dominus ad Moysen & Aaron in terra Aegypti. Mensis iste vobis principiũ men CAP. XII.
sium, primus erit in mensibus anni. Loquimini ad vniuersum cœtum filiorũ Israel, & dicite
eis: Decima die mensis huius tollat vnusquisq; agnum per familias & domos suas, &c.) Mẽsis iste
inquit: Quis iste mensis? Is videlicet quem illi Nisan, nos Aprilem dicimus. Verùm non quomo-
do apud nos.i. Romanos, sic & apud illos mensis vel annus computatur. Nam Romani solarem
annum in menses placitos per Kalendas diuiserũt: Hebræi secundum legem solos lunares men-
ses & annos nouerũt. Vndè quoties in hac scriptura sancta, siue in lege, siue ante legem quota die
mensis quid factum, quídue dictum sit indicatur, nihil aliud quam lunę ętas significatur. Et alius
quidem triginta, alius autem vndetriginta dierum mensis habetur, videlicet, quia lunæ cursus
XXIX. diebus ac semisse.i. duodecim horis perficitur. Iste igitur mensis, quẽ lunam Aprilis men-
sis decimus, principium ait vobis mẽsium erit. Signanter dixit vobis. Nam Aegyptijs principium
erat mẽsium, mensis qui September nominatur apud Romanos, & apud illos dicitur Toth. Nec
contentus dixisse principium mensium, addidit, primus erit in mensibus anni. Principium vide-
licet mensium, pro verni temporalis naturali ordine: primus in mensibus anni pro paschali, diui-
næ auctoritatis festiuitate. Primus enim.i. præcipuus, & cæterorum mensium festiuum decus vo-
bis (inquit) habebitur. Huius principij mensium, siue primi mẽsis, hic tenor est legitimus, vt post
lunam mensis Martij, qui apud illos dicitur Adar, sequens luna si vel vno die citius ante ęquino-
ctium plena euenerit, non habeatur principium, vel primus mensis in mensibus anni, sed superio
ribus duodecim mensibus additus, annum peragat tredecim mensium, vndè & Græcè embolis-
mus, id est, supercrescens, dicitur: Nam duodecim mensium lunarium, annus communis dicitur,
quo prolixior est solaris annus vndenis diebus. Vndè fit, vt multiuagus nusquam certo loco cõ-
sistat lunæ discursus, & luna mensis Aprilis, quem propter paschæ rationem quærimus nunc in
Martium mensem, nunc in Aprilem incidat, nunc aliquot dies mensis Maij occupet, rectius ta-
men Aprili deputetur. In qua eius vagatione nos tamen certa regula dirigimur, vt post æquino-
ctium vernum, vbicunque primum occurrerit plenilunium, is sine dubio paschalis sit terminus.

De decima die, & quartadecima eiusdem mensis, & de mysterio agni eiusdem. CAPVT III.

DEcima die, inquit, mensis huius, tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Hoc
loco nihil aliud à domo familia differt, nisi quod à parietibus domus eius habitatores. Per
domos, inquit, id est, inter domesticos parietes, & per familias vestras.i. singuli ad esum familiæ
vestræ tolletis agnum. Sed fortè familiola tam exigua sit alicubi, vt ad vescendum agnum eadem
hora sufficere non possit. Ait ergo: (Si autẽ minor est numerus, vt sufficere non possit ad vescen-
dum agnum, assumet vicinum suum qui coniunctus est domui suæ, iuxta numerum animarum,
quæ sufficere possunt ad vescendum agnum.) Et continuò: (Erit autem agnus absque macula,
masculus anniculus.) Non, inquit, licebit vt secundum quantitatem domesticę familiolę suę ma-
iorem quisq; vel minorem tollat agnũ, sed erit secundum æqualitatem.i. omnibus vbiq; mascu-
lus, apud omnes anniculus.i. vnius anni. Vt autem non desint qui vescantur: prouidebit, & de vi-
cina domo sumet domunculæ dominus. (Iuxta quem ritum tolletis & hœdum.) Hoc per antici-
pationem dictum est. Necdum enim ipsum tollẽdi agnum dixerat ritũ, & iam dicit, iuxta quem
ritum tolletis & hœdum. Et est sensus: Siue agnum siue hœdum tollat quis, pro causa bene erit,
dummodo in tollendo, immolando, vescendo, ritum eundem obseruetis. Ritum eundem cõti-
nuo subnectit (Et seruabitis eum vsq; ad quartamdecimam diem mensis huius.) Vt quid tam diu
ante tolletis, tanto tempore seruaturi? Videlicet vt dum ille præsto est, causa quoque eius corda
vestra solicitet, ne sitis immemores, vel imparati, quia transeundum est, dum ille tot ante diebus
de profectione paranda vos admonet. Quoties enim ille balatum emittit, toties quasi tubę soni-
tus, exituras castrorum acies excitet. (Et immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel, ad ve-
speram.) Tot vtiq; agni vel hœdi erant, quot in vniuersa multitudine filiorum Israel domus vel
familiæ esse poterant. Veruntamen, rectè immolabis eum, dixit singulariter, non solũ quia plu-
res agni, vel plures homines sint (vt philosophi perhibent) participatione speciei vnus agnus vel
vnus homo, sed quod magis ad rem attinet, quia in omnibus vnitas sacramenti, in cunctis vnius
erat futuri, de quo postmodum dicendum erit. (Et sument de sanguine agni, & ponet super po-
stem vtrunq;, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum.) Cur ita fieri iubeat,
primus aperire videtur, cum dicit. (Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus, in quibus eri-
tis, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero
terram Aegypti.) Et paulo post. (Transibit enim dominus percutiens Aegyptios.) Ait Moyses
ad seniores Israel. (Cumq́; viderit sanguinem in superliminari, ac in vtroque poste, transcendet
ostium, & non sinet percussorem ingredi.) Non per semetipsum percutit, sed potestatem dat an-
gelo percutienti, angelo malo, sicut & Psalmista testatur, cum dicit: Misit in eos iram indignatio-
nis suę, indignationem, & iram, & tribulationem, immissionem per angelos malos. Ergo nec ipsa Psalm. 77.

CAP. XII. ſubita dei,ſed miſſa in eos ira indignationis eius eſt,quæ tranſit.Et rectè percuſſori tradũtur angelo malo,poſtquam ſubijci noluerint per ſemetipſum corripienti,& decem plagis ad pœnitentiam inuitanti deo.Porrò quod ait:videbo.i.fidem vel attentam credentium expectationem approbabo.Nec enim obliuioſus eſt, aut errabundus incedit deus, vt niſi ſignum ſanguinis viderit in poſtibus,neſciat quibus in domibus ſit,aut non ſit comeſtus agnus,& errore deceptus percu-
Gene.9. tiat pariter iuſtos cum peccatoribus.Ita nõ quidem ſanguis agni bibitus eſt, alio nanq; loco ſcriptura dicit:Omne quod mouetur & viuit,erit vobis in cibũ, excepto quod carnem cum ſanguine nõ comedetis:ſed nihilominus proficit, cum eius intuitu nõ ſinitur percuſſor domũ ingredi. (Et edent,inquit,carnes nocte illa aſſas igni,& azymos panes cũ lactucis agreſtibus.) & reliqua. Quid cauſæ ſecundum literam,vel vtilitatis hęc habeant,quòd cum azymis panibus,& cũ lactucis agreſtibus agnus comedi iubetur,ſcire nõ poſſumus.At verò quod ait:(Nec remanebit ex eo quicq̃ vſq; mane,ſi quid reſidui fuerit,igni comburetis.) Idcirco ſecundũ literam debet intelligi, quia videlicet qui comedat hoc ſacrum mane, Hebræus nullus erit, media nocte cogentibus exire Aegyptijs.Et nunquid cõſueuerat populus ille carnes comedere crudas,vt dicatur eis,non edetis ex eo crudũ quid?Porrò quod(ſic,inquit,comedetis eũ, renes veſtros accingetis, calceamẽta habebitis in pedib⁹,tenẽtes baculos in manib⁹,& comedetis feſtinãtes,)poteſt idcirco factũ vel dictũ intelligi, vt qua hora fieret clamor in Aegypto, quòd mox futurum erat mortuis om-
2.Cor.3. nibus primogenitis,illi eſſent parati vrgentibus Aegyptijs,& exire cõpellentibus,nullamq; omnino in proficiſcendo moram facere ſinentibus. Proinde iam & nos proficiſcamur, videlicet ab iſta literali gloria, quæ euacuatur, ad permanentem in facie Chriſti gloriam viuificantis ſpiritus.

Myſticè de eodem agno, quòd in illo figura, in noſtro autem paſcha veritas ſit. CAPVT IIII.

1.Cor.5. IAm phaſe ſiue paſcha, id eſt, tranſitum noſtrum, nouimus, Apoſtolo dicente: Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.Illic figura, hic autem veritas. Illic vmbra, hic autem corpus eſt.At verò,inquis,per eandem fidem ſaluati ſunt illi, per quam ſaluamur & nos. Acquieſcimus, quia per eandem fidem,ſed non per eandem fidei ſcientiam,non per eandem fidei cõfeſsionem.
Roma.10. Hodie palam exigitur, vt corde credas ad iuſtitiam, & ore confitearis ad ſalutem, quia verus eſt agnus,Chriſtus filius dei,qui nos morte ſua redemit de morte:qui nos ſanguine ſuo conſecrauit, & reſurrectione ſua in vitam reparauit.Et hoc præfiguratum fuiſſe, in illa immolatione paſchalis agni,in illo tranſitu filiorum Iſrael, in illa ſubmerſione curruum & exercitus Pharaonis, filijs Iſrael per mare rubrum tranſeuntibus, manifeſtum eſt. Nunquid iam illi habebant fidei vel confeſsionis ſcientiam?Et quidem Moyſes,& prophetæ,alij plus,alij minus ſecundum placitum ſpiritus ſancti,diuidentis ſingulis prout vult,ſacramenti huius habuere notitiam,ſed qualiter hoc
Exod.34. populo ſubtegere deberent,in vno Moyſe omnibus ſignificatum eſt. Vbi enim cognitionem ſecretorum cœleſtium accepit,facies eius ſecundum ſimilitudinem mẽtis refulſit, ſed ſplendorem eundem non valentibus ſuſtinere filijs Iſrael,velamine operuit. Nunquid ſplendidam faciẽ tantum operuit,& ſplendoris cauſam,ſcilicet ſacramentorum Chriſti filij dei cognitionem, publica
Eſaiæ 8. cunctis prędicatione operuit?Non vtiq;,ſed ſicut faciem tantùm operuit,ſub velamine,ſic ſecre-
Daniel.8. tum ſpiritus abſcondit ſub tegumento literæ. Sed & prophetæ palam annuntiare prohibiti ſunt.
Ibidem 12. Vndè vni illorum dicitur: Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis. Et alij dictum eſt: Tu ergo ſigna viſionem,quia poſt dies multos erit.Item: Vade Daniel,quia clauſi ſignatiq; ſunt ſermones vſq; ad tempus præfinitum. Igitur fides quidem exigebatur à populo Iſrael, ſcilicet vt crederent,quòd deus patrum ſuorum,deus Abraham,deus Iſaac,& deus Iacob,vnus & ſolus verus deus eſſet, & quòd in ſemine Abrahæ benedicẽdæ eſſent omnes gentes:ſed illud ab eis exigi non poterat,quòd non eis erat annuntiatum vt crederent,ſcilicet quòd hoc modo,vel tali ordi-
1.Cor.2. ne benedictiones illæ implendę forent in Chriſto.Si enim cognouiſſent,inquit Apoſtolus,nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent: Quid cognouiſſent? Sapientiam,inquit,quam loquimur inter perfectos,ſapientiam verò non huius ſeculi,neq; principum huius ſeculi, qui deſtruuntur, ſed loquimur ſapientiam dei,in myſterio quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit deus ante ſe-
1.Cor.10. cula in gloriam ſuam,quam nemo principum huius ſeculi nouit.Si enim cognouiſſent,nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.Itaq; & hanc immolationem agni paſchalis, & cætera quæcunq;
Apoc.5. (vt ait idem Apoſtolus)in figura contingebant illis,ſic accipimus & ſic legimus, tanquam actuales prophetias vel promiſsiones Chriſti venturi,clauſas,ſub ſigillis quæ ſolus aperire poſſet idem
Lucæ 24. agnus dei,quod & fecit poſtquam reſurrexit à mortuis, dicente Euangeliſta: Quia tunc aperuit illis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas.Idcirco verò paſsionis eius myſterium in huiuſmodi figuris præfiguratum eſt, quia non caperet mundus, vt ſibi iam tunc dictis manifeſtis prænunciaretur,nec huiuſmodi manifeſtatio ſpiritus in eo tempore ad vtilitatem daretur.

De teſtimonio Iohannis, dicentis: Ecce *agnus dei, & quid ſignificet, quòd agnus in plenilunio immolari iuſſus ſit.* CAPVT V.

Etiã

ET in hac quidē figura agni, qualis res indita sit, ex eo maximè clarescit, quòd Ioannes, Christum digito demonstrans. Ecce, inquit, agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Cùm enim hæc dicit, profectò (vt est lucerna ardens, & lucens) illam nobis illustrat vesperam, qua omnis multitudo filiorum Israel istum, de quo diximus, agnum tali ritu immolauit, & cuncta quæ illic acta sunt in tenebris, hic in vero lumine manifesta dicit: Cuncta splendida, cuncta diuinæ rationis sunt plena. Primùm ipsum quo immolatur agnus plenilunium, mysticè illa plenitudo temporis est, de qua dicit Apostolus: At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. In plenitudine nanque temporis, id est, quando multus iam impletus erat electorum numerus apud infernalem Aegyptum, redemptionem suam expectantium, tunc venit filius dei, tunc venit agnus dei tollere peccata mundi. Quid illud, quòd non ante, sed post vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab æquinoctio verno, superare incipit dies noctem, nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremq; habemus lucem. Ergo & in hoc mysterium est, quia videlicet ab immolatione agni incontaminati & immaculati Christi, cœpit lux iustitiæ, peccatorum tenebras superare, nam antea longa & profunda peccatorum nox, breuis autem & nubilosa, legalis iustitiæ lux erat. Sed & ipsa mensis Nisan, id est, Aprilis, verna temperies, cum tellus reflorescit, totusq; post hyemem, quasi post senium, rursus iuuenescit orbis, nónne sensatum hominem docet, quatenus renouatus spiritu mentis suæ, fide viridis, spe lætus, & charitate floridus, paschalis agni epulis intersit spiritualibus.

Iohan. 1.

Galat. 4.

Verna temperies.

Quod verus agnus Christus secundum legis mysterium, decima die ciuitatem intrauerit, & quartadecima ad vesperam, manducandi corporis, & bibendi sanguinis sacramentum instituerit. CAPVT VI.

BEne ergo verus iste agnus immolationi suæ tempus ipsum, quòd typico præscripserat agno, per omnia prouidit. Mense primo decima die mensis, quo secundum legem agnus, in domos Iudæorum tollebatur, intrauit in sanctam ciuitatem Hierusalem, turbis deducentibus, & quàm diu item secundum legem seruatus est, tam diu, & iste circa ciuitatem eandem, & circa templum demoratus est, id est, vsque ad quartamdecimam diem mensis eiusdem, sanctę scripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ pascua interim suos auditores iugi balatu inuitans. Tandem quartadecima die, ad vesperam, vbi illum paschæ veteris agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus continuò capiendus & ducendus ad immolandum, iam in angustia passionis agonizans, prius proprijs manibus deo patri semetipsum immolauit, accipiens panem & vinum, & mira atq; ineffabili sanctificationis potentia transferens hæc in corporis & sanguinis sui sacramentum. Nam, quòd deinde manibus peccatorum crucifixus & mortuus est, idem agnus præteritorum atque præsentium salus omnium continuò fuit, & ad illos qui in inferiori Aegypto, id est, in infernalibus detinebantur tenebris, descendit: quiq; per quinq; retroactas mundi ætates, ibidem fuerant collecti. Vndè & constat rectè quinque diebus, à decima scilicet vsque ad quartamdecimam mensis agnum seruari, quia videlicet, ex quo in typum eiusdem filij dei, primus Abel agnum obtulit, quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus dei. Continuò, inquam, vt manibus impiorum occisus est filius dei, destructum est regnum mortis, & soluta captiuitas populi dei, non valentibus eos tenere Aegyptijs, quos ita cum principe eorum diabolo mortis præposito virtus sanguinis Christi obruit, quomodo illos Aegyptios homines, regemque eorum Pharaonem, cùm curribus eius profundum maris inuoluit. Quod vero manibus suis (vt iam dictum est) corpus & sanguinem suum sub specie panis, ipse summus pontifex obtulit, & hoc facite in meam commemorationem dixit, eorum salus est, qui in ista vita detinentur, quibus Aegyptus, hic mundus est, quibus vera captiuitas sub diabolo mundi principe, ignoratio dei est. Nisi enim hoc sacramentum corporis & sanguinis sui cum mysterio baptismi, in quo similitudo est mortis eius instituisset, nobis omnibus quicunq; nondum eramus, siue omnibus qui tunc erant gentes, & ad simulachra muta prout tunc ducebantur euntes, quando Christus pro peccatis nostris semel mortuus est, mors eius nihil profuisset. Solos enim illos, in illa hora lauit à peccatis, quos siue mortuos siue viuos, mors eius fideles inuenit. Ritum ergo legitimum manducandi corpus, & bibendi sanguinem domini nostri Iesu Christi, de ritu spiritualiter metiamur illius typici agni, in gloriam & honorem huius veri agni dei, qui tollit peccata mundi.

Quomodo Christus agni typici mysteria impleuit.

Quid dictum sit, tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, quomodo annuatim & quotidie celebrat ecclesia. CAPVT VII.

DEcima die, inquit, mensis huius, tollat vnusquisq; agnum per familias & domos suas, & seruabitis eum vsq; ad quartamdecimam diem, & immolabit eum omnis multitudo filiorũ Israel ad vesperam. Hoc agit solenni ritu omnis Israel, id est, ecclesia dei, cùm redeunte anni tempore, quo Christus passus est, ante quinq; dies, sacrosanctæ eius passionis, illũ eius ingressum in sanctã

CAP. XII. ciuitatem atque occursum puerorum cum ramis palmarum, religiosa deductione, vel exceptione laudes canendo imitatur. Ea sola distantia, vt qualicunq; feriarum luna eueniat decima, quæ est secundum Hebræos decima dies mensis, siue luna quartadecima, quæ est quartadecima dies mensis, semper tamen in prima hebdomadæ, id est, dominica die, hunc processionis occursum, & in sexta mortem, itemque in prima celebret eiusdem resurrectionem, vt qui morte & qui resurrectione eius semel sacratus est dies, is mortis & is resurrectionis memoria per omnes annos sacer perseueret. Cæterùm ad immolationem vel esum agni, nõ vna vespera, sed totus annus, sanctę ecclesię acceptus est. Quocunq; die, quacunq; in domo Israel immolare, vel edere libet, scripturæ huius mysterium obseruandum est. Si autem minor numerus est, inquit, vt sufficere non possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum qui coniunctus est domui suæ, &c. Numerum hic mysticè sic penè oportet intelligi, quomodo & in psalmo, cum Propheta dicit: Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi.
Psalm. 38. Numerus enim hominis (vt secundum præsentem causam loquamur) tunc sufficiens est, quando is qui agnum manducat, mysteria eius penetrare pręualet. Sed ad hęc quis tam idoneus? Quis infantiam tantum supergressus est, tantamque dierum bonorum multitudinem collegit, vt ad capiendum totum cibum, tam solidum, nihil sibi desit? Ergo quoties hunc agnum immolamus, rectè paucitatem nostram confitentes in nobis, quia totum eius mysterium capere non possumus, assumimus vicinum, qui coniunctus est domui nostræ, scilicet apostolorum & martyrum chorum, qui per eandem fidem propinqui sunt familię Christianæ. Deniq; sine illorum inuitatione nunquam comedere præsumimus. Dicimus enim: Communicantes & memoriam venerantes, in primis gloriosæ semper virginis dei genitricis Mariæ, sed & beatorum apostolorum & martyrum tuorum. Quod idem est, ac si dicamus in eadem fide nos immolare & comedere agnũ dei, in qua virgo concepit & peperit, quàm apostoli sancti prædicauerunt, pro qua beati martyres passi sunt. Ita vicinis assumptis, nos per dei gratiam ad esum agni sufficimus. Quia videlicet, cum totum eius mysterium comprehendere non valemus, satis tamen est, quia nihil de illo, quòd apostolicæ fidei sit contrarium, sentimus.

De eo quod dictum est: Erit agnus sine macula masculus anniculus. *Et quid sit hœdum tolli.* CAPVT VIII.

Esaiæ 53. ERit autem, inquit, absq; macula masculus anniculus: Macula peccatum est. At ille peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Erit ergo, inquit, absque macula, id est, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, in quo nulla est iniquitas. Sed parum haberet glorię sola innocentia, si nõ adesset fortitudo quoq; ad agenda perfectę iustitię opera. Erit ergo, inquit, & masculus. Masculus enim, hoc est, fortis, quia nihil fœmineum, hoc est, molle vel fluxum
Apoc. 12. admittit. Vndè & in Apocalypsi dicitur de muliere magna, quia peperit filium masculum, qui recturus erat gentes, in virga ferrea. Additur adhuc, quia erit anniculus. Anniculus, id est, perfe-
Esaiæ 61. ctus: perfectionem enim ab illo consequimur, quemadmodum & ipse in propheta testatur. Spiritus domini super me, eo quòd vnxerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prædicarem annum placabilem domini, & diem vltionis deo nostro. Annum, inquit, placabilem pro his quos
Lucæ 4. ad gloriam præparauit, & diem vltionis pro his, quos in iram destinauit. Annum quippe placabilem siue acceptabilem, plenam acceptionẽ dicit, quàm & Apostolus prædicat his verbis: Ecce
2. Cor. 6. nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, &c. de huius anni illius, imò & nostri plenitudine, dicitur ei per os Psalmistæ: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, subauditur, cùm venerit
Psalm. 64. ad te omnis caro remuneranda in illa dierum æternorum longitudine. Et quia is qui sua non habuit, aliena peccata portauit, sequitur lex & dicit: Iuxta quem ritum tolletis, & hœdum. Sicut enim propter suam innocentiam in agno, sic propter iniquitates omnium nostrum, quas deus posuit in eo, rectè idem figuratur in hœdo. Siue ergo agnus, siue sit hœdus, qui apud illum & illum immolatur, vnus idemq; in mysterio est Christus, à suis (quia nulla sunt) mundus pro alienis peccatis offerendus. Vel mala æstimatione hominum, hœdus, id est, peccator, vera autem veri-
Esaiæ 53. sissimè similitudine, innocentiæ agnus erit. Quod vtrunq; Propheta considerans. Et nos, inquit, putauimus eum quasi leprosum, & percussum à deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra. Et seruabitis eum vsq; ad XIIII. diem mensis huius. De hoc iam dictum est.

Quid sit ad vesperam agnum immolari, & prius postes sanguine eius signari, ac deinde carnes eius manducare. CAPVT IX.

2. Cor. 10. ET immolabit eũ vniuersa multitudo filiorũ Israel ad vesperã. Vespera præsens seculi ætas, in qua nos sumus, in quos (vt ait Apostolus) fines seculorũ deuenerũt, rectè dicitur. Porrò vniuersa multitudo filiorũ Israel, vniuersitas credentiũ est. Quæ quantacunq; sit per orbẽ terrarum diffusa,

terrarum diffusa, vnus est agnus, quem in tot locis immolat, vnus est panis quem frangit, vnus est Christus, cuius manducat carnem, & sanguinem bibit, dummodo id quod sequitur spiritualiter testimoniũ habeat catholicæ fidei, sument, inquit, de sanguine, & ponẽt super vtrunq; postem, & in superliminaribus domorũ in quibus comedent illum. Quidnam sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super vtrunq; postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroq; enim poste sanguis agni est positus, quãdo sacramentum passionis illius ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoq; intẽta mente cogitatur. Nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, vt imitari passionẽ eius necdum velit, solum in vno poste sanguinem posuit. Qui etiam in superliminaribus domorum ponendus est. Quid enim spiritualiter domos, nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitationẽ habitamus? Cuius domus superliminaris est ipsa intentio, quę preminet actioni. Qui igitur intẽtionem cogitationis suę ad imitationem dominicę passionis dirigit, in superliminari domus, agni sanguinem ponit. Vel certè domus nostrę ipsa sunt corpora, in quibus quousq; viuimus, habitamus. Et in superliminari domus, agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. Aliter: Sument de sanguine agni, &c. Notandũ, quia prius oportet domum signari sanguine agni, & tunc demum carnes eius in illa manducari. Hoc verè legitimũ ac necessarium est, nec aliter dignè fieri potest. Etenim prius oportet quenq; baptizari in morte agni. i. Christi, prius, inquam, complantatũ fieri similitudini mortis eius, vt sit & resurrectionis, atq; ita cõsecrata domo, tunc demum intus mensæ viuificæ participari. Sunt aũt notę sanguinis tres, duæ scilicet in vtroq; poste, tertia in superliminari. In nomine enim patris & filij & spiritus sancti baptizamur, quæ tria nomina siue tres personæ sunt, sed vnus deus. Cuius videlicet trini nominis confessio, dum fide passionis Christi perornatur, vnius ostij duo postes cum superliminari, agni sanguine titulantur. Roma. 6.

Qualiter in sacramento altaris obseruandum sit, quod dictum est: Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni. CAPVT X.

ET edent carnes nocte illi assas igni. Non edetis ex eo crudũ quid, vel coctum aqua, sed tantùm assum igni. Signata domo, comedimus, quia videlicet per baptismum cõsecrato cuiq;, & à macula veteris cibi, per quem perijt humanũ genus, emundato, corpus & sanguis Christi traditur, quo cibo non superbè fieri velit sicut deus, sed humiliter in gratiam filiorũ dei adoptari mereatur. In nocte quippe agnum comedimus, qui in sacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad inuicem conscientias nostras non videmus. Carnes, inquit, assas igni. i. excoctas molestia passionis. Vndè quia vis ipsa passionis, eum valentiorem reddidit ad resurrectionem, dicit in persona eius Phalmista: Aruit tanquam testa virtus mea. Quid nanque est testa ante ignem, nisi molle lutum? Sed ei ex igne agitur, vt solidetur. Virtus ergo humanitatis eius, velut testa exaruit, quia ab igne passionis ad virtutem incorruptionis creuit. Amplius autem, quia de spiritu sancto, qui æternus est ignis, virgo illum cõcepit, & ipse per eundem spiritum sanctum (vt Apostolus ait) obtulit semetipsum hostiam viuam deo viuenti, eodem igne assatur in altari, operatione nanq; spiritus sancti, panis corpus, vinum fit sanguis Christi. Sed istud non capit humana sapientia. Repellitur ergo illa non tam sapientia quam curiositas, dum repetendo dicit: Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni. Crudum nanq; comedere nihil aliud est, nisi quod videtur æstimare, & coctum aqua comedere est, quomodo sit, velle carnaliter dijudicare. Sed comedetis (inquit) assum tantum igni. i. totum attribuetis operationi spiritus sancti, cuius effectus nõ est destruere vel corrumpere substantiam, quamcunq; suos in vsus assumit, sed substantiæ bono permanenti quod erat, inuisibiliter adijcere, quod non erat. Sicut naturam humanam non destruxit, cum illam operatione sua ex vtero virginis, deus verbo in vnitatem personæ coniunxit: sic substãtiam panis & vini, secundum exteriorem speciem V. sensibus subactam, nõ mutat aut destruit, cum eidem verbo in vnitatem corporis eiusdem quod in cruce pependit, & sanguinis eiusdem quem de latere suo fudit, ista coniungit. Item quomodo verbum à summo demissum, caro factum est, non mutatum in carnem, sed assumendo carnem: sic panis & vinum vtrunque ab imò subleuatum, fit corpus Christi & sanguis, non mutatum in carnis saporem, siue in sanguinis horrorem, sed assumendo inuisibiliter vtriusq;, diuinæ scilicet & humanæ, quæ in Christo est, immortalis substãtiæ veritatem. Proinde sicut hominem, qui de virgine sumptus in cruce pependit, rectè & catholicè deum confitemur, sic veraciter hoc quod sumimus de sancto altari, Christum dicimus, agnum dei prædicamus.

Psalm. 21.

Ephe. 5.

Hęc opinio post in Cõcilio Lateranẽsi, sub Innocentio III. reprobata est: Substantia enim panis & vini non permanet, sed cõuertitur in corpus & sanguinẽ Christi. Ideo nõ admittitur adducta similitudo.

Quid significent azymi panes cum lactucis agrestibus. CAPVT XI.

ET azymos panes cum lactucis agrestibus. Alterum horum, scilicet quod de azymis iubetur, tam in re, quam in mysterio obseruamus, vt videlicet azymum panem ad conficiendũ Christi corpus habeamus, & mysticè vetus fermentum à nobis, scilicet fermentum malitiæ & nequitiæ secundum Apostoli præceptum expurgemus. Alterum verò. i. quod de lactucis agrestibus pręcipitur, tantum spiritualiter attendimus, quia videlicet auctor huius sacramenti, non eas cor- 1. Cor. 5.

CAP. XII. poraliter adhibuit, sed solummodo panem & vinũ benedicens, dedit discipulis suis. Vndè mirandum, quò Græcorum consuetudo auctore tradita inoleuerit, qui fermentatum panem quærunt, & à sacramento Christi azimum reijciunt, cùm nulli dubium esse debeat, quòd dominus noster non nisi de azimo illud primitus effecerit. Etenim neq; fermentatum nocte illa secundum legis edictum inueniri licebat in cunctis domibus Israel, neq; ipse apud se habendo fermentatũ, legitimam porrigere debebat occasionem inimicis suis, cùm diceret lex: Qui comederit fermentatũ, peribit anima eius de cœtu Israel, tam de aduenis quàm de indigenis terrę. Sed de hoc aduersum illos abundeq́; iamdudum à Romana sede disputatũ est. Porrò azima & lactucas agrestes vt spiritualiter edamus, ab ipsis qui primi hoc egerunt apostolis euidens exemplum habemus. Etenim in eo vetus fermentum expurgauerunt, & erant noua conspersio, epulando in azimis synceritatis & veritatis, quia præsens passio Christi mundabat illos ab omnibus peccatis, quibus corruptus homo primus totam generis sui massam fermentauit. Dixit enim illis in illa cœna sacrosancta, hic verus agnus dei. Iam vos mundi estis propter sermonem quẽ locutus sum vobis. Nisi enim quia sermonem meum audistis, & credidistis, nequaquam per hanc passionem meam mundaremini. Quasi pręteritum dixit, mundi estis, eo videlicet modo, quò postea ibidem ait ad patrem: Etiam non sum in mundo, cùm nondum peractũ, sed agere cœpisset vt transiret ex hoc mundo. Lactucas verò agrestes, quæ valde amaræ sunt, simul comederunt, quia profecto propter illa quę dicebantur, iam in summa tristitia erãt, & per totum triduum amaritudini passionis eius satis molestè communicauerunt. Eorum ergo exemplo nos carnes agni cum lactucis agrestibus comedimus, cùm corpus redemptoris accipientes, nosmetipsos pro peccatis nostris affligimus, quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat à mentis stomacho, peruersæ humorem vitæ.

Exod. 12.

Iohan. 13.

Idem 17.

Quid sit agnum totum vorari, caput quoque cum pedibus & intestinis. CAPVT XII.

Quid est caput agni edere.

CAput cum pedibus & intestinis vorabitis. Hoc facere omnes cõmuniter possunt, singulatim quiq; adimplere non possunt. In magna nanq; & in parua domo, sunt & perfecti, quorum est solidus cibus, quale est osseum caput: sunt & paruuli, quorum infirmo dente vix intestina mollia terantur. Deniq; caput agni vorare, est alta diuinitatis Christi eloquia viriliter capere, verbi gratia, quale est: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Pedes vorare est, nec illud ignorare, quia verbum caro factum est. Intestina vorare cum pedibus, est verborum illius occulta & mystica mãdata cum auiditate sumere, vel certè singulas infirmitatis eius actiones siue passiones in vsum virtutis assumere, verbi gratia, quòd esurijt, quòd fleuit, quòd contristatus est, ad summum, quòd tentatus est, pro similitudine absq; peccato. Vorare cum dicit, quid aliud quàm pigritiæ nostræ torporem reprehendit, qui eius mysteria atq; verba per nos nõ requirimus, & dicta ab alijs audimus inuiti? Totum ergo vorandum est, dum tempus habemus. Ait enim, non remanebit ex eo quicquam vsq; mane. Dicta quippe huius magna sunt sollicitudine discutienda, quatenus priusquam dies resurrectionis appareat, in hac præsentis vitæ nocte omnia mandata eius, intelligendo & operando penetrentur. Sed quia valde est difficile, vt nihil ex eo remaneat. i. vt omne agni eloquium intelligi, & omne eius mysterium possit penetrari, rectè subiungitur: Si quid autem remanserit, igni comburetis. Quod ex agno remanet, igni comburimus, quando hoc quod de mysterio incarnationis eius intelligere ac penetrare nõ possumus, potestati sancti spiritus humiliter reseruamus, vt non superbè quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod non intelligit. Sed hoc igni tradit, cùm spiritui sancto reseruat.

Hebr. 5.

Quid sit, renes accinctos & calceamenta in pedibus habere & baculos tenere. CAPVT XIII.

QVia igitur, qualiter edendum sit pascha cognouimus, nunc à qualibus edi debeat, agnoscamus. Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis. Quid in renibus, nisi delectatio carnis accipitur? Vndè Psalmista postulat, dicens: Vre renes meos. Si enim voluptatem libidinis in renibus, id est, si libidinem in lumbis suis esse nesciret, eos vri minime petijsset. Vndè quia potestas diaboli, humano generi maxime per luxuriam præualuit, de illo voce dominica ad Iob dicitur: Potestas eius in lumbis eius. Qui ergo pascha comedit, accinctos renes habere debet, vt qui solennitatẽ resurrectionis atq; incorruptionis agit, corruptioni iam per vitia nulla subiaceat, voluptates edomet, carnis luxuriam restringat. Neq; enim cognouit quæ sit solennitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni subiacet. Hæc quibusdam dura sunt, sed angusta est porta quæ ducit ad vitam. Et habemus iam multa exempla continentiam. Vndè & bene adhuc subditur: Calceamenta habebitis in pedibus. Quid sunt enim pedes nostri nisi opera? Quid verò calceamenta, nisi pelles mortuorum animalium? Calceaméta autem pedes muniunt. Quæ verò sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniantur pedes, nisi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præcesserunt? Quorum dum exempla conspicimus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta in pedibus habere, est mortuorum vitam respicere, & nostra vestigia

Psalm. 25.

Iob 40.

Matth. 7.

vestigia à peccati vúlnere custodire. Tenentes baculos in manibus. Quid lex per baculos, nisi pastoralem curam designat? Et notandum, quòd prius præcipimur renes accingere, postmodú baculos tenere, quia illi debent curam pastoralem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ edomare, vt cum alijs fortia predicant, ipsi desiderijs mollibus eneruiter non succumbant. Bene ergo subditur, & comedetis festinantes. Notandum & hoc, quod dicitur festinantes. Mandata dei, mysteria redemptoris, cœlestis patriæ gaudia, cum festinatione cognoscenda, & præcepta vitæ cum festinatione implenda sunt. Quia enim adhuc hodie licet, bene agere scimus, vtrum cras liceat, ignoramus.

De eo quod dictum est: Est enim phase, id est, transitus domini, & de percußione primogenitorum. CAPVT XIIII.

CAusam faciendorum omnium quæ hic præcepta sunt, ita subiungit: (Est enim phase, id est, transitus domini, & transibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vsq; ad pecus, & in cunctis dijs Aegypti faciam iudicia, ego dominus. Erit autem vobis sanguis in signum in ædibus in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Aegypti.) Idcirco, inquit, postes vestros sanguine agni signabitis, & hoc ritu carnes eius festinantes comedetis, carnes videlicet agni, subditur enim, quia phase est, id est, transitus domini. Domini nō est in verbo phase, sed interpretationi est additum, quia necessariò subaudiendum est. Sequitur enim, & dicit ipse dominus: Transibo per terram Aegypti nocte illa. De eo quod ait, & videbo sanguinē, iam supra dictum est. Porrò transire de loco ad locum, dei nō est, quippe qui loco nullo tenetur, sed vbiq; est. Ergo quod dicit, transibo, secūdum figuram temporis illius, pro simili dictū est, id est, egrediar ad modum gygantis, in fortitudine contra hostem irruentis, & post abscessum suum victoriæ suæ vestigia plena relinquentis planctibus. Vnde liber Sapientiæ dicit: Cum enim quietū silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus exiliens de cœlo à regalibus sedibus venit, durus bellator in mediam exterminij terram prosiliuit, gladius acutus, insimilatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte. Cæterùm de illo transitu qui per istum figuratur, dicit euangelista sanctus: Ante diem festum pasche sciens Iesus, quia eius hora venit, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Ille enim verè transitus domini, imò omnium nostrum transitus est. Nam illo transeunte, ex hoc mundo ad patrem, transiuimus & nos eiusdem patris gratia, de vinculis ad absolutionem, de tenebris ad oculorum nostrorum reuelationem. Transiuit ille de hoc mūdo quidem, qui & ipse quodammodo dicitur Aegyptus, transiuit per Aegyptum inferiorem, id est, infernum, qui secundum nomen Aegypti verè tam tenebrosus est, & locus horridus. Et quoscunq; inuenit illic dignos filios Israel signatos fide sanguinis sui à iusto Abel, qui primum in typum illius obtulit agnum, vsq; ad latronem, quem sanguine suo signauit in ipsa hora transitus sui, cunctos liberauit, percutiendo primogenitum Pharaonis, id est, peccatum primæ præuaricationis, quod originale dicitur, quod persuasio diaboli generauit. Igitur postes certatim signādi, & carnes agni festinanter edendę sunt, transit enim dominus vltra non reuersurus. Mortuus enim semel resurrexit, & iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Isto transitu eius cōtenti estote, & postes signate omnes filij Israel, alium enim transitum sperare non licet. Veniet quidem idem dominus, sed per Aegyptum inferni nō transibit amplius. Non vltra pro illis, qui nunc in tenebris exire iussi sunt, morietur.

Phase. (margin)

Sapien. 18. (margin)

Ioan. 13. (margin)

Roma. 6. (margin)

Quid sit mysticè VII. diebus azyma comedere, & quis sit I. dies quo fermentum non sit inueniendum in domibus. CAPVT XV.

HAbebitis autem hunc diem in monumentum, & celebrabitis eum solennem domino in generationibus vestris, cultu sempiterno. VII. diebus azyma comedetis.) Præclarum monumentum, grande & magnificum memorialis instrumentum, VII. diebus non comedere fermentatum. Hoc summa diligentia cauendum esse, confirmando subiungit: (In die I. non erit fermentatum in domibus vestris.) Subauditur ne dum præsens est, facilius posit quis in præuaricationem labi. Est autem I. dies azymorum, XIIII. mensis. Quid enim? Nunquid de fermento panum cura est deo? An propter peccatum dicit diabolicę superbiæ, quo fermentatū est genus humanum in primi parentis præuaricatione? VII. ergo diebus, id est, tota vita nostra, ab hoc fermento caueamus. Nam per gratiam fit, vt primo die non inueniatur, deinceps nostri studij sit, ne iterum corrumpatur. Etenim primo die solennitatis nostræ, id est, mox vt quisq; nostrum signatus est Christi sanguine, id est, baptizatus, in illius morte omne peccati veteris fermentum vacuatum est, vestigia eius nulla supersunt, inueniri non potest. Idcirco grandi interminatione iterum atq; iterum prohibendo repetit. (Quicunq; comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel à die I. vsq; ad diem VII.) Ordo verborum est: Quæcunq; anima fermentatū comederit à die I. vsq; ad diem VII. peribit de Israel: Et continuo subiungit: (Dies I. & dies VIII. huius festiuitatis erit æquè venerabilis.) VIII. nanq; dies in I. diem, & VII. dies dispertiuit. Nam deinceps ait: I.

A quali fermento abstinendum est. (margin)

CAP. XII. menſe,XIIII. die menſis ad veſperam comedetis azyma vſq; in diem XXI. eiuſdem menſis ad veſperam.Planè hoc dicto dies VIII.complexus eſt. Protinus adhuc fortiſsimum vinculum adhibens proponit ſic: VII.diebus fermentum non inuenietur in domibus veſtris. Continuò ſubdit:Qui comederit fermentatũ,peribit anima eius de cœtu Iſrael, tam de aduenis, quàm de indigenis terræ.)Nec mora, quaſi currens ſub vno ſpiritu concludit: (Omne fermentatum non Pſalm.117. comedetis,in cũctis habitationibus veſtris edetis azyma.) Quiſnam ille I.dies,niſi is de quo Pſalmiſta:Hęc eſt,inquit,dies,quam fecit dominus,ſubauditur illuceſcere nobis,ſubiungens ita:Exultemus & lætemur in ea.Hæc dies planè eſt Chriſtus,dies magnus & præclarus,in quo de Aegy 1.Pet.2. pto exiuimus,in quo de tenebris vocati in admirabile lumen educti ſumus. Propter quod dicit: Pſalm.117. Dies I.erit ſancta atq; ſolennis.Itemq; de eodem Pſalmiſta:Conſtitue,inquit, diem in cõdenſis, vſq; ad cornu altaris,id eſt,poſiti in cõdenſis,& multiplicitate bonorũ operum,vacate à peccatis ſecundum diem,quæ illuxit nobis, vſquequo perueniatis ad cognitionẽ diuinitatis eius,in cuius fide tanquam in altari quicquid boni in nobis eſt, deo offerimus.Dies itaq; I.inquit,ſancta erit, atq; ſolennis.Qui enim velut agnus occiſus eſt ex infirmitate hominis,ipſe verus dies ęterna claritate fulget ex virtute dei. Hanc diem ſequuntur noſtri dies VII. continua celebritate, vt VII. quoq; eadẽ feſtiuitate ſit venerabilis.tota nanq; vita noſtra ſic agenda eſt,vt in eo conſummetur à quo cœpit.Tantæ nanq; diligenter obſeruãdę feſtiuitatis cauſam interpoſuit.(In eadem enim, inquiens,ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Aegypti.) Signanter dixit exercitum ve- Ephes.2. ſtrum,videlicet quia non ad otia ſiue ludicra eximus de terra Aegypti, de domo antiquæ ſerui- Matth.11. tutis,ſed ad pugnandum,aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi huius rectores tenebrarum harum,contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, quippe cum tempus ſit vt regnum dei vim patiatur, & nos violenter agendo diripiamus illud, Idcirco illud interpoſuit. (Nihil operis facietis in ea exceptis his,quę ad veſcendum pertinent, & obſeruabitis azyma.) Propugnatori- 1.Tim.6. bus nanq; regni dei,nihil de omni mundo curandum eſt, ſed iuxta Apoſtolum habentes victum & veſtitum,his contenti ſint, præoptantes tamen, & primùm quærentes panem verbi dei,& interim ſine vlla obliuione obſeruent azyma,de quibus ſæpe dictum eſt.

Quid ſit cum faſciculo hyſopi, poſtes ſanguine ſignari, & foras vſq; mane non egredi. Quodq; aliud ſit, verbum iſtud cuſtodiri, atque aliud ceremonias iſtas obſeruari. CAPVT XVI.

VOcauit autem Moyſes omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad eos. Ite tollentes animal per familias veſtras,immolate phaſe,faſciculumq; hyſopi, tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare,& vtrunq; poſtem.) Animal dixit generali nomine, tam hœdum ſignificans quàm agnum,quorum vtrumlibet tolleret quis (vt ſupra dictum eſt)præceptũ perficeret,præſcriptum obſeruando ritum,faſciculum inquit,hyſopi tingite in ſanguine,qui eſt in limine.Quaſi iam eſſet ſanguis in limine,ſic locutus eſt:& non dixit, quem ponetis in limine. Vndè & qualiter habendus eſſet ſanguis in limine,vtrũ agnus in limine deberet occidi,an alio quolibet modo debuerit illic effundi,incertum reliquit.Cęterùm de ſanguine veri agni, Chriſti filij dei,certum eſt,quia non in abſcondito,vel intus repoſitus, ſed omni mũdo palam expoſitus eſt, vt quicunq; domum ſuam ſignare velit, vt liberetur de manu percuſſoris diaboli, citò inueniat, citò & velociter ſalus illi occurrat,dummodo ſic faciat. Tollat faſciculum hyſopi, & intingat in ſanguine,id eſt,recitet ſymbolum,ſpem totam conſtituens in ſola ſalutifera Chriſti paſsione,& inde tres notulas faciat in vtroq; poſte,& in ſuperliminari, baptizatus videlicet in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti.Hyſopus nanq; herba humilis eſt,naſciturq́; in petroſis locis, & deponit tumorem pulmonis.Significat verò fidem & humilitatem paſsionis Chriſti, per quam ſuperbiæ tumor deponitur,quo primus homo corruptus cõtra ſuum creatorem intumuit. Quod ſperans Pſalm.50. Pſalmiſta,dicebat: Aſperges me hyſopo & mundabor, lauabis me, & ſuper niuẽ dealbabor. Igitur hyſopus tinctus agni ſanguine,quo domus ſignetur, humilitas mentis eſt cũ paſsionis Chriſti fide,in quo quiſq; credentium baptizetur.(Nullus,inquit,veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſq; in mane.Quare?Tranſibit enim dominus percutiens Aegyptios.) Et hoc nobis vigilantiſsimè obſeruandum eſt,vt vſq; mane, id eſt, vſq; ad finem huius noſtræ nocturnæ vitæ, intra catholicæ eccleſiæ clauſtra maneamus, neque per hæreſes vel ſchiſmata, tumultuando foras erupiſſe quis inueniatur.Nam quiſquis foris fuerit inuentus,reputabitur Aegyptius,& cũ Aegyptijs pariter pertranſeuntis domini flagello percutietnr. (Cumq; viderit ſanguinem in ſuperliminari,tranſcendet oſtium,& non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras & lædere.) De hoc iam ſuperius dictũ eſt,quia(ſicut ex hoc loco conſtat)quamuis dicatur dominus Aegyptios percutere,non tamen per ſeipſum percutit, ſed percuſſori ſcilicet angelo malo poteſtatem dat percutiendi.Tandem ita concludit. (Cuſtodi verbum iſtud legitimum tibi & filijs tuis vſq; in ſempiternum.Cumq; introieretis terram, quam dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt vobis, obſeruabitis ceremonias iſtas,&c.)Quòd dixit,cuſtodi verbum iſtud, hoc idẽ repetiſſe cuilibet

forte

fortè videatur, dicendo: obseruabitis ceremonias istas, verùm non ita est. Verbum enim, id est, ratio, tantum differt hoc loco à ceremonijs, quantum significatum vel sensus à signis distat & literis. Ceremoniæ nanq; significationes sunt, id est, figuræ vel vmbræ futurorum: verbum autem ratio vel veritas sacramentum, quæ in Christo (vt iam pro posse diximus) adimpleta sunt. Rectè ergo cum dixisset, custodi verbum istud legitimum, addidit in ęternum: vbi autem dixit, obseruabitis ceremonias istas, non addidit in æternum. Etenim quæcunq; ceremonię carnales datæ sunt, temporalem statum habuerunt, propter transgresiones positæ vsq; ad tempus prefinitum, donec veniret id quod sub ipsis promittebatur, verbum domini manens in ęternum. Porrò qualiter positioni illarum, contrarium non sit illud, quod per Hieremiam prophetã dictũ est. Quia non sum locutus patribus vestris, nec pręcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, alio loco plenius erit dicendum. Hiere.7.

Quid innuat, quòd medio die non sunt cæsa primogenita, sed media nocte.

CAPVT XVII.

FActum est autem in noctis medio, percussit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius, vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorũ. Surrexitq; Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaq; Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Aegypto. Neq; enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.) Grande flagellum, & mira continuatio percussionis innuitur, scriptura dicente, à primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius, vsq; ad primogenitum captiuæ, quę erat in carcere. Ergo iram dei, nec reges pro turrium altitudine, nec superbi pauperes effugiunt, pro tabernarum obscuritate. De hoc iam supra dictum est, quia quòd omne primogenitum per immolationem agni dominus percussit, illud significat, quod originale peccatum mundi, deus in passione Christi filij sui deleuit. Verum hac eadem salua significatione, poterat media die cũctis vigilantibus idem fieri. Cur ergo potius medio noctis dormiẽtes placuit interfici? Videlicet vt historicum quoq; exemplum dormitantibus proficeret, atque ad vigilandum eos percelleret, scientes, quia quisquis exemplo Aegyptiorum thesaurizauerit sibi iram, nihilominus exemplo illorum improuisam accipiet vindictam. Sic enim & vniuersale iudicium duris corde & impœnitentibus ex improuiso superueniet, tanquam laqueus, & tanquam fur. Idcirco dominus aduentũ suum, quo perdendi sunt impij, mediæ nocti comparauit. Verbi gratia: Cum in parabola prudentium virginum atq; fatuarum dicit: Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Sed & ipse media nocte surrexit, atque in exemplum discretionis piorum atq; impiorum, pias mulieres angelica visione & allocutione demulsit, impios autẽ ac fatuos custodes exterruit, & velut mortuos magno terræmotu præeunte reddidit. Proinde per os Psalmistæ sancta ecclesia dicit. Media nocte surgebam ad confitendũ tibi. Illud enim tẽpus sacris vigilijs, & confessioni saluberrimæ deputatum est, vt videlicet domino profunda nocte confitentes, commoneamus nos, quatinus illa hora quæ præuideri non potest, non simus imparati. Ille ergo clamor magnus, qui ortus est in Aegypto, salubriter interiori auditu fatigat nos, vt non dormiamus sicut Aegyptij, sed vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiunt (inquit Apostolus) nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt.

Matth.25. Ibidem 28. Psal.118. 1.Thes.5.

De eo quod Pharao dixit: Abeuntes benedicite mihi, & quòd illi nocte exeuntes literalem legem prænaricati sunt.

CAPVT XVIII.

VOcatisq; Moyse & Aaron nocte ait: Surgite, egredimini à populo meo vos & filij vestri. Ite, immolate domino sicut dicitis. Oues vestras & armenta assumite, vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi.) Si nocte vocatis Moyse & Aaron hæc dixit, quomodo illud, quod supra dictũ est, nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsq; mane iuxta literam stabit? Sed fuerit hoc illis mane, quòd vocati exire compulsi sunt, transacta iam media nocte, & aspirante præsentis lętitiæ luce. Cęterùm illi manifestè hanc legem transgresi sunt, qui qua nocte, agnum eodem ritu immolauerant, exierunt ad comprehendendum dominum Iesum. Vndè & eos scriptura prophetica in vno traditore, qui cum accepisset buccellam exijt continuò, cũ esset nox, sic occultè quidem sed grauiter accusat. Cor eius congregauit iniquitatem sibi, & egrediebatur foras. Oues vestras & armenta, inquit, subauditur, ne qua vt pridem remorandi causa sit, assumite vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Tandẽ duri cordis Aegyptius rex molle aliquid locutus est. Et quidem supra quoque semel & iterum dixit, peccaui, sed nõ dixit, abeuntes ignoscite mihi, nunc autem etiam abeuntes, inquit, benedicite mihi. Nunquid non & hoc futurum erat, vt ille superbus, cuius hic typum gerebat, mollia loqueretur? Nempe sic de illo dominus ad beatum Iob loquitur: Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur ad te mollia? Quis enim dubitet, quod ei mollia locutus fuerit infernum spolianti, cũ adhuc in corpore viuenti clamauerit, dicẽs: Quid tibi & nobis Iesu Nazarene, venisti perdere nos, scio quis sis, sanctus dei. Nec enim frustra propheta dicit in eum. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. Nam sicut superbus, quantumuis

Ioan.13. Psalm.40. Iob 40. Lucæ 4. Psalm.88.

ante per-

CAP. XII. ante percuſsionem ſtet rigidus, ſub ictu tamen vulneris à tumore deſcendit, verba deponit, ceruicem demittit: ſic ſuperbiæ rex diabolus, quantumlibet antea vt fortis armatus confidenter locutus ſit, vbi tamen fortiorem ſenſit, arma depoſuit, ſpolia reddidit, & mollia non ex pietate, ſed præ dolore locutus eſt, & adhuc in extremo iudicio molliora cum omni corpore ſuo locuturus ipſe caput iniquorum. Sed non parcam ei, inquit dominus, verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis, quia videlicet ſera & indigna pœnitentia eſt, quam cruciatus extorquet. Hæc idcirco dicta ſint, ne laudantium dominum dignæ admirationi pulcherrimum illud deſit miraculum, quod agnus exiguus vicit, & contriuit leonem maximum, preſsitque os ſuperbi, vt molle proferret eloquium. Porrò quod hic dictum eſt. (Feceruntq; filij Iſrael, ſicut præceperat dominus, & petierunt ab Aegyptijs vaſa argentea & aurea, veſtemq; plurimam, & ſpoliauerunt Aegyptios.) non ſic putandum eſt, quòd tunc primùm cum exire compellerentur, illa petierunt: neq; enim abeuntibus commodarent Aegyptij: ſed ſic intelligendum eſt, petierunt, ac ſi diceretur, quæ petierant aſportauerunt. De cuius etiam ſpolij iuſta cauſa, ſpiritualiter nobis imitanda, iam ſuperius eſt dictum.

Matth. 12.

Iob 41.

Quid ſit, vulgus promiſcuum & innumerabile cum eis aſcendere. CAPVT XIX.

PRofectiq; ſunt filij Iſrael de Rameſſe in Socoth, ſexcenta ferè milia virorum abſq; paruulis. Sed & vulgus promiſcuum & innumerabile aſcendit cum eis, oues & armenta & animantia diuerſi generis multa nimis.) Quamuis non in pluribus eorum, beneplacitũ fuerit deo, ſiquidem proſtrata ſunt corpora eorum in deſerto, nomẽ tamen filiorum Iſrael, numeruſq; perfectus, ſcilicet, centuplex ſenarius eos tantùm ſignificat, qui ſic ad Chriſtum veniunt fugientes hunc mundum, vt & digni gratia vel adoptione filiorum dei, & apud patrem omnes numerati ſunt. Cæterum vulgus promiſcuum & innumerabile, quod aſcendit cũ eis, eo ipſo quod innumerabile fuit, typum eorum geſsit, qui quàm plurimi ad fidem nominé tenus veniunt, & verbótenus confitentur ſe noſſe Chriſtum. De qualibus propheta in pſalmo dicit: Annuntiaui & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum. Porrò quod ſequitur. (Coxeruntq; farinam quam dudum conſperſam de Aegypto tulerant, & fecerunt ſubcineritios panes azymos, neq; enim poterant fermentari, cogentibus exire Aegyptijs & nullam moram facere ſinentibus.) Idem eſt, ac ſi diceretur, Etiam ſi non fuiſſent à fermentato prohibiti, tanta fuit inſtantia exire compellentiũ, vt non poſſent fermentari. Eiuſmodi dictio ſæpe dicto cõſentit azymorum myſterio, quia videlicet quòd azymi, id eſt, ſynceri de tenebris peccatorũ noſtrorũ exiuimus, non hoc induſtrię noſtrę, ſed diuinę gratiæ debet aſcribi, quæ ſpirituales Aegyptios cum ſuo fermento citius abſiſtere cõpulit.

1. Cor. 10.
Nume. 14.

Pſalm. 39.

De quadringentis & XXX. annis, quibus habitauerunt filij Iſrael in terra Ægypti, vndè incipiendo debeant computari. CAPVT XX.

HAbitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerant in Aegypto, fuit quadringentorum XXX. annorum. Quibus expletis, eâdem die egreſſus eſt omnis exercitus domini de terra Aegypti.) Hoc ſi ad ſolas quatuor generationes reſpicias, quia generatione quarta exierunt filij Iſrael de Aegypto, ſtare non poteſt, etiam ſi Leui, Caath, & Amram, non prius quàm centenarij eſſent, filios genuiſſent, & Moyſes quartus à Leui iam centenarius coram Pharaone ſtetiſſet, prę ſertim cum Leui & cęteri filij Iacob, iam grandes, & ſinguli cum coniugibus ſuis, & filijs introierunt in Aegyptum. Vndè ergo, vel quo potius à principio iſtos quadringentos XXX. annos numeremus, Apoſtolo teſte habemus, qui cum dixiſſet ad Galatas: Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones, & ſemini eius, nõ dicit & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus, ſtatim intulit. Hoc autem dico: Teſtamentum confirmatum à deo, quæ poſt quadringentos & XXX. annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſsionem. Igitur à promiſsione dei dicentis ad Abraham, cum ille eſſet LXXV. annorum, benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atq; in te ſiue (vt in alio loco dicit) in ſemine tuo benedicentur vniuerſæ cognationes terræ, quo verbo Apoſtolus dicit, confirmatum teſtamentum à deo. Hos annos computari oportet & ſcire, quia cum hac ſeruitute filiorum Iſrael, peregrinatio quoq; patrum intra quadringentos & triginta annos comprehenſa eſt. Et rectè, nam & pater Abrahã poſt eandem promiſsionem primus in Aegypto peregrinatus eſt. Vndè & reuerſus erat quando dictum eſt ei. Scito, quòd peregrinum futurũ ſit ſemen tuum, in terra non ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis, nec dum enim impletæ ſunt iniquitates Amorrhæorum vſq; ad præſens tẽpus. Vbi notandũ, quia non dixit, & affligent quadringentis & triginta, ſed tantum quadringentis annis, iam enim aliquid de hac ſumma diminutum fuerat à prædicta confirmatione teſtamenti. Itaq; ſummæ CCCC. triginta annorum, detrahere primùm XXIIII. annos, qui ex quo locutus eſt deus ad Abraham vſque ad natiuitatem Iſaac interfuerunt, & quadraginta annos Iſaac ante natiuitatem Iacob. Itemq; XC. annos Iacob, quibus exactis genuit Ioſeph, ac deinde C. & X. annos Ioſeph, quo viuente cuncta fuere proſpera, & non remanent ſeruituti filiorũ Iſrael plures quàm C. XLIIII. anni, ſicut ante nos diligẽter à temporũ ſcriptoribus pernotatum

Galat. 3.

Geneſ. 12.
Geneſ. 22.

Geneſ. 15.

pernotatum est. Et nota diligenter, quia sceleris quod in fratrem suum filij Iacob commiserunt, in decuplum filijs eorum in tertiam & quartam generationem, pœna secundum tempus reddita est. Ille nanque venditus ab eis, quatuordecim annis seruiuit, quippe qui cum venundatus esset, sedecim erat annorum, quando autem de carcere eductus coram Pharaone stetit, triginta erat annorum. Quatuordecim verò decies multiplicati, centũ & quadraginta fiunt. Igitur vt dictum est in decuplum illis pœna seruitutis repensa est. Quibus expletis, ait, eadem die egressus est omnis exercitus domini de terra Aegypti. Hoc dicto palam innuit scriptura, quia non saltem vna die remorati sunt vltra annos quadringentos XXX.

De eo quod dictum est: Nox ista obseruabilis domino, & cætera. Et de nocte paschali Christianorum. CAPVT XXI.

NOx ista obseruabilis domino, quando eduxit eos de terra Aegypti. Hanc obseruare debent omnes filij Israel, in generationibus suis.) Nox ista, subauditur, quando immolatus est agnus, & primogenita Aegypti cæsa sunt. Equidem alia nox fuit illa, cuius in vigilia matutina, respiciens dominus super castra Aegyptiorum, per columnam ignis & nubis, interfecit eorũ exercitum, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum. Verùm nox vna pro duarum noctium rebus gestis, domino obseruabilis iussa est. Et rectè: Nam vna eademq; liberatio Israel, quæ in morte primogenitorum inchoata, in submersione Aegyptiorum cunctorum peracta est. Non ergo noua vel præsumpta auctoritate, sancta Romana ecclesia duarum itidem noctium acta, vna eademq; nocte celebrari instituit: vnius scilicet qua comprehensus & ad mortẽ ductus, primogenitũ Pharaonis, id est, superbiam diaboli cruce sua transfixit: alterius verò qua resurgẽs à mortuis plenum gaudium tam de animarum redemptione, quam moriendo acquisiuit, quàm de corporum resurrectione, quam resurgendo acquisiuit, toti mundo attulit. Hæc inquam duarum noctium acta vna nocte celebrare instituit, in laudem & gloriam veri agni, qui abstulit peccata mundi, qui mortem nostram moriendo deuicit, & vitam resurgẽdo reparauit. Hanc inquit, obseruare debẽt omnes filij Israel. Ita planè faciũt. Omnes filij Israel, imò omnes filij dei, qui dispersi fuerant, congregati in vnum, post huius noctis sacramentum, qua Christus dei filius tanquam agnus occisus pro illis, tanquam leo resurrexerit, noctẽ istam concordi vbiq; tripudio con celebrant, illam esse non dubitantes, de qua scriptum est. Et nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in delitijs meis. Idcirco noctem æquè vt diem sequentem, sancta ecclesia quãtum potest concelebrat, eodem nanq; victoriosæ resurrectionis obsequio in vespera, quo & sequenti die persultat. Prius enim verspertinum quàm matutinum sacrificium tantæ solennitatis immolat. Cur hoc? Videlicet quia est resurrectio prima, quæ noctem. & resurrectio secunda, quę diem illustrat. Resurrectio prima, est remissio peccatorum, quam renascentes ex aqua & spiritu sancto in illa paschali vespera accipiunt, & ita iam in anima resurgunt: Resurrectio secunda resuscitatio corporum est, quæ iam in Christo facta, & tandem in omnibus facienda est. At verò præsens ecclesia, quę nox aliquando erat, hac prima resurrectione sit lux, & sicut dies illuminatur. Per hanc enim quisq; nostrum, & nũc dum in corpore est, veritate fulget, & post corporis solutionem tota vespera sabbati, donec lucescat in prima sabbati, quæ ipsa octaua erit, illuminatur vt dies, & interim sola anima sabbatizat, quia in requie est. Rectè igitur ante lucem primæ sabbati ipsa vespera sabbati iucunditate illuminatur paschalis sacrificij, præcentore Christo, dicente, & nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio in delitijs meis. Psalm. 138.

De eo quod dominus ait. Hæc est religio phase. CAPVT XXII.

DIxitq; dominus ad Moysen & Aaron. Hæc est religio phase: Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis autem seruus emptitius circuncidetur, & sic comedet. Aduena & mercenarius non edẽt ex eo. In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis.) Hęc est, inquit, religio phase. Planè religio sancta & iusta & bona. Quid enim? Nunquid alienigenam pro vili cõditione refutat? Proculdubio repugnat quod dicitur, omnis autem seruus emptitius circuncidetur, & sic comedet. Ergo alienigena quandiu fuit liber, non vescetur, vbi autem in seruum fuerit emptus, ipse vescetur ex eo. Quare? Videlicet quia alienigena, dum liber est, postquam hodie comederit phase, cras vel continuò, si volet cõmunicabit superstitioni Aegyptiæ, non dijudicans inter vtrunq; similiterq; mercenarius, quia stabilitatem in domo Israelitica non est professus, & idcirco non habet vndè ad phase semel gustatum constringatur. Igitur deus, non quia sit deus carnalis Israel tantùm, & non gentium, sed propter vagam instabilitatis licentiam, refutat alienigenam & mercenarium, cum admittat seruum emptitium. Cæterùm spiritualis phase religio, certum est, quòd nullum admittat nisi seruum emptitium, id est, eũ tantum, qui susceperit per baptismũ emptionis Christi sacramentũ. Etiã si iam sit catecuminus, non vescetur, sed quasi mercenarius à cœtu vescentium segregabitur, vt nec saltem consistat in domo, dum hoc phase immolatur, dum à domesticis fidei comeditur. Sed & in alterius sectę homines, in quoscunq; hæreticos, vel schismaticos, hoc phase diuidere, nefarium est, etiam si sanguine

agni

CAP. XIII. agni signatos se habere dicant suarum frontium postes. Ait enim: In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras. Hęc iussio secũdum literam, illud necessariò fieri cogit, quod superius dictum est. Si autem minor est numerus, vt sufficere non posit ad vescendũ agnum, assumet vicinum suum, qui coniunctus est domui suæ, & cætera. Porrò secundũ spiritum vnitas sanctæ ecclesię commendatur attentius, scilicet, vt manducaturi mensam dominicam simus domus vna, id est, idipsum dicamus omnes, & non sint hæreses in nobis & schismata. Tunc enim nõ vna in domo comeditur agnus, sed foras carnes eius efferuntur, quãdo indiscretè tribuitur scindentibus vnitatem fidei, cum in scissura mentium deus non sit. Ergo cum præsenti testimonio scripturæ, licet confidenter dicere, quia non est verum sacrificium, quod fit extra vnitatem ecclesiæ.

Ioan. 19. Nec os, inquit, illius confringetis. Hoc testimonio sanctus euangelista sic vsus est. Ad Iesum autẽ cum venissent, & viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. Et subinde: Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Ergo & iuxta proprias vocum significationes prophetia manifesta est. Et nihilominus tamen quotidie nobis mysticè obseruandum est, vt os illius, id est, verbum per quod subsistit, cibi & potus huius sacramentum non confringamus, sed integrum atq; illibatum custodiamus. Qui enim quippiam de diuinitate agni huius peruersum sentit, ipse sibi os illius confringit. Præscripto quod intus manducari, & nihil de ossibus eius foras efferre debeat, tandem de illis qui foris sunt, consiliũ dat. (Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniã, & facere phase domino, circuncidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritq; sicut indigena terræ. Si quis autem circuncisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono, qui peregrinatur apud vos.) Ergo quisquis adhuc peregrinus, & nondum domesticus fidei est, siue ille paganus, siue sit hæreticus, aut certè falso Iudęus, circuncidatur domino circuncisione cordis, & aurium, quod est in Israelitarum transire coloniam, & tunc vescetur carnibus agni, quę nõ debent extra vnam catholicam ecclesiam efferri. Possumus per indigenam & colonum, quorum lex eadem sit, & eum qui ex circuncisione est, & eum qui ex præputio est, intelligere populũ, quorum alter qui ex circuncisione est, indigena rectè dicitur, alter qui ex præputio, colonus. hospes enim testamentorum

Ephes. 2. & alienus olim erat à conuersatione Israel. Vtriusq; populi eadem lex est, vt tam hic quam ille, omissis cunctis superstitionibus, vel iustitijs carnis, solam Christi quærant gratiam, & per hunc angularem lapidem quasi duo parietes in vnam domum conueniant.

De Socoth, id est, tabernaculis, & de duabus solennitatibus paschæ, & tabernaculorum. CAPVT XXIII.

FEcerunt omnes filij Israel sicut præceperat dominus, & in eadem die eduxit dominus filios Israel de terra Aegypti.) Dicendo in eadem die eduxit dominus, ad memoriã reuocare contendit, vbi hæc & ea quæ adhuc sequuntur præcepta sint data, scilicet in Socoth, vbi primùm tetenderunt tabernacula, profecti de Ramesse. Congregati enim in Ramesse, quod interpretatur commotio tineæ, siue tonitruum gaudij, videlicet vbi seruilem tineam deposuerunt, & in gaudium exierunt, illic (vt dictum est) primùm tabernacula tetenderunt. Vndè & ex ea re, locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur in lingua nostra tabernacula, siue tentoria. Et ob hoc septimo mense solennitas tabernaculorum constituta est, non quòd illuc septimo mense venerint, sed vnum eiusdemq; gaudium exitus, in duas solennitates ita dispartitum est, vt in principio anni, id est, primo mense, solennitas paschę, vel azymorum, in medio autem anni, id est, septimo mense, festiuitas ageretur tabernaculorum, quintadecima die mensis septimi, quota videlicet die mensis primi venerunt in Socoth, & post ergastula Aegyptiorum propria libertatis suæ tentoria fixerunt.

De eo quod ait dominus: Sanctifica mihi omne primogenitum, &c. Et cur addiderit dicens: Quod aperit vuluam. CAPVT XXIIII.

CAP. XIII. LOcutus est dominus ad Moysen dicens: sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis. Mea enim sunt omnia. Et post pauca: Cumq; introduxerit te dominus (ait Moyses) in terram Chananæi, separabis omne primogenitum quod aperit vuluam domino, & quod primitiuum est in pecoribus tuis. Omne autẽ primogenitum hominis de filijs tuis pretio redimes.) Lex ista propria primogenitorum est. Cæterùm illa tam primogenitorum, quàm & posterius natorum lex communis est, quæ in Leuitico hoc modo scripta est. Cumq; expleti fuerint dies purgationis eius, scilicet mulieris, quæ filiũ vel filiam peperit, pro filio vel filia deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ,

Leuit. 12. siue turturem pro peccato, ad ostiũ tabernaculi testimonij, & cętera. Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbæ, vnũ in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitq; pro ea sacerdos, & sic mundabitur. Itaq; primogenitas hominis dupliciter legi debitor fuit, primùm vt domino sisteretur redimẽdus, deinde vt hostia pro illo sicut pro cæteris daretur. Vtrunque in deductione domini, euangelista hoc modo denuntiat

denunciauit: Tulerunt, inquit, eum in Hierusalem, vt sisterēt eum domino, sicut scriptum est in lege Moysi, quia omne masculinū adaperiēs vuluam, sanctum domino vocabitur. Hoc pro lege primogeniti, quia videlicet dominus noster, cùm sit matri suæ vnigenitus, cōsequenter est & primogenitus: quamuis nō econuerso, primogenitus omnis sit etiā vnigenitus. Sequitur euāgelista. Et vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc pro lege matrum cōmuni, quia videlicet sic fieri tam pro filia quàm pro filio, lex absq; vlla exceptione iussit, nō pro redemptione partus, sed pro emundatione pariētis. Porrò quod dicit omne aūt primogenitum hominis, de filijs tuis subauditur, nō de alienigenis siue mercenarijs, pretio redimes: non tam iussio, quàm permissio est. Nam qui pretio redemit, bene quidem fecit: veruntamen Anna quæ Samuelem non redimere voto proposuit, melius fecit. Quare autem cum dixisset, sacrificia mihi omne primogenitum, addidit, quod aperit vuluam? Videlicet vt dubium nō esset quod intendit. Vult autem primogenitum omnis vteri, quod plus est, quàm primogenitum viri. Sæpe enim factum est & fit, vt plures vnius vxoris viri sint. Ne ergo suspicari liceret, quòd de quamlibet multis vxoribus vnum deberet primogenitū vnus vir, rectè cum dixisset, omne primogenitum, addendo quod aperit vuluam, suam exactionem definiuit. Porrò quod dicit, sanctifica, id est, sanctione legis quam violari vel præteri non liceat, mihi vendica. Quod deinde ait: (Primogenitum asini redimes oue, quòd si non redemeris, occides.) Cum literali rectitudine, moralem quoque suauitatem continet, scilicet vt præcedentia carnis opera, posteriore spiritus correctione quisq; superet. Peccatum nanq; carnis primogenitum asini: eleemosyna verò qua præcedēs peccatū redimitur, rectè dicitur ouis. Quòd si nō redemeris, inquit, interficies, quia videlicet qui peccata sua redimere renuit, morti sempiternæ semetipsum addicit.

De lege ceremoniarum, & quòd non fuerit eiusdem auctoritatis & stabilitatis, cuius Christi præcepta, quæ sola referuntur scripta esse digito dei. CAPVT XXV.

Sanctifica mihi, inquit, omne primogenitum quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus quam de iumentis. Mea sunt enim omnia. Et ait Moyses ad populū: Memētote diei huius, in qua egressi estis de Aegypto, de domo seruitutis, &c. Notandum, quòd cum dixerit dominus: Sanctifica mihi omne primogenitum, hic internuncius domini, alia preloquitur ad populū, & dicit, vt meminerint diei huius, cum eos introduxerit dominus in terram Chananæi, vt custodiant eius cultum statuto tempore à diebus in dies. Hodie mense nouarum frugum. i. quintodecimo die Aprilis, quo iam secundum temperiem aeris, apud illos primæue fruges vesci possunt, hoc intendens, vt agnum & azyma, quorū vsum semel acceperunt, diligenter per omnes annos obseruent. Hoc dicimus, ne ignoremus, quid Iudæis respondeamus, arbitrantibus carnales ceremonias suas eiusdē auctoritatis siue stabilitatis esse debere, cuius & illa decem precepta vitæ, quę in tabulis lapideis scripta sunt. Verùm ipse legislator hoc pro summa differētia de illis dixit, quia scripta sunt digito dei, quod nusquā dixit, nec dicere debuit de huiusmodi, quas trāsitorias fore nouerit ceremonias. Et Apostolus cum dixisset: hoc autem dico testamētum confirmatū à deo, quæ post quadringentos & triginta annos, facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones, protinus ait: Quid igitur lex? Propter transgressores posita est, donec veniret semen cui repromiserat ordinata per angelos in manu mediatoris. Legem ceremoniarum ordinatam dixit, non in manu vel digito dei, sed in manu mediatoris Moysi, cùm testamentum à deo confirmatū asseruerit, sicut econuerso, Moyses precepta vitę digito dei scripta dicit, cum de sacrificijs vel solennitatibus obseruandis nihil tale dixerit. Igitur non tantùm hic, vbi Moyses iniussus repedit de azymis, legemq; dat de festis annuis, sed & vbicunq; per manū eiusdem mediatoris, populo illi aliqua instituuntur eorum, sine quibus testamentum à deo cum Abraham confirmatum fuit, sic accipienda sunt, non tanquam iussa, sed tanquam permissa, videlicet propter transgresiones, vt verissimè Apostolus ait: Vincula enim quædam fuerunt propter transgresiones posita, scilicet vt dum talium sacrificiorum vel festorum ritu detinerentur, non vacaret eis errare à deo suo, in suis adinuentionibus, & illicitis idolorum cultibus: Proinde confidentibus in illis loquitur per prophetam idem deus: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus. Et ambulate in via quam mandaui vobis, vt bene sit vobis. Non sum locutus ait, id est, non præcepi. Nam quæcunq; talium velut ex ore meo Moyses iussit, non me iubente, sed me permittente præcepit. Et in Dauid: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et multa his similia.

Lucæ 2.

Galat. 3.

Hiere. 7.

Psal. 49.

De primogenitis domino sanctificatis, & quòd filij Leui vsque ad Christum, in carnali sacerdotio fuerint reputati. CAPVT XXVI.

Quo iure primogenitū omne exigat, ratione subiuncta manifestat. (Cùm (inquit) interrogauerit te fili⁹ tuus cras, dicēs: Quid est hoc? Respōdebis ei: Quia in manu forti eduxit nos de

CAP.XIII. terra Aegypti, de domo seruitutis. Nam cum induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito hominis vsq; ad primogenitum iumentorum. Idcirco immolo domino omne quod aperit vuluam masculini sexus, & omnia primogenita filiorum meorum redimo.) Consentimus æquitati quotquot in hoc sanctarum legum auditorio consistimus iurisperiti, vel sensum habentes veritatis, quia ius est, vt pro quorum
Nume.3. liberatione, illa corporaliter primogenita cæsa sunt, ab eis liberatori suo deberetur omne primogenitum. Sed loquitur dominus in libro Numerorũ ad Moysen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs
Ibidem. Israel, pro omni primogenito, qui aperit vuluã in filijs Israel. Eruntq; Leuitæ mei, meũ est enim omne primogenitũ, &c. Item: Numera (inquit) primogenitos sexus masculini, à mense & supra, & habebis summã eorũ. Tollesq; Leuitas mihi, pro omni primogenito filiorũ Israel. Quæritur ergo: Si omne primogenitũ de filijs Israel, pretio redemptũ est, quo iure tolluntur domino Leuitæ, pro omni primogenito filiorũ Israel? Vel si Leuitas tollere habebat pro primogenitis, qua rectitudine pretium pro primogenitis dari iussit vel accipi? Ad hęc inquam. Sacerdotium verum primogenitorum est. Etenim eorum omniũ vnus futurum erat vt fieret sacerdos in ęternum, secundum ordinem Melchisedech, quem multis locis scriptura sancta primogenitum appellat, vi-
Roma.8. delicet respectu omnium filiorum Israel. i. omnium filiorum dei, vt Apostolus dicit: Nam quos præsciuit, & prædestinauit, conformes fieri imaginis filij dei, vt sit ipse primogenitus in multis
Lucæ 2. fratribus. Amplius autem Lucas dicturus: Tulerunt eum in Hierusalem, vt sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: quia omne masculinum aperiens vuluam, sanctum domino vocabitur, præmisit ita de virgine, dicens: Et peperit filium suum primogenitũ, videlicet vt cognitor legis domini, subaudiat, quòd vocaretur dominò sanctum, cui summum & verum repositum erat sacerdotium. Porrò illud carnale sacerdotium legis, veri huius sacerdotij vicariũ ... nec tanquam necessariũ vel ad salutem sufficiens positũ est, sed quasi pædagogus propter trans-
Galat.3. gresiones, donec veniret cui repromiserat sacerdotium, testatur deus, dicẽs: Quod in illo bene-
Gene.22. dicerentur omnes gentes. Ergo quia primogenitorum (vt iam dictum est) sacerdotium erat in Christo repositum, carnale autem sacerdotium, huius fuit vicarium: iustum erat, vt quorum videlicet primogenitorum filij Leui vicem egerunt, eorum quoq; ad necessariũ victum acciperent pretium, proprios funiculos inter fratres suos filios Israel non habituri, iuxta sententiam patris
Gene.49. sui Iacob dicentis: Symeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia, diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Igitur quia propter trãsgresiones vicarium sacerdotiũ positum est, donec verum veniret sacerdotiũ, quòd primogeniti est iure: & vacantia primogenita redimebantur, & eorum vicarij sacerdotes ac ministri, illorum pretio locabantur ministraturi pro ipsis, donec primogenitus veniret, qui seipsum non redimeret, sed asistens domino per proprium sanguinem, amoto statim vicario, tolleret sacerdotium suum secundum ordinem Melchisedech.

De eo quod dictum est: Non eos duxit dominus per viam terræ Philisthijm, &c. CAPVT XXVI.

Exod.13. IGitur cum dimisisset Pharao populum, non eos duxit deus per viam terræ Philistijm, quæ vicina est, reputans, ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Aegyptum, sed circunduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrũ.) In cantico paulo post Moyses dicit: Ascenderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistijm. Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Cũm dixisset, ascenderunt populi & irati sunt, quasi quæreres, qui populi? & quomodo irati sunt? Dolores (inquit) obtinuerunt habitatores Philistijm, & cæteros. Principes Edom conturbatos fuisse, robustos Moab tremuisse, omnes habitatores Chanaan obriguisse: habitatores autem Philistijm doluisse dicit, id est, inuidisse. Igitur maximè habitatores Philistijm erant vitandi, non frustra, quia alijs timentibus soli contra Israel iam hostilem coquebant inuidiam. Sed nunquid dominus contra Pharaonem & Aegyptios pro Israel pugnare poterat, & contra Philistæos non poterat? Planæ & contra istos poterat, sed in hoc sicut in cæteris factis, quæ superficies historica continet, spirituale instrumentum rationabiliter prouidebat. Spiritualiter nanque hoc agit in omnibus electis suis, in Aegypti exitu, id est, in initio conuersionis, vel dum nouitius est conuersi animus, nec totus exiuit de pristinis erroribus, pacatum à vitijs paret viam, quatenus qui vocati sunt, tranquille & delectabiliter egrediantur, & ne subitis tentationibus pulsati, à proposito sancto vix incœpto deterreantur. Præterea & illa gens erat, quàm dominus Israeli reseruare decreuerat vtiliter, vt per illam exerceretur, & quasi proximo flagello castigaretur, quoties legem dei sui relinqueret, quòd sæpe futurum erat. Igitur non quasi timidus, vt simplex sermo sonare videtur, sed bene prouidus, non eos duxit per viam terræ Philistijm, sed circunduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrum. Circunduxit, & circunducendo erudiuit, sicut ipse hic Moyses ait in cantico Deuteronomij: Cir-
Deute.32. cunduxit eum & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. (Et armati (inquit) ascenderunt.) Videlicet

Videlicet in nostri exemplum, qui non ad ocia, de Aegypto huius seculi, sed ad bella vocati sumus, contra barbaricas acies vitiorum, aduersus phalanges malignorum spirituū, quanquam ipsi nondum essent idonei ad bellum ante rubri maris transitū, sicut & nos nihil fortiter agere potuimus, ante perceptum salutare baptismi Christi sacramentū. Tulit quoq; Moyses ossa Ioseph secum, eo quòd adiurasset filios Israel, dicēs: Visitabit vos deus, efferte ossa mea hinc vobiscū.) Admirandus ordo diuini iudicij. Venditores fratris fecit deus descendere post eum in Aegyptū, & non ipsi viuentes viuum reduxerunt, sed ipsis defunctis illic remanentibus, filij eorū mortuum reuexerunt, eisq; in peregrina terra sepultis, hic verò reconditus in terra & hæreditate patrum.

De eo quod dictum est: Nunquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem coram populo. CAPVT XXVIII.

PRofectiq; de Socoth, castramētati sunt in Etham, in extremis finibus solitudinis.) Etham interpretatur fortitudo. In eo quod dicitur, In extremis finibus solitudinis, ostenditur, locum inter confinia esse eremi & Aegypti. (Dominus autē præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columnam nubis, & per noctem in columnam ignis, vt dux esset itineris vtroq; tēpore. Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem corā populo.) Vbiq; in hoc sanctæ scripturę cœlo lucida occurrūt sydera, omnia in fontem sui luminis, scilicet in verum solem Christum respicientia, & nullus locus vacuus est. Ecce columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, dux itineris vtroq; tempore in cōspectu filiorum Israel, videlicet iuxta oculorum naturam, qui vt sequi valeant, & sub sole nubem, & in nocte facilè dignoscunt ignem. Quisnam est hic dux itineris, nisi qui & dux & via nobis est, Iesus Christus filius dei? Ipse nempe columna ignis, quia verus deus: ipse idem columna nubis, quia verus homo est. Vndè signanter & propriè loquens scriptura non dixit: dominus autem præcedebat eos in columna nubis, & in columna ignis, sed in alio casu, quem accusatiuum dicunt grammatici, in columnam nubis & in columnam ignis. i. sicut columna nubis & sicut columna ignis. Cùm adhuc esset nox, erat tantùm ignis: vbi autem dies gratiæ, vel tempus miserationis aduenit, nubes factus est qui ignis erat. i. homo vel caro factus est, carnem induēdo qui deus erat. Plus est sol igneus, sol iustitiæ in die, quàm ignis splēdidus igni verbi prophetici in nocte. Sol vt tolerari possit venit in nube. i. deus, vt cum hominibus conuersaretur, venit in carne. Hinc iam oportunè propheticum arripimus testimonium. Ait Esaias: Ecce ascendet dominus super nubem leuem, & ingredietur Aegyptū, &c. Cùm præsenti nunc historia illa conferatur prophetia. Etenim quæ hic factis eadem illic mysteria signata sunt dictis. Siquidem Aegyptus hunc mundum, filij autem Israel, electum significant populum Christi, nunc pro parte illorum, qui eius vsq; in finem seculi sequuntur aduentum. Nam supra vbi agnus immolatus, & Aegypti primogenita cæsa sunt, Aegyptus infernum, filij autem Israel electum Christi significabant populum, pro parte illorum qui aduentū vel passionem eius præcesserunt, & apud inferos repositi, illuc venturum expectauerunt. Esaiæ 19.

De eiusdem columnæ sensu mystico. CAPVT XXIX.

IGitur columnę huius mysteria nouimus, quę in nocte. i. nondū reuelata luce gratię, ignis erat, & exiguum. i. perpaucis in prophetalem gratiam lucebat, exiguū, inquam, videlicet cōparatione diei præsentis, quādo totus fons ignis verus sol & fons luminis totus cum nube suæ carnis venit. Quamuis sit sol in nube, clarius tamen lucet, quàm dudum ignis in nocte. Ad quid eiusmodi columna nos pręcessit? Videlicet vt ostenderet nobis viam fugiendi à Pharaone rege Aegypti. i. à diabolo principe huius mundi, ad hoc vt aperiret nobis viā maris rubri. i. gratiam baptismi sanguine suo rubētis, vt ingressi cū Pharaone, Aegyptij post nos in mare. i. baptizatos nos in morte Christi persequētes, idololatræ gentes perirent de memoria nostra cum dijs, imò cum dęmonijs suis, & cōfunderentur omnes qui adorant sculptilia, qui gloriātur in simulachris suis. Quid aliud propheta supradictus capitulo pręd icto declarauit? Cum dixisset: Ecce ascendet dominus super nubem leuem. i. accipiet mundam carnem, quę hic intelligitur per nubem candidam, & ingredietur Aegyptum, statim subsequentes eius effectus intulit huiusmodi. Et mouebuntur simulachra Aegypti à facie eius, & cor Aegypti tabescet in medio eius, & occurrere faciā Aegyptios aduersum Aegyptios. Et post aliqua, dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens, &c. Hoc tantum interest similitudinis, quòd hinc omnes reprobi per Aegyptios, & omnes electi per filios Israel significātur: in illa aūt prophetia diuiduntur Aegyptij cōtra Aegyptios, subauditur, electi contra reprobos, eò videlicet intuitu, quòd omnes hoīes tam qui è nobis assumuntur, q̃ qui relinquuntur, oēs inquā nos eramus gētes ad simulachra muta prout ducebamur eūtes. Pro parte reproborū, qui cū dijs suis & pricipe diabolo relicti sunt, dicit: Stulti principes Thaneos, sapiētes cōsiliarij Pharaoni dederūt cōsiliū insipiēs. Quomodo dicetis Pharaoni, fili' sapiētiū ego fili' regū antiquorū? Vbi sunt nūc sapiētes tui, &c. Pro parte verò electorū, qui à diabolo recesserūt, subsecut' ait: In die illa erit altare dñi in medio terrę Aegypti, & titul' iuxta terminū ei' dñi. Et erit in signū & in testimoniū

Psalm. 96.

Esaiæ 19.

1. Cor. 12.

Esaiæ 19.

CAP. XIIII. domino exercituũ in terra Aegypti: Clamabunt enim at dominũ à facie tribulantis,& mittet eis saluatorem & propugnatorẽ qui liberet eos.Et cognoscetur dñs ab Aegypto, & cognoscẽt Aegyptij dñm,&c.quæ cuncta nũc persequi,onerosum est. Proinde quomodo dominus populi sui ductor fuerit in columna nubis, & persecutores eius in profundũ demerserit, prosequẽdum est.

De mystica castrorum positione. CAPVT XXX.

Locutus est dominus ad Moysen,dicens: Reuersi castrametẽtur è regione Phiairoth,quæ est inter Magdalũ & contra Beelsephon, In cõspectu eius castra ponetis supra mare.) Phiairoth os nobilium, Magdalum siue Magdol (vt in plerisq; codicibus habetur) magnitudo siue turris, Beelsephon dominus aquilonis interpretatur. Reuersi inquit,subauditur de Etham, vt nõ irent (sicut iam dictum est)per terram Philistinorum. Etham interpretatur fortitudo. Tu(inquit Psal- Psalm. 37. mista)siccasti fluuios Etham.i.annihilasti sapientiam fortium. Ergo contrariam fortitudinẽ, tam Aegyptiorũ quàm Philistinorum.i.tam dæmonũ & eorum qui illos colunt, quàm & Iudæorum siue hæreticorũ secundum nomen Philistijm potione cadentium,quia miscuit eis dominus spiritum vertiginis,sicut est ex propheta supra dictum. Has,inquam,cõtrarias fortitudines fugientes, castrametentur è regione Phiairoth,quod(vt iam dictum est)interpretatur os nobiliũ,& significat nobilem doctrinam vel fidem Apostolorũ. Inter Magdalum & mare.i.inter magnam turrim fortitudinis,scilicet Christum, & sanctum eius baptismũ. Contra Beelsephon.i.contra diaboli, Esaiæ 14. aquilonis dominũ,qui ausu superbiæ elatus. Sedebo(inquit)in monte testamẽti,in laterib.aquilonis.i.eos possidebo,qui frigidi remanebunt à dilectione creatoris. Tali vtiq; positione spiritualiter castrametantur nostri catecumini,quando fugientes huius mundi Aegyptũ, vbi simulachra muta coluerunt,& abominati sunt omnes sectas hęreticorum,qui æstimatione sua Etham.i.fortes sunt,veniunt ad mare,scilicet ad vnici & veri baptismi sacramentũ,quod in vna sancta catholica atq; apostolica ecclesia quęrendũ atq; confitendum est. Quid hoc pręcepto intendat dominus,subdendo manifestat. (Dicturusq; est Pharao super Israel:Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertũ. Et indurabo cor eius,ac persequetur vos.) Ordo præposterus. Nam sensu prius est, & indurabo cor Pharaonis,posterius verò dicturusq; est Pharao super filijs Israel. Sed vt competentius, secundum personam sermo continuaretur, & indurabo cor Pharaonis ac persequentur vos,ac glorificabor in Pharaone,& in omni exercitu eius,sic rectè commutatũ est. Porrò de verbo hoc, & indurabo, modò superius est dictũ, quia videlicet indurabo.i.odium ac liuorem eius felicitate exeuntium torquebo. Dicturus est,inquit, coarctati sunt in terra, cõclusit eos desertũ, id est,hinc terra Aegypti,inde terra Philistijm, atque inde rursus deserto,à quarto climate mare rubro cõclusi,effugere non poterunt.(Et glorificabor(inquit)in Pharaone, & in omni exercitu eius.)Propriè tam secundum historiam,quàm secundũ allegoriam dictũ est,& glorificabor,quia videlicet,cùm multa fecerit magnalia in Aegypto, nullo magis glorificatus est quàm eo, quòd sic terribiliter Pharaonem & exercitum eius demersit in mari rubro. Et cum in cœlo & in terra magnalia fecerit absq; numero,de nullo gloriosius prædicatur,quàm de eo, quòd per humilitatem Christi filij sui diabolum deiecit,& consilium eius præcipitauit. Porrò quòd tandem dicit, & scient Aegyptij,id est,nescire non licebit Aegyptijs,quia ego sum dominus:verbi gratia,cùm dicent,occurrentibus sibi aquis,fugiamus Israelem,dominus enim pugnat pro eis.

De eiusdem Pharaonis,diaboli typum gerentis,induratione. CAPVT XXXI.

Cur Pharao abeuntes persecutus est. Et nunciatum est regi Aegyptiorum,ꝙ fugisset populus,&c.) Nónne hic est Pharao, qui supra dixit:Surgite,egredimini,& abeuntes benedicite mihi? Quomodo ergo nunc dictũ est: & nunciatum est regi,ꝙ fugisset populus? An quia petierant filij Israel ab Aegyptijs vasa argẽtea & aurea,vestemq; plurimam, & spoliauerant Aegyptios, & vulgus promiscuũ atq; innumerabile,forsitan de mansipijs Aegyptiorũ dominos suos fugiens,ascẽderat cũ eis,idcirco sic dictũ est: & nunciatũ est,ꝙ fugisset populus. Etenim ea ipsa quoq; causa nõ parũ innuit,vt spolijs Aegypti potiti filij Israel,quanto cupidius onustati,tanto libẽtius ac properantius irent ad imperiũ domini. Pharao aũt,tanto ad persequendum proniorem haberet exercitum, quanto insanius accepissent,auro vel argento suo se esse spoliatos ab eis,quos dudũ libertate spoliauerant. Vndè inflammati,seq; inuicem cæco furore inflammantes.(Quid (inquiunt) voluimus facere, vt dimitteremus Israel,ne seruiret nobis? Iunxit ergo currũ suum Pharao, & omnem populũ suum assumpsit secum. Tulitq; sexcentos currus electos,quicquid curruum in Aegypto fuit, & duces totius exercitus. Indurauitque dominus cor Pharaonis regis Aegypti,& persecutus est filios Israel. At illi egressi erant in manu excelsa,&c.)Sæpe vsa est,& nunc extrema vice sancta vtitur scriptura, verbo illo terribili. Indurauitq; dominus cor Pharaonis, nihil verita,ne loquatur lutum siue figmentum contra figulum & dicat:Ergo cuius vult miseretur,& quem vult indurat. Quid adhuc quęritur? Voluntati enim eius quis resistit? Nã si quid tale mutire audeat,dicetur ei:O homo tu quis Roma. 9. es qui respõdeas deo?&c. Sed de hoc iam alio loco plenius dictũ est. Spiritualiter tunc nunciatũ est regi Aegypti,ꝙ fugisset popul⁹,quãdo percepit diabol⁹,ꝙ exaltato super oẽs cœlos Christo, vocatis

vocatis ad fidẽ eius cunctis gentib. templa sua derelinquerentur, & simulachrorũ eius sordes abijcerentur. Nam de illis, quos de inferno amisit, quos triumphator Christus paradiso restituit, & intra muros supernę pacis collocauit, nullũ postea nuncium audiuit, nec anhelanti post illos eius inuidiæ spes vlla superesse potuit. Tunc ergo quando resurrectionis Christi gloria prędicari cœpit, & signum victoriæ eius effulsit, vt audirent omnes gentes, quòd iam iudicatus esset princeps huius mundi, & idcirco transfugerent ad regnum victoris, titulumq́; eius acciperent in frõtibus suis: tunc inquã, audito tristi nuncio, tulit currus electos, quicquid curruũ in Aegypto fuit, verbi gratia: Neronẽ, Traianũ, Deciũ, Diocletianũ, vel Maximianũ. Isti enim & cæteri huiusmodi currus Pharaonis, currus electi fuere diaboli, & equi eius, iuxta Apocalypsim, Rufi.i. sanguinei. Super hos ascendit, & persecutus est filios Israel.i. persecutionẽ publicã excitauit cõtra oẽs in Christũ credẽtes. At illi (inqt) egresi erãt in manu excelsa. Eleg. tissima oppositio. Excelsi videbãtur prędicti currus Pharaónis, & duces diabolici exercitus: sed reuera manus dñi excelsa est, in qua egresi sumus, excelsa inquã manus dñi, & excelsus agnus dei, cuius sanguine redempti exiuimus. Iohan.16. Apoca.6.

De eo quòd leuantes filij Israel oculos, viderunt Aegyptios post se, & timuerunt, iuxta sensum mysticum. CAPVT XXXII.

CVmq́; appropinquasset Pharao, leuantes filij Israel oculos suos, viderunt Aegyptios post se, & timuerunt valde, &c.) Iuxta historiam parua nimis est, nec dignis profectib⁹ erudita, secundum quæ viderant opera dei, illorum fides dicentium ad Moysen. (Forsitan nõ erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine.) Porrò iuxta altiorẽ sensum tunc leuantes filij Israel oculos suos, viderunt Aegyptios post se: quando auditores euangelij præcedentis columnæ iam illuminatos oculos cordis habẽtes, respiciunt præteritos errores, in quibus fuerũt, & cõferentes veritati, quàm nouo nuncio audierunt, valde admirati sunt, & cõturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Verùm ibi dolores vt parturientis.i. dolores nõ vani, sed fructum afferentes gaudij sempiterni: quemadmodũ parturiens postquam pepererit, dolorum vel pressuræ suæ iam nõ meminit, propter gaudium nati hominis. (Et ait Moyses ad populũ: Nolite timere, state, & videte magnalia dei, quæ facturus est hodie. Aegyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam vltra videbitis vsq; in sempiternum: dominus autem pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.) Hoc sicut in veritate historiæ factum est, ita veraciter in abundantia spiritalis gratiæ, per Christum hactenus factum est, & fit iugiter. Quia videlicet quoscunq; Aegyptios, quæcunque opera tenebrarum, post se vident catecumini ecclesię, venientes ad catholicę fidei baptismũ, nequaquam vltra videbunt, nec erit eorum recordatio vsque in sempiternum. Ibi enim per Christi sanguinem deletur omne peccati chirographũ, dato spiritu sancto in peccatorum remissionem. Christus enim multorum peccata tulit, eorum sine dubio, qui per baptismum cõmunicant similitudini mortis eius & resurrectionis. Vndè pulchrè ac fideliter inquit: dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, nõ quòd iterum pugnet Christus, aut iterum moriatur, sed quia omnium qui crediturí erant peccata tulit pugna præterita vel mors eius. Psalm.47. Iohan.16.

De eo quod ait Moysi dominus: Quid clamas ad me? et quid significet virga eleuata super terram. CAPVT XXXIII.

DIxitq́; dominus ad Moysen: Loquere filijs Israel, vt proficiscantur. Tu autem eleua virgam tuam, & extende manũ tuam super mare, & diuide illud, vt ingrediantur filij Israel in medio maris per siccum, &c. Quid (inquit) clamas ad me?) Hoc planè magnæ gratiæ, hoc dignæ & gratiosæ acceptionis est, dixisse dominũ ad vnum Moysen, in tali tẽpore, quid clamas ad me? Quid enim? Nónne & Aegyptij clamabant? Nónne & paulo ante dictum est, quia leuãtes oculos suos, viderunt Aegyptios post se, & timuerunt valde, clamaueruntq́; ad dominum? Clamabant planè & isti, grandemq́; turbam faciebant vocibus cõfusis. Sed quid sequitur? Forsitan (inquiunt) non erant sepulchra in Aegypto, ideò tulisti nos vt moreremur in solitudine. Ergo clamabant quidem, sed non clamabant dignè, vt meritò diceret eis deus, quid clamatis ad me? Clamabant enim sine fide, qui clamor vanus & indignus creditur dei auribus. At verò Moyses quid clamauit? Nolite (inquit) timere, state, & videte magnalia dei, dominus pugnabit vro vobis, vos tacebitis. Hoc voce corporis ad populum, hoc grandi vociferatione fidei dixit ad dominum. Rectè igitur solùm hunc audiuit illa columna nubis, illa columna ignis. Sic nimirum eadem columna, iam vere columna nubis, id est, idem deus iam indutus nube carnis, dum cum turbis ambularet, & à turbis comprimeretur, subitò inclamauit: Quis est qui me tetigit? Mirantibus omnibus ac dicentibus: turbæ te cõprimunt & affligunt, & tu dicis, quis me tetigit? Ille in sententia persistẽs, ait: Tetigit me aliquis? Ita planè hoc loco Moyses, quia filijs Israel sine fide clamantibus, solus cum fide locutus est, solus audiri magno clamore potuit, quemadmodũ illic mulier, quia turbis dominum irreuerenter comprimentibus, ipsa cum fide reuerentissima simbriam vestimẽti eius tetigit, sola sentiri meruit. Tu autem (ait) eleua virgam tuam, &c. Iuxta altiorem sensum, quo hactenus cucurrimus, virga Moysi quam super mare iubet dominus eleuari, vt diuidatur mare, & Matth.9.

CAP. XIIII. ingrediantur filij Israel per siccum in medio maris: potestas est Christi filij dei, & vnica regula baptismi, quàm super aquas extendere iussit ducibus populi sui, scilicet Apostolis, postquam resurrexit à mortuis. Matth. vlt. Data est mihi (inquit) omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes baptizate omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ad hanc enim, quasi virgam id est, vocem potestatiuam diuiduntur aquæ, vt ingrediantur filij Israel, filij acquisitionis & salutis, id est, aperit se gratia spiritus sancti, suscipiens filios diaboli renascituros in filios dei, filios iræ regenerandos in filios gratiæ.

De eo quod dictum est: Qui diuisit mare in diuisiones, iuxta Psalmistam. CAPVT XXXIIII.

AIunt Hebræi, quia nõ vna diuisio, sed duodecim factæ fuerint maris diuisiones, videlicet secundum numerum duodecim tribuum filiorũ Israel, vt vna quæq; tribus per suam diuisionem incederet, & hoc esse quod in psalmo pluraliter dictum est: Psalm. 135. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Quod si ita est, nec hoc quidem à mysterio vacat, quia videlicet multæ sunt in vno spiritu, quæ baptizatis in Christo aperiuntur, gratiarum diuisiones. Et non vni cunctæ tribuuntur, sed alia alij plus vel minus, secundum beneplacitum vnius eiusdemq; spiritus, diuidentis singulis prout vult. Attamen primum donum & summa baptismi vtilitas, quæ est remissio peccatorum, sciendum quia non particulariter distribuitur, neq; alij plus, alij minus donatur, sed omni æqualiter pari gratia, in dissimili donationis abundantia: omniũ, inquam, peccata absorbentur, & baptismi fluctibus omnes Aegyptij cuncti reatus, tam originalis culpæ, quàm actualium criminum confestim obruuntur. Cæterùm spirituales gratiæ, quales Apostolus commemorat, dicens: 1. Cor. 12. Vnicuiq; nostrum datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij quidem per spiritum datur sapiẽtia, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, &c. dubium non est, qui nulli conferuntur omnes, præter vnum caput corporis ecclesiæ, quòd est Chtistus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Igitur si cui placet, plures factas fuisse diuisiones, non quidem ad recipiendum nos inuitos cogere potest, quia certam de scripturis sanctis auctoritatem non habet: veruntamen ipse, hoc sensu literali suscepto, habet quod mysticè subintelligat vtiliter.

De eo quod dictum est: Angelus domini pariterq; columna ignis priora dimittens abijt post eos, & quid mysticè significet. CAPVT XXXV.

TOllensque se angelus domini, qui præcedebat castra Israel, abijt post eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens post tergum, stetit inter castra Aegyptiorum, & castra Israel. Et erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, ita vt ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.) Hoc ex motu columnæ priora dimittentis, & post tergum stantis agnolci vel præuideri potuit, quòd angelus dei qui præcedebat castra Israel, post eos abierit. Neq; enim angelus, siue ille erat angelus magni consilij, siue angelicorum spirituum aliquis, in quo esset virtus liberatoris dei, per semetipsum apparebat omnibus, neq; hoc litera cogit intelligi, alioqui nõ necesse esset, vt vel per diem columna nubis, vel per noctem columna ignis appareret coram populo dux itineris. Sed quomodo vna eademque columna, & nubes tenebrosa, & noctem illuminans erat, nisi quia secundum diuersas, imò contraria merita vna eademque virtus, pijs lucebat, impios excæcabat? Ergo in hoc quoq; mysterium pulcherrimum est, quia videlicet vnum eundemque Christum (inquit Apostolus) prædicamus, 1. Cor. 1. Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, quòd valde est obscurum: ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis Christum dei virtutem & dei sapientiam, quòd valde est luminosum. Quid porrò sibi vult, quòd illa columna talis, priora dimisit, & post tergum Israel intra castra Aegyptiorum & castra Israel stetit? Hoc nempe mysticè illud figurat, quòd optimè credit & firmiter catholica tenet ecclesia, quia dominus noster Iesus Christus qui nos præcessit, qui antequam sciremus eum, abijt, transiuit & præcursor pro nobis cœlum introiuit: ipse tamen adest in hora sancti baptismi, iuxta veritatem ipsius, qui mox vt dixit, euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, ita conclusit. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Matth. vlt. Tendamus securi, quo ille per passionem suam præcessit, nam vbi ad baptismum accessimus, ipse per passionis eiusdem sacramentum post nos stare cœpit, nosq; intra gratię suę muros includens, peccata nostra à nobis exclusit, vt tota nocte, id est, tota vita præsenti, nos consequi, vel ad nos accedere non possint.

De ingressu filiorum Israel per medium maris rubri. Et de sacramento baptismatis. CAPVT XXXVI.

CVmque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud dominus flante vento vehementi & vrente, & vertit in siccum, diuisaque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris, &cæt.) Clara est gloriosæ magnificentiæ domini res gesta, quia diuisa est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris, & quia interfecit dominus exercitum Pharaonis, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum, & ita scierunt ipsi Aegyptij, quia dominus ipse est

ipse est deus, vt dicerent: (Fugiamus Israelem, dominus enim pugnat pro eis contra nos.) Sed fugientes inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, respiciēs supra castra eorum vigilia matutina, id est, quarta vigilia. Quatuor enim computabantur vigiliæ noctis, ternis horis per singulas vigilias computatis. Porrò sensu mystico vigilia matutina, ipsa est resurrectio vitæ dominica. Matutino nanq; tempore sedit angelus ad sepulchrum domini, & post profundam tristitię noctem, magni gaudij diem mulieribus, & per illas lugentibus apostolis, euangelizauit. Hinc est illud in psalmo: A custodia matutina vsque ad noctem speret Israel in domino. Custodiam matutinam Psalm.129.
dixit custodiam militum mane exterritam, in exemplum omnium impiorum: nam mulieres lætificatæ sunt in exemplum omnium piorum. Quid speret Israel in domino ab illa custodia matutina? Videlicet quia in se, quod in illo factum esse extunc innotuit, futurum est, quia resurrexit à mortuis, quia apud dominum misericordia est, & copiosa apud eũ redemptio: & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius, subauditur, quemadmodũ redemit illos filios Israel ex omnibus Aegyptijs hominibus. Itaq; vigilia matutina qua pertransierunt filij Israel Aegyptijs remanentibus, mysticè nobis gaudium est dominicę resurrectionis, in qua veterem deponētes hominem, renati sumus, diabolo remanente, cui renunciauimus & omnibus pompis eius. Dicit enim Roma.9.
Apostolus: Quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in mortē ipsius baptizati sumus, consepulti cum illo per baptismum in mortē, vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudine mortis eius, simul & resurrectionis erimus. De huius igitur facti gloriosi mysterio celeberrimo iā silere non debemus, habentes canticum Moysi quod sequitur: Quia hic est sapientia quæ aperuit Sapien.10.
os muti, & linguas infantium fecit desertas, vt victricem manum tuam laudemus pariter domine deus noster: Nam ab ore nostro quicunq; gratiā hanc sumus consecuti, canticum hoc non debere deficere, innuit illud de Apocalypsi: Et vidi tanquam mare vitreũ mixtum igne, & eos qui Apoca.15.
vicerunt bestiam & imaginem illius, & numerum nominis eius, stantes supra mare vitreum, habentes citharas dei, & cantantes canticum Moysi serui dei, & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, &c. Ecce stamus supra mare vitreum, videlicet laborantes seruare innocentiam, quam accipimus per baptismum, mare inquam vitreum, videlicet propter puram quam ibi fecimus relinquendorum confessionem peccatorum, sed & igne mixtum, id est, spiritu sancto viuificatum, quo peccata ipsa consumpta sunt, qui & hoc loco mysticè designatur per ventum vrentem, cum dicitur: quia cum extendisset manum supra mare, abstulit illud dominus vento flante vehementi & vrente tota nocte. Habentes ergo citharas dei, id est, mortificationem carnis, quam deus præcepit, cantantes canticum hoc Moysi serui dei, & canticum agni vtrobiq; exultantes, & pro re gesta, quæ facta est per manum Moysi, & pro mysterio agni immaculati, & incontaminati Christi, quod ille in eadem re prophetice intellexerit.

(Quid est stare super mare vitreum.)

Canticum Moysi ad laudem Christi domini, qui peccata nostra in mari rubro, id est, in baptismate demersit. CAPVT XXXVII.

Cantemus domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare.) CAP. XV.
Prima vox præcentoris ammonitio est, adhortans omnes, qui in Sunamite sunt choros castrorum: vt subleuent concentum secundum magnitudinem festiuitatis, secundum quantitatem siue qualitatem diuinorum operum. Cantemus (inquit) domino, cantemus spiritu, cantemus & mente. Nam & Apostolus dicit: Psallam spiritu, psallam & mente. Denique spiritu cantare vel 1.Cor.14.
psallere, id est, rem gestam memoriter tenere, & eam solam pro materia cantationis habere Cantare autem mente, id est, in exteriore facto mysterium interius persentire. Cantemus igitur domino. Quare? Gloriosè enim magnificatus est. In quo? Equũ & ascensorē proiecit in mare. Verè gloriosa magnificentia, etiamsi solum factum exterius attendas. Si autem & mysterium interius perspicias, ibi gloriosior magnificentiæ abundantia est. Nam hic mundus per equum, diabolus per ascensorem significatur. Quando illum ascensorem, & talem equum proiecit? Tunc videlicet, quando dixit, nunc iudicium est mundi, nũc princeps huius mundi eijcietur foras, & subsequente protinus exponens actu quid dixerit, accepit cornua crucis in manibus, & ibi abscondita est fortitudo eius, & obrepere ausa mors, deinceps victa iret ante faciem eius, & egrederetur diabolus ante pedes eius. Tunc proiecit, & extunc proijcere non desinit illũ in mare, nobis quidem vitreum, & spiritus sancti igne mixtum: illi autem piceum, igneumq́; ac sulphureum. Nam illud quidem mare, quo transierunt filij Israel, vnum idemq́; istos emisit, & illos absorbuit: verùm nostrum mare, quo baptizamur, in nomine patris & filij & spiritus sancti, equum istum & ascensorem eius nequaquam admittit, sed dum nos per illud mare vitreũ transimus, ille in profundum inferni proijcitur. Hoc valde gloriosum est, quod sic fecit dominus. Olim ascensorem istum in cœlum ascendam, dicentem, & supra astra dei exaltabo solium meum, detraxit & proiecit in istum aerem caliginosum: nunc autem sedentem super equum, id est, super infrenatā stultitiam superbientium, & à se deceptorum hominum, deiecit in profundum laci, in baratrum ardentis in-

CAP. XV. dentis inferni. Veruntamen (inquit propheta) ad infernũ detraheris in profundũ laci, qui te vi-
Esaiæ 14. derint, ad te inclinabuntur, teq; prospiciẽt, &c. Ecce videmus, adhuc in die iudicij visuri sumus,
Ibidem. tunc enim cunctis vidẽtibus pręcipitabitur. Cantemus igitur domino, ait hic doctus, & bene vo-
Iob 40. calis præcentor: (Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutẽ:) Accepta com-
monitione, chorus vniuersus vnum ex multis membris corpus, tali initio ingreditur carmen de-
lectabile. Fortitudo mea & laus mea dominus. Quid deinde? Et factus est mihi in salutem. Ergo
fortitudo tua facta est tibi in salutẽ? Planè fortitudo mea, nã fortitudo capitis mei, fortitudo mea
est: imo caput meum si forte est, fortitudo mea est. Quis autẽ nesciat, quia dominus ipse magni-
ficus caput meũ est, ex quo verbum caro factũ est, & ego vna ecclesia, quę ad carmen hoc vocata
sum, vnũ corpus eius sum? Licet igitur vniuerso simul corpori, licet singulatim quibusq; mẽbris
gloriari, salua capitis gratia, & dicere, quia fortitudo mea est, factus est mihi in salutẽ, & hæc laus
Esaiæ 51. mea est, & laus capitis totum corpus non dedecet. Aliàs aũt, nisi caput istud fortissimũ haberem,
sicut hactenus ex quo bibi calicem irę eius de manu domini, & potaui vsq; ad feces propter Adę
præuaricationem, sicut hactenus (inquit) non fuit qui suscitaret me ex omnibus filijs meis, quos
genui, ita & vsq; in sempiternũ dormirẽ, sicut bestia illaqueata plena indignatione domini. (Iste
Esaiæ 53. deus meus, & glorificabo eum. deus patris mei, & exaltabo eũ.) Iste inquam quõdam despectus,
& nouissimus virorũ, vir dolorum, & sciens infirmitatẽ, qui moriendo talẽ equum, & talẽ ascen-
sorem sic proiecit, deus meus est. Et homo est, & deus meus est. Glorificabo eum, nõ erubescam
eum. Sed dicunt mihi aduersarij populi, qui ascenderunt & irati sunt, quos dolores obtinuerunt,
scilicet, synagogæ Iudæorũ, conciliabula hæreticorũ. Si deus tuus iste est, ergo deus recens, deus
Psalm. 80. alienus est in te, & non facis secundũ scripturæ pręceptum, sed cõtra scripturam dicentem: Israel
si me audieris, non erit in te deus recens, neq; adorabis deũ alienũ. Dicam ad hæc, & cantabo cõ-
Ioan. 8. fidenter. Iste deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei Abraham, & exaltabo eũ. Abraham
Ibidem. (inquit) pater vester exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauisus est. Item: Amen amẽ dico
vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Igitur deus recens nõ est in me, neq; adoro deũ alie-
num, sed deum patris mei, deum antiquũ. Nam etsi filius, etsi genitus, vel natus est, nec vno tamẽ
puncto siue atomo iunior est patre suo, antiquo dierũ. Istũ glorificabo, istum exaltabo, dicamq;
(Dominus quasi vir pugnator (omnipotens nomẽ eius) currus Pharaonis & exercitum eius pro-
iecit in mare. Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerũt eos, descende-
Exod. 5. runt in profundum quasi lapis.) Per parenthesin lege (omnipotẽs nomẽ eius) videlicet, vt in me-
dio orationis suggilletur aduersarius, cui nimiũ videbatur, vt diceretur dominus. Quasi vir pu-
gnator inquit. i. admodum viri pugnatoris hęc fecit. Sicut enim vir pugnator, pro modo vel qua-
litate hostis sui semetipsum aptat, & armis induit: sic iste secundũ naturam hostis sui, nouis & mi-
Ephe. 6. rabilibus modis bellum ordinare debuit. Erat aũt hostis eius nõ caro & sanguis, sed principatus
quidam & potestas aerea, rector mundi huius, tenebrarũ harũ, spiritualis nequitia in cœlestibus.
Non ergo materiali gladio super fœmur suum semetipsum potentissimus accinxit, non loricá vel
galeam ferro textam induit, sed contra eiusmodi principatũ vel potestatem superbiæ, humilita-
tem & obedientiã induit: contra spiritualia nequitiæ, charitatis fortitudinẽ induit, & præcinxit
Esaiæ 14. se. Ita quasi vir pugnator currũ Pharaonis aerei, quo super altitudinem nubium equitare se cre-
didit, vt esset altissimo similis, & exercitum eius tam vitiorum quàm dęmonum, quos proposue-
Ioan. 12. rat in templis vel delubris gentium, proiecit in mare. Moriẽdo quippe accepit potestatẽ in cœlo
& in terra, & omnia traxit ad se. Extunc electi principes eius submersi sunt in mari rubro, vndosa
Psalm. 68. nanq; tribulatio eius, de qua dicit in psalmo. Saluum me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ vsq;
ad animam meam, inundauit super capita eorum ex hora qua in latere percussus lancea, fudit
sanguinem & aquam: & ita abyssi operuerunt eos, & perijt memoria eorum, & descenderunt in
profundum, quasi lapis propria iniquitate depressi. Nihil enim iuris habẽt in omnibus quorum
hic deus est, & qui glorificant eum, qui hunc patris sui profitentur deum. Inde laudes, inde gra-
tiarum actiones. (Dextera tua domine magnificata est in fortitudine, dextera tua domine per-
cussit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos. Sit vox ista maximè
martyrum nostrorum, per illos enim dextera domini quæ cœlos fundauit & terram, mirificè glo-
rificata est miraculis, templa dæmonũ euertit, idóla disperdidit. Ita percussit inimicum, non fer-
ro, sed sanguine martyrum, in multitudine gloriæ suæ, in laudem & honorem gloriosæ gratiæ
suæ, ó sancta ecclesia deposuit aduersarios tuos. Dicant ergo victores isti, præliatores fidei, pro-
pugnatores veritatis. (Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulã, & in spiritu furoris tui
1. Cor. 12. congregatæ sunt aquæ. Stetit vnda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari.) Iram tuam,
id est, zelum tuum, misisti domine deus, zelatus enim es pro gentibus te ignorantibus, quę in er-
rorem abductæ ad simulachra muta ibant, prout ducebãtur: & deuorauit ira tua, siue zelus tuus
deos phanaticos, sicut deuorat ignis stipulam. Vbi nunc adulter Iuppiter? Vbi Venus meretrix?
Vbi cæterorũ portenta deorũ? Vbi sunt equi eorũ, qui sub illis cõtra martyres tuos hinnierunt,
id est,

id est, reges & pręsides truculenti, qui pro illis martyrũ sanguinẽ fuderũt? Deuorauit eos ira tua sicut stipulam, & in spiritu furoris tui. i. in cõminatione futuri iudicij, cõgregatæ sunt aquę. Iuxta literam, in spiritu furoris tui cõgregatę sunt aquæ, illud est, quia abstulit eas dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, erantq; quasi murus ad dextram & leuam, quę res vtiq; fugientibus opem, persequentibus portabat furorẽ. Cæterùm, iuxta cœptum mysteriũ, aquę, populi sunt. Vndè est: Beati qui seminatis super oẽs aquas. Item: Intonuit dominus super aquas multas. Istæ aquæ spiritum furoris. i. cõminationẽ futuræ examinationis sentire vel audire potuerũt, quia rationales sunt, & à timore eius congregatæ sunt. Vbinam congregatæ sunt? In medio mari. Sic enim ternaria repetitione vsus, per tropum, qui periphrasis. i. circunlocutio dicitur, & ornandæ rei causa fieri solet, tandem determinauit. Congregatæ sunt aquæ, stetit vnda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari. Aquarũ enim nomine (vt iam superius dictũ est) populus significatur, vndè vel abyssorum vel fluentis vocabulo fluidam & profundã populorũ signat miseriam, iuxta quod alibi de isto persecutore dicitur: Absorbebit fluuiũ, & nõ mirabitur. Sed stetit hic fluuius, vel hæc fluens vnda: tunc stetit, quando congregatæ sunt aquæ. i. populi multi, vt stanti & terno deo per fidem vnirentur. Et alio loco scriptura dicit: Prauũ est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ergo & abyssi congregatæ sunt in medio mari, quando praui homines, de occultis tenebrarum, de profundis vitiorum confluxerunt ad vnicũ & vniuersale Christi baptisma. Mediũ enim rectè dicitur, id quod cõmune vel publicũ, aut vniuersale est, quod nos dicimus catholicum. Et hoc expedit congregationi aquarũ, vt congregentur ad mediũ: nam quod in parte est, nõ est autenticum. Illud hæreticorum est, qui angulos quęrunt, quibus aquæ furtiuæ dulciores sunt. (Dixit inimicus: Persequar & comprehendã, diuidam spolia, & implebitur anima mea.) Hoc dixit inimicus. i. diabolus, qui antonomaticè, id est, quasi proprio nomine dicitur inimicus. Quid mirum, si hoc dixit, habẽs fidutiam, quòd influat Iordanis in os eius: & falsus est, qui dixit, In cœlum conscendam, affectans similis esse altissimo, & spes eius eũ frustrata est? Quid inquam mirum, si de cordibus renascentium in Christo, iam exclusus, sic dicit & loquitur, qui de cœlo proiectus, cũ angelis suis adhuc aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur? Persequar (inquit) & comprehendam. Persequar quantum licet, nam de his qui mare ingressi sunt, neminem cõprehendit, nisi fictum aliquem aut hypocritam. In quo habet fidutiam, vt dicat, diuidam spolia, implebitur anima mea. Ait: (Euaginabo gladiũ meũ, interficiet eos manus mea.) Gladium euaginare. i. apertam persequutionem excitare, sicut econtrario arcũ intendere. i. occultè velle decipere. Vtrunq; Psalmista exprimẽs, persequutionis modum. Gladiũ (inquit) euaginauerunt peccatores, intenderunt arcũ suum. Ergo euaginabo (inquit) gladiũ meum, id est, à cordibus exclusus, manifesta vtar tyrannide, regum, imperatorum, vel paganorum crudelium. Et quia non pertingo ad animas, corporaliter interficiet eos manus mea, potestas mea permissio diuina. Sed qui fecit eum (ait ad beatum Iob dominus) applicabit gladium eius, id est, non quantum volet, sed quantum vtile est, sæuire aut interficere permittetur. Non ergo timeat victoriosus populus dei, festinãs ad hæreditatem, quam promisit deus: etenim inimicus iste, dum persequitur, dum occidit: proposito magis illorum proficit, vt citius ad patriam perueniant peregrini. Inde fatuus esse conuincitur, quia dum pro se contra deum, vel contra dei populum agere nititur, contra se potius agit, & dei propositum adiuuat, vt perficiatur. Diciturq; ad beatum Iob de illo. Nunquid pones circulum in naribus eius? Hoc enim dicto fatuitas eius maximè denotatur. Et subinde: Nunquid feriet pactum tecum, & accipies eum seruũ sempiternum, subauditur, vt ego, cui voluntate aduersando sic ille cooperatur, tanquam iurauerit obsequium, seq; seruum studeat exhibere fidelissimum. Sequitur. (Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehemẽtibus.) Certum hoc tenet catholica fides, quia mare Christi, nobis ingressis aspirat, spiritus domini, spiritus gratiæ & remissionis, deponens iuxta prophetã omnes iniquitates nostras, & proijciens in profundum maris omnia peccata nostra. Hæc ruina diaboli est. Quod enim primùm in semetipso caput nostrũ fecit in præsentia suę mortis, delẽs quod aduersus nos erat (vt Apostolus ait) chirographum decreti, quod erat contrariũ nobis, & ipsum (inquit) tulit de medio, affigens illud cruci & expolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos. Quod, inquam, tunc in semetipso caput nostrum fecit, hoc idem in baptismo facit in membris suis, vbi est similitudo mortis eiusdem, cui complantamur, vt idem Apostolus ait: Rectè igitur dicas & veraciter cantes, quicũq; de hoc mari ascẽdisti in Christo renatus, quia operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus, impleta veritate, dicentis prophetiæ: Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius, & ego feci memetipsum, & ponam frenum in maxillis tuis, & adglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis, & extraham te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt, & proijciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui. Et nota, quòd superius lapidi, videlicet propter grauedinem peccati, hic autem

Marginal notes: Apoca. 17. — Esaiæ 31. — Psalm. 28. — Iob 40. — Hiere. 17. — Prouer. 9. — Iob 40. — Esaiæ 14. — 2. Thess. 2. — Quid est gladiũ euaginare. — Psalm. 36. — Iob 40. — Ibidem. — Mich. 7. — Coloss. 2. — Roma. 6. — Ezech. 29.

CAP. XV. hic autem eos plumbo comparauit, ſcilicet propter pœnam vel retributionē peccati, ſecundum
Zacha.5. Zachariam prophetam, apud quem talentum plumbi mittitur in os eius iniquitatis. Iterum lau-
Eſaiæ 14. des, iterum gratiarum actiones. (Quis ſimilis tui in fortibus domine, quis ſimilis tui, magnificus
in ſanctitate, terribilis, atq; laudabilis, & faciens mirabilia?) Hoc contra illud, quia dixit iſte Pha-
rao: Ero ſimilis altiſsimo. Parum erat prædicaſſe in illo fortitudinem, dicendo: Quis ſimilis tui in
fortibus domine, niſi & ſanctitatem prædicaret, addendo: Quis ſimilis tui magnificus in ſancti-
tate? Hoc enim à ſe differunt hoc loco fortitudo & ſanctitas, quod alibi iudiciū & miſericordia.
Fortitudo iudicij contra ſuperbientes: ſanctitas miſericordiæ, ſuper pios fugientes. Secundū hęc
duo ſubiūgit nomina laudis, terribilis atq; laudabilis, terribilis videlicet pro iudicij fortitudine,
laudabilis pro miſericordiæ ſanctitate. Secundū vtraq; iſta, & faciens inquit mirabilia. Quæ mi-
rabilia? (Extendiſti manum tuam, & deuorauit eos terra.) Hoc eſt mirabile fortitudinis, vndè es
Iob 10. tu dn̄e terribilis? Deuorauit (inquit) eos terra, terra inquam iuxta beatū Iob tenebroſa, & operta
mortis caligine, terra miſeriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis, nullus ordo, ſed ſempiternus
horror inhabitat. (Dux fuiſti in miſericordia tua, populo quem redemiſti, & portaſti eum in for-
titudine tua ad habitaculum ſanctum tuum.) Hoc mirabile ſanctitatis vel miſericordiæ eſt, inde
es tu domine laudabilis. Terribilis atq; laudabilis tam diuerſa mirabilia feciſti, & portaſti eū (in-
quit) in fortitudine tua. Tempore præterito pro pręſenti vſus eſt, portaſti inquiens, pro eo vt di-
ceret, portabis, certiſsimè ſciens, quia quod cœpit perficeret, vel quia propoſitum eius infirmare
nemo poſſet. Quod autem eſt habitaculum dei ſanctum? Nunquid terra peccatorum, terra Cha-
nanæorum? Fuerit quidem illic habitaculum ſanctum, id eſt, ciuitas ſancta Hieruſalem vel tem-
plum, & ſancta ſanctorum: verùm non propter ſe illa ſancta fuére, ſed propterea quia cœleſtium
erant exemplaria ſanctorū. Ergo non tam locum illum terrenum, quàm terram viuentiū, cuius
illa erat vmbra, dixit habitaculum dei ſanctum: quo per glorioſam ductoris dei magnificentiam,
portandum præuidebat eſſe vniuerſum ſanctorum populum in fortitudine dei, quę non eſt alia,
quàm filius dei.) Aſcenderunt populi, & irati ſunt, & cætera.) Vndè ſcire poterat, vt diceret quaſi
præteritum quod futurum erat, tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit
tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan? Nam de eo quod ait, dolores obtinuerunt ha-
bitatores Philiſtijm, illud fortè reſponderi poſsit, quia vicina erat terra Philiſtijm, & antequam
mare ingrederentur, cauendū illis erat, ne per eos tranſire conarentur, ſicut ſuperius iam dictū,
Nume.20. eo quod eorum dolor, id eſt, inuidia, iam exeuntibus ex Aegypto, innotuiſſet. Verùm Edom, di-
centibus, obſecramus, vt nobis tranſire liceat per terram tuam, necdum reſponderat, non tranſi-
Nume.22. bitis per me, alioqui armatus occurrā tibi. Neq; dixerat rex Moab, ita delebit hic populus omnes
qui in noſtris finibus commorātur, quomodo ſolet bos herbas vſq; ad radices carpere. Vndè er-
go, niſi ex prophetico ſpiritu iam iſta cantare nouerat? Porrò ſpiritualiter Edom, id eſt, terrenus
vel ſanguinolentus, & Moab, quod interpretatur ex patre, ſubauditur diabolo, Chanaan quoq;
quod interpretatur cōmotio, Philiſtijm, quod interpretatur potione cadētes: omnes illos & no-
minibus ſignificauerunt, & factis ſuis præfigurauerunt, qui Chriſto victo coronato, gloriam eius
cœlis enarrantibus, atq; in omnem terram exeunte ſono apoſtolorum eius, victi diaboli cauſam
quaſi tuendam ſuſceperūt, & ſpiritu eius inflammati in omnes in Chriſto credētes, aſcenderūt &
irati ſunt. (Irruat (inquit) ſuper eos formido & pauor, in magnitudine brachij tui.) Formido de
futuris, pauor de præſentibus. Hoc iuſte illis imprecatur, qui gloria dei cruciantur, cūctis videli-
cet hoſtibus fidei, vel nominis domini, tam viſibilibus quàm inuiſibilibus. (Fiāt immobiles quaſi
lapis.) Videlicet vt mobilibus & bene ad deū currentibus nocere non poſsint.) Donec pertran-
ſeat populus tuus domine.) Subauditur, qui manentem hic non habet ciuitatem, ſed futuram in-
Hebr.13. quirit. (Donec pertranſeat populus tuus iſte quē poſſediſti. Repetitio pertranſeuntis populi, eſt
quidē in litera quoq; ornatus ſermonis vel cantici, ſed in myſterio placet magis, ſi poſt priorem
Hebræorum ſequentem quoq; gentium populū intelligere velis, quem ſuo ſanguine emptum,
ductor Chriſtus poſſedit patre dicente: Poſtula à me, & dabo tibi gētes hæreditatē tuam, & poſ-
ſeſsionem tuam terminos terræ. (Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſsi-
mo habitaculo tuo, quod operatus es domine.) Hoc ſecundum ſimilitudinem vineæ dictum,
Pſalm.2. Pſalmiſta quoque amplectens canit domino, Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, &
plantaſti eam, & cætera. In monte (inquit) hæreditatis tuæ. Terra quidem montoſa eſt, quam de-
dit dominus populo illi, ſed incomparabiliter ea celſior eſt terra, quam rectè dicas montem hæ-
reditatis domini, pręſertim cum protinus ſubiunxerit, firmiſsimo habitaculo tuo quod operatus
es domine, ſanctuarium tuum domine quod confirmauerūt manus tuę. Ergo mons in quo ma-
gnum ſit plantari populo dei, quod rectè vocetur firmiſsimum habitaculum domini, quod ope-
ratus ipſe ſit, quod ſanctuarium ſit domini, quod manibus ſuis ipſe confirmauerit, ille eſt Liba-
Ezech.31. nus, de quo propheta, plantationem apoſtaticam eiectam dicit eſſe his verbis. Ecce Aſſur quaſi
cedrus in Libano pulcher ramis, & frondibus nemoroſus, excelſusq; altitudine, & inter cōden-
ſas fron-

sas frondes eleuatū est cacumen eius. Et post pauca. Omne lignū paradisi dei nō est assimilatum illi & pulchritudini eius, quoniam speciosum feci eum. Ac deinceps: Cui assimilatus es ô inclyte atq; sublimis inter voluptatis ligna? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam, in medio incircuncisorum dormies, cum his qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharao, & omnis multitudo eius dicit dominus. In hoc monte primùm, quod est mirabile, latronem plantauit, dicendo: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. (Dominus regnabit in æternum & vltra.) Luca 23. Pulcherrimi cantici clarissimus, & valde sonorus finis hic est. Nam quod sequitur. (Ingressus est enim Pharao, &c.) subiungendo ad caput redit, & vniuersa quasi breui epilogo concludit. Dominus regnabit in æternum. Certum hoc habet omnis qui nouit dominū, quia dominus regnabit in æternum. Sed quis hoc ipsum capiat, quod dicitur in æternum? Significatū huius vocis nimis spatiosum est. Longitudinem & latitudinem siue altitudinem eius noster intuitus permetiri non potest. Hac voce audita, fortè leuamus capita nostra, sed non tota videmus æternitatis spatia. Addidit, & vltra, velut si dicat: Quantum videre in longinquum potes, regnabit dominus, & vltra quàm videre potes, vltra id quod ipsa vox, qua dicitur in æternum, animo vel intellectui tuo infert. Quasi quæreres, vndè scis, quia dominus regnabit, rationē reddit huiusmodi. Ingressus est enim Pharao, &c. Ergo nisi ille in mare ingressus fuisset, & nisi dominus eū super aquas reduxisset, dominus non regnaret? Planè regnaret vbiq; potestate, sed non regnaret illa hominum possessione quam propheta suspirans. Et possederunt nos (inquit) domini absq; te. Nisi, inquam Esaiæ 26. fuisset oppressus ille Pharao spiritualis, dominus non regnaret in nobis: id est, nisi fuisset eiectus princeps mundi, non possideret nos Christus filius dei, non regnaret in nobis saluator mundi.

Maria idem canticum cum mulieribus post viros cantans, cui rei nobis mysticum exemplum dederit. CAPVT XXXVIII.

Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua, egressæq; sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus domino, &c.) Pulcher narrationis ordo. Prius Moyses cum viris, deinde Maria cum mulieribus vnum idemq; canticum canit. Nos hunc ordinem spiritualiter intelligentes, saltem vt mulieres cū mulieribus, quoniam infirmæ animę sumus, eadem fide cantemus, nam apostolus & apostolicos homines, quicunq; armati de Aegypto ascenderunt, & ad præliandum fortes sunt, viros esse fatemur, & eorum comparatione, cum quasi mulieres simus, nequaquam eorum choro cōsistere, vel eodem tono personare valemus. Notandum, quia Mariam hic prophetissam scriptura nuncupauit, quia videlicet (sicut prædictum, partimq; expositum est) futurorum prophetiam verba continent huius cantici, cum sonare videantur tantum de præsentibus & præteritis. Et pulchrè sumpsisse dicitur tympanum, quod modulationis instrumentum, corium est in ligno extentū, significatq; carnis motificationem, sine qua nulla potest anima probā se exhibere cantatricē. Egressæ sunt (inquit) omnes mulieres post eā: Mulier à mollitie dicta est. Sed oportet ab ipsa mollitie suæ fidelem animam parumper egredi, quatenus viros imitari, & digne deo canere possit.

COMMENTARIORVM LIBRI II. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN EXODVM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Quomodo iuxta Paulum monemur, ne sicut multi filij Israel in nube & mari baptizati, sic nos in Christo baptizati, malis operibus baptismi gratiam perdamus. CAPVT I.

IGNORARE nos Apostolus non vult, ea quæ prædicta sunt & quæ sequuntur, in figura nostri facta esse, scripta esse autem ad correptionem nostram in quos fines seculorum deuenerunt. Quomodo ad correptionē nostram? Videlicet vt non iam nos 1. Cor. 10. comprehendisse, vel hoc solū nobis sufficere arbitremur, quòd in Christo baptizati sumus, & hac fidutia decepti, susceptam baptismi gratiā, malis operibus iterum perdamus. Hanc enim inutilem nobis cōfidentiā rumpere nitēs, nescitis (inquit) quod hi qui in stadio currunt, omnes quidē currunt, sed vnus accipit brauiū? Sic currite vt cōprehendatis. Ac deinceps: Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Et omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potū spiritualem biberunt. Bibebant autem Ibidem 9. de spirituali consequente eos petra. Petra autē erat Christus. Sed non in pluribus eorum bene- 1. Cor. 10. placitum est deo. Nam prostrati sunt in deserto. Hæc autē in figura facta sunt nostri, &cæ. Igitur

concupis-

CAP. XV. concupiſcentias & idololatriam illorum, fornicationes quoq;, tentationes, atq; murmurationes illorum ſic proſequamur, quatenus de proſtratis eorum corporibus prędictę correctionis emolumentum capiamus: & ante omnia de figuris rerũ corporalium cum auctoritate eiuſdem Apoſtoli ſpiritualia myſteria Chriſti filij dei iuxta propoſitum noſtrum perſcrutemur. Nam hęc omnia, inquit, in figura contingebant illis.

Quomodo iuxta aquas Marath dominus populum tentauerit. CAPVT II.

TVlit autem Moyſes filios Iſrael de mari rubro, & egreſsi ſunt in deſertum Sur. Ambulaueruntq; tribus diebus per ſolitudinem, & non inueniebant aquam, & venerunt in Marath, &
Gene. 16. cætera.) Sur deſertum inter Cades & Barath: Vbi inuenit angelus ancillam Saræ Agar. Extenditur autem vſque ad mare, quod ad Aegypti confinia peruenit. Interpretatur autem Sur, murus ſiue directus. Ambulauerunt, inquit, tribus diebus, & cætera. Hoc quòd non inueniebant aquam, & quòd venientes in Marath. (Nõ poterant bibere de aquis eius, eo quòd eſſent amaræ, vndè & congruum loco nomen impoſuit, vocans illud Mara, id eſt, amaritudinem.) Pro tentatione factum eſt. Sic enim habes. (Ibi conſtituit ei iudicia, atq; præcepta, & ibi tentauit eũ.) Tentatus autem, continuò reprehenſibilis populus inuentus eſt. (Nam murmurauit contra Moyſen, dicens: Quid bibemus?) Non quia dixit: Sed quia murmurando dixit, quid bibemus? rectè arguitur. Sed hæc prima tentatio improbitas fuit. Ergo manſueta dei patientia ſuauiter corripit, & dicit: (Si audieris vocem domini dei tui, &c. cunctum languorẽ, quem poſui in Aegypto, non inducam ſuper te. Ego enim dominus Saluator tuus.) Ac ſi dicat: Si non murmurare aut contentioſè agere incipias, ego qui Aegyptum contriui in ira mea, ductor tuus ero in miſericordia mea. Aliàs autem ſi Aegyptiorum peccata rebellando ſecutus fueris: cunctum languorem inducam ſuper te, quem in Aegypto poſui. Grande & hic myſterium eſt.

Quòd Moyſes ſedulus nutritius, filios Iſrael tanquam paruulos exceperit, & quid aquæ Marath ſignificent. CAPVT III.

TVlit Moyſes (inquit ſcriptura) filios Iſrael de mari rubro. Puta dixiſſe, quia tulit nutritius ſedulus, paruulos alumnos de nouæ regenerationis ſacramento. Nam illi quidem non niſi in figura baptizati erant, nec ita, vt nos in Chriſto, renati erant: ac proinde illi quoq;, ſicut omnes
1. Cor. 10. homines, futura emundatione ſanguinis Chriſti adhuc indigebant. Veruntamẽ propter eandem præfigurationem baptiſmi, in ipſo aſcenſu ſuo de mari rubro, illos ſignificabãt paruulos, quibus
1. Pet. 2. beatus Petrus apoſtolus dicit: Deponentes igitur omnem malitiam & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones, ſicut modò geniti infantes rationabiles & ſine dolo, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutẽ. Conſtat autẽ, eiuſmodi infantes oportere affectu nutritio portari, quamdiu paruuli ſunt, quamdiu lacte illis opus eſt, & nõ ſolido cibo. Et hæc maxima rectoribus populorum cura impendet, vt eiuſmodi quaſi in humeris tollant, iuxta propheEſaiæ 66. tam dicentem: Pueri eorum in humeris portabuntur, & ſuper genua conſolabuntur. Bene ergo dictum eſt & propriè, tulit: quia videlicet grande onus ſuper ſe tollit, quiſquis infantiles hominum mores, rectè & ſecundum deum portare intendit. Quod primùm hic Moyſes in ſeipſo ex-
Num. 11. pertus, dicit ad dominum: Cur afflixiſti ſeruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te? Et cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego concepi vniuerſam multitudinem hanc, vel genui eam, vt dicas mihi, porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram pro qua iuraui patribus eorum? Et venerũt, inquit, in Marath. Marath, cuius aquas bibere non poterant, eo quòd eſſent amaræ, legem ſignificat veterem, cuius carnales ceremonias, nos paruuli ſanguine Chriſti redempti, non poſſemus portare. Sed neque patres ipſi
Act. 15. potuerunt, apoſtolo Petro dicente: Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus. Profectò quibus hæc dicebat paruulis, aquas de Marath propinare volebant, quas neque ipſi præ amaritudine bibere poterant? (Clamauit Moyſes ad dominum, qui oſtendit ei lignum.) Hoc lignum, quod Moyſi, imò per gratiam & nobis oſtendit dominus, ſanctæ & viuificæ crucis lignum eſt. Lignum enim in aquas Marath mittere, & ſic eas in dulcedinem vertere, eſt dominicæ paſsionis ſacramentum cum litera legis conferre. Quod quàm dulce ſit, qui experiri meruit ipſe nouit, qui bibit ipſe ſapit.

Quid per Helim, quid per duodecim fontes, quid per ſeptuaginta palmas, ſignificetur. CAPVT IIII.

VEnerunt autem in Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt iuxta aquas.) Quid erat opus ſcire nos, numerum fontium, numerumq; palmarum, niſi & in his quoq; ſitu dignum ſubeſſet myſterium? Helim nanq; vertitur in arietes. Er-
Pſalm. 76. go quoniam & in Pſalmo cantamus, Deduxiſti ſicut oues populum tuum, in manu Moyſi & Aa-
Ioan. 10. ron. Et in euangelio de nobis paſtor dicit, & alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor: ipſum ouile domi-

dominicum hic accipiamus per nomen Helim.i.arietum . Arietes nanq; duces gregum & ouilis
principes ſunt. Porro per abundantiam fontium duodecim, copiamq́; palmarū ſeptuaginta, de-
monſtrari nobis arbitremur, ouile ipſum quàm ſit delectabile ouibus ad manendum, quàm com
moda ſit ſtatio educandis filijs arietum, de quibus Pſalmiſta: Afferte, inquit, domino filij dei, af- Pſalm. 28.
ferte domino filios arietum. Quid enim per plenitudinem duodecim fontiū , niſi vniuerſitatem
debemus intelligere doctorum? Nam quia duodecim apoſtoli ſunt, quorum primarium eſt do-
cendi officium, rectè duodenario numero deſignantur omnes , qui apoſtolica doctrina tantum
profecerunt, vt ſedere valeant in ordine doctorum in medio dominici ouilis.i.in medio eccleſię
aperire os ſuum. Nec mirum, quòd apoſtolicus ordo, vel apoſtolicorum hominum vniuerſitas,
iuxta talem concluduntur numerum, ſcilicet, duodenarium, quemadmodum arithmetici dicunt
ſuperfluum, eo quod ex duodenarij partibus conficitur, ſupra ipſius ſit duodenarium. Videlicet
quia media pars eius ſenarius eſt, tertia quaternarius, quarta ternarius, ſexta binarius, duodecima
vnum, qui ſimul compoſiti ſedecim efficiunt, qui vtiq; numerus ſuperat quatuor vnitatibus duo
denarium. Hoc, inquam, non mirum, nam & in eccleſia doctores ſuperflui fuerunt, qui eloquen-
tiam ſine ſapientia habentes, hæreſes & ſchiſmata fecerunt: & in initio ſidei, pleriq; ſupra modum
Apoſtoli, id eſt, pſeudoapoſtoli reperti ſunt. Quid autem per ſeptuaginta palmas florentes circa
ipſos fontes, niſi pios ac fortes accipimus martyres? Nam de talium quolibet ſcriptura dicit : Et Hiere. 17.
erit tanquam lignum quod plantatur ſuper aquas , quòd ad humores mittit radices ſuas , & non
timebit cum venerit æſtus, &cæt. Hic igitur nobis ſpiritualibus ouibus ſalubris amœnitas ouilis
noſtri deſignata eſt, vt nō timeamus lupos, contra quos martyres noſtri pugnauerunt, vndè mo-
do coronati ſunt, & accipiunt palmas, tanti & tales, quantos intelligere licet per hunc numerum
ſeptuagenarium , qui ex ſeptenario & denario compoſitus eſt, quorum alterum ſeptiformis ſpi-
ritus gratia, alterum legis decalogus commendat. Delectet nos duodecim frequentare fontes, vt
merito de ouibus eccleſiæ ſuæ Chriſtus ſic pronuntiet. Dentes tui ſicut grex tonſarum , quæ aſ- Cant 4.
cenderunt de lauacro. Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

De murmuratione filiorum Iſrael pro carnibus, & de ſpecie mannæ. CAPVT V.

PRofectiq́; ſunt de Helim, & venit omnis multitudo filiorum Iſrael in deſertum Sin, quòd eſt CAP. XVI.
inter Helim & Sinai , quintodecimo die menſis ſecundi , poſtquàm egreſsi ſunt de terra Ae-
gypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & contra Aaron in ſo-
litudine, &c.) Deſertum Sin idem dicit ſcriptura eſſe , quòd eſt Cades , interpretatur autem Sin
tentatio, Sinai tentatio mea. Quod nomen rei ſatis congruit . Videlicet quia murmurantes dixe-
runt filij Iſrael. (Vtinam mortui eſſemus per manum domini in Aegypto, quando ſedebamus ſu-
per ollas carnium, & comedebamus carnes in ſaturitate, &c.) Nam huiuſmodi murmurationem
tentationem eſſe, Pſalmiſta manifeſtè teſtatur, dicens: Et tentauerunt deum in cordibus ſuis , vt Pſalm. 77.
peterent eſcas animabus ſuis. Et malè locuti ſunt de deo, dixerunt: Nunquid poterit deus parare
menſam in deſerto? Tentatio huiuſmodi peccatum illorum fuit . Non enim quia petierunt , ſed
quia dixerunt, petierunt eſcas, & dixerūt: Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto, quo-
niam percuſsit petram, & fluxerunt aquę, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem poterit
dare, aut parare menſam populo ſuo? Idcirco in peccatum reputatum eſt illis. Ideo enim (inquit
Pſalmiſta) audiuit dominus & diſtulit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael . Sicut
iam dictum eſt, non quia petierunt eſcas, quibus neceſſario caro mortalis alitur, ſed quia cum pe-
terent non crediderunt in deo, nec ſperauerūt in ſalutate eius. Plana eſt hiſtoria, quomodo plue-
rit illis manna ad manducandum, & ſicut puluerem carnes, ſcilicet gregem coturnicum. Erat au- Exod. 16.
tem manna (ſicut alio loco ſcriptum eſt) quaſi ſemen coriandri, videlicet herbæ, quæ græcè co- Nume. 11.
rion dicitur, coloris bdellij, ſcilicet aromaticæ arboris, de cuius natura Plinius pleniſsimè ſcribit.
Pro coturnice autem pleriq; ortigometram legunt, alij autem pro ortigometra coturnices inter
pretati ſunt: cum ſit aliud genus auium, quamuis coturnicibus non vſquequaque diſsimile . Alij
autem ortigometras duces coturnicum eſſe affirmant ab Ortigia, in qua abundant, inſula nomi-
natas. Iam nobis intro tendentibus ad myſterium quod de hoc capitulo ſumptum toto orbe ce-
lebratur: iuxta quod veraciter dicitur in Pſalmo: Panem angelorum manducauit homo. Primò,
inquam, nobis notandum eſt, quanti reatus ſit murmurationis malum, dicente Moyſe ad popu-
lum: (Nos enim quid ſumus? Nec cōtra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra deum.) Non tamen
prima vice, vbi pro aqua murmurauerunt, neq; ſecunda, vbi nunc pro carnibus murmurant, pœ-
na correpti ſunt, patientia dei vſq; ad tertiam vicem ſupportante . Tertio nanque murmurantes
apud ſepulchra concupiſcentiæ, nō iam ſolis verbis correpti, ſed pœna mortis mulctati ſunt. Ad-
huc enim (inquit ſcriptura) carnes erant in dentibus eorum , nec defecerat huiuſmodi cibus, & Nume. 11.
ecce furor domini concitatus in populum percuſsit eum plaga magna nimis . Vndè hactenus in
ſancta eccleſia iuſta eſt patientia, vt quiſq; pro quolibet vitio , vſq; ad tertiam vicem verbis cor-
ripiatur: & tunc demum, ſi non emendauerit, puniantur.

CAP.XVI. *De ordine præposterato, an prius panis petentibus datus sit, & post aqua de petra percussa, secundum historiam, an econuerso secundum prophetam.* CAPVT VI.

NOn idem ordo est in Propheta, quò hęc sancta & veridica scriptura historiæ cōtexta est: Hic
enim res gestæ, quæ factæ sunt eodem & narrantur ordine, id est, prius panis petentibus da-
tus, & post aqua de petra percussa producta esse memoratur. At verò in Propheta taliter præpo-
Psalm.77. steratum est. Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abysso multa, & eduxit tan-
quam flumina aquas, &c. Hoc primùm posito ita subiunctum est. Et apposuerunt adhuc peccare
ei. In quo? Dixerunt: Nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Quoniam percussit pe-
tram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem poterit dare, aut parare
mensam populo suo? Hæc ita cum dicit, manifestè prius esse vult, quòd percussa petra, fluxerunt
aquæ, & torrentes inundauerunt: posterius autem, quòd mandauit nubibus desuper, & ianuas
cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum. Cur hoc? Videlicet, quia parabolicè loqui-
tur, sicut in initio Psalmi proposuit, dicens: Aperiam in parabolis os meum, loquar propositio-
1.Cor.10. nes ab initio. Quarum videlicet parabolarū, ne difficilis esset solutio, subsecutus Apostolus cum
dixisset: Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, cōtinuò subiunxit. Petra autem erat
Christus. Hoc enim dicto, quasi vno solari radio per fenestram iniecto, totius domus tenebras
dispulit: vt clarè videremus, quòd aliam petram, aliamq; profluentem aquam de petra, in parabo-
Iohan.6. lis prædictis sapere debeamus. Dominus quoq; cum dicentibus sibi Iudæis: Patres nostri man-
ducauerunt manna in deserto (sicut scriptum est) panem de cœlo dedit eis manducare, continuò
contradicit, respōdendo: Amen amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed
pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Profectò ostendit, alium esse panem in propheta,
cuius testimonio fuerant abusi, aliumq; in hac historia quem patres suos manducasse recolebant
Iudæi. Igitur cum auctoritate multiplici scilicet cum testimonio Prophetæ loquentis hæc in pa-
rabolis, cùm fide Apostoli dicentis, hæc omnia in figura contigisse illis, cùm veritate Christi, pa-
nem se esse asserentis, & in percussione petræ, cùm ad ipsum locum venerimus, passionem domi-
ni, & in largitate panis cum rore super castra descendentis, in præsentiarum corpus ipsius, quod
de sancto sumimus altari, fideliter intelligamus.

An congruè iuxta mysticum sensum talis historicus ordo potuerit à propheta præposterari. CAPVT VII.

SEd dicit aliquis: Et si petræ interruptio, Christi passionem: & manna Christi mensam signifi-
cauit, paratam nobis in terra salutem: nec sic oportuit historica facta præposterari, vt prius di-
ceret Propheta, percussam fuisse petram vt aquæ fluerent: & deindè mandatum esse nubibus de-
super, & manna illis deplutum esse, vt ederent. Nam antequam molestia crucis percuteretur do-
minus Iesus Christus, ipse verbo suo ianuas cœli aperuit, & hoc manna pluit: eadē quippe nocte
qua tradebatur, proprijs ipse manibus sanctam Eucharistiam, vt hoc faceremus nos, ipse cōfecit.
uit. Ad hęc, inquam: Non ante passionem suam dominus noster, sed in ipso suæ passionis articulo
hoc fecit. Iam enim venditus erat, iam tradebatur, iam tristis erat anima eius vsq; ad mortem, iam
pauebat, & mœstus erat, iam factus in agonia, & orās sanguineas gustas desudabat, iam se propter
certitudinem mortis instantis, in mundo nō esse dicebat. Vndè & hoc notandum, quia cum a-
Iohan.6. locis panis huius, id est, suimet esum necessarium commendauerit, dicendo: Nisi manducaueritis
carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, nusquam tamen
nobis ostendit, quomodo posset, vel deberet hoc fieri, nisi in hora illa, qua tradebatur, qua (vt
iam dictum est) in angustia passionis agonizabat. Cur hoc? Videlicet quia passionis eius opus est
& virtus est sacramenti, qua substantia panis & vini in veritatem nobis conuertitur corporis eius
1.Cor.11. & sanguinis. Vndè Apostolus: Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis,
mortem domini annuntiabitis, donec veniat. Sed & illud nemo qui nesciat, prius esse vt initie-
tur quisq; ad fidem dominicæ passionis, quam ad participationem huius panis. i. vt prius bapti-
zetur in morte eius, quàm ad sanctum altare admissus, communicet carni & sanguini illius. Re-
ctè igitur sic Propheta historicos actus pręposterauit, vt prius diceret interruptam fuisse petram,
vt fluerent aquæ: posterius ianuas cœli apertas, vt homo cibaretur angelorum pane.

Quando dicit Apostolus: Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, &c. Et Christus dicit Iudæis: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater, &c. vtrum figura & res in hoc idem sint. CAPVT VIII.

1.Cor.10. ITem dicat aliquis: Cùm dicat Apostolus de patribus: Et omnes eandem escā spiritualem man-
ducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt, quomodo dicit Christus vbi Iu-
Iohan.6. dæis loquitur: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœ-
lo verum? Dicimus ad hæc: Cùm dicit Apostolus, escam eandē, nullatenus litera innuit illū sub-
audire voluisse, eandē quam nos. Equidē ante nos magni patres hāc relationem subintellexerūt,
sed iu-

sed sicut à quodam pro alia re dictum est, quamuis grandis sint auctoritatis, & sanctitatis vel sapientiæ ipsorum magnitudo nos opprimat, nos magis euangelica Christi auctoritate ducimur, quam cuiuslibet eloquentiæ argumentis. Nec enim ratio patitur, vt figura & res idem sint. Dixit autem Apostolus tam de hoc, q̃ de cæteris quæ facta sunt, quia in figura contingebát illis. Proinde cum dicit, & omnes, omniumq; deinde distinctionem facit, dicendo: sed non in pluribus eorum beneplacitum fuit deo, nam prostrati sunt in deserto: planum intellectui est, idem esse ac si dicat, vnam escam omnes manducauerunt, & vnum omnes potum biberunt spiritualem. i. non naturali ordine, sed spirituali virtute prouenientem, & tamen in illam repromissionis terram nõ omnes introierunt, videlicet in figura nostri, qui omnes eodem sacraméto corporis Christi participamur, & tamé in illã terram viuentium nõ omnes pariter, siue bene, siue male vixerimus, simus admittendi. Igitur & quod veritas de pręterito tépore negans, de præsenti verò confirmás. Non Moyses, inquit, dedit vobis pané de cœlo, sed pater meus dat vobis pané de cœlo verum, & quod veritatis Apostolus dicit: Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundum potum spiritualem biberunt, non esse repugnantia siue contraria, ratio manifesta conuincit. Nunc iam de huius panis mysterio dicturi aliquid, ad caput lectionis redeamus. 1.Cor.10.

Quid significet, quod murmurantes contra Moysen dixerint. Sedebamus super ollas carnium, & cætera. CAPVT IX.

Sedebamus, inquiunt, super ollas carniũ, & comedebamus panes in saturitate. Cur in desertum istud induxistis nos, vt occideretis oẽm multitudiné fame.? Murmuratio hęc filiorũ Israel, Iudaicæ cõtentionis forma est. Sicut enim illi post immolationé agni, submerso Pharaone, & omni exercitu eius, transito mari rubro, nimia ingratitudine respexerũt ad ollas carniũ Aegypti, & ad panes illius saturitatis, cùm fuissent serui, & multa afflictione ad amaritudinem perducti: sic post passioné agni immaculati, & incõtaminati Christi, iam foras misso huius mundi principe, nouitij Iudæorũ in Christo baptizati, stulta pertinacia respicientes vetera taurorũ & arietum sacrificia, quæ dominus deus in prophetarũ dictis manifestè contemnit, contendebant, dicentes: quia nisi circuncidamini, & nisi incedatis per omnia secundũ morem Moysi, nõ potestis salui fieri. Moyses ad hæc. Non contra nos est murmur vestrũ, sed contra dominum. Hoc planè Apostoli dicere potuerunt. Nunquid enim ab ipsis euãgelij prædicatoribus, carnalium sacrificiorum reprobatio sumpsit initiũ? Non vtiq;: Sed ab ipso domino. Verbi gratia, cũ diceret in Psalmo: Nunquid manducabo carnes taurorũ, aut sanguiné hircorum potabo? Et multa his similia. Dicant ergo duces credentiũ Apostoli, qui populũ carnali cõsuetudine prægrauatũ educunt ad spiritualem sensum per baptismũ Christi. Nos enim quid sumus? Videlicet quia dũ in corpore viuimus, vestro arbitrio, longè minoris auctoritatis sumus, q̃ prophetarum (qui dudum excesserunt) quisquã vel minimus. Nec mirum, nam & ipsi cum adhuc viuerent adeò contempti sunt, vt occiderentur, quos quia vos minores estis, quasi honorantes sepulchra eorũ ędificatis. At verò, cõsitemini quia deus deorũ dominus per illos locutus est, quòd non vos arguat in sacrificijs vestris, hoc potius dicés: Immola sacrificiũ laudis domino. Igitur nõ contra nos est murmur vestrum, sed contra dominũ, id est, nõ contenditis cõtra nouitatem euangelistarũ, sed cõtra vestrorũ antiquitaté prophetarũ. Acto.15. Psalm.49.

Quis sit ille panis, quem de cœlo pluebat dominus filijs Israel in deserto. CAPVT X.

Ecce ego pluam vobis panes de cœlo. Egrediatur populus, vt colligat quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum, vtrum ambulet in lege mea, an nõ? Die autem sexta parent quod inferant, & sit duplum quam colligere solebat per singulos dies.) Pluam vobis, inquit: Huic verbo consonans Propheta dixit: Et mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum. Quid autem per manna intelligi velit, innuens continuò subiungit: Panem cœli dedit eis, panem angelorũ manducauit homo. Quisnam hic panis cœli, panis angelorũ? Nunquid angeli illo pane cibantur in cœlo, quem populus ille colligés similem coriandro frangebat mola, siue terebat mortariolo? Ergo panis cœli, panis angelorũ ipse est, qui in euangelio suo dicit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Hic enim victus est, & vita est angelicæ substantię, nam in eum desiderãt angeli prospicere. Quod quia facere contempsit angelus, cecidit, & factus est diabolus. Qui & huius panis, sempiternam patiens inediã, semper est pallidus, & mors illũ sequitur. Digna ergo Prophetæ exclamatio, digna admiratio, quia ianuis cœli apertis, panem angelorum manducauit homo. Vnde hoc? Videlicet ex eo, quòd mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit. i. pręostendit apostolis siue etiã prophetis, de quibus illud est. Tenebrosa aqua in nubibus aeris. i. occulta scientia in prophetis: & deinde per semetipsum clausas prius hoĩbus ianuas cœli aperuit, solutis in carne sua veteribus inimicitijs, sicq; terrenis cœlestia coniunxit. i. homines angelis sociauit, vt eodem vescãtur pane cœli, illi in cœlestibus in manifesto conspectu diuinitatis, isti adhuc in terra positi in sacramento pietatis, de quo dicit Apostolus: Magnum est, inquit, sacramentum pietatis, quòd manifestatũ est in carne, iustificatũ est in spiritu, apparuit angelis, pręedicatũ est gẽtib', creditũ est mundo, Psalm.77. Iohan 6. 1.Petr.1. Psalm.17. 1.Timo.3.

CAP.XVI. mundo, assumptum est in gloria. Equidem illic panem cœli, panem angelorum singulariter: hic autem ego pluam vobis panes, pluraliter dictum est. Nullam tamen suspiceris dissonantiam, nam Psalm.77. & illic pluraliter subiunctum est, cibaria misit eis in abundantiam. Ergo secundum se panis vnus Christus vel vnum corpus Christi: veruntamen secundum locales ecclesias, & secundum offerentium personas, siue accipientium innumerabiles populos, cibaria siue panes rectè dicas pluraliter. Verbum ipsum pluit, quo vtraq; scriptura vsa est, in ista deo dicente: Ecce ego pluam, in illa autem, & pluit illis manna ad manducandũ, eandem vbiq; terrarum paratam omnibus pusillis & Psalm.22. magnis significat copiam, vt de seipso magnus Propheta dicat: Parasti in conspectu meo men-Psalm.21. sam. Et de nobis licet minimis: Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirent eum, viuent corda eorum in seculum seculi.

Mysticè de eo quòd dictum est: Egrediatur populus, & colligat quæ sufficiunt per singulos dies. CAPVT XI.

EGrediatur, inquit, populus, & colligant quæ sufficiunt per singulos dies.) Profectò & nobis spiritualiter egrediendum est, vt colligamus quantum sufficere potest. Vnde egrediemur? De pristina conuersatione, de vetustate vitæ. Nondum enim deposito vetere homine, nõ est nobis hoc manna colligere: non est nobis hunc panem dominicum manducare. Prætereà, si dignè manducare cupimus, ab omni curiositate corporei sensus egrediamur, vt videlicet, visu, gustu, odoratu, & tactu dijudicandum non esse arbitremur, an verè sit corpus Christi, an vera sit caro, id quod sumimus. Nam istis permanentibus colore, odore, atque sapore, est quod sufficiat fidei, Iohan.6. quòd satis sit catholicæ pietati. Spiritus est, inquit, qui viuificat, caro nõ prodest quicquam. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Verba fidei, verba veritatis, sufficit prolata esse super substantiam panis & vini, vt inspiretur spiritus & vita æterna creaturis inanimatis, quamuis species exterior non mutetur in illis: sufficit, inquam, ad salutem credentis, ad vitam dignè percipientis. Tantum ergo vnusquisq; colligat, quia tantum sufficit. Colligat vnusquisq; quæ sufficiant, id est, credat verba domini spirituum esse & vitam, & per ea panem & vinum, exteriori specie non mutata, transferri in veram viuentis corporis & sanguinis Christi substantiam. Nam mutari visibiliter in speciem nouam, id est, hoc in ouinam carnem, illud in sanguinis horrorem, non prodest quicquam, imò & infidum est.

De eo quod dictum est. Vt tentem eum, vtrum ambulet in lege, an non. CAPVT XII.

AIt postremo. Vt tentem eum, vtrum ambulet in lege mea, an non. Ergóne iustum fuit vt vel illum tali modo tentaret populum, vel hodieq; super tali cibo & potu tentet hominẽ Christianum? Planè æquum fuit, vt illum deus tentaret populum: nam ille populus tentabat deum. Psalm.77. Hoc iam superius dictum fuit, quòd in eo fuerit magnitudo peccati eorum, non quia petierunt, sed quia tentando & murmurando escas petierunt, quia iuxta Psalmistam, tentauerunt deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis, & malè locuti sunt de deo, dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Ergo dum tentantibus ostendit deus, quid ipse posset parando mensam illis: æquum fuit: vt ipse versa vice tentaret eos, ne nescirent quales erant ipsi. Ferè Deute.32. nè huic simile est, quòd dicit deus in cantico Deuteronomij. Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat deus, & ego prouocabo eos in eo qui non est populus. Tentati quippe deprehensi sunt, quòd non ambularent in lege eius .i. in fide eius, dum diffidentes de crastino, colligerent plus quàm sufficeret per singulos dies, sicut habes in sequentibus. Porrò vt de hoc spirituali cibo & potu tentemur nos, æquum esse manifesta defendit ratio. Tentatus enim est homo à diabolo, & victus est: tentetur à deo, vt illius tentatoris fraudem vincat, & tali antidoto iuxta naturã morbi Gene.3. competenter vitæ suæ subueniat. Tentati, inquam, sunt primi homines à diabolo dicẽte: Comedite & eritis sicut dij, & crediderunt ei plus quàm deo dicenti: In quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Proinde tenetur à dei filio dicente de pane & vino. Comedite hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, comedite & eritis filij dei, & credamus verbo eius plus quàm oculis nostris carnalibus, quibus non nisi exteriorem panis & vini speciem intuemur, & ita iniquam credulitatem parentum nostrorum pia crudelitate in nobismetipsis euacuemus.

Quòd in sabbato non colligebant, sed de manna reposito die sexta manducabant, & de duplici sabbato. CAPVT XIII.

DIe aũt sexta, parent quod inferant, & sic duplum quam colligere solebant per singulos dies.) Quod inferant, inquit, id est, quod reponãt sabbato sequenti quo vacare vel requiescere debeant in commemorationem creatoris, qui sex diebus operatus est, & in septimo requieuit. Sed diximus non in prima parte huius operis, quòd illi dies alterius conditionis intelligendi sint, & quòd longè aliud quàm hominis sit sabbatũ .i. dei requies. Cur ergo de huiusmodi sabbato, quale hactenus obseruant carnales Iudæi, tunc cura fuit? Videlicet, quia dupliciter vtile hoc homini fore præuidit. Primùm, vt sicut omnia in figuram contingebant illis, ita & illud figuratiuum sabbatum

sabbatum figura esset spiritualis sabbati,& sua carnali similitudine, illius recordationem faceret, operatio dei non solum quandiu obseruatum est, sed & quandiu legitur aut legendum est. Deinde vt vno ex septenis diebus, refrigeraretur hominis mercenarius, pietas prouidit, sicut alio loco lex dicit. Sex diebus operaberis, septima cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, vt refrigeretur filius, ancillæ & aduena. Si ergo verum dei agnouimus sabbatum, vbi requiescente illo & lętante in operibus suis, nunc deposito carnis onere, cùm eo requiescunt animæ sanctorum: sciamus & illud, quia manna quod nobis datum est, sabbato nō inuenietur vt colligatur, sed quod ante collectum est, tunc manducabitur, quādo facie ad faciem videbitur. Neq; enim qui nunc baptismū perdit, illic aliud inuenire poterit: neq; is qui nunc corpus dominicum māducare, & sanguinem bibere indignè præsumpserit, vel omnino contempserit, illic inueniet hostiam quam pro peccatis suis offerre, vel in remisionem peccatorum sumere posit. Proinde quod hac sexta ætate paramus, duplum sit, quàm dudum colligere solebat populus dei: nā ille solam literam legēs, deum coluit: nobis quia verbum caro factum est, deus & homo Christus colendus & adorandus est. Exod.20. Deute.5.

Quòd Moyses populo carnes & panes promittit, cum dominus solummodo de panibus dixerit: Et quare dictum sit. Vespere scietis, mane videbitis. CAPVT XIIII.

Dixeruntq; Moyses & Aaron ad omnes filios Israel. Vespere scietis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti,& mane videbitis gloriam domini. Audiui enim murmur vestrum cōtra dominum: nos verò quid sumus quia musitatis contra nos? Et ait Moyses? Dabit dominus vobis vespere carnes edere,& mane panes in saturitatem, &c.) Notandum, quòd cum dominus de panibus solummodo dixerit, ecce ego pluam vobis panes de cœlo: Moyses ad populum mandata perferēs quasi de suo, carnes præmittit. Dabit, inquiens, dominus vobis vespere carnes edere,& mane panes in saturitatem. Et quidem dominus inferius loquens ad Moysen: Loquere, ait, ad filios Israel, vespere comedetis carnes, &c. Veruntamen ex Moysi priusquam ex domini ore vespertinas carnes promitti audimus. Quid ergo per carnes, nisi vetera sacrificia, quid per manna, nisi nouum sacrificium accipimus? Etenim sicut iam superi⁹ pertractatum est, & prophetę testantur, illa dominus sacrificia permisit fieri, non iussit: hoc autem nouum corporis & sanguinis sui sacrificium per semetipsum tradidit, & hoc facite in memoriam meam dixit. Rectè igitur saturitatem panis prius ipse dominus,& deinde Moyses, pollicitus est. Quid autem per vesperam, nisi vetustam vitam: quid per mane, nisi nouam nouæ vitæ claritatem intelligimus? Ad vesperam (inquit Psalmista) demorabitur fletus,& ad matutinum lætitia. Nam quia circa vesperam primus Adam, inobediens conuictus & iudicatus, in hanc mortalitatem deuenit, matutino autem nouus Adam, obedientia peracta in immortalitatem atque incorruptionem resurrexit, rectè hic per vesperam veterem vitam, in qua carnes taurorum & sanguinem hircorum sacrificauerunt Iudæi: per mane autem nouam vitam intelligimus, in qua pręcurrente summo sacerdote Christo sacrificant, & pane cœli saturantur Christiani. Ad illam vesperam demorabatur fletus cunctis ad inferos descendentibus, ab hoc autem matutino lætitia est, quia cœlum patet, paradisus apertus est. Dicat itaque: Vespere scietis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti,& mane videbitis gloriam domini, Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus. Ac si dicat: quoniam recordati estis, quia sedebatis super ollas carnium, tota ista vespera, quæ lucifluum Christi aduentum præcurrit, carnalibus sacrificijs qualibus auelli non potestis, vobis inseruire licebit: ita tamen, vt per illa sciatis & memoriæ repræsentetis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti, verbi gratia, per vespertinam immolationem agni paschalis, & mane videbitis gloriam, id est, gloriosam resurrectionem domini, cuius comparatione gloria non est, quòd eduxit vos de terra Aegypti. Hiere.7. Psalm.29.

Quid significet, quòd coturnix castra, & ros per circuitum castrorum operuerit superficiem terræ, in similitudinem pruinæ, dicentibus filijs Israel: Manhu, CAPVT XV.

Factum est ergo vespere,& ascendit coturnix & operuit castra, mane quoq; ros iacuit per circuitū castrorum. Cumq; operuisset superficiem terrę, apparuit in solitudine minutū, & quasi pilo tusum in similitudine pruinæ super terram. Quod cum vidissent filij Israel, dixerunt ad inuicem, Manhu, quod significat, quid est hoc?) Præclara rerum imaginatio, & decora figurarū distinctio. Coturnix castra operuit, ros aūt cum quo pariter & manna descendit, non in castris, sed per circuitū castrorum iacuit, nō inquam castra, sed superficiē terræ operuit, ipsumq; minutū in solitudine apparuit, dicētibus filijs Israel, Manhu. Ros spiritū sanctū significat, de quo in Psalmo habemus: Sicut vnguentum in capite, quòd descendit in barbā, barbā Aaron, sicut ros Hermon, qui descēdit in montem Sion, sic bonū & iucundū est habitare fratres in vnū, quòd fit per vnum & solum dilectionis spiritū. Aaron quippe, quòd interpretatur montanus, Christus est, cui sicut barba capiti, sic adhærētes perfecti & fortes Apostoli, tunc eiusdē capitis vnguento maduerunt, Psalm.132.

 quando

CAP.XVI. quando eius sancto spiritu repleti sunt, & eiusdem vnguenti ros, id est, gratuitum donum descen
dit, in montes Hermon, atq; Sion, id est, in ecclesiam vtriusq; populi Gentilis & Iudaici, quorum
alter, scilicet Gentilis per Hermon, quòd interpretatur anathematizatum, alter, id est, Iudaicus
intelligitur per montem Syon. Ros ergo qui cum manna descendit, spiritum sanctum significat,
per cuius sanctificationem ad inuocationem sacerdotis conficitur corpus Christi. Coturnix ca-
stra operuit, ros autem per circuitum castrorum iacuit, quia videlicet cum synagoga, carnalibus
vacante sacrificijs, commune nihil est huic vero & viuo pani, qui cum isto rore descendit. De ca-
stris illis exeundum tibi est, quicunque hoc minutum, quòd detulit ros iste, colligere contendis.
Castra solummodo coturnix, ros autem superficiem terræ operuit, & in solitudine minutum ap-
paruit, quia videlicet non vni genti, sicut legem de carnalibus sacrificijs, sed vniuersæ terræ & so-
litudini cunctarum gentium, gratiam spiritus sancti, & panem de cœlo verum, id est, semetipsum
Christus dedit. Erat autem quasi pilo tusum, quòd planè Christum significat in ligno crucis at-
tritum per passionem. Descendit autem in similitudine pruinæ, quia videlicet illi genti pro par-
te reproborum frigidam fecit nebulam infidelitatis & inuidiæ. Vndè & dixerunt ad inuicem
Iohan.6. Manhu, quòd significat, quid est hoc. Hoc enim dicere cœperunt, ex quo dicente illo, ego sum
panis viuus, qui descendi de cœlo, & qui manducat carnem meam, habet vitam æternam, & his
similia, litigauerunt, & murmurauerunt dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare
ad manducandum? Tunc inquam dicere cœperunt Manhu, & vsque hodie siue Iudei, siue hære-
tici sequaces eorum dicere non desinunt, cùm dicimus eis, caro Christi est, & dicunt semper,
quomodo est, quomodo est?

Quòd filij Israel tentati à domino, in tribus rebus infideles reperti sunt. CAPVT XVI.

FEceruntque filij Israel, & collegerunt, alius plus, alius minus, & mensi sunt ad mensuram Go-
mor. Nec qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus parauerat reperit minus, sed sin-
guli iuxta id quod poterant edere, congregauerunt, &c.) Tentati filij Israel domino dicente, vt
supra dictum est, vt tentem eos, vtrum ambulet in lege mea an non, in tribus rebus tentationem
inciderunt, & infidi reperti sunt. Primùm quia audito sermone domini dicentis, colligat vnus-
quisq; ex eo quantum sufficit ad vescendum, Gomor per singula capita, iuxta numerum anima-
rum vestrarum, collegerunt, alius plus, alius minus. Nam quod tamen mensi sunt ad mensuram
Gomor, nec qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus parauerat reperit minus, hoc vir-
tutis & operis fuit diuini, & ad mysterium pertinet, de quo paulo post dicendum erit. Secundo
tentationem circa rem eandem inciderunt, cùm dicente domino per Moysen: Nullus relinquat
ex eo in mane, non audierunt eum, sed dimiserunt ex eis quidam vsque mane. Tertio, quia venit
dies septima, & egressi de populo vt colligerent, non inuenerunt. Tripliciter ergo præuaricatio-
ne peracta, vsquequo (ait dominus) nōvultis custodire mandata mea? Et cætera. Porrò Gomor
mensura attica duodecim sextarios habens, est decima pars Ephi, sicut in sequentibus habes.
Ephi ergo, vt batus, vna est mensura, id est, modiorum trium.

Quòd non secundum quantitatem portionis corporis aut sanguinis Christi, alius plus, alius minus colligat de gratia spiritus sancti. CAPVT XVII.

NEc qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, & cætera.)
Hoc pro virtute cibi & spiritualis potus, id est, corporis & sanguinis Christi, sciendum & fir-
miter tenendum est, quia non pro quantitate portionis, quàm ore percipit, secundum visibilem
speciem panis & vini, alius plus, alius minus consequitur de gratia spiritus viuificantis, sed singu-
li iuxta id quod possunt edere, congregant, id est, quod possunt credere remissionem peccatorū
percipiunt, & vitam æternam. Sicut enim pater noster qui primus peccauit, cuius nos iniquita-
tem portauimus, non pro quantitate morsus sui siue pomi quod momordit, sententiam vel dam
nationem iustam accepit, tantumque illi valuit pomum vnum momordisse, quantum quicquid
pomorum in arbore illa fuit, deuorasset, ad consummationem infidelitatis & inobedientiæ: sic
econtrariò, quisque nostrum, non pro quantitate portiunculæ viuifici panis, quæ frangitur illi,
quàm ore sumit, aut dentibus terit, gratiam vel vitam accipit, sed tantum illi valet ad consecu-
tionem iustitiæ exiguum quid percepisse, quantum valeret, si totum quod oblatum est, proprio
solus perciperet ore. Rectè ergo sancta Christi ecclesia, panes non valde grandes, sed exiguas ad
conficiendum corpus Christi componit similas & valde tenues, neq; vini multum, sed exiguum
quid infundit, quia (sicut iam dictum est) nec qui plus colliget habebit amplius, nec qui minus
parauerit, reperiet minus.

De eo quod dictum: Nullus relinquat ex eo vsque mane, & quod auari colligentes, in deo spem suam non ponant. CAPVT XVIII.

DIxitq; dominus per Moysen ad eos. Nullus relinquat ex eo vsq; mane.) Iuxta literam fides
Matth.6. exigitur à populo, vt totam sui curam deo cōmittentes, solliciti non sint de crastino Quoniā
inobedien

inobedientiæ,vel minimæ fidei pœnam dignam miraculum illud præsignauit, quod cum dimisissent quidam ex eis vsq; mane, scatere cœpit vermibus,& cõputruit. Hoc enim exemplo commoneri se sciat infidelis auarus, qui spem suam in deo non posuit,& idcirco diuitias recondendo mammon e seruit. Videbunt iusti, inquit Psalmista, & timebunt, & super eum ridebunt & dicẽt: Psalm.51.
Ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suũ, sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum. Nam eum qui eiusmodi est,& nũc quamdiu viuit, curarum atq; solicitudinum vermis comedit, & in futuro vermis qui non morietur comesturus est. Porrò spiritualiter scatens de manna vermiculus ille est, qui loquitur in Psalmo: Ego autem sum vermis, & non homo. Sicut enim vermis Psalm.21.
sine concubitu de manna scaturit, sic solus sine virili semine de virgineo ventre conceptus & natus est Christus filius dei. Sed hoc vbi prædicatur infidelibus Iudæis, scandalũ est illis, sordidum enim & indignum deo reputant, de fœmina potuisse nasci. Computruit ergo talibus manna verum, quod de cœlo descendit, sed quod hoc pacto infirmum est eis, fidelibus virtus est & sapientia. De eo quod dicit, hoc est quod locutus est: requies sabbati sanctificata est domino. Itemque sex diebus colligite, in die autem septimo sabbatum est domini, idcirco non inuenietur,&c. iam superius dictum est. De vrna aurea, quæ cum manna reponi iussa est coram domino, ad seruandum in generationes sempiternas, alio loco oportunius dicemus.

Quod Iudæis de suis non gloriandum meritis, & quæ sit percussa petra, è qua emanauit aqua.

CAPVT XIX.

IGitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin, per mansiones suas, iuxta sermonem domini, castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo. Qui CAP. XVII.
iurgatus contra Moysen ait: Da nobis aquam vt bibamus.) Ac deinceps. (Cur nos exire fecisti de Aegypto, vt occideres nos, ac liberos nostros, ac iumenta siti?) Vbicunq; murmurationes ac iurgia,& beneficia dei sponte venientia, nulla præueniunt merita. Non ergo ille populus glorietur, quòd pro suis meritis magnificauerit eum vel honorauerit dominus. Nam magnificentiam & honorem non solum non promeruerunt, sed confusione & opprobrio dignos se fecerũt. Obstruatur ergo omne os,& subditus fiat omnis mundus deo. Quæ enim vel in hac parte distinctio Roma.3.
Iudæi & Græci? Omnes peccauerunt,& egent gloria dei. Primus Moyses dicit: Ne dicas in corde tuo propter iustitiam meam introduxit me deus, vt terram istam possiderem. Item. Scito igi- Deute.9.
tur, quòd non propter iustitias tuas dominus deus dederit tibi eam, cum durissimæ ceruicis sis populus. Ex eo die quo es egressus ex Aegypto, semper aduersus dominum deum tuum, in solitudine contendisti. Et Dauid: Omnes, inquit, declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui Ibidem.
faciat bonum, non est vsq; ad vnum. Scimus (inquit Apostolus) quoniam quęcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, &c. Sola igitur glorificetur gratia die, quæ & tunc murmurantibus Psalm. 13.
contra dominum,& iurgia concitantibus,& manna de cœlo, & aquam de petra produxit,& nũc Roma.3.
blasphemantibus Iudæis atq; Gentilibus ita clementer astitit, vt panem vitæ (de quo iam supra dictum est) & aquam salutis perpetuæ ori eorum apponeret, rogantibus interea legatis eius ac dicentibus: Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Cũ pane & aqua occurrens nobis inimicis suis, cum pane inquam corporis sui,& aqua quam percussa petra, id est, Christus ipse cruci- 2.Cor.5.
fixus effudit, nos deo patri in reconciliationem venire deposcit. Quę enim petra illa sit, quę percussa est cunctis sitientibus, notum est Apostolo præcinente, Petra autẽ erat Christus, vndè iam superius dictum est. Porrò per aquam quæ de petra fluxit, non solùm sanguis intelligendus est 1.Cor.10.
Christi filij dei, siue aqua visibilis quę de patefacto eius latere cum eodem sanguine cucurrit, sed & inuisibilis gratia spiritus sancti, de qua mulieri Samaritanæ ipse dicit: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et alibi: Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius Ioan.4.
fluent aquæ viuæ, Hoc autem, inquit Euangelista, dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Vt continuò subiunxit. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondũ erat glo- Ioan.7.
rificatus. Ergo nisi petra percussa fuisset, aqua non fluxisset, id est, nisi Christus per passionẽ hinc abisset, ad nos (sicut ipse ait) paracletus iste non venisset: Veruntamen & aliàs de hoc mysterio Ioan.16.
dicendum erit.

De pugna Amalech contra Israel prima, quomodo Moyse orante superatus sit. CAP. XX.

VEnit autem Amalech, & pugnabat contra Israel in Raphidim. Dixitque Moyses ad Iosue: Elige viros,& pugna contra Amalech. Cras ego stabo in vertice collis, habens virgam dei in manu mea,& cætera.) **In hac pugna Israelis contra Amalech,** est quod iure miremur, quodq; nullus pugnæ legitimæ peritus à mysterio vacare arbitretur. Quid enim? Nunquid hic hostis Amalech maior aut fortior erat cunctis hostibus Israel, aut solus hic erat, contra quem necessariò tali modo pugna fieret? (Moyses, inquit scriptura, & Aaron & Hur, ascenderunt super verticem collis. Cumq; leuaret Moyses manus, vincebat Israel, sin autem paululum remisisset, superabat Amalech. Manus autem Moysi erant graues, & cætera. Num, inquam, sine certi causa mysterij

 prouisum

CAP. XVII. prouisum est, vt tali ordine vinceretur hic hostis? Ipsum ergo mysterium diligēter indagandum est. Ante omnia sciendum, quia primus ex omnibus gentibus iste Amalech egressum ex Aegypto dei populum gratis impugnauit. Propterea de illo Balaam in prophetia sua dicit: Principiū gentium Amalech, cuius extrema perdentur. Porrò qualiter eum impugnauerit, ita legitur in libro Deuteronomij: Memento quæ fecerit tibi Amalech in via, quando egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebāt, cęciderit. Lassos hic Hebræi immundos secundum legem extra castra manentes intelligunt, quos cæcidisse Amalechitæ dicuntur, quia sicut ipsi tradunt eorum circuncisionem amputauerunt, & in subsannationem dei in cœlum proiecerunt. Igitur quia sic principium gentium factus est Amalech, & primus ex omnibus post exitum ex Aegypto, pugnauit contra Israel, & ipsum nomen Amalech populus lingens interpretatur, rectè omnium visibilium & inuisibilium inimicorum populi dei, de hoc mundo ad deum fugientis typum tenere iudicatus est: & ita contra illum pugnatum est, vt qualiter diabolus cum omnibus qui ex parte eius sunt expugnādus sit, pugna ipsa figuraret. Venit Amalech, venit populus lingens, & post concupiscentias suas vadens, cuius princeps & dux diabolus est, & communicato cōsilio cum spiritibus malignis, peregrinantem in hoc seculo dei populum impugnauit semper, & impugnare non desinit. Contra hunc Moyses in mōtem ascendit, & cum eo Aaron, quod interpretatur montanus, siue mons fortitudinis. Per Moysen legem, per Aaron, Christum, per Hur, sanctū intelligimus spiritum. Vt quid enim data est lex, nisi vt pugnare doceret, & vt secundum illam homo contra diabolum manus suas, id est, opera iustitiæ in cœlū sustolleret? Sed manus, inquit, Moysi erant graues, quia videlicet nihil ad perfectum adducere poterat lex. Sumentes igitur lapidem, posuerunt subtus eum in quo sedit, quia videlicet ad hoc in mundū venit Christus filius dei, & ad hoc glorificato illo, datus est spiritus sanctus, vt legi quæ infirmabatur, solida substitueretur gratia Euangelij, in quo sederet Moyses, id est, in quo adimpleretur lex. Aaron, inquit, & Hur sustentabant manus eius ex vtraq; parte: nam difficultatem occidentis literæ, quam neq; patres nostri, neq; nos (inquit apostolus Petrus) portare potuimus, Christus & quem ille misit paracletus, suauem nobis atq; portabilem fecerūt in spiritu viuificante. (Ita factum est, inquit, vt manus ipsius non lassarentur vsq; ad occasum solis, fugauitq; Iosue Amalech & populum eius in ore gladij.) Igitur bellum Christianus indictum hoc exemplo monstratur, & belli effectus orationis instantia aperitur. Orat enim Moyses & vincit, cessat & vincitur. Didicit Christianus, quid egerat, inuenit quid fugiat: didicit, inquam, vndè aut vincatur, aut vincat. Moyses enim contra hominem, & pro alijs orando pugnabat. Nec quisquam poterit excusari, qui hostem vincere nolit, dum orando cessauit. Et tamen in Moyse corpus deficiebat, non voluntas aliquando cessabat. Si ergo fragilitatis causa in Moyse excusari non potuit, quemadmodum in nobis voluntas poterit excusari?

Nume.24. Deute.27. Hebr.7. Acto.15.

De eo quòd dictum est Moysi: Scribe hoc in libro, &c. CAPVT XXI.

1.Reg.15. DIxit autem dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Iosue. Delebo enim memoriā Amalech de cœlo.) Non solū ex eo Saul abiecisse sermonē domini redarguitur, & pro peccato inobedientiæ quasi pro scelere idololatriæ proiectus à deo est, quia per Samuelem mandatum est ei à domino dicente: Recensui quæcunque fecit Amalech Israeli, quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Aegypto, nunc igitur vade, & percute Amalech, & demolire vniuersa eius, ipse autem versus est ad prædam, & fecit malum in oculis domini, verùm & ex hoc, quia sic dictum, & sic fuerat scriptum: scribe hoc ob monumentum in libro, delebo enim memoriam Amalech sub cœlo. Cum enim is, qui sine auctoritate de nihil vsquam scripsit, hic eius imperium interponit dicentis, scribe hoc, & deinde subiungentis, delebo enim memoriam Amalech sub cœlo, magnò vtique iudicij pondere futurum præuaricatorem premit, ne paruæ videatur audaciæ, quòd non parcente deo parcere ausus sit, vel quòd iustitiæ vindictam imperante deo, ipse ad prædam se conuerterit. Porrò spiritualiter in libro cordis cuiusque nostrum scriptum esse vult, quia diabolum antiquum inimicum Israel, & angelos eius, & homines sequaces eius, perdere habeat, & memoriam eorū sub cœlo delere, videlicet dicendo: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, vt hac scriptura permanente in cordibus nostris, nunquam cum illo pacem habeamus, neque pugnare iussi contra hunc Amalech, inobediētes simus. Quod enim vni mandatum est dicendo: Et trade auribus Iosue, ad omnes nos pertinet, & omnibus audiendum traditum est. Si ita pugnantes deleuerimus Amalech, melius triumphabimus, quàm Saul, qui parcendo illi triumphalem superbiæ fornicem erexit, meliusque placebit obedientia nostra, quàm illius victimæ. Nam hoc innuit quod sequitur. (Aedificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea, dicēs: Quia manus solius domini, & bellum dei erit contra Amalech à generatione in generationem.) Suam quippe animam in dei templum ædificauit, qui vicit, vt stans iugiter supposito lapide manibus eius non lassetur vsque ad occasum solis, id est, vsq; ad finem vitæ præsentis, dicatq; cum Dauid: Dominus

Matth.25. Aliàs solij.

Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Ac deinceps. In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meũ super inimicos meos. Circuibo & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis, & cætera. Psalm. 26.

Quòd Moyses cognati sui consilia audiuerit, iuxta sententiam saluatoris, quia filij huius seculi prudentiores, & cætera. CAPVT XXII.

CVmq; audisset Iethro sacerdos Madian cognatus Moysi, omnia quæ fecerat dominus Moysi, & populo suo Israel, eo quòd eduxisset dominus Israel de Aegypto, tulit Sephoram vxorem Mosi, quam remiserat, & duos filios eius.) Quam ob causam remiserit vxorem & filios suos Moyses superius scriptum est, videlicet ob circuncisionem, tetigit enim pedes eius, & ait: Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum postquam dixerat, sponsus sanguinum. Notandum hoc loco, quod ei, in quo deus loquebatur, quem principem plebis suæ constituerat, non homo, sed deus, per quem mirabilia tanta deus fuerat operatus, consiliũ dedit homo Ethnicus. (Stulto (inquiens) labore consumeris & tu & populus iste, qui tecum est. Sed audi verba mea atq; consilia, & erit dominus tecum. Esto tu populo in his quæ ad dominũ pertinent.) Quibus auditis Moyses, fecit omnia quæ ille suggesserat, & electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi. Ergo ex hoc quoq; loco, veram esse claret euangelicã domini sententiam, dicentis. Quia filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. Nã in genere quidem causarum ad dominum pertinentium Moyses prudentissimus erat omnium lucis filiorum, neque surrexit propheta vltra in Israel, sicut Moyses, quem nosset dominus facie ad faciẽ, in omnibus signis atq; portentis, quæ misit per eum: verùm in genere causarum pertinentium ad rempub. hominum, prudentior illo cognatus eius inuentus est, in quo hodie quoq; plerosq; filios seculi videmus filij lucis prudentiores. Quod sciens apostolus ita Corinthijs loquitur. Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia constituite ad iudicandum. Contemptibiles eos vocat comparatione nobiliorum, qui causarum ad dominum pertinentium minus capaces sunt. Nam in Christi ecclesia non ex genere carnis, sed ex regenerationis gratiæ spiritualibus donis, cuncta censetur nobilitas. Igitur quoties filij lucis à filijs huius seculi quippiam percipiunt, quod sit auditu vel imitatione dignum, hoc exemplo superioribus erit vtiliter ad inferiorum consilia descendendum.

CAP. XVII. Exod. 4. Lucæ 16.

Quòd Moyses deo immolauit, in signum, quòd ab eo missus esset. CAPVT XXIII.

MEnse tertio egressionis Israel, de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes vsque in desertum Sinai: castrametati sunt in eodem loco, ibiq; Israel tentoria fixit è regione montis. Moyses autem ascendit ad dominum.) Quod dicit mense tertio in die hac, idem est ac si dixisset, mense tertio in die mensis prima. Hic immolaturus erat Moyses, & implenda veritas eius qui miserat eum, dicentis: Cum eduxeris populum meũ de Aegypto, immolabis deo super montem istum. Hæc immolatio Moysi pro signo veritatis fuit, quòd deus eum miserit, non quia immolauit, sed quia inter immolandum deus clarissima suæ præsentiæ signa dedit, ita vt perterriti ac pauore concussi filij Israel, dicerent Moysi: Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Et dominus ad Moysen: Hæc, inquit, dices filijs Israel: Vos vidistis quod de cœlo locutus sum vobis, &c. Ergo sic immolasse super montem istum, signum fuit Moysi, quòd dominus misisset eum. Porrò hic mensis tertij primus dies à primi mensis quartadecima die, qua agnus immolatus est, iuxta lunarem supputationem, quadragesimaseptima est. Dixit autem dominus ad Moysen in die hac: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, lauentq́ue vestimenta sua; & sint parati in diem tertium. Ac deinceps: Iam aduenerat dies tertius, & mane inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operuit montem. Hic dies à prædicta immolatione agni, XLIX. est. Quibus adde vnum, & fiunt L. qua die videlicet L. dixit dominus ad Moysen: Daboq; tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Igitur legis & gratiæ summa secundum numerum consonantia est, quia videlicet à paschali vespera quinquagesimo die, lex in tabulis lapideis digito dei scripta per Moysen data est: gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est, quinquagesimo nihilominus à resurrectione eius die, spiritu sancto misso de cœlo, in cordibus apostolorum scripta est.

CAP. XIX. Exod. 5. Infra 20. Ioan. 1.

Quomodo simul impleti sunt dies pentecostes Iudæorum, & dies pentecostes apostolorum. CAPVT XXIIII.

HIc iam quæritur, quomodo dies pentecostes Iudæorum in dominicam completi fuerint, qua & spiritus sanctus super apostolos venit iuxta fidem Euangelij. Constat quippe, quia L. dierum vltimus in eandẽ feriam semper erumpit, in quamcunq; illuxerit & primus. Quis autem nesciat, quia prima dies azymorum Iudæis in quintam feriam anno illo euenit, qua vespera dominus noster traditus, subsequente die parasceues crucifixus est, sabbato quieuit, & deinde prima sabbati, id est, prima die post sabbatum, quam extunc dominicã dicimus, resurrexerit? Quomodo

CAP. XIX. modo ergo illa festiuitas, id est, pentecostes, in primam sabbati tunc emicuit? Ad hæc sciendum,
quia siquidem ab immolatione agni die, in exitu Israel de Aegypto lex data est, sed non itidem
per annos singulos, ab immolatione agni L. die solennitas eiusdem muneris celebrari iussa est,
Leuit. 23. siquidem in Leuitico scriptum est. Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos, feretis spicarum primitias messis vestræ ad sacerdotem. Qui leuabit fasciculum coram domino, vt acceptabilis sit vobis, altera die sabbati, & sanctificabit illum. Numerabitis ergo ab ipso die, in quo obtulisti primitiarum spicas, septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, & sic offeretis sacrificium domino nouum. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atq; sanctissimum. Perspicuum est, hoc esse præceptum legis, vt in quamcunq; feriam cecidisset quartadecima dies primi mensis, cuius in vespera foret immolandus agnus paschalis, post eandem immolationem, expectaretur altera sabbati, id est, dies quæ sabbato succedit, & ipso die leuato spicarum fasciculo coram domino, numerantur exinde septem hebdomadæ plenæ, dies videlicet XLIX. & altera dies expletionis hebdomadæ septimæ, quæ dies quinquagesima est, celeberrima vocaretur, atque sanctissima, quæ Græcè dicitur pentecostes. Vndè plenius in Leuitico dicendum est. Itaq; dubiũ non remanet, neq; iam quæstione indiget, quomodo simul impleti fuerint dies pentecostes Iudeorum, & dies pentecostes apostolorum, quia videlicet, qua die suum leuare fasciculum iubentur, eadem surrexit à mortuis Christus dei filius, fasciculus viuentium, membra sua super terram mortificantium. De quo
Cant 1. in Canticis sponsa loquitur: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Et continuò subiungit: Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Nã ex nostra quidem infirmitate, fasciculus myrrhę erat, dum iaceret in sepulchro mortuus, sed ex virtute dei leuatus est, tanquam botrus cypri, quo ad dulcedinem resurrectionis. Exinde Iudæis numerantibus secundum legem septem hebdomadas, vt altera die post expletionem earum, mortuam agerent festiuitatem, Christus deo viuens, & seipsum viuum præbens discipulis suis, in multis argumentis XL. die super omnes cœlos ascendit, L. autem celebrantibus illis acceptionem literę occidentis, ipse suis viuificantibus donis spiritu sancto descendente credentes repleuit. Nunc prædicti montis Synai caliginem ingressuri, lucernam præferamus sensus apostolici, vt cum illo ad nostram vtilitatem scrutemur secundum Euangelium Christi, quæ dicta sunt illic.

De his quæ mysticè gesta sunt iuxta montem Synai. CAPVT XXV.

Hebr. 12. Ait: Non accessistis ad tractabilem & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum. quam qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: Et si tetigerit bestia montem, lapidabitur. Et ita terribile erat, quod videbatur, Moyses dixit: Exterritus sum & tremebundus. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem viuentem, & multorum milium angelorum frequentiam & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium deum, & spiritum iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius loquentem quàm Abel. Cum hæc dicit, acri nimirum cõparatione rem nobis ostendit, nec desides nos esse sinit circa curam ac reuertentiam cœlestium, quorũ ad exemplar illa visibilia siue sensibilia tam terribiliter dicta vel acta sunt, quæ mox tractanda occurrũt. Primùm, vt fieri solet, captandæ beneuolentiæ gratia, dominus sua cõmemorans beneficia præterita, & promittens futura. (Vosipsi, inquit, vidistis quæ fecerim Aegyptijs, quo modo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, & cætera.) Si hæc dignè commemoranda erant eis, vt non ingrati essent, quos à dominis quamlibet superbis, & iniustis hominibus tamen liberauerat, & ad illum tractabilem ignem, ad illum turbinem & caliginem adduxerat: quanto magis illud nobis rememorandum est, quòd non vt tunc, sed abundantiore gratia liberatos à peccatis nostris, portauit nos deus homo factus, ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem, quasi super alas aquilarũ, velociter & altè volantium, fœtusq; suos fortiter portantium, & assumpsit sibi, vt vbi ipse est, ibi & nos simus? Si ergo, inquit, audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meũ, subauditur, quod pepigi cum Abraham. Siue pactum, id est, legem quam in presentiarum vobis daturus sum. Non dixit tantùm, si audieritis, sed addi-
Roma. 2. dit, & custodieritis pactum meum. quia profecto, nõ auditores legis iustificabuntur apud dominum. Eritis, ait, mihi in peculium de cũctis populis. (Mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.) Sicut dictum est, sic & hodie factum est à domino. Nam ecce domini est terra, & per Christum ipse dominatur gentium. Omniũ autem nostrũ regnum sacerdotale siue regale sacerdotiũ, ille populus est pro parte electorũ. ex illo enim secundũ carnem Christus rex, & sacerdos omnium sanctus sanctorũ. Vndè verissimè ipse testificatus est, quia
Ioan. 4. salus ex Iudeis est. Ergò ille peculiaris dei populus est, nã nos aduenæ sumus & hospites. Et si ex
Ephe. 2. nobis plures sunt sacerdotes, peculiariter tamen regnum & sacerdotium illius populi est, ex quo rex &

rex & sacerdos Christus, cuius ipsum quo fungimur sacerdotium est. Et nota, quòd tanquam paterfamilias conuentionem faciens cum operarijs diurnis, quos cõtinuo missurus est in opera legis, tam diu verba facit, donec ab eis ipsa collaudetur conuentio, dicentibus cunctis: (Quę locutus est dominus, faciemus.) Hæc enim verba populi, vbi ad dominum nunciauit Moyses, ipse nihil moratus. (Vade, inquit, ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, lauentq; vestimenta sua, & sint parati in diem tertium.

De eo quod dictum est: Estote parati in diem crastinum, ne appropinquetis vxoribus vestris. CAPVT XXVI.

MVlta in hoc sunt capitulo, quæ diligenter consideranda sunt. Primum, quòd sanctificare iussus populum Moyses eandem ita sanctificationem determinat. (Estote parati in diem tertium, ne appropinquetis vxoribus vestris.) Ergóne appropinquare vxoribus res est illicita? Non vtiq;. Sed sicut alia dicit scriptura, omnia tẽpus habent, & suis spacijs transeunt vniuersa sub cœlo. Tempus amplexandi, & tempus longè fieri à complexibus. Tempus longè fieri à complexibus tunc est, quando sanctificationis tempus impendet. Quid enim est sanctificari, nisi abstinere etiam à licitis? Nam qui abstinet solummodo ab illicitis, pœnam quidem euasit peccati, sed gloriam nondum est assecutus sanctitatis. Vndè & dominus in Euangelio dicit: Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Et enim ad sanctificationem nõ satis est, fecisse pręceptum, nisi adijcias facere & consilium. Hoc autẽ hic agebatur, quatenus sancti essent, id est, digni audire vel videre, quomodo hominibus possibile est, præsentem dei maiestatem. Rectè igitur consulitur illis, vt continentiam habeant etiam licitæ rei, dicendo: Estote parati, ne appropinquetis vxoribus vestris. Si hoc rectè dici debuit accessuris ad illum ignem visibilem, ad turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, vt supra iam dictum est: quanto magis accedentibus nobis ad ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multorum milium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium deum, & spirituum iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius loquentem quàm Abel? Hoc enim alio loco perpendens Idem Apostolus, incontinentibus quidem manum indulgentię porrigit: Nolite, inquiens, fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram: continentibus autem persuadet, vt habendo vxores, tanquam non habentes sint: virginibus verò, vt sic permaneant, consilium dat, existimans hoc bonum esse propter instantem necessitatem.

Eccle. 3. Lucæ 17. 1. Cor. 7.

Quid significet, quòd sanctificationis præparatio mandatur in diem tertium. CAPVT XXVII.

QVid præterea sibi vult, quòd sanctificationis præparatio mandatur in diem tertium? Hoc planè si quærimus, pariter & illud occurrit quærere, cur ipse qui hoc mandauit dominus deus, homo factus, per triduum sanctificauerit seipsum. Instante nanque hora passionis suæ, cum dixisset, sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est, sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum, ita continuò subiunxit: Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quæ sanctificatio eius, haud dubium, quin immolatio eius sanctificationi nostræ necessaria fuerit, quam tertio die consummauit, resurgendo à mortuis, in gloriam immortalitatis & incorruptionis, & ita iuxta prophetam Zachariam, ablatis ab eo sordidis vestibus, indutus est mutatorijs. Sed de hoc citius respondetur, quia deus, cui in Christo seipsum sacrificante, nostra natura satisfactionem offerebat, vt nos ei reconciliaremur, deus, inquam, noster trinitas est, pater & filius & spiritus sanctus: ac proinde iustum fuit, vt etsi non deberet videre corruptionem sanctus eius, tamen festiua eius resurrectio saltem in diem tertium differretur. Itaque rectè ad suæ futuræ sanctificationis exemplum, iam hic triduanam sanctificationem indixit hominibus, vndè triduanæ pœnitentiæ vel afflictionis auctoritas deinceps peccatoribus sanciretur. Porrò, quòd dictum est lauentque vestimenta sua, secundum literalem quidem sensum non multum apud dominum ad sanctificationem valere constat, veruntamen cum pro ritu sanctificationis sit, internam quoque munditiam deo placitam esse cogit intelligi. Cæterùm hæc vtcunque se habeant, lauare oportet per pœnitentiam animæ vestimenta, id est, membra corruptibilia. De quibus ait sanctus Iob: Et abominabuntur me vestimenta mea, id est, abominabilem reddent me membra corruptibilia. De his lauandis siue non inquinandis, alibi scriptum est: Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Item: Omni tempore vestimenta tua sint candida, & oleum de capite, id est, charitas de corde tuo non deficiat.

Ioan. 17. Zacha. 3. Psalm. 17. Iob 9. Apoca. 16. Eccle. 9.

De eo quod dictum est: Omnis qui tetigerit montem, morte morietur. CAPVT XXVIII.

Omnis,

CAP. XIX. OMnis, inquit, qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tangent eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. Siue iumentum fuerit, siue homo, non viuet, &c.) Horum terribilium causa præsens populi rudis erat inscitia, cui tanquam adolescentulo petulanti, qui pium patrem reuereri nesciret, seuerum pædagogum adhiberi oportebat. Docendus enim erat, quòd deus patrum eius non esset talis, vt dij Aegyptiorum, quorum in sacris, imò sacrilegijs ludere, & choros ducere, manducare, & bibere, ac deinde polluere, & pollui solenne erat in omni genere fornicationum. Siquidem non vltro vel facile hoc perdiscere poterat, quippe cum & post tales tantosq; terrores nihil cunctatus, quasi nihil vidisset, fecerit vitulum cõflatilem. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Dixeruntq;: Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ergo terribilium quę ostensa sunt, id est, buccinę perstrepentis, tonitruorum, ac micantium fulgurũ, montisq; fumantis, ac densissimæ nubis, siue caliginis, ac sententiæ, quæ interponitur, omnis qui tetigerit montem, morte morietur, causa fuit ipse populi stratus, qui quoniam ad charitatem nondum peruenerat, oportebat vt timore stringeretur. Vndè & post aliqua Moyses dicit: Vt enim probaret vos venit deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Sed nunquid dominum velle videre malum est? Imò bonum, & omnium optimum est. Sed malum est ei, qui per curiositatem illum quærere audet, æstimans quòd deus in sua natura visibilis, aut membris suis vt homo localiter distinctus aut circumscriptus sit. Rectè igitur interpositione præcepti curiositas importuna atque indigna repulsa est. Posito autem præcepto, præuaricatoris pœna iusta est, ac proinde iustissimè omnis, inquit, qui tetigerit montem, morte morietur, & taliter, vt cæteri metum habeant. Quomodo? Manus, inquit, nõ tangent eum, videlicet abiectum, sicut pollutum & immundum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. Iumentum quare occidetur? Videlicet vt dominus iumenti, qui illud custodire neglexit, in eo contristetur, & in quo negligentia eius est, in eodem æqua iudicij mensura feriatur.

Exod. 32. (margin, beside "post tales tantosq; terrores")

Exod. 20. (margin, beside "Vndè & post aliqua Moyses dicit")

Quomodo dictum sit: Cum cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem, cum supra contrarium dictum sit. CAPVT XXIX.

CVm, inquit, cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem.) Sed & supra iam dictum est, cauete ne ascendatis in montem, & postmodum item dominus dicit: Contestare populum, ne fortè transcendere velint terminos ad videndũ dominũ, & pereat ex eis plurima multitudo. Ergo cum dicitur, cum cœperit clangere buccina, ascendant in montem, subaudiendũ est, vsq; ad terminos constitutos per circuitum. Porrò Moyses, quàm auidè inhæreat diuinæ visioni, illud innuit, quòd cum dicente sibi domino: (Descende, & contestare populum, ne fortè velint transcendere terminos. Sacerdotes quoq; qui ascendũt ad dominum sanctificẽtur, ne percutiam eos.) Ita respondens, ait: (Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai. Tu enim testificatus es, & iussisti, dicens: pone terminos circa montem, & sanctifica illum.) Attamen licet hac occasione prætenta, quasi securum deum reddere voluerit, non profecit. Nam dominus in sententia persistens. (Vade, inquit, descende, ascendesq; tu, & Aaron tecum. Hoc in exemplum eorum, qui populo dei præficiendi erant, sicut Moyses dictum vel factum est, quibus supernorum contemplationi arctius inhærere cupientibus, nonnunquam causa vel cura subditorũ impedimento sit. Exemplo nanq; simul, & imperio saluatoris, qui de sinu patris propter nos exiuit, coguntur interdum omittere dulcedinem altissimæ contemplationis, & condescendere paruulis, vt cum eis tractent de carnalibus negotijs, vt Paulus apostolus, qui cum raptus fuisset vsq; ad tertium cœlum, vel paradisum, & audisset arcana verba, quæ non licet homini loqui: de tam altis, ad tã infima descendit, vt disponeret iura coniugij: Vxori, inquiens, vir debitum reddat, & vxor viro.

Moyses. (margin, beside "vsq; ad terminos constitutos")

2. Cor. 12. (margin, beside "tractent de carnalibus negotijs")

1. Cor. 7. (margin, beside "ma descendit")

Quid significet mons Sion, iuxta sententiam Apostoli. Et quid intelligendum sit per hoc quod dictum est: Bestia si tetigerit montem, lapidibus opprimetur.

CAPVT XXX.

Hebr. 12. MOns nanq; Sinai, quid significet, capitulo superius scripto, idem Apostolus aperuit: Sed accessistis, inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis, Hierusalem cœlestem. Cum enim hæc igni montis Sinai, & caligini opponit, in quam Moyses ascendit, quo populus ascendere non potuit, profectò illic figuram, hic veritatem: illic vmbram, hic nos intelligere vult corpus aut rem. Quem ergo deus misit, cui iuxta exemplum Moysi signum dare dignatur, quòd cũ ipse miserit, huic montis Sion & ciuitatis dei viuentis Hierusalem cœlestis ianuas aperiet, vocando illum intra secreta contemplationis, quo populus ascendere nõ meretur, quia carnali sensu premitur. Et bestia, inquit, si tetigerit mõtem, lapidibus opprimetur. Si enim is, qui bestialiter viuit, alta diuinitatis audeat scrutari, illa gloriosa dignitas caliginem sibimet obducit, & fumante toto scripturarum monte, indignos oculos cæcitate obuoluit. Vndè Psalmista: Et posuit, inquit, tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aeris. Ita cum sit splendida lux veritatis, ille nihil videns, nisi caliginem mendacij, illis opprimitur lapidibus, quos alijs verbis idem significat, cum dicit: Pluit super peccatores laqueos, ignis, sulphur, & spiritus

Psalm. 17. (margin, beside "nebras latibulum suum")

Psalm. 10. (margin, beside "bus, quos alijs verbis")

spiritus procellarum, pars calicis eorum. Sic Arrius, & alius quilibet hæresiarches à superna maiestate lapidatus est. Et hoc idcirco, quia bestia fuit. Si enim rationabiliter vt homo per actiuam vitam, seipsum prius exercuisset, ac deinde ad contemplandam veritatis gloriam ordinatè promouisset, suos ab illo fortitudo maiestatis lapides continuisset. Intereà qui vocatus à domino est, is vsque in tertium cœlum, aut in paradisum raptus, & illud vsque mente excedens, ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem perambulat, murosque eius ex omni lapide precioso, turres quoque gemmis ædificatas, atque plateas mundo auro stratas, multorumque milium angelorum frequentiam, in circuitu eius & intus miratur, tantæque visionis eius nunquam abesse festiuitati, totis visceribus optat. Sed oportet vt qui audit dicat, veni, id est, vt is qui supernam dulcedinem prægustauit, inuitet alios, ad promerendam requiem, qui miserè laborantes & onerati, nesciunt adhuc vbi pax & vera refectio sit. Nec enim idcirco aperti sunt illi thesauri beatitudinis, vt repertis solus incumbat diuitijs. Dicitur ergo Moysi vt descendat, ascensurus iterum, & assumat secum Aaron fratrem suum, populo quoque prædicet, quatenus lotis vestimentis ascendant ad dominum. Illic tonitrua, fulguraque micantia, fumus quoq; & ignis, & clangor buccinæ, vt fiat quod scriptum est: Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant. Item: Commota est, & tremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus es eis. Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo, & cætera. Terra quippe commouetur, & contremescit, fundamenta quoque montium conturbantur & fumigant, ex ardescente igne à facie domini, cùm audito per prędicatorem futuro aduentu tremendi iudicis, hi qui prius terram tantummodo nouerant, semetipsos pœnitendo discutiunt, & montuosa superbia descendente, fumus, id est, lachrymosa oratio, ascendit à timore iræ domini, & ignis doloris à facie eius, id est, à cognitione veritatis exardescens, peccata consumit.

Apoca.21. Psalm.103. Psalm.17.

Decalogus præceptorum, & cur dictum sit in fine: Non concupisces, cum omnium malorum radix sit cupiditas, & de charitate.

CAPVT XXXI.

LOcutusque est deus cunctos sermones hos: Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis sunt sub terra, non adorabis, neque coles ea, & cætera.) Hic decalogus in capite legis positus est, id est, decem præceptorum numerus, quorum primum est: Non habebis deos alienos coram me, vltimum: Non concupisces. Dicit autem Apostolus: Quia radix omnium malorum est cupiditas. Cur ergo non hic primum positum est, non concupisces? Sed sciendum, quia sicut malæ arboris, superiores primùm rami præciduntur, & sic paulatim vsque ad radices peruenitur, sic prius opera mala, prout sunt cupiditati viciniora, paulatim præciduntur, & sic ad vltimum ipsa cupiditas vel concupiscentia voce prohibentis amputatur. Notandum quippe, quòd prohibendo penè cuncta hæc enuntiantur. Vndè verissimè Apostolus dicit: Quia iusto lex non posita est, sed iniustis, impijs, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis. Iniustos nempe & totos cupiditati deditos homines, deus curandos susceperat, & idcirco tanquam negotioso agricolæ, primùm hæc illi cura impendebat, vti malis radicibus occupatam terram sarcitudo meliori plantationi præpararet, scilicet charitati, quæ sola iusto posita est. Nam & idem Apostolus antequam diceret, quia iniustis & non subditis lex posita est. Iusto, id est, Timotheo discipulo, dixerat: Finis præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Etenim vbi charitas est, non opus est dicere: Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices. Proinde interrogatus dominus à legisperito, dicente: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Respondit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Igitur hic in initio non iam charitas imperatur, sed quæ contraria sunt charitati, prohibentur: vt in illis extirpatis, tunc demum ipsa charitas radix omnium bonorum substituatur.

CAP. XX. 1.Timo.6. 1.Timo.1. Matth.22.

Quòd præceptorum quatuor pertinent ad dilectionem dei, sex verò ad dilectionem proximi. CAPVT XXXII.

SVnt autem præcepta decem, quorum primum (vt prædictum est) non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, sequens, sed vltimum est, non concupisces. Quatuor ex his dilectioni dei, sex dilectioni subseruiunt proximi. Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, non assumes nomen domini dei tui in vanum, memento vt diem sabbatorum sanctifices. Quatuor ista dei dilectioni repugnantia prohibendo, locum eidem dilectioni dei, sermo dei parare intendit. Habere nanque deos alienos,

CAP. XX. & deum verum diligere simul non potes: Ait ergo, non habebis deos alienos coram me, id est, neminem æstimabis deum præter vnum creatorem cœli & terræ. Item: Facere sculptile, vel vllam similitudinem eorum, quæ in cœlo, vel in terra, vel in aquis sunt, & æstimare, alicui horum deum similem esse, iniquitas est & dilectioni dei repugnat. Cui similem (inquit propheta) fecistis
Esaiæ 40. deum? Aut quam imaginem ponetis ei? Hoc aduersus humaniformios valet, qui deum humanis putant esse compactum membris. Nimirum hoc pacto, grande sibi fingunt simulachrum, quòd in cœlo sedeat, & terram pedibus contingat, dicente ipso: Cœlum mihi sedes est, terra autem sca-
Esaiæ 46. bellum pedum meorum. Dicit itaque: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & cætera. Sanè quod hic ait: (Ego sum dominus deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in milia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.) Hoc in omni præcepto subaudiendum est, videlicet, vt timeat pœnam trangressor, speret præmium præcepti executor. Opportuno quoque tempore fortem se & reddentem iniquitatem patrum in filios, in quartam & tertiam generationem, hic asseruit, videlicet vbi totus mons Sinai fumigabat, & totus erat terribilis, eo quòd descendisset dominus, quòd erat indicium fortitudinis, & iniquitatem patrum, qui Ioseph fratrem suum vendiderant, nunc reddiderat in tertiam & quartam generationem, non absque misericordia: soluta nempe captiuitate, reuertebantur de Aegypto, generatione quarta. Item, assumere nomen dei in vanum (quod poetæ faciunt) vel reuerentia dignum non æstimare, vbicunque nomen domini fuerit inuocatum, dilectioni dei omnino est aduersum. Ait ergo: (Non accipies nomen domini dei tui in vanum. Nec enim habebit insontem dominus eum, qui assumpserit nomen domini dei sui frustra.) Item: Aliquid boni facere, non ad laudem dei, siue ob spem æternæ retributionis, sed vt videaris ab hominibus, dilectioni dei contrarium est. Dicit ergo: (Memento vt diem sabbatorum sanctifices.) Id est, in omnibus operibus tuis, dei retributionem attende, vel in deo requiem tibi præpara pro mercede, quòd verè est diem sabbati sanctificare. De carnali Iudæorum sabbatismo iam alias dictum est. Quæ sequuntur sex: (Honora patrem tuum, & matrem tuam, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium, Non concupisces.) Cuncta quæ dilectioni proximi sunt inimica, extirpant, legemque adiuuant naturalem, quæ dicit: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Hęc à gentibus, siue honestioribus gentilibus vtcunque obseruari poterunt, sed ad vitam illis absque dilectione dei non profuerunt, vtpote deos alienos habentes, & cætera quæ supradictis quatuor præceptis inhibentur facientes, beatitudinem non sunt consecuti. Decem præceptorum distinctio nunc in nostris codicibus, ex translatione beati Hieronymi sic habetur. Cæterùm aliàs quatuor præcepta quæ ad dilectionem dei pertinent, in tria esse redacta, & econtrariò eorum quę ad dilectionem proximi spectant, vltimum, id est, non concupisces, in duo diuisum legimus, vt aliud sit in auditum, non concupisces vxorem proximi tui, & aliud, non concupisces rem proximi tui, & ita ad dilectionem quidem dei tria, ad dilectionem verò proximi septem pertinere præcepta. Quod ex LXX. interpretibus sumptum fuisse arbi-
Psal.143. tramur. Istæ sunt decem chordæ cantoris dei, dicentis in psalmo: Deus canticum nouum cantabo
Psalm.32. tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. Item: Confitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Qui enim sine istis, viuit, mentitur, quoties se in decachordo psalterio domino confiteri profitetur.

De eo quod dictum est: Populus videbat voces & lampades, &c. Quid altare de terra sine gradibus. CAPVT XXXIII.

CVnctus autem populus videbat voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemq; fumantem.) Videbat voces, id est, intelligebat, sed eum qui voces formabat deum, non videbat. Nec verò lampades tantum micantes, sed & montem fumantem videbat, quia videlicet non erat in omnibus integritas fidei, vel perfectio timoris domini, qua Moyses perfectus fuit, & idcirco flammam in rubo sine fumo vidit. (Et perterriti, ac pauore concussi steterunt procul, dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus, & cætera.) Quod ita laudabiliter dixerunt, claret in li-
Deute.5. bro Deuteronomij ex commemoratione Moysi dicentis: Quod cum audisset dominus, ait ad me: Audi vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi, bene omnia locuti sunt. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt bene sit eis, & filijs eorum in sempiternum? Ad hunc sensum respicit, quòd hic præterea dominus dicit: (Vos vidistis, quòd de cœlo locutus sum vobis. Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi.) Et post pauca: (Non ascendes per gradus ad altare meum, vt reueletur turpitudo tua.) Nunquid enim hoc iubet, vt nō nisi de terra congesta
Exod.26. sibi altare fiat, ne vel idipsum altare plano solo non emineat? Non vtique, nam idem postmo-
3.Reg.8. dum: Altare, inquit, facies mihi de lignis Sethim, & operies illud ære. Sed & Salomon altare fecit
2.Para.7. in templo æreum, altitudinis decem cubitorum. Nunquid sine gradibus illuc ascendi poterat? Imò

Imò XV. gradibus ascendebatur in illa sancta sanctorum, iuxta quæ cantantur in Dauid, XV. cantica graduum, continentia quid significauerunt gradus illi, scilicet virtutum profectibus ascendendum esse in cœlestia sancta sanctorum. Ergo potius ad id quod humiliato corde dixerát, non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur, cuncta hęc figuratè dicta esse probantur. Nam huius quoq; loci memor Moyses, iterum in Deuter. dicit: Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum audies, vt petisti à domino deo tuo in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem domini dei mei, & ignem hunc maximum amplius nō videbo, ne moriar. Et ait dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum eorum, similem tui, &c. Hunc prophetam, id est, semetipsum dicit, in isto loco: Veniam ad te, & benedicam tibi. Et post aliqua: Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locū quem paraui. Obserua eum, & audi vocem eius, ne contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Igitur cum dixisset Moyses: Vt enim probaret vos, venit deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis, videlicet, quia initium sapientiæ timor domini, dominus illum prophetam, illum magni consilij intendens angelum, vos, inquit, vidistis, quòd de cœlo locutus sum vobis, dicens: Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis, & portare nō potuistis. Dico ergo, altare de terra facietis mihi, id est, incarnationem prophetæ illius, quem suscitabo vobis de fratribus vestris, humiliter credetis. (Et offeretis super eo holocausta, & pacifica vestra, oues, & boues in omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei.) A solis ortu, vsq; ad occasum, inquit per prophetam Malachiam, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Hoc ergo dicit, quia quicquid ritè offerre voluerit quis, ouem siue bouem, id est, minorem vel maiorem actionem in structura altaris illius, id est, in fide dominicæ incarnationis solidabit. Veniam ad te, subauditur, secundum illud altare, & benedicam, scilicet omni benedictione cœlesti, & gratia spirituali. (Quod si altare lapideum feceris mihi, non ędificabis illud de sectis lapidibus. Si enim leuaueris cultrum tuum super eo, polluetur.) Lapides virtutes animi sunt, de quibus tunc altare domino facimus, dum fidem habentes incarnationis eius, super hoc fundamentum, illas super ædificamus. Ferrum autem siue cultrum arrogantia est, quò maximè vitio mens à creatore suo præciditur. Aedificatum ergo altare, si super eo cultrum leuaueris, id est, si tibi virtutes ipsas arrogaueris, polluetur. Non ascēdes per gradus ad altare meum, subauditur de terra factum, id est, minorem patre non dices incarnatum filium, ne reueletur turpitudo tua. Turpius enim nihil est turpitudine hæretica. Siue non ascendes per gradus, id est, non extolleris de tuis profectibus, propter quod vitium turpitudo reuelatur, quia profectò superbiam mentis contumelia carnis comitatur.

Deute. 18. Exod. 23. Malac. 1.

Quòd rectè post præcepta, iudicia ponantur. CAPVT XXXIIII.

HAec sunt iudicia quæ propones eis.) Rectè & ordinatè post data præcepta, iudicia proponuntur. Futurum nanq; erat, non omnes obseruare, vel audire præcepta, & idcirco necessarium fuit perscribere, qualis transgressor, quali reus foret iudicio. Non autem idem singulariter iudicium sonat, quòd pluraliter iudicia. Nam singulariter iudicium plerunq; damnationem: pluraliter verò iudicia, tam rei vindictam, quàm innocentis significat defensionem. Vtriusq; partis iudicij scilicet & misericordię, sententias post data decem pręcepta proponit hic lex domini sancta & immaculata, & iusta, & bona, vt veraciter Psalmistæ psallenti in decachordo psalterio, primam locus hic materiam videatur dedisse, quatinus diceret: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Cantandi nanq; iudicij, materia est insignis, ab hoc loco vsquequo dicit: Qui immolat dijs, occidetur, præter deo soli: misericordiæ verò moduli dulces sunt ab eo quod continuò subiungit: Aduenam non contristabis, vsque ad id quod ait: Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, vt refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena. Res quidem obscuræ & exiles, sed iudicia splendida, & iustitia illustres. Verbi gratia: Si bos alienus bouem alterum vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum, & diuident pretium, cadauer autem mortui inter se dispertient. Noli hic attendere quantitatem peculij, sed æquitatem iudicij. Quid enim de bobus curare tantæ maiestati? Sed verè laudabilis sapientia iudicantis de bobus cornupetis, sicut & mirabilis fortitudo pręliantis contra Pharaonem, in ranis & muscis. Hæc igitur iudicia domini iudicia vera iustificata in semetipsis, quæ propones eis, inquit: Non sunt illa iudicia, de quibus Psalmista: Iudicia tua (inquit) abyssus multa: vel illud Apostoli. O altitudo sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: sed eiusmodi sunt hæc, de qualib. item Psalmista dicit: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Manifestam quippe habent æquitatem, conspicuamq; omni homini rationabiliter disputanti, vndè & regibus gentinm ante Christi quoq; aduentum cum summo fauore, & collaudatione accepta hæc & historiæ fuisse tradunt. Breuiter, aliqua de his discutienda sunt ad comprobandum manifestæ iustitiæ testimonium.

CAP. XXI. Psalm. 18. Roma. 7. Psal. 100. Exod. 22. Psalm. 35. Roma. 11. Psalm. 118.

CAP. XXII.

Quare de emptione Hebræorum, prima iudicia proponantur, & vndè illis illa ingenuitas contigerit. CAPVT XXXV.

SI emeris seruum Hebræum, VI. annis seruiet tibi: in VII. egredietur liber, gratis, & cætera.
Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancillæ exire consueuerunt)
& reliqua. Quæri non frustra potest, cur de proponendis iudicijs, hæc in ordine priora sunt? Et
ad hæc inquam: hæc Hebraicæ genti iudicia propria, cætera verò cunctis hominibus siue cunctis
gentibus debent esse communia. Quare hæc Hebræorum sunt propria? Quia videlicet pater eo-
rum Iacob, sex annis, pro gregibus Laban seruiuit, in septimo dignitate sua seruata liber exiuit,
magis eligens cum patribus suis Abraham & Isaac peregrinari, quàm in terra vel cognatione pa-
trum suorum plura seruiendo lucrari. Hæc ingenuitas patris illam suis posteris apud dominum
thesaurizauit, quatinus lege defendat eos, vt nemo ex illis vltra sex annos cogatur seruire, si no-
Gene.31. lit. Econtrariò: mater ipsorum Lya per iniustitiam patris vendita quasi in famulam sic egressa
est, sicut ancillæ exire consueuerunt. Vndè tam ipsa, quàm soror eius Rachel, hoc modo con-
questæ sunt. Nunquid habemus residui quicquam in facultatibus, & hæreditate domus patris
nostri? Nónne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditque pretium nostrum? Itaq; hæc
propria secundum literam Hebrçorum iudicia sunt. Si emeris (inquit) seruum Hebræum, sex an-
nis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis, subauditur, si voluerit, nam ingenuus est, & pa-
ter eius à semetipso venditus, septimo seruitij anno liber exiuit, quia voluit, nec enim se in per-
petuum vendidit. Cùm quali veste, id est, cùm quali conditione intrauerit, cùm tali exeat, quia
videlicet pater eius nec plus nec minus, sed tantum abduxit quantum iure acquisiuit. (Si habens
vxorem, & vxor egredietur simul.) Quia pater eius habens vxores, vtranque sororem Lyam &
Rachel, quas facta conuentione acquisierat, iam quando seruiendo pro gregibus intrauit, cùm
eisdem egressus est. (Quod si dixerit seruus, diligo dominum meum, & vxores, ac liberos, non
egrediar liber, offerat eum (inquit) dominus dijs, & cætera.) Deos, sacerdotes intellige, secundùm
quod dictum est ad Moysen. Ecce constitui te deum Pharaonis, videlicet secundum dignitatem
diuini officij. (Applicabitur (inquit) ad ostium & postes.) Scilicet vt multos habeat inspectores
Exod.7. & testes. (Perforabitq; aurem eius subula.) Videlicet vt amplius semel dictæ professionis suę de-
lere vel abscondere non posit monumentum. (Et erit ei seruus in seculum.) Festinando ad alia
moralem huius capituli suauitatem præterimus, suo nanque loco inuenienda est ædita à sanctis
patribus. (Si quis vendiderit filiam suam in famulam.) Subauditur, quemadmodum vēdidit La-
ban matrem vestram Lyam, quàm in rogatus protusit & indotatam. (Non egredietur sicut an-
Gene.30. cillæ exire consueuerunt.) Videlicet auctoritate patris vestri Iacob præeunte, qui non passus est
illam quasi ancillam sine omni dote exire. Egit nanq; arte sua, ponendo virgas populeas in cana-
libus, quas ex parte decorticauerat, vt in ipso calore coitus oues intuerentur virgas, & parerent
maculosa & varia, & diuerso colore respersa. Ita nempe, quia cum fortiore Laban iudicio conten-
dere non potuit pro dote non postulatæ vxoris, iusta sibi & illi arte prouidit, ditatusq; est homo
vltra modum, & habuit greges multos, seruos, & ancillas, camelos, & asinos. Ita planè satagere li-
cebit emptori vt ei quam emit, quia filia est, non omne dotis subsidium desit, siue sibi siue filio
illam despōdere noluerit. (Si displicuerit oculis domini sui, cui tradita fuerit, dimittet eam.) His
clanculo illos suæ vel maternæ conditionis admonet, quia profectò cum displicuisset Lya, nam
lippis erat oculis, iure Iacob dimittere eam poterat, quippe pro qua nō seruierat, cui fidem con-
iugalem non dederat. (Populo autem alieno vendendi, non habet potestatem, si spreuerit eam.)
& reliqua.

De diuerso supplicio eius, qui hominem in insidijs occìdit, & eius qui occìdit inimicum suum. CAPVT XXXVI.

QVi percusserit hominem, volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus,
sed deus illum tradidit in manus eius, constituam tibi locum, quo fugere debeat.) Consti-
tuam, inquit, tibi locum, id est, separabo tibi vrbes fugitiuorum, quo fugere debeat qui non est
1.Reg.24. insidiatus, sed deus inimicum tradidit in manus eius. Exempli gratia: Persequente Saule Dauid,
cùm ille fuisset ingressus speluncam vt purgaret ventrem, Dauid & viri eius in interiore parte
1.Reg.26. speluncæ latebant. Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies, de quo locutus est dominus ad
te, ego tradam tibi inimicum tuum, & cætera. Item: Venerunt Dauid & Abisai ad populum no-
cte, & inuenerunt Saul iacentem, & dormientem in tentorio. Dixitq; Abisai ad Dauid: Conclu-
sit deus inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secun-
do opus non erit. Planè Dauid non fuerat insidiatus, sed deus inimicum gratis insidiantem tra-
diderat in manus eius. Vndè & dicit: Animaduerte & vide, quoniam non est iniquitas in me, tu
1.Reg.24. autem insidiaris animæ meæ. Et ille secundum hanc legem locutus: Iustior, inquit, tu es quàm
ego, quia videlicet permisso legis poteras occidere me, legitimum habiturus refugij locum, do-
nec temporis huius moreretur sacerdos.

Si quis per industriam.) Quòd homicida ab altari euellendus, & morti tradendus sit. CAPVT XXXVII.

SI quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias: ab altari meo euelles eum, vt moriatur.) Ab altari, inquit, meo auelles eum, vt moriatur, id est, etiam si ad altare meum confugerit, illuc vsq; persequeris eum, auulsumq; interficies, quia videlicet ei nihil debet fides altaris, qui per dolum occidendo proximum, omnem fidem perdidit. Iure ergo nemo vel Salomonis iudicium, vel Banaie manum reprehendit, quia Ioab profugum in tabernaculum domini, tenentemque cornu altaris, & dicentem: non egrediar, sed hic moriar, ibidem aggressus interficit, quia occidit duos viros iustos, melioresq; se, Abner, & Amasan, principes militiæ, & effudit sanguinem belli in pace, id est, in osculo pacis, dicendo: salue mi frater, tenens manu mentum more osculantis. Non, inquam, iure quisquam hoc reprehendit, quòd hic talis auulsus est ab altari & interfectus, dicente hic domino, de huiusmodi, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Cætera quoq; similiter manifestam habentia pulchritudinem æquitatis, facilè rationalis ac diligens homo discernit, vt vltro facie eius delectatus dicat, fidelis dominus in omnibus verbis suis, iustus dominus in omnibus vijs suis. Cùm ergo hæc omnia fecerit seruus Hebræus opera iustitiæ, nunquid statim perfectus erit, & præmium accipiet vitæ æternæ? Non vtiq;, nam & Apostolus testatus est, qui nihil ad perfectum adduxit lex. Et iustorum in lege, de præcipuis vnus dicit lachrymosa confessione, quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Bene igitur dominus ipse, hic post omnia non regnum cœlorum iam legis huius operarijs repromittit, sed dicit.

3. Reg. 2. — 2. Reg. 20. — Hebr. 7. — Esaiæ 64.

Quod dictum est: Ecce ego mittam angelum meum, & cætera. CAPVT XXXVIII.

ECce ego mittam angelum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. Obserua eum, & audi vocem eius: nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo.) Non est hic ille angelus, quem promittens dominus per Malachiam prophetam: Ecce ego, inquit, mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Ille est nanque Iohannes Baptista propheta, & plus quàm propheta angelus, id est, nuntius, non præco venturi, sed nuntius atque index iam præsentis huius magni angeli, de quo confestim idem propheta subiungit: Et statim veniet ad templũ suum dominator quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Propria huius angeli differentia hic posita est dicente deo, & est nomen meum in illo. Non dixit, & nomẽ meum super illum, quòd rectè dici queat de quolibet infimo electorum, quorum omnium illa est prophetica vox: Tu autem in nobis es domine, & nomen tuum inuocatum est super nos: sed est, inquit, nomen meum in illo, id est, pro naturali diuinitate eodem, quo & ego, censetur nomine. Dicitur enim, & est, æquè vt ego deus, dominus, omnipotens, inuisibilis, increatus, immensus, æternus, & quicquid de deo substantialiter prædicatur, vt hoc solum de nomine intersit, quòd ego ad illum relatiuè pater, ille ad me relatiuè filius dicitur. Hunc ego mittam, qui præcedat te, scilicet aperiendo tibi portas iustitiæ, & custodiat te in via, quatinus quod arbitrio non præuales, eius cõsequaris gratia: & introducat ad locum quem paraui, scilicet mansionibus multis distinctum ab origine mundi, de quo ceciderũt apostatæ angeli, quibus pes superbiæ, & idcirco expulsi sunt, nec potuerunt stare. Obserua eum, & audi vocem eius. Obserua, inquam, eum, non à semetipso loquentem, & opera mea facientem, & audi vocem eius, dum sub duobus testibus, scilicet sermone & opere se in nomine dei patris sui venisse profitetur. Nec contemendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, ne contemnendum putes quòd homo est, quòd mortalis est, quòd mortuus ex infirmitate hominis, viuit enim ex virtute dei, habensq; potestatem iudicium faciendi, non dimittet cum peccaueris odio habendo illum gratis. (Quòd si audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te, præcedetque te angelus meus, & introduces te ad Amorrhæum, &c.) Inimicos Israel, id est, omnium quærentium dominum, & Aegyptum huius mundi fugientium, malignos esse spiritus, eisque Amorrhæi & Euæi, cæterarumq; gentium congruere nomina secundum interpretationes suas, iam alio loco dictum est, proinde præsentia pertranseuntes, ad alia curramus.

CAP. XXIII. — Malach. 3. — Hiere. 14. — Psalm. 33.

Quomodo fœcunditatem ecclesiæ repromittit, dicendo: Non erit infœcunda nec sterilis in terra tua. CAPVT XXXIX.

NOn erit infœcunda, nec sterilis in terra tua. Numerum dierum tuorum implebo.) Beati seminis fœcunditatem ecclesiæ sanctæ repromittit, quàm & propheta Esaias præuidens: Lauda, inquit, sterilis, quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Nam postquam nos angelus ille præcessit, & in cœlum ascen-

Esaiæ 54.

CAP. XXIIII. dens dona sancti spiritus hominibus dedit, non est in hac terra, quàm ille sanguine suo rigauit, que sit infœcunda verbo dei, & sterilis ab operibus bonis. In omni loco mater ecclesia spirituales filios parit, & de mortuis viuos in vitam ęternam regenerando parturit. Cuius fœcunditatis pre- mium breuiter contingens, numerum, inquit, dierum tuorum implebo, id est, in seculorum se- cula, quæ dinumerari non possunt, vitam tuam extendam, & dilatabo. (Terrorem meum mittam in præcursum vestrum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris, &cæt.) Hæc ita facta esse nouimus, vt in figura terroris, quo per crucem Christi fulminati sunt, maligni spiritus inimici nostri, cõtigisse veraciter prædicemus. Vndè & ipsi inimicorũ capiti fiducialiter dicamus. O tor- tuose serpens, qui mille per meandros, fraudesque flexuosas agitas quieta corda, discede, Chri- stus hic est, hic est Christus, liquesce, signum quod ipse nosti damnat tuam cateruam. Sed qui- nam sunt crabrones, de quibus ait: (Emittam crabrones prius, qui fugabunt Euæum, & Chana- næum, & Ethæum antequam introeas.) Qui, inquam, spiritualiter sunt per crabrones intelligen- di, quos scimus de equino stercore nasci, quos contra Chananæum se missurum dicit, sicut con- tra Aegyptios muscas misit, nisi ignobiles, & contemptibiles huius mundi, quos vt nobilis & for- tior confunderet, ante conspectum nostrum misit, vt per illos contrita superbia seculi, pacificè
1. Cor. 4. possimus ad vitam æternam ingredi? Isti crabrones qui se tanquam purgamenta mundi proijce- bantur, & omnium peripsema, miluos vicerunt, diabolum principem mundi fugauerunt, & om-
1. Cor. 12. nes pompas eius sub pedibus suis velociter cõculcauerunt. (Non eijciam, inquit, eos à facie tua, anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ.) Hoc est dicere. Non absque legitimi certaminis labore vitia delebo repugnantia proposito tuo, vel intentioni tuę, ne extollat te in superbiam repentina gloria victoriæ. Satius enim est pugnare cum hominib. quàm bestijs subdi, id est tolerabilius est, verbi gratia, colaphizari stimulo carnis, quàm deuastari ela- tionis stimulo. Hæc enim humana, illa tentatio est diabolica. Ait ergo. (Paulatim expellam eos
Psal. 83. de conspectu meo, donec augearis & possideas terram.) Ac si dicat. Ascensiones quas in corde tuo disposuisti, in hac valle lachrymarum, in hoc loco quem tibi posuisti, in quem ò homo pro tuo vitio incidisti, paulatim per auxilium exercitãtis gratiæ perficies, ibis de virtute in virtutem, donec videas deum deorũ in Sion, quòd est veraciter augeri & possidere terram viuentem. (Po- nam autem terminos tuos à mari rubro vsque ad mare Palæstinorum, & à deserto vsque ad flu- uium.) Spiritualiter autem termini Christianitatis hi sunt. Per mare rubrum & per desertum po- pulum intelligimus Iudæorum, rubrum mare pro parte electorum, qui primi rubente sanguine Christi mundati sunt, & apud quos priores baptisma est ecclesiæ celebratum: desertum autem pro parte reproborum, qui propter infidelitatem ab inhabitatore deo & homine Christo deserti sunt. Per mare autem Palæstinorum, & fluuiũ magnum, quem alio loco nominat scriptura Eu- phratem, quòd nos Latinè dicimus frugiferum, multitudinem intelligimus gentium, siue pro- funditatem nationum, ad quas dilatati sunt termini apostolorum, incipientium ab Hierusalem, vbi (sicut dictum est) primò sacratum est nostri baptismi mare rubrum. Porrò iuxta literam qua- tuor climata terræ repromissionis distincta sunt, dicendo à mari rubro vsq; ad mare Palæstino- rum, & à deserto vsq; ad fluuium. Mare Palæstinorum alio loco legimus appellari mare magnũ, quòd iuxta terræ situm ipsorum erat illis contra solis óccasum.

Quòd sermonis dei cum Mose, exordium, medium, & finis, idem sit. CAPVT XL.

Tradam in manibus vestris habitatores terræ, & eijciam eos de conspectu vestro. Non inibis cum eis fœdus, nec cum dijs eorum, non habitent in terra vestra, ne forte peccare te faciant in me, si seruieris dijs eorum: quod certè erit tibi in scandalum.) Quod sermonis huius fuit exor- dium, ipsum medium, ipsum & finis est. In exordio nanq; dictum est. Non habebis deos alienos coram me. In medio autẽ, qui immolat dijs, occidetur, præter deo soli. Porrò hic in fine dicitur, Non inibis fœdus cum dijs eorum, & cætera. Et rectè, quia bonorum omniũ radix est, vnius dei diligentissima notitia, idcircò maximè circa hanc tota beneuoli plantatoris impenditur opera. Hac etenim in corde prius radicata & fundata, quicquid inde pullulat, frondet ac floret in gra- tiam, & fructum affert in vitam æternam: sicut econtrariò deorum alienorum seruitus causa est perditionis, efficiens omnem fructum nequam, & mortem afferens sempiternam, testante Apo-
Roma. 1. stolo, cùm dicit: Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, qui cõmutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula, Amen, & reliqua. Ergo sicut creaturæ seruitus cõtumeliosum reddit hominem, etiam in exterioribus car- nis operibus, sic econtrariò fida creatoris adoratio gloriosum illum efficit succedentibus fructi- bus spiritus. Equidem nos hodie cuncti verbo palàm creatoris adoratores sumus: sed auctoribus magnis, Christo videlicet & Apostolo eius, simulachrorum seruitus sic æquiuocatur, vt in illo sacrilegio plerique professores Christianitatis inuoluantur. Nam euangelica auctoritate, si auari sumus,

ſumus,non deo ſeruimus,ſed mammonæ. Et Apoſtolus teſtatur, quia auaritia idolorum eſt ſer- Matth.6.
uitus.Igitur & hic & ſupra,vbi dictum eſt. Non facietis deos argenteos,nec deos aureos facietis Lucæ 16.
vobis,apud nos idem eſt,ac ſi dicatur: Non ſtudebitis auaritiæ,non ſeruietis mammonæ. Epheſ.5.
Coloſ.3.

Quoto die lex data ſit, & quòd altari ædificato ad radices montis,populus trina re-petitione dixerit:Omnia verba domini,quæ locutus eſt,faciemus.

CAPVT XLI.

VEnit ergo Moyſes,& narrauit plebi omnia verba domini atque iudicia. Reſponditq́; populus omnis vna voce:Omnia verba domini, quæ locutus eſt, faciemus.) Memoriter tenendum eſt,hunc tertium diem menſis tertij(vt ſuperius dictum eſt)nō quinquageſimum, ſed quadrageſimum nonum eſſe,à quartadecima menſis primi,id eſt, ab immolatione agni. Cum enim iuxta lunarem computationem mēſis,alius triginta,alius vndetriginta ſit, profectò ſedecim dies à quartodecimo,qui reſidui fuerunt menſis primi,cū triginta ſecundi,& iſtis tribus diebus menſis tertij,quadraginta nouem ſunt. Num ergo fallimur,dicētes,quia quinquageſimo die data eſt lex,quia quadrageſimo nono die,locutus eſt deus cūctos ſermones hos,venitq; Moyſes& narrauit plebi omnia verba domini,atq; iudicia, reſponditq; cunctus populus vna voce, omnia verba domini faciemus quæ locutus eſt? Non vtique. Nam vide, quid ſequitur. (Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones domini,& mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos,per duodecim tribus Iſrael.)Hoc mane quinquageſimus eſt dies, quo demum lex data eſt. Quomodo? Miſitq; (ait ſcriptura)iuuenes de filijs Iſrael,qui & abſtulerunt holocauſta, immolaueruntque victimas pacificas domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyſes decimam partem ſanguinis,& miſit in crateras, partem autem reſiduam fudit ſuper altare. Aſſumensq; volumen fœderis,legit,audiente populo. Qui dixerūt:Omnia quę locutus eſt dominus, faciemus,& erimus obedientes. Quæ profeſsionis tertia repetitio plena, inſolubilis quoque iam confirmatio eſt. Nam & primo die menſis,dixerunt:Cuncta quæ locutus eſt dominus faciemus, & tertio die dixerūt:Omnia verba domini,quę locutus eſt dominus,faciemus,& hic dicūt:Omnia quę locutus eſt dominus,faciemus,& erimus obedientes.(Ille verò ſumptum ſanguinem,reſperſit in populum,& ait:Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcū, ſuper cunctis ſermonibus his.)Ac deinceps. Dixit autem dominus ad Moyſen: Aſcende ad me in montem,& eſto ibi,daboq́ue tibi duas tabulas lapideas,& legem ac mandata, quæ ſcripſi.) Hic demum ſolennis & ritè peracta legiſlatio eſt. Nam præterito die, quadrageſimo nono erat, quod factum, quaſi quædam catechizatio eſt dicenda. Aliud nempe eſt dicere, ecce lex ſub qua militare vis:ſi potes obſeruare,ingredere:ſi non potes,liber diſcede: aliud poſtulatæ legis profeſsionem confirmatam manū propria ſignare.

CAP. XXIIII. (margin)

De dedicatione teſtamenti,poſt ædificationem altaris in ſanguine duodecim vitulorum.

CAPVT XLII.

APoſtolus loci huius memor,cum dixiſſet: Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioqui nondum valet dum viuit, continuò ſubiuxit: Vndè nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum,cum aqua & lana coccinea,& hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit,dicens:Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos deus. Dedicatum hic primum aſſerit teſtamentum, in eo quod ædificato altari cum duodecim titulis duodecim tribuum,legem recitatam profitentium & immolatis victimis, dimidiam partem ſanguinis fundens ſuper altare,reſidua parte Moyſes populū aſperſit,dicens:Hic eſt ſanguis fœderis.Quid autem eſſe putamus hanc dedicationem teſtamenti,niſi acceptionem cōſcriptionis propter promiſsiones teſtatoris,vt ipſe eis in deum, ipſi autem illi eſſent in populum ſecundum ſimilitudinem fœderis maritalis? Nam hinc eſt,quod in Ezechiele inter cætera dicit. Vbera tua intumuerunt,& pilus tuus germinauit,& eras nuda,& cōfuſione plena.Et tranſiui per te, & vidi te,& ecce tempus tuum tempus amantium.Et expandi amictum meum ſuper te,& operui ignominiam tuam,& iuraui tibi,& ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus deus, & cætera. Igitur huius quinquageſimi diei magna & digna memoria, qua mulier illa, ſcilicet ſynagoga, quæ in Aegypto multiplicata fuerat, & grandis effecta, iamq́ue (vt ait idem Propheta) ad mundum muliebrem peruenerat,quæq; in die ortus ſui præciſum vmbilicum non habens,non fuerat lota aqua, in ſalutem,multis enim dijs ſeruire incœperat,vni viro, vni deo facta eſt & lota aqua, & emundata à ſanguine ſuo,veſtita & calceata eſt, & cuncta iuſtitiæ accepit ornamenta, quæ ſub nominibus ornatuū idem Propheta diligenter dinumerat.Dicit autem Apoſtolus ſupradicto capitulo:Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium his mundari, ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtijs quam iſtis.Cœleſtia ſunt ſecundum Euangelicam vel apoſtolicam fidem ſancta illa, quæ introiuit Ieſus.i.ipſum cœlum,vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Hæc autem ſancta populo illi tradita illorum ſunt exemplaria,quemadmodum idem Apoſtolus,cum teſtimonio ſcripturæ

Heb.9. Ezé.16. Heb.9. Hebr.8. (margin)

CAP. XXXIIII. præsentis ait: Si ergo essent super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummasset tabernaculum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Proinde præsentem locum cum cœlestibus, quorũ hæc & cætera quæ sequuntur exemplaria sunt, iam nunc libet conferre diligentius.

Quod sanguis vitulorum sanguinem cœlestis hominis Christi significet.

CAPVT XLIII.

PRimò sanguis vitulorum, quo hæc exemplaria mundata sunt, sanguinis exemplar fuit cœlestis hominis Iesu Christi, quo cœlestia simul & terrena pacificata sunt. Salutis nanq;, quam sanguis eius in veritate contulit, signum hircorum vel vitulorum sanguine præcurrit. Porro, quòd iuuenes potius quàm senes de filijs Israel Moyses misit, vt offerrent holocausta, illius sunt
Psalm. 102. iuuentutis exemplar, de qua Psalmista: renouabitur, inquit, iuuentus tua vt aquilæ. Neque enim veteres sed nouos homines: neque in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus missurus erat dominus Iesus Christus, duodecim Apostolos, sacerdotes nouos, noui & veri sacrificij ministros. Quid deinde nobis illud exemplificat, quòd dimidiam partem sanguinis super altare fudit, & dimidiam in populum respersit: nisi quod cœlestia duo simul de vno eodemque diriuata sunt sanguine Christi filij dei, alterum quo per baptismum in remissionem peccatorum aspergimur: alterum quo verum, cum carne vera, sanguinem de sancto altari sumimus? Missus itaque sanguis in crateras, partim in altare funditur, partim in populum respergitur: quia reconditum verbum dominicę passionis, in apostolorum omniumq; sacerdotũ Christi cordibus sic per os linguamq; illorum in hæc sacramenta diffunditur, vt & veraciter in morte Iesu Christi baptizati, sanguine
Hebr. 9. eius respersi simus, & de sancto altari sanguinẽ eius in veritate bibamus. Apostolus aspersionem illam exemplarem cum aqua & lana coccinea & hysopo factam esse testatur. Sic nimirum & de latere Christi cum aqua sanguis effluxit, & idcirco rectè, cum vino aquam misceri in sacramento sanctæ ecclesiæ, fides apostolica sanxit. Quòd autẽ in celebratione sancti baptismi, aqua per verbum crucis, per potentiam sancti spiritus, virtutem accipiat sanguinis Christi, ad abluenda pec-
Hysopus. cata credentis, nullus dubitat fidelis. Hysopus, herba humilis, humilem significat fidem dominicæ passionis, quia sicut illa tumorem pulmonis, sic fides Christi superbiam cordis sanando deprimit. Per lanam coccineam, propositam nobis eiusdem passionis imitationem intelligimus, quia
1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis (vt ait beatus Petrus apostolus) vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Sed & ipsum librum aspersum esse Apostolus asserit: quia videlicet sic sancta scriptura penè vbique fidem cõtinet passionis Christi, vt sine illa nullatenus intelligi possit.
Ioan. 3. Absque aspersione huius sanguinis, deum nemo videbit. Nam nisi quis renatus fuerit ex aqua &
Marc. 16. spiritu sancto (Christus ait) non potest videre regnũ dei. Item: Qui crediderit & baptizatus fue-
Exod. 19. rit, saluus erit. Bene ergo antequam sanguine illo exemplari respersus fuisset populus, ait dominus: Descende & contestare populum, ne fortè velint trãscendere terminos ad videndum, & pereat ex eis plurima multitudo at nunc post aspersionem: (Ascenderunt, inquit scriptura, Moyses & Aaron, & Nadab, & Abiu, & LXX. de senioribus Israel, & viderunt deum Israel. Sub pedibus eius quasi opus lapidis Sapphyrini, & quasi cœlum cum serenum est. Nec super eos qui procul recesserant de filijs Israel misit manum suam, videruntq́; deum, & comederunt & biberunt)
Exod. 33. Viderunt deum Israel, sed non sicuti est. Non enim, inquit, videbit me homo & viuere potest. Et
1. Ioan. 4. longè post visionem istam, deũ (inquit Iohannes Euangelista) nemo vidit vnquam. Ergo & visio hæc, cœlestis visionis dei qua videbimus eum sicuti est, exemplar est. Quod enim dicitur sub pedibus eius quasi opus lapidis Sapphyrini, & quasi cœlum cum serenum est, regni illius, in quo videndus promittitur, soliditatem, puritatem, atque altitudinem mysticè innuit. Nec super eos, inquit, qui procul recesserant, de filijs Israel, misit manum suam. Tanquam diceret: Antequam respersi essent sanguine fœderis, quod pepigit cum eis dominus, miserat super eos manum suam, manum terribilem ac tremendam, dicendo: Omnis qui tetigerit montem, morte morietur, lapi-
Exod. 19. dibus opprimetur, aut confodietur iaculis: nunc autẽ quia fœderati, quia sanguine fœderis erant conspersi, non misit super eos manum suam, non prohibuit eos à visione sua, qui præ timore superius dicto procul recesserant, terminosque constitutos ascendere non audebant. Videruntq; deum, sicut iam dictum est, & comederũt ac biberunt, quod totum illius fuit visionis exemplar,
Psalm. 16. in qua comedemus ac bibemus, eademq; visione saturabimur, & inebriabimur. Dicit enim Psal-
Psalm. 36. mista: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

De eo quod dictum est: Ascende ad me, & esto ibi. Et de duabus tabulis lapideis, digito dei scriptis.

CAPVT XLIIII.

DIxit autem dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, & esto ibi: Daboque tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mãdata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Surrexerunt Moyses, & Iosue

& Iosue minister eius.) Et supra dictum est: Ascenderunt Moyses & Aaron & Abiu, & LXX. de senioribus Israel, sed nō dictum est: Ascenderunt ad dominum, hic autem dictum est, ascende ad me, quod significat, illum inuitari ad colloquium familiare, additumq; est, & esto ibi, subauditur, non vna hora, vel vno die, sed esto ibi, id est, mane ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Daboq; tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi: non ait, & legem quam scripsi, sed mandata quæ scripsi: legem enim Moyses ipse scripsit, sicut & de iudicijs suprascriptis dictum est, quia scripsit Moyses vniuersos sermones domini: mandata autem digitus dei scripsit, sicut ipse Moyses in Deuteronomio dicit: Deditq; mihi dominus duas tabulas lapideas scriptas digito dei. Et hoc cœlestium exemplar fuit: Quorum cœlestium? Eorū videlicet quæ facta sunt per nouum hominē Iesum Christum, qui ascendit ad deum, non in montem terrenum, sed in ipsum cœlum, vt acciperet nobis non occidentē literam, sed viuificantem spiritū. Vndè est: Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Quæ dona? Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores. Hæc & huiusmodi dona spiritualia scripsit nobis, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Scripsit autē nō calamo neq; atramento, sed digito dei, id est, spiritu sancto. Nam L. die, postquam surrexit à mortuis, cuius etiam hic dies L. exemplar fuit, cum essent omnes discipuli eius pariter cōgregati, missus est ad scribendum hic dei digitus, hic spiritus sanctus, multiplex, subtilis, disertus, certus, ac discretus. Prima scriptoris experientia claruit in hominibus, qui prius erant idiotæ & sine literis, in eo quòd statim cœperunt loqui linguis magnalia dei. Illa & quæ deinceps subsecuta sunt, opera cœlestia fuerunt, vt rectè hæc scriptura data in tabulis lapideis, illorum dicatur exemplar cœlestium. Nam de huiusmodi dictum est: Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum. Sed dicit quis: Istæ tabulæ lapideæ digito dei scriptæ, postmodum confractæ sunt. Reuersus nanq; Moyses de monte, cum appropinquasset, vidit vitulum & choros, iratusq; valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radices montis. Quid hoc ad exemplar pertinuit cœlestiū? Planè & hoc pertinuit, quia videlicet gens illa, cuius tabulis prius inscripta sunt dona cœlestia digito dei, ecce rebellando cōfracta atq; proiecta est. Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba quę habuerunt tabulæ quas fregisti. Istę iuniores tabulę nō cōfractę sunt. Etenim reprobatis illis, quibus oportebat primùm loqui verbum dei, gentibus annuntiatum est, & ibi scriptura digiti dei permanet. Sanè secundum literaturæ ordinem, sic mandata in duabus tabulis illis distincta sint, vt in altera continerentur, quæ ad dilectionem dei pertinent, quorum primum est, non habebis deos alienos coram me, in altera quæ ad dilectionem proximi, quorum primum est: Honora patrem tuū & matrem tuam. Vndè & Apostolus hoc primum dicit mandatum.

Deut. 9. Psalm. 67. Ephe. 4. 2. Cor. 3. Acto. 2. Psalm. 8. Exod. 32. Exod. 34. Acto. 13. Ephes. 6.

Quomodo Moyses durare potuerit sine cibo quadraginta diebus.

CAPVT XLV.

Cumq; ascendisset Moyses, operuit nubes mōtem, & habitauit gloria domini super Sinai, tegens illum nube VI. diebus.) Gloriam domini habitasse super Sinai, dixit: quia expertus est magnam & gloriosam multitudinem dulcedinis domini, quam abscondit quidem timentibus se, sed huic ostendit non parua ex parte, vt in illa epularetur, non vno die, sed quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Nam quasi quæreres, quomodo tam diu durauit homo sine cibo, & sine potu, cū vltra septem dies natura humana sine omni alimonia durare non possit. (Septimo autem die, inquit, vocauit eum de medio caliginis.) Fuerit hoc omnino humanæ possibilitatis, quòd præ auiditate cœlestium epularum VI. diebus panem non comedit, & aquam non bibit. Cæterum, nisi VII. illum die dominus vocasset, natura hominis in semetipsa residens, in breui penitus aruisset. Vocauit ergo illū de medio caliginis, cuius vox suauis, ac super mel & fauum est dulcis, & vocatione sua sic inopem hominis naturam ditauit, vt vsq; ad XL. diem non solùm cibi & potus, sed & totius humanæ conditionis posset obliuisci. Sic in semetipso meruit experiri, vt veraciter diceret, quòd nō in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod procedit ab ore dei. Item nec in Helia ieiunante similiter quadraginta diebus & quadraginta noctibus, scriptura tacuit, quòd nō hoc de hominis possibilitate habitum, sed de virtute dei, pro munere sumptum est. Vbi enim illum angelus domini secundo tetigit, dicens: Surge, & comede, postquam comedit & bibit, statim subiunctum est: Et ambulauit in fortitudine cibi illius, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. In fortitudine cibi illius scriptura sic dixit, vt subintelligas, quòd non erat necesse poterat in natura quamlibet fortis & in ieiunijs exercitati hominis. Vtiliter satis prouidit diuinitas, quatenus idoneum haberet testimoniū Christi humanitatis. Ille nanq; ieiunare habebat quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vt pro gula peccatoris primi hominis innocens hic homo secundus, ordinata satisfactione vapularet, nobisq; in se credētibus, quē ille man ducando perdidit cibum vitæ æternæ ieiunando acquireret. Sed hoc (vt prædictū est) supra naturam hominis est, & idcirco hæretica prauitas, quæ illum nō vere, sed in phantasmate hominem apparuisse

Psalm. 30. Deute. 8. 3. Reg. 19. 3. Reg. 19.

CAP. XXIIII. apparuisse contendit, tam diuturnum ieiunium in suæ vesaniæ patrocinium procaciter arripuisset. Vtiliter ergo nobis (vt iam dictũ est) diuinitas prouîdit, vt duos testes veritatis ieiunantis hominis Christi, humanitas obtineret, alterum scilicet ex lege, alterũ ex prophetis. Imò si libet dicimus, quia nõ duos tantum, sed & tres habuit testes in hoc negotio hic deus & homo verus saluator noster. Vnus enim Moyses, secundo ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Igitur in ore non tantum duorum, sed etiam trium testium stabit & hoc verbum.

Quid sit quòd Moyses præcepta capescens, egressus in medium nebulæ, montem ascendit, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

CAPVT XLVI.

ERat autem species gloriæ domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel.) Talis quoq; species gloriæ domini, cœlestium exemplar fuit. Nam vbi L. die (sicut supra dictum est) gratia cœlestis effulsit, erat itidem species gloriæ domini quasi ignis. Et apparuerunt, inquit, illis dispertitæ linguę, tanquàm ignis, seditq; super singulos eorũ. Vtrobiq; viuacitas ignis zelum & feruorem spiritus aduersus peccata pręsignauit. Ingressusq; Moyses medium nebulę, ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.) Nebulam siue caliginem, quam in his locis scriptura sæpius expresit, nonnulli lucem inaccessibilem dixerunt, videlicet, quia dicit Apostolus: Quem vidit hominum nemo, nec videre potest qui lucem habitat inaccessibilem. Verùm hic sensus, vt in vocabulo nebulæ siue caliginis lux intelligatur, per antiphrasim pluribus scripturarum tractatoribus, non complacuit. Porrò præter typicam intelligentiam, id quod Moyses medium nebulę ingreditur, moraliter quoq; appetendam esse quietem atq; cordis munditiam, eis qui ad cõtemplationem tendunt, innuit. Quid enim est, quòd hic vt sublimia dei præcepta perciperet, alta cõscendit, atq; vt interna penetraret, ab exterioribus tumultibus occultatus est: nisi quòd sancti viri, qui exterioribus ministerijs deseruire officij necessitate coguntur, studiose semper ad cordis secreta refugiũt, ibiq; cogitationis intimæ cacumen ascendunt? Et legem quasi in monte percipiũt, dum postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suæ vertice, supernæ voluntatis sententiam perscrutantur.

Acto. 2. 1. Timo. 6.

COMMENTARIORVM LIBRI III. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EXODVM, COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

De tabernaculo Moysi, quòd cœleste tabernaculum exemplar eius fuerit.

CAPVT I.

Exod. 25. TABERNACVLVM verum quod fixit deus, & non homo, tabernaculi quod fixit Moyses, exẽplar fuisse, auctor est idem deus, & nõ homo. Ait enim: Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Cuius dicti memor Apostolus: Non enim in manufacta, inquit, sancta, Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum. Hæc tanta auctoritas architecti dei illius tabernaculi manufacti structuram toti mundo spectabilem fecit. Vbi? In hac sancta & veridica scriptura, quæ retinuit, & obliuioni sustulit ædificationis illius mensuras vniuersas, numerosq; & pondera. Diuertunt huc omnes, qui in hoc mundo peregrinantur, regni cœlorum milites, qui pertranseunt, & manentem hic ciuitatem non habentes, futuram inquirũt, atq; cœlestium, quæ iam ex parte cognoscunt, hic exemplaria contemplantur, vt proficiant ad cognoscendum. Qui & mirantes, dicunt: Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutũ. Et nos igitur quos ad hunc locum, recta præpositi nostri via perduxit, paulisper immoremur hic, quatenus ex pulchritudine tabernaculi allecta, concupiscat & deficiat anima nostra in atria domini, corde & carne exultantibus in deum viuum, vbi passer domum, & turtur inuenit sibi nidum. Aspiciat deus & passerem secundum cor, in illam cœlestem domum tendentem, & turturem secundum carnem præsenti tabernaculo laborantem, & quia tam sancta quàm alta sunt quæ molimur, auxilium gratiæ eius, & ad bene cogitandum præueniat passerem, & ad bene agendum subsequatur turturem.

Hebr. 9. Psalm. 83.

Cur Apostolus versa dictione tabernaculum Moysi exemplar dicat fuisse cœlestis tabernaculi.

CAPVT II.

PRimùm quærere libet, cur in ratione exemplarium, diuinæ dictionis Apostolus immutauerit modum. Nam deus dicit iuxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostensum tibi, & om-

& omnium vasorum in cultum eius, sic facietis illud. Item: Inspice & fac secundũ exemplar quod tibi in monte monstratum est. Manifestè hic eorũ, quæ mandabat facere Moysi, ea quæ demonstrabat illi exemplaria esse dixit. Econtra Apostolus, ea quæ fecit Moyses, illorum exemplaria nuncupauit, quæ deus illi demonstrauit. Ait enim: Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundũ legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cœlestium. Et continuo subiungit testimonium iam dictum, quo deus cœlestia potius exemplaria esse dixit terrestrium. Sicut responsum est Moysi: Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Hoc ergo quærimus, & deo donante, citius inueniemus. Moysi deus loquebatur & ei cœlestia, priusquàm faceret terrestria, spiritualia prius demonstrabat, quàm faceret carnalia. Quomodo vel quali visione demonstrabat? Visione interna, visione prophetica. Loquebatur enim illi facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Quomodo solet homo loqui ad amicum suum? Non celando illi consilium suum, faciendo illum secretorum suorum conscium. Cum ergo loqueretur ad illum, sicut loqui solet homo ad amicũ suum, nunquid illi occultaret summum amicitiæ suæ fructum, id est, futurum Christi filij sui cœleste sacerdotium? Imò tam de præteritis quàm de futuris docuit eum. Nunquid non cum auctoritate scripturæ Mosaicæ, dicit Ioannes: In principio erat verbum, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Etenim prior ille sic locutus est, quia dixit deus, fiat, & factum est, quod æquipollens est. Nam si dixit, fiat, & factum est, per verbum factum est. Ergo multo magis illud amico suo nõ abscondit, quòd verbum caro futurum esset: quòd deus & homo Christus, propitiatio pro peccatis nostris futurus esset: quod idem in tabernaculo suo (quod est præsens ecclesia) mensam corporis & sanguinis sui positurus esset: quodq; idipsum tabernaculum Christus, ipse magnum candelabrum cunctis spiritus sancti donis lucẽs illustraturus erat. Itaq; quoniam prius hæc spiritualia siue cœlestia vidit, & postmodum carnalia populo illi sancta sanctorum fecit, ipsa cœlestia illi exemplaria dicuntur & sunt. Porrò Hebręi (ad illos enim illa epistola Apostolus loquitur) prius tabernaculum manufactum, prius arcam, propitiatorium, mensam, candelabrum, & cætera omnia manufacta nouerunt, & de illorum similitudine commonebantur ab Apostolo, vt se extenderent ad cognitionem cœlestium. Rectè igitur istis ecõtra terrestria hæc dicta sunt exemplaria fuisse cœlestium, exemplaria verorum, exemplaria, inquam, & vmbræ futurorum. Iam nunc tabernaculi ipsius structuram deo duce, & candelabro quod ille est, prælucente ingrediamur.

Hebr. 8.

Exod. 33.

Quomodo cum Moyse loquebatur deus.

De primitijs quas dominus ad constructionem tabernaculi iussit tolli.

CAPVT III.

Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: Loquere filijs Israel, vt tollãt mihi primitias.) Exponens quid dixerit, vel quid intelligi voluerit, dicendo primitias, continuò subiunxit: (Ab omni homine qui offert vltroneus accipietis eas.) Vltroneus offert, qui non coacta seruitute, sed spontanea charitate quippiam offert. Ergo charitatis oblationes, siue magnæ siue paruæ sint, primitiæ domino sunt, & ad cœlestes tabernaculi eius ornatum proficiunt. Ecõtra quicquid ex tristitia offertur, serotinum est, & ad decorem domus domini proficere non potest. Proinde Apostolus cum dixisset: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet: continuò subiunxit: Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, nõ ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit deus, & cætera. Bene ergo dixit, quod opportunè audiãt omnes tabernaculi dei, id est, ecclesię Christi adiutores ab omni homine, qui offert vltroneus accipietis eas. Quod de corporalibus dictũ est, itidem de spiritualibus dicendum est, & sentiendũ. Nam quicquid boni, siue corporale siue spirituale sit, si idcirco facimus coram hominibus, vt videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum qui in cœlis est, primitiuum est, & primitiarum acceptor deus suscipi iubet. Econtra, si quis faciat coram hominibus, ad hoc tantum vt videatur ab eis, nullam sibi in tabernaculo dei collocat memoriam. Nam in eo quod visus est ab hominibus, recepit mercedem suam.

CAP. XXV.

2. Cor. 9.

Matth. 5.

Item de eisdem, & quòd minora interdum maioribus chariora sint deo pro intentione offerentis.

CAPVT IIII.

HAEc sunt autem quæ recipere debetis: Aurum, & argentum, & æs, & hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byssum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelles hyacinthinas, & lingua Sethim, & cætera.) Ergo vt primitiæ sint, quę offeruntur, non oblationum quantitas, sed offerentium bona efficit voluntas. Multum enim ab auro & argento, pili caprarum in precio differunt, & tamen sub eodem vocabulo primitiarum positi sunt. Nec dubitandum, pilos caprarum, & pelles arietum, interdum auro & argẽto, lapidibusq; preciosis, priora fuisse apud cordium inspectorem deum. Nam eiusdem tabernaculi deus ac dominus, cum sederet contra gazophylacium aspiciens, quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, multiq; diuites iactarent multa, venit vna vidua pauper, & misit duo minuta, quod est quadrans. Et

Mar. 12.
Leui. 21.

conuocans

CAP. XXV. conuocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper, plus omnibus misit. Oēs enim quod abundabat illis miserunt, Hæc verò de penuria sua omnia quæ habuit, misit totum victum suum. Porrò quæ ad spiritualem ædificationem conferantur, spiritualia bona sunt, quorum vtiq; cui plus committitur plus ab eo exigitur, ad consummationem cœlestium sanctorum, quorū illa (vt sæpe dictū est) nobis exemplaria sunt. Vndè cū dixisset Apostolus: Et ipse dedit quosdam quidē apostolos, quosdā autē prophetas, alios verò euangelistas, alios autem doctores, & pastores, signanter adiecit, ad consummationē sanctorum, in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Hæc & huiusmodi dona grandia, aurū sunt, argentū sunt, lapides preciosi sunt. Videmus, quia legimus longos ordines beatorū hominū, virorum pariter ac mulierū, puerorū ac puellarum, ad cœleste ministeriū Christi procedentium, qui in sanctuariū domini talia fideliter ac deuotè obtulerunt. Et nos igitur exigui, quoniam tale quid cœlesti offerre sacerdoti non possumus, ne tamen vacui omnino coram illo appareamus, bona voluntate ad videndum sanctuariū alacres ingredimur, placere nobis omnia veraciter profitentes, sacerdotis ordinem, ministrantiū religionem, offerentiū charitatē. De argento & auro, cęterisq; primitijs, quæcunq; ab vltroneis oblata accipi iubentur, quam significationē habeant, suis in locis prout singula in opera expendūtur, pro posse dicemus. Et quàm verè dictum sit, & habitabo in medio eorū, cum fecerint mihi sanctuarium, ipsa lectionis mysteria declarabūt. De similitudine tabernaculi, quod ostensum est Moysi, iam supra dictū est. Principium ædificationis arca est, quæ sic incipit.

Ephes. 4.

De arca, quòd incarnationis dominicæ vel corporis ipsius mysterium fuerit, & qui sint vectes, quibus debeat portari. CAPVT V.

Mysterium arcæ. ARcam de lignis Sethim compingite, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos. Latitudo cubitū & dimidiū: altitudo cubitū similiter, & semissem, & deaurabis eam auro mundissimo intus & foris. Faciesq; suprà coronam auream, per circuitū, & quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos.) Arcam, inquit, de lignis Sethim, ligna Sethim imputribilia sunt spinosa, & à qualitate albæ spinæ non multū distātia. Principio sanctuarij arca compingitur, quia principio sanctæ ecclesiæ filio dei, corporis humani membra compegit ex virgine sanctus spiritus. Cōpingitur autē arca de lignis Sethim, lignis imputribilibus, quia de semine patrū fidelium, æterna memoria redolentium, dei filius est incarnatus. Cuius, inquit, longitudo habeat duos & semis cubitos, latitudo cubitum vnum & dimidiū, altitudo similiter cubitum & semissem, videlicet, vt homini salua reuerētia sit accessibilis, & attrectabilis intus & foris, prout est mensura vel statura hominis. Staturæ nanq; humanæ longitudo, à planta pedis vsq; ad collū, tricubitalis est. Cum ergo altitudo arcæ tantum vnius cubiti sit ac semissis, palam est, quia curuaturam corporis humani non excedit: & longitudo cum sit duorum cubitorum ac semissis, porrectis manibus ad dexteram & ad sinistram ad quemlibet actum religionis vltrò accedit. Latitudo cubiti quoq; ac semissis liquet incumbentis manibus, quàm accommoda sit. Quod totū mysticè nobis illud innuit, quia incarnata diuinitas, omnibus modis mensuræ .i. capacitati hominis, benigna se charitate indulsit. Deus appropinquans in terra visus, & cum hominibus conuersatus est, oculis hominum expositus, auribus hominum propositus, manibus hominū appositus est. Quod fuit ab initio, inquit Ioannes, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ tractauerunt. Et deaurabis, inquit, eam auro mundissimo intus & foris, quia veræ diuinitatis auro, & intus per insitam sapientiā, & foris per diuina opera clarificatus est Christus, quod sit dei filius. Faciesq; supra coronā auream per circuitū. Suprà corona aurea arca circūdatur, quia filio dei quasi diadema capitis est, hic miserationis ornatus, quod & per bonitatis gratiam voluit, & per maiestatis potentiam valuit hominem assumere, quod nō potuisset nisi deus. Creaturarum quippe ordo vel natura non patitur, vt altera alteri substantialiter inseratur, verbi gratia, homo angelo vel homini angelus, ergo & pro hac humilitate omnipotentissima mirabilis, verus, & victoriosus prædicetur deus. Et IIII. (inquit) circulos aureos, quos pones per IIII. arcæ angulos, quia videlicet in eo quod per IIII. mūdi partes fides incarnationis Christi dilatata tenditur, procul dubio IIII. sancti Euangelij libris accincta prędicatur. (Facies quoq; vectes de lignis Sethim, &c.) Vectes de lignis Sethim fiunt, qui eisdē ad potandum circulis inserūtur, quia fortes & perseuerantes doctores, velut imputribilia ligna quęrendi sunt, qui instructioni sacrorū voluminum semper inhærentes, sanctæ ecclesię vnitatē denuntient, & quasi intromissi circulis arcam portent. Vectibus quippe arcā portare est, bonis doctoribus sanctā ecclesiā ac rudes infideliū mentes prædicando deducere. Et operies eā, inquit, auro, videlicet cū splendore sermonis alijs insonant, ipsi etiā splendore vitæ fulgescant. Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur, ait .i. semper excubabunt in sacris libris, & nunquam recedēt à studio sacrę lectionis. Ad hoc enim vectes in circulis semper esse iubētur, vt cū portari arcā opportunitas exigit, de intromittēdis vectibus portandi nulla haberetur tarditas. quia videlicet cū spirituale aliquid subditus à pastore inquirit, ignominiosum valde est, si tunc quærat discere, cū quęstionem debet enodare. (Semper ergo vectes

Baruch. 3.

1. Ioan. 1.

vectes in circulis erunt, inquit, ad portandam arcam parati.) Id est, qui ad prędicationis accedūt officium, semper erunt parati ad reddendam rationem omni petenti de ea, quæ in ipsis est fide Iesu Christi. (Ponesque in arca testificationem, quàm dabo tibi.) Subauditur vrnam auream, habentem manna, & virgam Aaron, quæ fronduit, & tabulas testamenti. 1. Petr. 3.

De propitiatorio, quòd dominicæ passionis signum fuerit. Et quid mysticè sint duo Cherubin, & cur dictum sit, inde præcipiam tibi. CAPVT VI.

FAciesq; propitiatorium de auro mundissimo. Duos cubitos tenebit, & dimidium longitudo eius, semissem & cubitum latitudo.) Longitudinis & latitudinis eiusdem propitiatoriū, cuius & arca est, quia videlicet eadem charitatis intentione filius dei pro nobis passus, qua & incarnatus est. Propitiatorium nanq; nobis idem incarnatus deus est, sed per passionem & mortē suam. Per illam enim propitiatus nobis est deus, & per illam peccatorū remissionem accepimus, in qua baptizati sumus (vt ait Apostolus) quicunq; baptizati sumus in eodem Christo Iesu. Ergo quia nisi deus incarnatus, etiam mortuus fuisset, ipse solus maneret. Post arcæ fabricam, facies, inquit, & propitiatorium. Vndè? de auro mundissimo. Aurū, diuinę in Christo substantiæ significat precium: Signanter & expressè dixit mundissimo, quia videlicet ex eo quod deus ab omni est sorde mundissimus, ex eo, inquam, propitiatorium nobis factus est Christus dei filius, ex eo peccata mundi tollere potuit agnus dei sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Hoc duo testamenta cōsonis vocibus cathegorizant, hoc lex & Euangelium vno spiritu, eodemq; sensu prædicant. Sequitur ergo: (Duos quoq; Cherubin aureos, & productiles facies, ex vtraque parte oraculi.) Iuxta literam, qualis factura, qualis vel vndè sumpta fuerit Cherubin forma, non exprimit scriptura, creaturæ tamen angelicę monumentum est, quàm fortitudinem cum gladio flammeo atq; versatili, ante paradisum collocatam in Genesi scriptū est, cui licentia pictorū alas effingit, non sine auctoritate scripturæ pręsentis. Videlicet propter velocitatem naturæ spiritualis. Sequitur enim: (Vtrunq; latus propitiatorij tegant expandētes alas, & operientes oraculum.) Id est, propitiatoriū. Sequitur adhuc: (Respiciantq; mutuò versis vultibus in propitiatorium.) Respiciant, inquit, non aspiciant. Nempe & alis propitiatorium operire & mutuos vultus in se conuertere, id est, non ante se aspicere, sed alam versus caput diuertendo, in alterutrum respicere. Porrò iuxta prædictam exemplariū rationem, duo Cherubin, quòd nomen plenitudo scientiæ interpretatur, duo testamenta sunt, vndè scientiam dei sitientes hauriмus, vbi nihil deest eorum, quæ de deo quærenda vel scienda sunt. Duos ergo, inquit, Cherubin aureos, & productiles facies. Duo Cherubin, duo testes sunt, quorum in ore stat omne propitiationis nostræ verbum. Aurei sunt, quia vetus & nouum testamētum eadem dei sapientia vera lucent, eadem simplici veritate descripta sunt, desiderabilia super aurū & lapidem preciosum multum. Productiles, quia profecto inter tunsiones & pressuras, sancta vtriusque testamenti scriptura condita est. Expandunt alas suas, & oraculum protegunt, quia videlicet humilitatem crucifixi domini nostri Iesu Christi, à Iudaicis vel hæreticis blasphemijs defendunt. Nam Iudæi putauerunt eum quasi leprosum, & percussum à deo, & humiliatum, ipse autem duobus Cherubin attestantibus, vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Mortuus est pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios dei, qui dispersi erant, congregaret in vnum. Versis vultibus respiciunt in propitiatorium, quia vtraque testamenta in nullo à se discrepant. Quod enim vnum promittit, aliud exhibet, & ita dispositum inter se mediatorem dei & hominum vident: Facies à semetipsis Cherubin auerterent, si quod vnum testamentū promittit, aliud negaret. Quo operienda est, inquit, arca. Ergo propitiatorium sublimius quàm arca, & ita dictum est, quo operienda est arca, ac si diceretur, cui submittenda est arca. Vndè Apostolus: Supraque eam Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium. Hic quidem neutro genere obumbrantia dictum est. Cæterùm, masculino genere Cherubin enuntiari, ex hoc loco duos quoque Cherubin aureos & productiles facies, ex alijs pleritque locis magis patet. Et notandum, quàm sonora dixit Apostolus enuntiatione, supraque eam Cherubin gloriæ. Duo nempe testamenta vbique gloriam filij dei spirare sapit quisquis spiritus sancti delibutus est vnctione. Alterum nanque eorum inquit, gloria & honore coronasti eum. Alterum verò, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. In his quidem dictis, nomen quoq;, sed vbique in tota serie scripturarum, res est glorię, personantis iugiter cōsona fide. Inde pręcipiam, inquit, & loquar ad te super propitiatorio, scilicet ac medio duorum Cherubin, qui erunt super arcam testimonij. Quid est, inde pręcipiam, & loquar ad te? Nunquid non aliundè poterit homo responsa dei percipere? Non vtique, nam nisi per mortem Christi filij sui, parietem inimicitiarum deus diruisset, non erat accessus homini ad deum, non erat aliud, quòd daret homo reconciliationis pretium. Per mortem repropitiatoris huius reconciliati sumus, & perinde reconciliationis spiritum accepimus, de quo alibi propitiator ipse dicit:

Roma. 6. Hebr. 7. Cherubin. Genes. 3. Esaiæ 53. Iohan. 11. Hebr. 9. Psalm. 8. Iohan. 1. Ephe. 2.

CAP. XXV. Niſi abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ergo quia per illum paracletum accipimus, qui docet nos omnem veritatem, & quæ ventura ſunt annuntiat nobis, inde, inquit, præcipiam & loquar ad te cuncta quæ mandabo per te filijs Iſrael. Ioan.16.

De menſa, quod refectionem ſignificauerit eiuſdem corporis & ſanguinis domini, & de coronis eius & circulis, vectibus, vaſis quoq; ac propoſitionis panibus. CAPVT VII.

FAcies & menſam de lignis Sethim, habẽtem duos cubitos lõgitudinis, & in latitudinem cubitum, & in altitudinem cubitũ ac ſemiſſem, & inaurabis eam auro puriſſimo. (Duos, inquit, habentem cubitos lõgitudinis, lõgitudo hęc vni tantum homini aſsidenti ſatis expedite accommoda eſt. Et in altitudinẽ cubitum ac ſemiſſem. Altitudo hęc paulò ſedẽtis hominis genu ſupereminet. Et in latitudinem cubitum. Latitudo hęc oppoſitũ conuiuam ſeorſum aut diuiſiuè epulantem non ſuſtinet. Quę eſt hęc menſa poſt propitiatoriũ parata in tabernaculo domini, niſi menſa Matth. 26. corporis & ſanguinis domini, initium habẽs à paſsione eiuſdem domini noſtri Ieſu Chriſti? Siquidem Lucæ, 22. dum anxiaretur iam vẽditus, & continuò tradendus, dum triſtis eſſet vſq; ad mortem anima eius, dum factus in agonia prolixius oraret, & ſudor eius velut ſanguis in terrã decurreret, interea propitiationis & redemptionis noſtræ opifex menſam parauit, accipiendo panẽ, quem benedixit ac fregit, deditq; diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ, quòd pro vobis tradetur: Similiterq; calicem, hic eſt, inquiens, calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur. Hæc menſa domini eſt, ſi tantùm fides non deſit, noſtro modulo ſatis accommoda, ſic tamen, vt vnus aſsiſtat pro omnibus, quòd iam dictis menſæ illius manufactæ, menſuris ſignificatur. Vnus enim eſt menſæ vel conuiuij pater, vnus ſacerdos ſiue pontifex noſter Chriſtus, & vna menſa eſt, Pſalm 22. de qua Pſalmiſta. Paraſti, inquit, in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Item: Pſalm. 21. Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt dominũ qui requirunt eum, viuent corda eorũ in ſeculum ſeculi. Et inaurabis eam, inquit, auro puriſsimo. Cur nõ fuſilis aut ductilis eſt tota ex auro, ſed facta de lignis Sethim, inauratur auro puriſsimo? Videlicet quia ſpecies vtręq; panis & vini de terra ſumuntur, vtræq; de communi vel publico, hęc granario, illa de apotheca capiuntur. Sed accedit ſubſtantiarum atq; ſpecierum creator deus, atq; formator ſpiritus ſanctus, aurumq; verbi incarnati, aurum Chriſti crucifixi, mortui ac ſepulti, atque poſt glorioſam reſurrectionem aſſumpti in cœlum, ad dexteram patris, nõ ſuperficie tenus inducit, ſed efficaciter hęc in carnem Roma, 10. & ſanguinem eius conuertit, permanente licet ſpecie exteriori. Hic labio confeſsionis opus eſt. Sequitur ergo: (Facies illi labium aureum per circuitum.) Id eſt, auri tenuis prominentiam extendentem. Et quia corde credenti ad iuſtitiam, & ore confitenti ad ſalutem pręmiũ tribuitur, vt quod credit, intelligat. (Et ipſi, inquit, labio coronam interraſilem) i. anaglypham vel ſculptam. (Altam quatuor digitis,) id eſt, palmo, quo donũ intellectus myſticè ſignificatur. Cubitus enim quem latitudo menſę nõ excedit, ſex palmorum eſt, quo numero operatio ſignificatur, ac proinde palmus coronæ, quia ſeptimus eſt, requiem cõtemplationis, qua fides remuneratur credentis, rectè ſignificat. (Et ſuper illã, inquit, alteram coronam aureolam.) De huius coronæ quæ ſuper illam eſt factura ſiue menſura, rectè ſcriptura tacuit, quia videlicet remuneratione, qua ipſa præſens contemplationis quies, vel intelligẽtiæ dignitas coronãda eſt, oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. (Quatuor quoque aureos circulos pręparabis, & pones eos in Eſaiæ 64. quatuor angulis eiuſdem menſæ per ſingulos pedes) &c. vt ſupra de quatuor circulis aureis, per quatuor arcæ angulos diſpoſitis. Sicut enim arca dominicæ incarnationis, ſic & menſa corporis & ſanguinis eius, quatuor vbiq; euangelij libris defenditur. Et ſicut fortes ac perſeuerantes doctores, incarnationis fidem, ſicut & menſæ huius ſacramentum portare i. prędicare debent quaſi vectes circulis intromiſſi. i. fortiter ſacrorũ voluminum ſemper inhęrentes inſtructioni. (Parabis acetabula & phyalas, thuribula ac cyathos, in quibus offerẽda ſunt libamina, ex auro puriſſimo.) Acetabulum vas duodecim dragmis appendens, cyathus verò decem. Porrò Phyalę dictę, quòd ex vitro ſunt. Vitrũ enim gręcè phyalin dicitur. Sunt aũt patulo ore. Nam cyathum econtra conſtat oris anguſtioris eſſe. Quid ergo per phyalas, niſi doctrina exuber s, & quid per cyathos, niſi parua atq; anguſta ſcientia deſignãtur? Alius nanq; doctrina veritatis plenus audientium mentes inebriat: per hoc ergo quod dicit phyalam porrigit. Alius explicare quod ſentit non poteſt, ſed quia hoc vtcunq; denunciat, profectò per cyathum guſtũ prębet. In dei ergo tabernaculo, id eſt, in ſancta eccleſia poſiti, ſi per doctrinæ ſapientiã phyalas minimè porrigere poſſunt, in quantum pro diuinitatis largitate ſufficiunt proximis ſuis, boni verbi dare cyathos debent. (Et pones ſuper menſam panes propoſitionis in cõſpectu meo ſemper.) Panis propoſitionis ipſe Chriſtus eſt, ſicut catholica tenet fides, quem in cõſpectu dei ſancta proponit ſemper eccleſia. Nam ille panis propoſitionis, qui in typum huius panis poſitus eſt, iam dudum ſcelere Iudæorum pollutus eſt. Mala. 1. Vnde per Malachiam prophetam, offertis, inquit dominus, ſuper altare meũ panem pollutum. Ac deinceps: Munus non ſuſcipiam de manu veſtra, ab ortu enim ſolis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meũ in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Quòd

Quòd gloriam Christi, vel glorificatum Christum significauerit candelabrum, & calami & scyphi, ac septem sphærulæ eius, septem quoq; lucernæ eius, pondus quoq; & ipsa positio eius. CAPVT VIII.

Facies & candelabrũ ductile, de auro mundissimo, hastile eius & calamos, scyphos & sphærulas, ac lilia ex ipso procedentia. Sex calami egredientur ex lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero. Tres scyphi, quasi in modũ nucis per calamos singulos, sphærulæq; simul & lilia,) &c. Totã candelabri æquè vt cæterorũ, quę pręscripta sunt fabrefacturã, scriptura legentium oculis pręsentare laborat: vt quia tota diuina, & diuino spiritu peracta est, rebus ipsis, secundũ materiã permanere nõ valentibus, ipsarũ ratione permanente, sit rerũ æterna memoria. Sphærularũ atq; liliorũ, in candelabris quę hodieq; passim fiunt vel habentur, pauca supersunt vestigia. Nã sphærulæ, id est, nodi rotundi in hastilibus, lilia verò in capitibus candelabrorũ, passim visuntur. Cæterùm scyphi, si auctoritate scripturæ pręsentis fierent, vel si vsquã fiunt, profectò intuentiũ oculis, & ipsi operoso decore placent. Sed iam quia sunt exemplaria cœlestiũ, cœleste ex ipso speculemur candelabrum.i. Christum incarnatũ, cuius septẽ lucernæ septem spiritus dei sunt, quorum exemplares septẽ lucernæ fuerunt, quæ sicut sequentia docent, super illud materiale candelabrũ positæ sunt. (Facies, inquit, & lucernas septem, vt luceãt ex aduerso.) Christus ergo super quẽ requieuit spiritus domini, spiritus sapientię & intellectus, spiritus concilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleuit eũ spiritus timoris domini, ipse est candelabrũ cœli, candelabrũ & lux mundi, septem eiusmodi semper lucẽs inextinguibilibus lucernis. Qui propter incarnationis mysterium per arcã, propter passionis & sanguinis sui pretiũ, per propitiatoriũ, propter corporis & sanguinis sui sacramentũ, quòd nobis in cibũ & potũ tradidit per mensam, ipse propter septiformem spiritũ, qui super eũ requieuit, quemq; gloria & honore coronatus, & ad dexterã patris residens, hominibus dedit, per candelabrũ septem lucernarum rectè figuratus est. Quare autem sex calami de laterib9 candelabri.i. maioris hastilis egrediebãtur? Videlicet quia huius nostri candelabri, prima claritas quã nouimus, ex eo est, quòd per illud senario dierũ numero cuncta fecit deus. Tres ex vno latere, & tres ex altero calami egrediebãtur, quia videlicet tribus primis dieb9 per verbum suum, mundi fabricã explicuit deus, diebus autem reliquis, tribus impleuit illũ creaturis mobilibus atq; sensibilibus. Quare & tres scyphi, quasi in nucis modũ per calamos singulos, sphærulæq; simul & liliũ? Videlicet quia & hoc ad claritatẽ candelabri huius pertinet, quod nos scientiæ vino inebriat, vt quę amamus mundi delectamenta obliuiscamur. Sphærula quę ex omni parte voluitur, volubilitatem pędicationis, quã accepimus, ex quo candelabrum istud illuxit, significat: quæ quia nec aduersitate retineri potest, nec prosperitatibus eleuatur, sphærula est. Et bene post scyphos & sphærulas in candelabro lilia asscribuntur, quia post hãc prædicationis ebrietatem atq; volubilitatem, illa virens patria sequitur, quę animabus sanctis quasi æternis vernat floribus. Itaq; scyphi & sphærulæ ad laborem, lilia ad retributionẽ pertinent. Igitur quia & sex diebus omnia per verbũ facta sunt, septimus autẽ dies in quo requieuit deus, ipse est filius, sicut in exordio pręsentis operis diximus, rectè de vno hastili.i. de vno candelabro, sex calami egrediebantur, & quia quãdo verbum ipsum caro facta est, quãdo egressa est virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdit, requieuit super eum septiformis spiritus domini, rectè nihilominus super candelabrũ septem lucernæ dinumerantur. (Vt luceant, inquit, ex aduerso.) Id est, contra mensam, hoc enim postmodũ exprimit dicendò. Et cõtra mensam candelabrum pones in latere tabernaculi meridiano. Mensa enim stabat in parte aquilonis. Per hoc mysticè innuitur, quia lux candelabri nostri.i. euangelica gratia domini nostri Iesu Christi, filij dei, ab austro.i. à magna charitate dei patris nobis effulsit, qui eramus in parte aquilonis, illius videlicet, de quo diabolus: Sedebo, inquit, in mõte testamenti in lateribus aquilonis. Nobis, inquã, qui eramus aquilonarij.i. in fidelitate frigidi, mẽsa pędicta proposita est, & à meridiana charitate dei, cœlestis sanctuarij candelabrũ Christus effulsit. (Omne pondus candelabri, cũ vniuersis vasis suis.i. cũ emunctorijs, & vbi quę emuncta sunt, extinguãtur: habebit, inquit, talentũ auri mundissimi.) Talentũ maximũ, centũ librarum est & viginti: Magnũ pondus, grande significat talentũ mundi, quòd appensum in libra crucis, appositam lancem pęgrauãdo excussit, & peccata nostra in mare proiecit. Quod quia mundissimum aurum est.i. quia deus ab omni sorde mundissimus Christus est, tota in pondere eius redemptio nostra peracta est. Et quia cũ perfectus deus & homo sit passionum dolores pertulit, & sic ad resurrectionis gloriam peruenit, rectè candelabrum ductile fuit. (Inspice & fac secundum exemplar, quòd tibi in monte monstratum fuit.) De hoc iam superius dictum est.

Esaiæ 11. *Esaiæ 11.* *Esaiæ 14.*

De distinctione vel situ secundi tabernaculi. CAPVT IX.

Tabernalum verò ita fiet. Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho ac purpura, coccoq; bis tincto variatas opere plumario facies, &c.) Lectionis huius summam Apostolus ita breuiter contingit. Tabernaculum factum est primũ in quo erãt candelabra, & mensa, & propositio panũ, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundũ tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum,

CAP. XXVI. *Hebr. 9.*

CAP. ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti, circuntectam ex omni parte auro,
XXVI. in qua vrna aurea habens manna,& virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti. Supraq;
ea Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium. Sciendum in primis, quia non ſecundum or-
dinem lectionis,qua compoſitio narratur, ſed ſecundum ordinem miniſterij, ſiue introitus.pri-
mum & ſecundum tabernaculũ dixit.Itaq; & nunc reciprocando, pauca dicenda ſunt de ſitu,vel
poſitione vtriuſq; tabernaculi.i.incipiendo à ſine lectionis, vbi dictum eſt, in introitu verò atrij
fiet tentorium cubitorum XX.Prima erat ingrediendi porta atrij,quæ patebat XX.cubitis,& ha-
bebat quatuor columnas,quibus dependebat velum XX. cubitis extenſum,erectum autem cubi
tis quinq;,quatuor illis ſæpe commemoratis coloribus,acu picto opere variatum. Hac porta in-
grediens,excipiebatur atrio,cuius latera dextra leuaq; quindenis cubitis,& ternis columnis por-
rigebantur introrſus, vt in medium ponerent oſtium tabernaculi interioris in ea parte,quo per-
ueniebant,ſicut in medio ponebant portam atrij ab ea parte vndè incipiebant . In hoc atrio erat
altare ſacrificiorum,quadratum, quinq; ſcilicet cubitis longũ & totidem latum. Inter portam &
altare,ſpatium erat vbi verſabantur, qui ſacrificia imponebant altari, introrſus verò inter altare,
& oſtium tabernaculi,locus erat cineris ante altare,& inde labrũ æneum , vbi manus & pedes la-
uabant ſacerdotes,vel altari in atrio ſeruituri,vel tabernaculũ interius ingreſſuri. Tentoria porrò
huius atrij in lateribus ternarũ columnarũ byſsina erãt extenta cubitis quindenis , erecta cubitis
quinis.Ab hoc ergo atrio,intrabatur oſtiũ tabernaculi cum tranſitũ eſſet altare,& labrũ æneum,
Quo oſtio ingreſſo,occurrebat velum,quod ad oſtiũ fuerat compoſitum,in quinq; columnis ex
centum, variatum illis quatuor coloribus . Tranſito illo velo excipiebat pars tabernaculi media
inter hoc velum, & illud alterum, quòd columnis interius quatuor fuerat impoſitũ ex illis qua-
tuor coloribus factum,& ſeparabat inter ſancta,quę forinſecus erãt,& ſancta ſanctorum interius
poſita.In hoc itaq; medio ſpatio inter iſta duo vela,menſa erat aurea, quæ habebat panes propo-
ſitionis,in parte aquilonis,& contra eam candelabrum aureũ ſeptem lucernarum,in parte auſtri,
huc vſq; ſolis ſacerdotalibus licebat intrare.Interius autem, id eſt, in ſancta ſanctorũ vltra velum
quatuor columnarum arca erat teſtimonij deaurata , in qua erant tabulæ lapideæ legis , & virga
Aaron,& vrna aurea cum manna, & propitiatorium deſuper aureum, vbi ſtabant duo Cherubin
alis obumbrantia propitiatorium,& intuentia ſe inuicem & ipſum. Ante arcam verò,id eſt,inter
arcam & velum poſitum erat altare incenſi , quòd aliquando aureum dicit ſcriptura , aliquando
deauratum,aureum vtiq; appellans,quòd erat inauratum.Ad hæc ſancta ſanctorum,niſi ſummo
ſacerdoti,non licebat intrare quotidie, propter inferendum incẽſum, ſemel autem in anno cum
ſanguine ad purificandum altare, & ſi fortè quando exigebat neceſsitas , pro peccato ſacerdotis,
aut vniuerſæ ſynagogæ,ſicut in Leuitico ſcriptum eſt.Nunc demum à principio rurſus ingredia-
mur,cùm hiſtorica demonſtratione,ſitumq; proſequamur ſpiritualis intelligentiæ.

Quòd tabernaculum typus eccleſiæ fuerit,& lex cortinarum quis modus,& quid myſterij habeat CAPVT X.

TAbernaculum verò ita fiet.Poſt arcæ, propitiatorij,menſæ, atq; candelabri facturam taber-
naculum vt fiat, quòd locus ipſorũ ſit, ordinatur,quia videlicet poſt incarnationem, paſsio-
nem, corporis & ſanguinis cõmunicationem Chriſti filij dei , factamq; per illum miſsionem ſpi-
ritus ſancti eccleſia ſancta quæ locus ipſius eſt,& de antiquis in cœlũ collocatur, & de nouis ho-
minibus in terra congregatur.Quomodo? Quali inſtitutione vel ordine?Ait decem cortinas de
I. byſſo retorta,& hyacintho ac purpura,coccoq; bis tincto variatas opere plumario facies. Dena-
II. rius numerus,ſecunda vnitas eſt triangula,quòd melius arithmeticis notũ eſt. Ergo denarius ſe-
III. cunda vnitas triangula vnam trinitatis vnicæ fidem ſignificat.Et hic cortinarũ numerus, decalo-
IIII. go,quo eidem deo ſeruitur,bene cõſonat. Porrò cortinæ aulæa ſunt.i.vela,dictæ aũt cortinæ eo
quod primitꝰ de corio fiebãt.De byſſo,inquit, retorta,& hyacintho ac purpura,coccoq; bis tin-
cto.Byſſus quoddã genus eſt lini candidiſsimi.Hyacinthus aũt, aerei coloris eſt,purpura marini,
coccus ignei. His quatuor coloribus pręcipuis, illa omnis varietas virtutũ deſignatur , de qua in
Pſalm.44. Pſalmo canitur.Omnis gloria eius filię regis ab intus,in fimbrijs aureis circumamicta varietatib,
Illam deniq; gloriã quæ ab intus eſt,quã ſolus rex Chriſtus,in filia regis ſponſa ſua videt, textura
huiuſmodi ſignificat,in eo maximè , ꝙ ſagis cilicinis ſubtegẽda eſt. Variatas(ait)opere plumario
.i.in modũ plumę,acu depicto.(Lõgitudo cortinę vnius habebit viginti & octo cubitos.Latitu-
do quatuor cubitorũ erit.)Latitudinis huius mẽſura,lõgitudinis ſeptima eſt. Quater enim ſeptẽ
vel ſepties quatuor,viginti & octo ſunt.Porrò ſeptima paſsim contemplationis requiẽ deſignat.
Ergo & ipſe mẽſurę cortinarũ quę ſagis operiẽdę ſunt,illos confirmãt ordines eccleſię ſignifica-
ri,qui in cõtemplationis quiete viuunt.(Quinq;(ait)cortinę ſibi iungẽtur mutuò,& aliæ quinq;
nexu ſimili cohęrebũt.)Quomodo?(Anſulas,inquit, hyacinthinas in laterib' ac ſummitatib' fa-
cies cortinarũ,vt poſsint inuicẽ copulari. Anſulæ hyacinthinæ cœleſtia vincula ſunt charitatis fra
ternæ.Et quia per fraternã charitatẽ aſcẽditur ad dei dilectionẽ. (Facies,inquit, & quinquaginta
circulos

circulos aureos, quibus cortinarum vela iungēda sunt, vt vnum tabernaculum fiat.) Circuli nanque aurei, vincula sunt diuinæ dilectionis, quæ fraternæ dilectioni quasi ansulis inserta hyacinthinis, sanctam illam & deo dignam efficit. Et quia charitas hæc, multitudinem operit peccatorum, bene ansulæ quinquaginta, in singulis lateribus, & quinquaginta circuli habentur, quo numero remissio significatur, & ex lege imperatur: vndè & quinquagesimus annus iubileus dicitur, id est, dimittens. Pulchra cortinarum varietas, & pretiosa textura est, sed foris relinquenda nuda non est, nec enim imbrium aut grandinis iniuriam sustinet. Sequitur ergo. 1. Petr. 4. Leuit. 23.

De sagis cilicinis XI. easdem cortinas operientibus, & de pellibus arietum rubricatis, quid per hæc mysticè intelligamus. CAPVT XI.

ET facies saga vndecim, ad operiēdum tectū tabernaculi.) Sic sanctorum vita est clara, sed nisi cautè sub prępositorum pręsidio quasi sub cilicijs abscondatur, integritatis eius pulchritudo non seruatur. Itaq; vt in interiora tabernaculi byssus fulgeat, coccus coruscet, hyacinthus & purpura pulchris itidem coloribus resplendeant, desuper pelles & cilicia, imbrem, ventos, & puluerem portant. Qui igitur magnis virtutibus in sanctæ ecclesiæ sinu proficiunt, prępositorum suorum vitam despicere non debent, cùm vacare eos rebus exterioribus vident, quia hoc quod ipsi securi intima penetrant, ex illorum adiumento est, quia contra procellas huius seculi exterius laborant. Possunt tamē per saga, quę byssum & purpuram, hyacinthum & coccum, ne procellarum iniurijs pateant, subtegunt, seculares intelligi diuites, qui in ecclesia sunt, qui sanctis vel in sancto proposito deo seruiētibus, ne vllam habeāt necessitatem vagandi foris, quòd non expedit animabus eorum, necessaria vitæ de facultatibus suis subministrant pro redemptione peccatorum suorum. Vndè & vndecim saga & cilicina sunt, quia videlicet, quòd ipsi non diffitētur, præcepta decalogi transgressi sunt: & idcirco quasi in vndenario numero sunt: sed pœnitentiæ quæ per cilicium designatur, dignos fructus facere cupientes, tabernaculum, vt dictum est, protegunt. Sed & ipse tricenus in longitudine cubitorum numerus, qui coniugatorum est, quemadmodum & viduarum sexagenus, & virginum centenus, huic sensui bene concinit. Porrò iuxta literam vel visibilem tabernaculi facturam cur vndecim saga sint, & cur longitudinem cortinarum binis excedant cubitis, mox sequētia declarant. (Quinq; (ait) iunges seorsum, & sex sibi mutuò copulabis, ita vt sextum sagum in fronte tecti duplices. Et paulo post. Quòd autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est, vnum sagum quod amplius est, ex medietate eius operies posteriora tabernaculi.) Medietas sagi duo cubiti sunt secundum latitudinem, quæ est quatuor cubitorum. Non ergo sagum vnum scindendum erat à capite vsque deorsum, vt vna pars in fronte tecti ducti duplicaretur, reliqua verò posteriora tabernaculi operirentur. Non vtiq;, sed vndecim hoc sagum, vt quoniam decem tantummodo cortinæ sunt, super extento sagorum operimēto, quatuor exuberent cubiti, qui sunt vnius sagi latitudo. Ita ergo sagorum coniunctorum extensio moderetur, vt in fronte duo cubiti descendant, qui & in sinum reducti, duplicentur: duo verò nihilominus in posteriora tabernaculi, ad protegendum demittantur. Nam & in vtraq; latera tabernaculi, bini qui supersunt in longitudine sagorum, vltra longitudinem cortinarum dispertiuntur cubiti. Ait enim: (Et cubitus ex vna parte pendebit, & alter ex altera, qui plus est in longitudine sagorum, vtrunq; latus tabernaculi protegens.) Totum hoc mysticè ad prædictum refertur sensum, quia videlicet vita spiritualiū, vt quieta sit, quæ per pulchritudinem signatur cortinarum, vndiq; subsidijs indiget secularium fidelium. Hoc præsenti loco prætereundum nō est, Saga de pilis facta esse caprarum, vndè & postmodum scriptura dicit. Fecit ergo Beseleel saga vndecim de pilis caprarum ad operiendū tectum tabernaculi. (Facies & quinquaginta ansas more sagi vnius, &c.) Vt supra, nisi quod neq; ansæ hyacinthinæ, neq; fibulæ dicuntur aureæ, sed æneæ, quia videlicet fideles, qui in seculo sunt, vel quorumcunq; auxilio vita spiritualium in exterioribus iuuatur, eàdem firmatur dilectione, & si non eàdem fulget cœlestis sapientię claritate. (Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & super hoc rursum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus.) Rubeus siue hyacinthinus color, pellibus arietum non per naturam adest, sed per industriam affertur. Bene ergo per hæc fidelis secularium cōcordia designatur, qui virtutum copiam, non quidem actu habent, sed in eis qui habent & ipsi amando possident. Hinc nanq; illud in Psalmo, quòd cum pręmissum esset, rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, statim subiunctum est, & abundantia diligentibus te. Abundat enim spiritualibus bonis Hierusalem, id est, anima sancta, quæcunque suam quærit pacem, deumq; videt per contemplationem, qui autem non eodem proposito stabilitus, amat sic incedentem, perfruitur & ipse abundantia cum eadem Hierusalem. Et notandum secundum literam, quia prout quæq; viliora vel minus operosa sunt, ita quæque in tabernaculo superiora & tempestatibus viciniora sunt. Nam post cortinas, saga cilicina, deinde pelles arietum rubricatas, ac deinde pelles habet hyacinthinas. Psal. 121.

De tabulis tabernaculi stantibus, & connexione ac basibus illarum, & de vectibus eas continentibus, quid per hæc spiritualiter intelligatur. CAP. XII.

CAP. XXVI. FAcies & tabulas ſtantes tabernaculi, de lignis Sethim, quæ ſingulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine ſingulos ac ſemiſſem.) Tabulæ in tabernaculo ſtantes, prælatos ſignificant in eccleſia præeminentes ſcilicet ſimplicitate decoros, prudentia tutos, in ſecularibus prouidos, in diuinis rebus conſideratos. In tabulis enim, neq; decor cum teneritudine, vt in cortinis, neq; munimentum eſt cum ſqualore, vt in ſagis. Prælatos ergo rectè deſignant, qui neque curam ſubditorum propter amorem cœleſtium, nec cœleſtium contemplationem negligere debēt propter temporalem ſubditorum curam. Minuitur tamē illis quies contemplationis propter ſtudium operationis. Vnde & rectè denos in lōgitudine cubitos, abſq; diminutione: in latitudine autem ſingulos ac ſemiſſem habent. Quod cadit in ſemiſſem, integri vel totius nō ſignificat plenitudinem. (In lateribus tabulę duæ in caſtraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ cōnectatur.) Connexio tabularum, compaginatio charitatis eſt, rectoribus eccleſiarū neceſſaria, vt fiat quod
1.Cor.1. per Apoſtolum dictū eſt, vt idipſum dicatis omnes, & nō ſint in vobis ſchiſmata. (Viginti, inquit, erunt in latere meridiano: ſimiliterq́; in latere ſecundo quod vergit ad aquilonem.) Quia tabulæ ſtantes ſunt, & habent in latitudine ſingulos, ac ſemiſſem: profectò triginta cubitorum cōſtat eſſe vtriuſq; tabulati longitudinem, & nō pertingit vſq; ad extenti deſuper tecti quantitatē, XL. cubitos lōgitudinis explicantem, ſecundū numerum vel extentionem decem cortinarū, quarū ſingulæ quatuor in latitudine cubitorum erāt. (Binæ baſes ſingulis tabulis ſuppoſitæ.) Fundamenta ſunt apoſtolorū & prophetarum, quorum fidei ſiue auctoritati totū ædificij tētorium innititur
Epheſ.2. ſpiritualis. Quæ & argenteæ dicuntur. Quid enim per tabularum baſes argēteas, niſi prophetica fidei ſignantur eloquia? Dū enim primi apertè de dominica incarnatione locuti ſunt, quaſi quaſdam baſes, eos cōſpicimus à fundamēto conſurgere, & ſuperpoſitæ fabricæ pondera ſuſtentare. Vndè & cōiunctæ binæ & baſes ſingulis tabulis ſupponuntur, qui dum prophetæ ſancti in verbis ſuis, de mediatoris incarnatione concordāt, ſubſequentes pręDicatores eccleſiæ indubitāter ædificant, vt cum à ſemetipſis nō diſcrepant, illos robuſtius figāt. Nec immeritò baſes ex argēto fundi iubentur. Argenti quippe natura ex vſu ſeruatur, ſine vſu autem in nigredinem vertitur: prophetarum quoq; dicta ante mediatoris aduentū, quia in vſu ſpiritualis intelligentiæ nō erant, da conſpici præ obſcuritate nō poterant, quaſi nigra remanebant. At poſtquā mediator veniens, et ante oculos noſtros incarnationis ſuę manu terſit, quicquid lucis in eis latebat, inclaruit, ſenſusq; patrum præcedentium in vſum dedit, quia verba rebus expoſuit. Ad occidentalem verò, inquit, plagam tabernaculi facies ſex tabulas, & rurſum alias duas quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi. Et erunt ſimul tabulæ octo. (Per octo tabulas ad occidentalem plagam ſic poſitas, rectè octo beatitudines intelligimus, poſt finē pręſentis vitę dignè merētibus ſucceſſeras. (Duabus, ait, tabulis quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis iunctura ſeruabitur.) Quia videlicet duabus beatitudinibus primæ & octauę eadem poſitio gloriæ, id eſt, promiſſio regni cœlorum ſeruatur. Iſtis quoq; tabulis, binæ baſes ſingulis ſupponuntur, quia profectò beatitudinū earundem ſpes tam prophetica, quàm euangelica vel apoſtolica fide ſolidatur. Porrò iuxta hiſtoricam poſitionem duas tabulas in angulis poſt tergum tabernaculi erectas, ad quid, niſi ad ornatum valere arbitremur? Facies & vectes de lignis Sethim, quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi, & quinq; alios in altero & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam, &c. Tabulæ vt ſtare poſsint, gemino baſium ſcilicet atq; vectium robore fulciuntur, quia videlicet eccleſiæ rectores, apoſtoli vel apoſtolici viri, tam ſpiritualium quàm & carnalium præſidio neceſſario fulciuntur. Sicut enim per baſes eloquia prophetica ſignantur, quorum cum auctoritate ſpiritualia ſeminant, ſic per vectes diuitum atq; potentum ſubſidia rectè figurantur, de quorum abundantia carnalia metunt. Qui & ipſi, æquè vt tabulæ auro veſtiuntur, quia profectò potentes ſeculi homines, qui quaſi tabulis per annulos aureos inſeruntur, vt eas contineāt dum prædicatoribus fidei per eandem fidem communicantes neceſſaria miniſtrant, ipſorum mercede remunerari iure creduntur.
Matth.10. Qui enim recipit prophetam (ait dominus) in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et rectè quidem vectes in ſingulis lateribus, & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam mitti iubentur, quia videlicet carnales homines quantum in hoc ſeculo diuites ſunt, tantum in quinq; ſolis ſenſibus corporalibus, & in his quæ per ipſos ſunt tranſigenda magis occupantur.

De tabernaculo & velamento diuidente inter primum & ſecundum, quòd dicitur ſancta ſanctorum, & quòd ſitum eius, vel ritum Apoſtolus dicat fuiſſe parabolam. CAPVT XIII.

FAcies & velum de hyacintho & purpura, coccoq́ue bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum, quòd appendes ante quatuor columnas de lignis Sethim, & cæt.) Hactenus per compoſitionem tabernaculi ſermo properantior cucurrit, nunc demum ad capitulum Apoſtoli ſuperius memoratum redeundum eſt. Tabernaculum, inquit, factum eſt primū, in quo erāt candelabra, & menſa, & propoſitio panū, quæ dicitur ſancta. Poſt velamentum

lamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, & cætera. Post velamentum autem quod illic memorat, istud est, de quo præsenti loco dominus: facies, inquit, & velum de hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & bisso retorta, opere plumario, &c. Post velamentum quod ait secundum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti, superq; eam Cherubin gloriæ, obumbrantia propitiatorium, idem quod hic dicitur, intra velum pones arcam testimonij, ex quo sanctuariũ sanctuarij & sanctuaria diuiduntur: pones & propitiatorium super arcam testimonij in sancta sanctorum. Porrò, quòd ait idẽ Apostolus, in primo tabernaculo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quę dicitur sancta, id est, quod hic subiunctum est, mensamq; pones extra velum, & contra mensam candelabrũ. Sequitur, dicens: (Facies & tentorium in introitu tabernaculi, & de hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, & quinque columnas deaurabis, lignorum Sethim, ante quas ducetur tentorium, quarum erunt capita aurea, & bases æneæ.) Itaque mensa, & propositio panum, candelabrumq; inter duo vela posita erant: arca autem & propitiatorium, cum duobus Cherubin vltra velum secundum. Sequitur adhuc. (Facies & altare de lignis Sethim, quod habebit quinq; cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id est, quadrum: & tres cubitos in latitudine.) Itaque ternaria hæc positio diligenter distinguenda est. CAP. XXVII. Primò (vt superius iam dictum est) ingredienti altare sacrificiorum, deinde transito primo velo, primum id erat tabernaculum, in quo mensa & candelabrum, trãsitoq; rursus velo altero, secundum id erat tabernaculum, in quo erat arca & Cherubin obumbrantia propitiatorium. Et fortè quærat quis, quid fuerit propitiatorium. Profectò cũ aureum illud dominus iusserit fieri, eiusq; longitudinem & latitudinem, quantam & ipsius arcæ scriptura expresserit, de altitudine verò tacuerit, velut tabula aurea tantæ formæ intelligenda est, qua possit arca contegi. His ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. in secundo autem semel in anno solus pontifex, nõ sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorantia, hoc significante spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, &c. Igitur parabolicam istam spiritus sancti significationem, ipso iuuante, breuiter discutiamus. Hebr. 9.

Quid sit mysticè tabernaculum secundum, & quid eius structuræ significent.

CAPVT XIIII.

Tabernaculum secundum, in quo erat arca, superq; eam Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, mysticè illud est, in quod introiuit Iesus tabernaculum nõ manufactum, sancta non exemplaria verorum, sed ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Nam in eo quod semel in anno solus pontifex introibat, non sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorantia, hoc significabat spiritus sanctus, quòd nunc semel Christus in consummationem seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit semel oblatus ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit, expectantibus se in salutem per fidem. Columnæ quatuor quæ illic factę sint bases argenteas, & capita habentes aurea, quatuor præfigurauerunt euangelia, prędictum pontificis Christi introitum cõcorditer attestantia, quorum sermo dum cum prophetica veritate consonat, veramq; humanitatem, atq; gloriosam vnius eiusdemq; diuinitatem Christi prædicat, veraciter columnę bases argenteas, & capita habent aurea. Velum ante dependet, quia videlicet nondum videmus sicuti est. Per fidem enim ambulamus, & nõ per speciem: per fidem tenemus, quia propitiatorũ illic est Iesus Christus, qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est à dextris dei, qui etiã interpellat pro nobis. Vndè propheta in psalmo: Quia apud te propitiatio est. Thuribulũ quoq; illic est, scilicet suauissima nostræ reconciliationis memoria, iugiter apparẽtibus vulnerum cicatricibus, quæ pro nobis pertulit dei filius in carne nostra. Illic arca est, vera scilicet carnis nostræ, quæ de virgine sumpta est, & in cruce pependit substantia, virtute resurrectionis nullatenus absumpta, sed tantum in gloriam immortalitatis atque incorruptionis immutata, habens virgam, & manna, & tabulas testamenti. Virgam, id est, potestatem patris super omnia opera, de qua dicit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Manna, id est, gratiæ dulcedinem: hunc enim deus suscitauit, & principẽ ac saluatorem exaltauit (ait apostolus Petrus, protinus subiungens) ad dandam pœnitentiã & remissionem peccatorum. Tabulas testamenti, id est, librum iudicij, de quo Daniel dicit: Iudiciũ sedit, & libri aperti sunt. Nam de his quæ in libris testamenti sunt scripta, futurum est iudicium, & aperiendæ sunt cõscientiæ singulorũ. Vndè nec duo Cherubin illic desunt, per quos intelligimus ea quæ per duo testamenta nobis prædicata sunt, misericordia scilicet & iudicium. Nam vniuersæ viæ domini, misericordia & veritas, mutuò se respiciunt versis vultibus in propitiatorium, & in eo totum est negotium, vt misericordia superexaltet iudicium. Hæc omnia quia per fidem tenemus, & nondum per speciem videmus, rectè velum ante columnas appenditur. 2. Cori. 5. Roma. 8. Psalm. 129. Matth. vlti. Actu. 5. Daniel. 7. Psalm. 24. Iacob. 2.

De tabernaculo primo, quòd præsentem significauerit ecclesiam, & quid in eo mensa & candelabrum, quid quinq; columnæ, & quid quòd ante illas dependet velum. CAP. XV.

CAP. XXVII.

TAbernaculum quod deinde, iuxta descriptionem secundum, iuxta ordinem ingrediendi primum est(vt Apostolus ait)præsentem significat ecclesiam. Illic mensa est,& contra mensam candelabrum. Etenim in hac ecclesia, imò in hac ecclesiæ peregrinatione, & tabernaculo eius temporali: mensa est domini, parata laborantibus in agone certaminis, mensa geminæ refectionis. Nam hic propositus est panis, id est, scriptura sancta, quę magna verbi dei copia mentem reficit,& panis corporis eius,& calix sanguinis, quem de sancto altari Christianus ad vitam æternam sibi profuturum percipit. Candelabrum quoq; hic est,& dignè conuiuantibus lucet, videlicet Christus, qui dicit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad cõsummationem seculi. [Matth.vlti.] Semel candelabrum istud, ob testimonium pœnitentiæ suæ, lucernarum suarum flammam visibiliter quoq; ostendit, tunc scilicet quando iam assumptus in cœlum, spiritũ sanctum, quo Apostolos illuminaret, palam in linguis igneis demonstrauit. [Actu.2.] Et notandũ, quia mensam in parte aquilonis, candelabrum autẽ in latere tabernaculi meridiano, dominus stare iussit. Ad nos enim, qui eramus pars aquilonis, id est, regnũ diaboli, infidelitate frigidi,& à deo alieni, mẽsa domini porrecta est,& contra tenebras nostras, meridianum gratiæ candelabrum deus posuit, vt edamus & bibamus, pariterq́; in lumine ambulantes, decãtemus: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. [Psalm.22.] Item: Nam etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. [Ibidem.] Quinq; columnæ in ingressu huius tabernaculi, quinq; libri Moysi sunt, ecclesiæ præsenti perhibentes testimonium. Bases columnarum æneæ, vilem significãt literaturam scripturę Mosaicæ. Nam capita columnarum aurea, excellentem designant gloriam spiritualis intelligentiæ. Qui sensu paruuli sunt, bases tantùm æneas attingere, id est, non valde nobilem literam legere possunt: qui autem viri proficiendo facti sunt, aurum attingũt, id est, capita columnarum, dum occidentem negligentes literam, extendunt se ad viuificantem spiritum. Velum quod ante columnas dependet, velamen est, quod nobis quidẽ in passione Christi scissum, Iudæorum autem cordibus superpositum est. Idcirco nobiscum non ingrediuntur, quia quod in columnis, id est, in libris Moysi rutilat aurum, obstante velamine videre non merentur. [Cori.23.]

De altari, quòd extra positum, Iudæorum temporale significauerit ministerium.

CAPVT XVI.

ALtare, quod extra positum est, Iudæorum est ministerium, sanctum quidem antequam Christus, qui per hoc promittebatur, veniret: nunc autem ex quo ille sancta sanctorum ingressus est, cum ministris suis, eum non sequentibus reprobatum,& velut immundum abiectum est. [Hebr.2.] Habuit quidem prius hoc iustificationes culturæ,& sanctum seculare, sed non poterat iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solummodo in cibis & potibus, & varijs baptismatibus,& iustitijs carnis vsque ad tempus correctionis impositis. [Philip.3.] Nunc autem ex quo tempus correctionis aduenit, seruientem in supradictis, non solummodo perfectum facere non potest, sed nec vllius boni saltem initium est, imò & cum Apostolo detrimenta reputãdum, & vt stercus abijciendum est. Proinde nos atrium ingressi patriarcharũ, fidutialiter altare illud præterimus, & vltra velum ingredimur bases æneas columnarum aspernantes & aurea capita gratanter aspicientes, id est, occidentem legis literam relinquẽtes,& viuificantem spiritum amplectentes, atq; inde ad mensam domini fideliter accedimus, vbi non carnes taurorum immolantur, aut sanguis hircorũ potatur, sed panis vitæ æternę, quod est corpus Christi proponitur,& calix salutis perpetuæ, qui est sanguis eiusdem Christi filij dei libatur, tandem illud cœleste sanctuariũ ingressuri, quo præcursor pro nobis Christus idem peruénit.

Per atrium tabernaculi cum paxillis suis, columnas quoque cum basibus & capitibus eorum, mysticè fidem vel vitam intelligi patrum qui ante legem fuerunt.

CAPVT XVII.

ATrium tabernaculi patriarcharum, & sanctorum omnium qui ante legem fuêre, latitudinem & vitam, non eâtenus legis scriptura districtam designauit. Nam & paxilli ænei, qui per gyrum dispositi, quidem nõ aliud quàm patriarcharũ fidem significant, sine qua nec atrium nec tabernaculum stare, vel sanctum esset posit. (Centum, inquit, cubitos vnum latus tenebit in longitudine ad austrum, similiterq́; in latere aquilonis tentoria centum cubitorum, in latitudine verò ad occidentem quinquaginta nihilominus ad orientem in latitudinem tentoria cubitorum quinquaginta.) Centenarius longitudinis numerus, tertia vnitas tetragona, decies enim decem centum sunt, longanimem fidem, longanimem significat patriarcharum spem more quadrati lapidis, vbiq;, tam in aduersis quàm in prosperis cõstantem. [Hebr.11.] Quam illorum longanimitatem, Apostolus pia consideratione permetiens, iuxta fidem (inquit) defuncti sunt omnes, nõ acceptis promissionibus, sed longè eas aspicientes & salutantes,& cõfitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Ergo tabernaculi veri, cuius hoc exemplar est, principes sunt, vnde & protinus idem Apostolus: qui enim (inquit) hæc dicunt significãt se patriã quærere. Et paulo supra: Expectabant, ait, fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor deus. Itaque & secundum

secundum illos patres in tabernaculis, siue in casulis propter spem futuræ ciuitatis commorantes cœleste tabernaculum de virtutibus compactum isto exemplari, quod Moyses fecit, prius est. Latitudo decem cubitorum, longitudinis prædictæ est medium ipso quinquagenario numero futurum præsignans Iubileum, quia videlicet per latitudinem charitatis Abraham, Isaac, & Iacob, in repromissionem, Iubileum, id est, remissionem peccatorum acceperunt per Christū, & benedictionem omnium gentium. Ad hanc illorum perfectionem spectat numerus sexaginta columnarum. Nam in meridiano latere XX. & in aquilonari item XX. & in occidentali latitudine decem columnæ sexaginta sunt. Qui numerus ex senario, denarioq; cōpositus, bene perfectionem significat eorundem patrum, qui legem scriptam non habentes, decalogum tamen legis bene & perfectè operando laudabiliter adimpleuerunt. Attamen omnes columnæ atrij, bases habentes æneas, & capita argentea cunctis quæ in tabernaculo erant, minus insignes extiterūt. Sed discretis mentibus, non eo despicabiles antiqui patres, qui ante legē fuerunt videantur, quòd quædam quæ in lege prohibenda erant, ipsi admiserunt, verbi gratia: quòd Abraham vxorem habens Saram, de concubina Agar genuit filium, vel quòd Iacob duas sorores, in vnum duxit coniugium. Nam hoc pacto, columnę quidem minus speciosæ sunt, nec enim tale quid trahendum est in exemplum, sed in eo satis excusantur, quia nihil horum fuerat lege prohibitum. Sexaginta columnæ. Addendum puto, ac totidē in orientali.

Quòd introitus tabernaculi ab vna tantùm parte, id est, ab oriente fuerit, ipsius autem sanctæ trinitatis, quam legimus in Apocalypsi à quatuor partibus trinæ portæ sint. CAPVT XVIII.

IN ea atrij longitudine quæ respicit ad orientem L. cubiti erunt, in quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur; columnæq; tres, & bases totidem.) Patet litera, quia ab oriente introitus in atrium, & inde in tabernaculum per quindenos cubitos, ternasq; hinc inde columnas porrigitur. Et videtur in hoc exemplaris siue cœlestiū ratio deficere. Nam vbi de cœlestibus manifestè loquitur spiritus, ita præmittens, & ostendit mihi ciuitatem Hierusalem sanctam, descendentem de cœlo à deo habentem claritatē dei, paulo post ita subiungit: Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab austro portę tres, & ab occasu portę tres. Hic autem ab oriente tantùm in quatuor columnis introitus patet. Sequitur enim. (In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti. Columnas habebit quatuor cum basibus quatuor.) Adde quod ab oriente captato introitu, facies introeuntis in occasum spectat, quo nihil boni significatur. Igitur quoniam & altare, ad quod primùm per ipsum introitum peruenitur, totusq; ordo eius antiquari, & senescere habebat, & interiturum erat, in occasum situs eius vergebat: portarum quoq; non miranda nobis diuersitas, scilicet quòd in hoc typicum & vmbraticum tabernaculum, ab vna parte introitus patebat, per quatuor columnas velum habens altitudinis quinque cubitorum: in ipsa autem cœlestia sancta, quorum hoc erat exemplar à quatuor mundi partibus eadem introeuntibus facultas per ternas (vt prædictum est) offertur portas. Nam & ille populus, qui hoc vsus est exemplari, iustitiam præsumit ex operibus legis: vocatio autem cunctarum gentium, ad vera tendens & cœlestia sancta, solam quęrit iustitiam fidei, baptismum vocantis Christi suscipiens, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Apoc. 21.

Quòd illa dei ciuitas lucerna scripturarum non egeat, & idcirco lucerna non intra, sed extra velum ardere iussa est. CAPVT XIX.

PRæcipe filijs Israel, vt offerant tibi oleum de arboribus oliuarum, purissimum, piloq; contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij extra velum, quod oppansum est testimonio, & collocabunt eam Aaron & filij Israel, vt vsq; mane luceat coram domino.) Res postulare videretur, vt in eo quod sacratius erat, idem in secundo tabernaculo iuxta velum lucerna semper arderet cultu perpetuo. Quid ergo nisi mysterium, & in hoc ritu propositum est, videlicet, quia in illis sanctis non manu factis, quæ Iesus semel introiuit, lucerna opus non est? Sic enim in Apocalypsi de illa sancta & æterna ciuitate dicit Iohannes: Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus est. Igitur extra velum in priore tabernaculo semper ardeat lucerna coram domino vsque mane cultu perpetuo, id est, in præsenti ecclesia luceat quisque fidelium ea, quam habet, spiritus sancti gratia, vt videant homines eorum opera bona, & inde aperiant oculos suos ad glorificandum patrem, qui in cœlis est. Nam hæc intentio charitatis oleum purissimum est pilo contusum, id est, propter ædificationem proximorum, sponte laboribus pressum. Collocabūt eam, inquit, Aaron & filij eius, videlicet qui legitimi sunt sacerdotes domini, iure successionis. Etenim veræ charitati studere, atq; in operibus bonis, nō suam, sed dei gloriam quærere, id planè est dignum atque legitimum deo sacerdotem esse. Ad huiusmodi lucernam collocandam, Paulus dilectum discipulum commonebat, cum diceret: propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Ardeat, inquit, vsque mane, id est, vsq; ad finem pręsentis vitæ. Nam in ipso die lumine lucernę nō indigebimus, quando sicuti est, & facie ad faciem videbimus. Apoca. 22. Matth. 5. 2. Timo. 1.

De vestibus

CAP. XXVIII.

De vestibus sacerdotalibus. CAPVT XX.

APplica quoq; ad te Aaron fratrem tuũm cum filijs suis, de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar. Faciesq́ue vestem sanctam fratri tuo in gloriam & decorem. Et loquéris cunctis sapientibus corde, quos repleui spiritu prudentiæ, vt faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi.) & reliqua. Venimus ad sacerdotalia vestimenta, quæ & primùm more Iudaico simpliciter exponenda sunt, & deinde singillatim mystica scrutanda est intelligentia. Porrò non eodem ordine hic descripta sunt, quo in vestiendo sacerdote sumuntur. Nam fœminalia linea, quibus operitur primum carnis turpitudo, postremò in hac descriptione posita sunt, & econtrario rationale, quo præter laminam auream in pontificis fronte ligandam, nihil sanctius in vestibus erat, primum designatum est. Ait enim: (Hæc autem erunt vestimenta quæ facient. Rationale & superhumerale, tunicã lineam, & strictam, cidarim, & baltheum.) Et post multa: (Facies, ait, & fœminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suæ, & cætera.

Quatuor colores, hyacinthum, purpuram, coccum, & byssum, qualiter Hebræi interpretentur, & de textura superhumeralis, & rationalis. CAPVT XXI.

FAcient autem superhumerale de auro, & hyacintho, ac purpura, coccoq́; bis tincto, & bysso retorta opere polymito.) Quatuor colores toties in hac scriptura cõpositos, Hebræi ad quatuor elementa referunt, ex quibus vniuersa subsistunt. Byssus aiunt terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius concheolis tingitur. Hyacinthus aeri, propter coloris similitudinem. Coccus igni & ætheri. Et iustũ esse commemorãt, vt pontifex creatoris, non solum pro Israel, sed pro vniuerso mũdo roget. Siquidẽ & terra, & aqua, & aere, & igne, mũdus iste consistit, & hæc elementa sunt omnium. Facies, inquit, superhumerale de auro & hyacintho, ac purpura, coccoq́; bis tincto, & bysso retorta, opere polymito. Sciamus hoc vestimentum esse pontificis, & apud Hebræos Ephod appellari. Nec enim statim illud occurrit, quod Samuel qui leuita fuit, scribitur in libro Regũ, primo habuisse ætatis adhuc paruulæ, Ephod, id est, superhumerale lineum, cum Dauid quoque ante arcam domini idem portasse referatur. Aliud est enim ex quatuor prędictis coloribus, id est, hyacintho, bysso, purpura, coccoq́;, & ex auro habere cõtextum: aliud in similitudinẽ sacerdotum simplex & lineũ. (Duas, inquit, oras habebit iunctas in vtroq; latere summitatum, vt in vnum redeant ipsaque textura, & cuncta operis varietas, erit ex auro & hyacintho, & cætera.) Auri, inquit, laminæ, id est, bracteæ mira tenuitate tundantur, ex quibus secta fila torqueantur sub tegmine trium colorum hyacinthi, cocci, purpuræ, & cũ stamine bysino, & efficiatur palliolum miræ pulchritudinis in modum caracallarum, præstringens fulgore oculos, sed absque cucullis, iunctas habeat oras in vtroque latere summitatum vt in vnum redeant. (Sumesq; duodecim lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide vno, & sex in altero.) Vt videlicet pontifex ingrediens sancta sanctorum, nomina populi, pro quo rogaturus est dominũ, portet in humeris. Hoc nempe est quod subiungitur: Et pones in vtroque latere superhumeralis memoriale filijs Israel, portabitq́ue Aaron nomina eorum coram domino super vtrunq; humerum ob recordationem. Rationale quoq; iudicij facies opere polymito, iuxta texturam superhumeralis, &c.) Patet literæ superficies, & scire volentibus omnium positionem, id est, superhumeralis, rationalis, tunicæ hyacinthinæ cum tintinabulis ac malis punicis aureis, tunicæ quoq; lineę & balthei, thiarę quoq;, & quod omnium sacratissimum est laminæ aureæ super thiaram imminentis fronti pontificis. Hæc inquam, scire volentibus, descriptio literalis est in promptu, qua planiorem descriptionem explicare non possumus. Proinde mysticas iam singulorum rationes subnectimus, sicut à patribus æditæ sunt: primum secundum Hebræos, deinde secundum ecclesiasticos.

1.Reg.2.
2.Reg.6.

Quæ singulorum vestimentorum mysticè ab Hebræis traditæ sint. CAPVT XXII.

PRimum lineum vestimentum (aiunt) terram significat, secundum hyacinthinum aerem, in colore demonstrans, quia de terrenis paulatim ad excelsa sustollimur. Et ipsa vestis hyacinthina, à capite vsq; ad talos veniens, indicat aerem de cœlis vsq; ad terram fusum. Mala autẽ punica & tintinabula in inferioribus posita, fulgura tonitruaq́; demonstrant, siue terram & aquam, & omnium elementorum inter se consonantiam, & sic sibi vniuersa perplexa, vt in singulis omnia reperiantur. Quòd autem supradicti colores auro intexti sunt, id significari volunt, quòd vitalis color & diuini sensus prouidentia vniuersa penetret. Superhumerale & duos lapides, vel smaragdos, vel onychinos qui desuper sunt, & vtrunq; humerum tegũt, duo hemispheria interpretantur, quorum aliud super terram, aliud sub terra sit, siue solem & lunam, quæ desuper rutilant. Zonam illam qua sacerdotis pectus artatur, & linea tunica, id est, terra constringitur, interpretantur oceanum. Rationale in medio positum terrã edisserunt, quæ instar puncti, licet omnia in se habeat, tamen à cunctis vallatur elemẽtis. Duodecim lapides, vel zodiacum interpretantur circulum,

circulum, vel duodecim menses & singulis versiculis, singula astringunt tempora, & his ternos deputant menses. Nec alicuius gentilis videatur expositio. Non enim cœlestia & dei dispositionem, idolorum nominibus infamârunt, idcirco dei neganda est prouidentia, quę certa lege currit, & fertur, & regit vniuersa. Nam & in Iob, Arcturum, & Orionem, & Mazuroth, hoc est, zodiacum circulum, & cætera astrorum nomina legimus, non quo eadem apud Hebræos vocabula sint, sed quo non possumus nos quæ dicuntur, nisi cōsuetis vocibus intelligere. Pulchrè autē hoc ipsum quod in medio est, appellatur rationale. Ratione enim cūcta plena sunt, & terrena hærent cœlestibus, imò ratio terrenorum, & temporum, caloris, & frigoris, & duplex inter vtrunq; temperies de cœli cursu, & cœli ratione descendit. Vndè & rationale cum Ephod fortius stringitur. Porro quod dicitur, pones in rationali iudicij doctrinam & veritatē, hoc ipsum significat, quòd nunquam in dei ratione mendacium sit, sed & ipsa veritas, multis signis & argumentis monstretur hominibus, & vsque ad mortales veniat. Vndè factum est, vt rationem solis, & lunæ, & anni, & mensium, & temporum, & horarum, tempestatem quoq; serenitatis, & ventorū, & rerum omnium nosceremus, accipientes à deo insitam sapientiam, & ipso habitore atq; doctore domicilij sui atque nobis & fabricę scientiam demonstrante. Super omnia cydaris & vitta hyacinthina cœlum monstrat, & auri lamina, quæ in fronte pontificis est, inscriptumq; nomen dei vniuersa quæ subter sunt, dei arbitrio gubernari. Idipsum arbitramur sub alijs nominibus, & in Cherubin, & in quatuor animalibus figuratum, quæ ita sibi permixta sunt & hærent, vt in vno inueniantur & reliqua, & quòd instanter ante se vadant & non reuertantur. Labuntur enim tempora, & præterita relinquentia ad futura festinant. Quòd autem semper in motu sunt, illud significat, quòd & philosophi suspicantur mundum currere suo ordine, & incessabiliter velut rotam in suo ordine torqueri. Vndè & rota in rota est, id est, tempora in tempore, & annus in semetipsum reuoluitur, & ipsæ rotæ eleuantur in cœlum, & super crystallum thronus ex sapphyro est, super thronum similitudo sedentis, cuius inferiora ignea superiora electrina sunt, vt demonstrent quæ inferiora sunt igne, & purgatione indigere, quæ sursum sunt in conditionis suæ puritate cōsistere. Et quomodo in sacerdotis habitu auri lamina est desuper, ita Ezechiel electrum in pectore, & in vertice collocatur. Iustum ergo erat (sicut ex parte supra diximus) vt pontifex dei creaturarum omnium typū portans in vestibus suis indicaret, cuncta indigere misericordia dei, & cū sacrificaret ei, expiaretur vniuersalis conditio: vt nō pro liberis, ac parentibus, & propinquis, sed pro cuncta creatura, & voce, & habitu precaretur. De fœminalibus lineis hoc solent dicere. Ratio seminū, & generationis ad carnē pertinens, terræ per eam deputatur. Vndè & ad Adā loquitur deus: Terra es, & in terrā ibis. Causasq; huius rei, quomodo vel de paruulo semine & fœdissimis initijs tanta hominū vel diuersarum rerum pulchritudo nascatur: esse obuolutas & humanis oculis non patere.

Iob 9.37.

Ezech. 1.

Genes. 3.

De pontifice magno Iesu Christo, & spirituali eius indumento, per Aaron vestes mystice intelligendo. CAPVT XXIII.

ET Hebræi quidem non tam dei quàm suo spiritu, vel ingenio legisperiti, & cœlestia nescientes, quorum secundum exemplar, etiam hæc fieri iussa sunt, sicut toties dominus repetens, facies (inquit) iuxta exemplum quod tibi in monte monstratum est: talē de vestimentis sacerdotalibus rationem ædiderunt. Nos autem qui prędicta cœlestia & fide credimus, & scientia iam ex parte nouimus, hæc eadem altius interpretamur. Vnum pontificem magnum Iesum Christum, pontificem cœlestem & verum intueamur, cuius in habitu cœlesti, hæc esse completa non dubitamus, quem & imitari oporteat nos, vt simus regale sacerdotium, & gens sancta. Fœminalia linea sacerdotis magni, decus significant incarnationis sanctæ Christi filij dei, qua præornata est natura nostra ignobilis, & plaga peccati originalis folijs ficus in Adam infeliciter contecta in isto exclusa est. Non enim de vlcerosa libidine vt nos, ita & ille cōceptus est, sed de munda & simplici virgine, byssum retortam, id est, candidi & incoinquinati corporis decorē induit & fortitudinem, vndè & corporis sui, quod est ecclesia, verecūdiam scilicet originale peccatum operuit. De hoc vestimento eius Iohannes Apocalypsi: Et habet (inquit) in vestimento, & in fœmore suo scriptum, rex regum & dominus dominantium. Tunica deinde linea stricta, id est, subucula, quam vulgò camisiam vocant, noua est eiusdem cœlestis hominis vita, quia videlicet sicut nouo & inusitato ordine conceptus & natus, sic noua & veteri vitę cōtraria pulchritudine inter homines conuersatus est. Baltheus circa renes, fortitudo diuinatis est, per quam commoueri non potuit. Vndè & in psalmo cum dixisset, insuper & vsq; ad noctem increpuerunt me renes mei, continuò subiunxit: Prouidebam dominum in cōspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Etenim sic ille cognouit figmentum nostrum, & ita vsq; ad noctem, id est, vsque ad mortis tribulationem sui renes increpuerunt eum, vt experimento sciret, id quod nullo vnquam passibili modo titillatus est, non ex ipsa carnis natura, sed ex diuinitate esse, quæ à dextris erat. Vndè verissimè Apostolus dicit: Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absq; peccato. Deniq; ex eo didicit com-

Apoca. 19.

Psalm. 15.

Hebr. 4.

CAP. XXVIII. cit compati infirmitatibus noſtris,quoties tētamur à renibus noſtris , quia ſic alijs infirmitatibus
tentatus eſt,ſicut & tentatione peccati tentatus fuiſſet, ſi non eſſe deus, quod nō ſumus nos. Tu-
nica hyacinthina cum tintinabulis & malis punicis, vita vel conuerſatio glorioſa eſt eiuſdē pon-
tificis noſtri domini Ieſu Chriſti à baptiſmo Iohannis. Ex tunc enim tintinabulis cœpit perſtre-
pere,id eſt,aperta & publica prædicatione perſonare,malis punicis intermicantibus,id eſt,mira-
culorum operibus per ſingula penè verba concurrentibus. Ipſæ color tunicæ hyacinthinæ, cœ-
Cantic.5. leſtem eorundem operum eius exprimit dignitatem. Vndè & dicitur in Canticis:Manus eius tor
natiles,aureæ,plenę hyacinthis.Illic in manibus,hic in veſtitu,ſecundū hyacinthi colorē aereum
eius(vt dictum eſt)opera deſignantur, qui nō de terra eſt,neq; de terra loquitur,ſed de cœlo ve
Ioan.13. nit,& ſuper omnes eſt.Et bene per tunicæ circuitum deorſum ad pedes mala rubent, & tintina-
bula cōcrepant in ingreſſu ſanctuarij,quia videlicet maximè in fine vitę mortalis operoſa claruit
dilectio,vel doctrina redemptoris. Cum enim (inquit Euangeliſta) dilexiſſet ſuos qui erant in
mundo,in finem quoq; dilexit eos.Tintinabula, id eſt,dilectionis præcepta,quibus in illa cœna
perſonuit,totus mundus audiuit:& mala rubentia,ſcilicet vitæ æternæ fructum , de illo ingreſſu
eius in cœleſte ſanctuarium,totus orbis cōſecutus eſt.Superhumerale huius pontificis, obedien-
tia charitatis eſt,quia idem Chriſtus filius dei portandis, imò tollendis peccatis noſtris humeros
ſuos ſuppoſuit,& cum illis in crucem aſcendit. Nam dominus (inquit propheta) poſuit in eo ini-
Eſaiæ 53. quitates omniū noſtrum.Et bene ex quatuor coloribus ſupradictis , qui quatuor reſpondēt ele-
mentis mundi,auro quoq; intextū ſuperhumerale fieri debuit, quia ipſe eſt propitiatio pro pec-
1.Ioan.2. catis noſtris:non autem pro noſtris tantum, ſed etiam pro totius mundi : non coacta , ſed ſpon-
tanea charitate,quæ cæteris virtutibus ita præminet, vt cæteris metallis aurum præpollet . Duæ
oræ iunctæ,& in ſingulis humeris ſinguli lapides onychini,nominibus duodecim filiorum Iſrael
inſcripti,duo ſunt populi,temporibus quidem diſiuncti,ſed cauſa vel ſacramēto coniuncti,quo-
rum Chriſtus peccata in corpore ſuo pertulit.Neuter quippe aliter , niſi per Chriſti gratiam ſal-
uari potuit:& vterq; vno eodemq; peccatorū portitore Chriſto indiguit . Et rectè lapides ony-
Ioan.13. chini,quæ ſpecies gemmæ ſiue lapidis colorem habet vnguis humani . Vndè & vocabulum ſor-
titum eſt(Græci nanq; vnguem onychen dicunt)rectè inquam,quia pro hominibus deus homo
factus,peccatorum ſuperhumerali oneratus eſt . Lapides eiuſmodi nominibus filiorum Iſrael,id
eſt,electorum omnium inſcripti ſunt:ipſe enim cunctos nouit ex nomine, quorum ſuper ſe pec-
cata tulit.Vndè & appropinquans artitulo paſsionis:Ego(inquit)ſcio quos elegerim.Iuxta ordi-
nem,inquit,natiuitatis eorum ſculpes eos.Ergo cuncti maiores in vno,cuncti minores natu ſcri-
pti ſunt in lapide altero.Maiores filij Iſrael ſunt qui ante,minores, qui poſt aduentum humeroſ
huius portatoris peccatorū conſcripti ſunt.Maiores,inquam,qui ex Iudęis, minores qui ex gen-
Exod.4. tibus ſunt.Nam de illo populo loquitur deus ad Pharaonem:Filius meus primogenitus meus Iſ-
rael.Rationale igitur iungitur ſuperhumerali, quia miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi. Mi-
ſericordia in ſuperhumerali,veritas intelligitᷣ in rationali.Vndè & dicitur rationale iudicij, doctri
Pſalm.84. na quoq; & veritas inſcribitur illi.Qui enim in miſericordia redemit, idem ipſe in veritate iudi-
cabit.Vndè non vno aut duobus lapidibus onychinis in rationali, ſicut in ſuperhumerali cuncta
filiorum Iſrael nomina,ſed ſingulis lapidibus ſingula inſcripta ſunt . Nam vna quidē gratia cun-
Roma.2. ctos Chriſtus redemit,& cunctorū ſuper humeros ſuos peccata tulit , ſed in iudicio reddet vni-
cuiq; ſecundum opera ſua.Et electorum quoq; non omnium eadem erunt pręmia,ſed pro diuer-
Ioan.14. ſis differentia meritis.Multæ enim ſunt(inquit)māſiones in domo patris mei.Multitudinē man-
ſionum cœleſtium,multiplex & diſtinctus deſignat ordo lapidū pretioſorū. Etenim apud Eze-
Ezech.28. chielem contra principem Tyri nouem ordines angelorum,per nouem deſignantur nomina la-
pidum.Notandū,quod in ſuperhumerali non ſolū catenulæ,ſed & vncini ſunt,qui rationale iu-
dicij conſtringant,quia videlicet in miſericordia redemptoris noſtrę ſpei ancorę ſunt, vt ſemper
miſericordia ſuperexaltet iudicium.Hoc in pectore ſuo portat pontifex, nā in præſentia ſua ſcri-
ptos habet omnes,omniumq́; condignas meritis ab origine mundi parauit manſiones. Cydarim
quoque ſuper caput pontifex accipit, ne Cherintus vel Arrius,ſeu quilibet alius hæreticus, Ieſu
Chriſti filij dei caput,id eſt,initium ſe vidiſſe arbitretur.Nō enim ſicut nos,ita & ille à carne exi-
ſtendi initium habuit,iuxta blaſphemiam Cherinti, qui illum ante Mariam extitiſſe negauit, ſed
diuinū caput,quod erat in principio & ante ſecula,ibi abſcondit. Cydaris ergo caput tegit pon-
tificis,quia videlicet incomprehenſibilis eſt antiquitas vel origo diuinitatis Chriſti. Lamina au-
rea fronti imminens corona eſt gloriæ & honoris in capite redēptoris.Gloria(inquit)& honore
coronaſti eum,& cōſtituiſti eum ſuper opera manuū tuarum.Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.
Pſalm.8. Philip.2. Et Apoſtolus cum dixiſſet:Chriſtus factus eſt pro nobis obediens patri vſque ad mortem, mor-
tem autem crucis,continuò ſubiunxit. Propter quod & deus exaltauit illum , & donauit illi no-
mē,quod eſt ſuper omne nomē.Huius rei myſterium,ſcilicet nominis quod eſt ſuper omne no-
men,in eo eſt,quòd laminæ ſanctū domini inſculptū eſt,id eſt,nomē domini Tetragrammaton,
quod

quod ineffabile dicunt. Scribitur enim quatuor literis Ioth He Vau He, quæ in syllabam aut vocem articulatam comprehendi nequeunt. Arcanum scripturæ hactenus latet, nisi quia ex interpretatione elementorũ colligi potest, quòd Euangelicam fidem non minimè delectat. Interpretatur enim Ioth principum, He iste, Vau & He, iste. Estq; continuus literarum sensus, principum iste, & iste. Hoc, inquam, iure nos delectet, quia principum iste pater, & principum iste filius est. Patrem esse principium videns vltro consentit. Principium se quoq; esse filius defendit, quia interrogantibus Iudæis: Tu quis es? Principium ait, qui & loquor vobis. Hoc nomen profectò super omne nomen est, quia super principium nihil esse potest. Igitur octauum pontificis decus, aurea lamina est, insculptum habens ineffabile nomen, quòd dicitur sanctum domini, quia videlicet Christo pontifici propter passionem mortis, octaua sua .i. resurrectionis gloria coronato, nomen quod est super omne nomen pater donauit, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Moralem filiorum Aaron .i. sacerdotũ Christi ornatum studio proficiscendi prætarimus, suis enim in locis inuenitur, sicut à patrib. expositus est. Sed & quæ deinceps Moysi imperantur à domino, dicente. (Sed & hoc facies, vt mihi in sacerdotio consecrentur, tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, &c.) Quoniam sicut hic imperata, sic in Leuitico acta memorantur, nunc ipsa differimus, illic enim oportunius dicentur. Iohan.8. Exod.29.

De vitulo quem fecerunt filij Israel, commutantes & ipsi veritatem dei in mendacium. CAPVT XXIIII.

VIdens autem populus, quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus aduersus Aaron, ait: Surgens, fac nobis deos, qui præcedant nos, Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit ei.) Et reliqua. Plana est res gesta quia cito fecerunt, imò cito defecerunt, faciendo vitulum, & adorando sculptile: & quod valde est admirandum, talem tantamque gloriam suam mutauerunt in similitudinem vituli comedentis fœnum. Celeritatem defectus, & ipse dominus quasi admirans. (Citò, inquit, recesserunt de via quam ostendisti eis, feceruntque sibi vitulum conflatilem.) Ergo Iudæi non minus quàm Græci os omne obstruatur, nam & isti commutauerunt veritatem dei in mendacium. Dixerunt enim (Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.) Hoc, inquam, dicendo, veritatem dei mutauerunt in mendacium, & seruiérunt creaturæ potius quàm creatori, videlicet seruitute peccati, scriptura sic dicente: Et sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. In gloria similitudinis vituli comedentis fœnum, comederunt ac biberunt, & idcirco lusibus obscœnis continuò semetipsos conuomuerunt, traditi in reprobum sensum, vt facerent ea quæ non conueniunt, & mercedem quam oportuit erroris sui ita in semetipsis receperunt. Ergo & apostolo teste, Iudæorum gloriatio exclusa est, vt non insultet Græco, quòd seruierit creaturæ, nam quod grauius est, & ipse seruiuit in præuaricatione. Lex enim huic erat, & adhuc quasi aurum sermo dei recens ab igne calebat. Paulo ante lectum fuerat volumen fœderis a Moyse, audiente populo. Qui & dixerunt: Omnia quæ locutus est dominus, faciemus, & erimus obedientes. Hoc facto, vtique inaures aureas suis auribus internis appendebant. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quòd pepigit dominus vobiscum. Itaque vni viro deo quasi coniugalem iurauerant copulam, & inauribus mandatorum eius (vt iam dictum est) ornatam faciem habebant. At nunc tulerunt inaures aureas de vxorum & filiorum & filiarum suarum auribus, formaueruntque opere fusorio, & fecerunt ex eis vitulum conflatilem, & eisdem pedibus, quibus mare transierant, coram tali figura saltauerunt, & veritatem quam cecinerant, dicentes: Cantemus domino, gloriosè magnificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare: in mendacium commutauerunt cantando: Hi sunt dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Igitur inexcusabilis est & Iudæus, qui Græcum ad gratiam dei confugientem propter antiqua peccata iudicat: eadem enim egit quæ iudicat. Et quoties ab illo paululum cessauit pædagogi virga, stultus puer ad eadem vel similia se conuertit idololatriæ flagitia. CAP. XXXII. Psal.105. Roma.2. Exod.20. Exod.15. Roma.2.

Quòd non vanè dixerit deus: Dimitte me vt irascatur furor meus, &c. & quòd nunc verè ita factum sit. CAPVT XXV.

PRæsagium eius (quæ nunc est) confusionis & ignominiæ Iudaicæ in isto scelere, promptum est agnosci. Sicut enim tunc aurium suarum decus vel ornamentum, scilicet inaures aureas in vitulum formandum coniecerunt, & veritate derelicta, mendacium coluerunt: sic futurum erat, vt auream legis & prophetarum veritatem commutarent in mendacium, quòd nunc faciunt sacros codices manibus tenentes, & vipereis linguis blasphemias contra Christum fabricantes, quòd nunc iam præuidens dominus, ait ad Moysen. (Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit. Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.) Quid ageret Moyses breuiter hic ipse innuit, deum dixisse referens, dimitte me.

CAP. XXXII. Psalm. 105. Psalmista verò vehementius exprimit, & dixit inquiens, vt disperderet, si nõ Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Per nimiam humilitatem significat, Moysen deum tenuisse, dicendo, in cõfractione. Confractio nanq; nimia cordis humilitas est, quę sola coram omnipotente deo & domino vniuersæ fortitudinis principe res fortis est & valida, ita vt illa laborante, quasi brachium suum ad percutiẽdum deus extendere non valeat, regina virtutum agente ne refutetur ipsa, & vincente pro sua reuerentia. Attamen nunquid vanè dixit deus, dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos? Nunquid in ventum dixit, faciamq́; te in gentem magnam? Imò sicut dictum, ita nunc factum est. Duram ceruicem populi illius deus confregit, Moysen autem fecit in gentem magnam. Dilatauit enim Moysi legem spiritualem, vniuersam de gentibus ecclesiam toto orbe diffusam. Non ergo frustra dixit, deleam eos, faciamq́; te in gentem magnam, dixit enim, & factum est. Attamen distulit, ne tunc faceret in pręsentiarum non dimittente Moyse, sicut dictum est. (Placatusque est dominus (ait scriptura) ne faceret malum, quòd locutus fuerat aduersus populum.)

Confractio tabularum priorum, & vituli contriti, puluerem in aquam sparsum, & ad potandum exhibitum, quid significet mysticè.

CAPVT XXVI.

ET reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu scriptas ex vtraq; parte, & factas opere domini. Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum & choros, iratusq́; valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radices montis.) Confractionis prædictæ, qua populi illius hodie deus duram ceruicem cõfregit, præsagium in tabulis lapideis præcurrit. Sicut enim illæ confractæ sunt confringente Moyse: sic lapidea Iudæorum corda confracta sunt & reprobata, accusante Moyse, quemadmodũ dicit. Est qui accuset vos Moyses, in quo
Iohan. 5. vos speratis. (Arripiensque vitulum quem fecerant, combussit & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aqua, & dedit ex eo potum filijs Israel.) Vituli puluerem, quem adorauerant, in contemptum superstitionis in potum accipiunt, vt contemnere discant quod in secessum proijci viderant. Cæterùm iuxta anagogen, idem de hoc facto, quòd & de illo dicto prophetico sentiendum.
Psalm. 73. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopum. Capita nanq; draconis, siue vituli, per quod diaboli cultum licet intelligi, ecce deus Moysi confregit, atq; in puluerem redactum, populo suo in potum dedit: qui eos qui ex parte vel regno erant diaboli per pœnitentiam confractos, & in puluerem humilis conscientię redactos, ecclesiæ suæ per baptismi aquam incorporauit.

De austeritate Moysi dicentis: Ponat vir gladium super fœmur suum: & pietate eius, qua pro illis deum orauit, quòd vtrobique prælatis imitandus sit.

CAPVT XXVII.

VIdens ergo Moyses populum quòd esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron, propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat, & stans in porta castrorum, ait: Si quis est domini, iungatur mihi. Cõgregatiq; sunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Hæc dicit dominus deus Israel: Ponat vir gladium super fœmur suum: Ite & redite de porta vsq; ad portã, & occidat vnusquisq; fratrem, & amicum, & proximum suum, & reliqua. Non ergo noua austeritas Moysi, in eo quòd Iudæos, vitulum mendacij fabricãtes, & arcam veritatis Christum blasphemãtes accusat, vt prędictum est, in testimonio dicẽtis, est qui accuset vos Moyses, in quo vos speratis: non enim sic tenuit deũ, iramq́; eius repressit, ne deleret eos, vt careret zelo bono, & nõ æmularetur pro domino: sed ponat, inquit, vir gladiũ super fœmur suum, & occidat vnusquisq; fratrem, & proximum, & amicum suum. Aiunt quidam, quòd aureum vitulum in puluerem redactum, in potu illis in indiciũ dederit, & hoc facto, qui auctores fuerunt sceleris, aureis prominentibus labijs publicati vel deprehensi, ita demum percussoribus de porta vsque ad portã per medium castrorum euntibus ac redeuntibus, nõ indiscretè cæsi, sed cum iudicio fuerunt puniti.

Intueri nunc libet, in Moysi pectore misericordiam cum sæueritate sociatam. Certè cum audiret, descende, peccauit populus tuus, ac si ei diuina vox diceret, qui in tali peccato lapsus est, iam meus non est, itemq́; & hoc subiungeret dominus: dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, faciamq́; te in gentem magnã, ille ad impetum irascentis dei placãdum, se obicem opposuit. (Iterumq́; reuersus ad dominum, ait: Aut dimitte eis hãc noxam: aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti.) Hoc nimirum misericordiæ est. Verùm, circa subditos suos rectoribus inesse debet, non solum iustè consulens misericordia, sed & piè sæuiens disciplina: qui ergo tanto populi amore constringitur, contra culpas eius, considera quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim, vt petitione primæ culpæ veniam ne delerentur obtinuit, ad eundem populum veniens, ait: Ponat vir gladium super fœmur suum, ite & redite de porta vsque ad portam, per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum. (Cęcideruntque in die illo XXIII. milia hominum.) Ecce qui vitam hominum etiam cum sua morte petiuit,

& pauco-

& paucorum vitã gladio extinxit:intus arsit ignibus amoris,foris ascensus zelo sæueritatis. Tanta fuit pietas, vt se pro illis coram domino morti offerre non dubitaret. Tanta sæueritas, vt quia eos diuinitus feriri timuit,ipse iudicij gladio feriret.Sic amauit eos quibus præfuit,vt pro eis nec sibi parceret: & tamen delinquentes sic persecutus est, quos amauit, vt eos etiam domino parcente prosterneret.Vtrobiq; legatus fortis, vtrobique mediator mirabilis. Causam populi apud dominum precibus,causam dei apud populum gladijs alligauit.

Contra eos,qui sedent super cathedram Moysi, & non sequuntur exemplum eius. CAPVT XXVIII.

OMnibus qui in regimine animarum præsunt,qualiter præesse,imò qualiter prodesse debeãt, hinc exemplum trahendum est,vt videlicet intus amantes,diuinæ irę supplicando obsistant: foris sæuientes, culpam feriendo consumant. Alioquin malè sedent super cathedram Moysi: sunt enim sicut scribæ & pharisæi, si sedentes in loco Moysi, deserunt prædictum officium, vel curam Moysi.Hi pro se dictum putent,quòd in Euangelio suo dominus dicit:Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi.Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite:secundum verò opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt, & cætera. Idcirco sancta Romana ecclesia talibus desidiosis & negligentibus,& iuxta Amos prophetam,dormientibus in lectis eburneis,& lasciuientibus in stratis, cùm comederint agnum de grege, & vitulum de medio armenti:talibus, inquam, somnolentis prædictæ lectionis Euangelicæ, lucernam per singulos annos vna dominicarum in oculos ingerere consueuit,valido simul cõcentu concrepans hoc exemplum Moysi,ne nesciant quid sequi debeant,videlicet quia sanctificauit Moyses altare domino, & immolans victimas fecit sacrificium matutinum in odorem suauitatis domino deo, in conspectu filiorum Israel, & deinde consurgens ascendit in montem, vbi constituit ei deus, & videns eum,procidens adorauit eum dicens:Obsecro domine, dimitte peccata populi tui, aut si non facis,dele me de libro quẽ scripsisti:ac deinceps orans,si inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi teipsum manifestè,vt videam te,&c. Cur enim tam longo, tamque acuto canore res ista declamatur, nisi quia grande negotium est,vt qui præsunt, ad hoc excitentur, vt Moysi exemplo soliciti sint non dilatare phylacteria sua,vel magnificare fimbrias: sed prouidere populo, ne fortè gratia dei nudatus, & inter hostes visibiles siue inuisibiles, nudus propter peccata sit constitutus,eumque operire meritis,& protegere precibus?Nunc iam quę dicta quæsitu digna sunt, diligentius percurramus.

Matth.23.

Amos 6.

Exemplum Moysi.

De eo quod Moyses ait: Aut dimitte, & cætera. Et de eo quod dominus dixit: Ego autem in die vltionis visitabo hoc peccatum. CAPVT XXIX.

AVt dimitte eis,inquit,hanc noxam,aut si nõ facis, dele me de libro quem scripsisti.) Quare? Videlicet quia & ego homo peccator sum,si non est apud te propitiatio,si iudicium apud te est sine misericordia,consequitur,vt & me de libro tuo deleas.Si enim iniquitates obseruaueris, quis sustinebit?Ergo si tu peccata non dimittis, si soli apud te scripti permanent iusti, consequẽs est,vt nec ego permaneam in libro tuo quem scripsisti. Scripsisse, & quod scripserit delere dicitur deus,non quòd mutetur, quasi homo sæpe mutans stilum suum, iterum quæ digna sunt legi scripturus:sed quòd multos qui scripti esse sibi videntur,eo quòd confiteantur se nosse deum,de memoria tollat per iudicium factorum, quia factis negant. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi:id est,multi in præsenti ecclesia nomina sua dando in libro cõfessionis cõscripti, sed pauci (quod valde pauendum est) iudicij diluuium euasuri sunt. Vndè & protinus respondens dicit. (Qui peccauerit mihi,delebo eum de libro meo.)Et cõtinuò.(Tu autem vade,& duc populum istum,quo locutus sum tibi.)Tu autem,inquit,subauditur, quem ego noui ex nomine. Sic enim postmodum dicit:Inuenisti enim gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Igitur cum ad petitionem dicentis,aut dimitte eis hanc noxam:aut si non facis,dele me de libro tuo quem scripsisti,ita dominus respondet.Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum istum,quo locutus sum tibi: miro modo partem vtranq; euadit, vt neque noxam hanc omnino dimittat,neq; seruum fidelem de aliorum ruina in magna humilitate trepidantem abundantiori tristitia absorberi,vel desperationi appropinquare permittat.Neque enim noxam hanc eis dimittit,qui protinus subiungit.(Angelus meus præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.)De qua vltione propheticè simul ac mysticè protinus subiungit.(Percussit ergo dominus populũ pro reatu vituli,quem fecit Aaron.) Nam & pro reatu huius vituli materialis quẽ fecit hic Aaron,& pro reatu vituli,id est,mendacij,quod fecerunt principes sacerdotum, in quod veritatem dei commutauerunt (vt superius iam dictum est) blasphemando & abnegando Christum dei filium, ecce percussit dominus populum Iudaicum. Vndè signanter dixit, visitabo & hoc peccatum eorum, & hoc, inquam, subauditur & aliud, cuius in isto typus est vel præfiguratio, quòd facturi sunt.

Psalm.129.

Matth.22.

Exod.33.

2.Cor.7.

CAP. XXXIII.

Quòd vno spiritu dictum sit ab isto. Aut si non facis, dele me de libro: & ab Apostolo. Optabam & ipse anathema esse pro fratribus.

CAPVT XXX.

NOtandum, quòd non dixit Moyses: dele me pro illis de libro tuo quem scripsisti, aut opto deleri vt scribantur isti: sed, si non dimittis eis, dele me, inquit, quòd idem est ac si diceret, si deles illos, dele & me cum illis. Hoc propter illud nunc dicimus, quòd eodem spiritu Apostolus dicit: Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente cõscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, &c. Nam eâdem charitate & hic locutus est & ille, sed paulò differt in verbis, dum hic anathema cupit esse pro fratribus suis, hic autem deleri se concedit cum illis. Ille sua separatione vult fratrum salutem redimere, hic si non posit eorum salutem obtinere, concedit se cum eis de libro viuentium deleri, vel anathema existere. Vtriusque dicta magni ponderis sunt, & nostras vires excedunt. Magni etiam viri hactenus vtranque sententiam humeris suis versauerunt, & rem sicut est satis verbis exprimere non potuerunt. Est enim hoc penè ineffabile, nec nisi aliquid de eiusdem charitatis spiritu habentibus, saltem sensu perceptibile est, quomodo homo deo familiaris qualicunque causa vel ratione, hoc animo suo admittere posit, vt à deo anathema esse, vel de libro eius concedat seipsum deleri, quomodo in ista concesione non solum nullam incurrat pœnam aut culpam, sed etiam ampliorem apud deum mereatur gratiam. Nobis hoc non solum de tanta re sublucet, quia deus charitas, deus humilitas est, & cum per humilitatem siue charitatem, à deo quisquam procul absistit, indigniorem se iudicans eis, pro quibus interuenit, miro modo, quantum se deprimit, tantum ascendit: quantum condemnat, tantum iustificat: quantum à deo, quasi recedit, tantum illi proximus fit. Diuitias animi eiusmodi, nos frigidi atque inopes ignoramus: & idcirco cum legimus, illum anathema se esse optantem pro fratribus, istum de libro dei deleri se concedentem, aut dicta disimulamus, aut in sensum exilem grauisimè prolata detorquemus. Cæterùm quem spiritus idem tetigit, vidit ex parte aliqua, quantum talis habitus mentis apud deum valeat, pro sua reuerentia. Videre sibi videtur, maiestatem cœlis omnibus ac terris tremendam, de solio suo surgere & accedere vulnerato corde, rogare amicum quasi discedentem, ne deserat se, dicentemq; verbi gratia. Ego ostendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine domini coram me. Hoc sentiens anima beata, fortitudine sua vtitur, quia solis superbis resistere potest deus, & dicente deo, dimitte me, vt irasci mihi liceat cum tuo consensu, non audit, non consentit, & non patitur nisi interdum voluntatem hominis faciat deus, & in istis viribus suis mirabiliter confracta, sicut & de isto dictum est, quia stetit in confractione in conspectu eius, ineffabili dulcedine pascitur, ineffabili charitatis vulnere scinditur, cuius sanguinem absq; reuerentia videre non sustinet altisimus.

Roma. 9.

Exod. 33.

Psalm. 105.

Quòd dixerit deus: Angelus meus præcedet te, subiungens: Non enim ascendam tecum.

CAPVT XXXI.

CAP. XXXIII.

ANgelus meus, inquit, præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.) Ac deinceps. (Et mittam præcursorem tui angelum, vt eijciam Chananæum, & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecũ, quia populus duræ ceruicis es, &c.) Mirum fortè videbitur, quomodo ad orationem Moysi placatus fuerit dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populũ suum, & tamen idem Moyses postquam dixit: (Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisq; in filio, & in fratre suo. Facto die altero, dixit ad populum: Peccastis peccatum maximum, ascendam ad dominum, si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro.) Sed profectò liquet, quia placatus quidem in eo fuerat dominus, ne in præsentiarum corporaliter deleret eos, suggerente, & quasi consulente Moyse, Ne quæso dicant Aegyptij: Callidè eduxit eos, vt interficeret eos in montibus, & deleret eos è terra: sed in eo nondum placatus fuerat, vt dominum eorum se esse rursus profiteretur, vndè & adhuc alieno animo loquitur secundò, vt semel fuerat locutus, vade & descende de loco isto tu & populus tuus, tuus, inquam, nõ meus. Ergo angelus meus præcedet te, inquit: siue, emittam præcursorem tui angelum, subauditur, ad hoc tantum vt intres terram Chananæorum, non etiam ad hoc vt intres in terram viuentium. Non enim sum deus tuus. Non tuipse es populus meus. Nam hoc est quod dicit: Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè disperdam te in via, ac si dicat, quoniam populus duræ ceruicis es, non tibi expedit, vt me deum tuum nomines, vt culturam meam profitearis, vt leges meas baiules, ad præuaricandum tam pronus & facilis. Leuius enim multo est, deum nescire, quàm cognitum irritare. Tolerabilius est, viam dei ignorare, quàm post agnitam retrorsum ire. Idcirco si ascendero tecum, si me dixeris deum tuum, iustius in via disperdam te prouocantem me dura ceruice.

Quomodo

Quomodo non sit contrarium, quòd ait: Non ascendam tecum, & quod itidem subiungit: semel ascendam in medio tui.

CAPVT XXXII.

NOn ascendam, ait, tecū, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè disperdam te in via.) Ac deinceps. (Populus duræ ceruicis es. Semel ascendam in medio tui, & delebo te.) Contraria hæc vel repugnantia esse videntur, non ascendam tecum, ne fortè disperdam te, & semel ascendam in medio tui, & delebo te. Sed notanda in sermone diuersitas. Negando enim dixit: non ascendam tecum. Affirmando. Semel ascendam tecum, dixit, in medio tui. Non parum differt in verbis aut in sensu, quod illic tecum, hic autem in medio tui, dixit. Verbi gratia: debellator siue aduersarius cum ciuitatem irruperit, rectè in medio populi ascendisse dicitur: cum populo autem ascendisse non rectè dicitur. Igitur & quod dixit, non ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè disperdam te, & quod iterum ait: semel ascendam in medio tui, & delebo te, vtrunque admota discretionis lampade peruidendum est. Non ascendam tecum, dixit. Quare? Ne fortè disperdam te. Tu enim duræ ceruicis populus es, tu puer sensu, tu quasi iuuenculus lasciuus & indocilis es. Tu animalis homo es, & ea quæ dei sunt non percipis, idcirco ponam velamen super faciem tuam, idcirco non in manifestatione rerum, sed in figuris, & in vmbris loquar ad te, de altitudine mysteriorum cœlestium. Quare? Ne fortè disperdam te. Tu enim rerum altitudinē non sustineres, sed blasphemares, sed dura ceruice recalcitrares, & ita me ad disperdendum te, prouocares. (Quandoq; tamen ita fiet. Semel ascendam non quidem tecum, sed in medio tui, & delebo te. Ascendam, inquam, in medio tui, nam in terra videbor, & cum hominibus conuersabor. Et delebo te, inquit, subauditur, de libro meo, quem scripsi. Nam hoc ad illud respicit, quòd supra Moysi dicenti, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti, qui peccauerit, inquit, mihi, delebo eum de libro meo. Nec vana comminatio. Semel enim ascendit, semel humanatus est, semel passus, mortuus est, & resurrexit, & in cœlum ascēdit, & tunc demum illum populum dura ceruice ascensus sui nimis impatientem deleuit completa prophetia, quæ dicit: Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Deleuit, inquam, id est, non scripsit, & quod scripti esse videbantur, dicendo filios se esse Abrahæ, & habendo templū & altare, quasi calami vitium absterſit, delendo cum eis templum ipsorum, & altare. Itaq; quamuis dicant, se Iudæos esse, non tamen sunt Iudæi, sed sunt synagoga satanæ, planè deleti sunt, deo pro illis, aliorum confessorum nomina scribente, aliosq; suscitante prō illis filios Abrahæ.

1. Cor. 2.
2. Cor. 3.
Baruch. 3.
Psalm. 68.
Apoca. 2.

De eo quod ait: Iam nunc depone ornatum tuum, &c. & quid mystice sit, quòd Moyses tabernaculum, quòd nunc tabernaculum fœderis vocauit, extra castra tetendit.

CAPVT XXXIII.

AVdiens autem populus sermonem hunc pessimum, luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo. Et dominus: Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi.) Hoc iuxta historiam, lectorem ædificat, quia videlicet nisi ambulet peccator demisso capite, nondum se scire fatetur deus quid ei faciat: nullam enim habet materiam struendæ misericordiæ, nisi ambitio vel habitus pœnitentiæ præcedat. (Deposuerunt ergo filij Israel ornatum suum, à monte Choreb. Moyses quoque tollens tabernaculum tetendit extra castra, procul: vocauitque nomen eius tabernaculū fœderis.) Putaremus vna die quo descendit Moyses de monte dicta hæc esse vel acta, sed ecce litera repugnat, iam enim tabernaculum factum est, quòd Moyses tetendit extra castra. O ergo magnum & mirum spectaculum, magna & mira dispēsatio mysteriorum cœlestium. Interim dum tabernaculum constituitur, inimicitiæ sunt inter deum & populum, pro reatu vituli, & non ante soluuntur eædem inimicitiæ, nisi prius tendatur tabernaculum, quòd & perinde vocatur tabernaculum fœderis. Diximus supra de cœlestibus, quorum secundum exemplar, hoc ipsum tabernaculum factum est. Quid igitur est hoc, nisi quia dum essent inimicitiæ inter deum & homines, propter soluendas easdem inimicitias, tabernaculum verum, quòd fixit deus, & non homo, ab incarnatione Christi filij dei fieri cœptum est? Proinde valde notandum, quòd dicitur. (Et omnis populus qui habebat aliquam quæstionem egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra. Cunque egrederetur Moyses ad tabernaculum fœderis, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis suæ. Aspiciebantque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebant columna nubis, & stabat ad ostium, loquebaturque cum Moyse cernentibus vniuersis, quòd columna nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabantq; ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum.) Quid nam est, quod tenditur tabernaculum extra castra, nisi quod cœlestia sancta, quorum pontifex ac minister Christus est, extra carnales Iudæorum tenduntur ceremonias, quas odiuit anima domini, sicut dicit Esaias? Et quid est quod omnis populus qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad illud tabernaculum fœderis, nisi quia omnis qui scripturarum quærit veritatem, oportet vt egrediatur ad hæc sancta Christi sacramenta, per quæ sumus deo reconciliati? Velamen

Hebr. 5.
Esaiæ 1.

CAP. XXXIII. quippe quod super Iudæorũ cor positum est, in solo Christo reuelatur. Quid, inquam, est, quòd ingresso Moyse tabernaculum fœderis, descẽdebat & stabat ad ostium tabernaculi columna nubis, videntibus cunctis, nisi quòd coniuncta lege quæ per Moysen data est, cum gratia & veritate quæ per Christum Iesum facta est, stat in ingressu reconciliationis, incarnatio eiusdem Christi filij dei, vt videlicet tabernaculum fœderis ingredi, id est, deo reconciliari nemo possit, nisi per istam columnam nubis, in qua thronum suum sapientia posuit, per istam carnem in qua corporaliter inhabitat, omnis plenitudo diuinitatis? Loquebatur cũ Moyse, cernentibus vniuersis? Quomodo cernentibus? Aspiciebantq;, inquit, tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ergo lex & Euangelium familiare quidem atq; consonum habent colloquium, sed donec omnia compleantur, quæ vtroque testamento promissa sunt, Iudæi non videbunt: non enim faciem, sed tergum Moysi, filij Israel viderunt.

2. Cor. 3. Iohan. 1.

De eo quod dictum est: Stabantq; & ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. CAPVT XXXIIII.

IVxta historiam, moralem sensum legentis, hæc ipsa res ædificat. Quid est enim populum columnam nubis aspicere, & in tabernaculi sui foribus stare atq; adorare, nisi quòd humana mens cum superiora illa, atq; cœlestia vtcunq; in ænigmate conspicit, iam claustra habitationis corporeæ per subleuatam cogitationem exit: atque illum humiliter adorat, cuius etsi videre substantiam non valet, iam tamen eius potentiam per illuminationem spiritus miratur? Et cum Moyses tabernaculum ingreditur, eius terga populus aspicit, & in papilionum suorum ostijs cõsistit, quia cum sanctus quisq; prædicator, alta de deo loquitur, & supernæ habitationis iam vtcunq; habitaculum ingreditur, eius terga populus aspicit. Cuius prædicationis infirmi quiq; etsi virtutem plenè pensare non possunt, tamen velut terga aspiciunt, quia postrema quæ præualent per intellectum sequuntur, sed in ipsis quoq; minimis, quæ capere sufficiunt, iam de suis papilionibus quasi exeunt, atque in ostijs stant, quia & habitacula carnis relinquere, & ad illa æternæ vitæ gaudia, quæ audiunt progredi conantur.

Quòd dictum est: Loquebatur autem dominus Moysi facie, & cætera, & quòd postmodum dicit: Ostende mihi faciem tuam.

CAPVT XXXV.

LOquebatur autem dominus Moysi facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicũ suum.) Postmodum dicit: (Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum manifestè, vt videam te.) Certè si deus non erat cum quo loquebatur, ostẽde mihi diceret, & nõ ostende mihi temetipsum. Si aũt deus erat, cum quo loquebatur facie ad faciem, cur se petebat videre, quem videbat? Sed hac eius petitione colligitur, quia eum sitiebat, per incircunscriptam naturę suę claritatem cernere, quem iam cœperat per quasdam imagines videre, vt sic superna essentia mentis eius oculis adesset, quatenus ei ad æternitatis visionem, nulla imago creata tẽporaliter interesset. Cur igitur sic dictum est: Loquebatur dominus Moysi facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum: cum in hac mortali carne consistentibus, videri non possit in sua substantia lumen incircunscriptum? Idcirco videlicet, quia suum ab illo consilium non abscondebat, & secretorum suorum eum faciebat conscium. Quomodo enim loqui solet homo ad amicũ suum? Aperiendo vtiq; illi consilium suum, non celando illi quæ facturus sit, eo quòd custos sit animi, vndè & amici vocabulum originem sumpsit. Et scimus, quia prophetarum maximus Moyses extitit, sicut dominus de illo testimonium perhibet, cùm dicit ad Aaron & Mariam: Audite sermones meos, si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, & vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquar ei, & palam, non per ænigmata & figuras dominum videt. Item scriptura dicit: Et non surrexit propheta vltra in Israel, sicut Moyses, quem nosset dominus facie ad faciem in omnibus signis atq; portentis. Igitur quia quod prophetarum est, scilicet præuidere consilium dei, quòd carnalibus siue popularibus, sub figuris abscondebatur & ceremonijs vmbraticis, quia inquam, hoc Moysi datum est, & non posterioribus prophetis: rectè sic de illo est dictum, quia loquebatur ei dominus facie ad faciem, quomodo loqui solet homo ad amicum suum.

Quomodo Moyses videbat deũ.

Nume. 12.

Deute. 34.

Quid sit mysticè, quòd Moyse reuertente in castra, Iosue non recedebat de tabernaculo. CAPVT XXXVI.

CVmque ille reuerteretur in castra, minister eius Iosue, filius Num puer non recedebat de tabernaculo.) Reuersio Moysi in castra, lectio legis est sine Euangelij gratia. Supra diximus, colloquium domini cum Moyse ad tabernaculi ostium, consonantiam esse legis & gratiæ, ad ingressum veri & cœlestis tabernaculi, quia videlicet vtrunque recipere vel profiteri oportet eum, qui ingreditur in tabernaculum fœderis, id est, qui deo per mortem filij eius cupit reconciliari. Ergo Moyses quidẽ reuertitur in castra, sed Iosue minister eius nõ recedit de tabernaculo, quia videlicet lex quidem legitur in synagoga, quæ tabernaculo vero non appropinquat, sed spiritus legis,

legis,cum Christi perseuerat gratia in Euangelio.Iosue quippe minister Moysi,spiritum legis in eo quoq; rectè significat,quia populũ in eam repromissionis terram introduxit, quam per Moysen dominus eidem populo promisit.Sic etenim litera legis,promissiones quidem dei continet, sed nisi per spiritualem legis intelligentiam,promissionibus eisdẽ nemo dignus effici potest.Legant igitur occidentem literam,carnales Iudæi:nam spiritus viuificans à tabernaculo,cuius pontifex Christus est,non recedit.

Quòd placatus fuerit dominus,vt non faceret malum, sed non in eo, vt esset deus eorum, & ascenderet cum eis.

CAPVT XXXVII.

DIxit autem Moyses ad dominum: Præcipis , vt educam populum istum , & non indicas mihi quem missurus es mecum,præsertim cum dixeris, noui te ex nomine,& inuenisti gratiam coram me.)Hoc est,quod supra iam dictũ est,quia placatus quidem fuerat dominus , ne faceret malum,quod locutus fuerat aduersus populum suum,& introduceret eos in terram Chananæorum,sed non etiam placatus fuerat in eo,vt ascenderet cum eis,& esset deus eorum, quod est introducere in terram & regionem viuentium.Ait ergo,præcipis vt educam populum istum, subauditur,in terram istam mortuorum siue mortalium : & non indicas mihi,quem missurus es mecum,subauditur,qui introducat populum istum in terram viuentium,præsertim cum dixeris,noui te ex nomine.Quasi consequẽs sit,vt quod ipse notus est deo,hoc alios qui dei notitia nõ sunt digni,commendare possit,sic deum ex ore ipsius pietas humana cõstringere cupit . Sic enim per alium prophetam,idẽ dominus dicit:Si fuerint tres isti viri in medio eorũ, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas,ipsi soli liberabuntur. Non liberabunt filios , neque filias, sed ipsi soli liberabuntur. Nõ indicas,inquit,mihi,quem missurus es mecum.Ergóne Moysi non indicabat deus,quod missurus esset Christum filium suum:cum(vt prædictum est)loqueretur ei facie ad faciem,sicut loqui solet homo ad amicum suum?Sed audi quod sequitur. Ezech.14.

Quòd Christi aduentum Moyses suspiret,dicendo:Si tu non ipse præcedes,ne educas nos de loco isto.

CAPVT XXXVIII.

SI ergo inueni gratiam in conspectu tuo , ostende mihi faciem tuam , vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos,respice populum tuum,gentem hanc.) Hoc igitur postulat indicari sibi,id est,populo Israel,cuius personam gerit , cuius causam suscepit , cuius legatione functus, quanta potuit fortitudine,hactenus vsus est,tenendo deum,dicentem: dimitte me , indicari,inquam,populo Israel,eum,quem missurus est,vt cum venerit,ostendat illis faciem suam,vt videatur manifeste.(Et dominus ad hæc:Facies mea præcedet te , & requiem dabo tibi.) Parum dictum est:Potest enim subaudiri,ad hoc tantùm,vt supra dixit,vt eijciam Chananæum,& Amorræum,& Aethæum,& Pherezæum,& Aeuæum , & Iebusæum. (Ait ergo Moyses:Si non tu ipse præcedes,ne educas nos de loco isto.Quia per faciem poterat intelligi angelus,qui ad deijciendum Chananæum hominem sufficeret,si,inquit,non tu ipse præcedes,qui solus diabolum,mundi principem eijcere potes,non educas nos de loco isto.Quo enim nobis viuere,filiosq; procreare,si non tu ipse veneris,qui natos ad mortem , solus potes ad vitam regenerare?Addit adhuc: (In quo enim scire poterimus,ego & populus tuus, inuenisse nos gratiam in conspectu tuo , nisi ambulaueris nobiscum,vt glorificemur,ab omnibus populis, qui habitant super terram?Vt glorificemur,inquit,ab omnibus populis.) Ergóne ad hoc tendit vir mãsuetissimus tota confractione cordis sui,vt glorificetur gentium cædibus , & bellorum victorijs ? Nempe gloria hæc vana est . Igitur illud potius fortissima prece versat, vt glorificetur ille populus pro parte electorum à cunctis populis,dicentibus:quia salus ex Iudæis est.Proinde continuò dominus : (Et verbum istud quod locutus es faciam.)Hoc,inquit,faciam,vt glorificeris tu,& populus meus,à cunctis populis qui habitãt super terram,quia vestra est adoptio filiorum,& gloria,& testamentum, & legislatio,& obsequium,& promissa,& Christus ex vobis secundam carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula.Hoc modo nunc omnes populi glorificant populum illum, & ita planè gloriam illam,gloriam suam esse faciunt. Ioan.4. Roma.9.

Quod ait dominus: Noui te ex nomine,& quid illud sit nomen,quo electorum quenq; nouerit.

CAPVT XXXIX.

INuenisti enim gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine .) Confirmat hoc deus , quod paulo ante gemebundus commemorauerat dei famulus, dicendo: præsertim cum dixeris,noui te ex nomine,& inuenisti gratiam coram me. Sed quonam ex nomine deus nouit illum?Nunquid ex eo tantum,quod filia Pharaonis imposuit illi vocans eum Moysen, dicens:quia de aqua tuli illum?Equidem ex isto quoq; nomine,nescire deus non poterat eum , quo & appellare ipsum de rubo dignatus est,iterato dicẽs: Moyses,Moyses.Sed quid magnũ est , quempiam à deo taliter cognosci,vel compellari ex nomine ? Nempe ita Pharaonem regem Aegypti nominare nouit,compellans etiam illũ in propheta,qui per ipsum præfiguratus est: Ecce ego ad te Pharao Exod.3. Ezech.29.

 rex Aegypti

rex Aegypti draco magne,& ad eundem principem ſuperbiæ , & eieci te, inquit, ó Tyre Quid
ergo magnũ eſt,deum quempiam taliter ſcire ex nomine? At nunquid in regno eius huiuſmodi
Ezech.29. vocabulis indigebimus?Igitur cum dicit,teipſum noui ex nomine, ſubaudiendum eſt,dei:quod
inuocatũ eſt ſuper te . Ex hoc etenim nomine deo notus eſt omnis qui ſcriptus eſt in libro vitæ.
Apoca.13. Vndè in Apocalypſi de victore dicit: Et ſcribam ſuper eum nomen dei mei , & nomen ciuitatis
dei mei nouæ Hieruſalem,quæ deſcendit de cœlo à deo meo , & nomen meum nouum. Iſto ex
nomine,& Moyſen,& omnem electum deus agnoſcit hominem . Sed vnum,idemq; nomé,cum
ſit,quaſi varijs literis ſcribitur,vt in alio aurea, in alio argentea, in alio rurſus purpurea,ſiue can-
dida ſcriptura laudetur,multa quippe ſunt dona nominis domini , neq; vni cuncta tribuuntur.
Quantum quiſq; deum cognoſcit,tantùm in eo fulget nomen domini. Nomen quippe à notio-
ne dictum eſt.Et vnum itaq; nomen domini eſt,quod ſuper nos ille ſcripſit:& multa ſunt nomi-
Lucæ 10. na noſtra,de quibus idem nos agnoſcit.Hinc eſt quod pluraliter dicit: In hoc gaudete,quia no-
mina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

*Quòd tria hæc diligenter diſcernenda ſint:Ego oſtendam tibi omne bonum,Non pote-
ris videre faciem meam,Ecce eſt locus apud me,& ſtabis ſupra petram.*

CAPVT XL.

QVi ait:Oſtende mihi gloriam tuam. Reſpondit : Ego oſtendam omne bonum tibi, & voca-
bor in nomine domini coram te,& miſerebor cui voluero,& clemens ero in quem mihi pla-
cuerit.Rurſumq; ait:Non poteris videre faciem meam . Non enim videbit me homo, & viuet.
Et iterum:Ecce,inquit,eſt locus apud me,&c.)Notanda hic diligẽter gemina ſubdiſtinctio.Re-
ſpondit:Ego oſtendam omne bonum tibi,rurſumq; ait:Nõ poteris videre faciem meam,in per-
ſona populi Iudaici pro parte reproborum, quod iterum ait:(Ecce eſt locus apud me, ſtabis ſu-
pra petram,cumq; tranſibit gloria mea,ponam te in foramine petræ , & protegam dextera mea,
donec tranſeam,tollamq; manum meam,& videbis poſteriora mea.) Item in perſona eiuſdẽ po-
puli dictũ accipe,ſed pro parte electorum.Equidem mortalis homo,peccato primi parentis ob-
ſcuratus atque infirmus factus,quàm diu viuit in hoc mortali corpore,deum videre non poteſt,
quippe cum nec angelũ dei Daniel ſanctus videre ſuſtinuerit. Nam cum veniſſet, inquit, ad me,
pauẽs corrui in faciem meam,& cum loqueretur ad me, collapſus ſum pronus in terram. Ac de-
Daniel.8. inceps:Et ego Daniel lãgui & ægrotaui per dies.Verùm nos hic myſticas rationes quærimus, vi-
delicet,quia non fruſtra,hoc maximè loco,cum deum offendiſſet populus, tali ordine de viden-
da gloria domini,Moyſes poſtulaſſe creditur.Igitur quod poſtulanti atq; dicenti:Oſtende mihi
gloriam tuam,reſpõdit:Ego oſtendam omne bonum tibi , & vocabor in nomine domini coram
te,& miſerebor cui voluero,& clemẽs ero,in quẽ mihi placuerit:pro perſona ſua dicitur illi,& ad
illud ſpectat quod ſupra dixerat hic,aut dimitte eis hanc noxam,aut ſi nõ facis,dele me de libro
tuo,quem ſcripſiſti.Ac ſi dicat:Ego oſtendam gloriam meam,ego oſtendã omne bonũ tibi,non
cuiuis,nõ pariter omni populo,pro quo petis,ſed tibi, quem ego ex nomine noui, & vocabor in
nomine domini coram te.vocabor , inquam.i.oſtendam eandem gloriam in nomine domini,in
quo te noui,vocabor vtiq; coram te,vt videas manifeſte,quod nũc vides per ſpeculũ , & in ænig-
gmate,& ex parte cognoſcis,& miſerebor cui voluero,& clemens ero in quẽ mihi placuerit,quia
videlicet nulli quicquam debeo,quoniam omniũ pater Adam in me peccauit , & proinde quic-
quid oſtendero tibi, vel cuilibet alij,gratiæ eſt,non debiti . Quod deinde facta ſubdiſtinctione
rurſum ait,non poteris videre faciem meam,nõ enim videbit me hómo & viuet , idẽ eſt ac ſi di-
cat:In medio populi huius,pro quo poſtulas , cuius prælocutor es , non ſic aſcendam,vt videat
faciem meam,vt oſtendam illi gloriam meam. Quare?Non enim videbit me homo & viuet.Ego
autẽ idcirco aſcendã homo factus inter homines , vt in me reuiuiſcat homo qui in Adã mortuus
eſt.Si igitur aſcẽdero nõ in homine,deus abſcõditus,ſed deus manifeſtus, crucis vtilitas impedie-
tur,& homo nõ viuet,quia nõ erit redẽptus. Veruntamen fidẽ habentibus opportunitas videndi
nõ negabitur.Hoc eſt quod ſequitur:Ecce eſt locus apud me,ſtabis ſupra petram,cumq; trãſibit
gloria mea,ponam te in foramine petræ,& protegam dextera mea , donec tranſeam . Tollamq;
manum meam,& videbis poſteriora mea.Hoc enim, pro parte dictum eſt electorum , videlicet
Petri,cæterorumq; apoſtolorum,vel omnium qui ex eodem populo crediderunt, aut credituri
ſunt,quibus nihil obfuit,quòd faciem,id eſt,præſentiam domini , ſicut erat,non viderunt.Poſt-
quam enim reſurrexit à mortuis,& aſcendit in cœlum , tunc cognouerunt , & ita quodammodo
Matth.16. poſteriora eius viderunt.Dicat ergo:Eſt locus apud me,ſtabis ſupra petram.Quam videlicet ſu-
per petram ſtabat Petrus,iam cũ diceret:Tu es Chriſtus filius dei viui, & idcirco tale reſponſum
accepit:Et ego dico tibi,tu es Petrus,& ſuper hanc Petram ędificabo eccleſiam meam.Cumque
tranſibit gloria mea,id eſt,cũ tranſiero ex hoc mũdo,glorificatus magna reſurrectionis & aſcen-
ſionis gloria,ponam te,id eſt,omnem Iſraelitam, quicunq; erit ex tua fide , quemcunq; non ex-
cæcauerit fumus inuidiæ,ponam,inquam,in foramine petræ,id eſt,in fide paſsionis meæ,& pro-
tegam

tegam dextera mea, non enim rapiet quisquam de manu mea donec transeam, vt prædictum est: Tollamq; manum meam, id est, extollam potentiam meam, & videbis posteriora mea, sicut iam dictum est: Faciem autem meam, id est, dum præsens in corpore sum, maiestatem meam non poteris videre.

De eo: Præcide tibi, & cætera: Et de sententia Pauli, dicentis: Non rursus iacientes fundamentum pœnitentiæ de operibus mortuis.

CAPVT XLI.

AC deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ, quas fregisti, & cætera.) Hic quia gens præuaricatrix primam fidem irritam fecerat in conflatione vituli, & totum ædificium fœderis collapsum fuerat, penè ab alio rursus principio inchoatur, dum dicitur: (Esto paratus mane, vt ascendas statim in montem Sinai, & cætera. Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem, boues quoq; & oues non pascantur econtra.) Iterumq; præcepta quę prius simili inuitatione dederat, coniungit sermo diuinus: Caue, inquiens, ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ tibi sunt in ruinam, sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosq; succide. Noli adorare deum alienum, & cætera.) Hæc iteratio præceptorum carnalibus Iudæis, de iustitia sua gloriantibus, æterna exprobratio est, vt non glorientur, sed eorum quoq; omne os obstruatur, sicut superius iam dictum est. Apostolus autem intermittentes, inquit, inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, & reliqua. Ergóne Apostolica auctoritas huic legali contraria est, cum fundamentum pœnitentiæ rursus iaciendum esse deneget, hic autem & præcisæ rursus tabulæ, & à principio repetita sit lex? Non vtiq;. Nam neq; hic fundamentum rursus iactum est. Fundamétum autem fœderis, hoc est: Tulit itaq; Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras, partem autem residuam fudit super altare. Assumensq; volumen fœderis, cum legisset, audiente populo, sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Hoc si iterato factum esset, rectè fundamentum rursum iactum esse dici posset. Quòd quia factum non est, legali vtique consonat Apostolica auctoritas. Non enim pœnitentiam (vt malè Nouatus intellexit) lapsis dandam esse negauit, sed fundamentum pœnitentiæ, id est, baptismum, in quo fundatur firmitas pœnitentię. Nam cum dixisset fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei ad dominum, addidit baptismatum doctrinæ, impositiones quoq; manuum. Non igitur dandum pœnitentiæ locum, sed baptisma negauit esse iterandum.

[Margin: CAP. XXXIIII. — Hebr. 6. — Exod. 24.]

De eo quod dictum est: Dominator domine, &c. Et quod respondens dominus: Ego, inquit, inibo pactum cunctis videntibus.

CAPVT XLII.

DOminator domine deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis ac verax.) Notandum, quod cum tota sit intentio deprecari pro populi scelere, & misericordiam implorare, non tamen inter tot nomina laudis diuinę, inter tot vocabula misericordiæ, siluit de iustitia vel veritate, dicendo misericors & clemés, patiens, & multæ miserationis, tandemq; addendo & verax. Itemq; nominum ipsorum exponendo causas, cum dixisset: Qui custodis misericordiam in milia, qui aufers iniquitatem & scelera atq; peccata, nullusq; apud te per se innocés est.) Quod totum miserationis & gloriæ est iustificantis, addidit: (Qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus in tertiam & quartam generationem.) Quod procul dubio iustitiæ, & veritatis est. Quomodo ergo, inquis, idem deus per prophetam dicit: Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij? Videlicet, non portat filius iniquitatem patris quamcunque non imitatur: redditur autem iniquitas patrum in filijs ac nepotibus, quicunque patres iniquos imitantur. Verbi gratia: Nos omnes homines secundum carnem Adæ filij sumus. Si ergo iniquitatem, id est, incredulitatem eius, qua serpéti magis quàm deo credidit, imitamur, iniquitas eiusdem patris in nobis filijs iustè redditur. Si autem iniquitatem eiusdem veteris hominis fugientes, ad iustitiá noui hominis Iesu Christi filij dei confugimus, non vtiq; iniquitatem illius portabimus. Proinde oratio Moysi sic pulchrè cócluditur. (Festinusq; Moyses curuatus est in terram, & adorans, ait: Si inueni gratiam in conspectu tuo domine, obsecro vt gradiaris nobiscum, populus enim duræ ceruicis est, & auferas iniquitates nostras atque peccata, nosq; possideas.) Cum enim dicit, vt gradiaris nobiscum, & cætera. Fiducialiter fides Euangelica gaudet subintelligere, vt verbum caro fiat, & habitet in nobis, & videamus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Nam ex Adam populus duræ ceruicis eramus, idcirco medicamento humilitatis dei indiguimus. (Ad hæc respondet dominus: Ego inibo pactú cunctis videntibus. Signa faciam quæ nunquam sunt visa super terram, nec in vllis gentibus, vt cernat populus iste in cuius medio es, opus domini terribile, quod facturus sum. (Quæ enim sunt signa nunquam visa, vel quod est

[Margin: Ezech. 18. — Quomodo redditur iniquitas patrum in filios.]

opus

CAP. XXXV. opus domini terribile, quod cernat populus præsidente Moyse, nisi quòd deus homo factus est, quod crucifixus, mortuus, ac sepultus est, & resurrexit tertia die, prophetia Moysi eius testimonium astipulante? Nempe si respicias, ad signa quæ in illo populo facta sunt, antequam veniret hic filius dei, maiora visa sunt super terram, maiora facta sunt signa in medio Aegypti, nec tam terribile opus domini vidit populus ille, sub cunctis regibus suis, quàm fuit illud quod iam fecerat dominus in Pharaonem, & in omnes seruos eius. Præcepta quæ hic breuiter iterantur, sic terminantur, vt ante. (Non coques hœdum in lacte matris suæ.) Quo dicto prohibemur de Christo secundum carnem sapere. Hœdum nanq; Cerinthus, in lacte matris suæ coquere voluit, qui Christum ex Maria initium sumpsisse dixit. At ille ante matrem, & ante auos matris, imò & ante originem mundi deus erat: nam omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Exod. 23.

De inscriptione tabularum secundarum. CAPVT XLIII.

Dixitq; dominus ad Moysen: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Israel pepigi fœdus.) Fractis tabulis prioribus, aliæ ad instar priorum præcisæ sunt, & in eis eadem verba describuntur, quia fractis propter incredulitatem carnalibus Iudæis, alterius populi tabulæ cordis carnales electæ sunt de cunctis gentibus, & eis eadem præcepta traduntur. Notandum quippe, quia sic dixit, & sic distinxit deus, quibus & tecum, & cum Israel pepigi fœdus. Et tecum, inquit, & cum Israel, id est, cum isto populo, & cũ illo qui post venturus est. Nam carnales quidem ceremonias mutat, imò & abijcit spiritualis lex, nec de illis curat iustitia, quæ ex fide Iesu Christi est: sed decem verba legis immutari non licet, & obseruari tam à nouis, quàm à veteribus postulat sancta, iusta, & bona fœderis lex. Vndè aliàs opere dei, aliàs digito dei scripta esse memorantur, & hoc dicto æterna vel immutabilia fore signantur. De ieiunio Moysi bis quadragenario, iam superius dictum est.

Quòd Moysi facies cornuta erat ex consortio sermonis domini, & quòd timentibus filijs Israel propè accedere, velamen posuit super faciem suam.

CAPVT XLIIII.

Cvmq; descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonij, & ignorabat quod cornuta esset facies eius ex consortio sermonis dei. Videns autem Aaron, & filij Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt propè accedere.) Cornuta, id est, splendida, siue radiosa facies Moysi, cum secundarum tabularum scriptura, quid miraculo suo præsignauerit, hodie palam totus orbis agnouit. Vbi enim tabulæ secundæ, id est, Christiani populi corda præceptorum dei scripturam susceperunt, & cœpit ab eis lex spiritualiter intelligi, tantùm splendorem faciei, id est, sensus Moysi emisit, quantum ferre non valentes, fugiunt ad latebras filij Israel, id est, carnales Iudæi. (Impletis, inquit, sermonibus, posuit velamen super faciem suam. Quod ingressus ad dominum, & loquens cum eo auferebat, donec exiret. Et tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moysi esse cornutam, sed operiebat rursus ille faciem suam, si quando loquebatur ad eos.) Hoc expositione nostra non indiget. Dicit enim Apostolus: Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius, quod euacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum vsque in hodiernum diem: idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur. Sed vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conuersi fuerint ad dominum, auferetur velamen. Igitur quòd posuit Moyses velamen super faciem suam, quòd ingressus ad dominum, & loquens cum eo illud auferebat, si quando autem loquebatur ad filios Israel, operiebat rursus faciem suam, eius rei præsagiũ fuit, quam totus nunc orbis agnoscit. Quia videlicet, dum loquitur Moyses ad Christum, id est, ad Euangelicam ecclesiam, in qua Christus est, tollit velamen suum, & apertã ostendit faciem. Tollit enim literam occidentem, & spiritum promit viuificantem. Vbi autẽ legitur in synagogis Iudæorum, operit vultum suum, id est, spiritualem legis sensum. Illi enim propter aureum blasphemiarum suarum vitulum, oculos perdiderunt, & claritatem veritatis sustinere non possunt. Nam in his qui pereunt, inquit Apostolus, opertum est Euangeliũ, in quibus deus huius seculi sapientium excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij Christi, qui est imago dei. Hic iam tractatus in Exodum finem facimus, quia videlicet de tabernaculi constructione, quæcunque hic dicta vel facta sunt, eadem superius transegimus pro posse nostro. Illud non preterire dignum est, quod dicit Moyses ad filios Israel. (Quia vocauit dominus ex nomine Beseleel, filium Huri filij Hur, de tribu Iuda, impleuitque eum spiritu dei, sapientia, & intelligentia. Ooliab quoque filium Achisamech, de tribu Dan. Et ambos erudiuit sapientia, vt faciant opera abietarij, polymitarij, & plumarij.) Beseleel enim interpretatur vmbra dei, quia nomine suo (vt dictum est) significat ipsum opus tabernaculi, quod fecit vmbram, id est, exemplar esse tabernaculi cœlestis. Ooliab quoque interpretatur protectio mea pater, quo nomine significat, quia dei vel tabernaculi eius adiutoribus protectio ipsius pro mercede speranda est, cum scripturæ

2. Cor. 3.

2. Cor. 4.

CAP. XXXV.

scripturæ huius auctoritate dicentis, quia vocauit eos dominus ex nomine, & ambos erudiuit sapientia: quis dubitet, has vel omnes eiusmodi artes esse dei dona? Proinde in quocunque habentur homine artes, tam vtiles ac licitæ, diligendæ sunt, & admonendi periti artifices, vt tanquam dei talentum in lucrum expendant, quia non ipsorum facultas propria, sed creatoris omnia tribuentis commissum est: & ab eis, quibus tribuit, ipse exacturus est.

COMMENTARIORVM IN EXODVM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitiensis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LEVITICVM, COMMENTARIORVM, LIBER PRIMVS.

Cur liber Leuiticus vocetur, & quòd sacrificiorum ritus non necessarius pro tempore fuerit institutus. CAPVT I.

LIBER iste, Hebraicè Vagecra, Græcè Leuiticus, Latinè Ministerialis dicitur, videlicet à maxima parte, quia de ministerijs agit sacerdotalibus. Sic anterior liber, Hebraicè Ellesmoth, Græcè Exodus, Latinè dicitur Exitus. Item à parte sui maiore, quia maximum eorum de quibus agitur in illo, exitus est filiorum Israel de Aegypto. Ergo quia de ministerijs hic agitur sacerdotalibus, liber iste à Græcis Leuiticus dicitur, non quòd Græcam habeat hoc vocabulum originem, oritur nanq; à Leui, quod Hebraicum est, & interpretatur additus: sed quòd hic liber de ministerijs agat sacerdotalibus, Leuiticæ tribus. Porrò sacrificia, quorum hic ritus est ordinatus, non tanquam perficiendæ salutis instrumenta necessaria, sed tanquā obstacula quædam propter transgressiones positæ sunt. Quod hæc ipsa lex & prophetæ, & Apostolus pariter astipulantur. Nam hæc ipsa lex sacrificiorum præmisso, fundetq; sacerdos sanguinem super altare domini ad ostium tabernaculi testimonij, adolebitque adipem suauitatis domino, continuò subiungit: Et nequaquam vltra immolabunt filij Israel hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Et in propheta Hieremia dominus dicit: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum cum patribus vestris locutus, & non præcepi eos in die qua eduxi eis de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui repromiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Igitur sacrificiorum legem non propter ipsa, sed propter hoc, quòd ipsa quoq; secundum exemplar veri & cœlestis sacrificij disposita sunt, ipso adiuuante cœlestium domino, spiritualiter examinanda ingrediamur, & ad nostrā vtilitatem, qui cœlesti tabernaculo deseruimus, cuncta referre curemus.

Leuit. 17. Hiere. 7. Galat. 3.

Oblationum siue sacrificiorum ritus, quot modis, siue qualitatibus distinguatur. CAPVT II.

VOcauit autem Moysen, & locutus est ei dominus de tabernaculo, dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hostiam domino de peccoribus, id est, de bobus & ouibus offerens victimas, si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento masculum immaculatū, offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandū sibi dominum.) Antequam verba ipsa singillatim conferamus, summa legis sacrificiorum facta diuisione breuiter colligere libet. Oblationum siue sacrificiorum, alia sunt quæ dicuntur holocaustomata, alia quæ pacifica, alia quæ pro peccato. Rursus eorum quæ pro peccato dicuntur, alia sunt quæ pro peccato sacerdotis simul & multitudinis, alia quæ pro peccato cuiuscunq; hominis principis, siue popularis. Sed quæ pro peccato sunt sacerdotis tantùm, atq; pro peccato sacerdotis simul & multitudinis, parum aut nihil differre videntur, vtraque enim extra castra cremari iubentur, & hoc ab holocausto differunt, quòd holocaustum in altari, illa autē extra castra cremantur. Item quę pro peccato principis, & quę pro peccato sunt hominis plebei, sub eandē legem rediguntur, vtraq; verò pari modo separato memoriali in pastum ignis dominici, adipe, s. qui operit vitalia, & omni pinguedine interiori duobus renibus cum adipe quo teguntur illa, & reticulo iecoris cum renunculis, his inquam separatis, cætera cædunt in esum sacerdotis.

Quòd omnia non nisi de tribus generibus sumi iubeantur, de armento, de pecoribus, de volatilibus, & quid per hæc mysticè. CAPVT III.

Et no-

CAP. I. ET notandum, quod hæc omnia de tribus sumi iubentur generibus, id est, de armento, de pecoribus, de volatilibus. De armẽto vitulus: de pecoribus aries siue capra: de volatilibus, turtur, siue columba. Præter has quinq; animalium species, cætera animantia munda siue immunda nescit sacrificiorum lex. Mysticas quæsituri causas, vsuales prius armenti pecorum ac volatilium proponamus differentias. Armentum duobus modis proficit: nam & operatur terram, & lactis copiam præstat. Pecus, id est, aries siue capra, nihil operatur, sed solos lactis & lanæ prębet reditus. Turtur siue columba in neutro valet, & ab omni eiusmodi seruitio vacuum est. Igitur in his tribus generibus, tres intelligamus ordines, quorum sacrificijs legitimis in cœlesti tabernaculo deseruitur, quos apud prophetam Ezechielem tres viri isti designant, Noe, Daniel, & Iob, vnum scilicet rectorum, alium contemplationi vacantium, tertium in actibus seculi bene & licitè operantium. Nam his tribus ordinibus distincti sunt omnes, quicunque semetipsos deo viuo sacrificant,
Roma.12. exhibentes corpora sua hostiam viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium suum. Et aliquando quidem holocaustum, id est, gratiarum actio, aliquando pro peccato idem pœnitentiæ opus est, quod offertur, aliquando pacifica hostia, id est, oratio quærens pacem ab impugnatione vitiorum, verbi gratia, dicendo cum Apostolo: Infelix ego homo, quis me liberabit
Roma.7. de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christum.

Quòd eorum omnium princeps vnus sit Christus, à quo, vel in quo omne sacrificium perficiatur. CAPVT IIII.

HOrum omnium princeps vnus Christus est. Ipsius nanq; principaliter est holocausta gratiarum offerre, qui secũdum similitudinem Noe, de fluctibus & perditione seculi arcam eruit ecclesię suę. Et de isto rectissimè dicas, quia ędificauit altare domino, offerens super illud holo-
Gene.8. caustum. Etenim propter illum odoratus est dominus odorem suauitatis, & benedixit nobis, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Item huius solius est offerre hostias pacificas
Daniel.3. secundũ similitudinem Danielis dicentis. Et nõ est in tẽpore hoc princeps, & propheta, & dux, neq; holocaustũ, neq; sacrificiũ, neq; oblatio, neq; incẽsum, neq; locus primitiarũ corã te, vt possimus inuenire misericordiã, sed in anima contrita & spiritu humilitatis, suscipiamur sicut in holocaustũ arietis, & taurorũ, & sicut in milibus agnorũ pinguiũ. Solus enim inter deũ & homines pacẽ fecit, antiquas soluens inimicitias, aliud quam seipsum nõ habens altare vel sacrificium, & in carne vel sanguine suo melius susceptus est, quam milibus taurorũ & arietũ, vel agnorũ pinguiũ. Nihilominus huius est offerre sacrificia pro peccato nõ suo, sed alieno: secundum similitudinem
Iob 1. Iob, qui surgens mane, offerebat sacrificia per singulos filios, dicens: ne fortè benedixerint filij mei deo in cordibus suis, & ita sacrificabat eos domino. Nunc diligentius singula pertractemus.

De oblatione holocausti ex armento, & quid sit ritus eius, & quòd offerre mysticè sit eius qui viuit secundum Iob. CAPVT V.

SI (inquit) holocaustum fuerit eius oblatio, & de armento masculum immaculatum offerret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi dominum.) De armento eius oblatio est, qui viuit secundum Iob, vt prædictum est, qui sub iugo coniugij domui suę bene pręfuit, & filios suos in omni pietate subditos erudiuit, adeò (vt sicut iã diximus) holocausta offerret per singu-
Iob 1. los, dicẽs: ne fortè peccauerint & benedixerint deo in cordibus suis. Et eius oblatio holocaustũ est, id est, totum incensum, quando de bono opere gratias agẽs, & non sibi, sed deo totum tribuens obtulit. Ait enim: Masculum immaculatũ offerret ad ostium tabernaculi testimonij, ad pla-
Hebr.13. candum sibi dominum. Masculum immaculatum de armento in illo ordine offerre, est honorabile connubium, iuxta Apostolum, & thorum immaculatum custodire ad placandũ sibi dominum, districtum videlicet iudicem fornicatorum & adulterorum. Quo ritu? Sequitur: (Ponetq; manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atq; in expiationẽ eius proficiens. Immolabitq; vitulum corã domino.) Manus super caput hostię ponere, & vitulũ deo immolare, est adhibita bonorum operũ disciplina, carnem coniugalem ad honorem domini retinere, vt possit orationi vacare. (Et offerrent, inquit, filij Aaron sacerdotis sanguinem eius per altaris circuitum, ad ostium tabernaculi.) Filij Aaron quod interpretatur mons fortitudinis, filij inquam Aaron sacerdotis, id est, mẽbra sacerdotis siue põtificis magni, qui penetrauit cœlos Iesu Christi, ipsi sunt qui semetipsos in quocunq; ordine dedicãt illi. Nã non solis eis, qui manibus & ore sacramẽta Christi cõficiunt, sed cunctis credentibus dicitur per Petrum apostolum. Vos autẽ genus electum, regale sacerdo-
1.Petr.2. tium. Et in Apocalypsi: Omnium electorum laudantium vox est. Quoniã occisus es, & redemisti
Apoca.5. nos deo in sanguine tuo, & fecisti nos deo nostro regnũ, & sacerdotes. Porrò altare illorum fides est, cui quicquid offerũt, necessariò imponũt, sine qua nihil dignũ aut placitum offerre possunt. Sanguinẽ ergo hostię fundunt per altaris circuitũ, ante ostiũ tabernaculi, quando voluntatẽ car-
Matth.5. nis & sanguinis pro Christo trucidãt, vt in tabernaculo eius dignè cõsistere possint: Verbi gratia: Quando propter illud quod dictum est, si ergo offers munus tuũ ad altare, & recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari

prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum, qui propter illud inquam aufert iram à corde suo, sanguinem hostiæ suæ fudit per circuitum altaris, iuxta præceptũ domini. (Detractaq; pelle hostiæ (inquit) artus in frustra concidēt.) Pellem hostiæ detrahere, est omnem hypocrisim abijcere, quod simulatores non faciunt, introrsum turpes speciosi pelle decora, quales erant scribę & pharisęi, quibus væ denunciat dominus noster, eò quod omnia faciant propter homines. Artus quoq; in frusta cõcidere, est vitia mortificare, iuxta Apostolum dicentem: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus. Ita demum: (Subijcient, inquit, in altari ignem strue lignorum ante posita, & membra quæ cæsa sunt superordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori, intestinis, & pedibus lotis aqua, adolebitque ea sacerdos super altare, in holocaustum & suauem odorem domino.) Membra quæ cæsa sunt ordinare, est ea quæ fuerant arma iniquitatis exhibita peccato, arma effecta iustitiæ rationabiliter componere, vt sit iuxta Apostolum rationabile obsequium nostrum. Ordinatum quippe est, vt verbi gratia, fidem reddat vir vxori, vxor viro, ambo deo. Quæ membra? Caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori. Caput intentio est, quàm cuncta totius operis membra sequuntur. In iecore cõcupiscentia & voluptas, iuxta eos qui de physicis disputant, cõsistit. Intestina cogitationes occultas, pedes quotidiana significant peccata, sine quibus humana vel terrena conuersatio transigi non potest: his omnibus locis aqua, id est, per confessionem emundatis & per lachrymas, adolebit ea (inquit) sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem domino. Nunquid de bobus cura est deo? Si non de boue viuo ac triturante cura est deo, quanto magis de boue mortuo detracta pelle, in frusta conciso? Ergo propter nos potius dictum est, qui cum fecerimus ea quæ prædicta sunt, & adoleuerimus in holocaustum domino, non nobis, sed illi totum attribuendo, cura est illi de his, & suauis ad illum ascendit odor: sicut econtrario de peccatoribus fœtor, qui sibi viuunt, non deo, testante deo computruerunt iumenta in stercore suo.

Coloss. 3.
Roma. 12.
1. Corin. 9.
Iohel. 1.

De oblatione holocausti ex pecoribus, & quis sit ritus eius, & quòd offerre mysticè sit eius, qui viuit secundum Noe. CAPVT VI.

QVòd si de pecoribus oblatio est, de ouibus siue capris holocaustum anniculum & absq; macula offeret. Immolabitq; ad latus altaris, quòd respicit ad aquilonem coram domino, &c.) De pecoribus eius oblatio est, qui viuit secundum Noe, qui vt prædictum est, præfuit arcæ inter vndas diluuij. Qui, inquam, eius exemplo domum rei regendam suscepit, eius oblatio de arietibus est, siue de capris. Nam & si reuera sit mundus, & totus candidus aries, sua tamen æstimatione caper, id est, peccator est. Anniculum, inquit, & absque macula offeret. Anniculus, id est, vnius anni masculus, iam fortis est, corniculumque vibrare potest, gregemq; ductare iam illum decet. Significat ergo plenitudinem virtutũ eius, qui præesse dignus est dominicis ouibus: qualis Apostolus iuxta confidentiam loquitur. An experimentum vultis eius qui in me loquitur Christus? Itemque quasi validi conscius corniculi, quid vultis, inquit, in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? Estque absque macula cum cauet, & dicit, ne fortè alijs prædicans ipse reprobus efficiar. Et discipulo persuadet dicens, vt seipsum exhibeat operarium inconfusibilem. Huic ordini maximè necessaria est latitudo charitatis cum spiritu fortitudinis, vndè & subditur. Immolabitq; ad latus altaris, quòd respicit ad aquilonem. Latus nanq; altaris est amplitudo charitatis, qua dilatatus idem Apostolus, dicit: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, & cæt. Ad hoc latus altaris semetipsum immolans idem aries anniculus, dux gregis dominici, libenter (inquit) impendam & superimpendar ipse pro animabus vestris. (Quòd respicit ad aquilonem, inquit. Aquilo diabolũ significat, qui dixit. Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Hunc aquilonem respicit latus charitatis, quia videlicet nihil diabolo sic contrarium est, quomodo latitudo charitatis. (Sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidentq; membra, & cætera.)

2. Corin. 13.
1. Corin. 4.
1. Corin. 9.
2. Timo. 2.
2. Corin. 6.
2. Corin. 12.
Esaiæ 14.

De oblatione holocausti ex volatilibus, & quid sit ritus eius, & quòd offerre mysticè sit eius qui viuit secundum Danielem. CAPVT VII.

SIn autem de auibus holocausti oblatio fuerit domino, de turturibus & pullis columbæ, offeret eam sacerdos ad altare.) De auibus eius oblatio est qui viuit secundum Danielem. i. qui vitam ducit cœlibem, de hoc solũ solicitus, quomodo placeat deo, & ab omni liber onere siue seruitio penna contẽplationis ad alta subleuatur, sancto feriatus otio: De turturibus (inquit) & pullis columbæ. Auis vtraq; gemitum pro cantu habet. Hoc tantùm interest, quòd turtur soliuagus, columba vero gregatim gemere consueuit. Significat ergo turtur solitariam vel eremiticam, columba vero cœnobialem vitam eorum, qui per contemplationem volant. Offeret eam, inquit, sacerdos ad altare. Quomodo? (Retorto, inquit, ad collum capite, ac rupto vulneris loco decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris.) Caput ad collum siue ad pennulas. i. sensum ad intentiones virtutum retorqueri oportet, vt videlicet quicquid agit qui in eiusmodi proposito est, ad hoc

1. Corin. 7.

CAP. II. tendat, vt ad cœlestia iugi contemplationis volatu migret, vel caput collo inhæreat, & non funditus abſcindatur, quia videlicet mens, quæ ita cunctos actus, ſicut caput regit corpus, à carnis delectatione incidenda eſt, ſed à carnis cura neceſſaria incidenda nõ eſt. Scriptum eſt enim: car-
Roma, 13. nis curam ne feceritis in deſiderijs. Quæ ergo in deſiderijs facienda non eſt, proculdubio in neceſsitate facienda eſt. Rupto, inquit, vulneris loco, decurrere faciat ſanguinem ſuper crepidinem altaris. Sanguis funditur in altari, cùm vt ſupra dictum eſt, funditus abrenunciatur propriæ voluntati. (Veſiculam verò gutturis, & plumas proijci, & prope altare ad plagam orientalem in loco in quo cineres effundi ſolent.) Veſicula gutturis, quo videlicet turtur ſiue columba grana reperta recondit, capacitatem ſignificat memoriæ, qua bene vtens animus ſcripturarum ſententias vtiliter congerit. Plumæ verò agilitatem mentis, qua ſublimia ſequi, altumq́; dictorum ſenſum comprehendere nouit. Sed hanc naturæ facultatem mens erudita quodammodo neſcit, dum in veritatis luce totum videt, totum quod de deo ſapit, non ſuarum virium, ſed ſuperni eſſe muneris. Veſiculam ergo (inquit) gutturis, & plumas proijciet ad orientalem plagam i. prædictas memo-
1. Corin, 12. riæ vel ingenij ſui facultates in ſe contemnet, ſupernam confitendo gratiam. Locus in quo holocauſtorum cineres effundi ſolent, iuſtam ſignificat hominis humilitatem, qui ne de accepto munere, vel reuelationum magnitudine ſe extollat, meminit, quia cinis eſt, & reuertetur in cinerem. Vndè adhuc ſubditur: (Cõfringetq́; aſcellas eius.) Aſcellis nanq; pennatis, auicula in altum tollitur. Aſcellas ergo confringet, id eſt, virtutem in infirmitate deprimet, dum vt prędictum eſt de munere ſe mens non extollit quod tribuit deus, ſicut de iſto Moyſe dictũ eſt, quia ſtetit in con-
Pſalm. 105. fractione in conſpectu eius. (Non ſecabit, nec ferro diuidet eam,) inquit. Nec enim virtus accepta omnino neſciri debet, alioqui cuſtodiri non valet. Confringatur ergo, & non ſecetur vel ferro diuidatur, id eſt, per humilitatem ignoretur, ſed per rationem optimè ſciatur, vt ſeruetur. (Et adolebit ſuper altare lignis, igne poſito, & cætera.

De oblatione farris, & cur ſit dictum: Anima cum obtulerit, & quòd ſimila eſſe debeat eius oblatio, & quis ritus eius ſit. CAPVT VIII.

CAP. II. Anima cum obtulerit oblationẽ ſacrificij domino, ſimila eius erit oblatio.) Quamuis per partem, totum .i. per animam, rectè intelligas hominem, eleganter tamen in tali negotio maluit animam ponere quã hominem. In vero nanq; ſacrificio, nõ ſatis eſt corporaliter præſentem ſpectari hominem, præſertim vbi ſacrificij dominus nõ ſchema vel habitum corporalem, ſed animæ reſpicit intẽtionem. Anima ergo, inquit, cùm obtulerit oblationem, ſacrificij domino, ſimila erit eius oblatio. Hactenus de oblatione pecorum, ſiue carnium: nunc de oblatione farris literalis ſermo eſt. Equidem dignum eſt, vt non hordeum aut furfurem, ſed ſimilam offerat deo largitori omnium, qui acceptione dignam modis omnibus facere curat oblationem. Cæterùm & hoc ſpirituali ſenſu non vacat. Simila nanque interior frumenti vel tritici medulla eſt. Quid autem hæc ſcriptura ſancta, niſi frumentum dei? Porrò medulla tritici, ſpiritualis intellectus verbi. Qui ergo ritè ſacrificare deſiderat, dum legit aut pſallit, ſpiritualem intelligentiam in creatoris ſui laudi-
1. Corin. 14. bus offerat. Quòd Apoſtolus ſtudens agere, pſallam (inquit) ſpiritu, pſallam & mente. Nam ſpiritu pſallere eſt memoriter pſalmorum verba proferre, mente verò pſallere, eſt vitalem verborũ
Pſalm. 77. ſenſum mente percipere. Qui ergo deo laudem immolat, vt floridum faciat ſacrificium: ſenſum
Iohan. 6. vtilem, quò delectatur deus, offerat, vt verbi gratia, cùm dicit: panem angelorũ manducauit homo, non tam furfurem literæ ſequendo, quàm ſpiritus illum ſimilam panem intelligat, nõ quem Moyſes dedit, vel quem Moyſes cum populo manducauit, ſed quem pater ſignauit, & in quo vitam mundo dedit, quo angelos immortaliter paſcit, quòd quia Iudæi non faciunt, occidentem literam, & non viuificantem ſpiritum ſequendo, contemptibile eſt quod offerunt, recteq́; dici-
Mala, 1. tur illis per prophetam. Offertis ſuper altare meum panem pollutum. Itaque ſimila, inquit, erit eius oblatio. Sed non ſatis eſt, in huiuſmodi oblatione ſolam habere cõſcientiam. Sequitur ergo: (Fundetq́; ſuper eam oleum, & ponet thus.) Oleum charitatem, thus bonæ famæ ſignificat odorem. Hoc ſermo diuinus præcipit, vt quicunq; dicto vel ſcripto prædictam verbi diuini ſimilam ſacrificat, & cum charitate id faciat, & apud eos qui foris ſunt, bonum teſtimonium habeat. Hoc enim modo, & oleũ pariter & thus offert deo ſuo. (Ac deferet ad filios Aaron ſacerdotis. Quorum vnus tollet pugillum plenum ſimilæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale ſuper altare, in odorem ſuauiſsimum domino. Quod autem reliquum fuerit de ſacrificio, erit Aaron & filiorum eius ſanctum ſanctorũ de oblationibus domini.) Vnus iſte vel eccleſię veritatem, vel certè ipſum ſignificat Chriſtum magnum pontificem. Tollet, inquit, pugillum plenum ſimilæ & olei, ac totum thus, id eſt, intentionem charitatis, ac bonæ vitæ odorem eius qui laborat in verbo & in do-
Apoca. 8. ctrina, & ponet memoriale ſuper altare in odorem ſuauiſsimum domino, videlicet iuxta quod in Apocalypſi idem ipſe ſignificatur, per angelum ſtantem iuxta aram templi, & habentem thuribulum aureum in manu ſua, cui data ſunt incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum ſuper altare aureum, quòd eſt ante oculos domini. Hic planè prædictum memoriale ſuper altare tollit,

tollit, vt is à quo suscipitur in memoria æterna sit. Quod reliquum, inquit, fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius: quia videlicet eorum, qui scripturas libenter legunt, & idcirco filij Aaron, id est, proximiora Christi membra sunt, sancta & desiderabilis refectio est, quicquid de huiusmodi sacrificio sancti doctores in libris suis reliquerunt. Erit igitur, inquit, sanctum sanctorum de oblationibus domini.

Quòd oblatio similæ sartagine minutatim diuidenda sit, oblatio verò de craticula non comminuenda, & vtraque absque fermento oleo conspersa esse debeat, & quid hæc mysticè innuant. CAPVT IX.

CVm autem obtuleris sacrificium coctum in clibano, de simila panes scilicet absq; fermento conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita, si oblatio tua fuerit de sartagine similę conspersæ oleo & absq; fermento, diuides eam minutatim, & fundes desuper oleum. Sinautem de craticula sacrificium fuerit, æquè simila oleo conspergetur.) Ei qui similam verbi dei coquit in clibano, id est, scripturam sacram tractat in spiritu sancto, panes faciens, absq; omnis hæreticè prauitatis vel vanæ gloriæ fermento, conspersos (vt prædictum est) charitatis oleo: ei inquam persecutio semper præsto est. Aut enim ab his qui intus sunt falsis fratribus illi derogatur, aut ab illis qui foris sunt impijs, & sine deo hominibus manifestius impugnatur. Ait ergo: Si oblatio tua fuerit de sartagine similæ conspersæ oleo, & absq; fermento, id est, si intus habueris pugnas verborum à falsis fratribus, pro sacræ studio scripturæ, quàm cum charitatis oleo, & absque falsitatis tractaueris fermento, diuides eam minutatim, id est, diligentissimè singula dicta discuties, ne fortè quippiam reprehendi iustè possit, & fundes supra oleum. Similæ iam conspersæ oleo, iterum minutatim diuisæ superfundes oleum, id est, scripturæ sanctæ per charitatem elucidatæ, iterum singillatim retractæ aduersus contradictores, non amaritudinis zelum, sed ardentioris, vt eos lucrifacias, superaddes eiusdem charitatis oleum. Sartago vas à strepitu soni vocatum, sonat enim & strepit, dum in ea frigitur oleum. Internum ergo significat fraternæ æmulationis incendium, id est, interius personante ac perstrepente falsorum fratrum inuidiam. Porrò craticula apertam illorũ, qui foris sunt, significat malitiam, qui sanctos homines, veritatis similam deo sacrificantes, corporaliter quoq; distentos, subiectis incendijs conflagrauerunt. Illic quoq; oleum conspergitur: corpore nanque assato, charitas exundat & ebulit feruentius. Ait ergo: Sinautem de craticula sacrificium æquè simila oleo conspergetur. Notandum, quòd si de sartagine est oblatio minutatim diuidi, & sic oleum supra fundi iubetur: sinautem de craticula non minutatim diuidi, sed oleo tantum conspergi imperatur. Nam contra falsos fratres, qui sub nomine Christiano, veritati insidiantur, diligentissima diuisione ac subtili discretionis minutatione opus est, quippe qui sub eisdem nominibus, quibus pro fide vtimur, & ipsi malitiosè delitescentes, contra fidem nituntur. Vnde dominus noster: Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Cęterùm contra eos, qui Christi nomen quoq; oderunt, nõ adeo dubia, vel subtilis pugna est, illic enim quasi in plano campo hostem dinoscere valet simplicitas quoq; rusticorum fidelium. Nam sicut ipse dominus noster, cùm à Iudæorũ pontificibus, scribis, ac pharisæis, tanquam in sartagine stridula seditioso strepitu quęstiunculis obiectis frigeretur, subtili commemoratione scripturarum causam iustitiæ suæ tuebatur: cùm aũt coram Pilato staret, nihil cum illo de scripturis est locutus: sic electi eius discipuli quoties ab eis qui scripturarũ habẽt notitiam, quæstionibus peruersis inquietantur, oportet vt de scripturis vigilanter respondendo, verba sua quasi minutatim diuidant: quoties autem ab eis tribulantur qui scripturas non recipiunt, vel earum non habent auditum, sermonem de huiusmodi non effundant. Sequitur: (Quam offerens domino trades manibus sacerdotis, & cætera, vt supra.)

Matth. 7.

Quòd omnis oblatio quæ offertur domino, absque fermento & melle esse, & sale condiri debeat, & quid hæc mysticè. CAPVT X.

OMnis oblatio quę offertur domino, absq; fermento fiet. Nec quicquam fermenti, nec mellis adolebitur in sacrificio domini. Primitias tantum eorũ offeretis & munera: super altare verò non ponentur in odorem suauitatis. (De fermẽto veteri, fermento malitiæ & nequitiæ, iam alibi dictum est. Mel dulcedinem temporalis gaudij significat, cui constanter à sapiente, verbi dei prefertur delectatio, dicente: quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo. Nec mellis inquit. i. vanæ ac transitoriæ delectationis adolebitur quicquam in sacrificio domini. Nam econtrario agnum comedere iubemur, cùm lactucis agrestibus, quæ valde amaræ sunt, & amara significant lamenta pœnitentium, sine quibus non satis est charum deo sacrificiũ nostrum. Quod sciens Psalmista: Sacrificium (inquit) deo spiritus contribulatus, cor contritũ & humiliatũ deus non despicies. Igitur nec fermenti (inquit) nec mellis quicquã adolebitur in sacrificio domini, quia videlicet sicut fermentũ malitiæ & nequitiæ deus odit, sic & ineptã lætitiam non admittit, nec enim tẽpus est nunc ridendi, sed flendi. Væ aũt vobis (ait) qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis. Primitias tantũ eorũ (ait) offeretis & munera, videlicet quemadmodũ anctũ decimatur,

Psalm. 118.
Psalm. 50.
Eccle. 3.
Lucæ 6.

CAP. III. matur, aut mentha, super altare verò nō ponentur in odorem suauitatis. (Quicquid obtuleris sacrificij, sale cōdies, nec auferes sal fœderis dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatiōe offeres sal.) Notanda terna salis replicatio, quicquid obtuleris sale condies, & nō auferes sal fœderis dei tui, & in omni oblatione offeres sal. Hoc ergo sub nomine salis plenius inculcat & replicat, vt absq; discretione nihil facias. Nam sicut quod sale non est conditū, insipidum est, & carnes quibus salis condimentum denegatur, citius corrumpuntur: sic omne quod agimus, si absq; discretione fiat, æternæ sapientiæ placitum non est, & quasi putridum aut fœtens abiectione dignum est. Idcirco ter dixit: (sal fœderis dei tui,) quia videlicet in discretione fœdus domini permanēs est indiscretè autem agentibus, fœdus cum deo permanens, vel incorruptum perseuerare inquit. Proinde dominus ait. Vos estis sal terræ: Si ergo sal infatuatum fuerit, in quo salietur?

Matth. 5.

Quid sit mysticè de spicis virentibus offerre, & quid sit igni eas torrere, oleumq; ac thus super imponere. CAPVT XI.

SIn autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de spicis adhuc virentibus, torrebis eas igni, & confringes eas in morem farris, & sic offeres primitias tuas domino, fundens super ea oleum, & thus imponens, quia oblatio domini est.) Fruges nostræ lectionis sacræ sunt. Tunc autem munus primitiarum offerimus de spicis adhuc virentibus, cùm in seruitio domini patrum illorum qui ante legem fuerunt, imitanda nobis exempla proponimus. Ager enim mundus est, semen verbum dei, messis verò consummatio seculi. Ergo cum exempla patrum legimus, & imitanda nobis proponimus, quos nondum legis æstus torruerat, quasi de spicis adhuc virentibus, domino primitiarum munus offerimus. Sed sunt eorum facta quædam, quæ sicut historialiter acta leguntur, nequaquam ita sequi, vel in defensionem nostri pro auctoritate assumere ea valemus, Imò & post legem datam sunt sanctorum facta quædam, a quibus iustè restringimur, secundum regulam euangelicam, verbi gratia: Ante datam legem Abraham partriarcha, dei amicus, sororem suam filiam patris sui, & non matris suę, vxorem duxit: post legem autem Dauid quoq; sanctus, plures vxores eodem tempore habuit. Ita quasi virentes adhuc spicæ, ante aduentum Christi in agro mundi huius steterunt, donec eleuato eodem sole iustitiæ quasi plena æstate maturesceret, ac solidaretur messis virtutum. Igitur si de spicis (inquit) adhuc virentibus munus primitiarum frugum tuarum domino obtuleris, torrebis eas igni, & confringes in modum farris, id est, Si exempla patrū antiquorum imitanda tibi proposueris, horrentem literæ paleam spiritu sancto adures, & sensu spirituali conterendo, ad similitudinē euangelici farris cōfringes: vt quod hoc tempore iudicaretur adulterium ad euangelicū referas sacramentum. Nam quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: si secundum literam sequaris vel imiteris tanquam adulter iustæ remouendus es ab altari domini. Si autem cum Apostolo per allegoriam dicta hæc esse accipias, spicas virentes igni torres, & in modum farris confringis, dignè domino primitias ferens, fundensq; super eas oleum, & thus imponens. i. pia charitatis consideratione ad honorem domini perpendens, quia non illis reputatur in peccatum, quòd recenti adhuc seculo sancti ac fideles homines deo non prohibente fecerunt. (De qua adolebit sacerdos in memoriam muneris partem farris fracti & olei, ac totum thus.) Hoc item intelligendum, vt supra.

Matth. 13. Genes. 3. 1. Reg. 3. Galat. 4.

De hostia pacificorum, quid ab oblatione holocausti differat, & de mystico ritu eius, & cur non de volatilibus fieri præcipiatur. CAPVT XII.

CAP. III. QVòd si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre marem siue fœminam, offeret immaculatam coram domino.) Hoc ita superiori coniungitur lectioni. Dixerat superius: Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij ad placandū sibi dominum, &c vsq; ad id quod dictum est: confringetq; ascellas turturis siue columbæ, & nō secabit, nec ferro diuidet eam. Paucis interpositis de sacrificio farris, nūc demū ita subiungit. Quòd si hostia pacificorū fuerit eius oblatio, &c. Holocaustū, id est, totū incensum, iam supra diximus, sacrificium esse gratias agētium, videlicet, quia per auxilium dei gratia cuncta vitia sua sancti spiritus igne combusserunt. Hostiam verò pacificorum eorū esse, qui secundum Apostolū condelectati quidem lege dei secundū interiorem hominem, sed videntes aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, pacem quærunt, & dicunt: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ergo huiusce sacrificij, id est, hostiæ pacificorum & holocausti distantia, diligenter consideranda est. Holocausti oblatio, siue de armento, siue de pecoribus sit, siue de auibus, tota secundū nomen suum iubetur incendi. De hostia verò pacificorum, nunc ita lex dicit. (Fundentq; filij Aaron sacerdotis sanguinem per circuitum altaris, & offerent de hostia pacificorum in oblationem domino, si de bobus fuerit, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinsecus est, duos renes cum adipe quo teguntur illa, & reticulum iecoris cum renunculis, adolebuntq; ea super altare in holocaustum lignis igne supposito in oblationem suauissimi odoris domino. Si verò de ouib' fuerit eius oblatio, & agnum attulerit.) Item eodem modo separabuntur hæc in holocaustum domini. Si autem

Sup. cap. 1. Roma. 7.

autem capra fuerit.) Nihilominus eadem separationis lex erit, videlicet nec adipem, nec sanguinem omnino comedetis inquit. Nam subaudiendum est, quia quicquid reliquum fuerit, erit Aaron, & filiorum eius, sanctum sanctorum de oblationibus domini. Hæc holocausti & hostiæ pacificorum distãtia, iuxta historiam manifesta est. Cæterùm iuxta spiritualem sensum eis quorum hæc est pugna, qua legi mentis ea quæ in membris est lex alia adhuc repugnat, subtiliter valde pensandum est, quòd dicitur. Quid enim est, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinsecus est, in holocaustum adolere: nisi corpus castigare, & in seruitutem redigere? Adeps nanque qui operit vitalia, quid est, nisi lex alia quæ in membris delicatis, & vitali legi mentis repugnat? Quid inquam est duos renes cum adipe quo teguntur illa, in holocaustum adolere, nisi cum Psalmista dicere ad dominũ: Proba me domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum? Psalm.25. Sed non satis est abstinentia ciborum, renes corporis castigare, nisi intrinsecus radix cõcupiscentiæ perusta sit sancti spiritus igne. Ait ergo: Et reticulum iecoris cum renunculis. In iecore, iuxta Physicos, voluptatis & concupiscentiæ consistit vis. Ergo non solos renunculos, sed cum renunculis, reticulum quoq; iecoris, id est, nõ solum renes corporis per abstinentiam cibi & potus, sed interiorem quoque concupiscentiæ radicem sancti spiritus oportet amore comburi. Siue de bobus, siue de ouibus, hæc oblatio, id est, hostia pacificorum fuerit, siue masculus, siue fœmina, siue ouis, siue capra, item eodem ritu hæc separari, & in holocaustum oportet offerri, quia quocunq; ex ordine ille sit, in quo adhuc alia membrorũ lex repugnat legi mentis, expedit illi, labore proprio cum inuocatione sancti spiritus, tam concupiscentiam comburere mentis, quàm renes affligere corporis. Deinde Aaron & sacerdotum filiorũ eius erit, quòd reliquum erit sacrificij, quia videlicet eorum qui iam in virtutibus profecerunt, & alijs præesse nouerunt, cura hæc erit, vt istorum infirmitatem orationibus iuuent, informent exẽplis, erudiant disciplinis. Notandum in hoc sacrificio, id est, in ostia pacificorum, cùm adipe, & cum renibus debere caudam quoque offerri per sanguinem suum. Ait enim. (Et offerent de pacificorum hostia, sacrificium domino adipem, & caudam totam cum renibus, & cætera.) Cauda finis corporis est. Hoc ergo isto quoq; nomine spiritus dicit ecclesijs, quia qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Item notandum & illud, quia sacrificium huiusmodi, id est, hostia pacificorum de armento quidem, & de gregibus ouium atq; caprarum, æquè vt holocausti oblatio sumitur: de auibus verò, id est, de turturibus, & pullis columbæ sumi non præcipitur. Cur hoc? Videlicet, quia non illorum qui iam per contemplationis pennam sursum volant, pugna illa est qua (vt prędiximus) legi mentis repugnat alia lex quæ in membris est. Sequitur.

De oblatione pro peccato, quid ab holocausto & hostia pacificorum differat. CAPVT XIII.

Locutusq́ue est dominus ad Moysen, dicens: Loquere filijs Israel: Anima quę peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis domini, quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit, si sacerdos qui est vnctus peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum domino, & adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram domino, ponetq́ue manum suam super caput eius, & immolabit eum domino, &c.) Lex ista eius oblationis est, quæ pro peccato datur. Hoc sacrificium primum & vniuersale omnium est. Quid secundum literam ab holocausto & hostia pacificorum differat perspicuum, quia videlicet non vt de hostia pacificorum, ita de isto in esum sacerdotum, partes quædam tolluntur, neque vt holocaustum in altari, sed extra castra totũ comburitur. Ergo legem eius auctoritate apostolica præeunte diligentius prosequamur. Ait: Si sacerdos qui est vnctus peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum, &c. Ac deinceps: Quod si omnis turba Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini est, & postea intellexerit peccatum suum, offeret vitulum pro peccato. Et reliqua. Vtrobiq; sic definitum est. Pellem verò & omnes carnes cum capite ac pedibus, & intestinis, & fimo, & reliquo corpore offeret extra castra, atq; comburet. Porrò hæc Apostoli sententia est: Quorum enim animalium sanguis infertur in sancta per pontificem, eorum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per semetipsum populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes: Et reliqua. CAP. IIII. Hebr.13.

Quòd Adam fuerit sacerdos ille iuxta sensum mysticum, de quo lex dicit: Si sacerdos peccauerit, delinquere faciens populum: & quòd vitulus pro peccato eius oblatus, est Christus. CAPVT XIIII.

Quis igitur iste est sacerdos qui peccatum, delinquere faciens populum, nisi primus homo Adam, qui cum deberet esse sacerdos, & iugi sacrificio laudis honorificare dominum, ad hoc enim super iumenta & bestias terrę eruditus, id est, ad imaginem & similitudinem dei factus est, & in paradiso positus, benedictione creatoris in filijs suis augendus, vt eidem creatori gratias

 ageret,

CAP. IIII. ageret,& sacrificium laudis offerret:cum inquam hoc facere deberet,peccauit,& omnem posteritatis suæ populum delinquere fecit?Nam in illo omnes peccauimus, & omnes in illo iustè mortui sumus,dicit ergo.(Offeret pro peccato suo vitulum immaculatum domino,& adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram domino, ponetq́; manum super caput eius , & immolabit eum domino.)Hoc ita factum est, Adam non idem in persona,sed idem in natura, Adam inquam nouus deus & homo Christus Iesus , obtulit pro peccato suo vitulum immaculatum , pro peccato inquam suo,id est,suorum : nostrum enim peccatum per suam gratiam suum fecit debi-
Psalm.68. tum.Vndè dicit in Psalmo:Quæ nō rapui tunc exoluebam.Quem vitulū obtulit immaculatum? Semetipsum , corpus suum immaculatum de armento boum magnorum , de genere patriarcharum antiquorum sine omni macula peccati conceptum & natum. Adduxit illum vitulum,id est, semetipsum,& adstitit ad ostiū tabernaculi testimonij,tabernaculi inquam cœlestis & veri,quòd nobis erat clausum,vt aperiret nobis cœlestia sancta sanctorum per sanguinem suum. Posuitque manum super caput eius,& immolauit eum domino.i.obedientem se exhibuit,& obtulit se in sacrificium deo & patri suo.Et notandum, quòd tertiò repetitum est domino. Offeret vitulū immaculatum domino,adducet illū coram domino, & immolabit eum domino.Dominanti quippe trinitati,Christus humanitatis suæ vitulum sacrificauit,triduana morte satisfaciens pro nobis. Vndè adhuc sequitur.(Hauriet quoque de sanguine vituli,inferens illum in tabernaculum testimonij.Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies coram domino,contra velum sanctuarij, ponetq́; de eodem sanguine super cornu altaris,thymiamatis gratissimi domino,
Hebr.9. quòd est in tabernaculo testimonij.) Et hoc ita factum est. Christus enim propitiationis nostræ vitulus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta,nō quòd sanguinem sui corporis,verbi gratia,qui de lanceato eius latere profluxit,ipse in illa cœlestia sancta transtulerit,sed quia sanguinis eiusdem effectum,id est, remissionem peccatorum,vniuersæ ecclesiæ, quæ est tabernaculum testimonij eius,intulit in cōspectu dei patris.Quomodo?Cumq́; intinxerit digitum,inquit, in sanguine , asperget eum septies coram domino contra velum sanctuarij, &c. Digitum in sanguine intingere,est spiritum sanctum per sanguinem suum dare , nam digitus dei dicitur spiritus
Lucæ 11. sanctus,vt illic:Si ego in digito dei eijcio dæmonia,quòd alius Euangelista manifestius, si in spi-
Matth.12. ritu dei,inquit,eijcio dæmonia. Porrò hic spiritus sanctus nulli in remissionem peccatorum, nisi per Christi sanguinem datur.Vndè est illud:Nondum enim fuerat spiritus datus, quia Iesus non
Iohan.7. dum erat glorificatus.Cùm ergo sacerdos digitum in sanguine intinxerit,id est, cum spiritū sanctum,per suum sanguinem acquisierit,asperget eum, inquit, septies coram domino cōtra velum
Lucæ 24. sāctuarij . Hic spiritus sanctus septiformis est. Porrò velum sanctuarij operturam siue clausuram significat cœlestium mysteriorum eiusdem Christi filij dei . Digito igitur intincto , sanguinem septies aspergere,est dato per passionem suam septiformi spiritu sensum discipulis , vt scripturas intelligerent,aperire. Ponetque (ait) de eodem sanguine super cornu altaris Thymiamatis gratissimi domino , quòd est in tabernaculo testimonij . Cornu altaris fortitudo vel exaltatio eius-
Psalm.117. dem Christi est.Vndè Psalmista : Constituite diem solennem in condensis vsq; ad cornu altaris. Id est,vacate à seruilibus,& intendite bonis operibus,donec perueniatis ad cognitionem diuinitatis Christi,qui est sublimitas vestræ mentis . Idcirco verò altare dicitur thymiamatis gratissimi domino , quia thymiamata siue incensa orationum nostrarum non nisi de illo vel per illum deus pater accipit.Ponet,inquit, ergo de eodem sanguine super cornu altaris thymiamatis, id est, suscitatus à mortuis,& eleuatus in cœlum,sedensque à dextris dei,vestigia suæ passionis, scilicet cicatrices vulnerum, signa clauorum, & lanceæ, in æternum reseruabit, quò memoriali gratissimi odoris semper interpellet pro nobis.

Quòd reliquum sanguinem fundi ad basem altaris in introitu tabernaculi, sit baptizari gentes post paßionem eius in morte eius. CAPVT XV.

OMnem autem reliquum sanguinem fundet in basem altaris holocausti in introitu tabernaculi.)Fundamentum est Christianæ fidei, scilicet baptizari in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.Vndè & bene dicitur,in introitu tabernaculi,quia videlicet non nisi per baptismi regenerationem introitus vlli est in tabernaculum domini,quòd est ecclesia dei.Ait ergo. Omnem autem reliquum sanguinem fundet in basem altaris.Dixit enim, Postquam resurrexerit à mortuis:
Matth. vlt. Euntes docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine patris,& filij,& spiritus sancti.Hoc vtique dicto reliquias sanguinis sui fudit in basem altaris.Nam & Apostolus dicit: Quicunq; bapti-
Roma.6. zati sumus in Christo Iesu,in morte ipsius baptizati sumus, &c. Igitur reliquum sanguinem fundet in basem altaris,in introitu tabernaculi,id est,cum per sanguinem suum priorum temporum omnes electos emundauerit,eiusdem gratiæ reliquias futuris,& per verbum Apostolorum,credituris gentibus siue Iudæis , ponit in introitu tabernaculi veri, vt per baptismum complantentur similitudini mortis eius,quicunq; volunt corpori eius vniri, id est, in ecclesiam eius ingredi, & resurrectionis eius comparticipes fieri.

Quid sit

Quid sit pelle, carnibus, capite, pedibus, intestinis, & fimo extra castra crematis, & cineribus in locum mundum effusis: adipem vituli offerri pro peccato: & quod in sacrificio panis & vini, veritas carnis & sanguinis, & tota sit gratia verbi incarnati. CAPVT XVI.

ET adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui operit vitalia, quam omnia quæ intrinsecus sunt, duos renunculos, & reticulum quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum, & adolebit ea super altare holocausti. Pellem verò, & omnes carnes cum capite, & pedibus, & intestinis, & fimo, & reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent. Incendetque eam super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur.) Dubium ergo esse non licet, quoniam illud, quòd corpus hostiæ iubetur extra castra cremari, hoc significet, quòd dominus Iesus extra portam passus est, apostolico firmante testimonio, quod superius positum est. Quid ergo hæc sibi vult retentio adipis, & cæterorum quæ separari iussa sunt in holocaustũ, nisi illud, quòd idem vitulus, idemq; sacerdos magnus, continuò educendus, vespertinum fecit sacrificium, panem & vinum transferendo in corpus & sanguinem suum. Nam pellem quidem, id est, visibilem hominis speciem, totumque mortalis ac miseræ substantiæ nostræ fimum, in isto sacrificio non attẽdis, sed quicquid pinguedinis, id est, quicquid gratiæ spiritualis in Christo est, fides istic tenet, & sensus animæ percipit. Vndè tota cum eodem capite suo sancta dicit ecclesia. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Cæterùm de illo quæri potest, quod cum dicatur, corpus & sanguis, neq; panis in carnis speciem, neq; vinum mutetur in sanguinis horrorem, id est, murmurare plebeium quemq;, cur non sacerdos vituli fimum adoleat, simul & pellem. At illa semel extra portam cremata sunt, quando pellem nostræ mortalitatis atque corruptionis excoxit ignis passionis super struem lignorum, id est, in patibulo crucis, ac demum ipso resurgente à mortuis id quod mortale erat, à vita absorptum est. Cur post resurrectionem suam inuisibilis factus est, & non nisi quando voluit, & à quibus voluit visus est, ita vt cum vellet euanesceret, nisi quia corruptio omnis absorpta est? Etenim quod necessariò visibile est, proculdubio & corruptibile est: Igitur de fimo & pelle vituli, id est, visibili atque corruptibili specie corporis & sanguinis domini, neminem scrupulus moueat infidelitatis. Nam totam adipem, totam pinguedinem vituli, id est, totam gratiam, & veritatem verbi incarnati, qua indiget vt repleatur anima fidelis, illic se habere fides Christiana consentit. Nomine, re, atque effectu, caro vera est & sanguis verus. Nomine videlicet, quia sic sacerdos dixit, consecrationum opifex, qui vera rebus nomina ponit: Hoc est corpus meum: Hic est calix sanguinis mei. Re autem, quia profectò sanctum sanctorum est, quàm verè sacerdos iste, qui sanctificat, sanctus sanctorum est. Effectu nihilominus, quia videlicet quàm efficaciter semel passus, omnibus præteritis remissionem peccatorum attulit, tam potenter & nunc ad ecclesiam per eandem fidem venientibus, remissionem peccatorũ dignè percipientibus impendit. Vbi tot habens veræ essentiæ partes, multo adipe repletur anima fidelis, quid te moueat, quia non comparent pellis & fimus. i. horrida species carnis & sanguinis. Illud sanè non prætereat vicarium Christi sacerdotem, quia cum adipe duos quoq; renunculos & reticulos iecoris, id est, omnem voluntatem propriam secundum spiritualem hanc legem, magnus ille sacerdos deo patri suo in holocaustum obtulit. Non enim increpantibus se renibus suis acquieuit, sed iam antequam prædicto modo carnes eius pellis quoq; & fimus cremanda extra portam efferrentur, renes suos adoleuerat. Dicebat enim. Nõ mea pater mi, sed tua voluntas fiat: Hoc, inquam, sacerdotem quemq; nõ prætereat, sed ex exemplo eius ipse quoq; renes suos cum iecore, id est, voluptatem carnis vel concupiscentiam quę iuxta Physicos consistit in iecore, adolere, id est, mortificare studeat. In locum, inquit, mundum, in quo cineres effundi solent, cremabuntur. Locus in quo cineres effundi solent, communis terræ sinus, & humanæ sepulturæ necessitas est. Illic enim cineres, id est, omnium mortalium corpora mox in cineres resoluenda, effundi solent. Mundus autem quod dixit, hoc Euangelista sanctus non præteriens, cum dixisset: Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentũ, statim addidit, in quo nondum quisquam positus fuerat. Munditiam ergo singularem cineris vnici, signanter expresit, dum non tantum in locum, in quo cineres effundi solent, sed in locum mundum dixit. Nam sicut in vtero, de quo conceptus est, nondum quisquam admissus fuerat, & sicut in monumento in quo positus est, nondum quisquam conditus fuerat: sic in illa munditia qua cinis eius effusus est, nullius vnquam cinis effusus fuerat. Vndè & cineres omnium in antiquũ statum reformare poterit, indulta illis participatione sui, sanctus iste cinis. Nam & idcirco cum mundus esset, in terram fusus est, vt corpora nostra propter peccata in cinerem reuersa, denuò secum resuscitaret.

Hebr. 13. Psalm. 62. Lucæ 22. Locus cinerum. Iohan. 19.

De eo quod ait: Quòd si omnis turba Israel ignorauerit, &c. quòd actualia peccata per illam multitudinis ignorantiam intelligenda sint, & quòd illa quoq; vt originale peccatum deleantur per mysterium paßionis Christi. CAPVT XVII.

CAP. IIII. QVòd ſi omnis turba Iſrael ignorauerit,& per imperitiam fecerit,quod cõtra mandatum domini eſt,& poſtea intellexerit peccatũ ſuum,offeret vitulum pro peccato,adducetq; cum ad oſtium tabernaculi,& ponẽt ſeniores populi manus ſuper caput eius corã domino.)&c.vt ſupra. Quæ hactenus dicta ſunt,itidẽ dici potuiſſent, etiã ſi vnũ & ſolũ originale peccatũ Chriſti fuiſſet morte deletũ.Sed dicit Apoſtolus:Et non ſicut per vnum peccatũ ita & donũ.Nam iudicium ex vno in condemnationem,gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationẽ. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnũ,multo magis abundantiã gratiæ,& donationis, & iuſtitiæ accipientes in vita regnabunt per vnũ Ieſum Chriſtum.Optimè & cum hoc Apoſtoli teſtimonio,& cum omni euangelicæ veritatis doctrina,certũ tenet fides catholica, quia non ſolum originale,ſed & cuncta ſimul actualia,nobis per paſsionẽ Chriſti filij dei remittuntur peccata . Bene ergo poſtquam de peccato ſacerdotis lex dicit,ita ſubiunxit.Quòd ſi omnis turba Iſrael ignorauerit , & per imperitiã fecerit,quod contra mandatũ domini eſt,&c.Poſt peccatũ ſacerdotis omnis quoq; turba ignorauit,quia poſtquam primus homo peccauit,qui(vt prædictum eſt)in paradiſo dei ſacerdos eſſe,gratiarumq; & laudum hoſtias offerre debuit , cuncta quoq; populoſitas generis humani in ignorantiã dei defluxit,originale crimen actualibus cumulando peccatis.Vndè Apoſtolus:Quia non eſt iuſtus quiſquam,nõ eſt intelligẽs,aut requirens deũ.Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt,&c.quæ de teſtimonio Pſalmi ſumpta ſunt.Et vt comprobaret nec Iudæum qui requieſcit in lege & gloriatur in deo,ab illa declinantiũ, atq; inutilium vniuerſalitate excipi,continuò ſubiunxit:Scimus autẽ quia quæcunq; lex loquitur,his qui in lege ſunt loquitur,vt omne os obſtruatur,&c.Igitur & ſacerdotis,qui delinquere fecit populũ, & ſimul omnis turbæ peccatũ,eodem animali.i.vitulo,& eodem ſacrificij ritu legitimè expiatur,quia & originale quod ex Adam contractũ eſt,& cuncta ſimul actualia peccata eodem paſsionis Chriſti ſacramento delentur.Et ſuper illius quidem bruti pecoris caput,ſeniores tantũ ponebãt manus,nec enim fieri poterat,vt cuncta ſimul turba imponeret vni manus,huius aũt vituli rationalis.i. Chriſti capiti manus impoſuimus nos omnis turba,quicũq; in morte ipſius baptizati ſumus.Omnia nãq; peccata noſtra capiti & fortibus humeris eius portanda ſiue tollẽda impoſuimus,imò deus per manus noſtras:per manus,inquam,i.per fidẽ ſiue profeſsionẽ credentium, poſuit in eo iniquitates omniũ noſtrum.

Roma.5. | Roma.3. | Pſal.13. | Roma.3. | Eſaiæ 53.

De peccato,quod poſt baptiſmum admittitur,ſecundum legem dicentem : Si peccauerit princeps,& c.Et quis ſit princeps , & quæ anima de populo terræ:& de oblatione principis,id eſt,Prælati.

CAPVT XVIII.

SI peccauerit princeps,& fecerit vnum è pluribus per ignorantiam , quod domini lege prohibetur,& poſtea intellexerit peccatum ſuum,offeret hoſtiam domino,hircum de capris immaculatum,ponetq; manum ſuam ſuper caput eius. Cumq; immolauerit eum in loco vbi ſolet mactari holocauſtum coram domino,quia pro peccato eſt,tinget ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato,tangens cornua altaris holocauſti, & reliquum fundens ad baſim eius.Adipem verò adolebit,vt ſupra,ſicut in victimis pacificorum fieri ſolet.)Poſt paſsionis Chriſti ſacramentũ,quod in baptiſmo percipitur , peccantibus iam non idem remedium vel eadẽ gratiæ largitas proponitur.Nam hoſtia pro peccato nobis extitit Chriſtus, quã ſemel pro peccatis noſtris certa redemptione tunc dedimus,quando ſinguli in morte ipſius baptizati ſumus. Etenim cõparatione ſecuritatis,quam de præteritis peccatis in baptiſmo ſiue infantes ſiue veterani accepimus,valde ſcrupuloſa eſt redemptio,ſi iterum peccauerimus , quamlibet dignos pœnitentiæ fructus faciamus.Quamuis dictum ſit:Quacunq; die quis conuerſus ingemuerit,ſaluus erit, non tamen & hoc dictum eſt,quacunq; die ingemuerit,peccata ſua remittentur ei , nec certum eſt vtrũ in hoc ſeculo remittantur,an in futuro.Nec enim leuiter aut dubiè dictum eſt, ſi cuius opus arſerit,detrimentum patietur,ipſe autem ſaluus erit,ſic tamen quaſi per ignem . Poteſt tamen & illud rectè de principali conuerſione dictum accipi,videlicet qua de errore & de peccatis vetuſti hominis Adæ conuertitur quis,& ad dominũ vel dei filium ingemiſcendo tranſit,quo fit,vt filius non portet iniquitatem patris,ſcilicet eius qui primus peccauit. Benè itaq; poſt datũ immolãdi vituli ritũ,hoſtia minoratur,cum dicitur:Si peccauerit princeps , & fecerit vnum è pluribus quod domini lege prohibetur,offeret hircum. Ac deinceps. Quòd ſi peccauerit anima per ignorantiam de populo terræ,& cognouerit peccatũ ſuũ, offeret caprã immaculatã, &c. Princeps ille eſt,qui tanquã aries ouibus,aut tãquã hircus capellis pluribus præminet. Hic ſi peccauerit & fecerit vnũ è pluribus,quod domini lege prohibitũ eſt,eo ipſo quod peccauit , malũ inferioribus exemplũ præbuit.Quòd ſi poſtea intellexerit peccatũ ſuũ,offeret,inquit,hoſtiam dño,nõ iterũ vitulũ,ſed hircũ.Nõ enim renouabit iterũ ad pœnitẽtiã,ſcilicet vt baptizet iterũ,quod eſſet rurſus crucifigere in ſemetipſo,& oſtẽtui habere dei filiũ,ſed offeret hircũ.i.per actualis pœnitẽtię mortificationẽ,mactabit ſemetipſum,vt poſsit pro peccato ſuo eiuſdem paſsionis Chriſti,de ſancto altari vtiliter percipere ſacramentũ.Peccãdo nãq; & faciendo vnũ de pluribus,quod domini lege prohibitũ eſt:verbi gratia:mœchãdo ſiue homicidiali cornu feriendo ipſe hircus effectus eſt,quales vtiq; ad

Ezech.18. | 1.Cor.3. | Hebr.6.

vtiq; ad ſiniſtram ſtatuẽtur, quibus & dicetur: Ite maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabo- Matth.25.
lo & angelis eius. Igitur ſi ſaluari cupit, mactabit hircũ. i. pœnitendo puniet ſemetipſum. Vbi? (In
loco, inquit, vbi ſolet mactari holocauſtũ coram domino.) Locus in quo holocauſta mactari ſo-
lent, catholica eccleſia eſt. Nam extra illã nullus veri ſacrificij locus eſt. Igitur in catholica eccle-
ſia, in confeſsione veræ fidei pœnitebit, & huic fundamento digna pœnitentiæ opera ſuperædi-
ficabit. (Tinget, inquit, ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato, tangens cornua altaris
holocauſti, & reliquum fundens in baſim eius.) In iſto quoq; ſacrificio ſpiritualiter idem ſacer-
dos & hoſtia eſt, quia ſemetipſum offeret. Obſecro (inquit Apoſtolus) vt exhibeatis corpora ve- Roma.12.
ſtra hoſtiam viuentẽ, ſanctam, deo placentem, rationabile obſequium veſtrũ. Quod qui fecerint,
gratulabuntur ſecundum Apocalypſim, dicentes: Et feciſti nos deo noſtro regnũ & ſacerdotes. Apoc.5.
Tingit ergo ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ ſuæ, quando diſcretionem operoſæ pœnitẽtiæ
imprimit vſq; ad mortificationem cõcupiſcentiæ ſuæ. Tangit verò cornua altaris, cũ priſtina di-
gnitate recuperata, alios quoq; docendi auctoritatem reſumit, velut ille qui cũ poſt culpam pœ-
nitendo dixiſſet: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me, continuò Pſal.50.
ſubiunxit. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Veruntamen nonnihil refert.
Nam ſecreto quidẽ admiſſum & ſpontanea confeſsione ſacerdoti proditũ peccatũ, rogante pro
eo ſacerdote, tanta largitate dimittitur, vt cũ venia dignitas quoq; priſtina recuperetur: depre-
henſum aũt, aut publicè cõuictum crimen poſt pœnitentiã, laica tantum cõmunione contentum
addidit hominem ſacrorũ auctoritati canonum. Vndè & hoc notandum, quod ſupra quidem de
ſanguine vituli tinguntur cornua altaris thymiamatis, quod erat interius: hic autem de ſanguine
hœdi, & poſtmodum de ſanguine capræ tinguntur cornua altaris holocauſti, quod erat exterius.
Etenim (vt ſupra dictum eſt) comparatione ſecuritatis quam in baptiſmo accepimus, valde ſcru-
puloſa eſt redemptio, ſi iterum peccauerimus. Sed & reliquum ſanguinem, inquit, fundet ad ba-
ſim eius, cum de cætero cauet, cunctis concupiſcentiarum per puram confeſsionem fuſis ſugge-
ſtionibus. Adipem quoq; adolet, ſicut fieri ſolet in victimis pacificorũ, cum (vt ſuperius dictum Roma.7.
eſt) ad hoc tendit, vt pacificorum habeat vitæ ſtatum, qualem ſuſpirans Apoſtolus: Condelector,
ait, legi dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis.

*De peccato plebei, id eſt, ſubditi, & de oblatione eius, & de eo quod ait: Si pecca-
uerit per ignorantiam, &c.* CAPVT XIX.

QVòd ſi peccauerit anima per ignorantiã de populo terræ, vt faciat quicquam ex his quæ do-
mini lege prohibentur, atq; delinquat, & cognouerit peccatũ ſuum, offeret capram imma-
culatam, &c.) Eadem lex plebei quæ & principis eſt, excepto quòd princeps hircum maſculum,
plebeus capram fœminam offerre debet, & rectè. Nã quomodo fœmina non à ſemetipſa conci-
pit, ſed ex maſculo ſemen ſuſcipit: ſic plebeus ſiue popularis ignem peccatorum non à ſemetipſo
inuenit, ſed à præeunte maioris exemplo peccatum admittit. Eadem, inquam, vtriq; lex eſt, nam
& qui præbet, & qui malum imitatur exemplum, vterq; eadem pœnitentiæ purgatione indigẽt.
Quærendũ tandem eſt, cur quendã venialis peccati terminũ præfigens dixerit lex: Si peccaue-
rit per ignorantiam? Si enim per ignorantiam peccare hoc putauerimus eſſe diſcretionem boni
ac mali non habere, ſiue mandata domini nõ legiſſe vel audiſſe, ergo neminem ſcientiam haben-
tium lex domini poſt peccatũ admittit intra ianuas propitiationis ſuæ. Sed abſit hoc. Quis enim 2.Reg.12.
in hac parte, ſcilicet in ſcientia legis maior quàm Dauid? Et tamen poſt adulterium ſimul & ho-
micidium pœnitens receptus eſt. Quærendum ergo, quis ille ſit terminus, quem cum attigerit
peccator, non per ignorantiam peccare rectè pronuncietur. Dicimus itaq;, quia cũ quiſpiam eo
proceſſerit, vt redargutus de peccato ſuo, non ſolum non emendet, ſed inſuper opera ſua defen-
dere velit, tunc demum non per ignorantiam ſed ſcienter peccare, & proinde excuſationem de
peccato ſuo non habere dicendus eſt. Eſt enim quædam nõ tam ætatis vel ſimplicitatis, quam in-
firmitatis ignorantia, dũ in hora tentationis ſic mens caligine inuoluitur, vt miro modo id quod
ſcit neſciat, & quod videt non videat. De hac parte ignorantiæ Apoſtolus dixit: Qui condolere Hebr.5.
poſsit his qui ignorant & errant, ſubiunxit enim: Quoniam & ipſe circũdatus eſt infirmitate. His
duntaxat, qui eiuſmodi ſunt, iſta clementiæ lex porrigit manum, & eorum tantum peccata con-
trahit intra redemptionis ambitum, qui peccant per ignorantiam. Nam eis qui peccatis ſuis fa-
uent, qui diligunt iniquitatem, eamq; libenter aſpiciunt, & redarguti (vt iam dictum eſt) peccata
ſua ſuperba defenſione tuentur, nullus propitiationis locus eſt. Vndè Pſalmiſta iniquitatem, in- Pſal.66.
quit, ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet dominus. Et Apoſtolus: Voluntariè enim nobis poſt Hebr.10.
acceptam notitiam peccantibus, iam non relinquitur hoſtia pro peccatis.

*De eo quod ſic dictum eſt. Sin autem de pecoribus, iuxta illud Euangelij Matth.
XIX. conſilium: Si vis perfectus eſſe, &c.* CAPVT XX.

SIn autẽ de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem ſcilicet immaculatam, ponet ma-
num ſuper caput eius, & immolabit eam in loco vbi ſolent holocauſtorum cædi hoſtiæ.) &c.
vt ſupra

CAP. V. vt supra. Lex spiritualis & sancta, postquam dedit præceptum, accommodat etiam consilium.
Nam quod intelligenti peccatū suum hactenus de offerendo hirco siue capra dixit, præceptum
est: Quod autem nunc de offerenda loquitur oue, consilium est. Nec enim dicit. Offeret ouem,
sed conditionaliter, sin autem, inquit, de pecoribus obtulerit pro peccato ouem. Hic ergo rectè
intelligimus, illud significasse spiritum sanctum, quod nunc apertè resonat Christi euangelium,
Matth.4. sic prædicari pœnitentiæ præceptum, vt non taceat perfectionis consilium. Nam peccatoribus
Ibid.3. præcipiendo dicit: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnū cœlorum. Et Iohannes cum
Ibid.19. comminatione venturæ iræ: Facite, inquit, fructus dignos pœnitentiæ. Iusto autem dicitur sic: Si
vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Et profectò,
qui iuxta hanc distinctionem pœnitentiā agit, ita duntaxat, vt pro fructu pœnitentię quædam
tribuat, & quædam sibi retineat, hic hircum qui non tundetur immolat: Qui autem nihil
sibi reseruat, sed omnia vendit & dat pauperibus, & ita Christum sequitur, hic ouem tonsam immolat,
qualium gregem in sancta ecclesia sponsus intuens dicit in Canticis. Dentes tui sicut grex
Canti.4. tonsarum quæ ascenderunt de lauacro. Sed hoc (vt prædictum est) consilij magis quàm præcepti
est, videlicet vt cuncta tribuat, & nihil sibi retineat. Igitur si ouem, inquit, obtulerit immaculatam,
id est, si simplicem quoque vitam, & licitam conuersationem reliquerit, vt melius regno
cœlorum vim facere possit, ponet manum super caput eius, id est, votum suum manifesta actione
profitebitur, postquam non licebit ei iam quicquam proprium habere nullam omnino rem, sed
nec proprium corpus in sua potestate. Et immolabit eam in loco vbi solent holocaustorum cædi
hostiæ, & cætera, vt supra.

Si peccauerit anima & audierit vocem iurantis, & cætera, iuxta illud apostoli intelligendum, Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, & quòd immunditiæ tactus, sit peccati consensus. CAPVT XXI.

CAP. V. SI peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisq́; fuerit quòd aut ipse viderit, aut cōscius
Roma.1. est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.) Apostolus cum dixisset: Qui cum iustitiam
dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte, continuò subiunxit.
Non solum autem qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus. Hoc idem consonanter
hæc sacra lex præsenti loco elocuta est. Nam hactenus de illis dixit, qui faciūt vnum de pluribus
quod lege domini prohibitum est, nunc de illis qui consentiunt facientibus, manifestè perdocet.
Si peccauerit (inquit) anima, & audierit vocem iurantis, &cæt. Procul dubio, qui peierat, vnum
facit è pluribus quod lege domini prohibetur. Qui autem testis aut conscius est, qui vidit aut audiuit
illud, in quo ille peierauit, sed tacet & non indicat, procul dubio silendo consentit, non indicando,
periurij comparticipem se fecit. Ac verò quia nō indicauit, portabit iniquitatem suam,
quia talis est consentiendo, qualis & ille agendo, teste (vt prædictum est) apostolo: Igitur de his
qui faciunt, supra locutus, nunc de illis qui consentiunt facientibus sententiam ingressus, & mox
remedium ostensurus, dicit adhuc. (Anima quę tetigerit aliquid immundum, siue quod occisum
est à bestia, aut per se mortuum, vel quodlibet aliud reptile, & oblita fuerit immunditiæ, rea est,
& delinquit. Et si tetigerit quicquam de immunditia hominis, iuxta omnem iniquitatem qua
pollui solet, oblitaque cognouerit postea, subiacebit delicto.) Quod significauerat dicendo:
Anima quæ tetigerit aliquid immundum siue quod occisum est à bestia, hoc penè expressit dicendo,
& si tetigerit quicquam de immunditia hominis, &c. Nam reuera immunditia hominis
morticinum est, quia veram vitam, id est, dei spiritum per immunditiæ opera procul à se effugauit,
quo fit vt sic mortua putcat anima deo priuata, quomodo putrescit corpus amissa anima. Tangit
autem qui consentit, & sic tangēdo immunditiam hominis, quasi morticinum adulatoria lingua
delingit. Cæterū si non consentiat, nihil corporali eius tactu se inquinat, aut rea constituitur
anima. Attamen si hæretica immunditia sit, corporali quoq; tactu vel cohabitatione non contingenda,
sed maximè vitanda est. Si enim fornicator carnalis ex præcepto apostoli ita vitandus
1.Cor.5. est, vt cum huiusmodi nec cibū debeas sumere, quanto magis eum qui de deo malè loquitur, debes
Matth.9. vitare? Non est, inquit dominus, qui faciat virtutem aliquam in nomine meo, & possit cito
Intellige si in forma baptismi nomen filij dei vt non necessariū, hæretica persuasione simul cū nomine patris & spiritus sancti nō expresserit. male loqui de me. Non ergo virtutem baptismi potest conferre, qui de dei filio malè loquendo,
malus est hæreticus, cum fornicatorem, vel ebriosum ritè potuisse baptizare conuincamus.
Maximè ergo vitanda est immunditia hæretica, cuius cuncta opera, vel mysteria quædam sunt
morticina. Cadauer eius, siue à bestia occisum, siue per semetipsum sit mortuum, id est, siue alieno
siue proprio sit vitio deprauatum, quicunq; vel quomodocunque ille sit immundus, anima
quæ tetigerit, quæ consenserit, amplius autē quæ defenderit, oblitaq́; intellexerit, postea subiacebit
delicto, vel (vt supra dictū est) portabit iniquitatem suā, scilicet dignam agēdo pœnitētiam,
subiacebit inquam delicto, id est, portabit delictum suum in hoc seculo, ne sub illo prematur in
futuro. Notandū quippe quod dixit, oblitaq́; intellexerit. Nisi enim quod oblita est neglıgēter,
postea intellexerit, nō subiacebit delicto suo, nō portabit, imo non asportabit iniquitatem suam,
dignam

dignam agendo pœnitentiam. Veruntamen non ſicut in cæteris, ita & in iſto modus vel quantitas definitur oblationis, quia videlicet conſenſus non omnibus, vel ſemper idem eſt, cum ex neceſsitate nonnunquam eueniat, vt ſe quiſpiam conſentire dicat, & idcirco cum dicitur, oblitaq́ue intellexerit poſtea, rectè intellectui vel conſcientiæ eius relinquitur, quale onus pœnitentię merito ſubire iubetur.

De eo quod ait, Anima quæ iurauerit, & cætera & de eo quòd iurauit malefacere, quod ſiue faciat, ſiue non faciat, reus ſit, & qualiter vel quid offerat qui iurauit. CAPVT XXII.

ANima quæ iurauerit, & protulerit labijs ſuis, vt vel malè quid faceret vel benè, & idipſum iuramento vel ſermone firmauerit, oblitaq́; poſtea intellexerit peccatum ſuum, agat pœnitentiam pro peccato, & offerat agnum de gregibus ſiue capram.) Hic locus ex illis eſt, de qualibus canitur in Pſalmo: Pluit ſuper peccatores laqueos. Multos quippe peccatores illaqueauit, verbi gratia: Herodem in decollatione Iohannis, qui cum iuraſſet ſaltatrici, idcirco ſibi legitima neceſsitate occidere viſus eſt, ne peieraret, & Iudæos XL. in Actibus apoſtolorum, qui deuouerunt ſe non manducaturos panem, antequam occiderent Paulum. Putauerunt enim, quia quidlibet iuraſſent, aut deuouiſſent, ſiue bonum ſiue malum, liberi ex lege forent, dummodo iuramento facto compleſſent. Dicit enim lex: Anima quę iurauerit & protulerit labijs ſuis malè quid facere vel benè, & cætera. Ergóne hoc intelligendum fuit, quòd ſiue bene ſiue male agere, quid iuraſſet, & vtrumlibet oblita eſſet peragere, inde pœnitentiam ageret? Hoc illi putauerunt, qui tam ad malum quàm ad bonum, imo magis ad malum quàm ad bonum ſemper proni fuerunt. Cæterum iuxta veritatem hic præſentis loci ſenſus eſt. Qui iurauit, vt bene quid faceret, ſi peragit, liber eſt: ſi non perficit, reus eſt. Qui autem iurauit, vt mali quid faceret, vt (verbi gratia) cum meretrice maneret, ſiue perficiat ſiue non reus eſt. Obſeſſus ergo vndiq;, quia per portam legitimam non vult exire, oportet vt ab illa muri parte deſiliat, quam humiliorem conſpicit, id eſt, in eo peccet, in quo peccatum leuius eſt, & citiori poteſt remedio curari. Moraliter tamen rectè poteſt dici, quòd is male ſibi iurauerit facere, qui carnem ſuam per abſtinentiam macerare deuouit, quod profectò malum & aſperum eſt ſenſibus carnis. Qui ergo iuramentum ſiue votum ſuum oblitus poſtea intellexerit, offerat, inquit, agnum de gregibus ſiue capram. Quid per agnum niſi actiuæ vitæ innocentiam: quid per capram, quæ in ſummis ſæpe, extremiſq́ue pendens rupibus paſcitur, niſi contemplatiua vita ſignatur? Qui ergo ſe conſpicit promiſſa ac propoſita non impleſſe, ad ſacrificium dei ſe ſtudioſius debet, vel innocentia boni operis, vel in ſublimi paſtu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra verò de gregibus offerri non iubetur, quia actiua vita multorum eſt, contemplatiua paucorum. (Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum domino, vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum, dabitq́ue eos ſacerdoti, & cætera.) Iuxta literam piè pauperibus conſulit lex domini, illo contenta quod vilius poteſt comparari. Iuxta ſpiritualem vero intelligentiam illis conſilium dat, qui adeo inopis animi ſunt, vt vtentes mundo tanquam nō vtentes eſſe nō poſsint, vt ementes tanquam non poſsidentes, vt habentes vxores tanquam non habentes, eſſe non nouerint. Quid enim eſt agnam ſiue capram inuenire non poſſe, & idcirco duos columbarum pullos, aut duos turtures offerre, niſi in ſeculari habitu vitæ actiuæ vel contemplatiuæ ſtudere nequaquam poſſe, & idcirco ad ſpiritualem ordinem publica profeſsione trāſmigrare, iuxta pſalmum dicentem: Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine? Quid verò per duos turtures, niſi duplex pœnitentiæ gemitus deſignatur, vt cum ad offerenda bona opera non aſſurgimus, noſmetipſos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati ſumus? Vndè & vnus turtur pro peccato, alter verò offerri in holocauſtum iubetur. Holocauſtum nanque totum incenſum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero verò holocauſtum facimus, cum pro eo quòd bona neglemus, noſmetipſos funditus ſuccendentes, igne doloris ardemus. Et bene caput ad pennulas retorqueri præcipitur, vt videlicet ea quæ dicis facias, & os ad opera coniungas. Nec ita caput abſcindendum eſt, vt à corpore diuidatur: ſed collo, inquit, inhæreat, quia videlicet mens quæ per caput intelligitur, à carnis delectatione incidenda eſt, ſed à carnis cura neceſſaria incidenda non eſt. Iuxta allegoricum quoque ſenſum, caput turturis inciſum eſt, & tamen à ſuo corpore abſciſſum non eſt, quia ex eo quòd pro nobis caput noſtrum Chriſtus mortem pertulit, omnes nos verius in ipſa morte ſua coniunxit. Caput ergo turturis inciſum inhæſit corpori, quia pro nobis quidem redemptor noſter paſſus eſt, ſed à nobis per paſsionem ſeparatus non eſt. Sed rarus quiſque eſt, qui compunctus ſpiritu pietatis aſſumere pennas ſicut columbæ, & volare ſciat, & requieſcere, & ita gemitus turturis, aut columbæ ſciat in pœnitentia vel in oratione habere. Extenditur autem & adhuc lex clementiæ, & ſubditur,

Matth.14. Actor.14. 1.Cor.7. Pſal.54. Pſal.54.

De eo

CAP. V. *De eo qui duos turtures vel pullos columbæ offerre non præualet, vt similam partem ephi decimam offerat, quid significet mysticè.*

CAPVT XXIII.

QVòd si non quiuerit manus eius offerre duos turtures vel duos pullos columbæ, offeret pro peccato similam, partem ephi decimam. Non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est, tradetq; sacerdoti. Qui plenum ex eo pugillum hauriens, cõcremabit super altare in monumentum eius qui obtulit, rogans pro illo & expians. Reliquam auté partem ipse habebit in munere) Ephi & batus vna mensura est modiorum trium. In euangelio suo dominus legis dicit: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedé prophetæ accipiet, dicamus & secundum præsentis loci sermonem. Et qui pascit sacerdotem in nomine sacerdotis, mercedem sacerdotis accipiet. Quod si non quiuerit manus eius offerre duos turtures, vel duos pullos columbæ, illud spiritualiter est, vt qui orare vel duplicem (sicut prædictum est) gemitum in oratione nescit habere, pascat eum, cuius est officium semper orare, vt carnalia sua seminando dignè mereatur eius spiritualia metere. Vndè notandum, quia sic dictum est. Qui plenum ex eo pugillum hauriens, concremabit super altare in monumentum eius qui obtulit, rogans pro illo & expians, reliquam verò partem ipse habebit in munere. Tunc enim sacerdos legitimè peccatoris munus accepit, cum primo memoriam eius pleno conscientię pugillo sustollens coram domino precem pro illo fusam cõcremat vero & legitimo charitatis igne. Cæterùm si de huiusmodi non curat, osq; suum impletum munere claudit ab oratione, peccatum sibi assumit alienum, completurq; in illo quod de talibus dominus per prophetá dicit: Peccata populi mei comedunt.

Matth. 10.

2. Corin. 9.

Oseæ. 4.

Nihilominus & illud non prætereundum, quod de huiusmodi oblatione dicitur, non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est: Multum nanq; differt, vtrum ex voto gratuito, libera charitate: an pro admisso scelere, seruili timore quis tribuat. Illic enim olei lucet hilaritatis, quam in datore deus diligit: hic bene est si nõ subest, tenebrosus oculus, impunè peccare volentis, quem deus odit. Illic incensum pietatis, suscipientem deum odore bono delectat: hic bene est, si non oblatum munus indignæ pœnitentiæ fœtore offendat.

Quid sit in his quæ domino sacrificata sunt, per errorem peccare, & quid sit arietem per hoc offerre emptum duobus siclis, damnum quoq; restituere cum adiectione quintæ partis.

CAPVT XXIIII.

LOcutus est dominus ad Moysen, dicens: Anima si præuaricans ceremonias per errorem in his, quæ domino sunt sanctificata peccauerit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta põdus sanctuarij. Ipsumq; quod intulit damnum restituet, & quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti.) Ceremoniæ sunt ritus sacrificandi vel sacra omnia, quæ Græcè orgia vocantur. Porrò ritus sacrificandi, & vera nobis orgia sunt, visibilia quæcunq; in sancta ecclesia celebramus, sacramenta Christi filij dei, quorum baptismus & eucharistia vel maxima sunt, quæ ab ipso domino nostro instituta sunt: secundaria verò quæ deinceps à sanctis Apostolis siue apostolicis viris, circa hæc rectè & vtiliter ordinata sunt. Et in his peccamus, damnumq; rei familiari domini nostri inferimus, quoties errabundo corde, vagantibus oculis, laxatis, atque ad inania reiectis auribus, aliàs occupati. Imò otiosi sacrificium laudis, quod in ore nostro versatur, turbatis, laceratis, & interdum partem aliquam virorum sanctorum elapsam nobis amittimus. Nonnunquam verò, quod valde pauendum est, preciosissimam quoq; corporis & sanguinis domini substantiam per incuriam huiuscemodi excidit. Igitur vbi sic euenerit, is, per cuius contigit negléctũ, scire debet quod nunc dicitur. Offeret pro dilecto suo arietem immaculatum, de gregibus, &c. Videlicet arietem offerre immaculatum, cuius totum precium, duo sicli sunt, id est, geminum diuinæ & fraternæ dilectionis præceptum, iuxta pondus sanctuarij cœlestis & non manu facti, quia videlicet non homo terrenus, sed deus cœli, duo charitatis præcepta librauit, qua sola redimimus animum deo offerendum, quia sola hæc operit multitudinem peccatorum. Singulorum deniq; siclorum iuxta pondus sanctuarij viginti oboli sunt, & hoc loco testamentum vtrunq; significant, sine quorum plenitudine neutrum constat charitatis præceptum. Quintam verò partem in restitutione damni superaddere, id est, non solum corde pœnitere, verumetiam quinq; corporis sensus, quorum vagatione erratum est, per exteriorem pœnitentiam punire. (Qui, videlicet sacerdos, rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.) Tunc enim acceptabit deus sacrificium iustitiæ, rogante pro nobis sacerdote, illo inquam sacerdote, qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est à dextris dei, qui etiã interpellat pro nobis, non iam precum submissione, sed præsentatione causæ referendæ.

1. Petr. 4.

Roma. 8.

De eo quod ait. Anima si peccauerit per ignorantiam, & quod ignorantiæ diuersus modus sit.

CAPVT XXV.

ANima si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his quæ domini lege prohibentur, & peccati rea postea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus li-

gibus ſacerdoti iuxta menſuram, æſtimationemq́; peccati.) Notandum, quòd cum per ignorantiam peccantibus diuerſa hactenus pro modo peccatorum vel conditione peccantium remedia præſcripſerit, nunc animæ, id eſt, omni homini cuiuſcunque cōditionis ſit, item per ignorantiam peccanti vnum idemq́; animal, ſcilicet arietem immaculatum offerre, quaſi mutata ſententia decernit. Sed ſciendum, quia differt, vtrum per irruentem mentis cæcitatem quis ignoret, an per inſcientiam legis, aut per improuidam negligentiam ignoret & erret. Nam, verbi gratia, aliter ebrius, aliter ignorat ieiunus. Ille nanq; errat, quia mētis ſtatum vitio perdidit: iſte, quia rei de qua agitur, notitiam nunquam habuit. Sic profectò aliter ignorat is cuius oculum obtenebrauit cōcupiſcentia, aliter qui vel per ætatem vel per ſimplicitatem neſcit, quid inter dexteram & ſiniſtram ſuam habeat. Nam ſi nō eſſet ignorantia, quàm importat furor mali deſiderij, nunquam dixiſſet Dauid, vtiq; legis peritus atq; à puero ſpiritui ſancto aſſuefactus. Delicta iuuentutis meę, & ignorantias meas ne memineris. Et de illo quidem qui ſic ignorat rectè dicas, qui ignorat ignorabitur, ſubauditur, niſi poſtea pœnitendo intelligat: de his autē qui per inſcitiam ignorant, per prophetam ſuum loquitur deus. Tu doles ſuper hedera, in qua nō laboraſti, quæ ſub vna nocte nata eſt, & ſub vna nocte perijt: & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum viginti milia hominum, qui neſciūt quid ſit inter dextram ſuam & ſiniſtram? De huiuſmodi nunc dici manifeſtum eſt. Sequitur enim. (Qui, videlicet ſacerdos, orabit pro eo, quòd neſciens fecerit, & dimittetur ei, quia per errorem deliquit domino.) Non igitur fruſtra hic omnis anima offeret arietem immaculatum, cùm ſupra, qui peccauit per ignorantiam iubeatur pro peccato offerre hircum. Quanto enim aries immaculatus hirco laſciuienti præcellit, tanto veniæ vicinior eſt is qui neſcienter errauit, eo quem ſua concupiſcentia, vt ignoraret, obſtupefecit.

Pſalm. 24.
1. Corin. 14.
Ionæ 4.

De eo quod ait: Anima quæ contempto domino depoſitum proximo negauerit. CAPVT XXVI.

CAP. VI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Anima quæ peccauerit, & contempto domino negauerit depoſitum proximo ſuo, quòd fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorſerit, aut calumniam fecerit, ſiue rem perditam inuenerit, & inficians inſuper peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare ſolent homines, conuicta delicti reddet omnia quæ per fraudem voluit obtinere integra, & quintam inſuper partem addet cui damnum intulerat, & cætera.) Nemini putandum eſt, legem ſanctam ſibimet eſſe contrariam, pro eo quòd cum alibi dicat, qui hoc vel hoc fecerit, morte moriatur, & ſanguis eius ſit ſuper caput eius: hic pro quocunque peccato, abſque vlla exceptione, de omnibus quæ lege domini prohibentur oblatio ſuſcipiatur, & rogante ſacerdote dimittatur. Alia nanque eſt accuſatio, quàm excuſat clementia in ſacrificijs, alia quam condemnat iuſtitia in iudicijs. Verbi gratia: pone aliquem admiſiſſe adulterium à nullo deprehenſum, nullis teſtibus arguendum, ipſum ſui fieri accuſatorem, hic ex lege præſenti, quàm miſericordia condidit, ſuſcipitur, & per ſacrificium mediante ſacerdote remiſsionem lucratur. Vndè ſignanter hęc vbique lex ſuſcipiendi ſacrificij conditionem præfinit, dicendo: ſi peccatum ſuum intellexerit. Cæterùm, ſi patrato ſcelere deprehenſus, vel per alium fuerit cognitus, occiditur, lapidatur, ſanguis quoq; eius capiti eius imputatur. Itaque non ſibi contraria eſt lex ſancta, quàm hodieque Chriſti tenet eccleſia. Nam latentem peccati cauſam, ſecreta confeſsione proditam, gaudenter admittit intra veniæ ianuas, deprehenſa verò per alium cognita crimina, non ſolum forenſe tribunal, ſed & ſynodica irrecuperabiliter plectit ſeueritas. Nam illud vita, hæc autem eccleſiaſticis honoribus reos priuat. Proinde quòd hic nunc dicitur, conuicta delicti reddat omnia, ſic intelligi oportet, quia teſte conſcientia, conuicta eſt, vt ſemetipſam accuſaret confeſsione ſpontanea.

De eo quòd ait: Hæc eſt lex holocauſti, quòd ſupradictorum quaſi concluſio ſit, & quòd noſtrum pro peccato ſacrificium ſit fides, hoſtia pacificorum ſpes, holocauſtum charitas. CAPVT XXVII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Pręcipe Aaron & filijs eius. Hęc eſt lex holocauſti.) Quòd pro magno curare ſolent ſecularis eloquentiæ magiſtri, vt intentionis ſuæ ſupremum enumeratione concludant, colligendo & commemorando, quibus de rebus verba ſua fecerint, vt renouetur, non redintegretur oratio, vt auditor ſi memoriæ mandauit, ad idem quod ipſe meminerit, reducatur, hoc antiquiſsimus ille ſanctæ legis orator hic facere dignatus eſt, recolligendo quod hactenus dixerit & ita commemorando. Hæc eſt lex holocauſti, hæc eſt lex hoſtiæ pro peccato, hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum. Primùm eſt, vt ſecundum ſpiritualem & verum ſacrificandi ordinem, certiſsima iſtorum ſacrificiorum vocabula prodamus: ne dubium ſit, quale humilitatis noſtræ opus ſacrificium pro peccato: quale hoſtia pacificorum: quale holocauſtum ſit, quod iam ſuperius pro poſſe diximus. Eſt itaq; noſtrū pro peccato ſacrificiū fides, hoſtia pacificorum ſpes, holocauſtū verò charitas. Nam ſupra, licet indigeſta narratione, prius holocauſtū, nouiſsimè ſacrificiū pro peccato poſitū ſit: tamen ordine viuendi ſiue proficiendi, prius ſacrificium

CAP.VI. pro peccato est, id est, fides: supremum verò holocaustũ, id est, charitas. Sic in ordine cœlestium per quæ dei filius ad nos vsq; descendit, prius est spiritus sapientiæ, nouissimum verò spiritus timoris: veruntamen profectuum ordinem seruando, quibus ad dominum nos ascendimus, prius
Psalm. 110. est spiritus timoris, sicut scriptum est: Initium sapientiæ timor domini, supremum verò spiritus sapientiæ. Igitur sacrificia quæ hic sub velamine vultus Moysi quondam latentia, nunc reuelata sunt, in facie claritatis Christi, fides, spes, & charitas sunt. Maioris horum, id est, charitatis, magni & veri holocausti lex hæc est.

Quòd altare illud Christus, & ignis ille spiritus Christi sit, de quo ait: Cremabitur in altari tota nocte. Et quid hæc mysticè. CAPVT XXVIII.

Exod. 20. CRemabitur in altari tota nocte vsq; mane. Ignis ex eodem altari erit. Vestietur sacerdos tunica & fœminalibus lineis.) Altare nostrum Christus est, de quo & alibi dictum est: Altare de terra facietis mihi. i. humiliter incarnationem credetis Christi filij dei. Cuius signum est hoc
Lucæ 12. altare visibile, quia quemadmodum hoc vniuerso prĕminet templo, sic Christus vniuersæ ecclesiæ caput est. Ignis qui ex eodem altari est, spiritus sanctus est, quem vtiq; ignem ille venit mittere in terram, & voluit vehementer accendi. Porrò holocaustum nostrum cor nostrum est, totum incẽsum, id est, totum diuino amori deditum, & propter illum ab omni carnis amore separatum.
Psalm. 83. Nox autem præsens est vita, quantumlibet eodem igne. i. eiusdem spiritus sancti stellantibus do-
1. Corin. 13. nis illustrata, videlicet comparatione illius diei, quo videbitur deus deorũ in Sion, quando quod nunc videmus per speculum in ænigmate, videbimus facie ad faciem. Cremabitur (inquit) tota nocte, id est, vsque ad finem vitæ. Quomodo? (Vestietur (ait) sacerdos tunica, & fœminalibus lineis, tolletq; cineres quos vorans ignis excussit, & ponens iuxta altare, spoliabitur prioribus vestimentis, indutusq́; alijs, efferet eos extra castra, & in loco mundissimo vsq; ad fauillam consumi faciet.) Tunica sacerdotalis linea (vt alio loco iam dictum est) vitam significat noui hominis, sicut ecõtrario tunica pellicea, qua post peccatum indutus est Adam, vitam signauit veterem eiusdem vetusti hominis. Porrò fœminalia linea, districtum significant propositum castitatis, quo succingi debet quisquis fortiter totum igni diuini amoris cor suum impendere cupit, vt nec licito se indulgeat amori copulæ coniugalis, quia diuisus est huiusmodi ac solicitus quæ sunt huius mun-
1. Corin. 7. di, quomodo placeat vxori. Tota, inquam, cremabitur nocte, & vix sufficiet aliquis, vt ad purum concremet, cremando iugiter vsque ad finem vitæ. Tolletq́ue cineres quos vorans ignis exussit. Cinis qui mane superest, sordidæ cogitationes sunt, à quibus nemo per semetipsum liber existere potest. Quis enim in illo mane, in illo tremendo fine vitæ suæ gloriabitur, castum se habere cor? Verbi gratia: Dum dicit quamlibet sanctus aliquis, huiusce holocausti sacerdos siue sacerdotalis amica: Dilecte mi apprehendam te, & ducam in te domum matris meæ, & in cubiculum ge-
Canti. 3. 8. nitricis meæ, & in huiusmodi similitudinibus carnalis sponsi & sponsæ contemplatur veritatem cœlestis copulæ, vbi sperat se creatura, veris creatoris complexibus fruituram esse, quomodo impollutam se custodire potest ab omni cinere, id est, à cogitationibus carnalis copulę. Tollet ergo (inquit) cineres quos vorans ignis exussit, & ponet iuxta altare, id est, paruulos cogitatus suos comportabit ad Christum, qui totam gerit curam nostræ salutis. Hoc faciet iugi cordis sui discussione, crebra cordis & oris cõfessione. Quid deinde? Spoliabitur (inquit) prioribus vestimentis, indutusq́; alijs, efferet eos extra castra, & in loco mundissimo vsq; ad fauillam consumi faciet. Spoliari prioribus vestimentis, id est, tandem deponere inuolucrum carnis: induiq; alijs, id est, gratiam accipere æternæ retributionis. Tunc efferet eos, videlicet cineres suos extra castra, & in loco mundissimo vsq; ad fauillam consumi faciet, quia profectò prædictarum sordium reliquias extra præsentis vitæ militiam, vsque ad purum excoquet, id est, amor in illo seculo mundissimo,
Esaiæ 31. quia vt Esaias ait: Amor iste, ignis domini est in Syon, & caminus eius in Hierusalem, id est, in ista præsentis vitæ ecclesia quantuluscunq;, in illa verò superna pace ineffabilius est, qualem oculus
Ibidem 64. non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit.

De eodem igne qui in altari, inquit, semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subijciens ligna mane per singulos dies. CAPVT XXIX.

IGnis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subijciens ligna mane per singulos dies. Et imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis iste est perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.) Altare dei (vt supra dictum est) fides Christi in corde nostro est, in quo iubetur ignis semper ardere, quia necesse est, ex illo ad dominum, charitatis flammam indesinenter ascendere, cui per singulos dies sacerdos ligna subijciet, ne extinguatur. Omnis enim Christi prædicator, membrum vtique summi sacerdotis effectus est, sicut cunctis fidelibus Pe-
1. Petr. 2. trus Apostolus dicit: Vos autem genus electum, regale sacerdotium. Et sicut Iohannes Apostolus dicit: Fecisti nos deo nostro regnum, & sacerdotes. Sacerdos ergo in altari ignem nutriens,
Apoca. 3. quotidie ligna subijciat, id est, fidelis quisq; ne in eo charitatis flamma deficiat, in corde suo tam exempla præcedentium, quàm sacræ scripturæ testimonia congerere non desistat. Nam quasi

quædam

quædam fomenta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta dominica ministrare. Quia enim interna nouitas nostra, ipsa quotidie huius vitæ conuersatione veterascit, ignis iste adhibitis lignis nutriendus est, vt dum per vsum se nostræ vetustatis attenuat, per patrum testimonia & exempla reuiuiscat. Et bene præcipitur, vt manè ligna per singulos dies congerantur. Hæc quippe non fiunt, nisi cum nox cæcitatis extinguitur. Vel certè, quia mane prima pars diei est, postpositis cogitationibus vitæ præsentis hoc priori loco quisquis fidelium cogitet, vt quod in se iam iamque quasi deficit, quibus valet nexibus studium charitatis inflammet. Ignis enim iste in altari domini, id est, in corde nostro citius extinguitur, nisi solerter adhibitis exemplis patrum, & dominicis testimonijs reparetur. Bene autem subiungitur, & imposito holocausto desuper adolebit adipes pacificorum. Nam quisquis hunc ignem charitatis accendit, & semetipsum vtique holocaustum desuper imponit, omne vitium quod in se malè viuebat, exurit. Cùm enim cogitationum suarum interna considerat, & vitam reprobam per immutationis gladium mactat, in ara se sui cordis imponit, & igne charitatis incendit. De qua hostia pacificorum, adipes redolent, quia interna nouæ vitæ impugnatio pacem inter nos & deum faciens, odorem suauissimum de nobis reddit. Quia verò eadem charitas in cordibus electorum inextinguibilis manet, aptè subditur. Ignis est iste perpetuus, qui nunquã deficiet de altari. Nunquam profecto de altari ignis iste deficit, quia etiam post hanc vitam eorum mentibus feruor charitatis accrescit. Aeterna quippe contemplatione agitur, vt omnipotens deus, quo magis fuerit agnitus, eo amplius diligatur.

De lege sacrificij & libamentorum, quòd comedendum absque fermento, id est, bene operandum sit absque vanæ gloriæ tumore ventoso.

CAPVT XXX.

HAEc est lex sacrificij & libamentorum, quæ offerét filij Aaron coram domino, & coram altari. Tollet sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, & totum thus quod super similam positum est. Adolebitq; illud in altari, in monumentum odoris suauissimi domino. Reliquum autem similæ comedet Aaron, cùm filijs suis absq; fermento, & comedet in loco sanctuarij tabernaculi.) Optimum est modo supra dicto, facere holocaustum quod dicitur totũ incensum.i.opus bonum in amoris igne probatum, non sibi sed deo attribuere totum, fugere ventum gloriæ popularis, iuxta præceptum dicentis, cauete iustitiam vestram facere coram hominibus, vt videamini ab eis. Veruntamen si semper fugias spectatorem, nunquam habebis imitatorem. Proinde idem dominus dicit: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Rectè igitur post legem holocausti, quo occultum significatur incendium amoris, lex sequitur sacrificij & libamentorum eius, quorum partem comedant Aaron & filij eius, quo signatur opus bonum factum coram hominibus, vt glorificetur deus. Tollet, inquit, sacerdos pugillum similę, quæ conspersa est oleo, & totum quod super similam est positum.i. is qui deo quodlibet offert opus iustitiæ, firmitatem intuebitur mundissimæ conscientiæ, intentionem vtilitatis fraternæ, bene redolentem expectationem laudis diuinæ. Et hæc adolebit, inquit, in altari, reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filijs suis. Vbi enim hæc quæ prædicta sunt, bene operans proposuerit in radice cordis sui, legitimè iam coram hominibus lucere permittit lucem operis sui, vt non videatur ipse ab hominibus, sed vt glorificetur pater qui in cœlis est. Itaq; comedetur absque fermento.i. absque vanę glorię tumore ventoso, comedetur, inquam, in loco sanctuarij tabernaculi.i. celebrabitur opus bonum in communi ædificatione ecclesiæ Christi. Ideo, inquit, non fermentabitur, quia pars eius in domini offertur incensum.i. idcirco vento inanis gloriæ bonũ opus non perdetur, & idcirco hoc ipsum quod visum est ab hominibus, pro mercede non reputabitur, quia tota operantis intentio tendit ad dominum. (Sanctum sanctorum erit.) Subauditur quamuis homines illud viderint & laudauerint. (Sicut pro peccato atq; delicto,) id est, non magis lædetur laudibus hominum, vbi pura fuerit intentio, quam si pręuaricationis reus aliquid persoluisset ex debito, in quo minorem vtique locum habet omnis iactantię tumor. Et quia non indiscretè, bonum omnibus propalandum est, quamuis pro exemplo. (Mares, inquit, tantum stirpis Aaron comedent ex eo.) Id est, coram illis tantum hominibus lucere studebit iustitiam suam, de quibus spes esse potest, quòd viriliter proficiant imitando. Et quia totus hic publicæ visionis optabilis fructus. (Omnis, inquit, qui tetigerit illa, sanctificabitur.) Id est, omnis qui imitatus fuerit opera tua bona, saluabitur.

Matth.6.

Matth.5.

De oblatione Aaron & filiorum eius, quòd puritas quæ in alijs quæritur per consilium, à sacerdotibus exigatur.

CAPVT XXXI.

HAEc est oblatio Aaron & filiorum eius, quàm offerre debent domino in die vnctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno. Medium eius mane, & medium vespere: Quæ in sartagine oleo conspersa frigetur. Offeret eam calidam in odorem suauissimum

CAP. VI. ſimum coram domino, ſacerdos qui patri iure ſucceſſerit, & tota cremabitur in altari.) Holocau-
1. Corin. 7. ſtum, id eſt, veri amoris ſacrificium ſecretum, in quo fidelis anima vacat ad contemplationem domini, cùm in cæteris hominibus quęratur per conſiliũ, tũc verò à ſacerdotibus ex igitur per præceptum. Verbi gratia: Vt laici qui habent vxores, tanquam non habentes ſint, conſilij eſt. Vt autem ſacerdotes diuidãtur in huiuſmodi, nec lex, nec ratio permittit. Hæc, inquit, eſt oblatio Aaron, & filiorum eius in die vnctionis ſuæ. Quòd dicit in die vnctionis ſuæ, id eſt, ſecundum propoſitum vel tenorem vocationis ſuę. Nam ne putes hanc oblationẽ vno tantum die, quo & vncti ſunt, ab illis debere conferri, continuò ſubiungit: Decimam partem ephi offerent in ſacrificium ſempiternum. Et ſignificans totum vitæ tempus à ſacerdotibus impendi debere orationi, & medium eius, inquit, mane, & medium veſpere. Si omni mane, & omni veſpere, ergo omni tempore. Nam omne tempus mane & veſpere, id eſt, diei & noctis variatur verſatili viciſsitudine. Et quia in memoria paſsionis Chriſti per charitatis compaſsionem, feruere debet ſacerdotis pectus, in ſartagine, inquit, oleo conſperſa frigetur. Et quia nihil tepidè, nihil negligenter in tanto negotio gerendum eſt: offeret, inquit, illam calidam in odorem ſuauitatis domino ſacerdos qui patri iure ſucceſſerit, & tota cremabitur in altari, vt ſupra iam dictum eſt. Et quia indignum eſt, vt ſacerdos reconciliatione indigeat, quis enim ſtatus, aut quæ dignitas ſacerdotij, ſi ſe implicet actibus ſeculi, fiatq; ſicut populus ſic & ſacerdos: omne, inquit, ſacrificium ſacerdotum igne conſumetur, nec quiſquam comedet ex eo, quòd fieri non poteſt, niſi curis carnis totum ſe exuat, & abalienet cor ſuum ab hoc ſeculo, vt ſoli vacare, & ſolo poſsit frui deo.

De lege hoſtiæ pro peccato, quæ comedenda ſit in loco ſancto, & quod veſtis ſanguine illius reſperſa, lauanda ſit in loco ſancto.

CAPVT XXXII.

ISta lex eſt hoſtiæ pro peccato. In loco vbi offertur holocauſtum immolabitur coram domino. Sanctum ſanctorum eſt, ſacerdos qui offert, comedet eam in loco ſancto, in atrio tabernaculi.) Ordo ſupra ſcriptus paulisper hic in recolligendo permutatus eſt. Illic enim poſt holocauſtum hoſtia pacificorum, & deinde hoſtia pro peccato diſpoſita eſt: hic verò prius lex hoſtiæ pro peccato, & deinde lex hoſtiæ pacificorum. Et fortaſsis in ſuperioribus idcirco legem hoſtiæ, pro pec-
Pſalm 39. cato diſtulit, quia de illa plura dicturus erat. Nam ſecundum præſentem ordinem, & Pſalmiſta holocauſtum & pro peccato coniungit, holocauſtum, inquiens, & pro peccato non poſtulaſti.
Hebr. 13. Attamen (vt prædiximus) noſtrum pro peccato ſacrificium propriè fides eſt. Quæ eſt enim redemptio peccati, per quòd mors introiuit in hunc mundum, niſi credere quia dominus Ieſus, vt ſanctificaret per ſemetipſum populum, extra portam paſſus eſt? At verò ſuperius tractauimus, teſtante Apoſtolo, quòd hoc per illud ſignificabatur, vt quorum animalium ſanguis inferebatur in ſancta per pontificem, eorum corpora cremabantur extra caſtra. Ergo fides ſpirituale pro peccato ſacrificium eſt, quæ tempore quidem vel ordine graduum aſcenſionis noſtræ prior, ſed dignitate inter ſpem & charitatem media eſt. Illud ſanè prætereundum non eſt, in his diſtinctionibus, cùm dicitur: Iſta eſt lex hoſtiæ pro peccato, ac deinceps, hæc quoque eſt lex hoſtiæ pro delicto, poſtmodum quoque vtriuſq; hoſtiæ lex vna erit: non, inquam, prætereundum, quòd peccati atq; delicti nonnulla diſtantia ſit. Peccatum videlicet eſt, quippiam quod domini lege prohibetur, feciſſe: delictum verò, quidlibet eorum quæ iubentur, neglexiſſe. Sed iam ipſa huiuſce legis verba perſtringamus. In loco, inquit, vbi offertur holocauſtum, id eſt, in catholica eccleſia, extra quam non eſt habere vel accipere ſancti ſpiritus incendium, immolabitur coram domino. Alioqui ſi aliàs, ſi in aliquo hæreticorum conuenticulo immoletur, non eſt hoſtia pro peccato, non eſt corpus quod traditum pro nobis, non eſt ſanguis qui fuſus eſt pro peccatis totius mundi. Sanctum ſanctorum, inquit, id eſt, vltra cætera ſancta, quæ in prædicto holocauſti loco aguntur, hoc ſanctum eſt. Sacerdos qui offert, comedet eam in loco ſancto in atrio tabernaculi. Bene ergo ac legitimè canonica cenſuit auctoritas, vt nunquam ſacerdos qui miſſas celebrat omittere audeat, quin ipſe communicet. Porrò locus ſanctus, & atrium tabernaculi præſens eccleſia eſt: ſanctus, inquam, locus & atrium tabernaculi, ſubauditur cœleſtis. Hic nanque patriarcharum & prophetarum fides eſt, per quam, & de qua introitur in illud cœleſte templum dei. E contra, immunda Iudæorum, vel hæreticorum ſunt conuenticula, vbi (ſicut iam dictum eſt) nec debet, nec poteſt mactari hæc hoſtia ſancta. (Quicquid tetigerit carnes eius, ſanctificabitur. De ſanguine illius ſi veſtis fuerit aſperſa, lauabitur in loco ſancto.) Hoc ita vt dicitur, iuxta literam intelligitur vtiliter. Etenim quicquid tangit corpus domini, ſine dubio ſanctificatur, & religioſe abluitur, ita vt ne digitos quidem extremos ad communium rerum reducere tactum ſacerdoti licitum ſit, niſi prius diligenter abluerit. Veſtis quoque ſi fuerit aſperſa iſto ſanguine, hoc pro graui quidem offenſione meritò habetur: at ipſa veſtis à deo ſanctificata iure reputatur, vt non ſolum in ſancto & ob omni communi viſu remoto loco lauetur: verùm ab eis, qui diligentiores ſunt pro ſummis pignoribus reconditur.

De ſententia

De sententia prophetica qua dictum est: Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui nunquid sanctificabitur. CAPVT XXXIII.

HVic sensu nequaquam illud contrariũ videri debet, quòd in Aggæo propheta, cùm interrogasset ex ore domini sacerdotes, dicens: Si tulerit homo carnem sanctificatam in ore vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur, responderunt, dicentes: Non. Nam ad id quod dixit, nunquid sanctificabitur, subaudiendũ est, homo siue portando siue omnem cibum sumendo, qui tetigerit ex eo quod sanctificatum vel oblatum fuerit domino. Nam neq; portando neq; manducando, aut bibendo, quòd sanctum aut sancto contactum est, sanctificari potest, sed è contrario magis contaminabitur, si sancta contingere præsumpserit, cùm ipse in anima pollutus sit. Nam continuò sequitur: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. Itaq; & nos alludentes, dicamus: Si signaculo crucis frontem aut pectus suum signauerit impius, nunquid hoc signo diabolus de illo effugabitur? Non vtiq;, sed arctius includetur, imò & ipsa eius anima nihilominus erit diaboli, iuxta scripturam dicentem: Cùm maledicit impius diabolum, maledicit animam suam. Aggæi 2. Eccle. 21.

De eo quod ait: Vas fictile, & cætera: & quod non fœmina, sed masculus vesci debeat carnibus eius, & quod pro peccato hostia non comedi, sed comburi debeat. CAPVT XXXIIII.

VAs autem fictile in quo cocta est, confringetur, quòd si vas æneum fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua. Omnis masculus de genere sacerdotali, vescetur carnibus eius, quia sanctum sanctorum est. Hostia enim quæ cęditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculũ testimonij ad expiandũ in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.) Vas, inquit, fictile confringetur, videlicet ne post sancta ad cõmunes culinæ vsus reducatur. At verò æneum defricabitur & lauabitur, sine dubio quia grauiori quã fictile dispendio cõfringeretur. Cæterùm nos neq; fictile, neq; æneo, neq; ligneo, sed tantum argenteo siue aureo vase, hostiam sacram conficimus.

Porrò spiritualiter vas fictile, in quo cocta est hostia confringitur. i. eius pro quo hæc singularis hostia coquitur, omnis terrenitas destruatur, iuxta illud in psalmo quod cũ dictum esset: Rẽges eos in virga ferrea, statim additum est, tanquam vas figuli cõfringes eos. Quod si vas æneum, id est, cor in bono proposito, vt amplius non peccet, fuerit solidatum, defricabitur, & lauabitur aqua, id est, quotidiana lauabitur pœnitentia, vt amplius niteat. Et quia nemo mollis, aut fluxus huiusmodi hostiæ dignus est esu, omnis, inquit, masculus de genere sacerdotali, id est, omnis fortis, qui viriliter intus resistendo, dignus est dici vel esse filius aut cõsanguineus magni sacerdotis Christi, vescetur carnibus eius. Quare? Quia sanctum sanctorum est. Idcirco nanque fœmina, id est, quæcunq; mollis vel immunda anima, isto cibo indigna est, quia sanctum sanctorum est. Sequitur: Hostia enim, quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in trbernaculum testimonij, ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni. Tanquam diceret: Quæ hactenus dicta sunt de illa duntaxat hostia, pro peccato scilicet quę non solum ipsa cæditur pro peccato, sed & sanguis eius infertur in tabernaculum testimonij, ad expiandum in sanctuario nõ comedetur, sed comburetur igni. Quare? Nempe vt spiritualem prosequamur intelligentiam, quia species illa corporeæ visionis, in qua cæsa est pro peccatis nostris hostia viuentium Christus filius dei, cuius sanguis imò sanguinis causa semel illata est in illa cœlestia sancta, ante oculos dei patris, ad expianda & repropitianda delicta populi: illa, inquam, species tunc quando cæsa est cõtemptibilis, non debuit comedi, sed comburi igni. i. per spiritum sanctum, ex virtute resurrectionis, ab omni immortalitatis vel passibilitatis corruptione, ne illa videretur eximi & in cœlum leuari. (Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto. Sanctum sanctorum est, &c.) Vt supra iam dictum est, delictum est iussa non fecisse, peccatum verò prohibita commisisse. Omnia quę pro peccato, eadem & pro delicto facienda sunt. (Etenim vtriusq;, inquit, hostiæ, lex vna erit.) Quia videlicet eodem sacramentorum Christi remedio indiget is, qui iussa non fecerit, quò & ille qui prohibita commiserit. Additur tamen hic, quòd nõdum fuerat dictum: quia (Sacerdos qui offert holocausti victimam habebit pellem ouis.) Hoc videlicet vt secundum literam, ita & secundum spiritum æquum est. Qui enim conuerti fecerit hominem ab errore viæ suæ, & vsq; ad reconciliationem sacri altaris perduxerit, dignum est, vt tanquam victor spolia eius accipiat, id est, cui sua spiritualia seminauit, eius carnalia metat. (Et omne sacrificium, inquit, simile, quòd coquitur in clibano, & quicquid in craticula vel in sartagine pręparatur, eius erit sacerdotis, à quo offertur.) Quia videlicet iustum est, apud dominum, vt qualecunq; opus bonum quis fecerit, siue in clibano coniugalis, siue in craticula vidualis, siue in sartagine virginalis propositi, eius gloriæ sit, cuius instinctu vel commonitione hoc egit. (Siue oleo conspersa oblatio, siue arida fuerit.) Id est, siue ex amore, siue ex timore opus bonum peractum sit. (Cunctis filijs Aaron æqua mensura per singulos diuidetur.) Hoc hactenus ex lege, maximè in cœnobijs obseruatur. Illic enim omnes filij Psalm. 2. 1. Corin. 9.

CAP. VII. Aaron, id est, omnes quorum propositū vel officium est orare pro peccato secularium, quorum Acto,2.4. & eleemosynas accipiunt, iuxta regulam Apostolicam, qua erant illis omnia communia diuidebatur autem singulis prout vnicuique opus erat.

De lege hostiæ pacificorum, qualiter in ecclesia publicis stationibus celebretur. CAPVT XXXV.

CAP. VII. HAec est lex hostiæ pacificorum, quæ offertur domino. Si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes absque fermento, conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamq; similam & collyridas olei admixtione conspersas, panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitijs offeretur domino, & erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem. Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vsque mane.) Hostiæ pacificorum, quales hodie in ecclesia Christi redolent, qualium istę carnales vmbrę fuerunt, speci insignia sunt, & pro omnimodis profectibus tam priuatis quàm 1.Timo,2. publicis stationibus actitantur. Vndè discipulum cohortans Apostolus, obsecro, inquit, primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus, cùm omni pietate & castitate. Legis huius proprietas, qualiter priuatim obseruetur, superius di-Roma,7. ctum est, scilicet in homine qui secundum Apostolum dicit: Cōdelector legi dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, &c. Verùm in hac legis eiusdem renouatione, plura addita sunt, de quibus nunc ita est differendum, vt communes quoque respiciamus hostias pacificorum, quæ (vt prædictum est) in ecclesia Christi publicis stationibus celebrari solitæ sunt. Si, inquit, pro gratiarum actione fuerit oblatio, &c. Et holocaustum quidē, quo totum intrinsecus cor diuini amoris igne coquitur, gratiarum actio rectè dicitur: sed aliud est internam gratiarum actionem coram diuinis oculis incendere, & secreto amore vel dolore ardere pro sola, quàm desiderat mens, diuinitatis visione: aliud voces solennes, vel vota publica reddere pro bonis publicis præsentis quoque vitæ, verbi gratia, pro fœlici regum statu, sub quo vitam quietam agamus. Lagana, inquit, azyma vncta oleo, & collyridas olei admixtione cōspersas. Laganum panis primùm in aqua coctus, & postea in oleo frixus. Collyrida panis quadratus itidem cum oleo frixus. Et rectè panis offerendus oleo conspergitur, per quòd lætitia charitatis 2.Corin.9. intelligitur, quia videlicet hilarem datorem diligit deus. Nec verò mouere debet, quòd panes quoq; fermentatos offerri iubet, cùm supra dixerit: Omnis oblatio quæ offertur domino, absq; fermento erit. Nam & illic subiunctum est: Primitias tantum eorum offeretis, & munera super altare non ponentur in odorem suauitatis: & hic non super altare poni, sed pro primitijs offerri satis exprimitur, cùm dicitur: Ex quibus vnus pro primitijs offeretur domino, & erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem.

Qui sint tres dies, quo in tertio carnibus hostiæ vesci licitum non est. CAPVT XXXVI.

CVius carnes eâdem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vsque mane. Si voto vel sponte quisquam hostiam obtulerit, eâdem similiter edetur die. Sed & si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est. Quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet.) Qui sunt tres dies, quorum in tertio carnibus hostiæ vesci licitum non est? Nempe tres status vitæ hominis, de quibus superius cum primùm lex ista pacificorum deprompta est, diximus, videlicet, quia Roma,7. status extremus cum adhuc homo sine metu peccat, de quo Apostolus: Ego, inquit, viuebam sine lege aliquando: Mediocris, cùm iam aduersus peccatum pugnat, de quo idem subsecutus, cōdelector, ait, legi dei secundum interiorem hominem, & cætera. Optimus & primus, cùm tandem peccatum ipsum victor sub pedibus calcauit, de quo itidem cū dixisset: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? continuò sibimet respondens, gratia, inquit, dei, per Iesum Christum. Eâdem itaque die carnes comeduntur, cùm eius oblationes à sacerdotibus recipiuntur, quem gratia dei iam liberauit per Iesum Christum, vt non ducatur in lege peccati captiuus. Altero die adhuc licitò comeduntur, cùm eius oblationes recipiuntur, qui nondum quidem liberatus est, sed pugnandi spem præstat spectatoribus conscientiæ suæ sacerdotibus, quorum & commendat sese orationibus. Porrò tertio die non comeduntur, quando eius oblationes non recipiuntur, qui sine lege viuit, qui non repugnat vt liberetur. Imò fortè & in rebus pessimis gloriatur. Hoc nefarium est. (Ait ergo: Si quis de carnibus victimę pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti. Quin potius quæcunq; anima tali se edulio contaminauit, pręuaricationis rea erit.) Igitur munus quod ab impio suscipitur, non solum non proderit offerenti, sed & illum qui suscipit, constituit reum præuaricationis. Et rectè, nam & ille pertinaciter peccat, & iste peccata eius comedit. Proinde & adhuc ipsum quod dixerat, quicquid dies tertius inuenerit, ignis absumet, repetit, dicendo: (Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non come-

non comedetur, ſed comburetur igni.) Nam iuxta ſenſum prædictum tertius dies, id eſt, extremus peccatorum vitæ ſtatus, immundus eſt: & hoc immundum tangit caro, cum à peccatore impœnitente ad ſacerdotem adulantem proſiciſcitur oblatio. Non comedetur, inquit, ſed comburetur igni. (Qui fuerit mundus veſcetur ex ea.) Ergóne poſtquam combuſta fuerit igni, tūc demum qui mundus fuerit, veſcetur ex ea? Hoc itaque iuxta literæ corticem ſtare non poteſt, ſed iuxta interiorem ſpiritus medullam certum eſt. Nam poſtquam carbonibus pœnitentiæ combuſta fuerit oblatio peccatoris, id eſt, qui teſtimonium habet ex deo, quòd non parcens, eoſdem congeſſerit ſuper caput eius, non quę illius ſunt quærendo, ſed ipſum, hic planè veſcetur fiducialiter quæ illius ſunt. Poteſt tamen ſuperioribus ita continuari, vbi dictum eſt, cuius carnes eadem comedentur die, carnes videlicet hoſtiæ, vt his quæ ſequuntur interpoſitis, rectè dicat: qui fuerit mundus veſcetur ex ea, ſubaudi hoſtia. Nam & ſequitur: (Anima polluta quæ ederit de carnibus hoſtiæ pacificorum, quæ oblata eſt domino, peribit de populis eius. Et qui tetigerit immunditiam hominis vel iumenti, ſiue omnis rei quæ polluere poteſt, & comederit de huiuſmodi carnibus, interibit de populis ſuis.) Veram omnino ac ſanctam legem hic ſpiritus ſanctus præſcribit ſacerdotibus, imò nō ſacerdotibus, ſed vaccis pinguibus, qualibus per prophetam loquitur: Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes, quæ dicitis dominis veſtris, afferte & bibemus, & cætera. Anima, inquit, polluta, quæ ederit de carnibus hoſtiæ pacificorum. Quidnam eſt animam pollutam ædere de carnibus hoſtiæ pacificorum, quæ oblata eſt domino, niſi ſacerdotem quęrentem quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti, inhiare oblationibus peccatorum, vt offerantur quaſi domino, cum potius prouideant ventri ſuo, deo ſuo: Cum enim ſacerdotalis dignitas peccatori diuiti ſeſe adulando ſubmittit, atque ad paſtillos eius hiando, linguam mouere obliuiſcitur, & loqui, & annunciare illi peccatum ſuum, profecto anima eius polluta eſt, & quia quod recto ordine offerendum erat domino, peruerſe præripuit, idcirco peribit de populis ſuis. Qui tetigerit, inquit, immunditiam hominis, imò iumēti in ſtercore ſuo putreſcentis, ſiue omnis rei quæ polluere poteſt, ſcilicet omnis peccati, cuius tactus, id eſt, cōſenſus, verè pollutio eſt, & comederit de huiuſmodi carnibus, quiſquis adulatur peccatori, quem pro officio ſuo debuerat redarguere ancipiti gladio, id eſt, verbo veritatis, iuxta illud: Verba ſapientium quaſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi. Idcirco peribit de populis ſuis.

Amos 4.

Ecclef. 12.

Quid ſit myſticè, adipem bouis, ouis, & capræ, non comedendum, & quid ſit adipem morticini in vſus varios habere. CAPVT XXXVII.

LOquere filijs Iſrael: Adipem bouis & ouis & capræ non comedetis. Adipem cadaueris morticini, & eius animalis, quod à beſtia captum eſt, habebitis in vſus varios.) Perſeuerat in ſententia ſacra lex contra ſacerdotes voraces. Adipem, inquit, bouis & ouis & capræ non comedetis. Huius nempe verbi tranſgreſſoribus loquitur deus per prophetam: Quod craſſum erat occidebatis, lac comedebatis, & lanis operiebamini, &c. Adipē quippe bouis, & ouis, & capræ comedere, eſt eorum, quorum quaſi ex adipe prodijt iniquitas, peccata fouere, & ita propter commodum quaſi pingues ceruices adulando palpare. Adipem, inquit, cadaueris morticini, & eius animalis quod à beſtia captum eſt, habebitis in vſus varios. Pulcherrimè ac ſanctiſsimè dictū: Ecce ſacerdos legitimus homini diuiti, altum ſapienti, & ſperanti in incerto diuitiarum, proponit & ante oculos ſtrenua prædicatione reducit aliquem, de grege Epicuri porcum impium, qui in vita ſua cucurrerit aduerſus deum, erecto collo, & pingui ceruice armatus fuerit, faciem eius operuerit craſsitudo, & de lateribus eius aruina dependerit: in fine autem ſuo, magnis (vt ſæpè factum eſt) apparentibus indicijs, quaſi ſterquilinium perditus ſit, & diuitias quas deuorauit, euomuerit, & de ventre eius extraxerit illas deus. Cum ita ſatagit fideliter, vt illius exemplo terreatur peccator diues, qui adhuc ſupereſt, quid aliud quàm adipem cadaueris morticini, & eius animalis, quod à beſtia captum eſt, ſcilicet diabolo, in vſus varios aſſumit: in cibum verò ſumere refugit? Hac igitur ſimilitudine interpoſita, adhuc interminādo ſubiungit: (Si quis adipem qui offerri debet in incenſum domini, comederit, peribit de populis ſuis.) Ac ſi dicat: Si quis vitia diuitis, adulando fouerit, quem inſtruere debuit, vt per pœnitentiam mactaret vel incenderet ſemetipſum domino, peribit de ſanctorum populo. (Sanguinem quoq; omnis animalis non ſumetis, ait, in cibo, tam de auibus, quam de pecoribus. Omnis anima quæ ederit ſanguinem peribit de populis ſuis.) Verba diuerſa, ſed ſenſus idem. Nam & per prophetam dicit deus: Si non annunciaueris impio iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram: Ecce ſacerdos, qui propter commodum, homini mortem ipſius tacuerit, iuxta prædicti prophetæ verba, dicentis: Viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum propter pugillum olei, & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs, ſanguinem pinguium comedit, & idcirco peribit de populis ſuis. Quid porrò fieri oportet? Ait.

Ezech. 34.

Pſal. 72.

Ezech. 3. & 33.

Ibidem 13.

CAP. VIII. *Quid ſit quod ait: Qui offert victimam pacificorum, & quid ſit pectuſculum & armum dextrum cædere in vſus ſacerdotum.* CAPVT XXXVIII.

QVi offert victimam pacificorum domino, offerat ſimul & ſacrificium & libamenta eius.) Hoc
ſacerdos prædicet, hoc clamet, hoc annunciet. Qui offert victimá, inquit, pacificorum.i.ex-
teriorem manus oblationem domino, offerat ſimul & ſacrificium verum.i. ſpiritũ contribulatũ,
cor contritum & humiliatũ: deo, inquam, hoc offerat, bonumq́; exemplum hominibus præbeat,
quæ digna & legitima ſunt ſacrę victimæ libamenta. Nam rem ſuá ſi deo quidem offerat, ſeipſum
Genes.4. autem ſibi retineat, comparabitur Cain, diceturq́; illi: Si rectè offeras, & nõ rectè diuidas, nónne
malum eſt? Etenim Cain rectè quidem obtulit, quia cui debuit deo obtulit, ſed nõ rectè diuiſit,
quia quod minus erat.i. rem ſuam, deo quidem obtulit, quod aũt precioſiſsimũ eſſet, ſcilicet ſe-
metipſum ſibi retinuit. Qui ergo de re ſua deo parat victimam, offerat ſimul & ſacrificium & liba
menta eius: libamenta, inq, vt in illo glorificetur deus, vt quod offert, ſit illibatum, ſit integrum
& totum, vt habeat deus cum re quæ forinſecus offertur, contribulati ſpiritus, & contriti cordis
1.Cor.9. ſacrificium, Hæc tria in oblatione pacificorũ legitima requiruntur, vt miniſter altaris, de altario
viuat, vt cor offerentis deus habitator poſsideat, vt lux boni operis coram hominibus lucens, ad
glorificandũ deum proficiat. Quomodo offeret illa? Tenebit, inquit, in manibus adipem hoſtiæ,
& pectuſculũ. Cumq; ambo oblata domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti, qui adolebit adipem
ſuper altare: Pectuſculũ autem erit Aaron & filiorum eius. Armus quoq; dexter, de pacificorum
hoſtijs cędet in primitias ſacerdotis.) Adipem in manibus tenere, id eſt, carnis luxuriem refrena-
re. Pectuſculum quoq; tenere, id eſt, malas cogitationes cordi ſuo aduenientes, per cõfeſsionem
reuelare. Nam in pectore cor continetur, in corde cogitationes verſantur. Cumq; ambo oblata
domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti. Prius enim oportet facta carnis atq; intentiones cogita-
tionis vocari intus ad iudiciũ coram domino, vt conſcientia accuſet, timor liget, ratio dijudicet,
& cũ hoc reſponſum acceperit, cũ hoc propoſitũ habuerit, quòd de cætero emendare velit, tunc
demum confeſsionem puram offeret ſacerdoti. Nam qui ſic ad confeſsionem accedit, vt peccata
ſua nondum relinquere velit, hic adipem hoſtiæ pacificorum, & pectuſculum nondum domino
conſecrauit, & proinde fruſtra tradit ſacerdoti quicquid obtulerit. Nec enim confeſsio, non ſe-
quente contritione & correctione, ſaluare poterit, magisq́; dicenda eſt peccádi profeſsio, quàm
peccati confeſsio. Primùm igitur hæc domino cõſecrabit, deinde tradet ſacerdoti. Qui adolebit
adipé ſuper altare, pectuſculum auté erit Aaron & filiorum eius. Non, inquit, comedet adipem
legitimus ſacerdos, ſed adolebit ſuper altare, id eſt, non decipiet confitentem, cõtentus commo-
do ſuo, quod ſolent praui medici facere, dum putridas carnes negligunt reſecare, ſed imprimet
altius ferrum ſententiæ, prouocando ad gemitum, ad agendos fructus dignos pœnitentiæ. Nam
hoc eſt quod ſequitur: Armus duoq́; dexter cędet in primitias ſacerdotis. In armo dextro recta
& fortia opera intellige, quæ exigere debet ſacerdos à confitente. Verbi gratia, vt cum Apoſto-
Roma.6. lo dicat: Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem,
ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Pectuſculum autem erit
Aaron & filiorum eius, adipem adolebit ſuper altare. Ac ſi dicat: Opera carnis carbonibus pœ-
nitentiæ palam cremabuntur, vt dictum eſt, cogitationes autem gemituoſæ intus ad Chriſtum
clamabunt, & ad ſanctos miniſtros eius. Qui obtulerit adipem & ſanguinem filiorum Aaron,
ipſe habebit & armum dextrum in portione ſua. Pectuſculum enim conſecrationis, & armum
ſeparationis tuli à filijs Iſrael, de hoſtijs eorum pacificis, & dedi Aaron & filijs eius, lege perpetua
Corin.9. ab omni populo Iſrael.) Aequa lex. Nónne, inquit Apoſtolus, quoniam qui in ſacrario operan-
tur, quæ de ſacrario ſunt, edunt: & qui altari deſeruiunt, cum altari participantur? Qui ergo de
filijs Aaron obtulerit, ipſe habebit & armum dextrũ, id eſt, quiſquis ex diſcipulis Chriſti cor cu-
iuſpiam incraſſatum, carnisq́; ac ſanguinis opera prædicatione ſua mortificauerit, & hoc modo
ſua ſpiritualia ſeminauerit, ipſe carnalem accipiet ex illo fructum, id eſt, neceſſarium vitæ ſtipen-
dium. Pectuſculum eleuationis dixit, ab eo quod ſupra tenebit, inquit, in manibus adipem & pe-
ctuſculum: armum verò ſeparationis, ab eo quòd ſeorſum cęderet in partem ſacerdotis. Hæc, in-
quit, tuli à filijs Iſrael, & dedi Aaron ſacerdoti & filijs eius, quatenus ipſi & in pectuſculo legem
domini die ac nocte meditentur, & in armo dextro præcepta dei fortiter operentur, aliorumq́;
& in pectuſculo ſolicitudinem gerant, & armo fructum laboris ſui percipiant.

De eo quod ait: Hæc eſt vnctio Aaron & filiorum eius religione perpetua, ſubintelligendum eſſe, non ad velamen literæ, ſed ſecundum claritatem ſpiritualis intelligentiæ. CAPVT XXXIX.

HAec eſt vnctio Aaron, & filiorum eius in ceremonijs domini, die qua obtulit eos Moyſes, vt
ſacerdotio fungerentur, & quę pręcepit eis dari dominus à filijs Iſrael, religione perpetua in
generationibus ſuis. Iſta lex holocauſti, & ſacrificij pro peccato atq; delicto & pro cõſecratione,
& pacificorum victimis, quas conſtituit dominus Moyſi in monte Synai, quando mandauit filijs
Iſrael,

Israel,vt offerrent oblationes suas domino in deserto Synai. Breuiori rursus conclusione cuncta præsentat, de quibus hactenus ad legem domini altius lectorem reducens, quàm est initiũ Leuitici huius libri, videlicet ad consummationem tabernaculi,vbi locutus dominus ad Moysen,applica,inquit,ad te Aaron,cũ filijs suis,vt sacerdotio fungátur mihi.Hęc,inquit,est vnctio Aaron & filiorum eius,& ista est lex holocausti, &c. Legem sacerdotũ & legem populi quasi digito distinctè demonstrauit.Si ritè reuelata facie perspeximus trans velum , Christo moriente scissum: quo celabatur hoc diuinæ legis sanctuarium,promptè aduertimus, cuncta quæ dicta sunt digna esse grauitate dicentis:vt meritò cecinerit Psalmista:Lex domini immaculata cõuertens animas, testimonium domini fidele,sapientiam præstans paruulis.Iustitiæ domini rectę lætificantes corda,præceptum domini lucidum illuminans oculos . Lege, inquit, perpetua.Perpetua planè, veruntamen non secundum velamen literæ , sed secundum claritatẽ spiritualis intelligentiæ. Alioquin quomodo cõueniet legi & prophetis? Nam hic legislator cum dixisset ista est lex holocausti,&c.continuò subiungit,Quas constituit dominus Moysi in monte Synai, quando mandauit filijs Israel,vt offerrent oblationes suas domino in deserto Synai. In propheta autem idem dominus dicit:Holocaustomata vestra addite victimis vestris,& comedite carnes,quia non sum locutus cum patribus vestris,& non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti,de verbo holocaustomatum & victimarum.Quomodo ergo nõ dissonãt vel discordant lex & prophetæ,nisi quia locutus est dominus Moysi de spirituali & perpetua lege,non locutus est quicquam de carnali sacrificiorum lege?Nam dominus Moysi cõstituit , Moyses autem ad populum locutus est. Ille à domino claritatem spiritus accepit,ad populum autem obscuritatem literę protulit,donec venirent qui crederent deum filium in deo patre,& hac fide illuminati , viderent legem spiritus in lege literę.Proinde sic rectè distinctum est. Quas constituit dominus Moysi in monte Synai, & quando mandauit filijs Israel,vt offerrent oblationes suas in deserto Synai . Nam aliud Moysi ostendit,& aliud illi populo mandauit , sicut testatur ipse dominus cum superius dicit:Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratũ est. Idcirco quãdo loquebatur ad populum,ponebat velamen super faciem suam:quando verò loquebatur ad dominum,auferebat.

Exod.28. Psal.18. Hiere.7. Exod.25. Ibidem 34.

Commentariorum in Leuiticum Libri I. Finis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LEVITICVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Cur vbi Moyses fratrem suum induit, de solis fœminalibus lineis, quod primum erat indumentum, nulla mentio fit. CAPVT I.

FEcit Moyses vt dominus imperârat.Congregataq; omni turba ante fores,ait: Iste est sermo quem iussit dominus fieri.Statimq; obtulit Aaron & filios eius. Cumq; lauisset eos,vestiuit pontificẽ subucula linea accingens eum baltheo, & induens tunica hyacinthina,& desuper humerale imposuit .) Superius vbi has vestes summo pontifici gloriam & decorem fieri fecit dominus, mysticas per singula indumenta rationes pro posse reddidimus. Vnum hic quærẽdum est,cur cùm cæteris omnibus fratrem suũ Moyses induerit , de solis fœminalibus lineis,quod erat primum indumentum secundum imperium domini, nulla hic mentio fit. Non enim frustra vel casu per obliuionem obuenisse putandum est. Dicimus ergo , quia fœminalia quibus carnis turpitudo tegeretur,in figuram cõtinentiæ, quæ maxime sacerdotibus competit,fieri iussa sunt.Porrò continentia hæc , vt omnimoda puritate sanctificetur homo , vt ad mutationem noui hominis Iesu Christi,virgineam agat pulchritudinem,hęc inquàm continentia vel puritas non est ex legis præcepto , sed ex Euangelij consilio . Rectè igitur inter manus Moysi legem scribentis,& legem in persona sua figurantis , vbi fratrem induit , de isto scriptura tacuit,vt ipso silentio fateatur,de virginibus non esse legis præceptum , sed offerri gratiæ consilium.Sed & illud non prætereundum, quòd non prius nisi loti aqua ex præcepto domini vestiuntur sacerdotali gloria, vt videlicet per hoc significetur , quòd non nisi per baptismum efficimur regale sacerdotium,& gens sancta.

CAP. VIII.

Cur in de fœminalibus tacuit Moyses.

De oleo vnctionis quo Aaron vnctus est, quòd spiritum sanctum significet, quo Christus vnctus est. CAPVT II.

TVlit & vnctionis oleum quo liniuit tabernaculum , cum omni supellectile sua, &c. (Totius capituli huius prolixi,summa hæc notanda est,quia tabernaculum cũ omni supellectile sua, prius vnctum est, quam tabernaculi sacerdos Aaron , & Moyses prius holocaustum pro peccato consecrationis quoque,siue pacificorum obtulit hostiam , quam Aaron . Differenter tamen.

Nam

CAP. VIII. Nam & tabernaculum solo vnctionis oleo, Aaron verò oleo simul & sanguine consecratus est, & Moysi quidem oblata vulgari igne, Aaron verò sacrificia cœlesti flamma deuorata sunt. Sed iam antequam horum mysteria prosequamur, de ipso vnctionis oleo (quia nũc vsq; distulimus) breuiter aliquid dicendum est. Superius dominus ad Moysen locutus est, sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ CCCCC. siclos, & cinamomi medium. i. CCL. siclos, calami similiter CCL.
Exod. 30. casiæ quoq; CCCCC. siclos in pondere sanctuarij, oleũ in oliuetis mensuram hin, facies vnctionis oleum, sanctum vnguentum, compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensamq; cum vasis suis. Notum omnibus est, quia oleum quo dominus noster dei filius vnctus est, vndè & Hebraicè Mesias, Græcè Christus dicitur: oleum, inquam, spiritus sanctus est, & huius olei signum siue materiale indicium fuit hoc, quo reges, sacerdotes, & prophetæ prius vngebantur. Cur autem illud verum exultationis oleum, non hic in lege per simplex oleum significari placuit, sed quatuor speciebus, myrrha, cinamomo, casia, calamoq; permixtis? Videlicet, quia non satis est cuiquam spiritum sanctum vtcunq;, verbi gratia, in prophetiam ad facienda signa percepisse, nisi pariter habeat & quatuor virtutes optimas, quas mundana philosophia, iustitiam, prudentiam, temperantiam, atq; fortitudinem appellat, nostra autem theoria, fidem, spem, charitatem, & earum perseuerantiam nuncupat. Igitur quatuor speciebus, myrrha, cinamomo, casia, & calamo, cum oleo permixtis, regale & sacerdotale preciosissimum conficitur vnguentum, ex quo caro hominis non vngatur, & iuxta cuius compositionem, non fiat aliud tale quid: qui fecerit homo, exterminabitur, inquit, de populo suo, quia videlicet ex prædictis virtutibus, cum spiritu sancto gratia bona conficitur, qua carnalis homo nunquam
Exod. 30. fruatur, cuius ad imitationem secta vlla, vel secularis eloquentia nunquam extendatur, quod si attentauerit, sine dubio exterminabitur, ait dominus.

Quid significet, quòd tabernaculum prius quidem quam Aaron, sed sine sanguine vnctum est, & altare aspersum septies, & quid labrum æneum. CAPVT III.

TAbernaculum igitur (vt prædictum est) priusquam Aaron) oleo quidem vnctionis, sed sine sanguine vnctum est: quia profectò tabernaculum verũ, quod est ecclesia, prius quidem in patriarchis, regibus, & prophetis suis spiritum sanctum accepit, quam vngeretur sanctus sanctorum pontifex magnus Iesus Christus dei filius, qui mysticè per Aaron intelligitur, sed hostiam non habuit in veritate sacrificij, id est, cuius sanguine in remissionem peccatorum liniretur. (Cumq; sanctificans (inquit) aspersisset altare septem vicibus, vnxit & illud & omnia eius vasa.) Septies aspergendo vnxit, & hoc vtiq; faciendo, sanctum eundẽ spiritum septiformem esse signi-
Exod. 30. ficauit. (Labrum quoq; cum basi sua sanctificauit oleo.) De hoc labro ita superius scriptum est: Fecit & labrum æneum, de speculis mulierum quæ excubabant in ostio tabernaculi. Sic enim locutus fuerat dominus, dicens: Facies & labrum æneum cum basi sua ad lauandum, ponesq; illud in tabernaculum testimonij & altare. Et missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt testimonij tabernaculum, & quando accessuri ad altare. vt offerant in eo thymiama domino, ne fortè moriantur. Legitimum sempiternum erit ipsi & semini eius per successiones. Significat autem hoc labrum, quod Moyses iubente domino fecit, hanc ipsam scripturam sanctam, quam idem ille deo inspirante scripsit. Nam specula mulierum, vnde labrum illud factum est, mysticè exempla sanctarum sunt animarum, de quibus hæc omnis scriptura condita est. Verbi gratia: Abrahæ, Isaac, & Iacob, & ipsius qui scripsit Moysi, quæ videlicet animæ tanquam mulieres pulchræ, deum amatorem suum quęrentes, excubabant in ostio tabernaculi cœlestis, nondum aperti, quandiu sacerdos magnus Christus nondum inunctus fuit. Ad quid huiusmodi labrum Moyses fecit? Ad lauandum (inquit) vt missà aqua, lauarent in eo Aaron & filij eius manus suas ac pedes, ingressuri testimonij tabernaculũ. Hoc nempe expedit & optimum est, vt ingressuri cœleste tabernaculum sacerdotes, lauent manus suas ac pedes in illis sanctarum animarum speculis, in fide scilicet & obedientia Abrahæ, in fide & patientia Isaac, in fide & lenitate Iacob, cęterorumq; virtutibus lympidissimis, manus, inquam, suas ac pedes lauent, id est, per compunctionem ex illorum imitatione, operum simul & cogitationum, quę tanquam puluis pedibus, ita sensibus mentis adhærent, quotidiana peccata emundent. Non solum filij, sed Aaron, inquit, & filij eius lauabunt. Et hoc perspicuum est, quia primus & præ omnibus Aaron noster, mons fortitudinis, sacerdos vel pontifex magnus Christus lauit: sanctificauit enim semetipsum pro nobis. lauit, inquam, quia scripturas omnes impleuit: & cum mundas haberet manus & pedes, cuncta patienter ferendo, vt implerentur scripturæ, sordes omnium nostrum in semetipso emundauit.

Psal. 132. *De mystica effusione olei super caput Aaron, & quid sit caput, quid barba, quid ora vestimenti, quò iuxta Psalmistam vnguentum descendit.* CAPVT IIII.

FVndens, inquit, oleũ, super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit.) Huius rei mysteriũ commendans spiritus sanctus in Dauid, cũ dixisset: Ecce quam bonum & quam iucundũ habitare fratres

fratres in vnum, continuò subiunxit: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Non ergo longè, sed propè est in ore & corde nostro mysterium vnctionis huius. Bonitatis nanque & iucunditatis fratrum habitantium in vnum, signum fuisse illius vnguenti effusionem iste cecinit. Porrò habitare fratres in vnum, quid est, nisi omnes vnius patris dei filios effectos, habere principem & saluatorem vnum Christum, quomodo multa corporis membra caput habent vnum, habendo scilicet concordiam per vnum diffusæ in cordibus suis charitatis spiritum. Ita plane quod dicitur hoc est. Tale bonum talisq́; iucunditas est habitare fratres in vnum, qualem per illud rectè signari placuit, quod præsenti loco scriptum est, quia fundens oleum super caput Aaron, vnxit eum & consecrauit. Et vtique quia benigna largitate fusum est, primum in barbam illius, & deinde in oram vestimenti eius descendit. Prædicta nanq; bonitas, atq; iucunditas fratrum habitantium in vnum, oleum lætitiæ, id est, spiritus sanctus est. Quod videlicet vnguentum optimum, totū in illo capite, quod est Christus, Caput quippe corporis ecclesiæ, ipse est, totum inquam in illo fusum est, cum omni plenitudine sua, in quo corporaliter omnis plenitudo diuinitatis inhabitat, non ex quo super illum in specie columbę descendit, sed à prima conceptione, quæ ex sola constitit virtute, vel operatione spiritus sancti. De illo capite primùm in barbam ipsius, ac deinde in oram vestimenti ipsius descendit, quia videlicet de plenitudine eiusdem spiritus sancti primùm ab ipso perfusi sunt viri fortes apostoli, sic illi adhærentes & proximi, vt barba capiti, ac deinde ecclesia, cuius fide & virtutibus ipse decoratur, ad modum alicuius qui precioso vestitu induitur, iuxta illud. Viuo ego, dicit dominus, quia omnibus his velut ornamento vestiêris. De filijs Aaron minoris gradus sacerdotibus, iam alibi dictum est: Sed & de oblationum differentijs, iuxta quas nunc Moyses obtulisse narratur, supra tractatum est. Nunc illud superest dicere, cur nō solum oleo, sed & sanguine, sacerdotalis vnctio celebrata est. Coloss. 2. Matth. 3. Lucæ 2. Esaiæ 49.

Quomodo in Aaron vetus sacerdotium in figura noui sacerdotij Christi, prius oleo, postea sanguine consecratum est. CAPVT V.

CVm, inquit, immolasset Moyses arietem secundum, in consecratione sacerdotum sumens de sanguine, tetigit extremum auriculæ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis. Obtulit & filios Aaron. Cumq; de sanguine arietis immolati tetigisset, extremum auriculæ dextræ, & pollicis manus ac pedis dextri, reliquum fūdit super altare per circuitum.) Sacerdotium vetus, noui figura, primùm oleo, deinde ac sanguine consecratur, quia videlicet magnus cœlestis & veri tabernaculi pontifex, primùm spiritu sancto, deinde suo quoq; sanguine sanctificatus est. De spiritus sanctificatione Psalmista dicit: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. De sanguinis sui sanctificatione in Euangelista Iohanne continuò sanguinem fusurus dicit: Et pro eis sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Item in Luca: Ego baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor vsque dum perficiatur. Quomodo ergo sanguine sacerdos consecratur? Sumens, inquit, de sanguine tetigit extremum auriculæ dextræ, & pollicis manus eius dextræ, similiter & pedis. Tactus sanguinis in extremo auriculæ dextræ pontificis, acceptio est mandati, quod pater dedit, vel obedientiæ Christi filij dei, quemadmodum de illo Apostolus dicit. Christus factus est pro nobis obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Et ipse de semetipso in propheta dicit: Dominus deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. Tactus sanguinis in extremo pollicis manus dextræ, deductio est voluntatis paternæ, ipso per Psalmistam dicente: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Tactus in extremo pollicis pedis dextri, quo finis est corporis, consummatio est eiusdem obedientiæ, Psalmista in hoc dicente, vt intingatur pes tuus in sanguine. Similiter & filij Aaron sanguine signantur, vt videlicet exemplo Christi, apostoli quoque obaudiant, operentur, siue legitimè pugnent, & perseuerent vsque in finem. Adipem verò & caudam, omnemq́ue pinguedinem quæ operit intestina, & cætera. quorum causas mysticas, quoniam eædem superius dictæ sunt, nunc repetere superfluum duximus. Nam quòd septem, inquit, diebus finitur consecratio, quid significet, ex multis scripturarū locis certum est, quia videlicet septem diebus omne præsentis seculi tempus voluitur, quod octaua, id est, futuræ resurrectionis tempore clauditur, quæ in magno pontifice Christo iam impleta, in nobis autem implenda non dubitatur, quicunq; tanquam filij Aaron toto consecrationis tempore, pro octaua laboramus, de ostio tabernaculi totis septem diebus, id est, de fide ecclesiæ Christi, toto isto tempore non exuntes, & die ac nocte, id est, tam in prosperis quàm in aduersis, custodias domini ne moriamur secundum propositum vel ordinem nostrum custodientes. Psal. 44. Iohan. 17. Lucæ 12. Philip. 2. Esaiæ 50. Psalm. 72. Psal. 67.

Quomodo octaua consecrationis die, ignis egressus à domino consumpsit holocaustum, in typum sancti spiritus. CAPVT VI.

Hoc igi-

CAP. IX. HOc igitur conſiderare ſupereſt, quod octaua die dicente Moyſe. (Iſte eſt ſermo quem præ-
cepit dominus, facite & apparebit vobis gloria eius.) Et offerente Aaron holocauſtum, ac
deprecante pro ſe & pro populo ſecundum ritum ſupra memoratum, ecce, inquit, ignis egreſſus
à domino, deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare, cum de his quæ obtulerat
Moyſes, nihil tale actum fuerit. Quidnam hoc ſibi vult, niſi quia non per ſacrificia legis, quæ per
Moyſen figurabantur, ſed per ſacrificium Chriſti, cuius Aaron typus fuit, ſpiritus ſanctus in re-
Pſal. 39. miſsionem peccatorum datus eſt nobis? Nam hinc eſt, quod dicit in pſalmo: Holocauſtū & pro
peccato non poſtulaſti, tunc dixi, ecce venio. Veniens autem aliam hoſtiam quam in holocau-
ſtum vel pro peccato offerret non habuit, niſi ſemetipſum. Et deſcendit ignis ſuper ipſum, ignis,
inquam, de quo dixit, ignem veni mittere in terram, & deuorauit holocauſtum, quia illa videli-
cet deuoratione ſua, quam ſecundum Apoſtolum rectè immutationem dicimus, quia profectò
Lucæ 12. Rom. 6. reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Hic ignis ille eſt, de quo
Leuit. 6. ſupra dictum, Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciēs ligna mane
per ſingulos dies. Nam quia verus iſte ignis, qui & nunc in prima reſurrectione animarum, pec-
cata conſumit, & poſt in ſecunda reſurrectione, corporum quoque mortalitatem ſiue corruptio-
nem deuorabit, nunquam deficere debet in altari, id eſt, in fide, per quā Chriſtus habitet in cor-
dibus noſtris, idcirco in magno myſterio decretum eſt. vt ille ignis viſibilis egreſſus à domino,
qui holocauſtum deuorauit, videntibus turbis, ac ruentibus in facies ſuas, & laudantibus domi-
num, nunquam deficeret, ſed ſacerdote ligna ſubijciente ſemper arderet in altari. Vndè ordina-
tiſsima & mirabili prouidentia actum ita ſcriptura ſubiungit.

Quid in Nadab & Abiu, qui offerentes ignem alienum domino, mortui ſunt, myſticè præfiguretur.

CAPVT VII.

CAP. X. ARreptiſq; Nadab & Abiu filij Aaron turibulis ſuis poſuerunt ignem, & incenſum deſuper
offerentes coram domino ignem alienum, quod eis pręceptum non fuerat. Egreſſuſq; ignis
à domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram domino.) Nadab ſpontaneus, Abiu pater meus
eſt, vel pater ipſe interpretatur. Significant autem populum Iudaicum, qui in ceremonijs carna-
Pſal. 49. libus ſpontaneus, imò nimis eſt importunus, quippe qui dicente deo, nunquid manducabo car-
Eſaiæ 1. nes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Itemq́ue illud in Eſaia. Holocauſta arictum, &
adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui, hæc inquam & his
ſimilia dicente deo econtra ingerit ea tanquam rogetur, tanquam hęc ab eo poſtulet deus. Iacta-
Iohan. 8. bundus quoq; dicit: pater meus eſt, vel pater ipſe. Abraham, inquiunt, pater noſter eſt, & nos ex
fornicatione non ſumus nati, vnum patrem habemus deū. Igitur vbi egreſſus ignis à domino, de-
uorauit holocauſta, arreptis Nadab & Abiu thuribulis ſuis, poſuerunt ignem, & incenſum deſu-
per offerentes corā domino ignem alienum, quod eis præceptum nō fuerat. Dum poſtquam ve-
rus ignis ſpiritus ſanctus à domino egreſſus, id eſt, à patre procedens, holocauſtum verum Chri-
ſti filij dei acceptum eſſe oſtendit, veniendo deſuper, id eſt, ſuper diſcipulos eius in linguis igne-
is, adhuc Iudaicus populus cultum alienum, & ceremonias odibiles deo, per prophetas recla-
māti importunè nimis & moleſtè ingerit. Quid proinde? Egreſſus, ait, ignis à domino deuorauit
eos, & mortui ſunt coram domino. Nihil verius. Siquidem & duplici igne deuoratus eſt ille po-
pulus, quippe quorum & templum ſuccenſum eſt vrgente Romano exercitu, & animæ gehennæ
Deut. 32. incendio concremantur. Vndè & deus in cantico Deuteronomij, cum dixiſſet: Ipſi me prouoca-
uerunt in eo qui non erat deus, & in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt, & ego
prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo eos: cōtinuò ſubiunxit, Ignis
ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad inferni nouiſsima, deuorabitq́; terram cum germi-
ne ſuo & montium fundamēta comburet. (Hoc eſt (inquit Moyſes) quod locutus eſt dominus:
Sanctificabor in his qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor. Hoc au-
diens, tacuit Aaron.) Iuxta literam non innuit Moyſes, quòd ab illo viſibili experimento cer-
tum haberet, deum eſſe ſanctum, & ſanctitatis ſuæ dignitatem ſemper eſſe defenſurum, & vindi-
caturum in eos, qui temerè, imparati, inuocati, vel iniuſsi, ſine ordine, abſq; reuerētia, ſacris præ-
ſumunt ſe ingerere vel immergere dei miniſterijs. Et hoc, inquit, locutus eſt dominus, videlicet
ſuperius toto fumigante mōte Synai, vbi & dixit: Sacerdotes quoq; qui accedunt ad dominum,
Exod. 19. ſanctificentur ne percutiam eos, &c. Porrò iuxta allegoriam illud innuitur, quòd pœna Iudaici
populi ſantiendum ſit, vt deinceps in carne nemo audeat gloriari, ſed in ſola fide Ieſu Chriſti.
Lucæ 19. Hoc audiens tacet Aaron: tacet, inquam, magnus ſacerdos Chriſtus, qui quondam fleuit ſuper
miſeram ciuitatem Hieruſalem, pro humano affectu, magiſq́; exercet rationabile diuinitatis con
ſilium, quàm ſequatur carnis reſpectum in morte vel perditione ſuorum, ſecundum carnē proxi
morum. (Vocatis autem Moyſes Miſael & Helſaphan filijs Oziel, patrui Aaron, ait ad eos: Ite &
tollite fratres veſtros de cōſpectu ſanctuarij, & aſportate extra caſtra) Miſael tactus dei, ſiue quis
interrogauit, Helſaphan dei ſpecula, Oziel fortitudo mea deus interpretatur. Significant autem
legitimos

legitimos filios illius populi, pro parte electorũ, qui veraciter dicere potuerunt, fortitudo mea deus. Verbi gratia: hunc ipsum Moysen, Esaiã quoq; & cęteros, qui secundũ nomina Helsapham & Misael venturũ dei filiũ de longè speculati sunt, & à deo tacti vsq; hodie dicunt, quis interrogauit, quis quæsiuit hęc de manib. vestris. Hoc enim, cõbustis (vt supra dictum est) sacerdotibus, dicit in Esaia, tactus dei, spiritus dei. Quis quæsiuit hęc de manib. vestris, vt ambularetis in atrijs meis? &c. Isti tollent fratres suos carnales Iudęos de cõspectu sanctuarij, & asportant extra castra. Esaiæ 1. Accusant enim illos & cõdemnant, quemadmodũ dominus dicit illis: Est qui accuset vos Moyses, in quo vos speratis. (Locutus est Moyses ad Aaron, & ad Eleazar, atq; Ithamar filios eius: Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne fortè moriamini, & super omnem cœtum oriatur indignatio. Iohan. 5. Non pręcipit quod naturæ impossibile est, vt scilicet pater pro filiorũ, & fratres pro fratrum morte nõ doleant, sed quod possibile est, vt videlicet dolorem cordis publico corporis gestu nõ exerceant. Hoc spiritualiter filij Aaron. i. apostoli Christi legitimè obseruauerunt. Nam licet doleant de ruina populi sui, vt verbi gratia, Paulus cum dicit: Veritatem dico in Christo, nõ mentior, testimonium mihi perhibente cõscientia mea, in spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo, optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei, &c. Roma. 9. Licet, inquam, doleant, nõ tamen capita sua nudant, nec vestimenta scindunt, id est, ministerium suum honorare nõ desinunt, sanctæ scripturæ veritatem integra fide, aduersus gentis suæ perfidiam defendunt, & hoc modo fores tabernaculi non egrediuntur. Alioquin perissent. Væ enim (inquit idem Apostolus) mihi est, si non euangelizauero. 1. Cor. 9. Ait ergo: (Vos autem non egrediamini fores tabernaculi, Alioquin peribitis. Oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos,) Oleum quippe sanctæ vnctionis est super illos, quæ docet eos de omnibus, quomodo propter carnem vel gentem suam non debeant caput. i. mentem suam, fide & gratia Christi nudare, suum vestimentum, id est, veritatis doctrinam scindere, fores tabernaculi egredi, id est, ab ordine veri sacrificij cessare pro æmulatione sacerdotij Iudaici. 1. Iohan. 2.

Cur filij Aaron vinum & omne quod inebriare poterat, bibere non debeant quando intrant tabernaculum, & id quid sit iuxta sensum mysticum. CAPVT VIII.

DIxit quoque dominus ad Aaron: Vinum & omne quod inebriare potest non bibes tu & filij tui, quando intratis tabernaculum testimonij, ne moriamini, quia præceptum est sempiternum in generationes vestras, & vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatisq; filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est dominus ad eos per manum Moysi.) Secundum literam manifestum sobrietatis præceptum est, quia vinum apostatare facit, etiam sapientes. Eccle. 19. Fornicatio (inquit propheta) & vinum & ebrietas aufe-runt cor. Osee 4. Et Apostolus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria. Ephe. 5. Vndè rectissimè sancta censet Ecclesia, vt qui sacerdotes sunt, & veri sacrificij sanctuarium iugiter intrant, à coniugijs omnino abstineant, omnemque luxuriam fugiant, cùm in hac lege, vbi carnes brutorum animalium sacrificabantur, eo tempore quo intrabunt in tabernaculum, non solum à luxuria, sed & à vino, in quo est luxuria, sacerdotes penitus abstinere debuerant. Porrò vt cœptam prosequamur allegoriam, spiritualiter hoc præcepit deus, & non homo, nam non Moyses, sed ipse dominus hoc locutus esse perhibetur, vt hoc tempore, quò præcurrente Christo, in verum ingedimur tabernaculum, nequaquam legis occidentis sequamur literam. Nam vinum quidem interdum significat spiritus sancti virtutem. Vt ibi: Et vinum lætificat cor hominis, veruntamen cum in comparatione melioris deprimitur, vt ibi: Quia meliora sunt vbera tua vino, austeritatem significat legis, qua sine dubio melior est lactea dulcedo Euangelij. Psal. 103. Vt quid enim non est bibendum huiusmodi vinum? Cant. 1. Vt habeatis, inquit, scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum, & cætera. Ergóne idcirco non bibent vinum, vt discernere queant inter bouem & camelum, inter hircum & chirogrilum? Nam huiusmodi discretio, si simplicem sequaris literam, postmodum subscripta est. Igitur vt inter veram munditiam, veramque immunditiam sacerdotes legitimi discernere queant, idcirco vinum bibere, id est, austeram prohibentur sequi legis literam.

De hirco oblato, quem cum quæreret Moyses, exustum repperit, de quo Aaron: quomodo, inquit, potui comedere mente lugubri, quòd Iudaici sacrificij, quale nunc est, typus fuerit. CAPVT IX.

LOcutusque est Moyses ad Aaron & Eliazar atque Ithamar filios eius qui residui erant. Tollite sacrificium quod remansit ex oblatione domini, & comedite illud absq; fermento, iuxta altare, quia sanctum sanctorum est.) Hæc de præceptis vel traditionibus idcirco nunc scripto iterantur, vt ad ea quæ subiecta sunt, ordine perueniatur. (Inter hæc, hircum qui oblatus fuerat pro peccato, cùm quæreret Moyses, exustum repperit. Iratusq; contra Eleazar & Ithamar filios Aaron qui remanserant, ait: Cur non comedistis hostiam pro peccato, in loco sancto, quæ sancta

CAP. XI. ſanctorum eſt,& data vobis,vt portetis iniquitatẽ multitudinis,& rogetis pro ea in conſpectu domini,præſertim cum de ſanguine illius non ſit illatum intra ſancta?) Et in iſto non deeſt myſterium, alioquin fruſtra videretur ſcriptum. Hircus nanque qui pro peccato oblatus ad eſum ſacerdotum non peruenit, qui & requiſitus, non ſaltem combuſtus, vt holocauſtum, ſed exuſtus reperitur,ſacrificium Iudæorum eſt,quòd ad ritũ veri ſacerdotis Chriſti non eſt admiſſum.Hinc iraſcitur Moyſes in typum videlicet illorum legis æmulatorum,qui(ſicut in Actibus apoſt.legitur)cum Euangelio Chriſti ceremonias legis miſceri voluerunt. (Reſpondit Aaron: Oblata eſt

Actor.15. hodie mihi victima pro peccato,& holocauſtum domino.Mihi autem accidit quod vides:Quomodo potui comedere eam, aut placere domino in ceremonijs mente lugubri? Quòd cum audiſſet Moyſes,recepit ſatisfactionem.)In ſuperficie hiſtorica patet,quòd cauſa filiorum, qui pro ſua præſumptione mortui fuerant,edendi nõ ſolum voluptas, ſed & voluntas patri exempta eſt. Porrò iuxta cœptum ſpiritualem ſenſum,cauſa reddita eſt, cur victimas Iudaicas magnus pontifex Chriſtus,& filij eius,ſcilicet apoſtoli oderunt: Oblata eſt,inquit,hodie victima pro peccato,

2.Cor.6. Pſal.39. & holocauſtum domino.Ac ſi dicat ipſe Chriſtus loquens in apoſtolis ſuis,in hoc tempore acceptabili,in iſto die ſalutis oblatus ſum ego,ſicut prædixeram in Pſalmo:Holocauſtum & pro peccato

Eſaiæ 53. non poſtulaſti,tunc dixi,ecce venio,Oblatus ſum,inquam,quia volui,& oblatus tuli pecca-

Pſal.17. ta mundi. Mihi autem accidit, vt filij mei, filij alieni, qui mentiti ſunt mihi, & claudicauerunt à ſemitis ſuis,cùm offerrent ignem alienum,nolentes ignem ſuſcipere cœleſtem & verum, ſcilicet ſpiritum ſanctum.Quomodo ergo poſſum admittere ceremonias eorum,& non potius exurendum tradere templum & ciuitatem eorũ,præſertim cum venerim facere non voluntatem meam,

Iohan.5.6. ſed voluntatem eius,qui miſit me,patris?Quo audito,Moyſes recepit ſatisfactionem.Sic nempe qui ex Iudæis erant receperunt ſatisfactionem,loquente in Iacobo cæteriſque apoſtolis Chriſto,

Acto.15. & iudicante,non inquietari debere eos, qui ex gentibus conuertebantur ad dominum. Proinde rectè continuò ſequitur.

Quid ſit myſticè,quòd poſt ignem datum,lex de comedendis animalibus datur,& quid ſit vngulam diuidere & ruminare. CAPVT X.

CAP.XI. LOcutus eſt dominus ad Moyſen & ad Aaron, dicens: Dicite filijs Iſrael, Hæc ſunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animalibus terræ. Omne quod habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus,comedetis. Quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam, ſed non diuidit eam,ſicut camelus,nõ comedetis illud,& reliqua.) Animalia de quibus deo cura eſt,homines ſunt.Rectè,inquam,cõtinuò poſt ignem de cœlo datum,mortemq́; filiorum Aaron, hæc de comedendis & non comedendis animalibus lex datur: nam & poſt ſancti ſpiritus aduentum atque ſynagogæ interitum, de admittendis & nõ admittendis, ſiue reprobandis hominibus diſ-

Acte.10. cretio ſanctis apoſtolis imperatur.Vndè & Petro eſurienti, ac volenti guſtare, oſtenditur in exceſſu mentis vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs de cœlo ſubmitti in terram, in quo erant omnia quadrupedia,& ſerpentia terræ,& volatilia cœli,& facta eſt vox ad eũ:Surge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus: Abſit domine. Quia nunquam manducaui omne commune & immundum.Et vox iterum ſecundò ad eum:Quòd deus purificauit,tu ne commune dixeris.Quòd illic in illa viſione,hoc idem in iſta ſancta & ſpirituali lege,ſub nominibus quadrupedum,ſerpentium,volatilium,atque natatilium dignum eſt intelligere. Hæc, inquit, & hæc immunda vel polluta ſunt vobis,ſubauditur,niſi deus illa ſanctificauerit. Nam hæc animalia cum non ſint homines(vt prædictum eſt)eiuſmodi ſunt,vt aſpirante deo veterem immunditiæ mutare poſsint habitum.Proinde Petro (vt præmiſimus) ita dictum eſt: Quod deus purificauit,tu ne commune dixeris. Nunc immunditiæ cauſas ſecundum præſentes diſtinguamus differentias. Omne,inquit, quòd habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus, comedetis. Vngulam habere diuiſam,pariter & ruminare,eſt diſcretam ſanctæ trinitatis habere intelligentiam,eiuſdemq́ue diligenter voce & opere retractare memoriam.Hoc,inquit,omne comedetis,quia videlicet quiſquis talis eſt,in corpus vel communionem eccleſiæ fiducialiter admitti debet.Quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam,ſed non diuidit eam,nõ comedetis. Quaſi ruminat quidem,ſed vngulam non diuidit,quiſquis recta videtur operari,ſed peccat in fide, nõ rectè diſtin-

Tit.1. guens perſonas vnicæ trinitatis. Econtrariò findit vngulam, ſed non ruminat, quiſquis confitetur ſe noſſe deum,factis autem negat.Horum,ait,cadauera nõ contingetis.) Id eſt,mortuis operibus non conſentietis.Quarta ſpecies longè inferius poſita,ſcilicet animal quod nec diuidit vngulam nec ruminat,omnino priori contraria eſt,ac proinde multo magis immunda,cum ſignificat hominem,qui nec intellectu nec operatione deum honorat.

Quid ſit piſces pennas habere,quid aues quadrupedes eſſe,quid reptile.

CAPVT XI.

HAec ſunt quæ gignuntur in aquis, & veſci licitum eſt. Omne quod habet pennulas & ſquamas tam in mari, quàm in fluminibus & ſtagnis, comedetis. Quicquid autem pennulas & ſquamas

squamas non habet eorum, quæ in aquis mouentur & viuunt, abominabile vobis & execrandum erit.) Quasi natatilia immunda, maximè Iudæi sunt, qui natant in fluentis scripturarũ, sed pennulas non habent, dum solam sequuntur occidentem literam, & ad viuificantem spiritũ non subsiliunt. (Hæc sunt quę de auibus non comedetis & vitanda sunt vobis, &c.) Quasi aues immundæ, inanes gentium philosophi fuere, rectéq; auibus super quatuor pedes gradientibus comparantur, quicunq; ex his cum animo de cœlestibus, verbi gratia, sole, luna, stellis, & reliquis philosophantur, ventre autem vel corpore, per terram, lutumq́; vitiorum versantur. Reptilibus quoque, non incongruè similantur, qui nullius vel apud homines bonæ aut honestæ professionis habentur, vtputa ganeones, histriones, malefici, scortatores. Secundum qualitatem vel proprietatem cuiuscunque vitij, alij alijs reptilibus siue immundis quibusque animantibus rectè comparantur, astipulantibus, non solum diuinarum, sed etiam humanarum literarum auctoribus. Nam hinc est quod socios Vlysis, pueris mirantibus Circe filia Solis in varias formas vertisse lectitatur. (Hæc igitur, inquit, immunda sunt, & quicunq; morticina horum tetigerit, polluetur, & erit immundus vsq; ad vesperum.) Id est, vsq; ad perfectam pœnitentiam, quo videlicet dicto sæpius repetito spiritualiter omnis damnatur iniquitatis consensus. Nunc horum animantium, quæ hæc scriptura commemorat, nomina breuiter naturasq́; perstringere libet.

De animalium proprietatibus vel naturis, quæ lex nominatim immunda decernit haberi. CAPVT XII.

Cirogrillus bestia spinosa maior ericio. Struthio Græco nomine dicitur, quòd animal in similitudinem auis pennas habere videtur, de terra tamẽ altius non eleuatur. Noctua dicitur, eo quod noctè circumuolet, eadẽ & nocticorax auis lucifuga. Larus ipse est gala, quæ solet semper super sedere aquis. Bubo, à sono vocis nomen habet, auis feralis, onusta plumis, & in cauernis cõmorans. Mergus ab assiduitate mergendi vocata, auis nigra, piscibus infesta. Ibis Nili fluminis auis, quæ ventris fimum proprio rostro extrahit, hæc serpẽtium ouis libenter vescitur. Onocrotalon Græci vocant rostro longo, auis cygno similis, sed maior. Porphyrion auis purpurei coloris, vt nomen significare videtur: alij autem albam, similem cygno, alij pellicanũ esse dicunt. Fulicæ similes magnitudine & colore cygnorum, duris & grandibus rostris & in scopulis littorum commorantes. Has Latini Diomedeas, Græci herodios vocant. Corcidrion auis alba tota, cuius interiora oculos caliginosos curant. Vpupam Græci vocant, quòd stercori humano consideat, & fœtenti pascatur fimo, auis spurcissima, cristis extãtibus galeata, in sepulchris & stercoribus commorans. Attacus & opimacus ignotæ aues. Bruchus, locusta, quæ necdum volat. Locusta, quòd pedibus sit lõgis velut hasta. Hanc Græci tam maritimam quam terrestrem astagon dicunt. Mustela Græcum est, id est, mus longa. Crocodilus animal quadrupes à croceo colore dictũ, gignitur in Nilo. Migale ignota bestia, quàm tamen similem chameleonti ferunt. Chameleon non habet colorem vnum, sed diuersa varietate est conspersus, vt Pardus. Corpusculũ verò chameleontis ad colores quos videt facillima conuersione variatur. Stellio genus lacertæ de colore nomen inditum habens. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. Lacerta reptile genus vocatum, quòd brachium habeat. Talpa terrestre animal sine oculis, terram semper fodiens, quàm Græci affalacam dicunt. Ad spiritualem sensum sermo nunc redeat.

Tangere, portare, comedere morticina eorum, lauare vestimenta, & cætera, quid sit mysticè. CAPVT XIII.

Qvicunq; morticina eorum tetigerit, polluetur, & erit immundus vsq; ad vesperum. Et si necesse fuerit vt portet quippiam horum mortuum, lauabit vestimenta sua & immundus erit vsq; ad occasum solis.) Tria sunt quæ prohibentur, scilicet comedere, tangere atq; portare quippiam immundum, quæ & hoc differunt, quòd agere malum, consentire malo, & ad horam pro necessitate sustinere malum. Debet autem legitima esse necessitas, propter quam portandum sit immundum, videlicet vbi aut nullatenus corrigi, aut non nisi cum maioris rei detrimẽto potest auferri malum. Verbi gratia: Naaman Syrus cum diceret Helizeo prophetæ, hoc solũ est de quo preceris dominum pro seruo tuo, quando ingreditur dominus meus templum Remmon vt adoraret, ex illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorãte eo in eodẽ loco, vt ignoscat mihi dominus seruo tuo, super hac re: necesse illi fuerat, vt portaret immundum, vt sustineret malum, non quidẽ vt adoraret Remmon, sed vt adoraret in templo Remmon, vbi scilicet & in omni loco poterat adorare deum verum. Proinde continuò dicit ei propheta: Vade in pace. Attamen non omnino illæsa est portantis conscientia, nec si de necessitatis excusatione confidat, rectè dici potest securitas, sed magis temeritas. Lauabit ergo, inquit, vestimenta sua, id est, flebit pro ipsa necessitatis miseria, quòd nonnullos fecisse fida relatio narrat. Et immundus erit vsque ad occasum solis, id est, in morte eius sperabit, qui occumbendo in mortem tulit peccata mundi. (Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit vsque ad vesperum. Et super quod ceciderit quippiam de morticinis eorum, polluetur. Durum & graue seruitutis iugum, 4. Reg. 5.

 de quo

CAP. XII. de quo verissimè Petrus apostolus: quod neq; nos, inquit, neque patres nostri portare potuimus, Acto.15. Vas fictile confringitur, omnis cibus & omne liquens in vase, vt immundum abijcitur, clibani & chitropodes, quæ sunt coquendi vasa fictilia cum tribus pedibus, destruuntur. Fontes tamen & cisternæ nequaquam immunditiæ pro huiusmodi condemnantur, & sementis, nisi ante tactum Matth.15. morticini aqua perfusa fuerit, non polluetur. Ergo quoniã veritati credimus, dicenti: Non quod intrat in os coinquinat hominem, illa potius (vt cœpimus) per hæc intelligamus, quæ exeunt de homine, nam hæc, inquit, sunt quæ coinquinant hominem, scilicet cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, & ab istis omnia nostra custodiamus, ne contactu horum polluantur, adhibitis circa illos qui nobis commissi sunt, diligentissimis Coloss.2. custodibus, ne illorum qui eiusmodi sunt, miseria vitientur, dicentes cum Apostolo: Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis. Si vas fictile, id est, si necdum in bono proposito roboratus est is, quem talium frequentatione seu confabulatione delectari deprehendimus, frangatur, id est, seuerissimè corripiatur, verberibus etiam coerceatur. Si clibanus, id est, si adolescentulus est, cuius ætatis status naturaliter tanquam clibanus ardet, si chitropodes, de quibus antè dictum est. Si, inquam, clibanus aut chitropodes sunt, pro qualitate morum destruantur, id est, verberibus aut nimijs ieiunijs affligantur, vt in melius commutentur. Si in vase est quodcunque liquens, id est, si non seipso consilij compos sit, si alieno regitur consilio, sicut vas non innatam, sed aliunde infusam, sibi continet aquam, & hic talis cum immundo confabuletur, non credatur 1.Cor.15. ei quòd munda id faciat conscientia, cùm dicat Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Cæterum, si fontes aut cisternæ vel quæuis aquarum collectiones sint, quorum alterum venam habet aquarum viuentium, alterum potabilem reddit imbrem de cœlo susceptum, id est, Iacobi 1. si sapientes, si fuerint habentes desursum datum optimũ & donum perfectum, quo possint mundum regere animum, & hi tales fuerint visi cum inquinatis & immundis habere colloquiũ, mundi erunt, id est, credetur eis, quòd cum immundis agitẽt de munditia castitatis consilium. (Porrò si sementem, inquit, morticinum tetigerit, non polluet eam.) Id est, si is qui deo mortuus est, in eius colloquium venerit, qui sapientię vel scientiæ sermonem accepit, hi qui viderint, non statim Matth.9. dijudicabunt. Verbi gratia, dicẽdo cum Pharisæis: Quia hic peccatores recipit & manducat cum eis. Potest enim fieri, quia sæpè factum est, vt ex huiusmodi semente munditiæ morticinum immunditiæ reflorescat, & vitalem habitum, pulchritudinemq; resumat. Veruntamen si idem ille, qui sermone præpollet antehac in facto, quòd sæpe lubricus deprehensus est, non illi credendum est. Sequitur ergo: (Sinautem quispiam sementem perfuderit, & postea morticinis tacta fuerit, ilico polluetur.) Ac si dicat: Sinautem antehac heri & nudiustertius vel quandocunque spermilogum illum iusto quisquam probro maculauit, & non habet bonum testimonium ab his qui foris sunt, & post hoc morticinis peccatorum se in colloquium miscuerit, non creditur illi, quòd ad lucrandos illos aptus vel idoneus sit.

Quid sit mysticè: Si mortuum fuerit animal, quòd licet vobis edere, qui, & cætera. CAPVT XIIII.

SI mortuũ fuerit animal quod licet nobis comedere, qui cadauer eius tetigerit, immundus erit 1.Cor.5. vsq; ad vesperum.) Huc planè illud respicit quod Apostolus dicit: Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cùm eiusmodi nec cibum sumere. Ac deinceps: Auferte malum ex vobisipsis. Item alius: Nolite eum recipere 2.Iohan.1. in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. (Et qui comederit ex eo quippiam, siue portauerit, lauabit vestimenta sua, & cæte.) Vt supra. Et hæc quidem fuimus, sed abluti sumus, sed sanctificati sumus, sed iustificati sumus in nomine domini 1.Corin.6. nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Proinde licitò iam nos ecclesia Christi tetigit, portauit, & sibimet incorporauit, omnium deo clamante de cœlo pro nobis. Quòd deus purificauit, tu ne commune dixeris. Quare verò nec abominabilia nobis erunt, quæ adhuc immunda sunt, & Acto.10. quare non contaminabimus animas nostras assumendo hæc in cibum? Ait: (Ego enim sum dominus deus vester. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.) Et iterum: (Ego enim sum dominus, qui eduxi vos de terra Aegypti, vt essem vobis in deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum.) Si ergo legem sequimur regalem, non simus configurati prioribus ignorantiæ nostræ desiderijs, quibus in Aegypto seruiebamus, vndè nos eduxit deus, quæ profectò Petrus Apostolus sub illis immunditiæ nominibus intellexerat, cùm præmisso, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ 1.Petri 1. desiderijs, sed secundum eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, statim de hoc loco sumptum sic intulit. Quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam sanctus sum dominus deus vester.

De muliere quæ suscepto semine, conceperit: & de nostræ immunditiæ causa communi, quòd non sit distinctio Iudæi & Græci.

CAPVT XV.

Locutus

LOcutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Mulier si susce- CAP. XII.
pto semine, pepererit masculum, immunda erit vij. diebus, iuxta dies separationis menstruæ,
& die viij. circuncidetur infantulus. Ipsa verò manebit in sanguine purificationis suæ.) Nullum Roma.3.
omnino lex domini immaculata gloriari patitur, quasi de sua munditia, vt omne os obstruatur,
& subditus fiat omnis mundus deo. Nam si nos gẽtes reptilia & serpẽtia immunda fuimus, quòd
ipsi non diffitemur, cum emendatori nostro gratias agamus: vnde hoc illis, vt munda fuerint pe-
cora, qualibus vesci licitum fuerit? An non & ipsi de immundo semine fuere concepti, de immun Iob 14.
do, inquam, semine, quòd in primis hominibus serpẽs antiquus diabolus & satanas tetigit, & ve-
neno suo polluit? Si non ita est, cur ista lex ita loquitur, quæ omne quod loquitur, his qui in lege
sunt loquitur? Non est igitur distinctio Iudæi & Græci. Omnes enim peccauerunt, imò (vt secun Roma.3.
dum præsentem literam loquar) omnes polluti fuerunt, & egebant emundatrice gratia dei. Nam
& quantula erat illa emẽdatio Iudæi circuncisi, & ad templũ illud manufactum cum hostijs de-
portati, nisi venisset ipse & hostia & templũ non manufactũ Christus filius dei, qui tollit peccata
mundi? Siquidem Esaias dicit: Omnes iustitiæ nostrę sicut pannus mẽstruatæ. Proinde fateamur, Esaiæ 64.
quia nos immunda reptilia fuimus, dummodo & illorum qui nobis insultabãt, omne os obstrua-
tur, vbi de sua lectione panno menstruatæ comparantur illorum iustitiæ. Et scimus, quia illorum
non credentium in Christum, menstrua nemo lauit: hæc autem reptilia deus purificauit, & vn-
gula benè diuisa, atque ore ruminante ornauit. Sed iam ipsa legis huius verba carpamus.

*De eadem re, & cur signanter dixerit, suscepto semine, & de emundatione eius quæ mascu-
lum, & eius quæ fœminam pepererit.*

CAPVT XVI.

MVlier, inquit, si suscepto semine, pepererit masculũ, immunda erit vij. diebus, &c. Religiose
sanctus prophetalis spiritus legem suam determinauit, dicẽdo: si suscepto semine pepererit.
Aliquam enim mulierem futurã præuidebat, quæ paritura quidẽ, sed non suscepto semine pue-
rum paritura erat. Alioqui frustra sic determinasset. Ergo legis necessitate vnica mulier, vna & so
la Christi filij dei mater fuit liberrima, quæ tamen eandem laudabiliter subijt legem humilitate
spontanea. (Si, inquit, masculũ pepererit, immunda erit vij. diebus.) Ac deinceps: (Si autem fœ-
minam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus mẽstrui, & lxvi die-
bus erit in sanguine purificationis suæ.) In litera manifesta, non prætereundũ, ex partu fœminam
parturientis maiorem esse pœnam infirmitatis, vel immunditiæ, quàm ex profusione masculi. Et
rectè tam scripta, quàm naturalis lex, fœminam plus quàm masculũ in hac ratione grauat, quia vi
delicet in accessu peccati, per quod mors intrauit in hunc mundũ, reptili illi vasculo diaboli, vn-
dè venenũ immunditiæ nostræ principiũ ille sibilauit, propior fœmina stetit quam vir. Nam non Roma.5.
per virũ mulier, sed per mulierem vir in mẽdacio diaboli pollutus est. Rectè igitur in fœmina &
fluxus à natura, & ex lege purificationis duplicata est mora. Veruntamen in remedio gratiæ pu-
rificantis, nulla est distantia. Ibi enim (inquit Apost.) non est masculus neque fœmina. Vndè & in
hac lege non alia pro filia quã pro filio datur hostia, scilicet agnus, simulq; columba siue turtur.
Quæ videlicet tunc ritè offeruntur, quando is qui accedit & fideliter credit in passione agni in- Galat.3.
contaminati & immaculati Christi, & compatiendo vt conregnet, gemitũ habet, vel gregatim vt
columba, vel solitariè sicut turtur. Colũba nanq; gregatim, turtur verò soliuagus gemere consue
uit, & ob hoc ista publicos ecclesiæ conuentus, iste orationũ secretas lachrymas insinuat. Grega-
tim ergo gemere est vt columba pœnitentiam agere in publica ecclesia: solitariè verò gemere vt
turtur, est occulta vel etiam ab hominibus remota diligere lamenta. (Quòd si non inuenerit ma-
nus eius, nec poterit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbæ, &cæt.) Eius
manus agnum non inuenit, qui tantæ capacitatis non est, vt capere possit mysteria veri agni Chri
sti filij dei. Offerat ergo duos turtures vel duos columbæ pullos, id est, contenta sit geminæ cha-
ritatis executione. (Vnum in holocaustum, & alterum pro peccato.) Amor nanque dei totus in-
trinsecus ardet, amor verò proximi foris per opera misericordiæ peccatum redimere studet.

De lege leprosi, quòd deus pro mysterio huius rei curam habuerit.

CAPVT XVII.

LOcutus est dominus ad Moysen & Aaron, dicẽs: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit di CAP. XIII.
uersus color siue pustula, aut quasi lucẽs quippiam. i. plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacer-
dotem, & ad vnũquemlibet filiorũ eius, &c.) Manifesta quidẽ legis hui⁹ litera est. Sed quare hæc
talia dominus deus ad Moysen locutus est? Nunquid illi tam grandi curæ fuit conspicere lepram
humani corporis, lepramq; domestici parietis? Quid enim præter peccatum immundum est illi?
Nunquid contra morbos corporũ, & non potius contra vitia animorũ deus iudex fortis gladiũ
suum vibrauit, arcũ suum tetendit & parauit illũ? Ergo quod de sacrificijs brutorum animalium,
idem de lege leprarũ in hac parte sentiendũ est. Nam sicut alio iam loco cũ testimonijs prophe- Cur sacrificia brutorum instituta sint.
ticis diximus, non idcirco eiusmodi sacrificia deus disposuit, quòd carnes taurorum manducare,
aut sanguinem hircorũ potare haberet, sed quia sponte talibus Aegyptia consuetudine inhiabãt,

 & inhiberi non poterát filij Iſrael. Idcirco ſic diſpoſita ſunt, vt veri ſacrificij, quo delectatur deus, ſaltem vmbram vel figurá ordo illorũ gereret. Ita planè non idcirco de lepra vitanda deus legé dat, quòd ipſe corporũ infirmitates abhorreat, ſed quia ſenſus hominis quamlibet ſapientis, ſenſus, inquam, exterior. i. viſus vel tactus, huiuſmodi plagá penè naturaliter exhorreſcit, niſi quem vera miſericordia, vel charitas non ficta ad compatiendũ vel commiſereſcendũ erudiuit. idcirco lepræ diſcutiendæ atq; vitandæ legem talem poſuit, cuius vmbra vel figura ſpiritualis homo de ſpiritualibus debeat infirmari. Itaque quia fieri poteſt, & ſæpe factum eſt, vt in domo munditiæ, quæ eſt eccleſia dei, lepra immundiſsima, læpra hæretica naſceretur, rectè poſtquam de non admittendis immunditijs myſticè lex data eſt, datur etiam de illis eijciendis, in quibuſcunque poſt agnitionem veritatis apoſtatica vel hæretica immunditia ſuborta eſſe deprehenditur.

Psal.49.

De ſacerdotis circa læpram dijudicandum diligentia, ſecundum Apoſtolum dicentem: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam ammonitionem deuita. CAPVT XVIII.

Tit.3. AIt ergo. (Homo in cuius carne vel cute ortus fuerit diuerſus color, & cæt.) Primùm hæc ad Apoſtoli conuocemus imperium, dicentis: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam ammonitionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit cum ſit proprio iudicio condemnatus. Profectò ſicut in hac ſancta, & iuſta, & bona lege eſt, quando debeat homo conſideratus à ſacerdote ſtatim lepræ condemnari, & ad arbitrium eius ſeparari, & eſt quando debeat ſemel & iterum includi, ac die ſeptimo conſiderari: ſic in ſancta eccleſia eſt, quando debeat homo ſtatim, vt à fide exorbitauerit, hereticus nuntiari: & eſt, quando debeat pijs ammonitionibus prius ſemel & iterum conueniri. Denique ſi is, qui ex aduerſo fidei veritatiſque conſiſtit, talis eſt, vt eum non per ignorantiam, ſed per malitiam errare in hypocriſi, fictis verbis negotiari & loqui mendacium, nemini dubium ſit, qualis erit iam Simon ille magus cum primùm

Actor.8. ſe apoſtolis ingeſsit, illic non debet ſententia remorari, ſed ſtatim eijcienda & ſeparanda eſt lepra nequiſsima, ne corrumpantur cæteri. Ait ergo: (Cùm viderit lepram in cute & pilos in album mutatos colorem, ipſamq; ſpeciem lepræ humiliorem carne & cute reliqua, plaga lepræ eſt, & ad arbitrium eius ſeparabitur.) Et poſtmodum idem repetendo confirmat. (Plaga, inquit, lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem & videbit eum. Cumq́; color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoq; caro viua apparuerit, lepra vetuſtiſsima iudicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit itaque eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicua immunditia eſt.) Tunc etenim pilus in album mutatus eſt colorem, ipſa & ſpecies humilior eſt carne & cute reliqua, quando id agitur ſub albedine & humilitate hypocriſeos, quatenus in errorem

Coloss.2. mutantur ſimplices fidei, quales Apoſt. præmuniens, dicit: Nemo vos ſeducat veniens in humilitate & religione angelorum quæ non vidit, ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus connexum, & coniunctione ſubminiſtratum & conſtructum creſcit in augmentum dei. Tunc, inquam, capillorum mutato aſpectu, caro quoque viua apparet, quando id quod prædictum eſt, agitur ſcienter, aut defenditur pertinaciter, quòd & contactu ſancti peccare eſt. Nempe quaſi mortuæ carnis eſt lepra ignorantis hominis diſſonans à recta fide loquela, & hæc poteſt remitti: quaſi viuæ autem carnis lepra eſt hominis veritatem ſcientis blaſphemia, & hæc non remittetur, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Lepra, inquit, vetuſtiſsima iudicabitur, atque inolita cuti, contaminabit eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicua immunditia eſt. Quod eſt dicere: Non adhibebit diligentiam, vt manifeſtum corrigat hæreticum, ſed vitabit, & vitandum pronunciabit eum, quia ſubuerſus eſt, quia incorrigibilis eſt. (Si autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris priſtini, recludet eum ſacerdos ſeptem diebus, & conſiderabit die ſeptimo. Et ſi quidem lepra non vltra creuerit, nec tranſierit in cute priores terminos, rurſus includet eum ſeptem diebus alijs, & die ſeptimo contemplabitur. Si obſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſcabies eſt.) Senſus hic eſt: Si non per inanem gloriam in aſtutia vel hypocriſi blaſphemiam ſtruere, ſed per ignorantiam errare viſus fuerit, ſeorſum inſtruetur, ſenſu veritatis à fideliſsimo diſpenſatore verbi, totis ſeptem diebus, id eſt, in omnibus ſcripturis diuinitus inſpiratis. Et ſi quidem lepra vltra non creuerit, nec tranſierit priores terminos, id eſt, ſi non defendendo errorem, reatum ſuum auxerit, quòd facere ſolent omnes hæretici, quorum diabolus corda ſubuertit, rurſus includet eum vij. diebus alijs, & die vij. conſiderabit, id eſt, iterum bona ſpe illum in omnibus ſcripturis catholicæ veritatis cathecizabit, & benè confirmatum ſanctæ matri eccleſiæ præſentabit, dicens, quia ſcabies fuit & non lepra, id eſt, ignorantia deliquit, non malitia. (Lauabitq́; homo veſtimenta ſua, & mundus erit.) Iuxta hunc ſenſum ſpiritualem in lauandis veſtimentis diſcretio qualis eſſe debeat, eccleſiaſtica prudentia non ignorat. Nam qui ab hæretica lepra correctus ad integritatem fidei reducitur, qualiſcunque illa extiterit, dummodo baptizatus fuerit in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, non illi repetitur lauacrum carnis, ſed tantum confeſsione data, ſpiritum acci-

ritum accipit reconciliationis & remissionis peccatorum, qua sufficienter lauentur vestimenta, vt homo eiusmodi mundus sit. (Quia si postquam à sacerdote visus est, & redditus munditię, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.) Et hoc ęquum est. Nam si denuò abalienatus fuerit peccator à vulua, & errauerit ab vtero, & locutus fuerit falsa, quæ iam spes superesse poterit? Quomodo enim de ignorantia poterit excusari? Igitur & quemadmodum Psalm.57. supra dictus Apostolus ait: Hæreticum hominem post primam & secundam ammonitionem deuita, videlicet eo quòd inexcusabilis, imò & incorrigibilis sit: ita nunc lex immundum esse decernit eum, qui redditus munditiæ, iterum lepram contraxerit. Tit.3. Hoc planè fecit aliquis, cum forte aliquo indigens negotio, vndè in catholica ecclesia posset ei subueniri, fidem rectam professus est, eo quòd diceretur ei, non tibi subuenietur hic, nisi communicaueris: & rursus alio indigens, quo (verbi gratia) apud Arrianos posset ei subueniri, rursus catholicam deseruit, eo quòd dicerent Arriani, non tibi subuenietur, nisi hic communicaueris, sicut palea leuiter omni vento circunferente, nunc ab area transuolat in sepem, nũc rursus à sepe refertur in aream. Igitur & iuxta hanc legem immunditiæ condemnabitur, & iuxta Euangelicum Apostoli præceptum, quia subuersus est, deuitabitur.

Quid sit lepra mundißima teneri, & idcirco hominem mundißimum decerni, secundum Apostoli sententiam dicentis: Scripsi vobis in epistola, non commisceri fornicarijs. 1.Corin.5.

CAPVT XIX.

Si autem effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem, à capite vsq; ad pedes, quicquid sub aspectu oculorum cadit, cõsiderabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eo quòd omnis in candorem versa sit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur.) Huius loci mysterio legitimè cõsonans Apostolus, dicit ad Corinthios: Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs, non vtiq; fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus. 1.Corin.5. Alioqui debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Nunquid enim de his qui intus sunt vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt deus iudicabit. Auferte malum ex vobisipsis. Quid enim est, totum à capite vsque ad pedes lepra opertum esse, nisi fornicarium aut auarũ esse, & omnino tam professione, quàm opere foris esse? Quid enim est carnem viuam aspergi lepra, nisi nominari fratrem & fornicatorem esse, cæteraq; facere opera, fraterno nomini repugnantia? Igitur afflorente ac discurrente lepra in cute, totam à capite vsq; ad pedes carnem opertam esse, quicquid sub aspectu oculorum cadit, idq; consideratum à sacerdote, lepram quidem, sed mundissimam lepram iudicari, eo quòd omnis in candorem versa sit, & idcirco hominem mundum decerni, id profectò est fornicatorijs huius mundi, auaris, rapacibus, idolis seruientibus, licenter cõmisceri, nihilq; iudicare de illis, eo quòd foris sint quos deus iudicabit. Eiusmodi homo mundus erit, inquit, id est, eiusmodi colloquiũ lege ecclesiastica non te contaminabit, & hoc modo lepra eius tibi mundissima erit. Nam & dominus noster talibus commixtus est, vndè & improperabatur illi, quòd esset amicus peccatorum & publicanorum. Matth.11. Alioquin si tales vitandi erant, debueramus & nos & Apostoli de hoc mundo exisse, imò & dominus noster nunquam in hunc mundum venire. Econtrario carnem viuam apparere in lepra, vel carnem viuam lepra aspergi, quod superiore modo longè diuersum vel dissimile est, & idcirco immundum decerni, id planè est eum, qui nomen habet quod viuat, qui frater nominatur & intus est, iudicari & cum eiusmodi nec cibum sumi, sed auferri malum ex vobismetipsis. Quid si abundantiori tristitia frater absorptus fuerit? Nũquid omnino relinquetur, dum idcirco duntaxat, tradi debeat satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat in die domini? 2.Corin.2. 1.Corin.5. Præmisso ergo, caro enim viua si lepra aspergatur immunda est, continuò sequitur. (Quod si rursum versa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit, considerabit eum sacerdos, & mundum esse decernet. Quod idem est ac si dicat. Si abundantiori tristitia fuerit absorptus, imò & antequam penitus absorbeatur, intuebitur eum sacerdos, scilicet is qui infirmarum curam se nouit accepisse animarum, & non super sanas tyrannidem, & proinde sacerdos legitimus est. 1.Corin.2. Intuebitur, inquam, eum pio intuitu, & confirmabit in illum charitatem, mundum eum esse decernens, videlicet, vt eum qui se illi in colloquio sociauerit, non iudicet æqualem debere sortiri excommunicationis vindictam, sed potius immittat sapientes, qui quasi occultè consolentur fratrem fluctuantem.

De lepra eius, cui vlcus innatum est, vt eius quem ignis exussit, id est, mysticè, de distantia hæresiarchæ & hæretici.

CAPVT XX.

Caro & cutis, in qua vlcus natum est, & sanatũ, & in loco vlceris cicatrix apparuerit alba, siue subrufa, adducetur homo ad sacerdotem. Item: Caro & cutis quam ignis exusserit, & sanata, albam siue subrufam habuerit cicatricẽ, considerabit eam sacerdos. Et ecce versa est in alborem,

CAP. XIII. & locus eius reliqua cute humilior, cõtaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est.) Hactenus indistinctè de lepra qualiscunq; hæresis sancta & mystica lex locuta est: nũc distinctè loquitur, primùm de lepra hæresiarchę, id est, eius à quo hæresis orta est, & eius qui nõ proprio vitio, sed alieno inductus hæretica tabe pollutus est. Denique quòd vlcus innatum, & combustio

Quomodo differũt hæresiarcha & hæreticus.

proprijs causis differũt hoc reatus hæresiarchæ, & eius qui ab illo seducente in anima combustus est, differt. Nam ille proprio vitio vlceratus, mortiferum virus cõcepit, istè imprudẽs fortè, dum diuiti hæretico adulando quodammodo ad prunas distenditur, & calefacit crepitantis fornaculæ scintillis euolantibus, in crure adustus est. Vtriusq; lex eadem est. Parum quippe differt in crimine decipere, & decipi posse. (Cum, inquit, viderit sacerdos locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem, contaminabit eum. Plaga enim lepræ orta est in vlcere, &c.) Quæ videlicet lex, quia supra dicta est, iam cætera prosequamur. Hoc tamen non prætereundum, quia tunc in carne vel cute iam sanato vlcere quod innatum fuerat, plaga lepræ orta est, quando homo vitiosus magnarum opum, magni & ardentis ingenij, de proprio vitio correptus ab ecclesia, deterior factus est, & vnius (verbi gratia) carnalis vitij quasi vlcere sanato vel constricto, in hæresim lapsus est, fecit schismata, turbauitq; catholicam pacem, propria inflammatus iracundia. Talis Nicolaus de actibus Apostolorũ, VII. diaconus de zelo pulcherrimæ coniugis in-

Acto,6. crepatus, respondisse fertur, vt quicũq; vellet, acciperet eam vxorẽ, & ob hoc infideles docuisse, quod Apostoli promiscua cunctis, communiaq; consortia fœminarum permitterent.

De lepra capitis vel barbæ, & cautè discernendum esse, vtrum lepra an scabies, siue caluicium sit. CAPVT XXI.

VIr siue mulier, in cuius capite vel barba germinauerit lepra, videbit eos sacerdos. Et si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est: Sinautem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni,) & cætera, vt supra. Et ex hoc loco cognoscere licet, quoniam non temerè de consuetudine cuiusquam, præsertim quæ bono posit animo fieri, iudicium proferri debeat. Tunc etenim in capite vel barba, quæ videlicet pars corporis non absconditur, nec adeò veste contegitur, lepra germinauit, aut germinasse putatur, quando talem quis consuetudinem in publico ecclesiæ tenet, qua causam infidelitatis habet, vel habere creditur. De huiusmodi, inquam, non temerè iudicandum est. Potest enim euenire, vt quòd tinea vel lepra capitis esse putatur, eo quòd capilli fluant, scabies aut caluitium sit, id est, vt quod à fideli vel sana doctrina abhorrere dicitur, bono proposito & munda conscientia teneatur, vt (verbi gratia) cum quis virginitati impensius fauet, & exinde opinio nata est, quòd coniugia damnet: vel cum fratri carnem intemperantius manducanti detrahit, & exinde occasio se præbuit, quòd contra Apostolum bonam dei creaturam reijciendam esse, docere velit. Adducetur, inquit, ad sacerdotem, & res eodem ordine quo iam

1.Timo.4. supra dictum est, diligenter examinabitur, atque rei veritate comperta, si lepra est, immundus homo adiudicabitur: si scabies, lotis prius vestibus, mandabitur: si caluitium, absque vlla interpositione erit mundus.

De leproso separato, quid sit habere vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum se clamare ac sordidum. CAPVT XXII.

QVicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & separatus ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimẽta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se proclamabit. Omni tempore quo leprosus & immundus, solus habitabit extra castra.) Durus & fortis hic occidentis literæ baculus est, maiori confusione vel ignominia miseri corporis morbos anathematizans, quam ipsa, quæ deus odit, adulteria. Cæterùm, quod viuificãs spiritus in isto loco dicit ecclesijs, iustum valde & rationabile est. Qui enim hęretica est lepra maculatus, reuera notãdus, quia profectò deuitandus est. Habebit ergo, inquit, vestimenta dissuta. Planè hæreticus vestimenta habet

Iohan.19. dissuta, nam hoc ipso quòd hæreticus est, illud sibi scidit Christi vestimentũ, cuius in typum milites tunicam eiusdem Christi domini scindere noluerũt: vndè & schismaticus dicitur & est, quia

Coloss.2. videlicet vnitatem fidei vel vnicam scripturarũ veritatem scindendo, ipse dissutus & conscissus est. Habet & caput nudũ, perdidit enim coronam spei domini, imò & ipsum perdidit caput, cuius membra sumus: caput, inquam, ecclesiæ Christum, ex quo totum corpus per nexum & coniunctione subministratum est, & crescit in augmentum dei, & assumpsit sibi caput inimicorum diabolum, caput vlcerosum, caput leprosum. Habet & os veste contectũ, id est, spiritu fictionis obturatum, bilingue, & dolosum. Veste, inquam, cõtectum. Summopere nanq; cauet, ne ab illis, qui patulum habent discretionis nasum, fœtore suo deprehendatur os vel guttur malignum, de quo alibi scriptum est: Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum

Psal.13. aspidum sub labijs eorum. Nec frustra. Nam contaminatum, inquit, ac sordidum se clamabit. Dum enim susurrare se putat hæreticus, clamat: dum sibilare lingua viperea se existimat, latra-

Eccles.10. tus eius omnem auritum hominem exurdat. Cum, inquam, in cubiculo suo regi deo detrahit, auis

auis cœli audit & nuntiat,& fit pauor & admiratio in tota Christi domo,quæ est ecclesia. Igitur quicquid loquitur hæreticus,clamor est,& turbam concitat.Quid ergo?Omni,inquit,tempore quo leprosus & immundus est,solus habitabit extra castra. Non ergo quisquam hæretico, quem viuentem catholicæ ecclesiæ castra non recipiunt, mortuo veniam promittat. Nam lepra vel immunditia hæretica,quæ in hac vita per pœnitentiam non mundatur, post hanc vitam non est vnde curetur. Quodcunque potest manus tua, dicit Ecclesiastes, instanter operare, quia nec opus,nec ratio,nec sapientia,nec scientia sunt apud inferos,quo tu properas. Omni igitur tempore,id est,in secula seculorum,sine termino, sine fine erit extra castra sempiternæ ecclesiæ,solus,quamuis in perditorum multitudine, solus, inquam, & solitarius, quia à deo derelictus,desertor ac desertus,pollutor & immundus,qui hoc tempore dum viuit, non fuerit spiritu reconciliationis emendatus. Eccle.9.

De lepra vestium,& quod leprosa vestis sit comburenda,id est, scriptura hæretica penitus auferenda. CAPVT XXIII.

VEstis lanea siue linea quæ lepram habuerit in stamine siue subtegmine, aut certè pellis, vel quicquid ex pelle confectum est, si alba vel rufa macula fuerit infecta, reputabitur lepra, ostendeturq́; sacerdoti. Qui consideratam recludet septem diebus,& die septimo rursus aspiciens,si creuisse deprehenderit,lepra perseuerans est,pollutum iudicabit vestimentum,& omne in quo fuerit inuenta,& idcirco comburetur flammis.) Vestis lanea siue linea aut certa pellicea,vestis,inquam,quælibet leprosa peruersa est hæretici scriptura, arte texta vel consuta siue grosiori,vt lanea,siue subtiliori eloquio, vt linea, siue de Platone, cæterisq; philosophis deo mortuis, sumpta,vt vestis pellicea,de mortuis vtiq; animalibus cōtracta. Itaq; si maculam habuerit albam vel rufam,id est,si quippiam discrepuerit,ab vniuersitate scripturarum, siue humili, siue grandiloquo sermone,lepra scilicet hæretica perfidia reputabitur ab eo, qui legerit vel audierit,ostendeturq́; sacerdoti,viro videlicet verum scripturarum sensum,atq; iudicium habenti, cui qui non ostenderit,tanquam pro consensu damnabilis erit.Qui consideratam recludet septem diebus,id est,non temerarium proferet iudicium,sed cōferet cum omni auctoritate scripturarum, & si lepram creuisse,id est,si verè hæresim esse deprehenderit,comburetur flammis.Nullo enim modo melius aut citius hęretica scriptura de memoria perit. Comburetur itaque leprosa vestis,scilicet parua scriptura flammis visibilibus,nam leprosus scriptor insanabilis,scilicet hæreticus impœnitens,cremabitur flammis,inextinguibilibus flammis ęternis, flammis geennalibus. Quo contra vestis illa,quam operata est mulier sapiens,quæsiuit enim lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum,vestiet virum illius nobilem,dabiturq́; ei de fructu manuum suarum,& laudabunt eam in portis opera eius.(Quod si eam viderit non creuisse,) id est,putauerit hæresim non esse,& id quod prauum sonat,bono sensu accipi posse.(Præcipiet,& lauabūt id in quo lepra est,) id est,prædicabit vel exponet coram omnibus illū verbi sensum, qui sanus vel vtilis est.(Et cum viderit faciem pristinam non reuersam,)id est, nihil prodesse lectoribus siue auditoribus, sanam interpretationem suam,igne comburet,vt prædictum est. (Sin autem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota,abrumpet eum, & à solido diuidet,) id est, si cum in vno capitulo error sit aut hæresis,multa fidelia siue vtilia sunt in toto corpore voluminis, dempto vitio,cætera reseruabit,quod facere nonnulli conati sunt de libris Origenis. (Quod si vltra apparuerit in his locis,quæ prius immaculata erant,lepra volatilis & vaga est,) id est, si vltra de illis quoque scriptorum locis,quæ prius videbantur innoxia, dissentiones ortæ & facta fuerint scandala, debent igne comburi,videlicet,eo quòd plus simplicibus obsint, quàm prosint sapientibus & discretis,cum sufficiant scripta probatæ fidei.(Si cessauerit,)id est, si dissensio vel turbatio legentium ratione sedari potuerit,(Lauabis ea quę pura sunt secundo,)id est,defendet vel commendabit ea quæ catholica sunt iterato testimonio,(& munda erunt,)authentica permanebunt. Prouer.31.

De emundatione leprosi,id est,hæretici, & quòd mundare mundatum hoc sit reconciliare correctum,& quid sit duos offerre passeres. CAPVT XXXIIII.

LOcutus est dominus ad Moysen,dicens:Hic est ritus leprosi. Quando mundandus est,adducetur ad sacerdotem.Qui egressus è castris cum inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificabitur,vt offerat pro se duos passeres viuos, quos vesci licitū est,& lignū cedrinum,vermiculumq́; & hyssopū, & vnum è passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viuentes. Alium autem viuum cum ligno cedrino, & cocco, & hyssopo tinget in sanguine passeris immolati,quo asperget illum qui mundandus est septies,vt iure purgetur.) Verè bona & sancta lex,si quis ea legitimè vtatur,verè splendida Moysi facies,si quis eam amoto velamine intueatur. Vidimus, intelleximus, qualiter eijciat leprosum. i. hæreticum, eo quod leprosus sit,nunc videamus qualiter mundet,id est, reconciliet illum, vbi mundatus, vbi in catholica fide fuerit correctus.Hoc enim est mundare mundatum,scilicet reconciliare correctum.Vt offerat,inquit, pro se duos passeres. Passer Christum significat, hoc loco qui & in Psalmo loquitur: Vigilaui, & factus CAP. XIIII. Roma.7. 2.Corin.3. Psalm.101.

CAP. XIIII. & factus sum sicut passer solitarius in tecto, id est, resurrexi & ascendi in cœlum, separatus ab hominibus, ad modum passeris solitarij in tecto, separati ab alijs auibus, & quiescentis in loco suo. Sed duo passeres offerendi sunt, & vnum, inquit, è passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viuentes: alium autem tinget viuum in sanguine passeris immolati, &c. Cur hoc, nisi quia oportet eum, qui reconciliatur ecclesiæ, confiteri Christum, quia crucifixus & mortuus est

Roma.6. ex infirmitate nostra, & viuit nūc ex virtute dei? Nam in vmbra quidem vel figura ista duo passeres offeruntur, sed in veritate essentiæ vnus est Christus: vnus, inquam, idemq́; vna geminæ personæ substantię ex altero crucifixus, vt prædictum est, ex altero iam viuus, ex quo etiam iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Igitur oblatis duobus passeribus quos vesci licitū est, vtraq; enim iam dicta credere oportet, vnus immolatur, & ex alio viuo cum sanguine immolati, is qui mundandus est, septies aspergitur, quia videlicet immolatus est Christus, idemq́; rediuiuus septiformem dedit spiritum, sine quo nullus ritè aspergitur, vt peccatorum remissione mundetur. Hoc in sacramentis ecclesię mirabiliter (quod fidelibus notum est) celebratur. Immolatur passer in vase fictili, id est, recitatur fides eius, quæ ex infirmitate nostra extitit passionis Christi. Et hoc super aquas viuentes, id est, secundum scripturas veritatem vitæ continentes. Illic est lignum cedrinum, vermiculusq́; & hyssopus. Lignum cedrinum imputribile, spem significat resurrectionis & incorruptionis futuræ: vermiculus, charitatem: hyssopus herba humilis, qua tumor pulmonis deponitur, ipsam fidem, qua corda nostra purificantur. Sine istis reconciliatio non fit. Immolato itaq; passere vno, alius viuus in sanguine eius tingitur, quo septies, qui mundandus est aspergatur, vt ritè mūdetur, quia videlicet vnus idemq́; Christus mirabiliter & hic in sacramento suo quotidie immolatur, & in cœlo viuit non moriturus. Hac fide recepta qui hæreticus fuerit, septies respersus, id est, sancto septiformi spiritu, qui in sola catholica ecclesia datur, innouatus, dimitte passerem viuum in agrum vt auólet, confitendo, scilicet quia Christus (vt prędictum est) nunquam moriturus in æternum manet.

De mystica obseruatione leprosi qui mundatus est, deq́; ceremonijs suis & oblationibus. CAPVT XV.

CVmq; lauerit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, & lauabitur aqua. Purificatusq; ingredietur castra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum septem diebus, & die septimo radet capillos capitis, barbamq́; & supercilia ac totius corporis pilos, & lotis rursum vestibus & corpore, die octauo assumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absq; macula, & tres decimas similæ in sacrificiū quę conspersa sit oleo, & seorsum olei sextarium. Cumq; sacerdos purificans hominē statuerit eum, & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonij: tollet agnum & offeret eum pro delicto, oleiq́; sextariū, &c.) Cumq;, inquit, lauerit ho-

Psalm.6. mo vestimenta sua, eo videlicet lauacro, de quo propheta in psalmo: Lauabo, inquit, per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo: radet omnes pilos corporis sui, id est, omnes à se superstitiones hæreticas amputabit, & lauabitur aqua, id est, sacra informabitur doctrina, purificatusq; scilicet hoc modo ingredietur castra: iam enim extunc in catholica reputabitur ecclesia, ita dumtaxat, vt maneat extra tabernaculum suum septem diebus, videlicet ne rudis adhuc si contubernalium hæreticorum malis colloquijs misceatur, iterū rediuiua illorum lepra corrumpatur. Maneat, inquam, extra tabernaculum suum septem diebus, id est, donec in eo perfectè Christus formetur, cui est iterum pariente gratia natus. Et ei hoc contrarium nō est, quod sacerdotibus supra in consecratione ipsorum, præceptum est: De ostio quoq; tabernaculi non exhibitis septem diebus. Sacerdotibus nanq; tabernaculum catholica est ecclesia. Leproso autem huic tabernaculum suum hæreticorum conuenticulum erat. Et die, inquit, septimo, radet

Colos.3. capillos capitis, barbamq́; & supercilia ac totius corporis pilos. Hæc nāq; perfectio est reformationis in eo qui barbatus & veternosus hæreticus fuerat, si ex toto ad infantiam innocentiæ redeat, si deposita philosophia & inani fallacia, quæ est secundum traditionem hominū, secundum elementa mundi, & non secundum spiritum, in illo qui caput est corporis ecclesiæ, tota expoliatione corporis carnis refloreseat, quod est capillos capitis, id est, sensus pristinos cordis, barbamq́; virilem, ac superbię supercilia, cum totius corporis pilis radere, vt totus homo nouus incedat. Et lotis rursus vestibus & corpore. i. iterū atq; iterū data confessione, die octauo sumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absq; macula, & tres decimas similæ, &c. Hoc leprosi oblatio, à sacerdotum supradictis oblationibus differt, quòd illic vitulum, hircum, atq; agnum sumi iubet lex, & azymorum de canistro exprimitur eadem quantitas: hic autem duos, inquit, agnos assumet, & ouē anniculā, & tres similæ decimas. Planè ab hoc hæretico qui ab huiusmodi lepra mundatus est, exigi debet, vt totius vanę philosophiæ rasis supercilijs, simplicitatem fidei sapiat, & ita cum duobus agnis immaculatis, ouem anniculam, id est, in duobus testamentis vnam simpliciter profiteatur fidem catholicam. Nam à sacerdote, id est, ab eo qui nunquā aberrauit à fide, non tanta solertia requiritur vel exigitur, vt sit contentus simplici fide, quippe qui neminē solicitum reddidit,

reddidit, quòd vnquam humana deum voluerit ratione comprehẽdere. Igitur & tres, inquit, decimas similæ assumet in sacrificium. Tribus decimis assumptis, VII. decimæ residuæ sunt. Assumet ergo tres similæ decimas, id est, tres confitebitur pura mente, & publica voce vnicæ deitatis personas, vt quas non habebat VII. decimas, scilicet sanctum septiformem spiritum in catholica matre ecclesia recipiat. Sed non satis est, sanctam confiteri trinitatem in cõspectu ecclesiæ, nisi præeunte dilectionis auctoritate, & erga deum & proximum fideliter operante. Conspersa, inquit, simil a sit oleo, & seorsum habeat olei sextarium, quia videlicet & intus coram domino conspergitur charitatis oleum, & foris erga proximum sex opera misericordiæ sunt, scilicet, esurienti cibum, sitienti dare potum, colligere hospitem, cooperire nudum, visitare infirmum, venire ad eum qui in carcere est. Cætera præterimus, quia ferè sunt eadem quæ superius in consecratione sacerdotum, imò in exordio voluminis huius pro posse tractauimus. Nec mirum, quòd eodem ritu & sacerdotes consecrantur, & qui leprosus fuerat emundatur, quia videlicet in reconciliatione hæretici, cuncta sunt agenda mysteria Christianę fidei, per quę deo nostro regnum & sacerdotes sumus effecti, excepto quòd non illi repetitur lauacrũ carnis, si veniat ab hæreticis quamlibet peruersis, baptizantibus tamen in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. (Quod si pauper est, & non potest manus eius inuenire quæ dicta sunt, & cætera.) Pauper ille est, qui pro paruitate scientiæ non penetrat profunda scripturarum, quæ duobus testamẽtis determinatæ sunt. (Sumet ergo (inquit) pro peccato agnũ.) Id est, pro correctione pestis hæreticæ, apprehendet apostolicæ fidei symbolum.) Decimamq; partem similæ conspersæ oleo, & olei sextarium.) Id est, fidem vnam absq; subtili discussione, trium personarum, ita duntaxat, vt dilectionem habeat erga deum & proximum, iuxta sensum supra dictum. (Duos quoq; turtures (ait) siue duos pullos columbæ, quorum sit vnus pro peccato, & alter in holocaustum.) Videlicet duplicem habendo gemitum, vel quia dixit & fecit quæ catholicæ puritatis non sunt, vel quia non dixit & non fecit quæ ab hæreticæ lepræ contagione aliena sunt. Cætera (vt iam dictum est) prȩterimus, non enim eadem in omnibus locis suis replicare compellimur.

Matth. 25.

Apoca. 3.
Pauper.

De lepra domorum, cum nunciata fuerit sacerdoti, qualiter consideretur, id est, hæresis quorumlibet in quouis ordine cohabitantium qualiter examinetur.

CAPVT XXVI.

Locutus est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: Cum ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius est domus nuncians sacerdoti, & dicet. Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. At ille præcipiet, vt efferant vniuersa priusquam ingrediatur eam, & videat, vtrum lepra sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitq; postea, vt consideret domus lepram, & cætera.) Et hic à superioribus deductus viuificans legis spiritus in promptu est. Si enim nõ de lepra carnis, sed de lepra mentis vel peccato carnis deo cura vel iudicium est, quanto magis de lepra parietum, vel de lepra lapidum visibilium & insensibilium illi cura non est? Ergo hic domus, ratione vrgente, eo sensu accipienda est, quo partes domus dicimus singulos homines. Et hoc nõdum spirituale est, nam & literaliter, sicut tribus per familias siue cognatiões, & cognatio per domos, sic domus per viros plerisq; scripturæ locis diuisa est. Cum igitur, inquit, ingressi fueritis in terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga leprę in ędibus, &c. Extunc terram Chanaan, quod interpretatur motus eorum, ingressi sumus, ex quo sub regibus Christianis atq; catholicis principibus, licuit sanctæ ecclesiæ publicis regnare cõuentibus, diuinumq; imperiũ cœlestibus gubernare legibus. Nam terra quidem Chanaan, quam dedit dominus populo illi possidendam, illam significat terram viuentium, de qua maligni spiritus expulsi sunt, quia secundum nomen Chanaan, motus est pes eorum, cecideruntq;, & stare non poterant, sed quia per præsentis ecclesiæ ianuas in illam ingredimur terram, non vanè iam nos ingressos esse dicimus, & beata spe gloriamur, cũ adhuc peregrinantes in corpore, iam in cœlis cum Apostolo conuersari possimus. Si, inquit, fuerit plaga leprę in ędibus, id est, si orta fuerit hęresis in quibuslibet ecclesię conuentibus, cœnobijsq;, vel quibuscunq; ordinibus communiter viuentibus, ibit cuius domus est, nuntians sacerdoti, subauditur, eo quòd plagam mortiferam per semetipsum sanare non possit. Tũc enim is, cuius est domus, qui domui Christi est prælatus, maioris vel superioris quęrere debebit præsidium, cum per semetipsum curare non poterit domesticum morbum. At ille præcipiet, vt efferant vniuersa de domo, priusquam ingrediatur eam, & videat vtrũ lepra sit. Ingresso sacerdote in domum, vt videat vtrum lepra sit quod annuntiatum est, an nõ, prius efferri debent vniuersa, subauditur, quæ efferri possunt, quia videlicet in conuentu vel cœtu cohabitantium orta dissentione de fide vel dogmatibus, antequam res examinentur, qui non consentiunt scandala facientibus, ipsum suum declarare debent studium, quo ab alijs dissentiunt. Nam postquam lepram hęreticam esse manifesta ratio conuicerit, non solum auctoribus, sed & auctorum consentaneis sententia pariter incumbet iudicialis. Quare enim præcipiet, vt efferant vniuersa?

Philip. 3.

Ne im-

CAP. XV. Ne immunda, inquit, fiant omnia quę in domo ſunt, videlicet quando prolatum fuerit conuictæ immunditiæ indicium. Intrabitq́; poſtea vt conſideret domus lepram, videlicet poſtquam ſchiſmatis partē vtranq; diuiſerit, diſtinctamq́; vtriusq; habuerit notitiam. (Et cum viderit in parietibus illius, quaſi valliculas pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua: egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet eam ſeptem diebus.) Quod eſt dicere: Cum audierit capitula diſceptantium omnino à pulchritudine vel ſanitate ſanctarum ſcripturarum diſcrepare, egredietur tota auerſus mente, & imponet ſilentium immundo ſpiritui, ſcilicet lepræ hæreticæ, Pſalm. 106. ſeptem diebus, id eſt, vniuerſæ veritatis obiecta auctoritate, vt videant vel intelligant recti & lætentur, & omnis iniquitas oppilet os ſuum.

Quòd ſi poſt ſeptem dies inuenerit creuiſſe lepram, iubeat erui lapides, id eſt, ſi poſt omnes admonitiones perſeuerauerit hæreſis, expellet eius auctores, & ſi nec ita profecerit, deſtruet totam domum hæreticam. CAPVT XXVII.

REuerſusq́; die ſeptimo, conſiderabit eam. Si inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proijciet eos extra ciuitatem in loco immundo: domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in loco immundo, lapidesq́; alios reponi pro his qui ablati fuerunt, & luto alio lini domum.) Septimo, inquit, die, id eſt, poſtquam omnem adhibuit ſani ſermonis diligentiam, reuerſus ſi lepram inuenerit creuiſſe hæreticam, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, id eſt, vtetur ferro abſciſionis, auferēdo & expellendo illos, qui ſunt eiuſdem impietatis auctores, & proijciet eos extra ciuitatem: extra ciuitatem, inquam, viuentis dei Hieruſalem cœleſtem, extra pacem eccleſiaſticæ communionis in loco immundo, in diaboli circo vel theatro, vel in maligno malignorum collegio, cum mortuis, cum his qui ſunt in inferno. Domum autem ipſam radet intrinſecus per circuitū, nec enim immunis eſſe Eccle. 13. poterit ab illorum colluuione totus cœtus cohabitantium, dicēte ſcriptura: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Radet, inquam, per circuitum, id eſt, cunctos tam vocis profeſsione, quàm & Matth. 21. manus ſubſcriptione, anathematizare compellet dogma hæreticum, & ſparget puluerem raſuræ extra vrbem in loco immundo, vt videlicet nihil immundorum, nihil hæreticorum ſenſuum reſideat in tota dei domo. Sed & lapides alios reponi iubebit, pro his qui ablati fuerint, ſcilicet vt malis malè perditis, domus impleatur alijs domeſticis, qui pro veritate fidei, vel pacis catholicæ ſtatu, iure computentur in familia domini. Tandem luto alio liniet domum, id eſt, malis ſenſibus excluſis ſedula prædicatione ac meliori doctrina totum reformabit fidei vel catholicæ pacis ſtatum. (Sin autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam lepram & parietes aſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus. Quam ſtatim deſtruent, &c.) Videlicet ſicut poſt primam & ſecundam inſpectionem, homo leproſus immunditiæ condemnatur, ſic & domus poſt primam & ſecundam cōſiderationem creſcente lepra, iure deſtruitur, id eſt, ſicut hæreticus homo, poſt primam & ſecundam admonitionem deuitandus, ſic & vniuerſa domus ſiue eccleſia malignantium, conciliumq́ue hæreticorum poſt primam & ſecundam orthodoxi ſacerdotis viſitationem, anathematizandum eſt. (Deſtruent ergo, inquit, domum & lapides eius, ac ligna, atq; vniuerſum puluerem proijcient extra oppidum in loco immundo.) Videlicet cum illo immunditiæ principe diabolo, cui per prophetam Eſaiæ 14. ſub nomine Babylonici regis dictum eſt. Omnes reges gentium vniuerſi dormierunt in gloria, vir in domo ſua. Tu autem proiectus es de ſepulchro tuo, quaſi ſtirps inutilis, pollutus & obuolutus cum his qui interfecti ſunt gladio. (Quod ſi introiens viderit, lepram non creuiſſe in domo, poſtquam denuò lita eſt, purificabit eàm reddita ſanitate. Et in purificatione eius ſumet duos paſſeres, & cætera, vt ſupra.

De eo qui patitur fluxum ſeminis, id eſt, incontinentiam ſermonis, & de ea quæ ſanguine fluit, id eſt, quæ cuilibet fratri detrahit, & de myſtica eius oblatione ſi ſanata fuerit. CAPVT XXVIII.

CAP. XV. VIr qui patitur fluxum ſeminis, immundus erit. Et nunc iudicabitur huic vitio ſubiacere, cum per momenta ſingula adhæſerit carni illius, atque concreuit fœdus humor.) Item: (Mulier quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.) Ac deinceps: (Mulier quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis, non in tempore menſtruali, vel quæ poſt menſtruum ſanguinē fluere non ceſſat, quamdiu huic ſubiacet paſsioni, immunda erit quaſi ſit in tempore menſtrui.) Ordinatè poſt legem datam, lepræ damnabilis, id eſt, hæreticæ prauitatis, legem edicit ſcriptura de fluxu ſeminis, & de fluxu ſanguinis mēſtrui, id eſt, de incontinentia oris murmuroſi, & de loquacitate linguæ detrahentis. Quid eſt fluxū ſeminis, aut fluxū pati ſanguinis, niſi detractorijs aut etiam criminoſis fluere verbis? Nēpe qui detrahit deo, vel qui blaſphemat deum, & qui detrahit proximo, vel qui iudicat proximum, proximi ſunt. Qui enim hoc tempore catholicæ pacis, quando ſufficientibus orthodoxorum ſcriptis, lapidata vel obruta eſt omnis hæreſis, proximi quem videt, bona quoque odit, quomodo vigentibus hæreticorum zizanijs, deo quem non videt

non videt, posset esse fidelis? Igitur & hic immundus est. Et si quidem in proposito virtutis, aut
in quolibet eminenti gradu constitutus sit, vir est patiens fluxum sanguinis: si autem de secula-
rium plebecula, nulloq; ordinis ecclesiastici, siue curialis munere functus sit, rectè mulier dica-
tur patiens fluxum sanguinis menstrui, quàm diu à detractione linguæ nō parcit, quàm diu scan-
dala nutrire, dissensiones facere non cessat. Et notandum, quàm cautè dictum sit, quàm prouidè
definitum sit. Tunc, inquit, iudicabitur huic vitio subiacere, cùm per momenta singula adhæserit Iacobi 3.
carni illius, atq; concreuerit fœdus humor. Quod est dicere: Non pro vno verbo iudicabitur, lin
guæ vitio subiacere: nam si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir: sed cum indesinenter
pro consuetudine adhæserit ori illius fœda atq; humida loquacitatis lues, & suauis fuerit guttu-
ri eius panis huiusmodi, immundus, inquam, & hic erit, veruntamen non æquè vt leprosus, non-
dum æquè hæreticus. Nec enim habet hæc lex, vt separetur, vt habitet extra castra solus. Optimè
ac legitimè didicit sancta ecclesia, portare & sustinere intra castra sua, qui sunt huiusmodi. gemēs
tamen & dicens: Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus ce-
dar, multum incola fuit anima mea: Cùm his qui oderunt pacem, eram pacificus. Hunc tenet Psalm.119.
modum discretionis, vt cum his qui oderunt pacem proximi, quàm diu saluo vnitatis vinculo po
test, pacifica sit: cùm his autem qui oderunt pacem dei, qui malè de deo loquuntur, & sunt hære-
tici, nullam habeat pacem, aut tolerantiam communionis: sed emundatio talium sine sanguine
fit, Ait enim: (Si sanatus fuerit qui huiusmodi sustinet passionem, numerabit septem dies post e-
mundationem sui, & lotis vestibus ac toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus. Die autem
octauo, sumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, veniet in conspectu domini ad ostium
tabernaculi testimonij, dabit eos sacerdoti, & cæt. Ita, inquam, talium emundatio, & earum mu-
lierum, quarum steterit sanguis & fluere cessauerit, sine sanguine fit, cùm emundatio leprosi non
nisi cum sanguine fiat passeris immolati, cùm septena aspersione passeris viui. Etenim quicunque
fidei professione intus sunt, quamuis paleæ sint, cùm per pœnitentiam mutantur & grana fiunt,
solenni reconciliatione non indigent, sed tantum turturis & columbæ gemitus offerant, & sal-
uati sunt. Cætera, quia manifesta sunt, & similia vel eadem, ex parte dicta sunt superius, studio
proficiscendi præterimus.

Quod mulier vitio laborans fluentis menstrui, à sanctæ communionis prohiberi non debeat ingressu. CAPVT XXIX.

HOc tamen de menstruis fluoribus secundum literam prætereundum non est, quia iam in E-
uangelio Christi mulier eiusmodi passionem sustinens, deo immunda non est. Nam viro qui Matth.9.
dem immutanda sit, scilicet: (Vt vir qui cum ea coierit, tempore sanguinis menstrualis, immun-
dus sit.) Et hac lege prohibeatur cum ea coire vir, in quo certè multū conceptibus lex sacra pro-
spicit. Dicuntur enim concepti fœtus vitium seminis trahere, ita vt leprosi & elephantiaci ex hac
conceptione nascantur, & fœda in vtroque sexu corpora prauitate vel enormitate membrorum,
sanies corrupta degeneret. Cæterùm deo cur pro hac passione immunda sit? Etenim ecclesiasti-
ca rectè censet auctoritas, quia mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi eccle-
siam ingredi non debet, quia ei naturæ superfluitas in culpam nō valet reputari, & per hoc quod
inuita patitur, iustum non est, vt ingressu ecclesiæ priuetur. Nouimus nanque, quòd mulier quæ Marci 5.
fluxum sanguinis patiebatur, post tergum domini humiliter veniens, vestimenti eius fimbriam
tetigit, atq; ab ea statim infirmitas sua recessit. Si autem in fluxu sanguinis posita laudabiliter po-
tuit domini vestimentum tangere, cur quæ menstruam sanguinis superfluitatem patitur, ei non
licet domini ecclesiam intrare? Sed dicis: Illam infirmitas compulit, has verò de quibus loqui-
mur, constringit consuetudo: si igitur bene præsumpsit, quæ vestimentum domini in languore
posita tetigit, quòd vni personę infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus
quæ naturę suæ vitio infirmantur? Sanctę autem communionis mysterium in ijsdem diebus per-
cipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda
est, sed si perceperit, non iudicanda.

De mysterio duorum hircorum, quòd eorum alter Christi, alter Antichristi typus sit. CAPVT XXX.

LOcutus est dominus ad Moysen, post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes
ignem alienum interfecti sunt, & præcepit ei, dicēs: Loquere ad Aaron fratrem tuū, ne omni
tempore ingrediatur sanctuarium, quòd est intra velum, coram propitiatorio quo tegitur arca,
vt non moriatur, quia in nube apparebo super oraculū, nisi hæc ante fecerit. Vitulum offeret pro
peccato, & arietem in holocaustum, & cætera.) Post mysticum atq; ordinatissimū sanctæ domus
dei statum, in hac sacra Leuitici voluminis scriptura dispositum, iterum ad caput reditur, id est,
ad Aaron summum pontificem, & sacrificium eius. Sic enim superius habuimus, iubente domi- Leuit.8.
no, quia obtulerit Aaron vitulum & duos arietes, vitulum pro peccato, & arietum vnum in ho-
locaustum, ac deinde hircum. Deinde subiuncta est mors filiorum Aaron, ac deinde discretio

CAP. XVI. mundorum atq; immundorum animantium, deinde lex leprosi hominis,& leprosæ domus,deinde de viro patiente fluxum seminis, de fœmina patiente fluxum sanguinis. Post hæc,inquam, opportuna recapitulatione ad ipsum reditur, cùm hęc ad Moysen dominus loquitur. Verùm nonnihil differt.Dicit enim:(Quibus cunctis cum lotus fuerit,induetur.Suscipietq́; ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato,& vnum arietem in holocaustum.Cumque obtulerit vitulum,& orauerit pro se,& pro domo sua,hircos duos stare faciet coram domino,in ostio tabernaculi testimonij, mittens super vtrunque sortes. Vnam domino,& alteram capro emissario,&c.) Hoc(inquam) nonnihil à superioribus differt, nam illic de capro emissario nullus sermo est.Magnum & hic mysterium est.Post mortem duorum filiorum Aaron,quádo offerentes ignem alienum mortui sunt,& mysteria dicta sunt, & vtiq; post perditionem Iudæorum qui nunc in peccato suo pereunt,hæc eadem opere implenda sunt. Tunc summus pontifex,tunc,inquam, cùm plenitudo gentium subintrauerit, tempus erit vt reliquiæ saluæ fiant Israelitici po-
Roma.11. puli.Duos hircos stare faciet in ostio tabernaculi testimonij,id est,reuelato homine peccati,filio perditionis,qui verè hircus est fœtidus pro peccatis proprijs,innotescet ipse Christus populo illi,qui cum pro sua innocentia sic immaculatus agnus dei,tanquam hircus velut peccator oblatus est pro peccatis totius mundi. Tunc mittentur super vtrunque sortes, vt liquidò constet cunctis quis eorum benedictus in nomine patris, in multitudine misericordiæ aduenerit, & quis male-
2.Thess.2. dictus in nomine suo & in multitudine iræ suæ emerserit. Nam cuius sors à domino exiuit, qui oblatus est pro peccatis nostris,hic illum alterum interficiet spiritu oris sui,& destruet illustratione aduentus sui.Iam quia cætera superius dicta sunt,videlicet quid significet, quòd pontifex solus ingreditur in sanctuarium, sumptum sanguinem fundens super cornua altaris per gyrum,aspergens digito septies,& expians atque sanctificans illud ab immunditijs filiorum Israel,nunc de capro emissario quod restat dicendum est.

Quòd viuens hircus,qui emittitur ipse sit Antichristus. CAPVT XXXI.

OFferat,inquit,hircum viuentem,& posita vtraque manu super caput eius,confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel,& vniuersa delicta atq; peccata eorum. Quæ imprecás capiti eius, emittet illum per hominem paratum in desertum,&c.) Hircus ista (vt prædictum est) Antichristus est. Viuens,inquam, hircus, quippe qui non veniet vt Christus, pro peccatis hominum moriturus,sed omnino causæ vel morti eius contrarius,vndè & dicitur Antichristus, id est, Christo
Matth.27. contrarius.Nam in typum eius Barabbas latro seditionis auctor & homicidij, viués est dimissus, & nunc vsq; super illos seditionibus atq; homicidijs tyrannizat diabolus, noster verò hircus pro peccatis nostris est mortuus:mortuus, inquam,semel peccato, nunc enim viuit deo. Omnes,inquit,iniquitates filiorum Israel,vniuersa delicta atque peccata eorum imprecans capiti eius,omnium quippe animarum sanguis vniuersus in caput eius redundabit, emittet eum per hominem paratum in desertum,id est,pręcipitabit in infernum,in manibus patris eius diaboli,hominis vi-
Matth.13. que mali & viri iniqui,de quo pater familias in Euangelio dicit: Inimicus homo hoc fecit. Secundum hanc significationem turpe nimis est hominis illius ministerium significantis diabolum,qui in solitudinem inferni deportabit illum hircum suum,sed audi quod postmodum sequitur:(Ille verò qui dimiserit caprum emissarium, lauabit vestimenta sua, & corpus aqua, & sic ingredietur castra.)Porrò hoc loco quod hircum illum attrectauit, & ad horam typum gesit totius mundi tiæ principis, lauabit vestimenta sua non ante ingressurus castra. (Sed & ipse Aaron, quia capiti eiusdem hirci manum vtramq; imposuit,lauabit carnem suam in loco sancto, induetur que vestimentis suis.Vitulum autem & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est,vt in sanctuario expiatio compleretur,asportabũt foras castra,& comburetur igni,&c.) Hæc superius exposita sunt, sed hoc loco (vt supradictum est) recapitulantur, videlicet idcirco,
Hebr.13. quia non alterius,sed eiusdem domini nostri Iesu Christi sanguine, qui vt sanctificaret per suum sanguinem populum,extra portam passus est,reliquiæ Israel saluabuntur.

Sententia legis,de non comedendis morticinis, & cur Abraham vxorem habens sororem suam, contra legem hanc non fecerit dicentem, iuxta consuetudinem Ægypti non facietis. CAPVT XXXII.

CAP. XVII. DEhinc paucis interpositis,quæ & intellectu plana sunt,& iam diuersis locis exposita sunt,recapitulationem prosequitur,& quæ nam sint illa immunda,quorum ab esu vel contactu populum sanctum sancta lex absterreat,manifestius eloquitur.(Anima,inquit,quæ comederit mor-
Leuit.11. ticinum vel captum à bestia tam de indigenis quàm de aduenis,lauabit vestimenta sua & semetipsum aqua,& contaminatus erit vsque ad vesperum, & hoc ordine mundus fiet.) Hoc & superius dictum fuerat:ac subinde, hæc sunt, inquit, animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ, & hæc atque hæc inter immunda reputabitis. Nam si quæras,quæ sunt immun-
CAP. XVIII. da quæ deus odit.(Iuxta consuetudinem,inquit,terræ Aegypti in qua habitastis non facietis, & iuxta morem regionis Chanaan,ad quam ego introducturus sum vos,non agetis.) Ac deinceps: (Omnis

(Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet.) Nam verè hæc animalia sunt immunda, animalia cadauerosa, quæ populus dei comedere, id est, in sui consortium admittere non debet, scilicet omnes homines ista facientes, hæc immunda & irrationabilia perpetrantes, turpitudinem matris vel patris discooperientes, sororis ex patre, siue sororis ex matre ignominiam reuelantes. Quod si obijcias, ergo Abraham cōtra dei placitum fecit, sororis suæ turpitudinem reuelando. Sara enim soror eius fuit filia patris eius, & non matris, Respondebimus quia hoc iuxta consuetudinem gentium fecit, quàm deus hoc loco interdicit. De quibus cum educeret eū deus, iam antea soror nupserat illi. Nec dum scripto legis, imò nec dum voce dei præceptum acceperat huiusmodi: Vbi autem præceptum non est, nec præuaricatio. Hæc, inquam, facientes homines, & quomodocunque sanguineam turpitudinem discooperientes, mulieris menstruatæ fœditatē reuelantes, cùm vxore proximi coeuntes, de semine suo dantes idólo Moloch, & per ignem illi transferentes, hi & cæteri operarij iniquitatis coinquinati & immundi sunt, quibus nihil est mundum. Hęc enim de homine exeunt, & iuxta Euangelicam veritatem coinquinant hominem: nam quod intrat in os, inquit, non coinquinat hominem. Et in his nullam impendimus moram quærendo mysteriorum profunditatem, quoniam in superficie manifestam habent iustitiæ rationem, transgressoribus reatum perennem, auditoribus imò factoribus suis magnam parantia conscientiæ requiem. Tit. 1. Matth. 15.

De tribus solennitatibus anni, quis sit mensis azymorum, quis primitiuorum, quis congregatarum frugum. CAPVT XXXIII.

Locutus est dominus ad Moysen, dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Hæ sunt feriæ domini sanctæ, quas celebrare debetis tēporibus suis. Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperum phase domini est, & quintadecima die mensis huius solennitas azymorum domini est, &c.) Trium solemnitarum cōtinuata ratio planius hic ordinata est, de quibus in Exodo dominus. Tribus, inquit, vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis, solennitatem azymorum, solennitatem mensis primitiuorum, solennitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro. De solennitate azymorum nunc dicit: Quartadecima die mensis primi ad vesperum phase domini est, siue pascha, id est, transitus. De solennitate mensis primitiuorum. (Cum, inquit, ingressi fueritis terram, quàm ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ ad sacerdotem, qui eleuabit fasciculū coram domino, vt acceptabilis sit vobis altero die sabbati, & sanctificabit illum.) Ac deinceps: (Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum domino, &c.) Hæc solennitas mensis primitiuorum, qui mensis apud Hebræos Theseri, apud Romanos autem Iunius dicitur: hæc, inquam, solennitas, primitiuorum dicitur, & festiuitas hebdomadarum. Vocatur etiam Græcè Pentecostes, id est, quinquagesimus dies. De solennitate congregatarum frugum. (Mense, inquit, septimo, prima die mensis erit vobis sabbatum memoriale clangentibus tubis, & vocabitur sanctum. Omne opus seruile non facietis in eo, & holocaustum offeretis domino, & cætera.) CAP. XXIII. Exod. 23.

De eisdem solennitatibus, & de causis singularum. CAPVT XXXIIII.

Tres istæ solennitates legales, causas habent notissimas, magnaq; & præclara cōmemoratione digna testantur dei beneficia. Solennitatis azymorum, solennitatis, inquam, paschalis causa illa est, quia in manu, inquit, forti eduxit nos dominus de terra Aegypti, de domo seruitutis. Nam cum induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito hominis vsque ad primogenitum iumentorum. Solennitatis primitiuorum siue hebdomadarum, causa hæc est, quia mense tertio egressionis de terra Aegypti, pepigit dominus fœdus cum filijs Israel, de legem dedit in tabulis scriptam digito dei. Pactio fœderis non tertio, vt plerique negligenter legentes, sed quarto die mensis tertij, qui est quinquagesimus à quartadecima luna vel die mensis primi, sic acta est. Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in populo, partem autem residuam fudit super altare. Assumensq; volumen fœderis, legit audiente populo. Sumptum quoq; sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiscum, super cunctis sermonibus his. Solennitatis mēsis septimi, quæ dicitur festiuitas tabernaculorum, ea causa est, quia à die egressionis eorum de terra Aegypti, per quadraginta annos in tabernaculis habitauerunt, tandemq; consumpta generatione illa, quia murmurauerunt contra dominum, filij eorum terram repromissionis ingressi sunt. Causa hæc partim tristitiæ, partim lætitiæ est. Tristitiæ, quia corpora patrum in deserto prostrata sunt. Lætitiæ, quia filij ipsorum terram (vt prædictum est) ingressi sunt. Proinde celebritas hæc in recordationem vtriusque rei prius cum tristitia, postmodum cum lætitia peragi iussa est. Ait enim: (Decimo die mensis huius septimi dies expiationū erit celeberrimus, & vocabitur sanctus. Affligetisq; animas vestras in eo, & offeretis holocaustū domino. Omnis anima quæ afflicta non Exod. 13. Exod. 24. Nume. 14.

CAP. XXIII. fuerit die hoc, peribit de populis suis.) Hoc pro recordatione malorum, quia sicut prædictũ est, corpora patrum per quadraginta annos in deserto prostrata sunt, eo quòd detraxissent terræ, quam inspexerant exploratores apud filios Israel, dicentes: Terra quam lustrauimus, deuorat habitatores suos, & cæt. Hoc est, ieiunium septimi, & ieiunium quinti, & ieiunium decimi, erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solennitates præclaras. In gaudium & lætitiam, ait, videlicet post afflictionem. Vndè & hic postmodum dicit: (A quintodecimo die mensis septimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias domini septem diebus. Die primo & die octauo erit sabbatum, id est, requies, sumetisq; vobis die primo fructus arboris pulcherrimę, spatulasq; palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini coram domino deo vestro.) Videlicet, quia post culpam murmuris, vel detractionis, qua patres eorum terræ detraxerunt, & pro qua corpora illorum in deserto prostrata sunt, gaudium successit filiorum qui terram introierũt, idcirco solennitatis huius prima celebritas est ieiunium, vltima lætitia vel gaudium. Vtriusq; rei scilicet afflictionis agendæ, vno, id est, decimo die, & gaudij septem diebus, à quintodecimo die celebrandi præconium est: Prima dies mensis sabbatum, id est, festum memoriale, & sanctum est clangentibus tubis, scilicet, vt audientes clangorem tubarum sint ad festa ventura parati, & eodem die feriati. (Nam omne opus, inquit, seruile non facietis in eo, & offeretis holocaustum domino.

Zacha,8. (margin note)

Quòd harum optimam magisq; diuinam causam habeat solennitas hebdomadarum, quæ Græcè dicitur πεντικοστή, & quòd septem hebdomadas altera die sabbati lex numerari iußit. CAPVT XXXV.

HArum solennitatum trium, optimam magisq; diuinam habet causam festiuitas hebdomadarum, quæ (vt supra dictum est) Græcè dicitur Pentecostes. Nam magna quidẽ beneficia dei fuerunt, quòd à Pharaonis dominatione liberauit deus populum illum, quòd introduxit illum in terram, pro qua iurauit patribus eorum: sed maximum atque optimum fuit, quòd supradicto modo pepigit cum eo fœdus, vt esset deus ipsorum. Nam illa bona quidem, sed transitoria fuerunt, hoc bonum & optimum est, quia sempiternum. Vndè pulcherrimæ atque sanctissimæ legis sanctæ auctoritate prouisum est, vt hæc solennitas anno, quo saluator passus est, in illam diem occurreret, quæ ex Euangelio Christi, propter eiusdem resurrectionem, & propter sancti spiritus aduentum melius ac dulcius fulget. Ait enim: (Qui eleuabit fasciculum coram domino, vt acceptabilis sit pro vobis, altero die sabbati & sanctificabit illum.) Ac deinceps: (Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum domino.) Quænam fuit altera dies sabbati, nisi dies post sabbatum, dies dominica, qua Christus resurrexit? Dum ergo non à vespera quartæ decimæ lunæ paschalis, non ab ipsa immolatione agni, sed ab altera die sabbati, quotocunq; loco infra paschæ dies occurrerit quinquaginta dies incipiunt numerari, profectò liquet, quia dies pentecostes Iudæorũ. in dominicam tunc erupit. Quinquagenarius quippe numerus à qua incipit in eandem feriam semper concluditur. Ita fit, vt nos atque Iudæi sępius eàdem die sanctum pentecosten celebremus, eo quòd nunquam eodem die quo illi agnum suum iugulant, sed quo fasciculum coram domino de manipulis spicarum primitias messis offerunt, nos quoque paschale sacrificium offeramus. Hoc verè sanctum, hoc verè magnum mysterium est. Nunquid enim de insensibili spicarum fasciculo cura est deo? An non potius propter istum fasciculum nostrũ, hæc fieri iussit, de quo in Canticis sponsa dicit: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, subiungens protinus: Botrus cypri dilectus meus mihi. Qui enim fasciculus myrrhæ propter passionis amaritudinem, ipse idem botrus cypri dicitur, propter resurrectionis dulcedinem. An non, inquam, in prouidentia resurrectionis huius fasciculi, qui resurrecturus erat altera die sabbati, illum talem fasciculum iussit hęc sancta & mystica lex eleuari coram domino altera die sabbati? Itaq; causa præsens est, cur dies quo spiritus sanctus Apostolis missus est, is ipse Iudæis completio pentecostes est, cùm secundum terminos illius anni, dies idem à vespertina immolatione agni iam quinquagesimustertius extiterit. Vndè meritò lauanda studiosa sanctæ ecclesiæ fides, vel industria, quæ hoc præfiniuit, vt quacunque feriarum, sanguinei Iudæi, suum trucident agnum vel hœdum, expectetur altera sabbati, quo illi secundum legem primitias messis eleuare consueuerunt, id est, spicarũ fasciculum, & tunc demum nostrum vitalem eleuemus fasciculum, dicentem: Exurrexi & adhuc sum tecum. Igitur solennitatum trium, maximam magisque cœlestem habet causam festiuitas hebdomadarum, & idcirco magis placet, ac delectat nos, quod dominica dies earum principium ac finis est, vt Christianæ lætitiæ diem vtrobique Iudæi celebrauerint etiam inuidentes.

Fasciculus noster Christus. (margin note)

Canti,1, (margin note)

Psalm, 138. (margin note)

De eadem altera sabbati, & quomodo Iudæi, vel quare festiuitates à die in diem transponere soliti sunt. CAPVT XXXVI.

Vt Iosephus

VT Iosephus quoque in libro Antiquitatum scribit: Altera sabbati luna decimasexta debet intelligi, quia videlicet decimaquinta cum sit sancta atque solennis, sabbatum generali nomine dicitur, eo quòd non liceat in illo die quippiam operari. Sed constat profectò, quòd anno dominicæ passionis cum secundum Euangelium, quinta feria, decimaquarta luna euenisset, decimasexta luna sabbatum fuit. Num ergo vna eademque dies, & propter se sabbatum, & propter præcedentem diem paschæ, altera fuit sabbati? Hic iam antiquam Iudæorum consuetudinem nosse operæpretium est, quæ huiusmodi est: Mos illis est, vt vbicunque vitare præualent, nunquam duo sabbata, id est, duos dies festos, quibus operari non liceat cōtinuent. Multa enim, aiunt, nobis importuna fierent, atque incommoda: verbi gratia, in curandis funeribus, quæ interdum à prima vespera prioris sabbati seruata, in quartum diem fœtoris molestiam generarent; idcirco vbi quinta feria paschalis terminus, id est, decimaquarta luna euenisset, agnum quidem eadem nocte comedebant, sed sequentis diei solennitatem relinquebant in sabbatum transferendam. Hoc præscito nemo miratur, cur quando dominus passus est, cum præterita vespera Iudæi agnum comedissent, quem & ipse dominus cum discipulis manducauerat, Iudæis tamen iudicia habere vacauerit, cum esset luna decimaquinta, quæ dies ex lege sancta esse debuerat atq; solennis. Claret igitur, quia nihil omnino repugnat, quoniam (sicut iam dictum est) ea die qua Christus resurrexit, Iudæi suum spicarum fasciculum leuauerunt, atque exinde, quinquaginta dies computando, die qua spiritus sanctus datus est Apostolis, completum, & ipsi suam pentecosten celebrauerint. Hic est ille agnus, de quo nunc mysticè dicitur. Atque in eodem die, quo manipulus consecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum domini. In holocaustum, inquam, domini, & non in esum sicut in vespera paschali. Etenim in illa quidem specie, qua seipsum manducandum dedit Apostolis suis, agnus dei in vespera paschali, in illa, inquam, specie panis & vini, ita sacrificamus, vt & manducemus eundem agnum dei: in illa verò specie, qua resurrexit altera sabbati, nequaquam illum comedimus, sed adolemus in holocaustum domini, vt totus integer atque incolumis sedeat à dextris dei. Sunt & aliæ Iudæis transpositiones eiusdem diei festi, quas licet ex abundanti sit scribere, non tamen prętterimus, sicut accepimus ab illis. Non solum enim sexta feria, sed & secunda & quarta dominica quoque, diem paschæ celebrare fugiunt. Nam si secunda feria pascha celebrarent, dies propitiationis, id est, decimus dies mensis septimi, qui à die paschæ centesimus septuagesimustertius est, in sextam feriam illis eueniret, quo nihil omnino illis operari licet. Si quarta feria pascha celebrarent, dominicam diem propitiationis haberent, & vtrobique duo sabbata, id est, duos dies festos continuos habentes, prędictis incommodis laborarent. Veruntamen horum omnium quæ dicta sunt, si ab eis authenticam quæras rationem, nullam omnino de scripturis proferre possunt, fatenturque has traditiones non dei esse aut Moysi, sed magistrorum suorum scribarum & pharisæorum. Cæterùm nunc infœlices qualiter agant non curandum est, quippe qui nec locum, nec oblationem habentes, legem vt ipsi fatentur non obseruant, nec ab altero die sabbati, sed ab ipsa vespera paschali suos quinquaginta dies computant.

Quod nostra azymorum festiuitas Christus sit, & nostra pentecoste aduentus spiritus sancti, & nostra congregatarum frugum lætißima festiuitas, natalis domini. CAPVT XXXVII.

POrrò nobis trium solennitatū anni nostri totę spirituales, totæ sunt causæ cœlestes. Nam pascha nostrum immolatus est Christus, quo non a Pharaone homine, sed à Pharaone diabolo æterna liberatione liberati sumus. Nostra pentecostes, id est, L. dierum festiuitas, aduentus est spiritus sancti, quo cum nobis gentibus fœdus gratiosum pepigit deus, linguas omnium gentium tribuens Apostolis, vt esset, vndè vel quomodo gratiam istam audiremus. Nostra festiuitas de cōgregatis fructibus terræ, in exitu anni est nostra festiuitas, natiuitas scilicet Iesu Christi filij dei, in qua vere fructus terræ nostræ congregamus: terræ, inquam, nostræ, terræ virgineæ, de qua promittentem audiuimus spiritum sanctum. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Hoc planè mirabiliter delectari possumus, quòd secundum Romanorum computationem, tunc anni exitum habemus, quando prædictæ terræ nostræ fructum suscipimus, quando de virgine natum, deum & hominem, corde & ore, manibusq; baiulamus. Sed & secundum Græcorum obseruationem itidem tunc anni exitus est, quando de natiuitate Christi, omni populo gaudium & lætitia est. Cæterùm quòd in Exodo dicit, hęc sacra lex, vt iam dictum est, Solennitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro, custodies, & hic, id est, in Leuitico mense septimo id agendum esse censet, hoc non nisi secundum annum Aegyptiorum, à quibus tunc illi profecti fuerant, stare potest: quia videlicet non Hebræis, sed Aegyptij circa septembrem, quę apud illos dicitur Thot, exitus vel initium anni est. Gentium ergo, id est, Romanorum ac Græcorum computistas hoc maximè delectet, quòd in exitu anni ipsorum Christus natus est, in quo terræ nostræ fructus cōgregauimus, in quo & scripturarum sanctarum

Psalm. 84.

Exod. 23.

CAP. XXV. veritatem impletam accipimus: Audiamus igitur quod dicitur: (Sumetisq; vobis die primo, fru-
ctus arboris pulcherrimæ, spatulasq; palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de
torrente, & lætabimini coram domino deo vestro.) Lætabimini (inquit:) Hoc planè nos gentes
Gene.49. facimus in prædicto nostri anni exitu, tanto tripudio virginei ventris excipiétes fructum, vt ma-
nifestè sic quoque verum comprobemus oraculum, quo dictum est: Et ipse erit expectatio gen-
Lucæ 2. tium. Quæ vnquam nox in tota multitudine noctium annuarum, tantam meruit lætitiam vni-
uersorum ordinum vtriusq; sexus, senum, iuuenum, adolescentium, puerorum, atque puellarum?
Annuntio vobis, inquit, angelus, gaudium magnum, quòd erit omni populo. Et verũ dixit, nam
ita est, etiam in isto flebili & misero mundo. Præcipuè intus spiritualis religio, secundum sacro-
sanctam Romanæ ecclesię institutionem lętatur in illo die, imò in illa nocte, coram domino deo
suo, sumens fructus arboris pulcherrimæ, id est, refectionem bis in illa nocte proponens sanctæ
eucharistiæ. Quid enim? Nónne corpus & sanguis filij dei, quæ munera bis offerimus vel accipi-
mus in illa nocte fructus sunt arboris pulcherrimæ, id est, virginis intemeratæ. (Sumetis, ait, &
spatulas palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente.) Mirum si non ex
loco isto verè inquisitor lætitiæ commonitus fuit, qui sic officia præfatæ solennitatis instituit, vt
natiuitatem Christi filij dei præ omnibus subsequeretur Stephanus protomartyr, qui eius gloriæ
sempiternæ, primus martyr occurrit. Deinde Iohannes dilectus domini, tertio loco innocétium
exercitus, quos funestus Herodes occidit. Nam & in illo, scilicet protomartyre victorioso, re ve-
ra spatulas palmarum ecclesia sancta sustollit, & in isto dilecto domini, quasi ramum ligni densi-
rum frondium, videlicet quia densa & altissima scriptura, ab æterno incipiens principio, fidem
rectam hic exornat ac defendit, in paruulis autem innocentibus quasi salices de torrente, quippe
qui nihil operati, quemadmodum salices fructum non habentes, subitò per solam gratiam ad vi-
riditatem salierunt æternæ patriæ.

De anno septimo terræ sabbato, & de iubileo, id est, remißionis anno, & cur deus populo illi nihil aliud, sed tantum bona temporalia, si obtemperent, polliceatur: mala temporalia, si non obtemperent, comminetur. CAP. XXXVII.

CAP. XXV. LOcutus est dominus ad Moysen, dicés: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Quando ingressi
fueritis terram quam ego dabo vobis, sabbatizet sabbatũ domini. Sex annis seres agrũ tuum,
& sex annis putabis vineam tuum, colligesq; fructus eius. Septimo autem anno, sabbatũ erit terrę
requisitionis domini. Agrum non seres, & vineam non putabis. Quæ spontè gignit humus, non
metes, & vuas primitiarum tuarũ non colliges quasi vindemiam. Ac deinceps: Numerabis quoq;
tibi septem hebdomadas annorum. i. septies septem quę simul faciunt annos quadraginta nouem.
Et clanges buccina mense septimo decima die mensis.) Antequam terrã diuidat populo suo do-
minus in funiculo distributionis, legem eiusdem terræ pręscribit, conditiones proponit, sub qui-
bus filios Israel non terræ dominos, sed domini terræ. i. dei sui colonos degere velit. (Sanctifica-
bis, ait, annum quinquagesimũ, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipse est
enim iubileus.) Idcirco, inquit, vocabis remissionem, quia ipse est iubileus. Iubileus nanq; dimit-
tens vel remittens interpretatur. Quare vocabis remissioné, & quare annus ipse est iubileus? Ait:
(Reuertetur homo ad possessionem suam, & vnusquisq; rediet ad familiam pristinam, quia iubi-
leus est, & quinquagesimus annus. Non seretis neq; metetis spontè in agro nascentia, & primitias
vindemiæ nõ colligetis.) Reuertetur, inquit, homo ad possessionem suam, subauditur, si necessi-
tate compulsus vendiderit eam. Quo iure? Ait paulo inferius. (Terra non vendetur in perpetuũ,
quia mea est, & vos aduenę, & coloni mei estis. Vndè cuncta regio possessionis vestrę sub redem-
ptionis conditione vendetur.) Reuertetur itaq; homo ad possessionem. Et vnusquisq;, ait, rediet
ad familiam pristinam, subauditur, qui paupertate compulsus vendidit se. Hoc enim inferius di-
cit: Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, vsque ad annum iubileum operabitur
apud te, & postea egredietur cum liberis suis, & reuertetur ad cognationem & ad possessionem
patrũ suorum.) Quo iure? Ait: (Mei enim serui sunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti.) Et ite-
rum. (Mei enim sunt serui filij Israel, quos eduxi de terra Aegypti.) Pulchrè ius suum agnoscit
deus, vt lege clementię licitò vtatur. Sed quid magnũ domino deo excelso, possessori cœli & ter-
ræ, maris, & omnium quæ in eis sunt, quid inquam magnum aut quàm gloriosum prædicere, aut
præscribere sibi ius terræ modicæ, quàm constat terræ Syriacæ sinum esse non valde magnũ. Vi-
delicet quia hi quibus loquitur, pueri sunt, paruuli sunt, amatores paruorũ, cupidi rerũ exilium,
Galat.3. auidi bonorum terrestrium, vtpotè necdum cognitores bonorũ cœlestium. Ergo quantulum-
cunque sit hoc bonum ante magni dei conspectum, pro re, & pro tempore non dedignatur eius
magnificare commodũ, neq; curat quale vel quantũ sit id quod dat pater sapiés, dummodo pro
illo munere sibimet attentũ, sibimet obnoxiũ faciat puerũ. Et hæc lex, magnus & sapiens pæda-
gogus, sed paruũ quidem est pręmiũ quod pollicetur, vt bonũ prouocet pueri ingeniũ, & paruũ
est virga qua minatur, vt eiusdem deterreat lasciuiam. Quid enim pollicetur, quod cõminatur?
Si, inquit,

Si,inquit,in præceptis meis ambulaueritis, dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum,& pomis arbores replebuntur. Ac deinceps: Comedetis vetustissima veterum,& vetera nouis superuenientibus proijcietis. Hæc & his similia pollicetur,& de regno cœlorũ nusquam palam loquitur,quia videlicet populus ille puer erat,necdũq; inuisibilia siue cœlestia sperare,siue amare nouerat. Deinde dicit:Quòd si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea,visitabo vos velociter in ægestate & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras.Frustra seretis sementem quæ ab hostibus deuorabitur.Item:Emittam in vos bestias agri,quæ consumant vos & pecora vestra,& ad paucitatem cuncta redigant,desertæ fiant viç vestræ.Ac deinceps.Cumq; confugeritis in vrbes,mittam pestilentiam in medium vestri, & trademini hostium manibus,postquam cõfregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes,& reddant eos ad pondus,& comedetis, & non saturabimini. Hæc & his similia comminatur,& de geenna ignis inextinguibilis, vbi erit fletus & stridor dentiũ,nusquam palam loquitur,quia videlicet(sicut iam dictum est)populus ille puer erat, & mala inuisibilia timere non nouerat.Itaq; deus non pro sua magnitudine, sed pro seruili sensu, rem paruam quasi grandi versat molimine,daturus tamen & cum illis bonis exiguis,magna & æterna obedientibus præmia,& cum illis malis transitorijs,sempiterna inobedientibus supplicia. Leuit. 26

Quòd nos eadem terræ sabbata,non carnaliter,sed spiritualiter debeamus obseruare. CAPVT XXXIX.

CÆterùm nos in plenitudine tẽporis sumus,de qua vir magnus, vir perfectus loquitur Apostolus.Et nos cum essemus paruuli,sub elementis mundi eramus seruientes.At vbi venit plenitudo temporis,misit deus filium suum,factum ex muliere, factum sub lege,vt eos qui sub lege erant,redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus,&c.In hac plenitudine positi, non decet vt conuertamur iterum ad infirma & egena elementa,videlicet vt nihil aliud arbitremur agi hic, nisi quod arida sonat litera, dicendo: sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam,colligesq; fructus eius,septimo autem anno sabbatum erit terræ requietionis domini,&c. Neq; enim pro magno computare dignabuntur Romani, quod illi populo exiguum terræ sinum deus dedit,cum & patres eorum pauci Aenea duce Latium occupare potuerint,& ipsi deinceps orbem terræ maximis & crebris bellorum victorijs sibimet subiecerint. Itaq; & ipsi humana ratione,possunt adduci vt credant, quòd deus maiestatis nunquam de illius terræ bonis, siue meliorum significatione,nunquam de illius terræ exiguæ incommodis, siue malorum æternorum inuisibilium figuratione verba facere dignatus sit. Igitur, quoniam misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem,abba pater,iam & hæc in spiritu contemplemur, vbi literam pro capacitate sensuum exercitatorum iure fastidimus. Galat. 4 / Roma. 8

Quæ sabbata nostra sint, & quæ terra nostra,de cuius sabbatis spiritui sancto cura sit. CAPVT XL.

SEx,inquit,annis seres agrum tuũ, septimo autẽ anno sabbatũ erit requietionis domini.)Puta consiliatorem dixisse Apost.Hoc itaq; dico fratres,tempus breue est. Reliquum est vt qui habent vxores,tanquam non habentes sint,&c. Quæ enim est terra nostra, de qua deo vel spiritui sancto sit cura,nisi caro nostra?Sex ergo,inquit,annis seres agrum tuum.i.seminabis in carne tua, vsq; ad sufficientem generationem filiorum.Senarius quippe numerus perfectus est, & hoc loco spiritualiter pulchrè sufficientem prolem significat, pro cuius sola spe coniugio vacandum est. Septimo anno sabbatum erit terræ requietionis domini.i.post susceptionem filiorum continentiæ studebis,& castitati operam dabis,cuius inhabitatione deus iure debeat delectari. (Agrũ nõ seres,& vineam non putabis.) Id est, spontaneos carnis motus non sequeris, sed habens agrum siue vineam,quasi non habens eris, id est, habens virum vel habens vxorem, quasi non habens eris,& hoc modo.(Quæ spontè gignit humus non metes,& vuas primitiarum tuarum non colliges,quasi vindemiam.)Id est,spontaneis vt prædictum est,carnis motibus fruendo, luxuriã non exercebis,quasi rem iustam aut licitam.(Annus enim terræ requietionis est,) id est, tempus est, vt ab eiusmodi seruitute corruptionis vaces.(Sed erunt vobis,inquit,in cibum, tibi & seruo tuo, ancillæ & mercenario & aduenæ, qui peregrinantur apud te. Iumentis tuis & pecoribus omnia quæ nascuntur præbebunt cibum.) Sed mutabis,inquit,opera carnis,opera corruptionis,in opera spiritus,opera glorię & honoris,vt videant homines,quorum quasi seruorum siue ancillarum, quasi mercenariorum & aduenarum imperfectio vel fides infirmior, imo & quasi iumentorum aut pecorum carnalis conuersatio bono indiget corroborari exemplo, videant inquam & glorificent patrem qui est in cœlis,quodammodo refecti quasi cibis ex terra tua præbitis. 1. Cor. 7 / Matt. 5

Quis noster sit iubileus, id est,dimittens annus. CAPVT XLI.

NVmerabis quoq; tibi septem hebdomadas annorum.) Id est, septem septies quæ simul faciunt annos XLIX.(Et clanges buccina mense septimo decima die mensis propitiationis tempore in vniuersa terra tua.Sanctificabisq; annũ quinquagesimũ:Et vocabis remissionem cunctis habita-

CAP. XXV. habitatoribus terræ tuæ. Ipse est enim Iubileus.) Iubileus, vt supradictum est, dimittēs interpretatur. Quid autem profecimus in schola huius sanctæ legis, in disciplina legis & euangelij, si non didicimus, dimittere debita fratribus nostris, debita inquam, id est, peccata debitoribus nostris? Siquidem dominus noster proposita parabola de homine rege, qui voluit rationem ponere cum seruis suis, ita conclusit. Sic & pater meus faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de
Matt. 18. cordibus vestris. Dixerat enim illi Petrus. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsq; septies? Non, inquit, dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagies septies. Sanctificabis ergo, inquit, annum iubileum, id est, sancta & charitatiua remissione peccātem in te & pœnitentem suscipies fratrem tuum, peccantem inquam, nō vsq; septies, qui numerus insolubilis est, neq; enim per partes æquas diuidi potest, & insolubile peccatum impœnitentis significat, sed septem vicibus septies, qui numerus solubilis est, siue septuagies septies, qui numerus itē in partes æquas diuidi potest, significatq; peccatū quod solui potest: quia videlicet frater qui peccauit, cum pœ-
Ephes. 4. nitentiam agat, corrigibilis est. Hoc verè sanctum atq; pulcherrimum Iubilei festum est, euan-
Psal. 132. gelica clangente buccina concelebrandum, ita vt reuertatur homo in possessionē suam, & vnusquisq; redeat ad familiam pristinam, id est, vt omni discordia soluta, omnes habeant cor vnum & animam vnam, seruentq; vnitatem spiritus & integrum pacis vinculum, canentes: Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum.

De eadem dimißione legitima secundum legem domorum redimendarum, aliam quidem earum quæ in vrbibus muratis, atq; aliam earum quæ in agris siue in villis sunt, & de Leuitarū ædibus. CAP. XLII.

SEd debet ipsa remissionis cauta esse festiuitas. Sunt enim pleriq; (quod valde absurdū est) faciles ad remittendam iniuriam dei, difficiles & tardi ad donandam iniuriam suā. Nimirum hoc potius bene constituti & bene eruditi animi est, quòd facilis sit ac prōptus ad remittendam iniuriam sui, tardior aūt ad donandā iniuriam dei. Subsequitur ergo discretus ac prouidus legis spiritus, & dicit: (Qui vendiderit domū intra vrbis muros, habebit licentiam redimēdi, donec vnus impleatur annus. Si nō redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam, & posteri eius in perpetuum: & redimi non poterit etiam in iubileo. Si autē in villa fuerit domus quæ muros non habet, agrorum iure vendetur. Si autem redempta nō fuerit, in iubileo reuertetur ad dominum. Domorum venditio, mentium abalienatio est. Quoties enim quisq; peccati captus dulcedine, semetipsum perdit, profectò domum valde necessariam pro nihilo vendit. Vndè per
Esaiæ 52. prophetam dominus dicit, gratis venundati estis. Ipsæ autem domus aliæ intra muros vrbis venditæ consistunt, aliæ in villa sunt: quia videlicet est quando in deum, est quando quis in proximum peccet. Et quidem vtrunq; pertinet ad deum, sed in redemptione differt plurimum. Vndè ad filios suos dicit Heli: Si peccauerit vir in virum, placari ei potest deus. Si autem in deum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Qui igitur vendiderit, inquit, domum intra vrbis muros habebit
1. Reg. 2. licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. Si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam, & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit etiam in iubi-
1. Cor. 5. leo. Quod est dicere. Qui nominatur fornicator aut auarus, at idólis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, qui inquam talis existens vel quippiā huiusmodi faciēs, etiam defendere voluerit opera sua, quandiu quidem superest illi vitæ tempus, potest & licentiam habet, pœnitendo & emendando peccatum suum redimere, & ab ecclesia solui, si vult. Si autem non pœnituerit, & impœnitentem comprehenderit vitæ terminus, emptor diabolus possidebit animam eius, & quia nō est deploratū in isto, nec remittetur peccatum eius in futuro seculo. Si aūt in villa fuerit domus quæ muros nō habet. i. si in proximū admissum fuerit peccatū, quod muro defensionis roboratū non
Matt. 12. est, agrorū iure vendetur. i. veniali conditione tenebitur. Nam si ante, inquit, redempta non fuerit, in iubileo reuertetur ad dominū. i. etiā si antè finē vitæ non condigna satisfactione compensatum fuerit, is in quē peccauit proximus, non solū licitò, verùm etiā laudabiliter orabit pro eo, vt remittatur ei peccatū. (Aedes Leuitarū quæ in vrbibus sunt semper possunt redimi. Si redemptæ nō fuerint, in iubileo reuertentur ad dominos, &c. Is venditor domus suæ, intra muros vrbis constitutæ, Leuita est, qui quamuis in deum peccauerit, eumq; superbè contempserit, non tamen tamdiu in peccato permanet, donec eum inuitum fœtor suus publicet, sed aspirante deo cōpunctus, peccati sui causam adhuc in anima sua latentem, spirituali seniori per semetipsum patefacere studet, præoccupans faciē domini in cōfessione, quod vtiq; legitimū est quasi ordinis Leuitici. i. boni ac sancti propositi. Eiusmodi, inquit, ædes Leuiticæ semper redimi possunt: & si redemptæ non fuerint, in iubileo reuertētur ad dominos, quia videlicet taliū culpæ & si in præsenti seculo non satis dignis pœnitentiæ fructibus redemptæ fuerint, saltē in futuro venia nō carebunt, sic tamē quasi per ignem purgatoriū. Origenes de eo quod hic dictum est, si nō redemerit, & anni cir-
1. Cor. 3. culus fuerit euolutus, emptor possidebit eam in perpetuū, & redimi non poterit, nescio quid volens, semel tantum, inquit, in ecclesia est pœnitentiæ locus. Verùm quomodocunq; ille dixerit, ille magis sensus eligendus est, qui neq; sapientium auctoritatem, nec simplicium fidem lædit.

De eo

De eo quod ait: Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, quam sapienter oporteat humilem pœnitentium confeßionem attendere. CAPVT XLIII.

OPortet hic confeßionis susceptorem doctum esse lege diuina, cautumq́; discretione præcipua, vt sciat qua mensura, qua moderatione redemptionum singularum taxet pretia. i. qualia quibusq́; pro modo culparum, vel pro poßibilitate confitentiũ, pœnitentiæ imponet onera. Dicit ergo adhuc lex sancta, lex iusta & bona. (Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius aut colonus erit. Vsque ad annum iubileum operabitur apud te, & postea egredietur cũ liberis suis, & reuertetur ad cognationem & ad possessionem patrum suorum. Mei enim serui sunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti.) Si, inquit, paupertate. i. spiritu timoris compulsus, vendiderit se tibi frater tuus, quod videlicet facit, quando pro reatu timens, & compunctus semetipsum iudicio dei per ministrum dei subijcit, vt veniam salutemq́; mercetur, facturus pro redemptione animæ suæ quicquid à te fuerit iussus. Vt quid enim se tibi subijcit, nisi quia paupertas eum compellit, illa inquam paupertas, in qua ponit dominus beatitudinis principium, dicendo: Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cœlorum? Nisi enim hæc illum angeret, qui forsitan natalibus, sensu quoq́;, aut etiam curiæ fascibus te potior est, nunquam consilium salutis suæ à te cum pœna pudoris sui mendicaret. Non ergo, inquit, eum opprimes seruitute famulorum, videlicet de tua confisus iustitia, tanquam tu ipse misericordia dei non indigeas, quemadmodũ Pharisæus ille, qui peccatricem mulierem secus pedes domini flentem videns, arenti corde fontem misericordiæ reprehendebat. Lucæ 7.
Hic, inquit, si esset propheta, sciret quæ & qualis esset mulier, quę tangit eum, quia peccatrix est. Vtiq́; tali si mulier hæc eadem paupertate compulsa, semetipsam vendidisset, non eam paterna pietate suscepisset, sed seruitute famulorum oppresisset, imò & quod peius est, calcibus fortè repulisset. Sed quasi mercenarius, inquit, & colonus erit. i. veniam peccatorum, pro qua seruit, per tuum ministeriũ impetrabit, tecumq́; in gratia vel iustitia, qua dilatatus es, sine angustia receptus habitabit. Vsq́; ad annum iubileum operabitur apud te, id est, vsq́; ad remisionem sperandam, indictos sibimet abs te faciet fructus dignos pœnitentiæ, & postea reuertetur ad cognationem & possessionem patrum suorum, scilicet recipiendo pristinę dignitatis vel officij gradum. Nõ enim peccata, quæ tali modo prodita sunt, honore vel gradu proprio priuant auctorem suum, cum & Dauid dicat: Docebo iniquos vias tuas, qui vtiq́; grande crimẽ admiserat. Mei enim, inquit, sunt Psal. 50.
serui, & ego eduxi eos de terra Aegypti. Ac si dicat: Idcirco non opprimes vt prędictum est, quia non tibi se subiecit, sed mihi: non tuo, sed meo timore confessus est, quod fecit, & ego inspiratione occulta vocaui illum, de peccatorum suorum tenebris, vt veniret ad lucem consilij tui. (Non veneant conditione seruorum, nec affliges eum per potentiam, sed metuito deum tuum.) Ac si dicat: Non agetur cum his qui eiusmodi sunt, sicut cum his qui in seruili nequitia perseuerantes deprehensi, vel à iudicibus conuicti sunt, sed metuito, inquit, deum tuum, videlicet considerans ne & tu ipse tenteris. Nam qui se existimat stare, videat, inquit, ne cadat. Metuito inquam deum Roma. 11.
tuum, & temetipsum in alterius calamitate desle, quia fortasse in similibus aut lapsus es, aut labi potes, si non lapsus es. (Seruus & ancilla sit vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos. (Illos, ait, in fortitudine & terrore opprimite, quos arguit seruilis conditio morum, qui nisi quasi cum armis quæsiti fuissent, ad modum belli, quo de nationibus, quæ in circuitu sunt, laboriosa victoria fit & capiuntur, qui hostes vel rebelles fuerunt, nunquam prodidissent reatum suum. In illos inquam seuerius vindicate, qui nõ voluntaria confessione peccatum suum prodiderunt, sed per alios est cognitum.

De eo qui in te, id est, te sciente peccauerit, qualiter veram circa illũ disciplinam moderari debeas, secundum quod ait: Si inualuerit apud te manus aduenæ & peregrini. CAP. XLIIII.

SI inualuerit apud vos manus aduenæ atq́; peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit se ei, aut cuiquam de stirpe eius, post venditionẽ potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis, redimet eum, &c.) In omnẽ partem periculi lex spiritualis magnam clementiæ manũ porrigit. Quid enim, si neq́; ipse peccator delictũ suũ prodidit, neq́; publicè per alium cognitus est, sed tu solus nosti? Nunquid statim diuulgabis? Non vtiq́;: Sed vade, inquit dominus, & corripe eum in te & Matt. 18.
ipsum solũ: Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Si ergo, inquit, inualuerit apud vos manus aduenæ atq́; peregrini. Peregrinus iste diabolus est, qui tunc apud nos inualescit, quãdo in his, qui nostri sunt, incrassatur pars eius (vt ait Abacuc) & cibus eius electus. Nã de hoc peregrino ad Da- Abac. 1.
uid à domino missus Nathan loquitur. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Ac deinceps. Cum autẽ peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & bobus suis, vt exhiberet conuiuiũ peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, &c. Peregrinus ergo, & ab omni ciuitate dei profugus, imò & refuga, diabolus est, quem superuenientem Dauid eo tempore excepit, & quasi grandi conuiuio nebulonem pauit, quando vxorem 2. Reg. 12.
Vriæ adulterauit, ipsumq́; gladio filiorum Amon interfecit. Si igitur, inquit, inualuerit apud vos

manus

CAP. XXVI. manus aduenæ atq; peregrini.i.diaboli,& attenuatus.i.tentatione ſuperatus frater tuus vendiderit ſe ei,videlicet quomodo Dauid ſemetipſum vendidit, poſt venditionem poteſt redimi,nec enim debet poſt peccatũ pœnitentia denegari. Qui voluerit ex fratribus ſuis redimet eũ,videlicet corripiendo inter ſe & ipſum ſolũ,& ita lucrando eũ,faciendo etiã quod Apoſt.ait: Alter alterius onera portate,& ſic adimplebitis legẽ Chriſti.(Sin autẽ & ipſe potuerit,redimet ſe)præueniendo ſcilicet omnẽ correptionẽ ſpõtanea confeſsione, vt ſupra dictũ eſt.Redimet ſe,ait:(Supputatis dũtaxat annis à tẽpore vẽditionis vſq; in annũ iubileũ,& pecunia qua venditus fuerat iuxta annorũ numerũ,& ratione mercenarij ſupputata. Si plures fuerint anni qui remanẽt, vſq; ad iubileũ,ſecundũ hos reddet & pretiũ,&c.)Supputare annos à tẽpore vẽditionis vſq; ad annũ iubileũ,pecuniáq; iuxta annorũ numerũ,id planè eſt,pura ac ſyncera confeſsione aperire,rarius an crebrius peccatũ ſit iteratũ,& ſecundũ peccati frequentationẽ ſuſcipere pœnitẽtię penſum.Neq; enim,ſi(verbi gratia)adoleſcens ſemel & fortuito caſu cum virgine peccauit, aut ſemel furtum fecit,eadem pœnitentiæ quantitate plectendus eſt,qua & ille, qui ſæpius peccatũ ipſum incidit.

Galat.6.

De bonis quæ promittit deus, deq́; malis quæ comminatur quaſi carnalibus,quomodo à nobis ſpiritualiter rectè intelligantur. CAPVT XLV.

CAP. XXVI. EGo dominus deus veſter:Nõ facietis vobis idolum,&c.)Confirmaturus pręcepta moxq́; digna promiſſurus pręmia,ſummã auctoritatẽ pręmittit deus & dominus maieſtatis.Quæ autẽ promittat bona vel quæ cõminetur mala,ſpiritualis homo nõ minus in ſpiritu videt, quam in litera.Neq; enim expoſitione indiget,quas nobis mãdata ſua cuſtodiẽtibus det pluuias tẽporibus ſuis,quæ terra gignat germẽ,quæ pomis ſuis arbores repleantur, quæ meſsiũ tritura,quæ vindemia,quæ ſementis ſuccedat,quem panem comedamus in ſaturitatẽ, quã pacem habeamus in finibus noſtris,quæ ſint malæ beſtiæ quas deus auferat, & quis ſit gladius qui terminos noſtros non tranſeat,quę comedamus vetuſtiſsima veterũ,& quæ vetera quibus nouis ſuperuenientibus proijciamus.Clarum quippe nobis eſt,quia pluuię noſtrę cœleſtes doctrinę ſunt,terra noſtra eccleſia,arbores ſinguli homines,meſsis vel vindemia cõmunia iuſtitiæ opera, panis noſter viuus panis,qui de cœlo deſcendit,& pax noſtra Chriſtus eſt,malę beſtię maligni ſpiritus,gladius æterna damnatio,veſtuſtiſsima comedenda antiquiſsima decalogi pręcepta,auxilio dei benè implenda, vetera nouis ſuperuenientibus proijcienda,ceremoniæ veteres in ſpiritu cuſtodiendæ, vetuſtate literę contẽpta.Hęc enim omnia diuinitatis ope nobis bene proueniũt, propter præcedentis fidei meritũ.Econtrariè quę mala cõminatur nõ audiẽtibus mãdata ſua dominus deus, plana ſunt intellectui,tam in litera,quam in ſpiritu. Viſitabo vos(inquiens) velociter in egeſtate & ardore, &c.Et quidem ſpiritualia magis quam carnalia, æterna potius quàm tranſitoria mala metuenda ſunt,& æterna magis quàm tranſitoria bona diligenda ſunt: veruntamen & pro temporalibus bonis deo ſupplicare,& contra mala temporalia eius opem flagitare,nulla nos ſcriptura vetat.

De eo quod ait:Homo qui votum fecerit, &c. & quod grauiſsimum ſit,non reddidiſſe quod voueris. CAPVT XLVI.

CAP. XXVII. HOmo qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit deo animam ſuam,ſub æſtimatione dabit pretiũ.Si fuerit maſculus,à viceſimo anno vſq; ad ſexageſimũ annum dabit quinquaginta ſiclos argenti,ad menſurã ſanctuarij.Si mulier,triginta. A quinto autẽ anno vſq; ad viceſimũ maſculus viginti ſiclos,fœmina decẽ.)Et cætera.Notandum in primis,votum ex præcepto non eſſe, quamuis dicat pſalmus:Vouete & reddite.Nempe quod dicit vouete,nõ ex auctoritate iubẽtis, ſed ex animo eſt conſulentis,quod autẽ addit,& reddite,iã ex auctoritate imperantis eſt.Etenim vt voueat,aut non voueat quis,in poteſtate habet, poſtquam autẽ vouerit, iam ex neceſsita reddit,quia debet.Deinde ſciendũ,quia non ſatis deo charus eſt,imo deo indignus eſt, qui rẽ ſuam illi quidem offert,ſeipſum autem ſibi retinet. Nam ſi rectè quidem obtulit, quia cui debuit deo obtulit:ſed non rectè diuiſit,quia quod erat melius,deo negauit,quod vilius, dedit. Vndè & aſſimilatur Cain,qui deo quidem fruges terræ obtulit, ſed cor in malo detinuit. Igitur & lex domini ſancta votum animæ proponit,deinde & votũ rei poſſeſſæ ſubiungit, dum dicit.Homo qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit animam ſuam,&c. Ac deinceps: (Animal, inquit,quod immolari poteſt domino,ſi quis vouerit,ſanctum erit,& mutari non poterit.)Et reliqua.Per periphraſim.i.per circumlocutionem,trinamq́; non verbi,ſed ſenſus eiuſdem repetitionem.dicendo:qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit,voti tenorem, quãtus eſſe debeat,intimare contendit.Et reuera non ſolũ in auſteritate legis, ſed & in dulcedine euangelij grauiſsimum & valde periculoſum eſt,non reddidiſſe quodcunque voueris. Nam in Actibus apoſtolorum Petro dicente:Anania,cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te ſpiritui ſancto, & fraudare de pretio agri?&c.audiens Ananias hæc verba,cécidit & expirauit. Veruntamen hanc voti occidentem literam,eccleſia in euangelio Chriſti detrimentum facit,atq; abijcit,quod videlicet carnali populo permiſſum eſt,ſic vouere animam ſuam,vt nõ redemiſſe,reatus eſſet,votum perſoluiſſe, ſacrilegium eſſet.Eo modo potius homo Chriſtianus animã ſuam voueat, quò cũ vouerit, redimere non li-

Pſal.75.

Geneſ.4.

non liceat, & si non vouerit, sine dubio perdat. Quomodo? Scilicet vt peccato moriatur, & iusti- Roma. 6.
tiæ viuat, vt mundo crucifixus sit, mortificando membra sua super terram, & sic odiendo ani- Coloss. 3.
mam suam, in vitam æternam custodiat eam. Iohan. 12.

COMMENTARIORVM IN LEVITICVM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitiensis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN NVMEROS, COMMENTARIORVM, LIBER PRIMVS.

De eo quod dictum est in Apocalypsi: Et cum deuorassem librum, amaricatus est venter meus, & quòd hunc librum Numeri legentibus, rectè amaricatio timoris in eo sit, quòd numerati filij Israel prosternuntur. CAPVT I.

APERTVM in Apocalypsi Iohannes librum accipit, vt deuoret illum de manu angeli fortis stantis supra mare, & supra terram: qui dum prædicatores fortiores mittit ad fortiora, siue minores ad minora pericula, profectò pedẽ suum dextrum supra mare, sinistrum autem ponit super terram. Et accepi, inquit, librum, & deuoraui illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce. Et cum deuorassem eum, amaricatus est venter meus. Liber iste, quem & hic angelus apertum habet in manu, & in alio loco signatum accipiens agnus soluit septem signacula eius, sancta scriptura est, quam in semetipso impleuit vnus idemque Christus, & angeli, id est, nuntij nobis officio functus & tanquam agnus pro peccatis nostris immolatus. Et hunc librum nos quoque cum de Iohanne de manu angeli accipere ac deuorare, ore licet exiguo, nec satis firmo dente conati sumus, estque in his quæ hactenus dicta sunt, in ore nostro tanquam mel dulce, sed iam nunc adest vndè amaricetur venter noster, vndè timore magno iure concutiatur interior sensus noster. Hic enim est liber Numeri, quo omnes filij Israel iubente domino per generationes & familias ac domos suas, & nomina capitum singulorum à vicesimo anno & supra recensiti sunt, & tamen in terram repromissionis non introierunt, sed eorum corpora in deserto prostrata sunt. Hoc est, vndè amaricetur venter hominis spiritualis, quicunque librum prædictum studiosè deuorauit. Quid enim amarius, quam quòd in hoc libro numerati prosternuntur, & dinumeratio deinceps iteratur? Testante quippe Apostolo, hæc in figura nostri facta, & ad correctionem nostram scripta sunt. Qua in figura nostri sunt facta, vel quid de nobis præfigurauerunt, nisi quia nos omnes secundùm præsentem fidei professionem numerati sumus, quippe qui omnes in baptismo Christi nomina nostra dedimus, & tamen non omnes sic currimus, vt comprehendamus? Igitur cantantes quidem, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua domine, super mel & fauum ori meo, de vocatione nostra gaudeamus, sed de incertitudine cursus aut comprehensionis nostræ timentes amaricemur secundum verum ac mysticum sensum præsentis libri, quem nunc ingredimur.

Apoc. 10. — Apoca. 5. — 1. Cor. 10. — Psal. 118.

Nomina principum, tribuum, ac domorum, & interpretationes earum, & quòd professionem significent in Christum credentium. CAPVT II.

PRincipum, tribuum, ac domorum in cognationibus suis, ista sunt nomina. (De tribu Ruben, Elizur filius Sedeur. De Simeon, Salamiel filius Surrisadai. De Iuda, Naason filius Aminadab. De Isachar, Nathanaël, filius Zuar. De Zabulon, Heliab filius Helon. Filiorũ autem Ioseph. De Effraim, Elisama, filius Ammiud. De Manasse, Gamaliel filius Phadassur. De Beniamin, Abidan filius Gedeonis. De Dan, Abiezer filius Amisaddai, De Aser, Pheziel filius Ocran. De Gad, Eliasaph filius Duhel. De Nephthali, Aira filius Henan. Hi nobilissimi principes multitudinis.) Horum nomina ferè omnia secundum proprias interpretationes insignia sunt. Ruben quippe, videns filios interpretatur. Elizur, pater meus fortis. Sedeur, vberum lux. Simeon, audiens tristitiam. Salamiel, retribuens mihi deus, vel pax mea deus. Surisadai, continens vbera mea, vel fortis meus dominus. Iuda, cõfessio. Naason, serpentinus, vel auguriũ. Aminadab, populi mei spontaneus. Isachar, merces. Nathanael, donum dei. Zuar, pusillus. Zabulon, habitaculum fortitudinis. Heliab, deus meus pater. Helon, exercitus fortitudo. Ioseph, augmentum. Effraim, frugifer siue crescens. Elisama, deus meus audiuit. Ammiud, populus meus inclytus. Manasse, obliuio. Samaliel, retributio dei. Phadassur, redemptio fortis. Beniamin, filius dexteræ. Abidan, CAP. I.

pater

CAP. II. pater meus iudex, Gedeon tentatio iniquitatis, vel circuiens vterum. Dan iudicium aut iudicās. Ahiezer, frater meus adiutor. Amiſaddai, populus meus ſufficiens. Aſer, beatus. Pheziel, occurre mihi deus. Gad, accinctus. Eliaſaph, deus meus cōgregauit. Duhel, agnoſcāt deum. Nephthalim, dilatauit me. Aira fratris mei amicus. Henan, nubes. Hæc, inquam, nomina, fere omnia ſplendida ſunt, & pulchram omnium noſtrorum profeſsionem ſignificant, qui in præſenti via currimus, qui mare baptiſmi omnes tranſiuimus, & omnes iam non in nube & in mari, ſed in eo quod
1. Cor. 10. per nubem & mare ſignificatum eſt, baptizati ſumus, qui omnes eſcam ſpiritualē manducamus, & ſpiritualem potum bibimus de petra, quæ non iam in figura, ſed in veritate eſt Chriſtus. Sed
Apocal. 3. in Apocalypſi dicit ſpiritus eccleſijs: Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Cum de illo qui vicerit, dicit: non delebo nomē eius, & confitebor nomen eius: profectò de oppoſito, id eſt: de illo qui non vicerit, ſubaudiri vult, quòd deleat nomen eius, quòd non confiteatur nomen eius, quantumlibet in præſenti eccleſia pulchrè ſcriptum eſſe videatur, quantumuis altè inter Chriſtianæ fidei profeſſores recitetur. Nempè & iſti principes nominatim, & omnes qui ſub illis à viceſimo anno, & ſupra numerati ſunt. (Quorum fuit numerus ſexcenta tria millia virorum, quingenti quinquaginta ad bella procedere valentium.) Omnes, inquam, in deſerto proſtrati ſunt, præter Ioſue filium Nun, & Caleph filium Iepphone. Ordinem quoque exercitum conſideremus, quoniam nec ipſum à figura noſtri vacare credimus.

Apoc. 21. *De ordine exercituum vel poſitione caſtrorum, quòd illud ſignificet, quod in Apocalypſi ciuitas ternarum diſpoſitione portarum.* CAPVT III.

CAP. II. METabuntur autem caſtra filij Iſrael, vnuſquiſq; per turmas aut cuneos, atq; exercitum ſuum. Porrò leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio ſuper multitudinem
Canti. 6. filiorum Iſrael, & excubabunt in cuſtodijs tabernaculi teſtimonij.) Ac deinceps. (Ad orientem
Canti. 1. Iudas figet tentoria per turmas exercitus ſui, eritq́; princeps filiorum eius Naaſon filius Aminadab, & omnis de ſtirpe eius ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor milia ſexcenti.) In Canticis Canticorum ſponſus dicit: Pulchra es amica mea, ſuauis, & decora, ſicut Hieruſalem, terribilis vt caſtrorum acies ordinata. Itē: Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilaui te amica mea. Ergo non ſolum duce ratione, ſed & hac præeunte auctoritate, prædictum ordinem caſtrorum in figura diſpoſitum fuiſſe credamus ſanctæ eccleſiæ. Quid enim pulchrius, quid rationabilius, ſecundum viuificantem ſpiritum, tali caſtrorum ordine? Ad orientem tribus Iſrael tres, ad occidentem tribus tres, ad meridiem tribus tres, & ad aquilonem metabuntur caſtra tribus tres. Et
Apoc. 21. in Apocalypſi de illa ſancta ciuitate dei, quæ eſt eccleſia, quam hæc (vt prædictum eſt) ordinata ſignificat caſtrorum acies, ita ſcriptum eſt: Et habebat murum magnum & altum, habens portas duodecim, & in portis angulos duodecim, & nomina ſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael. Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, & ab auſtro portæ tres, & ab occidente portæ tres. Hinc egregius atq; orthodoxus verſificator, ait:

Seu pueros ſol primus agat, ſeu feruor ephœbos
Accendat nimius, ſeu conſummabilis æui
Perficiat lux plena viros, ſiue algida boreæ
Aetas decrepitam vocet ad pia ſacra ſenectam,
Occurrit trinum quadrina ad compita nomen.

Hoc igitur liquet, quia talis tribuum diſpoſitio, plenitudinis gratiæ figura eſt, qua nunc ab omni gente & natione, ab omni ſexu & ætate venientes, excipit ſanctæ trinitatis vnica & apoſtolica
Hierem. 1. fides. Sed & præterea notandum, quia Dan ad Aquilonis partem caſtra metatus eſt. Nam quia de ſtirpe eius (vt creditur) Antichriſtus venturus eſt, rectè ad Aquilonem ſedet, qui in mala accipitur ſignificatione, propheta dicente: Ab aquilone pandetur malum ſuper omnes habitatores terræ. Et quidem Aſer & Nephthalim, qui cum eo caſtrametati ſunt, nominibus ſuis bona ſignificant. Aſer quippe beatus, Nephthalim latitudo interpretatur, ſed omnes videlicet Dan, Aſer & Nephthalim ex ancillis, omnes in concubinis generati ſunt. Cæterùm ad orientem, vndè ſol oritur, Iudas, Iſachar, & Zabulon, qui omnes ex Lya libera. Ad occidentem verò, vndè ſuaues & verni ſpirant zephiri, Effraim, Manaſſes, & Beniamin, qui omnes ex Rachael libera progeniti ſunt, fixére tentoria. Porrò ad meridianam plagam, vndè clarior quidem diei facies, ſed nimius interdum æſtus feruet, Ruben, Gad, Simeon caſtrametati ſunt, quorum vnus Gad de ancilla, cæteri de libera orti ſunt.

Quid myſticè ſignificet, quòd leuitæ non ſunt numerati inter filios Iſrael.

CAPVT IIII.

LEuitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſrael. Sic enim præcepit dominus Moyſi.) Leuitæ in præſenti eccleſia Chriſti, hi ſunt qui altari deſeruiunt, qui ſacris honoribus ſunt, qui altaris officia celebranda ſuſceperunt. De iſtis ſacri canones præcipiunt, vt à ſecularibus cu-

curis abstineant. Episcopus, inquiunt, aut presbyter, aut diaconus, nequaquã seculares curas assumat, verbi gratia: Negotia vel venationes exercendo, aut in bellum eundo. Sin aliter, deijciatur. 2. Tim. 2.
Bene ergo Leuitæ pręcipiente domino non sunt numerati inter filios Israel, quia videlicet non sicut populum, sic sacerdotes aut ministros altaris esse decet. Inter eos scilicet Leuitas, Aaron sacerdos summus eminet, cuius primogenitus Nadab, deinde Abiu & Eleazar & Ithamar. Quorũ Nadab spontaneus. Abiu pater meus est, siue pater meus ipse. Eleazar, deus meus adiutor, siue dei mei adiutorium. Ithamar, vbi amarus, siue vbi palma interpretatur. His nominibus penè totus sacerdotalis ac Leuitici ordinis nostri status exprimitur. Nam plerique ex nobis ad altaris officia nimis spontanei sunt secundum nomen Nadab, & nimium in deo gloriantur secundum nomen Abiu, qui laicum populum aspernantur, tanquam solis ipsis pater sit deus. Cæterùm qui sui gradus honore humiliter & digne funguntur, hi secundum nomen Eleazar rectè dicere possunt, deus meus adiutor, vel dei mei adiutorium, quia videlicet quicquid ab eis dignè perfecteq; agitur, à deo fieri creditur: & secundum nomen Ithamar hoc ab illis exigitur, vt per amaram castigationem corporis sui sic currant, vt brauium accipiant, ne fortè alijs prædicãdo, ipsi reprobi fiant. 1. Cor. 9.
(Mortui (inquit) sunt Nadab & Abiu cum offerrent ignum alienum.) Videlicet in typum Iudæorum vel hæreticorum, quorum sacrificia mortua sunt. CAP. III.

De dispositione familiarum leuitarum circa tabernaculum, & quòd ad orientem Moyses simul & Aaron sint castrametati. CAPVT V.

LOcutus est dominus ad Moysen, dicens: Numera filios Leui per domos patrũ suorum, & familias, omnem masculũ ab vno mense, vt supra. Numerauit Moyses, vt pręceperat dominus, & inuenti sunt filij Leui per nomina sua, Gerson, & Caath, & Merari. Filij Gerson, Lebni & Semei. Filij Caath, Amram & Iesuar, Hebron, & Oziel. Filij Merari, Mooli & Musi, &c.) Et horum sacra mysteria pulchra vel speciosa signant vocabula. Leui nanque additus siue assumptus interpretatur. Gerson, aduena: Caath, patientia: Merari, amaritudines: Lebni, filio meo: Semei, audi, vel auditio mea: Amram, populus excelsus: Iesuar est meridies siue meridianus: Hebron, participatio fortitudinis vel augmẽtum sempiternum: Oziel, fortitudo mea deus: Mooli, chorus meus: Musi, attrectator, siue palpator meus. Hi vel horũ familiæ omnes Leuiticæ, sicut pro officio medij sunt inter deum & populũ, ita & positione medij excubabant inter tabernaculũ & castra duodecim tribuum. Et Gersonitæ quidem post tabernaculũ ad occidentem. Caathitæ verò ad meridianam plagam. Meraritæ, ad septentrionalem. Moyses aũt & Aaron cum filijs suis, antè tabernaculũ fœderis, i. ad orientem. Vbi notandũ, quia Moyses populi dux, & Aaron pontifex summus, pariter ad oriẽtem castrametãtur, vndè & in psalmo canimus: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, quia videlicet in pręsenti ecclesia semper ducũ aut cõsulum fascibus, regum quoq; vel imperatorũ gladijs multũ indiget sacerdotalis sanctitas, & cum sibi conueniũt, nihil tutius: cum aũt aduersus inuicem dissentiũt, nihil statui Christianitatis in hoc mũdo potest esse pernitiosius. Filii Leui. Psalm. 8.

De eo quod ait: Tollesq; leuitas pro primogenitis filiorum Israel, & quod antè primogeniti fuerunt sacerdotes, & cur in vnam leuiticam tribum sacerdotium delatum est. CAPVT VI.

LOcutus est dominus ad Moysen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs Israel pro omni primogenito, qui aperit vuluam in filijs Israel. Eruntq; Leuitæ mei, meũ est enim omne primogenitum ex quo percussi omnes primogenitos in terra Aegypti.) Ac deinceps. (Numera primogenitos sexus masculini, de filijs Israel, à mẽse vno & supra, & habebis summam eorum. Tollesq; Leuitas mihi pro omni primogenito filiorum Israel.) Iam & alio loco dictum est, traditionẽ Hebreorum esse, quòd vsque ad sacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex stirpe Noe fuerint sacerdotes, & deo victimas immolarint, cuius videlicet Noe primogenitus Sem ipse fuerit Melchisedech, & hęc esse primogenita, quæ Esau vendiderit Iacob. Quare ergo transponitur in lege, vel ad vnam tribum Leui cõgregatur omnis sacerdotalis dignitas, & vniuersa altaris ministratio coarcta est in tribu eius sola? Videlicet, quia sacrificia vel ministeria temporis illius nõ iussa fuere, sed permissa, quòd iam multis locis superius in prophetarum testimonijs comprobauimus. Verum nanq; sacrificium in ecclesia futurum erat secundum ordinem Melchisedech, quòd & primogenitorum est, imo vnius primogeniti sancti & immaculati, cui iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hic dicit in alio psalmo: Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce venio, subauditur, sacrificaturus carnem meam & sanguinem meum pro multis in remissionem omnium peccatorũ. Quid enim aliud postulabat, quam aliam volebat deus redemptionem, nisi sancti & immaculati carnem & sanguinem? Nunquid (ait) manducabo carnes taurorũ, aut sanguinem hircorum potabo? Et multa huiusmodi. Ergo antequã haberent sacrificium quod offerrent, vt quid ex iussu legis ad sacerdotium vocati primogeniti accederẽt? Igitur sicut offerendũ erat tunc tẽporis sacrificiũ, nõ iussum, sed permissum, sic sacerdotes vel ministri omnes de tribu Leui, nõ iussi, sed admissi sunt, nõ tam sacerdotes Psalm. 109. Psalm. 39. Psalm. 49.

CAP. IIII. quam ſacerdotũ vicarij vacantiũ primogenitorũ,quo victitarẽt, tam diu accepturi pretium, do-
nec veniret primogenitus, qui ſeipſum nõ redimeret, ſed futurorum bonorũ aſsiſtens pontifex,
ſemetipſum pro nobis oĩbus offerret, factus(vt prædictũ eſt)ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinẽ
Lucæ 2. Melchiſedech. Quod pulchrè reſpiciẽs euangeliſta Lucas, cum dixiſſet de virgine,quã de ſpiritu
ſancto concepiſſe narrauerat:& peperit filiũ ſuum,ſtatim addidit,primogenitum,quòd videlicet
ſecundũ prædictam eius narrationem ſuperfluum eſſet, niſi magnum ſecundũ ſcripturas myſte-
rium attẽderet. Dixit ergo primogenitũ,vt ſubaudiat legiſpertius vir eccleſiaſticus, cum eſſe qui
ſacerdotiũ Leuiticum,ſacerdotium vicarium tandem amoueret,& ipſe primogenitus cum omni
corpore ſuo quod eſt eccleſia, ſanctuario cœleſti ſuo ſacerdotio functus aſtaret. Et benè quinq;
ſicli accipi iubentur pro redẽptione primogeniti , quòd videlicet quinq; ſenſibus fungitur cor-
poralis hęc vita,quam primogenitus iſte nõ redemit,ſed pro nobis omnibus morti obtulit. Cur
verò potius hæc tribus.i.Leuitica,admittitur pro primogenitis? Videlicet, quia de tribu illa fue-
runt Moyſes & Aaron,qui filios Iſrael eduxerunt de terra Aegypti,de domo ſeruitutis:& dignũ
erat,vt ex qua fuit ſalus temporalis,ex eadem tribu miniſtros haberent ſacrificij temporalis.

De cultu filiorum Caath, & quid ſit myſticè quod ait,vt portent inuoluta,vt non tangant vaſa ſanctuarij,ne moriantur. CAPVT VII.

CAP. IIII. HIc eſt cultus filiorum Caath : Tabernaculũ fœderis, & ſanctum ſanctorum ingredietur Aa-
ron & filij eius,quando mouẽda ſunt caſtra,& deponent velum quod pendet ante fores, in-
uoluentq; arcam teſtimonij, & operiẽt rurſus velamine hyacinthinarum pellium.) Ac deinceps.
(Cumq; inuolauerint Aaron & filij eius ſanctuarium,& omnia vaſa eius,in commotione caſtro-
rum,tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta,& non tangant vaſa ſanctuarij,ne moriãtur.)
Magna cultus diuini reuerẽtia,magna & ſeuera diſciplina: Aaron(inquit)& filij eius intrabunt,
ipſique diſponent opera ſingulorum,& diuident quæ portare quis debeat. Alij nulla curioſitate
videant,quæ ſunt in ſanctuario priuſquam inuoluantur, alioqui morientur . Ergo ſecundũ hanc
normam ſacerdotes hodieq; legitimi ſunt hi tantũ,quibus pro merito electionis ſecreta ſua deus
Matth.13. credidit , qualibus in euangelio ſuo ſaluator dicit : Vobis datum eſt noſce myſterium regni dei,
cæteris autem in parabolis Ipſi arcam teſtimonij,menſam propoſitionis,thuribula, & mortario-
la,cyathos quoq; & crateras ad libamina fundẽda, candelabrum cum lucernis & forcipibus ſuis,
emunctorijs,& cunctis vaſis olei,necnon & altare aureum, omniaque vaſa quibus miniſtratur,in
ſanctuario contrectent manibus , & inuoluant pallijs hyacinthinis , atque coccineis : filij autem
Caath inuoluta portent,& non tangant,ne moriantur. Id eſt,illi myſteria incarnationis,natiuita-
tis,paſsionis,reſurrectionis Chriſti filij dei , aduentus quoq; ſpiritus ſancti libero intuitu oculo-
rum cordis,quos deus illis aperuit,aſpiciant, & ore ſacro cõtrectent,pulchriſq; literis adornent.
Iſti autem audiant,vel expoſita ab illis legant:Iſti,inquam, quibus datum eſt regnum dei audire
in parabolis, & ipſi non audeant expoſitores vel auctores eſſe , ne labantur in hæreſim . Portent,
inquam,minus eruditi,aut vaſa ſacra cum filijs Caath, aut cortinas tabernaculi, & tectum fœde-
ris, cunctaque tentoria cum Gerſonitis , aut tabulas teſtimonij,& vectes eius,columnas,& baſes
earum : columnas quoque atrij per circuitum cum baſibus,& paxillis,& funibus ſuis:id eſt,aut ſi
poſſunt myſtica legant,expoſita valenter à patribus orthodoxis:aut ſi non poſſunt legant alij vel
prędicent hiſtoricorum nouorum vel antiquorum facta,alij moralia ſanctorum pręcepta,in qui-
bus infirmis circa fidem minus eſt periculi.

Quòd huius præcepti præuaricatio ſit, vbi ad ſacri myſterij ordinem admittun-tur indigni. CAPVT VIII.

AT verò nunc quod periculoſiſsimum eſt,filij Caath,filij Gerſon, & filij Merari,qui non per-
uenerunt ad dignitatem Aaron,& filiorum eius,non ſolum non arcentur à conſpiciendis vel
tangendis interioribus ſanctuarij ſanctis , verumetiam aduocantur & irruunt irreuerenter intus,
quãdo ad ſacroſancta altaris Chriſti myſteria tales accerſiuntur, quales pro meritò vitæ,pro qua
litate vel quantitate ſcientiæ laicus quoq; non iniuria contemnat populus. Qui hodie tales facilè
admittunt, non audiunt dominum loquentem ad Moyſen & Aaron. (Nolite perdere populum
Caath de medio Leuitarum,vt viuant & non moriantur,ſi tetigerint ſancta ſanctorum, Aaron &
filij eius intrabunt,&c.) Nam reuera, quia quicunq; nomen vel tonſuram clerici arripuerunt, ir-
ruũt admiſsi ad Chriſti ſanctuarium,tanguntq; & contrectant indignè ſancta ſanctorum, idcirco
1.Cor.11. moriuntur,& non ſolũ in anima,verumetiam in corpore citius feriuntur. Nam ideo(inquit Apo
ſtolus)inter vos multi infirmi,& imbecilles,& dormiunt multi.

De eo quòd præcipit, vt eijciant de caſtris omnem leproſum,& qui ſemine fluit,& qui pollutus eſt ſuper mortuo. CAPVT IX.

CAP. V. LOcutus eſt dominus ad Moyſen,dicens:Pręcipe filijs Iſrael,vt eijciant de caſtris oẽm lepro-
ſum,& qui ſemine fluit,pollutuſq; eſt ſuper mortuo. Tã maſculũ ꝗ fœminã eijcite de caſtris,
vt nõ contaminẽt ea,cũ habitauerint vobiſcũ.) Ordinata caſtrorũ acie , qualis ſecundũ cœleſtia,

quorum hæc exemplaria ſunt, malignis ſpiritibus terribilis eſſe debeat,tota videlicet ſancta,tota
munda:nunc demum ſub nominibus leproſi,& fluxum ſeminis patientis,quæcunq; noxia,quæ-
cunq; ſunt immunda,lex ſpiritualis anathematizari imperat.Qualiter circa eiuſmodi ſit agendũ,
ſuperius in Leuitico planius edixerat.Verùm nõnihil intereſt.Nam illic quidem virum qui pati-
tur fluxum ſeminis,extra caſtra non iubet proijci,quia videlicet durum nimis eſt, vt omnem qui
multiloquio ſubditur,& eo ſe inquinat,cõfeſtim à cœtu ſuo,æquè vt hęreticũ ſancta eccleſia pro
ijciat.Ergo cum dicens, eijciant de caſtris omnem leproſum, addidit:& qui ſemine fluit, intelli-
gi oportet vnum eundemq́; qui ſic ſemine fluit,vt etiam leproſus ſit,id eſt,ſic incontinentis lin-
guæ eſt,vt etiam hæreticus ſit. Nam & hoc addidit continuò, pollutusq́; eſt ſuper mortuo.Ete-
nim vnus idemq́; & leproſus eſt & ſemine fluit, & pollutus eſt ſuper mortuo, quando is qui hæ-
reticus eſt prædicare audet,tacere non valens,& munda loqui neſciens, ſicq́ue interficit audito-
res ſuos,atque ita polluitur ſuper mortuo.Eijciant ergo, inquit, de caſtris omnem qui eiuſmodi
eſt, tam maſculum quàm fœminam. Verùm de cæteris peccatis non eadem diſtrictio legis eſt.
Nam ſequitur:(Vir ſiue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ ſolent hominibus accide-
re,& per negligentiam tranſgreſsi fuerint mandatum domini, atque deliquerint, confitebuntur
peccatum ſuũ,& reddent ipſum caput,quintamq́; partem deſuper ei,in quem peccauerunt,&c.)
Peccatis omnibus remedium vel redemptionis regula proponitur: Leproſo autem, & qui ſemi-
ne fluit,nihil aliud,niſi vt de caſtris eijciatur. Ergo nec illud in euangelio ſuo ſine huius myſticæ
legis conſonantia Chriſtus loquitur,dicens: Quia omne peccatum remittetur hominibus, ſpiri- Matt.12.
tus autem blaſphemiæ non remittetur.Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis,re-
mittetur ei:qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo,
neque in futuro.Verùm de hoc ſupra in Leuitico vberius dictum,nunc cœpta proſequamur. In Leuitico li.2. cap.18.

De viro,cuius vxor errauerit, qualiter inueſtigare debeat,& cuius rei myſterium in Chriſto ſit.

CAPVT X.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos,vir cuius vxor
errauerit,maritumq́; cõtemnens dormierit cum alio viro, & hoc maritus deprehendere ne-
quiuerit,ſed latet adulteriũ,& teſtibus argui nõ poteſt, quia non eſt inuenta in ſtupro, ſi ſpiritus
zelotipiæ, cõcitauerit virum cõtra vxorem ſuam, quæ vel polluta eſt vel falſa ſuſpicione appeti-
tur:adducet eam ad ſacerdotem,& offeret oblationem pro illa,decimam partem ſati farinę hor-
deaceæ,&c.)Secundũ ſupraſcriptam caſtrorũ metationem quadrifidã, valde laudabilis eſt ami- Cantic.6.
ca Chriſti euangelica eccleſia,vt rectè admiretur ipſe,& dicat:Quæ eſt iſta quæ progreditur, vel
quæ aſcẽdit per deſertum,ſicut aurora cõſurgens,pulchra vt luna,electa vt ſol,terribilis vt caſtro
rum acies ordinata?Iſta,inquã,laudabilis eſt,ſed quid fiet de ſynagoga adultera? Quid faciet vir
eius,vel maritus antiquus,quem illa cõtemnens dormiuit cum alio viro? Etenim cõtempto deo
amatore ſuo cõtempto dei filio Chriſto,petulãter errauit, & cum diabolo dormiuit.Verùm hoc
maritus deprehendere nequit,ſed latet adulteriũ. Quis enim facilę cõtentioſam ſynagogam de-
prehendere vel conuincere queat.Nempe illa quidem adulteriũ fecit,ſed tantis tergiuerſationi-
bus ſeipſam defendit,vt rarus quiſq; ſit adeo legiſperitus,adeò valẽs in ſcripturis,quatenus illam
conuincere argumentãdo poſsit,quòd non dei, ſed ſynagoga ſatanæ ſit.Latet ergo quodammo- Apoca.2.
do adulteriũ,& teſtibus argui non poteſt,quando videlicet confitetur,quia deus Abraham,deus
Iſaac,& deus Iacob,deus ſuus eſt,& conuinci(vt prædictum eſt)vix poteſt, quòd factis illum ne-
get,quia non eſt inuẽta in ſtupro, quia nulli viſibiliter ſeruit idólo, ſicut olim ſeruiuit Aſtaroth,
coluit Baal,initiata eſt Beelphegor.Quid ergo vir eius faciet? Si ſpiritus(inquit)zelotipiæ conci
tauerit maritum contra vxorem ſuam, quæ vel polluta eſt,vel falſa ſuſpitione appetitur,adducet
eam ad ſacerdotem,& offeret oblationem pro illa,decimam partem ſati farinæ hordeaceę.Planè
ſpiritus zelotipiæ.i.æmulationis vxoriæ concitauit virum eius deũ contra vxorem illam,quæ re-
uera quidem polluta eſt, ſed ſecundum contentioſam æſtimationem ſuam ſuſpitione appetitur.
Concitatus ergo adduxit eam ad ſacerdotem,ad illũ pontificem magnum,qui penetrauit cœlos, Hebr.4.
Ieſum Chriſtũ filium ſuum,vt iudicialem ſub illo accipiat ſententiam. Et offeret(inquit)oblatio
nem pro ea,decimam partem ſati farinæ hordeaceæ.Hoc ſecundũ literam factum ſit,& fieri de-
buerit pro illa,quæcunq; maritũ contempſit,& in oblatione nõ ſimilam fermenti, ſed hordeum
habuerit,quòd eſt iumentorũ pabulum,quia fluxum ſecuta eſt iumentorũ. Cæterùm ſecundum
iam cœptum ſpiritualem ſenſum, tota adulteræ ſynagogæ oblatio quaſi hordeacea eſt,quia ſcri-
pturarum ſolam literalem paleam legit,tam groſſam,tamq́; hirſutam,vt ſtrangulari potius queat,
quàm refici.(Non fundet(ait)ſuper eam oleum,nec imponet thus.) Quare? (Quia ſacrificiũ ze-
lotipiæ eſt,& oblatio inueſtigans adulteriũ.) Nam reuera non dedit illi ſanctum charitatis ſpiri-
tum,nec aliquem boni odoris fructum,quia vehementer ignem iracundię,cauſa prędicti incen-
dit adulterij. (Offeret igitur eam ſacerdos & ſtatuet coram domino. Aſſumetq́; aquã ſanctam in
vas fictile,& pauxillum terræ de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cumq; ſteterit mulier in

CAP. V. conſpectu domini, diſcooperiet caput eius, & ponet ſuper manus illius ſacrificium, &c.) Plana eſt
examinationis huius litera, & nihilominus in ſpiritu ſuper illã ſatanæ ſynagogã manifeſtè adim-
pleta eſt. Poſtmodũ vbi Chriſtus in cœlũ aſcẽdit, & illa apoſtolos quoq; eius flagellauit, & ex eis
occidit, lapidauit, & de ciuitate in ciuitatẽ perſecuta eſt, poſtmodũ inquam ſtatuta eſt corã dño,
diſcooperto capite, circundata atq; anguſtata ab exercitu Romano, vndiq; abſq; omnimoda dei
Matth.23. protectione. Tũc poſuit ſuper manus illius generationis malæ & adulterę ſacrificiũ recordatiõis,
& oblationẽ zelotipiæ, vt veniret ſuper illã omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terrã à ſan-
guine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ prophetæ, quem occiderũt inter templũ & altare.
(Ipſe aũt tenebit aquas amariſsimas, in quibus cũ execratione maledicta cõgeſsit.) Videlicet iu-
Pſal.10. xta prophetam dicẽtem: Pluit ſuper peccatores laqueos, ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum
Pſal.68. pars calicis eorũ. Item: Fiat menſa eorũ coram ipſis in laqueũ, & in retributiones, & in ſcandalũ.
Hæc, inquam, maledicta conieſta in aquas ſcripturarũ, quas illa ſibi amariſsimas fecit, tenuit vir
quondam eius, & appoſuit ori illius, cũ illa cõqueſtione prophetica: Quomodo ſi cõtemnat mu-
lier amatorem ſuũ, ſic contempſit me domus Iſrael. Itẽ frons mulieris meretricis facta eſt tibi. Se-
Hiere.3. quitur. (Adiurabitq; eam, & dicet: Si declinaſti à viro tuo, atq; polluta es, & concubuiſti cũ altero
Ibidem. viro, his maledictionibus ſubiacebis. Det te dominus in maledictionẽ, exemplumq; cunctorũ in
populo ſuo. Putreſcere faciat fœmur tuũ, & tumens vterus tuus diſrumpatur. Ingrediantur aquæ
maledictæ in vẽtrem tuũ, & vtero tuo tumeſcẽte, putreſcat fœmur. Et reſpõdebit mulier: Amen,
amen.) Ecce hodie liquet, & toto mundo palam factũ eſt, quia mulier illa maledicta eſt, adultera
illa in exemplũ cunctorum poſita eſt, putrefacto fœmore claudicans ab omnibus ſemitis ſuis, &
tumens vterus eius diſruptus eſt, ita vt nulla penitus naſci poteſt ex ea vitalis ſoboles. Romano e-
nim exercitu agente, capta & captiua ducta eſt in omnes gentes, & ita maledictionẽ ſuam circun-
fert: illam, inquam, maledictionẽ, quæ non à deo eſt, ſed ab ipſa, quia ſic locuta eſt, ſic ſibimet im-
Matth.27. precata eſt. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, & vſq; hodie cõfirmat illam iugiter. Re-
ſpondet enim ſemper & dicit: Amen, amen. Igitur clarũ eſt, quia à viro ſuo declinauit, & cum al-
tero concubuit, quia Chriſtũ occidit, diabolo adhæſit. Nam ſi non ita eſſet, nequaquã iſtis male-
dictionibus ſubiaceret. Dixit enim iſta zelotypię lex. (Si non dormiuit vir alienus tecum, & ſi nõ
polluta es, deſerto mariti thoro, non te nocebunt aquæ iſtæ amariſsimæ, in quas maledicta con-
ieſsi.) Sed quis eſt ille liber in quo ſacerdos iſta maledicta ſcripſit? Nempe iſte eſt liber iudicij in
quo ſcripta ſunt maledicta, quæcunq; ſibi anima peccatrix aſciuit, ex quo Adam primus pecca-
uit. Sed deleuit hæc aquis amariſsimis, quas ipſe de torrente in via bibit. Tulit enim peccata to-
tius mundi. Verùm eaſdem rurſum aquas amariſsimas adulteræ illi in potum dedit, quia ſic dixit,
ſic ſibimet elegit, vt ſupra dictum eſt, clamans ſuo præſidi Pilato: Sanguis eius ſuper nos & ſuper
filios noſtros, ad quod & vſque hodie dicit: Amen amen, iugiter Chriſtum maledicens.

De lege Nazaræorum, & de eo quod ait Euangeliſta: Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur. CAPVT XI.

CAP. VI. LOcutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Vir ſiue mulier
cùm fecerint votũ vt ſanctificentur, & ſe voluerint domino conſecrare, à vino & omni quod
inebriare poteſt abſtinebunt. Acetum ex vino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua ex-
primitur, non bibent, &c.) Iſta lex Nazaræorum, id eſt, ſanctorũ ſiue conſecratorum eſt, de qua-
libus in libro Machabæorum ſcriptum eſt: Et ſuſcitauerunt Nazaræos qui impleuerant dies, &
1.Macha.3. clamauerunt voce magna in cœlum, dicentes: Quid iſtis faciemus, & quo eos ducemus? Videli-
cet ambitioſius in calamitate ſua deum deprecabantur, tales habentes patronos, ſcilicet Naza-
ræos, qui plurimum merebantur de clementiſsimo deo, quia impleuerant dies ſuos, afflicti ſacra
continentia, votiua abſtinentia. Sed quid ſibi vult, aut quid rationis habet hæc illorum lex in eo
maximè, quòd dicit: (Si autem mortuus fuerit ſubito quiſquam coram eo, polluetur caput con-
ſecrationis eius, quòd radet ilico eadem die, ita vt dies priores irriti fiant, quoniã polluta eſt ſan-
ctificatio eius.) Quid, inquam, in hoc rationis eſt, quòd tantopere ſuper mortuum ingredi, & ſu-
per patris quoq; & matris, fratris, & ſororis funere contaminari prohibetur, vt ſi mortuus fuerit
quiſquam ſubito, coram eo polluatur ilico, & dies pręteriti irriti ducantur? Ergo quoniam in hac
occidente litera nihil proficimus, viuificantem ſpiritũ neceſſariò requirimus. Nempe iſta eſt lex,
ſub qua factus eſt dei filius, iſta, inquam, lex eſt, quàm ſic impleuit ille Nazaræus, vt propter illũ,
imò de illo ſcripta eſſe credantur. Hoc ſciens euangeliſta Mathæus, cùm dixiſſet: Audiens autem
Ioſeph quòd Archelaus regnaret in Iudęa pro Herode patre ſuo, timuit illo ire, & ammonitus in
Matth.2. ſomnis, ſeceſsit in partes Galilææ, & veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, conti-
nuò ſubiunxit: Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetas. Quoniam Nazaræus vocabi-
tur. Nempe ſi quæras, vbi vel per quos prophetas dictum eſt, quia Nazaræus vocabitur, & ecce
iam in iſto prophetarũ maximo hic dictũ eſt, quia Nazaręus vocabitur, ſiquidem velamine literę
amoto claritatem ſpiritus intueamur legitimè. Et hoc benè proſpecto, ſimul & illud clarebit, cur
Euan-

Euágelista prædictus tali in loco, vel causa, tali testimonio vsus sit, quia videlicet quod hic Moyses dictis, hoc apud illum dominus noster infantulus præsignauit factis, cùm fugiés Iudæam propter Archelaum ibi regnantem, venit Nazareth, & habitauit ibi.

Quomodo iste Nazaræus, id est, sanctus dominus deus noster Iesus, spiritualiter legem Nazaræorum impleuerit. CAPVT XII.

OMni, inquit, tempore cõsecrationis suæ super mortuũ non ingredietur, nec super patris quidem & matris, & fratris, & sororis funere contaminabitur, quia consecratio dei super caput eius est. Omnes dies separationis suę, sanctus erit domino. Si autẽ mortuus fuerit subitò quispiam coram eo, polluetur caput consecrationis eius. Quod radet ilico in eadem die purgationis suæ. Nazaræi.i. sancti huius, qui verè solus est sanctus, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, omne tempus consecrationis, omne fuit tempus vitæ præsentis, ex quo conceptus est de spiritu sancto vsquequo resurrexit à mortuis. Toto quippe illo tempore suo super mortuum ingressus non est, super nullius funere contaminatus est, quia nullum vnquam vel leue peccatum admisit, nullius vnquam peccato consensit, imò nec ingrediens in hunc mundum, vlla secum vestigia traxit peccati originalis, per quod mors in hunc mundum introiuit, vtpote cõsecrationem super caput suum habens, dei sui, id est, plenariam effusionem spiritus sancti, de quo & conceptus est, ex vtero virginis. Consecrationem, inquam, dei sui, quia videlicet deus illi est secundùm naturam hominis quam assumpsit, secundùm quam & Nazaræus est, quemadmodum dicit: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. Nazaræus iste capillos nutriuit, quia peccata generis humani super se tulit, & pœnitẽtiam vsq; ad mortem pro omnibus egit, baptizatus à Iohanne in pœnitentiam cum publicanis & peccatoribus, afflictus ieiunio quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ita vt processerit obediens patri vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Sed mortuus est subitò quispiã coram eo, videlicet populus iste Iudaicus clamando, Crucifige, crucifige: clamãdo, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Ibi mortuus est ille populus subitò, & illo morticinio Nazaræi huius caput quasi pollutum est, nõ sibi, sed illi qui mortuus est. Vndè enim populus ille mortuus est, nisi quia motus inuidia, pro eo quòd cecinerant turbæ: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine domini, cõmentatus est, qualiter Nazaræus iste maledictum fieret legis, dicẽtis: Maledictus à deo est omnis qui pendet in ligno, videlicet vt hoc facto comprobaretur, hunc illũ non esse, de quo propheta cecinit: Benedictus qui vẽturus est in nomine domini. Ergo vndè mortuus est Iudęus, inde Nazaręus iste pollutus.i. maledictum legis, factus est. Imò vndè sic ille pollutus est, inde iste mortuus est. Rasit ilico Nazaræus caput suum, ita tamen vt dies priores irriti facti sint, quoniam polluta est sanctificatio eius. Cui nisi mortuo illi dies priores irriti facti sunt? Nempe inde væ mortuo tali, quia ex quo coram Nazaræo isto cecidit, nihil prodest illi, quòd talis sanctus sanctorũ carnem de carne eius accepit, quòd in terra eius trigintatribus annis visus est, & cum hoĩbus conuersatus est, qui vniuersa condidit. Ita facti sunt ei priores Nazaræi dies irriti, imò & oẽs dies vniuersi seculi, ex quo cum Abraham, Isaac, & Iacob patribus eius, colloquium habuit. Irritum hinc factum est pactum, irrita legislatio, irritum omne obsequiũ: in tantum, vt etiam omnia quæcunq; illi sancta fuerant, iam oderit anima dei, ex quo manus suas huius sanguine impleuit. Rasit Nazaræus caput suũ super illum, & qui omnia super se susceperat peccata totius mundi, huius peccata, quia mortuus est, reiecit super ipsum. Et nostra quoq; peccata rasit quidem eadem nouacula passionis, verùm non super nos illa reiecit, quia non nobis mortem suam imputauit, sed omni vento dispergẽda dedit, & sic ait propheta: Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras.

1. Petri 2. — Iohan. 20. — Philip. 2. — Matth. 27. — Ibid. 12. — Deut. 21. — Psalm. 117. — Baruc. 3. — Esaiæ 1. — Psal. 102.

De eodem, quid secundum mysticam legem significet, quòd raso capite, pro eo qui coram illo cecidit mortuus Iudaicus populus, & irriti facti sunt præteriti dies eius. CAPVT XIII.

RAdet (inquit) ilico in eadem die purgationis suæ, & rursum septima. In octauo aũt die offeret duos turtures, vel duos pullos columbę sacerdoti in introitu tabernaculi fœderis testimonij. Facietq; sacerdos vnum pro peccato, & alterũ in holocaustum, & deprecabitur pro eo, quia peccauit super mortuo. Sanctificabitq; caput eius in die illo, & consecrabit domino dies separationis eius, offerens agnũ anniculum pro peccato.) Benè & septima die radet Nazaræus caput suũ, in octauo aũt sacrificio renouatur, quia videlicet passio huius sancti septem protracta est diebus. Nam à decima luna, qua die ciuitatem ingressus est, qua die secundum legem tollebatur in cunctas domos Iudæorum paschalis agnus, quartadecima luna ad vesperam immolandus: ab illa, inquam die, septima dies extitit sabbatum sepulturæ eius. Octaua deinceps die, quæ est prima sabbati, resurrexit à mortuis, & tunc nouum sacrificium, quod sub articulo suæ passionis instituerat, perfecit, offerens duos turtures, vel duos pullos columbæ, id est, spiritum sanctum tribuens, charitatis geminæ in introitu fœderis testimonij, in apertione regni cœlestis, quòd illa die nobis deuicta morte reserauit. Facietque (inquit) sacerdos vnum pro peccato, & alterum in holocaustum,

CAP. VII. quia videlicet vnum dedit ſpiritus ſancti datum in remiſsionem peccatorũ, ad diligendum proximum, alterum in diuerſarum diſtributione gratiarum, ad diligendum deum. Vnum adhuc poſitis in terris, alterum iam in cœlo reſidens ad dexteram patris. Hos, inquam, turtures duos, vel
Hebr. 4. columbæ pullos dedit ſacerdoti, id eſt, vt daret, in ſua poteſtate accepit Nazaræus ipſe, ſacerdos ipſe vel pontifex magnus, qui cœlos penetrauit. (Et deprecabitur (inquit) pro eo,) ſubauditur ipſe ſacerdos, pro ſeipſo Nazaræo: deprecabitur, inquam, pro ſeipſo, id eſt, pro corpore ſuo, pro
Roma. 8. nobis fidelibus ſuis, quos fecit eſſe cõcorporales ſibi, teſtante Paulo, cùm dicit: Qui eſt à dextris dei, qui etiam interpellat pro nobis, non tamen ſummiſſa prece orans, ſed potenter iure aduocati pro nobis interpellans. (Sanctificabitq́; (inquit) caput eius, &c.) vt ſupra. Sanctificatum eſt caput
Zachar. 3. huius Nazaræi, quia nunc iuxta Zachariam, ablatis ab eo ſordidis veſtibus noſtræ mortalitatis, quibus fuerat indutus, poſita eſt cydaris munda ſuper caput eius, & indutus eſt mutatorijs, coronatus videlicet gloria immortalitatis, & honore incorruptionis. Et ita conſecrauit dies ſeparatio-
Roma. 6. nis ſuæ, vt iam non moriatur, mors illi vltra non dominetur, offerens adhuc agnum anniculum pro peccato, videlicet per manus eccleſiæ corpus ſuum & ſanguinem ſacrificans pro cuncto populo catholico in ſancto altaris magno atque ineffabili myſterio, ita tamen vt dies priores irriti facti ſint, ſicut ſupra dictum eſt.

De eodem Nazaræo Chriſto, quando implendi ſunt dies quos ex voto decreuit. CAPVT XIIII.

ISta eſt lex conſecrationis. Cùm dies quos ex voto decreuerat, complebuntur, adducet eum ad oſtium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem eius domino, agnum anniculum immaculatum pro peccato in holocauſtum, & ouem anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatum hoſtiam pacificam, &c.) Quando impleti erũt dies Nazaræi huius, quos ex voto decreuit? vtiq; cum plenitudo gentiũ ſubintroierit. Tunc enim tempus erit, vt reliquię filiorũ Iſrael
Roma. 11. ſaluæ ſint, quòd ex voto decreuit, quemadmodum dicit: Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Quamuis hoc diſpenſatione temporali dictum debeat intelligi, quia licet per
Matth. 15. ſemetipſum ſolis prædicauit Iudæis, tamen ad illos veniet, & reliquias eorum recolliget circa finem ſeculi. Tunc dabit pro illis trimodum ſacrificiũ, de quo in Leuitico plenius dictum eſt, ſcilicet illud quod dicitur pro peccato ſacrificium fidei, pacificam hoſtiam ſpei, holocauſtum charitatis. Tunc radetur Nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis. i. tollet peccata illorum ſacramento eiuſdem paſsionis ſuæ, qua tulit peccata mundi ipſe ſacerdos, ipſe Nazaræus, ipſe oſtium
Eſaiæ 4. tabernaculi fœderis, tabernaculi cœleſtis. Tolletq́; capillos eius. i. peccata Iudaici populi, & ponet ſuper ignem, completa prophetia, quæ dicit: Si abſtulerit dominus ſordem filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris, tunc tollet ab illis vel ſuſcipiet armum & pectuſculum arietis, id eſt, bona opera cum confeſsione cordis & oris, & fœmur quoq;, id eſt, fiduciam carnis: vt iam non glorietur ſicut hactenus, in carne, ſed in fide
1. Cor. 15. Abrahæ. Poſt hæc poteſt vinum bibere Nazaræus, quia videlicet extunc in æternum & vltra regnabit Chriſtus, completo quod nõdum impletum videmus, omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.

Moraliter quid, quod Nazaræi capillos nutriunt, quos poſt votum incidunt. CAP. XV.

MOraliter dum de vitandis ſuperfluis cogitationibus agitur, hoc trahamus in exemplũ, quòd capillos nutriunt, quos poſt votum detonſos, in igne ſacrificij deinceps incendunt. Quid enim quòd Nazaræi capillos nutriunt, niſi quòd per magnam vitæ continentiam, præſumptionum cogitationes creſcunt? Sed quid eſt, quòd deuotione completa, caput Nazaræus radere, capilloſque in igne ſacrificij poſtea ponere iubetur, niſi quod tunc ad perfectionis ſummam pertingimus, cùm ſic exteriora vitia vincimus, vt etiam cogitationes ſuperfluas à mente reſecemus? Quas nimirum ſacrificij igne concremare, eſt flammas eas diuini amoris incendere, vt totum cor in dei amore ardeat, & cogitationes ſuperfluas concremans, quaſi Nazaræi capillos, deuotionis perfectione conſumat.

De eo quod ait: Sic benedicetis filijs Iſrael, quòd tertiò dictum ſit dominus, quòd eſt, pater & filius, & ſpiritus ſanctus. CAPVT XVI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicẽs: Loquere Aaron & filijs eius. Sic benedicetis filijs Iſrael, & dicetis eis: Benedicat tibi dñs, & cuſtodiat te, oſtendat dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui: Conuertat dominus vultũ ſuum ad te, & det tibi pacem. Inuocabunt nomen meũ ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis.) Quod hic dominus loquens Moyſi ſub velamine literæ eis abſcondit, hoc pręfatus ille Nazaræus, ſanctificato capite iam reſurrectionis indutus mutatorijs, glorioſa claritate reuelauit. Dixit enim diſcipulis ſuis: Euntes docete omnes gẽtes, baptizan-
Matth. 28. tes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quę enim alia pręter hác, benedictio eſt, qua benedicat ſacerdos ille ſanctus filijs Iſrael? Benedicat (inquit) tibi dominus, ſubauditur pater, oſtendat & faciem ſuã tibi, ſubauditur filius. Conuertat vultũ ſuum ad te, ſubauditur ſpiritus ſanctus. Quid hoc pulchrius, quid iucundius? Ecce hic in antiquiſsima lege, nouę gratiæ lucem videmus, nominis

nominis sancti trinitatē quam odit Iudæus, quam dissipat hæreticus Arrius, quam confundit Sabellius: hic in antiquo Numeri libro amabiliter cōiunctum, clarè distinctum agnoscimus. Et nota singularum enunciationum pulchritudinem, Dominus, inquit, scilicet pater, benedicat tibi, quod est bona dare, & custodiat te, quod est à malis liberare: Dominus filius ostēdat faciē suam tibi, quod est bona dare, & misereatur tui, quod est à malis liberare: Dominus spiritus conuertat vultum suum ad te, quod est bona dare, & det tibi pacem, quod est à malis liberare. Nam hic geminus est diuinæ benedictionis fructus, vt bonis repleamur, & malis careamus, vt signati hoc nomine trinitatis, iam hic in præsenti peccatorum remissionem, & quodlibet diuinę gratiæ donum percipiamus, & in futuro pœnis inferni, corporum quoq; corruptione exuamur, quod in gloria resurrectionis futurum speramus. Inuocabunt, inquit, nomē meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Quia dixerat Aaron & filijs suis, sic benedicetis filijs Israel, ne quis putaret benedictionem esse hominis, vel ab homine quempiam benedici, definiuit quod dixerat: Inuocabunt (inquiens) nomen meū super filios Israel, & ego benedicam eis. Nemo ergo de auctoritate glorietur hominis, vt (verbi gratia) dicat quisq; nostrum: Ego quidem sum Pauli, ego autē Apollo, ego verò Cæphæ, ego autem Christi. Nunquid (ait Apostolus) Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Igitur quocunq; inuocante nomen domini super nos, solus qui benedicit ipse est dominus deus vnus, pater, & filius, & spiritus sanctus, cui & cum Psalmista, cum præsentis loci sensu dicimus: Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus. 1. Corin. 1. Psalm. 66.

De erectione tabernaculi, & oblationibus principum, quod omnes æqualia obtulerunt. CAPVT XVII.

FActum est autem in die qua compleuit Moyses tabernaculū, & erexit illud, vnxitq; & sanctificauit cum omnibus vasis suis, altare similiter & vasa eius, obtulerunt principes Israel, & capita familiarum, qui erant per singulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant, munera coram domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus, &c.) Post multas & amplas mysteriorum exercitationes, iterum ad tabernaculum reducti, libenter sequimur, vt inde thesauros absconditos eruamus, lætantes super hæc sancta legis eloquia, sicut qui inuenit spolia multa. Completo atque erecto tabernaculo, iubente domino, singuli duces per singulos dies offerunt munera in dedicatione altaris, & omnium eadem sunt munera quæ offerunt, vt dominus ordinauit. Profectò non omnium tribuum quantitas eadem, vel numerus idem erat, sed in alijs plures, in alijs fuêre pauciores recēnsiti per cognationes & domos, ac familias & capita, & nomina singulorū, à vicesimo anno, & supra, sicut præceperat dominus Moysi. Nā (verbi gratia) de Iuda numerus fuit duplex, & plus quam duplum, maior ea multitudine, quæ de Manasse recensita est. Quid ergo hoc sibi vult, quod oblationum omnium, quas obtulêre singuli duces, eadem quantitas est, nec plus à septuagintaquatuor milibus sexcētis, qui fuêre de Iuda, quā à trigintaduobus milibus ducentis, qui fuêre de Manasse, domino iubente, exactum est? Nempe, (Prima die obtulit oblationē suam Naason filius Aminadab, de tribu Iuda, acetabulum argenteum, pondo centū triginta siclorum, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, iuxta pondus sanctuarij, vtrunq; plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustū, hircumq; pro peccato, & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;, & cætera. Secundo die Nathanael filius Zuar dux de tribu Isachar, &c. Tertio die princeps filiorum Zabulon, Heliab filius Helon, &c. Quarto die princeps filiorū Ruben, Helizur filius Sedeur, &c. Quinto die princeps filiorū Simeon, Salamiel filius Surisadai, &c. Sexto die princeps filiorum Gad, Eliaseph filius Duel. Septimo die princeps filiorū Effraim, Elisama filius Ammiud. Octauo die princeps filiorum Manasse, Gamaliel filius Phadazur. Nono die princeps filiorū Beniamin, Abidan filius Gedeonis. Decimo die princeps filiorum Dan, Ahiezer filius Amisadai. Vndecimo die princeps filiorum Aser, Phesiel filius Ochran. Duodecimo die princeps filiorum Nephthalim, Ahira filius Henan.) Aequalia obtulêre vniuersi, & non fatigatur calamus Moysi, toties eadem repetere in singulis eisdem verbis, eisdem penè syllabis. Quid, inquam, hoc sibi vult, nisi quia mysterium grande, isto quoq; loco legis litera subtegit? CAP. VII.

Quòd tunc Christus hunc legis locum impleuerit, quando XII. sibi Apostolos elegit, & quòd tunc tabernaculum erectum & sanctificatum est, quando ille passus est, & resurrexit, & exinde duces, id est, Apostoli, munera fidei obtulerunt. CAPVT XVIII.

IGitur & nunc ad eū respicimus, in quo sunt omnes thesauri sapientię & scientię absconditi, qui in semetipso legē adimpleuit, quēadmodū dicit: Nolite putare quia veni legē soluere, nō veni soluere, sed adimplere. Vtiq; & adimplendo hanc partē legis, vocauit ad se quos voluit, ascēdēs in montē, & venerūt ad eum. Et fecit vt essent duodecim cum eo, & vt mitteret eos prędicare, & dedit illis potestatē curādi infirmitates, & eijciendi dęmonia. Et cū (inquit Marcus) audissent sui, exierunt tenere eū. Dicebant enim, quoniā in furorem versus est. At ille verè & vnicè beatus vir, Coloss. 2. Matth. 5. Marc. 3.

CAP. VIII. non in furorē versus erat, sed in lege domini voluntas eius & in lege eius meditabatur die ac nocte, quippe qui ipsum totius legis sacrariū erat, ipsum verbum legis, ipsum verbū dei incarnatum erat. Tunc meditabatur legē implere.i.secundū præsens huius legis mysteriū duodecim spiritualiū castrorū duces ordinare. Nā & huc respiciens, eisdē apostolis dicit alio loco: Amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, in regeneratione, cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.

Matth.19. Dixerat enim illi Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Multum eos honorauit, multū honorē & grande præmiū signauit, cū illis ita respōdit. Vult enim intelligi, se quidem dn̄m esse tabernaculi cœlestis, ipsos autē duces fore tribuum dn̄i, de quibus

Psalm.121. Psal. cū dixisset: Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum, cōtinuò subdidit: Illuc enim ascenderūt tribus tribus dn̄i, testimoniū Israel, ad confitendum nomini dn̄i. Et quod illis ducibus, duodecim filiorum Israel iussum est facere vel offerre corporaliter, hoc ab ipsis, vel per ipsos implendū fore spiritualiter. Quando enim erectū, vnctumq; & sanctificatū est cum omnibus vasis suis tabernaculū illud cœleste, cuius secundū exēplar tabernaculū istud Moyses fecit: tūc vtiq; quādo tabernaculi pontifex Iesus Christus filius dei sanguinē suū fudit, in quo vniuersam ecclesiā, quanta collecta fuerat ab origine mundi, remissionē peccatorū conferendo vnxit & sanctificauit. Subsecuti deniq; confestim principes isti, boues & plaustra obtulerunt ad portandū tabernaculū, vel tabernaculi sanctuarium, dū patriarcharū & prophetarū fidē, per mundū vniuersum prædicandā susceperunt, hoc modo ipsi boues ipsi plaustra sunt, ipsi rectores, ipsi portitores ecclesię sunt. Obtulerunt singuli acetabulū argenteū pondo centū & triginta siclorū, qui numerus ex vnitate cētena, & ternario deceno consistens, vnius dei, triumq; personarū rectè significat fidē. Phialam quoq; argenteam habentem septuaginta siclos, qui numerus ex denario, septenarioq; cōpositus, euangelicā septiformis sancti spiritus gratiā, & legis, cuius decē præcepta sunt, verā designat scientiā. Obtulerūt etiā mortariolum aureum, ex decē siclis aureis, incenso plenum.i. Christum dei filiū consona voce prędicauerunt, cuius de virgine cōcepti corpus aureum, corpus immaculatū, omne in se continēs purę orationis incēsum pretiosum, mortis passione pro nobis est cōtribulatū. Hæc isti obtulerunt, hæc ad laudē & gloriam dei prędicauerunt singuli die suo.i. vnusquisq; secundū mensurā gratiæ vel reuelationis quam accepit à dn̄o, ab vno eodemq; spiritu sancto. Et alij quidē plures, alij pauciores ad fidem traxerunt, sed idem omnes eodē spiritu, & eodem sensu prædicauerunt: quemadmodum isti principes tribuū, alij plura, alij pauciora

Similia. suæ tribus milia sub manu habuerunt, sed oēs æqualia, cuncti eadem vasa obtulerunt. Et illi quidem similam in vasis, similam, inquam, visibilem oleo visibili conspersam obtulerunt: isti autē spiritum legis in litera latentem, veram & inuisibilem similam prædicauerunt, verum & vitalem cibum omnium animarum credentium. Obtulerunt nihilominus bouem & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircumq; pro peccato. Et in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hæc inquam, principes nostri singuli obtulerunt, nam prædicantes alijs, ne ipsi reprobi fierent, semetipsos afflixerūt, semetipsos etiam passionibus

1.Cor.9. obiecerunt. Nam ipsi sunt, quorum singuli in psalmo sexagesimoquinto dicunt: Et locutū est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incēso arietum, offeram tibi boues cum hircis. Istorum nanq; principum totus ille psalmus vox est. Ac si dicat quisq; corum, etiam in tribulatione positus, alijs prædicabo vt & ipsi ad idem meo inducantur exemplo. Et hic interim offeram tibi holocausta medullata, id est, meipsum factum holocaustum medullatum, totum interiori charitatis igne combustum, incensis arietibus, incensis bobus & hircis, id est, omni repugnantia, omni extollentia, omni fœditate vitiorum carnis & spiritus. Nam idcirco quinq; arietes, quinq; sunt agni, quinq; sunt hirci: quia videlicet in quinq; sensibus caro, cū licet, lasciuit.

De eo quòd cum ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio: & exemplum de actibus Apostolorū, quando Moyses ingressus sit, & in re auditum & factum sit quod præfigurabatur illic. CAPVT XIX.

CAP. VIII. CVmq; ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt cōsuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubin vndè & loquebatur ei. Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: Loquere Aarō, & dices ad eum: Cum imposueris septē lucernas candelabrorum, in australi parte erigantur.) Ex quo tabernaculum sanctificatū est, Moyses ingreditur in tabernaculū fœderis, quia videlicet ex quo sancta per Christum ecclesia redempta est, extunc homo reconciliatus, factus est deo familiaris. Extunc in quam consulens oraculum Moyses, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcā testimonij inter duos Cherubin, quia profectò qui erāt discipuli Moysi, extūc cognouerunt consiliū dei quod habebat super gentibus vniuersis, quòd illis quoq; ad pœnitentiam viam vellet offerre. Quam enim audiebat vocem loquentis? Ait: Loquere Aaron, & dices ad eum: Cum posueris septem candelabrorū lucernas, in australi parte erigantur. Et continuò scriptura sequitur.

sequitur,& dicit:(Hoc igitur pręcepit,vt lucernæ cõtra boream è regione respiciant ad mensam panum propositionis.)Contra eá partem candelabrũ respicit,ad quá lucere debebũt.Tanquam diceret:Cum septem lucernas candelabrorũ in australi parte erigi pręcipiat,cõtra mensam propositionis panum,ipsa aũt mẽsa(sicut in exordio scriptũ est) in parte aquilonis poni iussa est,hoc igitur præcepit,vt lucernæ contra boream è regione respiciant. Vehementer intimatũ nobis esse monuit,quod cádelabrum septem lucernarum.i.Christum , in quo septẽ lucidi spiritus requiescunt,ad aquilonem.i.ad gentes,verum hactenus solem non habentes,pium gratię suæ conuertere voluerit intuitum,& illic habere mensam propositionis panum.i.veritatem scripturarum,siue corporis & sanguinis eius sacramentum.Nam quod candelabrum,Christum, gloria resurrectionis coronatum,septem verò lucernæ sanctum septinormen spiritum, ipse autẽ boreas siue aquilo nos gentes significet,plenius in Exodo dictum est.Hoc (inquam) vehementer nobis insinuatum esse voluit,scilicet sic sibi præceptum fuisse certi gratia mysterij,memor videlicet exemplaris quod in monte dominus ostenderat sibi. Cum (inquit) ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis,vt consuleret oraculum audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio,quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubin,vndè & loquebatur ei. In actibus Apostol.habemus, quando Moyses ingressus in tabernaculũ fœderis,& oraculo cõsulto,vocem huiusmodi, vocem tante propitiationis audierit inter duos Cherubin.i.de cõcordi testificatione vtriusq; testamenti.Facta seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus gentes, quibus aperuerat deus ostium fidei,statuerunt, vt ascederet Paulus & Barnabas & quidam alij ex alijs , ad apostolos & presbyteros in Hierusalem super hac quæstione. Ac deinceps: Cum autẽ magna conquisitio fieret,surgens Petrus,dixit ad eos:Viri fratres audite me. Vos scitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes euangelij verbum,& credere,&c.Et postquam tacuerũt, respondit Iacobus,dicens:Viri fratres audite me. Simon narrauit quemadmodum primum deus visitauit,sumere ex gentibus populum nomini suo, & huic cõcordant verba prophetarum, sicut scriptũ est:Post hæc reuertar,& ędificabo tabernaculũ Dauid,quod cecidit,& diruta eius reędificabo,& erigam illud,vt requirant cæteri hominum dominũ, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum dicit dominus faciens hæc. Notum à seculo domino est opus suum . Et reliqua:Igitur ingrediente Moyse, & consulente oraculum vox audita est iubentis,vt cõtra Boream,è regione respiceret candelabrum septem lucernarum,& vt cõtra eam partem lucerent lucernæ,quam respicit candelabrum,quia videlicet facta quæstione, dum consulitur spiritus sancti oraculum,hoc manifestis auctoritatibus defenditur, quod Christus sit expectatio gentium.Sed & hodie quoq; Moyses ingredietur tabernaculum ad consulendum oraculum,quoties boni rectores,cum se res dubias discernere non posse cognoscunt,ad secretũ mentis,velut ad quoddam tabernaculũ reuertuntur. Diuina lege perspecta quasi coram posita arca dominum consulunt,& quod prius audiunt intus,hoc foris postmodũ agentes innotescunt. Vt enim exterioribus curis inoffensẽ deseruiant,ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant, & sic vocem dei, quasi per occultam inspirationem audiunt,dum meditatione mentis à carnalibus sensibus abstrahuntur.

Exod.25 & 37.

Exod.25

Actu.15.

Amos,9.

De purificatione Leuitarum,quid sit mysticè,quòd iubentur omnes pilos carnis suæ radere. CAPVT XX.

ET locutus est dominus ad Moysen,dicens:Tolle Leuitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos iuxta hunc ritum.Aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Cumq; lauerint vestimẽta sua,& mundati fuerint,tollent bouẽ de armentis,&c.Radant(inquit) omnes pilos carnis suæ.Pili carnis sunt vitæ veteris cogitationes, quas sic à mẽte incidimus,vt de amissione earum nullo dolore fatigemur.Pili carnis sunt quælibet superflua humanę corruptionis.Leuita nanq; assumptus vocatur.Oportet ergo Leuitas omnes pilos carnis radere,quia is qui in obsequijs diuinis assumitur,debet ante dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundus apparere.Non illicitas cogitationes mẽs proferat, & pulchrá animæ speciẽ quasi pilis fruticantibus deformẽ reddat.Sed quantũlibet(vt diximus)quempiá,virtus sanctæ cõuersationis euexerit,adhuc tamen ei de vetustate vitæ nascitur , quòd tollatur. Vndè & ipsi Leuitarũ pili radi præcepti sunt,nõ euelli.Rasis enim pilis in carne radices remanẽt , & crescunt iterũ vt recidátur,quia magno quidẽ studio superfluę cogitationes amputandę sunt,sed tamẽ amputari funditus nequaquá possunt.Semper enim caro superflua generat,quæ semper spiritus ferro solicitudinis recidat.Sed hæc in nobis tunc subtilius cõspicimus,cũ speculationis alta penetramus. Verùm hác munditiæ, vel pulchritudinis perfectionẽ,consequi non poterit: nisi qui cũctas prius ab animo suo seculi facultates,amoris diuini nouacula raserit. Proinde dominus noster, qui legẽ nõ soluere,sed adimplere venit,vt ista quoq; Leuitarum lex à suis assumptis possit impleri,dicit adolescenti diuiti:Si vis perfectus esse,vade & vende omnia quę habes,& da pauperibus,& habebis thesaurum in cœlo,& veni,sequere me.Ac deinceps:Et omnis qui reliquerit domum vel fratres,&c. Hanc planè Leuitarum esse rasurá.Moyses quoq; in Deuteronomio probat , cú dicit in benedictione Leui.

Leuitæ Christi

Matth.19.

Qui dixit

CAP. VIII. Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, hi custodierunt eloquium tuum,& pactum tuum seruauerunt,iudicia tua ô Iacob,& legem tuam ô Israel.

Deute.33.

De eisdem,& quid sit,quòd filii Israel manus super Leuitas, & Leuitæ manus suas ponunt super capita boum qui immolandi sunt. CAPVT XXI.

SIc(inquã)spiritualiter debere radi filios Leui,probat hic ipse Moyses,cũ & illic protinus subiungit:Ponẽt thymiama in furore tuo,& holocaustũ super altare tuũ, & hic cũ dixisset:Aspergantur aqua lustrationis,& radant omnes pilos carnis suæ, continuò subdidit: (Cumq; lauerint vestimenta sua,& mundati fuerint,tollent bouẽ de armentis, & libamentũ eius, oleo similã conspersam.Bouẽ autẽ alterum de armento accipies pro peccato,& applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis,conuocata omni multitudine filiorũ Israel.Cumq; Leuitę fuerint corã dño,ponent filij Israel manus suas super eos, & offeret Aaron Leuitas munus in cõspectu domini à filijs Israel,vt seruiãt in ministerio eius.Leuitę quoq; ponẽt manus suas super capita boum,&c.Quidnã est aqua aspersos Leuitas,& rasos lotisq; vestibus mundatos, bouẽ alterũ in holocaustum,alterum pro peccato,manibus suis super capita positis,corã domino tangere,positis antea vel in simul manibus filiorũ Israel super se?Quid inquã hoc est, nisi spiritualis propositi viros à proprijs vitijs mundatos,à cunctis facultatibus curisq; seculi rasos, ad hoc solũ vacare, ad quod assumpti sunt,videlicet vt ponãt thymiama in furore domini,& holocaustũ super altare eius.i.interueniãt pro peccatis populorũ?Filij nanq; Israel manus suas super Leuitas,qui ab ipsis decimas accipiant, & Leuitæ manus suas ponunt super capita boum:è quibus vnũ,inquit,facies pro peccato,& alterũ in holocaustum,quãdo spiritualis ordinis viri, seculariũ peccata suscipiũt, quorũ ex elemosinis viuunt,& ea corã domino sacrificijs orationũ oblatis deprimere, & vsq; ad remissionẽ vel indulgentiam eorũ superare contendũt. Quod quia magna est instantia faciendũ, in fine capituli, trina repetitione cõmemoratur factũ. (Fecerũtq; Moyses & Aarõ, & omnis multitudo filiorum Israel super Leuitis,quę pręceperat dominus Moysi.)Et deinde.(Purificatiq; sunt,& lauerũt vestimenta sua,&c.)Ac deinde tertio.(Sicut præceperat dominus Moysi de Leuitis,ita factum est.

Deute.33.

De eo quòd Leuitæ à quindecim annis & supra ministrant,& à quinquagesimo anno custodes vasorum fiant. CAPVT XXII.

CAP.IX. LOcutus est dominus ad Moysen,dicens: Hæc est lex Leuitarum. A vigintiquinq; annis,& supra ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis. Cumq; quinquagesimum annum impleuerint,seruire cessabunt,eruntq; ministri fratrum suorum,in tabernaculo fœderis,vt custodiant quę sibi fuerant commendata.)Quid per annum quintum ac vicesimum,in quo flos iuuentutis oboritur,nisi ipsa contra vnum quodq; vitium bella signantur? Et quid per quinquagenariũ,in quo iubilei requies continetur,nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur?Quid verò per vasa tabernaculi,nisi fidelium animæ figurantur? Leuitæ ergo ab anno vicesimoquinto tabernaculo deseruiant,& à quinquagenario custodes vasórum fiant, vt videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina tolerant,aliorum curam suscipere non præsumant.Electi enim cum adhuc in tentatione sunt,subesse eos,ac seruire necesse est,& obsequijs laboribusq; fatigari. Cum verò tentationum bella subegerint, quo apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum custodiam sortiantur.Mentis quippe ætate tranquilla, dum calor recesserit tentationis,custodes vasorum sunt,quia doctores animarum,vel rectores fiunt.

Exod.12. 1. Corin.5. Roma.6. Nume.25. & 50.

De eo quod ait:Homo qui immundus fuerit anima hominis siue in via procul,faciat phase domino mense secundo. CAPVT XXIII.

FAciant filij Israel phase in tẽpore suo, quartadecima die mensis huius ad vesperam iuxta omnes ceremonias,& iustificationes eius.Præcepitq; Moyses filijs Israel, vt facerent phase. Qui fecerunt tempore suo, quartadecima die mensis ad vesperam in monte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat dominus Moysi,fecerũt filij Israel.)Magnæ solennitatis,quę Hebraicè dicitur phase.i.transitus,definitionem & legem nouimus,vndè & in Exodo plenius diximus, videlicet quia pascha nostrum immolatus est Christus, & eius sanguine semel quidem postes nostros signauimus,quando in morte eius baptizati sumus:semper autem carnibus eius,& eodem sanguine cum azymis synceritatis & veritatis epulari debemus.Sed videamus quid sequitur.(Ecce autem quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere in die illo pascha, accedentes ad Moysen & Aaron dixerunt eis:Immundi sumus super anima hominis.Quare fraudamur,vt non valeamus offerre oblationem domino,in tempore suo inter filios Israel? (Per hanc occasionem consulto domino,quod deerat legi,ita suppletum est.(Homo,inquit,qui fuerit immũdus super anima,siue in via procul in gente vestra,faciat phase domino, mense secundo quartadecima die mensis ad vesperam, cum azymis & lactucis agrestibus comedẽt illud,&c.) Hæc pars legis & Iudaicæ immunditiæ prophetia, & singulorum hominum discernendæ causæ regula est. Iudæi nanq; super anima immundi sunt,quia Christum occiderunt, & idcirco cæcitas contigit in illis vt non videant, quia verum pascha Christus est, donec plenitudo gentium ad istud paschale communium

conuiuium subintret. Futurum tandē est, vt reliquiæ ex eis saluæ fiant, non aliter quam per esum eiusdem agni, non aliter quam signaris postibus frontium suarū sanguine Christi. Hoc, inquam, futurum est: Immundi igitur super anima, phase domino primo mense non faciunt, secundo autem facturi sunt, quia videlicet sanguine Christi polluti Iudæi, nūc eius carnem non comedunt, neq; sanguinē bibunt, circa finem verò seculi comesturi ac bibituri sunt, qui ex eis erunt residui. Porrò super singulis hominibus hęc discreta synodicę districtionis cēsura est, vt qui summo gradu phase domino facere. i. sacrosancta altaris mysteria celebrare debuerant. Verbi gratia: Presbyter aut diaconus si super anima immundus fuerit, id est, si crimen quod morte dignum sit, admiserit, laica deinceps communione contentus sit. Hoc modo plane secundū hanc mysticam legem quasi de primo mēse differtur in secundū, quia de superiore gradu detruditur ad infimum.

De eo quòd eleuata nube proficiscebantur filij Israel, & quod in loco vbi stetisset ibi castrametabantur. CAPVT XXIIII.

CVmq; ablata fuisset nubes, quæ tabernaculū protegebat, tūc proficiscebantur filij Israel, & in loco vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperiū domini proficiscebantur, & ad imperium eius figebāt tabernaculū, &c.) Gloriosum quidē & honorificū secundū historiā fuit ducibus illis, exercitibus illis, ꝙ ad imperiū dñi proficiscebantur, & ad imperiū illius figebāt tabernaculū cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculū, manentes in eodē loco, ꝙ per verbū dñi figebant tentoria, & per verbū illius proficiscebātur, erantq; in excubijs dñi iuxta imperium dñi, per manū Moysi. Verū illa cœlestia, quorū secūdū exēpla ista facta sunt, occultiora qdē, sed gloriosiora q hęc sunt. Quę sunt illa? Videlicet, ꝙ patres nostri, duces nostri, qui spirituali procinctu expediti deuexerūt ad nos sanctuariū dñi, incarnationē, siue natiuitatem, passionē, & ex mortuis resurrectionē, atq; ascensionē prędicātes Christi filij dei, nō ad suū arbitriū, quo volebāt ipsi proficiscebātur, sed quando, quo, vel quomodo imperabat illis spiritus Iesu. Nam hinc est illud, quod in actibus Apost. legimus: Transeuntes aūt Phrygiam, & Galatię regionē, vetiti sunt à sancto spiritu loqui verbū in Asia. Cū venissent aūt in Misiam tentabāt ire Bithyniā, & nō permisit eos spiritus Iesu. Cum aūt pertransissent Misiam, descenderūt Troadē, & visio per noctē Paulo ostensa est. Vir Macedo quidā erat stans, & deprecās eū dicens: Transiēs in Macedoniam adiuua nos, vt autem visum vidit, statim quęsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quia vocasset nos deus euangelizare eis. Igitur & isti ad imperiū dñi proficiscebantur præcedente illos nube, quæ est Christus, videlicet secundum humanū corpus, de qua nube plenius in Exodo diximus. Acto. 16.

De duabus tubis ductilibus argenteis, & de distinctione clangoris, & cur duæ tantum fieri iussæ sint. CAPVT XXV.

LOcutus est dominus ad Moysen dicēs: Fac tibi duas tubas ductiles argenteas, quibus cōuocare possis multitudinē, quando mouēda sunt castra. Cumq; increpueris tubis, cōgregabitur ad te omnis turba, ad ostiū fœderis tabernaculi.) Penè naturale est humanis animis, tubarū cantibus affici, & pro qualitate sonituū aut terrore concuti, aut animositate efferri, aut reuerentia componi. Quod scire dignatus animorū dator & conditor dominus, diligentē clangoris distinctionē fecit hoc modo: (Si semel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israel. Sin aūt prolixior atq; cōcisus clangor increpuerit, mouebunt castra. Quando autē congregandus est populus, simplex tubarū clangor erit & nō concise vlulabunt.) Motionē castrorū, siue exitū ad bellū prolixus atq; concisus enunciat clangor tubarū: simplex. i. non concisus, congregandū inuitat populū. De conciso & vlulante sonitu illud est in propheta Oseæ: Clāgite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauē post tergū tuū Beniamin. Secundū proprietatem clangoris siue vlulatus concisi, propriè ipsam quoq; locutionē suam Propheta quadrimembri distinctione concidit. Porrò de clangore simplici. i. nō conciso illud est in propheta Iohel: Sanctificate ieiunium, vocate cœtū, congregate senes, omnes habitatores terræ in domū dei vestri, & clamate ad dominū, ah, ah, ah diei, quia prope dies domini, & quasi vastitas à potente veniet. Medium horum est clangere semel ad solos sufficiēs cōgregandos principes, vel capita multitudinis Israel. Iuxta sensum spiritualē clangor tubarum vox est prędicatorū, sine quibus vtiq;, quamuis pulchra, quamlibet ordinata castrorū acies, terribilis nō est. Nam quod prædicationē vel peccatorum increpationem, tubarum clangor significet, in prophetis tacitum nō est, & cur duæ potius quam tres aut quatuor fieri debuerint, itidem in prophetis significatum, & in Christo reuelatū est. Quid enim aliud nunciat tuba prędicationis, nisi futurū diem tremēdi iudicij, quemadmodū & in propheta Iohel paulo ante dictū est, qa prope est dies domini? Porrò iudicis eiusdē, nō vnus tantū, sed duo aduentus sunt. Vnus quo iā venit iudicandus, alter quo veniet iudicaturus. Vterq; terribilis, prętertim illis, apud quos vel cōtra quos pręcipuè scriptura prophetica clangit: vterq;, inquā, terribilis aduentus illis, vterq; aduētus iudicij. Nam de primo aduentu dicit: In iudiciū ego veni in hūc mundum, vt qui nō vident, videant: & qui vident, cæci fiant. De secundo aduētu an sit terribilis, superfluum est quærere, vel probare testimonijs. Igitur quia duo sunt aduentus tremēdi iudicis,

CAP. X.

Oseæ. 5.

Iohel. 2.

Iohan. 9.

circa

CAP. XI. circa quos omnis scriptura diuinitus inspirata, omnis scriptura legalis, prophetica, atq; euangelica omnem operam suam, totum spiritum, & omne conamen suum expendit, rectè non tres aut quatuor, non inquam, plures aut pauciores, sed duas tantum tubas iubet dominus facere Moysi. Quæ in hoc argenteæ sunt, quia prædicatorum verba lucis nitore parent, & auditorum mentem Psalm. xi. nulla sui obscuritate confundunt. Nam eloquia domini (Psalmista inquit) eloquia casta, argentum igne examinatum. Idcirco autem ductiles, quia necesse est, vt prædicatores qui secundum veritatem scripturarum ambulant, tribulationum tunsionibus crescant.

De eo quod ait: Si semel clangueris, venient principes, &c. quòd secundum hæc prædicatio dispensanda sit. CAPVT XXVI.

Apoca. 8. SI semel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israel. Sin autem prolixior atq; concisus clangor increpuerit, &c.) Summopere hæc tenenda distinctio est septem angelis stantibus in conspectu dei, quibus datæ sunt septẽ tubę, qui parauerunt se, vt tuba canerent, id est, omnibus prędicatoribus in ecclesia dei pręeminentibus, quibuscunq; datum est desuper doctrinæ donum perfectũ, quicunq; impositum sibi sanctæ prędicationis officiũ susceperunt. Nam in figura quidem vel significatione, duę (vt supra dictũ est) tubæ, fieri iussæ sunt: sed in re & veritate euangelica, sicut multi prædicatores, sic & multa secundum diuisionem gratiarũ data sunt, quorum vniuersitas per septenarium angelorum atq; tubarum rectè intelligitur numerum. Hęc, inquã, distinctio vel discretio solerter obseruanda est, vt quando congregandus est populus, simplex tubarum sit clangor, & non concisè vlulans: quando autem exeundum ad bellum, prolixior atq; concisus clangor siue vlulans increpet: quando verò vocantur principes, vel capita multitudinis clangant semel, id est, cum primum auditores vocantur ad fidem, terribiliter & grauiter futurum illis annuntietur iudicium: quando autem iam habentibus sermo porrigitur, temperatè excitentur ad bellũ contra phalanges vitiorum: quando verò cum illis agitur, qui iam bene instituti sunt, & spiritualiter viuunt, suauiter cum illis familiare habeatur colloquium. Hũc discretionis modum, Paulus tuba canentium optimus, dispensare sciens Romanis, qui adhuc in fide Roma. 1. tam rudes erant, vt non intelligerent, dei se gratia & non suis meritis esse saluatos, & ob hoc contra Iudæos conflictarent, ita grauissimè loquitur, dicens: Reuelatur enim ira dei super omnẽ impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est illis, &c. in quibus vitia gentilitatis priora commemorans, simpliciter vtiq; quasi tubarum clangore personat, & non concisè vlulat, ad hoc tendens vt congreget populum, vt discordes pacificet animos duorum populorũ. Porrò ad Corinth. iam secundam scribens epistolam, nec iam de fide vel gratia, sed de pugna agens vitiorum, quasi clangorem concidens temperatum, & per arma, inquit, iustitię à dextris, & à sinistris per gloriam & ignobilitatem, & per infamiam & bonam famam: vt seductores & veraces: sicut qui ignoti & cogniti. Quasi morientes, & ecce viuimus. Vt castigati, & non mortificati. Quasi tristes, semper autẽ gaudentes. Sicut egentes, multos aũt locupletantes. Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Tandem post plurima huiusmodi, item quasi cũ cõciso vlulatu dicit: Rogaui Titum, & misi cũ eo fratrem. Nunquid Titus vos circumuenit? Nonne eodem spiritu ambulauimus? Nonne eisdem vestigiis? Olim putatis, quod excusemus nos apud vos? Coram deo in Christo loquimur. Omnia aũt charissimi, propter vestrã ædificationem. Timeo enim, ne fortè cũ venero, nõ quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, ne fortè contentiones, ęmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, scurrilitates, susurrationes, inflationes, seditiones, sint inter vos, ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeam multos, ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. Vbi verò quodammodo solos vocat principes, & in vno disciplinæ bene instituto cunctos commonet, qui sunt capita multitudinis Israel, quasi tuba clangit semel, id est, summisse loquitur: quia videlicet sapienti semel dixisse satis est. Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaq; erubescere testimonium domini nostri, &c. quæ omnia summisse & pene communi loquitur sermone.

2. Corin. 6.

Ibid. 13.

2. Timo. 1.

De eo quod ait: Si quando habebitis epulum, &c. quod bene fiat, in ecclesia Christi. CAP. XXVII.

FIlij Aaron sacerdotis clangẽt tubis, eritq; hoc legitimũ sempiternũ in generationibus vestris. Si quando habebitis epulum, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationẽ dei vestri.) Optima sancta Romana ecclesia, & hoc legitimũ sempiternum voluit esse in generationibus suis. Nam quoties epulum habet, & dies festos, & calendas, quis non admiretur, quanto spiritualium clangore tubarũ concrepet super holocaustis & pacificis victimis suis? Quod enim est eius epulũ, nisi corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi sacramentũ? Qui sunt dies festi eius, quę calendę eius, nisi incarnationis vel etiam natiuitatis eiusdẽ Christi filij dei dies annuus, amplius aũt gloriosissimũ resurrectionis eius tempus? Hi dies festi eius, hæ calendæ eius sunt, & præterea sanctorũ apostolorũ, & beatorũ natalitia martyrum.

martyrum. Quis, inquam, aures audiendi habens, nõ concutiatur, attonitus clangore eius, in istis diebus? Quis nõ admiretur ordinem animi eius? Tantas ac tales tubarũ spiritualium voces, cùm musicæ dulcedinis pulchritudine circa epulũ, quòd illi deus dedit, circa mẽsam Christi, qui hæc festa tribuit: tantas, inquam, ac tales tubarum cœlestium voces de toto scripturarum sanctarum thesauro, circa holocaustomata, & pacificas victimas ad canendum atque legendum consciuit, vt si quis eorum rationem inuenire meruerit, veraciter eius anima dicere posit illud de canticis canticorum. Introduxit me rex in cubiculum suum, introduxit me rex in cellam vinariam. Cant. 1. & 2.

De eo quod cum proficiscerentur filij Israel de deserto Sinai, ait Moyses socero suo: Noli nos relinquere, veni nobiscum, & eris ductor noster. CAP. XXVIII.

ANno secundo, mẽse secundo, vicesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis. Profectique sunt filij Israel per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharam, moueruntq; castra. Dixitq; Moyses Obab filio Raguel Madianitæ cognato suo. Proficiscimur ad locũ quem dñs daturus est nobis. Veni nobiscũ, vt bene faciamus tibi, &c.) Plerunq; persuadere elatis vtilia melius possumus, si profectũ eorum nobis potius, quàm illis profuturum dicamus, si eorũ meliorationem nobis magis quam sibi impendi postulamus. Facilè enim ad bonum elatio flectitur, si eius inflexio prodesse & alijs credatur. Vndè hic qui regẽte se deo iter deserti ducente aerea columna pergebat, cùm Obab cognatũ suum à gentilitatis suę conuersatione vellet educere, & omnipotẽtis dei dominio subiugare ait: (Proficiscimur ad locũ quem dñs daturus est nobis, veni nobiscũ, vt bene faciamus tibi, quia dominus bona promisit Israeli. Cui cum respondisset ille, nõ vadam tecum, sed reuertar in terram meam, in qua natus sum, ilico adiunxit: Noli nos relinquere, tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster.) Neq; enim Moysen ignorantia itineris angustabat, quem & ad prophetiæ scientiam cognitio diuinitatis expãderat, quem columna exterius præibat, quẽ de cunctis interius per conuersationem deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet prouidus vir elato auditori colloquens, solatiũ petijt, vt daret: ducem requirebat in via, vt dux ei fieret ad vitam. Egit itaq; vt superbus auditor, voci ad meliora suadẽti eo magis fieret deuotus, quo putaretur necessarius, & vndè se exhortatorem suũ præcedere crederet, inde se sub verbis exhortatiõis inclinaret.

De eo quòd cum eleuaretur arca, dicebat Moyses: Surge domine, & dißipentur inimici tui, & de exaltatione Christi, secundum sensum psalmi sexagesimi septimi. CAPVT XXIX.

CVmq́ue eleuaretur arca, dicebat Moyses: Surge domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. Cum autem deponeretur, aiebat: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israel.) Leuata nube, mouentibus castra principibus, Moyses persistens in contemplatione exemplaris eius, quòd illi in monte ostenderat dominus, vt sæpe repetens hæc scriptura testatur: Surge, inquit, domine, siue exurgat deus, vt dissipẽtur inimici eius. Nam hinc principium, hinc cœlestem habet causam siue materiam psalmus sexagesimus septimus: Exurgat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Quo ergo deus exurgat? Illic vtiq; quo exurrecturum illum nubes eleuata figurat. Hoc nempe in Psalmista propheticus scrutatus spiritus, quid sibi velit, quòd eleuata nube, principes castra mouentes proficiscuntur: ascendisti in altum, inquit, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Ac deinceps: In præsentis loci sensu mystico persistẽs: viderunt, inquit, ingressus tuos deus, ingressus dei mei, regis mei, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum. Ibi Beniamin adolescentulus, in mentis excessu. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nepthalim. Tertius accedit Apostolus, totoque amoto velamine sensum amborum reuelata facie manifestius loquitur, quæ videlicet sit eleuatio nubis, & qui castrorum principatus, quæ ascensio in altum, & quæ dona in hominibus. Vnicuiq; nostrum, inquit, data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et ipse dedit quosdam quidẽ Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Exurgat igitur deus, id est, ascendat in altum Christus, & per istos principes qui eleuata nube carnis eius ad nos missi proficiscuntur, per Apostolos, euangelistas, prophetas, doctores, atque pastores, per istos (inquam) principes Iuda, principes Zabulon, principes Nepthalim, qui sunt fide pulchri, spe fortes, & charitate dilatati, vbi est & Beniamin adolescentulus in mentis excessu, scilicet, Paulus apostolorum minimus, vsque ad tertium cœlum raptus. Dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius, quòd factum est, & fit, & in fine seculi vsque ad consummatam victoriam fiet. Cum autem deponeretur arca, aiebat Moyses: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israel. Et hoc vtique fiet, cùm plenitudo gentium subintrauerit. Tunc enim dominus ad illum carnalem Israel reuertetur, vt ex eis reliquiæ saluentur.

Psalm. 67. Ephe. 4. Roma. 11.

De murmure populi, quòd ortum est, & quòd cucumeres, & pepones concupierint, & de manna cuiusmodi fuerit. CAPVT XXX.

CAP. XI. INterea ortum est murmur populi, quasi dolentiū, præ labore contra dominū. Quòd cum audisset, iratus est. Et accensus in eos ignis domini, deuorabit extremam partē castrorum. Cumq; clamasset populus ad Moysen, orauit Moyses ad dominū, & absorptus est ignis, vocauitq; nomē loci illius Incensio, eo quòd succensus fuisset contra eos ignis domini.) Abhinc causæ ordiuntur propter quas (vt in initio libri huius Numeri dictum est) venter comedentis amaricetur. Oēs qui recensiti fuerant à vicesimo anno, & supra, abhinc exterminātur, & eorū corpora in deserto pro-
1. Cor. 10. sternuntur, in figuram videlicet nostri (vt ait Apostolus) qui oēs baptismo Christi candidati currere incipimus, sed non oēs comprehendimus: & oēs pugnare videmur, sed non oēs coronamur. Prima hæc causa, tentatio concupiscentiū est, tentatio, inquā, & concupiscentia gulæ illecebrosæ seruientiū. Dixerunt enim: (Quis dabit nobis carnes ad vescendū? Recordamur pisciū quos comedebamus in Aegypto gratis, in mentē nobis veniunt cucumeres, & pepones, porri, & cepe, &
Psalm. 77. allia. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man.) Hæc, inquam, dixerunt tentando cōcupiscentes, concupiscendo tentantes. Dixit enim Psalmista: Et tētauerunt deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis. Et malè locuti sunt de deo, dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? &c. Miseri planè & contēptibiles, qui talem fastidientes panem, dum concupiscunt carnem, illuc vsq; rixa vētris deuoluti sunt, vt tam viles anhelanti deinde porrio respicerent herbarū species. In mentem, inquiunt, veniunt nobis cucumeres, & pepones, porriq;, & cepe, & allia. Cucumis nanq; natura frigida est, stomacho incommoda. Pepo græcum nomen est, & origo eius Latinis incerta, natura eius nimis frigida. Porri & cepe notū est, quia gustu insuaues sunt, comedenti nanq; interdū lachrymas eliciunt. De allio quoq; certum est, quòd in-
Horatius. suauissimū sit. Vndè & odiosè ludens Flaccus, ita conqueritur: Parentis olim si quis impia manu Senile guttur fregerit, Edat cicutis allium nocentius. Proinde culpans, eorumq; culpam scripturа vehemēter exaggerans. (Erat autem, inquit, Man, quasi semen Coriandri coloris Bdellij. Circuibatq; populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortariolo, coquēs in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Cumq; descēderet nocte super castra, ros descendebat pariter & Man.) Ad increpandum illos panis diuinitus accepti speciem colorem atque saporem, simul & spontaneam expressit affluentiam. Coriandrum herba est medicaminibus apta, quæ Græcè Corion dicitur. Bdellium succinum est ex Bdellio fluens arbore aromatica. Propter huiusmodi concupiscentiam, accensus, inquit, in eos, ignis deuorauit extremam partem castrorum, vocatumque est nomen illius loci Incensio, eo quòd incensus fuisset contra eos ignis domini, siue sepulchra concupiscentiæ, ibi enim, inquit, sepelierunt populum, qui desiderauerat.

Quòd eorum similes primùm Iudæi sint, deinde omnes quicunq; in ecclesia neglecto proposito, fastidiunt verbum dei siue mysteria Christi. CAPVT XXXI.

HOrum similes, imò & filij, primo loco illi fuerunt, qui ex circuncisione conuersi in primordijs euangelicæ fidei proposita sibi mensa panis viui qui de cœlo descendit, quòd est manna
Esai. 1. verum, quòd est viuum & verum sacrificium, quòd est ipse Christus, quòd est verum corporis &
Hiere. 7. sanguinis eius sacramentū, hoc inquam proposito sibi cibo respexerunt ad ollas carnium, ad carnes
Acto. 15. veterum holocaustomatum & victimarum, quæ deus non quæsiuit de manibus patrum ipsorum, sicut prophetæ testati sunt, & pro illis contendentes & rixantes contra Apostolos diuini, re-
Matth. 11. uera in Aegyptum reuersi sunt, in tenebras vetustatis antiquæ reuoluti sunt. Secundo loco murmuratorum supradictorum similes, imò & filij sunt, quicunq; audita voce dicentis: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, boni cursus initium arripiunt, sed pristinis inescati desiderijs cursum non perficiunt, propositum sibi fastidientes dei verbum, vel etiam sacrosanctum altaris Christi officium, propter quod labores & onera seculi reliquerūt, sanctum confitentes otium, quo vacare possent ad videndum deum. Nam ex istis plerique nonnunquam desiderio flagrauerunt, recordati carnium, quarum super ollas in seculo sedebāt, & piscium quos comedebant, & in mentem venerunt illis cucumeres, & pepones, porriq;, & cepe, & allia, quibus interdum refrigerari gaudet, æstuans quoque venter crapulati diuitis, iuxta illud Flacci. Necdum omnis abacta est pauperies epulis regum. Cùm crapula plenus atque acidas mauult inulas. Hi dum talibus occupati desiderijs, sacræ lectionis vel suscepti officij non habent studium, profectò memores Aegypti, cœleste manna fastidiunt, sicque inquieti, aliosq; turbantes, prælatum sibi quempiam seruum domini vehemēter affligunt, vt cum isto Moyse dicat ad dominum: Quare non inuenio gratiam coram te.)

De eo quod ait: Congrega mihi septuaginta viros, &c. Et quomodo dixerit, & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis. CAPVT XXXII.

ET dixit dn̄s ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de seinoribus Israel, quos tu nosti, quòd senes populi sint, ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare te-

stare tecum, vt descendam & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis, vt sustentent tecum onus populi, & nõ tu solis graueris.) Vna eademq; ex fornace, & ad bonos lumen, & ad malos erumpit incendium. Vno, inquam, ex camino tribulationis, & in reprobos accensus est ignis domini, & in electos diffusus est, qui in Moyse erat, spiritus dñi. Cur hoc, nisi vt daretur spes omnibus qui affliguntur exemplo Moysi, qui piè viuere volẽtes, malis moribus illorũ, quorũ curam susceperunt, afflicti gemunt, vt sperare scirẽt, quòd ipsis in labore fatigatis, & penè deficientibus, plurimi ex ipsorũ proficiant virtutibus? Nõ enim frustra dictũ est: Et auferam de spiritu tuo, tradamq; eis: cum dici potuisset sic, & de spiritu meo dabo eis. Nam quia patiẽtia merebatur Moysi, vt plures acciperẽt spiritum domini, quatinus ex ipsorũ profectu, meritum accresceret illi, rectè sic dictum est, & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis. Nec verò quia dictũ est, auferam, pueriliter suspicemur particulam diuisam, atque idcirco Moysi diminutam quam habebat Moyses spiritus domini gratiam. Sic enim ignis elementaris eius est potẽtiæ, vt licet diuisus in partes, mutuati tamen luminis detrimenta non nouerit, quanto magis spiritus domini verus, & æternus ignis, cùm pluribus impertitur, diminutionem non sentit? Igitur quod dixit, auferam, idem ac si dixisset, accipiam. Notandum verò diligenter, quòd cum dixisset: Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel: addidit, quos tu nosti, quòd senes populi sint ac magistri. Nam reuera deus non senectutem annorum, sed senectutem requirit animorũ. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ętas senectutis vita immaculata. Ita senectus vel isti cani, non tam oculis corporis, sed iudicio agnoscuntur rationis, & tales hoc loco deus manifestè requirit, dum determinat sic dicendo, quos tu nosti. Sapien.4.

De eo quod locuta est Maria & Aaron contra Moysen, & quæ fabula conscripta sit de vxore Æthiopissa. CAPVT XXXIII.

Locutaq; est Maria & Aaron cõtra Moysen propter vxorem eius Aethiopissam, & dixerunt. Nunquid per solum Moysen locutus est dñs? Nónne & nobis similiter est locutus? Quòd cũ audisset dominus, iratus est.) Propter vxorẽ eius, inquit Aethiopissam. Ex occasione verbi huius fabulam huiuscemodi scriptores Iudaici tradiderũt. Moyses Thesmuth filiæ regis Aegypti adoptiuus, ab ipso capiti suo impositam coronã regiam in terram proiecit & cõminuit, quòd Aegyptijs vatibus præsagientibus fuit indicium, per illũ destruendum Aegyptium regnum. Quam rem Pharao præcauens, hunc qui regni sui preuidebatur fore exterminium, pręcepit sine mora extingui, sed à filia eius offensæ propitia, morti subtrahitur, & suo populo incolumis remittitur. Post multa tẽpora Aethiopibus Aegyptũ impugnantibus, cũ penè superarent hi, Aegyptij verò succumberent, ab hariolis diuinatũ est: Aegyptum Aethiopiæ subigendam, nisi Israelitico duce, eorum fulta militia, iret hostiles restringere incursus, per quem solum cõmunis veraciter expectaretur triumphus. Mox diuina ordinatur prouidentia, huic periculo, à Pharaone Moyses, vt fortè si hostes nõ feriret, saltem ab hostibus ipse interiret, eligitur: sed aliter quàm sperabat, deus ordinabat, qui illũ & victorem Aethiopũ, & prophetiæ quondam prædictæ in collisione coronæ regiæ præuidebat testimonium. Accingitur ergo Moyses ad militiam, subscribitur & multa militũ manus, procedit cum spe victorię, sed à Pharaone expectatur cũ discrimine sui, & Aegyptię confusionis. Ventum est ad muros hostilium vrbium. Virtus quam ministrat deus, suo quandoq; futuro militi, nunc autem Aegyptio sateliti, hostes viriliter oppugnat, frangit, incurrentes elidit, omneque robur eorum hactenus infractum debilitat, & non iam vt cruentam cum damno militum suorum conquirit victoriam, sed vt nobilem cum gloria & salute suorum reportat palmam. Ad cumulum etiam suæ laudis, filiam regis Aethiopum coniugem sibi sociat, primum, ab illa expetitus ob gratiam pulchritudinis, dein ab ipso adamata ob confœderationem vtriusque regni, quæ plenius componebatur ex copula tam insperati coniugij. Redit ergo ad Pharaonem, non solum triumphum, sed etiam reportans pacis & concordię vnanimem affectum. Sed duplici maluisset Pharao triumphare lætitia, si cum deuicto hoste, contigisset Moysen victorem oppetere.

De vxore eius Æthiopissa, & qualiter Moyses pro eo quòd vir mitissimus esset, defensorem sibi deum magis tacendo constituerit, & de eo quòd ait: At non talis seruus meus Moyses. CAPVT XXXIIII.

Verùm hoc, quia de scripturis nõ habet auctoritatem, facilè cõtemnitur. Sed & quid opus est quærere, extra præsentem scripturam, cur obloquẽtes dixerint, vxorem eius Aethiopissam? Exod.2. Nam cum Moyses vxorem duxerit filiã Ietro sacerdotis Madian, terra aũt Madian vicina sit terræ Aethiopũ, rectè intelligitur, quòd pro eo quòd dicerent vxorẽ Madianitidẽ, dixerint vxorẽ Aethiopissam, sicut se habet amaritudo rixantiũ, vt semper è vicino rapiat, quòd valeat ad augendum contemptum. Paulò ante Ietro reduxerat illam, & indignari cœperunt de fratre suo, duce suo, quòd haberet vxorem alienigenam. Poterat calumnia confutari vel sola auctoritate Moysi, quòd videlicet reprehendi nõ deberet à subditis prælatus præsertim is per quẽ deus tanta, tamq; manifesta loqueretur. Inualuit econtra pertinaciter superbia carnalis, & superbiam spiritualem Exod.18.

CAP. XIII. proficiẽd. impetus generauit. Dixerunt enim: Nunquid per ſolũ Moyſen locutus eſt dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Videlicet quia paulo ante creuerat turba prophetantiũ, ſeptuaginta nanq; ſeniores, propheticum acceperant de ipſo Moyſe ſpiritum, dicente dño Moyſi: Auferam de ſpiritu tuo, tradamq; eis, idcirco quaſi pro multitudine prophetantiũ, vnus prophetarum maximus decreſcebat, & vileſcebat in eorum oculis. Hoc frequenter accidit & in eccleſia Chriſti, vt magiſtrũ ſuccreſcentes diſcipuli, prælatũ illuſtrem ſubditi, patrem cõtentioſè audeant obſcurare illuſtres filij. Tale quid & Paulo Apoſt. cõtigerat, cùm diceret ipſe Corinthijs: Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis. Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiſcũ regnemus. Ac deinceps: Non vt cõfundam vos hęc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsimos moneo. Nam

1. Corin. 4. ſi decem milia pædagogorũ habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per

Ibidem 4. euangeliũ ego vos genui. Igitur quia ſic primo contigit Moyſi, ſanciendũ fuit exemplum in primis, quòd deinceps timerent ſecuturi. Quòd cum audiſſet dominus, iratus eſt. Quare? Erat enim

1. Corin. 11. (inquit) Moyſes vir mitiſsimus ſuper oẽs homines, qui morabãtur in terra.) Dulcis quidem laus, & vehementer magna laus, egregiæ virtutis, quàm poſsidens omnis prælatus rectè dicere poſsit, Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti: oſtendẽs, quòd iuſtè deus iratus ſit, vel iraſci debuerit, quia videlicet Moyſes nõ vtcunq; mitis, ſed & mitiſsimus erat ſuper oẽs homines, qui habitabant

Deute. 32. in terra. Nullo modo ſeipſum defendebat, & hoc pacto quaſi legitima cauſa defenſorem ſui deũ magis tacendo conſtituebat. Nam mihi vindictam & ego retribuam, dicit dñs. Veruntamen parum dictũ eſt, quia mitiſsimus erat, ſed pro merito Moyſi laus iſta longè inferior. Suppleuit ergo dominus de Moyſe, quòd Moyſes de ſeipſo minus dixerat. Ait enim: Audite ſermones meos. Si quis fuerit inter vos propheta domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomniũ loquar ad eum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſsimus eſt. Ore enim ad os loquor ad eum, & palam, & nõ per ænigmata dñm videt. Quare igitur nõ timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Magna commendatio, fortiſsima defenſio. Attentos auditores eſſe voluit enuntiatio iudicantis. Audite (inquiens) ſermones meos grauitate vſa competenti. Deinde locutionis ſuę modos diuidit dicẽdo: Si quis fuerit inter vos propheta domini, &c. Videlicet quia dixerant: Nunquid per ſolũ Moyſen locutus eſt dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Menſurã ſuam cognoſcere habebant, vt minoris & maioris habendo diſtantiam, nõ ſe ſuper ſe extollerent, cùm

Roma. 12. obſeruandũ ſit, & inter æquales quod dictũ eſt, honore inuicem præuenientes. In viſione (inquit) apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Somnia futurarum præferunt imagines rerum, & ſi prudentem habuerint coniectorem, quædam prophetiæ ſunt. Prius rerum futurarũ imagines vel figuræ conſpiciuntur, & deinde conijciendo res ipſæ ex parte præuidentur. Sic Ioſeph in Ae-

Gene. 41. gypto ſomnia Pharaonis. Sic Daniel in Babylonia ſomnia Nabuchodonoſor priꝰ audiuit, & ipſe

Daniel. 2. ſua vidit, ac deinde reuelante ſpiritu de conijciendo nõ in incertum de rebus futuris prophetauit. At nõ (inquit) talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſsimus eſt. Nõ hic prius

Exod. 25. figuras per ſomnium cõſpicit, & deinde de futuris rebus conijcit, ſed potius ecõtra prius res ipſas de longinquo futuras proſpicit, & deinde figuris & ænigmatibus pro tempore operit atq; inuoluit. Nam hinc ſæpe dictũ eſt. Inſpice & fac ſecundũ exemplar quod tibi in mõte monſtratũ eſt. Ait ergo: Ore enim ad os loquor ei, & palam nõ per ænigmata dñm videt: Ac ſi dicat: Prius claro intuitu rerũ futurarum ordinẽ videt, & quanquam ęnigmata cõſcribat, & figuras, rerũ tamen veritatem intrinſecus ipſe tenet. Quare igitur nõ timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Percunctatio hæc reos concludens, irati animi eſt, quàm & protinus pœnalis ſententia eueſtigio ſecuta eſt.

Quòd Moyſes vxorem habens Æthiopiſſam, Chriſtum habentem de gentibus eccleſiam ſignificat. Lepra verò & ſeparatio Mariæ detrahentis, peccata ſynagogæ Chriſtum blaſphemantis: CAPVT XXXV.

IRatusq́; contra eos abijt. Nubes quoq; receſsit, quæ erat ſuper tabernaculum. Et ecce Mariam operuit candens lepra quaſi nix, &c.) Propter ſenſum allegoricum ſupra reperendum eſt, & tunc clarebit quid iſta prophetiſſa per gratiam clarificata, & propter culpam à deo conſputa, id eſt, leproſa facta ſignificet. Hoc loco Moyſes vxorem habẽs Aethiopiſſam myſticè Chriſtus dominus eſt, peccatricem quondam de gentibus nõ aſpernatus eccleſiam. Hoc nimium ægrè ferunt Aaron & Maria. i. carnale Iudæorum ſacerdotium, & tota illorum vetus ſynagoga. Hoc inquam ægrè ferunt, de hoc murmurant, magnumq́; habent inuidiæ tormentum, ſemper enim gentium ſalutem oderunt. Hoc ergo nõ ferentes, & hac inuidiæ trabe tenebratum cordis oculum habentes, ad ipſius domini Chriſti odium prorumpunt, & propter condeſcenſionem miſerorũ, contra ipſam miſericordiam confligunt. Dicunt enim: Num per ſolum Moyſen. i. num per ſolum Chriſtum veſtrum deus locutus eſt? Nónne & nobis. i. prophetis noſtris, ſimiliter locutus eſt? Habet nanque lex noſtra viros virtutis, qui de terra pariter & de cœlo ſigna fecerunt, mare rubrum & Iordanem fluuium diuiſerunt, manna de cœlo depoſuerunt, ſolem in cœlo ſtare, vel etiam retrocedere fecerunt. Hæc & his ſimilia illis maligno liuore dicẽtibus, dominus iratus eſt. Clarum eſt, manifeſtum

manifestum est, quia superbæ synagogæ & carnali eius sacerdotio dominus iratus est. Dominus pater, dominus filius, dominus spiritus sanctus, genti illi iratus est. Nam ecce leprosa facta est, lepra candéte, tota cooperta est. Multū iratus pater, expuit in faciem eius, & proiecit super vultum eius stercus solennitatū eius. Quāto nequior blasphemia eius oblocutione Aaron & Mariæ, imò quanto amplioris gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, tanto plaga gentis illius, lepra synagogæ illius deterior est. Nam Moyses quidem fidelis erat in tota domo dei, quemadmodū dicit, at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, fidelis inquam, vel fidelissimus in domo dei, non sua, tanquā famulus, in testimoniū eorum quæ dicenda erant. Christus verò tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos. Igitur leprosa illa quicquid tangit, immundum est, immundū inquam quicquid attrectat, quicquid concelebrat, & deo odibile est, separatur ad arbitriū sacerdotis summi, qui penetrauit cœlos Christi Iesu, habet vestiméta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatam ac sordidam se clamat, de quibus omnibus superius in lege leprosi dictū est. Omni tépore quo leprosa est, & in hac immunditia perfidiæ suæ perseuerat, sola habitabit extra castra: sola inquā extra vera & cœlestia sancta, quasi mortua, imò verè mortua, & vt abortiuum quod proijcitur de vulua matris suę. Abalienata est à vulua, errauit ab vtero, locuta est falsa, quæ nō docuit eam mater sua fidelis patriarcharum & prophetarum ecclesia. (Clamat aūt Moyses ad dominum, dicēs: Deus obsecro sana eam.) Imò verò tota antiquitas, tota patrum antiquorum pro illa gente interuenit fides. Sed non sanabitur, nō reuocabitur in castra, donec euoluantur septem dies. i. donec plenitudo gentium subintroeat.) Si (inquit) pater eius expuisset in faciem eius, nō debuerat saltem septem diebus rubore confundi?) Planè vera similitudo. Nam reuera si quis filius patrem, quem honorare, cui blandiri debet, ita exasperauerit, ita ad iracundiam prouocauerit, vt ille motus in faciem eius expuat, qui vtiq; faciem filij natura duce, osculis delambere consueuerat, quomodo talis filius sic pro sua proteruia, sputo patris oblitus nō saltem septem diebus inter cōpares suos erubescat? Cui enim pretiosus esse potest, qui vt vilis à patre suo cōsputus est? Si ergo (inquit) pater eius expuisset in faciem illius, &c. Ego aūt, inquit, pater vester sum, qui dico ad Pharaonem, filius primogenitus meus Israel dimitte filium meum, & ecce exasperatus quodammodo expui in faciem huius, dum lepra candidissima, lepra quasi niuea. i. verissima, totam operui carnem eius. Separetur igitur septem diebus, &c. vt supra.

Malach. 2. · Psal. 35. · Exod. 4.

De exploratoribus, qui terræ detraxerunt, & quòd illa tentatio causa maxima fuerit, vt ferè omnium, qui numerati fuerant, corpora in deserto prosternerentur.

CAPVT XXXVI.

Profectus est Israel de Aseroth fixis tentorijs in deserto Pharā. Ibi locutus est dn̄s ad Moysen, dicens: Mitte viros qui considerent terram Chanaan, quàm ego daturus sum vobis, singulos de singulis tribubus ex principibus. Fecit Moyses quod dominus imperarat, &c.) Plana est historia, quia missi exploratores explorauerūt terram, pergentesq; ad torrētem botri, absciderūt palmitem cum vua sua, quàm portauerunt in vecte duo viri, reuersiq; post quadraginta dies, detraxerunt terræ quam inspexerant omnes præter Iosue filium Nun, & Caleph filiū Iephone dicentes: terra quam lustrauimus, deuorat habitatores suos, & cōtinuò populus (inquiunt) quem aspeximus, proceræ staturæ est. Quæ profectò sententia nimium præcedenti cōtraria est. Hic nempe mos est detrahentiū, vt dum detrahere student, nonnunquā sibimet contraria dicant, nō curantes quam in partē verba cadant, dummodo audientiū corda subuertant. Tandem cum clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, qui alio spiritu sequebantur dn̄m, tali sententia iudicium domini definitum est. (Viuo ego (inquit) & implebitur gloria dn̄i vniuersa terra. Attamen oēs homines, qui viderunt maiestatē meam, & signa quę feci in Aegypto, & in solitudine, & tentauerunt me iam per decē vices, nec obedierunt voci meę, nō videbunt terram pro qua iuraui patribus eorū.) Hæc tentatio decima, cæterarum tentationum pessima, causa fuit maxima, cur omnium illorum, qui numerati fuerāt, à viginti annis & supra, præter duos iam dictos, nemo in illam repromissionis terram ingrederetur, sed eorū corpora in deserto prosternerentur. Porrò propheta, imò spiritus sanctus in Psalmo cum dixisset: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, continuò adiecit: Sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fui generationi huic, & dixi semper hi errāt corde. Et isti nō cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si intrabunt in requiem meam. Hoc testimonio Apostolus quoq; vtens, continuò subiungit. Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendo à deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substātiæ eius vsq; ad finem firmum retineamus, dum dicitur: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt, sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysen. Quibus autem

CAP. XIII. · Psalm. 94. · Hebr. 3.

CAP. XIII. infensus est, quadraginta annis? Nónne illis qui peccauerunt, quorum cadauera prostrata sunt in
deserto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et
videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Mysticè quòd nos qui scripturas legimus, exploratores terræ sumus viuentium, & quòd botrus quem portauerunt in vecte duo viri, Christus sit, quem in scripturis legunt duo populi. CAPVT XXXVII.

IGitur præsentis capituli notissimam teneamus allegoriam, ad instruẽdum timorem sanctum,
timorem castum, vt timeamus secundum eundem Apostolũ, ne fortè relicta pollicitatione in-
troeundi in requiẽ eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim & nobis (inquit) annuncia-
Hebr. 4. tum est, sicut & illis. Quidnam secundũ iam dicta Psalmistæ & Apostoli testimonia, terra illa tũc
eo modo explorata, nisi requiẽ domini significat? Quæ aũt illa requies dñi, de qua iterũ determi
nando diem quandã in Dauid dicit. Hodie si vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda vestra,
tandem ita cõcludens, quibus iuraui in ira mea, si intrabunt in requiẽ meam? Quę inquam est ho
dierna requies dñi diem habens determinatũ, post illum septimũ diem, quo requieuit dominus
ab operibus suis? Nempe ipsa est resurrectio carnis, resurrectio Christi, gloriosa requies domini.
Hanc requiẽ, hanc terrã viuentiũ, ad explorandũ missi sumus, quicunq; scripturas sanctas in ma-
nibus habemus, primis Iudæis dño dicente: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam
Iohan. 5. habere, deinde & de Apost. euangelista dicẽte: quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerẽt scri-
Lucæ 24. pturas: Scripturas nanq; intelligẽtibus, illud rectè decantatur. Introduxit vos dñs in terrã fluen-
tem lac & mel, & vt lex dñi sit semper in ore vestro. Legendo igitur atq; intelligẽdo ascendimus,
Deut. 18. terramq́; optimam exploramus. Perreximus ad montem botri, abcisus est palmes cum vua sua,
quàm deportant in vecte duo viri. Quid enim est torrẽs botri, nisi passio dñi nostri Iesu Christi?
Canti. 1. Nempe de illo sponsa dicit in Canticis. Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Et
Psalm. 109. de passione eius per prophetam dictum est: De torrente in via bibet. Explorando itaq; venimus
vsq; ad torrẽtem botri, legendo nanq; prophetas intelleximus, quia oportebat pati Christum, &
resurgere à mortuis. Quomodo aũt abcisus est palmes cũ vua sua, nisi quia ferro passionis abcisa
est anima eius, & de carne exiuit cum diuinitate dulcissima sibi insita? Nam de isto palmite sic est
Esaiæ 53. & per prophetam prædictũ, quia abcisus est de terra viuentium. Abcisum ergo palmitem portãt
in vecte duo viri. i. passum & mortuũ Christum adorant in cruce duo populi, credentes & confi-
tentes, quia resurrexit à mortuis. Porrò palmitem abcisum portantibus in vecte duobus viris, ne-
cessariò qui præcedit, quòd portat nõ videt, qui autem subsequitur, semper præ oculis habet. Ita
planè anterior populus, qui beata dominicæ passionis tempora pręcessit, dulcissimum botrum. i.
Christũ, quem side portabat, nõ vidit, nos autem qui subsequimur, videmus, & pręsentem habe-
Lucæ 10. mus rem salutis, cuius spẽ solam habuerunt illi. Vndè & nobis dicitur cum Apostolis: Beati oculi
qui vident quę vos videtis. Dico enim vobis, quia multi reges & prophetæ voluerũt videre quę
videtis, & nõ viderunt: & audire quę auditis, & nõ audierunt. Sed & de malogranatis & de ficub'
loci illius tulimus, quia prophetarũ mortes vel persecutiones quas passi sunt, passuri Christi testi-
Acto. 1. monia fuisse intelleximus. Hoc explorauimus quadraginta diebus. Qui enim ad explorandã car-
1. Iohan. 1. nis resurrectionem nos admisit, præbuit nobis seipsum viuum in multis argumẽtis, per dies qua-
draginta apparens discipulis, & loquens de regno dei. Vnus exploratorũ dicit: Quòd fuit ab ini-
tio, quòd audiuimus, quòd vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectauerunt.

Quòd illi exploratores qui terræ detraxerunt, mysticè hæretici sunt, maximè qui veram carnis resurrectionem non credunt. CAPVT XXXIII.

Caleph. IGitur quotquot spiritu dei agimur, dicimus cum Caleph: (Ascẽdamus & possideamus terram,
quoniam poterimus obtinere eam.) Caleph quasi cor vel canis interpretatur. Et hic ipso no-
Hiere. 15. mine nõ minus quam fide veritatem vel testimonium illorũ exprimit, qui sunt sicut cor Christi
domini, iuxta quod scriptum est: Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Si enim qui
pretiosum à vili. i. veritatem à mendacio separat, ipse os domini, cur nõ rectè dicatur, & quasi cor
Psalm. 67. domini habendo spiritum Christi? Est & canis domini, iuxta quod itidem scriptũ est, Lingua ca-
num tuorum ex inimicis. i. testes sunt Apostoli, ex odientibus te Iudæis. Ita Caleph, id est, omnis
testis veritatis prædicat fideliter, clamat confidenter: Ascendamus, & possideamus terram, id est,
credamus, quia Christus resurrexit à mortuis, & credentes resurrectionis eiusdem consequamur
1. Iohan. 2. gloriam. Alij verò, alij inquam qui fuerunt nobiscum, scilicet Antichristi hæretici, qui exierunt
ex nobis, sed non erant ex nobis, detrahunt terræ quam inspexerunt, negant fidem resurrectio-
nis, aut infirmare conantur eius in qua resurrecturi sumus veritatẽ carnis. Terra (inquiunt) quàm
lustrauimus, deuorat habitatores suos. Quid aliud asserunt hæretici, dum dicunt, quia non resur-
get vera substantia carnis? Nempe si non eadem resurget caro, si erit ventis & aere subtilior, er-
go illa, quàm expectamus, terra viuentium, habitatores suos deuorat. Sed contrarij sibimet con-
tinuò dicunt. Populus quem aspeximus, proceræ staturæ est. Hæretici nanque circa eandem rem
contra

contra se diuisi sunt, ita vt dum alij veram carnem resurrecturã negant, alij econtra concubitum CAP. quoq; filiorum procreationem illic expectẽt, ita sibi contrarij sunt, vt cum illi non ipsam sperent XIIII. substantiam, isti econtra nimiam eiusdem substantiæ expectent corpulentiam. At verò Iosuæ filius Nun, siue Iesus Naue, quod interpretatur saluator, filius pulchritudinis, & Caleph, de cuius interpretatione nominis iam ante dictum est. Iosue inquam & Caleph, id est, saluator Christus & Apostoli eius, cunctiq; catholicam fidem profitentes, sciderũt vestimenta sua, id est, à suo consortio, talium reiecère blasphemias. (Et ad omnem multitudinem filiorũ Israel locuti sunt, Terra quam lustrauimus, valde bona est, &c. Quid multa?) Cum clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet obruere, apparuit gloria domini super tectum fœderis,) Dignamq; pœnam edicens, (Vestra (inquit) cadauera iacebunt in solitudine filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram, Annus pro die imputabitur, & quadraginta annus recipietis iniquitates vestras.) Hoc exemplũ omnibus hæreticis & incredulis Hebr.3. sancitum est. Videamus ergo (vt supra memoratus Apost. ait) ne fortè sit in aliquo nostrum cor malum incredulitatis. Nam reuera sicut detractores illi pro die receperunt annum, sic hæretici omnes cum Iudeis incredulis pro temporalis blasphemię culpa, sempiternũ recipient interitum. Et tunc quidem domino dicente: Quousq; non credent mihi in omnibus signis quæ feci coram eis, feriam igitur eos pestilentia, atq; consumam.) Tunc inquam hæc dicente domino. (Moyses orabat dicens: Dimitte obsecro peccatum populi huius secundum magnitudinem misericordiæ tuæ.) Nunc autem & illos & omnes accusat hæreticos. Nam quemadmodum Iudæis veritas dicit: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis: sic & omnibus hæreticis ecclesia, veritatis columna, dicit: Sunt qui accusent vos, lex & prophetæ, euangelium & omnes apostolicæ literæ, quorum descientia præsumitis. Iohan.5. 1.Tim.3.

Dinumeratio decem tentationum, de quibus ait: Et tentauerunt me iam per decem vices. CAPVT XXXIX.

ET tentauerunt (inquit) me iam per decem vices. Ipsas tentationes hic breuiter enumeremus. De prima tentatione ita in Exodo legitur: Iurgatus populus contra Moysen ait. Da nobis aquam vt bibamus. Quibus respondit Moyses: Quid iurgatis contra me? Cur tentatis dominum? De secunda tentatione, ita in Numerorum libro scribitur, Cumq; indigeret aqua populus, & cæt. vsq; ad eum locum in quo ait: Hæc est aqua contradictionis, ibi iurgati sunt filij Israel contra dominum, & sanctificatus est in eis. Tertia tentatio in campestri fuit contra mare rubrum, in quo loco murmurasse dicuntur contra dominum, quia peremptos Aegyptios fuisse, Moysi sibi de verbo domini dicenti, non crediderunt, sed potius eos se subsequi timuerunt. Vndè dicitur in psalmo: Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores misericordiæ tuæ, & ad iracundiam prouocauerunt te in mari rubro. Quarta & quinta tentatio super manna extitit. Vna tentatio fuit super eodẽ manna, sicut in Exodo dicitur: Hic est sermo quẽ præcepit dominus. Colligat ex eo vnusquisq; quantũ potest sufficere ad vescendũ. Et post pauca dixit ad eos Moyses: Nullus delinquat ex eo vsq; mane. Qui nõ audiuerũt eũ, sed dimiserũt ex eo quidã vsq; mane. Altera fuit tentatio, de qua post pauca in eodẽ libro dicitur: Sex diebus colligetur, in die aũt septimo sabbatũ est dñi, idcirco nõ inuenietur. Venit septima dies, & egressi de populo vt colligerẽt, nõ inuenerunt. Dixit autem dominus ad Moysen: Vsquequo nõ seruabitis mandata mea & legẽ meã? Sexta & septima tentatio in sepulchris concupiscentiæ facta fuit, scilicet tẽtatio carniũ, in qua etiã prima tẽtatio carniũ cõplectitur. De qua in Exodo legitur: Dixerunt Moyses & Aaron ad omnes filios Israel. Vespere scietis, quia dominus eduxerit vos de terra Aegypti, & mane videbitis gloriã eius. Audiuit enim murmur vestrũ contra dominum. Et post pauca: Locutus est dominus ad Moysen dicens: Audiui murmurationes filiorum Israel. Loquere ad eos, Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus, & scietis quòd ego sum dominus deus vester. Factum est ergo vespere, & ascendens coturnix operuit castra. De septima ita hic in Numeris dicitur. Interea ortũ est murmur populi, quasi dolentiũ pro labore cõtra dominũ. Quod cũ audisset dominus, iratus est, & in eo accensus est ignis domini, & deuorauit extremã castrorum partem. Et post pauca, Sanctificamini, cras comedetis carnes. Ego enim audiui vos dicere: Quis dabit nobis escas carnium? Bene nobis erat in Aegypto, &c. Octaua tentatio fuit vitulus aureus, quẽ fabricauerũt sibi in deserto filij Israel, morante Moyse cũ domino in monte Synai. Nona tentatio hic in deserto Pharan, quæ & ipsa dicitur Barne, de exploratoribus: Vsquequo, inquit, detrahet mihi populus iste? Quousq; nõ credent mihi in omnibus signis quę feci coram eis? Et post paulum, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram, quadraginta annis recipietis iniquitates vestras. Decima tẽtatio in eo est, quòd (cum locutus esset Moyses vniuersa verba domini, ad omnes filios Israel: Luxit populus nimis, & ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis atq; dixerunt: Parati sumus ascẽdere ad locũ de quo

Exod.17. Nume.20. Exod.14. Psalm.105. Exod.16. Ibidem. Ibidem. Numer.14. Exod.32. Nume.14.

CAP. XV. locutus est dominus quia peccauimus. Quibus Moyses: Cur(inquit) transgredimini verbum domini, quod vobis non cedet in prosperum? Nolite ascendere, non enim est dominus vobiscum.) Item post pauca. (At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti domini & Moyses non recesserunt de castris.)

De eo quòd Armati ascendunt filij Israel, remanente arca domini, quòd in hoc quoq; hæreticorum typus fuerit. CAPVT XL.

IAm nunc ad ordinem redeamus. Postquam locutus est Moyses ad filios Israel, vniuersa verba domini dicentis: Vestra cadauera iacebunt in solitudine, filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, illi (vt iam dictum est) ascenderunt in verticem montis, arca domini & Moyse non recedentibus de castris. (Descenditq; Amalechites & Chananæus qui habitabant in monte, & percutiens eos atq; concidẽs, persecutus est vsq; Horma.) Mons iste in quo Amalechites & Chananæus habitare dicuntur, mons Seir intelligitur, sicut in Deuteronomio dicitur: Igitur egressus Amorræus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniẽs persecutus est vos, sicut solent apes persequi, & cecidit de Seir vsq; Horma. Amalechites populus lingẽs, Chananæus possidens, Seir pilosus, Horma anathema interpretatur. Per hæc nomina maligni spiritus intelliguntur, qui vsque Horma, id est, vsq; in profundum inferni, quod æternum est anathema, supradictos sanctæ terrę detractores omnes hęreticos concidendo, victorum more persequuntur. Arca namq; testamenti domini cum illis non est, lex domini, lex veritatis cum illis non est: & proinde, quæcunq; arma quasi arma verbi dei corripiunt, non proderunt illis, nec valet illis dixisse, peccauimus, quia videlicet catholicæ ecclesiæ nequaquam reconciliati sunt dignis pœnitentiæ fructibus. (Deut.1.)

Commentariorum in Numeros libri I. Finis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN NVMEROS, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De eo quod dictum est, Anima quæ per superbiam aliquid commiserit, peribit de populo suo. CAPVT I.

CAP. XV. SI per ignorantiam prætererieritis quicquam horum, quæ locutus est dominus ad Moysen, & mandauit per eum, à die qua cœpit iubere & vltra: oblitaq; fuerit facere multitudo, offeret vitulum de armento, holocaustum suauissimum domino, & sacrificium eius ac liba vt ceremoniæ postulant, hircumque pro peccato, &c.) Oportuna hic recapitulatione commemoratio fit, de lege sacrificiorũ, de qua in Leuitico vberius dictum: additurq; aliquid quod diligentissimè, summaq; cautela notandum est. (Anima (inquit) quæ per superbiam aliquid cõmiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Verbum enim domini contempsit, & præceptum illius fecit irritum, idcirco delebitur & portabit iniquitatẽ suam.) Hanc iustitiæ legem, & prophetæ sequuntur, & euangelium. Prophetæ, cũ dicit Amos: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor: super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor: super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor, non conuertam eum. Primum nanq; scelus est, iniquitatem mente concepisse. Secundum scelus est, dolorẽ opere peperisse. Tertium, iniquitatis opus in vsum vel consuetudinẽ traxisse. Quartum scelus, malè acta per superbiæ spiritũ defendere. Ergo super quatuor (inquit) non conuertam eum. i. cum superbè fuerit responsum, iam non est remissibile peccatum. Confirmat hoc (vt prędictum est) & Euangelium cum dicit saluator, esse peccatum quod non remittatur, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, scilicet blasphemiæ spiritum, siue verbum contra spiritũ sanctum, quod non est aliud quam superbiæ malum, quo cõtra conscientiam propriã defendendo se quispiam arguentẽ de peccato elidit spiritũ sanctũ. De hoc & Iohannes in epistola sua dicit: Est peccatum ad mortẽ, non pro illo dico vt roget quis. Sed & ad filios suos loquitur Heli: Si peccauerit vir in virum, placari ei potest deus. Si aũt in dominũ peccauerit vir, quis orabit pro eo? Idcirco & illud sciendũ, quia dominus noster tres tantũ mortuos, vnum in domo iacentem, alium cum iam per portam ciuitatis efferretur, tertium de sepulchro quatriduanũ fœtentem, suscitasse legitur: & quartum non suscitasse legitur, eadẽ videlicet ratione, qua in propheta iam fuerat dictum, super tribus sceleribus & super quatuor non conuertam eum. (Amos 1. Matth.12. 1.Iohan.5. 1.Reg.2. Matth.9. Lucæ 7. Iohan.11.)

De eo qui collegit ligna in die sabbati, quòd peccauerit per superbiam, & Chore & Dathan atq; Abiron, quòd mortes illorum exempla sint, quòd pereat anima, quæ per superbiam peccauerit. CAPVT II.

Opportu

OPportuna (inquam) recapitulatione nunc commemoratum est de lege sacrificiorum, & cõtinuo peccatum superbiæ nullum docetur habere sacrificium. Statimq; subiungitur. (Factum est aūt cum essent filij Israel in solitudine, & inuenissent hominē colligentem ligna in die sabbati, obtulerūt eum Moysi & Aaron, & vniuersæ multitudini. Qui recluserunt eū in carcerē, nescientes quid super eo facere deberēt. Dixitq; Dominus ad Moysen: Morte moriatur homo iste.) Ac deinceps. Ecce autē Chore filius Isaar, filij Caath, filij Leui & Dathā, atq; Abirō, filij Heliab, Hō quoq; filius Phelech de filijs Ruben surrexerūt cōtra Moysen, alijq; filiorū Israel CCL. viri proceres synagogæ, & qui tēpore consilij per nomina vocabātur. Cumq; stetissent aduersum Moysen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est dominus.) Igitur e vestigio subsequentibus exemplis. Anima (inquit) quę per superbiā aliquid commiserit, peribit de populo suo, siue paruū siue magnum fuerit illud quod cōmisit, in quo aduersus dominum rebellis fuit. Nā & si magnum fuit quod Chore cōmisit, in quo Dathan & Abiron rebelles fuerunt, quia videlicet vnitatē sciderunt dicentes, non venimus, non venimus, at colligere ligna res vel factum fuit exiguū in quo tamē qui offendit colligēdo in die sabbati, morte moriatur, inquit dominus, obruat eū lapidibus omnis populus. Videlicet quia per superbiā illud quod videbatur exiguum cōmisit, quia verbū domini contempsit, quia legem sabbati, imò legislatorē in sabbato eius despexit, idcirco mori debuit, non considerante deo quid vel quantum, sed qua mente fecerit. Itaq; anima quæ per superbiam aliquid commiserit, siue magnum siue paruum sit, vtiq; peribit. Notanda interim in ipsa superbia pœnarum dispensatio iusta, Dathan atq; Abiron, qui vocati, cum subsannatione dicunt, non venimus, non venimus, nō consueta morte hominum intereunt, sed nouam rem fecit dominus, vt aperiens terra os suū, deglutiret eos, descenderentq; viuentes in infernum. At verò Chore concilium ducenti quinquaginta viri sequentes, qui non dixerunt, vt illi, non venimus, & ipsi quidem pro eadem superbia cœlesti ira puniti sunt, veruntamen non à terra absorpti, quę res maximè noua extitit, sed igne sunt conflagrati. Ille autem homo qui inuentus est colligens ligna, cuius vsq; ad buccas nō ascendit contemptus siue superbia, magis consueta hominum morte moritur, per homines occiditur, ab omni populo lapidatur. CAP. XVI.

Quo iure dixit Moyses, Ne respicias sacrificia eorum, ac deinceps, Num vno peccante contra omnes ira tua desæuiet? CAPVT III.

NE (inquit) respicias sacrificia eorum.) Ac deinceps. (Fortissime deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante, cōtra omnes ira tua desæuiet?) Ergo verissimè iam de istis dicas, quia hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia ante dominum, dominatorem vniuersæ terræ, habēt potestatem claudere cœlum, & aperire portas eius, quia linguę eorum claues cœli factę sunt. Apoc.11.
Qui enim hæc dicunt, ne respicias sacrificia eorum, iam non tantum cœlum, sed & ipsos oculos domini claudūt. Item qui dicendo, fortissime deus spirituum vniuersæ carnis, &c. iram à populo auertunt, linguis suis profectò pro cœli clauibus vtuntur, vt superbis claudant, mitibus autē cœlum aperiant. Verùm potestatem hanc, non voluntas efficit, sed causa, Vbi superbiæ causa iram prouocat suisq; ironijs persultat, dicendo: (Reuera induxisti nos in terram quæ fluit riuis lactis & mellis, dedisti nobis possesiones agrorum & vinearum, an & oculos nostros vis eruere? non venimus.) Illic iste de quo supra dictum est, erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra: illic, inquam, iste mitissimus irascitur valde, loquiturq; quasi imperiose ad dominum. Ne respicias sacrificia eorum. Irascitur, inquam, non suo spiritu, sed eius, cui Psalmista loquitur: Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Extunc ira tua. Nempe ex quo deo resistitur, extunc deus terribiliter irascitur. Et omnis quicunq; in veritate mitis est, cuius habitator est deus, illic irascitur, vbicunq; superbiæ malum oboritur. Vtitur illic duro anathematis gladio, separat separatum à deo, quem tradat diabolo. Vbi verò clauibus prædictis, clauibus cœli, linguis suis ad iram depluendam cœli portas aperuerunt, in ipsa ira misericordiæ non immemores, proni in faciem cadentes, fortissime (inquiunt) deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante, contra omnes ira tua desæuiet? Vtrobiq; fortes, vtrobiq; valentes. Nam quibus ipsi concesserūt, deus iratus est, à quibus ipsi vetuerunt, præsens ira remota est. Nume.12. Psal.75.

Quale sit mysterium in eo, quòd per virgam germinantem, cohibitum est superbiæ malum. CAPVT IIII.

QVo tandem pacto superbiæ malum exterminatum est, & cohibitæ à domino querimoniæ filiorum Israel? Ait. (Loquere ad filios Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas à cunctis principibus filiorum Israel, virgas duodecim tribuum, & vniuscuiusque nomen subscribes virgę suæ, nomen autem Aaron erit in tribu Leui. Et vna virga cunctas seorsum familias cōtinebit. Ponesq; eas in tabernaculo fœderis corā testimonio, vbi loquar ad te. Quem ex his elegero, germinabit virga eius, &cæt. Pulcherrimè atq; clementissimè fortissimus deus, postquam superbiæ malum vltus fuerat, quasi positis armis suæ fortitudinis, virgam germinantem adhibet aduersus inflationes, & querimonias filiorum Israel, virga inquam germinante, CAP. XVII.

gemmisq;

CAP. XVIII. gemmisq; turgentibus in flores & fructus erumpente, deinceps non superbire docet. Quid hic ordo pulcherrimus præsignat, nisi quòd contra diaboli superbiam necessaria Christi filij dei ponenda esset humilitas? Hoc nempe sciens Esaias propheta, cum dixisset: Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Ac deinceps, Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius: cum, inquam, hæc & cætera ænigmaticè dixisset, de superbia diaboli subiecit, atq; ait de humilitate Christi: Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium audiet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mãsuetis terrę. Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Igitur secundum literam quidem historia vera texitur, secundum spiritum verò mysteriorum recapitulatio est, quales in Apocalypsi Iohannis periochas septem legimus. Quid enim virga illa, quæ & hic neq; plantata, neq; rigata, germinat, floretq;, & fructum facit, & in propheta iam dicto, de radice Iesse egreditur, floremq; producit, super quem requiescit septiformis spiritus domini: quid, inquam, hæc virga est, nisi virgo regia Dauidicę stirpis, quæ iuxta fidem euangelij, sine virili semine Christum nobis protulit verum florem, verumq; decus generis humani, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis? In illa virga speciosæ nouitatis vetus Euæ genus reuiruit, in illo flore quem peperit, carnis nostræ sylua refloruit, in illa nuce quassa vel fracta per lignum crucis, anima nostra nucleum vitæ inuẽnit: anima, inquam, nostra esuriens inde refecta est, vitamq; recepit. Et illa quidem virga tunc litem diremit, querimoniasq; filiorum Israel remouit, qui cõtra Moysen murmurabant & Aaron, tanquam ille sacerdotium traxisset magis fraterno amore, quàm arbitrio cœlesti. Hæc autem virga regia, hic flos virginitatis, hic fructus virginei ventris, Iudaicam superbiam compescuit, percussa gente, deiecta gloria templi manufacti, palamq; fecit, quia nõ carnale, sed spirituale sacerdotium deo curæ est, quia solus Christus sacerdos in æternum est, non secundum taurorum aut hircorum cædes, sed secundum ordinem Melchisedech.

Esaiæ 10.

Esaiæ 11.

Coloss. 2.

De eo quod ait, Tu & filij tui portabitis iniquitatem sanctuarij, quòd per hoc onus significetur sacerdotij Christi, quo super se tulit peccata mundi. CAPVT V.

CAP. XVIII. PRoinde continuò sequitur dominus dicens ad Aaron: (Tu & filij tui & domus patris tui tecum, portabis iniquitatem sanctuarij.) Et rursum. (Tu & filij tui simul sustinebitis peccatum sacerdotij vestri.) Ac deinde tertiò. (Tu autẽ & filij tui ministrabitis in tabernaculo testimonij. Excubabuntq; Leuitæ ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi, &c.) Trina repetitio diuinę positionis vel ordinationis, vehemens confirmatio est. Sic in virga florente, fructumque ferente, mysterium incarnationis Christi filij dei signatũ est, sic in ordine vel officio huius portantis iniquitatem sanctuarij, sustinentis peccata sacerdotij sui, mysticè signatur onus vel opus eiusdem Christi veri sacerdotis, in quo dominus posuit iniquitates omnium nostrũm, sicut propheta prædixit. Qualis Leuitarum aut sacerdotum in mysterio debeat esse religio vel distinctio, quæ vel qualia suscipi debeant à populo, qualis victimæ debeat esse religio, hic sacra lex recapitulando commemorat, nam cuncta hæc superius vberius dixerat, atq; idcirco his omisis iã proficiscamur ad alia. Neque enim hic aliud significat vacca rufa ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, quæ & educta immoletur, vel comburatur extra castra: non, inquam, hic aliud vacca rufa, quàm in Leuitico vitulus immaculatus, eodem ritu immolandus significat, nisi quòd hic sexus fœmineus, maternam charitatem designat Christi, qua pro nobis factus obediens patri, salutem nostram in angustia sua parturiuit.

Esaiæ 53.

Mysticè de expiando tactu cadaueris hominis, & de eo quod ait, Si die tertio aspersus non fuerit, die septimo non poterit emundari. CAPVT VI.

CAP. XIX. QVi tetigerit cadauer hominis, & propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergatur ex hac aqua die tertio, & septimo, & sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari.) Aspersio hæc vmbra vel figura est. Christi verò sacramentum res & veritas est. Ait nanq; Apostolus: Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos significat ad emundationem carnis: quãto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendũ deo viuẽti? Ergo aqua cinisq; vitulæ aspergendus idem hic, quod in Leuitico sanguis vituli, scilicet aspersionẽ sanguinis Christi: tactus verò morticini hominis, mortua significat opera, quibus nos ille emũdauit. Toties quippe cadauer tangimus hominis, pro quo nobis expediat lustrari aqua expiationis, quoties peccatum incurrimus, quod per confessionem atq; pœnitentiæ satisfactionem redimi necesse sit. Sed si die tertio (inquit) aspersus nõ fuerit, septimo non poterit emũdari. Quod est dicere, Nisi catholicam fidẽ teneat baptizatus in nomine patris & filij & spiritus sancti, nulla peccatorũ cõfesione vel pœnitẽtię districtione iustificari, vel gratiam

Hebr. 9.

gratiam poterit consequi septiformis spiritus sancti. Notandũ verò quòd non dixerit, omnis qui tetigerit cadauer hominis, propter hoc septẽ diebus immundus erit. Non enim quomodocunq; vel vbicunq; tetigerit cadauer hominis, tamdiu immũdus erit. Nã paulo inferius determinat sic. (Si quis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulchrum, immundus erit septem diebus.) Summa cura illi, qui de cineribus cõbustionis atq; peccati, cum aquis viuis aspergit hominem, hoc discernendũ est, vtrũ in agro, vbi patet locus effugij, aut intra angustias murorum vrbis cadauer tetigerit. i. illi qui confitenti pœnitentiam indicit, summopere discernendũ est, vtrum is qui mortua fecit opera, vel mortuis consensit operibus, sponte peccauerit, an necessitate aliqua præuentus peccatum declinare nequiuerit. Nam secundũ modos necessitatis aut voluntatis, pœnitentiæ onera quæ imponat, pensare debebit. Quid porrò est, quòd is ipse qui portat cineres, vel aspergit aquas, immundus erit, & idcirco lauabit vestimẽta sua? Videlicet quia is qui aliena curanda peccata recepit, nequaquam munda vel secura viuet conscientia, nisi pœnitentiæ quam indicit partim super se susceperit onera, quemadmodum Apost. dicit: Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legẽ Christi. Pro hac immunditiæ parte, nimium plus, quam iusto solicita sponsa dicit in Canticis: Exui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Igitur omnis qui tetigerit aquas expiationis. i. qui alieni suscepta confessione peccati, pœnitentiæ remedia suggesserit, immundus erit vsque ad vesperum, id est, donec orando pro inuicem perficiat charitatem, quæ operit multitudinem peccatorum. Quid sibi vult, quod interim dicit. (Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit.) Quid, inquam in tali negotio per hoc dictum intendit, nisi quia peccati tui causam latentem, tali debes reuelare seniori, qui & sua curare vulnera, & aliena non detegere aut reuelare nouerit? Nempe qui secretum tenere nescit, vas est non habẽs operculum, nec ligaturam desuper, & immundus est. Sed in quocunq; negotio quisquis oris aut linguæ incontinentis est, immundus est, velut vas nõ habens operculum siue ligaturam desuper. Et vndecunq; immunditia cõtracta sit, nisi aqua expiationis aspergatur (vt iam dictum est) manebit spurcitia eius super eum. Summaq; cautela agendum est, ne immundus tangat mundũ, quia quicquid tetigerit immundus, inquit, immundum faciet. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua. Itemq; & hoc prudenti domus dei dispensatori curãdum est, ne illi qui immundus est, quispiam in vllo iungatur consortio, neq; in colloquio. (Nam & anima (inquit) quæ horum quispiam tetigerit, immunda erit vsq; in vesperum.) Id est, vsq; in satisfactionem & emendationem congruam.

Galat. 6. — Cant. 5. — 1. Cor. 15.

De tentatione & iurgio propter aquam, & de eo quod ait Moyses, Num de petra hac poterimus aquam educere, quòd Iudæorum & pharisæorum typum gesserit in illa incredulitate. CAPVT VII.

CVmq; indigeret aqua populus, conuenerunt aduersus Moysen & Aaron, & versi in seditionem dixerunt: Vtinam perissemus cum fratribus nostris coram domino. Cur eduxistis ecclesiam domini in solitudinem, vt & nos & nostra iumẽta moriamur? &c.) Post multos circuitus venerunt in desertum Sin. Hoc idem scriptura dicit esse quod & Cades. Nota res gesta, quia irritauerunt dominum ad aquas contradictionis, more suo tentantes & murmurantes, & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerũt spiritum eius, & distinxit in labijs suis. Multum distinxit, multum & longe aliter quam solitus erat, locutus est in labijs suis. (Audite (inquit) rebelles & increduli. Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere?) Non sic loqui consueuerat, verbi gratia, cum mare diuideret, imò cum tam multis plagis Aegyptum verberaret. Nõ dixit, num de fluuijs ranas poterimus eijcere, num grandinem cum igne de cœlo deponere, num mare rubrum in diuisiones poterimus diuidere? Hic exacerbatus eius spiritus, penè fidem perdidit, & ita distinxit in labijs suis. Vndè & sententiam protinus accipit. (Quia non credidistis mihi, ait dominus, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.) Porrò quòd petra in mysterio vel in figura Christus fuerit, iamdudum cum apostolo Christi totus mundus canit. Cuius paulo supra in virga, quæ floruit, nucemq; protulit, sacrosanctam spectauimus incarnationem, eiusdem in hac petra percussa salutiferam intelligimus passionem. Moyses petræ percussor, & hoc loco incredulus, Moyses, inquam, & Aaron hoc loco increduli, item in mysterio vel figura scribæ fuerunt & pharizei. Populus sitiens, turba erat dominum Iesum libenter audiens, vndè exacerbati illi dixerũt. Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Num (inquiunt) de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? Puta scribas & phariseos de illa petra, de ipso Christo dixisse. Num ab isto se ductore sanam doctrinam speratis bibere? Item: Demoniũ habet, & insanit. Quid eũ auditis? Ita malè distinxerũt in labijs suis. i. cõtra propriam sunt conscientiam locuti. Sciebãt enim (verbi gratia) quod in spiritu dei eijceret demonia, & tamẽ pessima labiorũ suorum distinctione dixerũt: In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia. Cũ hoc furore increduli, & turbidi percusserunt petram iustitiæ. Bis percusserũt duobus enim lignis vnius crucis Christum crucifixerũt linguis suis & manibus gentiliũ. Hoc facto,

CAP. XX. — Psal. 105. — 1. Cor. 10. — Iohan. 7. — Iohan. 10. — Matth. 12.

CAP.XX. egressæ sunt aquæ largissimæ. Nihil verius, passo nanque Christo fluxerunt aquæ scripturarum, torrentes gratiarum spiritus sancti inundauerunt, & antea quidem scripturę legebantur, sed non intelligebantur: Legebatur occidens litera, sed non fluebat viuificantis spiritus viua & salutaris aqua. item & antea nonnullis spiritus datus fuerat, sed non in remissionem peccatorum datus fuerat. Nondum enim (inquit Euangelista) fuerat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Datus ergo fuerat in diuersarum distributiones gratiarum, verbi gratia, in prophetiam, quam & habere, & mali esse possunt, sed non (vt prædictum est) in reconciliationem vel remissionem peccatorum. Quia non credidistis (inquit) mihi, vt sanctificaretis me corá filijs Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Non inquam introducetis. Parum pro mysterio dictum est. Imò & non introibitis. Nam reuera in istis, scilicet scribis & pharisęis illius maximè accipimus iuramenti sententiam, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Væ igitur vobis scribæ & pharisæi & legisperiti, quia tulistis clauem scientiæ, Ipsi non introistis, & eos qui introierunt, prohibuistis. Non introibitis in requiem domini. Quinimò, vobis foris stantibus, & vocantibus, alijs committetur officium introducendi. (Hæc est aqua contradictionis, vbi iurgati sunt filij Israel contra dominum, & sanctificatus est in eis.) Hæc, inquit, est aqua contradictionis. Contradicunt Iudæi, contradicunt hæretici aquæ, quæ de latere domini profluxit fluminibus aquæ viuæ, quæcunq; fluunt de ventre in illum credentis. Veruntamen inter ipsas contradictiones sanctificatus est in eis sanctus sanctorum, clarificatus est in eis, nam ex ipsa contradictione gloriosior ascendit.

Iohan.7. Psal.94. Lucæ 11. Iohan.7.

Quis mysticè sit, qui post virgam floriferam, post aquam de petra productam, non sinit Israel per se transire. CAPVT VIII.

MIsit interea nuncios Moyses de Cades ad regem Edom, qui dicerent. Hæc mandat frater tuus Israel: Nosti omnem laborem qui apprehendit nos, quomodo descenderunt patres nostri in Aegypto, & habitauerimus ibi multo tempore, afflixeruntq́; nos Aegyptij, & patres nostros, & quomodo clamauerimus ad dominum, & exaudierit nos, miseritq́; angelum, qui eduxerit nos de Aegypto. Ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi obsecramus vt nobis transire liceat per terram tuam, &c.) In manifesta litera ne moremur, mysteriorum ordinem prosequamur. Quis est iste Edom, qui post virgam floriferam atq; fructiferam, post aquam de petra productam, postulantibus nuncijs, obsecramus vt nobis transire liceat per terrá tuam. (Non transibis, inquit, non transibis, alioquin armatus occurram tibi, statimq́; egreditur obuius cum infinita multitudine & manu forti.) Quis, inquam, secundú mysterium est iste Edom? Nempe ille est, contra quem querela personat prophetica: Memento domine filiorum Edom in die Hierusalem. Qui dicunt, exinanite exinanite vsq; ad fundamentum in ea. Ipse est nomine & carne Israel, re autem vel moribus Edom, qui pro coctione rufa, pro sanguine Christi, vt illo satiaretur, vendidit primogenita sua, cuius erant patres, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, cui cúcta hæc supplantauit Iacob, id est, euangelica Christi ecclesia. Huic Edom dixerunt nuncij domini, nuncij euangelici, pacem portantes pedibus speciosis, qui aquam de petra supradicta fluentem biberunt primi. Obsecramus, vt nobis transire liceat per terram tuam, transire per terram Iudæam, prædicare per synagogas tuas in templo tuo, circa domos tuas gratiam euangelicá. Non transibitis per me, inquit. Hoc dixit insuper, & cæsis denunciauit, ne transirent per se, ne loquerentur in nomine Iesu vlli hominum. Igitur armatus occurrit, qui cæsis hoc denunciauit. Econtrariò illi. (Per tritam (inquiunt) gradiemur viam.) Id est, antiquam, & benè notam tenebimus doctrinam. Trita nanq; via est euangelium, trita fide patriarcharum, trita testimonijs legis & prophetarum. Nihil ergo dicendo nouum, nihil docendo quod nó constat auctoritate scripturarum per tritam gradiemur viam. (Si (inquiunt) biberimus aquas tuas,) Id est, si euangelizantes tenuem sumpserimus victum, quid magnum hoc est? (Dabimus quod iustum est.) Metentes carnalia, seminabimus spiritualia, hoc nempe iustum est: dignus est enim operarius mercede sua. Perseuerauit ille Edom, dicens: (Non transibitis,) non hic euangelizabitis. Insuper & egressus est obuius cum infinita multitudine, & manu forti.) Nam alios quidem occidit, alios flagellauit, alios lapidauit, & de ciuitate in ciuitatem persecutus est. (Quamobrem diuertit ab eo Israel.) Dixeruntq́;, vobis quidem primùm oportebat loqui verbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ. Ecce conuertimur ad gentes.

Psal.136. Roma.9. Esaiæ 52. Actor.5. 1.Cor.9. Matth.25. Acto.13.

De obitu Aaron, quòd mysticè sacerdotium Iudæorum signauerit finem habiturum. CAPVT IX.

CVmq; castra mouissent de Cades, venerunt ad montem Hoc, qui est in finibus terræ Edom. Vbi locutus est dominus ad Moysen: Pergat (inquit) Aaron ad populus suos. Non enim intrabit terram quam dedi filijs Israel, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas cótradictionis.) Et si interdum nomine & officio magnum sacerdotem Christum significare potuit Aaron, moriendo tamen nequaquam illú significare meretur, qui manet in æternum, qui sempiternum habet

habet ſacerdotiũ, præſertim,quia celerioris cauſà mortis illi eſt, quia incredulus fuit ori domini ad aquas cõtradictionis.Moriendo ergo propter peccatũ ſuum, illius ſacerdotij ſignificat occubitũ,cuius officiales in peccato ſuo mortui ſunt, ſacerdotij Iudaici, ſacerdotij carnalis & vmbratici. Porro Mariæ mors paulo ante cõmemorata, nulla præcedente vel præſcripta peccati cauſa, finem legalis obſeruãtiæ præfigurat,quæ nõ propter erroris malitiam, ſed propter melioris gratiæ prærogatiuã erat interitura.(Tolle(inquit dominus)Aaron & filium eius cum eo,& duces in montem Hor.)Hor lumẽ interpretatur: Aaron ergo,in monte Hor moritur futurũ enim erat,vt manifeſtatione veritatis vmbraticum Iudæorũ ſacerdotium deſtrueretur.Sanus & valẽs ad mortem proficiſcitur pedibus ſuis, ſacerdotes nanq; Iudæorũ, dum ſe valere & iuſtos eſſe arbitrãtur, in peccato ſuo moriuntur. Vndè grauiter illos in pſalmo denotari animaduerſum eſt,dicente ex perſona Chriſti:Et irruerunt in me fortes,videlicet tanquam frenetici dũ medicum percutiunt, ſanos ſe eſſe putantes.Spoliatur veſtibus ſuis, vt moriatur:templum nanq; illorum, & omne ſanctuarium deſtructum eſt, ne Iudæi de vitali virtute ſacerdotij ſui ſaltem falſò glorientur. Moritur autem Aaron, ſicut inferius ſcriptum eſt, anno quadrageſimo egreſsionis filiorum Iſrael ex Aegypto,menſe quinto,prima die menſis,cùm eſſet annorum centum vigintitrium. Pſal.58.

Quod Chananæus rex Arad, qui pugnauit contra Iſrael,diabolum ſignificet,& quòd vt vinceret,voto ſe obligans Iſrael,prædicatorum deuotionem ſignificet. CAPVT X.

QVòd cum audiſſet Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiẽ, veniſſe ſcilicet Iſrael per exploratorum viam, pugnauit contra illum, & victor exiſtens duxit ex eo prædam.At Iſrael voto ſe obligans,ait:Si tradideris populũ iſtum in manu mea,delebo eius vrbes,&c.) Secundum ordinem ſpiritualium,geſta hæc hiſtorica procedũt.Paſſo nanq; Chriſto & glorificato,ac ſpiritu dato,quòd per petrã percuſſam,& aquas exinde fluentes ſignificatũ eſt.Poſtquàm vetuit Edom, id eſt terrenus,vel ſanguinolentus Iudaicus populus,tranſire Iſrael per terram ſuam,prohibuitq́; Chriſti apoſtolos,nouam in ſynagogis ſuis prædicare gratiã,audiuit Chananæus rex Arad,id eſt, perſenſit princeps vel poſſeſſor mundi huius,diabolus, qui per Chananæum regem Arad myſticè intelligitur.Chananæus nanq; poſsidens,Arad deſcendens interpretatur. Deſcendens autem & deorſum fluens eſt diabolus,poſsidens,id eſt,princeps mundi huius: Audiuit,inquam, & ignorare non potuit prædicationis euangelicæ gratiam,per exploratorum viam,id eſt, per apoſtolorum inſtantiam,cùm poſsideret gentes ille fortis armatus, & in atrio ſuo pace lõgæua ſecurus regnaret,non legitimus rex,ſed raptor imperij tyrannus.Cùm igitur audiſſet,ſalutem proficiſci ad gentes,pugnauit cõtra illum ſpiritualem Iſrael,& victor exiſtens, duxit ex eo prædam. Pugnauit itaq; regum & imperatorũ legibus & armis,perſecutiones excitauit,edicta propoſuit,ſcindensq́; corpora, quorum animas contingere nequiuit, quaſi prædam duxit, eademq; corpora quaſdam animarum veſtes pœnaliter diſtraxit. Hoc modo ad horam quidem vicit, ſed extrinſecus vincẽs intrinſecus victus eſt,ſuiq; victores glorioſiores effecit martyres. At Iſrael voto ſe obligans,ait: Si tradideris populum iſtum in manu mea,delebo vrbes eius.Tali voto ſe obligans ille Iſrael, nõ ſibi,ſed deo ſe pugnare profeſſus eſt,& idcirco.(Exaudiuit dominus vocem eius,& tradidit Chananæum.) Sic planè noſtri prædicatores pedibus ſpecioſis pacem nobis portantes, non quæ ſua ſunt,ſed quæ Ieſu Chriſti quærere propoſuerũt:& idcirco deſiderium illorum exaudiuit dominus,præparationes cordis eorum audiuit auris eius,vt vincerent Chananæum, vt de antiquis ſedibus malignum poſſeſſorem eijcerent, diabolum principem mundi huius rectorem tenebrarũ.(Quem ille interfecit, ſubuerſis vrbibus eius,& vocauit nomen loci illius Horma, id eſt,anathema. Notandum, quòd vbi primùm pugnando vincit ille carnalis Iſrael, victoriæ cauſa efficiens damnatio cupiditatis eſt. Sic planè vincit ſpiritualis Iſrael, triumphalemq́ue militia eius profectum habet, vbi caſtè & ſola charitatis intentione verbum dei annunciat, & pro corona cœleſti legitimè certans, vanitatem gloriæ ſub pedibus calcat. Tales duces noſtri prædicatores Chriſti, mundum vicerunt, Chananæum illum,id eſt,diabolum,de regno ſuo exturbauerunt.

CAP. XXI.

Matth.12.

Eſaiæ 52.

Philip.2.

De ignitis ſerpentibus,quos miſit dominus in populum,& de ſerpente æneo,quem exaltauit Moyſes. CAPVT XI.

PRofecti ſunt autem & de monte Hor per viam,quæ ducit ad mare rubrũ,vt circumirent terram Edom,& tędere cœpit populũ itineris ac laboris.)Ac deinceps.(Quamobrem miſit dñs in populum ignotos ſerpentes,ad quorũ plagas,& mortes plurimorũ,venerunt ad Moyſen,atq; dixerunt: Ora,vt tollat à nobis ſerpentes.Orauit Moyſes pro populo, & locutus eſt dominus ad eum:Fac ſerpentem æneum,& pone eum pro ſigno.)Præſentis loci myſteriũ occultum lux euangelicæ veritatis ſplẽdore proprio reuelauit. Dixit enim: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto,ita exaltari oportet filiũ hominis,vt omnis qui credit in ipſo,nõ pereat,ſed habeat vitam æternã.Dixerat aũt ante hæc:Amen amen dico tibi,niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto,non poteſt introire in regnũ dei.Ergo & hoc in figura noſtri factũ eſt,quos reuera ſerpentes Iohan.3.

 momor-

CAP. XXI. momorderunt tam multi, quá multos deos patres nostri coluerũt, quàm multis vitijs, & animę & corpora nostra deuastata sunt. Ergo quorum per ministeriũ nos ex aqua & spiritu sancto renati sumus, vt dei poßimus videre regnum, ipsi illũ (vt prædictum est) Chananæum spiritualem interfecerunt: & dum signũ crucis Christi, Imò crucifixũ ipsum nos adorare docuerunt, quasi serpentem æneum pro signo posuerũt. Quem cum percusi aspicimus, sanamur: credẽtes nanq; in eum,
Iohan. 3. non perimus, sed vitam æternam habemus. Res præclara & splẽdida, sed quia penè cunctis nota, totoq; orbe celeberrima est, & nos longũ iter proficiscimur, nũc illam breuiter tetigisse sufficiat.

De Moab, quòd interpretatur ex patre, quòd per illum figurentur hæretici. CAPVT XII.

ET inde mouentes, venerunt ad torrentem Zared. Quem relinquentes, castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorræi. Siquidẽ Arnon terminus est Moab, diuidens Moabitas & Amorræos.) In manifesta historia postquam serpens æneus positus pro signo est: quem à serpentibus percußi aspicerent & sanarentur, tandem peruenitur ad terminos Moab, quia videlicet postquam filij dei signum per totum mundum visibiliter quoq; exaltatum est, vt simulachris gentium relictis fidelis Israel hoc potius adoraret, hæreticorum peruersitas exaduerso fidei suborta est. Zared, alienus: Arnon, maledictio eorum: Amorræus, amarus: Moab, ex patre interpretatur. Quibus nominibus abalienatio, maledictio, atq; amaritudo hæreticorum, qui ex patre diabolo sunt, rectè subintelligitur. (Vndè dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum.) Nulla cõcludit ratio, materiales fuisse libros bellorum domini, ante hãc eius, qui hęc loquitur, Moysi scripturam. Sed nec vlla alia nouimus bella domini, nisi illa, quibus aduersum omnem impietatem per fideles homines dimicat sermo domini. Ergo quod dicitur, prophetia est, quàm in libro cœlesti Moyses iste vidit eisdem oculis quibus videre meruit, aut potuit cuncta cœlestia, quorum secundum exemplar quod in monte monstratum est illi, dixit hæc & fecit atque instituit ceremoniarum decreta, qui-
Exod. 25. bus in tabernaculo manufacto deseruiret populus carnalis. Dicitur ergo in libro bellorum domini, notum & celebre est in fide euangelicæ veritatis, vbi vera & fortia leguntur bella domini.

De torrentibus Arnon, quòd significent eloquentiam hæreticorum, & quomodo fiat in eis sicut factum est in mari rubro, & de carmine Israel pro puteo. CAP. XIII.

SIcut fecit (inquit) in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon.) Quomodo fecit in mari rubro? Respiciens (inquit) dñs super castra Aegyptiorũ, per columnam ignis & nubis, interfecit
Exod. 14. exercitum eorũ, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundũ. Torrentes Arnon, fluxus sunt eloquentium hæreticorum, scandentium superbiæ currum, rotantium verba peccati contra Christũ, & sanctum eius catholicũ populum. Istis igitur de libro bellorũ domini, de omni libro catholicæ veritatis, vel diuinæ auctoritatis prædicitur, quia secundũ similitudinem Pharaonis & exercituũ eius, ipsi quoq; subuertentur, & in profundum inferni cum diabolo præcipitabuntur. (Scopuli torrentiũ inclinati sunt, vt requiescerẽt in Aran, & recumberent in finibus Moabitarũ.) Per metaphoram sub inclinatorũ nominibus scopulorũ, timorem exprimit Moabitarũ, trementium ad introitũ filiorum Israel & requiescentium in Aran. i. spem suam ponentiũ in hariolo Balaam, quem adduxerant de Aran vt recumberent in finibus Moabitarũ, videlicet cum de finibus eisdem filios Israel abegissent, maledicente illis Balaam. (Ex eo loco apparuit puteus. Super quo locutus est dominus ad Moysen: Congrega populũ, & dabo ei aquá. Tunc cecinit Israel carmen istud. Ascẽdat puteus concinebant, puteus quem foderunt principes, & parauerant duces multitudinis, in datorem legis, & in baculis suis.) Iuxta historiam non valde magnũ, aut carmine dignũ fuit, quòd ex eo loco puteus apparuit: maiora enim apparuerunt illis, verbi gratia: Quando aqua de petra percussa profluxit, & nullum tamen tunc Israel carmen cecinit. Scrutemur ergo mysterium, quòd verè iucundo carmine est dignũ. Scopuli torrentium, id est, auditores vel miratores hæreticorũ inclinati sunt vt requiescerent in Aran, quando ipsi reges vel imperatores tam Christianæ fidei, quàm suæ dignitatis obliti, benedictionibus, imò maledictionibus hæreticorum se submiserunt, suamq; spem in illis posuerunt, quasi in Balaam, delectati pulchritudine loquacitatis eorum, quæ intelligitur per Aran. Aran quippe interpretatur decus. Et recumbentes in finibus Moabitarum, id est, communioni illorum cum defensione adhærentes, qui ex patre diabolo sunt. Ex eo (inquit) loco apparuit puteus, Nihil verius, nihil certius. Nam reuera contentionibus hæreticorũ excitati principes ac duces nostræ fidei, orthodoxi atq; catholici viri, altius profunda scripturarum scrutati sunt, & ita puteum aquæ viuæ foderunt, atq; parauerunt in baculis suis. Non autem in baculis suis, sed in datore legis, cum baculis suis, quemadmodum apostolus, cum dixisset: Plus omnibus illis laboraui, continuò subsecutus, non autem, inquit, ego, sed dei gratia
1. Corin. 15. mecum. Baculi ducum vel principũ nostræ multitudinis, quibus foderunt puteum in datore legis, fortes ac perseuerantes animi fuerunt, quibus pugnando magistri ecclesiæ cõtra blasphemias hæreticorum

hæreticorum, veritatem nobis aperuerunt scripturarum in datore legis.i. cooperante gratia dei. Ascendat puteus, concinebant, &c. Qui concinebát? Planè qui tenebant, imò qui & tenent fidem catholicam, qui sanè doctrinæ sitiunt & libéter bibunt aquam viuam vniuersus spiritualis Israel, omnes veri Israelitæ, in quibus dolus nõ est. Ascendat (inquit) puteus. Quo vel vndè ascédat? De Iohan.4. profundis suis ascendat ad labella sitientium, ad ora manusq́; paruulorũ, vt sine difficultate bibant aquam viuam, saliẽtem in vitam æternam, quòd & factum est, quia duces & principes foderunt, quia scripturas sacras fideliter exponendo, nobis intelligibiles fecerunt. Vndè acceperunt hoc? (De solitudine Mathana, de Mathana in Nahaliel, de Nahaliel in Bamoth. Bamoth vallis est in regione Moab in vertice Phasga, quòd respicit contra desertũ.) Non solum iuxta literam hæc nomina mansionum filiorum Israel sunt, sed in spiritu propheticæ gratiæ ducum vel principum prædictorum merita vel profectus significant. Mathana, donum: Nahaliel, ascensio dei mei: Bamoth, excelsa: Phasga, os multum siue os dilecti. De solitudine inquit Mathana.i. de dono perfecto & dato optimo, quòd de sursum est descendẽs à patre luminum. Nahaliel, id est, ascensionem dei, duces isti ascẽderunt, primò per actiuæ vitæ virtutem, deinde in Bomoth.i. in excelsam contemplatiuæ vitæ gratiam, ac deinceps vallis est illis in regione Moab, quòd nimirũ est secundum literam in vertice Phasga, quòd tamen verum est secundum spiritũ, nam egregia est illis humilitas in magna & alta sapientia vel scientia, cùm oris multi vel dilecti, multa & dilecta facundia, quòd respicit contra desertum, id est, toto studio pugnat contra desertoris diaboli mendacium.

Quamobrem obsecrauerint Zeon regem Amorræorum, vt liceret sibi transire per terram eius, cùm terram Chanaan poßidere debuerit. CAPVT XIIII.

Misit autem Israel nuncios ad Zeon regem Amorræorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam. Non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas de puteis. Via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, vt transiret Israel per fines suos, &c.) Omisso interim quid fuerit Moab, quòd postmodum narraturus est, iam dicit quid fecerit, quidq́; receperit Zeon rex Amorręorum. Quomodo autem ad húc mittit Israel nuncios obsecrans vt transitũ concedat per terram suam? Cur non terram eius inuadit iure prælij, cùm terrã Chanaan possidere debuerit, sicut patribus eius deus repromisit: Amorræus autem ęquè vt Iebusæus filius Chanaan extiterit? Nonne Amorræum qui habitabat trans Iordanem, Israel expugnauit? Quare ergo nunc ad Zeon regem Amorræorum nuncios circa Iordanem mittit, obsecrans per terram eius sibi transitum cõcedi? Videlicet quia terra hæc Amorræorum fuerat terra Moab. Porrò Moyses in Deuteronomio: Venimus, inquit, ad iter quod ducit ad desertum Moab. Dixitq́; dominus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eum prælium. Non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi Ar in possessionem. Deut.2. Igitur quasi quæreres, vt quid Israel per nuncios obsecrat, vt sibi terram Amorræi transire liceat, non declinabimus, inquiens, in agros & vineas, non bibemus aquas de puteis, donec transeamus terminos tuos: cùm iuxta iuramentum, quòd disposuit ad Abraham, quòd iurauit ad Isaac, quòd statuit ad Iacob in testamentum ęternum, sperare deberet, totam terram Chanaan, funiculũ hæreditatis suæ, de quo & Amorræus erat, subinde causam reddidit, dicens: (Vrbs Esebon fuit regis Zeon Amorræi, qui pugnauit contra regem Moab, & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat vsq; Arnon.) Atque hoc ipsum scripturæ auctoritate, quæ nulla erat, probare non valens, prouerbio vulgi ore hactenus cantato comprobat, dicens: (Idcirco dicitur in prouerbio, Venite in Esebon, ædificetur & constituatur ciuitas Zeon. Ignis egressus est de Esebon, flamma de oppido Zeon, & deuorauit Arnon Moabitarũ, & habitatores excelsorũ Arnon. Væ tibi Moab, peristi popule Chamos, &c.) Ex hoc prouerbio, quo & victo illuditur, & victori applauditur, nõ minus firmiter quam scripto Israeli comprobatur, quòd terra illa non fuerit de funiculo hæreditatis eius. Veruntamen quod non erat iure hæreditatis, factum est, vt ei esset iure pręlij. (Noluit enim (inquit) concedere, vt transiret Israel per fines suos, quin potius exercitu cõgregato, egressus est obuiam in deserto, & venit in Iasa, pugnauitque contra eum. A quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius, ab Arnon vsque Iecboch, & filios Ammon, quia forti præsidio termini tenebantur Ammonitarum.) Quo præsidio termini tenebantur Ammonitarum? Videlicet præsidio dei, quemadmodum itidem in Deuter. Moyses dixisse deum commemorat his verbis: Tu transibis hodie terminos Moab, vrbem nomine Ar, & accedes in vicina filiorum Ammon. Caue Deut.2. ne pugnes contra eos, nec mouearis ad prælium. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem.

Psal.104.

Quid spirituale designet, quòd transiturus Iordanem Israel, iam circa Iordanem vrbes ac viculos poßideat. CAPVT XV.

Transiturus Iordanem Israel, iam citra Iordanem vrbes ac viculos possidet terram regis Amorræorum, & terram Og regis Basan, de quo postmodum subditur. Et occurrit ei Og rex Basan, pugnaturus in Edrai.) Ambo fuere reges Amorræorum, quemadmodum in Deuterono- Deut.3.

CAP. XXII. mio dicitur: Tulimus in illo tempore terram de manu duorum regum Amorręorũ,&c. Ac deinceps: Solus quippe rex Og Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus. De stirpe inquit gigantum, non vtiq; illorum, qui ante diluuium fuisse memorantur, dicente scriptura: Gigantes autem erãt super terram in illis diebus, sed eorum qui post diluuium esse potuerunt, sicut Enachim: Solus autẽ restitisse dicitur, fortalsis idcirco, quia singulariter superbus præ cæteris erat magnis & staturosis hominibus. Iam ergo (vt prædictum) necdum transito Iordane, terram posside Israel. Penè huic simile est, quòd spiritualis Israel, cuius pars dominus, cuius funiculus, cuius hæreditas terra viuentium est, iam in isto seculo necdum transito Iordane, necdum secunda beatificatus resurrectione, diuitum secularium regum atq; imperatorum diuitias possidet, castella obtinet, ciuitatibus pręsidet. De sancta Christi ecclesia loquimur, de apostolicis gradimus dicimus, quorum patres ac principes verbi dei gladium tenentes, adeò conualuerunt, adeò fortes in bello facti sunt, vt dum tyrannorum, regumq; fortium Christi iugo subijciendo animas, regnorum quoque partes maximas in vsus seruorum Christi quasi optima diripuerunt spolia. Et hæc quidem diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, nec pro ista temporali mercede priuantur æterna quia videlicet, dignus est operarius mercede sua, quantam fidelibus Christi ministris dignè seminantibus spiritualia, nemo mortaliũ de suis carnalibus compẽsare valeat. Veruntamen eis qui nullo æternorum bonorum amore trahuntur, & Christum annunciant, vt non quæ Iesu Christi, sed quæ sua sunt acquirant, eis inquam rectè ac legitimè dicitur, quia receperunt mercedem suam: & idcirco quasi cum filijs Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, de quibus posterius dicendum est, citra Iordanem residentes, secundam resurrectionis non habebunt gloriam.

Gene. 6. Roma. 8. Luc. 10. 1. Cor. 10. Philip. 2. Matth. 6.

De cupiditate Balaam, & quòd ipse fuerit qui in libro Iob, Heliu dicitur. CAPVT XVI.

CAP. XXII. PRofectiq; castrametati sunt in campestribus Moab, vbi trans Iordanem Hiericho sita est. Videns autem Balac filius Sepphor, omnia quæ fecerat Israel Amorræo, & quòd pertimuissent eum Moabitæ, & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian. Ita delebit hic populus omnes qui in finibus nostris commorantur, quomodo solet bos herbas vsq; ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. Misit ergo nuncios ac Balaam filium Beor hariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, &c.) Hunc Balaam diuinum siue hariolum, Hebræi tradunt eum fuisse, qui in libro Iob dicitur Heliu, primò virum sanctum, & prophetam dei, postea per inobedientiam & desiderium munerum, dum Israel maledicere cupit, diuini siue harioli vocabulo nuncupatum. Deniq; quod inobediẽs deo fuerit, quòd munera desiderauerit, quòd Israel maledicere cupierit, ratio manifesta conuincit. Vocatus à rege Moab, dicente. (Ecce egressus est populus ex Aegypto sedens contra me. Veni igitur & maledic populo huic, quia fortior me est, &c.) Ille nuncijs habentibus diuinationis pretium in manibus. (Manete hic (inquit) nocte, & respondebo quicquid mihi dixerit dominus.) Non dixit, absit hoc à me, nõ maledicam populo huic, pecunia tecum sit in perditione: sed explorat improbus dei secreta semel & iterum, si forte permitteret dei patientia, quòd vt faceret, suadebat ardẽs cupiditas. Adeò numerum cupidus vel maledicendi fuit, vt dimissus sub conditione à deo dicente: (Si vacare te venerunt homines isti, surge & vade cum eis: ita duntaxat, vt quod tibi præcepero, facias.) Surrexit protinus manè, id est, cum festinatione, contempta conditione, ad modum videlicet seruorum nequam, ad oculum seruientium, qui dum missi vel dimissi fuerint ad licita, præsumunt perpetrare & illicita. Idcirco stetit angelus domini contra illũ euaginato gladio, vt animaduerteret ex pœna præsenti, quàm durum sit abuti permisso, vel dissimulare imperium domini.

Quòd eorum formam gesserit prælatorum, apud quos cuncta venalia sunt, vndè & redargui possunt, sicut istum subiugale mutum animal redarguit. CAPVT XVII.

2. Petr. 2. QVorum iste formam prætulerit, ex apostolicis claret literis, Apostolus Petrus cum dixisset de pernitiosis, ac blasphemis: post aliqua, cor exercitatũ auaritia habentes maledictionis filij derelinquentes rectam viam errauerunt, continuò subiunxit. Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit. Correptorem verò habuit suæ vesanię subiugale mutũ animal hominis voce loquens, corripuit prophetæ insipientiam. Iudas quoq; in epistola sua cum dixisset: Hi autem quæcunq; ignorant, blasphemãt, quæcunq; autem tanquam muta animalia naturaliter norunt, in his corrumpuntur, confestim subsecutus ait: Væ illis qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in cõtradictione Chore perierunt. Igitur Balaam, quòd interpretatur vanus populus, vanitatis illorum tenet formam, qui in ecclesia nomine tenus, & vana professione positi, quemadmodum iste qui de Sem æquè vt Abraham ortus fuit, & ad fidem & fortem Abrahæ non pertinuit: cum oculos habeant plenos adulterij & incessabilis delicti, sintque maledictio-

maledictionis filij, maledictiones siue benedictiones, quascunque cantitant, pretio vendunt, & apud eos cuncta venalia sunt. Cumq; sint eiusmodi blasphemi, atq; corrupti, penes se solos arbitrantur, omne sacrum solum quod ipsi dant, hoc esse sanctũ: solos eos esse benedictos, quibus benedixerint, & maledictos in quoscunq; maledicta congesserint. Nihilominus Balac, quòd interpretatur lingens vel elidens, qui & ipse de Sem extitit, Moab quippe natus est de Loth, nepote Abraham, illorum exemplũ est, qui in ecclesia positi, & falso nomine Christiani, tales sibi pretio conducunt arbitros benedicendi atq; maledicendi, & idcirco criminis eiusdẽ habentur cum ipsis qui vendunt emptores improbi, de templo dei cum funiculo furoris eius eijciendi, lingẽtes atq; elidentes, vitijs adulantes, & omne opus virtutis quo possunt elidẽtes. Hæc vbi aguntur, ora subditorũ, iusta laxantur licentia in reprehensionem prælatorũ. Nam ecce iste mercedem iniquitatis secutus, correptorem (vt iam dictũ est) habuit suæ vesaniæ: mutum subiugale animal hominis voce loquẽs corripuit prophetæ insipiẽtiam. Quamlibet subiugalis sit, quamlibet frœnum sessoris in ore susceperit: tamen si angelum domini viderit in via stantem euaginato gladio: si inquam illum magni consilij angelum in euangelica via viderit, vendẽtes & ementes terribili sentẽtia de templo de domo patris eijcientem, quem sessor .i. prælatus suus videre non valet, auaritia cæcatũ cor habens, auertet se de itinere, illumq; quamuis irascentẽ, quamuis etiam verberantẽ prohibebit iniquũ cupiditatis opus perficere. Nunc harioli vel diuini huius prophetica verba carpamus. Esaiæ 5. Matth. 21.

Quomodo non sit mirandum, quòd dominus verbum in ore eius posuit, & quid in prima parabola eius prophetauerit. CAPVT XVIII.

ASsumpta parabola sua dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarũ, de montibus orientes. Veni, inquit, & maledic Iacob, propera, & detestare Israel. Quomodo maledicam, cui nõ maledixit deus? Qua ratione detester, quem non detestatur dominus? De summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo eum. Populus solus habitabit, & inter gentes nõ reputabitur. Quis dinumerare posit puluerẽ Iacob, & nosse numerũ stirpis Israel? Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia.) Hoc verbum (inquit) posuit dominus in ore eius, ne fortè mireris, quòd propheta tã pessimè inter aras Balac, deumq; diuisus admitti potuit, vt poneret dominus verbũ in ore eius, vt idololatræ atq; hariolo verbũ suum deus imponere pateretur. Sed enim fidelis Samuel propheta domini, cùm dixisset ad Saul: Melior est obedientia quam victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietũ, continuò subiunxit. Quoniam quasi peccatum hariolãdi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Sed de illo postmodũ scriptura refert: Abijt etiam ipse in Ramatha, videlicet persequẽs Dauid, & venit vsq; ad cisternam magnam quę est in Socoth, & interrogauit & dixit. In quo loco sunt Samuel & Dauid? Dictumq; est ei. Ecce in Aioth sunt in Ramatha. Et factus est etiam super eũ spiritus domini, & ambulabat ingrediẽs, & prophetabat vsq; dum veniret in Aioth in Ramatha. Et expoliauit se etiam vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris coram Samuel. Et cecinit nudus tota die illa & nocte. Igitur quoniam vsq; hodie per indignos spiritus mysteria loquitur, ità vt in euangelio quoq; dicat spiritus malignitatis: Scio quis sis sanctus dei, nõ quis dicat, sed quid dicat audiamus. Assumpta (inquit) parabola sua. Parabolica dictio ab eo incipitur, quòd ait, de summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illũ. Nam quod pręmisit, quomodo maledicam cui non maledixit deus: qua ratione detester quem dominus non detestatur, nudus & manifestus secundum proprietates vocum veritatis est sensus. Nemo quippe maledicere aut detestari efficaciter poteit eum, cui à domino benedictio data est, cuius laus vel testimoniũ ex deo est. Igitur de summis silicibus videbo eum, & de collibus cõsiderabo illum cum dicit, patres excelsos, patriarchas summos, intellige istius populi patres nõ tam carnis eorum, quàm fidei. De illorum silicũ, de illorum collium altitudine, dignitatem illius populi contemplare. Nunquam enim melius intelligis, quid amplius Iudæo sit quam Gentili. Cùm dicis cum apostolo, quia horum est adoptio, & testamentum, & gloria, & legis latio, & obsequium, & promissa, & eorum patres, ex quibus secundum carnẽ Christus, qui est super omnia deus benedictus in secula: profectò de summis silicibus vidisti, de collibus hunc populũ gloriosum considerasti. Quid de illo videbo de summis silicibus, qualem illũ considerabo de collibus? Populus, inquit, solus habitabit, & inter gentes nõ reputabitur. Abraham, inquit, & filij eius: filij inquam non carnis, sed promissionis eius solus habitabit, solus & singularis erit cultor vnius dei, populus vnius principis, corpus vnius capitis: solus inquã habitabit, solus benedictionem hæreditate possidebit, quàm patri eius Abrahæ pollicitus est, dicens: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quamuis de cunctis gentibus colligendi sunt, quamuis de cunctis mundi partibus congregandi sunt in vnum qui dispersi fuerant filij dei, iam post sui congregationẽ, post acceptam dei benedictionem, inter gentes nõ reputabuntur: quemadmodum ipse pater Abraham, postquàm de Gẽtibus est vocatus, postquã de Chaldæis est eductus, iam inter gentes non est reputatus, iam inter Chaldæos non est existimatus, habitans solus, & peregrinus, aduena, & solitarius, non hic habens manentem ciuitatem, sed futuram inquirens.

CAP. XXIII. 1. Reg. 15. 1. Reg. 19. Marc. 1. Rom. 9. Gene. 22. Iohan. 11. Hebr. 13.

 Sic

CAP. XXIII. Sic(inquam)omnis populus fidei eius,solus habitabit in tabernaculis, quia cum gentibus in terra ciuitates non ædificabit. Quis dinumerare posit puluerem Iacob,& nosse numerũ stirpis Israel? Tanquam diceret: Ne, quia dixi solus habitabit, paucitatem putes populi, quem de summis silicibus vidi: ne quia dixit inter gentes non reputabitur, pauca existimes milia gentis vnicæ, quàm de collibus consideraui. Nam si quis posit hominum numerere puluerem terrę, numerare quoque poterit puluerem Iacob,& si quis stellas cœli numerare posit, numerum quoq; stirpis Israel nosse præualebit. Moriatur anima mea morte iustorum,& fiant nouissima mea horũ similia. Gene.13. Vana optantis suspiria, friuola & caduca prophetantis desideria. Suspirare desijt, desiderare cessauit, cùm præualente cupiditate, postmodum consilium dedit, quid faceret populus Balac populo huic, & idcirco mortua est anima eius morte impiorum, & facta sunt nouissima eius Madianitarum similia. Nume.31. Nam vlciscentes se filij Israel de Madianitis, iubente domino, istum quoq; Balaam filium Beor interfecerunt gladio.

De qualitate elocutionis eius, quòd more adulterantium verbum dei sui suauiter lenocinetur. CAPVT XIX.

DIxitq; Balac: Veni mecum in alterum locum, vndè partem Israelis videas,& totũ videre non posis, inde maledicito eis,&c.) Cùm ea quæ supra scripta sunt, diceret Balaam: intuebatur (vt illic præscriptum est) extremam partem populi.i. non præsentia tantùm, sed prophetico spiritu prospiciebat, quæ ventura erant diebus nouissimis. Verùm Balac, & quicunq; illi similis est, quencunq; ille(vt iam dictum est)nomine signat, tantum præsentia curat: quæ in tempora longa fient, audire recusat. Dicit ergo: Veni mecum in alterum locũ, vndè partem Israelis videas,& totum videre non posis. Ac si dicat: Totum mihi videre noli, futura mihi nuntiare noli, præsentem tantummodo rerum partem vide mihi: hoc solũ quomodo posim percutere, & eijcere eum de terra mea, prospice mihi.(Sta(inquit)Balac,& ausculta, audi fili Sepphor. Non est deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo,& nõ faciet? Locutus est dominus, & non implebit?) Notanda in omnibus dictis faceta garrulitas prophetę incõmodi. Cuncta congeminando dicit singula semel dicta, non quidem vocibus eisdem, sed eodem sensu repetit, vt sit similitudo dissimilis, in morem cantilenæ affectatæ & suauiter lenocinantis. Sta(inquit)Balac,& ausculta. Item repetit continuò, dicẽs: Audi fili Sepphor. Non est(ait) deus quasi homo vt mentiatur. Et hoc ipsum congeminans protinus, nec vt filius hominis(inquit)vt mutetur. Sic,&c. Bene ergo & ipso locutionis modo formam illorum exprimit, qui verbum dei adulterant, qui dum benedictiones cantitant, de virtute verborum non curant, magisq; voculæ suæ tripudium, quàm diuinorum maiestatem attendunt sensuum. Quòd dominus grauissimè interdicens prædicatoribus euangelij,& neminem(inquit)per viam salutaueritis. Lucæ 10. Nam reuera quasi per viam salutãt, qui verbum dei, quòd ore decantant, auditoribus proficere non desiderant.

De eo quod ait: Deus eduxit eum de Ægypto, cuius fortitudo similis est Rinocerotis, & cæteris quæ secunda benedictione dixit. CAPVT XX.

NOn est(inquit)deus quasi homo, vt mentiatur,& cætera. Tanquam diceret: Veni ego in alterum locum, sed non inueni alteratum deum. Semel posuit verbum in ore meo, quòd mutari non patitur, quandoquidem omnis homo mendax,& omnis filius hominis mutabilis est, sed non itidem deus mentitur, non similiter à sua sententia mutatur. (Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Non est idôlum in Iacob, non videtur simulachrum in Israel. Dominus deus eius cum eo est,& clangor victorię regis cum illo. Deus adduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo similis est Rinocerotis. Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. Temporibus suis dicetur Iacob,& Israel quid operatus sit deus. Ecce populus vt leæna consurget,& quasi leo orietur. Non accubabit, donec deuoret prædam,& occisorum sanguinem bibat.) Quasi vinctum & catenatum audimus Prophetam, raptos veritatis argenteos ore inuito per singula verba proferentem. Ad benedicendum (inquit) adductus sum, videlicet legatus ab illo qui benedictionum omniũ solus arbiter est. Benedictionem prohibere volo, prohibere non valeo. Quid igitur? Inuitus benedicam, nõ sponte benedictiones canam. Non est idôlum in Iacob, Non videtur simulachrum in Israel. Sed quid? Dominus deus eius cum eo, cum eo(inquam) tanquam cum vxore vir zelator, prohibens adulterium idolorum, procul extrudens mœchiam simulachrorum. Exod.20. Et nequando vacet, quasi absente viro cum idôlis vel simulachris per nocturnum mœchari silentiũ. Clangor(inquit) victorię regis in illo est. Clangor victorię regis, zelatoria vox est dicentis, à monte Sinai cum clangore buccinę vehementius perstrepentis. Non habebis deos alienos coram me, nõ facies tibi sculptile,& cætera. Quo iure, quo debito solus ille vult vti quasi lege maritali? Deus(inquit)adduxit eum de Aegypto. Nempe causa iusta, causa legitima est. Eduxit hanc gentem de Aegypto in manu forti, in brachio extento, pepigitque fœdus cum ea, in aspersione sanguinis super cunctis sermonibus suis. Cuius rei memor ipse in Ezechiele propheta Ezech.16. dicit: Transiens per te vidi te conculcari in sanguine tuo, & dixi tibi, cùm esses in sanguine tuo, viue,

viuc. Ac deinceps: Et transiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum tempus amantium. Et expan di amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum, ait dominus deus. Et facta es mihi, & laui te aqua, & cætera. Igitur non est nec esse licet, in Iacob idolum: nec videtur, nec videre licet simulachrum in Israel, non (inquam) est nec esse debet augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. Quare? Quia deus adduxit eum de Aegypto, inquit. Et continuò: (Cuius (ait) fortitudo similis est Rinocerotis.) Parua dictione sensum magnificum subintelligere licet. Rinoceros, animal est vnicorne, Græcè sic dictum, quòd habeat cornu in nare, id est, super narem in fronte: tantæ fortitudinis, vt à nemine vinci: tantæ ferocitatis, vt à nemine contingi possit. Solummodo puellæ virginis (vt aiunt Physici) blanditias admittit, trahitur odore virginitatis, puellamque cum in agro adesse persenserit, vltro expetit, caput reclinat, blandoque sinu gratantur indormit. Illic à venatore comprehensus confoditur: fitque arte, quod nullis constare potuit viribus. Hoc respiciens propheticus spiritus, cuius, inquit, videlicet dei fortitudo similis est Rinocerotis. Hoc planè tam verum, quàm pium est. Fortissimus namque spirituum deus, velut vnicornis, id est, potentiæ singularis deus incomprehensibilis, deus inuictæ virtutis, postquam populum illum de Aegypto eduxit, virginei tractus est odore vteri, virginem expetijt, virginei pudoris claustris inclusus est. Ex eo tantùm comprehendi potuit, & occidi. Igitur fortitudo eius similis est Rinocerotis. Tēporibus suis dicetur Iacob & Israel, quid operatus sit deus, id est, cum tempus fuerit, prædicabitur vero Iacob, & vero Israeli, quid adducendo hunc populum de Aegypto, significauerit deus, vel vndè fortitudo eius similis Rinocerotis rectè dicatur: Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo orietur. Non accubabit, donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Et hoc quidem secundum literam ad prælia eiusdem populi referri potest, quia duce Iosue transito Iordane vt leæna cōsurrexit, & quasi leo ortus est, nec ante accubuit in terra promissionis, donec deuoraret prædam, donec hostium sanguinem funderet. Verùm melius atque certius ad illa tempora refertur, quibus (vt nunc ait) dicetur Iacob & Israel, quid operatus sit deus. Ecce enim vbi Rinoceros ille fortissimus ad mortem crucis de virginis sinu deductus est, populus eius vt leæna consurrexet, nam ipse princeps ex mortuis resurgens quasi leo ortus est secundum prophetiam Iacob, dicentis: Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, & cętera. Igitur non accubabit (inquit) donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat: per metaphoram, per leonem fortissimum, Christi & Apostolorum eius feruidam virtutem exprimens, qui non quieuerunt, donec diabolum mundi principem, quem per semetipsum Christus apud inferos quasi leo debellauerat, ipsi per totum mundum discurrentes, quasi leæna antiquis templorum sedibus protraherent. Gene. 49.

De his quæ tertia benedictione dixit, canens de semetipso, dixit homo cuius obturatus est oculus, & cætera. Et quæ sit spiritualiter pulchritudo tabernaculorum Israel. CAPVT XXI.

CVmq; vidisset Balaam, quòd placeret domino, vt benediceret Israeli, nequaquam abijt vt antea perrexerat, vt augurium quæreret. Sed dirigens contra desertum vultum suum, & eleuans oculos, vidit Israel in tentorijs commorātem per tribus suas. Et irruente in se spiritu dei, assumpta parabola, ait: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum dei, qui visionē omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiūtur oculi eius.) Cum (inquit) vidisset, cum experimento didicisset, quòd cōstanter placeret domino, vt benediceret, quippe qui & dixerat, nō est deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur: spe perdita, qua post suam cupiditatem hiabat, non abijt, vt ante perrexerat, vt auguriū quęreret. Augurium quasi augurarium, id est, garritus auium, vndè fanatici futura explorare consueuerunt, non quod oraculū dei dici debeat augurium, sed quia sic dici debuit in talis prophetæ tamq; cupidi consultoris despectum. Dixit, homo (inquit) cuius obturatus est oculus, & cæt. Magnum ac præclarum est, auditorem sermonū dei esse: veruntamen malum ac peruersum est, obturatum oculum habere. Item pulchrum ac honorificum est, visionem omnipotentis intueri, sed rectus ac legitimus debet esse ordo intuendi. At ille peruersum exposuit ordinē, protinus dicendo: Qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius. Hoc nisi dixisset, duo prędicta, cuius obturatus est oculus, & qui visionē omnipotentis intuitus est, contraria vel repugnantia sibi viderentur. Nunc autem planum intellectu sit, quia per propheticam quidem scientiam auditor sermonū dei est, & visionem omnipotentis intuitus est, sed per auaritiam cor cęcatum habet, & in cupiditatē quidem cadit, sed sic tamē apertos oculos habet, vndè nec excusationem habet de casu, vel peccato suo. Quid talis homo dixit? (Quàm pulchra tabernacula tua, ô Iacob, & tentoria tua Israel, vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit dominus, quasi cedri propter aquas.) Et secundum historicam quidem castrorum positionem superius descriptam, pulchra erant tabernacula Iacob, sed quia sermones dei sunt, quia visio omnipotentis est, CAP. XXIIII.

 taberna-

CAP. XIIII. tabernaculorum ſpiritualis Iacob, ſpiritualem hic intelligamus pulchritudinem. Veri Iſrael ac
ſpiritualis Iacob peregrinantis in ſeculo pręſenti, tabernaculi ſunt religioſi, & ſecundum diſcipli-
nam Chriſti bene diſpoſiti ordines coniugatorum, continentium, viduarum, atque virginum ſe-
cundum vtrunq; ſexum. Hæc planè tabernacula ſingula in ſuo propoſito pulchra ſunt. Et quàm
pulchra tabernacula, quàm pulchra tentoria? Vt valles (inquit) nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios
Eſaiæ 14. irrigui, & cætera. Hæc ex alijs ſcripturæ locis ita eſſe perſpicuum eſt. In Eſaia dominus derelictæ
quondam gentilitati, ſpiritualium virtutum merita tanquam deſerto arbuſta promittens: Dabo
(inquit) in ſolitudine cedrum, & ſpinam, myrtum, & lignum oliuæ. Ponam in deſerto abietem,
vlmum, & buxum ſimul, vt videant, & ſciant, & recogitent, & intelligant pariter. Ergo pulchra
Ibidem 58. tabernacula vt valles nemoroſæ. Item: Et eris quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius
Canti. 4. non deficient aquæ. Et in Canticis, Hortus concluſus, fons ſignatus, fons hortorũ, puteus aqua-
rum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Ecce pulchra tabernacula, vt horti iuxta fluuios
Pſalm. 103. irrigui. Et Pſalmiſta cum dixiſſet: Rigans montes de ſuperioribus ſuis, & cætera, continuò ſubſe-
cutus: Saturabuntur (inquit) ligna campi, & cedri Libani quas plantauit. Ergo pulchra taberna-
cula, vt cedri propter aquas, videlicet in quibus aues nidificant, quarum abundantia, cum ſint di-
uites homines, pauperum inopiam ſupplet.

Prophetia de Chriſto ab eo quod ait. Fluet aqua de ſitula eius, & quod ait Cineo, Aſſur enim capiet te. CAPVT XXII.

FLuet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas.) Quæ eſt ſitula eius? Imò quæ eſt
aqua eius? Aqua eius, aqua viua eius, ſancta eſt ſcriptura ad quam per prophetam inuitans di-
Eſaiæ 55. cit: Omnes ſitientes venite ad aquas, id eſt, omnes diligentes, omnes quærentes deum, ſanctas
legite ſcripturas. Hæc aqua, Iſraelitici eſt aqua populi, illi nanq; credita ſunt eloquia dei. Quę er-
go eſt & ſitula eius, niſi Chriſtus eius. Nam per ſitulam aqua hauritur, & per Chriſtũ ſancta ſcri-
ptura aperitur. Imò ab illo ſitis excitatur, vt hæc aqua deſideretur, ab illo ſenſus aperitur, vt ſcri-
pturæ intelligantur. Fluet igitur aqua de ſitula eius, id eſt, vera manabit intelligentia ſcripturarũ
de Chriſto eius. Quid deinde? Et ſemẽ (inquit) illius erit in aquas multas. Quod eſt aqua de ſitu-
la eius, hoc eſt aquarum multitudo de ſemine illius. Nam ſemen eius, ſemen patris eius Abrahæ,
eſt Chriſtus. Hoc ſemen illius erit in aquas multas, id eſt, hoc ſemen fundet aquas multas. Biben-
Iohan. 7. do experti ſumus, quòd verè in quas multas ſit ſemen illius. Qui in me credit (inquit) flumina de
Ibidem 4. ventre eius fluent aquæ viuæ. Item: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æter-
num: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Hoc (inquam)
gratia eius bibẽdo experti ſumus, ecce enim, de hac ſitula, quæ eſt Chriſtus ipſe, multa ſancti ſpi-
ritus in vna eccleſia dona percepimus, multa & largiſsima ſcripturarum fluenta poſsidemus.
Saul rex. (Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum illius.) Hoc ita impletum eſt. Saul rex
1. Reg. 8. eius, ſcilicet, Iſrael fuit, contra voluntatem domini expetitus, dicentis ad Samuelem: Audi vocem
Ibidem 15. populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, ſed me. Hinc præcepit Samuel
ex ore domini. Vade & percute Amalech, & demolire vniuerſa eius. Non parcas ei, ſed inter-
fice à viro vſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem. At ille percuſsit quidem Ama-
lech, ſed pepercit Agag regi Amalech, Vniuerſa quæ pulchra erant diſperdere noluit, quic-
quid verò vile fuit & reprobum, hoc demolitus eſt. Factum eſt autem verbum domini ad Sa-
muel, dicens: Pœnitet me, quòd conſtituerim Saul regem, quia dereliquit me, & verba mea
opere non impleuit. Ac deinceps: Imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te ad Iſai Beth-
lehemitem, prouidi enim in filijs eius mihi regem. Hoc (inquam) quod dixit, iſte cadens, & cæ-
tera, apertos habens oculos, tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum illius, ſubau-
ditur, non Iſrael, ſed eiuſdem reges eius, vt nullus regnet de poſteris illius. Sed quid in tali tan-
toque negotio regis huiuſce meminit ſpiritus propheticus? Videlicet vt aſtrueret, quòd præter
Deum eius nemo iure ſit rex eius. Nam hoc eſt, quod ſubiungit protinus. (Deus eduxit illum de
Aegypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis.) Vt (inquam) aſtrueret, quòd præter deum
eius, nemo iure ſit rex eius. Hoc in illo dixit ſpiritus domini. Iuxta quod ipſe deus cum dixiſ-
ſet ad Samuel: Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos, addidit continuò: Iuxta
1. Reg. 8. omnia opera ſua quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diem hanc, ſicut dere-
liquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi. Igitur cum dixiſſet: Tolletur pro-
pter Agag rex eius, & auferetur regnum illius, continuò vt aſtrueret, quòd nec vnquàm de-
buiſſet eſſe rex eius, ſed ſolus deus: deus (inquit) eduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo ſimilis
eſt Rinocerotis, eodem ſenſu quo ſuperius. Quia verò deum ſuum, regem ſuum fortiſsimum Ri-
noceroti ſimilem, de virginis ſinu factum comprehenſibilem, ductumque ad mortem relique-
runt, hoſteſque illius facti ſunt, alium recepturi ſunt, id eſt, Antichriſtum, cuius in typum Saul
expetierunt. (Deuorabunt (inquit) gentes hoſtes illius, oſſaque eorum confringent, & perfora-
bunt ſagittis.) Hodie nanque nos gentes, illos tales hoſtes eius deuoramus, ita vt nemo illorum
audeat

audeat extolere caput,confringentes oſſa,id eſt, quæ fortes putantur rationes eorum, & perfo- 1.Petr.3.
rantes ſagittis veritatis. Nam quotquot ſumus verbo veritatis inſtructi , atq; ad reddendam rati- Pſalm.119.
onem de fide parati,rectè dicimur ſagittarij domini, ſagittarij potentis, cuius verba in nobis ſa-
gittæ ſunt acutæ,cum carbonibus deſolatorijs. (Accubans dormiuit vt leo , & quaſi leæna quam
ſuſcitare nemo audebit.)Hoc & Iacob patriarcha eodem quidem ſpiritu,ſed meliori mentis ſta- Gene.19.
tu prædixit,vt ſupra dictum eſt.Interemptus in ligno, iacuit in ſepulchro , dormiuitq́; vt leo ru-
giens apud inferos,& in Apoſtolis ſuis, imò in tota eccleſia ſua , orbem vniuerſum prædatus eſt,
quaſi leæna,quam ſuſcitare(inquit)nemo audebit,cui reſiſtere nemo poterit.(Qui benedixerit
tibi,erit ipſe benedictus,& qui maledixerit tibi in maledictione reputabitur.) Hoc luce eſt cla-
rius,quia qui benedicit Chriſto & ſancto populo eius,particeps erit benedictionis eius, dicẽtis: Matth.25.
Venite benedicti patris mei,percipite regnum quod vobis paratũ eſt ab origine mundi,& econ-
tra qui blaſphemias irrogat,maledictus erit in aduentu eius,dicẽtis:Ite maledicti in ignem ęter-
num,qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

Quid intenderit,dicendo:Veruntamen pergens ad populum meum,dabo conſilium, quid populus tuus faciat populo huic,addiderit,extremo tempore.

CAPVT XXIII.

VEruntamen pergens ad populum meum , dabo conſilium quid populus tuus populo huic
faciat extremo tempore .) Quale conſilium dederit iſte cadens apertis oculis , vel cur ex-
tremo tempore dixerit,ſubſequentibus factis apparebit . (Dixit homo cuius obturatus eſt ocu-
lus eius,dixit auditor ſermonum dei,qui nouit doctrinam altiſsimi,& viſiones omnipotentis vi-
det,qui cadens apertos habet oculos. Videbo eum,ſed non modo intuebor illum, ſed non pro-
pe.Orietur ſtella ex Iacob,& conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab vaſtabitq; om-
nes filios Seth.Et erit Idumea poſſeſsio eius,hæreditas Seir cedet inimicis ſuis,Iſrael verò fortiter
aget.De Iacob erit qui dominetur,& perdat reliquias ciuitatis.)Iterata confeſsione imò profeſ-
ſione ſtultitiam ſuam promulgat,quòd videlicet audiens intrinſecus ſermones dei , obturatũ per
cupiditatem habens cordis oculum,non prouideat ſuæ ſaluti,quod cadens apertos habeat ocu-
los , vt ſuperius dixerat. Addit adhuc non minora prioribus. Videbo(inquit)eum, ſed non mo-
dò.Quem viſurum ſe fateatur, in parabola hac penè aperit, cuius ſenſum ſatis manifeſtum totus
nouit orbis.Orietur ſtella ex Iacob,& cætera. De Chriſti nanque natiuitate manifeſta & vera eſt
prophetia,qui & ipſe ſtella clara eſt , & matutina , & in ortu ſuo per ſtellam viſibilem declaran-
dus eſt.Orietur ergo(inquit)ſtella ex Iacob , & conſurget virga de Iſrael, id eſt, lux veritatis,& Matth.2.
cœleſte imperium de huius populi carne procedet. Virga hæc percutiet duces Moab,id eſt,om-
nes hoſtes veri Iſrael,quos omnes iure nuncupes Moabitas . Et rectè in præſenti cauſa,& apud
regem Moab,per ſolum Moab inimicorum eius deſignatur vniuerſitas . Sed quid eſt quòd ait: Filij Seth.
Vaſtabitq́ue omnes filios Seth?Nunquid hoſtes ſunt eius omnes filij Seth ? Nonne totus mun-
dus,nonne homines à diluuio ſunt filij Seth ? Nempe diluuio ſolus Noe cũ domo ſuperſtes fuit, Gene.5.
de quo totus iterum impletus eſt orbis. At illum, Seth fuiſſe filium, quis neſcit?Seth quippe ge-
nuit Enos,Enos genuit Malaleel, Malaleel genuit Iarech , Iarech genuit Enoch , Enoch genuit
Mathuſale,Mathuſale genuit Lamech,Lamech genuit Noe. Igitur quod ait: Vaſtabit omnes fi-
lios Seth,idem eſt,ac ſi dicat,vaſtabitq́ue omnes gentes virga Iſrael,virga ferrea,rectiſsimus atq;
fortiſsimus rex iuxta prophetiam quoque qua in Pſalmo loquitur pater : Poſtula à me & dabo Pſalm.2.
tibi gentes hæreditatem tuam,& poſſeſsionem tuá terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.Et
erit(inquit)Idumæa,id eſt,conuerſa de terrenitate gentium eccleſia, poſſeſsio eius,ſicut & aliud
propheticum teſtatur oraculum.In Idumæam(inquiens)extendam calciamentum meum,id eſt,
gentibus pandam incarnationis meæ myſterium . Hæreditas Seir cedet inimicis ſuis. Seir, id eſt, Pſalm.59.
piloſi,ſcilicet diaboli hæreditas,nos gentes quandoq́ue fuimus , cui in ſimulachris mutis tributa & 107.
cultus ſacrilegi ſoluebamus.Fuimus(inquam)ſed iam non ſumus:regi nanque Iſrael poſtulanti à
patre(vt prædictum eſt) dati ſumus in hæreditatem.Ergo hæreditas Seir quæ cedat inimicis,illi
ſunt ſiue Gentes,ſiue Iudæi,quicunque adhuc domino adulantur victi diaboli.Cedent itaq́; ini-
micis ſuis,id eſt,derelinquentur(quia ſic elegerunt,ſic maluerunt)eiſdem dominis ſuis.Ipſi nan-
que idem(quod miſerrimũ eſt)domini ſunt qui inimici.Iſrael ergo fortiter aget,Iſrael(inquam)
quiſquis de fide eſt Iſrael,& ſi non ſit de carne Iſrael,fortiter aget,fortiter cum rege ſuo mundũ
vincet. Vndè enim hoc? De Iacob(inquit)erit,qui dominetur & perdat reliquias ciuitatis. Vnus Apoca.7.
(inquit)de carne Iacob princeps erit exercitus, & dux belli qui & in primo aduentu ſuo domi-
natum accipiet,regnumq́ue & honorem,vt omnis populus, tribus, & linguæ ſeruiant ei.& in ſe-
cundo cum venerit,ſcilicet in die iudicij,perdet quæ ad ſe non pertinent reliquias ciuitatis,ciui-
tatis aduerſæ,ciuitatis diaboli.

De parabola qua ait:Principium gentium Amalech,cuius extrema perdentur.

CAPVT XXIIII.

Cumq;

CAP. XXIIII. CVmq; vidiſſet Amalech aſſumens parabolam ait: Principium gentium Amalech, cuius ex trema perdentur.)Parabola breuis,ſed longa vindicta in Amalech prolata. Principium,in-
Exod.17. quit,Amalech,videlicet non natione, ſed impietate aduerſum Iſrael. Egreſſo nanque Iſrael ex Aegypto,primus omnium gentium venit Amalech, & pugnabat contra eum in Raphidim.Eius ergo(inquit)extrema perdentur,tunc videlicet,quando (vt ſupra dictum eſt) propter Agag regem eius,tolletur rex Iſrael,& auferetur regnum illius,Extrema(inquam)eius perdentur,id eſt, non temporaliter tantum,aut corporaliter tantum,ſed æternaliter quoq; atq; ſpiritualiter dam-
Ibidem. nabitur.Manus eius ſolius domini(inquit Moyſes) & bellum dei erit contra Amalech à generatione in generationem. (Vidit quoq; Cyneum.) Cynei de Iethro, ſiue Obab cognato Moyſi,
Iudic.4. fuére exorti. Vndè in libro Iudicũ ſcriptum eſt ſic: Aber autem Cyneus receſſerat quondam à cæteris Cyneis fratribus ſuis, filijs Obab cognati Moyſi. Vidit ergo, inquit, Cyneum,ſubauditur,in medio Amalech habitantem,nihil tamen Iſraeli cum illo aduerſanté, videlicet propter prædicti Obab patris ſui cum Moyſe cognationem, & idcirco cum Amalech nequaquam ean-
Cyneo. dem ſubiturum perditionem.Denique vbi Amalech prædabatur, dixit Cyneo Saul. Abi, & re-
1.Reg.15. cede,atque diſcede ab Amalech, ne fortè inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſrael,cum aſcenderent de Aegypto. Miſericordiam fecit pater Cynei cum Iſrael,quando non ſolum,nequaquam vt Amalech, aduerſatus eſt, ſed & bonum pro Iſrael con-
Exod.18. ſilium dedit, dicens Moyſi: Quid eſt hoc, quod facis in plebe? Cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur de mane vſque ad veſperam? Vidit igitur.(Et aſſumpta parabola,ait: Robuſtum quidem habitaculum tuum,ſed ſi in petra poſueris nidum tuũ,& electus fueris de ſtirpe Cham, quàm diu permanere poteris.) Robuſtum (inquit) eſt habitaculum tuum, fortè poſitione vel natura locorum.Sed nunquid contra deum, cuius in manu Amalech, cuius tu in medio es, extrema perdentur?Non vtiq;.Nam niſi receſsiſſes de medio, dicente Saul: Abi, & recede de medio Amalech,facilè inuoluiſſet te cum eo. Ergo robuſtum quidem eſt habitaculum tuum,videlicet vt tutus eſſe queas ab incurſu cæterarum gentium. Sed quamdiu ſic permanere poteris. (Aſſur enim capiet te?Videlicet vt plurimas gentes, & plurima regna terræ. Si in petra poſueris nidum tuum,& fueris electus de ſtirpe Cham, ille capiet te. Electus de ſtirpe Cham fuit Nem-
Gene.10. roth,filius Chus,filij Cham.Nam iſte cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram domino.Ab hoc exiuit prouerbium,quaſi Nemroth robuſtus venator coram domino. Fuit autem principium regni eius Babylon.Igitur robuſtum quidem(inquit)eſt habitaculum tuum,ſed ſi fueris robuſtus,vt ille venator electus de ſtirpe Cham, & alteram tibi pro nido extruxeris Babyloniam,Aſſur capiet te.

Prophetia eius: Venient in trieribus, de Italia ſuperabunt Aſſyrios, & cætera. CAPVT XXV.

ASſumpta parabola, iterum locutus eſt: Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet deus! Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntq́ue Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt.)Parabolica hæc quidem prophetia tunc fuit, nunc autem res in aperto eſt,quia venerunt in trieribus de Italia,venerunt(inquam)legiones Romanorum, non ſolum
Daniel.7. terra,ſed & mari præliantes,& illa beſtia quam Daniel vidit,beſtia(inquam) quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis,dentes ferreos habens magnos, comedens atq; comminuens,& reliqua pedibus ſuis conculcans,fortiſsimum quoque ſuperauit, atque comminuit regnum Aſſyriorum,pulcherrimum quoque vaſtata regione ſubuertit templum Iudæorum.Et ad extremum ipſi quoq; perierunt,imò & peribunt. Nam & ſi Roma à gentibus non deſtruitur, cõſtat tamen, quia pro parte illorum ſecundùm quos Babylonia dicitur, in ſemetipſam diuiſa deſolabitur,& domus ſupra domum cadere non ceſſat. Heu(inquit) quis victurus eſt, quando iſta faciet deus! Cum dolentis interiectione iterum ſuſpirat, illos beatificans oculos qui viſuri erant vaſtatis Hebræis,ſuperatisq́; Aſſyrijs,florente regno Romanorum,eluceſcere regna cœlorum.Eodem modo ſuſpirans & prima dixerat prophetia: Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſsima mea horum ſimilia. Sed hæc ſuſpiria cunctaq́; prophetiæ vel ſapientiæ dona perdidit radix amaritudinis,radix omnium malorum cupiditas,quia nimium ſitiens impiorum munera, ſic inter benedictionis verba dixerat ad Balach. Veruntamen pergens ad populum meum,dabo conſilium quid populus tuus huic populo faciat in extremo tempore. Arcanum peſsimi conſilij eius,ſequentia declarant.

De eo quòd populus Iſrael initiatus eſt Beelphegor, adorans deos filiorum Moab. CAPVT XXVI.

CAP. XXV. MOrabatur autem eo tempore Iſrael in Sethim, & fornicatus eſt populus cum filiabus Moab,quæ vocauerunt eos ad ſacrificia ſua. At illi comederunt & adorauerunt deos earum. Initiatusq; eſt Iſrael Beelphegor.)Hoc eius conſilio factũ eſt,vt luxurioſo populo,filiarum Moab obijceretur pulchritudo, ea commiſcendæ fornicationis conditione interpoſita, vt appetitu concitato,

concitato, non ante viris mulierculæ succumberent, nisi prius vocati ad sacrificia, comederent, & adorarent deos earum, & initiarentur Beelphegor. Sciebat propheta nequam, in quo esset illa populi maxima fortitudo, quam pertimescens Moab, ita inquit: Delebit hic populus omnes, qui in finibus nostris cōmorantur, quomodo solet bos herbas vsq; ad radices carpere. Sciebat inquam vnde hoc, vt populus ille tanquam leæna consurgeret, & quasi leo oriretur, non accubiturus, donec deuoraret prædam, & occisorum sanguinem biberet, videlicet, quia dominus deus eius erat cum eo, cuius fortitudo similis est Rinocerotis. Vt igitur castitatis amatorem, quasi Rinocerotem abigeret ab Israel, hoc impium dedit consilium, quatinus ad fornicandum illectus populus, insuper etiam contra deum suum non qualecunq; idolum, sed Beelphegor, id est, simulachrum turpitudinis initiaretur, qui idem apud Romanos olim erat Priapus. Verum in hac scientia nimium obturatus eius fuit oculus, nec præscire meruit, quod hoc pacto nequaquam deus à populo suo foret recessurus, sed per pugionem Phinees sacerdotis, zelumq; optimū auersa ira dei à filijs Israel, ipse quoq; cum fornicarijs suis gladio foret occidendus. Nume.22.

Quid hoc sibi vult, quòd cum dixisset: Dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat, addidit extremo tempore. CAPVT XXVII.

QVid autem hoc sibi vult, quod cum dixisset, Dabo consiliū, quid populus tuus huic populo faciat, addidit, extremo tempore? Nempe vt irruente in se spiritu dei loquebatur, extremum illud tempus intuebatur, quo reuera populus ille est abominationē suscepturus: abominationem inquam desolationis scilicet Antichristū, qui per Beelphegor præsignatur. Vnde & summa proprietate dictum est, initiatusq; est Israel Beelphegor. Tunc enim vbi sic est fornicatus præsente deo, initiatus est Beelphegor: quando autē Antichristum venientē in nomine suo suscipiet, consummabit Beelphegor. Medium fornicationis eius illud extitit, quod corā Pilato, denegato deo suo, tradito rege suo pacifico, Barabbā seditionis auctorē, in typū eiusdē Antichristi sibi dimitti postulauit. Igitur vbi per prophetiæ spiritum, ab eo quod dixit, deus adduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo similis est Rinocerotis, in longinquū prospiciens, Romanos quoq; venturos in trieribus vidit, à quibus superarentur Assyrij, vastarenturq; Hebręi, necdum quieuit, sed vlterius procedens, Antichristi quoq; turpitudinē vidit, quam ab illo populo tempore extremo plenariè suscipiendā iā tūc in tali idolo initiari posse persensit, & quomodo id fieri posit, consiliū dedit. Matth.27.

Quòd septem plagis consumpta sit omnis generatio illa, omnes qui numerati erant à viginti annis & supra. CAPVT XXVIII.

TOlle (inquit) dominus cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus in Israel. Ac deinceps: Et ecce vnus de filijs Israel, intrauit corā fratribus suis ad scortum Madianitidem, vidente Moyse & omni turba filiorum Israel, qui flebant ante fores tabernaculi. Quod cum vidisset Finees, filius Eleazari, filij Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione, ingressus est post virum Israelitē in lupanar, & perfodit ambos simul, virum scilicet & mulierem in locis genitalibus. Cessauitq; plaga à filijs Israel.) Ecce septem plagis consumpta omnis generatio illa, omnes qui numerati erant à viginti annis & supra. Prima plaga fuit in sepulchris concupiscentiæ, vbi cum adhuc essent carnes in dentibus eorum, necdumq; defecisset eiusmodi cibus, ecce furor domini concitatus, percusit eum plaga magna nimis. Secunda plaga fuit, vbi inconsueta morte hominum Chore, Dathan, & Abyron interierunt, nouamque rem fecit deus, vt aperiens terra os suum, deglutiret eos, & omnia quæ ad illos pertinebant, descenderentq; viui in infernum. Tertia plaga fuit die eodem, vbi egressus ignis à domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. Quarta plaga fuit die sequenti murmurantium contra Moysen & Aaron atq; dicentiū, vos interfecistis populum domini, & percusi sunt quatuordecim milia hominum & septingenti, abq; his qui perierunt in seditione Chore. Quinta fuit plaga, vbi dum circumeundo terram Edom, tædere cœpit populus itineris ac laboris, locuti sunt contra dominum & Moysen, & ob hanc rem misit dominus in populum ignitos serpentes. Sexta est plaga, hæc pœna cunctorum principum populi, quos pro scelere Beelphegor suspendi iubet dominus cōtra solem in patibulis. Septima est plaga, qua tandem Finees, filius Eleazari filij Aaron sacerdotis, auertit à filijs Israel irā domini. (Percutiens virum Israelitem Zambri, scilicet ducē de cognatione & tribu Simeonis, cum Madianitide scorto, scilicet Chozbi, filia Sur, principis nobilisimi Madianitarū.) Perfodiens ambos simul, virum scilicet & mulierem in locis genitalibus. His inquam septem plagis cōsumpti sunt, qui numerati fuerant plagis nouisimis, post decem plagas Aegypti, quarum secundum numerum, & Iohannes in Apocalypsi septem plagas nouissimas describit, quoniam in illis (inquit) cōsummata est ira dei. Hoc numero plagarum septenario plagarum vniuersitatem significās, quibus interemit, qui iam in ecclesia nominibus datis connumerati, confitentes se nosse deum, factis autem negantes, indigni sunt accipere terram repromisionis, terram viuentium in funiculo distributionis.

Nume.16. Ibidem. Ibidem. Nume.21. Nume.25. Ibidem. Apoca.15. Tit.1.

De secunda numeratione filiorum Israel. CAPVT XXIX.

Post hæc

CAP. XXVI. POst hæc iterum numerantur filij Israel, iubente domino, itidem à viginti annis & supra, per domos & cognationes suas cũcti, qui possent ad bella procedere, & summa penè redintegra-
Nume.1. ta est. Prima nanq; dinumeratione fuerunt (inquit) omnes filiorum Israel per domos & familias suas, qui poterant ad bella procedere, sexcenta tria milia virorum quingenti quinquaginta. Hac secunda dinumeratione itidem. (Summa (inquit) filiorũ Israel, qui recensiti sunt ista est. Sexcenta milia & mille septingenti triginta.) Ac deinceps: (Hic est inquit numerus filiorum Israel, qui descripti sunt à Moyse & Eleazaro sacerdote, in campestribus Moab supra Iordanem contra Hiericho, inter quos nullus fuit eorum qui ante numerati sunt à Moyse & Aaron in deserto Sinai.) Isti terram ingrediuntur, facta prius vltione de Madianitis dicẽte Moyse secundum imperium domini. Armate ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel, qui mittantur ad bellum. Ex omnibus
Nume.31. ne vnus in bello cecidit, sicut gratulãtur victores dicentes Moysi: Nos serui tui recensuimus nu-
Ibidem. merum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, & ne vnus quidem defuit. Ob quam rem offerimus in donarijs domini singuli, quod in præda auri potuimus inuenire. Igitur in præsenti quidem ecclesia ruina multorum fit resurgentibus alijs, quemadmodum in libro Iob scriptura dicit: Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorũ, idcirco inducet noctem & conterentur. Quasi impios percussit eos in loco videntium, &c. Quod
Iob 43. sciẽs & Apostolus, quia videlicet nemo quamdiu est in hac vita, securus esse debeat. Ego (inquit)
Philip.3. non arbitror me comprehendisse. In pręsenti quidem ecclesia, inquam vocatorum fit detrimentum, quoties qui stare videbantur, cadunt: sed in illa cœlesti ecclesia, sine dubio præscitus & prędestinatus ante omnia secula complebitur, atq; integer permanebit numerus electorum. Et notandum, quia non omnes qui hic secundo numerati sunt, sed electi vltionem faciunt de Madianitis, milleni videlicet de cũctis tribubus, id est, duodecim milia expeditorum ad pugnam. Neque enim omnes, qui saluandi sunt, etiam iudicabunt, sed pauci iudices super thronos sedebunt, & non iudicati siue iudicandi iudicabũt, plures verò iudicabuntur & saluabuntur per iudicium. Ex-
Matth.19. de iudicibus & per similitudinem præliantium dicit & Psalmus secundum præsentẽ locum. Ex-
Psalm.62. ultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum, &c. Eorum qui iudicati mittentur in ignem æternum pœnam, occisio significat Madianitarum. Nunc ea quæ per se satis patent, quæq́; alijs iam locis sunt dicta prætereuntes, cætera prosequamur.

De voto viri, & maritatæ mulieris, & eius quæ adhuc est in ætate puellari.

CAPVT XXX.

CAP. XXX. ISte est sermo quem præcepit dominus. Si quis virorum votum vouerit, aut se constrinxit iuramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit, implebit. Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuramẽtum quod obligauit animam eius, & tacuerit, voti rea erit, & cætera.) Vniuersis quidem consilium salutis spiritus sanctus in Psalmo suggerit, præceptumq́; seruandi propositi dicendo: Vouete & reddite domino deo vestro, om-
Psalm.75. nes qui in circuitu eius affertis munera. Verùm in hoc ipso tibi, si terribili & ei qui aufert spiritum principum reuera placere studes, summa discretione opus est. Quid enim si tu ipsè in tua potestate legitimè esse nõ potes? Quomodo reddere licebit, quod nec vouere licuit? Igitur quęcunq; es deuota anima, non tibi deesse debet huiusce legis auctoritas. Mulier (inquit) si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento, Et cætera. Ac deinceps: (Si autem statim vt audierit cõtradixerit pater, & vota & iuramẽta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod cõtradixerit pater.) Proinde quicũq; sub regimine prioris es, vouere quidem, piamq́; deuotionem habere bonum est: sed quicquid sine permissione patris spiritualis feceris, pręsumptioni deputabitur, & vanæ gloriæ, non mercedi. Hanc sententiam non de nihilo, patrum venerabilium auctoritas edixit, sed de isto fonte legis sumpta est, de vena loci præsentis emanauit. Quid enim est anima sub pręlati viuens cura, sub alieno imperio pensum seruitutis deo reddere professa, nisi filia in domo patris, adhuc in ætate puellari posita? Si igitur statim vt audierit pater contradixerit, & vota & iuramenta eius irrita erunt, etiam si terram pedibus non dignata tangere, in cœlum volauerit, pater eius pedem tenebit, & detrahet deorsum, quoad sibi placuerit. (Si maritum habuerit, & vouerit aliquid, & semel verbum de ore eius egrediens, animam illius obligauerit iuramento, quo die audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddet quodcũq; promiserat. Si autem audiens statim contradixerit & irritas fecerit pollicitationes, verbaq́; quibus obstrinxerat animam suam, propitius ei erit deus.) Et cætera. Hanc legem de muliere maritata non semel dixisse contenta, tertio repetiuit. Proinde in carnalibus quoq; adeò valet, vt dicere non dubita-
1.Corin.7. uerit Apostolus. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, & cętera. Hoc vtiq; cum pręsentis auctoritate legis edixit, quia videlicet si votum & iuramentum, quo se cõstrinxit, vt per ieiunium & cæterarũ rerum abstinentiam aut alia

aut aliquid huiusmodi affligat animam suam, in arbitrio viri est, vt faciat siue non faciat, cùm viro nihil obsit votum eiusmodi, multo magis si continentiam vouerit, quæ viro occasio possit esse adulterij, in arbitrio viri erit. (Quòd si audiens vir tacuerit, & in alteram diem distulerit sententiam, quicquid vouerat atque promiserat, reddet, quia statim vt audiuit, tacuit.) Quare? Videlicet quia tacuisse laudasse est. Laudasse autem penè vouisse est. Igitur reddet, quia vterque proculdubio debet.

De mansionibus filiorum Israel quadraginta duabus. CAPVT XXXI.

IN vltimo tandem voluminis huius Numerorum parte, quòd apud Hebræos appellatur Vagedaber, ita scriptũ est:) Hæ sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de terra Aegypti per turmas suas in manu Moysi & Aaron, &c.) Catalogus iste mansionum, à prima vsque ad vltimam numero quadraginta duarum, secundum numerum totidem Christi generationum, quid mysterij cõtineat, latius à beato viro Hieronymo dissertum est. Proinde nostra compositione res non indiget, veruntamen singulorum nominum, secundum ipsum, mysticas ponamus interpretationes. (Profecti sunt (inquit) de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, &c.) Ramesse à quibusdam interpretatur commotio turbulenta, aut amaritudo, commotioq́; tineæ, nos autem (inquit) verius existimamus exprimi tonitruum gaudij. Secunda mansio in Socoth, quòd interpretatur tabernacula siue tentoria, quia videlicet illic primũ tetenderunt tabernacula, vndè & ex ea re locus nomen accepit, & ob id septimo mense, quintadecima die mensis solennitas tabernaculorum est. Tertia mansio in Etham, quòd interpretatur fortitudo atq; perfectio, de qua & Dauid canit. Tu dirupisti fluuios Ethã, id est, fortes. Quarta mansio est contra Phyairoth, quæ respicit Beelzephon ante Magdalum. Phyairoth interpretatur os nobilium. Beelzephon dominus aquilonis Magdalũ magnitudo vel turris. Quinta mansio in Mara, quod interpretatur amaritudo. Sexta mansio in Helim, quòd in arietes fortesq́; vertitur. Septima mansio ad mare rubrũ. Et quæritur quomodo supra transitum maris rubri, & fontis Mara & Helim, rursus ad mare rubrum venerint, nisi fortè in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrit, iuxta quem castrametati sunt. Aliud est enim, transire per mare: aliud, in proximo figere tabernacula. Octaua mansio in solitudine Sin, licet iuxta ordinem Exodi septima sit. Interpretatur aũt Sin, rubus vel odiũ, quorum vtrunq; facit ad mysticos intellectus, quod videlicet postquam venerimus ad eum locum, de quo sit dominus nobis locuturus, grande mereamur odium inimici, & videamus ardere rubum, & non comburi. i. illustrari igne sancti spiritus, qui illuminat & non comburit: siue etiam persecutionibus inflammari, nec tamen perire, cùm dominus in illa sit. Nona mãsio in Dephcha, quòd interpretatur pulsatio, videlicet iuxta quod dominus ait: Pulsate, & aperietur vobis. Decima mansio in alijs quæ in Exodo non habetur, crediturq́; in Sin eremo cõtineri, eodem narrante libro. Profecta est omnis multitudo filiorũ Israel, de eremo Sin, per mansiones suas, iuxta os domini, & venerunt in Raphidim. Ex quo cõspicuum est, plures mansiones vnius regionis vocabulo demonstrari. Interpretaturq́; alijs fermentum, quòd videlicet tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus. donec fermentaretur totum. Vndecima mansio in Raphidim, quòd interpretatur dissolutio fortium, siue remissio manuũ. Illic Moyses ascendit in montem, & Iesu præliante contra Amalech, sedet super lapidem, vt non lassentur manus eius. Duodecima mansio est in solitudine Sinai, in qua videlicet media pars Exodi, & totus Leuiticus liber, Numerorũ præcepta non modica, & per singulas tribus populi distributio, & oblationes principum descriptæ sunt. Interpretatur autem Sinai rubus, non vnus vt supra in solitudine Sin, sed plures. Nam cum sit mansio duodecima & ad Apostolorum spectet numerum, ibi principium, hic perfectio est: ibi solitarius numerus, hic multiplex: Aliud est enim, vnam: & aliud, plures gratias possidere. Tertiadecima mansio in sepulchris concupiscentiç, videlicet vbi murmurantes coturnices acceperunt, & vsque ad nauseam ac vomitum deuorauerunt. Quartadecima mansio in Aseroth est, quòd in atria vertitur, vbi Aaron, & Maria cõtra Moysen murmurarunt, propter vxorẽ eius Aethiopissam. Quintadecima mansio in Rethma. Notandum, quòd reliquæ mansiones, decem & octo, quarum nunc catalogus breuiter describitur à Rethma vsq; Syongabor, id est, tricesimam secundam mansionem, sub Pharam solitudinis nomine contineantur, in quibus vniuersa quæ scripta sunt, diuersis temporibus gesta sentimus. Rethma interpretatur sonitus aut iuniperus. Ferunt autem, lignum hoc ignem multo tempore conseruare, ita vt si prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. Ex quo discimus, post sepulchra concupiscentiæ & vestibula, transire nos ad lignum, quòd multo tempore calorem tenet, vt simus feruentes spiritu, & claro sonitu, atq; in altum exaltata voce, euangeliũ domini prædicemus. Sextadecima mansio est, in Rethmonphares, quod interpreatur mali punici diuisio, quòd alij malum granatum dicunt, cuius arboris fructus, in scriptura dupliciter accipitur, aut in ecclesiæ gremio, quæ omnem turbam credentiũ suo cortice tegit, aut in varietate consonantiaque virtutum, iuxta illud quod scriptum est: Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. Sicq́; diuisi sunt singuli gradus, vt omnes eadem

CAP. XXXIII.

Exod.17.

Matth.13.

Acto.4.

CAP. XXXIII.

compage teneantur. Septimadecima mansio est in Lemna, quòd nos in laterē possumus vertere, videlicet cuius opificio populus in Aegypto inseruiens ingemuit. Vndè discimus, in itinere istius vitæ & de alio in alium nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem ecclesiasticum sæpe ad laterum opera transmigrare. Octauadecima mansio in Ressa, quòd in frænos vertitur. Si enim post profectum rursus ad luti opera descendimus, infrenandi sumus, & cursus vagi ac præcipites, scripturarum retiaculis dirigendi. Nonadecima mansio in Caaltha, quòd interpretatur ecclesia. Vagi currentium gressus, frænis ad ecclesiam retrahuntur, & fores quas ante reliquerant, rursus intrare festinant. Vicesima mansio in mōte Safer, quòd interpretatur pulchritudo. Et vide, quid prosint fræna, à vitijs nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, vt in Christo monte pulcherrimo habitare faciant. Vicesimaprima mansio in Arada, quòd vertitur in miraculum, quàm pulcher ordo profectuum, quàm egregia textura credentium. Post opus lateris infrenamur, post frænos in ecclesiam introducimur, post habitationem ecclesiæ ad Christū montem ascendimus, in quo positi stupemus atq; miramur, vt noster in laudibus eius sermo superetur. Vicesimasecunda mansio in Maceloth, quòd vertitur in cœtus, videlicet de quib⁹ dicere possumus: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Item: Deus qui habitare facis vnius moris in domo. Vicesimatertia mansio in Thaath, quòd in pauorem vertitur, illum videlicet quem exigens Apostolus: Noli, inquit, altum sapere, sed time, deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Vicesimaquarta mansio in Thare, quo vocabulo & eisdē literis scribitur pater Abrahæ, qui fertur ab abactis coruis, qui hominum frumenta vastabant, abactoris vel depulsoris nomen sortitus esse. Itaq; & nos imitemur Thare, vt volucres cœli, qui iuxta viam satum triticū deuorare festinant, soliciti prohibeamus. Vicesimaquinta mansio in Methca, quòd vertitur in dulcedinem, illam videlicet de qua Psām. dicit, quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo. Vicesimasexta māsio in Esmona, quòd in lingua nostra festinationem sonat, qua videlicet ad vlteriora properantes, obliuiscamur præteritorum, & in futura extendamus nos. Vi-
Esaiæ 45. cesimaseptima mansio in Maseroth, quòd vincula siue disciplina sonat. Vincula inquam, de quibus propheta, & Sabaim, inquit, viri sublimes, ad te transibunt & tui erunt, post te ambulabunt vincti manicis. In his vinculis commoramur, dum festino gradu pergimus ad magistros, & eorum
Esaiæ 49. terimus limina, præceptis virtutum ac mysterijs occupati scripturarum. Vicesimaoctaua mansio in Baneichan, quòd transfertur in filios necessitatis siue stridoris, videlicet de qualibus dicas cū Sion: Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiua, & istos quis enutriuit? Ego destituta & sola, & isti vbi erant? Filios stridoris ad illum sensum refer, quòd timore supplicij, & eius loci, vbi est stridor dentium, & fletus, deserentes diabolum, in Christo renasci festinant. Vicesimanona mansio in monte Gadgad, quòd interpretatur nuntios siue expeditio, vel certè (quod verius est)
Hiere. 48. concisio, videlicet vt non prohibeamus gladium nostrum à sanguine, dicente propheta, Maledictus, qui facit opera domini negligenter, & qui prohibet gladium suum à sanguine, scilicet qui carnes deuoret, carnis vitia trucidet. Tricesima māsio in Iethebatha, quòd interpretatur bonitas, vt cum peruenerimus ad perfectū virum in sacerdotalem gradum, imitemur eum qui dixit: Ego sum pastor bonus, pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis. Tricesimaprima mansio est in Ebrona, quòd interpretatur transitus siue transitio, quo verbo significatum est, si exempla velimus congerere ex omnibus scripturis probantes, quòd non habeamus hic manentē ciuitatem,
Hebr. 13. sed transire debeamus in locum tabernaculi admirabilis, vsq; ad domum dei. Tricesimasecunda mansio in Asiongaber, quòd transfertur in ligna viri, qualia videlicet sumus nos, in manu artificis dei nostri, vasa facientis diuersa, quæ in domo magna necessaria sunt. Hucusque solitudo Pharan, decem & octo continens mansiones, quæ descriptæ in catalogo in superiori itinere non ponun-
2. Tim. 2. tur. Tricesimatertia mansio in deserto Sin, hæc est Chades. Quæritur cur octaua mansio nūc tricesimatertia esse dicatur. Sed sciēdum, quòd prior per Samech literam scribitur, interpretaturq; rubus, siue odium, hæc autem per Sade scribitur, & vertitur in mandatum. Illudq; quod iungitur
Gene. 38. Chades, non vt pleriq; æstimāt sancta dicitur, sed mutata siue translata. Legimus in Genesi, iuxta Hebraicam veritatem, vbi Iudas meretricem putans Thamar, dona transmittit, & sequester muneris interrogat, vbi esset cadosā, hoc est scortum, cuius habitus à cæteris fœminis mutatus erat. In multis quoq; locis hoc idem reperimus. Sin autem sancta interpretatur, Chades, per antiphrasim intelligendum est: quomodo parcæ dicuntur, ab eo, quòd minimè parcant: & bellum, quòd nequaquam bellum sit: & lucus, quòd minimè luceat. Tricesimaquarta mansio in monte Hor, quòd plerique interpretantur lumen, quo nomine dignus locus meritis sacerdotis monstratur, duntaxat secundum personam ipsius, nam secundū mysteria, per mortem eius, sacerdotij Iudaici designatur interitus. Tricesimaquinta māsio in Selmona, quòd interpretatur imaguncula. Tricesimasexta mansio in Phynon, quòd interpretatur diminutiuè os, ab ore nō ab osse. Hæ duæ mansiones tricesimaquinta, & tricesimasexta, in ordine historiæ nō inueniūtur, sed scriptū est pro eis, Egressi de monte Hor, per viam maris rubri, vt circuirent montem Edom. Ex quo ostenditur in finibus

finibus atq; circuitu terræ Edom eas positas. Secundum nomen Selmona imaguncalæ veræ ex- Roma 10.
pressæq; imaginis filij dei passionem eius intuendo cõseruatur,& in Phynon,quod corde credit,
ore pronuntiat,legens illud Apostoli, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad sa-
lutem. Tricesimaseptima mãsio in Oboth, quòd vertitur in Magos siue in Pythones,quales pu-
gnauerunt contra Moysen & Aaron , dum inter scorpiones habitamus , & tamen eorum venena
vincimus,profecto in Oboth castrametati sumus. Tricesimaoctaua mansio in Hieabarim , quòd
aceruos lapidum transeuntium sonat. De qualibus scriptum est: Lapides sancti voluuntur super
terram. Sunt tamen & alij, quos propheta tolli de via iubet, ne per istud seculum ambulantium, Zacha.9.
& ad alias mãsiones transire festinantium pedes offendãt. Tricesimanona mansio in Dibongad, Hiere.50.
quòd interpretatur fortiter intellecta tentatio, qua videlicet intelligimus, quòd non debeamus
nos eleuare in superbiam. Ante contritionẽ enim eleuatur cor,& ante gloriam humiliatur. Qua-
dragesima mansio in Almon Deblataim,quòd interpretatur in cõtemptu plagarum siue oppro-
briorum,quo discimus,omnia dulcia,& illecebras voluptatum in hoc seculo contemnendas,nec
inebriari debere vino,in quo luxuriæ sunt opprobria. Quadragesimaprima mansio in montibus Ephes.5.
Abarim,cõtra faciem Nabo. In montibus,inquit, Abarim, quòd interpretatur transeuntium,vi-
delicet quamuis in montibus sit virtutum,adhuc tamen indiget quamdiu peregrinatur hic ciues
cœlorum. Nabo interpretatur conclusio, scilicet in qua finitur lex,& non inuenitur eius memo-
ria. Porrò gratia euangelij absque vllo fine tenditur. Quadragesimasecunda mansio , quæ & ex-
trema est in campestribus Moab. Cursim quæ in hac sint gesta, narremus.

Breuis narratio eorum, quæ in vltima,id est, quadragesimasecunda mansione gesta sint.

CAPVT XXXII.

RESidens in ea populus, à diuino Balaam , quem mercede conduxerat Balach filius Sepphor,
dei benedictione benedicitur,& maledictio vertitur in laudes. Audit vocem domini ex pro
fano ore resonantem. Orietur stella ex Iacob,& consurget homo de Israel,& percutiet principes Nume.24.
Moab, & vastabit cunctos filios Seth,& erit Edom hæreditas eius. Fornicatur cum filiabus Ma-
dian , & Finees filius Eleazari sacerdotis zelatus zelũ domini. Zambri & scortum Madianitiden Nume.25.
pugione transfigit. Vndè & accepit præmium in æternam memoriam aluum victimæ. Numera-
tur rursum populus,numerantur & Leuitæ,vt interfectis pessimis,nouus dei populus censeatur. Nume.26.
Interpellant quinque filij Salphaad,& ex iudicio domini hæreditatem accipiunt, vt inter fratres
suos nec fœmineus à possessione domini sexus excludatur. Iesus Moysi in monte succedit,& di- Nume.27.
scit à lege, quæ spiritualiter offerre debeat in ecclesia , primùm quid per singulos dies, dein sab-
bato,quid in Calendis,quid in Pascha,quid in Pentecoste, quid in Neomenia primi mẽsis, quid Nume.28.
in ieiunio eiusdem mensis die decimo,quid in scenophegia quando figuntur tabernacula, quin-
todecimo die supradicti mensis,vxorum & filiarum vota, absque auctoritate patrum & virorum Nume.30.
cassa memorantur,bellum contra Madianitas,& mors diuini Balaam,& prædę diuisio,& oblatio Nume.31.
ex ea in tabernaculo dei. Primus Ruben & Gad,& dimidia tribus Manasses,circa Iordanem in e- Nume.32.
remo possessionem accipiunt. Plurima enim habebant iumẽta, & necdum ad id venerant,vt pos-
sent habitare cum templo. Docetur populus,vt in terra sancta Idola destruat, & nullus de priori Nume.34.
habitatore seruetur. Describitur olim cupita prouincia, & duarum semis tribuum hæreditas se-
paratur. Numerantur tribuum principes,qui terram sanctam debeãt introire. Quadragintaduas Nume.35.
vrbes,cùm suburbanis suis vsque ad mille passus per circuitũ Leuitæ accipiunt,tot numero,quot
& istæ sunt mansiones , & addunt fugitiuorum sex alias vrbes , tres iuxta Iordanem, & tres trans
Iordanem,vt sint simul quadragintaocto,qui fugitiuorum suscipi,qui interfici debeant,& vsque
ad mortem pontificis maximi reseruari. Succedit Deuteronomium secunda lex meditatorum e-
uangelij. Ibique breuiter discimus,quę inter Pharan,& Tophel,& Laban,& Azeroth,& loca au-
rea,abiecto Iuda infidelissimo,vndecim diebus via de Oreb, per viam montis Seir, vsque ad
Chades Barnę,Moyses populo sit locutus,& extremum cantat canticum,in quo aper-
tissimè synagoga proijcitur, & ecclesia domino copulatur. Benedicuntur filij
Israel,& rursum in Simeone Iudas proijcitur miserandus. O profundum Roma.11.
diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei,quàm inscrutabilia sunt iudi- Oseæ vlti.
cia eius , & inuestigabiles viæ eius. Quis sapiens, & intelli-
git hæc:intelligens,& cognoscet ea? Quia rectè viæ
domini,& iusti ambulabunt in eis, præua-
ricatores autem corruent in illis.

COMMENTARIORVM IN NVMEROS FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitiensis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DEVTERONOMIVM, COMMENTARIORVM, LIBER I.

De Deuteronomio, & cantico Deuteronomij, & quòd quasi secundus & tertius testes sint. CAPVT I.

ISTE liber, Deuteronomium, id est secunda lex, inscribitur. Breuissimè au-
tem in cantico eiusdem Deuteronomij, cũcta ab exitu Israel de Aegypto nu-
merantur, & ponderantur. Cur hoc? Videlicet quia iudicium domino præpa-
ratur, & eis qui ante tribunal eius staturi, & per legem iudicandi sunt, eis in-
Deute. 19. quam, imò contra eos qui per legem arguentem non audiunt, testimonia suf-
ficientia prouidenda sunt. Dicit autem ipsa lex: Non stabit testis vnus contra
aliquem, quicquid illud peccati aut facinoris sit: sed in ore duorum aut trium
testium stabit omne verbum. Et ne putes in hoc nequaquam dictorum iterationem exigi, siue
2. Cor. 12. factorum, sed tantummodo numerum personarum, Paulus apostolus cum dixisset: Ecce tertio
hoc venio ad vos, statim subiunxit: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Igitur
præuaricatores omnes accusaturus Moyses, verbum omne, non vnius tantùm, sed duorum, imò
& trium constituit in ore testium, dum post legem scriptam scribit & Deuteronomium, ac dein-
de Deuteronomij canticum. Duo testes legendo, tertius vos ô præuaricatores Iudæi conuincit
canendo, vt excusationem non habeatis de peccato vestro. Hoc Deuteronomium sic incipit.

Quòd in initio libri huius, decem tentationes obscurius numerentur. CAPVT II.

CAP. I. HAec sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Iordanem, in solitudine cam-
pestri, contra mare rubrum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, vbi auri est pluri-
mum, vndecim diebus de Oreb per viam montis Seir, vsque ad Chades Barne.) Tanquam dice-
ret. Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel, in transitu Iordanis, in solitudine
campestri, contra mare rubrum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, & auri abundan-
tia, vndecim dierum iter de Oreb ad montem Seir vsq; ad Chades Barne. Hæc sunt verba, qui-
bus corripuit Moyses filios Israel, pro decem tentationibus, quibus dominum tentauerunt. Vn-
dè dominus in libro Numerorum dicit: Attamen omnes homines qui viderunt maiestatẽ meam,
Nume. 14. & signa quæ feci in Aegypto, & in solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obe-
dierunt voci meæ, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Quas tentationes hic
breuiter & obscurè Moyses enumerat, dicens: In solitudine, in qua demonstrat eos pro aquæ pe-
nuria, duabus vicibus tentasse dominum. Sanè quod ait: In solitudine campestri, contra mare ru-
brum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, & vbi auri est plurimum: sic intelligendum
est: In campestri contra mare rubrum, murmurasse dicuntur filij Israel contra dominum, quia
Psalm. 105. Moysi dicenti sibi, de verbo domini peremptos fuisse Aegyptios, nõ crediderunt, sed potius eos
se subsequi timuerunt. Vndè dicitur in Psalmo: Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mi-
rabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ, & irritauerunt ascendentes in
Exod. 16. mare rubrum. Porrò Pharan interpretatur onager: Tophel, stultitia: Laban, album. Quòd ita in-
telligitur, quia similes onagro facti filij Israel, stultè egerunt, tentantes dominum duabus vicibus
super albo, id est, super manna. Manna verò album dicitur, sicut & illud in Exodo: Appellauitq;
illud domus Israel nomen eius Man, quòd erat quasi semen coriandri album. De tentationibus
eisdem numero decem iam in Exodo dictum est.

Quòd ipse modus elocutionis, in hoc libro studiosa intentione auditorem prouocet ad dilectionem. CAPVT III.

COepitq; Moyses explanare legem, & dicere: Dominus deus noster locut' est nobis in Oreb,
dicens: Sufficit vobis, quòd in hoc monte mansistis, &c.) Hæc legis explanatio breuis & luci-
da, penè cunctorum quæ sparsim dicta vel gesta sunt, recollectio est, magnam, multamque soli-
citam viri mitissimi super omnes homines, qui morabantur in terra dilectionem, vbique spirans,
Deute. 4. scilicet ad hoc tendentis vt auditorum suorum, sursum ad dominum erigat beneuolẽtiam. Nam
inter explanandum, multis & magnis iam commemoratis beneficijs. Et nunc Israel, inquit, au-
di præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terram,
quàm dominus deus patrum vestrorum daturus est vobis. Ac deinceps: Audi Israel, dominus
Deute. 6. deus noster, deus vnus est, Diliges dominum deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,
& ex

& ex tota fortitudine tua. Itemq; post aliqua: Et nunc Israel quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum deum tuũ, & ambules in vijs eius, & diligas eum, ac seruias domino deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq; mandata domini, & ceremonias eius quas ego hodie præcipio, vt bene sit tibi? En domini dei tui cœlum est, & cœlum cœli, terra & omnia quæ in eis sunt, & tamen patribus tuis conglutinatus est dominus, & amauit eos, elegitq; semen eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus, sicut hodie cõprobatur. Circuncidite igitur preputium cordis vestri, &c. Ita explanando tanta, tamque diligenti per omnia suauitatis arte vtitur, vt hoc maximè volumen, de illis esse areolis non dubites, de qualibus in laude sponsi dictum est: Genæ illius sicut areole aromatum, quæ consitæ sunt à pigmentarijs: Totam quippe scripturæ huius areolam pigmentarius eruditus conserens in eo est, vt lectorem visu & odore trahens delectet, vt pulchritudine beneficiorum dei ad dilectionem ipsius cunctorum conscientias inuitet. Et nunc quidem, quamuis multa sint, quæ ex istis vtiliter dicantur, & multo plura siue altiora quàm comprehendere vel attingere queamus, tamen quoniam suis locis singula tetigimus, nunc capitalia de libro hoc pauca cæteris omisis percurramus, videlicet in quibus Christi filij dei promissio est vel aduentus eius. Deute. 10. Canti. 5.

De eo quod ait: Prophetam de gente tua, &c. Et quid secundum hunc locum dominus deus de semetipso locutus sit. CAPVT IIII.

PRophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum audies, vt petisti à domino deo tuo in Oreb, quando concio congregata est atq; dixisti, Vltra non audiam vocem domini dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.) Propheta iste magnus nulli dubiũ est, quin ipse sit Christus dei filius, idem propheta, & prophetarũ dominus, idem enim homo & deus. Quem quomodo petierit Israel in monte Oreb, apertè scriptura non dicit, nisi quòd cum vidissent voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemque fumantem, perterriti ac pauore concussi, steterunt procul dicentes, Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Ergo deus nõ sermonem illorum, sed necessitatem respiciẽs, eundem sermonem pro petitione habuit, quia videlicet sic loqui, mediatorem petere fuit. Proinde cum dixisset: Nunc prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, cõtinuò subiunxit, ipsum audies sicut petisti à domino deo tuo in Oreb, id est, ipsum audire poteris sicut audibilem tibi atq; tolerabilem fieri loque lam dei petisti: ille enim nube carnis contectam habens igneam diuinitatis maiestatem, loquetur tibi. Porrò vt in aduentu eiusdem prophetæ maximè inexcusabiles forent, qui eum non susciperent Iudæi, Iudæorumque principes aut legisperiti, tale eis signum vel experimentum proponit. (Quòd si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quòd nõ est locutus dominus, hoc habebis signum: Quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus nõ est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eum.) Hoc de semetipso scriptũ esse sciens iste propheta, dicit in euangelio suo contra calumniatores Iudæos. Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera quę ego facio, testimonium perhibẽt de me, quia pater me misit. Et alibi: Verba quæ ego loquor vobis, à memetipso non loquor. Pater autẽ in me manens, ipse facit opera. Tanquam diceret: Opera subsequentia, opera patris mei, quæ nemo alius fecit, testimonium perhibent verbis meis, quòd non ea de corde proprio confinxerim, quemadmodum prophetæ mendaces: quos cauẽdos esse, scriptura præmonuit. Dicit autem lex vestra, hoc vobis fore signum prophetæ magni, quem secundum legem eandem per omnia vos audire debetis. Quòd in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus locutus non est, sed per tumorem animi sui propheta confinxit, & idcirco nõ timebis eum. (Illum autem cuius in ore ego pono verba mea, qui audire noluerit, inquit, ego vltor existam.) Igitur cum pręsentibus operũ testimonijs clarum sit, quòd ego propheta ille sum, qui suscitandus erat ex promissione dei, quia non est in me signum prophetæ, per tumorem animi sui verba confingentis, ipse vltor existet, quia vos audire non vultis. CAP. XVIII. Iohan. 5. Iohan. 14.

De separatione vrbium fugitiuorum, & quid spiritualiter sit mors sacerdotis. CAPVT V.

CVm disperdiderit dominus deus tuus gentes, quarum tibi traditurus est terram, & possederis eam, habitauerisque in vrbibus eius, & in ædibus: tres ciuitates separabis in medio terræ, quàm dominus deus tuus dabit tibi in possessionem, sternens diligenter viam, & in tres ęqualiter partes totam terræ tuæ prouinciam diuides, vt habeat vt vicino qui propter homicidium profugus est, quo possit euadere.) Perspicuè hic datur intelligi, cuius vsq; ad sacerdotis mortem, in vrbibus fugitiuorum remorari debeat, qui nolens sanguinem fuderit, reuersurus in terram suam postquam ille obierit. Hoc, inquam, datur hic intelligi, quòd iste propheta magnus ille sacerdos sit. Quid autem est in vrbe fugitiuorum commanere vsque ad mortem magni huius sacerdotis magni prophetæ nostri, nisi pœnitentiam agere in fide passionis huius Christi filij dei? Nam si CAP. XIX. Nume. 35.

CAP. XXI. extra fines vrbium, quæ exulibus deputatæ sunt, fuerit inuētus, occidetur ab eo qui vltor est sanguinis, debuerat enim profugus in vrbe residere vsq; ad mortem pontificis, id est, si non baptizatus in nomine Christi Iesu, præsenti vita excesserit, condemnabitur, sicut ille prædixit, debuerat enim in sola morte eius terminos ponere quærendæ salutis. Quæ igitur sunt tres istæ ciuitates, æquali inter se spatio distantes, nisi fides, spes, & charitas, tres virtutes principales? Et quidē cum tria sint, maior horum charitas est, verùm tum æquali inter se spatio distant, quia nihil horum ad salutem magis aut minus necessarium est. Sed continuò subiunctum est. (Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita seruanda est, qui percusserit proximū suum nesciens, & qui heri & nudiustertius nullum contra eum habuisse comprobatur odium, sed simpliciter abijsse cum eo in syluam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fuerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum eius percusserit & occiderit.) Ad syluam cum amico imus, quoties cum quolibet proximo ad intuēda delicta nostra cōuertimur. Et simpliciter ligna succidimus, cùm delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis manum fugit, cùm sese increpatio plus quàm necesse est in asperitatem protrahit. Ferrumq; de manubrio prosilit, cùm de correptione sermo durior excidit, & amicum percutiens, occidit: quia auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correcti nanq; mens repentè ad odium proruit, si hanc immoderata increpatio plus quàm debuit, addicit. Sed is qui incautè lignum percutit, & proximum extinguit, ad tres necesse est vrbes fugiat, vt in vna earum defensus viuat, quia si ad pœnitentiæ lamenta conuersus in vnitate sacramenti, sub spe, fide, & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur, cumque extincti proximus, & cum inuenerit non occidit, quia cum districtus iudex venerit, qui sese nobis per naturę nostræ consortium iunxit, ab eo procul dubio vindictam de culpæ reatu non expetit, quem sub eius venia, spes, fides, & charitas abscondit. Citius ergo culpa dimittitur, quæ nequaquam studio malitię perpetratur. Quid igitur? Num illa tantū peccata Christi morte delentur, quæ nolentes vel nescientes commisimus? Sed profectò nolens occidit, qui hoc ipsum non vult quod occidit: non vult inquam, & nescit qui occidit, cui hoc ipsum displicet, quòd occidit, cui displicet quod fecit. Cæterùm cui non displicet quod fecit vel quod fuit, qui non veram ex corde pœnitentiam agit, nihil illi proficit mors Christi sacerdotis magni, quamuis ad prædictas ciuitates confugiat, id est, quamuis in Christum credere se dicat, quamuis sperare præsumat, quamuis confiteatur quod dominum diligat.

De sepeliendo corpore eius, qui appensus fuerit patibulo, & quod ait: Maledictus à deo est qui pendet in ligno. CAPVT VI.

CAP. XXI. QVando peccauerit homo, quòd morte plectendum est, & adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eàdem die sepelietur, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno, & nequaquam cōtaminabis terram tuam, quàm dominus deus tuus dederit tibi in possessionem.) Hoc planè legem dixisse scientes amici legis, imò corruptores legis, & inimici dei, callidè prædictū prophetam magnum, sacerdotem magnum cui cantatum fuerat: Benedictus qui venit in nomine domini, appenderunt in patibulo, vt consequenter constaret cum maledictum esse à deo, & proinde certum esset, hunc hominem iuxta sententiam vel accusationem ipsorum non fuisse à deo. Sed ô Iudæi malitia cæci fuerit quidē, quoniam & hoc Apostolus ait: fuerit, inquam, dominus noster maledictum legis, vt nos à maledicto rediмeret: veruntamen, nunquid secundum verba legis pendere in ligno præcedens causa est maledicti? Vt taceam quod non dixit, quando homo adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, sed ita præmisit, quando peccauerit homo, quòd morte plectendum sit, & tunc demum subintulit, & adiudicatus morti, suspensus fuit in patibulo: vt, inquam, hoc taceam, quòd manifestè à maledicto expurgat dominum nostrum, quia appensus quidem est in ligno, sed non peccauit quod morte plectendum esset: nunquid ait, maledictus est à deo, qui pendet in ligno? Nunquid ait, imprecando maledictus sit, vel absolutè maledictus, vt subaudiri posit imprecantis verbum: sit, & non potius enuntiando dixit, maledictus à deo est, non quia pendet, sed qui pendet in ligno? Non enim sic se habet litera Hebraicæ veritatis, quomodo L X X. transtulerunt, quippe qui non sensum dei perfectæ habebant, nec enim vates, sed interpretes erant, vndè & hoc, sicut cætera multa non satis integrè transtulerunt, maledictus omnis qui pendet in ligno: cum sic habeatur in Hebraico: Maledictus à deo est, qui pendet in ligno. Nempe tribus modis discordat à vero hæc translatio. Cùm enim in Hebraico habeatur, maledictus est, transtulerunt absolutè maledictus, & sit, subaudiri potest. Item in Hebraico addictum est, a deo, quòd in L X X. deest, & econtrariò in septuaginta additum est omnis, quòd in Hebraico non habetur.

Quare ergo inquis, Apostolus translatione illorum in hac sententia vsus est? Sic enim ait: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est, maledictus omnis, qui pendet in ligno. Quare hoc exemplo sic vsus est? Videlicet quia apud Græcos, quibus scribebat, vulgata fuerat à tempore Ptolomæi Philadelphi, septuaginta interpretum ędítio, &

Matt. 22.

Galat. 3.

Galat. 3.

tio,& nimis importunum erat, vt cum Christo testimoniũ perhibere assereret scripturas, vt vix audiretur, ipsas quoq; scripturas malè interpretatas esse, ostendere conaretur, cum apud illos septuaginta interpretum auctoritas haberetur celeberrima. Maluit ergo sentẽtiam cum sensu qui ædificaret commemorare, quàm corrigẽdo scripturam, veteranos lectores offendere. Præterea videre melius, cuius intentionis sit hęc eadem enunciatio maledicti, pręsertim quia pro eo quòd maledictus à deo est, iubet illũ sepeliri. Nonne mortuis pars benedictionis est sepeliri, & econtrario maledictionis sepultura carere more asini? Sicut de quodam rege terribiliter dictum est, prout erat meritus, sepultura asini, id est, nulla sepultura sepelietur. Nonne sancti & magni viri Hiere.22. patres siue patriarchæ, de sepeliendis vel etiam transferendis corporibus suis, diligenter mandauerunt, & pro magno illis fuit, sepeliri, & nõ tantum vbicunq;, sed in sepulchris patrum suorum? O igitur mirabile & antiquum crucifixi huius consilium, qui tanto antequam veniret, ita de sepeliendo corpore suo dedit præceptum, vt profuerit omnibus crucifixis, scriptum pro se vno legis mandatum. Cum enim decollatos, siue lapidatos, aut alia vi peremptos licuerit impunè in sepultos canibus proijci, solis crucifixis propter istum crucifigendum lex prophetica, vtpote digito dei conscripta, sepulturam negari prohibuerit. Nonne ergo propheticus ipsius CHRISTI crucifigendi spiritus, gemitibus inenarrabilibus rugiebat in corde Moysi, talem legem scribentis: vt dum crucifixi omnes ex lege sepeliuntur, sepultura non careat hic vnus pro salute mundi crucifixus, à deo maledictus? Notandum quippe (vt iam dictum est) quia non ait imprecando, maledictus sit, sed causam reddens, cur eadem die debeat sepeliri, enunciando dixit, quia maledictus est, addens etiam à deo, quod nusquã fecit in cunctis maledictionibus legis. Verbi gratia: Deut.28. Cum dicit maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictus ingrediẽs, maledictus egrediens, & similiter in cæteris, nusquam dixit à deo, nisi tantum in hoc loco. Cur hoc, nisi quia verè solus est hic à deo maledictus, in eo videlicet, quòd (sicut ait propheta) iniquitates omnium Esaiæ 53. nostrum in illo posuit deus? Idcirco sepeliatur, inquit, qui pendet in ligno, quia futurus est talis pendens in ligno, qui erit maledictus à deo: à deo, inquam, transponente maledictiones humani generis in illo. Quod si quis obijciat, sępè maledictiones prolatas esse à deo: verbi gratia, cum dicit ad Cain: Nunc ergo maledictus es super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Nos econtrariò dicimus, non esse maledicti effusionẽ, sed maledicti iam Gene.4. existentis enunciationem, præsertim cum non dicat, maledictus sis, sed maledictus es, & nõ à me, sed à peccatis tuis. Nec enim maledictus est Cain à deo, sed à voce sanguinis fratris sui, clamantis de terra, & impietates eius annunciantis ipsi deo. Igitur hic solus maledictus fuit à deo, & non à suo peccato: à deo, inquam, qui omnium nostrum maledictum, quod erat super nos, id est, omnem iniquitatem nostram posuit in eo. Quod non addidit lex, & nequaquam contaminabis terram quam dominus deus tuus daturus est tibi in possessionem: mira spiritus sancti arte dixit & scripsit, cum potius ex ea cõtaminata terra posset videri si in se reciperet corpus maledicti. Quid enim? Quid etiam hoc loco scriptor legis intendit? Hoc vtiq;, quia terra quam dedit deus vero Israeli in possessionem, corpus est huius singulariter & pro nobis maledicti, quam sibi datam tũc Israel non contaminauit, id est, contaminari non permisit, quãdo illud Ioseph & Nicodemus eodem die sepelierunt pro communi lege omnium in ligno pendentium, videlicet ne indignè insepultum abijceretur, & à canibus illis, qui viuum circundederant adhuc exanime cõspueretur. Porrò illi putabant in eo non cõtaminari terram suam, si cuiusquam taliter occisi corpus nequaquam viuentium oculis ingereretur. Quòd si quis quærat adhuc, cur pro hoc tantopere legislator fuerit sollicitus, cum posset etiam insepultum cœlitus custodiri sacrosanctum corpus, sicut custodita sunt, ne à canibus vel auibus læderentur etiam multa corpora martyrũ, interrogemus eum cur moriente eodem domino, & terra tremente monumenta sanctorum aperta sunt. Videlicet aut nihil idoneum, aut hoc respondebitur solum, quia corporibus mortuorum hoc expediebat, vt coniungeretur cum eis in sepulchris corpus huius mortui, quod afferebat resurrectio- Matth.27. nem mortuorum, & idcirco ad suscipiendum illud certatim & auidè sese dilatauerũt. Nam sicut animam domini Iesu ad animas apud inferos descendere expediebat, vt indè illas educeret, sic & ad corpora corpus eius peruenire oportebat vt illa resuscitaret.

Quid sit inueniri hominis cadauer in terra, cuius cædis reus ignoratur, & quid sit viciniorem ciuitatem perspicere, & illic ceruices vitulæ cædere, & manus leuare. CAPVT VII.

QVando inuentum fuerit in terra, quam dominus deus tuus daturus est tibi, hominis cadauer occisi, & ignoratur cædis reus; egredientur maiores natu, & iudices tui, & metientur à loco cadaueris singularũ per circuitum spatia ciuitatum, & quã vicinioreẽ cæteris esse perspexerint, seniores ciuitatis eius, tollent vitulam de armento quæ nõ traxit iugum, nec terram scidit vomere, & ducent eam ad vallem asperam atq; saxosam, quæ nunquam arata est, nec semẽtem recepit, & cædent in ea ceruices vitulæ, &c.) Pręsentis loci mysterium maiores nostri, iudices nostri, scilicet

CAP. XXI. Apostoli sancti hoc modo impleuerunt. In terra quam dominus deus ipsorũ dedit illis.i.in san-
ctarũ plenitudine scripturarũ,quas vt intelligerent,dominus Iesus sensum aperuit illis , cadauer
Lucæ 24. hominis occisi inuenerunt.i sacrilegium eorũ qui occiderunt, & eius qui occisus est Christi filij dei veritatem atq; innocentiam,causam quoq; intellexerũt.Sed quodammodo ignorabatur cædis reus,tum quia Iudęi non ipsi manibus suis occiderũt, sed gentilibus occidendũ tradiderunt, tum quia non se Christum regem suum, sed magum atq; maleficum hominẽ occidisse pertinaci concertatione defendunt. Quid igitur? Exierunt & à loco cadaueris mensi sunt singularum per circuitũ spatia ciuitatum. Locus cadaueris siue locus cædis in illa terra quam dominus deus dedit in illa scriptura sancta,cuius intelligentiam Christus tribuit:locus,inquam, cædis ille est scriturę locus,quicunq; manifestè passionẽ exprimit redemptoris. Verbi gratia : Sicut ouis ad occisionem ducetur,& quasi agnus coram tondente se obmutescet, & nõ aperiet os suum.Item:Post hebdomadas LXXII.occidetur Christus.Hoc tali loco animaduerso,viciniorem gratiæ vel saluti esse perspexerint ciuitatem siue ecclesiam gentium,quam populũ Iudęorum.Cũ enim dixisset Esaias,quod iam prædictum est:Sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. Qui locus cædis Christi est,confestim è vicino subiunxit:Lauda sterilis quæ non paris,decanta laudem,& hinni,quę non
Esaiæ 53. pariebas,quoniã multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum, dicit dominus.Item cum
Daniel.9. dixisset Daniel:Occidetur Christus,vt ante iam dictum est, qui itidẽ locus cędis Christi est,con
Esaiæ 54. tinuo subiunxit:Et non erit eius populus,qui eum negaturus est.Igitur secundũ positionẽ terræ, secundũ sacratissimum textum scripturæ diuinæ, vicinior ciuitas hæc quã illa loco cadaueris est, propinquior gratiæ Christi gentilis quam Iudaicus populus est. Quid proinde facient seniores huius ciuitatis? Tollant(inquit)vitulã de armẽto, quæ non traxit iugum nec terrã scidit vomere, & ducent eam ad vallem asperam atq; saxosam,quę nunquam arata est, nec sementem recepit,& cædent in ea ceruices vitulæ.Vitula lasciua,vitula malè libera, nulloq; diuini cultus iugo assueta, caro erat nostra,bruta,& vitiosa.Vt ergo non imputaretur nobis sanguis hominis occisi,oportebat cędere ceruices huius vitulę.i.superbiam carnis, membra vel opera carnis mortificare in valle aspera atq; saxosa,id est,in humilitate ac laboriosa pœnitentia , & sic lauare manus.i.baptizari in morte Christi Iesu.Vnde & protinus subditur: (Et veniant maiores natu ciuitatis illius ad interfectum,& lauabunt manus suas super vitulam, & dicent : Manus nostrę non effuderunt hunc sanguinem,nec oculi viderunt.) Sed nunquid hoc illis quoq; cõgruit dictum, qui sceleri Iudęorum interfuerunt,qui crucifigendum hominem illum acclamauerũt, & postea manus suas lauerunt? Nunquid & ipsi dicere possunt, manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem , nec oculi
Roma.6. viderunt? Planè hoc & ipsi veraciter dicere potuerũt,quia lauando manus suas alterati sunt.Omnes qui in Christo Iesu,omnes qui in morte Christi Iesu baptizati sunt, sic innouati sunt,imò sic
Galat.2. alterati sunt,vt iam nõ sint ipsi qui fuerunt à deo,vt dicat Apostolus: Consepulti sumus cum illo per baptismũ in mortem,vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus.Item Christo confixus sum cruci,viuo autem nõ iam ego, viuit verò in me Christus.Igitur ipsi qui sanguinem Christi fuderunt , & postea pœnitentiam egerunt,baptizati in nomine eius,postquam sic lauerint,& sic lauando alterati fuerint,rectè & veraciter dicũt: (Manus nostrę non effuderunt hunc sanguinem,nec oculi viderunt : propitius esto populo tuo Israel,quem redemisti domine,& nõ reputes sanguinem innocentẽ in medio populi tui Israel.) Nihilominus à nobis qui eramus longè,sed supradicto modo secundum mensoris funiculum facti sumus propè,aufertur reatus sanguinis,& alieni sumus ab innocentis cruore qui fusus est,cum fecerimus quod præcepit dominus.Cæterùm non faciendo hoc,& nõ credendo in eum qui occisus est,eis qui occiderunt consentiremus,atq; idcirco sanguis eius iustè à nobis exigeretur.

Quid sit spiritualiter,obsessa ciuitate non arbores fructiferas succidere,sed de lignis agrestibus machinas instruere:& quid sit obsessæ ciuitati primùm pacem offerre. CAPVT VIII.

QVando obsederis ciuitatẽ multo tempore,& munitionibus circundederis vt expugnes eam, non succides arbores,de quibus vesci potest , nec securibus per circuitum debes vastare regionem,quoniam lignum est,& non homo , nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera,sed agrestia,sed & cæteris apta vsibus : succide , & instrue machinas,donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat .) Summa pręsentis capituli hęc est, vt
1.Corin.9. ligna fructifera conseruentur,quę autẽ fructum nõ faciunt,succidãtur.Ergóne de lignis cura est deo? Si(iuxta Apostolum)de bobus cura illi non est , quanto magis de lignis insensibilibus cura illi non est? Igitur ligna ista vel arbores istæ homines sunt, & secundũ hanc similitudinẽ illud accipimus in euangelio veraciter dictũ,Fructus ergo facito dignos pœnitentiæ . Iam enim securis
Matth.3. ad radicem arboris posita est.Omnis arbor quę non facit fructum bonum,excidetur & in ignem mittetur.Nempe qui obsidet ciuitatem multo tempore,& munitionibus circundat,vt expugnet eam,ipse est qui forti armato custodienti atriũ suũ,fortior superuenit,& ciuitatẽ eius ciuitate dei viuentis

viuentis Hierusalem cœlesti inimicam, vsq; ad finē seculi expugnare non desinit. Vndè quia primus eius aduentus in pace extitit, & remissionē peccatorū omnibus obtulit. Secundus aūt in terrore erit, & eos qui pacē eius recipere noluerunt, durus debellator in infernū pręcipitabit. In superiori capitulo (quod præfestinatione prętereamus) eidē alumno suo Christo filio dei familiariter dixerat, hęc eadē sancta & spiritualis lex: (Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primū pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Si autē fœdus inire noluerint, & cœperint contra te bellum, oppugnabis eam, &c.) Accedens nanq; ad expugnandam ciuitatem, primùm ei pacem obtulit, qui ingrediens in hūc mundum ad expugnandum diaboli regnum, primùm pœnitentiā & remissionem peccatorū omnibus gentibus prędicauit. Quē recipere & portas illi aperire, est corde aperto credere ad iustitiam, & ore patenti confessionē facere ad salutem. Qui hoc modo fœdus cum illo inierint, saluabuntur: qui aūt recipere illum noluerint, oppugnati & victi tandem gladio iudicij ferientur. Igitur nō succīdes, inquit, arbores quibus vesci potest. i. non iudicabis peccatores dignos fructus pœnitentiæ facientes. Quare? Quoniam lignū, inquit, est & nō homo, nec potest bellantium contra te augere numerū. Ergóne lignum non pomiferū. i. peccator, nō faciens pœnitentiæ fructus, homo est, & potest cōtra pugnatorē istū augere hostiū numerū? Planè homo. i. sapiens & rationalis adeò sibi videtur, vt stultitiam arbitretur id quod prædicamus Iesum Christum ideo crucifixum, vt per ipsam crucē suam obsideret vel impugnaret diabolum, & adeò sibi videtur augere posse hostium Christi numerū, vt dissertando nonnunquam currenti verbo dei, moram faciat vel impedimentum. Econtrariò, qui iudicat se nihil scire inter eiusmodi homines, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixū, hic suomet iudicio nō homo est, sed lignū de cœlo expectans rorem, vnde reflorescat, & dignū faciendo fructū, primę originis recuperet statū, quem in Adā perdidit propter concupiscentię lignū: & hic talis contra deū & hominē Christum nec potest, nec vult hostiū augere numerū. Seruabitur ergo hic, ille aūt tanquam lignū inutile succidetur, iuxta quod scriptum est: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiā prudentium reprobabo. Sanè si qua in illo vel ex illo procedunt vtilia, quę ex aduerso eiusdem ciuitatis munitionibus efficaciter intorqueri valeant, hæc nos, imò qui in nobis loquitur Christus, rapere non dedignabitur, vt malè compositis bene vtatur. Vndè prouida cū dixisset scriptura: Succide illa, continuò subiunxit: & instrue machinas, donec capias ciuitatē, quæ contra te dimicat. Hoc ipsum primum Apostolum fecisse legimus, vbi cū dixisset: In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, continuò subiunxit: Sicut & quidam vestrū poetarum dixerūt, ipsius enim & genus sumus. Item, dixit, autē quidam illorū proprius ipsorum poeta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Itemq;, non solum non reprehensibile, verū etiā laudabile est, quoties vir ecclesiasticus de lignis agrestibus quę succisa sunt. i. de sapientibus mundi qui damnati sunt, commoda dictorum couehit exempla vel testimonia, vt suomet robore debelletur ciuitas quæ aduersus Christū dimicat.

Lucæ 12. | Matth. 4. | Roma. 10. | 1. Cor. 1. | Esaiæ 29. | Actu. 17. | Tit. 1.

De muliere pulchra in bello capta, & adamata, qualiter eam ducere vxorem liceat, & quid mysticè significet. CAPVT IX.

SI ingressus fueris ad pugnandum contra inimicos tuos, & tradiderit eos dominus deus tuus in manu tua, captiuosq; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierē pulchram, & adamaueris eam, volucrisq; habere vxorem, introduces in domum tuam. Quę radet cęsariem, & circuncidet vngues, & deponet vestem in qua capta est, & sedens in domo tua, flebit patrem & matrem suam vno mēse. Et postea intrabis ad eam, dormiesq; cum ea, & erit vxor tua.) Iuxta literam hoc fecisse Dauid tradunt Hebræi de Maacha filia Tholomai regis Gessur, videlicet quod in prælio captam, cæsariē & vnguibus præcisis, secundum hanc legem vxorē sibi sociauerit, ex qua genuit Thamar & Absalon. Porrò iuxta sensum mysticū hoc ita facere debet ecclesiasticus vir. Mulier pulchra in numero captiuorū siue inimicorū, sancta scriptura est, in tractatibus hęreticorū. Nam & pleriq; hæretici siue hæresiarchæ in cathedra Moysi, imò & in Apostolico culmine sederūt, & quanquam de diuinitate malè sentientes, de moribus tamen & allegorica subtilitate vtiliter multa dixerunt. Si ergo egressus fueris (inquit) ad pugnandum contra inimicos tuos, id est, si sanctum habueris zelum contra fidei Christianæ hostes hęreticos, & tradiderit eos dominus deus tuus in manu tua, vt palmam veritatis obtineas potenti fide & sana doctrina, non tibi illa legis imponitur necessitas, vt nullam quamlibet pulchram mulierē apud illos inuentam adamare nō audeas, id est, vt nullam quamlibet vtilē scripturarū expositionē ab illis conscriptā legere vel audire non debeas, sed omnibus probatis, quod bonum est tenere, & à sola specie mala tibi abstinere licebit. Nam hoc est quod nūc dicitur: Quæ radet cæsariē, & circūcidet vngues, & deponet vestē in qua capta est, & postea intrabis ad eam, dormiesq; cū illa, & erit vxor tua. Cęsariem nanq; radere, vngues circuncidere, vestemq; pulchræ mulieris mutare, est omne quod prauum, omne quod superfluum est sacræ lectioni amputare, omnem deniq; speciem malam, id est, sensum hæreticum, cautè & diligenter auferre, vt vxorē habeas idoneam, iuxta illud: Dixi sapientiæ soror mea es, & prudentiam

2. Reg. 3. | 1. Thes. 5. | Prouer. 7.

CAP. XXI. prudentiam vocaui amicam meam.(Sinautem postea non sederit in animo tuo, dimittes eã liberã, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam, quia humiliasti eã. Iuxta literam manifesta est æquitas, iuxta anagogen verò iudicij lectorum inhibetur mutabilitas, videlicet qualem in Theophilo, Alexandrinæ ciuitatis episcopo, ecclesiastica reprehẽdit relatio. Qui cum Iohannis Constantinopolitani, qui Chrysostomus appellatur, esset inimicus, lectionem Origenis, cui libenter incumbebat, zelo eiusdem Iohannis damnauit, tandemq; damnato Iohanne, quia se à lectione Origenis non cohibuit, rursus ipse lectioni Origenis eiusdẽ incubuit. Qui dum ab aliquo fuisset interrogatus, quomodo ea quę abdicauerat, rursus amplecteretur, ita respondit. Origenis libri similes sunt prato floribus pleno. Quicquid ergo bonum in eis inuenero, decerpo: si quid mihi spinosum occurrerit, hoc quasi si pungat, omitto. Igitur si postea (inquit) nõ sederit in animo tuo, dimittens liberam, id est, si quãlibet circuncisam damnaueris, pro experimẽto tuo lectionem captiuam, non eadem rursus, mutata sententia, ad tuam retrahes scholam, quia humiliasti, id est, damnasti eam, ne non tam per rationem damnasse videaris, quam per inuidentiam.

De homine duas vxores habente, quòd non poßit filium dilectæ primogenitum facere, qualiter Christus synagogam, & de gentibus habens ecclesiam, hoc debeat adimplere. CAPVT X.

SI habuerit homo vxores duas, vnam dilectam & alteram odiosam, genueritq; ex ea liberos, & filius odiosæ fuerit primogenitus, volueritq; substantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odiosæ: sed filium odiosæ agnoscet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. Iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita, & cætera.) Non poterit (inquit) filium dilectæ facere primogenitum, subauditur, nisi filius odiosæ proprio vitio honorem perdiderit primogenitorũ. Nam quia minus dilectæ primogenitus Ruben cubile patris ascendit, & maculauit stratum eius, ideirco potuit Iacob plus dilectæ Rachelis filium Ioseph facere primogenitum, sicut scriptum est in Paralipomenon: Ruben quippe fuit primogenitus Israel: sed cum violasset thorũ patris sui, data sunt primogenita eius filijs Ioseph, filij Israel, & non est ille reputatus in primogenitum. Porrò Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt, primogenita autem reputata sunt Ioseph. Cæterùm spiritualiter, & hanc partem legis mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, adimpleuit. Nam hic ille homo est, qui duas vxores habuit, vnam dilectam, scilicet synagogam, propter patres charissimam: alterã odiosam, scilicet gentilitatem, cui loquitur per Esaiam: Quia vt mulierem derelictam & mœrentem spiritu vocauit te dominus, & vxorem ab adolescentia abiectam. Verùm hæc abiecta, hæc odiosa prior peperit, primum enim sponsi sui filij dei aduentum recepit. Illa autem nunc sterilis permanens, secundũ eius aduentum receptura est. Cum enim plenitudo gentium subintrauerit, tunc omnis Israel saluus erit. Igitur filius odiosæ primogenitus est, & ex lege non potest homo filium dilectę facere primogenitum, & præferre populo Christiano filio huius odiosæ, quemadmodum dicit: Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum est. Quid enim homo iste factus ex muliere, factus sub lege, quid inquam cum hæc diceret, audiebat homo iste, nisi legem iustitiæ, auditor & factor legis sanctæ, & iustæ, & bonæ? Quamuis illam diligeret, quamuis super illam dilectam, flere quoq; pro carnis affectu potuisset, non tamen sic iniustus esse potuit, vt non filium odiosæ cognosceret primogenitum, magis diuinitatis rationem quam carnis sequens affectum. Dedit ergo huic primogenito de his, quæ habuerat cuncta duplicia. Nam apud illã quondam dilectam, sola remanente litera, filius huius non iam odiosæ, scilicet populus Christianus sic sanctam posidet scripturam, vt cum historica spiritualia quoq; obtineat mysteria. Iste enim est principium liberorum eius, quia primus credidit in aduentu eius, & huic debentur primogenita: Vndè & in psalmo gratulatur idem primogenitorum possessor, & dicit: Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob, quem dilexit. Speciem Iacob, inquit, quia videlicet quemadmodum Iacob ille secundum nomen suum, fratrem suum Esau supplantauit sic iste filius odiosæ illi filio dilectæ supernæ benedictionis primogenita præripuit.

Gene. 35.

2. Para. 5.

Esaiæ 54.

Rom. 11.

Iohan. 5.

Galat. 4.

Lucæ 19.

De filio contumaci in iudicium producendo, quod non fecit Heli, quomodo patres spirituales in ecclesia id agere debeant. CAPVT XI.

SI genuerit homo filium contumacem & proteruũ, qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eum, & ducẽt ad seniores ciuitatis illius, & ad portã iudicij, dicẽtq; ad eos: Filius iste noster proteruus & cõtumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, atque luxuriæ, & conuiuijs. Lapidibusq; eum obruet populus ciuitatis, & morietur, & auferetis malum de medio vestri, vt vniuersus Israel pertimescat.) Grauis & matura sententia sanctæ legis, teneros falsę pietatis affectus, à cordibus patrum erga filios ne habeantur, excludit. Nam in causa dei, nec filium pater sapiens agnoscit. Quã legis auctoritatem, quia senex Heli neglexit, idcirco pauendum vitę periculũ incidit. Nunquid enim tam molliter

molliter dixisse contentus esse debuit, quare facitis res eiusmodi, quas ego audio res pessimas in omni populo, nolite filij mei? Nonne armaturam zeli, qualis vel quanta super filios inobedientes esse debuerit, sacerdos longæuus ex ista legis lectione scire potuit? Rectè igitur quamuis dixisset, Nolite filij mei: rectè inquam arguitur non corripuisse filios suos pater Heli, domino dicente: & magis honorasti filios tuos, quam me. Itemq; de illo, eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos: neq; enim corripuit, qui non legitimè corripuit. Meminerit huius omnis pater spiritualis, qui benè didicit præesse domui dei. Si fortè genuit hic homo filium proteruum & contumacem, qui non audiat qui obedire contemnat, scire debet, quia prima generis nostri, quam luimus, culpa est inobedientia, & quia contumacibus & proteruis nullam iustitia dei reposuit veniam, sed sicut scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Cogitandum tamen illi est, quia de omnibus iudicijs suis deo redditurus est rationem, ne forte inuidiæ, aut zeli flamma vrat animam. Idcirco suam non præcipitabit sententiam, sed sapientes adhibebit in testimonium. Hoc benè in cura filiorum sancti & orthodoxi patres sanxerunt, secundum præeuntis huius auctoritatis imperium. Dicit enim præsens lex: Apprehendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, & cætera. Igitur cætera quidem peccata toleranda sunt in domo dei, contumaces autem & proteruos filios sæueritas patrum sapientium obruit, vt auferat malum de medio sui, cum præsenti auctoritate legis domini, imò proprio exemplo dei, qui inobedientes filios, primos homines scilicet, de paradiso expulit.

1.Reg.2.
Iacob.4.

Quid sit spiritualiter, bouem aut ouem vel asinum fratris, etiam si propinquus non sit, reducere aut subleuare, vel qualiter Christus hoc perficiat. CAPVT XII.

NOn videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis: sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus frater tuus, nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de asino, &c.) Magnificè & hoc implerū eius, dominus noster Iesus Christus per omnia legi subditus, se adimplere perdocuit, quando vilissimum omnium iumentorum asinum ascendit veniens in ciuitatem Hierusalem, passurus pro salute mundi, iuxta prophetiam Zachariæ, dicentis eidem sanctæ ciuitati, imò supernæ Hierusalem, cuius illa typus vel vmbra fuit: Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinum & super pullum filium asinæ. Quid enim mysticè asinus ille cui insidet dominus, nisi stultus gentilium populus intelligitur? Et simplicior quidem Hebræorū populus, qui dominum sequebatur, pharisæis dicentibus: Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt, asinus quidem, sed propinqui asinus fuit. Dicit autem hæc sancta & spiritualis lex: Etiam si non est propinquus frater tuus, nec nosti eum, duces in domum, & cætera. Igitur vt totam legem impleret, etiam non propinqui sui asinum iste saluator noster ascendit, eumque in domum suam duxit, quando gentilem populum assumpsit, stulta mundi eligens, vt confunderet sapientes, sedensq; dorso obedientis, atq; dicentis: Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas doce me, duxit in domum suam cœlestem per viam prudentię, pueris occurrentibus, & cum laude dei subleuantibus ramos victoriæ: per quos videlicet pueros sancti intelliguntur angeli, gaudentes de felicitate redemptionis nostrę. Hoc idē rectè intelligitur de oue errante, quod maximè comprobatur ex parabola centum ouium & vnius perditæ. Notanda diligenter tota præsentis capituli textura. Siquidem tam in principio quàm in fine eius subleuatio præcipitur Iudaici populi, qui domino secundum carnem propinquus extitit, in medio autem subleuatio populi gentilis, quia carne eius alienus erat, & à testamento dei. Nam in principio dicit. Nō videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo. In fine autē sic: Si videris asinum fratris tui, aut bouem errantem cecidisse in via, non despicies, sed subleuabis cum eo. Porrò in medio dicit: Etiam si nō est propinquus frater tuus, nec nosti eum, duces in domum tuam, videlicet bouem eius vel asinum. Frater nanq; hominis huius, qui solus legem totam implere potuit, ipse est Iudaicus populus, secundū carnem Abrahæ frater vel propinquus domini, quem & prius errantem primo aduentu suo saluator requisiuit, & aliquos ex eis ad viam salutis reduxit, & nunc sub onere peccati iacentem, non omnino despiciet, sed in fine subleuabit. Interim qui non erat nunc eius propinquus aut frater (vt iam dictum est) asinus qui perierat reducitur, quia de gentibus ad carnem Abrahæ non pertinentibus, simplices & abiecti per gratiam colliguntur.

CAP. XXII.
Zacha.9.
1.Cor.1.
Psal.24.
Matt.21.
Lucæ.15.

Quid sit spiritualiter, mulierem virili, aut virum muliebri veste indui non debere. CAPVT XIII.

NOn induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fœminea, abominabilis est enim apud deum qui facit hæc.) Hoc vtrunq; adeò spōtè natura perhorrescit, vt de eo quod minus est, Apost. dicere nō dubitauerit: Vos ipsi iudicate, Decet mulierē nō velatā orare deū? Nec ipsa natura docet nos: Vir qdē si comā nutriat, ignominia est illi, &c. Porrò spiritualiter mulier veste virili induitur

1.Cor.11.
1.Cor.11.

induitur,quando is qui vitæ suæ nescit moderamina tenere,iudex fieri vitæ audet alienæ,& præesse præsumit,qui nondum subesse didicit. Econtrario, vir vtitur veste fœminea, quando is qui iam spiritualia percepit charismata, scilicet prophetiam , aut sapientiæ siue scientiæ sermonem, aut genera linguarum,aut quippiam horum propter quod vir iure dici poterat , & tanquam vir præest in domo dei quæ est ecclesia,fluxa tamen sequitur vitia , & pro contemptibili vita meretur,vt si qua est prædicatio eius,ipsa quoque rectè despiciatur. Vterque,inquit,abominabilis est apud deum qui facit hæc,quod vtiq; assertione nostra non indiget.

Qualiter Christus ambulans per viam huius vitæ,in arbore vel in terra nidum auis inuenerit, & pullos tenuerit,& matrem abire permiserit. CAPVT XIIII.

SI ambulans per viam in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis incubantem desuper,non tenebis eam cum filijs, sed abire patieris, captos tenens filios, vt benè sit tibi,& longo viuas tempore .) Paruis nominibus res pergrandes significantur, & vt magnificentius dictum sit,hic quoq; in facie Moysi paruo velamine grãdis splendor operitur. Nam cuius aut qualis auiculę nidũ hic aut oua oportet intelligi,consultus Hieremias propheta sic exprimit:Perdix fouit quæ non peperit,fecit diuitias & non in iudicio . In dimidio dierum suorũ derelinquet eas,& in nouissimo suo erit insipiens.Perdix auicula fouit,inquit,quę non peperit.Solet enim furari & fouere oua comparis sui . Nati autem pulli , audiunt clamorem eius , quæ oua peperit,& continuò relicta illa, quæ furata est, & oua furtiua fouit , vt diuitias faceret, & nidum suum ditaret,& non in iudicio,id est,de rapina,recurrunt ad eam quæ mater est,quę peperit prima.Propterea dicit:In dimidio dierum suorũ derelinquet eas,& in nouissimo suo erit insipiens. Insipienter enim dũ deludere cupit,delusa est,& ars eius à natura victa est . Perdix iste, diabolus est,qui astutia sua massam generis humani, in primis parẽtibus creatori surripuit, & extunc fouit quæ non peperit.i.in vitijs huius mundi malè blanditus est eis, & in peccato nasci fecit eos,quos non creauit. Vndè in Esaia sub nomine Assur gloriabundus dicit:Et detraxi quasi potens in sublimi residentes,& inuenit,quasi nidum,manus mea fortitudinem populorum.Itaq; quasi oua de nido sublimi,de nido alieno surripuit,de quibus pulli erant nascituri, quando de paradiso fraude eduxit homines,de quibus nascituri erant,omnes filij dei iam prædestinati, dicente domino: Crescite & multiplicamini.Fecitq́; diuitias,& nõ in iudicio,quia videlicet princeps mundi huius factus est,& ab hominibus in templis idolorum,pro deo cultus est ordine peruerso.Sed in dimidio dierum suorum(inquit)derelinquet eas,quod iam factum est,& in nouissimo suo erit insipiens,quod futurum est.Vniuersitas nanque dierum eius vsq; ad vltimum iudicium protenditur. Verùm ante illud iudicium qui iudicaturus erat,venit iudicandus,& sine iudicio raptas,cum iudicio raptori per passionem suam sustulit diuitias,quemadmodum dicit:Nũc iudicium est mundi,nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad meipsum.Tandẽ in nouissimo suo erit insipiens.i.insipientię coarguetur,tunc videlicet,quando videntibus cunctis præcipitabitur. Igitur pulchrè & venerabiliter tibi ò singularis auditor & factor legis,Christe Iesu, dicit hæc sancta lex. Si ambulans per viam , in arbore vel in terra nidum auis inueneris,& matrem pullis vel ouis incubantem desuper,&c. Nidus auis in arbore,populus Israel fuit sub prædicto quidem mundi principe,sed in legis altitudine natura quidem filius iræ, sicut & cæteri,sed in alta fide Abrahę.Nidus auis in terra fuit vniuersa gentilitas,sub pennis diaboli malè fota,& in omni terrena cupiditate , dei quoq; ignorantiam habens, omnino depressa. Porrò filius dei per viam ambulans vtrobique nidum inuenit , quia præsentis vitæ mutabilitatem ingressus,vtranq; partem gratia sua respexit absq; distinctione Iudæi & Græci.Non,inquit, tenebis eam cum filijs,sed abire patieris,captos tenens filios. Matrem adulterinam quę(vt supra dictum est)fouit quæ non peperit,nõ tenebis. Nec enim gratia liberatoris diabolum requisiuit, sed tantum filios sibi gratia regenerandos requisiuit. Idcirco capti tenentur filij vt saluentur,idcirco mater talis abire permittitur,vt in nouissimo suo perdatur.

Mysticè de eadem re,qualiter Christus fecerit, vel qualiter nos faciemus,tenendo mysticos sensus,dimittendo literam legis. CAPVT XV.

NOn tenebis(inquit)matrem cum filijs, sed abire patieris , captos tenens filios,vt benè sit tibi,& longo viuas tempore.Mater pullis vel ouis desuper incubans, litera synagogæ est,litera legis quæ occidit:oua autem ipsa vel pulli mysteria sunt spiritus legis, spiritus viuificantis.Sed illam matrẽ,illã literam Christus nõ tenuit,quemadmodũ in psalmo dicit:Quoniam nõ cognoui literaturã,introibo in potẽtias domini.Filios tantũ captos tenuit,spiritualiter enim legẽ impleri vult à suis discipulis.Non tenebis ait,sed abire patieris.Ad quid?Vt benè sit tibi,ait,& lõgo viuas tempore.Dicamus aliud quod commodius præsentem locum queat illustrare . Ipse in psalmo dicit·Deus ostendit mihi super inimicos meos,ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei Sed quid?Disperge illos in virtute tua.Ecce hodie videmus matrem solã auolasse filijs,& scimus vbi sit,quia toto orbe dispersa est synagoga inimica Christi , solam habens literam legis

Hier.17.
Esaiæ 10.
Iohan.12.
Iob 40.
Alia expositio.
Psal.58.

legis & hoc ipſum Chriſto proficit, vt longo viuat tempore.i.vt nunquam eius obliuiſcatur po-
puli.Igitur & nos vel quiq; noſtrũ per viam imus,quia præſentem vitam pergimus,& nidos auis
in terra & in arbore inuenimus,quando verba hiſtoriæ,aut in cõtemplatiua,aut in actiua vita te-
nenda legimus.Nam præcepta actiuæ vitæ,nidus auis in terra eſt,pręcepta contemplatiuę,nidus
in arbore. Mater verò pullis vel ouis incubat, quãdo ipſa hiſtoria intellectum ſpiritualem fouet.
Non teneamus eam cum filijs,ſed abire patiamur,captos tenẽtes filios, quia videlicet in quibuſ-
dam locis prætermittenda eſt hiſtoria,vt ſoli matris huius pulli,id eſt,ſpiritualis intelligẽtiæ ſen-
ſus nobis in eſum veniant,nec nos mater,ſed pulli reficiant. Cùm enim legimus aurum & argen-
tum Aegyptiorum ab Iſraelitico populo petitionis deceptione ſurreptũ, & rurſum cum legimus
carnalia ſacrificia deo exhibita,quid in hoc verborum nido,niſi mater dimittenda eſt, & filij te- Exod.12.
nendi? Nos enim cum à quibuſq; ſecularibus vigilantiam ingenij in defenſionem veritatis trahi-
mus,& cum eorum eloquium in vſum rectitudinis vertimus,quid aliud quàm aurũ & argentum
ab Aegyptijs tollimus,vt ex eo & nos diuites effecti,& illi pauperes, valeant oſtendi,ſicut ſcriptũ
eſt,in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti? Et cum noſtra corpo- 2.Cor.10.
ra per abſtinentiã domamus, quid aliud quàm ſpiritualia ſacrificia omnipotenti deo exhibemus,
ſicut rurſum per Paulum dicitur: Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem. Matrem itaq;
dimittentes,pullos comedimus,cum hiſtorię exempla dimittimus,ſed ex ea allegoriarum ſenſus Roma.12.
in mente retinemus. Vndè rectè additur, vt benè ſit tibi,& lõgo viuas tempore,quia longo tem-
pore ille viuit,qui per ſpiritualem intelligentiam æternitatis annos apprehendit.

Quid ſit myſticè,nouam domum ædificare, & murum per tecti circuitum facere. CAPVT XVI.

CVm ædificaueris domum nouam,facies murum tecti per circuitum,ne effundatur ſanguis in
domo tua,& ſis reus alio labente & in pręceps ruente.) Talis domorum ſtructura,ſecundum
morem Paleſtinæ eſt prouinciæ,vbi ſolent in tectis reſidere. Vnde dominus in euangelio: Quo-
niam quæ in tenebris, inquit,dixiſtis, in lumine dicentur, & quòd in aure locuti eſtis in cubicu- Lucæ 12.
lis,prædicabitur in tectis. Ergo quia ſolebãt in tectis reſidere,facies,inquit,tecti murum per cir-
cuitum,ne effundatur ſanguis in domo tua,& ſis reus labente alio,& in pręceps ruente. Et in tem
pli conſtructione legimus: Texit quoque domum laquearibus cedrinis, & ædificauit tabulatum
ſuper omnem domum quinq; cubitis altitudinis. Non enim tecta noſtro more culminibus ſub- 3.Reg.6.
limata, ſed plano ſchemate faciebant æqualia. Porrò ſpiritualiter domum ædificat, qui domus
dei curam habens,ſubditorum mentes pro officio ſuo,doctrinæ verbo informat. Vndè illud eſt:
Niſi dominus ædificauerit domum,in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Quod eſt dicere:
Niſi dominus corda præparauerit auditorum, in vanum quamlibet ſapientes architecti, verbo- Pſal.126.
rum impenſas effundunt. Igitur cum ædificaueris, inquit, domũ nouam,id eſt,cum ſubiectorum
mentibus doctrinam poſueris inchoatiuam,facies murum tecti per circuitum,id eſt,quæcunque
dixeris,ſufficientibus communies rationibus, ſiue teſtimonijs ſcripturarum, ne fias reus labente
alio,& in pręceps ruente,quod videlicet ſit,quoties incauta dictio peruerſæ dat auditoribus oc-
caſionem intelligentiæ. Sit ergo communitum quicquid dixeris, vt in ſermone tuo nemo laba-
tur,niſi qui volens & contentioſus ſe excuſſerit.

Quid ſit ſpiritualiter, vineam non ſeri altero ſemine, & quid ſit ſecundum literam vel ſecundum ſpiritum, ſementem & quæ naſcuntur ex vinea pariter ſanctificari. CAPVT XVII.

NOn ſeres vineam tuam altero ſemine, ne & ſementis,quàm ſeuiſti,& quæ naſcuntur ex vinea
pariter ſanctificentur.) Hoc ruſticorum quoq; ſiue agricolarum nouit induſtria, quia vinea
terra ſibi liberam poſcit,vt non ſolum nulla ſubijciatur ſementis,verumetiam ſponte proferente
herbas inutiles,ſarculo certatim extirpare opus ſit. Alioquin terræ pinguedo, cuius abundãtiam
vinea poſcit,in vanum diſperit,quia dum in multa diuiditur,in ſingulis valet minus. Itaque & ſe-
mentis & quæ naſcuntur ex viuea pariter ſanctificantur.i.ad ſterilitatem rediguntur,atq; ingrato
cultoribus ſuis otio feriãtur, iuxta illud,quòd cõmonendo dominus cum populo merenti dixiſ-
ſet: Dixitq; terra veſtra deſerta,& ciuitates dirutę,continuò ſubiunxit,tunc placebunt terrę ſab-
bata ſua, cunctis diebus ſolitudinis ſuæ. Itaq; ne pariter ſanctificentur.i.ne pariter ad ſterilitatis Leuit.26.
ſabbatum redigantur. Porrò ſpiritualiter cum vniuerſa eccleſia vinea domini ſit,& hęc ſi hæreti-
co ſemine feratur,aut Iudaicis cæremonijs, in quibus diuitem ſe putat ille populus,nihil bonorũ
fructuum inde colligatur, tum verò maximè illi vinea domini ſunt, quorũ in eadem eccleſia or-
do ſacratior,& ſpirituale propoſitum. De qualibus ad prophetam loquitur dominus: Fili homi-
nis,quid fiet ligno vitis, ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? Nunquid Ezech.15.
tollетur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat ex ea quodcun-
que vas? Nempe hi quorum erat ſpirituale exercitium, ſi ad ſeculare deuoluantur negotium, &
quod fuerant deperit,& quod aggrediuntur interdũ non proficit. Vndè in actibus apoſtolorum

 dicunt

CAP. XXV. Actuum 6. 1.Corin.6. dicunt ipsi apostoli. Non est æquum delinquere verbum dei,& ministrare mensis. Et apostolus loquitur Corinthijs:Secularia igitur iudicia si habueritis,contemptibiles,qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum.Igitur non seres,inquit,vineam tuam altero semine,ne & sementis quam seuistis, & quæ nascuntur ex vinea pariter sanctificentur, id est, insignes qui sunt in ecclesia,cœlestis doctrinæ fertiles,contemptibilium negotiorum non iniuriaberis occupatione,ne dum in vtramque partem diuiduntur,in neutram vtiles inueniantur,& ita quasi sanctificato sabbato nihil regno dei fructuosum operentur, hinc est enim quòd auctoritas canonica sacros altaris ministros secularibus negotijs implicari vetat. 2.Tim.2. Nemo militans deo(inquit apostolus) implicat se negotijs secularibus.

Quid sit, non arare in boue simul & asino: & quid, non vestiri vestimento ex lino & lana: & quid sit, facere funiculos in fimbrijs. CAPVT XVIII.

NOn arabis in boue simul & asino,non indueris vestimentum quod ex lana linoq; contextum est.)Hoc de cauenda doctoribus imperitorum societate, dictum intelligi potest. Non arabis in boue simul & asino,idem est,ac si apertè diceret: non sociabis in prædicationem sapientes & fatuos,ne videlicet per eum qui implere non valet,& illi obsistas qui præualet. Quid verò per hanc vestem nisi hypocritarum persona signatur, qui benignitatem erga proximos ostendunt,& dolo suæ iniquitatis,quæ loquuntur operiunt? Vestis enim quæ ex lana linoq; fit, lanam semper in faciem reddit,& linum subter abscõdit: Quid ergo per lanam nisi simplicitas sonat? Quid per linum nisi subtilitas designatur?Et sæpe homo subtilis & acutus,exterius simplicitatem mansuetudinis ostendit,& interius subtilitatem malitiæ contegit. Iste ergo veste se actionis suæ quasi ex lana & lino induit, quando ab eo & simplicitas monstratur in superficie, & subtilitas malitiæ seruatur in mente.Vndè & continuò subiungitur. (Funiculos in fimbrijs facies, per quatuor angulos pallij tui,quo operieris.) Vestis namque iam dictæ cum qua sapiens incedat,custodiens illam ne nudus ambulet,cum ex cunctis virtutibus textura eius constet,angulos,id est,principales sunt quatuor virtutes, quas & Ethnici proprijs appellare nominibus nouerunt, temperantiam, iustitiam,fortitudinem,prudentiam.His enim cum propter deum sapiens ornatus incedat,non vt videatur ipse ab hominibus, sed vt glorificetur pater in cœlis, & cum hac dilectione dei & proximi,bona faciens opera,perseuerat vsq; in finem,vt saluus sit: profectò funiculos fecit in fimbrijs per quatuor angulos pallij sui. Cæterùm in supradictis hypocritis indecentes fimbrias dominus noster acri inuectione coarguens,dicit: Dilatant filacteria sua,& magnificant fimbrias. Multum enim se accusant, cùm de re significata non curantes, significatiuas in oculis hominum fimbrias magnificant.

Matt.6. Matt.23.

De viro, qui vxorem acceptam odio habens, dicit: Non inueni eam virginem, & parentibus signa virginitatis afferentibus vapulat, eamq; habere compellitur, qualiter in Christo factum intelligatur. CAPVT XIX.

SI duxerit vir vxorem,& postea eam odio habuerit,quæsieritq; occasiones quib' dimittat eam, & obijciens ei nomen pessimũ,& dixerit,vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem,tollent eam pater & mater eius, & deferẽt secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis eius,qui in porta sunt.Et dicet pater:filiam meam dedi huic vxorem.Quam quia odit,imponit ei nomen pessimum,& dicit:non inueni filiam tuam virginem: Et ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. Expandent vestimẽtum coram senioribus ciuitatis. Apprehendentq; senes vrbis illius virum,& verberabunt eum,condemnantes insuper cẽtum siclis argenti, quos dabit patri puellæ,quoniam diffamauit nomẽ pessimum super virginem Israel,habebitq; eam vxorem,& non poterit dimittere omni tempore vitæ suæ.)Hæc iustitiæ vel sapientiæ dei litera pudicis auribus obscurissima est.Quis enim pudicus animus saltem cogitare patiẽter valeat, qualiter eadem virginitatis cruenta in panno seruentur vestigia?Sed cõsoletur nos in isto quoq; loco, eadem sapientia,clamans de eiusmodi occidente litera,Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum.Ac deinceps: Et qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Igitur de obscura literæ huius spelunca lucidum euoluamus spiritus mysteriũ,talemq; & hanc sapiamus legem,cui subiectum fuisse non deceat virũ sanctę ecclesię Christum.Si duxerit(inquit)vir vxorem,& postea eam odio habuerit,&c.Spiritualiter hoc ita factum est.Vir vxorem duxit,quando naturam assumpsit humanam filius dei. Vndè est: In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.Spiritualibus eiusdẽ sponsi filijs, vel amicis mysterium hoc notum est.Vndè & gratulantes dicunt.Qui habet sponsam,sponsus est. Itemque cum Apostolo:Et erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est in Christo, & in ecclesia. In hac (inquam)carnis assumptione, vir iste cognouit vxorem suam, scilicet vniuersam Iudæorum atque Gentium ecclesiam,pro temporum quidem vel locorum diuersitate numerosam,sed iuxta fidei sacramentum vnam.Verùm sic acceptam postea quodammodo odio habuit eam,quæsiuitq; occasiones quibus dimitteret eam, dixit enim discipulis suis: In viam gentiũ ne abieritis,& in ciuitates Sa-

Eccle.24. Psalmo.18. Iohan.3. Ephes.5. Matth.10.

tates Samaritanorum ne intraueritis. Item non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Is- Matth.10.
rael. Ac deinceps: Non est bonum panem sumere filiorum, & mittere canibus ad manducãdum. Ibid.15.
Voces namque eiusmodi, voces erant odij, non iuxta rationem diuinitatis, sed secundum sensum
carnis, priori non consonantes proposito eius, vel scripturarum veritati. Nam priusquam incar-
naretur, amorem ecclesiæ gentium professus fuerat in omnibus prophetis. Ita tanquam mutato
consilio obijciebat illi nomen pessimum dicens vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam, non in-
ueni virginem. Non inueni, inquit, eam virginem, sed multorum deorum, tanquam multorũ vi-
rorũ milibus prostitutam. Verum id frustra fuit. Nam in copula prædicta, in illa incarnatione filij
dei sacrosancta vestigia virginitatis spectanda reposita sunt. Egit enim illa quondam prostituta,
egit (inquam) pœnitentiam, mortificauit carnem suam, insuper & sub gladijs persecutorum, pro-
pter illum virum suum fudit sanguinem suum. Quid igitur? Tollent (inquam) eam pater & ma-
ter eius, & deferent secũ signa virginitatis eius ad seniores vrbis illius, qui in porta sunt, & expan-
dent vestimentum coram senioribus ciuitatis, & apprehendent virum & verberabunt eum, &c.
vt supra. Nempe miro modo, miro charitatis ordine, propter ipsum crimen, vndè ecclesiam de
gentibus redarguit, homo factus dei filius, ipse verberatus & cruci affixus est, & in porta ciuitatis
coram senioribus vrbis, id est, in consistorio cœli, in cõspectu patris & sanctorum angelorũ eius,
virgo esse iudicata est, quæ in coniunctione eius posuit vestigia sanguinis sui, quæ in prædicatio-
ne eius pœnitentiam egit, quæ pro fide eius sanguinem fudit. Nempe & si ante prostituta fuerat,
postquam tamẽ sic illi coniuncta est, iam virgo meretur dici, & est. Quis verò pater, vel quæ ma-
ter est eius, nisi ordo apostolicus, & ecclesia primitiua, quorũ testimonio in cœlo & in terra de-
fenditur? Verberabunt (inquit) illum, condemnantes insuper centũ siclis argenti, quos dabit pa-
tri puellæ, quoniam diffamauit nomen pessimum super virginem Israel. Deniq; quia de peccato
arguebat ecclesiam siue synagogam quam virginem esse volebat, idcirco vir iste verberatus, insu-
per & crucifixus est, imò vt peccatũ prostitutionis eius deleret, idcirco verberari & crucifigi di-
gnatus est, deditq; centum siclos argenti, id est, plenitudinem donorum spiritus sancti. Habebit
ergo (inquit) eam vxorem, & non poterit dimittere omni tẽpore vitę suæ, videlicet impleta pro-
phetia, quæ dicit: Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui, & gaudebit Esaiæ 62.
sponsus super sponsam, & gaudebit super te deus tuus. Sequitur. (Quod si verum est quod obij-
cit, & non est in puella inuenta virginitas, eijcient eam extra fores domus patris sui, & lapidibus
obruent viri ciuitatis illius, & morietur, quoniam fecit nefas in Israel, vt fornicaretur in domo pa-
tris sui, & auferes malum de medio tui.) Hoc interim sciendum est, quia cum gratia dei in pote-
state mulieris est, vtrum crimen quod ab hoc viro obiectum est verũ sit an non. Etenim quæ pœ-
nitentiam egit, vt supra dictum est, & ita virginem castam se exhibuit, in illa nomen pessimũ pe-
rijt, quæ autem pœnitentiam nõ egit, magisq; Barrabam quam dei filium: magis amat Antichri-
stum quam Christum, hæc diffamata est, quia verè fecit nefas in Israhel, & peccatum eius manet,
igitur eijcient eam (inquit) videlicet synagogam, extra fores quondam patris sui dei, & lapidibus
obruent eã viri ciuitatis eius, scilicet omnes iudices, qui sedebunt super thronos iudicantes duo- Matth.19.
decim tribus Israhel, & morietur, quia fornicata est in domo patris sui, id est, condemnabitur,
quia diabolo adhæsit, cùm haberet legem & Prophetas dei sui.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vtriq; moriantur, & quæ sit distantia eius in agro, & eius quæ in ciuitate reperta est, & quòd adulter diabolus, puella verò quam oppreßit in agro synagoga fuerit in Ægypto. CAPVT XX.

SI dormierit vir cum vxore alterius, vtriq; moriãtur. i. adulter & adultera, & auferes malum de
Israhel.) Hæc de adulterio generalis sentẽtia est: Sed differt, vtrum per vim, an per consensum
adulterium perpetratũ sit. Sequitur ergo. (Si puellam virginẽ desponderit vir, & inuenerit eam
aliquis in ciuitate, & concubuerit cũ illa, educes vtrunq; ad portã ciuitatis, & lapidibus obruen-
tur: puella, quia nõ clamauit cũ esset in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorẽ proximi sui: & auferes
malũ de medio tui. Si autem in agro reppererit vir puellam, quę despõsata est, & apprehẽderit, &
concubuerit cum ea, ipse morietur solus, puella nihil patietur, nec est rea mortis, quoniã sicut la-
tro cõsurgit contra fratrem suũ, & occidit animam eius, ita puella perpessa est. Sola erat in agro,
clamauit, & nullus adfuit qui liberaret eam.) In manifesta discretæ rei iustitia, iustũ nihilominus
adulterij spiritualis iudiciũ est. Nam qui cũ vxore alterius dormiuit, vir impurus diabolus est, qui
creaturã rationalem, scilicet hoĩem corrumpere ausus est, & hic quidẽ in agro puellam virginem
deo despõsatam inuenit, & cum illa cõcubuit, quãdo ante legem datam peregrinantẽ in Aegypto,
gentem Hebræam sibi subiugauit, seruiebat enim illic dijs alienis, quàm in Abraham, Isaac, & Ia-
cob desponderat sibi deus legitimus vir. Clamauit puella, & nullus affuit, qui liberaret eam, nul-
lus (inquam), non erat enim lex, non venerat Propheta, qui à cultu deorũ Aegyptiorum reuoca-
ret gẽtem illam, nisi quod clamor eius venit ad Iesum, & hic solus descẽdit, vt liberaret populum
suum. Itaq; sicut latro consurgit cõtra fratrem suum, & occidit animã eius: ita puella illa, ita gens

CAP. XX. nouella illa perpessa est,& intus diabolū corrumpentem,& foris Pharaonem,seruituti subijcientem. Sola erat in agro illo, in Aegypto sola, longè remota à ciuitate dei & regno. Igitur vir (inquit) morietur solus, puella nihil patietur, nec est rea mortis. Talis nempe adulterij pœnam solus portabit diabolus, quemadmodum in typum eius solus perijt Pharao cum curribus suis & Exod.14. equitibus, gens autem illa nihil passa mare transiuit, glorificata miraculis defensa cœlestib.præsidijs. At hic idem adulter toties puellam desponsatam in ciuitate inuenit, & toties cum illa concubuit, quoties gens eadem iam scripturis sanctis, & angelorū munita præsidijs, Idololatriæ se prostituit, initiando Beelphegor, colendo Baal, seruiendo Astaroth. Amplius autem tunc diabolus corruptor cum illa in ciuitate concubuit, quando æternum sponsum & amatorem animarum Iesum Christum filij dei, crucifigi, virumq; homicidam sibi donari petit. Igitur educes (inquit) vtrumq; ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruetur. Palam est omni mundo, quia iam adultera illa educta est, iam non solum spiritualiter, sed corporaliter quoque & visibiliter de ciuitate dei protracta est, multisq; calamitatibus tanquam lapidibus obruta est. Amissis iam angelorum Esaiæ 62. præsidijs, nullū iam habens vigilem, id est, prophetam, de qualibus ipse deus, Super muros tuos, inquit, Hierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen domini. Ipsa quoq; ciuitas terrena Hierusalem deserta est facta, & templum exustum est, & qui Romanorum gladio superfuerunt, in omnes gentes captiui ducti sunt.

De eo quod ait: Vtriq; moriantur, subaudiendum esse, Si cum consensu mulieris dormierit cum ea vir. CAPVT XXI.

Esaiæ 56. IGitur si dormierit (inquit) vir cum vxore alterius vterq; moriantur, subauditur, si cum consensu mulieris dormiuit cum ea vir. Nam si inuita violata est, si vim perpessa est, ita quemadmodum latro consurgit aduersus fratrem suum, & occidit animam eius, adulter solus erit vir, illa nihil patietur, nec est rea mortis. Quare? Videlicet quia sola caro violata est, animus autem (vbi sedet fides coniugij) incorruptus. Sola fides violata in crimine est, sola fidei perditio adulteriū est. Nam vbi nullius desponsionis sigillata est fides, si corruptor accesserit, iam quidem vitium, sed in neutro adulterium est. Nam sequitur. (Si inuenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum ea, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum ea patri puellæ, quinquaginta siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam. Non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ.) Igitur sanctio coniugij non tam in coniunctione vel commixtione carnis, quàm in sacramento desponsionis est. Quapropter legitimè ac rationabiliter de virgine nunquam cognoscenda carnaliter, vel cognita, loquitur angelus ad Ioseph: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Legitimè (inquam) id est, secundū legem præsentem vocat illam in euāgelio coniugem propter solam desponsionis fidem. Porrò de spirituali adulterio idem sentiendum est, videlicet quòd inuitam, vel ab adultero vim passam, nullam animam proprius vir deus quasi adulteram iudicet. Quòd optimè sciens martyr inuicta, eademq; virgo pudica, dicit primùm de carnali adulterio sic: Nunquam inquinatur corpus, nisi de consensu mentis. Nam si inuitam me feceris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam. Sumptum quoq; de præsenti legis loco testimonium sic inserit, dicens: Nam sic patitur deus violatorem castitatis, sicut serpentem, sicut latronem, sicut barbarum. Porrò de spirituali adulterio itidem dicit. Nam & si in manu mea thura ponas, & per manum meam iacias sacrificia, deus hæc attendit & ridet. Et de vtroque communem reddens sententiam, de sensibus enim & de voluntatibus (inquit) iudicat.

De eo quòd eunuchus non intrabit ecclesiam domini, quot sint eunuchorum species, & qualis eunuchus non ingrediatur in ecclesiam domini. CAPVT XXII.

NOn intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro in ecclesiam domini.) In Esaia legimus: Et non dicat eunuchus, ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit dominus: Si custodierint sabbata mea, & egerint quæ volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius, à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. Ergóne sic sibi contraria sunt lex & prophetæ, vt dicat lex, non intrabit eunuchus in ecclesiam domini, dicat econtra dominus in Propheta: Dabo eunuchis locum in domo mea, & in muris meis? Quæ est enim domus, aut qui muri domini, nisi ecclesia domini? Sed profectò intellectus eunuchi non idem hic est & illic. Illic enim in litera, hic autem in spiritu Matth.19. eunuchus intelligendus est, quia spiritualis est. Quapropter iam ipsas eunuchorum enumeremus species. In euangelio dominus dicit: Sunt eunuchi qui sic nati sunt: & sunt eunuchi qui ab hominibus facti sunt. Et sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Hæc tertia eunuchizatio, siue castratio, quia nō ferro abscisionis, sed proposito fit castitatis, magis quidem spiritualis est, veruntamen non omnino, quia manifestus in carne cœlibatus est. Et hi procul dubio laudabiles sunt eunuchi, quibus iuxta Prophetam prædictū dat dominus locū in domo sua, & in muris suis, nomenq; melius à filijs & filiabus. Horum omnium generum de nullo veraciter dicas

dicas, quia nō ingreditur ecclesiam domini, nisi quod sacros tantū altaris honores auctoritas canonica truncatis vel abscisis interdicit. Quapropter quærendū adhuc est, qualis sit ille eunuchus qui non ingrediatur ecclesiam domini. Quærentibus hoc illis quoq; illud sese offert, quod alibi dictum est: Maledictus omnis qui non facit semen in Israhel. Neutrū quippe sine altero rectè intelligi potest, quia videlicet verba quidē diuersa, sensus tamen idem est. Igitur eunuchus qui non ingrediatur in ecclesiam domini, & nō faciēs semen in Israhel, qui & idcirco maledictus esse debeat, quia semen non fecerit in Israhel, ille est, qui cum posit verbo ædificare proximum, mutus incedit: vel cum bona & vtilia nouerit, otiosa magis, & vana diligit. Hic illi oppositus est, qui se castrauit propter regnum cœlorum: quia videlicet quantum ille laudabilis est, eò quòd facultatem habēs naturalem seminandi filios carnis, cōtinens est propter regnū cœlorum, scilicet vacare posit orationi, & iuxta Apostolicum cōsilium tantum solicitus sit, quæ sunt domini: tantum hic detestabilis est, eo quòd commissum habens talentum verbi dei, quo ad ædificationem multorum benè posit operari & vtiliter negotiari, vacat otio, & acceptam indignè gratiam negligit.

Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, qualicunq; discretione obseruandum sit. CAPVT XXIII.

SI fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egrediatur extra castra & non reuertetur priusquam ad vesperam. Lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra.) Hic iam rectè quæritur, vtrum post illusionem quę per somnium solet accidere, quilibet corpus domini valeat accipere, vel si sacerdos posit sacra mysteria celebrare, quia ecce lex non nisi lotum aqua, nec ante vesperam concedit in ecclesiam vel castra intrare. Et quidem spiritualiter intelligitur, quia quasi per somnium illuditur, qui tentatus immunditia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur. Et hic lauandus est aqua, vt culpas cogitationis lachrymis abluat, & nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi vsq; ad vesperam cognoscat. Sed vt simplicem nunc teneamus literam, est in eadem somnij illusione valde necessaria discretio, qua subtiliter pensari debeat, ex qua re menti dormientis accidat. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidē cum ex crapula contingit, habet exinde animus aliquem reatū, non tamen vsque ad prohibitionem percipiendi sancti mysterij, vel missarū solennia celebrandi, cùm fortasse aut dies festus exigit, aut exhiberi mysterium pro eo quòd sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Cùm verò ex naturæ superfluitate, vel infirmitate inuenerit, omnimodo hæc illusio timenda non est, quia hanc animus pertulisse magis, quàm fecisse dolendus est. Si verò ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, patet animo suus reatus. Tribus enim modis omne peccatum cogitationis impletur, videlicet, suggestione, delectatione, consensu. Videat ergo, qua ex radice inquinatio illa processerit, scilicet vtrum suggestione, an delectatione, vel quod maius est peccati consensu acciderit, quòd & cogitauit sciens, & pertulit nesciens. Suæ igitur conscientiæ iudicio relinquitur, qui nocturno fuerit somnio pollutus, vt pro modo pollutionis dignè lachrymis suis, vel pœnitentiæ satisfactione lauetur, priusquam in castra dei regrediatur, id est, priusquam sacris mysterijs Christi participetur. 1. Cor. 7.

Quo sensu mysticè intelligendum sit quod ait: Fodies per circuitum & egesta humo operies. CAPVT XXIIII.

HAbebis locum extra castra ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in baltheo. Cunq; sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies, quo releuatus es. Dominus enim deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat inimicos tuos tibi, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.) Fodies (inquit) per circuitum, & egesta humo operies quo releuatus es. Naturæ corruptibilis pondere grauati, à mentis nostræ vtero quædam superflua cogitationū quasi mentis grauamen erumpunt. Sed portare sub baltheo paxillum debemus, vt videlicet ad reprehendendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter terram mentis nostræ pœnitentiæ dolore confodiat, & hoc quòd à nobis fœtidum erumpit abscondat. Ventris quippe egestio fossa humo per paxillū tegitur, cùm mentis nostræ superfluitas subtili redargutione discussa, ante dei oculos per compunctionis suę stimulum cælatur. Huic sensui legis illud quoq; de euangelio congruit. Qui amat animam suam perdet eam. Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Amat quippe animam suam, qui quantum in delitijs, tantum in vitijs fouet præsentem vitam suam, qui sibi blanditur, qui etiam malam defendit vitam suam, qui dicit cū isto stulto diuite: Anima, habes multa reposita in annos plurimos. Iste ergo perdet eam, nocte enim, id est, tempore vel hora quam ignorat, repetēt eam. Econtra odit animam suam, qui abhorret, qualem fuisse meminit præteritam vitam suá, qui conuersus ingemiscit, & seipsum punit per pœnitentiam, numerans singulos actus suos, & pro singulis semetipsum accusans, & proprio condemnans iudicio. Nam hoc quoq; quasi sedens fodit per circuitū, & egesta humo operit, quo Iohan. 12. Lucæ 12.

Pſal.76. rit, quo releuatus eſt, iuxta prophetam, dicentem: Et meditatus ſum nocte cum corde meo, &
CAP. exercitabar & ſcopebam ſpiritum meum. Hoc agit pro reuerentia domini dei ſui, ambulantis in
XXIII. medio caſtrorum, ne quid fœditatis appareat coram illo, & offenſus derelinquat locum cordis
fœtidum. Iſte ergo in vitam æternam cuſtodit eam.

Quomodo Chriſtus faciat hoc quòd ait: Ne tradas ſeruum domino, qui ad te confugerit, id eſt, eum qui ad ſe conuerſus fuerit non relinquat diabolo, & quomodo hoc obſeruare debeat eccleſia. CAPVT XXV.

NOn tradas ſeruum domino ſuo, qui ad te confugerit. Habitabit tecum, in loco qui ei placue-
rit, & in vna vrbium tuarum requieſcet, nec contriſtes eum.) Vt interim ſenſum ſpiritualem
Iohan.6. continuemus, huic capitulo illud euangelij dictum conſentit: Omne quod dat mihi pater ad me
veniet, & eum qui venit ad me non eijciam foras. Eum (inquit) qui venit ad me, ſiue ſeruum ſiue
liberum. i. ſiue Gentilem, ſiue Iudęum, non eijciam foras. Nam ſeruus tot dominorum, quot cul-
Iohan.8. tor dæmoniorum, gentilis erat populus, liber autem Iudaicus ſibi videbatur. Sed & ſinguli ho-
minum, quot vitiorũ vel peccatorum, tot ſunt ſerui dominorum, quia omnis qui facit peccatum
ſeruus eſt peccati, propter quod & nõ manet in domo in æternum. At ille liberator, cum qui ve-
nit ad ſe, nõ eijcit foras vt iam dictum eſt. i. conuertentium ſe ab errore vitæ ſuæ nullum à ſua re-
pellit gratia, ſiue ille Iudęus ſiue Gentilis ſit, ſiue maſculus, ſiue fœmina, ſiue barbarus, ſiue Schy-
Galat.3. ta. Igitur & hoc modo legem adimplet, non tradendo ſeruum domino, qui ad ſe conuerſus fue-
rit, non relinquendo diabolo, cui hactenus ſeruiuit. Quòd poſtulans Pſalmiſta dicit: Non tradas
me domine à deſiderio meo peccatori. Tu ergo quicunq; es conſecretalis eius, qui legem dedit,
Pſal.139. quicunq; in domo eius, quæ eſt ſancta eccleſia, ſanctæ libertatis officia ſuſcepiſti, non tradas ſer-
uum domino ſuo, qui ad te confugerit. i. peccata ſua confitentem, & ea relinquere volentem, ne
in deſperationem abigas, qualecunq;, crimen vel quantumcunque admiſerit: Ne contriſtes eum,
2.Cor.2. imò conſolare iuxta Apoſtolum: Ne abundantiori triſtitia abſorbeatur. Habitabit tecum in loco
qui ei placuerit, & in vna vrbium tuarum requieſcet, id eſt, in quocunq; propoſito vel ordine de-
uouerit ſuam vſq; ad finem pœnitẽtiam aget. Cæterùm iuxta ſenſum literalem: Hoc præceptum
ſancta Chriſti eccleſia ſic obſeruat, vt ſecundum canonicam auctoritatem, Iudæorum, ſiue paga-
norum mancipia, ſemel ad ipſam fugientia, nunquam quibuſlibet ſuaſionibus reddere debeat.
Sancitum quippe eſt lege canonica, vt ſi quilibet Iudæorum aut paganorum ſeruus, ad venerabi-
lia loca fidei cauſa confugerit, nullatenus eum patiamur præiudicium ſuſtinere. Sed ſiue olim
Chriſtianus, ſiue nunc fuerit baptizandus, ſine vllo Chriſtianorum pauperum damno, religioſo
eccleſiaſticæ pietatis patrocinio in libertatem omnibus modis defendatur.

Quid ſit ſpiritualiter, ingreſſo vineam proximi vuas intus comedere. Foris autem non efferre. CAPVT XXVI.

INgreſſus vineam proximi tui comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas te-
cum.) Proximus tuus mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus eſt, qui vulneratum ho-
Lucæ 10. minem vbi ab Hiericho in Hieruſalẽ deſcenderat, miſericorditer ſuſcepit, & inde proximus eius
dicitur, & eſt, quia cum illo miſericordiam fecit. Vndè & loquitur per prophetam: Quaſi proxi-
Pſal.34. mum, quaſi fratrem noſtrũ, ſic complacebam. Porrò vinea eius eccleſia eius eſt, quemadmodum
in propheta dicit ſpiritus: Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ ſuę, vinea facta eſt
Eſaiæ 5. dilecto meo in cornu filio olei. Ac deinceps: Vinea enim domini exercituum, domus Iſrahel eſt,
& vir Iuda germen delectabile eius. Vineam hanc ingreſſus es, quádo ad fidem Chriſti tanquam
Matt.20. operarius à patrefamilias vocatus es. Comede ergo (inquit) vuas, quantum tibi placuerit, foras
autem ne efferas tecum, id eſt, opera bona quantacunque potes corde bono & animo volenti
Matt.5. nihil autem quaſi ad oculos hominum. Qui enim lucem ſuam lucere facit coram hominibus,
vt videant opera eius bona, & glorificent patrem, qui eſt in cœlis, ille profectò intus vuas co-
medit, & proximo ſuo nequaquam damnoſus, imò charitati eius gratioſus exiſtit. Qui autem fa-
cit iuſtitiam ſuam coram hominibus vt videatur ab eis, vuas proculdubio foras extulit, & in hoc
amici gratiam læſit. Dicit enim de huiuſmodi: Amen dico vobis recceperũt mercedem ſuam. Re-
Idem 6. ceperunt (inquam) nec æterna familiaritate ad eandem proximi ingredientur vineam.

Quid ſit de ſegete ſpicas frangere, & manu conterere, falce autem non metere. CAPVT XXVII.

SI intraueris ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres, falce autem non metes.) Eiuſ-
dem amici vel proximi ſeges ſancta ſcriptura eſt, quę de patrum eius ſecundum carnem dictis
Galat.4. vel factis contexta eſt. Franges ergo (inquit) ſpicam manu, vt ad latentia grana peruenias, id eſt,
diſcuties occidentem literam, vt de repoſito intrinſecus ſpirituali ſenſu viuas. Falce autem non
metes, id eſt, non condemnabis, qualecunque illud ſit quod ab antiquis patribus ſit, aut actum
eſt. Verbi gratia: Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc & his ſi-
milia, ſi tanquam adulteria reprehendas, aut iudices, rationem non diſcernens temporum, quòd
videlicet

videlicet ante legem, alia licentia fuerit, alia sub lege, atque alia in pulchritudine sit euangelij, si (inquam) hæc reprehendas, vel condemnes in hominibus sanctis patribus nostræ fidei, quorum de semine salus nobis Christus aduenit, nimirum segetem amici falce indiscreta messuisti: Manu igitur tantum horrentem spicam cónteres, id est, per allegoriam dicta esse hæc intelliges.

Quòd homo si acceperit vxorem, & eam oderit, permittitur ei dare libellum repudij, qualiter & in singulis nostrum debeat intelligi, & qualiter Christus synagogæ id fecerit. CAPVT XXVIII.

SI accepit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem, scribet libellũ repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumq; egressa alterum maritum duxerit, & ille quoq; oderit eam, dederitq́; illi libellum repudij, & dimiserit eam de domo sua, vel certè fuerit mortuus, non poterit prior maritus recipere eam in vxorẽ, quia polluta est, & abominabilis facta est coram domino, ne peccare facias terram tuam quã dominus deus tuus tibi tradiderit posidendam.) Patet profectò, quia vis præcepti ratione iuxta literam caret. Quod & veritas in euãgelio testatur, dum pharisæis obijcientibus, quid Moyses mandauit dare libellum repudij, & vxorem dimittere: respondẽs dixit. Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri, mandauit nobis dimittere vxores vestras. Ab initio autem non fuit sic, & cætera. Et hic ergo literę spicam cõteramus, atq; inde spiritualis sensus granum capiamus. Homo vxorem accipit, cum actionis terrenæ suscipit curam, cuius si fœditatem cognouerit, dat libellum repudij, & dimittit eam de domo sua, quia sæpe ipsa terrena actio quę priusquam haberetur fortiter amabatur, cum habita fuerit, cuius sit fœditatis agnoscitur cũ esse polluta per peccata videtur. Dimittat ergo eam vir de domo sua, vt amorẽ eius reijciat à mente sua. Quę egressa virum alterum accipiat, quia terrenam actionem, quam tu deseris, alius concupiscit. Sed fortasse & ipsa in odium quandoq; ventura est, vt eam vtiliter dimittat. Bene autẽ dicitur, dimiserit eam, vel certè mortuus fuerit, quia vnusquisque terrenam curam aut dimittit, aut moritur, id est, aut non ei ex animo succumbit, aut propter eam funditus in animæ vita succumbit. Siue ergo sequẽs eam maritus dimiserit, siue mortuus fuerit, maritus prior non poterit eam in vxorem accipere, quia polluta est, vt videlicet is, qui semel curam terrenam atq; vitæ præsentis intentionẽ reliquerit, ad eam vltra nullo modo redeat, quam ipse iam suo iudicio polluit, quia eam prius ideo deseruit, quia pollutam esse cognouit. Cæterùm & iuxta allegoriam sensus altior est, in eo videlicet, quod sicut per prophetam testatus est matri vestræ synagogæ, ò Iudæi, libellum dedit repudij. Veruntamen literam eisdem præcepti, partim per misericordiam præterit idem deus iudicij, cum itidem in propheta dicit: Vulgo dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, & recedẽs ab eo duxerit alterum virum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Nunquid non polluta, & cõtaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum armatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit dominus, & ego suscipiam te. Igitur nunc quidem synagoga libellum accepit repudij, quia quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic illa Christum contempsit, alterumq́; maritum diabolum duxit, veruntamen ad priorem maritum reuersura est, & ille reuertẽtem suscipiet, quia cum plenitudo gentium subintrauerit tunc omnis Israel saluus erit.

CAP. XXIIII. Matth. 19. Hiere. 3. Roma. 11.

Quid sit, loco pignoris inferiorem & superiorem molam non debere accipi. CAPVT XXIX.

NOn accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam, quia animam suam apposuit tibi.) Accipere dicimus aliquando auferre. Vndè & Paulus Apostolus dicit: Sustinetis enim, si quis vos deuorat, si quis accipit, ac si diceret: si quis rapit. Pignus vero debitoris, est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cũ à peccatore iam peccati cõfessio tenetur. Superior autem & inferior mola est, spes & timor. Spes quippe ab alta subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessariò iunguntur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris nanque pectore debet spes & formido cõiungi, quia incassum misericordiam sperat, si non etiam iustitiam timeat. Incassum iustitiam metuit, si non etiam de misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui peccatori prædicat, tanta dispensatione componere debet prædicationem, vt nec derelicta spe, timorem subtrahat, ne subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Mola enim superior aut inferior tollitur, si per prædicantis linguam, in peccatoris pectore, aut timor, ab spe, aut spes à timore diuidatur.

2. Cori. 11.

Quid sibi velit, quòd præmissa sententia in eum, qui fratrem suum vendiderit, plagam lepræ cauendam esse, mox subiunxit, & quod ille quoq; fratrem suum vendat, qui venale habet euangelium Christi, ac proinde leprosus sit, vt Gyesi. CAPVT XXX.

SI deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suũ de filijs Israel, & vendito eo acceperit pretium, interficietur, & auferes malũ de medio tui.) Manifestè iuxta literæ quoq; sensum gran-

CAP. XXIIII. de in venditione fratris sacrilegium est, cuius reos se constituerunt filij Iacob, quando ab illis in seruum venundatus est Ioseph. Sed continuò sequitur. (Obserua diligenter, ne incurras in plagam lepræ, sed facies quodcunq; docuerint te sacerdotes Leuitici generis, iuxta id quod præcepi

Gene.37. eis, & imple sollicitè. Et protinus. Memento quæ fecerit dominus deus vester Mariæ in via, cum egrederemini de Aegypto.) Quid nam hoc sibi vult, quod præcepto tali præmisso lepram tantopere cauendam esse decernit? Aut nũquid obseruare potest, aut in arbitrio eius est, plagam lepræ non incurrere. Ergo & in hoc altius quippiam requirendũ est. Deprehensus quippe est homo, quod vendito fratre suo pretium acceperit, quando populus Iudaicus, aut sanguinem Christi, secundum carnem fratris sui funderet, pretium dedit & accepit: traditor quippe Iudas pretium sanguinis triginta argenteos retulit. Hoc facto tota synagoga, lepram maledictionis incurrit, cuius in typũ Mariam (vt suo loco iam dictum est) per totum corpus lepra candens operuit. Igitur quicunq; Christum ex lege & prophetis venturum esse didicisti, eiusq; venditioné in euangelio legere vel audire potuisti, obserua diligenter, ne incurras in plagam lepræ, id est, ne consentiendo sacrilegijs Iudæorum, maledictione operiaris, & sempiterna confusione induaris, & cum illo cœtu malignantiũ proiectus, habites extra castra proficiscentis in cœlum ecclesiæ. Hoc inquã obserua diligenter, & fac quodcunq; docuerint te sacerdotes Leuitici generis, id est, prædicatores euangelicæ veritatis. Ipsi enim docere te possunt, qualiter lepra careas eiusmodi. Præterea fratrem suum & ille vendit, qui venale habet euangelium Christi. Frater enim vester enim

Mat.26.27. Nume.12.

Iohan.20. Matth.12. vester ille est, quemadmodum in euangelio dicit: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Et alibi cum dixisset: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea & fratres mei. Qui ergo venale habet Christi euangelium, maximè verò si venale faciat qualecunque Christi sacramentum, profecto hic vendit fratrem suum. Hic autem adeò lepram incurrit, vt hæreticus iudicetur, quem-

Actu.8. admodum in actibus Apostolorum magus ille Simon, à quo vsq; hodie venditores vel emptores

Matt.10. gratiarum Christi, Symoniaci dicũtur. Igitur quicunq; legisti vel audisti, gratis accepistis, gratis date, obserua (inquit) diligenter ne incurras plagam lepræ, subauditur pro tali fratris vendi-

4.Reg.5. tione, & hoc patiaris in anima, quod Gyezi pertulit in corpore. Nam quemadmodũ lepra Mariæ cladem illorum spiritualem significat, qui per superbiam mentis in foueam incidunt hæreticæ doctrinæ: sic lepra Gyezi morbum illorum exprimit, qui propter venalitaté cuiuslibet euangelicæ gratiæ, tanquam leprosi proijciuntur de sinu matris ecclesiæ.

Eum qui repetit rem aliquam à proximo, non debere domum eius ingredi, id est, neminem debere curiosum vel suspitiosum esse erga conscientiam peccatoris.

CAPVT XXXI.

CVmq; repetes à proximo tuo rem aliquam quam debet tibi, non ingredieris domum eius vt pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, vt dormiés in vestiméto suo benedicat tibi.) In ipsa superficiæ sua, pulchra & amabilis est ista clementiæ lex. Porrò id quod intrinsecus latet, pulchrius est. Spiritualiter nanque rem aliquam à proximo repetimus, quoties

Matth.18. proximum pro aliquo peccato corripimus, iuxta illud euangelicũ: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum, inter te & ipsum solum. Non ingredieris (inquit) domum eius vt pignus auferas. Domum proximi ille ingreditur vt pignus auferat, qui curiosus & nimium suspitiosus vitam eius perscrutatur, vt accusationem aduersus illum inueniat. Nõ ergo ingredieris (inquit) domum, id est, non curiosè ages, vt publicè arguere vel reprehédere possis, quæ fortè secreto com-

Matth.10. missa sunt. Sed quid? Foris stabis, & ille tibi proferet quod habuerit. Foris, inquã stabis, foris pulsabis, foris sermonem facies, ita vt non vni, sed omnibus, non de vno, sed de cunctis loqueris, annunciando quòd nihil occultum, quod non reueletur, nihil occultum quod non saltem in futuro iudicio sciatur, quatinus dum omnes sollicitos reddis, vnus securus nõ sit. Tunc ille tibi proferet quod habuerit, i. spontè sua confitebitur, quod fecit, & tu pro illo orabis, iuxta præceptum

Iaco.5. Apostoli dicétis: Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini. Tu itaque sponte confitenti, statim dimittes ei. Nam hoc est quod sequitur: Non pernoctabit apud te pignus si pauper est, sed statim reddes ei ante solis occasum, & cætera. Hæc in te discretio esse debet, vt si pauper spiritu est, si humiliter confitetur, si pro peccato suo compungitur, statim dimittas ei ante solis occasum, id est, antequam incidat in desperationis periculum, vt dormiens in vestimento suo, id est, requiescens in spe salutis suæ benedicat tibi, quia tu animam eius lucrifecisti, vt habeas iustitiam coram domino deo tuo, videlicet quàm subaudire te voluit dicendo, si

Matth.18. te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

Quòd illa non videantur contraria, quòd dictum est, non occidentur patres pro filijs, & qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus.

CAPVT XXXII.

Non occi-

NOn occidentur patres pro filijs, nec filij pro patribus, sed vnusquisq; in peccato suo morietur.) Alibi dictum est: Qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem. Nec hæc sibi contraria videantur, cum dicit: nec filij occidentur pro patribus, subaudiendũ est, qui peccata patrũ non sequuntur. Nam vbi dictum est: Qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus, itidem subaudiri oportet, qui patres iniquos imitantur. In qua distinctione cũ ratio iustitię manifestè se offerat, de solis paruulis magna & antiqua quæstio est, cur cum nullum habeant actuale peccatum, pro sola iniquitate patrũ.i.pro originali peccato, apud inferos detineantur. De qualibus cũ rectißimè deo dicas. Iudicia tua abyssus multa, & id beati Iob sub talium persona, & multiplicabis vulnera mea etiã sine causa. Illud tamen de omnibus morti prædestinatis sciendum est, quia generationis vel superfluè originis eorũ causa peccatum est. Post peccatum nanq;, Euæ dictum est: Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos. Nam econtra generationis vel originis eorum, qui ad vitam prædestinati sunt causa efficiens benedictio dei est, dicentis ante peccatum: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, &c. Profectò paruuli, qui ante perceptã Christi gratiã ex hac luce subtrahuntur, eo ipso, quod sic subtracti sunt, palam faciũt, quia non ex præmissa benedictione, sed ex subsequẽtis peccati superfluitate orti sunt. Qua ergo iustitia dicentis: Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos, superflui homines nati sunt, eadem & moriuntur. Proinde diligentiori adhuc determinatione sententia supplenda est. Nec filij pro patribus morientur: subauditur, si patres alios, scilicet sanctę ecclesię sacerdotes, imò patrem alium, id est, nouum Adam Christum habere mereantur. Exod. 34. Psalm. 35. Iaco. 9. Gene. 3. Gene. 1.

Non esse recolligenda ea, quæ in messe post tergum relicta sunt, id est, non semper, vel omnia debere abscondi bona opera ab oculis hominum. CAPVT XXXIII.

QVando messueris segetem in agro tuo, & manipulũ oblitus reliqueris, nõ reuerteris vt tollas eum, sed aduenam & pupillũ & viduã patieris auferre, vt benedicat tibi dominus deus tuus, in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges oliuarũ, quicquid remãserit in arboribus, non reuerteris vt colligas, sed relinques aduenæ, pupillo, ac viduæ. Memento quod & tu seruieris in Aegypto.) Et hæc literæ superficies plana, mentes nostras valde ad humanitatem vel pietatem ædificat, nec occidit hæc literæ pars. Imò non minus quàm spiritus viuificat. Ipsum iam spiritum de litera non tanquam vitam de occidente, sed tanquam thesaurũ de thesauro, tanquam mel de cæra producere promptum est. Spiritualiter nanq; messes segetum, fruges oliuarum, racemi vinearum nostrarũ, opera iustitię nostrę sunt. Et segetẽ vtiq; nostrã, oliuas nostras, racemos quoq; nostros, absq; vllo residuo colligimus, quãdo ita cauemus iustitiam nostram facere coram hominibus, vt à nullo videamur. Verum si tantopere semper timeamus spectatorem, nunquam habebimus imitatorem. Ergo nõ reuerteris (inquit) vt tollas eum, quẽ oblitus reliquisti manipulum, non vt colligas quicquid in arboribus remanserit olearum, aut in vinea quicquid residuum fuerit racemorum, sed aduenam & pupillum & viduam patieris auferre, sed relinques pupillo, ac aduenę, ac viduę, sed cedent in vsus aduenę, pupilli, ac viduæ. Aduena, pupillus, ac vidua, qui non seminauerunt, quia oliuas & vineas non plantauerunt, pauperes sunt ecclesiæ, qui fidem habent quidem, sed nondum fidei congrua opera iustitiæ fecerunt. Plura ergo operum nostrorum propter periculum miseræ vanitatis intra conscientiæ secretum quidem reponamus, aliqua tamen huiusmodi pupillis vel aduenis ac viduis relinquamus, vt nostris prouocentur exemplis, vt sicut ait dominus noster, videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum, qui in cœlis est. Matth. 5.

Quare in corripiendo homine quantitas plagarum, quadragenarium non debeat excedere numerum, & de quadragenario ieiunio domini. CAPVT XXXIIII.

SI fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quẽ iustum esse perspexerint, illi iustitię palmam dabunt, Quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem eum qui peccauit, dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat, vt quadragenarium numerum non excedat, ne fœdè laceratus ante ocvlos tuos frater tuus habeatur.) Plagarum virgarum medicamentum scimus esse culparũ, quæ non ad mortem sunt, quo scilicet & præterita culpa diluatur, & de futuro peccãdi cupiditas metu pœnæ expertę reprimatur. Nam & idcirco in ecclesiastica disciplina improbos & duros ac superbos vel inobedientes, verberum vel corporis castigatione in ipso initio peccati coercere debemus, scientes scriptum: Stultus verbis non corrigitur. Et iterum: Percute filium tuum virga, & liberabis animam eius à morte. Sed quare secundum hanc legem quantitas plagarum quadragenarium non debet excedere numerum? Quare prostrato homine sub tot ictibus plagarũ fœdum esse debuit pupillo illi, non satiari numero tot plagarum? Videlicet, quia simul omnes ipsi peccauerunt in scelere vituli, quem fecit Aaron: & prostratus Moyses quadraginta diebus, & quadraginta noctibus sub plagis ieiuniorũ satisfecit domino pro reatu ipsorum: sic enim dicit: Et iacui coram domino quadraginta diebus & noctibus, siue & procidi ante dominum, sicut prius quadraginta diebus & noctibus, panem non comedens, & aquam nõ bibens, propter omnia peccata vestra Prouer. 27. Deute. 9.

CAP. XXV. vestra quæ fecistis contra dominum,& exaudiuit me dominus etiam hac vice. Bene ergo in ipso feruore iudicij, lex sancta miserationis memoriam facit, mira diligentia nõ immemores esse permittens delicti vniuersalis, sub omni pœna singularis cuiuslibet hominis, dum eius tenentur lege numeri, quo ipsi alio vapulante, misericordiã consecuti sunt. Hæc pietas legis Paulo quoq; Apostolo modicè subuenit. Ait enim: A Iudæis quinquies, quadragenas vna minus accepi. Iudices 2.Cor.11. iniqui iniustè iudicatum, impiè prostratum, ne voluptate cædis, vel delectatione crudelitatis toto viderentur permisso vti, parce quinquies verberauerunt, dum de quadragenario numero, quẽ transgredi non audebant, plagam vnam iam lacerato corpori denodauerunt. Porrò qui spiritualiter totam legẽ adimpleuit, nouus homo Iesus Christus, huic quoq; parti legis in semetipso sic obtemperauit, vt pro gula primi hominis, ieiuniorum plagas sustinens, quadragenarium non excederet dierum numerum, nam consummatis illis ecce accesserunt angeli, & ministrabãt ei. Vbi vsq; hodie solenne est tam publicis quã priuatis satisfactionibus hunc dierũ indicere numerum, & ita spontè sua prostratos ac pœnitentes legitimè plagis abstinentiæ coram domino verberari.

Non alligabis os bouis triturantis. CAPVT XXXV.

1.Cor.9. NOn alligabis os bouis terentis in area fruges tuas.) Nota iam dudum & celebris auctoritas bouem hic simpliciter vetat intelligi. Paulus nanq; Apostolus cum dixisset: Nunquid nõ habemus potestatem manducandi & bibendi, subsecutus adiunxit: Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiẽdi. Igitur bos hoc loco Euangelista, id est, euangelij prædicator debet intelligi, qui tunc vtique triturando in area granum à palea separat, quando scripturas tractando in publica ecclesia, sensum legis spiritualem de sterili producit litera. Huic iustitia dei prouidet, dicendo: Non alligabis os bouis terentis in area fruges tuas, id est, non patieris esurire in corpore prædicatorem, qui tibi ministrat animæ victualia: non inquã illi negabis tua carnalia, qui sua tibi seminat spiritualia, præsertim cum in euangelio & veritatis eadem, eademq; dicat iustitia: Dignus est operarius mercede sua. Lucæ 10.

De eo quod ait: Vxorem defuncti accipiet frater eius, & suscitabit semen fratris sui. Et de Ruth Moabitide, qua genitus est Obed pater Isai, patris Dauid.

CAPVT XXXVI.

QVando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absq; liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semẽ fratris sui. Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel. Sin aũt noluerit accipere vxorem fratris sui, quę ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicetq;: Non vult frater viri mei suscitare semẽ fratris sui in Israhel, nec me in coniugium sumere. Statimq; accersiri eum faciẽt & interrogabũt. Si responderit, nolo eam vxorem accipere, accedet mulier ad eum coram senioribus, tolletq; calciamentum de pede eius, spuetq; in faciẽ eius, & dicet: Sic fiat homini, qui nõ ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomẽ illius in Israel, domus discalciati.) Secundum hanc legis literam via facta, aditus apertus est, quo in generatione Christi, qui secundũ carnem ex Iudæis est, gentilitas quoq; locum haberet, vt scilicet Ruth 4. Ruth Moabitidẽ Booz iure propinqui vxorẽ acciperet, recusante illo qui erat propinquior accipere vxorẽ fratris sui, & suscitare semen eius. Vbi tamen notandũ, quia non omnino secundum hanc legẽ accessit mulier ad illũ corã senioribus, vt tolleret calciamentũ de pede eius, spueretq; in faciem illius, & diceret: Sic fiat homini, qui non ædificat domũ fratris sui, sed dixit illi propinquo Booz. Tolle calciamentũ. Quod statim soluit de pede suo. At ille maioribus natu & vniuerso populo Israel. Testes vos (inquit) estis hodie, &c. Forsitã quia peregrina erat mulier, idcirco nõ tota licentia, vel permisso legis vti ausa est. De illa genitus est Obed pater Isai, patris Dauid, qui secundũ carnẽ pater est domini nostri Iesu Christi. Itaq; (vt iã dictũ est) per gratiã legis huius admissa est in generationẽ Christi filij dei (vt iã diximus) post Raab meretricẽ Ruth Moabitis. Se- Esaiæ 16. cundum quam Esaias propheta dicit: Emitte agnũ dominę dominatorẽ terræ, de petra deserti ad montẽ filię Sion. Petra nãq; deserti, mulier illa fuit de medio gentilitatis, quę videlicet gentilitas, prius à deo deserta extitit, vndè secundũ carnem, agnus dei filius Dauid Christus processit.

Quòd mysticè vir defunctus Christus sit, & frater eius, qui prævalet regere ecclesiam dei, suscitare debeat semen eius. CAPVT XXXVII.

Ioh.20. POrrò mysticè frater defunctus ille est, qui post resurrectionis gloriã apparens, dixit: Ite nunciate fratribus meis, qui quasi sine filijs obijt, quia adhuc electorum suorũ numerũ nõ impleuit. Huius scilicet vxorẽ superstes frater sortiri pręcipitur, quia dignũ profectò est, vt cura sanctę ecclesię, ei qui hãc bene regere pręualet, imponatur. Cui nolẽti, mulier in faciẽ expuit, quia qualiquis ex muneribus quę percepit, prodesse alijs nõ curat, bonis quoq; eius sancta ecclesia exprobrans, ei quasi in faciẽ saliuam iacit. Cui ex vno pede calciamentum tollitur, vt discalciati domus vocetur.

vocetur. Scriptum quippe est: Calciati pedes in pręparatione euangelij pacis. Si ergo vt nostram, Ephe. 6.
sic curam proximi gerimus, vtrunq; pedem per calciamentum munimus. Qui verò suam cogitans vtilitatem, proximorum negligit: quasi vnius pedis calciamentũ cum dedecore amittit. Interea vxor defuncti, vxor inquam synagoga, quę defuncto, id est, illi, qui pro ipsa mortuus est nubere debuit, nupsit alteri, quippe quæ & Barabam latronem habere maluit, & contempto eo, qui in nomine patris sui benedictus aduenit, illũ expectet alium qui maledictus in nomine suo venturus est. Vnde & illud: Quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. Esaiæ 57.

Si habuerint inter se iurgium viri, &c. Et cuius rei mysterium sit in Christo & Satanæ synagoga, & quomodo manus synagogæ nunc abscisa sit. CAPVT XXXVIII.

SI habuerint inter se iurgium viri, & vnus contra alium rixari cœperit, volensque vxor alterius eruere virum suum de manu fortioris, miserit manũ suam, & apprehenderit verenda eius, abscindes manum illius, nec flectêris vlla misericordia super eam.) Merita pœna frontosæ & impudentis mulierculæ, quæ teneras & occultas inuadendo naturæ radices, dolore simul ac pudore virum fortem ipsa sine fortitudine afficeret. Sed quid in conscribenda lege iustitię talis ac tantilli infortunij meminisse dignatus est digitus dei? Nempe si sine spiritu vel mystico sensu scriptum putes, exile atq; ridiculum hoc literæ corpusculum est. Ergo & in hoc mysterium quæramus, vt mulierem viri fortis inimicam, vbiq; persequamur. Nempe hæc mulier Synagoga est. Porrò duo viri qui iurgium, imò certamen magnum inter se habuerũt, hinc Christus, atq; inde diabolus est. Et ille quidem fortis, sed hic fortior est, quemadmodum dicit. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, &c. Lucæ 11.
Huius viri fortioris atq; fortissimi, nihil aliud mulier illa, nisi carnis infirmitatem nouit. Nempe quemadmodum in Noe de vinea, quam plantauerat ipse, inebriato atq; nudato in tabernaculo Gene. 9.
suo, verenda discooperta, mysticè carnis significant infirmitatem, ex qua crucifigi potuit deus & homo Christus à vinea sua, domo Israel, aceto cum felle, totaq; mortis amaritudine inebriatus, sic & in hoc loco verenda viri fortis, quæ mulier viro suo fauens apprehendit, naturam significat humanam eiusdem Christi filij dei, secundum quam tenere illum, & crucifigere potuit synagoga, patribus fauens viri, imò adulteri sui diaboli. Quid igitur? Abscindes, inquit, manum eius, nec flectêris vlla misericordia super eam: palam omni mũdo est, totus orbis audiuit & intelligit, quia manus abscissa est synagogæ: abscissa inquam à vino corpore, abscissa à tota patriarcharũ & prophetarum fide, ita vt nihil operari possit, vt omne opus eius mortuum, & à deo viuo separatum sit. Præterea & toties inter se viri iurgium habent, quoties cum hæretico vir catholicus, fide fortis, ac sermone potens, pro fidei defensione, publicum init certamen. Mulier autem volens eruere virum suum de manu fortioris, mittit manum, & verenda illius apprehendit, quãdo fautorum quilibet disputandi ordinem nesciens, ad turpia vel triuialia conuitia prorumpit. Et si quàm nouit aut confingere potest, viro forti saltem falsò, de præteritis eius actibus maculam inijcit. Abscindes igitur (inquit) manum illius, nec flectêris vlla misericordia super eam, vt videlicet etiam si virtus eius est, tanquam vitium contemnas, & velut stercus abijcias, ita vt confidenter dicas: Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier. Eccle. 42.

Non habebis in sacculo diuersa pondera. Et quòd spiritualiter apud se hæc habeat hæreticus. CAPVT XXXIX.

NOn habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum, & modius ęqualis & verus erit tibi, vt viuas multo tempore super terram, quam dominus deus dederit tibi. Abominatur enim dominus deus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam.) Pondera (inquit) maius & minus, modius maior & minor. Maius videlicet pondus, & maior modius ad accipiendum vel emendum, minus pondus, & minor modius ad dandum vel ad venundandum. Eiusmodi emptores vel venditores, rectè mangones, quasi mancones vocamus, eo quòd acceperint vel emerint, dando vel venundando mancum faciant, id est, minus: Talibus rectè similis existimatur, quisquis in negotiatione cœlestia ac spirituali positus, preciosas verbi dei margaritas, quascunque acceperit parte aliqua in reddendo mutilat, vt videlicet de sacræ scripturæ vocibus eisdem aliter sentiat, atq; aliter dicat. Nam quasi maiore cum pondere vel modio aurum atq; argentum, vel frumentum, siue etiam oleum accipit, & cum minore reddit, qui dei verbum recto intrinsecus sensu per intellectũ ponderans, contentiosè tamen extrinsecus peruersis vocibus exponendo peruertit. Abominatur, inquit, dominus eum, qui facit hæc, quia videlicet hæreticus & impius est. Abominatur inquam, ita vt peccatum huiusmodi, neq; in hoc seculo remitti testetur, neq; in futuro. Verbum nanq; contra spiritum sanctum dictum est, vbi reuelante spiritu, scripturæ sensum malè exponendo diminuere malus mensor, ac fraudulentus ponderator audet. Matth. 12.

De eo quod ait: Memento quæ fecerit tibi Amalech, & delebis nomen eius sub cœlo, & quòd nobis spiritualiter diabolus sit Amalech. CAPVT XL.

Memento

CAP. XXV. MEmento quę fecerit tibi Amalech in via, quãdo egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant cæciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit deum. Cum ergo dominus deus tuus dederit tibi requiẽ, & subiecerit cunctas per circuitũ nationes, in terra quã tibi pollicitus est, delebis nomẽ eius sub cœlo. Caue ne obliuiscaris.) Iam alibi dictũ, quia lassos Hebræi hic immundos, secundũ legẽ extra castra manentes intelligunt, quos cęcidisse Amalechitæ dicuntur, quia sicut ipsi tradunt, eorum circuncisionẽ amputauerunt, & in subsannationem dei in cœlum proiecerunt. Grauissime dictum & seuerissimè imperatum contra Amalech, tam hic cũ dicitur, Caue ne obliuiscaris, quã in Exodo,
Exod.17. vbi dictum est: Scribe hoc ob monumẽtum in libro, & trade in auribus Iosue. Delebo enim memoriam Amalech de sub cœlo. Porrò præcepti huius adimplendi sors super Saul cecidit, dicente domino sic. Recensui quæcunq; fecit Amalech Israeli, quomodo restitit ei in via, cum ascenderet de Aegypto. Nunc igitur vade & percute Amalech. Non igitur mirum aut iniustum, quod talem ob culpam irrecuperabiliter proiectus est Saul, quia præuaricari ausus est, quod ex lege
1.Reg.15. semel atq; iterum, imò & tertio, tanta cũ grauitate præceptũ est. Cæterùm & imperantis auctoritas, & inobedientis pœna timorẽ nobis sancire debet, vt caueamus, ne obliuiscamur, quid nobis fecerit spiritualis Amalech, ex quo egressi sumus de Aegypto, ex quo rubrum mare baptismi Christi transiuimus, quomodo occurrerit nobis, & extremos agminis, qui lassi residebamus, ceciderit, quãdo eramus fame & labore confecti. Iste nanq; Amalech diabolus est, qui ex quo Christi baptismate abluti, peccati originalis reatum euasimus: singulos nostrum pertinaciter est persecutus: vt quia credentes in Christum, de Aegypto, id est, de ignorantiæ tenebris exiuimus, saltem actualibus pręepediti peccatis, terram repromissionis, terram viuentium nequaquam ingrediamur. Nouit quisq; nostrũ, quid ab ipso passus sit, qualiter cõcisus, quibus vel qualibus vulneribus in anima confectus sit. Igitur pro se vnusquisq; nostrũ aduersus hunc Amalech, per pœnitentiam consurgat, quatinus huius de sub cœlo memoriã perimat, nam Pharaonis & exercituum eius .i. peccatorũ, quæ baptismum præcesserunt, per solam gratiam Christi, tota perijt memoria.

Finis Commentariorum primi libri in Deuteronomium.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DEVTERONOMIVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De eo quod ait, Cum intraueris terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi, &c. quomodo spiritualiter ad nos pertineat. CAPVT I.

CAP. XXVI. VLTIMVM, id est, nonumdecimum in penthateuco librũ cudentes, faciamus quod post illa quæ promissa sunt: continuò dicit sancta hæc & spiritualis lex. Cumq; intraueris terram, quã tibi dominus deus tuus daturus tibi est possidendam, & obtinueris eam, atq; habitaueris in illa: tolles de cũctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergesq́; ad locũ, quẽ dominus deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius. Accedesq́; ad sacerdotẽ, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie corã domino deo tuo, quod ingressus sum in terrã, pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis. Suscipiensq́; sacerdos cartallũ de manu eius ponet ante altare domini dei tui, & loqueris in conspectu domini dei tui ante altare. Syrus persequebatur patrem meũ, qui descendit in Aegyptũ, &c. dei nanq; & domini nostri Iesu Christi gratia terram intrauimus, quã ille nobis dedit possidendã, obtinuimus eã, atq; habitauimus in illa omnes, quibus ille sensum, aperuit, vt intelligeremus scripturas. Etenim scripturarum campus iam quædam
Philip.3. terra viuentiũ est, ita vt secundũ illas viuentes & in ipsis ambulãtes, rectè dicamus. Nostra autem conuersatio in cœlis est: vndè & cunctis credentibus, atq; post legis vmbram, euangelicam veritatem tenentibus, totius ecclesiæ iamdudũ ore cantãtur. Introduxit vos dominus in terrã fluentem lac & mel, & vt lex domini semper sit in ore vestro. Igitur (vt iam diximus) cum dei adiutorio faciamus, quod subiectum est. Tolles de cũctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, i. in canistro siue in calatho, pergesq́; ad locũ quem dominus deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomẽ eius. Primitiæ frugũ nostrarũ, optima quæq́; studiorũ nostrorũ sunt. Porrò locus quẽ elegit dominus deus noster, vt ibi inuocetur nomẽ eius, ecclesia catholica est: extra quã nusquã propè est inuocãtibus eũ, extra quã alibi nusquã inuocatur in veritate nomẽ eius. Sacerdos qui est in istis diebus, ipse est pontifex magnus, qui penetrauit cœlos, Iesus Christus, qui nequaq̃ vt cęteri, morte prohibitus est permanere, sed sempiternũ habet sacerdotiũ, eo quod maneat in æternum.
Hebr.4. Ad hunc igitur locum, ad hunc sacerdotem magnum, pergamus, portantes primitias frugum nostrarum,

strarum, id est, ad sanctæ ecclesiæ ædificationem, ad Christi domini nostri deferamus honorem optima quæque laborum vel studiorum nostrorum, dicentes omnes, dicentes singuli ad eum: Profiteor hodie coram domino deo tuo, quòd ingressus sum in terram, pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis. Quod est dicere. Confiteor hodie, id est, hoc tempore impletum esse illud quod loquens pollicitus est, & iurauit ad Abraham patrem nostrum dominus deus noster, dicens: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes, & hoc semen Iesum Christum esse, qui in diebus Herodis regis natus, & sub Pontio Pilato passus est, qui & resurrexit à mortuis, atque ita per illum factum est, vt ingrederer in terram, pro qua iurauit patribus nostris, terram viuétium, Gene. 22. terram paradisi cœlestis, vt daret eam nobis. Cum hac professione suscipiẽs, inquit, sacerdos cartallum, ponet ante altare domini, subauditur, quòd est ante oculos domini, vt memoriale tuum æternum sit iuxta istud quod per prophetam loquens ipse dominus: Sermones mei, inquit, non deficient de ore tuo, & munera tua accepta erunt super altare meum. Et loqueris, ait, in conspectu domini dei tui, subauditur, causam cur tali ordine scilicet per passionẽ Christi, terram illam nos oportuerit ingredi, pro qua iurauit patribus nostris, quæ videlicet causa est huiusmodi.

Syrus persebatur, &c. Qualiter & nobis in confeßione & oblatione sit dicendum, Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum. CAP. II.

SYrus persequebatur patrem meum, qui descẽdit in Aegyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero. Creuitq́; in gentem magnam atq; robustam, & infinitæ multitudinis. Afflixeruntq́; nos Aegyptij, & persecuti sunt imponentes onera grauissima. Et clamauimus ad dominum deum patrum nostrorum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram & laborem, atq; angustias, & eduxit nos de Aegypto in manu forti, & brachio extento, in insigni pauore, in signis atque portentis, & introduxit ad locum istum, & tradidit nobis terram manantem lacte & melle.) Syrus, inquit, id est, Laban de Mesopotamia Syriæ assumptis fratribus suis, persecutus est patrem meũ, quem & comprehendit in monte Galaad. Sed vidit in somnis dicentem sibi deum: Caue ne quicquam asperè loquaris cõtra Iacob. Illum, inquam, patrem meum. i. Iacob, qui & Israel, Syrus ille persequebatur, non patrem meum Abraham, siue patrem meum Isaac, sed patrem meum Iacob. Sequitur enim: Qui descendit in Aegyptum, ibiq; peregrinatus est in paucissimo numero, &c. Spiritualiter Syrus, quod interpretatur sublimis, iste est mundus, mundus reprobatus, mundus damnatus: mundus inquam qui pro parte illorum qui de generatione terrena sunt, qui ab initio persequebatur patrem meũ, inquit vir fidelis & catholicus: patrem meum, inquam, scilicet omnem populum electum, generationem quærentium deum. Duæ nanq; generationes sunt, altera mundi, altera dei, iam ab initio mundi, à primis fratribus Cain & Abel, alterutrũ aduersari cœperunt, & vsque ad finem seculi aduersi sibimet esse non desinunt. Extunc enim pater Gene. 6. meus descendere cœpit in Aegyptum, ex quo videntes filij dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerunt. Ex tunc enim qui ad generationem dei pertinent, vitijs & erroribus aduersę generationis inuolui cœperunt. Qualiter secundum mysticum sensum dictorum præsentium afflixerunt illos Aegyptij & persecuti sunt, & cæterorum quę sequuntur, de manu vel seruitio Pharaonis, spiritualis nos liberauerit dominus per agnum suum, id est, per Christum filiũ suum, suo loco plenius dictum est. Illa seruitus nostra causa fuit pro qua necessariò moreretur, vt prędictum est, moreretur & resurgeret Christus filius dei, atque ita nos cum illo ingrederemur in terram hanc, pro qua iurauit patribus nostris. (Idcirco inquiens nunc offero primitias frugum terræ, quàm dominus dedit. Et dimittes eas in cõspectu domini dei tui.

De eo quòd ait, Decimam frugum tuarum dabis Leuitæ & aduenæ anno tertio, & quid sit dicere, Non comedi ex eis in luctu meo. CAPVT III.

ET adorato domino deo tuo, epulaberis in omnib. bonis, quæ dominus deus tuus dederit tibi, & domui tuę, tu & Leuites & aduena qui tecũ est. Quando cõpleueris decimam cunctarũ frugum tuarũ, anno decimarum tertio, dabis Leuitæ & aduenæ, & pupillo, & viduæ, vt comedãt intra portas tuas, & saturentur.) Notandum valde, quòd dicitur anno decimarũ tertio, quando repleueris decimam cunctarum frugum tuarũ, anno inquam decimarũ, non primo, aut secundo, sed tertio, dabis Leuitæ & aduenę, pupillo & viduę, vt comedant intra portas tuas, & saturentur. Quantum ad literam, præceptum pietatis est, quantũ verò ad sensum mysticum, demõstratio vel prophetia operis Apostolici est. Tertius nanq; decimarum annus, hoc euangelicæ gratię tempus est. Nam primũ tempus ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia est. Porrò Leuites Iudaicæ gentis alumnus est, Aduena siue pupillus aut vidua gentium plebecula est. Tertio, inquit, anno dabis, non solum Leuitæ, sed & aduenæ simul, & pupilo ac viduæ, vt comedant intra portas tuas, & saturentur, id est, reuelatæ gratiæ tempore non soli Iudæo, vt ante legem vel sub lege, sed Iudæo pariter & gentili absq; distinctione distribues alimoniam cœlestis doctrinæ, & prædicabis omnibus verbum vitæ æternæ. (Loquerisq́; in conspectu domini dei tui. Attuli quod sanctificatum est de domo mea, & dedi illud Leuitæ, aduenæ, pupillo, & viduæ sicut iussisti mihi. Non

CAP. XXVII. præteriui mandata tua, nec sum oblitus imperij, Non comedi ex eis in luctu meo, nec separaui ea in qualibet immunditia, nec expēdi ex his quicquā in re funebri. Obediui voci domini dei mei, & feci omnia sicut præcepisti mihi.) Puta Paulum Apostolū in conspectu domini sic esse locutū. Afferens enim quod sanctificatum est de domo sua, & dans illud Leuitæ, & aduenæ, pupillo, & viduæ.i. sanctam euangelij gratiam, de synagoga foris baiulans atq; Iudæo pariter & Græco sine

Actu.22. distinctione sicut iussum est illi à domino dicente, quia longè in nationes mittam te, nō comedit quicquam ex eis in luctu suo.i. non reticuit quicquam gētibus propter eos quos lugebat fratres

Rom.9. suos Iudæos, quos inquam lugebat dicendo: Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea, quoniam tristitia mihi est magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, &c. Nempe si propter hunc dolorem subterfugisset, qui minus gentibus euangelizaret gratiam dei, aliquid ex frugibus vel ex decimis suis comedisset in luctu suo, vel expēdisset in re funebri. Qui eum item di-

Philip.3. cit. Sed quæ mihi fuerunt lucra hæc arbitratus sum detrimenta propter Christum, & arbitror vt stercora: profectò non separauit fruges suas aut decimas in qualibet immunditia. Obediui ergo, inquit, voci domini dei mei, & feci omnia sicut præcepisti mihi. (Respice de sanctuario tuo, & de excelso cœlorū habitaculo, & benedic populo tuo Israel, & terræ quā dedisti nobis, sicut dedisti nobis, sicut iurasti patribus nostris, terrā lacte & melle manantem, &c.) Profectò qui sic frugum suarū sanctificatas attulit decimas, ipse fiducialiter sic orat.i. qui quoad potuit, laborauit in euangelio Christi, loquēdo pariter & perfectæ fidei conscribēdo literas, ipse efficaciter atq; cōfidenter postulat, vt ex eis, in quib. laborauit, aliquē fructū habeat, respiciēte dño de sanctuario suo, &

1.Cor.3. de excelso cœlorū habitaculo, & benedicēte populo suo, sine cui9 respectu ac benedictiōe frustra prędicator fatigatur, quia neq; qui plantat, neq; qui rigat est aliqd, sed qui incrementū dat deus.

De eo quod ait: Et ædificabis altare domino de lapidibus, quos ferrum non tetigit. CAP. IIII.

CAP. XXVII. PRæcepit ergo Moyses & seniores Israel populo, dicentes: Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie. Cum transieritis Iordanem in terram, quàm dominus deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce leuigabis eos, vt possis in eis scribere omnia verba legis huius Iordane transmisso.) Ac deinceps. (Et ædificabis ibi altare domino deo tuo de lapidib9 quos ferrum non tetigit.) Transmisso Iordane ingentes erigere lapides, eosq; vt possint in eis scribere omnia verba legis domini calce leuigare, est celebrata passione & resurrectione Christi lapideas gentium mentes euangelizando cōcutere, eisq; non aliqua vi, sed dulci ac leui prædicatione doctrinæ salutaris, voces aut rationes inscribere. Econtrariò, altare domino de lapidibus, quos ferrum tetigit velle ædificare, est coactè vel vi aliqua legem Christianam inuitis auditoribus imponere. Sed hoc vetat sacra lex. Igitur sine ferro altare domino, id est, sine vi, Christiana cōstruatur religio, & duri lapides, lapidumq; cultores leuigentur calce, id est, suaui mulceantur prædicatione. Et ita scribes, inquit, super lapides, omnia verba legis huius planè ac lucidè, videlicet vt fiat

Lucæ 19. quod dictum est. Si tacuerint, lapides non tacebunt, id est, si Iudæi negauerint Christum qui codices habent, gentiles legem in cordibus suis scriptam habentes, prædicabunt.

De eo quod ait, Hi stabunt ad benedicendum, & è regione isti stabunt ad maledicendum, quid in hoc futurum significetur. CAPVT V.

PRæcepitq; Moyses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedicendum dominum super montem Garizim, Iordane transmisso, Symeon, Leui, Iudas, Isachar, Ioseph, & Beniamin: Et è regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal, Ruben, Gad, & Azer, Zabulon, Dan, & Nephthalim.) Quoniam adusq; finem legis iam processimus, opportunè ad finem seculi prospiciamus, & ex euāgelio Christi iudicium vltimum hic significari comprobemus. Cùm venerit, inquit, filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gētes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Et statuet oues quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Tunc dicet his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Ac deinceps: Tunc dicet & his qui à sinistris erunt. Discedite à me maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, & reliqua. Iudiciū vniuersale quod illic continuò passurus clara luce pronunciat dei filius, ipsum continuò moriturū in vmbra & sub velamine suo prophetat Moyses dei famulus. Illic dextra regis & sinistra diuisis ac separatis ouibus ab hœdis: hic duo colles cōtra inuicem respicientes, Garizim & Hebal: quorū Garizim, diuisio interpretatur: Hebal verò deficiens siue disterminās, vel vorago vetus interpretatur. Illic sex opera misericordiæ dextris ad benedicendū, & sex impietatis sinistris ad maledicendū. Hic sex nomina filiorum Israel in monte Garizim itidem ad benedicendū, & sex nihilominus in mōte Hebal ad ma-

Matth.19. ledicendū. Sed & sedes duodecim, de quib. alibi dicit: In regeneratione, cū sederit filius hominis in sede

in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, nõ hic omnino tacitę sunt. Sequitur enim: (Et pronunciabunt Leuitæ, dicẽtes ad omnes viros Israel excelsa voce: Maledictus homo qui facit sculptile, &c. (Duodecim hic maledictiones præpositæ sunt, maledictus homo qui facit sculptile, maledictus qui nõ honorat patrem suum & matrem, maledictus qui transfert terminos proximi sui. maledictus qui errare facit cæcum in itinere, maledictus qui peruertit iudiciũ, maledictus qui dormit cũ vxore patris sui, maledictus qui dormit cum omni iumẽto, maledictus qui dormit cum sorore sua, maledictus qui dormit cũ socru sua, maledictus qui clam percusserit proximum suũ, maledictus qui accipit munera vt percutiat aĩam sanguinis innocẽtis, maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit. Ecõtrariò, nihilominus duodecim benedictiones hoc ordine positæ sunt. (Venientq; super te oẽs benedictiones istę, & apprehendẽt te, si præcepta domini dei tu audieris. Benedictus tu in ciuitate, & bendictus in agro, benedictus fructus ventris tui, benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris egrediens & ingrediẽs. Dabit dominus inimicos tuos, qui consurgent aduersum te corruentes in cõspectu tuo. Per vnam viam veniẽt contra te, & per septem fugiẽt à facie tua. Emittet dñs benedictiones super cellaria tua, suscitabit te dominus sibi in populum sanctũ, sicut iurauit tibi. Abundare te faciet dñs omnibus bonis. Aperiet dominus thesaurũ suum optimum, cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tẽpore suo. Benedicet cunctis operibus manuum tuarum. Cõstituet te dñs in caput & non in caudam, & eris semper supra & non subter.) Ita & illic in euangelio duodecim iudicantium sedes, & hic in lege quasi singulę de singulis sedibus prolatę. Hinc duodecim benedictiones, illinc duodecim maledictiones. Igitur clarissimè & in isto legi cõsonum est euangeliũ, quia iudicium vnũ idemq; & hic in vmbra legis signatũ, & illic in euangelica luce reuelatum est. CAP. XXVIII.

Quòd sequentes maledictiones, numero triginta, propriè sint Iudæorum, & quòd iuxta causam eandem in psalmo centesimo octauo sint maledictiones totidem. CAP. VI.

ET istæ quidem, quæ hactenus dictæ sunt, benedictiones siue maledictiones, cunctis gentibus pro meritis singulorũ communes sunt. Non est enim distinctio. Quicunq; enim in lege peccauerunt, siue Iudæi, siue Gentiles, qui & ipsi credendo in Christũ, verba legis decem scripta in tabulis acceperunt, per legẽ iudicabuntur, teste quoq; euangelio, quòd supra dictũ est, quia cum venerit filius hominis in maiestate sua, tunc cõgregabuntur ante eum oẽs gentes. Porrò sequẽtes maledictiones dicẽtis. (Quòd si audire nolueris vocem domini dei tui, vt custodias & facias oĩa mandata eius, & cerimonias eius, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te oẽs maledictiones istæ, & apprehẽdent te.) proprię Iudæorũ sunt, & ecce hodie super illum in fœlicem populũ venerunt, eumq; manifestè apprehenderunt. Sunt aũt numero triginta, quarum prima est, maledictus eris in ciuitate, vltima verò, aduena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu aũt descendes, & eris inferior: ipse erit tibi in caput, & tu eris in caudam. Et meritò triginta maledictionibus obruti sunt, qui triginta argenteis emptũ datorem benedictionis Christum dei filium occiderunt. Iuxta causam eandem, & in psalmo triginta maledictiones sunt, tam in eum qui vẽdidit, scilicet Iudam proditorem, quàm in eos qui emerunt: quarũ prima est, Constitue super eum peccatorem: vltima verò. Et induantur sicut diploide confusione sua. His nunc & cæteris, quę sequuntur, omissis, quia manifesta sunt, & sicut prędicta, sic à tempore obsidionis, qua Iudæi miserabiliter à Romanis irrecuperabili exidio disperditi sunt, & opere impleta sunt: ad ipsa iam cantici verba vertamus articulum, quo manifestè synagoga reijcitur, & ecclesia substituitur in laudem & gloriam Christi filij dei, quem solum primum legis secundũ Deuteronomij, id est, secundæ legis, & hoc tertium cantici prædicant, defendit, atque collaudat testimonium. Roma. 2. Matth. 25. Psal. 1o8.

De cantico Moysi, Audite cœli quæ loquar. CAPVT VII.

AVdite cœli quę loquar, audiat terra verba oris mei.) Metonomicè ad cœlos inanimatos, terramq; inanimatam sermo dirigitur: atq; à rebus, quæ nec aures, nec sensum habent aliquem, homo rationalis & sapiẽs attentum & flagitare videtur auditum, tanquam si dicat: Quoniam ego mortalis homo sum, noui aũt quod isti homines vel posteri eorũ, post mortem meã iniquè acturi, & de via quã præcepi illis, citò declinaturi sunt, vos saltem cœli, qui superstites eritis, & tu terra quæ in æternum stabis, accedite ad audiendũ, state ad testificandum, vt cum iniquè egerint, & a via domini declinauerint, vos iuxta maledictiones superius positas: vos inquam cœlis sitis desuper ænei, & tu terra quam calcãt ferrea sis. Verùm iuxta sensum veritatis intimæ, isti potius cœli conuocantur ad audiendum, de quibus idem spiritus in propheta: Cœli (inquit) enarrabunt gloriam dei, & opera manuũ eius annunciat firmamentũ: & illa terra, de qua alibi: Dominus (inquit) dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Illi inquam cœli, & illa terra conuocantur huc ad audiendum, de quib. & in alio propheta: Rorate (inquit) cœli desuper, & nubes pluãt iustum, aperiatur terra, & germinet saluatorem: vt videlicet non dubitent cœli eloquẽtes, scilicet Apostoli, prophetę, & vniuersi prędicatores, derelicta gẽte hac stulta sine cõsilio & sine prudentia, proficisci: vt in oẽm terram exeat sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ: & secundum CAP. XXXII. Psalm. 18. Psalm. 84. Esaiæ 45.

præſentis cantici teſtimonium inuitare gentes, ad laudandum deum, vel dei populum, vt nõ dubitet terra quõdam deſerta & inuia, ſcilicet eccleſia ſalutarem ſuſcipere pluuiam, de ſummis cœlorum, id eſt, prædicationem de ore Apoſtolorum eodem auditu fidei, quo ſuſcepit terræ huius principium, videlicet beata virgo, & dedit fructum ſuum, patiendo deum & hominem Chriſtũ. Audite igitur cœli, id eſt, Apoſtoli, audiat terra. i. colligenda de cunctis gentibus eccleſia. Quomodo audiatis cœli, quomodo ad auditum terræ huius perueniant verba oris mei? (Concreſcat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.) Quomodo pluuia concreſcit? Quomodo fluit ros? Notum eſt, quia de deorſum, tenuem nebulam exhalantibus aquis, humor in nubibus denſeſcit, & de nubibus in terram concreta pluuia defluit: ros autem ſine nubibus nocturno frigore concretus, de cœlo in terram matutino ſereno cadit. Sic cœli iſti, qui enarrauerũt nobis gloriam dei, gloriam eandem, partim per ſtudium ſacræ lectionis, partim per ſolam didicerunt reuelationem dei. Quòd legendo didicerunt, nobiſq; loquendo refuderunt, quaſi de deorſum humorem ſuſceptum, & in pluuiam concretum, gratioſæ nubes per herbam reddiderunt. Quòd per ſolam dei reuelationem acceperũt, quaſi rorem nocturnũ meditando atq; contemplando cõgregauerunt, & prædicando vel etiam ſcribendo, ſuper læta fidei vel ſpei noſtrę gramina diſtillauerunt. Vtroq; modo perfectũ cœlum, vel firmatum decet eſſe firmamentum, id eſt, Apoſtolum vel prædicatorem idoneum, qui nõ de corde ſuo vel à ſemetipſo loquatur, ſed quod audiuit, hoc teſtetur: quòd in ſpiritu ſancto didicit, hoc annunciet & loquatur. Igitur in vobis ô cœli qui auditis, concreſcat in pluuia doctrina mea, & per vos fluat vt ros eloquium meum, id eſt, ex præſenti legis lectione, & ex ſpiritus ſancti reuelatione, vobis orantibus innoteſcat dei conſiliũ, atq; inde per ora veſtra, in omnem herbam, in cuncta gramina toto mundo virẽtia, fluat eloquiũ meum. (Quia nomen domini (inquit) inuocabo.) Ergo ô cœli beneuolentiã veſtro præſtate oratori, aurem beneuolam veſtro prębete cantori, ab ipſa re flagitanti, quia videlicet magna res eſt inuocare nomen domini. Vobiſcum inuocabo nomen domini: domini, inquam, dei cuius vos gloriam enarratnri, cuius opera vos eſtis annunciaturi. Idcirco audite me cœli, idcirco audiat terra verba oris mei. (Date magnificentiã deo noſtro, dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iuditia.) Hoc eſt quod primũ audire volo vos,

Eſaiæ 5. ô cœli. Hæc ſunt, audire te cupio ô terra verba oris mei. Quando mandauerit dominus deus noſter vobis, ô cœli, pluatis ſuper hãc vineam imbrem, quàm expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruſcas: quàm expectauit vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor: quando inquam mandauerit vobis ne pluatis ſuper eam, ſed potius ſuper terram quõdam deſertam & inuiam, nolite murmurare, nolite obniti, pro zelo gentis veſtrę, vel carnis veſtrę, ſed data magnificentiam deo noſtro, ſequimini & magnificum æſtimate, quod complacitũ eſt deo noſtro, quia videlicet & ſi homines cauſa vel ratio lateat, dei tamen perfecta ſunt opera: perfecta inquã, & irreprehẽſibilia, & omnes vię eius iudicia vera & iuſta, & iuſtificata in ſemetipſa. Nam vniuerſę viæ

Pſalm. 24. domini miſericordia & veritas: Miſericordia eſt via hæc, qua ad gentes commigrauit, veritas hæc via eſt, qua ab Iſrahel receſsit. Hanc igitur date magnificentiam deo noſtro, vt credatis, quia dei perfecta ſunt opera, vt confiteamini, quia hæ vel oẽs viæ eius ſunt iudicia. Quid enim? Nunquid

Gene. 17. quia pepigit fœdus cum Abraham, nunquid, quia dixit, & ſtatuam pactũ meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, nunc aũt ab iſto ſemine eius receſsit, idcirco nõ perfecta opera eius, idcirco nõ iudicia viæ eius? Imò. (Deus fidelis & abſq; vlla iniquitate, iuſtus & rectus.) Fidelis inquam in omnib. verbis ſuis, & abſq; vlla iniquitate in omnibus iudicijs ſuis, iuſtus in omnibus vijs ſuis, rectus in omnibus operibus ſuis. Vndè ergo vel ob quam cauſam, pactũ ſuum oblitus eſt, quòd cum Abraham pepigit? Si fidelis, ſi abſq; vlla iniquitate, ſi iuſtus eſt & rectus, quomodo iuramentũ neglexerit, quòd iurauit cum patribus? Ecce nabes. (Peccauerunt ei, & nõ filij eius in ſordibus.) Peccauerunt. i. irritum pactũ ipſi fecerunt ſubditur, inimici, & iam non filij eius. Irritum inquam fecerunt pactũ eius, quemadmodũ hoc & ipſe pręſciens dixit mihi ſuperius. Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iſte conſurgens fornicabitur poſt deos alienos in terram ad quam ingredietur vt habitet in ea. Ibi derelinquet me,

Deute. 31. & irritum faciet fœdus, quòd pepigi cum eo. In ſordibus peccauerunt, in ſordibus irritũ fecerunt pactum, non ſolũ in ſordibus vituli, quẽ fecit Aaron, aut Beelphegor, quæ videlicet ſordes iamdudum admiſſæ ſunt, ſed & ſordibus Baal & Aſtaroth, cæterorumq́; dæmoniorum, tandemq́; in ſordibus Barrabæ latronis, quem ſibi dimitti petiere, peccauerunt. Peccauerunt inquam, certum eſt enim quia peccabant. Cùm igitur ſic peccauerunt iam nõ filij eius in ſordibus, & ob hoc proiecerit eos fidelis deus, dicito, quia nihilominus tum fidelis deus & abſq; vlla iniquitate iuſtus & rectus, quamuis illos proiecerit, cùm quibus pactum pepigit in patribus, peccauerunt enim ei, & irritum fecerunt pactũ iſtud iſti iam non filij eius in ſordibus. Proinde ô cœli & terra, quicunq; audiſtis hęc verba oris mei, non ipſum deũ qui fidelis eſt & abſq; vlla iniquitate, ſed iſtos nõ filios eius, qui peccauerunt, cunctis loquelis, vniuerſis ſermonibus veſtris, quibus in omnem terram & in fines

in fines orbis terræ audiẽdi eſtis,redarguite,& dicite.(Generatio praua & peruerſa,hæccine red dis domino popule ſtulte & inſipiens?) Generatio, inquam, praua atq; peruerſa, quòd idem eſt ac ſi cũ euangelica declamatione dicas,generatio mala & adultera. Idcirco generatio praua,quia de bonis quidem parentibus,ſed malè progenita,quia non de fide ſola patrum carne exorta. Idcirco inquam praua & peruerſa,quia fidem patrum non imitata, ſecundum mores patribus longè diſparata.Hæccine reddis domino : hæccine inquam.i.reddens mala pro bonis popule ſtultè & inſipiens reddis domino?Stultus enim es,quia malum ſciens non cauiſti,inſipiens quicunq; ex hoc populo bonũ neſcis,quòd ſcire potuiſti.Stultus es,dum legendo prophetas,ſenſum prophetarum cõtentioſè peruertis,inſipiẽs qui nec ſaltem legiſti,qui vt bene ageres intelligere noluiſti. Igitur popule ſtulte & inſipiens hæccine domino reddis? (Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te & fecit,& creauit te?) Quantum eſt,quòd ipſe eſt pater tuus , quemadmodũ dixit ad Pharaonem filius primogenitus meus Iſrahel?Quantum eſt, quòd poſſedit te,quòd fecit, quòd creauit te?Poſſedit videlicet vt dominus,fecit vt figulus,creauit vt deus.Fecit inquam in propria quemq; perſona,creauit eum maſſa,qui te poſſedit in gratia.Fuerit tibi hoc cõmune cum cæteris gentibus,quòd fecit & quòd creauit:at ſingularis beneficij eſt,quòd poſſedit. Quantum ad proprietatem vocum vel diſtinctionẽ ſenſuum,magnæ eſt potentię quòd poſſedit,maioris quòd fecit,maximæ quòd creauit:Et ecõtrariò,magnę fuit gratiæ quod creauit,maioris quòd fecit,maximæ quod poſſedit . Hæccine igitur pro tot beneficijs reddis domino patri tuo, poſſeſſori tuo, factori tuo,creatori tuo?(Memẽto dierum antiquorũ, cogita generationes ſingulas.) Videlicet, vt ſcias,quòd is ipſe quẽ tradidiſti,quem negaſti ante faciem Pilati,pater tuus eſt,qui poſſedit,& fecit,& creauit te:vt inquam iſtud ſcias,memento dierũ antiquorum, cogita generationes ſingulas.Nam in dieb⁹ antiquis,omnia per ipſum facta ſunt,& per generationes ſingulas myſteria eius dictis & factis pręſignata ſunt.Sed fortè memoria dierũ antiquorum,& cogitatio generationum ſingularũ,necdum tibi ſatis faciũt ? Quid igitur facias?Interroga patrẽ tuum,& annunciabit tibi, maiores tuos & dicent tibi.)Pater tuus ipſe eſt:maiores tui,lex & prophetæ ſunt.Interroga ergo patrẽ tuum orando,maiores tuos legendo.Patrem,inquam,tuũ deum interroga orationibus intentis,vtrum conſilium hoc vel opus,cuius in omnem terram ſonus exiuit, ex ipſo ſit, & annunciabit tibi.Si enim Cornelium gentilem pro hoc ipſo orantẽ, & eleemoſynas facientẽ dignanter exaudiuit,& mirabiliter quid ipſum facere oporteret,per angelũ ſuum oſtẽdit,quãto magis ſi tu interrogaueris,& vt bene agas intelligere volueris,per aliquam reuelationẽ annunciabit tibi?Igitur(vt prædictum eſt)deum patrẽ tuum interroga orãdo:maiores tuos.i.prophetas omnes conſule legendo.Ille annunciabit,& illi dicent tibi,quia iſte quẽ tradidiſti,quem negaſti,quem felle cibaſti,quem aceto potaſti, quem clauis cõfixiſti,cuius latus lancea perforaſti, pater tuus eſt,qui te poſſedit.Quomodo aũt poſſedit,vel quomodo poſsidere incepit? Planè hoc ipſum dicẽt tibi. (Quando diuidebat altiſsimus gentes,quãdo ſeparabat filios Adam, cõſtituit terminos populorum iuxta numerũ filiorum Iſrael.)Notum tibi eſt,quia quãdo profecti de oriente filij Adam,& inuenientes campũ in terra Sennaar,cœperunt facere turrim, cuius culmen adusq; cœlũ pertingeret,vt celebrarẽt nomen ſuum,confudit ibi altiſsimus linguam eorũ,vt non audiret vnuſquiſque vocem proximi ſui , atq; ita diuiſit eos ex illo loco in vniuerſas terras . Tunc vtiq; diuiſit altiſsimus gentes,ſcilicet in linguas diſſonas,& ſeparauit filios Adam.i.imitatores ſuperbię Adam, in vniuerſas terras. Non perdidit eos vt ante fecerat per diluuium, ſed cõſtituit terminos populorum,iuxta numerũ filiorum Iſrahel,id eſt,ſtatuit vt duret genus humanũ donec impleatur numerus electorum,qui omnes ſecundum fidem ſunt filij Iſrael.(Pars aũt domini populus eius,Iacob funiculus eius hæreditatis.)Subauditur, in illa diuiſione gentiũ , in illa ſeparatione filiorum Adam. Facta nanq; confuſione linguarum,remanſit lingua primitiua in domo & familia Heber, vnde per Abraham,qui & ipſe ab illo Hebræus dictus eſt,hic populus Hebræus exiuit, pars domini:ſolus hic,inquã,populus Iacob,ſolus hæreditatis domini funiculus,in quo ſolo notus deus, in quo ſolo magnum nomen eius.Vndè & per Balaam loquitur.Populus ſolus habitabit,& inter gentes non reputabitur.Pars autem domini vel funiculus hæreditatis eius, nõ quòd ſoli vel omnes ad dominum pertineãt,qui ſunt de carne eius:ſed quod ſoli vel omnes domini ſunt,qui ſunt de fide eius.Hoc modo poſſedit,& ſic poſsidere incœpit. (Inuenit enim in terra deſerta, in loco horroris & vaſtæ ſolitudinis.)Inuenit eũ in terra deſerta, id eſt, innotuit ei in deſerto annis quadraginta,Imò primũ innotuit ei in loco horroris,id eſt,in horrida ſeruitute Aegypti percutiendo Aegyptios decem plagis,ac deinde in loco vaſtæ ſolitudinis manna pluẽdo, & aquam de petra producendo,vt iam dictum eſt annis quadraginta.(Circunduxit eum & docuit & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.)Circunduxit inquã,non enim duxit eos per viam terræ Philiſtijm,quæ vicina eſt,ſed circunduxit eos per viam deſerti,quæ eſt iuxta mare rubrum, & ita circunducẽdo cuſtodiuit quaſi pupillam oculi,videlicet reputãs ne fortè pœniteret eum,ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere,& reuerteretur in Aegyptum.Tenerior quippe erat,quàm pupilla oculi,ita vt

Matth.12. Exod.4. Actu.3. Actu.10. Gene.11. Psal.78. Nume.23. Exod.16. Exod.17.

CAP. XXXII. leuiter offenſus animus ſæpe in Aegyptũ reuerti voluerit. Circunduxit igitur & docuit,non ſolum multis bonorum & malorũ experimentis,verumetiam doctrina cõſcriptę huius legis.(Sicut aquila prouocans ad volandũ pullos ſuos,& ſuper eos volitans,expãdit alas ſuas,& aſſumpſit eos, atq; portauit in humeris ſuis.)Sic circunduxit,ſic docuit,ſic cuſtodiuit, ſicut pullos aquila,videlicet ſecundũ naturam ſuam erga pullos ſuos,non abſq; ſęuera pietate, neq; abſq; ſæueritate pia. Semper enim fertur probare quos genuit , ne generis ſui inter oẽs aues quoddam regale faſtigiũ degeneris partus deformitas decoloraret. Itaque aſſeritur,quòd pullos ſuos radijs ſolis obijciat, atq; in aeris medio paruulos pio vngue ſuſpendat. At ſi quis repercuſſo ſolis lumine intrepidam oculorũ aciem inoffenſo intuendi vigore ſeruauerit, is probatur quòd veritatem naturæ ſynceri obtutus cõſtantia demonſtrauerit. Si verò lumina ſua præſtrictus radijs ſolis inflexerit,quaſi degener,& tanto indignus parente abijcitur,nec ęſtimatur educatione dignus,qui fuit ſuſpectione indignus.Igitur circunducẽdo,& docẽdo,ſic tentauit,ſic probauit, ſicut aquila pullos ſuos:nam eos quidem qui murmurauerunt,qui tentauerunt, qui concupierunt, in deſerto,proſtrauit: eos aũt qui crediderunt,qui obedierunt, quaſi ſuper alas gratiæ aſſumpſit atque portauit in humeris ſuis.(Dominus ſolus dux eius fuit,& nõ erat cum eo deus alienus.) Increpatio illorũ. Quid tibi, inquit,ô popule ſtultè & inſipiens,quid tibi cum turba deorũ alienorum? Nunquid dij alieni te de Aegypto,de domo ſeruitutis eduxerunt,aut educentem te dominũ deum tuum adiuuerunt? Non ita,ſed dominus inquit ſolus dux eius fuit, & nõ erat cum eo deus alienus, nõ ille cornutus & aureus vitulus, non Beelphegor ſpurciſsimus, non Baal, non omnino quiſquam deus alienus. (Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt commederet fructus agrorũ.) Eum quem inuenit in terra deſerta,in loco horroris & vaſtæ ſolitudinis, cõſtituit ſuper excelſam terram.i.montuoſam terram, vt comederet fructus agrorũ, vt inhabitaret ciuitates quas non ædificauit, & biberet vinum de vineis quas non plantauit,vt regiones gentiũ & labores poſsideret populorum.Quæ vi-
Pſal.104. delicet terra excelſa(ſicut iam alibi dictũ eſt)non eſt ſicut terra Aegypti:vbi iacto ſemine in hortorum morem aquę ducuntur irriguæ,ſed montuoſa eſt & campeſtris de cœlo expectãs pluuias, quàm dñs deus ſemper inuiſit, & oculi eius in ea ſunt à principio anni vſque in finem eius. Super excelſam igitur terram cõſtituit eum, vt comederet fructus agrorum. (Vt ſugeret mel de petra, oleumq; de ſaxo duriſsimo.) Vt, inquam , ſugeret mel de petra.i.vt dilectioni creatoris aſſueſactus,tandem dulcedinem cœleſtis doctrinæ caperet de petra,virga crucis & paſsionis percuſſa.i. de Chriſto pręſentialiter prędicante ore melliſluo,oleumq; de ſaxo duriſsimo.i.ſpiritũ ſanctum de eodem Chriſto,per virtutem reſurrectionis incorruptibiliter ſolidato.(Butyrum de armẽto, & lac de ouibus,cùm adipe agnorum & arietum filiorum Baſan.Et hircos cùm medulla tritici,& ſanguinem vuæ biberent meraciſsimũ.) Hæc omnia temporaliter atq; realiter iſte populus adeptus eſt,quem inuenerat dominus deus eius in terra deſerta,in loco horroris & vaſtę ſolitudinis, vt iſtis corporalib⁹ bonis lactatus & excitatus, ſpirituale butyrum,& ſpirituale lac, ſpiritualem q; adipem ſuo tempore libenter acciperet,de ſpirituali armẽto,de ſpiritualibus ouibus & agnis ſiue arietibus filiorum Baſaan.i.pinguium.ſ.de factis imitandis,aut dictis exequendis patrum vel patriarcharum,de ſcripturis prophetarum & apoſtolorum veraciter pinguium, iuxta quod ſinguli
Pſal.22. talium veriſsimè dicunt.Impinguaſti in oleo caput meum.Et ſanguinem vuę meraciſsimũ.i.ſanguinem Chriſti filij dei biberet ſacroſanctũ.Idcirco ſuper excelſam illam terram tẽporaliter conſtitutus eſt,& hæc temporalia bona adeptus eſt,vt ad ſpiritualiũ & æternorum appetitũ proficeret.Sed quidẽ.(Incraſſatus eſt dilectus,& recalcitrauit : incraſſatus,impinguatus, dilatatus.) Dilectus,ſed diligenti ingratus,dilectus inquam,ſed ipſa dilectione ſuperbè acférociter abuſus,incraſſatus eſt cogitatione, incraſſatus opere,impinguatus pertinacia,dilatatus arrogãtia. Talis dilectus recalcitrauit.i.largitoris imperia calce abiecit.Verùm iſta craſsitudo,tumor,& nõ plenitudo eſt.Nam qui veram plenitudinẽ, qui veram ſcit pinguedinem, quantumuis butyro abundet,
Pſal.69. aut lacte ouium,ſiue adipe agnorum & arietum,donec ipſum apprehẽdat deum,dicit:Ego verò egenus & pauper ſum.At verò,cuius deus venter eſt,poſtquàm illũ impleuerit ex his quę prędicta ſunt,incraſſatus,impinguatus,dilatatus,falſa ſibi æſtimatione ſufficiẽs videtur, fallò ſibi nihil deeſſe arbitratur Quid enim fecit iſte dilectus taliter incraſſatus?(Dereliquit deũ factorem ſuum, & receſsit à deo ſalutari ſuo.)Deus idem factor,idem & ſalutaris, ſiue ſaluator. Verùm aliud eſt, quòd factor:aliud,quòd ſaluator.Nam deus factor,quia hominem fecit:deus ſaluator, quia homo factus eſt ipſe, homines ſaluare venit. Sic incraſſatus eſt, vt de neutra gratia curaret. Nam & antequam veniret , deum factorem ſuum dereliquit , & poſtquam venit à deo ſaluatore ſuo receſsit. Quomodo illum dereliquit, quomodo ab illo receſsit? (Prouocauerunt eum in dijs alienis , & in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt .) Ad idem procedit , & quòd in dijs alienis prouocauerunt , & quòd in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt, ve-
Exod.32. runtamen diuerſa ſunt & ediuerſo veniunt . Nam dij quidem alieni ſunt , abominationes autem
Nume.25. ſuæ ſunt, propter quas vt eas licentioſè agerent deos alienos coluerunt . Verbi gratia : Vitulus quem [illegible]

quem fecerunt,& Beelphegor quem iniciati ſunt dij alieni fuerũt, quòd aũt poſt cõmeſſationes
& potationes ſurrexerunt ludere,& ꝙ inter ſacrificia cũ Madianitis fornicati ſunt,ſuę abomina-
tiones extiterũt.Igitur & in dijs alienis mitem prouocauerũt, & in abominationibus ſuis ad ira-
cundiam concitauerũt.Item in eo ꝙ ante quàm veniret in hunc mundũ,totiens ad idolatriã de-
fluxerũt,in dijs alienis eum prouocauerunt:& in eo,quòd præſentem blaſphemauerunt dicẽtes,
dæmoniũ habet,& inſanit,& in Beelzebub principe dęmoniorũ eijcit dęmonia,profectò in ab- Iohan.8.
ominationibus ſuis ad iracundiã cõcitauerunt. Sed in qualibus dijs eum prouocauerũt? (Immo- Matth.12.
lauerunt dæmonijs & nõ deo,dijs quos ignorabãt. Noui recentesq́; venerunt, quos nõ coluerũt
patres eorum.) Dij quos coluerunt,non dij, ſed potius dæmonia ſunt, dij nuncupatiui,dij noui,
quia prius eos ignorauerũt,dij recentes,quia nõ coluerunt illos patres eorũ. Nunc igitur cœli &
terra ad caput increpationis redite,& dicite generationi prauę,atq; peruerſę.Hęccine reddis do
mino popule ſtulte & inſipiens?(Deum qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es domini creatoris
tui.)Deũ qui te genuit.i.qui diu ſterilibus parentibus tuis,gignendi te facultatem,ſiue effectum
tribuit.Nam præter vnicũ filium ſuũ,quem ex vtero ante luciferũ genuit,quem & in hunc mun-
dũ miſit per vterũ virginis,neminem de propria ſubſtantia ſua pater ille genuit.Ergo qui te ge-
nuit.i.qui Saræ diu ſterili,tandẽ conceptũ dedit:& Rebeccæ ſterili, eodem Iſaac deprecante di- Gene.18.
lectũ ſibi Iacob vt cõciperet & pareret,præſtitit, de quibus vel per quos geniturę tuę riuus ema- Ibidem 25.
nauit,illũ tu dereliquiſti genitorem tuũ ingratitudine deteſtabili, & oblitus es domini creatoris
tui,ſubauditur,quem prius cognouiſti per pręſentem doctrinam legis,& per exempla patrũ eo-
rundem,qui hæreditariam eius ſcientiã theſaurizauerũt tibi: vndè & maius peccatũ habes,quam
ſi nunquam fuiſſet cognitus tibi.(Vidit dominus,& ad iracundiam concitatus eſt,quia prouoca-
uerunt eũ filij ſui,& filiæ.)Vidit hoc ille quẽ nihil latet,oculis nunq̃ dormitantibus,quibus om- Hiere.17.
nia videt:vidit,inquam,hoc peccatũ tuũ,ſtilo ferreo ſcriptũ in vngue adamantino,clamante per
prophetas ſuo ſancto ſpiritu,vt peccatũ tuum à facie eius non deleatur. Et ad iracundiã concita-
tus eſt,videlicet nõ animi ſui paſsibili motu,deus enim non mouetur aut perturbatur,ſed iudicij
veritate ſic impietatẽ proſequente,vt iam nõ pius pater,ſed diſtrictus iudex ſentiatur.Et hoc id-
circo,quia prouocauerunt eũ filij ſui & filiæ, quod vtiq; ſecundũ omnem rationem minus tole-
randum eſt,quam ſi prouocaſſent eum externi vel externę.Prouocauerũt autem,videlicet in eo,
quòd non per ignorantiam vel infirmam indigentiã,ſed ſcienter peccauerunt,& per induſtriam,
imò ſapientes fuerunt ad concinnandum peccatum,ad conquirendum mendacium.Et ait:(Ab-
ſcondam faciem meam ab eis,& cõſiderabo nouiſsima eorum.)Ait.i.ſententiã fixit, cuius dixiſſe
fixiſſe eſt,ita vt cœlum & terram,q̃ dictionem eius, tranſire facilius ſit. Non enim eſt deus quaſi
homo vt mentiatur,nec vt filius hominis vt mutetur. Ait ergo.i.iudicium dedit huiuſmodi.Ab-
ſcondam faciẽ meam ab eis.i.excæcabo illos,vt viam veritatis inuenire nõ poſsint.Excæcabo,in- Nume.23.
quam,corda eorũ,& aures illorum aggrauabo,& oculos eorũ claudam, ne fortè videant oculis,
& auribus ſuis audiant,& corde ſuo intelligant, & conuertantur & ſanẽ eos, Dicamq́; eis:Audite Eſaiæ 6.
audientes,& nolite intelligere:& videte viſionẽ,& nolite cognoſcere.Ita abſconditus ab eis con-
ſiderabo nouiſsima eorũ.i.expectabo finẽ,& cõſummationẽ peccati eorum, tacitè proſpiciendo
mirabilem audaciã eorũ. (Generatio enim peruerſa, & infideles filij.) Dãnationis eius qua dixi,
abſcondam faciem meã ab eis,cauſæ præcedentes ſunt,quia generatio peruerſa eſt,quia infideles
filij ſunt:ſancto quoq; ſpiritu per prophetam cõteſtante, quia ſunt principes Sodomorum, quia Eſaiæ 1.
ſunt populus Gomorrhæ.Alioquin nõ videretur ſtare,quod dixi ſupra, deus fidelis,& abſq; vlla
iniquitate.Iuſtum igitur iudiciũ,in eo quod dedi illis ſcutum cordis,laborem meum,quòd licet Threno.3.
tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo,in ſole poſuerim tabernaculũ meũ,ipſi tamen vide- Pſalm.18.
re me nõ poſſunt:imò & ſcandalum illis eſt, cũ deſignatur tabernaculũ meum carneũ, diciturq́;
illis,ecce iſte deus noſter,rex noſter,ſaluator noſter. Amplius autẽ audite cœli, iuſtũ iudicij or-
dinem,æquam iudicantis viciſsitudinẽ.(Ipſi me prouocauerũt in eo qui nõ erat deus,& irritaue-
runt in vanitatibus ſuis.Et ego prouocabo eos in eo qui nõ eſt populus, & in gẽte ſtulta irritabo
illos.)Priores ipſi ꝓuocauerũt me,nõ leui quacũq; offenſione,vel humano exceſſu,ſed in eo qui
nõ erat deus.i.ſic me habẽdo,tanq̃ ſi nõ eſſem deus:& irritauerunt me priores ipſi in vanitatibus
ſuis.i.vanitates ſuas,vanos deos prętulerunt mihi:tandemq́; ſibi data optione,Barrabã mihi prę-
ferre nõ dubitauerũt,auctorẽ ſeditionis.Reddã itaq; illis talionem, prouocabo eos in eo qui nõ Oſeæ 3.
eſt populus.i.ſic habẽdo eos,vt nõ ſint populus,vt ſint ſine rege,ſine principe, ſine ſacerdote,ſi-
ne Ephot,& ſine Cheraphin,& omnino nõ ſint populus,ſed in populis & in gentibus iã nũc di-
ſpergantur,& in futuro cũ eis qui non ſunt annulentur, cũ eis qui in inferno ſunt deputentur,&
ita in gente ſtulta irritabo illos.Irritabo,inquam.i.ad æmulationẽ adducã in non gentẽ,in gentẽ
inſipientem,in iram eos mittam,vt videant gentem,loco ſuo regnantem, gentem ſapientẽ quam
æmulentur,cuius æmulatione torqueantur.(Ignis ſucenſus eſt in furore meo,& ardebit vſq; ad
inferni nouiſsima.)Prouocabo inq̃ illos,& irritabo,prouocationis aũt & irritationis principium

CAP. XXXII. hoc eſt,quòd ignis ſuccēſus eſt in furore meo,cōſummatoq́; ardebit vſq; inferni nouiſsima.Ignis
enim in pręſentiarū ſuccēſus eſt,ignis Romanorū,quo ciuitas ſancta facta eſt deſerta Sion,deſer-
ta facta eſt Hieruſalem,deſolata domus ſanctificationis eorum & gloriæ eorū,facta eſt in exulti-
one ignis,& omnia deſiderabilia eorum verſa ſunt in ruinas, & ceciderūt in ore gladij, & captiui
ducti ſunt in omnes gētes:iſte iam ſuccenſus ignis pœnę,ignis vindictę,ardebit aūt vſq; ad infer-
Naum.1. ni nouiſsima.Nam de hac vindicta tēporali ad ęterna proficiſcuntur tormēta.Num ergo,inquis,
iudicat deus bis in idipſum,aut cōſurget duplex tribulatio? Nō vtiq;, ſi in vindicta vel tribulati-
one pręſenti reatum agnoſcas,finemq́; ponas peccatis.Cęterùm quoniā in ipſa pœna,impia per-
ſeuerat voluntas populi ſtulti & inſipientis,& nūc inducit ſuper eos diem afflictionis,& in poſte-
rum ignis qui ſuccēſus eſt vſq; ad inferni nouiſsima ardebit,iuxta quod & alius propheta impre-
Hiere.17. catur,& duplici contritione contere eos domine deus meus.Aliàs aūt,vna percuſsio eſt,quæ hic
cœpta illic finitur,vt correctionis vnū flagellum ſit, quod tēporaliter incipit, ſed in æternis ſup-
plicijs conſumetur:quatinus eis qui omnino corrigi renuunt, iam præſentium flagellorum per-
ſecutio,ſequentium ſit initium tormentorū. Igitur nihilo læſa vel in prauum detorta regula pro
phetica,qua dictū eſt,non cōſurget duplex tribulatio, ſiue iuxta ſeptuaginta non iudicabit deus
bis in idipſum,& hic à furore meo ſuccēſus eſt ignis, & in futuro, quod eſt vſq; ad inferni nouiſ-
Naum.1. ſima ardebit.Deuorabitq́; terrā cum germine ſuo,& montiū fundamenta cōburet.)Non vt ſepe
factum eſt,ſolū terræ germen deuorabit, vt ſit fames in terra propter peccata populi, ſed ipſam
quoq; terram,cuius iracundia loquētes dolos cogitabant,ita vt dicerent, Si dimittimus eum ſic
omnes credēt in eum,& venient Romani, & tollent noſtrū & locū & gentē: terram inquā ipſam
cum germine ſuo deuorabit.i.auferet,ita vt terra eorum non ſit,& nihilominus ea careant,quaſi
Pſal.14. deuorata ſit igne hoſtili.Et montiū fundamenta comburet.i. ſuperborum fiduciā auferet,vide-
Iohan.11. licet pulchrum templum,inclytamq́; ciuitatē, cuius ſtatu ſuffulti firmiter in hæreditario patrum
ſuorum deo,ſibi ſtare videntur,gētesq́; cęteras quaſi valles infirmas, mōtes ipſi deſpiciunt:tem-
plum,inquam,& ciuitatē in montibus fundatam, ignis elemētaris comburet.Præterea terram.i.
carnes eorum,terrā inquam peccatricem.i.populum qui ſuperbit, cum ſit terra & cinis,deuora-
bit ignis,cū germine ſuo.i.cū libidinibus, & omnibus malis operibus ſuis,& montiū fundamen-
ta.i.ipſas quoq; animas quæ vegetant comburet ignis,& hic ſuccenſus (vt iam dictū eſt) & in fu-
turo ardens vſq; ad inferni nouiſsima.(Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas cōplebo in
eis.)Et hoc ait dn̄s,vtiq; ad iracundiā prouocatus, ait inquā non ſolū ſecretò & intus, prophetis
audientibus,verùm etiā in publico apoſtolis audientibus,Iudæis blaſphemantibus,auditurís etiā
Matth.23. per euangeliū cunctis per orbem gētibus.Cum enim dixiſſet, ecce ego mitto ad vos prophetas,
& ſapientes,& ſcribas,& ex illis occidetis,& crucifigetis.& ecce flagellabitis in ſynagogis veſtris,
& perſequimini de ciuitate in ciuitatē,cōtinuò ſubiunxit, Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iu-
ſtus,qui effuſus eſt ſuper terrā,à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ, filij Barachiæ,
quē occidiſtis inter templū & altare.Amē dico vobis,veniēt hęc omnia ſuper generationē iſtam.
Hęc dictio eius eſt,Apoſtolis audientibus, de malis congregandis,qui iam audiente Moyſe,an-
tequam homo fieret,hęc ait:Igitur congregabo ſuper eos mala.i. venire faciam omnem ſangui-
nem iuſtū,qui effuſus eſt ſuper terram.Et hoc iuſtè,quia videlicet ipſi me occidendo,ſanguinem
meum effudendo,menſuram patrum ſuorū complebunt,patrum malorū,patrum impiorum,qui
Deute.28. iuſtos occiderunt,qui ſanguinem prophetarū fuderūt,Et ſagittas meas cōplebo in eis, videlicet,
quia congregata tot mala,paucæ ſagittæ vel pars ſagittarū mearum expiare non ſufficeret,idcir-
co cōplebo.i.omnes expendā ſagittas meas in eis, ſagittas maledictionis,ſcilicet quas paulò ante
in pharetra cuiuſdā conditionis ita recondidi. Quòd ſi audire nolueris vocem dn̄i dei tui,vt cu-
ſtodias & facias omnia mādata eius,& cerimonias quas ego pręcipio tibi hodie, venient ſuper te
oēs maledictiones iſtæ & apprehendent te.Maledictus eris in ciuitate,maledictus in agro,male-
dictum horreum tuum,& maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, & cætera.Ex-
plebo,inquam.i.omnes iſtas ſagittas meas expendam in eis, quod alias nunquam feci, licet mul-
4.Reg.6. toties aliquam ſagittarum partem in eos inieceri m. Exempli gratia: Quando Benodab rege Sy-
riæ cum vniuerſo exercitu ſuo obſidente Samariam,facta eſt fames magna in Samaria,& tam diu
obſeſſa eſt,donec venundaretur caput aſini octoginta argenteis,& quarta pars Cabi ſtercoris co
lumbarum quinq; argenteis,dixitq́; mulier altera ad alteram, da filium tuū vt comedamus eum
hodie,& filium meum comedamus cras:quando,inquam, hæc acta ſunt, tunc ſagittas meas qui-
dem ieci,ſed non totas compleui.Nam interea dixit Heliſeus: Audite verbum domini, Hæc di-
cit dominus:In tempore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit,& duo modij ordei ſtatere vno
in porta Samariæ.Quod & factū eſt.Verùm non ita erit,cum faciē meam abſcondero ab eis.Sed
quid?(Conſumentur fame,& deuorabūt eos aues morſu amariſsimo. Dentes beſtiarum immit-
tam in eos cum furore trahentium ſuper terram, atq; ſerpentiū. Foris vaſtabit eos gladius,& in-
tus pauor,iuuenem ſimul ac virginem,lactentem ſimul cum homine ſene.) Id planè erit ſagittas
meas

meas cõpleri in eis. Cõsumentur fame, videlicet in die solenni paschæ Hierosolymis cõgregati,
velut exitiali manu quadã cogente, quos tricies centena milia Iosephus dicit fuisse, scilicet iusto Iosephus
iudicio, tẽpore hoc vltionis electo, vt qui in diebus paschę saluatorẽ suum dominũ Iesum Chri- de bel. Iud. li.7.cap.25.
stũ, cruentis manibus, & sacrilegis vocibus violauerãt, in ipsis diebus velut in vnũ carcerẽ omnis
multitudo cõclusa, feralis pœnę exitiũ quod merebatur exciperet. Quàm dirę famis exitio con-
sumpti sint, qui plenius nosse cupit, quintũ prædicti Iosephi historiarũ librũ legat, ex quo omnẽ
eorũ luctuosam tragœdiam pernoscat. In quo illud permaximè horrendũ fuit, ꝙ mulier quædã
Maria nomine, Eleazari filia, genere & facultatibus nobilis, prę magnitudine famis, quasi in insa-
niam vel amentiã versa, paruulũ quẽ sub vberibus habebat filiũ iugulat, igniq; superpositũ tor-
ret, & mediũ quidẽ cõsumit, mediũ verò seruat obtectũ. Vnde & per prędones cõfestim irruen-
tes, quos cõceptus obustę carnis nidor inuitauerat, scrutabãtur enim domos esurientes, & prę fa-
me insanientes: per prędones, inquã, hoc malũ deprehensum, cõtinuò ciuitatẽ vniuersam horren
do nuncio repleuit, illa proferente quod obtexerat, ac dicẽte, quia partẽ vobis optimã reseruaui.
Igitur consumẽtur inquit fame, subaudis, & nõ sepelientur, sed deuorabunt eos aues morsu ama-
rissimo. Sepelire nanq; cadauera proximorũ, nec defunctorũ multitudo, nec viriũ debilitas per-
mittebat. Primò quidẽ publico sumptu sepeliri mortuos iusserãt fœtoris intolerãtia, vt verò om-
nẽ sumptũ cœpit vincere multitudo morientiũ, de muro cadauera præcipitabãt tanta multitudi-
ne, vt mortuorũ cadaueribus valli replerentur, & humani corporis tabo patria tota rigaretur. Igi
tur deuorabũt eos aues morsu amarissimo, scilicet insepultos, morsu amarissimo, quia videlicet
residuis spectãtibus amarissima hęc erit amaritudo. Nec solũ aues deuorabũt, sed & dẽtes bestia-
rũ immittã in eos, trahentiũ eos super terrã cũ furore, dentesq; serpentiũ. Aliter: Dentes bestia-
rum immittã in eos cum furore trahentiũ super terram, atq; serpentiũ. Dentes bestiarũ. i. sæuitiã
vel arma Romanorũ immittam in eos, cum furore trahentium super terrã. i. absq; misericordia
residuos in captiuitate ducentiũ in omnẽ terram, dentesq; serpentiũ. i. sæuitiam malignorũ spiri-
tuũ post cruciatus & mortes corporũ, vsq; ad inferni nouissima trahentiũ. Nã per bestias Roma-
nos fortes ac feroces rectè intelligi, illud pro testimonio vel exemplo est, quod psalmista cũ ean
dẽ calamitatẽ deplorãs dixisset, vt quid destruxisti maceriam eius, & diripiunt eam oẽs qui præ- Psalm.79.
tergrediuntur viã, continuò subiunxit, exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depa-
stus est eam. Per aprum de sylua, & per singularem ferum, Titũ & Vespasianum Romanos impe-
ratores significãs. Igitur dentes bestiarũ super terra trahentiũ, arma sunt Romanorũ occidentiũ,
& in captiuitatẽ trahentiũ. Colligẽs nãq; supradictus historiographus omnẽ numerũ perempto-
rũ, vel fame vel ferro, vndecies centena milia designat. Cęteros verò latrones & sicarios ac præ-
dones post vrbis excidiũ mutuis declarat interijsse vulneribus. Electos aũt quosq; iuuenũ, quos
decor corporis & proceritas cõmendabat, ad triumphũ dicit esse seruatos. Reliquos aũt qui su-
pra decẽ & septẽ annos agebant ætatis, vinctos ad opera Aegypti per metalla destinatos, vel per
cęteras prouincias esse dispersos, alij quidẽ vt ludis gladiatorijs, alij quidẽ vt ad bestias traderen-
tur. Si qui verò intra decimũ & septimũ ętatis reperti sunt annũ, per diuersas prouincias in serui-
tutẽ distrahi iussi sunt. Quorũ numerus vsq; nonaginta milia perductus est. Id planè fuit trahi su
per terram dentibus bestiarũ: ac deinde animas duci ad inferos, id fuit trahi dẽtibus serpentium.
Vndè signanter non dictũ est, dentes bestiarũ & serpentiũ cum furore trahentium super terram,
sed dentes bestiarũ cum furore trahentiũ super terrã, & serpentiũ, vt subaudias dentes cũ furore
trahentiũ in infernum. Malorum omniũ summã vno tandẽ versiculo complexus est. Foris vasta-
bit eos gladius, & intus pauor, iuuenem simul ac virginẽ, lactentem cũ homine sene. Foris nanq;
gladius. i. exterior corporũ omnimoda calamitas: intus pauor. i. atrox cõscientia, quia scientibus
illis, iam sanguis Christi, sicut sibi imprecati fuerant super ipsos, & super filios eorum redunda-
bat. (Et dixi: Vbinam sunt? Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.) Hæc & hæc dixit,
quę iam præmissa sunt, & tunc demum dixi ego, cui futuræ calamitates istæ, imò & omnia tam
præterita, quàm futura pręsentia sunt. Vbi nam sunt? Videlicet, quia defecerunt peccatores à ter- Psalm. 103.
ra, & iniqui ita vt non sint. Et vę illis, quos nescit deus, vbi nam sint, cum ipse omniũ qui sunt, qui
non malè sunt, locus sit. Vndè dicit in Iob: Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descẽdit
ad inferos, non ascendet, nec reuertetur vltra in domum suam, neq; cognoscet eum amplius lo- Iohan.9.
cus eius. Cessare faciam ex hominibus memoriam eorũ. Ac si dicat: Parũ est vt amplius cognos-
cam eos, ego quondam locus ipsorum, insuper & ex hominibus cessare faciam memoriã eorum,
vt nec apud deũ, nec apud homines vlla in bono sit memoria illorum. Sed propter iram inimi-
corũ distuli, ne fortè superbirẽt hostes eorum. Et dicerent, manus nostra excelsa, & nõ dominus
fecit hæc omnia.) Ita (vt prædictum est) sagittas meas complebo in eis, vt ne vna quidem male-
dictio residua sit. Poteram facere, & ipsi mereantur, vt ita cessaret ex hominibus memoria eo-
rum, quatenus nullæ superessent reliquiæ eorum. Sed fortè superbirent hostes eorũ, & dicerent:
non dominus fecit hæc omnia, sed manus nostra excelsa fecit hæc omnia. Distuli igitur & non Esaiæ 10.

totam

Roma.9. totam funditus deleui memoriã eorũ, Imo & dixi, quia si fuerit numerus quasi harena maris, reliquię saluę fient. Hoc pacto fit, vt non superbiant hostes eorũ, vt non dicãt, manus nostra excelsa, & nõ dominus fecit hęc omnia, dũ reliqui sunt ex eis per omnes gẽtes dispersi qui libros secum baiulãt, & maledicta legis, quę legẽtes hostes eorũ, & causas maledictionũ recensentes sciãt, & dicãt, quia dominus fecit hęc omnia. Amplius aũt in eo residuũ eorũ proficit, vt quæcunq; ex ho-
Roma.11. stibus eorũ ad fidẽ patrum illorum conuersi fuerint, dũ, quòd cũ plenitudo gentiũ subintrauerit, tunc omnis Israel saluus erit, nõ superbiãt, quod cæcitas in Israel cõtigit, ipsi autem illuminati sunt, apostolo quoq; superbiã istam reprimente, cum dicit. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cum oleaster esses, insertus es in illis, & socrus radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, nõ tu radicem portas, sed radix te, &c. Plane hæc talis repressio superbiæ, dignè deo curæ est, vt meritò pręcauens dicat, manus nostra excelsa, & non do-
Psalm.58. minus fecit hæc omnia. Idcirco dicitur in psalmo: Deus ostẽdit mihi super inimicos meos ne occĩdas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua. Nunc erga dispersionem eandem, erga dispersas populi stulti & insipientis reliquias, qualis esse debeat apostolorum & populi sapientis, populi Christiani affectus, sequentibus mox cantici verbis innuitur. (Gens absq; consilio est, & sine prudentia, vtinam saperent ac intelligerent, ac nouissima prouiderent.)
Roma.9. Quid aliud optat Apostol. cum dicit, gemebundus, Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea, in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, &c. Quid, inquam, dicit, quid optat, nisi vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent? Saperent videlicet, qualia vel quas ob causas ventura illis mala ex lege superius scripta prænunciata sint: intelligerent res, & malorum præsentium effectus, benè respondere dictis præteritis: prouiderent nouissima, subauditur, mala inferni, quæ post præsentia sequentur eos, eo quod
Esaiæ 28. intelligere noluerint, eo ꝙ nec saltem vexatio pręsens, intellectum dare possit eorũ auditui. Hoc optamus, hoc illis cupimus, quicunq; recta & humili fide cognoscimus, quia naturales oliuæ rami isti sunt, nos autem naturalis oleaster fuimus, eisq; fractis qui naturaliter stabant, nos contra naturam inserti sumus. Verùm donec plenitudo gentium subintroeat, gens ista sine consilio, & sine prudentia est. i. non sapiet, neq; intelliget, neq; nouissima prouidebit. Dicimus tamẽ quamuis verba perdentes, quamuis nullos vel paucissimos ex eis lucrifacientes, vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderẽt. (Quomodo persequebatur vnus mille, & duo fugarunt decem milia.) Imo vt ipsa recolamus maledictionis verba, quibus hoc pronũciatum est, quomodo tradebat dominus gentem hanc corruentem ante hostes suos? Quomodo per viam vnam egrediebatur contra eos, & per septẽ fugiebat? (Nónne ideo, quia deus suus vendidit eos, & dominus conclusit illos? Non enim est deus noster, vt dij eorũ, & inimici nostri sunt iudices.) Quid enim?
Philip.3. Nunquid vt ipsi putant, deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, deus eorũ est? Non vtiq;, nam ipsi ex eis vel præcipui sunt, quorum deus venter est, & gloria in confusione, vel pudendis eorum.
Exod.32. Quantoscunq; deos coluerunt, nimirum propter hunc deum maximum deorum suorum. i. propter ventrem suum & propter pudenda sua coluerunt, scilicet, vt sederent manducare & bibere, & deinde surgerent ludere, lusum turpem, lusum ignominiæ. Ergo venter suus deus suus est, qui multos deos adorandi causa illis est. Et hic deus suus vendidit eos, hic (inquam) deus suus, pretio scortationum & libidinum distraxit illos, quia videlicet ipsi, vt illum deum suum, ventrem suum saturarent, vt per ea quę sub ventre sunt libidinibus fluerent, semetipsos tradiderunt, vitam suam
Esaiæ 1. prodiderunt, animas suas perdiderunt. Vndè & per Prophetam appellantur manifestè principes Sodomorũ, & populus Gomorrhæ. Ita venditos dominus conclusit illos, conclusit (inquam) primùm cæcitate ac furore mentis, vt palparent in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & cum esset vita ipsorum pendens ante oculos eorum, nõ crederent eidẽ vitæ suæ, deinde cõclusit illos & hostili exercitu, vbi persequebatur vnus mille, & duo fugarunt decem milia. Nonne hæc igitur passi sunt, quia talis (vt iam dictum est) deus suus vendidit eos, & dominus vltor conclusit illos? Non enim est deus noster, vt dij eorũ, nõ (inquam) qualis deus noster, talis dij eorum. Hoc tam liberè profitemur, vt non commune totius orbis subterfugiamus auditorium, vt sententiam non vereamur qualiumcũq; hominum ratione vtentium. Inimici quoq; nostri sunt iudices, verbi gratia: Platonici, siue Pythagorici, vel quicũq; philosophi gentiles, cũ adhuc inimici nostri sunt, cum nondum fidem Christi susceperunt, ipsi sunt iudices. Ecce hic in cõspectu omniũ proponantur, hinc deus noster, & inde deus eorum, hinc (inquam) deus noster, & crux eius: inde satellites dei eorum, ventris eorum, Beelphegor. i. Priapus, obscænoq; ruber proiectus ab inguine palus. Sint inter hæc iudices nostri inimici, iudicent inimici nostri, quid pulchrius, quid honestius sit, vtrum pietatẽ crucifixi Christi, an turpitudinẽ vel turpitudinẽ adorare Priapi. Dicite nunc iudices, inimici quidẽ nostri, sed iudicandi scientiam habentes, quid pulchrius in æstimatione vestra, crucem adorare, an adulteria: crucem (inquam) iniustè homini iusto compactam, an fornica-

fornicationes & ſtupra? Quid reſpondeant, imo quid reſpõderint, quid iudicauerint inimici no-
ſtri iam totus orbis audiuit, quia videlicet ſtupris dãnatis, pia colla ſummiſere cruci, dãnatis con-
cupiſcentijs ventris, & eorũ quę ſub ventre ſunt, prędicauerũt gloriam Chriſti. Verũ iſti nõdum
ſapiunt, nondũ intelligunt. Quare? (De vinea Sodomorũ vinum eorũ, & de ſuburbanis Gomor-
rhæ.) Idcirco obſcurati ſunt oculi eorũ, ne videant, idcirco cęcati ſunt vt nõ ſapiant, nec intelli-
gãt, neq; nouiſsima prouideant, quia de vinea Sodomorũ, vinũ eorum, & de ſuburbanis Gomor-
rhę.i. quia viuunt Sodomiticè. (Vua eorum, vua fellis, & botrus amariſsimus. Fel draconũ vinum
eorum, & venenũ aſpidum inſanabile.) Per vineam, radices cogitationũ nequam, & per vuam &
botrum operum nequitiam, & vinum colloquia mala, prauamq; blaſphemãtium doctrinam in-
tellige. Profectò quiſquis operibus eorũ malignis communicauerit, ęterna amaritudine torque-
bitur, idcirco dixit, vua fellis, & botrus amariſsimus. Et quiſquis fabulas vel ſuſurrationes eorum
accepit, ſopietur ſempiterna mortis ebrietate, idcirco dixit, Fel draconũ vinum eorum, & vene-
num aſpidum inſanabile. (Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?) Vide-
licet quia hæc nulla pœnitẽtia deleuit, quia nõ baptiſmus Chriſti, quo ſolo peccata remittuntur,
hæc abſorbuit, idcirco recondita manent apud me, & ſignata ſunt in theſauris meis, reddenda in
pondere & menſura iræ, quam theſaurizauerunt ſibi. (Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tem-
pore, vt labatur pes eorum.) Mea eſt (inquã) vltio, meum eſt iudiciũ, & ego retribuam eis videli- Ezec.11.
cet vnicuiq; ſecundum opera ſua, in tempore, in die iræ, vt labatur pes eorum, vt cadãt in oppro-
briũ ſempiternum, vt deducantur in puteum interitus, vt vſq; ad inferni nouiſsima deuoluantur. Pſal.89.
Dicis: In tempora longa fiet iſtud. Ego autem dico: (Iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant
tempora.) Iuxta eſt dies, & ſi mille anni interſint. Nam mille anni ante oculos tuos tanquã dies
heſterna, quæ prẹterijt. Sed eſto vt millenaria, imo decies aut centies millenaria, ſperetur ante il-
lum diem fore ſeculi prolixitas. Nunquid non ſingulariter vnicuiq; peccatori iuxta eſt dies per-
ditionis? Deniq; anni noſtri (vt ait Pſalmiſta) ſicut aranea meditabuntur: dies annorũ noſtrorum, Ibidem.
ſubauditur, clauduntur in ipſis ſeptuaginta annis. Si autem in potentatibus, ſi ſunt qui in fortitu-
dine & ſoſpitate naturæ diutius viuant, quidã enim fortioris & ſalubrioris ſunt naturę, quàm alij,
ſi (inquam) in potentatibus.i. in his qui ſalubrioris naturæ ſunt, octoginta ſint anni, amplius eorũ
ſpacium longius his octoginta annis, iam non vita, ſed potius labor & dolor eſt. Igitur vel ſic iu-
xta eſt dies perditionis vt adeſſe feſtinant tempora. Fugaces quippe labũtur anni, dieſq; die tru-
ditur. Hactenus contra gentẽ ſine conſilio & ſine prudentia, pro parte illorũ, qui excæcati ſunt:
nunc ad eas reliquias ſermo dirigitur conſolatorius, quæ ſeruandæ ſunt. (Iudicabit dominus po-
pulũ ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur.) Hæc duo clariſsima ſedis domini miniſteria ſunt, miſe-
ricordia ſcilicet, & iudiciũ, de quibus tota pendet ratio vel materia laudis diuinæ, Pſalmiſta quo-
que dicente: Miſericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine. Nihil enim eſt in verbis & operibus Pſal.84.
fidelis & iuſti domini, quod non aut miſericordiæ ſit, aut iudicij, aut vtriuſq; concurrentis, vt ait
idẽ qui ſupra, miſericordia & veritas obuiauerũt ſibi. Igitur iudicabit dominus populũ ſuũ, ſub-
auditur, ſecundũ ea quæ hactenus dicta ſunt, quia vidit eos prouocantes, & in abominationibus
ſuis ad iracundiã concitantes, vidit (inquã) & ad iracundiam cõcitatus eſt. Porrò in ſeruis ſuis mi-
ſerebitur.i. in reliquijs, quas alio modo ſe habentes intuebitur. (Videbit quòd infirmata ſit ma-
nus, & clauſi quoq; defecerunt, reſiduiq; conſumpti ſunt. Videbit (inquam) quòd manus illa in-
firmata ſit, & infirmitatem ſuam agnouerit, quæ hactenus ſana ſibi videbatur & fortis, ita vt præ
infirmitatis vi inſaniens, vt phrænetica medicum percuteret verũ, quemadmodum dicit in pſal.
Et irruerunt in me fortes. Sic enim infirmi, & veræ iuſtitiæ virtutem non habentes, ex operibus Pſal.58.
legis gloriabãtur, vndè apud deũ nullus iuſtificabitur, vt ſtarẽt aduerſus Chriſtum eius dicendo:
Diſrumpamus vincula eorũ, & proijciamus à nobis iugum ipſorũ. Manum talẽ, fortitudinẽ eiuſ- Pſalm.2.
modi, videbit quod infirmata ſit manus, quod humiliata ſit, quod iuſtificationẽ ſuſpiret, quæ eſt
ex fide, nõ ex operibus legis. Et hoc videbit, quod clauſi quoq;, clauſi (inquã) quos (vt ſupra di-
ctũ eſt) dominus cõcluſit, defecerunt.i. nullã vlterius in ſemetipſis fiduciam habebunt, reſiduiq;,
inquam.i. qui ex Iſrahel reliqui ſunt, cõſumpti ſunt, in eo videlicet, quòd nihil ſe eſſe cognoſcũt,
quòd ad nihilum ſe redactos eſſe confitẽtes, reſtauratoris & liberatoris opem poſcunt. (Et dicẽt
vbi ſunt dij eorum, in quibus habebãt fiduciã. De quorum victimis comedebant adipes, & bibe-
bant vinũ libaminum. Surgant & opitulentur vobis, & in neceſsitate vos protegãt. Videte quod
ego ſim ſolus, & nõ eſt alius deus præter me.) Adeò infirmitati ſunt, adeò defecerũt, & cõſumpti
ſunt, vt dicãt, imò iã non ipſi loquantur, quia defecerũt & cõſumpti ſunt, ſed loquatur in eis dñs,
dicat in eis domini ſpiritus, Vbi ſunt dij eorũ, in quibus habebant fiduciã, ſubauditur, qui fortes
fuerũt, qui nõ defecerũt, neq; cõſumpti.i. per pœnitentiã alterati ſunt. Vbi (inquam) ſunt dij eo-
rũ? Subaud. nuſquam ſunt, nuſquam aſſunt, quia videlicet nõ dij, ſed dęmonia ſunt. Vos igitur re-
liquię Iſrael, videte quod ego ſim ſolus, ego (inquã) ſolus ſim, quemadmodũ dixi, de medio rubi
loquẽs: Ego ſum qui ſum, quod videlicet & dixi tũc, dico & nunc, ad diſtantiã omniũ quę nõ ve-
rè & ſim-

CAP. XXXII. rè & simpliciter sunt, quia mutabilia sunt, maximè autē ad distinctionē vel diuisionē deorū omnium qui nō sunt, qui & si dicātur dij, sunt enim qui dicantur dij multi, & domini multi, tamē dij aut domini nō sunt. Ego aūt adeo sum, vt nec morte interueniente esse desierim, nā & si mortuus sum ex infirmitate carnis, sed viuo ex virtute dei.i.eo quòd virtus dei sim. Hoc videte, & quod nō sit alius prçter me. Nam alia quidē persona pater, alia persona filius, alia persona spiritus sanctus: sed nō alius deus pater, alius deus filius, alius deus spiritus sanctus est. (Ego occidam & viuere faciā, percutiā & ego sanabo, & nō est qui de manu mea posſit eruere.) Hoc quoq; videte, hoc ab effectibus prçsentibus comprobatū scitote. Nam ego gentilē quondam populū occidi.i.idolatriæ deditum, prçter me deos alienos colentē damnaui, & nunc idē ego per spiritū sanctum viuere feci. Itemq́; ego populum meum, populū Iudaicum, prouocantē & irritantē me, cæcitate percussi, & ecce ipse reliquias ex ipsis sanaui. Et nō est qui de manu mea posſit eruere, subauditur, eū qui in manus meas horrendas inciderit per imperium superbiç. Non, inquam, est qui de manu mea posſit eruere, propheta quoq; dicēte: Si fuerint tres viri iusti in medio eorū, Noe, Daniel, & Iob, viuo ego dicit dominus, ipsi in iustitia sua animas suas liberabunt, filios autē & filias non liberabunt. Quis enim ipsam manū saltem posſit attingere? (Leuabo ad cœlū manū meā, & dicā, viuo ego in æternū.) Quis igitur de manu mea posſit eruere, de manu altisſima, tam altè in cœlū subleuata, vt nemo posſit attingere? Manus mea quæ omnia fecit, quæ cœlum extēdit, terramq́; fundauit, & maria effudit, in ipsa infirmitate sua, dum carne induta, quasi obligata videretur, tūc quoq; percussit superbum, & obstetricantē illa, eductus est coluber tortuosus. Quanto magis postq̄ leuaui illam ad cœlū, & dixi, viuo ego in çternum, quemadmodū testatur, & ille qui dixit: Christus resurgens ex mortuis, iā non moritur, mors illi vltra nō dominabitur, quāto magis (inq̄) extunc nemo est qui de hac manu mea posſet eruere? (Si acuero vt fulgur gladiū meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddā vltionē hostibus meis, & his qui oderūt me retribuam.) Quænā est manus mea, quç iudiciū arripiat, nisi filius qui dicit: Pater nō iudicat quenq̄, sed iudicium omne dedit filio. Et quis gladius eius? nisi bonorū malorūq́; diuisio, qui videlicet in dextram sinistramq́; diuisi insociabiliter separabuntur. Porrò fulgur ad breue quidē lucet, sed percutit irrecuperabiliter. Si igitur acuero vt fulgur gladium meū.i.si (quòd sine dubio futurū est) in breui quidē, sed palā omnibus in dextram & sinistrā diuisiones fecero bonorū & malorū, & ita iudicium arripuerit manus mea, sicut iā dixi, non erit qui eruat, sed reddā vltionē hostibus meis, scilicet geennam ignis inextinguibilis, & ibi vicisſitudinē condignā his qui oderunt me retribuā. (Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes.) Sagittç meç vniuersç sunt iudicij sentētię, senario illic numero designatç. Esuriui enim, & nō dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: hospes eram, & nō collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus, & nō visitastis me: in carcere, & nō venistis ad me. Huiusmodi sagittas meas ego inebriabo sanguine, ita vt omnes expendātur cū effectu vindictç. Et gladius meus deuorabit carnes, nō quòd ipsam carnis substantiā exterminet, sed quòd æternaliter puniat carnalium amatores, vitia carnis cōsectantes, ganeones, helluones, nebulones, tam malignos spiritus, quam immundos homines, quorum quia communis est nequitia, pœna quoq; par est, iuxta illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Nā hoc est quod sequitur: (De cruore occisorum, & de captiuitate nudati inimicorū capitis.) Inebriabo sagittas meas de sanguine occisorum.i.de dānatione impiorum hominū, & de captiuitate inimicorum capitis, scilicet diaboli, qui caput & princeps est inimicorum, capitis (inquam) nudati.i.manifestati: cunctis enim manifestabitur, cunctis videntibus præcipitabitur. Finem cantici pariter audiamus omnes. (Laudate gentes populum eius, quia sanguinē seruorum suorū vlciscetur, & vindictam retribuet in hostes eorum, & propitius erit terrç populi sui.) Laudate gentes populum eius. Lçtamini gentes cum plebe eius, beatum dicite gentes populum, cuius dominus deus eius, quia nō peribit patientia populi, vel seruorum eius, sanguinem enim seruorum suorū vlciscetur, & vindictam retribuet in hostes eorum, dicendo: Discedite à me, in ignē æternū maledicti, & propitius erit terræ populi sui, dicendo: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratū est à constitutione mundi. Sic hodie laudamus nos gentes, hæc enim nostra fides, hæc nostra cōfesſio est, quia manus domini, quç ad cœlum leuata est, filius dei, qui post resurrectionem suam in cœlum assumptus est, fulgurās iudicium arripiet, in quo, & de impijs persecutoribus sanguinem seruorū suorum vlciscetur, & vindictam retribuet in hostes eorum, scilicet diabolum & angelos eius: populo autem suo, seruis suis terram propitius reddet, de qua primū hominem propter peccatum expulit: imò soliditatem angelicæ beatitudinis, in quam transferendus erat homo, non interueniente morte corporis, si non intercesſisset præuaricatio peccatoris. Ecce qualem vsq; ad finem verba carminis Moyses compleuit, scilicet vsq; ad vltimum iudicium, in quo omnium finis erit.

Ezech.14.

Iohan.16.

Roma.6.

Iohan.5.

Matth.25.

De eo quod benedixit filios Israel iste Moyses legislator, & tamen futuro tempore Psalm. dixerit, Etenim benedictionem dabit legislator, quid oporteat intelligi de Christo. CAP. VIII.

Hæc

HAec est benedictio, qua benedixit Moyses homo dei, filijs Israel ante mortem suam, & ait: Dominus de Sina venit, & de Seir ortus est nobis. Apparuit de mōte Pharan, & cum eo sanctorum milia. In dextra eius ignea lex. Dilexit populos.) Moyses inquit: Moyses inquam, legislator, benedictione hac filijs Israel benedixit ante mortē suam. Porrò Propheta dicit: Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutē, videbitur deus deorum in Syon. Quid ad hęc dicemus? Nempe de isto legislatore scriptura dicit, quia benedixit: de alio legislatore Propheta dicit: quia benedictionem dabit. Cùm legisset benedictionem præteriti huius legislatoris, futuri huius legislatoris benedictionem prophetauit. Quid ergo dicemus, nisi legislatoris huius benedictionem, de illis esse seminibus, de quibus ille alius legislator in euangelio dicit, quia alius est, qui seminat, & alius est qui metit: ego vos misi metere, quod non seminastis: alij laborauerūt, & vos in labores eorum introistis? Deniq; & hic Moyses, & cæteri seminatores agri pleni, laborando in agro domini, & seminando verbum dei, spem ponere potuerunt futuræ benedictionis: solus autem ille legislator alius eandem benedictionem dando, suos operarios ad mittendum in labores eorum mittere potuit. Et hic quidem ante mortem filios Israel benedixit, ille autem in ipsa morte sua benedictionem omnibus gentibus acquisiuit, de qua postmodum dicit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Psal.83. Iohan.4. Matth.vlt

Quid sit tam secundum literam, quàm secundum sensum spiritualem: Dominus de Sina venit, & de Seyr ortus est nobis, &c. CAPVT IX.

DOminus de Sina venit, & de Seyr ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan.) Iuxta sententiam literalem, nobis (inquit) dominus de Sina venit, & de Seyr ortus est nobis, & de monte Pharan apparuit, quia videlicet nobis Iudæis, nobis populo Israel carnali, de his locis per ea quæ in his dicta vel acta sunt locis dominus deus innotuit, vt rectè cantaretur: Notus in Iudæa deus, in Israel magnum nomē eius. Nam in Sina legem dedit, & montem Seyr circumeuntibus, in deserto Pharan consistentibus mirabilia sua ostēdit, iram suam & misericordiam suam notam fecit. Psalm.75.

Porrò iuxta sensum spiritualem, nobis gentibus saluator noster Iesus Christus dei filius, de Sina, quod interpretatur tentatio: de Sina inquam, id est, de tentationibus suis venit, tentatus enim per omnia pro similitudine absq; peccato, relictis tentatoribus suis Iudæis, post tentationē mortis, coronatus gloria & honore resurrectionis, ad nos gentes commigrauit. Et de Seyr ortus est nobis. Seyr pilosus interpretatur, vel hispidus, quo itidē nomine rectè Iudæi peccatis suis hispidi denotantur. Ergo de Seyr ortus est nobis, quia secundum carnem de Iudæis ortus est, sic ad nos gentes transijt, quomodo ad Iacob iuniorem translata sunt per supplantationē primogenita fratris eius Esau. Apparuit & nobis de monte Pharan, quòd interpretatur onager, siue ferocitas eorum. Onager ferox atq; stultus, id est, populus Iudaicus, de quo & illud in Iob rectè dictum intelligitur. Vir vanus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri liberum se natum putat. Ergo quia pullus ille iustitiam suam statuere volens, iustitię dei noluit esse subiectus, & propter hoc ab illis sese abscondens dominus, gentibus se ostendit, dei iustitiam esuriētibus, rectè dicamus, quia apparuit nobis de monte Pharan, & cum eo sanctorum milia. Cum illo nanq; de Iudæis incarnato, & ab eisdem tentatione mortis tentato: cùm eo inquam, nobis venerunt, nobis apparuerunt sanctorum milia, id est. omnes sancti, quibus repromissus est, à quibus expectatus & prophetatus est, per illum nobiscum propter eandem fidem, & nos cum illis vna facti sumus ecclesia. Hebr.4. Gene.27. Iob 11.

In dextera illius ignea lex, quid sit mysticè. CAPVT X.

IN dextera illius ignea lex, dilexit populos. Omnes sancti in manu illius sunt. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Legem præcepit nobis Moyses hæreditatem multitudinis Iacob. Erit apud rectissimum rex.) Ignea lex in dextera illius, ardentissima charitas est, in fortissimis operibus illius, qua dilexit populos: non, inquam, vnum Iudaicū populum, sed omnes populos. Hæc illud effecit, vt de Sina veniret nobis, vt de Seyr oriretur nobis, vt de monte Pharan appareret nobis: in similitudine illius temporis, quo apparuit Moysi in flamma ignis, de medio rubi, & liberauit populum suum de manu Aegyptiorum in manu forti. Sic enim cum ignea lege dextræ suæ, cùm ardentissima charitate omnipotentiæ suæ, apparuit nobis vt liberaret nos de manu Pharaonis & Aegyptiorum, id est, diaboli, & angelorū eius spirituum malignorum, in manu forti, quia ipsum diabolum vicit, atriumq; eiusdem fortis fortior ipse debellauit, & cœpit. Omnes sancti in manu illius sunt, id est, hoc ipso quod sancti sunt, opus manus illius sunt. Nec enim sua virtute sancti, sed gratia illius sanctificati sunt. quippe qui ex vno peccatore omnes peccatores nati sunt, & non nisi per vnum qui solus sine peccato est iustus, iustificari potuerunt. Talis venit, talis dominus ortus est, & apparuit nobis. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. i. qui recipiunt fidem aduentus eius, intelligunt spiritualiter spiritualem legem illius. Nec enim aliter quàm per Christi fidem profunda scripturarum intelligūtur. Vndè & hodie superbi Iudæi, quia pedibus illius non appropinquant, id est, humilitatis eius aduentum suscipere dedignantur, scripturas non intelligunt, & velamen positum est super cor eorum, Exod.3. Roma.5. 2.Cor.3.

CAP. XXXIII. quòd in Christo reuelatur. Cùm ergo per prophetá dicit dominus: Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, consequenter adiungendum est, propterea non habet scientiam, quia pedibus illius appropinquare, id est, humilitatis eius aduentum suscipere dignatus est. (Esaie 5.) Quid tandem Moyses? Non vtiq; ipse est, qui scientiam aut doctrinam det, legem tantum præcepit, hæreditatem multitudinis Iacob: præcepit inquam, legem, non apparuit, præcepit hęreditatem sperare, nō etiam funiculos hæreditatis eiusdem multitudini Iacob distribuit. Ille autem erit apud rectissimum rex. Ille inquam, scilicet dominus, sedebit à dextris domini rectissimi rex. Apud illum sedebit homo factus, rex in æternum, apud quem erat in principio deus verbum. (Psalm. 67.) Non tanquam famulus, aut præco legem præcipiet nobis, sed tanquam rex ascendens in altum, captiuam ducens captiuitatem, dona hominibus gratiæ dabit.

De benedictione Ruben, quòd illi aßimilentur, qui de hæresi ad catholicam ecclesiam reuertantur. CAPVT XI.

CONgregatis principibus populi, cùm tribubus Israel, ait: Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero.) Quare sit paruus in numero? Videlicet, quia ascendit cubile patris sui, & maculauit stratū eius. Nam pro causa hac, effusus es (inquit pater eius Iacob) sicut aqua, non crescas. Viuat tamen, & non moriatur, vt hac contentus sit venia, factus indignus primogeniti gloria. Spiritualiter qui ascendit cubile patris, & maculauit stratum eius, videlicet hæreticus qui ecclesiam corrupit sponsam Christi, adulterando verbum dei, si ad patris gratiam redierit, viuat, & non moriatur: sit tamen paruus in numero, id est, non multiplicetur ecclesiasticis honoribus, sed laica sit communione contentus.

De benedictione Iudæ, & quid in isto mysticè post intelligatur. CAPVT XII.

HAec est benedictio Iudæ: Audi domine vocem Iudæ, & ad populum suum introduc eum. Manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.) In Iuda rex, & confessionis nostrę princeps, saluator noster Iesus Christus dei filius benedicitur eodem spiritu, (Psal. 19.) eodemque affectu, quo & propheta orando, sic precatur: Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob. Et reliqua. Eodem (inquam) affectu, nunc eadem intentione prophetici spiritus iste loquitur: Audi domine vocem Iudę, & ad populum suum introduc eum. Vocem Iudæ, vocem eius qui ex Iuda ortus est, qua orauit patrem, vt ad populum suum introduceretur, nos omnes euangelicæ gratiæ filij audiuimus, maximè vbi mox passurus ita loquitur, (Iohan. 17.) Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Et subinde manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Pater sanctè serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Ac deinceps: Non pro his autem rogo tantùm, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eornm in me, vt omnes vnum sint sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Hęc enim vox Christi filij dei, secundùm carnem de Iuda exorti, vox Iudę est orantis se ad populum suum introduci, videlicet omnes populares sui, omnes fideles sui, vnum per eundem spiritum uelut membra multa vnum (inquam) corpus sint, ipse autem caput ipsorum sit. Hæc vox eius passim in scripturis auditur, (Psal. 87.) maximè in Psalmis, vbi in spiritu eius propheta loquitur: Domine deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te. (Psal. 101.) Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Igitur audi inquit domine vocem Iudæ, & ad populum suum introduc eum, id est, exaudi Christum tuum quem de Iuda speramus nasciturum, & à mortuis suscita illum, atque principem, & saluatorem exalta eum, ad dandam pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Sed nunquid ille infirmus est, & seipsum adiuuare non potest? Imò manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit. Ad vos, ô adiutores, apostrophen feci, ne putetis hanc orationem esse dubitantis, sed festinantis animi, atque tripudiantis esse desiderij. (Actu. 2.) Nam ille deus est, deus & homo erit. Ex eo quod deus est, manus eius pugnabunt pro eo, id est, in ipso sua fortitudo erit, vt soluat dolores inferi, iuxta quod impossibile erit teneri illum ab eo. Ex eo autem quòd homo erit adiutor eius contra aduersarios eius erit, id est, adiutorio cuncta peraget diuinitatis corporaliter in se habitantis. Hæc est (inquit) Iudæ benedictio insigni demonstratione, quæ dicturus erat, pro Iuda prætitulauit, quia in cæterarum tribuum benedictionibus, nusquam vsus est, quia videlicet quod de Iuda sperabatur, singulare bonum est, & de cęteris tribubus nulla erat eiusmodi spes.

De benedictione Leui, & vndè benedictionem meruit, & quomodo illum imitentur sacerdotes euangelici. CAPVT XIII.

LEui quoq; ait: Profectio tua & doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, & iudicasti ad aquas cōtradictionis. Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuá ô Israhel. Ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super

caustum super altare tuũ.) In Leui præsentis eo tempore Phynees sacerdotis dignitas benedicitur, qui in initiatione Beelphegor arrepto pugione ingressus post virum Israelitẽ in lupanar, ambosq; perfodiens, virũ scilicet & mulierem, cessare fecit plagam à filijs Israhel, dicẽte domino ad Moysen: Phynees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meã à filijs Israhel, quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse delerem filios Israhel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini eius pactũ sacerdotij sempiternum. De hoc ipso, & propter hoc ipsum, item in propheta dominus dicit: Pactũ meum fuit cum Leui vitæ & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & faciem nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirũt ex ore eius, quia angelus domini exercituũ est. In pace, inquit, & æquitate ambulauit mecum, subauditur sicut ambulauit Enoch, qui translatus est ad dominum, & nõ inueniebatur. Tradunt enim Hebrei, quòd Phynees ipse sit Helias. Quòd si ita est, maximè placet, quia nobiscũ facit, ne ignoremus quomodo cum illo pactum pepigerit deus sacerdotij sempiterni, cum sacerdotium legale, quo functus est Phynees, sempiternum non fuerit. Nam cum venerit circa finem seculi, profecto in ecclesia Christi, cuius sacerdotium sempiternum est, honore sacerdotij non carebit. Nume.25. Mala.2. Gene.5.

Igitur perfectio tua ó deus, inquit, & doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, videlicet secundum Phinees qui est ex Leui, & iudicasti ad aquas cõtradictionis, videlicet secundum me & Aaron, quibus iratus es ad aquas contradictionis, & dixisti: Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israhel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Quæ est illa perfectio? Qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierũt filios suos, & cætera, vt supra. Hanc perfectionem tunc Leui carnaliter quidem, sed pro tempore dignè & laudabiliter arripuit, quando propter vitulũ conflatilem irato Moyse, ac dicente: Si quis est domini iungatur mihi, congregati sunt ad eum omnes filij Leui, illoq; protinus dicente, hæc dicit dominus: Ponat vir gladium super fœmur suum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum suum, & proximum suum, fecerunt filij Leui iuxta sermonem Moysi. Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisq; in filio & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Hi, inquit, custodierunt eloquium tuum & pactum tuum, seruauerunt iudicia tua ó Iacob, & legem tuam ó Israhel. Et quia suas illic manus cõsecrauerunt: ponent (ait) thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum, id est, sacerdotes tui erunt, & in tempore iracundię stabunt ad reconciliandum. Verùm euangelico viro hoc vel maximè loco viuificans spiritus sequendus est. Vbi enim litera magis occidit? Igitur ille qui gladium illum arripuerit, de quo dominus legis, legem adimplens in euangelio dicit: Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere super terram, non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius, qui amat patrem ac matrem plus quàm me, nõ est me dignus: qui amat filium aut filiam plus me, non est me dignus. Qui, inquam, gladium illum arripiunt, gladium verbi dei, qui perfectio & doctrina domini est, & hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ó Iacob, & legem tuam ó Israhel, atque idcirco quia perfecti sunt, idcirco deus pro imperfectis popularibus tuis **ponent thymiama orationum, siue holocausta intercessionum**, quia videlicet pro peccatis hominum intercedere digni & idonei sunt. Iste gladius verbi dei, in manu vel super fœmur Apostolorum & euangelistarum vera fortitudo est, cui protinus ita benedicitur. (**Benedic domine fortitudini eius & opera manuum illius suscipe. Percute dorsa inimicorum eius, & qui oderunt eum non consurgant.** Nume.20. Exod.32. Matth.10.

De benedictione Beniamin, cur istum ponat post Iudam & Leui, & quòd maximè in Paulo Apostolo hæc eius benedictio completa sit. CAPVT XIIII.

ET Beniamin ait: Amantissimus domini habitabit confidenter in eo quasi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requiescet.) Non casu atq; fortuitu contingit, vt post Iudam Leui, ac deinde prædicet ac beatificet Beniamin, neglecto ordine natiuitatis, sed spirituali oculo causas habet præsentes, quas scripturarum auditor, certius quàm digitos aut vngues suos cognoscere possit. Certum quippe est, quia scisso regno Israhel à domo Dauid, propter peccatum Salomonis, & super Iudam & Beniamin, & super sacerdotium Leuiticumque templi ministerium, lucerna remansit ipsi Dauid. Igitur rectè spiritu prophetali præeunte primum tribum Iuda regiam, deinde sacerdotalem siue Leuiticam, ac deinceps tribum Beniamin benedicendo designat, vtrique loco habitationis, regniq́ue Dauidici vnione coniungendam. Amantissimus, inquit, domini habitabit confidenter. Ac si dicat: Multum à domino se diligi non ingrato animo Beniamin existimet, in eo quòd vitulis Samariæ, siue vitulorum sacerdotibus, cæterarum tribuum animas deprædantibus, ipse habitabit confidenter, alijsq́ue tribubus adorantibus quod nescient, ipse cum Iuda & cum Leui adorabit quod sciet. In eo quasi in thalamo tota die morabitur, in 3.Reg.12.

CAP. XXXIII. bitur, in eo inquam, id eſt, in cultu eius, in lege eius, vbi quaſi in thalamo anima legitimo viro ſuo deo copulatur, tota die morabitur, & inter humeros illius, id eſt, inter fortiſsimas tribus regiam & ſacerdotalem requieſcet, vt nõ eum vanus error laboris fatiget. Verùm altius adhuc reſpicientibus, amantiſsimum domini Paulum de tribu Beniamin pręterire non licet, neque arbitrandum
Actu. 9. eſt, quòd prophetarum maximus Moyſes, qui præſcire meruerit, quicquid bonæ ſpei de ſingulis tribubus expectandum foret, tale tantumq́; Beniamineæ ſtirpis bonum non præuiderit, aut præuidens oraculo vocis ſuæ celebrare dedignatus ſit. Igitur amantiſsimus domini Beniamin, id eſt, Saulus, qui & Paulus de tribu Beniamin, magno pietatis miraculo de perſecutore domini factus amantiſsimus domini, habitabit confidenter, magis ac magis conualeſcens, & inimicos domini
2. Reg. 12. confundens, in eo quaſi in thalamo tota die morabitur, id eſt, in gratia eius omni tempore gloriabitur, & inter duos humeros illius, inter duo teſtamenta illius requieſcet, paſcetur, ac multitudine reuelationum clarificabitur, ita planè quemadmodum in Iuda rex & dominus Ieſus Chriſtus, ſic & Beniamin amantiſsimus eius, vas electionis eius, ſacrarium gratiæ eius, dignè prophetico ſpiritu celebretur.

De benedictione Ioſeph, quòd Iuda, & in iſto Chriſtus dei filius benedicitur. CAPVT XV.

IOſeph quoq; ait: De benedictione domini terra eius, de pomis cœli & rore, atq; abyſſo ſubiacente, de pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius.) Si ad literam ſpectes, cur poſt Iudam, Leui, & Beniamin, ponatur Ioſeph, qui ſecundum tẽpus & ordinem natiuitatis duodecim filiorum Iſrahel penultimus eſt, illa cauſa eſt, quia regni Hieroboam, qui à domo Dauid abſcidit decem tribus Iſrahel, principium fuit tribus Effraim filij Ioſeph. Nam ipſe Hieroboam rex per Effraim erat de Ioſeph, & grandi quidem affectu benedictionis aceruus congeritur, propter merita Ioſeph, ſed ſecundum literam, quicquid benedictio præſens reſonat, non valde magnum eſt cum pomis cœli & rore, id eſt, omni vbertate aeris rorantis, bona & ſalubri temperie, atq; abyſsi ſubiacentis. fructibus quoq; ſolis & lunæ, naturaliter autem (vt phyſici perhibent) ex luna crementum, ex ſole autem maturitatem fructus terræ capiunt, cùm inquã pomis vel frugibus terræ omnibus, malus æquè vt bonus, interdum quoque malus magis quàm bonus abundet. Porrò iuxta ſenſum altiorem ac prophetico ſpiritu dignum, ipſe in Ioſeph, qui & Iuda benedicitur, quia videlicet qui ex Iuda ſecundum carnem natus, ipſe eſt Ioſeph Chriſtus dei filius, toto vitæ eius ordine eſt præfiguratus. Ait ergo: De benedictione domini terra eius, &c. Benedictio hæc ſeptenaria diſtinctione ſubdiuiſa eſt. Prima, de benedictione domini terra eius. Secũda, de pomis cœli & rore, atq; abyſſo ſubiacente. Tertia, de pomis fructuum ſolis ac lunæ. Quarta, de vertice antiquorum montium. Quinta, de pomis collium æternorum. Sexta, de frugibus terrę. Septima, de plenitudine eius. Quid hac benedictione ſeptenaria, niſi Chriſto dei filio, cuius ille filius accreſcens typum geſſerat, cuncta perfecta, cuncta præoptãtur vel prædicantur proſpera? Nam de benedictione domini terra eius, ſubaudiendum eſt fundabitur vel creabitur, terra, inquam, eius, id eſt, terrenum de terrena materia corpus eius, non de virili ſemine, ſed de domini benedictione non de mortali opere, ſed de ſancti ſpiritus operatione concipietur, formabitur, & patietur. De pomis cœli, & rore, & abyſſo ſubiacente, ſubaudietur concipitur, & germinabitur: de pomis, inquam, cœli rorantis, & abyſſo ſubiacente. i. de cœleſtibus & angelicis alloquijs, & virgineæ carnis
Eſaiæ 45. humore, iuxta aliam prophetiam dicẽtem: Rorate cœli deſuper, & nubes cœli pluant iuſtũ, aperiatur terra & germinet ſaluatorẽ. Rorauerunt enim cœli pomiferi, quando de cœlis miſſus Gabriel angelus. Ecce (inquit) concipies & paries filium, &c. Subiacens autem abyſſus, poma cœli,
Lucæ 1. id eſt, verba fidelia ſuſcepit angeli, cùm virgo fidelis ſubiectum & credulum pandens auditum. Ecce (inquit) ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. De pomis (inquit) fructuum ſolis ac lunæ. i. de veritate vel operatione vtriuſq;, diuinæ ſcilicet, pariter & humanæ naturæ. Nam iſte benedictionis filius non de ſole tantum, neq; de luna ſola. i. non enim ex diuina tantum, neq; de ſola humana, ſed de vtraq; deus & homo vnus idemq́; conſiſtit natura. Et de ſole quidem. i. de natura diuina immutabilis atq; impoſsibilis erat. De luna verò. i. de humana natura varietatibus noſtris poſsibiliter ſubiacebat. De vertice antiquorum montiũ, & de pomis collium ęternorum, ſubauditur inſignis & inclytus incedat. Montes quippe antiqui patriarchæ ſancti: colles æterni, prophetæ ſunt, ſtabilis & permanentis teſtimonij. De carne illorum natus, de ſcripturis horum teſtimonium habet iſte accreſcẽs filius. Igitur de vertice antiquorũ montium, de pomis collium æternorum. i. de fideli ſemine patriarcharum, de fideli veniat nobis ſermone prophetarum. De frugibus terræ, ſubaudis ditetur atque amplificetur magnificè, id eſt, de multis atq; innumerabilibus filijs toto orbe diffuſæ eccleſiæ, natæ atque germinantis, de ſacroſancta eius paſsione. Et de plenitudine eius, id eſt, de glorioſa & cœleſti illa patria, vbi terra eadem plenitudine, atq; felicitate reſurrectionis innouata, bonis eius implebitur, bonorum omnium abundantia, tam ſecundum corpus quam ſecundum animam in aſpectu eius perfruetur. Ad ſummum inquit. (Benedictio eius,

ctio eius, qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem Nazaræi eius inter fratres ſuos.) Quòd eſt dicere: Quæ tunc benedictio præfigurata eſt, quando ille omnis benedictionis opifex apparuit in rubo, vt populum ſuum liberaret & educeret de Aegypto, illa perficiatur in capite Chriſti filij dei, qui nobis Ioſeph, nobis inquam filius accreſcens venturus eſt, in Exod.3. capite inquam, & in vertice illius Ioſeph, in maieſtate & altiſsima diuinitate Nazaræi, inter fratres ſuos, id eſt, ſancti inter omnes, & ſuper omnes homines ſanctos. Veniat ſuper caput eius, dum cõcipitur: veniat ſuper verticem eius, cùm iam iuuenis baptizatur. Nec partim, ſed tota plenitudine veniat ſuper caput, vel ſuper verticem eius, vniuerſus gratiæ & benedictionis fluuius, quæ profectò non alia eſt quam gratia ſeptiformis ſpiritus. Veniat ignis quidem, ſed rubum illuminans, Nume.20. non comburens. i. cùm ſit fortiſsimus ſpirituum deus, fragilem virginei ventris ſubſtantiam non diſſoluens, matrem quidem efficiens, ſed virginem incorruptam cuſtodiens. Talis veniens benedictio de medio Rubi, liberet nos de manu Pharaonis, & de luto Aegypti. i. natus de virgine, liberet nos de manu diaboli, & ſeruitute peccati. (Quaſi primogenita tauri pulchritudo eius, cornua rinocerotis, cornua eius.) Libet & ſecundũ rem geſtam intueri, quàm rectè ille Ioſeph filius Iſrahel, rectè & Nazaræus inter fratres ſuos, & quaſi tauri fuiſſe primogenitus pulcherrimus, & cornua velut rinocerotis, pro ſimilitudine habuiſſe dicatur. Videlicet Nazaræus ex lege comam Nume.6. nutrire iubetur. At ille longa carceris clauſura, comam nutrierat, quouſq; ad imperium Pharaonis de carcere eductus, tõſus & ſtola indutus eſt byſsina. Pro qua cauſa? Videlicet pro magna in- Gene.41. nocentia, pro laudabili iuſtitia, quia ne conuentus & prouocatus à cõcupiſcente domina, nequaquam operi nefario acquieuerat. Rectè igitur rei vel cauſæ memorabili applaudendo, & capiti comato alludendo, dixit & patriarcha Iacob: Fiant (ſubauditur benedictiones iſtæ) in capite Ioſeph, & in vertice Nazaræi, inter fratres ſuos, dicit & iſte legiſlator: Veniat benedictio ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem Nazaræi, inter fratres ſuos. Conſtat verò, quia propter pulchram Gene.49. faciem, decorumq́; aſpectum à domina ſua adamatus eſt: Ergo quaſi primogenita tauri pulchritudo eius, quia videlicet ſic à domina ſua iuuenis decorus, velut à laſciuiente vacca taurus iuuenculus, & inter cæteros egregius appetitus eſt. Ad quod idem alludens, idem qui ſupra pater ſanctus, filius (inquit) accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu. Quia verò fortiter libi- Ibidem. dini reſtitit, rectè & hic dictũ eſt, cornua rinocerotis cornua eius, & ille qui ſupra: Sedet (inquit) in forti arcus eius. Sed iam cœptam ſequentes tropologiam, hęc quoq; ad ſaluatorem referamus. Nam quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, in eo quòd pro ſalute mundi ſacrificatus, ſolus Canti.5. ſuffecit, pro omnibus in odorem ſuauitatis acceptus, vitulus ſaginatus, vitulus primogenitus, candidus & rubicundus, electus ex milibus. Cornua rinocerotis, cornua eius. Fortiſsimus quippe erat atq; omnipotentiſsimus, incomprehenſibilis cunctis venatoribus, niſi quòd in ſinum imo in vterum virginis ſingulare depoſuit omnipotentiæ cornu, atq; inde comprehendi & occidi potuit à venatoribus, à Iudæis inſidiantibus. Quamuis vnum ſit cornu rinocerotis, vndè & dicitur vnicornis, tamen pluraliter cornua dixit, videlicet, quia vnus idemq́ue cuncta omnipotenter fecit, & cuncta perdita nihilominus eadem potentia reſtaurauit. De natura rinocerotis iam alibi Sup.lib.17. dictum eſt, nunc ad reliqua properemus. (In ipſis ventilabit gentes vſque ad terminos terræ. Hæ capite 20. ſunt multitudines Effraim, & hæc milia Manaſſe.) Clarum eſt, quia bello publico mirabiliter in illis cornibus ſuis gentes vſque ad terminos terræ ventilauit, prędicando enim, quia verbum per quod omnia in principio facta ſunt, caro factum in fine ſeculorum vicit diabolum, gentes ante ſe egit, partimq́; in fugam vertit, partim ſub pedibus ſuis ſtrauit. Nam qui ex eis reſtiterunt cum gladijs ſuis & propoſito perſequendi, diſperierunt: qui autem prædicationem eius receperunt, bene pedibus eius ſubiecti ſunt. Ventilauit igitur gentes vſq; ad terminos terræ, & ſic ventilando tam gentiles quàm Iudæos, compleuit quòd dixerat in Pſalmo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsio- Pſal.2. nem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos. Gentes ipſe multitudines ſunt Effraim, & milia Manaſſe, id eſt, ſic iudicatæ, & ſic diſpoſitæ ſunt, quomo- Gene.48. do pręfiguratum eſt in filijs Ioſeph, Effraim, & Manaſſe. Effraim natu iunior, Manaſſes primogenitus erat, ſed benedictione ſua pater Iſrahel conſtituit Effraim ante Manaſſen. Sic populus Iudaicus populo gentium prior erat, ſed ventilantibus huius rinocerotis cornibus, illud quoque poſt cætera factum eſt, vt iunior iſte ante priorem illum ſtet.

De benędictione Zabulon & Iſachar, quòd in ipſis Apoſtoli Chriſti benedicantur. CAPVT XVI.

ET Zabulon ait: Lętare Zabulon in exitu tuo, & Iſachar in tabernaculis tuis. Populos ad montem vocabunt, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ, qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos harenarum.) Primò ſimpliciter ſic dicendum eſt: Quòd in benedictionibus ſiue laudibus Ioſeph tacitum eſt, cùm ſecundùm literam ſiue hiſtoriam dici poſſet Effraim à templo domini, & à regno vel ciuitate dei receſſurus, & vitulos aureos fabricaturus eſt, tunc qui

CAP. XXXIII. de Zabulon, & Isachar optimi erunt, populos ad montem vocabunt: ad montem, inquam, id est, ad templum in Hierosolymis, in monte Moria situm, contradicentes sacrilegio Hieroboam, ac dicentes, non vitulos eius Bethel, & in Dan, sed dominum deum patrum suorum in Hierosolymis esse adorandum. Aiunt nanq; Hebræi, quòd hi maximè, qui de Isachar & Zabulon, Nepthalim quoque erant, ad scripturas sanctas die ac nocte meditandas studium dederunt, & hoc per metaphoram significari in benedictionibus Iacob dicentis, Zabulon in littore maris habitabit. Isachar asinus fortis, supposuit humerum suum ad portandum, factusq; est tributis seruiēs, quòd est, submisit se studijs, laborans ad discendum, magistris dona portans. Cui sensui amplissimè cōgruit, quòd nunc dicitur: Qui inundationem maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos harenarum. Quòd idem est ac si diceret. Qui plenitudinem scripturarum cum dulcedine & desiderio percipient, & absconditos in literarum profundo thesauros subtilium sententiarum. Ibi immolabunt victimas iustitiæ: vitulis autem Ephraim quæcunq; immolabuntur, sine dubio victimæ erunt iniustitię. Verùm iam altius producendum est. Lætare, inquit, Zabulon in exitu tuo, & Isachar in tabernaculis tuis: Melius & prophetico spiritu dignius est, si ad doctrinā saluatoris, qui supra in Ioseph benedicitur, hæc referamus, eo quòd vel maximè in terra Zabulon vel Nepthalim docuerit, atque Apostolos vocauerit, vt in euangelio quoque scriptum est: Lætare Zabulon, quòd interpretatur habitaculum fortitudinis, & Isachar, quòd interpretatur merces, Lætamini, inquam, Apostoli saluatoris, quibus fortiter omnia relinquentibus, fortiterque aduersa propter iustitiam sustinētibus, copiosa in cœlis merces reposita est. In illo exitu vestro, in illis cœlestibus habitaculis vestris lætamini. Protinus ad auditores apostrophen facit sermo propheticus. Populos ad montem vocabunt, ibi immolabunt victimas iustitiæ. Populos, inquam, non vnum populum Iudæorum, sed populos vel gentes omnes ad montem vocabunt, ad montem illum, de quo & secundum Esaiam semetipsos vocati populi multi, vel omnes gētes cohortantur & dicunt: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob. Erit (inquit propheta) in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montiū, & eleuabit super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & cætera. Ad illum, inquam, montem, qui impleturus totum orbem terrarum, populos vocabunt, magna voce vocabunt, ita vt in omnem terram exeat sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorū. Ibi immolabunt victimas iustitiæ: ibi inquam, tantum, quia præter montis illius ascensum, præter montis istius, vel domus domini fidem, nusquam alibi est immolare victimas iustitiæ. Ex quo ad montem istum vocantibus Apostolis, de Syon exiuit lex, & verbum domini de Hierusalem, quicquid vsquam, siue in Hierosolymis, siue in tota synagoga immolatur, illa vocatione cōtempta, sacrificium iniustitiæ est, victima impietatis est. Illuc vocando inundationem maris (inquit) quasi lac sugent, id est, multitudinem gētium, dulci prædicatione in vnam fidem, quasi in suum corpus traijcient, iuxta quod in propheta sanctæ & Apostolicæ ecclesiæ, promittens sanctus & consolatorius spiritus dicit: Et suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis. Sugent, & absconditos thesauros harenarum, id est, clarissimo intuitu scrutabuntur, & spiritualiter tractando suauiter bibent profunda scripturarum, arcana legis & prophetarum. Sugent, inquam, thesauros eiusmodi harenarum, & experimento scient, quia iudicia domini vera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum.

Gene.49.

Matth.4.

Esaiæ 2.

Psal.18.

Esaiæ 2.

Esaiæ 60.

Psal.18.

De benedictione Gad, quomodo nomen eius quod interpretatur accinctus, tam secundum historicum, quàm secundum spiritualem sensum, conueniat.

CAPVT XVII.

ET Gad ait: Benedictus in latitudine Gad. Quasi leo requieuit, cœpitq; brachiū & verticem. Et vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias domini, & iudicium suum cum Israhel. Benedictus (inquit) in latitudine, id est, in bona voluntate, videlicet quia dicit, Caulas ouium fabricauimus, & stabula iumentorum, paruulis quoq; nostris vrbes munitas. Nos autē ipsi armati & accincti, pergemus ad prælium ante filios Israhel, donec introducamus eos ad loca sua. Nō reuertemur ad domos nostras, vsq; dum possideant filij Israhel hæreditatem suam, nec quicquā quærimus trans Iordanem, quia iam habemus possessionem nostrā in orientali plaga eius. Hęc dicendo Gad, & sic faciendo, profectò vidit principatum suum, id est, non neglexit sponsionem suam, nec mētitus est, promissum suum princeps belli incedendo armatus, & secundum nomen suum accinctus ante faciē fratrum suorum. In parte sua doctor repositus, id est, propria sententia dux in periculis constitutus, factis suis præcurrentibus disciplinam docens & fortitudinem belli, quàm cæteri sequerentur. Ita fuit cum principibus populi, princeps in acie, primus in periculis, & fecit iustitias domini, dicta sua compensando factis, & iudicium suum cum Israhel, faciēdo quod iudicauit se facere debere, coram vel cum vniuerso Israhel. Deinde quasi leo requieuit, cœpitq; brachiū & verticem. Ad filios nanq; quos trans Iordanem in possessionem dimiserat, post quatuordecim annos reuertēs, prælium ad-

Num.32.

lium aduersum eos vicinarum gentium grande repperit, & dimicando fortiter hostes vicit, admodū leonis brachium aduersarij verticem͡q; occupantis, vt sublata primùm pugnaci dextera, deinde sanguinem eius bibat. Spiritualiter post Apostolos Apostolorū successores hac benedictione instruuntur, qui profectò iam citra Iordanem possessiones acceperunt, quia videlicet iam hic ante prædia cœlorum terramq; viuentiū, facultates in ecclesia possident, & prædia de manu diuitum regumq;, vel Imperatorum fidelium. Videant isti principatum suū, quod in parte sua doctores sint repositi i. non ignorent, qua conditione principatū acceperunt ecclesiæ Christi, quia non Imperatores vel Tyranni, sed doctores sunt in parte vel possibilitate sua repositi, rege ecclesiam, quā acquisiuit sanguine suo, vndè & rationē sunt reddituri. Hoc inquam, videāt, sintq; cum principibus populi. i. Apostolos imitentur, partes & principes Christiani populi, & exemplo illo rum faciāt iustitias Domini, secundum quod causa postulat, nunc in virga, nunc in spiritu mansuetudinis, & iudicium suum cum Israel, Iudicium inquā, vel propositum suum teneant, quo curare se professi sunt pro isto spirituali Israel, ne illis ad damnationem proueniat indigne sumpta temporalis merces. Igitur benedictus in latitudine Gad, scilicet quicunq; prædicator, aut prælatus dilatata per charitatem habet viscera, qua dilatatus Apostolus dicebat. Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est, &c. Plane quisquis eiusmodi est, quasi leo requieuit, cœpitq; brachium & verticem, id est, sanctum leonis de tribu Iuda spiritum induit, cœpitq; omnem hominem in brachio suo spiritui dei resistentem, & conculcauit superbiæ verticem.

Acta. 20. Hebr. 13. 1. Cor. 4. 2. Cor. 6.

De benedictione Dan, quod in illo secundum historiam Sampson, qui futurus erat de tribu eius, mysticè autem Christus, cuius ille typum gesserit, benedicatur. CAPVT XVIII.

DAn quoq; ait Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.) Dan, id est, Samson de tribu Dan, quasi catulus leonis fortissimus erit: sic enim millia hostium, quasi leo vnus multa milia ouium, facile superabit. Fluet largiter de Basan, id est, trangressus Iordanem, expugnata prius cum Israel terra Og regis Basan, fortiter aget, ascendens & pugnando capiens sortem suam. Nec enim propter Samson solum, sed & propter communes pugnacissimæ tribus vires, catulus leonis Dan. Scriptum est enim. Ascenderuntq; filij Dan, & pugnauerūt contra Lesen, cœperūtq; eam, & percusserunt in ore gladij, ac possederunt & habitauerunt in ea vocantes nomen eius Lesendan, ex nomine Dan patris sui. Porro & altius, in Dan propter prædictum Samson, quod interpretatur sol eorum, licet intelligere solem nostrum, solem iustitiæ Christum. Iste catulus leonis, id est, filius dei fortissimi, fluet largiter de Basan, id est, fortiter aget, & largitatem donorum tribuet spiritus sancti, cuius plenitudo intelligitur per Basan. Basan quippe interpretatur pinguis, & in Christo rectè pinguedinem significat spiritus sancti, iuxta quod in Psalmo dicitur, mōs dei mons pinguis. Iste catulus leonis portas inferni confregit, & media nocte resurgens, tandem in cœlum ascendit, iuxta quod in typum eius Samson idem de tribu Dan obsessus ab hostibus, media nocte surrexit, portas vrbis tulit, & in verticem montis subijt. Sed & cætera præclarissima, ac fortissima gesta, quibus illustrauit tribum Dan tribum suam, mysteria fuere significantia Christi domini nostri gloriam, sicut à patribus orthodoxis iam dudum exponitur, & expositum legitur, & scitur per vniuersam Christi ecclesiam.

Iosue. 19. Psalm. 67. Iud. 16.

De benedictione Nephtalim, & quod dictum est: Mane & meridie poßidebit, ad doctrinam pertinere saluatoris. CAPVT XIX.

ET Nephtali dixit: Nephtalim abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionis domini, mane & meridie possidebit.) Si ad literam spectes, quod dictum est mane & meridie possidebit, quæritur cur non sit dictum, quia occidentē quoq; possidebit. Scriptum est enim in sorte Nepthalim. Et egressus eorum vsq; ad Iordanem, reuerteturq; terminus contra occidentem in Aznoththabor, atq; inde egreditur in Vcoca, & pertrāsit in Zabulon cōtra meridiem, & in Aser contra occidentem, & in Iuda ad Iordanem, contra ortum solis ciuitates munitissime. Ergo mêlius est, si & hoc ad doctrinam referamus saluatoris, eo quod ibi vel maximè docente illo: Nephtalim reuera mane & meridie possederit, completo quod dictū est per prophetam, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Quod euangelista quoq; testatur, cum dicit. Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaū, maritima in finibus Zabulon & Nephtalim, vt impleretur quod dictum est per Esaiām prophetam. Terra Zabulon & terra Nephtalim via maris, trans Iordanem Galilææ gentium. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Igitur mane & meridie possidebit, exinde enim Iesus meridiana lux prædicare cœpit, exinde inquā idē stella matutina & meridianus sol prædicando illuxit. Ita benedictionis domini plenus erit Nephtalim, videlicet pro parte dictorum, quibus ipsum mane & ipsa meridies complacebit, sanis & non inuidentibus oculis. Vniuersaliter tamē, quoniam Nephtalim latitudo interpretatur, intelligere licet, quia omnis qui per charitatē dilatatur, reuera plenus sit benedictionis domini, & hic mane ac meridiē possideat, id est, nunc quidem per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem deum videat.

Matth. 4. Esaiæ 9. 1. Cor. 13.

CAP. XXXIIII. *De benedictione Aser, quòd in eo secundum nomen eius, quod interpretatur beatus omnes sancti dei qui verè beati sunt, benedicantur.* CAPVT XX

ASer quoq; ait: Benedictus in filijs Aser, sit placens fratribus suis, & tingat in oleo pedē suum, ferrum & æs calciamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua. Non est deus alius vt deus rectissimi. Ascensor cœli auxiliator tuus. Magnificentia eius discurrunt nubes, & habitaculum eius sursum & subter brachia sempiterna, Eijciet à facie tua inimicum, dicetq; contere.) Benedictū fuisse in filijs Aser, & beatos genuisse filios, illud indicio est, quod fœminę quoque beatæ ac benedictæ, prophetiæ spiritum habentes, magnum ac longæuum sapientię vel sanctitatis reliquere testimonium. Siquidem mulier sapiens, quæ de ciuitate Abella exclamauit dicēs: Audite audite dicite Ioab, ac deinceps: Sermo (inquit) dicebatur in veteri prouerbio, qui interrogant, interrogent in Abella, & sic percipiebant veritatē, nonne ego sum qui respondeo veritatem in Israel, quare præcipitas hæreditatem domini? mulier, inquam, illa sapiens (vt tradunt Hebræi) filia fuit huius Aser, quæ & idcirco matrem se dixerit in Israel, quia multorum erat annorum, vt vel propter eam nunc rectè pater Aser dicatur, ferrum & æs, calciamentum eius, quo dicto pulchrè diuturnitas vitæ designatur. Sed & in euangelio Anna prophetissa legitur filia Phanuel, de tribu Aser, tam pro longæua sanctitate, quàm pro gratia perphetica venerabilis, quippe quę Christum infantem agnoscere, & propheticum illi perhibere testimonium digna habita est. Verùm quoniam Aser beatus interpretatur, latius sanctos omnes beatā spem expectantes, in hoc nomine beatificari arbitremur. Itaq; benedictus in filijs Aser. i. benedictus in operibus bonis, & virtutibus suis beatus ille populus, cuius dominus deus eius est. Sit placens fratribus suis, id est, habeat dilectionem admuicem, sicut eū dominus deus eius dilexit. Et intingat in oleo pedem suum, videlicet pacem annunciando, charitatē prædicando. Nam beati pedes euangelizantium pacem. Ferrum & æs calciamentum eius, id est, sicut ferrum forte, & æs perseuerantissimum est, ita fides eius fortis sit, & vsq; in finem perseueret: vel sicut ferrum constans, & ęs sonorum est, ita bona & constanter operetur, & fideliter annunciet. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua. Hoc verè laudabile est. Solent enim plerique, maximè qui carnaliter sapiunt, & carnaliter viuunt, in iuuentute quidem sapere & acutiores esse, in senectute autem desipere, & in infantiam declinare stultitiæ. Non ita autem tu. Nam & rex Dauid postquam senuerat, tunc demum inuenit Abisac Sunamitem pulchram nimis adolescentulam virginem, significans vires sanctos, cum plurimos habuerint ætatis dies, & a calore pristino magis ac magis refriguerint, tūc magis ac magis proficere ad sapientiam spiritualem, & cœlestem virginem incorruptam atque incorruptibilem. Igitur sicut dies iuuētutis tuę, ita & senectus tua, scilicet eius quam vocasti amicam tuam, sapientiæ vel prudentiæ complexibus idonea. Non est deus alius, vt deus rectissimi. Hoc planè dicent, qui tinctum in oleo pedem tuum, & ferreum vel æneum calciamentum tuum viderint. Propterea dicit: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Hoc inquam dicēt, & idcirco pedem tuum oleo tinctum, ferroq; vel ære calciatū ostendere debebis, non vt videant te, sed vt iucundo lumine operum tuorum exhilarati, dicant: nō est deus alius, vt deus altissimi. Hoc sæpe dictum est, & dicentibus profuisse notissimum est. Admirantes quippe atq; gaudentes cū viderent ethnici atq; gentiles, Christi seruos opere perfectos, & sermone potētes, verus (dixerūt) deus ille est, qui vos tales seruos habet. Vbi propter te, ô rectissime, sic deus fuerit glorificatus, eâdē dei glorificatione beatificaberis & tu. Adijcient enim: Ascensor cœli auxiliator tuus. Idcirco tu (inquiunt) rectissimus, quia qui in cœlum ascenderit, ipse auxiliator tuus. Nā sine auxilio eius nihil facere poteras tu. Exempli gratia: Petrus hodie rectissimus, antequam ille ascendisset in cœlū non erat rectus, quippe qui ad vocē ancillę ostiarię trepidus & curuus declinauit, & dum mori timuit, vitam negauit. At vbi ille auxiliator eius super occasum ascendit, vbi mortē resurgendo calcauit, & in cœlum ascendit, vel (vt secundum Prophetam loquar) vbi ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus, ibi & extūc Petrus rectissimus. Igitur quisquis in glorificatione dei rectissimum te dicit, causam efficientē vndè sis rectissimus subiūgat protinus: Ascensor cœli (inquiens) auxiliator tuus. Magnificētia eius discurrunt nubes. Ac si dicat. Quid mirantur? Auxilium illius ascensoris cœli potentissimum atq; efficacissimum est. Nam magnificentia eius discurrunt nubes. Magnificentia inquam, id est, magnifica gratia hoc factum est, vt super omnem terram discurrant nubes, nubes temperatiuæ, nubes aquosæ cunctis loquelis, vniuersis sermonibus gentes omnes aquis compluentes salutaris doctrinæ. Nam istæ nubes Apostoli & prophetæ sunt. Dictum quippe est de his. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Antequam magnificus ascensor eius suum auxilium illis, id est, sui spiritus dona præstitisset, non discurrebant, sed in vno loco Iudææ permodico pluebant istæ nubes. Nunc autem quid? Habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna. Quod est dicere: Ille ascendit in cœlum, sedensque ad dexteram patris, habitat sursum, & exinde porrexit huc brachia sua, brachia

2. Reg. 20.

Lucæ 2.

3. Reg. 1.

Matth. 5.

Psal. 67.

Esaiæ 60.

brachia sempiterna, id est, sancti spiritus sui dona fortissima. Nam eadem sancti spiritus dona, sicut in Apocalypsi septem agni cornua, sic in isto propter eandem fortitudinem, rectè dicatur septem brachia habitaculi eius sempiterna. Horum magnificētia brachiorum magnificatæ discurrerunt nubes, id est, per mūdum vniuersum diuisi sunt Apostoli, vel apostolici viri sapientes atq; eloquentes, vt eorum doctrina omnem terram complueret. Eijciet à facie tua inimicum, dicetq; conterere, Illis brachijs suis, ô Aser, ô popule, terq́; quaterq́; beate, inimicum illum eijciet à facie tua, de quo antequam brachia sua cœli ascensor extenderet, Nunc (ait) iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Ergo primùm quidē per passionem, resurrectionem, atq; ascensionem suam eijciet inimicum à facie tua, trahendo ad se omnia, in nouissimo autem dicet, conterere, veniens scilicet cum potestate magna & maiestate, vt eum & omnes angelos eius præcipitet in ignem æternum semper ardentis atq; inextinguibilis gehennę. Dicet inquam conterere, id est, cónteret eum, non manu vel pede, sed verbi omnipotentis (quod ipse est) magna & ineffabili dictione, non transitoria voce, sed sententia permanente. Apoca.5. Iohan.12. Matth.25.

De vniuersali benedictione totius populi dei, sub nomine Israel & Iacob.

CAPVT XXI.

Habitabit Israel confidenter, & solus. Oculus Iacob in terra frumenti & vini, cœliq; caligabunt rore.) Cùm ille ascensor cœli regnauerit, cùm habitaculum suum sursum posuerit, sedendo ad dexteram patris, & quæ prædicta sunt brachia sempiterna subter porrexerit, tunc Israel, verus Israel, qui amoto velamine, & reuelata facie, gloriam domini speculabitur, habitabit confidenter & solus, quemadmodum & alius propheta testatur: Ecce (inquit) dies venient, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit cōfidenter. Quis rex secundum illum prophetam regnabit, nisi qui secundum istum ascensorem cœli, sursumq́ue habitaculum sibi posuit? Et per quid faciet iudicium & iustitiam in terra, nisi per hęc brachia sempiterna, per sancti spiritus charismata mundū arguentis de iudicio & de iustitia? Igitur quemadmodum & hic, & ille testatur, habitabit, imò iam extunc habitat verus Israel confidenter & solus: cōfidenter inquam, quia magnum habet aduocatum apud patrem, magnum habet pōtificem, qui penetrauit cœlos, Iesum Christum, cuius tenet confessionem. Solus autem, quia non nisi vnam catholicam recipit fidem, foris est & extra terminos huius Israelis, vbicunq; sit, quisquis idipsum non sapit, quisquis idipsum non dicit. Interea solus vel solitarius iste nequaquam hic suæ confidentiæ mercedem recipere intendit. Sed quid? Oculus Iacob interea frumenti & vini: oculis inquam, id est, intentio Iacob fortissimi supplantatoris in illam terram viuentium tendit, quam indignis habitatoribus supplantauit, quæ terra est frumenti & vini: frumenti inquam, id est, vitæ æternæ vbi in sua substantia videbitur angelorum panis, & terra est vini, vbi non deficiat fluuius amoris, torrens voluptatis. Illuc tendit oculus Iacob, illic spem suam posuit fortis Iacob. Cœliq; caligabunt rore, vbi oculus Iacob in illam terram prospicit, quamdiu in hoc seculo peregrinatur, contemplanti animo patria cœlestis dulci caligine, & caliginosa absconditur dulcedine, vt quod mirum ac penè ineffabile est, in eo quod videre nititur fatigata deficiat, & ipso defectu suo referta gaudeat. (Beatus es tu Israel. Quis similis tui popule qui saluaris?) Ecce iterum beatus Israel dicitur, quia reuera populus beatus, cuius dominus deus eius. Et quis similis tui inquit? Nemo subaudis, nam tu saluaris: populus autem, cuius ascensor cœli auxiliator datus nō est, perditioni destinatus est, & in hoc valde atq; contrario modo tui est dissimilis. Verùm non hoc tibi reputes, neque ex te prouenisse existimes. Sed quid? (In domino scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ.) Scutum auxilij tui quo ignea inimici tui iacula restinguere potuisti, & gladius sermonis dei quo inimicum persequendo, vel vitia carnis resecando, gloriosè triumphasti, in domino, & non in te, fuit donum gratiæ domini, & non tuæ opus est virtutis. (Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.) Et hoc ipsum de gloria est domini, quem primùm negauerunt inimici sui ante faciem Pilati, ipse autem resurgens ex mortuis, ascendens in cœlum, colla eorū calcauit, deditq; tibi potestatem vt cùm similiter inimici te negauerint, qui propter eū sunt inimici tui, tu tandem colla eorum calces in die iudicij. Hiere.23. Iohan.16. Hebr. 4. 1.Cori.2. Ephes.6.

De morte Moysi, quòd sine dubio mortuus sit, sicut mortuus est Aaron frater eius, & de Iosue successore eius.

CAPVT XXII.

Mortuus est Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeleuit eū in valle terræ Moab, contra Phegor. Et non cognouit homo sepulchrum eius vsq; in præsentē diē.) Asserunt pleriq;, quòd Moyses nō verè iuxta proprietatem vocis mortuus sit, sed dominus eum absconderit, & per nomen mortui absconsionem eius siue translationem debere intelligi, illud pro maximo argumento habentes, quòd transfigurato in monte domino, iste cum Helia cum eo loquens apparuit. Verùm si non mortuus, sed à domino, vt Enoch & velut Helias, translatus creditur, quomodo istud pro indignatione vel ira domini reputabitur? Nempe sic transferri Matth.17.

non

CAP. XXXIIII. non indignationis,sed dignationis,non iræ,sed magnæ gratiæ est. Dicit enim ipse Moyses.Nec
miranda indignatio in populum,cum mihi quoq; iratus dominus, dixerit propter vos. Nec tu
Deute.1. ingredieris,sed Iosue filius Nun minister tuus,ipse intrabit pro te.Item·Iratus est dominus con-
Ibidem 4. tra me propter sermones vestros,& iurauit vt non transirem Iordanem, nec ingrederer terram
optimam,quam daturus est vobis.Ecce morior in hac humo,non transibo Iordanem. Vos tran-
sibitis,& possidebitis terram egregiam. Sed & nunc iratus dominus dicit: Hæc est terra pro qua
iuraui Abraham,Isaac & Iacob,dicens:Semini tuo dabo eam.Vidisti eam oculis tuis,& non tran-
sibis ad eam.Ad summum,nonne vel Aaron verè mortuus est, vera depositione corporis? Quis
Deute.32. vel hoc dissimilare possit? Dicit autem dominus paulò supra Moysi: Ascende in montem istum
Abarim,id est,transitum,in mōtem Nebo,& mórere sicut mortuus est Aaron frater tuus in mon
te Hor,quia præuaricati estis coram me ad aquas contradictionis, & non sanctificastis me inter
filios Israel.Igitur quantiscunque quis econtrariò nitatur argumentis, liberè confirmamus,quia
sicut Aaron,sic & Moyses verè,& vera depositione corporis mortuus sit. (Moyses cētum & vi-
Gene.6. ginti annorum erat quando mortuus est.) Ac si dicat: Ecce super me illa domini sententia con-
surgit,qua cum vniuersaliter dixisset,non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia
Iob 14. caro est,statim singulariter quasi iratum contra me digitum intendens:erunt(ait)dies illius cen-
tum vinginti annorum.Constituit enim dies hominis,qui præteriri non poterunt. (Non caliga-
uit oculus eius,nec dentes illius moti sunt.)Ergo adhuc vitæ huic poterat idoneus esse, nisi vin-
dicta properante dixisset dominus:ascende in montem istum & morere. (Iosue verò filius Nun
repletus est spiritu sapientiæ,quia Moyses posuit super eum manus suas.Et obedierunt ei filij Is-
rael,feceruntque sicut præcepit dominus Moysi. Et non surrexit vltra propheta in Israel, sicut
Moyses.)Iudæi fugaces & vbiq; sensum veritatis fugientes, cum interrogantur de quo dixerit
Deute.18. Moyses hic:Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus deus
tuus,ipsum audies,sicut petisti à domino deo tuo in Oreb:respondent,quia de Iosue dictum est.
Ecce autem cum dixisset, Iosue verò repletus est spiritu sapientiæ, &c. statim subiunxit. *Et non
surrexit propheta vltra in Israel,sicut Moyses.*Hoc planè idē est, ac si dixisset, non fuit *Iosue si-
cut Moyses.*Igitur nō surrexit propheta vltra in Israel sicut Moyses, subaudias oportet,excepto
illo,qui non solum propheta,sed & prophetarum dominus est,qui secundum hominem quidem
sicut Moyses,id est,alius legislator est, secundum diuinitatem verò non sicut Moyses, sed plus-
Nume.12. quam Moyses est.(Quem nosset(inquit)dominus facie ad faciem in omnibus signis atque por-
tentis.De hoc iam alibi dictum est,quia Moysen dominus facie ad faciem præ omnibus nouit,in
eo videlicet,quòd non per somnium aut per figuras,sed certa & propria visione cœlestia myste-
ria,vel futurorum notitiam præ omnibus prophetis illi ostendit.De morte Moysi, & successio-
ne Iosue,quid mysterij contineant,sequentes non tacebunt principia voluminis.

Quòd verè dixerit dominus Iudæis,Si crederetis Moysi,crederetis forsitan & mihi. CAPVT XXIII.

VErè & fideliter ait dominus Iudæis,quia si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.De
me enim ille scripsit.Quid enim aliud quàm ea quæ de illo sunt Moyses scripsit? Aut quem
in alium,quàm in dei filium,vultum suum scriptor intendit? Verè (vt hic nouissimè dictum est)
dominus illum facie ad faciem nouit in omnibus signis atq; portētis,quæ misit per eum,vt face-
ret in terra Aegypti Pharaoni,& omnibus seruis eius,vniuersæq; terræ illius,& cunctam manum
robustam,magnaq; mirabilia quæ fecit Moyses coram vniuerso Israel.In omnibus his nouit eum
dominus,& ipse nouit dominum facie ad faciem. Faciendo nanq; extrinsecus hæc omnia terre-
stria,cœleste intrinsecus certo intuitu respiciebat exemplar, quod in monte sibi ostensum fue-
rat,& secundum res illas,res veras,figurarum quasi in tabula docta manu pictor egregius imita-
trices ducebat lineas.Hæc illa claritas interioris vultus Moysi, quæ hodie in Christo toto reue-
lata est orbi,fugientes accusat Iudæos,videre non ferentes, eius, in quem non credunt,in Moy-
Ibidem se suo gloriam Christi filij dei. Rectè igitur & veraciter,Est(ait)qui vos accuset Moyses,
in quo vos & speratis, quia vos in eum non creditis, quia vos vultui eius clarissi-
2.Cori.4. mo,perfidiæ velamen oppanditis. Nos autem credimus, propter quod
& locuti sumus,& si quid aliter quàm dici debuit, diximus,
si quid minus aut exilius,veniam à te,& à spiritu
Moysi,duce vel habitatore Chri-
sto petimus.

Finis Commentariorum in Deuteronomium.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM IOSVE, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quòd Iosue iam octauum sit speculum Christi filij dei, septem figuris in Moysi pentateuco præsignati. CAPVT I.

SEPTEM periochis in pentateuco Moysi, recapitulatam tractauimus passionem Christi filij dei, nunc in octauo Iosue; gloriam resurgentis, cœlumq; ingressi triumphum sumus celebraturi. Prima nanq; fuit in morte Abel iusti. Secunda in angustijs Noe. Tertia in immolatione Isaac. Quarta in vẽditione & vinculis Ioseph. Quinta in exitu filiorum Israel de Aegypto per immolationem agni. Sexta in eo quòd Moyses petram virga percussit, & sitienti populo aquam produxit. Septima in eo, quòd idem in deserto serpentem exaltauit, quia sic exaltari oportebat filiũ hominis. Octauum (vt iam dictum est) eiusdem Christi filij dei speculum, scilicet Iosue nunc ingredientes, in prælijs & victorijs eius talem agnoscimus eundem principem, & saluatorem mundi, qui nos in terram viuentium introduxit, vbi prior ingressus, resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Talem inquã illum in istius nomine & operibus agnoscimus, quippe qui & victorijs præclaris populum in illam promissionis terram introduxit, quod Moyses facere non potuit, & in pace obijt nullis passionibus agonizans, in figuram passionis eiusdem domini nostri. Veruntamen non vt in Moyse fecimus, ita deinceps continuum explanationis cursum vel ordinem tenebimus, sed splendidiora carpẽdo, vbicunq; fulgentis desuper solis æterni imaginem agnoscere poterimus, ad propositum finem properabimus. Roma. 6.

Quòd iam tertio dominus locutus sit Iosue. CAPVT II.

ET factum est, vt post mortem Moysi serui domini loqueretur dominus ad Iosue filium Nun ministrum Moysi, & diceret ei: Moyses seruus meus mortuus est. Surge & transi Iordanem istum, tu & omnis populus tecum, in terram quam ego dabo filijs Israel. Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, dabo vobis, sicut locutus sum Moysi. A deserto & Libano vsq; ad flumen magnum Euphraten omnis terra Ethcorum, vsq; ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus vobis poterit resistere cunctis diebus vitæ tuæ. Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, non dimittam nec derelinquam te. Confortare & esto robustus. Tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patribus eorum.) Hoc iam tertio factum est, vt loqueretur dominus ad Iosue. Primo ad illum, vel super illo locutus est, cùm sicut habemus in extremis partibus libri Numeri, dixit ad Moysen. Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus dei, & pone manum tuam super eum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo, & cætera multitudo, & reliqua. Secundo locutus est ad eundem, cum (sicut habemus supra) scribente Moyse canticum & docente filios Israel, præcepit dominus Iosue filium Nun, & ait: Confortare, & esto robustus. Tu enim introduces filios Israel in terram quam pollicitus sum, & ego ero tecum. Tertio, vt prædictum est nunc in exordio voluminis, loquitur ad eum, Moyses inquiens seruus meus mortuus est: surge, & transi Iordanem iustum, tu & omnis populus tecum, & cætera. In manifesta historiæ litera latentia, sed clarissima spiritus scrutemur mysteria. CAP. 1. Nume. 27. Deut. 31.

Quòd prima locutione iussu domini, Moyses manus super caput eius posuerit, & dei filius prima locutione patris mittentis sub lege factus est. CAPVT III.

PRimò iuxta ipsam proprij nominis interpretationem Iosue filius Naue, domini nostri Iesu Christi gestare se testatur imaginem. Nam Iosue saluator domini, Naue pulchritudo interpretatur. Ergo Iosue filius Naue. i. saluator domini filius pulchritudinis, quis est nisi saluator vnigenitus dei patris, filius virginitatis? Ad hunc sine dubio saluatorem suũ, saluatorem à se missum, tertio dominus deus pater locutus est, & tertio illum spiritu sancto vnxit, principaliter & singulariter. Primo nanque in vtero virginis spiritu sancto illum vnxit, quippe quem non de virili semine, sed de spiritu sancto incorrupta virgo concepit, & secundum propheticum eiusdem spiritus sancti testimonium, sic ad eum locutus est, imò & sic de illo prælocutus: Eructauit cor meum verbum bonum, dico opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis. Deinde quasi iam formati hominis speciosi manum tenens, vt educeret eum per claustra vteri virginei, quem vir nunquam aperuit, speciosus (inquit) forma præ filijs hominum, Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende prosperè, procede & regna. Hæc & cætera quæ psalmi eiusdem sequẽtia innuunt, tũc ad istum Iosue dominus locutus est. Dictum est autem in illa Psalm. 44. Nume. 27.

CAP. I. in illa locutione prima. Et pone manum tuam super eum. Ac deinceps. Et impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit, quę mandauerat dominus. Quid igitur secundum hęc dicendum est, nisi quia Iosue noster prima sancti spiritus operatione cōceptus & natus, sub lege factus est? Moyses nanq; capiti Iosue manus imposuit, quando saluator noster deus dei filius, vt eos qui sub lege erant redimeret, legi subijci dignatus est, non tanquam legis seruus, sed tanquam legi obediens homo idemq; deus, legis dominus, secundùm legem circuncisus, secūdum legem tanquam peccator solenni hostia mundatus, & cæteris similibus vsq; ad tempus per omnia legi tanquā Moysi manibus subditus. Vndè dicit Apostolus: Misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.

Galat. 4.

Quòd secunda locutione confortare, & esto robustus, ad Christum autem dictum sit, Tu es filius meus dilectus. CAPVT IIII.

SEcundo hunc Iosue eundem, id est, saluatorem nostrum, deus vnxit vel ad eum locutus est, quando super eum iam iuuenem, ac pro virili ætate publico prædicationis officio iam idoneum, spiritus sanctus in specie columbæ descendit, protestante paterna voce de cœlis. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Dictum est autem in illa secunda locutione domini ad illum literalem Iosue. Confortare, & esto robustus. Ac deinceps: Tollite librū istum, librum legis (ait Moyses) & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei nostri, vt sit sibi contra te in testimonium. Quid igitur per hæc innuitur, nisi quia nostro Iosue humilitatis principijs usq; ad annum tricesimum latenti apud se prædicta spiritus declaratione, cum testificatione paternæ vocis mandatum est, vt cōfortaretur, & esset robustus, id est, vt ad prædicandum gladio suo, quo super fœmur suum erat accinctus, vteretur, & ad facienda miracula, ad eijcienda demonia digito dei armaretur, spiritu dei incederet robustus? Quid verò tunc fuit, tolli legis librum, & poni in latere arcæ contra Israel in testimonium, nisi extunc per passionem eius adimpleri legem contra carnalem Israel, cōtra carnis Iudaismum? Arca nempe, vt suo loco iam dictum est, fabricatum de massa generis humani Christi dei corpus est. Arcæ illius, corporis illius latus sacro sanctum lancea perforatum est, atq; exinde sanguine pariter & aqua in redemptionem atq; sanctificationem nostri profluentibus lex consummata, lex adimpleta est. Itaq; confortato, atque robustis animis incedente Iosue liber legis domini in latere arcæ fœderis domini positus est, contra Israel in testimonium, quia fortiter prædicante ac robusto dei digito dæmonia eijciente saluatore nostro, lex per passionem eius adimpleta est, posita contra Iudæos in testimonium, ita vt extunc accuset eos Moyses, quem inaniter, imò & stultè sperant defensorem suum.

Matth. 3.
Luc. 3.
Deut. 31.
Iohan. 5.

Quòd tertia locutio ad Iosue, Surge, & transi Iordanem istum, ad Christum autem exurge gloria mea, exurge psalterium. CAPVT V.

TErtio ad eundem saluatorem nostrum, dominus pater locutus est, & tertio illum vnxit spiritu sancto, quando animam eius eduxit ab inferis, carnemq; eius ne videret corruptionem, tertia die suscitauit à mortuis, nouumq; hominem innouatum, filium hominis gloria immortalitatis & honore incorruptionis coronauit, atq; extunc cōstituit eum super opera manuum suarum, & omnia subiecit sub pedibus eius. Vocem patris, qua tunc ad eum in sepulchro iacentem locutus est: vocē inquam, & ipsa verba in psalmo audiuimus. Exurge (inquit) gloria mea, exurge psalterium & cithara. Respondit cithara illa paternæ laudis, psalteriumq; sempiternæ eius iubilationis: respondit, inquam, & exurgam diluculo inquit. Igitur vbi nunc in typū illius magni & veri saluatoris in sepulchro (vt dictum est) quiescentis ad istū Iosue iam tertio loquitur dominus, rectè & iuxta mysterij proprietatem: surge inquit, & transi Iordanem istum, tu & omnis populus tecum. Nunquid enim vir ille in propria persona sua iacebit, vt diceretur ei, surge, & non potius stabat in præcelsis meritis iustitiæ? Spiritu dei plenus erat, quemadmodū primo loco testatus est ipse deus, dicens: Tolle Iosue filiū Nun, virum in quo est spiritus dei, &c. Nempe talium est stare. Quemadmodum de semetipso vnus eorū liberè profitens, viuit dominus (ait) ante cuius conspectum sto. Itaq; spiritus idem, qui saluatori nostro dicit in propheta (vt iam dictū est) Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: ipse inquam & idem spiritus dei huic in typum eius praecipiens, Surge, ait. Ipsa iam verba discutienda sunt, & sicut iam dictum est, in hac tertia citatione viri fortis, victoriosa speculanda est gloria saluatoris inuicti & immortalis.

Hebr. 2.
Psal. 56. 107
Nume. 27.
3. Reg. 17.
Psal. 56.

Quomodo Moyses seruus domini verè Iudæis mortuus sit, & quid Christo Iordanem transire, & de finibus vel distributione terræ promißionis eius.

CAPVT VI.

MOyses (inquit) seruus meus mortuus est. Surge & transi Iordanem istum, tu & omnis populus tecum in terram quam ego dabo filijs Israel.) Vbi Moyses seruus domini, vbi inquam vel quibus mortuus est? Planè Iudæis mortuus est: Iudæis, inquam, Moysi vita indignis. Moyses mortuus est, in scelere ipsorum, in sacrilegio quo dominū Moysi crucifixerunt. Quicquid ex eo habere

habere sibi videntur Mosaicum, mortuum est, & omni vita caret multitudo victimarũ illorum, Galat. 4.
holocausta arietum,& adeps pinguium,sanguis vitulorũ, & agnorum, siue hircorum, neomenia Colos. 2.
eorum,sabbatum eorũ,Calendæ eorum,& aliæ omnes festiuitates eorum,siue solẽnitates.Quomodo enim hæc viuere, vel in his Moysen se putant habere viuum, cùm illa oderit deus vita viuentium? Odiuit(inquit)hæc anima mea,facta sunt mihi molesta. Non feram,nõ exaudiam,imò Esaiæ 1.
& oculos meos auertam.Igitur Iudæis Moyses:Iudæis inquam,pro sacrilegio ipsorum,quia manus ipsorum plenæ sunt sanguine,Moyses mortuus est. De quo & supra rectè dictum est. Et non Deute. vlti.
agnouit homo sepulchrum eius, vsque in præsentem diem. Quis enim hodie locum scire possit Moysi in manibus Iudęorum mortui: Ciuitas eorum facta est deserta terrena Syon, deserta facta est illa quondam nobilis domus sanctificationis eorum. In omnes gentes dispersi sunt, in omnib. locis noti sunt,& nullus est locus eorum:nec est dicere,hic vel ille Iudæorum est locus,vbi mortuum Moysen suum,mortuam literaturam celebrare debeãt.Ita mortuo Moyse, surge tu Iosue, Marc. 7.
exurge saluator,resurge salutare meum,& transi Iordanem istum,transi cunctas carnales cerimonias Iudæorum,cunctas purificationes Iudæorum,cuncta Iudæorum baptismata, baptismata calicum, vrceorum, æramẽtorum,& lectorum. Transi inquam,& ipso transitu tuo diuisiones facies Hebr. 6.
inter literam & spiritum. Tu & omnis populus tecum. Te enim primogenito mortuorum resurgente à mortuis fit, vt resurgat & omnis populus tecũ, sitq; speranda vniuersalis resurrectio mortuorum,& te resurgente transibit omnis populus tecũ in terram quam ego dabo filijs Israel, terram viuentium,terram reuera fluentem lac & mel. (Omnem locum, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi.) Hoc planè verum est, hoc in saluatore nostro perspicuum est. Omnis locus, omne cor, vel omnis conscientia, quàm calcauit vestigium pedis eius, quę subiecit se pedibus eius, quæ suscepit vestigia eius vel custodiuit, ipsius est, saluatoris est, sempiternæ saluationis est. Econtrariò quos non calcauit vestigium pedis eius, qui non sunt subiecti pedibus eius, nõ sunt eius, non ipsi traditi sunt, sed diabolo dati sunt, non populus acquisitionis, sed perditionis filij sunt. (A deserto & Libano vsq; ad fluuium magnũ Euphraten, omnis terra Etheorum, vsq; ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester.) Iuxta literam illi Iosue terræ possidendæ termini definiuntur. Iuxta sensum verò spiritualem, domino saluatori nostro, tam Iudæorum quàm Gentium potestas vel imperium promittitur. Nam desertum & Libanus, quòd interpretatur candidus, populus est Iudaicus, desertũ videlicet pro parte illorum qui ob suam perfidiá ab isto saluatore deserti, ab ista salute derelicti sunt: Libanus verò pro parte illorum, qui baptismi eius gratiam susceperunt, vel circa finem mundi, cùm plenitudo gentium subintrauerit, suscepturi sunt: Flumen verò Euphrates & magnum mare, populus gẽtium est, videlicet flumen Euphrates, quòd interpretatur frugifer, siue crescens, pro parte illorum, qui de ipsis gentibus ad istum saluatorem, magno virtutum incremento cum fructu salutis æternæ currunt: mare autem magnum pro parte illorum, qui falsi & amari persistẽtes, salutem vel sanitatem vitæ non receperunt, imò & mirabiliter persecuti sunt, sed non præualuerunt, quemadmodum de illis in Psalmo canimus: Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Omnis, inquit, Psal. 92.
terra Etheorum, id est, formidantium siue stupentium, de qualibus in cantico suo Moyses dicit: Irruat super eos formido & pauor in magnitudine brachij tui: omnis inquam terra formidantiũ, Deute. 32.
& sub tormento malæ conscientiæ pauentium ab illo deserto vsq; ad illud mare magnum, & ab illo Libano vsq; ad illud flumen magnum Euphraten erit terminus vester, vt videlicet in omni gente & natione prædicando euangelium, reueletis iram dei ad formidinem Etheorum, id est, impiorum hominum eorum qui veritatem dei in iustitia detinent, & creaturæ potius quàm creatori seruiunt. (Nullus vobis poterit resistere cunctis diebus vitæ tuæ.) Repugnẽt & resistant veritati fortes & pugnaces Ethei, non pręualebunt, sed secundum nomen Etheorum formidabunt & pauebunt, quicunque tibi ô saluator mundi contradicunt. Roma. 2.

Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, id ad Christum dici, fiet per te, quicquid in Moyse est præfiguratum. CAPVT VII.

Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, non dimittam nec derelinquam te. Confortare, & esto robustus. Tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patrib⁹ eorum, vt traderem eam illis. Confortare igitur, & esto robustus valde, &c.) Sicut fui cum Moyse, inquit, ita ero tecũ. Quòd est dicere, Sicut per Moysen carneum Pharaonem debellaui, totamq; contriui Aegyptũ, tandemq; eduxi filios Israel per manum eius, & transtuli illos per mare rubrum, submerso Pharaone cum curribus & exercitu eius: sic per te Christe saluator mundi, & iam vici, & in futuro iudicabo spiritualem Pharaonem. i. diabolum: per te inquam, confregi infernum, & vici mundum, vincamq; vsque ad perfectum, donec in profundo submergatur spiritualis Pharao cum curribus & equitibus suis. i. in infernum præcipitetur diabolus, cùm angelis & omnibus pompis suis. Itaq; Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum. i. sic per te cuncta fient, sicut per illũ figurata sunt, & ea per te in veritate cõplebuntur, quorum in figura per Moysen illa contigerunt. Confortare, & esto robustus.

CAP. II. bustus.Hic sermo cõfortatorius tertio est repetitus.Primò confortare ait,& esto robustus:secun
do cõfortare igitur & esto robustus valde:tertio,cõfortare & esto robustus,noli metuere,& noli
timere.Secundũ literam quãto multiplex repetitio,tanto vehemẽs est fortitudinis inculcatio:se-
Iohan.16. cundũ cœptum verò mysteriũ triplex saluatoris & spiritus eius cõmendatur negotiũ.Quòd ipse
declarans ac sub distinguẽs:Cùm(inquit)venerit paracletus,ille arguet mundũ de peccato,& de
iustitia,& de iudicio,&c.Igitur cõfortare,inquit,vt arguas mundum de peccato,cõfortare vt ar-
guas de iustitia,cõfortare vt arguas de iudicio.Ad omnia cõfortare & esto robustus, vt nec blan-
dimẽtis,nec terroribus,nec prosperis,nec aduersis constantia euangelij turbetur, aut cõuellatur.

Quando vel quomodo præcipit Christus principibus populi,id est, Apostolis,dicens:Transite per medium castrorum,& quid sit transire Iordanem post diem tertium. CAPVT VIII.

PRæcepitq́; Iosue principibus populi dicens:Transite per medium castrorum,& imperate po
pulo,ac dicite:Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertium transibitis Iordanem, &
intrabitis ad posidendam terram, quàm dominus deus vester daturus est vobis.) Principes po-
puli sunt sancti Apostoli, de quib. huic Iosue,id est,saluatori Christo filio suo deus pater in psal.
dicit,pro patribus tuis nati sunt tibi filij,constitues eos principes super omnem terram,memores
Psal.44. erunt nominis tui. Porrò Iosue huius castra, vel populus eius, omnes electi sunt, omnes hi sunt,
qui ad vitam præordinati sunt. Vbi vel quando Iosue.i.saluator noster, istis principibus suis ho-
Matth.vlt. rum per medium castrorũ transire, & hæc imperare iussit?In Galilæa in monte postquam resur-
rexit à mortuis,vbi & videntes principes adorauerunt,quidam autem dubitauerunt. Tunc enim
dixit.Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.Euntes ergo docete omnes gentes, bapti-
zantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæ mandaui
vobis.Igitur Iosue,qui audierat dicentem sibi dominum,surge,& transi Iordanem istum, statim
præcepit principibus populi dicens,transite per medium castrorum,quia saluator noster qui au-
dierat dicẽtem patrem deum,exurge gloria mea,exurge psalterium & cithara,nihilominus præ-
Lucæ 9.10. cepit Apostolis suis,dicens:Ite in mundum vniuersum, ite & transite per mediũ nationum:tran-
site inquam accincti,transite expediti,nusquam subsistentes,nusquam retrò aspiciẽtes, nullo vos
negotio seculari impedientes, neq; sacculum, neq; peram portantes, non æs in zonis vestris ha-
bentes,vt omnibus exonerati,nulloq́; sub onere curui,velociter ad omnes nuntium bonum per-
2.Corin.3. feratis.Et imperate,inquit,populo,ac dicite:Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertiũ
transibitis Iordanem , & intrabitis ad posidendam terram, quàm dominus deus noster daturus
est vobis.Imperate inquam,vtimini imperiosa spiritus libertate,quoniam vbi spiritus domini,ibi
libertas,quæ nullius pulchritudini aduletur,nullius atrocitatem timeat.Pręparate vobis cibaria,
prouidete fructus dignos pœnitentiæ: Thesaurizate fidem,cõportate spem,reponite vobis cha-
ritatem.Hęc enim cibaria vitę æternę sunt.Post diem tertium transibitis Iordanem,id est,secun-
dum negotium vel opus diei tertij, de morte ad vitam,de hoste ad amicum,de diabolo transibi-
tis ad deum.Ego tertia die resurrexi à mortuis , idcirco vos in morte mea terna mersione bapti-
zati, in nomine patris , & filij, & spiritus sancti , vt quomodo ego surrexi à mortuis per gloriam
patris,ita & vos in nouitate vitæ ambuletis.Hæc inquit,populo imperate, hæc dicite,hæc impe-
Roma.6. rando,hæc dicendo,velociter transite.

Quinam sint Rubenitæ & Gadditæ:quibus præcipiat saluator,vos autem transite armati ante fratres vestros. CAPVT IX.

RVbenitis quoq; & Gadditis,& dimidiæ tribui Manasse ait:Mementote sermonis quem pręcepit vobis Moyses famulus domini, dicẽs: Dominus deus vester dedit vobis requiẽ & om-
nem terram , vxores vestræ ac filiæ & iumenta manebunt in terra , quàm tradidit vobis Moyses
trans Iordanem . Vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu,& pugnate
pro eis,&c.) Rubenitis & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, hoc pacto nonnulli doctorũ Iu-
dæos esse similes intelligi volunt,& eo quod citra Iordanem habitare,id est, fidem vel baptismũ
Christi non suscipere elegerint,& tamen accincti atq; armati pergant ante nos,& pugnẽt pro no-
bis,baiulando scilicet secum per omnes terras legis & prophetarum libros,quorum vbique fides
Christiana comprobatur ac defenditur testimonijs.Verùm quomodo hoc illis concedat,imò &
pręcipiat saluator,vel quomodo isti respõdeant.(Omnia quæ pręcepisti nobis,faciemus,& quo-
cunq; miseris,ibimus,sicut obediuimus in cunctis Moysi,ita obediem⁹ & tibi. Ecclesiasticæ ex-
positionis non est.Ergo Rubenitæ & Gadditæ & dimidia tribus Manasse ante transitũ Iordanis,
ante introitũ terræ repromissionis iam sortiti possessiones,mysticè ecclesiastici sunt ordines,qui
iam in hoc seculo & vita præsenti, vt instantius & ex debito verbum dei annuncient, licitas & ex
euangelio sibi concessas facultates accipiunt,vt illis euangelizare vacet,vt eos non solum pro spe
futurorũ,verùm & pro re præsentium Christum annunciare delectet. Vos ergo inquit memen-
tote sermonis quem præcepit vobis Moyses famulus domini. Mementote sermonis, mementote
professionis

profeſsionis, mementote legis & debiti, memẽtote officij vel propoſiti veſtri. Nam væ vobis eſt, 1.Cori.9.
ſi non pugnaueritis, quia iam pugnæ ſtipendiũ accepiſtis: ſi non euangelizaueritis, qui de euan-
gelio viuitis. Armati tranſite ante fratres veſtros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis: armati
inquam verbo & opere, & fortes manu: ne fortè alijs prædicantes, ipſi reprobi efficiamini.

Quòd Ioſue miſerit exploratores, cùm virtute dei certus eſſet, & quid per illos, quid per meretricem quæ ſuſcepit & ſaluauit eos, præfiguratum ſit. CAPVT X.

MIſit ergo & Ioſue filius Nun de Sathin duos viros, exploratores abſcondito, & dixit eis: Ite CAP. II.
& conſiderate terram, vrbemq́; Hiericho. Qui pergentes, ingreſsi ſunt in domum mulieris Sethim.
meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam.) Cùm quo dominus erat, cui & dixerat, nul-
lus vobis poterit reſiſtere cunctis diebus vitæ tuę, Ipſe exploratores mittit ad cõſiderandam ter-
ram, vrbemq́; Hiericho. Non ergo quiſquam vllo in negotio tantũ de cœleſtibus pręſumat præ-
ſidijs, vt non etiam ipſe ſibi prior aſsit, vigilando pro facultate ingenij, laborando pro portione
virili. Nam ſicut minimæ ſidei eſt, de diuinis dubitare promiſsis: ſic nimiæ temeritatis vel præ-
ſumptionis eſt, cœleſtem per miracula præſtolari opem, otioſe ſedẽdo manibus compoſitis. Ho-
minis nanque eſt incipere, dei autem perficere. Porrò vt cœpta proſequamur myſteria, Ingreſsi
(inquit) domum mulieris meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam. Notæ fidei & cele-
bris memoriæ meretrix iſta, tam nomine quàm vita: maximè autem facto præſenti collectam &
colligendam de gẽtibus eccleſiam ſignificat. Nomine videlicet, Raab quippe latitudo interpre-
tatur. Et certum eſt, quia ſancta catholica eccleſia latiſsimè per totum orbem terrarum diffuſa
eſt. Vita vero, quia quemadmodum meretrix hæc multis viris proſtituta, ſic gentilitas, quæ nunc
eſt eccleſia, multorum deorum vile proſtibulum fuit. Facto autem præſenti, quia quemadmo-
dum hæc exploratores ab Ioſue miſſos: ſic eccleſia Apoſtolos vel prædicatores vniuerſos a ſal-
uatore legatos, domo excepit, hoſpitalitate fouit, fide ſeruauit. Igitur duos (inquit) exploratores
miſit Ioſue, ite inquiens, conſiderate terram, vrbemq́ue Hiericho. Hierico defectus ſiue luna in-
terpretatur. Significat autem hunc mundum mutabilitati & defectioni obnoxium, quemadmo- Lucæ 10.
dum in parabola euangelica ſaluator ipſe teſtatus eſt. Homo quidam (inquit) deſcendebat ab
Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones, &c. Duo viri exploratores, vniuerſos ſignificant
euangelij prædicatores, in duobus præceptis charitatis ambulantes, vel duo teſtamenta vetus &
nouum recipientes, nihilq́ue extra loquentes. Hi rectè dicuntur exploratores à ſaluatore miſsi,
terram omnem, vrbemq́; Hierico exploraturi, quia videlicet cauti & diſcreti profecti ſunt con-
tra ſapientiam, imò fallaciam inanemq́; philoſophiam mundi, cauti inquam non aſtutia humana,
ſed ſpiritu dei, ſpiritu ſapientiæ multiplici, diſcreto, ſubtili, diſerto, mobili ad perdendam ſapien-
tiam ſapientium, ad comprehendendos ſapientes in aſtutia eorum. Tales excepit exploratores
meretrix illa, & ingreſsi domum eius quieuerunt apud eam. Flagellati in conſilijs, fatigati in con
ſilijs, perſecutionem paſsi de ciuitate in ciuitatem, quieuerunt apud eam, & illa refecit viſcera eo-
rum aperiendo illis oſtium ſuum, recipiendo ſalutis verbum, prębendo nuntijs pacis patulum fi-
dei auditum. Antequam ingrederẽtur domum eius, antequam requiem offerret ingredientium
pedibus pacem portantibus, meretrix erat, proſtibulum dæmoniorum, lupanar idolorum. At 2.Cori.11.
vbi ingreſsi ſunt, & eos recepit, iam pudica, iam vnius viri virgo caſta, vna amica, vna columba, Canti.6.
vna immaculata, vna perfecta eſt.

De mendacio, cum quo tamen illa iuſtificata eſt, & quòd ille rex Hiericho diabolum, & hi quos ille miſit ad Raab, perſecutores præſignauerint Chriſtianorum, & quod Chriſtianis in perſequutione fugere licitum ſit. CAP. XI.

NVnciatumq́; eſt regi Hiericho, & dictum, Ecce viri ingreſsi ſunt huc per noctem de filijs Iſ-
rahel, vt explorent terram. Miſitq́; rex Hiericho ad Raab dicens: Educ viros qui venerunt
ad te, & ingreſsi domum tuam. Exploratores quippe ſunt, & omnem terram conſiderare vene-
runt.) Quęſtionem facientibus de mendacio, & arbitrantibus culpa non carere, quòd mulier iſta
tollens viros, & abſcondẽs eos: fateor (inquit) venerunt ad me, ſed neſciebam vndè eſſent, cumq́;
porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, neſcio quo abierunt, perſequimini citò, &
comprehendetis eos, primò illud reſpondendum eſt, quia & hoc mendacio iuſtificata eſt. Dicit Iacob.2.
enim Apoſtolus Iacobus: Similiter & Raab meretrix, nónne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens
nuncios, & alia via eijciens? Planè illud nemini dubium eſt, quia ex mendacio, cuius diabolus pa-
ter eſt, nemo iuſtificari poteſt. Hæc autem ex hoc (vt iam dictum eſt) mẽdacio iuſtificata eſt. Igi-
tur & hoc fidenter aſtruendum, quia nec mendacium dicendum eſt, quòd contra veritatem dei
non eſt, imò nec ad veritatem dei pertinere poteſt quicquid quamuis veraciter, ſalua tamen cha-
ritate dici non poteſt. Sed de hoc aliàs dictum eſt. Spiritualiter regi Hiericho nunciatum eſt, ve-
niſſe ab Ioſue miſſos exploratores, quãdo principi huius mundi diabolo, re ipſa compertum eſt,
veniſſe contra principatum, & aereas poteſtates, regnumq́; tenebrarum à ſaluatore miſſos euan-

 gelij præ-

CAP. III. gelij prędicatores. Tunc inquam hoc illi nunciatum est, quando de cordibus hominum, de templis vel simulachris gentium illum eijci cœptum est. Misit ergo rex iste: rex inquam filiorum superbiæ, & rex Hierico.i. stultitiæ. Qui sunt vel qui fuerunt missi regis huius? Primus Nero, regis diaboli lictor pręcipuus. Deinde Domitianus. Deinde Traianus. Deinde cæteri omnes, hominū quidem principes, dæmonū autem satellites: mundo quidē imperantes, diabolo aūt parentes. Isti missi à rege suo, missi, inquam.i. inspirati à diabolo, dixerūt ad Raab, dixerunt ad ecclesiam, quæ toto iam orbe Romano diffusa, Christi apostolos vna fidei domo susceperat. Educ viros qui venerunt ad te, & ingressi sunt domū tuā. Hoc dixerunt edictis nouis legibus, proscriptionibus, gladijs, & varijs tormentorum generibus. Cùm enim modis omnibus persequēdo & occidendo id agerent, vt Christi nomen, & apostolorū eius fidem extirparēt, viros educi compellebāt, qui venerant ad eam, & domum eius ingressi fuerant. At illa talibus nunquam assensum prębuit, imò & vbi vtrinq; seruare nequiuit, fidei margaritam abscondit, & suam potius vitam prodidit. Non solum autem, sed & secundum historicum quoq; mulieris huius exemplum, vbicunq; causa vel ratio poposcit, susceptos saluatoris missos per aliam viam fugituros emisit. Nec vero bellatorum fidissimi duces hoc modo gloriæ suæ crimen intulerunt, quoties persecutores astu fallendo, de loco ad locum fugerunt. Nam vbi totam Christi familiam persecutor petit, & tanquam in totum ouile, lupus aut leo desæuit, ibi pastor non fugere abiectis armis, sed vsq; ad mortem stare, socius periculi, animamq; suam pro ouibus dare debebit. Vbi verò solum pastorem latro aut carnifex petit, illic vtiliter fugæ præsidium quærit, secundum auctoritatem euangelicam. Cùm persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Sic Paulus Damasci, vbi præpositus regis Arethæ custodiebat ciuitatem vt eum comprehenderet, quia solus quærebatur, à fratribus per murum volens submissus est in sporta, & sic euasit manus eius. Vbi vniuersalis persecutio sequentis Neronis, tam pastoris eiusdem, quàm & ouium vitam quæsiuit, ibi nec fenestram, nec funem, nec sportam poposcit, sed libenter fuso sanguine in exemplum ouium pro saluatore occubuit.

Iacob.14. — Matth.10. — 2.Cori.11. — Actu.9.

De fide Raab, id est, ecclesiæ, secundum mysterium, & de domo eius, & quid sit signum coccineum eius, & quid omnis cognatio eius. CAP. XII.

NEcdum obdormierant, qui latebant, & ecce mulier ascendit ad eos, & ait: Noui quòd dominus tradiderit vobis terram. Etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ. Audiuimus quòd siccauerit dominus aquas maris rubri ad vestrum introitum, quando ingressi estis ex Aegypto, & quę feceritis duobus Amorræorum regibus, qui erant trans Iordanem Seon & Og, quos interfecistis, &c.) Sic hodieque mulier sapiens ac prouida loquitur, sic omnino fidelis ecclesia nunc vsq; & corde credit, & ore confitetur. Audiuimus inquit, & credimus, propter quod & loquimur ait, ô sancti apostoli, quòd ad vestrum introitum, quòd in diebus vestris, quando ad vitam introistis, spiritualem Pharaonem, id est, diabolum debellauerit, eumque per aquas maris rubri, per sanguinem & aquam, quæ de latere suo profluxit in passione sua suffocauerit, & ita de Aegypto, ita de tenebris regni eius vocati, in ammirabile lumen existis. (Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiscum misericordiam, ita & vos faciatis. Ad hæc illi, innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum funiculus iste coccineus fuerit, & ligaueris eum in fenestra, per quam nos demisisti, & patrem tuū ac matrem, fratresq; ac omnem cognationem tuam congregaueris in domum tuam. Qui ostiū domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni.) Loci huius memores psallimus regi nostro, psallimus sapienter saluatori nostro. Fundamēta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Sequitur enim exponēdo quæ nā gloriosa dicta illa sint. Memor ero Raab, & Babylonis, scientibus me. Domus ergo Raab mysticè ipsa est Sion, cuius dominus portas diligit, ipsa est ciuitas dei, de qua gloriosa dicta sunt: ciuitas inquam, id est, ecclesia dei, digna memoria dei. Porrò fundamenta eius ipsi sunt exploratores, quos ipsa suscepit episcopi sunt, apostoli, id est, quos illa abscondit, quibus omnino tanquā fidei suæ fundamentis innititur, & dicit. Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiscū misericordiam, ita & vos mecum faciatis, vt eruatis animam meam de morte. Quòd est dicere. Nunc ergo inuocate super me nomen domini, nomen patris, & filij, & spiritus sancti, vt in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, quando sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israhel, saluetis me à damnatione æterna, & quomodo ego vos in mea temporalia, sic vos me recipiatis in vestra æterna tabernacula. Innoxij (inquiunt) erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, &c. Postulauerat enim signum dicens: Detisque mihi signum verum, vt saluetis patrem meum, & matrem, fratres, & sorores meas, & omnia quæ eorū sunt, vt eruatis animas nostras de morte. Signum istud, funiculus iste coccineus in fenestra ligandus, titulus est passionis dominicæ inter oculos ecclesiæ iugiter pingendus: coccineus inquam funiculus, sanguineum est crucis signaculum, iugiter pingendum

1.Corin.4. — 1.Petr.2. — Psal.85. — Matth.19. — Lucæ 16.

pingendum in fronte eius. Quòd enim ſignum aliud bene ſibi prouida poſtulat eccleſia? Itaque innoxij (inquiunt) erimus à iuramēto hoc.i.ea conditione libenter cōſtringimur iuramento quo adiuraſti nos, vt ſi ingrediētibus nobis terram, ſi veniēte ad iudicium ſaluatore, cùm omnibus ſenatoribus populi ſui, apparuerit ſignū iſtud in te, teneamur obnoxij iuramēti & ſpōſionis noſtrę, vt ſit anima noſtra pro vobis in mortem, atq; ex debito miſericordiam & veritatē faciamus in te. Nunc interim patrē tuum ac matrem fratresq́; & oēm cognationem tuam congreges in domum tuam, vt ſit domus tua per fidē vna. Nam qui oſtiū domus tuæ egreſſus fuerit, quicunq; ſeipſum ab vnitate ſidei pręciderit, hęreſesq́; ac ſchiſmata fecerit, ſanguis ipſius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Igitur hæc illa glorioſa ſunt, quæ dicta ſunt, de ciuitate dei, comprobante te Ioſue.i. Pſalm.86. ſaluatore dicta hæc, atq; dicente: Memor ero Raab & Babylonis ſciētibus me, ſubauditur, ita vt dicam ego Ioſue. Sola Raab meretrix viuat cum vniuerſis qui cum ea in domo ſunt? Sed qui nam ſunt cognati illi, qui in domo iſta ſunt. Ecce, inquit, aliegenæ, & Tyrus, & populus Aethiopū, hi fuerūt illic. Tyrus anguſtia interpretatur. Ergo quicunq; à cultu dei alieni, quicunq; anguſtiati à peccatis, quicunq; Aethiopes.i. denigrati in vitijs, veniendo in vnā domū cognati fiunt, & fratres ſunt, & omnes per vnū ſaluantur funiculū coccineum per crucis & paſsionis Chriſti ſignaculum.

Quomodo iuxta hiſtoriam comprobatum ſit, quòd dictum eſt, Sicut fui cum Moyſe, ſic ero tecum, quid ſit myſticè, quòd aquæ Iordanis inferiores deſcenderunt, & ſuperiores ſteterunt. CAPVT XIII.

IGitur egreſſus eſt omnis populus de tabernaculis ſuis, vt tranſirēt Iordanem, & ſacerdotes qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Egreſsisq́; Iordanem, & pedibus eorum tinctis in parte aquæ. Iordanis aūt ripas aluei ſui tempore meſsis impleuerat, ſteterunt aquæ deſcēdentes in loco vno, & inſtar montis intumeſcentes, apparebant procul ab vrbe quæ vocatur Adom, vſq; ad locum Sarthan. Quæ autē inferiores erant in mare ſolitudinis, quòd nunc vocatur mortuū: deſcenderunt, vſquequo omnino deficerent.) Iuxta literam ſi fortè quæras, quid intendens dixiſſet dominus, ſicut fui cum Moyſe, ita ero tecum. Itemq́;: Hodie incipiam exaltare te coram omni Iſrahel, vt ſciant quòd ſicut cum Moyſe fui, ita & tecū ſim. Ecce habes, quia ſicut fuit cum Moyſe, vt eleuante illo virgam ſuam ſuper mare, auferret illud dominus, flante vento vehemēti, & vrente tota nocte, & verteret in ſiccum, ac diuideretur aqua, ingreſsisq́; filijs Iſrahel per mediū ſicci maris, eſſet aqua quaſi murus ad dexteram eorū & leuam: ita & nunc eodem elemento diuina potentia ſuum ad miniſteriū vtens, ad ingreſſum Ioſue diuidit Iordanē populo incedente, & ſacerdotibus qui portabant arcam fœderis domini ſtantibus ſuper ſiccam humū. Porrò iuxta ſpiritum, ecce pluſquam Moyſes hic: ecce cum Ioſue dominus, pluſquam cum Moyſe fuit. In quo? Videlicet in eo, quòd ſteterunt aquæ deſcendētes in vno loco, quæ aūt inferiores erant (inquit) in mare ſolitudinis, quòd nunc vocatur mortuum, deſcenderunt, vſquequo omnino deficerent. Aquæ inferiores veteris teſtamenti fuère iuſtificationes, de quibus Apoſtolus cū dixiſſet: Quòd autem antiquatur & ſeneſcit prope interitū eſt, continuò ſubiunxit. Habuit quidē & prius iuſtificationes culturæ, & ſanctū ſeculare. Tabernaculū enim factū eſt primū, &c. Aquæ verò deſcendentes & ſequentes, euangelica fides eſt, dei iuſtitia eſt. Deſcēderunt aquæ inferiores in mare ſolitudinis, in mare mortuū, & omnino defecerunt, quia videlicet iuſtificationes carnis, iuſtificationes Iudæorum, cunctæ carnales cerimoniæ illorū, quę neminem ad perfectum adduxerunt, tanquam aqua decurrens ad nihilum deuenerunt: imò & pro detrimēto habendæ, & vt ſtercora arbitrandæ ſunt. Ita in mare mortuū deſcenderunt. Quæ aūt ſequuntur, deſcendentes & venientes deſurſum aquæ viuæ, aquæ ſupernæ gratiæ. Deſcendentes, inquam, de ſurſum à patre luminum, ecce in vno loco cōſiſtentes, inſtar montis intimuerunt, procul apparentes ab vrbe, quæ vocatur Adom vſq; ad locum Sarthan: Adom rubra, Sarthan tribulatio eorū interpretatur. Adom ergo, id eſt, rubra ipſa eſt Hieruſalem terra, vndè iuxta prophetam, tinctis veſtibus venit formoſus iſte verus Ioſue. Sarthan autem.i. tribulatio eorum, Romanum eſt imperium, à quo illa Hieruſalem per miſerandum, imò per meritū tribulata & verſa eſt excidium. Ab illa Hieruſalem vſq; ad Romanum imperium, aquæ Iordanis deſcendētes, & inſtar montis intumeſcētes apparuerunt. Incipientes enim ab Hieruſalem, vſq; in ſinum Romanę vrbis deuenerunt dona domini, ſcilicet pœnitentia, & remiſsio peccatorū. Igitur (vt prædictum eſt) plus cum iſto Ioſue deus eſt, quàm cum Moyſe fuit, altiusq́ue hunc quam illum coram omni Iſrahel principem & ſaluatorem exaltauit.

CAP. III.
Ioſue.3.
Exod.14.
Hebr.8.
Hebr.9.
Pſal.57.
Philip.3.
Eſaiæ 63.

De duodecim lapidibus, à Iordanis alueo ſublatis, alijsq́; totidem in medio Iordanis poſitis, quòd prophetarum & apoſtolorum typus fuerit. CAPVT XIIII.

FEcerunt filij Iſrahel ſicut eis præcepit Ioſue, portantes de medio Iordanis alueo, duodecim lapides, vt ei dn̄s imperarat, iuxta numerū filiorū Iſrahel, vſq; ad locū in quo caſtrametati ſunt, ibiq; poſuerūt eos. Alios quoq; lapides duodecim, poſuit Ioſue in medio Iordanis alueo, vbi ſteterūt ſacerdotes qui portabant arcā fœderis, & ſunt ibi vſq; in pręſentē diē.) Lapides iſti pro vtilis memoriæ fundamētis, quibuſdā poni iuſsi ſunt. Cur enim ſic à dn̄o pręceptū, & ſic eſt factum? CAP. IIII.

 (Quando

CAP. V. (Quando(inquit)interrogauerint vos filij vestri cras dicentes, quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis. Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini dei nostri, cùm transiret eum, idcirco positi sunt lapides isti in monumẽtum filiorum Israhel, vsq; in æternum.) Nec verò hi qui in medio Iordanis alueo minus quàm hi qui super aridã positi sunt durissimi lapides, vtpote sub aquis nutriti, earumq; veteri vsu attriti, tanti memoriam facti seruare, vel indicare potuerunt. Nam & si interdum crescentibus aquis subtecti latêre poterunt, semper tamẽ eorum offensione gurgites irritati(quod aquis profluentibus naturale est)fortius atq; animosius inibi currendo scandalum suum nunquam occultum esse siuerunt. Porrò spiritualiter nobis lapides viui, lapides magni, apostoli & prophetæ sunt, qui fidem nostram velut fundamentũ portant, necessariamq; nobis factis & dictis operum domini memoriam semper suscitant. Vndè Apostolus. Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, domestici dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & prophetarum. Et prophetæ quidem, quia profundiora vel obscuriora sacramenta continent, quasi in medio Iordanis alueo sub aquis latent. Apostoli verò, quia nuda & aperta facie saluatoris opera testantur, quasi in Galgala positi, quòd interpretatur reuelatio, semper sub diuo conspectibus omnium patent. Vtrobique magnum & euidens testimonium, credulis gentibus siue Iudæis bonum & iucundum, incredulis triste atque pauendum.
Ephes.2.

De causa circuncisionis, & quid impedire potuerit, vt per quadraginta annos itineris populus qui natus est, circuncisus non fuerit. CAPVT XV.

CAP. V. EO tempore ait dominus ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circuncîde secundo filios Israhel. Fecit quod iusserat dominus, & circuncidit filios Israhel in colle pręputiorũ. Hæc autem causa est secundæ circuncisionis. Omnis populus qui egressus est ex Aegypto generis masculini, vniuersi viri bellatores mortui sunt in deserto, per lõgissimos viæ circuitus, qui omnes circuncisi erant. Populus autem qui natus est in deserto per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircuncisus fuit, donec cõsumerentur qui non audierant vocẽ domini.) Est quod hoc loco rectè quæri debeat. Certè Moyses nescire non poterat quod scripserat, scilicet dixisse deum ad
Gene.17. Abraham. Masculus cuius præputij caro circuncisa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meũ irritum fecit. De quo videlicet circuncisionis remedio quàm necessarium ante Christi aduentum fuerit, vel qua ratione vsq; ad eundem aduentum eius celebrari, postea verò iam cessare debuerit, suo loco iam dictũ est. Quomodo ergo tanto tempore, scilicet per quadraginta annos populũ qui natus est in deserto, incircuncisum esse sustinuit, præsertim cùm in tanta multitudine innumerabiles paruuli mori potuerint, & ita quia nõ erant circuncisi, periere de populis suis. Quid tandem dicemus, vt negligẽtia tam dura Moysen, sanctũ ducem populi ac principem, excusatum habeamus? An fortè illud affirmare licebit, quòd inter cætera mirabilia dei mirabiliter & hoc fieri potuerit, vt de filijs qui in locum successerunt patrum circuncisorum, ne-
Deute.29. mo moreretur, per quadraginta annos latissimę solitudinis? Dicit enim Moyses his: Adduxit vos dominus quadraginta annos per desertum, non sunt attrita vestimenta vestra, nec calciamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Si illud curare dignatus est, vt vestimenta non attererentur, neque calciamenta pedum illorum vetustate consumerentur, quanto magis illud curasse credendus est, vt nemo illorum immatura morte moreretur? Alioquin quomodo stabit quod
Deute.32. idem in cantico dicit: Circunduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui?

Attamen vel in eo præuaricatio fuit, quòd non in tempore fuére circuncisi. Dixerat enim do-
Gene.17. minus in prima circuncisione.i. vbi primò circuncisionis ritum instituit. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Quem ergo scriptura culpare putabitur, dicendo: Horum filij in locum successerunt patrum, & circuncisi sunt ab Iosue, quia sicut nati fuerant in præputio erant, nec eos in via aliquis circunciderat. An fortè non ipsum Moysen, sed patres eorum rebelles incredulos videlicet, quòd propter dilationem annorum quadraginta semetipsos rebelli impatientia dissecantes, & mandatis domini amplius aduersantes, non saltem suos circuncidere voluerint filios? Di-
Amos 5. cit enim illis per prophetam: Nunquid hostias aut sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israhel? Subauditur, non, sed diabolis vestris. Sequitur enim. Et portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sydus dei vestri quæ fecistis vobis. Qui ergo non deo, sed idôlis suis hostias aut sacrificium obtulerunt, quid mirum, si nec illios suos circunciderunt? Igitur vbi nunc ait, quia sicut nati fuerant, in præputio erat: nec eos in via aliquis circunciderat, subaudiendum est, non Moysi negligentia, sed patrum rebellium pertinacia. Et hæc inquit, causa est secundæ circuncisionis, id est, secundæ imperandæ vel instruẽdæ circuncisionis. Primò nanque imperio tradita fuit Abrahæ, secundo nunc imperatur Iosue. Valet autem dictio hęc ad commendationem circuncisionis, quòd videlicet seriò tenenda tunc fuerit, quàm & semel dominus tradiderit, & abolitam iterum sanctione sua firmauerit.

Quòd spiritualiter nobis secunda circuncisio futura, sit resurrectio carnis. Prima autem nunc fiat in baptismo Christi, & quòd culter lapideus Christus sit. CAP. XVI.

Porrò

POrrò ſpiritualiter nobis ſecundæ circunciſionis talis itidem eſt cauſa. Secundæ,inquam,cre-
dendo namq; in Chriſtum,& baptizati,prima circunciſione ſumus circunciſi,teſtante Apoſt:
cum dicit:In Chriſto circunciſi eſtis circunciſione non manufacta,in expoliatione corporis car- Coloſſ.2.
nis,in circunciſione Chriſti,conſepulti in baptiſmo,in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis
dei qui ſuſcitauit illum à mortuis.Quod & ipſum in euangelio Chriſti non ſine legis & prophe-
tarum teſtimonio dixit.Nam lex dicit.Circuncidet dominus deus tuus cor tuum , & cor ſeminis Deute,30.
tui,vt diligas dominum deum tuum in toto corde tuo , & in tota anima tua , vt poſsis viuere. Et
propheta dicit.Circuncidimini domino,& auferte præputia cordium veſtrorũ , viri Iuda,& ha-
bitatores Hieruſalem.Prima itaq; circunciſione circunciſi ſumus , & prima reſurrectione reſur- Hiere.4.
reximus,conſepulti Chriſto in baptiſmo , & expoliati in operibus carnis , in quo & reſurrexiſtis
(inquit)per fidem dei.Talis igitur(vt prædictum eſt)nobis ſecũdæ circunciſionis cauſa eſt.Nos
omnes populus acquiſitionis,qui ſub gratia Chriſti nati , imo renati ſumus , per hoc omne tem-
pus itineris latiſsimæ ſolitudinis,id eſt, vitæ præſentis ſeculi, prima quidem circunſione(de qua
iam dictum eſt)circunciſi,ſed ſecunda circũciſione necdum circunciſi ſumus,quia videlicet ſpi-
ritu mentis noſtræ renouati quidem ſumus,ſed corpore vel carne vetuſti adhuc ſumus,& quoti-
die veteraſcimus,id eſt,corruptibiles adhuc & mortales ſumus,& viuẽdo quotidie magis ac ma-
gis ad mortem proficiſcimur.Vndè idem Apoſtolus:Corpus quidem, inquit,mortuum eſt pro- Roma.8.
pter peccatũ,ſpiritus verò viuit propter iuſtificationẽ.Ait igitur dominus ad Ioſue: ait, inquam,
dominus deus pater ad ſaluatorem noſtrum in illa (de qua dictum eſt) eiuſdẽ reſurrectione.Fac
tibi cultros lapideos,& circuncide ſecundò filios Iſrael . Faciet ſaluator quod iuſſum eſt , & cir-
cuncidet filios Iſrael in colle præputiorum,id eſt,in reſurrectione mortuorum.Canente namque
tuba,mortui reſurgent incorrupti,& nos(inquit Apoſtolus)immutabimur. Omnes enim inquit 1.Cor.15.
reſurgemus,ſed non omnes immutabimur.Et exponẽs quid ſit immutari, oportet enim,inquit,
corruptibile hoc induere incorruptionem,& mortale hoc induere immortalitatem. Hac vtique
immutatione non omnes immutabimur, ſoli namq; electi ad impaſsibilitatem reſurgemus.Cul-
ter lapideus,quo iam ſemel circunciſi prima reſurrectione reſurreximus, ac ſecũdò circunciden
di circunciſione ſecunda.i.carnis reſurrectione reſurrecturi ſumus,ſermo dei eſt, ſermo inquam
dei viuus & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti,cuius virtute reſurgemus,cuius effica-
cia cuncta corruptione expoliabimur . Ergo culter lapideus Chriſtus eſt , nam ſermo dei Chri- Hebr.4.
ſtus.Chriſtus autem ipſe lapis vel petra dictus eſt.

Quòd filijs Iſrael terram promiſsionis ingreſsis,manna defecit,quid myſticè ſignificet. CAP. XVII.

DEfecitq; manna,poſtq̃ comederunt de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltra illo cibo filij Iſrael,
ſed comederunt de frugibus anni prꝗſentis terrꝗ Chanaan.) Manna quo in deſerto præſen-
tis ſeculi paſcimur, donec ad beatam perueniamus patriam , vbi in conſpectu vel præſentia dei Deute.8.
epulabimur & exultabimus,atque in lætitia delectabimur , verbum dei eſt , ſcriptura ſancta eſt.
Quod breuiter innuens Moyſes,cum dixiſſet : Afflixit te dominus penuria , & dedit tibi cibum
manna,quem ignorabas tu & patres tui,continuò ſubiunxit.Vt oſtenderet tibi, quod non in ſo-
lo pane viuat homo,ſed in omni verbo quod progreditur de ore dei. Hoc manna , hunc panem
angelorum vt manducaret homo,ſemel quidem deus portas cœli aperuit , vt in terram noſtram
illud carnem factum mitteret,& ſolis angelis hactenus vſitatum, nobis quoque paruulis,ac pene
edentulis,manducabilem faceret. Vndè & dicit:Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi,&c.
Cæterum & quotiens Apoſtolorum , & prophetarum ſiue etiam doctorum ſpiritus ſanctus ora Iohan.6.
aperit,ad prædicandum ſalutis verbum,ad reuelanda myſteria ſcripturarum , portas cœli aperit
dominus,& pluit nobis manna ad manducandum. Quam diu per hoc deſertum huius ſeculi in- 1.Cor.5.
cedimus,quam diu per fidem & non per ſpeciem ambulamus,nimirum iſtis alimẽtis indigemus.
Paſcimur mente legendo,vel audiendo verbum dei,paſcimur & ore manducando de menſa do-
mini panem vitæ æternæ,& bibendo calicem ſalutis perpetuꝗ.At vbi venerimus ad illam terram Pſalm.83.
viuentium,in illam beatam Syon,vbi in ſua ſpecie videbitur deus deorum, neq; verbo doctrinæ
indigebimus,neq; in iſtis ſpeciebus panis & vini, ſed in propria ſubſtantia videndo panem ange-
lorum manducabimus.Igitur poſtquam comederunt fruges terræ,defecit manna,quia videlicet 1.Cor.13.
poſtquam venerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt.

Quòd qui Moyſi in flamma ignis,ipſe gladium tenens Ioſue apparuit,quid myſticè ſignificet. CAPVT XVIII.

CVm aũt eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho,leuauit oculos ſuos, & vidit virũ ſtantem cõtra ſe,
& euaginatũ gladiũ tenentẽ,Perrexitq; ad eũ & ait:Noſter es, an aduerſariorũ? Qui ait:Ne-
quaquã.Sed ſum princeps exercitus dñi,& nunc venio.)Iuxta hiſtoriã,quemadmodum tranſitus
Iordanis,ita & hoc ad illud promiſſũ pertinet,quod dictũ eſt,ſicut fui cũ Moyſe,ita ero tecũ.Ac
deinceps:Hodie incipiã exaltare te corã omni Iſrael, vt ſciant ſicut fui cũ Moyſe,ita & tecũ ſum.
Moyſi nãq; apparuit dominus in flãma ignis de medio Rubi:huic autẽ tanq̃ vir prꝗliator ſtans,&

CAP. VI. euaginatum gladium tenens, vnicuique iuxta rerum sequentium proprietatem figuras vel formas competentes præostendens, illi videlicet splendida facturo miracula, ignis apparuit, vt iam dictum est: Vidi, inquiens, afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorẽ eius audiui, & descendi liberare eum, huic mox cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens apparet: princeps,
Exod. 3. inquiens, ego sum exercitus domini, & nunc venio. Vtriq; magnum cõmendans humilitatis præsidium, sine qua nunquam acceditur ad dominum, tam huic quam illi. (Solue (inquit) calciamentum tuum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, sanctus est.) Sed iam, vt cœptum prosequamur mysterium, illic primus, hic secundus saluatoris nostri figuratur aduentus. Secundò nanq; filijs Israel circuncisis adest, euaginatũ tenens gladium, princeps exercitus domini, quia videlicet nobis secunda, id est, corporum resurrectione immutatis, iudiciũ arripiet manus domini, iudex (in-
Deute. 32. quam) viuorum & mortuorum apparebit Christus filius dei. Qui & in cantico Deuteronomij de hoc ipso gladio suo dicit: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea,
Psalm. 49. reddam vltionem hostibus meis. Nec verò solus ipse princeps exercitus domini, sed & ipsi, cum quibus ad iudicium veniet, seniores populi sui, iudiciarios habebũt gladios in manibus suis. Vndè & Psalmista canit: Exultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorũ. Nationes ipsæ in quibus vindicta facienda est, vel populi in quibus faciendæ sunt increpationes, per vrbem Hiericho figuratur, de qua & protinus subditur.

Quid sit mysticè clausam Hiericho, singulis diebus semel, septimo autem die circuire septies, & quòd illa ciuitas tubis concrepantibus funditus corruit.

CAPVT XIX.

CAP. VI. Hierichò autem clausa erat, atq; timore filiorum Israel munita, & nullus egredi audebat aut ingredi. Dixitq; dominus ad Iosue: Ecce dedi in manu tua Hiericho, & regem eius, omnesq; fortes viros. Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem. Sic facietis sex diebus, septimo autem die, sacerdotes tollant septem buccinas, quarum vsus in iubileo, & præcedant arcam fœderis, septiesq; circuibitis ciuitatem, & cætera.) Magnum & pulchrum mysterium, magnum & tremendum in mysterio mundi huius iudiciũ. (Cum (inquit) insonuerit vox tubæ longior atq; cõcisior, & in auribus vestris increpuerit, cõclamabit omnis populus vociferatione maxima & muri funditus corruent ciuitatis. Ita factũ: Postquam in aures multitudinis, vox sonitusq́; increpuit, muri ilicò corruerunt, & ascendit vnusquisq; per locum qui contra se erat.) Hiericho præsenti loco mysticè ciuitas diaboli est, ciuitati dei viuentis Hierusalem, semper inimica, quam & Babylonem nuncupare sancta cõsueuit scriptura, vt in Psalmo superius memorato: Memor ero Raab
Psalm. 86. & Babylonis. Raab videlicet in bono, Babylonis autẽ in malo ipsius memor ero. Raab (inquam) vt sola viuat cum vniuersis, qui cum ea per fidẽ in domo sunt. Babylonis autẽ in malo ipsius, scilicet vt muri eius funditus corruant, sitq; ipsa anathema, & omnia quæ in ea sunt. Quare autẽ sex diebus circuire oportet ciuitatem semel per diem, septimo autem die septies? Videlicet quia ciuitas diaboli, & pro creatura mundi, vndè & creatorem cognoscere potuit, & pro aduentu filij dei, quem non recipit, iudicanda est. Circuitus sex dierum, senariæ significat creaturæ iudicium. Sex enim diebus cuncta hæc creata sunt. Apostolus autem cum dixisset, quia quod notum dei est, ma-
Roma. 1. nifestum est in illis, deus enim illis mani festauit, cõtinuò subiunxit: Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles, quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, & cætera. Igitur sex diebus semel per singulos dies ciuitas inimica circumeunda est, quia pro intellecta creatura mundi impietas hominum, qui nõ probauerunt deum habere in notitia, iudicanda est. Septimo autem, id est, multo maximè, & per omnem modum amplius, pro aduentu filij dei iudicandi sunt, quia non receperũt eum. Nunquid enim non audierunt. Et qui-
Roma. 10. dem in omnem terram exiuit sonus eorum, & cętera. Audierunt cœlis enarrantibus, & viderũt in
Psalm. 18. sole positum tabernaculum eius, nec est qui se abscõdat à calore eius. Hoc tam mirabiliter quàm veraciter dictum, quia videlicet non magis eos latuit filij dei aduentus, quàm sol iste qui ab omnibus videtur. Pro hoc (inquam) amplius iudicandi sunt, & pro hoc multo maximè inexcusabiles erunt. Igitur & hoc rectè dictum vel factum est, vt cum singulis cæterorum dierũ semel, septimo die ciuitas circuiretur septies. Septimus nanque dies, in quo requieuit deus ab omni opere suo quod patrarat, sicut latius in exordijs huius operis diximus, ipse est filius dei, cuius illis aduentus ad iudicium est. Itaq; & rex ciuitatis diabolus, vidẽtibus cunctis, pręcipitabitur, & muri eius cor-
Apoca. 18. ruent funditus, flentibus, sicut plenius in Apocalypsi habemus, & plangẽtibus omnibus qui cum illa fornicati sunt, ac dicentibus: Væ vę ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniã vna hora venit iudicium tuum. Itemq́; secundo: Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byssino, & purpura, & cocco, & deaurata est auro, & lapide precioso, & margaritis, quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ. Ac deinceps tertio: Væ væ ciuitas magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habent naues in mari de pretijs eius, quoniam vna hora desolata est.

Quòd

Quòd Iosue contemplatione iudicij diuini vrbem anathematizauerit, & eum maledixerit, qui muros eius restitueret. CAPVT XX.

IN tempore illo imprecatus est Iosue, dicens: Maledictus vir coram domino, qui suscitauerit & ædificauerit ciuitatem Hiericho. In primogenito suo fundamenta illius faciat, in nouissimo liberorũ ponat portas eius.) Duo dixit: Primò, sitq; ciuitas hęc anathema, & omnia quę in ea sunt. Deinde maledictus vir coram domino, qui suscitauerit ciuitatem Hiericho. Duo, inquam, dixit; & neutrum in amaritudine furoris, sed ex proprij motu animi, sed diuini cõtemplatione iudicij, ciuitatem peccatricem deoq; odibilẽ condemnauit. Deniq; sententia eius vtrobiq; diuinũ testimonium euestigio subsecutum est. Nam vt taceam, quod muri solo dei nutu, & sine manu hominis funditus corruerunt, Achar filius Charnu filij Zaddi, filij Zare de tribu Iuda, tollendo aliquid de anathemate, turbauit omnem Israel, domino terribiliter inclamante. Anathema in medio tui Israel. Non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc cõtaminatus est scelere. Item qui suscitauit & ædificauit ciuitatem Hiericho, ipse iuxta quod imprecatus est Iosue in primogenito suo fundamenta illius iecit, & in nouissimo liberorum posuit portas eius. Sic enim habemus in lib. Regum tertio: In diebus Achab ædificauit Ahiel de Bethel Hiericho, in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius, iuxta verbum domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun. Sanè quod dictum est: In primitiuo suo fundauit eam, & in nouissimo suo posuit portas eius, idẽ est ac si diceretur: Quando fundaměta eius iecit, statim mortuus est filius eius primogenitus, & deinceps inter ædificandum paulatim secundum ordinem natiuitatis decedentibus filijs omnibus, vbi (quod nouissimum erat operis) posuit portas eius, mortuus est filius eius nouissimus: mira ambitione pertinaciam fulciente, vt ambiendo conditoris nomen, totum cum effectu perderet genitoris honorem.

Iosue. 7.

3. Reg. 16.

Quòd in vindicta quæ facta est in Israel propter anathema quod furatus est Achar, exemplum sancitum sit contra auaritiam. CAPVT XXI.

QVare autem tanta sæueritate cœlestis iudicij in eos vindicatum est, nisi vt vẽturis seculis metus eorum exemplo sanciretur? Futurum quippe erat (quod hodie videmus) vt scilicet falsorum fratrum auaritia simul & ambitione, non modicè ecclesia dei turbaretur. Quid enim? Nonne omnes qui in Christo Iesu baptizati sumus, Hiericho, id est, mundum hunc anathematizauimus, abrenunciando diabolo, & omnibus pompis eius? Ecce autem de nobis exierũt, quàm plurimi imitatores Achar de tribu Iuda, qui videlicet fidem profitẽtes catholicam, quod est esse vel dici de tribu Iuda (Iuda quippe confessio interpretatur) tulerunt de isto anathemate, & furati sunt atq; mentiti, & absconderunt, atq; inter vasa sua reposuerunt. Dum enim sub specie pietatis, pulchri incedentes atq; religiosi, auaritiæ student, quæ est simulachrorum seruitus, & cuncta malitiæ spiritualis faciunt venalia, quid aliud quàm anathema furantur, & mentiuntur, & abscondunt inter vasa sua, imò inter conscientias suas. Hanc malitiæ radicem, & huius fellis amaritudinem, primùm in Symone mago per os beati Petri Apostoli, vniuersa Christi ecclesia terribiliter anathematizat, & hæreticam esse hydriam indicat. Non ergo (inquit dominus) poterit Israel stare ante hostes suos, eosq; fugiet, quia pollutus est anathemate. Vbi enim in sacerdotibus, vel eis qui præsunt, auaritia regnat, & principatum obtinet pecunia, hi qui sunt Israhel arma virtutum contra vitia tenentes, & prout oportet arguere, obsecrare volentes, stare non possunt contra hostes liberè repugnantes, quippe quos pecunia tuetur, vt de vitijs suis aliquando non saltem impunè arguantur. Vndè & apud euangelistam Matthæum. Pulchro mysterio dictum tenemus, quia cum dominus noster facto de funibus flagello, vendentes & ementes de templo eiecisset, tunc demum accesserunt cæci, & claudi ad eum in tẽplo, & curauit eos. Non prius cæcos & claudos curauit, quam illos latrocinantes de spelunca eiecit, quia videlicet non vitia curari, nec virtutes possunt illustrari, nisi prius Mammon de cordibus sacerdotum, aut ipsi sacerdotes cum illo deo suo de templo dei fuerint eiecti. Hoc (inquam) futurũ erat, & idcirco vtiliter præmonstrandum erat in illo vno Achar, qualis vel quanta secundum nomen eius, quod interpretatur tumultus vel turbator, cunctis imitatoribus eius turbatio vel pœna sit reposita. Rectè igitur seuerè, & sine vlla venia pro tali in illum furto vindicatum est, lapidante illum omni Israel, & omnia quæ illius erant igne sunt consumpta, præloquente Iosue, ac dicente, quia turbasti nos, turbet te dominus in die hac. Quamuis enim illo dicente: Fili mi da gloriam domino deo Israel, confitere, & indica mihi quid feceris, & ne abscondas: ille confitendo responderit, verè ego peccaui domino deo Israel, & sic & sic feci, non tamen vllam mereri veniam debuit, quia videlicet confessio nimium tarda fuit. Ante enim turbatus est Israel, quàm ille reatum agnosceret, & ante sors veridica deo auctore prodidit personam, quàm ipse culpam.

Ephes. 5.

2. Timo. 4.

Matth. 21.

Iosue. 7.

Quare domini sententiæ fuerit, vt cuncti reges contra Israel pugnarent, & pugnando caderent, & quòd illa cædes, & sole stante prolongata dies, longum iudicij diem significet. CAPVT XXII.

Quibus

CAP. X. QVibus auditis, cuncti reges trans Iordanem, qui versabantur in montanis, & campestribus, in maritimis, ac littore maris magni, hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Aetheus, & Amorrhæus, & Chananæus, Pherezeus, & Aeueus, & Iebuseus congregati sunt pariter, vt pugnarent contra Iosue & Israel, & vno animo, eademq; sententia, & cætera.) Omnes peccato suo duce congregati sunt, vt perirent, quia videlicet domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mererentur vllam clementiam. Quare autem hoc domini sententiæ fuit? Videlicet quia tam pessimi erant, tamq; peccatores, vt ipsa eos terra meritò euomeret. Cum enim dixisset, qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: mulier quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo: cum (inquam) hæc & his similia dixisset, subsecutus ait: ne & vos euomat terra, quam intraturi estis, & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. Iustè ergo domini sententiæ fuerat, vt indurarētur corda eorum, & pugnarent, & non mererentur vllam clementiam, sicut præceperat dominus Moysi: Quid enim præceperat dominus Moysi? Si quādo, (inquit) accesseris ad expugnandum ciuitatem, offerre ei primò pacem. Sin autem fœdus inire noluerint, & cætera. Ac deinceps: De his autem ciuitatibus quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, sed interficies in ore gladij, Aetheum videlicet, Amorrhæum, & Chananeum, Pherezeum, & Aeueum, & Iebusæum, sicut præcepit dominus deus tuus, ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt dijs suis, & peccetis in dominum deum vestrum. Parum autem erat apud homines, tātum victorem, qui nec mortuis parceret, sed mortuorum quoq; colla pedibus calcari præciperet, mortuosque patibulis affigeret, de crudelitate excusari prædicto testimonio, vel præcepto legis, nisi etiam defenderetur in præsentiarum nouo & inaudito miraculo iusti dei.

Leuit. 17.

Deute. 10.

CAP. X. (Cum (inquit) fugerent filios Israel, & essent in descensu Betheron, dominus misit super eos lapides magnos de cœlo, vsque ad Azeca & Maceca, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filij Israel. Tunc locutus est Iosue domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitq; coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Ahialon. Stetit itaq; sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spacio vnius diei. Non fuit antea & postea tam longa dies, obediente domino voci hominis, & pugnante pro Israel.) Quid igitur in omnibus his, nisi futuri vniuersalis iudicij iusti figura vel documentum est, quando is qui in multitudine misericordiæ iudicandus aduēnit, in fortitudine iustitiæ gladium (vt supra significatum est) euaginatum tenens, iudicaturus adueniet? Tunc profectò sole stante, & nō festinante occumbere, longus dies erit, donec vlciscatur se gens de inimicis suis. (Nonne, inquit, scriptum est hoc in libro iustorum?) Quo in libro iustorum, nisi in vniuersitate sanctarum & veridicarum scripturarum? Vniuersitas quippe illarum, diem illum tremendis declamat præconijs, diem longum, diem magnum, diem amarum. Iuxta est (inquit Propheta) dies domini magnus, iuxta est & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Verè longus, verè magnus dies, cuius magnitudinem tot vocibus, tantis declamationibus explicare Propheta non valet.

Sopho. 1.

Pro eo quòd eiectis gentibus, Iosue terram in funiculo distributionis sorte diuisit, id significari, quòd mansiones in domo patris, gratia dei distribuuntur, & non ex meritis. CAPVT XXIII.

CAP. XXIII. ET dixit dominus ad Iosue: Senuisti & longæuus es, terraq; latissima derelicta est, quæ necdū sorte diuisa est, & cætera.) Quoniam & hoc ab imperio domini procedit, vt non hominum arbitrio, sed occulto sortis iudicio tribubus Israel diuideretur terra repromissionis, ne hoc quidem à mysterio vacare credendum est. Quid enim est, quòd eiectis à facie eorū gentibus, sicut & psalmista canit: Sorte diuisit eis terrā in funiculo distributionis, nisi quòd beata patria, de qua superbientes eiecti sunt apostatæ angeli, cunctæ mansiones illæ quæ multæ sunt in domo patris, gratia dei distribuuntur, & non ex meritis. Dei enim donum est, & non ex nobis (inquit Apostolus) vt ne quis glorietur. Rectè igitur sorte, in qua non hominis electio, sed occulta die cuncta agit dispositio, terra illa diuisa est: quia videlicet, gratia dei, quam nulla præcesserunt merita, nostra terra viuentium speranda nobis & possidenda est. Transeamus nunc ad librum Iudicum, & planam tritamq; historiæ superficiem transilientes, in his duntaxat venerandum quæramus mysterium, vbi pro re vel tempore se exerit domini verbum, vbi ad eius dicitur vel agitur quid cœleste imperium.

Psalm. 77.

Ioh. 14.

Ephes. 2.

FINIS LIBRI IOSVE.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM IVDICVM, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quod duodecim sint Iudices vsq; ad Samuel, vndè & liber Iudicum dictum est. CAPVT I.

POst mortem Iosue consuluerunt filij Israel dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum & erit dux belli. Dixitq́; dominus: Iudas ascendet. Ecce terram in manu eius, & cætera.) Liber iste idcirco liber Iudicum appellatur, eo quòd de illis conscriptus sit qui iudicauerunt Israel, antequam in gente illa regum nomen, vel regia potestas expeteretur. Fuerunt autem iudices numero duodecim, Primus, Othoniel filius Cenez frater Caleph. Secundus, Aoth filius Iera filij Gemini. Tertius, Sengar filius Anath. Quartus, Barath filius Ahinoen, de cedes Nephtalim: Quintus, Gedeon filius Ioas. Sextus, Iair Galaadites. Septimus, Iepte Galaadites. Octauus, Abesam de Bethleem. Nonus, Ahialon Zabulonites. Decimus, Abdon filius Hellel Pharathonites. Vndecimus, Samson. Duodecimus, Samuel. De primo horum Othoniel ita scriptura refert: Et clamauerunt filij Israel ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem, Otho- Infra 3.
niel videlicet filium Cenez fratrem Caleph iuniorem. Fuitq́; in eo spiritus domini, & iudicauit Israel. Quoniam ergo nomine saluatoris & officio fungitur, & in eo fuit domini spiritus: rectè spiritualia saluatoris nostri Christi filij dei mysteria in persona eius requiruntur. Historia de illo talis est.

De Othoniel, & vxore eius Axa filia Caleph: quid sedens in Asino & suspirans allegoricè significet. CAPVT II.

DIxitq́; Caleph: Qui percusserit Cariath Sepher & vastauerit eam: dabo ei Axam filiam meam vxorem. Cunq́; cœpisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleph minor, dedit ei filiam suam coniugem. Quam pergentem in itinere monuit vir suus, vt peteret agrum à patre suo. Quę cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Quia terram arentem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleph irriguam superius & irriguam inferius.) Hæc ipsa per anticipationem in libro Iosue dicta sunt. Por- Iosue.15.
rò Othoniel siue vt verius iuxta beatum Hieronymum scribitur Athoniel, tempus eius dei, vel responsio dei interpretatur. Significat autem magnum iudicem, imo saluatorem Israhel Christum dei filium, cuius typus quo populum suum visitauit tempus dei, cuius euangelium nimirum responsio dei est. Axa verò siue vt verius legatur Axaf medicamentum interpretatur, nam Axa in furibundam vertitur. Loci huius sacramentum duplex, id est, tam allegoricum quam morale est. Nam Othoniel, scilicet saluator noster & iudex, tunc Cariathsepher, id est, ciuitatem literarum percussit, quæ prius Dabir, id est, loquens siue loquela vocabatur, quando manifestata veritate euangelij: loquacem scribarum & pharisæorum synagogam in litera legis gloriantē redarguit. Nam eadem synagoga rectè ciuitas literarum dicta est, cui primùm credita sunt eloquia dei. Dixit autem saluator iste scribis & pharisæis, dixit (inquam) & dictum opere compleuit: Roma. 3.
Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Ita Matth.21.
per ciuitatem literarum, id est, eos qui tulerunt clauim scientiæ, percussit atque damnauit, proposito sibi præmio, vt acciperet Axam coniugem, id est, nouam de gentibus ecclesiam. Cuius pater per fidem factus est Caleph, quod interpretatur quasi cor, scilicet deus, qui nobis factus est quasi cor, dicendo: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hinc ipse qui factus est ei vir saluator mundi, suasit vt peteret à patre suo agrum. Docuit enim ecclesiam suam orare & petere à deo patre regnum cœlorum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid ha- Zachar.1.
bes? Axa sedens asino suspirat, quando conuersa ad Christū ecclesia, prima iam gratia, id est, pec- Matth.6.
catorum remissione percepta, secundum gratiam, id est, sancti spiritus illustrationem regni cœ- Lucæ 11.
lestis desiderium postulat. Vndè & protinus subditur. Da mihi (inquit) benedictionē. Quia terram arentem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Terra nanque arens est prima gratia remissionis peccatorum, quam in baptismo pariter omnes accipimus: irrigua verò aquis, cognitio vel desiderium cœlestium bonorum, quod in diuersis diuersa operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult.

De eadem re moraliter, quæ sententia Beati Gregorij est. CAPVT III.

CAEterū & moraliter Axa super Asinū sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirās, à patre terrā irriguam petit, quia à creatore nostro cū magno gemitu quærenda est lachrymarū gratia. Sunt nāq; nōnulli, qui iā in dono perceperūt, pro iustitia libere

CAP. IIII.

loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere: sed adhuc gratiã lachrimarum non habent. Hi nimirum terram australem & arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque feruentes sunt, oportet ad minus vt aut timore supplicij, aut amore regni cœlestis mala etiam quæ antea perpetrauerunt, deplorent. Et licet in multis speciebus compunctio diuidatur, quando singulæ quæque à potentibus culpæ planguntur, vndè & voce quoq; pœnitentium Hieremias ait: Diuisiones aquarum deduxit oculus meus: Principaliter tamen compunctionis genera duo sunt, quia deum sitiẽs anima, prius timore compungitur, post amore. Prius enim in lachrimis se affligit, quia dum malorum suorum recolit pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta: quędam iam de prę sumptione veritas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postmodum amarissimè deflet, quia differtur à regno. Contemplatur enim mens, qui sint illi angelorũ chori, quæ societas sanctorum spirituum, quę maiestas ęternę visionis dei, & amplius plangit, quia bonis perennibus deest, quæ flebat prius cum mala interna metuebat. Sicq́ue fit, vt perfecta compunctio formidinis tradat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in hac sacra veraciq; historia, figurata narratione describitur. Quia ergo, vt dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius, & irriguum inferius. Irriguum superius accipit anima, cùm sese in lachrymis cœlestis regni desiderio affligit: Irriguũ verò inferius accipit, cùm inferni supplicia flendo pertimescit. Et quidem prius irriguũ inferius, ac post irriguum superius datur, sed quia compunctio amoris dignitate præminet, necesse fuit, vt prius irriguum superius, & postmodum irriguum inferius commemorari debuisset.

Thren. 3.

De Barach & prophetissa Debbora vxore eius, & quòd idem sit Lapidoth. CAPVT IIII.

CAP. IIII.

QVartus iam nobis è iudicibus assumitur Barach. Nam in Aoth qui secundus est, mysterium requirere vel sacramentum, penè violentum est, quippe qui non tam diuino oraculo, quàm humano ductus ingenio, immo & dolo interfecit regem Moab, atque idcirco non tam missus, quàm permissus dicatur à deo, vt esset saluator. (Addiderunt (inquit) filij Israel facere malum in conspectu domini, post mortem Aoth, & tradidit illos dominus in manu Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Asor. Habuitq́ue ducem exercitus sui Sisaram, ipse autem habitabat in Aroseth gentium. Clamaueruntq; filij Israel ad dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus, & viginti annos vehementer oppresserat eos. Erat autem Debbora prophetes vxor Lapidoth, quæ iudicabat populũ in illo tẽpore, & sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama & Bethel, in monte Effraim, Ascendebantq; ad eam filij Israel in omne iudicium. Quæ misit & vocauit Barach filium Abinoen de cędes Nephthalim.) Barach idem qui Lapidoth vir Debboræ prophetes fuisse traditur. Interpretatur autem Lapidoth fulgur. Barach quoq; fulmẽ. Fulgur idcirco, quia antequam vlcisceretur Israel, de Chananęis, quasi fulgur splendebat in populo, meritis scilicet & prærogatiuis operum: postquã verò vltus est Israhel de Chananæis, fulmen, id est, percutiens vocatus est. Plana historia est. Canticum ergo eorum primò breuiter percurrentes, tunc demum pulchrum perstringamus mysterium, quod intrinsecus latet.

Cantici illorum tractatus ex B. Hieronymo, literaliter. CAPVT V.

DOmine cùm exires de Seir, & transires per Edom, terra mota est, cœliq́; ac nubes distillauerunt aquis.) Exisse dominus de Seyr dicitur, & transisse per Edom, eo quòd Idumæis legem suam recipere nolentibus in monte Synai legem Israel dederit. Terra mota est, cœli ac nubes distillauerunt aquis. Terrę motus montis Syna describitur. Et quòd dixit, cœli ac nubes distillauerunt aquis, ad præsentiam domini cœli, quasi quodam pauore sudorem emittentes, aquis distillasse dicuntur, Similiter & (Montes fluxerunt à facie domini:) Quod verò sequitur. (Et Synai à facie domini dei Israhel.) Subaudiendum est contremuit & fumauit. (In diebus Samgar filij Anath in diebus Iahel quieuerunt semitæ, & qui ingrediebantur, ambulauerunt per calles deuios.) Quieuisse dicuntur semitæ, quia tempore Samgar ducis Israel, præoccupatæ erant semitæ ab inimicis Israhel, & non audebant in domũ domini liberè orandi gratia ascendere, sed qui ingrediebantur per eas, timore inimicorum latenter, & per calles deuios ascendebant. De quibus inimicis non plenè eos Samgar liberasse dicitur. Quod verò interponitur, paulò superius in diebus Iahel, intelligendum est, quia interempto Sysara à Iahel, apertæ sunt viæ, & absq; vllo timore ibant in domum domini, qui antea per calles deuios illuc gradiebantur, & quòd Iahel aut Debboram hic ponitur, humilitatis causa hoc Debbora fecisse dicitur, eo quòd Iahel vxor Aber Cynei Syraram interfecerit. (Cessauerũt fortes in Israhel, quieuerũt donec surgeret Debbora, surgeret mater in Israel.) Fortes hic doctores & prædicatores legis dicit, qui quieuisse, id est, nõ fuisse dicuntur, donec surgeret Debbora, quæ Israhel & prædicatione & exhortatione doceret, & concilio ab hostibus liberaret. Hos etiã fortes in superioribus ad dominũ secum benedicendũ eadem

eadem Debbora verbis his prouocat, dicēs: Qui spontè obtulistis animas vestras de Israhel ad periculū, benedicite dn̄o. Hi fortes .i. doctores obtulisse dicuntur suas aïas ad periculū .i. legi dei & seruituti eius se subdidisse, & die noctuq; in meditationibus corpus animamq; macerasse. (Noua bella elegit dn̄s, & portas hostiū iste subuertit.) Quomodo vel in quo noua bella? Sequitur cōtinuò, & interrogādo dicit: (Clypeus & hasta si apparuerunt in quadraginta milibus Israhel?) subauditur nō. Hæc enim verior lectio, veriorq; sensus est, licet in plerisq; codicib', detracta dictiun cula si, affirmatiuè soleat legi, quòd scriptorum vitio inoleuit. Quod dicit clypeus & hasta, intelligendū est hoc quasi iureiurādo dixisse, quòd in quadraginta milibus, nec clypeus nec hasta inueniri posset. Iccirco deus noua bella elegisse dicitur, & portas hostium subuertisse, eo quòd de inermibus fortes & victoriosos fecerit. Quod verò Israhel armis expoliati fuissent, à Iabin rege Chanaan, in superioribus declaratur, vbi dicitur: Clamauerunt filij Israhel ad dn̄m, nongentos enim falcatos habebat currus, & per viginti annos vehemēter oppresserat eos. Vehemēter & fortiter oppressit eos, quia armis expoliasse dicitur, sicut in libro Samuelis scribitur: Cumq; venisset dies prælij, non est inuentus ensis & lancea totius populi, qui erant cum Saul & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius. (Cor meū diligit principes Israhel.) Sciendū, quòd in Hebręo nō principes, sed doctores legitur. Hoc Debbora in persona dei loquitur, ꝙ deus diligat doctores legi dei studētes, de quibu dicitur subiungēdo. (Qui propria voluntate obtulistis vos discrimini) in populo (benedicite domino.) De quibus etiā iam superius dictū est in eo loco, vbi ait: Qui spōte obtulistis animas vestras ad periculū, benedicite dn̄o. (Qui ascēditis super nitētes asinas, & sedetis in iudicio, & ambulatis in via, loquimini.) Ascensores asinarum populus Israhel dicitur. Asinæ verò, in quibus ascēdunt, doctores tribus Israhel dicuntur. Super quorū doctrinam reliquus populus, quasi super asinas ascēdisse dicitur .i. requiescere. Et ipsę asinę nitētes dicuntur, hoc est, gradientes instar lunæ, in lege sedentes super iudicium .i. super legē. Quæ etiam super iudiciū sedere dicuntur .i. super legē, & ambulare in via, subauditur legis, eo quòd viam legis nequaquā excederent. Populū itaq; qui super has asinas .i. super hos doctores requiescebāt, prouocat Debbora ad benedicendum dn̄m, & dicit: Loquimini .i. laudate. Et quasi interrogassent, vbi & quādo laudabimus dn̄m, illa respōdit. (Vbi collisi sunt currus, & hostiū suffocatus est exercitatus. Ibi narrentur iustitiæ domini, & clementiæ fortis Israhel.) Ac si diceret: Quamuis semper & vbiq; deus laudandus sit, modò tamē à vobis potius laudandus est & benedicēdus, qui inimicos vestros subuertit, sicut Aegyptios in mari rubro. (Tunc descendit ad portas populus domini, & obtinuit principatum.) Ad portas populus domini descendit .i. ad portas domus dn̄i, quia benedicto & collaudato in loco victoriæ domino, descenderunt in domū domini, vt ibi etiam dn̄m collaudarent, orationes & victimas ei offerentes. Quod verò de tribu Isachar, doctores cæterarū tribuū essent, monstratur ex lib. Paralipo. vbi ait: De filijs quoq; Isachar eruditi viri, qui notant singula tempora, ad præcipiendū quid facere deberent Israhel, principes ducenti. Omnes aūt reliquæ tribus, eorum consiliū sequebantur. Et quod ijdem doctores asini sint, mōstratur in lib. Gen. vbi sequitur, Isachar asinus fortis, accubās inter terminos. Vidit requiem ꝙ esset bona, & ꝙ optima terra, & supposuit humerū suum ad portandū, factusq; est tributis seruiēs. Asinus in li. Gen. vbi sequitur, fortis dicitur, propter fortitudinē legis, eo quod legem in humero portaret, & cæteris tribubus tributum .i. doctrinā legis impenderet. In li. verò Iudicum asinæ dicuntur, eo quòd viribus fracti & humiliati atq; infirmi manerēt, iugo scilicet gentiū pressi atq; humiliati, & sola tantū lege dei cōtenti. Surge surge Debbora, surge surge loquere canticū.) Notandū, quòd in Hebræo expergiscere legatur .i. expergiscere in spiritu prophetiæ. Præfatorū itaq; doctorū vocibus Debbora prouocatur, vt expergiscatur in spiritu prophetiæ & laudis, & nō cesset à laudibus dei. Vndè & sequitur. Loquere canticū. (Surge Barach, & apprehende captiuos tuos fili Ahionē.) In Hebræo dicitur, prædare prædā tuam fili Ahionē. Hac sentētia vocibus etiā eorundē doctorū Barach ammonetur, vt deprędetur reliquias inimicorū suorū, & ad internitionē eos vsq; perducat, & nomē sibi victorię laudabiliter acquirat. (Tunc saluatę sunt reliquię populi.) Hęc sentētia ad intelligendū, iungēda est sentētię superiori, qua dicitur, vbi narrētur iustitię domini, clemētię fortis Israhel, eo quòd tunc saluatæ sunt reliquiæ populi. Dn̄s in fortibus dimicauit.) In Hebręo legitur, dn̄s propter me in fortib' dimicauit, & est vox totius pop. Israhel. Dimicauit enim propter eos in Aegyptijs, & cæteris inimicis Israhel. Vndè & sequitur. (Ex Effraim deleuit eos in Amalech) .i. Iosue, existēs de tribu Effraim, deleuit fortes inimicos Israhel in Amalech, & populū eius in ore gladij, sicut legitur in li. Exo. Fugauitq; Iosue Amalech & populū eius in ore gladij. Et ꝙ idē Iosue ex tribu Effraim fuerit, mōstratur ex li. Nu. vbi dicitur: De tribu Effraim, Oseæ filiū Nun. Quē & in cōsequentib' Iosue vocat dicēs: Vocauitq; Moyses Oseē filiū Nun Iosue. (Et post eū in populos tuos Amalech.) Post eū .i. Iosue ex tribu Beniamin existēs, Saul populū Amalech pręcipiēte dn̄o deleuit. Quod de spiritu prophetiæ Debbora & Saule futurū prophetauit, & hoc secundū schema, q vocatur prolepsis, dictū est, ꝙ ipse esset deleturus Amalech, sicut habes in li. Samu. Sed & quòd

Capit. 4.
1. Reg. 13.
Exod. 14.
1. Para. 12.
Gene. 29.
Exod. 17.
Nume. 13.
1. Reg. 15.

CAP. V. quòd ait: O Amalech, in Hebræo nō legitur, sed latinus interpres sensus gratia hoc addidit. (De
Machir principes descēderunt, & de Zabulon, qui exercitū ducerēt ad bellandū.) In Hebræo le-
gitur. De Machir principes descēderūt, & subauditur ad bellandū.i.ad prosternendū Sysara prin
cipē, & de Zabulon, subauditur descēderunt, qui ducerent de tribu literarū.i.de tribu Issachar, &
subauditur ad bellandū.i.ad deū collaudandū & exorandū, de quib. & sequitur. (Duces Issachar
fuêre cū Debbora.) In Hebræo, Principes.i.doctores legis fuêre cū Debbora ad collaudandum
deū. (Et Barach vestigia sunt secuti.) Intelligendū est, quia pars quedā illorū cū Debbora ad deū
collaudādum remāsit, & pars Barach vestigia sunt secuti ad populū exhortandū, & debellandum
Sysarā. (Qui quasi in pręceps ac baratrū se discrimini dedit) Barach, scilicet, credens verba dñi, se
discrimini dedit, pręcipitās se in torrentē Cyson, persequēs & debellans Sysarę exercitū. Baratrū
in hoc loco torrēs Cyson intelligitur. (Diuiso cōtra se Ruben, magnanimorū reperta contentio
est.) In Hebræo nō habetur cōtra se. Vox enim Debbore est increpās Ruben.i.tribū Ruben, eo
ꝙ imperio dñi nō obtēperans cū fratribus suis cōtra inimicos dñi debellādos nō ierit, sed timore
perterritus, & verbis dñi incredulus ab eis se diuiserit, & ꝓ eo magnanimus.i.superbus, repertus
extiterit. Vndè & seqtur eorū increpatio in spiritu ꝓphetiæ dicēs: Quare habitas inter duos ter-
minos, vt audias sibilos gregū. In Hebræo nō legit̃ duos, sed inter terminos. Et est sensus. O Ru-
ben, quare habitas.i.quare remanes inter terminos tuos, scilicet vicinarū tribuū tuarū, vt audias
sibilos gregū? Ac si diceres, Greges quib. abūdas, seruare cupis & amittere vereris, eorūq; sibilos
audire potius delectaris, q̃ cū fratribus tuis ad debellādos hostes Israhel ꝓgredi niteris: & q̃a hoc
facis, imperio dñi superb' resistis, vndè & sequit̃ idipsum ꝙ & supra. (Diuisio Rubē, magnanimo
rū reperta cōtentio est. (Eo ꝙ malè fecerit, imperiū dñi paruipēdēs, & superbus existēs. (Galaad
trās Iordanē quiescebat.) Et hoc increpādo dicit̃, eo ꝙ remorāte Ruben cū eo Galaad pari cōsi-
lio remāserit. (Et Dan vacabat nauibus) quia vidēs, ꝙ tribus Ruben, & tribus Galaad, nō irēt cū
fratribus suis ad bellandū, timore correptus, nauibus vacando fugā arripuerit. (Aser habitabat in
littore maris, & in portubus morabatur.) Similiter hoc increpando ponitur, eo ꝙ Aser in littore
maris habitās, in portubus moratus fuerit, fugā potius arrepturus, q̃ fratrib. cōpreliaturus. (Zabu
lon & Nephthalim obtulerunt aīas suas morti in regione Meronie) In Hebræo super regionem
Meronie. Et est sensus. Quia cæteris tribub' ire nolētibus, hę duę tribus, aīas suas morti dederint
super regione Meronie. Meronie em̃ interpretatur excelsus. Pro regione em̃ excelsi.i.dei, obtu-
lisse dicuntur aīas suas, & iccirco laudibus efferūtur, cū cæterę cōprehendātur tribus. (Venerunt
reges & pugnauerūt.) Reges terræ Chanaan dicit, qui regi Labin subditi erāt. (Pugnârunt reges
Chanaan.) Idipsum repetit. (In Thanaac.) Thanaac enim ꝓuincia est, vbi est torrēs Cyson, iuxta
aquas Mageddo. Mageddo em̃ ciuitas est posita super torrētem Cyson. Et ꝙ dicit: (Iuxta aquas
Mageddo.) Intelligitur iuxta torrentē Cyson ciuitas Mageddo. (Tamē nihil tulere prędantes.)
Hoc subsannādo dicitur, cū non solū nihil prædæ tulerint, quin potius aīas eruere nequiuerunt.
(De cœlo dimicatū est cōtra eos.) Quia in xl. milibus Israhel clypeus & hasta inueniri non pote-
rāt, iccirco dñs de cœlo lapidibus grādinis & igni dimicauit pro eis cōtra hostes suos, sicut & il-
Iosue 10. lud in li. Iosue. (Stellæ manētes in ordine suo & cursu, aduersus Sysarā pugnauerūt.) Stellę, angeli
intelligātur, qui de cœlo cōtra Sysarā pugnauerūt. (Torrēs Cyson traxit cadauera eorū.) Est em̃
hic defectus, & quasi interrogādo, vbi & respōdeatur in torrentē Cadumin.i.in mare rubrū. Vn-
dè & sequitur. (Torrēs Cadumin, torrēs Cyson.) Torrentē Cadumin, mare rubrū vocat. Cadu-
min enim interpretatur antiquorū, eo ꝙ antiquè miracula in eo facta fuerint, transeuntibus filijs
Israhel, & Aegyptijs pereuntibus. Et quia mare rubrum Aegyptios mortuos euomuit, ita vt eos
mortuos Israhelitæ super littus maris viderēt, & eadē cadauera piscibus & bestijs maris abstracta
fuerūt, iccirco traxit torrēs Cyson cadauera eorū, vt pro cadaueribus Aegyptiorū sibi ablatis ca-
dauera Chananæorū ipsius maris rubri pisces & bestiæ comederēt. (Cōculca aīa mea robustos.)
Hoc Debbora in persona totius Israhelis dicit, vt oēs vno aīo robustorū.i.fortissimorū inimico-
Iosue 10. rum suorū colla cōculcarent, sicut est illud in li. Iosue de quinq; regibus Chananæorū. (Vngulæ
equorū.) In Hebræo sic legitur. (Tunc vngulæ equorū ceciderūt fugiētibus impetū, & per præ-
ceps ruentibus fortissimis hostiū.) Lapidibus enim grandinū de cœlis ab angelis vngulæ equorū
cecidisse traduntur, vt sit sensus. Si vngulæ equorū cecidisse tactu lapidum creduntur, quid putas
equitibus accidisse? (Maledicta terra Meroz dixit angelus dñi.) In Hebræo legitur. Maledicite
Meroz dixit angelus dñi. Angelus dñi ab Hebręis Michael intelligit̃, qui iubet per Debborā po-
pulo Israhel, vt maledicāt Meroz.i.potestatē angelicā, quę præerat Chananæis. Meroz em̃ inter-
pretatur arcanū. Iccirco maledici iubetur.i.anathematizari, eo ꝙ cęteris angelis dimicantibus ꝓ
Israhel, ipse nō solùm nō pugnauerit, verùm etiā in aduersitate eorū perstiterit. (Maledicite habi
tatoribus eius).i.& Meroz & populo eius. Et redditur causa cur maledicātur. (Quia, scilicet, non
venerūt in adiutoriū dñi, in auxiliū fortissimorū eius. Benedicta inter mulieres Iahel vxor Aber
cynei.) Inter mulieres, scilicet Sarā, Rebeccā, Rachel, Liā, & cæteras fermè mulieres. (Benedica-
tur in

tur in tabernaculo.)ſubauditur dñi,& ibi memoriale ſit eius,ſicut & Iudith.Et benè reddiť cauſa cur benedicatur, quia ſcilicet ſapiēter & prudēter ſecerit, eo quod petēti aquã lac dederit.Iccirco lac dedit,vt hoſtis fugiens,ſibi potiorem ſidem accõmodaret.Et ſi quęritur,cur vinũ non dederit,reſpondendũ eſt,quia domus Rachab vinũ nõ bibebat,ſicut habes in Hieremia propheta. Hiere.35.

Quòd myſticè Syſara diabolum, Debbora legem, Barach verò qui interpretatur fulmen,fortes legis viros ſignificet,qui illa legitimè vtentes,fortiter diabolum percuſſerunt. CAP. VI.

HAec ad literam dicta,magna ſpiritus & vitæ cõtinent myſteria.Syſara quippe dux aduerſi exercitus,hoſtem generis humani,nomine ipſo ſignificat.Interpretatur nanq; equi viſio.Equi viſio diabolus eſt,qui omne ſublime videt,qui ſecundũ naturã equi ſuperbi & fluxi ſpiritũ hominis in ſuperbiã erigit,carnẽq; luxurioſam velut equino fluxu polluit.Hic dux Iabin,ꝙ interpretatur intelligẽtiæ,videtur enim ſibi eſſe Cherub.i.plenitudine ſciẽtiæ,dux,inquã,Chanaan.i.oĩum quorum pedes per ſuperbiã moti ſunt(Chanaã quippe interpretatur motus eorũ) nõgentos habuit falcatos currus.i.ſuperbiuit in omni potentatu,ita vt ſibi pro deo præeſſe videretur,cunctis angelorũ ordinibus.(Erat aũt(inquit)Debbora prophetes vxor Lapidoth.Debbora apes interpretatur.Significat aũt legem,quę tanquã in cæra mel.i.in litera,ſpiritus cõtinet dulcedinẽ.Hæc aũt vxor Lapidoth,qui & ipſe vocatus eſt Barach.Vir Debboræ populus fuit Iudaicus,legis ſtudiũ vel ſcientiam profeſſus.Lapidoth fulgur,Barach fulmen interpretatur.Et fulgur quidẽ choruſcat,ſed breuiter,fulmen aũt ferit fortiter.Lapidoth ergo.i.fulgur populus ille erat, pro parte illorũ qui breuiter imò inaniter ſolo legis literalis ſermone choruſcauerũt,fulmẽ verò pro parte illorũ,qui legem adimplendo,fortiter diabolũ percuſſerunt.Igitur Debbora.i.lex ſancta & iuſta & bona,miſit & vocauit Barach filiũ Abinoen,idem populũ Iudaicum,patrem deũ labijs honorantẽ, ſecundũ nomẽ Abinoen. Abinoen quippe interpretatur patris mei decor.(Vade(inquit) & duc exercitũ in mõtem Thabor.)Thabor veniens lumẽ interpretatur, illũ ſignificans, de quo veraciter Zacharias cecinit,dicens:Viſitauit nos oriens ex alto,&c. Ergo in mõtem Thabor, duc (inquit)exercitũ.i.crede in eum, ſpera in eum qui Abrahæ promiſſus eſt,qui de ſemine Abrahæ venturus eſt,ſcilicet Chriſtũ lumen verũ,benedictionem omnium gentium.Nam in illũ montem Lucæ 1. ducere exercitum.i.ſpem vitę vel iuſtitiæ ponere in Chriſtũ,hoc Debbora præcipit Barach,hoc enim lex vniuerſa,hoc,inquam,legis & prophetarũ ſancta imperat Iudaico populo ſcriptura.(At ille:Si(inquit)venis mecũ,vadam.Si nolueris venire,non pergam.)Hoc planè populus ille dixit, quia iuſtitiam ſuam volens ſtatuere,iuſtitiæ dei ſubiectus eſſe noluit.Hoc inquã ille non Barach, Rom.10. ſed Lapidoth dixerit.i.populus ille, nõ pro parte fortium & perfectorũ fortiter fulminantiũ,ſed pro parte imperfectorũ breuiter coruſcantium ſiue fulgurantium, qui fiduciam habentes in operibus legis neſcirent ſibi eſſe aduentum vel gratiam Chriſti. Sed enim ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro coram deo.Dicit ergo Debbora:(Ibo quidem tecum, ſed in hac vice victoria non reputabitur tibi,quia in manu mulieris tradetur Syſara.)Quòd eſt dicere : Tibi quidem Rom.3. lex obſeruata,quamuis non ad perfectum adducendo proderit,ſed cum Chriſtus venerit,eccleſia de gentibus per ſolam fidem eius ſperans iuſtiſicari , perfectionem plenamq́; victoriam obtinebit.(Aber autẽ Cyneus receſſerat quondam à cęteris Cyneis fratribus ſuis,&c.)Cynei poſterant Obab.i.Iethro cognati Moyſi , de quibus aliàs iam dictum eſt. (Deſcendit itaq; Barach de monte Thabor,& decem milia pugnatorum cum eo. Deſcendit Barach, Barach,inquam,nõ iam Lapidoth.i.non iam fulgur,ſed fulmen deſcendit de monte Thabor,ſcilicet Iudæi magni & veri Chriſti apoſtoli afflati ſpiritu ſancto,miſſi à Chriſto,& cùm eis decem milia pugnatorũ, ſcilicet fide armatus vniuerſus exercitus credentiũ. Vndè canitur in Pſal. Currus dei decem milibꝰ multiplex,milia lætantium dominus in eis in Syna in ſancto.Deſcenderunt,inquam dignatione, Pſal.67. ſcilicet,quia credentes ipſi illuminati,nondum credentes & adhuc cæcos reſpicere dignati ſunt.

De Iabel vxore Aber Cynei,qualiter Syſaram interfecerit,& quòd eccleſiæ de gentibus typum geſſerit. CAPVT VII.

PErterruitq́; dominus Syſaram, & omnes currus eius , vniuerſamq́; multitudinem in ore gladij,ante conſpectum Barach,in tantum,vt Syſara de curru deſiliens, pedibus fugeret, & Barach perſequeretur fugientes currus & exercitum vſque ad Aroſeth gentium, & omnis hoſtium multitudo vſq; ad internitionẽ caderet.)Dominus(inquit) perterruit Syſaram. Quis enim alius niſi dominus noſter,dominus virtutem,& rex gloriæ perterruit diabolum, & de curru ſuperbiæ in pedes deiecit eum,iuxta Pſal.dicentem.Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum? Illum ipſe Pſalm.88. perterruit, ad conſpectum Barach , ad conſpectum apoſtolorum , qui fuere ex Iudaico populo, cui Debbora,ſicut iam dictum eſt,id eſt,ſacra lex primò nupſit.Illi erãt cœli enarrantes gloriam dei,& illis comitantibus atque fulminantibus , ſignaq́ue & prodigia facientibus perterritus diabolus de curru deſiliuit . Imperatorum enim & principum ſeculi, conuerſorum ad Chriſtũ, altitudinem perdidit. Quid deinde? (Fugiens(inquit)peruenit ad tentorium Iahel vxoris Aber Cy- Pſal.18. nei. Erat enim pax inter Iabin regem Azor , & domum Aſer Cynei. Iahel cerua ſiue coniugium

 ceruale

CAP. IIII. ceruale interpretatur. Significat aũt ecclesia de gentibus, quę veluti cerua ceruo.i.viro suo Christo nunc per fidẽ copulatur. Quæ comedit quidẽ serpentem admittẽdo peccati venenũ, sed pro hoc pœnitens dicit singulariter ex persona singulorũ, dicit vniuersaliter in persona omniũ membrorũ suorum, qui sunt vnũ corpus, vna ecclesia, vnus populus. Quẽadmodum desiderat ceruus
Psalm.41. ad fontes aquarũ, ita desiderat anima mea ad te deus. Deiectus de curru, & pedibus fugiẽs tabernaculũ eius ingressus, & pallio eius opertus est, quia perdito falso diuinitatis vocabulo, quo adulter in publicis gloriabatur conuentibus populorũ, occultus irrepsit in ecclesiæ tabernaculum, vt occultus quasi sub pallio vitijs refocillaretur, vt victoris Christi nõ valens fuscare nomen, saltem morũ in domo eius corrumperet pulchritudinẽ Sed quid illa fecit? (Tulit (inquit) clauũ tabernaculi, assumens pariter & malleũ, & ingressa abscondite & cũ silentio posuit supra tẽpus capitis sui clauum, percussumq; malleo, defixit in cerebrũ vsq; ad terram. Qui soporem morti socias, defecit ac mortuus est.) Verè iuxta scripturã aliam, mulier fortis accinxit fortitudine lumbos suos, &
Prouer. 31. roborauit brachiũ suum. Sinistram manũ misit ad clauũ, & dextram ad fabrorũ malleos. Talis habitus corporis, profectò figuram crucis exprimit. Clauus tabernaculi ipsum est stigma passionis Christi. Clauum tulit, quę iussa mortificare membra sua super terrã, crucem suam baiulauit, crucifigens carnem suam cũ vitijs & cõcupiscentijs. Hoc tunc validè fit, quãdo non pro vanitate humanæ laudis, sed pro gloria assumitur dei afflictio carnis, non, inquam, in ambitione auræ popu-
Psal.118. laris, sed in timore domini. Idcirco Psalmista postulat. Cõfige timore tuo carnes meas. Rectè igitur sinistram manũ misit ad clauum, & dexteram ad fabrorũ malleos. Sinistra inferius ad clauũ, visibilis operatio pœnitentiæ est in oculis hominũ. Malleus in dextera desuper, timor domini in intentione cordis est. Ita factũ est, vt capiti eius defigeret clauũ validè in cerebrũ vsq; ad terram. Quare in capite quæsiuit vulneri locũ? Videlicet quia peccati caput est feriendum, ne postquam vẽtre irrepserit, difficilior pugna sit. Caput prima peccati suggestio est, vẽter autem subsequens
Iob 40. delectatio Porrò cõsensus cauda est. Vndè ligetur animus, queadmodum de Beemoth ad beatũ Iob dicitur. Stringit caudam suam quasi cedrus.i.fortius tenet, quemcunq; per cõsensum ligauerit diabolus. Igitur in capite quæratur vulneri locus.i.nõ expectata cauda cõsensus, imò delectationis ventre, prima suggestio clauo dominicæ crucis, cùm timoris domini malleo transfigatur.

De cantico Debboræ & Barach, à qualibus rectè secundum sensum mysticum in ecclesia Christi sit canendum. CAPVT VIII.

CAP. V. CEcineruntq; Debbora & Barach, filius Abinoen in die illo dicentes: Qui spõtè obtulistis de Israel animas vestras, ad periculum benedicite domino.) Canticum hoc iuxta literam supra decursum, spiritualiter in ecclesia iugiter illis canendum est, qui ad bella spiritualia spõte animas suas obtulerunt.i.qui non contenti acceptasse præceptum, vt fortius pugnarent cõtra diabolum, secuti sunt & consilium, sponte offerendo animas suas, sponte, inquam, & ex voto gratuito, cùm rebus & possessionibus ipsis, quas pro domino reliquerunt, suas quoq; vbi causa poposcit, obtulerunt animas. Isti sunt reges, isti sunt principes. (Audite (inquit) reges, percipite auribus principes. Ego sum, ego sum, quæ domino canã, psallam deo Israhel.) Ego sum (inquit) Debbora, ego sum (inquit) lex diuina, quæ domino canam. Quanticunq; reges, quanticunq; principes, os suum ad canendum aperiant, ego sum quę domino canam, nam extra legem diuinam, extra canonicam scripturam nihil est quod domino deo canat. Quid igitur canam? Quid domino deo Israhel psallam? (Domine cũ exires de Seyr, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie domini, & Synai à facie domini dei Israhel.) Seyr pilosus, Edom terrenus siue sanguinolentus, Synai tentatio interpretatur, quibus vtiq; nominibus, populus ille Iudaicus denotatur hactenus persequens Iacob fratrem suum i. supplãtatorem de gentibus, populum Christianum, peccatis hispidus, cupiditate terrenus, crudelitate sanguinolentus, maximè Christi sanguine, & prophetarum eius. Notum autem & certum est, quia de illo Seyr exiuit, & per regiones illius transiuit, populum illum reliquit, & ad nationes transiuit, dicendo nimirum prophetica, dicendo voce euãgelica. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.
Matth.23. Igitur domine (inquit) cùm exires de Seyr, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis.i.cùm carnales relinqueres Iudæorũ cæremonias, templumq; Christi filij tui sanguine pollutum, præsidibus eius angelis tuis, vt Iosephus quoq; testatur, clamantibus transeamus ex his sedibus, terra omnis, audita euãgelij tui prædicatione, ad pœnitentiã mota
Ioseph. est. Cœli de quibus scriptum est, cœli enarrant gloriam dei, cœli, inquam.i.apostoli, ijdemq; nu-
Psal.18. bes, de quibus alibi scriptum est: Et nubibus mandabo, ne pluant super vineam meam imbrem,
Esaiæ 5. distillauerunt vbiq; aquis sapientiæ, aquis doctrinæ euangelicæ, ita vt non essent loquelæ neque sermones, quorum non audirentur voces eorum, & in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hoc idem verbis quidem paulo immutatis, sed eodem sensu alibi Psalmista cõcinit. Deus cùm egredereris in cõspectu populi tui, cùm pertrãsires in deserto, terra
Psal.67. mota est, &c. Reliqua cãtici, superius literali expositione digesta, studio proficiscẽdi preterimus. Moraliter

Moraliter de eo, quòd Gedeon cùm à paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium hœdum coxit. CAPVT IX.

Fecerunt autem filij Israel malum in conspectu domini. Qui tradidit eos in manu Madian septem annis, & oppressi sunt valde ab eis. Venit autē angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas, patrem familiæ Ezei. Cumq; Gedeon filius eius excuteret atq; purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei, & ait: Dominus tecum virorum fortissime,)&c. Hic primo sensus moralis non prætereundus est, Gedeon cum à paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium protinus hœdum coxit, quem super petram posuit, & ius carniū desuper effudit. Quid est frumentum virga cedere, nisi rectitudine iudicij, à vitiorū paleis, virtutum grana separare? Sed hęc agentibus angelus apparet, tanto magis enim dominus interiora denunciat, quāto se studiosius homines ab exterioribus purgant. Qui occidi hœdum præcipit.i. omnem appetitū nostræ carnis immolari, carnesq; supra petram poni, & ius carnium desuper effundi, quem alium significat petra, nisi eum de quo per Paulum dicitur: Petra autem erat Christus? Carnes ergo supra petram ponimus, cùm corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Ius etiam carnium desuper effundit, qui in conuersatione Christi, ipsas etiam carnales cogitationes exinanit. Quasi enim ius ex carne liquida in petra funditur, quādo mens à cogitationum carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox angelus virga tangit, quia intentionem nostram nequaquam potestas diuini adiutorij deserit. De petra aūt ignis exit, & ius carnesq; consumit, quia afflatus à redemptore spiritus, tanta cor nostrū flāma cōpunctionis cōcremat, vt omne quod in eo est illicitū & operis & cogitationis exurat. Perfecta enim mēs solerter vigilat, vt nō solū peruersa agere renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes turpiter liquatur, tergat. CAP. VI. 1. Corin. 10.

De gemino signo velleris, quale in vtroq; futurorum præsagium fuerit. CAP. X.

Dixitq; Gedeon ad dominum, Si saluū facis per manū meam Israel, sicut locutus es, ponā vellus hoc lanæ in area. Si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumq; est ita, &c.) Iuxta historiā delictum quidē est & tentatio, quod adhuc secundo & tertio petit signum, postquam superiore signo quod primum fuit, accendente igne de petra, & carnes azymosq; panes cōsumente, vidit & agnouit, quod esset angelus dñi. Nec mirum, quod contra legē potuit tentare dñm, qui post victoriam, de auro eiusdē victoriæ facere potuit Ephot, quod & posuit in ciuitate sua Ephra, fornicatusq; est ipse, & omnis Israel cū eo. Vndè Gedeon interpretatur tentatio iniquitatis eorum, licet & alias interpretetur circuiens vterum. Porrò iuxta sensum mysticum, vtrunq; non velleris signum futurorum præsagium est. Quandiu ros in vellere, tam diu in omni terra fuit siccitas, Itemq; ecōtra, vbi omnis terra rore maduit, solum vellus siccum fuit. Sic profectò, quàm diu in Iudæa notus erat deus, quàm diu in Israel magnum erat nomen eius, totus mundus siccitate.i. ignorantia dei marcebat, & econtra nunc, vbi in tota multitudine & latitudine mundi, spiritus sancti dona diffusa sunt, Iudæa Christum non habens, omnimoda supernæ gratiæ squalet inopia. Quod respiciens Psalmista, domino canit, domino patri de filio eius Christo dicit: Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.i. prius veniet in cognitionem Iudæorum, & descendet deinde super terram.i. in cognitionē gentium. Ideo autem per vellus populus Iudęorū intelligitur, quia sicut vellus sine corruptione & dolore agni succiditur, ita Iudaicus populus primū deo adhærens, à fide Christi sine damno ipsius domini est separatus. Quamuis rectè & aliter debeat intelligi. Nā descendet sicut pluuia in vellus.i. sicut pluuia in vellus descendit, sine omni corruptione & dolore ipsius velleris: ita ipse rex nascetur de virgine sine omni corruptione virginis, & postea descendet sicut stillicidia stillantia super terram, id est, in cognitionem omnium hominum. Psalm. 71. Psalm. 71.

De mystica eius pugna, trecentis viris probatis contra Madian. CAPVT XI.

Dixitq; dñs ad Gedeonem: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, & ibi probabo eos. Et de quo dixero tibi vt tecū vadat, ipse pergat. Quē ire prohibuero, reuertatur. Cumq; descendisset populus ad aquas, dixit dñs ad Gedeō. Qui lingua lambuerint aquas, sicut solēt canes lambere, separabis eos seorsum. Qui autē curuatis genibus biberint in altera parte erūt. Fuit autē numerus eorū qui manu ad os projciente aquas labuerant, trecenti viri,)& reliqua. Et hic vt superius in Barach cantatū est) noua belle elegit dñs. Actum quippe est, vt cū trecentis viris tātum modo qui stantes manibus aquas hauserunt, & cū eo remanserūt, cū his ad præliū pergeret, eosq; nō armis, sed tubis, lāpadibus, lagenisq; armaret. Nam sicut scriptum est, accensas lampades miserunt intra lagunculas & tubas in dextera, lagenas autē in sinistra tenuerūt, & ad hostes suos cominus venientes, cecinerunt tubis, cōfregerunt lagunculas, lāpades aperuerunt. Et hinc tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione territi hostes sunt in fugam conuersi. De hoc nanq; bello per prophetam dicitur: Iugū enim oneris eius, & sceptrū exactoris superasti, sicut in die Madian. Superauit nempe gentilitatē dominus, superauit iugum oneris eius, cū eam aduentu suo ab illa dæmoniaci tyrannidis seruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cū percussorē illius, CAP. VII. Cap. 5. Esaiæ 9.

CAP.VII. qua ex peruerso opere grauiter deprimebatur, ab humano genere redēpto cōpescuit. Superauit sceptrū exactoris eius, cū regnū eiusdē diaboli, qui pro pestifera perpetratione vitiorū cōsueuerat tributa debita pœnarū exigere, de fideliū corde destruxit. Quid est hoc, ꝙ tale bellū per prophetā adducitur ad mediū, & aduentui redēptoris nostri istius pugnæ victoria cōparatur? An indicare nobis propheta studuit, ꝙ aduentū redēptoris nostri cōtra diabolū illa Gedeonis pugnæ victoria designauit? Talia illic nimirū acta sunt, quę quāto magis vsum pugnādi transcēdūt, tāto amplius à prophetandi mysterio nō recedunt. Quis enim vnquā cū lagenis & lampadibus ad pręliū venit? Quis cōtra arma veniens arma deseruit? Ridicula nobis hęc profectò fuerāt, si terribilia hostibus nō fuissent. Sed victoria ista attestante didicimus: ne parui hæc quæ sunt facta pendamus. Gedeon itaq; ad pręliū veniēs, redēptoris nostri signat aduentū, de quo scriptū est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portę æternales, & introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię?
Psalm.23. Dominus fortis & potens, dn̄s potens in prælio. Hunc redemptorē nostrū, non solum opere, sed etiā nomine prophetauit. Gedeon nanq; interpretatur circuiens in vtero. Dominus enim noster per maiestatis potentiā, omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis suę gratiā intra vterū virginis venit. Quid est ergo circuiens in vtero, nisi omnipotēs deus sua dispensatione nos rediмens, diuinitate cuncta cōplectens, & humanitatē intra vterū sumens: in quo vtero & incarnatus esset, & clausus nō esset? Quia & intra vterum fuit per infirmitatis substantiā: & extra mundū per potentiam maiestatis. Madian verò interpretatur, de iudicio. Vt enim hostes eius repellendi, destruendiue essent, nō de vitio repellentis, sed de iudicio iustè iudicātis fuit. Et idcirco de iudicio vocantur, quia alieni à gratia redēptoris iustę damnationis meritū etiā in vocabulo nominis trahūt. Contra hos Gedeon cū trecentis pergit ad prælium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo introducto cētenario numero designatur, nisi perfecta cognitio trinitatis. Cū his quippe dn̄s noster aduersarios destruit, cū his ad prędicationis bella descendit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciūt de trinitate, quę deus est, perfecta sentire. Notādum verò est, quia iste trecentorū numerus in tau litera cōtinetur. Et per tau literā, sicut iam diximus, species crucis ostenditur, quæ crucis speciem tenet, cui si super transuersa linea id quod in cruce
Matth.12. eminet, adderetur, nō iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecētorū numerus in
Marc.8. tau litera cōtinet, nō immeritò in his trecentis Gedeonē sequentibus, illi designati sunt, quibus
Lucæ 9. dictū est: Qui vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā, & sequatur me. Qui
Ezech.9. sequentes dn̄m tanto verius tollunt crucē, quanto acrius se domant, & erga proximos suos charitatis cōpassione cruciantur. Vndè & per Ezechielem certo in his trecentis qui in tau litera cōtinentur, hoc exprimitur, ꝙ ferrum hostiū crucis ligno superetur. Ductiq; sunt ad fluuiū, vt aquas biberent. Et quicunq; aquas flexis genibus hauserunt, à bellica intentatione remoti sunt. Aquis nanq; doctrina sapientię, stantis aūt genu, recta operatio significatur. Qui ergo dum aquas bibūt genu flexisse perhibētur, ab eorum certamine prohibiti recesserunt: quia cū illis Christus contra hostes fidei pergit ad pręliū, qui cū doctrinę fluenta hauriūt: à rectitudine operū nō inflectūtur. Oēs quippe tunc bibisse aquā, sed non oēs recto genu stetisse narrati sunt. Reprobatiq; sunt, qui
Roma.2. genua dū aquas biberēt, inflexerūt, quia attestante Apostolo: Nō auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabūtur. Quia enim, vt diximus, dissolutio operū in ipsa genuū incur-
Hebr.12. uatione signatur: rectè per Paulū dicit, Remissas manus, & genua dissoluta erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris. Igitur Christo duce ad bellū prodeunt, qui hoc quod ore annunciāt, opere ostēdunt, qui fluenta doctrinę spiritualiter hauriūt, nec tamē in prauis operibus carnaliter
Eccle.15. inflectuntur: quia sicut scriptū est. Nō est speciosa laus in ore peccatoris. Itū est igitur ad pręliū, cū tubis, cū lampadibus, cum lagenis, atq; iste (vt diximus) fuit ordo prętiandi. Cecinerunt tubis. Intra lagenas aūt missę sunt lāpades: cōfractis verò lagenis, lāpades ostensę sunt, quarū coruscante luce, hostes territi in fugā vertuntur. Designatur ergo in tubis clamor prędicationis, in lāpadibus claritas miraculorū, in lagenis fragilitas corporū. Tales quippe dux noster secū ad bella prędicationis duxit, qui despecta salute corporū, hostes suos moriēdo prosternerēt: eorūq; gladios nō armis & gladijs, sed patientia superarēt. Armati enim venerūt sub duce suo ad præliū martyres nostri, sed tubis, sed lāpadibus, sed lagenis. Qui cōsonuerunt tubis dū prędicāt, cōfregerūt lagenas, dum soluenda corpora in passione hostilibus gladijs supponūt. Resplēduerunt lāpadibus, dū post solutionē corporū miraculis coruscauerūt. Moxq; hostes in fugā versi sunt, quia dū mortuorum martyrū corpora miraculis coruscare cōspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnauerant, crediderūt. Cecinerūt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur: lagenæ fractæ sunt, vt lāpades apparerent: apparuerūt lāpades, vt hostes in fugā verterentur. i. prædicauerūt martyres, donec eorū corpora cū eo in morte soluerētur, vt miraculis coruscarēt. Coruscauerūt miraculis, vt hostes suos ex diuina luce prosternerēt: quatin⁹ nequaq̄ deo erecti resisterēt, sed cū subditi formidarēt. Et notandū, ꝙ steterunt hostes ante lagenas, fugerūt autē lampades, quia nimirum persecutores sanctæ fidei prędicatoribus adhuc in corpore positis restiterūt. Post solutionem verò corporum apparentibus

apparentibus miraculis, in fugã versi sunt, quia pauore cõterriti à persecutione fidelium cessauerunt. Prædicatione scilicet tubarum fractis lagenis corporum, visis timuerunt lampadibus miraculorũ. Intuendũ est etiã hoc quod illic scriptũ est, quia in dextera tubas, in sinistra autẽ lagenas tenuerunt: Pro dextro enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus: pro sinistro verò, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo hic scriptum est, quòd in dextra tubas, & lagenas in sinistra tenuerunt: quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum verò vtilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit vtilitatem corporis, quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam, atq; in dextera lagenam tenet. Si enim priore loco gratia prædicationis attenditur, & posteriore vtilitas corporis: certum est, quia dextris tubæ & sinistris teneantur lagenæ.

De Iepthe Galaadite, quòd Abraham quidem in exemplum deo parendi, hic autem in exemplum nobis sit, temeraria vota cauendi, & qualis super illo Ioannis Chrysostomi homilia sit. CAP. XII.

FVit illo in tempore Iepthe Galaadites, vir fortissimus, atq; pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad, & reliqua.) Vnum est, quod in isto Iepthe pietas humana rationi admixta iustè accusare posit. i. quod inconsultè nouit, quod sine custodia discretionis os suũ ad deum aperuit. Quid enim? Nunquid indiscretè vouere debuit? Nunquid non dominus in lege dixerat, In omni oblatione tua offeres sal? An fortè discretè vouit, vel in hac oblatione sua sal obtulit, qui dixerit, Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicunq; primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon, eum holocaustum offeram domino? Nónne cognoscere quisq; debet, vtrum bonum sit vel malũ quod vouet, cognoscere & videre vtrum vel maculatum vel immaculatũ sit quod offerat? Hoc igitur est, quòd iustè quisq; reprehendat, hoc vnum in isto est, quod anima deo deuota sapienter vitare debeat. Nam quòd ad deũ confugit, quòd fideliter à deo victoriam sperauit, non solum non reprehensibile, sed & laude dignum fuit, vndè & in epistola quæ dicitur Pauli Apost. ad Hebręos, in cathalogo patrũ fideliũ conscriptus est, qui per fidem vicerũt regna, operati sunt promissiones. Porro & deus in hoc facto inexcusabilis est, qui non prohibuit, quin ille filiã suã sibi sacrificaret. Nonne enim eadẽ, qua sanctus Abraham & iste via venerant ad sacrificandum? Nõ vtiq;, nam illum laudanda obedientia: istũ verò castiganda temeritas adduxerat. Rectè igitur quando extendit manum & arripuit gladium, vt immolaret filiam, non præsto fuit angelus dñi, qui clamaret de cœlo dicens: ne extendas manum tuam super puellã, neq; facias illi quicquam. Proinde ille quidem in exemplum deo parendi, hic autẽ exemplum sit nobis temeraria vota cauendi. Extat de hoc Homilia Ioannis, qui Chrysostomus dictus est, qua & hoc factũ Iepthe inter illa cõputare nõ dubitauit, de quibus dictum est: Hæc aũt omnia in figura cõtingebant illis, Vnusquisq;, ait, nostrũ debemus esse Iepthe, qui deuictis inimicis cupiditatum nostrarum, voluptatis carnis nostrę offeramus vnicam animam nostram, de qua dicebat propheta: Erue à framea deus animam meã, & de manu canis vnicam meam. Occisis in nobis omnibus delectationibus carnis, victores redimus ad deũ, offerentes ei, vt dixi, animã nostram, quæ est singularis & vnica. Sed scisis vestimentis malarũ cogitationum temporalium quæ valeant animã, offeramus illã occidendã in malis, viuificandũ in bonis. Vndè dicebat dominus in euangelio. Qui perdiderit animam suã, inueniet eam. Ac deinceps. Adhuc, inquit, istum Iepthe, existimo esse dominum nostrũ Iesum Christũ victorẽ mundi, qui obtulit filiã suam vnicã ipsam ecclesiam tẽpore persecutionis, malis põtificibus, nõ agnorum, sed luporum: ipso dicente: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Obtulit ergo ecclesiam per immolationẽ martyrum tempore persecutionis, & victima vnica oblata est deo vt sacrificium acceptabile esset patris ex lucris vnigeniti. Offert vnicus, vnicã: sponsus, sponsam: pater, filiam. Quid enim potest inueniri fortius integritate & virginitate ecclesiæ: quæ concipit in corruptione, creat in integritate? Virgo est ista, quæ virum non nouit. Plangit autem sexaginta diebus virginitatem suam. i. omnibus suis diebus. Nec enim mittit ad dominum eos qui ipsa pro sciunt, nisi ex magna tribulatione, nisi ex planctu, & fletu, & lachrymis. Hæc ecclesia cultoribus suis lætitiam non promittit, neq; in præsenti seculo securitatẽ: quia reuera omnis lætitia periculosa est, omnis securitas casibus plena, omnis iucunditas laqueis impeditur. Hęc prædictus Ioannes. Verùm nos ea pręteŕcurrẽtes, in quibus iubẽtis desuper vel agẽtis dñi maiestas nõ effulget: ad illa properemus, in quibus auctore ipso gestis, manifestior mysteriorũ pulchritudo perlucet.

De gestis Samson fortißimi, quòd manifestè fuerint opera virtutis dei: & idcirco rectè in illis quærentur mysteria dei. CAPVT XIII.

RVrsumq; filij Israel fecerũt malũ in conspectu domini. Qui tradidit eos in manus Philistinorum quadraginta annis. Erat autem quidã vir de Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens vxorẽ sterilem, & reliqua.) Samsonis huius Nazarei fortissimi, omnes sunt actus mirabiles, manifestum in se diuinæ virtutis vel fortitudinis opus exprimentes. Neque enim opera sunt hominis, sed dei: non inquam viribus hominis acta, sed virtute dei mirabilia facientis. Sunt autẽ numero septem. Primus actus est, quòd angelico prænũciante ministerio, Nazareus dei de muliere

sterili

Marginal notes: CAP. XI. — Leuit. 2. — Hebr. 1. — Gene. 22. — 1. Corin. 10. — Psalm. 21. — Matt. 10. & 16. — Lucæ 10. — Matth. 10. — CAP. XIII.

ſterili natus eſt. Secundus, ꝙ de comedente illi exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Ter-
Cap. 14. tius, ꝙ captis trecentis vulpibus, caudas earũ iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio, quas &
igne ſuccendit, vt pergerẽt in ſegetes Philiſtinorũ. Quartus, ꝙ percuſsit eos ingenti plaga, vt ſtu-
Cap. 15. pentes ſuram fœmori imponerẽt. Quintus, quod in maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarũ, de-
leuit & percuſsit mille viros. Sextus, ꝙ obſeſſus Gazæ dormiuit vſq; ad noctis mediũ, & exinde
Cap. 16. conſurgẽs, apprehendit ambas portę fores cũ poſtibus ſuis & ſera, impoſitasq́; humeris portauit
ad verticem montis. Septimus, ꝙ concuſsit duas magnę domus columnas, & multo plures inter-
fecit moriens, quam ante viuus occiderat. Igitur quia cuncta hęc (vt prędictũ eſt) opera ſunt dei,
neq; fieri potuerũt, niſi agente ſpiritu fortitudinis dei: in ſingulis vt rerũ veritas, dignitasq́; poſ-
cit, glorioſa ſcrutemur ſacramenta Chriſti filij dei, in quo ſeptiformis ſpiritus ſanctus requieuit.

De eo quòd Nazareus fore prænunciatus eſt, & de iniuncta matri continentia, quo ſenſu ad Chriſtum & virginem eius matrem aſpiciat. CAPVT XIII.

STerilis, inquit, es abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ. Caue ne vinũ bibas ac ſiceram, nec
immundũ quicquam comedas, quia concipies & paries filiũ, cuius nõ tanget caput nouacula.
Erit enim Nazareus dei ab infantia ſua, & ex matris vtero: & ipſe incipiet liberare Iſrael de manu
Philiſtinorum.) Iam ex hoc ipſo, quod ſterili ex matre naſciturus Samſon promittitur: magnis &
primis cõparabilis eſt patribus, Iſaac, & Iacob, & Ioſeph, qui oẽs ſteriles diu matres habuerũt, om
nesq́; fide promerente, ſuperno munere deficienti naturę dati ſunt, & in factis ſuis Chriſti domi
ni noſtri figuram prętulerunt, quẽ non more ſuo natura, ſed pręcipua prę omnibus Nazareis, fa-
ctũ de ventre virgineo protulit gratia. Matris vel mulieris huius ſterilitas, beatæ Mariæ ſecundũ
figuram eſt virginitas. Quid enim ſecundũ naturã ſterilius virginitate? Igitur vbi apparet angelus
domini, dicens huic, ſterilis es, & abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ: in mentẽ nobis veniat
Gabriel angelus domini, dicens illi: virgo es, & nõ cognouiſti virum, ſed ecce concipies & paries
Lucæ 1. filiũ. Nempe, & quod huic ait, caue ne vinum bibas ac ſiceram, nec immũdum quicquam come-
das, quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nouacula: illa myſticè præparatio eſt,
Ibidem quæ in his angeli verbis intelligenda eſt. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi ob-
umbrabit tibi: Ideoq́; quod naſcetur ex te ſanctũ, vocabitur filius dei. Deniq; beatę virgini ſpiri-
tu ſancto ſuperueniente, purificari, vinũ ac ſiceram nõ bibere, & immundũ non quicquam come
dere fuit. Vinũ quippe ac ſicerã bibere vel immundũ quid comedere, eſt voluntatẽ carnis amare,
virilesq́; per libidinẽ complexus admittere. Sed profectò omnẽ eiuſmodi appetitum beatæ vir-
gini ſuperueniens ſpiritus ſanctus à mente & corpore eius excluſit. Igitur vinũ ac ſicerã nõ bibit,
nec immundum quicquam comedit paritura filium: cuius, cum ſit filius dei, caput tangere nõ de
beat nouacula. i. blaſphema corrodere lingua. Quiſquis enim negat illũ eſſe filium dei, quiſquis
nõ hominẽ ac deum, ſed hominẽ tantum illum eſſe aſſerit, profectò caput eius auſu ſacrilegio, &
nouacula nimis acuta radit, quod fecit Dalila meretrix. i. ſynagoga cardinalis ingrata amãti. Erit
enim inquit Nazareus dei: Nazareus inquã dei. i. ſanctus dei, quod & dęmoniaca impuritas con-
Lucæ 4. feſſa eſt, ſcio inquiẽs, quis ſis ſanctus dei. Præterea quod oblato ſacrificio domino ſuper petram,
ſtante Manue & vxore eius flamma aſcendit. (Cumq; aſcenderet flamma altaris in cœlum, ange-
lus domini in flamma pariter aſcendit.) Illud nobis pulchrè innuit, quia ſuſcepto deus pater ſa-
crificio virgineæ fidei dicẽtis ad angelum: Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundũ verbum tuum:
ſtatim ſpiritus ſancti ſplendoribus caſta repleuit viſcera, & receſsit angelus ab ea.

Quòd nomine ipſo Chriſtum figurauerit Samſon, qui catulum leonis, manibus in fruſta decerpſit, & fauum mellis ex ore eius ſumptum, comedebat in via: & problemata eius, & vxor alteri tradita, quarum rerum Chriſti fuerint ſigna. CAPVT XV.

CAP. XIIII. PEperit itaq; filium, & vocauit nomẽ eius Samſon.) Ipſum quoq; Nazarei nomẽ reſonat Chri-
ſtum. Samſon quippe interpretatur, ſol eorũ. Quis autẽ Chriſtum eſſe neſciat ſolẽ verum, ſo-
lem eorũ, qui oculos habent, & in cœlũ aſpiciũt? Igitur cuius munere peperit filiũ, eius inſtructu
vocauit nomẽ eius Samſon. (Creuitq́; puer, & benedixit ei dñs. Cœpitq́; ſpiritus dñi eſſe cũ eo in
caſtris Dan, in Saraa & Eſtahol. Deſcendit igitur Samſon in Thammata, & reliqua.) Plena forti-
tudinis res geſta eſt. (Irruit (inquit) ſpiritus dñi in Samſon, & dilacerauit leonẽ, quaſi hœdũ in fru
ſta decerpens, nihil omnino habens in manu.) Catulus leonis ſæuus rugiẽs, qui occurrit illi, typũ
prætulit diaboli, qui verè vt catulus leonis ſæuus ac rugiens ſaluatori noſtro occurrit, cũ adama-
tam coniugem accepturus eſſet. i. cũ ſynagogam ſua præſentia docturus adueniſſet. Vbi primum
Matth. 4. occurrit illi? In deſerto ieiunãti & eſurienti. Cum enim ieiunaſſet quadraginta diebus & quadra-
ginta noctibus, poſtea eſurijt. Et accedẽs tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic vt lapides iſti panes
fiant, &c. Illic occurrentẽ ſibi leonẽ in fruſta decerpſit, nihil omnino habẽs in manu. Tertio nã[illegible]
tentantem confutauit, nõ fortitudine, qua in illum poterat vti deus, ſed ratione, & ſcripturarũ te-
ſtimonijs, qualibus & nos vti voluit, quotienſcunq; tentaremur. (Et poſt aliquot dies, inquit, ec-
ce examẽ apum in ore leonis erat, ac fauus mellis. Quem cum ſumpſiſſet in manibus comedebat
in via.)

in via.) Reuertens Samson examen apum, & fauũ mellis sumpsit ex ore leonis, quia victo tentatore, Christus regressus in Galilæam, in virtute spiritus duodecim Apostolos elegit. Quomodo illi erãt in ore leonis? Planè vt taceã q̃ erãt oẽs secundũ Adã natura filij iræ, sicut & cæteri, Petrus & Andreas primi Apost. Philippus quoq; à Bethsaida erãt ciuitate, quã per infidelitatẽ leo diabolus in ore tenuit, ipso testãte dño, cũ dicit: Væ tibi Corrozaim, væ tibi Bethsaida, q̃a si in Tyro & Sydone factę essent virtutes, quę in vobis factę sunt: olim in cilicio & cinere pœnitentiã egissent. Amplius aũt tunc examen apum & fauũ mellis ex ore leonis assumpsit: quando palã in cruce de humani generis hoste triũphans, non solũ Apostolos, sed & oẽs, qui per verbũ eorum credituri erant in illũ, de potestate eius eripuit. Igitur fauũ mellis sic sumptũ in manibus comedebat in via .i. voluntatẽ patris in salutẽ illorum delectabiliter faciebat in præsenti vita, quẽadmodum dicit: Meus cibus est, vt faciam voluntatẽ patris mei. Interea & problema proposuit sodalib⁹ suis. (De comedẽte (inquiẽs) exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo.) Iudæis nanq; loquebatur dñs in parabolis iuxta illud in Psal. Aperiã in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. Maximè aũt tunc illis problema proposuit eiusinodi, quãdo significãs qua morte esset moriturus: Nũc iudiciũ est mundi, nũc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. In eo nanq; q̃ eiecto foras principe mundi, oĩa traxit ad se, de comedẽte illi cibus exiuit, & de forti dulcedo egressa est. Et huius problematis illi solutionẽ inuenerunt. Dixerũt enim, Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternũ. Quomodo tu dicis, oportet exaltari filiũ hominis? Itaq; solutionẽ inuenerunt, veruntamen nõ in aliena vitula, sed in propria arando consciẽtia. Nam quod facere cogitabant, hoc illũ significasse intellexerunt. Quo tandẽ illud coniugiũ fine solutũ est? (Iratus, inquit, nimis, ascẽdit in domũ patris sui. Vxor autem eius accepit maritũ vnũ de amicis eius, & pronubis.) Certũ est, palàm omni mundo est, quia Iudęis iratus nimis, ascẽdit Christus in domũ patris sui: ascẽdit inquã, in cœlũ, & sedet à dextris dei. Vxor aũt eius synagoga maritũ accepit vnum de amicis eius & pronubis, vnũ de magnis patriarchis & prophetis amicis dñi, Moysen scilicet amicũ & pronubum Christi, quia de illo scripsit. Illum accepit synagoga. Imò illũ accepisse sibi visa est, gloriando in legis eius litera, legẽdo legem eius sine hui⁹ gratia. Verbi gratia: Tu inquiũt discipulus eius sis: nam nos Moysi discipuli sumus.

Ephesi. Matth.11. Iohan.4. Psalm.77. Iohan.12. Marc.16. Iohan.9.

Quòd illum afferentem hœdum de capris, & volentem cubiculum introire, prohibuit pater puellæ, & idcirco iratus, faciam inquit vobis mala, quid mysterij in Christo contineat. CAPVT XVI.

Post aliquantum autem temporis, cùm dies triticeæ messis instaret, venit Samson inuisere volens vxorẽ suam, & attulit ei hœdũ de capris.) Post aliquantum tẽporis .i. postquam resurrexit à mortuis, & in cœlum ascẽdit, sanctumq; spiritum Apostolis suis dedit: cùm dies triticeæ messis instaret .i. cùm tẽpus euangelicæ prędicationis adesset, vt operarios suos dominus messis in mundum vniuersum mitteret: venit ipse Christus in Apostolis suis, in quibus loquebatur, inuisere volens vxorem suam, conuertere volẽs synagogam, afferẽs illi hœdum .i. prædicans pœnitentiam & remissionẽ peccatorum. (Cumq; eius cubiculum solito more vellet intrare, prohibuit eum pater illius.) Pater synagogæ, cœtus pharisaicus, cuius erat officium vel professio, populum instruere, seueritate magistri, patris affectu. Talis profectò pater, clauim vsurpans scientiæ, Christum prohibuit ñe intraret cubiculum synagogę. Cæsis nanque Apostolis, denunciauerunt, ne in nomine eius loquerentur vlli hominũ. (Cui respondit Samson, Ab hac die nõ erit culpa in me cõtra Philisthæos, faciam enim vobis mala.) Sensus penè idem & verba cõsona sunt hęc, Hierusalẽ Hierusalẽ quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Quotiẽs volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hæc passurus ore proprio dixit, & postquam passus est, postquàm resurrexit, & in cœlum ascendit, itidem loquens in Apostolis suis, in illos Philisthæos, in illos potione cadentes, ebriosque suo sanguine Iudæos, excusso puluere pedum, locutus est. Vobis quidem oportebat primum loqui verbum dei, sed quoniam repulistis illud, ecce cõuertimur ad gentes. Ita iam non est ab hac die culpa in me contra vos. Quid enim vltra debui facere, & non feci?

CAP. XV. Acta.5. Matth.23. Acto.13.

Quid in eo mysticum sit, quòd trecentas vulpes cœpit, & caudas earum ad caudas, & faces ligauit in medio, & dimisit vt irent in segetes Philistinorum, qui tam mulierem quàm patrem eius combusserunt. CAP. XVII.

Perrexitq;, & cœpit trecentas vulpes, caudasq; earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio. Quas igne succendens, dimisit vt huc atq; illuc discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philistinorum.) Quo perrexit, vel quas cœpit vulpes verus Samson? Ad Gentes perrexit, in omnem terram exiuit, perscrutansq; templorum antra, ad delubrorum foueas, illas cœpit vulpes, de quibus Psalmista: Philistæos istos, id est, Iudæos ore prophetico percutiẽs. Tradentur, inquit, in manus gladij, partes vulpium erunt. Vulpes nanq; istæ, maligni spiritus sunt, qui latebant in cordibus hominum, in simulachris gentium dolosè agentes, responsa fallacię suæ proferentes.

Psal.99.

CAP. XV. Cœpit itaque trecentas vulpes, id eſt, in tribus orbis partibus, Aſia, Europa, & Affrica, rete ſuum expandens, cunctos ad iudicium protraxit, qui pro dijs colebantur, dæmones. Et nunc quidem de templis eiecti: huc, illucque diſcurrunt quærentes & non inuenientes requiem, ſed in caudis, vbi finis eſt corporis, colligatum portant incendium. i. conſecuturum in fine ſeculi non ignorant damnationis iudicium. Statim, inquit, perrexerunt in ſegetes Philiſtinorum. Segetes Philiſtinorum, opera erant Iudæorum, ſtudia ſcribarum, traditiones Phariſæorũ. Illuc omnes perrexerunt, quemadmodum in euangelio eſt ſignificatum. Cùm, inquit, ſpiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertatur in domum meam vndè exiui. Et cum venerit, inuenit ſcopis mundatam. Et tũc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſsi habitant ibi. Et fiunt nouiſsima hominis illius peiora prioribus. Diabolus nanque de corde gentilitatis eiectus, cùm ſeptem, id eſt, vniuerſis malignitatis ſpiritibus, in gentem illam reuerſus eſt, vndè exiuit: quando primùm de erroribus Aegypti eductam, deus verus ad cultum ſuum reuocauit. Igitur ſegetes Philiſtinorũ, & confortatæ iam fruges concrematæ ſunt: intantùm, vt vineas quoque & oliueta flamma conſumeret: quia videlicet cuncta opera Iudæorum, cunctæ cerimoniæ vel ritus eorum dei odio damnati ſunt: intantùm, vt ciuitatem quoq; & templũ hoſtilis flamma conſumeret. (Dixeruntq́; Philiſtijm. Quis fecit hanc rem? Quibus dictum eſt, Samſon gener Thãnathæi, quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus eſt.) Planè Iudæi & ſecundum corpus traditi in manus gladij, & ſecundum animam partes vulpium. i. malignorum ſpirituum effecti, ignorare non poterant, quis feciſſet hãc rem, quo pro ſcelere paterentur tam peſsimam rem. Erat itaq; manifeſtum in cordibus illorum iudicium, teſtimoniũ reddente contra illos cõſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, & defendere non valentium. (Aſcenderuntq́; Philiſtijm & combuſſerunt tam mulierem quàm patrem eius.) Philiſtijm, inquam, combuſſerunt Philiſtæos voluntate vlciſcendi: Iudęi autem Iudæos interemerunt, non voluntate exigẽtes vindictam ſanguinis Chriſti, ſed cauſa occulta agente contra ſemetipſos armati. Obſeſsi nanq; foris à Romanorum exercitu, triplici (vt hiſtoriæ referunt) intrinſecus bello diſſecabantur. Bellum erat intra vrbem, bellum inter ciues, bellum ante templum. Eleazarus interiora, & circuitum omnem templi occupauerat. Simon ſuperiora vrbis tenebat. Medius eorum Iohannes aduerſus vtrunq; pugnabat, Eleazaro inferior, Simone ſuperior. Itaq; per vulpes immiſſo primùm incendio, Philiſtæi Philiſtæos, id eſt, deſertricem Samſonis mulierem cum patre eius combuſſerunt: quia videlicet per malignos ſpiritus, quibus poteſtas data eſt, Iudęi contra ſemetipſos inflammati, ipſi ſynagogam ſuã cunctumq́; ordinem ſacerdotalem ac leuiticum perdiderunt, tandemq́; viſibiliter quoq; exuſta eſt ciuitas, & templum eorum.

Matth. 12. Lucæ 11.

Quomodo percuſſerit Philiſtæos, vt ſtupentes ſuram fœmori imponerent: & quale vſque hodie, ſecundùm hæc ſit opprobrium Iudæorum. CAP. XVIII.

QVibus ait Samſon: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam vltionẽ, & tunc quieſcam.) Iuxta literam quod dicit hoc eſt, licet cauſam meam vindicaueritis comburendo mulierem quondam meam, & patrem eius, qui illam viro alteri tradidit: tamen vltionem adhuc expetam ex vobis, tanquam non de vindicibus, ſed de hoſtibus meis. Non enim mihi fauendo, ſed veſtram vltionem quærendo, illos combuſsiſtis. (Percuſsitq́ue eos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram fœmori imponerent.) Stupentes, inquit, videlicet ſtupore corporis. Non enim mentis. Id corporis ſtupor eſt, ſuccifis vel obuſtis varicibus, geniculares quoque neruos contrahi, ſicq; ſuram fœmori cohærente tam turpiter, quàm miſerè nates à terra non poſſe ſubleuare. Adhuc igitur, inquit, ex vobis expetam vltionem, vt ſcilicet vulpes ſupradictæ, quarum caudas iunxi ad caudas facibus in medio ligatis, non maiore mihi ridiculo per ſegetes veſtras nates ſuas flamma vrgente agitauerunt, quàm vos ipſi per terram veſtram nates veſtras rependo trahetis. (Et deſcẽdens habitauit in ſpelunca petræ Ethan.) Ethan interpretatur fortium. Quanta fortitudine ſecundum hoc nomen de petra eadem contra hoſtem promouerit, claret ex ſubiectis. Sanè verus Samſon virtutum princeps ſuis itidem inimicis Iudæis dixerit. Licet hæc feceritis, licet facti partes vulpium, & traditi in manus gladij, bellis nihilominus inteſtinis, & ſeditionum pertinacia vobiſmet ipſis exitio fueritis in vindictam ſanguinis mei: tamen adhuc ex vobis quicunq; ſupereſtis expetam vltionem. Percutiam vos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram fœmori imponatis: vt videlicet, quemadmodum is qui arefactis meatibus ſanguinis, contracto fœmori ſuram imponit, ad communem hominum ſtaturam aſſurgere nequit: ſic vos captiui in omnes gentes abducti, & opprobrium omnibus effecti, ſemper diminuti capitis, & minimæ conditionis habeamini. Tunc quieſcam, id eſt, non omnino vos occidam, quemadmodum dixi in propheta: Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei, diſperge illos in virtute tua. Hęc dixit & fecit, & deſcendens atque diſcedens vſque hodie habitat in ſpelunca petræ Ethan. Petræ nanque Ethan, petræ fortium ſpelunca, eccleſiaſticæ fidei conſcientia eſt tuta & ſolitaria, in qua nimirum ille requieſcens habitat.

Pſal. 58.

De aſini

De asini mandibula, qua mille viros percussit: & quòd ita Christus per contemptibilia & infirma, fortia quæq; confundat. CAPVT XIX.

DEscenderũt igitur tria millia virorum de Iuda ad specum Silicis Ethan. Dixeruntq; ad Samson, Nescis quod Philistijm imperant nobis?) Ac deinceps. (Inuentamque maxillam, id est, mandibulam asini quæ iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros.) Iam satis experti fortitudinem Samson Nazaręi, id est, compertam habentes omnipotentiam Christi filij dei: adhuc tamen ascenderunt Philistijm, ascenderunt potione cadentes, vel casuri Iudæi in terram Iuda, in terram confessionis contra ecclesiam catholicam, in qua est fides & confessio veritatis. Descenderunt & propter eos tria milia virorum de Iuda ad ligandum Samson, quia videlicet per tres orbis partes, Asiam, Europam, & Affricam, quàm plurimi qui de Iuda esse videbantur, qui Christum confitebantur, de qualibus apostolis. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, adiutores facti sunt Iudicæ impietatis, multis quidem scissuris, sed eodem Christũ apprehendere volentes spiritu malignitatis. Sed quid ille? Inuentam maxillam, id est, mandibulam asini, quæ iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros. Maxilla vel mandibula asini in manu Christi, illa stulta & infirma mundi, illa sunt ignobilia, & contemptibilia mundi, de quibus Apostolus dicit: Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quę stulta sunt mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtemptibilia elegit deus, & ea quę non sunt, vt ea quę sunt destrueret. Inuentam itaq; maxillam asini quę iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros, quia videlicet inuentos eos qui non erant, qui ignobiles & contemptibiles mundo atq; abiecti erant, confudit & destruxit inimicos suos: quod iam partim factum est commutando illos in bono: partim faciendum est, damnando illos qui bene occidi non potuerunt in futuro iudicio. Hoc mirabile opus fecit deus, Samson fortissimus Christus omnipotentissimus. Sciebat quod grande sibi certamen, grauisq; disceptatio foret contra legisperitos, contra oratores, contra mundi philosophos, contra nobiles & fortes, reges, imperatores, tyrannos. Et hoc sciens, non vocauit prima expeditione multos sapientes, nobiles, siue potentes, quorum linguis magniloquis, quorum gladijs siue potestatibus euãgelium suum roboraret: sed tales, mirum, qui tanquam leonibus asini, sic despecti essent sapientibus, nobilibus, atq; potentibus illis: scilicet idiotas, non scribas: homines sine literis, non sedentes in cathedra Moysi: simplices, non oratores: piscatores, non imperatores. (Et ait: In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum deleui eos.) Asinus prior, id est, Iudaicus: pullus asinæ iunior, est Gentilium populus. Ergo maxilla asini, Apostoli de Iudæis non valde secundũ carnem magni aut inclyti: mandibula pulli asinæ, martyres & doctores fuere de gentibus electi. Nam & si omnes qui de Iudæis, & de gentibus in initio prædicationis euangelicæ fuere vocati, tanquam asinus, velut & pullus asinarum mundo erant despecti: attamen hi qui totum pondus certaminis susceperunt, qui totam victoriam perfecerunt, velut in maxilla asini, & velut mandibula pulli asinarum, magis fuere contemptui, id est, apud mundum istum, stultorum stultissimi, & despectorum despectissimi, qui contumelias honoribus præferrent, pro Christo mori quàm viuere mallent.

Quòd aperuit dominus molarem dentem asini, & egressæ sunt aquæ largissimæ, cuius rei mysterium sit. CAPVT XX.

CVnque hæc canens verba complesset, proiecit mandibulam de manu. Sitiensq; valde. En, inquit, siti moriar, incidamq; in manus incircuncisorum. Aperuit itaq; dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillauit spiritũ, & vires recepit. Quomodo verus Samson Christus dominus illam de manu sua proiecit maxillam siue mandibulam in qua tantam salutẽ, tantamq; fecit victoriam? Nunquid illos deseruit, aut dereliquit, per quos pugnauit & vicit? Non vtiq; deseruit aut proiecit, sed tamen occidi permisit atq; prosterni: & visi sunt oculis insipientium mori. Proiecit ergo illos de manu sua, non inuitos, sed spontaneos, tradentes corpora sua propter deum ad supplicia. Clamauitque & ait: En siti moriar, &c. Grandis enim illi cura fuit, imo ecclesiæ eius, quæ est corpus eius, magna solicitudo, & grandis erat metus: ne decidentibus apostolis, quorum meritis & virtutibus innitebatur, periret religio, fides infirmaretur, & ad delendum Christianum nomen manus incircuncisorum, manus infidelium & impiorum roborarentur. Sed quid? Aperuit, inquit, dominus molarem dentem in maxilla asini: & egressæ sunt ex eo aquæ. Nihil verius, nihil manifestius. Prostratis enim in mortem sanctis apostolis & martyribus, sepulchra illorum viuas aquas emanauerunt, corpora illorum miraculorum gratiam profuderunt. Hoc omnibus membris Christi dulce fuit, hoc omnibus fidelibus eius desudantibus in agone Christiano tale fuit, quale quies lasso, quale per æstũ, dulcis aquę properante sitim restinguere riuo. Nam exinde creuit fides, roborata est spes, charitas magis ac magis inualuit. Itaque refocillauit spiritum Samson, & vires recepit.

Marginal references (right margin, in order): 1.Iohan.2. — 1.Cor.1. — Sap.3.

Quòd obsessus hostibus, media nocte surrexit, portas tulit, & cùm eis verticem montis ascendit. CAPVT XXI.

CAP. XVI. ABijt quoq; in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, Ingressusq; est ad eam. Quòd cùm audissent Philistijm & percrebuisset apud eos, intrasse vrbem Samson, circundederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus, & ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane, exeuntem occiderent.) Et meretrix ista fornicariam synagogam significat, cui per prophetam deus dicit: In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso prosternebaris meretrix. (Hiere.2.) Ad hanc Samson ille fortissimus ingressus est, quando Christus in ea cum hominibus conuersatus est, & apud illam prædicare & miracula facere dignatus est. Sed circundederunt eum Philistæi, circundederunt & obsederunt Iudæi, quemadmodum in Psalmo dicit: Quoniam circundederunt me canes multi, consiliũ malignantium obsedit me. (Psal.21.) Quid enim Gaza ciuitas, nisi infernũ significat? Quid per Philistæos, nisi Iudæorum perfidia demonstratur? Qui cum dñm mortuum viderent, eiusq; corpus in sepulchro iam positũ, custodes illico deputauerunt, & eum qui auctor vitæ claruit, inferni claustris retentum, quasi Samson in Gaza se deprehendisse lætati sunt. Samson verò nocte media nõ solum exijt, sed etiam portas tulit: quia videlicet redemptor noster ante lucem surgẽs, nõ solum liber exijt de inferno, sed inferno ipsa inferni claustra destruxit, portas tulit, & montis verticem subijt, quia resurgẽdo claustra inferni abstulit, & ascendendo cœlorũ regna penetrauit.

Quòd Dalila quæ Sampson rasit, synagogam significet, quæ Christum blasphemauit, & in caluariæ loco crucifixit: & quid sit mysticè, Samson, id est, Christum ligari, &c. CAPVT XXII.

POst hæc amauit mulierem, quę habitauit in valle Sorech, & vocabatur Dalila. Veneruntq; ad eam principes Philistinorũ, atq; dixerunt. Decipe eũ, & disce ab eo in quo tantam habeat fortitudinem, & quomodo eũ superare valeamus, & vinctũ affligere. Quòd si feceris, dabimus tibi singuli mille centũ argenteos. (Hæc mulier tandem decipiẽdo præualuit. Primò tentauit, & non potuit. Secundò & tertiò tentauit, & nõ potuit. Quartò tentauit, & præualuit. Et personæ quidẽ vel mulieres secundũ historiam plures ac diuersæ, sed secundũ mysteriũ vna eademq; synagoga est, quæ Christũ multotiens tẽtauit, & nec saltem in sermone capere potuit: tandem aũt aliquando quasi caput eius radendo tentauit, & pręualuit, quia Christũ dei filium regem suũ negando ac blasphemando, in monte caluariæ crucifixit. Interpretatur aũt Dalila paupercula, quo nomine synagogam eandem sensu pauperrimã denotat, cùm se iactet magnas legis & prophetarũ habere diuitias, & ita habitare in Sorech, quòd interpretatur electa vel optima. Sanè qui venerunt ad illam principes Philistinorũ, postulantes vt deciperet amatorem suũ Samson, principes sacerdotũ & seniores populi fuerunt: qui plebem vniuersam aduersus Christũ concitauerunt. Et quamuis ille quidem secundũ historiam falsum locutus sit, dicẽdo: (Si septem neruiceis funibus necdũ siccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines.) Itemq;. (Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorũ hominũ similis.) Ac deinceps. (Si septem crines, crines capitis mei cum licio plexeris, & clauũ his circumligatũ terrę defixeris, infirmus ero:) In Christo aũt nihil horũ falsum est, sed omnia secundũ mysteriũ vera sunt. Imò quoniam in illo spiritũ Christi locutũ esse dubitare prohibemur, tantis præsentialiter signis diuinæ fortitudinis apparẽtibus: nec illud quod ibidem sonuit, quòd Dalila audiuit falsum fuisse fateamur, sed ipsam falsam dicentem. Ecce falsum locutus es. Quid enim funes nisi peccata sunt, iuxta illud: Funibus peccatorũ suorum vnusquisq; constringitur, (Prouer.5.) Psalmista quoq; dicente: Funes peccatorũ circumplexi sunt me. (Psalm.118.) Ergo septenarius funium numerus, peccatorũ numerositas est, quia septenario numero plerunque vniuersitas significatur. Quis aũt nesciat, quia verus Samson Christus Iesus omniũ peccatorum nostrorũ vincula suscepturus erat, & cum esset fortissimus spirituum deus, propter nos homo infirmus, homo passibilis, atq; mortalis apparere habebat? Igitur si septem neruiceis funibus (inquit spiritus Christi) ligatus fuero, infirmus ero. i. non, nisi peccata mundi super me tulero, mortalis ero, aut mori potero: nec enim ex meo cur mori debeã causam vllam habeo. Quare aũt tertiò ligaturã septenariam repetiuit? Videlicet propter tria tẽpora seculi. Primũ ante legem. Secundũ sub lege. Tertiũ sub gratia: quorũ oĩum peccata tollere venturus erat, secundũ hominem futurus infirmus & moriturus, secundũ diuinitatem sic eadem peccatorũ vincula rupturus, quomodo si rumpat quis filũ stuppæ tortum, vel staminis putamen cum odorem ignis acceperit. Et notanda distinctio prædictorũ temporum secundũ diuersitatem vinculorũ. Primi temporis (quod fuit ante legem) peccata, neruiceis funibus necdum siccis & adhuc humentibus cõparantur: quia videlicet illius æui hoĩes dissolutos & recentes nulla temperauerat lex, nihilq; interdixerat deus, quo carnis humidæ fluxũ restringeret. Secundi tẽporis peccata funibus quidem, sed neq; neruiceis, neq; humentibus rectè figurãtur: quia peccata illorum qui sub lege erant, neq; adeo neruosa, neq; adeo fluxa fuerunt, quippe quæ iustitia legalis qualiscunque, etsi non consumpsit, tamen vtcunq; molluit: etsi non combussit, tamen aliquantisper exiccauit. Tertij quod nunc agitur temporis peccata, septem Nazaræi capillis cum licio plexis, clauoq; circumligatis rectè signantur: quia videlicet nostra. i. oĩum qui in Christo credimus peccat, capitis eius pro-

eius propius admota, licioq; telæ euangelicæ complexa, clauisq; crucis illius publica confeſsione circumnexa ſunt. Igitur omnia quidem Nazaræus filius dei in corpore ſuo pertulit peccata mũdi. Et pro omnibus vſq; ad mortem infirmatus eſt, pro conditione carnis, ſed ex virtute dei cuncta ſuperando, ab inferno teneri non potuit, in ſepulchro corruptionem non vidit.

Quando vel vbi dixerit Chriſtus, quia Nazareus ſum, & quomodo raſo capite infirmus, ſicut cæteri homines effectus ſit, quomodo vel quibus de fecerit. CAPVT XXIII.

CVmq; ei moleſta eſſet, & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatiũ ad quietem nõ tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vſq; laſſata eſt. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam aſcendit caput meum, quia Nazaræus ſum.i. conſecratus deo de vtero matris meę. Si raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroq; vt cæteri homines. Caput Chriſti deus, inquit Apoſt. quod tunc raditur, quãdo nouacula acuta linguę blaſphemantis, virtus eius & diuinitas denegatur. Sed quomodocunq; vel quantumcunq; radatur, nunquid ab illo fortitudo ſua recedet & deficiet, eritq; vt cæteri homines? Planè illis deficiet, & illis infirmabitur, qui illum blaſphemando radunt, vt nihil proſit eis aduentus filij hominis in hunc mundum, qui illum negãt verum deum, verum eſſe dei filium. Defecit, inquit, anima eius, & vſq; ad mortem laſſata eſt. Iuxta hiſtoriam ſic factũ eſt, & ſic fieri vtiliter prouidentia diuina permiſit, vt audiret omnis mundus, quantum in amore meretricis naufragium ſit, & muliebris ſentina cedrinis quoq; fortium virorum tabulis quam pernitioſa ſit, vt, inquam, audiret omnis mundus, & haberet omnis ſapiens exemplũ cauendi, ſciens quod nec Samſone fortior, nec Salomone ſapientior eſſe poſsit. Porro vt cœptum proſequamur myſterium, tunc anima domini Ieſu quodammodo defecit, & vſq; ad mortem laſſatus ſpiritus fortitudinis eius, quando poſt multas tentationes Dalilæ, id eſt, pauperculæ ſynagogæ, dicentis: In qua poteſtate hęc facis? Tu quis es? Quem teipſum facis? tandem adiuratus eſt ab eadem dicente: Adiuro te per deũ viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus, ſi tu es filius dei benedicti. Tunc, inquit, anima eius defecit, triſtis vſq; mortem, moleſtè nimis interpellata, & tũc aperuit illi omnem veritatem, quòd eſſet Nazaræus, id eſt, ſanctus dei filius. Dixit enim: Tu dixiſti, Ego ſum. Et adiecit: Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis, ſedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cœli.

1.Cori.11

Matthei 21.
Iohan.1.
Iohan.5.
Matth.26.

Quomodo vel à quo tonſore raſum fuerit caput huius Nazaræi, id eſt, Chriſti. & de eo quòd Philiſtijm clauſum in carcere Samſon molere fecerunt, erutis oculis, omni Chriſtiano hoc exemplum cauendum ſit. CAPVT XXIIII.

AT illa dormire eum fecit ſuper genua ſua, & in ſinu ſuo reclinare caput. Vocauitq; tonſorem, & raſit ſeptem crines eius, & cœpit abijcere eum, & à ſe repellere.) Tonſor quem meretrix illa conduxit, vt raderet ſeptem crines dormientis Nazaræi, Pilatus extitit, cui vinctum dominum noſtrum, ſanctum ſanctorum tradidit & negauit, & in monte caluariæ crucifigi poſtulauit. Ibi raſit ſeptem crines dormientis, id eſt, regem ſuum deteſtata eſt, & vniuerſum ius eius abdicauit, quaſi ouis obmuteſcentis, quaſi agni corã tõdente ſe os ſuũ non aperientis. Cœpitq; eũ abijcere, & à ſe repellere, inſuper & inſultare dicendo, moto & agitato capite, Vah qui deſtruit templũ dei, & in triduo illud reædificat. Saluũ fac temetipſum. Statim enim ab eo fortitudo receſsit, ſcilicet vt viſum eſt inimicis, præſertim cum diceret ipſe: Deus deus meus, vt quid me dereliquiſti? (Quem cum apprehendiſſent Philiſtijm, ſtatim eruerunt oculos eius, & duxerũt Gazam vinctum catenis. & clauſum in carcere molere fecerunt.) Euulſione oculorum Samſon, ipſa interfectio domini figurata ſatis aptè intelligitur: quia videlicet in morte non ſolum viſus, ſed & cæteri omnes ſenſus auferuntur. Gaza ciuitas, infernum ſignificat, in quo catenis vinctum impij dominum teneri voluerunt, ſed hoc impoſsibile erat. Nam deus (inquit Apoſtolus) illum ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo. Et clauſum, inquit, in carcere molere fecerunt. Hoc iuxta literã ſignificari Hebræi volunt, quod pro ſobole robuſtiſſimorum virorum mulieribus ac libidini vacare conſulſus ſit, & ad hunc ſenſum pertinere, quod in Eſaia Babylon dicitur: Tolle molam & mole farinam, quod ſcilicet in morem ſcorti cunctorum libidini pateat maximè pro eo, quod continuò ſubiungitur, denuda turpitudinẽ tuam. Sed nunquid hoſtes Philiſtæi de ſemine Hebræorum fortes viros multiplicari optauerunt? Ergo hęc opinio quam turpis, tam & friuola eſt. Moraliter exemplum hoc omni homini cauendum eſt. Sciendum quippe eſt, quòd aliquando prius oculus intellectus obtunditur, & poſtmodum animus captus, per exteriora vagatur deſideria, vt cæca mens quo ducitur neſciat, & ſe carnis ſuę illecebris ſubdat. Aliquando verò prius deſideria carnis ebuliunt, & poſt longũ vſum illiciti operis oculũ cordis claudunt. Nã ſæpè mens recta cernit, nec tamẽ audenter contra peruerſa ſe erigit, & renitens vincitur, dum hoc ipſum quod tangit vel agit dijudicans, carnis ſuæ delectatione ſuperatur. Quia enim plerunq; prius oculus contemplationis amittitur, & poſt carnis deſideria huius mundi laboribus animus ſubiugatur, teſtatur Samſon ab Allophylis captus, qui poſtquam

Iohan.19.

Eſaiæ 53.
Mar.15.

Actu.2.

Eſaiæ 47.

CAP. XVI. oculos perdidit, ad molam deputatus est: quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis effoderint, foris in laborem circuitus mittunt.

Quid sit mysticè Nazaræi nostri, id est, Christi capillos renasci cœpisse, & quomodo multo plures interfecit moriens, quam viuens occiderat, & quam domum, & quibus discußis columnis, deiecerat: CAPVT XXV.

IAmq; capilli eius renasci cœperant, & principes Philistinorũ conuenerunt in vnum, vt immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, & epularẽtur, dicentes: Tradidit deus noster inimicũ nostrum Samson in manus nostras. Quod etiã populus videns, laudabat deum suum, eademq; dicebat. Lætãtesq; per conuiuia sumptis iam epulis, præceperunt vt vocaretur Samson, & ante eos luderet, &c.) Ludus iste in luctum, lætitia hæc in mœstitia, epulæ istæ in vomitum cõuersæ sunt, ita vt cruentas crapulati euomerẽt animas, oppreßi magnæ domus ruina. Nã multo plures interfecit moriens, quam ante viuus occiderat. Porro capilli Samson fortißimi, inuicti, & insuperabilis, scilicet Christi filij dei: capilli, inquam, huius nunc renasci cœperunt, Quando Petrus qui illũ
Matth. 26. negauerat, cæteriq; omnes apost. qui omnes relicto eo fugerant, illo resurgente à mortuis, fidem atq; fiduciam resumpserunt. Et Philistinorum quidem principes, & populus gaudebant, dicẽtes: quia mortuus est seductor ille, & perijt nomen eius, qui cõmouit vniuersam terrã, incipiens à Galilæa vsq; huc, & docẽs seduxit plurimos. Hæc dicentes, & ita lętantes immolabãt hostias magnificas, nõ deo, sed diabolo: nõ inquam, in templo dei, sed in tẽplo diaboli, scilicet Dagon. Dagon
Esaiæ 27. quippe interpretatur piscis tristitiæ, illum significans, de quo in Esaia scriptum est: In die illa visitabit dominus in gladio suo duro & grandi & forti, super Leuiathan serpentẽ vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetũ qui in mari est: huic, inquam, immolabant hostias, ex quo manus suas Christi sanguine impleuerunt, & quicquid deinceps sacrificant vel offerunt, nõ deo patrum suorũ, sed diabolo offerunt. Lætantes itaq; inter huiusmodi epulas, præceperunt vt vocaretur Samson, & ante eos luderet, & ipsi spectabãt ludentẽ Samson. Cõprehensos
Actu. 5. quippe apostolos Christi peßimi lusores ceciderunt, vndè tamẽ illi gaudẽtes, quod digni essent
1. Cor. 4. pro nomine Iesu contumeliã pati, spectaculum, inquiũt, facti sumus mundo, & hominibus, & angelis. Ludebat ergo in illis mẽbris suis Christus, quicquid enim miraculorum agebat, quicquid sanæ doctrinæ dicebat, ludus erat, & vanitas impijs spectatoribus. (At ille apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alterã earũ dextera, & alterã leua tenuit, concußisq; fortiter colũnis, cecidit domus super omnes principes, & cęterã multitudinẽ, quæ erat ibi.) Quis hoc non videat, quis nesciat, quia deserta facta Hierusalẽ, desolata quoq; domus sanctificationis eorum, & gloria eorũ, cecidit super omnes principes, & cæterã multitudinẽ? Non enim ita mediocriter, vt quondã à Babylonijs, nõ, inquam, ita parcè tẽplum illud antiquißimũ à Romano excidio euersum est: sed cecidit funditus, & cum gẽte ipsa perijt, ita vt nõ sit relictus lapis super lapidem qui nõ destrueretur. Perdiderunt locũ & gentẽ, cuius metu simulato ne perderẽt, mortẽ eo mini sibi expedire voluerunt, dicendo: Si dimittimus eum sic, omnes credẽt in eũ, & venient Ro-
Iohan. 11. mani, & tollent nostrũ & locũ & gentẽ. Hoc ecõtrariò cõtingit, nã potius idcirco, quia nõ dimiserunt eum sic, omnes gentes credẽt in eum, Romani quoq; illorũ & locum, & gentem tulerũt. Rectè ergo dictũ est, quia multo plures interfecit moriens, quam viuus occiderat. Multo magis enim, quia mortuus est, nos in eũ credimus, & inimici tã visibiles quã inuisibiles perierũt & perdiderũt, imò & perditi sunt: quam aut nos credituri, aut ipsi perituri vel perdituri erãt, si dimisissent eum viuũ. Igitur resumptis viribus, colũnas duas, quibus innitebatur domus, Samson tenuit, quibus & excussa domus cũ perditione multorum cecidit: quia videlicet Christus à mortuis suscitatus, & claritate quã habuit priusquam mundus esset apud patrem clarificatus, vtrunq; columnam gentes illius, regnum scilicet, & sacerdotium vetus iratus fortiter concußit: & per manus Romanorum cum duplici, id est, corporis & animæ Iudæorum contritione locũ ipsum euertit.

De historia, qua tribus Dan tulisse idolum Michæ, & viri stirpis Beniamin narrantur mulierem incredibili libidinis furore vexando interfecisse, quod vehementer Israhelitas duplicis fornicationis crimine infamet. CAPVT XXVI.

CAP. XVII. FVit eo tempore vir quidã in monte Ephraim, nomine Michas, qui dixit matri suæ: Mille centum argenteos quos separaueras tibi, & super quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo, & apud me sunt.) Ac deinceps. (Reddidit igitur matri suę. Quæ tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, vt faceret ex eis sculptile & conflatile, &c.) Duo gentis Israheliticæ mala, duplicẽ fornicationẽ populi Israel, ex hoc loco vsq; ad finem huius libri scriptura sancta culpare & execrari laborat: propter quę penè cõtinua, & nunquam nisi paucißimis iudicibus, siue regibus iustis frenantibus interdũ coercita, dominus terræ illi & populo toties iratus est, & adhuc manus eius extenta. Prima nanq;, id est, fornicatio animæ est, qua à deo legitimo viro creatura recedens, idolis prostituitur, & diuini nominis adulterium perpetrat, sculptili atq; conflatili communicando illud. Hoc adulteriũ, hanc fornicationem spiritualem in gente illa præsens lectio vehemẽter percutit

percutit,quo in tantū ardebat:vt nūc tēporis nō solū Michas, vnus homo sculptile fecerit,sed & integra tribus Dan pro magno cōmodo sibi illud furata sit:cū adhuc inter cæteras tribus sortem non accepisset,& idcirco dei veri auxiliū saltē pro tēporalibus bonis impensius quærere debuisset.Sic enim dictū est:(In diebus illis nō erat rex in Israel,& tribus Dan quærebat possesionē sibi,vt habitaret in ea.Vsq; ad illū enim diē,inter cęteras tribus sortē non acceperant.)Et post aliqua:(Tulerunt sculptile Ephod,& idôla,atq; cōflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid facitis?Cui respōderunt:Tace,& pone digitū tuum super os tuū,& veni nobiscū,vt habeamus te patrē & sacerdotē.)Ephod indumentū sacerdotale significat, quod in Exodo & Leuitico superhumerale dicimus.Teraphin aūt propriè appellantur,figuræ & simulachra.Hæc ergo prima est fornicatio, qua pop.Israel pronus ad idòla,secundū animā fornicabatur à deo suo.Altera fornicatio est,quę diuersis libidinū ludibrijs corpora cōmaculat, tūc perniciosior, quādo cōtra naturā Zodomitica debacchaī insania.Hęc quāta effręnatione populū illum dissoluerit,acerrimè lectio pręsens insinuat.(Fuit(inqt)quidā Leuites habitās in latere mōtis Ephraim , qui accepit vxorē de Bethlehē Iuda.Quę reliquit eū,& reuersa est in domū patris sui Bethlehē, māsitq; apud eū quatuor mensibus,)& reliquę.Quid hoc auditu turpius,scelestius,crudelius? (Venerūt(inquit)viri ciuitatis illius filij Belial.i.absq; iugo,& circundātes domū senis,fores pulsare cœperūt, clamantes ad dnm domus,atq; dicētes:Educ virū qui ingressus est domū tuam,vt abutamur eo.) Illo obsecrāte vix abacti ne scelus hoc cōtra naturā operarenī in virū,facta cōmutatione nequissima vxorē eius tota nocte abutēdo,incredibili libidinis furore vexauerūt.Deniq; mortua est.Illa ciuitas Gabaa in tribu Beniamin erat.Tota tribus Beniamin sceleris eiusdē maculā cōmunem sibi fuisse,attrociter ꝓbatum est.(Cōgregatis quippe pariter omnibus filijs Israel de Dan vsq; Bersabee,quadringentis millib.peditū pugnatorū,vt pugnarēt cōtra Gabaa Beniamin,cū misissent nuncios ad omnē tribū Beniamin,qui dicerēt:Cur tantū nefas in vobis repertum est , tradite homines de Gabaa,qui hoc flagitiū perpetrarūt,vt moriātur,& auferaī malū de Israel:noluerūt fratrū suorū filiorū Israel audire mandatū,sed ex cūctis vrbibus,quæ suæ sortis erāt, cōuenerunt in Gabaa,vt illis ferrēt auxiliū,& cōtra vniuersum Israel populū dimicarēt.)Sed & cunctū Israel,qui cōgregatus fuerat, reddere illis ꝓ scelere quod merebātur,indubitabilis diuini oraculi iustitia,sceleris eiusdē coarguisse videtur(Cōsultus enim dn̄s à dicentibus, quis erit in exercitu nostro princeps certaminis, respondens:Iudas(inquit)sit dux vester.)Attamē.)Egressi filij Beniamin de Gabaa, occiderunt de filijs Israel die illo,viginti duo milia virorū.)Iterum:(Consultus dn̄s à dicentibus: Debemus vltra procedere ad dimicandū cōtra filios Beniamin,an nō:Ascendite(inquit)ad eos,& inite certamē.)Attamē.(Occurrētes eis filij Beniamin,tanta in eis cæde bacchati sunt, vt X.& VIII.milia virorū gladiū educentiū prosternerent.)Tertiò tandē cōsulentibus atq; dicentibus:(Exire vltra debemus ad pugnā cōtra filios Beniamin fratres nostros,an quiescere?Ascendite,inquit,cras em̄ tradā eos in manus vestras.)Et sic factū est. Ergo non solū Beniamin, quā manifestum scelus infamauit,sed & pugnantē contra illos Israel occulti iudicij dei veritas redarguit.Cur em̄ vindicibus tāti sceleris victoriatā sera tamq; luctuosa prouēnit:nisi quia in quo alios impugnabāt,seipsos accusabāt?Igitur,vt præmissum est,duplicis fornicationis,animæ scilicet & corporis , populū Israel pręsens historię locus vehementer accusat,& acerrimè percutit,ad hoc valēs,vt quemadmodum ait Apost.Omne os obstruatur, & non magis Iudęus quā Græcus de iustitia corā deo glorietur. Roma.3.

CAP. XVIII.

Exod.28. 35.39. Leuit.8.

CAP. XIX.

CAP. XX.

Quòd Christum regem qui venturus erat,scriptura sancta suspiret,toties dicendo:
In diebus illis non erat rex in Israel. CAPVT XXVII.

SVper hoc hic itidē scriptura vehementer ingemiscit,cū inter narrandū semel & iterū ac tertiò dicit:In diebus illis non erat rex in Israel, sed vnusquisq; quod sibi rectum videbaī,hoc faciebat.Quē putas,vel qualem regē in diebus illis in Israel nō fuisse deplorat? Nunquid quando rex datus est Saul,abstulit fornicationes istas?Nunquid Achaz?Nunquid Manasses?Imò tā hi,quam plerīq; regū cæterorū,illas auxerūt,extruendo altaria vniuersę militiæ cœli, hariolādo,& obseruādo auguria,traducendo filios suos per ignē,faciendo pythones, & multiplicādo aruspices:Ad summū,pręter Dauid & Ezechiā & Iosiā,omnes peccauerunt.Nam de peccato Dauid quod fecit in Vriā silebimus,quia trāstulit illud dn̄s. Quem ergo regem in illis diebus nō fuisse scriptura deplorat,nisi illum,cuius solius aduētu vel regno cōsummaretur pręuaricatio,& finem acciperet peccatū,& deleretur inquitas,& adduceretur iustitia sempiterna, & impleretur visio & prophetia,& vngeretur sanctus sanctorum?Hic nempe deerat rex, cū data esset lex. Et lex quidē peccatum ostendere poterat,sed à peccato liberare non poterat.Solus iste rex eos omnes qui regnum eius susciperent,à peccato gratia sua liberare habebat. Cum igitur tanta enarrat scriptura peccata populi Israel,rectè & oportune congemiscit dicens : quia in diebus illis non erat rex in Israel.

2.Reg.12.

Daniel.9.

De Ruth Moabitide,quòd per illam alienigenam generatio Christi quodammodo recuperata sit,& quod illa fuerit petra deserti, de qua Esaias:Emitte (inquit) agnum dominatorem terræ,de petra deserti. Esaiæ 16.

CAPVT XXVIII.

In diebus

Ex li. Ruth. CAP. I. IN diebus vnius iudicis, quando iudices præerant in Israel, facta est fames in terra. Abijtq; homo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide, cũ vxore sua, ac duobus liberis. Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter Ghelion Ephratei de Bethlehem Iuda.) Librum hunc Hebræi in librum Iudicũ compingunt: idcirco quia in diebus Iudicum facta narratur historia. Valde hoc fidelem animũ delectat, quòd nomine Ruth potius quam Booz, aut Noemi in titulo prænotatur. Nõ enim parum splendoris habet, quòd series generationis Christi, in mortibus virorum Israhelitarum, & Iudaicæ tribus penè defecta, per fidem alienigenæ resarcita est, sicut ipse historicæ narrationis ordo continet. Quod
Esaie 16. propheta respiciens: Emitte (inquit) agnum domine dominatorẽ terrę de petra deserti, ad montem filiæ Syon. Petram deserti Ruth Moabitidem dicit, petrã videlicet propter propriã fidem, petram verò deserti, propter desertitudinem Moabiticæ gentis, quæ vere idcirco desertum est, quia dominum inhabitatorẽ non habebat, quemadmodũ & reliqua gentilitas, quã alibi propter causam eandem propheta idem desertam appellat, dicendo: Lętabitur deserta & inuia, & exulta-
Esaie 35. bit solitudo. Sciebat nasciturum esse Christum de semine Dauid filij Iesse, filij Obed, quem de Booz hæc alienigena peperit, quam ille beneuolus secundum legem accepit, vt suscitaret semen propinqui sui. Hoc, inquam, ille respiciens, emitte, inquit, agnum domine, dominatorẽ terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion, ammirando scilicet in gratia dei, quòd agnus dei dominator terræ, cùm sit ex Iudęis salus ipse gentium, primùm tamen de fide gentili venturus esset ad mon-
Esaie 1. tem filiæ Sion. Adhuc autem acrius percutiens Iudæorũ supercilium, in principio libri. Nisi (inquit) dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus, continuò subiungens: audite verbum domini principes Sodomorum, & percipite auribus legem dei nostri populus Gomorrhæ. Quo enim secundum superiores geminæ fornicationis narrationes, quo, inquam, populus hic qui legem acceperat, populo Sodomorum aut Gomorrhæ iustior erat, qui legem non acceperat? Sed reliquit dominus semẽ fide Ruth Moabitidis promerente, & Booz per iustitiam legis semen fratri suo suscitante, vndè Christus secũdum carnem nasceretur, quo factum est, vt gens Israhelitica nequaquam Sodomę aut Gomorrę similis in perditione remaneret. Hoc igitur dicendo propheta, Iudaicum os obstruere contendit, vt de meritis suis nemo audeat gloriari. Et signanter dixit, nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen. Exercituum inquam, quia videlicet in exercitibus suprascriptis filiorum Israel contra Beniamin, iudicium cum misericordia moderando, & in vtrisq; peccata Sodomitica puniuit, addita etiam fame, propter quã vir primus de Iuda peregrè obijt cũ filijs suis, & deinde per gentilẽ (vt iam dictum est) fidem, reliquum seminis, vndè salus procederet, defunctis eisdem suscitauit.

De Elimelech & vxore eius, & duobus filijs, quid vel quomodo de his in Paralipomenon scriptum sit. CAPVT XXIX.

IPse (inquit) vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter Chelion Ephratei de Bethlehem Iuda. Ephratei dicti sunt, scilicet ab Ephrata vxore Caleph. Iste Elimelech in Paralipomenon vocatur Ahalai, vel Oholoi, & filius fuisse scribitur Sesain filij Iesi, filij Abphaim, filij Nadab, filij Semmei, filij Onan, filij Iheramael, filij Esrom, filij Phares, filij Iuda, filij Israel. Quòd autem illic dictũ est, Sesain autem nõ habuit filios, sed filias, quia filij eius, imo filij Elimelech, scilicet Maalon & Chelion, quorũ auus fuit, absq; filijs mortui sunt. Item in
1. Para. 4. Paralipomenon scriptum est: Et cognationes domus operantiũ byssum in domum iuramenti, & qui stare fecit solẽ viriq; mendacij, & securus, & incendens. Qui principes fuerũt in Moab, & qui reuersi sunt Leẽ. Hæc autem verba vetera. Hi sunt filij figuli habitantes in plãtationibus, & in sepibus apud regem in operibus eius, commoratiq; sunt ibi. Tradunt hunc fuisse Elimelech, in cuius tempore sol steterit propter præuaricationes legis, vt tanto miraculo viso conuerterentur ad dominũ deum suum. Quod quia facere cõtempserunt, idcirco fames inualuit. Et ille quia in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia cum vxore & filijs non solùm patria pelleretur, sed etiã in eadẽ peregrinatione cũ filijs moreretur. Viros autẽ istos mendacij esse filios eius Maalõ & Chelion, qui illic securus & incendẽs appellãtur, & de quibus dicitur quod principes fuerint in Moab, eo ꝙ vxores Moabitides duxerint, quod in Hebræo expressius ponitur, vt ab eruditis linguę illius didicimus, vt non principes, sed mariti dicantur. Quod verò sequitur, quæ reuersæ sunt in Leem, Noemi & Ruth demonstrat quæ in Bethlehem. i. panẽ, post inopiam famis audita vbertate panis in Bethlehẽ reuersæ sunt. Et quia hęc historia in lib. Ruth scribitur, idcirco subsequitur, hæc autem verba vetera. Figulos verò dicit habitantes in plantationibus & sepibus, progeniem quæ de Ruth propagata est. Quæ in sepibus & plantationibus habitasse dicitur, quando ad regiam dignitatem hæc plantatio peruenit. Commemorati sunt ibi, hoc est, in Bethlehem apud regem in operibus eius, quia ex eis Dauid rex ortus est, cuius opera miris præconijs prædicantur.

Commentariorum in librum Iudicum, Finis.

RVPERTI

Ruperti Abbatis Tuitiensis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM, LIBER I.

Quòd quartæ ætatis mundi Dauid fuerit initium: & quomodo hæc ætas respondeat quartæ dei primorum dierum seculi. CAPVT I.

POST ampla virentis ac florentissimæ ætatis tertiæ spectacula, quarta tandem
mundi splendida nos excipit ætas. Eius pulchritudo lucida, mentis nostrę ocu
los quasi à terra in cœlum leuet, vt post actualia legis instituta, regum & pro-
phetarũ, qui sub ipsis prophetauerunt, facta fortia & cœlestia partim contem-
plemur eloquia. Nam pulchra quidem terræ plantaria, quæ tertio die plantata
vel produci iussa sunt, sed pulchriori cœli luminaria, quæ quarto die facta vel
in firmamento posita sunt. Sic nimirum pulchra quidem & bona sanctæ legis opera, quæ tertia
mundi ætate in figuram futurorum præcepta sunt, sed pulchriora regum coronatorum & pro-
phetarum facta & dicta, quæ in typum regni dei, in testimonium magni ac veri regis Christi
præsplenduerunt. Hanc enim quartam ætatem, quartæ diei in laudem creatoris coniubilare re-
ctè dixerim, & secundùm opera vtriusque spiritum sanctum, spiritum prædicari fortitudinis,
quia videlicet & quarto die luminaria firmamentum ornauerunt in potestatibus & firmissimis
ordinibus suis, & quarta ætate, in psalmis canoris, scriptisque propheticis, regali auctoritate ser-
mo dei conualuit, auctum est verbum promissionis. In quo? In eo videlicet, quòd is qui ha- Gene. 21.
ctenus homo vel semen in Isaac vocandum patri Abrahæ promissus fuerat, iam rex promitti-
tur cum iuramento dicentis ad Dauid, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Item, Psal. 131.
Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar? Semen eius in æternum manebit, & thronus Psal. 88.
eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. Hoc
maximè hæc ætas à præcedente distinguitur, vt illa tertia fuerit, hæc iam quarta computetur.
Igitur in gloriam Christi filij dei regum regis, & prophetarum domini, cœptum peragentes
cursum, ætatem hanc ingredimur, præeunte nos & propitio nobis, si dignetur, sancto fortitu-
dinis spiritu.

Quòd primus & secundus liber Regum apud Hebræos Samuel vocentur, & quòd regnum Saul, regnum peccati, Dauid autem regnum Christi significarit. CAPVT II.

PRimus & secundus Regum liber apud Hebræos Samuel dicuntur, videlicet, eo quòd de re-
gno Saul, regnoque Dauid, quæ his continentur libris, per istum quasi mediatorem dei &
regum ordinata sunt. Interpretatur autem Samuel nomen eius deus. Quo nomine rectè sermo
dei significatur, per quem vtique regnum peccati destructum, & regnum iustitiæ constructum
est. Saul quippe quem dominus peccanti populo iratus dedit, dicens ad Samuel, Non enim te 1. Reg. 8.
abiecerunt, sed me, ne regnem super eos, regnum præfigurauit peccati & mortis, quòd abiecto
dei iugo, genus humanum stultè nimis appetiuit. Hoc ipsum significat Saul nomine proprio, in-
terpretatur enim petitio. Porrò Dauid quem illo proiecto secundum cor suum dominus elegit,
regnum iustitiæ, regnum Christi significat, quòd humano generi, destructo regno peccati, pro-
pitius deus contulit. Nec verò solum regnum, sed & sacerdotij principatus, hoc pręnuncio à po-
steris Heli ad Sadoch translatum est in figura sacerdotij veri, quòd à Iudæis in ecclesiam Christi
transponendum erat. Ab ipso igitur Samuel, cùm sit duodecimus, & nouissimus Iudicum, sic in-
cipit primus liber Regum.

De Helchana & vxoribus eius Anna & Fenenna, & de oratione Annæ & ortu Samuel. CAPVT III.

FVit vir vnus in Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Helchana, filius Hie- CAP. I.
roham filij Heliu, filij Tohu, filij Suph Ephrateus, & habuit duas vxores. Nomen vni Anna,
& nomen secundæ Fenenna. Fueruntque Fenennæ filij, Annæ autem non erant liberi.) Rama-
thaim autem interpretatur excelsa duo, & hæc excelsa duo, duæ intelliguntur tribus, regia vi-
delicet & sacerdotalis. Quòd pater Helchana de tribu fuerit Leui, Paralipomenon liber pleniss- 1. Para. 6.

CAP. II. ſimè docet, in quo ſeries genealogiæ illius vſq; ad Leui producitur. Matrem quoque eius de tri-
1.Para.2. bu Iuda extitiſſe monſtratur, in eo quòd Ephrateus vocatur. Ephrateus ab Ephrata vxore Ca-
leph, quàm conſtat fuiſſe de tribu Iuda, dictus eſt. Et ſi quem mouet quòd ab Ephraim non
1.Reg.17. Ephrata, Ephrateus vocetur, videat in ſubſequentibus qualiter Dauid filius viri Ephratei voce-
tur, cùm liquidò pateat eundem Iſai non de Ephraim, ſed de tribu Iuda extitiſſe, & probet eun-
1.Para.6. dem Helchanam Ephrateum ab Ephrata, non ab Ephraim dici. Sophim ſpeculatores interpre-
tantur. De monte Ephraim, de monte verò Ephraim fuiſſe dicitur, quia ibi erat eius habitatio.
Intra cunctas nanque tribus, habitationem Leuitarum fuiſſe non dubium eſt. (Et aſcendit viril-
le de ciuitate ſua ſtatutis diebus.) Tribus feſtiuitatibus, paſcha videlicet, pentecoſte, & ſolennita-
te tabernaculorum, aſcendebat in domum domini. (Deditque Fenennæ vxori ſuæ, & cunctis fi-
lijs eius & filiabus partes.) Hæ partes veſtes intelliguntur, quæ in eiſdem tribus feſtiuitatibus, iu-
xta morem illius gentis vxoribus & liberis ac famulis tribuebantur. (Ne reputes ancillam tuam
quaſi vnam ex filiabus Belial, quia ex multitudine mœroris & doloris mei locuta ſum vſque in
præſens.) Belial enim interpretatur abſque iugo. Et notandum, quòd omnes qui ebrietatem ſe-
ctantur, filij Belial vocentur. (Et adduxit eum ſecum, poſtquàm ablactauerat in vitulis tribus, &
tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum in domo domini in Sylo.) In Hebræo
non tribus modijs farinæ, ſed modio farinæ legitur. Quem locum apud Latinos ſcriptorum vi-
tio conſtat eſſe deprauatum. Si enim cum tribus vitulis tres modios farinæ obtulit, contra le-
Num.19. gem fecit. In lege nanque præcipitur. Menſis ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vo-
bis. Omne opus ſeruile non facietis. Dies clangoris eſt & tubarum. Offeretisque holocauſtum
in odorem ſuauiſsimum domino. Vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos immacula-
tos ſeptem, & in ſacrificio eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas
decimas per arietem, vnam decimam per agnum. Hæc verò decima, decima pars erit Ephi. Vn-
dè datur intelligi, quòd Helchana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, ſed no-
uem decimas, quibus ſecundùm Hebraicam menſuram vnus efficitur Ephi. Eſt igitur orationis
fructus Samuel ſanctus, magna fide & largo fletu matris comparatus. Habet in matre eius Anna
virtutis exemplum, quòd imitemur noſtra ſterilis anima, ſi mater fieri optat, ſi verbi dei ſancta-
rumque virtutum cupit eſſe fœcunda. In quo? In eo videlicet, quòd dictum eſt, vultusque eius
non ſunt amplius in diuerſa mutati. Quòd idem eſt, ac ſi diceretur. In tentatione perſtitit, oran-
do perſeuerauit. Hoc ergo fidelis anima imitetur, & quærens inueniet, petens accipiet, pulſanti
aperietur. Iam nunc prophetiſſæ huius Annæ canticum explanabimus, & ob faſtidium leuan-
dum quaſi canendo potius quàm legendo, aut loquendo horum quæ plana hiſtoria dicta ſunt,
myſteria carpemus.

Quòd Anna canticum cantans quæ ſterilis fuit, idem ſecundum Apoſtolum quod Sara, & Fenenna idem ſignificet quod Agar. CAPVT IIII.

CAP. II. Exultauit cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in deo meo.) Quæ canit,
hæc propheticſſa eſt, & eadem qua fœcunda facta eſt gratia, quàm & proprio nomine ſigni-
ficat. Anna quippe interpretatur gratia, non tam ſua præſentia propria, quàm totius ſanctæ ec-
cleſiæ bona futura communia prophetat ac prædicat. Quapropter idem in Anna quod in Sa-
ra, idem in Fenenna quod in Agar, licet hæc libera, illa fuerit ancilla, idem in Helchana my-
ſticè ſentiamus quod in Abraham. Nanque & res geſta ex parte ſimilis, & vocabula ex ſenſu
Gene.18. cognata ſunt. Siquidem & Abraham, id eſt, pater multarum gentium prius Abram dictus
eſt, quòd interpretatur pater excelſus, & hic Helchana quod interpretatur dei poſſeſsio de
Ramathaim, id eſt, de excelſis fuiſſe ſcribitur. Agar conuerſa. Fenenna conuerſio interpre-
tatur Sara verò princeps. Anna gratia, & in vtraque gratiæ principatus intelligendus eſt, quia
videlicet non vt Agar & Fenenna ſecundum carnem, ſiue carnis ſuæ qualitatem, ſed ſecundum
gratiam pepererunt, cùm prius fuiſſent ſteriles. Igitur Fenenna & Anna duo ſunt teſtamenta,
alterum carnis in ſeruitutem generans, alterum fidei quòd in libertatem generat. Helchana
nanque, id eſt, dei poſſeſsio, ipſe eſt dei populus, cui dictum eſt. Qui poſſedit & fecit, & crea-
Deut.32. uit te. Qui in Abraham quidem in ſemine Abrahæ qui eſt Chriſtus, teſtamentum accepit fidei,
teſtamentum libertatis, in monte autem Syna poſt quadringentos & triginta annos teſtamen-
tum carnis, teſtamentum ſeruitutis. Sed teſtamentum carnis quaſi teſtamentum ſeruitutis ſi-
cut Fenenna vel Agar, prius peperit plurimos, teſtamento fidei quaſi Anna vel quaſi Sara, lon-
gam plorante ſterilitatem, quia videlicet filij carnis in illo populo prius multiplicati ſunt, qui
in carne Abrahæ gloriarentur, fide eius vix aliquam in paucisſimis educente progeniem. De-
nique illi qui de Aegypto exierunt omnes à viginti annis & ſupra, præter Ioſue & Caleph fi-
lium Iepphone, de ſola carne non etiam de fide Abrahæ ſeſe ortos prodiderunt. Tandem ali-
quando fides vel gratia quæ ſterilis fuerat, per euangelium peperit plurimos, & gloriatio carnis
quæ multos habebat filios, infirmata, imò & excluſa eſt. Hoc iſta prophetico ſpiritu in ſemet-
ipſa

ipsa præfiguratum esse sciens, exultat & laudat in persona ecclesiæ, dicens.

Tractatus cantici eius, in quo mysteria Christi & ecclesiæ magnificè prophetizans, in domino gloriatur, & synagogæ superbiam sub typo eius quæ multos filios habebat, detestatur.

CAPVT V.

EXultauit cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum in deo meo. Vbi sola fœcunda est caro, non est vndè exultet cor, neque enim exultatio cordis vlla est, nisi in domino. Proin- Esaiæ 26.
de cum dicit, exultauit cor meum in domino, illam se vniuersalis ecclesiæ exultationem decantare indicat, quàm propheta alius denuntians. A timore, inquit, tuo domine concepimus & peperimus spiritum, salutes non fecimus super terram. Ibi nanque exultat non caro, sed cor. quamuis cor prius exultans, carnem quoque subleuet in exultationis suę consortium, iuxta illud Dauidicum, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Illa exultatio fortis, & gaudium Psalm. 83.
non vanum, sed fortissimum est. Addidit ergo: Et exaltatum est cornu meum in deo meo. Sin- Psal. 91.
gulariter & propheta, Exaltabitur, inquit, sicut vnicornis cornu meum. Idemque pluraliter. Et Psal. 47.
exaltabuntur ait cornua iusti, & res non diuersa est. Nam vnum ecclesię cornu, vnus est Christus, & plura eiusdem cornua, plura sunt dona sancti spiritus, vndè verus ille agnus sicut oculos septem, sic & cornua septem habere scribitur. Eiusmodi cornu meum, in deo meo inquit exalta- APoc. 5.
tum est, in deo meo inquam, & non in me, quę vana fiducia & fallax esset fortitudo. Inde & intus cordis exultatio, & foris confidentia super inimicos meos. Nam & hoc est quod sequitur. (Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lętata sum in salutari tuo.) Humilientur, & de terra loquantur quondam loquaces inimici mei filij carnis, & non fidei, mihi nanque nunc versa vice loquendi auctoritas data est, vt non iam in angulis mussitem, aut ore dimidiato loquar, sed ore dilatato sic eloquar super inimicos meos, qui mihi sterilitatem exprobrant, vt audiar in toto mundo. Quia lętata sum in salutari tuo, Salutare dei Christus est. Nunquid ergo in solo Samuele vna mulier exultat, & non potius in vna matre sancta, vniuersalis ecclesia veram in Christo exultationem suam decantat? Et in istis duobus cantilenę versiculis, primus sensus quidem non dispar, sed verba diuersa & præposterata sunt. Nam exultauit cor meum in dumino, idem est quod lætata sum in salutari tuo, & exaltatum est cornu meum in deo meo, idem est quòd dilatatum est os meum super inimicos meos. Iam quid dignum dilatatione oris sui proferat, audiamus. (Non est sanctus vt est dominus, neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut deus noster.) Rectè os suum dilatat qui non seipsum, sed dominum prædicat. bene cornu suum exaltat, qui non suam, sed dei iustitiam commendat. Non est ait sanctus, vt est dominus. Parum dixerat. Suppleuit ergo dicendo, neque enim est alius extra te, parque & idem effecit, ac si dixisset, præter illum nemo mundus à sorde. Et non est, ait, fortis, sicut deus noster. Nempe alij falso sunt fortes, de qualibus in psalmo Propheta. Et irruerunt, inquit, in me fortes. Hic verè fortis, & vera humilium fortitudo est. Non est, inquit, sanctus, vt est dominus, non est fortis sicut deus Psal. 58.
noster. Ac si dicant, filij Annæ filijs Fenennæ, filij gratiæ filijs synagogæ, filij promissionis filijs carnis. Quid vos toties iactatis dicendo, nos natura Abraharnitæ, nos natura Israelitæ & non ex gentibus peccatores? Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelli- Galat. 2.
gens aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bo- Psal. 13.
num non est vsque ad vnum. Hæc dicit lex, & vtique quæcunque lex loquitur, scimus, inquit Rom. 3.
Apostolus, quia his qui in lege sunt, loquitur. Non ergo est sanctus quisquam, non est alius extra te, non inquam est alius qui posit sanctificare, præter te sancte sanctorum Christe, quòd & sancti illi antequam tu venires ore proprio fatentes, sicut pannus menstruatæ inquiunt omnes iustitiæ nostræ. Et quid vos in fortibus Moyse & Aaron gloriamini in fortitudine legis, & sacer- Esaiæ 64.
dotij vestri? Non est fortis sicut deus noster, sicut Christus noster. Nam Moyses & Aaron, non lex vestra, & sacerdotium vestrum spiritualem vicerunt Pharaonem, neque destruxerunt eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, sed hic illum vicit, hic infernum confregit, hic deuicta morte resurrexit. Ergo non est fortis sicut deus noster, sicut hic Saluator noster. Igitur, (Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.) Multum gloriamini, multum erigimini, multa sublimia per inanem gloriam loquimini. Verbi gratia, dicendo, Pater noster Abraham est, no- Iohan. 8.
strum est testamentum, nostra est legislatio, nostrum est obsequium, nostra sunt promissa, no- Rom. 9.
stra est gloria, nostra est adoptio filiorum, Abraham, Isaac & Iacob, patres nostri sunt. Nolite sic loqui, nolite sic multiplicare sublimen loquelam oris magnifici, nolite sic gloriari. (Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.) Hæc Leuit. 20.
sublimia quæ vos hactenus multiplicastis loqui, vetera sunt, iam inueterauerunt, & nouis super- Hiere. 31.
uenientibus proijcienda sunt. Hæc enim dicit in Hieremia deus scientiarum dominus, qui & vobis olim dedit scientiam literæ, & nobis nunc dat scientiam spiritus, prout vult. Ecce dies veniunt & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum. Non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegy-

 pti,

CAP. II. pti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum dicit dominus, sed hoc erit
pactum quod feriam cum domo Israel. Post dies illos dabo legem meam in visceribus eorum,
& in corde eorum scribam eam, & cætera. Et ipsi, inquit, præparantur cogitationes, subaudi-
Sap. 1. tur, sensatæ, nam econtrario à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, ille auferet se. Ipsi deo
scientiarum domino, cogitationes præparantur pro munere. Si vis ab illo promereri vel impe-
Psal. 9. trare scientiæ donum, non multæ oblationes arietum & taurorum, sed sanctæ cogitationes eius
Psal. 75. rei præparatoriæ sunt. Vndè & Psalmista, Præparationes inquit cordis eorum audiuit auris tua.
Item, Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi & reliquiæ cogitationis diem festum agent
tibi. Reliquiæ inquit cogitationis. Si primitiæ cogitationis infestæ fuerint, saltem reliquiæ
eius per pœnitentiam & confessionem diem festum agent tibi. Propterea, vt dixi, recedant ve-
tera de ore vestro, recedant sublimia, cesset gloriatio vestra. Quid enim? (Arcus fortium su-
peratus est, & infirmi accincti sunt robore.) Hoc non semel factum est. Quando fortitudo vel
potentia Aegyptiorum superata est, & Israelitæ confortati sunt, vtique tunc arcus fortium su-
peratus est, & infirmi accincti sunt robore. Ita & nunc. Arcus enim, id est superbia, & forti-
tudo Fenennæ, qua in filijs gloriabatur, superata est, & ego quæ ob sterilitatem infirma eram,
accincta sum robore filiorum. Hoc enim est quod sequitur. (Donec sterilis peperit plurimos,
& quæ multos habebat filios, infirmata est.) Nam quod interponitur repleti prius, pro pani-
bus se locauerunt, & famelici saturati sunt, non secundum præsentem locum historiæ huius ca-
nitur, sed tamen & hoc & cætera talia facta sunt & fiunt, vt quoties superbit impius, cantare
tibi liceat, illud regale prouerbium. Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus. In Hebræo
& in LXX. translatione, non plurimi, sed septem leguntur. Iudæi hunc locum ita intelligunt,
3. Reg. 20. quòd nato Samuele, mortuus sit filius primogenitus Fenennæ, & deinceps singulis nascenti-
bus filijs Annæ, singuli secundum ordinem natiuitatis Fenennæ mortui sint filij. Sed quæren-
dum est, quomodo hoc stare possit, cùm Fenenna septem, Anna autem non plus quàm quin-
que filios habuerit? Quàm quæstionem Hebræi soluentes, duos Samuelis cum filijs Annæ an-
numerant. Iuxta anagogen, arcus fortium, id est, confidentia Iudæorum, qui se Iudæos esse
dicunt, & non sunt, sed mentiuntur. Iudęorum inquam de sua virtute pręsumentium & suam
iustitiam statuere volentium, atque ita iustitiæ dei subijci recusantium, arcus superatus est. Ex-
Hiere. 9. tenderunt, inquit propheta, linguam suam, quasi arcum mendacij, & non veritatis. Talis ar-
cus fortium superatus est, nihil enim sagittando contra veritatem profecerunt, quemadmodum
Psalm. 62. alibi scriptum est. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Infirmi autem, scilicet hi qui
nihil suis viribus attribuunt, qui non in suis operibus, sed in fide Christi Iesu gloriantur, ac-
cincti sunt robore, robore, inquam, quo & regno cœlorum vim facere, & violenter illud di-
ripere possunt. (Repleti, inquit, prius pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt.) Fa-
melici prius eramus nos gentes, repleti autem, id est, saturati erant Iudæi. Et constans est, quia
Matth. 11. hunc gentiles verbo dei per euangelium filij eius Iesu Christi saturati sunt. Iudæi autem fame-
lici sunt, solam literæ sectantes paleam, & viuificantem non habentes spiritum. Sed nunquid
isti pro panibus se locauerunt? Nunquid enim esurire malunt, quàm nobiscum manducare pa-
Luc. 15. nem viuum? Sic enim habet parabola patris euangelici, qui cùm recepisset filium suum fame-
licum, qui abierat in regionem longinquam, & ibi dissipauerat omnem substantiam suam vi-
uendo luxuriosè, cùm inquam reuertentem suscepisset eum, & magnum celebraret conuiuium,
indignatus frater eius senior, nolebat introire. Ergo nunc interim esuriunt qui prius fuerant re-
pleti, saturatis famelicis iuxta prophetæ comminationem dicentis: Ecce serui mei comedent, &
vos esurietis. Futurum autem est, vt se pro panibus locare non dedignentur. Cùm enim plenitu-
do famelicarum gentium subintroierit, reliquiæ ex illis ad esum panis vitæ conuertentur. Non
modicè arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore, nec parum famelicis satura-
tis, nunc esuriunt, qui prius repleti fuere. Sed quid? Donec sterilis peperit plurimos, & quæ mul-
tos habebat filios, infirmata est. In tantum, dexteræ excelsi mutatio magna facta est, in confra-
ctione fortium & accinctione infirmorum, vt plurimos peperit illa quæ sterilis erat, vicissim in-
firmata illa quæ multos habens filios, superbiebat, completa prophetia quæ per alium sic decan-
Esaiæ 54. tat, Lauda sterilis quę non paris, decanta laudem & hymnum quę non pariebas, dicit dominus,
quoniam multi filij desertę, magis quàm eius quę habebat virum, dicit dominus. Dilata locum
tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas. Longos fac funilos tuos & cla-
uos tuos consolida. Ad dexteram enim & ad leuam penetrabis, & semen tuum gentes hæredita-
bit, & ciuitates desertas inhabitabit, & reliqua. Quæ hactenus cantata sunt, vniuersas domini vias
respiciunt, scilicet, misericordiam & iudiciũ. Igitur in laudem earundem magnitudinú, videlicet,
misericordię & iudicij, sonorius & peráplius exultanti corde & dilatato ore prosequitur, & dicit:
(Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, Dominus pauperē facit & ditat,
humiliat & subleuat.) Nã quòd mortificat domin⁹ iudicij est, & quòd viuificat misericordię est.
Item

Item quòd deducit ad inferos iudicij est, quòd reducit misericordię est. Nihilominus, quòd pauperem facit iudicij est, quòd ditat misericordiæ est. Itidem, quòd humiliat iudicij est, quòd subleuat misericordiæ est. Itaque per hęc antithera, id est, opposita vniuersæ viæ domini spectabiles propositæ sunt requirentibus testamentum eius & testimonia eius. Sed erga quales iudicium aut veritas, & qualibus reposita est misericordia? Quales nisi superbos mortificat, & ad inferos deducit humiliat & pauperes facit? Quales econtrario, nisi humiles viuificat & reducit ab inferis, ditat & subleuat? Sequitur ergo. (Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.) Quid est enim egenum & pauperem, nisi qualem beatificat in euangelio suo dominus, pauperem spiritu, id est humilem? Illum enim de puluere suscitat, & de stercore erigit, quem sapienter cognoscentem, quòd sit puluis & cinis, & peccatorũ suorum stercus erubescentem iustificat & exornat splendore gratiæ suæ dominus vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat, cùm his videlicet quos ante secula pręsciuit & prędestinauit, vocauit, iustificauit & magnificauit. Hoc non raro, nec in paucis factum est. Amplius autem & principaliter in illo factum hoc esse gratulamur, & iugiter decantamus, quem veraciter constat dixisse. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. De quo & illud est. Et persecutus est hominem inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare. Illum enim reuera dominus pater præcepto charitatis suæ mortificauit, & ad inferos deduxit, pauperem fecit & humiliauit, eundemq́ue virtute & omnipotentia diuinitatis rursus viuificauit, reduxit ab inferis, ditauit & sublimauit. Suscitauit eum de puluere nostrę mortalitatis, erexit eum de stercore vt non videret caro eius stercus corruptionis, & ecce, cum principibus, imò super omnes principes ad dexteram patris sedet, & solium gloriæ tenet. Quòd ita intelligendum sit, conclusio probat cantici. Clauditur enim sic. Et dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. (Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.) In Hebræo ita habetur, Domini enim sunt afflicti terræ. Afflictos terrę Hebręi pauperes spiritu & humiles corde intelligunt, super quos dominum orbem posuisse dicunt, quia eorum meritis terram stare autumnant. Ergo propositio quidem splendida est qua dixerat suscitans de puluere egenum, &c. Sed ratio splendidior idipsum confirmat, qua dicit nunc, domini enim sunt cardines, id est, afflicti terræ, & posuit super eos orbem. Cui consonans euangelica veritas, pauperes spiritu in fundamento beatitudinis collocat, dum octo beatitudines connumeraturus sic incipit, beati pauperes spiritu. (Pedes seruorũ suorum seruabit.) Qui egeni & pauperes, qui inquã cardines & afflicti terræ, ipsi sancti domini sunt, quorum ipse pedes inquit seruabit, subauditur, qui pedes superborum non seruauit, quorum lapsum ruinamq́ue irrecuperabilem expauescens propheta dicit: Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Et continuò subiungit, ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec potuerunt stare. Ergo pedes sanctorum suorum inquit, pedes inquam seruorum, id est, humilium, seruabit, vt videlicet ad solium gloriæ peruenire, imò & impositum super se orbem, stabilibus portare possint meritis. Hucusque expresit quales dominus viuificet & reducat ab inferis, ditet atque sublimet, nunc edicit quales mortificet & deducat ad inferos pauperes faciat atque humiliet. Sequitur enim. (Et impij in tenebris conticescent, quia non in fortitudine sua roborabitur vir.) Impij, inquit, id est superbi, qui nunc in hac die sua extollunt in altum cornu suum, & loquuntur aduersus deum iniquitatem, ipsi in tenebris conticescent, ipsi humilibus solium gloriæ tenentibus suumq; possessorem dominum deum laudantibus, in tenebris inferni conquiescent, imò & vlulantes dentibus stridebunt & flebunt. Nam ibi erit stridor dentium & fletus. Quia non in fortitudine sua, inquit, roborabitur vir. Quanta enim ibi erit fortitudo viri? Cum fuerint paulo post redactæ in lutum ceruices eius, tunc fatebitur impius, quia nec in equo, nec in tibijs suis roborabitur quisquam, quemadmodum & alius propheta dicit. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur. Amplius autem vt magis spirituali sensu loquamur, non in fortitudine roborabitur vir, id est, ex operibus legis, in quibus filij Fenennæ, scilicet Iudęi, gloriantur, nemo coram deo iustificabitur, nec omnino quisquam, siue Iudęus, siue Græcus in iudicio saluabitur siue iustificabitur, si absq; misericordia, vel tantum secundum merita sua iudicetur. (Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit.) Hoc & visibiliter aliquando factum est, vt super aduersarios suos in cœlis dominus tonaret, sicut est illud in libro Iosue. Cumq́ue fugerent à facie Israel, & essent in descensu Bethoron, dominus misit super eos lapides magnos, de cœlo vsque Azecha, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filij Israel. Verùm extunc magnificentius hoc fit, vt videlicet dominus super aduersarios suos tonet in cœlis, ex quo is ipse, qui vt egenus & pauper mortificatus & ad inferos deductus, rursus viuificatus, & ab inferis reductus sublimatus est, vt sederet cum principe patre, & solium gloriæ teneret. Extunc enim in intonuit super aduersarios suos, magno & terribili tonitru euangelij, & vsque in finem seculi tonare non dēsinit, quemadmodum & Apo-

Matth. 5. Matth. 11. Psal. 108. Matth. 5. Lucæ 6. Psalm. 35. Matt. 8. 12. 22. 24. 25. Psal. 146. Psal. 32. Iosue 10.

CAP. II. & Apostolus dicit: Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam ho-
Psalm.17. minum, eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent. Et reliqua. Hinc illud est, quòd & pro-
pheta precinuit. Et intonuit de cœlo dominus,& altissimus dedit vocem suam grando & carbo-
nes ignis. Et misit sagittas suas & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & turbabit eos,&cæt. No-
Matth.25. uissimus tonantis motus magno & irreuocabili fulmine formidantes aduersarios feriet. Dicet
enim eis, qui à sinistris erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis
eius. (Dominus iudicabit fines terræ,& dabit imperiũ regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.)
Tanquàm diceret. Ista quam prædixi superborum & humilium discretio, nõdum apparet. Non-
dum enim omnis egenus & pauper solium gloriæ tenet, nec in tenebris conticuit omnis impius,
nec in præsenti vita dominum formidant omnes aduersarij eius. Imò econtrario, tanta securitate
nunc impij viuunt,& super humiles extollũtur, vt penè moueatur humilis adhuc infirmus. Nam
Psal.72. ipse est, qui vel cuius ex persona propheta in psalmo loquitur. Mei autem pene moti sunt pedes,
penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super inimicos pacem peccatorum videns,& reliqua. Er-
go distinctio nondum apparet, sed non sit tibi curæ. Nam dominus iudicabit fines terræ. Nunc
interim vitia terræ dissimulat, quia videlicet non statim superbiam terræ vbi incipit, iudicat aut
punit, sed certè fines eius iudicabit. Nam pius conditor mala hominum & per suam patientiam
tolerat, & per aliquorum quandoque conuersionem relaxat, vt vel serò redeant, & hoc ipsum
Rom.2. saltem, quòd diu expectati sunt, erubescant. Superbientem terram quæ diuitias bonitatis eius
contemnit,& ignorans expectantem se patientiam dei, thesaurizat sibi iram secundum duritiam
suam & cor impœnitens, certè tandem in fine iudicabit in die iræ & reuelationis iusti iudicij sui,
in quo reddet vnicuique secũdum opera sua. Et dabit, inquit, imperium regi suo. Regi, inquam,
suo scilicet Christo. Sequitur enim: Et sublimabit cornu Christi sui. Huic regi imperium dabit,
Hebr.2. & cornu eius sublimabit, in eo videlicet, vt omnia sub pedibus eius subiecta sint. Futurum inquit
Apostolus, de quo loquitur: Nam necdum videmus ait, omnia subiecta esse ei. Dabit autem se-
cundum humanitatem habenti omnia secundum diuinitatem, dabit inquam, per passionem obe
Matt.28. dienter promerenti, quemadmodum deuicta morte iam emeritus dicit. Data est mihi omnis po
Philip.2. testas in cœlo & in terra. Sublime cornu eius Apostolus insigniter eloquens dicit. Propter quod
& deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu
omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia
dominus Iesus Christus in gloria est dei patris.

Quomodo peccabant filij Heli, & quòd peccantibus sacerdotibus viris, puer Samuel ministrabat ante dominum: & quam legem præuaricatus sit Heli nimis molliter & tenere submonendo filios suos & dicendo: Nolite filij mei.

CAPVT VI.

PVer autem Samuel erat minister in conspectu domini ante faciem Heli sacerdotis. Porrò fi-
lij Heli, filij Belial, nescientes dominum, neque officium sacerdotum ad populum, sed qui-
cunq; immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes,& habebat fus-
cinulam tridentem in manu sua,& mittebat eam in lebetem vel in caldariam aut in ollam, siue in
cacabum,& omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi,&c.) Tria scelera filiorum Heli
scriptura præsentat, propter quæ & nominat eas filios Belial. Primùm iam in eo est, quòd ait, &
omne quod leuabat fuscinula, tollebat sibi sacerdos. Non enim quidlibet secundum legem sacri-
ficij, sed certas quasdam portiones debebat sacerdos tollere sibi, scilicet pectusculum & armum
Exod.29. dextrum, pectusculum inquam eleuationis,& armum separationis, quemadmodum in Leuitico
Leuit.7.8. & in Exodo plenius dicit. Secundum illorum peccatum est, in eo quod sequitur. (Etiam ante-
quam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis,& dicebat immolanti. Da mihi carnem vt co-
quam sacerdoti. Non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam. Dicebatq; illi immolans.
Incendatur primum iuxta morem hodie adeps,& tolle tibi quantumcunq; desiderat anima tua.
Qui respondens, aiebat ei. Nequaquã. Nunc enim dabis. Alioquin tollam vi.) Rectè dicebat im-
molans. Incendatur primum adeps, quia videlicet adipem hostiæ prius incendi mos erat ex pre-
Exod.39. cepto legis domini. Tertium illorum peccatum erat (quòd dormiebãt cum mulieribus quæ ob-
Leuit.1.7. seruabant ad ostiũ tabernaculi. Dormisse eos dicunt Hebręi cum mulieribus, eo quod post men-
strui tempus aut partus non impleto secundũ legis pręceptum sacrificio, suadebant eas ad viros
suos redire, eisq; cõmisceri. Et dormire ideo dicuntur quia eas dormire cum viris suis, contra le-
gis præceptum faciebant. Vndè idem Heli post paululũ ait. Non est enim bona fama quam ego
audio, vt transgredi faciatis populum domini. Transgressionem faciebat populus, quia sacrificio
non ritè peracto, vxoribus suis iungebantur. Sicut enim vi extorquebant carnes ab immolante,
ita etiã extorquebant ab offerente,& idcirco sicut in auferendis carnibus faciebant homines de-
trahere sacrificio domini, ita quoq; nihilominus in coniungendis vxoribus transgredi faciebant
populũ dei. (Samuel aũt, inquit, ministrabat ante faciem domini puer.) Ac si apertè diceretur. Sa-
cerdoti-

cerdotibus viris contemptibile sacrificium domini reddentibus, reliquus hic erat vnus puer, de quo tanquam paxillo modico tota penderet restitutionis spes, in quo dominus iniuriam patiens, aliquas honoris sui reliquias appenderet. In peccato filiorum tam grandi pater sacerdotum princeps, qui & ipse iudicabat Israel, iam non paternam pietatem, sed zelo dei percitus, iudiciariam exercere debuerat seueritatem. Iusserat enim lex, vt in causa iustitiæ, nec pater filio parceret. Si, inquit, genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos, Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat & luxuriæ atque conuiuijs. Lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens, pertimescat. Quanto magis homo sacerdos, in huiusmodi semotis affectibus carnis, filios suos ignorare, & domesticum malum viriliter amputare debuit? Nam item dixerat Moyses in benedictione Leui. Qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ó Iacob, & legem tuam ó Israel. Ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum. At ille nulla sæuiens magistri disciplina, solasque patris seniles balbutiens blanditias. (Nolite inquit filij mei. Non est enim bona fama quam ego audio, vt transgredi faciatis populum domini.) Nec verò ille per ætatem ad infantiles redierat ineptias, potiusque per negligentiam crimina fouebat, quàm non habendo intelligentiam. Dixit enim ibidem sapientibus, dignè audiendam grauem & maturam sententiam. Si inquit peccauerit vir in virum, placari ei potest deus. Si autem peccauerit in deum vir, quis orabit pro eo? Non inquit eo modo in virum quo in deum peccatur, quia in virum peccare peccatum, qualecunque est, leuiorque remissio. in deum vero peccare, id est, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorque remissio. Et quoniam cum in virum quis peccat placato sibi viro facit sibi virum placabilem, in deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Ac si dicatur. Per quem deum sibi in quem peccauit, propitium facere potest? Igitur qui iudicaret rectè & opportunè, ab ipso domino sua suscepta est causa, taliterque ab illo tam in patrem quàm in filios iusta deprompta est sententia.

Deut.21.

Deut.33.

De viro dei qui venit ad Heli, quæ & qualia prædixerit ei, & de sermone domini ad Samuelem super Heli. CAPVT VII.

VEnit autem vir dei ad Heli, & ait ei, Hæc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem?) & cætera. Hunc virum dei Iudæi Phinees dicunt fuisse, quem & Heliam autumant. Reuelatus verò fuisse dominus dicitur domui patris eius, id est, Aaron in eo loco vbi ait, Dixit dominus ad Aaron, Vade in occursum Moysi in deserto. In hoc loco primum ei dominus reuelatus dicitur. In sacerdotem verò electus est ex omnibus tribubus Israel, sicut habes in Hellesmoth & Vagecra. Quòd verò ait, venit vir quidam dei ad Heli, & cætera quæ sequuntur ante tempus Helchanæ dicta fuisse arbitrantur, sed hic ob gloriam Samuelis interposita dicuntur. (Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.) Brachium arcam vocat & dignitatem sacerdotij vt non sit senex in domo tua. Senem sacerdotem magnum dicit. (Et videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel.) Aemulus domus Heli Sadoch sacerdos extitit, qui eiecto Abiathar à Salomone sacerdotium suscepit, sicut in Malachim legitur, Proiecitque Salomon Abiathar ne esset sacerdos domini, vt adimpleretur verbum domini quod locutus fuerat dominus ad domum Heli. (Veruntamen non penitus auferam virum ex te ab altari meo, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua.) Ideo se dominus non penitus ablaturum ex domo Heli, virum ab altari suo dicit, vt semper de domo Heli esset in domo domini vir, qui in dignitate sacerdotij alium substitutum videret, vt se eadem dignitate priuatum videns, oculi eius deficerent, & anima eius tabesceret. Vndè & in subsequentibus dicitur. (Veniat vt adoret eum.) Id est, sacerdotem magnum. (Et accipiat ab eo nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.) Accessit è vicino Samuel puer tellis alius, miro & magnifico ordine probatus, videlicet prius à deo commendatus, quàm sibi ipsi vel hominibus notus. Sic diuinitus procuratum est ob commendationem prophetæ fidelis, vt magnus sacerdos prior quàm puer, ipse vocationem ipsius à deo factam intelligeret, quemadmodum scriptura dicit. (Intellexit igitur Heli, quia dominus vocaret puerum, & ait ad Samuelem, Vade & dormi. Et si deinceps vocauerit te, dices, Loquere domine, quia audit seruus tuus.) Et ita factum est. Et euenit sermo Samuelis non solum Heli, sed & vniuerso Israeli. Sermo enim eius fuit, ad vniuersum Israel, quòd percutiendi essent à Philistæis propter peccata filiorum Heli, quem sermonē euentus rei postea probauit. Pugnantibus Philisteis,

Exod.4.
Exo.28.29.
Leuit.9.

3.Reg.2.

CAP.III.

facta est plaga magna nimis,& ceciderunt de Israel triginta milia peditum, & arca dei capta est.
Infra ca. 4. Duo quoq; filij Heli mortui sunt, Ofni & Phinees. Porrò ipse pater Heli senex & grandæuus,
accepto tristi nuncio, cecidit de cella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus, mortuus est.
In omnibus historiam planam tenemus, mysteria requiramus.

De eo quod dictum est: Filij Heli, filij Belial, nescientes dominum: quòd Heli vetus sacerdotium, & duo filij eius, eiusdem temporis duo pontifices, Annam & Caypham significent.

CAPVT VIII.

Filij, inquit, Heli, filij Belial nescientes dominum, neque officium sacerdotum ad populum.)
& reliqua. Heli senex & grandæuus, significat sacerdotium vetus. Imo veternosum & inuete-
ratum, quale tunc temporis extitisse cognoscitur, quando cum illo & cum templo veteri ruitu-
Lucæ 19. ram ciuitatem Hierusalem, fleuit dominus Iesus. Porrò duo filij Heli duos eiusdem temporis
pontifices significant, Annam & Caypham, reuera nescientes dominum, neq; officium sacerdo-
tum ad populum, filij tamen Heli, quod interpretatur deus meus. Nam in isto quidem nomine
gloriabantur, vt de deo patrum suorum dicerent, deus meus, deus meus, sed ita deum labijs ho-
norantes, corde inhonorabant, & operibus, quemadmodum in euangelio illis improperat do-
Matth. 15. minus. Quare, inquit, vos transgredimini mandatum dei propter traditionẽ vestram? Nam deus
dixit, Honora patrem & matrem, & qui maledixerit patri & matri, morte moriatur. Vos autem
dicitis, Quicunq; dixerit patri vel matri, munus quodcunque est ex me tibi proderit, & non ho-
norificauit patrem suum, ac matrem suam. Et irritum fecistis mãdatum dei propter traditionem
vestram. Et continuo, Hypocritæ bene prophetauit de vobis Esaias, dicens. Populus hic labijs
me honorat, cor autem illorum longè est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas
& mandata hominum. Interpretatur autem Ophni quidem discalciatus, Phinees os requieuit.
Quibus nominibus rectè prædictorum pontificum, Annæ & Cayphæ, vitia denotantur, qui ore
quidem post dominum requiescebant, operibus autẽ discalciati erant, id est, gloriabantur in deo
tanquam filij Heli ore dicendo, deus meus, deus meus, operibus autem illum negabant. Non
enim expetebant id quod doctoribus & sacerdotibus erat legitimum, scilicet hostiæ pectuscu-
lum, & armum dextrum, sed omne inquit, quod leuabat fuscinula tollebat sacerdos sibi. Videli-
cet non exigebant, vt quisquam reuelaret domino viam suam, pura cordis confessione, ac dein-
de faceret fructus dignos pœnitentiæ, quod esset prius pectusculum, ac deinde armum dextrum
ab offerente accipere, sed toti intendebant ad satisfaciendum auaritiæ suæ, quod erat quasi car-
nes expiscari quascunque poterant fuscinula siue tridente, quo bene exprimitur vncus auaritiæ.
Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis & vi tollebat carnem coquendam
sacerdoti. Nimirum peccata populi quæ per adipem hostiæ intelliguntur, nequaquã dignæ ora-
tionis incendio concremabant, & tamen pro ipsis peccatis mercedem non solum accipiebant,
verumetiã emeriti mercerarij siue operarij per vim extorquebant. Vndè & illud contra eos pro-
Oseæ 4. pheticum oris domini improperium, Peccata populi mei comedent. Cæterùm qui de incen-
dendo prius adipe curant, rectè postea de carne sibi coquenda pertractãt, quia videlicet qui pro
peccatis hominum dignè intercedunt, iuste mercedem suam accipiunt, & ita seruientes altari le-
gitimè de altario viuunt. Nihilominus & dormiebant cũ mulieribus, quę obseruabant ad ostium
tabernaculi, quia videlicet traditiones docebant suas, non dei, quod erat adulterino concubitu
1. Cor. 9. cum animabus deum quærentibus nefariè permisceri. Qui enim seipsum magis quàm deũ com-
mendat, qui non dei, sed suam doctrinam seminat, rectè de illo dicas, quòd cum animabus ob-
seruantibus ad ostium tabernaculi cœlestis dormiat, quod peccatum vt verum adulterium, cœ-
leste iudicium condemnat. Nam si peccauerit inquit vir in virum, &c.

Quòd vir dei, qui ad Heli locutus est, mysticè sit vniuersus prophetarum chorus, qui acerba occursione veteris sacerdotij poterit confidentiam.

CAPVT IX.

Venit autem vir dei ad Heli & ait ad eum. Hæc dicit dominus. Nunquid non aperte reuela-
tus sum domui patris tui, cùm esset in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omni-
bus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum & adoleret mihi incen-
sum, & portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui, omnia de sacrificijs filiorum Israel.
Hic vir vnus mysticè vniuersus est prophetarum chorus. Nam etsi prophetę multi sunt, sed vnus
est dei sermo in ore omnium. Nunquid non apertè, inquit, reuelatus sum domui patris tui? Ac
deinceps. Propterea ait dominus deus Israel. Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus pa-
tris tui ministraret in conspectu meo vsque ad sempiternum. Nunc autem dicit dominus, Absit
hoc à me, sed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem cõtemnunt me, erunt
ignobiles. Grauissima nimiumq; acerba occursione sacerdotij veteris, inordinatam proterit con
fidentiam. Tanquam diceret, Ecce vos dicitis, ecce vos in verbis mendacij confiditis dicentes,
dominus

dominus dixit, dominus locutus est, dominus promisit ac pollicitus est Aaron, vt ministraret domus illius in conspectu eius vsq; in sempiternum. Non est deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo & non faciet, locutus est & non implebit? Agamus vt volumus, viuamus vt libet, immutabilis est, sacerdotium nostrum manet, mutari non licet. Ad hæc inquam. Vobis licebit, vobis pulchrum erit, immutare & prçuaricari legẽ, quam professi estis, mihi autem sententiam meam mutare non licebit? Propterea dico. Ego quidem loquens olim sic, & sic locutus sum, sic & sic pollicitus sum. Nunc autem dico, absit hoc à me. Quoniam mutati estis, mutabor & ego. Quoniã peruersi estis, peruertar & ego. An frustra mihi scriptura dixerit. Cum sanctis sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cũ peruerso peruerteris? Absit inquam hoc à me, vt quia loquens locutus sum, idcirco debeam domũ patris tui glorificare vsq; in sempiternum. Dura, improba, damnosa mihi ista est conditio, vt videlicet idcirco debeam quenquam glorificare lege debiti, quòd de domo patris tui sit. Sed quid? Quicunq; honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem cõtemnunt me, erunt ignobiles, quacunque ex domo, quacunque ex gente sint, siue Iudæus ille, siue Græcus sit, qui me honorificauerit, glorificabo eum, glorioso regno, glorioso sacerdotio, faciamq; omnes regnum & sacerdotes deo & patri meo. Siue Iudæus ille, siue Græcus sit, qui me contempserit, erit ignobilis, neque rex neq; sacerdos esse poterit. Hæc mihi conditio, hæc mihi seruanda vicissitudo est. Accipito vt ius & dicito, quia promissionis fidẽ irritam fecerim. Tu homo quis es, vt respondeas deo? Quidlibet olim ego locutus sim, hæc præsens loquela mea stabit, vt facilius cœlum & terra, quàm hoc verbum meum transire possit. Num.23. Psal.17.

Quòd dies isti iam venerunt sacerdotio Iudæorum, de quibus dictum est: Ecce dies venient, & præcidam brachium tuum, sacerdotio Iudæorum tristes & amari, sacerdotio autem Christi ecclesiæ læti & iucundi.

CAPVT X.

Ecce dies venient & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua, & videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Dies isti iam venerunt & nunc sunt, sacerdotio Iudęorum & domui Aaron tristes & amari, sacerdotio autem ecclesiæ læti & iucundi. Præcisum est brachium Iudæorum, quia caro erat, præcisum est brachium domus Aaron quia non domini, sed hominis brachium erat. Maledictus vir, inquit propheta, qui confidit in homine, & ponit carnem brachiũ suum, vt à domino recedat cor eius. Confidebant in homine, gloriando videlicet, nõ in fide, sed in carne Abrahæ, posuerant carnem brachium suum, vt à domino recederet cor eorum, superbiendo in sacerdotio Aaron, & crucifigendo illum quem prçfigurabat Aaron. Templum inquiunt domini, templum domini, templum domini est. Sed ecce spelunca latronum, ait dominus, facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris. Vbi nunc illud templum, imo vbi nunc illa spelunca latronum? Vbi nunc sacrificia filiorum Aaron, sacrificia taurorum & hircorum & agnorum & arietum? Præcisum igitur est brachium Heli, præcisum est brachium sacerdotij veteris, vt iam in domo eius non sit senex, non iam nominetur in domo Aaron, magnus sacerdos, summus pontifex. Et videbis ait æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel. Quis iste æmulus est, cui sacerdotium vetus inuidet, nisi ille, de quo propheta, Iurauit, inquit, dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech? Grandis iste æmulus est, in quem cũ sit de tribu Iuda, de qua nullus altari præsto fuerat, translato sacerdotio, legis quoque translatio necessario facta est. Istum Iudaicus sacerdos iam spoliatus egerrimo oculo videt in illo templo quo totus orbis contentus est, in illa ecclesia quæ toto orbe terrarum diffusa est, Videt inquam illum in vniuersis prosperis Israel, nã vniuersa quæ de illo sunt prospera & pacifica vero sunt Israel, quemadmodũ in alio psalmo præcantauit idem propheta, Intende prospere, procede & regna. Veruntamen non auferam ait virum penitus ex te, ab altari meo, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & magna pars domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit. Secundum hæc & Apostolus dicit. Nunquid reppulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, ex tribu Beniamin. Non reppulit deus plebem suam quam præsciuit. Ac deinceps. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt. Veruntamen ego inquit, non auferam virum penitus ex te, ab altari meo. Sed quid? Vt deficiant inquit oculi tui, & tabescat anima tua. Deficiant inquam oculi tui, quemadmodum idem Apostolus dicit, Dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures non audiant vsque in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat mensa eorum in laqueum & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Et post aliqua, Nolo enim ignorare vos fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Hiere.17. Hiere.7. Psal.109. Psal.44. Roma.11. Ibidem Psal.68.

CAP. III. Et pars magna, inquit, domus tuæ morietur tunc, quod maioris miseriæ est, cùm ad virilem ætatem peruenerit, id est, cùm plenitudo temporis aduenerit, morietur inquam, non solum gladio maligno, qui animam à deo dirimat, sed etiam gladio Romano, qui animam à corpore diuidat. Et suscitabo, inquit, mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciat, & ædicabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus, Sacerdos iste fidelis Christus intelligitur, qui & per nomen Sadoch, de quo superius secundum literam diximus, rectè signatur. Interpretatur enim iustus. Iustus autem & veraciter sanctus sacerdos vel pontifex ipse est, quemadmodum dicit Apostolus, Talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, &c. Igitur suscitabo mihi, inquit, sacerdotem fidelem, fidelem inquam, qui semetipsum fideliter offerat non habens necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes prius, pro suis delictis hostias offerre, qui iuxta cor meũ & animam meam faciat, id est, non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, quorum ego neque carnem manducabo, neque sanguinem potabo, sed per proprium sanguinem introeat semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Domus autem fidelis quæ ædificatur ei ecclesia est, quæ ex fide viuit. Aedificatur inquam ei, videlicet per sacramentum sanguinis & aquæ, quod de latere eius manauit, quemadmodum in typum eius mulier de costa viri in primordio fabricata est. Hęc domus ædificata, ambulabit, inquit, coram Christo cunctis diebus, quia videlicet tota Christi domus, tota ecclesia, genus sacerdotale est, & hæc proficiendo de virtute in virtutem, ambulat coram Christo cunctis diebus. Futurum est autem vt quicunque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis. Quis est qui remansit in Domo Heli, in domo sacerdotij Iudaici, nisi is qui perditioni gentis illius, per gratiam electionis superstes esse potuit vel poterit? Nam & scriptura dicit. Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Planè ergo quicunque remanserit, id est, quicunque de populo isto ad vitam præordinatus fuerit, veniet ad sacerdotem æmulum, veniet non ad synagogæ, sed ad ecclesiæ sacerdotium, nunc sibi inuisum, vt oretur pro eo, vt per eiusdem ecclesiæ sacramenta reconcilietur deo. Offeret nummum argenteum, & tortam panis, id est, lucidum fidei verbum, & opera dilectionis, dicetque, Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis, dimitte inquam me ad vnam quamlibet diuisiuam euangelicæ gratiæ donationem, vt in vnitate corporis ecclesiæ, comedam buccellam pânis viui, qui de cœlo descendit, buccellam corporis Christi filij dei, in quo solo vita est, sine quo nemo viuit.

Hebr. 7.
Ibidem
Esaiæ 10.
Roma. 9.

Quòd puer Samuel alius testis contra sacerdotem accessit, & quòd dictum est. Nec poterat videre lucernam dei antequàm extingueretur. CAPVT XI.

CAP. III. PVer autem Samuel ministrabat domino coram Heli, & sermo domini erat pretiosus. In diebus illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in lecto suo & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Et vocauit dominus Samuel, & cætera.) Ad confirmationem sermonis superioris hic alius testis, puer Samuel accedit, vt iuxta legem quam deus ipse populo præscripsit, non vnus tantum, sed duo starent testes contra sacerdotem pigrum & segnem magis quàm pium, suorum videlicet magis quàm dei amatorem filiorum. Plana res gesta est. Puerum dormientem dominumque necdum scientem, cui necdum reuelatus fuerat sermo domini, dominus tertio vocando excitauit, & cætera. In illum suæ moderatus est gratiam vocationis, vt prius is, contra quem mittebatur, vocatum illum esse à domino sciret, quàm ipse qui vocatus est. Sicque factum est, vt is qui visionem indicare timuisset, celare non auderet, tacere non posset. Sanè quod dictum est, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur, varium sensum habet. Nam alij sic distinguunt. Et oculi eius caligauerãt, nec poterat videre. Et postea inferunt. Et antequam lucerna domini extingueretur puer Samuel dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Intelligi autem hoc modo volunt. Dormiebat in templo antequam lucerna dei extingueretur, id est, antequam lux diurna fieret quando eadem extinguenda erat lucerna. Sic enim à domino per Moysen iussum erat, vt eadem lucerna luceret vsque mane. Sicut est illud in Leuitico, Præcipe ait dominus filijs Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum vt ardeat lucerna semper in tabernaculo domini, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vsque mane luceat coram domino. Alij verò, Nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Et est sensus, Ipse qui propriæ vitæ meritis, & dignitate sacerdotij lucerna dei erat, antequam pro peccato filiorum, lucida dei gratia priuatus extingueretur, non poterat videre, sicut in mente præ inordinato filiorum suorum amore, ita & in corpore præ nimia senectute caligãs, & non valens videre. Porrò alij simplicius, Nec poterat videre lucernam dei antequam extingueretur, id est, adeò caligauerãt oculi eius,

Deut. 19.
Leuit. 24.

eius, vt lucernam in templo clarè ardentem videre non posset, quo dicto intelligitur, quòd ne paruas quidem in oculis reliquias luminis haberet valde senex. Sed iam spiritualium mysteriorum vela pandamus.

Quid sit mysticè quòd puer Samuel dormiebat, & sermo domini erat pretiosus, id est, rarus & quomodo venerit dominus mysticè & Samuelem nescientem tertio, quarto autem scientem iam vocauerit ille.

CAPVT XII.

PVer Samuel dormiebat, quia videlicet perituro carnali Iudęorum sacerdotio, sermo propheticus conticuerat. Iam enim multis diebus antè Christi aduentum, propheta non fuerat visus in Israel. Sed & qui dudum missus & scriptus fuerat sermo propheticus, quasi sub clauibus dormiebat, clauim quippe scientiæ scribę & pharisæi tulerant, nec ipsi introeuntes, nec eos qui volebant introire permittentes. Ergo puer Samuel dormiebat, & sermo domini erat pretiosus, id est rarus. Rarus enim & penè nullus erat, qui sermonem domini volentibus audire loqueretur. Sed venit dominus, & stetit & vocauit Samuelem, excitauit dormientem. Quando venit dominus, & stetit, nisi quando de cœlis deus descendit, vt factus homo staret pro nobis? Tunc vocauit Samuelem, tunc propheticum excitauit sermonem, hactenus dormientem. Excitauit, inquam, puerum suum, excitauit in puero præcursore sermonem suum, in eo videlicet puero cui gloriosè concinitur. Tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Tertio illum nescientem vocauit, priorque ipso sacerdotij veteris minister Zacharias pater eius vocationem illam intellexit. Primo enim angelus illum ex nomine nuntiauit. Secundo, ad salutationem Mariæ clausum adhuc in vtero matris exultatione, & gaudio concussit. Tertio iam nato, per os patris officium suæ præcursionis edixit, tu quoque propheta altissimi vocaberis. Igitur sacerdos Heli destituendus, puerum vocari prior à domino intellexit, quia sacerdos officij carnalis Zacharias, magni prophetæ vocationem ipso prior intellexit & enuntiauit, iustus quidem in persona sua, apud deum & homines, sed eius sacerdotij minister, quod protinus destituendum esset, sicut in isto sacerdote Heli præfiguratum esse, iam dictum est, & adhuc dicendum est. Quarto tandem iam sciens vocationem suam puer Samuel, venienti domino, & vocanti sicut vocauerat secundo. (Samuel Samuel. Loquere ait domine, quia audit seruus tuus. Et dominus, ecce, inquit, ego faciam verbum in Israel, quod quicunque audierit tinnient ambæ aures eius. In die illo suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Incipiam & complebo. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus essem domum eius in æternum, propter iniquitatem eius, eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque in æternum.) Quid ad hæc ille? Non vtique consurrexit sicut Moyses, vt deum teneret, ea virtute, qua teneri ipse vult, & teneri potest, vt stando in conspectu eius, in confractione cordis orando, iram eius à domo sua auerteret. (Sed dominus, inquit est, quod bonum est in oculis suis faciat.) Paulo melius atque consultius Achab, licet aliàs impius, qui cùm audisset sermones domini in Helia, dicentis, Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & cætera, cùm, inquam, audisset sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque ac dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Idcirco ille quidem in diebus suis non vidit inductum domui suæ malum, hic autem & vidit, & ipse sustinuit, cecidit enim audito tristi nuntio, & fractis ceruicibus mortuus est. Nunc ad superiora redeamus. Loquere, inquit, domine, quia audit seruus tuus & cætera. Planè iuxta hanc normam prædictus ille prophetarum maximus, primo, per angelum ex nomine nuntiatus, deinde ad vocem salutantis Mariæ gaudio concussus, tertio prophetica, vt supra dictum est, patris voce declaratus, quarto tandem iam scienter in deserto audiuit, quod dominus loqueretur. Imò & orans vt dominus loqueretur, signum accepit veri ac iusti sacerdotis, adijciente sibi deo, super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto, simulque verbum accepit quod loqueretur contra vetus sacerdotium, imperante domino. Factum est enim (inquit Lucas) verbum domini super Iohannem Zachariæ filium in deserto. Ac deinceps, Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Hæc enim contra sacerdotium illud Leuiticumque ministerium dicta esse, Matthæus euidentius insinuat. Videns, inquit, multos Pharisæorum, & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Ac deinceps, Iam enim securis ad radicem arboris posita est, Pharisæi nanque sacerdotes vel clerici erant Iudæorum. Igitur tunc domui Heli iurauit dominus, quòd non expiaretur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque in æternum, quando per hunc enunciauit securim positam esse ad radicem arboris,

Margin notes: Lucæ 11. Lucæ 1. Exod. 32. Psal. 105. 3. Reg. 21. Iohan. 1. Lucæ 3. Matth. 3.

CAP.IIII. arboris, dignum pœnitentiæ fructum non facientium, videlicet maximè pharisæorum, in templo dei, sub nomine sacerdotij latrocinantium.

De pugna malè gesta contra Philistijm, & de vana leuitate qua dixerunt. Afferamus ad nos arcam domini sedentis super Cherubin, & quid significauerit lapis adiutorij. CAPVT XIII.

CAP.IIII. ET factum est in diebus illis conuenerunt Philistijm in pugnam. Egressus est nanq; Israel obuiam Philistijm in pugnam, & castrametatus est iuxta lapidem adiutorij.) Et reliqua. Narratione hac mox subsecutura, præmissum est. Et addidit dominus vt appareret in Sylo, quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Sylo iuxta verbum domini. Et est sensus, Dominus, quoniam reuelatus fuerat Samueli in Sylo, dictis addidit, vt appareret itidem in Sylo, iuxta verbum suum factis, ita vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram, vt cognosceret vniuersus Israel à Dan vsq; ad Bersabee, quòd fidelis Samuel propheta esset domini. Ita planè ex omnibus verbis prophetæ, & plus quam prophetæ Iohannis, non cecidit verbum in terram. Respiciamus ad dies illos, in quibus non iam Philistijm, sed qui per Philistæos hoc loco rectè figurantur, Romani conuenerunt in pugnam. (Dixerunt, inquit, maiores natu de Israel, Quare percusit nos hodie dominus coram Philistijm? Afferamus ad nos de Sylo arcam fœderis domini, & veniat in medium nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. Misit ergo populus in Sylo, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum, sedentis super Cherubin.) Præsumptio stulta & vana, quæ tunc decepit improuidos, & iustitiæ vel gloriæ dei ignaros, ipsa eadem decepit illos, quando clausi obsidente exercitu Romano, tumultuabantur & vociferabantur confidentes, vt historiæ tradunt, quod nequaquam toleraret deus priuari se illo pulchro templo; illo pulchro & aureo sanctuario. Cuius vanitatis respectu nota quam acutè, quam mordaciter cùm præmissum esset, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum, continuò subiunctum est, sedentis

Exod.37. super Cherubin. Hoc quippe non pro suo sensu, sed pro illorum notabili vanitate scriptura dixit, Quid enim stultius ac vanius? Nunquid super illos Cherubin quos fecit Moyses, imo quos

Psal.107. Beseleel ille faber cum socio suo Ooliab fudit, aut fabricauit, sedebat dominus exercituum captus vel delectatus pulchritudine auri, & non potius super homines, vel super sanctos angelos sedet plenos scientia dei secundum nomen Cherubin? Igitur eâdem hic & illic vanitate decepti sunt, dum pro aureis cœlestis sanctuarij simulachris, diuinum sibi quasi debitum arrogant adiutorium, vndè & falsi sunt, metando castra iuxta lapidem, postea dictum lapidem adiutorij. Nam & tunc præsagio suo frustrati sunt, & nunc eius lapidis non habuêre adiutorium, quem in malum sibimetipsis reprobauerunt, iuxta quod scriptura dicit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et tunc quidem sacerdotis vnius Heli domus vnà concidit, ipso quoq; corruente, fractisq; ceruicibus moriente, nunc autem tota gens captiuata est, tota ciuitas cum templo suo funditus in fauillas disperijt, sacerdotio quoq; illo cadente, suumque opprobrium per omnes gentes circunferente, quia pollutum, sordidatum, imo & eiectum est, eodem quo viuimus, quo redempti & emundati sumus nos credentes Christi sanguine.

Quid significet mysticè, quòd ab ijsdem arca dei capta sit, à quibus victus est Israel, & quòd cecidit Dagon truncatus coram arca domini, & quòd percusserit illos dominus in posteriora. CAPVT XIIII.

Colos.1. SEd & arca dei capta est.) Vt iam euangelicam legis prosequamur intelligentiam, eisdem Romanorum armis, eisdem imperatorum gladijs, quibus ille populus obsessus, cõcisus, & in om-

CAP. V. nes gentes captiuus ductus est, eisdem inquam, ecclesia dei, quæ est corpus Christi capta, & ab eisdem persecutionem passa est. Pandamus gloriosi vela nauigij, & cursum percurramus intelligentiæ spiritualis. (Philistijm autem tulerunt arcam dei, & asportauerunt eam à lapide adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philistijm arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon. Cumq; surrexissent diluculo Azotij, altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terram ante arcam dei. Et tulerunt Dagon, & restituerunt eum in loco suo. Rursumque mane die altero consurgentes inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam, in terra coram arca domini. Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abcisæ erant super limen. Porrò Dagon truncus solus remanserat in loco suo.) Grande spèctaculum, grande miraculum. Translata ab Israel gloria domini, capta ab allophylis arca domini, victoriam de victoribus versa vice exigit, primumque in deum ipsorum Dagon, deinde & super homines aggrauatur manus domini. (Nam ebullierunt, inquit, villæ, & agri, in medio regionis illius, & nati sunt mures & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate, & percusit in secretiori parte natium

Psalm.77. Azotum, & fines eius, & computrescebant prominentes extales eorum.) Hoc Psalmista magnificè decantans, & excitatus est, inquit, tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percusit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis. Hoc quid portenderit, perspicuum est. Vbi enim supradicto modo concidit sacerdotium vetus cum terrena

terrena Hierusalem,& manufacto templo eius,tunc victoriosius pugnam inijt,cùm dijs gẽtium, arca domini quæ est Christus dominus secundum compactum ex carne nostra corpus eius ; sedens & manens in ecclesia sua, & ipsa quæ est corpus eius,& plenitudo eius. Cecidit coram arca ista Dagon, cecidit inquam, coram illa omnis massa dæmonum , quæ intelligitur per illud idolum,per hoc ipsum nomen Dagon. Interpretatur enim piscis tristitiæ,illum, vt supra dictum est significans,qui in mari est, centum magnum Leuiathan, serpentem vectem tortuosum . Cecidit hic talis Dagon coram arca domini tandem truncatus capite, & abcisis manibus , id est , sublatis à cultu eius regibus terræ & principibus , qui prius adstiterant , & conuenerant in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Quid autem est,quòd & percussit inimicos suos in posteriora , ita vt computrescerent prominentes extales eorum , nisi quòd illos qui victoriam eius recipere noluerunt, qui intelligentes virtutem dei , non sicut deum glorificauerunt , aut gratias egerunt,tradidit in reprobum sensum? Nam fœminæ eorum(inquit Apostolus)mutauerunt naturalem vsum in eum vsum, qui est contra naturam . Similiter autem & masculi , relicto naturali vsu fœminæ , exarserunt in desiderijs suis in inuicem , masculi in masculos turpitudinem operantes , & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes . Dum enim huic vitio nequissimo, incredulos subdidit terribile iudicium domini, profectò percussit inimicos suos in posteriora & opprobrium sempiternum dedit illis . Quid autem sunt illi, qui ebulierunt, & terram demoliti sunt mures,nisi maligni spiritus, iustis quidem contemptibiles vt mures, peccatoribus autem terribiles vt leones?

Psal.2.

Roma.1.

Quòd vaccæ arcam domini portantes , prædicatores significent fideles in ecclesia, qui in directum procedunt non declinantes ad dexteram neque ad sinistram. CAPVT XV.

QVo tandem modo victoria omnis peracta est? Duritia vtique & patientia prædicatorum secundum hoc miraculum,quòd subiunctum est. (Tollentes (inquit) duas vaccas quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plaustrum , vitulosq́ue earum concluserunt domi . Et posuerunt arcam dei super plaustrum , & capsellam quæ habebat mures aureos , & similitudinem agnorum. Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethsamis,& itinere vno gradiebantur pergentes , & mugientes , & non declinabant neque ad dexteram neque ad sinistram.) Quid enim vaccæ nisi fideles quosque in ecclesia signant, qui dum sacri eloquij præcepta considerant,quasi superimpositam domini arcam portant. De quibus hoc etiam notandum, quòd fuisse fœtæ memorantur , quia sunt pleriq; qui in via dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere,quia arcam dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethsamis pergunt, Bethsamis quippe domus solis interpretatur. Et propheta ait : Vobis autem qui timetis dominum , orietur sol iustitiæ . Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus , dignum profectò est , vt de dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus . Tota enim virtute pensandum est,quòd vaccæ dei plaustro suppositæ,pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus,& tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non reflectunt . Sic nimirum prædicatores sancti , sic fideles quique esse debent intra sanctam ecclesiam , vt compatiantur proximis per charitatem , & tamen de via dei non exorbitent per compassionem. Arcam quippe vaccis superpositam Bethsamis pergere,est cum superna scientia,ad internæ lucis habitaculum propinquare.Sed tunc verè Bethsamis tẽdimus,cùm viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic namque sic necesse est,vt incedere debeant,qui sacrę legis iugo suppositi,iam per internam scientiam arcam domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, à cœpto rectitudinis itinere non declinent . Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet , ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur dura sit, aut plus tacta,si inflectitur remissa.

CAP. VI.

Malac.4.

Quid significet quòd Bethsamitæ videntes arcam domini,gauisi sunt,& quòd vaccæ in holocaustum cæsæ sunt, & quòd viri Bethsamitæ percussi eo quòd vidissent arcam domini. CAPVT XVI.

POrrò Bethsamitæ metebant triticum in valle. Et eleuantes oculos viderunt arcam , & gauisi sunt cùm vidissent eam. Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ, & stebit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plaustri, vaccasq; imposuerunt super ea holocaustum domino.) Lapidem istum super quem concisis lignis plaustri vaccas imposuerunt in holocaustum, Hebræi aram ab Abraham ædificatam intelligunt. Hæc,& cætera. (Quinque satrapæ Philistinorum viderunt , & reuersi sunt (inquit) in Accharon in die illa.) Sic planè perseuerantiam prædicatorum,de quibus iam dictum est, principes idololatriæ viderunt, quòd scilicet nullis affectibus carnis reuocari potuerunt,quinetiam insuper corpora sua passionibus obijcientes in holocaustum domino obtulerunt,& tandem confusi à persecutionibus cessauerunt. Hi autem sunt

CAP. VI. ani aurei, quos reddiderunt Philistæi pro delicto domino. Azotus vnum, Gaza vnum, Ascalon vnum, Geth vnum, Accharon vnum. Et mures aureos secundum numerum vrbium, & cætera.) Hoc vrbium numero, quæ anos aureos & mures reddiderunt, vniuersitas illorum significatur, qui quinque corporis sensibus, prius per fornicationem abusi, postea supradictas passiones ignominiæ fugientes, peccata priora subsequentibus bonis operibus redemerunt. Quòd verò sequitur: (Et vsque ad Abel magnum super quem posuerunt arcam domini.) Abel magnum ciuitas est in termino Israel. Abel magnum idcirco vocatur cum antea Bethsamis vocitata sit, siue pro-
2.Reg.10. pter luctum super viris Bethsamitis ibi factum, siue propter distinctionem ciuitatis Abel Bethmacha, de qua exclamauit mulier sapiens ad Ioab, dicens: Qui interrogant interrogent in Abela. Sic itaque intelligendum est, quòd ab vrbe murata vsque ad villam quæ erat sine muro & vsque ad Abel magnum, dederint mures. Super quem, id est, super luctum posuerunt arcam dei, quæ erat vsque in illam diem in Agro Iosue Bethsamitæ. Fuit igitur in agro illius, donec in Cariathiarim ducta est. (Percussit autem de viris Bethsamitis eo quòd vidissent arcam domini, & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta milia plebis.) Hos septuaginta viros, iudices septuaginta Hebræi intelligunt, quorum meritò & gloria quinquaginta milia viri compu-
2.Reg.18. tantur, sicut de Dauid dicitur, quia tu vnus pro decem milibus computaris. Idcirco percussit eos, quia viderant arcam domini, quia curiosè inspexerant, cùm fuissent lege prohibiti, ait enim dominus in libro Numeri, Aaron & filij eius intrabunt, ipsique disponent opera singulorum, &
Num.4. diuident quæ portare quis debeat. Alij nulla curiositate videant, quæ sunt in sanctuario, priusquam inuoluantur, alioqui morientur. Sic nimirum milia multa de viris Bethsamitis, de viris domus solis, de viris ecclesiasticis, multa (inquam) milia plebis, multos primates viros percussit iudicium domini & errare eos fecit, eo quòd vidissent arcam domini, eo quòd indignè non dilectionis studio, sed præsumptionis & curiositatis vitio, ausi fuissent in scripturis scrutari secreta diuinitatis, & facti sunt hæresiarchæ, iudicante deo, superbos ad conspectum diuinitatis & veritatis non admitti.

De translatione arcæ domini, quòd nusquam legatur reducta in Sylo, per quòd synagoga mysticè intelligitur, & quòd manserit in Cariathiarim, quo nomine significatur ecclesia gentium. CAPVT XVII.

CAP. VII. ET factū est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim multiplicati sunt dies. Erat quippe iam annus vicesimus, & requieuit omnis domus Israel post dominum.) Vicesimo anno peracto, translata est eadem arca à Samuele in Masfath, & de Masfath transtulerunt eam Samuel
2.Reg.6. & Saul in Galgala. Inde translata est à Saul in Nobe, de Nobe in Gabaa. De Gabaa translata est
2.Para.1. à Dauid in domum Obeth Edom, de domo Obeth Edom transtulit eam Dauid in Sion, & de
3.Reg.8. Sion transtulit eam Salomon in sancta sanctorum. Nusquam extunc in Sylo reducta fuisse legi-
2.Para.5. tur, quia repulit & spreuit locum illum deus in typum videlicet synagogæ, in qua quondam erat
Psalm.77. sanctuarium domini, sed repulsa & spreta est, & omne sanctum alio transmigrauit. Quòd pro-
Psal.2. pheta respiciens, & repulit, inquit, tabernaculum Sylo, tabernaculum suum ibi habitauit in hominibus. Sylo nanque abruptio interpretatur. Quo nomine grauiter eadem synagoga denotatur, pro eo videlicet, quia assistens aduersus dominum & aduersus Christum eius. Dirumpamus (ait) vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum. Manet autem nunc arca domini in Cariathiarim. Cariathiarim interpretatur ciuitas syluarum, quo nomine rectè ecclesia gentium designatur. Ipsa nanque quondam erat sylua magna, bestijs ferocibus, id est, malignis spiritibus inhabitata & peruia, nunc autem ciuitas est fide fundata, muro diuinitatis & angelorum præsidijs communita. Hic ergo manet, hic arca domini inuenienda est. Vndè propheta cùm di-
Psal.131. xisset: Ecce audiuimus eam in Ephrata, continuò subiunxit. Inuenimus eam in campis syluæ. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Surge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ, & cætera. Hæc planè dixit gaudio dulcisonitus, quippe qui vouerat se, non daturum oculis suis somnum, & palpebris suis dormitationem, & requiem temporibus suis, donec inueniret locum domino, tabernaculum Deo Iacob, id est, donec sancto indicante spiritu quo in loco quieturus sit dominus & saluator, & vbi tabernaculum suum tendere dignetur deus Iacob. Et subito irruente in se spiritu. Ecce (inquit) audiuimus eam in Ephrata, eam, inquam, id est, arcam sanctificationis eius, compactam vel compingendam esse audiuimus de carne virginis in Ephrata, hæc est Bethlehem. Ac deinceps subiungens. Inuenimus eam (inquit) in campis syluæ. Tanquam diceret: Iam non inuenitur illic, vbi audiuimus eam, iam non inuenitur in illa de qua processit gente, sed in gentibus quæ prius fuerunt, tanquam syluæ à bestijs, id est, malignis spiritibus possessæ, nunc autem in modum camporum sepibus gratiæ dei circundatæ, cultiles sunt & fœcundæ. Manet igitur arca domini nunc in Cariathiarim, & multiplicantur dies, dies inquam sanctorum, dies virtutum, succrescitque in lucem

lucem multitudo gentium vſque ad tempus præfinitum quo & reliquiæ Sylo, id eſt, carnalis Iſrael ſaluandæ ſunt. Sicq; requieſcit omnis domus Iſrael poſt dominum, poſt dominum inquam, qui dixit: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iuxta literam requieuiſſe poſt dominum dicuntur, quia abiectis idolorum ſordibus, domino ſe ad ſeruiendum, toto corde tradiderunt, quòd & in ſubſequentibus dicitur. (Abſtulerunt filij Iſrael, Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt domino ſoli. Et conuenerunt in Maſfath, hauſeruntque aquas, & effuderunt in conſpectu domini.) Hebræi tradunt quòd coram domino in eadem aqua maledicta congeſta ſint, & ſicut in lege mulier zelotypa hauſta aqua probabatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt, hi videlicet, qui ſe idoli coluiſſe penitus denegabant. Tradunt etiam, quòd quicunq; idololatra hanc aquam guſtaſſet, labia eius ita ſibi adhærerent, vt nequaquam ea abinuicem idololatra ſeparare poſſet. Hoc idololatra indicio deprehendebatur, & interficiebatur. Quòd ſequentia demonſtrant in eo quod ait: (Iudicauitq; Samuel filios Iſrael in Maſfath.) Iudicare in hoc loco idololatras ſecundum legem morti tradere intelligẽdum eſt. Dicunt etiam quòd hoc modo Moyſes idololatras qui ſibi vitulum fecerant, probauerit, quando arripuit vitulum, & combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, & ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Iſrael.

Matth. 11. Num. 5. Exod. 32.

In quo peccauerunt poſtulantes regem, cùm lex data non prohibuerit eos conſtituere regem, ſed alterius gentis hominem. CAPVT XVIII.

HActenus imaginem ſacerdotij transferendi, nunc velut in alia tabella, myſticis depictam figuris contemplemur imaginem regni Chriſti filij dei, quòd deſtructo peccati regno, in ſalutem & libertatem noſtram ſucceſſit. (Congregati vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Samuel in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, conſtitue nobis regem vt iudicet nos ſicut & vniuerſæ habent nationes. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent. Da nobis regem vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad dominum. Dixitque dominus ad Samuelem. Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos,) & cætera. Primò iuxta literam quæritur, in quo populus regem ſibi poſtulando peccauerit. Dicit enim lex. Cùm ingreſſus fueris terram, quàm dominus deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſque in illa, & dixeris, conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, cùm conſtitues quem dominus deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus, & cætera. Hæc vtique dicendo, non qualemcunq; regem, ſed alienigenam regem lex conſtituere vetuit. Quid ergo iuſtæ querelæ legiſlator habuit vt diceret, non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos? (Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diem hanc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi.) Ad hoc facilis patet reſponſio, quia tempore importuno dixerunt, da nobis regem, vt iudicet nos, cùm haberent iudicem iuſtè & regaliter iudicantem eos, non in ambitionis vanitate, ſed in ſpiritu dei & ſermonis domini veritate, de quo ſciebant, quòd fidelis eſſet, quemadmodum & ſuperius de illo cõteſtans ſcriptura dicit: Et cognouit vniuerſus Iſrael, à Dã vſq; Berſabee, quòd fidelis Samuel propheta eſſet domini. In eo populus deliquit, quia regnantem ſuper ſe ſermonem domini, imò ipſum regem deum ſuum proiecit, ſicut & poſtmodum Samuel ipſe acri inuectione dicit: (Vos autem hodie proieciſtis dominum deum veſtrũ, qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis & tribulationibus veſtris, & dixiſtis, nequaquam, ſed regem conſtitue ſuper nos.) Quia plana hiſtoria eſt, nunc breuiter pauca, quæ quæſtione indigent perſtringamus, & tunc demum iuxta propoſitum, myſteria ſubtexamus.

CAP. VIII. Deut. 17. 1. Reg. 3. Infra. 9.

De Saul, quomodo regnare cœperit, & quòd ſic innocens videbatur, tanquam filius vnius anni, & quòd in eadem innocentia, duobus annis regnauerit.

CAPVT XIX.

DIxitque Saul ad puerum. Ecce ibimus. Quid feremus ad virum?) Non enim putabat Saul ſibi aſinas à SAMVELE aliter indicari, niſi pretio diuinationis. Ideo ait: Quid feremus ad virum? Feſtina nunc, hodie enim venit in ciuitatẽ, quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo.) Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quòd parauerat Samuel populo in Calendis. Et dimittam te mane, & omnia quę ſunt in corde tuo, indicabo tibi Et de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt.) Erat in corde Saul ſicut Hebræi tradunt, quòd rex futurus eſſet, quia viderat per viſum ſe in vertice arboris palmæ collocari, quæ viſio ſignum regale erat. (Cùmque abieris inde, & tranſieris vltra, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad deum in Bethel.) Hi viri cauſa orationis ibant in Bethel, vbi Iacob lapidem erexerat. (Poſt hæc venies ad collem dei.) Collis dei, locus erat, vbi prophetæ habitabãt. (Et inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis cum eis.) Prophetaſſe cum ibi Iudæi dicunt de

CAP. IX. CAP. X. Gene. 28.

 futuro

CAP. XIX. futuro seculo, de Gog & Magog, & de præmijs iustorum, & de pœna impiorum. Quando ergo
euenerint signa tibi hæc omnia, fac quodcunque inuenerit manus tua, quia deus tecum est.) Ac
si diceret: His signis nosse poteris, quia deus te regem facere voluit, & idcirco ad omnia quæ tibi
agenda sunt regaliter age, quia deus tecum est. (Et descendens ante me in Galgala. Ego quippe
descẽdam ad te, vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas septem diebus. Expectabis
donec veniam ad te, & ostendam tibi quæ facias.) Videtur quibusdam Saul inculpabiliter obtu-
lisse holocaustum, cùm Samuel ab eo expectatus, iuxta placitum septem dierum non venerit. Si
quis verò hunc locum bene distinxerit, inueniet eum non immerito culpatum fuisse, & inobe-
dientiæ redargutum. Locus autem hic apud Hebræos ita distinguitur. Et descendes ante me in
Galgala, ego quippe descendam ad te. Et postea inferunt, ad offerendas oblationes, & immolan-
das victimas pacificas septem diebus, expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quæ fa-
cias. Non ergo Samuel suum præstolari aduentum Sauli septem dierum tempore præcepit, sed
ad offerendas oblationes, & immolandas victimas pacificas, septem diebus ab eo voluit expe-
ctari. Quòd ille nequaquam fecit, ideo merito culpatur, & stultitiæ elogio denotatur. (Filius
vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israel.) Non de
Isboseth filio Saul, sed de eodem Saule dictum est. Sic enim erat innocens, quãdo regnare cœpit,
sicut filius vnius anni est, & in eadem innocentia duobus annis regnasse dicitur.

De superbia Saulis, cuius indicia fuerint peccata maxima, alterum quò sacrificium obtu-lit, alterum quò Amalech percutere & delere iussus, obedire contem-psit, insuper & peccatum suum defendit.

CAPVT XX.

ARbor magna & fertilis valde cito inueterauit, quæ tantum duobus annis fructificandi gra-
tiam retinens, statim corrupta radice, frondium venustatem simul & fructuum honorem
perdidit. Qualis putas vermis intrinsecus radicem eius momordit? Vtique vermis superbiæ, quo
& ille vitiatus computrescere potuit, de quo & in Ezechiele dicit verbum domini. Ecce Assur
quasi cedrus in libano, pulcher ramis & frondibus nemorosis, excelsusque altitudine, & inter
Ezech. 31. condensas frondes eleuatum est cacumen eius. Ac deinceps: Pro eo quòd sublimatus est in al-
titudine, & dedit summitatem suam virentem & condensam, atque eleuatum est cor eius in al-
titudine sua, tradidi eum in manu fortissimi gentium. Planè & de isto veraciter dicas, quia pro
eo quòd eleuatum est cor eius in altitudine sua, tradidit eum deus in manu fortissimi gentium.
Nam spiritus domini recessit ab eo, & exagitabat eum spiritus nequam à domino. Duo pecca-
ta pœnam hanc præcedentia, iam dictæ eius superbiæ nobis indicio sunt. Primùm est, quòd ho-
mo non de tribu Leui, sed de tribu Beniamin regio fastu nihil sibi non licere arbitratus. (Affer-
te ait mihi holocaustum, & pacifica, & obtulit holocaustum.) Hoc nimis grande fuit regis su-
2. Para. 26. percilium, dignè superno iudicio feriendum. Quid enim tale fecit Oziàs Dauidici generis, de
tribu Iuda? Tantum ingressus templum domini adolere voluit incensum domini super altare
thymiamatis. At verò statim cœlestis vltio superbiam eius loco competenti percussit, orta est
enim lepra in fronte eius in domo domini coram sacerdotibus, vndè & leprosus vsque ad diem
mortis suæ habitauit secundum legem leprosi in domo separata, plenus lepra ob quam eiectus
fuerat de domo domini. Quanto magis iste proijciendus fuit, qui totum sibi sacerdotis officium
vsurpauit? Illic ergo dicitur ei. (Nequaquam regnum tuum vltra consurget. Quæsiuit dominus
Infra. 15. sibi virum iuxta cor suum, & cætera.) Secundum illud fuit, quòd iussus in verbo vel voce do-
mini ire, & percutere Amalech & demoliri vniuersa eius, non parcere ei, sed interficere à viro
vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum, non fe-
cit sic, sed in derogationem supernæ seueritatis, ausus est parcere Agag, & optimis gregibus
ouium, & armentorum & vestibus & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluit di-
CAP. XV. perdere ea. In hac superbia præsumpti quoque superius sacerdotij ausum retinebat. Nam dein-
ceps scriptum est. (Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocaustum domino, de ini-
tijs prædarum quæ attulerat de Amalech.) Nónne supra quia necessitate compulsus obtulit ho-
locaustum, dixerat ei Samuel, nequaquam regnum tuum vltra consurget? Itaque perseuerans
in malis, peccatum non mutauit, sed auxit, quando optimis quibusque pepercit, & Agag re-
seruauit, contra imperium domini, non solum præsentis transgressor præcepti, sed & veteris
contemptor scripturæ dei. Dixerat enim dominus Moysi, vbi venerat Amalech, & pugna-
Exod. 17. uerat contra Israel. Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Iosue. Delebo e-
nim memoriam Amalech sub cœlo. Præterea quod nequissimum est, redargutus in sermone
domini, dicentis: (Nónne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es,
quare ergo non audisti vocem domini, sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis do-
mini.) Refellere ausus arguentem se de peccato spiritum domini, cum superba defensione, dicit:
(Imò

(Imò audiui vocem domini,& ambulaui in via per quam misit me dominus, & adduxi Agag regem Amalech,& Amalech interfeci. Tulit autem populus de præda oues & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet domino deo suo in Galgalis,) & cætera. Hoc etenim nequissimum est, cùm post voluntatem peccati, quòd primum est,& post effectum operis, quòd secundum est,atque post vsum peruersum,quòd tertium est, additur & defensio peccati, quòd quartum est, & hic nullus veniæ locus est. Nam & per prophetam deus dicit: Super tribus sceleribus Damasci,& super quatuor non conuertam eum. Idcirco & nunc quàm acerrimè Samuel cum dixisset.(Melior est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum, *Amos 1.* continuò subiunxit. Quoniam quasi peccatum hariolandi, est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere,) & cætera. Igitur tantis exacerbatus contumeliosi iniurijs, spiritus domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à domino. Grandis pœna regis, grandis confusio populi, qui contra dei voluntatem regem postulauit. Et si cætera desint, exempla iudicij & veritatis,vel hoc solum pro testimonio sufficere posit, quod nunquam ad bonum status sui finem perueniat, omnis plantatio quam non plantauit pater cœlestis, quòd omnis ordinatio domus domini, quæ inconsulta voluntate eius per voluntatem hominum facta est, inordinationis pœnas datura sit. Huius opprobrij maculam subsequens abstulit regnum Dauid, ordinatum per voluntatem & per manum dei,quemadmodum & Samuel superius testificando dicit. Quæsiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei dominus, vt esset dux super populum eius, quòd profectò cùm dicit, ex opposito dat intelligi, quòd nunquam Saulem iuxta cor suum dominus quæsierit. Ac proinde cùm dicitur, quia erat Saul electus & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo. Vtique subaudiendum est, non iuxta cor domini,sed iuxta cor populi. Sequitur enim: Ab humero & sursùm eminebat super vniuersum populum. Quo videlicet dicto brutum percutit vulgi iudicium, eo quòd staturæ, non meritis, fasces ascribat, vel gloriam dignitatum.

Quòd eo ipso, quòd dæmoniacus erat, regnum peccati in illo figuratum sit, in Dauid autem nomine & factis regnum Christi. CAPVT XXI.

IGitur mysterium hoc iam in promptu est, quò scilicet dæmoniacus rex Saul, furiosum peccati regnum, Dauid autem pacatum iustitiæ regnum significet, primam nominibus, deinde rebus. Saul nanque petitio. Dauid autem manu fortis siue desiderabilis interpretatur. Quæ autem fuit petitio generis humani, nisi petitio peccati, quòd propria sponte homo expetiuit, cùm liber esset & ingenuus, creatus ad imaginem dei? Quis econtra manu fortis vel desiderabilis, nisi Christus filius dei, qui fortem armatum peccati principem, atrium suum custodientem, fortiori manu superueniens vicit, & deinde victor sedens ad dexteram patris, videntibus se angelis, & sperantibus in se hominibus, totus est desiderabilis? Regnauit mors quę per peccatum introierat in hunc *Lucæ 11.* mundum, vsque ad Moysen (ait Apostolus) & extunc per legem audita regni sui contradictione, vis peccati amplius insaniuit. Vndè idem dicit Apostolus: Nam concupiscentiam nesciebam, *Rom.5.* nisi lex diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum *Rom.7.* est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Sed & in singulis hominibus, quamdiu non liberàtur gratia Christi, peccatum regnat, & tanquam furiosus fessor equum subactum calcaribus vrget, flagellis diuerberat. Vndè & ethnicus adultero his verbis insultat. Vrget enim mentem dominus non leuis, & acres. Subiectat lasso stimulos, versatque negantem. Ab huiusmodi regno rex manu fortis & desiderabilis Christus, & in massa totum mundum semel moriendo potestate liberauit, & in sua quemque persona, nunc vsque actu liberare non desinit. Eius regni gratiam nunc in patre carnis eius Dauid, sub mysticis contemplemur figuris.

De electione Dauid, quàm pura ab humano fauore fuerit, & quòd sicut Samuel personam Dauid non nouerat, ita Iohannes Christum nesciebat. CAPVT XXII.

DIxitque dominus ad Samuel. Imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitem. Prouidi enim in filijs eius mihi regem. Et ait Samuel, Quomodo vadam? Audiet enim Saul & me interficiet. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad *CAP.XVI.* immolandum domino veni,& cætera.) Et si Samuel prophetico spiritu rem nouerat, ita vt diceret. Quæsiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei, vt sit dux super populum suum. Et iterum: Scidit dominus regnum Israel à te & tradidit illud proximo tuo meliori te, perso- *Supra.16.* nam tamen electi illius non nouerat. Vndè cùm ingressi essent filij Isai, vidit Heliab,& ait:(Num coram domino est Christus eius? Et dixit dominus ad Samuel. Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. Homo enim videt ea quæ parent, dominus autem intuetur cor.) Sic profectò præcursor domini Iohannes, cum quem præcurrebat secundum spiritum nouerat, sed secundum carnem, vel secundum fa-

CAP.XVI. ciem non nouerat. Vndè & dicit: Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare, ille mihi Iohan.1. dixit: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc nempe ad puritatem veri testimonij plurimum valet, quia videlicet ibi in eligendo fauoris vel gratiæ humanæ suspitio nulla subesse potest, vbi ipsa cui fauor aut gratia impendatur persona, necdum cognita est.

Quòd vnctus sit Dauid, non vt Saul lenticula, sed pleno cornu olei, quid mysticè significet, & quòd à die illa directus est in eum spiritus domini.

CAPVT XXIII.

IMple (inquit) cornu tuum oleo. Et hic iam manifesta distantia est. Nam de Saul dictum est. Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius. Lenticula vasculum erat olearium quadrangulum, in latere apertum, à liniendo dictum. Cornu verò olei longè ampliorem continens abundantiam, cõstantem & perseueraturam in Dauid signabat regalem pariter ac propheticalem gratiam. Nam directus est, inquit, spiritus domini in Dauid à die illa & in reliquum. Videlicet cùm vngeretur oleo visibili, pinguedo inuisibilis à radice sese diffudit in ramos bonæ arboris, à radice inquam, id est, ab eo qui dixit: Ego sum genus & radix Dauid. Nam qui postea Apoc.22. per nouam carnis natiuitatem factus est genus Dauid, ipse iam per antiquam diuinitatis naturam erat radix Dauid, spiritus sancti verum oleum veramque pinguedinem subministrans, vndè floreret, fronderet, fructumq; faceret, imò & pater ipsius, ipse fieret Dauid. Igitur quemadmodum arbor à radice pinguedinem sumit, vndè fructificet tẽporibus suis, sic iste ab illa radice sua sumpsit quæ thesaurizaret testimonia domino suo filio suo, factis mysticis, dictis propheticis. Vndè hunc seruemus honorem patri tantæ maiestatis, siue carnis sedentis ad dexteram maiestatis in excelsis, vt quamuis cuncta capere nequeamus, nihil in illo secundum præsentem scripturam factum, nihil ab illo quod à mysterio vacet dictum siue cantatum arbitremur. Nempe primo hoc ipsum, quòd pleno olei cornu inungitur, quid mysterij, quid pulchritudinis habet intrinsecus? Plenitudine olei, qua pater vnctus est, rectè omnis plenitudo diuinitatis intelligitur, quæ nunc in filio eius inhabitat corporaliter. Non enim huic ad mensuram dedit deus spiritum, sed totus in illo septiformis spiritus requiescit. Quòd sciens is ipse, de quo hæc dicuntur, futuri pater filij, Psal.44. cùm dixisset illi. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, cõtinuò subiunxit, præ participibus tuis, id est, præ omnibus sanctis, præ omnibus vnctis. Colos.2. Nam singuli sanctorum diuisiua vel particulari gratia sunt inuncti, in isto autem omnis, vt iam dictum est, inhabitat plenitudo diuinitatis.

Quòd tertio vnctus sit idem Dauid, & hoc ipsum in typum domini, & filij sui Christi.

CAPVT XXIIII.

HIC iam sciendum est, quia hic talis ac tanti filij propheta & pater, tertio vnctus est. Primò hic à Samuele in medio fratrum suorum nesciente Saul. Secundo in Hebron super domum Luc. 1. Iuda mortuo Saul. Tertio super vniuersum Israel, deiecta à spe regni omni domo Saul. Planè in Matth.1. isto quasi speculo, tota vnctionis Christi forma præfulsit. Ille nanque tertio vnctus est. Primo Matth.3. Lucæ 3. videlicet vbi de spiritu sancto conceptus est. Secundo, vbi cum baptizaretur, veniente super il- Psal.132. lum spiritu sancto, in specie columbæ demonstratus est. Tertio, vbi resurgens ex mortuis, tantam vnctionis suæ gratiam in suos fideles transfudit, quantam hic idem vnctus rex futurus, pariter illius commendare cupit his verbis: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum, sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam barbam Aaron, quòd descendit Iohan.20. in oram vestimenti eius. Vbi enim resurrexit, ipsa die stans in medio discipulorum suorum, di- Actu.2. censque pax vobiscum, insufflauit & accipite inquit spiritum sanctum, & postmodum sedens à dextris dei misit eundem, & iterato dedit spiritum sanctum. Ita vnguentum verum de capite in barbam Aaron, & oram vestimenti eius descendit, id est, spiritus sanctus de Christo, qui caput nostrum est. Primo in illos fortes ac perfectos viros apostolos Christi, ac deinde per ministerium illorum in totam ecclesiam descendit.

De prima eius vnctione clam facta in domo patris sui, & de vitulo, quem vt Saul falleret, adduxit Samuel iussu domini, quòd ita diabolus incarnatione Christi falsus sit.

CAPVT XXV.

PRima vnctio Dauid clam in domo patris hoc modo fit. (Quomodo (inquit) Samuel vadam? Audiet enim Saul & interficiet me. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino veni, & cætera.) Vitulus ad immolandum adductus, claudere poterat oculos Saul, ne solicitaretur, ne quid suspicaretur, causa quasi tota patente securus. Sic pulchrè in illa figura factum est, quia sic in re futurum erat. Vitulus immolandus, passibilem ligni-

lem significat naturam, nasciturí de virgine regis Christi filij dei, qua falsus diabolus potentiam nascentis intelligere non potuit, quod scilicet ad destitutionem peccati, rex iustitiæ veniret, & regni eius non esset finis. Est enim ille malis quidem suis astutus & callidus, in bonis autem dei brutus & fatuus. Vndè & in Iob ex ore dei Behemoth, id est, animal dicitur, circulum fatuitatis habens in naribus. Sed & in principio, vbi serpens, imo ipse in serpente diabolus maledicitur, super pectus tuum gradieris inquit deus. Quomodocunq; in malo sit subtilis & callidus, quãtumcunq; naturæ peruersione malitiosus abutatur ad cognoscendum arcanæ diuinitatis consilium, brutus est, & super pectus suum graditur, semper intentionem suam conculcando, vt cœlestibus dum nocere cupit, prodesse probetur. Quod facile agnosci libet ex cũctis, qui spiritu eius aguntur malitiosis hominibus. Quantumcunq; in cognitione creaturæ, in cœli motibus, in astrorum cursibus, seu etiam magicis artibus, subtiliter calleant, spiritualium tamen bonorum, ac cœlestium sacramentorum, adeo indociles & imperceptibiles sunt; vt si eos voces ad audiendum, casso labore tuo, nimium experiaris, brutam & penè irrationabilem illis esse animam. Igitur vbi Dauid inungitur, vitulus de armento tollitur ad immolandum, ne audiat Saul, quia videlicet vbi rex nouus Christus nascitur, cuncta humanæ naturæ passibilitas de foris prætenditur, ne sacramentum hoc agnoscat diabolus, vt quamuis circũ fulgentibus miraculis terreatur, & aduersi aliquid interdum suspicetur, nesciat tamen, qua via vel quo ordine virtus quæ mundum ingressa est, regnum eius expugnare aggreditur. Iob 40. Gene. 3.

De eodem Dauid, quòd paruulus erat, & oues pascebat, & rufus, ac decora facie, quòd in his omnibus Christum figurârit.

CAPVT XXVI.

ADhuc, inquit Isai, est reliquus paruulus, & pascit oues.) Ac deinceps, (Misit ergo & adduxit eum. Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie.) Paruulus erat, & oues pascebat, videlicet in typum iam dicti filij sui, qui vt vere paruulus dicit, Discite à me, quia mitis sum humilis corde, & vt verus pastor nos oues suas, nos inquam populum suum & oues pascuæ suæ pascit, quos & acquisiuit suo sanguine. Vndè & dicit, Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Hoc Abel iusti & patriarcharum cum quibus locutus est deus, fuit officium. Sed quòd rufus erat, imaginem pastoris illius prætendebat, pastoris qui animam suam pro ouibus suis posuit. Nam & iste rectè rufus dicitur, non alieno sanguine sicut diabolus, draco magnus & rufus, sed rufus proprio sanguine quemadmodum & Zacharias propheta testatur, Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum. Vir ascẽdẽs super equum rufum, ipse est resurgens corpusq; resumens, proprio sanguine perfusum, iuxta quod postmodũ idem propheta. Tu quoque (inquit) in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nõ est aqua. Nihilominus ad eiusmodi imaginem pertinet, quòd pulcher aspectu erat, & facie decora, videlicet non ea pulchritudine vel eo decore, qui lasciuos vel incontinentes ad videndum prouocat, sed qui sapientiæ conditorem pudicè delectat, dum lucet in vultu, ipsaque spirat in mente gratia, quemadmodum scriptura testatur, quia sapientia iusti lucet in vultu eius. Inde pulcher aspectu spiritualibus prophetæ oculis cognosci poterat, quòd is ipse esset, quem regem futurum præparatrix iam præparauerat dei gratia. Hoc inquam ad imaginem eius pertinet, Christi filij dei, de quo postmodum ille cytharizando cecinit, Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Accingere gladio tuo super fœmur tuũ potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende prosperè procede & regna. Hæc species, hæc pulchritudo procedentis & regnantis species interior est, species diuinitatis tanta, vt in comparatione eius habitus hominis sordes fuerint, quemadmodum propheta dicit. Et ascendit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est ei species neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus. Et cætera. Matth. 11. Iohan. 10. APoc. 12. Zacha. 1. Zacha. 9. Eccl. 8. Psal. 44. Esaiæ 53.

De eodem quomodo electus & vnctus sit, absque omni humano fauore, in typum eiusdem Christi dicentis: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

CAPVT XXVII.

QVis autem aliquando sic vnctus est rex, & tali ad regnum ordine perductus est? Omnes reges aut proprio flatu singuli ad regnum ambitiosè aspirauerunt, aut hæreditaria successione prouecti sunt, aut in filijs hominum consisi sunt, & à principibus subleuati sunt, & acclamati ab illis statim purpura vestiti, & coronis insigniti sunt, statimque in sublimi solio residentes, ac sceptra tenentes, in gloria sua splenduerunt. Hic autem adhuc puer, cum post fœtantes iret, viuente ac regnante Saul, nihil eiusmodi in corde suo habere poterat, vt diceret ei Samuel, quod ante Sauli dixerat, Omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Non enim principes fuêre fauentes & acclamantes, sed fratres magni inuidentes, & de puero indignantes. Vnde & frater eius maior, postmodum loquente illo cum alijs, iratus dicit. Quare venisti, & quare 1. Reg. 9.

CAP. XVI. dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui,
quia vt videres prælium descendisti. Non statim sceptriger in solio sedit, purpura insignis, & diademate clarus, vel corona aurea splendidus, sed prius egenus & vagus, profugusque errauit, &
exul omnibus quoque modis prius amaritudines totius infelicitatis, quam nectareos aut mellitos regum populi liquores epotauit. Quis inquam omnium regum, præter solum dominum, &
filium eius Iesum Christum deum & hominem, tali ordine processit & regnauit? Ille nanq; puer,
nunc exaltatus & eleuatus & sublimis nimis, non seipsum exaltauit, aut eleuauit, quemadmodum
Iohan. 8. Iudæis dicentibus, quem teipsum facis, respondens ait, Si ego glorifico meipsum, gloria mea ni-
Iohan. 7. 8. hil est. Item, Ego gloriam meam non quæro, est qui quærat & iudicet. Et alibi, Et à meipso non
veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. Non elegerunt eum filij hominum, principes
Iohan. 15. vel primates populorum, sed ipse potius principes suos elegit. Quemadmodum dicit, Non vos
me elegistis, sed ego vos elegi. Non hæreditaria secundum hominem successione in regnum ascendit, quippe qui non saltem de filia Herodis, siue cuiuslibet principis, sed de paupercula virgine desponsata fabro, nasci dignatus est. Vnctus quoque ex vtero rex, non statim vt rex dici vel
Psal. 109. esse potuit, gloria & honore regio coronatus est, sed iuxta prophetiam dicentis, De torrente in
via bibet, propterea exaltabit caput, prius cunctis tentationibus, & passione mortis amaricatus
est, quam in illas delectationes, quæ sunt in dextera patris, caput exaltaret. Igitur & in his omnibus patri filius similis est, imo in similitudinem futuri filij sui pater iste Dauid præordinatus est.

De mystica compositione psalterij decachordi, & quòd interea spiritus nequam exagitabat Saul, & quòd in his omnibus ecclesia Christi, & insania figuretur inimici eius Iudaici populi.

CAPVT XXVIII.

ET directus est spiritus domini in Dauid, à die illa, & in reliquum.) O quantum habet pulchritudinis & gratiæ, verbum ipsum, quo sic dicitur, & directus est. Non sic dictum est, nec
sic dici debuit de Saul, à quo spiritus domini erat recessurus, nec de alio quoquam, cuius animam fictam aut duplicem, ille spiritus amoris recto nunquam osculo dignatur, fictionem eius
post leuem attactum statim effugiturus. Istum secundum cor suum inuenerat dominus, & idcirco in animam eius deosculandam promptiore, & recto pectore ferebatur. Quibus nam ab effectibus claruit, quòd in illum dirigeretur spiritus domini? Primum à gratia prophetali, deinde &
ab opere fortitudinis. Nam extunc & Psaltes inclytus factus est prophetans & citharizans magnalia domini, psalmosque componens mysteria continentes filij dei, filij sui CHRISTI, &
1. Reg. 17. fortitudine indutus est, quemadmodum ipse testatur, dicendo ad SAVL, (Pascebat seruus
tuus domini sui gregem, veniebat leo vel vrsus, tollebatque arietem de medio gregis, & sequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum. Et illi consurgebant aduersum me, &
apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus. Erit igitur & Philistæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis, qui
ausus est maledicere exercitui dei viuentis.) Igitur directus est spiritus domini in Dauid, quem
secundum nomen ipsius & dictis desiderabilem & factis manu fortem fecit, in typum nihilominus eiusdem Christi filij sui, qui fortiter fecit, & delectabiliter docuit, verè manu fortis, verè desiderabilis. Ille enim sic prædicauit, sic docuit, vt admirantes dicerent ipsi eius aduersarij, Nun-
Iohan. 7. quam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Doctrinam eius vel prædicationem, ipsum psaltæ huius musicum instrumentum expressit, quod psalterium dictum est in modum
Delthæ compositum, interius concauum, de foris pellibus mortuorum animalium coopertum, habens decem chordas desuper sonans. Quæ singula mysticè nobis consideranda sunt
in prædicatione eius euangelica. Concauitas interior in eo est, quod perfectionis appetitorem terrenis facultatibus euacuat, si vis inquiens perfectus esse, vade & vende omnia quæ ha-
Matth. 19. bes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. Pelles mortuorum
Lucæ 11. animalium quibus erat coopertum, mortificationes sunt vitiorum. Docet enim quatenus si-
Roma. 8. bi compatiamur vt conregnemus, commoriamur vt conresurgamus. Decachordi positio, de-
2. Tim. 2. calogi legis est obseruatio. Legem enim, inquit, non veni soluere, sed adimplere. Soni desu-
Matth. 5. per emissio, cœlestium tantum est appetitio, sólius dei dilectio sursum tendens bene operantis
Matth. 6. intentio, quam prædicat & inculcat. Nesciat inquiens sinistra tua quid faciat dextera tua, &
his similia. Parum dictum est, Ipse qui sic locutus est, & sic docendo cecinit, ipse inquam secundum hominem in quo docuit, psalterium est, quemadmodum & in Psalmo vox ad eum
Psal. 56. cœlica dicit, Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. Statimque respondens etiam
resurrectionis horam determinando, exurgam, inquit, diluculo. Tanti ergo artificij melodia,
scilicet euangelica doctrina, fidium impulsione & digitorum motione excitata, habenti aures
audiendi dulciter & clare personat. Sonus fidium in illo, ipsa est prolatio vocum, discretio digito-

digitorum, pluralitas est spiritus sancti donorum, quæ vniuersa in illo sunt. Ille nihilominus sic operatus est, & sic fortiter fecit, vt leonem vel vrsum suffocaret, & ouem siue arietem de ore eorum erueret. Notum hoc & certum nobis est, populo eius de ouibus pascuæ eius, quia magnum leonem diabolum suffocauit, & nos de ore eius eripuit. Interea Saul exagitabat spiritus nequam à domino, id est, illos in quibus regnabat peccatum & mors, amplius in præsentia saluatoris excæcabat zelus & inuidia ex domini iudicio, in tantum vt comparatione præsentis insaniæ, præteritus omnis furor leuior fuerit & tolerabilior. Quod innuens ipse dominus, cùm dicerent de illo, dæmonium habet, & in principe dæmoniorum eijcit dæmonia, dicit de illis. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa quærens requiem, & non inueniens, dicit, Reuertar in domum meam priorem vnde exiui, & reliqua. Hominem enim, id est, populum illum de quo exierat, quando de Aegypto eductus vbi dijs alienis seruierat ad dei vnius cultum conuersus est, illum inquam populum, tunc spiritus nequior & opulentior ingressus est, quando mox natum filium DEI cum Herode persequi cœpit, & deinceps blasphemare non desinit, & fiunt nouissima populi illius peiora prioribus. Matth. 12. Lucæ 11.

COMMENTARIORVM LIBRI PRIMI IN LIBROS REGVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Quomodo & bonorum quæ fecit, & malorum quæ pertulit Christus filius dei, præcesserunt signa in Dauid. CAPVT I.

VERVS Dauid, id est, desiderabilis, siue manufortis, prædicando regnum dei, & eijciendo dæmones in digito dei, nobis quidem bona prouidit, sed sibimet aduersa concitauit. Vtriusque effectus signa quædam mystica mox præbuit, vt ante iam dictum est, in isto Dauid spiritus domini, scilicet quòd prædicando & mira operando, & electis suis vitam acquisierit, & contra seipsum mortis satellites concitauerit. Et prius quidem bona nostra, deinde aduersa ipsius præsignantur in isto Dauid. Nam protinus sequitur. Et ait Saul ad seruos suos, Prouidete mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. Et respondens vnus de pueris, ait. Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & cætera. Ac deinceps. Igitur quandocunque spiritus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid Citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus. Puer ille qui hæc respondit Saul, Doech Idumæus fuisse perhibetur inimicus Dauid, & omnia quæ de Dauid in laudē dixisse videtur, in odiū eius dixisse dicitur, quia volebat inimicitiæ causa & inuidiæ liuore, vt ad Saul veniret, quatenus ibi qualibet occasione necaretur. Continuo sequitur. Cōgregantes verò Philistæi agmina sua in prælium, conuenerunt in Socoth. Inde & castrametati sunt inter Socoth & Azecha in finibus Dommim. 1. Reg. 17.

Quid mysticè significet quòd psallente Dauid refocillabatur Saul: & quòd eodem percutiente, corruit Philistæus. CAPVT II.

QVid enim per ea quæ dicta sunt mysticè nobis innuitur, nisi quia desiderabilis & manufortis Christus, inimicos suos siue ex nobis gentibus, siue ex Iudæis, qui & ipsi testante Apostolo, erant natura filij iræ sicut & cæteri, inimicos inquam suos ad reconciliationem vel amicitiam prædestinatos, & per prædicationem euangelij requiescere à peccatis, & respirare fecit de subiugo diaboli, ac deinde superbum inimicum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, lapide viuo, quod ipse est, percussit, & sicut vulneratum humiliauit? Saul quippe in eo quòd Dauid citharam percutiente, refocillabatur, & leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus, inimicos dei significat pro parte illorum qui audita dulcissima prædicatione Christi ad pœnitentiam inuitantis ad fidem eius conuertuntur & refocillantur, depositis peccatorum oneribus, & per confessionem recedit ab eis diabolus. Porrò Philistæus quem interfecit, contra quem solum præualuit solus Dauid, ipsum significat diabolum, quem solus verus Dauid Christus, superare potuit, quem per crucem suam vicit, & suo sanguine triumphatum foras misit. In Paralipomenon iste & fratres eius gigantes de progenie Arasa fuisse leguntur, quæ in Iudicum libro dicitur Orpha, socrus Noemi. Ipso nomine diabolum (vt prædictum est) significat Golias Philistæus. Nam Golias reuelatus, Philistæus verò potione cadens interpretatur. Reuelatus ille est Ephe. 2. Psalm. 11. 2. Reg. 21. 1. Par. 10. Ruth. 1.

CAP. XVII. ille eſt ex euangelio dei, quòd princeps tenebrarum ſit, qui antea mendacio protectus pro deo colebatur in templis, adorabatur in ſimulachris. Nihilominus potione cadens ipſe eſt, qui ſuperbię veneno ebrius moto pede cecidit, expulſus eſt, ſtare non potuit.

De exprobratione Philiſtæi: & quod non erat quiſquam ante aduentum Chriſti, qui poſſet percutere Philiſtæum, id eſt, diabolum foras mittere.

CAPVT III.

I. REG. XVII. STansque clamabat aduerſus Iſrael, & dicebat eis, Quare veniſtis parati ad prælium? Nunquid ego non ſum Philiſtęus, & vos ſerui Saul? Eligite ex vobis virum, qui deſcendat ad ſingulare certamē.) Ac deinceps, (Ego exprobraui agminibus Iſrael hodie. Date mihi virum, & ineat mecum ſingulare certamen.) Agmina Iſrael, agmina ſunt vniuerſę generationis quęrentium dominum, quęrentium faciem dei Iacob, cum quo ille directus meruit vocari Iſrael. Agmina hęc iam multa erant antequam Chriſtus manufortis de diabolo triumpharet & fuerunt ex eis pleriq; fide fortes, in ſpe longanimes, dilectione creatoris excellentes. Sed non fuit ex illis quiſque adeò fortis, vt deſtruere poſſet regnum peccati & mortis, vt poſſet armis iuſtitię ſuę ſuperare atrium fortis armari, fortis inquam, crudelis atq; ſuperbi. Vndè & in Iſaia ſpiritus ſanctus cùm dixiſſet vniuerſo Iſraeli, vniuerſo Hieruſalem ciuitati, quæ eſt eccleſia dei, conſurge Hieruſalem, quæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius vſque ad fundum, calicem ſoporis bibiſti & potaſti vſque ad feces, continuò ſubiecit, Non eſt qui ſuſcitet eam ex omnibus filijs quos genuit, & non eſt qui apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit. Exprobrabat igitur ille ſuperbus agminibus Iſrael, exprobrabat atq; inſultabat omnibus electis dei, quod in Adā ceperat, & apud inferos iure victoris detinebat. Quare inquit veniſtis parati ad pręliū? Quare tabulas teſtamenti, & decem præcepta legis quaſi fortiter pugnaturi ſumpſiſtis contra imperium meum? Nunquid ego non ſum Philiſtæus, & vos ſerui Saul? Nunquid inquam ego non ſum princeps huius mundi, & vos ſerui peccati? Eligite ex vobis virum, qui deſcendat ad ſingulare certamen. Sciebat enim quòd omnes illaqueaſſet, omnes in iram dei deuoluiſſet, quemadmodū in eodem propheta poſt illa quæ iam dicta ſunt, ſubiunctum eſt, Filij tui proiecti ſunt, dormierunt in capite omnium viarum ſicut beſtia illaqueata, pleni indignatione domini, increpatione dei tui. Hoc erat opprobrium Iſrael, quia nec ipſi parati venerant ad prælium, qui arripuerant legis armaturam, vt reſiſterent aduerſus peccatum, nec ſemetipſos liberare potuerant, quin cum peccato originali, nōnihil peccatorum quoque adderent actualium.

Eſaiæ 51.

Eſaiæ 51.

Quod Golias de Orpha, hic autem proceſſiſſet ex Ruth, altera nuru Noemi, & quomodo aliàs ſeptem, aliàs octo legantur fuiſſe filij Iſai: & quòd item à patre miſſus ſit Dauid in typum Chriſti.

CAPVT IIII.

DAuid autem erat filius viri Effratei, de quo ſupra dictum eſt, de Bethlehem Iuda cui nomen erat Iſai, qui habebat octo filios, & erat vir in diebus Saul ſenex & grandæuus inter viros. Pulcherrima occurſio. Saul & omnes viri Iſraelitæ audientes ſermones Philiſtæi, ſtupebant & metuebant nimis, ſed illo tempore Dauid iam erat à deo datus & oportunè præparatus, velut ex aduerſa ſtirpe creatus. Nam ille (vt ſupra dictum eſt) ex progenie Orpha, hic autem de progenie Ruth, quæ vtraque nurus fuerat Noemi. Nam Orpha oſculata eſt ſocrum ac reuerſa. Ruth adhæſit ſocrui ſuæ. De cuius radice quaſi germinauerit Dauid, qui nati ex Orpha Philiſtæi ſuperbiam percuteret. Iſte Chriſti, ille typus Antichriſti, qui ex diuerſis, imo contrarijs generationibus æditi, ab aduentu eiuſdem Chriſti toto ſpectante mundo, confligere non deſinunt vſque ad finem ſeculi. (Habebat (inquit) octo filios.) Quæritur, cur hic octo filios habere dicatur, cùm in Paralipomenon non amplius quàm ſeptem legantur? Quod ita ſoluitur. Nathan vtique prophetа filium Sammaa filij ſui, quem in loco filij educauerat & nutrierat, inter filios numerat. Nam & coram Samuele ſeptem eius filij leguntur adducti eſſe, & octauus eſſe in paſcuis, inter quos Nathan adductum fuiſſe manifeſtum eſt, qui & Ionathan vocatur, de quo & in extrema parte Samuelis dicitur, Percuſsit autem eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Et notandum quòd vbicunque propheta vocatur, Nathan ſcribitur, non Ionathan. (Accipe inquit Iſai fratribus tuis Ephi polentæ & decem panes iſtos, & curre ad caſtra ad fratres tuos, & decem formellas caſei, has deferes ad tribunum, & fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant, & cum quibus ordinati ſunt diſce. Surrexit itaque Dauid mane, & commendauit gregem cuſtodi, & cætera.) Non vt pugnaret, armis indutus eſt bellicis, ſed vt fratres ſuos viſitaret, miſſus eſt à patre ſuo Dauid. Planè ſic & Chriſtus, non vt in operibus legis pugnaret, quæ nihil ad perfectum adduxerat, ſed vt fratres ſuos in hoc mundo peregrinantes viſitaret, à deo patre ſuo miſſus eſt. Viſitaret, inquam, licet longè minor dictio ſit, quam poſtulat res. Qui tropus tapinoſis dicitur, id eſt, humilitas rei magnę, non id agente ſententia, quod oſtendit. Quo locutionis modo Moyſes quoq; rem grandem

Ruth. 1.

1. Para. 2.

1. Reg. 16.

2. Par. 20.

dem humilians, Vadam inquit & reuertar ad fratres meos in Aegyptum, vt videam si adhuc viuunt. Quod vtiq; dictum, re quam intendebat longè minus est. Igitur vt fratres suos visitaret, id est, vt filios dei qui dispersi erant, in vnum congregaret, CHRISTVS venit, non pugnaturus in castris Saul, nec de lege nobis fratribus suis quicquam præter decem præcepta impositurus (quæ per decem panes vel per decem formellas casei rectè signantur) cum Ephipolenta, id est, cum vna trinitatis fide. Iohan.11.

Quid sit mysticè, quòd cum armis pugnare vel incedere non potuerit Dauid, sed quòd ea saltem attentauit: & quid baculus Dauid: quid quinque lapides: & quid vnus lapis in quo percußit.

CAPVT V.

ET induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius, & vestiuit eum lorica. Accinctus ergo Dauid gladio eius super veste sua, cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim habebat consuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul. Non possum sic incedere, quia nec vsum habeo. Et deposuit ea.) Vestimenta vel arma Saul, quibus indutus vel accinctus Dauid incedere non potuit, & idcirco deposuit ea, legis (vt prædictum est) fuere opera carnalia quæ Christus temporaliter quidem subijt, factus sub lege, vt Apostolus ait, sed inutilia indicauit, eo quòd (eodem testante apostolo) nihil ad perfectum adduxisset lex, neque posset ex illis iustificari omnis caro coram deo, & idcirco illa deposuit. Quare autem tentare voluit, vtrum sic vestitus vel armatus posset incedere, cùm non haberet consuetudinem? Nunquid ipsam consuetudinem quòd non haberet, nesciebat? Aut nunquid is in quo directus erat spiritus domini hoc ipsum nesciebat, quòd non in armis victurus esset, sed in virtute domini, cùm ipsam pugnam non ingrederetur, nisi in ipso quo & victoriam suam præscire poterat spiritu domini? Quare ergo sic frustra tentauit? Videlicet, quia sic pulchrius, facto suam regi spem ostenderet, quàm si oblata regis arma mox voce aut verbo præcipiti quasi cum contemptu repelleret. Sic planè Christus quare carnales subijt legis iustificationes, circuncisus ipse & per omnia circuncisionis factus minister? Nunquid nesciebat quia suum non esset pugnare, per opera vel iustificationes legis, sed per solum patibulum crucis? Quare ergo sub lege factus est, & in semetipso legis consuetudines admisit? Videlicet, quia dulcius fuit homines docere ratione quàm vi, dulcius inquam & suauius nihil nocituram subire consuetudinem legis, quàm offensionem siue occasionem dare vlli homini. Depositis itaque vestimentis Saul. (Tulit (inquit) baculum suum quem semper habebat in manibus, & elegit sibi quinque lympidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, & fundam manu tulit, & processit aduersus Philistæum.) Baculus nostri Dauid, Christi scilicet quem contra Philistæum tulit, quem & semper habebat in manibus, cura ouium rationabilium est, quam contra diabolum suscepit de earum salute semper solicitus. Quinque lapides lympidissimi, quos elegit de torrente, quinque sunt libri Moysi, quos tulit de populo Iudaico superfluente. Fluebat enim fluuius neque lapidibus illis retardabatur, id est, per carnalia licentiosè decurrebat desideria Iudaicus populus, nec enim vlla legis disciplina coercebatur. Misit eos in peram pastoralem quam habebat secum, id est, contulit cum euangelio quod nobis attulit secum deus homo factus, verbum caro factum. Pera nanque vas pastoricium est, in quo lac mulgeri solet. Significat autem eam quam attulit Christus nouam legem, legem euangelicam, quæ profectò paruulis præstat lactis copiam. Fundam quoque manu tulit, id est, per charitatem, manus in crucem extendit, vt vnum lapidem iaceret, vt vna & sola fide, sine legis operibus diabolum prosterneret. Econtrario cassis ærea super caput Philistæi & lorica hamata, clypeus quoque & hasta eius, singula magni ponderis & magnæ ostentationis, illa est armatura superbiæ diaboli, de qua ad beatum Iob dominus dicit, Per gyrum dentium eius formido. Corpus eius quasi scuta fusilia compactum squamis se prementibus. Ac deinceps, Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundę, & cætera. (Ibat inquit Philistæus, incedens & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum.) Quis est armiger eius, nisi egestas semper præcedens faciem eius? Sic enim item de eodem ad beatum Iob dictum est, In collo eius morabitur fortitudo, & ante faciem eius præcedet egestas.

CAP. XVII. Galat.4. Hebr.7. Iob.41. Ibidem

De victoria Christi: & quomodo vel quæ mulieres cantent. Percußit Saul mille, & cætera.

CAPVT VI.

FEstinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philistæi, & misit manum suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & percusit Philistæum in fronte, & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram.) Tandem opprobrium & maledictũ Philistæi, opprobrium, inquam, quo exprobauerat agminibus Israel & maledixerat Dauid in dijs suis, subiun-

CAP. XIX. ſubiungendo. Veni ad me & dabo carnes tuas volatilibus cœli & beſtijs terræ, conuerſa eſt in caput eius. Nam econtrario carnes eius & volatilibus cœli, & beſtijs terræ dedit Dauid. Tulit enim gladium eius, præciditque caput eius, eoque ſic trunco iacente, videntes (inquit ſcriptura) Philiſtæi, quòd mortuus eſſet fortiſsimus eorum, fugerunt. Secundum hanc omnipotentiæ glo-
Pſal. 88. riam in ſe præfiguratam cecinit ipſe Dauid. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Sic nanque manu fortis CHRISTVS, vbi miſit manum ad lapidem, id eſt, ad implendam per paſsionem ſuam ſcripturarum veritatem, percuſsit frontem, impudentem ſcilicet ac ſuperbam diaboli confidentiam. (Superbus enim habet frontis impudentiam) & præcidit caput illius, tollendo videlicet primæuum peccatum, per quod ille
Coloſ. 2. mundo dominabatur. Vndè Apoſtolus, Delens inquit quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, ipſum tulit de medio, affigens illud cruci expolians princi-
I. REG. XVIII. patus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo. Bene igitur in occurſum victoris mulieres egreſſæ, de vniuerſis tribubus Iſrael cantantes, chorosque ducentes, dicant in tympanis, & ſiſtris lætitiæ, dicant inquam & præcinant vna fide & conſona voce. (Percuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis.) Siquidem mulieres iſtæ, animæ noſtræ ſunt. Audierunt iſtæ mulieres, quia quem probroſus Philiſtæus maledixit, quem diabolus per
Deut. 21. ora Iudæorum blaſphemauit, & in crucem ſuſpendit, vt maledictũ legis fieret. Maledictus enim
Matth. 21. (inquit lex) à deo eſt, qui pendet in ligno, ipſe benedictus qui venit in nomine domini, maledicti hoſtis caput amputauit, id eſt, principatum abſtulit, & exinde reſurgens ex mortuis in Hieruſalem cœleſtem victor aſcendit. Hoc auditu excitatæ per fidem occurrunt animæ noſtræ, victori publicè & priuatim cantantes & ducentes choros lętitię. Quid canimus, quod confitemur? Percuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis. Planè quæcunque mulier carmẽ iſtud neſcit, quæcunque anima laudem iſtam non recipit, Dauidici triumphi particeps eſſe non poterit, Saul dæmoniacus, id eſt, populus Iudaicus, qui ſub regno mortis eſt, cui peccatum dominatur, multum eſſe arbitratus eſt, quod templum habens & ſacerdotium atque vnius dei cultum,
I. Cori. 1. iuſtitias legis operabatur. Sed quanta iuſtitia illa fuit, comparatione iuſtitiæ Chriſti, qui ipſe iuſtitia factus eſt nobis? Nempe ac ſi mille, decem milibus comparare volueris. Nam illa iuſtitia nonnihil quidem effecit, quia ſpem ſalutis ſuis operarijs collocauit, ſed nihil ad perfectum adduxit, quia principem mundi huius foras mittere non potuit. Dauid, id eſt, Chriſtus hoc fecit. Chriſtus diabolum vicit, Chriſtus diabolum proſtrauit, Chriſtus mortẽ deſtruxit, Chriſtus ſuper occaſum aſcendit, Dominus nomẽ eſt illi. Igitur percuſsit decem milia in millibus ſuis, id eſt, vniuerſitatem peccati deſtruxit, in multis virtutibus ſuis, ſuis inquam, quia non aliundè petitis.

Quòd toties Philiſtijm Dauid vincat, quoties catholicus hæreticum ſuperat, & de Saulis inſania, quòd lancea Dauid configere parieti nitebatur.

CAPVT VII.

POſt diem alteram inuaſit ſpiritus domini Saul malus, & prophetabat in medio domus ſuæ. Dauid autem pſallebat manu ſua ſicut per ſingulos dies. Tenebat autem Saul lanceam & miſit eam, putans quòd confingere poſſet Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid à facie eius, ſecundo.) Interim ſciendum, quia nunc quoque ſuperbum Goliam toties Dauid armis ſuis extinguit, quoties vir rectè fidei plenus, quæ ſanctis ſolet ad iuſtitiam deputari, ea ipſa ſcripturæ ſacræ, quæ hæreticus affert, teſtimonia colligit, & erroris eius pertinaciã inde conuincit. Nam cum ſuperbientem & ſacræ ſcripturę ſententias differentem eiſdem verbis atque ſententijs, quas profert, vincit, quaſi elatum Goliam ſuo gladio detruncauit. Et hactenus quidem in Dauid præfigurata ſunt, quæ nobis bona Chriſtus contulit, deinceps in eodem figurantur, quæ à reprobis mala Chriſtus idem pertulit. Saul quippe iam illam regni diaboli partem ſignificat, quę nulla
I. Reg. 16. dulciſsimę prędicationis vnquam potuit mitigari cantilena. Supra nanque quandocunque ſpiritus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul & leuius habebat, recedebat enim ab eo ſpiritus malus. Nunc autem pſallente Dauid idem inſanus prophetans, & diuinans alieno ſpiritu, lanceam ſemel & iterum mittit, putans quòd configere poſsit cum pariete Dauid. Ergo quoniam veniens ſapientia dei, nullũ ab inſania peccati liberum inuenit, illic quidem eos ſignificat, qui audita prędicatione Chriſti, iugum abiecerunt furioſi domini, ſcilicet peccati, hic autem eos, qui ex eadem prędicatione deteriores ſunt
Matth. 11. effecti, quemadmodum idem cantor aut cithariſta dicit, Cantauimus vobis & non ſaltaſtis, la-
Lucæ 7. mentauimus & non ploraſtis. Amplius dicere potuit, Cantauimus vobis & plorare nos feciſtis, lamentauimus volis & lancea nos cum pariete confixiſtis, lancea nos in cruce transfixiſtis. Nam iſte quidem in figura patiens, non confixus fugiendo euaſit, ille autem cuius paſsionis pręfigurantur, lancea, clauisque confixus quidem eſt, ſed reſurgendo euaſit.

Quòd septem persecutiones passus sit Dauid: quo numero capitum draconis rufi in Apocalypsi significantur omnes persecutiones diaboli contra Christum & ecclesiam: & quòd in persona sua totidem vicibus à Iudæis tentatus sit Christus. CAPVT VIII.

HIc iam persecutiones ipsæ quas pertulit Dauid numerandæ sunt. Prima est, vbi nunc mittente Saul lanceam vt configeret eum cum pariete, declinauit & fugit. Secunda, vbi postquam percussit Philistæos plaga magna, itidem psallentem nisus est Saul configere, & eo declinante, lancea casso vulnere perlata est in parietem. Tertia, vbi cùm fugisset Dauid, & venisset ad Achis regem Geth, interfecit Saul propter illum sacerdotes domini. Quarta, vbi nuntiauerunt Ziphei, dicentes: Ecce Dauid latitat apud nos, & surrexit Saul & persecutus est Dauid in desertū Maon. Cumque desperaret Dauid se posse euadere, nuncius venit ad Saul, dicens: Festina & veni, quoniam infuderunt se Philistæi super terram. Quinta, in deserto Engaddi, vbi cum ingressus speluncam fuisset Saul vt purgaret ventrem, surrexit Dauid & præcidit oram chlamydis eius silenter. Sexta, vbi iterum nuntiauerunt Ziphei, dicentes: Ecce Dauid absconditus est in colle Achila, & surrexit Dauid & descendit in desertum Ziph, vbi cùm dormiente illo dixisset Abisai, conclusit deus hodie inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secundo opus non erit. Dixit Dauid. Ne interficias eum. Ac deinceps: Propitius sit mihi dominus, ne extendam manum meam in Christum domini. Nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ, & cætera. Septima, quæ & vltima, vbi ait Dauid in corde suo. Aliquando incidam in vna die in manus Saul. Nónne melius est vt fugiam & saluer in terra Philistinorum, & desperet Saul, cessetque me quærere in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo manus eius. Et surrexit Dauid & abijt ipse & sexcenti viri cum eo ad Achis filium Mahog regem Geth. Septem istis persequutionibus Dauid, vniuersæ significantur persequutiones, quas excitauit diabolus contra Christum & ecclesiam eius. Septenario quippe numero plerunque vniuersitas designatur. Vndè & in Apocalypsi draco ille magnus rufus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & satanas, septem capita habere scribitur, quibus vniuersi reges, qui contra Christum & sanctam eius ecclesiam persequutiones excitauerunt, significantur. Cæterùm & in propria persona sua, quas pertulit Christus persecutiones, septem fuerunt. Prima fuit, vbi secundum Matthæum mox nati eius animam funestus Herodes quæsiuit, & propter eum infantes occidit. Secunda fuit, vbi secundum Lucam, cùm venisset Nazareth, vbi erat nutritus, cùm iam citharizaret, id est prædicaret, ad mitigandum furorem Saul, scilicet vt conquiesceret, qui contra eum iam furere cœperat possessor vel agitator Iudæorum malignus spiritus, surrexerunt inquit & eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad supercilium montis, supra quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Iesus autem transiens per medium illorum ibat. Tertia fuit, vbi secundum Iohannem, fugit à facie Iudæorum irridentium, fugit inquam dicendo: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Nam reuera hæc dicendo, fugit & abscondit se ab illis, secundùm titulum psalmi tricesimitertij, qui sic inscribitur: Psalmus Dauid, cùm commutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abijt, & tympanizabat ad ostia portæ ciuitatis, & defluebant saliuæ in barbam, & ferebatur in manibus suis. Abimelech ipse est, qui supra dicitur Achis. Interpretatur autem Abimelech patris mei regnum. Achis verò quomodo est. Significat ergo Iudæos, quos rectè Christus prius appellauerit patris sui regnum, quòd significat Abimelech, nunc autem Achis, ex quo dixerunt, quomodo est, quomodo esse potest. In quo coram istis immutauit vultum suum? In eo videlicet, quòd veteris sacrificij ritum conuertit in nouum. In eo quoque saliuæ defluxerunt illi in barbam, quòd cùm diceret: Nisi manducaueritis carnem meam, & cætera. Infantilia videbatur illis verba proferre. Infantium enim est saliuam emittere. Tunc quoque tympanizabat ad portam ciuitatis, quando inuitis & audire nolentibus mysterium prædicabat suæ passionis, futurum esse sciens, quòd credendo aperirent aliqui. Ferebatur etiam in manibus suis, videlicet cum tenens in manibus panem & vinum. Accipite inquit & comedite, hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus nouum testamentum. Attamen secundum Hebraicam veritatem nunc legimus, & collabebatur in manibus eorum. Quarta fuit persequutio, quando miserunt principes & pharisæi ministros vt apprehenderent eum. Qui reuersi, cùm dicerentur eis: Quare non adduxistis eum? Responderunt: Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo loquitur. At illi in intentione persistentes, adduxerunt mulierem in adulterio deprehensam, tentantes, vt possent accusare eum. Quinta persequutio fuit, vbi cum dixisset: Amen amen dico vobis, antequam fieret Abraham ego sum, tulerunt lapides vt iacerent in eum. Sexta vbi cum dixisset: Ego & pater vnum sumus, sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum. Septima, quæ & vltima, vbi collegerunt aduersus eum concilium, nec destiterunt, donec crucifigerent eum.

1.Reg.18. Cap.19. Cap.22. Cap.23. Cap.24. 1.Reg.18. Cap.26. Cap.27. Apoc.12 Matth.2. Luc. 4. Iohan.6. Psal.33. 1.Reg.21. Iohan.6. Matt.26. Luc.22. Iohan.7. Iohan.8.

CAP. XIX.

Quòd secundùm hunc numerum persequutionum suarum septem psalmos cecinerit Dauid, sicut ex titulo ipsorum potest agnosci, cùm mysterio paßionis & tentationum Christi. CAPVT IX.

SCiendum præterea, quia secundum prædictarum persequutionum numerum Dauid iste se-
Titulus. ptem psalmos cecinit, videlicet tricesimumtertium, L I. L I I. L I I I. L V. L V I. L V I I I.
Psal.33. Quòd ex titulis ipsorum animaduerti promptum est. Nam titulus primi hic est, psalmus Dauid
51 cùm commutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abijt. Titulus secundi, psal-
52 mus Dauid, cùm iuit Doech Idumæus, & annuntiauit Saul, & dixit: Venit Dauid in domum Abi
melech. Titulus tertij. In finem pro Amalech intelligentia Dauid. Hic ad vltimam eius fugam
1.Reg.27. respicit, quando confugerat ad Achis filium Mahog regem Geth, & venerunt Amalechitæ ab-
30 sente Dauid, & percusserunt Sicelech, & succenderunt eam igni. Titulus quarti. In finem, in car-
53 minibus intellectus Dauid, cùm venissent Ziphei & dixissent ad Saul. Nónne Dauid abscondi-
55 tus est apud nos? Titulus quinti. In finem pro populo qui à sanctis longè factus est Dauid in ti-
56 tuli inscriptione, cùm tenerent eum Allophyli in Geth. Titulus sexti. In finem ne disperdas Da-
58 uid, in tituli inscriptione, cùm fugeret à facie Saul in spelunca. Titulus septimi. In finem ne dis-
perdas Dauid, in tituli inscriptione, quando Saul misit ad custodiendam domum eius, vt interfi-
1.Reg.19. ceret eum, & abijt. Hic ad secundam persequutionem respicit, qua cum declinasset à facie Saul
lancea casso vulnere perlata in parietem, misit Saul satellites suos nocte in domum vt custodirent
eum, & interficerent mane. Quòd cum nuntiasset Dauid Michol vxor sua, deposuit eum per fe-
nestram, & abijt & aufugit, atque saluatus est. Mysterium tituli psalmi primi, quomodo Dauid,
id est, Christus vultum suum mutauerit, supra perstrinximus. In titulo psalmi secundi. Doech,
quòd interpretatur motus, Doech inquam Idumæus, id est, motus terrenus. Antichristum signi-
ficat. Nam quòd ille annuntiauit Sauli, venisse Dauid in domum Abimelech, & propter hoc in-
terfecit sacerdotes domini, illud præfigurauit, quia Antichristus ecclesiam vsq; in mortem per-
1.Reg.27. sequendo dilaniabit. In titulo psalmi tertij, in finem pro Amalech, illud mysticè innuitur, quia
quod secúndũ historiam contigit Dauid, vt ciuitas eius deprędaretur, & succenderetur ab Ama-
lechitis, idem spiritualiter futurum esset, contra ecclesiam Christi, quòd impugnaretur à perfi-
dis, scilicet Iudæis, Paganis, hæreticis, quos omnes sub nomine Amalech exprimit. Interpretatur
Psal.7. enim Amalech populus lingens siue dolens & parturiens, iuxta illud. Concepit dolorem, & pe-
perit iniquitatem. In titulo psalmi quarti Ziphei qui annuntiauerunt Saul, dicentes: Nónne Da-
1.Reg.23. uid absconditus est apud nos. Iudæos significant, qui Dauid Sauli prodiderunt, id est, Christum
morti tradiderunt. Ziphei nanque florentes interpretantur. Quo nomine Iudæi denotantur, qui
1.Reg.27. temporalibus bonis florere certabant, & secundum carnem cognati Christi erant. In titulo psal-
mi quinti. Allophyli qui tenuerunt Dauid in Geth, ipsi sunt Iudæi facti alienigenæ, suis meritis,
quòd ipso nomine suo indicant Allophyli, in Geth, quòd interpretatur torcular, tenuerũt eum,
id est, in pressura tribulationum & mortis longè facti à sanctis, scilicet valde dissimiles aposto-
1.Reg.24. lis, & cæteris fidelibus Christi. In titulo psalmi sexti, quo fugisse scribitur Dauid à facie Saul in
spelunca, illud mysticè significat, quòd à cognatione Iudæorũ recesserat Christus propter per-
1.Reg.19. fidiam ipsorum, & quasi latens in spelunca sic diuinitatem suam in humana occultauit natura. In
Mat.27. titulo septimi psalmi, quo misisse scribitur Saul ad custodiendam domũ eius vt interficeret eum,
illud significat, quòd misit populus Iudaicus custodes ad custodiendum Christi sepulchrum, vt
interficerent eum, id est, vt in morte quantum ad opinionem suam eum detineret, quòd non fe-
cit. Nullo autem argumento certius potuit dominica resurrectio comprobari, quàm per hoc
quòd ex suis inimicis testes sibi adhibuit. Quòd in quibusdam eorum titulis scriptum est, ne di-
sperdas, siue ne corrumpas in tituli inscriptione ex abundãti, nunc exponere est, eo quòd ad rem
minus attinet, neq; enim psalmos, aut psalmorum titulos tractare, hic nobis propositum est. Ve-
Iohan.19. runtamen nec omnino præterire libet, quia quantum ad eorum voluntatem, titulum ipsius Da-
uid, id est, Christi corruperunt vel disperdiderunt, scilicet quando dixerunt: Noli scribere rex
Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex Iudæorum sum.

Quomodo singulas penè persecutiones comes gloria secuta sit in typum eiusdem Christi, qui cuncta quæ vt paßibilis homo pertulit, impaßibili diuinitate superauit. CAPVT X.

NOtandum & illud, quia singulas penè persecutiones, comes gloria sequitur. Vbi primùm misit lanceam Saul, putans quòd configere posset Dauid cum pariete, continuò subsequitur. (Vidit itaque Saul, quòd prudens esset nimis, & cœpit cauere eum. Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid, ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.) Scilicet quando egrediebatur ad pugnam, ipse primus more regio egrediebatur in conspectu illorum, & regrediebatur. (Dixit autem Saul ad Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorem, & cætera.) Ac

Ac deinceps: (Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alteram. Et nunciatum est Saul, & placuit ei. Dixitque: Non habet rex necesse sponsalia, nisi tantum centum præputia Philistinorum. Et post dies paucos surgens Dauid, abijt in Acharon cum viris qui sub eo erant, & percussit de Philistijm ducētos viros, & attulit præputia eorum, & annumerauit ea regi, vt esset gener regis.) Inde dictum est. In duabus rebus gener meus eris hodie. In duabus rebus generum eum esse sibi futurum dixit, quia attulerat præputia Philistinorum pro Merob, quàm Saul dedit Adrieli Melothitæ, & postea pro Michol ducenta. Et quamuis non apertè dicatur pro Merob Saul præputia Philistinorum Dauid dedisse, tamen qui præcedētia & subsequentia perlegerit & scrutatus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philistinorum dedisse. Potest etiam & aliter intelligi, in duabus rebus gener meus eris hodie, quia ego quæsiui à te centum præputia Philistinorum, & tu obtulisti ducenta. Potest adhuc & constantius sic dictum intelligi, in duabus rebus gener meus eris hodie, vt sit sensus. Vt gener meus fieres, dudum Philistæum occidisti sed & nunc centum Philistinorum præputia dabis. Nam ne hoc vlli dubium sit, meminisse debet, quia cum Philistæus blasphemaret, & exprobraret, dixit vnusquipiam de Israel. Num vidisti virum hunc qui ascendit? Ad exprobrandum enim Israel ascendit. Virum ergo qui percusserit eum ditabit rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei. 1.Reg.17. Igitur qui pene lancea cum pariete confixus fuerat, mox subsequente consolatur gloria, regis gener in duabus rebus, id est, iterata factus victoria. Item vbi lancea rursus impetitus fuerat, & domi conclusus per fenestram euaserat, cùm Cap.xix. adhuc elapsum persequeretur Saul, glorioso miraculo eum qui quærebatur protexit & consolatus est deus. (Misit, inquit Saul, lictores vt raperent Dauid.) Qui missi fuerant primi, & qui secundi, & qui tertij, prophetauerunt, irruente in illos spiritu domini. Abijt & ipse. (Et factus est super eum etiam spiritus domini, & expoliauit se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris coram Samuele.) Prophetauit inquam non minus facto quàm verbis. Nam expoliando se vestimentis suis, ei quem persequebatur, regnum se relicturum significauit, & hic quæstio magna oritur, cùm in præcedentibus legatur & non vidit Samuel Saulem vsque in diem mortis suæ. Aut 1.Reg.15. non vidit eum, quia quando Saul iunctus est cuneo prophetico, abscondit se Samuel ne videretur ab eo. Aut non vidit eum indutum habitu regio, quo indutus erat, quando dictum est, non vidit eum vsque in diem mortis, subauditur, indutum veste regia. Expoliasse verò non omnibus vestimentis, sed regalibus tantum intelligendum est. Item vbi fugerat & venerat ad Achis Cap.xxi. regem Geth, & dicentibus seruis Achis, nunquid non iste est Dauid rex Israel, & cætera, extimuerat valde & immutauerat os suum, & collabebatur inter manus eorum & impingebat in ostia portæ, defluebatque saliua in barbam. Cùm interim occidisset propter eum Saul sacerdo- Cap.xxii. tes domini, mox subsequente gloria triumphali, amaritudo eius dulcorata est. (Annunciauerunt, inquit, Dauid dicentes: Ecce Philistæi expugnant Ceilam.) Consulto protinus domino, Cap.xxiii. & accepto eius oraculo. (Perrexit aduersus agmina Philistinorum & pugnauit aduersus eos, & abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna.) Hic iam nec illud prætereundum quod Supra.21. dictum est. (Et fuerunt vasa puerorum sancta.) Achimelech interrogat, vtrum Dauid & pueri sui quos in illum & illum locum conduxisse se dixerat, mundi essent, Dauid ænigmaticos de se pluraliter respondit, dicens: Et fuerunt vasa puerorum sancta à concubitu coniugali. Quòd verò ait: (Porrò via hæc polluta est.) Et in Hebræo legitur, porrò via hæc laica est, sic est intelligendum. Via hæc laica est. Ac si diceret: In lege præceptum est, vt extraneus non commedat ex eis, & tu interrogas, vtrum mundi sint pueri, qui etiam si mundi essent, nequaquàm vesci deberent. Idcirco via est laica, quia tu laicaliter interrogas. Quod verò sequitur. (Sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis.) Ipsa vtique in vasis, id est, mente sua sanctificari dicitur, quia nisi necessitate corporis & periculo vitæ vrgente nequaquam vesceretur eis. Non tamen apertè eosdem legitur Dauid panes comedisse. Tradunt Hebræi nequaquam Dauid eosdem panes comedisse. Aliter dominus in euangelio. Item vbi ascendentibus Zipheis ad Saul, & dicentibus. (Nónne Dauid latitat apud nos, cùm isset Saul & socij eius ad quærendum eum, cumque Dauid desperaret se posse euadere à facie Saul.) Tam iucundo præsentia dei subuenit præsidio, vt in tali articulo posito Dauid. (Veniret nuntios ad Dauid & diceret: Festina & veni, quia infuderunt se Philistijm super terram.) Hoc tam gloriosum fuit, vt facti vel euentus memoriam posteris nequaquam deesse vellent. (Vocauerunt enim locum illum, petram diuidentem.) Item cum re- Cap.xxiiii. uersus. (Saul perrexisset ad inuestigandum Dauid etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt.) Ibi verò gloriosi viri virtus & patientia laudabiliter enituit. (Speluncam ingressus est Saul, vt purgaret ventrem, Dauid & viris eius in interiori parte speluncæ latentibus. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter, & cætera.) Hoc admirans Saul. (Iustior inquit tu es quàm ego.) Ac deinceps. (Iura mihi in domino ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.) Hoc plane gloriosum fuit, vt hic veraciter dicas, quia non qui passus est, sed qui fecit iniuriam miser extitit. Item vbi (rursum vo-

 sum vo-

CAP. XXVI. ſum venientes Ziphei ad Saul dixerunt. Ecce Dauid abſconditus eſt in colle Achila, & ſurrexit Saul, & deſcendit in deſertum Ziph & cum eo tria milia virorum de electis Iſrael.) Animaduerte quid fecit Dauid. (Venerunt ipſe & Abiſai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio & haſtam fixam in terra ad caput eius.) Poſt omnia quæ illic dicta vel geſta ſunt, ait Saul: (Peccaui. Reuertere fili mi Dauid, & cætera.) Parum ne id ſpectat ad gloriam victoris, quòd tam viuida patientia carbones ignis ſuper caput inimici ſui congeſsit, licet in corde illius pertinax malitiæ radix incombuſta perſeuerauerit? Item vbi. (Fugiens Dauid ad Achis
CAP. XXVII. habitauit in Geth, deditque ei Achis Siceleh. Amalechitæ impetum fecerunt, & percuſſerunt Siceleh, & ſuccenderunt eam igni.) Sed veniens Dauid, triſtitiam præſentem, mox ſubſequen-
CAP. XXX. tis triumphi gloria deterſit. (Percuſsit enim latrunculos Amalechitas à veſpere vſque ad veſperam alterius diei, & eruit omnia quæ tulerant, nec defuit quiſquam à paruo vſque ad magnum, tam de filijs quàm de filiabus, & de ſpolijs, & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid, & tulit vniuerſos greges & armenta, & minauit ante faciem ſuam, dixeruntque. Hæc eſt præda Dauid.) Igitur (vti prædictum eſt) cuncta quæ pertulit aduerſa Dauid, deus in proſpera conuertit, cunctamq́; miſeriæ noctem mox ſuccedentis gloriæ dies effugauit, in typum videlicet Chriſti filij dei, eiuſdem filij dei Dauid, dei & hominis, qui cuncta quæ vt paſsibilis homo pertulit, impaſsibili diuinitate ſuperauit.

Quomodo Dauid propter perſecutiones latitanti fortes viri ſeſe adiunxerint, quos poſtea principes ac duces conſtituit: & quòd ita Chriſto in infirmitate carnis latenti ſuus ſpiritus iudices ſeculi futuros apoſtolos adduxit, ſecundum numerum eorundem principum Dauid. **CAP. XI.**

GLorioſum & illud fuit, quòd inter ipſas perſecutiones fugienti adhuc, & latitanti, fortes illos ſpiritus domini aggregauit, quorum fides & bellicoſa virtus militaret poſtmodum regi
1. Para. 12. in throno ſedenti. Sic enim in Paralipomenon ſcriptum eſt. Hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleh, cùm adhuc fugeret Saul filium Cis qui erant viri fortiſsimi & egregij pugnatores tendentes arcum, & vtraque manu fundis ſaxa iacientes, principes Ahiezer & Ioas filius Amaa Gabathites, & cæteri de Beniamin. Et de Gaddi viri inquit robuſtiſsimi, & pugnatores optimi. Facies eorum quaſi facies leonum, & veloces quaſi capreæ in montibus. Egreſſuſque eſt Dauid obuiam eis, & ait: Si pacifici venitis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis, ſi autem inſidiamini mihi pro aduerſarijs meis, cùm ego iniquitatem in manibus meis non habeam, videat deus patrum noſtrorum, & iudicet. Spiritus verò domini induit Abiſai principem inter triginta, & ait: Tui ſumus ô Dauid, & tecum fili Iſai, pax, pax tibi, & pax adiutoribus, te enim adiuuat deus tuus. Suſcepit ergo eos Dauid, & conſtituit eos principes turmæ. Nónne & verò Dauid CHRISTO filio dei dum adhuc lateret in infirmitate carnis, dum adhuc tentaretur, dum adhuc perſecutionibus vrgeretur, ſuus ipſius ſpiritus, principes, id eſt, apoſtolos adduxit, quorum fides, & patientia poſtmodum regnanti, atque ad dexteram patris reſidenti, per
Pſal. 44. totum militaret orbem in prædicatione euangelij? Nam de illis dicitur per prophetam. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Et alibi: Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham. Nam vt iucundius aſpiret huiuſce pulchritudo myſterij, cùm fortes tunc ad Dauid profugum conuenerint quam plurimi, vndecim tantum principes nomine pariter, & numero ſcriptura deſignauit. Ezer inquit primus princeps, Obdias ſecundus, Eliab tertius, Maſmanna quartus, Hieremias quintus, Hethi ſextus, Heliel ſeptimus,
Lucæ 6. Iohanna octauus, Helzabath nonus, Hieremias decimus, Machabana vndecimus. Quem non delectet ſcientem, quòd Chriſtus, & ſi plures diſcipulos fecit, tamen duodecim tantum e-
Pſal. 108. legit, quos & apoſtolos nominauit, & ex illis vnus perijt, Iudas filius perditionis? Et quidem epi-
Acto. 1. ſcopatum vel apoſtolatum eius accepit alter, & duodenarius apoſtolorum numerus ſuppletus eſt, ſed non cum adhuc ille Dauid lateret, cùm adhuc fugeret, cùm adhuc perſecutionem ſuſtineret. Iam inimicos ſuos vicerat, iam mortem ſuperauerat, iam in cœlum aſcenderat, & regnans
Luc. 22. gloria & honore coronatus ad dextram patris ſedebat. Vndecim ergo principes, profugi & adhuc latitantis Dauid, vndecim fuêre apoſtoli adhuc mortalis & paſsibilis Chriſti, quibus & proinde dicit: Vos autem eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Quid ergo inquam illud ſibi vult, quòd ibidem de iſtis principibus continuò dictum eſt,
Luc. 22. Nouiſsimus centum milibus præerat, & maximus mille? Nulla quippe quæſtio ſubeſſet, ſi ita dictum fuiſſet, maximus centum milibus præerat, & nouiſsimus mille. Quid inquam, niſi quia in lege vel ordine magni Dauid militiæ, ille qui maior eſt fit ſicut minor, & qui præceſſor ſicut miniſtrator? Igitur vt reciprocando melius ſententia colliqueſcat, qui centum milibus præerat, ille nouiſsimus, & qui mille præerat, ille maximus erat. Quòd eſt dicere. Qui inter principes Dauid,

Dauid,id est,apostolos Christi, pluribus abundabat virtutibus,ille spontanea submisione omnium erat nouissimus,& qui pauciorum videbatur esse virtutum, ille pia humilitatis contentione omnium iudicabatur esse maximus.

Quid mysterij in eo sit, quòd Dauid inter persecutiones vnam quidem vxorem Michol filiam Saul amisit, sed duas acquisiuit Abigail & Achinnoen Iezraeliten. CAPVT XII.

Nihilominus nec illud à mysterio vacare putandum est, quòd inter prædictas persecutiones vnam quidem Dauid vxorem, scilicet Michol filiam Saul amisit, sed duas acquisiuit, videlicet Abigail vxorem Nabal Carmeli & Ahinoen Iezraelitem. (Nam Saul dedit filiam suam Michol vxorem Dauid Phalthi filio Lais,qui erat de Gallim.) At ille (vt Hebræi tradunt) non cognouit eam, id est Phalthi, quia si cognouisset eam, nunquam Dauid postea eam sibi sociasset, quia in lege penitus huiusmodi prohibetur coitus. Idem nanque Phalthi de Gallim, id est, de inundatione erat. Inundatio,hoc est Gallim, lex intelligitur. Legis enim doctor erat, de Bahurim,id est,de electis. Quando autem à Saule Michol ei datur, Phalthi, id est, euadens interpretatur. Quando verò ab eo eadem Michol aufertur, Phalthiel, id est, euadens à deo interpretatur. Euadens à deo dicitur, quia custodiuit eum ne tangeret eam,ne fieret transgressor legis. Secutus est eam vir suus plorans vsque Bahurim. Plorasse dicitur præ gaudio, eo quòd eum dominus custodisset ne tangeret eam. Significat autem Michol quod nomen vertitur in aquam carnalem nimis & aquaticam synagogam,vtpote vinũ nescientem, quòd de aqua factum, CHRISTVS desiderabilis illi propinare voluit in nuptijs suis, magisq; sequentem aquam literæ quæ nihil ad perfectum adduxit. Propter illam equidem vt eam desponsaret sibi, Philistæum Dauid interfecit, id est diabolum, Christus propria morte vicit. Sed Saul arreptitius, scilicet insania peccati in illa synagoga regnantis, abstulit illi,& dedit eam Phalthi, id est Moysi, non quòd verè data vel subdita sit illi. Si enim crederetis inquit Moysi, crederetis forsitan & mihi, sed quòd sic arbitretur, sic confidat sibi, iuxta illud: Tu discipulus eius sis, nam nos Moysi discipuli sumus. Attamen idem Phalthi, qui nunc non cognoscit vxorem quondam Dauid, aliquando reducet illi. Futurum est enim aliquando, vt Christum synagoga cognoscat, ex lectione Moysi. Iterum Dauid qui vnam suam vxorem amisit, duas (vt prædictum est) inter ipsas persecutiones acquisiuit, videlicet Abigail vxorem Nabal Carmeli, & Ahinoen Iezraeliten. Ahinoen fratris decor, Iezrael semen dei, Abigail patris mei exultatio, Nabal insipiens interpretatur. Igitur Ahinoen Iezraelites, id est, fratris decor, de semine dei antiqua ecclesia est, quæ Christi aduentum præcessit, decor, inquam, fratris, id est, honor & regnum eiusdem Christi filij dei, deus enim pater secundum spiritum. Abraham verò pater secundum carnem est ecclesiæ. Sicque Iezraelites est, id est, de semine dei. Porrò Abigail noua ecclesia est, quæ aduentum subsequitur eiusdem Christi filij dei vxor quondam Nabal, id est insipientis, disciplina enim erat philosophorum insipientium, quorum sapientiam deus stultam fecit. Vtranque ecclesiam, eisdem pasionibus, eadem morte Christus redemit.

1.Reg.25. 2.Reg.3. Hebr.7. Iohan.5. Ibid.9. 1.Cori.1.

Qualiter Abigail eundem Dauid ne se manu sua vlcisceretur præuenerit, & quid mysticè munera eius quibus placauit Dauid significent. CAPVT XIII.

Qvidnam egit hæc Abigail secundum nomen suum, patris exultatione dignum? (Nuntiauit ei vnus de pueris, dicens: Ecce misit Dauid de deserto nuntios, vt benedicerent domino nostro, & auersatus est eos. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & cætera. Et ait Dauid ad Abigail. Benedictus dominus deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu quæ prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinem & vlciscerer me manu mea. Alioquin viuit dominus deus Israel, qui prohibuit me ne malum facerem tibi, nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal vsque ad lucem matutinam mingens ad parietem.) Ac deinceps. (Cumque pertransissent decem dies, percusit dominus Nabal, & mortuus est. Misit ergo Dauid, & locutus est ad Abigail, vt sumeret eam sibi vxorem.) Planè secundum hanc sapientis formam mulieris, ecclesia de gentibus sibimet sapienter prouidit. Venerunt nuntij Dauid ad Nabal vt benedicerent ei, venerunt inquam nuntij pacis, prædicatores salutis ad mundum istum insipientem, & in maligno positum, vt gratiam supernæ benedictionis, gratiam spiritus sancti in baptismo remissionis peccatorum conferrent ei. At ille scilicet Nabal, id est, omnis insipiens, omnis qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, auersati sunt eos, persecuti sunt eos, occiderunt eos. Quid econtrario Dauid? Quid ad hæc manufortis? (Accingatur (inquit) vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt omnes gladijs suis.) Gladius Dauid & virorum eius, potestas iudicij est, in manu Christi & sanctorum eius. Nam exultationes dei, inquit, in gutture eorum & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, &

CAP. XXV. Roma.1. Psal.149.

CAP. XXV. nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conſcriptum. Hoc metuens feſtinauit Abigail, feſtinauit gentium multitudo muneribus prolatis, præuenire & placare iram iudicis, ne ſe manu ſua vlciſceretur Dauid, credens atteſtantibus, quòd horrendum ſit incidere in
Hebr.10. manus dei viuentis, quando iudicaturus deus noſter veniet, & non ſilebit. (Viro autem ſuo Nabal non indicauit.) Nec enim quæſiuit eccleſia conſilium cuiuſquam philoſophi, aut edictum attendit cuiuſquam orbis terrarum principis, ſed illis quidem omnibus debita reddidit, cui tri-
Roma.13. butum, tributum. cui vectigal, vectigal. cui honorem, honorem. ſalutis autem ſuæ viam, aut venturæ iræ effugium qualiter inueniret, cùm ſola ſapientia tractauit, à ſolo ſpiritu dei conſilium quæſiuit. Quid enim de huiuſmodi tractaret cum ebrioſis principibus, cùm inſipientibus huius mundi philoſophis? (Erat enim (inquit) Nabal ebrius nimis.) Quæ autem ſunt munera, cùm quibus ad noſtrum Dauid iſta feſtinauit Abigail? Vt taceam de ſex operibus miſericordiæ,
Matt.25. quæ replicaturus eſt ille dicendo. Eſuriui enim & dediſtis mihi manducare. Sitiui & dediſtis mihi potum, & cætera, illud præcipuè munus, illa maximè ſingularis oblatio, prudentiam huius laudabilem efficit, quàm quotidie immolat in ſancto altari, ſanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam corporis eius & ſanguinis. His muneribus non ſolum iram vel gladium euaſit, ſed coniunx effecta eſt eccleſia magni Dauid.

De imitabili exemplo eius, quò Nabal ebrio culpam ſuam laudabiliter tacuit: quàm digeſto vino reuerenter dixit. CAPVT XIIII.

ET non indicauit ei verbum puſillum aut grande vſque mane. Diluculo autem cum digeſſiſſet Nabal vinum, indicauit ei omnia verba hæc.) Hoc exemplum tam vniuerſam eccleſiam, quàm ſingulatim quoſque fideles ædificat. Quid enim Abigail nobis per hanc renunciationis ſuæ diſpenſationem innuit, niſi quòd iracundos melius corrigimus, ſi in ipſa iræ ſuæ commotione declinamus? Perturbati quippe quid audiant ignorant, ſed ad ſe reducti tanto libentius verba exhortationis recipiunt, quanto ſe tranquillius tolerari erubeſcunt. Mentibus autem furore ebrijs, omne quod rectum dicitur, peruerſum videtur. Vndè & rectè Nabal ebrio culpam ſuam Abigail laudabiliter tacuit, quàm digeſto vino laudabiliter dixit. Idcirco enim malum quod fecerat cognoſcere potuit, quia hoc ebrius non audiuit.

Qualiter vel quibus Dauid ſit imitandus in eo quòd percußit cor ſuum, eo quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. CAPVT XV.

POrrò ad cauendum obtrectationis vitium & exhibendam à ſubditis humilitatem, quibuſlibet etiam prauis rectoribus, ſuperiori eiuſdem exemplo plurimùm inſtruimur. Saul perſe-
Sup.cap.24 cutor cum ad purgandum ventrem, ſpeluncam fuiſſet ingreſſus, illic Dauid cum viris ſuis inerat, qui iam tam longo tempore perſecutionis eius mala tolerabat. Cumque eum viri ſui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos reſponſionibus, quia manum mittere in Chriſtum domini non deberet. Qui tamen occultè ſurrexit, & oram chlamydis eius abſcidit. Quid per Saul niſi mali rectores, quid per Dauid niſi boni ſubditi deſignantur? Saul igitur ventrem purgare, eſt prauos præpoſitos conceptam in corde malitiam vſque ad opera miſeri odoris extendere, & cogitata apud ſe noxia factis exterioribus exequendo monſtrare. Quem Dauid ferire metuit, quia piæ ſubditorum mentes ab omni ſe peſte obtrectationis abſtinentes, præpoſitorum ſuorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cùm de imperfectione reprehendunt. Qui & ſi quando propter infirmitatem ſeſe abſtinere vix poſſunt, vt extrema quædam atque exteriora mala præpoſitorum, ſed tamen humiliter loquantur, quaſi chlamydis oram incidunt ſilenter, quia videlicet dum prælatæ dignitati, ſaltem innoxiè & latenter derogant, quaſi regis ſibi ſuperpoſiti veſtem fœdant. Sed tum ad ſemetipſos redeunt, ſeque vehementiſsimè vel de tenuiſsima verbi laceratione reprehendunt. Vndè bene & illic ſcriptum eſt. Poſt hæc Dauid percuſsit cor ſuum, eo quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Facta quippe præpoſitorum oris gladio ferienda non ſunt, etiam ſi rectè reprehendenda iudicantur. Si quando verò contra eos vel in minimis lingua labitur, neceſſe eſt vt per afflictionem pœnitentiæ cor prematur, quatinus ad ſemetipſum redeat, vt cum præpoſitæ poteſtati deliquerit, eius contra ſe iudicium à quo ſibi præpoſita
Roma.13. eſt, perhorreſcat. Nam cùm in propoſitos delinquimus, eius ordinationi qui eos ordinauit & nobis prætulit, obuiamus.

Quid myſticè per puerum Ægyptium intelligitur: quò duce Dauid inimicos ſuos Amalechitas perſequens comprehendit. CAPVT XVI.

TAndem illud, quòd Aegyptium puerum Amalechitæ in itinere deſerunt, quem Dauid cibo reficit, ducem ſui itineris facit, Amalechitas perſequitur, epulantes repperit & funditus extinguit, mirandum ſupernæ gratię donum in peccatorũ conuerſione ſpiritualiter oſtendit. Quid enim eſt, quòd Aegyptius Amalechitæ puer in itinere laſſatur, niſi quòd amator pręſentis ſeculi pecca-

peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodẽ seculo infirmus despectusq; relinquitur, vt cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc Dauid inuenit, quia redemptor noster veraciter manufortis, nonnunquam quos despectos à mundi gloria reperit, in suo amore conuertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit, ducẽ itineris eligit, quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitas sequi non valuit, dux efficitur Dauid, quia is quem indignum mundus deseruit, non solum conuersus in sua mente dominum recipit, sed prædicando hunc vsq; ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit, quia ipsis prædicantibus Christus mundi lætitiam destruit, quos mundus habere comites despexit.

Quòd Saul spiritum Pythonis consuluit, & quòd non tam Samuel, quàm spiritus malignus apparuisse credendus sit. CAPVT XVII.

SAmuel autem mortuus est, planxitq; eum omnis Israel, & sepelierunt eum in Ramatha vrbe sua.) Quæritur, cum superius iam mortuus legatur, cur hic repetatur mortuus. Supra namque dicitur sepultus fuisse in domo sua in Ramatha. In domo sua in familia videlicet & cognatione sua. Mortuus hic vt Hebræi volunt, resuscitationis suæ causa repetitur. De qua videlicet resuscitatione postmodum dicetur. (Dixitque ei mulier. Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem suscita mihi, & cætera.) Nullo accepto diuinitus responso Saul, conuertitur ad Pythones, sicut hic itidem scriptum est, Consuluitque dominum, & non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas. Respondebat dominus per somnia, sicut Hebræi asserunt, eo quòd ieiunando & orando poscebant, oraculum sibi fieri diuinum, & deus illis per somnia reuelabat ea quæ futura erant, quod in hoc loco minimè fecisse legitur Saul. (Saul autem (inquit) abstulit magos & hariolos de terra, & interfecit eos qui pythones habebant in ventre.) Hanc ergo mulierem Hebræi matrem fuisse Abner filij Ner autumant, & propter eundem Abner, ne periretur cum cæteris pythonissis, absconditã fuisse & reseruatam. (Intellexit (inquit) Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se in terram, & adorauit.) Ergo ne bene Saul intellexit? Ergo ne spiritui pythonis virum sanctũ suscitare licuit? Repugnat valde, quòd ille qui visus est. (Cras (inquit) tu & filij tui mecum eritis.) Nunquid quem deus propter superbiam deiecerat, quique in extremis suis spiritum pythonis consuluerat, & de vitulo eius comederat, cum iustis & prophetis futurus erat? Et si tempore illo sancti quoque & iusti homines apud inferos erant expectantes beatam spem, non tamen impij cum illis esse poterant. Dicit enim Abraham diuiti in inferno sepulto, sine dubio, quo tempore adhuc ipse Abrahã in inferno fuisse credendus est. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. Itaque licet in ecclesiastico legamus, quia Samuel quoque post mortem prophetauit, non tam Samuel, quàm in phantasmate Samuelis, spiritus malignus apparuisse credendus est. Igitur dum morituro Saul & filijs eius repetitur quod supra dictum est Samuel mortuus est, planxitq; eum omnis Israel, hoc secundum mysterium magis, quàm secundum historiam operari comprobatur. Iudæis nãque in peccato suo morituris, sacerdotio quoq; & regno pariter cum templo perituris, quod videlicet sacerdotium vel regnũ per vnctum Saul rectè intelligitur, rectè dicas, quia Samuel mortuus est. Illis nanque non solus Samuel, & tota lex & prophetæ mortui sunt, quia videlicet solam illorum occidentem literam lectitantes, & viuificantem spiritum non habentes, in manus hostium traditi sunt, secundum corpus ab inimicis hominibus, secundum animam interfecti à malignis spiritibus.

CAP. XXVIII. Supra. 25.

Lucæ 16.

Quomodo vel quam ob causam bene contigerit Dauid, vt ruituro Saul cum populo suo, ipse bello interesse non est permissus: & quòd sicut planxit Dauid, fortes qui ceciderant, ita Christus gentem suam humano fleuit affectu. CAPVT XVIII.

QVid porrò sibi vult, quòd morituris in bello Saul & filijs eius, & vniuersis viris eius, Dauid bello interesse non permittitur? (Dixerunt enim principes Philistinorũ ad Achis. Quid sibi volunt Hebræi isti?) Ac deinceps. (Reuertatur vir & sedeat in loco suo in quo constituisti eum, & non descẽdat nobiscum in prelium, ne fiat nobis aduersarius cum preliari cœperimus. Quomodo enim placare poterit dominũ suũ, nisi in capitibus nostris? Nonne iste est Dauid, cui cantabant in choris dicẽtes, percussit Saul in milibus, & Dauid in decem milibus suis.) Itaq; factum est, vt Dauid neque cum populo suo, neq; contra populum suum, bello interesset, sed absens fortes qui ceciderant in prælio, plangeret. Nunquid hoc casu, & non potius per dei prouidentiam gestum est? Vtiq; deo prouidente factũ est, vt Dauid legitimus rex, neque proditor, neq; hostis patriæ iudicari posset. Denique si bello admissus contra suos præliaretur hostis patriæ, si ad suos conuerteretur deserto rege ad quem confugerat, quique illum quasi fidelem custodem capiti

CAP. XXIX.

CCc iiij suo po-

CAP. XXX. suo posuerat, infamis existeret, perfidi proditoris crimine. Sed nec istud à mysterio vacare credendum est. Sic nempe saluator ruituro Iudæorum populo, cum ciuitate & templo, suam ademit præsentiam, vt neque hostibus eius faueret, neque tamen suis cognatis manum auxiliarem

Lucæ 19. porrigeret. Secundum hominis loquimur affectum. An inimicis gentis suæ fauit, qui videns ciuitatem fleuit super illam, & inter lachrymas futura mala prædixit? Igitur præliantibus Philistæis, contra Israel, Dauid vtrisq; deest, quia ciuitatem Hierusalem Romanis obsidentibus, Christus manufortis neutræ parti adest, cum neutra parte, gratia eius est. Et iste quidem Dauid iam completam Saul & filiorum vtrorumq; ruinam eius deflet. Christus autem ruinam Iudęorum, & antequam fieret, fleuit per semetipsum, sicut iam dictum est, & postquam iam facta est, doluit in

Roma.9. Apostolo suo, in quo & loquebatur quemadmodum Apostolus ipse testis est. Veritatem dico in Christo non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea, in spiritu sancto, quia tristitia mihi est magna & continuus dolor cordi meo, & cætera.

De morte Saul, & filiorum eius, & quòd Amalechiten, qui nuntiauit mortem eius, dicant Hebræi fuisse filium Doech. CAPVT XIX.

CAP. XXX. NOn audiet vos (inquit) Dauid de sermone hoc. Aequa enim pars erit descendentis ad prælium & remanentis ad sarcinas.) Cùm in Latinis codicibus legatur lassos quosdam substitisse ad sarcinas, in Hebræo habetur, iussos fuisse vt residerent ad sarcinas, locus hic monstrat Hebraicam veritatem, in hoc loco sequi debere, quæ non lassos sed iussos remansisse ad sarcinas dicit fuisse. Ait enim ita. Aequa pars erit descendentis ad prælium & remanentis ad sarcinas. Non ait, qui lassi remanserunt ad sarcinas, sed absolutè remanentes ad sarcinas, quia qui lassi remansissent, nulla eis dari deberetur de prædis portio. (Quod cum vidisset armiger.) Videlicet, (Quod

CAP. XXXI. mortuus esset Saul.) Irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum ipso. Armigerum istum Hebræi Doech Idumæum dicunt fuisse, qui cernens Saul mortuum, seipsum ob metum Dauid interemit. (Mortuus est ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi *viri eius.*) Viri isti pueri domestici eius intelligendi sunt. Hi tres filij eius cum eo interfecti sunt, *Ionathan,* Aminadab, qui & Iesui & Melchisna, Isboseth autem dormierat, qui anno quo Saul rex constitutus est, natus fuerat. Qui etiam quadraginta annorum fuisse dicitur cùm regnare cœpisset.

II.Reg.C.I. Vndè colligitur Saul per quadraginta annos regnasse. Quærendum, cur alibi legatur Iesui, alibi Aminadab, Iesui enim interpretatur æqualis. Aequalis enim dicitur, quia æqualis meriti fuisse filij cum patre memorantur, Aminadab interpretatur pater meus spontè. Spontè enim sua pater eius Saul, malè agendo conquisiuit, vt taliter vna cum filijs perimeretur. (In die autem tertia, apparuit homo veniens de castris Saul.) Hominem istum Amalechiten Hebræi filium Doech fuisse dicunt. Amalechites etenim & Idumæus vnum est, quia filius primogenitus Esau Elifar fuit, & huius filius Amalech. Diadema autem & armillam quæ Dauid detulit, à patre Doech commendata sibi fuisse perhibent.

De mira innocentia Dauid qua mortuum Saul planxit, & de arcu quem filij Israel per eiusmodi planctum discere debuerint. CAPVT XX.

PLanxit autem Dauid planctum huiusmodi, super Saul, & super Ionathan filium eius, & præcepit vt docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorum. Inclyti Israel super montes suos interfecti sunt, & cætera.) Quis planxerit, quid, vel quare planxerit, amplius autem quid mysticum significet, si ritè consideres, planctus iste rationabilis, & de thesauro sapientiæ prolatus est. Quis enim planxit? Rex vnctus, electionis suæ non inscius, qui non ignoraret per mortem Saul, vacuè factum sibi esse thronum regium, vt qui profugerat iam repatriaret. Mira ergo innocentia, mira aduersus ambitionem temperantia. Parum fuerat manibus temperasse, dicendo, propitius sit mihi dominus, ne extendam manum meam in Christum domini, nam poterat & hæc dicens optare, vt aut dies mortis eius veniret, aut in prælium descendens periret. Sed

I.Reg.24. ecce, occulta cordis manifestus iustitiæ actus defendit, dum ipse plangit, & per pœnam vel mortem eius qui nuntiauerat nemini suorum exultandum esse decernit. Rectè igitur canat, securè

Psal.7. canat, & dicat fortis Dauid, Domine deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Quid autem planxit? Istud videlicet, quòd Saul cum esset Christus domini, propter superbiam suam hoc commeruit, vt & ipse proijceretur à facie domini, & cum illo cunctus Israel caneret coram hostibus suis, inclytis suis interfectis. Hoc planè viro sapienti plangendum erat, qui sciret in summa humilitate sibi cauendum esse exemplū eius, qui cùm esset Christus domini, superbiendo spiritui maligno mancipari meruit, & eo vsque deuolutus est, vt consulto spiritu pythonico plena præuaricatione damnabilis, vitam præsentem miserabili fine concluderet. Et quare planxit? Vt docerent (inquit) filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorum, Arcum, id est, belli fortitudinem, qui

qui profectò arcus vel quæ fortitudo belli non alia eſt,quam manus vel auxilium domini.Et rectè hoc loco per arcum tota ſignificatur fortitudo belli,quia videlicet maximè per arcum periecrat Saul,ſicut ſupra ſcriptum eſt , quia conſecuti ſunt eum viri ſagittarij , & vulneratus eſt vehementer à ſagittarijs,quod vtiq; non eueniſſet,ſi ſuum & ipſe arcũ tenere,vel intendere voluiſſet, 1.Reg.31.
id eſt,ſi ſuam in deo ſpem poſuiſſet,ſine quo nũquam vicit, aut fortiter fecit Iſrael. Sicut ſcriptũ eſt,inquit,in libro Iſrael iuſtorum,Liber iuſtorum,quamuis quidam liber poſsit intelligi qui hodie nuſquam poſsit inueniri,conſtantius tamen liber hic intelligitur,de quo ſcriptum eſt in Numeris.Vndè dicitur in libro bellorum domini,Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Nume.21.
Arnon,&c.Liber aũt bellorum domini,quis eſt,niſi omnis ſcriptura ſacra,ex qua ſine dubio docemur bellare bella domini? Nec enim ante Moyſen qui illud dixit , ſcriptum fuerat quippiam eiuſmodi.Igitur docerent(inquit)filios Iuda arcum,ſicut ſcriptũ eſt in libro iuſtorũ, id eſt,quia malè pugnauerant filij Iſrael ob culpam ſuam,diſcerent ſaltem filij Iuda , contribules ſui ponere Apoca.5.
deum adiutorium ſuum,ſicut fecerũt omnes iuſti , quorum omnes victoriæ deo mirabiliter cooperante peractæ ſunt,ſicut teſtantur ſcripturæ,quæ & pluribus libris diſtinctæ, vno tamen ſpiritu conſcriptæ ſunt,& idcirco rectè reputantur in vnum librum , iuxta illud, Et vidi in dextera ſedentis ſuper thronum,librum ſcriptum intus & foris, & ſignatũ ſigillis ſeptem.Quomodo verò per huiuſmodi planctum,dicendo.(Inclyti Iſrael ſuper montes tuos interfecti ſunt.Quomodo ceciderunt fortes?Aquilis velociores,leonibus fortiores.Ionathã in excelſis tuis occiſus eſt.) Quomodo(inquam)per huiuſmodi planctum diſcunt filij Iuda, arcum prædictum?Videlicet vt ſit ſubaudiendum,Ab hoc experimento diſcant quicunq; pugnant , quod & ſi fortes ſint,& inclyti multum,& ſi velocitatem aquilarum,atq; fortitudinem habeant leonum , nullatenus tamẽ victoriam aduerſante deo perficere poterunt.Ab hoc(inquam)experimento iſtud diſcant.Ecce enim ſuper montes tuos,ô Saul,ſuper montes (inquam) tuos.i. propter ſuperbiam tuam inclyti Iſrael interfecti ſunt,fortes ceciderunt tecum.Sed & Ionathan in excelſis tuis,tuis(inquã)nõ ſuis occiſus eſt.Nõ enim propter ſuam,ſed propter patris ſuperbiam, filius hic meliori patre dignus mortuus eſt.Repugnat namq; quod dicitur,(Sagitta Ionathæ nunquam abijt retrorſum.)Sagitta Ionathæ fides fuit Ionathæ,qua cum ipſo Dauid fœdus inijt,& nũquam retrorſum abijt,nunquam enim illud fœdus irritum fecit,Dicẽdo autem ſagitta Ionathæ, pro eo vt diceret fides Ionathæ,pulchrè ad rem geſtam reſpexit.Supra namq; ſcriptum eſt. Pepigit ergo Ionathan fœdus 1.Reg.20.
cum Dauid,& addidit Ionathan deierare Dauid.Ac deinceps.Et ego tres ſagittas mittã.Si dixero puero,Ecce ſagittæ intra te ſunt,tolle eas,tu veni ad me,quia pax tibi eſt,&c.Ergo ſagitta Ionathan nunquam abijt retrorſum.i.fœdus in quo ſagittarum ſigno vſus eſt Ionathan , nunquam fecit irritum.Hęc dicens,& planctum huiuſmodi plangens,confortat tamen & ſuadet Iſrael opportunam à deo ſperare conſolationem.Ait enim.(Nolite annuntiare in Geth,neq; annuntietis in compitis Aſcalonis,ne fortè lætentur filiæ Philiſtijm,ne exultent filiæ incircunciſorũ.)Quod eſt dicere,Quàmuis inclyti Iſrael interfecti ſunt,quãuis ceciderunt fortes,& arma bellica perierunt,citius reſumite arcum,veſtrumq; bona ſpe roborate brachiũ,vt nõ vacet hoſtibus eſtimare quod plenum de vobis egerint triumphũ,vt annuntietur illis,quamuis fortes ceciderint,vos tamẽ habere deũ fortiſsimũ.(Quare aũt(inquit)Mõtes Gelboe,nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos,neq; ſint agri primitiarũ.) Videlicet vt ipſa montis ariditas perpetua permanens,poſteris ſit neceſſariæ rei documentum, vt ſemper præ oculis habeãt vndè commoneantur futuri reges,cauere ſuperbiæ vitiũ,propter quod ibi abiectus eſt clypeus fortium , clypeus Saul, tam ignobiliter,ac ſi non eſſet vnctus oleo, ac ſi nunquam efficax rediſſet à ſanguine interfectorum,ab adipe fortium.(Filiæ(inquit)Iſrael ſuper Saul flete,flendus enim eſt, quia qui veſtiebat vos coccino in delicijs,qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.) Subauditur de prædis hoſtium quas agebat,nunc ipſe nudus iacet,nunc ipſe hoſtium viſibilium,atq; inuiſibilium præda factus eſt.

Quomodo vel quale lamentum Chriſti ille planctus Dauid ſignificat ſuper gente ſua Iudaica,& qualem nos arcum idem planctus ſpiritualiter intellectus docere debeat.

CAPVT XXI.

Qvid tandem planctus iſte myſticum ſignat , niſi lamentum veri Dauid , id eſt , manufortis Luce 19.
Chriſti,qui gentis ſuæ,gentis Iudaicæ fleuit ruinas?Ille nanq; & perſemetipſum videns ciuitatem,fleuit ſuper illam,dicens,Quia ſi cognouiſſes & tu,& per Apoſtolum ſuum iam peractam Roma.9.
deflet ruinam,dicente illo,in quo ſine dubio loquitur Chriſtus,Veritatem dico in Chriſto non mentior,teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto , quoniam triſtitia mihi eſt magna,& continuus dolor cordi meo . Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis,&c.Plangit ergo Dauid Saul, & eos qui ceciderunt fortes & inclytos Iſrael,plangit manufortis ſiue deſiderabilis Chriſtus ſuperbiam carnalis Iſrael, falſamq́ue Iſraelitarum fortitudinem, de qua ipſe in Pſalmo , Et irruerunt (inquit) in me fortes , ſuam videlicet iuſtitiam Pſalm.17.
ſtatuere volentes,& non in gratia dei , ſed in operibus legis , quaſi inclyti gloriantes. Et væ illis qui planctum

II. REG. CAP. II. qui planctum huius Dauid nequaquàm pœnitentiæ suæ præuenerunt lamentis. Plangendo autem & hoc præcepit, vt docerent filios Iuda arcum, vt docerent filios confessionis suæ, scilicet Christianum de gentibus populum, non gloriari quasi de suis meritis, sed subijciendo se gratiæ dei, verum & constantem tenere supernæ fortitudinis arcum. Quod præceptum docendi Apostolus sagaciter exequens, quod si (inquit) aliqui ex ramis fracti sunt. Tu autē cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis factus es, & pinguedinis oliuæ, noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Noli altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Hæc & cætera cum dicit, profectò docet, filios Iuda arcum, vt scilicet si fortiter agere velint, non glorientur, sed humiliter stent in gratia dei. Nam inclyti Israel (inquit) super montes suos interfecti sunt, & ceciderunt fortes, inclyti videlicet, qui sunt secundum carnem Israelitæ, quorum adoptio est filiorum & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Itaque secundum hæc verè quidem inclyti sunt, sed de his superbiendo falso fortes sunt. Idcirco interfecti sunt, idcirco ceciderunt, maximè ob culpam sacerdotum, deceptam plebem deuotantium. Propter quod dicit, Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum. Gelboe nanque deuoratio siue decursus interpretatur. Quo nomine non incongruè pharisæi siue sacerdotes illi denotantur, quos in domo patris latrocinantes, & prædam de populo facientes, saluator cum flagello eiecit, deuoratores & voraces iuxta illud propheticum, Peccata populi mei comedunt. Igitur mons Gelboe inquit nec ros, nec pluuia veniant super te, neque sint agri primitiarum, id est, vniuersa valle gentium humilium supernè irrorata, & compluta vt abundet frumento vt edant pauperes & saturentur, & laudent dominum, vos alti & superbi, neque rorem, id est, spiritum sanctum, neque pluuiam accipiatis, id est, salutaris doctrinæ verbum. Nam & nubibus meis mandabo, ne pluant super vos imbrem, nubibus (inquam) meis, id est Apostolis meis mandabo vt vestræ superbiæ subtrahant, pluantque gentibus prædicationem euangelij. Itaque non eritis agri primitiarum, non erit primitiua messis, quæ de vobis hoc tempore deportetur in illud cœleste horreum, donec subintret plenitudo gentium. Tunc enim reliquiæ saluæ fient ex vobis, eritq; non iam primitiua, sed serotina messis. Quare? (Quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul quasi non esset vnctus oleo.) Ibi inquam, id est, in superbia vestra ego abiectus sum, qui solus sum clypeus fortium, qui esse debuerā clypeus Saul, id est, defensio vel protectio furiosi vel arrepticij populi huius. Vestro nanq; suasu negauit me ante faciem Pilati, negauit (inquam) dicens, non habemus regem nisi Cæsarem. Quid hac negatione nisi clypeum suum, clypeum fortium abiecit, quasi non esset vnctus oleo. Ibi (inquam) me abiecit, quasi non essem ego Messias, non essem Christus, non essem vnctus spiritu sancto, testimonium habens à sanguine interfectorum, ab adipe fortium, scilicet malignorum spirituum, vel impiorum hominum, qui nullam omnino prædam tollere possem de manibus inimicorum meorum.

Roma. 11. — Roma. 9. — Iohan. 2. — Oseæ 4. — Esaiæ 5. — Roma. 9. — Iohan. 19.

De oraculo, quo Dauid in Hebron ascendere iubetur, & quid mysticum in Christo significet ille ascensus eius. CAPVT XXII.

II. REG. CAP. II. IGitur post hæc consuluit Dauid dominum, dicens, Num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda? Et ait dominus ad eum, Ascende. Dixitque Dauid, Quo ascendam? Et respondit ei, In Hebron.) Hactenus profugus, hactenus exul plorauit, & fleuit multa amaritudine inebriatus, nunc autem repatriare & regnare obedienter paratus, in tabernaculo dei sui cantare & psallere vult, videlicet in exemplum eius, cuius in persona ipse loquitur. Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Nempe & huic consulenti, num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda, Ascende (inquit) in Hebron. Et illi in sepulchro velut responsum patris præstolanti, quippe qui non à semetipso venit, sed obedienter cuncta fecit, Exurge (inquit) gloria mea, exurge psalterium, & cithara. Et ille protinus, Exurgam (inquit) diluculo. Et quasi iussus ascendere in Hebron, libenter hoc accipiens. Confitebor tibi (inquit) in populis domine, & psallam tibi in nationibus. Hebron nanque ciuitas, sepulchrum erat Abraham, Isaac, Iacob, & maximi Adæ, sicut in libro Iesu Naue scribitur. Vnde & Chariatharbe dicitur, Nomen (inquit) Hebron antea vocabatur Chariatharbe, quod interpretatur quatuor, propter Adam maximus ibi inter Enacmim situs est. Hebron itaque regni Dauidici principiū, propter Abraham quidem, Isaac, & Iacob ibi sepultos, populum significat Iudaicum, propter Adam autem maximum ibidem situm vniuersum designat genus humanum. Proinde Dauid rectè & in persona sua in Hebron ascendere iubetur, & in persona Christi cantare docetur, confitebor tibi (inquiens) in populis domine, & psallam tibi in nationibus. Attamen consulens in vnam tantum quærit ascendere de ciuitatibus Iuda, quia videlicet non nisi in vna vnius fidei ecclesia Christus regnat.

Psalm. 107. — Psalm. 56. — Iosue. 15.

De Abner,

De Abner, qui prius aduersarius Dauid, postea transtulit regnum ad Dauid, quòd in illo forma quædam sit Apostoli Pauli, de eadem tribu Beniamin. Et quid significet ludus ille, in quo pueris ex vtraq; parte simul canentibus, idem Abner velocißimum Asahel aduersa hasta percußit in inguine. CAPVT XXIII.

ABner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filiũ Saul, & circumduxit eum per castra, regemq; cõstituit, super Galaad & super Iesuri & super Iezrael, & super Ephraim, & super Israel vniuersum.) Pro Iesuri verius legitur Asuri, id est, tribus Aser. Abner primo quidem Dauid aduersarius, & aduersæ partis dux, postea verò transferens regnum de domo Saul, vt eleuaretur thronus Dauid super Israel, & super Iudam quomodo iurauit ei dominus, quem alium, nisi Paulum de tribu Beniamin significare arbitremur? Abner quippe patris lucerna. Isboseth verò vir confusionis interpretatur. Patris autem lucerna procul dubio iam in præsentia dei Paulus erat, cum adhuc circumduceret Isboseth, id est, cum adhuc confusionem Iudaicam defenderet, veruntamen in factis præsentibus cæcus vtpote persecutor & blasphemus inimicus Dauid erat. (Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul de castris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ & pueri Dauid, egressi sunt & occurrerunt eis.) Ac deinceps. (Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul. Et post pauca, percussit ergo Abner Asael auersa hasta in inguine & transfodit eum, & mortuus est.) Hæc pugna dupliciter, id est, tam allegoricè quàm iuxta anagogen, discretum lectoris sensum ædificat. Allegoricè quippe illam designat pugnam, qua inter se Iudæi Gentesq; credentes, in primordijs euangelicæ fidei confligebant. Nam Iudæi dicebant, Nos sumus populus dei quos ab initio dilexit & fouit. Nos circuncisi, ex genere Abraham, ex stirpe sancta descendimus, & notus retroseculis tantum in Iudæa deus, vos autem canes potius quàm homines, idolis ab initio deseruiuistis. Et his similia. Econtrario gentes respondebant, Quanto maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati, & nunc tandem dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis. Ita contra se pugnantes, gladios vtique linguæ suæ in latera contraria defigebant, simulque cadebant. Quid tandem Abner? (Auersa (inquit) hasta percussit Abner Asael in inguine, & transfodit eum, & mortuus est.) Asael quod interpretatur tollens siue sustollens deum. Asael intendendo quam, cursor velocissimus, ipse solus cunctos designat, qui supra dicto modo hinc & inde contendendo communem omnium deum, in vtramlibet partem tollere conabantur. Abner autem, id est, patris lucerna, qui Asael auersa transfoderat hasta, ipse est, vt prædictum est Paulus Apostolus, qui ita contendentibus Iudæis atque Gentibus peccata sua non impetu aperto improperat, sed velut ex obliquo tranquille, & quasi parcendo commemorat in illa quam ad Romanos scribit epistola. Iuxta anagogen verò, cuius Asael typum tenuit, nisi eorum quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu, tanto cautè declinandi sunt, quanto & insane rapiuntur. Vndè & Abner quod patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua, quæ supernum dei lumen indicat, irascentem atque furentem declinans, verborum iacula reddere dissimulat. Sed cum iracundus insanire non cessat, necesse est, vt quędam subtiliter proferat, in quibus ex obliquo furentis animum pungat. Vndè & Abner cum contra persequentem substitit, non cum recta, sed auersa hasta transforauit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu apertæ persecutionis obuiare. Auersa verò hasta persequentẽ ferire est, furentem tranquille ex quibusdam tangere, & quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum & parci sibi sentiunt, & tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod se erexerant statim cadunt. Qui ergo à furoris sui impetu sub-leuantis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

De morte Isboseth filij Saul, & quid per eam mysticè intelligatur. CAPVT XXIIII.

DVo autem viri principes latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab filij Remmon Berothitæ. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntq; ibi aduenæ, vsque ad tempus illud, & cætera.) Duo viri isti principes, principes erant super expeditionis Isboseth. Mortuo autem vt Hębræi tradunt, Abner consiliati sunt cum Misiboseth, vt vna interficerent Isboseth, & eundem Misiboseth constituerent regem, & eiusdẽ consilij, delatorem eundem Misiboseth extitisse, & idcirco hic idem Misiboseth subintroducitur hoc modo. (Erat autem Ionathæ filij Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit nuncius de Saul & Ionathan ex Iezrael, & cætera.) Videntes verò Baana & Rechab à Misiboseth suũ proditum esse consiliũ, timore perterriti, fuga lapsi sunt in Gethaim, fuerũtq; ibi aduenę vsq; ad tẽpus illud.

II REG. CAP. IIII.

II. REG. VII. illud. Tempus illud intelligendum est, quando inde reuersi domum Isboseth feruente die ingressi sunt, assumentes spicas tritici, & percutientes eum in inguine. Spicas tritici, quasi causa primitiarum, tulerunt, vt honorem regi deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam deprehenderetur. Ex hoc loco moralis spirat suauitas. In inguine quippe ferire, est vitam mentis, carnis delectatione perforari. Si quidem ostiaria triticum purgat, cum mentis custodia discernendo virtutes à vitijs separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprij domini, insidiatores admittit. Nequaquàm verò Isboseth iste, id est, vir confusionis, hac morte succumberet, si non ad ingressum domus mulierem, id est, ad mentis aditum mollem custodiam deputasset. Fortis nanque virilisque sexus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentię somnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat.

De adductione arcæ domini, & quòd illud tripudium Dauid prophetæ, & regis salientis, de magna humilitate & sapientia processerit. CAPVT XXV.

II. REG. VI. Congregauit autem Dauid omnes electos ex Israel triginta millia, surrexitq; Dauid & abijt, & vniuersus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, & adduxerunt arcam domini exercituum, sedentis in Cherubin super eam. Et imposuerunt arcam dei super plaustrum nouum, & cætera.) Quæ ista prophetæ festiuitas fuit? Prophetæ dicam, an regis? Imo melius prophetæ simul & regis. Ipse nanque qui in illum directus est spiritus domini, prius illum prophetam quàm regem effecit, priusque illi mysteria futuri domini & filij sui magni regis Christi ostendit, quàm thronum ascendere concederet præsentis regni Israelitici. Quæ ergo fuit illa tanta solennitas prophetæ & regis, in deductione arcæ domini? Ierũt (vt in Paralipomenon locupletius scriptum est) ad portandam arcam fœderis domini de domo Obeth Edom cum lætitia. Cumque adiuuisset dominus leuitas, qui portabant arcam fœderis domini, immolabantur septem tauri, & septem arietes. Dauid autem indutus erat Ephot lineo, vniuersusq; Israel deducebat arcam fœderis domini in iubilo, & sonitu buccinæ & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes, & cætera. Num hæc frustra vel absente sancto prophetiæ spiritu facta sunt? Si ad cantum vnius psaltæ sanctum prophetiæ spiritum Helisæus in pectore suo suscitauit, sicut scriptum est, nunc autẽ adducite mihi psalten, cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & ait, Hæc dicit dominus, facite in alueo torrentis huius fossas, quanto magis in illo tanto iubilo tantoque buccinæ sonitu, tubarum quoque & cymbalorum, atque cithararum concrepitu, euigilasse credendus est idem, qui & in isto erat spiritus, præsertim cum ipse rex quasi regalis oblitus fastigij ludere, ac totis viribus saltaret ante arcam domini, in tantum vt vxori suæ Michol videretur despicabilis? Num lasciuiente iuuenili sanguine, & non potius confringente cor humile magna spiritus dei fortitudine sic lusit, & sic saltauit rex magnus rex manufortis, tãto magnus & fortis, quanto paruus & vilis in oculis suis?

1. Para. 13. 1. Para. 15. 1. Reg. 3.

Quòd illa deductio arcæ domini gloriam resurrectionis Christi figurârit, & quòd illa decantatio citharizantium sonum & verba significauerit prædicatorum, quæ in omnem terram exierunt.

CAPVT XXVI.

Igitur quòd confirmato regno Dauid super populum Israel, tanto totius regni tripudio deducitur arca fœderis domini, eius rei typus est, pro qua totus hodie tripudiat orbis, quia videlicet resuscitato à mortuis rege magno, rege manuforti & desiderabili Christo, postquàm gloria & honore coronatus, & constitutus est super opera manuum patris, continuo per mundum vniuersum, resurrectio pędicata est eiusdem regis victoriosi. Etenim sicut alibi plenius iam dictum est, arca mirabilis, arca totos in se continens thesauros vniuersæ diuinitatis, fabrica est humani corporis, quod dei filio spiritus sanctus de virginali vtero compegit, & huius arca illa typus extitit. Nam reuera super hanc arcam inuocatum est nomen domini exercituum, sedentis in Cherubin super eam, imo ipsa vocatur dominus exercituum, propter plenitudinem scientiæ totiusque diuinitatis corporaliter inhabitantis in ea. Decantabat itaque populus domini in Israel, & vniuersa multitudo Iacob canebat legitimè. Dauid quoque cum cantoribus, citharam percutientes, sonus cantantium in toto mundo auditus. Nam non sunt (inquit) loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, subauditur dicentium. In sole posuit tabernaculum suum, & cętera. Cœli, qui hanc enarrant dei gloriam, scilicet Apostoli, ipsi sunt iuxta præsentis loci mysterium, Asaph, Idithum, Eman, & Ethan, id est, congregantes & transilientes robusti & fortes, congregantes videlicet spiritualia, transilientes carnalia, robusti ad mala toleranda, fortes ad bona peragenda, & omni studio in citharis canentes pro octaua, id est, in omnimoda mortificatione carnis resurrectionem testificantes, quæ dicitur octaua. Iuxta literam pro octaua canebant, quia in sexto Psalmo qui hoc habebat, in titulo incipiebant. Pro octaua Iudæi putant pro circuncisione, nos autem pro illa qua innouandi sumus meliori circuncisione, id est, carnis resurrectione. In medio illorum stabat

Psalm. 18.

stabat Dauid, tenens & ipse psalterium, citharamque percutiens, ac totis viribus subsiliens. Ipse
nanque dixit: Sine me nihil potestis facere, & ecce ego vobiscum sum vsque ad consummatio- Iohan.15.
nem seculi, pulchris digitis suis, id est, spiritus sancti donis, pectora concutiebat Apostolorum, Mat.28.
vt non tacerent aut deficerent, quodammodo subsiliens, id est, mira quibus adiuuarentur, & ser-
mo illorum confirmaretur, per ipsos opera faciens.

Quid sit plaustrum nouum, & quæ sit domus Abinadab, & quid despectio Michol filiæ Saul, prospicientis per fenestram. CAPVT XXVI.

ET imposuerunt (inquit) arcam dei super plaustrum nouum, tuleruntque eam de domo Abi-
nadab.) Plaustrum nouum quo hæc arca fœderis domini portatur, nouum est Christi euan-
gelium, quò resurrectio eius, vt prædictum est, in toto mundo annuntiatur. Nam quatuor plau-
stri rotæ, quatuor sunt euangelistæ. Domus aũt Abinadab, quòd interpretatur populi mei spon-
taneus, domus inquam Abinadab, id est, Christi, qui populo suo spontè semetipsum dedit, quon
dam synagoga fuit, nunc autem domus eiusdem ecclesia est, quæ illa inuidente fidem suscepit
resurrectionis Christi. Et nunc quidem illa ludentem atque subsilientem irridet nostrum Da-
uid, blasphemo non parcens ori, quemadmodum hic Michol filia Saul, prospiciens per fene-
stram subsilientem atque ludentem coram domino, despexit in corde suo Dauid. Futurum est
autem vt dicat. Nesciui, anima mea turbauit me, propter quadrigas Abinadab. Nesciui inquam, Cant.6.
anima mea inopinata rerum mutatione conturbata est, & non intellexi quadrigas euangelij, por
tantes arcam dei de domo Abinadab. Cùm enim plenitudo gentium subintroierit, tunc ista Mi- Roma.11.
chol non iam prospiciendo per fenestram despiciet gloriosum regem Dauid, sed & ipsa seque-
tur, imò & suscipiet arcam domini, fidem resurrectionis Christi. Nunc interim per fenestram
quasi prospicit, quia tantis interesse nolens gaudijs, velut in abscōdito insidias machinatur, quid
vel vndè blasphemare posit.

Quòd dominus percußit Ozam, eo quòd tetigit arcam domini, exemplum esse, quòd non debeat vita prælatorum à subditis temerè reprehendi. CAPVT XXVIII.

HAio & Oza filij Abinadab minabant plaustrum nouum. Postquàm autem venerũt ad arcam
Nachar, extendit manum Oza ad arcam dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, &
declinauerant eam. Iratusque est dominus indignatione contra Ozam, & percussit eum super
temeritate.) Iusserat idem Abinadab duobus filijs suis Oza & Haio, vt portarent arcam domini
humeris suis, & quia neque ipsi eam portauerunt, neque Caathitis ad portandum dederunt, id-
circo Oza morte mulctatus est. Fuit enim peccatum in non portando, in sustinendo arcam iam
pœna peccati. Nam de Oza traditur, quòd aruisset brachium eius, & humerus vbi arca domini
portanda fuerat, & in illius loco diuisio quædam facta est. (Auertit arcam domini, in domum
Obeth Edom.) Obeth Edom leuita erat, & ignorabat Dauid, ob quàm causam indignatio dei
venisset in Ozam. Postquàm verò cognouit causam, pro qua Oza percussus est, iussit eam porta-
ri in humeris, sicut sequentia monstrant. Porrò mysticè per hanc similitudinem vehementius
commonemur, nequando nos otiosi aut vacui cum simus, humiles arcæ dei portitores, si quan-
do excesserint veluti boues calcitrantes, temerè iudicemus. Verbi gratia: Facta est contentio in- Lucæ 9.
ter discipulos Iesu, quis eorum videretur esse maior. Item in actibus Apostolorum. Facta est dis-
sensio inter Barnabam & Saulum, ita vt discederent ab inuicem. Vbi hæc vel huiusmodi euene-
runt, boues vtique calcitrantes arcam declinauerunt. Nam & Paulus dicit: Scriptum est in lege
Moysi, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique Acto.15.
dixit. Nam propter nos vtiq; scripta sunt. Igitur ad reprimendam contra rectores, reprehensio-
nis audaciam. Iratus est inquit dominus cōtra Ozam indignatione, & percussit eum super teme- Deut.25.
ritate, quia videlicet qui sanctorum infirma respiciunt, & nō potius, quia conualuerunt de infir- 1.Cori.9.
mitate, fortes sunt in bello, ibi contra semetipsos diuinum prouocant iudicium. Aliter quoq; &
iuxta moralem sensum, quid mens iusti, nisi arca est testamēti? Quæ gestata bobus calcitrantibus Hebr.11.
inclinatur, quia nonnunquam etiam qui bene præest, subiectorum populorum confusione con-
cutitur. Sed perdit vitam qui arcam dei tumidè subleuat, quia nequaquam quis sanctorum corri-
gere facta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Vndè & leuites idem rectè Oza dicitur,
quòd videlicet robustus domini interpretatur, quia præsumptores quiq;, nisi audaci mente ro-
bustos se in domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta, velut infirma, iudicarent.

Laudabilem esse deuotionem Dauid, qua domum domino ædificare voluit, & quòd nemo dignam domino domum ædificare potuerit, nisi solus Christus. CAPVT XXIX.

FActum est autem cum sedisset in domo sua rex, & dominus dedisset ei requiem vndique, ab II. REG.
vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam. Vidésne, quòd ego habitem in domo ce- VII.
drina, & arca dei posita sit in medio pellium, & cætera.) Hęc dignè & laudabiliter dixit, vt nō in-

CAP. XV. gratus,vt æquus ponderator,vel æstimator dignitatis vel beneficiorũ dei. Nec verò casu vel frustra,sed nutu dei hæc illi in mentem cogitatio venit,vt videlicet per hanc occasionem bene preparata mẽte ac deuoti cordis apertis ianuis, repromissionem dignè acciperet domini sui filij sui, Christi regis æterni,qui solus sciret ac posset domum ædificare ad habitandũ, deo viuenti. Porrò Nathan dicendo.(Omne quod est in corde tuo, vade & fac, quia deus tecum est,) ex se, non ex sermone dei locutus est.Illud verò quod sequitur,hæc dicit dominus. (Nunquid tu ædificabis mihi domum,&c.)ex sermone domini dixit: Itaq; iam nunc dulcissimum præsentis loci mysterium ingrediamur, & ad laudem Christi filij dei cuius hic repromissio est, misericordias domini in æternum cantãdas digno fidei auditu suscipiamus.Primumq́; est,vt in Dauid sanctos vel iustos omnes æquè perpendamus,qui fuerunt ab initio,vsq; ad aduentum Christi filij dei,quos, quia cuncti peccato obnoxij fuerunt,non potuisse constat ædificare domum nomen domini. In Salomone autem eundem Christum dei filium,quem quia peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius,domum ædificasse confitemur.s.ecclesiam dei viuentis de sanguine suo, quem fudit pro nobis,& de spiritu suo sancto quem dedit nobis.

Quòd ait. Cumq; impleti fuerint dies tui,& cætera,ecclesiam promissam esse Christo secundum carnem, & super illo Psalmum illum esse. Misericordias domini in æternum cantabo.

CAPVT XXX.

NVnquid ait,tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo, ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti,vsque in diem hanc.)Ac si diceret: Non poteris mihi domum ædificare, quia vir sanguinum es, & multum sanguinem effudisti. Amplius autem non poteris mihi domum ædificare,domum inquam, id est, ecclesiam,in qua mihi complacitum sit per gratiam inhabitare, quia videlicet cum proprijs non careas, peccata populi nequaquam potes tollere, quòd est reuera deo domum ædificare. Econtra. (Prædicit ait tibi dominus,quòd domum faciat tibi dominus.)Non tu illi,sed ille tibi domum ædificabit, in qua tu, & per communem fidem quidem domesticus sis, & per gratiæ priuilegium honorem obtineas paterni nominis. Nam ecce sustine me, audi & hoc ipsum per me prophetam suum prædicit dominus tibi,vel certè illud quod nunc per me internuntium eius audis, ipse tibi velut eximio prophetæ per spiritum sanctum postmodum reuelabit.(Cumq́ue completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis,suscitabo semen tuum post te,quòd egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.Ego ero illi in patrem,& ipse erit mihi in filium.)Ac deinceps.(Et fidelis erit domus tua,& regnum tuum vsque in æternum ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter.)Maiestas dictorum atq; sensuum omnino prohibet hæc,de alio quolibet intelligi, quàm de Christo vnico filio dei,& filio Dauid,secundùm diuinitatem domino Dauid,secundùm carnem autem filio Dauid. Cuius enim nisi huius thronum firmauit deus vsque in sempiternum? Aut de quo alio aliquando dixit,aut dicere debuit.Ego ero illi in patrem,& ipse erit mihi in filium? Igitur larga & admiranda vicissitudine,dum pauper & angustus homo, immenso & incomprehensibili deo,domum manufactam ædificare cogitat,deus ecõtrario,quòd homini impossibile erat, eidem domum æternam,in qua veraciter & ipse deus inhabitet,ædificaturum se pronunciat. Sic enim propheta loquitur.Prædicitq́; tibi dominus, scilicet pater, quòd domum tibi faciat dominus,scilicet patris filius.Et reuera dom' dei,quæ sancta est ecclesia,ipsa est domus Dauid, in qua pater Christi deus secundum diuinitatem. Dauid autem pater Christi nominatur secundũ carnem.Inde illa magnifica æternarum cantatio misericordiarum,quas latitudo cordis ore angusto

Psal.88. satis exprimere non valens,contendit hoc modo.Misericordias domini in æternum cantabo.In generatione & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo. Quas enim misericordias cantabis ô homo,quàm veritatem meam annunciabis ore tuo? Quoniam dixisti (inquit) in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis. Et reliqua vsque ad finem Psalmi dicta prophetica, tanti fulgoris & tantæ claritatis quantum pretiosæ fidei aurum in pectore Dauid igne suo conflare potuit,excitatus spiritus pietatis. Sedebat enim effuso corde suo coram domino,post auditũ tantæ promissionis, & dicebat. (Quis ego sum domine deus, quia, adduxisti me hucusque? & cætera.) Sanè quòd hic dictum est qui si iniquè aliquid gesserit arguam eum, in virga virorum & in plagis filiorum hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo,in Psalmo prædicto citius expeditum est.Si autem dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis nõ ambulauerint,si iustitias meas prophanauerint,& mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Neque enim iniquum aliquid acturus erat ille filius Dauid sanctus sanctorum, quòd arguendum esset in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, sed filij eius qui sumus nos, sine peccato non sunt, imò multæ iniquitates nostræ, multa peccata nostra sunt, quæ in virga meritò visitentur, & purgatorijs verberibus expientur,

non

non amota tandem misericordia, si non sic peccantium dura & impœnitens pertinacia. Veruntamen vtriusque loci vna est sententia, quia videlicet filiorum pater ille super se peccata tulit, & ipse est caput totius, cuius membra sumus, corporis. Et huius quoque veritatis firmitas in illo typico Salomone templi manufacti ædificatore, præcessit. Nam & ille legem domini dereliquit, & filij eius reges Iuda in iudicijs domini non ambulauerunt, nam preter Dauid & Ezechiam & Iosiam omnes peccauerunt, deus autem in virga iniquitates eorũ visitauit, & misericordiam suam non abstulit ab eis, quando iuxta veritatem dei iuramento firmatam cum Dauid nasceretur ex eis, qui sicut iam dictum est misericordiam, vel misericordiæ domum ædificaret in cœlis.

De eadem promissione, & quòd non antea Dauid promissionem accepisset quòd de semine eius Christus nasciturus esset. CAPVT XXXI.

QVis (inquit) ego sum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? Sed & hoc parũ visum est in conspectu tuo domine deus meus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum.) Quamuis propheta Dauid, quamuis psaltes inclytus voces iam edidisset, directi in se, à prima vnctione sua spiritus domini, nõdum tamen illud acceperat, quòd summum est suę felicitatis, videlicet, quòd de illo nasciturus esset salus sua Christus, salus, inquam, & expectatio non tantum ipsius, sed & totius mundi. Nam expectabatur quidem Messias de tribu Iuda, sed nõ etiam de domo fidelis Dauid. Hic primum illud audiuit, & idcirco velut attonitus in admirationem suæ benedictionis exclamans, de semetipso quis nam esset requisiuit. Nec verò isto contentus fuit, nisi locum quoque sciret, vbi nasceretur ille dominus deus suus, & filius vteri sui. Afflixit igitur se, & humiliauit animam suam pro hoc, orans reuelari sibi, quo nasciturus esset in loco, quemadmodum testatur ipse in alio Psalmo: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Sicut iurauit domino, votum vouit deo Iacob. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. Quam arctissimè se afflixerit nobis aperuit, & continuò subiunxit, quia exauditus sit. Nam adhuc in afflictione positus repente reuelante spiritu, lætabundus exclamauit. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ. Quo dicto non solũ vbi nasciturus esset Christus se in spiritu audisse asseruit, sed & quò transferenda esset illa arca domini, arca sanctificationis dei, illa in qua habitat corporaliter plenitudo diuinitatis natura hominis, ex semine ipsius Dauid. Nam Ephrata ipsa est, Bethlehem ciuitas Dauid, in qua cõpleti sunt dies Mariæ, vt pareret, & peperit primogenitum filium suum. Campi autem syluę sumus nos gentes, campi inquam, syluæ, id est, nunc effecti campi cultiles, & bonarum frugum fertiles, cùm ante fuerimus syluæ malignis spiritibus, qui vtiq; crudeles sunt feræ, secreta in nobis cubilia præbentes. Itaque cùm dicit audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ, profectò & vbi primùm audienda, & vbi tandem inuenienda sit incarnatæ diuinitatis arca, sibi testatur intimatum esse. Col. 2. Lucæ 2.

Quid velit, dicendo. Ista est lex Adam. CAPVT XXXII.

ISta est enim lex Adam domine deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te?) Tanquàm diceret: Verè iuxta verbum tuũ domine deus, ego non ædificabo tibi domũ ad habitandũ, quàm inhabites tu, quem nõ capit cœlũ, & cœli cœlorum. Neq; tu habitasti in domo ex die qua eduxisti filios Israel de terra Aegypti. Perspicuum aũt est, quòd multo magis & antea nequaquam in domo habitaueris. Nam ista est lex Adam, lex vtique peccati, sub qua nos omnes ille genuit. Sumus enim secundum illum & nos omnes natura filij iræ, sicut & cæteri. Idcirco neque nos, neq; alij per nos, tua domus esse merentur, quia nemo nostrum est qui à sorde sit mundus, & omnes eadem gratia tua, id est, peccatorũ remissione indigemus. Vndè dicit & alius. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Quid ergo cõtra sententiam tuam potero respondere? Nempe vt ait idem qui supra. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendere, prauum me comprobabis. (Tu enim scis seruum tuum domine deus.) Scis inquam quòd cum originali peccato, actualibus quoq; peccatis nõ caream ego seruus tuus. (Propter verbum tuũ, & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc.) Parũ erat dixisse propter verbum tuum quod videlicet promisisti Abraham, Isaac, & Iacob, nisi addam & secundum cor tuum, id est, secundũ gratiam tuam secundum misericordiam tuam gratuitam, indebitam, nullis precedentibus meritis retributam. Secundũ cor tuum inquã Quis enim & in hoc adiuuit spiritũ tuum? aut quis consiliarius tuus fuit, & ostendit tibi? Cùm quo inisti consiliũ, vt talem tibi prouideres architectum, qui de nobilissimis tibi faciat domũ ad habitandum? (Idcirco magnificatus es domine deus, quia non est similis tui. Neq; est alius extra te.) Nam omnes alij cultores suos infelices subtili decipiunt fallacia, tu aũt sperantes in te mira atque inopinabili saluas cordis tui prudentia. Sed hoc ab effectis melius, ipse probat dicens.) Quæ est autem vt populus tuus Israel gẽs in terra, propter quam iuit deus, vt redimeret eam sibi in populum.) Iuit inquàm illa videlicet Ephe. 2. Iob. 15. Ibidem. Esaiæ 40.

CAP. XI. via, vel cursu suo illo, de quo alibi loquitur hic idem propheta. Exultauit vt gigas ad currendam
Psalm. 18. viam, à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summum eius. Nam illa quidem via,
qua populum suum de Aegypto terrena, & de manu Pharaonis carnei liberauit, iuit quidē deus
sed non per semetipsum. Iuit quidem sed non per propriam vnigeniti filij sui personam. Alia huius
itineris gratia, & alia est gloria, quo propter gentem suam, gentem electam, de cœlo descendens
in vterū virginis, homo factus ex semine huius fidelis Dauid, iuxta veritatem promissionis præsentis,
ad inferos iuit, per passionem mortis, vt redimeret eam sibi in populum, quàm captiuauerat
in Adam spiritualis ille Pharao princeps tenebrarum. (Propterea (inquit) inuenit seruus tuus
cor suum, vt oraret te oratione hac.) Videlicet, qua reuelasti aurem serui tui, dicens, domum ædificabo
tibi. Inuenit quippe cor suū, qui in principio huius orationis dixit: Quis ego sum, nam
econtra, qui se existimat aliquid esse, cùm sit nihil, profectò necdum cor suum inuenit, sed ipse
se seducit. Ergo cor suum inuenit, qui nullum esse suum meritum perspiciens, solam in dilectione
sua cognoscit gratiam dei, verè confitens, quod secundum merita, non gloria, sed pœna, non
honore, sed abiectione dignus sit.

De consolationibus eius, quòd qui septies fugerat Saul, septies triumphauit de hostibus, insuper sciens quòd Christi pater futurus esset. CAPVT XXXIII.

CAP. VIII. FActum est autem post hæc percussit Dauid Philistæos, & humiliauit eos. Et tulit Dauid frænum
tributi de manu Philistijm.) Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo
(ait hic ipse Dauid) consolationes tuæ domine lætificauerunt animam meam. Hoc verè & secundum
Psal. 93. præsentes successus suos canere potuit rex vtrobique felix, scilicet temporalibus pariter
& æternis. Dudum quippe profugus, & exul, nunc promissione accepta pater Christi futurus,
septies de suis triumphat hostibus, qui vt supra taxauimus septies persequētem fugerat Saul.
2. Reg. 5. Supra semel & iterum percusserat Philistæos, primò in Baalpharasim dicens: Diuisit dominus
inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquæ, & propterea vocauit nomen loci illius Baalpharasim.
Ibidem. Secundo in valle Raphaim dicente domino: Non ascendas obuiam eis, sed gyra post
terga eorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Veruntamen in Hebræo non pirorum legitur,
sed flentium, id est, idolorum. Quæ idcirco flentium vocantur, quia fletu digna sunt, & eos
qui ea colunt ad fletum miseriarum perducunt. Tradunt Philistæos idolum habuisse, cui in lachrymis
hominum sacrificium parabatur. Huic illi more suo lachrymis sacrificabant, & eis ex
aduerso venit Dauid. Tertio nunc percussit Dauid Philistæos vt iam dictum est & humiliauit
eos, & tulit frænum tributi de manu Philistinorum. Frænum tributi quinque erant ciuitates Philistinorum,
quæ frequenter Israel tributarium sibi faciebant, quas eis tulit Dauid, & humiliauit
eos, fecitque eos sibi tributarios. (Percussit Moab, & mensus est funiculo coæquās terræ.) Quòd
profectò magnum est præconium perfectæ victoriæ, quia quemadmodum quis terram funiculo
metitur, sic eos distribuit ad placitum suum, alios reseruari, alios occidi imperans, sic repugnare
non audentes, quomodo terra reluctari non nouit, aut dicere mensori suo, quare metiris
me sic? Idcirco magnificè dictum est. (Mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum,
CAP. X. alium ad viuificandum. Percussit deinde Dauid Adar Ezer filium Roob regem Soba, & cùm
eo Syriam Damasci, quæ venerat vt ei præsidium ferret, facta est quoque Syria Dauid seruiens
sub tributo. Posuit & in Idumæa custodes, & facta est Idumæa seruiens Dauid. Deinde percussit
filios Ammon, & cùm eo Syrum Sobath, & occidit de Syris septingentos currus, & quadraginta
milia equitum, & Sobath principem militiæ percussit. Timueruntque Syri vltra præbere auxilium
filijs Ammon. Istæ sunt septem victoriæ Dauid, quas si spiritualiter ad Christum referre
voluerimus, vniuersas intelligemus vltiones, quæ & in Apocalypsi per septem angelorum, septem
plagas nouissimas significantur, quibus voce magna de templo dicitur. Ite & effundite
Apoca. 6. septem phialas iræ dei in terra. Tot tantisque prosperis animæ & corporis Dauid, tanta tamque
dolenda succedunt aduersa itidem animæ & corporis, vt totum prius ædificium labentibus columnis
in terram ceciderit, & nisi dominus supposuisset manum suam, iaceret prohdolor magnarum
Psal. 93. virtutum ruina incomparabilis, quemadmodum & ipse dicit. Nisi quia dominus adiuuit
CAP. XI. me, paulominus habitasset anima mea in inferno. Accidit, inquit, vt surgeret Dauid de
stratu suo post meridiem, viditque mulierem se lauantem ex aduerso super solarium suum,
Erat autem mulier pulchra valde, & cætera.) Nota & celebris tanti huius euentus est historia,
quia venit peregrinus quidam, scilicet diabolus ad hunc diuitem & regem Dauid, vt adipe peccati
2. Reg. 12. apud illum saginaretur. At ille parcens sumere de ouibus suis, quas multas habebat, multas
enim habebat vxores quibus licenter vteretur, tulit ouem pauperis, tulit ouem proximi, &
ita præparauit cibos peregrino illi vago & instabili, nihil habenti in domo vel ciuitate dei.
Et ille peregrinus talis saturatus edulio patrati adulterij, sanguinem quoque Vriæ sibi in poculum
poposcit, & hic nihilominus dedit. Nam gladio filiorum Ammon Vriam interfecit,
Magna huius tam magnæ turris ruina magnum spectaculum, in quo quisque nostrum videat,
quia nun-

quia nunquam dum viuit, de status sui firmitate securus esse debet. Itaque gloriam regis & præsentibus victorijs illustrati, & futuri seminis sui beata spe, per promissionem suprascriptam dilatati, magna miseriæ nebula penè totam cooperuit. Nam propter malum hoc, & postmodum de regno fugit, iuxta sermonem domini dicētis: (Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis, in oculis solis huius. Tu enim fecisti abscondite ego verò faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.) Et in præsentiarum timuit, ne ob culpam suam pœniteret dominum, & immutaret promissionē suam, qua iurauerat dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hoc timuit, istam calamitatem ne sibi obueniret, expauit. Sed vertit se ad munitionē spei. Præsumpsit spiritum consilij & fortitudinis, & offenso deo, peccator homo consiliarium se ingerere non dubitauit. Dixit enim pœnitens in oratione, quàm pro hoc peccato effudit. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris, subauditur, miserere mei. Tanquàm diceret: Quæ enim iustitiæ laus, si fideli suo quis fidem promissi sui custodiat? Verùm illic magnę & prędicandæ iustitiæ laus est, vbi quamuis offensus, quamuis irritatus, qui promisit, fidelis permanet, & hoc tantum respiciens, quia iurauit, fidem retinet, promissum adimplet. Vt igitur iustificeris in sermonibus tuis, vt narretur in gētibus, quia nec tanta iniquitas mea fidem tuam euacuauit, clameturq; a cunctis auditoribus placiti tui, deus verax, omnis autem homo mendax, miserere mei. Ita fiet, vt vincas cum iudicaris, quoniam tu te libenter iudicijs offers, dicens in alio propheta. Quis est qui iudicetur mecum, veniat, stemus simul, narra si quid habes, vt iustificeris. Quanta enim iustitiæ victoria erit, cùm nec illud narrari potuerit, quòd tu saltē mendacibus nobis veritatem tuam obseruare neglexeris? Non denique paruam in gloriam tuam, veritas tua in mendacio nostro abundabit. Suscepit consilium peccatoris deus miserabilis, deus fidelis in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, tanquàm prona indulgentia sermonis sui fidem retinuit, vt Christum suum, de illo potissimùm semine suscitaret, quòd de adultera Bethsabeē natum est. Quòd volēs nos venerabiliter scire Matthæus, tantæ scriptor genealogiæ, Dauid autem inquit rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.

Psal. 131. Psalm. 50. Psalm. 115. Esaiæ 44. Ibidem 50. Psal. 67. Matth. 1.

Quale mysterium sit in lapsu eius in vxorem Vriæ, quem gladio filiorum Ammon interfecit. CAPVT XXXIIII.

PRoinde & in isto damnabili facto Dauid, magnum à sanctis patribus subesse mysteriū dignè animaduersum est, quòd tātum est, vt quoties per ora Christiana voluitur, meritò erubescat, & confundatur vehementer ille, qui venit ad Dauid peregrinus diabolus, quia dū nequiter prophetæ & regis deuorare quæsiuit animam, sacramenta sua prefigurantem, viriliter adiuuit dei sapientiam. Cuius enim Dauid in solario deambulans, nisi eius typum tenet, de quo scriptum est. In sole posuit tabernaculum suum. Bethsabee verò puteus septimus dicitur. Verius tamen Bethsabee legitur, quòd filia iuramēti interpretatur, ita tamen vt prima correpta sit syllaba. Alioquin vbi producitur, semper domus interpretatur. Vrias aūt lux mea dei. Quid ergo est, Dauid Bethsabee coniugem Vrię ad se producere, nisi legem literę, carnali populo Iudaico coniunctam, qui quasi de dei luce gloriatur, spirituali sibi intellectu sociare? Porrò quòd Vrias ad Ioab cum epistolis mittitur, ex quibus debebat occidi, quid est, nisi quia ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur? Itaque in hoc quoque aduentu suo, ciuitati dei & regi eius Christo peregrinus ille seruiuit, quia res gesta, & si in superficie causa damnationis, in mysterio tamen est prophetia virtutis. Rem gestam sic damnamus, vt mysterium amplectamur.

Psal. 18.

Quòd cum pro facto ipso pœnam recipit, fugiendo à facie Absalon filij sui, quòd in ipso fuga, grande mysterium Christi sit. CAPVT XXXV.

AMplius autem cùm pro facto ipso pœnam recipit, fugiendo à facie filij sui Absalon, grande in eadem fuga sua, Christi filij sui spectat mysterium, videlicet psallendo in spiritu humilitatis, & componendo hunc psalmum. Domine quid multiplicati sunt qui tribulāt me, multi insurgūt aduersum me? Nam in eodem psalmo dicit: Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quia dominus suscepit me. Planè hoc nō suo, sed Christi spiritu dicit, qui vtiq; multis tribulationibus, multis aduersum se insurgentibus ac dicentibus, non est salus illi in deo eius, tandē cruci affixus, emittendo spiritum, obdormiuit, & profunda morte soporatus est, sed tertia die exurrexit, quoniam dominus suscepit eum, quoniā illa caro erat, quàm de vtero virginis suscepit, sibiq; in vnam candemq; personam vniuit dominus deus dei verbū. Idcirco exurrexi, inquit, à sumno mortis, solutis videlicet doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat me ab illo teneri. Igitur Absalon, quòd interpretatur patris pax. Absalon inquam filius & hostis, imò non filius, sed hostis, cuius à facie pater fugit, ipse in mysterio est Iudas traditor, falsa patris & magistri pax, quem osculo pacis signo tradidit, Iudas inquam apostolus & diabolus, imò non apostolus, sed diabolus, cuius à facie reuera talis pater fugit, nam à ficto corde eius Christus, vel Christi spiritus fugit, in quem satanas introiuit. Et proinde pœna eius iustitię laudatorē maximè delectat, quia iudicio dei mente

Psalm. 3. Psal. 3. Matt. 27. Act. 2. Matt. 27. Cap. 18.

II. REG. XXIII. captus se suspendit, in quo iam non mysterij profundum, sed ipsa rei gestæ superficies, Iudam & Absalon penè demonstrat esse pariles. Nam & iste pendens quercu mula cui sedebat pertranseunte desertus, meritò in corde lanceas suscepit, & ille laqueo suspensus, & principum sacerdotum familiaritate, quàm ascenderat malè desertus, dignas protinus sagittas, id est, æternæ damnationis & mortis sententias in anima accepit. 1. Reg. 17. Et ne parum putes, quòd vnus Absalon vnius Iudæ formam prætulerit, Achitofel quoque consiliarius eius suo suspendio interijt.

Quòd Goliad fratrem Goliæ interfecit, & de reliquis fratribus qui ceciderunt in manu seruorum, & cur Dauid Adeodatus, Filius Saltus, cur Polymitarius, cur Bethlehemites, videlicet pro mysterio Christi, appelletur. CAP. XXXVI.

II. REG. XXI. FActum est rursus prælium Philistinorum aduersus Israel, & descẽdit Dauid & serui eius cum eo, & pugnabant contra Philistijm, & cætera. Gob interpretatur lacus. In quo percussit, inquit, Adeodatus filius saltus Polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum.) Idcirco lacus dicitur, quia sicut in lacum leonũ quis mittitur, ita semetipsum contra Goliath Dauid misit. Adeodatus ipse est Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à deo est electus in regnum. Filius Saltus, quia de saltu vbi oues pascebat, est eductus. Polymitarius, quia de genere Beselehel mater eius fuit. Bethlehemites, quia Noemi & Ruth tempore vbertatis reuersæ sunt Bethlehem. Et quia panis causa Ruth à Booz nota est, propterea idem locus domus panis interpretatur. Quare autem hisce nominibus loco pręsenti insignitur, cùm posset proprio nomine exprimi compendiosius? Videlicet pro mysterio magno, quia profectò non sine magno futurorum præsagio quatuor isti nati de Arapha in Geth, quorum causa, & quatuor istic bella taxantur, ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius. Ruth. 1. Arapha quippe est Orpha ipsa altera nurus Noemi, quæ ad populum suum & ad deos suos reuersa est, Esaiæ 16. persistente Ruth in eo quod cœperat dicendo: Populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus. Et ex illa videlicet Ruth, Christus processit, iuxta illud Esaiæ. Emitte agnum domine dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion, Christus inquam de illa petra, id est, muliere Gentili, sed firmiter fideli, Dauid iste & qui de semine eius natus est, Christus processit, ex ista autem, scilicet Arapha Goliat, & cæteri isti, Iesbi, & Saph, & vir excelsus qui sine nomine ponitur, senos habẽs digitos in manibus & pedibus. Fuerunt enim quinque, quorum duo scilicet Golias Philistæus, & frater eius Goliath Ethæus ceciderunt in manu Dauid, reliqui autem in manu seruorum eius. Num ergo absq; mysterio sic contigit, vt modo supradicto disparatæ duæ nurus Noemi, tam aduersas in alterutrum generationes æderent, & sic in manu huius stirpis illius monstra caderent? Igitur istis nominibus siue appellationibus Dauid, mysticè Christus desinatur, & istis bellis quibus in manu Dauid & seruorum eius stirpis aduersæ fortes prosternuntur, eiusdem Christi bella spiritualia significantur, quibus inimicum omnium veritati mendacium destruitur. Esaiæ 9. Nam à deo datus ipse est, de quo propheta cecinit. Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis. Filius saltus ipse est, qui in saltu huius seculi natus, filius hominis ouium spiritualium curam suscepit, suffocaturus leones & vrsos, qui sunt spiritus maligni. Polymitarius ipse est, qui cùm patre deo, solis ac lunæ, stellarumque opere vario cœlum fabrefecit, imò & ecclesiam suam vario virtutum opere perornare non desinit. Bethlehemites ipse est, cuius aduentu ecclesia præsens Bethlehem facta est, id est, domus panis, quemadmodum dicit: Iohan. 6. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Hæc planè, quæ dicta sunt, sequentis carminis verba confirmant. CAP. XXII. (Dominus (inquit) petra mea & robur meum, & saluator meus, Deus meus, fortis meus, & sperabo in eum, & cætera.) Nam aliquantis verbis demutatis carmen istud psalmus septimusdecimus est, quem prophetico spiritu in persona Christi decantari dubium non est.

Qui tres fortes primi, & qui tres fortes secundarij, & qui triginta fortes fuerint, & quare Ioab, neque inter tres, neque inter triginta saltem numeratus sit. CAPVT XXXVII.

II. REG. XXIII. HAec nomina fortium Dauid. Dauid sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno, & cætera.) Post tam multa, tamque ingentia facta Dauid, quæras fortè, quibus viribus, quibus vel quantis fretus ipse fortibus, illa perfecit. Et ecce fortium eius cuneus nobilis tibi denumeratur, cuneus inquam, triginta fortium, tribus fortibus, scilicet Abisai & Sobochai, & Ionathan filio Semmaa fratris Dauid, præacutus amplius tribus fortibus, id est, virtutibus, sapientia videlicet, humilitate, & fortitudine ipsius Dauid totus solidus ac ferreus. Nam sedẽs in cathedra sapiẽtissimus, ecce sapiẽtia. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, ecce humilitas. Qui octingẽtos interfecit impetu vno, ecce fortitudo. Tres ergo fortes computantur in vno Dauid, quos & diligenter nobis scriptura commendare studuit, cùm ait: (Abisai frater Ioab nominatus in tribus, & inter tres nobilior, eratq; eorũ princeps, sed vsq; ad tres primos non peruenerat.) Idem enim est ac si diceret: Quamuis inter tres fortes nobilior, & eorũ princeps fuerit, tamen nec fortitudo eius fortitudini

Dauid,nec ſapientia eius ſapientiæ Dauid,nec humilitas eius humilitati Dauid, coæquari potu-
it. Sane cur fortes iſti ſcribantur fortium fortiſsimi fuiſſe cum Dauid, altera præcedens, altera
ſubſequens cauſa euidenter oſtendit. Præcedens videlicet, quia tres iſti illi ſunt ſerui Dauid,de
quibus ſupra dictum eſt,Hi quatuor nati ſunt de Arafa in Geth, & ceciderunt in manu Dauid 2.Reg.21.
& ſeruorum eius.Nam cum quinque fuerint,duos quidem ex eis occidit Dauid,ſcilicet Goliam
Philiſtæum,& fratrem eius Goliath Ethęum,ſinguli autem ſerui eius,iſti ſingulos interfecerunt,
videlicet Abiſai & Iesbibenob & Sobochai Saph, Ionathan verò virum excelſum ſenos in mani-
bus pedibuſque digitos habentem. Altera & ſecundum præſentem deſcriptionem ſubſequens
cauſa hæc eſt.(Deſiderauit,inquit,Dauid aquam,& ait,Si quis daret mihi potum aquę de ciſter-
na,quæ eſt in Bethlehem iuxta portam.Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſtinorum,& hau-
ſerunt aquam de ciſterna Bethlehem,quæ erat iuxta portam,& attulerunt ad Dauid.)Igitur tres
iſti fortes quidem,ſed(vt iam dictum eſt)vſque ad tres primos, id eſt, ad tres virtutes non per-
uenerant, ad quas peruenerat Dauid. Quare autem Ioab neque inter tres,nec ſaltem inter
triginta fortes numeratus eſt? Videlicet,quia non hic tantum vires corporis, ſed potius virtutes
animi ſpectantur,in fortibus Dauid. Porro Ioab interfecerat duos viros iuſtos, melioreſque ſe,
Abner filium Ner principem militiæ Iſrael,& Amaſa principem exercitus Iuda,& effuderat ſan-
guinem belli in pace,id eſt,in dolo vel pacis ſimulatione. Rectè ergo in numero fortium Dauid
conſcriptus non eſt. Attamen vtrumque ſcelus vna ipſius morte expiatum eſt. Quapropter ſic
de illo ſcriptum eſt.(Ipſe(videlicet Banaias filius Ioiadæ) deſcendit & percuſsit leonem in me-
dia ciſterna,in diebus niuis.)Leo iſte Ioab fuit.In media ciſterna,id eſt,in domo domini,vbi cor
nu altaris tenebat.Ciſterna ideo dicitur,quia ſicut aqua ciſternæ immundiciam aufert, ita etiam
nihilominus hæc ciſterna, id eſt ſanctuarium domini, peccata expiabat,in diebus niuis, quia per
mortem peccatum expiauit.Notandum tamen,exceptis tribus fortibus primis,id eſt,tribus vir-
tutibus Dauid, tres eſſe fortium ſubdiſtinctiones. Prima videlicet, qua conſcripti ſunt Abiſai,
Sobochai,& Ionathan,qui erant cum Dauid, ſed non vſque ad ſæpedictos tres primos peruene-
rant.Secundam,qua ſupputantur Eleazar filius patrui Dauid, Ahoites,& Semma filius Aggæ de
Arari, & Banaias filius Ioiadæ,qui ad tres non peruenerant,ſcriptura inquit, & primos non ad-
dit.Tertiam,qua curſu continuo triginta numerantur, qui ſunt hi. Aſahel, Elchanan, Semma-
dech,Elichah,Eles,Hira,Abiezer,Mobommai,Selmon Macharai, Eleph,Itai, Banaia,Pharato-
nites Elbai,Abialbon,Azmauet,Eliaba,Semma de Arai,Aiam,Eliſeleth, Eliam,Eſrai,Farai,Gi-
gaal,Bani,Selech,Naarai,Ira,Iareph, Vrias Ethæus. Itaque omnes in ſumma triginta ſeptem le-
guntur,ita videlicet,vt primus ſit Dauid,qui appellatur Adeodatus.Fortes iſtos in litera ſpecta-
mus,fortes alios in ſpiritu requiramus.

Quomodo myſticè ſedens in cathedra ſapientißimus dominus Ieſus Chriſtus, & qui fortes eius primi, & qui ſecundarij, qui XXX. fortes ſint, & qui ſint duo de filijs Orpha, quos ipſe percußit, qui reliqui tres, quos percutiunt viri eius. CAPVT XXXVIII.

DAuid ſedens in cathedra ſapientiſsimus inter tres, dominus & filius huius Dauid Chriſtus
eſt,ſedet enim iſte in cathedra ſapientiſsimus Dauid,ſedet inquàm in ſede maieſtatis, dicen
te ad eum patre: Sede à dextris meis. Quinam ſunt illi ad quos nullus fortium peruenit,tres for- Pſalm.109.
tes eius,niſi vnus deus, fortiſsimus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus? Etenim ſola quidem filij
perſona,hunc hominem ſuſcepit,& ſola incarnata eſt,ſed nihilominus fortis eius, pater, & fortis
eius,ſpiritus ſanctus.Pater, inquit, in me manens ipſe facit opera, & ego in ſpiritu dei eijcio dæ- Ioh.14.
monia.In hoc igitur ſapientiſsimus pater eſt,in hoc & ſpiritus ſanctus, ſpiritus humilitatis, quaſi Lucæ 11.
tenerrimus ligni vermiculus eſt,quo duce quaſi vermem, & non hominem ſe conteri perpeſſus
eſt,in hoc verbum dei eſt in vnam eandemque perſonam vnitum homini, quod & fortitudo
eius eſt,in qua percuſsit octingentos impetu vno, mortuus enim ſemel ſpoliauit inferos,& nunc
ſedens in cathadra, omnes iudicaturus eſt, viuos & mortuos. Quis omnium fortium angelo-
rum aut hominum hucuſque peruenit? Fuerunt poſt eum tres fortiſsimi, videlicet apoſtoli
primi prædicatores trinitatis quorum fortitudinem, & nominibus proprijs tres illi primi ordi-
nes fortes pulchrè exprimunt.Abiſai nanq; patris ſacrificiũ,Sobochai condenſum,Ionathan do-
mini donum interpretatur.Siquidē per illos reſurrectionē ſacrificati filij ſui, teſtificando rugijt
deus pater,ita vt in omnē terram ſonus eorũ exiret,& ipſi velut condenſi & valde muniti aduer-
ſarijs reſtiterunt,& hoc totũ non ex ſeipſis,ſed domini confitentur eſſe donum.Fuerunt inquam Pſalm.18.
tres iſti fortiſsimi,veruntamen ad illos tres primos, nullus eos perueniſſe crediderit. Nam quis
in nubibus æquabitur domino, aut quis ſimilis erit deo inter filios dei? Prima tamen poſt ma- Pſalm.88.
gnum Dauid victoriæ palma merito conceditur illis, quia videlicet de filijs Orpha quod in-
terpretatur ceruix eius, duos quidem Dauid, hi autem ſinguli ſingulos interfecerunt ex illis.
Duos quaſi filios ceruicoſi diaboli Chriſtus interfecit, quando & primogenitam diaboli,

II. REG. XXIII. mortem animarum nostrarum moriendo deuicit, & vitam corporũ nostrorum resurgendo reparauit. Futurum quod loquimur, quia profectò qui babtizati in morte eius, prima iam resurrectione resurreximus, secunda carnis resurrectione in vitam atque in corruptionem resurgemus. Gala.3. Ergo qui vnum ex quinque lapidibus suis in frontem Goliæ coniecit, quasi ad lapidem alium manum protinus misit, vt Goliath fratrem eius percuteret, sed nondum omnino percussit, quia secundum carnem in semetipso quidem resurrexit, sed nostra mors in victoria eius necdum funditus absorpta est. Interim super alios tres Orpha filios fortes isti irruunt, eosque percutiunt, quippe qui verbo dei omnem proterunt veritatis aduersarium, scilicet Iudæũ, Paganum, & hæreticum. Ita totum genus partis aduersæ, cadit in manu Dauid & seruorum eius, dum Christus & per semetipsum caput, & per fortes suos totum debellat diaboli corpus. Post istos tres fortissimos, tres alij proximè subsequuntur, qui tamen ad eos non perueniunt, videlicet Eleazar, Semma, & Banais. Post apostolos quippe martyres incedunt, pugnatores eiusdem trinitatis, fortes quidem & ipsi, vt merito totum in illis glorietur regnum Dauid, id est, omnis ecclesia Christi, veruntamen inferiores apostolis. Post istos ordinantur & alij XXX. fortes, omnes videlicet gloriosi eiusdem sanctæ & indiuiduæ trinitatis confessores, fideliter credendo, & præcepta decalogi fortiter adimplendo, facti insignes, ac proinde nos infirmiores ac plebeios, magni Dauid milites meritis præcipuis protegere valentes.

Cur Vrias Ethæus in numero triginta fortium positus sit, & quid, vel quomodo Dauid numerando populum deliquerit, & quid significet area Ornan Hiebusæi mystice: CAPVT XXXIX.

II. REG. XXIIII. ET addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eos dicentem ad Ioab, Vade & numera Israel & Iudam, &c.) Triginta fortium vltimus positus erat Vrias Ethæus, videlicet propter id quod sequitur, & addidit furor domini irasci contra Israel. Iam enim vltio facta fuit in Dauid, & in domo eius, in populo verò qui noluit resistere Dauid in perimendo Vria Ethæo, necdum vltio diuina facta fuerat. Porrò quid mysterij præsens locus contineat, ex eo maximè colligitur, quod ex occasione cædis constructa est domus domini in area Ornan Iebusæi, videlicet hominis Gentilis. Dixit enim Dauid, Hæc est domus dei, & hoc altare in holocaustum Israel. Et præcepit vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & cõstituit ex eis 1. Para. 22. latomos ad cædendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus domini, & cætera. Dauid ergo gloriabundus in multitudine exercitus, quem (vt in Paralipomenon legitur) incitauit satan, 1. Para. 21. vt numeraret Israel, cuius, nisi carnalis populi Israel gloriantis in operibus legis typum tenet? arbitrari nanque, quòd ex operibus legis iustificetur, cum Abraham non ex operibus, sed ex fide fuerit iustificatus, id plane est in curribus & in equis confidere, & quasi multitudinem exercitus numerare. Clamat hæc Apostolus, Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum, & cætera. Persistit in contentione pertinax Iudæus, & quæ sola Roma.4. iustificare potest fide Iesu Christi contempta, numerosam sibi iustitiam arrogat ex operibus. (Immisit igitur dominus pestilentiam in illum Israel, de mane, vsque ad tempus constitutum.) Iuxta literam tempus constitutum dicit, quando sacrificium vespertinum offerebatur. Cæterùm iuxta mysterium hoc tempus constitutum est finis seculi, quando cessabit pestilentia hæc quæ Roma. 11. nunc in populum illum desæuit. Cum enim plenitudo gentium subintrauerit, tunc omnis Israel saluus erit. Interim moriuntur ex populo septuaginta milia virorum. Numerus iste ex septenario, denarioque perficitur. Septenarius vniuersitatẽ, denarius Mosaicam solet significare legem. Igitur septuaginta milia virorum moriuntur, id est, qui contempta Christi gratia de operibus legis gloriantur, vniuersi condemnantur. Porro in area Gentilis hominis angelus domini conspicitur, qui & præcipit prophetæ, vt dicat Dauid, quòd ascendere debeat, & construere altare domino illic, quia videlicet omnis testatur scriptura prophetica, quòd in fide gentium vna sit ecclesia dei, extra quam ille angelus magni consilij qui reliquias Israel saluet, nequaquam inueniri possit.

COMMENTARIORVM IN LIBROS REGVM LIBRI II. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Quòd Salomon, cui viuens adhuc pater regnum delegauit, typum Chriſti geſſerit iuxta verſiculum pſalmi LXXI. *Deus iudicium tuum regi da.*

CAPVT I.

ET rex Dauid ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Cumque operiretur veſtibus, non calefiebat, & cætera.) Iam in Salomonem ingredientibus, & huius partis quoque myſteria quærentibus nobis, pſalmus ille qui inſcribitur in Salomonem, id eſt, ſeptuageſimus primus, pro lucerna neceſſaria occurrit. Qui enim hic foris operatus eſt, Salomonem illum faciendo hæredem regni ſui, dicit illic in ſpiritu pater ipſe Dauid, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis, & cætera. Hæc profectò cùm dicit, ipſe in facto ſuo, illud ſe præfiguraſſe innuit, quod nunc totus orbis audiuit, quia deus pater magnus vtique rex, iudicium & iuſtitiam ſuam, filio ſuo regi Chriſto dedit. Nam pater non iudicat quènquam, ſed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem, quem & iuxta pſalmum prædictum adorabunt omnes reges, omnes gentes ſeruient ei, & cætera, quæ vtique in Chriſtum verè Salomonem, id eſt, pacificum dicta eſſe, ipſa literę ſuperficies cogit intelligi. Igitur Dauid rex deus pater, Salomon verò Chriſtus dei filius hic myſticè intelligendus eſt.

III. REG. I

Iohan. 5.

Quòd iam rex Dauid, in eo quòd ſenuerat, typum geſſerit dei patris, & quomodo talis ſenior veſtimentis opertus non calefactus ſit, & qualem illi virginem adoleſcentulam ſui prophetæ quæſierint.

CAPVT II.

ET rex Dauid ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Verè iſte Dauid ſenuit, habetque ætatis plurimos dies, imo æternitatis, quemadmodum & Daniel, Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti eſſent, & antiquus dierum ſedit. Ac deinceps, Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ſeruient ei. Cumq; operiretur veſtibus ille antiquus Dauid, non calefiebat, inquit. Planè calor eius, charitas vel amor eius eſt, ſanctus eius ſpiritus eſt. Nunquid ab illo calore ſuo vnquam ſenex iſte, vel antiquus refriguit? Non vtique ſibi, ſed nobis, quos inter ipſumque propter peccatum primi hominis, paries inimicitiarum conſurrexit. Nam in illo calor æternus, amor ſempiternus, ſpiritus ſanctus conſubſtantialis, & coæternus eſt. Verùm vbi primus homo cõtra illum peccauit, calor amoris eius intrinſecus à genere humano iuſtè ſe abſcondit. Operiebatur veſtibus, honorabatur ceremonijs legalibus, at verò lex nihil ad perfectum adduxit, ſacerdotium legis nullo modo pro hominibus deo ſacrificando ſatisfacere potuit. Itaque cùm operiretur veſtibus non calefiebat, id eſt, cùm ſeruiretur illi prioris teſtamenti ceremonijs carnalibus, ſeruientes ſibi in gratia per ſpiritum reconciliationis recepit. Dixerunt ergo ei ſerui ſui, Quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dormiatque in ſinu ſuo, & calefaciat dominum noſtrum regem. Quæſierunt ergo adoleſcentulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael, & inuenerunt Abiſach Sunamitem, & adduxerunt eam ad regem.) Serui iſti Dauid, prophetæ dei ſunt. Virgo hæc adoleſcentula, fides eſt. Viderunt ſerui iſti, quòd humano genere non calefieret, aut repropitiaretur deus legalibus ceremonijs coopertus, & idcirco quæſierunt hanc virginem, hanc adoleſcentulam, id eſt, fidem. Plane ſi ſenſum eorum intelligas, ſi ſpiritum eorum in literis ipſorum perſpicias, inuenis quia victimas & holocauſta Iudæorum veluti veſtes inutiles faſtidiuit, & fidem per quam Abraham, cæterique patriarchæ iuſtificati ſunt, ſtudioſiſsimè perquirat. Nam ſicut pannus menſtruatæ, omnes iuſtitiæ noſtræ, Iuſtus autem, inquit, ex fide viuit. Vbi autem inuenerunt eam? In Suna, quod interpretatur captiuitas, ſiue mortificatio, vel certè deſpectio, vndè & ipſa fides, Sunamitis dicitur, id eſt, captiua ſiue mortificata vel certè deſpecta. Eorum nanque eſt fides, qui in hoc ſeculo peregrinantur, manentem hic non habentes ciuitatem, ſed futuram inquirentes, propter quod & huic mundo deſpecti ſunt, tota die mortificantur, quorum princeps vel patres ſecundum eandem fidem Abraham, Iſaac, & Iacob, extiterunt, peregrinando propter fidem, & confitendo, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. In illis vtique ſerui iſti Dauid Sunamitem hanc inuenerunt, viderunt enim

Daniel. 7.

Hebr. 7.

Eſaiæ 64.
Hebr. 10.
Abacuc. 2.
2. Cori. 5.
Hebr. 13.
Roma. 8.

quia

CAP. I. in illa locutione prima. Et pone manum tuam super eum. Ac deinceps. Et impositis capiti eius
manibus, cuncta replicauit, quę mandauerat dominus. Quid igitur secundum hęc dicendum est,
nisi quia Iosue noster prima sancti spiritus operatione cōceptus & natus, sub lege factus est? Moy
ses nanq; capiti Iosue manus imposuit, quando saluator noster deus dei filius, vt eos qui sub lege
erant redimeret, legi subijci dignatus est, non tanquam legis seruus, sed tanquam legi obediens
homo idemq́; deus, legis dominus, secundùm legem circuncisus, secũdùm legem tanquam pec-
cator solenni hostia mundatus, & cæteris similibus vsq; ad tempus per omnia legi tanquã Moysi
Galat. 4. manibus subditus. Vndè dicit Apostolus: Misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub
lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.

Quòd secunda locutione confortare, & esto robustus, ad Christum autem dictum sit, Tu es filius meus dilectus. CAPVT IIII.

SEcundo hunc Iosue eundem, id est, saluatorem nostrum, deus vnxit vel ad eum locutus est,
quando super eum iam iuuenem, ac pro virili ætate publico prædicationis officio iam idone-
um, spiritus sanctus in specie columbæ descendit, protestante paterna voce de cœlis. Hic est fili-
Matth. 3. us meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Dictum est autem in illa secunda locutione do-
Luc. 3. mini ad illum literalem Iosue. Confortare, & esto robustus. Ac deinceps: Tollite librũ istum, li-
Deut. 31. brum legis (ait Moyses) & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei nostri, vt sit sibi contra
te in testimonium. Quid igitur per hæc innuitur, nisi quia nostro Iosue humilitatis principijsq;
ad annum tricesimum latenti apud se prædicta spiritus declaratione, cum testificatione paternæ
vocis mandatum est, vt cõfortaretur, & esset robustus, id est, vt ad prædicandum gladio suo, quo
super fœmur suum erat accinctus, vteretur, & ad facienda miracula, ad eijcienda demonia digito
dei armaretur, spiritu dei incederet robustus? Quid verò tunc fuit, tolli legis librum, & poni in
latere arcæ contra Israel in testimonium, nisi extunc per passionem eius adimpleri legem contra
carnalem Israel, cõtra carnis Iudaismum? Arca nempe, vt suo loco iam dictum est, fabricatum de
massa generis humani Christi dei corpus est. Arcæ illius, corporis illius latus sacre sanctum lan-
cea perforatum est, atq; exinde sanguine pariter & aqua in redemptionem atq; sanctificationem
nostri profluentibus lex consummata, lex adimpleta est. Itaq; confortato, atque robustis animis
incedente Iosue liber legis domini in latere arcæ fœderis domini positus est, contra Israel in te-
stimonium, quia fortiter prædicante ac robusto dei digito dæmonia eijciente saluatore nostro,
Iohan. 5. lex per passionem eius adimpleta est, posita contra Iudæos in testimonium, ita vt extunc accuset
eos Moyses, quem inaniter, imò & stultè sperant defensorem suum.

Quòd tertia locutio ad Iosue, Surge, & transi Iordanem istum, ad Christum autem exurge gloria mea, exurge psalterium. CAPVT V.

Hebr. 2. TErtio ad eundem saluatorem nostrum, dominus pater locutus est, & tertio illum vnxit spi-
ritu sancto, quando animam eius eduxit ab inferis, carnemq́; eius ne videret corruptionem,
tertia die suscitauit à mortuis, nouumq́; hominem innouatum, filium hominis gloria immortali-
tatis & honore incorruptionis coronauit, atq; extunc cõstituit eum super opera manuum suarum,
Psal. 56. 107 & omnia subiecit sub pedibus eius. Vocem patris, qua tunc ad eum in sepulchro iacentem locu-
tus est: vocẽ inquam, & ipsa verba in psalmo audiuimus. Exurge (inquit) gloria mea, exurge psal-
terium & cithara. Respondit cithara illa paternæ laudis, psalteriumq́; sempiternæ eius iubilatio-
nis: respondit, inquam, & exurgam diluculo inquit. Igitur vbi nunc in typũ illius magni & veri
saluatoris in sepulchro (vt dictum est) quiescentis ad istũ Iosue iam tertio loquitur dominus, tu-
ctè & iuxta mysterij proprietatem: surge inquit, & transi Iordanem istum, tu & omnis populus
tecum. Nunquid enim vir ille in propria persona sua iacebit, vt diceretur ei, surge, & non potius
stabat in præcelsis meritis iustitiæ? Spiritu dei plenus erat, quemadmodũ primo loco testatur
Nume. 27. ipse deus, dicens: Tolle Iosue filiũ Nun, virum in quo est spiritus dei, &c. Nempe talium est di-
re. Quemadmodum de semetipso vnus eorũ liberè profitens, viuit dominus (ait) ante cuius con-
3. Reg. 17. spectum sto. Itaq; spiritus idem, qui saluatori nostro dicit in propheta (vt iam dictũ est) Exurge
gloria mea, exurge psalterium & cithara: ipse inquam & idem spiritus dei huic in typum eius præ-
Psal. 56. cipiens, Surge, ait. Ipsa iam verba discutienda sunt, & sicut iam dictum est, in hac tertia citatione
viri fortis, victoriosa speculanda est gloria saluatoris inuicti & immortalis.

Quomodo Moyses seruus domini verè Iudæis mortuus sit, & quid Christo Iordanem transire, & de finibus vel distributione terræ promissionis eius. CAPVT VI.

MOyses (inquit) seruus meus mortuus est. Surge & transi Iordanem istum, tu & omnis popu-
lus tecum in terram quam ego dabo filijs Israel.) Vbi Moyses seruus domini, vbi in illis
vel quibus mortuus est? Planè Iudæis mortuus est: Iudæis, inquam, Moysi vita indignis Moyses
mortuus est, in scelere ipsorum, in sacrilegio quo dominũ Moysi crucifixerunt. Quicquid enim
habere

habere ſibi videntur Moſaicum, mortuum eſt, & omni vita caret multitudo victimarũ illorum, Galat. 4.
holocauſta arietum,& adeps pinguium,ſanguis vitulorũ, & agnorum, ſiue hircorum, neomenia Coloſ. 2.
eorum,ſabbatum eorũ,Calendæ eorum,& aliæ omnes feſtiuitates eorum,ſiue ſolẽnitates.Quomodo enim hæc viuere, vel in his Moyſen ſe putant habere viuum, cùm illa oderit deus vita viuentium?Odiuit(inquit)hæc anima mea,facta ſunt mihi moleſta. Non feram,nõ exaudiam,imò Eſaiæ 1.
& oculos meos auertam.Igitur Iudæis Moyſes:Iudæis inquam,pro ſacrilegio ipſorum,quia manus ipſorum plenæ ſunt ſanguine,Moyſes mortuus eſt.De quo & ſupra rectè dictum eſt.Et non Deute. vlti.
agnouit homo ſepulchrum eius, vſque in præſentem diem. Quis enim hodie locum ſcire poſsit Moyſi in manibus Iudęorum mortui:Ciuitas eorum facta eſt deſerta terrena Syon,deſerta facta eſt illa quondam nobilis domus ſanctificationis eorum.In omnes gentes diſperſi ſunt,in omnib. locis noti ſunt,& nullus eſt locus eorum:nec eſt dicere,hic vel ille Iudæorum eſt locus,vbi mortuum Moyſen ſuum,mortuam literaturam celebrare debeãt.Ita mortuo Moyſe, ſurge tu Ioſue, Marc. 7.
exurge ſaluator,reſurge ſalutare meum,& tranſi Iordanem iſtum,tranſi cunctas carnales cerimo Hebr. 6.
nias Iudæorum,cunctas purificationes Iudæorum,cuncta Iudæorum baptiſmata, baptiſmata calicum,vrceorum,æramẽtorum,& lectorum. Tranſi inquam,& ipſo tranſitu tuo diuiſiones facies inter literam & ſpiritum.Tu & omnis populus tecum. Te enim primogenito mortuorum reſurgente à mortuis ſit,vt reſurgat & omnis populus tecũ, ſitq; ſperanda vniuerſalis reſurrectio mortuorum,& te reſurgente tranſibit omnis populus tecũ in terram quam ego dabo filijs Iſrael,terram viuentium,terram reuera fluentem lac & mel. (Omnem locum, quem calcauerit veſtigium pedis veſtri,vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi.) Hoc planè verum eſt, hoc in ſaluatore noſtro perſpicuum eſt.Omnis locus,omne cor,vel omnis conſcientia,quàm calcauit veſtigium pedis eius,quę ſubiecit ſe pedibus eius,quæ ſuſcepit veſtigia eius vel cuſtodiuit,ipſius eſt,ſaluatoris eſt, ſempiternæ ſaluationis eſt. Econtrariò quos non calcauit veſtigium pedis eius, qui non ſunt ſubiecti pedibus eius,nõ ſunt eius,non ipſi traditi ſunt,ſed diabolo dati ſunt,non populus acquiſitionis,ſed perditionis filij ſunt.(A deſerto & Libano vſq; ad fluuium magnũ Euphraten,omnis terra Etheorum,vſq; ad mare magnum contra ſolis occaſum erit terminus veſter.) Iuxta literam illi Ioſue terræ poſsidendæ termini definiuntur.Iuxta ſenſum verò ſpiritualem,domino ſaluatori noſtro,tam Iudæorum quàm Gentium poteſtas vel imperium promittitur. Nam deſertum & Libanus,quòd interpretatur candidus,populus eſt Iudaicus,deſertũ videlicet pro parte illorum qui ob ſuam perfidiã ab iſto ſaluatore deſerti,ab iſta ſalute derelicti ſunt:Libanus verò pro parte illorum, qui baptiſmi eius gratiam ſuſceperunt, vel circa finem mundi, cùm plenitudo gentium ſubintrauerit,ſuſcepturi ſunt: Flumen verò Euphrates & magnum mare, populus gẽtium eſt,videlicet flumen Euphrates, quòd interpretatur frugifer, ſiue creſcens, pro parte illorum, qui de ipſis gentibus ad iſtum ſaluatorem,magno virtutum incremento cum fructu ſalutis æternæ current:mare autem magnum pro parte illorum,qui falſi & amari perſiſtẽtes, ſalutem vel ſanitatem vitæ non receperunt, imò & mirabiliter perſecuti ſunt, ſed non præualuerunt, quemadmodum de illis in Pſalmo canimus:Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Omnis,inquit, Pſal. 92.
terra Etheorum,id eſt,formidantium ſiue ſtupentium,de qualibus in cantico ſuo Moyſes dicit: Irruat ſuper eos formido & pauor in magnitudine brachij tui:omnis inquam terra formidantiũ, Deute. 32.
& ſub tormento malæ conſcientiæ pauentium ab illo deſerto vſq; ad illud mare magnum, & ab illo Libano vſq; ad illud flumen magnum Euphraten erit terminus veſter, vt videlicet in omni gente & natione prædicando euangelium, reueletis iram dei ad formidinem Etheorum, id eſt, impiorum hominum eorum qui veritatem dei in iuſtitia detinent, & creaturæ potius quàm creatori ſeruiunt.(Nullus vobis poterit reſiſtere cunctis diebus vitæ tuæ.) Repugnẽt & reſiſtant veritati fortes & pugnaces Ethei,non pręualebunt,ſed ſecundum nomen Etheorum formidabunt Roma. 1.
& pauebunt,quicunque tibi ó ſaluator mundi contradicunt.

Sicut fui cum Moyſe,ita ero tecum,id ad Chriſtum dici, fiet per te,quicquid in Moyſe eſt præfiguratum. CAPVT VII.

Sicut fui cum Moyſe,ita ero tecum,non dimittam nec derelinquam te.Confortare,& eſto robuſtus.Tu enim ſorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patribꝰ eorum,vt traderem eam illis.Confortare igitur,& eſto robuſtus valde,&c.)Sicut fui cum Moyſe,inquit,ita ero tecũ. Quòd eſt dicere,Sicut per Moyſen carneum Pharaonem debellaui, totamq; contriui Aegyptũ, eandemq; eduxi filios Iſrael per manum eius, & tranſtuli illos per mare rubrum, ſubmerſo Pharaone cum curribus & exercitu eius:ſic per te Chriſte ſaluator mundi,& iam vici,& in futuro iudicabo ſpiritualem Pharaonem.i.diabolum:per te inquam,confregi infernum, & vici mundum, totamq; vſque ad perfectum, donec in profundo ſubmergatur ſpiritualis Pharao cum curribus & equitibus ſuis.i.in infernum præcipitetur diabolus,cùm angelis & omnibus pompis ſuis.Itaq; ſicut fui cum Moyſe,ita ero tecum.i.ſic per te cuncta fient,ſicut per illũ figurata ſunt,& ea per te in veritate cõplebuntur, quorum in figura per Moyſen illa contigerunt. Confortare,& eſto ro-

CAP. II. bustus.Hic sermo cõfortatorius tertio est repetitus.Primò confortare ait,& esto robustus:secundo cõfortare igitur & esto robustus valde:tertio,cõfortare & esto robustus,noli metuere,& noli timere.Secundú literam quáto multiplex repetitio,tanto vehemẽs est fortitudinis inculcatio:se-
Iohan.16. cundú cœptum verò mysteriũ triplex saluatoris & spiritus eius cõmendatur negotiũ.Quòd ipse declarans ac sub distinguẽs:Cùm(inquit)venerit paracletus,ille arguet mundũ de peccato,& de iustitia,& de iudicio,&c.Igitur cõfortare,inquit,vt arguas mundum de peccato,cõfortare vt arguas de iustitia,cõfortare vt arguas de iudicio.Ad omnia cõfortare & esto robustus, vt nec blandimẽtis,nec terroribus,nec prosperis,nec aduersis constantia euangelij turbetur, aut cõuellatur.

Quando vel quomodo præcipit Christus principibus populi,id est, Apostolis,dicens:Transite per medium castrorum,& quid sit transire Iordanem post diem tertium. CAPVT VIII.

PRæcepitq; Iosue principibus populi dicens:Transite per medium castrorum,& imperate populo,ac dicite:Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertium transibitis Iordanem,& intrabitis ad posidendam terram, quàm dominus deus vester daturus est vobis.) Principes populi sunt sancti Apostoli, de quib. huic Iosue,id est,saluatori Christo filio suo deus pater in psal. dicit,pro patribus tuis nati sunt tibi filij,constitues eos principes super omnem terram,memores
Psal.44. erunt nominis tui. Porrò Iosue huius castra, vel populus eius, omnes electi sunt, omnes hi sunt, qui ad vitam præordinati sunt. Vbi vel quando Iosue.i.saluator noster, istis principibus suis ho-
Matth.vlt. rum per medium castrorú transire, & hæc imperare iussit?In Galilæa in monte postquam resurrexit à mortuis,vbi & videntes principes adorauerunt,quidam autem dubitauerunt. Tunc enim dixit.Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæ mandaui vobis.Igitur Iosue,qui audierat dicentem sibi dominum,surge,& transi Iordanem istum, statim præcepit principibus populi dicens,transite per medium castrorum,quia saluator noster qui audierat dicẽtem patrem deum,exurge gloria mea,exurge psalterium & cithara,nihilominus præ-
Lucæ 9.10. cepit Apostolis suis,dicens:Ite in mundum vniuersum, ite & transite per mediũ nationum:transite inquam accincti,transite expediti,nusquam subsistentes,nusquam retrò aspiciẽtes,nullo vos negotio seculari impedientes, neq; sacculum, neq; peram portantes, non æs in zonis vestris habentes,vt omnibus exonerati,nulloq; sub onere curui,velociter ad omnes nuntium bonum per-
2.Corin. 3. feratis.Et imperate,inquit,populo,ac dicite:Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertiũ transibitis Iordanem , & intrabitis ad posidendam terram, quàm dominus deus noster daturus est vobis.Imperate inquam,vtimini imperiosa spiritus libertate,quoniam vbi spiritus domini,ibi libertas,quæ nullius pulchritudini adulctur,nullius atrocitatem timeat.Pręparate vobis cibaria, prouidete fructus dignos pœnitentiæ: Thesaurizate fidem,cõportate spem,reponite vobis charitatem.Hęc enim cibaria vitę æternę sunt.Post diem tertium transibitis Iordanem,id est,secundum negotium vel opus diei tertij, de morte ad vitam,de hoste ad amicum,de diabolo transibitis ad deum.Ego tertia die resurrexi à mortuis , idcirco vos in morte mea terna mersione baptizati, in nomine patris , & filij, & spiritus sancti , vt quomodo ego surrexi à mortuis per gloriam patris,ita & vos in nouitate vitæ ambuletis.Hæc inquit,populo imperate, hæc dicite,hæc impe-
Roma.6. rando,hæc dicendo,velociter transite.

Quinam sint Rubenitæ & Gadditæ:quibus præcipiat saluator,vos autem transite armati ante fratres vestros. CAPVT IX.

RVbenitis quoq; & Gadditis,& dimidiæ tribui Manasse ait:Mementote sermonis quem præcepit vobis Moyses famulus domini, dicẽs: Dominus deus vester dedit vobis requiẽ & omnem terram , vxores vestræ ac filiæ & iumenta manebunt in terra , quàm tradidit vobis Moyses trans Iordanem . Vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu,& pugnate pro eis,&c.) Rubenitis & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, hoc pacto nonnulli doctorũ Iudæos esse similes intelligi volunt,& eo quod citra Iordanem habitare,id est, fidem vel baptismũ Christi non suscipere elegerint,& tamen accincti atq; armati pergant ante nos,& pugnẽt pro nobis,baiulando scilicet secum per omnes terras legis & prophetarum libros,quorum vbique fides Christiana comprobatur ac defenditur testimonijs.Verùm quomodo hoc illis concedat,imò & pręcipiat saluator,vel quomodo isti respõdeant.(Omnia quæ pręcepisti nobis,faciemus,& quocunq; miseris,ibimus,sicut obediuimus in cunctis Moysi,ita obediem⁹ & tibi. Ecclesiasticæ expositionis non est.Ergo Rubenitæ & Gadditæ & dimidia tribus Manasse ante transitũ Iordanis, ante introitú terræ repromissionis iam sortiti possessiones,mysticè ecclesiastici sunt ordines,qui iam in hoc seculo & vita præsenti, vt instantius & ex debito verbum dei annuncient, licitas & ex euangelio sibi concessas facultates accipiunt,vt illis euangelizare vacet,vt eos non solum pro ipsa futurorũ,verùm & pro re præsentium Christum annunciare delectet. Vos ergo inquit mementote sermonis quem præcepit vobis Moyses famulus domini. Mementote sermonis, mementote professionis

professionis, mementote legis & debiti, memẽtote officij vel propositi vestri. Nam væ vobis est, 1.Cori.9. si non pugnaueritis, quia iam pugnæ stipendiũ accepistis: si non euangelizaueritis, qui de euangelio viuitis. Armati transite ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis: armati inquam verbo & opere, & fortes manu: ne fortè alijs prædicantes, ipsi reprobi efficiamini.

Quòd Iosue miserit exploratores, cùm virtute dei certus esset, & quid per illos, quid per meretricem quæ suscepit & saluauit eos, præfiguratum sit. CAPVT X.

MIsit ergo & Iosue filius Nun de Sathin duos viros, exploratores abscondito, & dixit eis: Ite CAP. II. & considerate terram, vrbemq́; Hiericho. Qui pergentes, ingressi sunt in domum mulieris Sethim. meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam.) Cùm quo dominus erat, cui & dixerat, nullus vobis poterit resistere cunctis diebus vitæ tuę, Ipse exploratores mittit ad cõsiderandam terram, vrbemq́; Hiericho. Non ergo quisquam vllo in negotio tantũ de cœlestibus pręsumat præsidijs, vt non etiam ipse sibi prior assit, vigilando pro facultate ingenij, laborando pro portione virili. Nam sicut minimæ fidei est, de diuinis dubitare promissis: sic nimiæ temeritatis vel præsumptionis est, cœlestem per miracula præstolari opem, otiose sedẽdo manibus compositis. Hominis nanque est incipere, dei autem perficere. Porrò vt cœpta prosequamur mysteria, Ingressi (inquit) domum mulieris meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam. Notæ fidei & celebris memoriæ meretrix ista, tam nomine quàm vita: maximè autem facto præsenti collectam & colligendam de gẽtibus ecclesiam significat. Nomine videlicet, Raab quippe latitudo interpretatur. Et certum est, quia sancta catholica ecclesia latissimè per totum orbem terrarum diffusa est. Vita verò, quia quemadmodum meretrix hæc multis viris prostituta, sic gentilitas, quæ nunc est ecclesia, multorum deorum vile prostibulum fuit. Facto autem præsenti, quia quemadmodum hæc exploratores ab Iosue missos: sic ecclesia Apostolos vel prædicatores vniuersos à saluatore legatos, domo excepit, hospitalitate fouit, fide seruauit. Igitur duos (inquit) exploratores misit Iosue, ite inquiens, considerate terram, vrbemque Hiericho. Hierico defectus siue luna interpretatur. Significat autem hunc mundum mutabilitati & defectioni obnoxium, quemadmo- Lucæ 10. dum in parabola euangelica saluator ipse testatus est. Homo quidam (inquit) descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, &c. Duo viri exploratores, vniuersos significant euangelij prædicatores, in duobus præceptis charitatis ambulantes, vel duo testamenta vetus & nouum recipientes, nihilq́ue extra loquentes. Hi rectè dicuntur exploratores à saluatore missi, terram omnem, vrbemq́; Hierico exploraturi, quia videlicet cauti & discreti profecti sunt contra sapientiam, imò fallaciam inanemq́; philosophiam mundi, cauti inquam non astutia humana, sed spiritu dei, spiritu sapientiæ multiplici, discreto, subtili, diserto, mobili ad perdendam sapientiam sapientium, ad comprehendendos sapientes in astutia eorum. Tales excepit exploratores meretrix illa, & ingressi domum eius quieuerunt apud eam. Flagellati in consilijs, fatigati in conuentibus pro filijs, persecutionem passi de ciuitate in ciuitatem, quieuerunt apud eam, & illa refecit viscera eorum aperiendo illis ostium suum, recipiendo salutis verbum, prębendo nuntijs pacis patulum fidei auditum. Antequam ingrederẽtur domum eius, antequam requiem offerret ingredientium pedibus pacem portantibus, meretrix erat, prostibulum dæmoniorum, lupanar idolorum. At 2.Cori.11. vbi ingressi sunt, & eos recepit, iam pudica, iam vnius viri virgo casta, vna amica, vna columba, Canti.6. vna immaculata, vna perfecta est.

De mendacio, cum quo tamen illa iustificata est, & quòd ille rex Hiericho diabolum, & hi quos ille misit ad Raab, persecutores præsignauerint Christianorum, & quod Christianis in persequutione fugere licitum sit. CAP. XI.

NVnciatumq́; est regi Hiericho, & dictum, Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filijs Israhel, vt explorent terram. Misitq́; rex Hiericho ad Raab dicens: Educ viros qui venerunt ad te, & ingressi domum tuam. Exploratores quippe sunt, & omnem terram considerare venerunt.) Quęstionem facientibus de mendacio, & arbitrantibus culpa non carere, quòd mulier ista tollens viros, & abscondẽs eos: fateor (inquit) venerunt ad me, sed nesciebam vndè essent, cumq́; porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quo abierunt, persequimini citò, & comprehendetis eos, primò illud respondendum est, quia & hoc mendacio iustificata est. Dicit Iacob.2. enim Apostolus Iacobus: Similiter & Raab meretrix, nónne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eijciens? Planè illud nemini dubium est, quia ex mendacio, cuius diabolus pater est, nemo iustificari potest. Hæc autem ex hoc (vt iam dictum est) mẽdacio iustificata est. Igitur & hoc fidenter astruendum, quia nec mendacinm dicendum est, quòd contra veritatem dei non est, imò nec ad veritatem dei pertinere potest quicquid quamuis veraciter, salua tamen charitate dici non potest. Sed de hoc aliàs dictum est. Spiritualiter regi Hiericho nunciatum est, venisse ab Iosue missos exploratores, quãdo principi huius mundi diabolo, re ipsa compertum est, venisse contra principatum, & aereas potestates, regnumq́; tenebrarum à saluatore missos euangelij præ-

CAP. III. gelij prędicatores. Tunc inquam hoc illi nunciatum est, quando de cordibus hominum, de templis vel simulachris gentium illum eijci cœptum est. Misit ergo rex iste: rex inquam filiorum superbiæ, & rex Hierico .i. stultitiæ. Qui sunt vel qui fuerunt missi regis huius? Primus Nero, regis
Iacob. 14. diaboli lictor pręcipuus. Deinde Domitianus. Deinde Traianus. Deinde cæteri omnes, hominũ quidem principes, dæmonũ autem satellites: mundo quidẽ imperantes, diabolo aũt parentes. Isti missi à rege suo, missi, inquam .i. insperati à diabolo, dixerũt ad Raab, dixerunt ad ecclesiam, quæ toto iam orbe Romano diffusa, Christi apostolos vna fidei domo susceperat. Educ viros qui venerunt ad te, & ingressi sunt domũ tuã. Hoc dixerunt edictis nouis legibus, proscriptionibus, gladijs, & varijs tormentorum generibus. Cùm enim modis omnibus persequẽdo & occidendo id agerent, vt Christi nomen, & apostolorũ eius fidem extirparẽt, viros educi compellebãt, qui venerant ad eam, & domum eius ingressi fuerant. At illa talibus nunquam assensum prębuit, imò & vbi vtrinq; seruare nequiuit, fidei margaritam abscondit, & suam potius vitam prodidit. Non solum autem, sed & secundum historicum quoq; mulieris huius exemplum, vbicunq; causa vel ratio poposcit, susceptos saluatoris missos per aliam viam fugituros emisit. Nec vero bellatorum fidissimi duces hoc modo gloriæ suæ crimen intulerunt, quoties persecutores astu fallendo, de loco ad locum fugerunt. Nam vbi totam Christi familiam persecutor petit, & tanquam in totum ouile, lupus aut leo desæuit, ibi pastor non fugere abiectis armis, sed vsq; ad mortem stare, socius periculi, animamq́; suam pro ouibus dare debebit. Vbi verò solum pastorem latro aut carnifex
Matth. 10. petit, illic vtiliter fugæ præsidium quærit, secundum auctoritatem euangelicam. Cùm persecuti
2. Cori. 11. vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Sic Paulus Damasci, vbi præpositus regis Arethæ cu-
Actu. 9. stodiebat ciuitatem vt eum comprehenderet, quia solus quærebatur, à fratribus per murum volens submissus est in sporta, & sic euasit manus eius. Vbi vniuersalis persecutio sęuientis Neronis, tam pastoris eiusdem, quàm & ouium vitam quæsiuit, ibi nec fenestram, nec funem, nec sportam poposcit, sed libenter fuso sanguine in exemplum ouium pro saluatore occubuit.

De fide Raab, id est, ecclesiæ, secundum mysterium, & de domo eius, & quid sit signum coccineum eius, & quid omnis cognatio eius. CAP. XII.

NEcdum obdormierant, qui latebant, & ecce mulier ascendit ad eos, & ait: Noui quòd dominus tradiderit vobis terram. Etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ. Audiuimus quòd siccauerit dominus aquas maris rubri ad vestrum introitum, quando ingressi estis ex Aegypto, & quę feceritis duobus Amorræorum regibus, qui erant trans
2. Corin. 4. Iordanem Seon & Og, quos interfecistis, &c.) Sic hodieq́ue mulier sapiens ac prouida loquitur, sic omnino fidelis ecclesia nunc vsq; & corde credit, & ore confitetur. Audiuimus inquit, & credimus, propter quod & loquimur ait, ô sancti apostoli, quòd ad vestrum introitum, quòd in die-
1. Petr. 2. bus vestris, quando ad vitam introistis, spiritualem Pharaonem, id est, diabolum debellaueritis, eumq́ue per aquas maris rubri, per sanguinem & aquam, quæ de latere suo profluxit in passione sua suffocauerit, & ita de Aegypto, ita de tenebris regni eius vocati, in ammirabile lumen exiltis. (Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiscum misericordiam, ita & vos faciatis. Ad hæc illi, innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum funiculus iste coccineus fuerit, & ligaueris eum in fenestra, per quam nos demisisti, & patrem tuũ ac matrem, fratresq́; ac omnem cognationem tuam congregaueris in domum
Psal. 85. tuam. Qui ostiũ domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni.) Loci huius memores psallimus regi nostro, psallimus sapienter saluatori nostro. Fundamẽta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Sequitur enim exponẽdo quæ nã gloriosa dicta illa sint. Memor ero Raab, & Babylonis, scientibus me. Domus ergo Raab mysticè ipsa est Sion, cuius dominus portas diligit, ipsa est ciuitas dei, de qua gloriosa dicta sunt: ciuitas inquam, id est, ecclesia dei, digna memoria dei. Porrò fundamenta eius ipsi sunt exploratores, quos ipsa suscepit episcopi sunt, apostoli, id est, quos illa abscondit, quibus omnino tanquã fidei suæ fundamentis innititur, & dicit. Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiscũ misericordiam, ita & vos mecum
Matth. 19. faciatis, vt eruatis animam meam de morte. Quòd est dicere. Nunc ergo inuocate super me nomen domini, nomen patris, & filij, & spiritus sancti, vt in regeneratione cum sederit filius homi-
Lucæ 16. nis in sede maiestatis suæ, quando sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israhel, saluetis me à damnatione æterna, & quomodo ego vos in mea temporalia, sic vos me recipiatis in vestra æterna tabernacula. Innoxij (inquiunt) erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, &c. Postulauerat enim signum dicens: Detisq́ue mihi signum verum, vt saluetis patrem meum, & matrem, fratres, & sorores meas, & omnia quæ eorũ sunt, vt eruatis animas nostras de morte. Signum illud, funiculus iste coccineus in fenestra ligandus, titulus est passionis dominicæ inter oculos ecclesiæ iugiter pingendus: coccineus inquam funiculus, sanguineum est crucis signaculum, iugiter pingendum

pingendum in fronte eius. Quòd enim signum aliud bene sibi prouida postulat ecclesia? Itaque innoxij (inquiunt) erimus à iuramēto hoc.i.ea conditione libenter cōstringimur iuramento quo adiurasti nos, vt si ingrediētibus nobis terram, si veniēte ad iudicium saluatore, cùm omnibus senatoribus populi sui, apparuerit signū istud in te, teneamur obnoxij iuramēti & spōsionis nostrę, vt sit anima nostra pro vobis in mortem, atq; ex debito misericordiam & veritatē faciamus in te. Nunc interim patrē tuum ac matrem fratresq́; & oēm cognationem tuam congreges in domum tuam, vt sit domus tua per fidē vna. Nam qui ostiū domus tuæ egressus fuerit, quicunq; seipsum ab vnitate fidei pręciderit, hęresesq́; ac schismata fecerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Igitur hæc illa gloriosa sunt, quæ dicta sunt, de ciuitate dei, comprobante te Iosue.i. Psalm.86. saluatore dicta hæc, atq; dicente: Memor ero Raab & Babylonis sciētibus me, subauditur, ita vt dicam ego Iosue. Sola Raab meretrix viuat cum vniuersis qui cum ea in domo sunt? Sed qui nam sunt cognati illi, qui in domo ista sunt. Ecce, inquit, aliegenæ, & Tyrus, & populus Aethiopū, hi fuerūt illic. Tyrus angustia interpretatur. Ergo quicunq; à cultu dei alieni, quicunq; angustiati à peccatis, quicunq; Aethiopes.i.denigrati in vitijs, veniendo in vnā domū cognati fiunt, & fratres sunt, & omnes per vnū saluantur funiculū coccineum per crucis & passionis Christi signaculum.

Quomodo iuxta historiam comprobatum sit, quòd dictum est, Sicut fui cum Moyse, sic ero tecum, quid sit mysticè, quòd aquæ Iordanis inferiores descenderunt, & superiores steterunt. CAPVT XIII.

IGitur egressus est omnis populus de tabernaculis suis, vt transirēt Iordanem, & sacerdotes qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Egressisq́; Iordanem, & pedibus eorum tinctis in parte aquæ. Iordanis aūt ripas aluei sui tempore messis impleuerat, steterunt aquæ descēdentes in loco vno, & instar montis intumescentes, apparebant procul ab vrbe quæ vocatur Adom, vsq; ad locum Sarthan. Quæ autē inferiores erant in mare solitudinis, quòd nunc vocatur mortuū: descenderunt, vsquequo omnino deficerent.) Iuxta literam si fortè quæras, quid intendens dixisset dominus, sicut fui cum Moyse, ita ero tecum. Itemq́;: Hodie incipiam exaltare te coram omni Israhel, vt sciant quòd sicut cum Moyse fui, ita & tecū sim. Ecce habes, quia sicut fuit cum Moyse, vt eleuante illo virgam suam super mare, auferret illud dominus, flante vento vehemēti, & vrente tota nocte, & verteret in siccum, ac diuideretur aqua, ingressisq́; filijs Israhel per mediū sicci maris, esset aqua quasi murus ad dexteram eorū & leuam: ita & nunc eodem elemento diuina potentia suum ad ministeriū vtens, ad ingressum Iosue diuidit Iordanē populo incedente, & sacerdotibus qui portabant arcam fœderis domini stantibus super siccam humū. Porrò iuxta spiritum, ecce plusquam Moyses hic: ecce cum Iosue dominus, plusquam cum Moyse fuit. In quo? Videlicet in eo, quòd steterunt aquæ descendētes in vno loco, quæ aūt inferiores erant (inquit) in mare solitudinis, quòd nunc vocatur mortuum, descenderunt, vsquequo omnino deficerent. Aquæ inferiores veteris testamenti fuere iustificationes, de quibus Apostolus cū dixisset: Quòd autem antiquatur & senescit prope interitū est, continuò subiunxit. Habuit quidē & prius iustificationes culturæ, & sanctū seculare. Tabernaculū enim factū est primū, &c. Aquæ verò descendentes & sequentes, euangelica fides est, dei iustitiā est. Descēderunt aquæ inferiores in mare solitudinis, in mare mortuū, & omnino defecerunt, quia videlicet iustificationes carnis, iustificationes Iudæorum, cunctæ carnales cerimoniæ illorū, quę neminem ad perfectum adduxerunt, tanquam aqua decurrens ad nihilum deuenerunt: imò & pro detrimēto habendæ, & vt stercora arbitrandæ sunt. Ita in mare mortuū descenderunt. Quæ aūt sequuntur, descendentes & venientes desursum aquæ viuæ, aquæ supernæ gratiæ. Descendentes, inquam, de sursum à patre luminum, ecce in vno loco cōsistentes, instar montis intimuerunt, procul apparentes ab vrbe, quæ vocatur Adom vsq; ad locum Sarthan: Adom rubra, Sarthan tribulatio eorū interpretatur. Adom ergo, id est, rubra ipsa est Hierusalem terra, vndè iuxta prophetam, tinctis vestibus venit formosus iste verus Iosue. Sarthan autem.i.tribulatio eorum, Romanum est imperium, à quo illa Hierusalem per miserandum, imò per meritū tribulata & versa est excidium. Ab illa Hierusalem vsq; ad Romanum imperium, aquæ Iordanis descendētes, & instar montis intumescētes apparuerunt. Incipientes enim ab Hierusalem, vsq; in sinum Romanę vrbis deuenerunt dona domini, scilicet pœnitentia & remissio peccatorū. Igitur (vt prædictum est) plus cum isto Iosue deus est, quàm cum Moyse fuit, altiusque hunc quam illum coram omni Israhel principem & saluatorem exaltauit.

Iosue.3. Exod.14. Hebr.8. Hebr.9. Psal.57. Philip.3. Esaiæ 63.

De duodecim lapidibus, à Iordanis alueo sublatis, alijsq́; totidem in medio Iordanis positis, quòd prophetarum & apostolorum typus fuerit. CAPVT XIIII.

FEcerunt filij Israhel sicut eis præcepit Iosue, portantes de medio Iordanis alueo, duodecim lapides, vt ei dn̄s imperarat, iuxta numerū filiorū Israhel, vsq; ad locū in quo castrametati sunt, ibiq; posuerūt eos. Alios quoq; lapides duodecim, posuit Iosue in medio Iordanis alueo, vbi steterūt sacerdotes qui portabant arcā fœderis, & sunt ibi vsq; in pręsentē diē.) Lapides isti pro vtilis memoriæ fundamētis, quibusdā poni iussi sunt. Cur enim sic à dn̄o pręceptū, & sic est factum? CAP. IIII.

CAP. V. (Quando(inquit)interrogauerint vos filij veſtri cras dicentes, quid ſibi volunt iſti lapides? Re-
ſpondebitis eis. Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini dei noſtri, cùm tranſiret
eum,idcirco poſiti ſunt lapides iſti in monumẽtum filiorum Iſrahel, vſq; in æternum.)Nec verò
hi qui in medio Iordanis alueo minus quàm hi qui ſuper aridã poſiti ſunt duriſsimi lapides, vt-
pote ſub aquis nutriti, earumq; veteri vſu attriti, tanti memoriam facti ſeruare, vel indicare po-
tuerunt.Nam & ſi interdum creſcentibus aquis ſubtecti latêre poterunt,ſemper tamẽ eorum of-
fenſione gurgites irritati(quod aquis profluentibus naturale eſt)fortius atq; animoſius inibi cur
rendo ſcandalum ſuum nunquam occultum eſſe ſiuerunt. Porrò ſpiritualiter nobis lapides viui,
lapides magni,apoſtoli & prophetæ ſunt,qui ſidem noſtram velut fundamentũ portant,neceſſa-
riamq; nobis factis & dictis operum domini memoriam ſemper ſuſcitant. Vndè Apoſtolus. Iam
non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, domeſtici dei, ſuperædificati ſuper fun-
damentum Apoſtolorum & prophetarum . Et prophetæ quidem, quia profundiora vel obſcu-
riora ſacramenta continent,quaſi in medio Iordanis alueo ſub aquis latent. Apoſtoli verò, quia
nuda & aperta facie ſaluatoris opera teſtantur, quaſi in Galgala poſiti, quòd interpretatur reue-
Ephes.2. latio , ſemper ſub diuo conſpectibus omnium patent . Vtrobique magnum & euidens teſtimo-
nium,credulis gentibus ſiue Iudæis bonum & iucundum,incredulis triſte atque pauendum.

De cauſa circuncisionis,& quid impedire potuerit,vt per quadraginta annos itineris populus qui natus eſt,circunciſus non fuerit. CAPVT XV.

CAP. V. EO tempore ait dominus ad Ioſue:Fac tibi cultros lapideos,& circuncîde ſecundo filios Iſra-
hel.Fecit quod iuſſerat dominus,& circuncidit filios Iſrahel in colle pręputiorũ.Hæc autem
cauſa eſt ſecundæ circunciſionis.Omnis populus qui egreſſus eſt ex Aegypto generis maſculini,
vniuerſi viri bellatores mortui ſunt in deſerto,per lõgiſsimos viæ circuitus,qui omnes circunciſi
erant . Populus autem qui natus eſt in deſerto per quadraginta annos itineris latiſsimæ ſolitudi-
nis incircunciſus fuit, donec cõſumerentur qui non audierant vocẽ domini.) Eſt quod hoc loco
rectè quæri debeat . Certè Moyſes neſcire non poterat quod ſcripſerat , ſcilicet dixiſſe deum ad
Gene.17. Abraham.Maſculus cuius præputij caro circunciſa nõ fuerit,delebitur anima illa de populo ſuo,
quia pactum meũ irritum fecit.De quo videlicet circunciſionis remedio quàm neceſſarium ante
Chriſti aduentum fuerit , vel qua ratione vſq; ad eundem aduentum eius celebrari, poſtea verò
iam ceſſare debuerit,ſuo loco iam dictũ eſt.Quomodo ergo tanto tempore,ſcilicet per quadra-
ginta annos populũ qui natus eſt in deſerto,incircunciſum eſſe ſuſtinuit, præſertim cùm in tanta
multitudine innumerabiles paruuli mori potuerint,& ita quia nõ erant circunciſi, periere de po
pulis ſuis.Quid tandem dicemus, vt negligẽtia tam dura Moyſen, ſanctũ ducem populi ac prin-
cipem , excuſatum habeamus ? An fortè illud affirmare licebit , quòd inter cætera mirabilia dei
mirabiliter & hoc fieri potuerit,vt de filijs qui in locum ſucceſſerunt patrum circunciſorum,ne-
Deute.29. mo moreretur,per quadraginta annos latiſsimę ſolitudinis?Dicit enim Moyſes his:Adduxit vos
dominus quadraginta annos per deſertum , non ſunt attrita veſtimenta veſtra , nec calciamenta
pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.Si illud curare dignatus eſt,vt veſtimenta non atte-
rentur,neque calciamenta pedum illorum vetuſtate conſumerentur, quanto magis illud curaſſe
credendus eſt , vt nemo illorum immatura morte moreretur ? Alioquin quomodo ſtabit quod
Deute.32. idem in cantico dicit:Circunduxit eum,& docuit,& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui?
Attamen vel in eo præuaricatio fuit,quòd non in tempore fuére circunciſi.Dixerat enim do-
Gene.17. minus in prima circunciſione.i.vbi primò circunciſionis ritum inſtituit. Infans octo dierum cir-
cuncidetur in vobis.Quem ergo ſcriptura culpare putabitur,dicendo:Horum filij in locum ſuc-
ceſſerunt patrum,& circunciſi ſunt ab Ioſue,quia ſicut nati fuerant in præputio erant, nec eos in
via aliquis circunciderat.An fortè non ipſum Moyſen, ſed patres eorum rebelles incredulos vi-
delicet,quòd propter dilationem annorum quadraginta ſemetipſos rebelli impatientia diſſecan
tes, & mandatis domini amplius aduerſantes, non ſaltem ſuos circuncidere voluerint filios? Di-
Amos 5. cit enim illis per prophetam:Nunquid hoſtias aut ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadra-
ginta annis domus Iſrahel? Subauditur, non,ſed diabolis veſtris. Sequitur enim . Et portaſtis ta-
bernaculum Moloch veſtro,& imaginem idolorum veſtrorum, ſydus dei veſtri quæ feciſtis vo-
bis.Qui ergo non deo,ſed idôlis ſuis hoſtias aut ſacrificium obtulerunt, quid mirum, ſi nec illos
ſuos circunciderunt? Igitur vbi nunc ait, quia ſicut nati fuerant, in præputio erat : nec eos in via
aliquis circunciderat,ſubaudiendum eſt,non Moyſi negligentia,ſed patrum rebellium pertina-
cia.Et hæc inquit,cauſa eſt ſecundæ circunciſionis,id eſt,ſecundæ imperandæ vel inſtruẽdæ cir-
cunciſionis. Primò nanque imperio tradita fuit Abrahæ, ſecundo nunc imperatur Ioſue . Valet
autem dictio hęc ad commendationem circunciſionis,quòd videlicet ſeriò tenenda tunc fuerit,
quàm & ſemel dominus tradiderit,& abolitam iterum ſanctione ſua firmauerit.

Quòd ſpiritualiter nobis ſecunda circunciſio futura,ſit reſurrectio carnis.Prima autem nunc fiat in baptiſmo Chriſti,& quòd culter lapideus Chriſtus ſit. CAP. XVI.

Porrò

Porrò ſpiritualiter nobis ſecundæ circuncıſionis talis itidem eſt cauſa. Secundæ,inquam,credendo namq́; in Chriſtum,& baptizati,prima circuncıſione ſumus circuncıſi,teſtante Apoſt: cum dicit:In Chriſto circuncıſi eſtis circuncıſione non manufacta,in expoliatione corporis carnis,in circuncıſione Chriſti,conſepulti in baptiſmo,in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis dei qui ſuſcitauit illum à mortuis. Quod & ipſum in euangelio Chriſti non ſine legis & prophetarum teſtimonio dixit. Nam lex dicit. Circuncidet dominus deus tuus cor tuum , & cor ſeminis tui,vt diligas dominum deum tuum in toto corde tuo , & in tota anima tua , vt poſsis viuere. Et propheta dicit. Circuncidimini domino,& auferte præputia cordium veſtrorũ , viri Iuda,& habitatores Hieruſalem. Prima itaq; circuncıſione circuncıſi ſumus , & prima reſurrectione reſurreximus,conſepulti Chriſto in baptiſmo , & expoliati in operibus carnis , in quo & reſurrexiſtis (inquit)per fidem dei. Talis igitur(vt prædictum eſt)nobis ſecũdæ circuncıſionis cauſa eſt. Nos omnes populus acquiſitionis,qui ſub gratia Chriſti nati , imo renati ſumus , per hoc omne tempus itineris latiſsimæ ſolitudinis,id eſt, vitæ præſentis ſeculi, prima quidem circunſione(de qua iam dictum eſt)circuncıſi,ſed ſecunda circũcıſione necdum circuncıſi ſumus,quia videlicet ſpiritu mentis noſtræ renouati quidem ſumus,ſed corpore vel carne vetuſti adhuc ſumus,& quotidie veteraſcimus,id eſt,corruptibiles adhuc & mortales ſumus,& viuẽdo quotidie magis ac magis ad mortem proficiſcimur. Vndè idem Apoſtolus:Corpus quidem, inquit,mortuum eſt propter peccatũ,ſpiritus verò viuit propter iuſtificationẽ. Ait igitur dominus ad Ioſue: ait, inquam, dominus deus pater ad ſaluatorem noſtrum in illa (de qua dictum eſt) eiuſdẽ reſurrectione. Fac tibi cultros lapideos,& circuncide ſecundò filios Iſrael . Faciet ſaluator quod iuſſum eſt , & circuncidet filios Iſrael in colle præputiorum,id eſt,in reſurrectione mortuorum. Canente nanque tuba,mortui reſurgent incorrupti,& nos(inquit Apoſtolus)immutabimur. Omnes enim inquit reſurgemus,ſed non omnes immutabimur. Et exponẽs quid ſit immutari, oportet enim,inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem,& mortale hoc induere immortalitatem. Hac vtique immutatione non omnes immutabimur, ſoli namq́; electi ad impaſsibilitatem reſurgemus. Culter lapideus,quo iam ſemel circuncıſi prima reſurrectione reſurreximus, ac ſecũdò circunciendi circuncıſione ſecunda.i.carnis reſurrectione reſurrecturi ſumus,ſermo dei eſt, ſermo inquam dei viuus & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti,cuius virtute reſurgemus,cuius efficacia cuncta corruptione expoliabimur . Ergo culter lapideus Chriſtus eſt , nam ſermo dei Chriſtus. Chriſtus autem ipſe lapis vel petra dictus eſt.

Coloſſ.2. Deute.30. Hiere.4. Roma.8. 1.Cor.15. Hebr.4.

Quòd filijs Iſrael terram promiſsionis ingreſsis,manna defecit,quid myſticè ſignificet. CAP. XVII.

DEfecitq́; manna,poſtq̃ comederunt de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltra illo cibo filij Iſrael, ſed comederunt de frugibus anni pręſentis terrę Chanaan.) Manna quo in deſerto præſentis ſeculi paſcimur, donec ad beatam perueniamus patriam , vbi in conſpectu vel præſentia dei epulabimur & exultabimus,atque in lætitia delectabimur , verbum dei eſt , ſcriptura ſancta eſt. Quod breuiter innuens Moyſes,cum dixiſſet : Afflixit te dominus penuria , & dedit tibi cibum manna,quem ignorabas tu & patres tui,continuò ſubiunxit. Vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuat homo,ſed in omni verbo quod progreditur de ore dei. Hoc manna , hunc panem angelorum vt manducaret homo,ſemel quidem deus portas cœli aperuit , vt in terram noſtram illud carnem factum mitteret,& ſolis angelis hactenus vſitatum, nobis quoque paruulis,ac pene edentulis,manducabilem faceret. Vndè & dicit:Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi,&c. Cæterum & quotiens Apoſtolorum , & prophetarum ſiue etiam doctorum ſpiritus ſanctus ora aperit,ad prædicandum ſalutis verbum,ad reuelanda myſteria ſcripturarum , portas cœli aperit dominus,& pluit nobis manna ad manducandum. Quam diu per hoc deſertum huius ſeculi incedimus,quam diu per fidem & non per ſpeciem ambulamus,nimirum iſtis alimẽtis indigemus. Paſcimur mente legendo,vel audiendo verbum dei,paſcimur & ore manducando de menſa domini panem vitæ æternæ,& bibendo calicem ſalutis perpetuę. At vbi venerimus ad illam terram viuentium,in illam beatam Syon,vbi in ſua ſpecie videbitur deus deorum, neq; verbo doctrinæ indigebimus,neq; in iſtis ſpeciebus panis & vini, ſed in propria ſubſtantia videndo panem angelorum manducabimus. Igitur poſtquam comederunt fruges terræ,defecit manna,quia videlicet poſtquam venerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt.

Deute.8. Iohan.6. 1.Cor.5. Pſalm.83. 1.Cor.13.

Quòd qui Moyſi in flamma ignis,ipſe gladium tenens Ioſue apparuit,quid myſticè ſignificet. CAPVT XVIII.

CVm aũt eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho,leuauit oculos ſuos, & vidit virũ ſtantem cõtra ſe, & euaginatũ gladiũ tenentẽ, Perrexitq́; ad eũ & ait: Noſter es, an aduerſariorũ? Qui ait: Nequaquã. Sed ſum princeps exercitus dñi,& nunc venio.)Iuxta hiſtoriã, quemadmodum tranſitus Iordanis,ita & hoc ad illud promiſsũ pertinet,quod dictũ eſt,ſicut fui cũ Moyſe,ita ero tecũ. Ac deinceps:Hodie incipiã exaltare te corã omni Iſrael, vt ſciant ſicut fui cũ Moyſe,ita & tecũ ſum. Moyſi nãq; apparuit dominus in flãma ignis de medio Rubi:huic autẽ tanq̃ vir pręliator ſtans,&

CAP. VI. euaginatum gladium tenens, vnicuique iuxta rerum ſequentium proprietatem figuras vel for-
mas competentes præoſtendens, illi videlicet ſplendida facturo miracula, ignis apparuit, vt iam
dictum eſt: Vidi, inquiens, afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorẽ eius audiui, & deſcen
di liberare eum, huic mox cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens apparet: princeps,
Exod.3. inquiens, ego ſum exercitus domini, & nunc venio. Vtriq; magnum cõmendans humilitatis præ-
ſidium, ſine qua nunquam acceditur ad dominum, tam huic quam illi. (Solue (inquit) calciamen
tum tuum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt.) Sed iam, vt cœptum proſequamur
myſterium, illic primus, hic ſecundus ſaluatoris noſtri figuratur aduentus. Secundò nanq; filijs
Iſrael circuncisis adeſt, euaginatũ tenens gladium, princeps exercitus domini, quia videlicet no-
bis ſecunda, id eſt, corporum reſurrectione immutatis, iudiciũ arripiet manus domini, iudex (in-
Deute.32. quam) viuorum & mortuorum apparebit Chriſtus filius dei. Qui & in cantico Deuteronomij de
hoc ipſo gladio ſuo dicit: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea,
Pſalm.49. reddam vltionem hoſtibus meis. Nec verò ſolus ipſe princeps exercitus domini, ſed & ipſi, cum
quibus ad iudicium veniet, ſeniores populi ſui, iudiciarios habebũt gladios in manibus ſuis. Vn-
dè & Pſalmiſta canit: Exultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorũ. Na-
tiones ipſæ in quibus vindicta facienda eſt, vel populi in quibus faciendæ ſunt increpationes, per
vrbem Hiericho figuratur, de qua & protinus ſubditur.

Quid ſit myſticè clauſam Hiericho, ſingulis diebus ſemel, ſeptimo autem die circuire ſepties, & quòd illa ciuitas tubis concrepantibus funditus corruit.

CAPVT XIX.

CAP. VI. Hierichò autem clauſa erat, atq; timore filiorum Iſrael munita, & nullus egredi audebat aut
ingredi. Dixitq; dominus ad Ioſue: Ecce dedi in manu tua Hiericho, & regem eius, omnesq;
fortes viros. Circuite vrbem cuncti bellatores ſemel per diem. Sic facietis ſex diebus, ſeptimo au
tem die, ſacerdotes tollant ſeptem buccinas, quarum vſus in iubileo, & præcedant arcam fœde-
ris, ſeptiesq; circuibitis ciuitatem, & cætera.) Magnum & pulchrum myſterium, magnum & tre-
mendum in myſterio mundi huius iudiciũ. (Cum (inquit) inſonuerit vox tubæ longior atq; cõ-
ciſior, & in auribus veſtris increpuerit, cõclamabit omnis populus vociferatione maxima & mu-
ri funditus corruent ciuitatis. Ita factũ: Poſtquam in aures multitudinis, vox ſonitusq; increpuit,
muri ilicò corruerunt, & aſcendit vnuſquiſq; per locum qui contra ſe erat.) Hiericho præſenti
loco myſticè ciuitas diaboli eſt, ciuitati dei viuentis Hieruſalem, ſemper inimica, quam & Baby-
lonem nuncupare ſancta cõſueuit ſcriptura, vt in Pſalmo ſuperius memorato: Memor ero Raab
Pſalm.86. & Babylonis. Raab videlicet in bono, Babylonis autẽ in malo ipſius memor ero. Raab (inquam)
vt ſola viuat cum vniuerſis, qui cum ea per fidẽ in domo ſunt. Babylonis autẽ in malo ipſius, ſci-
licet vt muri eius funditus corruant, ſitq; ipſa anathema, & omnia quæ in ea ſunt. Quare autẽ ſex
diebus circuire oportet ciuitatem ſemel per diem, ſeptimo autem die ſepties? Videlicet quia ciui
tas diaboli, & pro creatura mundi, vndè & creatorem cognoſcere potuit, & pro aduentu filij dei,
quem non recipit, iudicanda eſt. Circuitus ſex dierum, ſenariæ ſignificat creaturæ iudicium. Sex
Roma.1. enim diebus cuncta hæc creata ſunt. Apoſtolus autem cum dixiſſet, quia quod notum dei eſt, ma
nifeſtum eſt in illis, deus enim illis manifeſtauit, cõtinuò ſubiunxit: Inuiſibilia enim ipſius, à crea
tura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Sempiterna quoq; virtus eius & diui-
nitas, ita vt ſint inexcuſabiles, quia cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut
gratias egerunt, & cætera. Igitur ſex diebus ſemel per ſingulos dies ciuitas inimica circumeunda
eſt, quia pro intellecta creatura mundi impietas hominum, qui nõ probauerunt deum habere in
notitia, iudicanda eſt. Septimo autem, id eſt, multo maximè, & per omnem modum amplius, pro
aduentu filij dei iudicandi ſunt, quia non receperũt eum. Nunquid enim non audierunt. Et qui-
Roma.10. dem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & cętera. Audierunt cœlis enarrantibus, & viderũt in
Pſalm.18. ſole poſitum tabernaculum eius, nec eſt qui ſe abſcõdat à calore eius. Hoc tam mirabiliter quàm
veraciter dictum, quia videlicet non magis eos latuit filij dei aduentus, quàm ſol iſte qui ab om-
nibus videtur. Pro hoc (inquam) amplius iudicandi ſunt, & pro hoc multo maximè inexcuſabiles
erunt. Igitur & hoc rectè dictum vel factum eſt, vt cum ſingulis cæterorum dierũ ſemel, ſeptimo
die ciuitas circuiretur ſepties. Septimus nanque dies, in quo requieuit deus ab omni opere ſuo
quod patrârat, ſicut latius in exordijs huius operis diximus, ipſe eſt filius dei, cuius illis aduentus
ad iudicium eſt. Itaq; & rex ciuitatis diabolus, vidẽtibus cunctis, pręcipitabitur, & muri eius cor-
Apoca.18. ruent funditus, flentibus, ſicut plenius in Apocalypſi habemus, & plangẽtibus omnibus qui cum
illa fornicati ſunt, ac dicentibus: Væ vę ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniã vna
hora venit iudicium tuum. Itemq; ſecundo: Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſino, &
purpura, & cocco, & deaurata eſt auro, & lapide precioſo, & margaritis, quoniam vna hora de-
ſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ. Ac deinceps tertio: Væ væ ciuitas magna, in qua diuites facti ſunt om-
nes qui habent naues in mari de pretijs eius, quoniam vna hora deſolata eſt.

Quòd Iosue contemplatione iudicij diuini vrbem anathematizauerit, & eum maledixerit, qui muros eius restitueret. CAPVT XX.

IN tempore illo imprecatus est Iosue, dicens: Maledictus vir coram domino, qui suscitauerit & ædificauerit ciuitatem Hiericho. In primogenito suo fundamenta illius faciat, in nouissimo liberorũ ponat portas eius.) Duo dixit: Primò, sitq; ciuitas hęc anathema, & omnia quę in ea sunt. Deinde maledictus vir coram domino, qui suscitauerit ciuitatem Hiericho. Duo, inquam, dixit, & neutrum in amaritudine furoris, sed ex proprij motu animi, sed diuini cõtemplatione iudicij, ciuitatem peccatricem deoq; odibilẽ condemnauit. Deniq; sententia eius vtrobiq; diuinũ testimonium e uestigio subsecutum est. Nam vt taceam, quod muri solo dei nutu, & sine manu hominis funditus corruerunt, Achar filius Charnu filij Zaddi, filij Zare de tribu Iuda, tollendo aliquid de anathemate, turbauit omnem Israel, domino terribiliter inclamante. Anathema in medio tui Israel. Non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc cõtaminatus est scelere. Item qui suscitauit & ædificauit ciuitatem Hiericho, ipse iuxta quod imprecatus est Iosue in primogenito suo fundamenta illius iecit, & in nouissimo liberorum posuit portas eius. Sic enim habemus in lib. Regum tertio: In diebus Achab ædificauit Ahiel de Bethel Hiericho, in Abiram primtiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius, iuxta verbum domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun. Sanè quod dictum est: In primitiuo suo fundauit eam, & in nouissimo suo posuit portas eius, idẽ est ac si diceretur: Quando fundamẽta eius iecit, statim mortuus est filius eius primogenitus, & deinceps inter ædificandum paulatim secundum ordinem natiuitatis decedentibus filijs omnibus, vbi (quod nouissimum erat operis) posuit portas eius, mortuus est filius eius nouissimus: mira ambitione pertinaciam fulciente, vt ambiendo conditoris nomen, totum cum effectu perderet genitoris honorem.

Iosue. 7. 3. Reg. 16.

Quòd in vindicta quæ facta est in Israel propter anathema quod furatus est Achar, exemplum sancitum sit contra auaritiam. CAPVT XXI.

QVare autem tanta sæueritate cœlestis iudicij in eos vindicatum est, nisi vt vẽturis seculis metus eorum exemplo sanciretur? Futurum quippe erat (quod hodie videmus) vt scilicet falsorum fratrum auaritia simul & ambitione, non modicè ecclesia dei turbaretur. Quid enim? Nonne omnes qui in Christo Iesu baptizati sumus, Hiericho, id est, mundum hunc anathematizauimus, abrenunciando diabolo, & omnibus pompis eius? Ecce autem de nobis exierũt, quàm plurimi imitatores Achar de tribu Iuda, qui videlicet fidem profitẽtes catholicam, quod est esse vel dici de tribu Iuda (Iuda quippe confessio interpretatur) tulerunt de isto anathemate, & furati sunt atq; mentiti, & absconderunt, atq; inter vasa sua reposuerunt. Dum enim sub specie pietatis, pulchri incedentes atq; religiosi, auaritiæ student, quæ est simulachrorum seruitus, & cuncta malitiæ spiritualis faciunt venalia, quid aliud quàm anathema furantur, & mentiuntur, & abscondunt inter vasa sua, imò inter conscientias suas. Hanc malitiæ radicem, & huius fellis amaritudinem, primùm in Symone mago per os beati Petri Apostoli, vniuersa Christi ecclesia terribiliter anathematizat, & hæreticam esse hydriam indicat. Non ergo (inquit dominus) poterit Israel stare ante hostes suos, eosq́; fugiet, quia pollutus est anathemate. Vbi enim in sacerdotibus, vel eis qui præsunt, auaritia regnat, & principatum obtinet pecunia, hi qui sunt Israhel arma virtutum contra vitia tenentes, & prout oportet arguere, obsecrare volentes, stare non possunt contra hostes liberè repugnantes, quippe quos pecunia tuetur, vt de vitijs suis aliquando non saltem impunè arguantur. Vndè & apud euangelistam Matthæum. Pulchro mysterio dictum tenemus, quia cum dominus noster facto de funibus flagello, vendentes & ementes de templo eiecisset, tunc demum accesserunt cæci, & claudi ad eum in tẽplo, & curauit eos. Non prius cæcos & claudos curauit, quam illos latrocinantes de spelunca eiecit, quia videlicet non vitia curari, nec virtutes possunt illustrari, nisi prius Mammon de cordibus sacerdotum, aut ipsi sacerdotes cum illo deo suo de templo dei fuerint eiecti. Hoc (inquam) futurũ erat, & idcirco vtiliter præmonstrandum erat in illo vno Achar, qualis vel quanta secundum nomen eius, quod interpretatur tumultus vel turbator, cunctis imitatoribus eius turbatio vel pœna sit reposita. Rectè igitur seuerè, & sine vlla venia pro tali in illum furto vindicatum est, lapidante illum omni Israel, & omnia quæ illius erant igne sunt consumpta, præloquente Iosue, ac dicente, quia turbasti nos, turbet te dominus in die hac. Quamuis enim illo dicente: Fili mi da gloriam domino deo Israel, confitere, & indica mihi quid feceris, & ne abscondas: ille confitendo responderit, verè ego peccaui domino deo Israel, & sic & sic feci, non tamen vllam mereri veniam debuit, quia videlicet confessio nimium tarda fuit. Ante enim turbatus est Israel, quàm ille reatum agnosceret, & ante sors veridica deo auctore prodidit personam, quàm ipse culpam.

Ephes. 5. 2. Timo. 4. Matth. 21. Iosue. 7.

Quare domini sententiæ fuerit, vt cuncti reges contra Israel pugnarent, & pugnando caderent, & quòd illa cædes, & sole stante prolongata dies, longum iudicij diem significet. CAPVT XXII.

Quibus

CAP. X. QVibus auditis, cuncti reges trans Iordanem, qui versabantur in montanis, & campestribus, in maritimis, ac littore maris magni, hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Aetheus, & Amorrhæus, & Chananæus, Pherezeus, & Aeueus, & Iebuseus congregati sunt pariter, vt pugnarent contra Iosue & Israel, & vno animo, eademq; sententia, & cætera.) Omnes peccato suo duce congregati sunt, vt perirent, quia videlicet domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mererentur vllam clementiam. Quare autem hoc domini sententiæ fuit? Videlicet quia tam pessimi erant, tamq; peccatores, vt ipsa eos terra meritò euomeret. Cum enim dixisset, qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: mulier quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo: cum (inquam) hæc & his similia dixisset, subsecutus ait: ne & vos euomat terra, quam intraturi estis, & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. Iustè ergo domini sententiæ fuerat, vt indurarētur corda eorum, & pugnarent, & non mererentur vllam clementiam, sicut præceperat dominus Moysi: Quid enim præceperat dominus Moysi? Si quādo, (inquit) accesseris ad expugnandum ciuitatem, offerre ei primò pacem. Sin autem fœdus inire noluerint, & cætera. Ac deinceps: De his autem ciuitatibus quę dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, sed interficies in ore gladij, Aetheum videlicet, Amorrhæum, & Chananeum, Pherezeum, & Aeueum, & Iebusæum, sicut præcepit dominus deus tuus, ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt dijs suis, & peccetis in dominum deum vestrum. Parum autem erat apud homines, tātum victorem, qui nec mortuis parceret, sed mortuorum quoq; colla pedibus calcari præciperet, mortuosque patibulis affigeret, de crudelitate excusari prædicto testimonio, vel præcepto legis, nisi etiam defenderetur in præsentiarum nouo & inaudito miraculo iusti dei. (Cum (inquit) fugerent filios Israel, & essent in descensu Betheron, dominus misit super eos lapides magnos de cœlo, vsque ad Azeca & Maceca, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filij Israel. Tunc locutus est Iosue domino in die qua tradidit Amorrhæeum in conspectu filiorum Israel, dixitq; coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Ahialon. Stetit itaq; sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spacio vnius diei. Non fuit antea & postea tam longa dies, obediente domino voci hominis, & pugnante pro Israel.) Quid igitur in omnibus his, nisi futuri vniuersalis iudicij iusti figura vel documentum est, quando is qui in multitudine misericordiæ iudicandus aduênit, in fortitudine iustitiæ gladium (vt supra significatum est) euaginatum tenens, iudicaturus adueniet? Tunc profectò sole stante, & nō festinante occumbere, longus dies erit, donec vlciscatur se gens de inimicis suis. (Nonne, inquit, scriptum est hoc in libro iustorum?) Quo in libro iustorum, nisi in vniuersitate sanctarum & veridicarum scripturarum? Vniuersitas quippe illarum, diem illum tremendis declamat præconijs, diem longum, diem magnum, diem amarum. Iuxta est (inquit Propheta) dies domini magnus, iuxta est & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Verè longus, verè magnus dies, cuius magnitudinem tot vocibus, tantis declamationibus explicare Propheta non valet.

Leuit. 17. Deute. 10. CAP. X. Sopho. 1.

Pro eo quòd eiectis gentibus, Iosue terram in funiculo distributionis sorte diuisit, id significari, quòd mansiones in domo patris, gratia dei distribuuntur, & non ex meritis.

CAPVT XXIII.

CAP. XXIII. ET dixit dominus ad Iosue: Senuisti & longæuus es, terraq; latissima derelicta est, quæ necdū sorte diuisa est, & cætera.) Quoniam & hoc ab imperio domini procedit, vt non hominum arbitrio, sed occulto sortis iudicio tribubus Israel diuideretur terra repromissionis, ne hoc quidem à mysterio vacare credendum est. Quid enim est, quòd eiectis à facie eorū gentibus, sicut & psalmista canit: Sorte diuisit eis terrā in funiculo distributionis, nisi quòd beata patria, de qua superbientes eiecti sunt apostatæ angeli, cunctæ mansiones illæ quæ multæ sunt in domo patris, gratia dei distribuuntur, & non ex meritis. Dei enim donum est, & non ex nobis (inquit Apostolus) vt ne quis glorietur. Rectè igitur sorte, in qua non hominis electio, sed occulta die cuncta agit dispositio, terra illa diuisa est: quia videlicet, gratia dei, quam nulla præcesserunt merita, nostra terra viuentium speranda nobis & possidenda est. Transeamus nunc ad librum Iudicum, & planam tritamq; historiæ superficiem transilientes, in his duntaxat venerandum quæramus mysterium, vbi pro re vel tempore se exerit domini verbum, vbi ad eius dicitur vel agitur quid cœleste imperium.

Psalm. 77. Ioh. 14. Ephes. 2.

FINIS LIBRI IOSVE.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM IVDICVM, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quod duodecim sint Iudices vsq; ad Samuel, vndè & liber Iudicum dictum est. CAPVT I.

POst mortem Iosue consuluerunt filij Israel dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum & erit dux belli. Dixitq; dominus: Iudas ascendet. Ecce terram in manu eius, & cætera.) Liber iste idcirco liber Iudicum appellatur, eo quòd de illis conscriptus sit qui iudicauerunt Israel, antequam in gente illa regum nomen, vel regia potestas expeteretur. Fuerunt autem iudices numero duodecim, Primus, Othoniel filius Cenez frater Caleph. Secundus, Aoth filius Iera filij Gemini. Tertius, Sengar filius Anath. Quartus, Barath filius Ahinoen, de cedes Nephtalim: Quintus, Gedeon filius Ioas. Sextus, Iair Galaadites. Septimus, Iepte Galaadites. Octauus, Abesam de Bethleem. Nonus, Ahialon Zabulonites. Decimus, Abdon filius Hellel Pharathonites. Vndecimus, Samson. Duodecimus, Samuel. De primo horum Othoniel ita scriptura refert: Et clamauerunt filij Israel ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem, Otho- Infra 3.
niel videlicet filium Cenez fratrem Caleph iuniorem. Fuitq; in eo spiritus domini, & iudicauit Israel. Quoniam ergo nomine saluatoris & officio fungitur, & in eo fuit domini spiritus: rectè spiritualia saluatoris nostri Christi filij dei mysteria in persona eius requiruntur. Historia de illo talis est.

De Othoniel, & vxore eius Axa filia Caleph: quid sedens in Asino & suspirans allegoricè significet. CAPVT II.

DIxitq; Caleph: Qui percusserit Cariath Sepher & vastauerit eam: dabo ei Axam filiam meam vxorem. Cumq; cœpisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleph minor, dedit ei filiam suam coniugem. Quam pergentem in itinere monuit vir suus, vt peteret agrum à patre suo. Quę cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Quia terram arentem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleph irriguam superius & irriguam inferius.) Hæc ipsa per anticipationem in libro Iosue dicta sunt. Por- Iosue.15.
rò Othoniel siue vt verius iuxta beatum Hieronymum scribitur Athoniel, tempus eius dei, vel responsio dei interpretatur. Significat autem magnum iudicem, imo saluatorem Israhel Christum dei filium, cuius typus quo populum suum visitauit tempus dei, cuius euangelium nimirum responsio dei est. Axa verò siue vt verius legatur Axaf medicamentum interpretatur, nam Axa in furibundam vertitur. Loci huius sacramentum duplex, id est, tam allegoricum quam moriale est. Nam Othoniel, scilicet saluator noster & iudex, tunc Cariathsepher, id est, ciuitatem literarum percussit, quæ prius Dabir, id est, loquens siue loquela vocabatur, quando manifestata veritate euangelij: loquacem scribarum & pharisæorum synagogam in litera legis glorianté redarguit. Nam eadem synagoga rectè ciuitas literarum dicta est, cui primùm credita sunt eloquia dei. Dixit autem saluator iste scribis & pharisæis, dixit (inquam) & dictum opere compleuit: Roma.3.
Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Ita Matth.21.
per ciuitatem literarum, id est, eos qui tulerunt clauim scientiæ, percussit atque damnauit, proposito sibi præmio, vt acciperet Axam coniugem, id est, nouam de gentibus ecclesiam. Cuius pater per fidem factus est Caleph, quod interpretatur quasi cor, scilicet deus, qui nobis factus est quasi cor, dicendo: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hinc ipse qui factus est ei vir saluator mundi, suasit vt peteret à patre suo agrum. Docuit enim ecclesiam suam orare & petere à deo patre regnum cœlorum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid ha- Zachar.1.
bes? Axa sedens asino suspirat, quando conuersa ad Christű ecclesia, prima iam gratia, id est, pec- Matth.6.
catorum remissione percepta, secundum gratiam, id est, sancti spiritus illustrationem regni cœ- Lucæ 11.
lestis desiderium postulat. Vndè & protinus subditur. Da mihi (inquit) benedictioné. Quia terram arentem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Terra nanque arens est prima gratia remissionis peccatorum, quam in baptismo pariter omnes accipimus: irrigua verò aquis, cognitio vel desiderium cœlestium bonorum, quod in diuersis diuersa operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult.

De eadem re moraliter, quæ sententia Beati Gregorij est. CAPVT III.

CAEterű & moraliter Axa super Asinű sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirãs, à patre terrá irriguam petit, quia à creatore nostro cű magno gemitu quærenda est lachrymarű gratia. Sunt náq; nõnulli, qui iá in dono perceperút, pro iustitia libere loqui

CAP. IIII. loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere: sed adhuc gratiã la-
chrimarum non habent. Hi nimirum terram australem & arentem habent, sed adhuc irrigua in-
digent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque feruentes sunt, oportet ad minus vt
aut timore supplicij, aut amore regni cœlestis mala etiam quæ antea perpetrauerunt, deplorent.
Et licet in multis speciebus compunctio diuidatur, quando singulæ quæque à potentibus culpæ
planguntur, vndè & voce quoq; pœnitentium Hieremias ait: Diuisiones aquarum deduxit ocu-
Thren.3. lus meus: Principaliter tamen compunctionis genera duo sunt, quia deum sitiẽs anima, prius ti-
more compungitur, post amore. Prius enim in lachrimis se affligit, quia dum malorum suorum
recolit pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cum longa mœroris anxietate fuerit
formido consumpta: quędam iam de prę sumptione veritas nascitur, & in amore cœlestium gau-
diorum animus inflammatur. Et qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postmodum ama-
rissimè deflet, quia differtur à regno. Contemplatur enim mens, qui sint illi angelorũ chori, quæ
societas sanctorum spirituum, quę maiestas ęternę visionis dei, & amplius plangit, quia bonis pe-
rennibus deest, quæ flebat prius cum mala interna metuebat. Sicq́ue fit, vt perfecta compunctio
formidinis tradat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in hac sacra veraciq; historia,
figurata narratione describitur. Quia ergo, vt dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pa-
ter suus irriguum superius, & irriguum inferius. Irriguum superius accipit anima, cùm sese in la-
chrymis cœlestis regni desiderio affligit: Irriguũ verò inferius accipit, cùm inferni supplicia flen
do pertimescit. Et quidem prius irriguũ inferius, ac post irriguum superius datur, sed quia com-
punctio amoris dignitate præminet, necesse fuit, vt prius irriguum superius, & postmodum irri-
guum inferius commemorari debuisset.

De Barach & prophetissa Debbora vxore eius, & quòd idem sit Lapidoth. CAPVT IIII.

CAP. IIII. QVartus iam nobis è iudicibus assumitur Barach. Nam in Aoth qui secundus est, *mysterium*
requirere vel sacramentum, penè violentum est, quippe qui non tam diuino *oraculo*, quàm
humano ductus ingenio, immo & dolo interfecit regem Moab, atque idcirco non tam missus,
quàm permissus dicatur à deo, vt esset saluator. (Addiderunt (inquit) filij Israel facere malum in
conspectu domini, post mortem Aoth, & tradidit illos dominus in manu Iabin regis Chanaan,
qui regnauit in Asor. Habuitq́ue ducem exercitus sui Sisaram, ipse autem habitabat in Aroseth
gentium. Clamaueruntq; filij Israel ad dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus, &
viginti annos vehementer oppresserat eos. Erat autem Debbora prophetes vxor Lapidoth, quæ
iudicabat populũ in illo tẽpore, & sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama,
& Bethel, in monte Effraim, Ascendebantq; ad eam filij Israel in omne iudicium. Quæ misit &
vocauit Barach filium Abinoen de cędes Nephthalim.) Barach idem qui Lapidoth vir Debbo-
re prophetes fuisse traditur. Interpretatur autem Lapidoth fulgur. Barach quoq; fulmẽ. Fulgur
idcirco, quia antequam vlcisceretur Israel, de Chananęis, quasi fulgur splendebat in populo, me-
ritis scilicet & prærogatiuis operum: postquã verò vltus est Israhel de Chananæis, fulmen, id est,
percutiens vocatus est. Plana historia est. Canticum ergo eorum primò breuiter percurrentes,
tunc demum pulchrum perstringamus mysterium, quod intrinsecus latet.

Cantici illorum tractatus ex B. Hieronymo, literaliter. CAPVT V.

DOmine cùm exires de Seir, & transires per Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillaue-
runt aquis.) Exisse dominus de Seyr dicitur, & transisse per Edom, eo quòd Idumæis legem
suam recipere nolentibus in monte Synai legem Israel dederit. Terra mota est, cœli ac nubes di-
stillauerunt aquis. Terrę motus montis Syna describitur. Et quòd dixit, cœli ac nubes distillaue-
runt aquis, ad præsentiam domini cœli, quasi quodam pauore sudorem emittentes, aquis distil-
lasse dicuntur, Similiter & (Montes fluxerunt à facie domini:) Quod verò sequitur. (Et Synai à
facie domini dei Israhel.) Subaudiendum est contremuit & fumauit. (In diebus Samgar filij A-
nath in diebus Iahel quieuerunt semitæ, & qui ingrediebantur, ambulauerunt per calles deuios.)
Quieuisse dicuntur semitæ, quia tempore Samgar ducis Israel, præoccupatæ erant semitæ ab ini-
micis Israhel, & non audebant in domũ domini liberè orandi gratia ascendere, sed qui ingredie-
bantur per eas, timore inimicorum latenter, & per calles deuios ascendebant. De quibus inimi-
cis non plenè eos Samgar liberasse dicitur. Quod verò interponitur, paulò superius in diebus Ia-
hel, intelligendum est, quia interempto Sysara à Iahel, apertæ sunt viæ, & absq; vllo timore ibant
in domum domini, qui antea per calles deuios illuc gradiebantur, & quòd Iahel aut Debbo-
ram hic ponitur, humilitatis causa hoc Debbora fecisse dicitur, eo quòd Iahel vxor Aber Cy-
nei Syraram interfecerit. (Cessauerũt fortes in Israhel, quieuerũt donec surgeret Debbora, sur-
geret mater in Israel.) Fortes hic doctores & prædicatores legis dicit, qui quieuisse, id est, nõ fu-
isse dicuntur, donec surgeret Debbora, quæ Israhel & prædicatione & exhortatione doceret, &
concilio ab hostibus liberaret. Hos etiã fortes in superioribus ad dominũ secum benedicendũ,
eadem

eadem Debbora verbis his prouocat, dicẽs: Qui ſpontè obtuliſtis animas veſtras de Iſrahel ad pe
riculũ, benedicite dño. Hi fortes.i. doctores obtuliſſe dicuntur ſuas aĩas ad periculũ.i.legi dei &
ſeruituti eius ſe ſubdidiſſe, & die noctuq́; in meditationibus corpus animamq́; maceraſſe. (Noua
bella elegit dñs, & portas hoſtiũ iſte ſubuertit.) Quomodo vel in quo noua bella? Sequitur cõti-
nuò, & interrogãdo dicit: (Clypeus & haſta ſi apparuerunt in quadraginta milibus Iſrahel?) ſub-
auditur nõ. Hæc enim verior lectio, veriorq́; ſenſus eſt, licet in pleriſq; codicib⁹, detracta dictiun
cula ſi, affirmatiuè ſoleat legi, quòd ſcriptorum vitio inoleuit. Quòd dicit clypeus & haſta, intel-
ligendũ eſt hoc quaſi iureiurãdo dixiſſe, quòd in quadraginta milibus, nec clypeus nec haſta in-
ueniri poſſet. Iccirco deus noua bella elegiſſe dicitur, & portas hoſtium ſubuertiſſe, eo quòd de
inermibus fortes & victorioſos fecerit. Quod verò Iſrahel armis expoliati fuiſſent, à Iabin rege
Chanaan, in ſuperioribus declaratur, vbi dicitur: Clamauerunt filij Iſrahel ad dñm, nongentos
enim falcatos habebat currus, & per viginti annos vehemẽter oppreſſerat eos. Vehemẽter & for- Capit.4.
titer oppreſsit eos, quia armis expoliaſſe dicitur, ſicut in libro Samuelis ſcribitur: Cumq́; veniſſet
dies prælij, non eſt inuentus enſis & lancea totius populi, qui erant cum Saul & Ionatha, excepto 1.Reg.13.
Saul & Ionatha filio eius. (Cor meũ diligit principes Iſrahel.) Sciendũ, quòd in Hebręo nõ prin-
cipes, ſed doctores legitur. Hoc Debbora in perſona dei loquitur, ꝙ deus diligat doctores legi
dei ſtudẽtes, de quibus dicitur ſubiungẽdo. (Qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini) in
populo (benedicite domino.) De quibus etiã iam ſuperius dictũ eſt in eo loco, vbi ait: Qui ſpõte
obtuliſtis animas veſtras ad periculũ, benedicite dño. (Qui aſcẽditis ſuper nitẽtes aſinas, & ſede-
tis in iudicio, & ambulatis in via, loquimini.) Aſcenſores aſinarum populus Iſrahel dicitur. Aſinæ
verò, in quibus aſcẽdunt, doctores tribus Iſrahel dicuntur. Super quorũ doctrinam reliquus po-
pulus, quaſi ſuper aſinas aſcẽdiſſe dicitur.i requieſcere. Et ipſę aſinę nitẽtes dicuntur, hoc eſt, gra
dientes inſtar lunæ, in lege ſedentes ſuper iudicium.i.ſuper legẽ. Quæ etiam ſuper iudiciũ ſedere
dicuntur.i.ſuper legẽ, & ambulare in via, ſubauditur legis, eo quòd viam legis nequaquã excede-
rent. Populũ itaq; qui ſuper has aſinas.i.ſuper hos doctores requieſcebãt, prouocat Debbora ad
benedicendum dñm, & dicit: Loquimini.i.laudate. Et quaſi interrogaſſent, vbi & quãdo laudabi
mus dñm, illa reſpõdit. (Vbi colliſi ſunt currus, & hoſtiũ ſuffocatus eſt exercitatus. Ibi narrentur
iuſtitiæ domini, & clementiæ fortis Iſrahel.) Ac ſi diceret: Quamuis ſemper & vbiq; deus laudan
dus ſit, modò tamẽ à vobis potius laudandus eſt & benedicẽdus, qui inimicos veſtros ſubuertit,
ſicut Aegyptios in mari rubro. (Tunc deſcendit ad portas populus domini, & obtinuit principa
tum.) Ad portas populus domini deſcendit.i.ad portas domus dñi, quia benedicto & collaudato Exod.14.
in loco victoriæ domino, deſcenderunt in domũ domini, vt ibi etiam dñm collaudarent, oratio-
nes & victimas ei offerentes. Quod verò de tribu Iſachar, doctores cæterarũ tribuũ eſſent, mon-
ſtratur ex lib. Paralipo. vbi ait: De filijs quoq; Iſachar eruditi viri, qui notant ſingula tempora, ad 1.Para.12.
præcipiendũ quid facere deberent Iſrahel, principes ducenti. Omnes aũt reliquæ tribus, eorum
conſiliũ ſequebantur. Et quod ijdem doctores aſini ſint, mõſtratur in lib. Gen. vbi ſequitur, Iſa-
char aſinus fortis, accubãs inter terminos. Vidit requiem ꝙ eſſet bona, & ꝙ optima terra, & ſup-
poſuit humerũ ſuum ad portandũ, factuſq́; eſt tributis ſeruiẽs. Aſinus in li. Gen. vbi ſequitur, for
tis dicitur, propter fortitudinẽ legis, eo quod legem in humero portaret, & cæteris tribubus tri- Gene.29.
butum.i.doctrinã legis impenderet. In li. verò Iudicum aſinæ dicuntur, eo quòd viribus fracti &
humiliati atq; infirmi manerẽt, iugo ſcilicet gentiũ preſsi atq; humiliati, & ſola tantũ lege dei cõ-
tenti. Surge ſurge Debbora, ſurge ſurge loquere canticũ.) Notandũ, quòd in Hebræo expergiſ-
cere legatur.i.expergiſcere in ſpiritu prophetiæ. Præfatorũ itaq; doctorũ vocibus Debbora pro
uocatur, vt expergiſcatur in ſpiritu prophetiæ & laudis, & nõ ceſſet à laudibus dei. Vndè & ſequi
tur. Loquere canticũ. (Surge Barach, & apprehende captiuos tuos fili Ahionẽ.) In Hebræo dici-
tur, prædare prædã tuam fili Ahionẽ. Hac ſentẽtia vocibus etiã eorundẽ doctorũ Barach ammo-
netur, vt deprędetur reliquias inimicorũ ſuorũ, & ad internitionẽ eos vſq; perducat, & nomẽ ſibi
victorię laudabiliter acquirat. (Tunc ſaluatę ſunt reliquię populi.) Hęc ſentẽtia ad intelligendũ,
iungẽda eſt ſentẽtię ſuperiori, qua dicitur, vbi narrẽtur iuſtitię domini, clemẽtię fortis Iſrahel, eo
quod tunc ſaluatæ ſunt reliquiæ populi. Dñs in fortibus dimicauit.) In Hebręo legitur, dñs pro-
pter me in fortib⁹ dimicauit, & eſt vox totius pop. Iſrahel. Dimicauit enim propter eos in Aegy-
ptijs, & cæteris inimicis Iſrahel. Vndè & ſequitur. (Ex Effraim deleuit eos in Amalech).i. Ioſue,
exiſtẽs de tribu Effraim, deleuit fortes inimicos Iſrahel in Amalech, & populũ eius in ore gladij,
ſicut legitur in li. Exo. Fugauitq́; Ioſue Amalech & populũ eius in ore gladij. Et ꝙ idẽ Ioſue ex
tribu Effraim fuerit, mõſtratur ex li. Nu. vbi dicitur: De tribu Effraim, Oſeæ filiũ Nun. Quẽ & in Exod.17.
cõſequentib⁹ Ioſue vocat dicẽs: Vocauitq́; Moyſes Oſeę filiũ Nun Ioſue. (Et poſt eũ in populos
tuos Amalech.) Poſt eũ.i. Ioſue ex tribu Beniamin exiſtẽs, Saul populũ Amalech pręcipiẽte dño Nume.13.
deleuit. Quòd de ſpiritu prophetiæ Debbora & Saule futurũ prophetauit, & hoc ſecundũ ſche-
ma, ꝙ vocatur prolepſis, dictũ eſt, ꝙ ipſe eſſet deleturus Amalech, ſicut habes in li. Samu. Sed & 1.Reg.15.

CAP. V. quòd ait: O Amalech, in Hebræo nõ legitur, ſed latinus interpres ſenſus gratia hoc addidit. (De
Machir principes deſcẽderunt, & de Zabulon, qui exercitũ ducerẽt ad bellandũ.) In Hebræo le-
gitur. De Machir principes deſcẽderũt, & ſubauditur ad bellandũ.i.ad proſternendũ Syſara prin
cipẽ, & de Zabulon, ſubauditur deſcẽderunt, qui ducerent de tribu literarũ.i.de tribu Iſſachar, &
ſubauditur ad bellandũ.i.ad deũ collaudandũ & exorandũ, de quib. & ſequitur. (Duces Iſachar
fuêre cũ Debbora.) In Hebræo, Principes.i.doctores legis fuêre cũ Debbora ad collaudandum
deũ. (Et Barach veſtigia ſunt ſecuti.) Intelligendũ eſt, quia pars quędã illorũ cũ Debbora ad deũ
collaudãdum remãſit, & pars Barach veſtigia ſunt ſecuti ad populũ exhortandũ, & debellandum
Syſarã. (Qui quaſi in pręceps ac baratrũ ſe diſcrimini dedit) Barach, ſcilicet, credens verba dñi, ſe
diſcrimini dedit, pręcipitãs ſe in torrentẽ Cyſon, perſequẽs & debellans Syſarę exercitũ. Baratrũ
in hoc loco torrẽs Cyſon intelligitur. (Diuiſo cõtra ſe Ruben, magnanimorũ reperta contentio
eſt.) In Hebræo nõ habetur cõtra ſe. Vox enim Debbore eſt increpãs Ruben.i.tribũ Ruben, eo
ꝙ imperio dñi nõ obtẽperans cũ fratribus ſuis cõtra inimicos dñi debellãdos nõ ierit, ſed timore
perterritus, & verbis dñi incredulus ab eis ſe diuiſerit, & ꝓ eo magnanimus.i.ſuperbus, repertus
extiterit. Vndè & ſeqtur eorũ increpatio in ſpiritu ꝓphetiæ dicẽs: Quare habitas inter duos ter-
minos, vt audias ſibilos gregũ. In Hebræo nõ legit̃ duos, ſed inter terminos. Et eſt ſenſus. O Ru-
ben, quare habitas.i.quare remanes inter terminos tuos, ſcilicet vicinarũ tribuũ tuarũ, vt audias
ſibilos gregũ? Ac ſi diceres, Greges quib. abũdas, ſeruare cupis & amittere vereris, eorũq́; ſibilos
audire potius delectaris, q̃ cũ fratribus tuis ad debellãdos hoſtes Iſrahel ꝓgredi niteris: & q̃a hoc
facis, imperio dñi ſuperb⁹ reſiſtis, vndè & ſequit̃ idipſum ꝙ & ſupra. (Diuiſio Rubẽ, magnanimo
rũ reperta cõtentio eſt. (Eo ꝙ malè fecerit, imperiũ dñi paruipẽdẽs, & ſuperbus exiſtẽs. (Galaad
trãs Iordanẽ quieſcebat.) Et hoc increpãdo dicit̃, eo ꝙ remorãte Ruben cũ eo Galaad pari cõſi-
lio remãſerit. (Et Dan vacabat nauibus) quia vidẽs, ꝙ tribus Ruben, & tribus Galaad, nõ irẽt cũ
fratribus ſuis ad bellandũ, timore correptus, nauibus vacando fugã arripuerit. (Aſer habitabat in
littore maris, & in portubus morabatur.) Similiter hoc increpando ponitur, eo ꝙ Aſer in littore
maris habitãs, in portubus moratus fuerit, fugã potius arrepturus, q̃ fratrib. cõpreliaturus. (Zabu
lon & Nephthalim obtulerunt aĩas ſuas morti in regione Meronie) In Hebræo ſuper regionem
Meronie. Et eſt ſenſus. Quia cæteris tribub⁹ ire nolẽtibus, hę duę tribus, aĩas ſuas morti dederint
ſuper regione Meronie. Meronie em̃ interpretatur excelſus. Pro regione em̃ excelſi.i.dei, obtu-
liſſe dicuntur aĩas ſuas, & iccirco laudibus efferũtur, cũ cæterę cõprehendãtur tribus. (Venerunt
reges & pugnauerũt.) Reges terræ Chanaan dicit, qui regi Labin ſubditi erãt. (Pugnârunt reges
Chanaan.) Idipſum repetit. (In Thanaac.) Thanaac enim ꝓuincia eſt, vbi eſt torrẽs Cyſon, iuxta
aquas Mageddo. Mageddo em̃ ciuitas eſt poſita ſuper torrẽtem Cyſon. Et ꝙ dicit: (Iuxta aquas
Mageddo.) Intelligitur iuxta torrentẽ Cyſon ciuitas Mageddo. (Tamẽ nihil tulere pręd antes.)
Hoc ſubſannãdo dicitur, cũ non ſolũ nihil prædæ tulerint, quin potius aĩas eruere nequiuerunt.
(De cœlo dimicatũ eſt cõtra eos.) Quia in xl. milibus Iſrahel clypeus & haſta inueniri non pote-
rãt, iccirco dñs de cœlo lapidibus grãdinis & igni dimicauit pro eis cõtra hoſtes ſuos, ſicut & il-
Ioſue 10. lud in li. Ioſue. (Stellæ manẽtes in ordine ſuo & curſu, aduerſus Syſarã pugnauerũt.) Stellę, angeli
intelligãtur, qui de cœlo cõtra Syſarã pugnauerũt. (Torrẽs Cyſon traxit cadauera eorũ.) Eſt em̃
hic defectus, & quaſi interrogãdo, vbi & reſpõdeatur in torrentẽ Cadumin.i.in mare rubrũ. Vn-
dè & ſequitur. (Torrẽs Cadumin, torrẽs Cyſon.) Torrentẽ Cadumin, mare rubrũ vocat. Cadu-
min enim interpretatur antiquorũ, eo ꝙ antiquè miracula in eo facta fuerint, tranſeuntibus filijs
Iſrahel, & Aegyptijs pereuntibus. Et quia mare rubrum Aegyptios mortuos euomuit, ita vt eos
mortuos Iſrahelitæ ſuper littus maris viderẽt, & eadẽ cadauera piſcibus & beſtijs maris abſtracta
fuerũt, iccirco traxit torrẽs Cyſon cadauera eorũ, vt pro cadaueribus Aegyptiorũ ſibi ablatis ca-
dauera Chananæorũ ipſius maris rubri piſces & beſtiæ comederẽt. (Cõculca aĩa mea robuſtos.)
Hoc Debbora in perſona totius Iſrahelis dicit, vt oẽs vno aĩo robuſtorũ.i.fortiſsimorũ inimico-
Ioſue 10. rum ſuorũ colla cõculcarent, ſicut eſt illud in li. Ioſue de quinq; regibus Chananæorũ. (Vngulæ
equorũ.) In Hebræo ſic legitur. (Tunc vngulæ equorũ ceciderũt fugiẽtibus impetũ, & per pre-
ceps ruentibus fortiſsimis hoſtiũ.) Lapidibus enim grandinũ de cœlis ab angelis vngulæ equorũ
cecidiſſe traduntur, vt ſit ſenſus. Si vngulæ equorũ cecidiſſe tactu lapidum creduntur, quid putas
equitibus accidiſſe? (Maledicta terra Meroz dixit angelus dñi.) In Hebræo legitur. Maledicite
Meroz dixit angelus dñi. Angelus dñi ab Hebręis Michael intelligit̃, qui iubet per Debborã po-
pulo Iſrahel, vt maledicãt Meroz.i.poteſtatẽ angelicã, quę præerat Chananæis. Meroz em̃ inter-
pretatur arcanũ. Iccirco maledici iubetur.i.anathematizari, eo ꝙ cęteris angelis dimicantibus ꝓ
Iſrahel, ipſe nõ ſolùm nõ pugnauerit, verùm etiã in aduerſitate eorũ perſtiterit. (Maledicite habi
tatoribus eius).i.& Meroz & populo eius. Et redditur cauſa cur maledicãtur. (Quia, ſcilicet, non
venerũt in adiutoriũ dñi, in auxiliũ fortiſsimorũ eius. Benedicta inter mulieres Iahel vxor Aber
cynei.) Inter mulieres, ſcilicet Sarã, Rebeccã, Rachel, Liã, & cæteras fermè mulieres. (Benedica-
tur in

tur in tabernaculo.)ſubauditur dñi,& ibi memoriale ſit eius,ſicut & Iudith.Et benè reddit cauſã cur benedicatur, quia ſcilicet ſapiẽter & prudẽter fecerit, eo quod petẽti aquã lac dederit.Iccirco lac dedit,vt hoſtis fugiens,ſibi potiorem fidem accõmodaret.Et ſi quęritur,cur vinũ non dederit,reſpondendũ eſt,quia domus Rachab vinũ nõ bibebat,ſicut habes in Hieremia propheta. Hiere.35.

Quòd myſticè Syſara diabolum, Debbora legem, Barach verò qui interpretatur fulmen,fortes legis viros ſignificet,qui illa legitimè vtentes,fortiter diabolum percuſſerunt. CAP. VI.

HAec ad literam dicta,magna ſpiritus & vitæ cõtinent myſteria.Syſara quippe dux aduerſi exercitus,hoſtem generis humani,nomine ipſo ſignificat.Interpretatur nanq; equi viſio.Equi viſio diabolus eſt,qui omne ſublime videt,qui ſecundũ naturã equi ſuperbi & fluxi ſpiritũ hominis in ſuperbiã erigit,carnẽq; luxurioſam velut equino fluxu polluit.Hic dux Iabin,ꝙ interpretatur intelligẽtiæ,videtur enim ſibi eſſe Cherub.i.plenitudine ſciẽtiæ,dux,inquã,Chanaan.i.oĩum quorum pedes per ſuperbiã moti ſunt(Chanaã quippe interpretatur motus eorũ) nõgentos habuit falcatos currus.i.ſuperbiuit in omni potentatu,ita vt ſibi pro deo præeſſe videretur,cunctis angelorũ ordinibus.(Erat aũt(inquit) Debbora prophetes vxor Lapidoth.Debbora apes interpretatur.Significat aũt legem,quę tanquã in cæra mel.i.in litera,ſpiritus cõtinet dulcedinẽ.Hæc aũt vxor Lapidoth,qui & ipſe vocatus eſt Barach.Vir Debboræ populus fuit Iudaicus,legis ſtudiũ vel ſcientiam profeſſus.Lapidoth fulgur,Barach fulmen interpretatur.Et fulgur quidẽ choruſcat,ſed breuiter,fulmen aũt ferit fortiter.Lapidoth ergo.i.fulgur populus ille erat, pro parte illorũ qui breuiter imò inaniter ſolo legis literalis ſermone choruſcauerũt,fulmẽ verò pro parte illorũ,qui legem adimplendo,fortiter diabolũ percuſſerunt.Igitur Debbora.i.lex ſancta & iuſta & bona,miſit & vocauit Barach filiũ Abinoen,idem populũ Iudaicum,patrem deũ labijs honorantẽ, ſecundũ nomẽ Abinoen. Abinoen quippe interpretatur patris mei decor.(Vade(inquit) & duc exercitũ in mõtem Thabor.)Thabor veniens lumẽ interpretatur, illũ ſignificans, de quo veraciter Zacharias cecinit,dicens: Viſitauit nos oriens ex alto,&c. Ergo in mõtem Thabor, duc (inquit)exercitũ.i.crede in eum, ſpera in eum qui Abrahæ promiſſus eſt,qui de ſemine Abrahæ venturus eſt,ſcilicet Chriſtũ lumen verũ,benedictionem omnium gentium.Nam in illũ montem Lucæ 1.
ducere exercitum.i.ſpem vitę vel iuſtitiæ ponere in Chriſtũ,hoc Debbora præcipit Barach,hoc enim lex vniuerſa,hoc,inquam,legis & prophetarũ ſancta imperat Iudaico populo ſcriptura.(At ille:Si(inquit)venis mecũ,vadam.Si nolueris venire,non pergam.)Hoc planè populus ille dixit, quia iuſtitiam ſuam volens ſtatuere,iuſtitiæ dei ſubiectus eſſe noluit.Hoc inquã ille non Barach, Rom.10.
ſed Lapidoth dixerit.i.populus ille, nõ pro parte fortium & perfectorũ fortiter fulminantiũ,ſed pro parte imperfectorũ breuiter coruſcantium ſiue fulgurantium, qui fiduciam habentes in operibus legis neſcirent ſibi eſſe aduentum vel gratiam Chriſti. Sed enim ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro coram deo.Dicit ergo Debbora:(Ibo quidem tecum, ſed in hac vice victo Rom.3.
ria non reputabitur tibi,quia in manu mulieris tradetur Syſara.)Quòd eſt dicere : Tibi quidem lex obſeruata,quamuis non ad perfectum adducendo proderit,ſed cum Chriſtus venerit,eccleſia de gentibus per ſolam fidem eius ſperans iuſtificari, perfectionem plenamq; victoriam obtinebit.(Aber autẽ Cyneus receſſerat quondam à cęteris Cyneis fratribus ſuis,&c.)Cynei poſteri erant Obab.i.Iethro cognati Moyſi, de quibus aliàs iam dictum eſt. (Deſcendit itaq; Barach de monte Thabor,& decem milia pugnatorum cum eo. Deſcendit Barach, Barach,inquam,nõ iam Lapidoth.i.non iam fulgur,ſed fulmen deſcendit de monte Thabor,ſcilicet Iudæi magni & veri Chriſti apoſtoli afflati ſpiritu ſancto,miſſi à Chriſto,& cùm eis decem milia pugnatorũ, ſcilicet fide armatus vniuerſus exercitus credentiũ. Vndè canitur in Pſal. Currus dei decem milibꝰ multiplex,milia lætantium dominus in eis in Syna in ſancto.Deſcenderunt,inquam dignatione, Pſal.67.
ſcilicet,quia credentes ipſi illuminati,nondum credentes & adhuc cæcos reſpicere dignati ſunt.

De Iahel vxore Aber Cynei,qualiter Syſaram interfecerit,& quòd eccleſiæ de gentibus typum geſſerit. CAPVT VII.

PErterruitq; dominus Syſaram, & omnes currus eius, vniuerſamq; multitudinem in ore gladij,ante conſpectum Barach,in tantum,vt Syſara de curru deſiliens, pedibus fugeret, & Barach perſequeretur fugientes currus & exercitum vſque ad Aroſeth gentium, & omnis hoſtium multitudo vſq; ad internitionẽ caderet.)Dominus(inquit) perterruit Syſaram. Quis enim alius niſi dominus noſter,dominus virtutem,& rex gloriæ perterruit diabolum, & de curru ſuperbiæ in pedes deiecit eum,iuxta Pſal.dicentem.Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum? Illum ipſe Pſalm.88.
perterruit,ad conſpectum Barach , ad conſpectum apoſtolorum , qui fuere ex Iudaico populo, cui Debbora,ſicut iam dictum eſt,id eſt,ſacra lex primò nupſit.Illi erãt cœli enarrantes gloriam dei,& illis comitantibus atque fulminantibus , ſignaque & prodigia facientibus perterritus diabolus de curru deſiliuit . Imperatorum enim & principum ſeculi, conuerſorum ad Chriſtũ, alti- Pſal.18.
tudinem perdidit. Quid deinde? (Fugiens(inquit)peruenit ad tentorium Iahel vxoris Aber Cynei.Erat enim pax inter Iabin regem Azor , & domum Aſer Cynei. Iahel cerua ſiue coniugium

CAP. IIII. ceruale interpretatur. Significat aũt ecclesiã de gentibus, quę veluti cerua ceruo. i. viro suo Christo nunc per fidẽ copulatur. Quæ comedit quidẽ serpentem admittẽdo peccati venenũ, sed pro hoc pœnitens dicit singulariter ex persona singulorũ, dicit vniuersaliter in persona omniũ membrorũ suorum, qui sunt vnũ corpus, vna ecclesia, vnus populus. Quẽadmodum desiderat ceruus

Psalm.41. ad fontes aquarũ, ita desiderat anima mea ad te deus. Deiectus de curru, & pedibus fugiẽs tabernaculũ eius ingressus, & pallio eius opertus est, quia perdito falso diuinitatis vocabulo, quo adulter in publicis gloriabatur conuentibus populorũ, occultus irrepsit in ecclesiæ tabernaculum, vt occultis quasi sub pallio vitijs refocillaretur, vt victoris Christi nõ valens fuscare nomen, saltem morũ in domo eius corrumperet pulchritudinẽ. Sed quid illa fecit? (Tulit (inquit) clauũ tabernaculi, assumens pariter & malleũ, & ingressa abscondite & cũ silentio posuit supra tẽpus capitis sui clauum, percussumq; malleo, defixit in cerebrũ vsq; ad terram. Qui soporem morti socias, defecit ac mortuus est.) Verè iuxta scripturã aliam, mulier fortis accinxit fortitudine lumbos suos, &

Prouer.31. roborauit brachiũ suum. Sinistram manũ misit ad clauũ, & dextram ad fabrorũ malleos. Talis habitus corporis, profectò figuram crucis exprimit. Clauus tabernaculi ipsum est stigma passionis Christi. Clauum tulit, quę iussa mortificare membra sua super terrã, crucem suam baiulauit, crucifigens carnem suam cũ vitijs & cõcupiscentijs. Hoc tunc validè fit, quãdo non pro vanitate humanæ laudis, sed pro gloria assumitur dei afflictio carnis, non, inquam, in ambitione auræ popu-

Psal.118. laris, sed in timore domini. Idcirco Psalmista postulat. Cõfige timore tuo carnes meas. Rectè igitur sinistram manũ misit ad clauum, & dexteram ad fabrorũ malleos. Sinistra inferius ad clauũ, visibilis operatio pœnitentiæ est in oculis hominũ. Malleus in dextera desuper, timor domini in intentione cordis est. Ita factũ est, vt capiti eius defigeret clauũ validè in cerebrũ vsq; ad terram. Quare in capite quæsiuit vulneri locũ? Videlicet quia peccati caput est feriendum, ne postquam vẽtre irrepserit, difficilior pugna sit. Caput prima peccati suggestio est, vẽter autem subsequens

Iob 40. delectatio. Porrò cõsensus cauda est. Vndè ligetur animus, queadmodum de Beemoth ad beatũ Iob dicitur. Stringit caudam suam quasi cedrus. i. fortius tenet, quemcunq; per cõsensum ligauerit diabolus. Igitur in capite quæratur vulneri locus. i. nõ expectata cauda cõsensus, imò delectationis ventre, prima suggestio clauo dominicæ crucis, cùm timoris domini malleo transfigatur.

De cantico Debboræ & Barach, à qualibus rectè secundum sensum mysticum in ecclesia Christi sit canendum. CAPVT VIII.

CAP. V. CEcineruntq; Debbora & Barach, filius Abinoen in die illo dicentes: Qui spõtè obtulistis de Israel animas vestras, ad periculum benedicite domino.) Canticum hoc iuxta literam supra decursum, spiritualiter in ecclesia iugiter illis canendum est, qui ad bella spiritualia spõte animas suas obtulerunt. i. qui non contenti acceptasse præceptum, vt fortius pugnarent cõtra diabolum, secuti sunt & consilium, sponte offerendo animas suas, sponte, inquam, & ex voto gratuito, cũ rebus & possessionibus ipsis, quas pro domino reliquerunt, suas quoq; vbi causa poposcit, obtulerunt animas. Isti sunt reges, isti sunt principes. (Audite (inquit) reges, percipite auribus principes. Ego sum, ego sum, quæ domino canã, psallam deo Israhel.) Ego sum (inquit) Debbora, ego sum (inquit) lex diuina, quæ domino canam. Quanticunq; reges, quanticunq; principes, os suum ad canendum aperiant, ego sum quę domino canam, nam extra legem diuinam, extra canonicam scripturam nihil est quod domino deo canat. Quid igitur canam? Quid domino deo Israhel psallam? (Domine cũ exires de Seyr, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie domini, & Synai à facie domini dei Israhel.) Seyr pilosus, Edom terrenus siue sanguinolentus, Synai tentatio interpretatur, quibus vtiq; nominibus, populus ille Iudaicus denotatur hactenus persequens Iacob fratrem suum. i. supplãtatorem de gentibus, populum Christianum, peccatis hispidus, cupiditate terrenus, crudelitate sanguinolentus, maximè Christi sanguine, & prophetarum eius. Notum autem & certum est, quia de illo Seyr exiuit, & per regiones illius transiuit, populum illum reliquit, & ad nationes transiuit, dicendo nimirum prophetica, dicendo voce euãgelica. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Matth.23. Igitur domine (inquit) cùm exires de Seyr, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis. i. cùm carnales relinqueres Iudæorũ cæremonias, templumq; Christi filij tui sanguine pollutum, præsidibus eius angelis tuis, vt Iosephus quoq; testatur, clamantibus, transeamus ex his sedibus, terra omnis, audita euãgelij tui prædicatione, ad pœnitentiã mota

Ioseph. est. Cœli de quibus scriptum est, cœli enarrant gloriam dei, cœli, inquam. i. apostoli, ijdemq; nu-

Psa. 18. bes, de quibus alibi scriptum est: Et nubibus mandabo, ne pluant super vineam meam imbrem,

Esaiæ 5. distillauerunt vbiq; aquis sapientiæ, aquis doctrinæ euangelicæ, ita vt non essent loquelæ neque sermones, quorum non audirentur voces eorum, & in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hoc idem verbis quidem paulo immutatis, sed eodem sensu alibi Psalmista cõcinit. Deus cùm egredereris in cõspectu populi tui, cùm pertrãsires in deserto, terra

Psal.67. mota est, &c. Reliqua cãtici, superius literali expositione digesta, studio proficiscẽdi pretermi-

Moraliter

Moraliter de eo, quòd Gedeon cùm à paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium hœdum coxit. CAPVT IX.

FEcerunt autem filij Israel malum in conspectu domini. Qui tradidit eos in manu Madian septem annis, & oppressi sunt valde ab eis. Venit autē angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas, patrem familiæ Ezei. Cumq́; Gedeon filius eius excuteret atq; purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei, & ait: Dominus tecum virorum fortissime,) &c. Hic primo sensus moralis non prætereundus est, Gedeon cum à paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium protinus hœdum coxit, quem super petram posuit, & ius carniū desuper effudit. Quid est frumentum virga cedere, nisi rectitudine iudicij, à vitiorū paleis, virtutum grana separare? Sed hęc agentibus angelus apparet, tanto magis enim dominus interiora denunciat, quāto se studiosius homines ab exterioribus purgant. Qui occidi hœdum præcipit. i. omnem appetitū nostræ carnis immolari, carnesq́; supra petram poni, & ius carnium desuper effundi, quem alium significat petra, nisi eum de quo per Paulum dicitur: Petra autem erat Christus? Carnes ergo supra petram ponimus, cùm corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Ius etiam carnium desuper effundit, qui in conuersatione Christi, ipsas etiam carnales cogitationes exinanit. Quasi enim ius ex carne liquida in petra funditur, quādo mens à cogitationum carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox angelus virga tangit, quia intentionem nostram nequaquam potestas diuini adiutorij deserit. De petra aūt ignis exit, & ius carnesq́; consumit, quia afflatus à redemptore spiritus, tanta cor nostrū flāma cōpunctionis cōcremat, vt omne quod in eo est illicitū & operis & cogitationis exurat. Perfecta enim mēs solerter vigilat, vt nō solū peruersa agere renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes turpiter liquatur, tergat. CAP. VI. 1. Corin. 10.

De gemino signo velleris, quale in vtroq; futurorum præsagium fuerit. CAP. X.

DIxitq́; Gedeon ad dominum, Si saluū facis per manū meam Israel, sicut locutus es, ponā vellus hoc lanæ in area. Si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumq́; est ita, &c.) Iuxta historiā delictum quidē est & tentatio, quod adhuc secundo & tertio petit signum, postquam superiore signo quod primum fuit, accendente igne de petra, & carnes azymosq́; panes cōsumente, vidit & agnouit, quod esset angelus dñi. Nec mirum, quod contra legē potuit tentare dñm, qui post victoriam, de auro eiusdē victoriæ facere potuit Ephot, quod & posuit in ciuitate sua Ephra, fornicatusq́; est ipse, & omnis Israel cū eo. Vndè Gedeon interpretatur tentatio iniquitatis eorum, licet & alias interpretetur circuiens vterum. Porrò iuxta sensum mysticum, vtrunq; non velleris signum futurorum præsagium est. Quandiu ros in vellere, tam diu in omni terra fuit siccitas, Itemq́; ecōtra, vbi omnis terra rore maduit, solum vellus siccum fuit. Sic profectò, quàm diu in Iudæa notus erat deus, quàm diu in Israel magnum erat nomen eius, totus mundus siccitate. i. ignorantia dei marcebat, & econtra nunc, vbi in tota multitudine & latitudine mundi, spiritus sancti dona diffusa sunt, Iudæa Christum non habens, omnimoda supernæ gratiæ squalet inopia. Quod respiciens Psalmista, domino canit, domino patri de filio eius Christo dicit: Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. i. prius veniet in cognitionem Iudæorum, & descendet deinde super terram. i. in cognitionē gentium. Ideo autem per vellus populus Iudęorū intelligitur, quia sicut vellus sine corruptione & dolore agni succiditur, ita Iudaicus populus primū deo adhærens, à fide Christi sine damno ipsius domini est separatus. Quamuis rectè & aliter debeat intelligi. Nā descendet sicut pluuia in vellus. i. sicut pluuia in vellus descendit, sine omni corruptione & dolore ipsius velleris: ita ipse rex nascetur de virgine sine omni corruptione virginis, & postea descendet sicut stillicidia stillantia super terram, id est, in cognitionem omnium hominum. Psalm. 71. Psalm. 71.

De mystica eius pugna, trecentis viris probatis contra Madian. CAPVT XI.

DIxitq́; dñs ad Gedeonem: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, & ibi probabo eos. Et de quo dixero tibi vt tecū vadat, ipse pergat. Quē ire prohibuero, reuertatur. Cumq́; descendisset populus ad aquas, dixit dñs ad Gedeō. Qui lingua lambuerint aquas, sicut solēt canes lambere, separabis eos seorsum. Qui autē curuatis genibus biberint in altera parte erūt. Fuit autē numerus eorū qui manu ad os proijciente aquas labuerant, trecenti viri,) & reliqua. Et hic vt superius in Barach cantatū est) noua belle elegit dñs. Actum quippe est, vt cū trecentis viris tātum modo qui stantes manibus aquas hauserunt, & cū eo remanserūt, cū his ad præliū pergeret, eosq́; nō armis, sed tubis, lāpadibus, lagenisq́; armaret. Nam sicut scriptum est, accensas lampades miserunt intra lagunculas & tubas in dextera, lagenas autē in sinistra tenuerūt, & ad hostes suos cominus venientes, cecinerunt tubis, cōfregerunt lagunculas, lāpades aperuerunt. Et hinc tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione territi hostes sunt in fugam conuersi. De hoc nanq; bello per prophetam dicitur: Iugū enim oneris eius, & sceptrū exactoris superasti, sicut in die Madian. Recipiens nempe gentilitatē dominus, superauit iugum oneris eius, cū eam aduentu suo ab illa dæmoniaci tyrannidis seruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cū percussorē illius, CAP. VII. Cap. 5. Esaiæ 9.

CAP. VII. qua ex peruerso opere grauiter deprimebatur, ab humano genere redépto cõpescuit. Superauit
sceptrũ exactoris eius, cũ regnũ eiusdẽ diaboli, qui pro pestifera perpetratione vitiorũ cõsueue-
rat tributa debita pœnarũ exigere, de fideliũ corde destruxit. Quid est hoc, ꝙ tale bellũ per pro
phetã adducitur ad mediũ, & aduentui redẽptoris nostri istius pugnæ victoria cõparatur? An in-
dicare nobis propheta studuit, ꝙ aduentũ redẽptoris nostri cõtra diabolũ illa Gedeonis pugnæ
victoria designauit? Talia illic nimirũ acta sunt, quę quãto magis vsum pugnãdi transcẽdũt, tãto am
plius à prophetandi mysterio nõ recedunt. Quis enim vnquã cũ lagenis & lampadibus ad pręliũ
venit? Quis cõtra arma veniens arma deseruit? Ridicula nobis hęc profectò fuerãt, si terribilia ho
stibus nõ fuissent. Sed victoria ista attestante didicimus: ne parui hæc quæ sunt facta pendamus.
Gedeon itaq; ad pręliũ veniẽs, redẽptoris nostri signat aduentũ, de quo scriptũ est: Tollite por-
tas principes vestras, & eleuamini portę æternales, & introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię?
Psalm. 23. Dominus fortis & potens, dñs potens in prælio. Hunc redemptorẽ nostrũ, non solum opere, sed
etiã nomine prophetauit. Gedeon nanq; interpretatur circuiens in vtero. Dominus enim noster
per maiestatis potentiã, omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis suę gratiã intra vterũ
virginis venit. Quid est ergo circuiens in vtero, nisi omnipotẽs deus sua dispensatione nos redi-
mens, diuinitate cuncta cõplectens, & humanitatẽ intra vterũ sumens: in quo vtero & incarnatus
esset, & clausus nõ esset? Quia & intra vterum fuit per infirmitatis substantiã: & extra mundũ per
potentiam maiestatis. Madian verò interpretatur, de iudicio. Vt enim hostes eius repellendi, de-
struendiue essent, nõ de vitio repellentis, sed de iudicio iustè iudicãtis fuit. Et idcirco de iudicio
vocantur, quia alieni à gratia redẽptoris iustę damnationis meritũ etiã in vocabulo nominis tra-
hũt. Contra hos Gedeon cũ trecentis pergit ad prælium. Solet in centenario numero plenitudo
perfectionis intelligi. Quid ergo introducto cẽtenario numero designatur, nisi perfecta cogni-
tio trinitatis. Cũ his quippe dñs noster aduersarios destruit, cũ his ad prędicationis bella descen-
dit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciũt de trinitate, quę deus est, perfecta sentire. Notãdum
verò est, quia iste trecentorũ numerus in tau litera cõtinetur. Et per tau literã, sicut iam diximus,
species crucis ostenditur, quæ crucis speciem tenet, cui si super transuersa linea id quod in cruce
Matth. 22. eminet, adderetur, nõ iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecẽtorũ numerus in
Marc. 8. tau litera cõtinet, nõ immeritò in his trecentis Gedeonẽ sequentibus, illi designati sunt, quibus
Lucæ 9. dictũ est: Qui vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suã, & sequatur me. Qui
Ezech. 9. sequentes dñm tanto verius tollunt crucẽ, quanto acrius se domant, & erga proximos suos chari-
tatis cõpassione cruciantur. Vndè & per Ezechielem certo in his trecentis qui in tau litera cõti-
nentur, hoc exprimitur, ꝙ ferrum hostiũ crucis ligno superetur. Ductiq; sunt ad fluuiũ, vt aquas
biberent. Et quicunq; aquas flexis genibus hauserunt, à bellica intentatione remoti sunt. Aquis
nanq; doctrina sapientię, stantis aũt genu, recta operatio significatur. Qui ergo dum aquas bibũt
genu flexisse perhibẽtur, ab eorum certamine prohibiti recesserunt: quia cũ illis Christus contra
hostes fidei pergit ad pręliũ, qui cũ doctrinę fluenta hauriũt: à rectitudine operũ nõ inflectũtur.
Oẽs quippe tunc bibisse aquã, sed non oẽs recto genu stetisse narrati sunt. Reprobatiq; sunt, qui
Roma. 2. genua dũ aquas biberẽt, inflexerũt, quia attestante Apostolo: Nõ auditores legis iusti sunt apud
deũ, sed factores legis iustificabũtur. Quia enim, vt diximus, dissolutio operũ in ipsa genuũ incur
Hebr. 12. uatione signatur: rectè per Pauiũ dicit, Remissas manus, & genua dissoluta erigite, & gressus re-
ctos facite pedibus vestris. Igitur Christo duce ad bellũ prodeunt, qui hoc quod ore annunciãt,
opere ostẽdunt, qui fluenta doctrinę spiritualiter hauriũt, nec tamẽ in prauis operibus carnaliter
Eccle. 15. inflectuntur: quia sicut scriptũ est. Nõ est speciosa laus in ore peccatoris. Itũ est igitur ad pręliũ,
cũ tubis, cũ lampadibus, cum lagenis, atq; iste (vt diximus) fuit ordo pręliandi. Cecinerunt tubis.
Intra lagenas aũt missę sunt lãpades: cõfractis verò lagenis, lãpades ostensę sunt, quarũ coruscan-
te luce, hostes territi in fugã vertuntur. Designatur ergo in tubis clamor prędicationis, in lãpadi-
bus claritas miraculorũ, in lagenis fragilitas corporũ. Tales quippe dux noster secũ ad bella prę-
dicationis duxit, qui despecta salute corporũ, hostes suos moriẽdo prosternerẽt: eorũq; gladios
nõ armis & gladijs, sed patientia superarẽt. Armati enim venerũt sub duce suo ad præliũ marty-
res nostri, sed tubis, sed lãpadibus, sed lagenis. Qui cõsonuerunt tubis dũ prędicãt, cõfregerũt la-
genas, dum soluenda corpora in passione hostilibus gladijs supponũt. Resplẽduerunt lãpadibus,
dũ post solutionẽ corporũ miraculis coruscauerũt. Moxq; hostes in fugã versi sunt, quia dũ mor
tuorum martyrũ corpora miraculis coruscare cõspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaue-
rant, crediderũt. Cecinerũt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur: lagenæ fractæ sunt, vt lãpades ap-
parerent: apparuerũt lãpades, vt hostes in fugã verterentur. i. prædicauerũt martyres, donec eo-
rũ corpora cũ eo in morte soluerẽtur, vt miraculis coruscarẽt. Coruscauerũt miraculis, vt hostes
suos ex diuina luce prosternerẽt: quatinus nequaq̃ deo erecti resisterẽt, sed cũ subditi formidarẽt.
Et notandũ, ꝙ steterunt hostes ante lagenas, fugerũt autẽ lampades, quia nimirum persecutores
sanctæ fidei prędicatoribus adhuc in corpore positis restiterũt. Post solutionem verò corporum
apparentibus

apparentibus miraculis, in fugā versi sunt, quia pauore cōterriti à persecutione fidelium cessauerunt. Prædicatione scilicet tubarum fractis lagenis corporum, visis timuerunt lampadibus miraculorū. Intuendū est etiā hoc quod illic scriptū est, quia in dextera tubas, in sinistra autē lagenas tenuerunt: Pro dextro enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus: pro sinistro verò, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo hic scriptum est, quòd in dextra tubas, & lagenas in sinistra tenuerunt: quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum verò vtilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit vtilitatem corporis, quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam, atq; in dextera lagenam tenet. Si enim priore loco gratia prædicationis attenditur, & posteriore vtilitas corporis: certum est, quia dextris tubæ & sinistris teneantur lagenæ.

De Iepthe Galaadite, quòd Abraham quidem in exemplum deo parendi, hic autem in exemplum nobis sit, temeraria vota cauendi, & qualis super illo Ioannis Chrysostomi homilia sit. CAP. XII.

FVit illo in tempore Iepthe Galaadites, vir fortissimus, atq; pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad, & reliqua.) Vnum est, quod in isto Iepthe pietas humana rationi admixta iustè accusare possit. i. quod inconsultè nouit, quod sine custodia discretionis os suū ad deum aperuit. Quid enim? Nunquid indiscretè vouere debuit? Nunquid non dominus in lege dixerat, In omni oblatione tua offeres sal? An fortè discretè vouit, vel in hac oblatione sua sal obtulit, qui dixerit, Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicunq; primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon, eum holocaustum offeram domino? Nónne cognoscere quisq; debet, vtrum bonum sit vel malū quod vouet, cognoscere & videre vtrum vel maculatum vel immaculatū sit quod offerat? Hoc igitur est, quòd iustè quisq; reprehendat, hoc vnum in isto est, quod anima deo deuota sapienter vitare debeat. Nam quòd ad deū confugit, quòd fideliter à deo victoriam sperauit, non solum non reprehensibile, sed & laude dignum fuit, vndè & in epistola quæ dicitur Pauli Apost. ad Hebreos, in catha logo patrū fideliū conscriptus est, qui per fidem vicerūt regna, operati sunt promissiones. Porro & deus in hoc facto inexcusabilis est, qui non prohibuit, quin ille filiā suā sibi sacrificaret. Nonne enim eadē, qua sanctus Abraham & iste via venerant ad sacrificandum? Nō vtiq;, nam illum laudanda obedientia: istū verò castiganda temeritas adduxerat. Rectè igitur quando extendit manum & arripuit gladium, vt immolaret filiam, non præsto fuit angelus dñi, qui clamaret de cœlo dicens: ne extendas manum tuam super puellā, neq; facias illi quicquam. Proinde ille quidem in exemplum deo parendi, hic autē exemplum sit nobis temeraria vota cauendi. Extat de hoc Homilia Ioannis, qui Chrysostomus dictus est, qua & hoc factū Iepthe inter illa cōputare nō dubitauit, de quibus dictum est: Hæc aūt omnia in figura cōtingebant illis, Vnusquisq;, ait, nostrū debemus esse Iepthe, qui deuictis inimicis cupiditatum nostrarum, voluptatis carnis nostrę offeramus vnicam animam nostram, de qua dicebat propheta: Erue à framea deus animam meā, & de manu canis vnicam meam. Occisis in nobis omnibus delectationibus carnis, victores redimus ad deū, offerentes ei, vt dixi, animā nostram, quæ est singularis & vnica. Sed scissis vestimentis malarū cogitationum temporalium quæ valeant animā, offeramus illā occidendā in malis, viuificandū in bonis. Vndè dicebat dominus in euangelio. Qui perdiderit animam suā, inueniet eam. Ac deinceps. Adhuc, inquit, istum Iepthe, existimo esse dominum nostrū Iesum Christū victorē mundi, qui obtulit filiā suam vnicā ipsam ecclesiam tēpore persecutionis, malis pōtificibus, nō agnorum, sed luporum: ipso dicente: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Obtulit ergo ecclesiam per immolationē martyrum tempore persecutionis, & victima vnica oblata est deo vt sacrificium acceptabile esset patris ex lucris vnigeniti. Offert vnicus, vnicā: sponsus, sponsam: pater, filiam. Quid enim potest inueniri fortius integritate & virginitate ecclesiæ: quæ concipit in corruptione, creat in integritate? Virgo est ista, quæ virum non nouit. Plangit autem sexaginta diebus virginitatem suam. i. omnibus suis diebus. Nec enim mittit ad dominum eos qui ipsa pro fiunt, nisi ex magna tribulatione, nisi ex planctu, & fletu, & lachrymis. Hæc ecclesia cultoribus suis lætitiam non promittit, neq; in præsenti seculo securitatē: quia reuera omnis lætitia periculosa est, omnis securitas casibus plena, omnis iucunditas laqueis impeditur. Hęc prædictus Ioannes. Verùm nos ea pretercurrētes, in quibus iubētis desuper vel agētis dñi maiestas nō effulget: ad illa properemus, in quibus auctore ipso gestis, manifestior mysteriorū pulchritudo perlucet.

CAP. XI. Leuit. 2. Hebr. 1. Gene. 22. 1. Corin. 10. Psalm. 21. Matt. 10. & 16. Lucæ 10. Matth. 10.

De gestis Samson fortissimi, quòd manifestè fuerint opera virtutis dei: & idcirco rectè in illis quærentur mysteria dei. CAPVT XIII.

RVrsumq; filij Israel fecerūt malū in conspectu domini. Qui tradidit eos in manus Philistinorum quadraginta annis. Erat autem quidā vir de Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens vxorē sterilem, & reliqua.) Samsonis huius Nazarei fortissimi, omnes sunt actus mirabiles, manifestum in se diuinæ virtutis vel fortitudinis opus exprimentes. Neque enim opera sunt hominis, sed dei: non inquam viribus hominis acta, sed virtute dei mirabilia facientis. Sunt autē numero septem. Primus actus est, quòd angelico prænūciante ministerio, Nazareus dei de muliere

CAP. XIII.

sterili

ſterili natus eſt. Secundus, ꝙ de comedente illi exiuit cibus,& de forti egreſſa eſt dulcedo. Ter-
Cap.14. tius, ꝙ captis trecentis vulpibus, caudas earũ iunxit ad caudas,& faces ligauit in medio , quas &
igne ſuccendit, vt pergerẽt in ſegetes Philiſtinorũ. Quartus, ꝙ percuſsit eos ingenti plaga, vt ſtu-
Cap.15. pentes ſuram fœmori imponerẽt. Quintus, quod in maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarũ, de-
leuit & percuſsit mille viros. Sextus, ꝙ obſeſſus Gazæ dormiuit vſq; ad noctis mediũ , & exinde
Cap.16. conſurgẽs, apprehendit ambas portę fores cũ poſtibus ſuis & ſera, impoſitasq́; humeris portauit
ad verticem montis. Septimus, ꝙ concuſsit duas magnę domus columnas,& multo plures inter-
fecit moriens, quam ante viuus occiderat. Igitur quia cuncta hęc (vt prędictũ eſt) opera ſunt dei,
neq; fieri potuerũt, niſi agente ſpiritu fortitudinis dei: in ſingulis vt rerũ veritas, dignitasq́; poſ-
cit, glorioſa ſcrutemur ſacramenta Chriſti filij dei, in quo ſeptiformis ſpiritus ſanctus requieuit.

De eo quòd Nazareus fore prænunciatus eſt, & de iniuncta matri continentia, quo ſenſu ad Chriſtum & virginem eius matrem aſpiciat. CAPVT XIII.

STerilis, inquit, es abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ. Caue ne vinũ bibas ac ſiceram, nec
immundũ quicquam comedas, quia concipies & paries filiũ, cuius nõ tanget caput nouacula.
Erit enim Nazareus dei ab infantia ſua,& ex matris vtero:& ipſe incipiet liberare Iſrael de manu
Philiſtinorum.) Iam ex hoc ipſo, quod ſterili ex matre naſciturus Samſon promittitur: magnis &
primis cõparabilis eſt patribus, Iſaac,& Iacob,& Ioſeph, qui oẽs ſteriles diu matres habuerũt, om
nesq́; fide promerente, ſuperno munere deficienti naturę dati ſunt, & in factis ſuis Chriſti domi
ni noſtri figuram pretulerunt, quẽ non more ſuo natura, ſed pręcipua prę omnibus Nazareis, fa-
ctũ de ventre virgineo protulit gratia. Matris vel mulieris huius ſterilitas, beatæ Mariæ ſecundũ
figuram eſt virginitas. Quid enim ſecundũ naturã ſterilius virginitate? Igitur vbi apparet angelus
domini, dicens huic, ſterilis es,& abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ: in mentẽ nobis veniat
Gabriel angelus domini, dicens illi: virgo es,& nõ cognouiſti virum, ſed ecce concipies & paries
Lucæ 1. filiũ. Nempe,& quod huic ait, caue ne vinum bibas ac ſiceram, nec immũdum quicquam come-
das, quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nouacula: illa myſticè præparatio eſt,
Ibidem quæ in his angeli verbis intelligenda eſt. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te,& virtus altiſsimi ob-
umbrabit tibi: Ideoq; quod naſcetur ex te ſanctũ, vocabitur filius dei. Deniq; beatę virgini ſpiri-
tu ſancto ſuperueniente, purificari, vinũ ac ſiceram nõ bibere,& immundũ non quicquam come
dere fuit. Vinũ quippe ac ſicerã bibere vel immundũ quid comedere, eſt voluntatẽ carnis amare,
virilesq́; per libidinẽ complexus admittere. Sed profectò omnẽ eiuſmodi appetitum beatæ vir-
gini ſuperueniens ſpiritus ſanctus à mente & corpore eius excluſit. Igitur vinũ ac ſicerã nõ bibit,
nec immundum quicquam comedit paritura filium: cuius, cum ſit filius dei, caput tangere nõ de
beat nouacula. i. blaſphema corrodere lingua. Quiſquis enim negat illũ eſſe filium dei , quiſquis
nõ hominẽ ac deum, ſed hominẽ tantum illum eſſe aſſerit, profectò caput eius auſu ſacrilegio,&
nouacula nimis acuta radit, quod fecit Dalila meretrix. i. ſynagoga cardinalis ingrata amãti. Erit
enim inquit Nazareus dei: Nazareus inquã dei. i. ſanctus dei, quod & dęmoniaca impuritas con-
Lucæ 4. feſſa eſt, ſcio inquiẽs, quis ſis ſanctus dei. Præterea quod oblato ſacrificio domino ſuper petram,
ſtante Manue & vxore eius flamma aſcendit, (Cumq; aſcenderet flamma altaris in cœlum, ange-
lus domini in flamma pariter aſcendit.) Illud nobis pulchrè innuit , quia ſuſcepto deus pater ſa-
crificio virgineæ fidei dicẽtis ad angelum: Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundũ verbum tuum:
ſtatim ſpiritus ſancti ſplendoribus caſta repleuit viſcera,& receſsit angelus ab ea.

Quòd nomine ipſo Chriſtum figurauerit Samſon, qui catulum leonis, manibus in fruſta decerpſit, & fauum mellis ex ore eius ſumptum, comedebat in via: & problemata eius, & vxor alteri tradita, quarum rerum Chriſti fuerint ſigna. CAPVT XV.

CAP. XIIII. PEperit itaq; filium,& vocauit nomẽ eius Samſon.) Ipſum quoq; Nazarei nomẽ reſonat Chri-
ſtum. Samſon quippe interpretatur, ſol eorũ. Quis autẽ Chriſtum eſſe neſciat ſolẽ verum, ſo-
lem eorũ, qui oculos habent,& in cœlũ aſpiciũt? Igitur cuius munere peperit filiũ, eius inſtructũ
vocauit nomẽ eius Samſon. (Creuitq́; puer,& benedixit ei dñs. Cœpitq́; ſpiritus dñi eſſe cũ eo in
caſtris Dan, in Saraa & Eſtahol. Deſcendit igitur Samſon in Thammata, & reliqua.) Plena forti-
tudinis res geſta eſt. (Irruit (inquit) ſpiritus dñi in Samſon,& dilacerauit leonẽ, quaſi hœdũ in fru
ſta decerpens, nihil omnino habens in manu.) Catulus leonis ſæuus rugiẽs, qui occurrit illi, typũ
prætulit diaboli, qui verè vt catulus leonis ſæuus ac rugiens ſaluatori noſtro occurrit, cũ adamã-
tam coniugem accepturus eſſet. i. cũ ſynagogam ſua præſentia docturus aduenifſet. Vbi primum
Matth.4. occurrit illi? In deſerto ieiunãti & eſurienti. Cum enim ieiunaſſet quadraginta diebus & quadra-
ginta noctibus, poſtea eſuriјt. Et accedẽs tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic vt lapides illi panes
fiant,&c. Illic occurrentẽ ſibi leonẽ in fruſta decerpſit, nihil omnino habẽs in manu. Tertio n. illũ
tentantem confutauit, nõ fortitudine, qua in illum poterat vti deus, ſed ratione,& ſcripturarũ te-
ſtimonijs, qualibus & nos vti voluit, quotienſcunq; tentaremur. (Et poſt aliquot dies, inquit, ec-
ce examẽ apum in ore leonis erat, ac fauus mellis. Quem cum ſumpſiſſet in manibus comedebat in via.)

in via.) Reuertens Samſon examen apum, & fauũ mellis ſumpſit ex ore leonis, quia victo tentatore, Chriſtus regreſſus in Galilæam, in virtute ſpiritus duodecim Apoſtolos elegit. Quomodo illi erãt in ore leonis? Planè vt taceã ꝙ erãt oẽs ſecundũ Adã natura filij iræ, ſicut & cæteri, Petrus & Andreas primi Apoſt. Philippus quoq; à Bethſaida erãt ciuitate, quã per infidelitatẽ leo diabolus in ore tenuit, ipſo teſtãte dño, cũ dicit: Væ tibi Corrozaim, væ tibi Bethſaida, q̃a ſi in Tyro & Sydone factę eſſent virtutes, quę in vobis factę ſunt: olim in cilicio & cinere pœnitentiã egiſſent. Ephes.2. Matth.11.

Amplius aũt tunc examen apum & fauũ mellis ex ore leonis aſſumpſit: quando palã in cruce de humani generis hoſte triũphans, non ſolũ Apoſtolos, ſed & oẽs, qui per verbũ eorum credituri erant in illũ, de poteſtate eius eripuit. Igitur fauũ mellis ſic ſumptũ in manibus comedebat in via .i. voluntatẽ patris in ſalutẽ illorum delectabiliter faciebat in præſenti vita, quẽadmodum dicit: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatẽ patris mei. Interea & problema propoſuit ſodalib⁹ ſuis. (De comedẽte (inquiẽs) exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo.) Iudæis nanq; loquebatur dñs in parabolis iuxta illud in Pſal. Aperiã in parabolis os meũ, loquar propoſitiones ab initio. Maximè aũt tunc illis problema propoſuit eiuſmodi, quãdo ſignificãs qua morte eſſet moriturus: Nũc inquit iudiciũ eſt mundi, nũc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. In eo nanq; ꝙ eiecto foras principe mundi, oĩa traxit ad ſe, de comedẽte illi cibus exiuit, & de forti dulcedo egreſſa eſt. Et huius problematis illi ſolutionẽ inuenerunt. Dixerũt enim, Nos audiuimus ex lege quia Chriſtus manet in æternũ. Quomodo tu dicis, oportet exaltari filiũ hominis? Itaq; ſolutionẽ inuenerunt, veruntamen nõ in aliena vitula, ſed in propria arando conſciẽtia. Nam quod facere cogitabant, hoc illũ ſignificaſſe intellexerunt. Quo tandẽ illud coniugiũ fine ſolutũ eſt? (Iratus, inquit, nimis, aſcẽdit in domũ patris ſui. Vxor autem eius accepit maritũ vnũ de amicis eius, & pronubis.) Certũ eſt, palàm omni mundo eſt, quia Iudæis iratus nimis, aſcẽdit Chriſtus in domũ patris ſui: aſcẽdit inquã, in cœlũ, & ſedet à dextris dei. Vxor aũt eius ſynagoga maritũ accepit vnum de amicis eius & pronubis, vnũ de magnis patriarchis & prophetis amicis dñi, Moyſen ſcilicet amicũ & pronubum Chriſti, quia de illo ſcripſit. Illum accepit ſynagoga. Imò illũ accepiſſe ſibi viſa eſt, gloriando in legis eius litera, legẽdo legem eius ſine hui⁹ gratia. Verbi gratia: Tu inquiũt diſcipulus eius ſis: nam nos Moyſi diſcipuli ſumus. Iohan.4. Pſalm.77. Iohan.12. Marc.16. Iohan.9.

Quòd illum afferentem hœdum de capris, & volentem cubiculum introire, prohibuit pater puellæ, & idcirco iratus, faciam inquit vobis mala, quid myſtery in Chriſto contineat. CAPVT XVI.

POſt aliquantum autem temporis, cùm dies triticeæ meſsis inſtaret, venit Samſon inuiſere volens vxorẽ ſuam, & attulit ei hœdũ de capris.) Poſt aliquantum tẽporis .i. poſtquam reſurrexit à mortuis, & in cœlum aſcẽdit, ſanctumq; ſpiritum Apoſtolis ſuis dedit: cùm dies triticeæ meſsis inſtaret .i. cùm tẽpus euangelicæ prędicationis adeſſet, vt operarios ſuos dominus meſsis in mundum vniuerſum mitteret: venit ipſe Chriſtus in Apoſtolis ſuis, in quibus loquebatur, inuiſere volens vxorem ſuam, conuertere volẽs ſynagogam, afferẽs illi hœdum .i. prædicans pœnitentiam & remiſsionẽ peccatorum. (Cumq; eius cubiculum ſolito more vellet intrare, prohibuit eum pater illius.) Pater ſynagogæ, cœtus phariſaicus, cuius erat officium vel profeſsio, populum inſtruere, ſæueritate magiſtri, patris affectu. Talis profectò pater, clauim vſurpans ſcientiæ, Chriſtum prohibuit ñe intraret cubiculum ſynagogę. Cæſis nanque Apoſtolis, denunciauerunt, ne in nomine eius loquerentur vlli hominũ. (Cui reſpondit Samſon, Ab hac die nõ erit culpa in me cõtra Philiſtęos, faciam enim vobis mala.) Senſus penè idem & verba cõſona ſunt hęc, Hieruſalẽ Hieruſalẽ quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſsi ſunt. Quotiẽs volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Hæc paſſurus ore proprio dixit, & poſtquam paſſus eſt, poſtquàm reſurrexit, & in cœlum aſcendit, itidem loquens in Apoſtolis ſuis, in illos Philiſtæos, in illos potione cadentes, ebrioſque ſuo ſanguine Iudæos, excuſſo puluere pedum, locutus eſt. Vobis quidem oportebat primum loqui verbum dei, ſed quoniam repuliſtis illud, ecce cõuertimur ad gentes. Ita iam non eſt ab hac die culpa in me contra vos. Quid enim vltra debui facere, & non feci? CAP. XV. Actu.5. Matth.23. Acto.13.

Quid in eo myſticum ſit, quòd trecentas vulpes cœpit, & caudas earum ad caudas, & faces ligauit in medio, & dimiſit vt irent in ſegetes Philiſtinorum, qui tam mulierem quàm patrem eius combuſſerunt. CAP. XVII.

PErrexitq́;, & cœpit trecentas vulpes, caudasq́; earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio. Quas igne ſuccendens, dimiſit vt huc atq; illuc diſcurrerent. Quæ ſtatim perrexerunt in ſegetes Philiſtinorum.) Quo perrexit, vel quas cœpit vulpes verus Samſon? Ad Gentes perrexit, in omnem terram exiuit, perſcrutansq́; templorum antra, ad delubrorum foueas, illas cœpit vulpes, de quibus Pſalmiſta: Philiſtæos iſtos, id eſt, Iudæos ore prophetico percutiẽs. Tradentur, inquit, in manus gladij, partes vulpium erunt. Vulpes nanq; iſtæ, maligni ſpiritus ſunt, qui latebant in cordibus hominum, in ſimulachris gentium doloſè agentes, reſponſa fallaciæ ſuæ proferentes. Pſal.99.

CAP. XV. Cœpit itaque trecentas vulpes, id est, in tribus orbis partibus, Asia, Europa, & Affrica, rete suum
expandens, cunctos ad iudicium protraxit, qui pro dijs colebantur, dæmones. Et nunc quidem
de templis eiecti: huc, illucque discurrunt quærentes & non inuenientes requiem, sed in caudis,
vbi finis est corporis, colligatum portant incendium. i. consecuturum in fine seculi non ignorant
damnationis iudicium. Statim, inquit, perrexerunt in segetes Philistinorum. Segetes Philistino-
rum, opera erant Iudæorum, studia scribarum, traditiones Pharisæorũ. Illuc omnes perrexerunt,
Matth. 12. quemadmodum in euangelio est significatum. Cùm, inquit, spiritus immundus exierit ab homi-
Lucæ 11. ne, ambulat per loca inaquosa quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertatur in domum
meam vndè exiui. Et cum venerit, inuenit scopis mundatam. Et tũc vadit, & assumit septem alios
spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.
Diabolus nanque de corde gentilitatis eiectus, cùm septem, id est, vniuersis malignitatis spiriti-
bus, in gentem illam reuersus est, vndè exiuit: quando primùm de erroribus Aegypti eductam,
deus verus ad cultum suum reuocauit. Igitur segetes Philistinorũ, & confortatæ iam fruges con-
crematæ sunt: intantùm, vt vineas quoque & oliueta flamma consumeret: quia videlicet cuncta
opera Iudæorum, cunctæ cerimoniæ vel ritus eorum dei odio damnati sunt: intantùm, vt ciuita-
tem quoq; & templũ hostilis flamma consumeret. (Dixeruntq; Philistijm. Quis fecit hanc rem?
Quibus dictum est, Samson gener Thãnathæi, quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc ope-
ratus est.) Planè Iudæi & secundum corpus traditi in manus gladij, & secundum animam partes
vulpium. i. malignorum spirituum effecti, ignorare non poterant, quis fecisset hác rem, quo pro
scelere paterentur tam pessimam rem. Erat itaq; manifestum in cordibus illorum iudicium, testi-
moniũ reddente contra illos cõscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium,
& defendere non valentium. (Ascenderuntq; Philistijm & combusserunt tam mulierem quàm
patrem eius.) Philistijm, inquam, combusserunt Philistæos voluntate vlciscendi: Iudęi autem Iu-
dæos interemerunt, non voluntate exigẽtes vindictam sanguinis Christi, sed causa occulta agen-
te contra semetipsos armati. Obsessi nanq; foris à Romanorum exercitu, triplici (vt historiæ re-
ferunt) intrinsecus bello dissecabantur. Bellum erat intra vrbem, bellum inter ciues, bellum ante
templum. Eleazarus interiora, & circuitum omnem templi occupauerat. Simon superiora vrbis
tenebat. Medius eorum Iohannes aduersus vtrunq; pugnabat, Eleazaro inferior, Simone supe-
rior. Itaq; per vulpes immisso primùm incendio, Philistæi Philistæos, id est, desertricem Samso-
nis mulierem cum patre eius combusserunt: quia videlicet per malignos spiritus, quibus potestas
data est, Iudęi contra semetipsos inflammati, ipsi synagogam suã cunctumq; ordinem sacerdota-
lem ac leuiticum perdiderunt, tandemq; visibiliter quoq; exusta est ciuitas, & templum eorum.

Quomodo percusserit Philistæos, vt stupentes suram fœmori imponerent: & quale vsque hodie, secundùm hæc sit opprobrium Iudæorum. CAP. XVIII.

QVibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam vltionẽ, & tunc quies-
cam.) Iuxta literam quod dicit hoc est, licet causam meam vindicaueritis comburendo mu-
lierem quondam meam, & patrem eius, qui illam viro alteri tradidit: tamen vltionem adhuc ex-
petam ex vobis, tanquam non de vindicibus, sed de hostibus meis. Non enim mihi fauendo, sed
vestram vltionem quærendo, illos combussistis. (Percussitque eos ingenti plaga, ita vt stupentes
suram fœmori imponerent.) Stupentes, inquit, videlicet stupore corporis. Non enim mẽtis, sed
corporis stupor est, succisis vel obustis varicibus, geniculares quoque neruos contrahi, sicq; sura
fœmori cohærente tam turpiter, quàm miserè nates à terra non posse subleuare. Adhuc igitur,
inquit, ex vobis expetam vltionem, vt scilicet vulpes supradictæ, quarum caudas iunxi ad caudas
facibus in medio ligatis, non maiore mihi ridiculo per segetes vestras nates suas flamma vrgente
agitauerunt, quàm vos ipsi per terram vestram nates vestras rependo trahetis. (Et descẽdens ha-
bitauit in spelunca petræ Ethan.) Ethan interpretatur fortium. Quanta fortitudine secundum
hoc nomen de petra eadem contra hostem promouerit, claret ex subiectis. Sanè verus Samson
virtutum princeps suis itidem inimicis Iudæis dixerit. Licet hæc feceritis, licet facti partes vul-
pium, & traditi in manus gladij, bellis nihilominus intestinis, & seditionum pertinacia vobilmet
ipsis exitio fueritis in vindictam sanguinis mei: tamen adhuc ex vobis quicunq; superestis expe-
tam vltionem. Percutiam vos ingenti plaga, ita vt stupentes suram fœmori imponatis: vt videli-
cet, quemadmodum is qui arefactis meatibus sanguinis, contracto fœmori suram imponit, ad
communem hominum staturam assurgere nequit: sic vos captiui in omnes gentes abducti, & op-
probrium omnibus effecti, semper diminuti capitis, & minimæ conditionis habeamini. Tunc
Psal. 58. quiescam, id est, non omnino vos occidam, quemadmodum dixi in propheta: Deus ostendit
mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in
virtute tua. Hęc dixit & fecit, & descendens atque discedens vsque hodie habitat in spelunca pe-
træ Ethan. Petræ nanque Ethan, petræ fortium spelunca, ecclesiasticæ fidei conscientia est tuta
& solitaria, in qua nimirum ille requiescens habitat.

De asini

De asini mandibula, qua mille viros percussit: & quòd ita Christus per contemptibilia & infirma, fortia quæq; confundat. CAPVT XIX.

DEscenderũt igitur tria milia virorum de Iuda ad specum Silicis Ethan. Dixeruntq́; ad Samson, Nescis quod Philistijm imperant nobis? Ac deinceps. (Inuentamq́ue maxillam, id est, mandibulam asini quæ iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros.) Iam satis experti fortitudinem Samson Nazaræi, id est, compertam habentes omnipotentiam Christi filij dei: adhuc tamen ascenderunt Philistijm, ascenderunt potione cadentes, vel casuri Iudæi in terram Iuda, in terram confessionis contra ecclesiam catholicam, in qua est fides & confessio veritatis. Descenderunt & propter eos tria milia virorum de Iuda ad ligandum Samson, quia videlicet per tres orbis partes, Asiam, Europam, & Affricam, quàm plurimi qui de Iuda esse videbantur, qui Christum confitebantur, de qualibus apostolis. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, adiutores facti sunt Iudæ impietatis, multis quidem suffuris, sed eodem Christũ apprehendere volentes spiritu malignitatis. Sed quid ille? Inuentam maxillam, id est, mandibulam asini, quæ iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros. Maxilla vel mandibula asini in manu Christi, illa stulta & infirma mundi, illa sunt ignobilia, & contemptibilia mundi, de quibus Apostolus dicit: Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quę stulta sunt mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtemptibilia elegit deus, & ea quę non sunt, vt ea quę sunt destrueret. Inuentam itaq; maxillam asini quę iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros, quia videlicet inuentos eos qui non erant, qui ignobiles & contemptibiles mundo atq; abiecti erant, confudit & destruxit inimicos suos: quòd iam partim factum est commutando illos in bono: partim faciendum est, damnando illos qui bene commutari non potuerunt in futuro iudicio. Hoc mirabile opus fecit deus, Samson fortissimus Christus, omnipotentissimus. Sciebat quod grande sibi certamen, grauisq́; disceptatio foret contra legisperitos, contra oratores, contra mundi philosophos, contra nobiles & fortes, reges, imperatores, tyrannos. Et hoc sciens, non vocauit prima expeditione multos sapientes, nobiles, siue potentes, quorum linguis magniloquis, quorum gladijs siue potestatibus euãgelium suum roboraret: sed tales nimirum, qui tanquam leonibus asini, sic despecti essent sapientibus, nobilibus, atq; potentibus illis: scilicet idiotas, non scribas: homines sine literis, non sedentes in cathedra Moysi: simplices, non oratores: piscatores, non imperatores. (Et ait: In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum deleui eos.) Asinus prior, id est, Iudaicus: pullus asinæ iunior, est Gentilium populus. Ergo maxilla asini, Apostoli de Iudæis non valde secundũ carnem magni aut inclyti: mandibula pulli asinæ, martyres & doctores fuere de gentibus electi. Nam & si omnes qui de Iudæis, & de gentibus in initio prædicationis euangelicæ fuere vocati, tanquam asinus, velut & pullus asinarum mundo erant despecti: attamen hi qui totum pondus certaminis susceperunt, qui totam victoriam perfecerunt, velut in maxilla asini, & velut mandibula pulli asinarum, magis fuere contempti, id est, apud mundum istum, stultorum stultissimi, & despectorum despectissimi, qui contumelias honoribus præferrent, pro Christo mori quàm viuere mallent. 1.Iohan.2. 1.Cor.1.

Quòd aperuit dominus molarem dentem asini, & egressæ sunt aquæ largissimæ, cuius rei mysterium sit. CAPVT XX.

CVnque hæc canens verba complesset, proiecit mandibulam de manu. Sitiensq́; valde. En, inquit, siti morior, incidamq́; in manus incircuncisorum. Aperuit itaq; dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillauit spiritũ, & vires recepit. Quomodo verus Samson Christus dominus illam de manu sua proiecit maxillam siue mandibulam in qua tantam salutẽ, tantamq́; fecit victoriam? Nunquid illos deseruit, aut dereliquit, per quos pugnauit & vicit? Non vtiq; deseruit aut proiecit, sed tamen occidi permisit atq; prosterni: & visi sunt oculis insipientium mori. Proiecit ergo illos de manu sua, non inuitos, sed spontaneos, tradentes corpora sua propter deum ad supplicia. Clamauitque & ait: En siti morior, &c. Grandis enim illi cura fuit, imò ecclesiæ eius, quæ est corpus eius, magna solicitudo, & grandis erat metus: ne decidentibus apostolis, quorum meritis & virtutibus innitebatur, periret religio, fides infirmaretur, & ad delendum Christianum nomen manus incircuncisorum, manus infidelium & impiorum roborarentur. Sed quid? Aperuit, inquit, dominus molarem dentem in maxilla asini: & egressæ sunt ex eo aquæ. Nihil verius, nihil manifestius. Prostratis enim in mortem sanctis apostolis & martyribus, sepulchra illorum viuas aquas emanauerunt, corpora illorum miraculorum gratiam profuderunt. Hoc omnibus membris Christi dulce fuit, hoc omnibus fidelibus eius desudantibus in agone Christiano tale fuit, quale quies lasso, quale per æstũ, dulcis aquę properante sitim restinguere riuo. Nam exinde creuit fides, roborata est spes, charitas magis ac magis inualuit. Itaque refocillauit spiritum Samson, & vires recepit. Sap.3.

Quod obsessus hostibus, media nocte surrexit, portas tulit, & cùm eis verticem montis ascendit. CAPVT XXI.

CAP. XVI. ABijt quoq; in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, Ingressusq; est ad eam. Quòd cùm audissent Philistijm & percrebuisset apud eos, intrasse vrbem Samson, circundederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus, & ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane, exeuntem occiderent.) Et meretrix ista fornicariam synagogam significat, cui per prophetam deus
Hiere.2. dicit: In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso prosternebaris meretrix. Ad hanc Samson ille fortissimus ingressus est, quando Christus in ea cum hominibus conuersatus est, & apud illam prædicare & miracula facere dignatus est. Sed circundederunt eum Philistæi, circundederunt & obsederunt Iudæi, quemadmodum in Psalmo dicit: Quoniam circundederunt me canes
Psal.21. multi, consiliũ malignantium obsedit me. Quid enim Gaza ciuitas, nisi infernũ significat? Quid per Philistæos, nisi Iudæorum perfidia demonstratur? Qui cum dñm mortuum viderent, eiusq; corpus in sepulchro iam positũ, custodes illico deputauerunt, & eum qui auctor vitæ claruit, inferni claustris retentum, quasi Samson in Gaza se deprehendisse lætati sunt. Samson verò nocte media nõ solum exijt, sed etiam portas tulit: quia videlicet redemptor noster ante lucem surgẽs, nõ solum liber exijt de inferno, sed inferno ipsa inferni claustra destruxit, portas tulit, & montis verticem subijt, quia resurgẽdo claustra inferni abstulit, & ascendendo cœlorũ regna penetrauit.

Quòd Dalila quæ Sampson rasit, synagogam significet, quæ Christum blasphemauit, & in caluariæ loco crucifixit: & quid sit mysticè, Samson, id est, Christum ligari, &c. CAPVT XXII.

POst hæc amauit mulierem, quę habitauit in valle Sorech, & vocabatur Dalila. Veneruntq; ad eam principes Philistinorũ, atq; dixerunt. Decipe eũ, & disce ab eo in quo tantam habeat fortitudinem, & quomodo eũ superare valeamus, & vinctũ affligere. Quòd si feceris, dabimus tibi singuli mille centũ argenteos. (Hæc mulier tandem decipiẽdo præualuit. Primò tentauit, & non potuit. Secundò & tertiò tentauit, & nõ potuit. Quartò tentauit, & præualuit. Et personæ quidẽ vel mulieres secundũ historiam plures ac diuersæ, sed secundũ mysteriũ vna eademq; synagoga est, quæ Christũ multotiens tẽtauit, & nec saltem in sermone capere potuit: tandem aũt aliquando quasi caput eius radendo tentauit, & pręualuit, quia Christũ dei filium regem suũ negando ac blasphemando, in monte caluariæ crucifixit. Interpretatur aũt Dalila paupercula, quo nomine synagogam eandem sensu pauperrimã denotat, cùm se iactet magnas legis & prophetarũ habere diuitias, & ita habitare in Sorech, quòd interpretatur electa vel optima. Sanè qui venerunt ad illam principes Philistinorũ, postulantes vt deciperet amatorem suũ Samson, principes sacerdotũ & seniores populi fuerunt: qui plebem vniuersam aduersus Christũ concitauerunt. Et quamuis ille quidem secundũ historiam falsum locutus sit, dicẽdo: (Si septem neruiceis funibus necdũ siccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines.) Itemq;. (Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorũ hominũ similis.) Ac deinceps. (Si septem crines, crines capitis mei cum licio plexeris, & clauũ his circumligatũ terrę defixeris, infirmus ero:) In Christo aũt nihil horũ falsum est, sed omnia secundũ mysteriũ vera sunt. Imò quoniam in illo spiritũ Christi locutũ esse dubitare prohibemur, tantis præsentialiter signis diuinæ fortitudinis apparẽtibus: nec illud quod ibidem sonuit, quòd Dalila audiuit falsum fuisse fateamur, sed ipsam falsam dicentem. Ecce falsum locutus es. Quid enim funes nisi peccata sunt;
Prouer.5. iuxta illud: Funibus peccatorũ suorum vnusquisq; constringitur, Psalmista quoq; dicente: Funes
Psalm.118. peccatorũ circumplexi sunt me. Ergo septenarius funium numerus, peccatorũ numerositas est, quia septenario numero plerunque vniuersitas significatur. Quis aũt nesciat, quia verus Samson Christus Iesus omniũ peccatorum nostrorũ vincula suscepturus erat, & cum esset fortissimus spirituum deus, propter nos homo infirmus, homo passibilis, atq; mortalis apparere habebat? Igitur si septem neruiceis funibus (inquit spiritus Christi) ligatus fuero, infirmus ero. i. non, nisi peccata mundi super me tulero, mortalis ero, aut mori potero: nec enim ex meo cur mori debeã causam vllam habeo. Quare aũt tertiò ligaturã septenariam repetiuit? Videlicet propter tria tẽpora sæculi. Primũ ante legem. Secundũ sub lege. Tertiũ sub gratia: quorũ oĩum peccata tollere venturus erat, secundũ hominem futurus infirmus & moriturus, secundũ diuinitatem sic eadem peccatorũ vincula rupturus, quomodo si rumpat quis filũ stuppæ tortum, vel staminis putamen cum ardorem ignis acceperit. Et notanda distinctio prædictorũ temporum secundũ diuersitatem vinculorũ. Primi temporis (quod fuit ante legem) peccata, neruiceis funibus necdum siccis & adhuc humentibus cõparantur: quia videlicet illius æui hoĩes dissolutos & recentes nulla temperauerat lex, nihilq; interdixerat deus, quo carnis humidæ fluxũ restringeret. Secundi tẽporis peccata funibus quidem, sed neq; neruiceis, neq; humentibus rectè figurãtur: quia peccata illorum qui sub lege erant, neq; adeo neruosa, neq; adeo fluxa fuerunt, quippe quæ iustitia legalis qualiscunque, etsi non consumpsit, tamen vtcunq; molluit: etsi non combussit, tamen aliquantisper exiccauit. Tertij quod nunc agitur temporis peccata, septem Nazaræi capillis cum licio plexis, clauoq; circumligratis rectè signantur: quia videlicet nostra. i. oĩum qui in Christo credimus peccat, capitis eius pro-

eius propius admota, licioq; telæ euangelicæ complexa, clauisq; crucis illius publica confessione circumnexa sunt. Igitur omnia quidem Nazaræus filius dei in corpore suo pertulit peccata mũdi. Et pro omnibus vsq; ad mortem infirmatus est, pro conditione carnis, sed ex virtute dei cuncta superando, ab inferno teneri non potuit, in sepulchro corruptionem non vidit.

Quando vel vbi dixerit Christus, quia Nazareus sum, & quomodo raso capite infirmus, sicut cæteri homines effectus sit, quomodo vel quibus de fecerit. CAPVT XXIII.

CVmq; ei molesta esset, & per multos dies iugiter adhæreret, spatiũ ad quietem nõ tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsq; lassata est. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit caput meum, quia Nazaræus sum. i. consecratus deo de vtero matris meę. Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroq; vt cæteri homines. Caput Christi deus, inquit Apost. quod tunc raditur, quãdo nouacula acuta linguę blasphemantis, virtus eius & diuinitas denegatur. Sed quomodocunq; vel quantumcunq; radatur, nunquid ab illo fortitudo sua recedet & deficiet, eritq; vt cæteri homines? Planè illis deficiet, & illis infirmabitur, qui illum blasphemando radunt, vt nihil prosit eis aduentus filij hominis in hunc mundum, qui illum negãt verum deum, verum esse dei filium. Defecit, inquit, anima eius, & vsq; ad mortem lassata est. Iuxta historiam sic factũ est, & sic fieri vtiliter prouidentia diuina permisit, vt audiret omnis mundus, quantum in amore meretricis naufragium sit, & muliebris sentina cedrinis quoq; fortium virorum tabulis quam pernitiosa sit, vt, inquam, audiret omnis mundus, & haberet omnis sapiens exemplũ cauendi, sciens quod nec Samsone fortior, nec Salomone sapientior esse possit. Porro vt cœptum prosequamur mysterium, tunc anima domini Iesu quodammodo defecit, & vsq; ad mortem lassatus spiritus fortitudinis eius, quando post multas tentationes Dalilæ, id est, pauperculæ synagogæ, dicentis: In qua potestate hęc facis? Tu quis es? Quem teipsum facis? tandem adiuratus est ab eadem dicente: Adiuro te per deũ viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus, si tu es filius dei benedicti. Tunc, inquit, anima eius defecit, tristis vsq; mortem, molestè nimis interpellata, & tũc aperuit illi omnem veritatem, quòd esset Nazaræus, id est, sanctus dei filius. Dixit enim: Tu dixisti, Ego sum. Et adiecit: Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis, sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cœli.

1. Cori. 11. Matthei 21. Iohan. 1. Iohan. 8. Matth. 26.

Quomodo vel à quo tonsore rasum fuerit caput huius Nazaræi, id est, Christi. & de eo quòd Philistijm clausum in carcere Samson molere fecerunt, erutis oculis, omni Christiano hoc exemplum cauendum sit. CAPVT XXIIII.

ATilla dormire eum fecit super genua sua, & in sinu suo reclinare caput. Vocauitq; tonsorem, & rasit septem crines eius, & cœpit abijcere eum, & à se repellere.) Tonsor quem meretrix illa conduxit, vt raderet septem crines dormientis Nazaræi, Pilatus extitit, cui vinctum dominum nostrum, sanctum sanctorum tradidit & negauit, & in monte caluariæ crucifigi postulauit. Ibi rasit septem crines dormientis, id est, regem suum detestata est, & vniuersum ius eius abdicauit, quasi ouis obmutescentis, quasi agni corã tõdente se os suũ non aperientis. Cœpitq; eũ abijcere, & à se repellere, insuper & insultare dicendo, moto & agitato capite, Vah qui destruit templũ dei, & in triduo illud reædificat. Saluũ fac temetipsum. Statim enim ab eo fortitudo recessit, scilicet vt visum est inimicis, præsertim cum diceret ipse: Deus deus meus, vt quid me dereliquisti? Quem cum apprehendissent Philistijm, statim eruerunt oculos eius, & duxerũt Gazam vinctum catenis. & clausum in carcere molere fecerunt.) Euulsione oculorum Samson, ipsa interfectio domini figurata satis aptè intelligitur: quia videlicet in morte non solum visus, sed & cæteri omnes sensus auferuntur. Gaza ciuitas, infernum significat, in quo catenis vinctum impij dominum teneri voluerunt, sed hoc impossibile erat. Nam deus (inquit Apostolus) illum suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Et clausum, inquit, in carcere molere fecerunt. Hoc iuxta literã significari Hebræi volunt, quod pro sobole robustissimorum virorum mulieribus ac libidini vacare consulsus sit, & ad hunc sensum pertinere, quod in Esaia Babylon dicitur: Tolle molam & mole farinam, quod scilicet in morem scorti cunctorum libidini pateat maximè pro eo, quod continuò subiungitur, denuda turpitudinẽ tuam. Sed nunquid hostes Philistæi de semine Hebræorum fortes viros multiplicari optauerunt? Ergo hęc opinio quàm turpis, tam & friuola est. Moraliter exemplum hoc omni homini cauendum est. Sciendum quippe est, quòd aliquando prius oculus intellectus obtunditur, & postmodum animus captus, per exteriora vagatur desideria, vt cæca mens quo ducitur nesciat, & se carnis suę illecebris subdat. Aliquando verò prius desideria carnis ebuliunt, & post longũ vsum illiciti operis oculũ cordis claudunt. Nã sæpè mens recta cernit, nec tamẽ audenter contra peruersa se erigit, & renitens vincitur, dum hoc ipsum quod tangit vel agit dijudicans, carnis suæ delectatione superatur. Quia enim plerunq; prius oculus contemplationis amittitur, & post carnis desideria huius mundi laboribus animus subiugatur, testatur Samson ab Allophylis captus, qui postquam

Iohan. 19. Esaiæ 53. Mar. 15. Actu. 2. Esaiæ 47.

CAP. XVI. oculos perdidit,ad molam deputatus eſt:quia nimirum maligni ſpiritus,poſtquam tentationum ſtimulis intus aciem contemplationis effoderint,foris in laborem circuitus mittunt.

Quid ſit myſticè Nazaræi noſtri,id eſt, Chriſti capillos renaſci cœpiſſe,& quomodo multo plures interfecit moriens,quam viuens occiderat,& quam domum,& quibus diſcußis columnis,deiecerat. CAPVT XXV.

IAmq; capilli eius renaſci cœperant,& principes Philiſtinorũ conuenerunt in vnum, vt immolarent hoſtias magnificas Dagon deo ſuo,& epularẽtur,dicentes:Tradidit deus noſter inimicũ noſtrum Samſon in manus noſtras.Quod etiã populus videns,laudabat deum ſuum,eademq; dicebat.Lætãteſq; per conuiuia ſumptis iam epulis , præceperunt vt vocaretur Samſon,& ante eos luderet,&c.)Ludus iſte in luctum, lætitia hæc in mœſtitia, epulæ iſtæ in vomitum cõuerſæ ſunt, ita vt cruentas crapulati euomerẽt animas,oppreſsi magnæ domus ruina. Nã multo plures interfecit moriens,quam ante viuus occiderat.Porro capilli Samſon fortiſsimi, inuicti,& inſuperabilis,ſcilicet Chriſti filij dei:capilli,inquam,huius nunc renaſci cœperunt, Quando Petrus qui illũ
Matth.26. negauerat,cæteriq; omnes apoſt.qui omnes relicto eo fugerant,illo reſurgente à mortuis,fidem atq; fiduciam reſumpſerunt.Et Philiſtinorum quidem principes,& populus gaudebant,dicẽtes: quia mortuus eſt ſeductor ille,& perijt nomen eius,qui cõmouit vniuerſam terrã,incipiens à Galilæa vſq; huc,& docẽs ſeduxit plurimos.Hæc dicentes,& ita lętantes immolabãt hoſtias magnificas,nõ deo,ſed diabolo:nõ inquam,in templo dei,ſed in tẽplo diaboli,ſcilicet Dagon. Dagon
Eſaiæ 27. quippe interpretatur piſcis triſtitiæ,illum ſignificans,de quo in Eſaia ſcriptum eſt: In die illa viſitabit dominus in gladio ſuo duro & grandi & forti, ſuper Leuiathan ſerpentẽ vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum,& occidet cetũ qui in mari eſt:huic, inquam, immolabant hoſtias,ex quo manus ſuas Chriſti ſanguine impleuerunt, & quicquid deinceps ſacrificant vel offerunt,nõ deo patrum ſuorũ,ſed diabolo offerunt. Lætantes itaq; inter huiuſmodi epulas, præce-
Actu.5. perunt vt vocaretur Samſon,& ante eos luderet,& ipſi ſpectabãt ludentẽ Samſon. Cõprehenſos
1.Cor.4. quippe apoſtolos Chriſti peſsimi luſores cęciderunt,vndè tamẽ illi gaudẽtes , quod digni eſſent pro nomine Ieſu contumeliã pati,ſpectaculum,inquiũt,facti ſumus mundo,& hominibus,& angelis.Ludebat ergo in illis mẽbris ſuis Chriſtus, quicquid enim miraculorum agebat , quicquid ſanæ doctrinæ dicebat,ludus erat,& vanitas impijs ſpectatoribus . (At ille apprehendens ambas columnas,quibus innitebatur domus,alterã earũ dextera,& alterã leua tenuit, concuſsiſq; fortiter colũnis,cecidit domus ſuper omnes principes,& cęterã multitudinẽ,quæ erat ibi.)Quis hoc non videat,quis neſciat,quia deſerta facta Hieruſalẽ , deſolata quoq; domus ſanctificationis eorum,& gloria eorũ,cecidit ſuper omnes principes, & cæterã multitudinẽ? Non enim ita mediocriter,vt quondã à Babylonijs,nõ,inquam, ita parcè tẽplum illud antiquiſsimũ à Romano exciſo euerſum eſt:ſed cecidit funditus,& cum gẽte ipſa perijt, ita vt nõ ſit relictus lapis ſuper lapidem qui nõ deſtrueretur.Perdiderunt locũ & gentẽ,cuius metu ſimulato ne perderẽt,mortẽ domini ſibi expedire voluerunt,dicendo:Si dimittimus eum ſic,omnes credẽt in eũ,& venient Ro-
Iohan.11. mani,& tollent noſtrũ & locũ & gentẽ.Hoc ecõtrariò cõtingit, nã potius idcirco, quia nõ dimiſerunt eum ſic,omnes gentes credẽt in eum,Romani quoq; illorũ & locum , & gentem tulerũt. Rectè ergo dictũ eſt,quia multo plures interfecit moriens,quam viuus occiderat. Multo magis enim,quia mortuus eſt ,nos in eũ credimus, & inimici tã viſibiles quã inuiſibiles perierũt & perdiderũt,imò & perditi ſunt:quam aut nos credituri, aut ipſi perituri vel perdituri erãt,ſi dimiſiſſent eum viuũ.Igitur reſumptis viribus,colũnas duas,quibus innitebatur domus,Samſon tenuit, quibus & excuſſa domus cũ perditione multorum cecidit:quia videlicet Chriſtus à mortuis ſuſcitatus,& claritate quã habuit priuſquam mundus eſſet apud patrem clarificatus , vtrunq; columnam gentes illius , regnum ſcilicet, & ſacerdotium vetus iratus fortiter concuſsit : & per manus Romanorum cum duplici,id eſt, corporis & animæ Iudæorum contritione locũ ipſum euertit.

De hiſtoria,qua tribus Dan tuliſſe idôlum Miche,& viri ſtirpis Beniamin narrantur mulierem incredibili libidinis furore vexando interfeciſſe, quod vehementer Iſraheliitas duplicis fornicationis crimine infamet. CAPVT XXVI.

CAP. XVII. FVit eo tempore vir quidã in monte Ephraim,nomine Michas, qui dixit matri ſuæ:Mille centum argenteos quos ſeparaueras tibi,& ſuper quibus me audiente iuraueras,ecce ego habeo, & apud me ſunt.)Ac deinceps.(Reddidit igitur matri ſuę.Quæ tulit ducentos argenteos,& dedit eos argentario,vt faceret ex eis ſculptile & conflatile,&c.) Duo gentis Iſraheliticæ mala, duplicẽ ſornicationẽ populi Iſrael,ex hoc loco vſq; ad finem huius libri ſcriptura ſancta culpare & execrari laborat:propter quę penè cõtinua, & nunquam niſi paucißimis iudicibus , ſiue regibus iuſtis frenantibus interdũ coercita,dominus terræ illi & populo toties iratus eſt,& adhuc manus eius extenta.Prima nanq;,id eſt,fornicatio animæ eſt, qua à deo legitimo viro creatura recedens idolis proſtituitur,& diuini nominis adulterium perpetrat,ſculptili atq; conflatili communicando illud.Hoc adulteriũ,hanc fornicationem ſpiritualem in gente illa præſens lectio vehemẽter percutit

percutit,quo in tantũ ardebat:vt nũc tẽporis nõ ſolũ Michas, vnus homo ſculptile fecerit,ſed &
integra tribus Dan pro magno cõmodo ſibi illud furata ſit:cũ adhuc inter cæteras tribus ſortem
non accepiſſet,& idcirco dei veri auxiliũ ſaltẽ pro tẽporalibus bonis impenſius quærere debuiſ-
ſet.Sic enim dictũ eſt:(In diebus illis nõ erat rex in Iſrael,& tribus Dan quærebat poſſeſsionẽ ſi-
bi,vt habitaret in ea.Vſq; ad illũ enim diẽ,inter cęteras tribus ſortẽ non acceperant.)Et poſt ali-
qua:(Tulerunt ſculptile Ephod,& idôla,atq; cõflatile. Quibus dixit ſacerdos: Quid facitis?Cui CAP. XVIII.
reſpõderunt:Tace,& pone digitũ tuum ſuper os tuũ,& veni nobiſcũ,vt habeamus te patrẽ & ſa-
cerdotẽ.)Ephod indumentũ ſacerdotale ſignificat, quod in Exodo & Leuitico ſuperhumerale
dicimus.Teraphin aũt propriè appellantur,figuræ & ſimulachra.Hæc ergo prima eſt fornicatio, Exod.28.
qua pop.Iſrael pronus ad idòla,ſecundũ animã fornicabatur à deo ſuo.Altera fornicatio eſt,quę 35.39.
diuerſis libidinũ ludibrijs corpora cõmaculat, tũc pernicioſior, quãdo cõtra naturã Zodomitica Leuit.8.
debacchãt inſania.Hęc quãta effręnatione populũ illum diſſoluerit,acerrimè lectio pręſens inſi-
nuat.(Fuit(inqt)quidã Leuites habitãs in latere mõtis Ephraim , qui accepit vxorẽ de Bethlehẽ CAP.
Iuda.Quę reliquit eũ,& reuerſa eſt in domũ patris ſui Bethlehẽ, mãſitq; apud eũ quatuor menſi XIX.
bus,)& reliquę.Quid hoc auditu turpius,ſceleſtius,crudelius? (Venerũt (inquit)viri ciuitatis il-
lius filij Belial.i.abſq; iugo,& circundãtes domũ ſenis,fores pulſare cœperũt, clamantes ad dñm
domus,atq; dicẽtes:Educ virũ qui ingreſſus eſt domũ tuam,vt abutamur eo.) Illo obſecrãte vix
abacti ne ſcelus hoc cõtra naturã operarent̃ in virũ,facta cõmutatione nequiſsima vxorẽ eius to-
ta nocte abutẽdo,incredibili libidinis furore vexauerũt.Deniq; mortuá eſt.Illa ciuitas Gabaa in
tribu Beniamin erat.Tota tribus Beniamin ſceleris eiuſdẽ maculã cõmunem ſibi fuiſſe,attrociter
ꝓdidit eſt.(Cõgregatis quippe pariter omnibus filijs Iſrael de Dan vſq; Berſabee,quadringentis
millib.peditũ pugnatorũ,vt pugnarẽt cõtra Gabaa Beniamin,cũ miſiſſent nuncios ad omnẽ tri-
bũ Beniamin,qui dicerẽt:Cur tantũ nefas in vobis repertum eſt , tradite homines de Gabaa,qui CAP. XX.
hoc flagitiũ perpetrarũt,vt moriãtur,& auferat̃ malũ de Iſrael:noluerũt fratrũ ſuorũ filiorũ Iſra-
el audire mandatũ,ſed ex cũctis vrbibus,quæ ſuæ ſortis erãt, cõuenerunt in Gabaa,vt illis ferrẽt
auxiliũ,& cõtra vniuerſum Iſrael populũ dimicarẽt.)Sed & cunctũ Iſrael,qui cõgregatus fuerat,
reddere illis ꝓ ſcelere quod merebãtur,indubitabilis diuini oraculi iuſtitia,ſceleris eiuſdẽ coar-
guiſſe videtur(Cõſultus enim dñs à dicentibus, quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis,
reſpondens:Iudas(inquit)ſit dux veſter.)Attamẽ.)Egreſsi filij Beniamin de Gabaa, occiderunt
de filijs Iſrael die illo,viginti duo milia virorũ.)Iterum:(Conſultus dñs à dicentibus: Debemus
vltra procedere ad dimicandũ cõtra filios Beniamin,an nõ:Aſcendite(inquit)ad eos,& inite cer
tamẽ.)Attamẽ.(Occurrẽtes eis filij Beniamin,tanta in eis cæde bacchati ſunt, vt X.& VIII.milia
virorũ gladiũ educentiũ proſternerent.)Tertiò tandẽ cõſulentibus atq; dicentibus:(Exire vltra
debemus ad pugnã cõtra filios Beniamin fratres noſtros,an quieſcere?Aſcendite,inquit,cras eñ
tradã eos in manus veſtras.)Et ſic factũ eſt. Ergo non ſolũ Beniamin, quã manifeſtum ſcelus infa
mauit,ſed & pugnantẽ contra illos Iſrael occulti iudicij dei veritas redarguit.Cur eñ vindicibus
tãti ſceleris victoriatã ſera tamq; luctuoſa prouẽnit:niſi quia in quo alios impugnabãt,ſeipſos ac-
cuſabãt?Igitur,vt præmiſſum eſt,duplicis fornicationis,animæ ſcilicet & corporis , populũ Iſrael
pręſens hiſtorię locus vehementer accuſat,& acerrimè percutit,ad hoc valẽs,vt quemadmodum
ait Apoſt.Omne os obſtruatur, & non magis Iudęus quã Græcus de iuſtitia corã deo glorietur. Roma.3.

Quòd Chriſtum regem qui venturus erat,ſcriptura ſancta ſuſpiret,toties dicendo: In diebus illis non erat rex in Iſrael. CAPVT XXVII.

SVper hoc hic itidẽ ſcriptura vehementer ingemiſcit,cũ inter narrandũ ſemel & iterũ ac tertiò
dicit:In diebus illis non erat rex in Iſrael, ſed vnuſquiſq; quod ſibi rectum videbat̃,hoc facie-
bat.Quẽ putas,vel qualem regẽ in diebus illis in Iſrael nõ fuiſſe deplorat? Nunquid quando rex
datus eſt Saul,abſtulit fornicationes iſtas?Nunquid Achaz?Nunquid Manaſſes? Imò tã hi,quam
pleriq; regũ cæterorũ,illas auxerũt,extruendo altaria vniuerſę militiæ cœli, hariolãdo,& obſer-
uãdo auguria,traducendo filios ſuos per ignẽ,faciendo pythones, & multiplicãdo aruſpices: Ad
ſummũ,pręter Dauid & Ezechiã & Ioſiã,omnes peccauerunt.Nam de peccato Dauid quod fe- 2.Reg.11.
cit in Vriã ſilebimus,quia trãſtulit illud dñs. Quem ergo regem in illis diebus nõ fuiſſe ſcriptura
deplorat,niſi illum,cuius ſolius aduẽtu vel regno cõſummaretur pręuaricatio,& finem acciperet
peccatũ,& deleretur inquitas,& adduceretur iuſtitia ſempiterna, & impleretur viſio & prophe- Daniel.9.
tia,& vngeretur ſanctus ſanctorum?Hic nempe deerat rex, cũ data eſſet lex. Et lex quidẽ pecca-
tum oſtendere poterat,ſed à peccato liberare non poterat.Solus iſte rex eos omnes qui regnum
eius ſuſciperent,à peccato gratia ſua liberare habebat. Cum igitur tanta enarrat ſcriptura pecca-
ta populi Iſrael,rectè & oportune congemiſcit dicens : quia in diebus illis non erat rex in Iſrael.

De Ruth Moabitide,quòd per illam alienigenam generatio Chriſti quodammodo recuperata ſit,& quòd illa fuerit petra deſerti, de qua Eſaias:Emitte (inquit) agnum dominatorem terræ,de petra deſerti. Eſaiæ 16. CAPVT XXVIII.

In diebus

Ex li. Ruth. CAP. I. IN diebus vnius iudicis, quando iudices præerant in Iſrael, facta eſt fames in terra. Abijtq; ho-
mo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide, cũ vxore ſua, ac duobus libe-
ris. Ipſe vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter Che-
lion Ephratei de Bethlehem Iuda.) Librum hunc Hebræi in librum Iudicũ compingunt: idcir-
co quia in diebus Iudicum facta narratur hiſtoria. Valde hoc fidelem animũ delectat, quòd no-
mine Ruth potius quam Booz, aut Noemi in titulo prænotatur. Nõ enim parum ſplendoris ha-
bet, quòd ſeries generationis Chriſti, in mortibus virorum Iſrahelitarum, & Iudaicæ tribus penè
defecta, per fidem alienigenæ reſarcita eſt, ſicut ipſe hiſtoricæ narrationis ordo continet. Quod
Esaiæ 16. propheta reſpiciens: Emitte (inquit) agnum domine dominatorẽ terrę de petra deſerti, ad mon-
tem filiæ Syon. Petram deſerti Ruth Moabitidem dicit, petrã videlicet propter propriã fidem,
petram verò deſerti, propter deſertitudinem Moabiticæ gentis, quæ vere idcirco deſertum eſt,
quia dominum inhabitatorẽ non habebat, quemadmodũ & reliqua gentilitas, quã alibi propter
cauſam eandem propheta idem deſertam appellat, dicendo: Lętabitur deſerta & inuia, & exulta-
Esaiæ 35. bit ſolitudo. Sciebat naſciturum eſſe Chriſtum de ſemine Dauid filij Ieſſe, filij Obed, quem de
Booz hæc alienigena peperit, quam ille beneuolus ſecundum legem accepit, vt ſuſcitaret ſemen
propinqui ſui. Hoc, inquam, ille reſpiciens, emitte, inquit, agnum domine, dominatorẽ terræ, de
petra deſerti ad montem filiæ Sion, ammirando ſcilicet in gratia dei, quòd agnus dei dominator
terræ, cùm ſit ex Iudęis ſalus ipſe gentium, primùm tamen de fide gentili venturus eſſet ad mon-
Esaiæ 1. tem filiæ Sion. Adhuc autem acrius percutiens Iudæorũ ſupercilium, in principio libri. Niſi (in-
quit) dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha
ſimiles eſſemus, continuò ſubiungens: audite verbum domini principes Sodomorum, & percipi-
te auribus legem dei noſtri populus Gomorrhæ. Quo enim ſecundum ſuperiores geminæ for-
nicationis narrationes, quo, inquam, populus hic qui legem acceperat, populo Sodomorum aut
Gomorrhæ iuſtior erat, qui legem non acceperat? Sed reliquit dominus ſemẽ fide Ruth Moabi-
tidis promerente, & Booz per iuſtitiam legis ſemen fratri ſuo ſuſcitante, vndè Chriſtus ſecũdum
carnem naſceretur, quo factum eſt, vt gens Iſrahelitica nequaquam Sodomę aut Gomorrę ſimi-
lis in perditione remaneret. Hoc igitur dicendo propheta, Iudaicum os obſtruere contendit, vt
de meritis ſuis nemo audeat gloriari. Et ſignanter dixit, niſi dominus exercituum reliquiſſet no-
bis ſemen. Exercituum inquam, quia videlicet in exercitibus ſupraſcriptis filiorum Iſrael contra
Beniamin, iudicium cum miſericordia moderando, & in vtriſq; peccata Sodomitica puniuit, ad-
dita etiam fame, propter quã vir primus de Iuda peregrè obijt cũ filijs ſuis, & deinde per gentilẽ
(vt iam dictum eſt) fidem, reliquum ſeminis, vndè ſalus procederet, defunctis eiſdem ſuſcitauit.

De Elimelech & vxore eius, & duobus filijs, quid vel quomodo de his in Paralipomenon ſcriptum ſit. CAPVT XXIX.

IPſe (inquit) vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter
Chelion Ephratei de Bethlehem Iuda. Ephratei dicti ſunt, ſcilicet ab Ephrata vxore Caleph.
Iſte Elimelech in Paralipomenon vocatur Ahalai, vel Oholoi, & filius fuiſſe ſcribitur Seſain filij
Ieſi, filij Abphaim, filij Nadab, filij Semmei, filij Onan, filij Iheramael, filij Eſrom, filij Phares, filij
Iuda, filij Iſrael. Quòd autem illic dictũ eſt, Seſain autem nõ habuit filios, ſed filias, quia filij eius,
imo filij Elimelech, ſcilicet Maalon & Chelion, quorũ auus fuit, abſq; filijs mortui ſunt. Item in
1. Para. 4. Paralipomenon ſcriptum eſt: Et cognationes domus operantiũ byſſum in domum iuramenti, &
qui ſtare fecit ſolẽ viriq; mendacij, & ſecurus, & incendens. Qui principes fuerũt in Moab, & qui
reuerſi ſunt Leẽ. Hæc autem verba vetera. Hi ſunt filij figuli habitantes in plãtationibus, & in ſe-
pibus apud regem in operibus eius, commoratiq; ſunt ibi. Tradunt hunc fuiſſe Elimelech, in cu-
ius tempore ſol ſteterit propter præuaricationes legis, vt tanto miraculo viſo conuerterentur ad
dominũ deum ſuum. Quod quia facere cõtempſerunt, idcirco fames inualuit. Et ille quia in tri-
bu Iuda prior videbatur, famis inopia cum vxore & filijs non ſolùm patria pelleretur, ſed etiã in
eadẽ peregrinatione cũ filijs moreretur. Viros autẽ iſtos mendacij eſſe filios eius Maalõ & Che-
lion, qui illic ſecurus & incendẽs appellãtur, & de quibus dicitur quod principes fuerint in Mo-
ab, eo ꝙ vxores Moabitides duxerint, quod in Hebræo expreſsius ponitur, vt ab eruditis lingvę
illius didicimus, vt non principes, ſed mariti dicantur. Quod verò ſequitur, quæ reuerſæ ſunt in
Leem, Noemi & Ruth demonſtrat quæ in Bethlehem .i. panẽ, poſt inopiam famis audita vberta-
te panis in Bethlehẽ reuerſæ ſunt. Et quia hęc hiſtoria in lib. Ruth ſcribitur, idcirco ſubſequitur,
hæc autem verba vetera. Figulos verò dicit habitantes in plantationibus & ſepibus, progeniem
quæ de Ruth propagata eſt. Quæ in ſepibus & plantationibus habitaſſe dicitur, quando ad regi-
am dignitatem hæc plantatio peruenit. Commemorati ſunt ibi, hoc eſt, in Bethlehem apud re-
gem in operibus eius, quia ex eis Dauid rex ortus eſt, cuius opera miris præconijs prædicantur.

Commentariorum in librum Iudicum, Finis.

RVPERTI

Ruperti Abbatis Tuitienſis
DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM, LIBER I.

Quòd quartæ ætatis mundi Dauid fuerit initium: & quomodo hæc ætas reſpondeat quartæ dei primorum dierum ſeculi. CAPVT I.

POST ampla virentis ac florentiſsimæ ætatis tertiæ ſpectacula, quarta tandem mundi ſplendida nos excipit ætas. Eius pulchritudo lucida, mentis noſtrę oculos quaſi à terra in cœlum leuet, vt poſt actualia legis inſtituta, regum & prophetarũ, qui ſub ipſis prophetauerunt, facta fortia & cœleſtia partim contemplemur eloquia. Nam pulchra quidem terræ plantaria, quæ tertio die plantata vel produci iuſſa ſunt, ſed pulchriori cœli luminaria, quæ quarto die facta vel in firmamento poſita ſunt. Sic nimirum pulchra quidem & bona ſanctæ legis opera, quæ tertia mundi ætate in figuram futurorum præcepta ſunt, ſed pulchriora regum coronatorum & prophetarum facta & dicta, quæ in typum regni dei, in teſtimonium magni ac veri regis Chriſti præſplenduerunt. Hanc enim quartam ætatem, quartæ diei in laudem creatoris coniubilare rectè dixerim, & ſecundùm opera vtriuſque ſpiritum ſanctum, ſpiritum prædicari fortitudinis, quia videlicet & quarto die luminaria firmamentum ornauerunt in poteſtatibus & firmiſsimis ordinibus ſuis, & quarta ætate, in pſalmis canoris, ſcriptiſque propheticis, regali auctoritate ſermo dei conualuit, auctum eſt verbum promiſsionis. In quo? In eo videlicet, quòd is qui hactenus homo vel ſemen in Iſaac vocandum patri Abrahæ promiſſus fuerat, iam rex promittitur cum iuramento dicentis ad Dauid, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Item, Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar? Semen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Hoc maximè hæc ætas à præcedente diſtinguitur, vt illa tertia fuerit, hæc iam quarta computetur. Igitur in gloriam Chriſti filij dei regum regis, & prophetarum domini, cœptum peragentes curſum, ætatem hanc ingredimur, præeunte nos & propitio nobis, ſi dignetur, ſancto fortitudinis ſpiritu.

Gene. 21. Pſal. 131. Pſal. 88.

Quòd primus & ſecundus liber Regum apud Hebræos Samuel vocentur, & quòd regnum Saul, regnum peccati, Dauid autem regnum Chriſti ſignificarit. CAPVT II.

PRimus & ſecundus Regum liber apud Hebræos Samuel dicuntur, videlicet, eo quòd de regno Saul, regnoque Dauid, quæ his continentur libris, per iſtum quaſi mediatorem dei & regum ordinata ſunt. Interpretatur autem Samuel nomen eius deus. Quo nomine rectè ſermo dei ſignificatur, per quem vtique regnum peccati deſtructum, & regnum iuſtitiæ conſtructum eſt. Saul quippe quem dominus peccanti populo iratus dedit, dicens ad Samuel, Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos, regnum præfigurauit peccati & mortis, quòd abiecto dei iugo, genus humanum ſtultè nimis appetiuit. Hoc ipſum ſignificat Saul nomine proprio, interpretatur enim petitio. Porrò Dauid quem illo proiecto ſecundum cor ſuum dominus elegit, regnum iuſtitiæ, regnum Chriſti ſignificat, quòd humano generi, deſtructo regno peccati, propitius deus contulit. Nec verò ſolum regnum, ſed & ſacerdotij principatus, hoc prenuncio à poſteris Heli ad Sadoch tranſlatum eſt in figura ſacerdotij veri, quòd à Iudæis in eccleſiam Chriſti tranſponendum erat. Ab ipſo igitur Samuel, cùm ſit duodecimus, & nouiſsimus Iudicum, ſic incipit primus liber Regum.

1. Reg. 8.

De Helchana & vxoribus eius Anna & Fenenna, & de oratione Annæ & ortu Samuel. CAPVT III.

FVit vir vnus in Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Helchana, filius Hieroham filij Heliu, filij Tohu, filij Suph Ephrateus, & habuit duas vxores. Nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna. Fueruntque Fenennæ filij, Annæ autem non erant liberi.) Ramathaim autem interpretatur excelſa duo, & hæc excelſa duo, duæ intelliguntur tribus, regia videlicet & ſacerdotalis. Quòd pater Helchana de tribu fuerit Leui, Paralipomenon liber pleniſ-

CAP. I. 1. Para. 6.

CAP. II. ſimè docet, in quo ſeries genealogiæ illius vſq; ad Leui producitur. Matrem quoque eius de tri-
1.Para.2. bu Iuda extitiſſe monſtratur, in eo quòd Ephrateus vocatur. Ephrateus ab Ephrata vxore Ca-
leph, quàm conſtat fuiſſe de tribu Iuda, dictus eſt. Et ſi quem mouet quòd ab Ephraim non
1.Reg.17. Ephrata, Ephrateus vocetur, videat in ſubſequentibus qualiter Dauid filius viri Ephratei voce-
tur, cùm liquidò pateat eundem Iſai non de Ephraim, ſed de tribu Iuda extitiſſe, & probet eun-
1.Para.6. dem Helchanam Ephrateum ab Ephrata, non ab Ephraim dici. Sophim ſpeculatores interpre-
tantur. De monte Ephraim, de monte verò Ephraim fuiſſe dicitur, quia ibi erat eius habitatio.
Intra cunctas nanque tribus, habitationem Leuitarum fuiſſe non dubium eſt. (Et aſcendit vir il-
le de ciuitate ſua ſtatutis diebus.) Tribus feſtiuitatibus, paſcha videlicet, pentecoſte, & ſolennita-
te tabernaculorum, aſcendebat in domum domini. (Deditq́ue Fenennæ vxori ſuæ, & cunctis fi-
lijs eius & filiabus partes.) Hæ partes veſtes intelliguntur, quæ in eiſdem tribus feſtiuitatibus, iu-
xta morem illius gentis vxoribus & liberis ac famulis tribuebantur. (Ne reputes ancillam tuam
quaſi vnam ex filiabus Belial, quia ex multitudine mœroris & doloris mei locuta ſum vſque in
præſens.) Belial enim interpretatur abſque iugo. Et notandum, quòd omnes qui ebrietatem ſe-
ctantur, filij Belial vocentur. (Et adduxit eum ſecum, poſtquàm ablactauerat in vitulis tribus, &
tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum in domo domini in Sylo.) In Hebræo
non tribus modijs farinæ, ſed modio farinæ legitur. Quem locum apud Latinos ſcriptorum vi-
tio conſtat eſſe deprauatum. Si enim cum tribus vitulis tres modios farinæ obtulit, contra le-
Num.19. gem fecit. In lege nanque præcipitur. Menſis ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vo-
bis. Omne opus ſeruile non facietis. Dies clangoris eſt & tubarum. Offeretisq́ue holocauſtum
in odorem ſuauiſsimum domino. Vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos immacula-
tos ſeptem, & in ſacrificio eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas
decimas per arietem, vnam decimam per agnum. Hæc verò decima, decima pars erit Ephi. Vn-
dè datur intelligi, quòd Helchana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, ſed no-
uem decimas, quibus ſecundùm Hebraicam menſuram vnus efficitur Ephi. Eſt igitur orationis
fructus Samuel ſanctus, magna fide & largo fletu matris comparatus. Habet in matre eius Anna
virtutis exemplum, quòd imitemur noſtra ſterilis anima, ſi mater fieri optat, ſi verbi dei ſancta-
rumq́ue virtutum cupit eſſe fœcunda. In quo? In eo videlicet, quòd dictum eſt, vultusq́ue eius
non ſunt amplius in diuerſa mutati. Quòd idem eſt, ac ſi diceretur. In tentatione perſtitit, oran-
do perſeuerauit. Hoc ergo fidelis anima imitetur, & quærens inueniet, petens accipiet, pulſanti
aperietur. Iam nunc prophetiſſæ huius Annæ canticum explanabimus, & ob faſtidium leuan-
dum quaſi canendo potius quàm legendo, aut loquendo horum quæ plana hiſtoria dicta ſunt,
myſteria carpemus.

Quòd Anna canticum cantans quæ ſterilis fuit, idem ſecundum Apoſtolum quod Sara, & Fenenna idem ſignificet quod Agar. CAPVT IIII.

CAP. II. EXultauit cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in deo meo.) Quæ canit,
hæc prophetiſſa eſt, & eadem qua fœcunda facta eſt gratia, quàm & proprio nomine ſigni-
ficat. Anna quippe interpretatur gratia, non tam ſua præſentia propria, quàm totius ſanctæ ec-
cleſiæ bona futura communia prophetat ac prædicat. Quapropter idem in Anna quod in Sa-
ra, idem in Fenenna quod in Agar, licet hæc libera, illa fuerit ancilla, idem in Helchana my-
ſticè ſentiamus quod in Abraham. Nanque & res geſta ex parte ſimilis, & vocabula ex ſenſu
Gene.17. cognata ſunt. Siquidem & Abraham, id eſt, pater multarum gentium prius Abram dictus
eſt, quòd interpretatur pater excelſus, & hic Helchana quod interpretatur dei poſſeſsio de
Ramathaim, id eſt, de excelſis fuiſſe ſcribitur. Agar conuerſa. Fenenna conuerſio interpre-
tatur Sara verò princeps. Anna gratia, & in vtraque gratiæ principatus intelligendus eſt, quia
videlicet non vt Agar & Fenenna ſecundum carnem, ſiue carnis ſuæ qualitatem, ſed ſecundum
gratiam pepererunt, cùm prius fuiſſent ſteriles. Igitur Fenenna & Anna duo ſunt teſtamenta,
alterum carnis in ſeruitutem generans, alterum fidei quòd in libertatem generat. Helchana
nanque, id eſt, dei poſſeſsio, ipſe eſt dei populus, cui dictum eſt. Qui poſſedit & fecit, & crea-
Deut.32. uit te. Qui in Abraham quidem in ſemine Abrahæ qui eſt Chriſtus, teſtamentum accepit fidei,
teſtamentum libertatis, in monte autem Syna poſt quadringentos & triginta annos teſtamen-
tum carnis, teſtamentum ſeruitutis. Sed teſtamentum carnis quaſi teſtamentum ſeruitutis ſi-
cut Fenenna vel Agar, prius peperit plurimos, teſtamento fidei quaſi Anna vel quaſi Sara, lon-
gam plorante ſterilitatem, quia videlicet filij carnis in illo populo prius multiplicati ſunt, qui
in carne Abrahæ gloriarentur, fide eius vix aliquam in paucisſimis educente progeniem. De-
nique illi qui de Aegypto exierunt omnes à viginti annis & ſupra, præter Ioſue & Caleph fi-
lium Iepphone, de ſola carne non etiam de fide Abrahæ ſeſe ortos prodiderunt. Tandem ali-
quando fides vel gratia quæ ſterilis fuerat, per euangelium peperit plurimos, & gloriatio carnis
quæ multos habebat filios, infirmata, imò & excluſa eſt. Hoc iſta prophetico ſpiritu in ſemet-
ipſa

ipsa præfiguratum esse sciens, exultat & laudat in persona ecclesiæ, dicens.

Tractatus cantici eius, in quo mysteria Christi & ecclesiæ magnificè prophetizans, in domino gloriatur, & synagogæ superbiam sub typo eius quæ multos filios habebat, detestatur. CAPVT V.

EXultauit cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum in deo meo. Vbi sola fœcunda est caro, non est vndè exultet cor, neque enim exultatio cordis vlla est, nisi in domino. Proinde cum dicit, exultauit cor meum in domino, illam se vniuersalis ecclesiæ exultationem decantare indicat, quàm propheta alius denuntians. A timore, inquit, tuo domine concepimus & peperimus spiritum, salutes non fecimus super terram. Ibi nanque exultat non caro, sed cor. quamuis cor prius exultans, carnem quoque subleuet in exultationis suę consortium, iuxta illud Dauidicum, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Illa exultatio fortis, & gaudium non vanum, sed fortissimum est. Addidit ergo: Et exaltatum est cornu meum in deo meo. Singulariter & propheta, Exaltabitur, inquit, sicut vnicornis cornu meum. Idemq́ue pluraliter. Et exaltabuntur ait cornua iusti, & res non diuersa est. Nam vnum ecclesię cornu, vnus est Christus, & plura eiusdem cornua, plura sunt dona sancti spiritus, vndè verus ille agnus sicut oculos septem, sic & cornua septem habere scribitur. Eiusmodi cornu meum, in deo meo inquit exaltatum est, in deo meo inquam, & non in me, quę vana fiducia & fallax esset fortitudo. Inde & intus cordis exultatio, & foris confidentia super inimicos meos. Nam & hoc est quod sequitur. (Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lętata sum in salutari tuo.) Humilientur, & de terra loquantur quondam loquaces inimici mei filij carnis, & non fidei, mihi nanque nunc versa vice loquendi auctoritas data est, vt non iam in angulis mussitem, aut ore dimidiato loquar, sed ore dilatato sic eloquar super inimicos meos, qui mihi sterilitatem exprobrant, vt audiar in toto mundo. Quia lętata sum in salutari tuo, Salutare dei Christus est. Nunquid ergo in solo Samuele vna mulier exultat, & non potius in vna matre sancta, vniuersalis ecclesia veram in Christo exultationem suam decantat? Et in istis duobus cantilenę versiculis, primus sensus quidem non dispar, sed verba diuersa & præposterata sunt. Nam exultauit cor meum in dumino, idem est quod lætata sum in salutari tuo, & exaltatum est cornu meum in deo meo, idem est quòd dilatatum est os meum super inimicos meos. Iam quid dignum dilatatione oris sui proferat, audiamus. (Non est sanctus vt est dominus, neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut deus noster.) Rectè os suum dilatat qui non seipsum, sed dominum prædicat. bene cornu suum exaltat, qui non suam, sed dei iustitiam commendat. Non est ait sanctus, vt est dominus. Parum dixerat. Suppleuit ergo dicendo, neque enim est alius extra te, parq́ue & idem effecit, ac si dixisset, præter illum nemo mundus à sorde. Et non est, ait, fortis, sicut deus noster. Nempe alij falso sunt fortes, de qualibus in psalmo Propheta. Et irruerunt, inquit, in me fortes. Hic verè fortis, & vera humilium fortitudo est. Non est, inquit, sanctus, vt est dominus, non est fortis sicut deus Psal.58. noster. Ac si dicant, filij Annæ filijs Fenennæ, filij gratiæ filijs synagogæ, filij promissionis filijs carnis. Quid vos toties iactatis dicendo, nos natura Abraharnitæ, nos natura Israelitæ & non ex gentibus peccatores? Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est vsque ad vnum. Hæc dicit lex, & vtique quæcunque lex loquitur, scimus, inquit Apostolus, quia his qui in lege sunt, loquitur. Non ergo est sanctus quisquam, non est alius extra te, non inquam est alius qui possit sanctificare, præter te sancte sanctorum Christe, quòd & sancti illi antequam tu venires ore proprio fatentes, sicut pannus menstruatæ inquiunt omnes iustitiæ nostræ. Et quid vos in fortibus Moyse & Aaron gloriamini in fortitudine legis, & sacerdotij vestri? Non est fortis sicut deus noster, sicut Christus noster. Nam Moyses & Aaron, non lex vestra, & sacerdotium vestrum spiritualem vicerunt Pharaonem, neque destruxerunt eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, sed hic illum vicit, hic infernum confregit, hic deuicta morte resurrexit. Ergo non est fortis sicut deus noster, sicut hic Saluator noster. Igitur, (Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.) Multum gloriamini, multum erigimini, multa sublimia per inanem gloriam loquimini. Verbi gratia, dicendo, Pater noster Abraham est, nostrum est testamentum, nostra est legislatio, nostrum est obsequium, nostra sunt promissa, nostra est gloria, nostra est adoptio filiorum, Abraham, Isaac & Iacob, patres nostri sunt. Nolite sic loqui, nolite sic multiplicare sublimen loquelam oris magnifici, nolite sic gloriari. (Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.) Hæc sublimia quæ vos hactenus multiplicastis loqui, vetera sunt, iam inueterauerunt, & nouis superuenientibus proijcienda sunt. Hæc enim dicit in Hieremia deus scientiarum dominus, qui & vobis olim dedit scientiam literæ, & nobis nunc dat scientiam spiritus, prout vult. Ecce dies veniunt & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum. Non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegy-

Marginalia: Esaiæ 26. Psalm.83. Psal.91. Psal.47. APoc.5. Galat.2. Psal.13. Rom.3. Esaiæ 64. Iohan.8. Rom.9. Leuit.20. Hiere.31.

CAP. II. pti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum dicit dominus, ſed hoc erit
pactum quod feriam cum domo Iſrael. Poſt dies illos dabo legem meam in viſceribus eorum,
& in corde eorum ſcribam eam, & cætera. Et ipſi, inquit, præparantur cogitationes, ſubaudi-
Sap. 1. tur, ſenſatæ, nam econtrario à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, ille auferet ſe. Ipſi deo
ſcientiarum domino, cogitationes præparantur pro munere. Si vis ab illo promereri vel impe-
Pſal. 9. trare ſcientiæ donum, non multæ oblationes arietum & taurorum, ſed ſanctæ cogitationes eius
Pſal. 75. rei præparatoriæ ſunt. Vndè & Pſalmiſta, Præparationes inquit cordis eorum audiuit auris tua.
Item, Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi & reliquiæ cogitationis diem feſtum agent
tibi. Reliquiæ inquit cogitationis. Si primitiæ cogitationis infeſtæ fuerint, ſaltem reliquiæ
eius per pœnitentiam & confeſsionem diem feſtum agent tibi. Propterea, vt dixi, recedant ve-
tera de ore veſtro, recedant ſublimia, ceſſet gloriatio veſtra. Quid enim? (Arcus fortium ſu-
peratus eſt, & infirmi accincti ſunt robore.) Hoc non ſemel factum eſt. Quando fortitudo vel
potentia Aegyptiorum ſuperata eſt, & Iſraelitæ confortati ſunt, vtique tunc arcus fortium ſu-
peratus eſt, & infirmi accincti ſunt robore. Ita & nunc. Arcus enim, id eſt ſuperbia, & forti-
tudo Fenennæ, qua in filijs gloriabatur, ſuperata eſt, & ego quæ ob ſterilitatem infirma eram,
accincta ſum robore filiorum. Hoc enim eſt quod ſequitur. (Donec ſterilis peperit plurimos,
& quæ multos habebat filios, infirmata eſt.) Nam quod interponitur repleti prius, pro pani-
bus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt, non ſecundum præſentem locum hiſtoriæ huius ca-
nitur, ſed tamen & hoc & cætera talia facta ſunt & fiunt, vt quoties ſuperbit impius, cantare
tibi liceat, illud regale prouerbium. Ne glorietur accinctus æquè vt diſcinctus. In Hebræo
& in LXX. tranſlatione, non plurimi, ſed ſeptem leguntur. Iudæi hunc locum ita intelligunt,
3. Reg. 20. quòd nato Samuele, mortuus ſit filius primogenitus Fenennæ, & deinceps ſingulis naſcenti-
bus filijs Annæ, ſinguli ſecundum ordinem natiuitatis Fenennæ mortui ſint filij. Sed quæren-
dum eſt, quomodo hoc ſtare poſsit, cùm Fenenna ſeptem, Anna autem non plus quàm quin-
que filios habuerit? Quàm quæſtionem Hebræi ſoluentes, duos Samuelis cum filijs Annæ an-
numerant. Iuxta anagogen, arcus fortium, id eſt, confidentia Iudæorum, qui ſe Iudæos eſſe
dicunt, & non ſunt, ſed mentiuntur. Iudęorum inquam de ſua virtute pręſumentium & ſuam
iuſtitiam ſtatuere volentium, atque ita iuſtitiæ dei ſubijci recuſantium, arcus ſuperatus eſt. Ex-
Hiere. 9. tenderunt, inquit propheta, linguam ſuam, quaſi arcum mendacij, & non veritatis. Talis ar-
Pſalm. 63. cus fortium ſuperatus eſt, nihil enim ſagittando contra veritatem profecerunt, quemadmodum
alibi ſcriptum eſt. Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Infirmi autem, ſcilicet hi qui
nihil ſuis viribus attribuunt, qui non in ſuis operibus, ſed in fide Chriſti Ieſu gloriantur, ac-
cincti ſunt robore, robore, inquam, quo & regno cœlorum vim facere, & violenter illud di-
ripere poſſunt. (Repleti, inquit, prius pro panibus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt.) Fa-
melici prius eramus nos gentes, repleti autem, id eſt, ſaturati erant Iudæi. Et conſtans eſt, quia
Matth. 11. hunc gentiles verbo dei per euangelium filij eius Ieſu Chriſti ſaturati ſunt. Iudæi autem fame-
lici ſunt, ſolam literæ ſectantes paleam, & viuificantem non habentes ſpiritum. Sed nunquid
iſti pro panibus ſe locauerunt? Nunquid enim eſurire malunt, quàm nobiſcum manducare pa-
Luc. 15. nem viuum? Sic enim habet parabola patris euangelici, qui cùm recepiſſet filium ſuum fame-
licum, qui abierat in regionem longinquam, & ibi diſsipauerat omnem ſubſtantiam ſuam vi-
uendo luxurioſè, cùm inquam reuertentem ſuſcepiſſet eum, & magnum celebraret conuiuium,
indignatus frater eius ſenior, nolebat introire. Ergo nunc interim eſuriunt qui prius fuerant re-
pleti, ſaturatis famelicis iuxta prophetæ comminationem dicentis: Ecce ſerui mei comedent, &
vos eſurietis. Futurum autem eſt, vt ſe pro panibus locare non dedignentur. Cùm enim plenitu-
do famelicarum gentium ſubintroierit, reliquiæ ex illis ad eſum panis vitæ conuertentur. Non
modicè arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore, nec parum famelicis ſatura-
tis, nunc eſuriunt, qui prius repleti fuère. Sed quid? Donec ſterilis peperit plurimos, & quæ mul-
tos habebat filios, infirmata eſt. In tantum, dexteræ excelſi mutatio magna facta eſt, in confra-
ctione fortium & accinctione infirmorum, vt plurimos peperit illa quæ ſterilis erat, vicisſim in-
firmata illa quæ multos habens filios, ſuperbiebat, completa prophetia quæ per alium ſic decan-
Eſaiæ 54. tat, Lauda ſterilis quę non paris, decanta laudem & hymnum quę non pariebas, dicit dominus,
quoniam multi filij deſertę, magis quàm eius quę habebat virum, dicit dominus. Dilata locum
tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas. Longos fac funilos tuos & cla-
uos tuos conſolida. Ad dexteram enim & ad leuampenetrabis, & ſemen tuum gentes hæredita-
bit, & ciuitates deſertas inhabitabit, & reliqua. Quæ hactenus cantata ſunt, vniuerſas domini vias
reſpiciunt, ſcilicet, miſericordiam & iudiciũ. Igitur in laudem earundem magnitudinũ, videlicet,
miſericordię & iudicij, ſonorius & peráplius exultanti corde & dilatato ore proſequitur, & dicit.
(Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, Dominus pauperē facit & ditat,
humiliat & ſubleuat.) Nã quòd mortificat dominꝰ iudicij eſt, & quòd viuificat miſericordię eſt.
Item

Item quòd deducit ad inferos iudicij est, quòd reducit misericordię est. Nihilominus, quòd pauperem facit iudicij est, quòd ditat misericordiæ est. Itidem, quòd humiliat iudicij est, quòd subleuat misericordiæ est. Itaque per hęc antithera, id est, opposita vniuersæ viæ domini spectabiles propositæ sunt requirentibus testamentum eius & testimonia eius. Sed erga quales iudicium aut veritas, & qualibus reposita est misericordia? Quales nisi superbos mortificat, & ad inferos deducit, humiliat & pauperes facit? Quales econtrario, nisi humiles viuificat & reducit ab inferis, ditat & subleuat? Sequitur ergo. (Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.) Quid est enim egenum & pauperem, nisi qualem beatificat in euangelio suo dominus, pauperem spiritu, id est humilem? Illum enim de puluere suscitat, & de stercore erigit, quem sapienter cognoscentem, quòd sit puluis & cinis, & peccatorũ suorum stercus erubescentem iustificat & exornat splendore gratiæ suæ dominus vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat, cùm his videlicet quos ante secula pręsciuit & prędestinauit, vocauit, iustificauit & magnificauit. Hoc non raro, nec in paucis factum est. Amplius autem & principaliter in illo factum hoc esse gratulamur, & iugiter decantamus, quem veraciter constat dixisse. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. De quo & illud est. Et persecutus est hominem inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare. Illum enim reuera dominus pater præcepto charitatis suæ mortificauit, & ad inferos deduxit, pauperem fecit & humiliauit, eundemque virtute & omnipotentia diuinitatis rursus viuificauit, reduxit ab inferis, ditauit & sublimauit. Suscitauit eum de puluere nostrę mortalitatis, erexit eum de stercore vt non videret caro eius stercus corruptionis, & ecce, cum principibus, imò super omnes principes ad dexteram patris sedet, & solium gloriæ tenet. Quòd ita intelligendum sit, conclusio probat cantici. Clauditur enim sic. Et dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. (Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.) In Hebræo ita habetur, Domini enim sunt afflicti terræ. Afflictos terrę Hebręi pauperes spiritu & humiles corde intelligunt, super quos dominum orbem posuisse dicunt, quia eorum meritis terram stare autumnant. Ergo propositio quidem splendida est qua dixerat suscitans de puluere egenum, &c. Sed ratio splendidior idipsum confirmat, qua dicit nunc, domini enim sunt cardines, id est, afflicti terræ, & posuit super eos orbem. Cui consonans euangelica veritas, pauperes spiritu in fundamento beatitudinis collocat, dum octo beatitudines connumeraturus sic incipit, beati pauperes spiritu. (Pedes seruorũ suorum seruabit.) Qui egeni & pauperes, qui inquã cardines & afflicti terræ, ipsi sancti domini sunt, quorum ipse pedes inquit seruabit, subauditur, qui pedes superborum non seruauit, quorum lapsum ruinamque irrecuperabilem expauescens propheta dicit: Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Et continuò subiungit, ibi ciciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec potuerunt stare. Ergo pedes sanctorum suorum inquit, pedes inquam sanctorum, id est, humilium, seruabit, vt videlicet ad solium gloriæ peruenire, imò & impositum super se orbem, stabilibus portare possint meritis. Hucusque expressit quales dominus viuificet & reducat ab inferis, ditet atque sublimet, nunc edicit quales mortificet & deducat ad inferos pauperes faciat atque humiliet. Sequitur enim. (Et impij in tenebris conticescent, quia non in fortitudine sua roborabitur vir.) Impij, inquit, id est superbi, qui nunc in hac die sua extollunt in altum cornu suum, & loquuntur aduersus deum iniquitatem, ipsi in tenebris conticescent, ipsi humilibus solium gloriæ tenentibus suumq; possessorem dominum deum laudantibus, in tenebris inferni conquiescent, imò & vlulantes dentibus stridebunt & flebunt. Nam ibi erit stridor dentium & fletus. Quia non in fortitudine sua, inquit, roborabitur vir. Quanta enim ibi erit fortitudo viri? Cùm fuerint paulo post redactæ in lutum ceruices eius, tunc fatebitur impius, quia nec in equo, nec in tibijs suis roborabitur quisquam, quemadmodum & alius propheta dicit. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur. Amplius autem vt magis spirituali sensu loquamur, non in fortitudine roborabitur vir, id est, ex operibus legis, in quibus filij Fenennæ, scilicet Iudęi, gloriantur, nemo coram deo iustificabitur, nec omnino quisquam, siue Iudęus, siue Græcus in iudicio saluabitur siue iustificabitur, si absq; misericordia, vel tantum secundum merita sua iudicetur. (Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit.) Hoc & visibiliter aliquando factum est, vt super aduersarios suos in cœlis dominus tonaret, sicut est illud in libro Iosue. Cumque fugerent à facie Israel, & essent in descensu Bethoron, dominus misit super eos lapides magnos, de cœlo vsque Azecha, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filij Israel. Verùm extunc magnificentius hoc fit, vt videlicet dominus super aduersarios suos tonet in cœlis, ex quo is ipse, qui vt egenus & pauper mortificatus & ad inferos deductus, rursus viuificatus, & ab inferis reductus sublimatus est, vt sederet cum principe patre, & solium gloriæ teneret. Extunc enim in intonuit super aduersarios suos, magno & terribili tonitru euangelij, & vsque in finem seculi tonare non dẽsinit, quemadmodum

Matth. 5. Matth. 11. Psal. 108. Matth. 5. Lucæ 6. Psalm. 35. Matt. 8. 13. 22. 24. 25. Psal. 146. Psal. 32. Iosue 10.

 & Apo-

CAP. II. & Apoſtolus dicit: Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam ho-
Pſalm.17. minum, eorum qui veritatem dei in iniuſtitia detinent. Et reliqua. Hinc illud eſt, quòd & pro-
pheta precinuit. Et intonuit de cœlo dominus, & altiſsimus dedit vocem ſuam grando & carbo-
nes ignis. Et miſit ſagittas ſuas & diſsipauit eos, fulgura multiplicauit, & turbabit eos, &cæt. No-
Matth.25. uiſsimus tonantis motus magno & irreuocabili fulmine formidantes aduerſarios feriet. Dicet
enim eis, qui à ſiniſtris erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis
eius. (Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperiũ regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui.)
Tanquàm diceret. Iſta quam prædixi ſuperborum & humilium diſcretio, nõdum apparet. Non-
dum enim omnis egenus & pauper ſolium gloriæ tenet, nec in tenebris conticuit omnis impius,
nec in præſenti vita dominum formidant omnes aduerſarij eius. Imò econtrario, tanta ſecuritate
nunc impij viuunt, & ſuper humiles extollũtur, vt penè moueatur humilis adhuc infirmus. Nam
Pſal.72. ipſe eſt, qui vel cuius ex perſona propheta in pſalmo loquitur. Mei autem pene moti ſunt pedes,
penè effuſi ſunt greſſus mei, quia zelaui ſuper inimicos pacem peccatorum videns, & reliqua. Er-
go diſtinctio nondum apparet, ſed non ſit tibi curæ. Nam dominus iudicabit fines terræ. Nunc
interim vitia terræ diſsimulat, quia videlicet non ſtatim ſuperbiam terræ vbi incipit, iudicat aut
punit, ſed certè fines eius iudicabit. Nam pius conditor mala hominum & per ſuam patientiam
tolerat, & per aliquorum quandoque conuerſionem relaxat, vt vel ſerò redeant, & hoc ipſum
Rom.2. ſaltem, quòd diu expectati ſunt, erubeſcant. Superbientem terram quæ diuitias bonitatis eius
contemnit, & ignorans expectantem ſe patientiam dei, theſaurizat ſibi iram ſecundum duritiam
ſuam & cor impœnitens, certè tandem in fine iudicabit in die iræ & reuelationis iuſti iudicij ſui,
in quo reddet vnicuique ſecúdum opera ſua. Et dabit, inquit, imperium regi ſuo. Regi, inquam,
ſuo ſcilicet Chriſto. Sequitur enim: Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Huic regi imperium dabit,
Hebr.2. & cornu eius ſublimabit, in eo videlicet, vt omnia ſub pedibus eius ſubiecta ſint. Futurum inquit
Apoſtolus, de quo loquitur: Nam necdum videmus ait, omnia ſubiecta eſſe ei. Dabit autem ſe-
cundum humanitatem habenti omnia ſecundum diuinitatem, dabit inquam, per paſsionem obe
Matt.28. dienter promerenti, quemadmodum deuicta morte iam emeritus dicit. Data eſt mihi omnis po
Philip.2. teſtas in cœlo & in terra. Sublime cornu eius Apoſtolus inſigniter eloquens dicit. Propter quod
& deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu
omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris.

*Quomodo peccabant filij Heli, & quòd peccantibus ſacerdotibus viris, puer Samuel mini-
ſtrabat ante dominum: & quam legem præuaricatus ſit Heli nimis molliter
& tenere ſubmonendo filios ſuos & dicendo: Nolite fi-
lij mei.*

CAPVT VI.

PVer autem Samuel erat miniſter in conſpectu domini ante faciem Heli ſacerdotis. Porrò fi-
lij Heli, filij Belial, neſcientes dominum, neque officium ſacerdotum ad populum, ſed qui-
cunq; immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſ-
cinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem vel in caldariam aut in ollam, ſiue in
cacabum, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi, &c.) Tria ſcelera filiorum Heli
ſcriptura præſentat, propter quæ & nominat eas filios Belial. Primùm iam in eo eſt, quòd ait, &
omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſibi ſacerdos. Non enim quidlibet ſecundum legem ſacri-
ficij, ſed certas quaſdam portiones debebat ſacerdos tollere ſibi, ſcilicet pectuſculum & armum
Exod.29. dextrum, pectuſculum inquam eleuationis, & armum ſeparationis, quemadmodum in Leuitico
Leuit.7.8. & in Exodo plenius dicit. Secundum illorum peccatum eſt, in eo quod ſequitur. (Etiam ante-
quam adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti. Da mihi carnem vt co-
quam ſacerdoti. Non enim accipiam à te carnem coctam, ſed crudam. Dicebatq́; illi immolans,
Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunq; deſiderat anima tua.
Qui reſpondens, aiebat ei. Nequaquã. Nunc enim dabis. Alioquin tollam vi.) Rectè dicebat im-
molans. Incendatur primum adeps, quia videlicet adipem hoſtiæ prius incendi mos erat ex pre-
Exod.29. cepto legis domini. Tertium illorum peccatum erat (quòd dormiebãt cum mulieribus quæ ob-
Leuit.3.7. ſeruabant ad oſtiũ tabernaculi. Dormiſſe eos dicunt Hebrei cum mulieribus, eo quod poſt men-
ſtrui tempus aut partus non impleto ſecundũ legis preceptum ſacrificio, ſuadebant eas ad viros
ſuos redire, eisq; cõmiſceri. Et dormire ideo dicuntur quia eas dormire cum viris ſuis, contra le-
gis præceptum faciebant. Vndè idem Heli poſt paululũ ait. Non eſt enim bona fama quam ego
audio, vt tranſgredi faciatis populum domini. Tranſgreſsionem faciebat populus, quia ſacrificio
non ritè peracto, vxoribus ſuis iungebantur. Sicut enim vi extorquebant carnes ab immolante,
ita etiã extorquebant ab offerente, & idcirco ſicut in auferendis carnibus faciebant homines de-
trahere ſacrificio domini, ita quoq; nihilominus in coniungendis vxoribus tranſgredi faciebant
populũ dei. (Samuel aũt, inquit, miniſtrabat ante faciem domini puer.) Ac ſi apertè diceretur. Sa-
cerdoti-

cerdotibus viris contemptibile ſacrificium domini reddentibus, reliquus hic erat vnus puer, de quo tanquam paxillo modico tota penderet reſtitutionis ſpes, in quo dominus iniuriam patiens, aliquas honoris ſui reliquias appenderet. In peccato filiorum tam grandi pater ſacerdotum princeps, qui & ipſe iudicabat Iſrael, iam non paternam pietatem, ſed zelo dei percitus, iudiciariam exercere debuerat ſeueritatem. Iuſſerat enim lex, vt in cauſa iuſtitiæ, nec pater filio parceret. Si, inquit, genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos, Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat & luxuriæ atque conuiuijs. Lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens, pertimeſcat. Quanto magis homo ſacerdos, in huiuſmodi ſemotis affectibus carnis, filios ſuos ignorare, & domeſticum malum viriliter amputare debuit? Nam item dixerat Moyſes in benedictione Leui. Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro illos & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ó Iacob, & legem tuam ó Iſrael. Ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſuper altare tuum. At ille nulla ſæuiens magiſtri diſciplina, ſolaſque patris ſeniles balbutiens blanditias. (Nolite inquit filij mei. Non eſt enim bona fama quam ego audio, vt tranſgredi faciatis populum domini.) Nec verò ille per ætatem ad infantiles redierat ineptias, potiuſque per negligentiam crimina fouebat, quàm non habendo intelligentiam. Dixit enim ibidem ſapientibus, dignè audiendam grauem & maturam ſententiam. Si inquit peccauerit vir in virum, placari ei poteſt deus. Si autem peccauerit in deum vir, quis orabit pro eo? Non inquit eo modo in virum quo in deum peccatur, quia in virum peccare peccatum, qualecunque eſt, leuiorque remiſsio. in deum vero peccare, id eſt, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum eſt, difficiliorque remiſſio. Et quoniam cum in virum quis peccat placato ſibi viro facit ſibi virum placabilem, in deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Ac ſi dicatur. Per quem deum ſibi in quem peccauit, propitium facere poteſt? Igitur qui iudicaret rectè & opportunè, ab ipſo domino ſua ſuſcepta eſt cauſa, taliterque ab illo tam in patrem quàm in filios iuſta deprompta eſt ſententia.

Deut.21.

Deut.33.

De viro dei qui venit ad Heli, quæ & qualia prædixerit ei, & de ſermone domini ad Samuelem ſuper Heli. CAPVT VII.

VEnit autem vir dei ad Heli, & ait ei, Hæc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus ſum domui patris tui, cum eſſet in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem?) & cætera. Hunc virum dei Iudæi Phinees dicunt fuiſſe, quem & Heliam autumant. Reuelatus verò fuiſſe dominus dicitur domui patris eius, id eſt, Aaron in eo loco vbi ait, Dixit dominus ad Aaron, Vade in occurſum Moyſi in deſerto. In hoc loco primum ei dominus reuelatus dicitur. In ſacerdotem verò electus eſt ex omnibus tribubus Iſrael, ſicut habes in Helleſmoth & Vagecra. Quòd verò ait, venit vir quidam dei ad Heli, & cætera quæ ſequuntur ante tempus Helchanæ dicta fuiſſe arbitrantur, ſed hic ob gloriam Samuelis interpoſita dicuntur. (Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.) Brachium arcam vocat & dignitatem ſacerdotij vt non ſit ſenex in domo tua. Senem ſacerdotem magnum dicit. (Et videbis æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſrael.) Aemulus domus Heli Sadoch ſacerdos extitit, qui eiecto Abiathar à Salomone ſacerdotium ſuſcepit, ſicut in Malachim legitur, Proiecitque Salomon Abiathar ne eſſet ſacerdos domini, vt adimpleretur verbum domini quod locutus fuerat dominus ad domum Heli. (Veruntamen non penitus auferam virum ex te ab altari meo, ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.) Ideo ſe dominus non penitus ablaturum ex domo Heli, virum ab altari ſuo dicit, vt ſemper de domo Heli eſſet in domo domini vir, qui in dignitate ſacerdotij alium ſubſtitutum videret, vt ſe eadem dignitate priuatum videns, oculi eius deficerent, & anima eius tabeſceret. Vndè & in ſubſequentibus dicitur. (Veniat vt adoret eum.) Id eſt, ſacerdotem magnum. (Et accipiat ab eo nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obſecro, ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis.) Acceſsit è vicino Samuel puer teſtis alius, miro & magnifico ordine probatus, videlicet prius à deo commendatus, quàm ſibi ipſi vel hominibus notus. Sic diuinitus procuratum eſt ob commendationem prophetæ fidelis, vt magnus ſacerdos prior quàm puer, ipſe vocationem ipſius à deo factam intelligeret, quemadmodum ſcriptura dicit. (Intellexit igitur Heli, quia dominus vocaret puerum, & ait ad Samuelem, Vade & dormi. Et ſi deinceps vocauerit te, dices, Loquere domine, quia audit ſeruus tuus.) Et ita factum eſt. Et euenit ſermo Samuelis non ſolum Heli, ſed & vniuerſo Iſraeli. Sermo enim eius fuit, ad vniuerſum Iſrael, quòd percutiendi eſſent à Philiſtæis propter peccata filiorum Heli, quem ſermonē euentus rei poſtea probauit. Pugnantibus Philiſteis,

Exod.4.
Exo.28. 29.
Leuit.9.
3.Reg.2.
CAP.III.

facta est plaga magna nimis,& ceciderunt de Israel triginta milia peditum , & arca dei capta est.
Infra ca. 4. Duo quoq; filij Heli mortui sunt , Ofni & Phinees . Porrò ipse pater Heli senex & grandæuus,
accepto tristi nuncio,cecidit de cella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus , mortuus est.
In omnibus historiam planam tenemus,mysteria requiramus.

De eo quod dictum est: Filij Heli, filij Belial, nescientes dominum: quòd Heli vetus sacerdotium, & duo filij eius, eiusdem temporis duo pontifices, Annam & Caypham significent.

CAPVT VIII.

FIlij,inquit,Heli,filij Belial nescientes dominum , neque officium sacerdotum ad populum.)
& reliqua.Heli senex & grandæuus,significat sacerdotium vetus. Imo veternosum & inueteratum,quale tunc temporis extitisse cognoscitur , quando cum illo & cum templo veteri ruituram
Lucæ 19. ciuitatem Hierusalem , fleuit dominus Iesus . Porrò duo filij Heli duos eiusdem temporis
pontifices significant,Annam & Caypham,reuera nescientes dominum, neq; officium sacerdotum ad populum,filij tamen Heli , quod interpretatur deus meus . Nam in isto quidem nomine
gloriabantur,vt de deo patrum suorum dicerent,deus meus, deus meus,sed ita deum labijs honorantes,corde inhonorabant, & operibus , quemadmodum in euangelio illis improperat do-
Matth. 15. minus. Quare,inquit,vos transgredimini mandatum dei propter traditionē vestram? Nam deus
dixit,Honora patrem & matrem,& qui maledixerit patri & matri , morte moriatur . Vos autem
dicitis,Quicunq; dixerit patri vel matri, munus quodcunque est ex me tibi proderit,& non honorificauit patrem suum,ac matrem suam . Et irritum fecistis mādatum dei propter traditionem
vestram.Et continuo , Hypocritæ bene prophetauit de vobis Esaias, dicens . Populus hic labijs
me honorat,cor autem illorum longè est à me.Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas
& mandata hominum.Interpretatur autem Ophni quidem discalciatus , Phinees os requieuit.
Quibus nominibus rectè prædictorum pontificum,Annæ & Cayphæ,vitia denotantur,qui ore
quidem post dominum requiescebant,operibus autē discalciati erant,id est,gloriabantur in deo
tanquam filij Heli ore dicendo , deus meus , deus meus , operibus autem illum negabant.Non
enim expetebant id quod doctoribus & sacerdotibus erat legitimum , scilicet hostiæ pectusculum,& armum dextrum,sed omne inquit,quod leuabat fuscinula tollebat sacerdos sibi. Videlicet non exigebant,vt quisquam reuelaret domino viam suam, pura cordis confessione, ac deinde faceret fructus dignos pœnitentiæ,quod esset prius pectusculum,ac deinde armum dextrum
ab offerente accipere, sed toti intendebant ad satisfaciendum auaritiæ suæ, quod erat quasi carnes expiscari quascunque poterant fuscinula siue tridente, quo bene exprimitur vncus auaritiæ.
Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis & vi tollebat carnem coquendam
sacerdoti.Nimirum peccata populi quæ per adipem hostiæ intelliguntur, nequaquā dignæ orationis incendio concremabant , & tamen pro ipsis peccatis mercedem non solum accipiebant,
verumetiā emeriti mercerarij siue operarij per vim extorquebant. Vndè & illud contra eos pro-
Oseæ 4. pheticum oris domini improperium , Peccata populi mei comedent . Cæterùm qui de incendendo prius adipe curant,rectè postea de carne sibi coquenda pertractāt, quia videlicet qui pro
peccatis hominum dignè intercedunt, iuste mercedem suam accipiunt,& ita seruientes altari legitimè de altario viuunt.Nihilominus & dormiebant cū mulieribus,quę obseruabant ad ostium
tabernaculi,quia videlicet traditiones docebant suas , non dei , quod erat adulterino concubitu
1. Cor. 9. cum animabus deum quærentibus nefariè permisceri. Qui enim seipsum magis quàm deū commendat,qui non dei,sed suam doctrinam seminat , rectè de illo dicas , quòd cum animabus obseruantibus ad ostium tabernaculi cœlestis dormiat,quod peccatum vt verum adulterium , cœleste iudicium condemnat.Nam si peccauerit inquit vir in virum,&c.

Quòd vir dei, qui ad Heli locutus est , mysticè sit vniuersus prophetarum chorus, qui acerba occursione veteris sacerdotij poterit confidentiam.

CAPVT IX.

VEnit autem vir dei ad Heli & ait ad eum. Hæc dicit dominus . Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cùm esset in Aegypto in domo Pharaonis , & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem , vt ascenderet ad altare meum & adoleret mihi incensum,& portaret Ephod coram me,& dedi domui patris tui , omnia de sacrificijs filiorum Israel.
Hic vir vnus mysticè vniuersus est prophetarum chorus.Nam etsi prophetę multi sunt,sed vnus
est dei sermo in ore omnium. Nunquid non apertè, inquit , reuelatus sum domui patris tui? Ac
deinceps. Propterea ait dominus deus Israel. Loquens locutus sum, vt domus tua,& domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque ad sempiternum . Nunc autem dicit dominus, Absit
hoc à me, sed quicunque honorificauerit me,glorificabo eum, qui autem cōtemnunt me,erunt
ignobiles. Grauissima nimiumq; acerba occursione sacerdotij veteris,inordinatam proterit confidentiam.Tanquam diceret , Ecce vos dicitis , ecce vos in verbis mendacij confiditis dicentes, dominus

dominus dixit, dominus locutus est, dominus promisit ac pollicitus est Aaron, vt ministraret domus illius in conspectu eius vsq; in sempiternum. Non est deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo & non faciet, locutus est & non implebit? Agamus vt volumus, viuamus vt libet, immutabilis est, sacerdotium nostrum manet, mutari non licet. Ad hæc inquam. Vobis licebit, vobis pulchrum erit, immutare & prçuaricari legẽ, quam professi estis, mihi autem sententiam meam mutare non licebit? Propterea dico. Ego quidem loquens olim sic, & sic locutus sum, sic & sic pollicitus sum. Nunc autem dico, absit hoc à me. Quoniam mutati estis, mutabor & ego. Quoniã peruersi estis, peruertar & ego. An frustra mihi scriptura dixerit. Cum sanctis sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cũ peruerso peruerteris? Absit inquam hoc à me, vt quia loquens locutus sum, idcirco debeam domũ patris tui glorificare vsq; in sempiternum. Dura, improba, damnosa mihi ista est conditio, vt videlicet idcirco debeam quenquam glorificare lege debiti, quòd de domo patris tui sit. Sed quid? Quicunq; honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem cõtemnunt me, erunt ignobiles, quacunque ex domo, quacunque ex gente sint, siue Iudæus ille, siue Græcus sit, qui me honorificauerit, glorificabo eum, glorioso regno, glorioso sacerdotio, faciamq; omnes regnum & sacerdotes deo & patri meo. Siue Iudæus ille, siue Græcus sit, qui me contempserit, erit ignobilis, neque rex neq; sacerdos esse poterit. Hæc mihi conditio, hæc mihi seruanda vicissitudo est. Accipito vt ius & dicito, quia promissionis fidẽ irritam fecerim. Tu homo quis es, vt respondeas deo? Quidlibet olim ego locutus sim, hæc præsens loquela mea stabit, vt facilius cœlum & terra, quàm hoc verbum meum transire possit.

Num.23.
Psal.17.

Quòd dies isti iam venerunt sacerdotio Iudæorum, de quibus dictum est: Ecce dies venient, & præcidam brachium tuum, sacerdotio Iudæorum tristes & amari, sacerdotio autem Christi ecclesiæ læti & iucundi.

CAPVT X.

Ecce dies venient & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua, & videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Dies isti iam venerunt & nunc sunt, sacerdotio Iudęorum & domui Aaron tristes & amari, sacerdotio autem ecclesiæ læti & iucundi. Præcisum est brachium Iudæorum, quia caro erat, præcisum est brachium domus Aaron quia non domini, sed hominis brachium erat. Maledictus vir, inquit propheta, qui confidit in homine, & ponit carnem brachiũ suum, vt à domino recedat cor eius. Confidebant in homine, gloriando videlicet, nõ in fide, sed in carne Abrahæ, posuerant carnem brachium suum, vt à domino recederet cor eorum, superbiendo in sacerdotio Aaron, & crucifigendo illum quem prefigurabat Aaron. Templum inquiunt domini, templum domini, templum domini est. Sed ecce spelunca latronum, ait dominus, facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris. Vbi nunc illud templum, imo vbi nunc illa spelunca latronum? Vbi nunc sacrificia filiorum Aaron, sacrificia taurorum & hircorum & agnorum & arietum? Præcisum igitur est brachium Heli, præcisum est brachium sacerdotij veteris, vt iam in domo eius non sit senex, non iam nominetur in domo Aaron, magnus sacerdos, summus pontifex. Et videbis ait æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel. Quis iste æmulus est, cui sacerdotium vetus inuidet, nisi ille, de quo propheta, Iurauit, inquit, dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech? Grandis iste æmulus est, in quem cũ sit de tribu Iuda, de qua nullus altari præsto fuerat, translato sacerdotio, legis quoque translatio necessario facta est. Istum Iudaicus sacerdos iam spoliatus egerrimo oculo videt in illo templo quo totus orbis contentus est, in illa ecclesia quæ toto orbe terrarum diffusa est, Videt inquam illum in vniuersis prosperis Israel, nã vniuersa quæ de illo sunt prospera & pacifica vero sunt Israel, quemadmodũ in alio psalmo præcantauit idem propheta, Intende prospere, procede & regna. Veruntamen non auferam ait virum penitus ex te, ab altari meo, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & magna pars domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit. Secundum hæc & Apostolus dicit. Nunquid reppulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, ex tribu Beniamin. Non reppulit deus plebem suam quam præsciuit. Ac deinceps. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt. Veruntamen ego inquit, non auferam virum penitus ex te, ab altari meo. Sed quid? Vt deficiant inquit oculi tui, & tabescat anima tua. Deficiant inquam oculi tui, quemadmodum idem Apostolus dicit, Dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures non audiant vsque in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat mensa eorum in laqueum & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Et post aliqua, Nolo enim ignorare vos fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.

Hiere.17.
Hiere.7.
Psal.109.
Psal.44.
Roma.11.
Ibidem
Psal.68.

Et pars

CAP. III. Et pars magna, inquit, domus tuæ morietur tunc, quod maioris miseriæ est, cùm ad virilem ætatem peruenerit, id est, cùm plenitudo temporis aduenerit, morietur inquam, non solum gladio maligno, qui animam à deo dirimat, sed etiam gladio Romano, qui animam à corpore diuidat. Et suscitabo, inquit, mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciat, & ædicabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus, Sacerdos iste fidelis Christus intelligitur, qui & per nomen Sadoch, de quo superius secundum literam diximus, rectè signatur. Interpretatur enim iustus. Iustus autem & veraciter sanctus sacerdos vel pon-
Hebr. 7. tifex ipse est, quemadmodum dicit Apostolus, Talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, &c. Igitur suscitabo mihi, inquit, sacerdotem fidelem, fidelem inquam, qui semetipsum fideliter offerat non habens necessitatem quotidie,
Ibidem quemadmodum sacerdotes prius, pro suis delictis hostias offerre, qui iuxta cor meũ & animam meam faciat, id est, non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, quorum ego neque carnem manducabo, neque sanguinem potabo, sed per proprium sanguinem introeat semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Domus autem fidelis quæ ædificatur ei ecclesia est, quæ ex fide viuit. Aedificatur inquam ei, videlicet per sacramentum sanguinis & aquæ, quod de latere eius manauit, quemadmodum in typum eius mulier de costa viri in primordio fabricata est. Hęc domus ædificata, ambulabit, inquit, coram Christo cunctis diebus, quia videlicet tota Christi domus, tota ecclesia, genus sacerdotale est, & hæc proficiendo de virtute in virtutem, ambulat coram Christo cunctis diebus. Futurum est autem vt quicunque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis. Quis est qui remansit in Domo Heli, in domo sacerdotij Iudaici, nisi is qui perditioni gentis illius, per gratiam electionis
Esaiæ 10. superstes esse potuit vel poterit? Nam & scriptura dicit. Si fuerit numerus filiorum Israel qua-
Roma. 9. si arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Planè ergo quicunque remanserit, id est, quicunque de populo isto ad vitam præordinatus fuerit, veniet ad sacerdotem æmulum, veniet non ad synagogæ, sed ad ecclesiæ sacerdotium, nunc sibi inuisum, vt oretur pro eo, vt per eiusdem ecclesiæ sacramenta reconcilietur deo. Offeret nummum argenteum, & tortam panis, id est, lucidum fidei verbum, & opera dilectionis, dicetque, Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis, dimitte inquam me ad vnam quamlibet diuisiuam euangelicæ gratiæ donationem, vt in vnitate corporis ecclesiæ, comedam buccellam panis viui, qui de cœlo descendit, buccellam corporis Christi filij dei, in quo solo vita est, sine quo nemo viuit.

Quòd puer Samuel alius testis contra sacerdotem accessit, & quòd dictum est. Nec poterat videre lucernam dei antequàm extingueretur. CAPVT XI.

CAP. III. PVer autem Samuel ministrabat domino coram Heli, & sermo domini erat pretiosus. In diebus illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in lecto suo & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Et vocauit dominus Samuel, & cætera.)
Deut. 19. Ad confirmationem sermonis superioris hic alius testis, puer Samuel accedit, vt iuxta legem quam deus ipse populo præscripsit, non vnus tantum, sed duo starent testes contra sacerdotem pigrum & segnem magis quam pium, suorum videlicet magis quàm dei amatorem filiorum. Plana res gesta est. Puerum dormientem dominumque necdum scientem, cui necdum reuelatus fuerat sermo domini, dominus tertio vocando excitauit, & cætera. In illum suæ moderatus est gratiam vocationis, vt prius is, contra quem mittebatur, vocatum illum esse à domino sciret, quàm ipse qui vocatus est. Sicque factum est, vt is qui visionem indicare timuisset, celare non auderet, tacere non posset. Sanè quod dictum est, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur, varium sensum habet. Nam alij sic distinguunt. Et oculi eius caligauerãt, nec poterat videre. Et postea inferunt. Et antequam lucerna domini extingueretur puer Samuel dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Intelligi autem hoc modo volunt. Dormiebat in templo antequam lucerna dei extingueretur, id est, antequam lux diurna fieret quando eadem extinguenda erat lucerna. Sic enim à domino per Moysen iussum erat, vt eadem lucerna lu-
Leuit. 24. ceret vsque mane. Sicut est illud in Leuitico, Præcipe ait dominus filijs Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum vt ardeat lucerna semper in tabernaculo domini, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vsque mane luceat coram domino. Alij verò, Nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Et est sensus, Ipse qui propriæ vitæ meritis, & dignitate sacerdotij lucerna dei erat, antequam pro peccato filiorum, lucida dei gratia priuatus extingueretur, non poterat videre, sicut in mente præ inordinato filiorum suorum amore, ita & in corpore præ nimia senectute caligãs, & non valens videre. Porrò alij simplicius, Nec poterat videre lucernam dei antequam extingueretur, id est, adeò caligauerãt oculi eius,

eius, vt lucernam in templo clarè ardentem videre non posset, quo dicto intelligitur, quòd ne
paruas quidem in oculis reliquias luminis haberet valde senex. Sed iam spiritualium mysterio-
rum vela pandamus.

Quid sit mysticè quòd puer Samuel dormiebat, & sermo domini erat pretiosus, id est, rarus & quomodo venerit dominus mysticè & Samuelem nescientem tertio, quarto autem scientem iam vocauerit ille.

CAPVT XII.

PVer Samuel dormiebat, quia videlicet perituro carnali Iudęorum sacerdotio, sermo prophe-
ticus conticuerat. Iam enim multis diebus antè Christi aduentum, propheta non fuerat visus
in Israel. Sed & qui dudum missus & scriptus fuerat sermo propheticus, quasi sub clauibus dor- Lucæ 11.
miebat, clauim quippe scientiæ scribę & pharisæi tulerant, nec ipsi introeuntes, nec eos qui vole-
bant introire permittentes. Ergo puer Samuel dormiebat, & sermo domini erat pretiosus, id est
rarus. Rarus enim & penè nullus erat, qui sermonem domini volentibus audire loqueretur. Sed
venit dominus, & stetit & vocauit Samuelem, excitauit dormientem. Quando venit dominus, &
stetit, nisi quando de cœlis deus descendit, vt factus homo staret pro nobis? Tunc vocauit Sa-
muelem, tunc propheticum excitauit sermonem, hactenus dormientem. Excitauit, inquam, pue-
rum suum, excitauit in puero præcursore sermonem suum, in eo videlicet puero cui gloriosè
concinitur. Tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare
vias eius. Tertio illum nescientem vocauit, priorq́ue ipso sacerdotij veteris minister Zacharias Lucæ 1.
pater eius vocationem illam intellexit. Primo enim angelus illum ex nomine nuntiauit. Secun-
do, ad salutationem Mariæ clausum adhuc in vtero matris exultatione, & gaudio concussit.
Tertio iam nato, per os patris officium suæ præcursionis edixit, tu quoque propheta altissimi
vocaberis. Igitur sacerdos Heli destituendus, puerum vocari prior à domino intellexit, quia sa-
cerdos officij carnalis Zacharias, magni prophetæ vocationem ipso prior intellexit & enuntia-
uit, iustus quidem in persona sua, apud deum & homines, sed eius sacerdotij minister, quod pro-
tinus destituendum esset, sicut in isto sacerdote Heli præfiguratum esse, iam dictum est, & adhuc
dicendum est. Quarto tandem iam sciens vocationem suam puer Samuel, venienti domino, &
vocanti sicut vocauerat secundo. (Samuel Samuel. Loquere ait domine, quia audit seruus tuus.
Et dominus, ecce, inquit, ego faciam verbum in Israel, quod quicunque audierit tinnient am-
bæ aures eius. In die illo suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius.
Incipiam & complebo. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus essem domum eius in æternum,
propter iniquitatem eius, eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Id-
circo iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque
in æternum.) Quid ad hæc ille? Non vtique consurrexit sicut Moyses, vt deum teneret, ea virtu- Exod. 32.
te, qua teneri ipse vult, & teneri potest, vt stando in conspectu eius, in confractione cordis oran- Psal. 105.
do, iram eius à domo sua auerteret. (Sed dominus, inquit est, quod bonum est in oculis suis faci-
at.) Paulo melius atque consultius Achab, licet aliàs impius, qui cùm audisset sermones domini
in Helia, dicentis, Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam 3. Reg. 21.
de Achab mingentem ad parietem, & cætera, cùm, inquam, audisset sermones istos, scidit vesti-
menta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq́ue ac dormiuit in sacco, & ambulauit de-
misso capite. Idcirco ille quidem in diebus suis non vidit inductum domui suæ malum, hic au-
tem & vidit, & ipse sustinuit, cecidit enim audito tristi nuntio, & fractis ceruicibus mortuus est.
Nunc ad superiora redeamus. Loquere, inquit, domine, quia audit seruus tuus & cætera. Pla-
nè iuxta hanc normam prædictus ille prophetarum maximus, primo, per angelum ex nomine
nuntiatus, deinde ad vocem salutantis Mariæ gaudio concussus, tertio prophetica, vt supra di-
ctum est, patris voce declaratus, quarto tandem iam scienter in deserto audiuit, quod domi-
nus loqueretur. Imò & orans vt dominus loqueretur, signum accepit veri ac iusti sacerdotis, ad-
iiciente sibi deo, super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est,
qui baptizat in spiritu sancto, simulq́ue verbum accepit quod loqueretur contra vetus sacerdo-
tium, imperante domino. Factum est enim (inquit Lucas) verbum domini super Iohannem
Zachariæ filium in deserto. Ac deinceps, Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis Iohan. 1.
enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Hæc enim contra sa- Lucæ 3.
cerdotium illud Leuiticumq́ue ministerium dicta esse, Matthæus euidentius insinuat. Videns,
inquit, multos Pharisæorum, & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Pro- Matth. 3.
genies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Ac deinceps, Iam enim secu-
ris ad radicem arboris posita est, Pharisæi nanque sacerdotes vel clerici erant Iudæorum. Igitur
tunc domui Heli iurauit dominus, quòd non expiaretur iniquitas domus eius victimis &
muneribus vsque in æternum, quando per hunc enunciauit securim positam esse ad radicem
arboris,

CAP.IIII. arboris,dignum pœnitentiæ fructum non facientium, videlicet maximè pharisæorum, in templo dei,sub nomine sacerdotij latrocinantium.

De pugna malè gesta contra Philistijm,& de vana leuitate qua dixerunt. Afferamus ad nos arcam domini sedentis super Cherubin, & quid significauerit lapis adiutorij. CAPVT XIII.

CAP.IIII. ET factum est in diebus illis conuenerunt Philistijm in pugnam.Egressus est nanq; Israel obuiam Philistijm in pugnam,& castrametatus est iuxta lapidem adiutorij.) Et reliqua. Narratione hac mox subsecutura, præmissum est. Et addidit dominus vt appareret in Sylo, quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Sylo iuxta verbum domini.Et est sensus,Dominus,quoniam reuelatus fuerat Samueli in Sylo, dictis addidit, vt appareret itidem in Sylo, iuxta verbum suum factis,ita vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram, vt cognosceret vniuersus Israel à Dan vsq; ad Bersabee,quòd fidelis Samuel propheta esset domini. Ita planè ex omnibus verbis prophetæ,& plus quam prophetæ Iohannis,non cecidit verbum in terram. Respiciamus ad dies illos,in quibus non iam Philistijm,sed qui per Philistæos hoc loco rectè figurantur, Romani conuenerunt in pugnam.(Dixerunt,inquit, maiores natu de Israel, Quare percussit nos hodie dominus coram Philistijm? Afferamus ad nos de Sylo arcam fœderis domini, & veniat in medium nostri,vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. Misit ergo populus in Sylo,& tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum,sedentis super Cherubin.) Præsumptio stulta & vana,quæ tunc decepit improuidos, & iustitiæ vel gloriæ dei ignaros, ipsa eadem decepit illos, quando clausi obsidente exercitu Romano, tumultuabantur & vociferabantur confidentes, vt historiæ tradunt, quod nequaquam toleraret deus priuari se illo pulchro templo; illo pulchro & aureo sanctuario. Cuius vanitatis respectu nota quam acutè, quam mordaciter cùm præmissum esset,& tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum,continuò subiunctum est,sedentis
Exod.37. super Cherubin.Hoc quippe non pro suo sensu, sed pro illorum notabili vanitate scriptura dixit, Quid enim stultius ac vanius? Nunquid super illos Cherubin quos fecit Moyses, imo quos
Psal.107. Beseleel ille faber cum socio suo Ooliab fudit, aut fabricauit, sedebat dominus exercituum captus vel delectatus pulchritudine auri,& non potius super homines, vel super sanctos angelos sedet plenos scientia dei secundum nomen Cherubin?Igitur eâdem hic & illic vanitate decepti sunt,dum pro aureis cœlestis sanctuarij simulachris, diuinum sibi quasi debitum arrogant adiutorium,vndè & falsi sunt,metando castra iuxta lapidem, postea dictum lapidem adiutorij. Nam & tunc præsagio suo frustrati sunt, & nunc eius lapidis non habuêre adiutorium, quem in malum sibimetipsis reprobauerunt,iuxta quod scriptura dicit,Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,hic factus est in caput anguli. Et tunc quidem sacerdotis vnius Heli domus vnà concidit,ipso quoq; corruente,fractisq; ceruicibus moriente, nunc autem tota gens captiuata est, tota ciuitas cum templo suo funditus in fauillas disperijt, sacerdotio quoq; illo cadente, suumque opprobrium per omnes gentes circunferente, quia pollutum, sordidatum, imo & eiectum est, eodem quo viuimus,quo redempti & emundati sumus nos credentes Christi sanguine.

Quid significet mysticè,quòd ab ijsdem arca dei capta sit,à quibus victus est Israel,& quòd cecidit Dagon truncatus coram arca domini,& quòd percusserit illos dominus in posteriora. CAPVT XIIII.

Colos.1. SEd & arca dei capta est.) Vt iam euangelicam legis prosequamur intelligentiam, eisdem Romanorum armis,eisdem imperatorum gladijs,quibus ille populus obsessus,cōcisus, & in om-
CAP. V. nes gentes captiuus ductus est,eisdem inquam, ecclesia dei, quæ est corpus Christi capta, & ab eisdem persecutionem passa est. Pandamus gloriosi vela nauigij, & cursum percurramus intelligentiæ spiritualis.(Philistijm autem tulerunt arcam dei, & asportauerunt eam à lapide adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philistijm arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon. Cumq; surrexissent diluculo Azotij, altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terram ante arcam dei. Et tulerunt Dagon, & restituerunt eum in loco suo. Rursumque mane die altero consurgentes inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam, in terra coram arca domini. Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abcisæ erant super limen.Porrò Dagon truncus solus remanserat in loco suo.) Grande spèctaculum,grande miraculum.Translata ab Israel gloria domini, capta ab allophylis arca domini, victoriam de victoribus versa vice exigit,primumque in deum ipsorum Dagon,deinde & super homines aggrauatur manus domini.(Nam ebullierunt, inquit, villæ, & agri, in medio regionis illius, & nati sunt mures & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate, & percussit in secretiori parte natium
Psalm.77. Azotum, & fines eius, & computrescebant.prominentes extales eorum.) Hoc Psalmista magnificè decantans, & excitatus est, inquit, tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis. Hoc quid portenderit,perspicuum est. Vbi enim supradicto modo concidit sacerdotium vetus cum

terrena

terrena Hierusalem,& manufacto templo eius,tunc victoriosius pugnam inijt,cùm dijs gẽtium, arca domini quæ est Christus dominus secundum compactum ex carne nostra corpus eius ; sedens & manens in ecclesia sua, & ipsa quæ est corpus eius,& plenitudo eius. Cecidit coram arca ista Dagon, cecidit inquam, coram illa omnis massa dæmonum , quæ intelligitur per illud idolum,per hoc ipsum nomen Dagon. Interpretatur enim piscis tristitiæ,illum, vt supra dictum est significans,qui in mari est, centum magnum Leuiathan, serpentem vectem tortuosum . Cecidit hic talis Dagon coram arca domini tandem truncatus capite, & abcisis manibus , id est , sublatis à cultu eius regibus terræ & principibus , qui prius adstiterant , & conuenerant in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Quid autem est,quòd & percussit inimicos suos in posteriora , ita vt computrescerent prominentes extales eorum , nisi quòd illos qui victoriam eius recipere noluerunt, qui intelligentes virtutem dei , non sicut deum glorificauerunt , aut gratias egerunt,tradidit in reprobum sensum?Nam fœminæ eorum(inquit Apostolus)mutauerunt naturalem vsum in eum vsum, qui est contra naturam . Similiter autem & masculi , relicto naturali vsu fœminæ , exarserunt in desiderijs suis in inuicem , masculi in masculos turpitudinem operantes , & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes . Dum enim huic vitio nequissimo, incredulos subdidit terribile iudicium domini, profectò percussit inimicos suos in posteriora & opprobrium sempiternum dedit illis . Quid autem sunt illi, qui ebulierunt, & terram demoliti sunt mures,nisi maligni spiritus, iustis quidem contemptibiles vt mures, peccatoribus autem terribiles vt leones?

Psal.2. Roma.1.

Quòd vaccæ arcam domini portantes , prædicatores significent fideles in ecclesia, qui in directum procedunt non declinantes ad dexteram neque ad sinistram. CAPVT XV.

QVo tandem modo victoria omnis peracta est? Duritia vtique & patientia prædicatorum secundum hoc miraculum,quòd subiunctum est. (Tollentes (inquit) duas vaccas quæ lactabant vitulos , iunxerunt ad plaustrum , vitulosque earum concluserunt domi . Et posuerunt arcam dei super plaustrum , & capsellam quæ habebat mures aureos , & similitudinem agnorum. Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethsamis,& itinere vno gradiebantur pergentes , & mugientes , & non declinabant neque ad dexteram neque ad sinistram.) Quid enim vaccæ nisi fideles quosque in ecclesia signant, qui dum sacri eloquij præcepta considerant,quasi superimpositam domini arcam portant.De quibus hoc etiam notandum, quòd fuisse fœtæ memorantur , quia sunt pleriq; qui in via dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere,quia arcam dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethsamis pergunt,Bethsamis quippe domus solis interpretatur.Et propheta ait : Vobis autem qui timetis dominum , orietur sol iustitiæ . Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus , dignum profectò est , vt de dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus . Tota enim virtute pensandum est,quòd vaccæ dei plaustro suppositæ,pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus,& tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non reflectunt . Sic nimirum prædicatores sancti , sic fideles quique esse debent intra sanctam ecclesiam , vt compatiantur proximis per charitatem , & tamen de via dei non exorbitent per compassionem. Arcam quippe vaccis superpositam Bethsamis pergere,est cum superna scientia,ad internæ lucis habitaculum propinquare.Sed tunc verè Bethsamis tẽdimus,cùm viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus . Sic nanque sic necesse est,vt incedere debeant,qui sacrę legis iugo suppositi,iam per internam scientiam arcam domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, à cœpto rectitudinis itinere non declinent . Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet , ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur dura sit, aut plus tacta,si inflectitur remissa.

CAP. VI. Malac.4.

Quid significet quòd Bethsamitæ videntes arcam domini,gauisi sunt,& quòd vaccæ in holocaustum cæsæ sunt, & quòd viri Bethsamitæ percußi eo quòd vidissent arcam domini. CAPVT XVI.

POrrò Bethsamitæ metebant triticum in valle. Et eleuantes oculos viderunt arcam , & gauisi sunt cùm vidissent eam.Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ, & stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plaustri,vaccasq; imposuerunt super ea holocaustum domino.) Lapidem istum super quem concisis lignis plaustri vaccas imposuerunt in holocaustum,Hebræi aram ab Abraham ædificatam intelligunt. Hæc,& cætera. (Quinque satrapæ Philistinorum viderunt , & reuersi sunt (inquit) in Accharon in die illa.) Sic planè perseuerantiam prædicatorum,de quibus iam dictum est, principes idololatriæ viderunt, quòd scilicet nullis affectibus carnis reuocari potuerunt,quinetiam insuper corpora sua passionibus obijcientes in holocaustum domino obtulerunt,& tandem confusi à persecutionibus cessauerunt.Hi autem sunt

CAP. VI. ani aurei, quos reddiderunt Philistæi pro delicto domino. Azotus vnum, Gaza vnum, Ascalon vnum, Geth vnum, Accharon vnum. Et mures aureos secundum numerum vrbium, & cætera.) Hoc vrbium numero, quæ anos aureos & mures reddiderunt, vniuersitas illorum significatur, qui quinque corporis sensibus, prius per fornicationem abusi, postea supradictas passiones ignominiæ fugientes, peccata priora subsequentibus bonis operibus redemerunt. Quòd verò sequitur: (Et vsque ad Abel magnum super quem posuerunt arcam domini.) Abel magnum ciuitas est in termino Israel. Abel magnum idcirco vocatur cum antea Bethsamis vocitata sit, siue propter luctum super viris Bethsamitis ibi factum, siue propter distinctionem ciuitatis Abel Beth-
2.Reg.10. macha, de qua exclamauit mulier sapiens ad Ioab, dicens: Qui interrogant interrogent in Abela. Sic itaque intelligendum est, quòd ab vrbe murata vsque ad villam quæ erat sine muro & vsque ad Abel magnum, dederint mures. Super quem, id est, super luctum posuerunt arcam dei, quæ erat vsque in illam diem in Agro Iosue Bethsamitæ. Fuit igitur in agro illius, donec in Cariathiarim ducta est. (Percussit autem de viris Bethsamitis eo quòd vidissent arcam domini, & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta milia plebis.) Hos septuaginta viros, iudices septuaginta Hebræi intelligunt, quorum meritò & gloria quinquaginta milia viri compu-
1.Reg.18. tantur, sicut de Dauid dicitur, quia tu vnus pro decem milibus computaris. Idcirco percussit eos, quia viderant arcam domini, quia curiosè inspexerant, cùm fuissent lege prohibiti, ait enim dominus in libro Numeri, Aaron & filij eius intrabunt, ipsique disponent opera singulorum, &
Num.4. diuident quæ portare quis debeat. Alij nulla curiositate videant, quæ sunt in sanctuario, priusquam inuoluantur, alioqui morientur. Sic nimirum milia multa de viris Bethsamitis, de viris domus solis, de viris ecclesiasticis, multa (inquam) milia plebis, multos primates viros percussit iudicium domini & errare eos fecit, eo quòd vidissent arcam domini, eo quòd indignè non dilectionis studio, sed præsumptionis & curiositatis vitio, ausi fuissent in scripturis scrutari secreta diuinitatis, & facti sunt hæresiarchæ, iudicante deo, superbos ad conspectum diuinitatis & veritatis non admitti.

De translatione arcæ domini, quòd nusquam legatur reducta in Sylo, per quòd synagoga mysticè intelligitur, & quòd manserit in Cariathiarim, quo nomine significatur ecclesia gentium. CAPVT XVII.

CAP. VII. ET factũ est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim multiplicati sunt dies. Erat quippe iam annus vicesimus, & requieuit omnis domus Israel post dominum.) Vicesimo anno peracto, translata est eadem arca à Samuele in Masfath, & de Masfath transtulerunt eam Samuel
2.Reg.6. & Saul in Galgala. Inde translata est à Saul in Nobe, de Nobe in Gabaa. De Gabaa translata est
2.Para.1. à Dauid in domum Obeth Edom, de domo Obeth Edom transtulit eam Dauid in Sion, & de
3.Reg.8. Sion transtulit eam Salomon in sancta sanctorum. Nusquam extunc in Sylo reducta fuisse legi-
2.Para.5. tur, quia repulit & spreuit locum illum deus in typum videlicet synagogæ, in qua quondam erat
Psalm.77. sanctuarium domini, sed repulsa & spreta est, & omne sanctum alio transmigrauit. Quòd pro-
Psal.2. pheta respiciens, & repulit, inquit, tabernaculum Sylo, tabernaculum suum ibi habitauit in hominibus. Sylo nanque abruptio interpretatur. Quo nomine grauiter eadem synagoge denotatur, pro eo videlicet, quia assistens aduersus dominum & aduersus Christum eius. Dirumpamus (ait) vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum. Manet autem nunc arca domini in Cariathiarim. Cariathiarim interpretatur ciuitas syluarum, quo nomine rectè ecclesia gentium designatur. Ipsa nanque quondam erat sylua magna, bestijs ferocibus, id est, malignis spiritibus inhabitata & peruia, nunc autem ciuitas est fide fundata, muro diuinitatis & angelorum præsidijs communita. Hic ergo manet, hic arca domini inuenienda est. Vndè propheta cùm di-
Psal.131. xisset: Ecce audiuimus eam in Ephrata, continuò subiunxit. Inuenimus eam in campis syluæ. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Surge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ, & cætera. Hæc planè dixit gaudio dulci attonitus, quippe qui vouerat se, non daturum oculis suis somnum, & palpebris suis dormitationem, & requiem temporibus suis, donec inueniret locum domino, tabernaculum Deo Iacob, id est, donec sancto indicante spiritu quo in loco quieturus sit dominus & saluator, & vbi tabernaculum suum tendere dignetur deus Iacob. Et subito irruente in se spiritu. Ecce (inquit) audiuimus eam in Ephrata, eam, inquam, id est, arcam sanctificationis eius, compactam vel compingendam esse audiuimus de carne virginis in Ephrata, hæc est Bethlehem. Ac deinceps subiungens. Inuenimus eam (inquit) in campis syluæ. Tanquam diceret: Iam non inuenitur illic, vbi audiuimus eam, iam non inuenitur in illa de qua processit gente, sed in gentibus quæ prius fuerunt, tanquam syluæ à bestijs, id est, malignis spiritibus possessæ, nunc autem in modum camporum sepibus gratiæ dei circundatæ, cultiles sunt & fœcundæ. Manet igitur arca domini nunc in Cariathiarim, & multiplicantur dies, dies inquam sanctorum, dies virtutum, succrescitque in lucem

lucem multitudo gentium vſque ad tempus præfinitum quo & reliquiæ Sylo, id eſt, carnalis Iſrael ſaluandæ ſunt. Sicq; requieſcit omnis domus Iſrael poſt dominum, poſt dominum inquam, qui dixit: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iuxta literam requieuiſſe poſt dominum dicuntur, quia abiectis idolorum ſordibus, domino ſe ad ſeruiendum, toto corde tradiderunt, quòd & in ſubſequentibus dicitur. (Abſtulerunt filij Iſrael, Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt domino ſoli. Et conuenerunt in Masfath, hauſeruntque aquas, & effuderunt in conſpectu domini.) Hebræi tradunt quòd coram domino in eadem aqua maledicta congeſta ſint, & ſicut in lege mulier zelotypa hauſta aqua probabatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt, hi videlicet, qui ſe idola coluiſſe penitus denegabant. Tradunt etiam, quòd quicunq; idololatra hanc aquam guſtaſſet, labia eius ita ſibi adhærerent, vt nequaquam ea abinuicem idololatra ſeparare poſſet. Hoc idololatra indicio deprehendebatur, & interficiebatur. Quòd ſequentia demonſtrant in eo quod ait: (Iudicauitq; Samuel filios Iſrael in Masfath.) Iudicare in hoc loco idololatras ſecundum legem morti tradere intelligẽdum eſt. Dicunt etiam quòd hoc modo Moyſes idololatras qui ſibi vitulum fecerant, probauerit, quando arripuit vitulum, & combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, & ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Iſrael. Matth.11. Num.5. Exod.32.

In quo peccauerunt poſtulantes regem, cùm lex data non prohibuerit eos conſtituere regem, ſed alterius gentis hominem. CAPVT XVIII.

HActenus imaginem ſacerdotij transferendi, nunc velut in alia tabella, myſticis depictam figuris contemplemur imaginem regni Chriſti filij dei, quòd deſtructo peccati regno, in ſalutem & libertatem noſtram ſucceſsit. (Congregati vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Samuel in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, conſtitue nobis regem vt iudicet nos ſicut & vniuerſæ habent nationes. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent. Da nobis regem vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad dominum. Dixitque dominus ad Samuelem. Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos,) & cætera. Primò iuxta literam quæritur, in quo populus regem ſibi poſtulando peccauerit. Dicit enim lex. Cùm ingreſſus fueris terram, quàm dominus deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſque in illa, & dixeris, conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, cùm conſtitues quem dominus deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus, & cætera. Hæc vtique dicendo, non qualemcunq; regem, ſed alienigenam regem lex conſtituere vetuit. Quid ergo iuſtæ querelæ legiſlator habuit vt diceret, non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos? (Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diem hanc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi.) Ad hoc facilis patet reſponſio, quia tempore importuno dixerunt, da nobis regem, vt iudicet nos, cùm haberent iudicem iuſtè & regaliter iudicantem eos, non in ambitionis vanitate, ſed in ſpiritu dei & ſermonis domini veritate, de quo ſciebant, quòd fidelis eſſet, quemadmodum & ſuperius de illo cõteſtans ſcriptura dicit: Et cognouit vniuerſus Iſrael, à Dã vſq; Berſabee, quòd fidelis Samuel propheta eſſet domini. In eo populus deliquit, quia regnantem ſuper ſe ſermonem domini, imò ipſum regem deum ſuum proiecit, ſicut & poſtmodum Samuel ipſe acri inuectione dicit: (Vos autem hodie proieciſtis dominum deum veſtrũ, qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis & tribulationibus veſtris, & dixiſtis, nequaquam, ſed regem conſtitue ſuper nos.) Quia plana hiſtoria eſt, nunc breuiter pauca, quæ quæſtione indigent perſtringamus, & tunc demum iuxta propoſitum, myſteria ſubtexamus. CAP.VIII. Deut.17. 1.Reg.3. Infra.9.

De Saul, quomodo regnare cœperit, & quòd ſic innocens videbatur, tanquam filius vnius anni, & quòd in eadem innocentia, duobus annis regnauerit.

CAPVT XIX.

DIxitque Saul ad puerum. Ecce ibimus. Quid feremus ad virum?) Non enim putabat Saul ſibi aſinas à SAMVELE aliter indicari, niſi pretio diuinationis. Ideo ait: Quid feremus ad virum? Feſtina nunc, hodie enim venit in ciuitatẽ, quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo.) Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quòd parauerat Samuel populo in Calendis. Et dimittam te mane, & omnia quę ſunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt.) Erat in corde Saul ſicut Hebræi tradunt, quòd rex futurus eſſet, quia viderat per viſum ſe in vertice arboris palmæ collocari, quæ viſio ſignum regale erat. (Cumque abieris inde, & tranſieris vltra, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad deum in Bethel.) Hi viri cauſa orationis ibant in Bethel, vbi Iacob lapidem erexerat. (Poſt hæc venies ad collem dei.) Collis dei, locus erat, vbi prophetæ habitabãt. (Et inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis cum eis.) Prophetaſſe eum ibi Iudæi dicunt de CAP.IX. CAP. X. Gene.28.

CAP. XIX. futuro seculo, de Gog & Magog, & de præmijs iustorum, & de pœna impiorum. Quando ergo
euenerint signa tibi hæc omnia, fac quodcunque inuenerit manus tua, quia deus tecum est.) Ac
si diceret: His signis nosse poteris, quia deus te regem facere voluit, & idcirco ad omnia quæ tibi
agenda sunt regaliter age, quia deus tecum est. (Et descendens ante me in Galgala. Ego quippe
descẽdam ad te, vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas septem diebus. Expectabis
donec veniam ad te, & ostendam tibi quæ facias.) Videtur quibusdam Saul inculpabiliter obtu-
lisse holocaustum, cùm Samuel ab eo expectatus, iuxta placitum septem dierum non venerit. Si
quis verò hunc locum bene distinxerit, inueniet eum non immerito culpatum fuisse, & inobe-
dientiæ redargutum. Locus autem hic apud Hebræos ita distinguitur. Et descendes ante me in
Galgala, ego quippe descendam ad te. Et postea inferunt, ad offerendas oblationes, & immolan-
das victimas pacificas septem diebus, expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quæ fa-
cias. Non ergo Samuel suum præstolari aduentum Sauli septem dierum tempore præcepit, sed
ad offerendas oblationes, & immolandas victimas pacificas, septem diebus ab eo voluit expe-
ctari. Quòd ille nequaquam fecit, ideo merito culpatur, & stultitiæ elogio denotatur. (Filius
vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israel.) Non de
Isboseth filio Saul, sed de eodem Saule dictum est. Sic enim erat innocens, quãdo regnare cœpit,
sicut filius vnius anni est, & in eadem innocentia duobus annis regnasse dicitur.

*De superbia Saulis, cuius indicia fuerint peccata maxima, alterum quò sacrificium obtu-
lit, alterum quò Amalech percutere & delere iussus, obedire contem-
psit, insuper & peccatum suum defendit.*

CAPVT XX.

ARbor magna & fertilis valde cito inueterauit, quæ tantum duobus annis fructificandi gra-
tiam retinens, statim corrupta radice, frondium venustatem simul & fructuum honorem
perdidit. Qualis putas vermis intrinsecus radicem eius momordit? Vtique vermis superbiæ, quo
& ille vitiatus computrescere potuit, de quo & in Ezechiele dicit verbum domini. *Ecce Assur*
quasi cedrus in libano, pulcher ramis & frondibus nemorosis, excelsusq́ue altitudine, & inter
Ezech. 31. condensas frondes eleuatum est cacumen eius. Ac deinceps: Pro eo quòd sublimatus est in al-
titudine, & dedit summitatem suam virentem & condensam, atque eleuatum est cor eius in al-
titudine sua, tradidi eum in manu fortissimi gentium. Planè & de isto veraciter dicas, quia pro
eo quòd eleuatum est cor eius in altitudine sua, tradidit eum deus in manu fortissimi gentium.
Nam spiritus domini recessit ab eo, & exagitabat eum spiritus nequam à domino. Duo pecca-
ta pœnam hanc præcedentia, iam dictæ eius superbiæ nobis indicio sunt. Primùm est, quòd ho-
mo non de tribu Leui, sed de tribu Beniamin regio fastu nihil sibi non licere arbitratus. (Affer-
te ait mihi holocaustum, & pacifica, & obtulit holocaustum.) Hoc nimis grande fuit regis su-
2. Para. 26. percilium, dignè superno iudicio feriendum. Quid enim tale fecit Oziàs Dauidici generis, de
tribu Iuda? Tantum ingressus templum domini adolere voluit incensum domini super altare
thymiamatis. At verò statim cœlestis vltio superbiam eius loco competenti percussit, orta est
enim lepra in fronte eius in domo domini coram sacerdotibus, vndè & leprosus vsque ad diem
mortis suæ habitauit secundum legem leprosi in domo separata, plenus lepra ob quam eiectus
fuerat de domo domini. Quanto magis iste proijciendus fuit, qui totum sibi sacerdotis officium
vsurpauit? Illic ergo dicitur ei. (Nequaquam regnum tuum vltra consurget. Quæsiuit dominus
Infra. 15. sibi virum iuxta cor suum, & cætera.) Secundum illud fuit, quòd iussus in verbo vel voce do-
mini ire, & percutere Amalech & demoliri vniuersa eius, non parcere ei, sed interficere à viro
vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum, non fe-
cit sic, sed in derogationem supernæ seueritatis, ausus est parcere Agag, & optimis gregibus
ouium, & armentorum & vestibus & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluit di-
CAP. XV. perdere ea. In hac superbia præsumpti quoque superius sacerdotij ausum retinebat. Nam dein-
ceps scriptum est. (Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocaustum domino, de ini-
tijs prædarum quæ attulerat de Amalech.) Nónne supra quia necessitate compulsus obtulit ho-
locaustum, dixerat ei Samuel, nequaquam regnum tuum vltra consurget? Itaque perseuerans
in malis, peccatum non mutauit, sed auxit, quando optimis quibusque pepercit, & Agag re-
seruauit, contra imperium domini, non solum præsentis transgressor præcepti, sed & veteris
contemptor scripturæ dei. Dixerat enim dominus Moysi, vbi venerat Amalech, & pugna-
Exod. 17. uerat contra Israel. Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Iosue. Delebo e-
nim memoriam Amalech sub cœlo. Præterea quod nequissimum est, redargutus in sermone
domini, dicentis: (Nónne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es,
quare ergo non audisti vocem domini, sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis do-
mini.) Refellere ausus arguentem se de peccato spiritum domini, cum superba defensione, dicit: (Imò

(Imò audiui vocem domini,& ambulaui in via per quam misit me dominus, & adduxi Agag regem Amalech,& Amalech interfeci. Tulit autem populus de præda oues & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet domino deo suo in Galgalis,) & cætera. Hoc etenim nequissimum est, cùm post voluntatem peccati, quòd primum est,& post effectum operis, quòd secundum est,atque post vsum peruersum,quòd tertium est, additur & defensio peccati, quòd quartum est, & hic nullus veniæ locus est. Nam & per prophetam deus dicit: Super tribus sceleribus Damasci,& super quatuor non conuertam eum. Idcirco & nunc quàm acerrimè Samuel cum dixisset.(Melior est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum, continuò subiunxit. Quoniam quasi peccatum hariolandi, est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere,) & cætera. Igitur tantis exacerbatus contumeliosi iniurijs, spiritus domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à domino. Grandis pœna regis, grandis confusio populi, qui contra dei voluntatem regem postulauit. Et si cætera desint, exempla iudicij & veritatis, vel hoc solum pro testimonio sufficere possit, quod nunquam ad bonum statùs sui finem perueniat, omnis plantatio quam non plantauit pater cœlestis, quòd omnis ordinatio domus domini, quæ inconsulta voluntate eius per voluntatem hominum facta est, inordinationis pœnas datura sit. Huius opprobrij maculam subsequens abstulit regnum Dauid, ordinatum per voluntatem & per manum dei, quemadmodum & Samuel superius testificando dicit. Quæsiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei dominus, vt esset dux super populum eius, quòd profectò cùm dicit, ex opposito dat intelligi, quòd nunquam Saulem iuxta cor suum dominus quæsierit. Ac proinde cùm dicitur, quia erat Saul electus & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo. Vtique subaudiendum est, non iuxta cor domini, sed iuxta cor populi. Sequitur enim: Ab humero & sursum eminebat super vniuersum populum. Quo videlicet dicto brutum percutit vulgi iudicium, eo quòd staturæ, non meritis, fasces ascribat, vel gloriam dignitatum. — Amos 1.

Quòd eo ipso, quòd dæmoniacus erat, regnum peccati in illo figuratum sit, in Dauid autem nomine & factis regnum Christi. CAPVT XXI.

IGitur mysterium hoc iam in promptu est, quò scilicet dæmoniacus rex Saul, furiosum peccati regnum, Dauid autem pacatum iustitiæ regnum significet, primam nominibus, deinde rebus. Saul nanque petitio. Dauid autem manu fortis siue desiderabilis interpretatur. Quæ autem fuit petitio generis humani, nisi petitio peccati, quòd propria sponte homo expetiuit, cùm liber esset & ingenuus, creatus ad imaginem dei? Quis econtra manu fortis vel desiderabilis, nisi Christus filius dei, qui fortem armatum peccati principem, atrium suum custodientem, fortiori manu superueniens vicit, & deinde victor sedens ad dexteram patris, videntibus se angelis, & sperantibus in se hominibus, totus est desiderabilis? Regnauit mors quę per peccatum introierat in hunc mundum, vsque ad Moysen (ait Apostolus) & extunc per legem audita regni sui contradictione, vis peccati amplius insaniuit. Vndè idem dicit Apostolus: Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Sed & in singulis hominibus, quamdiu non liberatur gratia Christi, peccatum regnat, & tanquam furiosus sessor equum subactum calcaribus vrget, flagellis diuerberat. Vndè & ethnicus adultero his verbis insultat. Vrget enim mentem dominus non leuis, & acres. Subiectat lasso stimulos, versatque negantem. Ab huiusmodi regno rex manu fortis & desiderabilis Christus, & in massa totum mundum semel moriendo potestate liberauit, & in sua quemque persona, nunc vsque actu liberare non desinit. Eius regni gratiam nunc in patre carnis eius Dauid, sub mysticis contemplemur figuris. — Lucæ 11. Rom. 5. Rom. 7.

De electione Dauid, quàm pura ab humano fauore fuerit, & quòd sicut Samuel personam Dauid non nouerat, ita Iohannes Christum nesciebat. CAPVT XXII.

DIxitque dominus ad Samuel. Imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitem. Prouidi enim in filijs eius mihi regem. Et ait Samuel, Quomodo vadam? Audiet enim Saul & me interficiet. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino veni, & cætera.) Et si Samuel prophetico spiritu rem nouerat, ita vt diceret. Quæsiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei, vt sit dux super populum suum. Et iterum: Scidit dominus regnum Israel à te & tradidit illud proximo tuo meliori te, personam tamen electi illius non nouerat. Vndè cùm ingressi essent filij Isai, vidit Heliab, & ait: (Num coram domino est Christus eius? Et dixit dominus ad Samuel. Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. Homo enim videt ea quæ parent, dominus autem intuetur cor.) Sic profectò præcursor domini Iohannes, eum quem præcurrebat secundum spiritum nouerat, sed secundum carnem, vel secundum fa- — CAP. XVI. Supra. 16.

CAP.XVI. ciem non nouerat. Vndè & dicit: Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare, ille mihi
Iohan.1. dixit: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc nempe ad puritatem veri testimonij plurimum valet, quia videlicet ibi in eligendo fauoris vel gratiæ humanæ suspitio nulla subesse potest, vbi ipsa cui fauor aut gratia impendatur persona, necdum cognita est.

Quòd vnctus sit Dauid, non vt Saul lenticula, sed pleno cornu olei, quid mysticè significet, & quòd à die illa directus est in eum spiritus domini.

CAPVT XXIII.

IMple (inquit) cornu tuum oleo. Et hic iam manifesta distantia est. Nam de Saul dictum est, Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius. Lenticula vasculum erat olearium quadrangulum, in latere apertum, à liniendo dictum. Cornu verò olei longè ampliorem continens abundantiam, cõstantem & perseueraturam in Dauid signabat regalem pariter ac prophetalem gratiam. Nam directus est, inquit, spiritus domini in Dauid à die illa & in reliquum. Videlicet cùm vngeretur oleo visibili, pinguedo inuisibilis à radice sese diffudit in ramos bonæ
Apoc.22. arboris, à radice inquam, id est, ab eo qui dixit: Ego sum genus & radix Dauid. Nam qui postea per nouam carnis natiuitatem factus est genus Dauid, ipse iam per antiquam diuinitatis naturam erat radix Dauid, spiritus sancti verum oleum veramque pinguedinem subministrans, vndè floreret, fronderet, fructumq; faceret, imò & pater ipsius, ipse fieret Dauid. Igitur quemadmodum arbor à radice pinguedinem sumit, vndè fructificet tẽporibus suis, sic iste ab illa radice sua sumpsit quæ thesaurizaret testimonia domino suo filio suo, factis mysticis, dictis propheticis. Vndè hunc seruemus honorem patri tantæ maiestatis, siue carnis sedentis ad dexteram maiestatis in excelsis, vt quamuis cuncta capere nequeamus, nihil in illo secundum præsentem scripturam factum, nihil ab illo quod à mysterio vacet dictum siue cantatum arbitremur. Nempe primo hoc ipsum, quòd pleno olei cornu inungitur, quid mysterij, quid pulchritudinis habet intrinsecus? Plenitudine olei, qua pater vnctus est, rectè omnis plenitudo diuinitatis intelligitur, quæ nunc in filio eius inhabitat corporaliter. Non enim huic ad mensuram dedit deus spiritum, sed totus in illo septiformis spiritus requiescit. Quòd sciens is ipse, de quo hæc dicuntur, futuri pater filij,
Psal.44. cùm dixisset illi. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, cõtinuò subiunxit, præ participibus tuis, id est, præ omnibus sanctis, præ omnibus vnctis.
Colos.2. Nam singuli sanctorum diuisiua vel particulari gratia sunt inuncti, in isto autem omnis, vt iam dictum est, inhabitat plenitudo diuinitatis.

Quòd tertio vnctus sit idem Dauid, & hoc ipsum in typum domini, & filij sui Christi.

CAPVT XXIIII.

HIC iam sciendum est, quia hic talis ac tanti filij propheta & pater, tertio vnctus est. Primò hic à Samuele in medio fratrum suorum nesciente Saul. Secundo in Hebron super domum
Luc.1. Iuda mortuo Saul. Tertio super vniuersum Israel, deiecta à spe regni omni domo Saul. Planè in
Matth.1. Matth.3. isto quasi speculo, tota vnctionis Christi forma præfulsit. Ille nanque tertio vnctus est. Primo
Luc.3. videlicet vbi de spiritu sancto conceptus est. Secundo, vbi cum baptizaretur, veniente super il-
Psal.132. lum spiritu sancto, in specie columbæ demonstratus est. Tertio, vbi resurgens ex mortuis, tantam vnctionis suæ gratiam in suos fideles transfudit, quantam hic idem vnctus rex futurus, pater illius commendare cupit his verbis: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum, sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam barbam Aaron, quòd descendit
Iohan.20. in oram vestimenti eius. Vbi enim resurrexit, ipsa die stans in medio discipulorum suorum, di-
Actu.2. censque pax vobiscum, insufflauit & accipite inquit spiritum sanctum, & postmodum sedens à dextris dei misit eundem, & iterato dedit spiritum sanctum. Ita vnguentum verum de capite in barbam Aaron, & oram vestimenti eius descendit, id est, spiritus sanctus de Christo, qui caput nostrum est. Primo in illos fortes ac perfectos viros apostolos Christi, ac deinde per ministerium illorum in totam ecclesiam descendit.

De prima eius vnctione clam facta in domo patris sui, & de vitulo, quem vt Saul falleret, adduxit Samuel iussu domini, quòd ita diabolus incarnatione Christi falsus sit.

CAPVT XXV.

PRima vnctio Dauid clam in domo patris hoc modo fit. (Quomodo (inquit) Samuel vadam? Audiet enim Saul & interficiet me. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino veni, & cætera.) Vitulus ad immolandum adductus, claudere poterat oculos Saul, ne solicitaretur, ne quid suspicaretur, causa quasi tota patente securus. Sic pulchrè in illa figura factum est, quia sic in re futurum erat. Vitulus immolandus, passibilem ligni-

lem significat naturam, nascituri de virgine regis Christi filij dei, qua falsus diabolus potentiam
nascentis intelligere non potuit, quod scilicet ad destitutionem peccati, rex iustitiæ veniret, &
regni eius non esset finis. Est enim ille malis quidem suis astutus & callidus, in bonis autem dei
brutus & fatuus. Vndè & in Iob ex ore dei Behemoth, id est, animal dicitur, circulum fatuitatis
habens in naribus. Sed & in principio, vbi serpens, imo ipse in serpente diabolus maledicitur, su- Iob 40.
per pectus tuum gradieris inquit deus. Quomodocunq; in malo sit subtilis & callidus, quãtum- Gene. 3.
cunq; naturæ peruersione malitiosus abutatur ad cognoscendum arcanæ diuinitatis consilium,
brutus est, & super pectus suum graditur, semper intentionem suam conculcando, vt cœlestibus
dum nocere cupit, prodesse probetur. Quod facile agnosci libet ex cũctis, qui spiritu eius agun-
tur malitiosis hominibus. Quantumcunq; in cognitione creaturæ, in cœli motibus, in astrorum
cursibus, seu etiam magicis artibus, subtiliter calleant, spiritualium tamen bonorum, ac cœlesti-
um sacramentorum, adeo indociles & imperceptibiles sunt, vt si eos voces ad audiendum, casso
labore tuo, nimium experiaris, brutam & penè irrationabilem illis esse animam. Igitur vbi Dauid
inungitur, vitulus de armento tollitur ad immolandum, ne audiat Saul, quia videlicet vbi rex
nouus Christus nascitur, cuncta humanæ naturæ passibilitas de foris prætenditur, ne sacramen-
tum hoc agnoscat diabolus, vt quamuis circũ fulgentibus miraculis terreatur, & aduersi aliquid
interdum suspicetur, nesciat tamen, qua via vel quo ordine virtus quæ mundum ingressa est, re-
gnum eius expugnare aggreditur.

De eodem Dauid, quòd paruulus erat, & oues pascebat, & rufus, ac decora facie, quòd in his omnibus Christum figurârit.

CAPVT XXVI.

ADhuc, inquit Isai, est reliquus paruulus, & pascit oues.) Ac deinceps, (Misit ergo & adduxit
eum. Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie.) Paruulus erat, & oues pascebat,
videlicet in typum iam dicti filij sui, qui vt vere paruulus dicit, Discite à me, quia mitis sum hu- Matth. 11.
milis corde, & vt verus pastor nos oues suas, nos inquam populum suum & oues pascuæ suæ pas-
cit, quos & acquisiuit suo sanguine. Vndè & dicit, Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam
suam ponit pro ouibus suis. Hoc Abel iusti & patriarcharum cum quibus locutus est deus, fuit Iohan. 10.
officium. Sed quòd rufus erat, imaginem pastoris illius prætendebat, pastoris qui animam suam
pro ouibus suis posuit. Nam & iste rectè rufus dicitur, non alieno sanguine sicut diabolus, draco
magnus & rufus, sed rufus proprio sanguine quemadmodum & Zacharias propheta testatur, Vi- Apoc. 12.
di per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum. Vir ascendẽs super equum rufum, ipse Zacha. 1.
est resurgens corpusq; resumens, proprio sanguine perfusum, iuxta quod postmodũ idem pro-
pheta. Tu quoque (inquit) in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nõ est Zacha. 9.
aqua. Nihilominus ad eiusmodi imaginem pertinet, quòd pulcher aspectu erat, & facie decora,
videlicet non ea pulchritudine vel eo decore, qui lasciuos vel incontinentes ad videndum pro-
uocat, sed qui sapientiæ conditorem pudicè delectat, dum lucet in vultu, ipsaque spirat in men-
te gratia, quemadmodum scriptura testatur, quia sapientia iusti lucet in vultu eius. Inde pulcher Eccl. 8.
aspectu spiritualibus prophetæ oculis cognosci poterat, quòd is ipse esset, quem regem futurum
præparatrix iam præparauerat dei gratia. Hoc inquam ad imaginem eius pertinet, Christi filij
dei, de quo postmodum ille cytharizando cecinit, Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa
est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Accingere gladio tuo super fœ- Psal. 44.
mur tuũ potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende prosperè procede & regna. Hæc
species, hæc pulchritudo procedentis & regnantis species interior est, species diuinitatis tanta, vt
in comparatione eius habitus hominis sordes fuerint, quemadmodum propheta dicit. Et ascen-
dit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est ei species neque decor. Et Esaiæ 53.
vidimus eum, & non erat aspectus. Et cætera.

De eodem quomodo electus & vnctus sit, absque omni humano fauore, in typum eiusdem Christi dicentis: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

CAPVT XXVII.

QVis autem aliquando sic vnctus est rex, & tali ad regnum ordine perductus est? Omnes re-
ges aut proprio flatu singuli ad regnum ambitiosè aspirauerunt, aut hæreditaria successio-
ne prouecti sunt, aut in filijs hominum confisi sunt, & à principibus subleuati sunt, & accla-
mati ab illis statim purpura vestiti, & coronis insigniti sunt, statimque in sublimi solio residen-
tes, ac sceptra tenentes, in gloria sua splenduerunt. Hic autem adhuc puer, cum post fœtan-
tes iret, viuente ac regnante Saul, nihil eiusmodi in corde suo habere poterat, vt diceret ei Sa-
muel, quod ante Sauli dixerat, Omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Non enim prin- 1. Reg. 9.
cipes fuêre fauentes & acclamantes, sed fratres magni inuidentes, & de puero indignantes. Vn-
de & frater eius maior, postmodum loquente illo cum alijs, iratus dicit. Quare venisti, & quare

CAP. XVI. dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui, quia vt videres prælium descendisti. Non statim sceptriger in solio sedit, purpura insignis, & diademate clarus, vel corona aurea splendidus, sed prius egenus & vagus, profugusque errauit, & exul omnibus quoque modis prius amaritudines totius infelicitatis, quam nectareos aut mellitos regum populi liquores epotauit. Quis inquam omnium regum, præter solum dominum, & filium eius Iesum Christum deum & hominem, tali ordine processit & regnauit? Ille nanq; puer, nunc exaltatus & eleuatus & sublimis nimis, non seipsum exaltauit, aut eleuauit, quemadmodum Iudæis dicentibus, quem teipsum facis, respondens ait, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Item, Ego gloriam meam non quæro, est qui quærat & iudicet. Et alibi, Et à meipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. Non elegerunt eum filij hominum, principes vel primates populorum, sed ipse potius principes suos elegit. Quemadmodum dicit, Non vos me elegistis, sed ego vos elegi. Non hæreditaria secundum hominem successione in regnum ascendit, quippe qui non saltem de filia Herodis, siue cuiuslibet principis, sed de paupercula virgine desponsata fabro, nasci dignatus est. Vnctus quoque ex vtero rex, non statim vt rex dici vel esse potuit, gloria & honore regio coronatus est, sed iuxta prophetiam dicentis, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, prius cunctis tentationibus, & passione mortis amaricatus est, quam in illas delectationes, quæ sunt in dextera patris, caput exaltaret. Igitur & in his omnibus patri filius similis est, imo in similitudinem futuri filij sui pater iste Dauid præordinatus est.

Marginal references: Iohan. 8. — Iohan. 7. 8. — Iohan. 15. — Psal. 109.

De mystica compositione psalterij decachordi, & quòd interea spiritus nequam exagitabat Saul, & quòd in his omnibus ecclesia Christi, & insania figuretur inimici eius Iudaici populi.

CAPVT XXVIII.

ET directus est spiritus domini in Dauid, à die illa, & in reliquum.) O quantum habet pulchritudinis & gratiæ, verbum ipsum, quo sic dicitur, & directus est. Non sic dictum est, nec sic dici debuit de Saul, à quo spiritus domini erat recessurus, nec de alio quoquam, cuius animam fictam aut duplicem, ille spiritus amoris recto nunquam osculo dignatur, fictionem eius post leuem attactum statim effugiturus. Istum secundum cor suum inuenerat dominus, & idcirco in animam eius deosculandam promptiore, & recto pectore ferebatur. Quibus nam ab effectibus claruit, quòd in illum dirigeretur spiritus domini? Primum à gratia prophetali, deinde & ab opere fortitudinis. Nam extunc & Psaltes inclytus factus est prophetans & citharizans magnalia domini, psalmosque componens mysteria continentes filij dei, filij sui CHRISTI, & fortitudine indutus est, quemadmodum ipse testatur, dicendo ad SAVL, (Pascebat seruus tuus domini sui gregem, veniebat leo vel vrsus, tollebatque arietem de medio gregis, & sequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum. Et illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus. Erit igitur & Philistæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis, qui ausus est maledicere exercitui dei viuentis.) Igitur directus est spiritus domini in Dauid, quem secundum nomen ipsius & dictis desiderabilem & factis manu fortem fecit, in typum nihilominus eiusdem Christi filij sui, qui fortiter fecit, & delectabiliter docuit, verè manu fortis, verè desiderabilis. Ille enim sic prædicauit, sic docuit, vt admirantes dicerent ipsi eius aduersarij, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Doctrinam eius vel prædicationem, ipsum psaltæ huius musicum instrumentum expressit, quod psalterium dictum est in modum Delthæ compositum, interius concauum, de foris pellibus mortuorum animalium coopertum, habens decem chordas desuper sonans. Quæ singula mysticè nobis consideranda sunt in prædicatione eius euangelica. Concauitas interior in eo est, quod perfectionis appetitorem terrenis facultatibus euacuat, si vis inquiens perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. Pelles mortuorum animalium quibus erat coopertum, mortificationes sunt vitiorum. Docet enim quatenus sibi compatiamur vt conregnemus, commoriamur vt conresurgamus. Decachordi positio, decalogi legis est obseruatio. Legem enim, inquit, non veni soluere, sed adimplere. Soni desuper emissio, cœlestium tantum est appetitio, solius dei dilectio sursum tendens bene operantis intentio, quam prædicat & inculcat. Nesciat inquiens sinistra tua quid faciat dextera tua, & his similia. Parum dictum est, Ipse qui sic locutus est, & sic docendo cecinit, ipse inquam secundum hominem in quo docuit, psalterium est, quemadmodum & in Psalmo vox ad eum cœlica dicit, Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. Statimque respondens etiam resurrectionis horam determinando, exurgam, inquit, diluculo. Tanti ergo artificij melodia, scilicet euangelica doctrina, fidium impulsione & digitorum motione excitata, habenti aures audiendi dulciter & clare personat. Sonus fidium in illo, ipsa est prolatio vocum, discretio digito-

Marginal references: 1. Reg. 17. — Iohan. 7. — Matth. 19. — Lucæ 18. — Roma 8. — 2. Tim. 2. — Matth. 5. — Matth. 6. — Psal. 56.

digitorum, pluralitas est spiritus sancti donorum, quæ vniuersa in illo sunt. Ille nihilominus sic operatus est, & sic fortiter fecit, vt leonem vel vrsum suffocaret, & ouem siue arietem de ore eorum erueret. Notum hoc & certum nobis est, populo eius de ouibus pascuæ eius, quia magnum leonem diabolum suffocauit, & nos de ore eius eripuit. Interea Saul exagitabat spiritus nequam à domino, id est, illos in quibus regnabat peccatum & mors, amplius in præsentia saluatoris excæcabat zelus & inuidia ex domini iudicio, in tantum vt comparatione præsentis insaniæ, præteritus omnis furor leuior fuerit & tolerabilior. Quod innuens ipse dominus, cùm dicerent de illo, dæmonium habet, & in principe dæmoniorum eijcit dæmonia, dicit de illis. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa quærens requiem, & non inueniens, dicit, Reuertar in domum meam priorem vnde exiui, & reliqua. Hominem enim, id est, populum illum de quo exierat, quando de Aegypto eductus vbi dijs alienis seruierat ad dei vnius cultum conuersus est, illum inquam populum, tunc spiritus nequior & opulentior ingressus est, quando mox natum filium DEI cum Herode persequi cœpit, & deinceps blasphemare non desinit, & fiunt nouissima populi illius peiora prioribus. Matth. 12. Lucæ 11.

COMMENTARIORVM LIBRI PRIMI IN LIBROS REGVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Quomodo & bonorum quæ fecit, & malorum quæ pertulit Christus filius dei, præcesserunt signa in Dauid. CAPVT I.

VERVS Dauid, id est, desiderabilis, siue manufortis, prædicando regnum dei, & eijciendo dæmones in digito dei, nobis quidem bona prouidit, sed sibimet aduersa concitauit. Vtriusque effectus signa quædam mystica mox præbuit, vt ante iam dictum est, in isto Dauid spiritus domini, scilicet quòd prædicando & mira operando, & electis suis vitam acquisierit, & contra seipsum mortis satellites concitauerit. Et prius quidem bona nostra, deinde aduersa ipsius præsignantur in isto Dauid. Nam protinus sequitur. Et ait Saul ad seruos suos, Prouidete mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. Et respondens vnus de pueris, ait. Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & cætera. Ac deinceps. Igitur quandocunque spiritus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid Citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus. Puer ille qui hæc respondit Saul, Doech Idumæus fuisse perhibetur inimicus Dauid, & omnia quæ de Dauid in laudē dixisse videtur, in odiū eius dixisse dicitur, quia volebat inimicitiæ causa & inuidiæ liuore, vt ad Saul veniret, quatenus ibi qualibet occasione necaretur. Continuo sequitur. Cōgregantes verò Philistæi agmina sua in prælium, conuenerunt in Socoth. Inde & castrametati sunt inter Socoth & Azecha in finibus Dommim. 1. Reg. 17.

Quid mysticè significet quòd psallente Dauid refocillabatur Saul: & quòd eodem percutiente, corruit Philistæus. CAPVT II.

QVid enim per ea quæ dicta sunt mysticè nobis innuitur, nisi quia desiderabilis & manufortis Christus, inimicos suos siue ex nobis gentibus, siue ex Iudæis, qui & ipsi testante Apostolo, erant natura filij iræ sicut & cæteri, inimicos inquam suos ad reconciliationem vel amicitiam prædestinatos, & per prædicationem euangelij requiescere à peccatis, & respirare fecit de subiugo diaboli, ac deinde superbum inimicum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, lapide viuo, quod ipse est, percussit, & sicut vulneratum humiliauit? Saul quippe in eo quòd Dauid Citharam percutiente, refocillabatur, & leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus, inimicos dei significat pro parte illorum qui audita dulcissima prædicatione Christi ad pœnitentiam inuitantis ad fidem eius conuertuntur & refocillantur, depositis peccatorum oneribus, & per confessionem recedit ab eis diabolus. Porrò Philistæus quem interfecit, contra quem solum præualuit solus Dauid, ipsum significat diabolum, quem solus verus Dauid Christus, superare potuit, quem per crucem suam vicit, & suo sanguine triumphatum foras misit. In Paralipomenon iste & fratres eius gigantes de progenie Arasa fuisse leguntur, quæ in Iudicum libro dicitur Orpha, socrus Noemi. Ipso nomine diabolum (vt prædictum est) significat Golias Philistæus. Nam Golias reuelatus, Philistæus verò potione cadens interpretatur. Reuelatus ille est Ephe. 2. Psalm. 88. 2. Reg. 21. 1. Par. 20. Ruth. 1.

CAP. XVII. ille eſt ex euangelio dei,quòd princeps tenebrarum ſit, qui antea mendacio protectus pro deo colebatur in templis,adorabatur in ſimulachris.Nihilominus potione cadens ipſe eſt,qui ſuperbię veneno ebrius moto pede cecidit,expulſus eſt,ſtare non potuit.

De exprobratione Philiſtæi:& quod non erat quiſquam ante aduentum Chriſti, qui poſſet percutere Philiſtæum,id eſt, diabolum foras mittere.

CAPVT III.

I. REG. XVII. STansque clamabat aduerſus Iſrael,& dicebat eis,Quare veniſtis parati ad prælium? Nunquid ego non ſum Philiſtęus, & vos ſerui Saul?Eligite ex vobis virum , qui deſcendat ad ſingulare certamẽ.)Ac deinceps,(Ego exprobraui agminibus Iſrael hodie.Date mihi virum, & ineat mecum ſingulare certamen.)Agmina Iſrael, agmina ſunt vniuerſę generationis quęrentium dominum,quęrentium faciem dei Iacob, cum quo ille directus meruit vocari Iſrael. Agmina hęc iam multa erant antequam Chriſtus manufortis de diabolo triumpharet & fuerunt ex eis plerięq; fide fortes,in ſpe longanimes,dilectione creatoris excellentes. Sed non fuit ex illis quiſque adeò fortis,vt deſtruere poſſet regnum peccati & mortis , vt poſſet armis iuſtitię ſuę ſuperare atrium fortis armari,fortis inquam, crudelis atq; ſuperbi . Vndè & in Iſaia ſpiritus ſanctus cùm dixiſſet vniuerſo Iſraeli,vniuerſo Hieruſalem ciuitati,quæ eſt eccleſia dei,conſurge Hieruſalem,quæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius vſque ad fundum, calicem ſoporis bibiſti & potaſti vſque
Eſaiæ 51. ad feces,continuò ſubiecit,Non eſt qui ſuſcitet eam ex omnibus filijs quos genuit,& non eſt qui apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit . Exprobrabat igitur ille ſuperbus agminibus Iſrael,exprobrabat atq; inſultabat omnibus electis dei,quod in Adā ceperat,& apud inferos iure victoris detinebat.Quare inquit veniſtis parati ad pręliū?Quare tabulas teſtamenti, & decem præcepta legis quaſi fortiter pugnaturi ſumpſiſtis contra imperium meum ? Nunquid ego non ſum Philiſtæus,& vos ſerui Saul?Nunquid inquam ego non ſum princeps huius mundi,
Eſaiæ 51. & vos ſerui peccati?Eligite ex vobis virum , qui deſcendat ad ſingulare certamen . Sciebat enim quòd omnes illaqueaſſet,omnes in iram dei deuoluiſſet,quemadmodū in eodem propheta poſt illa quæ iam dicta ſunt,ſubiunctum eſt,Filij tui proiecti ſunt,dormierunt in capite omnium viarum ſicut beſtia illaqueata,pleni indignatione domini,increpatione dei tui.Hoc erat opprobrium Iſrael,quia nec ipſi parati venerant ad prælium , qui arripuerant legis armaturam , vt reſiſterent aduerſus peccatum,nec ſemetipſos liberare potuerant, quin cum peccato originali, nōnihil peccatorum quoque adderent actualium.

Quod Golias de Orpha,hic autem proceßiſſet ex Ruth,altera nuru Noemi,& quomodo aliàs ſeptem, aliàs octo legantur fuiſſe filij Iſai:& quòd item à patre miſſus ſit Dauid in typum Chriſti.

CAPVT IIII.

DAuid autem erat filius viri Effratei,de quo ſupra dictum eſt,de Bethlehem Iuda cui nomen erat Iſai, qui habebat octo filios , & erat vir in diebus Saul ſenex & grandæuus inter viros.) Pulcherrima occurſio . Saul & omnes viri Iſraelitæ audientes ſermones Philiſtæi , ſtupebant & metuebant nimis,ſed illo tempore Dauid iam erat à deo datus & oportunè præparatus, velut ex aduerſa ſtirpe creatus.Nam ille(vt ſupra dictum eſt) ex progenie Orpha, hic autem de progenie Ruth,quæ vtraque nurus fuerat Noemi . Nam Orpha oſculata eſt ſocrum ac reuerſa Ruth ad-
Ruth.1. hæſit ſocrui ſuæ.De cuius radice quaſi germinauerit Dauid , qui nati ex Orpha Philiſtæi ſuperbiam percuteret.Iſte Chriſti,ille typus Antichriſti , qui ex diuerſis , imo contrarijs generationibus æditi,ab aduentu eiuſdem Chriſti toto ſpectante mundo, confligere non deſinunt vſque ad finem ſeculi . (Habebat(inquit)octo filios.)Quæritur , cur hic octo filios habere dicatur, cùm
1.Para.2. in Paralipomenon non amplius quàm ſeptem legantur? Quod ita ſoluitur . Nathan vtique propheta filium Sammaa filij ſui , quem in loco filij educauerat & nutrierat , inter filios numerat.
1.Reg.16. Nam & coram Samuele ſeptem eius filij leguntur adducti eſſe , & octauus eſſe in paſcuis, inter quos Nathan adductum fuiſſe manifeſtum eſt , qui & Ionathan vocatur , de quo & in extrema parte Samuelis dicitur, Percuſſit autem eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid . Et notandum
1.Par.20. quòd vbicunque propheta vocatur,Nathan ſcribitur, non Ionathan . (Accipe inquit Iſai fratribus tuis Ephi polentæ & decem panes iſtos, & curre ad caſtra ad fratres tuos , & decem formellas caſei, has deferes ad tribunum,& fratres tuos viſitabis,ſi rectè agant , & cum quibus ordinati ſunt diſce. Surrexit itaque Dauid mane , & commendauit gregem cuſtodi , & cætera.) Non vt pugnaret,armis indutus eſt bellicis,ſed vt fratres ſuos viſitaret,miſſus eſt à patre ſuo Dauid. Planè ſic & Chriſtus,non vt in operibus legis pugnaret , quæ nihil ad perfectum adduxerat , ſed vt fratres ſuos in hoc mundo peregrinantes viſitaret, à deo patre ſuo miſſus eſt . Viſitaret, inquam, licet longè minor dictio ſit,quam poſtulat res. Qui tropus tapinoſis dicitur, id eſt, humilitas rei magnę,non id agente ſententia,quod oſtendit.Quo locutionis modo Moyſes quoq; rem grandem

dem humilians, Vadam inquit & reuertar ad fratres meos in Aegyptum, vt videam si adhuc viuunt. Quod vtiq; dictum, re quam intendebat longè minus est. Igitur vt fratres suos visitaret, id est, vt filios dei qui dispersi erant, in vnum congregaret, CHRISTVS venit, non pugnaturus in castris Saul, nec de lege nobis fratribus suis quicquam præter decem præcepta impositurus (quæ per decem panes vel per decem formellas casei rectè signantur) cum Ephipolenta, id est, cum vna trinitatis fide. Iohan. 11.

Quid sit mysticè, quòd cum armis pugnare vel incedere non potuerit David, sed quòd ea saltem attentauit: & quid baculus Dauid: quid quinque lapides: & quid vnus lapis in quo percußit.

CAPVT V.

ET induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius, & vestiuit eum lorica. Accinctus ergo Dauid gladio eius super veste sua, cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim habebat consuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul, Non possum sic incedere, quia nec vsum habeo. Et deposuit ea.) Vestimenta vel arma Saul, quibus indutus vel accinctus Dauid incedere non potuit, & idcirco deposuit ea, legis (vt prædictum est) fuêre opera carnalia quæ Christus temporaliter quidem subijt, factus sub lege, vt Apostolus ait, sed inutilia indicauit, eo quòd (eodem testante apostolo) nihil ad perfectum adduxisset lex, neque posset ex illis iustificari omnis caro coram deo, & idcirco illa deposuit. Quare autem tentare voluit, vtrum sic vestitus vel armatus posset incedere, cùm non haberet consuetudinem? Nunquid ipsam consuetudinem quòd non haberet, nesciebat? Aut nunquid is in quo directus erat spiritus domini hoc ipsum nesciebat, quòd non in armis victurus esset, sed in virtute domini, cùm ipsam pugnam non ingrederetur, nisi in ipso quo & victoriam suam præscire poterat spiritu domini? Quare ergo sic frustra tentauit? Videlicet, quia sic pulchrius, facto suam regi spem ostenderet, quàm si oblata regis arma mox voce aut verbo præcipiti quasi cum contemptu repelleret. Sic planè Christus quare carnales subijt legis iustificationes, circuncisus ipse & per omnia circuncisionis factus minister? Nunquid nesciebat quia suum non esset pugnare, per opera vel iustificationes legis, sed per solum patibulum crucis? Quare ergo sub lege factus est, & in semetipso legis consuetudines admisit? Videlicet, quia dulcius fuit homines docere ratione quàm vi, dulcius inquam & suauius nihil nocituram subire consuetudinem legis, quàm offensionem siue occasionem dare vlli homini. Depositis itaque vestimentis Saul. (Tulit (inquit) baculum suum quem semper habebat in manibus, & elegit sibi quinque lympidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, & fundam manu tulit, & processit aduersus Philistæum.) Baculus nostri Dauid, Christi scilicet quem contra Philistæum tulit, quem & semper habebat in manibus, cura ouium rationabilium est, quam contra diabolum suscepit de carum salute semper solicitus. Quinque lapides lympidissimi, quos elegit de torrente, quinque sunt libri Moysi, quos tulit de populo Iudaico superfluente. Fluebat enim fluuius neque lapidibus illis retardabatur, id est, per carnalia licentiosè decurrebat desideria Iudaicus populus, nec enim vlla legis disciplina coercebatur. Misit eos in peram pastoralem quam habebat secum, id est, contulit cum euangelio quod nobis attulit secum deus homo factus, verbum caro factum. Pera nanque vas pastoricium est, in quo lac mulgeri solet. Significat autem eam quam attulit Christus nouam legem, legem euangelicam, quæ profectò paruulis præstat lactis copiam. Fundam quoque manu tulit, id est, per charitatem, manus in crucem extendit, vt vnum lapidem iaceret, vt vna & sola fide, sine legis operibus diabolum prosterneret. Econtrario cassis ærea super caput Philistæi & lorica hamata, clypeus quoque & hasta eius, singula magni ponderis & magnæ ostentationis, illa est armatura superbiæ diaboli, de qua ad beatum Iob dominus dicit, Per gyrum dentium eius formido. Corpus eius quasi scuta fusilia compactum squamis se prementibus. Ac deinceps, Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ, & cætera. (Ibat inquit Philistæus, incedens & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum.) Quis est armiger eius, nisi egestas semper præcedens faciem eius? Sic enim item de eodem ad beatum Iob dictum est, In collo eius morabitur fortitudo, & ante faciem eius præcedet egestas.

CAP. XVII. Galat. 4. Hebr. 7. Iob. 41. Ibidem

De victoria Christi: & quomodo vel quæ mulieres cantent. Percußit Saul mille, & cætera.

CAPVT VI.

FEstinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philistæi, & misit manum suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & percussit Philistæum in fronte, & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram.) Tandem opprobrium & maledictũ Philistæi, opprobrium, inquam, quo exprobauerat agminibus Israel & maledixerat Dauid in dijs suis, subiun-

CAP. XIX. ſubiungendo. Veni ad me & dabo carnes tuas volatilibus cœli & beſtijs terræ, conuerſa eſt in caput eius. Nam econtrario carnes eius & volatilibus cœli, & beſtijs terræ dedit Dauid. Tulit enim gladium eius, præciditque caput eius, eoque ſic trunco iacente, videntes (inquit ſcriptura) Philiſtæi, quòd mortuus eſſet fortiſsimus eorum, fugerunt. Secundum hanc omnipotentiæ glo-
Pſal. 88. riam in ſe præfiguratam cecinit ipſe Dauid. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Sic nanque manu fortis CHRISTVS, vbi miſit manum ad lapidem, id eſt, ad implendam per paſsionem ſuam ſcripturarum veritatem, percuſsit frontem, impudentem ſcilicet ac ſuperbam diaboli confidentiam. (Superbus enim habet frontis impudentiam) & præcidit caput illius, tollendo videlicet primæuum peccatum, per quod ille
Coloſ. 2. mundo dominabatur. Vndè Apoſtolus, Delens inquit quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, ipſum tulit de medio, affigens illud cruci expolians princi-
1. REG. XVIII. patus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo. Bene igitur in occurſum victoris mulieres egreſſæ, de vniuerſis tribubus Iſrael cantantes, chorosque ducentes, dicant in tympanis, & ſiſtris lætitiæ, dicant inquam & præcinant vna fide & conſona voce. (Percuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis.) Siquidem mulieres iſtæ, animæ noſtræ ſunt. Audierunt iſtæ mulieres, quia quem probroſus Philiſtæus maledixit, quem diabolus per
Deut. 21. Matth. 21. ora Iudæorum blaſphemauit, & in crucem ſuſpendit, vt maledictũ legis fieret. Maledictus enim (inquit lex) à deo eſt, qui pendet in ligno, ipſe benedictus qui venit in nomine domini, maledicti hoſtis caput amputauit, id eſt, principatum abſtulit, & exinde reſurgens ex mortuis in Hieruſalem cœleſtem victor aſcendit. Hoc auditu excitatæ per fidem occurrunt animæ noſtræ, victori publicè & priuatim cantantes & ducentes choros lętitię. Quid canimus, quod confitemur? Percuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis. Planè quæcunque mulier carmẽ iſtud neſcit, quæcunque anima laudem iſtam non recipit, Dauidici triumphi particeps eſſe non poterit, Saul dæmoniacus, id eſt, populus Iudaicus, qui ſub regno mortis eſt, cui peccatum dominatur, multum eſſe arbitratus eſt, quod templum habens & ſacerdotium atque vnius dei cultum,
1. Cor. 1. iuſtitias legis operabatur. Sed quanta iuſtitia illa fuit, comparatione iuſtitiæ Chriſti, qui ipſe iuſtitia factus eſt nobis? Nempe ac ſi mille, decem milibus comparare volueris. Nam illa iuſtitia nonnihil quidem effecit, quia ſpem ſalutis ſuis operarijs collocauit, ſed nihil ad perfectum adduxit, quia principem mundi huius foras mittere non potuit. Dauid, id eſt, Chriſtus hoc fecit. Chriſtus diabolum vicit, Chriſtus diabolum proſtrauit, Chriſtus mortẽ deſtruxit, Chriſtus ſuper occaſum aſcendit, Dominus nomẽ eſt illi. Igitur percuſsit decem milia in millibus ſuis, id eſt, vniuerſitatem peccati deſtruxit, in multis virtutibus ſuis, ſuis inquam, quia non aliundè petitis.

Quòd toties Philiſtęm Dauid vincat, quoties catholicus hæreticum ſuperat, & de Saulis inſania, quòd lancea Dauid configere parieti nitebatur.

CAPVT VII.

POſt diem alteram inuaſit ſpiritus domini Saul malus, & prophetabat in medio domus ſuæ. Dauid autem pſallebat manu ſua ſicut per ſingulos dies. Tenebat autem Saul lanceam & miſit eam, putans quòd confingere poſſet Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid à facie eius, ſecundo.) Interim ſciendum, quia nunc quoque ſuperbum Goliam toties Dauid armis ſuis extinguit, quoties vir rectè fidei plenus, quæ ſanctis ſolet ad iuſtitiam deputari, ea ipſa ſcripturæ ſacræ, quæ hæreticus affert, teſtimonia colligit, & erroris eius pertinaciã inde conuincit. Nam cum ſuperbientem & ſacræ ſcripturę ſententias differentem eiſdem verbis atque ſententijs, quas profert, vincit, quaſi elatum Goliam ſuo gladio detruncauit. Et hactenus quidem in Dauid præfigurata ſunt, quæ nobis bona Chriſtus contulit, deinceps in eodem figurantur, quæ à reprobis
1. Reg. 16. mala Chriſtus idem pertulit. Saul quippe iam illam regni diaboli partem ſignificat, quę nulla dulciſsimę prędicationis vnquam potuit mitigari cantilena. Supra nanque quandocunque ſpiritus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul & leuius habebat, recedebat enim ab eo ſpiritus malus. Nunc autem pſallente Dauid idem inſanus prophetans, & diuinans alieno ſpiritu, lanceam ſemel & iterum mittit, putans quòd configere poſsit cum pariete Dauid. Ergo quoniam veniens ſapientia dei, nullũ ab inſania peccati liberum inuenit, illic quidem eos ſignificat, qui audita prędicatione Chriſti, iugum abiecerunt furioſi domini, ſcilicet peccati, hic autem eos, qui ex eadem prędicatione deteriores ſunt
Matth. 11. Lucæ 7. effecti, quemadmodum idem cantor aut cithariſta dicit, Cantauimus vobis & non ſaltaſtis, lamentauimus & non ploraſtis. Amplius dicere potuit, Cantauimus vobis & plorare nos feciſtis, lamentauimus volis & lancea nos cum pariete confixiſtis, lancea nos in cruce transfixiſtis. Nam iſte quidem in figura patiens, non confixus fugiendo euaſit, ille autem cuius paſsionis præfigurantur, lancea, clauisque confixus quidem eſt, ſed reſurgendo euaſit.

Quòd

Quòd septem persecutiones passus sit Dauid: quo numero capitum draconis rufi in Apocalypsi significantur omnes persecutiones diaboli contra Christum & ecclesiam: & quòd in persona sua totidem vicibus à Iudæis tentatus sit Christus. CAPVT VIII.

HIc iam persecutiones ipsæ quas pertulit Dauid numerandæ sunt. Prima est, vbi nunc mitten- 1.Reg.18.
te Saul lanceam vt configeret eum cum pariete, declinauit & fugit. Secunda, vbi postquam
percussit Philistæos plaga magna, itidem psallentem nisus est Saul configere, & eo declinante,
lancea casso vulnere perlata est in parietem. Tertia, vbi cùm fugisset Dauid, & venisset ad Achis Cap.19.
regem Geth, interfecit Saul propter illum sacerdotes domini. Quarta, vbi nuntiauerunt Ziphei,
dicentes: Ecce Dauid latitat apud nos, & surrexit Saul & persecutus est Dauid in desertũ Maon. Cap.22.
Cumque desperaret Dauid se posse euadere, nuncius venit ad Saul, dicens: Festina & veni, quo-
niam infuderunt se Philistæi super terram. Quinta, in deserto Engaddi, vbi cum ingressus spe-
luncam fuisset Saul vt purgaret ventrem, surrexit Dauid & præcidit oram chlamydis eius silen- Cap.23.
ter. Sexta, vbi iterum nuntiauerunt Ziphei, dicentes: Ecce Dauid absconditus est in colle Achi- Cap.24.
la, & surrexit Dauid & descendit in desertum Ziph, vbi cùm dormiente illo dixisset Abisai, con- 1.Reg.18.
clusit deus hodie inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra se- Cap.26.
mel, & secundo opus non erit. Dixit Dauid. Ne interficias eum. Ac deinceps: Propitius sit mihi
dominus, ne extendam manum meam in Christum domini. Nunc igitur tolle hastam quæ est
ad caput eius, & scyphum aquæ, & cætera. Septima, quæ & vltima, vbi ait Dauid in corde suo. Cap.27.
Aliquando incidam in vna die in manus Saul. Nónne melius est vt fugiam & saluer in terra Phi-
listinorum, & desperet Saul, cessetque me quærere in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo manus
eius. Et surrexit Dauid & abijt ipse & sexcenti viri cum eo ad Achis filium Mahog regem Geth.
Septem istis persequutionibus Dauid, vniuersæ significantur persequutiones, quas excitauit
diabolus contra Christum & ecclesiam eius. Septenario quippe numero plerunque vniuersi-
tas designatur. Vndè & in Apocalypsi draco ille magnus rufus, serpens antiquus, qui vocatur Apoc.12
diabolus, & satanas, septem capita habere scribitur, quibus vniuersi reges, qui contra Christum
& sanctam eius ecclesiam persequutiones excitauerunt, significantur. Cæterùm & in propria
persona sua, quas pertulit Christus persecutiones, septem fuerunt. Prima fuit, vbi secundum
Matthæum mox nati eius animam funestus Herodes quæsiuit, & propter eum infantes occidit.
Secunda fuit, vbi secundum Lucam, cùm venisset Nazareth, vbi erat nutritus, cùm iam citha- Matth.2.
rizaret, id est prædicaret, ad mitigandum furorem Saul, scilicet vt conquiesceret, qui contra
eum iam furere cœperat possessor vel agitator Iudæorum malignus spiritus, surrexerunt inquit Lucæ 4.
& eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad supercilium montis, supra quem
ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Iesus autem transiens per medium illorum
ibat. Tertia fuit, vbi secundum Iohannem, fugit à facie Iudæorum irridentium, fugit inquam Iohan.6.
dicendo: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis
vitam in vobis. Nam reuera hæc dicendo, fugit & abscondit se ab illis, secundùm titulum psal-
mi tricesimitertij, qui sic inscribitur: Psalmus Dauid, cùm commutauit vultum suum coram
Abimelech, & dimisit eum, & abijt, & tympanizabat ad ostia portæ ciuitatis, & defluebant sa- Psal.33.
liuæ in barbam, & ferebatur in manibus suis. Abimelech ipse est, qui supra dicitur Achis. Inter- 1.Reg.21.
pretatur autem Abimelech patris mei regnum. Achis verò quomodo est. Significat ergo Iu-
dæos, quos rectè Christus prius appellauerit patris sui regnum, quòd significat Abimelech, nunc
autem Achis, ex quo dixerunt, quomodo est, quomodo esse potest. In quo coram istis immu-
tauit vultum suum? In eo videlicet, quòd veteris sacrificij ritum conuertit in nouum. In eo quo-
que saliuæ defluxerunt illi in barbam, quòd cùm diceret: Nisi manducaueritis carnem meam, Iohan.6.
& cætera. Infantilia videbatur illis verba proferre. Infantium enim est saliuam emittere. Tunc
quoque tympanizabat ad portam ciuitatis, quando inuitis & audire nolentibus mysterium præ-
dicabat suæ passionis, futurum esse sciens, quòd credendo aperirent aliqui. Ferebatur etiam in
manibus suis, videlicet cum tenens in manibus panem & vinum. Accipite inquit & comedite, Matt.26.
hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus nouum testamentum. Attamen secundum Hebrai- Luc.22.
cam veritatem nunc legimus, & collabebatur in manibus eorum. Quarta fuit persequutio, quan-
do miserunt principes & pharisæi ministros vt apprehenderent eum. Qui reuersi, cùm dicere-
tur eis: Quare non adduxistis eum? Responderunt: Nunquam sic locutus est homo sicut hic ho- Iohan.7.
mo loquitur. At illi in intentione persistentes, adduxerunt mulierem in adulterio deprehen-
sam, tentantes, vt possent accusare eum. Quinta persequutio fuit, vbi cum dixisset: Amen Iohan.8.
amen dico vobis, antequam fieret Abraham ego sum, tulerunt lapides vt iacerent in eum.
Sexta vbi cum dixisset: Ego & pater vnum sumus, sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum.
Septima, quæ & vltima, vbi collegerunt aduersus eum concilium, nec destiterunt, donec cru-
cifigerent eum.

CAP. XIX.

Quòd secundùm hunc numerum persequutionum suarum septem psalmos cecinerit Dauid, sicut ex titulo ipsorum potest agnosci, cùm mysterio paßionis & tentationum Christi. CAPVT IX.

SCiendum præterea, quia secundum prædictarum persequutionum numerum Dauid iste se-
ptem psalmos cecinit, videlicet tricesimumtertium, L I. L I I. L I I I. L V. L V I. L V I I I.
Titulus. Psal. 33. Quòd ex titulis ipsorum animaduerti promptum est. Nam titulus primi hic est, psalmus Dauid
51 cùm commutauit vultum suum coram Abimelech,& dimisit eum & abijt. Titulus secundi, psal-
52 mus Dauid,cùm iuit Doech Idumæus,& annuntiauit Saul,& dixit: Venit Dauid in domum Abi
melech. Titulus tertij. In finem pro Amalech intelligentia Dauid. Hic ad vltimam eius fugam
1. Reg. 27. respicit, quando confugerat ad Achis filium Mahog regem Geth, & venerunt Amalechitæ ab-
30 sente Dauid,& percusserunt Sicelech,& succenderunt eam igni. Titulus quarti. In finem, in car-
53 minibus intellectus Dauid, cùm venissent Ziphei & dixissent ad Saul. Nónne Dauid abscondi-
55 tus est apud nos? Titulus quinti. In finem pro populo qui à sanctis longè factus est Dauid in ti-
56 tuli inscriptione,cùm tenerent eum Allophyli in Geth. Titulus sexti. In finem ne disperdas Da-
58 uid,in tituli inscriptione, cùm fugeret à facie Saul in spelunca. Titulus septimi. In finem ne dis-
perdas Dauid,in tituli inscriptione, quando Saul misit ad custodiendam domum eius, vt interfi-
1. Reg. 19. ceret eum, & abijt. Hic ad secundam persequutionem respicit, qua cum declinasset à facie Saul
lancea casso vulnere perlata in parietem,misit Saul satellites suos nocte in domum vt custodirent
eum,& interficerent mane. Quòd cum nuntiasset Dauid Michol vxor sua, deposuit eum per fe-
nestram,& abijt & aufugit,atque saluatus est. Mysterium tituli psalmi primi,quomodo Dauid,
id est, Christus vultum suum mutauerit, supra perstrinximus. In titulo psalmi secundi. Doech,
quòd interpretatur motus,Doech inquam Idumæus,id est,motus terrenus. Antichristum signi-
ficat. Nam quòd ille annuntiauit Sauli, venisse Dauid in domum Abimelech, & propter hoc in-
terfecit sacerdotes domini, illud præfigurauit, quia Antichristus ecclesiam vsq; in mortem per-
1. Reg. 27. sequendo dilaniabit. In titulo psalmi tertij, in finem pro Amalech, illud mysticè innuitur, quia
quod secúndũ historiam contigit Dauid,vt ciuitas eius deprędaretur,& succenderetur ab Ama-
lechitis, idem spiritualiter futurum esset, contra ecclesiam Christi, quòd impugnaretur à perfi-
dis,scilicet Iudæis,Paganis,hæreticis,quos omnes sub nomine Amalech exprimit. Interpretatur
Psal. 7. enim Amalech populus lingens siue dolens & parturiens,iuxta illud. Concepit dolorem,& pe-
perit iniquitatem. In titulo psalmi quarti Ziphei qui annuntiauerunt Saul,dicentes: Nónne Da-
1. Reg. 23. uid absconditus est apud nos. Iudæos significant,qui Dauid Sauli prodiderunt,id est, Christum
morti tradiderunt. Ziphei nanque florentes interpretantur. Quo nomine Iudæi denotantur,qui
1. Reg. 27. temporalibus bonis florere certabant,& secundum carnem cognati Christi erant. In titulo psal-
mi quinti. Allophyli qui tenuerunt Dauid in Geth,ipsi sunt Iudæi facti alienigenæ,suis meritis,
quòd ipso nomine suo indicant Allophyli,in Geth,quòd interpretatur torcular,tenuerũt eum,
id est, in pressura tribulationum & mortis longè facti à sanctis, scilicet valde dissimiles aposto-
1. Reg. 24. lis, & cæteris fidelibus Christi. In titulo psalmi sexti, quo fugisse scribitur Dauid à facie Saul in
spelunca,illud mysticè significat, quòd à cognatione Iudæorũ recesserat Christus propter per-
1. Reg. 19. Mat. 27. fidiam ipsorum, & quasi latens in spelunca sic diuinitatem suam in humana occultauit natura. In
titulo septimi psalmi,quo misisse scribitur Saul ad custodiendam domũ eius vt interficeret eum,
illud significat,quòd misit populus Iudaicus custodes ad custodiendum Christi sepulcrum, vt
interficerent eum,id est,vt in morte quantum ad opinionem suam eum detineret,quòd non fe-
cit. Nullo autem argumento certius potuit dominica resurrectio comprobari, quàm per hoc
quòd ex suis inimicis testes sibi adhibuit. Quòd in quibusdam eorum titulis scriptum est, ne di-
sperdas,siue ne corrumpas in tituli inscriptione ex abundãti,nunc exponere est,eo quòd ad rem
minus attinet,neq; enim psalmos, aut psalmorum titulos tractare,hic nobis propositum est. Ve-
runtamen nec omnino præterire libet,quia quantum ad eorum voluntatem, titulum ipsius Da-
Iohan. 19. uid, id est, Christi corruperunt vel disperdiderunt, scilicet quando dixerunt: Noli scribere rex
Iudæorum,sed quia ipse dixit,rex Iudæorum sum.

Quomodo singulas penè persecutiones comes gloria secuta sit in typum eiusdem Christi, qui cuncta quæ vt paßibilis homo pertulit, impaßibili diuinitate superauit. CAPVT X.

NOtandum & illud, quia singulas penè persecutiones, comes gloria sequitur. Vbi primùm misit lanceam Saul, putans quòd configere posset Dauid cum pariete, continuò subsequitur. (Vidit itaque Saul,quòd prudens esset nimis,& cœpit cauere eum. Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid, ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.) Scilicet quando egrediebatur ad pugnam, ipse primus more regio egrediebatur in conspectu illorum, & regrediebatur. (Dixit autem Saul ad Dauid. Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorem, & cætera.)

Ac deinceps: (Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alteram. Et nunciatum est Saul, & pla-
cuit ei. Dixitque: Non habet rex necesse sponsalia, nisi tantum centum præputia Philistinorum.
Et post dies paucos surgens Dauid, abijt in Acharon cum viris qui sub eo erant, & percussit de
Philistijm ducētos viros, & attulit præputia eorum, & annumerauit ea regi, vt esset gener regis.)
Inde dictum est. In duabus rebus gener meus eris hodie. In duabus rebus generum eum esse si-
bi futurum dixit, quia attulerat præputia Philistinorum pro Merob, quàm Saul dedit Adrieli
Melothitæ, & postea pro Michol ducenta. Et quamuis non apertè dicatur pro Merob Saul præ-
putia Philistinorum Dauid dedisse, tamen qui præcedētia & subsequentia perlegerit & scruta-
tus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philistinorum dedisse. Potest etiam & aliter intelli-
gi, in duabus rebus gener meus eris hodie, quia ego quæsiui à te centum præputia Philistino-
rum, & tu obtulisti ducenta. Potest adhuc & constantius sic dictum intelligi, in duabus rebus
gener meus eris hodie, vt sit sensus. Vt gener meus fieres, dudum Philistæum occidisti sed &
nunc centum Philistinorum præputia dabis. Nam ne hoc vlli dubium sit, meminisse debet, quia
cum Philistæus blasphemaret, & exprobraret, dixit vnusquipiam de Israel. Num vidisti virum
hunc qui ascendit? Ad exprobrandum enim Israel ascendit. Virum ergo qui percusserit eum di- 1. Reg. 17.
tabit rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei. Igitur qui pene lancea cum pariete confixus
fuerat, mox subsequente consolatur gloria, regis gener in duabus rebus, id est, iterata factus vi-
ctoria. Item vbi lancea rursus impetitus fuerat, & domi conclusus per fenestram euaserat, cùm Cap. xix.
adhuc elapsum persequeretur Saul, glorioso miraculo eum qui quærebatur protexit & consola-
tus est deus. (Misit, inquit Saul, lictores vt raperent Dauid.) Qui missi fuerant primi, & qui se-
cundi, & qui tertij, prophetauerunt, irruente in illos spiritu domini. Abijt & ipse. (Et factus est
super eum etiam spiritus domini, & expoliauit se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris
coram Samuele.) Prophetauit inquam non minus facto quàm verbis. Nam expoliando se vesti-
mentis suis, ei quem persequebatur, regnum se relicturum significauit, & hic quæstio magna o-
ritur, cùm in præcedentibus legatur & non vidit Samuel Saulem vsque in diem mortis suæ. Aut 1. Reg. 15.
non vidit eum, quia quando Saul iunctus est cuneo prophetico, abscondit se Samuel ne videre-
tur ab eo. Aut non vidit eum indutum habitu regio, quo indutus erat, quando dictum est, non
vidit eum vsque in diem mortis, subauditur, indutum veste regia. Expoliasse verò non omni-
bus vestimentis, sed regalibus tantum intelligendum est. Item vbi fugerat & venerat ad Achis Cap. xxi.
regem Geth, & dicentibus seruis Achis, nunquid non iste est Dauid rex Israel, & cætera, ex-
timuerat valde & immutauerat os suum, & collabebatur inter manus eorum & impingebat in
ostia portæ, defluebatque saliua in barbam. Cùm interim occidisset propter eum Saul sacerdo- Cap. xxii.
tes domini, mox subsequente gloria triumphali, amaritudo eius dulcorata est. (Annunciaue-
runt, inquit, Dauid dicentes: Ecce Philistæi expugnant Ceilam.) Consulto protinus domino, Cap. xxiii.
& accepto eius oraculo. (Perrexit aduersus agmina Philistinorum & pugnauit aduersus eos, &
abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna.) Hic iam nec illud prætereundum quod Supra. 21.
dictum est. (Et fuerunt vasa puerorum sancta.) Achimelech interrogat, vtrum Dauid & pueri
sui quos in illum & illum locum conduxisse se dixerat, mundi essent, Dauid ænigmaticos de se
pluraliter respondit, dicens: Et fuerunt vasa puerorum sancta à concubitu coniugali. Quòd ve-
rò ait: (Porrò via hæc polluta est.) Et in Hebræo legitur, porrò via hæc laica est, sic est intelli-
gendum. Via hæc laica est. Ac si diceret: In lege præceptum est, vt extraneus non commedat ex
eis, & tu interrogas, vtrum mundi sint pueri, qui etiam si mundi essent, nequaquàm vesci debe-
rent. Idcirco via est laica, quia tu laicaliter interrogas. Quod verò sequitur. (Sed & ipsa hodie
sanctificabitur in vasis.) Ipsa vtique in vasis, id est, mente sua sanctificari dicitur, quia nisi neces-
sitate corporis & periculo vitæ vrgente nequaquam vesceretur eis. Non tamen apertè eosdem
legitur Dauid panes comedisse. Tradunt Hebræi nequaquam Dauid eosdem panes comedisse.
Aliter dominus in euangelio. Item vbi ascendentibus Zipheis ad Saul, & dicentibus. (Nónne
Dauid latitat apud nos, cùm isset Saul & socij eius ad quærendum eum, cumque Dauid despe-
raret se posse euadere à facie Saul.) Tam iucundo præsentia dei subuenit præsidio, vt in tali ar-
ticulo posito Dauid. (Veniret nuntios ad Dauid & diceret: Festina & veni, quia infuderunt se
Philistijm super terram.) Hoc tam gloriosum fuit, vt facti vel euentus memoriam posteris ne-
quaquam deesse vellent. (Vocauerunt enim locum illum, petram diuidentem.) Item cum re- Cap. xxiiij.
uersus. (Saul perrexisset ad inuestigandum Dauid etiam super abruptissimas petras, quæ solis
ibicibus peruiæ sunt.) Ibi verò gloriosi viri virtus & patientia laudabiliter enituit. (Speluncam
ingressus est Saul, vt purgaret ventrem, Dauid & viris eius in interiori parte speluncæ latenti-
bus. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter, & cætera.) Hoc admirans
Saul. (Iustior inquit tu es quàm ego.) Ac deinceps. (Iura mihi in domino ne deleas semen me-
um post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.) Hoc plane gloriosum fuit, vt
hic veraciter dicas, quia non qui passus est, sed qui fecit iniuriam miser extitit. Item vbi (rur-

CAP. XXVI. sum venientes Ziphei ad Saul dixerunt. Ecce Dauid absconditus est in colle Achila, & surrexit Saul, & descendit in desertum Ziph & cum eo tria milia virorum de electis Israel.) Animaduerte quid fecit Dauid. (Venerunt ipse & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio & hastam fixam in terra ad caput eius.) Post omnia quæ illic dicta vel gesta sunt, ait Saul: (Peccaui. Reuertere fili mi Dauid, & cætera.) Parum ne id spectat ad gloriam victoris, quòd tam viuida patientia carbones ignis super caput inimici sui congessit, licet in corde illius pertinax malitiæ radix incombusta perseuerauerit? Item vbi. (Fugiens Dauid ad Achis

CAP. XXVII. habitauit in Geth, deditque ei Achis Siceleeh. Amalechitæ impetum fecerunt, & percusserunt Sicelech, & succenderunt eam igni.) Sed veniens Dauid, tristitiam præsentem, mox subsequen-

CAP. XXX. tis triumphi gloria detersit. (Percussit enim latrunculos Amalechitas à vespere vsque ad vesperam alterius diei, & eruit omnia quæ tulerant, nec defuit quisquam à paruo vsque ad magnum, tam de filijs quàm de filiabus, & de spolijs, & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid, & tulit vniuersos greges & armenta, & minauit ante faciem suam, dixeruntque. Hæc est præda Dauid.) Igitur (vti prædictum est) cuncta quæ pertulit aduersa Dauid, deus in prospera conuertit, cunctamq; miseriæ noctem mox succedentis gloriæ dies effugauit, in typum videlicet Christi filij dei, eiusdem filij dei Dauid, dei & hominis, qui cuncta quæ vt passibilis homo pertulit, impassibili diuinitate superauit.

Quomodo Dauid propter persecutiones latitanti fortes viri sese adiunxerint, quos postea principes ac duces constituit: & quòd ita Christo in infirmitate carnis latenti suus spiritus iudices seculi futuros apostolos adduxit, secundum numerum eorundem principum Dauid. CAP. XI.

GLoriosum & illud fuit, quòd inter ipsas persecutiones fugienti adhuc, & latitanti, fortes illos spiritus domini aggregauit, quorum fides & bellicosa virtus militaret postmodum regi

1. Para. 12. in throno sedenti. Sic enim in Paralipomenon scriptum est. Hi quoque venerunt ad Dauid in Sicelech, cùm adhuc fugeret Saul filium Cis qui erant viri fortissimi & egregij pugnatores tendentes arcum, & vtraque manu fundis saxa iacientes, principes Ahiezer & Ioas filius Amaa Gabathites, & cæteri de Beniamin. Et de Gaddi viri inquit robustissimi, & pugnatores optimi. Facies eorum quasi facies leonum, & veloces quasi capreæ in montibus. Egressusque est Dauid obuiam eis, & ait: Si pacifici venitis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis, si autem insidiamini mihi pro aduersarijs meis, cùm ego iniquitatem in manibus meis non habeam, videat deus patrum nostrorum, & iudicet. Spiritus verò domini induit Abisai principem inter triginta, & ait: Tui sumus ô Dauid, & tecum fili Isai, pax, pax tibi, & pax adiutoribus, te enim adiuuat deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit eos principes turmæ. Nónne & verò Dauid CHRISTO filio dei dum adhuc lateret in infirmitate carnis, dum adhuc tentaretur, dum adhuc persecutionibus vrgeretur, suus ipsius spiritus, principes, id est, apostolos adduxit, quorum fides, & patientia postmodum regnanti, atque ad dexteram patris residenti, per

Psal. 44. totum militaret orbem in prædicatione euangelij? Nam de illis dicitur per prophetam. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Constitues eos principes super omnem terram. Et alibi: Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham. Nam vt iucundius aspiret huiusce pulchritudo mysterij, cùm fortes tunc ad Dauid profugum conuenerint quam plurimi, vndecim tantum principes nomine pariter, & numero scriptura designauit. Ezer inquit primus princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, Masmanna quartus, Hieremias quintus, Hethi sextus, Heliel septimus,

Lucæ 6. Iohanna octauus, Helzabath nonus, Hieremias decimus, Machabana vndecimus. Quem hoc non delectet scientem, quòd Christus, & si plures discipulos fecit, tamen duodecim tantum e-

Psal. 108. legit, quos & apostolos nominauit, & ex illis vnus perijt, Iudas filius perditionis? Et quidem epi-

Acto. 1. scopatum vel apostolatum eius accepit alter, & duodenarius apostolorum numerus suppletus est, sed non cum adhuc ille Dauid lateret, cùm adhuc fugeret, cùm adhuc persecutionem sustineret. Iam inimicos suos vicerat, iam mortem superauerat, iam in cœlum ascenderat, & regnans

Luc. 22. gloria & honore coronatus ad dextram patris sedebat. Vndecim ergo principes, profugi & adhuc latitantis Dauid, vndecim fuêre apostoli adhuc mortalis & passibilis Christi, quibus & proinde dicit: Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Quid ergo inquam illud sibi vult, quòd ibidem de istis principibus continuò dictum est,

Luc. 22. Nouissimus centum milibus præerat, & maximus mille? Nulla quippe quæstio subesset, si ita dictum fuisset, maximus centum milibus præerat, & nouissimus mille. Quid inquam, nisi quia in lege vel ordine magni Dauid militiæ, ille qui maior est fit sicut minor, & qui præcessor sicut ministrator? Igitur vt reciprocando melius sententia colliquescat, qui centum milibus præerat, ille nouissimus, & qui mille præerat, ille maximus erat. Quòd est dicere. Qui inter principes Dauid,

Dauid,id est,apostolos Christi, pluribus abundabat virtutibus,ille spontanea submissione omnium erat nouissimus,& qui pauciorum videbatur esse virtutum, ille pia humilitatis contentione omnium iudicabatur esse maximus.

Quid mysterij in eo sit,quòd Dauid inter persecutiones vnam quidem vxorem Michol filiam Saul amisit,sed duas acquisiuit Abigail & Achinnoen Iezraeliten. CAPVT XII.

NIhilominus nec illud à mysterio vacare putandum est, quòd inter prædictas persecutiones
vnam quidem Dauid vxorem, scilicet Michol filiam Saul amisit, sed duas acquisiuit, vide- 1.Reg.25.
licet Abigail vxorem Nabal Carmeli & Ahinoen Iezraelitem. (Nam Saul dedit filiam suam Mi-
chol vxorem Dauid Phalthi filio Lais,qui erat de Gallim.) At ille (vt Hebræi tradunt) non co-
gnouit eam, id est Phalthi, quia si cognouisset eam, nunquam Dauid postea eam sibi sociasset,
quia in lege penitus huiusmodi prohibetur coitus. Idem nanque Phalthi de Gallim, id est, de-
inundatione erat.Inundatio,hoc est Gallim, lex intelligitur. Legis enim doctor erat, de Bahu-
rim id est,de electis. Quando autem à Saule Michol ei datur, Phalthi, id est, euadens interpre-
tatur. Quando verò ab eo eadem Michol aufertur, Phalthiel, id est, euadens à deo interpreta-
tur.Euadens à deo dicitur, quia custodiuit eum ne tangeret eam,ne fieret transgressor legis. Se-
cutus est eam vir suus plorans vsque Bahurim. Plorasse dicitur præ gaudio, eo quòd eum domi-
nus custodisset ne tangeret eam. Significat autem Michol quod nomen vertitur in aquam car- 2.Reg.3.
nalem nimis & aquaticam synagogam,vtpote vinũ nescientem, quòd de aqua factum, CHRI-
STVS desiderabilis illi propinare voluit in nuptijs suis, magisq; sequentem aquam literæ quæ Hebr.7.
nihil ad perfectum adduxit. Propter illam equidem vt eam desponsaret sibi, Philistæum Dauid
interfecit, id est diabolum, Christus propria morte vicit. Sed Saul arreptitius, scilicet insania
peccati in illa synagoga regnantis, abstulit illi,& dedit eam Phalthi, id est Moysi, non quòd ve-
rè data vel subdita sit illi.Si enim crederetis inquit Moysi, crederetis forsitan & mihi, sed quòd
sic arbitretur, sic confidat sibi, iuxta illud: Tu discipulus eius sis, nam nos Moysi discipuli su- Iohan.5.
mus. Attamen idem Phalthi, qui nunc non cognoscit vxorem quondam Dauid, aliquando re-
ducet illi. Futurum est enim aliquando, vt Christum synagoga cognoscat, ex lectione Moysi.
Iterum Dauid qui vnam suam vxorem amisit, duas (vt prædictum est) inter ipsas persecutiones Ibid.9.
acquisiuit, videlicet Abigail vxorem Nabal Carmeli, & Ahinoen Iezraeliten. Ahinoen fratris
decor,Iezrael semen dei,Abigail patris mei exultatio,Nabal insipiens interpretatur.Igitur Ahi-
noen Iezraelites, id est,fratris decor, de semine dei antiqua ecclesia est, quæ Christi aduentum
præcessit,decor,inquam,fratris,id est,honor & regnum eiusdem Christi filij dei, deus enim pa- 1.Cori.1.
ter secundum spiritum. Abraham verò pater secundum carnem est ecclesiæ. Sicque Iezraelites
est, id est, de semine dei. Porrò Abigail noua ecclesia est, quæ aduentum subsequitur eiusdem
Christi filij dei vxor quondam Nabal, id est insipientis, disciplina enim erat philosophorum
insipientium, quorum sapientiam deus stultam fecit. Vtranque ecclesiam, eisdem passionibus,
eadem morte Christus redemit.

Qualiter Abigail eundem Dauid ne se manu sua vlcisceretur præuenerit, & quid mysticè munera eius quibus placauit Dauid significent. CAPVT XIII.

QVidnam egit hæc Abigail secundum nomen suum, patris exultatione dignum? (Nuntiauit CAP.
ei vnus de pueris, dicens: Ecce misit Dauid de deserto nuntios, vt benedicerent domino XXV.
nostro,& auersatus est eos. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini,
& cætera.Et ait Dauid ad Abigail.Benedictus dominus deus Israel, qui misit te hodie in occur-
sum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu quæ prohibuisti me hodie ne irem
ad sanguinem & vlciscerer me manu mea. Alioquin viuit dominus deus Israel,qui prohibuit me
ne malum facerem tibi, nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal vsque ad lu-
cem matutinam mingens ad parietem.) Ac deinceps. (Cumque pertransissent decem dies, per-
cussit dominus Nabal, & mortuus est. Misit ergo Dauid, & locutus est ad Abigail, vt sumeret
eam sibi vxorem.)Planè secundum hanc sapientis formam mulieris,ecclesia de gentibus sibimet
sapienter prouidit. Venerunt nuntij Dauid ad Nabal vt benedicerent ei, venerunt inquam nun-
tij pacis, prædicatores salutis ad mundum istum insipientem, & in maligno positum, vt gratiam
supernæ benedictionis, gratiam spiritus sancti in baptismo remissionis peccatorum conferrent
ei. At ille scilicet Nabal, id est, omnis insipiens, omnis qui dicentes se esse sapientes, stulti facti
sunt, auersati sunt eos,persecuti sunt eos,occiderunt eos. Quid econtrario Dauid? Quid ad hæc
manufortis? (Accingatur(inquit)vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt omnes gladijs suis.) Roma.1.
Gladius Dauid & virorum eius,potestas iudicij est,in manu Christi & sanctorum eius. Nam ex-
ultationes dei,inquit,in gutture eorum & gladij ancipites in manibus eorum,ad faciendam vin- Psal.149.
dictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, &

 nobiles

CAP. XXV. nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum. Hoc metuens festinauit Abigail, festinauit gentium multitudo muneribus prolatis, præuenire & placare iram iudicis, ne se manu sua vlcisceretur Dauid, credens attestantibus, quòd horrendum sit incidere in manus dei viuentis, quando iudicaturus deus noster veniet, & non silebit. (Viro autem suo Nabal non indicauit.) Nec enim quæsiuit ecclesia consilium cuiusquam philosophi, aut edictum attendit cuiusquam orbis terrarum principis, sed illis quidem omnibus debita reddidit, cui tributum, tributum. cui vectigal, vectigal. cui honorem, honorem. salutis autem suæ viam, aut venturæ iræ effugium qualiter inueniret, cùm sola sapientia tractauit, à solo spiritu dei consilium quæsiuit. Quid enim de huiusmodi tractaret cum ebriosis principibus, cùm insipientibus huius mundi philosophis? (Erat enim (inquit) Nabal ebrius nimis.) Quæ autem sunt munera, cùm quibus ad nostrum Dauid ista festinauit Abigail? Vt taceam de sex operibus misericordiæ, quæ replicaturus est ille dicendo. Esuriui enim & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi potum, & cætera, illud præcipuè munus, illa maximè singularis oblatio, prudentiam huius laudabilem efficit, quàm quotidie immolat in sancto altari, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam corporis eius & sanguinis. His muneribus non solum iram vel gladium euasit, sed coniunx effecta est ecclesia magni Dauid.

Hebr. 10. — Roma. 3. — Matt. 25.

De imitabili exemplo eius, quò Nabal ebrio culpam suam laudabiliter tacuit: quàm digesto vino reuerenter dixit. CAPVT XIIII.

ET non indicauit ei verbum pusillum aut grande vsque mane. Diluculo autem cum digessisset Nabal vinum, indicauit ei omnia verba hæc.) Hoc exemplum tam vniuersam ecclesiam, quàm singulatim quosque fideles ædificat. Quid enim Abigail nobis per hanc renunciationis suæ dispensationem innuit, nisi quòd iracundos melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus? Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto libentius verba exhortationis recipiunt, quanto se tranquillius tolerari erubescunt. Mentibus autem furore ebrijs, omne quod rectum dicitur, peruersum videtur. Vndè & rectè Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quàm digesto vino laudabiliter dixit. Idcirco enim malum quod fecerat cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audiuit.

Qualiter vel quibus Dauid sit imitandus in eo quòd percußit cor suum, eo quòd abscidisset oram chlamydis Saul. CAPVT XV.

POrrò ad cauendum obtrectationis vitium & exhibendam à subditis humilitatem, quibuslibet etiam prauis rectoribus, superiori eiusdem exemplo plurimùm instruimur. Saul persecutor cum ad purgandum ventrem, speluncam fuisset ingressus, illic Dauid cum viris suis inerat, qui iam tam longo tempore persecutionis eius mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in Christum domini non deberet. Qui tamen occultè surrexit, & oram chlamydis eius abscidit. Quid per Saul nisi mali rectores, quid per Dauid nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est prauos præpositos conceptam in corde malitiam vsque ad opera miseri odoris extendere, & cogitata apud se noxia factis exterioribus exequendo monstrare. Quem Dauid ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorum suorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cùm de imperfectione reprehendunt. Qui & si quando propter infirmitatem sese abstinere vix possunt, vt extrema quædam atque exteriora mala præpositorum, sed tamen humiliter loquantur, quasi chlamydis oram incidunt silenter, quia videlicet dum prælatæ dignitati, saltem innoxiè & latenter derogant, quasi regis sibi superpositi vestem fœdant. Sed tum ad semetipsos redeunt, seque vehementissimè vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Vndè bene & illic scriptum est. Post hæc Dauid percussit cor suum, eo quòd abscidisset oram chlamydis Saul. Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam si rectè reprehendenda iudicantur. Si quando verò contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est vt per afflictionem pœnitentiæ cor prematur, quatinus ad semetipsum redeat, vt cum præpositæ potestati deliquerit, eius contra se iudicium à quo sibi prælata est, perhorrescat. Nam cùm in propositos delinquimus, eius ordinationi qui eos ordinauit & nobis prætulit, obuiamus.

Sup. cap. 24 — Roma. 13.

Quid mysticè per puerum Ægyptium intelligitur: quò duce Dauid inimicos suos Amalechitas persequens comprehendit. CAPVT XVI.

TAndem illud, quòd Aegyptium puerum Amalechitæ in itinere deserunt, quem Dauid cibo reficit, ducem sui itineris facit, Amalechitas persequitur, epulantes repperit & funditus extinguit, mirandum supernæ gratię donum in peccatorũ conuersione spiritualiter ostendit. Quid enim est, quòd Aegyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quòd amator præsentis seculi, peccati

peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodẽ seculo infirmus despectusq; relinquitur, vt cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc Dauid inuenit, quia redemptor noster veraciter manufortis, nonnunquam quos despectos à mundi gloria reperit, in suo amore conuertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit, ducẽ itineris eligit, quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitas sequi non valuit, dux efficitur Dauid, quia is quem indignum mundus deseruit, non solum conuersus in sua mente dominum recipit, sed prædicando hunc vsq; ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit, quia ipsis prædicantibus Christus mundi lætitiam destruit, quos mundus habere comites despexit.

Quòd Saul spiritum Pythonis consuluit, & quòd non tam Samuel, quàm spiritus malignus apparuisse credendus sit. CAPVT XVII.

Samuel autem mortuus est, planxitq; eum omnis Israel, & sepelierunt eum in Ramatha vrbe sua.) Quæritur, cum superius iam mortuus legatur, cur hic repetatur mortuus. Supra namque dicitur sepultus fuisse in domo sua in Ramatha. In domo sua in familia videlicet & cognatione sua. Mortuus hic vt Hebræi volunt, resuscitationis suæ causa repetitur. De qua videlicet resuscitatione postmodum dicetur. (Dixitque ei mulier. Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem suscita mihi, & cætera.) Nullo accepto diuinitus responso Saul, conuertitur ad Pythones, sicut hic itidem scriptum est, Consuluitque dominum, & non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas. Respondebat dominus per somnia, sicut Hebræi asserunt, eo quòd ieiunando & orando poscebant, oraculum sibi fieri diuinum, & deus illis per somnia reuelabat ea quæ futura erant, quod in hoc loco minimè fecisse legitur Saul. (Saul autem (inquit) abstulit magos & hariolos de terra, & interfecit eos qui pythones habebant in ventre.) Hanc ergo mulierem Hebræi matrem fuisse Abner filij Ner autumant, & propter eundem Abner, ne periretur cum cæteris pythonissis, absconditã fuisse & reseruatam. (Intellexit (inquit) Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se in terram, & adorauit.) Ergo ne bene Saul intellexit? Ergo ne spiritui pythonis virum sanctũ suscitare licuit? Repugnat valde, quòd ille qui visus est. (Cras (inquit) tu & filij tui mecum eritis.) Nunquid quem deus propter superbiam deiecerat, quique in extremis suis spiritum pythonis consuluerat, & de vitulo eius comederat, cum iustis & prophetis futurus erat? Et si tempore illo sancti quoque & iusti homines apud inferos erant expectantes beatam spem, non tamen impij cum illis esse poterant. Dicit enim Abraham diuiti in inferno sepulto, sine dubio, quo tempore adhuc ipse Abrahã in inferno fuisse credendus est. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. Itaque licet in ecclesiastico legamus, quia Samuel quoque post mortem prophetauit, non tam Samuel, quàm in phantasmate Samuelis, spiritus malignus apparuisse credendus est. Igitur dum morituro Saul & filijs eius repetitur quod supra dictum est Samuel mortuus est, planxitq; eum omnis Israel, hoc secundum mysterium magis, quàm secundum historiam operari comprobatur. Iudæis nãque in peccato suo morituris, sacerdotio quoq; & regno pariter cum templo perituris, quod videlicet sacerdotium vel regnũ per vnctum Saul rectè intelligitur, rectè dicas, quia Samuel mortuus est. Illis nanque non solus Samuel, & tota lex & prophetæ mortui sunt, quia videlicet solam illorum occidentem literam lectitantes, & viuificantem spiritum non habentes, in manus hostium traditi sunt, secundum corpus ab inimicis hominibus, secundum animam interfecti à malignis spiritibus.

CAP. XXVIII. Supra. 25. Luc. 16.

Quomodo vel quam ob causam bene contigerit Dauid, vt ruituro Saul cum populo suo, ipse bello interesse non est permissus: & quòd sicut planxit Dauid, fortes qui ceciderant, ita Christus gentem suam humano fleuit affectu. CAPVT XVIII.

Qvid porrò sibi vult, quòd morituris in bello Saul & filijs eius, & vniuersis viris eius, Dauid bello interesse non permittitur? (Dixerunt enim principes Philistinorũ ad Achis. Quid sibi volunt Hebræi isti?) Ac deinceps. (Reuertatur vir & sedeat in loco suo in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in prelium, ne fiat nobis aduersarius cum preliari cœperimus. Quomodo enim placare poterit dominũ suũ, nisi in capitibus nostris? Nonne iste est Dauid, cui cantabant in choris dicẽtes, percussit Saul in milibus, & Dauid in decem milibus suis.) Itaq; factum est, vt Dauid neque cum populo suo, neq; contra populum suum, bello interesset, sed absens fortes qui ceciderant in prælio, plangeret. Nunquid hoc casu, & non potius per dei prouidentiam gestum est? Vtiq; deo prouidente factũ est, vt Dauid legitimus rex, neque proditor, neq; hostis patriæ iudicari posset. Denique si bello admissus contra suos præliaretur hostis patriæ, si ad suos conuerteretur deserto rege ad quem confugerat, quique illum quasi fidelem custodem capiti suo po-

CAP. XXIX.

CAP. fuo pofuerat,infamis exifteret,perfidi proditoris crimine. Sed nec iftud à myfterio vacare cre-
XXX. dendum eft.Sic nempe faluator ruituro Iudæorum populo, cum ciuitate & templo, fuam ade-
mit præfentiam,vt neque hoftibus eius faueret, neque tamen fuis cognatis manum auxiliarem
Lucæ 19. porrigeret.Secundum hominis loquimur affectum. An inimicis gentis fuæ fauit, qui videns ci-
uitatem fleuit fuper illam,& inter lachrymas futura mala prædixit?Igitur præliantibus Philiftæ-
is,contra Ifrael,Dauid vtrifq; deeft, quia ciuitatem Hierufalem Romanis obfidentibus, Chri-
ftus manufortis neutræ parti adeft, cum neutra parte, gratia eius eft. Et ifte quidem Dauid iam
completam Saul & filiorum vtrorumq; ruinam eius deflet.Chriftus autem ruinam Iudeorum,&
antequam fieret,fleuit per femetipfum,ficut iam dictum eft, & poftquam iam facta eft, doluit in
Roma.9. Apoftolo fuo,in quo & loquebatur quemadmodum Apoftolus ipfe teftis eft. Veritatem dico in
Chrifto non mentior,teftimonium mihi perhibente confcientia mea, in fpiritu fancto, quia tri-
ftitia mihi eft magna & continuus dolor cordi meo,& cætera.

De morte Saul,& filiorum eius,& quòd Amalechiten,qui nuntiauit mortem eius, di-
cant Hebræi fuiffe filium Doech. CAPVT XIX.

CAP. NOn audiet vos(inquit)Dauid de fermone hoc. Aequa enim pars erit defcendentis ad præ-
XXX. lium & remanentis ad farcinas.) Cùm in Latinis codicibus legatur laffos quofdam fubftitif-
fe ad farcinas,in Hebræo habetur, iuffos fuiffe vt refiderent ad farcinas, locus hic monftrat He-
braicam veritatem, in hoc loco fequi debere, quæ non laffos fed iuffos remanfiffe ad farcinas di-
cit fuiffe.Ait enim ita.Aequa pars erit defcendentis ad prælium & remanentis ad farcinas. Non
ait,qui lafsi remanferunt ad farcinas,fed abfolutè remanentes ad farcinas,quia qui lafsi remanfif-
CAP. fent,nulla eis dari deberetur de prædis portio.(Quod cum vidiffet armiger.) Videlicet,(Quod
XXXI. mortuus effet Saul.)Irruit etiam ipfe fuper gladium fuum, & mortuus eft cum ipfo. Armigerum
iftum Hebræi Doech Idumæum dicunt fuiffe, qui cernens Saul mortuum, feipfum ob metum
Dauid interemit.(Mortuus eft ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & vniuerfi viri eius.)
Viri ifti pueri domeftici eius intelligendi funt.Hi tres filij eius cum eo interfecti funt, Ionathan,
Aminadab,qui & Iefui & Melchifua, Ifbofeth autem dormierat, qui anno quo Saul rex confti-
tutus eft, natus fuerat. Qui etiam quadraginta annorum fuiffe dicitur cùm regnare cœpiffet.
Vndè colligitur Saul per quadraginta annos regnaffe. Quærendum, cur alibi legatur Iefui, ali-
II.Reg.C.I. bi Aminadab,Iefui enim interpretatur æqualis.Aequalis enim dicitur, quia æqualis meriti fuiffe
filij cum patre memorantur,Aminadab interpretatur pater meus fpontè. Spontè enim fua pater
eius Saul,malè agendo conquifiuit, vt taliter vna cum filijs perimeretur.(In die autem tertia,ap-
paruit homo veniens de caftris Saul.)Hominem iftum Amalechiten Hebræi filium Doech fuif-
fe dicunt.Amalechites etenim & Idumæus vnum eft, quia filius primogenitus Efau Elifar fuit,
& huius filius Amalech. Diadema autem & armillam quæ Dauid detulit, à patre Doech com-
mendata fibi fuiffe perhibent.

De mira innocentia Dauid qua mortuum Saul planxit, & de arcu quem filij
Ifrael per eiufmodi planctum difcere debuerint.

CAPVT XX.

PLanxit autem Dauid planctum huiufmodi, fuper Saul, & fuper Ionathan filium eius,& præ-
cepit vt docerent filios Iuda arcum, ficut fcriptum eft in libro iuftorum. Inclyti Ifrael fuper
montes fuos interfecti funt, & cætera.)Quis planxerit,quid,vel quare planxerit, amplius autem
quid myfticum fignificet, fi ritè confideres, planctus ifte rationabilis, & de thefauro fapientis,
prolatus eft.Quis enim planxit?Rex vnctus, electionis fuæ non infcius, qui non ignoraret per
mortem Saul,vacuè factum fibi effe thronum regium, vt qui profugerat iam repatriaret. Mira
ergo innocentia,mira aduerfus ambitionem temperantia.Parum fuerat manibus temperaffe,di-
cendo,propitius fit mihi dominus,ne extendam manum meam in Chriftum domini, nam pote-
I.Reg.24. rat & hæc dicens optare,vt aut dies mortis eius veniret, aut in prælium defcendens periret. Sed
ecce,occulta cordis manifeftus iuftitiæ actus defendit,dum ipfe plangit,& per pœnam vel mor-
Pfal.7. tem eius qui nuntiauerat nemini fuorum exultandum effe decernit. Rectè igitur canat, fecurè
canat,& dicat fortis Dauid,Domine deus meus, fi feci iftud, fi eft iniquitas in manibus meis,fi
reddidi retribuentibus mihi mala,decidam merito ab inimicis meis inanis. Quid autem planxit?
Iftud videlicet,quòd Saul cum effet Chriftus domini,propter fuperbiam fuam hoc commeruit,
vt & ipfe proijceretur à facie domini, & cum illo cunctus Ifrael caneret coram hoftibus fuis, in-
clytis fuis interfectis. Hoc planè viro fapienti plangendum erat, qui fciret in fumma humilitate
fibi cauendum effe exemplũ eius,qui cùm effet Chriftus domini, fuperbiendo fpiritui maligno
mancipari meruit,& eo vfque deuolutus eft, vt confulto fpiritu pythonico plena præuaricatio-
ne damnabili, vitam præfentem miferabili fine concluderet. Et quare planxit? Vt docerent
(inquit)filios Iuda arcum,ficut fcriptum eft in libro iuftorum,Arcum,id eft,belli fortitudinem, qui

qui profectò arcus vel quæ fortitudo belli non alia eſt,quàm manus vel auxilium domini.Et rectè hoc loco per arcum tota ſignificatur fortitudo belli,quia videlicet maximè per arcum perierat Saul,ſicut ſupra ſcriptum eſt , quia conſecuti ſunt eum viri ſagittarij , & vulneratus eſt vehementer à ſagittarijs,quod vtiq; non eueniſſet,ſi ſuum & ipſe arcũ tenere,vel intendere voluiſſet, 1.Reg.31. id eſt,ſi ſuam in deo ſpem poſuiſſet,ſine quo nũquam vicit, aut fortiter fecit Iſrael. Sicut ſcriptũ eſt,inquit,in libro Iſrael iuſtorum;Liber iuſtorum,quamuis quidam liber poſsit intelligi qui hodie nuſquam poſsit inueniri,conſtantius tamen liber hic intelligitur,de quo ſcriptum eſt in Numeris.Vndè dicitur in libro bellorum domini,Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon;&c.Liber aũt bellorum domini,quis eſt,niſi omnis ſcriptura ſacra,ex qua ſine dubio docemur bellare bella domini? Nec enim ante Moyſen qui illud dixit , ſcriptum fuerat quippiam eiuſmodi.Igitur docerent(inquit)filios Iuda arcum,ſicut ſcriptũ eſt in libro iuſtorũ, id eſt,quia malè pugnauerant filij Iſrael ob culpam ſuam,diſcerent ſaltem filij Iuda , contribules ſui ponere deum adiutorium ſuum,ſicut fecerũt omnes iuſti , quorum omnes victoriæ deo mirabiliter cooperante peractæ ſunt,ſicut teſtantur ſcripturæ,quæ & pluribus libris diſtinctæ,vno tamen ſpiritu conſcriptæ ſunt,& idcirco rectè reputantur in vnum librum , iuxta illud, Et vidi in dextera ſedentis ſuper thronum,librum ſcriptum intus & foris, & ſignatũ ſigillis ſeptem.Quomodo verò per huiuſmodi planctum,dicendo.(Inclyti Iſrael ſuper montes tuos interfecti ſunt.Quomodo ceciderunt fortes?Aquilis velociores,leonibus fortiores.Ionathã in excelſis tuis occiſus eſt.) Quomodo(inquam)per huiuſmodi planctum diſcunt filij Iuda, arcum prædictum?Videlicet vt ſit ſubaudiendum,Ab hoc experimento diſcant quicunq; pugnant , quod & ſi fortes ſint,& inclyti multum,& ſi velocitatem aquilarum,atq; fortitudinem habeant leonum , nullatenus tamẽ victoriam aduerſante deo perficere poterunt.Ab hoc(inquam)experimento iſtud diſcant.Ecce enim ſuper montes tuos,ô Saul,ſuper montes (inquam) tuos.i. propter ſuperbiam tuam inclyti Iſrael interfecti ſunt,fortes ceciderunt tecum.Sed & Ionathan in excelſis tuis,tuis(inquã)nõ ſuis occiſus eſt.Nõ enim propter ſuam,ſed propter patris ſuperbiam, filius hic meliori patre dignus mortuus eſt.Repugnat namq́; quod dicitur,(Sagitta Ionathæ nunquam abijt retrorſum.)Sagitta Ionathæ fides fuit Ionathæ,qua cum ipſo Dauid fœdus inijt,& nũquam retrorſum abijt,nunquam enim illud fœdus irritum fecit,Dicẽdo autem ſagitta Ionathæ, pro eo vt diceret fides Ionathæ,pulchrè ad rem geſtam reſpexit.Supra namq́; ſcriptum eſt. Pepigit ergo Ionathan fœdus cum Dauid,& addidit Ionathan deierare Dauid.Ac deinceps.Et ego tres ſagittas mittã.Si dixero puero,Ecce ſagittæ intra te ſunt,tolle eas,tu veni ad me,quia pax tibi eſt,&c.Ergo ſagitta Ionathan nunquam abijt retrorſum.i.fœdus in quo ſagittarum ſigno vſus eſt Ionathan , nunquam fecit irritum.Hęc dicens,& planctum huiuſmodi plangens,confortat tamen & ſuadet Iſrael opportunam à deo ſperare conſolationem.Ait enim.(Nolite annuntiare in Geth,neq; annuntietis in compitis Aſcalonis,ne fortè lætentur filiæ Philiſtijm,ne exultent filiæ incircunciſorũ.)Quod eſt dicere,Quàmuis inclyti Iſrael interfecti ſunt,quãuis ceciderunt fortes,& arma bellica perierunt,citius reſumite arcum,veſtrumq́; bona ſpe roborate brachiũ,vt nõ vacet hoſtibus eſtimare quod plenum de vobis egerint triumphũ,vt annuntietur illis,quamuis fortes ceciderint,vos tamẽ habere deũ fortiſsimũ.(Quare aũt(inquit)Mõtes Gelboe,nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos,neq; ſint agri primitiarũ.) Videlicet vt ipſa montis ariditas perpetua permanens,poſteris ſit neceſſariæ rei documentum, vt ſemper præ oculis habeãt vndè commoneantur futuri reges,cauere ſuperbiæ vitiũ,propter quod ibi abiectus eſt clypeus fortium , clypeus Saul, tam ignobiliter,ac ſi non eſſet vnctus oleo, ac ſi nunquam efficax rediſſet à ſanguine interfectorum,ab adipe fortium.(Filiæ(inquit)Iſrael ſuper Saul flete,flendus enim eſt, quia qui veſtiebat vos coccino in delicijs,qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.) Subauditur de prædis hoſtium quas agebat,nunc ipſe nudus iacet,nunc ipſe hoſtium viſibilium,atq; inuiſibilium præda factus eſt.

1.Reg.31. Nume.21. Apoca.5. 1.Reg.20.

Quomodo vel quale lamentum Chriſti ille planctus Dauid ſignificat ſuper gente ſua Iudaica,& qualem nos arcum idem planctus ſpiritualiter intellectus docere debeat. CAPVT XXI.

QVid tandem planctus iſte myſticum ſignat , niſi lamentum veri Dauid , id eſt , manufortis Chriſti,qui gentis ſuæ,gentis Iudaicæ fleuit ruinas?Ille nanq; & perſemetipſum videns ciuitatem,fleuit ſuper illam,dicens,Quia ſi cognouiſſes & tu,& per Apoſtolum ſuum iam peractam defflet ruinam,dicente illo,in quo ſine dubio loquitur Chriſtus,Veritatem dico in Chriſto non mentior,teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto , quoniam triſtitia mihi eſt magna,& continuus dolor cordi meo . Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis,&c.Plangit ergo Dauid Saul, & eos qui ceciderunt fortes & inclytos Iſrael,plangit manufortis ſiue deſiderabilis Chriſtus ſuperbiam carnalis Iſrael, falſamq́ue Iſraelitarum fortitudinem, de qua ipſe in Pſalmo , Et irruerunt (inquit) in me fortes, ſuam videlicet iuſtitiam ſtatuere volentes,& non in gratia dei , ſed in operibus legis , quaſi inclyti gloriantes. Et væ illis qui planctum

Luce 9. Roma.9. Pſalm.18.

II. REG. CAP. II. qui planctum huius Dauid nequaquàm pœnitentiæ suæ præuenerunt lamentis. Plangendo autem & hoc præcepit, vt docerent filios Iuda arcum, vt docerent filios confessionis suæ, scilicet Christianum de gentibus populum, non gloriari quasi de suis meritis, sed subijciendo se gratiæ
Roma. 11. dei, verum & constantem tenere supernæ fortitudinis arcum. Quod præceptum docendi Apostolus sagaciter exequens, quod si (inquit) aliqui ex ramis fracti sunt. Tu autẽ cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis factus es, & pinguedinis oliuæ, noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Noli altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Hæc & cætera cum dicit, profectò docet, filios Iuda arcum, vt scilicet si fortiter agere velint, non glorientur, sed humiliter stent in gratia dei. Nam inclyti Israel (inquit) super montes suos interfecti sunt, & ceciderunt fortes, inclyti videlicet, qui sunt secundum carnem Israelitæ, quorum adoptio est filiorum & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres & ex quibus Christus secun-
Roma. 9. dum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Itaque secundum hæc verè quidem inclyti sunt, sed de his superbiendo falso fortes sunt. Idcirco interfecti sunt, idcirco ceciderunt, maximè ob culpam sacerdotum, deceptam plebem deuotantium. Propter quod dicit, Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum. Gelboe nanque deuoratio siue decursus interpretatur. Quo nomine non incongruè pharisæi siue sacerdotes illi denotantur, quos in domo patris latrocinantes, & prædam de populo facientes, saluator cum flagello eiecit, deuoratores & voraces iuxta illud propheticum, Peccata populi mei
Iohan. 2. comedunt. Igitur mons Gelboe inquit nec ros, nec pluuia veniant super te, neque sint agri pri-
Oseæ 4. mitiarum, id est, vniuersa valle gentium humilium supernè irrorata, & compluta vt abundet frumento vt edant pauperes & saturentur, & laudent dominum, vos alti & superbi, neque rorem, id
Esaiæ 5. est, spiritum sanctum, neque pluuiam accipiatis, id est, salutaris doctrinæ verbum. Nam & nubibus meis mandabo, ne pluant super vos imbrem, nubibus (inquam) meis, id est Apostolis meis
Roma. 9. mandabo vt vestræ superbiæ subtrahant, pluantque gentibus prædicationem euangelij. Itaque non eritis agri primitiarum, non erit primitiua messis, quæ de vobis hoc tempore deportetur in illud cœleste horreum, donec subintret plenitudo gentium. Tunc enim reliquiæ saluæ fient ex vobis, eritq; non iam primitiua, sed serotina messis. Quare? (Quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul quasi non esset vnctus oleo.) Ibi inquam, id est, in superbia vestra ego abiectus sum, qui solus sum clypeus fortium, qui esse debuerã clypeus Saul, id est, defensio vel protectio
Iohan. 19. furiosi vel arreptitij populi huius. Vestro nanq; suasu negauit me ante faciem Pilati, negauit (inquam) dicens, non habemus regem nisi Cæsarem. Quid hac negatione nisi clypeum suum, clypeum fortium abiecit, quasi non esset vnctus oleo. Ibi (inquam) me abiecit, quasi non essem ego Messias, non essem Christus, non essem vnctus spiritu sancto, testimonium habens à sanguine interfectorum, ab adipe fortium, scilicet malignorum spirituum, vel impiorum hominum, quasi nullam omnino prædam tollere possem de manibus inimicorum meorum.

De oraculo, quo Dauid in Hebron ascendere iubetur, & quid mysticum in Christo significet ille ascensus eius. CAPVT XXII.

II. REG. CAP. II. IGitur post hæc consuluit Dauid dominum, dicens, Num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda? Et ait dominus ad eum, Ascende. Dixitque Dauid, Quo ascendam? Et respondit ei, In Hebron.) Hactenus profugus, hactenus exul plorauit, & fleuit multa amaritudine inebriatus, nunc autem repatriare & regnare obedienter paratus, in tabernaculo dei sui cantare & psallere
Psalm. 107. vult, videlicet in exemplum eius, cuius in persona ipse loquitur. Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Nempe & huic consulenti, num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda, Ascende (inquit) in Hebron. Et illi in sepulchro velut responsum patris præstolanti, quippe qui non à semetipso venit, sed obedienter cuncta fecit, Exurge
Psalm. 56. (inquit) gloria mea, exurge psalterium, & cithara. Et ille protinus, Exurgam (inquit) diluculo. Et quasi iussus ascendere in Hebron, libenter hoc accipiens. Confitebor tibi (inquit) in populis domine, & psallam tibi in nationibus. Hebron nanque ciuitas, sepulchrum erat Abra-
Iosue. 15. ham, Isaac, Iacob, & maximi Adæ, sicut in libro Iesu Naue scribitur. Vnde & Chariatharbe dicitur, Nomen (inquit) Hebron antea vocabatur Chariatharbe, quod interpretatur quatuor. Adam maximus ibi inter Enacmim situs est. Hebron itaque regni Dauidici principiũ, propter Abraham quidem, Isaac, & Iacob ibi sepultos, populum significat Iudaicum, propter Adam autem maximum ibidem situm vniuersum designat genus humanum. Proinde Dauid rectè & in persona sua in Hebron ascendere iubetur, & in persona Christi cantare docetur, confitebor tibi (inquiens) in populis domine, & psallam tibi in nationibus. Attamen consulens in vnam tantum quærit ascendere de ciuitatibus Iuda, quia videlicet non nisi in vna vnius fidei ecclesia Christus regnat.

De Abner, qui prius aduersarius Dauid, postea transtulit regnum ad Dauid, quòd in illo forma quædam sit Apostoli Pauli, de eadem tribu Beniamin. Et quid significet ludus ille, in quo pueris ex vtraq; parte simul canentibus, idem Abner velocissimum Asahel aduersa hasta percussit in inguine. CAPVT XXIII.

ABner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filiũ Saul, & circumduxit eum per castra, regemq; cõstituit, super Galaad & super Iesuri & super Iezrael, & super Ephraim, & super Israel vniuersum.) Pro Iesuri verius legitur Asuri, id est, tribus Aser. Abner primo quidem Dauid aduersarius, & aduersæ partis dux, postea verò transferens regnum de domo Saul, vt eleuaretur thronus Dauid super Israel, & super Iudam quomodo iurauit ei dominus, quem alium, nisi Paulum de tribu Beniamin significare arbitremur? Abner quippe patris lucerna. Isboseth verò vir confusionis interpretatur. Patris autem lucerna procul dubio iam in præsentia dei Paulus erat, cum adhuc circumduceret Isboseth, id est, cum adhuc confusionem Iudaicam defenderet, veruntamen in factis præsentibus cæcus vtpote persecutor & blasphemus inimicus Dauid erat. (Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul de castris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ & pueri Dauid, egressi sunt & occurrerunt eis.) Ac deinceps. (Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul. Et post pauca, percussit ergo Abner Asael auersa hasta in inguine & transfodit eum, & mortuus est.) Hæc pugna dupliciter, id est, tam allegoricè quàm iuxta anagogen, discretum lectoris sensum ædificat. Allegoricè quippe illam designat pugnam, qua inter se Iudæi Gentesq; credentes, in primordijs euangelicæ fidei confligebant. Nam Iudæi dicebant, Nos sumus populus dei quos ab initio dilexit & fouit. Nos circuncisi, ex genere Abraham, ex stirpe sancta descendimus, & notus retroseculis tantum in Iudæa deus, vos autem canes potius quàm homines, idolis ab initio deseruiuistis. Et his similia. Econtrario gentes respondebant, Quanto maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati, & nunc tandem dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis. Ita contra se pugnantes, gladios vtique linguæ suæ in latera contraria defigebant, simulque cadebant. Quid tandem Abner? (Auersa (inquit) hasta percussit Abner Asael in inguine, & transfodit eum, & mortuus est.) Asael quod interpretatur tollens siue sustollens deum. Asael inquam, cursor velocissimus, ipse solus cunctos designat, qui supra dicto modo hinc & inde contendendo communem omnium deum, in vtramlibet partem tollere conabantur. Abner autem, id est, patris lucerna, qui Asael auersa transfoderat hasta, ipse est, vt prædictum est Paulus Apostolus, qui ita contendentibus Iudæis atque Gentibus peccata sua non impetu aperto improperat, sed velut ex obliquo tranquillè, & quasi parcendo commemorat in illa quam ad Romanos scribit epistola. Iuxta anagogen verò, cuius Asael typum tenuit, nisi eorum quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu, tanto cautè declinandi sunt, quanto & insane rapiuntur. Vndè & Abner quod patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua, quæ supernum dei lumen indicat, irascentem atque furentem declinans, verborum iacula reddere dissimulat. Sed cum iracundus insanire non cessat, necesse est, vt quędam subtiliter proferat, in quibus ex obliquo furentis animum pungat. Vndè & Abner cum contra persequentem substitit, non eum recta, sed auersa hasta transforauit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu apertæ persecutionis obuiare. Auersa verò hasta persequentẽ ferire est, furentem tranquille ex quibusdam tangere, & quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum & parci sibi sentiunt, & tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod se erexerant statim cadunt. Qui ergo à furoris sui impetu subleuantis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

De morte Isboseth filij Saul, & quid per eam mysticè intelligatur.

CAPVT XXIIII.

DVo autem viri principes latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab filij Remmon Berothitæ. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntq; ibi aduenæ, II REG. vsque ad tempus illud, & cætera.) Duo viri isti principes, principes erant super expeditionis Is- CAP. IIII. boseth. Mortuo autem vt Hębræi tradunt, Abner consiliati sunt cum Misiboseth, vt vna interficerent Isboseth, & eundem Misiboseth constituerent regem, & eiusdẽ consilij, delatorem eundem Misiboseth extitisse, & idcirco hic idem Misiboseth subintroducitur hoc modo. (Erat autem Ionathæ filij Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit nuncius de Saul & Ionathan ex Iezrael, & cætera.) Videntes verò Baana & Rechab à Misiboseth suũ proditum esse consiliũ, timore perterriti, fuga lapsi sunt in Gethaim, fuerũtq; ibi aduenę vsq; ad tẽpus illud.

II. REG. illud. Tempus illud intelligendum eſt, quando inde reuerſi domum Iſboſeth feruente die in-
VII. greſsi ſunt, aſſumentes ſpicas tritici, & percutientes eum in inguine. Spicas tritici, quaſi cauſa pri-
mitiarum, tulerunt, vt honorem regi deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam deprehen-
deretur. Ex hoc loco moralis ſpirat ſuauitas. In inguine quippe ferire, eſt vitam mentis, carnis
delectatione perforari. Si quidem oſtiaria triticum purgat, cum mentis cuſtodia diſcernendo
virtutes à vitijs ſeparat. Quæ ſi obdormierit, in mortem proprij domini, inſidiatores admittit.
Nequaquàm verò Iſboſeth iſte, id eſt, vir confuſionis, hac morte ſuccumberet, ſi non ad ingreſ-
ſum domus mulierem, id eſt, ad mentis aditum mollem cuſtodiam deputaſſet. Fortis nanque vi-
rilisque ſexus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentię ſomnus opprimat, nec igno-
rantiæ error fallat.

De adductione arcæ domini, & quòd illud tripudium Dauid prophetæ, & regis ſalientis, de magna humilitate & ſapientia proceſſerit. CAPVT XXV.

II. REG. CONgregauit autem Dauid omnes electos ex Iſrael triginta millia, ſurrexitq́; Dauid & abijt,
VI. & vniuerſus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, & adduxerunt arcam domini exerci-
tuum, ſedentis in Cherubin ſuper eam. Et impoſuerunt arcam dei ſuper plauſtrum nouum, &
cætera.) Quæ iſta prophetæ feſtiuitas fuit? Prophetæ dicam, an regis? Imo melius prophetæ ſi-
mul & regis. Ipſe nanque qui in illum directus eſt ſpiritus domini, prius illum prophetam quàm
regem effecit, priusque illi myſteria futuri domini & filij ſui magni regis Chriſti oſtendit, quàm
thronum aſcendere concederet præſentis regni Iſraelitici. Quæ ergo fuit illa tanta ſolennitas
I. Para. 13. prophetæ & regis, in deductione arcæ domini? Ierũt (vt in Paralipomenon locupletius ſcriptum
eſt) ad portandam arcam fœderis domini de domo Obeth Edom cum lætitia. Cumque adiuuiſ-
I. Para. 15. ſet dominus leuitas, qui portabant arcam fœderis domini, immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem
arietes. Dauid autem indutus erat Ephot lineo, vniuerſusq́; Iſrael deducebat arcam fœderis do-
mini in iubilo, & ſonitu buccinæ & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes, & cæte-
I. Reg. 3. ra. Num hæc fruſtra vel abſente ſancto prophetiæ ſpiritu facta ſunt? Si ad cantum *vnius pſaltæ*
ſanctum prophetiæ ſpiritum Heliſæus in pectore ſuo ſuſcitauit, ſicut ſcriptum eſt, *nunc autẽ ad-*
ducite mihi pſalten, cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait, Hæc dicit
dominus, facite in alueo torrentis huius foſſas, quanto magis in illo tanto iubilo tantoq́ue buc-
cinæ ſonitu, tubarum quoque & cymbalorum, atque cithararum concrepitu, euigilaſſe creden-
dus eſt idem, qui & in iſto erat ſpiritus, præſertim cum ipſe rex quaſi regalis oblitus faſtigij lude-
ret, ac totis viribus ſaltaret ante arcam domini, in tantum vt vxori ſuæ Michol videretur deſpi-
cabilis? Num laſciuiente iuuenili ſanguine, & non potius confringente cor humile magna ſpiri-
tus dei fortitudine ſic luſit, & ſic ſaltauit rex magnus rex manufortis, tãto magnus & fortis, quan-
to paruus & vilis in oculis ſuis?

Quòd illa deductio arcæ domini gloriam reſurrectionis Chriſti figurârit, & quòd illa decantatio citharizantium ſonum & verba ſignificauerit prædicatorum, quæ in omnem terram exierunt.

CAPVT XXVI.

IGitur quòd confirmato regno Dauid ſuper populum Iſrael, tanto totius regni tripudio de-
ducitur arca fœderis domini, eius rei typus eſt, pro qua totus hodie tripudiat orbis, quia vide-
licet reſuſcitato à mortuis rege magno, rege manuforti & deſiderabili Chriſto, poſtquàm gloria
& honore coronatus, & conſtitutus eſt ſuper opera manuum patris, continuo per mundum vni-
uerſum, reſurrectio prędicata eſt eiuſdem regis victorioſi. Etenim ſicut alibi plenius iam dictum
eſt, arca mirabilis, arca totos in ſe continens theſauros vniuerſæ diuinitatis, fabrica eſt humani
corporis, quod dei filio ſpiritus ſanctus de virginali vtero compegit, & huius arca illa typus exti-
tit. Nam reuera ſuper hanc arcam inuocatum eſt nomen domini exercituum, ſedentis in Cheru-
bin ſuper eam, imo ipſa vocatur dominus exercituum, propter plenitudinem ſcientiæ totiusque
diuinitatis corporaliter inhabitantis in ea. Decantabat itaque populus domini in Iſrael, & vni-
uerſa multitudo Iacob canebat legitimè. Dauid quoque cum cantoribus, citharam percutiente,
Pſalm. 18. ſonus cantantium in toto mundo auditus. Nam non ſunt (inquit) loquelæ neque ſermones, quo-
rum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ
verba eorum, ſubauditur dicentium. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & cętera. Cœli, qui hanc
enarrant dei gloriam, ſcilicet Apoſtoli, ipſi ſunt iuxta præſentis loci myſterium, Aſaph, Idithun,
Eman, & Ethan, id eſt, congregantes & tranſilientes robuſti & fortes, congregantes videlicet
ſpiritualia, tranſilientes carnalia, robuſti ad mala toleranda, fortes ad bona peragenda, & omni
ſtudio in citharis canentes pro octaua, id eſt, in omnimoda mortificatione carnis reſurrectionem
teſtificantes, quæ dicitur octaua. Iuxta literam pro octaua canebant, quia in ſexto Pſalmo qui
hoc habebat, in titulo incipiebant. Pro octaua Iudæi putant pro circunciſione, nos autem pro
illa qua innouandi ſumus meliori circunciſione, id eſt, carnis reſurrectione. In medio illorum
ſtabat

stabat Dauid, tenens & ipse psalterium, citharamque percutiens, ac totis viribus subsiliens. Ipse nanque dixit: Sine me nihil potestis facere, & ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, pulchris digitis suis, id est, spiritus sancti donis, pectora concutiebat Apostolorum, vt non tacerent aut deficerent, quodammodo subsiliens, id est, mira quibus adiuuarentur, & sermo illorum confirmaretur, per ipsos opera faciens.

Iohan.15. Mat.28.

Quid sit plaustrum nouum, & quæ sit domus Abinadab, & quid despectio Michol filiæ Saul, prospicientis per fenestram. CAPVT XXVI.

ET imposuerunt (inquit) arcam dei super plaustrum nouum, tuleruntque eam de domo Abinadab.) Plaustrum nouum quo hæc arca fœderis domini portatur, nouum est Christi euangelium, quò resurrectio eius, vt prædictum est, in toto mundo annuntiatur. Nam quatuor plaustri rotæ, quatuor sunt euangelistæ. Domus aũt Abinadab, quòd interpretatur populi mei spontaneus, domus inquam Abinadab, id est, Christi, qui populo suo spontè semetipsum dedit, quondam synagoga fuit, nunc autem domus eiusdem ecclesia est, quæ illa inuidente fidem suscepit resurrectionis Christi. Et nunc quidem illa ludentem atque subsilientem irridet nostrum Dauid, blasphemo non parcens ori, quemadmodum hic Michol filia Saul, prospiciens per fenestram subsilientem atque ludentem coram domino, despexit in corde suo Dauid. Futurum est autem vt dicat. Nesciui, anima mea turbauit me, propter quadrigas Abinadab. Nesciui inquam, anima mea inopinata rerum mutatione conturbata est, & non intellexi quadrigas euangelij, portantes arcam dei de domo Abinadab. Cùm enim plenitudo gentium subintroierit, tunc ista Michol non iam prospiciendo per fenestram despiciet gloriosum regem Dauid, sed & ipsa sequetur, imò & suscipiet arcam domini, fidem resurrectionis Christi. Nunc interim per fenestram quasi prospicit, quia tantis interesse nolens gaudijs, velut in absc̃odito insidias machinatur, quid vel vndè blasphemare posit.

Cant.6. Roma.11.

Quòd dominus percußit Ozam, eo quòd tetigit arcam domini, exemplum esse, quòd non debeat vita prælatorum à subditis temerè reprehendi. CAPVT XXVIII.

HAio & Oza filij Abinadab minabant plaustrum nouum. Postquàm autem venerũt ad arcam Nachar, extendit manum Oza ad arcam dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerant eam. Iratusque est dominus indignatione contra Ozam, & percusit eum super temeritate.) Iusserat idem Abinadab duobus filijs suis Oza & Haio, vt portarent arcam domini humeris suis, & quia neque ipsi eam portauerunt, neque Caathitis ad portandum dederunt, idcirco Oza morte mulctatus est. Fuit enim peccatum in non portando, in sustinendo arcam iam pœna peccati. Nam de Oza traditur, quòd aruisset brachium eius, & humerus vbi arca domini portanda fuerat, & in illius loco diuisio quædam facta est. (Auertit arcam domini, in domum Obeth Edom.) Obeth Edom leuita erat, & ignorabat Dauid, ob quàm causam indignatio dei venisset in Ozam. Postquàm verò cognouit causam, pro qua Oza percussus est, iusit eam portari in humeris, sicut sequentia monstrant. Porrò mysticè per hanc similitudinem vehementius commonemur, nequando nos otiosi aut vacui cum simus, humiles arcæ dei portitores, si quando excesserint veluti boues calcitrantes, temerè iudicemus. Verbi gratia: Facta est contentio inter discipulos Iesu, quis eorum videretur esse maior. Item in actibus Apostolorum. Facta est dissensio inter Barnabam & Saulum, ita vt discederent ab inuicem. Vbi hæc vel huiusmodi euenerunt, boues vtique calcitrantes arcam declinauerunt. Nam & Paulus dicit: Scriptum est in lege Moysi. Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique dixit. Nam propter nos vtiq; scripta sunt. Igitur ad reprimendam contra rectores, reprehensionis audaciam. Iratus est inquit dominus c̃otra Ozam indignatione, & percusit eum super temeritate, quia videlicet qui sanctorum infirma respiciunt, & nõ potius, quia conualuerunt de infirmitate, fortes sunt in bello, ibi contra semetipsos diuinum prouocant iudicium. Aliter quoq; & iuxta moralem sensum, quid mens iusti, nisi arca est testamẽti? Quæ gestata bobus calcitrantibus inclinatur, quia nonnunquam etiam qui bene præest, subiectorum populorum confusione concutitur. Sed perdit vitam qui arcam dei tumidè subleuat, quia nequaquam quis sanctorum corrigere facta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Vndè & leuites idem rectè Oza dicitur, quod videlicet robustus domini interpretatur, quia præsumptores quiq;, nisi audaci mente robustos se in domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta, velut infirma, iudicarent.

Lucæ 22. Acto.15. Deut.25. 1.Cori.9. Hebr.11.

Laudabilem esse deuotionem Dauid, qua domum domino ædificare voluit, & quòd nemo dignam domino domum ædificare potuerit, nisi solus Christus. CAPVT XXIX.

FActum est autem cum sedisset in domo sua rex, & dominus dedisset ei requiem vndique, ab vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam. Vidésne, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca dei posita sit in medio pellium, & cætera.) Hęc dignè & laudabiliter dixit, vt nõ in-

II. REG. VII.

CAP. XV. gratus,vt æquus ponderator,vel æstimator dignitatis vel beneficiorũ dei. Nec verò casu vel frustra,sed nutu dei hæc illi in mentem cogitatio venit,vt videlicet per hanc occasionem bene preparata mẽte ac deuoti cordis apertis ianuis, repromissionem dignè acciperet domini sui filij sui, Christi regis æterni,qui solus sciret ac posset domum ædificare ad habitandũ, deo viuenti. Porrò Nathan dicendo.(Omne quod est in corde tuo, vade & fac, quia deus tecum est,) ex se, non ex sermone dei locutus est.Illud verò quod sequitur,hæc dicit dominus. (Nunquid tu ædificabis mihi domum,&c.)ex sermone domini dixit: Itaq; iam nunc dulcissimum præsentis loci mysterium ingrediamur, & ad laudem Christi filij dei cuius hic repromissio est, misericordias domini in æternum cantãdas digno fidei auditu suscipiamus.Primumq́; est,vt in Dauid sanctos vel iustos omnes æquè perpendamus,qui fuerunt ab initio,vsq; ad aduentum Christi filij dei,quos, quia cuncti peccato obnoxij fuerunt,non potuisse constat ædificare domum nomen domini. In Salomone autem eundem Christum dei filium,quem quia peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius,domum ædificasse confitemur.s.ecclesiam dei viuentis de sanguine suo, quem fudit pro nobis,& de spiritu suo sancto quem dedit nobis.

Quòd ait. Cumq́; impleti fuerint dies tui,& cætera,ecclesiam promissam esse Christo secundum carnem, & super illo Psalmum illum esse. Misericordias domini in æternum cantabo. CAPVT XXX.

NVnquid ait,tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo, ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti,vsque in diem hanc.) Ac si diceret: Non poteris mihi domum ædificare, quia vir sanguinum es, & multum sanguinem effudisti. Amplius autem non poteris mihi domum ædificare,domum inquam, id est, ecclesiam,in qua mihi complacitum sit per gratiam inhabitare, quia videlicet cum proprijs non careas, peccata populi nequaquam potes tollere, quòd est reuera deo domum ædificare. Econtra. (Prædicit ait tibi dominus,quòd domum faciat tibi dominus.) Non tu illi,sed ille tibi domum ædificabit, in qua tu, & per communem fidem quidem domesticus sis, & per gratiæ priuilegium honorem obtineas paterni nominis. Nam ecce sustine me, audi & hoc ipsum per me prophetam suum prædicit dominus tibi,vel certè illud quod nunc per me internuntium eius audis, ipse tibi velut eximio prophetæ per spiritum sanctum postmodum reuelabit.(Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis,suscitabo semen tuum post te,quòd egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.Ego ero illi in patrem,& ipse erit mihi in filium.) Ac deinceps.(Et fidelis erit domus tua,& regnum tuum vsque in æternum ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter.) Maiestas dictorum atq; sensuum omnino prohibet hæc,de alio quolibet intelligi, quàm de Christo vnico filio dei,& filio Dauid,secundùm diuinitatem domino Dauid,secundùm carnem autem filio Dauid. Cuius enim nisi huius thronum firmauit deus vsque in sempiternum? Aut de quo alio aliquando dixit,aut dicere debuit.Ego ero illi in patrem,& ipse erit mihi in filium? Igitur larga & admiranda vicissitudine,dum pauper & angustus homo, immenso & incomprehensibili deo,domum manufactam ædificare cogitat,deus ecõtrario,quòd homini impossibile erat, eidem domum æternam,in qua veraciter & ipse deus inhabitet,ædificaturum se pronunciat. Sic enim propheta loquitur.Prædicitq́; tibi dominus, scilicet pater, quòd domum tibi faciat dominus,scilicet patris filius.Et reuera dom' dei,quæ sancta est ecclesia,ipsa est domus Dauid, in qua pater Christi deus secundum diuinitatem. Dauid autem pater Christi nominatur secundũ carnem.Inde illa magnifica æternarum cantatio misericordiarum,quas latitudo cordis ore angusto
Psal.88. satis exprimere non valens,contendit hoc modo.Misericordias domini in æternum cantabo. In generatione & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo. Quas enim misericordias cantabis ô homo,quàm veritatem meam annunciabis ore tuo? Quoniam dixisti (inquit) in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis. Et reliqua vsque ad finem Psalmi dicta prophetica, tanti fulgoris & tantæ claritatis quantum pretiosæ fidei aurum in pectore Dauid igne suo conflare potuit,excitatus spiritus pietatis. Sedebat enim effuso corde suo coram domino,post auditũ tantæ promissionis, & dicebat. (Quis ego sum domine deus, quia, adduxisti me hucusque? & cætera.) Sanè quòd hic dictum est qui si iniquè aliquid gesserit arguam eum, in virga virorum & in plagis filiorum hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo,in Psalmo prædicto citius expeditum est.Si autem dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis nõ ambulauerint,si iustitias meas prophanauerint,& mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Neque enim iniquum aliquid acturus erat ille filius Dauid sanctus sanctorum, quòd arguendum esset in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, sed filij eius qui sumus nos, sine peccato non sunt, imò multæ iniquitates nostræ, multa peccata nostra sunt, quæ in virga meritò visitentur, & purgatorijs verberibus expientur, non

non amota tandem misericordia, si non sic peccantium dura & impœnitens pertinacia. Veruntamen vtriusque loci vna est sententia, quia videlicet filiorum pater ille super se peccata tulit, & ipse est caput totius, cuius membra sumus, corporis. Et huius quoque veritatis firmitas in illo typico Salomone templi manufacti ædificatore, præcessit. Nam & ille legem domini dereliquit, & filij eius reges Iuda in iudicijs domini non ambulauerunt, nam preter Dauid & Ezechiam & Iosiam omnes peccauerunt, deus autem in virga iniquitates eorũ visitauit, & misericordiam suam non abstulit ab eis, quando iuxta veritatem dei iuramento firmatam cum Dauid nasceretur ex eis, qui sicut iam dictum est misericordiam, vel misericordiæ domum ædificaret in cœlis.

De eadem promißione, & quòd non antea Dauid promißionem accepisset quòd de semine eius Christus nasciturus esset. CAPVT XXXI.

QVis (inquit) ego sum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? Sed & hoc parũ visum est in conspectu tuo domine deus meus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum.) Quamuis propheta Dauid, quamuis psaltes inclytus voces iam edidisset, directi in se, à prima vnctione sua spiritus domini, nõdum tamen illud acceperat, quòd summum est suę felicitatis, videlicet, quòd de illo nasciturus esset salus sua Christus, salus, inquam, & expectatio non tantum ipsius, sed & totius mundi. Nam expectabatur quidem Messias de tribu Iuda, sed nõ etiam de domo fidelis Dauid. Hic primum illud audiuit, & idcirco velut attonitus in admirationem suæ benedictionis exclamans, de semetipso quis nam esset requisiuit. Nec verò isto contentus fuit, nisi locum quoque sciret, vbi nasceretur ille dominus deus suus, & filius vteri sui. Afflixit igitur se, & humiliauit animam suam pro hoc, orans reuelari sibi, quo nasciturus esset in loco, quemadmodum testatur ipse in alio Psalmo: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Sicut iurauit domino, votum vouit deo Iacob. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. Quam arctissimè se afflixerit nobis aperuit, & continuò subiunxit, quia exauditus sit. Nam adhuc in afflictione positus repente reuelante spiritu, lætabundus exclamauit. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ. Quo dicto non solũ vbi nasciturus esset Christus se in spiritu audisse asseruit, sed & quò transferenda esset illa arca domini, arca sanctificationis dei, illa in qua habitat corporaliter plenitudo diuinitatis natura hominis, ex semine ipsius Dauid. Nam Ephrata ipsa est, Bethlehem ciuitas Dauid, in qua cõpleti sunt dies Mariæ, vt pareret, & peperit primogenitum filium suum. Campi autem syluę sumus nos gentes, campi inquam, syluæ, id est, nunc effecti campi cultiles, & bonarum frugum fertiles, cùm ante fuerimus syluæ malignis spiritibus, qui vtiq; crudeles sunt feræ, secreta in nobis cubilia præbentes. Itaque cùm dicit audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ, profectò & vbi primùm audienda, & vbi tandem inuenienda sit incarnatæ diuinitatis arca, sibi testatur intimatum esse. Col. 2. Lucæ 2.

Quid velit, dicendo, Ista est lex Adam. CAPVT XXXII.

ISta est enim lex Adam domine deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te?) Tanquàm diceret: Verè iuxta verbum tuũ domine deus, ego non ædificabo tibi domũ ad habitandũ, quàm inhabites tu, quem nõ capit cœlũ, & cœli cœlorum. Neq; tu habitasti in domo ex die qua eduxisti filios Israel de terra Aegypti. Perspicuum aũt est, quòd multo magis & antea nequaquam in domo habitaueris. Nam ista est lex Adam, lex vtique peccati, sub qua nos omnes ille genuit. Sumus enim secundum illum & nos omnes natura filij iræ, sicut & cæteri. Idcirco neque nos, neq; alij per nos, tua domus esse merentur, quia nemo nostrum est qui à sorde sit mundus, & omnes eadem gratia tua, id est, peccatorũ remissione indigemus. Vndè dicit & alius. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Quid ergo cõtra sententiam tuam potero respondere? Nempe vt ait idem qui supra. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendere, prauum me comprobabis. (Tu enim scis seruum tuum domine deus.) Scis inquam quòd cum originali peccato, actualibus quoq; peccatis nõ caream ego seruus tuus. (Propter verbum tuũ, & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc.) Parũ erat dixisse propter verbum tuum quod videlicet promisisti Abraham, Isaac, & Iacob, nisi addam & secundum cor tuum, id est, secundũ gratiam tuam secundum misericordiam tuam gratuitam, indebitam, nullis præcedentibus meritis retributam. Secundũ cor tuum inquã Quis enim & in hoc adiuuit spiritũ tuum? aut quis consiliarius tuus fuit, & ostendit tibi? Cùm quo inisti consiliũ, vt talem tibi prouideres architectum, qui de nobisipsis tibi faciat domũ ad habitandum? (Idcirco magnificatus es domine deus, quia non est similis tui. Neq; est alius extra te.) Nam omnes alij cultores suos infelices subtili decipiunt fallacia, tu aũt sperantes in te mira atque inopinabili saluas cordis tui prudentia. Sed hoc ab effectis melius, ipse probat dicens.) Quæ est autem vt populus tuus Israel gẽs in terra, propter quam iuit deus, vt redimeret eam sibi in populum.) Iuit inquàm illa videlicet Ephe. 2. Iob. 15. Ibidem. Esaiæ 40.

CAP. XI. via, vel cursu suo illo, de quo alibi loquitur hic idem propheta. Exultauit vt gigas ad currendam
Psalm.18. viam, à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summum eius. Nam illa quidem via, qua populum suum de Aegypto terrena, & de manu Pharaonis carnei liberauit, iuit quidẽ deus sed non per semetipsum. Iuit quidem sed non per propriam vnigeniti filij sui personam. Alia huius itineris gratia, & alia est gloria, quo propter gentem suam, gentem electam, de cœlo descendens in vterũ virginis, homo factus ex semine huius fidelis Dauid, iuxta veritatem promissionis præsentis, ad inferos iuit, per passionem mortis, vt redimeret eam sibi in populum, quàm captiuauerat in Adam spiritualis ille Pharao princeps tenebrarum. (Propterea (inquit) inuenit seruus tuus cor suum, vt oraret te oratione hac.) Videlicet, qua reuelasti aurem serui tui, dicens, domum ædificabo tibi. Inuenit quippe cor suũ, qui in principio huius orationis dixit: Quis ego sum, nam econtra, qui se existimat aliquid esse, cùm sit nihil, profectò necdum cor suum inuenit, sed ipse se seducit. Ergo cor suum inuenit, qui nullum esse suum meritum perspiciens, solam in dilectione sua cognoscit gratiam dei, verè confitens, quod secundum merita, non gloria, sed pœna, non honore, sed abiectione dignus sit.

De consolationibus eius, quòd qui septies fugerat Saul, septies triumphauit de hostibus, insuper sciens quòd Christi pater futurus esset. CAPVT XXXIIII.

CAP. VIII. FActum est autem post hæc percussit Dauid Philistæos, & humiliauit eos. Et tulit Dauid frænum tributi de manu Philistijm.) Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo (ait hic ipse Dauid) consolationes tuæ domine lætificauerunt animam meam. Hoc verè & secundum præsentes successus suos canere potuit rex vtrobique felix, scilicet temporalibus pariter & æternis. Dudum quippe profugus, & exul, nunc promissione accepta pater Christi futurus, septies de suis triumphat hostibus, qui vt supra taxauimus septies persequẽtem fugerat Saul. Supra semel & iterum percusserat Philistæos, primò in Baalpharasim dicens: Diuisit dominus inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquæ, & propterea vocauit nomen loci illius Baalpharasim. Secundo in valle Raphaim dicente domino: Non ascendas obuiam eis, sed gyra post terga eorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Veruntamen in Hebræo non pirorum legitur, sed flentium, id est, idolorum. Quæ idcirco flentium vocantur, quia fletu digna sunt, & eos qui ea colunt ad fletum miseriarum perducunt. Tradunt Philistæos idolum habuisse, cui in lachrymis hominum sacrificium parabatur. Huic illi more suò lachrymis sacrificabant, & eis ex aduerso venit Dauid. Tertio nunc percussit Dauid Philistæos vt iam dictum est & humiliauit eos, & tulit frænum tributi de manu Philistinorum. Frænum tributi quinque erant ciuitates Philistinorum, quæ frequenter Israel tributarium sibi faciebant, quas eis tulit Dauid, & humiliauit eos, fecitque eos sibi tributarios. (Percussit Moab, & mensus est funiculo coæquãs terræ.) Quòd profectò magnum est præconium perfectæ victoriæ, quia quemadmodum quis terram funiculo metitur, sic eos distribuit ad placitum suum, alios reseruari, alios occidi imperans, sic repugnare non audentes, quomodo terra reluctari non nouit, aut dicere mensori suo, quare metiris me sic? Idcirco magnificè dictum est. (Mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum,

CAP. X. alium ad viuificandum. Percussit deinde Dauid Adar Ezer filium Roob regem Soba, & cùm eo Syriam Damasci, quæ venerat vt ei præsidium ferret, facta est quoque Syria Dauid seruiens sub tributo. Posuit & in Idumæa custodes, & facta est Idumæa seruiens Dauid. Deinde percussit filios Ammon, & cùm eo Syrum Sobath, & occidit de Syris septingentos currus, & quadraginta milia equitum, & Sobath principem militiæ percussit. Timueruntque Syri vltra præbere auxilium filijs Ammon. Istæ sunt septem victoriæ Dauid, quas si spiritualiter ad Christum referre voluerimus, vniuersas intelligemus vltiones, quæ & in Apocalypsi per septem angelorum, septem plagas nouissimas significantur, quibus voce magna de templo dicitur. Ite & effundite
Apoca.16. septem phialas iræ dei in terra. Tot tantisque prosperis animæ & corporis Dauid, tanta tamque dolenda succedunt aduersa itidem animæ & corporis, vt totum prius ædificium labentibus columnis in terram ceciderit, & nisi dominus supposuisset manum suam, iaceret prohdolor ma-
Psal.93. gnarum virtutum ruina incomparabilis, quemadmodum & ipse dicit. Nisi quia dominus ad-
CAP. XI. iuuit me, paulominus habitasset anima mea in inferno. Accidit, inquit, vt surgeret Dauid de stratu suo post meridiem, viditque mulierem se lauantem ex aduerso super solarium suum. Erat autem mulier pulchra valde, & cætera.) Nota & celebris tanti huius euentus est historia, quia venit peregrinus quidam, scilicet diabolus ad hunc diuitem & regem Dauid, vt adipe pec-
2.Reg.12. cati apud illum saginaretur. At ille parcens sumere de ouibus suis, quas multas habebat, multas enim habebat vxores quibus licenter vteretur, tulit ouem pauperis, tulit ouem proximi, & ita præparauit cibos peregrino illi vago & instabili, nihil habenti in domo vel ciuitate dei. Et ille peregrinus talis saturatus edulio patrati adulterij, sanguinem quoque Vriæ sibi in poculum poposcit, & hic nihilominus dedit. Nam gladio filiorum Ammon Vriam interfecit. Magna huius tam magnæ turris ruina magnum spectaculum, in quo quisque nostrum videat, quia nun-

quia nunquam dum viuit, de status sui firmitate securus esse debet. Itaque gloriam regis & præsentibus victorijs illustrati, & futuri seminis sui beata spe, per promissionem suprascriptam dilatati, magna miseriæ nebula penè totam cooperuit. Nam propter malum hoc, & postmodum de regno fugit, iuxta sermonem domini dicētis: (Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis, in oculis solis huius. Tu enim fecisti abscondité ego verò faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.) Et in præsentiarum timuit, ne ob culpam suam pœniteret dominum, & immutaret promissionē suam, qua iurauerat dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hoc timuit, istam calamitatem ne sibi obueniret, expauit. Sed vertit se ad munitionē spei. Præsumpsit spiritum consilij & fortitudinis, & offenso deo, peccator homo consiliarium se ingerere non dubitauit. Dixit enim pœnitens in oratione, quàm pro hoc peccato effudit. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris, subauditur, miserere mei. Tanquàm diceret: Quæ enim iustitiæ laus, si fideli suo quis fidem promissi sui custodiat? Verùm illic magnę & prędicandæ iustitiæ laus est, vbi quamuis offensus, quamuis irritatus, qui promisit, fidelis permanet, & hoc tantum respiciens, quia iurauit, fidem retinet, promissum adimplet. Vt igitur iustificeris in sermonibus tuis, vt narretur in gētibus, quia nec tanta iniquitas mea fidem tuam euacuauit, clameturq; à cunctis auditoribus placiti tui, deus verax, omnis autem homo mendax, miserere mei. Ita fiet, vt vincas cum iudicaris, quoniam tu te libenter iudicijs offers, dicens in alio propheta. Quis est qui iudicetur mecum, veniat, stemus simul, narra si quid habes, vt iustificeris. Quanta enim iustitiæ victoria erit, cùm nec illud narrari potuerit, quòd tu saltē mendacibus nobis veritatem tuam obseruare neglexeris? Non denique paruam in gloriam tuam, veritas tua in mendacio nostro abundabit. Suscepit consilium peccatoris deus miserabilis, deus fidelis in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, tanquàm prona indulgentia sermonis sui fidem retinuit, vt Christum suum, de illo potissimùm semine suscitaret, quòd de adultera Bethsabeē natum est. Quòd volēs nos venerabiliter scire Matthæus, tantæ scriptor genealogiæ, Dauid autem inquit rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.

Psal. 131. Psalm. 50. Psalm. 115. Esaiæ 44. Ibidem 50. Psal. 67. Matth. 1.

Quale mysterium sit in lapsu eius in vxorem Vriæ, quem gladio filiorum Ammon interfecit. CAPVT XXXIIII.

PRoinde & in isto damnabili facto Dauid, magnum à sanctis patribus subesse mysteriū dignè animaduersum est, quòd tātum est, vt quoties per ora Christiana voluitur, meritò erubescat, & confundatur vehementer ille, qui venit ad Dauid peregrinus diabolus, quia dū nequiter prophetæ & regis deuorare quæsiuit animam, sacramenta sua pręfigurantem, viriliter adiuuit dei sapientiam. Cuius enim Dauid in solario deambulans, nisi eius typum tenet, de quo scriptum est. In sole posuit tabernaculum suum. Bethsabee verò puteus septimus dicitur. Verius tamen Bethsabee legitur, quòd filia iuramēti interpretatur, ita tamen vt prima correpta sit syllaba. Alioquin vbi producitur, semper domus interpretatur. Vrias aūt lux mea dei. Quid ergo est, Dauid Bethsabee coniugem Vrię ad se producere, nisi legem literę, carnali populo Iudaico coniunctam, qui quasi de dei luce gloriatur, spirituali sibi intellectu sociare? Porrò quòd Vrias ad Ioab cum epistolis mittitur, ex quibus debebat occidi, quid est, nisi quia ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur? Itaque in hoc quoque aduentu suo, ciuitati dei & regi eius Christo peregrinus ille seruiuit, quia res gesta, & si in superficie causa damnationis, in mysterio tamen est prophetia virtutis. Rem gestam sic damnamus, vt mysterium amplectamur.

Psal. 18.

Quòd cum pro facto ipso pœnam recipit, fugiendo à facie Absalon filij sui, quòd in ipsa fuga, grande mysterium Christi sit. CAPVT XXXV.

AMplius autem cùm pro facto ipso pœnam recipit, fugiendo à facie filij sui Absalon, grande in eadem fuga sua, Christi filij sui spectat mysterium, videlicet psallendo in spiritu humilitatis, & componendo hunc psalmum. Domine quid multiplicati sunt qui tribulāt me, multi insurgūt aduersum me? Nam in eodem psalmo dicit: Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quia dominus suscepit me. Planè hoc nō suo, sed Christi spiritu dicit, qui vtiq; multis tribulationibus, multis aduersum se insurgentibus ac dicentibus, non est salus illi in deo eius, tandē cruci affixus, emittendo spiritum, obdormiuit, & profunda morte soporatus est, sed tertia die exurrexit, quoniam dominus suscepit eum, quoniā illa caro erat, quàm de vtero virginis suscepit, sibiq; in vnam tandemq; personam vniuit dominus deus dei verbū. Idcirco exurrexi, inquit, à sumno mortis, solutis videlicet doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat me ab illo teneri. Igitur Absalon, quòd interpretatur patris pax. Absalon inquam filius & hostis, imò non filius, sed hostis, cuius à facie pater fugit, ipse in mysterio est Iudas traditor, falsa patris & magistri pax, quem osculo pacis signo tradidit, Iudas inquam apostolus & diabolus, imò non apostolus, sed diabolus, cuius à facie reuera talis pater fugit, nam à ficto corde eius Christus, vel Christi spiritus fugit, in quem satanas introiuit. Et proinde pœna eius iustitię laudatorē maximè delectat, quia iudicio dei mente

Psalm. 3. Psal. 3. Matt. 27. Act. 2. Matt. 27. Cap. 18.

II. REG. XXIII. captus se suspendit, in quo iam non mysterij profundum, sed ipsa rei gestæ superficies, Iudam & Absalon penè demonstrat esse pariles. Nam & iste pendens quercu mula cui sedebat pertranseunte desertus, meritò in corde lanceas suscepit, & ille laqueo suspensus, & principum sacerdotum familiaritate, quàm ascenderat malè desertus, dignas protinus sagittas, id est, æternæ dam-
I. Reg. 17. nationis & mortis sententias in anima accepit. Et ne parum putes, quòd vnus Absalon vnius Iudæ formam prætulerit, Achitofel quoque consiliarius eius suo suspendio interijt.

Quòd Goliad fratrem Goliæ interfecit, & de reliquis fratribus qui ceciderunt in manu seruorum, & cur Dauid Adeodatus, Filius Saltus, cur Polymitarius, cur Bethlehemites, videlicet pro mysterio Christi, appelletur. CAP. XXXVI.

II. REG. XXI. FActum est rursus prælium Philistinorum aduersus Israel, & descēdit Dauid & serui eius cum eo, & pugnabant contra Philistijm, & cætera. Gob interpretatur lacus. In quo percussit, inquit, Adeodatus filius saltus Polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum.) Idcirco lacus dicitur, quia sicut in lacum leonū quis mittitur, ita semetipsum contra Goliath Dauid misit. Adeodatus ipse est Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à deo est electus in regnum. Filius Saltus, quia de saltu vbi oues pascebat, est eductus. Polymitarius, quia de genere Beselehel mater eius fuit. Bethlehemites, quia Noemi & Ruth tempore vbertatis reuersæ sunt Bethlehem. Et quia panis causa Ruth à Booz nota est, propterea idem locus domus panis interpretatur. Quare autem hisce nominibus loco præsenti insignitur, cùm posset proprio nomine exprimi compendiosius? Videlicet pro mysterio magno, quia profectò non sine magno futurorum præsagio quatuor isti nati de Arapha in Geth, quorum causa, & quatuor istic bella taxantur, ceciderunt in ma-
Rut. 1. nu Dauid & seruorum eius. Arapha quippe est Orpha ipsa altera nurus Noemi, quæ ad popu-
Esaiæ 16. lum suum & ad deos suos reuersa est, persistente Ruth in eo quod cœperat dicendo: Populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus. Et ex illa videlicet Ruth, Christus processit, iuxta illud Esaiæ. Emitte agnum domine dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion, Christus inquam de illa petra, id est, muliere Gentili, sed firmiter fideli, Dauid iste & qui de semine eius natus est, Christus processit, ex ista autem, scilicet Arapha Goliat, & cæteri isti, Iesbi, & Saph, & vir excelsus qui sine nomine ponitur, senos habēs digitos in manibus & pedibus. Fuerunt enim quinque, quorum duo scilicet Golias Philistæus, & frater eius Goliath Ethæus ceciderunt in manu Dauid, reliqui autem in manu seruorum eius. Num ergo absq; mysterio sic contigit, vt modo supradicto disparatæ duæ nurus Noemi, tam aduersas in alterutrum generationes ęderent, & sic in manu huius stirpis illius monstra caderent? Igitur istis nominibus siue appellationibus Dauid, mysticè Christus desinatur, & istis bellis quibus in manu Dauid & seruorū eius stirpis aduersæ fortes prosternuntur, eiusdem Christi bella spiritualia significantur, quibus ini-
Esaiæ 9. micum omnium veritati mendacium destruitur. Nam à deo datus ipse est, de quo propheta cecinit. Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis. Filius saltus ipse est, qui in saltu huius seculi natus, filius hominis ouium spiritualium curam suscepit, suffocaturus leones & vrsos, qui sunt spiritus maligni. Polymitarius ipse est, qui cùm patre deo, solis ac lunæ, stellarumque opere vario cœlum fabrefecit, imò & ecclesiam suam vario virtutum opere perornare non desinit. Bethlehemites ipse est, cuius aduentu ecclesia præsens Bethlehem facta est, id est, domus panis, quem-
Iohan. 6. admodum dicit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Hæc planè, quæ dicta sunt, sequen-
CAP. XXII. tis carminis verba confirmant. (Dominus (inquit) petra mea & robur meum, & saluator meus, Deus meus, fortis meus, & sperabo in eum, & cætera.) Nam aliquantis verbis demutatis carmen istud psalmus septimusdecimus est, quem prophetico spiritu in persona Christi decantari dubium non est.

Qui tres fortes primi, & qui tres fortes secundarij, & qui triginta fortes fuerint, & quare Ioab, neque inter tres, neque inter triginta saltem numeratus sit. CAPVT XXXVII.

II. REG. XXIII. HAec nomina fortium Dauid. Dauid sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno, & cæte.) Post tam multa, tamque ingentia facta Dauid, quæras fortè, quibus viribus, quibus vel quantis fretus ipse fortibus, illa perfecit. Et ecce fortium eius cuneus nobilis tibi denumeratur, cuneus inquam, triginta fortium, tribus fortibus, scilicet Abisai & Sobochai, & Ionathan filio Semmaa fratris Dauid, præacutus amplius tribus fortibus, id est, virtutibus, sapientia videlicet, humilitate, & fortitudine ipsius Dauid totus solidus ac ferreus. Nam sedēs in cathedra sapiētissimus, ecce sapiētia. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, ecce humilitas. Qui octingētos interfecit impetu vno, ecce fortitudo. Tres ergo fortes computantur in vno Dauid, quos & diligenter nobis scriptura commendare studuit, cùm ait: (Abisai frater Ioab nominatus in tribus, & inter tres nobilior, eratq; eorū princeps, sed vsq; ad tres primos non peruenerat.) Idem enim est ac si diceret: Quamuis inter tres fortes nobilior, & eorū princeps fuerit, tamen nec fortitudo eius fortitudini Dauid,

Dauid, nec sapientia eius sapientiæ Dauid, nec humilitas eius humilitati Dauid, coæquari potuit. Sane cur fortes isti scribantur fortium fortissimi fuisse cum Dauid, altera præcedens, altera subsequens causa euidenter ostendit. Præcedens videlicet, quia tres isti illi sunt serui Dauid, de quibus supra dictum est, Hi quatuor nati sunt de Arafa in Geth, & ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius. Nam cum quinque fuerint, duos quidem ex eis occidit Dauid, scilicet Goliam Philistæum, & fratrem eius Goliath Ethęum, singuli autem serui eius, isti singulos interfecerunt, videlicet Abisai & Iesbibenob & Sobochai Saph, Ionathan verò virum excelsum senos in manibus pedibusque digitos habentem. Altera & secundum præsentem descriptionem subsequens causa hæc est. (Desiderauit, inquit, Dauid aquam, & ait, Si quis daret mihi potum aquę de cisterna, quæ est in Bethlehem iuxta portam. Irruperunt ergo tres fortes castra Philistinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid.) Igitur tres isti fortes quidem, sed (vt iam dictum est) vsque ad tres primos, id est, ad tres virtutes non peruenerant, ad quas peruenerat Dauid. Quare autem Ioab neque inter tres, nec saltem inter triginta fortes numeratus est? Videlicet, quia non hic tantum vires corporis, sed potius virtutes animi spectantur, in fortibus Dauid. Porro Ioab interfecerat duos viros iustos, melioresque se, Abner filium Ner principem militiæ Israel, & Amasa principem exercitus Iuda, & effuderat sanguinem belli in pace, id est, in dolo vel pacis simulatione. Rectè ergo in numero fortium Dauid conscriptus non est. Attamen vtrumque scelus vna ipsius morte expiatum est. Quapropter sic de illo scriptum est. (Ipse (videlicet Banaias filius Ioiadæ) descendit & percussit leonem in media cisterna, in diebus niuis.) Leo iste Ioab fuit. In media cisterna, id est, in domo domini, vbi cornu altaris tenebat. Cisterna ideo dicitur, quia sicut aqua cisternæ immundiciam aufert, ita etiam nihilominus hæc cisterna, id est sanctuarium domini, peccata expiabat, in diebus niuis, quia per mortem peccatum expiauit. Notandum tamen, exceptis tribus fortibus primis, id est, tribus virtutibus Dauid, tres esse fortium subdistinctiones. Prima videlicet, qua conscripti sunt Abisai, Sobochai, & Ionathan, qui erant cum Dauid, sed non vsque ad sæpedictos tres primos peruenerant. Secundam, qua supputantur Eleazar filius patrui Dauid, Ahoites, & Semma filius Aggæ de Arari, & Banaias filius Ioiadæ, qui ad tres non peruenerant, scriptura inquit, & primos non addit. Tertiam, qua cursu continuo triginta numerantur, qui sunt hi. Asahel, Elchanan, Semma-dech, Elichah, Eles, Hira, Abiezer, Mobommai, Selmon Macharai, Eleph, Itai, Banaia, Pharatonites Elbai, Abialbon, Azmauet, Eliaba, Semma de Arai, Aiam, Elifeleth, Eliam, Esrai, Farai, Gigaal, Bani, Selech, Naarai, Ira, Iareph, Vrias Ethæus. Itaque omnes in summa triginta septem leguntur, ita videlicet, vt primus sit Dauid, qui appellatur Adeodatus. Fortes istos in litera spectamus, fortes alios in spiritu requiramus.

Quomodo mysticè sedens in cathedra sapientißimus dominus Iesus Christus, & qui fortes eius primi, & qui secundarij, qui XXX. fortes sint, & qui sint duo de filijs Orpha, quos ipse percußit, qui reliqui tres, quos percutiunt viri eius.

CAPVT XXXVIII.

Dauid sedens in cathedra sapientissimus inter tres, dominus & filius huius Dauid Christus est, sedet enim iste in cathedra sapientissimus Dauid, sedet inquam in sede maiestatis, dicente ad eum patre: Sede à dextris meis. Quinam sunt illi ad quos nullus fortium peruenit, tres fortes eius, nisi vnus deus, fortissimus pater, & filius, & spiritus sanctus? Etenim sola quidem filij persona, hunc hominem suscepit, & sola incarnata est, sed nihilominus fortis eius, pater, & fortis eius, spiritus sanctus. Pater, inquit, in me manens ipse facit opera, & ego in spiritu dei eijcio dæmonia. In hoc igitur sapientissimus pater est, in hoc & spiritus sanctus, spiritus humilitatis, quasi tenerrimus ligni vermiculus est, quo duce quasi vermem, & non hominem se conteri perpessus est, in hoc verbum dei est in vnam eandemque personam vnitum homini, quod & fortitudo eius est, in qua percussit octingentos impetu vno, mortuus enim semel spoliauit inferos, & nunc sedens in cathadra, omnes iudicaturus est, viuos & mortuos. Quis omnium fortium angelorum aut hominum hucusque peruenit? Fuerunt post eum tres fortissimi, videlicet apostoli primi prædicatores trinitatis quorum fortitudinem, & nominibus proprijs tres illi primi ordines fortes pulchrè exprimunt. Abisai nanq; patris sacrificiũ, Sobochai condensum, Ionathan domini donum interpretatur. Siquidẽ per illos resurrectionẽ sacrificati filij sui, testificando rugijt deus pater, ita vt in omnẽ terram sonus eorũ exiret, & ipsi velut condensi & valde muniti aduersarijs restiterunt, & hoc totũ non ex seipsis, sed domini confitentur esse donum. Fuerunt inquam tres isti fortissimi, veruntamen ad illos tres primos, nullus eos peruenisse crediderit. Nam quis in nubibus æquabitur domino, aut quis similis erit deo inter filios dei? Prima tamen post magnum Dauid victoriæ palma merito conceditur illis, quia videlicet de filijs Orpha quod interpretatur ceruix eius, duos quidem Dauid, hi autem singuli singulos interfecerunt ex illis. Duos quasi filios ceruicosi diaboli Christus interfecit, quando & primogenitam diaboli,

Marginal notes: 2. Reg. 21. — Psalm. 109. — Ioh. 14. — Lucæ 11. — Psalm. 18. — Psalm. 88.

II. REG. XXIII. Gala. 3. mortem animarum nostrarum moriendo deuicit, & vitam corporũ nostrorum resurgendo reparauit. Futurum quod loquimur, quia profectò qui babtizati in morte eius, prima iam resurrectione resurreximus, secunda carnis resurrectione in vitam atque in corruptionem resurgemus. Ergo qui vnum ex quinque lapidibus suis in frontem Goliæ coniecit, quasi ad lapidem alium manum protinus misit, vt Goliath fratrem eius percuteret, sed nondum omnino percussit, quia secundum carnem in semetipso quidem resurrexit, sed nostra mors in victoria eius necdum funditus absorpta est. Interim super alios tres Orpha filios fortes isti irruunt, eosque percutiunt, quippe qui verbo dei omnem proterunt veritatis aduersarium, scilicet Iudæũ. Paganum, & hæreticum. Ita totum genus partis aduersæ, cadit in manu Dauid & seruorum eius, dum Christus & per semetipsum caput, & per fortes suos totum debellat diaboli corpus. Post istos tres fortissimos, tres alij proximè subsequuntur, qui tamen ad eos non perueniunt, videlicet Eleazar, Semma, & Banais. Post apostolos quippe martyres incedunt, pugnatores eiusdem trinitatis, fortes quidem & ipsi, vt merito totum in illis glorietur regnum Dauid, id est, omnis ecclesia Christi, veruntamen inferiores apostolis. Post istos ordinantur & alij XXX. fortes, omnes videlicet gloriosi eiusdem sanctæ & indiuiduæ trinitatis confessores, fideliter credendo, & præcepta decalogi fortiter adimplendo, facti insignes, ac proinde nos infirmiores ac plebeios, magni Dauid milites meritis præcipuis protegere valentes.

Cur Vrias Ethæus in numero triginta fortium positus sit, & quid, vel quomodo Dauid numerando populum deliquerit, & quid significet area Ornan Hiebusæi mystice. CAPVT XXXIX.

II. REG. XXIIII. ET addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eos dicentem ad Ioab, Vade & numera Israel & Iudam, &c.) Triginta fortium vltimus positus erat Vrias Ethæus, videlicet propter id quod sequitur, & addidit furor domini irasci contra Israel. Iam enim vltio facta fuit in Dauid, & in domo eius, in populo verò qui noluit resistere Dauid in perimendo Vria Ethæo, necdum vltio diuina facta fuerat. Porrò quid mysterij præsens locus contineat, ex eo maximè colligitur, quod ex occasione cædis constructa est domus domini in area Ornan Iebusæi, videlicet hominis Gentilis. Dixit enim Dauid, Hæc est domus dei, & hoc altare in holocaustum Israel. Et præcepit vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & cõstituit ex eis
1. Para. 22. latomos ad cædendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus domini, & cætera. Dauid ergo gloriabundus in multitudine exercitus, quem (vt in Paralipomenon legitur) incitauit satan,
1. Para. 21. vt numeraret Israel, cuius, nisi carnalis populi Israel gloriantis in operibus legis typum tenet? arbitrari nanque, quòd ex operibus legis iustificetur, cum Abraham non ex operibus, sed ex fide fuerit iustificatus, id plane est in curribus & in equis confidere, & quasi multitudinem exercitus numerare. Clamat hæc Apostolus, Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum, & cætera. Persistit in contentione pertinax Iudæus, & quæ sola
Roma. 4. iustificare potest fide Iesu Christi contempta, numerosam sibi iustitiam arrogat ex operibus. (Immisit igitur dominus pestilentiam in illum Israel, de mane, vsque ad tempus constitutum.) Iuxta literam tempus constitutum dicit, quando sacrificium vespertinum offerebatur. Cęterùm iuxta mysterium hoc tempus constitutum est finis seculi, quando cessabit pestilentia hæc quæ
Roma. 11. nunc in populum illum deseuit. Cum enim plenitudo gentium subintrauerit, tunc omnis Israel saluus erit. Interim moriuntur ex populo septuaginta milia virorum. Numerus iste ex septenario, denarioque perficitur. Septenarius vniuersitatẽ, denarius Mosaicam solet significare legem. Igitur septuaginta milia virorum moriuntur, id est, qui contempta Christi gratia de operibus legis gloriantur, vniuersi condemnantur. Porro in area Gentilis hominis angelus domini conspicitur, qui & præcipit prophetæ, vt dicat Dauid, quòd ascendere debeat, & construere altare domino illic, quia videlicet omnis testatur scriptura prophetica, quòd in fide gentium vna sit ecclesia dei, extra quam ille angelus magni consilij qui reliquias Israel saluet, nequaquam inueniri possit.

COMMENTARIORVM IN LIBROS REGVM LIBRI II. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Quòd Salomon, cui viuens adhuc pater regnum delegauit, typum Christi gesserit iuxta versiculum psalmi LXXI. Deus iudicium tuum regi da.

CAPVT I.

ET rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Cumque operiretur vestibus, non calefiebat, & cætera.) Iam in Salomonem ingredientibus, & huius partis quoque mysteria quærentibus nobis, psalmus ille qui inscribitur in Salomonem, id est, septuagesimus primus, pro lucerna necessaria occurrit. Qui enim hic foris operatus est, Salomonem illum faciendo hæredem regni sui, dicit illic in spiritu pater ipse Dauid, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, & cætera. Hæc profectò cùm dicit, ipse in facto suo, illud se præfigurasse innuit, quod nunc totus orbis audiuit, quia deus pater magnus vtique rex, iudicium & iustitiam suam, filio suo regi Christo dedit. Nam pater non iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, quem & iuxta psalmum prædictum adorabunt omnes reges, omnes gentes seruient ei, & cætera, quæ vtique in Christum verè Salomonem, id est, pacificum dicta esse, ipsa literę superficies cogit intelligi. Igitur Dauid rex deus pater, Salomon verò Christus dei filius hic mysticè intelligendus est.

III. REG. I — Iohan. 5.

Quòd iam rex Dauid, in eo quòd senuerat, typum gesserit dei patris, & quomodo talis senior vestimentis opertus non calefactus sit, & qualem illi virginem adolescentulam sui prophetæ quæsierint.

CAPVT II.

ET rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Verè iste Dauid senuit, habetque ætatis plurimos dies, imo æternitatis, quemadmodum & Daniel, Aspiciebam, inquit, donec throni positi essent, & antiquus dierum sedit. Ac deinceps, Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruient ei. Cumq; operiretur vestibus ille antiquus Dauid, non calefiebat, inquit. Planè calor eius, charitas vel amor eius est, sanctus eius spiritus est. Nunquid ab illo calore suo vnquam senex iste, vel antiquus refriguit? Non vtique sibi, sed nobis, quos inter ipsumque propter peccatum primi hominis, paries inimicitiarum consurrexit. Nam in illo calor æternus, amor sempiternus, spiritus sanctus consubstantialis, & coæternus est. Verùm vbi primus homo cōtra illum peccauit, calor amoris eius intrinsecus à genere humano iustè se abscondit. Operiebatur vestibus, honorabatur ceremonijs legalibus, at verò lex nihil ad perfectum adduxit, sacerdotium legis nullo modo pro hominibus deo sacrificando satisfacere potuit. Itaque cùm operiretur vestibus non calefiebat, id est, cùm seruiretur illi prioris testamenti ceremonijs carnalibus, seruientes sibi in gratia per spiritum reconciliationis recepit. Dixerunt ergo ei serui sui, Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt ergo adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisach Sunamitem, & adduxerunt eam ad regem.) Serui isti Dauid, prophetæ dei sunt. Virgo hæc adolescentula, fides est. Viderunt serui isti, quòd humano genere non calefieret, aut repropitiaretur deus legalibus ceremonijs coopertus, & idcirco quæsierunt hanc virginem, hanc adolescentulam, id est, fidem. Plane si sensum eorum intelligas, si spiritum eorum in literis ipsorum perspicias, inuenis quia victimas & holocausta Iudæorum veluti vestes inutiles fastidiuit, & fidem per quam Abraham, cæterique patriarchæ iustificati sunt, studiosissimè perquirat. Nam sicut pannus menstruatæ, omnes iustitiæ nostræ, Iustus autem, inquit, ex fide viuit. Vbi autem inuenerunt eam? In Suna, quod interpretatur captiuitas, siue mortificatio, vel certè despectio, vnde & ipsa fides, Sunamitis dicitur, id est, captiua siue mortificata vel certè despecta. Eorum nanque est fides, qui in hoc seculo peregrinantur, manentem hic non habentes ciuitatem, sed futuram inquirentes, propter quod & huic mundo despecti sunt, tota die mortificantur, quorum princeps vel patres secundum eandem fidem Abraham, Isaac, & Iacob, extiterunt, peregrinando propter fidem, & confitendo, quia peregrini & hospites sunt super terram. In illis vtique serui isti Dauid Sunamitem hanc inuenerunt, viderunt enim

Daniel. 7. — Hebr. 7. — Esaiæ 64. — Hebr. 10. — Abacuc. 2. — 2. Cori. 5. — Hebr. 13. — Roma. 8.

III. REG. I. quia non ex operibus legis, sed ex fide iustificati sunt. Erat autem, inquit, puella pulchra nimis, Gala. 2. dormiebatque cum rege & ministrabat ei. Rex verò non cognouit eam.) Planè pulchra & deo placita erat fides, & beata spe in deo, fideles antiqui requiescebant, veruntamen rem salutis nondum accipiebant. Ergo rex non cognouit eam, id est, necdum acceptauit vsque ad salutem perfectam.

Quò Adonias qui eleuabatur, dicens: Ego regnabo, Iudaici populi typum gesserit, & quid sit mysticè, quòd Ioab & Abiathar adiuuabant partes Adoniæ, Sadoch autem sacerdos, & cæteri, roburq; exercitus non erat cum Adonia. CAPVT III.

ADonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens, Ego regnabo. Fecitque sibi currus & equites, & quinquaginta viros, qui ante eum currerent.) Adonias dominator dominus, Haggith meditans siue loquens interpretatur. Ergo iuuenculus iste stultus & imprudens, carnalem significat populum Iudaicum Mosaicæ legis alumnum, qui labijs quidem deum honorabat, dicens, dominator dominus, dominator dominus, & hoc in matre sua synagoga loquaciter confitebatur, cor autem eius longè erat à deo. Superbè nanq; quasi inconsulto patre eleuabatur. Quippe qui iustitiam suam statuere volens, iustitiæ dei non erat, nec est subiectus. Ego, inquit, regnabo. Psal. 21. Nonne domini est regnum, & ipse dominator gentium? At certè, nunquid Iudæorum deus tantum? Psal. 75. Nonne & gentium? Imò & gentium. At ille legebat, quia notus in Iudæa deus, in Israel magnum nomen eius, & idcirco putabat quòd deus nunquàm, nisi eius quod in manifesto in carne est Iudaismi, deberet esse deus. Faciebatque sibi currus & equites superbiendo scilicet, & quinquaginta viros qui ante eum currerent, per quod intelligimus ceremoniarum ostentationem, in quibus quasi iubilæum sibi arrogabat, id est, dimissionem vel iustificationem. (Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens, Quare hoc fecisti?) Videlicet sapiens rex, graui iram temperabat silentio, stultam præsumptionem oportunè ita correpturus facto, vt non esset opus verbo. (Erat autem & ipse pulcher valde secundus natu post Absalon.) Notandum secundum quosdam ita legi. Et ipsum peperit post Absalon, subauditur peccatum. (Et sermo ei cum Ioab filio Saruiæ, & cum, Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ.) Ioab inimicus vel est pater, Abiathar pater superfluus interpretatur. Ergo stulto illi populo, de quo iam dictum est, cum Ioab & Abiathar, id est, cum inimicis & animæ suæ prædonibus pharisæis, & superflua docentibus sacerdotibus vel pontificibus sermo erat, sermo vanus, sermo inutilis, qualem vtique detestando deus prophetam dicit, Et ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant Ezech. 13. eum luto absque paleis. Ac deinceps, Propterea erumpere faciam, dicit dominus deus, spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandinis iræ in consummationem, & destruam parietem quem linistis absque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & consumetur in medio eius, & cætera. Talis nanque structuræ parietis rectè comparantur Iudaica opera, quia cum dominum labijs honorarent, cor eorum ab eo longè erat, cùm deum patrem deum suum esse dicerent, dei filium impia nimis inhonorabant vesania, linientibus pontificibus & pharisæis luto absque temperatura. Mollibus quippe suasionibus infelicem populum decipiebant, dicentes, Pax, pax, cum non esset pax, nam potius bellum fuit, tam de cœlo, quam de terra. Ruit denique paries eorum, & reuelatum est fundamentum eius deo inuisibiliter, & Romano visibiliter destruente exercitu. (Sadoch verò sacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & Semei, & Rhei, & omne robur exercitus Dauid non erant cum Adonia.) Sadoch iustus, Banaias cæmentarius vel ædificator domini, Ioiada domini cognitio, Nathan donum interpretatur, Semei audiens me, Rhei pastor meus dicitur. Semei ipse est Nabath pater Hieroboam, qui fuit magister Salomonis. Rhei autem ipse est Irhaiarites sacerdos Dauid, id est, magister. Non ergo minime partes suas stultus ille iuuenis infirmauerat, qui tantos & tales non vocauerat, qui talium vel fauorem quærere, vel consilijs inniti contempserat. Imò per amplius stultus populus ille, de quo iam dictum est, semetipsum adnihilauerat, qui cum sibi ex operibus legis regnum vendicarent iustum & ædificatorem domini, cognitionem quoque vel auditorem dei patris & pastorem suum, quibus cunctis nominibus vnus Christus non ineptè prædicatur, non quæsierat, imò spreuerat, atque repulerat. (Nam & Salomonem, inquit, fratrem suum non vocauit.

Quid sit mysticè, quòd loquente Nathan propheta, cum Bethzabee, id agitur, vt Salomon in regem vngatur, & quid sit, quòd viuente patre rex constituitur, quid mula patris, quid multitudo canentium quæ post illum ascendit. CAPVT IIII.

Dixitq;

Dixitque Nathan ad Bethſabee matrem Salomonis, Num audiſti, quòd regnauerit Adonias filius Haggith,& dominus noſter Dauid hoc ignorat?)Hoc ignorat, inquit, id eſt, non approbat. Nam ſupra non ignoraſſe dictus eſt. Sed nec corripuit eum pater ſuus ait, aliquando dicens, Quare hoc feciſti? Ergo & dominus noſter Dauid hoc ignorat, inquit, id eſt, non concedit, non vult, non approbat, vt videlicet mulierem maiorem capiendi conſilij fiduciam addat. (Nunc ergo veni, accipe à me conſilium,& ſalua animam tuam, filijq; tui Salomonis.)Loquente & ineunte propheta conſilium cum Bethſabee, & vtriſque conſiſtentibus coram magno ſene,& ſapiente rege Dauid, Salomon quod interpretatur pacificus dominus, rex inungitur, & aſcendente vniuerſa multitudine, poſt eum, & populo canentium tubis & lætantium magno gaudio inſonuit terra à clamore eorum, ſic prælocutio rege, illique præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael & Iudam. Illud nempe in hoc eſt myſterium, quòd iudicio ſedente, iuxta Danielem,& libris apertis venientem, vt ſupra iam dictum eſt, cum nubibus cœli, quaſi filium hominis,& vſque ad antiquum dierum peruenientem, in conſpectu eius obtulerunt eum,& dedit ei poteſtatem,& honorem, & regnum. Libri nanque aperti ſunt, quando ſpiritus ſanctus per Chriſti paſsionem datus eſt hominibus, per quem aperta & intelligibilia facta ſunt myſteria ſcripturarum. Eſt quidem iudicium futurum, quo & aperiendi ſunt libri conſcientiarum, quemadmodum in Apocalypſi ſcriptum eſt. Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni,& libri aperti ſunt. Et alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta ſunt in libris ſecundum opera ipſorum. Veruntamen & iudicium iam factum eſt, illud videlicet, de quo dominus cum paſsioni iam propinquaret, Nunc, inquit, iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Illo iudicio libri aperti ſunt, quia poſtquàm per mortem Chriſti iudicium mundi factum eſt, ſenſus diſcipulis eius apertus eſt, vt intelligerent ſcripturas. Igitur Bethſabee cum propheta conſilium ineunte (per quam ſuperius ſpiritualium intelligentiam ſignificari diximus) Salomon rex conſtituitur, quia videlicet prophetarum dictis adimpletis & ſpiritualiter intellectis, Chriſtus dei filius agnoſcitur rex pacificus, rex paternę gloriæ,& omnia trahit ad ſe. Viuente adhuc patre rex conſtituitur, quia profectò qui hunc regem Chriſtum conſtituit deus pater, nunquam moritur, qui, inquam, conſtituit hunc regem hæredem vniuerſorum, nunquàm mortuus, nunquàm eſt moriturus, quodque mirum atque vnicum habetur, nunquàm mortui, nunquàm morituri patris hæres Chriſtus eſt, ſemel mortuus & rediuiuus, nunquàm vltra moriturus. Sedetque ſuper mulam regis, imò & ſuper ſolium patris, id eſt, ſuper omnem eccleſiam, quę reuera vehiculum eſt altiſsimi,& ſuper omnem principatum & poteſtatem, ſuper thronos & dominationes, ſedet nunc ad dexteram maieſtatis in excelſis. Pro hoc ecce vniuerſa multitudo aſcendit poſt eum populus canentium & lætantium, & inſonuit terra à clamore eorum. Nam cœlorum gloriam hanc enarrantium, id eſt, Apoſtolorum linguis omnibus loquentium, magnum audiuimus gaudium, quia in omnem terram exiuit ſonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum. Sed nec illud à myſterio vacat, quod ſerui gratulantes,& domino regi benedicentes, amplificet, aiunt, dominus nomen Salomonis ſuper nomen tuum. Nam antea notus erat tantum in Iudæa deus, poſtquam autem regnum accepit dei filius, in omnes gentes tam patris, quàm filij gloria prædicatur, impleta hac prophetia, Exaltare ſuper cœlos deus, & ſuper omnem terram gloria tua.

Daniel.7. Apoc.20. Iohan.12. Iohan.20. Hebr.1. Hebr.1. Pſalm.18. Pſalm.75. Pſal.107.

Cur Salomon poſtulantem ſibi vxorem Abiſach Sunamitem Adoniam occidit, & quòd huic ſimile regnante Chriſto acciderit.

CAPVT V.

Quare, inquit, poſtulas Abiſach Sunamitem Adoniæ. Poſtula ei & regnum, & cætera.)Inſidioſa fratris ſui molimina, rex Salomon ſapiens & prouidus deprehendit, ne videlicet quod futurum erat, ſi Abiſach daretur poſtulanti, ille quaſi reginæ potitus nuptijs, ſpem reſumeret regni recuperandi. Hoc, inquam, deprehendit, & idcirco ſcandala ſibi & regno ſuo ſuboritura præſcindere feſtinans. (Hæc, inquit, faciat mihi deus,& hæc addat, quia contra animam ſuam locutus eſt Adonias verbum hoc.) Et continuò. (Viuit dominus, quia hodie occidetur Adonias, & reliqua.) Occiſus eſt Adonias, occiſus eſt & Ioab, quia poſt Adoniam declinauerat, & poſt Salomonem non declinauerat. (Eiectus autem eſt ne ſacerdotio fungeretur Abiathar.) His peractis. (Confirmatum, inquit, eſt regnum in manu Salomonis.) Ita planè vt confirmaretur regnum & fides Chriſti, vt ſine ſcandalo Iudaico in offenſum curreret verbum Euangelij, data eſt ciuitas Hieruſalem & omnis gloria templi manufacti exterminio per manus Romani imperij, & ceciderunt in ore gladij, & captiui in omnes gentes adducti ſunt. Quid enim mo-labantur ipſi quoque qui ceciderant ex Iudæis, imò qui ſub nomine diſcipulorum aduerſabantur diſcipulis Chriſti filij Chriſtiani, & pſeudo apoſtoli? Ceremonijs legis permiſcere volebant fidem Euangelij. Surrexerunt (ait Lucas in Actibus Apoſtolorum) quidemde hæreſi phariſeo-

III. REG. II. III. REG. III.

III.REG. VI. pharifeorum qui crediderant,dicentes,quia oportet circuncidi eos(fubauditur,qui ex gentibus
Actor.14. conuerfi fuerant)præcipere quoq; feruare legem Moyfi. Profectò cùm hæc & his fimilia dicerent,cùm ceremonijs legis fidem Euangelij commifcere vellent, quafi Adonias poftulabat fibi Abifach Sunamitem,vt non fidei Chrifti, fed operibus legis cunctam arrogarent iuftitiæ dignitatem.Sed prouidit fibi & regno fuo rex fapiens Chriftus,interficiendo Adoniam & eos qui adiuuabant partes eius,tradidit enim(vt iam dictum eft) exterminio ciuitatem Hierofolymam & templum eius,ne aliquatenus Abifach,id eft, fides Chriftiana in fpem eius pelliceretur,& ftante gloria templi manufacti,quicquam in facris Iudæorum virtutis effe fufpicaretur. Iam ad infigne & nobilifsimum eius opus,id eft, ad templum currimus, vt in eo quoque iuxta propofitum noftrum,facra Chrifti filij dei miracula quæramus.

De templo Salomonis, quod corporis Chrifti typus fuerit, fecundum teftimonium Apocalypfis. CAPVT VI.

III.REG. VI. FActum eft igitur quadringentefimo, & octogefimo anno egrefsionis filiorum Ifrael de terra Aegypti in anno quarto,menfe Ziph,ipfe eft menfis fecundus, regis Salomonis fuper Ifrael, ædificare cœpit domum domino.)Hæc domus aut templù domini, cuius in figuram vel typum
Iohan.2. ædificatum fit,non noftra coniectura,fed fcripturarum tradendum eft teftimonijs. Primus ipfe dominus cùm interrogaretur in templo à Iudæis,dicentibus,Quod fignum oftendis nobis,quia hæc facis,refpondit & dixit,Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud.Hoc autem (inquit euangelifta)dicebat de templo corporis fui.Profectò cùm hęc dicit,templum illud manufactum,templi non manufacti,id eft, corporis fui fuiffe typum voluit intelligi.Et idem euan-
Apoc.21. gelifta in Apocalypfi dicit,Et templum non vidi in ea,videlicet ciuitate fancta Hierufalem,Dominus enim omnipotens templum illius eft & agnus.Sed & ipfe Salomõ fignificans, cuius in ty-
Prouer.9. pum templũ illud ædificauerit,Sapientia,inquit,ędificauit fibi domũ,excidit columnas feptem, & cætera.Quibus verbis quid aliud,quàm Chriftum dei virtutem, & dei fapientiam,templũ fibi
1.Cor.1. ædificaffe docet humani corporis,feptem fultum vel ornatum columnis, quæ vniuerfa funt dona feptiformis fpiritus fancti?Igitur templum illud manufactum fine dubio templi fancti, tem-
Ezech.47. pli dominici corporis typus fuit,cuius de latere dextro(iuxta Ezechiel)aquę viuentes,aquæ falubres egreffæ funt,& omnes ad quos peruenit aqua ifta,falui facti funt.

De menfuris eiufdem templi,quid fit myfticè. CAPVT VII.

DOmus autem quam ædificabat rex Salomon domino, habebat fexaginta cubitos in longitudine,& viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.) Hæc menfurarum diftinctio,tam pulchra,quàm myftica eft. Nam templi prædicti inhabitator, deus dei filius ipfe eft,per quem & fenario dierum numero, cuncta opera fua condidit pater deus, & per quem in monte Sina decem præcepta legis fcripfit in tabulis idem deus,vel dei digitus. Ergo templi huius longitudo pulchrè fexaginta cubitorum eft, qui numerus ex fenario & denario per latitudi-
Cerinthus. nem conficitur,vt erubefcat Cerinthus,vel omnis hæreticus,quicunque afferere aufus eft,quòd templum hoc Maria virgine non fuerit longius,id eft, quòd ex Maria fumpfit initium Chriftus. Porrò latitudo viginti cubitorum, habitantem atque diffufam in ifto templo, fignificat charitatis amplitudinem.Hic nempe numerus, id eft vicenarius in deceno limite binarius eft. Dixit autem ifte,quia in duobus præceptis,fcilicet in dilectione dei, & in dilectione proximi vniuerfa
Matth.22. lex pendet & prophetæ.Igitur latitudo hæc templi manufacti, perfectio eft geminæ dilectionis
Iohan.14. plenariæ,permanentis in illo templo non manufacto dominici corporis. Nam & patrem diligit
Iohan.15. & nos,quibus per carnem proximus factus eft, & vfque ad mortem dilexit. Si quidem de dilectione dei patris dicit.Sed vt cognofcat mundus,quia ego diligo patrem,& ficut mandatum dedit mihi pater,fic facio.De dilectione autem,qua nos diligit, cùm dixiffet, Hoc eft præceptum meum,vt diligatis inuicem, continuò fubiunxit,ficut dilexi vos. Et quafi quæreremus,quomodo vel quantum dilexifti nos,maiorem,ait,hac dilectionem nemo habet,quàm vt animam fuam ponat quis pro amicis fuis. Vos amici mei eftis. Tandem altitudine cubitorum triginta, quid pulchrius,gloriofius,magnificentius? Deniq; tricenarius numerus ipfe eft in deceno limite ternarius.Et quis fidelium nefciat,quia pulcherrima dominici corporis fabrica vfque ad præcellfam fanctæ trinitatis gloriam alta eft?Si quidem dominicus homo,vna ex tribus,vna, inquam,in trinitate perfona eft.Nec enim quia geminæ gigas fubftantiæ,quia deus & homo eft,idcirco etiam duarum perfonarum Chriftus eft, fed idem deus & homo,vna eademq́; perfona eft. Igitur altitudo templi triginta cubitorũ eft, quia dominicus homo in altifsima fanctæ trinitatis gloria eft. Sciendum tamen,quia terna erant in templo laquearia. Prima videlicet poft triginta cubitos à pauimento.Secunda poft cubitos fexaginta contra fummitatem porticuum. Tertia poft cubitos centum viginti,in fummitate totius domus.

Quod de Chrifto dicit Dominicus homo, intelligẽdũ eft ratione humanę naturæ,quam fignificat hoc nomen homo, non autẽ ratione fuppofiti, de quo apud Aug. libr. primo Retractat, Cap.19.

De portic

De porticu ante templum habente viginti cubitos longitudinis, & decem latitudinis, quid in Christo significauerit. CAPVT VIII.

ET porticus erat ante templum viginti habens cubitos longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi, & decem cubitos latitudinis.) Porticus ante templum vitam vel conuersationem designat eiusdem domini nostri, qua dixit vel conuersatus est ante passionis suæ sacramentum. Nam quandiu hic vixit, quandiu in terra conuersatus est, sui qui erant cum eo qui illum sequebantur, non eum agnoscebant, non intelligebant, nec enim spiritus sanctus datus erat, necdũ aperuerat illis sensum, vt intelligerent scripturas, quarum sine lumine non est introire aut videre templi illius interiora. Itaque vita vel conuersatione eius cum hominibus, quasi porticus erat, in qua credentes in se ad hoc disponebat, vt peracta passione, & resurrectione sua, tunc demum intromitteret eos ad videndum, quale quam speciosum ipse diuinitatis templum erat. Et porticus viginti habebat cubitos longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi, per quam videlicet latitudinem, charitatem eius iam diximus designari. Opus quippe erat, vt ambulans inter homines inuicta charitate patiens esset, & longanimus tot irrogatis iniurijs, contumelijs, terroribus, blasphemijs, & ad vltimum flagellis, & ipsa amaritudine mortis. Hæc longanimitatis perfectio, porticus longitudo fuit iuxta mensuram latitudinis templi, iuxta amplas diuitias habitantis in illo supradictæ charitatis, qua non lassescebat, nec inuitus patiebatur. Sed tanquam esuriens saturabatur opprobrijs, latitudo porticus eiusdem decem cubitorum erat. Ergo porticus ipsa latitudine, scilicet templi angustior erat. Quare? Videlicet, quia dum adhuc cum hominibus conuer- Matth.15. saretur, non ita charitas eius vt nunc actu diffundebatur. Angustiabatur adhuc paulisper, ita vt diceret: Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Iam quidem & ante constitutionem mundi, tam voluntate quam potestate habebat se extendere vsque ad gentes, sed actu (vt iam dictum est) solas admittebat oues Israel. Itaque latitudo porticus latitudine templi minor erat, illa videlicet latitudo, qua dixit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Mat.28. patris & filij & spiritus sancti. Quare de altitudine porticus nihil scriptura dixit? Verè & in hoc magna subest pulchritudo mysterij. Nam quandiu hic vixit, quandiu mortalis fuit, nullius apud homines erat altitudinis. Sed erat despectus, sed erat virorum nouissimus. Vndè est illa vox eius in psalmo. Ego autem sum vermis & non homo. Pulchrè ergo de altitudine porticus scriptura Psalm.21. tacuit, quia dum in hoc mundo militaret sub obedientia patris, tanquam homo mendicus & pauper nimia humilitate contentus fuit.

Quæ & quales templi illius non manufacti obliquæ fenestræ sint, non à foris lumen petentes, sed deintus dantes charitatem luminis æterni.

CAPVT IX.

FEcit & fenestras obliquas in templo.) Templo manufacto, necessariũ fuit fenestras fieri, quia videlicet absque illis non templum venerandę visionis, sed carcer esset tenebrarum & caliginis. At verò templum hoc non manufactum, templum hominis dominici, non de foris lumẽ petit, non aliundè poscit claritatem solis aut diei, cùm sit templum luminis, templum ignis æterni. Num ergo nullas esse putandum est fenestras in hoc templo dei? Imò fenestras habet plurimas, non vt de foris lumen accipiat, sed vt toti sanctæ ciuitati, cuius templum est, verum de semetipso lumen effundat, sitq́ue eiusdem (vt in Apocalypsi scriptum est) ciuitatis lucerna. Quales istæ fenestræ? Fenestræ obliquæ, penè occultæ. Nam hinc est, quòd dicitur, quodq́; ait habitator tem- Apoc.21. pli huius, & templum ipsum deus & homo, Christus. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vndè veniat, aut quo vadat. Fenestræ igitur obliquæ sunt, id est, occultæ viæ, occultæ Iohan.3. diuisiones habitantis in illo gratiæ & exinde diuidentis singulis prout vult, qua mensura, quo tempore, quo fine nouit solus ipse.

Quid in illo templo mysticè significet tabulatum superius quinque cubitorum, & tabulatum medium sex cubitorum, & tabulatum tertium VII. cubitorum, in altitudine: & quid ostium lateris medij, & quid sit trabes muris non hærere. CAPVT X.

ET ædificauit super parietes templi, tabulata per gyrum in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod subter erat, quinq; cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitos latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Ostiũ lateris medij in pariete erat domus dextro, & per cocleam ascendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium.) Pulchrè sapiens architectus, vnam eandemq́; domum triplici ordine sursum ampliauit, & ita capacem magnæ multitudinis effecit. Nimirum & in hoc diuinitatis templo, in hoc deo & homine Christo, tria tabulata sunt, & necesse est, vt quisq; in Christo manere desiderans, in quolibet eorũ fideliter consistat. Quęnam sunt tabulata hæc? Profectò tres bene viuẽdi distinctiones, tres in Christũ credentium ordines, quos & ipse mysticè discernẽs. Duo, inquit, in agro, duæ molentes in vnũ, duo in lecto, vnus assumetur & Matt.24.

III.REG. VI. Ezech.14. alter relinquetur. Itidem isti sunt ordines, quos in Ezechiele propheta sub nominibus intelligimus, Iob, Noe, & Daniel. Primus vel infimus ordo est, operantium in agro. i. coniugatorum, qualis fuit Iob, qui deo complacuit, per fidem & patientiam cum coniugio. Hoc planè primum tabulatum est in Christo diuinitatis templo, quinq; habens cubitos, quàm per mensuram rectè intelligitur, quinq; corporis sensus occupans exteriorum opus & labor. Medius ordo molentiũ est. i. eorum qui bene præsunt, & verbũ dei prædicando quasi molendo circumeunt, qualis fuit Noe, qui gubernando arcam in fluctibus, exemplum præbuit cunctis rectoribus sanctæ ecclesiæ. Hoc tabulatum secundum est, sex habens cubitos, quæ illorum mensura est mystica, qui laborant in verbo & doctrina. Senario namq; dierũ numero, deus sua perfecit opera, & idcirco rectè illorũ, qui operantur opus dei latitudo hæc significat statum. Tertius ordo qui & supremus, quiescentium in lecto est. i. contemplationi vacantium, qualis fuit Daniel, qui coniugio carens, & quasi in lecto suauissimo solitarius dormiens, clarè quasi facie ad faciem videbat dei visiones. Hoc nimirum dominici templi tabulatum tertium est, septem habẽs cubitos, quo in numero sabbatismus dei est, illam significans requiem animæ, deum suspicientis, de qua ipse cum dixisset: Et discite (Matt.11.) à me, quia mitis sum & humilis corde, subsecutus, & inuenietis, ait, requiem animabus vestris. In hoc tabulato supremo, sancta iam sabbatizat anima, seculo altior, & cùm adhuc teneatur in corpore angusto, iam per cõtemplationis requiem fruitur cœlo, spatiatur inter angelos, assistit deo. Igitur in templo domini tria tabulata sunt qui manentium in Christo, tres legitimi ordines sunt. Ostium, inquit, lateris medij in pariete erat, &c. Quòd est ostium lateris medij, per quod introitur in tabulatum primum, vt ascendatur in medium, & à medio in tertium? Ostium lateris templi, vulnus est in latere lanceato dominici corporis, præter quod non est aditus, non est ostium, vel ianua qua intret quis, vt in quouis ordine coram deo stare possit. Nam ex illo latere cum lancea percussum esset, sanguis & aqua profluxit, quo sacramento deletum est peccatum mundi, in (Galat.3.) quo & baptizati sumus, dicente Apostolo, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Ergo vnum est ostium, vnum baptisma, per quod introitur in illud dei templum, quò cum admissus fuerit, tunc domum ascendere licet, vel à primo in medium, vel à medio in tertium, prout delectauerit quemcunque ascensus virtutum, vel celsitudo meritorum. (Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, vt non hærerent muris templi.) Muris templi hærere est hoc solum considerare, quòd Christus homo est, quòd passibilis erat, quòd homines impij murum corporis eius clauis & lancea suffodere potuerunt, vt interficerent eum. Verùm hoc tantum considerare, hoc solùm respicere, & pro hoc illum cõtemnere, Iudæorum est & hæreticorum, atque gentilium. Trabes igitur tabulatorum muris templi non hęreant, id est, vna cunctorum ecclesiæ ordinum fides, non solum in Christo respiciat carnis naturam, sed ad internam diuinitatis gloriam tendat.

Quid sit quòd omne ferramentum non est auditum in domo cum ædificaretur, & quòd templum auro est vestitum, quid in templo oraculum, quòd & æqualibus per longum, latum, & altum, mensuris erat perfectum.

CAPVT XI.

DOmus autem cùm ædificaretur, lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.) Hoc & pro vniuersitate sanctæ illius supernæ ciuitatis Hierusalem, sic rectè intelligi potest, quia lapides viui, lapides sancti, de quibus illa construitur, hic dolantur, hic in mundo tonsionibus atque pressuris expoliuntur, ibi autem in pace per manum artificis locis suis aptantur, ita vt nullus persecutoris malleus, nulla cædentium securis, nullum serrantium ferramentum vlterius audiatur. Verùm quia hic non de ciuitatis ædificio, sed de ciuitatis templo sermo est, illud rectè intelligitur, quia sine opere humano siue virili complexu, conceptus est deus & homo Christus dei filius. Igitur malleus siue securis atque omne ferramentum, non sunt audita in domo cum ædificaretur, quia nullum affuit opus humanum vt Christus conciperetur. Foris dedolati sunt lapides, quibus hæc domus ædificata, quia prius patres vel iusti omnes more naturæ, vel opere humano generati sunt, quorum fide in beatam virginem coadunata, Christus conceptus est. Hic ferramentum quodlibet audiri scelus est, & quicunque se audisse somniauit, hæreticus est. (Aedificauitque quadraginta cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimento vsque ad superiora, & fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorum. Porrò oraculum habebat xx. cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit illud, atque vestiuit auro purissimo. Sed & altare vestiuit cedro, & cætera.) Non solum oraculum quod erat xx. cubitorum, sed & ipsum templum, quod præ foribus oraculi quadraginta cubitorum erat, operuit auro purissimo, nihilq́ue erat in templo, quod auro non tegeretur. Sed & totum, inquit, altare oraculi texit auro. Magnum & mirificum templi manufacti opus, gloriam præfigurabat templi non manufacti, id est, hominis Christi, quàm credimus, quàm prædica-

prædicamus, cuius viſionem deſiderantes expectamus. Quòd eſt enim templi illius aurum ſiue
aurea claritas, niſi ſedentis ad dextram patris immortalitas atque impaſsibilitas? Denique ante-
quam paſſus vel mortuus reſurgeret, templum quidem erat lapideum, & cedrinis tabulis quaſi
contextum, ſed nondum auro tectum, quia ſordida quidem & nullo vitio putribilis in illo no-
ſtra erat natura, ſed nondum ſua fulgebat gloria, qua poſt paſsionem mortis coronandus erat.
At poſtquam reſurrexit à mortuis, iam nihil in templo eſt quod non immortalitatis auro tega- Roma.6.
tur, ſemel quippe mortuus, & viuens deo, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.
Auro vilior templi ſubſtantia tegitur, non deſtruitur, quia videlicet gloria reſurrectionis, ſiue
immortalitatis, natura carnis nō abſorbetur, ſed ſuperinduitur. Quòd tandem in hoc templo eſt
oraculū, quòd dicitur ſancta ſanctorum? Oraculū in templo, Deus eſt in Chriſto. Vndè Apoſto-
lus dicit: Deus erat in Chriſto, mundū reconcilians ſibi. Oraculum autem & præ foribus oraculi 2.Cori.5.
templū, ſicut non duo templa, ſed vnū templum, ſic hominem & in homine deū, non duos Chri
ſtos, ſed vnum confitemur Chriſtū. De vocibus ſiue reſponſis huius oraculi, de diſpoſitione ver-
bi incarnati, illud ſacrum corporis templū inhabitantis, non ſoli apoſtoli, ſed & ipſe Chriſtus iu-
giter ſecundum hominem pepēdit, vt nihil à ſemetipſo faceret aut iudicaret, ita vt (verbi gratia)
gentem ſuam vel ciuitatem Hieruſalem, ruituram flere poſſet, flèndo tamen non liberaret. Ora-
culum illud quantę longitudinis, tantæ & latitudinis, tantæ nihilominus erat latitudinis, quia vi-
delicet Chriſti domini noſtri diuinitas, quantæ antiquitatis quæ per longitudinem, quantæ ma-
ieſtatis quæ per altitudinem, tantæ omnino charitatis eſt quæ intelligitur per latitudinem.

Quid ſint duo Cherubin, & cur poſita in oraculo, & quid quòd fecit ea de lignis oliuarum, quid extenſio alarum, quid oſtiola in ingreſſu oraculi, & poſtes anguli ipſorum, quid in eis pictura Cherubin, & ſpecies palmarum, quid oſtia, quid poſtes in introitu templi de lignis oliuarum. CAP. XII.

FEcit in oraculo duo Cherubin de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis.) In taber- Exod.25.
naculo Moyſi, duo Cherubin obumbrantia propitiatoriū, myſticè duo teſtamenta ſunt, me- 1. Iohan.2.
diatori dei & hominum Chriſto, concorditer perhibentia teſtimonium, quia ipſe eſt propitiatio
pro peccatis noſtris. In his itidem quæ fecit Salomō, ipſum intelligimus myſterium. Et ille intra
velum, & hic intra tabulatum quo diſtinguebatur à templo propitiatoriū, poſuit Cherubin. Pla-
na ſaluo myſterio poterat poſuiſſe in templo extra propitiatorium, quia videlicet templum diui
nitatis, homo Chriſtus vtrunque memoriter capiebat teſtamentum, & ab vtroque tam diuinita-
tis quàm humanitatis ſuæ verum habet teſtimonium. Sed hoc ſciendum neceſſario recōdita hæc
fuiſſe, tam nunc intra oraculum, quàm tunc intra velum, videlicet ne populus inſtabilis, & idolo-
latriæ nimius appetitor, pulchras effigies miratus pro deo adoraret, ſicq; verum & viuum offen-
deret deum. Denique in hoc libro Regum ſcriptum eſt. Confregitque Ezechias ſerpentem æ-
neum, quem fecerat Moyſes. Si quidem vſque ad illud tempus incenſum adolebant ei filij Iſrael. 4.Reg. 18.
Si non tantum aureum vitulum, ſed & ſerpentem populus ille pro deo adorare poterat æneum,
quanto magis Cherubin adoraret ſpectabilium, imò & quaſi cœleſtium mirator ſpecierū? Ergo
neceſſario hæc (vt prædictum eſt) recondita ſunt, vt ſola ſacerdotalis maturitas, ea certis tempo-
ribus intueretur, ita dicente domino per Moyſen: Quia ſi quis externus acceſſerit, morte moria- Nume.1.
tur. Veruntamen & myſticè idcirco teſtamentum vtrunque intrinſecus recondatur, vt ſcriptu-
rarum arcana, nullus attrectare audeat prophanus, ne dum verba ſpiritus ſancti diſcutit alieno
ſpiritu, fiat hæreticus atque ita iuxta ſententiam legis diuinæ, morte moriatur. De lignis, inquit,
oliuarum fecit eos. Ligna oliuarum viri ſunt miſericordiarum, de qualibus ſcriptum eſt. Hi ſunt Eccle.44.
viri miſericordiæ, quorum iuſtitiæ obliuionem non acceperunt. Cùm ſemine eorum permanent
bona, hæreditas ſancta nepotes eorum & in teſtimentis ſtetit ſemen ipſorum. Tales quippe per
viros vtrunq; conditum eſt teſtamentum, qui quaſi ligna oliuarum, id eſt, vaſa miſericordiæ fue-
runt, eorumq́ue fides & merita vtriuſque Cherubin materia ſunt. (Extendebant alas ſuas Che-
rubin, & tangebat ala vna parietem, & ala Cherub ſecundi tangebat parietem alterum. Alæ au-
tem alteræ in media parte templi ſe inuicem contingebant à pariete vſque ad parietem alterum,
quicquid erat oraculi obumbrabant.) Cherubin, quia videlicet quicquid eſt de verbo dei, quic-
quid ſciri vel prædicari oportet, de incarnatione, de vera diuinitate & humanitate filij dei, duo-
bus ita continentur teſtamentis, vt extra hæc nihil ſit quod annunciari debet aut credi. Totum
in his comprehenditur cœleſte oraculum, quòd tam firmiter ſcire debemus, vt extra hæc audi-
re, nec hominem nobis liceat nec angelum. (Texit quoque Cherubin auro.) Vt videlicet omnis
literæ vilitas ſplendeat ſpiritualis intelligentię fulgore diuino. (Et in ingreſſu oraculi fecit oſtia-
la de lignis oliuarum.) Oſtiala quæ claudantur & aperiantur, ſanctorum ſunt expoſitiones elo-
quiorum, quæ pro diuerſa capacitate audientium alijs claudendæ, alijs aperiendæ ſunt, quem-
admodum dicit: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei, cæteris autem in parabolis (Poſtes,

EEe ij inquit,

III.REG. VI. Lucæ 8. inquit, angulorum quinque, & duo oſtia de lignis oliuarum.) Factura hæc pentagoni ſpeciem exprimit, maximè clauſis oſtiolis, vt videlicet illis præcipuè claudi debeant ſecreta cœleſtis oraculi, quorum capacitas quinque ſenſuum facultatem non excedit, adeò, vt ſpiritualium comparatione non tam homines quàm iumenta poſsint æſtimari. (Et ſculpſit in eis picturam Cherubin, & palmarum ſpecies.) In oſtijs & in parietibus cum Cherubin, palmarum quoque ſpecies pinguntur, quia ſcientiam dei fideliter ſuſcipientibus, & pro illa certantibus, victoriæ de cœlo promittuntur. (Fecit & in introitu templi poſtes de lignis oliuarum quadrangulatos, & duo oſtia de lignis abiegnis, altrinſecus, & vtrunque oſtium duplex erat, & ſeinuicem tenens aperiebatur.) Itaque quatuor erant oſtia, quoniam vtrunq; oſtium duplex erat. Planè in introitu templi non manufacti quatuor oſtia ſunt, quia notitiam quatuor euangeliſtarum, narratione incarnationis dominicæ accipimus. Hæc oſtia ſe inuicem tenentia aperiuntur, quia profectò ſumma euangeliſtarum concordia eſt, ſeque inuicem tenent, & in nullo à ſe illos diſcrepare ſentit & credit quiſque pio ſpectat intuitu.

De eo quod ait: Ædificauitq; eam annis ſeptem, cùm Iudæi dixerint ad dominum, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & quale in illo numero myſterium ſit. CAPVT XIII.

ANno quarto fundata eſt domus domini, in menſe Zio, & in anno vndecimo menſe Bul, ipſe eſt menſis octauus, perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & vniuerſis vtenſilibus. Aedificauitque eam annis ſeptem.) Menſis Zio, ipſe eſt Aprilis, qui & Iar vocatur. Zio enim interpretatur vultus. Idcirco vultus, quia in dedicatione templi nubes gloriæ vultus domini texit templũ. Iar autem interpretatur pauor. Ideò pauor quia timetur, ne ea quæ fruges ac terræ debent, in
Iohan. 2. hoc menſe aeris intemperantia influctuoſa ſint. Aedificauit, inquit, eam annis ſeptem. In Euangelio cùm dixiſſet dominus: Soluite templum hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud, de templo loquens corporis ſui, reſpõderunt Iudæi. Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in tribus diebus reædificabis illud? Rancoris impatientia dixerunt quidam, quadraginta & ſex annis ędificatum eſt templum hoc, cùm quòd breuius erat dicere, potuiſſent, ſeptem annis ædificauit Salomon, attamen tam ſecundum hiſtoriam quàm & ſecundum myſterium, neſcientes vera locuti ſunt. Nam ſicut hiſtorica teſtatur narratio filij captiuitatis de Babylone reuerſi ſub Eſdra, vel Neemia cùm reædificare cœpiſſent, quòd videlicet ædificium tunc ſtabat, cum hæc dicerentur, prohibebantur ædificare ab eis, quæ in circuitu erant aduerſarijs nationibus, atque ita factum eſt, vt cœpta ędificatio quadraginta & ſex annis protelaretur. Porrò & myſtica nobis verba dederunt, vt dicamus, de dominici corporis templo, quia reuera quadraginta & ſex annis ædificatum eſt, id eſt, vera de carne Adam caro eſt. Hic nempe numerus ſecundum Græca elementa numerus nominis Adam eſt. Adam ſi quidem quatuor literis ſcribitur, quarum prima alpha, α vnum. Secunda delta, Δ quatuor. Tertia alpha, α rurſus vnum. Quarta mi, μ quadraginta ſignificat. Hoc ergo verbum de ore impiorum, & ignorantium rapuimus, gratulanter dicentes, quia veraciter hoc ſanctum dei templum, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt, id eſt, de vera carne Adæ, vera caro, verum corpus Chriſti ſumptum eſt. Rurſus quatuor iam dicti nominis elementa quatuor mundi plagas ſignificant, quarũ & in Græcis nominibus prima ſunt. Nã Græcè oriens ἀνατολή, occidens λύσις, ſeptemtrio ἄρκτος, meridies dicitur μεσημβρία. De corpore igitur Adæ, quòd per quatuor mundi plagas diffuſum eſt, templum dominici corporis ſumptum eſt, quòd Iudaicus liuor dum neſcit, teſtatus eſt.

Quid ſpiritualiter ſignificet domus ſaltus Libani, & quia quot generationes ab Abraham vſque ad Chriſtum, totidem, id eſt, quadragintaquinque domus illius columnæ fuerint, licet euangeliſta tres prætermiſerit.

CAPVT XIIII.

III.REG. VII. AEdificauit quoque domum ſaltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Ligna quippe cedrina exciderat in columnas, & tabulis cedrinis veſtiuit totam cameram. Quæ quadragintaquinque columnis ſuſtentabatur. Si ciuitas Hieroſolyma ſpiritualiter ſancta eſt eccleſia, & templum illud manufactũ, templum corporis dominici ſignificat, quid hæc domus Salomonis, domus ſaltus Libani, niſi domum generationis eiuſdem Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham figurat? Ligna quippe cedrina, ligna imputribilia patres fuerunt, ex quibus ipſe Chriſtus ſecundum carnem, quippe qui propter magnæ fidei meritum, imputribilis memoriæ ſunt. Quid ergo domus huius columnæ XLV. niſi totidem ſignificant generationes, ab Abraham vſq; ad Chriſtum? Nam ſecundum Euangelium non plus quidem quàm quadragintaduæ ſunt, ſed ſecundum fidem hiſtoriæ quadragintaquinq; ſunt. Tres quippe Euangelium certi gratia

gratia mysterij prætermisit, dicendo. Ioram autem genuit Oziam, Ioram quippe non genuit Oziam, sed Ochoziam, qui Ochozias genuit Ioas, de quo natus est Amasias, qui genuit Oziã. Videlicet quia Euangelistæ propositum erat tres tesseradecades in diuerso temporum statu ponere, & Ioram generi se miscuerat impijssimæ Iezabelis, idcirco vsque ad tertiam generationem eius memoria tollitur, ne in sanctæ natiuitatis ordine poneretur. Igitur domus saltus Libani quadragintaquinque columnis sustentatur, quia patrum ex quibus Christus secundum carnem ab Abraham vsque ad Christum generationes quadragintaquinque sunt. Sed quomodo, inquis, sub hoc mysterio dicuntur stare in numero vel ordine columnarum, qui in Euangelio Christi non stant, & de generatione eius ceciderunt? Dicamus ad hæc. Illi quidem ceciderunt, sed meliores aliæ columnæ locum illorum acceperunt, scilicet prophetæ quos illi aut occiderunt aut persecuti sunt. Verbi gratia: Cecidit Ochozias qui & Ahazias, loco eius stet Helisæus propheta, qui in sermone domini, mandauerat Iehu quem & vnxit in regem super Israel, vt deleret domum Achab & Iezabel quæ occiderat prophetas, cuius de genere, id est, de filia erat Ahazias. Cecidit & Ahaziæ filius Ioas. Locum eius obtineat is, quem ille occidit Zacharias filius Ioiadæ propheta. Cecidit Amasias, loco eius supputetur ille propheta qui cum illum corriperet, adorantem deos Seyr, audiuit hæc. Nunquid consiliarius regis es? Quiesce ne interficiam te. Itaque in domo pacifici regis Christi. Columnæ, vt iam dictum est, quadragintaquinq; sunt. Cur enim prophetæ memorati in generatione Christi, vbi carnis eius patres meritò cadunt, non admittantur, cum in Ioseph terminetur, de quo constat, quòd non fuerit pater eius? Denique euangelistæ spirituali & sapienti, magis secundum fidem, quàm secundùm carnem genealogiam verbi incarnati texere propositum fuit, cuius videlicet generationis vera beatitudo est in eo, quia verbum ipsum quod virgo fidelis, secundùm carnem peperit & lactauit, ipsa secundũ fidem prius & corde concepit, & ore peperit, iuxta magnam prophetæ admirationem, dicentis: Antequàm parturiret peperit, & antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vnquàm tale, & quis vidit huic simile? Et continuò. Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens simul, quia parturiuit, & peperit Sion filios suos? Quæ nam est ista Sion, quæ antequàm parturiret, peperit, quæ antequam veniret partus eius, peperit masculum, & deinde simul vna die peperit filiorum suorum gentem, nisi illa beata generatio, quæ antequàm secundum carnem, secundùm Mariæ virginis vterum parturiret Christum, peperit eundem masculum, id est, fortissimum & omnipotentem secundum spiritum, & deinde prædicãtibus apostolis parturiuit & peperit, quasi in vna die, id est, in breui tempore diffusam per mundum vniuersum multitudinem credẽtium? Quid enim fuit, post promissionem beati seminis quæ facta est ab Abraham? Quid, inquam, fuit Moysi & prophetis sanctam scripturam quæ verbum dei est, contexere, nisi Christum & corde per spiritum propheticum concipere, & ore parere? An non & hoc vnus illorum asserit, à timore tuo, inquiens, domine concepimus & peperimus spiritum, salutes non fecimus super terram? Item quid fuit post ascensionem domini, Moysi prophetarumq; testimonijs repentè gentes ad fidem Christi conuertere, nisi gentem filiorum Sion in vna die parturiri? Igitur rectè & venerabiliter euangelista sanctus sic generationem Christi contexuit, vt & reges impios qui prophetas occiderunt in exemplum matris suæ Iezabelis amoueret, & eandem in viro fideli Ioseph sponso custoditæ virginis terminaret.

Matth. 1. 1. Reg. 9. 2. Para. 24. 2. Para. 25. Esaiæ 66. Esaiæ 26.

Quid mysticè significet porticus in facie maioris porticus, & porticus solij in qua tribunal est, pro diuerso statu temporum ab Abraham vsque ad Noe, & à Noe vsque ad Abel; & ab illo sursum vsque ad primam creationem mundi. CAPVT XV.

QVadraginta quinque columnas perspeximus, reliqua videamus. (Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis, & alteram porticum in facie maioris porticus, & columnas & epistylia super columnas fecit. Porticumque solij in qua tribunal est, fecit, & texit lignis cedrinis à pauimento vsque ad summitatem, & cæt.) Porticus columnarum ante domum, quæ columnis subnixa est, tempus illud fuit, supra Abraham vsque ad Noe, ab Abraham, inquam, ad quem primum repromissio facta est. Altera porticus in facie maioris porticus, superioris fuit temporis status, videlicet, à Noe vsque ad Abel, siue ad Adam, qui primus creatus est. Porrò porticus solij, in qua tribunal est, illud est initium timoris domini, initium sanctarum scripturarum, quòd timendum est, in quo deus lucem à tenebris, id est, humiles angelos à superbientibus angelis insociabili separatione discreuit, & eum quem in paradiso posuerat protoplastum propter præuaricationem eiecit. Illic terribile solium. Illic tremendum tribunal est. Ait ergo: Porticum quoque solij in qua tribunal est, fecit, & texit lignis cedrinis, à pauimento vsque ad summitatem. Et domuncula in qua sedebatur ad iudicandum, erat in medio porticus simili opere. Et Lucas quidem generationis dominicæ narrator facundissimus

II. REG. VII. disſimus ac vitulus diſertus, ab ipſo templo domini, quòd eſt in Hieruſalem, ab ipſo dominico homine, qui natus eſt in ea, quique fundauit eam altiſsimus, vſque ad hanc ſupremam porticum, vſque ad hanc domunculam, in qua ſolium prædictum vel tribunal eſt, nos perduxit, ſic incipiendo. Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur filius Ioſeph, qui fuit
Lucæ 3. Heli, & ſic finiendo, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei. Statim quippe omni habenti aures audiendi illud in animo proponitur ſolium vel tribunal dei, quo Adam iuſta ſententia, iudicium incidit ſuæ præuaricationis & in hoc exilium miſſus eſt, duplici oppreſſus morte, animæ & corporis. Matthæus autem domum illam, domum regiam quadragintaquinque columnarum exceſsit, quia ſupra Abraham ad quem primum repromiſsio facta eſt ſeminis, in quo benedicentur omnes gentes, non proceſsit. Nunc quid ab ipſa domo porticus differat, breuiter dicendum eſt, Generationum ſeries ab Abraham vſque ad Chriſtum, domus Salomonis, domus
Gene. 22. pacifici, & ſapientiſsimi regis idcirco eſt, quia ex quo Abraham audito quod in ſemine eius benedicerentur omnes gentes credidit, & per hanc fidem iuſtificatus eſt, Chriſtus in corde eius, & filiorum eius per eandem fidem habitauit, quemadmodum & de nobis Apoſtolus dicit: Ha-
Ephe. 3. bitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. At verò Noe, & qui ex illo, vel poſt illum vſque ad Abraham iuſti ſiue electi fuerunt, nihil tale acceperũt, nihil de eiuſmodi promiſsione audierant, circa rerum aliarum inſpectionem probati, & fideles inuenti ſunt, vt idem Noe, qui dicenti ſibi deo, diluuium futurum credidit, & arcam ad præceptum domini fabricauit, non cre-
1. Petr. 3. dentibus alijs, quemadmodum & Petrus in epiſtola dicit: Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabat dei patientia in diebus Noe, cùm fabricaretur arca. Proinde & diuerſum fidei ſuæ ſignum accepit, id eſt, non in carne ſua, quemadmodum Abraham, qui beati ſeminis fidem habuit, & idcirco congruum accepit ſignum circuncißionis, ſed in nubibus dicente domi-
Gene. 9. no: Ponam arcum meum in nubibus cœli, videlicet quia cataractus cœli vt diluuium fieret aperiendas fore credidit. Erat ergo ſtatus illius temporis alius, tanto à tempore vel fide Abrahæ differens, quanto à dignitate domus differt anterior porticus. Porrò & qui ante illum omnes electi vel iuſti ante diluuium fuerunt, alterius differentiæ fuerunt, in eo ſcilicet, quòd præter legem naturalem nullum mandatum accepiſſe leguntur, ſed ex creatura cognoſcentes creatorem ſpontanea fide iniuſsis quoque ſacrificijs velut Abel & Enoch deo complacuerunt. Erat ergo & alius temporis ſtatus, vt rectè nunc per porticum quæ erat ante faciem maioris porticus intelligatur. Suprema tandem porticus ſolij in qua tribunal eſt, illa eſt, vt ſupra iam diximus, quàm
Gene. 1. in vertice ſanctæ ſcripturæ ſpectamus mundi fabrica, ſex diebus explicita. Vndè tanquam de ſolio vel tribunali, voces imperioſas audimus creatoris & regis dicentis: Fiat lux, ipſamq; lucem &
Pſal. 148. tenebras diuidentis, dicẽtis: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, &c. dicentis, atque dicendo facientis cum auctoritate imperiali, vndè & canimus. Quia ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt. Statuit ea in ſeculum, & in ſeculum ſeculi, præceptum
Gene. 3. poſuit & non præteribit. Solij vel tribunalis illius ſententiam illam, quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini, adhuc portaremus vniuerſi, niſi amota fuiſſet, per illum quem
1. Iohan. 3. habemus apud patrem, aduocatum magnum Ieſum Chriſtum, qui interpellat pro nobis.

Quæ & qualis domus ſit, quàm filiæ Pharaonis, id eſt, eccleſiæ de gentibus, fecit Salomon Chriſtus. CAPVT XVI.

DOmum quoque fecit filiæ Pharaonis, quàm vxorem duxerat Salomon tali opere, quali & hanc porticum.) Tandem filiæ quoque Pharaonis, quàm vxorem duxerat Salomon, fecit domum, quia videlicet poſt omnia quæ in ſupradictis myſticè intellecta ſunt, eccleſiæ quoque de gentibus, quàm ſibi ſponſam acquiſiuit, bonum Chriſtus in cœlo & in terra parauit locum. Fecit, inquam, illi domum tali opere, quali & illam ſupremam porticum. Nam verbi gratia, illa quomodo in porticu myſticè ac ſpiritualibus oculis ſpectamus, quia ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas, ſic in domo huius filiæ Pharaonis, in ſacramentis huius eccleſiæ de gentibus, quæ quondam fuit filia Pharaonis ſpiritualis, id eſt, diaboli, eundem ſpiritum ſanctum ferri non dubitamus ſuper aquas baptiſmi, iamque exinde creaſſe nouos cœlos, & nouam terram, & cætera omnia noua, iuxta quandam ſimilitudinem illorum veterum. Vndè alias plenius nobis erit dicendum. (Omnia, inquit, de lapidibus pretioſis, qui ad normam quandam atque menſuram tam intrinſecus quàm extrinſecus ſerrati ſunt, à fundamento vſque ad ſummitatem parietum, & intrinſecus vſque ad atrium maius. Fundamenta autem de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis,
Ephe. 3. decem ſiue octo cubitorum.) Lapides illi, lapides pretioſi, & fundamenta hæc, illa ſunt, quibus vel de quibus Apoſtolus dicit: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici dei, ſuperædificati ſuper fundamentum apoſtolorum, & prophetarum, & cætera. Et illa quidem ædificatio manufacta, ſicut & omnis ſtructura manufacta, terrena fundamenta deorſum habens tendebat ſurſum. Hæc autem ædificatio ſpiritualis, fundamenta ſurſum habet quemad-

quemadmodũ Psalmista, Fundamenta, inquit, eius in mõtibus sanctis. Etenim fundamentũ fundamentorum eius Christus, nulli dubiũ, quoniam sit ille lapis altissimus. Ad quẽ accedentes (ait Petrus) lapidem viuum, & ipsi tanquam lapides viui superædificamini, nunc tamẽ eo tenditur, vt super illum debeamus eleuari. Ad normam, ait, quandam, atq; mensuram tam intrinsecus quàm extrinsecus serrati erant. Ac deinceps, Aequalis mensuræ, secti erant. Hoc plane secundum vnam eandemque fidem intelligendum est. Nam fide quidem omnes lapides isti, lapides viui, lapides pretiosi, æquales sunt, & tam intrinsecus quàm extrinsecus serrati sunt, quia tam coram deo quam coram hominibus idem dicunt, & idem sapiunt, vndè & tanquam serrati siue secti bene coniungi & sibi cohærere possunt, operatione autem vel potentia plurimum differunt, vnde & Apostolus, Hæc autem, inquit, omnia operatur vnus, idemq; spiritus, diuidens singulis prout vult. Et bene ad normam quandam atque mensuram. Vnus enim & solus qui sine vlla mensura omne datum optimum & omne habet donum perfectum, ille est de quo Ioannes Baptista, Non enim, inquit, ad mensuram deus dat spiritum. Illi omnia pater dedit in manus, nos autem omnes ad mensuram de plenitudine eius accepimus. Similiterq; de cedro, inquit, Tam in atrio maiori, quàm & in atrio domus domini interiori, siue in porticu domus cum lapidibus, vel super lapides ordinantur, & cedri, quia videlicet in ædificatione dei decet, vt & tanquã lapides simus per patientiam stabiles & firmi, & tanquam cedrus imputribilis, bonis eos qui foris sunt, prouocemus exemplis. Dicamusque cum Apostolo, Christi bonus odor sumus deo in omni loco. Sanè atrium domus hi sunt, qui propter charitatem intus positorum, ad exteriora se extendunt, vt eis excludentibus importuna quæq; sanctum non inquietetur otium illorum, qui religioni, & sanctæ contemplationi magis idonei sunt. Vsq; ad illud atrium pertingit, opus Salomonis accuratissimum, quia profectò quicquid operatur Christus in eis, qui sibi intus assistunt, illis proficit, qui (vt prædictum est) propter eos fideliter laborando, ad exteriora sese negotia distendunt.

Psal. 86.
1. Pet. 2.
1. Cori. 12.
Iohan. 3.
Iohan. 13.
2. Cor. 2.

Non debere cuiquam incredibile videri, quòd in constructione templi manu facti mysteria templi non manufacti tam perspectè expresserit, cùm Daniel numerum quoq; annorum vsq; ad eundem Christum præscire potuerit. CAPVT XVII.

MIrum fortasse cuiquam aut etiam incredibile videatur, quòd regem hominem in opere suo sic spiritualibus intentum fuisse dicamus, vt ne columnarum quidem numerum absq; mysteriorum intuitu collocasse sit existimandus, atq; ita generationum quoq; numerum ab Abraham vsque ad Christum scire illum potuisse consequatur. Sed nunquid minus vllo prophetarum scisse illum rectè quis arbitretur? Non vtique, cum eidem postulanti sapientiam dixerit dominus: Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens, intantùm, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Et post pauca itidem scriptura dicit, Et erat sapientior cunctis hominibus, sapientior Ethan, Ezarita, & Eman, & Calcal, & Dardan filijs Maol. Ethan interpretatur durissimus. Ezarita, orientalis. Ethan ipse est Abraham orientalis. Eman quod interpretatur fidelis, est Moyses. Calcal, quod interpretatur gubernans, est Ioseph. Dardan, interpretatur generatio scientiæ. Maol, interpretatur indulgentia. Generatio scientiæ intelliguntur XII. tribus filij Maol, id est, filij Iacob. Eadem vtique constantia dicendum est, quia Daniele quoque qui post eum surrexit sapientior erat. Dixerat illi enim deus (vt iam dictum est) quod nullus ante illum fuerit, vel post resurrecturus esset similis illi. At verò Daniel, numerum quoque annorum quibus exactis venturus esset Christus, scire meruit Gabriele dicente sic, Scito ergo & animaduerte, ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem vsq; ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades quadraginta duæ erunt, &c. Num igitur quod minus est, scilicet quota generatione templum illud diuinitatis Christo nascente foret ædificandum, iste scire potuisse negandus est, cum omnibus hominibus tam præteritis quàm post se futuris sapientior esset? Proinde & si non legimus, dictum illi fuisse, quod Moysi dictum est, Inspice & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est, nihilominus tamen ipse vidit exemplar, iuxta quod omnia faceret, ita vt ne columnam quidem sine cœlestium intuitu collocaret, quippe quo sapientior nec ipse fuit Moyses. Hæc idcirco dicta sunt, vt constet, quia diligentius structuram ille in opere suo perspexit, & imitatus est, templi non manufacti, templi dominici corporis, totiusque domus eius spiritualis, quàm vllus ingenio suo possit exponendo consequi, licet & hæc ecclesiasticorum omnium vnanimitas ita sentiat, vt aliud quid suspicari nefarium sit.

3. Reg. 3.
2. Reg. 4.
Daniel. 9.
Exodi. 25.

Quomodo ex patre Tyrio fuisse dicatur Hiram, qui & plenus sapientia & intelligentia & doctrina fuerit, & perinde mysticas operando causas attendere quiuerit. CAPVT XVIII.

MIsit quoq; rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduę de tribu Nephtalim, patre Tyrio, artificem ærarium, plenum sapientia & intelligentia & doctrina ad faciendum

III.REG. VII. opus omne ex ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius, & finxit duas
columnas æreas.) De hoc in Paralipomenon legitur, Misi ergo tibi virum prudentem & scien-
tisſimum, Hyrã patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater Tyrius fuit. Notan-
2. Para. 2. dum, quòd in Malachim Hyrã dicitur, in Paralipomenon verò Hurã. Hyrã enim interpretatur
ſublimis, Huram verò deus excelſus. Hyram in Malachim dicitur fuiſſe de Tyro & filius mulie-
ris vidua de tribu Nepthalim patre Tyrio. Sciendũ quòd de tribu Nepthalim pater eius fuerit,
quo mortuo vxor eius, quæ hic vidua ſcribitur eundem Hyram in Tyrum miſiſſe, docendi gra-
tia dicatur, & à quo doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius vocatur. Idcirco patre fuiſſe Tyrio
dicitur, cum vtique pater eius de tribu Nephtalim fuerit. Quòd verò in Paralipomenon legitur
de Hyram regem dixiſſe, miſi tibi virum prudentiſsimum, & ſcientiſsimum Huram patrem me-
um, patrem dignitatis gratia eum vocat, ſicut in pleriſque locis legitur, Filium verò mulieris de
filiabus Dan eum vocat, quia mater eius de tribu Dan fuit, de genere Salomith ſororis Ooliab,
filij Achiſamech, cuius filius idem Sadomith Aegyptius in eremo lapidatus eſt. Nõ enim eadem
Salomith ſponte eidem Aegyptio coniuncta fuiſſe ſuſpicatur, ſed vim ab eo perpeſſa eſt. Idcirco
meritis eius factum fuiſſe dicitur, vt de filiabus eius naſceretur talis, qui operaretur in domo do-
mini. Nam & meritis Bale concubinæ Iacob factum fuiſſe quidam autumant, quòd mortua Ra-
chel non ſolum Ioſeph in loco filij educauit, verumetiam pro fratribus intercesſit eiuſdem, vt
immemor eſſet iniuriæ fratrum ſuorũ, & pro hac re dominus ei tribuit, vt de vno filio eius idem
naſceretur Ooliab ſocius Beſeleel, qui ædificaret domũ domini, & alteri eius filio, id eſt, Neph-
tali, naſceretur Huram qui domum domini in Hieruſalem ædificaret. Multum illum commen-
dauit ſcriptura dicendo, Plenum ſapientia & intelligentia & doctrina. Quod per hominem aſſe-
qui poterit, hoc vltimum poſuit, id eſt, doctrinam, quæ autem ſolius dei dona ſunt, prima dixit,
ſcilicet ſapientiam & intelligentiam. Sapientia quippe, id eſt, bono ingenio non niſi dono dei
plenus eſſe quis poterit, maximè autem intelligentia, quæ propria ſanctorum, & prophetarum
eſt facultas, per quam videlicet in arte ſua, diuinas & myſticas ſciebat attendere cauſas. Porrò
doctrina ex homine eſt, quæ cum rite procedit, quaſi de inſito ingenio igniculo lucidam ma-
gnamque flammam excitare ſolet.

De duabus columnis æreis quas finxit, & quod prima Iachim à dextris, ſecunda dicatur Booz à ſiniſtris, & de linea cubitorum duodecim, quæ vtranque ambit. CAPVT XIX.

FInxit, ait, duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis, columnam vnam, & li-
nea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtranq;.) Columnæ iſtæ egregium, & maxi-
Cant. 5. mum ornamentum domus domini, quid ſignificent, ipſe auctor illarum nobis innuit in Canti-
cis, dicendo in laudibus ſponſi, Crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes
Pſal. 24. aureas. Quænam crura ſunt ſponſi, niſi vniuerſæ viæ domini? Planę vię domini vniuerſæ non niſi
duę ſunt, miſericordia & veritas, ſiue miſericordia & iudicium, ſiue iuſtitia & pax. Quantumcun-
que varientur nomina, non niſi duo crura, non niſi duo domini ſunt itinera. Columnis iſtis tota
penè domus incumbit, totum ſanctæ ſcripturæ ædificium innixum eſt. Nam quicquid legimus,
Iacobi 4. quicquid audimus de vniuerſis vijs domini, aut miſericordia eſt aut veritas. Igitur ſapiens archi-
tectus duas tantum in opere ſuo ponit columnas admirabiles atque ſpectaculo dignas, ſi habes
vndè videas quas ille non ignorabat vias domini, quarum altera veritas ſiue iudicium eſt quod
ſuperbis reſiſtit, altera miſericordia quæ humiles ſuſtentat, atque confirmat, ſpiritu gratiæ, ſpiri-
tu fortitudinis. Quapropter ne neſcire aut diſsimulare vacet nobis, quærendam & ſpectandam
in columnis certi gloriam myſterij, nominibus quoque proprijs illas & ipſe vocauit, & ſcriptura
hæc æternæ memoriæ nomina ipſa mandare curauit. Ait enim, Cumque ſtatuiſſet columnam
dexteram, vocauit eam nomine Iachim.) Id eſt, firmitas. (Similiter erexit columnam ſecundam,
& vocauit nomen eius Booz.) Notas imo & nobiles ille ſuas columnas eſſe voluit, quas nomini-
bus tantis, tamque claris inſigniuit. Quæ eſt enim in domo domini firmitas, niſi miſericors gra-
tia, vel gratuita miſericordia, magni regis, magni, inquam, & pacifici regis Chriſti, quam poſtu-
Pſal. 68. lantes dicimus, Confirma deus hoc quod operatus es in nobis? Nempe quicquid operatus eſt in
nobis, quicquid confirmat ope ſpiritus ſancti, miſericordiæ eſt, non iudicij, gratiæ eſt, non meri-
ti. Et quo in robore columna conſiſtit ſecunda, niſi in iudicio, quo cœlum ipſum (quanto magis
terra) turbabitur tempeſtate valida? Vndè notandum, quia quæ prior eſt firmitas, & quæ ſecun-
da in robore dicta eſt, quia videlicet, prior eſt miſericordia quæ humiles bona ſpe firmat, poſte-
rius iudicium quo contra ſuperbos fortiſsimus deus, robuſtum brachium ſuum præparat. (De-
Gene. 17. cem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam, inquit.) Numerus iſte ab omnibus adoran-
Lucæ 2. tibus in templo domini, fidem ſimul & opera certatim exigit, Decem quippe præcepta ſunt le-
gis, octauo die Chriſtus reſurrexit, octauo, inquam, die quo & circuncidebatur infans, quæ
circuncisio ſignaculum erat iuſtitiæ fidei, quàm in Abraham deus amicitia ſua remunerauit.
Item,

Item,numerus iste altitudinis,sub ternario senarioque continetur, ter enim sex, vel sexies tres, decem & octo sunt. Ternarius trinitatis fidem. Senarius (quo numero deus opus mundi explicuit) significat operationem. Vt ergo & rectè credamus, & bonum ad omnes operemur, singulæ columnarum communibus exurgunt numeris, nam ad vtrunq; tam spe misericordiæ, quàm timore trahimur iudicij. (Et linea, inquit, XII. cubitorum ambiebat columnam vtranq;.) Hic iam & illud sciendum, quia cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, tunc columna hæc quæ dicitur firmitas, columna misericordiæ stabit à dextris, & columna quæ dicitur in robore, columna iudicij, stabit à sinistris. Tũc vtiq; linea XII. cubitorum ambiet columnam vtranq;. Nam ecce circa columnam dextram lineæ medietas, id est, cubiti sex. Esuriui, ait, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me. Nudus erã & cooperuistis me, Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Ecce autem & circa columnam sinistram cubiti sex. Esuriui, ait, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non cooperuistis me. Infirmus, & in carcere, & non venistis ad me. Igitur linea XII. cubitorum columnam ambit vtranq;, videlicet quia duodenaria remuneratio, bonos & malos distinguens, diuidetur in vtrosque. Et hic quidem intellectus magis spiritualium est. Cæterùm Hebræi animales, à vero templo, de quo loquimur, omnino auersi, carnaliter in his columnis Dauid interpretantur & Booz, vt per Iachim quod interpretatur præparator, intelligatur Dauid, per aliam verò columnam Booz, propter virtutem castitatis. Matth. 25.

Quid capitella columnarum, & cur quinque cubitorum sint, & in porticu quatuor cubitorum fabricata, & quid retiacula vel catenulæ in capitellis, quibus columnæ de oraculo pendêre videntur, & quid malogranata catenulis interposita. CAPVT XX.

Capitella autem quæ erant super capita columnarum quasi opere lilij fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensuram columnę contra retiacula.) Iuxta cœptum mysterium, congeminata capitella columnarum, consummationem significant, tam veritatis quàm misericordiæ domini, in resurrectione mortuorum, in qua tam secundum corpus quàm secundum animam, æqua fiet secundum opera retributio cunctorum. Et subteriora quidem capitella corporum, superiora verò consummatum designat statum animarum, vndè & paulo ante hæc dictum est. Quinq; cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinq; cubitorum altitudinis capitellum alterum. Quinq; cubitorum altitudinis capitella, pertinent ad corpora, quorum profectò quinq; sensus æternorum siue bonorum siue malorum omnes complebit sempiterna satietas. Nam & qui, vt suprà dictum est, à dextris erunt, ex abundantia misericordiæ, visu, auditu, gustu, odoratu, & tactu in carne iam immortali, atque impassibili, æternalibus satiabuntur bonis, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, & qui à sinistris nihilominus ex abundantia iustitiæ & veritatis, totis eisdem sensibus in carne sua sempiternis implebuntur malis, ita vt vermis eorum non moriatur, & ignis eorum non extinguatur. Nec verò repugnat, quòd hæc quasi opere lilij fabricata erant, quia videlicet pulchritudini laudis diuinæ, tam iusta & debita damnatio sinistrorum, quàm misericors & gratuita proficiet saluatio dextrorum, Psalmista quoque attestante cùm dicit. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Bene igitur capitella hæc quinque cubitorum fuisse referuntur. Quæ autem super hæc erant, neque quinque cubitorum, neque alterius cuiuslibet mensuræ fuisse leguntur, quia videlicet sensus quidem cunctos nouimus corporis, in quibus caro nostra, secundum operum merita, plenariè remunerabitur, animarum autem quanta sint receptacula, qui numeri, quæ habitudines, in illa remuneratione bonorum siue malorum scire non possumus. Vbi capitella hæc fabricata erant? (In porticu, inquit, quatuor cubitorum.) Id est, in præeunte exercitio quatuor virtutum principalium, quas Ethnici quoque nouerunt, proprijsque vocabulis nuncupant, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iustitiam. Nam prout quis istis se exercuerit siue male vt Epicurus, siue bene vt vir ecclesiasticus, ne dicam Stoicus siue Peripateticus, ita in illa distinctione misericordiæ, & iudicij, dexter siue sinister inde spectabitur. (Contra retiacula,) inquit, De istis retiaculis paulò ante hæc plenius loquitur, (Septena, inquit, versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, vt tegerent capitella, quæ erant super summitatem malogranatorum, & cætera.) Et in Paralipomenon, Nec non & quasi catenulas, inquit, in oraculo & superposuit eas capitibus columnarum. Malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. Itaque per hæc datur intelligi, quia demissæ de altitudine oraculi, catenæ duæ in septenas singulæ catenulas, velut quosdam in ramusculos dispertiebantur, sertis aureis in modũ retiaculorũ contextis, diuisiones illas cõtinuantibus, & ita malis aureis iunctebãtur, columnas istas quasi sustentãtes, vt quanquã firmiter starent, de oraculo tamẽ pendêre

Margin notes: Matth. 16. Esaiæ 64. 1. Cor. 2. Esaiæ 66. Psalm. 100. 2. Parali. 3.

III. REG. VII. pendêre viderentur. Quid istæ catenulæ de altitudine oraculi porrectæ, nisi altissimas significant rationes iam dicti iudicij atque misericordiæ, tam altè in cœlo radices fixas habentes, tam profundè in verbo incarnato, in dei sapientia reconditas, vt nequaquam cõprehendere, nequaquam sensus humanus queat inuestigare? Nempe hinc est quòd Apostulus cùm de his latius disputaret, subito admirans, exclamauit. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Quis enim comprehendere vel inuestigare queat, vndè veniant hæc tanta misericordiæ vel iudicij dei retiacula, quatenus & hunc nonnunquam velut inuitum ad vitam misericorditer trahat, & illum quasi ad vitã velociter currentem concludat, & quibusdam peccatorũ funibus circumstringat? Verbi gratia, de Iudæis per prophetam dicit. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat & conuertatur, & sanem eum. Porrò quòd piscatores suos ad gentes miserit, & ad capiendos eos retia sua laxari iusserit, totum mundi huius mare magno & longo experimento persensit. Igitur de catenis sursum fixis, columnæ quasi dependent, quia videlicet rationes veritatis & misericordiæ dei, de sublimi oraculo sapientiæ dei venientes contingere vel comprehendere mortalium ingenia non præualét. Sanè malo granata eorum qui iudicantur vel saluantur sunt opera. Dicite iusto, inquit, propheta, quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum recipiet. Item væ animæ impiorũ, quoniam reddita sunt eis mala.

Roma. 11. Esaie 6. Matth. 10. Marci 11. Lucæ 5. Esaie 3.

De mari fusili, in quo Sacerdotes lauarentur, quòd typus fuerit baptismi in quo peccata dimittuntur. CAPVT XXI.

FEcit quoque mare fusile decem cubitorum, à labio vsque ad labium rotundum in circuitu. Quinque cubitorum altitudo eius, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum, & sculptura per labium circuibat illud, decem cubitis ambiens mare, &c.) Mare hoc, lauacrum sacerdotum erat, sicut & in Paralipomenon legitur. Porro in mari, inquit, sacerdotes lauabantur. Et rectè post expletam templi structurã, miranda maris huius factura subtexitur, in quo sacerdotes lauarentur, quia videlicet post ædificatum vel resuscitatum dominici corporis templum, baptismi sacramentum proponitur, in quo quod perspicuum, notumque fidei Christianæ est lauaremur, nõ quia sacerdotes fuimus, sed vt sacerdotes essemus, quemadmodum in Apocalypsi Iohannes cùm dixisset, Quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo, continuò subiunxit, & fecisti nos deo nosto regnum & sacerdotes. Huius maris aquam & Ezechiel videt egredientem de templo à latere dextro. Sed & hic ad dextrum templi latus hoc mare positum nunc præsens scriptura refert. Nam mare, inquit, posuit ad dextram partem templi, ad orientem contra meridiem. Quo dicto & illud innuitur, quia templum hoc ad orientem respiciebat. Templi quippe ad orientem respicientis dextra pars contra meridiẽ spectat. Sic & in illa visione prophetica. Et conuerti me, inquit, ad portam domus, & ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad orientem. Facies enim domus respiciebat ad orientẽ, aquæ autem descendebant in latus templi dextrũ, ad meridiem altaris. Et rectè tam hic quam ille, quod in mysterium baptismatis præcurrit ad dextrum templi latus contra meridiem tendit, & domus ad orientem respicit, quia profectò lucis occasum, frigidasq; pectorum infideliũ regiones, gratia regenerantis per baptismum spiritus sancti non admittit, quales per occidentem, atque septentrionem scriptura notare consueuit, sed ad lucis exortum plerunq; meridiani fulgoris diẽ procurrit, id est, ad eos, in quibus per fidem exoritur sol iustitiæ Christus, & non occidit ad eos in quibus calet per amorem mentis meridiana lux veritatis, inimica diabolo semper frigido sedenti in lateribus aquilonis. Nimirum amplius & perfectius in hoc templo manufacto splenderet tanti gratia sacramenti, si patiente situ soli Hierosolymitani, rex sapiens sic aquas viuentes deducere potuisset, vt quemadmodum in iam dicta visione prophetę diligenter perscriptum est, egrederentur subter limẽ domus, descenderent in latus in templi dextrũ, redundarent nihilominus à latere dextro. Sic enim plenius hic & illud exprimeretur, quòd futurum erat quòd nũc factum credimus, propter quod & loquimur, quia de subter limen domus, de dextro latere templi dominici, quando illud lancea militis aperuit, aqua cum sanguine cucurrit, & omnia, inquit, idem propheta, ad quæ venerit aqua hęc, siue torrens hic, viuent, stabunt, & omnes aquæ, id est, omnes populi sanabuntur. Nunc ad ipsa verba recurramus.

2. Par. 4. Apoc. 5. Ezech. 47. Malach. 4. Iohan. 19.

Quàm rectè mare illud labrum appellauerit, & quomodo mare nostrum, id est, baptisma fusile sit, & de mensuris vel sculpturis eius mysticus. CAPVT XXII.

FEcit, inquit, mare fusile. Quantum quam exiguæ rei vocabulum indidit, quantum enim erat, vel quid? Labrum erat decem cubitorum, à labio vsq; ad labium rotundum in circuitu. Decem, inquam, cubitorum erat diametrum eius, vndè & cõsequenter resticula, inquit triginta cubitorum cingebát, id est, cingere poterat id. Nam hæc est geometricæ disciplinæ speculatio naturalis, vt cuiuslibet circularis amplitudinis diametrum triplicatum totam fere perficiat eiusdem mensuram

mensuram circuli. Si igitur solam literalem facturam spectes, nō est cur mare illud appellare debuerit sapientissimus rex. Porrò si ad mysterium planè hoc sacramētum baptismi, hoc lauacrum regenerationis, quod de latere templi dominici, de vulnere crucifixi domini profluxit, mare est, mare inquam tantæ plenitudinis, tantæ inundationis, vt mundum vniuersum impleuerit, quippe quod & illis qui sub terra erant mortui primitus, in remissionem peccatorū inundauerit, & deinde illis qui super terram erant, sunt, vel erunt, inundauit, & inundare non desinit. Mare ergo est, & fusile, inquit: fusile, inquam, quia profecto grandi charitatis igne conflatus & liquefactus Christus, istam nobis gratiam effudit. Hoc mare decem cubitorum est à labio, vsque ad labium, & circuitus eius triginta cubitorum. Quo nimirum numero, fides subintelligitur, quam necessàrio quisquis lauandus accedit, confiteatur. Etenim arithmetici, siue abacistæ optimè nouerunt in secundo, id est, in deceno limite vnitatem X. ternarium X X X. esse. Nos autem hac fide ante omnia opus habemus, quæ catholica est, vt vnitatem in trinitate, & trinitatem in vnitate confiteamur, in qua cōfessione baptizati sumus in Christo Iesu. Igitur decem cubiti latitudinis in triginta cubitorum circuitu, fides vel confessio est, sine qua nullus aut nihil est baptismus. Vnum quippe deum in trinitate & trinitatem in vnitate baptizandus, vt iam dictum est, necessario confitetur. Quinque cubitorum altitudo eius, vt videlicet hi quoque accedere vel admitti debeant, in quibus nulla vis vel ingenij, vel scientiæ sublimitas est nulla, præter quinque sensus corporis est potentia, quales paruulos eadem die natos vix ipsis corporis sensibus functos Christiana fides baiulans ad matrem ecclesiam currit & properat, nec eis hoc mare magnum accessibile esse vllatenus dubitat. Et sculptura super labium circuibat illud X. cubitis ambiens mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. Oportet eum qui in hoc mari lauandus est, confessorem trinitatis, duûm quoq; testamentorum scripturam suscipere & venerari. Decem ergo cubitis, id est, in anteriori parte maris sculptura erat super labium, vt videlicet tota se vltrò oculis offerret accedentium ad lauandum, erantq́; duo ordines sculpturarum hystriatarum, id est, prostantium siue prominentium ad spectādum videlicet apotitystorin, quod Græcè videre vel cognoscere dicitur. Itaq; vt confessioni fidei non desint opera, sine quibus fides mortua rectè dicitur vel ociosa, *Iaco.2.* duobus quoq; ordinibus per decem cubitos protensa distinguitur sculptura, lectionem vtriusque testamenti significans, quam suscipiens quisque in Christo renascitur, sic legat, *Iaco.2.* vt sanctorum, quorum fidem confitetur, imitetur & opera.

Quòd XII. boues mare portantes, XII apostoli sint, baptizandi regulam à Christo suscipientes, & quid sit, quòd posteriora intrinsecus latitabant.

CAPVT XXIII.

ET stabant super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem, & mare super eos desuper erat, quorū posteriora intrinsecus latitabant.) Qui sunt isti boues duodecim super quos mare positum est, nisi duodecim apostoli, quibus recens in morte Christi consecratum baptismi sacramentum traditum est? Passus quippe & mortuus Christus (in qua nimirum morte eius hoc sacramentum conditum est. *Galat.3.* Omnes enim, inquit Apostolus, quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus) vbi resurrexit à mortuis, continuò bobus istis hoc mare supposuit. Dixit enim sic, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docere omnes gentes, *Matt.28.* baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Mare ergo XII. bobus suppositum est, vt scilicet portarent in vniuersas gentes, in quatuor mundi partes trinitatem prædicando, deum vnum in trinitate testificando. Nam hoc est quòd tres ad aquilonem, tres ad occidentem, tres ad meridiem, & tres ad orientem respiciebant. Quorū inquit posteriora intrinsecus latitabant. Planè & istorum boum, istorum Christi apostolorum, posteriora intrinsecus latitare debent, vt videlicet non respiciamus, quid aliquando fuerint, sed quid per Christi gratiam facti sint. Verbi gratia, Matthæus ante vocationem publicanus & thelonearius fuit, nunc post vocationem apostolus est & euangelista. Hæc facies est, facies ad contemplandam Christi gloriam reuelata, illa fuerunt posteriora. Hanc faciem intueamur, vt per eam & nos illuminemur, illa posteriora lateant, vt non imitemur. Aliter, facies quidem exterius eminent, sed posteriora latent, quia videlicet apostolorum vel omnium patrum atque pastorum, aperta quidem nos opera cernimus, sed apud districtum iudicem, quæ illos posterius maneant in occulta retributione, nescimus.

Quid sit mysticè, quòd in basibus, nec leones sine bobus, nec boues facti sunt sine leonibus, & quid quòd quinq; bases ad dextram, quinq; ad sinistram, portantes singulos luteres constituuntur.

CAPVT XXIIII.

QVid tandem est, quòd in basibus opere sculptorio, non solum leones, sed leones pariter & boues & Cherubin expressa sunt? Sic enim subditum est. (Et sculpturæ inter iuncturas, & inter coronulas, & plectas leones & boues & Cherubin & cætera. Quid inquam est, quòd in basibus, nec leones sine bobus, nec boues sine leonibus fiunt? Quid, inquam, aliud designant bases

III.REG. in templo nisi sacerdotes in ecclesia? Qui dum sollicitudines regiminis tolerant, quasi more ba-
VII. sium superimpositum onus portant. In basibus igitur Cherubin exprimitur, quia decet nimirum
vt sacerdotium pectora, plenitudine scientiæ sint referta. Per leones autem horror seueritatis,
per boues verò patientia mansuetudinis figuratur. Itaque his basibus, nec leones sine bobus, nec
boues sine leonibus exprimuntur, quia semper à sacerdotali pectore, in terrore seueritatis custo-
diri debet virtus mansuetudinis, vt & iram mansuetudo condiat, & eandem mansuetudinem ne
fortè dissoluta sit, zelus districtionis accendat. Sunt autem numero decem, singulæ singulos lu-
teres portantes, singulæ quaternis rotis incumbentes. Et constituit, inquit, eas scriptura, quinque
ad dextram partem templi, & quinque ad sinistram. Hoc nimirum nobis illud pulchrè designat,
quia baptismi quidem sacramentum totum dextrum est, & omnes apostoli dextri sunt, & idcir-
co mare cum XII. bobus suis ad dextram partem templi positum est, sed non omnes baptizan-
Matt.28. tes, non omnes baptizati dextri sunt. Nam & iuxta parabolam Euangelicam decem virginum,
quinque prudentium, & quinque fatuarum, certum est, quia de vniuersitate animarum, quæ ad
hoc templum veri Salomonis, ad nuptias veri & pacifici regis Christi vocatæ sunt, pars ad dex-
tram deputabitur ad sinistram, pars, inquam, cum rege intrabit ad nuptias, pars foris clausa relin-
quetur ianua. Idcirco non cunctæ bases, non cuncti luteres, quamuis pariter vniuersæ super qua-
ternas sedeant rotas, constituuntur ad dexteram, sed quinque ad sinistram, quia videlicet nō vni-
uersi baptizantes vel omnes baptizati, quamuis quatuor euangelia lectitent aut recipiant, per-
uenient ad gloriam, sed pars eorum assumitur ad vitam, pars quia dilectionem cum fide non ha-
bet, relinquitur in pœnam.

Multa esse vasa vtilia in spirituali templo dei, quorum nos vsu vel officio fungi debeamus, & quid sit mysticè, quòd in argillosa terra, inter Socoth & Sarthan fusa esse referuntur. CAPVT XXV.

NObis tandem qui in templo magni regis, neq; columnæ neq; bases esse meremur, hoc sup-
plicandum est, vt saltem inter vasa minora, quæ multa sunt suscipiamur. Nam pro diuersita-
te meritorum, pro diuersitate facultatum bonarum, & vtilium artium, alios lebetes, alios scutras,
alios amulas, alios hydrias, alios fuscinulas, alios cyathos, alios phyalas, & cętera. Huiusmodi po-
nit ac disponit sapiens rex, & sic perficitur omne opus in templo domini. Et ne quis desperet, ne
quis nimium semetipsum despiciat, omnia, inquit, vasa in campestri regione Iordanis fudit rex in
argillosa terra, inter Socoth & Sarthan. Omnia plane vasa nunc aurea & pulchra, nunc vasa gra-
tiæ, nunc vasa honoris & gloriæ, quorum in consideratione miramur, & quæ iure veneramur, in
argillosa terra fudit rex noster, rex Christus, in argillosa, inquam, terra fudit, id est, de eadem
massa, de eodem luto sumpsit, de quo & nos plasmati sumus. Dummodo in regione Iordanis, in
regione campestri habitemus, id est, fidem vsq; ad finem firmam teneamus, in qua baptizati su-
mus, & velut campus humilis, montuosa superbia careamus, non est difficile magno artifici, for-
mare quenque nostrum in vas cuiuslibet gloriæ & honoris, eisdem digitis, quibus adhibitis dili-
genter sanctos omnes formauit, inter Socoth & Sarthā, id est, in peregrinatione & tribulatione.
Socoth quippe, tabernacula, quæ vtiq; peregrinantium & militantium sunt. Sarthan interpreta-
tur tribulatio eorum. Etenim absq; malleo persecutionum, siue scalpello tentationum vasa quę-
libet templi domini, siue aurea, siue de aurichalco minus pretiosa sunt, ad perfectum nō perue-
nerunt. Igitur & nos in terris Iordanis positi, quoniam sumus in Christo Iesu baptizati, peregri-
Hebr.13. nantes inter Socoth & Sarthan, quoniam hic manentem ciuitatem non habemus, sed futuram
inquirimus, & si piè viuere volumus, multis tentationibus tribulamur, quanquam terra argillosi,
imolimus aut lutum, sumus plastæ nostri magni artificis manibus, supplices cum fide & spe sub-
ijciamur, & si non magna, saltem parua, si non aurea, saltem de aurichalco vasa efficiamus, vt in
templo eius qualiscunque honoris & gratiæ dono participemur.

Quòd dictum est: Et intulit ea quæ sanctificauerat pater suus, & reposuit, &c. & quid sit mysticè principes ac duces cum maioribus natu ad regem Salomonem congregari, oues ac boues absq; numero immolari. CAPVT XXVI.

QVid tandem Salomon, postquam fecit omne opus quod faciebat in domo domini? (Et in-
tulit, inquit, quæ sanctificauerat Dauid pater suus argentum & aurum & vasa, reposuitque in
thesauris domus domini.) Nihil verius quam omnia quæ sanctificauerat pater suus, pater deus
omne aurum & omne argentum, & omnia vasa reposita esse in domo domini, in templo non ma-
nufacto dominici corporis. Quæ enim erant vel sunt illa, quæ pater iste sanctificauerat? Omnia
dicta vel acta patrum vel patriarcharum, vniuersa præconia prophetarum, omnes omnino san-
Coloss.2. ctarum thesauri scripturarū. Omnes enim scripturæ in illo adimpletę sunt. Igitur, quia (& quem-
admodum apostolus dicit) in illo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi, verum est,
quia

quia Salomon iste rex magnus Dei filius, omnia quæ sanctificauerat Dauid pater suus in templo suo recondidit, & continuò sequitur: (Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel, cùm principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Israel, ad regem Salomonem in Hierusalem, vt deferrent arcam fœderis domini, de ciuitate Dauid, id est, de Sion.) Et subinde. (Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel, quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues absque æstimatione & numero.) Magna festiuitas, magna celebritas. Et hic quidem Salomon rex in dedicatione templi manufacti, oues & boues immolabat, cùm quanta poterat populi frequentia, Christus autem dominus & rex omnium in dedicatione templi non manufacti, scilicet corporis sui, viuum & verum sacrificium obtulit, non carnes & sanguinem boum & ouium, sed carnem suam & sanguinem proprium. Quàm enim putamus templi huius dedicationem, nisi sacrosanctam passionem, & gloriosam eius resurrectionem? Tunc vtique carnis & sanguinis sui sacrificium immolauit in magna frequentia cœlestium, terrestrium, & infernorum, primùm in sacramento panis & vini, deinde in propria specie ligno crucis affixus, vbi & sanguinem suum fudit, in redemptionem nostræ salutis. Tunc proculdubio, tunc, inquam, & ex tunc omnes maiores natu Israel, omnes principes, & omnes duces Israel, imò & omnes gentes ad eum congregatæ sunt. Tali nanque exaltatus dedicatione, omnia traxit ad se. Vndè & Apostolus cùm dixisset. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, continuò subiunxit. Propter quod & deus illum exaltauit & donauit illi nomen, quòd est super omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Igitur omnis Israel, omnes qui digni erant videre deum vel dirigi cum deo, quòd intelligitur per nomen Israel, omnes omnino, qui præordinati erant ad vitam æternam, velut membra multa ad vnum caput conuenerunt. Verùm hoc ipso cæcitas contigit in illo carnali Israel. Sequitur ergo.

III. REG. VIII.

Philip. 2.

Cæcitatis iudaicæ fuisse signum, quòd nebula impleuit domum domini, & quòd non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam.

CAPVT XXVII.

FActum est autem cùm exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum domini, & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam. Impleuerat enim gloria domini domum domini. Tunc ait Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in nebula.) Subauditur loquens ad Moysen in monte Sina. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, vt credat tibi in perpetuum. Clarum est, notum & certum est, quia sacerdotes Iudæorum, pharisæi & pontifices homicidarum, de sanctuario domini exierunt, & eadem luce omnes gentes illuminatæ sunt, eadem, inquam, luce, quasi in nebula vel fumo, per suam inuidiam excæcati sunt. Quò autem ordine, vel quàm ob causam excæcati sunt, & hic factis figuratur, & in Esaia pariter dictis & factis hoc modo significatur. Vidi, inquit, dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant, implebant templum, Seraphin stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, & clamabant alter ad alterum & dicebant. Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, & domus impleta est fumo. Ac deinceps. Vade & dices populo huic. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & cætera. Nimirum hic dominus, sedens super solium excelsum, ipse est hic Salomon, rex magnus, rex sapiens, verè pacificus, qui inter deum & homines mediator fecit panem. Hic, inquam, ille est, Euangelista testante, qui cùm hoc prophetæ testimonium posuisset, dicendo, propterea non poterant credere Iudæi, quia dixit Esaias. Excæcauit oculos eorum, & cætera, continuò subiunxit, hæc dixit Esaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Igitur quòd hic factis, hoc vt iam dictum est, in Esaia pariter & factis & dictis præsignatur, quia videlicet vero Salomone, verè pacifico rege Christo, per passionem mortis, gloria & honore coronato, quæ templi, id est, corporis eius, vera fuit dedicatio clamantibus Seraphim, Sanctus, sanctus sanctus, id est, apostolis, qui accensi erant ardore sancti spiritus, sanctam trinitatem prædicantibus, & hoc modo omnium terra impleta gloria eius, qui tantum in Iudæa notus erat prius, impleta est domus domini fumo, & Iudaici populo excæcatum est cor. Quòd prædicatur deus homo factus, quòd annuntiatur Christus dei filius crucifixus, mortuus & sepultus, fumus illis est, & hæc dei humilitas superbos oculos hominum scandalizat. Et non poterant, inquit, sacerdotes stare & ministrare propter nebulam. Quoniam sic excæcati sunt, & ab humilitate Christi, tanquàm à nebula oculos auerterunt, meritò stare & ministrare non potuerunt, sed exierunt, sed expulsi sunt, sed ablatum est ab eis tam terrenum, quàm cœleste sacerdotium, ruente pariter templo & ciuitate super oculos eorum, super cadauera eorum.

Exod. 19.

Esaiæ 6.

Iohan. 12.

Esaiæ 6.

Psal. 75.

III REG. VIII. *Quòd Salomon vtroque genu flexo orans. Domine deus meus non est similis tui, typus fuerit Iesu Christi, qui in dedicationem templi sui, in illa qua dedicatus est paßione corporis sui pro omnibus orauit.* CAPVT XXVIII.

STetit autem Salomon ante altare domini, in conspectu ecclesiæ Israel, & expandit manus in
cœlum, & ait: Domine deus Israel non est similis tui deus, & cætera.) Vtrunque genu, vt infra
scriptum est, in terram fixerat, & manus expanderat in cœlum. Nimirum, & verus Salomon rex
Christus in dedicatione templi sui, in illa per quam dedicatus est pasione sua, pasione corporis
sui, stetit ante altare domini ante oculos patris, ante aram crucis, & orauit. Imò & validè excla-
mauit, quemadmodum Apostolus dicit: Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad
eum, qui posset saluum eum facere, cùm clamore valido & lachrymis offerens exauditus est, pro
sua reuerentia. Et quidem cum iam in cruce penderet, clamasse illum clamore valido, non du-
bium, qui tamen clamor cordis soli deo audibilis esset, sed paulò ante verbis aperuerat, quid cla-
mare deberet, propter quod in cruce idem pontifex, idemque hostia salutaris ascenderet. Nam
Iohan.17. subleuatis oculis in cœlum, dixit: pater sancte, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus cla-
rificet te, & cætera. Et hic quidem cum esset rex, vtrunque tamen genu in terram fixerat, quòd
apud Iudæos rarißimum est, nam antiqua rigentes superbia, genua curuare dedignantur, noster
Lucæ 22. autem rex, & dominus omnium, positis genibus, imò procidens in faciem, factusque in agonia
prolixius orauit, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Illud de ora-
tione hac Salomonis huius præterire non patimur, quòd inter cætera sic loquitur: (Insuper &
alienigenâ, qui non est de populo tuo Israel, cùm venerit de terra longinqua, propter nomen
tuum, audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum extentum
vbique. Cùm venerit ergo & orauerit in loco hoc, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi
tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena.) Nimirũ secundum sensum intimum,
hæc verba domini nostri sunt, in prædicta oratione sua dicentis: Pater sancte serua eos in nomi-
ne tuo quos dedisti mihi. Non pro his autem rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt pro-
pter verbum eorum in me. Nouerat quippe, quòd propter pasionem ipsius audiendum esset
nomen patris magnum, & manus eius fortis, & brachium extentum vbique, quodque hoc audi-
to nos alienigenæ, qui non eramus de populo Israel, venturi essemus ad eum de terra longinqua
& adoraturi ad illum, templum sanctum, in confeßione nominis eius. Quippe, qui per ora pro-
phetarum, tantis illud præconijs prædixerat, quanta colligere vel explicare nulla lingua, nulla
Psalm.19. copiosa oratoris valet facundia. Orationem eius de longinquo audierat propheta in spiritu, cùm
diceret: Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob. Mittat tibi au-
xilium de sancto, & de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pin-
Psal.87. gue fiat. Idemque in persona eius, circa intentionis eiusdem cardinem suspensus, Domine deus
salutis meæ, inquit, in die clamaui & nocte coram te. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina
aurem tuam ad precem meam, & cætera.

Quòd sicut surrexit Salomon oratione completa, & benedixit ecclesiæ Israel, voce magna, quòd ita surrexit Christus à mortuis, & dedit spiritum sanctum, cùm totius mundi admiratione magna, CAPVT XXIX.

FActum est autem, cùm complesset Salomon orans dominum omnem orationem & depreca-
tionem hanc, surrexit de conspectu altaris domini, vtrunque enim genu in terram fixerat,
& manus expanderat ad cœlum. Stetit ergo & benedixit omni ecclesiæ Israel, voce magna &
reliqua.) Verè quod credimus, credentes autem exultamus lætitia inenarrabili & glorificata,
dominus noster, rex noster, postquàm orauit, postquàm orationem & deprecationem suam
compleuit cum sacrificio sui corporis, & sanguinis, postquàm in sepulchro triduo iacuit, surre-
xit à mortuis, vtrunque genu in terram fixerat, animam quippe sub terram ad inferos, corpus in
sepulchro terræ demiserat, manus clauis confixas, ad cœlum expanderat. Surrexit, inquam, &
stetit, surrexit à mortuis, & in cœlum ascendit. Illic sedet sibi, illic stat nobis à dextris dei. Video
Acto.7. (inquit Stephanus) cœlos apertos & filium hominis stantem à dextris virtutis dei. Sedet re-
gnantium dominator, stat pugnantium adiutor, pœnitentium aduocatus & defensor. Illic stans
benedixit omni ecclesiæ Israel voce magna. Quis Israelita, quis ecclesiasticus aut fidelis est, &
Iohan.20. hæc ignorat? Et eadem quidem die qua surrexit, benedixit, sed nondum voce magna. Bene-
dixit, inquam, insufflando & dicendo: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata,
remittuntur eis, sed clausis foribus, voce summissa. At vbi stetit à dextris virtutis dei, vbi ascen-
Acto.2. dit in cœlum, & sedet à dextris dei, tunc decimo die peracto, magna voce benedixit. Factus est
repente de cœlo sonus, tanquàm aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi
erant sedentes, &c. Facta autem hac voce, conuenit multitudo, & mente cõfusa est, quoniam au-
diebat vnusquisq; lingua sua illos loquentes. Vox ista benedicẽtis magna fuit. Illa benedictione,
de terra

de terra facti sunt cœli, qui enarrarent gloriam dei, illa voce effectum est, vt in omnem terram Psalm.18.
sonus eorum exiret. (Igitur rex & omnis Israel cum eo immolabant victimas coram domino.
Mactauitque Salomon hostias pacificas quas immolauit domino, boum vigintiduo milia, &
ouium centum & viginti milia, & dedicauerunt templū domini rex & filij Israel.) Multa boum,
multa ouium cædes, veruntamen facilè numeris comprehensa est. Quis autem hominum dinu-
merare posit, quantam boum, quantam ouium multitudinem rex noster, post iam dictam be-
nedictionem continuò vel deinceps mactauit? Vt taceam de confessorum milibus, eorum qui Philip.4.
assistente persecutoris gladio spontanea semetipsos suorum mortificatione membrorum immo-
lauerunt, vt exhiberent (iuxta Apostolum) corpora sua, hostiam viuentem, sanctam deo placen-
tem, rationabile obsequium suum. Quis dinumerare posit multitudinem eorū, qui gladio per-
sequentium, tanquam boues aut oues cæsi sunt, propter istum regem suum? Nam hinc est, quòd Roma.8.
eidem regi suo lachrymabiliter dicunt: Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati su-
mus vt oues occisionis. Verè hos & illos Salomon iste mactauit, quia tam eis qui se mactauerunt,
quàm & illis qui à persecutoribus mactati sunt, Christus & spiritus eius causa vel gratia fuit, ita 1.Cor.15.
vt dicat quilibet eorum. Non autem ego, sed gratia dei mecum. Igitur & vsq; hodie & templum Coloss.1.
illud gloriosum cum Salomone dedicant filij Israel, supplendo videlicet ea, quæ desunt passio-
num Christi, in carne sua prædicante iugiter ac dicente per Psalmistam prophetico spiritu. Tol-
lite hostias & introite in atria eius. Hæc est illa magna & celebris festiuitas, quàm fecit, & perficit Psal.95.
hic Salomon in tempore suo, tempore gloriæ, tempore accepto, & omnis verus Israel cum eo.

Quos hic verus Salomon viros nauticos miserit in Ophyr, quòd interpretatur infirmitas, quæ sit illa infirmitas, & quòd illud aurum, & quæ regina Saba, quæ interea venit audire sapientiam eius.

CAPVT XXX.

MIsitque Iram seruos suos nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis. Qui cum venissent III.REG.
in Ophyr, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad re- IX.
gem Salomonem. Sed & regina Saba, audita fama Salomonis, in nomine domini venit tentare CAP. X.
eum in ænigmatibus.) Non contentus Salomon eis, quæ thesaurizauerat pater suus, misit in O-
phyr, vt sumptum inde aurum sibi deferretur. Ophyr infirmitas interpretatur. Veraciter autem Galat.4.
in infirmitate aurum erat plurimum, quando circa infirma & egena elementa detinebantur pre-
tiosa ingenia philosophorum, & vanis in rebus occupabantur acumina rhetorum, & dialectico-
rum. Sed hæc quoque rex sapiens Christus thesaurizauit, non contentus prophetis vel piscato-
ribus suis apostolis. Misit enim viros nauticos & gnaros maris, de quibus scriptum est in psalmo:
Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera do- Psal.106.
mini, & mirabilia eius in profundo. Misit inquam apostolos suos, verbi gratia: Paulum Athe-
nas & cœpit eos, & adduxit eos, & ecce præclara talium ingenia proficiunt verbo dei, sanctas ex-
planando scripturas, & pro fide certando seruiunt magno regi. Aurum igitur de Ophyr sum-
ptum est. Hoc modo actum est, vt veniret ad regem istum, regina Saba, id est, diues & insignis de
gentibus ecclesia, non quia prius regina erat, quippe quæ dæmonum potius erat ancilla, sed quia
veniendo ad Christum regina facta est, credendo in Christum regio diademate coronata est,
ornata bonorum operum vestibus deauratis, cunctarumq; virtutum lapidibus pretiosis, quem-
admodum de illa in psalmo spiritus sanctus dicit: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaura- Psal.44.
to circundata varietate, & cætera. Venit hæc regina in Hierusalem, cùm multo comitatu, id est,
non iam cum vna gente tantum, scilicet Iudæorum, sicut prius synagoga solos habebat He-
bræos, sed totius mundi gentibus diuersisque nationibus. Venit ergo exhibens munera digna
Christo, aurum & gemmas pretiosas, & hoc camelis portantibus, id est, ex Gentili populo ve-
nientibus, qui prius fuerant fœditate vitiorum distorti, & malorum onere curui ac prauitate de-
formes. Cum istis inquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, ex-
habens secum fidei aurum, puritatis incensa pretiosa, splendoresque gemmarum, morum scili-
cet insignia & ornamenta virtutum. (Et locuta est vniuersa quæ habebat in corde suo.) Id est,
aperuit ei cor suum, manifestauit ei occulta conscientiæ suæ, in confessione & pœnitudine præ-
cedentium delictorum. Iamque hæc & reliqua quæ sequuntur, ex multis sanctorum tractatibus
nota sunt. Ad cætera proficiscamur.

Memorabilium operum quæ fecit Salomon, vltimum scilicet thronum de ebore grandem auro fuluo nimis vestitum, iudiciariam præfiguraſſe mundißimi hominis maiestatem Christi.

CAPVT XXXI.

FEcit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.
Fecit etiam thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex

III. RE. X. gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori. Et duæ manus hinc & inde sedile tenentes, & duo leones stabant iuxta manus singulas, & duodecim leonculi stantes super sex gradus hinc atq; inde.) Hoc memorabilium Salomonis operum vltimum, ne paruum esse aut à mysterio vacare suspicemur, vehementi atque ammiratiua scripturç prçsentis commendatione prohibemur, dum continuò sequitur: (Non est factum tale opus in vniuersis regnis.) Nam tot scuta,
Cant.4. totq; peltæ idem significant, quòd armatura illa fortium, de qua idem in Canticis Canticorum: Sicut, inquit, turris Dauid collum tuum, quç çdificata est, cùm propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium. Hoc ergo memorandorum eius operum nouissimum, quid significet, dignè quærimus, & quærẽtes ad vltima magni regis Christi, opera prospicimus. Quidnam est iste thronus tam grandis, tam mirabilis, nisi altitudo maiestatis in illo die nouissimo magni & tremendi iudicij? Mirando ordine in illo rege sapientia dei significatiua opera disposuit, vt hoc opus quo perfecto nihil vltra memorabile fecit, signũ vel figura esset magni iudicij, post quòd nihil vltra operaturus rex noster requiescet ab operibus suis. Grandis thronus, grande quippe iudicium expectamus, cuius in occursum venientes in nube, virtutes quoque cœlorum mouebuntur. Thronus, inquam, ex ebore, iudicium quippe ex puritate constabit iustitiæ. Alioqui nisi (vt hic idem Salomon testatur) venter eius esset eburneus, nisi absque omni calore libidinis conceptus, natus vel conuersatus esset homo, & deus Christus. (Elephas quippe, vndè est ebur, animal esse castissimum perhibetur) quo modo vel quo iure hunc mundum esset iudicaturus? Grandis igitur ex ebore thronus auro vestitus, iudiciaria mundissimi hominis est maiestas, in qua nimirum aurea diuinitatis iustitia reuelabitur. Sex ille habebit gradus, sex enim sententijs
Matth.25. iudicium perficitur. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui & non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me. Infirmus, & non visitastis me. In carcere, & non venistis ad me. Duæ manus hinc atque inde, id est, duo tenores, hinc iudicij, atque inde misericordiæ. Duo leones iuxta manus singulas, id est, vtrobique fortis atque formidabilis iudicij veritas.
1.Pet.4. Nam & à sinistra omnis iniquus condemnabitur, & à dextra vix iustus saluabitur. Duodecim leonculi super sex gradus stantes, duodecim erunt apostoli, duodecim, id est, vniuersi iudices super
Psal.111. condignas vtriusque manus propositi retributiones. Post hoc opus, post hunc thronum Salomonis, id est, pacifici regis Christi, iam in æternum gloria & diuitiæ in domo eius, tanta copia, quantam scriptura præsens significare non sufficit. Attamen conando nonnihil proficit. (Non erat, inquit, argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.) Ac deinceps. (Fecitq;
Matth.19. vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta lapidum.) Etenim postquam sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, & per iudicium eius ierint impij quidem in supplicium sempiternum, iusti autem in vitam æternam, iam non erit argentum, iam nullius pretij reputabitur, in illis diebus æternitatis, quia siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur, non illic tinniet eiusmodi argentum, quia non mittentur eloquentes ad prædicandum, ad docendum, ad prophetandum. Omnes perfecti erunt, omnia consummata erunt. In omnibus æternaliter abundabit, purissimum charitatis aurum vel argentum.

Quòd amauit mulieres alienigenas multas, super quibus prohibens dominus, certissimè, inquit, auertent corda vestra, vt sequamini deos earum.

CAPVT XXXII.

III.REG. XI. Rex autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas. Filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumæas, & Sidonias, & Ethæas. Fueruntq; ei vxores quasi reginæ septingentæ, & cõcubinæ trecentæ.) Super hoc illi exprobrans vir sapiẽs, cùm dixisset: Colle-
Eccle.47. gisti, quasi aurichalcum arũ, & vt plumbũ complesti argentum, continuò subiunxit: Et inclinasti fœmora tua mulieribus. Potestatẽ habuisti in corpore tuo, & dedisti maculã in gloria tua, & prophanasti semen tuũ, inducere iracundiam ad liberos tuos & in cæteris stultitiã tuã, vt faceres re-
Cant.6. gnum bipartitũ. At ipse videlicet Salomon dicit in Canticis Canticorũ. Sexagintæ sunt reginæ, & octoginta cõcubinæ, & adolescentularũ non est numerus. Reginæ videlicet spõsi regis Christi animæ sunt, quæ iam per dilectionẽ, concubinæ autem quæ adhuc illi subijciuntur per timorem, adolescentulæ, quæ vix initiatæ per fidẽ custodia matris ecclesiæ, vel tutela disciplinæ indigent. Num igitur sic stultus fuit, & sic stultitiam sapiẽtiæ permiscuit, vt sciẽs Christi, multarumq; animarum, spirituales fore cõplexus, semetipsum in tantis, totq; alienigenarũ carnalibus dissiparet complexibus? Nempe si hoc intuitu taliter egit, & cœleste mysteriũ vertit in occasionem libidinis, insipientium omniũ insipientissimus extitit. Nec enim homo rationalis, hic diuinũ quærere dignabitur mysteriũ, vbi nudum meritò detestabitur opprobriũ. Rectè igitur veritas adimpleta
Exod.34. est domini, dicentis, super mulieribus alienigenis. Non ingrediemini ad eas, neq; de illis ingrediẽtur ad vestras. Certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini deos earũ, nam & ita factũ est. Cùm esset senex deprauatum est per mulieres cor eius, vt sequeretur deos alienos. De cuius pœniten-

pœnitentia magnorum plerique doctorum diuersa sentiunt, certisſimum autem manet sapientibus exemplum, vt nunquàm quoad viuant, de statu suo præsumant, cùm tam deterrimè ceciderit hic, quò vel ante vel post nemo sapientior fuit.

COMMENTARIORVM LIBRI III. IN LIBROS REGVM FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN LIBRVM PSALMORVM.

Quòd Dauid & Salomonis, cæterorumq; prophetarum dicta, sint testimonia Christi filij dei, & quòd in eis citius obruantur veritatis aduersarij.

CAPVT I.

SPlendida spectauimus in hac ætate quarta regum gesta, Dauid atque Salomonis, vbique gloriam quærentes regis Christi, nunc tandem & eorundem & sequentium prophetarum dicta se offerunt, quæ testimonia sunt eiusdem Christi filij dei, quasi post solidum terrestris amplitudinis stadium, in quo nobiscum, imò & cōtra nos aduersarij veritatis currere poſſunt, venimus ad hoc mare profundum, quòd antequàm perueniatur ad victoriæ palmam transcurrendum est. Porrò non aliter quàm ligno Christi, non aliter quàm nauigio crucis transiri potest. Nam non credentibus Christum, non recipientibus prophetiæ spiritum, propheticæ scripturæ profundum, omninò impermeabile est. Statim vt pedem immiserint, submerguntur abundantia testimoniorū Christi inimici veritatis, velut multis fluctibus obruuntur. Verbi gratia: In carne Abrahæ, in meritis patrum, principuęque in Moyse habere sibi videnter, vndè rectè glorientur, in propheticis autem scriptis incircuncisi conuincuntur. Pater tuus, inquit, Amorræus, mater tua Cethæa. Eisdem ergo pedibus quibus per solidum legis aruum cucurrimus, iam nunc prophetarum aquas ingredimur, fide socia regente gressus, vt non periclitemur. Ezech. 16.

Quòd Dauid prophetarum sit primus. CAPVT II.

SAnè ex eo quod de regno dei, de regno Christi & ecclesiæ sublimiter elocuti sunt, prophetæ dici meruerunt, eorumq; primus vel præcipuus est patriarcha Dauid. Si quidem Moyses aut Iosue, siue Samuel, qui ante illum fuerunt, nihil de regno dei, nihil de pœnis inferni, nihil de iudicio, quò & iusti saluandi, & impij condemnandi sunt, palàm verbis dixerunt, non quòd ista nescirent, sed quòd carnales nimium terræ amatores ista non reciperent. At verò prophetæ de huiusmodi magnificè sunt elocuti, primusq; Dauid. Verbi gratia: Quoniam, inquit, non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? Hic primus regnum Christi verbis intelligibilibus cecinit, verbis quoque personæ eius patientis siue resurgentis vsus est. Prophetarum igitur primus est, licet & ante hunc beatum Iob de resurrectione carnis apertè locutum esse nemo est qui dubitet. Hinc iam res ipsa satis opportunè suggerit, vt quæramus, vt quid sermo domini, spiritus domini de virtutibus locuturus futuri seculi regem sibi, per quem loqueretur elegit, imo cur illum, per quem primum loqui disposuerat, de animarum salute vel vita æterna regem esse voluit? Nec enim idcirco quia rex erat elegit illum, & loqui voluit per illum, sed quia illum elegerat, & ad hoc officium præparauerat, idcirco regem illum esse voluit. Cur ergo sic egit, cur sic venit verbum domini? Cur de tribunalibus audiri primitus voluit? Cur de regali solio primas voces emisit? Nimirū propter duritiam nostram, propter vanitatem & superbiam nostram, diligenter aduertamus, causamque ex nobis esse vel fuisse, iam scienter fateamur. Totum mundi huius auditorium deo obsurduerat, & in audienda vanitate superbiebat, omnis homo viuens vniuersa vanitas erat. Ludo vanitatis intenta, populosa carnis lasciuia vitę æternę seria mortis imminentis negotia scire dedignabatur, audire non poterat. Videmus iam senem ac decrepitum mundum, adhuc ex parte maximè lasciuientem, matura euangelicæ prædicationis fastidire verba, sicque sani sermonis auditu velut sarcina aut maſſa grauari harenaria. Ridentur nonnunquam publicè prædicatores, nisi caueant quod & præceptum est, dicente domino: Nolite margaritas vestras mittere ante porcos. Quanto magis cum adhuc recens mundus luxu iuuentutis efferretur, personam qualemcunque verbum dei prædicantem audire dedignaretur? Ergo peregrinum erat huic mundo verbum domini, non aliter attentos aut beneuolos habiturum diuites seculi, nisi orationem suam inciperet per os regis diuitis, magni, regis manufortis, & victoriosi, qualis erat iste Dauid. Psalm. 6. Matth. 7.

Cur prius per potentem & regiam personam de pœnis inferni & regno dei potuerit nuntiari, & pedibus meretricis decantari, & quid mysticè significet forma Psalterij. CAPVT III.

SEd & hoc parum erat, vt potens perſona iam dicto dei verbo auctoritatem ſua pararet potentia. Dulcedine opus erat, quatinus alienus ab illo animus per ſenſus corporis neceſſaria inſinuaretur beneuolētia. Procurauit & hoc artifex mirabilis, ſalutis humanæ auidus ſpiritus domini, tum quem præparabat miniſtrū verbo domini puerum citharœdū eſſe voluit, vt deinde paulatim proficientem ordinatè Pſalmiſtam faceret, vt negotium ſalutis animarum, mixta dulcedine muſica, & canendo prophetaret, & prophetando caneret, vt inquā & verba metricis pedibus currendo, & tinnulæ pſalterij chordę perſultando, ſenſim per aures ad animū peruenirent, fidemq́; ſpem, & charitatem dei dulciter insererent. Erat autem inſtrumentum eius muſicum, in modum deltæ compoſitū, interius concauum, de foris pellibus mortuorū animalium coopertum, habens decem chordas deſuper ſonans, quæ ſingula nobis aliquid myſticè ſignificant. Concauitas interior, terrenis facultatibus deſignat nos fore euacuandos, quemadmodum dicit: Diſperſit dedit
Pſalm.111. pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Mortuorum animaliū exuuiæ, noſipſos cum vitijs & concupiſcentijs debere mortificari. Iuxta illud apoſtoli. Mortificate membra veſtra, quæ
Coloſſ.3. ſunt ſuper terram. Decachordi poſitio, decalogi legis eſt obſeruatio. Soni deſuper emiſsio cœ-
Philip.3. leſtium tantum eſt appetitio, ſolius dei dilectio, vt idem apoſtolus: Noſtra autem (inquit) conuerſatio in cœlis eſt. Sonus fidium ipſa eſt prolatio vocum, diſcretio digitorum, pluralitas eſt ſpiritus ſancti donorum, quorum etiam motio quorumlibet iuſtorum eſt operatio.

Quomodo Pſalterium ipſum ter quinquaginta pſalmorum trimodum fidei, ſpei, & charitatis, prædicet iubilæum, primis pſalmis L. id maximè continentibus, quod de Chriſto eſt credendum, ſecundis maximè id quod ſperandum, tertijs ea maximè quibus prouocemur ad amandum deum. CAP. IIII.

POrrò pſalterium ipſum ter quinquaginta pſalmorum, trimodum, fidei, ſpei, & charitatis, prædicat ac decantat Iubilęum, à quibus virtutibus, vt in prima huius operis parte iam diximus, prius homo excidit, primum charitate, deinde ſpe, ac poſtremo fide perdita, ſi ne quibus nullus filiorum eius ſalutem recuperat, reciprocato tamen ordine, id eſt, primum fide, deinde ſpe, poſtremo charitate poſſeſſa. Hæc autem fides in vno homine, hæc ſpes in vno eodemq́ue, hæc charitas erga vnum eundemq́ue hominem Chriſtum poſsidenda eſt. Et prima quidem pars, id eſt,
Fides. L. pſalmi, ſeptem periochis recapitulando, quid credere debeamus prædicat. Secunda autem
Spes. pars itidem quinquaginta pſalmorum, ſeptem nihilominus periochis recurſando, ſpem corroborat. Tertia quoque pars, quinquaginta pſalmorum, charitatem ſepties recapitulando, benedictionibus & laudibus dilatare concertat. Quòd vt euidentius fiat, ſingulorum ſenſus pſalmorum perſtringere non pigeat. Primus ſic intonat.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM PLALMORVM, COMMENTARIORUM Liber vnus: Qui & inter Libros Regum quartus computatur.

Ordo ter quinquaginta pſalmorum cum adiunctis titulorum myſticis ſignificationibus. CAPVT V.

BEATVS vir, qui non abijt in conſilio impiorum.) Quid nobis hic prædicat, niſi quia Chriſtus ſine peccato eſt, ſine peccato inquam (quo credere eiusque Mariæ? Alioꝛe fidem oportet habere) quia conceptus & natus eſt de virgine Maria? Alioqui niſi id prædicari conſentias, non eſt de quo dictū hoc rectè intelligas, cùm
Roma.5. ſimus omnes ex Adam, in quo (vt Apoſtolus ait) omnes peccauerunt, qui primus in conſilio impiorum poſitus, cōſentiendo abijt, & à deo receſsit, & opere adimplendo in via peccatorū ſtetit, & reatum ſuū defendendo in cathedra peſtilentiæ ſuperbus ac malè ſuffultus ſedit. In illo omnes abierunt, omnes malè ſteterunt, & ſederunt omnes enim (vt iam dictū eſt) Apoſtolo teſtante, in illo peccauerunt. Hic ergo primus pſalmus fidem incarnationis Chriſti perſonat, quòd ſcilicet in illo, neq; abierit, neq; ſteterit, neque ſederit, eo quòd de virgine conceptus & natus ſit, vndè & liber eſt à peccato originali. Cætera pſalmi quæ ſequuntur. (Sed in lege domini voluntas eius, & cætera,) actualem eiuſdem iuſtitiam commendant. Itaque credentes in eum tam ab originali quam ab actualibus peccatis rectè libe-
De paſsione domini. ramur, vt ſimus iuſti, quorum dominus iter nouerit. Nam (iter impiorum peribit.) Id eſt eorum, qui huic beato viro contradicendo manent increduli. Secundus pſalmus conſequenter fidem

fidem passionis eius pronuntiat.(Quare fremuerunt,inquit, gentes,& populi meditati sunt inania?)Ac deinceps,(Dominus dixit ad me,filius meus es tu , ego hodie genui te. Postula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& possessionem tuam terminos terrę.)Secundum hęc enim ipse in Euangelio dicit.Et ego si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad me. Exaltatus quippe à terra.i.cruci affixus,postulauit,nam & ipsa passio postulatio fuit, sacrificium pro omni mundo fuit,per obedientiam qua patri seruiuit,dicenti:Postula à me, vndè & auditus pro sua reuerētia, omnia traxit ad se,dante illi patre gentes in hæreditatem, & possessionem terminos terræ. Nam propter hoc,inquit Apostolus,deus illum exaltauit,& dedit illi nomē,quod est super omne nomen,vt in nomine Iesu omne genu flectatur,cœlestium,terrestrium & infernorum.Frustra ergo fremuerunt gentes,& populi meditati sunt inania,asśistendo eum regibus & principibus,videlicet cum Herode & Pontio Pilato aduersus dominum & aduersus Christum eius,putantes quòd per hoc possent dirumperere vincula eorum,& proijcere à seipsis iugum ipsorum, videlicet domini & Christi eius,cùm econtrario per hoc accreuerit regnū eius, quod & visuri sunt,cùm exarserit in breui ira eius,cùm venerit quod cito futurum est iudicium eius. Tertius psalmus fidem resurrectionis eius prædicat,(Domine, inquit, quid multiplicati sunt qui tribulant me?) Ac deinceps.(Ego dormiui & soporatus sum,& exurrexi,quia dominus suscepit me.)Nā videtur quidem idem in hoc agere,quod in præcedenti psalmo, tractat enim de passione & resurrectione, sed non ita est.Hic enim de multiplicatione inimicorum agit, & manifestius de resurrectione. Ego dormiui,inquit,& soporatus sum,scilicet moriendo,& exurrexi de morte triumphando.Et quia post resurrectionem eius inimici,qui tribulauerant eum,qui insurrexerant aduersus eū sine causa,percutiendi erant,ita vt & intus excæcarentur,& foris miserabili excidio vastarentur,subinde.(Exurge,inquit,domine,saluum me fac deus meus, quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti.) Nec verò de altitudine ascensionis tacuit, dicendo. (Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.) Tribus igitur psalmis prioribus,vbi per ordinem incarnationis, passionis, & resurrectionis eius propheticus spiritus testificatus est fidem.Quarto iam psalmo de acceptione spiritus sancti,apostolica gloriatur ecclesia,dicens.(Cùm inuocarem,exaudiuit me deus iustitiæ meæ,in tribulatione dilatasti mihi.)Ac deinceps,(Signatum est,inquit,super nos lumen vultus tui domine,dedisti lætitiam in corde meo.)Etenim dilatatio in tribulatione,lumen vultus domini & lætitia cordis datum est paracleti spiritus sancti, quo post resurrectionem vel ascensionem eius accepto, qui prius per modicam fidem cor angustum habebant, ita vt relicto domino omnes fugerent, iam dilatarentur,& lætarentur in amplitudine cordis, quoniā digni habiti sunt pro nomine eius contumeliam pati,dicentes, Signatum est super nos lumen vultus tui domine, subauditur,vt intelligeremus scripturas, te sensum nobis aperiente. Simulque arguit in illis mundum, ille paracletus,ille spiritus veritatis,& dicit.(Filij hominum vsquequo graui corde,vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum, & cæte.) Post hęc notum est,quia contra ecclesiā consurrexit persecutio malorū,inimicorum Iudęorum, falsorum Christianorum,& maximè hæreticorū.Propter istos inimicos,quinto psalmo dicit sic. Verba mea auribus percipe domine,intellige clamorem meū.)Ac deinceps. (Quoniam non est in ore eorum veritas,cor eorum vanum est.Sepulchrū parens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant,iudica illos deus,&c.)Verba hæc & clamorem hunc,dominus auribus percipit atq; intelligit perseuerantis ecclesiæ vsq; ad illud mane quo illi astabit, quod est dies iudicij,quando videbit & dicet.)Quoniam non deus volēs iniquitatem tu es.) In quo mane vel iudicij die quis gloriabitur castum se habere cor?Sequitur ergo & dicit psalmo sexto.(Domine ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me.)Furor quippe erit domini dicētis impijs & peccatoribus Discedite à me maledicti in ignem ęternū,qui paratus est diabolo & angelis eius.Ira autem eius post diem furoris permanens,mors est & infernus. Vnde & postmodū.(Quoniā non est,inquit, in morte qui memor sit tui,in inferno autem quis confitebitur tibi?) Proinde & idem psalmus hunc habet titulum.In finem psalmus Dauid pro octaua. Et est sensus,iste psalmus attribuendus est Dauid.i.pœnitenti ecclesiæ,tendenti in finem,id est,in Christum,& orat pro octaua, scilicet pro æterna requie,quæ dicitur octaua,quia post huius vitæ decursum, quæ per septem dies agitur,futura est.Septimo psalmo ad caput reditur,id est,ad fidei nostræ principiū, ad Christi passionem,orantis in eadem passione,per quam nos saluari credimus. (Domine deus meus,inquit, in te speraui,&c.)Intentione nanq; prophetæ est in hoc psalmo, introducere Christum secundum humanā naturam,verbo sibi vnito loquentem & orantem,vt liberet illum,ne conformetur mentibus inimicorū,& vt à morte resuscitet eum, & deinde ostendentem sub quadā concessione improborum damnationem,& iustorum gloriam ex resurrectione sua prouenturam,& etiam ex istis malè agentibus,qui si pœniterent,possent consequi veniam.Psalmus octauus luce clarior est,quod eiusdem resurrectionem Christi, & exaltationem ammirando glorificet. (Domine, inquit,

Iohan.12. Hebr.5. Philip.2. Actor.2. Iohan.16. Matth.25.

inquit,dominus noſter,quam admirabile eſt nomen tuũ in vniuerſa terra . Quoniam eleuata eſt
magnificẽtia tua ſuper cœlos.) Ac deinceps.(Quid eſt homo,quòd memor es eius,aut filius ho-
minis,quoniam viſitas eũ?Minuiſti eũ paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum,
& conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.) Patet,ait,
profectò hominem eſſe aliquid dignum interius, licet vile & abiectum plus cæteris animalibus
videatur exterius,& iſtud patet per hoc,quod memor es eius. Et quicquid ſit de alijs hominib',
ipſe qui non erat filius hominum, ſed hominis.i.virginis, ipſe quiddam maximum.Et hoc inde
conſtat,quoniam viſitas eum.Et exponit ſecundũ quid viſitas eum,ita: Minuiſti eum paulo mi-
nus ab angelis,&c.Spiritus ſancti effuſionem,quæ per exaltationem Chriſti data eſt, hoc modo
Exodi 8. inſinuat.(Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti.)
Lucæ 11. Cœli iſti ſancti ſunt apoſtoli,quia de terrenis cœleſtes facti ſunt,per ſpiritum ſanctum, qui cùm
ſingulariter dicatur digitus dei,vt illic,Si in digito dei eijcio dæmonia, pluraliter tamen hic di-
ctum eſt,opera digitorum tuorum,quia ſpiritus idem ſeptiformis eſt, & diuiſiones gratiarũ eius
multæ ſunt,Luna vniuerſalis eccleſia,ſtellæ ſingulæ eccleſiæ ſunt, quæ tu fundaſti, inquit,id eſt,
quibus ſingulis incrementum dediſti,propter hæc nomen tuum, ait, quod prius notum erat in
Iudæa tantùm,nunc admirabile eſt in vniuerſa terra.Et hic pſalmus in titulo habet.Pro torcula-
ribus,quia videlicet ſicut in torculari vinum & acinũ,ita in eccleſia boni & mali continẽtur.No-
nus inſcribitur ſic. In finẽ pro occultis filij pſalmus Dauid.Et eſt ſenſus, Iſte pſalmus attribuen-
dus eſt Dauid.i.perfectæ eccleſiæ,tendenti in finem,id eſt, in Chriſtum,vt ei ſit conformis,pro
occultis filij,id eſt,conſideratione occultorum iudiciorum, quæ ad filium pertinent, ſicut ſcri-
Iohan.5. ptum eſt,Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, qui antonomaticè filius
Ibidem 8. dicitur,ſicut idem teſtatur.Si filius vos liberauerit,verè liberi eritis.Intẽtio prophetæ eſt,in hoc
pſalmo introducere perfectam eccleſiam,de occultis iudicijs gratias deo omnibus modis agen-
tem,& per hoc minora membra inſtruentem.In primo Chriſti aduentu,quidam eum tantũ ho-
minem eſſe putauerunt,pauci vero.i.electi,deum & hominem intellexerunt, quod dei occulto
iudicio factum eſt,videlicet vt quibuſdam pateret,alios lateret.De ſecundo aduentu quidã ma-
lè ſani dubitant,quiq; autem fideles vt certum expectant. Quod ſimiliter iudicio iuſto dei fit.
Quo tamen die,vèl qua hora futurum ſit,omnes æqualiter ignorant. Quare autem quidam ſal-
uentur,quidam reprobentur,cùm omnes ex eodem parente proueniant,occulto dei iudicio fit,
quod ſimiliter omnibus ignotũ eſt.Quòd & in præſenti ſeculo, mali exaltentur, & boni depri-
Roma. 11. muntur,occulto & iuſto dei iudicio fit.Occulto quidem malis, bonis autem nõ.Præterea quòd
filius perditionis circa finem ſeculi, tantopere ſupra eccleſiam ſe extollet, eamq́; tanta perſecu-
tionum acerbitate affliget,occulto dei iudicio fit.In quibus omnibus gentes,& malè intelligen-
tes errant & Deum blaſphemant. Perfecta verò eccleſia non ſolùm Deum non blaſphemat,ſed
in omnibus eum totis viribus attentè laudat,dicens.(Cõfitebor tibi domine in toto corde meo,
narrabo omnia mirabilia tua,Lætabor,& exultabo in te,&c.) Duobus igitur præcedẽtibus pſal-
mis,continentibus recapitulatam paſsionis,& reſurrectionis Chriſti fidem,quæ neceſſaria eſt ad
æternam ſalutem,rectè hic ſubſequitur, in quo occulta eiuſdem filij iudicia confitendo, ſancta
eccleſia miratur,ſecundum ſenſum Apoſtoli dicentis. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcien-
tiæ Dei,quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles viæ eius.Dixit enim hęc de
cæcitate,quę ex parte contigit in Iſrael,donec plenitudo gentium intraret,quę videlicet cæcitas
occulto nimirum iudicio ſtatim contigit, vbi Chriſtus, iuxta præcedentem pſalmum, gloria &
honore coronatus eſt. Pſalmus decimus maximè contra hæreticos inuehitur,qui interim calli-
dè,ſimplicitati eccleſiaſticæ inſidiantur.Super quos, quia peccatores ſunt, quia ignis concupiſ-
centiæ,& ſulphur malorum operum pars calicis eorum fuerunt, & hæc eos inebriauerunt,idcir-
co dominus laqueos pluit,vt per ſcripturam ſacram multipliciter illaquerẽtur, id eſt,vt malè in-
telligant,malè interpretẽtur,talibus dicit.(In domino confido.Quomodo dicitis animæ meæ.)
Qua audacia dicitis mihi.(Tranſmigra in montem.)Id eſt, eminentiam noſtrarum ſentẽtiarum,
ſicut paſſer tendit in altum?Pſalmo vndecimo eccleſia quæ Chriſti aduentum expectabat, illud
orabat, quod nunc præſens eccleſia completum ſciens, adhuc tamen orat, vt ſalutis opus quod
vniuerſaliter fecit in ſingulis perficiat. Ait enim.(Saluum me fac domine,quoniam defecit ſan-
ctus.)Scilicet Adam, innocens & mundus à te creatus, in cuius defectu totum corruit huma-
num genus.Hoc dicto omnes in Adam peccaſſe, & ex illo peccatum originale traxiſſe, confite-
mur.Sequitur de multitudine peccatorum actualium.(Quoniam diminutæ ſunt veritates à filijs
hominum,vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximum ſuum,&c. Hic ſenſum apoſtolicum ſubin-
Roma.5. telligimus.Sicut,inquit, per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per
vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. De quo videlicet vno ſubinde pſal-
mus iſte loquitur.(Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum,nũc exurgam,dicit domi-
nus,Ponam in ſalutari,fiducialiter agam in eo.)Et quia per ipſum iuſtificamur,& in vitam rege-
neramur,

neramur.(Tu,inquit,domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac,generatione ma-
la,generatione Adæ vetuſta.) Pſalmus duodecimus idipſum obnixius Chriſtum rogat, vt & in
præſenti ab omni nos crimine immunes cuſtodiat,& poſt huius vitæ defectum in ſeipſo exulta-
re concedat per ſecula,dicendo ita.(Vſquequo domine obliuiſceris me?) Tertiuſdecimus pſal-
mus voces nobis ſubminiſtrat aduerſus omnem inſipientem, qui dicit in corde ſuo, ſiue ille ſit
Iudæus,ſiue hæreticus,non eſt deus,ſubauditur,hic homo Ieſus Chriſtus. Agit enim de perfidia
Iudæorum,quia quem ſancti patres eorum,ſcilicet patriarchæ & prophetæ,nimio deſiderio da-
ri ſibi optauerunt,hi præſentialiter in carne videntes, non ſolùm dicta & facta eius reſpuerunt,
ſed & ipſum morti tradiderunt.Agit etiam de temporali & ſingulari eorum contritione,& futu-
ra poſtmodum æterna damnatione,necnon de, ſanctorum glorioſa & ammirabili remuneratio-
ne. Pſalmo quartodecimo,dicendo. (Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? &c.) Intendit
ipſum caput eos definitè oſtẽdere,qui ſub nomine Iacob, vel Iſrael gloriam ſunt adepturi. Quia
ergo in fine præcedentis pſalmi dixerat, Cùm auerterit dominus captiuitatem plebis ſuæ,exul-
tabit Iacob,& lætabitur Iſrael,ne quilibet ad hanc beatitudinem ſolam ſibi fidem ſufficere ina-
niter arbitretur, definitè vult oſtendere,qui horum nominum ſignificationem tenentes,ad glo-
riam ſint peruenturi,quod interrogatiuè ponit non quòd in hac redubitationem habeat, ſed vt
auditores inde certos faciat. Iam à quintodecimo tertia periocha eſt,id eſt,recapitulatio funda-
menti eius,quod fidei maximè neceſſarium eſt, quod paſsionis Chriſti myſterium eſt.Inſcribi-
tur autem ſic,Tituli inſcriptio ipſi Dauid.Et ſciendum eſt, in hoc pſalmo illud idem debere in-
telligi,licet alijs & amplioribus dicatur verbis,quod in titulo crucis ſcriptum fuiſſe perhibetur.
(Conſerua me, inquit,domine,quoniam ſperaui in te.) Ac deinceps.(Tu es qui reſtitues hære-
ditatem meam mihi.)Id eſt,tu cui ſoli ineſt verum eſſe, reſtitues hæreditatem meam in illud ve-
rum eſſe,quod culpa primi parentis perdidit. Et paulò poſt. (Propter hoc delectatum eſt cor
meum,& exultauit lingua mea,inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.Quoniam non derelinques
animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.) Planè his verbis in
paſsione de reſurrectione & æterna remuneratione agit, quæ omnia vt mereatur aſſequi, orat
deum patrem in forma ſerui. Sextodecimo, cui inſcriptum eſt oratio ipſi Dauid,de eodem ne-
gotio agit.(Exaudi,inquit,domine iuſtitiam meam, intende deprecationem meam,&c.)Inten-
de enim in hoc pſalmo ipſum caput orare deum patrem pro ſe & ſuis, ne deficiant. Agit etiam
de perſecutione,& de inimicorum temporali, & perpetua damnatione, nec non de futura cum
ſuis glorioſa & plenaria ſacietate.Dicit enim patri moriens in ſua obedientia. (Propter verba la-
biorum tuorum,ego cuſtodiui vias duras.)Ac deinceps. (Inimici mei animam meam circunde-
derunt,adipem ſuum concluſerunt.) Adipem inquam ſuum incraſſatum cor ſuum veritati con-
cluſerunt.(Os eorum locutum eſt ſuperbiam.)Vah qui deſtruit templum dei.Et non habemus,
inquiunt,niſi Cæſarem regem, &c. Et hæc quidem de ſui perſecutione. De inimicorum verò Matth.27.
damnatione.(Exurge(inquit)domine præueni eum.) Scilicet populum Iudaicũ, auferendo ab Iohan.10.
eis locum & gentem.(Et ſupplanta eum.) Dando in mortem,qui me detinere cupit in mortem.
Sed hoc ne differas in longinquum. Et quid? (Domine à paucis de terra diuide eos in vita eo-
rum.)Quod eſt dicere.Adhuc viuẽtes in carne, vt de terra pereant,diuidãtur à paucis, ſeparen-
tur à iuſtis.Sciendum quippe, quòd paulò ante tempus deſtructionis Hieruſalem, quidam Iu-
dæi ad fidem conuerſi pręmoniti ſunt à ſpiritu ſancto,vt ciuitate excederẽt,& in regnũ Agrippę
tenderent,ne perirent cum impijs. De ſua tandem,ſuorũq; ſacietate glorioſa, ſic dicit.(Ego au-
tem cum iuſtitia apparebo conſpectui tuo,ſaciabor cum apparuerit gloria tua.) Quod dicit,ſa-
ciabor,non ideo dicit, quòd quantum in ſe aliquo indigeat, ſed membrorum conſideratione,
quorum ſacietas tunc tandem perfecta erit in gloria, cum tradiderit regnum deo & patri, ſicut
Apoſtolus dicit,Cum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tũc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Coloſſ.3.
Septimo decimo agit item de morte ſua.(Diligam te,inquit,domine fortitudo mea.) Nec verò
de morte ſolum,ſed & de reſurrectione ſua,& quid vtilitatis inde euenerit,& per quos vel quo-
modo euenerit,& de temporali & æterna retributione iuſtorũ,& de exteriori,& interiori dam-
natione Iudæorum, tandemq; de obedientia & ſaluatione gentium. Habet autem in titulo ſic,
In finem puero domini Dauid,qui locutus eſt verba cantici huius in die qua eripuit eum domi-
nus de manu inimicorum eius, & de manu Saul. Dauid ipſe eſt Chriſtus verè manufortis,verè Roma.8.
deſiderabilis.Ipſe eſt puer domini,obediuit enim deo patri tanquam puer ſecundum formã ſer-
ui.Huic in finem, id eſt, in omnimodam tendenti perfectionem attribuenda ſunt verba cantici
huius.In die autem qua eripuit eum dominus de manu inimicorum eius, & de manu Saul, quid
eſt,niſi in conſideratione illius diei,qua reſurrexit à mortuis, vltra iam non moriturus?Suſcitan-
do nanque illum,eripuit dominus de poteſtate inimicorum, videlicet Iudæorum & gentium,
& de poteſtate mortis,quæ per Saul rectè intelligitur. Nam ſicut illum contra voluntatem do-
mini,populus petijt regem, ita Adam & Eua contra voluntatem domini appetierunt mortem.

Tribus

Tribus igitur psalmis commendata pasione & resurrectione eius,quæ salutis nostræ summa est,
in qua fidei fundamentū consistit,quid deinde actum sit, cōtinuò subsequens psalmus octauul-
decimus edicit,Cœli,inquit,enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamen-
tum.)Nam cœli isti apostoli sunt, qui cùm prius fuissent terreni , atq; infirmi, post pasionē eius
accepto spiritu sancto,tales effecti sunt,vt rectè dicātur cœli, rectè vocentur firmamentū.(Non
Act.2. sunt,ait,loquelæ,neq; sermones,quorum non audiantur voces eorum.)Hoc enim illa die spiri-
tus sanctus fecit miraculum , vt in ore eorum , omnium genera nascerentur linguarum. Talium
cœlorum enarratio nō in vna tantùm regione remansit.Sed quid ? (In omnem terram exiuit so-
nus eorum,& in fines orbis terrę verba eorum.)Et quam dei gloriam cœli isti enarrauerunt?(In
sole,inquit,posuit tabernaculum suum, & ipse tanquā sponsus procedens de thalamo suo.Exul-
tauit vt gigas ad currendam viam, à summo cœlo egresio eius,& occursus eius vsq; ad summum
eius,nec est qui se abscondat à calore eius.) Exinde legem Christi legem fidei scriptā digito dei,
2.Cor.3. non in tabulis lapideis,sed in tabulis cordis carnalibus collaudans dicit. (Lex domini immacu-
lata conuertens animas,&c.)Extunc sedenti à dextris dei,& interpellanti pro nobis,psalmo no-
nodecimo,dicimus cum propheta,dicimus cum antiquis sanctis , & dicere non cessamus vsq; in
finem seculi.(Exaudiat te dominus in die tribulationis.) Et hoc quidem non quia necessarium
esse sciamus,sed ex nimio desiderio dicimus.Nam neq; nos dubitamus,neq; propheta,cùm hęc
diceret,dubitabat,quin exaudiendus esset(quā pro nobis pertulit)in tribulatione. (Memor sit,
inquit,omnis sacrificij tui,& holocaustū tuum pingue fiat.)Ideo dicit,omnis sacrificij , quia sin-
gulæ pasiones eius,singula fuere sacrificia,holocaustum autem ipsa mors. Sacrificium dicebatur
in lege illud,quod partim incendebatur,partim sacerdotibus reseruabatur.Holocaustum illud,
quod totum cremabatur.Sanè ab hoc psalmo quarta iam perioche cœpta est . Agitur enim ma-
nifestè de summa fidei causa.i.de pasione illius,quam & propheta prospiciens, non dubitando,
sicut iam dictum est,sed beneuolè optando dicebat, (Domine saluum fac regem.) Et nos cre-
dendo dicimus,quia verè dominus saluum fecit regem , videlicet accelerando eius resurrectio-
nem.Hoc ipsum continuò X X. confirmat.(Domine,inquit,in virtute tua lętabitur rex.)In vir-
Roma.6. tute,inquam,tua,qua deus est,victor consistet.Et subinde. (Vitam petijt à te,& tribuisti ei.)Vi-
tam,inquam,id est,resurrectionem, petijt & tribuisti ei longitudinem dierum in seculum,& in
seculum seculi.Resurgens quippe ex mortuis,iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur.
Apoc.5. Peramplius atque manifestius idipsum, id est , pasionem & resurrectionem eius,psalmus XXI.
Matth.27. concinit,cuius nobis sensum ipse agnus dei, qui magni libri septem signacula soluit, nō vtcunq;,
sed viua voce aperuit.Nam continuò spiritum traditurus,exclamauit dicens. (Deus meus,deus
meus,quare dereliquisti me?)Habet autem in titulo sic. In finem pro assumptione matutina psal
mus Dauid.Et est sensus. Iste psalmus attribuendus est Christo vero Dauid tendenti in victo-
riam,quæ finis est cursus obedientiæ eius, pro assumptione matutina , id est, pro resurrectione,
quæ facta est valde mane , cùm adhuc tenebræ essent . Hoc dictum est, ad similitudinem solis.
Iohan.20. Quia sicut paulatim depulsis tenebris ascendendo vires assumit , sic Christus resurgendo , pau-
latim mentes infidelium illuminauit . Duo nobis sacramenta in eadem pasione sua condidit,
scilicet lauacrum regenerationis,vbi patefacto latere, sanguinem & aquā profudit,& mysterium
corporis ac sanguinis sui , vbi tenens panem & vinum , Hoc est corpus meum , Hic est sanguis
meus,inquit.Super his continuò perfecta ecclesia psalmo X X I I. gratulatur & dicit.(Dominus
regit me, & nihil mihi deerit , in loco pascuæ ibi me collocauit .) Nam quasi quæreres, cuius in
loco pascuæ, continuò subiunxit. (Super aquam refectionis educauit me , animam meam con-
uertit.)Et subinde.(Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.)Quęnam
est aqua refectionis , nisi baptismus salutaris ? Super hanc aquam baptismatis , quod est funda-
mentum bonorum operum, Me(inquit ecclesia)dominus educauit, videlicet lacte prædicatio-
nis,& deinde(sic enim recto ordine legendum est)deinde, inquam, in loco pascuæ me colloca-
uit, id est,fecit studere in scripturis. Ibi me regit , scilicet ne prauè intelligam , & nihil mihi de-
erit,quod intellectui necesarium sit.Quæ autem mensa,quam parasti,inquit,in conspectu meo,
aduersus eos qui tribulant me , nisi corpus tuum & sanguis tuus cuius sacramentum sub alijs
speciebus proposuisti intellectui meo , ne inimici præualerent in me ? Et quia duplex post hæc
datum est spiritus sancti donum. (Impinguasti , ait , in oleo caput meum , & calix meus inebri-
Iohan.20. ans , quàm præclarus est .) Nam primo dato spiritus sancti dono , quasi oleo suauiter delibuti
sunt apostoli,insufflante illo ac dicente,Accipite spiritum sanctum,quorum remiseritis peccata,
remittuntur eis,secundo autem quasi fœcundo calice inebriati,fortes facti sunt atque diserti,ita
Act.2. vt diceretur,Musto pleni sunt isti. His sacramentis parata est domino terra illa , & ille orbis, de
quo protinus psalmus X X I I I.sic incipit.(Domini est terra & plenitudo eius.) Nam terra hæc,
& orbis iste, quæ terra quidem ecclesia est , duplici de causa dicitur , tum propter stabilitatem,
tum propter fœcunditatem, orbis autē dicitur propter perfectionē. Et quia nulli ad habitandū
in æterna

in æterna eccleſia,ſola ſufficiunt (quæ ſupra dicta ſunt) ſacramenta viſibilia, ſub interrogatione
melius inſinuat ſic.(Quis aſcendet in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Inno-
cens manibus & mundo corde.) Pſalmus XXIIII. ordine congruo pſalmus Dauid,id eſt,ec-
cleſiæ pœnitentis oratio eſt.(Ad te,inquit, domine leuaui animam meam, deus meus in te con-
fido non erubeſcam,& cætera.) Orat quippe dominum, vt in bono eam perſeuerare faciat, ali-
quando dei gratiam,aliquando ſuum meritum prætendendo. Verbi gratia. (Vniuerſæ viæ do-
mini,miſericordia & veritas.)Pſalmo XXV. orat eadem eccleſia dominum, vt per eandem mi-
ſericordiã & veritatem domini tandem diſcernatur ab impijs.(Iudica me domine, inquit, quo-
niam ego in innocentia mea ingreſſus ſum.)Et vt meritò in futuro diſcernatur ab impijs,diſcer-
nit ſe in præſenti,& dicit. (Non ſedi cum concilio vanitatis,& cum iniqua gerentibus nõ introi-
bo,& cætera.)Pſalmo XXVI.intendit eadem eccleſia perfecta, modum oſtendere illius bene-
dictionis,quam in fine præcedentis pſalmi promiſit, benedicam te, inquiens, in eccleſijs.(Do-
minus illuminatio mea,& ſalus mea.Quem timebo?) A quo viſibilium ſeu inuiſibilium hoſtium
trepidabo.(Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas?) Nam hoc dictum ex-
aggeratio criminis eſt,ſicut ibi dicitur,Aſſatum eſt,iam verſa, & manduca. Oſtendit etiam,nihil
præter vnum debere peti,ſuo exemplo.(Vnam petij à domino,hanc requiram, vt inhabitem in
domo domini,&c.)Titulus autem eius talis eſt,Pſalmus Dauid,priuſquam liniretur. Et eſt ſen-
ſus,Iſta operatio eſt attribuenda Dauid,id eſt,perfectæ eccleſiæ gratias agenti de eo quod acce-
pit priuſquam perueniat ad perfectam vnctionem. Hic mittit nos ad hiſtoriam Dauid, adhuc in 1.Reg.16.
domo patris ſui,ſcilicet in Bethlehem puerulus vnctus, à Samuele eum regem futurum, ſpiritu
ſancto ſic præſignante.Deinde vnctus eſt in Hebron,& ſuper tribum Iuda tantũ regnauit,mor- 2.Reg.2.
tuo Saule,Poſtea verò tertio vnctus eſt,quando totius Iſraelitici populi prouinciã accepit.Quæ 2.Reg.5.
vnctiones nobis myſticum quid inſinuant.Sicut enim tertio vnctus eſt Dauid,ſic quique fideles
participes debent eſſe ternæ vnctionis. Prius in baptiſmo, vbi ſpiritus ſancti gratia innouantur.
Secundo,quando per impoſitionem manuum epiſcopi, donis eiuſdem ſpiritus ſancti augmen-
tantur.Tertio,in die iudicij,quando eiuſdem ſpiritualis gratiæ perfectam dulcedinẽ adipiſcen-
tur.Non enim credendum,Dauid hũc pſalmum, antequam in domo patris liniretur,ſed an poſt
illam vnctionem ſtatim, an poſt ſecundam fecerit, incertum eſt. Dehinc à pſalmo vigeſimo ſe-
ptimo iam quinta perioche fit,cùm ad caput reditur, ad ſummam fidei, quam de Chriſti paſsio-
ne & reſurrectione conſtare credimus & ſcimus.(Ad te, inquit, domine clamabo deus meus,ne
ſilias à me,& cætera.)Voces quippe capitis noſtri ſunt orantis, pro reſurrectione ſua, vt non ſit
ſimilis deſcendentibus in lacum, ſimulq́ue interponentis damnationem inimicorũ ſub conceſ-
ſione,qua dicit.(Da illis ſecundum opera eorum,& ſecundum nequitiam adinuentionum ipſo-
rum,&c.)Nam quod ait,(Dominus adiutor meus & protector meus,& in ipſo ſperauit cor me-
um,& adiutus ſum,& refloruit caro mea.) Certiſsima poſt orationem reſurrectionis enuntiatio
eſt, in qua videlicet refloruit caro eius,quæ cùm de radice Ieſſe floruiſſet,ſub flagellis & oppro-
brijs defloruiſſe viſa fuerat.Hoc eius clamore audito, propheta repente pſalmo ſubſequenti,id
eſt,viceſimo octauo,conclamat.(Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum, &c.)
Hoc enim dicendo communiter omnes fideles adhortatur, vt imitando illum, ſemetipſos deo
offerant,ammonens perfectos velut arietes,vt perſeuerent & augmententur,alios verò velut fi-
lios arietum,vt bene operando ad oblationem eiuſdem ſacrificij cito promoueantur. Inſcribi-
tur autem ſic,Pſalmus Dauid in conſummatione tabernaculi. Mittitq́ue nos ad hiſtoriam, quia 2.Reg.6.
ſicut Dauid poſt receptionem arcæ ſublatæ à Philiſtæis, tabernaculum domino ad adorandum
& ſacrificandum inſtituit, ſic quique fideles,poſt fidei catholicæ perceptionem ſemetipſos præ-
parare debent tabernaculum ſanctificationis, in quo deo offerant ſacrificium laudis, videlicet
fidem,ſpem,& dilectionem. Et hic quidem prophetæ clamor voces interrumpit, quas præce-
dente pſalmo dare cœperat in perſona Chriſti. Verùm pſalmo ſequenti, id eſt, XXIX. ad cau-
ſam vel ſenſum eundem recurrit, & peragit ſic. (Exaltabo te domine, quoniam ſuſcepiſti me,
nec delectaſti inimicos meos ſuper me, & cætera.) Agit enim ipſum caput, de ſua operatione,
& æterna remuneratione. Hortatur etiam fideles, vt ſuo exemplo pſallentes domino, & confi-
tentes, ad eandem lætitiam peruenire mereantur. Intitulatur autem ſic, Pſalmus cantici in de-
dicatione domus Dauid. Hic titulus mittit nos ad hiſtoriam. Quia ſicut Dauid impenſa & ap-
paratu ſuo templum domino ædificauit, & poſtea cum iucunditate & ſolennibus verbis, ad lau-
dem domini dedicauit,ſic corpus Chriſti, ſecundum ſingularem natiuitatem ſine peccato ædi-
ficatum,& per reſurrectionem in æterna impaſsibilitatis & immortalitatis gloria eſt dedicatum.
Dedicatæ domus immutati, & iam vltra non morituri hominis defici, voces iſtæ ſunt. (Domi-
ne deus meus clamaui ad te,& ſanaſti me.) Itẽ.(Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo
virtutem.)Ac deinceps.(Conſcidiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia,& cætera.)Am-
plius atque profuſius cauſam eandem ſubſequens idem triceſimus pſalmus exponit. (In te
domine

domine speraui, non confundar in æternum.) Nam quòd hæc illius verba sint, ipse vniuerso or-
Lucæ 23. bi auditum & notum fecit, clamando voce magna, Pater in manus tuas commẽdo spiritum me-
um. Ipse igitur est, qui secundum formam serui sperauit in Deum, vt non confunderetur in ęter-
Matth. 27. num, quemadmodum illum inimici confundere voluerunt, iuxta quorũ æstimationem. (Factus
sum, ait, tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum.) Verbi gratia, di-
centium, Vach qui destruit templum dei, saluum fac temetipsum. Habet autẽ hic psalmus in ti-
tulo sic. In finem psalmus Dauid pro extasi. Pro extasi, inquit, id est, pro consideratione profun-
dissimi intellectus Christi, de reparatione humani generis, quam per mortem & resurrectionem
suam disposuit, qui intellectus omnem intellectum creaturarum excedit. Postquam autẽ dixit.
Lucæ 27. (In manus tuas commendo spiritum meum.) Et sic spiritum tradidit, vnus militum lancea latus
Iohan. 16. eius aperuit, & continuò sanguis eius & aqua effluxerunt, qua videlicet effusione, omnes electos
ab origine mundi, à peccatis emundauit & baptismum nobis in remissionem peccatorum con-
didit. Sequitur ergo psalmus XXXI. eos omnes beatificans, quos ille sanguis & illa aqua per fi-
dem contingit. (Beati, inquit, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.)
Psalmi huius titulus hic est. Huic Dauid intellectus. Et est sensus. Eiusmodi qualis est ille, qui
in hoc psalmo loquitur, attribuendus est intellectus & is intelligens meritò est dicendus. Nimi-
Roma. 4. rum talis erat, & tales non esse volebat, cùm ad Romanos scribens diceret Apostolus, Ei verò
qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam
secundum propositum gratiæ dei, sicut & Dauid dicit, beatitudinem hominis, cui deus accepto
fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & cætera. Isti sunt iusti,
quondam impij, nunc autem per hanc fidem iustificati, quibus hic psalmus in conclusione di-
cit. Lætamini in domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Eundem nihilomi-
nus sequens, id est, XXXII. psalmus dicit. (Exultate iusti in domino, rectos decet collaudatio.)
Primi vel principes horum iustorum atque rectorum quos laudatio decet, quorum in ore spe-
ciosa laus est, apostoli fuerunt. De quibus hic psalmus. (Verbo, inquit, domini cœli firmati
sunt, & spiritus oris eius omnis virtus eorum.) Verbo, inquam domini, id est, per filium dei, per
præsentiam filij Dei, firmati sunt isti cœli, & omnis virtus eorum, firmata est spiritu oris eius,
spiritu eiusdem filij eius, qui bene dicitur os domini, quia per eum deus pater locutus est, sicut
Esaiæ 58. propheta dicit, Os enim domini locutum est. Isti priores maximè exultauerunt, verè beati, quia
remissæ sunt eorum iniquitates, & tecta sunt eorum peccata, & eorum tristitia versa est in gaudi-
Iohan. 16. um, iuxta promissum, dicentis, Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium
vestrum nemo tollet à vobis. Idcirco firmati sunt, vt per eos faceret dominus, quod subiunctum
est. (Congregans sicut in vtre aquas maris.) Id est, amaricantes populos, in vnitate fidei, & cæte-
1. Reg. 21. ra vsque ad finem psalmi. Sequentis, id est, tricesimitertij titulus talis est, Psalmus Dauid, cùm
immutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abijt, Iuxta historiam Dauid mu-
tauit vultum suum, simulans se arreptitium coram Achis rege Geth, ad quem fugerat, timens
inuidiam Saulis. Sed cùm hic etiam virtuti eius inuideret, timuit eum Dauid, & (vt dictum est)
immutauit vultum suum coram eo, & sic dimissus abijt. Sciendum verò est, Achis fuisse propri-
um nomen regis illius, ad quem fugit Dauid, qui etiam Abimelech dicebatur, quod erat com-
mune nomen omnium regum illius terræ, vt Pharao Aegyptiorum, & Cæsar Romanorum, quæ
omnia nobis mysticum quid insinuant. Quòd enim Dauid vultum suum coram Achis immu-
tauit, significat, quia Christus veteris ritum sacrificij in nouum conuertit coram Iudæis. Achis
enim interpretatur, quid est hoc, & significat ignorantiam, per quem Iudæi bene intelliguntur,
in quibus tenebræ & ignorantia plurimum vigebant, apud quos cùm à pharisæis & summis sa-
cerdotibus & scribis accusatus ad mortem quæreretur, in porta ciuitatis manentibus tympani-
zauit, id est, apostolis in fide iam positis, quæ introitus est cœlestis Hierusalem, sonum dulcem
de tympano protulit, doctrinam scilicet carnis suæ mortificandæ. Vel si dixerimus coram Abi-
melech, significatio manet eadem. Abimelech enim, regnum patris mei interpretatur, per quem
similiter denotantur Iudæi, in quibus regnabat Dauid, qui secundum carnem pater Christi di-
Matt. 15. cebatur, eo quòd de parentela eius nasci dignatus est. Vndè in Euangelio, cæcum dixisse legi-
mus, Fili Dauid miserere mei. Quòd verò Abimelech dimisit Dauid, & ipse abijt, significat tran-
situm Christi ad gentes, per apostolos, cùm eum dimiserunt Iudæi, quando eis nouum sacrifi-
Iohan. 6. cium prædicauit, dicens, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non
habebitis vitam in vobis. Quod multi audientes, abierunt retrorsum, etiam ex discipulis, dicen-
tes, Durus est hic sermo. Et quis potest eum audire? Igitur iustorum præcedenti psalmo exul-
tantium, id est apostolorum nouo sacrificio, noui testamenti carne & sanguine os plenum ha-
bentium voces istæ sunt. (Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.)
Ac deinceps. (Gustate & videte, quoniam suauis est dominus, beatus vir qui sperat in eo.) Gu-
state, sumite ipsum sacrificium, & tunc videte, tũc intelligite, scilicet in rei reperientia, quoniam
suauis

ſuauis eſt dominus, quoniam cibus delectabilis eſt dominus,& hoc ſperent omnes, quia (beatus
vir qui ſperat in eo.) Pſalmus triceſimuſquartus, in hæc verba conſequitur. (Iudica domine no-
centes me,expugna impugnantes me.)Hęc,& cætera pſalmi caput noſtrum Chriſtus de Iudęo-
rum damnatione non orando,ſed diuino iudicio cōcedendo,dicit:Et rectè his pſalmis qui præ-
miſsi ſunt,iſte ordine ſuccedit.Vbi enim domino Ieſu glorificato,iuſtificati per fidem in ſangui-
ne eius exultauerunt iuſti, traditumque ſibi gentibus propoſuerunt ritum noui ſacrificij, conti-
nuò Iudæi,Chriſtum nocentes atque impugnantes, iudicati atque expugnati ſunt,perdito tem-
plo, & amiſſa terra , cuius in iracundia iuxta hunc pſalmum loquentes dolos cogitabant, dicen-
do:Ne fortè veniant Romani,& tollant noſtrum & locum & gentem. Nimirum & vſque hodie, Iohan.11.
in iracundia eiuſdem terræ loquentes dolos cogitant , nimio quippe feruntur odio,vt nec no-
men Chriſti audire ſuſtineant, non ignorantes licet negitent, quia propter ſanguinem eius per-
diderunt terram. Rectè igitur hic pſalmus ſubſequitur. Iudica, inquiens, domine nocentes me,
expugna impugnantes me,apprehende arma & ſcutum,videlicet Romanorum Titi & Veſpaſia-
ni imperatorum. Et exurge in adiutorium mihi, vt abducantur in omnes gentes captiui , ne re-
manente illis loco, gente, & pulchro templo, maius ſiant ſcandalum Euangelicæ fidei . Nihilo-
minus & hic pſalmus triceſimuſquintus,rectè ſubſequitur.Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemet-
ipſo,non eſt timor dei ante oculos eius.)Videlicet quaſi quæreres,cur ſic ille populus iudicatus,
expugnatus eſt,ipſa tibi hoc pſalmo Iuſtitia reſpondet, quia iniuſtus eſt, quia dixit , qui præme-
ditatus eſt,quia ſcienter propoſuit, vt delinquat in ſemetipſo. Vndè & excuſationem non habet Iohan.15.
de peccato ſuo,quoniam non ignoranter deliquit,ſed doloſè egit in conſpectu eius, ſcilicet dei,
cuius ab oculis ſuis,timorem abiecit,hoc modo,vt inueniatur iniquitas eius ad odium,& cætera.
Nam erga illos qui peccata ſua confitentur,& pœnitentiam agunt.(Domine,inquit,in cœlo mi-
ſericordia tua , & veritas tua vſque ad nubes , & reliqua.) Et infelices quidem Iudæos mente &
corpore captiuos atque iudicante & expugnante deo , in omnes gentes diſperſos , non eſt cur
Chriſtianus æmuletur,veruntamen multi ſunt impij,tam diuites, tamque potentes, vt eos infir-
mus aliquis æmulari potuerit. Sequitur ergo pſalmus triceſimuſſextus, dicendo ſic: (Noli æmu-
lari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.) Quare? (Quoniam tanquam fœ-
num velociter areſcent , & quemadmodum holera herbarum citò decident.) Inſcribitur autem
ſic,Pſalmus ipſi Dauid,id eſt,operatio iſta eſt attribuēda Chriſto vero Dauid, agenti in hoc pſal
mo de inſtructione fidelium. Nam hæc & cætera Pſalmi , dicendo dehortatur eos , ne de malo-
rūm proſperitate indignentur, nec eorum iniquitatem imitentur, cùm ſit tranſitoria & breuiſsi-
ma,ſed potius ſperent in domino,quæ recta ſunt faciendo, per ea enim & in præſenti protegen-
tur,& in futuro cum deo coronabuntur. Pſalmi triceſimiſeptimi titulus hic eſt. Pſalmus Dauid,
in rememoratione ſabbati.Et eſt ſenſus:Iſta operatio attribuenda eſt Dauid,id eſt,Chriſto,facta
propter memoriam æternæ quietis,quæ ſignificatur per ſabbatum . Sabbatum enim requies in-
terpretatur.Orat autem caput noſtrum in hoc pſalmo,pro his pœnitentibus qui futuri ſunt, ſiue
ante baptiſmum , ſiue poſt , quadam affectione in perſona ſua , loquens de illis . Oſtendit etiam
multas cauſas,quare pro eis orandum ſit,tum quia grauiter peccauerunt,& plurimum inde con-
triſtantur,tum quia pro eis paſſus eſt , tum etiam quia imitatores eius paſsionis eſſe , parati ſunt.
(Domine(inquit)ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me.Quoniam ſagittæ tuæ
infixæ ſunt mihi,&c.) Me & meis ait:Pro eo vt dicat meos & meis. Nā & caput corporis ipſe eſt,
membra autem omnes electi.Et hoc quidē Pſalmo pro pœnitētibus orat,compatiendo infirmi-
tatibus noſtris,& condolendo his,qui ignorant & errant,vtpote tentatus per omnia pro ſimilitu
dine abſq; peccato.Sequenti autem,id eſt,triceſimooctauo,ſuum iuſtis exemplum commendat.
(Dixi(inquit)cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam,
cùm conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, &c.) Hoc
exemplum iuſtis quoq; imitandum eſt.Nam & iuxta alium Prophetam:Cultus iuſtitiæ ſilētium.
Quod ſi à bonis & ædificationum colloquijs interdum propter taciturnitatē debet taceri,quan- Eſaie 32.
to magis à malis propter pœnam debet taceri?Veruntamen ne obſtinatè nimis , & indiſcretè ta-
ceamus,continuò ſubiunxit: (Et dolor meus renouatus eſt, &c.) Sicut (inquit) prius peccabam
nimis loquendo,ita modo nimis tacendo.Bene igitur habet in titulo.In finem pro Idithun can-
ticum Dauid,Idithun tranſiliēs interpretatur.Significat autem titulus hic, canticum Dauid illis
cantari,qui ad virtutes tranſilierunt à vitijs,vſq; ad moderamen linguæ,à temporalibus vſque ad
finem illum vltra quem tranſiliendum nō eſt, vſq; ad æternitatem,quæ Deus eſt,quàm qui ade-
ptus fuerit,nihil vlterius quæret. Sexta iam perioche.i.pſalmo triceſimonono Chriſtus dicit, ſe-
cundū formam ſerui.(Expectans expectaui dominum,& ipſe intēdit mihi.)Hic enim Propheta
ad fidei noſtræ principium.i.ad paſsionē eius redit,quòd maximè verſiculus iſte innuit.(Sacrifi-
cium autem & oblationem noluiſti , aures autem perfeciſti mihi . In capite libri ſcriptum eſt de
me,vt facerem voluntatem tuam deus meus volui.) Noluiſti(ait)ſacrificium & oblationem quæ

præcipiebatur in lege offerri, aures autem.i.intellectũ,vt solus intelligerem,cur illa nolles, quid tu velles,perfecisti mihi.Tũc dixi,ecce venio.) Ecce incarnatus sum, paratus vt faciam voluntatem tuam.(Sicuti in capite libri scriptum est.)Id est, sicut in sapiẽtia tua personaliter mihi vnita, dispositũ est.Nihilominus Psalmo sequenti,id est,quadragesimo de eiusdem suæ passionis humilitate dicit. (Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem in die mala liberabit eum dominus.) Quis enim alius hic dicit.(Homo pacis meæ,in quo sperabam,qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem,tu autẽ domine miserere mei, & resuscita me,& retribuam eis.)

Iohan.13. Nempe de hoc dubitare ipse nõ sinit qui cum dixisset,sub ipso passionis articulo. Ego scio quos
2.Cor.8. elegerim,continuò subiunxit:Sed vt impleatur scriptura.Qui manducat mecum panem,leuabit contra me calcaneum suũ.Ipse igitur qui cum diues esset, egenus & pauper pro nobis factus est, & in fine præcedentis psalmi, dixit, ego autem mendicus sum & pauper, dominus sollicitus est mei, & hic in principio sequentis. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, & cætera, ostendens & damnationem miseriamq́; eorum, qui scandalizãtur in eo, reputantes eum tantum egenum & pauperem,id est, hominem, & illorum beatitudinem, qui non scandalizantur in eo, credentes eum esse verum hominem, & verum deum. Psalmo quadragesimoprimo dicunt filij Chore.(Quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarũ,ita desiderat anima mea ad te deus.) Sic enim habet in titulo.In finem intellectus filijs Chore. Et est sensus:Intellectus designatur his subsequentibus vocibus ascribẽdus filijs Chore,id est, imitatoribus crucifixi domini nostri Iesu Christi, qui per ipsam imitationem tendunt in finem,id est,in consummatũ bonum, vltra quod nihil est appetẽdum.Chore enim interpretatur caluitium,& ponitur pro ipso loco,vbi dominus

Iohan.19. fuit crucifixus, qui Hebraicè dicitur Golgatha.Latinè aũt Caluariæ. Veruntamen propter eandem interpretationem,competentius posuit Chore,quàm nomen ipsius loci,quia & persona fuit,& multos filios habuit.Igitur filij Chore,id est,imitatores crucifixi,egeni & pauperes supradicti,qui super paupertatẽ humanitatis eius,intelligũt diuitias diuinitatis eius,dicunt omnes,dicunt singuli.Quemadmodum ceruus consumpto serpente summa agilitate, desiderat venire ad fontes aquarũ,valdè sitiens,tanto desiderio, tanta festinatione æstuat anima mea haulto veneno diaboli per multas tentationes carnis,venire ad te potandum,& tibi comparticipãdum,vt sic iuuenescat facta tibi conformis qui es fons aquæ frigidæ & indesinentes. In quo est omnis plenitudo iucunditatis. Hæc dicenti primum fonte baptismi refrigerari conuenit. Dicit enim in sequentibus eiusdem Psalmi. (Propterea memor ero tui de terra Iordanis.) Id est, ex eo, quòd sum terra Iordanis facta per baptismum irrigua & fertilis, quæ prius eram arida & sterilis. Psalmo quadragesimosecundo, quælibet fidelis anima dicit: (Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta, & cætera.) Superius locuti sunt martyres illi qui patiebantur ab extraneis tribulationes,referendo suum desiderium,hæc verò orant generaliter omnes fideles,tam martyres quàm confessores, qui commixti sunt in area cum paleis, id est, qui patiuntur probra & tribulationes ab illis qui intra ecclesiam sunt falsis Christianis, & cupiunt dissolui, & esse cum

Philip.1. Christo,vt in futuro à massa infidelium, cum quibus hic in area Ecclesiæ commixti sunt, discernantur, sicut grana à paleis, & hic cito eripiantur ab illis. Psalmi quadragesimitertij versiculo Apostolus vtitur sic. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio,an angustia, an persecutio,an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die,æstimati sumus sicut oues occisionis. Igitur voces istæ.(Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annuntiauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.) Voces sunt perfectorum martyrum, vel admirantium, cur non cito faciat deus in diebus eorum, sicut fecit in diebus patrum antiquorum. (Manus tua inquiunt, gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos.) Hoc nempe morientes desiderabant martyres, vti eadem manus domini, citò disperderet gentes, id est, impios gentiliter viuentes, & plantaret fideles, ita vt vbique terrarum pacificè fides Christiana floreret. At nunc. (Vendidisti (aiunt) populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.) Quòd est dicere: Et tuos occidi permisisti, & ex illis nullum acquisisti. Sanè si quos acquisisti, non tamen digna commutatione est factum, quia non fuit multitudo in commutationibus eorum.Vbi mille interficiebantur,vix duo aut vnus conuertebantur. Sed nunquid sic frustra ingemuerunt? Nunquid vanè desiderauerunt? Non vtique, nam exurgente domino, qui videbatur dormire, Gentiles impij cum Idolis suis disperditi sunt, & multitudines credentium ex plantatione martyrum, mundum impleuerunt. Bene ergo hic Psalmus hunc habet titulum. In finem filijs Chore,ad intellectum. Et est sensus: Hæc verba proponuntur filijs Chore, tendentibus in finem.i.imitatoribus crucifixi,tendentibus in cõsummatum bonum.Præponuntur (inquam) ad intellectum,ad hoc vt intelligant,quid significet quòd deus cum patribus antiquis tam benignè egit,istos aũt econtrario permittit tribulari,& esse in oĩb.miserijs. Psalmo quadragesimoquarto. Deus pater suauissimè intonat.(Eructauit cor meũ verbũ bonũ,dico ego opera mea regi.) Hæc iam septi-

iam septima fidei nostrę recapitulatio est, cæteris altior. Nam idem est, quòd Euangelista Iohannes contra perfidiam hæreticorum, qui Christum ex Maria sumpsisse initium dixerunt, reclamans. In principio (inquit) erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbū. Ac deinceps: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius. Idem (inquam) pater loquitur. Eructauit (inquiens) cor meum verbum bonum, id est, protulit secreta essentia mea verbum bonum, ego ex meipso essentialiter genui filium, deus deū, bonus bonum, bonum (inquam) sicut ego bonus sum, quia nemo bonus, nisi vnus deus. De incarnatione huius verbi, de qua & Euangelista. Et verbum (inquit) caro factum est, & habitauit in nobis, subinde magno affectu spiritus propheticus dicit. (Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, &c.) Habet autem in titulo hic Psalmus. In finem pro his qui commutabuntur filijs Chore, id est, fidelibus crucifixi, ad intellectum canticum pro dilecto. Et est sensus: Hoc canticum arcanum & mysticum proponitur filijs Chore, id est, fidelibus crucifixi, quos genuit in passione, ad hoc vt intelligere satagant illa arcana & secreta, quæ continentur in hoc Cantico: Agit etiam pro dilecto, id est, de domino Iesu Christo singulariter dilecto. Vndè dicitur: Hic est filius meus dilectus. Ideo vocatur iste tractatus Canticum, quia de nulla re magis est iucundandum. Est enim epithalamium, id est, carmen nuptiale, quòd proponitur in nuptijs ad delectandum, quo pater loquens in Propheta, filium suum commendat secundum humanam & diuinam naturam, sponsam quoque quam ei copulandam præuiderat. (Adstitit regina (inquit) à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate.) Ad ipsam autē. (Audi filia & vide, & inclina aurem tuam.) Psalmo sequenti, id est, quadragesimoquinto, hi per quos prædicata, vel quibus primis prædicata est illa, quæ præcedenti Psalmo continetur fides, semetipsos ponunt in exemplum alijs, ne in tribulationibus deficiant, qui licet vera, & vtilia prædicassent, multis tamen contumelijs ignominiose subditi fuerunt. (Deus (inquit) noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.) Inscribitur autem sic, in finem filijs Chore pro arcanis ait: Videlicet iudicijs, de quibus ait: (Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.) Arcano quippe iudicio factum est, vt ad prædicationem Euangelij turbarentur Iudæi, & transferrentur Apostoli de terra illa quondam stabili, in cor maris, id est, in medium gentium. Vndè & admirans Apostolus dicit: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei, &c. Et illi quidem montes, id est, Apostoli primum conturbati & afflicti sunt turbatis aquis populorum, sed. (Fluminis impetus (inquit) lætificat ciuitatem dei.) Fluminis (inquam) impetus, id est, abundans gratia sancti spiritus, ipsos Apostolos lætificat. Psalmus quadragesimus sextus, recto & pulchro ordine vniuersas continuò gentes alloquitur. (Omnes gentes plaudite manibus.) Subauditur, ad quas turbata terra translati sumus, ad quas repellentibus nos Iudæis conuersi sumus. (Plaudite (inquit) manibus.) Cum lætitia bene operamini. (Iubilate deo in voce exultationis.) Quare? (Quoniam dominus excelsus terribilis, rex magnus super omnem terram. Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob quam dilexit.) Sicut enim Esau qui prior natu erat, à Deo reprobatus est, sic Israeliticus populus qui prius quadam familiaritate, deo acceptabilis erat, nūc reiectus est, & benedictionem recepistis vos Gentes. Psalmus quadragesimusseptimus, pulchrè nihilominus præcedentibus succedit, dicendo sic. (Magnus dominus & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri, in monte sancto eius.) Intendunt nanq; Apostoli hoc Psalmo, laudare dominum nostrum & ciuitatem eius, fundatam vtroque pariete. Iudæorum scilicet ac gentium. Nam hoc est quod dicit: (Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni.) Montes Sion pro quadam dignitate dicuntur Iudæi, latera verò Aquilonis. Gentes collateranæ Aquilonis, id est, diaboli, qui à feruore dilectionis frigidus mansit. Titulus eius talis est. Psalmus cantici filiorum Chore, secunda sabbati, id est, iucunditas Apostolorum à tempore dominicæ resurrectionis vsq; in finem seculi. Diciturque secunda sabbati, iuxta comptum Hebræorum, qui omnes dies computant à sabbato. Psalmo quadragesimooctauo, itidem filijs Chore, dicit Dauid, dicūt Apostoli, qui sunt vt Dauid manufortes, CHRISTI fidelibus. (Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem, &c. Intendunt autem in hoc tractatu, omnibus in fide existentibus cuiuslibet conditionis sint, parabolicè ostendere, quibus & propter quid in die iudicij timendum sit, vt his cognitis, & sic per dei adiutorium deuitatis, tunc temporis valeant esse securi. Amplius autem psalmo sequenti. i. quadragesimonono, timorem eiusdem futuri iudicij, Asaph annuntiare intendit. (Deus deorum (inquit) dominus locutus est.) Locutus est. (Et vocauit terram.) Scilicet ad fidem suam primo aduentu veniens occultus, nam secundo idem deus manifestè veniet. (Deus noster & non silebit, ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.) Tunc dicet peccatori. (Hæc fecisti & tacui. Existimasti iniquè, quòd ero tui similis, &c.) Cursibus istis æquis recursibus, pulchrius nihil est, quibus propheticus spiritus, à primo vsq; ad finem. i. vsque ad secundum aduentum currit & recurrit septies, prudenter auditoris animum per multa fidei documenta, quasi per amplissima terrarū spatia ducens ac reducens, atq; vtiliter exercens. Vias eius

Iohan. 1. Marc. 10. Matth. 3. Rom. 11.

 quisquis

quiſquis bene cognouerit,falli vel abduci à fide nõ poterit.Iudæus fidei Chriſtianæ aduerſarius,
ſi ſe obuium immerſerit cito capiendus eſt, citò corruet,vt hoc quoq; modo illa in eum maledi-
Deut.28. ctio compleatur,qua dictũ eſt.Tradat te dominus corruentem ante hoſtes tuos.Per vnam viam
egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias. Quinquageſimus tandem Pſalmus, qui peccatorum
remiſsionem poſcit, rectiſsimè ponitur quaſi iubileus fidei. Hoc nanque Pſalmo illud poſcimus
propter quod credimus,propter quod in CHRISTO credentes baptizamur. (Miſerere(in-
quit)mei deus.) Ac deinceps:(Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum , & in peccatis conce-
Rom.5. pit me mater mea.) In iniquitatibus(inquit)ſubauditur primorum parentum . Et quod dicit de
ſe,de alijs intelligẽdum eſt. In Adam enim omnes peccauimus.Nam mors in omnes pertranſijt,
inquit, Apoſtolus. Titulus Pſalmi talis eſt. In finem Pſalmus Dauid cum venit ad eum Nathan
Rom.7. Propheta,quãdo intrauit ad Bethſabee.Nota hiſtoria eſt,quòd Dauid Bethſabee vxorem Vriæ,
tulit,& ipſum interfecit gladio filiorum Ammon.Pro hoc peccato orat,ſimulq́; orando, de vni-
uerſali peccatorum remiſsione prophetat. (Aſperges me(inquiens)domine hyſſopo,& munda-
bor,lauabis me,& ſuper niuem dealbabor.) Hyſſopo nanque, quæ herba eſt humilis,& deponit
tumorẽ pulmonis. Aſperges me(ait)id eſt, mundabis me, in fide humilitatis paſsionis CHRI-
Rom.7. STI.Media Pſalmorum.i.quinquaginta Pſalmi, ad illum maximè hominis ſtatum mediũ reſpi-
ciunt,de quo Apoſtolus,ſub perſona infirmorum, & adhuc dubio certamine pugnantiũ conde-
lector(ait)legi dei, ſecundũ interiorem hominem. Video aũt aliam legem in membris meis,re-
pugnantem legi mentis meæ. Renati nanq; & per fidem CHRISTI præteritorũ remiſsione
peccatorũ accepta, nondũ ſecuri ſumus, quippe qui cũ hoſte pugnam certamenq́; ingredimur.
Planè illic ſpe pariter & metu opus eſt.Igitur in hoc Pſalmorũ medio ad ſpem,quæ ad fidem ne-
ceſſaria eſt,nos vocari competenter aduertimus,atq; idcirco repetitiones non à primo,vt hacte-
nus,ſed à ſecundo CHRISTI fieri aduentu. Primũ pſalmus quinquageſimusprimus, contra
Antichriſtũ inuehitur,& dicit.(Quid gloriaris in malitia,qui potẽs es iniquitate?) Ac deinceps.
(Propterea deus deſtruet te in finem, &c.) Illo deſtructo videbunt iuſti & dicent ſinguli. (Ego
aũt ſicut oliua fructifera,in domo dei ſperaui in miſericordia dei in æternũ,& in ſeculum ſeculi.
Confitebor tibi in ſeculũ quia feciſti, & expectabo nomen tuũ quoniam bonũ eſt, in conſpectu
1.Reg.22. ſanctorũ tuorum.) Hæc loquitur Dauid in perſona iuſti, contra Doeth Idumæũ qui miniſteriũ
egerat Antichriſti.Sic enim habet in titulo. In finem intellectus Dauid,cùm veniſſet Doeth Idu
mæus,& annuntiauit Saul,dicens:Venit Dauid in domum Abimelech. Et eſt ſenſus: Intellectus
prophetæ eſt in hoc Pſalmo loqui de aduentu Antichriſti,qui multorũ corda commouens,per-
ſequetur & occidet fideles CHRISTI.Sed ideo ad hiſtoriam nos mittere voluit,vt quod hi-
ſtoricè ſcriptũ eſt,oſtenderet ſpiritualiter debere intelligi.Pſalmi quinquageſimiſecundi,titulus
hic eſt.In finem pro Amalech,intellectus Dauid. Nota aũt hiſtoria eſt, quòd Dauid fugiẽs Sau-
lem venit ad Achis regem Geth,& ſub eo militauit, vxoribus ac filijs collocatis in parua ciuitate
1.Re.27.30. Sicelech. Veneruntq; Amalechitæ,& incenderunt ciuitatem, abſtuleruntq́; vxores & filios Da-
uid.Quò audito Dauid perſecutus eſt latrunculos illos,& liberauit captiuos. Sicelech, interpre-
tatur conuerſio,& ſignificat eccleſiam,in vxoribus ſanctas animas,per filios,bona opera,per Da-
uid intelligimus CHRISTVM.Sciendũ verò Dauid habuiſſe eundem intellectũ in hoc Pſal-
mo,quem habuit cum prius ipſum compoſuit,ſed ideo repetijt, quia quod hiſtoricè ab Amale-
chitis ſibi contigit,ſpiritualiter in CHRISTO, & in eccleſia futurũ intellexit. Nam ipſe Ama
lech inſipiens.Iudęus ſiue hæreticus eſt quicunq; blaſphemando CHRISTVM, dicit in cor-
de ſuo,non eſt deus.Contra hunc ſapientis cuiuſq; aĩam confortat ſpes, vt dicat. (Cùm conuer-
terit deus captiuitatem plebis ſuæ,exultabit Iacob,& lætabitur Iſrael.) Sicut in iam dicto Dauid
facto præfiguratũ eſt.Pſalmi quinquageſimitertij titulus.In finem in carminibus intellectus Da-
1.Reg.23. uid cum veniſſent Ziphei,& dixiſſent Saul.Nõnne Dauid abſconditus eſt apud nos? Hæc quoq;
hiſtoria nota eſt.Et notandũ,quòd illic ſcriptũ eſt. Quòd cum audiſſet Saul, perſecutus eſt Da-
uid.Porrò Dauid deſperabat ſe poſſe euadere à facie Saul,attamen cõtra ſpem ſuam euaſit, & aſ-
cendens inde habitauit in locis tutiſsimis. Titulo tali præmiſſo dicit:(Deus in nomine tuo ſaluũ
me fac.)Et cætera.Hoc igitur exẽplo,quiſquis videt aliam legem in membris ſuis,repugnantem
legi mentis ſuæ, non deſperet ſe poſſe euadere de manu Saul.i.mortis ſiue diaboli, de manu Zi-
pheorum.i.florentiũ, ſubauditur vitiorum, ſed oret inuocans nomen domini, donec habitet in
locis tutiſsimis gratiæ dei,liberatus de corpore mortis. Pſalmus quinquageſimusquartus, oratio
eſt capitis noſtri agentis de præſenti Iudæorum repulſa, & damnatione æterna, & de aſſumptio-
ne Gentium,& de ſecuritate fidelium in æternum. Inſcribitur autem ſic.In finem in carminibus
intellectus ipſi Dauid.Et eſt ſenſus:Intellectus huius Pſalmi,attribuendus verò Dauid CHRI-
STO,perſeueranti in finem vel conſummationem obedientiæ ſuę. Et hoc in carminibus,id eſt,
in iucunditate. Accipiat itaque quiſq; fidelis documenta ſpei ab exemplo huius dicentis: Et di-
xi.(Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ.Et expectabam eum,qui ſaluum me fecit à puſillani-
mitate

mitate ſpiritus,& tempeſtate.)Ac deinceps.(Iacta ſuper dominũ curam tuam,& ipſe te enutriet,
non dabit in æternum fluctuationem iuſto.)Itemq;.(Viri ſanguinũ & doloſi, non dimidiabunt
dies ſuos,ego aũt ſperabo in te domine.) Itidem ſequenti Pſalmo,id eſt,quinquageſimo quinto
dicat exemplo eiuſdem capitis ſui.(Miſerere mei deus,quoniam conculcauit me homo.)Ac de-
inceps.(Ab altitudine diei.)Id eſt,à potentia,quæ deſuper datur impugnantibus me. (Timebo,
ego verò in te ſperabo . In deo laudabo ſermones meos, in deo ſperaui , non timebo quid faciat
mihi caro.)Item.(In deo laudabo verbum,in domino laudabo ſermonem,in deo ſperaui, nõ ti-
mebo,quid faciat mihi homo.)Pſalmi eiuſdem titulus hic eſt . In finem pro populo qui à ſanctis
longè factus eſt,in tituli inſcriptione,ipſi Dauid,cùm tenuerũt Allophyli eum in Geth.Pro po- 1.Reg.21.
pulo nanq; qui à ſanctis longè.i. valde diſsimilis factus eſt, agit in hoc Pſalmo CHRISTVS, Iohan.19.
in tituli inſcriptione,videlicet quando dixerunt: Noli ſcribere rex Iudæorũ, ſed quia ipſe dixit:
Rex ſum Iudæorũ.Cùm tenuerunt eum in Geth.i.in preſſura tribulationum,facti quidem prius
Allophyli,quòd interpretatur alienigenæ,ſed poſtea credentes ſalui facti ſunt.Pſalmi quinqua-
geſimiſexti,titulo ſpiritus ſanctus dicit:In finem,ne corrumpas,ipſi Dauid,in tituli inſcriptione,
cum fugeret à facie Saul, in ſpelunca. Inſcriptio tituli noſtri Dauid, qualis ſit, dictum iam eſt, &
omnes nouerũt, IESVS NAZARENVS rex Iudæorum.O tu ergo quicunq; fugis à facie
Saul,à facie diaboli,vel mortis,aut cuiuſq; vitij. Verbi gratia,iuxta Apoſtolum dicentem: Fugite 1.Reg.27.
fornicationem,nec corrumpas hunc titulum,imò ne corrumpas teipſum deſtruendo in te,quòd 1.Cor.6.
dicitur rex Iudæorũ. Quid enim eſt, rex Iudæorũ, niſi rex confeſſorũ? Confitere igitur peccata
tua,vt ſis regis huius regnum,& dic ſecundũ eius exemplũ,ſperans in IESVM NAZARE-
NVM,id eſt,ſaluatorem ſanctũ regem tuum. (Miſerere mei deus,miſerere mei, quoniam in te
confidit anima mea.Et in vmbra alarũ tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.) Quòd eſt di-
cere,iuxta Apoſtolũ,tam diu pugnabo contra legem quę eſt in membris meis,donec veniat,quę
me liberet de corpore mortis huius,gratia dei,quæ cũ venerit,dices:(Miſit deus miſericordiam
ſuam,& veritatem ſuam,& eripuit animam meam de medio catulorum leonum.Subauditur quo
modo eripuit caput meum, regem meũ,de medio filiorum hominum,quorũ dentes arma & ſa-
gittæ fuerunt. Item pſalmi quinquageſimiſeptimi titulus. In finem ne diſperdas . Dauid in tituli
inſcriptione.Sicut ſupra dictũ eſt,ne diſperdas in te titulũ regis Iudeorũ.Sed quid?(Si verè vtiq;
iuſtitiam loquimini(ait)recta iudicate filij hominũ.)Non dicatis,iuſti ſumus. (Etenim in corde
iniquitates operamini in terra, iniuſtitias manus veſtræ concinnant.) Niſi dicatis, peccatores ſu-
mus, & iuſtificari non poſſumus, niſi per vnũ hominem IESVM CHRISTVM diſperdi-
diſtis hunc titulũ,nec attinet ad vos quòd dicitur rex Iudæorũ.Item,ſi dicatis, peccatores quidẽ
ſumus,ſed fata hoc fecerunt, ſtellæ hoc fecerunt,nequaquã iuſtitiam loquimini,nequaquã recta
iudicatis filij hominũ.Eiuſmodi.(Peccatores abalienati ſunt à vulua, errauerunt ab vtero, locuti
ſunt falſa.)Videlicet dũ deum accuſant, ſeq; defendunt.Idcirco. (Deus conteret dentes eorũ in
ore ipſorũ.)Nihilominus iuxta eundem ſenſum titulus pſalmi quinquageſimioctaui.In finem ne
corrumpas ipſi Dauid in tituli inſcriptione, quãdo miſit Saul ad cuſtodiẽdam domũ eius, vt in-
terficerent eum.Itaq; quotieſcunq; miſerit Saul,quotieſcunq; miſerit diabolus, & obſederit tot
ſatellitibus,quot vitijs corporis vel carnis tuæ domũ, vt interficiat te, qui immiſit Iudæos,vt in-
terficerent Chriſtũ,ne deſperãdo corrũpas titulũ ſæpe dictũ, ſed dic ſecundũ ipſius exemplum.
(Eripe me de inimicis meis deus meus, & ab inſurgẽtibus in me libera me.Eripe me de operan-
tibus iniquitatẽ,& de viris ſanguinũ ſalua me, quia ecce cœperunt aĩam meam, & irruerũt in me
fortes,&c.)Qui enim caput ipſum,reſuſcitando eripuit ab illis qui irruerunt in eũ fortibus, imò
freneticis,qui inſaniẽdo fortes ſibi videbantur,cùm eſſent infirmi,& percutiebãt medicũ, ipſe &
te eripiet à fortitudine vitiorũ impugnantiũ,ſiue malignorũ ſpirituũ,ita vt dicas iuxta hunc pſal-
mũ.(Ego aũt cantabo fortitudinẽ tuam,& exaltabo mane miſericordiã tuam,&c.) Pſalmo quin
quageſimonono reditur iterũ ad ſpei ſummũ. (Deus repuliſti nos & deſtruxiſti nos, iratus es,&
miſeratus es nobis.)Hoc enim dicimus ſecundũ proſpiciẽtes aduentũ Chriſti , qui ſumus in im-
mortalitatem atq; impaſsibilitatẽ commutandi,iuxta hunc modũ tituli.In finẽ pro his,qui com-
mutabuntur in tituli inſcriptione ipſi Dauid.Pro his,inquit,qui cõmutandi ſunt in finẽ.i. in im-
mortalitatẽ atq; impaſsibilitatẽ , propter ſuſceptam inſcriptionẽ tituli ſæpe dicti, quæ inſcriptio
facta fuit ipſi Dauid.Sequitur adhuc.In doctrinã cùm ſuccendit Meſopotamiã Syriæ, & Syriam
Sobal,& conuertit Ioab, & percuſsit Edom in valle Salinarum duodecim milia.Propter hoc ait,
cõmutabuntur,quia ſuſceperunt doctrinã eius,quia bene viuẽdo, & bene loquendo effecti ſunt
imitatores eius.Et hoc nõ à ſe,ſed à deo, qui ſuccẽdit eos igne ſpiritus ſancti, faciẽdo eos Meſo-
potamiam Syriæ.i.vocando & eleuando in ſublime.Meſopotamia quippe eleuata vocatio,Syria
ſublimitas interpretatur. Hoc fecit eis cũ prius fuerint Syria Sobal, id eſt,ſublimitas vanæ vetu-
ſtatis.Et conuertit(inquit)Ioab.Ioab interpretatur inimicus,quòd videlicet nos oẽs fuimus,ſed
cõuerſi ſumus in amicos,quia per Chriſtũ recõciliati ſumus.Et percuſsit (ait) Edom in valle Sa-

 linarum

linarum duodecim milia. Edom quoq; terreni & ſanguinolenti nos fuimus,ſed percuſsit nos in valle Salınarũ,mortificãdo nos vitijs, per ancipitem verbi ſui gladiũ,in humilitate & cõdimento virtutũ. Sumusq; quaſi numero duodecim milia, qui numerus per partes ſeptenarij cõpletur.i. tria & quatuor,ter enim quatuor,aut quater tria duodecim fiunt.Dona quippe habẽtes ſeptiformis ſpiritus ſancti per quatuor mũdi partes, fidẽ ſanctæ trinitatis confitemur & prædicamus. Et primo quidẽ aduẽtu credẽtes ſuccẽdit igne pœnitẽtiali.Secũdo aũt cum venerit, ſuccẽdet incredulos igne pœnali.Pro meliori parte dicimus in hoc pſalmo. (Dediſti metuẽtibus te ſignificationem,vt fugiãt à facie arcus,&c.)Percepta ſignificatione hac,pſalmo ſequenti.i.ſexageſimo, dicit vniuerſa eccleſia timentiũ deũ.(Exaudi deus deprecationẽ meã,intende orationi meę.A finibus terræ ad te clamaui,dũ anxiaretur cor meũ,in petra exaltaſti me. Deduxiſti me,quia fact' es ſpes

Rom.7. mea,&c.)Manifeſtè hęc oratio ſpẽ ſuggerit iam ſupradicto pugnatori,cuius anxiatur cor dũ pugnat,dũ videt aliã legem in mẽbris ſuis, repugnantẽ legi mẽtis ſuæ, & captiuũ ſe ducentẽ in lege peccati.Deduxiſti me,inquit,quia factus es ſpes mea,turris fortitudinis,à facie inimici, videlicet quod peccata deuitare,& virtutes poſsim conſequi.Quid ſi nunc anxiatur cor meũ?Quid miror in feruore tẽtationis,quæ ad tẽpus accedit?Quandoq; inhabitabo in tabernaculo tuo, in ſecula, protegar in velamẽto alarum tuarũ.Et reliqua.Inſcribitur aũt pſalmus iſte ſic. In finẽ,in hymnis pſalmus Dauid.Bene in finẽ.Expectat enim in hac pugna,gratię dei liberationẽ.Et hoc in hymnis,dũ videlicet quod pugnat,quòd vincere cõtendit,nõ ſuis viribus,ſed dei laudibus adſcribit. Amplius aũt pſalmo ſequenti.i.LXI. idẽ certator legitimus, ſancta ſpe ſemetipſum corroborat. (Nonne(inquit)deo ſubiecta erit anima mea?) O tu lex peccati, lex mortis,legi mẽtis meæ,legi vitæ meæ repugnãs,quid me deuocare cõtendis à ſpe vel expectatione auxilij dei?Nẽpe inuanũ. (Ab ipſo enim ſalutare meũ.)Ac deinceps.(In deo ſalutare meũ,& gloria mea, deus auxilij mei, & ſpes mea in deo eſt.Sperate in eo omnis cõgregatio populi.)& reliqua.Habet aũt titulũ hunc. In finẽ pro Idithũ pſalmus Dauid,Idithũ.i.tranſiliens.Tranſilit enim eos,qui loquitur dicendo. (Quouſq; irruitis.)Pſalmo ſexageſimoſecundo,caput ipſum introducitur orãs,vt oſtendat quid plurimũ prodeſſe poſsit illi,qui vt prædictũ eſt,adhuc in lucta & in periculo eſt, pugnando cum vitijs.(Deus deus meus(inquit)ad te de luce vigilo.) Multum quippe corporales quoq; vigiliæ contra vitia proſunt,& meditatio ſancta,de qua dicit poſtmodũ.(Sic memor fui tui ſuper ſtratũ meũ,in matutinis meditabor in te,quia fuiſti adiutor meus.Et in velamẽto alarum tuarũ exultabo,&c.)Hæc ipſum caput loquitur, ſicut innuit ipſe titulus. Pſalmus Dauid cum eſſet in deſerto Idumææ.Cuius videlicet tituli ſenſus hic eſt.Hęc verba ſunt attribuẽda vero Dauid Chriſto,ſecundùm eũ ſtatũ,quò ipſe cõuerſatus eſt Iudaico populo,qui erat deſertũ,præcepta dei propter traditiones ſuas deſerẽdo,& Idumæa.i.terrena vel ſanguinolẽta, terram amãdo,ſanguinẽ ſitiendo.Item pſalmo ſexageſimotertio,ad inſtructionẽ eorundẽ introducitur orãs, & dicit: (Exaudi deus orationẽ meam, cùm deprecor à timore inimici eripe aĩam meã.) Si enim ipſe qui præſcius erat futuri,orare voluit, quantomagis illi qui incerti ſunt,dare debẽt operã orationi,vt eripiãtur à timore inuiſibilis inimici,ſeu viſibilis,ne cedãt in perſecutione inimici,nec cadãt vel deſperent in tentatione diaboli. Idcirco tali hanc orationẽ concluſit fine. (Lætabitur iuſtus in dño, & ſperabit in eo & laudabuntur oẽs recti corde.) Pſalmo ſexageſimoquarto, tertia iam recapitulatione reditur ad ſummũ ſpei,id eſt, ad finem ſeculi quãdo ſumus in patriã cœleſtem reſumptis corporibus profecturi.Inſcribitur autẽ ſic.In finem pſalmus Dauid, canticũ Hieremiæ & Aggæi de verbo peregrinationis,quãdo incipiebãt proficiſci.Et eſt ſenſus:Hic pſalmus eſt Dauid prophetæ,conſideranti in finem.i.vltimam ætatẽ. Pſalmus dico eius canticũ, id eſt, iucunditas & lætitia Hieremiæ,& Aggæi,& omniũ fideliũ. Hieremias interpretatur excelſus domini.Aggæus ſolennis vel ſublimis.Hi vtriq; prędixerant futurã peregrinationẽ Iudaici populi,& reuerſionẽ in patriam,in qua etiã reuerſione Aggæus interfuit.Vtriq; verò intellexerunt peregrinationem fideliũ,quæ fit in hac vita,& reditũ,qui tandẽ erit, per illam deſignari.Per hos aũt duos deſignantur omnes fideles,per Hieremiam aũt mediocres,per Aggæũ qui in reditu affuit,perfecti qui nõ ſo-

Philip.3. lum ſe peregrinari agnoſcunt, ſed etiã iuxta Apoſtolum conuerſatio eorũ iam eſt in cœlis.In hac ſpe adhuc peregrinãtes dicũt hic. (Te decet hymnus deus in Sion,& tibi reddetur votũ in Hieruſalem.)Subauditur cœleſti Et ne quis eorũ illic deſit, orant in metu & ſpe. (Exaudi nos deus ſalutaris noſter,ſpes omniũ finiũ terræ,& in mari longe,&c.) Pſalmus ſexageſimusquintus idem intendit,vndè & inſcribitur ſic. In finem canticũ pſalmi reſurrectionis. Et hoc quidẽ vniuerſalis ſpei canticũ eſt,vt omnes iubilemus,quia reſurrecturi ſumus,propter quod & vniuerſaliter dicit hic pſalmus. (Iubilate deo omnis terra, pſalmũ dicite nomini eius,date gloriam laudi eius, &c.) Veruntamen & ſæpe dicto pugnatori decantat,quò ordine ſperare debeat,quò tenore debellatrix inimicorũ ſuorũ ſperanda ſibi gratia proponatur. Iniquitatẽ(inquit)ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet dominus,&c.)Ac ſi dicat:Si ego qui pugnare debeo cõtra legem,quæ eſt in membris meis,iniquitatẽ eorundem membrorũ meorum dilexi, & libẽter aſpexi tacitus,nõ exaudiet dominus,

dominus,vt gratia ſua liberet me de corpore mortis huius. Nam aſpexi dixit pro eo,vt diceret
dilexi,ideo videlicet,quia ad id quod diligimus, frequentius oculos retorquemus. (Propterea
exaudiuit deus.) Quia locutum eſt vt prædixi.(Os meum in tribulatione.)&c.Confeſſus ſum in
infelicitate mea,ſcilicet in carnis meæ repugnantia,& dixi. (Holocauſta medullata offeram tibi,
cum incenſo arietum,offeram tibi boues cum hircis.)&c.Per arietes omnem repugnantiam car-
nis,per boues extollentiam,per hircos omnem malorum operum fœditatem vult intelligi,quæ
omnia ſe offerre dicit,dum confitendo & pœnitendo punit. Hoc ſine dubio pertinet ad canti-
cum reſurrectionis,quia ſic agendo prima reſurrectione,quę eſt animę,reſurgit.Pſalmus ſexage-
ſimus ſextus,nihil quidem de labore certaminis,vel de ſpe victoriæ,in litera ſonare videtur, ſed
tamen omnino commodum atq; fructuoſum eſt, volente & conſentiente totius pſalmi ſenſu eo
tendamus,ſicq́; dicamus.(Deus miſereatur noſtri.) Scilicet ſecundum depreſsionem motuum
carnalium.i.vitiorum.(Benedicat nobis.)ſecundum profectum motuũ ſpiritualium.i.virtutum.
(Illuminet vultum ſuũ ſuper nos.) Id eſt, det nobis cognitionem filij ſui, qui idcirco vultus eius
dicitur,quia cognoſcitur ex ipſo,quemadmodum aliquis ex vultu ſuo. Hanc miſericordiam vel
miſerationem,optantes omnibus qui inuocant nomen eius,deinde ſubiungimus.(Confiteantur
tibi populi deus.)&c.Pſalmo ſexageſimoſeptimo, multa ſæpe dictus præliator inuenit, quibus
pugnet,quibus hoſtem feriat,flagellet,elidat,incẽdat.(Exurgat(inquit) deus,& diſsipentur ini-
mici eius,& fugiant qui oderunt eum à facie eius.)&c.Hæc nanq; fideliter dicta, velox comita-
tur effectus,& velut exurgente deo fugiunt qui oderunt eum, maligni ſpiritus cum ſuis ſugge-
ſtionibus,vt fumus deficientes,vt cera à facie ignis fluẽtes.Et ne fortè deſperet dei miles,ſi quid
incautius agendo perpeſſus eſt,ſi aliquo peccato vulneratus eſt,audit ſibi poſtmodum dicentem
ſpiritũ ſanctũ.(Deus in loco ſancto ſuo,deus qui inhabitare facit vnius moris in domo. Qui edu
cit vinctos in fortitudine,ſimiliter eos qui exaſperant,qui habitãt in ſepulchris.) Hoc nempe ſic
in vniuerſis factũ eſt gentibus, vt non ſit cur deſperet vnus vinctus, vnus quamuis in ſepulchro
habitans,quamuis Lazaro fœtenti,& quatriduano merito comparandus. Pſalmus ſexageſimus
octauus,amplius ad idem negocium operatur,quo & ipſum caput noſtrũ inducitur, ſic orãs pro
ſuis tribulationibus exterioribus,quomodo quemq́; ſuorũ orare vult pro tentationibus ſuis in-
terioribus.(Saluum me fac(inquit)deus,quoniã intrauerunt aquæ vſq; ad animã meam. Infixus
ſum in limo profundi,& non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinẽ maris, & tempeſtas demerſit me.)
Hæc nanq; & cætera orando,ſuis inter vitia periclitantibus, exemplũ orandi ſe dare innuit cum
dicit.(Videant pauperes & lætentur,quęrite deum,& viuet anima veſtra,quoniã exaudiuit pau-
peres dominus,& vinctos ſuos nõ deſpexit.) Vndè bene hunc habet titulũ pſalmus hic. In finem
pro his qui cõmutabuntur pſalmus Dauid. Et eſt ſenſus. Hic pſalmus agit pro his, qui cõmutan-
di ſunt in conformitatem Chriſti,ita vt ſint euntes in finem.i.in omnimodam perfectionẽ. Item
& ſequẽs pſalmus ſexageſimuſnonus in perſona eiuſdẽ capitis decãtatur ad inſtructionẽ cuiuſq́;
fidelis,vt & ipſe oret & laboret in ſpe, quoties ab inimicis quærentibus animã ſuã diuerſis tenta-
tionibus fatigatur.(Deus(inquit) in adiutoriũ meũ intende, dñe ad adiuuandũ me feſtina.)&c.
Titulus eius talis eſt. In finẽ pſalmus Dauid in rememoratione, eo quod ſaluũ eũ fecit dñs.i.hic
pſalmus attribuitur Dauid.i.Chriſto in rememoratione.i.in cõſideratione habita de ea re,quod
eum ſaluũ fecit dñs. Pſalmi LXX. voces manifeſtè pugnatoris ſæpedicti voces ſunt, in certamine
poſiti ſpẽ retinentis,ſpẽ profitẽtis.(In te dñe(inquit)ſperaui,nõ confundar in æternũ.) Ac dein-
ceps.(Quoniam tu es patientia mea dñe,domine ſpes mea,à iuuẽtute mea. Item, Ego aũt ſemper
ſperabo,& adijciã ſuper omnẽ laudem tuã) Nẽpe in eo quod dicit. (Deus meus eripe me de ma
nu peccatoris,& de manu contra legẽ agentis & iniqui.) Promptũ eſt diabolũ intelligi, cuius in-
ſtinctu illa diſcordia fit,vt aduerſus legẽ mẽtis expugnet lex peccati,quę eſt lex carnis. Sanè ora-
tionis huiuſce pręcentor ac prędoctor eſt ipſe Chriſtus,legitimè certantiũ caput & dux,orãs hic
vt eriperetur de manu contra legẽ agentis Iudaici populi, & iniqui Romani imperij eadẽ iuſtitia
vel diuinitate qua potẽs eſt,& eos qui tentãtur eripere. Deniq; titulus eius talis eſt, Pſalmus Da-
uid filiorũ Ionadab & priorũ captiuorũ. Et eſt ſenſus, Hic pſalmus eſt Chriſti,quia ipſe & in hoc
pſalmo loquitur,& de ſeipſo loquitur. Eſt etiam filiorum Ionadab,quia de ipſis dominus hic lo-
quitur,qui filij prius captiui fuerunt. Vndè & dicitur priorum captiuorum. Bene autem Iona-
dab & ſecundũ negocium & ſecundum nominis interpretationem hic ponitur. Secũdum nego-
cium ita: Quia ſicut Ionadab ſacerdos filijs ſuis à vino abſtinere, & in tabernaculis habitare præ- Hebr.13.
cepit,ita dominus noſter fideles ſuos à temporali iucunditate prohibet,& in hac vita peregrinos
& aduenas ſe reputare,atq; futuram inquirere admonet. Secundum verò nominis interpretati-
onẽ ſic, Ionadab domini ſpontaneus interpretatũr. Quæ interpretatio aptè domino noſtro con-
gruit,quippe qui præ omnibus ſpecialiter & ſingulariter deo patri vſq; ad mortẽ obediuit. Ipſe
in hoc pſalmo orat,vt videlicet ſicut iam dictũ eſt,exemplo ſuo filios ſuos orare doceat. Pſalmo
ſeptuageſimo primo,quarta iam recapitulatione ad ſummum ſpei noſtræ reuocamur dũ dicitur.

(Deus iudicium tuū regi da,& iustitiam tam filio regis.) &c.Quòd dicit da,iam primo aduentu Iohan.5. factum est.Pater quippe non iudicat quenquam,sed iudiciū omne dedit filio.Ipsum aūt iudiciū secundo aduentu futurū est,quando rex iste, iuxta veritatē euangelicā sedebit in sede maiestatis Matth.25. suæ,& cōgregabuntur ante eū oēs gentes.Illic in eo metus est, quia iudicabit in iustitia, in eo verò spes,quia parcet pauperi & inopi,& animas pauperū saluas faciet.Habet autē hic psalmus hūc titulum,psalmus Dauid in Salomonē.Dauid inquam prophetæ respicientis in Christum,qui est verus Salomon,verus pacificus.Ipse enim pacem posuit inter deū & homines,inter angelicam & humanam creaturā,inter Iudæos & gentiles,de qua psalmus hic.(Orietur(inquit)in diebus eius iustitia & abundantia pacis.)Antequā fiat illud.i.quod iam dictū est,regi huic iudicium,interim sæpe dictus certator nonnunquam deficit,& à sua spe paululū decidit,videns multos peccatores quandam pacem habere in malis,iustos autem aduersitatibus fatigari. Sed postmodum pœnitet illum huius erroris sui.Hic talis correctus sequēti,id est,septuagesimo secundo psalmo loquitur. (Quam bonus Israel deus his,qui recto sunt corde.Mei autem penè moti sunt pedes,penè effusi sunt gressus mei,quia zelaui super iniquos pacem peccatorum vidēs.) Ac deinceps.(Si dicebam, narrabo sic ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.) Si(inquit)dicebā vel narrabam sic,imò si dixero sic,quomodo scit deus,& si est scientia in excelso,& cætera,ecce nationem filiorū tuorum reprobaui.i.tunc ero contrarius omnium sanctorum auctoritati . Nam hi qui hæc & huiusmodi dicunt,in pręmisso titulo denotantur.Defecerunt,inquit, laudes Dauid filij Iesse.Filij(inquit)Iesse.i.eorum, in quibus regnauit Dauid filius Iesse, & quicunq; illos imitantur,imo terrenorum siue carnalium amore laudes defecerunt , dum sic dicunt , dum nisi rerum temporalium affluentiam habeant,deū laudare desinunt.Quid igitur? Mihi autem(ait) adhærere deo bonum est,ponere in domino deo spem meam.) Vera nanq; laus à spiritualibus viris amore cœlestium, & cōtemptu terrestrium fieri incipit.Psalmi septuagesimi tertij titulus, intellectus Asaph.Asaph nanque,id est,omnes intellectum habentes in hoc psalmo quæstiones proponunt, dicendo.(Vt quid deus repulisti in finem,iratus est furor tuus, super oues pascuæ tuæ.)& cætera.Licet autem eiusmodi quæstiones proponant,non tamē id dubitando, sed aliorum saluti & instructioni prouidendo faciunt,vt prius positis quæstionibus attenti , & deinde solutionibus edocti , exemplo eorum iusto dei iudicio applaudant , de tribulatione fidelium non contristentur , sed gaudeant spe, scientes , quia dura & aspera patiendo peruenturi sunt ad gloriam.Psalmus LXXIIII.ad idem maximè proficit negotium,scilicet ad constituendum fortissimum spei solatium. (Confitebimur(inquit)tibi deus,confitebimur & inuocabimus nomen tuum.)& cætera.Animi quippe bona spe confortati,est dicere iniquis. (Nolite iniquè agere , & delinquentibus, nolite exaltare cornu.Nolite extollere in altum vestrum cornu, nolite loqui aduersus deum iniquitatem.Quia neque ab oriente,neq; ab occidente,neq; à desertis montibus.) Subauditur patet locus effugij. (Quoniam deus iudex est.)Quē effugere nemo potest. Sanè capitis nostri Christi, principaliter voces istę sunt,nec enim alius pręter ipsum dicere potest.(Cùm accepero tēpus,ego iustitias iudicabo,& ego confirmaui columnas eius, & omnia cornua peccatorum confringam.) Vndè bene habet in titulo,In finem , ne corrumpas , psalmus Asaph cantici, & est sensus,O Asaph,id est, infidelis congregatio Iudæorum, ne corrumpas aliquid in hoc psalmo , malè illud exponendo, vel alicui præter Christum attribuendo. Veruntamen cùm dicit pluraliter confitebimur , inuocabimus,narrabimus,cum suis membris caput communiter loqui se confitetur. Finem omnium quem sperando metuimus & metuendo speramus,quinta iam recapitulatione , psalmus LXXV. intendit.(Notus (inquit) in Iudæa deus , in Israel magnum nomen eius.Et factus est in pace locus eius.)Ac deinceps.(De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit & quieuit , cùm exurgeret in iudicio deus,vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.)& cætera.Fecisti propheticè dicit pro eo,vt diceret facies,sed præterito vtitur pro futuro tempore.Sanè in eo quòd ait,de cœlo auditum fecisti iudicium,terra tremuit & quieuit,ingentis metus causa est,idem enim est,ac si diceret,Terra , id est, impij terræ amatores , trement & quiescent , quia malè operari desinent, Matth.25. compescet enim illos iudex magnus, dicendo , Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo,& angelis eius.In eo verò,quòd ait,vt saluos faceret omnes mansuetos terræ,plurimum mansuetorum armatur spes.Idem enim est ac si diceret,Exurgēs in iudicio,mansuetos, qui peccata sua non defendunt,sed eleemosynis ea redimunt,saluabit,dicendo, Venite benedicti patris Ibidem. mei,percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi . Titulus psalmi huius talis est. In finem in laudibus psalmus Asaph canticum ad Assyrios. Assyrius dirigēs interpretatur,& hoc loco Iudæos significat,qui se dirigunt,id est,de generę Abraham,vel operibus legis inaniter extollunt,putantes hoc satis esse,quod carnalis Iudæa & carnalis Israel sunt. Contra horum extollentiā psalmus dicit, quia in illa quæ verè Iudæa est, notus est deus , & in illo qui verus Israel est, magnum est nomen eius. Iudæa confessionem peccatorum , Israel quod interpretatur videns deum,siue directus cum deo,certantē significat virū,contra impetus vitiorum, de quali viro iam sæpe

ſæpe dictum eſt. Porrò quod ſequitur. (Et factus eſt in pace locus eius.) Illũ deſignat ſtatum, de quo Apoſtolus. Infelix (inquit) ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum. Nam reuera, ibi confregit deus potentias, arcum, ſcutum, & gladium, & bellum. Inter eiuſdem iudicij metum, ſpemq; ſalutis ſępe dictus certator poſitus pſalmo ſequenti, i. ſeptuageſimoſexto dicit. (Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad deum, & intendit mihi. In die tribulationis meæ deum exquiſiui manibus meis.) Ac deinceps. (Et exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus.) In ipſo exercitio. (Anticipauerunt vigilias oculi mei.) Id eſt, plus omnibus laboraui, & (Tunc defeci.) Vndè. (& turbatus ſum.) Videlicet dolendo pro ipſo defectu. (Non ſum locutus.) Non ſum indignatus contra deum, deficiente vel tardante laboris mei fructum. Et dixi, (Nunquid in æternum proijciet deus, aut nõ apponet vt complacitior ſit adhuc?) Hæc & cætera dicendo, nimirum inter metum ſpemque laborat, & nunc quidem metu deficit, nunc autem defectum ipſum bona ſpe conſolatus. Habet aũt hic pſalmus in titulo pro Idithum, quod interpretatur tranſiliens, videlicet pro bona voluntate & recta intentione, quia omnibus poſtpoſitis, ſolum deum appetit. (Rennuit (inquiens) conſolari anima mea, memor fui dei & delectatus ſum.) Pſalmus ſeptuageſimusſeptimus, eidem pugnatori magnifica dei opera meditanda proponit. (Attendit (inquiens) popule meus legem meam, inclinate aurem veſtram in verba oris mei.) & cætera. Hoc vtiq; vtiliter agit, intendens ad corroborandam ſpem, quemadmodum dicit. (Filij qui naſcentur & exurgent, & narrabunt filijs ſuis.) Continuò ſubiungens, ait, (Vt ponant in deo ſpem ſuam.) Multum enim valet ei, qui in agone contendit, aſsidua meditatio operum dei. Attende autem hunc tractatum totum eſſe parabolicum, quemadmodum ipſe propheta teſtatur. (Aperiam (inquiens) in parabolis os meum.) Et quod in his verbis hiſtoricè dictum eſt ſpiritualiter eſſe intelligendum. Verba nanque Pſalmi totius res ſonantia præteritas, futura Chriſti myſteria ſignificabant, Chriſtum videlicet & ea quæ nunc in eccleſia Chriſti ſunt. Pſalmus LXXVIII. gemituoſa declamatione tribulationes refert ſanctorum, vt oſtendat eas fieri ad vtilitatem fidelium, quatinus confirmentur ne deſperent in quouis agone interiorum ſiue exteriorum tentationum. (Deus (inquit) venerunt gentes in hęreditatem tuam polluerunt templum ſanctum tuum.) & cætera. Sanè vnicuiq; fideli, ſua vitia barbaræ gentes ſunt, quæ polluerunt ſanctum dei templum, id eſt, corpus noſtum, teſtante Apoſtolo cum dicit, An neſcitis, quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti? Reſiſtentes igitur, vt ſępe dictũ aduerſus peccatum, rectè & ſecundum hunc Pſalmum dicunt. (Adiuua nos deus ſalutaris noſter, & propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris, propter nomen tuum.) Nihilominus & ſequenti, id eſt, LXXIX. idẽ certator dicit. (Qui regis Iſrael intende, qui deducis velut ouem Ioſeph.) Ac deinceps. (Domine deus virtutum quouſq; iraſceris ſuper orationem ſerui tui, Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura, &c.) Veruntamen principaliter atq; vniuerſaliter in hoc pſalmo propheta, & cęteri fideles antiqui Chriſti aduentum flagitant, quem præuidebãt futurũ, orantq; deũ patrẽ non pro ſe, ſed pro illis, quos ſuo tempore præuident immutandos in eũ, ſecundum hunc eiuſdem pſalmi titulũ. In finem pro his qui immutabuntur teſtimoniũ Aſaph, pſalmus pro Aſſyrijs. Pro his qui immutabuntur, ait. i. pro Iudæis & gentibus, qui cito apparente domino Ieſu in eũ ſunt commutandi, pro Aſſyrijs vero, i. dirigentibus, ſcilicet perfidis Iudæis ſeipſos dirigentibus, quia vt apoſtolus ait, Iuſtitiã ſuam ſtatuere volentes, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, pro illis orat, vt tandem conuertantur, dũm dicit. (Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes &c.) Vſq; in finem pſalmi. Pſalmi LXXX. titulus hic eſt. In finem pro torcularibus, quinta ſabbati pſalmus Aſaph. Per torcularia præſens eccleſia dei deſignatur, in qua boni & mali cõmixti ſunt, quemadmodũ oleũ & amurca, vel vinũ & acinũ in torcularibus ſecundum negotiũ quod contigit quinta ſabbati, quando genus ortũ ex aquis partim in ſublime volauit, partim depreſſum ſub fluctibus remãſit. Sic enim in præſenti eccleſia, qui ex aquis regenerantur, partim in cœlũ perferuntur, partim in imo relinquuntur. Dicitur aũt pluraliter pro torcularibus, propter diuerſas eccleſias ex Iudæis & gentibus. Hoc pſalmo magnificè tuba bellica legitimos certatores ad ſpẽ victoriæ ſuſcitat dicendo. (Exultate deo adiutori noſtro, iubilate deo Iacob.) Hęc poſt multa magnũ ſubijcit exemplũ fidei. (Teſtimonium (inquit) in Ioſeph poſuit illud cũ exiret de terra Aegypti, linguã quã nõ nouerat audiuit. Diuertit ab oneribus dorſum eius, manus eius in cophino ſeruierunt.) Per Ioſeph qui primus ſeruiuit iuxta hiſtoriã, oẽs filios Iſrael vult intelligi, iuxta allegoriã verò oẽs electos, quos deus de ignorantię tenebris eduxit, quorũ dorſa diuertit ab oneribus peccati. Igitur quiſquis adhuc in ſæpedicto agone cõtendit, ſperet, quod quandoq; dicatur & ſibi. (In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te, exaudiui te in abſcondito tẽpeſtatis. (Id eſt, in occulto tẽtationis. Soli quippe mihi notum erat, quid patereris. (Probaui te apud aquas contradictionis.) Id eſt, in tua fluctuatione, vbi propter prauã conſuetudinẽ contradicebat legi mentis, alia lex quę erat in membris tuis. Pſalmo LXXXI. ꝓpheta de Chriſto dicit. (Deus ſtetit in ſynagoga deorũ, in medio aũt deos dijudicat.)

Præui-

Roma. 7. 1. Corin. 6. Roma. 10. Roma. 7.

Præuidens nanq;,Iudaicum populum,dominum Iesum hominem tantum reputaturũ,& ideo in morte iudicaturũ.(Vſquequo (inquit)iudicatis iniquitatẽ , & facies peccatorũ ſumitis, &c.)Ad ipſum aũt.(Surge deus iudica terrã, quoniã tu hæreditabis in omnibus gẽtibus.)At ſi dicat.Ego illos admonui vt iuſtè iudicarent,teq; eriperent,ipſi verò nõ ſic faciẽt, ſed dabunt te in mortem. Surge igitur à mortuis,& his paucis abiectis,accipe oẽs gentes in hęreditatem.Principaliter quidem pſalmus hic viſibiles inimicos Chriſti verberat Iudęos, ſecundariè autem inuiſibiles militis Chriſti hoſtes,ſpiritus malignos. Et in iſto capite noſtro huius.i.quintæ perioches finis eſt.Notandum quippe quod cũ priorum quinquaginta pſalmorũ ſingulę periochę à primo Chriſti aduentu incipiant,& in ſecundo finẽ faciant, horũ econuerſo quinquaginta pſalmorũ ſingulæ à ſecundo incipiunt,& vſq; ad primum eius aduentum recurrunt.Pſalmus LXXXII.cõtra Idumęos, Iſmaelitas,Moabitas,Agarenos,Ammonitas & Amalechitas , & contra oẽs alienigenas.i. contra omnes eccleſię hoſtes,falſos Chriſtianos,ſiue hęreticos, aut infideles iudiciũ futurum intendẽs, ſic dicit.(Deus quis ſimilis erit tibi?Ne taceas,neq; compeſcaris deus.)Subauditur,qui in primo aduẽtu tuo tacuiſti,tuamq; fortitudinem compeſcuiſti. Ac deinceps. (Sicut ignis qui comburit ſyluã,& ſicut flamma cõburens montes,ita perſequeris illos in tempeſtate tua,& in ira tua turbabis eos.)In tempeſtate tua(inquit).i.in iudicio, quo videlicet angelorum per officium, ſic diuidentur boni à malis,quaſi tempeſtate grana à paleis. (Tunc erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi,tunc confundantur & pereant,atq; cognoſcant.)Qui modo cognoſcere nolũt.(Quia tamen tibi dominus,tu ſolus altiſsimus in omni terra.) Hic metus eſt. Porrò ſequens.i.octuageſimus tertius Pſalmus,gaudia ſpei cantat. (Quam dilecta,inquit, tabernacula tua domine virtutum,cõcupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Cor meum & caro mea,exultauerũt in deũ viuum.)Exultauerunt(inquit)ſubauditur ſpe, nondum re. Ac deinceps.(Beatus vir(inquit)cuius eſt auxilium abs te,aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarũ in loco quem poſuit.Etenim benedictionem dabit legiſlator,ibunt de virtute in virtutẽ, videbitur deus deorum in Sion.)Et in concluſionis fine.(Domine(inquit)virtutum, beatus homo qui ſperat in te.)Igitur pręcedens quidem pſalmus pugnatorem ſæpe dictum metu excitat , ne pigreſcat, hic autem eundem ne metu anguſtetur,lætiſsima ſpe dilatat. Habet autem in titulo , pro torcularibus filijs Chore.i.imitatoribus crucifixi.Pro torcularibus (de quibus iam ante dictum eſt) adſcribendus eſt pſalmus iſte.Sequens.i. L X X X I I I I.in titulo habens,in finem filijs Chore ſic dicit.(Benedixiſti domine terram tuam,auertiſti captiuitatem Iacob.) Et ſubinde. (Mitigaſti omnem iram tuam.)Hoc nimirum iam factum eſt,quia terram,quæ in Adam maledicta fuerat,dominus deus per incarnationem filij ſui benedixit,& in illo iram ſuam mitigauit. Mitigauit,inquã,& nondum totam auertit.Nondum enim omnino deleta eſt pœna peccati , remanente miſeria mortalitatis & paſsibilitatis,Quod ergo de futuro reſtat , orant filij Chore. (Conuerte (inquiunt) nos deus ſalutaris noſter,& auerte iram tuam à nobis. Nunquid in æternum iraſceris nobis, aut extendes iram tuam à generatione in generationem? Deus tu conuerſus viuificabis nos , & plebs tua lætabitur in te.) Viuificabis nos,inquit.i.reſuſcitabis nos,& cætera.Pſalmo L X X X V.in titulo præſcriptum eſt.Oratio ipſi Dauid.Idcirco oratiõ, quia penè totus oratio eſt , & ſi quid interpolitũ eſt,principaliter ſpectat ad orationẽ.Attribuitur autem ipſi Dauid.i.Chriſto, reuera manuforti. Orat enim in hoc pſalmo patrem circa paſsionẽ,non ſecundũ id , quod eſt ei conſubſtantialis & cõpotẽtialis,ſed ſecundum fragilitatẽ humanæ conditionis qua erat minor etiam angelis.Oret itaq; cũ capite ſuo quiſquis legitimè pugnat in ſępe dicto certamine.(Inclina domine aurẽ tuam, & exaudi me,quoniã inops & pauper ſum ego. Cuſtodi animã meã, quoniam ſanctus ſum, ſaluũ fac ſeruum tuũ deus meus ſperantẽ in te.)Et cętera quę ſequuntur, Manifeſtè verba ſunt nondũ victorum,ſed adhuc pugnantis in ſpe.Pſalmo.L X X X V I.iucundantur filij Chore.i.imitatores Chriſti crucifixi,ſe de profundo vitiorũ erutos,collocandos eſſe in glorioſa ciuitate.Cuius(fundamenta(inquiunt)in montibus ſanctis.)Id eſt,in apoſtolis & prophetis . De cuius glorioſa habitatione gaudentes in ſpe,protinus ſubiungũt.(Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei.)Quæ ſunt illa glorioſa?(Memor ero Raab & Babylonis,&c.)Nẽpe hoc plurimũ lætificat ſpem pugnantis, quẽ pro praua conſuetudine cõfundit adhuc lex peccati quæ eſt in mẽbris,quod memorẽ ſe fore promiſit dominus,Raab & Babylonis.i.eorũ, qui in multa detinebantur latitudine & vitiorũ cõfuſione.Nam Raab latitudo,Babylon interpretatur cõfuſio.Pſalmo. L X X X V I I.titulus hic preſcribitur,Canticũ pſalmi filijs Chore in finẽ Promelech ad reſpondendũ . Promelech interpretatur cõcorditer.Proponit ergo pſalmus hic filijs Chore.i. ſæpe dictis imitatoribus crucifixi ad reſpõdendum cõcorditer,vt videlicet,ſicut pro eis paſſus eſt,ita & ipſi pro eo pati,ſi opus fuerit,nõ ſubterfugiãt,& hoc faciant cõcorditer.i.ea dilectione, qua & ipſe paſſus eſt. Additũ eſt in titulo,intellectus Emã Iſraelitę.Eman interpretat̃ frater.Nẽpe hunc intellectũ habet ipſe Chriſti frater, ipſe verus Iſraelita.Intẽdit aũt in hoc pſalmo caput noſtrũ orare in paſsione pro ſui cõſtantia & reſurrectione.(Domine deus(inquit)ſalutis meæ,in die clamaui,& nocte corã te,&c.)

Nimirum

Nimirum eius exemplo opus habet orare quisq; filiorum Chore,quoties in sæpedicto periclita-
tur certamine,ita vt veraciter dicat,quoties lex quæ est in membris eius, legem mentis superat.
(Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Aestimatus sum cum
descendentibus in lacum.)& reliqua.Psalmo. LXXXVIII. misericordias domini decantat fi-
delis Dauid,quas & in æternum cantaturum se confidit.(Misericordias(inquit)domini in æter-
num cantabo.)Audierat quippe dicentem sibi Nathan prophetam in sermone domini, Annun- 2.Reg.7.
tio ego tibi quòd ædificaturus sit domum tibi dominus. Cumq; impleuerit dies tuos, vt vadas
ad patres tuos,suscitabo semē tuum post te,quod erit de filijs tuis, & stabiliam regnum eius vsq;
in æternum.Ego ero ei in patrem,& ipse erit mihi in filium, & cætera. Magnum spei firmamen-
tum ex ista misericordiarum cantatione ille sæpe dictus certator concipit, maximè vbi dicit.(Si
autem dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis nō ambulauerint. Si iustitias meas
prophanauerint,& mandata mea nō custodierint. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in ver-
beribus peccata eorum,misericordiam autem meam nō dispergam ab eo, &c. Inscribitur autem
psalmus hic,Intellectus Ethan Israelitæ.Ethan fortis interpretatur. Intelligit videlicet quilibet
fortis Israelita in hoc psalmo commendari Christum adeò magnū & terribilem, vt ei nemo san-
ctorum possit æquari secundū potentiam,vel similis esse secundū deitatem, adiutoriū quoq; hu-
mani generis in reparatione à deo patre illi impositum,ipsum verò electum oleoq; sancto.i.om-
nibus donis spiritualibus in regem & sacerdotem vnctum in æternum. Psalmus. LXXXIX.in-
scribitur sic,Oratio Moysi hominis dei. Moysi inquam, non cuiuslibet de Iudaico populo,sed
illius,qui quodam priuilegio homo dei potest dici. Hic psalmus communē resonat spem huma-
ni generis.(Domine(inquit)refugiū factus es nobis à generatione & generatione.)Id est, à pri-
mis iustis,vsq; ad nouissimos.Preuidens náq; propheta Iudæos in perfidia semper & errore per-
mansuros,intendit in hoc psalmo ostēdere genus humanum per solum Christum esse redimen-
dum.Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Concessa
itaq; pro merito mortalitate hominis per hæc verba. (Mane sicut herba transeat,mane floreat & 1.Cor.15.
transeat,vespere decidat,induret,& arescat,quia defecimus in ira tua,& in furore tuo turbati su-
mus,&c.)communem resurrectionis spem continuò subiecit. (Conuertere(inquit)domine vs-
quequo,& deprecabilis esto super seruos tuos.)Et quasi exauditus.(Repleti sumus(inquit)ma-
ne misericordia tua.)Mane,id est,resurrectionis die. Sumus ait, pro vt diceret, erimus, quia vi-
delicet fidei certissima,quasi iam peracta resurrectio est,quam in Christo factam, in nobis futu-
ram speramus.Nonagesimi psalmi titulus.Laus cantici Dauid. Quid laudatur, quid hoc psalmo
cantatur?(Qui habitat(inquit)in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commorabitur.)
Multum hoc psalmo spes Christiani militis roboratur, quam istis quinquaginta psalmis pluri-
mum inculcari diximus. Continuò sequitur. (Dicet domino susceptor meus es tu & refugium
meum,deus meus sperabo in eum.)Item,Scapulis suis obumbrabit tibi,& sub pennis eius spera-
bis.)Ac deinde.)Quoniam(inquit) tu es domine spes mea.) Et postmodum de illo dicit altissi-
mus.(Quoniam in me sperauit liberabo eum,& cętera.)Sanè in primo versu psalmi huius loqui-
tur propheta in persona sua,postea introducit fideles loquentes in persona ipsorum vsq; ad hūc
versiculum.Quoniam in me sperauit liberabo eum, & ab illo loco vsque ad finem psalmi.Ipsum
dominum,&c.Psalmi. XCI. titulus, Psalmus cantici in die sabbati. Hoc titulo psalmus iste,pu-
gnatori in spe laboranti,circa quem res agitur,& spes intimatur,totis istis quinquaginta psalmis,
magnam requiem promittit.Eius requiei spe nunc dicit.(Bonū est confiteri domino, & psallere
nomini tuo altissime ad annunciandū mane misericordiam tuā,& veritatem tuam per noctem.)
Hoc enim audiens vel cantās ipse,toties dictus certator cōfiteatur domino vulnera sua,quę per-
tulit à lege peccati,quam videret in mēbris suis, ac deinde psallat.i. bene operetur ad gloriā no-
minis altissimi,vt vidētes homines glorificent patrē qui in cœlis est.Tūc bona spe cōfortatus,di-
cet.(Exaltabit̃ sicut vnicornis cornu meū, & senectus mea in misericordia vberi. Quia despexit
oculus meus inimicos meos, & insurgentibus in me malignātibus audiet auris mea.Iustus vt pal- Roma.7.
ma florebit,&c.)Cornu inquit meū exaltabitur sicut vnicornis per auxilium gratię liberantis me
de corpore mortis huius.Cornu inquam quod nūc deprimitur & penè confringitur à lege,quæ
est in membris meis repugnante legi mentis, & senectus mea.i.illa perfecta sanctitas, in qua po-
situs iam ab omni appetitu terrenorum frigescam admodum senis, qui iam præ nimia ætate in
seipso calere desijt,sabbatizabit in misericordia vberi.Et hoc idcirco,quia nunc adhuc in pugna
positus.(Despexit oculus meus inimicos meos.)Despexit,inquā,spe victoriæ ratio mea, me im-
pugnantes spiritus malignos,audiente aure mea, scilicet intrinsecus sanctæ spei verba bona,ver-
ba consolatoria. Iustus,inquit,vt palma florebit, Coronabitur quippe qui legitimè certauerit.
Psalmo. XCII.qui sextæ huius perioches vltimus est, ad caput ipsum modo solito recurritur, Iohan.12.
ita dicēdo.(Dominus regnauit decorē indutus est, indut⁹ est dn̄s fortitudinē & præcinxit se &c.
Dn̄s regnauit,dn̄s eiecto foras principe mundi, regnum acquisiuit, dn̄s vbi à terra exaltatus est,
omnia

omnia traxit ad se. Dominus decorē indutus est, dominus magno decore sanctitatis de virgine incarnatus est, dominus eandem carnem spinis coronatam, & in sepulchro depositā, rursus induit eam tanquam fortitudinem immortalē atq; impassibilē, & præcinxit se apostolis suis, armatis spiritus sancti virtute. Sub isto rege sæpe dictus certator insurgentibus vitijs, dum fluctuat inter legem carnis, & legem mentis, dicat prouidus, dicat spe firmus. (Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus.) Hoc apostoli dixerunt cōtra motus reclamantiū nationū, hoc quisq; dicat contra motus repugnantiū vitiorum. Titulus psalmi huius hic est, Laus cantici Dauid in die ante sabbatū quando fundata est terra. Ante sabbatum inquit, id est, in consideratione sextę ætatis, quam sequitur sabbatū. i. requies, quādo fundata est terra. i. ecclesia. Notandū quippe, quia sicut in sexta feria homo creatus est, ita in sexta ætate & eadē feria reparatus est. Nam (sicut iā dictum est) incarnatus, & à terra exaltatus regnauit dominus, & ex tunc parata est sedes eius. Psalmo. XCIII. septima iā periocha canimus in cōsideratione futuri iudicij. (Deus vltionū dominus, deus vltionū liberè egit. Exaltare qui iudicas terrā, redde retributionē superbis.) Et cæt. Ex nimia rei certitudine proposuit propheta, liberè egit, de futuris loquēs sicut de præteritis. Titulus psalmi huius, Laus cantici Dauid quarta sabbati. Quarta dies sabbati media est in hebdomada, tribus videlicet præcedentibus, totidemq; diebus illam subsequētibus. Significat autē improuisum

Matth. 25. Lucæ 17.

iudicij tēpus hoc mediū hebdomadis, sicut & illud medium noctis in euangelio, Media inquit nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei, vel sicut illud mediū humanæ securitatis, de qua itidem dicit. Et sicut factum est in diebus Noe, & sicut factū est in diebus Loth, ita erit in diebus filij hominis. Edebant & bibebant &c. In hoc psalmo sæpe dictus certator dicat. (Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?) Et considerans in quantis fuerit tentationū periculis, cōtinuò subiungat. (Nisi quia dominus adiuuit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.) Ac deinceps. (Et factus est dominus mihi in refugium, & deus meus in adiutorium spei meæ.) Idē psalmo sequenti. i. XCIIII. dicit. (Venite exultemus domino, iubilemus deo salutari nostro, Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.) In confessione, inquit, peccatorū præoccupemus faciem eius. i. anticipemus manifestum aduentum ipsius. Per faciem quippe aliquis apertè cognoscitur, ideo per faciem domini ille secundus aduentus eius rectè intelligitur. Prior nanq; multos latuit, ille autem manifestus omnibus erit. Notandum est, prophetam dixisse hæc verba in persona sua, vsq;. (Hodie si vocem eius audieritis.) Et ex eo vsque ad finem psalmi in persona spiritus sancti. Itidem Psalmus XCV. iudicium futurum intendit, qui sic incipit. (Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra.) Nouum inquit canticū cantate, id est, præcepta nouæ legis obseruate tam diligenter, vt domino sit delectabile. Ter posuit cantate, vt videlicet studium cantandi inculcaret ipsa repetitione. Hæc & cætera quæ in hoc psalmo dixi, facite ad gloriam & honorē domini. Quare? Quia venit. (Quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.) Hunc habet titulum psalmus hic. Quando domus ædificabatur post captiuitatem canticum Dauid. Vniuersaliter quidem nūc domus, id est, ecclesia, ædificatur post captiuitatem primi parentis, hortaturq; propheta maiores & prælatos, vt prædicando minoribus accelerent ædificationē domini. Singulariter autem. i. in singulis hominibus domus ædificatur, dum quis post captiuitatem peccati, resistendo vitijs, vt domus vel templum sit, proficit in virtutibus. Sanè hic in principio psalmi habet quod gaudeat, dum dicitur, cantate domino, & in fine, quod timeat, dum dicitur, Iudicabit orbē terræ in ęquitate, iudicabit populos in veritate sua. Nihilominus in sequenti. i. XCVI. est, vndè lætetur in spe, dum dicitur. (Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multę.) Est vndè timeat, in humilitate, dum cōtinuò subiungit.) Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius. Ignis ante eum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos suos, & cætera.) Nempe quod dominus regnauit, quòd restitutus est mundus domino eius, secundum titulum qui sic inscribitur, Psalmus Dauid, quando terra eius restituta est ei, Iudæis & cunctis inimicis eius ad damnationem, iustis autē valet ad saluationem. Item sequens, id est, XCVII. in principio spe fidelem lætificat, dum dicitur. (Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, & cætera.) In fine autem metu humiliat, per hæc verba. (Montes exultabunt à conspectu domini, quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.) Sed & sequens, id est, XCVIII. spem atque metum pariter inculcat. (Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedes super Cherubin, moueatur terra.) Nam dominus regnauit, id est, dominus diabolum vicit. Quod ait, irascantur populi, & moueatur terra, concessiuè debet intelligi, quasi diceret, Non est curandum, satis irascantur satis moueantur Iudæi, qui sunt terra, id est, terrenis tantum deditì. Nam licet illis irascentibus & nolentibus eum regnare super se, dominus regnauit qui sedet super Cherubin. Metum inquam cum spe psalmus iste incutit, maximè vbi præmittens. (Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius) & cætera.

Continuò

continuò subiungit.(Deus tu propitius fuisti eis,& vlciscẽs in oẽs adinuẽtiones eorũ.) Nam idẽ
est,ac si diceret:Ita propitius fuisti eis,vt tamẽ oẽs adinuẽtiones eorũ vlciscereris. Spem ergo iu-
uat,ꝙ propitius fuit eis,metũ incutit, quòd taliũ quoq; & tam magnorũ oẽs offensiones impuni
tas nõ dimisit.Psalmus XCIX.in cõfessione.i.in cõfessionis cõsideratione,sic enim incipit.(Iu-
bilate deo omnis terra.)Ac deinde sequitur. (Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas
eius in cõfessione.) Videlicet vt possitis iubilare, portas eius introite,in primis ad eũ accedite in
peccatorũ confessione.Et hic quoq; psalmus spem simul atq; metũ prudentibus incutit audito-
ribus.(Quoniã suauis est dominus,in æternũ misericordia eius.)In hoc sperandũ est. (Et vsq; in
generatione & generationem veritas eius.)Hic metuendũ est, quia verax est.Quia in primo ad-
uentu in multitudine misericordiæ venit suauis, in secundo verax & iustus apparebit. Hoc est ꝙ
sequent.i.centesimo psalmo,dicit: (Misericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine.) Non prius
iudiciũ,& deinde misericordiã, sed prius misericordiam, & deinde iudiciũ.Prius nanq;,qui hæc
in propheta dicit,Christus misericordiam cantaturus erat suauis,dicendo:Venite ad me oẽs qui Matth.11.
laboratis & onerati estis,deinde iudiciũ dicendo:Discedite à me maledicti.Hoc est illud in quo Matth.25.
cõcludit,sic dicẽs:(In matutino interficiebã omnes peccatores terræ,vt disperderem de ciuitate
domini oẽs operantes iniquitatem.)Matutinũ nanq; iudiciũ illud erit, transacta nocte huius se- Galat.6.
culi. Toto itaq; hoc psalmorũ medio bene in spem tendimus secundũ illum hominis statũ me- Roma.7.
dium,quò adhuc caro concupiscit aduersus spiritũ,& spiritus aduersus carnem , & cõdelectatur
quidem homo interior legi dei,sed videt aliã legem in membris suis repugnantem,&c. Quapro-
pter ingemiscit & dicit:Infœlix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Statimq́;
hoc spei accipit responsum.Gratia dei per Iesum Christũ.Illic nanq;(vt sæpe diximus)spes cum 1. Iohan.4.
metu est.Scit aũt,quia cum illa gratia venerit,spes sine metu erit,quia perfecta charitas foras mit-
tet timorem,ibiq; anima casta pacificè suũ contemplabitur amatorem.Secundũ illum pacati ho- Iohan.4.
minis statũ tertium se habet sequentis textus extremorũ quinquaginta psalmorũ,vt penè totus à
principio vsq; ad finem affectuosam spirans charitatem. Inde sunt illæ benedictiones,illæ cõfes-
siones,illæ laudationes alleluia in titulo habentes, quibus cunctis vocibus suũ beata charitas de-
promere gestit affectũ,quantum potest.Sed cum illuc fœlix homo peruenerit,nunquid iam plo
rare desinit?Imò multũ plorat,gemit,& suspirat,veruntamen non vt prius.Nã prius plorabat,ne
duceretur ad pœnam, nũc plorare incipit,quia differtur à regno.Igitur hæc psalmorũ pars bene
inter confessiones & laudes permixtos habet fletus,imò & à fletu incipit,atq; post laudes,ad fle-
tum septem recurrit periochis.Et cõtinuò psalmo centesimoprimo flens,sic dicit:(Domine ex-
audi orationem meã,& clamor meus ad te veniat. Nõ auertas faciem tuam a me,&c.)Quid enim
hęc dicẽdo deflet,nisi quia à regno differtur,nisi quia in hac mortalitate tenetur.(Percussus sum
inquit,vt fœnũ.)Subauditur,ex vindicta peccati primorũ parentũ. Ac deinceps.(Dies mei sicut
vmbra declinauerunt,& ego sicut fœnũ arui.)Habet aũt hic psalmus in titulo sic.Oratio paupe-
ris cũ anxiaretur, & coram dño effunderet precem suã.Pauper iste principaliter quidẽ est Chri-
stus,secundariè aũt populus humilis, vel quilibet Christi seruus est. Idcirco titulus iste sic in di-
uersa tempora,scilicet præteritũ & futurũ dispertitur.Oratio pauperis cum anxiaretur,hoc pręe-
teritũ est. Præterijt nanq; anxietas pauperis, præterijt anxietas mortis Christi, in qua dixit:Per-
cussus sum vt fœnũ,&c.subiungens de resurrectione sua. (Vigilaui(id est,resurrexi)& factus sum
sicut passer solitarius in tecto.) Scilicet in cœlũ ascendens. Porrò cum effuderit coram dño pre-
cem suam,futuri est temporis,ac si diceretur, quotiescunq; effuderit. Hoc enim fit,& futurũ est
vsq; in finem seculi, scilicet vt exẽplo illius , tali oratione precem suam effundat quilibet pauper
dei.Statim sequẽti psalmo,id est,centesimosecundo, fœlix homo in benedictiones sic erumpit.
(Benedic anima mea domino , & oĩa quæ intra me sunt nomini sancto eius. Benedic anima mea
domino,& noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatib. tuis.)
Multas deinde iustæ benedictionis rationes concinẽs,tandem in cõclusione benedictiones re-
petit.(Benedicite,inquit,domino angeli eius,&c.) Magnificẽtius benedicere, affectuosius cha-
ritas loqui non potuit.Et notandũ vndè benedictiones incœperit,qui propitiatur inquiens om-
nibus iniquitatibus tuis.Ac deinceps.(Quantũ distat ortus ab occidente,longè fecit a nobis ini-
quitates nostras.)Nempe summa dilectionis summa est causa benedictionis,quia propitiatus est
iniquitatibus nostris. Imò & propitiatorem nobis filium suũ misit, qui & figmentũ nostrum co-
gnouit,dignatus homo fieri.Secundaria dilectionis atq; benedictionis causa est,quia nos,& om-
nia bene condidit.Secundaria, inquam, nõ prima est.Nihil enim nobis nasci profuit,nisi redimi
profuisset.Psalmo igitur sequẽti.i.centesimotertio. (Benedic,inquit,anima mea domino.) Sub-
iungens per apostrophen continuò.(Domine deus meus magnificatus es vehementer.)Et quasi
quæreretur,in quo.(Confessionẽ,ait,& decorem induisti,amictus lumine sicut vestimento, ex-
tendens cœlũ sicut pellem,&c.)Quibus secundũ literam prima mundi creatio decantatur.Nam
sicut in prima huius operis parte diximus , tunc dominus deus lumine sicut vestimento amictus

eſt,& cõfeſsionem atq; decorẽ induit quando diuiſa luce à tenebris.per quas reprobi deſignan-
tur,angeli luce amictus,vel ornatus eſt.i.beatis angelis,quibus ſeſe quaſi veſtimento per gratiam
induit, eorumq; confeſsione atq; decora laude inceſſabiliter dignatus eſt ornari. Item ad caput
redit extrema concluſione (Deficiant,inquit,peccatores à terra,& iniqui, ita vt nõ ſint,benedic
anima mea domino.)Sequens.i.centeſimuſquartus. Alleluia in titulo habet.Et rectè, nam totus
in cõfeſsionibus.i.laudibus eſt.(Cõfitemini,inquit,domino,& inuocate nomen eius,&c.)Con-
feſsionis atque cantationis huius maxima cauſa vel materia, repromiſsio beati ſeminis eſt, quòd
Abrahæ repromittens deus in ſemine tuo,inquit,benędicentur omnes gẽtes.Nam cum dixiſſet.
Gene.22. (Memẽtote mirabiliũ eius,quæ fecit,prodigia & iudicia oris eius.)Statim intulit.(Semen Abra-
ham ſerui eius.)Semen,inquam,non tam per carnem, quàm per fidem, videlicet eius ſeminis,in
quo nos omnes gentes benedicimur. Et ſubinde. (Memor fuit in ſeculũ teſtamenti ſui.) Cuius
Galat.3. enim teſtamenti,niſi eiuſdem promiſsionis?Nam cum eius promiſsionis meminiſſet Apoſtolus,
dicendo,Abrahę dictę ſunt promiſsiones,& ſemini eius,continuò ſubſequutus,hoc autẽ,inquit,
dico,teſtamentũ confirmatũ à deo. Igitur promiſsio hæc ſumma confeſsionis huius materia eſt.
Sequens confeſsionis huius.i.pſalmi centeſimiquinti, cauſæ ſunt miranda beneficia dei, quibus
populum illum eduxit de terra Aegypti,& in terram quam promiſit patribus eorum introduxit.
Qui deinde ſequitur pſalmus centeſimuſſextus, cauſas habet multo maiores, multo digniores.i.
omnino ſpirituales.Idcirco alleluia geminatum in titulo habet, licet primum alleluia præceden-
tis eſſe pſalmi rectè exiſtimetur, vt ſit ſenſus:Quandoquidem patres noſtri adeò peccauerunt,&
dominus illis tanta & tot beneficia miſericorditer impendit,ergo laudate dominum, vt in prin-
cipio pſalmi dixi.In hoc pſalmo propheta omnes exhortatur fideles ſiue de Iudæis, ſiue de gen-
tibus,laudare dominum,primum, quia liberauit eos de periculo infidelitatis. (Confitemini,in-
quiens,domino,quoniam bonus,quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Dicãt qui redempti ſunt
à domino,&c.)Nam de omnibus dictum eſt,tam Iudæis quam Gentibus,quia portantes pręua-
ricationis peccatũ Adæ (Errauerunt in ſolitudine,in inaquoſa,viam ciuitatis habitaculi non in-
uenerunt. Et clamauerunt ad dominũ cum tribulatione anguſtarentur.)Clamauerunt,inquam,
non tam voce vel aliqua intentione quàm magnitudine miſeriæ.(Et dominus eripuit eos,)ſcili-
cet per cognitionem filij ſui,(vt irent in ciuitatem habitationis.)Ergo(confiteantur,ait,domino
miſericordiæ eius,& mirabilia eius.)Subauditur, exhibita filijs hominum.Deinde admonet lau-
dare dominum, quia liberauit eos à debilitate prauæ cõſuetudinis,à criminibus actualibus,poſt
baptiſmum admiſsis.(Sedentes in tenebris,inquit,& vmbra mortis, vinctos in mẽdicitate & fer-
ro,&c.)Nam ſeruire peccato,hoc eſt vinctum eſſe ferro,ſedere in tenebris, hoc eſt, conſuetudi-
nem habere peccandi.Multos tales clamantes ad ſe, dominus liberauit.(Et eduxit eos de tene-
bris & in vmbra mortis, & vincula eorũ diſrupit.) Tertia cauſa eſt quia liberauit eos à tędio bo-
nę operationis,de qualibus dicit:(Omnem eſcã abominata eſt anima eorum,& appropinquaue-
runt vſque ad portas mortis.)Quod multis modis euénit. Verbi gratia,dum orationis,aut ſacræ
tædium paterentur lectionis. Et eiuſmodi dominus clamantes ad ſe liberauit, cùm appropin-
quaſſent ad portas mortis,id eſt,vſque ad criminalia,quæ ſunt introitus mortis.Quomodo libe-
rauit eos?(Miſit verbum ſuum.)Id eſt iuſsit,vel voluit tantum,(& ſanauit eos.)Quarta cõfeſsio-
nis & laudis cauſa eſt, quia liberauit eos ab anguſtijs ſuæ prælationis. (Qui deſcendunt, inquit,
mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis,& cætera.) Qui in nauibus deſcendunt,
id eſt,qui eccleſiarum gubernacula ſortiti ſunt,ipſi quod ſæpe fit.(Turbati ſunt, & moti ſunt ſi-
cut ebrius, & omnis ſapientia eorum deuorata eſt.) Et iſtos clamantes ad ſe dominus eduxit de
neceſsitatibus eorum. Statuit enim procellam maris in auram, & ſiluerunt fluctus eius.) Quòd
eſt dicere:Poſuit ſolicitudinem eorum in auram ſtatoriam,augendo ſpiritus ſancti gratiam,ita vt
intus vel foris, non adeò curarum tumultibus affligerentur. Pſalmo centeſimoſeptimo tandem
caput ipſum confitetur, cantat& dicit. (Paratum cor meum deus, paratum cor meum, canta-
bo, & pſallam in gloria mea.) Habet autem in titulo canticum pſalmi ipſi Dauid.Cui enim,niſi
ipſi Dauid,id eſt,Chriſto,attribuendæ ſunt voces huius pſalmi?Nam pater illi dicit in ſepulchro
iacenti. (Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara.) Reſpondet ille continuò. (Exur-
gam diluculo.) Et adiecit. (Confitebor tibi in populis domine, & pſallam tibi in nationibus,
& cætera.)Sic denique factum eſt. Cithara illa, id eſt, corpus,per quod reſonuerat, per triginta
& tres annos, illa dei patris muſica, cithara, inquam, muſici dei, per mortem quaſſa, in ſepul-
chro iacebat. Sed mane reſumpta eſt incolumis,diluculo ſurrexit,& ecce confitetur, id eſt, con-
feſſores & laudum cantores facit patri in omnibus populis. Pſalmo centeſimooctauo redit ur ad
orationem,ad fletum vel gemitum. (Deus, inquit, laudem meam ne tacueris,quia os peccato-
ris & os doloſi ſuper me apertum eſt, & cætera.) Nota & celebris conqueſtio eſt in infeliciſsi-
mum Iudam, & populum Iudaicum qui ab illo Chriſtum emit, triginta vindictis vel conceſsi-
uis maledictionibus deprompta, quarum prima eſt. (Cõſtitue ſuper eum peccatorem.) Vltima,
(Et in-

(Et induantur ſicut diploide confuſione ſua.) Tandem caput ipſum cum corpore dicit. (Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum, & cætera. Statimq; pſalmo ſequenti, id eſt, centeſimonono, quid vniuerſa eccleſia confiteri debeat more ſuo ſic edicit. (Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, &c.) Et bene hic pſalmus præcedenti pſalmo ſubiungitur. Ibi nanq; egit de ſtatu nimiæ humiliationis, & deiectionis ipſius, hic verò econtrario de glorioſa & ineffabili exaltatione ipſius. Pſalmo deinde centeſimo decimo vox cõfeſsionis, vox laudis. (Confitebor tibi, inquit, domine in toto corde meo in conſilio iuſtorũ & congregatione, &c.) Et ſi quæras, quàm ob cauſam domino confiteatur, vel cur confeſsio & magnificentia opus eius, continuò ſequitur. (Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe.) Videlicet quia præcedenti pſalmo dixerat. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ, ſecundùm ordinem Melchiſedech, & illũ ordinem ſuum tunc nobis inſtituit, in ſacramento corporis & ſanguinis ſui, dum de torrente in via biberet, atq; mox per reſurrectionem, exaltato capite timentibus ſe ſenſum aperuit, vt intelligerẽt ſcripturas, rectè hoc pſalmo ſuccinit, eſcam dedit timentibus ſe, ſic concluſit. (Intellectus bonus omnibus facientibus eum,) ſcilicet timorem domini, (laudatio eius manet in ſeculũ ſeculi.) Pſalmi ſequentis, id eſt, centeſimi vndecimi, titulus alleluia, reuerſio Aggæi & Zachariæ. Et eſt ſenſus: Laudate dominum, in illud reſpicientes, quòd ſignificatũ eſt per reuerſionem Aggæi & Zachariæ de Babylonica captiuitate, qui & reædificationi templi interfuère. Significatũ eſt enim, quòd de præſenti captiuitate debeamus ad deum in cœleſtem Hieruſalẽ redire. Illos beatificans propheticus ſpiritus, qui illuc reuertentur. (Beatus vir qui timet dominum, ait, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit ſemen eius, generatio rectorum benedicetur. Gloria & diuitiæ in domo eius, &c.) Pſalmo cẽteſimo duodecimo præmiſſo Alleluia, totum hominem in laudem extendit ſpiritus dilectionis. (Laudate, inquit, pueri dominum, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.) Pueri hi ſunt, qui per gratiam eius, quem laudant, ſunt à peccatis purificati. Cauſas cur laudent, cur benedicãt, ſubnectit. (Quis, inquit, ſicut dominus deus noſter qui in altis habitat? &c.) Pſalmo centeſimo decimotertio itidem præmittitur Alleluia, videlicet ad laudandum dominũ de conuerſione infidelium ad fidem Iudæorum atque Gentium. Nam inde dicit: (In exitu Iſrael de Aegypto domus Iacob de populo barbaro. Facta eſt Iudęa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius.) Et eſt ſenſus: In eo quòd exierunt credentes de infidelitate & tenebris ignorantiæ, quòd exierunt luctatores, quòd ſignificat nomen Iacob de barbarie dæmonum & vitiorum, facti ſunt omnes Iudæi, id eſt, omnes confitentes ſanctificatio eius qui per fidẽ ſunt Iſrael, facti ſunt poteſtas eius, videlicet Iacob, vt deinceps nemo in carne glorietur, ſed in cõfeſsione & in virtute ſpiritus ſancti. Hoc (Vidit mare & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum.) Per mare plenitudo gentium, per Iordanem baptizati intelligendi ſunt. Gentiles nanq; ab infidelitate, & erroribus priſtinis fugerunt, baptizati à mala conſuetudine peccatorum, conuerſi ſunt retrorſum. Inde: (Montes (id eſt, apoſtoli) exultauerunt,) & ſimulachra fiducialiter condemnauerunt. (Simulachra, inquit, gentium, argẽtum & aurum, opera manuum hominum.) In pſalmo centeſimo decimoquarto, tertia iam periocha, id eſt, fletuũ atq; gemituum recapitulatio eſt. (Dilexi, inquit, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ. Quia inclinauit aurem ſuam mihi, & in diebus meis inuocabo. Circundederũt me dolores mortis, &c.) Huic quoq; pſalmo recte Alleluia præſcriptum eſt, quia nimirum diligere & diligendo dolere, aut gemere, ad veram & magnam dei laudem pertinet. Nam quantæ putas laudis veraciter eſt, tribulationem & dolorem inueni? Quotus enim quiſque eſt inuentor tribulationis & doloris eius, videlicet quæ iure pro inuento debeat haberi? Quare autem pro inuento debet computari, niſi quia in tribulatione, & dolore locus eſt opportunus paracleto, i. conſolatori? Idcirco cũ dixiſſet, tribulationem & dolorẽ inueni, ſtatim ſubiunxit: (Et nomẽ domini inuocaui.) Subauditur, dicens: (O domine libera animam meam, &c.) Pſalmo centeſimo decimoquinto, itidem Alleluia præmiſſo, laudabiliter dicit perfectus amator dei. (Credidi propter quod locutus ſum.) Id eſt, credidi & cõfeſſus ſum. Ac deinceps: (Quid retribuã domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) Et non inueniens quod ad retribuendum ſatis eſt. (Quid enim diligenti ſatis eſſe queat?) (Calicem ſalutaris accipiam, inquit, & nomen domini inuocabo.) Quaſi dicat: Totam paupertatem meam offeram, ſanguinem meum illi offeram, vel ſi perſecutor deſit, frequẽtabo ad ſanctum altare eius paſsionis memoriam, pro ipſo mori paratus ero, quia pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorũ eius. Pſalmus centeſimus decimuſſextus ſermone laus breuis, ſenſu grandis. (Laudate, inquit, dominum omnes gentes, laudate eũ omnes populi.) Pſalmus C X V I I. totus, vox confeſsionis eſt, vox laudis, præmiſſo alleluia. (Confitemini, inquit, domino) cauſamq́ue ſubdit (quoniam bonus.) Hoc dicat omnis Iſrael, hoc dicat, domus Aaron, id eſt, multitudo prælatorũ fidelium, hoc dicant, & confiteantur omnes, qui caſto timore timẽt dominum, quoniam bonus, quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Quid enim fecit dominus. In quo apparuit bonus?) De tri-

bulatione inuocaui,inquit,dominũ,& exaudiuit me in latitudine.) Ac deinceps,(Lapidem quẽ
reprobauerunt ædificantes , hic factus est in caput anguli.) Nempe in isto summũ bonitatis eius
experimentũ consistit.Lapis iste ad ædificantes venit,& reprobatus est,nos aũt dicimus:(Bene-
dictus qui venit in nomine domini.)Iterum in cõclusione dicit, sicut in exordio. (Confitemini
domino quoniã bonus,quoniã in seculũ misericordia eius.)Psalmus centesimus decimusoctauus
vigintiduobus capitulis dispertitus est, per singula capitula versibus octonis supputatis. Singula
quoq; capitula,singula pro titulis habent elementa alphabeti Hebraici . Et quærimus, quid hu-
iusmodi titulatio significet. Inuenimus aũt quod maximè notandum est , psalmum hunc totũ in
superficie splendere cœlestibus margaritis,totum, inquam, cõtextum esse nominibus verbi dei,
velut fulgentibus gemmis.Quis enim versiculus est in toto tam prolixo tractatu huius psalmi,in
quo non resonet vocabulũ aliquod,quin rectè prædicetur de verbo dei,de sapientia dei,de filio
Iohan.15. dei?Verbi gratia: (Beati immaculati in via.) Planè via nostra, dei filius est. Dicit enim: Ego sum
via.(Qui ambulant in lege domini.)Et quid lex domini, nisi verbũ domini? (Beati qui scrutan-
tur testimonia eius.)Quid aliud testimonia, quàm verba?& quid multa dei verba, nisi vnum dei
verbum,vna dei sapientia?Similiter & in cæteris. Neque enim facilè quis versiculus inuenitur,in
quo non,aut vias,aut mandata, aut iustificationes,aut iudicia, aut sermones, aut eloquia domini
habeas,aut aliquid tale quod ęquipolenter valeat.Quid ergo sibi vult hoc,quòd cũ talis sit psal-
mus , singula eius capitula singulis alphabeti titulantur elementis . Num post tot psalmos voluit
nos prophetæ spiritus , verbi dei facere abecedarios? Planè hoc vtiliter intelligimus & veraciter
confitemur,quia quantumcunq; sapiamus quandiu in corpore sumus, ad illam dei sapiẽtiam in-
fantululis abecedarijs similes sumus, & nobiscum bene agitur , si vel prima eius elementa conse-
1.Cor.13. quamur. Videmus enim per speculũ in ænigmate , inquit, Apostolus.Proinde psalmus hic quar-
tæ perioches,idem nobis principium finisque sit. Distinguitur autem(vt iam dictum est)viginti
duobus capitulis.Hic numerus tribus constat heptadibus,vno supercrescente, quò de tertia he-
ptade Ogdoas perficitur, atq; per hoc intelligimus, quia octaua mundi ætate,sapientiæ dei quæ
iam dictis huius psalmi vocibus significatur, plenitudo nobis perficietur, fietq; quod ait Apostо-
lus:Cùm autem venerit quod perfectũ est,euacuabitur quod ex parte est. Octones igitur,singu-
lorum capitulorum versus,infantuli fideliter decantemus, donec ad octo euãgelij beatitudines,
ipso donante perueniamus.Nunc eorundem elementorũ interpretationem, atq; intelligentiam
subscribamus.Aleph,doctrina.Beth,domus.Gimel,plenitudo.Daleth,tabularum.He,ista.Vau,
& Zai hæc. Cheth,vita. Teth, bonum. Iod,principium. Caph,manus. Lamed, cordis. Mem,ex
ipsis.Nun,æternum.Samech,adiutorium.Ain,fons.Pe,oris.Zadi,iustitiæ. Cuph,vocatio.Res,
capitis. Schin,dentium. Thau,signa. Doctrina domus dei Israel, est plenitudo tabularum,id est,
legis,quæ descripta est in tabulis. Hæc plenitudo legis charitas est. Ista doctrina & hæc plenitu-
do,& talis vita,bonum principium est,manus & cordis,id est,bonæ intentionis, & bonæ opera-
tionis.Ex ipsis enim fit æternum adiutorium, quò adiuuamur ad æternam vitam. Et hic est fons
oris iustitiæ,id est,origo doctrinæ,quàm prædicauit Christus,per quam docet nos implere om-
nem iustitiam,scilicet charitas vel doctrina domus dei. Hoc est maximũ & primum mandatum.
Matth.22. Et hæc est vocatio capitis,id est,Christi,quia in hoc vocati sunt omnes , vt hanc doctrinam per-
cipiant.In hac doctrina apparent etiam dentium signa, id est, apostolorum & doctorũ, qui sunt
quidam ecclesiæ dentes, dum obscura & fortia mandata minoribus exponunt. Quid pulchrius,
quid iucundius hoc abecedario?Ecce hic cõtinetur omnis doctrina spiritualis vitæ.Psalmo cen-
tesimo decimonono,quinta iam periocha reditur ad gemitũ, qui perfectorum est, gemitum di-
ligentis & desiderantis animi. (Ad dominum,cùm tribularer, clamaui,& exaudiuit me.) Ac de-
inceps.(Hei mihi,quia incolatus meus prolongatus est,& cætera.)Planè hic gemitus perfecti ho-
minis est,ex ipsa confidentia perfectionis,cupientis dissolui,& esse cum Christo. Sed nimirũ tali
conscientiæ humilitate opus est, præsumptio cauenda est . Vndè & in titulo canticum graduum
positum est.Significat autem ascensorem cœli debere humiliter ascendere , ne dum tædio pere-
grinationis vult volare in cœlum,cadat in infernum.Sequitur ergo, & dicit in psalmo centesimo
vigesimo.(Leuaui oculos meos in montes,vndè veniat auxilium mihi. Auxilium meum à domi-
no qui fecit cœlum & terram.) Ac si dicat: Nõ in meipso fiduciam habeo,sed in dei,& omnium
sanctorum eius auxilio, quorũ fidem teneo, quorum meritis innitor. Deinde imprecando dicit
Psal.35. animæ suæ.(Non det in commotionem pedem tuum,&c.)Quòd est dicere iuxta alium psalmũ,
Non veniat mihi pes superbiæ. Iterum psalmo centesimo vicesimoprimo voces cõfidentiæ,cum
dicit.Lætatus sum in his,quæ dicta sunt mihi,in domum domini ibimus.Stantes erant pedes no-
stri,in atrijs tuis Hierusalem, & cætera.) Quasi iam ibi sit, stantes erant pedes nostri,dixit, ea vi-
delicet conscientia,qua & Apostolus: Nostra autem conuersatio,inquit,in cœlis est. Continuò,
vt in humilitate confidat , pedem ponit in altiorem gradum humilitatis . Dum sequenti psal-
mo centesimo vicesimosecundo dicit:(Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis.Ecce sicut

oculi

oculi seruorum in manibus dominorum suorum. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ,) multum se humiliat, dum ancillulæ vapulanti se assimulat, fixos habēti oculos in manibus dominæ suæ, donec parci sibi vel solo nutu iubeat. Item psalmo centesimo vicesimotertio dicit perfecti vocibus magnis, vocibus magnæ gratulationis. (Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, &c.) Nempe quasi iam victorū est dicere. (Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, &c.) Sequitur autem psalmus centesimus vicesimusquartus, quò cauti in humilitatem proficiendo dicunt. (Qui confidunt in domino sicut mons Sion, &c.) Qui enim hæc dicunt, non sibi, sed deo asscribunt, quòd vicerunt, quòd euaserūt. Sequenti psalmo centesimo vicesimoquinto, itidem magnificè gratulantur, & dicunt. (In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.) Ac deinceps. (Magnificauit dominus facere nobiscum facti sumus lætantes, &c.) Sequitur continuò psalmus centesimus vicesimussextus, & hanc lętitiam salubriter prouecta humilitate deprimendo, dicit: (Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.) Habet autem in titulo: Canticum graduum in Salomonem. Hoc rectè & opportunè. In quo enim melius innotescere possit, quòd nisi dominus ædificauerit domū, in vanum laborauerunt qui ædificant eam? Ille enim domū domino ædificauit, & tamen ipse stare nō potuit, licet inter homines singularis sapientiæ fuerit. Hoc ergo experimēto perdocti, quòd domum ædificare non possitis, sine auxilio domini, accipite quod dico. (Vanum est vobis ante lucem surgere.) Vanum, inquam, & stultum propositum est, vosmetipsos ante diem iudicij securos reddere. Sed (surgite postquam sederitis.) Id est, tunc primū vos securos esse sciatis, postquā mortalitatis & passibilitatis miseriam deposueritis. Psalmo centesimo vicesimoseptimo mutatur modus vel tenor cantionis in istis graduum canticis. Nam hactenus bini sic alternabant psalmi, vt in priore fortitudo sublimiter caneret, & in sequēte timor in grauibus respōderet. Hinc econuerso in priore duorū, timor canit in grauibus, fortitudo respondet in acutis. (Beati, inquit, omnes qui timent dominum, qui ambulāt in vijs eius.) Et est sensus: Beati omnes qui in hoc ipso quod ambulant in vijs domini, timidi sunt, semper & pauidi. Ac deinceps: (Ecce sic benedicetur homo qui timet dominum.) Psalmus centesimus vicesimusoctauus fortiter gratulantis velut iam victoris voces attollit. (Sæpe, inquit, expugnauerunt me à iuuētute mea, dicat nunc Israel, sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.) Nempe victricis cōscientiæ est dicere, non potuerunt mihi. Rursus psalmo C X X I X. vehementer se in humilitate deprimit. (De profundis, inquiens, clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam.) Ac deinceps. (Si iniquitates obseruaueris domine; domine quis sustinebit?) Subauditur, nullus, quia reuera nullus ex suis meritis apparebit in iudicio iustus. Sequenti protinus psalmo C X X X. magnæ sibi virtutis, magnæ temperantiæ gratulatur conscius. (Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus super me.) Reuera perfecti hominis est, tale ac tantum habere in corde suo testimonium conseruatę humilitatis. Non, inquit, ambulaui in magnis. Sed quid? (Si non humiliter sentiebam, &c.) Dehinc psalmo centesimo tricesimoprimo demonstrabat nobis, quantum, vel cur se humiliauerit, dicendo: (Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Sicut iurauit domino votum.) Et cætera, vsque. (Donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob.) Videlicet quia Christum dominum de semine suo nasciturum esse sciebat, locum quoq; natiuitatis eius scire desiderabat. Idcirco mansuetus & humilis sedebat, idcirco vigilabat, idcirco orabat. Exaudita est mansueti humilitas, & repentè exclamans. (Ecce (inquit) audiuimus eam, (subauditur, natiuitatem eius) in Ephrata.) Ephrata nanque hæc est Bethlehem. Sed & exinde inuenitur in campis syluæ. i. in latitudine ecclesiæ, de gentibus, relictis angustijs Iudeæ. Confestim psalmus centesimus tricesimussecundus bona fortitudinis gloriatio est. (Ecce (inquit) quàm bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum. Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam barbam Aaron.) Nempe quamuis humiles sint, semetipsos barbam Aaron, id est, fortes atq; perfectos esse cognoscunt, qui de capite suo CHRISTO, spiritus sancti vnguentum acceperunt. Quid tandem sibi volunt istæ alternationes, fortitudinis, & timoris, timoris & fortitudinis? Nimirū illud, quòd non nescire debet homo dei, quia tempus est viriliter agendi, & tempus humiliter quiescendi. Deniq; cum suggerit hostis inuisibilis seruo dei, nimiū habere despectum sui, tunc tempus est fortiter atq; constanter agendi. i. reminiscendi donorū vel beneficiorum dei quæ accepit. Cùm autem econtrario versipellis ille deceptor extollētiam de virtutibus, velut emerito militi, suggerit, tunc tempus est quiescendi. i. recogitandi quòd sit puluis & cinis, qui tanquam canis de mensa domini vix paruas clementes micas acceperit. Igitur per bis septena graduū cantica, septies hinc. i. à timore, & septies inde. i. à fortitudine victus est hostis. Dicitq; psalmo sequenti. i. centesimo tricesimotertio. (Ecce nunc benedicite dominū, omnes serui domini, &c.) Ac si dicat: Vos qui statis, qui nō iacetis, sed statis in domo domini, nunc absq; dilatione sine intermissione benedicite dominū, asscribendo illi, nō

 vobis,

vobis,quòd gradibus tot ascensis,in domo vel in atrijs eius statis.Huic sic dominũ benedicenti,
vicarium redditur prēmiũ benedictionis,tali conclusione.(Benedicat te dominus ex Sion,)sub-
auditur, procedēs(qui)antequam homo procederet ex Sion,deus idem,(fecit cœlũ & terram.)
Sequēti psalmo,centesimo tricesimoquarto,perseueratur in benedictionibus,incipit enim à lau-
dibus,finit in benedictionibus,præmisso Alleluia.(Laudate(inquit)nomē domini,laudate serui
dominum.) Multisq; causis redditis,cur laudemus,hanc facit conclusionem.(Benedictus domi-
nus ex Sion,)subauditur,deus & homo veniens, (qui)ante & post (habitat) in cœlesti (Hierusa-
lem.)Iterum Alleluia.(Confitemini domino quoniam bonus,quoniam in seculum misericordia
eius.)Psalmus centesimus tricesimusquintus totis dulcisonis laudibus, totis à principio vsque ad
finem tinnulis currens cõfessionibus . Psalmi cētesimi tricesimisexti titulus,psalmus Dauid pro-
pter Hieremiam.Ab hoc psalmo,sexta iam periocha, breuiori cursu texitur. Reditur nanque ad
fletus amantium,ad suspiria desiderantium, propter Hieremiam.i.iuxta Hieremiæ intellectum.
Sicut enim Hieremias captiuitatem filiorũ Israel,factam à Nabuchodonosor,historicè scripsit,&
aliud tamen ibi designari intellexerit,ita isti licet verba historiæ pronuncient, sub eisdem tamen
2.Cor.5. verbis aliud oportere intelligi designant . (Super flumina (inquiunt) Babylonis illic sedimus &
fleuimus,dum recordaremur tui Sion.)Quamdiu sumus in corpore(inquit Apostolus)peregri-
namur à domino . Et verè, nam captiui sumus captiuitate peccati quod fecit Adam . Quotquot
sumus filij Sion,captiuitatem istam cõgemimus & flemus, sedentes super flumina Babylonis,su-
per decurrentia vitia præsentis seculi , multos immersos esse videntes , & incidere ipsi atque im-
mergi metuentes.Hæc & cætera psalmi fletus sunt amantium deum, suspiria sunt desiderantium
videre deum deorum in Sion . Sequenti psalmo centesimo tricesimoseptimo iterum confessio-
nes,iterum laudes. (Confitebor tibi(inquit)domine in toto corde meo. quoniam audisti verba
oris mei.)Ac deinceps:(Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, & cantent in vijs domini,
&c.)Laudes vel confessiones istæ sunt, non solum pro beneficijs singulariter cuiq; impensis, sed
etiam pro omnibus cõmuniter humano generi collatis.Psalmo C X X X V I I I. cantat ipse con-
fessionum & laudum præcentor Christus, dicēs patri de se. (Domine probasti me & cognouisti
me.) Agit ille toto hoc psalmo referendo perfectam iustitiam suam secundũ humanitatem,& al-
titudinem suam secundũ diuinitatem , vt in fide & iustitia fideles instruat quatenus ipsum & ve-
rum deum,& verum hominem credant,& eius exemplo inducti, tribulari & conculcari nõ sub-
terfugiant.Psalmo C X X X I X.vndè iam vltima,id est,septima incipit perioche,orant pariter &
confitentur omnes iusti atq; perfecti vna voce, tanquam ex vno corpore. (Eripe me domine ab
homine malo , à viro iniquo eripe me.) Hæc & cætera dicendo orant dominum , vt custodiat in
eis fidei perfectionem,& vt eos eripiat à prauitate & perfidia hæreticorum, imò ob occursum ma-
lignorum spirituum,qui fini vitæ huius insidiantes,linguas suas exacuunt ad accusandum & con-
uincendum.Nam quia vltima hæc est perioches,rectè ab hinc in finem nostrũ spectamus, quan-
do venit princeps mundi, & in singulis nostrum aliquid suum requirit. Dicit ergo quisque soli-
citus illius diei,prouidus illius horæ imminentis.(Custodi me domine de manu peccatoris.) Ac
deinceps : (Domine domine virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli.) Et
continuò. (Non tradas me domine à desiderio meo peccatori , & cætera.) Et continuò psalmo
sequenti,id est,C X L.(Domine clamaui ad te,exaudi me,intende voci meæ cùm clamauero ad
te.)Quis enim necesse non habeat clamare in illa hora mortis suæ?(Pone domine custodiam ori
meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.) Quàm videlicet custodiam,quòd ostium non habet,
quisquis iustificat se,quisquis cõfidit,seipsum coram domino iustum apparere.Habebat autē ille
qui dixit:Si voluerit contendere mecũ,non potero ei respondere vnum pro mille.Ac deinceps:
Iob.9. Si iustificare me voluero , os meum condemnabit me.Item:Etiam si habuero quippiam iustum,
non respondebo,sed meũ iudicem deprecabor.Nam hoc est,quòd & hic dicitur.(Corripiet me
iustus in misericordia,& increpabit me, oleum aũt peccatoris non impinguet caput meum.) Vi-
delicet ne in illa necessitate extincta lampade mea,sine oleo frustra vadam ad emendum,idcirco
quàm diu viuo,iustus corripiet me,adulator autem non decipiet me.Item psalmo sequenti,cen-
tesimo quadragesimoprimo. (Voce mea (inquit) ad dominum clamaui,voce mea ad dominum
Philip.1. deprecatus sum.)Subauditur, cupiēs dissolui & esse cum Christo.Quid enim clamaui?Quid de-
precatus sum ? Quàm orationem meam effundo in conspectu eius ? (Educ de custodia animam
meam ad confitendum nomini tuo.)De custodia,inquit,de carcere huius captiuitatis, vbi deum
meum videre non possum , pro reatu primi parentis , qui expulsus de luce paradisi , hic omnes
nos quasi in carcere genuit . Ad hoc pertinet iste titulus psalmi . Intellectus Dauid cùm esset in
spelunca . Principaliter quidem Christum spectat cum esset adhuc in spelunca , scilicet carne
mortali & passibili . Saule,id est,morte persequente,secundariè verò quemque fidelem cupien-
tem educi ab hac misera vita , tanquam de custodia . Hoc & metuens cupit , & cupiens metuit.
Vndè & protinus psalmo C X L I I. dicit: (Domine exaudi orationem meam , auribus percipe
obsecra-

obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iustitia. Et non intres in iudiciũ cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.) Etenim si de solis meritis agitur, nemo iustificabitur, propter quod itidem dicit.) Propter nomen tuum domine viuificabis me in æquitate tua.) Scilicet, vt totum sit gratiæ. Item,) Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.) Misericordiam, inquã, superexaltantem iudicium, dicẽdo mane. i. in die iudicij, Venite benedicti patris mei. Proinde bene hunc titulum habet hic psalmus. Psalmus Dauid quando eum persequebatur filius suus. Nam præter vnũ Christũ non fuit aliquis Dauid, non fuit, nec est, nec erit aliquis adeo manufortis, qui genuerit filium, quem non infestũ patiatur, qui non cõtraxerit peccatum, quo prematur, si intret in iudiciũ cum homine deus. Abhinc vsq; in finem continuæ benedictiones, confessiones feruentissimæ, laudum cantationes, quas fides suggerit, spes concipit, charitas effundit. Sequens psalmus C X L I I I. (Benedictus (inquit) dominus deus meus, qui docet manus meas ad prælium, &c.) Eius nanq; voces sunt, qui bene sibi conscius est, quia secũ habet pugnantem amicũ verum, cui & dicit in contemplatione illius horæ qua certamen habiturus est, cum illo mundi principe sine dubio contra se venturo. (Qui liberasti Dauid seruum tuum, de gladio maligno eripe me.) Et vt possim in illa hora gladium illum euadere, interim, inquit, erue me de manu filiorum alienorum. i. hęreticorum vel omniũ impiorum, quorum os locutum est vanitatem, &c. Vndè bene in titulo habet psalmus Dauid in Goliam. Qui enim Goliã, id est, diabolum, viuens vicit in membris suis, ipse confidens quod moriens eruatur de gladio eius maligno, dominum deum in hoc psalmo benedicit. Sequentis psalmi C X L I I I I. titulus, laudatio ipsi Dauid, videlicet quæ ex ore amantis decantatur Christo vero Dauid. (Exaltabo te (inquit) domine deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.) A benedictionibus incipit, per benedictiones currit, benedictionibus sempiternis finit. Psalmo deinde CXLV. alleluia præmisso, quanto affectu, quãto amore laudẽ intendit, animam suam alloquitur & dicit. (Lauda anima mea dominum.) Et illa respondet. (Laudabo dominũ in vita mea, psallam deo meo quamdiu fuero.) Vndè laudabo? Vndè psallam? De potentia, De misericordia. De potentia. (Quia fecit cœlũ & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.) De misericordia, Quia soluit cõpeditos, quia illuminat cęcos, &c. Nec contentus sua laude solius. Sequenti psalmo C X L V I. & alios ad laudandũ hortatur. (Laudate (inquit) dominũ, quoniã bonus psalmus.) Et verò bonus psalmus, vtpote in quo hæc tria cooperantur. Chordæ, sonus, motus digitorum. Per chordas carnis exiccationẽ, per sonũ virtutes, per motum digitorũ bonam operationẽ intelligimus. His adhibitis reuera deo nostra est iucunda, decoraq; laudatio, Cur laudemus, causas continuo subiungit. (Aedificans (inquit) Hierusalem dominus dispersiones Israelis congregabit.) &c. Ex illa Israelis cõgregatione, ex illorũ contritorũ saluatione, & illarũ stellarũ vocatione vel numeratione, vna ciuitas fit. Hierusalẽ cœlestis, quã & cõsequenter psalmus C X L V I I. ad laudandũ inuitat & dicit. (Lauda Hierusalẽ dominũ, lauda Deum tuũ Sion.) &c. Tandẽ quasi choris ad laudandũ constitutis intonãte multitudine incipitur laus vniuersalis coniubilantibus voce sua creaturis vniuersis, continuusq; concentus absq; intermissione, sine interstitio clamorẽ extendit totis tribus qui supersunt psalmis. Primo qui & C X L V I I I. spiritus sanctus, spiritus charitatis dicit. Mox quasi iussus alleluia dicendo. (Laudate dominũ de cœlis, laudate eum in excelsis.) Laudat cœlestiũ chorus, laudant omnes angeli, laudant oẽs virtutes, laudant omnia cœlestia, visibilia seu inuisibilia. Quare? (Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mãdauit, & creata sunt.) Deinde laudat terra & omnia terrestria. Quare? Quia visitauit quam creauerat terram, & fecit vt esset cõfessio eius non solũ super cœlũ, sed & super terram. Ergo materia laudũ huius psalmi inde est, quod & cuncta creauit, & genus humanũ redemit. Sequenti psalmo, qui & C X L I X. itidem spiritus sanctus dicit. Alleluia. (Cantate domino canticum nouũ, laus eius in ecclesia sanctorum.) Quare? (Quia beneplacitũ est domino in populo suo, quia exultabunt sancti in gloria, quia exultationes dei in gutturæ eorũ, quia gladij ancipites in manibus eorũ, ad faciendam vindictã in nationibus, vt faciant in eis iudiciũ conscriptũ.) Ergo materia cãtici vel laudis in hoc psalmo inde est, quod seculum iudicabit, & sanctos suos in iudicio glorificauit. Psalmo vlt. qui est CL. itidem dicit sanctus charitatis spiritus, Alleluia. (Laudate dñm in sanctis eius.) Decies laudate dicit, & nullam causam cur laudẽt subiũgit aut interponit, sicq; cõcludit ad vltimũ. Omnis spũs laudet dñm. Ergo materia laudũ in hoc psalmo illa est futuri seculi beatitudo ineffabilis quæ quãta vel qualis sit, nõ potest dici, nõ potest æstimari, quam oculus nõ vidit, nec auris audiuit, quę in cor hõis nõ ascendit. Esaiæ 64. 1. Corin. 2.

Qualiter Salomon eadem via, fidem & spem commendat & charitatem, in parabolis fidem, in Ecclesiaste spem, in Canticis charitatem. CAPVT VI.

EAndem fidei, spei, & charitatis intelligentiam, quam in Dauid secuti sumus, ecce & in Salomone ostio patente, satis euidenter conspicimus. Tres enim ille libros scripsit, Parabolas Ecclesiasten. Cantica canticorum. Primus, id est, parabolarum liber vocat ad fidem. Secundus, id est, Ecclesiastes inuitat ad spem. Tertius. i. Cantica canticorũ, sine dubio allicit ad charitatem.

 Nequa-

III.RE.XI. Nequaquam iſtud profundum perambulare aggredimur, ſed ad alia feſtinantes quaſi ex latere
perſtringemus. Ad fidem nos vocat in parabolis, dum in perſona ſapientiæ, quæ eſt Chriſtus, di-
Prouerb.8. cit. (Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio, ab
æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nōdum erant abyſsi, & ego iam con-
cepta eram, necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole conſtiterant, ante
Ibidem 8. colles ego parturiebar.) Ac deinceps. (Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptē.
Immolauit victimas ſuas, vinum miſcuit, & propoſuit menſam ſuam.) Nempe quod hic ait ſapi-
Iohan.1. entia, dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, &c.) Hoc euangeliſta confirmans. In princi-
pio (inquit) erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio
apud deum. Et quod hic ait, Quando pręparabat cœlos aderam, quādo certa lege vallabat abyſ-
ſos, & cætera, cum eo eram cuncta componens, hoc eſt, quod idem exprimens, omnia (inquit)
per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Itē quod hic ait, & delectabar per ſingulos dies
ludens coram eo, omni tempore ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ eſſe cum filijs homi-
num, hoc eſt quod ait idem qui ſupra. Quod factū eſt in ipſo vita erat. Deinde quod ait hic, Sa-
pientia ędificauit ſibi domum, hoc eſt, quod idem Euangeliſta dicit. Et verbum caro factum eſt,
& habitauit in nobis. Quod itidem ait, Excidit columnas ſeptem, miſit ancillas ſuas vt vocarent
ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, hoc eſt, ſpiritus ſancti dona diſtribuit, & infirma mundi elegit, vt
1.Cor.1. fortia vinceret, & vocaret ad fidem Euāgelij. Nam reuera quaſi de petra ſeptem columnas exci-
dit, cum de plenitudine diuinitatis corporaliter habitante in ſe, dona ſeptiformis ſpiritus ſancti
Prouerb.5. credentibus in ſe diuidere non deſinit. Item dicit. (Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei
tui. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide.) Quid hoc eſt dicere, niſi creden
do in Chriſtum, gratiam ſancti ſpiritus accipere, vt poſsis alijs ſalutarem doctrinam propinare.
Iohan.7. Sic enim ipſa incarnata ſapientia intelligi voluit, cum dixit, Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptu-
Prouerb.6. ra, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ergo & quod poſtmodum ait. (Vt cuſtodiat te à
muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, ne
capiaris nutibus illius.) De vitanda doctrina hæretica, dictum rectè intelligitur. Cum hæc ita ſe
habeant, quid eſt, quod initio parabolarum de vitanda ſanguinis effuſione exhortatur, niſi paſ-
ſionem CHRISTI reſpicit, quę ſalutis noſtrę ſumma eſt, de qua maximè pendet noſtra fides?
Prouerb.1. Nam quia ſaluationis humanę ſumma eſt, rectè ab illa ſermones parabolicos exorſus eſt. (Fili mi
(inquit) ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſan-
guini, abſcondamus tendiculas, contra inſontem fruſtra, & deglutiamus eum, ſicut infernus vi-
uentem, & cætera.) Nempe ſic dixerunt peccatores phariſæi, & pontifices, & ſic dicendo, lacta-
uerunt miſerum populum, & acquieuit eis. Sapientia verò nihilominus foris prædicauit, in pla-
teis vocem ſuam dedit, in capite turbarum clamitauit. Tandemq; nō exaudita, dixit, (Ego quo-
que in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis quod timebatis aduenerit.) Quod time-
batis, ait, ſubauditur, dicentes. Ne forte veniant Romani & tollant noſtrū & locum & Gentem.
Iohan.11. In Eccleſiaſte cui dubium eſt, quoniam ad futurorū ſpem nos inſtruat, dicendo. (Vanitas vanita-
tum, & omnia vanitas?) Quare omnia vanitas, niſi quia omnia trāſitoria? Et quare hæc dicit, qua-
re vniuerſa quæ ſub cœlo ſunt vanitatis arguit, niſi vt ſpe futurorum quæ ſeria, ſpe inuiſibilium,
Eccle.1. quæ æterna ſunt, hæc præſentia, hæc viſibilia doceat deberi contemni? Currit per omnia, iudi-
cat omnia, omne quod in mundo eſt, omnem concupiſcentiam carnis, omnem concupiſcentiam
Eccle.11. oculorum, & cuncta vanitatis arguit. Et quædam quidem in primis approbat. Verbi gratia, cum
dicit. (Lætare iuuenis in adoleſcentia tua.) Verum poſtmodū reſumpto iudicio rationis. (Ado-
leſcentia (inquit) & voluptas vana ſunt.) Proinde & Eccleſiaſtes dicitur, quod interpretatur con
cionator, quia videlicet, prius infirmam de ſingulis ſententiam ipſe proponit, & ipſe cōtinuo ve-
lut concionando firmis rationibus in cōſpectu omnium deſtruit. Deniq; in calce libri quo ten-
dat, euidenter oſtendit. (Finem (inquit) loquendi omnes pariter audiamus. Deum time & man-
Ibidem.12. data eius obſerua.) Hoc enim eſt omnis homo.) Et cuncta quæ fiunt, adducet deus in iudicium
Canti.1. pro omni erratu, ſiue bonum ſiue malum ſit.) In Canticis eccleſia vniuerſalis, vel etiam ſingula-
riter quælibet anima fidelis, quæ iam vſq; ad amorem dei profecit, hanc primam vocem emittit.
Oſculetur me oſculo oris ſui.) Plane oſculum oris eccleſia tunc adepta eſt, quando dei filius in-
carnatus eſt, quando in thalamo vteri virginalis diuina natura naturæ humanæ in vnā perſonam
coniuncta eſt. Item quælibet anima quæ deū diligit, oſculum adipiſcitur, quando dulcedinem
diuinitatis occulta inſpiratione guſtare meretur, qui tamen contactus tam velociter tranſit, vt
ſibilo auræ leuis rectè comparetur. Amplius autem & oſculum & omnimodam coniunctionem
tunc adipiſcetur, quādo corpore depoſito, ad ipſam amatoris ſui faciem videndam perducetur.
Nihil immorandum eſt, nec enim neceſſe habemus docere aut doceri, quod charitas ſignifice-
tur totis libri huius vocibus, idcirco iam ad alia tranſeamus.

LIBRI PSALMORVM FINIS.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Quod ait dominus ad Salomonem: quia habuisti hoc apud te, & quid sit peccatum suum quenquam apud se habere, & quòd idcirco regnum eius abscindendum fore prædixit. CAPVT I.

DIxit itaq; dominus Salomoni. Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pa- III.RE. XI.
ctum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum
tuum, & dabo illud seruo tuo.) Quia habuisti (inquit) hoc apud te. Cui sic dici-
tur, palam est, quòd peccatum suum necdum confiteatur. Nam apud se habet,
cui quod fecit non displicet. Cæterum cui displicet, non apud se, sed contra se
habere dicendus est. Nec enim abscondit, sed annunciat, non defendit, sed ac-
cusat. Quoniam (inquit) iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est Psal. 50.
semper. Item, Quoniam iniquitatem meam annunciabo. Idcirco disrumpens (ait) scindã regnum Psal. 37.
tuum, subauditur, quod penè contigit patri tuo, nisi quia iniquitatem suam annunciauit, & cogi-
tauit pro peccato suo. Nam cecinit buccina Syba filius Bochri, dicẽs, Non est nobis pars in Da-
uid, neq; hæreditas in filio Isai. Et separatus est omnis Israel à Dauid, secutusq́; est Sybam filium 2. Reg. 20.
Bochri. Viri autem Iuda adhæserunt regi suo. Regnum illi neq; auferre Absalon, neq; scindere
potuit Syba, quia videlicet quod habuisti apud te, hoc ille apud se non habebat. Minus pecca-
uerat & ipsum peccatum à se excutiebat, accusabat, annunciabat.

Quòd dixit: Et non custodisti pactum meum, & in quo Salomon iure denotetur qui sapientiam postulauit, quamuis hoc domino placuerit, quam in nocte per somnium accepit non perseueraturus. CAPVT II.

ET non custodisti (ait) pactum meum. Pactũ quippe pepigeram tecum, in his verbis. Si autem
ambulaueris in vijs meis, & custodieris præcepta mea, sicut ambulauit pater tuus, longos fa-
ciam dies tuos. Tu in vijs meis non ambulasti, sed apud te habuisti hoc. Ego ergo debitor non
sum, vt longos faciam dies tuos. Hic iam rectè quæritur. Quare pactum ineundo sub conditione 3. Reg. 3.
posuit, quòd faceret dies eius longos. Videlicet, quia quod iure reprehenditur, data sibi optio-
ne in illa nocte per somnium à domino dicẽte, Postula quod vis vt dem tibi, iste quod optimum
fuisset, dies longos, dies æternos non postulauit, sed sapientiam ad discernendum iudicium, cor
docile ad iudicandum populum postulauit. Quomodo ergo (inquis) scriptum est, Placuit ser-
mo coram domino, quòd Salomon rem huiusmodi postulauit? Ad hæc (inquam) placuit ei, non 3. Reg. 3.
tanquam summum vel perfectum bonum, sed tãquam bonum comparatione deteriorum. Pro-
inde dicit. Quia non petisti tibi dies multos, nec diuitias, nec animam inimicorum, sed postula-
sti tibi sapientiam, ecce dedi tibi. Nempe diuitiæ aut multi dies vitæ præsentis, aut vltio de ini-
micis, bona quidem aliqua, sed infima sunt, gratiam autem habere in oculis domini, & dies æter-
nitatis, verùm summum atq; perfectum bonum est. Porrò sapientiam habere ad discernendum
iudicium, bonum quidem, sed mediocre bonum est. Igitur placuit quidẽ coram domino, quod
Salomon postulasset rem huiuscemodi, reprehensibilis tamen in eo est, quod data sibi optione
tam prona ad dandum largitate domini, bonum illud quod verum & summum est, non postu-
lauit, recteq́; denotatur quod sapientiam in nocte & per somnium, non perseueraturus accepit.

Quòd in isto iudicio deus Hieroboam scissuras regni tradiderit, & qualia populi peccata præcesserint. CAPVT III.

FActum est igitur in tempore illo, vt Hieroboam egrederetur de Hierusalem, & inueniret
eum Ahias Sylonites propheta in via opertus pallio nouo. Erant enim duo tantum in agro.
Apprehendensq́; Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat, scidit in duodecim partes, &
ait ad Hieroboam. Tolle tibi decẽ scissuras. Hæc enim dicit dominus deus Israel, Ecce ego scin-
dam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.) Manifesta & secundum rem con-
grua significatio est. In propheta dominus loquitur, domini autem quoddam pallium vel quasi
vestis est, is quia adhæret illi populus. Sed nunquid ignorabat dominus, qualis esset vel quid fa-
cturus esset Hieroboã, cui tot partes pallij tot tribus populi delegabãtur? Nunquid (inquã) igno
rabat, quod scissum à domo Dauid populũ accipiens, à deo quoq; scissurus esset faciendo vitulũ
aureum quẽ pro deo colerẽt? Quare ergo talẽ populo suo regẽ acquisiuit? Nimirũ rationabiliter
hoc & cum iudicio fecit, eademq́; iustitia qua regem petentibus Saulem dedit, quẽ qualis futu-
rus esset ignorare non potuit. Nam & tunc Samuelem, imo in Samuele deum abijciebãt, ipso di-
cente. Non enim te abiecerũt, sed me, & nũc indignabãtur Dauid regnare aut regnasse supra se.

Ex ipsa

III.RE. XI. Ex ipsa gestorum serie perspicuum est hoc. Et in primordijs regni Dauidici subtraxerunt se to-
1.Reg. 8. tis septem annis non sequentes, non approbantes electionem domini, superq́; solam tribum Iu-
da in Hebron regnauit Dauid, & deinceps, semper dubij, semper infidi fuerunt, eidem Dauid.
Quem aduersus illum rebellantem non susciperent, qui Absolon filium aduersus patrem consti-
tuerunt super se regem? Postquam ille perijt, protinus ausum buccina personare secuti sunt Seba
2.Reg.20. filium Bochri, dicendo, Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Nunc quoq;
inuidiam suam prodiderunt, occasiones quærendo aduersus Roboam, & dicendo, Pater tuus
3.Reg.12. durissimum iugum imposuit nobis, cum per illius sapientiam diuites facti fuissent & inclyti. Igi-
tur tanquam iudex, reos tali tradidit regi, qui volentes scinderet à domo Dauid, volentes (in-
quam) scinderet à ciuitate Dauid, diuideretq́; à templo dei, à cultu vnius & solius dei veri, & cu-
pitis faceret seruire simulachris.

Cur tot scissuras pallij sui fecerit propheta, & quòd extunc regnum Israel decem vicibus scissum sit. CAPVT IIII.

EST & adhuc quod quæramus, Cur tot scissuras propheta fecit, cur pallium suum in duode-
cim partes scidit? Nempe si nihil aliud quàm regni vnius diuisionem in duo regna significa-
re volebat, poterat vnum pallium scindere in duas partes, non æquas tanto iuxta modulum im-
pares, quanto iuxta numerum decem tribubus erat minor tribus vna. Quare ergo prophetę imò
spiritui domini, in propheta sic magis placuit, & tot scissuras fecit? Planè & in hoc veræ rationis
constantia est. Scissum nempe à domo Dauid illud regnum Israel, deinceps aduersus seipsum di-
uisum fuit decies, & ita demum desolatum est, vt domus supra domũ caderet, rege Assyriorum
Lucæ 11. transferente Israel, iuxta Gozam fluuium, in ciuitates Medorũ. Quas videlicet diuisiones pro-
3.Reg.15. sequi facile est. Filium huius Hieroboam nomine Nadab percussit Baasa, Hæc secunda Israel
3.Reg.16. scissura regni est. Eiusdem Baasa filium Hela occidit Zambri, regnauitq́; pro eo Zambri se in pa-
3.Reg.22. latio incendit, obsidente Amri qui & pro eo regnauit. Post hunc regnauit Achab, & post eum
4.Reg.9. & 10. filius eius Othozias, & post eum frater eius Ioram. Sed istũ occidit Iehu, regnauitq́; pro eo vsq;
4.Reg.15. ad quartam generationem. Quintum ab illo percussit Sellum, regnauitque pro eo. Sed & istum
percussit Manahem, regnauitq́; pro eo. Filium quoque huius Phaceiam percussit Phacee filius
Romeliæ, regnauitq́; pro eo. Sed & contra istum coniurauit Ozee, percussitq́; eum, & interfecit,
4.Reg.17. regnauitq́; pro eo. Contra istum ascendit rex Assyriorum, & transtulit Israel in Assyrios. Hæc de-
cima fuit scissura. Nam in Hieroboam prima, in Baasa secunda, in Zambri tertia, in Amri quarta,
in Gehu quinta, in Sellum sexta, in Manahem septima, in Phacee filio Romeliæ octaua, in Ozee
nona, in rege Assyriorum qui diuisos à deo & Dauid rege suo diuisit etiam loco transferendo in
Assyrios, recte computatur decima. Bene igitur propheticus, dum regni vnius diuisionẽ in duo
regna præcidit, pro signo tamen diuisionis, decem scissuras Hieroboam tradidit, quia regnum
suum decies diuidendum præuidit & ita fore desolandum.

Quod exemplum hæreticorum sit, qui scindunt se à domo Dauid ab ecclesia Christi, & quòd rectè dictum sit. Porrò vna tribus remanebit Salomoni, &c. Cum duæ possint dici, Iuda & Beniamin. CAPVT V.

EXemplum hoc hæreticorum est. Taliter & ab ecclesia scisi, & aduersum seipsos diuisi sunt,
& sic regnum eorum desolatum est, & domus supra domum cecidit. Tribus Iuda quod in-
1.Iohan.2. terpretatur confessio, & ciuitas Dauid, catholica ecclesia est, veram tenens confessionem vnicæ
Cant.4. fidei, à qua illi per scissuras exierunt, quemadmodum dicit. Ex nobis exierunt, sed non erant ex
nobis. Huius videlicet catholicæ ecclesiæ, frater est dominus Iesus Christus, qui incarnatus lo-
quitur, vulnerasti cor meum amica mea, soror mea sponsa. Item, Hortus conclusus, soror mea
sponsa, frater iste hic per hunc prophetam rectè figuratur. Ahias quippe frater meus interpreta-
tur. Antequam exissent ex nobis hæretici, vnum erant nobiscum pallium huius fratris nostri, per
concordiam eiusdem religionis, per consonantiam eiusdem confessionis. Sed ex nobis exierunt,
& errores suos secuti sunt. Ita illis exeuntibus, scissum est pallium & scissuræ Hieroboam traditæ
sunt. Hieroboam interpretatur, dijudicans populum. Signat autem Hæresiarchen quempiam,
sic flatu superbiæ suæ dijudicantem populum Christianum, quomodo ventus in area dijudicat
paleam & granum. Flauit Arrius vel quilibet hæresiarcha alius, & quo voluit flatu suo vanos &
carnales quosq́; impulit, qui etiam cum adhuc confiterentur se nobiscum nosse deum, factis ne-
Tit.1. gabant. Hoc modo hæresium auctores populum, sæpe dijudicauerunt vtiliter. Nam necesse est,
1.Cor.11 inquit Apostolus, hęreses esse, vt qui probati sunt, manifesti sint. Hic non negligendum est, quòd
cum dixisset propheta. Tolle tibi decem scissuras, subsecutus. Porrò vna tribus (ait) remanebit
Salomoni propter seruum meum Dauid. Nempe vna tribus & decem vndecim sunt. Nonne
duodecim erant tribus Israel? Quare ergo vnam tantum tribum residuam dixit? Nonne regna-
uit Roboam super Iudam & Beniamin? Imò & de cæteris tribubus plerosque sub regno suo ha-
buit. Sic etenim postmodum scriptum est. Super filios autem Israel quicunq; habitabant in ciui-
tatibus

tatibus Iuda, regnauit Roboam. Ergo hic myſticè intelligendum, quia exeuntibus ex nobis hæreticis qui non erãt ex nobis, quotquot in eccleſiaſtica pace manemus, rectè tribus vna dicimur, quia per ſchiſmata non diuidimur.

Quòd excogitatio vitulorum myſticè ſit adinuentio omnis hæreticorum, quorum conſortium quantum ſit vitandum, illud indicat, quòd virum dei, quia panem ibi deceptus comedebat, leo inuênit & occidit.

CAPVT VI.

ET excogitato Hieroboam conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit populo, Nolite vltra ascendere in Hieruſalem. Ecce dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti,) &c. Excogitato (inquit) conſilio, O cogitationem ſine intellectu & conſilium ſine prudentia. Nunquid ſic cogitando, & ſic ſibi conſulendo regnare poterat ſtabilius, quàm ponendo ſpem ſuam in domino? Potuit quidem deuocare populum, ne aſcenderet ad ſacrificandum in domum domini, ſed non quem ſperabat ex hac peſſima radice, fructum recipere potuit regni diuturni, viginti duobus annis regnauit. Imò ſeruiuit vitulis aureis, ſeruus peccati, & regno ſimul & vita priuatus eſt, filioque ſua Nadab pœnam peccati, quod theſaurizauerat, hæreditariam reliquit. Nam inſidiatus eſt ei Baaſa de domo Iſſachar, & percuſsit eum, ſicque deletus eſt Heroboam iuxta prophetæ iam dicti reſponſum, durumq́; nuncium, ſicut mundari ſolet fimus vſque ad purum. Huic ſimile fuit hæreticorum omne conſilium. Nam & illi ne aſcenderet populus in Hieruſalem, ad ſacrificandum domino, fecerunt vitulos aureos. Quid enim ſermo hæreticus, nitidus & accuratè compoſitus, niſi aureus vitulus? Aureus nanq; vitulus foris eſt ſpecioſus, intus vacuus eſt, & ſine ſenſu. Sic omne dogma hæreticorum foris ad demulcendum aures, ſermonis habet nitorem, intus nullam habet virtutem. Adorant igitur vitulos aureos, quicunq; propter ſermonis venuſtatem, vanos & à virtute vacuos ſectantur hæreticos. (Et aſcendit Hieroboam ſuper altare vt adoleret incenſum.) Non dictum eſt, acceſsit ad altare ſiue aſcendit ad altare, ſed dictum eſt, aſcendit ſuper altare. Iuxta ſenſum iam dictum, hoc eleganter & propriè dictum. Hæretici nanq; ſuper altaria ſua aſcendunt, quia non dei, ſed ſuam gloriam quærunt, quia ſemetipſos prædicant, non dominum Ieſum Chriſtum. Eorum quàm vitandum ſit conſortium, ſubiectum ſtatim indicat exemplum. Virum dei qui venerat de Iuda in ſermone domini Hieroboam ſtante ſuper altare, & exclamauerat contra altare, leo inuenit in via, & occidit. Sic enim illi mandatum fuerat in ſermone domini præcipientis. (Ne comedas panem, neq; bibas aquã, nec reuertaris per viam qua veniſti.) Fefellit autem eum pſeudo propheta, & reduxit ſecum, comeditque panem in domo eius & bibit aquam. Occidit ergo eum vt prædictum eſt leo in via. Igitur conſortium hæreticorum qui vitulos mendacij fabricauerunt, docemur vitare, & cum eiuſmodi nec cibum ſumere, ne inueniat nos leo in via, ne veniat ſuper nos ſimilis hæreticorum vindicta. Interea notandum eſt, quod hic propheta deceptus in ſemetipſo pœnam recepit, Hieroboam autem ipſe quidem dormiuit cum patribus ſuis, filius autem eius hoſtili gladio percuſſus interijt. Nam qui per imprudentiam fortè deceptus hæreticis communicauit, quaſi in ſemetipſo punitur, dum temporali præſentialiter pœna mulctatur, qui autem hęreſim per malitiam ſtruxit quaſi in filio ſententiam recipit, dum in anima poſt hanc vitam mortem ſempiternam incurrit.

III.REG. XII.

3.Reg.15.

3.Reg.13.

De Helia cuius typum geſſerit in eo quòd ſiccitatem induxit propter Achab, & Iezabel, & quòd pauerunt eum corui, & quòd ad viduam Sarepthanam miſſus ſit.

CAPVT VII.

POſt hæc impietas creuit in Iſrael, cum ſuper vitulos Hieroboã additus eſt Baal. Nam Achab filius Amri duxit vxorem Iezabel filiam Methabaal regis Sydoniorum, & abijt, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum. Tunc ſurrexit Helias propheta, de habitatoribus Galaad, & verbo domini continuit cœlum, vt non plueret ſuper terram annos tres, & menſes ſex. (Viuit dominus deus Iſrael (inquit) in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his, ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba. Et factus eſt ſermo domini ad eum, dicens. Surge, & vade in Sareptham Sydoniorũ, & manebis ibi, Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt paſcat te,) & cætera. Euangelica lucerna lucem nobis ſpiritualis intelligentię, hoc loco demonſtrat. Cum enim pręmiſiſſet dominus, vtiq; dicetis mihi hác ſimilitudinem, Medice cura teipſum, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua, continuò ſubiunxit, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Iſrael, quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omnem terram, & ad nullã illarum miſſus eſt Helias, niſi in Sareptham Sydoniæ, ad mulierem viduam. Profectò, hæc dicens, illud intelligi voluit, quod ipſe in patria ſua non foret acceptus, & quemadmodũ Helias ad viduam Sarepthanam transmigrauit, relicta ſiccitate in Iſrael, ſic ipſe ad eccleſiã de gentibus tranſiturus eſſet, relicta fame verbi dei in Iſrael. Idcirco ſic terribiliter pręmiſit, dicẽs. In veritate dico vobis, quæ videlicet dictio magnã ſonat cõminationẽ irę imminentis. Myſticè igĩ Helias quod interpretatur deus

3.Reg.16.

III.REG. XVII.

Lucæ 4.

deus dominus, ipse est dei filius cœli & terræ, deus & dominus. Achab quod interpretatur frater patris populus Iudaicus est, persecutor & occisor eiusdem dei, & dominus, frater (inquam) patris, id est, cohæres diaboli patris sui, quod comprobat iste Helias, iste deus & dominus cum
Matth.27. dicit. Vos ex patre diabolo estis. Iezabel, quod interpretatur fluxus sanguinis, synagoga eiusdem populi est, quæ ex quo sic locuta est, Sanguis eius super nos & super filios nostros, nunc vsque
Apoca.2. sanguine fluere non desinit. Cuius sub specie in Apocalipsi dicitur aduersus Iudaicam & omnem sectam euangelicæ fidei contrariam. Sed habeo aduersus te pauca, quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis & cætera. Quid tandem est, quòd Helias cœlum claudit, ne pluat & recedit, nisi quia Christus ora apostolorum clausit synagogæ peccatrici, & populo qui illum reiecit, & relicta illis siccitate, & fame audiendi siue intelligendi verbum dei, recessit. (Recede (inquit) dominus, &
2.Corin.3. Matth.21. abscondere, coruisq; præcepi vt pascant te.) Absconditum à Iudæis deũ dominum, quem inuenire non possunt, quia velamen malitiæ positum est super cor eorum, corui in primis pauerunt, quia peccatores humili conscientia coruorum nigredinem imitantes, cum fide & charitate, primi illum receperunt. Quod præuidens ipse quodam loco scribis & pharisæis dixit, Amen dico
Hebr.10. vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum dei. Corui isti primum in torrente Heliam pauerunt, quia publicani & peccatores primum in Iudæa Christum & apostolos eius receperunt. (Post dies autem siccatus est torrens.) Quia videlicet in breui sic fideles qui erant ex Iudæis rapinam bonorum suorum perpessi sunt, à contribulibus suis, vt omnibus deficientibus ipsi egerent. (Non enim pluerat super terram.) Imo terra illa salutarem veritatis, nõ suscipiebat pluuiam. Factus est igitur sermo domini ad Heliã, dicens, Surge, & vade in Sareptham Sydoniorum, &c. Sarepta oppidulũ erat Sydoniorum, in via publica situm. Porrò Sydõ inutilis venatio interpretatur. Et quid eramus nos gentes, nisi venatio inutilis, venatio diaboli? Igitur vade, inquit, in Sareptham Sydoniorũ, id est, vade ad gentes, euangeliza per publicum, prædica per mundum vniuersum. Ibi manebis, præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te. Præcepi, præceptum posui quod non præteribit, præueni per prędestinationem gratię, mulierem viduam, i. gentilitatem quondam à diabolo viro iniquo malè nuptam, nunc autem illo foras eiecto viduam, vt pascat te, vt credat in te. Ibi manebis, cum illa eris vsq; ad consummationẽ seculi. (Surrexit, & abijt
Actu.13. in Sareptham.) Surrexit (inquam) & abijt Christus, dicentibus apostolis, in quibus ipse loquebatur, Vobis quidem primum oportebat loqui verbum dei, sed quoniã repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. (Cumq; venisset ad portas ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, colligens ligna.) Ad portam ciuitatis nunc Christus venit, quãdo primum gentilitas auditu patulo verbum dei suscepit. Tunc apparuit mulier vidua, tunc cito credens se obtulit, & ante faciem vocantis astitit ecclesia.) Non (inquit) habeo panem nisi quãtum pugillus potest capere farinæ, in hydria, & paulum olei in lecytho. En colligo duo ligna, vt ingrediar & faciã illud mihi & filio meo, vt comedamus & moriamur.) Magnę sibi paupertatis vera catholica ecclesia conscia est. Non superbit, non extollitur, nõ sibi diues aut sufficiens videtur, quãdiu
1.Cor.13. vidua est, quamdiu peregrinatur. Quicquid interim de verbo dei, de scientia dei cõsequitur, parum est, velut tantum farinæ quantũ pugillus capere potest. Quicquid vnctionis habet à spiritu sancto, quasi parum olei in lecytho est. Quod enim nunc per speculum in ænigmate videmus, quantum est ad comparationem perfectionis quam expectamus? Igitur non nisi parũ farinę, non nisi parum olei habeo, inquit, En colligo duo ligna, en meam consolor inopiã amplectens crucis ligna, vt faciam mihi & filio meo, vt de modico quod habeo sermonem bonum conficiam auditori, nunc primum ad fidem initiato, vt comedamus & moriamur, nec enim nos iam comprehendisse arbitramur. Operamur cibum, qui non perit, operamur quantum possumus panem vitæ in
Iohan.6. sancto altari duobus lignis excoctum, cruce & passione Christi signatum accipimus, & damus, vt comedamus & moriamur. Confitemur enim, quia indigni hoc facimus, & idcirco dignum est vt moriamur, si absq; misericordia iudicemur. (Noli timere (inquit) sed vade, & fac sicut dixisti, Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me,
Iohan.6. Tibi autẽ & filio tuo facies postea.) Noli timere, sed vade habens spem vitæ, & fac sicut dixisti, credens huic promissioni, quia qui manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Veruntamen vt timere nõ debeas, vt meritò spẽ habeas, vt in æternum viuas, de ipsa farinula, de ipsa fide tua, de ipsa traditione euangelica, mihi primũ fac subcinericiũ panem paruulũ. Humilia in ieiunio animam tuam, & offer dignũ sacrificiũ pœnitẽtię, & tũc demũ tibi, & filio tuo facies. i. dignè offeres, dignè percipies. (Hæc aũt dicit dominus deus Israel, Hydria farinæ, nec lecythus olei imminuetur, vsq; ad diẽ in qua daturus est dominus pluuiã super faciẽ terrę. (Non deficiet, ait, sed vitę effectũ habebit, vsquequo det pluuiã super faciẽ terrę, vsquequo veniat plenitudo refectionis ęternæ.) Vbi dicit hæc dominus deus Israel? In euangelio suo, in Apostolo suo, Quotiescunq; enim
1.Cor.11. panẽ hunc mãducabitis, & calicẽ bibetis (ait Apostolus) mortẽ dñi annunciabitis, donec veniat.

De filio

De filio mulieris matrisfamilias quem suscitauit Helias, qui dicitur fuisse Ionas, & quid mysticè designet mors eius. CAPVT VIII.

FActum est autem post verba hęc, ægrotauit filius mulieris matrisfamilias, & erat languor fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Heliam. Quid mihi & tibi vir dei?) Et reliqua. Huius mulieris viduæ filium, quem Helias suscitauit, Hebræi Ionam sanctum esse affirmát, qui & in exordio sui voluminis dicitur filius Amathi. Ob hanc etiam causam, ipsum puerum vocatum esse (aiunt) filium Amathi, quia mater, ait: (Nunc cognoui, quia vir dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum est.) Amathi enim in lingua nostra, veritatem sonat. Ex eo quòd verum Helias locutus est, ille qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Et pulchrè de veritate columba nascitur. Ionas enim columba interpretatur. Mysticè autem hic idem intelligimus per viduæ filium, quòd in euangelio per Marthę & Mariæ fratrem Lazarum. Etenim tam per huius, quàm per illarum domú, ecclesia rectè figuratur. Nam & in hac Helias, quòd interpretatur deus dominus vtcunque sustentabatur, & in illa deo domino Iesu CHRISTO temporaliter ministrabatur. Igitur & hic viduę filius, & illic Lazarus, peccatorem significat ecclesię filium, qui post acceptam fidem in anima mortuus est, dignum morte admittendo peccatum. Hoc tamen interest, quòd hic in domo suscitatur, ille quatriduanus de sepulchro reuocatur. Quaproptèr hic & recenti casu peccatorem, & ille significat mala consuetudine fœtentem. Dicit itaque mulier vidua, dicit domino deo mater ecclesia. Quid mihi & tibi vir dei? Quid mecum iudicio contendis vir aut homo, idemq́ue deus & homo filij dei? (Ingressus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ, vt interficeres filium meum?) Nempe tanto pietatis affectu mater ecclesia pro filio suo peccatore iuste concitatur, vt quòd vnus de suis peccando moritur, suis imputet iniquitatibus. Hæc pietate fortis, sic orat vt arguat, sic arguit, vt oret & vincat. Ait enim Helias: (Da mihi filium tuum.) Ait, inquam, dominus deus. Da mihi peccatorem tuum. Da mihi, age, hortare, vt per humilem confessionem præsens assit. Hæc ait: (Tollensq́ue eum posuit super lectum suum.) Lectus Heliæ, lectus dei domini, sanctum est altare, mundusq́ue, & religiosus conuentus sanctæ ecclesiæ. Illic expandit se, atque metitur super puerum tribus vicibus, condescendit enim peccatori pœnitenti, recepta confessione & satisfactione, per quam patris & filij & spiritus sancti fides, quæ mortua fuerat, reuiuiscit, & reformatur, & vera est reformatio, & vera est demonstratio, dicentis: En viuit filius tuus. Iohan. 11. Ibidem. Hiere. 2.

Quid reuersio Heliæ ostendentis se Achab mysticè significet, & quid prophetæ Baal clamantes, seq; cruentando concidentes, quid ignis inuocante Helia cadens de cœlo super holocaustum, & quid quòd data est pluuia, & quòd Helias præcinctus lumbis currebat ante Achab. CAPVT IX.

POst dies multos factum est verbum domini ad Heliam in anno tertio, dicens: Vade & ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ,) & reliqua. Ac hoc ire, ad hoc missus est se ostendere, vt daretur pluuia super faciem terræ. Et hoc factum est. (Rursum orauit, & ecce cœli contenebrati sunt, & nubes & ventus factus est & pluuia grandis.) Ita futurum est, vt siccitas & fames audiendi verbum dei, quæ in Israel contigit, venientibus & prædicantibus Enoch & Helia conuertatur in omnem plenitudinem diebus nouissimis. Sed quid hoc sibi vult, quòd interim velut iratus accurrit Helias, quòd non commonitorijs vtitur verbis, sed cum iudicio agit, & quasi iurgio contendit? (Vade (inquit) Helias ad Abdiam, & dic domino deo tuo. Adest Helias.) Ac deinceps. (Venitq; Achab in occursum Heliæ, & cùm vidisset eum, ait: Tu ne es ille qui conturbas Israel? Et ille ait: Non ego turbaui Israel, sed tu & domus patris tui, quia de reliquistis mandata domini, & secuti estis Baalim. Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal, quadringentos quinquaginta, prophetasq́ue lucorum quadringentos qui comedunt de mensa Iezabel.) Ita factum est. Venerunt, habitoq́ue certamine superior apparuit dominus exaudiendo per ignem. (Dixitq́ue omnis populus, Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus.) Protinus sequitur: (Dixitq́ue Helias ad eos. Apprehendite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Helias ad torrentem Cyson, & interfecit eos ibi.) Quid hoc, inquam, sibi vult, quòd daturo domino pluuiam super faciem terræ, prius Helias tanta zeli armatura accedit indutus? Illud nempe, quòd in euangelio suo verus Helias, verus deus dominus prænunciádo dicit: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Ac deinceps: Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Profectò tunc Helias, id est, deus dominus iratus contra sacerdotes Baal venit, quando nutu eiusdem dei domini Romanus exercitus Hierusalem ciuitatem circundedit. Dénique quod nullus fidelis ambigit. Annas & Cayphas, cæteriq; sacerdotes, vniuersi seniores, omnes scribæ & pharisæi, qui contra dominum clamauerunt, sacerdotes Baal extiterunt, imò sacerdotes III. REG. XVIII. Lucæ 21.

III. REG. VIII. dotes Barrabę latronis fuerunt. Pro Barraba cōtenderunt, pro latrone in certamine constiterūt. Persuaserunt populo vt Barrabam sibi dimitti peterēt, Iesum verò perderēt. Ibi clamabant voce Matth. 27. magna, dicendo: Tolle tolle, crucifige crucifige, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis donec perfunderentur sanguine. Iuxta ritum suum, inquam, semper enim illis moris fuit, cruentare & cruentari, & nunc amplius sanguine perfusi sunt, dicendo: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Sed ecce sacerdotibus illis præeunte sacrificio Barrabæ sui deus pater nostrum Heliam, nostrum deum & dominum, per ignem exaudiuit, per illū enim spiritum sanctum nobis dedit. Quomodo? (Currebant (inquit) aquæ circa altare, & fossa aquæductus repleta est, &c.) Nempe lancea militis latus crucifixi domini patefaciente, cucurrit aqua cum sanguine. Cecidit autem ignis de cœlo, ignis, inquam, de quo idem Ignem (inquit) veni mittere in terram, & Iohan 19. Lucæ 12. Actu. 2. quid volo, nisi vt accendatur? Ille ignis statim post holocaustum cecidit, super Apostolos videlicet, quando apparuerunt illis dispertitę linguę tanquam ignis, &c. Sanè Abdias, cui occurrit Helias, & dixit: Vade & dic domino tuo, adest Helias, ipse est qui in ordine prophetarū quartus habetur. Abdias autē seruus domini interpretatur. Et rectè hoc nomine vocatur, fecit enim quemadmodum seruus domini. (Seruus autem tuus (inquit) timet dominum ab infantia sua. Nunquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim, cum interficeret Iezabel prophetas domini, quòd absconderim ex eis centum viros, quinquagenos & quinquagenos, & pauerim eos pane & aqua.) Idcirco quia centum prophetas saluauerat, accepit gratiam prophetalem, & de duce exercitus, factus est dux ecclesiæ. Tunc in Samaria paruū gregem pauerat, nunc in toto orbe Christi pascit ecclesias. Quòd tandē data pluuia sequitur: (Et manus domini facta est super Heliam, Ex prologo in Abdiam. accinctisque lumbis, currebat ante Achab.) Illius temporis fuit signum quo venturus est currens Lucæ 1. ante illum populum, vt conuertat corda patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Iuxta historicam superficiem hic nos exēplo suo docet in oratione habere perseuerantiam. Cùm enim dixisset puero Ascende & prospice contra mare, & ille contemplatus respondisset, non est quicquam, ipse vt erat pronus in terram perseuerans posita facie inter genua, reuertere ait septem vicibus. In septima autem vice, ecce nubecula parua quasi vestigium hominis, ascendebat de mari. Proinde Iacobus apostolus cùm dixisset: Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro in- Iacobi 5. uicem vt saluemini, hoc exemplum proponens. Helias homo erat similis nobis, passibilis, &c. Ita conclusit. Multum enim valet deprecatio iusti assidua.

De fuga eius, qua mori timens mori optauit, & cuius rei typus sit ipse vel iuniperus, ille que cibus, cuius in fortitudine tot ieiunauit diebus.

CAPVT X.

III. REG. XIX. Misitq; Iezabel nuntium ad Heliam, dicens: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis. Timuit ergo Helias, & surgens abijt quocunq; eum ferebat voluntas.) Pauloante sic fortis Helias vt cœlum clausum cōtineret, totq; prophetis Baal interfectis, cœlum rursus aperiret, nunc autem sic infirmus, vt fugit propter minas mulierum Iezabel turbatus, & præ pauore nesciens quo iret, palàm quoq; suo fecit exemplo, quia nullus homo de seipso fortis est. Non tamen eiusmodi infirmitas iure reprehenditur. Nam & in euangelio per concessionem loquitur dominus. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate fu- Matth. 10. gite in aliam. Sed quid est quòd mortem fugiens optat mori? Sequitur enim: (Cumq; venisset & sederet subter vnam iuniperū, petiuit animæ suæ vt moreretur. Et ait: Sufficit mihi domine, tolle animam meam, &c.) Sufficit mihi dixit, diu nanq; vixerat. Siquidē ipse erat Phinees, filius Eleazari vt perhibent Hebræi. Quòd verisimile videretur, nisi quòd Phinees de tribu Leui extitit, & Helias de habitatoribus Galaad fuisse perhibetur, vt supra legitur. Galaad nanq; ciuitas à monte Galaad in quo condita est sortita vocabulum, quàm & cœpit de Ammurræorum manu, Galaad filius Machir, filij Manasse. Nullam quippe de Manasse possederunt ciuitatem filij Aaron, de cuius filio Eleazaro ortus est Phinees. Sed de tribubus Iuda & Simeon, & Beniamin ciuitates quatuordecim. Sed ad propositū redeamus. Quid est, quòd sic mori timet, vt mortem optet? Nihilominus & quod sequitur, quæsitu dignum est. (Proiecitq; se (inquit) scriptura, & obdormiuit in vmbra iuniperi, &c.) Semel obdormiuit, & deinde surgens comedit & bibit, iterū dormiuit, surgensque denuo, comedit & bibit. (Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vsq; ad montem dei Horeb.) Nunquid casu hæc gesta sunt? Non vtique, sed mysterijs propheticis plena sunt Helias qui supra in spiritu fortitudinis agēdo, dei & domini secundum nomen suum typum gerebat, ipse hoc loco in infirmitate sua generis humani figuram gestat. Ibi capitis, hic membrorum mysterium est, Iezabel, qui mortem Helię intētat, mors æterna est, quæ per peccatum in hunc mundum introierat. Hanc quicunque fugit, sedet subter iuniperum, id est, confugit ad sanctum & viuificum crucis dominicæ lignum. Currit ad baptismum, poscit dominicæ passionis sacramentum. Illic ambit mortem, illic festinat commori Christo, ne ab Iezabel occidatur, complantari similitudini mortis Christi, ne in æterna morte detineatur.

Proijcit

Proijcit ergo se in vmbra iuniperi,& obdormiscit,id est, subijcit se cruci Christi, & commoritur illi. Omnes(inquit Apostolus) quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Inde surgens inuitatur ab angelo domini ad prandium,id est,percipit à sacerdote dominici corporis & sanguinis sacramentum. Illud comedit & bibit, & tamen rursus obdormiscit. Quamuis enim Christo commortuus, mortem æternam euaserit Christianus, temporali tamen morte corporis est moriturus. Sed rursus angelus domini reuertitur, eumque iteratò inuitat ad manducandum & bibendum. Surgit enim omnis qui dormit, veniente Christo in iussu,& in voce archangeli, in tuba dei, & manducabit deinceps semel tantum, & semper panem verum, panem angelorum, facie ad faciem videndo deum. In fortitudine illius cibi ambulabit ad montem dei quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id est, perseuerabit in coæternitate dei cunctis diebus, imò sine fine cum angelicis spiritibus. Galat.3. 1.The.4.

De interpellatione eius aduersus Israel, & diuino ad eum responso, & quid in spiritu grandi & forti subuertente montes, & conterente petras, quid in commotione, quid in igne, quid in sibilo auræ tenuis sit. CAPVT XI.

CVmque venisset illuc, mansit in spelunca. Et ecce sermo domini ad eum. Dixitque illi: Quid hic agis Helias? At ille respondit: Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactum domini filij Israel. Altaria tua destruxerunt,& prophetas tuos occiderunt gladio,& relictus sum ego solus,&c.) Cuius rei fuerit hæc similitudo vel signum, Apostolus aperit, ex hoc loco sumens testimonium. An nescitis in Helia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat dominũ aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua destruxerunt, & ego relictus sum solus,& quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Ergo sicut supra diximus, in illis qui curuauerũt genua Baal, mysticè Iudæi, qui Barrabbam sibi elegerunt, intelligendi sunt. Nam septem milia virorum, qui ante Baal genua non curuauerunt, seipsum vult Apostolus intelligi, & cæteros qui ex Iudæis crediderunt. Quid porrò intendens sic clamat, sic aduersum Israel interpellat, se solum remansisse existimans, qui non curuasset genua ante Baal? Nempe illius aduentum suspirat, per quem reformandũ in integrum dei cultum, tanquam propheta nouerat. Messiam quippe, id est, Christum iam aduenire optabat, iam cunctis pereuntibus in malum declinantibus tempus esse vt ille veniret, maiori cordis, quàm labiorum voce clamabat. Ad hoc respondens dominus. (Egredere(inquit)& sta in monte coram domino. Et ecce dominus transit, & spiritus grandis & fortis, subuertens montes,& conterens petras ante dominum. Non in spiritu dominus. Et post spiritum commotio. Non in commotione dominus. Et post commotionem ignis. Non in igne dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis,& ibi dominus.) In spiritu grandi & forti subuertente montes,& conterente petras, futuram captiuitatem significat decem tribuũ Israel, quæ facta est à Salmanasar rege Assyriorum regnante Oseæ. Non in spiritu(inquit) dominus, id est, nondum finis, nondum veniet Mesias, dominus qui expectatur. In cõmotione transmigrationem primam designat tribus Iuda, qua tradendus erat Ioachim, rex Iuda in Babylonem cum quadraginta milibus, nemine relicto exceptis pauperibus. Non(inquit) in commotione dominus, id est, nondum finis nondũ veniet dominus. In igne secundam captiuitatem Iuda & Hierusalem vult intelligi, quando rebellante Sedechia, iterum venit rex Babylonis,& succendit Nabuzardan princeps exercitus, domum domini & domum regis, omnemque domum combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit. Non (inquit) in igne dominus, id est, nondum templo exusto,& ciuitate destructa tempus erit dominici aduentus. Et post ignem sibilus auræ tenuis,& ibi dominus. Sibilus aurę tenuis, occultus & secretus fuit aduentus domini, quem quasi de aura tenui, id est, de spiritu sancto Maria virgo concepit. Fuerunt autem à prædicto turbine vsque ad commotionem, id est, à captiuitate decem tribuum, vsque ad primam transmigrationem filiorum Israel, anni circiter centum vigintiseptem, qui supputantur hoc modo, anno sexto Ezechiæ transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios. Ipse autem Ezechias vigintinouem annis regnauit in Hierusalem. Ergo regni eius residui erant anni vigintiquatuor. Qui coniuncti cum quinquagintaquinque annis filij eius Manasse, ac duobus filijs eius Ammon, atq; triginta & vno Iosiæ, ac deinde vndecim Eliachim, qui dictus est Ioachim, tandemque tribus filij eius Ioachim, fiunt centum vigintiseptem ab illa commotione vsque ad ignem, id est, à prima transmigratione, vsque ad templi & ciuitatis exustionem fuere anni vndecim regni Sedechiæ. Ab illo igne siue ab illa captiuitate vsque ad sibilum auræ tenuem, id est, Christi aduentum, quot anni interessent, Danieli his verbis reuelatum est. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populũ tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio,& finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas,& adducatur iustitia sempiterna,& impleatur visio & prophetia,& vngatur sanctus sanctorum,&c. Nimirum eo tendebat Helias, vt deleretur iniquitas per Christi aduentũ, & Rom.11. 4.Reg.17. 4.Reg.25. Dani.9.

III. RE. XIX. adduceretur iustitia sempiterna, qui nunc abundante iniquitate se solum relictum esse putabat.

Iuxta anagogen quid ille spiritus, quid commotio illa, quid ille ignis, quid ille sibilus, quid ipse Helias significet, operiens pallio vultum suum. CAPVT XII.

IVxta anagogen spiritus ante dominum, euertit montes, & petras conterit, quia pauor, qui ex
aduentu eius irruit, & altitudinem cordis nostri deijcit, & duritiam liquefacit. Sed spiritu com-
motionis, & igni non inesse dominus dicitur, esse verò in sibilo aurę tenuis non negatur, quia ni-
mirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quicquid perfectę cōspicere pre-
ualet, deus non est. Cùm verò subtile aliquid conspicit, hoc est, quòd de incomprehensibili sub-
stantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum auræ tenuis percipimus, cùm saporem incircunscri-
ptæ veritatis contemplatione subita subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est, quòd de deo
cognoscimus, cùm plene nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus. Vndè bene subdi-
tur. (Quod cùm audisset Helias, operuit vultum suum pallio, & ingressus, stetit in ostio spelun-
cæ, &c.) Post auræ tenuis sibilum, vultum suum operuit propheta, quia in ipsa subtilissima con-
templatione veritatis, quanta ignorantia homo tegatur agnoscit. Vultui nanque pallium super-
ducere est, ne mens altiora quærere audeat, hanc ex consideratione propriæ infirmitatis velare,
vt nequaquam intelligentiæ oculos vltra se præcipitanter aperiat, sed ad hoc quod apprehende-
re non valet, reuerenter claudat.

Quomodo ad imperium domini Helias Helisæum prophetam, & Helisæus Iheu regem vnxerit super Israel, & quod contra decretum domini egerit Achab reseruando Benadab, adeò quòd diceret dominus: Erit anima tua pro anima eius, &c. CAPVT XIII.

ET ait dominus ad eum: Vade & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum. Cumq;
perueneris illuc, vnges Azahel regem super Syriam, & Iheu filium Namsi vnges regem super
Israel. Helisęum autem filiū Saphath, qui est de Abelmaula vnges prophetam pro te. Et erit qui-
cunq; fugerit gladium Azahel, interficiet eum Iheu, & qui fugerit gladiū Iheu, occidet eum He-
lisæus.) Horū quę pręcepta sunt, vnum solū Helias continuo fecisse legitur. Profectus ergo inde,
repperit Helisæum filium Saphath arantem in duodecim iugis boum, & misit super illū pallium
4.Reg.2. suum. Qui statim relictis bobus, cucurrit post Heliam. Hoc inquā solum Helias, cætera Helisæus
fecit, postquam translatus est Helias. Et Azahel quidem nō vnxit, sed stante illo coram eo cōtur-
batus est vsque ad suffusionem vultus & fleuit. Cui Azahel ait: Quare dominus meus flet? At ille
respondit. Quia scio quę facturus sis filijs Israel mala, ac deinceps. Ostendit mihi dominus te re-
gem Syriæ fore. Tunc Benadab rex Syriæ ægrotabat. Continuò sequitur scriptura. Qui cùm re-
cessisset ab Helisæo, videlicet Azahel, venit ad dominum suum. Tulitq; altera die stragulū, & in-
fudit aqua, & expandit super faciem eius. Quo mortuo, regnauit pro eo, Iheu autem filiū Namsi
postmodum vnxit. Vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle
lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad. Cumq; veneris illuc, videbis Iheu
4.Reg.9. filium Iosaphath, filij Namsi, &c. Quis ita immutauit decretū domini? Achab hoc fecit permissus
iudicio domini. Non fecit Achab quod dominus voluerat, non secutus est iudicium, quòd iudi-
III. RE. XX. cauerat dominus super Benadab. Videamus historiæ sequentia. (Benadab rex Syriæ, cōgregauit
omnem exercitum suum, & triginta duos reges secum, & equos & currus & ascendens pugnabat
cōtra Samariam, & obsidebat eam.) Ac deinceps. (Et ecce propheta vnus ascendēs ad Achab re-
gem Israel ait: Hæc dicit dominus. Certè vidisti oēm multitudinem hanc nimiam? Ecce ego tra-
dam eam in manu tua hodie, vt scias quia ego sum dominus.) Illo dicente: (Per quē, per pedisse-
quos, inquit, principum prouinciarū, & tu incipies præliari.) Ita factū est. Inito certamine fuge-
runt Syri, & persecutus est eos Israel, & percussit Syriam plaga magna. Postquam annus trāsierat
recensuit Benadab Syros, & ascendit in Apheth, vt pugnaret contra Israel. Dixerunt enim serui
eius. Dij montium, sunt dij eorum, ideo superauerunt nos. Sed melius est, vt pugnemus cōtra eos
in campestribus, & obtinebimus eos. Dominus aūt, quoniam, inquit, dixerunt deus montium est
dominus, & non deus vallium, dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua. Ita factū
est. Percusserunt filij Israel de Syris centū milia peditum in die vna, & super vigintiseptem milia
hominum qui remanserant, cecidit murus ciuitatis Apheth, ad quam cōfugerant. Benadab post-
modum semetipsum tradidit, & leuauit eum in currum suum Achab, pepigitque cum eo fœdus,
& dimisit eum. Dominus autem, quoniam, inquit, dimisisti virum dignum morte de manu tua,
erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo illius. Claret, itaque quia Benadab
regem dominus dignum morte iudicauerat, & idcirco iusserat pro illo vngi Azahel, mox tra-
diturus illum in manu Achab. At ille superbus & vanus dimisit eum, ac proinde iuste in iudicium
Saul incidit, qui Agag regem Amalech reseruauit contra præceptum domini. Sententia dicen-
tis erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo illius, hoc modo completa est.
In anno tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. Dixitque rex Israel ad seruos suos:
An igno-

An ignoratis, quod noſtra ſit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eã de manu regis Syriæ? Aſ-
cendit itaque rex Iſrael & Ioſaphat rex Iuda, in Ramoth Galaad. Commiſſo prælio, vnus teten-
dit arcum in incertum, & caſu percuſſit regem Iſrael, inter pulmonem & ſtomachum. Fluebat aũt
ſanguis plagæ in ſinum currus. Sepelieruntque regem in Samaria, & lauerunt currum eius in piſ- 2.Reg. 22.
cina Samariæ, & linxerunt canes ſanguinem eius, & habenas lauerũt. Hoc modo, quia dimiſit Be-
nadad, fuit anima eius pro anima illius. Nec verò tantum, quia dimiſerat illum impium morte di-
gnum, verumetiam quia occiderat & poſſederat, occiderat inquã Naboth Iezraelitẽ, & poſſede-
rat vineã eius, quã ille vendere noluerat. Sic impius fuit Achab, vt virum dignũ morte dimitte- 3.Reg. 22.
ret de manu ſuá, & iuſtum occideret pro cupiditate ſua. Recte igitur & ordine iudicij pulcherri-
mo, anima eius pro anima illius, vt ex illo quem dimiſerat, occideretur, & canes linxerunt ſangui-
nem eius, cuius & carnes comedere debuerãt iuxta verbũ domini, quòd locutus fuerat in manu
Heliæ ſerui ſui. Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes, Si aũt mortuus fuerit
in agro, comedent eum volucres cœli. Sed humiliatus Achab cauſa domini, ſcidit veſtem ſuã, &
operuit cilicio carnẽ ſuam, ieiunauitque ac dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite. Idcir-
co dominus: nõ inquit inducã malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui
eius. Porro populus eius hoc modo fuit pro populo Benadab. Regnãte Iorã filio eius, congrega-
uit Benadab vniuerſum exercitũ ſuum, & aſcẽdit, & obſidebat Samariã. Factaque fames eſt ma-
gna in Samaria, & tãdiu obſeſſa eſt, donec venũdaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta 4.Reg. 6.
pars cabi ſtercoris columbarum, quinque argẽteis. Cumque rex Iſrael tranſiret per murum, mu-
lier quædã exclamauit ad eum dicens, Salua me domine mi rex, Qui ait, Nõ, Te ſaluet dominus.
Vndè te ſaluare poſſum, de area an de torculari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis? Quæ reſpõ-
dit, Mulier iſta dixit mihi, Da filium tuum vt comedamus eũ hodie, & filium meum comedamus
cras. Coximus ergo filium meũ, & comedimus, & cætera. Igitur Heliæ quidẽ mandauerat domi-
nus vngere Azahel regẽ ſuper Syriam, & ipſum tradiderat in manus Achab, ſed mandatum hoc
vt non impleret Helias, Achab permittente domino, in cauſa fuit, quòd in malum illi & domui
eius verſum eſt Nec tamen diſſolui poterat voluntas domini, quin moreretur vir morte dignus
Benadab, & regnaret Azahel, excepto quod vnctus nõ eſt, nec enim dignũ erat, vt per prophetã
vngeretur, qui dominũ ſuum interficeret. Quomodo aũt impletũ eſt quod ait dominus, & erit,
quicunque fugerit gladiũ Azahel, occidet eum Iheu, & qui fugerit gladiũ Iheu, occidet eũ He- 3.Reg. 19.
liſęus? Videlicet quicunque de domo Achab fugit gladiũ Azahel, qui Syrię princeps erat & rex
futurus, iam à domino decretus erat, occidet eum Iheu, deleuit enim vniuerſam domum Achab.
Quis aũt effugit gladiũ Iheu, niſi Syria? Nẽpe Iheu ſi perfecte in via domini ambulaſſet, & ſicut
deleuit Baal de Iſrael, ita & multos, quos Hieroboam vitulos fecerat dereliquiſſet atque deleuiſ-
ſet ſicut percuſſerat domum Achab, ita Syriã quoque percutere meruiſſet. At ille à peccatis Hie-
roboam nõ receſſit, & per hoc Syria gladiũ eius effugit. Percuſſit aũt eam Hiliſęus. Quomodo?
Infra ſcriptũ eſt. Heliſæus ægrotabat in infirmitate, qua & mortuus eſt, deſcenditque ad eum Io- 4.Reg. 13.
as rex Iſrael, & flebat corã eo, dicebatque, Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. Et ait
Hiliſæus ad eum, Affer arcum & ſagittas, Cùmque attuliſſet ad eum arcũ & ſagittas, dixit ad regẽ
Iſrael, Pone manum tuã ſuper arcũ, Et cùm poſuiſſet ille manũ ſuam, ſuperpoſuit Hiliſæus manus
ſuas manibus regis, & ait, Aperi feneſtrã orientalẽ. Cumq; aperuiſſet, dixit Heliſæus, Iace ſagittã.
Et iecit. Et ait Heliſęus, Sagitta ſalutis domini, & ſagitta ſalutis contra Syriã. Percutieſque Syriam
in Apheth, donec conſumas eam. Et ait, Tolle ſagittas. Qui cum tuliſſet rurſum, dixit ei, Percute
iaculo terrã, Et cùm percuſsiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet, iratus eſt contra eũ vir dei, & ait, Si per-
cuſsiſſes quinquies aut ſexies ſiue ſepties, percuſsiſſes Syriam vſque ad conſummationem. Nunc
autem tribus vicibus percuties eam. Ioas iſte nepos erat Iheu, id eſt, filius Ioachaz filij eius. Igi-
tur qui fugit gladiũ Iheu interfecit eum Heliſæus. i. Syriam quam Iheu vel poſteri eius ad percu-
tiendum conſequi non merebantur, non quidem manu, ſed meritis percuſsit Heliſæus.

De morte Naboth Iezraelitæ, quod ipſe quoque innocentiæ Chriſti præco moriendo fuerit, & cuius rei vinea eius, cupiditas Achab, & Iezabel impia, typus extiterint. CAPVT XIIII.

Rerum bellicarum diuinis breuiter cauſis pro poſſe redditis, nunc demum ad prophetalẽ He-
liæ & Heliſæi gratiã redire cupimus, ſed ecce ſanguinẽ Naboth de agro Iezrael clamãtem au-
dimus, vt eum in myſterijs Chriſti domini ſilentio præterire non debeamus. Habet quippe ſan-
ctorum authoritas, quia quomodo propter ſanguinem eius, qui effuſus eſt in Iezrael, deleta eſt
domus Achab, vt Helię vaticinium compleretur, ſic propter ſanguinẽ veri Iezrael, hoc eſt ſemi-
nis dei regnum deſtructũ eſt Iudæorum. Ergo quanquã ad reliqua properantes, diuertamus ad
hunc innocẽtiæ Chriſti præconem. (Locutus eſt Achab ad Naboth dicens, Da mihi vineã tuam,
vt faciã mihi hortũ oleorum, quia vicina eſt & prope domũ meam meam. Daboque tibi pro ea III.REG. XXI.
vineam meliorem, aut ſi tibi commodius putas argenti pretiũ, quanto digna eſt dabo. Cui reſpõ-
dit Naboth, Propitius ſit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.) Naboth

IIII.RE. cõſpicuus ſiue ſeſsio interpretatur vel certè excluſio.Seſsionis vel excluſionis nomẽ Chriſto be-
I. ne cõgruit,propter ſuæ paſsionis humilitatem, actamq; extra ciuitatẽ ad crucifigendũ ipſius ex-
cluſionem.Porrò cõſpicuus factus eſt per reſurrectionẽ & aſcenſionẽ, extunc habẽs nomẽ quod
eſt ſuper omne nomen. Naboth iſte Iezraelites erat.Bene Iezraelites.Iezrael quippe interpreta-
tur ſemẽ dei,quod vtiq; non aliud eſt,niſi filius dei. Huic erat vinea videlicet illa, de qua loqui-
Matth.21. tur euangelica parabola.Nam erat paterfamilias,qui plantauit vineã,& ſepem circundedit ei,&c.
Da mihi vineam tuã,inquit,Achab,vt faciam mihi hortũ olerum,per Achab quod interpretatur
frater patris,Iudaicũ populũ ſupra diximus ſignificari, fratrem.i.cohæredẽ, patris ſui diaboli,ex
quo filiũ crucifixit patris oĩum dei.Da mihi,inquit,vineam tuã,vt faciã mihi hortũ oleris.Quòd
eſt dicere:Ad noſtros libitus nobis permitte fidẽ & ſpem patriarcharũ,legem quoq; & teſtamen
tum, vt in voluptatibus terrenis expẽdamus honorem vel merita patrũ ſanctorum. Ad hæc ille:
Iohan.8. Propitius, inquit, ſit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrũ meorum tibi. Abſit,Abſit ait,vt
cõcedam talibus debere dici, vel eſſe ſemen Abrahæ,filios dei,hæredes regni dei.Sed ſi eſtis filij
Abrahæ,opera vtiq; Abrahæ facite,vineæ meæ, vineæ patris mei fructus afferte. (Venit ergo A-
chab in domũ ſuam,indignãs & frendens.Et proijciẽs ſe in lectũ ſuum, auertit faciẽ ſuam ad pa-
rietem,& nõ comedit panẽ.Ingreſſa eſt aũt ad eũ Iezabel vxor ſua,dixitq; ei: Quid eſt hoc?&c.)
Quantũ indignati ſint,quantũ frenduerint Iudæi legẽtes miramur,& ammirantes legimus,iuxta
prædictã euangelij parabolã,qui prius ſeruos patrisfamilias miſſos apprehendentes,aliũ cæcide-
runt,aliũ occiderunt, aliũ verò lapidauerunt. Hoc fecerũt ſemel & iterũ. Nouiſsimè aũt miſſum
ad ſe filiũ,patre dicẽte:Verebuntur filiũ ſuum,illi videntes,dixerunt:Hic eſt hæres.Venite occi-
Iohan.11. damus eũ,& habebimus hæreditatem eius. Hoc peſsimũ conſiliũ impia conflauit Iezabel, impia
ſynagoga,impij ſcribę & phariſæi,ſeniores populi,& pontifices.Occidamus eũ,& noſtra erit hę-
reditas,occidamus eũ & Romani nõ venient tollere noſtrũ locum & gẽtem. (Prædicate,inquit,
Iezabel ieiunium,& ſedere facite,inquit,Naboth inter primates populi, & ſubmittite duos viros
filios Belial contra eũ,& falſum teſtimoniũ dicant. Benedixit deũ & regem, & educite eũ, & la-
pidate,ſicq; moriatur.)O hypocriſin, deo odibilem, iuxta ipſam literæ ſuperficiẽ.Prædicate ie-
Exod.22. iunium.Quam ob cauſam?Ob magnũ piaculum, ob immane ſacrilegiũ, quia Naboth maledixit
Leuit.24. deũ,quia Naboth blaſphemauit deũ inſuper & regem,cùm ſic dicat lex.Principi populi tui non
maledices.Et qui blaſphemauerit deũ,morte moriatur.Idcirco pædicate ieiuniũ,& dicite.Om-
nes ieiunemus,omnes humiliemur, quia tantum diebus noſtris nephas audiuimus, ne fortè cum
Matth.26. blaſphemo,pariter à terra deglutiamur.Planè hoc illi ſimile eſt,quod princeps ſacerdotum cum
dixiſſet:Adiuro te per deũ viuum,vt dicas nobis,ſi tu es Chriſtus filius dei,illo reſpondente. Tu
dixiſti.Scidit veſtimenta ſua , ille magnus & fortis æmulator dei, & dixit : Blaſphemauit . Quid
adhuc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam . Quid vobis videtur? At illi dixerunt.
Reus eſt mortis . Illi , inquam , ſimile eſt . Quare autem ſedere fecerunt Naboth inter primates
populi , & tunc demum ſubmiſerunt teſtes contra eum ? Nimirum quia Naboth de primatibus
erat populi,& vt totus videretur ſpecioſus ordo iudicij,primùm in ordine ſuo ſedit,vt poſtquam
teſtes locuti fuiſſent, tunc demum honore priuatus,poſtremo vita priuaretur. Hoc iam pulchrè
nefario modo palliata inceſsit nequiſsima hypocriſis.Quid multa?(Duxerunt eum extra ciuita-
tem,& lapidibus interfecerunt.) Imò duxerunt dominum extra ciuitatem, & crucifixerunt. Sed
4.Reg.9. hæc dicit dominus. (Occidiſti , inſuper & poſſediſti.) Et poſt hæc addidit , (In loco hoc in quo
linxerunt canes ſanguinem Naboth , lambent quoque tuum ſanguinem.) Ac deinceps. (Canes
comedent Iezabel in agro Iezrael , & cætera.) Iuxta hiſtoriam , hæc ita facta ſunt . (Iehu intro-
eunte,reſpexit Iezabel per feneſtram oculis ſuis ſtibio depictis atque ornato capite,& ait: Num-
quid pax poteſt eſſe Zambri qui interfecit dominum ſuum ?) Videlicet vt quantum hora per-
mittebat,interfectorem ſuum caſtigaret,& de proximo territum exemplo à nece ſua compeſce-
ret,ſic locuta eſt,atque vt placere,interim poſsit,oculis atque capite ornata eſt.(At ille dixit eu-
nuchis:Præcipitate eam deorſum.Et pręcipitauerunt eam.Poſtmodũ.Cùm requireretur indul-
ta ſepultura,quia filia regis erat,non inuenerunt, niſi caluariam, & pedes,& ſummas manus,reli-
Thre.2. qua nanq; canes comederant.)Hęc nimirũ vindicta ſanguinis Naboth,vindictæ ſanguinis Chri-
ſti portentum fuit.Hoc præcipitium Iezabel,illud præcipitiũ pręſignauit, quòd Hieremias prę-
uidens lamentando,dicit ſub ſpecie Babylonicæ,quæ præſens erat,captiuitatis.Præcipitauit do-
minus omnia ſpecioſa Iacob , deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda, & deiecit in ter-
ram.Polluit regnũ & principes eius. Item:Præcipitauit dominus Iſrael,præcipitauit omnia mœ-
nia eius, repleuit in filia Iuda,humiliatum, & humiliatam. Præcipitium illud toto orbe auditum
eſt.Ecce ſynagoga illa quæ Chriſtum occidit,vbi eſt?Nempe quicquid ſupereſſe videtur tale vel
tantum eſt, quantum fuit quod de corpore Iezabel ſuperaret canibus . Mortuum eſt omne tam
regnum quàm ſacerdotium eius,canes,id eſt,maligni ſpiritus,deuorant quicquid religionis ſab-
batizando aut ſacrificando deo ſeſe offerre arbitrantur.Hinc iam ad ſuperiora reuertamur.

De Helia

De Helia & Heliseo quid mysticè significet, quòd pallium suum posuit super eum, & ille relictis bobus cucurrit post eum. CAPVT XV.

CVmq; venisset Helias ad Helisæum, misit pallium suum super illum. Qui statim relictis bobus, cucurrit post Heliã. In Helia deus & dominus Christus. In Heliseo chorus apostolorum eius rectè intelligitur. Transferendus Helias pallium super Helisæũ posuit, quia videlicet deus & dominus Christus ex hoc mundo ad patrem transiturus, officium simul spiritum suum apostolis dedit. Quod meum erat, inquit Helias, feci tibi. Nempe deus & dominus Christus quod suum erat, fecit apostolis, postremo dicens ad eos. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Relictis bobus Helisæus cucurrit post Heliam, id est, relictis omnibus negotijs nudi & expediti apostoli executi sunt dispensationem euangelij sibi creditam. Deinceps historicus ordo sic se habet. (Misit ad eum Ochozias quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo, (videlicet vt eum apprehenderent) Dixerat enim, Nunquid quia nõ erat deus in Israel, misisti vt consulatur Beelzebub deus Accharon? Ideo de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Ascendit ad eum quinquagenarius, sedentiq; in vertice montis, ait, Homo dei rex præcepit vt descendas. Si, inquit, homo dei sum, descendat ignis de cœlo & deuoret te & quinquaginta tuos.) Hoc semel & iterum factum est. Quinquagenarius tertius cùm venisset, curuauit genua contra Heliam, & deprecatus est pro anima sua, & pro anima illorum qui secum erant. Deinde sequitur. (Factum est autem cum leuare vellet dominus Heliam, per turbinem in cœlum ibant Helias & Helisæus de Galgalis.

3.Reg.19. Iohan.20. IIII. REG. 1. CAP. II.

Quid in mysterio præsignet, quòd Helias est leuatus in cœlum, quid primus & secundus quinquagenarius qui cœlesti igne cõsumpti sunt, & quid tertius, qui se humiliando saluatus est. CAP. XVI.

PLana historia, prout res gestę sunt, ordine necessario texitur. Quæ autem in his figurata sunt, oportet vt ordine præpostero requiramus. In mysterio quippe prius est, quod Helias in cœlum leuatur, posterius, quod executores eius primi & secundi, descendente de cœlo igne, deuorantur. Siquidem prius deus dominus Christus in cœlũ ascendit, & postmodũ misit Beelzebub executores suos primos & secundos, quos tandem ignis æternus in die iudicij deuorabit. Primus quinquagenarius, Nero fuit, qui primus aduersus nomen Christianum leges conscripsit, edicta proposuit. Huius quinquagenarij quinquaginta, fuerunt omnes qui deinceps exemplum eius secuti sunt, & sęuiendo in martyres, Christi nomen exterminare voluerunt. Beelzebub ad quem cõsulendum miserat Ochozias, in euangelio quoq; princeps dæmoniorum nuncupatur. Ergo Neronem quoq; misit Beelzebub, id est diabolus. Secũdus quinquagenarius: Antichristus erit, & quinquagenarij eius omnes impij qui aduentu eius ad necem sanctorum armabuntur. Tertius quinquagenarius, & quinquaginta qui erant cum eo, persecutores illos designant, qui de crudelitate & proposito malo per pœnitentiam resipiscunt. Hoc significat, iste genua sua curuando, precando & dicendo. Homo dei, noli despicere animam meam, & animam seruorum tuorum qui mecum sunt, &c. Non dixit quemadmodum ille primus sedẽti in vertice montis, homo dei, rex præcepit vt descendas, aut quemadmodum ille secundus, hæc dicit rex. Festina descẽde. Dicere nanq; Helię, rex præcepit vt descendas de montis vertice: aut festina, descendet, id est, velle Christum de cœlo deponere, vt nullus fateri audeat, deum dominũ Christum in cœlum ascendisse. Hos igitur & illos. i. primos & secundos deuorabit ignis in vltimo iudicio, tertiũ aũt & oẽs quinquaginta eius, vniuersos qui pœnitentiã egerũt, saluabit deus dominus in illo aduentu suo.

Quid mysticè significet, quòd Helias in cœlum leuandus pallio suo Iordanis aquas percußit ac diuisit, & quid quòd Helisæus qui tertio sedere permissus, sedere noluit, sed cum illo perseueranter iuit. CAPVT XVII.

IErunt ergo ambo pariter, & quinquaginta viri de filijs prophetarũ secuti sunt. Qui steterunt e contra longè. Illi aũt stabãt ambo super Iordanẽ. Tulitq; Helias palliũ suũ, & inuoluit illud & percussit aquas, quę diuisę sunt in vtranq; partem, & trãsierunt ambo per siccũ.) Helisæus tertio per concessionẽ dimissus vt sederet, noluit sedere, sed potius cũ Helia pariter ire. Dixerat primo Helias, Sede hic, quia dñs misit me vsq; in Bethel. Dixerat secundo, Sede hic, quia dñs misit me in Hiericho. Dixerat tertio, Sede hic, quia dñs misit me vsq; ad Iordanem. Ille perstitit, & ad omnia hęc vnũ eundemq; sermonẽ respondit, Viuit dominus, & viuit anima mea, quia nõ derelinquã te. Planè hoc perseuerantię bono, beatos significat apostolos, qui suũ Heliã, suum deũ, & dominũ perseuerãter sunt secuti, nõ contenti cõplesse pręceptũ, nisi etiã proficiscerẽtur vsq; ad perficiendũ consiliũ. Nempe quod ait Helias, Sede hic, non præcipiendo, sed permittẽdo dixit, quo videlicet ille permisso pro magistri amore noluit vti. Sic nimirũ apostoli & apostolici viri, postquam impleuerunt præcepta, Verbi gratia, Non occides, non mechaberis, nec permissis. i. coniugio vel re familiari, pro amore Christi voluerũt vti. Propter quod dicit: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Igitur inquit scriptura, ambo pariter ierunt, steteruntq; super Iordanem. Iordanem constat baptismi sacramentum significare. Porrò baptismum ipsum

Lucæ 22.

IIII.REG. II. in morte Christi manifestum est esse conditũ. Omnes enim quicũq; baptizati sumus in Christo
Iesu,in morte ipsius baptizati sumus. Igitur vsq; ad Iordanẽ venerunt vsq; ad passionis articulũ,
dominũ suum Christũ apostoli secuti sunt. Et si metu perculsi, secundũ corpus ad tempus fuge-
runt,mente tamen cum illo perstiterunt. Tulit Helias pallium suum,& percussit aquas.i.tradidit
Christus corpus suũ,& patefacto latere suo,per sanguinẽ & aquam decurrentẽ, salutares baptis-
mi nobis consecrauit aquas. Diuisę sunt aquæ,& transierunt vterq; per siccum. Mors nanque so-
luta est,& Christus resurrexit à mortuis,& apostoli per eandem mortem redempti sunt.

De eo quòd ait: Postula quid vis vt dem tibi,&c. qualiter itidem in ascensione Christi apostolis factum sit. CAPVT XVIII.

CVmq; transissent, Helias dixit ad Helisæum. Postula quod vis, vt faciam tibi, antequam tol-
lar à te. Dixit Helisæus, Obsecro vt fiat spiritus tuus duplex in me. Qui respondit, Rem dif-
ficilem postulasti. Attamen si videris me quando tollar à te,erit quod petisti. Si autem non vide-
ris,non erit.) Postula,inquit,quod vis,vt faciam tibi. Hoc ille dixit cùm transissent, dominus au-
tem noster hoc ipsum dixit apostolis suis in ipso transitu,intra ipsum passionis agonẽ, sciens quia
Ioan.16. venit eius hora vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Amen amen dico vobis, si quid petieritis
patrem in nomine meo,dabit vobis. Vsquę modo non petistis quicquam in nomine meo. Peti-
te & accipietis. Et ille quidem sciuit petere,dicẽs, Obsecro vt fiat spiritus tuus duplex in me. A-
postoli autem petere nesciuerunt. Sed occurrit prompta largitoris benignitas, & antequam pe-
Ioan.14. terent quasi duplicem spiritum promisit, dicens, Amen amen dico vobis qui credit in me,ope-
ra quæ ego facio,& ipse faciet,& maiora horum faciet,quia ego ad patrem vado. Nempe maiora
facere id quodammodo est duplicem Christi spiritum habere. Quomodo autẽ discipuli Chri-
sti maiora quam Christus opera fecerunt? Quę nam possunt esse maiora? Vt cętera taceam. Chri-
stus salutaris doctrinæ sermonem in vna tantum gente illa non valde magna prædicauit,vna tan
Acto.2. tum lingua,scilicet Hebręa,& paucissimos ex eis conuertit. At verò apostoli,postmodum sancto
spiritu accepto, linguis omnibus, cœlestis sapientiæ sermonem cunctis gentibus locuti sunt, qui
erant homines idiotæ,& sine literis,& innumerabilem de cunctis gentibus multitudinem fructu
oso labore acquisierunt. Item, Christus missus à patre,venit tantum in spiritu mansuetudinis. A-
postoli autem apostolorumq; successores missi à Christo, venerunt ad nos in virga & in spiritu
mansuetudinis. Virga potestas disciplinæ est,quia Christus neminem coercuit. Spiritus mansue-
tudinis mitis est sermo exhortationis,quo solo vsus est,non tanti habitus, vt ei quenquam corri-
pere prælationis iure vacaret. Igitur Heliæ spiritus in Helisæo duplex est, duplex, inquam,
in apostolis Christi,officium vel effectus modo aliquo est. Sanè iuxta literam. Heliæ spiritus in
Helisæo duplex ex eo palam valet intelligi,quod Helisęus plura,id est,duplicia,quam Helias si-
gna fecit. Rem,inquit,difficilem postulasti. Attamen si videris quando tollar à te, erit quod pe-
tisti. Si autem non videris,non erit. Velut ex latere meritum tetigit Helisęi,videlicet quia perse-
uerando cum illo cum toties sibi dictum esset, sede hic, illud meruit, vt quasi hæreditario iure
spiritum perciperet magistri munere duplici.

De curru igneo,quo est eleuatus,& quod nec aliquis ante vel post Christum sic ascendit, vel poßit ascendere in cœlum quomodo Christus. CAPVT XIX.

CVmq; pergerent, & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuise-
runt vtrunque. Et ascendit Helias per turbinem in cœlum. Helisæus autem videbat & clama
bat. Pater mi,pater mi,currus Israel & auriga eius. Et non vidit eum amplius.) Currus, quo mo-
ris erat, reges ac principes vectari, dignitatem significat beati viri qui verè dignus est, & hono-
rem consequitur, quem deus honorare decreuit. Quid igneus apparuit, meritum indicat zeli
fortissimi,quo pro domino deo exercitum zelatus est plus cæteris. Non, inquit, vidit eum am-
plius. Hoc beatificans vir sapiens,nos,inquit, vita viuimus tantum, post mortem autem non erit
tale nomen nostrum Helias qui in turbine vectus est. Et continuò subiungit. Et in Helisæo com
4.Reg.13. pletus est spiritus eius. Quomodo completus est? Videlicet vt hoc esset ipse quod magistrum es-
se fatebatur, id est, currus Israel & auriga eius. Sic enim & illi dixit rex Israel egrotanti in infir-
mitate qua & mortuus est. Pater mi, pater mi, currus Isràel & auriga eius. Currus nimirum por-
tando Israel meritis, auriga regendo Israel, responsis propheticis. Et ille quidem quia homo
erat,& non deus, curru indiguit quo in cœlum leuaretur, in cœlum, inquam, non æthereum,
sed aereum, in aliquam terræ secretam regionem demittendus circa finem seculi ad persoluen-
dum mortis debitum rediturus. At verò Christus verè secundum nomen Heliæ deus & domi-
nus sine curru,sine aliquo vehiculo,vel angelorum ministerio, in cœlum ascendit, in cœlum æ-
thereum,sessurus æternaliter ad dexteram patris. Nemo ante illum sic ascendit,vel post ascensu-
Ioan.3. rus est. Quemadmodum dicit. Nemo ascendit in cœlum,nisi qui descendit de cœlo filius homi-
nis qui est in cœlo. Nos quippe ascendere in cœlum non possumus, sed quia ille caput nostrum
est,& nos membra sumus,diuina eius virtute subleuamur atque portamur.

Quid sit mysticè quòd Helisæus vestimenta scidit, quodq; pallio Heliæ primo percußit aquas, & diuisæ non sunt, secundo percußit, & diuisæ sunt. CAPVT XX.

APprehenditq; vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. Et leuauit pallium Heliæ quod ceciderat ei. Reuersusq; stetit super ripam Iordanis, & pallio Heliæ quod ceciderat ei, percusserat aquas, & non sunt diuisæ. Et dixit, Vbi est deus Heliæ, etiam nunc? Percussit aquas, & diuisæ sunt huc atq; illuc, & transiuit Helisæus.) Vetera vestimenta apostolorum carnales erant ceremoniæ Iudæorum. Porrò Christi pallium, sanctum est euangelium. Helisæus ergo apprehendens, scidit vestimenta sua, leuauitque pallium Heliæ quod ei ceciderat, quia videlicet apostoli edocti spiritu sancto, carnalia reiecerunt à se, legis instituta detrimētum reputantes, & arbitrantes vt stercora: Christi autem euangelium susceperunt quod eis tradiderat, quod eis reliquerat. Ventum est ad aquas Iordanis, & illo Helisæus pallio percussit aquas. Statim nāq; in Iudæa prædicare cœperunt apostoli euangelium Christi, prædicare cœperunt gratiam baptismi. Et aquæ non sunt diuisæ inquit. Certum est, quia diuisæ non sunt, nec Helisæo transitum præbuerunt. Iudæi nanq; prædicantibus apostolis non cesserunt, gratiam Christi non receperunt. Inuocato deo Heliæ percussit aquas, & diuisæ sunt, & transiuit Helisæus. Diuisæ sunt aquæ iterata percussione, id est, recepta est baptismi gratia missa ad alios, id est, ad gentes, euangelii prædicatione. Tunc transiuit Helisæus, tunc inquam viam habuit domini salus, apostolis prædicantibus atque per publicum non sine magno fructu portantibus. Helisæus nanq; dei mei salus interpretatur.

Quid sit mysticè quòd Helisæus in Hiericho habitauit, & aquas steriles terramq; peßimam mittendo sal in vase nouo sanauit. CAPVT XXI.

ILle autem habitauit in Hiericho. Dixerunt quoq; viri ciuitatis illius ad Helisæum. Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse domine perspicis sed aquę pessimę sunt, & terra sterilis. At ille ait, Afferte mihi vas nouū, & mitte in illud sal. Qui cum attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait, Hæc dicit dominus, Sanaui aquas has, & nō erit in eis vltra mors neq; sterilitas.) Habitabat, inquit, Helisæus in Hiericho. Ex quo Hierosolimitani, id est, Iudæi, quibus oportebat primum loqui verbum dei, repulerunt illud, & indignos se iudicauerunt æternæ vitæ. Helisęus habitat in Hiericho, Helisęus inquam, id est, dei salus, habitat in gente populoq; quondam destructo atq; anathematizato, sicut in diebus Iosue fuit, illa ciuitas Hiericho. Verum hanc inhabitando fecit, vt quæ erat Hiericho, id est defectus, nunc sit sancta indeficientis fidei Sion. Habitatio ciuitatis huius inquiunt Hierichotini optima est, sed aquæ pessimę sunt, & terra sterilis. Nempe hoc dixerunt & veraciter dicere potuerunt, quibus pessimę & amarę legis aquæ propinabantur, sicut habemus in actibus Apostolorum, Cùm venissent apostoli, & cōgregassent ecclesiam, retulerunt, quanta fecisset deus cum illis, quia aperuisset gentibus ostium fidei. Et quidam descendentes de Iudęa docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundū morem Moysi, non potestis salui fieri. Ac deinceps. Surrexerunt autem quidam de hæresi pharisęorum, qui crediderant, dicentes, quia oportet circuncidi eos, pręcipere quoq; seruare legē Moysi. Nimirum eorum, quibus dicebantur hæc verba ista sunt, Ecce habitatio huius ciuitatis optima est, sed aquę pessimę sunt, & terra sterilis est. Quod est dicere. In Christū credere optimum est, sed obseruationes legis importabiles sunt, & labor inutilis. Quod continuò Petrus apostolus comprobans dicit. Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus? Afferte mihi vas nouum, inquit Helisæus, & mittite in illud sal. Hoc nempe & protinus factum est, dum tacentibus omnibus, respondens Iacobus, orationem suam ita conclusit, Propter quod ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, sed scribere ad eos vt abstineant se à contaminationibus simulachrorū, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine. Deniq; abstinere ab huiusmodi, hoc est vas nouū afferre, nam illa erant de vetusto vase, de vetusto homine. Porrò in nouum vas sal mittere, hoc est, cum discretione agendo, non inquietari renatos spiritu mentis suæ, de laboriosa & inutili legis obseruatione. Hoc facto veraciter dicat dominus, Sanaui aquas has, & non erit vltra in eis mors neque sterilitas. Quomodo sanauit aquas has? Vtiq; data spirituali intelligentia, quia carnaliter legem intelligere, mors erat, sterilitas erat. Intelligere autem spiritualiter sanitas est, vita est. Dicit enim Apostolus, Litera occidit, spiritus autem viuificat.

Acto. 13. Iosue 6. Acto. 14. Ibid. 15. 2. Cor. 3

Quòd Helisæo ascendente per viam, pueri illuserunt, & idcirco eos duo vrsi de saltu egreßi lacerauerunt, portentum fuisse mirabilis excidij Hierosolymorum, sub Tito & Vespasiano, pro eo quòd Christo illuserunt.

CAPVT XXII.

ASCendit autem inde Bethel. Cumq; ascenderet per viam, pueri parui egresii sunt de ciuitate, & illudebant ei dicentes, Ascēde calue, ascende calue, qui cū respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine domini. Egresiq; sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.) Post illa quæ ante dicta sunt, miro & mistico ordine sequit̄ hoc factū. Quid enim nisi

III.RE.III. nisi portentum fuit miserabilis excidij Hierosolymorum, quod post ascensionẽ domini in Helia
præfiguratum, & post transitum apostolorum ad gentes, qui per Helisæum habitantem in Hie-
richo signatus est, constat esse factum? Duo nempe vrsi de saltu egreßi sunt, & pueros lacerauê-
runt, quia duo imperatores, Vespasianus pater, & Titus filius ab vrbe Roma venerunt, & Iudæos
Esaiæ 65. interfecerunt. Quam ob causam? Videlicet quia pueri Helisæo illuserunt, quia stulti Iudæi, &
principes eorum pueri centum annorum, propter quod & maledicti sunt, domino nostro illu-
serunt, & eum consputrunt, faciem eius velauerunt, colaphizauerunt, purpura induerunt, spinis
coronauerunt, flagellauerunt, tandemq́; dixerunt, Ascende calue, ascende calue. Quo? In locum
caluariæ, in crucem ascende. Cur enim tantus vir pueros in nomine domini malediceret, nisi lu-
sum eorũ prophetico spiritu intellexisset? Nã quod intellexerit ipsa litera præsens innuit. Cùm,
inquit, respexisset, vidit eos, & maledixit. Planè vidit eos, & intellexit eos, intellexit in eis pueros
futuros, pueros malignos, de quibus iam dictum est. Non ergo maledictio hæc ex amaritudine
irascentis, sed ex ratione fuit præuidentis. Hoc iam Helisęi signũ tertiũ fuit. Numeranda quippe
sunt, vt palam constet illud factum esse, quod petiuit, id est, quod spiritus Heliæ in eo duplex fa-
ctus sit. Primum ergo signum fuit, quod Heliæ pallio percußit aquas, & diuisæ sunt. Secundum,
quòd aquas peßimas sanauit. Tertium, quòd pueris tam efficaciter maledixit.

Quod cantante psalte, facta est super Helisæum manus domini, euidens esse documentum, quia non semper aderat spiritus sanctus prophetis, quodq́; ad inuocandum spiritum sanctum cum sermone diuinæ laudis, multum valet sonus musicæ dulcedinis. CAPVT XXIII.

PORrò Mesa rex Moab nutriebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum milia agnorum,
& centum milia arietum cum velleribus suis. Cùmque mortuus fuisset Achab, præuaricatus
est fœdus, &c.) Quartum virtutis opus hæc narratio continet. (Perrexerunt, inquit, rex Israel, &
rex Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam septem diebus, nec erat aqua exercitui & iumen-
tis quæ sequebantur eos.) Ac deinceps. (Nunc autem (inquit Helisæus) adducite mihi psalten.
Cùmq; caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & ait, Facite in alueum torrentis hu-
ius fossas, & fossas. Hæc enim dicit dominus. Non videbitis ventum neq; pluuiam, & alueus iste
replebitur aquis. Insuper tradetur etiam Moab in manu vestra.) Ita factum est. Hic ex vno mira-
culo viri dei, geminum capimus fructum eruditionis. Primo, vt sciamus quia nõ semper spiritus
aderat prophetis, præter vnum prophetam, magnum prophetarum dominum, cui nũquam spi-
Iohan. 1. ritus defuit, cuius hoc proprium signum fuit. Super quem videris spiritum descendẽtem, & ma-
nentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Qui enim dicit, Nunc adducite mihi
psalten, claret quia non habet propheticam gratiam in se manentem, cuius inuocans aduentum
per cantum psaltæ se præparat in occursum. Deinde ex hoc discimus, quantum cum diuinæ lau-
dis sermone musicæ dulcedinis sonus ad inuocandum prosit spiritum sanctum. Cùm, inquit, ca-
neret psaltes, facta est super eum manus domini. Mouet enim intus musica vi quadam & poten-
tia naturali spiritum hominis, & tum decenter conuenit cum verbo vel sensu diuinæ laudis, con-
Psal. 118. cutit penetralia cordis, & illam quam accepit homo resuscitat in eo gratiã spiritus dei. Quod op-
timè expertus est, & experiẽs primus psaltes inclytus dicit. Os meum aperui, & attraxi spiritum.

Quale in eo mysterium sit, quòd mulier parum olei quod habebat per vacua vasa, effudit, quæ cuncta vsque ad summum repleta sunt. CAPVT XXIIII.

IIII. REG. IIII. MVlier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Helisænm, dicens, Seruus
tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit vir timens deum. Et ecce credi-
tor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. Cui dixit Helisæus. Quid vis vt faciam
tibi? Dic mihi quid habes in domo tua? At illa respondit. Non habeo ancilla tua quicquàm in
domo mea, nisi parũ olei, quo vngar, & cætera.) Prophetæ dictis mulier obediuit, & ex eo quod
parum olei habebat per vasa vacua effudit, quæ cuncta vsque ad summum repleta sunt, & ex eo-
rum repletione mulier à creditoris sui debito est soluta. Quid per hanc mulierem, nisi sancta ec-
clesia designatur, duorum populorum, id est, Iudaici & gentilis, quasi duorum filiorum mater?
Quæ prius ex peruerso opere per callidi spiritus persuasionem quasi quosdam peccati nummos
à creditore acceperat, & duos quos in fide genuit, amittere timebat. Sed prophetæ verbis, id est,
scripturæ sacræ præceptis obediens, ex prauo quod habebat olei vasa vacua infundit, quia dum
ab vnius ore doctoris, parum quid de amore diuinitatis, multorum vacuæ mentes audiunt exu-
berante gratia vnguento diuini amoris vsq; ad summum replentur. Etiam nunc multorum quæ
prius fuerant vacua vascula, vnguento spiritus plena sunt, quæ ex paucitate olei solummodo in-
fusa videbantur. Quod dum alijs atq; alijs datur, & ab auditoribus fides accipitur, erepta mulier
videlicet sancta ecclesia sub creditoris sui iam debito non tenetur. Quintum hoc spiritus dei
miraculum fuit. Quale

Quale in eo myſterium ſit, quòd filium Sunamitis puer ab Heliſæo miſſus cum baculo non ſuſcitauit. CAPVT XXV.

SExtum continuò ſuccedit. (Facta eſt quædam dies, & tranſibat Heliſæus per Sunam ciuita-
tem. Erat autem ibi mulier magna, & cætera.) Cum miraculo, ſimul & myſterium eſt in eo
quòd filium Sunamitis huius puer ab Heliſęo miſſus cum baculo non ſuſcitauit, per ſemetipſum
verò Heliſæus veniens, ſeque ſuper mortuum ſternens, atque ad eius membra ſe colligens, huc,
illucque deambulans, & in ore mortui ſepties aſpirans, hunc ad rediuiuam lucem protinus per
miniſterium compaſsionis animauit. Auctor quippe humani generis deus, quaſi mortuum pue-
rum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miſeratus aſpexit. Et quia per Moyſen terro-
rem legis protulit, quaſi per puerum virgam miſit. Per legem quippe deus virgam tenuerat, cum
dicebat. Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. A peccati igitur morte timor ſuſcitare non
valuit, ſed ad ſtatum vitæ aſpirata manſuetudinis gratia erexit. Sed puer cum baculo mortuum Hebr.7.
ſuſcitare non valuit, quia Paulo atteſtante nil ad perfectum adduxit lex. Ipſe autem per ſemeti-
pſum veniens, & ſuper cadauer ſe humiliter ſternens ad exæquanda ſibi mortua membra, ſe col-
legit, quia cum in forma dei eſſet, non rapinam eſt arbitratus eſſe ſe æqualē deo, ſed ſemetipſum
exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus vt ho-
mo. Huc illucq; deambulat, quia & Iudæam iuxta & longè poſitas gētes vocat. Super mortuum Philip.2.
ſepties inſpirat, quia per apertionem diuini muneris gratię ſeptiformis ſpiritum, in peccati mor-
te iacentibus aſpirat. Moxq; viuens erigitur, quia is quem terroris virga ſuſcitare nō potuit, per
amoris ſpiritum puer ad vitam redit.

Quid ſit myſticè, quòd eundem quem ſuſcitauit Heliſæus eidem mulieri in virtute dei contulerat filium. CAPVT XXVI.

SEptimum dicimus hoc Heliſæi fuiſſe miraculum. Sed quid eſt, quod eundem quem ſuſcita-
uit, eidem mulieri in virtute dei contulerat filium? Sic enim res geſta eſt. (Dixitque ad Giezi
puerum ſuum: Loquere ad Sunamiten hanc. Ecce ſedulò in omnibus miniſtraſti nobis. Quid vis
vt faciam tibi? Dixitq; Giezi, Filium non habet, & vir eius ſenex eſt. Præcepit itaque vt vocaret
eam. Quæ cùm ſtetiſſet ad oſtium, dixit ad eam. In tempore iſto, & in hac eadem hora, ſi vita co-
mes fuerit, habebis in vtero filium.) Nonne ergo geminum circa Sunamiten hāc factum eſt mi-
raculum? Eſt planè & magnum nihilominus ad diuinum pertinens myſterium. Nam quomodo
Heliſæus puerum quem ſuſcitaret ipſe obtinuit, ſic dei filius genus humanum, quod ſupradicto
modo viuificauit, ipſe benedictione ſua concipi & naſci fęcit. Dixit enim deus, formatis homi-
nibus primis, Creſcite & multiplicamini, & hæc dicendo benedixit. Cęterum multitudinem vi- Gene.1.
tioſum ſegetis, quæ ſupra numerum excreuit, non pertinens ad viuificam redemptionem Chri-
ſti corrupta natura ſpontè producit, permittente iuſta ira dei cum poſt peccatum dicit mulieri.
Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Eſt itaque in vno puero ſextum ſimul & ſepti-
mum prophetici ſpiritus miraculum.

De coloquintida, cuius guſtum valde amarum, Heliſæus dulcorauit, quod hæreticorum doctrina illi ſimilis ſit. CAPVT XXVII.

OCtauum continuò ſequitur. (Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant co-
ram eo. Dixitque vni de pueris ſuis, Pone ollam grandem & coque pulmentum filijs pro-
phetarum, & cætera. Mors inquiunt in olla vir dei.) Spiritualiter quoque mors in olla eſt, quo-
ties in ſcripturarum cōſtructione, quibus quaſi grandi olla reficimur, amaritudo hæretica com-
miſcetur. Nam vitis ſylueſtris, quæ id quod eſſe videtur, non eſt, ſiue coloquintida, quæ ſimiliter
vt cucurbita per terram flagella tendit, ſed valde amara eſt, hęretici ſimulationes innuit, qui ſpe-
ciem quidem habet pietatis, ſed virtutem eius abnegauit. Quoties igitur eiuſmodi mortem ſano 2.Tim.3.
ſermone vir catholicus corrigit, profectò Heliſæus, id eſt, Chriſtus, qui in illo loquitur, farinam
in ollam mittit, vt non ſit amplius quicquam amaritudinis.

Quòd de paucis panibus turbam hominum ſaturauit, cui rei in Chriſto ſimile ſit. CAPVT XXVIII.

NOnum fuit miraculum, in eo quòd turbam hominum paucis de panibus ſaturauit, videlicet Matth.14.
in typum eius, qui & ipſe de paucis panibus multa hominum milia corporaliter ſaturauit, & Iohan.6.
nunc vſque ſpiritualiter de paucis prophetarum & apoſtolorum libris vniuerſam eccleſiam re-
ficit. (Comedent, inquit, & ſupererit.) Planè ita facimus, & ita fit, legendo atque exponendo co-
medimus quantum poſſumus & multum ſupereſt, quod in intellectus vel memoriæ noſtræ ven-
trem tranſmittere non valeamus.

De lepra Naaman Syri quæ curata eſt, lauando in Iordane ſepties, quòd in facto illo præfigurata ſit gratia baptiſmi, qua gentilis à peccati lepra mundatus eſt operante ſpiritu ſancto ſeptiformi. CAPVT XXIX.

Decimum,

IIII.RE.V. DEcimum, curatio fuit Naaman Syri. In quo quid mysticè intelligere debeamus, dominus innuit, dum dicentibus sibi, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua,
Lucæ 4. respondit, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, quia multi leprosi erant in Israel, sub Helisæo propheta, & nemo illorum curatus est, nisi Naaman Syrus. Igitur sensum ad intentionē domini sequentes, in Naaman qui de illa patria non erat, nosmetipsos, nos inquam gentes rectè intelligamus, qui ab Israel secundum carnem, & à testamento dei alieni eramus. Maximè autem Romanū imperium hic aduertimus. Princeps enim erat Naaman militiæ regis Syriæ. Syria sublimitas interpretatur. Ergo rex Syriæ princeps est mundi huius. Sublimis enim & superbus erat hic mundus. Certum autem est, quia sub illo principe Romanum imperium mundo principabatur. Illud igitur in persona Naaman rectè intelligimus. Quod vir magnus erat, quod vir fortis & diues, sed leprosus erat, ad hūc intellectum patenter operatur. Nam reuera magnum erat, forte, & ditissimum erat Romanum imperium, sed leprosum. Magnus leprosus, magna innumerabilium errorum lepra coopertus erat. Porrò de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israel puellam paruulam, quę erat in obsequio vxorum Naaman.) Puella ista, sancta scriptura erat. Porrò latrunculi, Pythagoras, Socrates, Plato, cæteriq; fuère philosophi, qui reuera quasi latrocinando captiuam de terra Israel duxerant puellam hanc, furtim lectitando & ad suos erroneos sensus violenter inflectendo, quamlibet sanctæ scripturæ particulam, eamq́ue variæ philosophiæ quasi vxori Naaman subseruire cogebant. (Quæ ait ad dominam suam, Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria, profectò curasset eum à lepra quam habet.) Bene hæc puella dixit. Si fuisset dominus meus ad prophetam. (Sed rex Syriæ misit illum cum literis ad regem Israel Ioram.) Sic nimirum princeps mundi huius, volentes multos ingredi vel tenere veritatis viam, in prauitatem detorsit hæreticam, cuius typum gerebat rex Israel, vt supra diximus, scissus à domo Dauid, & aureis seruiens vitulis. Tandem venit Naaman cum equis, & equitibus, & curribus, & stetit ad ostium domus Helisæi. (Misitque ad eum Helisæus nuntium, dicens, Vade & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis, Descendit & lauit in Iordane septies, & restituta est caro eius sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.) Notum est, quia ad leprosum istum, de quo loquimur, non per semetipsum venit Helisæus, sed misit ad eum. Non enim gentibus prædicauit Christus per semetipsum, sed prædicatores suos misit eis, iam assumptus in cælum. Vade, inquit, & lauare, id est, confitere fidem Christi, & baptizare. Septies lauare, id est, non solum aqua, sed & septiformi spiritu renascere. Descendit & lauit, id est, humiliatus est mundus sub potenti manu dei, & baptismum in remissionem peccatorum suscepit. Restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, id est, pristinam innocentiam recepit, concorporatus Christo paruulo, id est, humili atq; innocenti. Omnes enim (inquit Apostolus) qui in Christo baptizati
Galat. 3. estis, Christum induistis.

Quód ait Naaman, vt ignoscat mihi deus pro hac re, si rege innitente super manum, & cæt tera, quomodo non sit contrarium sensui apostoli, qui nec recumbere in idolio concedit. CAPVT XXX.

DIxitque Naaman, Obsecro, concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum burdonum de terra. Non enim faciet seruus tuus vltra holocaustum, aut victimas dijs alienis, nisi domino. Hoc autem solum est, de quo preceris dominum pro seruo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon vt adoret, & illo innitente super manum meam, si adorauero in tem-
1. Cor. 8. plo Remmon adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi dominus seruo tuo pro hac re. Qui dixit ei, Vade in pace.) Abijt ergo ab eo electo tempore. Vade in pace dixit, & hoc dicto bonæ voluntatis hominem securum reddidit. Apostolus autem dicit, Si viderit quis eum cui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia eius, cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est? Ergóne contrarij sibi sunt apostolus & propheta, dum hic ne saltem recumbere annuit, hic autem etiam adorare in idolio concedit? Non quidē cōcedit propheta adorare Remmon in templo Remmon, sed adorare deum in templo Remmon, qui cum vbique sit, poterat adorari & in templo Remmon. Attamē plus esse videtur in idolio adorare, quàm in idolio recumbere. Num inquam in hac diuersitate sibi sunt contrarij? Non vtique, sed vtrinque veritas, non dissona, vim discretionis exigit. Videlicet in hac parte discernimur, atque discernimus, cum quid eiusmodi agimus vel patimur, si cōscientia teste sine grauiori dispendio, id quod incurrimus euadere non valémus. Ea nempe discretione, & Apostolus ipse defenditur, ne iudicetur sibimet esse contra-
Acto. 16. rius, qui & Timotheum circuncidit, & tamen ad Galatas scribēs, dicit, Sic circuncidamini, Chri-
Galat. 5. stus nihil vobis proderit. Denique suomet iudicio Christus ei nihil prodesset si non vrgente necessitate discipulum circuncidisset. Item sacrificia & incensum Iudæorum, cunctasq́ue festiuita-
Esaiæ 1. tes eorum odit anima dei. Sicut per Esaiam dicit, ex quo manus eorum pollutæ sunt sanguine Christi.

Christi. Propter quod & prædictus Apostolus in epistola sua, pro Christo hæc detrimentum fa- Philip.3.
cit, & arbitratur vt stercora. At idem in actibus Apostolorum, quid fecit necessitate vrgente? As- Acto.21.
sumptis viris impendit illis, vt raderent capita, & postera die purificatus cum illis intrauit in tem
plum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum
oblatio. Igitur prophetæ atque apostoli, imò quod amplius etiam vnius atque eiusdem Apostoli
dicta atque exempla non sibi contraria sunt, sed cor datum hominem virtute discretionis vten-
tem, vtiliter erudiunt, vt sciat quando malorum communionem vel societatem patienter susti-
nere, quando sapienter debeat deuitare. Quàm discretionis opem, qui non assecuti sunt, temerè Rom.10.
nimis interdum scandala faciunt, & dissentiones in ecclesia nutriunt, rectè dicas, quia æmulatio-
nem dei habent, sed non secundum scientiam. Sanè quod ait Syrus ille, concede mihi seruo tuo,
vt tollam onus duorum burdonum de terra pro extruendo altari domino deo Israel, id solicitus
obsecrat. Est autem burdo animal magis oneriferum, vtpote ex equo & asina natum. Abijt ab eo Burdo
electo tempore, id est, verno tempore, cùm in florem cuncta erumpunt, & anni tempus electum
est, vel cum transeuntes per viam carpunt, & eligunt è vicinis agris quodcunq; ad manum vene-
rit diuersis floribus inuitati.

Quorum vel qualium in ecclesia typum gesserit Giezi, cui propter cupiditatis culpam lepra Naaman adhæsit. CAPVT XXXI.

DIxitque Giezi puer viri dei. Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, vt non acciperet ab
eo quæ attulit. Viuit dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid, &c.) Hoc
Helisæi miraculum vndecimum est. Verè in gratia prophetica mirandum quòd corpore absens.
Cor meum, inquit, in præsenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tibi.
Et quòd tam efficaciter sententiam dare potuit, dicendo: (Sed & lepra Naaman adhærebit tibi.
Egressus est enim ab eo leprosus quasi nix.) Et pulchrè miraculũ in peccatorem, vndecimo loco
ponitur, decimo autem illud in quo per emundationẽ Syri, iustificatio significatur. Omne enim
peccatum vndenarium est, quia dum peruersa agit, præcepta decalogi transit. Vt autem sensum
mysticum prosequamur intuendum hoc Giezi exemplum, gratiæ dei venditoribus in hac scri-
pturæ arce propositum est. Omnis quippe qui gratis dat, quia gratis accepit, qui euangelizando,
non quæ sua sunt quærit, sed quæ Iesu Christi, ipse est Helisæus. Qui autem lucrum ex euãgelio,
imò quod pessimum est, ex impositione manuum quærit, ipse est Giezi. Peccata quippe quæ e-
mundare videtur in se transponit, lepram tantorum suscipit quantis illo detestabili mercimonio
talentum callidus emunxit.

De miraculo quo ferrum de manubrio elapsum redijt, & super aquam natauit, cuius rei typus fuerit. CAPVT XXXII.

DIxerunt autem filij prophetarũ ad Helisæum. Ecce locus in quo habitamus coram te angu- IIII.RE. VI.
stus est nobis. Eamus vsq; Iordanem, & tollant singuli de sylua materias singulas, vt ædifice-
mus nobis ibi domum ad habitãdum, &c.) Duodecimũ hoc miraculum est. Mirum quippe fuit,
quòd ferrum securis ex manubrio in profundũ Iordanis elapsum, sursum redijt, & super aquam
natauit. Mysticè de seruando intelligentiæ dono exemplum hoc facto datũ est. Ferrum quippe
in manubrio, est donũ intellectus in corde. Lignũ verò per hoc cædere, est praua agentes incre-
pare. Quod nonnunquam dum fluxè agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia,
non vitatur, ferrũ in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligẽtia fatuatur. Quam profectò
intelligentiam ad hoc electis nouimus dari, vt ante dantis oculos ex bona debeant actione resti-
tui. Vndè & rectè is qui ferrum amiserat, clamabat. (Heu, heu, heu domine mi, & hoc ipsum mu-
tuum acceperam.) Habent enim hoc electi proprium, vt si quando eis in sua conscientia, furtiua
vanæ gloriæ culpa subrepit, ad cor velociter redeant, & quicquid in se ante districti iudicis ocu-
los damnabile inueniunt, lachrymis insequãtur. Qui flentes nõ solum cautè inspiciunt, quæ mala
commiserunt, sed ex accepto munere, quæ reddere etiam bona debuerunt, quia nimirum tanto
se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis, quæ agere poterant, debitores tenen-
tur. Rectè ergo qui ferrum perdidit, clamabat. Heu, heu, heu, & hoc ipsum mutuum acceperam.
Ac si dicat: Illud per dissolutionẽ negligentiæ perdidi, quod vt per bona opera redderem, ex gra
tia creditorum accepi. Sed nunquam deus mentem deserit, quæ in peccatis se veraciter agnoscit.
Vndè & mox Helisęus veniens, lignum deorsum mittit, & ferrum in superficiem attollit, quia vi-
delicet redemptor noster, piè nos respiciens cor peccatorum humiliat, & ei quam amiserat re-
format intelligentiam, lignum mergit & releuat, quia cor affligit, & scientiam reparat.

De miraculo, quò Syros cæcitate percußit, & rursum videre fecit, quòd nobis quoq; in hoc ostensum sit, plures esse nobiscum, quàm cum hostibus salutis nostræ, & quòd erga illos perfectam charitatem exhibuit. CAPVT XXXIII.

REx autem Syriæ pugnabat contra Israel. Consiliumque inijt cum seruis suis, dicens: In loco
illo, & illo, ponamus insidias. Misit itaque vir dei ad regem Israel, dicens: Caue ne transeas in

IIII.RE. VI. loco illo, quia ibi Syri in insidijs sunt,&c.) Tertiumdecimum fuit hoc miraculum.(Vidēs minister viri dei quos miserat rex Syriæ currus,& equos,& exercitum in circuitu ciuitatis. Heu,heu, heu,inquit,domine mi.Quid faciemus?Ait ille. Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis.Cumque orasset Helisæus, aperuit dominus oculos pueri,& vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum,in circuitu Helisæi.Rursum orauit,& hostes cæcitate percussit. Orauit tertio,rursumq; apertis oculis viderunt se esse in medio Samariæ.) Et nos dicamus quoties ab inimicis Christi visibilibus seu inuisibilibus circundamur, dicamus,inquam,fidem habentes,spem retinentes,charitate deo propinquātes.Noli timere,ô anima, noli timere ecclesia,plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. Nempe si de inuisibili cōtra malignos spiritus certamine agitur,nobiscum est dominus,nobiscum est angelorum exercitus,nobiscum est spiritualis pugnæ princeps,& victoriæ opifex, spiritus sanctus. Si autem visibile aduersus hæreticos certamen proponitur , nihilominus nobiscum est dominus, nobiscum est apostolorum chorus, nobiscum est patriarcharum & prophetarum numerus, nobiscum est candidatus martyrum exercitus, nobiscū est cum omni sancta scriptura,sanctus veritatis spiritus.Planè iuxta historiam præsenti loco propheta tali miraculo dignum se fuisse ostendit. Dicente rege Israel. (Nunquid percutiam eos pater mi?Non percuties,inquit.)Et cōtinuò. Pone,inquit, panem & aquam coram eis,vt comedant & bibant,& vadant ad dominum suum.)Si igitur eius exemplo equorū,& curruum igneorum,præsidium circa nos semper paratū esse cupimus,eius nihilominus exemplo carbones ignis Rom.12. super capita inimicorum nostrorum cōgeramus. Cùm enim scriptura dixisset:Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, continuò subiunxit . Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius,ita videlicet,vt ad pœnitentiam compungatur,tuo beneficio victus.

De obsidione Samariæ qua iuxta verbum Helisæi modius similæ statere vno, & duo modij hordei statere vno fuerunt in porta Samariæ.

CAPVT XXXIIII.

3.Reg.20. FActum est igitur post hæc. Congregauit Benadab rex Syriæ vniuersum exercitum suum,& ascendit & obsidebat Samariam.Factaq; est fames magna in Samaria,&c.) Hoc malum superat de sententia domini,quàm dixerat per Heliam cōtra regem Achab propter Benadab,quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius , & populus tuus pro populo illius.Anima illius pro anima huius iamdudum fuerat,pugnando quippe contra illum in Ramoth Galaad, sagitta percussus, & mortuus est. Hoc ergo supererat, & pro populo Benadab erit populus Achab,Tandiu.(Obsessa est Samaria donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars capi stercorum columbarum quinq; argenteis.) Mulieres eorum pactum miserabile fecerunt. (Da filium tuum , vt comedamus eum hodie , & filium meum comedamus cras.) Hic Helisæus persecutionis sanctorum particeps fuit. (Ait enim rex: Hæc mihi faciat dominus, & hæc addat, si steterit caput Helisæi filij Saphath super eum hodie. Timuit hic etiam vt Helias,& non quidem fugit,sed dixit:(Nunquid scitis quod miserit filius homicidæ huc,vt præcidat caput meum?Videte ergo cum venerit nuntius,claudite ostium, & non sinatis eum introire. Venit nuntius)furiosus(& dixit:Ecce tantum malum à domino est.Quid amplius expectabo à domino?) Hæc ait blasphemus simul & desperatus . (Dixit autem Helisæus . In tempore hoc,

IIII.RE. VII. cras modius similæ statere vno erit, & duo modij hordei statere vno in porta Samariæ.) Ad hæc incredulus vnus de ducibus audire meruit.(Videbis oculis tuis,& inde nō comedes.)Ita factum est . Et spiritus Helisæi miraculum quartumdecimum fuit. (Siquidem dominus sonitum audiri fecit in castris Syrię curruum & equorum & exercitus plurimi.Fugerunt Syri.Et egressus populus diripuit castra Syriæ.)

De eo quod ait ad Ioas regem Israel,percute iaculo terram,ac deinceps:Nunc autem,inquit,tribus vicibus percuties eam,videlicet Syriam.

CAPVT XXXV.

IIII.RE. XIII. QVintumdecimum gratiæ propheticæ fuit opus . (Aegrotante Helisæo in infirmitate qua & mortuus est,descendit ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo.Et ait Helisæus: Affer arcum & sagittas.) Ac deinceps : (Percute iaculo terram. Et cùm percussisset tribus vicibus & stetisset, ait Helisæus. Si percussisses quinquies aut sexies aut septies, percussisses Syriā vsq; ad consummationem.Nūc autem tribus vicibus percuties eam. Hoc nempe inter Helisæi magnalia suo loco rectè computatur,quia non Ioas rex Israel,sed Helisæus meritis suis, percussisse Syriam auctore deo,credendus est. Dixerat enim deus: Et erit quicunque fugerit gladium Asael, occidet 3.Reg.19. eum Iehu.Et quicunque fugerit gladium Iehu.Interficiet eum Helisæus.Porrò quomodo Syria effugerit gladium Iehu,iam superius dictum est.

De eo quòd cum tetigisset ossa Helisæi,reuixit mortuus,cuius rei in Christo mysterium sit.

CAPVT XXXVI.

SExtumdecimum idemq; vltimum continuò subditur miraculum.(Mortuus est Helisæus.Latrunculi quoq; de Moab venerunt in terram in ipso anno.Quidam aūt sepelientes hominem, viderunt

viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in ſepulchro Heliſæi quod cùm proieciſſent, tetigit oſſa Heliſæi, & reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos.) Magnum in ſuperficie hiſtorica miraculum, incomparabiliter maius in ſpiritu ſignificat opus diuinum. Mortuus nempe Heliſæus, myſticè Chriſtus eſt pro nobis paſſus. Latrunculi de Moab, maligni ſpiritus ſunt, & mundi peccata. Homines qui latrunculos viderunt & mortuũ ſuum in ſepulchro Heliſæi proiecerunt, apoſtoli fuerunt, qui contra dæmones, & contra peccata ſalutem mundi prouiderunt, & mortuum genus humanum ſepulchro Chriſti, id eſt, aquis baptiſmi immiſerunt. Si quidem aqua baptiſmi, ſepulchrum Chriſti eſt, dum in illa tertio mergimur pro eo, quòd Chriſtus in ſepulchro fuit tribus diebus & tribus noctibus. Vndè Apoſtolus: Cõſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem. Quòd tetigit mortuus oſſa Heliſęi, & reuixit, ſtetitq; ſuper pedes ſuos, illud eſt quod continuò ſubijcit Apoſtolus: Vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Roma.6. Coloſ.2.

Comprobatum eſſe ex operibus Heliſæi, quòd in eo ſpiritus Heliæ duplex ſit factus, & Iudæus eſſe ex hoc, quòd pia & ſyncera dixerit intentione: Obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me.

CAPVT XXXVII.

IGitur Heliſęus, ſicut ipſe petiuit ſpiritum Helię duplicem in eo factum accepit. Duplicia nanque hic fecit prodigia. Etenim illius octo fuerunt, huius ſedecim magnalia ſunt. Primùm, quòd orauit vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres & menſes ſex. Secundum quòd paucerunt eum corui præcipiente domino vſque dum ſiccatus eſt torrens. Tertium fuit, quòd hydria farinæ non defecit, & lecythus non eſt imminutus vſq; ad diem, in qua dedit dominus pluuiam ſuper faciem terræ, iuxta verbum eius. Quartũ fuit, quòd filium matrisfamilias ſuſcitauit. Quintum fuit, quòd orante illo cecidit ignis de cœlo & vorauit holocauſtum & ligna & lapides, puluerem quoq; & aquam, quæ erat in aquæductu lambens. Sextũ fuit, quòd rurſus orante illo contenebrati ſunt cœli, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis. Septimum fuit, quòd ad verbum eius deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios, & quinquaginta qui cum eis erant. Octauum fuit, quòd cum irent ambo pariter, videlicet Helias & Heliſæus, tulit Helias pallium ſuum & inuoluit illud & percuſsit aquas, quæ diuiſę ſunt, in vtranq; partem. Hoc illius vltimum econuerſo fuit Heliſęi primum. Claret itaq; quàm pia & ſyncera intentione, dixit, obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me. Non eget commendatione noſtra, quàm deus ſic effectu comitante commendat. Claret, inquam, quia nõ ſuam, ſed dei gloriam quærebat, non ſemetipſum per opera ſua magnificare, ſed deum glorificare volebat, non ſuimet exaltationem, ſed miſerabilis populi viſitationem quærebat, quem decepit Hieroboam, lacerauerat Amri, captiuauerat Achab, contaminauerat Iezabel. Nec verò quia reges in peruerſione perſtiterunt, idcirco putandum eſt, quòd inaniter laborauerint hi duo viri miſericordiarum, contendendo ne obliuioni traderetur nomen domini, in illa abundantia iniquitatum. Nam inaniter quidem ſe laborare putans, interpellat dominum Helias, ſed corripuit eum ſermo diuinus, reliqua eſſe dicens ſeptem milia virorum, qui non curuaſſent genua ante Baal. Ergo & in hoc magnum diuinæ pietatis iudicium eſt, quòd in tot mala deuolutum populum, diuinitas per tales viros proſecuta eſt, quorum iuſtitiæ obliuionem non acceperunt. Cum ſemine eorum permanent bona, hæreditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum, & filij eorum propter eos vſque in æternum manent.

3.Reg.17. 3.Reg.18. 4.Reg.2. 3.Reg.19. Gene.44.

De filia Iezabel Athalia, quæ nupſerat regi Iuda Ioram filio Ioſaphat, quomodo maternam veſaniam exercuit in Hieruſalem & in omni Iuda, & idcirco ſemen eiuſdem Ioram vſque ad quartam generationem de euangelica tollitur memoria.

CAPVT XXXVIII.

INterea fluxus ſanguinis ſecundum nomen Iezabel, ex ipſa in Iudam & Hieruſalem, & vſque in interiora tẽpli domini fluere cœperat: Filia quippe Achab & Iezabel, vxor fuit Ioram filij Ioſaphat regis Iuda, qui & occidit omnes fratres ſuos gladio, & quoſdam de principibus. Hic ambulauit in vijs regum Iſrael, ſicut egerat domus Achab. Filia quippe Achab (vt iam dictum eſt) vxor eius erat. Idcirco ſemen eius de generatione Chriſti filij dei, vſq; ad quartam generationem tollitur, dum dicitur, Ioram autem genuit Oziam, ſublatis de medio tribus Ahazia, Ioas, & Amaſia. 4.Reg.8. Nam quo more Iezabel inſanierat in Samaria, filia quoque eius inſaniuit in Hieruſalem, ſcilicet Athalia, & in omni Iuda. Ipſa filium ſuũ Ahaziam impulit, vt impiè ageret. Quo mortuo per manum Iehu regis Iſrael ſurrexit Athalia, & interfecit omnem ſtirpẽ regiam domus Ioram. Porrò 4.Reg.11. Ioſabeth filia regis, vxor Ioiadæ põtificis, tulit Ioas filiũ Ahaziæ & furata eſt cum de medio filiorum regis, cum interficerentur, abſconditque eum cum nutrice ſua in cubiculo lectorum, domino prouidente, vt non extingueretur lucerna ſerui ſui Dauid. Illum videlicet Ioas Ioiada pontifex anno ſeptimo eduxit cum principibus atque centurionibus, arma tenentibus à dextris, & à ſiniſtris in circuitu regis, & impoſuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendá legem,

 & con-

CAP. I. & constituerunt eum regem. Athalia verò interfecta est gladio. At ille videlicet Ioas mala reddidit pro bonis. Nam quamdiu quidem vixit Ioiada, fecit quòd bonum erat coram domino, postquam autem obijt, dereliquit dominum deum patrum suorum, seruiuitque lucis & sculptilibus. Spiritus autem domini induit Zachariam filium Ioiadæ sacerdotem, & stetit in conspectu populi

2.Para.24. & dixit eis. Hæc dicit dominus: Quare transgredimini pręceptum domini, quòd vobis non proderit, sed dereliquistis dominum vt derelinquat vos? Qui congregati aduersus eum, miserunt lapides iuxta regis imperium, in atrijs domus domini. Et non est recordatus Ioas rex misericordię, quàm fecerat pater illius secum, sed interfecit filium eius. Amasias quoque filius eius dereliquit dominum, & minaciter repulit verbum eius, & oppilare non metuit ora prophetarũ. Cùm enim misisset ad illum dominus prophetam qui diceret, cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu sua, ille respondit: Num consiliarius regis es? Quiesce, ne interficiam te. Huic successit filius eius Ozias, sub quo prophetare cœpit Esaias.

COMMENTARIORVM IN LIBROS REGVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN ESAIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Laus Esaiæ prophetæ, quòd sic vniuersa Christi, & ecclesiæ quoque prosequatur mysteria, vt non tam propheta dicendus sit quàm euangelista, & ob quam causam res spirituales rerum terrenarum nominibus siue imaginibus subtexit. CAPVT I.

Hieronym⁹ in prologo. OMNIS anima quæ Christum diligit. Esaiæ prophetæ aurem libẽter apponit, tantoque subiectior appropinquat pedibus illius, quanto fidelius de Christo sentit, qui in illo loquitur. Nam de hoc illud rectè æstimat pietas Christiana, quòd non tam propheta dicendus sit quã euangelista, ita enim vniuersa Christi ecclesiæq; mysteria, ad liquidum prosequitur, vt non eum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Et cùm interdum ad præsentem respiciat historiam, & post Babyloniæ captiuitatem reditum populi significet in Iudæam, tamen cum hoc omnis ei cura de vocatione gentium, & de aduẽtu CHRISTI est. Hoc autem expediebat, tam in isto quàm in cæteris prophetis, vt terrenæ Hierusalem atque Babyloniæ, terrenarumq; rerum, aliarumque nominibus cœlestia sacramenta tegerentur, quatenus per hanc occasionem scriptura sancta de contemptu liberaretur, suoq; tempore profutura venturis in honore seruaretur. Iudæi quippe præsentium tantum atque terrenorum amatores nimij fuerunt, adeò vt in tota lege nunquam eos digitus dei, cœlestium promissione ad bene agendum inuitare, nunquam pœnarum infernalium cõminatione terrere à malis dignatus sit. Terram vbique bonam, & fertiles annos promittit, si bene egerint, famem & oppressiones hominum minatur, si malè egerint. Talibus nudo sermone iam cœlestia sacramenta crederẽtur? Proinde in prophetis quidem manifestius cœlestia prædicantur, sed quasi fugitiuus, vbi quid eorum attingit, confestim sub terrenorum nominibus, iterum atque iterum & sæpissimè se abscondit: sermo diuinus. Cùm ergo in cæteris steterimus, tum maximè in isto moras aliquantas iam innectere non grauabimur, exoratum esse cupientes doctorem eius spiritum sanctum, vt quo sensu per eum locutus est, eodem nobis colligenda Christi filij dei testimonia reuelare dignetur.

Quòd aduentum Christi circa quem omnis versatur intentio septem recapitulet periochis & cunctas partes aduersas mysticè sub nouem designet regnorum siue prouinciarum nominibus Babylonis, Moab, Damasci, Ægypti, Duma, Arabiæ, Vallis visionis, Tyri, & iumentorum austri, pœnas impiorum oneris nomine significans. CAPVT II.

PRimo vt materiam eius quasi breui tabella depingamus, illud dicendum est, quia Christi aduentum septem recapitulat periochis, circa quem omnis versatur spiritus prophetici intẽtio, quippe quẽ expectabat hic, quẽ expectabant oẽs sancti, ab origine mundi. Prima est, quàm cõtra interfectores eius zelo iusti doloris vehemẽtissimo inuehitur, quàm acerrimè, væ (inquiens) gẽti

Esa.cap.1. peccatrici, populo graui iniquitate. Ac deinceps: Audite verbum domini, principes Sodomorum, auribus percipite legem dei nostri, populus Gomorrhæ. Secunda ab eo, quòd ait: Cantabo

Cap.5. bo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. Tertia ab eo quod ait: In anno quo mortuus est rex

est rex Ozias, vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatũ, & ea quæ sub eo erant implebant templum. Quarta ab eo quod ait. Primò tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Quinta ab eo quod ait. Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascēdet. Hinc onera nouem continuantur, onus Babylonis, onus Moab, onus Damasci, onus Aegypti, onus Duma, onus in Arabia, onus vallis visionis, onus Tyri, onus iumentorũ austri. Sub istis nominibus vniuersi Christi, & ciuitatis eius cœlestis Hierusalem aduersarij condemnantur, singulisque onus iudicij grauissimumque iniquitatis eorum talentum superponitur. Nam ecclesia quam impugnant, decima est. Sub eadem specie in euangelio factum est, & dictum est. Nónne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam deo, nisi hic alienigena. Vnus iste idemq; decimus, vnius fidei ecclesia est. Denarius quippe numerus, quod melius arithmetici nouerunt, secunda vnitas est. Nouenarius autem multitudo est, ex opposito vnitatis turba est. Cui si addatur vnum statim fit vnitas, quia sicut iam dictum est, denarius secunda vnitas est. Sic planè multis & diuersis aduersarijs, si vna inseratur fides, vna fiunt ecclesia. Ad instructionē huius vnius plura deinde propheta locutus, sextam tandem facit recapitulationem, dicendo. Consurge, consurge, induere fortitudinem brachiũ domini. Septima sic incipit. Surge illuminare Hierusalem, quia venit lumē tuum, & gloria domini super te orta est. Nunc præuio ipso cui intendimus sempiterni luminis candelabro, templum huius scripturę ingredimur, non cuncta historica, aut cuncta moralia quæ in eo continentur, sed sola fidei Christi testimonia scrutantes iuxta quod in toto hoc opere propositum habemus.

Cap. 6.
Cap. 9.
Lucæ 17.
Cap. 51.
Cap. 60.

Visionem prophetæ super Iudam & Hierusalem esse in futurum, quando Iudæi saluatorem venientem spernerent, & crucifigerent, & generationem illam iam dici gentem peccatricem, populum graui iniquitate, semen nequam, filios sceleratos. CAPVT III.

Visio Esaiæ filij Amos, quam vidit super Iudam & Hierusalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda.) Super Iuda (inquit) & Hierusalem vtique super IVDAM animalem, & super terrenam HIERVSALEM in malum, nam super Iudam spiritualem, & cœlestem HIERVSALEM pro parte adhuc in mundo peregrinantem, visio hæc reuelatur in bonum, visio prius clausa & signata, nunc autem aperta, & publico intellectui prædicata. (Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam dominus locutus est.) Tanquam diceret. Magni oratoris, magni concionatoris conquestio ista est, oratoris (inquam) cuius oratio verbum deus est, cuius contio tota in cœlis, angelorum, & in terra hominũ ecclesia est. Idcirco audite cœli, & auribus percipe terra, vt cum audieritis, quid dominus locutus, quid dominus conquestus est, sitis ad vindictam ô vos cœli desuper ferrei, sis tu ô terra subter ænea. Quid enim dominus locutus est? Quid dominus conquestus est? Quid iniuriarum talis ac tantus perpessus est? Ait. (Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.) Enutriui (inquam) filios in Abraham, Isaac, & Iacob, benedicendo & multiplicando eos, exaltaui in Moyse, in Iosue, & in Dauid, educendo illos mirabiliter de terra Aegypti, diuidendo illis terram in funiculo distributionis, decorando illos regalibus victorijs, regia quoq; ciuitate Dauid, & vnico tēplo nominis mei. Ipsi autem spreuerunt me, cum præconijs prophetarum venientem ad se. Parum est, quòd spreuerunt me. Parum est, quòd prælecto Cæsare, prętr eum dixerunt regem non habere se. Insuper & prælecto Barraba latrone, crucifixerunt me. Hoc attoniti auditu cœli, & stupefacta terra, reuerendo indignamini, & indignando reuerimini, quia profectò non paruæ indignitatis est, quòd ego dominus vester omnia bona feci, & omnia mala recepi. Tantum hoc est, vt vos ô cœli, iustè humili dolore debeatis confringi, & tu terra pio debeas singultu tota concuti. Dicat aliquis filiorum eiusmodi. Quid mirum, si spreuimus? Non enim cognouimus. Venisti nimium occultus, qui iuxta promissiones patrum & prophetarum debueras in conspectu nostro incedere rex magnus, rex gloriosus. Ad hęc, inquam. (Cognouit bos possessorem suum, & asinus pręsepe domini sui. Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.) Bos animal mundum, asinus autem immundum, vtrunque tamen animal brutum. Bos ergo Iudæum simplicem, qualis erat Petrus aut Andreas, vterq; piscator, non scriba, non legisperitus. Asinus autem simplicem significat gentilem, qualis erat Cornelius. Dicitis (inquit) quia ego veni nimiũ occultus. Vndè ergo bos me possessorem suum, & asinus præsepe meum cognouit? Vndè, inquam, nisi quia pabulo verbi boni delectatus est, quòd apposui, quòd opera mea bona circa se, vterq; persensit? At tu Israel, tu populus meus Hierosolymitanus, qui circa templum residens, cùm pharisæis & pontificibus in lege gloriabaris, talia non amasti. Idcirco non intellexisti, igitur Israel me non cognouit, & populus meus non intellexit, id est, cognoscere & intelligere noluit. Respondete igitur cœli, loquere terra, & dic. (Væ gente peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis.) Væ inquam, id est, iudicium æternum, supplicium sempiternum. Et quare hoc? (Dereliquerunt dominum,

CAP. I.

 blasphe-

CAP. I. blaſphemauerunt ſanctum Iſrael.) Et antequam veniret, dereliquerunt dominum eligẽdo Baal, & cætera,portenta dæmoniorum,& vbi venit,blaſphemauerunt eundem ſanctum Iſrael, dicendo. Johan 8. Dæmonium habet,fabri, & non dei filius eſt. (Abalienati ſunt retrorſum.) Quomodo? Primùm Ibidem 6. eis oportebat proponi regis ſui ius,& edictum,ipſi autem odientes eum, miſerunt legationem poſt eum,dicentes:Nolumus hunc regnare ſuper nos. Ita abalienati retrorſum,ecce pro domino Lucæ 19. expectant diabolum,pro ſancto Iſrael expectant hominem peccati,filium perditionis.

Peccatum illorum non fuiſſe ex ignorantia,ſed ex ſuperbia,inuidia,& idcirco veniam illos non mereri,& hoc eſſe quod ait: Omne caput languidum,& omne cor mœrens,&c. CAPVT IIII.

SVper quo percutiam vos vltra adijcientes præuaricationem?Omne caput languidũ, & omne cor mœrens,à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas.) Ac ſi dicat. Non peccaſtis per infirmitatem, non erraſtis per ignorantiam. Si ita eſſet, ſcirem vndè vos percutere deberem, inuenirem qua plaga vos caſtigare poſſem. Nunc autẽ in quo percutiam vos vltra,addentes præuaricationem,addentes,inquam,peccato,defenſionem peccati? Omne caput languidũ,& omne cor mœrens. In capite languido praui operis, tinea deſignatur exterior,in corde mœrenti, inuidia interior. Hoc ipſum verbis alijs iterat,à planta pedis (inquiens) vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Planta pedis opus exterius, vertex rationis dignitas intus intelligitur. Cùm ergo quis per malitiam peccat, velut illi,cùm dicerent. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia,cùm ſcirent, quòd in digito dei eijceret dæmonia, rectè dicas, quia à planta pedis, vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Igitur in quo percutiam vos? Nempe huiuſmodi inſania non remittitur,neq; in hoc ſeculo,neq; in futuro. (Vulnus(inquit)& liuor,& plaga tumens.) Malũ eſt vulnus,peius liuor,peſſimum plaga tumens. Malum eſt (inquam) peccato ſaltem ad horam vulnerari,peius malo vſu liueſcere,peſſimum cum tumore ſuperbiæ culpam defendere. Talis veſtra Matth.4. inſania eſt. (Non eſt circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo.) Volui circumligare, Iohan.19. & ad pœnitentiam adſtringere,dicendo per memetipſum, pœnitentiam agite, & noluiſtis euangelij ligamenta recipere. Effudi de latere meo ſanguinem & aquam, medicamẽtum ſalutis æter- Actu.2. næ,& noluiſtis accedere. Dedi oleum, id eſt, ſpiritus ſancti gratiam credentibus in me, ita vt loquerentur omnibus linguis homines idiotæ,& noluiſtis audire. Quid igitur tandem fiet? (Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ exuſtæ igni. Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant, & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili.) Hoc initium dolorum interim habete. Nam alibi habebitis,ſicut prędixi æternum væ.(Et derelinquetur filia Sion ſicut vmbraculum in vinea,& ſicut tugurium in cucumerario.) Quomodo illud vel illud relinquitur? Videlicet cùm ablatæ fuerint fruges,recedente cuſtode,quia non habet vltra quod ſeruet, remanet vmbraculum vacuum, remanet neglectum tugurium, quòd fecerat ſibi propter ardorem ſolis, ac radios declinandos, & vt inde homines vel beſtiolas, quæ inſidiari ſolent natis vitibus abigeret. Ita derelinquetur filia Sion recedentibus præſidibus templi virtutibus,& erit ſicut ciuitas quæ vaſtatur, id eſt, verè vaſtabitur. Amplius dicam. (Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrhæ ſimiles eſſemus. Non dicatis, ira hæc eſt grandis nimis, multitudo malorum noſtris maior eſt meritis, nam niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, niſi prædeſtinaſſet, vt reliquiæ ex nobis ſaluæ fierent, non obſidione hominum circundaremur, Gene.19. non gladijs Romanorum interficeremur, non captiui in omnes gentes duceremur, ſed ſicut ſuper Sodomam & Gomorrham pluit ſulphur & ignem dominus à domino, ita iuſtiſsimè ſuper Rom.11. nos in vindictam ſui ſanguinis ſulphur & ignem pluiſſet filius dominus à patre domino. Sed ſi hoc feciſſet non supereſſent reliquiæ, quæ ſaluæ fierent ex nobis, poſtquam plenitudo gentium ſubintroierit.

In quo peccatum illorum peccato Sodomorum & Gomorrhæ fuerit ſimile,vt illud præuidens,meritò diceret: Audite verbum domini. CAPVT V.

AVdite verbũ domini principes Sodomorũ, auribus percipite legem dei noſtri populus Gomorrhæ.) Non dicatis. Quare ſicut Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles in pœna eſſemus. Nam ecce ego dico,ego teſtificor,quia vos pontifices & phariſæi, principes Sodomorũ eſtis,vos populus Hieroſolymitanus populus Gomorrhæ eſtis. Vndè? Nimirũ quia ſicut illi egerunt,ita & vos egiſtis. Venit quondam dominus, venit(inquam)in duobus angelis ſuis dominus Sodomam veſpere,ſedente Loth in foribus ciuitatis,cõpulit illos oppidò, vt diuerterẽt ad eum. Ingreſsiſq; domum fecit conuiuium,coxit azima,& comederunt. Prius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum, à puero vſque ad ſenem, omnis populus ſimul, vocaueruntque Loth, & dixerunt ei. Vbi ſunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, vt cognoſcamus eos. Nimirum huic ſimile,imò & hoc deterius vos feciſtis. Venit dominus,non iam in angelis,

angelis,ſed in propria perſona, venit(inquam)in ciuitatem veſtram, & facta hora veſpertina, in domo cuiuſdam hoſpitio receptus, manducabat paſcha. Veniſtis vos & miſiſtis miniſtros cum laternis & facibus,& armis,& circundediſtis eum, & expetiſtis ad illudendum, crapulati, ebrij, atque vomentes, ſicut illi Sodomitæ, de quibus iam dictum eſt, quando circundederunt domum Loth,quia veſpera plenum ventrem habuerunt,teſtante ſcriptura quia hoc fuit peccatum Sodomorum,ſaturitas panis, & ocium. Ita & vos illa feſtiua, illa paſchali veſpera, ſaturati, & ebrij,dominum circundediſtis ad illudendum, ad conſpuendum, ad flagellandum, ad crucifigendum,læti tanquam victores,quòd apprehendiſſetis eũ. Vndè & ſpiritus eius in pſalmo querelam depromens.Et in me (inquit) pſallebant qui bibebant vinum. Quid autem contigit illi peſſimæ turbæ Sodomorum?Clauſerunt viri oſtium, & eos qui erant foris percuſſerunt cæcitate à minimo vſq; ad maximum,ita vt oſtium inuenire non poſſent. Ita contigit & vobis, ò principes Sodomorum. Clauſum vobis eſt oſtium ſcripturarum, cæcitate percuſsi eſtis, foris errantes circuitis,& eum inuenire non poteſtis,qui dixit. Ego ſum oſtium. O igitur principes Sodomorum,audite verbum domini.O igitur populus Gomorrhæ, auribus percipite legem dei noſtri.Quod illud ſit verbum domini: Ait.

Ezech.16. Psal.68. Iohan.10.

Sacrificia omnia & feſta Iudæorum deo eſſe odibilia,& vnicum illi placere baptiſma. CAPVT VI.

QVO mihi multitudinem victimarum veſtrarũ?Plenus ſum. Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum,& agnorum,& hircorum nolui.)& cætera. Adhuc(inquit)cum ſitis Sodomitæ publici, vos ſacrificatis mihi? Adhuc multitudine victimarum veſtrarum ineſcari me poſſe putatis?Quo mihi hæc? Quid ſanguis vitulorum, agnorum, & hircorum mihi conferet?Plenus ſum.Magnum & verum ſacrificium ſuſcepi, & in illo impletus ſum,id eſt, obedientiam ſancti Iſrael,quem blaſphemaſtis,quem occidiſtis,cuius ſanguine manus veſtrę plenæ ſunt.Ille me impleuit. Ille ſacerdos mihi ſatisfecit. Plenus igitur, quo admittam multitudinem victimarum veſtrarum?Nolo,imo nolui cùm veniretis ante conſpectum meum.Quod huiuſmodi vobis ſacrificia Moyſes ordinauit, non me volente, ſed me permittente fecit: videlicet quia vos talibus in Aegypto ſacrificijs aſſueti ſeruire dijs alienis, non poteratis à conſuetudine arceri.Dico ergo.(Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris, vt ambularetis in atrijs meis?Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra.) Vltra ſacrificium ſacerdotis mei, cui iuraui & non pœnitebit me, dicens. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Vltra (inquam) huius ſacrificium ne offeratis olidum ſacrificium veſtrum. (Incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam & ſabbatum,& feſtiuitates alias non feram.Iniqui ſunt cœtus veſtri, calendas veſtras,& ſolennitates veſtras odiuit anima mea.)Olim nolui, attamẽ tuli. Nunc autem iam non feram,nam odio profundo odiuit hæc anima mea. (Facta ſunt mihi moleſta.) At ex quo facta ſunt mihi moleſta,ſuſtinui illa per annos quadraginta. Non ſtatim miſi Titum & Veſpaſianum, qui tollerent veſtrum & locum & gentem, qui ciuitatem & templum deſtruerent, ita vt non remaneret lapis ſuper lapidem,ſed ſuſtinui per annos quadraginta.(Laboraui ſuſtinens.)Quòd tam diu ſuſtinui,labor mihi fuit. Abominabar incenſum veſtrum, oderam neomeniam, & ſabbatum veſtrum:oderat anima mea cœtus veſtros,& ſtercus ſolennitatum veſtrarum. Vim quodammodo faciebam animæ meæ,vt quod oderat,ſuſtineret ſaltem quadraginta annis, & hoc faciẽs laboraui.Veniant tandem Romani,& hunc laborẽ demant mihi.(Et cum extenderitis manus veſtras.) Subauditur,& foris circundati armis,& intus fame, & ſeditionibus afflicti & conciſi. (Auertam oculos meos à vobis.)Ne compellar cõdolere & miſereri. (Et cùm multiplicaueritis orationẽ.) Sacrificia certatim offerendo, in templo cruentando, in aſpectu hoſtium, pertinaciam veſtram admirantium.(Non exaudiam.Manus enim veſtræ plenę ſanguine ſunt.)Impleſtis vobis eas dicendo.Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.Hoc eſt,verbum domini.Quę porro eſt lex dei noſtri?(Lauamini, mundi eſtote.Si forte compuncti aliqui ex vobis dicant ad Petrum, & ad reliquos apoſtolos meos:quid faciemus, viri fratres,ecce dico vobis Lauamini. Quod eſt dicere.Pœnitentiam agite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini.Itaque.Lauamini, mundi eſtote,id eſt, baptizamini & nolite rurſus malis operibus munditiam baptiſmatis perdere,& ecce audite ſeptem partes adhibendæ diligentiæ. (Auferte malum cogitationũ veſtrarum ab oculis meis,quieſcite agere peruerſe,diſcite bene facere.Quærite iudiciũ, ſubuenite oppreſſo,iudicate pupillo,defendite viduam.) Septem itaq; modis iſtis contendite mundi permanere, ſeptem(inquam).i.omnibus modis, nam ſeptenario numero ſignificatur vniuerſitas.Et cũ feceritis.(Venite & arguite me.)Nõ enim contemná,ego dñs vobiſcũ iudiciũ ſubire.Proponite cauſas,prȩmia exigite.Magnũ quippe baptizati, & mundati, aduocatũ habetis apud me,cuius lauiſtis vos ſanguine,cuius purificati eſtis fide.Si fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabuntur.Et fuerint rubra,quaſi vermiculus,velut lana alba erũt.)Coccinũ ignei vermiculus coloris eſt ſanguinei.In coccino ergo peccata libidinis,in vermiculo homicidij ſcelus datur intelligi.

Psal.109. Matth.27. Actu.2.

CAP. I. Si(inquit)fuerint peccata veſtra,peccata Sodomorũ vt coccinum , quoniam eſtis principes Sodomorum,quaſi nix dealbabuntur , iuxta illud in pſalmo . Aſperges me hyſſopo & mundabor, Pſal.50. lauabis me,& ſuper niuem dealbabor.Si ſuerint peccata veſtra,peccata homicidarum quaſi vermiculus,quoniam occidiſtis Chriſtum , velut lana alba erunt , vt iam non appareat ſanguis eius ſuper vos,ſed candidum gratiæ veſtimentum . Hæc eſt lex dei noſtri , ò populus Gomorrhæ. Omnem multitudinem victimarum veſtrarum , omnes ſolennitates veſtras odiuit anima mea, inquit.Solum hoc eſt,quod volo.Lauamini.(Si volueritis,& audieritis me,bona terræ comedetis.)Si(inquam)volueritis hanc legem percipere auribus vt audieritis, vt lauemini, & mũdi ſitis, bona terra viuentium comedetis.(Quod ſi nolueritis, & me prouocaueritis ad iracundiam,gladius deuorabit vos.)Gladius (inquam) deuorabit vos , & nunc in præſenti Romanorum,qui corporibus ſeparet animas,& alibi gladius malignus , qui animas à deo , & ab omni ſorte iuſtorum diuidat,ſi me prouocaueritis ad iracundiam , ſi ex eis quos mitto ad vos prophetis, ſapientibus,& ſcribis occideritis,flagellaueritis,crucifixeritis, lapidaueritis, & de ciuitate,in ciuitatem perſecuti fueritis.(Quia os domini locutum eſt.)Quid os domini locutum eſt?Nimirum quòd gladius deuorabit vos , vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus , qui effuſus eſt ſuper terram,à Matth.23. ſanguine Abel iuſti,vſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ , quem occidiſtis inter templum & altare.Hoc locutum eſt os domini,& hoc interpoſita veritate,firmauit.Amen dico vobis(ait) venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.

Peccatum illud maximè ſacerdotum,ſcribarum,& phariſæorum fuiſſe,qui propter traditiones ſuas,traditiones dei reliquerunt,hincq; eſſe quod ait:Argentum tuum verſum eſt,&c. CAPVT VII.

SCio prænoſcens ò principes Sodomorum , quia vos hoc verbum domini non audietis,ſcio ò populus Gomorrhæ, quia vos hanc legem dei noſtri auribus non percipietis . Dico ergo. (Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? Iuſtitia habitauit in ea,nunc autẽ homicidæ.)Ciuitas quondam fidelis,ciuitas Dauid fidelis, quomodo facta eſt meretrix?Quomodo,vt fornicari ſibi vacaret,legitimum virum ſuum occidit.Iuſtitia quondam,id eſt,nomen domini,iuſtitia,inquam, quæ eſt fides per quam ſolam iuſtificatus Abraham , & amicus dei appellatus eſt,habitauit in ea,nunc autem homicidæ, interfectores eiuſdem dei & domini , cui Abraham credidit,habitauit in ea.O meretrix. (Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum Matth.15. Marc.7. mixtum eſt aqua.) Reliquiſti enim traditiones dei propter traditiones hominum . Traditiones Exod.20. dei argentum ſunt,vinum ſunt dicentis,non occides, non mœchaberis, diliges dominum deum Matth.13. tuum.Traditiones phariſæorum ſcoria ſunt,aqua ſunt,dicentiũ,Laua catinum, baptiza vrceum, Marc.7. iuſtitiam autem & fidem dereliquentium.Tu argentum dei,propter ſcoriam phariſæorum perdidiſti,tu vinum dei aqua cœnoſa corrupiſti.(Principes tui infideles,ſocij furum.) Infideles in- Matth.21. quam,& idcirco non filij Abrahæ, cuius ſunt filij ſoli fideles. Socij furum : Fecerunt enim domum patris ſpeluncam latronum.(Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.) Non ideo accipiunt munera quod multorum eſt,ſed diligũt munera,quod homicidarum eſt . Nam idcirco dominum maximè occiderunt, quia diſputabat contra auaritiam ipſorum. Sequuntur retributiones,ſequuntur(inquam)non præcedunt.In eo,quod ſequitur.(Pupillo non iudicant,& cauſa viduæ non ingreditur ad eos.)Si iudicarent pupillo,cauſamq; viduæ defenderent, & tunc ab illis vltro offerentibus,aliquid tanquã digni iudices , aut emeriti defenſores acciperent,præcederent retributiones,& hoc non adeo reprehenſibile eſſet.Nunc autem ſequuntur retributiones,id eſt,accipiunt à violento certante contra pupillum,& contra viduam, & pro accepto,iudicium pupilli ſubuertunt,& cauſam viduæ clauſis foribus ſuis,excludunt. Hoc eſt non præcedere,ſed ſequi retributiones.(Propter hoc ait dominus exercituum fortis Iſrael.Heu cõſolabor ſuper hoſtibus meis,& vindicabor de inimicis meis.)Videlicet,vt gladius deuoret eos, ſicut ſupra dixi.Non leue eſt,quod dominus exercituum dicit heu,non parui ponderis eſt, quod fortis Iſrael dicit heu.Grandis cauſa eſt,magnus dolor eſt,quo afflictus iſte fortis , iſte dominus exercituum dicit heu,nec aliter conſolationẽ recipit,niſi vindicetur,niſi hoſtes eius deuoret gladius.

Quod pro parte Apoſtolorum ſiue credentium dicat,& excoquam ſcoriam tuam ad purum, & auferam omne ſtannum tuum:pro parte autem non credentium,& erubeſcetis cum fueritis velut quercus defluentibus folijs,&c. CAP. VIII.

NVnc apoſtrophen facit ad ipſam ciuitatem , & pro parte paucorum qui legem auribus perceperunt,dicens,Lauamini, mundi eſtote , ita dicit. (Et conuertam manum meam ad te,& excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum , & reſtituam iudices tuos vt fuerunt prius,& conſiliarios tuos ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbis fidelis,Sion in iudicio redimetur,& reducent eam in iuſtitia.) Ad te ò Sion cõuertam manũ meam, ad operandam ſalutem tuam exeram potentiam meam.Nec enim homicidæ, qui habitant in te, poterunt

poterunt auertere manum meam,occidendo me.Ad te(inquam)in ipsa morte mea, conuertam manum meam,in eo vt excoquam scoriam tuam ad purum,& auferam omne stannum tuum scilicet dando tibi remissionem peccatorum per sanguinem meum. Tunc restituam iudices tuos, id est,Apostolos meos super duodecim sedes adiudicandum, vt fuerunt prius. Quomodo fuerunt prius?Non per multitudinem victimarũ, non per neomenias & sabbata, non per calendas, Matth.19. aut vllas legis ceremonias,sed per fidem iustificabantur.Non enim aliunde quam ex fide iustificati sunt Abraham,Isaac, & Iacob, iudices tui imo patres & consiliarij tui. In id restituam nunc iudices & consiliarios tuos,id est,Apostolos,nunc consiliarios, id est, prædicatores tuos,postea iudices futuros.Nõ per legem,sed per fidem iudicabo eos. Post hæc vocaberis ciuitas iusti,vrbs fidelis.Misso nanq; spiritu sancto de cœlo,fortitudine construéris,& in omnes gentes dilatabe-ris,filios tibi per fidem multiplicabis,& vocaberis nomine nouo ciuitas iusti,qui peccatum non fecit,& moriendo tua peccata tulit.Vocaberis(inquam)vrbs fidelis,id est,iustificata,nõ ex operibus legis,sed per fidem eiusdem Iesu Christi.Sion in iudicio redimetur.Audite enim fines terræ audite hoc edictum gratiæ.Sion quæ absq; iudicio vendita fuerat, quæ per mendacium diaboli captiuata fuerat,ecce in iudicio redimetur,in iudicio(inquam)mundi, quo princeps mundi huius,eijcietur foras,de possessione sine iudicio rapta.Et reducẽt eam in iustitia. Quo reducent?In regnum dei, vndè prius in primis parentibus eiecta fuerat. In qua illuc reducetur iustitia?In iustitia fidei,in regeneratione aquæ & spiritus sancti, qua nisi quis renatus fuerit, non potest videre regnum dei.Illuc reducent eam iudices sui, consiliarij sui, restituti vt prius, restituti sicut antiquitus.(Et conteret scelestos & peccatores simul,& qui dereliquerunt dominum confundentur. Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificauerunt, & erubescetis super hortos, quos elegeratis,cũ fueritis velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus absq; aqua.) Simul (inquit)conteret scelestos,& peccatores,simul principes,& populum,principes Sodomorum,& populum Gomorrhæ.Quis istos conteret,nisi lapis ille,de quo ipse in Euangelio, cum proposuisset parabolam de vinea patrisfamilias, nunquam legistis ait. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,hic factus est in caput anguli?Nam continuò,& qui ceciderit(inquit)super lapidem istum confringetur, super quem verò ceciderit conteret eum. Isti scelesti, isti peccatores, mali agricolæ sunt,qui primùm seruos, deinde filium patrisfamilias occiderunt. Nam illa vinea, ista est Sion.Confundentur ergo qui dominum vineæ dereliquerunt, conteret iste lapis scelestos & peccatores qui ipsum reprobauerunt, & dabitur vinea, dabitur Sion, dabitur regnum dei genti facienti fructus eius.Confundentur autem isti ab Idolis quibus sacrificauerũt, videlicet ab Idolo suo Beelphegor,cui se sacrificauerunt passiua libidine, cum vtiq; sint principes Sodomorum & populus Gomorrhæ,vt interim taceam, quòd corporaliter quoq; quoties vacauit eis semper ad Idola defluxere.Et erubescetis(ait)per apostrophen super hortis quos elegeratis,id est,super cunctis voluptatibus,in quibus luxuriati estis. Non enim in prædicta vinea patrisfamilias operari,sed in hortis vitiorum resolui elegistis. Nam & idcirco filium eius occidistis, dicentes.Nostra erit hæreditas,vt vineam in hortos conuerteretis, sicut in typum vestri? idcirco Achab occidit Naboth, vt de vinea eius faceret sibi hortum olerum. Erubescetis, inquam, cùm fueritis velut quercus defluentibus folijs,& velut hortus absq; aqua,id est,tanto dissimiles, beatæ Sion, redemptæ in iudicio & iustitia,quanto dissimilis est pulchræ vineæ quercus arida, quanto dissimilis est paradyso domini hortus sine aqua.

1.Pet.1. Roma.3. Iohan.3. Matth.21. Psalm.117. Matth.21. 3.Reg.21.

De monte domus domini,quòd ipse sit Christus, & quòd remanentibus Iudæis,fluant ad eum omnes gentes,quæ cohortantes dicant ad alterutrum: Venite ascendamus in montem domini,& quando de Sion exierit lex,& verbum domini de Hierusalem. CAP. IX.

VErbum quod vidit Esaias filius Amos super Iudam & Hierusalem.Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur super colles,& fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent. Venite ascendamus ad montem domini.)& cætera.Dicebam vobis, lauamini, mundi estote, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine,& vobis primùm oportebat loqui verbum hoc,sed ecce iam scio prænoscens, quia repelletis illud & indignos vos iudicabitis æternæ vitæ. Audite ergo verbum, quod vidit Esaias.Auferetur à vobis regnum dei,à vobis,inquam,Iudæis, à vobis terreno Iuda, à sanguinea Hierusalem,& dabitur genti,imo gentibus facientibus fructus eius. Nam hoc est quod dicit. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium,& eleuabitur super colles,& fluent ad eũ omnes gẽtes.In nouissimis.i.vsq; ad nouissimos dies, vsq; ad consummationẽ seculi,erit præparatus mons domus domini,mons sanctæ Sion redemptæ,vt superius dixi,mons ecclesiæ fidelis vrbis & ciuitatis iusti.Non erit paruus lapis,qualis ab ędificantibus potuit reprobari,sed qualis postea factus est in caput anguli. Lapis enim(inquit)Daniel, qui percusserat statuam,factus est mons magnus,& impleuit vniuersam terram.Iste præparatus erit in vertice montium,& eleuabitur super colles.In vertice,inquã,montiũ & colliũ, qui illum diu desiderauerũt, quemadmo-

CAP. II. Act.13. Matth.21. Danie.2.

CAP. II. quemadmodum vnus de illis montibus cùm dixisset filio suo benedicens, benedictiones patris
Gene.49. tui confortatæ sunt, subiunxit donec veniret desiderium collium æternorum. Magni montes, magni patriarchæ, magni prophetæ & apostoli sunt, colles minores iusti, mediocres electi sunt. Præparabitur & eleuabitur mons iste in vertice illorum montium siue collium, & ita dicetur mons montium, quomodo fundamentum fundamentorum, nam ita domus domini non deorsum fundamentum habet, sed vertex eius fundamentum est. Quomodo erit præparatus? Quomodo fluent ad eum omnes gentes? Exaltatus à terra omnia trahet ad se, & dicet, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, euntes docete omnes gentes. Hæc erit via, exinde fluent omnes gentes abundãter, plano itinere ibunt populi multi. Nec ire contenti, cohortabuntur alterutrum & dicent. Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob. Ire nanq; credere est, dicere venite, alios quoq; ad credendum inuitare est. Euntes itaque dicent, venite, credentes non cessabunt alios inuitare ad montem domini & ad domum dei Iacob, id est, ad altissimum Christum filium dei, & ad ecclesiam dei, approbantis supplantationem, quæ significata est in Iacob. Nam sicut ille fratrẽ suũ, sic gentes istæ & populi isti supplantabunt populũ Iudaicum. Qua spe, quo fructu ascendemus, ad montem domini, ad domum dei? (Et docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius.) Vias suas nos docebit, nos ambulabimus in semitis eius. Illud perfectorũ est. Viæ nanq; præcepta domini sunt. Semitæ consilia domini sunt. Docebit nos vias suas, dicendo. Non occides, non furtum facies, & his similia. Nos autem non contenti ambulare per vias eius, semitas consilij eius sequemur. Verbi gratia, dicentis. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni sequere me. Ergo ille docebit nos quidẽ vias suas, nos autem ambulabimus in semitis eius. i. vsq; adeo acceptabimus præcepta, vt non recusemus consilia eius. Ita fluent omnes gentes, & ita ibunt populi multi. (Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem.) &c. Nõ ita tunc vt hactenus verbum domini, lex domini coarctabitur vnius vrbis, vnius Iudaici populi angustijs, sed exibit de Sion siue Hierusalem ciuitate, imo fide & vnitate sanctorum patriarcharum & prophetarum, & ibit ad omnes gentes. Nam hoc est quod subditur. (Et iudicabit gentes, & arguet populos multos.) Quod cum iam fieri deberet, aperiens exitum legi & verbo suo ipse dominus locutus est. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Nempe prædicare pœnitentiam, id est, iudicare gentes, & de peccatis suis arguere populos multos. Et hoc incipi ab Hierusalem, id plane est, exire verbum domini de Hierusalem. (Et conflabũt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces.) Hoc plane facient omnes gentes, sed non omnes homines. Nec enim sic fluent, nec sic ibunt vt prædictum est omnes homines, sed omnes gentes, id est, de omnibus gentibus multi, & innumerabiles. Qui ex eis ibunt? Qui scilicet ex eis ibunt, vt ascendant ad domum domini, ipsi conflabũt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, id est, innocenter viuent, si fieri poterit, quod ex ipsis erit, cũ omnibus hominibus pacem habentes, imo & pleriq; licitis quoq; bellis abstinebunt, deponent vltro iustæ quoq; militiæ cingulum, vrbibus atq; castellis solitudines atq; cœnobia præoptabunt. (Non leuabit gens contra gentem gladiũ, nec exercebuntur vltra ad prælium.) Vt de cæteris taceam, & hoc facient cohortes & legiones martyrum. Arma tenentes, & contra hostes patriæ pugnare parati, pro semetipsis non pugnabunt, sed tanto ardebũt desiderio ascendendi in montem domini, & ad domum dei Iacob, vt proiectis gladijs, ceruices suas læti subijciant ictibus persecutorum. (Domus Iacob venite & ambulemus in lumine domini dei nostri.) &c. Hæc bona pars erit dictionis eorum. Ascendentes dicent sibi inuicem omnes gentes, venite ascendamus, venite ascendamus, dicent nihilominus inimicis suis Iudæis salutem ipsorum odientibus, & propter odium ipsorum socia fide ascendere nolentibus. O domus, Iacob, ò Iudæi, ex quibus nobis salus venit, cur propter nos deorsum remanetis in tenebris? Cur propter nos in vobis cæcitas contigit? Venite, venite, pariter ambulemus in lumine domini dei nostri.

Cur Iudæos dominus proiecerit vt hic ait: Proiecisti enim populum tuum domum Iacob: & quid mali euenturum prædicat illi domui Iacob, pro eo quòd non vult ascendere in istum montem. CAPVT X.

PRoiecisti enim populum tuum, domum Iacob, quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philistijm, & pueris alienis adhæserunt. Repleta est terra argento & auro, & non est finis thesaurorum eius. Et repleta est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. Et repleta est terra eius Idolis. Opus manuum suarum adorauerunt quod fecerunt digiti eorum, & incuruauit se homo & humiliatus est vir. Ne ergo dimittas eis.) Dicetur ab omnibus gentibus & à multis populis ascendentibus ad montem domini, dicetur, inquam, importunè domui Iacob. Venite ambulemus in lumine domini dei nostri. At illa domus Iacob, aures suas obturabit vt nõ audiat, comprimet oculos suos ne videat, detestabitur hunc montem, maledicet hoc lumen. Quare?

Quare? Proiecisti hunc populum quondam tuum, proiecisti hanc domum Iacob. Quare proie-
cisti domine deus? Quia repleti sunt vt olim. Quod est dicere. Quia sicut olim quando fecerunt Psal.105.
vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile, comederuntque & biberunt & surrexerunt ludere, Exod.32.
ita & nunc repleti sunt duplici fornicatione. Nam sicut Philistijm, id est, alienigenæ, augures ha-
buerunt penè omni tempore, & pueris alienis adhæserunt fornicando contra naturam principes
Sodomorum & populus Gomorrhæ. Propter hæc quæ peccauerunt, exquo vitulum fecerunt,
proiecisti eos nunc, & indurasti cor eorum. Dixisti enim. Ego autem in die vltionis visitabo & Exod.32.
hoc peccatum eorum. Si visitare habebas peccatum illud, quod tunc vitulum fecerunt, non est
quod postea tot augures habuerunt, quod toties idolis seruierunt, quod toties auro & argento
repleti, sitientes iustitiam vendiderunt, quod deniq; toties in equis & quadrigis superbierunt,
quod toties opus manuum suarum adorauerunt, quod certe non iam vnum, sed duos aureos vi-
tulos à tempore Hieroboam coluerunt, quod insuper Baal & cætera portenta deorum adoraue-
runt. Ne ergo dimittas eis, concedendum quippe est iustis iudicijs tuis. Quid ergo ò miserabilis
domus Iacob, quoniam tu non vis ascendere in iustum montem domini? (Ingredere in petram,
abscondere fossa humo, à facie timoris domini, & à gloria maiestatis eius.) Videlicet circũdante
te terribili Romanorum exercitu. Nempe in hoc me veracẽ prophetam esse, ipse confirmat di-
cens: Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros. Quia Lucæ 23.
ecce venient dies in quibus dicent. Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ
non lactauerunt. Tũc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Ergo
ingredere in petram, abscondere fossa humo, id est, opta tibi scindi petras, & dehiscere terram,
vt possis abscondi à facie timoris domini, & à gloria maiestatis eius, quando iam victor, gloria &
honore coronatus, quæret te iratus, missis apparitoribus visibilibus atq; inuisibilibus, visibilibus
quidem Romanis, qui occidant corpora, inuisibilibus autem, id est, malignis spiritibus qui tol-
lant animas, detrahẽdas vsq; ad inferni nouissima. (Oculi sublimis hominis humiliati sunt, & in-
curuabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem dominus solus, in die illa, quia dies domini ex-
ercituum super omnem arrogantẽ, & humiliabitur &c.) Quis enim iste est sublimis homo, quis
iste superbus, excelsus, arrogans, nisi tu qui dicis semen Abrahæ sumus, nos ex fornicatione non
sumus nati, vnum patrem habemus deum, & nos Moysi discipuli sumus? Nempe hæc & his simi- Iohan.8.
lia dicere in despectum supradicti montis domini magna sublimitas est, mira superbia, mira cel- Iohan.9.
situdo, mira arrogantia. Humiliabitur ergo omnis eiusmodi arrogans, omnis cedrus Libani sub-
limis & erecta, id est, omnis sacerdos & populus confidens in illo Libano, id est, pulchro tẽplo,
cui alias dicitur, Aperi Libane portas tuas. Humiliabitur igitur, & omnis quercus Basan & om- Zacha.11.
nis mons excelsus, & omnis collis eleuatus, & omnis turris excelsa, & omnis murus munitus, id
est, omnis siue plebeius sit, siue princeps, qui cum per naturam sit homo, magis tamen propter
superbiam talibus rectè denotatur nominibus. Humiliabuntur & omnes naues Thrasis, id est,
omnes diuites negotiantes in nauibus suis, quia superbientes in diuitijs, egenum & pauperem
crucifixerunt Christum filium dei. Super hoc enim & super omne quod visu pulchrum est, erit
illa dies domini, illa reuelatio iræ domini, & incuruabitur sublimitas hominum, & cætera.

Quod ait: Quiescite ab homine cuius spiritus, &c. quòd Christus sit altißimus, & quòd res surrexerit veraciter, si spiritus in naribus eius est. CAPVT XI.

QViescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius.) Quia excelsus reputatus est ipse, er-
go inquam sic humiliandi, sic incuruãdi, quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius.
Quis enim ille est, nisi hic quem occidistis, cuius spiritũ de naribus eius eiecistis, licet ille quan-
do voluit spiritũ de naribus suis emiserit? Ab isto quiescite, nam ecce spiritus eius in naribus eius
est. Resurrexit spiritus eius, naribus eius recuperatus est. Ascendit in cœlum, & excelsus. i. altissi-
mus reputatus est, nam ecce ad dexteram dei patris sedet. Quiescite, os vestrum continere, lin-
guam vestram nolite eijcere, nolite blasphemare. Quod si dicitis. Quiescite ab homine, cuius
spiritus in naribus eius est. i. nolite credere in eum, qui similiter spirat, vt cæteri homines, contra
vestram intentionem loquimini infelices, nam si spiritus eius in naribus eius est, resurrexit sicut
dictum est, & inde excelsus reputatus est. Quiescite igitur volẽtes, alioquin quiescetis nolentes. CAP.III.
(Ecce enim dominator dominus deus exercituum, auferet ab Hierusalem & à Iuda validum &
fortem & omne robur panis, & omne robur aquæ, & fortem & virum bellatorem, iudicẽ & pro-
phetam, & hariolũ, & senem principẽ super quinquaginta, & honorabilẽ vultu.) &c. Legent qui
volẽt vestrę calamitatis tragœdiã, & me veracem in omnibus his comprobabũt esse prophetam.

Quòd ille de quo ait: Apprehendet vir fratrem suum domesticum patris sui, Moyses sit, de quo dicitur: Nos discipuli sumus Moysi, & quomodo ille econtrariò dicat: Non sum medicus, & non est in domo mea panis, &c. CAPVT XII.

APprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, & dicet. Vestimentum tibi est?
Princeps esto noster, ruina autem hæc sub manu tua. Respondebit in die illa dicens. Non
sum me-

CAP.III. ſum medicus,& in domo mea non eſt panis,neque veſtimentum. Nolite me conſtituere princi-
pem populi.) Tanta quippe erit raritas hominum,& maxime omnium penuria rerum, vt qui ci-
bum & veſtimentum habuerit,potens & diues & inclytus eſſe credatur, miſeriamque ac calami-
tatem communem ſuſtentare & protegere videatur ſua poſſe potentia. Altius autem quod ad
rem magis attinere videtur,vir,id eſt, Iudaicus populus, qui dominum ſuum crucifigere eſt au-
ſus,apprehendet fratrem ſuum,domeſticum patris ſui,id eſt Moyſen, non deum aut dominum,
Iohan.9. ſed fratrem & comparem ſuum domeſticum, non etiam dominum Abrahæ patris ſui.Illum ap-
Iohan.5. prehendet,in illo ſperabit,ſed fruſtra id faciet,dicendo, Nos diſcipuli ſumus Moyſi. Fruſtra in-
quam illum apprehendet,& in illo ſperabit,dictum enim eſt.Eſt qui accuſet vos Moyſes,in quo
vos ſperatis.Ille itaq; reſpondens,nō eſt ita,inquit.Non ſum medicus, in domo mea non eſt pa-
nis,neque veſtimentum.Abite adulatores importuni, nolite adulari mihi,dicendo,nos diſcipu-
li ſumus Moyſi,& crucifigendo dominum & magiſtrum Moyſi. Abite ruinoſi, nō ero princeps
veſter,ruina veſtra non erit ſub manu mea.Non ego ſum medicus,qui mederi poſsim ruinę,qua
corruiſtis exterius,qua corruiſtis interius. Ille medicus erat, imò eſt, quem vos blaſphemaſtis,
quem vos occidiſtis maleſortes frenetici. Quid dicitis veſtimentum tibi eſt? An quia legiſlatio
mihi credita eſt?Plane non veſtimentum,imo neque panis, neq; veſtimentum in domo mea eſt.
Veſtimentum in domo illius eſt,cuius digito lex contexta eſt.Panis in domo illius eſt, cuius an-
gelorum viſio cibus eſt.Quare ſic ille reſpondebit,dicetq;, nolite me cōſtituere principem po-
puli?Nimirum propter ſcelus eiuſdem populi. (Ruit enim Hieruſalem, & Iudas concidit,quia
lingua eorum,& adinuentiones eorum cōtra dominum,vt prouocarent oculos maieſtatis eius.)
Iohan.19. Idcirco ruit Hieruſalem,& Iudas concidit,quia contra dominum blaſphemauerunt atque dixe-
runt.Tolle tolle,crucifige crucifige talem, non habemus regem, niſi Cæſarem, & clementiſsi-
mum deum furore linguæ ſuæ ad amaritudinem prouocauerunt. (Agnitio vultus eorū,reſpon-
debit eis,& peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt,nec abſconderunt.)Quid eſt agnitio
vultus eorum, niſi cæcitas mentis eorum? Reuera illa reſpondebit, id eſt merito contigit eis.
Quare?Quia peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt. Quomodo So-
domitæ communi libertate peccantes, & ne pudorem quidem vllum habentes in ſcelere dixe-
runt ad Loth,Educ foras viros,vt abutamur eis, ſic & illi publice proclamantes, ſuum prædica-
Geneſ.19. uerunt peccatum,nec vllam in blaſphemando habuere verecundiā.Idcirco quomodo illis agni-
tio vultus eorum reſpondet,vt percuſsi cæcitate,à minimo vſq; ad maximum,non poſſent inue-
Iohan.10. nire oſtium,ſic iſtis & agnitio vultus ſui reſpondit, vt velamen malitiæ ſuper cor habentes, eum
inuenire non poſſent,qui dicit,Ego ſum oſtium. (Væ animæ eorum, quia reddita ſunt eis mala.
Dicito iuſto,quoniam bene,quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet.) Vos qui au-
ditis & intelligitis hæc,laudate iudiciū dei,quoniam mala iuſte reddidit eis, iuſto faueto, quem
illi blaſphemauerunt & condemnauerunt iniuſte,& dicite,quoniam fecit omnia bene,quoniam
fructum adinuentionum ſuarum comedet.Hoc dicito iuſto, vt & vobis æqua vice faueat iuſtus,
vt quàm diu ille comedet,vos quoque edatis & bibatis ſuper menſam eius,in regno eius.Econ-
Lucæ.22. trario.(Væ impio in malum,retributio enim manuum eius fiet ei.Populum meum exactores ſui
ſpoliauerūt,& mulieres dominatæ ſunt eius.)Qui exactores ipſi & mulieres. Exactores propter
rapacitatem,mulieres propter paſsiuam & Sodomiticam libidinem.Exactores iſti,mulieres iſtę,
ſcribæ & phariſæi fuerunt,qui turpis lucri gratia, vt acciperent decimas, & primitias vndè libi-
dines ſuas explerent, populo perſuaſerunt vt crucifigerent dei filium. Hoc faciendo nimirum
omni gloria populum ſpoliauerunt, & nudum inter hoſtes conſtituerunt. Adhuc autem capti-
uum populum beatum dicunt,pro Chriſto promittentes Antichriſtum.Sequitur ergo.(Popule
meus,qui te beatum dicunt,ipſi te decipiunt,& viam greſſuum tuorum diſsipant.) Idcirco con-
tinuo dicit.

Quod dominus de quo ait:Stat ad iudicandum,Chriſtus Ieſus ſit,de quo Stephanus: Ecce(inquit) video cœlos apertos,& cætera, & quòd iudicij eius iam fuerit actus quo decaluatus eſt vertex filiarum Sion Romanis deuaſtantibus. CAPVT XIII.

Stat ad iudicandum dominus, & ſtat ad iudicandos populos. Dominus qui aſcendit in cœ-
lum,qui ſedet ad dexteram dei, ipſe ſtat ad iudicandum. Nam hoc & protomartyr Stepha-
Acto.7. nus teſtatur,cum dicit.Video cœlos apertos,& filium hominis ſtantem à dextris dei. Cùm hæc
diceret,iam ille ſtabat ad iudicandum,& iudicium imminebat illi concilio malignantium. Vnde
ſequitur adhuc.(Dominus ad iudicium veniet cū ſenioribus populi & principibus eius.) Id eſt,
contra ſeniores populi ſui & principes eius.Quare?(Vos enim(inquit) depaſti eſtis vineam me-
am,rapina pauperis in domo veſtra.) Hinc ergo contra vos litem propono, hinc ego iudicium
exigo.O ſeniores populi mei ò principes populi mei, Vos vineam meam depaſti eſtis, vos quod
Deut.23. amplius eſt,rapinam pauperis in domū veſtram comportaſtis.Nonne lex dicit,ingreſſus vineam
Matth.21. proximi tui,comede vuas quantum tibi placuerit,foras autem ne efferas tecum? At vos vineam
meam

meam ingressi, ad agricolandum missos à me seruos meos vt fructus afferrent, interfecistis, vt soli vineam meam depasceremini. Parum hoc fuit, misi ad vos vnicum filium meum, egenum & pauperem, & dixistis. Hic est hæres, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Ergo rapina pauperis in domo vestra, pauperem enim occidistis, vt vestra esset hæreditas. Quare atteritis populum meum & facies pauperum commolitis, dicit dominus exercituum, &c.) O duri vindemiatores, quo modo vineam meam depascimini atterendo & commoliendo facies pauperum? Videlicet Mich.3. nisi quid dederint in os vestrum, sanctificatis super eos bellum. Pauperes delinquentes publicè arguitis atque confunditis, diuitibus autem maiora peccātibus, ne quicquam quidem facitis. Idcirco pauperem occidistis, vt vineam eius vsurparetis, vt pauperum spolijs tam atrociter abuteremini. Idcirco iam nunc audite sententiam domini, ô mulieres dominātes populi eius, vt supra dixit. Nec enim pro viris ille vos computare dignatur, sed pro mulieribus, quoniam fluitis voluptatibus, & propter voluptates explendas, sic auarè rapitis, vt nihil sit intolerabilius. Audite ergo mulieres dominantes, mulieres luxu pariter, & sanguine fluētes. Et dixit dominus: (Pro eo quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, decaluabit dominus verticem filiarum Sion, & dominus crinem earum nudabit, & cætera.) Quid enim ô auditores, ô totius mundi senatores, quid impudentius istis filiabus Sion, filiabus, inquam, id est, non viris, quòd esse debuerant, sed fluxis mulieribus? Eleuantur sedentes super cathedram Moysi, & ambulant Matth.23. extento collo, accipientes salutationes in foro, & amantes vocari ab hominibus rabbi, & nutibus oculorum eunt, & plaudunt semper gestientes ad adulterium & incestum, vtpote principes Sodomorum ambulant, & pedibus suis composito gradu incedunt, hypocritæ dilatantes phylacteria sua, & magnificantes fimbrias, ita vt rectè dicamus eis. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia. Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Nónne ergo iustissime decaluabimus verticem, & nudabimus crinem talium filiarum, talium muliercularum? Quomodo decaluabuntur? Vt perspicua sit omni mundo tinea hypocritarum, auferemus eis pulchrum templum, præsides templi virtutes migrabunt, & nudas constituemus eas inter gladios Romanorum. (In die illa auferet dominus ornatum calciamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, periscelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes & mutatoria, & pallia, linteamina, & arcus, & specula, & syndones, & vittas, & theristra.) Quid enim hæc faciunt, superducta corporibus muliercularum, nisi quòd tela concupiscentię, viris injciūt per fenestras oculorum? Sic nimirum quicquid scribæ & pharisęi faciunt circa semetipsos, & circa splendidum templi cultum, ad nihil aliud valet, nisi ad subuersionem intuentium. Auferet igitur illa dominus quæcunque per prædicta mulierum ornamenta, rectè signantur, ne diutius scandalum faciant aspicientibus. Nam reuera si permansissent, eiusmodi filiæ Sion cum omni ciuitatis & templi ornatu, scandalum non minimum fieret multis in Christum credentibus. Proinde decaluatis illis atque nudatis. (Erit (inquit) pro suaui odore fœtor, & pro Zona funiculus, & cætera.) Quantum enim prius fama Synagogæ suauis erat, tanto & amplius nunc fœtet, vniuersa terra odorem eius pessimum percipiente, pro Zona vel singulo sacro Aaron pontificis magni, longum in capite accepit funiculum captiuitatis. Tandem ita concludit. (Et desolata in terra sedebit.) Scilicet vt quod prius faciebat, iam nullum ad appetitum sui synagoga meretrix allicere possit.

Quòd septem mulieres illæ sint dona spiritus sancti requiescentes super vnum Christum. CAPVT XIIII.

ET apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicētes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.) Septem mulieres, septem gratiæ spiritus domini intelliguntur, id est, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientię & pietatis, & spiritus timoris domini. Istæ apprehendent virum vnum, dominum Iesum Christum, quem multo tempore desiderauerant, quia nullū alium potuerunt inuenire, in quo æterna statione requiescerent. Verùm hic intellectus in parte deficit. Quomodo enim dicant septem dei spiritus panem nostrū comedemus, & vestimentis nostris operiemur? Aliter. Et apprehendent septem mulieres virum vnum, vt supra. Quòd est dicere. Filiæ Sion, vt prædictum est, mulieres quæ spoliauerunt populum meum, & dominatę sunt eius, dominum vineę occiderunt, vt licentius vineam eius depascerentur, idcirco decaluabuntur, idcirco nudabuntur, & consurgent in iudicio aduersus eas septem mulieres, id est, omnes gentes omnium ecclesiæ gentium, quarum vniuersitas & in Apocalypsi sub septenario numero intelligitur. Surgent, inquam, in iudicio aduersus istam filiorum Sion generationem malam & adulteram, & condemnabunt eam. Quomodo? Apprehendendo virum

CAP. IIII. Esaiæ 11. Alia expō. Lucæ 11. Matth.12. Apoc.2,3.13

CAP. V. vnum, virum non alium, quàm istum, quem illæ occiderunt, quem de vinea sua eiecerunt foras & interfecerunt. Virum istum apprehendent in sanguine suo relictum, & eo magis dilectum. Panem, inquiunt, comedemus, & cætera. Ac si dicant. Filię meretricis huius, cui tu panem tuum dedisti, quàm tu vestimentis tuis operuisti, te occiderunt, & adhuc blasphemare non desinunt. Veni ad nos, & hoc tantum dignare, vt inuocetur nomen tuum. Non panem tuum quærimus, non à te vestimenta exigimus, illa meretrix panem non habebat, vestimentis indigebat. Nullas enim terras habebat, in Aegypto seruiebat, dæmonum & Aegyptiorum libidini subiecta erat. Tu illam redemisti, tu illam per magnalia liberasti virtutis tuæ, tu illam manna cibasti, tu deinde terram illi, tu regiones gentium & labores populorum, vndè panem sibi & vestimentum acciperet, dedisti. Cùm hæc feceris, illa te eiecit, illa te occidit. Mala tibi pro bonis retribuit, nos econtra panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur. Non quærimus vt propter nos gentes illæ occidantur, quarum terram optimam, terram lacte & melle manantem obtineamus. Sed quid? Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, vt dicamur & simus vxores tuæ & ecclesiæ tuæ, & hoc modo aufer opprobrium nostrum, vt iam non dicamur aut simus quod di- Ephes. 2. cebamur & eramus, scilicet alienæ à conuersatione Israel, & hospites testamentorum promissionis spem non habentes, & sine deo in hoc mundo.

Quòd extunc omnibus credentibus peccata remittantur gratia spiritus sancti, quemadmodum dicit: Si abluerit dominus sordes filiarum Sion, &c. CAPVT XV.

IN die illa erit germen domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui saluati fuerint de Israel.) Erit (inquit) germen domini magnificum & gloriosum, de illa gratiosa & vniformi copula septem mulierum, de vnica fide multarum in toto orbe ecclesiarum. Philip. 3. Acto. 4. Et erit fructus terræ sublimis, tantę videlicet homines perfectionis, vt cùm adhuc pro conditione mortalitatis terra sint, pro magnitudine sapientiæ supernæ cœli sint, sitq́; iam eorum conuersatio in cœlis. Et erit exultatio his qui saluati fuerint de Israel, exultabunt enim Apostoli, videntes quanta per eos deus in gentibus operatus est. (Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita Hierusalem.) Subauditur cum plenitudo gentium subintrauerit, nam tunc demum reliquiæ saluæ fient. Omnis (inquit) qui scriptus est in vita in Hierusalem, id est, quotquot prȩordinati sunt ad vitam æternam. Quomodo autem sanctus vocabitur, aut erit? Ait. (Si abluerit dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem eius lauerit de medio eius, in spiritu iudicij & spiritu ardoris.) Hæc nempe vnica significationis regula est, vndè & supra dixi. Lauamini, mundi estote, præmisso quod manus vestrę plenæ sunt sanguine. Sanguis ille non aliter emundari poterit, nisi abluente domino in spiritu iudicij & spiritu ardoris, id est, in igne spiritus sancti cum lauacro aquæ visibilis. Ille vnus idemque spiritus, spiritus iudicij est, & spiritus ardoris. Iudicij, inquam, id est, discretionis, quia fidelem ab infideli discernens, remissionem peccatorum per fidem tribuit. Ardoris autem, quia purgatum à peccatis hominem, deinde boni zeli igne accendit. (Et creabit dominus super omnem locum montis Sion, & vbi inuocatus est, nubem per diem, & fumum & splendorem ignis flammantis in Exod. 13. nocte.) Tunc enim reddetur populo felicitas pristina, quàm aliquando habuere in eremo, præcedente eos domino per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt nec in prosperis, nec in aduersis aliquando turbentur, iuxta quod in psalmo dicitur. Per diem sol non vret Psal. 120. te, neque luna per noctem. Fumus autem hic, non errorem vel ignorantiam significat, sequitur enim, & splendorem ignis flammantis. Ergo fumus quem creare decebat deum, lachrymosa erit compunctio peccatorum pœnitentiam agentium, quàm ordine sequitur, lucidum regni dei desiderium. (Super omnem enim gloriam protectio & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, in securitatem & absconsionem à turbine & à pluuia.) Qui post pœnitentię lachrymosę fumum creaturam ignis flammantis, id est, splendidi desiderij consequi meruerit, vt delectet eum contemplari gaudia patriæ cœlestis, talis promissio gloriosa est illi. Protectio, inquit, & tabernaculum erit super omnem gloriam. Verè enim qui gustauit cõtemplando beatitudinem futuri seculi, super omnem computat gloriam mundi vacare, & in secreto abscondi ab æstu atq; à turbi- Cant. 5. Psalm. 29. Philip. 3. ne, & à pluuia præsentis seculi, vt cum psalmista dicere possit. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorũ protexit me in abscondito tabernaculi sui. Et in Cãticis. Ego dormio, & cor meum vigilat. Nempe qui sic absconditus dormit, super omnem regum gloriam glorificatus est, cùm dicere possit, nostra autem conuersatio in cœlis est.

Quòd cantico isto secunda perioches sit passionis Christi, & quòd secundum illud canticum dominus illam parabolam dixerit: Homo erat paterfamilias, qui plantauit Vineam. CAPVT XVI.

CAP. V. CAntabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepiuit eam, & cætera.) Canticum hoc, secundæ perioches initium est. Quòd in initio dixerat, filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, hoc istud canticum in parabola vineæ

vineæ latius oſtendit. Dicitur autem per contrarium canticum, nam veraciter idem eſt væ quod CAP. I.
item in initio dictum eſt. Væ geniti peccatrici. Cantabo (inquit) dilecto meo. i. Chriſto, veraciter
animæ meæ dilecto. Quis enim neſcit, quia tua anima ô cantor optime deſiderabilem Chriſtum
dilexit & diligit? Nempe canticum ſibi vel ad opus ſuum cantatum eſſe teſtatur, cùm ex eo ſum-
pta parabola, principibus ſacerdotum & phariſæis dicit: Homo erat paterfamilias, qui plantauit Matth.12.
vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agri-
colis, &c. Canticum hoc quorum ſit væ, diſtinctè inſinuat, dicẽdo. Patruelis mei vineæ ſuæ. Quis
enim patruelis prophetæ extitit, niſi agricolæ iam dicti, id eſt, ordo leuiticus & ſacerdotalis? De-
nique cùm ipſe propheta de tribu Iuda extiterit, patruus eius quodammodo fuit Leui. Patruelis
autem eius cunctus ordo leuiticus, & ſacerdotalis. Porrò vinea dilecti, populus extitit. Igitur can
tabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ ſuæ, id eſt, proloquar Chriſto, quòd annunciet
agricolis, & vineæ ſuæ, ſcilicet ſacerdotibus & populo ſuo carmẽ lamentabile. Vinea facta eſt di-
lecto meo. Quænam iſta vinea ſit, ipſe cantor aperit in fine concluſionis. Vinea, inquit, domini
exercituum, domus Iſrael eſt. Hæc dilecto meo facta eſt, acquiſitione, non auri, neq; argenti, ſed
multorum mirabilium quæ fecit in terra Aegypti. Vndè & ſcriptũ eſt. Vineam de Aegypto tran-
ſtuliſti. Facta eſt autem in cornu, id eſt, in eadem potẽtia, qua illam tranſtulit, quemadmodum & Pſal.79.
Balaam cum de eodem populo dixiſſet, deus adduxit eũ de Aegypto, continuò ſubiunxit: Cuius
fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis. Hæc facta eſt (vt iam dixi) dilecto meo filio olei, id eſt, filio Nume.24.
charitatis dei. Nam idcirco illi facta eſt, vt præparatam ſibi ille adueniens poſsideret, & per ſuum
ſanguinem ſanctificaret. Quod & fecit. Omnes enim per ſuũ ſanguinem de inferno eduxit, quo-
rum pars vinea bona eſt. Sed & de radice eius apoſtolos ſumpſit, de quibus vel per quos totus
mũdus vitibus bonis impletus eſt. Siue filio olei, id eſt, in loco pingui, quia reuera nihil pinguius
terra repromiſsionis. Et ſepiuit eam, id eſt, angelorum præſidio ſepſit eam. (Et lapides elegit ex
ea.) Id eſt, idola vel quicquid dei cultum impedire poterat, diligenti cura perſæpe reiecit ab ea.
(Et plantauit eam electam.) Id eſt, optimam, in fide electorum Abraham, Iſaac, Iacob, bene radi-
catam. (Et ædificauit turrim in medio eius.) Id eſt, templum in medio regiæ ciuitatis eius. (Et
torcular extruxit in ea.) Id eſt, altare quod ita ſacerdotibus commoda reportat, quemadmodum
agricolis torcular. (Et expectaui (inquit) vt faceret vuas, & fecit labruſcas.) Id eſt, vt faceret bo-
na, & fecit opera mala. (Nunc ergo habitatores Hieruſalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vi-
neam meam.) Nónne ergo canticum hoc dilecto animæ ſuæ cantauit? Denique ſic iam dictam in
euangelio parabolam ſecundum cantici huius ſenſum contexuit, vt omnino iſtud ſibi cantatum
velit intelligi, tandemq; percunctatur, & ipſe penè eiſdem verbis. Cùm ergo, inquit, venerit do-
minus vineæ, quid faciet agricolis illis? Hoc tantum intereſt, quòd iſtic inter dominum vineæ &
ipſam vineam, illic autem inter dominum vineæ, & agricolas iudicium poſtulat. Porrò quid per
labruſcas hic velit intelligi, illic manifeſtius aperit, in hęc verba prorumpens. Et agricolæ appre- Labruſcæ.
henſis ſeruis eius aliũ cæciderunt, alium occiderunt. (Et nunc (inquit) ego oſtendam vobis quid
faciam vineę meæ.) O habitatores Hieruſalem, ô viri Iuda, vt iudicaretis inter me & vineã meam
interrogaui, & quia non vultis reſpondere quod ſciſcitor, egoipſe mihi reſpondebo. (Auferam
ſepem eius.) Id eſt, tollam angelorum auxilia. (Et erit in direptionem. Diruam maceriam eius, &
erit in conculcationem, & ponam eam deſertam. Non putabitur, & non fodietur.) Et eſt ſenſus.
Deſtruam muros eius. Romano circuncidente exercitu, ita vt in æternum non reędificetur. Nec
verò ſicut ſub Babylonijs paſſa eſt, ita & ſub Romanis patietur. Nam ſequitur. (Et nubibus man-
dabo, ne pluant ſuper eam imbrem.) Siquidem & Hieremias capta iam vrbe, prophetauit in po-
pulo, & Ezechiel, Daniel quoq; & tres pueri, vel prophetaſſe, vel mirabilia ſigna, etiam in capti-
uitate feciſſe narrantur, & poſtea Aggæus & Zacharias futura dixerunt in conſolationem populi
ſeruientis. Nunc autem eiuſmodi nubibus mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem, id eſt, vt iam,
nec apoſtolos habeant, nec prophetas quos occidant. Vndè & in Leuitico loquitur. Ponam cœ- Leuit.26.
lum vobis ferreum, & terram æneam. Quare hoc mandabo nubibus meis? (Quia expectaui vt
faceret iudicium, & ecce iniquitas.) Quanta enim iniquitas, & quantus clamor, quòd & ſeruos Lucæ 23.
patrisfamilias occiderunt, & videntes filium eius, de quo dixerat. Verebuntur filium meum, cru-
cifige crucifige clamauerunt.

Quomodo huius loci prophetico ſenſui conſonet illa inuectio domini, qua poſtquam illam parabolam recitauit, octies væ increpuit ſcribis & phariſæis, octies enim ille poſt canticum iſtud væ illis pronunciat, cùm dicit: Væ qui coniungitis domum, &c.

CAPVT XVII.

VAE qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci,
&c.) Sexies hoc loco væ ſpiritus ſanctus per iſtum verbi ſui miniſtrum conclamat. Væ qui
coniungitis domum ad domum. Væ qui conſurgitis mane ad ſectandam ebrietatem. Væ qui tra-
hitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Væ qui dicitis malum bonum & bonum malum. Væ qui

ſapientes

CAP. V. sapientes estis in oculis vestris. Væ qui potentes estis ad bibendum vinũ,& viri fortes ad miscendam ebrietatem. Duo væ præterea sunt subaudienda in his duabus iræ sententijs. Qui dicitis,festinet,citò veniat opus eius vt videamus. Qui iustificatis impium pro muneribus,& iustitiam iusti aufertis ab eo. Planè & hæc omnia de cantico sunt quod dilecto suo cantare proposuit, quę & malis decantat agricolis.i. interfectoribus eiusdem dilecti scribis & pharisæis. Testificatur hoc ipse dilectus qui cantata sibi ab isto propheta totidem væ.i.octo, recantat, cùm dicit post para-
Matth.23. bolam quam de vinea proposuit. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ,qui comeditis domos viduarum oratione longa orantes. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam vt faciatis vnum proselytum. Væ vobis duces cæcorum qui dicitis: Quicunque iurauerit per templum,nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ,qui decimatis mentham & anetum,& ciminum,& reliquistis quæ grauiora sunt legis. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ,qui mundatis quod deforis est calicis & parapsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis quę à foris parent hominibus speciosa,intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra mortuorum, & ornatis monumenta iustorum. Nónne ergo cantor iste canticum eiusmodi cantans, eo tendit quo & dilectus eius cui cantauit,qui recantando totidem inuehitur sententijs?

Quòd primo væ intolerabilem scribarum & pharisæorum auaritiam prophetando percuiit: & propter eandem ciuitatem fore destruendam prædicit. CAPVT XVIII.

ET primum quidem væ intolerabilem scribarũ & pharisęorũ auaritiam percutit. (Væ(inquit) qui coniungitis domum ad domum,& agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Nunquid habitabitis soli vos in medio terræ? In auribus meis sunt hęc domini exercituum.) Eiusdem auaritiæ malum quæ pœna consequatur,continuò subiungit. (Nisi domus multæ desertę fuerint grandes & pulchrę absque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnam. Et triginta modij sementis facient modios tres.) Plane hic propter auaritiam sacerdotum ciui-
Lucæ 9. tatem fore destruendam pręuidet ac pędicit. Quòd ipsum confirmat dilectus sępedictus, cui cantauit. Nam cum videns ciuitatem,fleuisset super illam,dicens: Quia si cognouisses,& tu, quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & non relinquent in te lapidem super lapidem, continuò ingressus in templum, cœpit eijcere vendentes in illo, & ementes dicens illis. Scriptum est, quia domus mea domus orationis est, vos autem fecistis illam speluncam latronũ. Et notanda dictionis proprietas,vbi per eclipsin maiorem vindictę vel irę quantitatem acerrime significat. Nisi(inquit)domus multę desertę fuerint, grandes & pulchrę absque habitatore, subauditur,falsum vobis ego pręcantaui vę. Quòd autem dècem iugera vinearum fecerint lagunculam vnam,& triginta modij sementis,modios tres,id est, quod hi qui diuites fuerant,in obsidione Romana, fame & siti perierunt,infelicis historiæ textus satis ostendit.

Quòd secundo væ,eorundem ebrietatem redarguit, qua iam ebrij dominum comprehenderunt in illa paschali vespera. CAPVT XIX.

VAE qui consurgitis mane ad sectandam ebrietatem,& potandum vsq; ad vesperum, vt vino ęstuatis. Cithara & lira & tympanũ & tibia,& vinum in conuiuijs vestris,& opus domini non respicitis, nec opera manuũ eius consideratis.) Istud vę agricolas eosdē ebriositatis nimię redarguit. Vsq; ad vesperam,inquit. Nimirum in spiritu iam pręsens aderat, futuro diei quo festiua ebrietate crapulati,dominum vineę, filium dei comprehenderunt,cùm esset vespera paschalis. Vę igitur vobis ebrij,inquit,atq; vomentes crapulati & sordidi, qui vino ęstuātes,sobrium comprehendistis filium dei. Cithara,& lira,& tympanũ,& tibia,& vinum in conuiuijs vestris. Hoc ipsum
Amos 6. Amos propheta vehementissime persequens,cùm dixisset. Qui comeditis agnum de grege,& vitulum de medio armenti,qui canitis ad vocem psalterij,decentissime ad hos conuersus ait. Sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici bibentes in phyalis vinum, & optimo vnguēto delibuti,nihil patiebantur super contritione Ioseph. Quòd hic dicit: Et opus domini non respicitis, & opera manuum eius non consideratis,hoc ille expressit nimis eleganter, & nihil,inquiens,patiebantur super contritione Ioseph. Nempe cōtritio Ioseph,id est,passio domini,quę per venditionem Ioseph solet intelligi, opus est domini,opus manuum eius, opus nostrę redemptionis. Hoc opus domini non respiciebant isti ebrij, nihil enim patiebantur super cōtritione Ioseph,optimo vnguento delibuti. Quàm enim verum est,quòd nihil patiebantur super contritione Ioseph,qui super eum nimio risu,& cachinno mouebātur. Quid igitur? (Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.) Propterea,inquā,quia iam dicti operis domini non habuit scientiam,quia cōtritioni Ioseph cōpati nesciuit, captiuus ductus est in omnes gētes. (Et nobiles eius interierunt fame,& multitudo eius siti aruit.) Hoc adeo verum est,vt nobilis fœmina, nomi-
Deut.32. ne Maria in illa obsidione filiũ suum manducauerit. Sed parua est vindicta,nisi sicut per Moysen prædictum

prædictum eſt, ignis ſuccenſus ardeat vſque ad inferni nouiſsima. Sequitur ergo. (Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſq; vllo termino. Et deſcendent fortes eius, & populus eius, & ſublimes, glorioſique eius ad eum, &c.) Econtrariò, mites & humiles bonis domini abundabunt, vndè & tandem infert. (Et paſcent agni iuxta ordinem ſuum, & deſerta in vbertatem conuerſa, aduenę comedent.) Quando dominus exaltatus fuerit in iudicio, & ſanctus in ſua ſanctificatus iuſtitia, vt mali agricolæ male pereant, tunc qui fuerint de agnorum numero, non hœdorum, in pratis eccleſiæ paſcentur, & quæ à Iudæis deſerta ſunt, verſa in vbertatem comedent aduenæ, id eſt, gentium populus.

De tertio væ quo dicit: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, quia occidendo Chriſtum menſuram patrum ſuorum impleuerint. CAPVT XX.

VAE qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.) Væ Matth.23.
iſtud illi conſonat, quo dominus. Væ, inquit, vobis qui ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum. Et ſubinde. Itaq; teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Deniq; ſic implere menſuram patrum impiorum, vt quia patres prophetas occiderunt, filij non degeneres occidant dominum prophetarũ, idipſum eſt quod trahere iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. Væ igitur vobis, quia trahetis nihilominus longum quoq; funiculum pœnarum. Nam à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filiæ Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare, venient omnia ſuper generationem iſtam.

De quarto væ illorum qui dixerunt: Feſtinet cito, veniat tempus, &c. videlicet quando dicebant. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce. CAPVT XXI.

QVi dicitis feſtinet, citò veniat opus eius, vt videamus, & appropiet, vt veniat conſilium ſancti Iſrael, & ſciemus illud.) Qui, inquit, dicitis, feſtinet, vobis væ. Quid enim? Nunquid nõ mul- Matth.28.
tum feſtinauit, & citò venit opus ſancti Iſrael? Nónne citò reſurrexit poſt tres dies. (Nunquid nõ ſcitis illud? Nunquid nõ vobis annunciauerũt cuſtodes monumẽti, qui facto terræmotu magno exterriti, & præ timore angeli de cœlo deſcendẽtis, facti ſunt velut mortui? Quid amplius feſtinare voluiſtis, dicẽdo: Si rex Iſrael eſt, deſcẽdat nunc de cruce, & credemus ei? Quid tam cito ve- Ibidem 27.
nire voluiſtis, opus eius dicẽdo, cõfidit in deo, liberet nũc eum ſi vult. Imò quàm nequiſsima feſtinatio fuit, quòd cõtumelia & tormẽto cũ interrogare voluiſtis, ſi eſſet filius dei. Væ ergo vobis.

De quinto væ, pro eo quod dixerunt malum bonum, videlicet, reſeruando Barrabam, & condemnando Chriſtum. CAPVT XXII.

VAE qui dicitis bonum malum, & malũ bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum dulce, & dulce amarum.) Vt quid enim tam procaciter peruertitis iudicium? Bonum dei filium dicitis malum, malum latronem Barrabam dixiſtis bonum. Tenebras, Lucæ 23.
id eſt, homicidia, & ſeditiones illius ponitis vobis lucem, huius autem lucem, id eſt, doctrinam & veritatem ponitis tenebras, id eſt, ſeductionem. Dicitis enim, quia malus eſt, & quia commouit populum, docens per vniuerſam Iudæam. Væ igitur vobis qui dulce huius velut amarum reiecistis, & amarum Barrabæ combibiſtis, vt ſeditiones eius hæreditate poſsideatis.

De ſexto væ, in eos qui ſapientes in oculis ſuis, tulerunt clauem ſcientiæ illis. CAPVT XXIII.

VAE qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.) Vt quid enim clauem ſcientiæ tuliſtis? Ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis. Clauſiſtis re- Matth.23.
gnum cœlorum ante homines, ſedentes ſuper cathedram Moyſi, amantes primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Igitur & pro hoc væ vobis.

De ſeptimo væ in eos, qui viri fortes ſunt ad miſcendam ebrietatem. CAPVT XXIIII.

VAE qui potentes eſtis ad bibendũ vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.) Potenter bibiſtis, fortiter ebrietates miſcuiſtis, viri fortes, viri phrenetici. Nam inde eſt, quòd medicum verum percuſsiſtis. Vinum peſsimum, vinum erroris bibiſtis, & ſpiritum vertiginis. Hinc eſt quod Moyſes dicit: De vinea Sodomorum vinum eorum & de ſuburbanis Gomorrhæ. Vua eo- Deut.32.
rum vua fellis, & botrus amariſsimus. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. Et corporaliter ebrij illa veſpera, de qua ſupra dictum eſt, filium dei comprehendiſtis, & deinceps vinum doctrinæ nequam fortiter, imò pertinaciter miſcere non ceſſatis, ad defenſionem veſtri homicidij, ad multiplicandum blaſphemias in illum quem occidiſtis, & odium eius filijs veſtris iugiter propinatis. Væ igitur vobis.

De væ octauo, in eos qui iuſtificant impium pro muneribus & iuſtitiam iuſti auferunt. CAPVT XXV.

VAE vobis qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo.) Quare enim iuſtitiã iuſti, qui benedictus venit in nomine domini, ab eo abſtuliſtis, niſi quia munera

CAP.VI. vobis auri & argenti nõ attulit, ſed pauper & humilis venit? Ecce, inquit, Zacharias propheta, filia Sion, ecce ô filia Hieruſalem rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator. Ipſe pauper, & aſcendẽs ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. Quia nõ ſolum iuſtus, ſed & pauper venit, quemadmodum hic dicit, idcirco iuſtitiam eius ab eo abſtuliſtis. Econtrariò, ſi venerit in nomine ſuo ille alius diues impius, illum ſuſcipietis, illũ pro muneribus iuſtificabitis, quaſi victoriam omnium gentium protinus adepturi, quaſi auream atq; gemmatam Hieruſalem in terris habituri. Væ igitur vobis.

Quòd propter hæc mala, Romanus exercitus venire debuerit, & quomodo adhuc vltra illam vindictam manus domini extenta ſit. CAPVT XXVI.

PRopter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, ſic radix eorũ quaſi fauilla erit, & germen eorum vt puluis aſcendet, &c.) Quæ illis contigiſſe ſub Romano imperio orbis vniuerſus audiuit. (In omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta.) Hæc diſtinctio illud innuit, quòd dubium eſt nemini, quia inimicis dei non nouiſsima pœna, vel malorum finis eſt mors corporis, quamlibet horrenda. Quapropter illud quod ſequitur de ſecundo Chriſti aduentu, quo iudicaturus veniet, nil obſtat intelligi.

De eo quod ait: Et ecce feſtinus veniet, & de die iudicij quando rugiet vt catulus leonum, dicendo his qui à ſiniſtris erunt: Ite maledicti in ignem æternum.

CAPVT XXVII.

ET leuabit ſignum in nationibus procul, & ſibilabit ad eum de finibus terræ, & ecce feſtinus velociter veniet. Non eſt deficiens neq; laborans in eo, non dormitabit neque dormiet, neque ſoluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calciamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti.) Nam Iudæis qui illum reiecerant diſpertitis, ipſe ſignum crucis ſuę leuabit, inquit, in nationibus, procul, & ſibilabit, id eſt, occulta inſpiratione adducet ad eum gentes de finibus terræ, & ecce feſtinus velociter veniet. Nam & ſi videatur longum eſſe quod nondum venit, mora tamen non eſt in conſideratione tanti negotij. Vndè ſapiens. Horrende, inquit,

Sapien.6. & citò apparebit vobis. Non eſt deficiens neque laborans in eo, id eſt, non erit ſicut prius mortalis, ſicut prius infirmus, in illo aduentu ſuo. Non dormitabit neque dormiet, id eſt, non occultus vt ante, ſed manifeſtus veniet deus noſter. Non ſoluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calciamenti eius, ſubauditur, vt tunc ſemel factum eſt, quando diſcinctus in cruce pependit, & moriendo rupta eſt corrigia carnis, qua calciatus venerat deus. Sed quid? Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti. Viuidas nanque & acutas ſententias dabit extento arcu

Lucæ 21. acuti iudicij multis iudicibus arcus ſingulos tenentibus, id eſt, auctoritatem iudicandi. Vngulæ

Pſal.49. equorum eius, vt ſilex, & rota eius, quaſi impetus tempeſtatis.) Equi & currus eius, throni ſunt & dominationes, & omnes virtutes cœlorum, quæ in aduentu eius mouebuntur, & erit tempeſtas valida in circuitu eius. Equi tales vngulas quaſi ſilices habere dicuntur, quia æterni ſunt, & nulla infirmitate laſſantur. (Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catulus leonum, & frendet, & tenebit prędam, & amplexabitur, & non erit qui eruat.) Verè rugitus eius vt leonis, quo attonita terra tremet, & euigilantes exiliẽt mortui. Rugiet vt catulus leonũ, dicendo: Ite maledicti in ignem æternum. Frendet & tenebit prædam & amplexabitur, dextros enim tenebit vt prædam ſuam, quia

Matth.25. pro illis huic leoni prophetice dictum eſt. Ad prædam fili mi aſcendiſti. Non erit qui eruat, certè

Geneſ.49. non erit, qui de manu eius rapiat. (Et ſonabit ſuper eum in die illa ſicut ſonitus maris.) Super eum, inquit, ſcilicet ſuper diabolum, quem cum magno ſonitu videntibus cunctis præcipitabit. (Aſpiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata eſt in caligine eius.) Aſpiciemus, inquit. Qui aſpiciemus? Nos vtique prophetæ ſancti, & patriarchæ magni. Ergo ne talibus quoque ibi erunt tenebræ tribulationis? Erunt plane quando aſpiciemus in terram & videbimus hiantem tartarum, erunt, inquam, tenebræ tribulationis tam ingentes, vt ſi vllo modo mori poſsimus, ſolius viſionis tribulatio ſufficeret ad exanimandos nos nimietate pauorum atque tremorum. Nam vix iuſtus ſaluabitur, ergo nos quoque tenebras tribulationibus aſpicie-

1.Pet.4. mus, vbi illa belua mirabilis præcipitabitur, & lux quoque, id eſt, ſanctitas noſtra horrore obtenebrabitur in caligine eius.

Quid ſit, dominum ſedere ſuper ſolium excelſum, & quæ ſint ſub eo implentia templum, quid Seraphin, quid facies, quid pedes domini, & quid clamor dicentium. Sanctus, ſanctus. CAPVT XXVIII.

CAP.VI. IN anno, quo mortuus eſt rex Ozias, vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, & ea quę ſub eo erant, replebant templum.) Tertia hęc periocha maximè vigilantem intellectorem quęrit, quia maximè clauſa eſt propter eos, quos ſpiritus ſanctus notitia veritatis indignos iudicauit, ſicut ipſa ſcriptura patenter innuit. Dicitur enim in primordijs. Excęca cor po-

Eſaiæ 8. puli huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, &c. Et circa fines eiuſdem Peroches, Liga, inquit, teſtimoniũ, ſigna legem in diſcipulis meis. Igitur ne quid de ſummo illorum patiamur, propter quos viſionis huius teſtimoniũ, ligatum atq; ſignatum eſt, ſpiritus ſanctus

sanctus corda illuminet nostra, luminis sui claritate. Eo duce primum adhibeamus euangelicæ veritatis candelabrum. Euangelista Iohannes cùm dixisset, propterea non poterant credere Iudæi, quia iterum dixit Esaias. Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor, vt non videant oculis, & intelligant corde, & conuertantur & sanem eos, continuò subiunxit. Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Proinde quis dubitet, hic domini nostri Iesu Christi gloriam prædicari, & prophetam hic de eo loqui? Ergo vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, id est, vidi in spiritu, vidi prophetali oculo dominum omnium Iesum Christum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, super omnes cœlos eleuatum, & receptum in paternæ dexteræ consessum. Illud verè excelsum est solium, & ab humilitate humana, qua pati dignatus est, longè eleuatum. Cur autem & nunc præmiserit, in anno quo mortuus est rex Ozias, & posterius dicat, & factum est in diebus Achaz, filij Ioathan, filij Oziæ regis Iuda, & cætera, suo loco prætereundum non erit. Et ea, inquit, quæ sub cœlo erant implebant templum. Postquam dominus ascendens in cœlum, sedit super illud paternę maiestatis solium excelsum & eleuatum, quæ deinde sub eo sunt? Nimirum dona quæ dedit hominibus, dona sancti spiritus, quæ dedit apostolis, & cæteris in se credentibus. Hęc implent templum, id est, ædificant, & perficiunt ecclesiam dei, per mundum vniuersum. (Seraphin stabant super illud.) Seraphin ardentes, siue incendentes interpretantur. Qui ergo sunt Seraphin? nisi apostoli, quos vtique ardentes atque incendentes decimo die post ascensionem eius effecit spiritus sanctus? Apparuerunt enim illis dispertitę linguę, tanquam ignis, supraque singulos eorum sedit. Et repleti sunt omnes spiritu sancto. Isti stabant super templum illud, nam isti patres & iudices ecclesię dei principantur. (Sex alę vni, & sex alę alteri.) Senarius numerus plenus atque perfectus est, quippe qui suis partibus construitur. Habet enim mediam, id est, tria. Secundam, id est, duo. Sextam, id est, vnum, quę simul aggregatę, senarium perficiunt. Et senario dierum numero deus perficit hunc mundum. Ergo sex alę singulorum Seraphin, plenam & perfectam significant notitiam veritatis, quam spiritus sanctus apostolos docuit iuxta promissum dicentis. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. (Duabus alis velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius.) Facies domini diuinitas Christi est, de qua scriptum est. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Pedes domini, humanitas Christi est, de qua itidem scriptum est. Et verbum carofactum est. Vtrunque velabant, id est, vtrunque prædicabant, & pro tempore indignis abscondebant, neque margaritas suas ante porcos mittebant. Duabus alis velabant, id est, vtrunque prædicabant. Quid enim est, quòd totidem alis faciem, quot & pedes velabant, totidemque volabant, nisi pari intentione, tam diuinitatem quàm humanitatem Christi, & pro tempore siue loco annunciabant? Ad quid enim volabant? Sequitur. (Et clamabant alter ad alterum, & dicebant. Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus exercituum. Plena est omnis terra gloria eius.) Ergo volabant, id est, fidem sanctæ trinitatis hactenus incognitam prædicabant, iuxta regulam dicentis. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Hic ter sanctus vnus est dominus, vnus in tribus personis est deus, pater, & filius, & spiritus sanctus. Hic enim est dominus deus exercituum, extunc maximè, ex quo Seraphin taliter clamare cœperunt alter ad alterum, id est, concordi fide, & mutua collatione scripturarum, extunc enim maximè accreuerunt illi, & multiplicati sunt exercitus credentium. Vndè & protinus subditur. Plena est omnis terra gloria eius, subauditur, quæ prius tantum in Iudæa cognoscebatur. Nam quòd hic super solium excelsum & eleuatum fœdere cernitur, deinde & omnis terra gloria eius plena esse dicitur, illud est quod vno versiculo innuit Psalmista. Exaltare, inquiens, super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua.

Iohan. 12. | Cap. 7. | Acto. 2. | Iohan. 16. | Iohan. 1. | Matth. 7. | Matth. 28. | Psal. 107.

Quid sit commotio super liminarium, & quid sit fumus implens domum domini, vndè polluta sint labia populi, cuius in medio propheta se habitare congemiscat, & quid volans ad eum vnus de Seraphin. CAPVT XXIX.

ET commota sunt superliminaria domus à voce clamantis, & domus impleta est fumo.) Clamantibus Seraphin, & in tota terra trinitatis mysterium prædicantibus, statim commota sunt superliminaria templi, & omnes illius cardines ceciderunt, impleta saluatoris comminatione dicentis. Relinquetur vobis domus vestra deserta: Aliter. Commota sunt superliminaria, id est, zelo concitati sunt principes sacerdotum Annas & Caiphas, & omnes qui synagogæ præeminebant. Commota sunt, inquam, hæc superliminaria, pro audita trinitatis gloria, & iniecerunt manus, vt concluderent ora clamantium Seraphin, id est, vt prohiberent apostolos loqui in nomine domini. Præcipiendo inquiunt pręcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto, & ecce repletis Hierusalem doctrina vestra, & cętera. Commota sunt igitur superliminaria, & domus non iã domini, impleta est fumo inuidiæ, & qua gloria domini omnis terra splenduit, ex eadem

Matth. 23.

CAP. VII. in Iſrael cæcitas contigit. Et dixit. (Væ mihi quia tacui, quia vir pollutis labijs ego ſum, & in me-
dio populi polluta labia habentis ego habito. Et regem dominum exercituũ vidi oculis meis.)
Act.2. Hoc illud eſt, quod in actibus apoſtolorum legimus. His auditis compuncti ſunt corde, & dixe-
runt ad Petrum, & ad reliquos apoſtolos. Quid faciemus viri fratres. Væ ergo, inquit, mihi, quia
tacui. Nec verò tantum quia tacui, ſed quod peius eſt, vir pollutis labijs ego ſum, quòd in per-
ſona eorum rectè dici, facta ipſa conſentiunt. Clamauerunt enim, tolle tolle, crucifige crucifige.
Iohan.19. Veraciter ex eo polluta ſe labia cognouerunt habere, ſed ſeducti fuerant, & per ignorantiam ta-
li clamore labia ſua polluerant. Sequitur ergo. Et in medio populi polluta labia habentis, ego
habito. Multi enim ex eis non per inuidiam clamauerunt, ſed multitudinem ſecuti ſunt. (Et vo-
lauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem tulerat forcipe de altari, & tetigit
os meum, & dixit. Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mun-
Act.2. dabitur.) Iſte vnus de Seraphin, Petrus apoſtolus extitit, qui gratiæ pennis aduolans, dixit. Pœ-
nitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſsionem pec-
catorum veſtrorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti. In manu eius calculus, inquit. Calculus
donum eſt ſpiritus ſancti, quo peccata comburuntur, in Chriſtum credentium. Illud in manu
erat Seraphin, id eſt, in poteſtate Petri apoſtoli præ cæteris. Illi nanque Chriſtus claues regni
cœlorum ſpecialiter tradidit. Quem tulerat forcipe de altari, id eſt, quem promeruerat, à Chri-
Matth.16. ſto ſolido tenore fidei. Primus enim dixit. Tu es Chriſtus filius dei viui. Habet igitur primus in
manu calculum, id eſt, ſancti ſpiritus donum, in poteſtate vel miniſterio conferendæ remiſsio-
nis peccatorum.

Quid ſit dicere: Quem mittam, & quis ibit nobis, & quid illud, ecce ego, mitte me, & quòd Stephanus protomartyr ſeſe obtulerit, & ſecundum ſenſum præſentis loci, dura illi populo ſtans in conſilio nunciauerit.

CAPVT XXX.

ET audiui vocem domini dicentis. Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixit. Ecce ego, mit-
te me. Et dixit. Vade & dices populo huic. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte
viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius
claude, ne fortè videat oculis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſa-
nem eum.) Quem, inquit, mittam, & quis ibit nobis? Ac ſi dicat. Quoniam neminem ex eis, quos
mittimus viuere permittunt, & meipſum occiderunt, quem inueniam tantæ fortitudinis, vt mit-
tam eum? Quis ibit vel quis ire audebit nobis, & dicet eis, me, quem occiderunt filium hominis
ſedere ſuper ſoliũ excelſum, & eleuatũ, ſedere vel ſtare à dextris dei? Et dixi, ecce ego, mitte me.
Et dixit. Vade, &c. Supra diximus, in perſonam eorum, qui auditis Petri apoſtoli dictis compun-
cti corde dixerunt. Quid faciemus, prophetam dixiſſe væ mihi, quia tacui, & cæt. Cuius nunc in
perſona dicit. Ecce ego, mitte me? Cuius, inquam, niſi protomartyris Stephani, qui gratia & for-
titudine plenus ire non timuit? Nempe ille quaſi iniuſſus, vltrò ſe obtulit, & ecce ego, mitte me
dixit, nec enim legimus quòd per aliquem apoſtolorum mãdatum accepit, ſed quòd publicum
teſtimonium perhibens filio dei, cum tantum diaconus eſſet, prodigia & ſigna faceret apoſtolicę
Act.6. virtutis. Nonne iſte præſentem, de quo loquimur, legationem euidenter attulit, qui cùm ſtaret
in concilio, cùm eſſet plenus ſpiritu ſancto, intendens in cœlum, vidit gloriam dei, & ait. Ecce
Act.7. video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei? Vade, inquit, dominus, di-
ces populo huic. Audite audientes, & nolite intelligere, &c. Nimirum & hanc legationis partem
pertulit, qui cauſas tantæ iræ non tacuit. Dixit enim. Dura ceruice, & incircuncıſis cordibus, &
auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres veſtri, & vos. Quem prophetarũ non
ſunt perſecuti patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius nunc
vos proditores, & homicidæ fuiſtis. Planè quod dictum eſt, aure audietis, & nõ intelligetis, con-
tinuò verum eſſe conſtat. Nam vbi dixit. Ecce video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à
dextris virtutis dei, acclamantes voce magna, cõtinuerunt aures ſuas, & impetum fecerunt vna-
nimiter in eum. Excæca, inquit, cor populi huius. (Et dixi. Vſquequo domine? Et dixit. Donec
deſolentur ciuitates abſq; habitatore, &c.) Et eſt ſenſus. Tamdiu non audiet, & non videbit, &
excæcatum habebit cor, donec ciuitates Iudeæ. Veſpaſiano, Titoq; pugnantibus, penitus ſub-
uertantur, in tantum, vt ne nomen quidem priſtinum remaneat, & domus, ſi quæ remanſerint
ſine habitatore ſint, & terra redigatur in ſolitudinem, & vel fuga vel captiuitate in totum orbem
Iudaicus populus diſpergatur, & nequaquam in Iudæa, vt prius, ſed in cunctis gentibus Iudæo-
rum populus multiplicetur. Nam hoc eſt quod ſequitur. (Et multiplicabitur quæ derelicta fue-
rat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur. (Ac ſi dicat. Quid autẽ dico mul-
tiplicabitur? Tanta erit infelicitas reſidui populi, vt ad comparationem prioris multitudinis vix
decima pars remaneat. (Conuertetur (inquit) & erit in oſtenſionem ſicut therebintus & ſicut
quercus quæ expandit ramos ſuos. Semen ſanctum erit id quod ſteterit in ea.) Et erit in depræ-
dationem, quando poſt annos fermè quinquaginta Arianus venerit, & terram Iudaicam penitus
fuerit

fuerit deprædatus, in tantum, vt therebinto & quercui, quæ glandes amiserit comparetur. Denique post extremam vastitatem, etiam leges publicæ pependerunt, & prohibiti sunt Iudæi terram, de qua eiecti fuerant, ingredi. Si quis autem crediderit in Christum, & impletum fuerit illud quod supra legimus, nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma essemus, & similes Gomorrhæ fuissemus, quando iuxta apostolum reliquiæ saluabuntur, hoc semen sanctum erit, & apostolorum germine cunctæ ecclesiæ pullulabunt. Cap. 1. Rom. 9.

Cur visioni illi, rem in diebus Achaz gestam coniunxerit, & qualiter impleuerit præceptum dicentis in initio visionis. Excæca cor populi huius. Itemq; in fine eiusdem: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.

CAPVT XXXI.

ET factum est in diebus Achaz filij Ioathan filij Oziæ regis Iuda. Ascendit Rasin rex Syriæ & Facee filius Romeliæ rex Israel in Hierusalem, ad prelandum contra eam. Et non potuerunt debellare eam. Et nunciauerunt domui Dauid, dicentes. Requieuit Syria super Ephraim. Et commotum est cor eius & cor populi eius, sicut mouentur ligna syluarum à facie venti.) Narrata visione, quod valde notandum est, continuè atque coniunctè longè post actæ rei narrationem subiungit dicendo, & factum est in diebus Achaz. Nec enim memoriæ debet nunc abesse, quòd visionem narrare incipiens tempus eius posuit dicendo, in anno quo mortuus est rex Ozias, deniq; inter Oziam & istū Achaz anni fuere. X V I. quibus regnauit Oziæ filius Ioathan. Quid ergo continuando rem tanto post tempore gestam visioni præteritæ coniunctiuncula quoq; vsus est, dicēdo, & factum est in diebus Achaz? Quid putamus, nisi quia in diebus Achaz tandem fecit id quod sibi tunc præceptum fuerat? Quid enim præceptum fuerat? Videlicet, vt cor populi excæcaret, id est, vt sic visionem eandē narraret vt populus quia non merebatur, non intelligeret. Nam qui tunc dixerat. Excæca cor populi huius, ipse postmodum dicturus est. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et propheta respondet. Et expectabo dominū qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum. Ergo quæcunq; hoc loco Iudęis obesse videntur, vt non intelligant, imò quæcunq; iuuare putantur impietatem illorum aduersus ea, quæ deinceps de Christo prophetantur, ligamenta sunt, signacula sunt testimonij prophetici. Imò leges euangelicę, quę per istum prophetam euangelizantur, dicentem. Ecce virgo concipiet & pariet filium, &c. Nobis autem in Christo reuelantur per ipsum, qui librum signatum aperuit, & soluit tam hæc, quàm cętera signacula eius. CAP. VII. Cap. 9. Cap. 8.

De eo quòd cum annunciatum esset domui Dauid, quia requieuit Syria super Ephraim, annunciatur conceptus & partus virginis, & cur vocetur Emanuel, Itemq;: Accelera, spolia detrahe, festina, prædare.

CAPVT XXXII.

ANnunciauerunt (inquit) domui Dauid, dicentes. Requieuit Syria super Ephraim. Et commotum est cor eius, & cętera. Quare commotum est cor Dauid, & cor populi eius, sicut mouentur ligna syluarum à facie venti? Videlicet quia, sicut subiunctum est, consilium inierat Syria malum, & Ephraim & filius Romelię contra Iudam dicentes. Ascendamus ad Iudam, & euellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius, filium Tabeel. Idcirco commotum est cor domus Dauid, videlicet ne periret regius honor de domo Dauid. Non stabit, inquit, dominus, & non erit istud, & cætera. Deinde promissio. Si non credideritis, non permanebitis, continuò sequitur. Et adiecit dominus loqui ad Achaz dicēs, Pete tibi signum à domino deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et dixit Achaz. Non petam, & non tentabo dominum. Et dixit. Audite ergo domus Dauid. Nunquid parum vobis est, molestos esse hominibus? quia molesti estis deo meo? Propter hoc dabit dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Ac deinceps. Et dixit dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & scribæ in eo stilo hominis. Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles: Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachię. Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad me. Voca nomen eius. Accelera, spolia detrahe, festina prędari, quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samarię coram rege Assyriorum. De Iesu Christo dei filio prophetiam hanc esse veraciter scimus & confitemur. Econtrariò Iudæi, quid ad Christum inquiunt vestrum tanta post tempora natum, quòd tunc Rasin regem Syrię interfecit Theglath, Falassar rex Assyriorum, & dissipatum est eius scilicet Rasin, & Faceę filij Romelię consilium magnum? Quid itidem ad Christum vestrum, quòd regnante Ezechia, egressus est angelus domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinq; milia? Nunquid natus erat? Ad Ezechiam magis qui fecit quod erat bonum coram domino iuxta omnia quę fecit Dauid pater eius, vndè & dominus erat cum eo, propter quod à propheta dicitur Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus, na-

tus non

CAP. VII. tus non de virgine,id eſt, Betula, ſed de adoleſcentia, id eſt, aalma. Dicimus ad hæc.Emanuel
4.Reg.19. noſter nondum quidem in carne venerat,ſed nihilominus ante Ezechiam & ante Achaz,imò &
4.Reg.18. ante Abraham ipſe erat. Nec ſolum Raſin & Faceæ filij Romeliæ conſilium magnum diſsipa-
Gene.22. tum,& exercitus Sennacherib per eum vel propter eum percuſſus eſt, ſed & quicquid vnquam mali euaſit,vel boni conſecutus eſt Iſrael,& patres eius Abraham, Iſaac, & Iacob, opere factum eſt huius Emanuel.Quis enim,aut quæ res Abraham ſanauit, niſi fides huius Emanuel? Ex quo credidit Abraham deo,ſibi dicenti. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, quicquid boni, in ſemetipſo vel in poſterum ſuis adeptus eſt, huius ſeminis ſui, huius Emanuel noſtri fecit vel promeruit fides.Igitur iam veritatis huius theſauros ingrediamur, dicentes. Si non credideritis, non permanebitis.Quod eſt dicere. Nunc quidem Raſin regem Syriæ & filium Romeliæ, Sennacherib quoque regem Aſſyriorum ope futuri Emanuel euadetis,& in terra veſtra manebitis, ſed cum ille venerit,ſi non credideritis, non permanebitis, quia Romani venient & tollent veſtrum & locum & gentem.

De impietate Achaz, & de eodem Emanuel, *& quo ſenſu rectè accipitur dictum,Butyrum & mel comedet,vt ſciat,& cætera.& cur poſt tanta tempora naſciturus iam promittatur.*

CAPVT XXXIII.

ET adiecit dominus loqui ad Achaz, dicens. Pete tibi ſignum à domino deo tuo in profundum inferni,ſiue in excelſum ſupra.Et dixit Achaz.Non petam,& non tentabo dominum.) Non humilitatis eſt,ſed ſuperbiæ,quòd non vult à domino deo ſignum poſtulare. Quamquàm
Deut.6. enim ſcriptum ſit in Deuteronomio.Non tentabis dominum deum tuum, & hoc contra diabolum ſaluator vſus ſit teſtimonio,tamen iuſſus vt peteret, obedientiæ debuit explere mandatum,
Matth.4. præſertim cum & Gedeon & Manue ſignum petierint & acceperint. Sciebat enim rex impius,
Iudicũ.6.13. quòd ſi ſignum peteret,accepturus eſſet,& glorificaretur deus.Ergo quaſi idolorum cultor,qui in omnibus angulis platearum & in montibus, locisque nemoroſis aras conſtituerat,& pro leuitis habebat fanaticos,non vult ſignum petere, quod præceptum eſt. (Et dixit. Audite ergo domus Dauid.Nunquid parum vobis eſt,moleſtos eſſe hominibus,quia moleſti eſtis & deo meo?) Quis eſt iſte qui dixit. Audite ergo domus Dauid? Nequaquam deus,qui ſupra ad Achaz dixerat. Pete tibi ſignum à domino deo tuo, ſed propheta, vt ex conſequentibus approbatur, quia moleſti eſtis, & deo meo. Et eſt ſenſus. Quia non ſolum prophetas perſequimini, & eorum dicta contemnitis,ſed præſentis & iubentis dei ſententiæ contraîtis, ita vt ei exhibeatis laborem, qui in alio loco ait. Laboraui ſuſtinens, idcirco dominus faciet quæ ſequuntur. Et hoc notan-
Supra.1. dum,quòd Achaz rege impijſsimo nolente ſignum petere, ſermo propheticus ad domum Dauid,hoc eſt ad tribum regiam conuertitur, de qua ſupra legimus. Et nunciauerunt hæc domui Dauid,dicentes.Conſenſerũt Syria & Effraim. (Propter hoc dabit dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum,& eligere bonum.)Propterea, inquit,quia moleſti eſtis,nõ ſolum hominibus,ſed etiam deo meo,prophetas eius occidendo, & cultum eius abijciendo,dabit dominus ipſe vobis,ipſe,inquam,dominus dabit ſignum vobis magnum, & dignũ ſe. Nam ecce virgo concipiet,&c.In eo terribile vobis erit illud ſignum, quod iſte Emanuel de virgine conceptus & natus, butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum. Quid enim?Ad hoc venit iſte Emanuel,quod interpretatur nobiſcum deus,& ad hoc butyrum & mel comedet,vt ſciat reprobare malum,& eligere bonum?Ita planè. Nam vos eſtis principes Sodo-
Gene.18. morum & populus Gomorrhæ. Idcirco nunc loquitur apud ſe. Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam & videbo, vtrum clamorem,qui venit ad me,opere compleuerint, an non eſt ita:vt ſciam. Ergo butyrum & mel comedet,id eſt,homo factus in omni conuictu & habitu, in omni veritate naturæ humanæ,conuerſabitur inter homines, vt non iam per ſolam ſcientiam,ſed & per experimentum ſciat reprobare malum veſtrum,malum Sodomiticum,& eligere bonum, cum vos ſecũdum furorem Sodomorum circundederitis eum, expetentes ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.Hæc paſſus,deinceps ſciet reprobare malum, & eligere bonum, habens poteſtatem facere iudicium,in quo ſine dubio reprobabit malum,& eliget bonum.(Quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum.)Quaſi quæreres, vt quid propter pręſens periculum promittitur nobis Emanuelis tanta poſt tempora naſcituri ſignum? Videlicet quia antequam modo ſupradicto ſciat reprobare malum,& eligere bonum,antequã fiat homo, nunc idem deus apud patrem deum hoc faciet, vt derelinquatur terra quam tu deteſtaris à duobus regibus ſuis. (Adducet dominus ſuper te & ſuper populum tuũ,& ſuper domũ patris tui dies, qui non venerunt à die ſeparationis Ephraim à Iuda

à Iuda cum rege Assyriorum. Cum rege Assyriorũ adducet, inquit, dominus super te dies quos nunquam habuisti.) Vt videlicet superatis decem tribubus ab Assyrijs in Emanuelis præsentia libereris. (Et erit in die illa. Sibilabit dominus muscæ quæ est in extremo fluminum Aegypti, & api quæ est in terra Assur, & cætera.) Muscas autem Aegyptios vocat propter sordes idololatriȩ, & imbellem populum, & apem Assur, quia illo tempore potentissimum erat regnum & ad bella promptissimum, vel ob id, quia omnis propè Assyriorum & Persidis regio vsum habebat sagittarum. Legamus Regum & Paralipomenon libros, & inueniemus ab Aegyptijs cæsum sanctum 4.Reg.23.
regem Iosiam, & populum Israel potestati Aegyptiæ subiugatum, ita vt regem illis constitueret, 2.Para.34.
& post multum temporis venit Nabuchodonosor cum innumerabili multitudine bellatorum, 4.Reg.25.
captaque Hierusalem, & cæteris Iudeæ vrbibus dirutis, incendit templum, & habitatores Assy- 2.Para.36.
rios posuit in Iudæa.

Quid sit dicendo, Sume tibi librum grandem, qui sint testes, quæ prophetissa, ad quam accessit; & de filio eius. CAPVT XXXIIII.

ET dixit dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles. Vriam sacerdotem, & Zachariam CAP.VIII.
filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad me. Voca nomen eius, accelera spolia detrahe, festina prædari, quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.) Rursus sub alia specie partus describitur virginalis. Non enim obscuritatem literȩ, sed claritatem spiritus prudens lector hic recipit. Alioquin si iuxta literam de prophetissæ mulieris conceptione prophetam generasse filium quis recipit consequenter & Oseæ prophetam verè meretricem vxorem habuisse firmabit. Hæc ergo prophetissa ad quam propheta iussus accedit, sancta est Maria, cuius in vtero omnium prophetarum sanctorum completa est prophetia. Nec enim quod carne concepit, mente ignorare potuit. Ad hanc prophetissam, propheta iste, imò & omnes accesserunt prophetæ sancti, omnium quippe sanctus, & omnium verbum ad vterum eius tendit. Proinde si nihil iudicamus nos scire, nisi Christum Iesum & hunc crucifixum, solum hic & vbique quæramus eum, quia reuera quicquid aliud senserimus, maiestati sanctæ scripturæ non est condignum: Ait. Et dixit dominus ad me. Quo coniunctiuncula hæc, & dixit, respicit, nisi ad internos clamores prophetæ, sortem & hæreditatem in illa beata generatione Emanuelis habere desiderantis? Sume tibi librum grandem. Ad quid grandem? Quantum enim est, quod erat scripturus? Accelera, spolia detrahe, festina prædari. Magnum quidem nomen, sed paruo spatiolo potest largissimè conscribi. Quid enim liber iste est grandis, nisi vniuersa pagina sacri verbi dei, quam primus Moyses, & post Moysen scripserunt cæteri? Illum sume, inquit, id est, esto vnus de consecretalibus verbi dei, vnus citharœdorum, citharizantium in citharis suis, ante thronum dei, vnus de testibus virgineæ conceptionis, vnus de patribus in generatione filij dei. Et scribe in eo stilo hominis. Accelera, spolia detrahe, festina prædari. Stilo hominis scribe, id est, stilo quo homines scribere consueuerunt, dei sacramenta comprehende. Vel certè stilo hominis, id est, quantum de deo capere potest fragilitas hominis. Nec enim tu, cùm sis homo, comprehendere potes illud totum, quod est Emanuel. Nam to- Lucæ 10.
tum filium nemo nouit, nisi pater. Sicut econuerso, nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Accelera, spolia detrahe, festina prædari, id est, non patiaris vltra diabolum regnare, non patiaris armatum fortem, sua quæ possidet in pace diutius habere. Et adhibui mihi testes fideles. Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad prophetissam. Certum habet fidelis intelligentia, quia veraciter ad prophetissam illam quam prædiximus accessit Esaias. In illa hora quando cum voce angeli salutantis eam & euangelizantis, quòd conciperet & pareret filium, spiritus sanctus in illam superuênit, in illa, inquam, hora, cum omni multi- Cap.7.
tudine verbi dei, scriptura quoque huius plena illi notitia infusa. Statimque cum sermone angeli virgineum conceptum prædicantis, memoriæ eius locutus est, hoc illud esse quod supra dixit. Ecce virgo concipiet & pariet filium. Ita ad illam prophetissam hic accessit, testes sibi fideles adhibuit. Quot? Duos, id est, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Claret in omni scriptura eius, in tota amplitudine voluminis eius, quia duos fideles, duos populos fidem Christi habentes, vnum de Iudæis, alterum de Gentibus sibi testes adhibuit. Vrias quod interpretatur lux mea deus, ipse est Iudaicus, apud quem prius lucere dignatus est deus. Per Zachariam quod interpretatur memor domini, nos de gentibus significamur, qui eius quidẽ Emanuelis venturi notitiam non habuimus, sed præteriti memorẽ fidem habemus. Sed & Barachiæ filij, id est, benedicti domini filij sumus, nec enim antequã ille veniret, quicquã boni habuimus, vt Iudaicus populus, sed ex aduentu eius habemus; cui Psalmista dicit. Benedictus qui venit in Psalm.117.
nomine domini. Assumus ecce duo testes fideles in veritate rerum comprobantes, quia bonus & optimus

CAP. IX. & optimus cooperator diuinæ generationis, iste ad prophetissam illam accessit, & verum esse confitemur, quicquid de partu beatæ virginis, quicquid de nobis iste prædixit. Quare iam vocabo eum, accelera, spolia detrahe, festina prædari? Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Nunc interim, dum est apud deum, deus verbum nondum caro factum, solummodo patrem inuocare scit. Cùm autem (vt supra dixi) virgo conceperit & pepererit, tunc demum & patrem inuocare sciet & matrem. Multum ergo accelerabit, multum festinabit, qui antequam nascatur de matre, antequam patrem hinc, & matrem inde debeat habere, auferat fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ, regem quoque Assyriorum percutiendo de exercitu eius C L X X X V. milia in vna nocte. Planè aliud maius faciet, cum patrem & matrem inuocare sciet, id est, cum is qui ante tempora secularia de patre natus est, sub tempore de matre natus fuerit. Tunc enim spirituales hostes, id est, diabolum, & omnes partes eius superabit.

Quòd ait: Pro eo quòd abiecit populus iste aquas Siloe, & propter hoc adduci super populum illum regem Assyriorum. CAPVT XXXV.

ET adiecit dominus loqui ad me, adhuc dicẽs. Pro eo quòd abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt sub silentio, & assumpsit magis Rasin & filium Romeliæ, propter hoc ecce dominus adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, &c. Per translationem loquitur Siloe fontis Hierusalem & Assyrij fluminis violentissimi, quod omnem terram Israel suis inundet aquis, & egrediatur ripas aluei, tantoq; feratur impetu, vt postquam decem tribuum occupauerit terram, ad Iudam perueniat, & transiens, ad collum vsque pertingat, per quæ vicinam significat captiuitatem. Non enim tunc captus est Iudas, sed cunctis duarum tribuum vrbibus subiugatis, sola remansit Hierusalem, quæ incredibili dei misericordia liberata est. Potentiam ergo Assyrij & innumerabilis eius exercitus, quam sublimi inundatione descripserat, nunc per aliam ostendit trãslationem, quòd alis suis, id est, ducibus & infinita multitudine operuerit terram Emanuelis, hoc est defendentis eam dei, sed tamen non possederit. Mysticè per (Iohan. 9.) aquas Siloe, quod interpretatur missus, quam ille populus contempsit, gratiam baptismi intelligimus, quam populus Iudaicus abiecit. Legimus enim in euangelio, quòd cæcum à natiuitate, cuius oculos luto ex saliua sua facto, dominus lauerat, miserit ad aquas Siloe. Quibus cùm cæcus lauisset lutum, cæcitate detersa, clarum oculorum lumen accepit. Quod post signi magnitudinem indicat, non aliter cæcitatem Iudæorum & omnis increduli posse sanari, nisi doctrina aquarum Christi, quæ absq; strepitu & clamore verborum leniter fluunt, tenebræ prioris fugentur erroris. Nimirum pro eo, quòd populus decem tribuum abiecit aquas Siloe, id est, separatus est à Hierusalem & à domo Dauid, adduxit super eos dominus regem Assyriorum, quod interpretatur dirigentium: sic pro eo, quòd abiecit populus Iudaicus gratiam dei & fidem Christi, adduxit super eum dominus diabolum regem superborum, & nihilominus exercitum Romanorum, & dupliciter captiuati sunt. E contrariò sicut iuit rex Assyriorum per Iudam inundans, & alas suas extendit, implens latitudinem terræ, nec præualuit, protegente te, ô Emanuel. Sic Diabolus per Iudam, id est, contra catholicæ confessionis ecclesiam, multis persecutionibus consurrexit, & non præualuit te protegente, ô Emanuel, te defendente, ô nobiscum deus. Dicamus igitur nos, dicamus omnes id quod sequitur, inimicis nostris, inimicis Christi persecutoribus nostris Iudæis, paganis, hæreticis. (Congregamini populi, & vincimini. Item. Inite consilium, & dissipabitur. Loquimini verbum, & non fiet.) Itemque, confortantes alterutrum, dicamus nostris. (Ne dicatis, coniuratio.) Id est, ne miremini, quasi noui aliquid acciderit, quoties populus impius blasphemias irrogat Christo. (Omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est. Et timorem eius ne timeatis neque paueatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate. Ipse pauor vester & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis & in petram scandali, duabus domibus Israel in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem, & offendent ex eis plurimi & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.) Videlicet, quia non receperunt Emanuelem, sed factus est eis in lapidem offensionis, & petram scandali. Idcirco conterentur, captiuique ducentur.

Quòd ait: Liga testimonium, & qualis secundum sequentia damnatio futura sit eorum qui non ad legem & testimonium, sed ad pseudoprophetas, falsum pro vero, Antichristum pro Christo recipiunt. CAPVT XXXVI.

CAP. VI. LIga testimonium, signa legem in discipulis meis.) Ipse qui dixerat superius. Excæca cor populi huius, ipse nunc idipsum factum suo iudicio commendat, dicendo: Liga testimonium, (Lucæ 14.) signa legem in discipulis meis. Ac si dicat. Bene fecisti, ligando testimonium, signando legem huiusce visionis, in discipulis meis, id est, donec veniant discipuli mei, quos dignos faciet fides euangelica, vt aperiam illis sensum, & intelligant scripturas. Protinus ille respondit. (Expectabo

ctabo dominum qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob,& præſtolabor eum.) Ligaui,inquit, & ſignaui, & quamuis triſtitia ſit mihi magna pro fratribus meis Iſraelitis, patienter expectabo dominum, qui abſcondit faciem ſuam ab eis & ad gentes tranſiuit. Expectatus ille tandem cum plenitudo gentium ſubintrauerit,reuertens ad reliquias Iſrael dicit.(Ecce ego & pueri quos dedit mihi dominus in ſignum & in portentum Iſraelis à domino exercituum,qui habitat in monte Sion.) Pueri quos reuerſus oſtendit, multitudo gentium eſt, quæ ſubintrauit in ſignum, & in portentum Iſraelis. Mirabitur enim Iſrael, cùm de gentibus reuerſus ad reliquias eius, tot pueros, imò tantam multitudinem filiorum de eccleſia gentium ſuſceptorum præſentauerit. Ecce ego,inquit.(Et cum dixerint ad vos,quærite à Phitonibus & à diuinis qui ſtrident incantationibus ſuis, nunquid non populus à deo ſuo requiret viſionem pro viuis & mortuis?Ad legem magis & ad teſtimonium.)Senſus iſte cum illo ſermone eius in euangelio congruit. Et dicent vobis videlicet pſeudoapoſtoli,& Pſeudochriſti. Ecce hic Chriſtus,aut ecce illic. Nolite ire,neque ſectemini.Nam reuera pſeudoprophetæ quaſi Phitones ſunt,& quaſi diuini,qui ſtrident in incantationibus ſuis.Nolite,inquam,ire,ſed dicite Phitonibus eiuſmodi.Nunquid non populus à deo ſuo requirit viſionem pro viuis & mortuis?Et eſt ſenſus.Si populus dei ſumus,nonne ſermonem eius, ſiue pro viuis, ſiue pro mortuis magis quàm vos Phitones aut diuinos attendere debemus? Ergo ad legem magis & ad teſtimoniũ ſubauditur, quàm ad veſtram ſeductionem reſpicere debemus. Habemus enim legem & teſtimonium eius cui tanquàm lucernæ lucenti, in caliginoſo loco attendentes benefacimus. (Quòd ſi non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.)Id eſt.Si non ſic reſponderint pſeudoprophetis. Antichriſti præconibus, in errorem inducentur,& lucem æternam nõ intuebuntur.(Et tranſibit per eam,& corruet,& eſuriet.) Quiſquis ita nõ dixerit,per eam ſubauditur lucem tranſibit cæcis oculis, & corruet in laqueum damnationis,& æterna fama eſuriet.(Et cùm eſurierit,iraſcetur,maledicet regi ſuo,& deo ſuo.) Iraſcetur planè & rixabitur, nec enim ibi confeſsionis vel ſupplicationis locus erit, aut tempus, & maledicet regi ſuo Antichriſto, & deo ſuo diabolo, quem ſecutus eſt deſerto deo vero. Non enim ſaltem in inferno rixarum illis deerit amaritudo. (Et ſuſpiciet ſurſum,& ad terram intuebitur,& ecce tribulatio,& tenebræ,& diſſolutio,anguſtia,& caligo perſequens,& non poterit auolare de anguſtia ſua.)Et præcedentem,ſicut & hanc periochen terribili concluſione terminauit. Differenter tamen.Nam illic,aſpiciemus in terra,dixit,& ecce tenebræ tribulationis.Hic autem per tertiam perſonam,ſuſpiciet,inquit,ſurſum,& ad terram intuebitur, & ecce tribulatio. Nempe illic de ſeipſo ſimul & omnibus electis loquitur, qui in illo iudicij die, quamlibet iuſti nonnullo metu concutientur. Hic autem de ſola damnatorum parte, cui & ſurſum deus iratus, & deorſum tartarus erit apertus. Rectè ergo hic ita terminat. Et non poterit,inquiens, auolare de anguſtia ſua,quòd illic non dixerit.

Roma.12. Lucæ 17. 2.Pet.1.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN ESAIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER II.

Quartam periochen ab eo incipere,quòd ait: Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Nephthalim,& cur Euangeliſta de hoc loco ſumens teſtimonium,partes iſtas omiſit primo tempore,&c. CAPVT I.

QVartæ Perioches ſenſum lucidum,faciemq; pulchram,totus orbis videt,cuius hoc initium eſt.(Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim, & nouiſsimo aggrauata eſt via maris,trans Iordanem Galilææ gentium.) Primos intelligentiæ aditus Euangeliſta Matthæus nobis aperit, cùm dicit. Cùm autem audiſſet Ieſus,quòd Iohannes traditus eſſet,ſeceſsit in Galilæam. Et relicta ciuitate Nazareth,venit & habitauit in Capharnaum,maritimam in finibus Zabulon, & Nephthalim, vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam. Terra Zabulon & terra Nephthalim, via maris trans Iordanem Galilææ Gentium, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam, ſedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.Exinde cœpit Ieſus prædicare & dicere. Pœnitẽtiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum.Profectò cum hæc dicit,viſionem ſiue exortum magnæ lucis,lucidam prædicationem ſaluatoris, lucidum vult intelligi euangelium regni dei, quòd prima omnium terra Zabulon, & terra Nephthalim ex ore eius audiuit. Nam antequam Iohannes traditus eſſet, nun-

CAP. IX. Matth.4.

CAP. IX. quam ille per publicum prędicauit, aut Apostolos elegit, licet discipulos habuerit, coram quibus
Iohan.2. nondum tradito Iohanne aquas in vinum conuertit, quòd signorum eius initium fuit. Sed quid est quod sumptum de isto loco testimonium non ad integrum scripsit? Sic enim se habet textus propheticæ lectionis. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephtalim & nouissimo aggrauata est via maris, &c. Euangelica autem sic excepit. Terra Zabulon & terra Nephtalim, via maris, &c. Duas omisit prophetiæ præcipuas partes, primo tempore alleuiata est, & nouissimo aggrauata est. Quid (inquam) est, quòd testimonium non integrum posuit, sed istas partes omisit? Videlicet quia quod hic intelligendum est, primo tempore alleuiata est, & nouissimo aggrauata est, non iam tunc quando prædicare cœpit dominus Iesus adimpletum est. Hoc interim nos intelligere voluit, quia prædicatio domini saluatoris quæ primum in terra Zabulon & terra Nephtalim audita est, visio magnæ lucis est, quæ per hunc prophetam pręnuntiata est. Nūc ergo per hanc intelligentiæ ianuam ingressi præsentis capituli spatia, quanta eadem iuuamur luce perambulemus.

Quomodo Iudæa primo alleuiata est, nouissimo autem aggrauata, quando credendo in Christum magnam cœpit lucem videre populus gentium, & quomodo diabolus violentus exactor superatus sit. CAPVT II.

PRimo (inquit) tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nephtalim, & nouissimo aggrauata est via maris, trans Iordanem Galilææ gentium. Terram Zabulon, & terram Nephtalim prædictus Euangelista viam maris appellat, quia secus mare Galilææ sita est, id est, secus lacum Genezareth qui Iordane fluente efficitur, cuius in littore Capharnaum, & Tyberias, & Bethsaida, & Corozaim steterant. Hæc terra duarum tribuum, totum significat hic populum Israeliticum.
Matth.15. Rectè videlicet, quia is qui missus erat ad oues quæ perierant domus Israel, quique ante
Ibidem 10. passionem suam dicebat discipulis suis, in viam gentium ne abieritis, primùm in terra illa prædicauit, exinde enim prædicare cœpit. Igitur primo tempore est terra Zabulon, & terra Nephtalim, & nouissimo aggrauata est, id est, præsentis domini Iudæa & prædicationem audiuit, & mirabilia vidit, assumpti autem in cœlum, verbum repulit, & vitæ æternæ indignam se iudicauit. Primùm illis oportuit loqui, nouissimè ad gentes ire vel mittere, quia Iudæa cor suum aggrauauit. Itemque. (Populus gentium, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.) Subaudiendum est, primo tempore, Iudaicus qua videlicet luce pro parte electorum alleuiatus est, nouissimo gentilis populus, quando Iudaicus in incredulitate aggrauatus est. (Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.) Mors & vmbra mortis, hoc differunt, quòd mors eorum est, qui cum operibus mortuis ad inferos descendunt, anima enim quæ peccauerit ipsa morietur, vmbra
Ezech.18. autem mortis eorum est, qui cùm peccent, necdum de ista vita egressi sunt. Possunt enim, si volunt, agere pœnitentiam. (Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.) O lux (inquit) quæ orta es, ambulantibus in tenebris, & habitantibus in regione vmbræ mortis, tu gentem filiorum tuorum multiplicasti, multa quippe extunc nata est gens filiorum lucis, sed lætitiam non magnificasti. Quorum lætitiam? Apostolorum, qui primi in terra Zabulon, & Nephtalim videntes te, lucem veram, facti sunt ipsi lux mundi. Eorum lætitiam nequaquam multiplicasti, quia lætitiam, quàm habuerunt de illuminatione gentium, magna tristitia permiscuisti, pro excæcatione sui, id est, Iudaici populi. Sed nec ipsius generis quam multiplicasti tu lætitiam magnificasti. Nam hæc
Psalm.125. sunt verba tua, verba lucis, quæ orta est eis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum
Matth.4. dei. Profectò pœnitentiam agentibus, nondum magnæ lætitiæ tempus est. Euntes (inquit Psalmista) ibant & flebant mittentes semina sua. Sed quid deinde? Venientes autem, ait, venient cum exultatione portantes manipulos suos. Hoc est, quod continuò sequitur. (Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia.) Hæc ergo tam Apostolorum quàm gentis multiplicatæ lætitia, sit aliquantula in spe, magnificabitur autem in re, quando velut messores venient portantes manipulos suos, & tanquam victores diuident spolia, subauditur victi, id est, diaboli. (Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem & cibus ignis.) Tu enim domine atque saluator, iugum oneris eius, id est, diaboli, qui prius exultabat in mundo, qui cunctis gentibus imperabat, qui grauissimo iugo seruitutis colla omnium deprimebat, & virgam quæ percutiebat vniuersos, & peccata sibi quasi quoddam tributum reddere cogebat, detraxisti de humeris eorum, & tibi liberatos, seruire fecisti, absque vllo exercitu, absque effusione sangui-
Iudic.7. nis, in abscondita manu, sicut quondam sub Gedeon populo Israeli de Madianitis victoriam præbuisti. Quomodo enim vestis quæ humano sanguine cruentata est, lauari non potest, sed infecta sanguine igne comburitur, vt maculæ fœdi cruoris cum vestimento intereant, sic diaboli violenta prædatio & tumultus ac turbæ, quibus humanum sibi subiecerat genus, geennæ ignibus deputatæ sunt.

De ortu

De ortu paruuli vel filij qui illum superauit, & nominibus, siue ordine nominum eius, quorum primum est Emanuel, octauum princeps pacis, & quis zelus domini exercituum fecit hoc. CAPVT III.

PAruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerũ eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis. Consiliarius, deus, fortis. Pater futuri seculi. Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super soliũ Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia amodo & vsque in sempiternum. Zelus domini exercituum faciet hoc.) Ideo (inquit) diabolus, & omnis violenta prædatio, qua humanum oppresserat genus, & sanguinem sanguini miscuerat, erit in combustionem, & cibus ignis æterni, quia natus est nobis paruulus, id est, humilis filius dei, cuius principatus super humerum ipsius erit, ita vt sibimet, cùm sit deus, proprijs viribus ad tenendum principatum suum sufficere posit, qui & per humilitatem pasionis suæ, agẽs iudicium mundi, & per maiestatem principatus sui, damnet illum in die iudicij. Hic supra, primum dictus est Emanuel, & deinde vocatum est nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina prædari, nunc vocabitur, & alijs nominibus sex, id est, admirabilis, consiliarius, deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Et vide quam pulcher ordo nominum. Primùm Emanuel, id est, nobiscum deus, pro causa videlicet quę prima est ordine, quia habitauit in nobis deus homo factus. Secundùm, accelera, spolia detrahe, festina prædari, ea videlicet pro causa, quia moriẽdo fortem armatũ diabolum superauit, & spolia eius distribuit. Tertium admirabilis, videlicet quia resurrexit à mortuis, & ascendens in cœlum, gloria & honore coronatus, sedet à dextris dei. Quartum, consiliarius, ex eo scilicet, quòd dans paracletum spiritum sanctum Apostolis suis, consilium habuit cum eodem spiritu consilij, de repellendis Iudæis, & vocandis Gentibus. Quintum deus, quia exinde ab omni mundo verè adoratur, vt deus. Sextum fortis, quia verè fortis in iudicio, quo expectatur, apparebit. Septimũ, pater futuri seculi, quia nimirum peracto iudicio, non iam vt dominus seruorum, sed vt pater filiorum regnabit. Octauum, princeps pacis, quia reuera laudabitur in æternum, & grates habebit vt auctor pacis, qua deo sumus reconciliati, per mortem eius, qui eramus inimici. Quid miraris? Zelus domini exercituum faciet hoc. Verè & fideliter. Quisnam est iste zelus domini, qui faciet vt talis paruulus nascatur nobis, & tantus filius detur nobis? Quis (inquam) est iste bonus zelus domini, nisi bonus spiritus domini? Nempe non virili semine, sed isto spiritu fiet, vt talis paruulus nascatur nobis, vt tantus filius detur nobis. Sic angelus Gabriel dicit. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altisimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius dei. Quare autem præsenti loco spiritus sanctus, zelus domini dicitur? Videlicet, quia contra tyrannum regni dei vsurpatorem zelando fertur, & sua vi vtitur, vt fortior illo forti armato sit iste, qui natus est nobis paruulus, iste qui datus est nobis filius. Idcirco paruulus idem, dæmonia se in spiritu dei eijcere, profitetur. Itaque misso foras principe mundi, multiplicabitur (inquit) eius imperium, & pacis non erit finis, &c. Multiplicabitur (inquam) eius imperium, vt non Iudæorum tantum quibus imperauit Dauid, sed & omnium imperator sit gentium, amodo & vsque in sempiternum.

Lucæ II. Roma. 5. Lucæ 1. Lucæ II.

Quòd ait: verbum misit dominus in Iacob, & cecidit in Israel, & quomodo hæretici qui significantur per Ephraim dixerunt vel dicant, lateres ceciderunt, sed quadris ædificabimus. CAPVT IIII.

VErbum misit dominus in Iacob, & cecidit in Israel.) Reuera verbum hoc verbum bonum, verbum carnem factum, misit dominus in Iacob, voluit enim illud incarnari, & hominem fieri ex Iacob. Quare autem non dictũ est in Isaac, aut certè in Abraham, ad quem primùm promissio facta est? Videlicet, vt priuilegium vnius ingratisimæ gentis ostenderet. Nam neq; Abraham vnius gentis, secundùm carnem quoque pater est, neque Isaac vnius gentis pater est, dictum quippe est vxori eius Rebeccæ. Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidẽtur, scilicet altera ex Iacob, & altera ex Esau. Iacob autem vnius populi pater est, qui est Israel. Ergo verbum misit dominus in Iacob, id est, in illum peculiarem populũ, vt incarnaretur de semine Iacob. Et ô mira ingratitudo, verbum ipsum cecidit in Israel, ita vt conteretur casu istius Israel. Nam in Israel illa eiusdem verbi sententia peruẽnit. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quem verò ceciderit, conteret eum. (Et sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam, in superbia & magnitudine cordis dicentes. Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus. Sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus.) Populus Ephraim, omnes rectè intelliguntur super quos lapis iste cecidit, quos verbum istud terribili casu contriuit, tam Iudæi quàm hæretici. Quare? Videlicet, quia Ephraim cùm hæc prophetia scriberetur, scissus erat à domo Dauid, & aureos colebat vitulos, relicto templo domini. Porrò in nomine Ephraim, decem tribus intelliguntur, quia Hieroboam, qui tulerat decẽ scissuras, & vitulos illos

Gene. 25.

CAP. X. fabricauerat, de tribu erat Ephraim. Illum imitantur, quicunque resiliunt à regno Christi, siue Iudæi siue hæretici. Igitur sciet omnis populus Ephraim, scient omnes qui se sciderunt à regno Christi, quia malum est eis, cecidisse in ipsis verbum istud, quòd dominus misit propter superbiam ipsorum, & magnitudinem cordis sui, qua dicunt. Lateres ceciderunt, Sicomoros succiderunt. Per contemptû, lateres aut sicomoros, quę ligna vilia sunt, eos appellant Iudęi, qui in Christum credunt, omnesque hæretici catholicos, qui suę sectę non sunt. Nos (inquiunt) quadro scientię lapide ædificemus, nos pro sicomoris illis, cedros quę imputribiles sunt commutemus, dum insuperabile dogma tenemus. (Et eleuabit dominus hostes rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet.) Reuera rasin, id est, sapientiam secularem, cuius vtebatur auxilio, eleuauit dominus super eum, in quemcunq; cecidit hoc verbum, quòd non stat nisi in eo qui diligit Christum. Et inimicos eius in tumultum vertet. Nam in sapientia seculari confidunt aduersarij verbi dei, fit autem eis econtrario, vt per eandem sapiētiam tumultuosa conflictatione destruatur. Etenim aduersus Christum quidem concorditer dimicant, sed cōtra inuicem contrarijs diuisi sectis, impacabilem trahunt discordiam. Vndè postmodum sic dicitur. (Vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, simul ipsi contra Iudam.) Denique hæc, & cætera, quæ hoc loco dicuntur, tripliciter intelligenda sunt. Legamus Regum & Paralypomenon volumina, & inueniemus Samariæ inter se bella ciuilia, dum alij pro alijs regibus dimicant, & quomodo suis regibus interfectis, in Iudę expugnatione concordent. Item legamus miserabile Hierosolymorum excidium, & inueniemus, circunfuso Romano exercitu, triplicem intus discordiam, dum aduersum se partes dimicant, & in rebellionem pertinaciter currendo Romanorum iram concorditer prouocant, vt irato deo, nullam hominum mereantur clementiam. Item Ecclesiasticas legamus historias, & inueniemus hæreticorum aduersus alterum rixas interminabiles, qui tamen, dum seipsos contraria sentiendo dilaniant, concordi tamen malignitatis spiritu, aduersus catholicam debacchantur ecclesiam. Triplici igitur sensu verè dictum est, vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, simul ipsi contra Iudam. Porrò, quod ait. (Vir fratri suo nõ parcet, & declinabit ad dexteram, & esuriet, & comedet ad sinistram, & non saturabitur.) Hunc sensum habet. Vnusquisque tantæ crudelitatis erit, vt ne charissimo quidem germanitatis nomini parcat, sed dexteram deserens atq; contemnens, saturetur in his quæ sinistræ erant, dum voluptatum & malorum patitur famem, & semper cupit malis peiora sociare.

De Assur cui dicitur væ, & virga furoris mei, & baculus ipse, quòd diabolum significet & quomodo hunc ad gentem fallacem mittat dominus, & quòd ille contra deum glorietur, sitq; æterna damnatione attenuandus. CAPVT V.

CAP. X. MAlorum omnium incentiuum, idemq; pœnale flagellum est diabolus, cui tandem vel contra quem dicitur sub specie Assur. (Væ Assur. Virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponam illum in conculcationem, quasi lutum platearum.) Nam post aliqua sic infertur. (Et erit in die illa, non adijciet residuum Israel, & hi qui fugerint de domo Iacob, inniti super eo qui percutit eos, sed innitetur super dominum sanctum Israel. In veritate reliquiæ conuertentur, reliquię (inquam) Iacob, ad deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo.) Ergo Assur iste, est diabolus, cuius captiuitati hic manifestè contradicitur. Vbi enim Apostoli procedit auctoritas,
Roma.9. cesset omnis alia interpretatio. Esaias (inquit) clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquàm arena maris, reliquię saluę fient. Et continuò subiungit. Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate, quia verbum abbreuiatum faciet dominus super terram. Et reuera si legamus Iosephum, & quanta hominum in Hierusalem, & in Iudæa fuerit multitudo, quando passus est dominus, intelligimus vix paucos in apostolis & apostolicis viris ex Iudęis esse saluatos. Abbreuiatus atque perfectus sermo euangelicus est, qui pro cunctis laciniose legis cerimonijs, dedit pręceptum breuissimum dilectionis & fidei, vt quod nobis fieri noluerimus, ne
Matth.22. fecerimus alteri. Vndè & dominus in euangelio. In his (inquit) duobus mandatis pendet omnis lex & prophetę. Notandum tandem, quàm ordinatè diabolicę tyrannidis, & damnationis eius similitudo pręcesit in isto Assur. Primo nanque tanquàm virga furoris domini, & baculus indignationis eius, ad gentem fallacem missus est, ad gentem decem tribuum Israel, vitulos aureos, & Baal, & cętera, deorum portenta fallaciter adorantem, & contra illum populum furoris sui mandauit ei dominus vt auferret spolia, & diriperet prędam. Fecit, & prosperatus est. Tran-
4. Reg. 17. stulit enim Israel, posuitque eos in Ala, & in Abor iuxta fluuium Gozam, in ciuitates Medo-
Esa. 35. rum. Dominus miserat eum, domini iudicio venerat, data potestate vt ad suum cuncta faceret libitum

libitum. Ipse autem non sic arbitrabatur,& cor eius non ita æstimabat, sed applaudebat sibimet,
tanquam si glorietur securis contra eum,qui secat in ea,velut si exaltetur serra contra eum à quo
trahitur, quasi si eleuetur virga contra leuantem se, & exaltetur baculus, qui vtique lignum est.
Propter hoc misit dominus deus in pinguibus eius, tenuitatem, & subtus gloriam eius, succensa
arsit, quasi combustio ignis. Regnante Ezechia, factum est sic. Ascendit enim Sennacherib rex
Assyriorum,ad vniuersas ciuitates Iuda munitas,& cœpit eas. Et hæc(inquit)dicit Ezechiæ regi
Iudæ.Non te seducat deus tuus,in quo habes fiduciam. Nunquid liberauerunt dij gentium sin- 4.Reg.18.
gulos quos vastauerunt patres mei?Factum est autem in nocte illa,venit angelus domini, & per- 2.Para.32.
cussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque milia. Sic nimirum diabolum,quem no-
mine quoque significat Assur(interpretatur enim dirigens, quia semetipsum diabolus dirigit, &
in semetipso confidit.) diabolum, inquam, dominus ad gentem fallacem misit, vt quæ in sordi-
bus est sordescat adhuc, imò vt quæ scienter fallit, fallatur adhuc. Illum (inquam) mittit domi-
nus,est enim ille sicut per beatum Iob loquens,testatur ipsi deo, seruus sempiternus. Ille autem Iob 40.
non sic arbitratur,& cor eius non ita æstimat. Nec enim ita seruit, vt deo conferre velit, non ita
veritatis rebelles æterna morte captiuat, vt iustitiam dei facere intendat. Et nunc interim facit,
& prosperatur, omnem gentem fallacem captiuando, quia permittitur. Futurum autem est, vt
meritas excipiat pœnas, quia Iudam quoq; & Hierusalem aggredi ausus est,quia catholicæ quo-
que confessionis ecclesiam subuertere conatus est, quia contra ipsum deum superbè gloriatus
est.Egredietur angelus domini,& castra eius percutiet,egredietur(inquam)veniens ad iudicium
angelus magni consilij,ipsumque & angelos eius in ignem æternum mittet. Nam hoc est, quòd
tandem per metaphoram sic infert. (Ecce dominator dominus exercituum confringet lagun-
culam in terrore,& excelsi statura succidentur,& sublimes humiliabuntur, & subuertentur con-
densa saltus ferro, & libanus cum excelsis cadet.) Veruntamen de confractione lagunculæ di-
uersa diuersorum sententia est.Alij volunt per hanc Christi passionem significari, quòd volente
deo & idcirco caro eius morti tradita sit, vt Iudæorum sublimitas destruatur,& excelsi quōdam
corruant in terram,& libanus cum suis cedris succidatur, de quibus in Zacharia legimus. Aperi Zach.11.
libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Alij autem volunt hunc locum adhuc dici de
Assyrio, quòd illo contrito, omnes in circuitu nationes, quæ ditioni illius subiacebant, succe-
dantur, & humilientur, & saltus densissimus subuertatur, per quæ metaphoricos, populum &
principes intelligi volunt. Libanum quoque cum excelsis suis cadere, vt nihil omnino Assyriæ
resideat potestati.

Quintæ perioches initium ab eo quod ait: Et egredietur virga de radice Iesse, & quòd illa virga virgæ furoris domini Assur, & quòd nulla spiritus sancti gratia Christo flori pulcherrimo defuerit aut desit, aut vnquam des futura sit. CAPVT VI.

EA quæ sequuntur, & nos de Christo scripta fatemur, & circuncisio non diffitetur. Et vtrali-
bet de prædictis lagunculæ sententijs potior sit,quinta hic periocha incipit,& vsque ad prin
cipium visionis vel oneris Babylonis, omnis hæc prophetia de Christo est. (Et egredietur virga CAP.XI.
de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus
sapientiæ & intellectus,spiritus consilij & fortitudinis,spiritus sciētiæ & pietatis, & replebit eum
spiritus timoris domini.) Virgam de radice Iesse sanctam Mariam virginem intelligimus, quæ
nullum habuit sibi fruticem cohærentem, de qua & supra legimus. Ecce virgo concipiet & pa-
riet filium,& florem, dominum saluatorem, qui dicit in cantico canticorum. Ego flos campi, & Cap.9.
lilium conuallium. Et quam pulchra oppositio. Supra ostendebatur ille spiritualis Assur, virga Cant.2.
furoris domini, & in manu eius baculus indignationis eius. Ecce autem virga gratiæ, virga re-
quiei domini, & in illa flos in quo habitet, super quem requiescat omnis plenitudo diuinita-
tis. Nota Christianæ fidei celebrisque hæc descriptio est, septiformis spiritus sancti. De singulis
spiritibus,proprium quid breuiter dicendum est,quòd verè nihil horum Christo flore pulcher-
rimo defuerit, aut desit, aut vnquàm defuturum sit. Etenim sapientiæ spiritus, in eo plenariè re-
quieuit, qui velut iuxta fluenta plenissima residens, diuinitati sibi insitæ semper intendit, & om-
nes diaboli tentationes in deserto sapienti responsione cassauit. Spiritus intellectus in eo requie-
uit, sciuit enim quibus aperiret mysteria regni dei,quibusue loqueretur in parabolis, atque sano Mar.4.
cordis palato cuncta discernens,nec dæmones admittebat confitentes ipsum esse filium dei, nec
indignis loquebatur mysteria dei,imò prohibebat sanctum canibus dari,& margaritas ante por-
cos mitti. Spiritus quoque consilij in eo requieuit,vndè & abscondebat hæc à sapiētibus, & pru-
dentibus, vt reuelaret ea paruulis. Spiritus quoque fortitudinis in eo requieuit, cuius sibi con- Matth.7.
scius,nemo,inquit,potest rapere de manu patris mei. Item: Ego cognosco oues meas, & non ra- Matth.11.
piet eas quisquam de manu mea. Spiritus scientiæ in eo requieuit, quippe qui de omni scriptura, Iohan.10.

 tempori

tempori vel rei congruas proferebat sentẽtias, ita vt mirantes dicerẽt eius aduersarij. Quomodo
Iohan. 7. hic literas scit, cùm non didicerit? Spiritus pietatis in eo requieuit, quippe qui eo semper inten-
Lucæ 19. tus fuit, vt vitam daret mortuis, mitemq́; patientiam habens, reddidit bona pro malis. Nam filius
hominis (inquit) non venit animas perdere, sed saluare. Spiritus timoris domini in eo requieuit,
videlicet ita vt pro delitijs haberet, cùm voluntate patris saturari opprobrijs, dicens per omnia
Lucæ 22. ab initio suæ incarnationis, dicens (inquam) non solum verbis, sed & factis. Pater non mea, sed
tua voluntas fiat. Igitur spiritus domini, qui hactenus in magna sylua generis humani, requiem
non inuenerat, tandem super hunc florem requiescit, in quo æterna statione permanens, nullam
alicuius vitij repulsam aliquando pertulit.

Cur de radice Iesse, quàm de radice Dauid dicere maluit, & quòd omnia quæ de isto flore dicuntur, repugnantia sint dictis Assur arrogantis.

CAPVT VII.

NOn secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed
iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terrę.) Antequàm progre-
diamur, quærendum est, cur propheta hoc loco Iesse maluerit nominare, quàm Dauid, dicere
de radice Iesse, quàm de radice Dauid, cùm non ad Iesse patrem, sed ad filium huius Dauid, flo-
ris huius repromissio facta sit. Dicimus, quòd quia Dauid pro maiestate regia persona fuit sub-
limis, Iesse verò qui & ipse dictus est Isai, ordine vel statu longè humilior fuit, adeò vt non semel,
sed multoties Dauid iam regi ab inimicis subsannádo improperaretur, quòd esset filius Isai, por-
rò aduersus superbiam Assur, id est, diaboli sermo nunc erat, & velut antidotum humilitatem
medicinalis gratia promittebat. Rectè igitur regiam pręteriuit personam Dauid, egredietur (in-
quit) virga de radice Iesse, cùm dicere posset de radice Dauid. Omnia quæ de hac virga, vel flo-
Supra. 10. re eius dicuntur, repugnantia sunt dictis Assyr arrogantis. Dicebat ille. Nunquid non principes
mei simul reges sunt? De isto autem spiritus sanctus dicit. Non secundum visionem oculorum
iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet. Hoc verissimè dictum est. Nunquid enim
secundum visionem oculorum dominus noster virgæ virgineæ flos iudicauit, & secundum per-
sonam primates quoslibet elegit, quos faceret senatores cœli, quib. daret claues regni sui? Nun-
quid secundum auditum aurium arguit, vt loquentes assumeret, quos faceret causidicos verita-
tis, & reprobauit aliquos eo quòd essent homines idiotæ, & sine literis? Non vtique, sed iudica-
uit in iustitia pauperes. Qua iustitia? Iustitia fidei, quæ vera & antiqua iustitia est, per quam &
Abraham iustificatus est. Nam credidit (inquit scriptura) Abraham deo, & reputatum est ei ad
Matth. 16. iustitiam. Quomodo vel vbi in hac iustitia iudicauit pauperes? Exẽpli gratia. Petrus pauper erat,
pauper (inquam) Petrus, id est, humilis erat. Hic autem illi interroganti, vos quem me esse dici-
tis, respondens dixit: Tu es Christus filius dei viui. Hæc fides est, hæc fidei iustitia est. In hac iu-
Matth. 16. stitia fidei, statim pauperem iudicauit, & dixit. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis
non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis, & cætera. Veraciter ergo non secundum visio-
nem (inquit) oculorum iudicabit, sed iudicabit in iustitia pauperes. Et continuò subiunxit: Et
arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Hoc manifestissimè facturus est vltimi iudicij die. Dicet
Matth. 25. enim arguendo in ira, & in furore. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est
diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi
potum, & cætera. Hoc veraciter arguere est pro mansuetis, id est, pro minimis quemadmodum
dicit. Quamdiu vni de minimis meis nõ fecistis, nec mihi fecistis. Minimi isti, mansueti fuat ter-
ræ, quia videlicet & angeli sancti mansueti sunt, sed non mansueti terræ, eo quòd in terra nihil
vnquàm passi sunt indigentię. (Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum in-
terficiet impium.) Ex quo flos iste de virga vel radice Iesse egressus est, iugiter terram virga oris
sui percutit. Vnus enim magister noster ipse est, & discipulatui eius subiectos sermone suo per-
cutit, & à terrenorum amore compescit. Futurum est autem quod subiungit, & spiritu labiorum
suorum interficiet impium, id est, hominem peccati, filium perditionis. Nam illum (inquit Apo-
stolus) interficiet dominus Iesus spiritu oris sui.) Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fi-
2. Thess. 2. des cinctorium renum eius.) Quòd dixerat: Et erit iustitia cingulum lumborum eius, hoc repe-
tiuit dicendo, & fides cinctorium renum eius. Nam iustitia Christi, fides Christi est, non qua ille
iustificetur, sed qua nos in illo iustificemur. Nec verò ipse indiguit, vt pugnaciter cingulo lum-
borum aut cinctorio renum vteretur, sed scriptura more suo, sic de capite loquitur, vt confestim
ad corpus respiciat, cuius est caput. Est itaque iustitia cingulum lumborum eius, & fides cincto-
rium renum eius, quia videlicet nos membra eius, qui de luxuria progeniti sumus, magna fide
indigemus, vt contra luxuriam fortes esse possimus.

Quòd huiusmodi quæ sequuntur, qualiter ex tunc vsque hodie in ecclesia Christi impleta sint, & quæ sit scientia domini quæ hæc efficit. CAPVT VIII.

HAbitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Vitulus & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos.) Notandum quod nō dixerit, habitabit agnus cum lupo, & accubabit hœdus cum pardo, sed accubabit pardus cum hœdo, & lupus habitabit cum agno. Hic dicimus, vt non excidat memoriæ, quia tota hæc lectio oppositam sonat humilitatem superbiæ Assur. Lupus enim, id est, persecutor quilibet, habitabit cum agno. Verbi gratia. Paulus qui primitus persequebatur ecclesiam & lacerabat, de quo dictum est. Beniamin lupus rapax, habitabat cum Anania Christianæ simplicitatis agno, à quo baptizatus est, vel cum Petro Apostolo, cui dictum est. Pasce agnos meos. Et pardus qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte Christi, accubuit cum hœdo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in pascha domini. Leo quoque prius ferocissimus, & ouis & vitulus pariter morabuntur. Quotidie cernimus in ecclesia diuites & pauperes, potentes & humiles, reges atque priuatos pariter commorari, & à pueris paruulis, quos Apostolos intelligimus, imperitos sermone, sed non scientia, regi.) Vitulus & vrsus pascentur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos paleas comedet.) Cùm enim inter se disciplina domini fuerint fœderati, de quibus iam dictum est, tunc vitulorum atq; vrsorum catuli simul requiescent, id est, familiæ fidem sequentes dominorum, pariter tollentes super se iugum domini, requiem animabus suis inuenient. Quæ autem sunt paleæ, quas leo quasi bos comedet, nisi simplicia verba in scripturis sanctis? Frequenter quippe euenit, vt homines seculi, mystica nescientes, simplici pascantur lectione scripturarum. (Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet.) Infans qui est malicia paruulus, mittet manum suam in foramen aspidis, id est, dæmones de obsessis hominum corporibus fugabit. Qui autem ablactatus est, & nequaquam lacte nutritur infantiæ, sed iam solido vescitur cibo, iste in reguli cauernam mittet manum, id est, in ipsius Sathanæ habitaculum, & inde extrahet eum. (Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo.) Hæc omnia quæ prædicta sunt, sic immutata, vt recte dicere posis. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, non nocebunt in monte sancto meo, id est, in ecclesia, de qua ipse. Non potest (inquit) ciuitas abscondi supra montem posita. (Quia repleta est terra scientia domini, sicut aquæ maris operientes.) Quærebas vndè hoc leonibus, & vrsis, lupis & pardis, ecce causam effectiuam reddidit dicendo, quia repleta est terra scientia domini. Quæ autem est scientia domini, quæ mira hæc efficit, nisi humilitas domini? Nempe ipse cum dixisset leonibus & vrsis, lupis & pardis, tollite iugum meum super vos, continuò subiunxit. Et discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Tantus magister, hoc solum se docere profitetur, quia mitis est, & humilis corde. Et huius rei solius, dociles nos cupit mentes habere. Ergo scientia domini, humilitas est domini, sicut econtrariò stultitia Assur, id est, diaboli, superbia est diaboli. Hac domini scientia terra repleta est, sicut aquæ maris operientes. Quo modo, vel quali ordine? Sequitur continuò.

Genes. 49. Iohan. 21. Matth. 11. Matth. 9.

Quomodo radix Iesse in signum populorum, & sepulchrum eius sit gloriosum: & quomodo adiecerit manum suam, ad possidendum residuum populi sui, ad congregandum profugos Israel. CAPVT IX.

IN die illa radix Iesse, qui stat in signum populorū, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Ex quo ardix Iesse stetit, in signum populorum, ex eo repleta est terra scientia domini, sicut aquę maris operientes. Quid enim fuit, in signū populorum stare radicem Iesse, nisi filium hominis exaltati à terra, & omnia trahere ad se? Ex eo nimirum spiritus est datus, postquam illa exaltatione Iesus est glorificatus. Dixit autem de illo spiritus dato, euangelista testante. Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Igitur aquæ scientiæ domini, aquæ operientes, subauditur peccata signum illud, diuisiones gratiarum spiritus sancti, quo inebriatus lupus cum agno, & pardus cum hœdo habitauit, & leo quasi bos paleas comedit. Ipsum (inquit) gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Ecce hodie gentes ipsum deprecantur, & in sepulchro, id est, in morte eius gloriantur. In quo enim alio se gloriari profitentur? Mihi (inquit Apostolus) Absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi. Idipsum cum Apostolo gentes quoq; actu quodam loquūtur, pingentes iugiter signum crucis in suis frontibus. Hoc facere gloriosum est & regibus. Quare autem magis placeat dictum vel scriptum esse gloriosum sepulchrum eius, quàm signum vel dormitionem eius? Nimirū quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, cum dixisset Apostolus, continuò subiunxit. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Parum erat ad gloriam radicis illius, si propter arida ligna tantummodo in crucem exaltaretur, & dormitione mortis sopiretur, nisi etiā plantata in sepulchro terræ gloriosa refloruisset resurrectione. Ita profectò parum esset omnibus in illo signo gloriantibus, si solummodo signū illud crucis in frontibus eorū pingeretur, quod facimus, quādo quemq; catechizamus, nisi etiā in sepulchro

Iohan. 12. Iohan. 7. Galat. 6. Roma. 6.

CAP.XI. elementaris aquę, terna mersione, pro triduana illius sepultura plantaretur nouus exinde surrecturus, & deinceps inter membra noui hominis computãdus. Notandũ inter ea, quod flos idem qui supra dicebatur egredi de radice Iesse, nunc econuerso dicitur radix Iesse. Quare hoc, nisi quia & ille radix carnis huius, & iste radix est fidei illius? Iste de carne illius egressus est, ille de spiritu huius resuscitãdus est. Sequitur. Et erit in die illa. Adijciet dominus secundo manũ suam ad possidendum residuũ populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Helan, & à Sennaar, & ab Emath, & ab insulis maris. Et leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ.) Hæc propheta continuè loquitur, post quàm dixit gloriosum fore sepulchrum eius. Quid ergo aliud nobis prophetatur, quàm quod per Iohannem euangelizatur, dum dicit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios dei qui erant dispersi cõgregaret in vnum? Nam ecce leuabit dominus in nationes signum populorum, de quo iam dictum est. Verè leuauit atq; exaltauit sicut exaltatus est serpẽs in deserto, vt omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam. Congregantur profugi Israel, colliguntur à quatuor plagis terræ dispersi Iuda, ipsa nanq; congregatione & collectione sua fiunt Israel, fiunt Iuda quælibet gentes, quælibet nationes. Quid porrò est quod ait. Adijciet dominus secundo manũ suam ad possidendum residuum populi sui? Quid, inquam, nisi quia iam dudum manũ suam extendit ad possidendum, sed adhuc locus erat? Nempe in manu forti eduxit filios Israel de terra Aegypti, & illos per passionem suam, in domum suam induxit, sed vidit, quia adhuc locus est, quia nondum electorum numerus completus est. Adiecit ergo secundo manum suam leuando scilicet signum illud, non tantum in Israel, sed & in nationes, vt iam dictum est. Nihilominus & illud vigilãter intuendum est, quod cùm dixisset ad possidendum residuum populi sui, subiecit & dixit, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, & à Phetros, &c. Quid enim est esse relictum ab Assyrijs & à cæteris gentibus, siue insulis maris, nisi contemptum & despectum esse superbo mũdo huic? Plane illud est quod Apostolus dicit. Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit deus, vt confundat fortia & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ergo & in isto magna humilitatis Christi commendatio est, & contra superbiam Assur, de quo iam dictum est.

Iohan.11.

Iohan.3.

Lucæ 4.

1.Cor.1.

Quomodo per prædicationem hostes Iuda perierunt, & ecclesia de cunctis gentibus suscitata sit, & desolauerit dominus linguam maris Ægypti, id est, stultam fecerit sapientiam huius seculi. CAPVT X.

ET auferetur zelus Effraim, & hostes Iuda peribunt. Effraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Effraim. Et volabunt in humero. Philistijm per mare simul prædabuntur filios orientis. Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt.) Eo tempore (inquit Esaias) nequaquam Effraim & Iudas, qui nunc me prophetãte inter se hostili odio dissident, inimici erunt, sed iuxta Ezechielis prophetiam duæ virgæ in vnam virgam copulabuntur & iungentur in Christi ecclesia, qui prius fuerant separati, ita vt in gentibus communi desudent labore, & volent in humero Philistijm per mare volucri cursu, hoc est primùm maritimis prædicent Palestinæ, & per mare pergant festinantes ad cæteras nationes. Quod de vnius Pauli apostoli intelligamus exemplo, qui per Pamphyliam & Asiam & Macedoniã & Achaiam, & diuersas insulas & prouincias ad Italiam quoq;, vt ipse scribit, & ad Hispaniã, alienigenarum portatus est nauibus. Idumæa (inquit) & Moab præceptũ manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. Hę gentes eo tempore quo Esaias prophetabat, aduersarię erant populo Iudæorum, & idcirco nunc dicit, quod postquam surrexit radix Iesse, vt regnet in gentibus, & vexillum crucis ob salutem totius orbis fuerit eleuatũ, tunc etiam Idumæa & Moab & filij Ammon, omnis, scilicet multitudo Arabiæ, dẽt apostolis manus & in locis idololatrię Christi ecclesiæ suscitentur. (Et desolabit dñs linguam maris Aegypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum in riuis septem, ita vt transeant per eum calciati.) (Regnante Cæsare Augusto, quando flos de radice Iesse conscendit, & in vrbe Romana prima descriptio facta est, potentissimum prius regnũ Aegyptiorũ, quod multis durauit ætatibus, Cleopatrę morte destructũ est, & percussus est amnis Aegyptius, in septẽ riuis, vt qui prius vno fluens alueo intransibilis erat, in septem riuos diuisus atque concisus, calciatis transiretur pedibus. Verùm quantum hoc fuit ad maiestatem vel fortitudinem spiritus domini? Ergo & hoc & cætera quæ iam dicta sunt, quia facturus ea promittitur spiritus domini, spiritualiter oportet intelligi. Et desolabit (inquit) dominus linguam maris Aegypti. i. stultam faciet dominus (vt Apostolus ait) sapientiam huius seculi, & leuabit manũ suam super flumen, id est, declarabit veritatem suam super loquacem philosophorũ vanitatem. Et hoc in fortitudine spiritus sui, videlicet, quo misso de cœlo, vbi ascẽdit & sedit à dextris dei, apostolos suos, qui prius erãt infirmi, fortes effecit. Nã exinde

Ezech.37.

Actu.14.
16.&.27.
Roma.15.

Lucæ 2.

1.Cor.1.

exinde & aperto ſenſu ſcripturas intellexerũt,& linguis omnibus locuti ſunt. Et ita linguam ma- Marc.16.
ris Aegypti deſolauerunt, & omne flumen exiccauerunt, atque percuſſerunt in ſeptem riuis, vt Actu.2.
tranſirent calciati in præparatione euangelij pacis, pedibus pulchris, pedibus ſpecioſis. (Et erit
(inquit) via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyrijs, quando aſcendit de terra Aegy-
pti.) Sicut enim illis fugientibus, diuiſit deus mare rubrũ, & merſo Pharaone cum curribus ſuis Exod.14.
& equitibus, pertranſierunt cantantes supernæ victoriæ canticum, ſic iſtis fugientibus diabolum,
aperiet baptiſmi ſalutaris ſacramentum, merſoq́; diabolo & omnibus pompis eius pertranſibunt
in vitam æternam, cantantes huiuſmodi canticum.

De cantico prophetæ: Confitebor tibi domine, & cætera, vbi vel in quo iratus fuerit deus homini, quando furor eius in gratiam conuerſus ſit, quas hauſerimus aquas de fontibus ſaluatoris, quas eius inuentiones notas fieri in populis, & in vniuerſa terra annunciari oportuerit. CAPVT XI.

Confitebor tibi domine quoniã iratus es mihi, conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me.) CAP. XI.
Et dices (inquit) in illa die. Confitebor tibi domine, & cæte. Hoc verè dixit, & dicit quiſque
noſtrum in iſto tempore acceptabili, in iſto die ſalutis. Neceſſariò dicit, neceſſariò ſic confitetur
quicunque vult ſaluus fieri. Quid enim eſt, quod iſta depromitur confeſsione, niſi quod oportet
nos credere. Iratus es mihi, inquit, ſubauditur in Adam, in quo omnes peccauerunt, & per pec- Roma.3.
catum ira tua, id eſt, mors introiuit in mundum, & ita in omnes tam Iudæos quàm Græcos per- Ibidem 5.
tranſiuit, teſtante Iudæis Apoſtolo, cùm dicit. Eramus enim & nos aliquando natura filij iræ, ſi-
cut & cæteri. Conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Iuſte iratus es. Miſericorditer autem
conuerſus eſt furor tuus in gratiam, videlicet quando virga ſupradicta de radice Ieſſe: egreſſa
eſt, & flos de radice eius aſcendit, in quo enim conſolatus es me, niſi in ſpiritu tuo ſuper illum re-
quieſcente? Nam inde paracletus, id eſt, conſolator dicitur idem ſpiritus. Super hoc confitebor
tibi, dicamq́;. Ecce deus ſaluator meus, fiducialiter agam & non timebo. Quaſi digitum inten-
dam, neq; à dextris neq; à ſiniſtris claudicans, dicamque. Ecce iſte flos candidus & rubicundus,
qui temporibus Auguſti Cæſaris, de virga virginea, radicis Ieſſe egreſſus eſt, & ſub Pontio Pilato Ephes.2.
in lignum crucis exaltatus, ſpinis clauorum laceratus, iſte inquam & non alius deus meus eſt ſal-
uator meus. Non dicatur mihi, ille vel ille, alius Meſsias, id eſt, Chriſtus eſt, & nondum venit,
ſed venturus eſt, nam iſte eſt & non alius eſt. Quiſquis alius Chriſtũ ſe eſſe dicat, non deus meus,
ſed diabolus eſt, non ſaluator meus, ſed hoſtis & filius perditionis eſt, fiducialiter agam, & non
timebo, non quod confidam in memetipſo, ſed quia. (Fortitudo mea & laus mea dominus, &
factus eſt mihi in ſalutem.) Idcirco fiducialiter agam, quia ille fortis fortitudo mea eſt, de quo
ſupra dictum eſt, & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorũ ſuorum interficiet impium.
Non ſolum fortitudo, ſed & laus, id eſt, pulchritudo mea eſt flos iſte, decus humani generis, glo-
ria noſtræ carnis. Quomodo autem factus eſt mihi in ſalutem, niſi hominem aſſumendo, quod
non erat, vt ſaluaret me per antiquam & intemporalem ſuæ diuinitatis virtutem? (Haurietis
aquas in gaudio, de fontibus ſaluatoris.) Quicunque ita dixeritis in illa die, quicunq; ita confeſ-
ſi fueritis, propter eiuſdem fidei confeſsionem, haurietis aquas in gaudio, quod nemo tollet à
vobis, de fonte. i. de plenitudine ſaluatoris. Quas haurietis aquas, niſi ſpiritus ſancti dona quàm
plurima? Nam & hoc ipſe in euangelio clamat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de
ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem (inquit) euangeliſta dicebat de ſpiritu quem accepturi Iohan.7.
erant credentes in eum. (Et dicetis in illa die. Confitemini domino, & inuocate nomen eius.)
Hac die vel iſto tempore, ſilentium eſt (ait) propheta, ſed in illa die cum hauſeritis de fontibus
ſaluatoris aquas, loquemini & dicetis, audiente vniuerſa terra. Confitemini domino peccata ve-
ſtra, agite pœnitentiam, & inuocate nomen eius, in quo ſolo peccata remittuntur. (Notas facite
in populis adinuentiones eius.) Videlicet vt omnes populi admirentur. Quales enim vel quan-
tæ ſunt adinuentiones eius? Bonæ adinuentiones, miræ adinuentiones, quas nemo adinueniſ- Iob 40.
ſet, niſi ipſe ſolus. De illis ipſe ad beatum Iob loquitur. An extrahere poteris Leuiathan hamo,
& fune ligabis linguam eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, & armilla perforabis
maxillam eius? Nunquid illudes ei quaſi aui, aut ligabis illum anſulis tuis? &c. Iſtas in populis
notas facite adinuentiones eius, quas profundo conſilio adinuenit, vt aſtutum diabolum com-
prehenderet in aſtutia eius. (Mementote quoniam excelſum eſt nomen eius.) Cuius eius?
Dei ſaluatoris, ſedentis ad dexteram maieſtatis in excelſis. Dedit enim illi deus nomen quod eſt Philip.2.
ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & inferno- Marc.16.
rum. Horum mementote, & hæc nota facite prædicando vbique, ipſo cooperante, & ſermonem
confirmante ſequentibus ſignis. (Cantate domino quoniam magnifice fecit.) Cantate (inquit)
i. non inuiti, ſed volentes euangelizate, magnifica quæ fecit. Aquas enim in gaudio hauſiſtis, id-
circo euangelium hoc gaudij veſtri canticum vobis ſit. (Annunciate hoc in vniuerſa terra.)
Non in ſola Iudæa, ſed & in vniuerſa terra. (Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in
medio

medio tui sanctus Israel.) O Sion, ò specula, ò collocata in sublimibus ecclesia, exulta & lauda, subauditur in die illa, quādo dices ista, quia magnus in medio tui sanctus Israel, sanctus, inquam, & sanctitatis flos, in quo vt supra dictum est, septiformis spiritus domini requiescet. Huc vsque manifesta de Christo prophetia est.

Quòd onera quæ sequuntur, inter quæ onus deserti maris, &c. quæ secundum ordinem numerantur, cuncta persequi, neque nostræ facultatis, neque præsentis propositi sit. CAPVT XII.

CAP. XIII. SEquuntur onera, de quibus in exordio prophetæ, imo euangelistæ huius dictum est. Onus Babylonis, onus Moab, onus Damasci, onus Aegypti, onus deserti maris, onus Duma, onus in Arabia, onus vallis visionis, onus Tyri, onus iumentorum austri. Et decem quidem sunt, sed in

Infra. ca. 21 principio nouem numerauimus, quia videlicet onus deserti maris, non aliud est quàm onus Babylonis. Dubium hoc esset, nisi præscripto onus deserti maris, in consequentibus eiusdem capituli legeremus, Babylon dilecta posita est mihi in miraculum. Et iterum. Cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. Et supra. Ascende Elain, obside Madai. Mare autem propter multitudinem habitantium dicitur. Horum sub nominibus vniuersæ partes nomini Christi, & sanctæ ciuitati eius Hierusalem cœlesti, aduersantes condemnantur, sicut in exordio diximus. Quæ videlicet partes, imo scissuræ quasi nouem sunt, decimamque vnius fidei catholicam ecclesiam impugnant, quia multi sunt, & ideo per nouenarium intelligendi numerum, cui vnum si addatur, fit vnitas secunda siue decena, id est, denarius. Onus vallis visionis, onus est Hierusalem, quæ & ipsa multis scripturarum locis inter gentes reputatur, quia non parum cœlesti Hierusalem aduersata est, quippe quæ & prophetas ad se missos, & ipsum dominum prophetarum occidit. Idcirco nunc dicitur vallis, quia nō est ea de qua scriptum est. Fundamenta eius in montibus sanctis. Vallis autem visionis, quia videntium, id est, prophetarum seminarium fuit. Hæc prosequi, neque nostræ facultatis, neq; nostri propositi est. Septem tantummodo periochas distinguere, breuiterque percurrere proposuimus, quibus euangelica fides recapitulando non tam prophetatur, quam euangelizatur. Quinq; ex his transegimus, sextam duce spiritu sancto, iam nunc ingredimur.

Sextam periochen ab eo incipi quod ait: Consurge, consurge, induere fortitudinem, & cætera: per quæ datur intelligi, quia propheta sanctus fortiter aduentum saluatoris desiderabat. CAPVT XIII.

CAP. LI. COnsurge, consurge, induere fortitudinem brachium domini. Consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis? Qui posuisti profundum maris viam, vt transirent liberati.) Hic iam in propheta spiritus sanctus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus, vt veniat liberator animarum, sine quo nulli poterat esse salus. Sentiendum nobis istud est, intimo affectu, quia fortiter rugiebat à cordis sui gemitu hic propheta sanctus, quem iure euangelistam dicamus, cùm hæc & cætera quæ sequuntur, loqueretur. Verbi gratia.

Esaiæ. 53. Et ascendit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Sed iam verba proposita ordine prosequamur. Consurge (inquit) consurge, induere fortitudinem brachium domini. Brachium domini quid est, nisi verbum domini, nisi vnigenitus filius dei? Nam verbo domini omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Consurge ergo (inquit) & hoc ipsum tertio repetit. Ac si dicat. Quid tamdiu te contines in sinu patris ò brachium domini, ò dextera domini? Cur te quiescente, tamdiu superabit fortis armatus, princeps mundi huius? Consurge, & induere fortitudinem, induere pulchram & fortem dilectionem, pulchram & fortem obedientiæ charitatem. Ita consurge, sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Iam quasi responderet ei brachiū domini, quomodo consurrexi ego in diebus antiquis, continuò subiungit. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem, &c. Et est sensus. Nūquid non tu percussisti superbum Pharaonem, & vulnerasti typum superbi gestantem, figuram draconis diaboli præferentem? Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, in typū lauacri salutaris, quod nobis de latere profundere proposuisti? Nonne tu es, qui posuisti profundum maris viam, vt transirent liberati, in typum futuri

Exod. 14. sacramenti tui, per quod nobis transeundum foret, vt vocaremur liberati, vt essemus liberati de manu mortis. Nunquid non tu hæc bona fecisti, meliora te facturum significans, ò brachium domini? (Et nunc qui redempti sunt à domino, reuertentur & venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorū. Gaudiū & lętitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus.) Et nūc (inquit) sic facies, ò brachiū domini, vt fecisti in diebus antiquis, sic cōsurges vt consurrexisti in diebus antiquis. Te consurgēte reuertentur. (& veniēt in Sion laudantes. Qui reuertētur, & qui venient? Qui redempti sunt à domino. Qui redēpti sunt à domino? Nimirum non omnes filij Adā, sed quot-

sed quotquot præordinati fuerant, ad vitam æternam, antequam præuaricaretur Adam. Illi reuertentur in patriam, quam perdiderunt, venditi in Adam. Ipsa est Sion, ipsa est ciuitas omnium beatorum. Laudantes reuertentur, laudantes venient, & lætitia sempiterna super capita eorum, id est, in cordibus eorum. Fugiet & dolor & gemitus. Prima hæc abierunt, quod doleant, quod gemant non erit amplius. Gaudium & lætitiam tenebunt, quæ hic nulli gaudentes aut lætantes tenere possunt. Fugitiua nanq; lætitia, fugitiuum est huius mundi gaudium.

Qualem consolationem siue consolatorem promittat deus, dicendo: Ego ego ipse consolabor vos, & quàm rectè dicat continuò, quis tu, vt timeas ab homine mortali, & cætera quia mox vt venit consolator spiritus sanctus redarguit, verbi gratia: Petrum vt non timeret à Nerone, qui prius timuerat ab ancilla ostiaria. CAPVT XIIII.

EGo ego ipse consolabor vos. Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum, ita arescet & oblitus es domini factoris tui, qui tetendit cœlos & fundauit terram, & formidasti iugiter tota die à facie furoris eius qui te tribulabat & parauerat ad perdendum? Vbi nunc est furor tribulantis?) &c. Ego (inquit) qui percussi superbum, qui siccaui mare, qui posui profundum maris viam, vt verè fatemini, ego (inquam) ipse consolabor vos. Non legatus veniet aut angelus, sed ego ego ipse consolabor vos, consolatione propria qua nemo alius posset consolari vos. Paracletum, id est, consolatorem ego habeo, paracletum spiritum sanctum ego vobis dabo. Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis? & cætera. Nemini dubium, quin hæc dicat paracletus, id est, consolator spiritus sanctus in aurem eius, cui datur. Omnes enim quotquot fortes in Christo sumus, ex illo consolatore fortitudinem accepimus. Ipsi apostolorum principi Petro, spiritus sanctus hæc locutus est. Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis? Imo quis tu, vt timeres à muliercula ab ancilla ostiaria? Certū quippe est, Matth. 26.
quia Petrus apostolus à tali persona timuit, & oblitus est domini factoris sui, negauit illū, quem Lucæ 22.
confessus fuerat esse filium hominis, filium dei viui. Hic autem consolator vbi datus est, sic illum Matth. 16.
corripuit, vt qui timuerat ostiariæ linguam, iam non timeret Romani imperij potentiam. Sic & cæteri quiq; pro sua portione consolatoris huius virtute roborati sunt, vt non timerent eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt. Vbi (inquit) nunc est furor tribulantis? Matth. 10.
(Cito veniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet vsque ad internetionem, nec deficiet panis eius.) Quis veniet ad aperiendum, nisi ille, de quo Apostolus. Veniet (inquit) dominus, & 1. Cor. 4.
illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium? Hoc nempe ad consolationem pertinet eorum, quorum in præsenti supplantatur iudicium, vt beatos se fore credāt, cum Lucæ 6.
oderint eos homines & exprobrauerint & eiecerint nomen eorum tanquam malum. Non interficiet vsque ad internetionem, nec deficiet panis eius, id est, non mortem peccatoris volet, sed vt conuertatur & viuat, & hoc volens semper panem vitalis doctrinæ apponet pœnitentibus, iustitiam esurientibus. (Ego (inquit) sum dominus deus tuus, qui conturbo mare & intumescunt fluctibus eius, dominus exercituum nomen meum. Posui verba mea in ore tuo, & in vmbra manus meæ protexi te, vt plantes eos, & fundes terram, & dicas ad Sion. Populus meus es tu.) Dominus deus qui conturbat mare & intumescunt fluctus eius, vt aduersus seruos suos persecutorum impetus infletur, superbiaque iterum ipso auxiliante conquiescat, apostrophen facit ad filium, quem cito promittit esse venturum, dicendo. Posui verba mea in ore tuo, id est, mandatum tibi dedi obedienti propter consolandos seruos meos. Et in vmbra manus meæ protexi te, vt Philip. 2.
cum obediens factus fueris vsque ad mortem, mortem autem crucis, non derelinquaris in inferno, nec videat caro tua corruptionem, vt plantes cœlos, id est, in fide corrobores Apostolos, & fundes terram, scilicet ecclesiam nouam, & dicas ad Sion. Populus meus es tu, ex quo postulaui patrem meum, & dedit mihi gentes in hæreditatem, quia videlicet gentes vndè hæreditas Psal. 2.
mea, inde dicuntur & sunt Sion.

Quomodo testante hac propheta, non fuerit ante vel præter Christum, ex omnibus sanctis vel iustis qui ecclesiam, quam hic per Hierusalem insinuat, posset resuscitare iacentem sub præuaricatione Adæ. CAPVT XV.

HOc responso accepto propheta, qui supra dixerat. Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium domini, & cętera, bonū confestim nuncium apportat & lætabundus clamat. (Eleuare, eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius, vsque ad fundum calicem soporis bibisti, & potasti vsq; ad feces. Non est qui suscitet eam ex omnibus filijs quos genuit.) Quænam est ista Hierusalē, cui consolatio tam magnifica declamatur, nisi vniuersa electorum ecclesia, quantacunq; ab initio vsq; ad finem mundi, secundum pręscientiam & prædestinationem dei colligitur? Iacebat enim prostrata, per culpam primæ præuaricationis, & non erat de omnibus filijs eius quisquam quamlibet iustus, qui vniuersalem eius ruinā suscitare aut restituere esset idoneus, nisi solus iste, qui supra pro cōsolatore promittitur, vt iam diximus.

Ergo

CAP.LII. Ergo ò Hierusalem(inquit)ò vniuersa ecclesia dei,cuius consolationem ego audiui,eleuare,eleuare,consurge,subauditur de casu,quo in Adam corruisti, quæ in transgressione Euæ bibisti de manu domini calicem iræ eius.Vsque ad fundum calicem soporis bibisti,& potasti vsq; ad feces. Nihil reliquum fuit amarissimæ potionis.Intus mors animæ, quæ à deo te separauit, foris mors carnis,quæ animam à corpore diuidit.Hoc dicto, ad nos apostrophen facit, vt diligentes ad intelligendum simus, & dicit. Non est qui suscitet eam ex omnibus filijs quos genuit, & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit. Hic nempè intellectu fidei opus est,vt sciamus quàm necessarius mundo fuerit Christi filij dei aduentus. Multos filios ista Hierusalem genuit,multos enutriuit.Genuit ante legem,Abraham,Isaac,& Iacob.Enutriuit sub lege,Moysen,Samuel,& Dauid. Sed & isti omnes peccauerunt. Etsi quantulamcunque iustitiam habuerunt actualem,originali peccato non caruerunt. Nam omnes(inquit Apostolus)in Adam

Roma.5. peccauerunt.Quomodo ergo quisquam ex omnibus his apprehenderet manum eius,& suscitaret eam?)Duo sunt(inquit)quæ occurrerunt tibi.) Quæ sunt illa duo?(Vastitas & contritio,& fames & gladius.) Vastitas mortem animæ, contritio mortem corporis designat. Item fames mortem animæ quæ deum cibum angelorum perdiderat, gladius mortem carnis significat,quæ animam a corpore separat.Hæc sunt duo quæ occurrerunt tibi, propter culpam primæ præuaricationis.(Quis contristabitur super te?Quis consolabitur te?) Quis inquam contristabitur super te,id est,quis pœnitentiam pro te suscipiens satisfaciet pro te, cum nemo quamlibet iustorum,vel pro solo se queat satisfacere?Quis consolabitur te,subauditur, impetrata reconciliatione,acquisita pace,comparata tibi remissione peccatorum? (Filij tui proiecti sunt,dormierunt in capite omnium viarum,sicut bestia illaqueata,pleni indignatione domini,increpatione dei tui.) Ergo quomodo illaqueata bestia clamare tantum potest, laqueum autem per semetipsam euadere non potest, sic filij tui proiecti, & pro culpa priorum parentum exhęredati, liberatorem tantum fide magna inclamare potuerunt,laqueum autem suorum, multo magis verò alienorum peccatorum soluere non potuerunt. Dormierunt in capite omnium viarum, mortui sunt,quotidie moriuntur pro communi conditione cunctorum viuentium, pleni indignatione domini,

Gene.2. dicentis. Qua die comederitis ex eo, morte moriemini, pleni increpatione dei tui,superbiam

Ibid.3. hominis increpantis & dicentis,quia puluis es,& in puluerem reuertéris. Idcirco audi hoc paupercula,& ebria non à vino.(Hęc dicit dominator tuus,dominus & deus tuus,qui pugnauit pro populo suo.Ecce tuli de manu tua calicem soporis,fundum calicis indignationis meæ,non adijciens vt bibas illud vltra.)Idcirco inquit, quia nemo est ex filijs tuis qui suscitet te, ecce ego ipse dominus deus tuus tuli, id est, sine dubio tollam calicem illum de manu tua, moriens ipse pro destruenda morte tua, vt non bibas vltra, vt non moriaris in æternum, semel sublato calice, de duplici morte resuscitata.Hoc audi & crede ò paupercula,non à vino vitæ æternæ, quo inebriari debueras,sed absynthio mortis ebria.Nam hæc dixit dominator tuus,qui olim pugnauit pro populo suo, vt educeret illum de Aegypto, pugnaturus iterum pro populo suo, vt eruat illum ab inferno.(Et ponam(inquit)illud in manu eorum, qui te humiliauerunt, & dixerunt animæ tuæ,incuruare vt transeamus.) Nam re vera pro eo quòd te humiliauerunt & incuruauerunt vt transirent, ampliorem bibituri sunt damnationem diabolus & angeli eius,licet non inuitam sed volentem te incuruauerunt,& per te transierunt. Hoc est quod subiungitur. (Et posuisti in terra corpus tuum,& quasi viam transeuntibus.)Et est sensus. Quomodo terra, quia inanimata est, & via quia trita est,non repugnat transeuntibus: sic tu non restitisti malignis spiritibus, animam tuam quærentibus.

Repetitio adhortantis pro consolationis magnitudine, abhinc:Consurge consurge,induere fortitudine tua Sion,& subinde,quia hæc dicit dominus:Gratis venundati estis,& sine argento redimemini,vsq;:Ego qui loquebar,ecce adsum. CAP. XVI.

CAP.LII. Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Hierusalem ciuitas sancti, quia non adijciet vltra, vt transeat per te incircuncisus & immundus.) Quia non parua res est,quia non leuis consolatio promittitur,ecce toties dixi,& toties nunc dico consurge consurge.Et quid consurgendo facias, quid faciendo consurgas? Induere fortitudine tua,induere vestimentis gloriæ tuæ. Quomodo iuuencula nobilis & inclyta, instante nuptiali die,se præparat,quanta potest fortitudine, quanta potest gloria vestimentorum, vt digne possit complacere:sic tu quondam captiua,nunc autem libera,præparare in occursum dominatoris tui,sponsi & amatoris tui, vt digno charitatis ornatu spectabilis merearis cubiculum eius introire.Ita consurge, & confidenter age, quia non adijciet vltra diabolus, vt transeat per te incircuncisus corde,immundus opere. (Excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem, solue vincula colli tui,captiua filia Sion.) De puluere peccatorum excutere, ad bene operandum consurge, regnando sede, remissionem peccatorum accipiendo & dando, vincula colli tui solue. Quia hæc dicit dominus. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.) Dictio breuis, sed digna

sed digna ore domini. Gratis, inquit, venundati estis. Verè gratis, emptor enim diabolus, totum venditionis pretium defraudauit. Comedite, inquit, & eritis sicut dij. Mendacium locutus est. Non enim de hominibus deos fecit. Ergo gratis, & non solum gratis, sed & damnosè venundati estis, quia cùm potuissetis non mori, iam secundùm animam mortui, simul etiam secundum carnem mortales facti estis. Et sine argento, inquit, redimemini. Verè sine argẽto, sed non sine pretio. Non corruptibilibus auro & argento. Petrus apostolus, inquit, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati & incontaminati Christi, redempti estis. (Quia hæc dicit dominus. In Aegyptũ descendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi.) Nunquid argento redemptus inde exiuit? Nónne potius per immolationem agni liberatus est, signatis postibus sanguine eius, & superliminaribus suis? Ita, inquit, & nunc sine argento redimemini, veruntamen nõ sine pretio, sed pretioso sanguine agni veri Christi filij dei. Nam mundus iste Aegyptus est eis quos ad vitam æternam prædestinauit, & huc omnis electorum populus descendit in illis primis parentibus suis. (Et Assur (id est, diabolus) absq; vlla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mihi est dicit dominus? Quoniam ablatus est populus meus gratis, dominatores eius inique agunt, dicit dominus, & iugiter nomen meum blasphematur. Propter hoc sciet populus meus, nomen meum in illa die, quia ego ipse qui loquebar, ecce assum.) Propter hoc, inquit, quia populus meus ablatus est gratis, vt supra dixi, sed econtrariò, dominatores, id est, magistri eius, scribæ & pharisæi inique agunt, & insuper per eos vel propter eos iugiter blasphematur nomen meum propter hoc, inquam, per memetipsum sciet populus meus nomen meum, quia ego ipse qui loquebar ad Abraham, qui loquebar ad Moysen, qui loquebar in prophetis, & psalmis, ecce adsum. Quid enim mihi est? Quid, inquam, aliud mihi superest? Holocaustum, & pro peccato pater meus non postulauit, propter hoc dixi, ecce venio, propter hoc ecce assum.

Genes. 3. | 1. Petri. 1. | Exod. 12. | Psal. 39.

Quàm pulchri super montes sint pedes hoc bonum annunciantis, qui pedes, & qui montes sint, qui speculatores, & quomodo videant omnes fines terræ salutare dei Israel. CAPVT XVII.

QVàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, regnabit deus tuus.) Ecce assum dixit, & huic auditori, huic in spiritusancto vidẽti pariter & audienti, suos veniẽdo pedes ostẽdit. Quos pedes, nisi vias suas? Quæ porrò sunt viæ eius, nisi misericordia & veritas? Scriptũ est enim. Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Duobus istis pedibus, iste qui nunc dicit, ecce assum, in hunc mundũ venit, videlicet quemadmodũ dicit, vt qui non vidẽt videant cæci, & qui vidẽt, fiant. Nam vt qui nõ vident videãt, misericordiæ est, & qui vident cæci fiant, veritatis est. Pes iste Iudęos contriuit, pes ille gẽtes subleuauit. Quàm pulchri, inquit, pedes, quàm speciosi pedes. Verè pulchri pedes, nam vtrinq; irreprehẽsibilis est. Quàm pulchri pedes super mõtes. Quos super mõtes, nisi super apostolos fide excellẽtes, meritis eminentes? Isti montes illos pedes primum exceperunt, vnus enim ex illis deiectus est per veritatis iudicium, vndecim per misericordiam creuerunt vsq; ad cœlum. Annunciantis, inquit, & prædicantis pacem. Quàm pacem, nisi humani generis recõciliationem? Annunciantis bonum. Quòd bonum, nisi gloriam dei filiorũ? Prædicantis salutem. Quàm salutem, nisi beatam animarum atq; corporum immortalitatem? Dicentis Sion, regnabit deus tuus. Quid est regnabit, nisi misso foras principe mundi huius, regnũ quod tyrannus obtinuerat, deus tuus obtinuit? Ergo pulchri pedes, quia pulchra annunciatio, quia iucunda hæc prædicatio est. (Vox speculatorum tuorũ. Leuauerunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculũ videbunt, cùm conuerterit dominus Sion.) O Sion vox speculatorũ tuorum audita est, speculatorum, inquam, id est, apostolorũ, qui tibi pacem illam speculati sunt, qui tibi bonum illud prædicauerũt, qui tibi salutem illam annunciauerunt. Speculatores isti leuauerũt vocem: Verè leuauerunt, nam in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Simul laudabunt, videlicet idipsum sentiendo, idipsum docendo. Quia oculo ad oculũ videbunt, cùm conuerterit dominus Sion. Inde nimirũ præ omnibus beati sunt, quia oculo ad oculum videbunt, quemadmodum dicit. Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quia multi prophetæ & iusti voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Ergo certi testes erunt, & idcirco non dispariter, sed simul laudabunt, non dissona, sed consona prædicabunt. Videbunt, inquam, oculo ad oculũ, cùm conuerterit dominus Sion. Nam & quando per passionem suam redimendo conuertit Sion, oculis viderunt, & postquàm conuertit Sion, spoliato inferno, rediuiuum oculis viderunt, manibus suis palpauerunt. Gaudete & laudate simul deserta Hierusalem, quia consolatus est dominus populum suum, redemit Hierusalem. Parauit dominus brachium sanctum suum in oculis omniũ gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare dei nostri.) O vos deserta Hierusalem, ô vos gentes quondam desertæ, nunc autem Hierusalem, accipiẽdo peccatorum remissionem, simul gaudete, & laudate cũ illa Sion, cùm illa ecclesia patriarcharum & prophetarum, & omniũ electorum qui ex circuncisione sunt. Quia consolatus

Psal. 24. | Iohan. 15. | Psal. 18. | Lucæ 10.

NNn est do-

CAP. LII. est dominus populum suum, dando illi paracletum, id est, consolatorem spiritum sanctum, redemit Hierusalem, redemit omnes quos præsciuit, & prædestinauit pertinere ad illam cœlestem
1. Pet. 1. Hierusalem, redemit, inquam, non auro vel argento, sed proprio sanguine suo. Idcirco vos quoque gaudete & laudate, quia præparat brachium suum, id est, filium suum in oculis omnium gentium, iuxta prophetiam Iacob dicentis: Et ipse erit expectatio gentium. Et videbunt omnes fi-
Gene. 49. nes terræ salutare dei nostri. Venient enim ab extremis terræ, qui videant gloriam saluatoris sui dei, filijs regni in tenebras exteriores proiectis. Quid enim dominus dicit?

Quid sit recedere, exire, pollutum non tangere, vel mundare ferentes vasa domini, & vnde seruus & vnde sublimis sit dominus Christus Iesus, qui hæc intelligit, & iudicare scit, quomodo gloriosus fuerit aspectus eius, nunc autem contineant super ipsum reges os suum. CAP. XVIII.

RECedite recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio eius. Mundamini qui fertis vasa domini, quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Pręcedet enim vos dominus, & congregabit vos deus Israel.) Recedite, inquit, ab illa terrena Hierusalem, recedite à Iudęis blasphemantibus, quorum in necem Romanus paratur exercitus, exite inde, & pollutum nolite tangere, nolite ritum Iudaicum amplius cõtingere pollutum Christi sanguine, exite à cunctis eorum cæremonijs, quas odit anima domini. Hoc modo exite de medio eius, mundamini, id est, spiritu sancto baptizamini, & baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt sint vasa domini. Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis, quòd videlicet eorum est, qui victi sunt, sed tanquam victores exibitis prædicantes euangelium
Marc. 16. victoriæ Christi præcedet enim vos dominus, cooperans, & sermonem vestrum confirmans, sequentibus signis. Et congregabit vos deus Israel, quia de dispersione gentium per vos atque vobiscum vnum gregem adducet. Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & subli-
Philip. 2. mis erit valde.) Seruus meus, idem qui supra dictum brachium meum, & filius meus, qui cum sit natura filius, ex eo quòd semetipsum exinaniuit, seruus est meus spontaneus, ecce intelligit, ecce iudicium facere scit, qui quasi non intelligens iudicatus est, & tacuit, patiens fuit. Iamiam exaltabitur & eleuabitur. Semel de torrente bibit, resurgendo exaltabitur, ascendendo in cœlum eleuabitur, sedendo ad dextram patris sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit super viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum.) Mira locutionis forma, mira apostropharum velocitas. De tertia ad secundam, de secunda protinus ad tertiam, dictio refugit personam. Cùm dixisset, ecce intelligit seruus meus, & cætera, ad ipsum apostrophã fecit, subiungendo, sicut obstupuerunt super te multi. Et reuera bene & amicabiliter ad illum de quo loquebatur, se conuertit, sed subijciendo, sic inglorius erit aspectus, noluit dicere tuus, sed dixit aspectus eius. Reuerentiam domino pietas exhibuit, quia veraciter non ipsi aspectus suus, sed hominibus male videntibus aspectus eius inglorius fuit. Bene ergo ad homines, quasi parcens ori continuò se conuertit, & quam ad ipsum cœperat, ad auditores dictionem peregit. Et
Iohan. 2. est sensus. Cùm tu miranda perpetrares, cæcorum oculos illuminando, mortuos resuscitando, amplius autem quod facere infinitus non potuisset exercitus, paruo flagello vendentes & ementes eijciendo de templo, cùm, inquam, talia faceres, multi obstupuerunt super te. Sed sicut obstupuerunt, quantum obstupuerunt, sic inglorius erit, tantum inglorius, ô auditores erit super viros aspectus eius, vel forma eius, super viros, inquam, id est, præ omnibus viris, quorum inglorius vel
Esaiæ 50. contemptibilis apud superbos aspectus visus est. Quãdo tam inglorius erit aspectus eius? Quando comprehensus dabit corpus suum percutientibus, & genas suas vellentibus, & faciem suam non auertet ab increpantibus, & conspuentibus, quando dabit percutienti maxillam, & his atque huiusmodi opprobrijs saturabitur. Ad quid ista patietur? Quo fructu sic inglorius erit aspectus eius? Ait. (Iste asperget gentes multas.) Ac si dicat. Idcirco iste erit inglorius, vt gentes multæ in remissionem peccatorum aspergantur sanguine eius. (Super ipsum continebunt reges os suum. Quia quibus non est narratum, de eo videbunt, & qui non audierunt, contemplati sunt. In breui fiet, ad modicúm erit inglorius aspectus eius, & confestim tanta erit mutatio eiusdem aspectus, quòd super ipsum reges continebunt os suum, quem ministri pontificum obscuræ vilesq; personæ ore procaci conuiciati sunt, conspuerunt, deriserunt, blasphemauerunt. Cùm post triduum resurrexit à mortuis, & in cœlum assumptus dederit spiritum sanctum, discent quoq; reges hanc disciplinam, vt os suum super ipsum contineant, non loquantur blasphemiam, sed confiteantur eius gloriam, obliuiscantur eius respectu fastum regiamque superbiam, pressoque sub pedibus eius ore, humilem precem scilicet fundant. Vndè hoc? Videlicet quia quibus non est narratum de eo videbunt, & qui non audierunt contemplati sunt. Quibus non est narratum, vel qui non audierunt, nisi gentes, quæ legem non acceperunt, quæ prophetas non habuerunt? Ecce ipsæ viderunt, ecce ipsæ contemplatę sunt aspectum eius, non iam despectum, sed decorum, vndè & ca-
Psal. 44. nunt cum Psalmista. Speciosus forma præ filijs hominum.

Quomodo

Quomodo id quod dixerat, inglorius erit super viros aspectus eius, latius querula voce declamet propheta, ab eo quod ait: Quis credidit auditui nostro, vsque ad id: Et cum sceleratis reputatus est. CAPVT XIX.

QVis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Et ascendit sicut virgul- CAP. LIII.
tum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei neq; decor, & vidimus eũ,
& non erat aspectus, & desiderauimus eum despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum,
& scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius & despectus, vndè nec reputauimus
eum.) Hoc est quod supra dixit, inglorius erit super viros aspectus eius. Latius illud de vulnera-
to corde, emissa in altum voce, declamat propheta venerandus, illis merito comparandus, qui-
bus ille cum iam inglorius esset, ita loquebatur. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit ho- Iohan.16.
ra eius. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, &c. Verè enim sicut gemitus mulieris par-
turientis, sic istæ voces dolorem sonant animæ compatientis. Quis, inquam, credidit auditui no-
stro? subauditur ex Iudaico populo. Et brachiũ domini, cui reuelatum est, videlicet dum in for-
ma contemptibili, humilis filius dei, aduersus superbũ diabolum consurgeret? Nam cum sit bra-
chium, id est, fortitudo domini, aspectus eius super viros inglorius fuit, & sicut ascendit virgul-
tum, siue radix de terra sitienti, videlicet macro cortice, folioq́ue decrepito, quia vim non habet
humoris, sic ascendit coram domino hoc brachium suum de terra maledicta Iudaicæ siccitatis,
non habente humorem fidei. Et in oculis quidem illorum, quasi tale virgultum, vel talis erat ra-
dix, cæterùm in oculis domini, simul etiam in oculis omnis fidem habẽtis, sic erat & est, tanquàm
lignum quod plantatum est non in terra sitienti, sed secus decursus aquarum plenitudinis spiri-
tus sancti de quo & conceptus ascendit. Non est species ei neque decor, videlicet dum conspu-
tus, & alapis cæsus, alba veste illusus, & spinis coronatus, tandemq́ue cruci affixus, reputatur inter
sceleratos. Interim neque species diuinæ virtutis, neque decor mundissimæ & sanctæ humilitatis
inesse videtur illi. Et vidimus eum, & non erat aspectus. Hæc & cætera sic legenda sunt, vt huma-
na æstimatio subaudiatur. Nam de veritate rei, certissimus continuò subiungit propheticus spi-
ritus. (Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos reputauimus eũ
quasi leprosum & percussum à deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates
nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati
sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & dominus po-
suit in eo iniquitatem omnium nostrûm. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum.)
Illa quæ ante hæc dixerat, illa, inquam, sola oculi stultorum viderunt, qui in finibus terræ sunt,
qui intus non aspiciunt, quia in capite, id est, in corde non sunt. Attamen prę magnitudine dolo-
ris, præ immensitate iustæ compassionis, sese propheta cum talibus adnumerauit, vidimus, in-
quiens, eum, desiderauimus eum despectum & nouissimũ virorum, vndè nec reputauimus eum.
Hæc autem ex iudicio dixit veræ rationis, vel ratæ veritatis, quia verè non suos, sed nostros lan-
guores ipse tulit, non suos, sed nostros dolores ipse portauit, nõ propter suas, sed propter nostras
iniquitates ipse vulneratus est, non propter sua, sed propter scelera nostra attritus est. Et nos, in-
quit, putauimus eum quasi leprosum. Qui nos ita putauimus? Nunquid prophetæ, quorum ego
vnus sum? Non vtique, sed nos, infelix Iudaismus concisa circuncisio, dura incircuncisio, de qui-
bus & nos secundum massam fuimus, sed secundùm fidem exinde discernimur. Putauimus eum
quasi leprosum. Imò putari voluimus quasi leprosum, à deo lepra percussum & humiliatum, ita
vt contaminari diceremus omnem qui sequeretur eum, qui crederet in eum, quomodo inqui-
natur secundum legem, qui tangit leprosum. Idcirco extra portam eiectũ condemnauimus eum,
crucifiximus eum, vt consequẽter nemo dubitaret, illum à deo esse maledictum iuxta legem di-
centem: Maledictus à deo est, qui pendet in ligno. Ibi illum, id est, extra portam ciuitatis eiectum Deut.21.
deridentes, putauimus nos legem implesse, iubentem eijci extra portam leprosum. Quid porrò? Leuit.13.
Disciplina pacis nostræ super eum, id est, reconciliati & pacificati sumus deo, per illum tam durè Num.5.
disciplinatum, tam atrociter flagellis cæsum, tam crudeliter clauis & lancea vulneratum. Illo tali
liuore corporis eius nos & in corpore & in anima sanati sumus. Nos omnes quasi oues insipien-
tes errauimus, dominus autem posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, vt solus vapularet il-
lud quod nos omnes errando commeruimus. Quomodo vel quo iure vnus portauit iniquita-
tem omnium? Videlicet quia nos brutæ oues, ille autem rationalis pastor est. Quomodo in sta-
tera rationis, vnus pastor centũ ouibus pro dignitate rationalitatis, tãto ille nobis omnibus præ-
ponderat pro virtute diuinitatis. Non ergo vlulet lupus murmurando dicens, quia minus rapui
& plus exolui. Nam ille vnus quem nil sibi debẽtem rapuit melior omnibus nobis est, quos red-
didit, quasi iuste aliquando possessos pro debito peccati. Bene igitur dominus posuit in eo ini-
quitatem omnium nostrum, & bene ille prædictum sciens fructum, oblatus est, quia ipse voluit,
& non aperuit os suum. Bene sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente
se, obmutuit, & non aperuit os suum, vt non solum nos sanguine suo redimeret, sed & lanis ope-

CAP. LIII. riret,vt algentes infidelitate sua veste calefaceret.Quid deinde?(De angustia,inquit,& de iudi-
Acto.2. cio sublatus est.) Solutis enim doloribus inferni, suscitauit illum deus, iuxta quod impossibile
erat teneri illum ab eo,& ecce leo est,& fortiter rugit, qui velut agnus coram tondente se obmu
Rom.6. tuit.(Generationem eius quis enarrabit?Quia abscisus est de terra viuentium.)Extunc quidem,
ex quo de angustia & de iudicio sublatus est, resurgẽdo à mortuis,vt iam non moriatur, & mors
illi vltra non dominetur, extunc, inquam, prædicatur, quia est filius dei, & filius virginis. Sed
Psal.44. vtramlibet generationem quis enarrabit?Nam vtraque mirabilis, & vtraque ineffabilis est. Nam
ineffabile est,quòd diuina generatione pater in psalmo Eructauit,inquit,cor meum verbum bo-
num,ineffabile itidem est,quòd de carnis generatione recte hic dictũ intelligitur, quia abscisus
est de terra viuentium.De terra,inquam, non morientium, siue mortuorum morte peccati, qua
omnes in Adam mortui sunt, sed de terra viuentium,id est, de terra virginea per sanctum viuifi-
Danie.2. cata spiritum,abscisus est. Abscisus, inquam, subauditur,sine manibus,quemadmodũ & Daniel.
Abscisus est,inquit, lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius. (Propter
Phil.2. scelus populi mei percussi eum.)Subauditur,ego deus pater hunc filium Christum. Vndè Apo-
stolus. Qui etiam proprio filio suo non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hæc in-
terlocuto patre, subsequens propheta, complet sententiam. (Et dabit impios pro sepultura, &
diuites pro morte sua, eo quòd iniquitatem non fecerit,neque dolus fuerit in ore eius, & domi-
nus voluit conterere eum in infirmitate.) Impios, inquam, & diuites, qui extento collo, moue-
runt super eum caput,cùm inglorius esset eis aspectus eius,dabit pro sepultura & morte sua,sub-
Psal.62. auditur, in manus Romanorum, & in potestate malignorum spirituum. Iuxta illud Dauidicum.
Tradentur in manus gladij,partes vulpium erunt. Quia nõ sicut calumniati sunt, malefactor hic
erat,sed iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. Et dominus, inquit, voluit
conterere eum in infirmitate.Quæ tandem domine vtilitas erit in illa tali voluntate eius? Sequi-
tur.(Si posuerit pro peccato animam suam,videbit semen longæuum,& voluntas domini in ma-
1.Cor.15. nu eius dirigetur.) Et est sensus.Si æterno patri, Adæ debitum moriendo soluerit,æternæ rege-
nerationis pater erit,& sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in illo omnes viuificabũtur. Nam
hæc est voluntas domini,quæ in manu eius dirigetur.Videbit semen longæuũ nouus hic Adam,
quòd æui breuis fecerat esse ille verus Adam. Nam ille fecit, vt in puluerem de quo sumpti su-
mus omnes reuerteremur,hic faciet vt omnes resurgamus, & longæui, id est, iam immortales si-
mus.(Pro eo quod laborauit anima eius,videbit & saturabitur.) Laborauit,subauditur in morte
anima eius,& pro eo videbit illud semen longæuum, & saturabitur charitas eius, *quippe cui no-*
Rom.5. *stra salus cibus delitiosus.* (In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos.) *Hoc est*
quod Apostolus vehementer insistendo commẽdat in epistola ad Romanos, quia sicut per ino-
bedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam, iusti
Heb.5. constituentur multi.Quæ est enim scientia eius nisi obedientia eius? Cùm esset filius dei,inquit,
idem Apostolus, didicit ex his quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus
obtemperantibus sibi,causa salutis æternæ. Ergo in scientia sua, id est, in obedientia sua, inquit,
deus pater,iustificabit ipse iustus seruos meos multos.Statimq; subiungit.(Et iniquitates eorum
ipse portabit.)Portabit,inquit,sicut pontifex idemq; hostia,quia pro iustificandis peccatoribus,
oblatus est.(Ideo dispertiam ei plurimos,& fortium diuidet spolia. Pro eo quòd tradidit in mor
tem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse multorũ peccata tulit, & pro transgres-
soribus exorauit.)Quia,inquit,iniquitatem eorum ipse portauit, ideo dispertiam ei plurimos,vt
videlicet per multas mansiones dispertiti,vno fruantur regno,& fortium,id est,malignorũ spiri-
tuum spolia diuidet,qui fortes erant,antequam ipse humanum corpus assumeret,& forti armato
Luc.11. superato,fortior ipse domum eius diriperet.Pro transgressoribus,inquit,orauit.Non solummo-
Luc.23. do pro transgressoribus orauit dicens: Pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciunt, sed tota
passio eius oratio pro transgressoribus fuit,qui eramus nos,nã in Adam omnes peccauimus,om-
nes transgressi sumus. Et pro transgressoribus quidem, sed non pro omnibus orauit, & peccata
non omnium,sed multorũ peccata tulit. Quòd statim in illis duobus sceleratis,inter quos repu-
tatus est,spectabile est.Alterũ reliquit,alterius peccata tulit, eumq; secum in paradisum recepit.

Quòd duo scelerati illi,quorum alter confessus est, alter blasphemus perseuerauit, duorum populorum exemplum fuerint, & idcirco confestim in propheta dici: Lauda sterilis quæ non paris, tanquam latroni pœnitenti & confitenti, de illo autem populo tanquam latrone impœnitente, omnes bestiæ agri,venite ad deuorandum. CAPVT XX.

EOdem iudicij pondere deinceps duos itidem sceleratos, scilicet gentilem & Iudaicum populum distinxit.Ille blasphemus in peccato suo moritur, huius fidei & confessioni paradisus aperitur. Vtrunq; hoc sanctus in isto propheta spiritus, post tam euidentem dominicæ passionis declama-

declamationem manifestis exprimit vocibus. Et primo gentilitatis saluationem subijcit his verbis. (Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem & hymnum, quæ nō pariebas, quoniam multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum, dicit dominus. Dilata locum tentorij tui, & CAP. LIIII. pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas. Longos fac funiculos tuos, & clauos tuos cōsolida. Ad dextram enim, & ad leuam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit.) Et post aliqua. (Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creaui interfectorem ad disperdendum. Omne vas quod fictum est, contra te non dirigetur, & omnem linguam resistentem tibi, in iudicio iudicabis.) Per hæc persecutiones designat, quas eadem pro euangelica fide passura erat ecclesia. Nam faber sufflans prunas, diabolus est, omnium malorum artifex, qui flatu suo persecutionum excitat incendia, proferens contra illam vasa iræ, iniquitatem blasphemiam continentia, quæ videlicet ecclesia sine dubio iudicatura est. Continuò subiungit. (Hæc est hæreditas seruorum dei, & iustitia eorum apud me, dicit dominus. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum CAP. LV. properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione, vinum & lac, & cætera.) Hæc inuitatio publica, manifestè ad eandem ecclesiam de gentibus dirigitur, vt qui prius non habebant argentum scripturarum, nunc properent, & solius fidei pretio sibimet emant aquas vt bibant aquas salientes in vitam æternam, emant vinum & bibant si fortes sunt, emant & comedant lac, si paruuli sunt. Gentium, inquam, ecclesiæ cuncta hæc proponuntur. Nam subinde sequitur. (Ecce testem populis dedi eum ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis, & cætera.) Hæc enim & cætera dicuntur tanquam latroni a dextris pœnitenti, & confitenti, id est, populo gentili crucifixum pro salute sua Christum humili fide suscipienti vsque ad illum locum, quo dicitur. Omnes bestiæ agri venite ad deuorandum. Et notandus ordo promissionum, notanda distinctio consolationum. Postquàm dixit, Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem & hymnum, videlicet præ magnitudine gaudij, in similitudinem equi ad victoriam hinnientis, quoniam plures filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum, & cætera, primo martyrum repromisit coronas. Ecce ego, inquiens, creaui fabrum sufflantem in igne prunas, diabolum significans, qui statim in initijs euangelicæ fidei, sufflando persecutionum excitauit incendia, quibus vtique martyrum fides aurea decocta est, & probata. Deinde dicendo. Omnes sitientes venite ad aquas, diuinæ scientiæ multitudinem significat, quę reddita ecclesiæ pace aliquantula multiplicata est, multis doctoribus studio haurientibus, & exponentibus scripturas. Tandem dicendo: (Et non dicat eunuchus. Ecce ego lignum aridum, CAP. LVI. quia hæc dicit dominus eunuchis. Si custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus.) Hæc, inquam, dicendo, ecclesiasticæ castitatis pulchritudinem, mira allicit elegantia, vt delectet nos esse eunuchos, id est, continentes, casto etiam virginali proposito, atque ita propter regnum cœlorum castremus nosmetipsos. Post hæc iam ad sinistrum latronem, id est, Iudaicum populum, in blasphemia perseuerantem sermo conuertitur hoc modo. (Omnes bestiæ agri.) Id est, omnes vires Romani imperij. (Venite ad deuorandum) magnum corpus latronis huius incrassati, impinguati, dilatati, & inde recalcitrantis, id est, iugiter blasphemantis. Miroque modo antequam populum ipsum conuincat exponendo malorum imminentium causas, omnes bestias ad deuorandum illum inuitat. Nam ad illum loqui postmodum sic incipit. Vos autem accedite huc filij auguratricis, semen adulteræ & fornicariæ. Super quem lusistis, super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? Prius, inquam, bestias agri, vniuersas saltus bestias inclamat, & ad deuorandum inuitat. Et quia culpa maxime sacerdotum erat, ipsos primùm post illam bestiarum inuitationem sermo propheticus accusat verbis his. (Speculatores eius cęci omnes nescierunt vniuersi. Canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia, & canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. Venite sumamus vinum, & impleamur ebrietate. Et erit sicut hodie sic & cras, & multò amplius.) Hæc omnia quia ad scribas & pharisæos qui turbis persuaserunt, vt dominum crucifigerēt relata constat, & sensui manifesta sunt, sequentia superioribus iungenda sunt. (Iustus perit, & nemo est qui CAP. LVII. recogitet in corde suo, & viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus est iustus. Veniat pax, & requiescat in cubili suo, quia ambulauit in directione sua. Vos autem accedite huc filij auguratricis.) Inter illa quæ supra colligendæ gentilitati per consolationem dicta sunt, & ea quæ deinceps abiectæ per iudicium dicuntur synagogæ, sic positum est istud. Iustus perit, & nemo est qui recogitet, vt inculcare & replicare nobis concertet spiritus propheticus, illud quod iam diximus, videlicet inter duos latrones iustum perisse dominum Iesum, ita vt alterum per misericordiam susciperet, alterum per iudicium abijceret, in typum gentilis & Iudaici populi, quorum itidem alterum per misericordiam susciperet, alterum

CAP. LVII. per iudicium abijceret. Ita ergo superioribus hæc præsentia continuantur. Tu sterilis quæ non paris lauda, decanta laudem & hymnum, vt dixi, vos autem accedite huc filij auguratricis, quibus iustus perit, & nemo ex vobis est, qui recogitet. Nec verò solus ille iustus perit, sed & viri misericordiæ colliguntur, scilicet apostoli eius, quos de ciuitate in ciuitatem persequimini. Vos, inquam, accedite huc ad diem malum, non ad diem bonum & pacis, de qua iam dixi, veniat pax & requiescat in cubili suo, qua videlicet pace reconciliauit nos deo & patri suo, sed ad diem belli, vt gladio cadatis, vt deuorent vos bestiæ agri, quas paulò ante conuocaui.

Quòd ab illo quo ait: Vos autem accedite huc filij auguratricis vsque ad id: Omnes eos auferet ventus, tollet aura, commemoratio sit peccatorum super generationem eandem quæ dominum crucifixit, quòd meritò & visibiliter Romanis & inuisibiliter diabolo tradita sit.

CAPVT XXI.

QVomodo in prima periocha cum aperte vocationem gentium & proiectionem pronuntiasset Iudæorum, antiquas reddidit causas, dicens, proiecisti enim populum tuum, quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philistijm, ita & nunc peccata priorum ventura prædicit, super generationem istam, quæ dominum crucifixit. (Vos autem, inquit, accedite huc filij auguratricis, semen adulteræ & fornicariæ.) Cuius auguratricis, cuius adulteræ siue fornicariæ? Nempe synagogæ, quæ augurata est, suas sequendo adinuentiones, quæ adulterauit & fornicata est, quia deo relicto, diabolo prostituta est. Synagogam, cuius Iudæi filij sunt, cœtum dicimus scribarum & pharisæorum, seniorum, sacerdotum, & summorum pontificum. Isti sunt supradicti speculatores cæci, qui venientem, imò præsentem dominum non vident quem pro officio priores videre debent, qui tanquàm canes muti, canes impudentissimi, saturitatem nesciunt, adeò gulæ & somno dediti, vt latrare non valeant. Huius talis malignæ synagogæ filij perditi, accedite huc, & propositis respondete quæstionibus. (Super quem lusistis, super quem dilatastis
Matth.27. os, & eiecistis linguam?) Super quem, inquam, lusistis, conspuendo faciem, & vellendo barbam eius, dilatastis os, & eiecistis linguam, dicendo: Vah qui destruit templum, & in triduo restau-
Iohan.8. rat illud? Nunquid non vos filij scelesti, semen mendax. Pater noster Abraham est, dicitis, vnum patrem habemus deum, dicitis. Nunquid non potius filij diaboli estis, filij mendaces, eius qui & mendax, & pater est mendacij? (Qui consolamini in dijs, subter omne lignum frondosum, immolantes paruulos in torrentibus, subter eminentes petras.) Nunquid non hi vos estis? Nunquid pro consuetudine hoc scelus non habuistis? Nunquid ô synagoga auguratrix & fornicaria nunc recenti vel prima contra me insanisti petulantia? (In partibus torrentis pars tua, hæc est sors tua. Et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. Nunquid super his non indignabor? Super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti vt immolares hostias. Et post ostium & retro postem posuisti memoriale tuum.) Talia nempe scelera tua, Regum ac Paralipomenon narrat historia. Imò & ante Regum historiam fecistis eiusmodi
Psal.105. sacrilegia. Dicit enim Psalmista. Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Et infecta est terra in sanguinibus. Hæc omnia venient super te in generatione ista. Quare? (Quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. Dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis fœdus.) Iuxta me, inquit, discooperuisti, & suscepisti adulterum. Quem adulterum? Olim Baal, nunc autem Barraban. Baal iuxta me in templo, Barraban contra me in prætorio. (Dilexisti stratum eorum, manu aperta.) Me autem odisti & condemnasti vociferatione publica. Pepigisti cum eis, me autem negasti. Cùm quibus me negato pepigisti? Olim (vt iam dixi) cum Baal, & cum vitulis aureis, nunc autem cum Barraba, &
Iohan.19. cum Cæsare. Dixisti enim. Non hunc, sed Barrabam. Item: Non habemus regem, nisi Cæsarem. (Ornasti te regio vnguento, & multiplicasti pigmenta tua.) Ad modum meretricis, quæ virum mediocrem fastidit, & diuites adulteros ambit, tu egisti. Regio te vnguento vnxisti. Olim idolo. Verbi gratia. Moloch, qui & dicitur Melchoin, quod interpretatur rex eorum, olim te vnxisti videlicet sacrificando, nunc autem Cæsari te vnxisti, scilicet adulando. (Misisti legatos tuos procul, & humiliata es vsque ad inferos.) Olim legatos tuos misisti procul ad conuocandos adulteros, deos Babylonios & Aegyptios, nunc autem ad congregandos aduersum me Romani imperij ministros, & hoc modo humiliata es, vsque ad inferos, vt ibi copuleris adulteris illis, non iam voluptatis lecto, sed pœnarum gehennæ incendio. (In multitudine viæ tuæ laborasti, & non dixisti, quiescam.) Vna quippe est via regia, quàm qui ambulat, non laborat, sed quiescit & viuit, multæ autem sunt viæ sinistræ & adulterinæ, quas quia tu ambulasti, semper laborasti, nunquam quieuisti. Quid tandem? (Vitam manus tuæ inuenisti, propterea non rogasti me.) Et est sensus.

Quia

Quia rebus omnibus abundasti,& affluxisti diuitijs , quas tota manu quæsisti, idcirco dominum neglexisti, videlicet vt Sodoma,quę quia saturata est panibus,vt Ezechiel dicit,propterea superbiuit.Et nunc audi.(Pro quo solicita timuisti, quia mentita es, & mei non es recordata,neq; cogitasti in corde tuo,quia ego tacens,& quasi non videns, & mei oblita es. Ego annunciabo iustitiam tuam,& opera tua non proderunt tibi.Cum clamaueris,liberēt te congregati tui.)Pro quo inquit solicita timuisti,subauditur dicendo ne fortè veniant Romani & tollant nostrum & locū & gentem,ego illud adducam tibi.Quare? Quia mētita es, quia falsum tibi timorem confinxisti, quia dolosè illic trepidasti timore,vbi non erat timor , & mei non es recordata . Nullam quippe mei mentionem fecisti,in illo tempore timoris tui,quem tibi proposuisti.Quis enim dixit in illo concilio,cōtineamus manus nostras ab isto homicidio , locus enim & gens seruari nobis poterit, dei auxilio?Itaq; mei non es recordata,nec enim timore vero timebas,sed festinās ad homicidiū, timorē libenter simulabas,qui nullus erat.Igitur ergo annunciabo iustitiam tuam, ego toto orbi palam ostendam,nequissimam hypochrysim tuā.Nam hæc est iustitia tua risu digna , ironicè iustitia,nam veraciter iniustitia.Opera tua non proderunt tibi.i.multū nocebunt tibi . Cū clamaueris,videlicet circumuallantibus te vndiq; Romanis viribus : liberent te congregati tui,quoscunq; in malum tibi congregasti a sanguine Abel iusti. Nam congregati tui cultus sunt idolorū, effusiones sanguinū,blasphemiæ,& clamores aduersum prophetas,& ipsum prophetarum dominum,quæ omnia congregasti tibi,vsq; ad hanc diem in malum tuum.Sed quomodo isti congregati te liberent?(Omnes eos auferet ventus,tollet aura.)Ergo dictio hæc hostilis irrisio est,quia non liberabuntur,sed gladio cadent, & qui superfuerint quasi vento vel aura tollēte,captiui ducentur in omnes gentes.(Qui autem fiduciam habet mei,hæreditabit terram,& posidebit montem sanctum meum.)Hæc &c.quæ sequuntur,partim bona pro parte electorū, partim mala pro parte reproborum,vsq; ad id quod dicitur.Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo non recedent de ore tuo,& de ore seminis tui,dicit dominus,amodo & vsq; in ęternum, studio proficiscendi pręterimus.Nec enim totum prophetæ huius profundum perambulare,sed præcipua Christi quærere testimonia proposuimus. Itaq; nunc iam huius,id est,sextæ perioches finem facimus,septimam quæ & vltima est,à sequenti mox capitulo incipimus. Ezech.16. Iohan.11.

Septima periocha,qua vniuersæ ecclesiæ sub peccato in tenebris iacenti,dicitur propter aduentum saluatoris Christi,Surge illuminare Hierusalem,quia venit lumen,&c.vsq; ad id, & domum maiestatis meæ glorificabo.

CAPVT XXII.

SVrge illuminare Hierusalem,quia venit lumen tuum, & gloria domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram , & caligo populos . Super te autem orietur dominus, & gloria eius in te videbitur.)Quod nunc dicit,surge illuminare Hierusalem,idipsum est quod supra dixerat,eleuare,consurge Hierusalem. Ad vniuersam quippe sanctorum multitudinem bonus iste consolationis sermo dirigitur,quæ vna vnius regis ciuitas est,vna & vera Hierusalem est. Iacebat illa sub peccato primæ pręuaricationis prostrata,deumq; lumen suum pariete interposito inimicitiarum,non videbat,donec veniret Christus sol iustitiæ,lux de luce,lumen de lumine,deus de deo,filius de patre.Dicit ergo huic Hierusalem.Surge illuminare Hierusalem. Bonum prophetici spiritus imperium,certum & indubitabile est venturi boni præconium . Surge, & illuminare inquit,id est,nunc reuera surges,& illuminaberis. Vndè hoc?Ait: Quia venit lumen tuum,& gloria domini super te orta est. Lumen inquam tuum , quo defraudata es dolo serpentis in parentibus primis,quibus dixit.Comedite,& aperientur oculi vestri:ecce venit,ecce in vterum virginis descendit,ecce ponitur in testa carnis vt lucerna tibi sit, qua requiraris,qua illumineris. Ita venit lumen tuum,& illo nascente,gloria domini super te orta est, quæ à te tenebrosam antiquæ præuaricationis ignominiam expurget. Quare signanter dico super te? Quia ecce tenebræ operient terram,& caligo populos. Super te autem orietur dominus , & gloria eius in te videbitur.Idcirco super te,quia populos superfluos, populos qui non pertineant ad te , qui non sunt ex fide,& terram,id est,omnem gentem terrenis inhiantem , & cœlestia non curantem , caligo & tenebræ operient,etenim vt sunt ita caligine & tenebris operti remanebunt. Super te autem quæ venturi fidem habuisti, orietur dominus,& gloria eius in te videbitur . Cum autem venerit illud lumen tuum,non in abscondito, neqne sub modio , sed super candelabrum ponetur , vt ab omni mundo videatur.Hoc est quod sequitur. (Et ambulabunt gentes in lumine tuo , & reges in splendore ortus tui.) Nunc interim antequam oriatur ille dominus , angustijs Iudeæ nomen eius contineatur;tunc autem cum velut lucerna super candelabrum posita fuerit , gentes quæ in profundis erant tenebris , ambulabunt in illo lumine tuo , & reges quoque supplices oculos attollent ad splendorem luminis quod ortum est tibi. Tunc non paucos filios, nec solos habebis Iudęos.Sed quid?(Filij tui de longè venient , & filię tuę de latere surgent .) Filij inquit.i.tuo lumine illuminati,tui luminis baptismate purificati, de longè venient, de longè inquam, id est, de omni gente & natione,ab oriente & ab occidente,à meridie & à septentrione. Hactenus nō ita,sed veniebāt Gene.3. Matth.5.

CAP. LX. tantum de prope, tantum de carne Abrahæ. Nec verò tantum filij, ſed & filiæ tuæ venient, & quandiu filiæ paruulæ erunt, cibumq; ſolidum manducare non poterunt, lac ſimplicis doctrinæ de latere ſuo ſugant. (Tunc videbis & afflues,& mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris,fortitudo gentium venerit tibi.) Tunc inquam videbis & gaudebis & in modum fluuiorum aquis ſubitis inundaberis, & mirabitur & ſtupebit imò dilatatur cor tuum dilatatione charitatis, omnes ſuſcipientis, nullas anguſtias tot filios parturiendo ſuſtinentis.(Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha, & cætera.)Madian & Epha regiones ſunt trans Arabiam,fertiles camelorum,omniſque prouincia appellatur Saba. Cedar autem regio Sarracenorum eſt, qui in ſcripturis vocantur Iſmahelitæ, & Nabaioth vnus eſt filiorum Iſmahel,ex quorum nominibus ſolitudo appellatur,quę frugum inops,pecorũ plena eſt.Per familiaria ergo nomina gentium Barbararum quæ vicinæ ſunt Iſraheli, totius mundi conuerſionem intellige prædicari,& hunc eſſe ſenſum.Greges camelorum iniquitatum vinculis reſoluti,& animas ſuas effundentes deo,operient te Hieruſalem muneribus oblatis,& omnes de captiuitate venient & conuerſione,aurum fidei deſerentes, & thus ſacrificij. Madian quippe in hoc loco interpretatur iniquitas, Epha reſolutus ſiue effundens, Saba conuerſio vel captiuitas, Cedar tenebræ,Nabaioth prophetiæ. Igitur dromedarij Madian & Epha & omnes de Saba venient,omne pecus Cedar congregabitur tibi,arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi(vt iam dictum eſt)aurum fidei,thus ſacrificij deſerentes. Et quia propria non ſunt ſalute contenti. (Laudem quoq; domino annunciantes.)Id eſt,cęteris quoq; ſalutare dei prędicãtes.(Offerentur(inquit) hæc ſuper placabili altari meo, & domum maieſtatis meæ glorificabo.) Domus maieſtatis domini ſancta catholicæ fidei eccleſia eſt, altare autem eius placabile, ipſe Chriſtus eſt.Nam ſicut hoc viſibile altare templo manufacto,ſic dominus Ieſus Chriſtus domini dei,id eſt,eccleſię prę-eminet,quæ ſumus nos. Igitur ſuper placabili altari meo, id eſt, in illo in quo ſum placatus filio meo Ieſu Chriſto, munera hæc offerentur & accepta erunt, & propter illud altare ego domum
Coloſ.1. maieſtatis meæ glorificabo, propter Chriſtum filium meum, eccleſiam, cuius caput ipſe eſt,ego tanquam maieſtatis meæ reclinatorium glorificabo.

Per quorum miniſterium fiant iſta quæ ſunt promiſſa,ſignificari vel oſtendi ſub interrogatione myſticè dicendo: Qui ſunt iſti qui vt nubes volant,& cætera.

CAPVT XXIII.

QVi ſunt iſti qui vt nubes volant,& quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?) Tanquam ſi interrogaret illa beata Hieruſalem,quomodo vel per quos ſibi quid audierat, filij tui de longè venient,& filiæ tuæ de latere ſurgent, &c. Suſpiciens quodammodo in cœlum propheta, qui ſunt ait iſti qui vt nubes volãt,& quaſi columbę ad feneſtras ſuas.Mira percunctatio tendens ad hoc, vt auditores habeat quam maximè attentos. Poterat nanq; dicere ſic, Apoſtoli ſaluatoris,lumine tuo Hieruſalem,de quo iam dixi illuminati,& facti ipſi lux mundi,ibunt in mundum vniuerſum & verbo prædicationis pariterq; operibus charitatis, filios tuos qui ad te veniant de longè, ex omni gente,& nationes generabunt.Sed voluit,quia ſic oportebat, rem in tempore ſuo cognoſcendam,& diſcretius abſcondere, & abſcondendo conuenienti & digno quantũ potuit myſterio,cum percũctatione declamatoria ſignificare.Dicit ergo ſic. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant,& quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?Ad hæc ille qui miſit eos,ita reſpondet.(Me enim inſulæ expectant,& naues maris in principio, vt adducam filios tuos de longè. Argentum eorum,&
Iohan.15. aurum eorum cum eis nomini domini dei tui,& ſancto Iſrael,quoniam glorificauit te.)Ac ſi dicat, Apoſtoli mei ſunt,quibus ego dixi. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Ipſi volant vt nubes, nullo quieti otio, ſed impellente ſpiritu ſancto cunctis gentibus,pluuiã ſalutaris doctrinę portantes.Ipſi ſunt quaſi columbæ ſimplices,attamen ſerpentis aſtutiam vel prudentiam habentes. Columbæ iſtæ ſingulæ ſtant ad feneſtras ſuas, id eſt, exercent quas acceperint ſpiritus ſancti gratias diuiſas, ſemper prædicando volantes vt nubes ſemper contemplando per illas feneſtras ſuas cœlum ſuſpicientes,meditando gementes,gemendo meditantes.Ad quid volant?Me enim, inquit,inſulæ expectant,me inquam eccleſiæ futuræ,quę mũdo velut mari profundo continentur,expectant ſuam anhelantes inopiam,nec ego fallor quin nubium iſtarum gratanter ſuſcepturæ ſint pluuiam. Inſulæ inquam & naues maris,expectant in principio,videlicet vt ſint in caput, & non in caudam,
Pſalm.67. iuxta illud in Pſalmo. Venient legati ex Aegypto, præueniet Aethiopia manus eius deo. Quomodo naues de longe appulſę, in portu conſiſtunt paratę, hic qui deſcendant in ipſis, & faciant operationem in aquis multis, ſic parati erunt auditores nuncijs meis, ſuſcepturi illos & opibus ſuis adiuturi,vt in profundendis gentibus eccleſias conſtruant, prædicando illam quæ ſuper te orta eſt gloriam domini. Hoc modo adducam filios tuos de longè.Argentum eorum & aurum eorũ cũ eis nomini domini dei tui,& ſancto Iſrael.i.ad honoré nominis domini,& ſancti Iſrael, quia glorificauit te, Videlicet vt ſupra dictum eſt,oriendo ſuper te,& oſtendendo gloriam ſuam videndam

videndam in te. Quod aurum eorum, nisi fides eorum? Quod argentum eorum? nisi facunditas sermonis eorum. Ista venient cum eis, vt scilicet aurea fide speciosi, & argenteo sermone nitidi & clari, destruere valeant cunctum errorem, vniuersam hæreticam prauitatem ad honorem nominis domini. (Et ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi.) Peregrini quippe, id est, populi nationum, qui prius erant hospites testamentorum promissionis spem non habentes, ipsi extruent te in tantum vt reges quoq; eorum ministrent tibi, siue carnaliter ædificando ecclesias, expensis publicis, & aduersus persecutiones gentium atq; insidias hæreticorum legum scita proponendo, siue spiritualiter reges spirituales animæ imperio, carnem subiugando, quod veraciter est ministrare tibi, & ædificare muros tuos.

Quòd qui promittebatur præsentia vocesq; sint dicentis, Spiritus domini super me, &c. quæ sit illa vnctio, quæ acceptabilis anni prædicatio, qui lugentes, quæ consolatio, & quæ desertorum & ciuitatum dißipatarum restauratio. CAP. XXIIII.

HIs huiusmodi promissionibus præmissis adest ipse, qui promittebatur, & dicit. (Spiritus domini super me, eo quòd vnxerit me. Ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prædicarem annum placabilem domini, & diem vltionis deo nostro.) Quomodo in præcedenti periocha similibus præmissis promissionibus, ipse veritatem promissionum comprobans, propter hoc, ait, sciet populus meus nomen meum, in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce assum, sic & in ista post præmissa sui aduentus præconia, velut iam præsens repentè propria voce clamat: Spiritus domini super me, & cætera. Hoc enim ipse in euangelio prædicare iam incipiens ore gratioso confirmat. Traditus est ei liber Esaiæ prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit quod voluit, inuenit hunc locum, inuenit hoc scriptum. Cœpit autẽ dicere ad illos. Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Igitur, inquit, spiritus domini super me, eo quòd vnxerit dominus me. Ac si dicat. Propter id, quòd vnxit dominus me, dixi ego: dixi, inquam, & nunc dico, quia spiritus domini super me. Vbi autem vel quando vnxit dominus me? Quando concipiebar, imò vt conciperer in matris vtero dominus vnxit me. Non enim mulier virili semine, sed virgo de spiritus sancti vnctione concepit me. Illic dominus in regem vnxit me, in regem inquam, & in sacerdotem quoque illic dominus vnxit me. Item, in Iordane flumine eodem spiritu designauit me, quo (vt iam dixi) vnxit dominus me. Igitur spiritus domini super me, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris domini. Non enim particulariter spiritus domini super me, sed totus spiritus domini super me cum omnibus donis suis: sicut tota & integra venit columba super me, cum omnibus membris suis. Ad quid ita spiritus domini super me? Ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde. Bene ergo tanquam columba venit super me, quæ vtique auis mansueta est, & pro cantu gemitum solet ædere. Mansuetum quippe ad annunciandum mansuetis misit me: vt mederer gemituosis, & contritis corde misit me. Nec enim propter sanos & superbos, sed propter malè habentes & contritos corde medicum misit me, non propter iustos, sed propter peccatores, virum dolorum, & scientem infirmitatem, virum mitem, & corde humilem fecit me. Vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, & annunciarem annum placabilem domini, & diem vltionis deo nostro. Quibus captiuis, vel qua captiuitate captiuis indulgentiam, quibus, vbi clausis prædicarem apertionem? Captiuis (inquit) peccati indulgentiam, clausis inferni apertionem. Nam ex quo per vnum hominem peccatum in hunc mundum introiuit, & per peccatum mors, omnes homines captiui peccati, omnes homines clausi sunt mortis. Sed non omnes captiui indulgentiam, non omnes clausi amant apertionem? Quid igitur? Vt annunciem (inquit) annum placabilem domini, & diẽ vltionis deo nostro. Primo annum placabilem domini, deinde diem vltionis. Annus quippe placabilis domini iste est primus aduẽtus meus, quem annunciabo vobis, dicendo. Spiritus domini super me, propter quod vnxit me semel in vtero virginis, & iterũ in aquis Iordanis. Porrò dies vltionis, secũdus aduẽtus meus erit, dies inquã vltionis deo nostro super eos, qui non quærunt indulgentiam & apertionem, sed amantes seruitutem peccati, currunt ad claustra mortis, surdis auribus contemnentes vocem post tergum monentis & dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ dei. Vt consularer omnes lugentes, & ponerem fortitudinem, lugentes Syon, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.) Nõ inquit idcirco spiritus domini misit me, vt risoribus huius mundi alluderem, sed vt consolarer omnes lugentes Syon, id est eis, qui lugent, quod ablactati propter peccatum, & abiecti à superna matre Syon, dicũtq; cum Psalmista. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Syon, &c. Idcirco inquã misit me, vt huiuscemodi lugentes consolarer: vt istis lugentibus ponerem fortitudinem, & darẽ eis tria hęc. (Coronam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.) Coronam videlicet glorię, pro cinere pœnitentiæ. Oleum gaudij, consolationem spiritus sancti, pro luctu præsentis orbitatis & exilij,

CAPVT LXI.
Cap. 52.
Lucæ. 4.
Rom. 5.
Matth. 4.
Psal. 136.

CAP. LXI. & exilij,pallium laudis,id eſt,gloriam reſurrectionis pro ſpiritu mœroris, pro ſacrificio ſpiritus contribulati,quod vult deus,quod non deſpicit. Et vocabuntur in ea fortes iuſtitiæ, plantatio domini ad glorificandum.Et ædificabunt deſerta à ſeculo, & ruinas antiquas erigent, & inſtaurabunt ciuitates deſertas & diſsipatas in generationem & generationem.Et ſtabunt alieni & paſcent pecora veſtra,& filij peregrinarum, agricolæ & vinitores veſtri erunt.) Fortes iuſtitiæ vocabuntur in Syon,fortes inquam iuſtitiæ, id eſt, qui non ſolum facere iuſtitiam, ſed & perſecutionem pati propter iuſtitiam parati ſint, ſanctum habentes fortitudinis ſpiritum. Vocabuntur inquit.Et quidem omnium iuſtitiam diligentium, nomina, in ſuperna Syon, ſcripta ſunt, ſed qui pro eadem iuſtitia perſecutionem quoque fortiter ſuſtinent, illic multo maximè nominati

Pſalm.48. & inclyti erunt,ex oppoſito fortium iniuſtitiæ, de qualibus Pſalmiſta dicit. Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. Vocabuntur in ea iſti fortes iuſtitiæ, plantatio domini, ad glorificandum videlicet ex optato plantationis adulterinæ, de qua

Matth.15. rectè dicitur. Omnis plantatio quam non plantauerit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Nam iſta plantatio domini apoſtoli ſunt & apoſtolici viri,plantati ad glorificādum deum, vt ipſi quoque gloriam habeant apud deum. Illa verò plantatio, propter quam illud dictum eſt,ſcribæ & phariſæi erant,qui contumeliæ ſpinas, & blaſphemiæ tribulos protulerunt. Iſti ædificabunt deſerta à ſeculo,& ruinas antiquas erigent, & inſtaurabunt ciuitates deſertas & diſsipatas, illa videlicet ædificatione,vel inſtauratione,de qua vnus illorum dicit,vnus fortium iuſtitiæ, vnus plan-

1.Cor.3. tatorum domini, vnus ædificatorum magnæ ciuitatis. Dei ſumus adiutores, dei agricultura eſtis,dei ædificatio eſtis.Secundum gratiam quæ data eſt mihi vt ſapiens architectus fundamentum poſui, fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.

De apoſtolis & apoſtolicis viris,prædicatoribus verbi dei, & qualiter eorum,quibus ſua ſpiritualia ſeminant,carnalia nunc metere,& in futuro duplicia,id eſt, animæ pariter & corporis bona ſperare debeant. CAPVT XXV.

ET ſtabunt alieni,& paſcent pecora veſtra, & filij peregrinorum agricolæ, & vinitores veſtri erunt.Vos autem ſacerdotes domini,vocabimini miniſtri dei noſtri dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis,& in gloria eorum ſuperbietis.) O fortes iuſtitiæ, ô plantatio domini,ſancti apoſtoli atque apoſtolici viri alieni qui non erant de gente veſtra, alieni (inquam) filij peregrinorum,id eſt,gentiles,qui non erant vt vos de carne Abrahæ,ſtabunt deuota fide, ad veſtrum ſeruitium,vt paſcant pecora veſtra, veſtras comportant vindemias, vt quibus veſtra ſeminaſtis ſpiritualia,dignè illorum metatis carnalia.Vos autem tanquàm ſacerdotes,imò verè ſacerdotes domini,verbo dei vacabitis ocio ſancto feriati,vt ſitis id quod eſtis, miniſtri domini,ſpiritualia miniſtrantes, vt carnalia iure miniſtrentur vobis. Hoc ingenuitatis nomine vocabimini, hoc nobilitatis nomen dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria eorum ſuperbietis.Quid iſto verius? Videbunt venturi, ad veſtrorum cinerum memoriam fortitudinem,id eſt,labores gentium comportari, veſtroq; nomini glorioſorum diademata regū,in puluere ſubſterni. Ita ſuperbietis videlicet ſuperbia ſancta & nobili, dum ſuperbo altiores ſeculo, ſuperborum omnium colla vera gloria ſuperuadetis.Hoc idcirco, quia nunc mihi dicenti,ſpiritus domini ſuper me eo quod vnxerit me dominus, vos annunciationem meam manſueti audiſtis,& credidiſtis,relictiſque omnibus, ſecuti eſtis me, pauperes cenſu,pauperes ſpiritu, vndè & odit vos mundus,& inde veſtras quoq; animas pro me poſituri eſtis. Verùm nō eo tenditis,non illum finem expectatis,vt ſicut dixi. Fortitudinem gentiū comedatis, & in gloria eorum ſuperbiatis.Sed quid? (Pro confuſione veſtra duplici & rubore, laudabunt partem ſuam.) Hoc eſt, quod ſperatis,hoc eſt,pro quo laboratis,duplici confuſione,duplici rubore paupertatis & mortis affecti,vt videlicet laudent partem ſuam, vt talem habeant, qualem meritò laudent partem ſuam,id eſt, vt habeant vitam æternam, quæ non eſt alia quam cognoſcere deum, & quem ille

Iohan.17. miſit Ieſum Chriſtum.Hæc enim pars iuſti eſt,vndè & lætabundus, pars mea, inquit, dominus.

Pſalm.72. Hæc veſtra erit beatitudo,quod vndè vos duplici rubore confundimini,ſcilicet & in paupertate viuentes,& in anguſtia morientes, inde ſit vt deum in partem ſuam habeant gentes, talem ſuam partem laudantes,talem acquiſitionem negotiatione auri & argenti meliorem iudicantes.(Propter hoc in terra ſua duplicia poſsidebunt & lætitia ſempiterna erit eis. Quia ego dominus diligens iudicium & odio habens rapinam in holocauſtum.Et dabo opus eorum in veritate,& fœdus perpetuum feriam eis.Et ſcietur in gentibus ſemen eorum, & germen eorum in medio populorum.Omnes enim qui viderint eos cognoſcent illos, quia iſti ſunt ſemen cui benedixit dominus.) Ad nos,quos horum ſacerdotum & miniſtrorum ſuorum imitatores eſſe vult, apoſtro-

Matth.19. pham fecit, vt ſciamus quid receperint, quid & nobis ſi illos imitemur ſperandum ſit. Propter hoc inquit,quia reliquerunt omnia, & ſecuti ſunt me, iſti fortes iuſtitiæ ædificatores, ſiue ſacerdotes,

dotes,& ministri mei.Propter hoc (inquam) in terra sua duplicia possidebunt, nam quia pauca eademq; transitoria reliquerunt bona corporis,multa eademq; æterna possidebunt bona animę & corporis,& vtrobiq; lætitia sempiterna erit eis. Quia ego dominus diligens iudicium,& odio habens rapinam in holocaustum.Reuera diligens in reddendo , & odio habens rapinam in retinendo debito.Non diligerem iudicium,si mercedem retinerem, rapinam haberem in holocaustum,si oblata non redderem.Sed amen dico vobis,nemo est qui reliquerit domum,aut fratres, Marc.10. aut sorores,aut patrem,aut matrem,aut vxorē, aut filios,aut agros propter me, & propter euangelium,qui non accipiet centies , tantum nunc in tempore hoc , & in seculo futuro vitam æternam.Igitur de iudicio certi,de retributione securi , malint omnes pij talium exemplo confundi confusione vel rubore duplici:quia ego dominus diligens iudicium , mihi quoque odiosum est non retribuere illis,quicquid accepero ab illis in holocaustum. Et dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis.In veritate(inquam)dabo opus eorū , vt maneat in veritate fructus vel opus eorum.Quo cōtra dicitur de opere reproborum. Ecce vos estis de nihilo, & opus Esaiæ 41. vestrum ex eo quod non est.Item : Ecce omnes iniusti & vana opera eorum , ventus & inane simulachra eorum.Et alibi.Confidunt in nihili,& loquuntur vanitatem. Conceperunt laborem, Esaiæ 59. & pepererunt iniquitatem.Oua aspidum ruperunt,& telas araneæ texuerunt . Non sic isti sacerdotes,& ministri mei,sed opus eorum in veritate,opus (inquam) eorum dabo in spiritu veritatis,& fœdus perpetuum feriam eis,vt sint filij dei, vt maneant in domo in æternum,filij non serui,amici facti ex inimicis per mortem meam reconciliati.Et scietur in gentibus semen eorum,& germen eorum in medio populorum.Semen eorū , id est,verbum prædicationis eorum,scilicet in gentibus,cum enim hi quibus oportuerat prius loqui,repulerint illud,ipsi ad gentes conuertentur. Sed & germen eorum scietur in medio populorum, quia cum mortibus affecti , & in sepulchris fuerint conditi,rursus germinabunt, quia de mortuis eorū corporibus, viua crebrescēt opera virtutum ad roborandā fidem viuentium.Omnes qui viderint eos,cognoscent illos, quia isti semē,cui benedixit dominus.Reuera soli qui viderint,cognoscent eos, nam qui oculos suos compresserint,ne videant,non cognoscent eos.Nam videre eos,beneuolentiæ est,attentioris atque docilis animæ est.Itaque qui viderint, cognoscent eos,ex operibus , quia isti sunt semen,cui benedixit dominus,& beatificabunt eos,dicentes,quibus miro atque inusitato modo , sanctum benedictionis spiritum dedit dominus.

Quomodo ecclesia dei delectetur super isto cùm dicit : Gaudens gaudebo in domino, &c. & quid sit vestimentum salutis & lætitiæ, quo illam Christus induit,& circundedit & de vnitate corporis Christi & ecclesiæ. CAP. XXVI.

GAudens gaudebo in domino,& exultabit anima mea in deo meo.Quia induit me vestimento salutis,& indumento lætitiæ circundedit me. Quasi sponsum decoratum corona,& quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum , & sicut hortus semen suum germinat,sic dominus deus germinabit iustitiam & laudem coram vniuersis gētibus.) Aduentus iste,vel præsentia saluatoris,vndè propheticus hic sermo est,osculum illud est,quod sponsa desiderans dicebat in Canticis . Osculetur me osculo oris sui . Ecclesia quippe sponsa fidelis Canti.1. nata in Patriarchis,subarrata in Moyse & Prophetis,illud suspirabat voto cordis festinantissimi, vt veniret ipse dilectus,& assumendo carnem, oscularetur eam osculo oris sui . Hoc facto hilariter nunc delectata dicit.Gaudens gaudebo in domino,&cætera. Huiusce particeps gaudij dicebat ille amicus egregius sponsi,ille sponsi & sponsæ consecretalis, & mutui conscius amoris.Qui habet sponsam sponsus est.Amicus autem sponsi,qui stat audit eum,gaudio gaudet propter vocem sponsi. Iohan.3. Hoc ergo gaudium meum impletum est.Nec verò dubium , quin ille præcursor natiuitatis,præcursor quoque factus passionis,ad inferos descenderit , & expectanti illic ecclesiæ, nuncium bonum attulerit. Igitur quia postmodum de passione eius propheta dicturus est.Quis est iste,qui venit de Edom,tinctis vestibus de Bosra, & paulò ante in persona eiusdē annuntiantis & prædicantis,dixit.Spiritus domini super me eo quòd vnxerit dominus me,rectè & opportune voces istæ sic accipiuntur, tanquam apud inferos iam in occursum eius exultantis Ecclesię. Infra 63. Gaudens gaudebo in domino,& exultabit anima mea in deo meo . Quæ mihi gaudij causa,quæ exultationis ratio?Quia induit me vestimento salutis & indumento lætitię circundedit me.Nudata fueram in Adam,folijs ficus pudenda contexeram , tunicis pellicijs miserè operta, de paradiso eiecta fueram.Hic autem dominus, & deus meus, pro folijs ficus vestimento salutis , & pro pruritu libidinis , prima baptismatis , & remissionis peccatorum stola induit me , & pro pellicia mortalitatis tunica , resurrectionis & immortalitatis stola secunda circundedit me. Quasi sponsum decoratum corona , & quasi sponsam ornatam monilibus suis . Quasi sponsum , inquam, & quasi sponsam.Vnum quippe sumus corpus,caput & mēbra,sponsus & sponsa,Christus & ecclesia.Iam iam in Christo sponso,& capite meo modicum passo,in æternum fulgebit victorię corona,in me sponsa virtutū & gratiarum fulgida figentur monilia . Sicut enim terra profert germen suum, 1.Cor 12. Rom.12.

CAP.LXII. ſuum,& ſicut hortus ſemen ſuum germinat, ſic dominus deus germinabit iuſtitiam, & laudem coram vniuerſis gentibus. Inde ille ſponſus, & ego ſponſa: quia ille dominus deus, & ego terra, vel hortus eius, quia ille agricola, & ego agricultura eius. Vnus idemque quia creator dominus
1.Cor.3. eſt & deus:& quia homo factus, agricola eſt meus. Quomodo agricola plantante atq; rigante,& deo incrementum dante, terra profert germẽ ſuum, & hortus ſemen ſuum germinat: ſic illo vno & quia homo eſt, euangelizando plantãte atq; rigante, & quia deus eſt per ſpiritum ſuum incrementum dante, proferam ego & germinabo iuſtitiam fidei, & laudem dei, non coram vna tantùm gente Iudæa, ſed coram vniuerſis gentibus, vt videant opera mea bona, legendo dicta vel
Matth.5. acta patriarcharum vel prophetarum, audiendo vocem, & videndo lucem Apoſtolorum,& videndo atq; credendo glorificent patrem qui in cœlis eſt.

Quomodo dicta ſponſæ fidelia confirmet deus pater, dicendo: Propter Syon non *tacebo.* CAPVT XXVII.

CAP.LXII. PRopter Syon non tacebo,& propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius vt lampas accendatur. Et videbunt gentes iuſtum tuum, & cuncti reges inclytum tuum.) Quod dixerat ſponſa, ſic dominus deus germinabit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gentibus, confirmat pater ſponſi deus, dicendo, non tacebo & non quieſcam propter Syon & propter Hieruſalem,& cætera. Propter Syon, inquit, & propter Hieruſalem, cui iuraui in Abraham, cui iuraui in Dauid, germinare iuſtitiam & laudem coram vni-
Gene.22. uerſis gentibus. In Abraham, quando per memetipſum iuraui, dicens: Benedicam tibi,& ſemen tuum multiplicabo, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti vo-
Pſal.131. ci meæ. In Dauid, quemadmodum ille dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, quoniam elegit dominus Syon. Igitur quoniam debitor ſum,& gratuito iuramento teneor, propter Syon non tacebo, ſed loquar, & propter Hieruſalem non quieſcam, ſed operabor, donec anguſtijs Iudeæ per torcularia paſſionis egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius velut lampas ad illuminandum gentes accendatur, vt videant gentes, iuſtum tuum ô Syon, & cuncti reges inclytum tuum, ô Hieruſalem.(Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit.) Nomen(inquam) nouum, id eſt, nomen Chriſtianum vocabitur tibi, nomen nouum, id eſt, nomen amicorum, nomen filiorum dei vocabitur filijs tuis, qui hactenus ſerui, imò inimici & filij iræ dicebantur ob culpam primæ præuaricationis Adæ patris ſui. Quod (inquam) os domini nominauit. Sine dubio nomen æternum eſt, quodcunque os domini nominauit. Ergo quod os domini nominauit, idem eſt ac ſi diceret, quod tibi nomen in æternum permanebit. (Et eris corona gloriæ in manu domini,& diadema regni in manu dei tui.) Apoſtolus dicit. Nam gloria veſtra ſumus, ſicut
2.Cor.1. & vos noſtra in die domini. Si ergo quilibet noſtrum eorum gloria ſumus, qui nos prædicando vel inſtruendo acquiſierunt, quanto verius eius gloria ſumus, qui & nos & prædicatores noſtros acquiſiuit per ſanguinem ſuum? Itaque corona gloriæ in manu domini eris, & diadema regni in manu dei tui, id eſt, ei qui te redemit, ſic pro gloria erit charitas redemptionis, quo-
Hebr.2. modo corona vel diadema pro gloria eſt capiti regis emeriti. Quod intimans idem Apoſtolus dicit. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſsionem conſummari. (Non vocaberis vltra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius deſolata.) Hæc tuæ vetuſtatis erant nomina, & à patre tuo Adam tibi hæreditaria, derelicta, deſolata. Non ſic vocaberis vltra, nec memor ero horum nominum tuorum per labia mea.(Sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata.) Antequàm deleatur parentum tuorum inobedientia, non potes vocari voluntas mea in ea, ſed per obedientiam patris tui hominis Ieſu Chriſti fiet vt rectè voceris voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata. Hoc repetens iterum dico. (Quia complacuit domino in te, & terra
Matth.22. tua inhabitabitur.) Quomodo terra tua inhabitabitur? Habitatione ſancta, habitatione angelica.(Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui.) Illi enim qui digni habebuntur ſeculo illo,& reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, neq; enim vltra mori poterunt, æquales enim angelis ſunt, & filij ſunt dei, cùm ſint filij reſurrectionis.(Et gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te deus tuus.) Id eſt, ad ſimilitudinem gaudij quo gaudet ſponſus ſuper ſponſam, ita gaudebit ſuper te deus tuus, quia plena tibi voluptate
Pſalm.35. ſubſtantialiter infundetur, iuxta illud. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Interim donec earundem veniat tempus nuptiarum, cuſtodieris contra diabolum adulterum, neq; dormiam ſicut dormiui, donec ſurgerem ad auram poſt meridiem,
Gene.3. poſt perpetratum corruptoris adulterium ſerpentis. Hoc hoc eſt, quod ſequitur. (Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes tota die & tota nocte perpetuò non tacebunt. Qui reminiſcimini domini ne taceatis,& ne detis ſilentium ei, donec ſtabiliat & donec ponat Hieruſalem laudem

laudem in terra.) Qui nam sunt custodes super muros Hierusalem, qui tota die & tota nocte, nō tacent, nisi Apostoli & Apostolici viri, rectores atq; sacerdotes? qui interim dū adulteria spiritualia cauēda sunt, in regimine sanctę ecclesię positi sunt, vt neq; in prosperis neq; in aduersis taceāt laudare nomen domini, prædicare pulchritudinem, nobilitatē, diuitias atq; fortitudinem sponsi legitimi, modicum expectandi, citò venturi. Vndè quia non solum sermone prędicationis, sed & studio iuuare debent orationis, ad eosdem sermo dirigetur, cùm dicit: O vos, qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, ne vacet illi dormire, quemadmodum olim dormiuit tamdiu, donec perficeretur cum natura humana adulterium serpentis diaboli, quòd scriptura innuens, dicit. Et cùm audissent vocem domini dei ambulantis, in paradiso ad auram post meridiem, &c. Primi homines illum toto meridie dormire pasi sunt, quippe quem nulla laude, nulla prece inquietauerunt. Vos autem ne detis illi silentium, donec stabiliat, & donec ponat Hierusalem laudem in terram, id est, donec ecclesiam suam ad illum statum laudabilem perducat, ybi iam fur, neque adulter, appropinquare valeat. Gene. 3.

Quòd ait: Iurauit dominus in dextera sua, quòd iuramenti huius sensum, ipse dicat in euangelio dominus: Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei.

CAPVT XXVIII.

Iurauit dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ: Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis, & si biberint filij alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia qui congregant illud, comedent & laudabunt dominum, & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis.) Post mutua sponsi & sponsæ colloquia iam ad passionem, qua sponsa redimitur sermo propheticus aspirat, dicendo: Iurauit dominus. Quando enim iurauit hæc dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suę, nisi quando dixit ipse filius dei, dextera nimirum & brachium fortitudinis domini. Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facientis fructus eius. Denique mali & perdendi agricolæ illi, quibus hoc iurauit inimici erant, & filij alieni, comedentes triticum, & bibentes vinum, in quo sancta patriarcharum & prophetarum ecclesia laborauit, & non reddentes fructum vindemiæ in tempore messis. Iurauit (inquam) dominus, quia sic iam vltra non erit. Sed quid? Qui congregant illud comedent, & laudabunt dominum, id est, ablatum ab illis regnum dei possidebunt gentes, facientes fructus eius, vt prius congregent domino, & sic comedant, prius comportent, & sic bibant in atrijs eius, in regno eius. (Transite transite per portas, præparate viam populo, planum facit iter, & eligite lapides.) Custodes murorum Hierusalem, id est, Apostoli iubentur transire per portas, ad veritatem euangelij incedere secundum scripturas, sicque parare viam populo Christiano, planum faciendo iter, & eligendo lapides vt non sint offendicula siue scandala, quibus offendatur vel concidat fides Christiana. Et hoc illi quidem fecerunt quantum potuerunt, sed quia minus plana fuisset via, diuinitus prouisa sunt arma Romanorum, vt non remaneret ciuitas sanguinum, nec staret templum Iudæorum, quo nimirum stante, quasi ad magnos lapides nimium offenderet simplicitas Christianorum. (Et eleuate (inquit) signum ad populos, ecce dominus auditum fecit ab extremis terræ.) Ne putent Iudæi, de se dictum, præparate viam populo, eleuate (inquit) signum in gentes, & ad populos nationum, vt nequaquam vnius terræ Iudææ ad salutem prouocentur angustiæ, sed auditum fiat in extremis terræ vt passionem creatoris totus mundus exaudiat. Penè ineffabile est, quid admirationis, quid habet expectationis quod dicitur, ecce dominus auditum fecit ab extremis terræ. Morientibus & desperatis in medio terræ, dicite, dicite, quia dominus auditum fecit ab extremis terræ, ab hominibus humilibus, qui pro eo quòd contemptibiles videbantur, quodammodo erant extrema terræ. (Dicite filiæ Syon, ecce saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus illius coram eo.) Dicite (inquit) & testificamini filiæ Syon, id est, ecclesiæ patriarcharum & prophetarum, cui credenti potestas datur filiam dei fieri. Quid dicetis ei? Ecce istæ non alius, sed istæ qui iuxta alium prophetam pauper est, & ascendens super asinum, & super pullum asinæ, saluator tuus est, ecce venit vt redimat te, vt saluet te. Ecce merces eius cum quo redimat te, & opus illius coram eo, quo saluet te. Non enim extra, sed intra semetipsum habet redemptionis tuæ pretium, non aliud quàm sanguinem suum. Item opus illius quo te redemptam viuificet, non longè sed coram eo est, statim quippe vt te redemerit pretio sui sanguinis, sanctum tibi spiritum dabit, spiritum vitæ & salutis, quem accipient quotquot saluatorem istum receperint, quotquot in eum crediderint. (Et vocabunt eos populus sanctus, redempti à domino. Tu autem vocaberis quæsita ciuitas, & non derelicta.) Eorum qui crediderint vocabulum erit populus sanctus redempti à domino, & hoc nomine Apostoli & Apostolici viri vocabunt eos, tu autem ô mater ciuitatum fidelis Syon, quæ hactenus apud inferos exulabas derelicta & non requisita, amodo vocaberis quæsita & non derelicta.

Matth. 21. (margin)

Zacha. 9. (margin)

CAP. LXIII. *Quòd paßionem eius admiratione dignam æstimari velit Propheta, dicendo: Quis est iste qui venit de Edom.* CAPVT XXIX.

QVis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens
in multitudine fortitudinis suæ.) Victoriosæ passionis præconia deinceps non repetitu-
rus, nunc excellentius sub admiratione enunciat, adiuncto videlicet gaudio pro triumphali re-
surrectionis & ascensionis eius gloria. Quis (inquit) iste est qui venit de Edom? Quis iste est qui
venit tinctis vestibus de Bosra? Quis est ille formosus in stola sua gradiens in multitudine forti-
tudinis suæ? Edom terrenus, atque cruentus. Bosra quod est nomen ciuitatis in Moab interpre-
tatur firma atque munita. Porrò terrenus atque cruentus populus Iudaicus erat, firma atq; mu-
nita Hierusalem fuerat, fortissimis muris ante circundata, siue infernus, in quo clausæ mortuo-
rum animæ fortissimis custodijs tenebantur. Inde venit iste verè formosus, & iuxta Psalmũ qua-
dragesimumquartum. Speciosus forma præ filijs hominum, formosus, inquam, in stola sua, siue
tinctis vestibus, id est, candidus & rubicundus, candidus mundissima carnis virginitate, & rubi-
cundus sacrosancta passione, & talis gradiens vsque ad summum cœli, in multitudine fortitudi-
nis suæ. Interrogant igitur occurrentes angeli, & dicunt. Quis est iste, quis est iste, rei nouitate
perterriti. Mysterium enim passionis & resurrectionis Christi, cunctis retro generationibus fue-
rat ignoratum. Respondet ille interrogantibus. (Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum
ad saluandum.) Ego (inquit) sum qui peccatum non feci, nec inuentus est dolus in ore meo, siue
1.Petri 2. qui malis mala & bonis retribuam bona. Ego sum qui propugnare veni aduersus aduersarias po-
testates, & vinctos de carcere liberare, vt & aduersarij pœnas, & captiui sentiant libertatem. Rur-
sus angeli sciscitantur & dicunt. (Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua
sicut calcantium in torculari.) Si (inquiunt) tu es qui loqueris iustitiam, & nullum admisisti pec-
catum, nónne indumentum tuum, indumentum, inquam, corporis tui sicut de vtero virginali
sumptum est candidum, ita permanere debuit? Quare ergo nunc sanguine est rubrum? Quare
vestimenta tua sunt sicut calcantium in torculari? Nam ambæ manus tuę, ambo pedes tui sic sunt,
quasi clauis confixi fuerint, & vnum latus tuum sic est, quasi lancea vulneratum est. Hæc omnia
signa sunt mortis, quasi tu quoque torcular mortis calcaueris, imò in torculari mortis calcatus
sis. Nam in torculari quidem, vndè huc similitudo sumpta est, aliud quod calcatur, aliud est ipse
qui calcat. In passione autem mortis, vndè hic sermo est, ipse qui calcat & ipse qui calcatur, idem
est. Calcauit enim ipse qui semetipsum tradidit pro nobis, calcatus est tanquam botrus qui sub
pressura crucis de acino corporis, vinum, id est, spiritum suum emisit. Item torcular calcauit, quia
sicut in torculari vinum expressum assumitur relictis acinis, sic in eadem passione sua bonos re-
dimendo assumpsit, malos iudicando reliquit. Respondet ergo percunctantibus. (Torcular cal-
caui solus, & de gentibus non est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira
mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.)
Idcirco (inquit) rubrum est vestimentum meum, & sic vestimenta mea sunt, quasi calcantium in
torculari, quia reuera torcular calcaui. Calcaui autem solus, nullum quippe habui adiutorem.
Neque enim angelus, aut archangelus, thronus, dominationes, aut vllus omnium cœlestium spi-
rituum pro hominibus passus est, sed neq; hominum quempiam habui adiutorem, in tantum vt
etiam confidentissimus Petrus timore perterritus fugeret, imò & me negaret. Ita torcular calca-
ui solus, subauditur in salutem supradictæ filiæ Syon, in salutem omnium credentium. Quid de
illis qui non credunt? Calcaui eos (inquit) in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Duplici
contritione contriui eos, præsenti furore meo, & futura ira mea condemnaui eos. Præsenti vide-
licet furore, vt Romanis tollentibus suum & locum & gentem perdant. Futura ira, vt vsq; ad in-
ferni nouissima descendant. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indu-
menta mea inquinaui. Deniq; sanguis meus, hæreditarius sanguis eorum effectus est, quia dixe-
Matth.27. runt. Sanguis eius super nos & super filios nostros. Illic sanguis eorũ aspersus est super vestimen-
ta mea, & omnia indumenta mea inquinaui, quicquid enim ad cultum vel religionem mihi face-
Esaie 1. re consueuerant, holocausta eorum, neomenias & sabbata eorum, & omnes alias festiuitates eo-
rum, extunc odiui, & omnia sanguine polluta iudicans, oculos meos auerti. (Dies enim vltionis
in corde meo, annus retributionis meæ venit.) Quis dies vltionis, quis dies vel annus retributio-
nis? Ille nimirum quem iam præuidens propter reatum vituli, quem fecerant dixit ad Moysen.
Exod.32. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Ille dies vel annus retributionis meæ
in corde meo erat, & nunc venit, & quæcunque deinceps fecerunt patres eorum, imò & omnis
sanguis qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, ecce super generationem istam venit.
Quid tandem pro me egi? (Circumspexi & nõ erat auxiliator, quæsiui & non fuit qui adiuuaret.
Et saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi.) Parum dictum erat,
non erat auxiliator, & non fuit qui adiuuaret. Notum quippe ex euangelio est, quia non solũ non
erat auxiliator, & nõ solum nõ fuit qui adiuuaret, cùm ipse altus. i. in crucem eleuatus circumspi-
ceret, sed

ceret, sed econtra omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput, dicendo: Vah qui destruit templũ dei,& in tribus diebus reædificat illud. Saluum fac temetipsum. Dicitur autem hic locutionis modus, tapinosis, id est, humilitas rei magnę, non id agente sententia quod ostenditur. Igitur circumspexi, inquit, & non erat auxiliator, quæsiui, & nõ fuit qui adiuuaret, siue iuxta alium Prophetam, & sustinui qui simul contristarentur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni. Et saluauit mihi brachium meũ, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. In quo saluauit mihi brachium meum, in quo indignatio mea ipsa auxiliata est mihi? In eo videlicet, quòd cùm factus essem homo sine adiutorio inter mortuos liber, solui dolores inferni, ne etiam ab illo me teneri posibile esset. Et quomodo leoni fortissimo rugitus suus auxiliatur, ad conterendas bestiolas minores, sic indignatio mea, mihi auxiliata est ad consternendos vniuersos inferni principes. Vndè satis eleganter in spiritu Iacob patriarcha dicit. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eũ? Exinde pœnas exegi de inimicis meis, de homicidis & derisoribus meis Iudæis, vt caderent in ore gladij, & captiui ducerentur in omnes gentes, & ciuitas eorum pariterque templum detraheretur in terra. Hoc est quod sequitur. (Et conculcaui populos in furore meo, & inebriaui eos indignatione mea, & detraxi in terram verticem eorum.)

Psalm. 21. Matth. 27. Psalm. 68. Gene. 49.

Deploratio Iudaicæ gentis ex persona Prophetæ cum confeßione præcedentis mali illorum meriti: & laude iustitiæ domini, super omnibus quæ reddidit nobis dominus, vsq;. Sic faciam propter sermones meos, vt non disperdam totum. CAPVT XXX.

Miserationum domini recordabor laudem domini super omnibus, quę reddidit nobis dominus, & super multitudinem bonorum domui Israel, quę largitus es eis, secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit. Veruntamen populus meus es, filij non negantes. Et factus est eis saluator.) Post vltimam dominicæ pasionis recapitulationem propheta sui. i. Iudaici populi abiectionem affectuosissimè deplorat, sed in eodem plo ratu suo sapiens, vimq; doloris admissa ratione contemperans, lachrymosæ voces orationis vera laude dei præuenit, ne videlicet propter aduersa sequentia prioribus ingratus existere videatur eius beneficijs. Miserationum (inquit) domini subauditur antiquarum recordabor, in ira, quàm infert post easdem miserationes. Ac si dicat. Et licet post tot miserationes iram inferat, nõ tamen mutatus est, non mutabilitatis arguẽdus est. Nam & multitudinem bonorum largitus est domui Israel secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum, & interea dixit, inquam, in Moyse, dixit in prophetis & psalmis. Veruntamen populus meus est, filij non negantes. Quòd erat dicere. Ego quidem Abraham, Isaac & Iacob elegi, & veraciter dictum est, semen Abrahæ serui eius, filij Iacob electi eius. Veruntamen non omnes qui ex Israel hi sunt Israelitæ, sed soli nõ negantes filij reputatur in semine. Hęc dixit & immutabili permanente proposito eis tantum factus est saluator. (In omni tribulatione eorum non est tribulatus.) Quorum in omni tribulatione non est tribulatus? Filiorum non negantium, filiorũ fidelium. Illorum omnem tribulationem, omnem miseriam, omne peccatum, & omnem iniquitatem, ipse absque tribulatione sustinuit nõ inuitus, sed voluntaria charitate portauit. Nam hoc est quod sequitur. (Et angelus faciei eius saluauit eos in dilectione sua.) Si enim Apostolus in tribulatione suorum non est tribulatus, sed dilatato corde dixit. Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis, quanto magis angelus faciei domini, angelus magni consilij, cuius facies, facies est domini, nulla tribulatione est angustiatus? (Saluaui (inquit) eos in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos. Eportauit eos, & leuauit eos cunctis diebus seculi.) Quæ cuncta sunt officia suauissimæ & latissimæ charitatis. (Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt & afflixerunt spiritum sancti eius.) Qui nam ipsi? Vtiq; filij negantes, gens peccatrix, populus graui iniquitate, semen nequam, filij scelerati. Cuius sancti eius spiritũ ad iracundiam prouocauerunt & afflixerunt? Sancti sanctorum, angeli faciei eius quem blasphemauerunt, negauerunt, & interfecerunt. Quid pro hoc? (Et conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos.) Palàm omni mundo est, quia debellauit eos, & vicit eos, occidit in ore gladij, & in omnes gentes captiuos duxit eos, non tanquam pater virga disciplinæ feriens, sed tanquam inimicus, vsque ad inferni nouissima persequens. (Et recordatus est dierum seculi, Moysi & populi sui.) Recordatus est dierum seculi, recordatus est Moysi, recordatus est populi sui, in eo videlicet, vt adduceret super eos omnem sanguinem iustum, qui effusus est super omnem terram à diebus seculi, vt vindictam faceret in eos, quòd totiens exacerbauerunt spiritum Moysi, quòd totiẽs tumultuando inquietauerant pacem populi sui. Hac pręmissa laude & recordatione miserationum domini, tandem luctum pro gente sua lachrymosum ingreditur tanto vocis clamore & cordis rugitu, vt rectè dicamus, quia in isto spiritus sanctus gemitibus orat inenarrabilibus pro Israel, vt ex eo salutem reliquiæ saluentur, (Vbi est, inquit, qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? Vbi est qui po-

Psalm. 104. 2. Cor. 6.

CA. LXV. qui poſuit in medio eius ſpiritum ſancti ſui?) Et ſubinde. (Attende de cœlo & vide de habitaculo ſancto tuo, & gloriæ tuæ. Vbi eſt zelus tuus & fortitudo tua? Multitudo viſcerum tuorum & miſerationum tuarum ſuper me continuerunt ſe. Tu enim pater noſter & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu domine pater noſter redemptor noſter, à ſeculo nomen tuum. Quare errare feciſti nos domine de vijs tuis, induraſti cor noſtrum, ne timeremus te? Et cætera.) Taliter lugendi cæcitatem quæ contigit in Iſrael, deus tandem reſpõdet. (Quæſierunt me, qui ante non
CA. LXV. interrogabant, inuenerunt qui non quæſierunt me.) Statim filius cuius perſonæ ſunt iſtæ voces apoſtropham facit ad ipſum patrem his verbis. (Et Dixi. Ecce ego, ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomẽ tuum.) Quare? (Expandi (inquit) manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas, &c.) Hęc de plenitudine gentium, quę ſubintratura erat, loquitur aduerſus Iſrael, cui cęcitas contigerit. Nec mora reliquias ex eo ſaluandas fore promittit cum dicit. (Quomodo ſi inueniatur granũ in botro, & dicatur, ne diſsipes illud, quoniam benedictio eſt, ſic faciam propter ſermones meos, vt non diſperdam totum. Et reliqua.) Non ignoro, plurima ſparſim eſſe prætermiſſa, perſpicuè ad eandem fidem Chriſti, gentiũ quoque vocationem pertinentia, ſed iuxta propoſitum, ſeptem tantum prophetę huius oportuit excipere particulas, quibus recapitulata non partim, ſed penè ex integro tota cõtinetur fides Chriſtiana, fides euangelica, facie aperta, ſerie ordinata. Et hic quidem finem facere, & ad prophetam alium tranſire poteramus, ſed occurrit vnum quod perpulchrum atque egregium, quòd nullatenus deuotio fidei nos intactum præterire patitur.

Quòd ait antequam parturiret peperit, & cætera, quomodo ſecundum hæc quoq; falſum ſit, quòd Iudæi & quidam hæretici dixerunt, ante Mariam non extitiſſe Chriſtum. CAPVT XXXI.

CA. LXVI. ANtequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic ſimile? Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul, quia parturiuit & peperit Syon filios ſuos? Nunquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam dicit dominus? Si ego qui generationẽ cæteris tribuo ſterilis ero, ait dominus deus tuus? Quatuor hæc dicta ſunt, quorum vnum noſtræ regenerationis gratiam, tria verò vnici verbi dei genitũ, trimodam altiſsimo & penè ineffabili myſterio nobis inſinuant. Nam quod ait, nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gẽs ſimul, quia parturiuit & peperit Syon filios ſuos, repentinam admiratur generationem credentium in Chriſtum, qua poſt aduentum ſpiritus ſancti, ſancta Syon, id eſt, Apoſtolica eccleſia, magnam Iudæorum atq; gentium multitudinem prędicationis verbo & ſalutari regenerauit baptiſmo, tanto miraculo, ac ſi vno die gens tota vno parturiatur vtero. Hoc ex prædictis quatuor vnum eſt. Cæterorum trium primum eſt quòd parturiuit, ſecundum quòd antequam parturiret peperit, tertium quòd dominus ipſe ſemetipſum qui alios parere faciat, non eſſe ſterilem, ſed ſe quoque peperiſſe altiſsima inuectione aſſerit. Hæc, vt iam dictum eſt, tria generationis Chriſti documenta magna & mira ſunt. Quando enim Syon parturiuit & peperit maſculum? Nimirum quando virgo Maria, pars magna ſanctæ ciuitatis Syon, pars magna & regalis aula ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt ſpecula, in qua nunc ſpeculamur, poſt in eadem facie ad faciem viſuri deum deorum, peperit Chriſtum filium maſculum, filium fortiſsimum, valentem ad debellandum fortem armatum, qui nullum timens, cuſtodiebat atrium ſuum, tenebat ſibi quaſi in pace mundum, quando illa beata virgo peperit Chriſtum filium, vtique maſculum peperit Syon. Non enim ſibi ſoli, ſed toti eccleſiæ, Maria parturiuit Chriſtum. Sed non iam dicat Iudæus, non dicat hæreticus, eundem Chriſtum ex Maria exiſtendi habuiſſe initium. Nam antequàm parturiret, peperit. Antequàm parturiret illic, antequàm tempus illud ei veniret, vt filium viſibilem ex ventre virginis ſancta Syon ederet, peperit, & mater eiuſdem verbi effecta eſt. Concepit enim corde, & verbum dei peperit ore. Quotiens ad aliquem prophetarum ſiue patriarcharum verbum dei factum eſt, totiens Syon peperit verbum domini, non aliud quàm quod beata virgo concepit, & carnem factum peperit. Vndè vnus illorum hic
Supra.25. idem Eſaias dicit. A timore tuo domine concepimus & peperimus, ſpiritum ſalutis tuæ fecimus ſuper terram. Nota & celebris animabus ſanctis eſt iſta veritas, quòd verè deus amator fideli animæ vt ſponſus ſponſæ copuletur, atque ex illo per amoris ſpiritum ſuſcepto ſemine impregnata, loquendo, prophetando, & quod magis eſt, ſcientiam dei ſcribendo, mater verbi dei efficiatur. Sic omnis ſcriptura legalis & prophetica condita eſt, antequàm omnis ſcripturæ vniuerſitatem, omne verbum ſuum deus in vtero virginis coadunaret. Ipſa virgo prius mente quàm carne concepit, prius ore prophetando quàm ventre parturiendo peperit. Igitur falſum eſt, ante Mariam non extitiſſe Chriſtum. Nam antequàm carnem eius parturiret, peperit ore prophetarum, beata Syon vnum eundemque Chriſtum, vnum idemque dei verbum. Nec etiam ſatis eſt adhuc. Nam ne fortè ſuſpiceris, quòd antequàm prophetæ loquerentur, non fuerit hoc verbum domini. Ecce enim ipſe deus dicit. Nunquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? Si ego

qui gene-

qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? Ac si dicat. Nunquid ego qui alijs bonũ effari verbum dedi, ipse non prior de corde meo verbum bonum eructaui? Est enim solacismus per tempora verborum, dum dicit, ipse non pariam, ipse sterilis ero, pro eo vt dicat ipse non peperi, ipse sterilis fui. Porrò alibi recto, id est, præterito vtitur tempore, dicendo: Ex vtero ante luciferum genui te. Veruntamen nec quia illic ex vtero genui te, dixit, nec quia hic ipse non pariam, aut sterilis ero dicit: Idcirco deus vteram & vuluam habere putandus est, sed ob significandam expressius suimet atque filij siue verbi sui substantialitatem, talibus oportunè vocibus deus vti dignatus est. Obmutescat igitur omnis impietas, quia quòd virgo Maria verbũ parturiuit, incarnatum ipsum fide conceptum, dicto & scripto pepererunt prius animæ patriarcharum & prophetarum, ipsum nihilominus peperit ex vtero, id est, ex profunda substantia sua genuit deus pater, ante omnia secula seculorum. Adeò non deus recens est, hic deus noster. Psalm. 109.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SECVNDI, IN ESAIAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN HIEREMIAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Quintæ ætatis initium computari Hieremiæ vaticinium, & in hac ætate sacerdotium Christi figuratum factis, significatumq; esse dictis propheticis. CAPVT I.

QVintæ ætatis seculi, crepusculum Hieremiæ prophetę vaticinium est, Babylonicam captiuitatem, ruinam pariter & incendiũ ciuitatis ac templi sic pręnuncians, vt proprijs quoq; oculis cuncta cerneret. Hic iam rectè quæritur, quid eo tempore mundus acceperit, quo tanquam certo limite præfixo iam quinta ætas, post exactam quartam ętatem iure dici vel computari debuerit. Nam de præcedentibus ratio stat, quia videlicet prima ætate ante diluuium, velut infans permissus sibi vacauit ab auditu sermonis dei. Secunda verò velut puer prima doctrinæ percepit elementa in fœdere, quòd pepigit deus cũ Noe. Tertia iam velut adolescens repromissionem beati seminis in Abraham, & disciplinam legis accepit in Moyse. Quarta velut iuuenis promissionem regni Christi audiuit in Dauid. Hoc ergo tempore quid amplius audiuit vel accepit, vt rectè cõputetur quasi quinta ætas pleni ac perfecti viri? Accepit nimirum promissionem sacerdotij Christi. Qui enim in Abraham homo, in Dauid rex, in huius temporis prophetis sacerdos promissus est. Sacerdotium eius hic factis præfiguratur, dictis propheticis significatur. Et superiore quidem ætate dicitur in eum. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, dictum est ad Hely sacerdotem in typũ ruinosi sacerdotij Iudæorum, cui successurum erat fidele Christi & ecclesiæ sacerdotiũ. Ecce dies venient, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua. Verùm hic multo plenius, multo sacratius causa pariter & effectus sacerdotij Christi figurantur, & aduentus eius tempora præfiniuntur. Nempe Babylonica gentis vnius captiuitas causam communem significat, pro qua generi humano tantus sacerdos necessarius erat, reuersio autem captiuorum sub Iesu sacerdote magno, remissio peccatorum in qua liberamur, duce & liberatore nostro pontifice magno Iesu Christo. Porrò aduentus eius tempora hoc modo præfiniuntur. Tu autem Daniel animaduerte sermonẽ, & intellige sermonem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vnguatur sanctus sanctorum, & cætera. In extremæ quoque huius ætatis margine, tota sacerdotis huius promissio perficitur magnificè, dum dicit angelus ad Ioseph virum Mariæ. Pariet autem filiũ, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Claret enim ex hoc, quia sacerdos iste deus est, qui solus à peccatis saluare potest, non habens quotidie necessitatem quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo. Sanè istos ætatum terminos auctoritas euangelica fundauit, dicendo in libro generationis Iesu Christi. Omnes ergo generationes ab Abraham vsque ad Dauid generationes sunt quatuordecim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim. Et à transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes quatuordecim. Hoc rectè intelligitur dixisse, solius generationis Iesu Christi respectu, qui secundum eam promissionem, quæ facta est ad Abraham. In semine tuo benedicentur omnes gentes, verus homo est, secundum eam quæ

Psalm. 109. 1. Reg. 2. Dani. 9. Matth. 1. Hebr. 9. Matth. 1. Gene. 22.

CAP. I. facta est ad Dauid de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, rex vtique est, secundum eam
Matth.1. quæ facta est ad Ioseph virum Mariæ. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum,
nimirum officio sacerdos, potentia deus est.

Quomodo hæc quinta ætas similis sit cum quinta die creationis mundi, & cur tunc temporis templum preciosissimum permissum est Babylonico igne conflagrari. CAPVT II.

IGitur quintæ ætatis initium hoc est, spectabilia dei opera continentis, vt quinta dies creationis
mundi, secundũ spiritum cõsilij, qui nimirũ à spiritu timoris domini sursum quintus est. Con-
silij nanq; diuini est, quòd pulchrum & nobile dei templum in toto orbe tũc temporis vnum &
solum, auro ditissimum, opere mirificum, regione inclytum, regiamq́; ciuitatem Dauid atq; Sa-
lomonis, permissum est Babylonico igne conflagrari, spoliari, prophanari, occisorum sanguine
compleri. Erudiendus nanq; erat mundus eatenus iuuenis luxuriosus, ne putaret quòd habitator
cœlorum deus, auro templi manufacti, vel ciuitatum opibus delectetur, & non potius hominum
fide & bonis operibus, quibus intus in anima templum illi præparatur, quo solo delectetur, vbi
adoretur, in quo videri & præsens agnosci dignetur, sine quo frustra foris lampadibus vel auro
templi manufacti requiratur. Habet quoq; quinta hęc ætas, quintę diei creationis mundi aliquid
simile. Nam sicut tunc nõ omne leuatum est in aera, quòd ex aquis ortum est genus creaturæ, sic
non omnium captiuorum fuit dicere super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Illorum
hoc erat dicere, qui recordabantur Sion vbi fuerat nominis domini templũ sanctum, vbi licuerat
Psal.136. non impediente Babylonico rege adorare vnum & solum verum deum. Tales nimirum nõ sub
aquis fluminis Babylonici absorpti erant, sed supersedebant similes auiculis, quas aquæ imperio
dei produxerunt, parati ad volandum mox vt permittentis audirent Cyri regis edictum. Cæte-
rùm qui Babylonicis voluptatibus & interdictis ex lege, Babylonicarũ vxorum cõplexibus oc-
cupati resederunt, suamq́; captiuitatẽ permissæ libertati pręposuerunt, pisciculis similes fuerunt,
quorũ omnis voluptas sub aquis depressa est, & euolare nescierunt. Nunc iã in rem pergendũ est.

Quòd Hieremias eiusdem domini, cuius propheta est, typum gesserit nomine proprio sanctificatione ex vtero, prædicationis officio septies ad Hierusalem facto, cuius ruinæ superstitit ante obsidionem verbum domini ad se factum esse referendo eamq; ad pœnitentiam, prouocando numero vel ordine determinato. CAP. III.

CAP. I. PRimo Hieremias, quòd interpretatur excelsus dominus, eiusdem cuius propheta est excelsi
domini, in omni ordine prophetiæ suæ typum tenet. Nimirum in typum eius, qui ante-
quam ex vtero virginis homo conciperetur, apud deum erat deus, hic in vtero matris sanctifi-
catur, diciturque illi. (Priusquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua
sanctificaui te, & cætera.) Item in typum eiusdem domini nostri qui populo illi prædicauit, &
ad pœnitentiam audire nolentes vocans, ciuitatis & templi exterminium prædixit, & quamuis
occisus, eidem tamen exterminio superstes extitit, & deinceps Iudæos in cæcitate relinquens,
gentibus euangelizauit. Iste propheta contra Hierusalem vaticinatus est, ad pœnitentiam pro-
uocans ciuitatem auersione contentiosa auersam, venturum prædicens exercitum Babyloni-
cum, futurumque templi & ciuitatis incendium, & quamuis multa passus, eidem tamen incen-
dio superstes extitit, & rege Sedechia capto, oculisque priuato, deinceps ipse externis nationi-
bus prophetauit. Numeremus nunc, quotiens ad istum ante ciuitatis obsidionem verbum do-
mini factum est, & secundum vices ordinem prophetiæ prosequamur sermonis euangelici or-
Cap.1. dinem, qui præclarus & notissimus est. Primo sic scriptum est. Et factum est verbum domini ad
me dicens. Priusquàm te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui
te, & prophetam in gentibus dedi te. Deinde secundo. Et factum est verbum domini ad me di-
cens. Quid tu vides Hieremia? Et dixi. Virgam vigilantem ego video. Item: Quid tu vides? Et
dixi. Ollam succensam ego video, & facies eius à facie aquilonis. Hæc enim duo, pro vno verbo
domini rectè habentur, quia videlicet vnum idemque verbum & pœnitentiæ disciplinam reci-
pientibus, vigilans correctionis virga est, & impœnitentibus olla succensa, id est, æternæ damna-
tionis iudicium est. Deinde loco tertio. Et factum est verbum domini ad me dicens. Vade &
Cap.3. clama in auribus Hierusalem dicens. Hæc dicit dominus. Recordatus sum tui miserans adoles-
centiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra quæ
non seminatur. Et cætera quàm multa, quibus Hierusalem prolixo sermone peccata sua comme-
morat, eamq; ad pœnitentiam inuitat. Post hæc loco quarto. Verbum quod factum est à domino
Cap.7. ad Hieremiam dicens. Sta in porta domus domini & prædica verbũ istud, & dic. Audite verbum
domini omnis Iuda, qui ingredimini in portas has, vt adoretis dominũ. Hęc dicit dominus exer-
cituũ deus Israel. Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscũ in loco isto. Noli-
te confidere in verbis mendacij dicentes: Templũ domini, templũ domini, templum domini est.

Deinde quinto loco. Verbum domini, quod factum est ad Hieremiam à domino dicens. Audite verba pacti huius,& loquimini ad viros Iuda & habitatores Hierusalem. Et dices ad eos. Hæc dicit dominus deus Israhel. Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius quod præcepi patribus vestris. Et post aliqua. Irritū fecerunt domus Israhel & domus Iuda pactū meū, quod pepigi cum patribus eorum. Deinde loco sexto. Quod factum est verbum domini ad Hieremiam, de sermonibus siccitatis. Luxit Iudæa,& portæ eius corruerunt, & obscuratæ sunt in terra,& clamor Hierusalem ascendit. Maiores miserunt minores suos ad aquam, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua. Post hæc loco septimo. Verbum quod factum est ad Hieremiam, à domino dicens. Surge & descende in domum figuli,& ibi audies verba mea. Et descēdi in domum figuli,& ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis. Conuersusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius vt faceret. Et factum est verbum domini ad me dicens: Nunquid sicut figulus iste non potero facere vobis domus Israhel, ait dominus? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Post hæc iam de imminenti excidio ciuitatis illius & templi ferè omnis prophetia est.

Cap. 11. Cap. 14. Cap. 18.

Quod dicitur primo ad eum: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & cætera. quomodo vnctionem sancti sanctorum, & obedientiam atq; glorificationem eius personet. CAPVT IIII.

Videamus nunc ista prophetia talis rursus euangelio Christi quàm similis est. Principio quod dicitur,& pro modulo sancti hominis dicitur. (Priusquàm te formarem in vtero, noui te,& antequam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in gentibus dedi te. Et misit dominus manum suam,& tetigit os meum. Et dixit dominus ad me. Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, vt destruas, & disperdas, & dissipes,& ædifices,& plantes,&c.) Totum hoc & vnctionem sancti sanctorum, & obedientiam atq; glorificationem eiusdem personare perspicuum est. Quis enim est, quem extra illum & præter illum, priusquàm in vtero formaretur in vtero, deus pater nouerit,& antequam exiret de vulua, sanctificauerit, prophetam in gentibus dederit? Omnium quippe, & singulorum Adæ filiorum vox illa veridica est. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cōcepit me mater mea. Sed & æquiuocum est sanctificationis nomen. Aliter quippe sanctificatum dicitur, quod peccati contagione non tenetur, qua sanctificatione nemo, nisi per gratiam Christi sanctificatur, aliter quod in vsus vel ministerium sanctitatis a publico & vulgato separatur. Hæc pars sanctificationis tam late patet, vt primogenitum quoque iumenti sanctum domino vocetur, eo quòd in vsum vel in ius sanctorum altaris ministrorum legaliter segregetur. Item notitia dei pro qua nunc dicit, priusquàm te formarem in vtero, noui te, nihilominus æquiuocatur. Aliter quippe vnigenitum filium suum antequam formaretur in vtero, aliter suorum quemque electorum nouit ille, priusquam formaretur in vtero. Illum enim per coæternam sibi essentiam, nostrum quenque nouit, per constantem atque certissimam præscientiam. Igitur prophetam quidem, antequam formaret in vtero nouit, & antequam exiret de vulua, sanctificauit, ipsum autem cuius hic typum gerit, prophetam & prophetarum dominum, filium suum vnigenitum solum singulariter nouit,& sanctificauit, priusquam formaretur in vtero, priusquam exierit de vulua, factus homo. De eo quòd nouerit eum dicit ipse filius. Nemo nouit filium nisi pater. Porro de eo quòd sanctificauerit eum, priusquam de vulua exierit, omnium piorum & rectè credentium, vna fides certa est, quia non de virili semine, sed de spiritu sancto conceptus est, & propheta in gentibus, id est, non Iudæorum tantum, sed ad gentium quoque saluationem missus est. Ecce (inquit) dedi verba mea in ore tuo, videlicet, quæ tu obediens dicas & loquaris in mundo. Nam hoc est quod ait ipse filius quodam loco. Quia ego à me ipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquar. Ecce constitui te super gentes, & super regna. Te inquam factum obedientem vsque ad mortem, mortem autem crucis, constituam super gentes & super regna, iuxta quod de te canit Psalmista. Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius. Vt euellas & destruas, euellas, inquam, male radicata, destruas male ædificata, qualia sunt maxime scribarum & pharisæorum conciliabula, radicem auaritiæ fixam alte in terram habentia, similia quoque sepulchris mortuorum, quæ foris parent hominibus pulchra, intus autem mortuorum sunt ossibus plena. Istos autem quomodo euellas & destruas? Quando vindices tui Romani veniant, eorumque & locum & gentem tollant, & deinde cùm in manus materialis gladij traditi fuerint euulsæ à corporibus animæ partes vulpium, id est, malignorum spirituum fiant. Et disperdas & dissipes. Non modo ita euellas, vt saltem vno captiuitatis loco simul transponi permittas, sed disperdas in omnes gentes, dissipes in semitas, paruasque vicorum aut ciuitatum particulas. Et ædifices & plantes.

Psal. 50. Matth. 11. Iohan. 12. Psal. 8. Matth. 23.

CAP. II. Quos?Non ipſos,ſed pro ipſis alios,videlicet gentes hactenus deſertas ædifices,gentes hactenus in teſtamento dei locum non habentes in terra viuentium plantes.

De eo quod ſecunda viſione hic ait:primo Virgam vigilantem ego video,ſecundo autem Ollam ſuccenſam ego video,& quomodo iuxta horum ſimilitudinem primus aduentus Chriſti virga correctionis ſit pœnitentibus.Secundus autem impœnitentibus iudicium ſit æternæ damnationis. CAPVT V.

DEinde illud ſciendum,quia ſic venit iſte ſanctus ſanctorum, vt primus aduentus eius cunctis eum recipientibus,& ob hoc filijs,dei factis,paterna ſit virga correctionis , ſecundus autem aduentus eius impijs & credulis futurus ſit iudicium damnationis . (Dicit ergo . Quid tu vides Hieremia ? Et dixi . Virgam vigilantem ego video . Et dixit dominus ad me.Bene vidiſti.Quia ego vigilabo ſuper verbum meum vt faciam illud.Quid tu vides?Et dixi . Ollam ſuccenſam ego video,& faciem eius à facie aquilonis.) Plane & tunc quando hæc dicebantur , parabantur mala, vt panderentur ſuper omnes habitatores terræ Iudeæ à facie aquilonis , id eſt , a Babylone,quæ illi terræ ad aquilonem ſita eſt. Nec verò illud dubium , quin illud vnum , idemque captiuitatis malum , alijs virga , alijs olla fuerit ſuccenſa . Nec enim ad quem finem Danieli & ſocijs eius, ad eundem omnibus prouênit illa captiuitas.Verùm multo præcelſius , multo negocioſius,hic excelſus dominus ſanctus ſanctorum Chriſtus virgam vigilantem nobis credentibus vidit , ollam ſuccenſam à facie aquilonis impijs & contemptoribus vidit.Vidit,inquam,nobis virgam vigilantem , id eſt , futuri iudicij , & pœnarum inferni timorem . Quemadmodum Daniel & ſocij eius cum illis , quibus ob idololatriæ ſcelera fuerat iratus deus . Ita & nos omnes cum impijs fideles cum in fidelibus vno eodemque captiuitatis loco propter Adæ reatum tenemur , & æqualiter omnes morimur,omnes mortales ſumus. Verùm pijs atque fidelibus iſta captiuitas, iſta mortalitas virga eſt,qua temporaliter ferimur, vt ad humilitatis diſciplinam erudiamur , quia per ſuper-
Matth.4. biam cecidimus.Idcirco dicit in initio ſuæ prædicationis . Pœnitentiam agite , appropinquabit enim regnum cœlorum.Cæterùm & actualis pœnitentiæ diſciplina, aliàs moleſta , aliàs dulcis &
Pſal.88. ſpontanea eſt.De illa quę moleſte imponitur ſcriptum eſt.Si autem dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis non ambulauerint,viſitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus
Hebr.12. peccata eorum.Moleſtum quippe eſt viſitari in virga cuiuſcunque aduerſitatis ſiue infirmitatis, iuxta quod & alibi ſcriptum eſt. Quem enim diligit dominus , corripit , flagellat autem omnem filium,quem recipit.Sed hæc ipſa moleſtia,per patientiā fructuoſa diſciplina fit, id eſt,pœnitentiæ fructu non carebit.Porro ſpontanea pœnitentia,aliàs vniuerſalis, aliàs ſingularis eſt. Vniuerſalis eſt,qua peccata noſtra confitentes,in morte Chriſti Ieſu ſemel baptizamur . Singularis, qua
Coloſſ.3. quiſq; noſtrum mortificat membra ſua ſuper terram , ſicut dicit Apoſtolus . Virgam igitur vigi-
Matth.3. lantem pijs atq; fidelibus vidit excelſus dominus, vigilantem inquam, id eſt, accelerantem,& ad omne opus bonum excitante.Porro ollam ſuccenſam vidit,cum diceret, verbi gratia,per Iohan-
Matth.25. nem,de impœnitentibus . Omnis arbor quæ non facit fructum bonum , excidetur & in ignem mittetur.Itemq; per ſemetipſum ſe dicturum teſtatur . Ite maledicti in ignem æternum,qui paratus eſt diabolo,& angelis eius.

Quòd tertio Hieruſalem peccata ſua,vt ad pœnitentiam excitaret,commemorans tandem dicit:Filia populi mei accingere cilicio,luctum vnigeniti fac tibi,ſimile eſſe ei,quòd dominus poſtquam Hieruſalem ad pœnitentiam multis deflectere non potuit, tandem fleuit ſuper illam,mala ei ventura denutians. CAP. VI.

CAP. II. TErtio loco quod dicitur.(Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Vade & clama in auribus Hieruſalem,dicens.Hæc dicit dominus. Recordatus ſum tui , miſerans adoleſcentiam tuam,& charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto , in terra quæ non ſeminatur.)Hoc inquam & cætera quæ ſequuntur , euangelij eiuſdem domini noſtri ſenſum vbique perſonant,videlicet,ex quo Iohanne iam tradito,publicum ipſe prędicationis opus ingreſſus eſt. Et vide quàm vehementer hic ſermo veritatem adiuuet euangelij , pro qua decertans apoſtolus
Rom.2. dicit.Non enim eſt perſonarum acceptio apud deum . Quicunq; enim ſine lege peccauerunt,ſine lege & peribunt,& quicunque in lege peccauerunt,per legem iudicabuntur.Item.Non enim
Rom.3. eſt diſtinctio,ſubauditur,Iudæi & Græci . Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei,iuſtificati gratis,per gratiam ipſius,per redemptionem,quę eſt in Chriſto Ieſu.)Sanctus(inquit)Iſrael domino primitiæ frugum eius.)Primitię frugum eius inquit.Hoc pro parte credentium,vel bene operantium verum eſt. Nam & gloria & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum
Rom.3. & Græco.Sed vide quid poſtmodum ſequitur.(Filij quoq; Mempheos , & Thaphneos conſtuprauerunt te vſque ad verticem.)Ac deinceps . (A ſeculo confregiſti iugum meum , rupiſti vincula mea,& dixiſti. Non ſeruiam. In omni enim colle ſublimi , & ſub omni ligno frondoſo proſternebaris meretrix.Quomodo dicis nō ſum polluta, poſt Baalim non ambulaui?Vide vias tuas

in conuallibus scito quid feceris.) Et post aliqua. (Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me dicit dominus,& ego suscipiam te. Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi non prostrata sis. In vijs sedebas expectans eos, quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus & in malicijs tuis. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me, pater meus, dux virginitatis meæ.) Hoc modo ferè totus propheticus hic sermo protenditur, horrenda peccata commemorans, ad pœnitentiam prouocans, tandemq; in luctu & lamentatione finit, cum dicit. (Filia populi mei accingere cilicio,& conspergere cinere. Luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente veniet vastator super vos,& cætera.) Sic nimirum tota domini prædicatio Hierusalem eandē de peccatis arguit, & ad pœnitentiam vocat, pœnitentiam inquiens agite, appropinquabit enim regnum dei, tandemq; impœnitentem compatientis affectu ruituram plangit. Nam vidēs ciuitatem, fleuit super illam, dicens. Quia si cognouisses,& tu. Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te,& circundabunt te inimici tui vallo,& circundabunt te & coangustabunt te vndiq;,& ad terram prosternēt te, & filios tuos qui in te sunt, &c. Veritatem igitur euangelij contra gloriationem Iudaicam, multum adiuuat hic propheticus sermo, vt non inflentur aduersus eum prædicantem pœnitentiam, vel contra eius apostolos, nullam distinctionem haberi volentes, Iudæi,& Græci, eo quod omnes peccauerint,& idcirco egeant omnes gloria dei,& neuter saluari aliter posit, vel iustificari, nisi per gratiam dei, nisi per fidem Iesu Christi. Nam cum peccato originali, quo omnes in Adam peccauerunt, ecce multa Iudæorum quoq; actualia peccata & nimis magna sunt.

CAP. VI. — Lucæ 19. — Rom. 3.

Quod quarto loco stans in porta domus domini dicit inter cætera: Ecce spelunca latronum facta est domus ista, quod eo respicit, quia dominus ingressus in templum, cœpit eijcere, dicens eis illud de Esaia. Domus mea domus orationis vocabitur, subiungens de isto propheta. Vos autem fecistis illam speluncam latronum.

CAPVT VII.

Postquam præcedentem sermonem in luctu finiuit, quarto iam loco sequitur hoc verbum domini. (Sta in porta domus domini,& prædica verbum istud,& dic. Audite verbum domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has vt adoretis dominum, & cætera.) Sic plane dominus Iesus postquam (vt iam dictum est) videns ciuitatem fleuit super illam, stetit in porta domus domini & prædicauit verbum istud dicens. (Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes templum domini, templum domini, templum domini est.) Ac deinceps. (Et ecce vos confiditis in verbis mendacij, quæ non proderunt vobis.) Et subinde. (Ecce spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris. Ego ego sum, ego vidi dicit dominus. Ite ad locum meum in Sylo, vbi habitauit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim eis.) Faciam, inquit, domui huic, in qua vos habetis fiduciam, sicut feci Sylo,& proijciam vos à facie mea. Quomodo hæc dominus noster dixit? Quomodo se in hoc prophetæ loco præfiguratum,& de sua causa prophetatum fuisse ostendit? Videlicet postquam super ciuitatem fleuit, continuò ingressus in templum, cœpit eijcere vendentes in illo,& ementes, dicens illis. Scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat quotidie docens in templo. Tunc nimirum stetit, magna & mira constantia in porta domus domini, magnoq; & terribili facto, vetuit eos confidere in verbis mendacij, dicendo. Templum domini, templum domini, templum domini est, proijciens illos à facie sua cum holocaustis ipsorum, quæ nunquam desiderauerat, sicut in hoc ipso propheta testatur, dicens. (Holocaustomata vestra addite victimis vestris,& comedite carnes, quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocaustomatum & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero vobis deus,& vos eritis mihi populus. Et ambulate in omni via, quam mandaui vobis, vt bene sit vobis, &cæ.) Hoc ipsum actu significabat videlicet, quod tam ipsos, quàm ipsorum sacrificia proiecerit à facie sua, dum facto de funiculis flagello, vendentes & ementes cunctamque sacerdotum auaritiam eiecerit de templo. Sane quod dixerit, illos eijciendo, scriptum est, domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus, vos autem fecistis illam speluncam latronum, partim de isto propheta, partim de Esaia testimonium sumptum est. In Esaia quippe sic scriptum est. Domus mea domus orationis vocabitur, ait dominus deus. In isto autem. Ergo spelunca latronum est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum. Sequentia verbi vel sermonis huius maxime, illam proiectionem eorum lachrymosa declamatione pronunciant, quæ per iam dictum flagellum significata est, illam, inquam proiectionem, qua in manus gladij Romanorum traditi,& irrecuperabile ciuitatis, vel templi excidium passi, deinceps dicere potuerunt. (Quare sedemus? Conuenite,& ingrediamur ciuitatem munitam, & sileamus ibi, quia dominus noster silere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis.)

CAP. VII. — Marc. 11. — Matth. 21. — Lucæ 19. — Esaiæ 65. — CAP. VIII.

Quod

CAP.XI. *Quod quinto loco docens in verbo domini, Audite verba pacti huius, & cætera proſequens conuicit eos quòd irritum fecerint pactum domini, vt ſciamus quàm rationabile ſit, quòd quicquid ſacrificant Iudæi, contemnit eccleſia Chriſti.* CAP. VIII.

INſiſtunt adhuc Iudæi proiecti atque captiui, diſperſi atque diſsipati, & Iudæorum ſacerdotes ſanguinei, inſiſtunt inquam contentioſe, addendo holocauſta ſua victimis ſuis, & comedendo carnes quodammodo, dicentes. Cur nō hodie ſicut heri, & nudiuſtertius? Cur non hoc tempore holocauſta faciamus, ſicut antiquitus? Nonne in iſtis eſt pactum, quod cum patribus noſtris
CAP.XI. pepigit deus? Cur mutabilis eſſet, pactumq; ſuum irritum faceret deus? Aduerſus huiuſmodi ſacrificantium contentionem, ecce loco quinto verbū domini factum ad Hieremiam conſequenter de pacto illo loquitur, atque hic ſemetipſum noxæ eximit, ac iuſtificat iuſtus ac irreprehenſibilis dominus deus. (Audite (inquit) verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & habitatores Hieruſalem. Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus veſtris in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de fornace ferrea.) Ac deinceps. (Vociferare omnia verba hæc, in ciuitatibus Iuda & foris Hieruſalem, dicens. Audite verba pacti huius, & facite illa, quia conteſtans conteſtatus ſum patres veſtros, in die qua eduxi eos de terra Aegypti vſque ad diem hanc.) Et ſubinde. (Inuenta eſt coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Hieruſalem. Reuerſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt poſt deos alienos, vt ſeruirent illis. Irritum fecerunt domus Iſrahel, & domus Iuda pactum meum, quod patribus eorum, &c.) Sine dubio pacti verba quod cum patribus eorū, Abraham, Iſaac & Iacob, & cum Moyſe deus pepigit, promiſsiones fuerunt beati ſeminis, quod eſt Chriſtus, promiſsiones, inquam dei, & ad iſtas reſpondens fides eorundem patrum, per quam & iuſtificati ſunt, & cum ipſa fide opera quoque decem præceptorum, quæ per Moyſen in tabulis lapideis digito dei ſcripta ſunt. Porro holocauſtomata & victimæ, verba pacti non fuerunt, ſicut paulo ſupra legimus deum comprobaſſe, ſed ob diligentiorem pacti eiuſdem cuſtodiam quaſi quædam claues, & quaſi quædam vincula adhibita ſunt, non iuſſa, ſed permiſſa, non quaſita, ſed pro tempore admiſſa. At illi pactum iam dictum, pactum fidei, & bonorum operum irritum fecerunt, eundo poſt deos alienos, faciendo ſcelera multa in domo dei, ſicut ſequentia verbi vel prophetiæ præſentis oſtendunt, & poſt omnia, quod omnium peſsimum eſt, Chriſtum occiderunt, in quo ſteterat omne pactum, cuius venturi fide patres iuſtificati ſunt. Quid ergo iam holocauſtis victimas addunt & carnes comedunt? Vt quid tam male diuidunt? Vt quid meliorem pacti patrem, id eſt, fidem, & omnem iuſtitiam ſurripuerunt, & partem contemptibiliorem, id eſt, carnes taurorum, fœtidumq́ue ſanguinem hircorum, deo nolenti, imo repellenti ingerunt? Nonne totum quod offerunt, irritum fecerunt? Nonne ſacrificia eorum, ſacrificia ſunt Cain, qui quia male diuiſit, idcirco deus ad munera eius non reſpexit? Clamat enim in hoc eodē prophetæ huius capitulo aduerſus iſtos ſanguinis noſtri Abel, id eſt, Chriſti, quem occiderunt. In hoc occidendo, vt iam dictum eſt, maxime pactum omne irritum fecerunt. (Tu autem domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum, & ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, & nō cognoui, quoniam ſuper me cogitauerunt cōſilia. Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Tu autem domine Sabaoth qui iudicas iuſte, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis, tibi enim reuelaui cauſam meam.) Obſtruatur itaq; omne os impiorum, quia deus iuſtus eſt, ipſi autem iniuſti ſunt, & deus iuſte reſpuit eorum holocauſtomata, quibus pactum conſtituiſſe falſò putauerunt, quia nimis in iuſte fidem & iuſtitiam, quibus pactum conſtitutum eſt, multis ſceleribus, & tandem cruentatis in Chriſtum manibus abiecerunt.

Quod loco ſexto ſequitur verbum domini, de ſermonibus ſiccitatis, eo reſpectu factum recte intelligi, quod neque gratia prophetalis, neque vlla viſitatio illis ſit ſpiritus ſancti, vt cum veniant ad hauriendas ſcripturarum aquas, reportent vaſa vacua. CAPVT IX.

EX quo ſic irritum factum eſt pactum, iam nec prophetia, nec vlla omnino ſpiritualis gratia Iudæis datur, nulla omnino ſcientia, nulla ſapientia, nec quicquam veri intellectus ducibus eorum, principibus eorum, magiſtris vel ſacerdotibus eorum ineſſe comprobatur. Hæc vera, & vere magna, nimiumq; damnoſa ſiccitas eſt, quam in Eſaia dominus eidem Iudeæ comminans,
Eſaiæ 5. & nubibus, inquit mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem. Recte igitur hoc loco, qui ſextus eſt,
CAP. ſequitur quod ad hunc factum eſt verbum domini, de ſermonibus ſiccitatis. (Luxit Iudæa & cor
XIIII. ruerunt portæ eius, & obſcuratæ ſunt in terra, & clamor Hieruſalem aſcendit. Maiores miſerunt minores ſuos ad aquam, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam reportauerunt vaſa ſua vacua. Confuſi ſunt & afflicti, & operuerunt capita ſua propter terræ vaſtitatem, quia non venit pluuia in terra.) Ecce videmus Iudææ vaſtitatem, & deſolationem videmus, quia non venit in ea pluuia

ea pluuia scientiæ vel sapientiæ, quæ omnis fidem secuta, ad gentium ecclesiam commigrauit, iuxta illud Psalmistæ. Pluuiam voluntariam segregabis deus hæreditati tuę. Et videmus quia minores veniunt ad obscurissimos senes suos haurire aquam, & non inueniunt, reportantque vasa animarum suarum vacua. Sed nunquid istud luget Iudæa? Nunquid pro isto clamor Hierusalem ascendit, quomodo mortuo Pharaone adscendit ad dominum, & misit illis nubes suas Moysen & Aaron? Non vtique ita nunc. Nam lugent quidem, sed non scienter, clamant quidem, sed eorum brutus & sine sensu clamor est. Nec enim lugent eam quæ verè siccitatis causa est, iniquitatem suam, neque clamant ita vt dicant patrum suorum exemplo, eamus & sacrificemus domino deo nostro. Idcirco ascendit quidem clamor eorum, sed non ad dominum. Nam quia rationabilis non est clamor, idcirco sicut hic ipse propheta congemit quodam loco, ille opposuit nubem, vt non pertranseat oratio. Credendum sanè est, diebus illis aeream Iudæis accidisse siccitatem, sed sicut cætera mala maiorum signa malorum, sic illa siccitas deterioris fuit siccitatis portētum. (Confusi sunt agricolę, operuerunt capita sua. Nam & cerua in agro peperit, & reliquit, quia non erat herba, & onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.) Quare agricolæ confusi sunt, nisi quia commissæ sibi vineæ dominum & hæredem occiderunt? Quæ vel qualis cerua reliquit in agro quod peperit, quia non erat herba, nisi fidelis patriarcharum ecclesia, quæ peperit quidem secundum carnem, sed reliquit populum istum, quia non est scientia? Videmus hæc, & quod sequitur. Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. Onagri atque onagrorum pulli, hodie Iudæi sunt, nam & de illo populo sic mystice loquitur & alia scriptura. Vir vanus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri liberum se natum putat. Stant isti onagri in rupibus superbiæ suæ, maluntq; siti & fame perire, quàm domabili ceruice ad pręsepia Christi venire, quàm humili spiritu ad caulas ouium Christi venire. Trahunt ventum quasi dracones, calidi nanque sunt vt dracones, flamma inuidiæ nimium ardentes, perinde quomodo dracones in siti ventum trahunt, ad refrigerandum ardorēm naturæ, sic isti vera siti pereuntes, pro veris scientiæ aquis, inanes fabulas & ventosas ad consolandam inopiam suam trahunt genealogias. Defecerunt oculi eorum, quia non erat herba, id est, excæcauit illos malitia eorum, quia nescierunt dei sacramenta. Orat deinde propheta pro populo isto, nunc siti pereunte, vt quādoq; pluuiam de cœlo salutarem accipiat, & saluentur ex eo reliquiæ. (Si (inquit) iniquitates nostræ contenderint contra nos, domine, libera nos. Quęsumus fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt auersiones nostræ.) Et post aliqua. (Deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, non taceant, & cætera.) Et illius quidem siccitatis causa fuit, quia sanguinem innoxium fudit multum nimis, donec impleretur Hierusalem vsque ad os, absque peccatis suis, quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram domino. Dicit enim post pauca. (Et dabo eos in furorem vniuersis regnis terræ, propter Manassen filium Ezechiæ regis Iuda, super omnibus quę fecit in Hierusalem.) Cæterùm siccitatis huius qua nunc Iudæa commarcuit, causa est vniuersalis sanguinis qui effusus est super terram à constitutione mundi, maxime autem sanguis ipsius domini, quo omnis salutaris aqua procedit. Propter quod & post aliqua dicit. (Domine omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedentes à te in terra scribentur, quóniam dereliquerunt venam aquarum viuentium dominum.) Nam idcirco quia dereliquerunt, imo & occiderunt, confusi sunt, duplici fame confecti sunt, duplici siti aruerunt, duplici perditione corporis & animæ perditi sunt, iuxta imprecationē subsequentem. (Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego. Paueant illi, & non paueā ego. Induc super eos diem afflictionis & duplici contritione cōtere eos.)

Psal. 67.

Exod. 5.

Threno. 3.

Iob 11.

Sap. 2.

CAP. XVII.

Septimo loco per id quod faciebat figulus opus super rotam, & dissipatum est vas quod faciebat è luto manibus suis, conuersusq; fecit vas alterum sicut placuit in oculis eius vt faceret, dissipationem significare rebellium Iudæorum, collectionem gentium: & in omnibus irreprehensibile esse iudicium dei. CAPVT X.

Iudicia dei sunt ista incomprehensibilia, & viæ inuestigabiles, super quibus hominem deo non respondere, sed humiliter os suum continere oportet. Proinde loco iam septimo quod sequitur verbum domini hoc est. (Surge & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotā. Et dissipatū est vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis. Conuersusq; fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius vt faceret. Et factum est verbum domini ad me dicens. Nunquid sicut figulus iste, non potero facere vobis domus Israel, ait dominus? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel.) Magnum reuerentię documentum, magnum & congruum taciturnitatis & continentis linguæ instrumentum. Deus plastes noster est, nos aūt lutum. Nos inquam omnes, tam Iudæi quàm Gentes, vna massa, vnum sumus lutum. Nō ergo dei iudicia nos audacter discutiamus, non figuli nostri digitos reprehendamus. Monet hoc vehementi increpatione apostolus vas electionis, placitumq;

CAP. XVIII.

CAP. XV. placitumq́; æterni figuli opus: monet, inquam nos, & mittit huc, vt cum propheta isto præsens diuinæ potestatis exemplar videamus. Cum enim abiectionem fratrum suorum Israhelitarum congemuisset, quid ergo, inquit, dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Moysi enim dicit. Miserebor cui misereor, & misericordiam præstabo, cui miserebor. Et subinde. Quid ergo
Rom. 9. adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis resistit? O homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid potest figmentum dicere ei, qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Nimirum vt hæc diceret, ipse quoque mente humili in isto propheta descenderat in domum figuli, & viderat quòd domus Israel lutum esset æquè vt omne cœnum gentium, & quia non pro debito, sed pro sola gratia deus figulus omnium, sumpsit Abraham cum esset lutum Chaldaicum, & ex illo, & ex seminis eius massa lutea, fecit quæ voluit vasa misericordiæ, vasa honoris & gratiæ. Quid amplius illi debebat, quàm vniuerso luto generis Adæ? Hoc ille sapiens & humilis, & ideo verè sapiens, quia humilis viderat, & humiliter sentiebat, quia non propter figuli inertiam, sed propter incomprehensibilem iustitiam, rebelle lutum in manu eius dissipatũ fuerat. Idcirco pio
Rom. 9. quidem affectu gemebat. Veritatem, inquiens, dico, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea, in spiritu sancto, quoniã tristitia mihi est magna & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, & cætera. Sed eandem tri-
Esaiæ 10. stitiam suam discreta & prudenti spe consolabatur, dicens post aliqua. Esaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam harena maris, reliquiæ saluæ fient. Item. Quia cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentium subintraret, & sic omnis Israel saluus
Rom. 11. fieret. Nempe & hoc viderat in isto propheta, quia conuersus figulus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius vt faceret, dixitque. Nunquid sicut figulus iste non potero facere vobis domus Israel? Cæterùm & nos qui sumus ex gentibus, credentes in Christum, vas alterum ex eodem luto sumus. Cùm enim dixisset idem apostolus, quòd si volens deus notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias bonitatis suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, continuò subiunxit. Quos & vocauit non
Rom. 9. solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Oseę dicit. Vocabo non plebem meam, plebem
Oseæ 2. meam, & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam, & erit in loco vbi dicetur eis, non populus meus vos, dicetur eis filij dei viuentis. Porro vt ad spectandam similitudinem figuli reuertamur, dicamus nunc. Quando figulus ille cognouit figmentum nostrum, suscipiendo puluerem nostrum, tunc ipse faciebat opus è luto manibus suis super rotam adhibitis digitis suis, id est, donis spiritus sancti, vt perfecta iam in plenitudine temporis, vasa thesauros suscipe-rent misericordiæ & honoris. Sed ausum est infelix lutum blasphemare figuli sui digitos, dicen-
Lucæ 11. do. Dæmonium habet: dicendo, in Beelzebub principe dæmoniorum eijciet dæmonia. Quid
Iohan. 8. igitur? nimirum iustissime figulo digitos suos foris cõtrahente, & cum tota manu feriente, dissipatum est vas dissipatione valida, templo quoq; perditi populi diruto, & ciuitate euersa. Quam videlicet dissipationem concedendo propheta dicit post aliqua. (Propterea da filios eorum in famem, & educ eos in manus gladij. Fiant vxores eorum absque liberis, & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio, audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim super eos repente latronem, quia foderunt foueam vt caperent me, & laqueos absconderunt pedibus meis. Tu autem domine scis omne consilium eorum, aduersum me in mortem. Ne propitieris iniquitati eorum, à facie tua non deleatur. Fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

Quomodo inter mala quæ obsessa ciuitate regi consulenti responsa sunt, confirmetur prophetia, non irritum fore iuramentum domini, dicentis in Dauid, semen eius in æternum manebit, dum interea dicit: Ecce dies venient dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum.

CAPVT XI.

CAP. XXI. SEptem prophetæ huius membra præcipua tantummodo distinximus, & quasi in vmbra longe præmissa futurum euangelicæ veritatis corpus assimilatum esse perpendimus. Quæ deinceps sequentur, ad istius statum temporis, ad illam ciuitatis obsidionem maxime pertinent, atq; in primo sermone sic scriptum est. (Interroga pro nobis dominum, (inquit rex Sedechias) quia rex Babylonis Nabuchodonosor præliatur aduersum nos) &c. Et nihil quidem prosperũ, quod ad temporis vel causæ illius subsidium valeret, responsum est, sed nihilominus inter mala illa,
CAP. XXII. bona quoq; futura sparsim prænunciata sunt. Cùm enim dixisset contra Sedechiam inter cætera. (Scribe virum istum sterilem virum qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.) Quasi quæ-
Psal. 88. reretur, quid ergo fiet, quo iuramentum deueniet domini dicentis in Dauid, semel iuraui in sancto meo si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo,

ctu meo, sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis subsecutus, hæc de futuro intulit. (Ecce dies venient dicit dominus & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israhel habitabit confidenter, & hoc nomen, quòd vocabunt eum dominus iustus noster.) Isti dies venerunt, & ecce sunt, iam enim suscitauit ex mortuis dominus deus Dauid, germen iustum, & ecce regnat gloria & honore coronatus rex & sapiens est, ita vt stultum eius sapientius sit hominibus, fecitq; & adhuc facturus est iudicium & iustitiam in terra. Fecit nanque iudicium mundi per passionem suam, mittendo principem huius mundi foras, facturus est iudicium in nouissimo die veniendo cum nubibus cœli in potestate magna. Fecit iustitiam fidei, iustificando omnem qui ex fide est, peccatorum remissione data, faciet iustitiam, reddendo vnicuique secundum opera sua. Hæc dixit, & deinceps passiones iusti huius, suis passionibus præcurrit, & vt superius iam dictum est, in typum eius qui mortuus mortem superatus, temploque diruto atque ciuitate exterminata, gentes erat docturus, iste quoq; templo & ciuitate superstes, nec mortuus, quanuis multa passus exteris prophetiam texuit nationibus. Ac nos nec facultatem, nec propositum habentes, vt cuncta prosequamur, plurimum historiæ campum, multamque prophetiæ syluam eius prætermittentes, ad lamentationes eius articulum vertamus. Rom.2. Iohan.12. Matth.19.

De lamentationibus, cur singulæ sententiæ singulis alphabeti literis prænotantur, & quòd ipse ordo alphabeti quadruplex sit, idcirco quia prophetæ, quadruplex causa lamentandi erat. CAP. XII.

LAmentationes prophetæ huius sancti & sapientis veram esse scientiam arbitramur, earumque circa materiam versari rerum, quarum ad cognitionem nos pueri siue infantes sumus, quippe qui non nisi temporalem miseriam, temporaliumque rerum damna deflere nouimus, & si temporalis iucunditas arrideat, captiuitatis nostræ obliuiscimur in qua nati sumus. Pulchrè nobis hoc significatur, in eo quòd singulæ istarum lamentationum sententiolæ, singulis alphabeti literis prænotantur. Quid enim nobis per hoc innuitur, nisi vt humili conscientia paruulos nos esse iudicemus, quatinus istorum declaratione sermonum illuminari digni habeamur? Scriptum nanque est. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Igitur ad istud alphabetum quadruplici ordine distinctum, tanquam pueri Abecedarij disponamur, sub istis vocibus contineri non dubitantes scientiam quæ abscondita est sapientibus & prudentibus, vt nec prima nouerint elementa. Luctus eius, de quo veraciter dictum est. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Primum hoc intelligentiæ ostium est scire, cur lamentationum atque alphabeti ordo sit quadruplex. Aperiat nobis clausis Dauid, & videbimus quòd viro huic serio lamentandi causa vel materia sit quadruplex. Prima nanque causa extitit vniuersalis captiuitas humani generis, qua proiecti & dispersi sunt omnes filij dei, in primis carnis suæ parentibus, gratis venundati & præiudicium passi. Secunda causa hæc erat populi dei captiuitas Babylonica, quàm sub oculis suis viderat, pro qua non lamentari durium fuisset & iniquum, præsertim cum ecclesia dei, temploque & altari nominis domini viduata, compelleretur barbarorum venerari portenta deorum. Tertia causa viro sancto erat, propriæ conscientiæ humilitas, qui quanto iustior erat, tanto verius præter communem omnium filiorum dei captiuitatem, pro prij status exilium agnoscebat. Quarta erat causa captiuitas ista deterrima, qua Iudæos, vt nunc accidit, casuros in ore gladij, & captiuos in omnes gentes ducendos fore præuidebat. Nec enim istam absque compassionis affectu captiuitatem præscire poterat, quippe quam dominus ipse præuidens super ciuitatem ipsam miseram veris lachrymis flebat. His præmissis, nunc iam in rem pergendum est. Psal.118. Matth.11. Matth.5. Esaiæ 52. Lucæ 18.

Quò sensu vna illa electorum ciuitas rectè dicatur plena populo, domina gentium & princeps prouinciarum, & cur vel quomodo sola sederit, vel sub tributo facta sit. ALEPH, *id est, doctrina.* CAP. XIII.

QVomodo sedet ciuitas sola plena populo, facta est quasi vidua domina gentium, princeps prouinciarum facta est sub tributo.) Aleph doctrina interpretatur, & vt perspicis, primum hoc apud Hebræos elementum est. Quid ergo sub isto continetur? Secundum illam, quam supradiximus captiuitatem primam atque vniuersalem vigilanter intellige, & tunc demum primum doctrinæ cœlestis fundamentum te apprehendisse confide. Quænam est ciuitas plena populo, domina gentium, princeps prouinciarum? Nimirum illa sancta ciuitas Hierusalem mater omnium nostrum, cuius ciues atque populares, siue municipes sumus nos quiq; credentium. Ista ante constitutionem mundi iam in præscientia siue prædestinatione dei plena erat populo, numerati apud illum erant qui sunt vel futuri sunt ex eius populo sancto, populo electo. Hæc domina gentium & princeps est prouinciarum, quia quantum iumentis humana natura pro dignitate rationis, tantum ipsa gentibus vel prouincijs pro dignitate fidei, pro cognitione vel amore THREN CAP. I. Galat.4.

 ſui creatoris præcellit. Quomodo factum eſt, vt iſta ſederet ſola, fieret quaſi vidua, penderet
tributa? Nimirum præuaricando, ſcilicet peccante homine vno, homine primo, nam in illo
peccauit, & præiudicium paſſa eſt vniuerſa poſterorum eius multitudo. Ex ea contigit vt ſede-
ret ſola, ſederet quomodo vidua, virum ſuum deum non habens ciuitas ſancta, ſancta per fidem
eccleſia de paradiſo proiecta, in hoc mundo peregrina exulando, moriendo, malo domino, id
Rom.3. eſt, peccato ſoluens tributa pœnalia. Hoc veraciter initium doctrinæ eſt, vt credamus & confi-
teamur, quia omnes in Adam peccauimus, quatinus conſequenter per Chriſtum iuſtificemur in
quem credimus.

In qua nocte plorans plorauerit, & in quibus maxillis eius lachrymæ eius.

BETH, *id eſt, domus.* CAPVT XIIII.

PLorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. Non eſt qui conſoletur eam ex
omnibus charis eius, omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici.) Verè plo-
rans plorauit in nocte, & ploratum eius audiuimus, ſi non dormiuimus in ipſa nocte. Verbi gra-
tia. Cùm in perſona eius dicit ſanctus Iob. Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum
eſt, conceptus eſt homo. Noctem illam tenebroſus turbo poſsideat, non computetur in die-
bus anni, nec numeretur in menſibus. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna. Nox illa, diabo-
lus eſt tenebrarum princeps, ſimulatè & per mendacem transfigurationem dies, verè autem nox.
In illa autem nocte homo male natus, & eius noctis filius factus eſt, acquieſcendo conſilijs eius
nequam, & de ſecreta paradiſi requie quaſi de vulua in iſtam mortalitatis miſeriam proiectus
eſt. In illa nocte, id eſt, pro illius noctis conſideratione, plorans plorauit illa domina gentium,
illa princeps prouinciarum. Sed nunquid omnes qui ex illa ciuitate ſancta erant vel ſunt, illud
plorando plorare nouerunt? Non vtique, imò ploratus iſte paucorum, ploratus iſtæ perfecto-
rum eſt. Bene ergo cum dixiſſet, plorans plorauit in nocte, continuo ſubiunxit, & lachrymæ
eius in maxillis eius. Maxillæ quippe huius dominæ, viri excellentes fuere, videlicet patriarchæ
& prophetæ, qui velut maxillæ ſemper patentes in facie, & non vt pleręque corporis partes pan-
nis contectæ, ipſi quoque pro excellentia gratiæ ſibi collatæ, meruerunt in ſancta dei eccleſia
Hebr.11. non latere. In iſtis autem maxillis dominæ ſunt lachrymæ eius, iſti enim plorauerunt, peregri-
nos & aduenas ſe eſſe confitentes ſuper terram, & videmus quas imitemur lachrymas eorum, vt
Eccle.2. riſum reputemus errorem, & gaudio dicamus, quid fruſtra deciperis. Ita plorante illa, non eſt
inquit, qui conſoletur eam ex omnibus charis eius, imò omnes amici eius ſpreuerunt eam, &
facti ſunt ei inimici. Oderunt enim hi, qui nunc rident amatores mundi, ploratum eiuſmodi,
& quamlibet chari ſiue amici, id eſt, cognati ſint ſiue propinqui, ſeparantur & longe fugiunt ab
ea ſenſibus contrarijs.

*Quòd electorum vniuerſitas Iuda ſit, & quo migrans afflictionem vel ſeruitutem inci-
derit,* GIMEL, *id eſt, plenitudo.* CAP. XV.

MIgrauit Iuda propter afflictionem & multitudinem ſeruitutis, habitauit inter gentes, nec in-
uenit requiem. Omnes perſecutores eius apprehenderunt eam inter anguſtias.) Iuda con-
feſsio interpretatur, quo nomine ciuitas illa rectè ſignificatur, cuius totum opus vel omne offi-
Pſal.121. cium confeſsio eſt. Vndè Pſalmi, cum dixiſſet. Illuc enim aſcenderunt tribus tribus domini, teſti-
monium Iſrahel, continuò quaſi quæreres, ad quid illuc aſcenderunt, vel quid ibi ſunt facturi,
ad confitendum, inquit, nomini domini. Quo ergo vel vnde migrauit? A luce ad tenebras, à re-
quie ad laborem, à regno ad captiuitatem, à patre ad hoſtem, à vita ad mortem. Quare? Propter
afflictionem & multitudinem ſeruitutis. Mira res. Nunquid afflictionem deſiderabat, & multi-
tudinem ſeruitutis, & ideo migrauit? Non vtiq; ſed ſufficientiam, & libertatem ſe ſibi acquirere
Matth.11. exiſtimauit. Verùm quicquid illud eſt, quòd hoc modo quęſiuit quod extra deum inuenit, affli-
Iob.7. ctio eſt & multitudo ſeruitutis. Idcirco dominus ipſe omnibus dicit. Venite ad me omnes qui
laboratis & onerati eſtis. Et ſanctus Iob. Quare, inquit, poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum
mihimetipſi grauis? Mira & miſerabilis deceptio migrantis, quia dū migrat ſpe diuinitatis, quàm
fallax ſerpens promiſit, nihil aliud inuenit quàm afflictionē & multitudinem ſeruitutis, afflictio-
nem videlicet mortalitatis, qua ſibimetipſi grauis ſit & multitudinem ſeruitutis peccati, tot enim
dominis ſeruit, quot vitijs. Migrauit igitur de magno bono ad magnū malum, & habitauit inter
gentes, nec inuenit requiem. Hoc ad cætera mala peſsimum acceſsit, quòd habitauit inter gētes,
vt, verbi gratia, iuſtus ille qui habitans inter Sodomitas vtiq; non inueniebat requiē, ſicut de illo
2.Pet.2. ſcriptum eſt. Et iuſtum Loth oppreſſum à nephandorum iniuſta ac luxurioſa conuerſatione eri-
puit, aſpectu enim & auditu iuſtus erat habitans inter eos qui de die in diem animam iuſtam ini-
quis operibus cruciabant. Adhuc audi. Perſecutores eius apprehenderunt eam inter anguſtias.
Parum erat habitantem inter gentes aſpectu iniquorum operum cruciari, niſi & perſecutioni-
bus compelleretur conſentire malis. Vndè Pſalmiſta ait congemiſcens. Hei mihi quia incolatus
meus pro-

meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima [mea]. Cùm his qui oderunt pacem, eram pacificus, cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Pſal.119.

Quæ viæ lugent, eo quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem: & quæ ſit illa ſolennitas, quæ deſtructio portarum: vnde gemitus ſacerdotum, & ſqualor virginum. CAPVT XVI.

DELETH, id eſt, tabulæ.

VIæ Sion lugent, eo quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem. Omnes portæ eius deſtructæ. Sacerdotes eius gementes. Virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine.) Principalis quidem vna eſt via Sion Chriſtus, qui dicit. Ego ſum via, & ipſe vna principalis porta, Iohan.14. ipſe nihilominus vnus & ſummus ſacerdos eſt Sion. Veruntamen & omnis qui alijs exemplo eius tam verbo prædicationis, quàm exemplo boni operibus, ad vitam ducatum præbent, viæ Sion & portæ eius atque ſacerdotes ſunt. Quàm ob cauſam iſtæ viæ lugent, & iſtæ portæ deſtructæ ſunt, & iſti ſacerdotes gemunt? Eo, inquit, quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem. Luctus iſte vel gemitus magnæ charitatis eſt, lugere quòd non ſint qui veniant, imò perpauci ſint qui veniant ad ſolennitatem veritatis & vitæ, quo multos perducere cupiunt, deſtructionem ſuimet libenter paſſuri, ſi modò ad illam ſolennitatem per occaſionem deſtructionis eorum multi venirent. Tales in pſalmo dicunt. Dediſti nos tanquàm oues eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos. Vendidiſti populum tuum ſine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum. Pſal.43. Et eſt dictum à ſimilitudine alicuius qui rem ſuam vendit, & nullum vel paruum inde pretium accipit. Vendidiſti, inquiunt, id eſt, permiſiſti occidi populum tuum ſine pretio, & ſi aliquos pro eis recepiſti, non fuit multitudo in commutationibus eorum, non multos acquiſiſti ad comparationem occiſorum, quia fortaſsis vbi mille interficiebantur, vix duo vel duo conuertebantur. Propter hoc prædictæ lugent viæ vel portæ Sion, ſacerdotes gemunt, virgines eius ſqualidæ ſunt, id eſt, cœlibem vitam ducentes mundo huic deſpicabiles ſunt, & ipſa idcirco oppreſſa amaritudine. Sed hæc ipſa amaritudo fructum parit dulcedinis æternæ. Hic iam quatuor literæ vocibus iſtis præſcriptæ continuandæ ſunt. Plenum quippe proprijs ſenſum interpretationibus perficiunt. Aleph, doctrina. Beth, domus. Gimel, plenitudo. Deleth, tabulæ interpretantur. Porrò domus dei eccleſia eſt, & tabulis ſacra lex inſcripta eſt. Eſt igitur ſenſus. Doctrina eccleſiæ dei, plenitudo legis eſt, charitas eſt, cuius videlicet charitatis perfectæ lamentatio hæc eſt.

Quomodo hoſtes in capite facti & inimici locupletati ſunt, & paruuli eius in captiuitatem ducti. CAPVT XVII.

HE, id eſt, iſta.

FActi ſunt hoſtes eius in capite, inimici eius locupletati ſunt, quia dominus locutus eſt ſuper eam propter multitudinem iniquitatum eius. Paruuli eius ducti ſunt in captiuitatem à facie tribulantis.) Et hoc ad miſeriarum accedit cumulum, quòd qui hoſtes vel inimici ſunt eccleſiæ, principantur in hoc mundo, & capita populorum ſunt, locupletantur, & diuites ſunt, vndè & valentiores ſunt ad perſequendum, fortiores ad occidendum. Videlicet altior in hoc ſeculo Cain, quàm Abel, locupletior Eſau, quàm Iacob. Ita & in cæteris ferè vſque ad finem ſeculi. Hoc idcirco, quia dominus locutus eſt ſuper eam, propter multitudinem iniquitatum eius, vt videlicet occidente Cain, perſequente Eſau, recipiat ipſa in præſenti ſeculo, quòd meretur, & non cum illis in futuro puniatur. Sed illud magis dolendum, & penè inconſolabile eſt, quod nonnunquàm fit, vt paruuli eius ducantur in captiuitatem à facie tribulantis, id eſt, infirmi atque imperfecti filij eius corrumpantur exemplis, decipiantur perſuaſionibus, terreantur minis, atque ita cedant in prædam aduerſarijs.

De prælatis, & quomodo vel quando arietes abſque paſcuis abeant ſine fortitudine ante faciem ſubſequentis. CAPVT XVIII.

VAV, id eſt, eſt.

ET egreſſus eſt à filia Sion omnis decor eius. Facti ſunt principes eius velut arietes non inuenientes paſcua, & abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis.) Hæc pro parte Sion infirmiore dicta, rectè intelliguntur. Nam ea quæ vera, & verè fortis eſt Sion, intus omnem decorem, intus habet omnem gloriam, iuxta illud. Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. Cæterum de illa quæ pro omni religione in oculis omnium gloriatur, rectè dicas, quia egreſſus eſt à filia Sion omnis decor eius. Pſal.44. Item & hoc rectè dicas, quia facti ſunt principes eius velut arietes non inuenientes paſcua, & abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis, quotieſcunque prælati ſic viuunt, quaſi ignorent mandata, quaſi non legerint ſcripturas, abſque fortitudine animæ ſubditi peccatis, cędentes impellentibus vitijs.

THREN CAP. I.

Illud verè lamentabile esse, quòd incolatus vel peregrinationis nostræ non recordamur, nisi malis prementibus. CAPVT XIX.

ZAI, id est, hæc.

ET recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ, & præuaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cùm caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.) Dies afflictionis Hierusalem, dies præsentis vitæ sunt. Nam vita hæc afflictio est, peregrinatio est, captiuitas est. Porrò desiderabilia eius, quæ habuerat à diebus antiquis, eloquia sunt vel iudicia domini, quæ in diebus antiquis accepit, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, dulciora super mel & fauum. Horum desiderabilium acceptioni statim præuaricatio obuenit, fecerunt enim vitulum in Oreb, cum adhuc tabulæ scriberentur in monte Sina, & extunc non cessauerunt præuaricari. Huius afflictionis suæ, quam diximus, & præuaricationis, horum desiderabilium suorum, recordata est Hierusalem. Sed quando recordata est? Cùm caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator, cum vacaret hostibus videntibus eam insultare religioni, & deridere sabbata eius. Hoc verè lamentabile est, quòd non aliter huius incolatus sui, & peregrinationis suæ recordari poterat, nisi malis premeretur, nisi malis conculcaretur ab hostibus, nisi in manus gentium traderetur. Mallem, inquit, vt sponte recordaretur, mallem vt & prosperis abundaret, & nunquam prosperis falleretur, vt & transitorijs vteretur, & æternorum nunquam obliuisceretur.

Psal. 18. Exod. 32. Deut. 4.

Quòd peccato superbiæ præcedente, anima instabilis sit, & de vitio in vitium cadat, & qui sensus horum quatuor elementorum, HE, VAV, ZAI, HETH. CAP. XX.

HETH, id est, vita.

PEccatum peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt eam, quoniam viderunt ignominiam eius. Ipsa autem gemens & conuersa retrorsum.) Propterea, inquit, instabilis facta est, & de vitio in vitium cadit, quia peccatum peccauit. Non ergo pro ipsa instabilitate sua deum accuset, etenim non idcirco peccatum peccauit, quia deus eam instabilis naturæ condidit, sed idcirco instabilis facta est, quia peccatum peccauit. Quòd peccatum? Peccatum superbiæ, quæ & de angelis dæmones fecit. Vndè Psalmista, cùm dixisset. Non veniat mihi pes superbiæ, subsecutus adiunxit. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Hoc peccatum vniuersa Hierusalem primitus peccauit in Adam, vndè & sic instabilis facta est, tam vanitate animi, quàm mortalitate corporis, vt nunquàm restitui posset, nisi per solam Christi gratiam. Deinde & singulariter quæque anima quæ viriliter stare non meretur, lapsa à priori statu, ita vt qui prius glorificabant eam spernant, versa vice, videntes ignominiam eius, spernant, inquam, gementem & conuersam retrorsum, respiciat semetipsam, & inueniet, quia latens peccatum superbiæ præcessit, & propter illud instabilis facta sit, ac de vitio in vitium ceciderit. Rursus quatuor literas copulemus, HE, VAV, ZAI, HETH: HE, ista. VAV, &, ZAI, hæc, HETH, vita interpretatur. Et est sensus. Ista & hæc vita sunt. Ista, inquam, & quæcunque huiusmodi sunt perfecta, meditationi & memoriæ mandata, ad vitam proficiunt.

Psal. 35.

Quòd verè lamentabile sit, sordes in pedibus habere. CAPVT XXI.

THETH, id est, bonum.

SOrdes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui. Deposita est vehementer non habens consolatorem. Vide domine, & considera, quoniam facta sum vilis.) Sordes, inquit, eius in pedibus eius. Cuius eius? Dominæ gentium inclytæ & prouinciarum principis, quæ recordari debuisset finis sui, vt terram sordidam non tangeret pedibus, non ambiret terrena affectu cupiditatis, sed corpore hic exulans, mente conuersaretur in cœlis. Non sic fecit, non sic recordata est finis sui, sed deposita est vehementer amando terram, & obliuioni tradendo altitudinem cœli, non habens consolatorem, imò non quærens, nec præ oculis habens virum qui in cœlo est consolatorem, dum vanam in terra quærit consolationem. Dicat ergo nunc saltem commonita dum cadit populus eius in manu hostili, dicat, inquam, saltem nunc rediens ad cor præuaricatrix. Vide domine & considera, quoniam facta sum vilis.

Qui sensus sub interpretatione horum elementorum contineatur, THETH, IOD, & quòd confessio bonum sit iustitiæ principium. CAPVT XXII.

IOD, id est, principium.

MAnum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in ecclesiam tuam.) Idcirco confiteatur & verè dicat.

dicat. Vide domine & considera, quoniam facta sum vilis, quia misit hostis diabolus manum suam & polluit omnia desiderabilia eius, & quia vidit gentes, id est, vniuersas vitiorum phalanges, ingressas sanctuarium pectoris sui, de quibus preceperas deus, vt ecclesiam tuam non ingrederentur. Iungamus hęc duo elementa, THETH IOD: THETH, bonum. IOD interpretatur principium. Et est sensus. Confessio ista bonum principium est, dum dicitur: Vide domine & considera, quoniam facta sum vilis, propter causas huiusmodi. Nam iustus in principio accusator est sui. Psal.18

Quomodo priores sancti dederint pretiosa quaeq; pro cibo ad refocillandum animam, id est, nondum rem, sed spem obtinuerint promißionis, quàm audierant. CAP. XXIII.

CAPH, *id est, manus.*

OMnis populus eius gemens & quærens panem, dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam. Vide domine & considera, quoniam facta sum vilis.) Omnis, inquam, populus eius, videlicet pro meliori parte perfectorum, gemens & quærens panem. Nam omnis quidem populus dominæ & principis huiusmodi gemendi causam habens, & pane indigens, veruntamen non omnis famem suam intelligens, non omnis panem suum quærere sciens. Quem enim panem, nisi illum, quem propter pomum vetitum perdidit primus parens? Panem verum, qui est cibus angelorum, hæc domina non habebat, & idcirco fame populus eius deficiebat, tunc saltem omnis gemens & istum panem quærens, cùm apud inferos famelicus expectaret istum de cœlo descensurum panem, daturum vitam mundo, redditurum dei visionem, inimicitiarum pariete soluto. Interim antequam viuus iste panis descenderet, deerunt pretiosa quæque ad refocillandam animam. Habuerunt enim pretiosam fidem, pretiosam dei dilectionem patres sancti, & patriarchæ magni, & hæc dederunt pro cibo spei, qua suam refocillarent animam, sed non refecerunt aut saturauerunt. Beata spe promissionis, quàm audierant, animas suas diu sustentauerunt, & inde beati, quòd talem habere spem propter suam fidem, propter dilectionem & obedientiam suam meruerunt. Vide, inquit, domine & considera, quoniam facta sum vilis. In quo vilis? In eo quòd propter vilem cibum ligni vetiti viuum panem amisi, & omnis populus meus fame extabuit. Iohan.6.

Quòd ait: Videte si est dolor, & cætera: & omnem dolorem vanum esse, qui accidit pro qualibet alia re caduca, & hæc duo elementa iuncta, CAPH, LAMECH, quem sensum habeant. CAPVT XXIIII.

LAMECH, *id est, cor.*

O Vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. Quoniam vindemiauit me, vt locutus est dominus in die furoris sui.) Qui, inquit, transitis per viam, qui cognoscitis, qui confitemini, quia peregrini estis & aduenæ super terram, manentem hic ciuitatem non habentes, sed futuram inquirentes, vos omnes attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus, si est causa pro qua iure quis doleat extra causam, pro qua est dolor meus. Nempe omnis dolor qui non est meus, leuis est, & vanus, cùm sit pro vanis & caducis rebus, sicut econtrario omne gaudium, quòd non est meum, vanum est, eo quòd de vanitate pendeat rerum temporalium. Meus enim dolor vnde est? Ex eo quia vindemiauit me, vt locutus est dominus in die furoris sui, dies furoris ille fuit, de quo primis hominibus dixit. Quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini. Comederunt, & dies ille in quo comederunt, dies fuit furoris, qui furor & iustam animabus mortem, & iustam corporibus mortalitatem intulit. Tunc locutus est dominus, quòd puluis fuissem, & in puluerem reuersura essem. Sicut tunc locutus est, ita extunc me vindemiauit, & vsque in finem vindemiare non desinit, quotidie de vinea succidendo botros meos, quotidie per mortem carnis auferendo filios meos. Iuncta hæc duo elementa. CAPH, id est, manus. LAMECH, quod interpretatur cor, iuncto sensu manum cordis, id est, opera requirunt eius quæ in corde est fidei. Alioquin quid fides proderit, cùm sine operibus mortua sit? Hebr.13. Genes.2.

Quòd propter humiliandam animam, mortalem fecerit deus conditionem corporis, & ipsam animam multis permittat paßionibus affici. CAPVT XXV.

MEM, *id est, ex ipsis.*

DE excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me, expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum, posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.) Ignem, inquit, misit in ossibus meis, de excelso iudicij sui solio, ignem vtique lamentabilem, ignem non lucentem, sed consumentem, excicantem, deuorantem. Ignis iste mortalis conditio est, qua virilis iuuentus paulatim desiccata in aridum contrahitur atque corrugatur senium, tandemque omni humore consumpto soluitur atque dissipatur in fauillam & cinerem. Attamen hoc igne erudiuit me, vt discerem non superbire, vt scirem incedere demisso capite, vt intelligerem quod Adam noluit

THREN CAP. II. intelligere, scilicet me, non deum, sed puluerem esse. Amplius autem vt erudiret me, expandit rete pedibus meis, id est, legem dedit mihi. Quid enim lex, nisi rete expansum pedibus meis?
Rom.7. Non quidem lex rete peccati, sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Ergo quando legem mihi dedit, & gratiam distulit, expandit quodammodo rete pedibus meis, atque hoc modo conuertit me retrorsum. Nam cum venisset mandatum, peccatum, quod sine lege mortuum erat, reuixit. Ego autem mortua sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Itaque posuit
Rom.7. me desolatam tota die, mœrore confectam, vt mœrens dicam. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Quòd homo faciendo malum seruus sit peccati, & non nisi per gratiam dei poterit liberari. CAPVT XXVI.

NVN, id est, æternum.

Iohan.8. VIgilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius, conuolutæ sunt, & impositæ collo meo. Infirmata est virtus mea, dedit me dominus in manu, de qua non potero surgere.) Iugum enim, inquit, iniquitatum mearum vigilauit. Omnis enim qui facit iniquitatem, seruus est iniquitatis, quodammodo vigilãtis, ne seruus effracta compede, per noctem effugere possit. Vult enim interdum effugere seruus peccati, sed eo negligenter volente & sæpe multum dormitante, peccatum non dormit. Iniquitates meæ in manu eius conuolutæ sunt, ad modum retis aut vinculorum, & impositæ collo meo, collo hominis, in quo superbia sedit, vndè & libẽter audiuit dictum illud. Eritis sicut dij. Pugno & repugnare volo, sed infirmata est virtus mea, quia nondum venit liberatrix gratia. Dedit me dominus in manu, de qua non potero surgere, subauditur, nisi venerit gratia eius liberans me.

Quòd in nullo patrum vel patriarcharum salus esse potuerit, & quòd ipsi quoque mortales fuerint: Et quid hæc tria elementa, MEM, NVN, SAMECH, *iuncta significent.* CAPVT XXVII.

SAMECH, id est, adiutorium.

ABstulit omnes magnificos meos dominus de medio mei, vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos. Torcular calcauit dominus, virgini filiæ Iuda.) Magnifici mei, electi mei, patriarchæ fuerunt, magni quidem & iusti & sancti, sed in nullo eorum mihi licuit gloriari, nec enim in aliquo eorum fuit salus. Abstulit eos de medio mei, mortui enim sunt, & nemo ex illis potuit eruere animam suam de manu inferi. Vocauit aduersum me tempus, vt conterat illos electos meos, constituendo terminos eorum, quos præterire non poterunt, & hoc aduersum me, vt non liceat mihi gloriari in homine. Hoc modo torcular calcauit virgini filiæ Iuda, id est, mihi filiæ suæ confessionis, quæ virgo esse, id est, nullum præter ipsum creatorem meum aspicere debui. Torcular, inquam, mihi calcauit, vt amaritudine inebriaret me, qui fructus est peccati. Tres iam dictæ coniungantur literæ. MEM, id est, ex ipsis. NVN, quod interpretatur æternum. SAMECH, id est, adiutorium. Et est sensus. Ex ipsis æternum adiutoriũ. Quibus ex ipsis? Videlicet quæ superioribus quatuor elementis significata sunt, THETH, IOD, CAPH, LAMECH, id est, bono principio confessionis, & manu cordis, per quam intelliguntur opera fidei.

Quòd veræ antiquæ ecclesiæ idcirco fuerit plorandum, quia consolator longè factus est. *AIN, id est, fons.* CAPVT XXVIII.

IDcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquam, quia longe factus est consolator à me, conuertens animam meam. Facti sunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus.) Idcirco, inquam, quia de excelso misit dominus ignem in ossibus meis, quia vigilauit iugum iniquitatum mearum, quia abstulit omnes magnificos meos, de medio mei. Amplius autem, quia longe factus
Lucæ 11. est à me, & nondum venit qui venturus est consolator Christus dominus, qui conuertat animam meam in requiem & libertatem suam, & interim fiunt filij perditi, descendunt enim ad inferos, quoniam inualuit inimicus custodiens atrium suum tanquàm fortis armatus, idcirco ego plorans, & idcirco oculus meus deducens aquam lachrymarum.

Quòd non potuerit Sion expandendo manus suas consolari. CAPVT XXIX.

PHE, id est, os.

EXpandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam. Mandauit dominus aduersum Iacob in circuitu eius, hostes eius. Facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.) Manus suas, id est, opera legis, & iustitias carnis expandit Sion, sed propter opera illa non est qui consoletur eam, non enim dominus per illa iustificat eam. Sed quid? Si taliter expansis manibus, se iustificari arbitretur, mandauit dominus hostes eius, id est, peccata eius in circuitu eius, & multo plura,

plura, imò ſine comparatione multa ſunt peccata eius, & mille iuſtificationes eius, quaſi ſi ſit polluta menſtruis alio quoque propheta teſtante, cùm dicit. Facti ſumus vt immundi omnes nos, quaſi pannum menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Eſaiæ 64.

Quòd os domini ad iracundiam prouocauimus, videlicet culpam defendendo in Adam: & quid ſimul iſtæ tres literæ ſignificent, A I N, P H E, Z A D I. CAPVT XXX.

Z A D I, id eſt, iuſtitia.

IVſtus eſt dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Audite obſecro vniuerſi populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.) Non, inquit, propheta in omnibus his deum accuſat Syon, nam iuſtus eſt dominus, & rectum iudicium eius, ſed accuſat ſemetipſam, quia os domini, ad iracundiam prouocauit, ſubauditur in Adam, in quo & peccauit. Et quomodo os domini ad iracundiam prouocauit? Videlicet quia peccatum ſuum defendit, etenim peccati defenſio iuſtæ iracundiæ cauſa extitit. Audite, inquit, obſecro vniuerſi populi, etenim vobis quoque annuntiandum eſt, vt audiatis & dolorem meum videbitis, quia virgines meæ & iuuenes mei in captiuitatem abierunt, imò & in captiuitate nati ſunt. Virginum mearum, iuuenum meorum, id eſt, omnium ad me pertinentium, paruorum atque magnorum, infirmorum atque fortium, non hic locus eſt, non hoc regnum, ſed incolatus & exilium. Hoc vos audite, & ad veram & manentem ciuitatem, ô vniuerſi populi ſimul properate. Iunctæ ſimul tres literæ, A I N, id eſt fons, P H E, quod interpretatur os. Z A D I, id eſt, iuſtitia conſignificant ſenſum hunc. Fons oris iuſtitiæ. Nempe, talis lamentatio, talis confeſsio fons eſt oris, cui ſubeſt vena iuſtitiæ, veritatem ſubminiſtrans, vt non deum accuſet, ſed ſe.

Quoties eccleſia ſacerdotes ſibi conſtituit, toties deceperunt eam, de his intelligi, qui ſemetipſos paſcunt, & quæ ſua ſunt, quærunt. CAPVT XXXI.

C O P H, id eſt, vocatio.

VOcaui amicos meos, & ipſi deceperunt me. Sacerdotes mei, & ſenes mei in vrbe conſumpti ſunt, quæſierunt cibum ſibi, vt refocillarent animam ſuam.) Quos, inquis, vocaui amicos meos? Sacerdotes meos, ſenes meos. Quoties ſacerdotes mihi conſtitui, quoties ſenes mihi præfeci, toties amicos meos mihi vocaui, vt viderent dolorem meum, vt conſolarentur me, vt lenirent malum meum. At ipſi quoque deceperunt me, erant enim amici menſæ, quærentes quæ ſua eſſent, non quærentes filiorum meorum ſalutem. Quotuſquiſque enim talium fuit amicorum, qui verum redderet amicitiæ fructum? Vix ipſe Aaron ſuum executus eſt officium, ſicut decebat amicum. Ferè omnes in vrbe conſumpti ſunt, id eſt, in cauſa mea quaſi non eſſent obmutuerunt, quia quæſierunt ſibi cibum, vt refocillarent animam ſuam, quæſierunt lucrum ſuum ſibi, & iuxta prophetam paſtores vocati non gregem, ſed ſemetipſos paſcebant. Ezech. 34.

Quomodo in illo in quo omnes peccauimus venter noſter conturbatus ſit, & cor noſtrum ſubuerſum, id eſt, corpus mortale factum eſt: & quid duo hæc elementa, C O P H, R E S, iuncta ſignificent. CAP. XXXII.

R E S, id eſt, caput.

VIde domine quoniam tribulor, venter meus conturbatus eſt, ſubuerſum eſt cor meum, in memetipſa, quoniam amaritudine plena ſum. Foris interfecit gladius, & domi mors ſimilis eſt.) Quoniam vocaui amicos meos, & ipſi deceperunt me, tu domine qui ſolus laborem & dolorem conſideras, vide quoniam tribulor, quoniam venter meus conturbatus eſt, & cor meum ſubuerſum eſt, id eſt, quoniam homo totus duplici morte mortuus eſt, venter meus, id eſt, quod exterius eſt hominis mortale eſt, & idcirco iam mortuum, quia certiſsimè moriturum eſt. Porrò cor meum, id eſt, quod interius eſt hominis, iamdudum mortuũ eſt, videlicet ex quo peccatum admiſſum eſt. Ita foris & intus amaritudine plena ſum. Quid dixerit venter meus conturbatus eſt, & cor meũ ſubuerſum eſt, penè expoſuit ſubiungendo. Foris interfecit gladius, & domi mors ſimilis eſt. Nam foris quaſi in ventre interfecit gladius, dum iuſta ſententia mortis anima à corpore ſeparatur, domi autem, id eſt, in corde mors ſimilis eſt, dum ſicut ſeparatione animæ corpus moritur, ita ſeparatione dei anima mortua eſt. Iungamus duo hæc elementa, C O P H, quod interpretatur vocatio, & R E S, quod interpretatur caput, vt vocationem capitis, id eſt Chriſti, qui eccleſiæ caput eſt, intelligamus. Nam quia vocaui, inquit, amicos meos, & ipſi deceperũt me, vocat nunc caput ſuum Chriſtum, dicendo. Vide domine quoniam tribulor, ſperans quòd per illum & conturbationem ventris, & ſubuerſionem cordis reparatura ſit, id eſt, quòd tam corporis quàm animæ reſurrectione reſurrectura ſit.

Threnor. CAP. I.

Quomodo inimici, id est, maligni spiritus in malo generis humani lætati sint, & quomodo è regione lætabitur super illos ecclesia in die iudicij. CAPVT XXXIII.

SIN, *id est, dentes.*

AVdierunt, quia congemisco, & non est qui consoletur me, omnes inimici mei audierunt malum meum. Lætati sunt, quoniam tu fecisti. Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.) Qui nam inimici mei audierunt malum meum, & lætati sunt? Draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & satanas, & angeli eius audierunt, quia ingemisco, & irridentes dicunt, non est qui consoletur eam. Audierunt (inquam) isti inimici mei malum meum, & quasi triumphum ducentes pro victoria lætati sunt, captiuitatem vniuersam quam in primo homine cœperunt agentes cum insultatione, ante superbiæ suæ currum. Sed quid? Mihi adduxisti diem consolationis, adduxisti, inquam, nam ita certum est, quasi iam adduxeris, promisisti enim Abrahæ deus qui non mentiris, diem consolationis, diem Christi videntibus inimicis meis, qui nunc lætantur, quoniam tu malum meum iusta ira fecisti. Et cum adduxeris diem consolationis, fient similes mei. Quomodo similes mei? Nimirum vt ego versa vice audiam, imò & videam malum eorum in die iræ & reuelationis iusti iudicij tui.

Quomodo vindemiandi sint illa vindemia irrecuperabili, damnatione irreuocabili, habente ecclesia diem consolationis, & quid duo elementa nouissima, Sin, Thau, iuncta significent. CAPVT XXXIIII.

THAV, *id est, signa.*

INgrediatur omne malum eorum contra te, & deuindemia eos, sicut deuindemiasti me, propter omnes iniquitates meas. Multi enim gemitus mei, & cor meum gemens.) Omne (inquit) malum eorum ingrediatur coram te, & deuindemia eos. Nam ingressum est quidem iam malum eorum coram te, sed non omne. Et vindemiasti iam, sed non deuindemiasti eos. Olim quippe malum eorum, id est, superbia qua super cæteros angelos tumuerunt, dicente principe eorum diabolo, similis ero altissimo, hoc, inquam, malum eorum coram te, ingressum est, & pro hoc vindemiasti, id est, iudicasti eos de cœlo nanque proiecisti, & in istum caliginosum aerem deuoluisti eos. At verò malum illud alterum, quo me psalma tuum per serpentem deceperunt, non-
Esaiæ 14. dum coram te ingressum est, nondum tuo iudicio requisitum est, quod ex me erat malum coram te ingressum est, etenim tu requisisti, primùm dicens viro Adam. Vbi es? quis enim indicauit tibi, quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? deinde dicendo mulieri, quare hoc fecisti? Ita quod ex me erat malum coram te ingressum est, & pro hoc vindemiasti me primùm dicendo mulieri, multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, & in dolore paries filios tuos, deinde tam viro quàm mulieri, quia puluis es, & in
Gene. 3. puluerem reuerteris. Non ita tunc quod ex diabolo erat malum coram te ingressum est, neque enim requisisti, aut pœnam intulisti pro eo quòd serpentem ingressus hominem decepit. Igitur omne malum eorum, omne malum diaboli, & angelorum eius, ingrediatur coram te, in nouissimo magni iudicij die, & qui me iam vindemiasti, tu illos deuindemia, vindemia irrecuperabili, damnatione interminabili. Nec enim mirentur solummodo vindemiari, quod iam factum est eis, quando de cœlo proiecisti eos, sed & deuindemiari digni sunt, vt tollantur in ignem æternum, & non requirantur in omnia secula seculorum. Porrò mihi (vt iam ante dixi) adduces diem consolationis. Quare? Quo iudicio? Iudicio misericordiæ, multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens, quæ sunt insignia pœnitentiæ. Duo hæc elementa nouissima SIN, quod interpretatur dentes, & THAV, id est, signum, adinuicem copulemus, vt dicamus sic, dentium signa. Porrò per dentium signa omnis intelligitur sancta scriptura, quia dentibus formatur omnis loquela. Quid hoc ad rem præsentem? Videlicet, vt quod perpulchrum est intelligamus ea, quæ sub istis continentur literis duabus illa esse, quę nobis categorizat omnis scriptura diuinitus inspirata. Quid enim aliud nobis prædicat, nisi post illud malum decepti hominis pro quo lætati sunt omnes inimici, adducendum fuisse ecclesiæ diem consolationis, id est, primum aduentum CHRISTI filij dei, & post hæc futurum esse iudicium, quo diabolus & angeli eius, & cum illis omnes impij deuindemiandi sunt, & mittendi in ignem æternum? Hac ergo lamentatione finita, quid sequens causæ habeat breuiter dictum superius, & adhuc dicendum est.

Quòd sequenti alphabeto illius temporis lamentatio subtexitur, quando Nabuzardan Hierusalem igni succendit, simulq; cum ea domum domini combußit.

CAPVT XXXV.

4. Reg. 25. Hier. 39. 52. OMnem quæ in sequenti alphabeto subtexitur lamentationem, super illa intelligemus terrena Hierusalem, quam tunc temporis Nabuzardan princeps exercitus seruus regis Babylonis, succen-

nis, succendit, & combusit igni, simulque cum ea domum domini, & domum regis, murisque Hierusalem in circuitu destructis, reliquias quoque vulgi transtulit in Babylonem, tantum de pauperibus terræ relinquens vinitores & agricolas. Hoc verè sancto & sapienti viro lamentabile fuit, non solum propter ipsam magnitudinem cædis & incendij, verùm & propter duritiam gentis peccatricis, quia non propter peccata exigua factum est, vt tanta populo suo deus qui naturaliter miserator est & misericors, mala inferret. Ad huius alphabeti lamentationem disponendi sunt omnes, qui hodie quoque in verbis mendacij cõfidunt, quemadmodum illi quibus lamentator iste prius dicebat. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum domini, templum domini, templum domini est. Etenim hodie quoque sunt plerique infantes, qui auro vel argento, & marmorum crustis atque pulchris parietibus templi manufacti, deum qui spiritus est, putent delectari, & de semetipsis non perpendunt quales sint, vel quòd debeant ipsi esse templum sanctum dei, testante Apostolo, cùm dicit. Templum dei sanctum est, quòd estis vos. Talibus igitur proponatur alphabetum hoc. Hiere.7.

Quo respectu Hierusalem vocauerit scabellum pedum domini, & quomodo illam dominus de cœlo in terram proiecerit. ALEPH CAPVT XXXVI.

QVomodo obtexit caligine in furore suo dominus filiam Syon, proiecit in cœlo in terram inclytam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum, in die furoris sui.) Scabellum pedum domini, ciuitatem Hierusalem nuncupauit, videlicet eo respectu, quo & ciuitatem illam sancta scriptura nominare cõsueuit, nimirum propter cultum diuinæ religionis, & templum nominis domini, quod iuxta rationem temporis qualicunque ritu primitus in ea ciuitate celeberrimum fuit. Nam & propter eandem causam in omni scriptura sancta typum gerit ecclesiæ Christi, in qua nunc per omnem terram vero ritu inuocatur nomen domini. Et tunc quidem, quia in illa sola ciuitate inuocabatur nomen domini, sola merebatur dici, scabellum pedum domini, nunc autem quia in omni terra inuocatur nomẽ domini, & omnis terra plena est ecclesijs Christi, rectè omnis terra meretur dici scabellum pedum domini. Vndè est illud propheticum, id est, de futuro dictum. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et dominus in euangelio cùm dixisset neque per cœlum iuraueris, quia thronus dei est, continuò subiunxit, neque per terram, quia scabellum pedum eius est. Iam quippe res in præsentiarum erat, vt fieret quod Psalmista cecinerat. Exaltare (inquiens) super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Nunc vide quàm eleganter, quàm magnifica similitudine tumultum ruentis miseræ ciuitatis expressit, dicendo, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die iræ furoris sui. Quasi regem aut quempiam personatum patrem, oculis ostendit, sedentem in alta sede, scabellum habentem sub pedibus suis, tanto furore excitatum, tanta ira commotum, vt pedibus se non tenentibus, scabellum suum longè proiecerit, dum nescit, dum præ ira nõ attendit, quantum nociturum hoc sit pendentibus pedibus suis. Quasi hoc impetu, filiam Syon, inquit, & inclytam Israel de cœlo in terram, de omni dignitate in omnem ignominiam proiecit, & caligine amentiæ ruentem inuoluit. CAP. II. Esaiæ 66. Matth.5. Psalm.107.

Superbiæ culpam fuisse, pro qua Hierusalem vel templum præcipitari debuerit. BETH. CAPVT XXXVII.

PRæcipitauit dominus, nec pepercit omnia speciosa Iacob, destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram. Polluit regnum & principes eius.) Quod dixerat, proiecit de cœlo in terram inclytam Israel, hoc iterum repetiuit, dicendo, præcipitauit nec pepercit. Itemque tertio, virgines Iuda deiecit in terram. Cunctis vocibus istis qualitatem culpæ designauit, & superbiæ culpam fuisse ostendit, pro qua Hierusalem destructa sit. Et magnum vtique superbiæ malum, pro qua nec virginibus pepercisse, aut vnquam parcere credendus sit.

Quòd ruinæ illius causa fuerit, quia cornu Israel deus confregit. GIMEL. CAPVT XXXVIII.

COnfregit in ira furoris sui omne cornu Israel, auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici, & succendit in Iacob, quasi ignem flammæ deuorantis in gyro.) Amplius hic superbiam vicino vocabulo expressit, dicendo. Confregit cornua Israel, superbum quippe cornutum dici vsitatum & frequens est. Hic igitur nõ immeritò deus dexteram suam auertit retrorsum, vt non auxiliaretur, aut subsistere faceret Israel, ante faciem inimici, non quòd facturam suam contemneret, sed quòd cornutos esse homines indignè ferret. Quare autẽ nõ dixit, & succendit ignem, sed succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro? Nonne reuera succensus fuit ignis, quo Nabuzardan seruus regis Babylonis ciuitatem & templum combusit? Ergo illud vult intelligi,

THREN. CAP. II. intelligi, quòd ciuitas illa vento superbiæ suæ quasi ignem conflando gentium contra se odia concitauerit, & ille fuerit quasi ignis flammæ deuorantis in gyro, quem vt efficientem causam ignis elementaris consecuta sit.

Quòd deus superbientibus inimicus sit, & idcirco sic dixit: Tetendit arcum suum.

DALETH. CAPVT XXXIX.

TEtendit arcum suum, quasi inimicus, firmauit dexteram suam, quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Syon. Effudit quasi indignationé suam.) Quia superbiæ cornu in causa fuit, deus autem superbis resistit, (Iacobi 4.) idcirco non quasi pater virgam arripuit, sed quasi inimicus arcum suum tetendit, & quasi hostis dexteram suam firmauit, vt videlicet sagittam suam fortiter excussam per cor eius traijceret, vt gladium suum firmiter impactum vsq; ad vitalia deprimeret, vt facere inimici vel hostis est. Non enim, vt sæpe factum est, tradidit populum suum in manus gentium, ita vt in terra sua degentes victorum ferrent imperium, sed occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Syon, id est, omne quod delectabat, & quo deum putabat delectari lasciua iuuencula Syon. Et effudit quasi ignem indignationé suam, vt sic omnia tolleret indignatus, sicut ignis totam deuorat stipulam.

Quòd non dixerit: factus est dominus inimicus, sed velut inimicus: & quòd nec res nec vocabulum inimici, in deum cadat.

HE. CAPVT XL.

FActus est dominus velut inimicus, præcipitauit Israel, præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit omnes munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.) Dominus (inquit) qui dicebat ad Pharaonem, filius primogenitus meus Israel, dixi tibi, dimitte filium meum, (Exodi 4.) ille pater & dominus, factus est quasi inimicus. Notandum diligenter, quia non dixit, factus est inimicus, sed factus est quasi inimicus. Nam inimici nec res nec vocabulum in deum cadit. Inimicus quippe is est, qui iura violat, qui iusta tollit aut negat, cuius ex parte deficit aut perit fructus amicitiæ, pax. Dominus igitur non inimicus, sed quasi inimicus factus est, tollendo siue occidendo omne quod pulchrum erat visu in Syon, præcipitando Israel, præcipitando omnia mœnia eius, dissipando munitiones eius, replendo in filia Iuda humiliatum & humiliatam, vt pote inimicitias gerens, non aduersus homines, sed aduersus superbiam.

Quomodo ciuitatem illam vel templum tentorium domini vocauerit.

VAV. CAPVT XLI.

ET dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum. Obliuioni tradidit dominus in Syon festiuitatem & sabbatum, & in opprobrium & indignationem furoris sui regem & sacerdotem.) Tentorium siue tabernaculum domini erat templum illud augustissimum, (Hebræ. 13.) nam in illo quasi in tabernaculo, quod ad horam figi solet, militabat nomini domini fides peregrinantium, manentem hic ciuitatem non habentium, sed futuram inquirentium. Hoc dissipauit quasi hortum, nec pluris fecit sanctum nominis sui locum, quàm vilem hortum holerum. (4. Reg. 25.) Festiuitatem & sabbatum quæ vtiq; visu pulchra erant, obliuioni tradidit, regem & sacerdotem in indignationem furoris sui opprobrium tradidit. Hoc deniq; non prætereundum, quia probrosè sic regem proiecit, vt in oculis eius occisis ipsius filijs, tunc demum oculos eius erueret rex Babylonis.

Quid sit, vocem dederunt in domo domini sicut in die solenni.

ZADI. CAPVT XLII.

REpulit dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, tradidit in manus inimici muros turrium eius, vocem dederunt in domo domini sicut in die solenni.) Quærebas quid superius dixisset, & non est recordatus scabelli pedum suorum, in die furoris sui, ecce aperuit dicendo manifestè, reppulit altare suum, maledixit sanctificationi suæ. Porrò magnitudinem doloris, & miseriarum tumultum quàm vehementer expressit, dicendo. Vocem dederunt in domo domini, sicut in die solenni. Ac si diceret. Nunquàm altius in gaudio solennitatis cecinerant, quàm nunc in angustia & dolore suo clamauerunt.

Quomodo tetenderit super illam Syon funiculum tempus captiuitatis septuaginta annorum.

HETH. CAPVT XLIII.

COgitauit dominus dissipare murum filiæ Syon, tetendit funiculum suum & non auertit manum suam à perditione. Luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.) Non casu hæc acciderunt, sed dominus ista cogitauit, dominus cum consilio hæc egit poscente ratione vtilitatis, illo cogitante, illo negotij summam in libra rationis appendente, placitum fuit vt dissiparetur murus filiæ Sion, vt vanitas eius ex aduersis aliquam caperet instructionem. Et ipse tetendit super eam

per eam funiculum suum longitudinis septuaginta annorum, & cogitauit non auertere manum suam à perditione, id est, captiuitatem finire ante consummationem tot annorum, nec ante reædificabitur antemurale & murus qui pariter dissipatus est.

Quæ portæ eius, & qui vectes quos dominus contriuit, vt prophetæ eius non inuenirent visionem à domino. THET. CAPVT XLIIII.

DEfixæ sunt in terra portæ eius, perdidit & contriuit vectes eius, regem eius, & principes eius in gentibus, non est lex, & prophetæ eius non inuenerunt visionem a domino.) Portarum quoque altitudo, vectiumque firmitas inter illa numerantur, quæ visu pulchra erat, & istæ portæ ciuitatis cum vectibus suis contritis atque perditis in terram defixæ sunt, pro causa quam alius propheta congemit, quia conuersum est retrorsum iudicium & iustitia longè stetit, & quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Metaphoricos tamen regem, & principes. Legem & prophetas vult intelligi. Nam quasi quæreres quas portas in terram defixit, quos vectes perdidit & contriuit? Regem, inquit, & principes eius in gentibus, non est lex, & prophetæ eius non inuenerunt visionem à domino. Et congrua satis transformatio, quia videlicet vbi non est rex, neque princeps, vbi auctoritate sua non vtitur lex, quæ in gentibus non est, vbi prophetis oracula cœlestia clauduntur, & dei visiones subtrahuntur, sic est populus quasi ciuitas patens absque portis & vectibus. Esaiæ 59.

Quomodo sederint in terra & conticuerint senes, & cinere capita sua consperserunt virgines. IOD. CAPVT XLV.

SEderunt in terra, conticuerunt senes filiæ Syon, consperserunt cinere capita sua. Virgines Hierusalem accincti sunt cilicijs, abiecerunt in terra capita sua virgines Iuda.) Erecti prius senes filiæ Syon, & multa loquentes, nunc præcipitati, & fracto superbiæ cornu mutilati sederunt taciturni in terra, tantum ab illa deturbati, quam habebant, confidentia templi domini, quantum à cœlo distat terra. Virgines Hierusalem virgines Iuda cinere quod insigne dolorum est, consperserunt capita sua, & non habentes sponsos quibus pararentur, abiecerunt capita sua in terra, & ita completum est quod alius propheta prædixerat. Propter hoc super adolescétulas eius non lætabitur dominus, & pupillorum eius, & viduarum non miserebitur. Esaiæ 9.

Qur nunc dicit: Defecerunt præ lachrymis oculi mei, qui antea dixerat: Propterea da filios eorum in famem, &c. CAPH. CAPVT XLVI.

DEfecerunt præ lachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei, cum deficeret paruulus, & lactens in plateis oppidi.) Cum, inquit, deficeret paruulus & lactens, tunc defecerunt præ lachrymis oculi mei, & viscera mea, imò pietatis tumultu conturbata sunt, & iecur meum quod sanguinis est fons, in terra effusum est. Quid enim? Nũquid poterat naturalis affectus carnis & sanguinis rationis sequendo iudicium persistere in altitudine zeli? Dicebam antequam hæc fierent, propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladij. Fiant vxores eorum absq; liberis & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Hæc, inquam, & his similia dicebam, concordando per spiritum iudicio & iustitiæ tuæ. At vbi mala ipsa venerunt, & res oculis exhibita est, vicit pietas, & à supernis iudicijs relapsa in semetipsam vulnerata ruit natura. Hiere. 8.

Quomodo infantes ad vbera pendentes famæ cruciati, animas exhalabant. LAMECH. CAPVT XLVII.

MAtribus suis dixerunt, vbi est triticum & vinum, cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.) Quomodo interea lachrymas tenerent oculi? Mixta angustiæ simplicitate vel simplicitati angustia, matribus suis tabidis & fame marcescentibus dicebant paruuli, vbi est triticum, vbi est vinum, pro ætate non discernentes vtrum per laborem acquirere, an ex natura sua proferre solerent matres triticum & vinum, & hæc dicentes in ipso eiulatu, quasi vulnerati, imò verè famis aculeo transuerberati deficiebant, & quod humanitati visu intolerabile erat, in sinu matrum suarum à siccis vberibus decidentes animas suas exhalabant.

Quomodo Hierusalem impœnitentia sua nulli potuerit assimulari, & idcirco dicat quis medebitur tui? MEM. CAPVT XLVIII.

CVi comparabo te, vel cui assimulabo te filia Hierusalem? Cui exæquabo te & consolabor te virgo filia Syon? Magna enim vult mare contritio tua, quis medebitur tui?) Nunquid, ait: Niniuitis comparabo te? Non vtique, nam pœnitentiam egerunt, ad prædicationem Ionæ.

Nunquid

THREN. CAP. II. Nunquid Tyro aut Sydonijs exæquabo te? Non vtique, nec enim facta & dicta sunt in illis, quæ facta & dicta sunt in te. Si in illis facta fuissent, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent. Tui ergo quis medebitur? Non profectò ipse, si de cœlo venerit, medicorum medicus. Magna est, velut mare contritio tua, & quicunque accedit ad medendum, persecutionum & ipsius mortis in te patitur naufragium.

Matth. 2. Ibidem 11.

Qualiter prophetas mendaces, & ipsam quòd eos audierit, increpet.

NVN. CAPVT XLIX.

Hiere. 28. PRophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent, viderunt autem tibi assumptiones falsas & eiectionis.) Vbi nunc propheta tuus ille Ananias filius Azur, qui tulit catenam de collo meo, & confregit eam, dicens. Hæc dicit dominus. Sic confringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium? Et cæteri prophetę tui vbi sunt, qui dicebant, non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, sed pacem dabit vobis dominus in loco isto? Dicebam ego, falso prophetæ isti vaticinantur visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis, & non audistis me. Ecce res ipsa probat, quia viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam medici tam imperiti, quàm infideles, vt te ad pœnitentiam prouocarent.

Illud quoq; ad cumulum miseriarum accessisse, quòd transeuntes insultando plauserunt super eam. SAMECH. CAPVT L.

3. Reg. 10. PLauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam, sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Hęccine est vrbs (dicentes) perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ?) Hæccine est? inquiunt. O quanta mutatio rerum. Vrbs perfecti decoris, vniuersæ terræ gaudium, cui de vniuersa terra conuehebatur aurum, cui non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur, quia classes eius ibant per mare deferentes aurum, tantaque illi erat argenti abundantia, quanta lapidum, hæccine illa est? Hæc dicentes manibus plauserunt, ore sibilauerunt, caput suum super te mouerunt.

Quàm verè insultauerint, cum & post septuaginta annos, soluta seruitute, ne reædificaretur ciuitas, vehementer obstiterint.

AIN. CAPVT LI.

1. Esdræ 4. APeruerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerunt, deuorabimus. En ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus.) Dolenda exprobratio. Lamentabilis insultatio. Nam quid putas, quantum insultauerunt, quàm volentibus animis expectatum desolationis tuæ diem viderunt, qui & post septuaginta annos, tam diutino miseriarum tuarum nondum satiati spectaculo, cum soluta esset captiuitas, & exisset sermo vt reædificaretur ciuitas, totis conatibus impedierunt regi Artaxerxi scribentes epistolas, vt mutaret edictum, insuper armis parati ad opus impediendum.

Quomodo illud non tam per Nabuzardan, quàm domini iudicio factum sit, qui & per Moysen talia prædixit. PHE. CAPVT LII.

FEcit dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis, destruxit & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, exaltauit super te cornu hostium tuorum.) Non, inquit, Nabuzardan aut ipse Nabuchodonosor rex Babylonis hæc fecit tibi, sed dominus ipse cogitauit, & ipse fecit. Quid enim? Nunquid noui aliquid cogitauit? Nunquid non hæc tibi facere, id fuit sermonem complere quem præceperat à diebus antiquis? Nunquid non antiquitus præcepit Moysi, quia si audire nolueris vocem domini dei tui, hæc & hæc venient tibi, & ducet dominus te, & regem tuum quem constitueris super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui, & seruies dijs alienis?

Quid clamauerit cor prophetarum qui hæc prædixerunt, & auditi non sunt clamantes super muros filiæ Syon. SADE. CAPVT LIII.

CLamauit cor eorum ad dominum super muros filiæ Syon. Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.) Clamauit cor eorum. Quorum eorum? Nunquid hostium, quorum super te cornu exaltauit, aut inimicorum, quos super te lætificauit? Imò eorũ ad quos vel per quos ille sermo domini factus est, quem præceperat à diebus antiquis, & nunc impleuit. Eorum, id est, Moysi & prophetarum cor clamauit ad dominum super muros filiæ Syon, tanquam speculatores dati ad annuntiandum, clamauerunt vt auertereris ab impietate tua, & clamando suas saluauerunt animas, tu autē ô filia Syon, quia clamorem illorum non audisti, ecce mortua es in iniquitate tua. Quare autem non dictum est, clamauit

est, clamauit os eorum, sed clamauit cor eorum? Nimirum, quia non negligenter clamauerunt, non more salutantium verba dederunt, sed volenti animo toto cordis affectu, profundo charitatis sensu clamauerunt, annunciauerunt, prophetauerunt, adiuuare volētes, vt nequaquam dormientem te comprehenderet velociter accurrentis periculi malum. Quare autem non dictū est, clamauit cor eorum ad Sion, sed clamauit ad dominum? Videlicet, quia cum clamore annuntiationis, quo citare volebant Sion, oratione quoque clamabant ad dominum, & de hoc ipso quod clamassent ad Sion, licet non exauditi, testem sibi faciebant dominū. Dicebant tibi. Deduc quasi torrentem lachrymas per diem ac noctem, quo restringuere valeas iræ & furoris ignem imminentem, non des requiem tibi, ne tanquam fur te comprehendat ira domini, neque taceat pupilla oculi tui, quia lachrymarum magis, quàm labiorum clamorem altissimus audit.

Quid sit quòd clamauerunt: Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. CAPVT LIIII.

Consurge. Lauda in nocte, in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini. Leua ad eum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame, & in capite omnium compeditorum.) Consurge, inquam, & arma tua corripe, arma laudum, arma vigiliarum, arma lachrymarum, quòd est effundere sicut aquam cor tuum, & hoc ante conspectum domini, vt fortissimum dominum ordinata fortitudine tenere, & pietate pronum flectere possis. Memento interea, leuare ad eum manus tuas, parum quippe fortitudinis est, in laude, in vigilijs, in lachrymarum effusione, nisi porrigendo eleemosynam & cætera faciendo pietatis opera leues ad deum, leuesque vsq; ad cœlum manus tuas pro vita paruulorum tuorum. Hæc tibi clamantes, dicebant.

Quid clamet, dicendo: Vide domine quem vindemiaueris. CAPVT LV.

Vide domine & considera quem vindemiaueris ita. Ergo ne comedēt mulieres fructū suum, paruulos ad mensuram palmæ? Si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta.) Hoc illud est, quod clamabat cor eorum pro te ad dominum, clamando & ad te super muros tuos filia Sion. Clamant & adhuc. Vide domine, inquiunt. Quare faciem tuam auertis? Si oculos misericordiæ couerteris huc, & quod facis ipse videris, ipse visu tuo vulneratus, satis pœnarum esse sumptum æstimabis. Ergo ne comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ, & tu qui pius es durare videndo poteris? Si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta, & tua videndo se continebunt viscera? Hoc & illud, id est, famem & gladium vide, vide, inquam, quem populum, quem locum vindemiaueris ita, neque enim populus longinquus, & locus est ignotus, sed gens tua & ciuitas sancta.

Quòd ad misericordiam diuina multo magis quàm humana trahatur natura. CAPVT LVI.

Iacuerunt in terra foris, senex & puer, virgines meæ, & iuuenes mei ceciderunt in gladio. Interfecisti in die furoris tui, percussisti, nec misertus es.) Hoc vide, quia puer & senex foris in terra iacuerunt. Nónne ipsa humana natura trahitur ad misericordiam in his ætatibus puerorum & senum? Ergo vide quomodo iacuerint, quantum percusseris, nec misertus sis. Multo magis enim diuina quàm humana natura trahitur ad misericordiam, & sine dubio misereberis videndo quid feceris.

Quomodo id quod accidit quasi deo imputat. CAPVT LVII.

Vocasti quasi ad diem solennem qui terrerent de circuitu, & non fuit in die furoris domini qui effugeret, & relinqueretur, quos educaui, & enutriui inimicus meus consumpsit eos.) Hæc omnia vide & considera quid fecisti, & videndo mente conuulneratus, sine dubio reliquos considerabis, captiuos tuos reuocabis.

Quòd tertio alphabeto propriam causam propheta lamentetur: & cur hic iam singula elementa triplicentur, cum in cæteris simpla sint. CAPVT LVIII.

Post vniuersalem generis humani, post communem vnius gentis lamentationem, tertio demum singularem hoc loco suam captiuitatem propheta lamentatur lamētationibus proprijs. Singularis autem & sua cuiusque captiuitas est proprij peccati modus, propriæ tribulationis pondus. Hoc animaduerso, iam & illud quod quæri poterat citius occurrit, scilicet cur cum cæterarum lamentationum singulis alphabetum simplum, huic soli triplum ascriptum sit. Nam tripla viro huic lamentandi causa extitit. Prima, quòd ipse æquè vt omnes homines in Adam captiuatus est. Secunda, quòd se viuente, se vidente, quamuis hostium grata reseruato, propria combusta, & gens sua captiuata est Tertia, quòd propriam fragilitatem nouerat, proprijs calamitatibus & omnimoda inter suos & à suis affectibus fuerat. Disponamur ergo ad hoc alphabetum dociles

QQq pueruli,

Threnor. CAP.IIII. pueruli,& ab isto lamentatore docti,sciemus singuli de causa tam propria quàm vniuersali,quòd verè lamentabilis sit.

Quæ sit illa paupertas,quæ tenebræ,& quæ sint illæ manus,de quibus dicit.

ALEPH. CAPVT LIX.

CAP. IIII. EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius. Aleph. Me minauit,& adduxit in tenebras,& non in lucem. Aleph. Tantum in me vertit & cõuertit manum suam tota die.) Ego,inquit,vir videns paupertatem meam. Non dixit,ego vir pauper,parum enim dixisset. Nam verè omnis homo pauper est. Omnis homo in primo paréte pauper est,gloria sua spoliatus,gloria dei denudatus est. Sed non omnis homo videt,nõ omnis homo intelligit hanc ipsam paupertatem suam. Igitur quod satis est, quodq; imitabile foret,dicere maluit. Ego vir videns paupertatem meam, videns,inquam, in virga indignationis eius, id est, ad videndum pœna corruptionis & mortalitatis commonitus, qua percussi sumus omnes homines vt moriamur, & quia percussi sumus omnes infirmamur,& tandem puluis in puluerem reuertimur. Aleph. Me minauit & adduxit in tenebras & non in lucem. Hoc mihi malum alterum ad communem paupertatem accessit, quòd minauit me, & non in lucem, sed in tenebras adduxit, vt viderem gentis meæ tenebras,tenebras miseriarum densas,& conuolutas,super quibus cõgemiscens,dixit supra. Quomodo obtexit caligine in furore tuo,dominus filiam Sion,& cætera. Aleph. Tantum in me vertit,& conuertit manum suam tota die. Quid,inquit,dicam de mea causa propria,de proprię conscientiæ miseria? Cæteri viuunt,cæteri quos video homines sunt. Et quicquid de illis sit,tãtum de me scio,quia manum suam in me vertit, & manum suam non ad horam,sed tota die in me conuertit. Quot in anima mea peccati vulnera, tot manus eius in me sunt vulnera. Quot menti & corpori meo aduersa,tot in me sæuiunt manus eius flagella.

Quomodo se in Adam mortalem factum,in exustione Hierusalem felle cibatum,in proprijs culpis deploret obtenebratum.

BETH. CAPVT LX.

VEtustam fecit pellem meam,& carnem meam,contriuit ossa mea.) Propter veterem Adam, vetustam fecit pellem, vetustam fecit carnem meam. In quo pellem meam vetustam fecit? Roma.7. In conditione mortalitatis. In quo carnem meam vetustam fecit? In concupiscentia,& passione desiderij. In quo contriuit ossa mea? In eo quod non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud facio. Ossea in me ratio est,& ossea,id est,bona voluntas, vndè condelector legi dei secundum interiorem hominem. Sed hæc eadem ossa mea contriuit, pugnaci lege peccati, quæ est in membris meis iustè superducta. Beth. (Aedificauit in gyro meo,& circundedit me felle & labore.) Propter illam vetustatem & contritionem omni humano generi superductam,ædificauit ædificium calamitatis in gyro meo, in populo meo famem & gladium & ignem conuocauit, & stare fecit in circuitu meo. Et circundedit me felle & labore, felle amaritudinis & tristitiæ in Hiere 20. mente, labore carceris & inediæ in carne. Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in Hiere.37. circuitu, persequimini & persequamur eum. Cæsum etiam in carcerem miserunt me, in lacum in quo non erat aqua proiecerunt me, vt morerer ibi fame. Beth. (In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos.) Præterea in tenebrosis propriæ conscientiæ collocauit me, certum enim de propria salute non sinit me esse, vt me arbitrer comprehendisse, semperq́ue suspectus sum in timore iudicij superuenturi,vt non magis præsumam de salute, quàm præsumere possunt Roma.8. mortui sempiterni, quos propria conscientia reatus quotidie morti sempiternæ addicit. Nullo enim iustior sum nisi per gratiam dei, nisi per gratuitam misericordiam vocantis & iustificantis quos vult.

Quòd in Adam in inimicitias dei ruens, in præsentibus malis ciuitatis desolatus, & in proprijs paßionibus,quasi sagittis percussus sit.

GIMEL. CAPVT LXI.

CIrcumædificauit aduersum me, vt non egrediar, aggrauauit compedem meam.) Quid aduersum me circumædificauit? Vtique parietem inimicitiarum propter Adam æmulum suæ diuinitatis, sumus enim secundum illum ego & patres mei natura filij iræ, sicut & cæteri. Non egrediar parietem istum, aggrauauit enim compedem meam, nec nisi in deo meo transgrediar murum. GIMEL. (Sedet cum clamauero & rogauero, excludet orationem meam.) Non solum illud commune habeo, quòd doleam, sed & hic dolor est recens, dum video gentis meæ captiuitatem,pro qua clamare quidem & rogare possum, sed cum clamauero non exaudiet, donec impleatur numerus septuaginta annorum,vsque ad illum terminum exclusit orationem meam. GIMEL.(Conclusit vias meas, lapidibus quadris semitas meas subuertit.) Præter illa quæ extrinsecus sunt, domi vias meas conclusit, in conscientia propria semitas meas subuertit. Volo in terra positus corpore conuersari, in cœlis mente, cupio gustatam domini saturitatem plenius apprehen-

apprehendere. Ad ille admissis tentationibus, permissis cogitationum fluctibus, circumuallauit me, imò vt me potius accusem, peccata propria quasi quadros lapides peccatrici obducit conscientiæ, atque hoc modo vias meas conclusit, semitas meas subuertit, vt in contemplandam eius gloriam currere non possim.

Quomodo homini præuaricatori deus factus est vrsus insidians, quomodo idcirco semitas eius subuertit pronas in malum. DALETH. CAPVT LXII.

VRsus insidians factus est mihi. Leo in absconditis.) Mira doloris acerbitas, mira lamentationis asperitas. Quisnam vrsus insidians, quisnam leo in absconditis tibi factus est? Deus fortissimus spirituum, deus cognitor omnium, quomodo vrsus tibi aut leo factus est? Vbi vel quando insidiatus est? In paradiso, vbi mecum, id est, cùm patre meo Adam loquebatur serpens, vbi Euam mittebat ad Adam diabolus, qui ingressus fuerat serpentem. Tacuit dum ille loqueretur, siluit dum homo illi assentiretur, peractoque sacrilegio, iratus velut vrsus ex insidijs, velut leo prodijt de absconditis & dixit. Adam vbi es? & cætera. Nónne quasi insidias eius scriptura innuit per similitudinem meridianæ dormitionis? Ait enim. Et cùm audisset vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Ergóne iniustè egit, qui quasi toto meridie dormiens tacuit, & peracto crimine quasi tunc primùm euigilans de absconditis suis ad interrogandum processit? Non vtique, nam ante præmonuerat, dicens: Quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Daleth. (Semitas meas subuertit & confregit me, posuit me desolatam.) Propter illud vniuersale malum, ecce hodie, meas, id est, gentis meæ semitas subuertit, semitas prauas, semitas in malum pronas, & in manu regis Babylonis, confregit me ferro, fame, & igne. Posuit me desolatam, videlicet septuaginta annorum captiuitate. Desolatam cùm dicit in persona Hierusalem, præsens captiuitatis malum euidenter plangit. Daleth. (Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.) Hoc de propria persona loquitur, hoc de propria conscientia gemit. Nam & foris corporaliter ita passionibus expositus fuerat, vt rectè quasi signum ad sagittam positum se esse gemat, & intus in anima, quamuis iustus esset, multum erat quod tentationum sagittis patebat. Vndè Psalmista. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & cætera.

Gene. 3.
Gene. 2.
Psalm. 34.

Quomodo in Adam sagittis libidinum conuulneratus, in prophetando imminentem captiuitatem, à populo suo derisus, carceribus, & inedia amaricatus sit. HE. CAPVT LXIII.

MIsit in renibus meis filias pharetræ suæ.) Certum catholicæ fidei tenet auctoritas, quia nisi admissa fuisset præuaricationis culpa, non fuisset carni hominis rationalis inuecta bestialis voluptas. Ita conditus homo fuerat, vt spiritus carni dominaretur, si tamen spiritus ipse dominatori deo permaneret subditus, & proinde homo ad generandum non libidine, sed ratione duceretur. Sed enim spiritus deo subditus esse renuit, idcirco carni subditus est. Atq; ita homo comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Dicat ergo in persona generis humani. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ, id est, concupiscentiæ passionibus exposuit me, per ineuitabiles sententias iustitiæ suæ. HE. (Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.) Videlicet dum dico, hæc dicit dominus, venient Chaldæi, veniet Nabuchodonosor rex Babylonis, deriserunt me, cantantes contra me tota die veritatem prophetiæ, quasi verba deridentes insaniæ, erroris atque amentiæ. HE. (Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absinthio.) Ipsis quidem ad publici mali cumulum profecit risisse cùm malefecerint, & cantasse in rebus pessimis, sed & me repleuit amaritudinibus plagarum & carceris atque inediæ, & inebriauit me absinthio timoris & doloris atque tristitiæ.

Psal. 48.

Quomodo in morsu primi hominis dentes suos perdiderit in obsidione ciuitatis, dum loqueretur pro illa in conspectu domini anima eius repulsa sit in propria conscientia de meritis suis timuerit. VAV. CAP. LXIIII.

ET confregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.) Notum est, quia dentes hominis propter peccatum deus confregit, mouentur enim & excidunt senibus curuis & aridis. Et si quidem in aliquo firmiores vsq; ad terminum vitæ consistunt, vt in Moyse de quo scriptum est, quia dentes illius non sunt moti, attamen in sepulchro confringuntur, vbi putredo ossa quoque consumpserit. Sed nunquid sic deus solos homines dentes confregit? Nónne & omnes artus & ossa omnia confregit, & in puluerem redigit? Quare ergo de solis dentibus dixit? Nimirum quia dentibus homo primum peccatum perpetrauit, dum ligni vetiti fructum momordit. Igitur dentes meos, inquit, ad numerum cofregit, & cinere me cibauit, quia propter morsum genus humanum morte confregit, & in cinerem redire iussit. VAV. (Et repulsa est anima mea, oblitus sum

Deut. 34.

 bonorum.)

Threno. CAP. III. bonorum.) Præter illud vniuersale malum, ecce in præsentiarum ciuitate obsessa, inter famem & gladium pereuntibus & periclinantibus filijs populi mei, dum starem in conspectu eius, vt loquerer pro eis bona, repulsa est anima mea, non exaudita est oratio mea. Multa patribus nostris præstitit bona, sed præ multitudine malorum præsentium oblitus sum bonorum præteritorum. VAV. (Et dixi. Perijt finis meus, & spes mea à domino.) Ad illa mala communia metus mihi additur iudicij & iustitiæ dei, quia videlicet si absq; misericordia iudicer, perijt finis meus, & spes mea à domino. Hoc ego dixi Psalmistæ consentiens dicenti. Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Psal.142.

Quomodo deum rogat recordari primæ transgreßionis, & quid pœnarum inde prouenerit, & quòd ex eo speret sibi futura bona, quia præsentia mala recipit.

ZADI. CAPVT LXV.

Recordare paupertatis & transgresionis meæ, absinthij & fellis.) Postquam iratus es (inquit) peccanti homini, misericordiæ recordare, quia pro peccato vnius hominis multum est pœnarum, multum paupertatis & absinthij & fellis. Paupertas mortalitas corporis est. Absinthium & fel mors animæ est. Horum si recordatus fueris, multum pœnarum sumptum esse misericordia æstimabit. Quòd sciens alius dicit. Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas in statera. Quasi harena maris hæc grauior apparebit. Zadi. (Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.) Malorum quæ vidi, malorum ciuitatis & populi, famis, gladij, atque ignis memoria memor ero, ita vt nulla memoriam hanc deleat consolatio, & continuò dolore continua tristitię pœna tabescet in me anima mea. Zadi. (Hoc recolens in corde meo.) Subauditur afflictione diuina cruciabor, & idcirco consolationem sperabo in illa cœlesti patria, quia recipio mala in vita mea.

Quòd gratuletur, non æquè hominem vt diabolum, propter peccatum suum derelictum, & quòd post noctem Babylonicæ captiuitatis, mane libertatis futurum sit.

TETH. CAPVT LXVI.

Misericordiæ domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius.) Cùm, inquit, & angelus & homo peccauerint, angelus qui factus est diabolus, & complices eius angeli consumpti sunt, nec enim requirendi sunt in æternum, & omnes ab illis miserationes domini defecerunt, nunquàm enim deus miserebitur illorum. Non ita nos homines consumpti sumus, sed nobis deus in ira misericordiæ suæ recordabitur. Grates ergo misericordiæ domini, quia circa nos misericordia iudicium superexaltauit. Teth. (Noui diluculo, multa est fides tua.) Non, inquam, defecerunt miserationes eius, sed quasi diluculo nouæ consurgent post exactam tenebrarum præsentium noctem. Quàm ob causam? Multa est fides tua, id est, multi sunt quorum fides meretur, vt post istam caliginem qua obtecta es in furore domini ô filia Sion, nouarum tibi miserationum diluculum consurgat. Teth. (Pars mea dominus dixit anima mea, propterea expectabo eum.) Nunc, inquit, ad me redeo, ad quem factum est verbum domini, dicens: Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filiæ in loco isto, & cætera. Hæc audiens anima mea, dixit, pars mea dominus, propterea expectabo eum, id est, alij qui volunt soliciti sint, & turbentur erga plurima, mihi est vnum necessarium, propterea vnum expectabo dominum, reiecta solicitudine terrenorum, quæ multa sunt. Hiere.16.

Quomodo qui seueritatem exercendo in Adam iustus sit & bonus, sperantibus in eum, & quomodo captiuis Babyloniæ bonum sit, non murmurare, sed expectare salutare domini cum silentio. TETH. CAPVT LXVII.

Bonus est dominus sperantibus in eum animæ quærenti eum.) Ne desperes ô tu aliquis reputans seuerum nimis esse dominum, eo quòd tam vehementer primis hominibus fuerit iratus propter causam exiguam aut vilem, id est, propter vetiti ligni non grande pomum, quia bonus dominus sperantibus in eum, & sperando confitentibus reatum suum, quòd illi primi homines non fecerunt, bonus, inquam, dominus animæ quærenti eum, quem non quæsierunt illi, quinimò fugientes faciem eius in medio ligni paradisi sese absconderunt. Quid porrò illis est qui sperant in eum, qui non quærunt, sed fugiunt eum. Nónne & illis est bonus? Imò iustus. Et quidem si iustus est, & bonus, veruntamen aliud secundum quod bonus, aliud operatur secundum quod est iustus. Nam bonus & iustus hoc differunt, quòd misericordia & iudicium. Bonus quippe sperantes in se & quærentes se, per misericordiam saluat, iustus desperantes, & se fugientes per iudicium damnat. Spera ergo in domino, & fac bonitatem, quia bonus dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Teth. (Bonum est cum silentio prę̨stolari salutare domini.) O vos captiui, qui & iuxta præsentem historiam per annos septuaginta super flumina Babylonis sedebitis & flebitis, dũ recordabimini Sion, quia bonũ est cum silentio expectare salutare domini. Gene.3. Psal.36.

Nolite

Nolite murmurare, quòd post illam vniuersalem generis humani captiuitatem, ista quoque vobis captiuitas accesserit, sed cum silentio & humilitate salutare domini Christum deum præstolamini, qui antequam in carne veniat, Babylonica captiuitate vos absoluet, & cum in carne venerit, totius mundi huius captiuitatem in libertatem gloriæ filiorum dei conuertet. Teth. (Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.) Quod vniuersaliter de omni genere hominum, in hoc mundo peregrinantium, quod communiter dico de præsenti captiuitate nostræ Sion, hoc & singulariter dixerim de vnoquoque virorum, quia bonum est ei cùm portauerit iugum ab adolescentia sua, id est, cum sese in omnibus humiliauerit, non reprehendendo dei iudicia. Cùm in multis alijs, tum maximè in istis concisionibus singulæ sententiæ proprijs præscriptionibus ipsa voce congruunt. Nam Teth interpretatur bonum, & singulæ sententiæ id prædicant, quod verè sit bonum.

Quomodo diuersus sit à primo homine is, qui sedet solitarius & leuat se super se, & quomodo in illa captiuitate sit tacendum, si fortè sit spes vt reducatur quæ in Babylonem ducta est. IOD. CAPVT LXVIII.

Sedebit solitarius & tacebit, quia leuabit se super se.) Talis vtique ad nouum pertinebit hominem, non ad illum veterem qui noluit solitarius sedere & tacere, consilium ineundo cum illo susurratore, deceptore, antiquo serpente. Nunquid enim ille solitarius aut taciturnus sedit & leuauit se super se, ad deum, qui super se erat tota suspensus mente? Non vtique, nam econtra ad susurrium bestiolæ reptantis super terram, inclinauit se. I O D. (Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes.) Non in cœlo, sed in puluere ponet os suum, audiens dicetem sibi magistrum bonum. Discedite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Hoc faciendo expectabit humiliter si fortè sit spes. Dicet enim. Quis scit, si conuertatur & ignoscat deus, & relinquat post se benedictionem? Nimirum hic ego sum. Ponam in puluere os meum, dicendo: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum, si fortè sit spes, si fortè reducatur captiuitas, eruta velut torris de igne quæ nunc in Babylonem ducta est. I O D. (Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.) Se, inquã, percutienti dabit maxillam, non percutienti gentem suam, proprijs non alienis saturabitur opprobrijs. Nam hic laudabilis patientia, illic reprehensibilis est mentis duritia. Faciet hoc modo quicunque portauit iugum ab adolescentia sua. Quis autem hominum iugum paratior homine illo portauit, qui cùm in forma dei esset, non arbitratus est rapinam, esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudine factus est hominũ, & habitu inuentus vt homo? Humiliauit seipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Ille ergo singularis patientiæ, dabit percutienti se maxillam, imò & iuxta prophetam aliũ, dabit corpus suum percutientibus, & genas suas vellentibus, faciem suam non auertet ab increpantibus & conspuentibus, & eiusmodi saturabitur opprobrijs, nec enim inuitus, sed præ nimia dilectione nostri, sic illa suscipiet tanquàm panem saturitatis. Singuli quoque nostrum persecutionem pro iustitia patientes, demus percutienti maxillam, & saturemur opprobrijs, videlicet libenter accipiendo mala præsentia, vt futuris saturemur bonis.

Matth. 11. Ionæ 2. Psal. 118. Phili. 2. Esa. 50.

Quomodo qui Adam de paradiso emisit non repellet in sempiternum, sed iterum miseretur & reducet de Babylonica captiuitate, & qui quemq; humiliat non ex toto abiecit, sed contra, quem corripit, diligit, & quem flagellat recipit. CAPH. CAP. LXIX.

Quia non repellet in sempiternum dominus.) Dixi supra, quia bonus est dominus sperantibus in eum, & quo respectu dixerim si quæras, ecce nunc dico, quia non repellet in sempiternum. Repulit ad tempus, dicendo: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est sciens bonum & malum, videte ne fortè sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, sed non repellet in sempiternum. Adhuc requiret psalma suum, & omnia trahet ad seipsum. Gladium repellentem, gladium flammeum, quem posuit ante paradisum quandoque versabit, & dabit nobis edere de ligno vitæ gratis. C A P H. (Quia si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.) Dixi, & verum dixi, bonum esse præstolari cum silentio salutare domini, quia & si abiecit, & si altare suum reppulit, etiam miserebitur, vt soluta captiuitate Hierusalem reædificetur, templum restituatur. C A P H. (Non enim humiliauit ex toto corde suo, & abiecit filios hominis.) Dixi, inquam, & verum dixi, bonum esse viro cùm portauerit iugum ab adolescentia sua, nam & si singulos filiorum hominis humiliauit, quorum primus in numero ego sum, ex toto corde suo non humiliauit, non totum ex ira prodijt, quòd humiliauit vel abiecit, sed vtiliter laboribus nos erudit, sicut scriptum est. Quem enim diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.

Gene. 3. Hebr. 12.

Threnor. CAP. III.

Quomodo iustum cum impio conterere, iudicium viri declinare, hominem in iudicio peruertere dominus ignoret. LAMED. CAP. LXX.

ET conteret sub pedibus meis omnes vinctos terræ. LAMED. Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus altissimi. LAMED. Vt peruerteret hominem in iudicio suo dominus ignorauit.) Idcirco dixi dominus bonus est, quia hæc & hæc facere ignorauit. O laudabilis ignorantia, ô pura simplicitas, & simplex diuinitatis puritas, omnes vinctos terræ sub pedibus suis indiscretè conterere. Verbi gratia. Cain & Abel, Iacob, & Esau ignorauit, & alios per gratiam saluare, alios per iustitiam conterere nouit. Declinare iudicium viri ignorauit in conspectu vultus altissimi, & tres pueros in camino ignis illæsos conseruare sapiens iudex nouit. Peruertere hominem, id est, de recto peruersum facere in iudicio suo ignorauit, & de peruerso rectum & iustum facere nouit.

Daniel. 3.

Quàm reprehensibile sit, si dicat quis fieri aliquid, domino non iubente. Si dicat ex ore altissimi nec bona nec mala egredi, murmurans pro peccatis imputando fatali necessitati. MEM. CAPVT LXXI.

QVis est iste qui dixit vt fieret domino non iubente? MEM. Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala. MEM. Quid murmurauit homo, viuens vir pro peccatis suis?) Cùm dominus tam bonus sit, quis est iste ponens fortunæ mensam & dicens, hoc vel illud fiet domino non iubente? Cùm enim dicit, casu vel fortuitu hæc vel illa contingere, aut certè stellis ascribit causas mortis vel vitæ humanæ, putatque horum quippiam fieri domino non iubente, quis est iste? Deniq; nullus est, omnino quasi non sit ignorandus. Cùm dicit, ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala, sed casu geruntur omnia, quis illum scire dignetur, quis notum habere debeat? Nullius quippe sensus aut rationis est, putare quòd altissimus non curet humana, pro eo maximè, quòd hoc tempore templum tam pulchrum destructum est, & deserta facta est tanti nominis ciuitas. Præterea quid murmurauit homo, quid murmurauit viuēs vir pro peccatis suis, dicendo, cogi se ad peccatum necessitate fatali.

Quòd potius redeundum sit ad cordis secretum: & cùm bonis operibus facienda confessio peccatorum. NVN. CAPVT LXXII.

SCrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad dominum.) Anathematizemus pessimam hanc desperatoris sectam, potiusque vias nostras, id est, sanctas scrutemur scripturas, & credentes illis testantibus quòd deo cura sit de nobis, quæramus & reuertamur ad dominum, quia sicut supra dixi, bonus est dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. NVN. (Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in cœlum.) Non, inquam, desperemus, sed leuemus corda cum manibus, id est, fidem habeamus cum bonis operibus. Ita fiet, vt ex ore altissimi, ex ore domini qui est in cœlis, post mala nostra quæ commeruimus bona eius egrediantur, conuertatq; captiuitatem Sion, & nos simus sicut consolati, & de bonis oris eius gaudio os nostrum repleatur. NVN. (Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es.) Non dicamus singuli. Fatum me constringit, necessitas quæ in stellis fixa est me compulit, non enim creatura dei mala est, sed nos iniquè egimus, nostrum quisque peccati dominum collo suo spontè adduxit. Atq; hoc modo te deus ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es, ne statim liberares liberari volentes, & aduersus peccatum pugnantes.

Quomodo in primo homine deus humanum genus percusserit, & in manum inimicorum traditos non exaudierit. SAMECH. CAPVT LXXIII.

OPeruisti in furore, & percussisti nos, occidisti, nec pepercisti.) Non ita est, vt dixit iste nescio quis, ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala, sed egressa sunt ex ore tuo iudicia iusta, & pro causa vel ratione certa, tu in furore propter peccatum Adæ operuisti, & percussisti nos, occidisti nec pepercisti, id est, pariete inimicitiarum opposito & in anima morte iusta & in corpore mortalitatis pœna percussisti nos. Ita occidisti, nec pepercisti. SAMECH. (Opposuisti nubem, ne transeat oratio.) Ecce & in afflictione præsenti nubem peccatorum nostrorum tibi opposuisti, scelerum nostrorum densitatem coram facie tua posuisti, & idcirco fame vel gladio pereuntium, post ignem quoque Babylonium in captiuitatem migrantium, clamorem vel orationem non exaudisti. SAMECH. (Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum.) Præter illa vniuersalia vel communia mala illud mihi accessit, quòd me, cui dixeras. Priusquàm te formarem in vtero noui te, & antequàm exires de vulua sanctificaui te, posuisti in medio populorum velut eradicationem, & abiectionem, velut vitiosum aut venenatum gramen, quòd ne ipsam terram corrumpat, eradicatur & abijcitur. Ita me homines oderunt, exprobrauerunt, & eiecerunt nomen meum tanquam malum.

Hiere. 1.

Quòd

Quòd electis nunquam ab initio inimici defuerint, & quòd prophetis ipsa prophetia tribulationis causa fuerit. PHE. CAPVT LXXIIII.

APeruerunt super nos os suū omnes inimici.) Ab initio seculi inimici nobis fuerunt diabolus & angeli eius inuisibiles. Cain & omnes sequaces eius inimici visibiles. Omnes vndique super nos os suum aperuerunt, sæpe nos expugnauerunt, sæpe supra dorsum nostrū fabricauerunt. PHE. (Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio.) Hoc est præsentis quoque temporis lamentabile malum, quod dum vaticinamur, hæc dicit dominus, & hæc verba mandauit dominus, & hæc ait dominus. Dabo Sedechiam regem Iuda & seruos eius, & populum eius in manu regis Babylonis, propter huiusmodi vaticinationem formidamus, illaqueamur, cædimur, & in neruum mittimur, atq; omnibus malis conterimur. PHE. (Diuisiones aquarum adduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.) Igitur mala vndique, mala foris & intus. Foris formido & laqueus, & contritio pro vaticinatione, intus dolor & gemitus pro vaticinationis effectu & veritate, pro filiæ populi mei contritione. Hiere. 21.

Quòd vniuersalem generis humani ruinam, in quam per Adam incidit, & præsentem gentis suæ captiuitatem, & propriam fleuerit fragilitatem. AIN.

CAPVT LXXV.

OCulus meus afflictus est, nec tacuit, eo quòd non esset requies.) Oculus meus oculus interioris hominis, oculus cordis, qui ad videndum deum creatus est, videns dolorem suum afflictus est, nec tacuit, grandem quippe habet vocem, & disertā linguam rationis. Quare afflictus est? Eo quòd non esset requies, eo quòd propter culpam primæ præuaricationis ad laborem natus esset. AIN. (Donec respiceret & videret dominus de cœlis.) Non tacuit idem oculus meus, donec dominus de cœlis respiceret & videret, cuius respectus & visus & antiquæ captiuitatis solutio, & præsentium captiuorum qui in Babylonem ducti sunt, consolatio est. AIN. (Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.) Hoc maximè euidens proprij doloris lamentum est. Nam quis oculus meus, nisi oculus cōcupiscentiæ deprædatus est animam meam? Subdendo quippe in cunctis filiabus vrbis meæ, satis expressit oculum concupiscentiæ, oculum vagum, oculum captiuum, & captiuatorem infelicis animæ. Nam cum quinque sint fenestræ nostræ, per quas mors ingreditur, id est, quinque sensus corporis per quos mors in animam intus tanquam fur aut prædo ingreditur, omnium ad eiusdem mortis opus visus efficacissimus est. Notandum, duas hic literas, Phe & Ain, ordine præposteras esse. Prius nempe Ain, posterius Phe in ordine alphabeti esse debuit. Nec verò ab re factum est. Nam Ain fons interpretatur siue oculus, & idcirco huic elemento magis congruit oculus meus afflictus est, oculus meus deprædatus est animam meam.

Quòd primum hominem diabolus quasi auem venatione ceperit, & quòd præterea intus in mente multos tentationum fluctus pertulerit. ZADI. CAPVT LXXVI.

VEnatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis.) Inimici mei, diabolus & angeli eius gratis odientes me, in vno homine me & omne hominum genus ceperunt venatione, decipula ligni concupiscentiæ. ZADI. (Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.) Hiere. 38.
Præter illam vniuersalem mundi captionem lapsa est in lacum vita mea, summiserunt enim in funibus me in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum, & descendi in cœnum, & quantum in ipsis erat, posuerunt lapidem super me, præfinito consilio, vt morerer ibi fame. ZADI. Inundauerunt aquæ super caput meum, dixi, perij.) Prēter illa quę foris passus sum, intus in mente inundauerunt aquæ & fluctus tentationum, & penè à spe decidens, dixi, perij, iuxta quod loquitur & alius. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom. 7.

Quomodo non desperans inuocauerit, & quomodo orare non desinat pro his qui ducti erant captiui, & qualem consolationem diuino responso acceperit. COPH.

CAPVT LXXVII.

INuocaui nomen tuum domine de lacu nouissimo.) Verè non desperantis, sed inter spem & metum pugnantis est, dixisse, perij, & tamen inuocare nomen domini. Sanè lacus nouissimus peccatū originale est, quia quisquis illo tenetur, sine dubio à deo separatus est, nec incerta damnatione concluditur. Illo tam iste qui hæc loquitur, quàm omnes homines ante aduentū Christi tenebantur, & idcirco de lacu nouissimo nomen domini se inuocare rectè profitetur. COPH. (Vocem meam audisti, ne auertas aurem tuam à singultu meo, & clamoribus.) Audisti, inquam, sed iam audisse se, non statim exaudisse est. Nam per omnia penetrantem scientiam audisti, vt per gratiam exaudias orandus es, esto exorabilis altissime conditor, depressæ ac penè sepultæ nostræ captiuitatis. COPH. (Appropinquasti in die, quando inuocaui te, dixisti, ne timeas.) Psal. 33.
Tuum quippe est appropinquare pro re, pro vniuersa quantitate calamitatis & miseriæ, propter quod & alius: Iuxta, inquit, dominus his qui tribulato sunt corde. Dixisti profunda vulneratus compassione, dixisti, inquam, ne timeas quæ paternæ vel maternę dulcedinis vox est cōsolatoria.

THREN. *Quomodo iudicium poſtulet, qui mala quæ pertulit ſe commeruiſſe conſcius non eſt.*

CAP. III. RESCH. CAPVT LXXVIII.

IVdicaſti domine cauſam animæ meæ,redemptor vitæ meæ.) Iudicaſti planè clementi iudica-
Pſal. 47. tione cauſam animæ meæ,quæ iudicatio, redemptio eſt vitæ meæ. Vnde Pſalmiſta . Iudica me
deus,& diſcerne cauſam meam , de gente non ſancta. RESCH. (Vidiſti domine iniquitatem
aduerſum me,iudica iudicium meum.)Vidiſti oculis,quibus omnia vides , nec inſinuatione tibi
opus eſt , vidiſti & ſcis iniquitatem aduerſum me, illorum , pro quibus ſteti in conſpectu tuo,vt
loquerer pro eis bona.Iudica ergo iudicium meum, nec ſine fructu perire patiaris laborem me-
um.RESCH. Vidiſti furorem omnem , vniuerſas cogitationes eorum aduerſum me.) Vt iam
non tantum de exterioribus loquar preſſuris , omnem furorem contra quos poſtulo iudicium,
vniuerſas cogitationes viſibilium & inuiſibilium inimicorum meorum aduerſum me tu vidiſti,
quia tu ſolus laborem & dolorem conſideras , vt Pſalmiſta dicit . Iudica ergo iudicium meum,
diſcerne cauſam meam.

Aduerſus eos qui malis ſtudent,& hoſtes ſunt innocentiæ. SCHIN.

CAPVT LXXIX.

AVdiſti opprobria eorum domine , omnes cogitationes eorum in malum aduerſum me.)Ex
quo ſanguis Abel iuſti primam vocem clamoris ad te de terra emiſit, continuata generatio-
nis nequam aduerſus generationem electorum tuorum obprobria tua audiſti , nec opus eſt vt
quis doceat te,qui omnia ſcis.SCHIN.(Labia inſurgentium,& cogitationes eorum audiſti ad-
1.Reg.16. uerſum me tota die.) Non ſolum labia quæ homo potuit audire , ſed & cogitationes eorum au-
diſti,imo & vidiſti domine,iuxta illud. Homo videt in facie , deus autem in corde. *Tota die in-*
ſurrexerunt,tota,inquam,die,id eſt,nõ ad horam,ſed perſeueranter cogitauerunt, *& locuti ſunt*
Pſal.136. aduerſum me. SCHIN.(Seſsionem eorum , & reſurrectionem eorum vide . *Ego ſum pſalmus*
eorum.)Vide,inquam,ſpectaculo dignam ſeſsionem , & reſurrectionem eorum , quàm diuerſa,
quàm diſsimilis ſit ſeſsioni piorum,reſurrectioni iuſtorum . Nam pij vel iuſti bene ſedent vt be-
ne reſurgant,id eſt,humiliantur vt exaltentur , iuxta illud. Surgite poſtquàm ſederitis,qui man-
ducatis panem doloris, iſti autem nequiſsima ſeſsione ſe ſummittunt in hypocriſi , vt decipiant,
& cum id effecerint,reſurgũt atrociter,& tanquàm pro victoria in rebus peſsimis exultant.Nam
Pſal.68. cum ita reſurrexerint,ego cum pſalmus eorum . Vnde dicit caput omnium noſtrum.Aduerſum
me loquebantur qui ſedebant in porta,& in me pſallebant qui bibebant vinum.

Quòd non imprecando,ſed concedendo dicit:Redde eis vicem. THAV.

CAPVT LXXX.

REdde eis vicem domine iuxta opera manuum ſuarum.) Non imprecantis animo,ſed conce-
Pſal.61. dentis dico redde, ſciens conſtantiam iuſtitiæ tuæ, de qua & Pſalmiſta . Quia tu reddes,in-
Matth.16. quit,vnicuique iuxta opera ſua.THAV. (Dabis eis ſcutum cordis laborem tuum.) Prima hæc
erit redditio,vt obſcures & claudas cordis eorum oculos , ne cognoſcant te , quem cognoſcere
merces piorum eſt . Laborabis ipſe , qui ad laborem miſiſti nos , laborabis , inquam , vſque ad
mortem in peccatis eorum , & hoc erit eis ſcutum cordis , vt non credant in te , pro eo quòd te
adeò laboraſſe audierunt. THAV. (Perſequeris in furore , & conteres eos ſub cœlis domine.)
Secunda hæc erit redditio , qua perſequeris , & conteres eos æterna contritione in nouiſsimo
magni iudicij dei.

Quomodo omnium illorum qui prophetas & iuſtos perſecuti ſunt crudeliſſimi ac perdi-
tiſſimi fuerint Iudæi,qui Chriſtum occiderunt,& quomodo propter hoc obſcu-
rati & diſperſi ſunt. CAPVT LXXXI.

HOrum omnium qui prophetas & ſanctos omnes perſecuti ſunt , & incolatus eorum quo in
hoc mundo peregrinantur, dolorem continuum perſequendo auxerunt , eorum, inquam,
omnium crudeliſsimi atque perditiſsimi Iudæi extiterunt , qui peregrinantẽ in hoc mundo dei
filium pauperem & dolentem perſecuti ſunt,& percuſſum à patre obedientiſsimę charitatis vul-
nere,nequiſsima morte percuſſerunt,quemadmodum ipſe per prophetam iuſtam querelam de-
promens,quoniam quem tu percuſsiſti,inquit,perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meo-
Pſal.68. rum addiderunt.Damnationem illorum nouiſsimè hic lamentator per iuſtitiam conceſſerat, di-
cens.Redde eis vicem domine , iuxta opera manuum ſuarum , dabis eis ſcutum cordis laborem
tuum,perſequeris in furore,& conteres eos ſub cœlis domine, nunc iam per naturalem pietatis
CAP. IIII. affectum deplorat,ſic incipiens.ALEPH.(Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt co-
lor optimus,diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum .) Dolentis pariter &
admirantis eſt dicere, quomodo obſcuratum eſt aurum , quomodo mutatus eſt color optimus.
Aurum coloris optimi,Iudæi erant,ex quibus ſalus eſt.Vnde Apoſtolus. Secũdum Euangelium
Rom.11. quidem inimici propter vos,ſecundum electionem autem chariſsimi propter patres.Quomodo
aurum hoc,mutato colore,obſcuratum eſt? Quomodo cæcitas contigit in illis ? Quomodo ob-
ſcurati

ſcurati ſunt oculi eorum, ne videant? Adhuc autem cùm fuiſſent lapides ſanctuarij, & ex illis ędificari cœpta fuiſſet domus domini, quomodo diſperſi ſunt in capite omnium platearum? Perdiderunt quippe ſuum & locum & gentem, & proiecti ſpiritualiter foras de ſanctuario domini, ita vt ſint diſperſi in capite omnium platearum, id eſt, principes vagantium, vel terrena quærētium, & cupidiſsimi omnium cupidorum, corporaliter quoque in omnes gentes diſperſi ſunt, & captiui in ſingulis ciuitatibus, paruas plateas ad habitandum ſibi locauerunt.

Quomodo Iudæi primo inclyti, & quo auro fuerint amicti, & quomodo nunc vaſa teſtea ſunt. BETH. CAPVT LXXXII.

Filij Syon inclyti & amicti auro primo, quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea, opus manuum figuli.) Inclyti, inquam, filij Syon, & amicti auro primo erant. Quomodo, vel quàm inclyti? Multum inclyti, quemadmodum Apoſtolus dicit. Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecūdum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Multum ergo inclyti. Quomodo amicti auro primo? Nimirum quia primùm credita ſunt illis eloquia dei. Denique aurum primum lex & prophetæ ſunt, quo videlicet auro tantum exterius amicti erant, non enim in dilectione cordis, ſed in oſtentatione oris illud habuerunt. Ecce ergo reputati ſunt vt vaſa teſtea opus manuum figuli, confracti virga ferrea regis à deo patre conſtituti, quia noluerunt eundem audire prædicantem præceptum domini.

Rom.9. Rom.3. Pſal.2.

De crudelitate Lamiæ, id eſt, gentis illius in comparatione Lamiæ, quia filios ſuos occidit, dicendo: Sanguis eius ſuper nos & ſuper, & cætera. GIMEL. CAPVT LXXXIII.

Sed & Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos. Filia populi mei crudelis, quaſi ſtruthio in deſerto.) Lamia monſtrum animalis eſt, a laniando dictum. Attamen naturalem erga fœtus ſuos habet affectum. Idcirco nunc ait. Sed & Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos. Et eſt ſenſus. Omnes naturæ animantium omnium iumentorum, & reptilium, & beſtiarum terræ, ſed & Lamiæ, quæ non tam beſtiæ quàm monſtra ſunt, naturalem erga fœtus ſuos habet affectum. At verò filia populi mei nimium crudelis, ne ſaltem mammam nudauit infelicißimis catulis ſuis. Cui ergo poterit comparari? Vnum eſt animal ſtruthio, quod in ſimilitudinem auis pennas habet, non tamen altius leuatur à terra, tantæ, tamq; obliuioſæ crudelitatis, vt proiecta in puluere oua ſua derelinquat. Huic ſimilis eſt filia populi mei, ſpeciē quidem virtutis habens, ſed virtutem volandi in altum non habens, crudeli animo plebeculam ſimplicem, quam ad æternam debuerat fouere ſalutem, in puluere perditionis obliuiſcens. Parum pro ſimilitudine dictum eſt, ſed non erat aliud monſtrum ſiue animal, quod totius crudelitatis eius ſimilitudinem exhiberet. Neque enim filia populi mei poſteros ſuos, vt ſtruthio oua ſua ſolummodo derelinquit, ſed inſuper & occidit, dicendo. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. DALETH. (Adhæſit lingua lactentis ad palatum eius in ſiti. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.) PHE. (Qui veſcebantur voluptuoſe, interierunt in vijs, qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.) Hæc tam corporaliter quàm ſpiritualiter miſeris acciderunt Iudæis, quibus nondum natis, vt ante dictum eſt, hæreditarius à crudeli matre ſua ſynagoga derelictus eſt ſanguis Chriſti. Legamus excidium miſeræ Hieruſalem, & videmus parum hic dictum eſſe pro magnitudine famis & ſitis. Porro ſpiritualiter extunc vſque hodie lingua lactentis adhæret palato eius in ſiti, & non eſt qui panem frangat petentibus paruulis, nimiam quippe habent famem & ſitim audiendi verbum dei, non quòd deſiderent verbum dei, ſed quia malunt interire, quàm frangere ſibimet panem ſcripturarum, vt viuant ex medulla intelligentiæ ſpiritualis. Olim veſcebantur voluptuoſe, & nutriebantur in croceis, vtpote filij regni, & propter fidem patrum chariſsimi, nunc autem intereunt in vijs malignis ſpiritibus oppoſiti, dum amplexantur ſtercora, id eſt, fidunt in carnalibus ceremonijs, quas & Apoſtolus detrimentum facit, & arbitratur vt ſtercora.

Lamiæ quid ſint. Struthio. Matth.27.

Quomodo maior effecta eſt iniquitas populi illius, peccato Sodomorum, & quomodo dictum ſit, & non ceperunt in ea manus. VAV. CAPVT LXXXIIII.

Et maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento, & non ceperūt in ea manus.) Plane maior effecta eſt, maior culpa, maior pœna. Nam iniquitas Sodomorum quouſque progreſſa eſt? Et non ceperunt in ea, inquit, manus. Legimus quod in ea, dum apud iuſtum Loth hoſpitaretur dominus, vallauerunt domum à puero vſq; ad ſenem, omnis populus ſimul, & dixerunt. Educ viros huc, vt cognoſcamus eos. Magna iniquitas, ſed non ceperunt in ea manus, id eſt, non vſq; ad effectum operis progreſſum eſt ſcelus. Iniquitas autem populi ciuitatis meæ quouſq; progreſſa eſt? Cùm hoſpitaretur in ea, & paſcha celebraſſet dominus, vallauerunt eum, exeuntes cum gladijs & fuſtibus & ceperūt in ea manus, videlicet eum, quem

Geneſ.19. Matth.26.

Threno. CAP. IIII. eum,quem in Sodoma non ceperunt manus, ceperunt, inquam, comprehenderunt,illuſerunt, flagellauerunt,occiderunt. Ergo maior populi mei iniquitas peccata Sodomorũ, & idcirco maior & pœna. Nam Sodoma ſubuerſa eſt in momento ſine manibus,populus autem meus diu cruciatus,tandem ſubuerſus eſt,tam ſuis,quam Romanorum manibus.

Quomodo Nazarei gentis illius candidiores niue, nitidiores lacte, &c. fuerint,& quorum facies modo denigrata ſit. ZAIN. CAPVT LXXXV.

CAndidiores Nazarei eius niue,nitidiores lacte,rubicondiores ebore antiquo,ſapphyro pulchriores. C H E T H.(Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum & nõ ſunt cogniti in plateis,adhæſit cutis eorum oſsibus, aruit & facta eſt quaſi lignum.) Verè ergo mutatus eſt color optimus.Quanti enim,quàm pulchri fuerunt, populi huius Nazarei? Nazarei, id eſt,ſancti eius,
Hebr.11. fuerunt Abraham,Iſaac,Iacob,Ioſeph,Moyſes,Samuel & Dauid, & cæteri omnes ſancti,qui per fidem vicerunt regna,operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt promiſsiones. Iſti Nazarei candidiores niue,nitidiores lacte fuerunt.In niue ſola eſt candoris pulchritudo, in lacte cum nitore eſt & ſaporis dulcedo.Parum ergo erat fuiſſe candidiores niue, niſi fuiſſent & nitidiores lacte,id eſt,parum fuiſſet,propria ſibimet munditia candidos fuiſſe, niſi venientibus ad ſe per ſermonem ſuum guſtum præbuiſſent dulcedinis æternæ.Sed & cùm candidi & nitidi eſſent,paſsionibus ſuperadditis,quendam purpureum traxerunt ruborem.Nam ludibria, & verbera experti ſunt,inſuper & vincula & carceres. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt.Ergo rubicondiores ebore antiquo,quod videlicet os caſti animalis eſt, & cùm fuerit candidum,maiorem ex rubore pulchritudinem habet.Tandem ſapphyro pulchriores, id eſt,cœleſtibus manſionibus non indecentes.Nam ſapphyrus cœli ſereni ſpeciem habet, & ipſa ſpecie bene cœleſtes deſignat manſiones.Nunc autem denigrata eſt ſuper carbonem facies eorum. Quorum eorum? Videlicet filiorum,qui de Nazareis patribus cùm natifuerint, & ipſi per fidem Nazarei eſſe debuerunt.Super carbones,inquam,denigrati ſunt,id eſt,omni gratia perdita,qua quondam viuebant,extincti & obſcura mentis cæcitate denigrati ſunt. Et non ſunt, inquit, cogniti in plateis.
Ezech.16. Quis enim eos dignetur cognoſcere,quòd ſemen Abrahæ ſint? Dicitur in plateis,cantatur eis in triuijs,ſemen Chanaan & non Iuda, pater tuus Amorræus, & mater tua Cethæa, Adhæſit cutis eorum oſsibus,id eſt,dediti ſunt carnis ſenſibus.Cutis enim,id eſt,exterior religio,quæ candere vt nix,nitere debuerat vt lac, aruit & facta eſt quaſi lignum perdita venuſtate fructuum, delapſa pulchritudine foliorum.T E T H. (Melius fuit occiſis gladio, quam interfectis fame, quoniam iſti extabuerunt,conſumpti à ſterilitate terræ.)

De horrenda Iudaicæ obſidionis fame, vbi manus,inquit, mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos. IOD. CAPVT LXXXVI.

MAnus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos,facti ſunt cibus earum in contritionem filij populi mei.)Plane & abſque cunctatione melius, id eſt, leuius fuit occiſis gladio,quàm interfectis fame. Non modo quia compendioſius mortem perpeſsi ſunt, verùm quia plurimam ad augendorum ſcelerum neceſsitatem euaſerũt.Quantum enim fuit, quòd dum paulatim fame extabeſcunt, inter ipſos diræ conſumptionis moras manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos,& facti ſunt cibus earum?Hoc enim feciſſe legitur mulier quędam Maria nomine,genere & facultate nobilis,quæ cum reliqua multitudine Hieroſolymis reperta, communem cum omnibus obſidionis caſum ferebat.Dolenda verò & lamentationi congruens ironia,qua mulieres eiuſmodi præ fame in inſaniam atrociter conuerſas miſericordes appellat. C A P H. (Compleuit dominus furorem ſuum, effudit iram indignationis ſuæ, & ſuccendit ignem in Syon & deuorauit fundamenta eius.)Vbi hæc ſecundum furorem ſuum dominus locutus eſt?In Moyſe,
Deut.28. inter multas & horrendas maledictiones, quas vtique prophetica veritate comminatus eſt,Homo,inquit,delicatus vita & luxurioſus valde inuidebit fratri ſuo, & vxori quæ cubat in ſinu ſuo, ne det ei de carnibus filiorum ſuorum quas comedet, eo quòd nihil habeat aliud in obſidione & penuria,qua vaſtauerint te inimici tui,intra omnes portas tuas,& cætera.

Quomodo non crediderint prædicenti, quòd hæc mala ventura eſſent eis,& apoſtolis eius clamauerunt,recedite,recedite,abite:& illi ad gentes conuerſi ſunt. LAMED. CAPVT LXXXVII.

NOn crediderunt reges terræ,& vniuerſi habitatores orbis,quoniam ingrederetur hoſtis inimicus per portas Hieruſalem.M E M.)Propter peccata prophetarum eius,& iniquitates ſacerdotum eius,qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum. N V N. (Errauerunt cæci in
Pſal.2. plateis,polluti ſunt in ſanguine.Cumq; non poſſent intrare, tenuerunt lacinias ſuas.)Reges terræ & principes qui aſtiterunt & cõuenerunt aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius,imo & habitatores vrbis,non crediderũt, quòd propter peccata prophetarum eius, & iniquitates ſacerdotum eius,qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum, ingrederetur hoſtis inimicus per portas

per portas Hierusalem. Non, inquam, crediderũt, cùm audirent sibi prædicentem. Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Item: Cùm illum fleuisse super ciuitatem audissent, & dixisse, quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, &c. non crediderunt. Parum est non crediderunt, insuper & ipsum occiderunt, & occidendo mensuram patrum suorum impleruntt. Idcirco errauerunt cæci in plateis, ita vt exemplo Sodomorum, non possint inuenire ostium, quia polluti sunt sanguine eius, qui dicit. Ego sum ostium. Cumq; non possent, subauditur, tenere eum, tenuerunt lacinias suas, id est, cum veram non apprehenderint iustitiam, inanes ceremonias, vanas & pannosas sectati sunt carnis iustitias. S A M E C H. (Recedite polluti clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe sunt, & commoti dixerunt, inter gentes non addet vltra vt habitet in eis.) Idcirco cæci in plateis sanguine polluti errauerunt, quia postquam prophetarum & ipsius prophetarum domini sanguinem fuderunt, clamauerunt prophetis sapientibus, & scribis, quos misit ad eos, clamauerunt, inquam, persequendo de ciuitate in ciuitatem, & iurgati sunt, atque commoti seditiones excitando in apostolos Christi, & dixerunt. Recedite polluti, recedite, abite, nolite tangere, nolite loqui nobis in isto nomine. Hoc dixerunt inter gentes, & hæc dicendo fecerunt vt abirent ad gentes, & dicerent eis. Vobis quidem oportebat primùm loqui verbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Ergo non addet, inquit, vltra, vt habitet in eis, ita vt recedens dicat. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Matth. 23. Lucæ. 19. Genes. 19. Ioan. 10. Matth. 23. Actor. 13. Matth. 23.

Quomodo facies domini diuiserit eos in ipsa obsidione præ intestina discordia, quia Barrabam seditionis auctorem elegerant sibi: Christum crucifigentes, quem tandem reliquiæ Israel cognoscentes, dicent: Lubricauerunt vestigia nostra, spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris. PHE. CAP. LXXXVIII.

FAcies domini diuisit eos, non addet vt respiciat eos. Facies sacerdotum non erubuerunt, neque senũ miserti sunt.) Propter hęc facies domini, facies irata, qualis iuxta Psalmistam est vultus domini super facientes mala, diuisit, eos diuisit, inquã multiplici diuisione aduersum semetipsos. Antequã ingrederetur hostis Romanus per portas Hierusalẽ, cùm adhuc clausi essent, triplici (vt Iosephus refert) semetipsos intus bello dilacerabant, & illam legẽti miserabilem tragœdiam satis claret, quàm verè hic dictum sit, facies sacerdotum nõ erubuerunt, neq; senum miserti sunt. Non, inquit, addet, subauditur deus, vt respiciat eos, sed proprijs seditionibus diuisos interire permittet eos. Et meritò, quia data sibi optione, Barrabam seditionis auctorem dimitti sibi petierunt, regem autem suum pacificum occiderunt. A I N. (Cum adhuc subsisteremus defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cùm respiceremus attenti ad gentem, quæ saluare nos non poterat. Z A D I. Lubricauerunt vestigia nostra, in itinere platearum nostrarum, appropinquauit finis noster, completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.) Dicant hoc saltem reliquiæ Israel, dicant vt conuertantur & saluentur. Quid mirum, si postquam occidendo Christo domino cecidimus, ita facies domini diuisit nos? Nempe & cùm adhuc subsisteremus, antequam in morte eius ruinam nostram perpetrassemus, defecerunt multoties à domino deo nostro, oculi nostri conuersi ad auxilium nostrum vanum, respicientes attenti ad gentem, quæ saluare non poterat, verbi gratia, sperantes in Aegypto, in equis & equitibus fiduciam habentes, Baal quoq; & vitulos pro deo colentes. Hoc modo lubricauerunt vestigia nostra, & claudicauimus in duas partes, in itinere platearum nostrarum, id est, in idololatria licentiosa, & plena scelerum. Plateæ nanque latæ viæ sunt, & vagum atque licentiosum designant idololatriæ ritum. Idcirco appropinquauit finis noster, idcirco completi sunt dies nostri, & iustus est dominus qui hæc fecit nobis. C O P H. (Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli, super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.) Venit, inquam, & cito venit finis noster, nec in tempora longa factum est istud. Velociores enim fuerunt persecutores nostri aquilis cœli. Qui enim fuerunt persecutores nostri, nisi peccata nostra? Porro de velocitate peccati persequentis loquitur deus ad Cain. Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit. Igitur persecutores, id est, peccata nostra velociores fuerunt aquilis cœli, quia vbi peracta sunt, statim in foribus affuerunt, vt nullam vsquam pateret effugium. Super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Idcirco Psalmista dicit. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, subauditur, patet locus effugij, quoniam deus iudex est. Metaphoricos per montes superbiam peccantium, per desertum desertionem à deo significat, iuxta quod ipse Ecce, inquit, relinquetur vobis domus vestra deserta. R E S C H. Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus. In vmbra tua viuemus in gentibus. (Quæ

Psal. 35. Genes. 4. Psal. 74. Matth. 23.

(Quæ tandem velocium persecutorum nostrorum, quæ peccatorum nostrorum velociter nos persequentium summa est? Nimirum mors Christi domini, quia captus est in peccatis nostris, quia scelere nostro ad mortem ductus est, & eum cui diximus, antequam veniret, in vmbra tua viuemus in gentibus, id est, in gratia tua saluabimur, & ab omni gente non sancta discernemur, hæc enim & huiusmodi de illo in scripturis legebamus, eum, inquam, in peccatis nostris cepimus & in mortem tradidimus. Hoc facto nosipsos occidimus, nam spiritus oris nostri ipse Christus dominus. Spiritus, inquam, sine quo nusquam vita est, nusquam salus, & sine quo mortuum ac sine anima est, quicquid ore nostro ex lege, aut prophetis legimus, vel scire nos arbitramur.

Quomodo lamentationes omnes, consolationis bona spe concludat, dicendo cum ironia, Gaude & lætare filia Edom, completa est, &c. per Edom omnes terrenos qui persecutionem inferunt, per Syon omnes electos, qui persecutionem sustinent significans.

SCHIN. CAPVT LXXXIX.

GAude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus. Ad te quoque peruenit calix, inebriaberis atque nudaberis. T H A V. Completa est iniquitas tua filia Syon, non addet vltra vt transmigret te. Visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.) Lamentationum conclusio bona, consolationis spe lamentatorem recreat, tum de imminente, & certissima hostium vindicta, tum de sanctæ Syon, quę captiua fuerat, visitatione & liberatione ęterna. Gaude, inquit, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus. Nomine Edom, quod interpretatur terrenus siue sanguineus, vniuersos hostes cœlestis Hierusalem, quia verè terreni sunt, significat. Sic Psalmista, cum eodem quo & iste spiritu lamentando dixisset. Super flumina Babylonis illic
Psal. 136. sedimus & fleuimus, dum recordaremur Syon, & cætera. Hostes eiusdem Syō hoc eodem significans nomine, dixit ad dominum. Memor esto domine filiorum Edom in die Hierusalem. Qui dicunt, exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Gaude, inquit, & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, id est, quæ terrenum habes fundamentum, quæ hic recipis consolationem tuam. Hus quippe consolator interpretatur. Grauis ironia. Vnde enim gaudeas, & læteris filia Edom? Quia ad te quoq; perueniet calix iræ dei, quo inebriaberis, & nudaberis. Bibes enim fel sempiternæ amaritudinis, & æterna confusione ignominiosa eris. Tua autem iniquitas completa est ò filia Syon, id est, pœna vel captiuitas tua temporalis est, non addet vltra, vt transmigret te finita hac præsentis seculi transmigratione, vel captiuitate. Visitauit iniquitatem tuam, scilicet deus, ò filia Edom, discooperuit peccata tua. Repetitio, confirmatio damnationis & confusionis Edom. Hic quidem propheta hostes supernæ Hierusalem, semel & iterum designat per Edom, cum si solam attenderet historiam, potius nominare debuisset Babylonem. Psalmista verò primo quidem per Edom significat eosdem hostes Hierusalem, dicendo. Memor esto domine filiorum Edom, deinde autem per Babylonem, dicendo. Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam.

FINIS LIBRI COMMENTARIORVM IN HIEREMIAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Quomodo in afflictione ciuitatis, sanctis prophetis increbuerunt consolatoriæ visiones futuri regni dei. CAPVT I.

HAC mundi ætate quinta, quàm præcedenti volumine sumus ingresſi, sanctis in Babylone captiuis, propheticæ crebreſcunt visiones regni dei, quarum claritas sic illud citius affuturum denuntiat, quomodo albeſcente aurora solem in proximo adesse nemo qui ambigat. Nec enim solis iam, vt ante, verbis spiritus sanctus in aurem loquitur prophetarum, sed & quasdam imagines quibus oculos videntium familiarius instruat, digito dei, qui est ipse, præpingit. Verbi gratia. Vbi ante captiuitatem istam visus est filius hominis veniẽs in nubibus cœli, vt daretur ei regnum & honor, & omnis populus tribus & linguę seruirent ei. O venerabilis ordo regni dei, ô rationabilis & opportuna consolatio regis dei. Non venit hoc regnum cum festinatione, quemadmodum regnum huius mundi, de quo rectiſsimè dictum ſit. Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouiſsimis suis benedictione carebit. Festinauit Cain terrę ambitor ædificare ciuitatem, & vocare nomen eius ex nomine filij sui Enoch, occiso Abel fratre suo. Extunc à filijs huius seculi festinatum est ad regnandum, vsq; dum venit diluuium, & perdidit omnes. Post hoc surrexit Nemroth potens in terra, & robustus venator coram domino, & hic festinus regnauit. Fuit autem principium regni eius hæc ipsa, de qua nũc loquimur, Babylon. In ista regnabatur, & iugum ferreum regis eius Nabuchodonosor, posuerat nunc dominus super collum cunctarum gẽtium. Porrò regnum dei veniebat interim, cùm dilatione, & ciues eius propter spem illius de terra, & de cognatione sua egrediebantur, non acceptis repromiſsionibus, sed à longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Nunc maxime confortato regno mundi peregrinabantur, & hospites erant, imò & captiui ciues regni dei, & dicebant præsenti captiuitatis loco commoniti. Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra, &c.

Psal. 10. Hiere. 28. Hebr. 11. Psal. 136.

Quòd Ezechiel propheta difficilis ſit, & quòd in prima viſione rectè quæri debeat, quomodo quatuor animalia vnum animal ſint. CAPVT II.

IGitur reuelationes regni dei debita cum veneratione suscipientes. Ad prophetam Ezechiel accedamus, cuius difficultatem (vt ait beatus Hieronymus) Hebræorum probat traditio. Nam nisi quis apud eos ætatem sacerdotalis ministerij, id est, tricesimum annum impleuerit, nec principia libri Geneseos, nec Canticum Canticorum, nec huius voluminis exordium, & finem legere permittitur, vt ad perfectam scientiam & mysticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Item dicit: De hac visione prolixius diximus, quia & obscura est, & à multis variè exponitur. Sed & beatus papa Gregorius secundum dulcedinem gratiæ sibi collatæ, pleniſsimè dixit, de prophetia præscripti, id est, tricesimi anni vsque ad illum locum. Et tu sume tibi sartaginem ferream, & pones eam murum ferreum inter te & inter ciuitatem. Cùm ergo de hac visione tanti viri dixerint, & ante ipsos à multis variè exposita sit, & vt fatentur ipsi, multum habeat obscuritatis, nos quid faciemus? Tenemur quippe nostri voluptate propositi, vt ne in isto quidem propheta tam arduo, tamq́ue difficili tædeat nos immorari, quærendo testimonia gloriæ Christi filij dei. Fatemur enim aliquid non paruum de obscuro superesse, quòd adhuc studiosius elucidandum sit. Quid est illud? Nimirum similitudo quatuor animalium. In quo hæc similitudo quicquam adhuc obscuritatis aut difficultatis habet? In eo videlicet, quòd & quatuor animalia dicuntur, & animal vnum. Nam sic in prophetia anni sexti post multa legimus. Ipsum est animal, quòd videram iuxta fluuium Chobar. Cumq́ue ambularent Cherubin, ibant & pariter rotæ iuxta ea. Ac deinceps. Ipsum est animal quod vidi subter deum Israel iuxta fluuium Chobar. Et intellexi quia Cherubin essent. Quatuor per quatuor vultus vni, & quatuor alæ vni, & similitudo manus hominis sub alis eorum, & similitudo vultuum eorum, ipsi vultus quos videram, iuxta fluuium Chobar. Igitur animalia ipsa, quæ & quatuor sunt, & vnum, duce spiritu sancto, quærere cupimus, nihil metuentes quòd in visione à multis propter suimet obscuritatem variè exposita, varietatem seu multitudinem expositionum auxerimus. Nam ipsum animal quod quærimus, cùm inuentum fuerit, tale ac tantum est, vt solo nomine, vel auctoritate sua paruitatem nostram si opus sit, ab omnium qui hæc visuri sunt contemptu vel indignatione defendere poſsit.

Ezech. 4. Ezech. 10.

CAP. I. *De ipso propheta quomodo eiusdem cuius visionem vidit typum gesserit filij dei, quid ventus turbinis, & quid nubes magna, & quid inuoluens ignis, & cætera quæ adiecta sunt, quid sint.* CAPVT III.

CAP. I. ET Vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, &
splendor in circuitu eius. Et de medio eius quasi species electri, id est, de medio ignis, & ex
medio eorum similitudo quatuor animalium. Et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis,
& quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, & pedes eorum pedes recti, & planta eorum quasi
planta pedis vituli, & scintillæ quasi aspectus æris candentis.) Videns iste, qui in propria vel pri-
ma persona nùnc dicit, & vidi, præmisit secundum tertiam personam de semetipso loquens, &
facta est super eum ibi manus domini. Ad idem & ante hoc per primam personam dixit. Aperti
sunt cœli & vidi visiones dei. Itaque veritatem seruat coniunctam humilitati, vt pro humilitate
dicat, facta est super eum manus domini, & pro necessaria rei veritate dicat, & vidi visiones dei.
Porrò cùm dicit, visiones dei, pulchrè & rectè subintelleximus filij, de deo dei, quia nihil melius
occurrere potest intellectui, quàm ad propriam visiones istas pertinere personam filij dei, quem
& nomine significat, Ezechiel nanque interpretatur fortitudo dei. Porrò Buzi contemptus siue
spretus interpretatur. Et rectè dei filius per Ezechiel filium Buzi sacerdotem designatur, quia
Psal. 119. cùm sit fortitudo dei, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, secundũ carnem
filius est populi contemptibilis, populi Iudaici ex eo contempti, quòd eundem filium suum cõ-
tempsit. Itaq; visiones istæ dei, reuelationes sunt aduentus Christi filij dei, qui rectissimè in isto
propheta, alibi vnum animal dicitur, alibi quatuor animalia, videlicet propter quatuor necessaria
nobis euangelij sui sacramenta, quæ postmodum singula proprijs speciebus agnoscẽda sunt. Vi-
suro autem aduentum huius filij dei pulchrè & causa præostenditur, propter quam illum nobis
aduenire necessarium fuit. Et ecce, inquit, ventus turbinis veniebat ab aquilone, &c. Ventus tur-
binis ab aquilone venit, quãdo frigidus à charitate dei, diabolus flauit, & turbine tentationis ge-
nus humanũ in primis parentibus à beatitudinis statu deiecit. Tunc venit & nubes magna, id est,
eiusdẽ generis humani cęcitas, qua conuolutus homo, & inimicus deo factus, à visione faciei eius
exciderat. Post hæc & ignis inuoluens. i. damnatio post hanc vitam peccatores excipiens, & sem-
piterno horrore conuoluens. Attamen in circuitu eius splendor, inquit, quia videlicet in ipsa ira
iustè illata, diuinitas splendere non desijt, creaturam suam prosequens, multisq; monitis & signis
1. Tim. 2. reuocans ad cognitionem sui. Propter hæc vtiq; mediatorem dei & hominũ, deum & hominem
Iesum Christum aduenire nobis necessariũ fuit. Sequitur ergo. De medio autem eius quasi spe-
Electrum. cies electri, id est, de medio ignis. Electrum pretiosissimum, ex auro argentoq; confectum, vna
eademq; persona iam dicti mediatoris dei & hominũ, in quo pretiosa diuinitas vt aurum, nostra
verò humanitas mundissima in illo velut argentum est. Talis species electri de medio ignis, quia
nimirum propter nos damnatus & mortuus, mediator dei & hominum, talis ab inferis victor as-
cendit. Et ex medio eorum, scilicet venti, vel turbinis, nubes & ignis, & splẽdoris in circuitu mi-
cantis, similitudo quatuor animalium. O visor visionũ dei, si vt ipse post multa dicturus es, vnum
est animal, quomodo quatuor numeras? Ait. Et hic aspectus eorum. Similitudo hominis in eis.
Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni. Ac si dicat. Vnius quidem erat similitudo hominis,
Iesu Christi filij dei, similitudo, inquam, & nondum res, nondum enim natura erat filius homi-
nis, sed huic vni quatuor facies, & huic vni quatuor pennæ, quas vtiq; facies, & pennas visionem
dei speranti nescire non licet. Quæ porrò illæ sunt? Prima est incarnatio vel natiuitas eiusdem
hominis Iesu Christi filij dei. Secunda passio. Tertia resurrectio. Quarta ascensio, vel sessio ad
dextram patris. Facies istas non vidisse nobis non licet, sicut apostolicum catholicæ confessio-
nis symbolum docet. Credo, inquit, in deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.
Sequitur continuò. Et in Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum. Hoc est vnum
animal, hic est vnus homo, de quo nunc dicit, similitudo hominis in eis. Qui cõceptus est de spi-
ritu sancto, natus ex Maria virgine. Hæc est facies prima. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus,
mortuus, & sepultus, descendit ad inferna. Hæc est secunda facies. Tertia die resurrexit à mor-
tuis. Hæc est facies tertia. Ascendit in cœlum, sedet ad dextram dei patris omnipotẽtis, inde ven-
turus iudicare viuos & mortuos. Hæc est facies quarta. Tot facies, & totidẽ pennæ huic vni. Ve-
rùm quæ facies, eædem & pennæ. Sed facies, quia per fidem cognosci possunt, & cognitu neces-
sariæ sunt, pennæ autem, quia ratione humana comprehendi non possunt. Pedes eorum, pe-
des recti, quia videlicet processus eorum iustitia sunt dei, & ad iustitiam valent omni credenti.
Quid enim rectius aut iustius, quàm obedientem fuisse Christum patri in omnibus his? Idcirco
continuò subiungit. Et planta pedis eorum, quasi planta pedis vituli. Vitulus ex præcepto legis
solebat pro peccato offerri multitudinis, siue sacerdotis & multitudinis simul. Ergo planta pe-
dis eorum, vt planta pedis vituli, id est, finalis vtilitas eorum, remissio est peccatorum totius
mundi. Et scintillæ quasi aspectus æris candentis. Recolamus quia redemptor noster incarnatus
& passus,

& passus, postquàm resurrexit, & in cœlũ ascendit, magnifica hominibus dona scintillauit, quando factus est repente de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes apostoli, & apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis. Hæc, inquam, recolamus, & sciemus quid dixerit, & scintillæ quasi aspectus æris candentis. Nam dona illa scintillæ fuerunt quasi aspectus æris candentis, vtpote cum feruore charitatis igneæ, longe audibilem reddentia tinnitum euangelicæ prædicationis. Acto.2.

Quid facies sit, & pennas per quatuor partes habere, ipsasq; inuicem iunctas esse, & quid quod ait, non reuertebantur cùm incederent. CAPVT IIII.

ET manus hominis sub pennis eorũ, in quatuor partibus Et facies & pennas per quatuor partes habebant, iunctæq; erant pennæ eorũ alterius ad alterum. Non reuertebantur cum incederent, sed vnumquodq; ante faciem suam gradiebatur.) Facies eorum nunc ex parte cognoscimus, pennas eorũ per spem sequimur, speramus enim, quia quod nunc per speculum in ænigmate videmus, tandem facie ad faciem visuri sumus. Manus enim per familiaritatem charitatis contingimus, quibus & trahimur, vti per fidem & spem eadem charitate opifice, post facies & pennas curramus. Sub pennis, inquit, manus hominis in quatuor partibus, quia nimirũ in iam dictis quatuor euangelij sacramentis, altitudinẽ consilij diuini per fidem aspicere non possemus, nisi inclinata ad nos charitas, familiari nobis tactu blandiretur. Et iunctæ erant pennæ eorum alterius ad alterum, quia videlicet sic sibi coniuncta illa, & consociata sunt, vt nihil prosit fidem alterius habere, nisi credas & alterum. Verbi gratia. Quid prodest credere Christum pro salute generis humani passum, nisi credas & de incorrupta virgine natum? Non reuertebantur ait cùm incederẽt, sed vnumquodq; ante faciem suam gradiebatur. Verum est, & sana fide credendum, quia postquam semel incesserunt, non reuertentur amplius, neq; enim fiet, quòd impijssima hæresis delirare ausa est, vt iterum Christus nascatur, iterumq; patiatur, iterum resurgat, iterumq; in cœlum ascendat, sed sicut Apostolus ait. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quòd autem viuit, viuit deo. Item: Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno, alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum, ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit, & quemadmodum statutũ est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium, sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit, expectantibus se in salutem per fidem. Igitur vnumquodque coram facie sua gradiebatur, & non reuertebantur, quia nimirum singula eorum, quæ diximus facta sunt semel, & non iterabuntur. Rom.6. Hebr.9.

Quid sit in vno Christo facies hominis, facies leonis, facies vituli, facies aquilæ volantis, cur facies leonis à dextris, cur facies vituli à sinistris, & cur facies aquilæ desuper. CAPVT V.

SImilitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, à dextris ipsorum quatuor, facies autem bouis à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ desuper.) Hoc est quod paulo ante diximus, quia cùm credidimus propter quod & locuti sumus, Iesum Christũ filium dei vnicum de spiritu sancto conceptum, & ex Maria virgine natum, faciem vtiq; veri intuemur hominis, non in phantasmate, sed in veritate carnis absque peccato concepti & nati. Cùm autem itidem passum sub pontio Pilato, crucifixum, mortuum, & sepultum, ad infernum descendisse credentes confitemur, proculdubio faciem vituli contemplamur, vituli immaculati, qualem nõ litera, sed in spiritu legis intelligimus, dicente domino ad Moysen. Si sacerdos qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciẽs populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatũ domino, &c. de quibus suo loco plenius pro posse diximus. Cùm nihilominus credimus, & confitemur, quia tertia die resurrexit à mortuis, nimirũ cum tremula fide, & fideli tremore faciẽ sumpsimus leonis fortissimi, de quo patriarcha Iacob, Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Ad summum, cùm credimus & confitemur, quia ascẽdit in cœlum, sedet ad dextram dei patris omnipotentis, inde venturus est iudicare viuos & mortuos, ecce ista est nobis facies aquilæ, quàm nubes suscepit ab oculis humanis, quemadmodum ipse dixit. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Notandum interea, quòd faciem leonis à dextris, faciem autem bouis intuetur à sinistris ipsorũ quatuor, id est, vnius mediatoris dei & hominum, in quem dicuntur ista quatuor. Nam per dexteram felicitas, per sinistram designari solet aduersitas. Facies ergo leonis à dextris, quia nimirum magna illi est felicitas resurrectionis, facies autem bouis à sinistris, quia dura & laboriosa fuit illi humilitas passionis, quemadmodum dicebat. Tristis est anima mea vsq; ad mortem, & spiritus quidẽ promptus est, caro autem infirma. Porrò quod facies aquilæ desuper sit, quia in cœlum ascendit, gaudentes videmus, quemadmodum dicit Apostolus. Videmus dominũ Iesum propter passionem mortis, Leuit.4. Gene.49. Iohan.3. Matth.26. Hebr.2.

CAP. I. gloria & honore coronatũ,&c.Sed & quòd inde venturus iudicare viuos & mortuos,faciẽ aqui-
læ reſpicit,quæ vt Phyſici perhibent,pullos ſuos iudicare ſolet. Singulos quippe radijs ſolis ob-
ijcit,& eum qui libero aſpectu ſolem intuetur,vt propriũ genus agnoſcit, eum autem qui reuer-
beratis & palpantibus oculis ſolem non ſuſtinet, velut adulterinam ſui generis maculam damnat
atq; abijcit.Sic nimirum iſte qui aſcendit in cœlum,cùm inde venerit iudicare viuos & mortuos,
ſingulos & omnes nos examinabit, adductos ante terribile illud tribunal ſuæ vel paternæ maie-
ſtatis,& quem gloria diuinitatis pro conſcientia reuerberauerit,tradet igni inextinguibili, quem
aũt illa ſuo intuitu dignum iudicabit, componet in illũ glorioſum & felicem cœtũ filiorum dei.

*Cur in Apocalypſi non idem animalium ordo, & quo reſpiciens Iohannes, illic poſt faciem leo-
nis,hic autem quo intendens propheta prius poſuerit faciem hominis, & quo ſenſu
iſte quatuor pennas vni, hic autem ſingula animalia ſenas alas ha-
bere dixerit.* CAPVT VI.

HIc iam rectè quæritur,cur in Apocalypſi iſtorum quatuor animalium non idem ordo ſit?Sic
enim ſcriptura illa dicit. Et animal primum ſimile leoni. Et ſecundum animal ſimile vitulo.
Apoc.4. Et tertium animal habens faciem quaſi hominis. Et quartum animal ſimile aquilæ volanti. Hoc
ergo quæritur,quid ſibi velit ordo tam diuerſus.Primoq́ue dicimus,quia nihil contrarium reſo-
nat in eo quod dicit,primum, ſecundum, & tertium animal. Nam hic propheta huiuſmodi no-
mini nihil appoſuit,ſed hoc tantum,ſimilitudo,inquit, vultus eorũ facies hominis, & facies leo-
nis à dextris, &c. Attamen quoniam prius ſimilitudinem poſuit hominis, eſto vt idem valeat,ac
ſi dicat,prima facies hominis,& ſecunda facies leonis,aut vituli. Vterque ordo ratus,neque alter
alteri contrarius eſt, diuerſo tamen reſpectu. Ille videlicet veteris inſtrumenti, hic autem noui.
Ille conſideratione ſcripturæ veteris,hic autem rei gerendę reſpectu ordinem ſuum tenuit.Ete-
nim vnus idemq́; mediator dei & hominum in ſcriptura legiſlatoris Moyſi, prius leo,quàm ho-
Geneſ.49. mo dictus eſt.Prius,inquam,leo,& inde vitulus,deinde homo, deinde aquila, per Moyſen dici-
tur.Nam apud illum in libro Geneſis,Iacob patriarcha dicit.Catulus leonis Iuda ad prædam fili
Leuit.9. mi aſcendiſti.Requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna.In libro autem Leuitici, per vitulum
Deut.18. ſine dubio figuratur, qui pro peccato iubetur immolari, & extra caſtra efferri, atque incendi. In
Deuteronomio promittitur homo in veritate carnis,& omnis naturę hominis, dum idem Moy-
ſes dicit.Prophetam de gente tua,& de fratribus tuis,ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus,
ipſum audies vt petiſti à domino deo tuo in Oreb. Nam qui cauſas petitionis veraciter attendit,
in libro Exodi,planè intelligit illud dictũ,& hoc promiſſum,quòd deus homo fieret, cui poſſet
Deut.32. homo loqui. Tandem in Cantico Deuteronomij aquilæ aſsimilatur, cùm dicitur. Sicut aquila
prouocans ad volandum pullos ſuos,& ſuper eos volitans,expandit alas ſuas,& aſſumpſit eos,at-
Iohan.3. que portauit in humeris ſuis.Quòd ita rectè intelligitur,vt dum dicit. Nemo aſcẽdit in cœlum,
niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo, ſubaudiamus,expedire nobis, vt ſicut
aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, ſic ille faciat nobis, & quo aſ-
cendere non poſſumus,portet nos in humeris ſuis,portet nos ſuper alas ſuæ diuinitatis.Igitur &
ille qui dixit,animal primum ſimile leoni,verum dixit,quia ſic res prænunciata fuerat,& ille qui
primam poſuit faciem hominis, rectè nihilominus fecit, quia ſic res adimplenda erat. Et ſi ritè
perpendas, pulchra eſt contentio, quaſi duorum hominum honore ſe inuicem præuenientium,
dum & ille de nouo teſtamento ſacrum ſeruat ordinem ſcripturæ veteris, & hic de veteri teſta-
mento ſacroſanctum obſeruat effectum, ordinemq́ue euangelicæ nouitatis. Sed & illud quæri-
tur,quomodo hic dicat, quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, ille autem & quatuor anima-
lia ſingula eorum habebant alas ſenas.Ad quod breuiter dicendum,quia ſingulæ facies, ſingulas
& eodem ſenſu ſenas habent alas, quia videlicet in ſingulis ſacramentis Chriſti filij dei, vna ea-
demq́ue excellentia,vnus volatus vnus ſpiritus, vna diuinitas eſt,vnum verbum,per quòd in ſex
diebus omnia facta ſunt.

*Quòd rectè ſancta eccleſia,non niſi quatuor euangeliſtas recipere voluerit,& quæ facies
cui euangeliſtæ maximè congruit.* CAPVT VII.

IGitur vt ſuperius quærendum propoſuimus inueniſſe nos arbitramur, quia & animal vnum,&
quatuor animalia ſunt,id eſt,vnus Chriſtus,&quatuor principalia Chriſti ſacramẽta ſunt,quo-
rum facies nulli licet ignorare Chriſtianorum, licet comprehendere non poſsit volatum. Vndè
verè laudabilis, & veneratione digna ſanctæ eccleſiæ ſtudioſitas, atq; diligentia, quæ plures hoc
numero habere noluit euangeliſtas.Siquidem & præter iſtos,multi euangelia ſcripſerunt,ſicut &
Lucas teſtatur dicẽs.Quandoquidẽ multi conati ſunt ordinare narrationem, quæ in nobis com-
pletæ ſunt rerum,ſicut tradiderunt nobis,quia ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt, viſum
eſt, & mihi aſſecuto à principio omnia, diligenter ex ordine tibi ſcribere optimè Theophile, vt
cognoſcas eorũ verborum de quibus eruditus es veritatem.Bene ergo ne tantæ maieſtatis mate-
riam turba ſcriptorũ ſuo.i.humano ſenſu ſcribentium,vilem redderet, atq; multitudine dictorũ
ſiue rerum

siue rerum mentes atque aures humani generis vsq; ad fastidium implendo oneraret, terminum posuit magistra discretio, sedentis in ecclesia spiritussancti, sufficere iudicans, quadrigam euangelistarum, cursuro per mundum verbo euágelij Christi dei & hominis, sacerdotis & regis. Istos enim non hominis ordinatio, sed dei vocatio præparauit, & quasi in speculis gratiæ, quatuor facies huius propheticæ veritatis in eis expressit. Deniq; in Matthæo facies hominis, in Marco facies leonis, in Luca facies vituli, in Iohanne facies agnoscitur aquilæ volantis. Hoc penè cunctis notú est, licet de Matthæo & Marco diuersa dixerint magni doctores. Alijs in Matthæo faciem hominis, & in Marco faciem leonis, atq; alijs econtra in Matthæo faciem leonis, & in Marco suscipientibus faciem hominis. Nec verò soli euangelistæ, sed & quiq; fidelium singuli pro modulo suo facies istas imitari possunt, sectando cum fide, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iustitiam. Christianum quippe prudẽtem esse, id est, hominis Christi faciem habere, temperantem esse, crucifigendo carnem suam cum vitijs & concupiscentijs, id planè est faciem vituli habere, fortem esse in aduersis, id est, faciem leonis, iustitiam tenere, id est, faciem habere aquilæ volãtis.

Quomodo facies & pennæ animalium desuper extentæ sint, quæ duæ pennæ & quomodo iungi, quomodo corpora eorum tegere, & ipsa animalia quomodo vbi erat spiritus impetus, illuc isse vel ire, & non reuerti dicantur. CAP. VIII.

ET facies eorum, & pennæ eorum extentæ desuper. Duæ pennæ singulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum.) Facies animaliũ, & pennæ eorum desuper extentæ sunt quia neq; de terra sunt, neq; de terra loquuntur, sed de sursum sunt, & sursum tendunt, sursum vocant rationalis hominis animum, vt contemnat quicquid in imò est, dicatq;, nostra aũt conuersatio in cœlis est. Porrò duæ pennæ singulorũ quæ coniunguntur, & duæ quæ tegunt corpora eorũ, eædem sunt, omnes scripturæ altisonæ diuũm testamẽtorum euangelicæ fidei testimonium perhibentium, omnes istæ iunguntur & concorditer sonant ad aperiendũ fidelibus. Iunguntur nihilominus ad tegendum & claudendum infidelibus, quemadmodũ dicit Apostolus. Quòd si etiam opertũ est euangelium nostrũ, in his qui pereunt est opertũ, in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infideliũ, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei. (Et vnumquodq́; eorum coram facie sua ambulabat. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent.) Et supra dixit, quia non reuertebantur cum incederẽt, sed vnumquodq́; ante faciem suam gradiebatur. Possemus arbitrari, quòd tantũ pro firmamento rei repetitio facta sit, nisi quia interpositũ est, quòd non otiosum existimamus, vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur. Quandam vtique, id quod dicitur, gradientium sonat acrimoniam, pugnantium constantiam, vincentium triumphalem gloriam. Quis enim nesciat, quia sacramenta euangelij per mundũ gradi cœperunt duce sancto spiritu, & illuc tantum gradi potuerunt euangelij præcones, vbi erat spiritus impetus? Alioqui nisi fortissimo ferrentur spiritus impetu, tanta fuerunt obstacula contradicentiũ, vt inaniter graderentur, & ambulantia in vacuum reuerterentur. Sed dicit ipse homo & deus, sacerdos & rex, suis quadrigis, suis animalibus. Cùm autẽ inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus, docebit vos in illa hora, quę oporteat dicere. Item: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus sanctus. Igitur vbi erat spiritus impetus, illuc gradiebantur, & non reuertebantur, cùm ambularẽt, id est, duce ac principe belli sancto spiritu sine victoriæ effectu non reuertebantur, cùm aduersus principem mundi diabolum dimicarẽt. Nempe hoc est quod per alium prophetam de verbo suo loquens deus, non reuertetur, inquit, ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.

Philip. 3. 2. Cor. 4. Matth. 10. Marc 13. Lucæ 12. Esa. 55.

Quomodo aspectus animalium quasi carbonum ignis ardentium aspectus sit: & quis ille ignis: & quòd de igne fulgur egrediens erat. CAPVT IX.

ET similitudo animalium aspectus eorũ quasi carbonum ignis ardentiũ, & quasi aspectus lampadarum. Hæc erat visio discurrens in medio animaliũ, splẽdor ignis, & de igne fulgur egrediens.) Bona similitudo animaliũ, bonum vtrobiq; habens effectũ, hinc comburens quasi aspectus carbonũ ardentium, illinc illuminans, quasi aspectus lampadarũ. Nihil verius, nihil Christianæ fidei certius atq; constantius. Quid enim consequimur, tendendo in aspectus huiusmodi animalium? Quid accipimus credẽdo in vnum Iesum Christũ dei filium de spiritu sancto ex Maria virgine conceptum & natum, deinde passum, crucifixum, mortuũ ac sepultum, deinde à mortuis tertia die propria virtute suscitatum, deinde super cœlos eleuatũ vsq; ad paternę maiestatis consessum? Quid, inquam, vultus istos aspicientes, ista credentes & confitentes consequimur vel accipimus? Nimirum geminum spiritus sancti donum, quorum alterum & primũ remissio est peccatorum, alterum & secundum diuersarum est distributio gratiarum. Primò nanq; vultuum istorum intuitu. i. prima Christi confessione, dum baptizamur, remissionem peccatorũ accipimus, & illic aspectus animaliũ sic nobis est, quasi carbonũ ignis ardentiũ, comburuntur enim atq; consumuntur illic omnes sordes pręcedentiũ delictorum. Deinde secundo vultuũ eorundem intuitu,

 cùm im-

CAP. I. cum impositionem manuum accipimus,diuisiua singulis gratia tribuitur, prout vult spiritus san-
ctus,atq; illic nobis sunt quasi aspectus lampadarũ.Lucet enim proximus quisq; nostrum in gra-
1.Cor.12. tia quam accepit,alius in fide,alius in sermone sapientiæ vel scientiæ,alius in operatione virtutũ.
Bona igitur & operosa similitudo aspectus animalium.Quid porrò,vel quomodo erat,imò quæ
est hæc visio discurrens in medio quatuor animalium splendor ignis,& de igne fulgur egrediẽs?
Profectò splendor serenam lucis pulchritudinem , fulgur egrediens molestum affert timorem.
Ergo splendor ignis lucida est serenitas charitatis, fulgur egrediens seueritas est timoris dei. Et
ordine quidem vel actu prior est amor , posterior verò timor . Igitur quia ex vno eodemq; ani-
malium istorum contuitu & ignis splendet charitatis,& pœnalis egreditur fulgur timoris,quem
perfecta charitas foras mittit, rectè dictum est, hæc erat visio discurrrens in medio quatuor ani-
1.Iohan. 4. malium? Nam quamdiu in hoc mortali corpore sumus, singulis nostrum visio talis discurrit, dũ
anima , dei & supernæ gloriæ contemplatrix, nunc amore dilatatur, nunc timore constringitur
ex vno eodemque igne cœlestis desiderij. Nam etsi multum in charitate profecit , quæ perfecta
Psal.18. seruilem timorem foras mittit,attamen illo timore non caret,de quo scriptum est. Timor domi-
Eccle.9. ni sanctus permanens in seculum seculi. Hic timor diligentem, etiam reuerentem, & religiosum
facit, non iam quidem seruientem in timore , attamen exultantem cum tremore , quia quamuis
Rom.8. diligat & diligendo exultet, nemo tamen scit vtrum amore an odio dignus sit. Et siquidem scit,
iuxta illud. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro,quòd sumus filij dei,non tamen sci-
re præsumit,sed sciens quodammodo nescit,& nesciens aliquo modo scit.

Quando animalia reuertantur in similitudinem fulguris coruscantis ; cùm supra dictum sit,
quia non reuertebantur. CAPVT X.

ET animalia ibant,& reuertebantur in similitudine fulguris coruscantis.) Reuertebantur, in-
quit. At idem supra semel atque iterum dixit, quia non reuertebantur . Num idem affirmat
quod negauit? Non vtiq;,sed diuersi sunt modi reuersionis. De duobus modis qui nõ reuertun-
Lucæ 21. tur,supra diximus,nunc dicere oportebat,quo nam modo,vel quibus modis reuertantur. Primò
Matth.24. fidelium neminem latet,quòd animalia hęc tunc reuersura sint in similitudinem fulguris coruf-
cantis,quando cùm potestate magna & maiestate veniet iudicare mundum,quemadmodum di-
cit. Sicut enim fulgur exit ab oriente,& paret vsq; in occidentem,ita erit aduentus filij hominis.
Tunc,inquam,hæc animalia reuertentur, tunc enim ad conuincendum impios, & lætificandum
1.Tim.2. pios,palam omnibus fiet,quàm verè vnus idemq; mediator dei & hominum Christus, homo,&
vitulus,& leo,& aquila sit,id est,quàm verè cum deus esset,carnẽ assumpserit, & pro omni mun-
do passus sit,& resurrexerit,atq; in cœlum ascenderit. Deinde sciendum, quia cum baptizamur,
vel baptizamus in nomine Christi Iesu.Itemq; cùm sacrosanctum corporis ac sanguinis eius my-
steriũ in sancto altari celebramus, hæc animalia sine dubio præsentia inuisibili ad nos reuertun-
Rom.6. tur.Nam de reuersione illorum, secundum baptismi sacramentum Apostolus loquitur. Omnes
quicunq; in Christo Iesu baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus . Consepulti enim su-
mus cum illo per baptismum in mortem , vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam
patris,ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.Porrò de reuersione secundum corporis & sangui-
nis eius sacramentum,idem dicit.Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bi-
1.Cor.11. betis,mortem domini annunciabitis,donec veniat.Igitur & reuertuntur animalia hæc,reuersio-
Matth.18. ne quidem vel pręsentia inuisibili,sed actu vel sacramẽto visibili,vndè dicit.Ecce ego vobiscum
sum omnibus diebus,vsque ad consummationem seculi.

Quid sit rota vna apparens iuxta animalia,quæ eius quatuor facies,quid sit,quòd dictum est,
quasi visio maris,quomodo vna similitudo ipsarum quatuor,quomodo ro-
ta in medio rotæ. CAPVT XI.

CVmque aspicerem animalia, apparuit rota vna super terram, iuxta animalia, habens quatuor
facies,& aspectus rotarum & opus earum, quasi visio maris. Et vna similitudo ipsarum qua-
tuor & aspectus earũ, & opera quasi si sit rota in medio rotæ.) Rota vna hoc loco est omnis san-
Psal.76. cta veteris instrumenti scriptura , de qua veraciter iuxta Psalmistam dicere liceat . Vox tonitrui
tui in rota . Nam reuera exinde deus tonat , contestans omni mundo, nec latere finit, quanta sit
quatuor animaliũ auctoritas. Ergo cum aspicerem,inquit,animalia, apparuit rota vna super ter-
ram iuxta animalia. Nihil verius. Nam verissimè aspicientibus nobis hæc animalia,id est,fideliter
credentibus,ea quę iam diximus quatuor euangelicæ fidei sacramenta,apparet atq; intelligibilis
fit sancta legis & prophetarum scriptura,tota in modũ rotæ perfecta,veluti si cuipiam rei obscu-
ræ,clarissimũ candelabrum admoueas . Quãto enim propius legem & prophetas intelligere vo-
lens,facies istas,facies Christi adhibueris,tanto pulchriorem, tantoq; perfectiorem rotam istam
considerando admiraberis,& admirãdo gaudebis.Et econtrario, quãto negligentius vel tardius
animalia hæc aspexeris,tãto segniorem & tanto magis sine sensu vitali, rotam istam suspicaberis.
Proinde Iudæi, quia hæc animalia non aspiciunt, rotam istam quasi mortuam & ignobilem sibi
reddunt,

reddunt, non quia sic est, sed quia non nisi in Christo secundum animalia hęc videri vel inueniri
potest vita, quæ in illa est. Vndè Apostolus. Vsque in hodiernum enim diem idipsum velamen 2.Cor.3.
in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur. Ita nimirum
cùm hic dicit, cumque aspicerem animalia, apparuit rota vna, idem est, ac si dicat, nisi aspicerem
animalia, non apparuisset mihi rota illa. Apparuit autem super terram iuxta animalia, tanquam
diceret. Non aspiciet me aliquis, nisi aspiciat hæc animalia, non apparebo cuiquam, nisi cui appa-
ruerint hæc animalia. Quare autem additum est, super terram, nisi quia prius latuerant, & ad-
huc vbi hæc animalia non aspiciuntur, latent subtus terram, subtus terrenitatem Iudaicam? Vel
super terram, subauditur omnem nunc apparet rota, quæ prius ne curreret, in sola coercebatur
Iudæa, fitq; quod dixit Psalmista. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Psal.107.
Habens, inquit, quatuor facies. Quæ animalium, imò vnius animalis, vt superius dictum est, ipsæ
& non aliæ sunt vnius rotæ quatuor facies. Non quidem hic ipsarum in rota exprimit proprie-
tates facierum, sed eædem ipsæ sunt. Omnis enim scriptura sancta, scriptura vetus, tam legalis
quàm prophetica, quatuor istis faciebus, scilicet hominis, vituli, leonis, atq; aquilæ volātis est di-
stincta, quia quicquid ad docendum, ad instruendum, ad erudiendum omnem hominem vtile
sonat, eo tendit, eo spectat, vt mediatorem dei & hominum, Iesum Christum vere hominē, vere 1.Tim.2.
passum & mortuum, vere resurrexisse à mortuis, vere ascendisse in cœlum, secundū euangelij fi-
dem testetur atq; defendat. Et aspectus, ait rotarum, & opus earum quasi visio maris. Quæ putas
vel qualis est visio maris? Vtiq; inexpertis, & corde pauidis tremenda est, & desperabilis, exper-
tis autem & animo constantibus, adeo tolerabilis, vt non dubitent fragili ligno committere se ad
vincendam altitudinem fluctuum, violentiamque abyssi vehementis. Tunc si flauerit aura placi-
da, velociter atq; delectabiliter optatam deferuntur in patriam, si autem ventum sequātur con-
trarium, & sydera errantia, non perueniunt ad portum, sed in fluctibus res pariter amittūt & vi-
tam. Talis nimirum rotarum, siue rotæ quatuor facies habentis visio est. Inertibus & veram fidei
virtutem non habentibus, tremenda & inaccessibilis est, studiosis autem & bonam spem haben-
tibus, adeò tractabilis, vt non dubitent se nauiculæ ecclesiæ, & arbori crucis cōmittere, ad trans-
meandam altitudinem dictorū & sensuum, qui multiplices sunt in lege, & prophetis & psalmis.
Tunc si aspirauerit gratia spiritus sancti, isto quasi delectabili nauigio currunt in illam cœlestem
patriam, si autem spiritum erroris & vanitatem sectentur hæreticam, peius in hoc profundo pe-
reunt, quàm si paupertatem propriam confitentes, nunquam nauigandi sumpsissent audaciam.
Et vna, inquit, similitudo ipsarum quatuor. Verè vna similitudo, nam si quis in vna facie erraue-
rit, nunquam in cæteris veritatis notitiam tenebit. Verbi gratia. Qui illud non bene perspexerit,
quòd facies leonis in eo sit, quòd resurrexit à mortuis, iuxta quod rota ista loco illo testatur, ca-
tulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis
suscitabit eum, nunquam faciem aquilæ volantis in eo perspiciet, quòd in cœlum ascendit, vbi
nos iuxta testimonium rotæ huius, nos inquam pullos suos portare possit in humeris suis. Sic &
qui faciem hominis non perspicit, in eo vt credat quòd deus & homo sit, non est illi vndè sciat,
quod passione sua mundum redimere potuerit. Sic vna est similitudo ipsarum quatuor, vt nimi-
rum qui in vna facie fallitur, consequenter fallatur & in omnibus. Et aspectus earum & opera
quasi si sit rota in medio rotę. Hoc pingendo potius, quàm scribendo, hoc agendo melius, quàm
colloquendo ostenditur, videlicet quomodo rota in medio rotæ, quasi per centrum ducatur, &
quantum alterius continet, tanta sui parte ab altera contineatur. Cæterùm iuxta sensum spiritua-
lem vel mysticum, rota est in medio rotæ, id est, sensus spiritualis in medio literæ. Cum enim
vtrunq;, scilicet veritatem historiæ & intelligentiam suscipiamus allegoriæ, rotam veraciter ha-
bemus in medio rotæ.

Quomodo per quatuor partes euntes eant, quomodo vel quibus aspectus sit horribilis, & quo-
modo totum corpus sit plenum oculis. CAPVT XII.

PEr quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cum ambularent. Statura quoq;
erat in rotis, & altitudo, & horribilis aspectus, & totum corpus plenū oculis in circuitu ipsa-
rum quatuor.) Quomodo inquam fieri potuerit, vel posit, vt rotæ corporales aut visibiles per
quatuor partes euntes eant, & non reuertantur cū ambulauerint, præsertim cum aspectus earum
& opera sic sint, quasi si sit rota in medio rotæ, videat qui potest. Cæterùm quia visio est, intel-
ligi potest, quòd simul omnes & eædem id diuersas quatuor partes abirent, & non reuerteren-
tur cum ambularent. In re quæ significabatur, nō dubium est, quomodo factum sit aut fiat, quia
videlicet sancta scriptura sæpedictas habens quatuor facies, per quatuor facies suas eundo iuit,
id est, quadrifidum cōtinens sensum incarnationis, passionis, resurrectionis, & ascensionis Chri-
sti filij dei, quatuor mundi partes occupauit. Quod non reuertebantur cum ambularent, ita in-
telligendum, vt supra. Quomodo autem, vel quibus statura, & altitudo rotarum vel aspectus ea-
rū est, aut erat horribilis? Nimirū malè videntibus, & inuidentibus Iudæis est horribilis, eo quòd
animalia

CAP. I. animalia hæc, iuxta quæ constiterunt rotæ istæ, non aspexerint & aspicere noluerint. Idcirco altitudo vel aspectus rotarum horribilis est illis, maximè quia totum corpus illarum plenum est oculis. Sic illis quondam cornutus, id est, radiosus Moyses ex consortio sermonis dei, fuit horribilis, cum eis potius dulcis esse debuisset atque venerabilis, & timebant prope accedere. Quod faciei splendidæ radijs in Moyse, hoc tam multis oculis significatur in corpore rotarum in hac visione. Quicquid loquitur Moyses remoto velamine splendidum est, quicquid sanctæ scripturę rota continet, credentibus in Christum altum & luminosum est. Verùm Iudæis Christum non recipientibus, & de illo scripturas loqui non consentiētibus, quicquid exinde illis ingeritur, quo magis altū, eo magis horribile, & quo magis luminosum, eo magis intolerabile. Fugiunt vt quondam Moysen fugerunt, & lippientibus oculis velamen perfidiæ pertinaciter obstringunt.

Quomodo cum ambulantibus rotæ ambulent, & cum eleuatis eleuentur, & quomodo spiritum sequantur, vel spiritus vitæ in illis sit. CAPVT XIII.

CVmque ambularent animalia, ambulabant pariter & rota iuxta ea, & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ. Quocunque ibat spiritus, illuc eunte spiritu, & rotæ pariter leuabantur sequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis. (Animalia ambulare, est euangelium Christi de loco ad locum, de gente in gentem transire, ipsaque de terra eleuari

Esaiæ 2. est, sublimiter intelligi, quia scriptum est. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Denique quando in nomine Christi pœnitentiam & remissionem peccatorum prædicari cœptum est ab Hierusalem, extunc animalia hæc ambulare cœperunt, extunc de terra eleuata, id est, sublimiter intellecta sunt, & toti mundo in tanta veneratione habita, vt non minus hominis aut vituli faciem mundus adoret, iuxta præscriptam rationem, quàm hominis ac vituli creatorem deum patrem, non inquam, minus leonis aut aquilæ volantis, quàm totius mundi creatricem Trinitatem. Ita ambulantibus, & ita eleuatis animalibus, pariter & rotæ ambulant, & pariter eleuantur, quia videlicet quocunque pergit euangelium CHRISTI, lex & prophetę comitantur, neutrum quippe sine altero cuiquam suscipere conceditur, & quantumlibet vilem habeat corticem literæ, lex æquali cum euangelio maiestate honoratur & glorificatur in vno eodemque spiritu. Quare? Spiritus enim vitę erat in rotis. Ac si dicat. Nam extrinsecus quidem hispida legis litera occidit, sed spiritus viuificās intus est suauis & dulcis. Verum ergo est quia quocunque ibat spiritus, illuc eunte spiritu, & rotæ pariter leuabantur sequentes eum. Quod est dicere. Apud quemcunque est spiritus sanctus, apud illum aperiente sensum ad intelligendum scripturas spiritu sancto, scripturæ ipsæ in magno honore habentur, in magna æqui vt euangelium Christi maiestate adoratur & suscipitur. Quis enim dignè suscipiens illud de verbo dei dictum.

Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, non statim intelligens, eadem venera-

Psal. 148. tione suscipiat illud de psalmo. Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Itemq;

Gene. 1. illud de Moyse. Dixit deus, fiat lux, & facta est lux, dixit deus, fiat hoc vel illud, & factum est ita? Ergo cum euntibus ibant, & cum stantibus stabant, & cum eleuatis à terra pariter eleuabantur, & rotæ sequentes ea, quia spiritus vitæ erat in rotis. Proinde non putent Iudæi, quòd cum animalia hæc abire, & ad gentes ire fecerunt, lex & prophetæ apud illos remanserint, vel quòd cùm hæc animalia foris stent extra synagogam ipsorum, lex & prophetæ intus sint, quia si verus est hic propheta ipsorum, cum euntibus abierunt, & cum foris stantibus animalibus nostris rotę istę de synagoga illa egressæ stant foris, stant, inquam, foris spiritus vitę, qui est in rotis, & intra synagogam abdita sola est litera, quæ occidit.

Quid sit super capita animalium similitudo firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & quid sub firmamento pennæ extentæ alterius ad alterum, & quomodo vnumquodq; velet corpus suum. CAPVT XIIII.

ET similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extenti super capita eorum desuper. Sub firmamento autem pennæ eorum rectè alterius ad alterum. Vnumquodq; duabus alis velabat corpus suum, & alterum similiter velabatur.) Similitudo firmamenti super capita animalium, regnum immortalitatis est, pro mercede paratum euangelizantibus, & suscipientibus Christi euangelium. Hoc firmamentum quasi aspectus est crystalli horribilis, videlicet quia crystallum forte quidē nimis est, sed ex aqua solidatur, rectè per crystallum regnum illud intelligitur, vbi & angelica natura ex mutabili immutabilis facta, & ita solidata est, vt iam solui vel in vitium labi non possit, pro eo quòd apostatis spontè labentibus angelis, pars illa lapsum humiliter cauit, & cum superbientibus pedem mouere noluit. Et humana quoq; natura itidem remuneranda est, vt post resurrectionem solidata, iam vltra neq; mori, neq; peccare possit. Quod crystallum horribile, & extensum super capita animalium dicitur, quia illę potestates angelicæ, quæ omnipotentis dei conspectui assistunt, nobis adhuc in hac corruptione

positis

positis, terribiles atque pauendæ sunt. Vndè Daniel, cum quasdam regni illius vidisset imagines, horruit, inquit, spiritus meus. Ego Daniel territus sum nimis, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Sub hoc firmamento ait pennæ eorum rectè alterius ad alterum, veruntamen vnumquodq; duabus alis velabat corpus suum. Nam quamdiu in hoc mortali corpore sumus, vbi quidem gratiarum cœlestium sese nobis alæ aperiunt, quicquid illud est, rectum & rationabile sonat in toto euangelio sanctorum animalium, summaq; concordia alterius ad alterum. Nam sibi bene consonant, & bene conueniunt, Christum non hominem tantum, sed & verum esse deum, atque idcirco dignè hominem vnum potuisse passione sua totum redimere mundum. Idcirco nihilominus, quia deus est, potuisse resurgere à mortuis, & ascendere in cœlum. Verùm hæc ipsa nunc ex parte nobis velantur, neque ad plenum ea cognoscere possumus, quemadmodum dicit Apostolus. Ex parte enim cognoscimus, & ex patre prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Amplius autem infidelibus totum velatur, quorum, vt superius dictum est, quia infideles sunt, mentes excæcauit deus. Igitur sub firmamento pennæ eorum rectè quidem alterius ad alterum, sed vnumquodque duabus alis velabat corpus suum, quia quamdiu in hac mortalitate viuitur, ipsum quod credimus nõ parua nobis ex parte absconditur. Et alterum inquit similiter velabatur. Similiter inquam, nam pro quanta parte cuique nostrum absconditum est vnumquodlibet eorum quæ credidimus, pro tanta parte & alterum velatur, nec maiore quispiam mensura mysterium sacrosanctæ incarnationis, quam passionis aut resurrectionis comprehendere mereretur.

Daniel.7. 1.Cor.13.

Quid sit audire sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, & in quo quasi sonum sublimis dei, quid sonus castrorum, & quid sit stantibus eis, dimitti pennas eorum.

CAPVT XV.

ET audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis dei. Cum ambularent quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Cumque starent, dimittebantur pennæ eorum. Nam cum fieret vox supra firmamentum quod erat super caput eorum, stabant & submittebant alas suas.) Vbi factus est repentè de cœlo sonus tanquàm aduenientis spiritus vehementis, repleuit totam domum vbi erant sedentes apostoli, illic extunc audiri cœpit sonus alarum animalium cœlestium, ita vt facta hac voce conueniret multitudo, quæ & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Tunc inquam cœpit audiri, sonus alarum sicut sonus aquarum multarum. Multæ siquidem gratiæ cœlestes, multa charismatum tunc dona confluxerunt, multa viuæ aquæ flumina de ventre credentiũ fluere cœperunt, multis sermonibus, multis loquelis, & omnium gentium linguis, completumq; est illud. Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Item: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbũ, & nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Igitur audiebam, inquit, sonum alarum quasi sonum aquarum multarum, quem videlicet sonum maiorem faciebat motus aquarum aliarum motus aquarum repugnantium, secundum alterius quoque psalmi testimonium. Eleuauerunt, inquit, flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam, eleuauerunt flumina fluctus suos, à vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Cuius enim hoc, nisi mirabilis domini miraculum fuit? Fuerant enim homines idiotæ & sine literis, quibus nunc datum est os & sapientia, cui non poterant resistere, & contradicere omnes aduersarij sui. Propterea cùm dixisset, quasi sonum aquarum multarum, continuò subiunxit. Quasi sonũ sublimis dei. Hoc & ipsi fatentur cùm dicunt, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. Nam reuera neque ab homine neque per hominem talem sonum, siue tantas voces acceperũt, sed per reuelationem Iesu Christi, vtiq; sublimis dei sedentis sublimi solio ad dexteram patris. Cum (inquit) ambularent quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Cum ambularent. i. prædicarent. Nam ad sonum prædicationis sonus econtrario fiebat contradictionis, iuxta quod ante dictum est. Eleuauerunt flumina fluctus suos, à vocibus aquarum multarum, & hinc erat quasi sonus multitudinis atq; castrorum. Et cum starent dimittebantur pennæ eorum. Cum starent, id est, cũ non prędicarent. Stabant enim aliquando prohibente ne ambularent deo, vetante spiritu sancto, iuxta illud in actibus Apostolorum. Transeuntes autem Phrygiam & Galaciæ regionem vetiti sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autem in Misiam, tentabãt ire in Bithiniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Igitur cum fieret vox super firmamentum, cum audirent sublimis dei, vel spiritus sancti prohibentis imperium, quod imminebat capiti eorũ, cui subiecti erãt, & parati ad obediendum, stabant, id est, non prædicabanti, & tunc dimittebantur pennę eorum, nec erat vt sonus multitudinis atque castrorum, quia non erat contradictio, aut bellum, nisi ad eum, qui ex parte ipsorum erat prædicationis sonum.

Actu.2. Psal.45. Psal.18. Psal.92. Lucæ21. 1.Cor.4. Actu.16.

CAPVT.I, *Qid sit similitudo throni super firmamentum, & quid sit aspectus homis nis super thronum sedentis.* CAPVT XVI.

ET super firmamentum quod erat imminens capiti eorum quasi aspectus lapidis sapphyri si-
militudo trhoni, & super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper.
Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus eius per circuitum à lumbis eius &
desuper, & à lumbis eius vsque ad dorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, velut
aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aspectus splendoris per gyrum. Hæc
erat visio similitudinis gloriæ domini.) Quòd super firmamentũ in illo immortalitatis regno su-
per omnem principatum & potestatem & virtutem, non iam similitudo, sed veritas throni sit, &
non iam similitudo quasi aspectus hominis, sed verus aspectus veri hominis Iesu Christi sedeat
desuper, assertione nostra non indiget. Certum quippe habet catholica fides, & de hoc dubitare
cuipiam sacrilegium est, quia quod tunc in imagine ostendebatur ex tunc in rei veritate perfe-
ctum est, ex quo videntibus apostolis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, & se-
Actu.1. dit à dextris dei, iuxta illud. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Sedes illius firmi-
Psal.119. tatem & gloriam designat, cùm dicit, quasi aspectus lapidis sapphyri. Nam in lapide firmitas, in
sapphyro sereni cœli pulchritudo est. Quare aũt in illa similitudine throni solum videt quasi as-
pectum hominis, cum hactenus quatuor facies numerauerit, faciem hominis, faciem leonis, faci-
em vituli, faciem aquilæ volantis? Videlicet quia sedens ille, leo, vitulus, aquila dicitur, tantum
pro similitudine vel parabolica translatione, homo autem est, & esse permanet in veritate naturę.
Et hunc hominem vidi (inquit) quasi speciem electri. Nam quomodo electrum non ex vna tan-
tum specie, sed ex duabus constat speciebus, auri atque argenti, sic homo ille, non ex vna tantum
sed ex duabus consistit naturis, deus ex sua, vel ex dei patris, homo ex nostra substantia quam as-
sumpsit. Nec tantum quasi speciem electri, sed velut aspectum ignis, ait, intrinsecus eius per cir-
cuitum à lumbis eius & desuper. Ignis intrinsecus, eius ignea diuinitatis virtus est, quæ intrinse-
Heb.12. cus habitans, carne vestita est. Nam deus noster ignis consumens est. A lumbis, inquam, desu-
per tantum ignis, nam à lumbis eius vsque ad dorsum. Vidi (inquit) quasi speciem ignis splen-
dentis in circuitu, simulque velut aspectum arcus cum fuerit in nube, in die pluuiæ. Quid est hoc
nisi quia ante carnis assumptionem, quæ per lumbos rectè exprimitur, deus generi humano ira-
tus, tantummodo ignis consumens erat postquam autem carnem assumpsit, iam non solummodo
Gene.9. ignis, sed & inclinatio nobis est propitiationis. Arcus quippe in die pluuiæ signum est fœderis &
pacis, sicut ipse deus Noe promisit. Igitur à lumbis eius vsque dorsum, simul species ignis & aspe-
ctus arcus quod est signum propitiationis, quia postquàm homo factus est, sic ignem iustitiæ, vel
iudicij sui placida miserationis aura contemperauit, vt neminem ignis ille iudicaturus sit, qui
nunc interim per fidem ad misericordiam eius confugere voluerit. Hic talis aspectus tam tem-
peratus splendoris per gyrum, omnibus nimirum paratus qui in circuitu eius sunt, qui in ip-
sum credunt, qui ad ipsum respiciunt. Hæc visio similitudinis gloriæ domini, id est, dignam &
congruam præferens similitudinem eius, quæ nunc est gloriæ domini, gloriæ filij dei, eius qui-
dem filij hominis gloria & honore coronati, & constituti super opera manuum patris.

Quorum in hoc propheta typum gesserit, quòd ait: Et vidi & cecidi in faciem meam, & cætera. & quomodo ad gentes apostatrices missus sit. CAP. XVII.

CAP. II. ET vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loquentis, & dicit ad me fili hominis, sta
super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi,
& statuit me supra pedes meos.) Post reuelatam euangelij Christi gloriam, quæ deinceps conse-
cuta sint, vel consequantur, prophetica visio demonstrare hinc incipit, clauso quidem sermone,
sed tali sermonis vel reuelationis ordine, vt collata cum rebus deinde gestis, prope quasi histori-
ca narratio sit. Propheta ipse postquam euangelij figuras siue imagines tam mirabiles peruidit,
iam nunc prædicatoris eiusdem euangelij, id est, apostolorum vel discipulorum Christi typum
gerit. Et vidit (inquit) & cecidi in faciem meam. Non statim vt vidit similitudinem quatuor ani-
malium, vel cætera quæ consecuta sunt, cecidit in faciem suam, sed postquam vidit similitudi-
nem throni, & desuper similitudinem quasi aspectus hominis, cecidit ait, in faciem meam. Sic ni-
mirum apostoli non statim vt Christum dominum cœperunt sequi, & videre gloriam euangelij
eius, ita cognouerunt eum, vel ita crediderunt vt adorarẽt eum, sed postquam resurrexit à mor-
tuis, & in cœlum ascendit, adorauerunt, & adorandum illum esse prædicauerunt. Et audiui (ait)
vocem loquentis, & ait ad me. Fili hominis sta super pedes tuos. Dicendo fili hominis, ammone-
bat eum propriæ conditionis, ne nesciret, quod cœlesti admissus esset visioni, gratiæ magis esse
quam meriti. Et apostolis vtique quodammodo dictum est, state super pedes vestros, & reuera
ingressus est in eos spiritus, & statuit eos super pedes suos, quãdo qui prius erãt infirmi & timidi,
induti sunt virtute ex alto, confirmati spiritu sancto ita vt (verbi gratia) Petrus qui Christum do-
minum

minum & magiſtrum ſuum, confiteri timuerat coram vna ancilla oſtiaria, iam confiteri non dubitaret in plena ſynagoga, imò coram vniuerſa Roma mundi domina, tot faſcibus, tot poteſtatibus, totque gladijs armata. (Et audiui loquentem ad me & dicentem. Fili hominis, mitto ego te ad filios Iſrael ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerũt à me. Patres eorum præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc, & filij dura facie & indomabili corde ſunt. (Quid aliud dictum putamus apoſtolis, niſi vt confirmati ſpiritu ſancto, irent ad filios Iſrael, non iam dei populum, ſed plurali numero gentes, gentes apoſtatrices, quæ à domino receſſerunt, gentibus quibuſlibet deteriores, quorum patres præuaricati fuerint pactum domini vſque ad diem illum, & ipſi malorum patrum filij peſſimi, dura facie & indominabili corde erant? Neque enim tunc temporis ſine auctoritate ſcripturæ diceret illis Stephanus protomartyr. Dura ciruice & incircuncifis cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut patres veſtri, & vos. (Et dices ad eos. Hæc dicit dominus deus. Si fortè vel ipſi audiant, & ſi fortè quieſcãt, quia domus exaſperans eſt. Et ſcient quia propheta fuerit in medio eorum.) Non ignorabat dominus deus, quòd nec ipſi audirent, neque quieſcerent, ſicut nec patres eorum audierant, aut quieuerant, ſed illis oportebat primùm loqui verbum dei, vt eſſent inexcuſabiles, ſcire nolentes, quod propheta ille, de quo prę dixerat Moyſes, fuerit in medio eorum. Actu.7. Actu.13. Deut.18.

Quid ſit librum coram illo expandi, qui erat inuolutus & ſcriptus intus & foris, & quid in eo ſcriptas eſſe lamentationes & carmen, & væ. CAPVT XVIII.

Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Et vidi, & ecce manus miſſa ad me in qua erat inuolutus liber. Et expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.) Liber iſte inuolutus ipſe eſt qui in Apocalyp. memoratur ſeptem ſigillis ſignatus. Intus & foris ſcriptus eſt, intus videlicet per allegoriam, foris per hiſtoriam. Intus per ſpiritualem intellectum, foris per ſenſum literę ſimplicem. Hic denique liber, omnis ſanctuarij ſcriptura eſt. Hunc manus miſſa coram apoſtolis expandit, quando dextra patris filius dei, ſcripturarum illis intelligentiam dedit, ſicut ait Lucas, quia tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Lamentationes in hoc libro ſcriptæ ſunt, & carmen, & væ. Prius lamentationes, deinde carmen, quia qui ſeminãt in lachrymis, in gaudio metent, qui autem nunc lamentari, id eſt, pœnitentiam agere nolunt, illis vę, quia mittentur in ignem æternum. Quid aliud totus liber, quid, inquam, aliud omnis ſacra ſcriptura continet? Et rectè dicitur, aperi os tuum & comede quæcunque ego do tibi, quia nimirum oportet vt ad comedendum verbum dei cibum, pia auiditate ſummiſsi diſponamur, iuxta quod in pſalmo dicitur. Dilata os tuum, & imple-bo illud. Comedere quippe eſt ſcripturam intelligere, quod dei donum eſt, propter quod dicit, & comede quæcunque ego do tibi. Ergo noſtrum quidem eſt os aperire, id eſt, ſcripturæ intellectum quęrere, dei autem implere, id eſt, verum ſcripturę ſenſum aperire. Hunc librum, niſi manus miſſa expandiſſet, hodie non legeremus, id eſt, ſanctam ſcripturam, niſi Chriſtus dei filius in ſemetipſo opere adimpleſſet, nõ intelligeremus. (Et comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.) Qui expertus eſt, ipſe nouit, quàm verè dulcis ſit ſcripturarum cibus, id eſt, ſenſus ſpiritualis. Propter quod dicit. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & fauum ori meo. (Et dixit ad me. Fili hominis vade ad domum Iſrael, & loquêris verba mea ad eos. Non enim ad populum profundi ſermonis, & ignotę linguę tu mitteris, quorum non poſsis audire ſermones. Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te. Domus autẽ Iſrael noluit audire te, quia nolunt audire me.) Quàm verè hæc dicta ſint, effectus probauit. Si (inquit) ad populos multos profundi ſermonis, & ignotæ linguæ mittereris, ipſi audirent te, quod & factum eſt. Domus autẽ Iſrael noluit audire te. Quod & factum eſt. Nos enim populi multi, profundi ſermonis: Græci & Latini, miſſos ad nos audiuimus apoſtolos Chriſti, domus autem Iſrael eos audire noluit. Apoca.5. Lucæ 24. Pſal.125. Pſal.80. CAP. III. Pſal.118.

Manifeſta tranſcurrimus, imo & quædam tranſilimus, quia videlicet iam oſtio patente ſi ſemper ad Apoſtolica reſpicias tempora, ferè nihil eſt quod greſſus intelligentiæ retardet.

Quomodo apoſtoli Chriſti, quos vt ſpiritus iſte aſſumpſerit, audierint poſt ſe vocem commotionis magnæ, benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo. CAP. XIX.

Et aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnę, benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo. Et vocem alarum animalium, percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum ſequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Hoc dicere primùm vtiq; apoſtolico congruit ordini. Et aſſumpſit me (inquit) ſpiritus, ſubauditur in opus vel miniſterium ſuum. Sic enim dicit in actibus Apoſtolorum idem ſpiritus ſanctus. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus quo aſſumpſi eos. Quid autem eſt, quòd aſſumente ſe ſpiritu, audiui (inquit) poſt me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo? Nimirum cum hinc plura rectè & vtiliter dicantur, illud cum auctoritate ſcripturæ fidendenter dicamus, quia omni habẽti dabitur, id eſt, euangelizanti cuiq; quantũ accepit gratia ſcientię vel ſapientię, magis ac magis Actu.13. Lucæ 19.

CAP. IIII. ac magis augebitur. Ergo assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ, & vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum sequentium animalia, idem est ac si dicat. Vbi ad imperium sancti spiritus, obedienter euangelij ministerium ingressus sum, creditumque mihi talentum cœpi expendere, magis ac magis sensu ditescere, atque aures audiendi cœpi habere, & interno auditu audire vocem commotionis magnæ, vocem & lamentationem supernæ patriæ, totiusq; angelicæ curiæ, & in cœlis conuersari, suspensa mente, cum adhuc in terris peregrinarer corpore, & intelligere præclarius euangeliorum alas sacramentorum adinuicem percutientium, id est, consona veritatis testimonia reddentium, intelligere nihilominus vocem rotarum sequentium animalia, id est, legis & prophetarum testimonia Christi euangelio consonantia. Hæc omnia post me audiui, id est, de præterito recollegi. Verbi
Ioan.13. gratia. Petrus coram se non audiebat, præsentis quippe domini facta vel dicta non intelligebat.
Matth.15. Propterea dictum est illi. Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Et alibi tam Pe-
Ioan.16. tro quàm cæteris. Adhuc & vos sine intellectu estis? Nec mirum. Erant enim homines idiotæ & sine literis. At vbi eum, scilicet Petrum assumpsit spiritus promissus, ab eodem domino dicente, cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, præteritum Christi euangelium, sensu & intellectu recollegit, præteritas quoque prophetarum voces intus audiuit, foris
Actu.2. enunciauit, dixit enim. Viri Iudæi & qui habitatis Hierusalem vniuersi, non sicut vos æstimatis hi
Iohel.2. ebrij sunt, cùm sit hora diei tertia. Sed hoc est quod dictum est per prophetam Iohel. Et erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, & cætera. Et subinde. Dauid enim dicit in eum. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Igitur qui ante me, ne saltem alarum animalium vocem audire potui, iam assumptus à spiritu, non solum animalium, sed & rotarum animalia sequentium vocem post me audiui magna commotione, id est, qui cum in præsenti haberem deum, ne saltem incarnationis eius causam, passionis vtilitatem, resurrectionis veritatem, ascensionis gloriam intelligere potui. Iam misso de cœlis spiritu sancto, non solum hæc, sed & legis & prophetarum arcana de præterito valui percipere, magna interim auditus certitudine. Et quasi quæreres, qualem vocem audierit, vel ne dubitatores vtrum articulatam, an inarticulatam vocem audierit, in illa magnitudine commotionis, pulchrè ait. Benedicta gloria domini de loco sancto suo, non quòd sola, sed quòd prima hæc vox laudis in commotione animalium audita sit. Nam vbi prima facies hominis alam suam mouit, id est, vbi primùm deus homo factus in carne apparuit, audita est bene hæc eadem angelicæ laudis vox. Gloria in
Luc.2. excelsis DEO. Proinde si quæras, de quo loco sancto suo benedicta sit gloria domini, ecce locus eius in excelsum solium paternæ maiestatis, cuius ad dexteram consedit gloriosus victor, quod præoptantes simul & prenunciantes, dicebant. Gloria in excelsis Deo.

Quomodo apostoli accepto spiritu sancto amari & indignantes facti sint, & ad quem aceruum nouarum frugum venerint, sederint, & mœrentes manserint. CAPVT XX.

SPiritus quoque leuauit me, & assumpsit me, & abij amarus, in indignatione spiritus mei. Manus enim domini erat mecum confortas me.) Bene & competenter. Parum quippe fuerat sanctis apostolis per assumptionem spiritus vocem audisse post se, id est, facta præterita, & antiquas
Actu.2. scripturas intellexisse, nisi per eundem spiritum leuati, & competenti fiducia sublimes facti, auderent amari indignantesque incedere spirituali indignatione & seuera amaritudine, qualem vtique indignationem siue amaritudinem, spiritus sanctus sese illis conferre significans, apparere voluit in igne. Nam apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquàm ignis. Proinde quasi quæreres quomodo amarus, vel quali indignatione, addit continuò. Manus enim domini erat mecum confortans me. Ergo fortitudo zeli, qua fortes facti sunt apostoli, ipsa est amaritudo dulcedini vitiorum contraria, ipsa est indignatio quę pro causa dei, quamlibet altos homines despicere non dubitat. Et veni ad transmigrationem, ad aceruum nouarum frugum, ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar, & sedi vbi illi sedebant, mansi diebus septem mœrens in medio eorum.) Miro modo prophetica hęc scriptura, tempus quoque insinuat, quo Christi apostolos virtute armatos, ad prędicandum misit spiritus sancti gratia, dicendo. Et veni ad transmigrationem, ad aceruum nouarum frugum. Quo enim anni tempore sint aceruí nouarum frugum in terris illis, testantur duo panes primitiarum, qui in solennitate Pētecostes, ex lege iubebantur offerri. Ergo non ab re ad aceruum nouarum frugum se venisse dicit, spiritualiter pro ratione temporis nouas fruges eos appellans, qui per prędicationem apostolorum ad Christum collecti sunt, ipsa die aduentus spiritus sancti. Spiritualiter, inquam, ipsos transmigrationem, ipsos aceruum appellat nouarum frugum, ipsos habitari dicit iuxta fluuium Chobar. Transmigrationem, quia nimirum creden-

credendo in Christum, captiuos se esse confitebantur, & transmigratos in Adam ab illa superna Hierusalem. Aceruum nouarum frugum, quia consepulti grano frumēti Christo per baptismum in mortem, deinceps in nouitate vitæ ambulare cœperunt. Iuxta fluuium Chobar, quòd nostra lingua graue sonat, habitabant, quia quotquot supernæ Hierusalem veraciter meminerunt, grauitatem miseræ mortalitatis tristes præ oculis habebant & flebant, iuxta illud Dauidicum. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Sedi, inquit, vbi illi sedebant, & mansi septem diebus mœrens in medio eorum. Et apostoli vtique in medio predictorum mœrentes sederunt, mœrentes, inquam, non modo quòd in mundi huius Babylone captiui essent, verùm & quòd nimium paucos ex cognatis suis Iudæis ad memoriam supernæ Hierusalem reuocare possent, insuper & multas persecutiones ab eis illatas sustinerent. Septem dies quibus in medio eorum sedisse dicitur, post hęc egressurus in campum ad imperium domini, totum significant tempus, quo Iudæam non reliquerunt apostoli, scilicet ferè bis septem annos, vsque ad quartum Claudij annum, quo Paulus & Barnabas à spiritu sancto ad prædicandum gentibus sunt missi, & Petrus Romam ingressus est. Colos. 2. Roma. 6. Psal. 136.

Quanta sit euangelizandi necessitas eis quibus dispensatio credita est, secundùm id quod ait: Speculatorem dedi te domui Israel, & quòd per hæc subuersio prænuncietur Hierosolymorum, quæ subsecuta est passionem domini, & prædicationem apostolorum. CAPVT XXI.

CVm autem pertransissent septem dies, factum est verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, neq; locutus fueris vt auertatur à via pessima, & viuat, ipse impius in impietate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.) Magna & formidabilis necessitas speculatorum eiusmodi, quàm sciens vnus illorum Paulus, dicit: Nam si euangelizauero, non est mihi gloria. Necessitas enim incumbit mihi. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo, si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Magna itidem, & iusta damnatio Iudææ, quæ speculatorum vigilantiam clamantem, quantum potuit, audire noluit, sed & persecuta est, & longè à se repulit. Sequitur enim. (Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua, & à via sua impia, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.) Liberationem huiuscemodi quomodo agnoscerent, vel qualiter assererent apostoli, dominus ipse in euangelio sic prædocuit. Et quicunque non receperint vos, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Hoc fecisse illos, apostolicorum Actuum scriptura non tacuit, quando Iudæorum seditionibus defessi, transierunt ad gentes bona conscientia liberati. De quo illorum transitu sequitur hic. (Et facta est super me manus domini, & dixit ad me. Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et surgens egressus sum in campum.) Mysticè quippe campus latitudo est gentium. Ibi, inquit, loquar tecum, subauditur, cum multo maiore fructu audientium. (Ecce ibi gloria domini stabat, quasi gloria quam videram iuxta fluuium Chobar.) Et est sensus. In campo in latitudine gentium, non minus quàm in ecclesia eorum, qui ex Iudæis crediderunt, euangelij gloria claruit in omni gratia, in prodigijs, virtutibus, & signis, primo extunc vbi loquente Petro ad eos, qui de gentibus veniebant, cecidit spiritus sanctus super eos, qui audiebat verbum, & erant loquentes linguis, & magnificantes deum. Vndè Petrus. Si ergo eandem gratiam deus dedit illis, sicut & nobis qui credimus in dominum nostrum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum. Et alibi. Et qui nouit corda deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Igitur quæ iuxta fluuium Chobar, eadem deinde in campo stetit gloria domini, quia sicut & Paulus ait. Non est distinctio Iudæi & Græci, & per indebitam gratiam, primùm Iudæo, deinde Græco eadem se exhibuit gloria domini, vt iustificaret vtrunque per fidem Iesu Christi. (Et cecidi in faciem meam, & ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos.) Cur hoc in campo vt supra iuxta fluuium Chobar de propheta agitur, nisi vt specialiter designetur, quia etiam electis gentium, dandus esset spiritus sanctus, qui eos quos assumeret, prius à superbiæ suæ statu deijceret, & postmodum super pedes suos, id est, super bona opera sua solidaret? Et nunc quidem Israelitico populo ablata, in altitudinem gentium gloria domini sparsa est, sed & in fine mundi ad illos reuertetur, sicut scriptum est. Donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israel saluus fieret. Sequitur ergo. (Et locutus est mihi, & dixit ad me. Ingredere & includere in medio domus tuæ.) Includi in medio domus suæ præcipitur, quia Antichristi tempore ab eis gentibus, quæ in infidelitate remanserint conuersa plebs Iudæorum dura, persecutionibus angustatur. Vndè subditur adhuc. (Et tu fili hominis, ecce data sunt super te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, & linguam tuam adhæ-

1. Cor. 9. Matth. 10. Mar. 6. Luce 9. Actu. 8. 10. Actu. 11. Actu. 15. Roma. 10. Gala. 2. Rom. 11.

CAP. IIII. adhærescere faciã palato tuo,& eris mutus, nec quasi vir obiurgans,quia domus exasperans est.) Propheta in domo sua vincula suscipit,& ligatur,quia in extremis cum Iudæa crediderit, grauissimas Antichristi persecutiones patietur.Et in medio eorum non egredietur,quia ad corda prauorum prædicatio non peruenit,dum tacet lingua bonorum ligata tribulationibus.

De ciuitatis obsidione, quomodo portentum eius fuerit, quòd dormire iussus est propheta super latus suum sinistrum,& portare iniquitates domus Israel trecentos & nonaginta dies,& dormire in latus suum dextrum,& portare iniquitates domus Iuda quadraginta diebus.

CAPVT XXII.

CAP. IIII. ET tu fili hominis sume tibi laterem,& describes in eo ciuitatem Hierusalem,& ordinabis aduersus eam obsidionem,& cætera.) Iuxta rerum gerendarum ordinem, sensúmque propheticum eorum quæ tunc gerenda, nunc autem gesta sunt, hoc prophetiæ capitulum & loco iungendum est,vbi paulò ante dixit:Et surgens egressus sum in campum, & ecce gloria domini stabat quasi gloria quam videram iuxta fluuium Chobar. Postquàm enim repulsa à Iudæis ad gentes exiuit gloria domini, notum omni mundo illud miseræ ciuitatis Hierusalem excidium successit,quòd non dubitamus hic propheticè præmonstrari. Sequitur enim: (Et tu dormies super latus tuum sinistrum, & pones iniquitates domus Israel super eo, numero dierum, quibus dormies super illud, & assumes iniquitates eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies,& portabis iniquitatem domus Israel.Et cùm compleueris hæc, dormies super latus tuum dextrum secundo, & assumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi.) Cùm dixisset, dormies super latus tuum dextrum secundo, & assumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus,tunc demum subiunxit.Diem pro anno dedi tibi. Notandum, quòd non itidem cum dixisset, ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Israel, non, inquam, itidem subiunxit, diem pro anno dedi tibi. Hæc dicimus,vt longissimam, & quæ longè ante hanc prophetiam cœpta est, annorum prolixitatem euadamus, & ad id quo tendimus, secundum certum rerum gestarum euentum liberius
4.Reg 18. accedamus. Nam à Phacee rege Israel,sub quo Salmanasar Israelitici populi vastauit milia multa,
2.Pet,29. vsq; ad quadragesimum annum Assueri, supputamus quidem annos trecentos nonaginta,quando vniuersa Iudaici populi persecutio est mitigata, sed hæc supputatio cæteræque expositiones, quas alij atque alij super hoc loco senserunt, scrupulosæ sunt,atq; rei de qua nunc agitur,minus, vt arbitramur,conueniunt.Igitur quia nec litera præsens nos cogit suscipere vtrob.q;,id est,tam in sinistri quàm in dextri lateris dormitione,diem pro anno dari,iam nunc ad illud,de quo supra cœpimus,extremum Hierosolymorum excidium accedamus, & historiæ veritate perspecta, videbimus quàm rectè in signum eius,vinctus atque constrictus propheta sit,& sic dormire iussus.

De misera obsidione Hierusalem, facta à passione Christi anno quadragesimoprimo sub Tito & Vespasiano imperatoribus.

CAPVT XXIII.

ANno primo delati imperij Vespasiano, qui erat à passione domini nostri Iesu Christi, quadragesimusprimus. Titus paterni executor electus triumphi cum electa manu Hierosolymam dirigitur, post tres annos susceptæ expeditionis, nam hic erat annus quartus. Pater quippe Vespasianus vt victis post commemorat filius Titus, cùm potuisset improuisus in imparatos se infundere, Galilæam circuibat,longinqua exurebat,vt vos,inquit, deponeretis insolentiam,veniam postularetis. Virtutem ostendit,& cùm vniuersos teneret, Aegyptum petijt,vt inducias resipiscendi daret.Insolentiores vos nostra fecit absentia,quia nos occupatos putastis,&c. Quarto itaq; expeditionis,primo (vt iam dictum est) imperij Vespasiani anno, repletis intra paucos dies ordinibus militarium numerorum, de quibus lecta manus missa fuerat in Italiam, ventum est ad vrbem, quæ ferebatur latronum armis premi, & factionum stipamine circumueniri, quippe cui tertius tyrannus Eleazarus accesserat, occupatis templi interioribus, & circuitu omni, supra fores quoque in vestibuli ipsius fronte armis constitutis. Simon verò, quem sibi tyrannum populus introduxerat,superiora vrbis tenebat,inferiora quoque populo ipsius replebantur.Inter tres medius erat Iohannes, inferior Eleazaro, superior Simone, instructior tamen cæteris subsidijs machinarum, & omni genere telorum, bellum æquabat. Instabat autem paschalis celebritas, &
Deut.32. quemadmodum Moses tanto tempore ante cecinerat, foris vastabat eos gladius, & intus pauor, & vbi primum forense prælium commissum est,& paulisper quieuit,internum successit. Nanque paschalis(vt iam dictum est)interuentu celebritatis,subornatis plerisq;,Iohannes quasi obseruationis gratia templum adiret,quippe cum ipsi factionũ viri nunc se cohortati fuissent inuicem,vt in vnum conspirantibus studijs patriam defensarent, ne eorum discordia incruentam Romanis victoriam

victoriam daret, ita tanquam ſocijs data ingrediendi copia dolum patrauit. Ingreſsi enim ſpecie ciuili, ſed interius armati, reiectis exuuijs, gladios attollunt, loricato pectore, & præliari accincti munimine. His malorum habitis initijs, totus exactus eſt annus miſerabilis, palamq́; fuit miſeris, tunc Barrabam ſeditionis auctorem viuere, Ieſum aût pacis principem ſibi mortuum eſſe. Hoſtis extra murum pacem offerebat, ſeditionis auctores intra murum præliabantur. Cogebat fames egredi, quibus beneficium erat ferro perire, ieiunij comparatione. Furebat intus Simon, furebat Iohannes, inſidiabantur ſingulis per miniſtros ſuos. Si quis fugere tentaret, tractus per humum diſcerpebatur. Eorum quoq; qui abierant proximi trucidabantur, aut cruci affixa plerorumq́ue cadauera, ſuis qui elapſi fuerant, oſtentabátur. Eo vſq; fames graſſata eſt, vt mulier quædam Maria nomine, de locupletiſsimis regionibus Pereæ, infantulũ quem genuerat, gladio occiſum, atq; igni appoſitum, pietatis genitalis vſu obliterato comederet. Quid multa? Reuertẽtis anni menſe quinto, decima menſis, templum, cuius iamdudum, nuda facies remanſerat, exuſtum eſt, quo die quondam Babylonijs ingruentibus fuerat incenſum. Verùm ante hoc muris dirutis patuerat exceſſus clauis ad Romanos confugiendi, tanta inedia cõfectis, vt appoſitis cibis, pleriq; cum quid abſorbuiſſent mollioris alimonię, interclusis iam faucium meatibus ſtrangularentur. Quis igitur non videat hiſtoriam tam atrocis tragœdiæ, cum numero conuenire dierum huius propheticæ dormitionis in ſiniſtro latere? Nempe & ſi paulo plures videantur miſeræ obſidionis, quàm trecenti nonaginta dies, vſq; ad id, quo clauſis ad Romanos confugiendi facultas facta eſt, quòd tamen probare difficilè eſt, attamen ad laborem prophetæ pro tota parte anni ſecundi, quantulacunq; fuerit, ſufficiunt vigintiquinque dies. Nunc ad ipſa prophetiæ verba reuertamur. Matth. 27. Lucæ 24. Iohan. 18.

Quomodo paßio & carceres euangelij prædicatorum eorundem abiectio quoque præſignata ſit in propheta iſto: & quàm peßima quamq́; horrenda fames obſeſſorum præſignetur, in eiuſmodi pane quem propheta ſibi coquere in ſtercore, & comedere iubetur.

CAPVT XXIIII.

Poſtquam gloria domini in campum exijt, quo ſignificabatur euangelica prædicatio, ad gentes exitura, relictis Iudæis, loquitur ſpiritus ad prophetam. Ingredere, & includere in medio domus tuę, & tu fili hominis, ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris de medio eorum. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt. Hoc portento euangelij prædicatores à domeſticis & cõtribulibus ſuis vincula & carceres paſſuri, & ob hoc ora ſua illis clauſuri ſignificantur, donec circa finem ſeculi iterum illis prædicatio reddatur, & ſaltem reliquiæ ex illis conuertantur. Sequitur enim. (Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dicit ad eos. Hæc dicit dominus deus. Qui audit audiat, & qui quieſcit quieſcat, quia domus exaſperans eſt.) Ait autem dominus eis, qui prophetas occiderant, & apoſtolos ſicut per prædicta vincula ſignificatur, perſecuturi erant. Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. (Sequitur ergo. Et tu fili hominis, ſume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, & ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro. Hæc eſt Romanorum obſidio, quàm pręuidens dominus, flebat ſuper eam, dicens: Quia ſi cognouiſſes, & tu. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones eum murum ferreum inter te & inter ciuitatem, & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obſidionem, & circundabis eam. Signum eſt domui Iſrael. Hæc eſt ira D E I, de qua idem qui ſupra dominus dicit. Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic. Sartago quippe ferrea, quæ & murus ferreus cœleſtis iræ nimietatem ſignificat, cuius ſeueritatem excurrere non poſsit miſericordia, vt ad clauſos vel obſeſſos perueniat. Et vt ſciat propheta, quanta obſidionis futura ſit mora, & tu, inquit, dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo numero dierum quibus dormies ſuper illud, & aſſumes iniquitatem eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum numero dierum trecentos nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Iſrael. Annos ait, videlicet plus quàm vnum, minus tamẽ quàm duos. Item vt ſciat, quantum temporis à perpetrato ſacrilegio dominicæ mortis, vſque ad eandem obſidionem futurum ſit, & cùm, inquit, compleueris hæc, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundo, & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi. Denique à paſsione domini vſque ad obſidionem ciuitatis, quæ (vt ſupra dictum eſt) cœpta eſt quarto anno expeditionis, quadraginta anni fuerunt. Bene ergo, quia nimium & importabile fuiſſet prophetæ, tanto tempore dormire ſuper latus vnum, diem ait pro anno dedi tibi. Tum ne ignoret, quàm peſsima, quàm horrenda in ipſa obſidione futura ſit famis rabies. Et tu (inquit) ſume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & vitiam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum quibus dormies ſuper latus vnum, trecentis nonaginta diebus

Matth. 23. Lucæ 19. Matth. 24. Mar. 13. Lucæ 21.

CAP. IIII. ta diebus comedes illud. Cibus autem tuus quo veſceris, erit in pondere viginti ſtateres in die. A tempore vſq; ad tempus comedes illud,& aquam in menſura bibes,ſextam partem hin,à tempore vſque ad tempus bibes illud, & quaſi ſubcinericium panem hordeaceum comedes illud,& ſtercore quod egredietur de homine, operies illud in oculis eorum. Et dixit dominus. Sic comedent filij Iſrael panem ſuum pollutum inter gentes,ad quas eijciam eos.)Inter gentes, id eſt, Romanos obſidentes,ad quas eijciam eos ait, cùm præualens ſubegerit illos fames. Et bene pollutum panem dixit: Quid enim pane illo pollutius, quem vt comederent parricidiali ſanguine polluebant? Inſidiabantur inuicem, quis cui raperet. Vbi alimenti ſuſpitio, ibi bellum inter domeſticos,pugnabatur pro cibo,necabãtur chariſsimi,diſcutiebantur defuncti,ne quis inter amictus eorũ cibus lateret. Simulare ſe aliqui mortuos exiſtimabantur, ne viuentes aliquid alimenti habere ſuſpicarentur. Sed ne viuentes quidem aut vitæ fungi munere, aut mortem ſimulare poterant,verùm aperto ore, ſicut rabidi canes, aurarum captantes ſpiramina, huc atq; illuc circunferebantur.Inſidiabantur iumentis aluum purgantibus,& vetuſta rimabantur boum ſtercora, vt quòd viſu erat horribile,hoc fieret eſca eſurientibus.Rectè igitur operies,inquit,illud ſtercore, quòd egreditur de homine,quia cibum ſuum polluere habebant homines mutuo ſanguine,licet prophetæ hoc exhorreſcenti moderatius conceſſum ſit, vt fimum boum acciperet pro ſtercoribus humanis.Notandum ſanè, quòd de quadraginta dierum dormitionis in dextro latere panibus omnino taceat, quia videlicet per iam dictos quadraginta annos Iudæi propter ſcelera ſua non ſanguine aut fame vapulauerunt, quinimò luxurijs cumulauerunt, ſicut teſtatur fremebundo ſpiritu, loquens illis Iacobus apoſtolus. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſerijs veſtris,quæ aduenient nobis.Et poſt pauca.Epulati eſtis ſuper terram, & in luxurijs enutriſtis corda veſtra.In die occiſionis adduxiſtis,occidiſtis iuſtum,& non reſtitit vobis.

Iacob.5.

Quomodo Iudæi reliqui tanquàm pili capitis aut barbæ,gladio acutiſsimo abraſi ſiat, Hieroſolyma à tribus tyrannis crudeliſsimis funditus deſtructa.

CAPVT XXV.

CAP. V. ET tu fili hominis ſume tibi gladium acutum,radentem pilos,& aſſumes eum,& duces per caput tuum & barbam tuam. Et aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obſidionis. Et aſſumes tibi tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius. Tertiam verò aliam diſperges in ventum & gladium nudabo poſt eos. Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui,& ex eis rurſum tolles,& proijcies in medio ignis, & combures igni. Ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael.)Miſeriarum prædictæ obſidionis,vel excidij Hieroſolymorum recapitulatio hæc & breuis complexio eſt. Sume,inquit,tibi gladium acutum, radentem pilos. Gladius acutus radens pilos, ſeuera ſcelerum vltrix ſententia eſt, ſuperfluos exterminatura Iudæos. Sicut enim pili capitis aut barbæ corpori adhærent,ſed corporis partes aut membra non ſunt,ſic Iudæi, de quibus vel contra quos ſermo eſt, deo patrum ſuorum nomine quidem vel profeſsione adhærebant,ſed nullo veritatis timore vel amoris affectu ad eum pertinebant. Vndè eſt illud. Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longè eſt à me. Aſſumes, inquit, eum & duces per caput tuum & per barbam tuam,atque diuides eos in ſtatera ponderis, vt videlicet cadant in ore gladij, & captiui ducantur in omnes gentes, prout ſe habent menſuræ, vel pondera peccati. Nam tertiam partem igni combures in medio ciuitatis,iuxta completionem dierum obſidionis. Iſti ſunt,quos trium latronum Iohannis, Simonis,atque Eleazari gladius diſcors intra ciuitatem trucidauit,ſimulque fames indefeſſa plebium populatrix, tanta multitudine, vt cùm ſepeliri nequirent,de muro defunctorum reliquiæ in profunda pręcipitia deijcerentur.Denique aſpiciens Titus præruptos ſpecus cadauerum ſaniem dilaceratis viſceribus innatantem, altè ingemuit, & manus ad cœlum eleuans, teſtatur haudquaquam illud ſibi aſſcribendum, qui voluiſſet veniam dare ſi deditio procederet, expectaſſe ſe, vt pacem rogarent, paratum ſe vt incolumes ſeruaret, ſi bellum depoſuiſſent. Et ſumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius. Iſti ſunt quos foris conſertis prælijs Romanus mucro concidit.Tertiam verò aliam diſperges in ventum. Iſti ſunt qui venditi & captiui in omnes gentes abducti ſunt. Plurimi venales,ſed pauci emptores, quia & Romani habere in ſeruitutem Iudæos dedignabantur. Et gladium, inquit, nudabo poſt eos. Iſti ſunt qui Tito procedente, & per ſingulas vrbes pompam celebrante victoriæ, perimebantur in harena, quicunque pergebant, ac dilacerati à beſtijs pendebant merita rebellionis. Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. Iſti ſunt qui vitæ reſeruati, vitam hactenus agunt ſub iugo ligatam extrema ſeruitute, conditione vectigali. Sed nunquid iſti vindictam euadunt ſanguinis Chriſti? Non vtique,nam quia increduli ſunt,& in incredulitate permanent,ex eis,inquit,rurſum tolles,& proijcies in medio ignis, & combures eos igni.Et ex eis,inquam,non omnes,nam aliqui ex eis conuertentur,& in nouiſsimo reliquiæ ſaluabuntur, quos ignis gehennæ non ſuſcipiet. Ex eis egredietur ignis in domum Iſrael, nam reuera

Eſaiæ 29.
Matth.15.

ex eis

ex eis tempore Antichristi conflabitur persecutio in omnes, qui veraciter erunt domus Israel.

Mala omnia quæ Hierosolymis acciderunt, maximè pro culpa accidisse sacerdotum, scribarum, & pharisæorum, & ergo consequenter nunc dici: Hæc dicit dominus montibus & vallibus: Ecce ego inducam super vos gladium.

CAPVT XXVI.

ET factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam ad montes Israel,& prophetabis ad eos,& dices. Montes Israel audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus montibus,& collibus,rupibus,& vallibus. Ecce ego inducam super vos gladiũ, & disperdam excelsa vestra, & demoliar aras vestras, & confringentur simulachra vestra, & deijciam interfectos vestros ante idola vestra, &c.) Malorum omnium quæ hic dicta sunt, maximè principes sacerdotum & scribas ac pharisæos causa premit. Idcirco & dominus postquam fleuit super ciuitatem & hæc omnia mala illi ventura prædixit, continuò ingressus in templum cœpit eijcere vendentes in illo & ementes, corripiens sacerdotes, eo quòd de domo orationis fecissent speluncam latronum, & hic sermo propheticus per metaphoram sub nomine montium, & collium, rupium, & vallium, contra eosdem sacerdotes inuehitur. Tres erant ordines orbi eminentes, sacerdotum, scribarum, & pharisæorum, alij quidem omnes æstimatione propria vel gradibus suis, vt montes,& colles, atque rupes, sed reuera per hypocrisin, atque profundam voracitatem, cuncti imæ valles, omnes auaritiæ sentinam trahentes, sicut & dominus in euangelio semel & iterum, imò sexies aut septies acri inuectione improperat illis vt dignum est. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mentham & anetum decimatis, relinquentes quæ grauiora sunt legis, væ vobis hypocritæ qui hæc & illa facitis. Et bene ad ignominiam illorum non ait: Ecce ego disperdam templum meum propter vos & altare, & sancta sanctorum, quibus vestra inhianter incubat auaritia, sed, disperdam, inquit, excelsa vestra,& demoliar aras vestras, & confringentur simulachra vestra, & deijciam interfectos vestros ante idola vestra, nomine excelsorum, simulachrorum, siue idolorum, suum infamans templum propter illos, & altare suum, quia non tam ipse in illo templo suo colebatur ab eis, quàm turpe lucrum, vel turpis lucri deus Mammon. Attamen & propter excelsa vetera simulachra siue idola, quæ patres eorum coluerunt, & propter quæ sanguinem prophetarum fuderunt, mala omnia super generationem illam venerunt, idcirco quia dominum prophetarum occidendo,& apostolos eius persequendo, mensuram patrum suorum impleuerunt.

CAP. VI.

Lucæ 19.

Matth. 23.

De horrore & magnitudine diei iudicij, in quo maiora cunctis præteritis malis recipient impij, & hoc esse quod dixit, finis venit, venit finis super quatuor plagas terræ.

CAPVT XXVII.

ET factus est sermo domini ad me dicens: Et tu fili hominis, hæc dicit dominus deus terræ Israel. Finis venit, venit finis super quatuor plagas terræ, nunc finis super te,& emittam furorem meum in te,& iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas,& non parcet oculus meus super te,& non miserebor, sed vias tuas ponam super te,& abominationes tuæ in medio tui erunt, & scietis quia ego dominus. Hæc dicit dominus deus. Afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, euigilauit aduersum te, ecce venit, venit contritio super te, quia habitas in terra. Venit tempus, prope est dies occisionis,& non gloriæ montium.) Et si illis quibus tunc temporis Babylonica captiuitas imminebat, quasi digito videbatur ostendi finis ille,& illa afflictio,& dies ille occisionis, nobis tamen qui adhuc ista legimus, finis ille,& ille dies afflictionis, dies occisionis sine dubio declamatur, qui non iam vt tunc super vnam gentem, sed super quatuor plagas terræ,& super omnem qui habitat in terra, venturus est, verè finis, verè dies afflictionis, verè dies occisionis, cuius magnitudini exprimendæ, nec ista præsens, nec vlla cuiusquam declamatio sufficit. Nam vt cœptum iam compleamus ordinem, illa est dies vniuersalis iudicij, quod verè tempus erit occisionis,& non gloriæ montium, id est, superborum, sicut & propheta alius cum de prædicta tantum Babylonica captiuitate dicere videretur, simili declamatione de illo nouissimo die dicebat. Iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis,&c. Etenim quia euangelicæ fidei finis hic est, vt is qui propter nos homo factus & passus est, resurrexit, & in cœlum ascendit, inde ad iudicandos viuos & mortuos venturus esse credatur, rectè sicut in initio prophetiæ huius anni qui erat quintus annus transmigrationis, per quatuor facies animalium quadrifidum Christi intelligimus euangeliũ, sic in fine, id est, ab hoc loco, vsq; ad id quod dicit postmodum, secundum viam eorum faciam eis, & secundum iudicia eorum iudicabo eos, futurum illud denunciari intelligimus vniuersale iudicium. Et non dicat malus seruus in corde suo, in tempora longa fiet istud, vel moram facit dominus meus venire,& hac præsumptione securior factus, incipiat percutere seruos suos, manducare autem & bibere cum ebrijs. Nam reuera,& si illud non crediderit, quòd illud iudiciũ tam prope sit, vt digito posit ostendi dicendo, ecce finis, ecce afflictio, ecce dies occisionis, ecce venit finis,

CAP. VII.

Sopho. 1.

Lucæ 12.

CAP.VIII. nunc venit finis, vel iuxta illum alium iuxta est dies domini, iuxta & velox nimis, at saltem illud
dissimulare non potest, quoniam propria vel singulari morte cito moriturus, & in illa iam secun-
Lucæ 12. dum animam iudicandus sit. Veniet dominus serui illius, in die qua non sperat, & hora quam ig-
norat, & diuidet eum, partemq́ue eius ponet cum hypocritis.

De visione anni sexti, quòd ad eadem pertineant sacramenta Christi filij dei, quòd videlicet, per quatuor abominantium incrementa causæ redduntur, cur dominus Iudæos reliquerit & in campum gentium exierit.

CAPVT XXVIII.

CAP.VIII. POst vnius, id est, quinti anni transmigrationis prophetiam, sequentis quoque, id est, sexti non
prætereundam arbitramur, quia nimirum vsque ab id quod ait, & spiritus leuauit me, addu-
xitque in Chaldæam, ad transmigrationem in visione spiritus dei, & sublata est à me visio quam
videram, ad idem mysterium Christi, ad eadem spectat sacramenta euangelij Christi filij dei. (Et
factum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis, ego sedebam in domo mea, & senes
Iuda sedebant coram me, & cecidit ibi super me manus domini dei. Et vidi, & ecce similitudo
quasi aspectus ignis, ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis, & à lumbis eius, & sursum quasi
aspectus splendoris, vt visio electri. Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno ca-
pitis mei, & eleuauit me spiritus inter terram & cœlum, & adduxit me in Hierusalem in visione
dei, iuxta ostium interius, quòd respiciebat ad aquilonem vbi erat statutum idolum zeli ad pro-
uocandam æmulationem. Et ecce ibi gloria dei Israel, secundũ visionem quam videram in cam-
po.) Quinto anno transmigrationis Iechoniæ, quarto mense, quinta mensis, superiorem visio-
nem factam ad prophetam legimus, hæc autem quam nunc exponere volumus, sexto anno eius-
dem regis, sexto mense, quinta mensis facta memoratur. Ex quo perspicuum est, post annum &
duos menses hæc facta quæ scripta sunt, & vel intermissam per annum & duos menses prophe-
tiam, vel per totos quatuordecim menses gesta, quæ superior sermo contexuit. (Et dixit ad me,
Fili hominis, leua oculos tuos ad viam aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam aquilonis, &
ecce ab aquilonari parte altaris idolum zeli in ipso introitu, & cætera.) Quatuor abominatio-
num incrementa, quæ prophetæ in hac visione ostenduntur, diligenter consideranda sunt. Nam
quasi causas iustitiæ quæreres, cur secundum præcedentis anni prophetiam gloria domini, reli-
ctis Iudæis in campum gentium exierit, atque ipsi Iudæi postmodum obsessi, & fame perditi ce-
ciderint in ore gladij, atque in omnes gentes captiui ducti sint, ecce altius repetit, & quatuor ab-
ominationes gentis gradatim in peius proficientes, ostendens, deinde sub eadem penè imagine
CAP.IX. gentis eiusdem destructionem repræsentat atque confirmat, incipiendo sic. Appropinquauerunt
visitationes vrbis. Et deinceps. Et vidi, & ecce quatuor rotę iuxta Cherubin. Rota vna iuxta Che-
CAP. X. rub vnum, & rota alia iuxta Cherub alterum. Et aspectus earum similitudo vna quatuor quasi si
sit rota in medio terræ, & cætera. De eo cuius similitudo quasi aspectus ignis ab aspectu lumbo-
rum eius, & deorsum ignis, & à lumbis eius & sursum, quasi aspectus splendoris, vt visio electri,
iam superius dictum est, nec dubium, quin ipse sit Christus filius dei, idemq́ue filius hominis in
quo & similitudo est electri ex auro argentoq; compositi, qui & in fine iudicaturus est seculum
per ignem, quòd significatur quasi per finales partes corporis igneas, dũ dicitur, ab aspectu lum-
borum eius, & deorsum ignis. Abominatio prima hæc est. (Et leuaui oculos meos ad viam aqui-
lonis, & ecce ab aquilonari parte altaris idolũ zeli, in ipso introitu. Adhuc conuersus ait. Videbis
abominationes maiores.) Abominationes maiores istæ sunt. (Cùm perfodissem parietem, appa-
ruit ostium vnum. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptiliũ, & animalium abominatio,
& vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete, in circuitu per totum, & septuaginta viri
de senioribus domus Israel, & Iechonias filius Saphan stabat in medio eorũ stantium ante pictu-
ras, & vnusquisq; habebat thuribulum in manu sua, & vapor nebulæ de thure consurgebat.) Ma-
iores abominationes istæ sunt, quia videlicet illic solummodo idolũ zeli in ipso introitu, hic au-
tem non solum idola, sed & septuaginta viri de senioribus domus Israel stabant, & Iechonias in
medio eorum, & vnoquoq; eorum habente thuribulum in manu sua vapor de thure consurge-
bat. (Adhuc, inquit, conuersus, videbis abominationes maiores?) Quæ sunt illæ maiores? (Intro-
duxit me per ostium domus domini, quod respiciebat ad aquilonem, & ecce ibi mulieres sede-
bant plangentes Adonidem.) Iuxta gentilem fabulã in mense Iulio Amasius Veneris & pulcher-
rimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur. Vndè eundem mensem Iulium eodem no-
mine appellabant, & anniuersariam ei solennitatem celebrabant, in qua plangebatur à mulieri-
bus quasi mortuus, & postea quasi reuiuiscens canebatur atq; laudabatur. Maiores abominatio-
nes istæ sunt, quia videlicet illic viri stabant, hic autem mulieres etiam sedebant. Pluris quippe
est in abominationibus sedisse, quàm stetisse, id est, maioris noxæ est peccatum in vsum traxisse,
quàm peccatum perpetrasse. Sed de his postmodum. (Adhuc, inquit, conuersus videbis abomi-
nationes maiores.) Quæ sunt istæ abominationes maiores? (Et introduxit me in atrium domus
domini

domini interius,& ecce in ostio templi domini, inter vestibulum & altare, quasi vigintiquinque viri dorsa habentes contra templum domini,& facies ad orientem, & adorabant ad ortum solis. Et ecce ait applicant ramum ad nares suas.) Adorare ad ortum solis,qui vtiq; creatura est, id nimirum errare est,dorsum autem habere contra templum domini, & ramum applicare ad nares suas,id planè est redarguentem dominum contemnere,ac sibimet in malis suis complacere.

Quòd per quatuor incrementa hæc, idem debeat intelligi quod per propheticum sensum super tribus sceleribus Damasci, Gazæ, Tyri, & cæterorum, & super quatuor non conuertam eum. CAPVT XXIX.

INcrementa hæc peccati diligentius consideraturi, prophetæ alterius recordemur, per quem loquitur deus. Super tribus sceleribus Damasci,Gazæ,Tyri,siue Edom aut filiorum Ammon, vel certè Moab,aut Israel, quorum septenario numero gentes omnes significantur,super tribus, inquam,sceleribus cuiuslibet eorum, & super quatuor non conuertam eum. Primum scelus est, malum in desiderio habere. Secundum, opere perpetrasse. Tertium, in consuetudine habere. Quartum,opera mala defendere,& in ipsis sibimet complacere. Primum horum significat idolum zeli,in ipso introitu ab aquilonari parte. Quid enim est idolum zeli in introitu habere,nisi malum desiderium, quod est introitus peruersitatis in oculis domini versare? Idcirco dicit. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quid autem cuiq; ante idolum cum thuribulo in manu sua habito stare,ita vt vapor nebulæ de thure consurgat, nisi præmeditatum scelus opere perpetrare,ita vt peccati effectus vsq; ad exteriores sensus erumpat? Quid deinde est, mulieres in planctu Adonidis sedere, nisi effœminatas animas in consuetudine peccati computruisse? Tria hæc primus psalterij versiculus breuiter complexus est, Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum,id est,qui malum non cōcepit desiderium, quod erat intus habere zeli idolum,ab aquilonari parte, id est, à diaboli suggestione. Et in via peccatorum non stetit,id est, ad effectum peccati non peruenit, quod erat ante idolum stare, & de thuribulo in manu vaporem nebulę producere. Et bene istud perfosso pariete deprehendi dicitur,quia quisquis malū quodlibet occultum in corde versat,verbi gratia, Fraternum odium, mox vt pulsatus fuerit manu increpationis,per apertum linguæ ostium vaporem ignis sublatentis protinus emittit. Et in cathedra pestilentiæ non sedit,id est,qui malæ consuetudinis putore proximos nō corripit,quod erat mulieres sedere, & Adonidem plangere, quia profectò velut mulieres illecebrosis gestibus,& plangentes canunt,& canēdo plangunt,plangunt inquam Adonidem mortuum, & canunt quasi rediuiuum,& amissis mœrent,& recuperatis voluptatibus gaudent, ad subuersionē audientium. Hæc tria respiciens prædictus propheta,& dicens super tribus sceleribus, quasi repressit se,quia videlicet,fieri potest, & nonnunquam factum est, vt eum qui vsque ad malam consuetudinem peruenit,dominus conuerteret. Vndè in euangelio suo,non tantum puellam in domo mortuam iacentem,& adolescentem,qui iam efferebatur ad tumulum,sed & quatriduanum,iamq; fœtentem suscitauit Lazarum. Itaque cum dixisset Amos propheta, super tribus sceleribus,non voluit statim dictionem perficere,dicendo, non conuertam eum, quia quamuis rarius, constat tamen dominum cōuertere,vel conuertisse eum qui eiusmodi est,& ita dicere maluit, & super quatuor non conuertam eum. Quartum quippe scelus est, secundum hunc locum adorando solem,dorsum habere contra templum domini,& ramum applicare naribus suis,id est, in ipsa consuetudine peccati superbiæ contemnere vocem reuocantis domini, atque procaci defensione vti,& interea lætari in malefactis,& quasi ad suauem ramusculi odorem,exultare in rebus pessimis. Istud quoque de vitiosa radice primi parentis contraxerunt cunctæ propagines humani generis. Nam ille postquam & occultam in corde diuinitatis ambitionem concepit, & vetitū lignum momordit,& à facie domini se abscondit,quarto quoq; scelere ceruicem erexit, dicendo, mulier quam dedisti mihi sociam,dedit mihi,& comedi. Nunc iam ad gentem ipsam, vel vrbem,contra quam primum hic sermo est,reuertamur,& hæc quatuor peccati eius incrementa numeremus,propter quæ iustè proiecta sit in Saluatoris aduentu.

Amos. 1.
Esaiæ 1.
Psalm. 1.
Lucæ 7.
Iohan. 11.
Genes. 3.

Quid fuerit,populo illi habere idolum zeli: quid cum thuribulo stare coram idolis, quid à mulieribus sedentibus plangi Adonidem,& quid adorare ad ortum solis applicando ramum ad nares. CAPVT XXX.

ET leuaui oculos meos ad viam aquilonis, & ecce ab aquilonari parte altaris idolū zeli in ipso introitu.) Oculos leuare, est superiora tempora memoria repetere, videlicet exitū filiorum Israel de Aegypto,quando ingressi sunt, & mare transierunt in manu forti, & brachio extento. Nunquid non idolum zeli erat in ipso introitu,quando primùm ad cultum dei patrum ipsorum intromittebantur? Planè Aegyptum mente secum ferebant, Aegyptum & idola Aegypti non mutato animo secum portabant,sed non etiā actu prodebant? Ventū est ad abominationes maiores,vbi fossus paries.i.occasio data est,murmurauerunt,& post Aegyptum, atq; ollas carnium

Exod. 12. 14.
Exod. 32.

CAP. IX. Aegypti eiulauerunt,& caput vituli secundum monstruosum ritum Aegypti fecerunt & adorauerunt. Ergo illic tantum idolum zeli, hic autem coram idolis stantes viri cum thuribulis & fumo thuris, id est, illic quidem cum ab Aegypto exirent, idololatria male imbuto animo cubabat, hic autem opere prorupit manifesto. Ex eo ventum est & ad maiores abominationes, id est, ad mulieres sedentes, & Adonidem plangentes, versa quippe est in consuetudinem huiusmodi sordium ingluuies, sicut scriptum est in libro prophetarum. Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Rempha, figuras quas fecistis vobis, adorare eas. Ventum est vsque ad mulieres sedentes, id est, eo vsque vt propter huiusmodi scelera sacrilegij, sessione, id est, consuetudine inueterata prophetas domini gens effœminata trucidaret, quod prima fecit mulier Iezabel, & post illam filia eius Athalia. Iezabel in Samaria, Athalia insaniuit in Hierusalem. Illa Baal superduxit in Israel, & prophetas domini occidit, ista in Hierusalem, itidem Baal introduxit in templum domini, & reges occidit, regium inquam semen omne occidit, ne superesset qui regnaret de domo Dauid. Nouissimum atque pessimum omnium genti illi supererat, vt facies ad orientem, dorsa autem verteret contra templum domini, quod & fecit. Christum enim dei filium verum & sanctum diuinitatis templum contempsit. Parum est, quòd dorso contra illud verso, veritatis oracula inde procedentia respuit, insuper & soluere ausa est manibus aut linguis sacrilegis, facies enim habebant ad orientem, & adorabant ad ortum solis, id est, claritatem ambiebant, & lucem præsentis seculi cum desperatione futuri. Idcirco dicebat eis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo est deo non quæritis? In tanto scelere ramum quoq; applicabant ad nares suas, id est, complacebant sibimet, quasi lege adimpleta, cuius de fructu cum non ederent, sola pompaticè tractabant suáue odorantia verborum folia. Propter hæc venit super generationem illam, omnis sanguis iustus qui effusus est super terram à constitutione mundi, hoc est quod sequitur.

Marginalia: Amos. 5. — Acto. 7. — 3. Reg. 19. 2. — Iohan. 5. — Matth. 23.

Quod propter hæc clamatum sit: Appropinquauerunt visitationes vrbis, qui sex viri venientes, & quid vas interius vniuscuiusque in manu eius, & quis vir in medio eorum vestitus lineis, & quid atramentarium scriptoris ad renes eius. CAPVT XXXI.

CAP. IX. ET clamauit in auribus meis voce magna, dicens. Appropinquauerunt visitationes vrbis, & vnusquisque vas interfectionis habet in manu sua. Et ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem, & vniuscuiusque vas interitus in manu eius. Vir quoque vnus in medio eorum vestitus lineis, & atramentarium scriptoris ad renes eius.) Visitationes vrbis appropinquauerunt, illæ videlicet, quas propter abominationes prædictas, abominationes vituli, quem primum fecerunt, comminans dominus, ego autem, inquit, in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Et vnusquisque vas interfectionis habet in manu sua, quia videlicet in illa generatione mala & adultera, præter peccata patrum vnusquisque & propria habebat peccata in manu sua, siue in vase, id est, in conscientia propria, quibus vtique implebant mensuram patrum suorum, maxime persequendo Christum & apostolos, vel sapientes eius, ex quibus occiderunt, lapidauerunt, crucifixerunt, flagellauerũt, & de ciuitate in ciuitatem persecuti sunt. Qui enim sex viri, qui veniebant cum singulis vasis in manu sua, nisi sex ætates mundi, quarum à sanguine Abel iusti, omnia super generationem illam refundenda erant peccata? Porro vir vnus in medio eorum vestitus lineis & atramentarium scriptoris ad renes eius Christus est dei filius, qui carnis nostræ vestitus lineis, venit in hunc mundum, ad hoc vt electos suos iam dictæ vltioni excipiendos conscriberet in libro viuentium. Cuius rei signum illud fuit, quòd prætinus nasci turo illo exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Et ingressi sunt, inquit, & steterunt iuxta altare æreum.) Steterunt inquam, parati ad præceptum peragendum, hi vt mandatum misericordiæ, illi vt sententiam perficerent iustitiæ. Sanè altare æreum foris erat extra velum, nam altare aureum intra velum erat, cum mensa & propiciatorio, & arca testamenti, & duobus Cherubin, quod dicebatur sancta sanctorum. Hoc altare extrinsecus præsentis ecclesiæ, illud intrinsecus supernæ vel cœlestis erat signum. Hic stetit extrinsecus vir ille, nam in illud intrinsecus per suum sanguinem habebat introire. (Et gloria domini assumpta est de Cherubin, quæ erat super eum ad limen domus. Et vocauit virum qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis.) Gloria domini tũc ad limen domus assumpta est, & virum istum vocauit, quando ad Iordanem cum baptizaretur manifestis indicijs testificata est gloria patris, descendente super eum spiritu in specie columbæ, simulque delapsa voce huiusmodi. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Tũc, inquam, virum istum vocauit atque ad euangelizandum pauperibus misit. Nam hactenus non euangelizauerat, sed extunc euangelizare cœpit & sacerdotio suo fungi, cuius erat signum id quod hic vestitus videbatur lineis.

Marginalia: Matth. 23. — Lucæ 2. — Matth. 3. — Lucæ 9.

Quid sit signare Thau super frontes virorum gementium, & quid sit percuti omnes qui hoc signo non sunt signati, & à sanctuario domini incipi. CAPVT XXXII.

ET dixit dominus ad eum. Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius. Et illis dixit. Audite me. Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite. Non parcat oculus vester, & non misereamini senem, adulescentulum, & virginem, paruulum, & mulieres interficite, vsque ad internetionem. Omnes autem super quem videritis Thau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite.) Antiquis Hebræorum literis, quibus vsque hodie vtuntur Samaritani, extrema Thau litera, crucis habet similitudinem, quę in Christianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione signatur. Notandum ergo quod dicitur. Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalem, & signa Thau super frontes virorũ gementium & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Nam hoc est quod dominus noster ex hoc mundo transiturus ad patrem, & signum crucis suæ scripturus in frontibus nostris, non atramento, sed sanguine suo & spiritu sancto, primùm prædicare cœpit dicens. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, quia videlicet, non quibuslibet, sed gementibus & dolentibus super malis pristinis, id est, pœnitentiam agentibus inscribitur hoc signum. Non enim aliter, nisi abrenunciemus diabolo & pompis eius, baptizamur in remissionem peccatorum, quod est accipere crucis Christi signaculum. Signum hoc tam mortuis electis, quàm viuis vir iste sacrauit passione sua, sed & vsq; hodie, quamuis in cœlo sedeat, & corporaliter sit absens quantoscunque signationis huius habeat ministros, hic est, qui signat, nam hic est qui baptizat. Transite, inquit, per ciuitatem sequentes eum, & percutite, subauditur, omnem super quem non videritis signum Thau. Omnem autem super quem illud videritis, ne occidatis. Sic quondam in Aegypto præcipiebatur filijs Israel. Fasciculũ hyssopi tingite sanguine, & aspergite ex eo superliminare, & vtrunq; postem, transibit enim dominus percutiens Aegyptios. Cumq; viderit sanguinem in superliminari & in vtroq; poste, transcendet ostium, & non sinet percussorem ingredi, & percutere. Nulla hic distinctio Israelitæ & Aegyptij, nisi in postibus & superliminaribus domorum sanguis agni, nulla itidem distinctio hic iusti & peccatoris, nisi in frontibus signum Thau, signum crucis Christi filij dei. Et à sanctuario meo incipite, inquit. Quare? Videlicet, quia existimat populus, cuius sanctuarium meum est, quòd non indigeat signaculo crucis, signaculo iustitiæ dei, quippe qui iustitiam suam statuere vult, & ideo iustitię dei nõ est subiectus. Ne ergo arbitretur, non necessariam sibi esse iustitiã fidei, & signaculum crucis Christi, vel ad se non pertinere prophetiam huius percussionis, effundite vasa hæc omnia super generationem istã, quotquot impleta sunt, à sanguine Abel iusti, & effundentes atq; percutientes à sanctuario meo incipite, vt non relinquatur lapis super lapidem in isto pulchro templo, in ista magna ciuitate contaminate domum, implete atria interfectis, & egredimini.

Matth. 4. Exod. 12. Rom. 10. Matth. 23.

Quid sit virum qui indutus erat lineis dicere, feci sicut præcepisti, & quid quod dicitur ei, ingredere in medium rotarum, & imple manum tuam prunis ignis, & effunde super ciuitatem. CAPVT XXXIII.

ET ecce vir qui indutus erat lineis, qui habebat atramentariũ in dorso suo, respondit verbum, dicens. Feci sicut præcepisti mihi. Et vidi, & ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubin, quasi lapis Sapphyrus, quasi species similitudinis solij apparuit super ea. Et dixit ad virum qui indutus erat lineis, & ait. Ingredere in medio rotarum, quæ sunt subtus Cherubin, & imple manum tuã prunis ignis, quæ sunt inter Cherubin, & effundes super ciuitatẽ.) Feci, inquit, sicut præcepisti mihi. Ac si diceret. Obediens tibi factus sum vsq; ad mortem, mortem autem crucis, & ita faciendo signaui super frontes, signũ sanctificaui quo signentur frontes gementium ac dolentium, pœnitentiam agentium, & peccatorum remissionem quærentium. De cætero superest mihi obedientiæ meritum, vt des mihi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine meo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Nam hoc est quod in persona eius Psalmista dicit. Paratum cor meum deus, paratum cor meũ, subauditur, ad tibi obediendum, iam quod superest fiat, vt a mortuis resurgam, & tunc demũ cantabo, & psallam in gloria mea. At ille deus, videlicet pater, protinus respondens, exurge, inquit gloria mea, exurge psalteriũ & cithara. Et ille. Exurgam ait diluculo. Et subinde pater deus ad filium deum. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. De illa exultatione hic dictũ est. Et vidi, & ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubin, quasi lapis sapphyrus, quasi species similitudinis solij apparuit super ea. Nam & in præcedenti visione dictum est. Solum hoc ex lapide sapphyro, in firmamento, quod erat super caput Cherubin, siue vt illic scriptũ est, quod erat imminens capiti animalium, consessus dexteræ patris, de quo & Dauid in spiritu dicit. Dixit dñs domino meo, &c. & hic in eodem spiritu refert, eundem patrẽ dixisse sic. Ingredere in medio rotarũ, quę sunt subtus Cherubin, & imple manũ tuã prunis ignis, quę sunt inter Cherubin, & effundes super ciuitatem.

CAP. X. Philip. 2. Psal. 107. Psal. 110.

Etenim

CAP. X. Etenim vbi Chriſtus dei filius reſurrexit à mortuis, & aſcendens in cœlum, ſedet à dextris dei,
eadem reſurrectione, eodem aſcenſu, vel ſeſsione ſua ingreſſus eſt in medio rotarũ, videlicet ad
illuminanda vel aperienda, quæ prius clauſa erant arcana ſcripturarum, quas ſuperius dictum eſt
ſignificari per ſimilitudinem rotarum, quæ & ſubtus Cherubin eſſe dicũtur, quia nimirum cun-
cta in illa reſpiciunt animalia cœleſtia, de quibus plenius illic diximus. Quid autem eſt, quod
illic ingreſſo dicitur, imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubin, & effunde ſuper
ciuitatem, niſi accipe poteſtatem iudicium facere, quia filius hominis es, iudicare peccatricem
ciuitatem, imò & omne ſeculum per ignem, qui ignis eſt inter Cherubin, id eſt, prædicatur ſpar-
ſim in ſcripturis inter illa quæ ſcripta ſunt, de animalibus illis ſæpedictis.

Quid ſit viro ingrediente Cherubin ſtare à dextris, & atrium interius nube, exterius autem impleri ſplendore gloriæ, & quid ſit Cherub extendiſſe manum ad ignem, & dediſſe viro qui erat indutus lineis.

CAPVT XXXIIII.

INgreſſusque eſt in conſpectu meo, Cherubin autem ſtabant à dextris domus, cum ingrede-
retur vir, & nubes impleuit atrium interius, & eleuata eſt gloria domini deſuper Cherubin, ad
limen domus, & repleta eſt domus nube, & atrium repletum eſt ſplendore gloriæ domini, & ſo-
nitus alarum Cherubin audiebatur vſque ad atriũ exterius, quaſi vox dei omnipotentis loquen-
tis.) Bene in conſpectu meo dixit, nam videntibus apoſtolis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum
Acto.1. ab oculis eorum. Bene nihilominus, Cherubin ſtabant a dextris domus, cum ingrederetur, nam
quæcunque ſcripta ſunt vel erant, ſecundum animalia, quę prędiximus, teſtimonium palam red-
dere cœperunt gloriæ eius, cum fuiſſet aſſumptus. Et nubes, inquit, impleuit atrium intus, id eſt,
Iudaicus qui erat intus & hactenus deo propinquus, per infidelitatem obſcuratus eſt populus.
Et eleuata eſt gloria domini deſuper Cherubin ad limen domus, illa videlicet gloria domini, de
Pſal.107. qua Pſalmiſta. Exaltare, inquit, ſuper cœlos deus, & ſuper omnem terram gloria tua, palam om-
nibus innotuit ſecundum veritatem ſcripturarum, apoſtolis prædicantibus. Et repleta eſt domus
nube, ſubauditur gloria domini ad limem domus eleuante ſe, primi enim ſacerdotes & ordo Le-
uiticus, primi inquam ſcribæ & phariſæi, quorum erat miniſterium domus, percuſsi ſunt cæcita-
te, gloria reſurrectionis foris apparente. Et atrium repletum ſplendore gloriæ domini, plurimi
nanque de populo crediderunt in initio prædicationis euangelicę ſpiritu ſancto illuminante. Et
ſonitus alarum Cherubin audiebatur vſque atrium exterius, peruenit enim citius ſonus apoſto-
Marc.16. lorum prædicantium ad nos gentes, qui foris eramus. Qualis erat ille ſonitus? Quaſi vox dei om-
nipotentis loquentis. Verè Non enim ipſi erãt qui loquebantur, ſed ſpiritus ſanctus, nec ipſi ho-
mines, de ſuo loquebantur, ſed loquebatur in eis Chriſtus, & cooperabatur deus pater homini-
bus, qui fuerant prius idiotæ, & ſine literis, ſermonẽ illorum confirmans ſequentibus ſignis. (Et
extendit Cherub manum de medio Cherubin ad ignem, qui erat inter Cherubin, & ſumpſit, &
dedit in manu eius, qui indutus erat lineis. Qui accipiens, egreſſus eſt.) Accepto igne vir illic ad
quid egreſſus ſit, quid fecit, vel quid facturus ſit, quis neſcit? Poſtmodum quippe ciuitas illa con-
flagrata eſt igne hoſtili, & ſeculum omne tandem per ignem iudicabit. Quomodo autẽ manum
extendiſſe Cherub, & huic viro ignem dediſſe dicitur. Et quis eſt iſte Cherub? Nimirum qui per
virum ipſum deſignatur, & per Cherub vnus idemq́; deus & homo Chriſtus. Ipſe inquam Che-
rub, ex eo quòd erat ſapientia dei, quia Cherub plenitudo ſcientię interpretatur, quod eſſe affe-
ctabat ille princeps Tyri ignominioſus, propter quod & propheta iſte contra illum cum impro-
Ezec.28. perio & ironia loquitur. Tu Cherub extentus & protegens. Ipſe nihilominus vir, quia cum deus
eſſet, homo factus eſt. Itaq; vnus idemq́; dat atq; accipit, quia ex eo quòd deus eſt, inferiori na-
Pſal.67. turæ hominis dedit, ex eo quòd homo eſt, à ſuperiore diuinitate accepit. Inde Pſalmiſta. Aſcen-
diſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Siue accepiſti dona in homini-
bus iuxta Hebraicã veritatem dicas, ſiue dedit dona hominibus, iuxta Apoſtolum, & ſeptuagin-
ta, prędicta diſcretione fide dirigitur intelligentia. (Et apparuit in Cherubin ſimilitudo manus
hominis ſubtus pennas eorũ. Et vidi, & ecce quatuor rotæ iuxta Cherubin, rota vna iuxta Che-
rub vnum, & rota alia iuxta Cherub alterum. Species autem rotarũ erat quaſi viſio lapidis chry-
ſolithi. Et aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor, quaſi ſit rota in medio rotę.) Et poſt pauca.
(Ipſum eſt animal quod videram iuxta fluuium Chobar.) Ac deinceps. (Ipſum eſt animal quod
vidi ſubter deum Iſrael, iuxta fluuium Chobar. Et intellexi quia Cherubin eſſent quatuor, per
quatuor vultus vni, & per quatuor alæ vni, & ſimilitudo manus hominis, ſub alis eorum, & cæte.)
Horũ ſuperius neceſſariò meminimus, vbi oportebat dinoſcere, quomodo animalia hæc & qua-
tuor ſint, & vnum. Idcirco hęc pręſenti loco prętergredimur, pręſertim quia prolixior curſu, &
proficiſcendi ſtudio ſemel dicta declinare compellimur. Sanè illud obſeruandum, quòd prius
ſpecies rotarum fuerit, quaſi viſio maris, nunc autem quaſi viſio lapidis chryſolithi, ſiue carbun-
culi, vt pœnarum per ignem, qui à Cherub traditur, ſimilitudo monſtretur.

Cum

Cùm dicit: Et ſublata eſt à me viſio quam videram, ſubaudiendum eſt, illius viri, & ſubintelli-gendum vſque ad viceſimum & quintum annum tranſmigrationis, quo eandem viri ſpeciem vidit. CAPVT XXXV.

VIſionis præſentis narrationem propheta ſic terminare curauit. (Et ſpiritus leuauit me ad-
duxitq; in Chaldæam, ad tranſmigrationem in viſionem in viſione in ſpiritu dei, & ſublata CAP. XI.
eſt à me viſio, quàm videram.) Sublatam à ſe viſionem gloriæ domini, cum dicit, ſubaudire licet,
vſque ad viceſimumquintum annum tranſmigrationis. Quam enim iſto & ſuperiore anno viſio-
nem vidit, ſcilicet ſpeciem viri glorioſi & deſiderabilis, & ſimilitudinem cœleſtium animalium,
quæ viſio erat ſimilitudinis gloriæ domini, deinceps vidiſſe non legitur vſq; ad viceſimumquin-
tum annum tranſmigrationis, quando dicit. Facta eſt ſuper me manus domini, & ecce vir cuius
erat aſpectus quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius. Item. Et vidi viſionem ſecũdum Cap. xl.
ſpeciem quam videram, quando venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpectum
quem videram iuxta fluuium Chobar. Hæc viſio ſicut & duæ quas prælibauimus, ſcilicet quinti Cap. xliij.
& ſexti tranſmigrationis anni, de propria perſona, & euãgelica gloria eſt Chriſti filij dei, quæ au-
tem interpoſita ſunt alarum, aut certè appendentium prophetiæ ſunt rerum. Verbi gratia. Poſt-
quam ſublata eſt à me viſio quam videram, quæ vtiq; viſio de rebus erat longo poſt tempore fu-
turis, ſtatim de proximo, id eſt, de inſtante Babylonica captiuitate ſubiũgit. (Tu ergo fili homi-
nis fac tibi vaſa tranſmigrationis, & tranſmigrabis per viam coram eis.) Ac deinceps. (Super du- CAP. XII.
cem onus iſtud, qui eſt in Hieruſalem. Extendam rete meum ſuper illum, & capietur in ſagena
mea, & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit, ibiq; morie-
tur.) Ducem quippe Sedechiam ſignificat, cuius facies velanda erat, vt cæcus terram Babyloni-
cam non videret. Igitur & nos hic præſentis voluminis finem faciamus, & à repetita iam tertio 4. Reg. 25.
gloria domini, id eſt, à viſione viceſimiquinti anni, libri ſequentis exordium ſumamus.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI PRIMI IN EZECHIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER II.

De viſione vltima, quòd quàm maxime clauſa ſit, & idcirco quàm maxime opus ſit illam ad candelabrum, quod eſt Chriſtus, admoueri, vt ex parte aliqua poßit cognoſci. CAPVT I.

QVONIAM cœleſtia, de quibus ſupra loquebamur, animalia ſequi cupimus,
& de illis ſcriptum eſt. Vnumquodq; eorum coram facie ſua gradiebatur, nos
quoq; pro modulo noſtro coram facie noſtra gradiamur, id eſt, propoſiti no- Ezech. 1.
ſtri intentionem memoriter teneamus, vt viſionem quàm maxime clauſam, ne
dicam obſcuram, aliquanta ex parte videre atque cognoſcere valeamus. Eſt
autem noſtra in hoc opere intentio, ſicut in initio propoſuimus, gloriam ſan-
ctæ trinitatis, fidem Chriſti, & gloriam quærere regni eius. Quid iſto candelabro lucidius? Aut
quo in lumine alio lumen iſtud videre poterimus, niſi in iſto de quo ſine dubio ſcripturæ lo-
quuntur? Accedamus igitur propius, & ad lumen eius volumen viſionis huius expediamus, quia
reuera quanto vicinius, quanto attentius ad ipſam eius propriam perſonam aſpexerimus, tanto
amplius ſcripturæ huius, quæ clauſa eſt, ſenſus nobis aperietur.

Quòd hæc viſio altius quàm priores contingat gloriam vel diuinitatem Chriſti: & quæ ſit ciuitas cuius in ædificium vir ille prophetam introduxit. CAPVT II.

IN viceſimo & quinto anno tranſmigrationis noſtræ, in exordio anni, decima menſis, quarto-
decimo anno, poſtquam percuſſa eſt ciuitas, in ipſa hac die facta eſt ſuper me manus domini, & CAP. I.
adduxit me illuc in viſionibus dei. Adduxit me in terram Iſrael, & dimiſit me ſuper montem
excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum. Et introduxit
me illuc, & ecce vir vnus, cuius aſpectus quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, &
calamus menſuræ in manu eius. Stabat autem in porta.) Duobus prophetiæ ſuæ prioribus an-
nis, magnam quidem iſte ſemel & iterum viderat gloriam, ſiue ſimilitudinem gloriæ domini, fa-
ciem hominis, faciem leonis, faciem vituli, & faciẽ aquilę volantis, & deinde quaſi aſpectũ lapidis
ſapphyri, ſimilitudinem throni, ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudinẽ, quaſi aſpectũ hominis.

Sed nunquid hoc totum, & non amplius est Christus filius dei? Nunquid nihil superest de illo scire, aut credere, præter illa quæ per facies istas signantur, videlicet quòd de virgine homo natus, & passus sit, resurrexerit, & in cœlum ascenderit, & de illa sede paternæ maiestatis ad iudicandos viuos & mortuos venturus sit? Nonne & illud maxime necessarium ad salutẽ nostram fidei regula exigit, vt credamus & sciamus quia deus erat, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso
Iohan.1. factum est nihil? Bene igitur propheta, postquam illa quæ supra dicta sunt vidit, adducitur per manum domini in terram Israel, & dimittitur super montem excelsum nimis, in illam nimirum terram, & in illum montem nimis excelsum, vbi in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, vt videat quia omnia per ipsum facta sunt, & quia antequam verbum caro fieret, omnes de plenitudine eius acceperunt idipsum quo impleti sunt. Illic erat quasi ędi-
Psal.121. ficium ciuitatis vergentis ad austrum ciuitatis Hierusalem, de qua psalmus. Hierusalem, inquit, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Aedificatur enim adhuc ex hominibus, ædificata dudum ex beatis spiritibus, quorum omnis societas frigidum aquilonem, id est, superbum detestatur diabolum, humiliter ad austrum, id est, ad sanctum vergit spiritum, amando & laudando creatorem suum. Et introduxit me, inquit illuc, subauditur in spiritu: vt cõtemplarer opus, quod à principio operatus est deus, qui in fine seculorũ homo fieri dignatus est. Nam de illo protinus sequitur. Et ecce vir, cuius erat aspectus quasi species æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus mensuræ in manu eius.

Cur aspectus viri quasi species æris, & cur funiculus & calamus mensuræ in manu eius sit. CAPVT III.

ECce inquit vir. Vir non quidem iam ex essentia, sed præscientia, & ordinatione præfixa, deus autem & tunc & nunc ęterna atque incommutabili essentia. Cuius erat aspectus quasi species æris, ipse est enim sonorum verbum patris, cuius hodie tantus in omnem terram sonus exiuit, vt rectè per speciem æris, quod metallũ valde sonorum est, pręsignari debuerit. Et funiculus lineus in manu eius, & calamus mensuræ in manu eius. Funiculus architectorum siue cæmentariorum, calamus autem scriptorum est. Et bene hoc vtrunq; in manu erat, imo est in manu huius verbi, scilicet nam ipse est architectus & fabricator mundi, & ipse idem antequam fieret vir, sanctam scripturam legalem atq; propheticam condidit. Et bene funiculus tantummodo funiculus, calamus autem, calamus mensuræ dicitur. Etenim fabricam mundi, cuius opificij signum erat funiculus, solus per semetipsum condidit, cuius rei vel structuræ potentiam non ad mensuram accepit, sanctam autem scripturam per homines edidit, quibus vtique non omnibus omnia, sed singulis quam voluit ad mensuram dedit. Stabat autem in porta. Verè stabat, & adhuc stat in porta, quia verè nullus, vel ad veram facturæ mundi notitiam, vel ad sanam sacræ scripturæ intelligentiam, nisi per ipsum intrat. Nec verò tantũmodo in portą stat, sed & ipse porta est, porta inquam, & portarius, ostium & ostiarius ipse est. Porta nimirum siue ostiũ, eo quòd homo, portarius siue
Iohan.10. ostiarius, eo quòd deus est. Ego, inquit, sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Et nihilominus de semetipso dicit. Huic ostiarius aperit & oues vocem eius audiunt.

Quàm opportunè illi cui alta ostensurus est, dicat: Fili hominis, & quòd ei qui videt expediet vt annunciet. CAPVT IIII.

ET locutus est ad me idem vir. Fili hominis, vide oculis & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ ego ostendam tibi, quia vt ostendantur tibi adductus es huc. Annuncia omnia quæ tu vides domui Israel.) Fili hominis inquit. Opportuna commemoratio infirmitatis. Tanquam diceret. O videns, magnitudine reuelationum ne extollaris vbi visiones dei vides, quia filius hominis vermis es. Hoc non te prætereat, istud tene memoriter. Ita humiliato capite, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, oculis cordis, auribus interioris hominis, & pone cor tuum in omnia quæ ego ostendam tibi, neq; sis eorum, quorum cor auersum ita intelligere nolint. Hoc enim competit, vt beneuolo corde adsis, neq; sis ingratus, quia vt ostendantur tibi adductus es huc, vt occurras cum omnibus sanctis in vnitate fidei, & agnitionis filij dei, in virum perfectum,
Ephes.4. in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt iam non sis paruulus, quemadmodum illi qui Messiam audientes esse venturum, putãt vel putaturi sunt, quòd homo tantum sit, quòd non sit idem deus, antequam homo aut vir. Et quia sicut corde creditur ad iustitiam, ita & ore confessio fit ad
Rom.10. salutem. Annuncia omnia quæ tu vides domui Israel. Quamuis annunciatio hæc, nunc interim pro tempore & re clausa esse debeat, quia videlicet domus Israel nunc si nudo sermone annuncies, ea portare neque vult, neque potest, tamen annuncia quæ tu vides, non tantum præsenti, imo non tam præsenti, quàm ei quę futura est, non tam carnali, quàm spirituali domui Israel. Primùm tibijpsi, iam nunc in pręsentiarum, quòd hoc licet absconditum, confessionis aurum contuleris in thesauros veritatis, deindę proderit & futurę domui Israel, videnti & cognoscenti ex parte,

parte,& nihilominus veneranti quod videre aut cognoscere non potest, donec veniēte eo quod perfectum est, euacuetur quod ex parte est.

Cur cum vtrumque in manu viri sit & funiculus & calamus, de funiculo coram propheta agatur nihil, & quòd per calamum sex cubitorum & palmi septiformis gratia spiritus sancti intelligatur, & quid sit murus forinsecus per circuitum domus. CAPVT XV.

ET ecce murus forinsecus in circuitu domus vndiq;, & in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum & palmo,& mensus est latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.) Notandum in primis, quòd cum vtrumq;, scilicet calamus & funiculus lineus, & calamus mensuræ in manu viri sit, de funiculo tacetur, nihilque cum illo demonstratur, & totum in oculis prophetæ, cum calamo mensuæ agitur. Cur hoc? Videlicet, quia non ad hoc propheta vel quisquam alius adducitur, vt discat qualiter mundi fabricam fecerit deus, quòd per architectonicum funiculum intelligitur, sed ad hoc tantum, vt videat quid inde scriptura loquatur quę per calamum exprimitur, & credat, quia secundum testimonium eius, per verbum suum cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, fecit vnus & solus deus, per verbum, inquam, suum, quòd & caro factum est, cuius (inquit Euangelista) gloriam vidimus. Quis autem & calamus iste in manu viri, nisi ille de quo pater in Dauid. Lingua mea, inquit, calamus scribę, velociter scribentis? Quis inquam, est calamus istæ mensuræ sex cubitorum & palmo, nisi gratia septiformis spiritus sancti? Etenim calami huius cubitus vnus timor, cubitus vnus pietas, cubitus vnus fortitudo, cubitus vnus consilium, cubitus vnus intellectus, palmus autem sapientia est. Siquidem cætera temporaliter operantium quædam arma vel instrumenta sunt, sapientia verò quiescentium merces, quæ in illa vita permanens feliciter palmum adimplet. Igitur murus forinsecus in circuitu domus vndique & in manu viri calamus mensuræ, quia videlicet, antequam vir iste calami, id est, spiritus sancti mensuras prophetis suis manu sua distribueret, latebat omnes homines, quid in secreta atque ineffabili domo apud deum esset, sed & nunc vltra nihil scire possumus, nisi quod per mentem & os illorum, calamo suo, id est, spiritu sancto disserere dignatus est. Et mensus est, inquit, latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoq; calamo vno, latitudo ædificij scripturæ est, literalis, altitudo autem sensus eiusdem est spiritualis. Vtrunque mensus est calamo vno, quia nimirum vtrunque nobis traditum est ab vno eodemque auctore spiritu sancto. Iohan.1. Psal.44.

Quid porta orientalis ad quam venit vir, & quid per gradus ascendentes, & quid per thalamum debeat intelligi. CAPVT VI.

ET venit ad portam quæ respiciebat viam orientalem, & ascendit per gradus eius, & mensus est limen portæ calamo vno, id est, limen vnum calamo vno in latitudinem. Et thalamū vno calamo in longum, & vno calamo in latum. Et inter thalamos quinque cubitos, & limen portæ iuxta vestibulum portæ intrinsecus calamo vno, & mensus est vestibulum portę intrinsecus calamo vno.) Porta quæ viam orientalem respicit. Prima est origo seculi. Ad illam vtiq; portam venit hic vir, iam enim, iamdudum, inquam, erat in sinu patris. Deniq; ipse est & erit sapientia dei, quæ in parabolis dicit. Dominus possedit me initio viarum suarum, antequam terra fieret.. Cum eo eram cuncta cōponens, & delectabar per singulos dies, &c. Et ascēdit, inquit, per gradus eius. Per gradus, inquā, ad portam vię orientalis ascēdit, gradatim quippe, & per quosdā ascensus opera sua disposuit. Verbi gratia. Prius terram inanimatā, deinde animatas arbores, deinde animata & sensibilia animātia terræ, deinde animatū sensibilem & rationalem hominem creauit. Et mensus est limen portæ calamo vno latitudinem. i. limen vnum, calamo vno in latitudinem. Limen portæ introitus ædificij est. Quapropter & per limen, totius operis dispositio rectè intelligenda est, de qua euangelista. Quòd factum est in ipso vita erat, inquit. Mensus est itaque limen portæ, siue latitudinem liminis calamo vno, id est, proposuit amplificare opera sua in vno spiritu, videlicet secundum amplitudinem magnificentiamq; eius, vt quia ille septiformis est, faceret sex pulcherrimi operis facies, & die septimo opus suum complēs, ab omni opere requiesceret. Requies illa, thalami nomine statim designata est. Et thalamum, inquit, calamo vno in longum, & vno calamo in latum. Quadra erat thalami positio, qua requiei domini plena æternitas, & æterna significatur plenitudo in vno dimensa calamo, id est, spiritu sancto perfecta, qui verus est amor. Et inter thalamos quinque cubitos. Ibi reuera creator creaturæ tanquam sponsus sponsæ, in thalamo vero copulatur coniugio, & hæc in scripturis sanctis vsitata quidem est similitudo, sed quinque cubiti sunt inter thalamos, id est, totis quinque sensibus illi disparantur thalami, ab istis quos solos nouit homo. Etenim thalami illius voluptatem, quinque sensuum carnis nullus percipit, testante scriptura, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, sed nec in cor hominis ascendit, quæ deus in illo thalamo diligentibus se præparauit. Quòd autem & vnus thalamus, & plures rectè dicantur Prouerb.8. Iohan.1. Psal.18. Esaiæ 64. 1.Cor.2.

CAP.XL. dicantur thalami, poſtmodum, non præteribimus. Et limen portæ iuxta veſtibulū portæ intrin-
ſecus calamo vno, & menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno. Ordo verborum eſt.
Et limen portæ menſus eſt, iuxta quantitatē veſtibuli, quòd erat intrinſecus, ſcilicet calamo vno,
ėtenim menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno, dum limen quod modò deſcribi-
tur iuxta veſtibulum portæ intrinſecus eſſe memoratur, dicente propheta. Et limen portæ iuxta
veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno, & menſus eſt veſtibulū portę intrinſecus calamo vno,
apertè oſtenditur, quia limen quod prius deſcriptum eſt, extrinſecus fuit. Porrò limen exterius,
litera, limen verò interius in ſcriptura ſacra, allegoria eſt, quia enim per literā ad allegoriam ten-
dimus, quaſi à limine quod eſt exterius, ad hoc quod eſt interius venimus. Et bene vtrunque ca-
lamo vno menſuratur, quia videlicet vtriuſq; tam literæ, quàm allegoriæ veritas, eodem auctore
Iohan.1. ſpiritu commendatur. Vel certè, quia vt ſupra diximus, teſtante Euangeliſta. Quòd factum eſt in
ipſo vita erat, & illic limen interius, & hic veſtibulum intrinſecus rectè accipimus, vt hic & illic,
quòd in ipſo vita erat intelligamus, & tunc demum quod factum eſt cum ſcripturæ ordine, iuxta
propoſitionem noſtram proſequamur. Sequitur enim.

Quid ſit quòd prius cum menſura calami metiebatur, & deinde omnis per cubitos menſura peragatur, & quòd veſtibulum portæ VIII. *cubitorum eſſe, & in fronte duos habere cubitos deſcribatur.* CAPVT VII.

ET menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis, veſtibulum
autem portæ erat intrinſecus. Porrò Thalami portę ad viam oriētalem, tres hinc & tres inde,
menſura vna trium, & menſura vna frontium, ex vtraq; parte.) Notandum quippe quòd hic iam
de calamo ad cubitos ratio menſuræ conuertitur, & dum atrium exterius, dum atrium interius,
cùm ternis vnumquodq́; portis, templum quoq; & gazophylacia vir ille permetitur, nulla cala-
mi mentio fit, ſed omnis per cubitos menſura peragitur. Proinde non ab redicēdum, quia quod
hactenus dicebatur, ſecundum id valeat intelligi, quòd in ipſo vita erat, & quòd deinceps ſermo
narrare ingreditur, ſecundum id debeat accipi, quòd factum eſt, eodem ordine, quo ſcriptura
Gene.1. proſecuta eſt, ſic incipiens. In principio creauit deus cœlum & terram. Quid enim eſt, quòd cùm
dixiſſet, & menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno, id eſt, ſex cubitis & palmo, con-
tinuò ſubiunxit, & menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum, veſtibulum autem portæ erat
intrinſecus? Quid, inquam eſt, quòd vnum idemq́; intrinſecus veſtibulum, vno calamo permen-
ſum, continuò octo cubitorum, niſi quia vbi creaturæ opus immutabiliter vita erat, ibi quoque
finis eius præfixus eſt, vt poſt mutabilem curſum perficeretur in octaua? Septenarius quippe nu-
merus, qui eſt in calamo lōgo ſex cubitis & palmo, inſolubilis eſt, vndè & apud philoſophos mas
dicitur, octonarius autem fœmina, quia ſolubilis eſt, & vſq; ad vltimam vnitatem in æquas partes
ſecatur. Idcirco per illum immutabilis vita quę ſecundum Euangeliſtam in verbo erat, in iſto au-
tem mutabilis creaturæ curſus intelligitur creaturæ rationalis, quæ (vt iam dictum eſt) perficitur
in mundi ætate octaua. His igitur præmiſsis ſecundum id quod (vt ſæpe dictum eſt) in ipſo vita
erat, nunc demum exterius quod factum eſt creaturæ opus ingredimur, ad laudem & gloriam
huius viri glorioſi, & menſoris fideliſsimi, qui vt paſsim in omnibus ſcripturis, ita quàm maximè
& in hac viſione teſtificatur, quòd ipſe ſit antiquus mundi architectus, in quo fieri homo eſt di-
Pſal.86. gnatus, quique vt pſalmus quoque confitetur, de glorioſa ciuitate dei, cuius fundamenta ſunt in
montibus ſanctis, & homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſsimus.

Quid ſint thalami tres hinc, & tres inde, & quomodo menſura vna trium, & in quo menſura vna ſit angelorum & hominum electorum. CAPVT VIII.

ET menſus eſt frontem eius duobus cubitis.) Portæ thalami quoque ad viam orientalem tres
hinc & tres inde. Menſura vna trium, & menſura vna frontiū ex vtraque parte. Frons veſti-
buli initium & prima eſt dictio ſcripturæ, qua deſcribitur primū factura mundi. Menſura frontis
huius duo cubiti ſunt. Ait enim. In principio creauit deus cœlum & terram. Vnus eſt cubitus cœ-
li, id eſt, omnium inuiſibilium. Vnus itidem cubitus terrę, id eſt, omnium viſibilium. Magna qui-
dem iſta vel illa creatura, ſed conſiderata magnitudine huius viri immenſi, vix cubitus meretur
dici, qui iuxta prophetam alium, palmo cœlos ponderauit, & molem terræ tribus digitis appen-
Gene.1. dit. Quare autem ſex erant thalami tres hinc & tres inde ad viam orientalem, niſi quia bis ternis
diebus operatus eſt mundi opifex, & tunc demum ingreſſus eſt in ſuam requiem? Etenim vna
quidem eſt eius requies, ſed quia ſex operis ſui explicuit ſpecies vnus artifex, rectè ſex thalami
ſunt, & vna nihilominus deſignatur requies. Dicendo autem hinc & inde, breuiter diſtinxit tha-
Eſa.40. lamos cœli & terræ, thalamos angelicæ & humanæ creaturæ. Angelica quippe creatura, eo ipſo
quòd terrenum corpus non habet, comparatione hominis quaſi cœlum eſt, ſed nihilominus tam
humana, quàm angelica creatura creatoris dignatione beatæ requiei thalamis admiſſa eſt. Men-
ſura, inquit, vna trium. Non dixit menſura vna omnium, id eſt, ſex thalamorum, licet & hoc
quadam

quadam ex parte sit verum, nam & homines electi sic erunt sicut angeli dei, & in Apocalypsi legimus, mensura hominis quæ est angeli, sed dixit, mensura vna trium, videlicet hinc trium, & inde trium. Hinc angelorum, præter quos nihil rationale creatum est primis tribus diebus, quibus fabrica mundi explicata est. Inde hominum, præter quos itidem nihil rationale creatum est cæteris tribus diebus, quibus eadem fabrica mundi mobilibus creaturis perornata est. Mensura igitur hinc vna trium, cum dictum est. Fiat lux, & facta est lux, & vidit deus lucem quòd esset bona, nam hæc est angelica creatura. Mensura rursus vna trium, cum dictum est, formauit igitur dominus deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, quæ vna & communis humanæ creaturæ mensura est. Porrò & mensura vna frontiũ ex vtraq; parte, nam ex imagine & similitudine dei relucet creatura, vtraq; in fronte. i. in mente. Licet hinc, id est, ex nostra parte scriptum legamus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, tamen & ex alia parte idem sentiendum est, licet non eadem monstretur dictione. Nam cùm dicitur. Fiat lux, breuius quidem, sed non minus in angelica creatura imaginis & similitudinis dei claritas exprimitur. Denique & econuerso, factus & perfectus homo, ad imaginem & similitudinem dei, id est, propter id quòd rationalis & diuinæ bonitatis est imitatrix, insignis habetur creatura vtraq;.

Matth. 22. Apoc. 21. Genes. 1. Ibidem 2. Genes. 1.

Quid sit latitudo portæ decem cubitorum, & longitudo tredecim. CAPVT IX.

ET mensis est latitudinem liminis portæ decem cubitorum, & longitudinem portæ tredecim cubitorum.) Porta hæc non eadem quæ supra, non à prædicto ædificio, sed econtrario, & ad medium thalamorum patens intelligenda est. Hæc porta, illa lex vel conditio est, qua obseruata ingredimur in illam ęternorum thalamorum dei requiem. Ingredimur enim (inquit Apostolus) in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit. Si introibunt in requiem meam. Item: Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit à laboribus suis, sicut requieuit deus ab operibus suis. Et longitudinem, inquit, portæ tredecim cubitorum. Hoc loco longitudo portæ altitudo dicitur, sicut nos, quem altum videmus, longæ staturæ dicimus. Nam longitudo portæ dici in transuersum non potest, cuius latitudo per decem cubitos demonstratur. Grandis porta, & pro modulo hominis, si ad corpusculũ spectes, lata satis, & spatiosa. Ait autem dominus. Quàm angusta porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Verùm alia quædam est grossitudo siue vastitas, cui reuera hæc talis porta decem cubitis lata, & tredecim longa, nimis angusta & arcta sit. Hæc est vastitas cupiditatum, hæc est grossitudo diuitiarum. Nam idem dicit. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Etenim latitudo decem cubitorum, decem legis pręcepta sunt. Et cùm vnum eorum sit, non concupisces, quomodo per hanc portam intrare posset, qui latitudine eius tanto vastior est, quãto plures circum se aggrauauit cupiditas? Et hęc quidem latitudo prioris populi fuerit, qui decem pręcepta legis accepit, nam nostra ex euangelio est tredecim cubitorum longitudo, quibus super eadem præcepta fides datur sanctæ trinitatis, à quibus sic exigitur vnum & solum deum confiteri, vt certam faciamus distinctionem personarum, patris & filij, & spiritus sancti.

Matth. 19.

Quid ante thalamos margo cubiti vnius, & quid thalami sex cubitorum, & quid latitudo à tecto vsque ad tectum vigintiquinque cubitorum. CAPVT X.

ET marginem ante thalamos cubiti vnius, & cubitus vnus finis vtrinque. Thalami autem sex cubitotum erant hinc & inde.) Marginem ante thalamos intelligimus prominētiam tecti vltra parietem eminentis. Hic erat cubiti vnius, quo nimirum cubito, mediator dei & hominum Christus, intelligitur, quasi vltra thalamorum parietes prominens, dum foris humanæ formæ, quàm suscepit, ciectis omnibus angelis siue hominibus beatam semper præsentat visionem. Intus in interiore homine illa est voluptas, quæ per thalamos intelligitur, quia diuinitas amanti creaturæ ineffabiliter copulatur, verùm & pręter hoc foris in loco semper appareret, & pręsto est ille desiderabilis filij hominis aspectus, in quem cum desiderent angeli prospicere, sine dubio & homines eadem semper exhilarantur visione, semper desiderata, semper præsente, amantes sine defectu, deficientes sine passione. Thalami sex cubitorum erant hinc & inde, subauditur, & palmi vnius, quòd supra dictum est, sed idcirco repetiuit, vt continuò subiungeret. (Et mensus est portam à tecto thalami vsque ad tectum eius, latitudinem viginti & quinq; cubitorum, ostium contra ostium.) Hic numerus ex quinario numero per semetipsum multiplicato conficitur. Et quia quinque carnis sensibus prediti sumus, eorum similitudinem numerus iste ex quinario in semetipsum ducto quadratus significat, qui & si minus spirituales sunt, in bono tamen opere exterius per prouectum multiplicantur. Ne ergo dubitemus, solummodo spirituales aut virginei propositi homines in illam requiem ingredi & requiescere cum deo requiescente ab operibus suis. Latitudinem, inquit, à tecto thalami vsque ad tectum eius, mensus est vigintiquinque cubitorum. Penè & huic simile in Canticis legimus, vbi cùm dictum esset. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascẽsum purpureum, con-

CAP. XL. tinuò subiunxit. Media charitate constrauit propter filias Hierusalem. Quod ait, ostium contra Cant.31. ostium, subauditur thalamorum, hinc trium & inde trium, mutuam cōcordiam & patientia semper in laude dei corda simul & ora significat angelorum & hominum.

Quomodo fecerit frontes per sexaginta cubitos, & ante faciem portæ quinquaginta cubitos, quid fenestræ obliquæ, & quid palmarum pictura per circuitum. CAPVT XI.

ET fecit frontes per sexaginta cubitos, & à fronte atrij portæ vndiq; per circuitum. Et ante faciem portæ, quæ pertingebat vsq; ad faciem vestibuli interioris quinquaginta cubitos.) Spatij sub diuo, cuius latitudo vigintiquinque cubitorum erat, longitudinem per sexaginta cubitos mensus est. Hoc erat spatium atrij inter frontes atrij supradicti. Verùm quia vestibulum portæ interioris, occurrens portę octo cubitos occupauerat, & præterea duos in fronte sua cubitos habebat in lateribus quidē sexaginta cubitos admittebat, sed coram facie sua, vel coram facie portæ atrij de sexaginta cubitis, quinquaginta, id est, decē minus, effecerat. Hoc est quod cùm dixisset, fecit frontes per sexaginta cubitos, continuò subiunxit. Et ante faciem portæ quæ pertingebat vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Porrò per sexaginta cubitos, qui numerus ex senario numero, denarioq; perficitur, sexies nanque decem, siue decies sex, sexaginta fiunt, per sexaginta, inquam, cubitos ingredientium opera, per quinquaginta verò mi- Leuit.25. sericordiæ occurrentis significatur gratia. Nam hic numerus ex lege sacratus est, dum quinquagesimo anno ad possessorem suum post venditionē omnis possessio redire iubetur, vndè & idem remissionis annus. Iubileus, id est, dimittens dicitur. Planè vtroque indigemus, quicunq; in illos thalamos, in illam domini requiem, in qua requieuit prior ille ab operibus suis, ingredi cupimus. Quis enim angelorum aut hominum per sola merita sua illuc ingrederetur, nisi per gratiam fuisset assumptus? Aut quanta sunt opera cuiusque nostrum, vt in eandem cum deo requiem ingrediamur, per solum iustitiæ debitum? De portis atrij, quæ erant vndique per circuitum, dicemus postmodum. (Et fenestras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum quæ erant intra portam, vndique per circuitum. Similiter autem erant & in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus, & Fenestræ obliquæ. ante frontes pictura palmarum cælata.) Fenestræ obliquæ quasi sagittæ dicuntur, eo quòd instar sagittarum angustum in ędes lumen intromittant, & intrinsecus dilatentur. Porrò si thalami sunt illa de qua loquimur requies dei, & deus lux est, hoc fenestræ istæ à nostris differunt, quòd nostræ à foris lumen accipiunt, istæ ab intus foras mittunt. Palmarum quoq; nobis cælatura vel pictura monstratur, vt de mundo victoriam possidentes, digni efficiamur post laborem pugnæ cum palma virtutum in illam requiem introire.

Quid sit atrium exterius, de quo ait: Et eduxit me ad atrium exterius, &c. quid per triginta gazophylacia, quid per portas, siue longitudinem intelligamus centum cubitorum. CAPVT XII.

ET eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum. Triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Et pauimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. Et mensus est latitudinem à facie portæ inferioris, vsque ad frontem atrij interioris extrinsecus centum cubitos, ad orientem & ad aqui- Genes.2. lonem.) Post ædificij prioris, & thalamorum dimensionem, propheta ad atrium exterius educitur, quia videlicet sanctam ingressi scripturam, post explicitam mundi fabricam, & postquam deum ab operibus suis requieuisse legimus, in subsequentem rerum historiam proficiscimur, quę extra requiei illius secretum gestæ sunt vel geruntur. Incipit autem sic. Tulit ergo dominus deus Genes.15. hominem & posuit in paradiso voluptatis, &c. Omnis hæc historia quasi atrium exterius est vsq; ad Abraham, ab Abraham autem, ad quem primum repromissus est Christus, de semine eius nasciturus, atrium est interius vsq; ad templi veri positionē, quòd hæc prophetia post illud atrium permetitur, id est, vsque ad eiusdem Christi incarnationem, quo in templo suo deus homo humano generi est repropitiatus. Igitur eduxit me, inquit, ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum, id est, postquam fecit me intelligere quomodo peracto opere suo die septimo requieuit deus, aperuit mihi sensum vt intelligerem ea quæ subsequenter leguntur, & ecce apparuit litera ditissima, & valde operosa, quia spiritalis intelligentiæ gaza, & quasi lapidis marmorei varietas in ea continetur. Gazophylacia, inquit, triginta in circuitu pauimenti. Tricenus gazophylaciorum numerus, coniugij castitatem significat, quàm in primis hominibus construxit, & dedicauit deus. Quanticunque post illam coniunctionem casti, & deo digni coniuges in illa scriptura leguntur, gazophylacia fuerunt vel sunt, sensuū Genes.2. spiritualium gazam plurimumq; seruantia sacramentorum Christi aurum. Verbi gratia. Immisit dominus deus soporem in Adam. Cumq; obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit dominus deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam, & cætera. Hoc verè magnum gazophylacium verissimæ gazæ seruatorium. Nam

Nam sacramentum magnum hoc est, quòd seruat hæc litera. Ego autem, inquit Apostolus, dico in Christo & in ecclesia. Et quomodo super terram varium & pulchrum sternitur ex marmore pauimentum, sic & in isto & in cæteris super vilem literaturam spiritualis intelligentiæ conspicit ornamentum quisquis oculos habet ad videndum. Et pauimentum, inquit, in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. Reuera secundum longitudinem portarū, nam prout temporibus suis à supradicto dei templo, id est, ab incarnatione CHRISTI longe aberant sancti patres, qui verbi DEI vel venturi CHRISTI portæ nobis exiterunt, mystica illorū coniugia siue facta, interpretatione veneranda sunt. Et mensus est latitudinem à facie portæ inferioris vsque ad frontem atrij interioris, intrinsecus centum cubitos ad orientem & ad aquilonem. Mensura centum cubitorum, remuneratio est bonorum æternorum, cuius plenitudinem in euangelio quoque dominus significans. Centuplum (inquit) accipiet, & vitam æternam possidebit, id est, pro temporalibus æterna recipiet, quæ remuneratio tam lucrosa, ac si paruo numero centenarius numerus comparetur. Tantam latitudinem à facie mensus est portæ inferioris, id est, à primo Adam, qui secundum tempus à sæpedicto templo dei longissime abfuit. Primo enim huic præceptum positum est huiusmodi. Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Quòd profecto præceptum si custodisset, centū retributionis quasi cubitos recepisset, nam pro ligno vno sibi interdicto lignum vitæ quandoque comederet, & tam corpore quàm anima immortalis esset, quandoque absque morte corporis ad beatam immortalitatem, & immortalem angelorum beatitudinem transiret. Et mensus est, inquit, ad orientem & ad aquilonem, id est, remunerationem promisit omnibus bene merentibus siue in prosperitate pacis, siue inter aduersitatem tentationis.

Ephes. 5. Genes. 2.

Quid sit porta respiciens viam aquilonis, quid mensuræ quinquaginta cubitorum in longitudinem, & XXV. in latitudinem, quid fenestræ, quid vestibulum, & quid ascensus septem graduum.

CAPVT XIII

Portam quoq; quæ respiciebat viam aquilonis, atrij exterioris mensus est, & mensus est à porta vsque ad portam in via australi, tam in longitudine quàm in latitudine, & thalamos eius tres hinc, tres inde, & frontem eius, & vestibulum eius, secundum mensuram portæ prioris quinquaginta cubitorum, longitudinem eius, & latitudinem x x v. cubitorum.) Post portam orientalem, qua prospera & bona solent enunciari, venitur ad portam quæ respicit viam aquilonis, qua non dubium est aduersa significari, quia videlicet post lectionem creatoris mundi, & eius quæ primo homini apposita fuerat felicitatis, historia sequitur miseriarum & magnę infelicitatis. Homo deceptus à diabolo, de paradiso eiectus est, spiritu mortuus, & carne mortalis, atque vniuersæ posteritati suæ comportans hæreditatem eiusdem geminę mortis, & deinde multiplicatis hominibus, corruptaq; omni carne, tunc ille mundus diluuio inundatus perijt. Verùm nec ibi mensoris huius diligentissimi diligentia vel beneuolentia cessauit, sed secundum mensuram portæ prioris mensus est, tam in longitudine quàm in latitudine, &c. id est, locutus est hominibus, manifestauit illis opera sua, quamuis pro modulo suo secundum exemplum eius bene operarentur, vt & ipsi in thalamos eius requiei ingredi mererentur. Quinquaginta cubitorum mensus est longitudinem, atque latitudinem vigintiquinque cubitorum, proposuit enim illis remissionis spem, quàm possent adipisci per fidei longitudinem, & per charitatis bonis quinq; sensuum operibus exercitatę latitudinem. Mensus est, inquam, à porta viæ aquilonis, vsque ad portam in via australi, id est, ita vt & malis in prædicto diluuio mala redderet pro meritis, & bonis bona reseruaret, quatenus de semine illorum repararetur orbis. Eorum thalami erant secreta conscientiæ bonæ, tres hinc, & tres inde, tres, inquam, hinc, id est, ex præsenti, in fide, spe & charitate, inde autem, id est, ex futuro in beata trinitatis visione. (Fenestræ autem eius & vestibulum & sculpturæ secundum mensuram portæ, quę respiciebat ad orientem, & septem graduum erat ascensus eius, & vestibulum ante eam. Et porta atrij interioris contra portam aquilonis & orientalem, & mensus est à porta vsq; ad portam centum cubitos.) Per fenestras & vestibulum quod erat secundum mensuram portæ quæ respiciebat ad orientalem, hoc subtiliter indicatur, quòd in introitu virtutum positi, & in auctorem respicientes, cuius erat opus creatio mundi, & requies in regno immortalitatis, ad visionem eius essent peruenturi. Porrò septem graduum, per quos erat ascensus eius primus est timor, secundus pietas, tertius scientia, quartus fortitudo, quintus consilium, sextus intellectus, septimus sapientia. Eosdem gradus Esaias in ipso capite nostro enumerans, descendendo magis, quàm ascendendo numerauit, dicendo spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientię & pietatis, & spiritus timoris domini. Et rectè, quia de cœlestibus ad ima loquebatur, cœpit magis à sapientia, & descendit ad timorem. Hic autem quia de terrenis hominibus sermo est, qui de deorsum ad superna tendunt, ijdem gradus ascendendo nihilominus rectè numerantur, quia cùm scriptum sit. Initium sapientiæ timor domini, constat proculdubio, quia à timore ad sapientiam ascenditur, non autem à sapientia ad timorem reditur.

Genes. 6. Septem gradus. Esaiæ 11. Eccles. 1.

CAP. XL. Perfectam quippe habet sapientia charitatem. De centum cubitis, vel de numeri huius sacramento, supra dictum est.

Quid si vis australis siue porta respiciens ad austrum, & quòd pro ratione temporum prima atrij exterioris porta orientalis, secunda aquilonaris, tertia dicta sit australis. CAPVT XIIII.

ET eduxit me ad viam australem, & ecce porta quæ respiciebat ad austrũ. Et mensus est frontem eius & vestibulum eius, iuxta mensuras superiores, & fenestras eius, & vestibula in circuitu, &c.) vt supra. Post portam aquilonarem exitur ad viam vel portam australem, qua bona significantur, quia post, precedentis ętatis aduersitatem, & impiorum perditionem hominum, statim prospera nobis occurrunt, scripturę ordinem prosequentibus, cùm (verbi gratia) ad Noe loquitur deus. Ecce ego statuam pactum meum vobiscũ & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam viuentem, quæ est vobiscum, tam in volucribus, quàm in iumentis & pecudibus terræ, cunctisque quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestijs terræ statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam interficietur vltra omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram, &c. De cunctis portæ huius mensuris, & de gradibus, quibus ad eam ascẽditur, idem sentiendum, nam eadem cuncta sunt quæ superius. Et hic quidem dimensionum atrij vel portarum atrij exterioris finis est. Et notandum, in dimensionibus hic esse portarum ordinem, vt prima orientalis, secunda aquilonaris, tertia australis sit, videlicet pro ratione, vel ordine temporum, aut rerum quas hactenus scriptura memorauit. Non ita se ordo habet portarum atrij interioris, sed quo illic nomine vltima erit, id est, australis, illo hic prima est, cùm dicitur.

Genes. 9.

Quòd alio ordine prima interioris atrij porta australis dicitur, secunda orientalis, tertia aquilonaris, & quid significent, & quòd in vestibulo aquilonaris portæ XVI. mensæ quatuor maiores & duodecim minores sint. CAPVT XV.

ET introduxit me in atrium interius ad portam australem, & mensus est portam iuxta mensuras superiores, thalamum eius, & frontem eius, & vestibulũ eius eiusdem mensuris, &c.) Quæ prima ponitur porta huius atrij interioris, australis dicitur, quę secunda, orientalis, quæ verò tertia, aquilonaris. Et hoc nimirũ iuxta rationem vel ordinem temporũ aut rerum quæ gestæ sunt. Nam hoc interius atrium, illa est series patrum, quàm continet liber generationis Iesu Christi apud Matthæum. Isti sunt patres, ex quibus Christus secundum carnem verum dei templũ, templum nõ manu factum. Australis porta illic est Abraham, orientalis Dauid, aquilonaris transmigratio Babylonis. In hoc vno temporum ratio deficit quod tamen rerum qualitas exigit, quòd prima (vt iam dictum est) australis, secunda dicitur orientalis. Nam secundum quod Abraham tempore prior fuit, & ad hunc primum promissio facta est beati seminis, quòd est Christus, porta hæc quæ prima ponitur, orientalis rectè dici debuisse videretur. Verùm etsi Dauid tẽpore posterior fuit, & ad hunc posterius promissio facta est dei, dicentis: De fructu vẽtris tui ponam super sedem tuam, est tamen altera non parua pars dignitatis, propter quàm hic potius porta dici mereatur oriẽtalis. Cuius enim æquè vt Abraham, promissionem accipere meruit, eius mysteria pectore sacro, & ore prophetico cecinit Christi filij dei. Hoc Abraham non fecit. Iste super omnes docentes se prudens, & super senes intelligẽs primus in omni generatione Iesu Christi sacramenta eius, sacramenta natiuitatis, passionis, resurrectionis, ascensionis quoque, & regni eius miranda elegantia decantauit, & verbis penè nudis, in quantum ratio temporis permisit, aut hominum, quales tunc erant, duritia ferre potuit, præeunte auctoritate regali, vt quicquam eloqui auderet de regno dei, & iudicio futuro, de virtutibus futuri seculi, de qualibus Moyses nihil nisi per figuras & ænigmata scripsit. Rectè igitur dicatur hic porta orientalis, duplici gratia, pater Christi filij dei, altera, quia & ipse repromissionem accepit, altera, quia nascitur post multa tempora fideli corde sacramenta concepit, & ore sacro ædidit. Hæc si ritè perpendamus, amplius eo delectãbimur, quòd euangelista Matthęus hunc & ante & post Abraham in illa generatione nominauit, prius dicendo. Liber generationis Iesu CHRISTI filij Dauid, & post dicendo. Iesse autem genuit Dauid. Aquilonaris porta, vt hic tertia scriberetur, id quoq; rerum ordo vel qualitas poposcit, quia videlicet, iuxta quòd Hieremias prędixerat, ab aquilone pandetur omne malum super habitatores terræ, tota aquilonaris, id est, nimium aduersa erat transmigratio Babylonis. Inde autem eadem transmigratio porta debuit dici, quia nimirum tunc gratia prophetica profusior populo dei, siue atrio templi dei sese infudit, prophetantibus Hieremia, & hoc ipso Ezechiele, Daniele, Aggæo, Zacharia, & Malachia. Sed & cæteri omnes prophetæ ferè in omnibus quæ loquuntur circa illam Babylonis captiuitatem versantur, non quòd illam tantummodo peccatori cõminentur populo, sed quòd illa typus fuerit captiuitatis, qua vniuersaliter oẽs homines in huius mundi Babylone sub spirituali Nabuchodonosor exulamus, vndè nõ nisi per pœnitentiam

Matth. 1.

Genes. 15. & 22.

Psal. 119.

Matth. 1.

tentiam, quam omnes prophetæ concorditer prædicant, & per Christi gratiam liberandi sumus. Vndè rectè in vestibulo portæ huius aquilonaris mensæ hinc & inde numero sedecim visuntur, quæ sunt scripturæ X V I. prophetarum, quorum alij ante, alij post ipsam captiuitatem, alij sub eadem captiuitate prophetauerunt, quorum fidei vel testimonijs, quia totum innititur quod deo dignum offerimus, rectè dictum est, super quas immolabant, & super quas ponant vasa, in quibus immolatur holocaustum & victima. (Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portę respicientis ad aquilonem, & facies eorum contra viam australem, vna ex latere portæ orientalis, quæ respiciebat ad viam aquilonis.) Cantores huius atrij lex & prophetæ sunt, id est, omnis scriptura veteris testamēti libri vigintiquatuor, quos sub numero vigintiquatuor seniorum Apocalypsis Iohannes inducit, adorantes agnum, & coronas suas, prostratis vultibus offerentes, stantibus coram quatuor animalibus oculatis ante & retro, id est, & in præteritum & in futurum respicientibus, & indefessa voce clamantibus. Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Horum profectò cantorum gazophylacia extra portam interiorem, id est, merces omnis extra præsentem vitam reposita est, & facies eorum, facies inquam vna, id est, intentio consona contra viam australem, ex latere portæ orientalis, tendit enim in veram plenitudinem lucis, in aduentum veri orientis Christi filij dei, quæ videlicet porta respiciebat ad viam aquilonis, vt reuocaret eos quos abduxerat aquilo diabolus, & aberrare fecerat ab oriente veri & æterni solis. Illud tamen prætereundum non est, quòd singula portarum huius, id est, interioris atrij vestibula ad atrium exterius respicere dicuntur, vt videlicet eorum qui ante legem & eorum qui sub lege fuerunt sancti & iusti vna fuisse fides, vna expectatio, vel spes intelligatur. Apoca. 4.

Quid sit mysticè, quòd portarum interioris atrij ascensus numero graduum differunt scilicet quòd illic septem, hic octo gradus sint. CAPVT XVI.

NEc illud prætereundum, quòd portarum huius interioris atrij, & portarum exterioris atrij ascensus numero graduum differunt. Nam ad illas septem graduum erat ascensus, ad istas octo gradibus ascendebatur. Deniq; ante Abraham, quem primam & australem huius atrij portam fuisse diximus, nulla octauę mentio est, qua resurrectio significatur, sed in septima finis erat, qua ab operibus suis requieuit deus. Ad Abraham primum octauæ mentio fuit, dicente deo. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Per circūcisionem infantis fides seminis eius, quòd est Christus, signabatur, per octauum diem resurrectio, quę octaua mundi ętate per eundem Christum donanda erat, præfigurabatur. Sed & in euangelio primum eo ipso Abraham fidem resurrectionis astruit ipse Christus, dum dicit Sadducęis resurrectionem non credentibus. De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est, deo dicente vobis. Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Nō est deus mortuorum, sed viuentium. Et de illo Apostolus dixit. Quia fide obtulit Isaac cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est. Quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est deus. Igitur vbi secundum scripturas augmentum fidei reperitur, rectè ascensionis quoque gradus augentur, & post septem in octauum ascensus perficitur, ob significandum eorum profectum qui ita crediderunt, vel sperauerunt introire in requiem dei, & sabbatizare cum illo ab operibus suis, vt etiam crederent vel expectarent resurrectionem carnis celebrandam octaua ætate mundi, in cuius fidei signum circuncisionem susceperunt octauæ diei.

Gene. 2. Gene. 17. Matth. 22. Exod. 3. Hebr. 11. Gene. 21.

De gazophylacio sacerdotum, qui excubant in custodijs templi, & gazophylacio sacerdotum, qui excubant ad ministerium altaris, & cur sic dictum sit: Isti sunt filij Sadoch, & quid sit altare ante faciem templi. CAPVT XVII.

ET dixit ad me. Hoc est gazophylacium, quod respiciebat viam meridianam sacerdotum, qui excubant in custodijs templi. Porrò gazophylacium quod respicit ad viam aquilonis, sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris.) Notādum quòd sacerdotes, quibus custodiæ templi delegatæ sunt, habitant in gazophylacio, quod respicit ad viam meridianam, in qua lux plenissima est, hi autem qui excubant ad ministerium altaris, in quo offeruntur victimę pro peccato, in gazophylacio sint, quod respicit viam aquilonis eos qui ab aquilone veniūt, & offerunt victimas pro peccatis suis, suscipere & saluare cupientes. Nimirū vtrinq; gazophilaciū, vna sancta scriptura est, in qua thesaurus noster est, si verè simus diuites, si in literę theca aurū spiritus, & sacramentorū Christi pretiosos nouimus possidere lapides. Hoc tale gazophylaciū tā ad meridiem quàm ad aquilonē patet, quia nimirū si scripturam attēdas maximè propheticam, diuitias salutis non minus Iudæorū quàm gentium possidet. Qui autē sunt hi sacerdotes? Ait. (Isti sunt filij Sadoch, qui accedunt de filijs Leui ad dominū vt ministrent ei. Sadoch iustus interpretur. Porrò iustitiæ principium fides est, per quam & ante circuncisionem Abraham iustificatus est. Credidit enim Abraham deo, & reputatū est ei ad iustitiam. Bene ergo nō dixit, isti sunt filij

CAP. XL. Abrahę aut filij Iſrael, aut certè filij Leui, ſed iſti ſunt filij Sadoch. Non enim omnes qui ex Iſ-
Gene.15. rael, hi ſunt Iſraelitę, neq; quia ſemen ſunt Abrahę, omnes filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen,
id eſt, nō qui filij carnis, hi filij dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, ęſtimantur in ſemine. Igitur iſti
quorum gazophylacia hæc ſunt, qui iure excubent in cuſtodijs tēpli, vel ad miniſterium altaris,
iſti inquam ſunt filij Sadoch, filij iuſti dei, vel Chriſti filij dei, & inde veraciter Abrahæ filij, quia
filij iuſtitię. (Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubi-
Gene.21. torum.) Hic eodem ſenſu quo & in exteriore atrio centum cubiti intelligendi ſunt. Nam fideles
carnis Chriſti patres, quorum ex carne, quia templum corporis eius conſtructum eſt, idcirco il-
lós atrium interius eſſe dicimus, pro peregrinatione, qua in terra aliena propter promiſsionem
peregrinati ſunt, centuplum acceperunt. Etenim iuxta Apoſtolum aſpicientes in remuneratio-
nem nequaquam expectatione ſua fruſtrati ſunt. Et altare ante faciem templi. Altare ante faciem
Hebr.11. templi fides eorundem patrum extitit, quæ digna occurſione conſtructionem eiuſdem tem-
pli, id eſt, incarnationis Chriſti præuenit, quæ ſtatim in hoc propheta myſticis deſignatur men-
ſuris, incipiendo ſic.

De gloria dei, quòd ipſa eadem per myſterium templi, quæ & in primis viſionibus per quatuor facies, hominis, leonis, vituli, & aquilæ præfigurata ſit.

CAPVT XVIII.

ET introduxit me in veſtibulum templi, & menſus eſt veſtibulum quinq; cubitis hinc, & quin
que cubitis inde, & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde.)
Quæ hactenus dicta aut ſignificata ſunt, ſpiritus propheticus duorum annorum, quibus hic pro
pheta vaticinari cœpit, viſionibus ſuperpoſuit, & cuius illic humanitatem glorioſam expreſsit,
per quatuor facies, hominis, leonis, vituli, atque aquilæ volantis, eius hic ſempiternam diuinita-
tem, & eadem humanitate longè antiquiorem miris multumq́; arcanis modis ſignificauit. Nunc
demum quam illic ſemel & iterum viderat gloriam, hic iam tertio replicat ſufficientibus teſti-
monijs aſſertionem fidei ſuæ roborans, quòd is qui homo in terris apparuit, qui paſſus eſt, qui
reſurrexit, & in cœlum aſcendit, ipſe ſit qui cum patre omnia creauit. Ait enim poſt aliqua. Et
duxit me ad portam quæ reſpiciebat ad viam orientalem, & ecce gloria dei Iſrael ingrediebatur
per viam orientalem, & vox erat ei quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplendebat à maieſta-
Inf.cap.43. te eius. Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quando venit vt diſperderet ciuita-
tem, & ſpecies ſecundum aſpectum, quem videram iuxta fluuium Chobar, & cecidi ſuper faciem
Iohan.1. meam. Igitur gaudentes, & tam cum iſto propheta, quam cum dilecto Euangeliſta confitentes,
quia vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis, ſequamur
quantis poſſumus, quo ſynmyſten ſuum ducit iſte venerabilis vir.

Quid veſtibulum hinc quinq; & inde quinque cubitorum, & quid porta latitudinem habens trium hinc & trium inde cubitorum, quid columnæ in frontibus, vna hinc, & altera inde.

CAPVT XIX.

ET introduxit me (inquit) in veſtibulū templi.) Introduci in veſtibulum templi, catechizari
eſt verbo fidei, addiſcere cauſas neceſſarias aduentus Chriſti filij dei, cur ſibimet deus huma
ni corporis templū ędificauerit, propter quos, vtrum propter quoſdā, an abſq; diſtinctione per-
ſonarū propter omnes homines aduenerit. Hic iam vide quid ille fecerit. Menſus eſt veſtibulum
quinq; cubitis hinc, & quinq; cubitis inde, & latitudinē portę triū cubitorū hinc, & triū cubito-
rum inde. Decē cubiti quorū quinq; hinc & quinq; inde, mediā habent portā, tribus hinc & tri-
bus inde latam cubitis, decalogus eſt legis, quę nihil ad perfectū adduxit, & idcirco neceſſarium
fuit, vt porta iuſtitię Chriſtus in medium eius ſe offerret, & quaſi vtraq; manu defectū ſuppleret
Hebr.7. legis infirmę, legis impotentis. Hinc Apoſtolus ait: Nam quod impoſsibile erat legi, in quo infir-
Roma.8. mabatur per carnem, deus filiū ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato dam-
nauit peccatū in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Igitur vt iuſtificatio legis imple-
retur, porta iuſtitię, Chriſtus aduēnit, & quaſi qui nos dextra leuaq́ue ſuſtentans, cubitos decem
pręceptorum legem aliquid poſſe effecit. Vndè hęc potentia vel facultas illi homini? Videlicet,
quia non homo tātum, ſed deus ipſe eſt, quia qui ſex diebus omnia fecit, ipſe eſt, alioqui nec ipſe
poſſet. Ait ergo. Quia latitudinē portę tribus cubitis hinc, & tribus inde menſus eſt, qui ſiunt cu-
biti ſex, cuius nimirū latitudinis ſcriptura teſtis eſt, quia ſex diebus (vt iam dictum eſt) dixit deus
Roma.3. fiat, & factum eſt quicquid vſquam creaturarum eſt. Si dixit & factum eſt, per verbum vtiq; fa-
Matth.9. ctum eſt. Chriſtus autem dei verbū eſt. Idcirco potuit, idcirco legem imperfectam ad perfectum
adduxit. Et hic nō propter Iudęorum tantū, ſed & propter gentiū ſalutem venit, imò non iuſtos,
ſed peccatores vocare venit. Sequitur ergo. (Longitudinē autem veſtibuli viginti cubitorum, &
latitudinem vndecim cubitorum.) Hic numerus, ſcilicet viginti, in decenario limite binarius eſt.
Ergo longitudo veſtibuli cubitorū viginti, extenſionem ſignificat gratiæ Chriſti, cuius aduentus
non vſq; ad Iudęos tantum, ſed & vſq; ad ſaluandas gentes pertingit. Porrò vndenarius numerus

peccatorum typus est. Omne enim peccatum vndenarium, quia cum quis peruersa ait, præcepta decalogi transit. Magna ergo si ad mysterium spectes latitudo vestibuli, magna enim & ampla gratia iusti dei, quæ vniuersum mundum sub peccati onere curuum intra sinus suos recipit. (Et octo gradibus ascendebatur ad eam.) De octo gradibus iam supra dictũ est, nec repetere oportet, nisi fortè ex euangelio gradus eosdem suscipiamus, alijs nominibus vt dicamus octo beatitudines. Quarum prima, beati pauperes spiritu, octaua est, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. (Et columnæ erant in frontibus, vna hinc & altera inde.) Columnæ in frontibus duæ sunt, vna hinc, quæ vocatur misericordia, altera inde, cui nomen iudicium. Hinc misericordiæ, illinc iudicij columna stat. Primo nanq; aduentu suo Christus dominus misericors venit ad redimendum, secundo veniet ad iudicandum. Hæc omnis est introductio in vestibulum templi, quia videlicet hæc omnia credere & cõfiteri oportet eum, qui templum ingredi, id est, corpori Christi per baptismum cupit vniri. Matth. 5.

De eo quòd ait: Et introduxit me in templum. Et quid sit latitudinis frontium sex cubitũ hinc & sex inde, & quid latitudinis portæ quinque hinc & quinq; inde.

CAPVT XX.

ET introduxit me in templum, & mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, & sex cubitos latitudinis inde. Latitudo tabernaculi, & latitudo portæ decem cubitorum erat, & latera portæ quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde.) Post vestibuli stationem in ipsum templum introduci est, data confessione, baptizati in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Nam ex eo quisque sic in illud templum dominici corporis ingressus est, vt & Christum induerit, testante Apostolo, cùm dicit. Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis. Sex, inquit, cubitos hinc latitudinis, & sex cubitos latitudinis inde. Hæc est latitudo confessionis, quam debet scire quisquis hoc templum ingredi meruerit. Sex cubitos quo dierum numero creaturæ multitudinem creator vnus explicuit, sex, inquam, cubitos hinc Apostolus cõfitetur, cùm dicit. Quia in ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Sex itidem inde cubitos confitetur cum protinus subiungit. Et ipse caput ecclesiæ qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia, in ipsum pacificans per sanguinem crucis, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Istæ sunt frontes templi, iste pulcher aspectus, magnumq́; & luminosum spectaculum in oculis animæ confitentis. Sed hæc ipsa pulchritudo confessionis opera requirit. Sequitur ergo. (Latitudo portæ decem cubitorum erat, & latera portæ quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde.) Tabernaculum interiorem domum dicit. Per cuius circuitum latera, id est, tabulæ bis trigintatria erant, vt sequens sermo describit. Porrò latitudo portæ introitus eiusdem tabernaculi erat, patens decem cubitis, & latera habens, quinis hinc inde cubitis, qui simul sunt viginti cubiti, quæ erat latitudo tabernaculi. Nam continuò subiungit. (Et mensus est longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.) Igitur latitudo portæ decem cubitorũ post ea quæ prædicta sunt bonorum est incessus operum, per latitudinem charitatis currentium, de qua totum pendere constat legis decalogum. Fides enim per dilectionem operatur, & idcirco senis frontium cubitis, statim huiusce latitudinis porta coram panditur. CAP. XLI. Galat. 3. Colos. 1. Galat. 5.

De dispositione oraculi, & quid sit in fronte portæ mensura duorum cubitorum.

CAPVT XXI.

ET introgressus intrinsecus, mensus est in fronte portæ duos cubitos, & portam sex cubitorum, & latitudinem portæ septem cubitorum. Et mensus est longitudinẽ eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum, ante faciem templi. Et dixit ad me. Hoc est sanctũ sanctorum.) Oraculum siue sanctum sanctorum in templo, deus est in Christo. Vndè dicit Apostolus. Deus erat in Christo, mundũ reconcilians sibi. Oraculum autem & præ foribus oraculi templum, sicut non duo templa, sed vnũ templum, sic hominem, & in homine deũ, non duos Christos, sed vnum cõfitemur Christum. De vocibus siue responsis huius oraculi, & de dispositione verbi incarnati, illud sacri corporis templum inhabitantis, non solũ apostoli, sed & ipse Christus iugiter secundũ hominem pependit, vt nihil à semetipso faceret, aut iudicaret, ita vt (verbi gratia) gentẽ suam, vel ciuitatẽ Hierusalem ruituram flere posset, flendo tamen non liberaret. Oraculum illud, quantæ longitudinis, tantę & latitudinis, tantę nihilominus erat & altitudinis, quia videlicet Christi domini nostri diuinitas, quantę antiquitatis, quę per longitudinem, quãtę maiestatis, quę per altitudinem, tantę omnino charitatis est, quę intelligitur per latitudinem. Porrò longitudo templi quadraginta cubitorũ, qui numerus semper in labore positus est, labores significat vitæ præsentis, quos in corpore suo dominicus homo longanimiter pertulit. Totum hoc breuiter 2. Cor. 5. Lucæ 19.

CAP. XLI. breuiter in fronte portæ designant cubiti duo, dum confitemur, quod vnus, idemque Christus
deus & homo sit, quæ summa est catholicæ confessionis.

Quid significent latera bis trigintatria, & quid quòd erat lateris longitudo sex cubitorum, latitudo quatuor cubitorum, & quid quòd latera hæc parietem templi non attingebant.

CAPVT XXII.

ET mensus est parietem domus sex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum vn-
dique per circuitum domus. Latera autem latus ad latus bis trigintatria, & erant eminentia
quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, vt continerent, & non attin-
gerent parietem templi.) Latera bis trigintatria, dicẽdo, cum sexaginta sex dicere potuerit, am-
plius placet intellectui, quia videlicet trigintatribus annis templum dominici corporis, & in illo
templo suo deus maiestatis filius dei patris sustinuit in hoc mundo peregrinari. Idcirco rectè di-
stinguuntur latera bis trigintatria, quia nimirum per tot annos obedientiæ patri seruiuit, vtraq;
diuina scilicet & humana Christi natura. (Erat autem lateris longitudo sex cubitorum, & latitu-
Iohan.15. do quatuor cubitorum.) Illo, id est, senario numero perfectio diuinorum operum, quæ ope-
Philip.2. rabatur mirabiliter, quemadmodum dicit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, isto
autem, id est, quaternario quatuor significantur elementa huius mundi, sub quibus seruiuit exi-
nanitus in forma serui, in similitudine hominum factus; & habitu inuentus vt homo. Latera hæc
non attingebant parietem templi, quia videlicet non permansuros assumpsit labores vitæ præ-
sentis, sed temporales, quos omnino amoueret gloria resurrectionis, testante Apostolo, cùm di-
Hebræ.9. cit. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionem peccati per hostiam
suam apparuit, & quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autẽ iudicium,
sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata, secundo apparebit sine pec-
cato expectantibus se per salutem in fide.

Quid sit mysticè in hoc templo tristega, id est, tria cœnacula, quid sit per ostium ascendere ad superiora & medium, & quid sit illud ostium.

CAPVT XXIII.

ET platea erat in rotundum ascendens sursum per cochleam, & in cœnaculum templi defe-
rebat per gyrum, idcirco latius erat templum in superioribus, & sic de inferioribus ascende-
3.Reg.6. batur ad superiora in medium.) Quod dixit, ad superiora in medium, idem est ac si dicat, in me-
dium & superius cœnaculum. Tristega enim erant, de quibus & in templo Salomonis iuxta my-
sterium diximus & nunc dicimus, quia in hoc diuinitatis templo, in hoc deo vel homine Chri-
sto tria tabulata sunt, & necesse est, vt quisquis in Christo manere desiderat, in quolibet eorum
Matth.24. fideliter consistat. Quæ nam sunt tabulata hæc? Profectò tres bene viuendi distinctiones. Tres
credentium in Christum ordines, quos & ipse mysticè discernens. Duo, inquit, in agro, duę mo-
Ezech.14. lentes in vnum, duo in lecto, vnus assumetur & vnus relinquetur. Itidem, isti sunt ordines, quos
in isto propheta sub nominibus intelligimus, Iob, Noe, Daniel, & cætera, vt ibi legere potes.
Dicamus & aliud. Cùm de hac, quam in terris agimus vita, ad requiem spiritus in fururo perue-
nerimus, quasi ad superiorem gradum domus tendimus, & vbi carne soluti ad requiem spiritus
ascenderimus, carnis etiam nostræ receptionem in die resurrectionis quasi suprerni cœnaculi
expectamus ascensum. Quòd autem platea erat in rotundum ascendens sursum per cochleam
& in cœnaculum templi, deferebat per gyrum, & idcirco latius erat templum in superioribus, &
sic de inferioribus ascendebatur ad superiora, & in medium. Puto perspicuum esse lectori,
semper angustiora esse quæ deorsum sunt, paulatimque dum ad summa contendimus, latio-
Psalm.4. rem nobis aperiri viam, & impleri quod scriptum est. In tribulatione dilatasti mihi. Per ro-
tundum autem & cochleam ascendimus templi cœnaculum. Quæ figura inter omnia schema-
ta à philosophis quoque huius seculi pulchrior approbatur, dum & cœlum, & sol, & luna, &
astra cætera, & punctum terræ, in corporibus quoque humanis oculi quasi altera sydera, & fi-
gura capitis quod omnium sensuum receptaculum est, teretesq; digiti, fœmora, & brachia hanc
præferunt rotunditatem. (Et ostium, inquit, lateris ad orientem.) Et de hoc ostio in descri-
ptione templi Salomonis scriptum est. Ostium lateris medii in pariete erat domus dexteræ, &
3.Reg.6. per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium. De hoc ita diximus.
Ostium lateris templi vulnus est in latere lanceato dominici corporis, præter quod non est adi-
Iohan.19. tus, non est ostium vel ianua, qua intret quis, vt in quouis ordine corã deo stare possit. Nam ex
Roma.6. illo latere, cum lancea percussum esset, sanguis & aqua profluxit, quo sacramento deletum est
Ephe.4. peccatum mundi, in quo & baptizati sumus in Christo Iesu, dicente Apostolo. Quia quicunque
baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Ergo vnum est ostium, vnum
baptisma, per quod in introitu in illud dei templum, quo cum admissus fuerit, tum demũ ascen-
dere

dere licet, vel à primo in medium, vel à medio in tertium, prout delectauerit quenque aſcenſus virtutum, vel celſitudo meritorum. Aliqua quæ planiora ſunt percurrimus, vt difficilioribus atque vtilioribus immoremur.

Quomodo in domo erant laquearia prima poſt triginta cubitos, ſecunda poſt ſexaginta, tertia poſt C. & X X. & quomodo myſticè intelligendum ſit: Et vidi in domo altitudinem per circuitum, & cætera. CAPVT XXIIII.

ET vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera, ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio. Et latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum, & interior domus in lateribus domus.) Latera iſta eiuſmodi intelligenda ſunt, de qualibus ſcriptura libri Regum in deſcriptione templi Salomonis dicit. Texit quoque domum laquearibus cedrinis. 3. Reg. 6. Porrò laquearia ſunt tabulata quæ ſuppoſita trabibus affiguntur clauis, decoremque picturę ſuę ſolent aſpectantibus præmonſtrare mirandum. Terna autem erant in templo laquearia, prima videlicet poſt triginta cubitos a pauimento, ſecunda poſt cubitos ſexaginta contra ſummitatem porticuum, tertia poſt cubitos centumuiginti in ſummitate totius domus. Non enim in Paleſtina, ſicut nec in Aegypto culmina in tectis habentur, ſed plana potius tecta domorum, ad ſedendum videlicet, vel deambulandum apta conſtruuntur. Vndè dicit in Euangelio dominus. Et quod in aure auditis, prædicabitur in tectis. Cæterùm ſpiritualiter, & nos templum hoc per fidem ingreſsi, videmus altitudinem per circuitum fundata latera, ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum. Quæ ſunt hęc Lucæ 19. in altitudine, & per circuitum latera, niſi alta & perfecta quæ in templo illo dominici hominis recondita ſunt intelligentiæ ſpiritualis arcana? Vndè bene ad menſuram calami ſex cubitorum dicuntur fundata, quia iuxta menſuram, quam vnicuique prophetarum ſiue apoſtolorum diuiſit deus, firmiter & ſtabili fide ſunt omnia conſcripta. Porrò forinſecus latitudo quinque cubitorum, qui numerus carnalibus propter quinque corporis ſenſus magis competit, literalis ſiue hiſtoria ſcripturarum eſt mediocritas, quæ ardua cœleſtium myſteria ſpectare non valentibus per diſcretionem eſt proponenda. Interior domus, in lateribus domus, de quibus ſupra diximus, Euangelica propriè doctrina eſt, quam & præcipuè in hoc templo altitudinem videmus ad menſuram calami ſex cubitorum, itemque ad menſuram quinque cubitorum, vt ſicut iam dictum eſt, & magis perfecti, qui per ſenarium, & mediocres qui per quinarium diſcernendi ſignificantur, numerum habeant quo vtiliter leuent internorum aciem oculorum. (Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.) Subauditur vidi. Gazophylacia hæc theſauros omnes ſapientiæ & ſcientiæ, qui in hoc templo, id eſt, in Chriſto ſunt abſconditi, latitudo autem inter hæc cubitorum viginti, qui numerus binarius eſt in decenis, ſuperexcellentiorem viam ſignificat geminæ charitatis, dei & proximi, ſine qua nihil cætera chariſmata prodeſſe Apoſtolus aſſerit. 1. Cor. 13.

Ex eo quòd templum humani corporis deus maieſtatis ſibimet condiderit, quis nobis fructus acceſſerit, ſecundum id quod ait: Et ædificium quod erat ſeparatum, & cætera. CAPVT XXV.

EX eo quòd ſecundum propheticam viſionem, deus maieſtatis, templum ſibimet humani corporis condidit, quis nobis fructus acceſsit? Quis niſi, quod Apoſtolus ait, in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris ſiue quæ in cœlis ſunt? Sequitur ergo. (Et ędificium quod erat Coloſſ. 2. ſeparatum, verſumq; ad viam reſpicientem ad mare latitudinis L X X. cubitorum. Paries autem ædificij quinq; cubitorum latitudinis per circuitum, & longitudo eius X C. cubitorum. Et menſus eſt domum longitudine C. cubitorum, & quod ſeparatum erat ædificium, & paries eius longitudinis C. cubitorum.) Et ædificium, inquit, quod erat ſeparatum. Quod illud ædificium? Nimirum beata ſanctorum ſocietas angelorũ, quos inter & nos grandis erat ſeparatio, grande diſsidium. Idcirco dicitur, ędificium erat ſeparatum. Et continuò ſubiungitur. Verſumq; ad viam reſpicientem ad mare. Via reſpiciens ad mare, deus noſter Chriſtus erat, quippe qui & per prophetas ſuos prænuntiabat, quòd in plenitudine temporis dignaretur ad nos deſcendere, & in noſtro mari naufragium mortis, atque in exemplum Ionæ triduanam ſepulturam ſubire. Ad hanc viam verſum illud ædificium ſeparatum, eius nanque gratiam expectabat ſanctorum charitas Coloſſ. 1. angelorum à nobis ſeparatorum, expectabat, inquam, quando pacificaret, & coniungeret nos cum illis per ſanguinem ſuum. Illud ædificium L X X. latitudinis cubitos habebat, qui numerus in decenis ſeptenarius eſt, & idcirco in limite latiori latiſsimam charitatis requiem, latitudo iſta ſignificat, qua iam tunc & ſine nobis in deo ſuo ſocietas angelica requieſcebat. Attamen plurimum

CAP. LXI. plurimum perfectioni vel instructioni deerat, quia videlicet ouis centesima perierat, dragma
Lucæ 15. decima perdita fuerat. Ait ergo. Paries autem ædificij quinq; cubitorum latitudinis per circui-
tum,& longitudo eius nonaginta cubitorum. Quinarius qui secundę vnitatis, id est, denarij me-
dietas est, nondum plenam, nondum perfectam multiformis sapientiæ dei notitiam significat.
Nam sciebant quidem iam beati angeli, quantæ deus esset potentiæ, sed nondum experimento
didicerant, quantæ idem esset clementiæ. Istud perdiscere habebant per ammirabile opus repa-
Ephe. 2. rationis nostræ. Vndè dicit Apostolus. Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti ab-
sconditi à seculis, in deo, qui omnia creauit, vt innotescat principibus & potestatibus, in cœlesti-
bus per ecclesiam multiformis sapientia dei. Ergo paries quasi semiplenus, id est, quinq; cubito-
rum erat, ad integrum, quod per secundam vnitatem, id est, per denarium, intelligitur, nondum
peruenerat. Sed & longitudo eius nonaginta cubitorum erat,& ad centum non peruenerat. Nu-
merus quippe centesima oue perdita, diminutus erat. Sed quid fecit ille? Mensus est domũ lon-
Lucæ 15. gitudine centum cubitorum,& quod separatum erat ædificiũ, & parietes eius longitudinis cen-
tum cubitorum.(Latitudo autem ante faciem domus,& eius quod erat separatum contra orien-
tem, centum cubitorum.) Dimensio ista quadra est. Et est sensus, Ouem centesimam ad ouile
reportauit,& ouium suarum numerum ad integrum suppleuit, & sicut cẽtenarius numerus qua-
dratus est, decies enim decem, centum efficiunt, ita suum ouile magna quondam parte mutila-
tum, totum reformauit, atque repleuit, quasi per quadrum.

De eo quod ait: Et mensus est longitudinem ædificij, & cætera, quid per ea significetur. CAPVT XXVI.

ET mensus est longitudinem ædificij contra faciem eius, quod erat separatum ad dorsum,&
hecthecas ex vtraque parte centum cubitorum, & templum interius, & vestibula atrij, limi-
na,& fenestras obliquas, & hecthecas in circuitu per tres partes, contra vniuscuiusq; limen, stra-
tumque ligno per gyrum in circuitu. A terra autem, vsque ad fenestras, & fenestræ clausæ super
ostia,& vsque ad domum interiorem,& forinsecus per omnem parietem in circuitu intrinsecus,
& forinsecus ad mensuras & fabrefacta Cherubin & palmæ, & palma inter Cherubin & Che-
Lucæ 15. rub.) Vbi prædictum templum ædificatum, imo & Iudaica impietate solutum, diuina in triduo
potentia resuscitatum est, continuò quod separatum erat ædificium perfectum, & de nonagin-
ta in centum cubitos prouectum est, id est, beata societas angelorum dragmæ decimæ quæ per-
dita fuerat, & ouis centesimæ quæ perierat, inuentione redintegrata est. Omnes quippe qui
Christi gratiam expectauerant electi ab origine mundi, tunc apertis eiusdem ædificij portis in-
troierunt, & pro inuentione ouis, quam pastor pius proprijs reportabat humeris, totum illud
exhilaratum ouile ouium cœlestium, gaudiumque fuit commune amicorum congratulantium.
Sed erat adhuc locus, nec enim totus ex illis qui aduentum huius gratiæ præcesserant, comple-
tus erat præfinitus ab initio electorum numerus. Ergo mensus est, inquit, longitudinem ædifi-
Ephe. 4. cij ad dorsum. Quid est ad dorsum, nisi post discessum suum? Denique postquam discessit ve-
nerabilis iste vir, mensus est longitudinem centum cubitorum, longitudinem ædificij contra fa-
ciem eius, quod erat separatum, id est, postquam in cœlum ascendit, dedit dona hominibus
plena largitate, quasi centenaria perfectione, propter eos qui adhuc erant inimici non creden-
do, vel non cognoscendo Christum filium dei. Vestibula atrij, limina, fenestræ obliquæ,& he-
cthecæ, id est, eminentia ex vtraque parte, diuersa significant ministeria sanctorum apostolo-
Ephe. 4. rum, prophetarum, Euangelistarum, doctorum, atque pastorum, quos posuit vel dedit ad con-
summationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, id est, ecclesiæ,
quæ & ipsa est templum dei, quod & hic dicitur templum interius, quod ad dorsum, id est, post
ascensum suum (vt iam diximus) mensus est hic sæpedictus vir. Hecthecas autem Romæ appel-
lant solaria de cœnaculorum parietibus eminentia, siue menia ab eo qui primus inuenit. Cælata
erant omnia vel fabrefacta, à pauimento vsque ad fenestras, & fenestræ clausæ, & cætera. Nihil
enim absque ratione & mensura, in dei templo à deo factum est, à pauimento vsq; ad fenestras,
id est, ab infimo electo vsque ad prædicatores clarissimos, per quos domui dei veritatis infulsit
claritas. Quid autem est, quòd clausæ quoque fenestræ, cælatæ dicuntur, aut fabrefactæ? Nimi-
rum illud quod hodie per totum mundũ mirando gaudemus,& gaudendo miramur, quia post-
quam morte interueniente, clausa sunt ora beatorum apostolorum Christi, per quos velut fene-
stras, illuminatus est mundus, dum adhuc paterent, adhuc & vocis officio, scilicet in prædicatio-
ne fungerentur, postquàm clausæ sunt illæ fenestræ, pulchrius atque splendidius celatæ atq; fa-
bricatæ sunt, celatura virtutum, fabricatura miraculorum. Ibi Cherubin & palmæ, id est, quam
in scriptis eorum quotidie scrutamur multitudo scientiæ, & quas in gestis eorum ueneramur,
non incruentæ martyrij victoriæ. Ibi facies hominis iuxta palmam ex hac parte, & facies leonis
iuxta palmam ex alia parte, tota enim eorum doctrina hęc duo nobis cathegorizat, quia qui pri-
mo aduen-

mo, aduentu suo venit nobis vt homo mansuetus, in multitudine misericordiæ, secundo aduentu venturus est tanquam leo terribilis in magna iudicij fortitudine.

Quòd ait: Hæc est mensura coram domino, videlicet altare ligneum, significans crucis mysterium, & corporis ac sanguinis sacramentum, & quid altitudo eius trium cubitorum, quid significet longitudo eius duorum cubitorum. CAPVT XXVII.

ALtaris lignei trium cubitorum altitudo est, & longitudo eius duorum cubitorum, & anguli eius, & longitudo eius, & parietes eius lignei. Et locutus est ad me. Hæc est mensa coram domino.) Nimirum & hoc ad dorsum vir ille mensus est. Altare quippe ligneum, mysterium crucis, mysterium vel sacramentum passionis Christi est. Cùm venisset hora eius vt transiret ex hoc mundo ad patrem, in ipso transitu respiciens ad dorsum, id est, ad nos, qui credituri eramus, post eundem ipsum transitum, mensus est altare ligneum, id est, iam dictum crucis vel passionis suæ sacramentum, substantiam panis & vini accipiens in manibus suis, dicensq; post benedictionem. Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus. Altaris huius altitudo trium cubitorum, longitudo duorum cubitorum est. Altitudo trium cubitorum fides est sanctæ trinitatis, sine qua nusquam est altare dei. Longitudo duorum cubitorum extentio geminæ dilectionis, dei & proximi, sine qua nihil dignum deo potest offerri, qua plurimũ indiget quisquis ad hoc altare hostiam viuam sacrificaturus accedit. Anguli eius, longitudo eius, & parietes eius lignei, totum quippe altaris Christi sacramentũ de ligno constant viuificæ crucis, quia totius sacrificij summa est passio eius, qui pro omni mundo semetipsum super lignum crucis sacrificauit, & hæc est, inquit, mensa coram domino, subauditur, sola & vnica, nam Iudaici mensa sacrificij iam non est coram domino. Ne offeratis, inquit, vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Item: Nunquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo? subauditur, non. Sed quid? Immola deo sacrificium laudis, & multa his similia.

Iohan. 13. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ 22. 1 Cor. 1. Matth. 22. Esaiæ 1.

Quid in templo vel sanctuario duo ostia, & quid ex vtraque parte bina significent ostiola. CAPVT XXVIII.

ET duo ostia erant in templo, & in sanctuario. Et in duobus ostijs ex vtraque parte bina erant ostiola, quæ in se inuicem plicabantur, bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorũ.) Duo templi & sanctuarij ostia, duo sunt testamenta, quorũ & æditus est ipse, cuius est templum, sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. In his duobus ostijs ex vtraque parte bina sunt ostiola quæ in se inuicem plicantur, quòd iuxta literam perspicuum est. Solent enim in maioribus triclinijs bina sibi hærere ostia atq; coniungi, vt maior introitus nequaquam duobus & ingentibus, sed & quatuor claudatur minoribus vel aperiatur foribus. Iuxta sensum spiritualem bina erant ex vtraq; parte ostiola quæ in se inuicem plicabantur, vt & in historia spiritus habeas intelligentiam, & in tropologia historiæ veritatem. Quorum vtrunque altero indiget, & si vnum defuerit, perfecta caret scientia. (Et celata erant in ipsis ostijs templi Cherubin & sculpturæ palmarum, sicut & in parietibus quoque expressa erant. Quàm ob rem erant grossiora ligna in vestibuli fronte forinsecus.) Celata, inquit, erant in ipsis ostijs Cherubin & sculpturæ palmarum. Quid enim sacra vtriusque testamenti scriptura, nisi scientiæ multitudinem, & victoriæ continet insignia? Ex illa deum cognoscimus, quem scire summæ est vertex scientię, ex illa sumimus arma, quibus vtendo non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates & aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, feliciter cum palma iustitiæ queamus ad coronam victoriæ peruenire. Vndè & grossiora, inquit, ligna erant in vestibulo portæ forinsecus, vt & firmitatem haberent, & celaturam possent recipere. Pulchreque iuxta intelligentiam spiritualem firmiora & cælata sunt ostia, vt & firmitatem habeant & pulchritudinem, ne quis ad sancta sanctorum similis Ozię posset irrumpere, & sibi sacerdotium vendicare.

Apoc. 3. Ephe. 6.

Quòd ecclesia gentium nihil minus habuerit, & quòd Iudæi & Græci deus nullam distinctionem fecerit. Et hoc rectè intelligi in eo quod ait: In facie longitudinis centum cubitos ostij, & cætera. CAPVT XXIX.

ET eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad aquilonem, & induxit me in Gazophylacium, quòd erat contra separatum ædificium, & contra ædem vergentem ad aquilonem. In facie longitudinis centum cubitos ostij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pauimentum stratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta porticui triplici.) Has maximè partes ille vir ad dorsum mensus est. Hæc est enim ecclesia de gentibus, cuius hic mensuræ describuntur, quæ sub aquilone iacens frigida, nullum ca-

CAP. XLII.

lum ca-

CA. XLII. lum caloris aut luminis diuini acceperat beneficium. Postquam vir ille, qui in cœlum ascendit, quasi ad dorsum eius accessit, cuius faciem, id est, præsentiam in carne non vidit, & credendo in
Matth. 9. illum iam assumptum Euangelicæ gratiæ mensuras cẽtenas, & quinquagenas accepit, sicut in ty-
Lucæ 8. pum eius mulier illa quæ fluxum sanguinis patiebatur, accedens retro, & tangens fimbriam vestimenti, per fidem suam saluari meruit. Eduxit me, inquit, in atrium exterius, per viam ducentem ad aquilonem, tunc videlicet, quando Iudæis, qui quasi in meridie erant, repellentibus &
Acto. 13. blasphemantibus, vsi sunt apostoli auctoritate spiritus sancti, vt dicerent. Vobis quidem oporte-
Esaiæ 49. bat primùm loqui verbũ dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternę vitę, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. Posui te in salutem gentibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Sic nimirum pręcipiendo dominus induxit prophetam, induxit apostolorum chorum in Gazophylacium, quòd erat contra separatũ ædificium, & contra ædem vergentem ad aquilonem, aperuit enim illis veritatis thesaurum, vt ex scripturis intel-
Roma. 3. ligerent vocationem gentium, quòd non Iudæorum tantum esset deus, sed & gentium, à quibus eatenus illud sæpe dictum cœleste ædificium erat separatum. In facie longitudinis centum cubitos mensus est ostij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos. Quid enim ecclesia gentium minus habuit, vel quam Iudæi & Græci distinctionem deus fecit? Latitudo quinquaginta cubitorum, largissima est remissio peccatorum, pro qua decertans Apostolus, quòd ex fide sit, non ex operibus legis, illud maximum in testimonium adduxit, quòd Abraham non ex circuncisio-
Roma. 2. ne, sed ante circuncisionem per fidem iustificatus sit. Longitudo cẽtum cubitorum plena & perfecta est remuneratio futurorum Græco non minus quàm Iudæo reposita, iuxta eundem Apostolum. Gloria enim, inquit, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Vbi erat, inquit, porticus iuncta porticui triplici. Porticui triplici, id est, laquęarca terna habenti. Nam & postmodũ subdit. (Tristega enim erant, & non habebant columnas sicut erant columnæ atriorum.) Assertio est fidei gẽtium, & ammiratio facilitatis eorum, quia veloces fuerunt ad credendum. Porticus erat iuncta porticui triplici, etenim tristega erant, & cùm columnas non habebant, sicut erant columnæ atriorum, id est, auditus vel sensus eorum, citò admixtus est apostolicæ fidei, & confessionem velociter suscepit sanctæ & indiuiduæ trinitatis, & tamen patriarchas aut prophetas non habuerunt, quæ fuerunt columnæ Iudæorum.

De mensuris quingentorum calamorum, per circuitum, vel ad quatuor mundi partes, quomodo scientiam scripturarum significent, post reconciliationem generis humani, per Christum in quatuor mundi partes diffusam.

CAPVT XXX.

CVmque complesset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ respiciebat ad viam orientalem, & mensus est eam vndiq; per circuitum. Mensus est autem contra ventum orientalem in calamo mensuræ, quingentos calamos in calamo mensuræ per circuitum. Et mensus est contra ventum aquilonarem, quingentos calamos in calamo mensuræ per gyrum. Et ad ventum australem mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ. Per quatuor ventos mensus est murum eius.) Quia prophetam, imò prophetæ ductorem mirabilem virum, & sapientem architectum quantum potuimus in hac visione secuti, & illud, quòd per ipsum omnia facta sunt, & illud, quòd per ipsum omnia instaurata sunt beneuola fide confessi sumus, quòd ad nostri maximè operis pertinebat propositum, deinceps plura omittentes propter compendium, illa tantum de hac ipsa visione sumemus quæ potiora sunt. Primo dicendum iuxta literalem descriptionem, quia hic murus simul duo milia calamos habebat. Sinautem calamus sex cubitorum erat, & palmi qui sexta pars cubiti est, perspicuum est, murum exteriorem per circuitum habuisse calamos duo milia, qui faciunt cubitos duodecim milia trecentos triginta & tres, & trientem de duobus milibus. Prudens lector & diligens legat librum Iesu filij Naue, & inueniet quomodo in suburbanis hæc mensura tenetur. Cæterùm, vt ad mysticum reuertamur sensum, quid post diuisiones templi atriorum siue ædificiorum, tanta significat multiplicitas cala-
Psalm. 75. morum, nisi illam quæ post incarnationem Christi, per ipsum facta est reconciliationem generis humani, & quæ per quatuor partes mundi diffusa est scientiam scripturarum? Etenim prius tantum in Iudæa notus erat deus, & illic sacra scriptura quæ per calamum intelligitur in angusto detinebatur. Nunc autem ex quo Christus in cœlum ascendit, ecclesia eius in orientem, septentrionem, meridiem, & occidentem, quasi quingentis dilatata est calamis, id est, multiplicem habet scientiam dei, & ex paucis legis & prophetarum & Euangelicorum libris, tractando atque commentando armaria sua mundus impleuit. Quòd autem hæc multiplicitas, duodecim milia cum trecentis triginta tribus effecit, & insuper trientem de duobus milibus, illud continet sacramentum, vt singulis apostolis millenus numerus deputetur, & tamen ad mensuram plenitudinis Christi, & perfecti nemo veniat, nisi iungantur ei trecenti & trigintatres cubiti, per quos sanctæ

ſanctæ & indiuiduæ trinitatis myſterium demonſtratur. Præterea quingenteſimus numerus,qui vicenus eſt quinquagenario ; quòd ad remiſsionem pertineat omnium peccatorum , non ſolum vetus ſcriptura,ſed & ſaluatoris in Euangelio verba demonſtrant,dicentis: Duo debitores erant cuidam fœneratori,vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vndè redderent , donauit vtriſque. Et murus diuidit inter ſanctuarium, & vulgi locum . Ex quo intelligimus,omnem ſupra templi deſcriptionem ſacerdotum qui ſunt filij Sadoch miniſterijs delegatam ; hunc enim numerum qui tanto ſpatio dilatetur , & vniuerſa circumeat, ſeparare ſanctuarium & vulgi locum. Lucæ 7.

Quòd ait: Vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram,quando venit vt diſperderet,& cætera. CAPVT XXXI.

ET duxit me ad portam , quæ reſpiciebat ad viam orientalem , & ecce gloria dei Iſrael ingrediebatur per viam orientalem,& vox erat ei quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplendebat à maieſtate eius.Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quando venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpectum quem videram iuxta fluuium Chobar, & cecidit ſuper faciem meam.)Ordo tandem fidei neceſſarius hic perfectus eſt,dum poſt cunctas diuiſiones ſuperiora longè repetens, & vidi, inquit, viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quando venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum adſpectum quem videram iuxta fluuium Chobar,ſubauditur anno quinto.Itemq́ue,anno ſexto tranſmigrationis regis Ioachim.Quinam ille aſpectus, vel quæ illæ ſpecies fuerunt? Nimirum aſpectus hominis, aſpectus leonis, aſpectus vituli,aſpectus aquilæ volantis. Aſpectibus vel ſpeciebus illis vera humanitas, vera paſsio, reſurrectio quoque & aſcenſio ſignificabatur Chriſti filij dei, quæ omnia corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri oportet ad ſalutem.Sed hæc quidem Euangelica doctrina eſt, & familiarius paruulis quaſi lactis alimonia dulcis auditu, & ſalubris animæ guſtu eſt. Veruntamen ad perfectionem fidei necdum ſatis eſt,niſi poſt lactis poculum proficiendo ad ſolidum perueniat cibum,vt credat & confiteatur,quia in principio erat verbum & verbum erat apud deum,& deus erat verbum,& omnia per ipſum facta ſunt, & iſto illud poſterius eſſe, quòd prius capere potuit, ſcilicet quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & ſecundum illas facies hominis, vituli, leonis, atque aquilæ volantis , videndam nobis gloriam ſuam præbuit . Rectè igitur prioribus prophetiæ ſuæ annis, illud accepit vel ſcripſit, quòd commodius capere poſſunt paruuli , & tandem in hac extrema viſione pro exercitatione perfectiores habens ſenſus accepit , vel perfectos habentibus ſenſus ſcripſit, quid antea facies illas Chriſtus dei filius fuerit, & tunc demum cadit ſuper faciem ſuam,videlicet perfecta adoratione verus adorator adorans in ſpiritu & veritate. CA. XLIII. Roma.10. Iohan.1.

De eo quod ait: Et conuertit me ad viam portæ ſanctuarij, &c. quòd per hæc in iſto quoque virginalem partum viſio prophetica deſignet. CAPVT XXXII.

VEruntamen quantumuis fodiendo in altum de occulto viſionis huius theſauro necdū cuncta protulimus quæcunq; de Chriſto deo & domino noſtro credere vel confiteri Chriſtiana veritate compellimur. Necdum enim illud vſquàm conſulta litera nobis reſpondit, quòd per maximè ſplendet in omni pulchritudine catholicæ confeſsionis , quòd illa facies hominis quam ſæpe dixit,de virgine matre concepta & ædita ſit.Sequamur ergo & iuxta veſtigia ſanctorum patrum, qui hæc loca ſcrutati ſunt, nos quoque ſcrutantes audiamus atq; intelligentes gaudeamus inueniſſe nos , quòd non fuerit oblitus iſte propheta ſanctus confiteri ſicut à ſpiritu ſancto doctus erat,venerandum virginalis vteri partum . Ait poſt aliqua. (Et conuertit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad orientem, & erat clauſa. Et dixit dominus ad me. Porta hæc clauſa erit,non aperitur,& vir non tranſibit per eam,quoniam dominus deus Iſrael ingreſſus eſt per eam,eritq́ue clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram domino,per viam veſtibuli portæ ingredietur, & per viam eius egredietur.) Hæc profectò cùm dicit, congrua ſub imagine doctum ſe aſſerit,quòd homo ille qui deus erat per vterum virginis in hūc mundum introierit. Conuertit me, inquit, ad viam portæ ſanctuarij exterioris. Porta ſanctuarij quæ eſt, niſi virgo , per quam primo patuit ianua ſanctuarij exterioris, ſanctuarij cœleſtis, quòd erat extra nos,extra quòd eramus nos?Porrò via portę huius ſeries eſt generationis,quę in Euangelio texitur ab Abraham vſq; ad Ioſeph virum ipſius , de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus.Hæc porta reſpiciens ad orientem,& verum in ſemetipſa ſuſcipiens iuſtitiæ ſolem,quòd veraciter credimus & confitemur,erat clauſa.Nec enim vt conciperet aut pareret,vir illam aperuerat . Et dixit dominus ad me . Porta hæc clauſa erit,ſubauditur , quòd nunc eſt . Clauſa eſt dum concipit,dum pariet nihilominus clauſa erit. Non aperietur, & vir non tranſibit per eam. Cauſa ante partum , clauſa erit & poſt partum . Ex eo enim tempore quo angelus loquebatur. Spiritus CAP. XLIIII. Matth.1.

CAP. sanctus superueniet in te,& virtus altißimi obumbrabit tibi, quòd autem nascetur ex te sanctum,
XLIIII. vocabitur filius dei. Et quando natus est, virgo permansit æterna, ad confundendos eos, qui ar-
Lucæ 1. bitrantur, eam post natiuitatem saluatoris habuisse de Ioseph filios, ex occasione fratrum eius,
qui vocantur in Euangelio. Pulchrè cum dixisset: Et vir non transibit per eam, continuò subiun-
xit. Quoniam dominus deus Israel ingressus est per eam. Ac si diceret. Non mireris quòd vir
non transibit per eam, & tamen pariet filium, quoniam filius quem pariet, dominus deus est Is-
rael. Si is quem parit homo tantum, & non deus esset, necesse erat vt ante partum, imò & ante
conceptum vir per eam transiret, nunc autem dominus deus Israel est, qui aliundè veniens in-
gressus in hunc mundum per eam, & idcirco non mirum, quòd talis filius portam clausam, id est,
matrem suam seruare potuit incorruptam. Eritque clausa principi, id est, ad opus vel ad hono-
Philip. 2. rem principis. Princeps iste magni principatus, qui est in forma dei, ipse sedebit in ea, ipse semet-
ipsum humiliabit formam serui accipiens, vt comedat panem coram domino, id est, vt obediat
Iohan. 4. deo patri suo, quòd est illi panem comedere, testante ipso, cum dicit: Meus cibus est, vt faciam
voluntatem patris mei. Per viam vestibuli portę ingredietur, & per viam eius egredietur. Notan-
da diligenter distinctio ingressus atque egressus principis huius. Denique nos omnes, qui portis
apertis, id est, membris corruptis nascimur, per quàm viam traduce inserente ingredimur, per
ipsam & egredimur, vndè & ignobiles, nimiumq; plebei sumus. Iste autem princeps nobilis per
viam, inquit, vestibuli portæ ingredietur, id est, per fidem credulæ virginis concipietur, vt per
viam non iam vestibuli portæ, sed per viam eius egredietur, id est, per integra virginalia, vera de
carne caro, verus de matre homo nascetur.

Quomodo legitima quædam ad correctionem præuaricatorum legis edicat auctoritate domini, hæc & hæc dicentis emissa, & pro ipso numero septenario spiritualis intelligenda sit legislatio.

CAPVT XXXIII.

POst hæc iam legitima quædam sequuntur, ad correctionem præuaricatorum legis, & de qui-
bus sermo sic incipit. (Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conspectu domus, & vidi,
& ecce impleuit gloria domini domum domini, & cecidi in faciem meam. Et dixit ad me domi-
nus. Fili hominis, pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia quæ ego loquor
ad te de vniuersis ceremonijs domus domini, & de cunctis legibus eius, & pones cor tuum in vijs
templi, per omnes exitus sanctuarij.) Hoc modo ingressus, nouam legislationem, quasi obliterata
ta iam lege Moysi superducit, septies emissa auctoritate dicentis domini dei. Hæc dicit dominus
deus. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quòd inducitis filios alienos incir-
CAP. XLV. cuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in sanctuario meo. Hæc dicit dominus deus. Om-
nis alienigena incircuncisus corde, & incircuncisus carne non ingredietur sanctuarium meum,
omnis filius alienus, qui est in medio filiorum Israel. Hæc dicit dominus deus. Sufficiat vobis
principes Israel. Iniquitatem & rapinas intermittite, iudicium & iustitiam facite, separate confi-
nia vestra à populo meo, ait dominus: Hæc dicit dominus deus. In primo mense in vna mensis,
sumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis sanctuarium. Hæc dicit dominus deus.
CA. XLVI. Porta atrij interioris, quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus, in quibus opus sit, die au-
tem sabbati aperietur, sed & in die Calendarum aperietur. Hæc dicit dominus deus. Si dederit
princeps domum alicui de filijs suis, hæreditas eius filiorum suorum erit, poßidebunt eam hære-
CAP. ditariè. Hæc dicit dominus deus. Hic est terminus, in quo poßidebitis terram in duodecim tri-
XLVII. bubus Israel, quia Ioseph duplicem funiculum habet. Ista legentes, & diuinæ auctoritatis vices
interpositas dinumerantes, quærimus quid ista sibi velint, statimque respondet iste numerus, le-
gem spiritualem hic proponi spiritualibus, eo quòd septem sint gratiæ spiritus sancti. Simul ad
Deut. 18. memoriam reducimus illud legislatoris Moysi dictum. Prophetam de gente tua, & de fratribus
tuis, sicut me, suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum audies, sicut me (dixit) tanquam diceret:
Sicut ego homo sum tibi carnali populo Israel legislator vetus, sic ille verus homo erit spirituali
populo legislator nouus. Igitur dum quærimus, quid hæc in isto propheta legislatio sibi vult,
omnia nobis respondent, quia princeps ille qui iuxta præcedentia lectionis per clausam por-
tam egreditur, legem affert meliorem pro suo principatu, legem nouam, legem vitæ ac spiritus,
quæ totum hominem liberare poßit à lege peccati ac mortis. Proinde illud quoq; nequaquam
à mysterio vacare aduertimus, quòd in initio propheta dicit, & adduxit me per viam portę aqui-
lonis. Denique iste vir, iste nouus legislator iuxta patriarchæ Iacob vaticinium, expectatio est
Gene. 49. gentium, quæ ad aquilonem versæ erant, id est, ad diabolum, qui per frigidum designatur aqui-
lonem, quem per longos & vetustos errores secutæ fuerant, & ipse Iudęis repellentibus legem
huius viri recepturę erant.

De aquis

De aquis egredientibus & descendentibus à latere dextro, quòd significent dona procedentia de non manufacto templo corporis Christi. CAPVT XXXIIII.

NOtandum deinde, quia septimo edicto terra diuiditur, dicendo. (Hic est terminus in quo possidebitis terram)Præmissa vel præeunte terræ & aquarum sanitate, vt rectè in hac distributione terram viuentium debeamus intelligere, sanitas terræ vndè processerit hoc modo propheta describit.) Et conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ ingrediebantur subter limen domus ad orientem. Facies enim domus respiciebat ad orientem, aquæ autem descendebant in latus templi dextrum, ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portæ aquilonis, & conuertit me ad viam foras portam exteriorem viam quæ respiciebat ad orientem, & ecce aquæ redundantes à latere dextro, cùm egrederetur vir ad orientem, qui habebat funiculum in manu sua, & mensus mille cubitos, & transduxit me per aquam vsque ad talos. Rursusque mensus est mille, & transduxit me per aquam vsque ad genua. Et mensus est mille, & transduxit me per aquam vsque renes. Et mensus est mille torrentem, quem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquæ profundæ torrentis, qui non potes transuaderi. Et dixit ad me. Certè vidisti fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cumque me conuertissem, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis, ex vtraque parte. Et ait ad me. Aquilæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare & exibunt, & sanabuntur aquæ.) Si ritè attendimus, mundus iste mare mortuum erat. Ad quid autem latus templi dominici, templi non manufacti lancea perforatum est, & ex illo vulnere aqua cum sanguine cucurrit, nisi tolleretur mors huius mundi, quo sanarentur aquæ generis humani? Nec verò solummodo de corpore siue latere visibili aqua profluxit visibilis pro causa patrandæ sanitatis, sed & de diuinitate inuisibili inuisibilis aqua processit, aqua sapientiæ salutaris, aqua, id est, gratia spiritus sancti. Idcirco rectissimè dictum sit, ecce aquę redundantes, à latere dextro, à latere diuino. Porrò illud cautè & diligenter discernendum est, quia prius dixit, aquæ autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris, & deinde, ecce aquę redundantes à latere dextro. Cùm enim templum istud templum dei proprium sit, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, quomodo vel vndè descendebant illuc aquæ istæ quæ sunt dona spiritus sancti? Ergo nec iste sermo nos obliuisci patitur, quia deus & homo est vnus, idemque Christus, & in ipso natura hominis accepit, quòd in Christo nihilominus dare poterat natura dei. Nunc videamus quo ordine, vel quanto gratiæ inundantis incremento nostras aquas mortuas aqua ista viua sanauit. Prius tamen non nos prætereat, quia cùm dixisset, aquæ autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris, vt deinde diceret, & ecce aquæ redundantes à latere dextro, interposuit dicens, & eduxit me per viam portæ aquilonis. Quid est enim, quòd ad videndam redundationem aquarum viuentium propheta educitur, per viam portæ aquilonis frigidi, nisi quòd in nationes effundenda erat gratia spiritus sancti? Nunc reuertamur ad proposita.

Iohan.19.

Coloss.2.

Quid significet quòd aqua mensione prima ad talos: secunda, vsque ad genua: tertia, vsque ad renes pertingit: quarta autem, transiri nequit: & quid sit omnes aquas sanari, & pisces magnos multiplicari, & cur sit nomen ciuitatis, dominus ibidem. CAPVT XXXV.

ET mensus est mille cubitos, & transduxit me per aquam vsque ad talos. Mille mensoris huius cubiti, plenitudinem significant gratiæ largitoris, qui prima mensione omnia tulit peccata mundi, per quam prophetam vsque ad talos transduxit. Nam per talos aqua tinctos primæ mensionis, extinctio significatur peccati originalis, quia pro illo deus ad serpentem pro muliere dixit, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Etenim maximè pro peccato originali insidiabatur diabolus serpens antiquus calcaneo mulieris & seminis eius, id est, extremo fini eius, intantum, vt ad ipsum Christum dei filium venire auderet insidiator, nihil tamen nociturus, sicut ipse testatur. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Rursum mensus est mille, & transduxit me per aquam vsque ad genua. Per talos soli apostoli, de quibus propheta. Quàm pulchri, inquit, super montes pedes euangelizantis pacem. Per genua vniuersi significantur adoratores eiusdem Christi filij dei. Vsque ad hæc genua secundæ mensionis aqua peruenit, quando cùm dixisset: Accipite spiritum sanctum, continuò subiunxit: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Nam de omnibus qui Christo genu curuant, dixit: Tertio mensus est mille, & transduxit me, inquit, per aquam vsque ad renes. Tunc nimirum tertio mensus est, & suos, quorum hic propheta typum gerit, per aquam vsque ad renes transduxit, quando iam sedens à dextris dei, spiritum sanctum misit illis, qui eatenus carnales & infirmos virtute induit, fortitudine accinxit. Quarto mensurus est, & torrentem faciet, quem, inquit propheta, non potui pertransire, scilicet in resurrectione, nam nec oculus videre nec auris potuit audire, sed

Gene.3.

Iohan.14.
Esaiæ 52.

Iohan.20.

CAP. I. nec in cor hominis æſtimatio eius potuit aſcendere. Tunc ad plenum aquę noſtræ ſanatæ erunt,
Eſaiæ 64. & omnis anima quocunque venerit hic torrens viuet, eruntque piſces multi ſatis, omnes videli-
1. Cor. 2. cet electi, quos in captura piſcium CLIII. poſt reſurrectionem ſuam dominus ſignificauit. Ve-
Iohan. 21. runtamen non omnes aquæ ſanabuntur. Nam & Apoſtolus loquitur. Omnes quidem reſurge-
1. Cor. 15. mus, ſed non omnes immutabimur. Rectè ergo & hic ſequitur. (In littoribus autem eius & in pa-
luſtribus non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur.) Littora maris huius, atq; paluſtria, dura ſunt
hominum corda, dura, inquam, velut littorea ſaxa, per incredulitatis duritiam. Itemq; paluſtria,
id eſt, cœnoſa per concretam omnium vitiorum fœtulentiam. Hæc, inquam, non ſanabuntur,
quia in ſalinas dabuntur, id eſt, etſi reſurgant, non reſurgent in incorruptionis ſanitatem, ſed ad
æternam reſurgent mortis paſsionem. (Et ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte
Apoc. 22. omne lignum pomiferum per ſingulos menſes afferens primitiua.) Hæc & cætera, quia penè
eadem in Apocalypſi leguntur, & nos ad alia tendentes breuitati ſtudere cupimus, iam hic fi-
nem huius lectionis facimus, virum glorioſum magnæ ciuitatis, & templi ſui menſorem, ſiue ar-
chitectum, atque principem exoratum eſſe cupientes, vt prædiorum ciuitatis huiuſce quæ per
quingenta & quatuor milia vndique menſus eſt, aliquam nobis tribuat portionem. Sine dubio
centupla illic repoſita ſunt ſanctis, hic ſua quęlibet pro illo principe relinquentibus. Conſtat au-
tem, quia dum terrena relinquuntur, quinque corporis ſenſus ſuis voluptatibus orbantur. Rectè
igitur quingenta milia diſcriminantur, vt ſecundum numerum ſenſuum, qui hic pro ſpe futuro-
rum refrenantur, ipſa remuneratio centenaria quinquies multiplicetur. Super omnem autem
beatitudinem illud amplectendum eſt, quòd ſic tandem concluditur. (Et nomen ciuitatis ex il-
CAP. la die, dominus ibidem.) Quia videlicet quod nunc cognoſcimus ex parte, quòd nunc videmus
XLVIII. per ſpeculum in ænigmate, tunc cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus, tunc videbimus facie ad
1. Cor. 13. faciem, videbimus ſicuti eſt, videbimus deum deorum in Sion.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SECVNDI IN EZECHIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DANIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

De viſionibus Danielis, quomodo regnum dei peregrinantibus ſub iugo Babylonis, ciuibus ſuis pro conſolatione ſeptiformiter oſtenſum ſit. CAPVT I.

APERIENTE Chriſto, cuius in hoc opere myſteria quærimus, iam nunc Danielis volumen introſpicimus, & quamuis ſuſceptum curſum maturius fini-re optemus, hanc tamen ſcripturæ partem intactam præterire non ſuſtinemus. Grandi enim intus ſpectaculo detinemur. Quòd eſt illud ſpectaculum? Imagi-naria regni dei contra regnum diaboli Monomachia, peregrinantibus captiuis
Daniel. 2. 3. & 4. ſub iugo Babylonico, pro cõſolatione ciuibus regni dei ſeptiformiter oſtenſa. Prima eſt forma, qua ſtatuam magnam atque terribilem nimis, lapis vnicus de monte promicans, ſine manibus confringit atque comminuit. Secunda, qua miſſos à rege tres pueros in fornacem ardentem non tangit neque contriſtat ignis, & aſpectus quarti ſimilitudo eſt filij dei. Tertia, qua rex magnus atque robuſtus, magnæ Babylonis ſuæ quam ædificaſſet mirator, voce de cœlo ruente dementatus, eiectus eſt ex hominibus, & fœnum vt bos comedit, atque ab hoc experimento confiteri compulſus eſt, quia altiſsimus in ſempiternum viuit, & regnum eius in generationem & generationem, & non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat ei, quare feciſti? Quarta, qua Babylonis ipſum regnum à rege deo victum eſt, datumque Mœdis & Perſis, interfecto Balthaſar Chaldæo, cui & Darius Mœdus ſucceſsit. Quinta, orator dei calumnioſos rogatores regis hominis mortalis vicit, & miſit, inquit, deus meus angelum ſuum, & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me. Quòd pronuntians rex. Deus, inquit, Danielis, ipſe eſt deus viuens & æternus in ſecula, & regnum eius non diſsipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum. Sexta, qua cùm pugnantibus quatuor ventis cœli, & quatuor beſtijs aſcendentibus de mari, poſt illas tandem cum nubibus cœli, quaſi filius hominis venit, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi tribus & linguæ ipſi ſeruiẽt. Septima, qua deſtruẽdum eſſe peccati

peccati regnum, superueniente regno iustitiæ dei, manifestius edocetur oraculo huiuscemodi. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt cõsummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Hic ergo paulisper immoremur, & quanquam nota replicantes, laudem & gloriam regis Christi, sine fastidio prædicemus.

De Nabuchodonosor, quòd ciuitatem Hierusalem semel & iterum oppugnando atque captiuando typum gesserit diaboli inimici ecclesiæ Christi.

CAPVT II.

IN primis Babylonis regem, multarum gentium victorem & dominũ, tutam aut quietam pro victorijs habere gloriam, præsagia futurorum, & præsentia quoque mala sinunt. Tenet autem typum diaboli, in eo videlicet, quòd ciuitatem Hierusalem semel & iterum oppugnando conculcauit, atque captiuum ex ea duxit populum dei. Semel, inquam, quando (vt hic scriptum est) regnante Ioachim anno tertio regni eius obsedit eam, regemque Ioachim transtulit, partemque vasorum domus domini asportauit, quę & intulit in domo dei sui, omnesque viros fortes & bellatores captiuos duxit, suffecto rege Sedechia qui patruus erat Ioachim. Iterum autem, quando rebellante eodem Sedechia anno IX. regni eius, venit ipse & omnis exercitus eius in Hierusalem, & interrupta est ciuitas, comprehenditque Sedechiam & oculos eius effodit, vinxitq; eum catenis, & adduxit in Babylonem. Hierusalem quoque destruxit, & domum domini succendit Nabuzardan princeps exercitus seruus eius, & reliquam partem populi transtulit in Babylonem, & omnia vasa reliqua in quibus domino ministrabant. Vtrobique (vt iam dictum est) typum diaboli tenet iste rex Babylonis. Sic nanque diabolus ciuitatem sanctam, viuentis dei Hierusalem cœlestem semel & iterum oppugnauit. Semel quando aduersus altissimum superbiendo, socios superbiæ suæ angelos dæmones factos, secum in confusionem traxit. Iterum, quando primum hominem deceptum cum omni genere eius, in istam confusionis regionem, imo duplicem corporis & animæ, captiuitatem deduxit. Vnde notandum, quòd iste Nabuchodonosor prima transmigratione, tantummodo partem populi, partemq; vasorum transtulit, secunda verò, & reliquam partem populi, & residua vasa tulit, sed & muros Hierusalem destruxit, & domum domini igne succendit. Sic deniq; prima irruptione supernæ ciuitatis Hierusalem partem, id est, quosdam angelos perdidit, secunda verò non quosdam, sed omnes homines, quorum multitudo pro parte electorum, sancta Hierusalem, omnes, inquam, in vno parente perdidit, & gehennali peccati incẽdio cõflagrauit. Rectè igitur carnalis Nabuchodonosor nequitiam quasi pro victoria gloriam ducat, visiones videt regni alterius, regni dei, quo superueniente non modo Babylonem suam, sed & totum mundum interiturum esse non ignoret. Sic etenim spiritualis Nabuchodonosor diabolus, supernæ vastator Hierusalem, nunquam de regno suo, de regno peccati & mortis ita securus extitit, quin salutem quodammodo somniaret, quod scire nolebat, scripturis attestantibus, quandoque surrecturum fore contra se regnum, sed dicit in Euangelio suo rex magnus & stabilimentum regni dei. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet. In pace, inquit, sunt ea quæ possidet. Sic nimirum & iste typum gerens, vt iam diximus, eiusdem fortis, vano tumore dixit, cum iam audisset expositum quod contra se clamaret sanctus & vigil. Nonne hæc est Babylon quam ego ædificaui in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Itaq; non idcirco de illo dixit, in pace sunt ea quæ possidet, quòd vnquam verè securus esse potuerit, sed quòd tumidus esset latro, tumore furioso, pacem quæ non erat falso sibimet arrogauit.

4.Reg.24. 4.Reg.25. Esaiæ 14. Genes.3. 4.Reg.24. 4.Reg.25. Lucæ 11. Daniel.4.

Quæ vel qualia desiderando Daniel, vir desideriorum dici meruerit, proponens in corde suo ne pollueretur de mensa regis.

CAPVT III.

POrro nunc nobis in memoriam veniat, hunc sanctum Danielem cœlesti testimonio virum desideriorum esse dictum. Qualium enim desideriorum erat vir, nisi qualia conijcere possumus, ex reuelationibus huiusmodi? Dicamus ergo, quia cum vnus deus, vnum sit sanctorũ desiderium, duo propter illud eis desideranda sunt, alterum, vt auferatur peccati regnum, quod iam factum est, & fit per primum Christi aduentũ, alterum, vt inimicis dei tota insultationis tollatur vox, quod faciendum est per secundum Christi aduentum. Horum desideriorum flammam sancto huic sine dubio tempora illa multum adauxerant. Amabat enim deum, & necesse erat, vt pro illo quem amabat æmularetur contra illud inimicum regno eius, peccati regnum, cõtra inimicos regni eius peccatores homines, vt diceret illud Dauidicum. Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabuntur? & his similia. Videbat se exulem, natum in hoc mundo, Psal.93.

CAP. I. propter originale peccatum, audiebat propter actualia peccata captiuato dei populo dicere
gentes. Vbi est deus eorum? Hinc tyrannidem diaboli, illinc superbiam aspiciebat hominis vermis. Nimirum vtrorumq; oderat amicitiam, quia veram solius dei desiderabat gloriam. Opportunas itaque pro re & tempore consolationis assecutus est, iuxta pręparationes, quibus cor suum
Psal. 9. præparabat, dicente Psalmista. Desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationes cordis eorum audiuit auris tua. Præparationes huius luctuosas, scriptura hæc statim primo loco in-
CAP. I. dicat. (Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potius eius, & rogauit Eunuchorum præpositum, ne contaminaretur.) Ac deinceps. (Pueris autem his dedit deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientiam. Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Vnde quia vir desideriorum eiusmodi erat, & viriliter desiderabat iudicium dei, diuino illum constat præsagio sic meruisse nuncupari. Daniel quippe interpretatur iudicium dei.

Quòd prouidentia dei factum sit, vt non ipse Daniel, sed Nabuchodonosor somniauerit mysterium regni dei, & cur non sit mirandum, quòd impio deus secreta sua reuelauit. CAPVT IIII.

CAP. II. ET notanda diligenter studiosa consolatoris dei prouidentia. Nabuchodonosor (inquit scriptura) somnium vidit, & conterritus est spiritus eius, & somnium fugit ab eo. Præcepit ergo rex vt conuocarentur harioli & magi & malefici & Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua, &c.) Non Daniel ipse somnium vidit, sed quod Daniel interpretaretur, Nabuchodonosor vidit, & visum memoria tenere non potuit. Quo enim tendebat deus, qui non superbis, sed humilibus, imò non inimicis, sed amicis suis secreta sua reuelare consueuit? Nimirum vt tunc quoque capti-
Psal. 105. uos suos daret in misericordias, in conspectu eius, qui ceperat eos. Quod & factum est. Nam per occasionẽ reuelationũ, primus ille rex Danielem in sublime extulit, & munera multa & magna ei dedit, & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum magistratuum super cunctos Babylonis sapientes. Daniel autem postulauit à rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis Sidrach, Misach & Abdenago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis. Nec mirandum propter hoc regem impium ad ea cœlestibus admissum fuisse mysterijs, vt
Cap. 3. diceret. Ecce ego video viros quatuor solutos ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quarti similis filio dei, cum & propter hoc ipsum Cyri regis Persarum victo-
Esaiæ 44. rias vaticinari spiritus sanctus non dedignatus sit. Qui dico Cyro, pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem, ædificaberis, & templo fundaberis. Hæc dicit
Ibid. 45. dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante facies eius gentes, & dorsa regum vertam. Ac deinceps. Et vocaui te in nomine meo, assimilaui te, & non cognouisti me. Ego dominus, & non est amplius. Extra me non est deus. Accinxi te, & non cognouisti me.
Deut. 32. Igitur quia captiuitas illa non ita vt nunc Iudæis ira consummata, de qua Moyses in cantico. Ignis, inquit, succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima, sed paterne correptionis virga erat, nec istud prætereundum est in laudibus clementiæ dei, quòd dum corripit, dum flagellat & percutit, pariter clementiæ suæ ianuas aperit, in tantum vt pro beneuolentia sua captiuis suis paranda, reges barbaros, homines ethnicos, alios secretorum suorum reuelationibus admittebat, alios antequam nati sint, tuba illustret prophetica, futuras illis promittendo atque pronunciando victorias.

Quòd quærebatur Daniel vt periret cum socijs suis. Et de cantico: Super flumina Babylonis illic sedimus, & cætera. quod in persona illorum Dauid cecinit. CAPVT V.

ET egressa sententia, sapientes interficiebantur. Quærebaturque Daniel & socij eius vt peri-
Psal. 136. rent.) O dura interrogatio. Idcirco Psalmista dudum spiritu prophetico in persona illorum atque similium dicebat. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Quare illic fleuimus? Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos verba cantionũ, & qui abduxerunt nos, Hymnum cantate nobis de canticis Syon. Quomodo canticum domini cantabimus in terra aliena? Nimirum Danieli & socijs eius primùm pro tali causa fletus iste & conquæstio tam dolenda competebat. Denique sacramentum visionis, quam Nabuchodonosor viderat verbum cantionis erat, hymnus de canticis Syon erat, canticum domini erat. At illi in terra aliena erant, non modo quòd in illa Babylone captiui, sed & quòd in hoc mundo exules erant, à superna matre sua Hierusalem captiuati in Adam. Quomodo ergo, inquiunt, cantabimus canticum domini in terra aliena? O rex, canticum quod interrogas, sacramentum visionis quod exquiris interrogatione dura, hoc inquam & cætera cœlorum secreta ac beatorum archangelorum cantica cantare vel scire hic non possumus, nisi paucissimi nostrum prophetæ, quibus deus reuelat, non meritis ipsorum,

ipsorum,sed sua gratia.(Cum ergo rem indicasset Arioth Danieli. Daniel ingressus rogauit regem,vt tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi.) Etiam si non quæreretur occidendus ipse & socij eius,tum quia vir desideriorum(vt supra iam diximus)gloriam dei desiderabat, planè præsens negotium non negligendum duceret,quo deus glorificari poterat.Dixerāt enim regi suo Chaldæi.Sermo enim quem tu rex quæris,grauis est,nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis exceptis dijs,quorum non est cum hominibus conuersatio.Sed etenim ò serui,non deorum, sed dæmonum, quorum nulla est de sacramentis cœlestibus cum hominibus collatio,non reperietur quisquam qui indicet sermonem hunc, excepto vno, & vero deo,cuius cum hominibus pijs conuersatio est familiaris,quemadmodum dicit, quoniam inhabitabo in illis & inambulabo. Igitur non modo, ne periret cum cæteris sapientibus Babylonis, verùm etiam vt res proficeret ad laudem dei. (Ingressus in domum suam Daniel, Ananiæ,Misaeli,& Azariæ socijs suis indicauit negotium,vt quærerent misericordiam à facie dei cœli super sacramento isto. Tunc Danieli per visionem nocte mysterium reuelatum est, & Daniel benedixit deo cœli,&cætera.) Bene & in tempore tunc reuelatum est. Iamdudum sic reuelare proposuerat,sed differendo,tempus & locum expectabat. Captiuos quippe suos, in ira misericordiæ memor,iam commendare atque honestare intendebat.Siluit ergo, donec egressa sententia, sapientes interficerentur,vt res tanto gratior veniret, quanto maiore in periculo subueniret.Et vt ad supra memorati quæstionem psalmi redeamus, quo dicitur ab istis pro dura interrogatione flentibus,quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, prius rex ipse, atque omne Babylonis regnum commotum est, ipsaq; commotione quasi concurrentibus vniuersis populis & gentibus commune auditorium paratum est, quatinus dum inciperent cantores isti, datum sibi per misericordiam in terra aliena cantare canticum domini,starent ad audiendum,non modo attenti atque beneuoli, verùm & auditores desiderantissimi, collaudatores atque admiratores reuerentia pleni.Aliter sic factum fuisset,si vltronea nimis cantatione propheticus spiritus salicibus illis cantasset, nimirum margaritas canticorum Syon, torua brutaque porcorum immunditia conculcassent.

2.Cor.6. Lucæ 26. Psal.136.

De interpretatione somnij quod viderat Nabuchodonosor, & de successione regnorum, & quòd Christus secundum illud somnium lapis comminuit omne regnum. CAPVT VI.

TV rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria, ostendit tibi quæ ventura sunt,& cætera.) Verum, inquit, est somnium.Ecce videmus quia verum est somnium, & fidelis interpretatio eius, quia secundum hæc per partum incorruptæ virginis suscitabit deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non dabitur,comminuit,& consumit vniuersa regna hæc, regnū Babyloniorum aureum, quod erat ditissimum, regnum Persarum, & Mœdorum argenteum, id est, minus opulentum, regnum Macedonum ęreum,id est,multa eloquentia sonorum,regnum Romanorum ferreum, id est fortissimum,quòd comminuit & domat omnia ferrum.Vniuersa,inquam regna hæc comminuit hoc regnum, & ipsum stabit in æternum futurum de quo loquimur. Nam quomodo apostolus cum præmisisset illud Dauidicum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, futurum ait de quo loquimur,nondum enim videmus illi omnia subiecta,eum autem qui modico quàm angeli minoratus est,videmus dominum Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum,ita & hic præmisso, quod constantissimum est, quia lapis abcisus de monte sine manibus, id est Christus sine virili complexu de virgine natus,factus est mons magnus, postquam percussit statuam regnorum mundi huius.Dicamus quia futurum est, quamuis iam ex parte factum sit id de quo loquimur.Nondum enim comminuta atq; consumpta videmus vniuersa regna, eum autem qui illa per primum aduentum suum comminuit, videmus lapidē impleuisse orbem terrarum. Comminuet autem omnia atque consumet vsq; ad summum per secundum aduentum, & regnum eius stabit in æternum.

Hebr.2. Psal.8.

Quòd martyrum Christi præfiguratio fuerit in eo, quòd tres missi sunt in caminum ignis, & species quarti,inquit,similis filio dei,& quòd ille hoc videns & deum benedicens,regnum huius mundi qui ad Christum conuersi sunt typum gesserit. CAPVT VII.

NAbuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Duram prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus, & iudices,duces, & tyrannos, & præfectos,omnesq; principes regionum,vt conuenirent ad dedicationem statuæ,quam erexerat Nabuchodonosor rex.)Præcedenti reuelatione satis demonstratum fuerat, quia sapientia & fortitudo domini sunt,& ipse mutat tempora & ætates, transfert regnum atq; constituit,& vniuersa hęc vno lapide.i.solida Christi filij sui virtute comminuit atq; consumit.Verū ipsa comminutio siue con-

CAP. III.

CAP. III. ſiue conſumptio qualia vel quanta per martyrum bella facta ſit, fiat, atque facienda ſic vſque in
finem ſeculi, quis illic quæſiuit aut intellexit? Sequitur ergo ordine recto,& verè myſtico in hac
viſione miranda martyrum Chriſti præfiguratio, quorum reuera fides lapis eſt. Chriſtus enim
in ipſis eſt,& in ipſis Chriſtum pugnare nemo qui dubitet. Quo enim modo venerabilius illo-
rum certamen præfigurari potuit peragendum aduerſus regnum mundi, aduerſus regnum dia-
boli? Nabuchodonoſor,inquit, rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta,latitu-
dine cubitorum ſex. Nimirum hæc eſt idololatria bruta, quam erexit rex Babylonis, rex ſpur-
1.Petri.5. ciſsimus Nero,Romani dedecus imperij,quæ videlicet Roma,Babylon erat altera,teſtante Pe-
tro apoſtolo cum dicit.Salutat vos eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta. Erexit inquam, non
quod antea idololatria nō fuerit, ſed quia rebellans lapidi, qui(vt ſupra dictum eſt)regna mun-
di percuſſerat,eandem idololatriam altius erexit,& edicta primus propoſuit, ſcribens magiſtra-
tibus,iudicibus,ducibus,tyrannis,& præfectis,omnibuſque regnorum principibus,vt conueni-
rent ad dedicationem ſtatuæ, vt coniurarent ad defenſionem erroris antiqui, contra nouam
doctrinam fidei Chriſtianæ. Altitudo cubitorum ſexaginta, latitudo cubitorum ſex. Senarius
hic in ſingulari ille in deceno limite vniuerſitatem ſignificat creaturæ,quia ſenario numero die-
Rom.11. rum vniuerſa creata ſunt.Et ſignanter hoc vtrobiq; numero ſtatuam ſuam ille diſtendit, in quo
neſciente illo ſignificabatur,quod apoſtolus dicit. Et ſeruierunt creaturæ potius quàm creato-
ri.Quid multa? Sidrach, Miſach, & Abdenago deos non colentes regis Babylonij,& ſtatuam
non adorantes quam erexit, colligati miſsi ſunt in medium camini ignis ardentis. (Et ambula-
bant in medio flammæ laudantes dominum,& dicentes hymnum domino. Tunc Nabuchodo-
noſor rex obſtupuit,& ſurrexit properè,& ait optimatibus ſuis. Nonne tres viros miſimus in me
dio ignis? Ecce ego video viros quatuor ſolutos ambulantes in medio ignis, & nihil corruptio-
nis in eis eſt,& ſpecies quarti ſimilis filio dei.) Sidrach decorus meus.Miſach, qui riſus. Abde-
nago,ſeruiens taceo interpretatur. Item Anania gratia domini. Azarias adiutorium domini,
Miſael quæ ſalus dei interpretatur.Tres iſti tam numero quàm nominibus,tam cauſa quàm paſ-
ſionibus vniuerſos ſignificant milites atque bellatores regni dei, confeſſores trinitatis decoros,
ridentes,& ſeruiendo tacentes,id eſt,vita innocuos, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes,in
quibus gratia domini, cum quibus in ipſis paſsionibus adiutorium domini, quorum eſt ſalus
domini, ipſe Chriſtus, pro quo & paſſi ſunt, de quo iſte mirando intellectu, & ſpecies, inquit,
quarti ſimilis filio dei. Ipſe nanque & in alio propheta dicit, martyrum ſuorum vnicæ charitati.
Rom.12. Noli timere quia redemi te & vocaui te nomine tuo, meus es tu. Cum pertranſieris per aquas,
Eſaiæ 43. tecum ero,& flumina non operient te. Cum ambulaueris in igne, non combureris, & flamma
non ardebit in te,quia ego dominus deus tuus ſanctus Iſrael, ſaluator tuus. Sed idem videlicet
Nabuchodonoſor benedictus,inquit,deus eorum, qui miſit angelum ſuum & eruit ſeruos ſuos.
Ergóne priorem ſententiam infirmat aut deſtruit angelum vocando illum, de quo prædixerat,
& ſpecies quarti ſimilis filio dei? Non vtique. Nam idem qui natura eſt filius dei, officio factus
eſt nobis angelus domini, angelus magni conſilij. (Contemplabantur (inquit) viros iſtos,quo-
niam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non eſſet
Sapien.3. aduſtus, & ſaraballa eorum non fuiſſent immutata, & odor ignis nón tranſiſſet per eos.) Hæc
Lucæ 21. omnia de martyribus noſtris, de teſtibus Chriſti filij dei veraciter prædicemus, quia quamdiu
incorrupta atq; inuicta perſtitit in illis fides Chriſti,nulla fuit in eos poteſtas pœnarum aut mor
tis,nihil eis nocitum eſt, & quamlibet viſi ſint oculis inſipientium mori, non ſunt mortui,nam
deo ſuo viuunt,qui dixit,& capillus de capite veſtro non peribit. Benedictus deus eorum, Si-
drach videlicet,Miſach,& Abdenago,ait Nabuchodonoſor, idem ipſe qui in ignem miſerat il-
los,quia miſit angelum ſuum,& eruit ſeruos ſuos. (A me ergo poſitū eſt hoc decretū, vt omnis
populus, tribus,& lingua quæcunque locuta fuerit blaſphemiam contra deum Sidrach,Miſach,
& Abdenago,diſpereat, & domus eius vaſtetur.) Ecce hodie ſic dicit, ſic prædicat ipſum Ro-
manum imperium,quod Chriſti martyres interfecit. Mirabilis verè & in malis deus, quibus ſic
vtiliter nouit in bono vti. Iſte malus ſibi, & inutilis, ecce quàm bona, quàm vtilia toti mundo
præſagia cecinit,& de eodem quidem foramine dulcem pariter & amaram,dulcem inquam no-
bis,& amaram ſibi aquam emiſit, paulo ante cadens in faciem ſuam, & adorans deum Danielis,
dicenſque. Verè deus veſter,deus deorum eſt, & dominus regum, & cætera, quaſi pocula fun-
dens dulcedinis,poſtmodum dicens cultoribus eiuſdem dei & domini, amara hæc. (Et quis eſt
deus qui eripiat vos de manu mea?) Nunc autem iterum dulcia. (A me ergo poſitum eſt hoc
decretum,& cætera.)In qua dulcedine itidem perſeueraturus non erat. Typum quippe(vt iam
dictum eſt)præferebat regni huius mundi, quod vnum idemq; per alias quidem regalis faſtigij
perſonas,dulcia præconia, per alias autem amaras ructare habebat blaſphemias contra maieſta-
tem regni dei. Proinde ſequamur ordinem, viſuri quali tandem imagine perficienda ſignetur
hic victoria eiuſdem regni dei.

Quod

Quòd Nabuchodonoſor ex hominibus eiectus eſt, & fœnum vt bos comedit, & quod in hoc præfiguratum ſit, quod apoſtolus ait: Stultam fecit deus ſapientiam huius mundi per euangelium Chriſti, & de victoria regni dei, cuius poteſtatem ille recepto ſenſu confeſſus eſt.

CAPVT VIII.

EGo Nabuchodonoſor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo. Somnium vidi quod perterruit me, & cogitationes meæ in ſtratu meo, & viſiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me poſitum eſt decretum, vt introducerentur in conſpectu meo cuncti ſapientes Babylonis, & vt ſolutionem ſomnij indicarent mihi, & cætera.) Ecce tertio victa eſt, congrediens cum fortitudine dei, ſuperba infirmitas hominis regis. Dixit enim, imò reſpondit videlicet ad interpretationem ſomnij quam audierat contra ſe, arbor magna & fortis ſuccidenda, ramis præciſis, & excuſsis denudanda folijs. Reſpondit inquam & ait. (Nonne hæc eſt Babylon magna quam ego ædificaui domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?) Tanquam diceret. Et quis ille vigil & ſanctus, cuius ad imperium ſiue clamorem, ſic & ſic ab hominibus eijci poſsim, ego robuſtus & fortis, ego glorioſus & decorus ædificator magnæ Babylonis? Itaque ſemel & iterum victus iamdudum & inglorius confeſſor victoriæ cœleſtis hæc dicendo, tertia iam vice ceruicem erexit. Sed enim continuò durum nimis eſſe perſentit, contra ſtimulum calcitrare, bos petulcus & indomabilis. (Cum enim adhuc eſſet ſermo in ore regis (inquit ſcriptura) vox de cœlo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonoſor rex. Regnum tranſit à te, & cæ. Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor. Ex hominibus eiectus eſt, & fœnum vt bos comedit.) Hoc igitur quærimus, quam & iſta res partem ſignificet victoriæ, regis dei victoriæ regni Chriſti filij dei, ſtatimq́; illud occurrit quod apoſtolus dicit. Nonne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Item. Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus, vt confundat ſapientes, & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia. Pulchram nimirum & propriam reprobandæ ſapientię huius mundi imaginem, tanta, tam magni, tamq́; ſuperbi regis, dementatio prętulit in eo maximè quod fœnum vt bos comedit. Nam & de illo ingente ſtulto, cuius iſte typus eſt ad beatum Iob dominus dicit. Ecce Behemoth quem feci tibi, fœnum quaſi bos comedit. Quid nam eſt fœnum bouis huius pabulum, niſi multitudo carnalium, mane virentium, cito florentium, & cito nihilominus flore perdito areſcentium? Omnis enim caro vt fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Ortus eſt ſol, & exiccatum eſt fœnum, & flos eius decidit. Ergo deſcendente ſancto & vigil ad clamorem eius, ex hominibus eiectus Nabuchodonoſor, fœnum vt bos comedit, quia deſcendente in hunc mundum virtute & ſapientia dei Chriſto, ad prędicationem eius ſtulta facta eſt ſapientia huius mundi, ſapientia principum huius ſeculi, & eiecta ex hominibus diuinam rationem recipientibus, ſolummodo fœnum, id eſt, homines ſuperfluos, & ſuper numerum pullulantes ex carnis vitio deuorare potuit. Sed ſequitur poſt hæc. (Igitur poſt finem dierum ego Nabuchodonoſor oculos ad cœlum leuaui, & ſenſus meus redditus eſt mihi, & altiſsimo benedixi, & cætera.) Num ergo conſequens eſt, vt exiſtimauerunt nonnulli, quos cum ſapientes ſe eſſe putarent, verè ſtultos eccleſia dei comprobauit, quod Behemoth ille iam dictus os ſuum brutumq́ue pectus reſipiſcendo vel pœnitendo aperire debeat, in laudes & benedictiones altiſsimi? Non vtique. Paratus eſt enim illi & angelis eius ignis æternus, ſicut habet veritas euangelij. Poteſt autem longe ſanius intelligi, ſalua & permanente eadẽ veritate Chriſti, quòd magna pars corporis eius, id eſt, multi ſapientium ſeculi, quales ſtultos fecit ſapientia dei, reſipuerunt & quotidie reſipiſcunt vſq; in finem ſeculi, iuxta quod & de eodem Behemoth ad ſupra dictum beatum Iob dominus per alias ſimilitudines dicit. Concident eum amici, & diuident illum negotiatores. Et cõtinuò. Nunquid implebis ait ſagenam pelle eius, aut gurguſtium piſcium capite eius? Subauditur enim, vt ego, qui vocans piſcatores homines, & faciens eos fieri piſcatores hominum, ſagenã meam primùm pelle eius impleo, extremos atq; infimos colligendo, & poſtmodum prudentes mihi aduerſarios ſubdendo, quaſi gurguſtium piſcium capite eius impleo. Hæc pro intentione noſtra dixiſſe ſit ſatis, videlicet vt in iſto Babylonis rege tertia vice iam victo ſignificatam intelligeremus perfectam victoriam regis cœli confitente ipſo, cum iam tertia confeſsione dicit. (Quia poteſtas eius poteſtas ſempiterna, & regnum eius in generationem & generationem, & omnes habitatores terræ apud eum in nihilum redacti ſunt.

CAP. IIII. — 1. Cor. 1. — Iob 40. — Eſaiæ 40. — 1. Cor. 1. — Matth. 25. — 1. Cor. 3. — Iob 40. — Matth. 4.

De euerſione Babylonis quæ facta eſt à Mœdis & Perſis, quomodo per illam ſignificetur futura in die iudicij deſtructio totius ciuitatis diaboli.

CAPVT IX.

FVturum autem eſt, vt tota deſtruatur ciuitas diaboli, & ſub cœlo pereat, quæ ciuitati dei viuentis ab initio aduerſata eſt, & vſq; in finẽ ſeculi aduerſari nõ deſinit. Sequitur ergo pulchro ſatis, quia myſtico ordine illa quæ à Mœdis & Perſis facta eſt euerſio Babylonis eius, quæ cum

rege suo Hierusalem illam destruit terrenam, in qua inuocatum est nomen dei viuentis, & po-
CAP.IIII. CAP. V. pulum eius captiuauit.(Balthasar rex fecit grāde conuiuium optimatibus suis mille, & vnusquis-
que secundum suam ætatem bibebat.)& cætera. Ibi maximè propositi vel intentionis nostræ fi-
gimus oculum, vbi.(Apparuerunt(inquit) digiti, quasi manus hominis scribentis contra cande-
labrum in superficie parietis aulæ regiæ, & rex respiciebat articulos manus scribentis. Tunc re-
gis facies commutata est, & cogitationes eius perturbabant eum, & compages renum eius solue-
bantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur.) Quid enim manus illa innuit? Nimirum qui
per lapidem de monte sine manibus in primo, qui proprio nomine suo in secundo, quique no-
mine vigilis & sancti in tertio, idem ipse filius dei Christus per manum scribentem designatur
capitulo quarto. Manus enim, id est, dextera patris, semetipsam exercet ad iudicandam impieta-
tem Babylonis spiritualis, ad destruendum inimicum sibi regnum mundi, scribens imò scripta
iam dudum habens, quæcunque mala Babylon ista sanctis eius intulit. Et notandum, quòd in
medio conuiuij manus illa in nocte apparuit, & iam temulentorum regis, & optimatum eius se-
curitatem visione horribili fortiter conterruit. Sic enim repentina & improuisa dies illa securis,
Matth.24. & contemptoribus dei, superueniet ipso attestante, cùm dicit. Et sicut factum est in diebus Noe,
Lucæ 17. ita erit in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias,
Genes.27. vsque in diem qua intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Igitur cum Bal-
thesar rex grande conuiuium fecisset, & vnusquisque secundum suam biberet ætatem, cum bi-
beret ipse, & optimates eius, vxores & concubinæ eius, cum biberent vinum & laudauerūt deos
suos, aureos, & argenteos, ęreos, ferreos, ligneosque, & lapideos, in eadem hora apparuerunt di-
giti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis, scribētis inquam
peccatum, iudiciumque & iram secundum peccata superbię Babylonis, quia secundum hęc erit,
qua die filius hominis reuelabitur, & Babylon ciuitas diaboli, ciuitas confusionis, sanguine san-
ctorum ebria meretrix, eadem eius reuelatione indicabitur. Et illius quidem Babylonis regnum
numeratum atque completum, appensum in statera, atque diuisum, datum est hominibus Mœ-
dis & Persis, huius autem Babylonis regnum nihilominus per homicidia singula, cæteraque sce-
lera dinumeratum, atque in statera iusta appensum, ac terribili sententia diuisum, dabitur non
hominibus, sed dæmonibus, non Mœdis aut Persis, sed malignis spiritibus. Non Dario, sed dia-
Esaiæ 47. bolo & angelis eius. Hoc præuidens Esaias, dicit. Descende, sede in puluere, virgo filia Babylo-
nis, sede in terra. Non est solium filiæ Chaldæorum, id est, fortium, scilicet malignorum spiri-
tuum, quorum rectè dicitur filia, quia ferocem illorum superbiam est imitata. Ac deinceps. Et
Ibidem. nunc audi hæc delicata & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo. Ego sum, & præter me
non est amplius. Non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi hæc duo subitò in die
Apoc.18. vna, sterilitas & viduitas, & cætera. In Apocalypsi quoque ipse qui hic per manum scribentem
figuratus est, ipse inquam angelus qui descendit de cœlo habens potestatem magnam, cuius à
gloria terra illuminata est, exclamat in forti voce, dicens. Cecidit cecidit Babylon magna, & fa-
cta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris
immundæ, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa forni-
cati sunt.

De occiso Balthasar, & dato regno eius Mœdis & Persis, quomodo per illam inuidiam quam pertulit Daniel, maior illi gloria creuerit. CAPVT X.

EAdem nocte interfectus est Balthasar rex Chaldęus, & Darius Mœdus successit in regnum,
annos natus sexagintaduos.) Hoc modo impleta est veritas vaticinij, quo dudum regi Na-
buchodonosor ita prædixit. Tu ergo es caput aureum, & post te consurget regnum aliud minus
Daniel.2. te. Illo vaticinio iam futuri regni, beneuolentiam captiuis spiritus gratiæ propheticæ compara-
uit, amplius autem isto quo nuperrime, id est eadem nocte dixit, diuisum est regnum tuum, &
datum est Mœdis & Persis. His pręeuntibus prophetalis pręconij meritis, Daniel in consolatio-
nem captiuorum nouo imperio charus acceptusq; esse potuit. Hoc subsequens protinus sermo
CAP. VI. euidenter ostendit.(Placuit(inquit) Dario, & constituit supra regnum satrapas centum viginti,
& super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, vt satrapæ illis redderēt rationem, & rex
non sustineret molestiam.) Verum quo regi sapienti complacuit, eodem splendore suo vir splen-
didus satrapas exussit. Omnes in inuidiam sui virtus emerita concitauit.) Quærebant(inquit)
occasionem, vt inuenirent Danieli ex latere regis, nullamq; causam & suspitionem reperire po-
tuerunt, eo quòd fidelis esset, & omnis culpa & suspitio non inuenirentur in eo, & cętera.) Plana
cunctis & patente rei ammirabilis historia literali, Christi domini & regis, in isto quoq; præco-
ne eius speculamur gloriam, vt dignum est. Nam passus quidem inuidiam est propter tempora-
lem terrenorum principum gratiam gloriosam, sed ad gloriam eandem peruenerat propter ve-
ri dei gloriam per acceptam spiritus prophetici gratiam. Ergo pasionis Christi veritatē, victo-
riæ Christi figuram in pasione huius contemplemur, in victoria huius prædicemus.

Quomodo in eo quod in lacum missus est per inuidiam principum, & illæsus fuit, passionem & victoriam Christi, quem per inuidiam occiderunt Iudæi, significarit. CAPVT XI.

PRincipes & satrapæ quærebant occasionem, vt inuenirent Danieli ex latere regis. Daniel cuius hoc ipsum nomen interpretatur iudicium dei, typum hoc loco præfert Christi filij dei, cuius nimirum est iudicium dei, quia pater illi iudicium omne dedit. Quis nesciat quòd sæpe nimium occasionem illi quæsierunt principes, sacerdotes, & seniores Iudæorum, vt inuenirent illi ex latere regis? Regem quippe habebant Cæsarem, & ad inuidiam illius dicebant. Non habemus regem nisi Cæsarem. Quærebant, inquam, occasionem illi ex latere regis, si quo modo dicere possent, regem se fecit, prohibuit censum dari Cæsari. Sed nullam, inquit, causam & suspitionem reperire potuerunt, eo quòd fidelis esset, & omnis culpa & suspitio non inueniretur in eo. Verè fidelis erat & verax, & iustitia pugnabat atque iudicabat. Dicebat enim. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Attamen præualuerunt, sententiamque extorserunt principes isti ab inuito rege suo, vt mitteretur Daniel in lacum leonum. Ex hoc idcirco propter illam occasionem, quia Daniel orabat deum suum, quia non attendebat calumniosum quod erat subreptum regi Persarum atque Mœdorum decretum, quia cum redderet quæ erant regis regi, nihilominus deo curabat reddere quæ erant dei. Sic planè principes sacerdotum persuasis turbis tumultuosa vociferatione, Romanis legibus damnationem domini nostri Iesu Christi extorserũt, non quòd omnino excusabilem fuisse illum arbitremur Romani imperij ministrum præsidem Pilatum, tanquam verè contra voluntatem suam coactus fuerit, quem potius cogi voluisse non dubitamus, vt nullam ipse posthac pro iniustè damnato homine criminationem pateretur. Verùm quocunque ministro, qualicunq; seruiente animo, Romani potestatem imperij quo voluerunt inflexerunt, & innocentem Christum dei filium miserunt in lacum leonum, id est, interemerunt, vt descenderet in infernum. Sed deus meus (inquit) misit angelũ suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iustitia inuenta est in me.) Imò huic saluauit brachium suum, quemadmodum dicit. Et saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Adeo saluauit illi brachiũ suum, concludẽs ora leonum spiritualium, vt suscitaret eum à mortuis, solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illũ ab eo. Hoc autem rex vehementer gauisus est. Quandoq; enim audiuit, audiuit hoc, inquam, patienter Romanum imperium, & aduertit prudenter, quòd deus Iesum à mortuis suscitasset, & imperatoribus ipsis credentibus Romanus orbis vehementer gauisus est. Et præcepit (inquit) Danielem educi de lacu.) Mutauit leges, conuertit edicta Romani imperij maiestas, & eum qui cum descendentibus in lacum æstimatus fuerat dominum Iesum Christum, prædicari præcepit, quòd de lacu mortis esset eductus, quòd resurrexisset deus & homo semel mortuus, iam vltra in æternum immortalis Christus, hoc præsenti edicto satis euidenter præsignatur. (Pax (inquit Darius) vobis multiplicetur. A me constitutum est decretum vt in vniuerso imperio & regno meo tremiscant & paueant deum Danielis. Ipse enim est deus viuens & æternus in secula, & regnũ eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in æternum.) Qui accusauerunt Danielem, ipsi in lacum leonum missi, repente consumpti sunt, quia reuera qui Christum in morte concluserunt, & vitam eius in lacum mortis deduxerunt, ipsi pro hoc in mortem deuenerunt, ipsi ad inferos descenderunt, completo Psalmistæ vaticinio, dicentis: Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Item: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

Iohan. 5. Iohan. 19. Lucæ 23. Matth. 22. Matth. 27. Marc. 15. Esaiæ 63. Act. 2. Rom. 6. Psal. 21. Psal. 7.

De pugna quatuor ventorum cœli, & de eo quòd antiquus dierum sedit, & quòd filius hominis venit in nubibus cœli, & de iudicio mundi. CAPVT XII.

ANno primo Balthasar regis Babylonis, Daniel somnium vidit. Visio autem capitis eius in cubili suo, & somnium scribens breui sermone comprehendit, summatimque perstringens, ait. Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersę inter se.) Magnum & euidẽs hac visione Christi filij dei eiusdemque filij hominis testimonium, magnum & amplum huiusce reuelationis spectaculum, quo libentius nihil aspiciant simplices oculi credentium, nihil dulcius audiant beneuolæ aures diligentium deum patrem antiquissimum, & dei patris filium, hominem quidem nouum, sed deum nihilominus antiquum. Quatuor, inquit, venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant. Quid bestiæ significauerint, vnus de assistentibus satis exposuit. (Hæ (inquit) bestiæ magnæ quatuor, quatuor regna consurgent de terra.) Sed quare vẽti & quare bestiæ? Nimirum venti propter vanitatem, bestiæ propter ferocitatem. Vanitas vanitatum (inquit Ecclesiastes) & omnia vanitas. Mare magnum est hoc seculum. Quatuor venti ergo cœli in hoc mari magno pugnauerũt, quia quatuor regna seculi huius, status sui breuitatem non considerantes, in vanum flauerunt, regnum Babyloniorum propter superbiam & luxuriam, alas

CAP. VII. Eccles. 1.

 habenti, leænæ assimilatum, regnum Persarum & Mœdorum vrso, propter ferocitatem, regnum Græcorum pardo propter leuem sectarum varietatem, regnum Romanorum terribili atq; mirabili bestiæ dẽtes ferreos habẽti propter insuperabilem fortitudinem comparatum. Quid aliud hæc regna bestialia, quàm venti fuerunt? Venti, inquam, & venti cœli fuerunt, nõ tamen cœlum possederunt, quòd per superbiam contingere se putauerunt, sed ne mare quidem diu tenere potuerunt, quòd ad horam turbauerunt atque pertransierunt. Illis ergo cum ventosa vanitate sua præter lapsis. (Aspiciebam (inquit) donec throni positi sint, & antiquus dierum sedit.) Nimirum hæc erat dulcis imago regni dei, quòd expectabat (vt superius iam dictum est) is ipse qui hæc vidit, ciuis cœli, peregrinus huius seculi, captiuus illius Babylonis, vndè & ardentior erat desiderator regni dei, ita vt vir desideriorũ mereretur vocari, & pro consolatione animæ suæ tantas tamque mirificas videre visiones eiusdem regni dei. Quid enim dulcius, quid ad cõsolationem commodius, vt videret, optare, inquam, potuit? Antiquus ait dierum sedit. At ille olim in genere humano sedem non habebat, quia per præuaricationem primi hominis, regnum peccati & mortis in hunc mundum introierat. Ergo sedit, id est, contra regni sui persuasorem diabolum iudicium constituit. Sequitur enim. (Iudicium sedit & libri aperti sunt.) Hoc quidem de iudicio futuro intelligitur, quia de vltimo regni diabolici rege Antichristo sic præmissum est. (Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortũ est de medio eorũ, & tria de cornubus primis euulsa sunt à facie eius, & ecce oculi quasi oculi hominis erant, in cornu isto, & os loquens ingentia.) Sed subinde sequitur. (Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnis populus tribus ac linguæ ipsi seruiẽt.) Hoc primo certè in aduentu factum esse, certum tenet Christiana fides. Filius hominis iam vsque ad antiquum dierum peruenit, iam in conspectu eius obtulimus eum, quicunque propter peccata nostra oblatum esse credimus, & confitemur eum, & quotidie in sancto altari oblationis eius sacrum celebramus mysterium. Iam dedit ei potestatẽ, & honorem, & regnum. Iam enim propter passionem mortis, gloria & honore coronauit eum, & constituit eum super opera manuum suarum. Nam hoc est quod cùm surrexisset à mortuis, dicebat. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et tunc omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruiunt, baptizati in nomine patris & filij & spiritus sancti, secundum eius imperium. Quid enim si qui adhuc seruituti eius contradicunt? Profectò seruitutem debent, & ab ipso pœnam recipient, propter seruilem suum timorem, propter suam ceruicosam rebellionem. Sede, inquit, à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et subinde. Dominare in medio inimicorum tuorum. Igitur quod dictum est. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, itemque iudicium sedit, & libri aperti sunt, maiestatem quidem personat iudicij futuri, & aduentus secundi, veruntamen ita vt primi quoque aduentus nonnulla consideratio sit, quo idem iudicium cœpit agi, testante ipso iudice, cùm dicit. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Proinde ad laudem dei, ad gloriam regni dei, quòd nunc intra nos est, referre libet hæc ad primum aduentum Christi filij dei, vt videlicet primo aduentu cœptum fateamur, quòd in secundo consummandum est.

Hebr.2. Matth.28. Psal.109. Iohan.12.

Quid sint throni positi, quis thronus eius, flamma ignis & rotæ eius, ignis accensus, quid fluuius igneus egrediens à facie eius, quid iudicium sedens.

CAPVT XIII.

Aspiciebam (inquit) donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Aspiciebam, inquam, desiderans atque suspirans desiderio, atque suspirio, quòd erat commune omnium iustorum, non ignorantium se à regno dei excidisse in Adam, & expectantium vt in nobis recuperaret ipse regni sui gloriam. Quòd & ita factum est. Throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Thronus vnus & plures throni, vna ecclesia est & plures sancti, quorũ in cordibus ille antiquus dierum sedit, deus quippe recens in illis non fuit. Thronus eius Abraham, thronus eius Dauid, thronus eius singuli sancti, quorum in cordibus ille per fidem sedit, thronis eisdem positis, id est, longa expectatione in occursum regni eius præparatis. Qualis ille sedit? (Vestimẽtum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda.) Gloriosa hæc regni eius insignia sunt. Nix quippe remissionem peccatorum, lana nuditatis nostræ operimentum significat. Inde Psalmista. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Item: Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accensus. Fluuius igneus rapidusq; egrediebatur à facie eius.) Licet ignis iræ & flamma hic intelligi possit vindictæ futuræ, tamen quoniã fluuius igneus dulciori dignior est adhuc intellectu, maximè quia sic dictũ est, egrediebatur à facie eius. Quid enim nõ dulce, non amabile egreditur aut procedit à facie eius? Ergo fluuius igneus nõ iniuria, non coacta sentẽtia, dicimus ꝙ ipse sit spiritus sanctus, de quo Psalmista Fluminis, inquit, impetus lætificat ciuitatẽ dei. Et in Esaia idẽ spiritus sanctus. Ecce ego declino in eos

Psal.50. Psal.31. Psal.45.

in eos vt flumen pacis,& vt torrens inundans gloriæ gentium. Hic sine dubio fluuius egrediebatur à facie eius, vndè procedens dicitur hic spiritus sanctus. Igneus autem est & rapidus, quia mentes igneas reddit, & linguas desertas atque viuidas efficit, quòd & testatus est, & ab effectu comprobauit, quando super discipulos apparuit tanquam ignis,& cœperunt loqui varijs linguis. Linguis rapidis, ita vt silentium illis nulla posset indicere potestas seculi. Extunc thronus eius, id est, ecclesia eius flamma ignis,& rotæ euangeliorum eius ignis accensus. (Milia milium ministrabant ei,& decies milies centena milia assistebant ei.) Hoc & de angelicis spiritibus rectè valet intelligi, quorum infinita nobis milia ministrant, vel assistunt ei. Verùm quia de genere humano negotium est, cuius sibi milia deus in regnum dignatione sua acquisiuit, sic iuuat continuari. Fluuio igneo rapidoque egrediente à facie eius, milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei, id est, dato spiritu sancto, qui ab ipso procedit, innumerabiles homines, qui prius non erant eius, per aquam & per eundem renati spiritum distributis ordinibus seruire cœperunt maiestati eius, alij per actiuam ministrantes ei, alij per cōtemplatiuam vitam assistentes ei. Plures autem in actiua ministrant, pauciores in contemplatiua assistunt ei. Bene ergo indefinita quantitate dictum est, milia milium ministrabant ei, definita verò, & decies milies centena milia assistebant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Hoc vtriusq; iudicij quasi confinium est, id est, recta vtrunq; iudicium significatione contingit. Etenim iudicium iam sedit sicut prædictum est, vt princeps huius mundi eijceretur foras, sedebit adhuc, vt idem princeps cum angelis suis, idem, inquam, tanquam caput cum omni corpore suo meritas recipiat pœnas. Vndè sequitur. (Aspiciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur. Et vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset igni ad comburendum, & cætera.) Item libri iam aperti sunt, aperiente agno librum magnum, septem sigillis signatum, aperiente illo discipulis suis sensum vt intelligerent scripturas. Aperti, inquam, sunt libri, per primum iudicium, ita tamen, vt qui non videbant viderent, & qui videbant cæci fierent, aperiendi autem sunt libri, libri conscientiarum, vt iudicentur singuli ex his quæ ibi scripta sunt.

Esaiæ 66. · Acto. 2. · Apoca. 5. · Iohan. 12. · Lucæ 24. · Iohan. 9.

De veniente filio hominis, quomodo vsque ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum. CAPVT XIIII.

MAnifestè quidem hactenus conscriptum est iudicium diuinum, sed non dictum est, qualem per manum siue personam sit agitandum. Non enim iudicabit per semetipsum ille antiquus dierum, quia pater non iudicat quenquam. Et si throni huic positi sunt, non consequitur, vt sedeat ad iudicandum, vt cùm vestimento niueo siue candido & capite cano ad proferendam sententiam visibiliter atque localiter sessurus expectetur iste antiquus dierum. Itaque nondum dictum est, quæ vel qualis factura sit iudicium persona. Sed quid sequitur. (Aspiciebam ergo in visione noctis,& ecce cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum,& omnes populi, tribus,& linguæ ipsi seruient. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.) Igitur quod in euangelio suo prædicat ipse filius hominis, pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, hæc prophetica visio lucido satis defendit testimonio. Quæ autem causa vel ratio est, vt iudicium faciat hic potius filius hominis quàm pater, nisi quia filius hominis est? Sic & ipse cum dixisset, & potestatem dedit ei, iudicium facere, continuò quasi quæreres quo iure, quo ordine iustitiæ filius iudicet magis quàm pater, quia, inquit, filius hominis est. Ac si diceret. Quia persona filij sese operosius impendit ad reparationem mundi, in tantum, vt fieret filius hominis, sola quippe hæc persona incarnata & passa est pro salute mundi, rectè ergo potestatem habet iudicium faciendi, vt sola iudicet persona, quę sola redemit, id est, vt in iudicio sola spectetur persona filij, secundū formam visibilem, formam serui, in qua semetipsam sola exinaniuit. Quoniam ad alia properamus, & hæc cæteraq; à patribus doctissimis pertractata sunt, iam ad septimum prophetæ huius accedamus pręconium, quo regni dei quod expectabat edicere meruit, tempus quoque præfinitum.

Iohan. 5. · Iohan. 5.

Quomodo supputentur septuaginta hebdomades, de quibus dicitur ad prophetam, septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum vt consumetur præuaricatio, & cætera, & vngatur sanctus sanctorum. CAPVT XV.

IN anno primo Dari filij Assueri de semine Mœdorū, qui imperauit super regnum Chaldæorum (cùm inquit Daniel) loquerer & orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, vt prosternerem preces meas in conspectu dei mei pro monte sancto dei mei, ad me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini,& docuit me,& locutus est mihi, dixitque Daniel, nunc egressus

CAP. IX. sum vt docerem te,& intelligeres. Ab exordio precum tuarū egressus est sermo,ego autem veni
vt indicarem tibi quia vir desideriorum es. Tu autem animaduerte sermonem,& intellige visio-
nem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam
tuam,vt consummetur præuaricatio,& finem accipiat peccatum,& deleatur iniquitas,& adduca-
tur iustitia sempiterna,& impleatur visio & prophetia,& vngatur sanctus sanctorum. Scito ergo,
& animaduerte ab exitu sermonis vt iterū ædificetur Hierusalem vsq; ad Christum ducem heb-
domades septem, & hebdomades sexagintaduæ erunt, & rursum ædificabitur platea, & muri in
2. Esdræ. 2. angustia temporū.) Esdra narrante didicimus quòd Neemias cùm esset pincerna regis Artaxer-
sis,vigesimo anno regni eius, mēse Nisan impetrauerit ab eo restaurari muros Hierusalem, tem-
plo multo ante permittente constructo, ipsumq́; opus (vt dictum est) in angustia temporis per-
fecerit adeò,scilicet à finitimis gentibus impugnatus, vt structores singuli gladio renes accincti,
2. Esdræ. 4. vna manu pugnasse, alia murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore vsque ad Chri-
stum ducem hebdomades septuaginta computa,hoc est annos duodenorum mēsium lunarium.
CCCCXC. qui sunt anni solares. CCCCLXXV. Siquidem Persæ à præfato vigesimo an-
no regis Artaxersis vsque ad mòrtem Darij,regnauerunt annis. CXVI.& hinc Macedones vsq;
ad interitum Cleopatræ annis trecentis. Inde Romani vsque ad septimumdecimum Tyberij
Cæsaris annum,monarchiam tenuerunt an nis quinquagintanouem, qui sunt simul (vt diximus)
anni. CCCCLXXV. & continentur circulis decemnouenalibus. XXV. Dies nouies enim
viceni & quini fiunt. CCCCLXXV. Et quia singulis circulis embolismi septem accrescunt,
multiplica vigintiquinq; per septem. CLXXV. qui sunt embolismi menses. CCCCLXXV.
annorum. Si ergo vis scire, quot annos lunares facere possint, partire centum septuagintaquin-
que per duodecim. Duodecies deni & quaterni. CLXVIII. Quatuordecim ergo annos fa-
ciunt & remanent menses septem. Hos iunge ad supra scriptos. CCCCLXXV. vt fiunt simul.
CCCCLXXXIX. Adde & menses superfluos septem, partemq́; octauidecimi anni imperij
Tyberij Cæsaris quo dominus passus est,& inuenies à tempore prẽfinito ad eius vsq; passionem,
hebdomades septuaginta abbreuiatas,hoc est,annos lunares. CCCCXC. Ad eius verò baptis-
mum quando vnctus est sanctus sanctorum descēdente super eum spiritu sancto sicut columba,
non solum hebdomades septem & sexaginta duas fuisse completas, sed & partem iam septuage-
simæ hebdomadis inchoatam. (Et post hebdomades (inquit) septuaginta duas occidetur Chri-
stus,& non erit eius populus,qui eum negaturus est.) Non statim post sexaginta duas hebdoma-
des,sed in fine septuagesimæ occisus est Christus, quàm ideo quantū conijcere possumus, segre-
gauit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Christus in illa crucifixus est, à populo
perfido,non modo in passione, verùm continuè ex quo à Iohanne prædicari cœpit, negatus est.
Quòd autem sequitur. (Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, &
finis eius vastitas,& post finem belli statuta delatio.) Non ad septuaginta hebdomades pertinet.
Prædictum enim fuerat, quòd ipse hebdomades ad Christi vsque ducatum pertingerent. Sed
scriptura prædicto aduentu & passione ipsius, quid etiam post hanc populo qui eum recipere
nollet,esset euenturum ostendit. Ducem enim venturum. Titum dicit, qui quadragesimo anno
dominicæ passionis ita cum populo Romano ciuitatem & sanctuarium dissipabit, vt non rema-
Luc. 19. neret lapis super lapidem. Verùm his per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum heb-
domadæ quam omiserat redijt euentum. (Confirmabit autem pactum multis hebdomas vna.)
Hoc est ipsa nouissima,in qua vel Iohannes baptista,vel dominus & apostoli prẽdicando multos
ad fidem conuerterunt. (Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.) Dimidium
hebdomadis huius septuagesimæ quintusdecimus annus Tyberij Cæsaris erat, quando inchoato
Christi baptismate,hostiarum purificatio fidelibus paulatim vilescere cẽpit. Item quod sequitur.
(Et in templo erit abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuera-
bit desolatio.) ad sequentia tempora respicit.

De oratione Danielis, quomodo secundum illam responsum ei sit, cùm videatur orasse pro soluenda illa quæ tunc fuit captiuitate Babylonica, & quasi econtrariò maior enuncietur ei futura Iudæorum vastitas. CAPVT XVI.

HVius prophetiæ veritatem, & historia veterum & nostrorum hodieque temporum testatur
euentus. Verùm si solam literam spectes, nunquid huiuscemodi responsa Danielis oratio fla-
gitabat? Dixerat enim. (Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est ser-
mo Domini ad Hieremiam prophetam,vt complerentur desolationis Hierusalē septuaginta an-
Hiere. 11. 29 ni.) Ac deinde orans (Auertatur (inquit) obsecro ira tua & furor tuus à ciuitate tua Hierusalem
& monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra,& iniquitates patrū nostrorū Hierusalē & po-
pulus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrū. Nunc autē exaudi dñe deus no-
ster orationē serui tui,& preces eius,& ostēde faciē tuam super sanctuariū tuum quod desertum est. Pro-

est. Propter temetipsum inclina deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatem super quam inuocatum est nomē tuum.) Ita si solam literam spectes, nihil inuenis præter illam septuaginta annorum Babylonicam captiuitatem, nihil præter ciuitatis & templi manufacti cineres quod deploret aut recuperari desideret. Verùm si ita erat, si hoc tantum in votis habebat, nunquid opportunam pro re cōsolationem accepit? Nónne potius contraria votis audiuit? Non enim dictum est illi, ædificabitur Hierusalem, & templum renouabitur atq; omnis cultus ceremoniarum, sed quod his valde contrariū est, occidetur, inquit Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. Igitur cum dicit. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorū, de quo factus est sermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni, vigilanti lectori illud se spiritu prophetico intellexisse insinuat, quòd hodie reuelata facie videt Christi ecclesia, scilicet captiuitatē illam, vnius populi Iudaici fuisse imaginem alterius magnæ captiuitatis, quæ vno peccante Adam, vniuerso generi humano accidit, & illos septuaginta captiuitatis annos, tempus omne significasse, quo populus dei peregrinatur in hoc seculo. Quid enim magnū erat intellexisse, quòd palam omnibus verba sonabant Hieremię prophetæ? Ergo cùm dicit orans, exaudi domine deus noster orationem serui tui, & preces eius, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quòd desertum est, &c. cùm, inquam, hæc dicit, sub istis vocibus res maiores intendit, & sic illam captiuitatem solui optat, vt pro maiore solicitus sit, leniter laturus illud maius templi vel ciuitatis excidium, defectum quoq; hostiæ & sacrificij, perpetuamq; desolationem templi abominabilis, dummodo fiat quod erat necessarium, vt scilicet consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & vngatur sanctus sanctorum.

De septuaginta annis captiuitatis quando teste scriptura sacra completi fuerit & quomodo de illis Iosephus sibimet contraria scripserit. CAPVT XVII.

PORrò cum captiuitas illa Iudaici populi, captiuitatē significet peccati, quæ vniuerso (vt dictū est) generi humano accidit, consequenter eiusdem relaxatio captiuitatis saluationē significat mundi, & vt secundū verba scripturæ huius loquamur, typus fuit cōsummandæ præuaricationis, finiendi peccati, delendæ iniquitatis, adducendæ iustitiæ sempiternæ, implendæ visionis & prophetiæ, vngendi sancti sanctorū, qui & ipse templū verum, templum non manufactū, rex & fundator ciuitatis, in qua dignaretur homo nasci. Itaq; de ipsa captiuitatis relaxatione, templiq; reę- Hiere. 29.
dificatione, pauca dicturi, iuxta nostri tenorem propositi, dicamus primo iuxta literam de ipsis septuaginta annis. Cùm cœperint (inquit Hieremias) impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbū meum bonū, & reducam vos ad locum istū, ait dominus. Anno aūt primo Cyri regis Persarum, ad implendū sermonem domini quē locutus fuerit per os 1. Esdræ 1.
Hieremiæ, suscitauit dominus spiritū Cyri regis Persarū, & transduxit vocem in vniuerso regno suo, etiam per scripturam dicēs. Hæc dicit Cyrus rex Persarū. Omnia regna terrę dedit mihi dominus deus cœli, & ipse pręcepit mihi, vt ædificarē ei domū in Hierusalem, quæ est in Iudæa, &c. Impedientibus aūt Samaritis intermissum est opus vsq; ad annum Darij secundum. Illo anno septuagesimus captiuitatis Hierusalem annus impletus est, vt vult Eusebius, testē adhibens Zachariam prophetam, apud quē secundo anno Darij loquitur angelus. Domine exercituū vsquequo Hier. 25. 29. Eusebius.
tu nō misereberis Hierusalem, & vrbiū Iuda, quibus iratus es? Iste septuagesimus annus est. Item Zacha. 1.
quarto Darij anno dicit idem propheta. Cùm ieiunaretis, & plangeretis post hos septuaginta annos, nunquid ieiuniū ieiunastis mihi? Sexto Darij anno tēpli ædificatio cōpletur, die tertia mensis Adar, qui est quadragesimussextus annus, ex quo eius fundamenta sub Cyro iacta sunt. Vndè in euangelio dicunt Iudęi. Quadraginta & sex annis ędificatum est templum hoc. Cœperunt autem ædificare anno secundo Darij, mense sexto, die vicesimaquarta, & anno sexto, vt dictum est Zacha. 7. Iohan. 2.
mense duodecimo, die tertia compleuerunt. Ex quo apparet opus templi, & antea non parua ex parte peractum. Consentit hic Iosephus in antiquitatū libro, scribens templum & Hierusalem, & omnem Iudæam septuaginta annis permansisse desolatam. Qui rursus numerando reges Babylonis, si tamen ipse sic scripsit, & non codex fallit mendosus, conferens annos ab euersa Hierusalem vsq; ad euersionem regni Chaldæorū colligit. Scribit enim post Nabuchodonosor, qui teste scriptura sacra, vigintiquinq; post euersam Hierusalem vixit annos. Euilmerodach filiū eius regnasse annis octodecim, post quem Egesar filium eius X L. & huic successisse Iasordach mēsibus nouem, atq; hoc defuncto ad Balthasar qui Naboon nuncupatus est, transisse imperiū, eiusq; anno decimoseptimo à Cyro & Dario regibus captā esse Babyloniā. Hic Darius Danielē prophetam assumens ad se, in Mediam duxit, & omni eum honore celebrauit. Fiunt aūt anni centum, superadditis mensibus nouem secundū Iosephū, si tamē (vt dictū est) ipse sic scripsit, & nō mendo-

 sus codex

Aggæi, II. sus codex fallit. Tradunt Hebræi, vt beatus Hieronymus ait, huiuscemodi fabulam. Post septua-
gesimum annum, quo Hieremias captiuitatem populi Iudęorum dixerat esse soluendam, de quo
& Zacharias in principio voluminis sui loquitur, irritam putans dei pollicitationem Balthasar,
falsumq; promissum, versus in gaudium fecit grande conuiuium insultans quodammodo spei
Iudæorum, & vasis templi dei. Sed statim vltio consecuta est. Nunc ad incœpta redeamus.

De Cyro rege, quomodo secundum vaticinium Esaiæ prophetæ Christo assimilatus fuerit, maximè, quia populum dei liberauerit, & in patriam remiserit.

CAPVT XVIII.

IVxta mysticos sensus Cyrus rex dominũ saluatorem & nomine designat & factis. Hoc non ex
Esaiæ 45. nostra coniectura, sed ex manifestis Esaiæ verbis dicimus, quibus ex persona domini dicebat.
Assimilaui te, & non cognouisti me. Assimilauit nanq; eum deus filio suo, quamuis ipse deum se
Ibidem. assimilantem minime cognouerit. Sed dicis. In quo eum assimilauit? Primum in eo, quòd Chri-
stum suum illũ cognominare dignatus est, ita dicendo. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro,
cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gẽtes, &c. Deinde quòd eum Cyrum,
Psal. 2. quod interpretatur hæres, multo antequam nasceretur, vocandum esse disposuit. Hoc enim vo-
Hebr. 1. cabulum rectè congruit illi, cui dicit idem deus pater. Postula à me, & dabo tibi gentes hæredi-
tatem tuam. De quo & apostolus ait. Quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit &
secula. De quo etiã in carne apparente inimici persequentes dicebant. Hic est hæres. Venite oc-
Matth. 21. cidamus eum, & nostra erit hæreditas. Assimilauit ergo Cyrũ dominus deus vnigenito suo, deo
Marci. 12. & domino nostro Iesu Christo, quia sicut ille destructo Chaldæorum regno, populum dei libe-
rauit, ac in patriam remisit, templumq; quod erat incensum in Hierosolymis reædificari præce-
2. Thess. 2. pit, & hoc ipsum edictum etiam per literas manifestare curauit, vt implerentur verba Hieremiæ
prophetæ, quibus hoc futurum esse prædixerit, ita mediator dei & hominum, destructo per or-
bem diaboli regno, electos suos qui erant dispersi ab eius tyrannide reuocatos in suam congre-
gat ciuitatem cœlestem veram Hierusalem, id est, pacis visionem, & hoc ipsum per literas mani-
festat, sanctas videlicet in mundum vniuersum mittendo scripturas, quibus fidem sui nominis ac
spem salutis, cunctis qui ad regnũ suum pertinent, hoc est, electis omnibus prædicat. Nihilomi-
2. Esdræ. 1. nus quod in scriptura sua dixit idem Cyrus. Omnia regna terræ dedit mihi dominus deus cœli,
veraciter soli conuenit maiestati eius, qui dixit. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.
Matth. 28. Cæterùm minus verum videtur sonare, quod ille omnia sibi regna terræ à deo tradita dicit, nisi
fortè intelligendum, quòd eo tempore quo hæc scripsit, nullum sui regnũ aduersariũ habuerit,
vel certè victo, destructo, atq; exhausto tam robusto, tamq; antiquo Chaldęorum imperio, nul-
lum suo regno in toto orbe resistere posse crediderit. Credendum aũt est maximè, ex illa Esaiæ
prophetia, hunc Cyrum regem dilexisse filios Israel, eosq; de captiuitate exemptos domum re-
Esaiæ. 45. misisse, ac templum reædificare iussisse domini dei eorum. Audierat quippe, tam Esaiam quàm
Esaiæ 44. Hieremiam prophetam eorũ per spiritum dei de regno suo & Babyloniorũ destructione fuisse
prælocutum. Nam & spiritualiter ipsum genus expugnationis quo Babyloniam cepit expresse-
rant ijdem prophetę. Quorum Esaias. Qui dico, inquit, profundo, desolare, & flumina tua arefa-
ciam. Porro Hieremias, murus, inquit, Babylonis ille latissimus suffosione suffoditur, & portæ
Hiere. 51. eius excelsæ igni comburentur. Narrant enim historiæ, quia diuiso atq; exinanito per plurimos
riuos flumine Euphrate, qui per medium Babylonis influebat, per arefactum ac desolatum eius
profundum vrbem hostis intrauerit. Non ignoramus quę de hac ciuitatis vel templi ædificatio-
ne in libro continentur Ezrę & Neemiæ, cũcta spiritualibus plena mysterijs esse, sed nos propo-
siti itineris longitudine deuocamur, ne diu multum locis singulis immoremur. Pauca ergo con-
tingemus secundum præconia Aggræi & Zachariæ prophetarũ, qui illo tempore magno spiritu
prophetauerunt. Magni quippe spiritus isti prophetę fuerũt, vt aduersus tanti regis edictum, &
Samaritanos, gentesq; cunctas per circuitum ædificationem templi domini impedientes, iube-
1. Esdræ. 4. rent templum extrui, sicut scriptum est. Itaq; exemplum edicti regis Artaxersis lectũ est coram
Reum beeltheem & Samsai scriba & consiliarijs eorum, & abierunt festini in Hierusalem ad Iu-
dæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore. Tunc intermissum est opus domus dei in Hie-
1. Esdræ. 5. rusalem, & non fiebat vsq; ad annum secundum Darij regis Persarum. Prophetauerunt autem
Aggæus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos qui erant in Iudęa & Hie-
rusalẽ, in nomine dei Israel. Tunc surrexerũt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedech,
& cœperunt ædificare templum dei in Hierusalem, & cum eis prophetæ dei adiuuantes eos.

De prophetia Aggæi prophetæ, qui tempore illo quo cum reædificaretur templum gloriam spiritualis domus domini prophetauerit, & desideratum cunctis gentibus venturum prænunciauerit.

CAPVT XIX.

Aggæi, II. PRimus eorum Aggęus, dicit. (Et tũc confortare Zorobabel, dicit dominus, & cõfortare Iesu
fili Iosedech sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ dicit dominus exercituum,
& facite

& facite quoniam ego vobiscum sum dicit dominus exercituũ. Verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra Aegypti,& spiritus meus erit in medio vestrum. Nolite timere,quia hęc dicit dominus exercituũ. Adhuc vnum modicũ est, & ego cõmouebo cœlum , & terram,& mare,& aridã,& mouebo omnes gentes,& desideratus veniet cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria,dicit dominus exercituũ. Meum est argentũ,& meũ est aurum dicit dominus exercituũ. Magna erit gloria domus istius nouißimæ, plus quàm primæ, dicit dominus exercituum,& in loco isto dabo pacẽ,dicit dominus exercituũ. (Vel hoc solum quod dixit, & veniet desideratus cunctis gentibus,auditorẽ percellere potest, vt dormitantes oculos aperiat, atq; de terra in cœlum subleuet,nec putet de domo illa inanimata & lapidea dictũ,& implebo domum istã gloria,& magna erit gloria domus istius nouißimæ plus quàm primę. Primo itaq; sacramentum cerne trinitatis. Ego inquit sum vobiscum , & spiritus meus , & verbum in quo posui testamentum cum egrederemini de Aegypto. Quod autẽ dicit, in medio vestrũ iuxta illud sentiendum,quod in euangelio scriptum est. Medius vestrum stetit,quem vos nescitis,qui post me venit. Hæc ergo dicit dominus exercituum ad vos,qui videtis domũ priorem sic esse quasi non sit. Iohan.1.
Moui cœlum,quando de cœlo audita est vox mea. Vos enim vidistis,quòd de cœlo locutus sim vobis. Moui terram,quando priori populo tradidi testamentum meum,& in auditorio meo caligo,turbo,tenebræq; cernebantur. Moui mare rubrũ,quando viam præbui populo transeunti. Exod.20.
Moui aridam scilicet vel Aegyptum,per plagas cultu dei vacuans,vel solitudinem per quã quadraginta annis populus circuiuit. Hæc adhuc semel mouebo. Tempore quippe paßionis dominicæ fugiente sole,cœlum motum est,& tenebrę factę sunt vsq; in horam nonam super omnem terram. Verè enim postquàm venit ille desideratus cunctis gentibus , motæ sunt omnes gentes, & impleta est gloria domus domini,& quanto dñs distat à seruo,tanto domus ista melior est cui præest dominus,domo priore cui præfuit seruus. Illustrior quippe fit ecclesia , quam quondam fuerat synagoga. Veruntamen propius adhuc inhærere libet sensui quẽ supra tenere incepimus. Diximus enim prioris domus descriptionem.i. Babylonicã captiuitatem , & ciuitas Hierusalem destructa,& templum igne succẽsum est,typum vniuersalis fuisse captiuitatis, qua in Adam vniuersitas captiua est generis humani,à rege Babylonis,à principe huius mũdi,à diabolo rege confusionis. Dicamus ergo,imò dicentem audiamus dominum super hoc. Magna erit gloria domus istius nouißimæ plus quam primę. Quod vt fiat, veniet inquit desideratus cunctis gentibus. Nimirũ ecce videmus,ecce credimus,& confitemur humanã naturam per huius desiderati aduentũ supra primæ originis reparatam esse dignitatem. Si domus domini, quæ sumus nos, igne diabolicæ confusionis exusta non fuisset in Adam,deus dei filius nostram non suscepisset naturã,gloria & honore propter paßionem mortis coronandam. Si deus nostram.i. humanam,non suscepisset naturã,eadem natura nostra supra dignitatem non ascendisset angelicã. Nunc aũt tanto omnem caro nostra superexceßit creaturam,vt sanctę trinitatis confitentes gloriam, hominẽ,humanam in altitudine admirantes suscipiamus naturam , dei nanq; & hominis vtranq; in vna filij persona confitemur & adoramus substantiam. Igitur magna est gloria domus istius nouißimæ plus quam primæ,maior quippe multo nunc est beatitudo congregationis nostrę,qui tanto duce,tam glorioso congregamur principe,quàm si nunquã nos in primo parente conflagrasset diabolicę flammæ inuidia. Iuxta hunc sensum quo pertinuit dicere , meum est argentum , & meum est aurum? Aggæi 2.
Ad hoc vt respondeamus,quærimus primo,quod argentum,quod vel quale dei sit aurum? Hinc iam Psalmistam prædicantem audimus. Eloquia domini,eloquia casta, argentum igne examinatum. Item: Iudicia domini vera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurũ, & lapidem pretiosum multũ. Ergo diuitias suas exponere volens,quibus gloriosam faceret domũ suam,meum est inquit aurum,& meum est argentũ,dona sua significans,quæ daturus erat hominibus,quemadmodum de eodem desiderato scriptura loquitur . Ascendẽs in altum captiuam duxit captiuitatem,dedit dona hominibus. Et iam quidem venit iste desideratus,sed primo aduentu eius non adeo commota sunt cœlum & terra & mare & arida, neq; apparuit adhuc,aut impleta est magna domus eius gloria. Nunc(inquit Iohannes)filij dei sumus , & nõdum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit,similes ei erimus , quoniam videbimus eũ sicuti est. Sed neq; desideratus adhuc erat cunctis gẽtibus,quippe à quibus nesciebatur. Igitur quod pręmiserat,quoniam ego vobiscum sum, verbum quod pepigi vobiscũ , cum egrederemini de terra Aegypti,& spiritus meus erit in medio vestrũ,quibus verbis (vt iam diximus) breuiter expressum est sacramentũ trinitatis,ad primũ spectat aduentum huius desiderati,per quem factũ est,vt spiritualiter egrederemur de terra Aegypti,baptizati in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hoc animaduerso,iam quæstione non indiget quod sequitur , quia veraciter adhuc vnum modicũ est,& ego inquit commouebo cœlũ,& terram,& mare,& aridam, illa videlicet commotione quæ in euangelio his verbis exprimitur. Et erunt signa in sole,& luna, & stellis,& in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris,& fluctuum,arescentibus hominibus, præ timore & expectatione

Psalm.18. Psalm.18. Psalm.67. Ephe.4. 1.Iohan.3. Lucæ 21.

ZAC. IIII. quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. Itaque qui primo venit
occultus, secundo adueniet aduentu manifestus, motis cœlo & terra, & mari, & arida, & motis
cunctis gentibus, quemadmodum ibidem continuò dicitur. Et tunc videbunt filium hominis
venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Veniet inquam iam tūc desideratus cun-
ctis gentibus, id est, fidelibus suis electis, & congregatis, ex omnibus gentibus. Tunc apparebit
istius domus gloria quæ hic promittitur, & de qua illic continuò sequitur. His autem fieri inci-
pientibus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.

De prophetia Zachariæ sub eodem tempore, quomodo dicat: Et ostendit mihi dominus Iesum sacerdotem, &c. & quomodo pro Iesu Christo deus pater increpauerit satan. CAPVT XX.

POst hunc, videlicet Aggæum paulo iunior, id est, duobus mensibus tardius prophetare inci-
piens, Zacharias filius Barachiæ secundum nomē suum memor domini, & secundum nomen
paternum benedictus domini, dum & ipse cum Aggæo, quod interpretatur festiuitas magna spe
& fide in dominum, ciuitatem Hierusalē extrui persuadet, vel rege prohibēte, vel gentibus, hoc
ZAC. III. modo memor est domini Iesu sacerdotis magni. (Et ostendit mihi dominus Iesum sacerdotem
magnum stātem coram angelo domini, & sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit
dominus ad satan. Increpet dominus in te sathan, & increpet dominus in te, qui elegit Hierusa-
lem, &c.) Quomodo Hebræi locum illum edisserant, nō magni pendentes, quoniam omnis Iu-
dæorum sensus caro est, qui soli literę carnaliter inhęret. Iesum hic proprio nomine designatum
intelligimus, id est saluatorem nostrum. Ipse est enim, quem antequā veniret, multi iusti & pro-
Lucæ 10. phetæ, quorum hic Zacharias vnus est, videre desiderauerunt, & non viderunt. Attamen aliqua
sub imagine vidisse, imò pręuidisse multum fuit. Ergo lętabundus hic dicit. Et ostendit mihi Ie-
sum sacerdotem magnum videlicet prophetica ostensione, quomodo sanctis prophetis peccata
sua vel populi lugentibus pro consolatione magna solitus est illum deus ostendere. Nō suffece-
rat dixisse sacerdotem, nisi addidisset magnum, quia videlicet non de pluribus sacerdotibus, qui
morte prohibentur permanere, sed super omnes est, sempiternum habens sacerdotium, eo quod
Psal. 109. manet in ęternum, ad quē dictum est. Tu es sacerdos in ęternū secūdum ordinē Melchisedech.
Stantem quoq; dixit. i. stabili gradu consistentem, imò vultui dei pro nobis assistentē, & paratū
illi ad obediendum vsq; ad mortem coram angelo domini. i. secundū beneplacitum verbi plena
diuinitate corporaliter in se inhabitantis, quod est angelus magni cōsilij, nō quod aliter & aliter
sit, aut duas personas recipiamus in filio, sed quod idē atq; vnus Christus Iesus, vt deus susceptæ
Iohan. 14. humanitati imperet atque vt homo diuinitati verbi sibimet vniti obtemperet. Et sathan stabat à
dextris eius vt aduersaretur ei, subauditur, sed non præualuit. Venit enim, inquit, princeps mun-
di huius, & in me nō habet quicquam. Eo vsq; venit & stetit, atq; aduersatus est ei, donec faceret
Philip. 2. eum interimi, sed hoc totū erat à dextris eius. i. ad profectum glorię eius. Nam propter hoc deus,
& sathan increpauit, & illum exaltauit, dando illi nomen, quod est super omne nomen. Increpa-
uit inquam illum vnus deus pater & filius & spiritus sanctus. Quapropter sic pulchrè dictū est.
Et dixit dominus ad sathan. Dominus de domino dixit, & vtiq; pro domino sacerdote magno
dixit. Quid autem increpando sathan pro domino filio fecit dominus pater, dominus spiritus
Iohan. 12. sanctus? Eiecit illū foras, iuxta illud. Nunc iudiciū est mundi, nūc princeps huius mundi eijcie-
tur foras. Increpando quippe illum dominus, qui elegit Hierusalem, per passionem Christi eie-
cit eum foras tanquam hostem, imò latronē de regno suo, tanquam adulterum de cubiculo suo.
Hierusalem quippe intellectualis illa ciuitas dei & sponsa est, quam sathan velut latro deprǽda-
tus fuerat, velut adulter in primo homine per serpentem cōmaculauerat. (Nunquid ait non iste
est torris erutus ex igne?) Tanquam diceret sathan. Quo iure dominus me increpet? Quo iure
foras eijciat? Impurissime sathan, nunquid non iste ad quem venire, cui aduersari ausus es, mor-
Act. 2. tuus cum peccatum non fecisset, ad inferna descendit, & velut si torris eruatur ex igne, ita semet
ipsum excussit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum ab eo teneri.

Quomodo Iesus indutus erat vestibus sordidis, non suis sordibus, sed alienis, & quomodo ablata sunt ab eo vestimenta sordida, & cidaris munda super caput eius posita. CAPVT XXI.

ET Iesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem angeli. Qui respondit & ait ad
eos qui stabant coram se, dicens. Auferte vestimēta sordida ab eo. Et dixit ad eum. Ecce ab-
stuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs. Et dixit. Ponite cidarim mundā super caput
eius. Et posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induerūt eum mutatorijs.) Quomodo
hic Iesus erat indutus sordidis vestibus? Eo nimirū modo, iuxta quē & alius propheta loquitur.
Et ascendit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est ei species neq; de-
Esaiæ 33. cor. Et vidimus eū, & nō erat aspectus, & considerauimus eum despectū & nouissimū virorum,

virum dolorum,& ſcientiam infirmitatem. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et nos putauimus eum quaſi leproſum & percuſſum à deo & humiliatum,& cætera. Talis itaq;,id eſt,ſordidis indutus veſtibus, ſtabat Ieſus ante faciem angeli, ſcilicet in agonia paſsionis. Vbi angelum vſitato vocabulo accipimus,nihil impedit,imò & magis placet,iuxta veritatem euangelij. Cum enim factus in agonia prolixius oraret, & fieret ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram, quod erat ſine dubio indutum eſt ſordidis veſtimentis infirmitatis,apparuit illi angelus de cœlo confortans eum. Nec mirum. Nam minuiſti eum(inquit Pſalmiſta)paulo minus ab angelis,videlicet in eo quòd ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Sed auferte inquit veſtimenta ſordida ab eo. Dixerat hoc angelus in perſona dei, ſubiungens etiam,ponite cidarim mundam ſuper caput eius. Dicamus autem nos quia iam factum eſt, quia per paſsionem mortis veſtimenta ſordida Ieſus ſacerdos magnus depoſuit, id eſt,conditionem mortalitatis exuit cum peccatis & iniquitatibus omnium noſtrum, quas in ſe ſuſcepit,reſurgendo autem à mortuis indutus eſt mutatorijs,& poſita eſt,cidaris munda ſuper caput eius. Vnde & cum Pſalmiſta canimus. Gloria & honore coronaſti eum. Et cum apoſtolo. Chriſtus reſurgens ex mortuis,iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.

Lucæ 22. Pſalm.8. Philip.2. Roma.6. Pſalm.8.

De eo quod dicitur: Ecce ego adducam ſeruum meum orientem,& cætera.
CAPVT XXII.

CAeterùm & quotidie ſordida magni ſacerdotis huius veſtimenta tolluntur, & ipſe mutatorijs induitur,quotieſcunq; corporis eius,quod eſt eccleſia,peccata lauantur,ſuperductis iuſtitiæ operibus,iuxta hanc verò rationem quod ille caput,& eccleſia corpus, ille inquam caput, & nos membra ſumus,quod hactenus de hoc ſacerdote magno dicebatur,de capite intellexerimus,quæ poſt hæc dicũtur,de corpore intelligamus. (Audi Ieſu ſacerdos magne, tu & amici tui qui tecum habitant coram te,quia viri portendentes ſunt. Ecce enim ego adducã ſeruum meum orientem,quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu, ſuper lapidem vnum ſeptẽ oculi ſunt.) Et poſt aliqua. (Et educet lapidem primarium,& exæquabit gratiam gratiæ eius.) Audi, inquit, Ieſu ſacerdos magne,imò audi eccleſia, corpus Ieſu ſacerdotis magni, genus regale & ſacerdotale,& audiant amici,qui habitãt coram te,id eſt,apoſtoli & prophetæ verè amici, parati videlicet propter te animas ponere,& idcirco habitantes coram te, vt pugnent moriendo, moriantur pro te pugnando,vndè & viri portendentes,id eſt, magnorum exemplorum auctores, vel magni futurorum præcones ſunt. Ecce enim ego adducam ſeruum meum orientem,id eſt,Chriſtum filium meum,ſeruum meum ſecundum ſuſceptam ſerui formam orientem,id eſt, Chriſtum ſecundum ſempiternæ diuinitatis lumen. Quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu,ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. Nimirum inde dixi orientem,quia ſeptem oculis totũ illuminat orbem. Nam ipſe qui ſeruus propter aſſumptam hominis naturam, ipſe oriens propter ſeptiformem diuinitatis plenitudinem corporaliter in ſe habitantem, ipſe lapis propter myſterij cauſam præſentem, id eſt,propter ciuitatis vel templi cœleſtis ædificationem, cuius in typum ciuitas illa ædificari incipiebat,cum iſtam propheta videret viſionem. Quæ cum ita ſint, perſpicuum eſt, cur deinde dicat,& educet lapidem primarium. Etenim nos quotquot ſuperædificamur, lapides viui dicimur,hic autem non ſolum lapis viuus,ſed lapis quoque dicitur primarius, ob cauſam hanc,quia ſeptem oculis eſt perlucidus, & qui homo fieret vt nobis in fundamento ſupponeretur, idem in principio erat deus. Sequitur autẽ. (Exæquabit gratiam gratiæ eius.) Num ergo æquales illi erimus? Non vtiq;,quia nos adoptiui,ipſe autem naturalis dei filius. Nec ſic dictum eſt,& exæquabit gratiam naturæ eius,ſed exequabit gratiam gratię eius,vt ex Iſrael credentes,& gentium populus æqualem gratiam,& par accipiant munus. Nam iſti ſunt parietes,quos in ſe vno coniungit hic lapis angularis,lapis primarius.

Zacha.3. Zacha.4.

De candelabro,de quo idem: Ecce inquit candelabrum aureum totum, & cætera,lucernæ eius ſuper illud,quòd ſit Chriſtus,& quid ſint duæ oliuæ,vna à dextris,& vna à ſiniſtris eius.
CAPVT XXIII.

ET dixit ad me. Quid tu vides? Et dixi. Vidi, & ecce candelabrũ aureum totũ, & lampas eius ſuper caput ipſius,& ſeptem lucernæ eius ſuper illud,& ſeptem infuſoria lucernis,quæ erant ſuper caput illius,& duę oliuę ſuper illud,vna à dextris lampadis,& vna à ſiniſtris eius.) Qui paulò ante per lapidem ſeptem oculorũ,ipſe nũc per candelabrum figuratur aureum,totum ſeptem lucernarum,ſcilicet Chriſtus,qui ſeptem ſpiritibus lucens,vniuerſam illuminat eccleſiæ ſuæ domum. De iſto candelabro plenius in Exodo diximus, vbi cum totidem lucernis ſuis à domino per Moyſen fieri imperatur. Idcirco nunc ad alia properantes, duas tantum oliuas quæ ſunt ſuper illud,vna à dextris lampadis,& vna à ſiniſtris eius,agnoſcere cupimus. Has quippe alij Moyſen & Heliam,qui cum domino loquebantur in monte, id eſt, legem & prophetas, paſsionem eius con-

CAP. IIII. Exod.25.

CAP. XII. eius concorditer prædicantes, alij legem & euangeliũ interpretantur, vt in dextera euangelium sit, in sinistra lex. Ergo non longè quidem ab hoc sensu progredientes, manifestius tamẽ oliuam vtranque discernere cupimus, quibus hinc & inde stantibus tantum tamq; lucidũ candelabrum, siue candelabri lampas, ritè condecoretur. Apostolus de isto cãdelabro, id est, Christo, ad Colossenses scribens, ita loquitur. Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Quisquis hæc de illo fideliter sentit, profectò oliuam vberem stantem intuetur à dextris candelabri siue lampadis, quia veraciter propter bonitatẽ suam deus pater per verbum suum bonum, hæc omnia creauit. Sequitur apostolus continuò & dicit. Et ipse est caput corporis ecclesię, qui est principium primogenitus ex mortuis vt sit ipse in omnibus primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipso pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Quisquis itidem hæc de illo non ingrata fide sapit, nimirum oliuam speciosam a sinistris prospicit, à sinistris inquam, quia peracta sunt hæc in aduersitate tribulationis propter beneuolentiam charitatis, qua patri obediens miserię nostrę condescendit. Coram tanto tantæ claritatis candelabro quomodo subsisteret mons magnus, id est, princeps tenebrarũ? Increpatur ergo repentina inuectione, vt transferat & mittat se in mare. Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? Zorobabel quippe & ipse Christum significat, ducẽ magnum, ortum secundum carnem in hac Babylone. Nam & ille sic dictus est, eo quòd ortus fuisset in Babylone.

Coloss.1.

Quòd ait: Exulta satis filia Syon, Ecce rex tuus veniet tibi iustus.

CAPVT XXIIII.

CAP. IX. EXulta satis filia Syon, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacẽ gentibus. Et potestas eius à mari vsq; ad mare, & à fluminibus vsq; ad fines terræ. Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.) Quod Danieli ostensum est, post aurum & argentum, ęs quoq; & ferrũ, itemq; post quatuor bestias grandes ascendentes de mari, quæ sunt quatuor regna mundi, ipsum post eadem regna superbi huius seculi, iste quoq; prædicat regnum dei, regnum humilitatis Christi. Supra nanque dixerat. Et conuersus sum & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes, montes ærei. In quadriga prima equi rufi, & in quadriga secunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij fortes. Deniq; hæc erant illa quatuor regna mundi egredientia quasi de medio duorum montium, qui erant ærei, id est, insuperabilia atq; fortissima, & quæ vt putabatur nulla possent vetustate consumi. In quadriga prima equi rufi erant cruenti & sanguinarij, & Babylonica captiuitate & crudelitate terribiles. In quadriga secunda equi nigri, regnum Mœdorum atq; Persarum, quod bigæ sedens & egrediens per Assueri regis edictum mortem omnium Iudæorum tristi nuncio præferebat. In quadriga tertia, equi albi Macedones, sub quorum rege Antiocho Machabæorum victoriam legimus. In quadriga quarta equi varij fortes, scimus enim Romanorum reges alios in gentem Iudæam e.te clementes, vt Caium Cæsarem Augustum, & Claudium, alios persecutores atque terribiles, vt Caium Caligulam, Neronem, Vespasianum, & Adrianum. Nunc autem annuncians regnum dei cum dixisset, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, continuò subiunxit. Ipse pauper & ascendens super asinum, & super pullum filium asinæ. Tanquam diceret. Hi in curribus, & hi in equis, hic autem in nomine domini benedictus veniet nobis. Nam & cum iuxta literalem huius prophetię sensum, sedens super pullum asinæ ingrediens venirent in ciuitatem Hierusalem regnum accepturus, id est, per passionem suam ad seipsum omnia tracturus, turbæ conclamabant illi. Osanna benedictus qui venit in nomine domini, benedictum regnum quod venit patris nostri Dauid. Cuius regni effectus vel officium in quo sit, subdendo manifestat. Tu quoq; in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Quod ita intelligitur. In sanguine passionis tuæ eos qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non est vlla misericordia, tua clementia liberasti. Protinus ad ipsos gratulabundus per apostrophen dicit.) Conuertemini ad munitiones vincti spei.) Et est sensus. Qui nunc vincti estis, qui solutionem vinculorũ in Christi speratis aduentu, conuertemini ad munitionem, quam non aliam debemus accipere, nisi habitationem paradisi, in quam primus cum domino latro ingressus est.

Daniel.7.

Zacha.6.

Psal.19.

Matth.21.

Quid sit domus Dauid, & quæ Hierusalem, de qua dicit: Et effundam super domum Dauid, & cætera.

CAPVT XXV.

CAP. XII. ET effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalẽ spiritũ gratiæ & precum, & aspicient ad me quem confixerunt. Et plangent eum quasi vnigenitum, & dolebunt super eum, vt

eum, vt doleri solet in morte primogeniti.) Ac deinceps. (In illa die erit fons patēs domus Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & menstruatæ.) Hic spiritus gratiæ & hic fons domus Dauid, ille spiritus & illa aqua est, de qua scripturarum omnium sacrarum saluator noster in euangelio loquitur. Amen amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnum dei. Porrò Hierusalem, super quam effunditur hic spiritus, ipsa est menstruata, cuius in ablutionem patens factus est iste fons domus Dauid, id est, latus lancea apertum est filij dei filij Dauid, vndè hæc aqua lauacri salutaris, cum sacro fluxit sanguine nostræ redemptionis. Et ne solam illam quę de gentibus est ecclesiā quis putet menstruatam debere intelligi propter idololatriæ sordes, quibus polluta fuit, vnus ex illis prioris populi electis Esaias propheta sanctus dicit. Et facti sumus vt immundi nos omnes, quasi pannus menstruatæ vniuersę iustitię nostrę. Igitur vniuersa ecclesia, à primo vsque ad vltimum electum, ipsa est Hierusalem, adhuc eo tempore quando prophetæ ista loquebantur, menstruata, id est, peccati originalis sanguine polluta, non aliter sancto sanctorum deo ciuitas aut regnum futura, nisi effunderet dominus super illam spiritum gratiæ, & precum, id est, spiritum remissionis peccatorum, nisi in ablutionem eius patens fieret fons domus Dauid, id est, nisi fuso de latere crucifixi saluatoris sanguine cum aqua conditum fuisset baptismi salutare sacramentum. Et quidem prius est ad fontis visibile sacramentum accedere, & tunc demum accipere spiritum in remissionem peccatorum, sed quia spiritus idem ablutionis eiusdem arbiter est, & tota de illo fontis visibilis vtilitas pendet rectè prius dictum est, effundam spiritum gratiæ & precum, & deinde erit fons patens domus Dauid. Non ergo nouum aliquid dixit ipse verus Dauid, sed cum veridicis huius & cæterarum scripturarum testimonijs locutus est, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Porrò quia Hierusalem illa terrena, spiritum vel fontem istum non erat receptura. Idcirco (in die illa (inquit) magnus erit planctus in Hierusalem,) & cętera. Planctus ille inceptus obsidione Romana vsq; in finem perseuerat, quemadmodum Moyses in cantico. Ignis, inquit, succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Et notandum, imò mirabile quod ita dixit, & plangent eum quasi vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Quid enim? O Iudæi, Christus dei filius vobis non complacuit, quia talis erat, quia taliter venit, quia sic & sic operatus est, quia sic & sic locutus est. Nullo modo vobis complacuit, animo vestro non conuenit, alium vultis, alium expectatis. At ille, scilicet deus pater, qui istum misit filium, alterum non habet. Iste filius primogenitus atque vnigenitus illi est. Alterum, inquam, non habet, primus illi & nouissimus est, alium non mittet. Quid ergo facietis desolati? Nimirum vt ait ipse. (Tunc aspicietis ad eum quem confixistis.) Vt inquam ait, nunc spiritus eius graui veritate vera grauitate? Plangetis super eum quasi super vnigenitum, & dolebitis super eum vt doleri solet in morte primogeniti.) Quia vobis mortuus est hic primogenitus, quia vobis vos occidistis vnigenitum, post hac saluatorem neque hunc habituri, neq; alium, quia hic solus est, hic primogenitus, hic vnigenitus est.

CAP. XIII. Iohan. 3. Iohan. 19. Esaiæ 64. Deut. 32.

De prophetia qua dictum est: Ecce ego mitto angelum meum, & cætera, quòd & hic à templo sumpta parabola de nouo templo, & nouo Christi sacerdotio vaticinetur.

CAPVT XXVI.

POst Zachariam Malachias vltimus in ordine duodecim prophetarum, quem ipsum Hebræi Ezdram sacerdotem fuisse autumant, ita dicit. (Ecce ego mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator quē vos quęritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit dicit dominus. Et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia, & cætera.) Et hic à templo quod tunc reædificabatur, parabola de nouo templo & nouo Christi sacerdotio vaticinatur. Nā de illius templi reprobandis cultibus paulò ante hæc sic loquitur. Ecce ego proijciam vobis brachium, & disperdam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum. Item. Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum, & munus nō suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum, & vos polluistis illud. Ergo ecce venit, siue & statim veniet ad templum suum, id esse intelligimus, veniet ad ecclesiam suam ad sanctum spiritus sancti sanctuarium, incorruptæ virginis vterum, vt exinde sibi ædificaret templum verum, iuxta quod & alia scriptura dicit. Sapientia ædificauit sibi domum. Et ipse in euangelio dominator dominus, & hic ipse angelus testamenti. Soluite, inquit, templum hoc, & post triduū excitabo illud, dicens de templo corporis sui. Hoc ita factum est, & iam venit. Cæterùm ô Iudęi qui dicitis, vltimo tempore venturus est, nondum venit, quomodo vos rerum exitus non docet veritatem? Quod enim templum suum dominator inueniet? Nam vsque ad fundamenta destructum est. Aut si ab alio extruendum est antequam Christus adueniat quid Christus eorum amplius

Mala. III. Prouer. 9. Iohan. 2.

Mala.III. amplius facturus est, cum ab alio restituta sint omnia? Igitur iam venit dominator dominus quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis, sed non talis qualem quęritis, non talis venit qualem vultis. Quæritis enim dominatorem vrbium, & terreni sceptrigerum imperij, largitorem auri & argenti, qui per mille annorum seculorum satisfaciat cupiditatibus vestris & luxurijs. At ille non talis est, neque ad hoc venire debuit, sed ad hoc vt quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum sederet conflans & emundaret argentum, & purgaret filios Leui, quod iam fecit, & facere non desinit vsque ad finem seculi. Sedet enim à dextris dei, de cætero iam igneus & immortalis dominus iudicij, nec mora, postquam illuc ascendit, misit ignem suum, misit velut ignem spiritum sanctum, & emundauit atque purgauit filios Leui, id est, apostolos suos successores legitimos sacerdotij sui, & colauit eos quasi aurum, videlicet liquefactos amore suo,
Cant.5. quo ineffabiliter inflammati sunt, ita vt veraciter quisque illorum dicere posset. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Extunc placet & placebit deo sacrificium Iuda & Hierusa-
Psal.49. lem, id est, confessionis & pacis, quod est corpus & sanguis Christi filij sui, de quo & Psalmista, reprobatis carnibus taurorum & sanguine hircorum, immola, inquit, deo sacrificium laudis. Ita placet hoc sacrificium, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui, id est, sicut sancti angeli, qui immortalitatis seculi dies lucidi sunt, & anni æterni. Nam per hoc singulare sacrificiũ fit, vt simus æquales angelis dei. De secundo aduentu continuò subiungit. (Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris, & periuris.

Quod hæc de templo manufacto valeant vtiliter intelligi, ad quod tulerunt eum, sicut scriptum est in lege domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam, & cætera, & quia sacerdotium erat primogenitorum antiquitus, & quia hic est primogenitus. CAPVT XXVII.

VAlet nihilominus, & in rem plurimum confert, vt cum dicit, & statim veniet ad templum suum, templum intelligamus manu factum, & recordemur in euangelio secundum Lucam
Lucæ 222. sic esse scriptum. Et postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi, tu-
Leuit.18. lerunt illum in Hierusalem vt sisterent eum domino, sicut scriptũ est in lege domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur. Itemque illud nos non prætereat,
Exod.13. quòd cum eiusdem præcepto legis omne primogenitum legis redimeretur quinque siclis ar-
Nume.8. genti, iste primogenitus virginis redemptus non est, sed tantummodo dederunt hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum, quæ non erat redemptio primogeniti, sed oblatio pro ea quæ peperit, vt emundaretur à profluuio sanguinis, non quia peperisset primogenitum, sed simpliciter quia peperisset siue masculum siue fœminam. Cur hæc dicimus? Videlicet quia sacerdotium antiquitus primogenitorum erat, & hæc
Gene.25. erant primogenita, quæ pro edulio lenticulæ vendidit Esau fratri suo Iacob. Verùm quia per principes tribus Leui, videlicet Moysen & Aaron facta est quantula salus, vt educerentur filij Israel de illa terra Aegypti, de illa domo seruitutis, & verum nondum erat sacrificium. Idcirco legislator, imò legis auctor & dator deus, non magnopere de illo carnali sacrificio curauit, vt seruaretur iure suo primogenitis, donec veniret iste verum habens sacrificium filius dei, primo-
Lucæ 2 genitus idemque vnigenitus virginis. Quod sentiens diuinus Euangelista cum dixisset, & peperit filium suum, continuò addidit primogenitum, vt subaudiat prudens lector vel auditor, illum esse cuius esset sacerdotium, quique amoto vicario Leuiticæ tribus sacerdotio, non redemptus assisteret deo patri offerens semetipsum, iam ex eo sacerdos in æternũ secundum ordinem Mel-
Psal.106. chisedech. Igitur veniet, inquit, ad templum suum, id est, recipiet sacerdotiũ suum, oblatus deo & patri suo, sanctus sanctorum, sacerdotium sacerdos, & purgabit filios Leui, id est, nouos faciet sacerdotes, non per sortem, sed per fidem, non secundum carnem Leui, sed secundum gratiam spiritus sancti. Nam ne quis putaret reprobato sacerdotio reprobari etiam personam Leui, paulò ante dixit. Et scietis quia misi ad vos mandatum istud, vt esset mãdatum meum cum Leui, di-
Cap.2. cit dominus exercituum. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirũt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Itaque ille quidem in posteris suis pro tempore functus est honore sacerdotij, nunc verò hic dominator dominus & angelus testamenti veniens ad templum suum, posteros eius pontifices & pharisæos, facto flagello iratus & rigidus eiecit, sacerdotes alios igne spiritus sancti quasi aurum & quasi argentum conflaturus atq; purgaturus sibi. Quare? Ait. Vos autem recessistis de vi & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui, & cætera. Non ignorat anima fidelis & eruditæ pietatis, quod sequitur. Si affigit homo deum, quia vos confixistis me in decimis & primitiuis, & vos me configistis gens tota, illud esse, quod propter auaritiam suam hunc dominatorem dominum & angelum testamenti crucifixerunt pontifices & pharisæi. Ideo dixit, in

decimis

decimis & in primitiuis vos me configitis. Testatur & hoc ipse in psalmo, cùm dicit. Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Quod est dicere. Quoniam pro domo tua zelatus sum, eijciendo vendentes & ementes, dicẽdo, scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum, idcirco hæc omnia passus sum, quorum hæc summa est, quia confixerunt me. Psal.68. Iohan.2.

Quòd dum ad finem properamus, non omnibus prophetis insistere potuimus, vt singulorum confeßionis donaria, quæ ad templum dei non manufactum detulerunt, inspiceremus. CAPVT XXVIII.

HActenus sanctum patriarcharum atq; prophetarum chorum consecuti, ad templum deuenimus, quo sanctus sanctorum Christus sacerdos summus candida pietatis stola redimitus, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem deo patri astitit pro reconciliandis hominibus, & intuiti sumus, quòd quisq; illorum pio studio ac feruenti desiderio & deuotione, suum propriæ confessionis & pulchritudinis obtulerit aurum, festinando partem habere in sacrificio eius, secũdum psalmum X C V. qui intitulatur sic. Quando domus ædificabatur post captiuitatem, canticum Dauid. Etenim illic scriptum est. Confessio & pulchritudo in cõspectu eius, sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Et scimus, quia domus quæ ædificabatur post captiuitatem domus spei nostræ, domus est sapientiæ, quam illa sibi ædificauit, domus carnis vel corporis quam sibi assumpsit de virgine verbum dei, in qua corporaliter inhabitare plenitudo diuinitatis, post captiuitatem, qua captiui facti sumus in Adam, cuius in typum domus illa manufacta ædificabatur post captiuitatem Babylonicam. Huc vsq; venerabilem antiquorum cœtum sanctorum secuti sumus, & cõtemplati sumus quid confessionis & pulchritudinis, quid sanctimoniæ & magnificentiæ quisq; obtulerit, & si non totum perspeximus, gaudendum tamen nobis, quod velut in nocte sublustri, in qua clarus nondũ intuitus est, beatæ illorũ visioni admissi sumus. Verùm illud admodũ nostrã exiguitatem cõtristat, quod dum properamus, non omniũ singulos licuit cognoscere vultus, vel donaria cõfessionis ponderare, quę à singulis offeruntur. Pręteriuimus enim nouem ex illis, scilicet Oseę, Iohel, Amos, & Abdiam, & Ionam, Micheam, Naum, Abacuc, & Sophoniam, & sanctũ Iob, qui non quidem de eadem linea ortus est seminis Abrahã, sed ad eandem per omnia cum istis cõtendit regis & sacerdoris Christi testificandam gloriam. Omnes ergo in hoc placatos nobis esse optemus, dum illorum fidem aut dignitatem non negligendam fuisse duximus, sed multitudinis nimiæ fastidia vitando, imò nostram fatendo inertiam, fessi ad residendũ, quasi ad cornu altaris declinauimus, finem iam quintæ ætatis huius facientes, & ad cursum sextæ inopem animum parua recreatione reparantes. Hebr.9. Psal.95.

FINIS LIBRI COMMENTARIORVM, IN DANIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN VOLVMEN QVATVOR EVANGELISTARVM COMMENTARIORVM LIBER VNVS.

De sexta mundi ætate, qua cunctis præmißis præconibus, venit ipse qui loquebatur rex & sacerdos. CAPVT I.

SEXTA mundi ætate Christus dei filius de virgine nascitur, cunctisque iam dudum præmissis pręconibus, tandem adest ipse qui loquebatur. Ex eo iam tempore, ecce regnum dei intra nos est, rex enim ante nos graditur, rex, inquam, & sacerdos ante nos & pro nobis ingreditur, qui & in psalmo loquitur. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Syon montẽ sanctum eius, prędicans pręceptum eius. Regnum ergo extunc & sacerdotes domino deo nostro facti sumus. Tanto nobilitatis honore iste cùm sit os ex ossibus nostris, & caro de carne nostra, nostram antiquam ignobilitatem cõsolatur. Serui quippe omnes eramus, qui omnes de seruo nati fuimus, id est, de Adam, qui peccatum fecit, & idcirco peccati seruus fuit. Hic autem nobilis est, nobiliter de virgine matre creatus, nobilius de deo patre natus. Digna ergo imperare persona generi humano data est, quando (vt iam dictum est) Christus dei filius de virgine natus est. Luc.17. Psalm.2. 2.Pet.2. Roma.8.

Quomodo sexta hæc ætas sexto primæ creationis seculi diei correspondeat. CAPVT II.

REspondet itaq; sexta hęc ętas seculi, sexto diei creationis secundum spiritum intellectus, qui sextus est rursum à spiritu timoris domini. Illic nanq; habes. Faciamus hominẽ ad imaginem Gene.1.

 & similitu-

Coloss.1. & similitudinem nostrã, & præsit piscibus maris & volatilibus cœli, vniuersæq; creaturæ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Hic autem habes factum hominem, qui ipse imago est dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia. Ille talis factus est, qui piscibus maris, cæterisq; animantibus præest dignitate rationis, hic talis natus est, qui hominibus pręemineret maiestate diuinitatis, vel primatu intelligentiæ spiritualis. Vtrobiq; sextus (vt iam dictum est) à timore spiritus intellectus operatur, dum & ille per intellectum excellens cæteris animantibus vocabula imponit, & hic ad intelligendum

Psal.44. scripturas sensum hominibus aperit, quorum nomina in cœlo scripsit. Ille celsus & erectus statura præ cunctis generibus animantium, hic speciosus forma præ filijs hominum. Ille colonus paradisi, hic dominus, imò & plantator paradisi. Verùm de huiusmodi dicendum in tertia parte huius operis, quàm tertiæ personæ sanctæ trinitatis, spiritui sancto nostra propositio dedicauit. Nunc quod ad præsentem locum attinet prosequamur, id est, regnum regis huius secundum euangelica præconia prædicemus.

Quanta regis huius nobilitatis sit secundum initia quatuor Euangeliorum eiusdem Iesu Christi filij dei. CAPVT III.

Matth.1. Mar.1. Lucæ 1. Iohan.1. PRimus Euangelista Matthæus dicit. Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Post hunc Marcus sic incipit. Initium euangelij Iesu Christi filij dei. Deinde in Luca. Gabriel angelus Mariæ percunctanti, quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco, respondens ait: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Deinde Iohannes altius repetens, dicit: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. His perspectis intus fides quæ vultus ingenuos probare atque à plebeis discernere nouit, magnificam sui regis ingenuitatem agnoscit, creditq; & confitetur non ingratis laudibus, quòd solus iste humano generi sit homo nobilis quem solum regnare deceat, cuius profiteri seruitutem omni homini, vera & vnica sit libertas. Qualis enim est secundum hæc quæ præscripta sunt huius regis nostri facies? Nimirum cùm sic dicitur. Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham probat auditus fidei, quia verus homo est, quippe qui de hominis Dauid atque Abrahæ semine natus est. At illi non valde erant nobiles, quippe qui in iniquitatibus concepti sunt, & eorum quemque sua in peccatis conceperat mater. Quòd ergo illorum ignobile erat, qualiter excellit generatio huius Iesu Christi, singulariter nobilis & inclyti? Nimirum

Lucæ 1. concipiente illum matre sua, non de semine viri, sed de operatione spiritus sancti, quòd in Luca fides eadem audiuit, dicente angelo. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ergo longè nobilior iste filius Dauid, filius Abrahæ, quàm omnes patres sui, etiam secundum formam serui. Nunquam enim seruiuit, non saltem in massa seruus fuit, quia non saltem in Adam peccatum fecit, in quo (vt ait Apostolus) omnes peccauerunt. Cæteri, Marcus &

Roma.1. Iohannes altius personant, id quod ista nobilitate hominis nobilius est. Marcus dicendo, initium euangelij Iesu Christi filij dei, illam eius nobilitatem confessus est, quæ non ex matre, sed ex patre, non ex carne, sed ex diuinitate est. Attamen minus definiuit aduersus seruiles blasphemias hæreticæ ignobilitatis. Nam & multi dicuntur & leguntur filij dei, siue homines, siue angeli, filij inquam dei, sed gratia adoptionis, non proprietate naturæ. Quòd perpendens Iohannes, litem omnem diremit distiniendo, hunc filium dei qualis sit, quàm dissimiles natura sint illi omnes quicunque nominantur & sunt filij dei. Nam in principio, inquit, erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ecce hic est vultus ingenuus regis nostri, filius hominis sine peccato, filius dei natura, non dono.

De generatione Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, quòd maximè spiritualis sit, vndè & contigit illa linea Ioseph, qui non eum secundum carnem genuit, & posteritas Hiezabel vsque ad quartam generationem eradicata est, quæ præcones veri dei prophetas occidit. CAPVT IIII.

APeriat nunc nobis ipse librum suæ generationis, vt videre queamus, qualis vel qua ratione generatio ipsa conscripta sit, vel cur liber generationis dici debuerit. In Genesi legimus. Hic liber generationis Adam, in die qua creauit deus hominem, ad imaginem dei fecit illum, mascu-

Gene.5. lum & fœminam creauit eos. Et benedixit illis, vocauitq; nomen eorum, Adam in die qua creati sunt. Hic liber, inquit, generationis Adam, liber terrenus, liber generationis terrenæ, liber gene-

Hiere.17. rationis in terra scriptæ, iuxta illud. Recedentes à te in terra scribentur. Recesserat enim homo à deo, & recedendo meruerat in terra scribi, dicente deo, donec reuertaris in terram, de qua sum-

Gene.3. ptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Hic autem homo Iesus Christus rex nobilis, rex magnus, homo cœlestis, homo nouus, idcirco natus, idcirco rex datus est, vt prouinciales suos in libro

in libro vitæ conscriberet, vt ciuium suorum nomina in curia cœlesti notificaret. Igitur hic est liber generationis electæ, generationis Christianæ in cœlo conscriptæ, cui libro longè diuersus est ille liber generationis Adam. Nam in illo confusa est generatio filiorum hominũ, & filiorum dei, quia videntes filij dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerunt. Hic autem liber simplicem admittit generationem filiorũ dei, fratrum & cohæredum Iesu Christi. Alioquin quæ ratio est, vt generationis linea contingat Ioseph, qui Iesum Christum non genuit? Aut qua ratione tres istos de medio generationis huius eliminauit, Ahaziam, Ioas, & Amasiam? Itaq; Euangelista diuinus, quod dignitatem euangelicam cõdecuit, generationem carnis Iesu Christi minus curauit, quæ paucorum erat, nec eisdem ad salutem sola sufficiebat, sed ad generationem gratiæ intendit, quę multorum est vel esse potest, & eis ad salutem sola sufficere valet. Quod sua commendans auctoritate, ipse cuius est hic liber generationis, cùm dixisset ad eum quędam mulier, extollens vocem de turba, beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti, vt corrigeret imperfectæ scientię confessionem, dixit. Quinimò, beati qui audiunt verbum dei & custodiunt illud. Hoc fecit beatus venter qui te Christe portauit, credidit enim verbo dei, credidit angelo euangelizanti omnipotentiam dei, deditq; credulitatis suæ responsum festinum, fiat, inquiens, mihi secundum verbum tuum. Idcirco beata est, & hæc beatitudinis eius principalis causa est. Hoc Abraham fecit, qui cum vxorem haberet sterilem, credidit deo dicenti. Atq; in semine tuo benedicentur omnes gentes, & in hac fide sperãs & de promissa mercede securus, perpetuam peregrinationẽ ingressus est. Idcirco beatus & ipse testimonio laudis euangelicæ, qua hic in capite libri sic scriptũ est, Iesu Christi filij Abraham. Hoc Hiezabel nõ fecit, quinimò præcones huius generationis prophetas domini interfecit. Idcirco beata nequaquam est, quinimò posteritas eius vsq; ad quartam generationem, de isto generationis Iesu Christi libro est eradicata. Nam & ipsi posteri eius iam dicti Ahazias, Ioas, Amasias, secundum exemplum eius prophetas domini occiderunt, aut prophetare prohibuerunt.

Gene. 6. Lucæ 11. Gene. 15.

Quare iunior Dauid, Abrahæ præpositus sit, dicendo: filij Dauid, filij Abrahæ, & quomodo idem Dauid prius verbi dei quod Christus est, quàm carnis Christi, pater esse meruit

CAPVT V.

QVare autem iunior Dauid patri Abrahæ præpositus est in libro generationis huius, dicendo, filij Dauid, filij Abraham? Nimirum hoc Euangelista pro sua fecit intentione, nam si diligenter aduertas, dum regnum Christi euangelizat, plusquam cæteri Euangelistæ, regalia regis huius conscribit insignia, quod non tacebit nostri quoq; studij possibilitas. Dauid autẽ rex fuerat, & regalis ad eum promissio facta est, dicendo. De fructu ventris tui ponam super sedẽ tuam. Deinde regni Christi filij sui mysteria factis prę signauerat, dictis cecinerat. De factis eius mysticis vel passionibus figuratiuis, suo loco pro posse diximus, dicta eius omnis ecclesia concinit, & concinẽdo regnum Christi confitetur. Verbi gratia. In illo rege Dauid, rex iste Christus loquitur. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Syon montem sanctũ eius, prædicans præceptũ eius. Item, in codẽ de isto filio suo rege nostro persona patris loquitur. Eructauit cor meũ verbum bonum, dico ego opera mea regi. Et ad ipsum regem. Accingere, inquit, gladio tuo super fœmur tuũ potẽtissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende, prospere procede, & regna. Et subinde. Populi sub te cadent in corda inimicorũ regis, sedes tua deus in seculũ seculi. Virga directionis, virga regni tui, & cætera vsq; ad finẽ psalmi. Sed & ipse propheta de isto ad patrẽ dicit. Deus iudicium tuũ regi da, & iustitiam tuã filio regis. Quid multa? Cuncta quę locutus est domino, vel cecinit, mysteria sunt regis huius Christi filij dei, filij sui, vt rectè beatificet animã eius, mulier quę vsq; hodie vocẽ extollit de vniuersa Iudeorum, paganorum, atq; hæreticorũ turba, scilicet catholica ecclesia, dicatq;. Beata anima regis Dauid, quę audiuit verbum dei, & custodiuit illud, quæ admissa castæ dei patris copulæ, verbum bonum de corde vel ore eius suscepit, priusq; verbi quod est Christus, quam carnis Christi pater esse meruit. Rectè igitur hic Euangelista regni dei, regem regis patrẽ, in libro generationis prępsuit patri, quem scriptura solummodo seminis, id est, hominis, enunciat patrem, dicens, Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham.

Psal. 131. Psalm. 2. Psal. 44. Psalm. 71.

Quòd in eadem generatione tres isti Abraham, Dauid, & Ioseph, magis insigne sint, & quòd ad istos per incrementa ternaria promißio Christi facta sit.

CAPVT VI.

NOminatus deinde loco vel ordine suo dum dicitur. Iesse autem genuit Dauid regẽm, tertio tandem repetitur in Ioseph, nominatione insigni, compellatione angelici præconij Ioseph fili Dauid, noli timere. Verùm hæc nominatio magnifica propria sit beati Ioseph, qui sponsus, custosq; esse beatę virginis, & nati ex ea regis filij dei, filij Dauid, optimo nomine pater dici meruit. Ecce enim in hoc generationis libro tres isti sunt patres insignes Iesu Christi, hominis regis, & dei, & secundum hæc tria ternarium esse aduertimus incrementum promissionis Christi, quæ ad ipsos spiritualiter facta est, scilicet Abraham, Dauid, & Ioseph. Denique homo tantum

Matth. 1.

 intelligi-

intelligitur in promiſsione quæ ad Abraham hoc modo facta eſt. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Iam autem rex ea promiſsione pronunciatur, quæ facta eſt ad Dauid. De fructu
Gere.23. ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Porrò beato Ioſeph promittitur tanquam deus, dum ei di-
Pſal.131. citur. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum
Matth.1. à peccatis eorum. Nam quia ſaluare à peccatis dei eſt, neq; hoc niſi ſolus deus poteſt, dum dicit, ipſe enim ſaluum faciet populum à peccatis eorum, idem atque ęquipollens eſt, ac ſi dixiſſet, ipſe enim deus eſt, & idcirco vocabis eum Ieſum, id eſt, ſaluatorem.

Quomodo tres magi ſecundum eadem incrementa, myrrham, aurum, & thus obtulerint. CAPVT VII.

Miro autẽ modo, miro & venerando gratię dono, cunctos fidei huius theſauros quos ſparſim theſaurizauerant prædicti patres Ieſu Chriſti, ſimul gentilibus refudit ortus vel aduentus eiuſdem regis, ſicut continuò narrat hoc modo hic Euangeliſta regni dei. Cùm ergo natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriẽte venerunt Hieroſolymam, dicentes: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum. Deniq; gentiles iſti ſimul hominem, regem, & deum Ieſum eſſe confeſsi ſunt verbis, teſtati ſunt muneribus, dicendo enim, vbi eſt qui natus eſt, hominem, dicendo, rex Iudæorũ, regem, dicendo vidimus ſtellam eius, deum eſſe confeſsi ſunt. Item, apertis vaſis ſuis, offerẽtes ei munera. auro, regem. thure, deum. myrrha, hominem mortalem eſſe teſtati ſunt. Hoc, inquam, mirando ſimul & venerando gratiæ dono gẽtilibus vna inſpiratione collatum eſt, quòd ternario (vt prædictum eſt) promiſsionis incremento, Iudaici populi patribus fuerat præparatũ, totiusq; fidei Chriſtianæ ſummam, tam voce, quàm muneribus de bono cordis ſui theſauro protulerunt.

De turbatione Herodis, qua turbatus eſt ipſe & omnis Hieroſolyma cum illo. CAPVT VIII.

Matth.2. AVdiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum eo. Turbatio Herodis & Hieroſolymæ de profundo prodijt erroris infiniti, de cæcitate mentis, & tenebris ignorantiæ inexcuſabilis, quia eiuſmodi ignorãtia, ſcilicet ignorare regnum dei, regnum regis huius, quid vel quale ſit, peccatum eſt, imò pœna peccati, quemadmodum ſapientia dicit. Hæc cogita-
Sapien.2. uerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia ipſorum, & neſcierunt ſacramenta dei. Hic error, hæc ignorantia, à capite deſcendens, id eſt, à ſenioribus, qui videbantur regere populũ, ſimplices atque ideotas non malitioſè inuoluerit, ita vt apoſtoli quoq; qui magiſtrum ſuum dominum Ieſum Chriſtum regem Iudæorum, ex lege & prophetis promiſſum adueniſſe credebant, & gaudebant, nimium carnaliter de regno eius ſentiendo errarent, nõ malitioſè, vt iam dictum eſt, ſed ſimpliciter, donec glorificato eodem Ieſu, & accepto eius ſpiritu, ſcirent quia regnum eius de hoc mundo non eſt. Porrò ſcribarum & phariſæorum qui legem & prophetas lectitabant ignorantia, malitioſa erat & damnabilis cæcitas, quia futurum Meſsiam, id eſt, Chriſtum legẽtes, non regnum iuſtitiæ, ſed regnum peccati & cupiditatis intelligere volebant, aut poterant, & interim ſub ſpecie religionis cupiditatibus ſuis ſtudebant. Propterea vehementer illos percuſsit hæc ſen-
Matth.23. tentia huius regis. Væ autem vobis ſcribæ & phariſęi hypocritę, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, nõ enim vos intratis, nec introeuntes ſinitis intrare. Igitur cœli regi nato, rex terræ Herodes turbatus eſt, vtpote cæcus, & pœnalem habẽs ignorantiam regni eius, quaſi illo rege foret ipſe regno deturbandus, quippe qui non erat ſceptriger de tribu Iuda, aut dux de fœmore
Gene.49. eius. Audierat enim ſcriptum illud propheticum. Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt.

Quomodo vanè timuerit Herodes, dicente propheta: Et tu Bethleem terra Iuda, &c. cùm in eodem propheta prædicetur, regnum Chriſti potentia cœleſti nullo terreno regno nociturum. CAPVT IX.

Matth.2. ET congregans omnes principes ſacerdotum & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chri-
Mich.5. ſtus naſceretur. At illi dixerunt ei. In Bethleem Iudæ. Sic enim ſcriptum eſt per prophetam, Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Quia Chriſtum (vt iam dictum eſt) audierat naſciturum, nec auferendum eſſe ſceptrum de Iuda, & ducem de fœmore eius, donec ille veniret, ſe autem rege, ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius ablatus erat, quippe qui ex patre Idumęo & ex matre erat Arabica, igitur illud ſciſcitabatur, vbi Chriſtus naſceretur, inſidias machinaturus. Et verum quidem ſcribæ, & principes ſacerdotum de ſcriptura prophetica protulere iudicium. Sed nunquid ſolum hoc per prophetam illum fuerat dictum, Chriſtũ regem in Bethleem naſciturum? Nónne per prophetam eundem dixerat ſpiritus ſanctus, regis huius ortum, nihil Herodi, imò nihil cuiquàm mortalium eſſe nociturum? Nempe antequàm locũ expreſsiſſet natiuitatis eius prædicere

curauit,

curauit,& miram innocentiam regni eius. Dixerat enim. Et in nouissimo dierum erit mons domini præparatus in vertice montium,& sublimis super colles,& fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ.Et concident gladios suos in vomeres,& hastas suas in ligones.Non sumet gens aduersus gentem gladium,& non discent vltra belligerare,&c.Ergo cæco cæci male ducatum prębebant,ideoq; ambo in foueam cadebant,dum sciscitaretur Herodes,vbi Christus nasceretur, nesciens sciscitari, quale foret regnum eius, & illi ostendentes locum natiuitatis non viderent in eadem scriptura pacem & innocentiam regni eius. Quid enim verius eo quod dixit, non sumet gens aduersus gentem gladium , & non discent vltra belligerare ? Gens quippe regis huius,gens conuersa ad regem istum,gens tota paruulorum est,nequaquam sumptura gladium, aut belligeratura contra Herodis vel Romani imperij gentem,sed gente aduersa feriente se gladio,semper & in ipsa morte prædicatura pacem. Quomodo paruuli quos continuo tu o funeste Herodes occidisti, non se defenderunt,non te repercusserunt,sic vniuersa regis huius gens,dum occidetur, gladium non leuabit , non contra gentem homicidam tui similem belligerabit. Nec verò contrarium huic est, id quod subinde regis huius ciuitati Sion consolator spiritus per eundem prophetam dicit.Surge & tritura filia Sion,quia cornu tuum ponam ferreū, & vngulas tuas ponam æreas,& comminuam populos multos,& interficies domino rapinas eorum,& fortitudinem eorum domino vniuersæ terræ . Longè aliud cornu , & interfectio dissimilis . Cornu istud non contra homines,sed contra diabolum erigitur,interfectio hęc non hominum,sed vitiorum est.Cornu istud de cœlo datum est, dicente suis rege isto. Vos aūt sedete in ciuitate,quo adusq; induamini virtute ex alto,interfectio hæc est,de qua Petro dictū est.Surge Petre occide & manduca.Igitur ô Herodes latro, filiorum tuorum occisor,illic trepidasti timore,vbi nō erat timor. Mich.4. Mich.4. Act.10. Lucæ 24.

De eo quod in Oseæ dictum est.Ex Ægypto vocaui filium meum,quàm verè ad Christum pertinuerit,& quàm impiè Iulianus Euangelistam simplicitati gentium quasi illudentem calumniatus sit. CAPVT X.

QVI consurgens accepit puerum & matrem eius nocte,& secessit in Aegyptum,& erat ibi vsque ad obitum Herodis,vt adimpleretur quòd dictum est à domino per prophetam,dicentem.Ex Aegypto vocaui filium meum.Propheta per quem hoc dictū est,Oseę est.Porrò textus siue locus vndè hoc breuiter sumptū est testimonium, sic se habet. Sicut mane transijt,pertransijt rex Israel,quia puer Israel,& dilexi eum,& ex Aegypto vocaui filium meum. Igitur præeunte,imò exigente auctoritate huius Euangelistæ,veraciter dicamus,quia rex Israel qui pertransijt sicut mane, transit rex alienigena Herodes , puer autem Israel saluator est, tunc temporis infantulus,& puer quem dilexit pater,& dixit.Hic est filius meus dilectus,in quo mihi cōplacui. Rex inquam,Israel illius temporis Herodes erat alienigena sicut mane transiturus, id est, temporalis cito periturus.Itaq; dum dicit angelus Ioseph,surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum,& esto ibi donec dicam tibi,scilicet vsque ad obitum Herodis,quoniam tunc,id est, post obitum Herodis adimpletum est quod dictum erat à domino per prophetam dicentem,ex Aegypto vocaui filium meum,hæc quoque dicta prophetica quæ circa testimonium hoc textus continet eiusdem angeli sint,dicatq;. Sicut mane transijt, pertransijt rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eū dicit dominus,vt sit sensus.Iste rex Israel, qui quærebat puerum ad perdēdum eum, ecce mortuus est & moriendo pertransijt,sicut mane transijt. Cito nanq; transit mane, veruntamen iterum reuertitur hic autem non reuertetur amplius.Ergo sicut mane transit,sic iste transiuit,imò quia iam vltra non rediturus est,sicut mane redit, iste pertransijt , quia puer meus Israel iste est,quem quęrebat ad perdendum eum,& dilexi eum.Nam & iuxta alium prophetam.Ecce puer meus,suscipiam eum,electus meus, complacuit sibi illo anima mea. Sic olim faciebāt reges Israel. Vocauerunt eos,sic abierunt à facie eorum, Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant,subauditur,prophetas occidentes ob defensionem simulachrorum, quemadmodum nunc quærebant occidere puerum dominū prophetarum,abeuntes à facie regis sui Herodis,vocantis eos ad occidēdum tot infantes propter eum.Quodq; sequitur, & ego quasi nutricius Ephraim, portabam eos in brachijs meis , & nescierunt quòd curarem eos , subauditur , ita & nunc . Nam quemadmodum tunc cum peccassent,& fecissent sibi vitulos,dedi locum pœnitentię,& ignorauerunt quod curarem eos,vt obducto vulnere idololatriæ,pristinam reciperent sanitatem,ita & nunc cum ad hoc venissem clemēs pastor,vt morbidam ouem quæ errauerat,humeris meis portarem,ipsi ignorauerunt,quòd curarem eos,imò scire aut intelligere noluerunt, quòd venissem ad saluandum eos.Quid deinde? Non reuertetur in terram Aegypti,& Assur,ipse rex eius,quoniam noluerunt cōuerti.Et cœpit gladius in ciuitatibus eius,& cōsumet electos eius,& comedet capita eorum, & populus meus pendebit ad reditum meum. Iugum autem imponetur ei simul, quòd non auferetur.Omnino ita & nunc. Quemadmodum enim tunc,quia noluerunt conuerti,cœpit gladius in ciuitatibus eorum,& impositum est eis ab Assur captiuitatis iugum,ita & nūc Matth.2. Oseæ 11. Matth.3. Esaiæ 42. Oseæ 11.

multo amplius, quia noluerunt conuerti, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt. Cætera, vt prosequamur, præsens non admittit locus. Hoc tantum animaduertisse contenti simus, quòd impiè Iulianus Augustus in volumine quod aduersum Christianus euomuit, hunc euangelistam calumniatus est, dicens eum, id quod de Israel scriptũ est, ad Christum transtulisse, vt simplicitati eorum, qui de gentibus crediderant, illuderet. Nam verè hic nemini illusit, sed veritatis testis oculos fidei habentibus, amplum subobscuræ prophetiæ locum, breui versiculo fideliter illustrauit.

Quàm rectè Euangelista dicturus. Ex Ægypto vocaui filium meum, præmiserit. Sicut mane transijt, pertransijt rex Israel, quod latius dici potest de omni regno mundi, quia mane surrexit & cito transijt. CAPVT XI.

NVnc reuertamur ad rem, nam de regno regis huius loquebamur, cui & præsens volumen dedicauimus, pro cuius regis ortu rex Herodes turbatus, sciscitatus est locum natiuitatis eius. De hoc ergo regno sermonem repetentibus, illud admodum placere debet, quòd de primo aduersario eius dictum est. Sicut mane transijt, pertransijt rex Israel. Dicamus latius ad gloriam & laudem regni dei, quia sicut mane transijt, pertransijt regnum huius mundi. Mane quippe surrexit, mane, id est, festinanter extructum est à filijs huius seculi, quorum primus erat Cain, qui occiso fratre, festinauit ædificare ciuitatẽ, & appellare eam ex nomine filij sui primogeniti. Extunc in posterum per successiones suas contentiosè regnauerunt principes illius generationis omnes matutini, omnes festini, & ecce tempore illo, de quo loquimur, regnũ illorum fortissimum erat, velut bestia terribilis & fortis nimis, dentes ferreos habens, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus conculcans. Iam comederat atq; comminuerat, iam sub pedibus eius comminutus mundus iacebat, cùm in isto rege humili, de virgine nato, regnum dei quasi vespere silenter surrexit, id est, circa finem seculi. Omnes alterius generationis filij persecutionũ, passi à generatione Cain, quasi tota die laborantes, pondusque diei & æstus portantes, expectauerant hoc vespertinum regnum dei, manentem hic ciuitatem non habentes, sed futuram inquirentes, & confitentes quòd peregrini & hospites sunt super terram. Hos atq; illos distinguens spiritus regis huius in psalmo dicit. Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquàm sederitis qui manducatis panem doloris. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij merces fructus ventris. Rex ipse per omnia sic egit. Ante lucem surgere, quia vanum erat, noluit, sed postquam sedit, humiliatus vsq; ad mortem, mortem autem crucis, postquàm manducauit panem doloris in passionis tolerantia faciendo voluntatem patris, quàm facere cibus erat illi, tunc demũ in luce surrexit, tũc demum in gloriam suam intrauit. Ante lucem, inquam, surgere noluit, imò cùm cognouisset, quia venturi erant, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem solus ipse. Igitur non solus rex ipse Herodes, sed & omne regnũ huius mundi, sicut mane transijt, pertransijt, iuxta illud. Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimis benedictione carebit, regnum autem dei quod per patientiam construitur, in æternum permanebit.

Daniel.7. Hebr. 11.13. Psal.126. Iohan.4. Iohan.6. Prouer.20.

Quòd frustra timuerunt reges terræ, quia non dixit Iohannes, arma corripite contra reges, propter Christum, sed pœnitentiam agite, &c. CAPVT XII.

IN diebus autem illis venit Iohannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, & cætera. Frustra nimirum reges terræ timuerunt, sine causa turbati sunt. Ecce enim qualis magister militum, qualis signifer regis huius, qualis primæ legionis primicerius, pilis camelorum vestitus, & zona pellicia præcinctus. Non dicit, arma corripite, appropinquabit enim regnum Iudæorum, sed pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Non dicit filij regum, & patriarcharum demonstro vobis animosa sumere bella, sed dicit, progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Non dicit, nolite Cæsari censum dare, sed dicit, facite fructus dignos pœnitentiæ. Non dicit, iam iugum imperatorum contritum est, sed dicit, iam enim securis ad radices arborum posita est. Non dicit, oliueta Iudaica seruabuntur, & Romana pomeria succidentur, sed, absque distinctione hortorum aut nemorum, omnis, inquit, arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Nunc cæteris omissis, præsentis negotij maximè est differere hoc vnum, pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quid est regnum cœlorum? Regnum sanctorum, siue eorum qui in cœlis regnabunt. Nam sancti quorum in cœlis est regnum, ipsi quoque cœli dicuntur & sunt, iuxta illud. Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Istorum cœlorum hactenus longè erat regnum, quippe qui necdum habebant regem suum, sed expectabant promissum. Iuxta fidem (inquit apostolus) defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicũt, significant se patriam inquirere. Ergo prius

Matth.3. Psal.18. Hebr.11.

prius longè erat, sed nunc inquit, appropinquabit regnum cœlorum. Quando vel quomodo appropinquabit? Quando rex iste à terra exaltatus fuerit, eadem ipsa exaltatione sua destruet regnum peccati & mortis, quæ (vt idem apostolus ait) regnauit ab Adam vsque ad Moysen, non Roma.5. quòd per legem Moysi regnum illud destructum fuerit, sed quòd à Moyse peccatum audita contradictione contra se conscriptę legis, quasi tyrannus irritatus amplius in subiectos homines grassari cœperit. Destruet, inquam, rex iste exaltatus à terra regnum peccati, & omnia trahet ad seipsum, resurgensque à mortuis intrahit in gloriam suam, regni cœlorum rex. Igitur pœnitentiam, inquit, agite, quia pœnitentiam agentium est emundari à peccati seruitute, exaltati regis sanguine, & in regnum cœlorum introire. Et ne velitis dicere, patrem habemus Abraham, quia non est hoc regnum habentium patrem Abraham, sed agentium pœnitentiam. Imò non in carne gloriantes, sed pœnitentiam agentes veraciter dicere possunt, patrē habemus Abraham. Nam hoc est quod sequitur. Dico enim vobis, quoniam potens est deus, de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, subauditur, si modo sciant aut velint pœnitentiam agere. Etenim lapides lapidum cultores gentiles erant.

Quæ causa fuerit, vt qui peccatum non fecerat, ad baptismum veniret Iohannis, qui in pœnitentiam baptizauit. CAPVT XIII.

TVnc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibebat eum, dicens. Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei. Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Matth.3. Iohan.1. Certum tenet tota regalis Christianæ fidei curia, quia rex iste liber homo erat, quia peccatum non fecerat, ac proinde peccati seruus non erat, atque idcirco non egebat pœnitentia. Iohannes autem in pœnitentiam baptizabat. Ego quidem, inquit, vos baptizo in aqua in pœnitentiam, qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare, ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Quamobrem igitur ad suscipiendum tale baptismum veniebat? Nimirum quia causa postulabat, quia iustitiæ ratio flagitabat. Erat autem duplex causa. Prima, vt pro omnibus pœnitentiam ipse agendam susciperet, quod & fecit continuò vt baptizatus est, ieiunauit enim X L. diebus & X L. noctibus, & deinde incessanter afflictus est tentationibus, persecutionibus, contumelijs, obprobrijs, flagellis, & tormento vltimæ mortis. Secunda, hæc causa erat, vt nemini æstimare liceret se iustum esse & idcirco pœnitentia vel baptismo non indigere, vt nemo detrectaret, quasi iustus suscipere baptisma domini, cùm dominus ipse suscepisset baptisma serui. Nam quisquis ita putaret, miles regis huius dici vel esse non posset, regnum cœlorum non introiret.

Cur in primo aduentu suo rex iste spiritum sicut columbam viderit, secundo autem in igne reuelandus sit: & quòd rex iste secundo vnctus fuerit, & de eo quod dictum est: In te mihi complacui. CAPVT XIIII.

BAptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritum dei descendentem, sicut columbam, & venientem super se. Ecce vox de cœlis, dicens. Matth.3. Marci 1. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quare in primo aduentu suo vidit rex iste Lucæ 3. spiritum dei descendentem sicut columbam, & venientem super se? Nimirum quia veniebat Iohan.1. nobis in mansuetudine, in multitudine misericordiæ, quia veniebat tūc in spiritu pietatis, peccato- 1.Cor.3. res non condemnare, sed ad pœnitentiam inuitare. Secundo cùm venerit, non tunc super eum Psal.49. columba apparebit, sed in igne reuelabitur, ignis in conspectu eius ardebit. Hoc iam secundo rex noster deus noster in homine assumpto oleo lætitiæ vnctus est. Semel nanq; vnctus iam fuerat in vtero virginis, quippe qui conceptus est, nō ex semine viri, sed ex operatione spiritus sancti. Ergo secundo hic sanctus in baptismo vnctus est, præ participibus suis, id est, præ omnibus sanctis, quos sui participes fecit, vt quod est ipse per naturam, sint per gratiam scilicet filij dei. Sed de hoc aliàs. Nunc instantia prosequamur. Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quando vel quomodo in isto mihi complacui? Tunc vtique, quando in isto principio cœlum & terram creaui, quando in isto omnia feci, tunc, inquam, in eo mihi complacui, testante scriptura, cum dicit. Dixit deus, fiat lux, & facta est lux, & vidit deus lucem quòd esset bona. Dixit deus, fiat hoc vel illud, factumq; est ita, & vidit deus quòd esset bonum. Itemq;: Vidit Genes.1. deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Sic in isto mihi complacui, meo ipse iudicio comprobatus, quòd operarius & architectus essem bonus & vtilis. Hæc idcirco pater opportune dixerit, ne dubitet auditor beneuolus, hunc filium dilectum illud esse verbum, per quod omnia Iohan.1. facta sunt, & sine quo factum est nihil. Sed & tunc in isto bonus deus sibi complacere veraciter potuit, quando eum, qui deus erat propter charitatem suam hominem fieri, & pro hominibus pati voluit. Nullum enim vnquam opus bonitatis laude dignius fecit.

De tribus tentationibus, quibus rex iste victor vicit, cum cæteri omnes serui fuerint peccati, & idcirco accedentes angeli ministrabant ei.

CAPVT XV.

Matth.4. TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cum ieiunasset qua-
Marci.1. draginta diebus & quadraginta noctibus, postea esurijt. Tunc accedens tentator, dixit ei. Si
Lucæ.4. filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant, & cætera. Quia filius iste rex erat, regis autem legitimi
officium est, prima fronte contra hostem congredi, ac dubio militi in semetipso prębere exem-
pla virtutis, vt cum ita gesserit, tunc demum maiori cum auctoritate exercituum cohortari pos-
sit. Rectè ergo continuò docturus, primùm tentationes nostras in semetipsum admisit, & vicit,
atque vincendo milites suos vincere voluit. Quare autem triplicem fraudulenti hostis tentatio-
nem perferre voluit? Singulas consideremus, cuius generis vnaquæque sit intueamur, iamque se
ostendet altitudo rationis in humilitate tentationis. Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant.
Tentatio hæc nimis antiqua est, nam ipsa gula est, per quam primus homo tentatus atq; illectus
Deut.8. est. Non, inquit, in pane solo viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Sic planè
tunc respondere debuerat homo rationalis. Non in omni vel solo paradisi ligno viuit homo, sed
in præcepto quod à deo propositum est illi bene custodito. Non sic dixit, magisq; ad morsum,
quàm ad huiusmodi responsum os suum aperuit. Idcirco ille seruus factus est eius, à quo & su-
Psal.90. peratus est, hic autem legem intendens regalem liber procedebat, cui dicebatur in psalmo. In-
Psal.77. tende prospere, procede, & regna. Si, inquit, filius dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim,
1.Cor.1. quia angelis suis deus mandauit de te, & cætera.) Tentatio hæc Iudaicæ curiositatis est. Nam Iu-
Exodi.17. dæi signa petunt. Et illi quidem tentauerunt deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus
suis, & male locuti sunt de deo, dixerũt. Nunquid poterit deus parare mensam in deserto? & cæ-
Deut.6. tera, dixeruntq;. Est ne deus in nobis, an non? Hic autem datum homini acceptans præceptum,
scriptum est, inquit. Non tentabis dominum deum tuum. Hæc, inquit, omnia tibi dabo si cadens
adoraueris me. Tentatio hęc paganæ demẽtię est. Pagani quippe vel gentes propter regna mun-
di & gloriam eorum, diabolum in simulachris adorauerunt, & vt foris exaltarentur, intus ceci-
derunt. Hic autem stans in gradu suo, poplite recto, & inflexibili regiæ libertatis collo, scriptum
Deut.6. est, inquit, subauditur homini. Dominum deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Igitur ò specio-
sissime forma præ filijs hominum, te solum regnare decet, regnumque obtinere Iudæorum pa-
riter & gentium, quia tentatus per omnia pro similitudine vicisti, & absque peccato supergressus
es tentationes Iudæorum & gentium, quibus vniuersaliter in Adam, quibus particulariter in se-
Psal.13.52. metipsis tentati & omnes victi sunt, præter vnum, sicut scriptum est. Omnes declinauerũt, simul
inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Et quia victori regi seruitus
debetur a suis lætantibus ministris, tunc, inquit Euangelista, reliquit eum diabolus, & ecce an-
geli accesserunt, & ministrabant ei.

De prædicatione domini & regis nostri, quàm tradito Iohanne incœpit, & de testimonio prophetico, vbi inter cætera dictum est, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.

CAPVT XVI.

Matth.4. CVm autem audisset Iesus, quòd Iohannes traditus esset, secessit in Galilæam, & cætera vsq;,
docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni. Tanquàm ad regalia prope-
rans insignia, vnum hic Euangelista, eundemque primum Euangelij annum prætermisit, de quo
Iohannes plurima scribit. Et rectè ab eo hic incipit, quòd Iohannes traditus est, nam extunc
Matth.7. publicè rex & dominus iste sua potestate vtens prædicare cœpit, erat enim, inquit, docens eos,
sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi. Nec verò solum id impletum
esse credimus, quod hic de propheta testimonium sumpsit. Terra Zabulon, & terra Nephtha-
Esaiæ 9. lim, & cætera, vsque lux orta est eis, sed & reliqua eiusdem capituli prophetici, quę propter pro-
lixitatem supprimens, tanquam ostio patefacto, reliquit intelligenda hic scriba magni regis, vt
scias hunc esse, de quo scriptum est illic, & vocabitur nomen eius ammirabilis, consiliarius, deus
fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.
Ibidem. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio
& iustitia amodo, & vsque in sempiternum. Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquabit enim re-
gnum cœlorum. Iuxta prophetæ præscriptum testimonium agebat, vt multiplicaretur eius im-
perium, quod est regnum cœlorum, peccatores ad pœnitentiam inuitans, & deinde Simonem
Petrum, & Andream fratrem eius, cæterosque apostolos vocans. Nam si quæras, qualiter multi-
plicandum foret eius imperium, faciam vos, ait, fieri piscatores hominum. Deniq; sic factum est.
Pauci qui tunc regem suum secuti sunt, facti sunt piscatores hominum, & extunc multiplicatur
imperium Christi regis magni multitudine gentium, sublatis aduersarijs & inimica morte, pax
erit, & pacis non erit finis.

Quòd Iesus vocatis turbis docuit discipulos suos, quales esse debeant, qui militent regno dei.

CAPVT XVII.

VIdens autem turbas, ascendit in montem. Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Matth.5.
Et aperiens os suum, docebat eos, dicens. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & cætera. Loquatur nunc nobis rex, & dominus noster leges regni sui, iam non Hebr.1.
montis exigui, sed ipsius ascensor cœli, sedens non in vertice montis terreni, sed ad dexteram maiestatis in excelsis, aperiens pro imperij maiestate non sensualiter os suum, sed inuisibiliter thesaurum suum, in quo diuitiæ salutis, id est, sapientia & scientia repositę sunt. Gloriam quippe regni eius & potentiam loqui gestiens, secundum Euangelistam hunc, qui de illo penè cuncta regalia loquitur, huc vsque properauimus, vbi videns turbas ascendit in montem, & aperuit regale os suum vt ipse loqueretur ore suo rex, qui loquebatur prius, per suorum ora præconum. Loquebatur, inquam, dignas apertione oris sui sentētias, & docebat qui vel quales esse debeant, qui militent regno dei, quo belli ordine, vel qualibus armis promerendum sit, vt sempiterna stipendia percipiant illius regni. Putabant enim carnales filij regni, qui audierant illud repromissum fuisse patribus suis, quod tempore illo Messia imperante diuites sibi forent, atque opulenti, vacaretque superbire in diuitijs, putabant reges & principes terreni imperij audito nomine huius regis qualis fuerat Herodes, quòd sanguinem suum fundere, sibique vrbes, & vectigalia præripere haberent milites regni dei.

Quales leges & qualia edicta sint huius regis regni dei, vt non sit cur timere debeat propter eum Herodes & cæteri reges mundi, cum sic prænuntiat regni sui militibus: Beati pauperes spiritu, & cætera.

CAPVT XVIII.

BEati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. O amabile regnum dei, ô pia & venerabilis conditio, proposita quærentibus regnum dei. Beati, inquit, pauperes spiritu, Matth.5. Lucæ 6.
beati habētes spiritum timoris domini, quia tametsi diuites in hoc seculo sunt, vt fuit Abraham, tametsi regali purpura vestiti incedāt, & crebros de hostibus triumphos ducant, vt fecit Dauid, corde contrito, & humiliato ambulant spiritu, cognoscentes se esse pauperes spiritualibus bonis, mendicantes iugiter, & supplici gemitu stipem postulantes, ab vno & solo diuite rege regni dei. Hoc peruersus ille angelus in cœlo non fecit, arbitrans semetipsum sufficere sibi, & cecidit angelus, & factus est diabolus. Hoc primus ille generis nostri pater Adam in paradiso non fecit, Esaiæ 14.
arbitrans proprijs semetipsum diuitijs adornare posse ad similitudinem dei, & idcirco à paradiso excidit, & in infernum cecidit. Miseri ergo superbi omnes tumido spiritu, beati autem pauperes spiritu, quia sic mendicando grandem eleemosynam, id est, regnum cœlorum, de manu regis consequentur. Nam hoc est quod de isto rege, de isto filio regis, vel de iudicio eius Psalmista dicit. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Item: Parcet pauperi & Psal.71.
inopi, & animas pauperum saluas faciet. Paupertatis imperandæ ipse, vt regem decet, exemplar est. Nam de illo in propheta tale insigne est. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, Zacha.9.
ipse pauper, & ascendens super asinum & super pullum filium asinæ. Itemque pro illo contra Iudam siue Iudaicum populum cōquestio est hæc. Et persecutus est hominem inopem, & mendicum & compunctum corde, mortificare. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Mites, id est, spiritum pietatis habentes, mansueti atque tractabiles, non opera sua defendentes, sed Psal.108.
veritati confitentes peccata sua. Isti beati, quoniam possidebūt terram, quam pro contrario spiritu perdidit immitis atque intractabilis Adam. Manum quippe dei pertractantis atque dicentis, quare hoc fecisti, spinosus ericius immiti responso exasperauit, dum dixit mulier, serpens decepit me comedi, dum dixit vir, mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi & comedi. Immites isti ita se defenderunt, & idcirco miseri, quia terram viuentium perdiderunt. Beati autem mites, qui neque iudicia vel mandata dei reprehendunt, neque semetipsos defendunt, quoniam Gene.3.
ipsi possidebunt terram, non istam terram mortuorum atque morientium, quam reges immites armis cruentis sibi subijciunt, & tamen eam possidere non possunt, sed terram viuentium, in qua est lignum vitæ, quæ reuera fluit lacte & melle. Nihilominus quod hic prædicat militibus, exemplo suo persuadet alibi rex ipse, dum veraciter dicit. Et discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati, inquam, isti, qui tantùm Matth.11.
à spiritu scientiæ profecerunt, vt sciant tempus istud tempus esse lugentium, vt sciant lugere mortuos suos, id est semetipsos, quia in Adam omnes mortui sunt, & ex eo non est domus in qua non sit mortuus, cum vniuersali originalis peccati morte, trahente vnoquoque actualis etiam peccati morticinum proprium. Qui in hac scientia lugent, id est, pœnitentiam agunt, nimirum beati sunt, quoniam ipsi consolabuntur, ipsi enim sunt, quibus promittitur & datur paracletus,

paracletus, id est, consolator, spiritus sanctus, annuncians illis, quia causa huiusmodi luctus de-
structa est mors illis in vno homine, in isto rege suo Christo domino Iesu, qui & in isto loco hæc
dicit, & alibi loquitur. Spiritus domini super me, eo quòd vnxerit dominus me. Ad annuntian-
Esaiæ 9. dum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, vt prædicarem captiuis indulgentiam, &
Lucæ 4. clausis apertionem, vt consolarer omnes lugentes, & ponerem fortitudinem lugentibus Syon,
& darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.
Nimirum nec partis huius exemplo rex ipse defuit, antequam enim hæc diceret, prior luxit,
suisque dedit militibus exempla lugendi, videlicet vbi peccati nostri mortem lugendo quadra-
ginta diebus & quadraginta noctibus ieiunauit. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam
ipsi saturabuntur. Isti fortes sunt, & idcirco beati, habent enim sanctum fortitudinis spiritum,
dum in prædicto luctu suo, fide & spe confortati sitiunt & auide fructus dignos pœnitentiæ fa-
ciunt. Beati, inquam, quia saturabuntur & satiabuntur, videlicet eo ipso quod esuriunt & sitiunt,
id est, iustificabuntur per vnum iustum regem suum, Iesum Christum. Huius quoque virtutis,
id est, esuriendi & sitiendi iustitiam, ipse qui docet, exemplum actu præbuit rex, dicendo. Sic
Matth. 3. enim decet nos implere omnem iustitiam, quod vtiq; esuriens ac sitiens dixit, quemadmodum
Iohan. 4. quodam loco testatur, dicens. Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Beati misericor-
des, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Verè & iustè beati agentes, cum spiritu consilij,
vt peccantibus in se cum nocere possint misericorditer indulgeant, propter conuentionē illam,
quam inter deum & homines rex ipse constituit, vt dicant. Dimitte nobis debita nostra, sicut &
Matth. 6. nos dimittimus debitoribus nostris. Beati, inquam, isti, quoniam non repugnante iustitia ipsi
Lucæ 11. misericordiam consequentur, vt quæ peccauerunt in deum, dimittat illis deus. Econtrariò non
beati immisericordes, quoniam ipsi misericordiam non consequentur, quod maximè ex illa
Euangelica regis iustitiæ parabola comprobatur, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et
Matth. 18. cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat decem milia talenta. Sic enim
iustissimè concluditur. Sic & pater meus faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de
cordibus vestris. Planè rex iste hac vicissitudine non indiguit, quippe qui peccatum non fecit,
quod dimitteretur illi, attamē fecit quod docuit. Dixit enim. Pater ignosce illis, nō enim sciunt
Lucæ 23. quid faciunt. Atque ita factum est. Dimissum est enim eis qui crediderunt. Beati mundo cor-
de, quoniam ipsi deum videbunt. Mundo corde ille est, quem emundauit puritas dilectionis ex
operibus misericordiæ, vt habeat simplicem & absq; odio cordis oculum, vt sit mundus ab om-
ni cupiditatis puluere, ab omni furoris perturbatione. Sed ecce legimus sanctum Moysen nimia
Exodi. 32. commiseratione pro populo dominum deum suum orasse, cum dixisset. Dimitte me, vt irascatur
furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Adeo cor ab omni cupi-
ditate vel ambitione mundum possidebat, vt non curaret promissionem hanc, faciamque te in
gentem magnam, sed stabat in confractione cordis in conspectu eius, vt auerteret iram eius. Hic
tamen cum tam mundi cordis sibimet conscius diceret. Si ergo inueni gratiam in cōspectu tuo,
Exodi. 33. ostende mihi faciem tuam. Non, inquit, dominus, poteris videre faciem meam. Non enim vide-
bit me homo & viuet. Quid ergo dicemus? Nimirum quia & Moyses mundo corde erat, & ta-
men nihilominus sententia veritatis vera est. Non enim dixit, beati mundo corde, quoniam ipsi
deum vident, aut viderunt, sed quoniam ipsi deum videbunt, subauditur postmodum, soluto
pariete inimicitiarum, quibus interiacentibus, ex quo primus homo per peccatum contra se ho-
stilem dei iram constituit, neque Moyses, neque hominum quisquam deum vidit vnquam. Et
Iohan. 1. huius visionis dei facultatem penes semetipsum esse testatur ipse rex qui hæc loquitur, videlicet
quòd visionem dei conferat quibus vult, cum alibi dicit. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque
Matth. 11. patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, per speculū in ænigmate dando spiri-
tum intellectus mundis corde, vt intelligant scripturas, quæ vtiq; clara sunt specula visionis di-
uinæ. Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Pacifici sunt, qui primo quidem & præci-
puo studio inter se & deum, inter omnes, quoad possint, homines deumq; pacem exquirunt, se-
cundo autem inter hominem & hominem lites dirimere, charitatisq; concordiam nectere sata-
gunt. Beati nimirum isti, quoniam filij dei vocabuntur, filij, inquam, nō quidem natura, sed gra-
tia, fratres & cohæredes vnigeniti filij principis pacis, qui inter deum & homines per suum san-
guinem inimicitias soluit, pacem reformauit. Isti in septimo, spiritu sapientiæ iam sabbatizare
incipiunt, adhuc positi in isto mortali corpore, suntq; (vt iam dictum est) filij dei, filij sapientiæ.
Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
Iam prioris meriti fuerat hoc primum, beati enim, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum
est regnum cœlorum. Quid ergo amplius in octauo dum dicitur, beati qui persecutionem
patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum? Nam magnum quidem
est pauperem spiritu esse, & cæteros assequi gradus iustitiæ, maximum autem & optimum
propter eam iustitiam persecutionem sustinere. Quomodo ergo inferioris & summi meriti,

id est, primi & octaui vna eademque est merces? Sed aduertamus omnia quæ hactenus, id est, à primo vsque ad septimum gradum disposita sunt communia esse merita vel præmia cunctorum regis huius exercituum, id est, angelorum & hominum, hoc autem, scilicet persecutionem pati propter iustitiam proprium esse hominum, qui vtique ex anima & corpore consistunt. Igitur beati tam angeli quàm homines pauperes spiritu, mites, lugentes, siue condolentes, iustitiam esurientes & sitientes, misericordes siue commiserantes, mundi corde, pacifici, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, in quo terram viuentium possidebunt, consolabuntur & saturabuntur, & misericordiam consecuti, deum videbunt, & filij dei vocabuntur, beati præterea homines, qui soli in corporibus suis persecutionem passi propter iustitiam, regnũ cœlorum quod iam cum beatis angelis possident, secundum animam in octaua, id est, in resurrectione possidebunt, etiam secundum corpus. Parum autem fuerat dixisse, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia videlicet hodie paucorum hominum istud est, nisi forte quia confirmare licet, quòd omnes qui piè volunt viuere in Christo, etsi extrinsecus pacem habeant, intus tamen à vitijs spiritualibus siue carnalibus infestationem patiuntur, propter iustitiam pietatis eiusdem. Cum igitur dixisset, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, subsecutus, beati, inquit, estis cum maledixerint vobis, & cætera. Hoc dicto sine dubio nos quoque extremos contigit, quos hodie quoque in synagogis suis sub nomine Nazareorum maledicunt Iudæi. Sanè cum omnium quæ hactenus dixit rex noster, exempla in semetipso præbuerit, tunc verò huius patientiæ, id est, persecutionis, propter iustitiam sustinendæ, tale tantumq; exemplum dedit, vt nesciri non possit, imo obliuisci nefarium atque impium sit. Passus quippe est persecutionem propter iustitiam vsque ad mortem, mortem autem crucis, & idcirco ipsius est regnum cœlorum. Nam propter hoc deus illum exaltauit, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Quid igitur ô reges terræ & principes audito nomine regis Christi, vel regni eius, turbati estis male soliciti? Securi estote quia milites regis vel municipes regni huius lege prohibentur esse vt vos, superbi, immites, risores, iustitiæ tædium patientes, immisericordes, immundi, inquieti, sed omnino tales, vt iniuriam pati quàm facere, peregrinari quàm regnare, occidi malint quàm occidere.

2.Timor.3.

Philip.2.

De sequentibus sermonis eius quomodo nulli blandiantur, siue aduletur, dura prædicando & aspera: Intrate per angustam portam, & quòd hoc exemplo cuncti adiutores regni dei non debeant ita delectari numero discipulorum, vt non prædicent eis dura, per quæ itur ad deum. CAPVT XIX.

POst hæc magnis ac legitimis, idemq; in magna curia totius aures audiendi habentis ecclesiæ, orator facundus sermonem dignum se hoc modo ingreditur. Vos estis sal terræ, quod si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi, & cætera. Primatibus vel primis officialibus suis, id est, apostolis rex regni dei hæc loquitur, breui similitudine, magnam satis exprimens distantiam ipsorum à ducibus terræ, vel principibus, cunctisque regno terreno militantibus, quia videlicet non sunt vt illi qui bellis atque discordijs insistant, sed qui mundum insulsum, & habentem ignorantiam dei cœlestis doctrinæ sale condiant, atque in docendo beneuolentiam mereantur audientium bona verba dicturi, bonorum nihilominus operum lucem proferant. Sed quid sibi vult hæc tanta tamq; vehemens regiæ aúctoritatis seueritas, tanta districtione formidabiles prouincialibus suis iam in exordio regni sui proponens sententias? Nolite, inquit, putare, quia veni soluere legem aut prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. Et subinde. Audistis quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Post hæc, & cætera huiusmodi, quæ nimirum angusta sunt, & quanto angustiora, tanto perfectiora legalibus præceptis, ita dicit. Intrate per angustam portam, quia lata porta, & spaciosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta, & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Quid, inquam, hoc sibi vult, quòd rex iste sapiens in exordio regni sui, imo nondum sedens in solio regni tam dura tamque aspera prædicit? Nunquid adhuc ignorabat illud, quod postmodum de eximio milite suo loquens cùm dixisset. Quid existis in desertum videre hominem mollibus vestitum, continuò subiunxit, ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt? Imo & illud iam dudum nouerat, quam ob causam regnum Israel à domo Dauid scissum fuisset, videlicet quia dixerat nouus rex. Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei, & nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. Quo audito populus, quæ, inquit, nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Redi in tabernacula tua Israel. Nunc vide domũ tuam Dauid. Et abijt Israel in tabernacula sua.

Matth.5.

Matth.7.

Matth.11.

3.Reg.12.

Super filios autem Israel quicunq; habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit domus Dauid.Hoc,
inquam,factum nouerat,sibiq; simile euenturum erat. Si enim in adulterio simul & homicidio
Dauid, sacrum inuenerunt sancti patres exemplar cœlestis mysterij, cur non in stultitia regis
pueri reperisse nos iuuet altitudinis similitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei?Constat
quippe certa & vera patrũ eorundem attestatione,quia quod à domo Dauid scissum est regnum
Israel,tribus autem Iuda adhæsit regi suo,simile vel par est ei quod accidit vero Dauid Christo,
quando à fide eius multitudo seditiosa per multas atque multiloquas hæreses scissa est, sola au-
tem verè confessionis ecclesia fabricantibus illis vitulos mendacij veritatem tenens adhæsit re-
gi suo,& templo dei sui.Itaque quod nunc ait rex iste,rex nouus nondum per passionem mortis
gloria & honore coronatus,audistis quia dictum est antiquis. Ego autem dico vobis, & in om-
Matth.5. nibus angustam ostendit esse viam regni sui, magis quàm hactenus fuerit,penè idem est ac si di-
cat.Pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. Pater
quippe deus pronis ad sanguinem hominibus graue iugum imposuit, dicendo. Non occides,
graue iugum petulcis atque luxuriosis,dicendo.Non mœchaberis, graue iugum iurantibus,di-
cendo.Non peierabis,graue iugum iracundis,ac propriæ vindictę auidis,dicendo.Oculum pro
Exodi.20. oculo,dentem pro dente.Hic autem filius eiusdem dei super iugum illorum, addidit dicendo.
Deut.5. Omnis qui irascitur,reus erit,omnis qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœcha-
Leuit.19. tus est,non iuretis omnino,sit sermo vester,est est, non non,&, ego autem dico vobis, non resi-
Exodi.21. Deut.19. stere malo. Quid igitur hoc sibi vult,nisi quia rex iste deus est, & iudicij dominus, & quod re-
gno terreno solet obesse, hoc cœlesti prodest regno eius? Denique reges terræ ab hominibus
fiunt,tributisque egent, & vectigalibus hominum suæ anhelanti inopiæ subueniunt reges egeni
& inopes,huic autem cœlesti domino & regi veraciter dicit sapiens terræ rex. Deus meus es tu,
quoniam bonorum meorum non eges. Proinde homines terreni vt reges fiant, & in domibus
Psal.15. regnum sint,mollibus vestiantur,id est,placentia loquantur,nam rex iste qui veraciter dicit ho-
minibus.Non vos me elegistis,sed ego elegi vos,rex, inquam,iste vnus & solus, non ab homini-
Iohan.15. bus,neque per homines factus,nemini blanditur,sed sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi,
ita recta sunt verba eius, vt iudicet & probet eos qui regno suo digni habeantur. Hoc itidẽ eius
exemplo faciendum est cunctis regni eius adiutoribus vt videlicet nemini adulentur delectati
numero discipulorum,sed prædicent illis dura & aspera, per quæ itur ad deum. Nec verò quic-
quam in hoc est quod vereatur aut vereri debeat prudens magister militum. Nam si is qui venit
reuera deum quærere,& regno dei veraciter militare cupit,nulla terretur austeritate legis mili-
taris,sciens quia rex qui dura hæc proposuit,dicit in fine sermonis. Omnis ergo qui audit verba
mea hæc,& facit ea,assimilabitur viro sapienti,qui ędificauit domum suam supra petram,& des-
cendit pluuia,& venerunt flumina,& flauerunt venti, & irruerunt in domum illam,& non ceci-
Philip.2. dit,fundata enim erat supra petram.Qui hæc non attendunt, iuxta quod Apostolus ait:Omnes
Matth.7. quæ sua sunt quærunt,non quæ Iesu Christi, similes sunt scribis & pharisæis, quos euangelista
Micheæ.3. continuò denotat,cùm dicit.Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ
& pharisæi.Potestate nanque se priuant, qui cùm quippiam ab aliquo accipiunt, illum censent
militem bonum, qui autem non dederint aliquid in ore eorum, sanctificant super eos bellum.
Hoc rex iste non faciebat,idcirco sic dictum est, erat enim docens eos sicut potestatem habens,
& non sicut scribæ & pharisæi,id est, non sua quærendo, contemptibilem faciebat docendi au-
ctoritatem,quemadmodum illi.

Quomodo veraciter dictum sit:Erat enim docens eos sicut potestatem habens,secundum signa quæ fecerat. CAPVT XX.

Matth.6. AMplius autem.Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum &
pharisæi,subauditur,siue boni siue mali.Fuerunt enim in illis scribę boni,videlicet,quorum
Moyses & Esdras erant optimi.Fuerunt & boni pharisæi, scilicet Aaron, & filij eius, imo quot-
quot erant sacerdotalis aut Leuitici generis. Nam pharisæi clerici dicuntur illius populi. De
optimis sumamus comparationem. Non sicut Moyses & Aaron erat iste docens, sed sicut pote-
statem habens. Verbi gratia.Dixitque dominus ad Moysen. Quid clamas ad me? Loquere filijs
Exodi.14. Israel vt proficiscantur. Tu autem eleua virgam, & extende manum tuam super mare, & diuide
illud,vt gradiantur filij Israel in medio maris per siccum. Sic & in cæteris quæcunque fecit non
penes se potestatem habebat,quippe qui homo & non deus erat, & idcirco necessariò ad deum
potestatem habentem clamabat.Hic autem sicut potestatem habens cuncta peragebat, quippe,
qui non homo tantum,sed deus & homo erat. Consideremus ergo eius opera, quomodo sicut
Matth.8. potestatem habens illa faciebat. Descendente illo demonte cum sequerentur eum turbæ mul-
Marci.1. tæ,ecce,inquit, leprosus veniens adorauit eum,dicens. Domine,si vis, potes me mundare.Non
Lucæ.5. dixit,si clames ad deum, potes emundationem mihi obtinere, sed quod magnę fidei est, si vis
ait,potes me mundare.At ille veraciter potestatem habẽs, vt eandem potestatem gestu quoque corporis

corporis significaret, extendens manum tetigit eum, dicẽs: Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Deinde accedens Centurio, potestatem illum habere, vt habebat verè, egregia fide confessus est. Tantùm, inquit, dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate, habens sub me milites. Et dico huic, vade & vadit: & alio, veni & venit. & seruo meo, fac hoc & facit. Deniq; hac proposita similitudine vir admirandæ fidei, hoc voluit subintelligi, vt diceret. Tu homo qui & deus es, passiones omnes & vniuersas infirmitates habes potestati tuæ & iudicijs tuis militantes, & dicis huic, vade & vadit. dicis, inquam, huic spiritui infirmitatis, recede & recedit. dicis item alio, cum causa & ratio postulat, veni & venit, vt scilicet flagelletur, quem flagellari volueris, tu qui malis seruitijs nosti bene vti. Itaque potestatem confessus est, & responsum accepit, sicut potestatem habentis pro merito suæ fidei, vade, & sicut credidisti fiat tibi. Sic & cætera quæcunq; faciebat, sicut potestatem habens operabatur, & non sicut scribę & pharisæi, imò non sicut summi principes Moyses & Aaron, quibus vt aliqua facerent clamore & oratione opus erat, & idcirco rectè admirabantur turbæ super doctrina eius.

Quòd illud ad potestatem regiam pertinuerit, vt alijs quoque potestatem daret eijciendi immundos spiritus, & curandi omnem infirmitatem, & quorum signa, antiquorum sanctorum, an apostolorum potiora fuerint.

CAPVT XXI.

QVia de potestate loqui cœpimus, & potestatem regiam domini nostri agnoscere debemus, quòd maximè ad hanc rem attinet non prætereamus. Et conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Duodecim autem apostolorum nomina hæc sunt. Primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Iohannes frater eius, Philippus, & Bartholomæus, Thomas, & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Thaddæus, Simon Chananæus, & Iudas Iscariotes, qui tradidit eum. Ecce potestatem habens verè regiam, potestatem habens iure diuinam. Nec verò solummodo potestatem habens, sed potestatem hominibus dare potens. Quid amplius, inquam, hominibus contulit deus, in forma dei, quàm nunc deus in forma hominis, dominus in forma serui? Conferamus nunc potestatẽ quam dedit Moysi deus in forma dei, potestati quam dedit hic apostolis deus in forma serui. In quo fuit illa potestas, quàm Moysi potens iste dederat? In proijciendo virgam coram Pharaone, vt draco fieret, & virgas maleficorum deuoraret, in educendo ranas & cynifes, cynomiam quoque, & mortem in omne pecus Aegyptiorum, in spargendo fauillam in cœlo, vt fierent vlcera in homines, in extendendo manus in cœlum, vt dominus ignem & grandinem plueret, & vt super omnes fines Aegypti locusta veniret, & vt per triduum in tota terra Aegypti tenebræ fierent, & vt percussis à domino primogenitis Aegyptiorum eleuaret virgam super mare, quo diuiso populus transiret. Magna quidem magnæ potestatis opera sunt hæc, veruntamen prudenter considerandum, quia non adeò vicina saluti humanæ potestas illa operata est. Nam extra ipsam hominis substantiam cuncta peracta sunt. Hic autem & ipse potestatis dominus circa ipsam hominis substantiam operatur, & ipsi quibus potestatem largitur, videlicet potestatem spirituum immundorum, vt eijcerent eos, & vt curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Vbi maior clementiæ gratia, ibi sine dubio maior venerandæ potestatis dignitas. Hæc opera potestatis simul & gratiæ sunt, & viciniora humanæ saluti, & idcirco rectè reseruata sunt aduentui saluatoris, cuius & propria potestas est, & per quem gratia facta est. Prophetarum tamen nobilissimi Helias & Helisæus quædam huiusmodi opera fecerunt. Nam Helias mortuum resuscitauit, Helisæus quoque & mortuo vitam reddidit, & leproso lauacrum quo mundaretur ostendit. Verùm hæc ita facta sunt, vt vitæ & salutis per potentem hunc perficiendæ sacramenta præsignarent, sicut ipse in Euangelio insinuat, dicens: In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Sirus.

Matth. 10.

Exodi. 7.

4. Reg. 4.

Lucæ 4.

Quomodo iuxta prophetiam dicentem: Audi serue meus Iacob & Israel, quem elegi, & cætera: iste verus Iacob & verus Israel, & quia iste duodecim filios carnaliter, hic duodecim apostolos spiritualiter genuit, quibus hanc potestatem dedit.

CAPVT XXII.

QVibus primis potestatem hanc potens iste dedit XII. apostoli sunt, de quibus & Marcus. Et fecit, inquit, vt essent XII. cum illo, & vt mitteret eos prædicare, & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dęmonia. Et hoc valde delectat, quòd hic homo cœlestis verus Iacob & spiritualis Israhel in primordio suæ gẽtis vel generationis XII. spirituales filios genuit, illum

Mar. 3.

illum Iacob siue Israel in typū sui præcessisse comprobās, qui carnales filios XII. patriarchas pa-
tres & principes futuræ gētis carnaliter genuit. Hic est enim veraciter ille Iacob & ille Israel, cui
Esaiæ 44. in Esaia dicebat pater. Et nunc audi serue meus Iacob & Israel, quē elegi. Effundam enim aquas
super sitientem, & fluenta super aridam. Effundam spiritum meum super semen tuum, & bene-
dictionem meam super stirpem tuam, &c. Quid enim verius si ad istum respicias, quid, inquam,
verius aut certius eo quod ait, effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem
meam super stirpem tuam? Effudit enim super hoc semen, & super hanc primitiuam stirpem eius
spiritum sanctum suum, & in eodem spiritu benedictionem suam, quando apparuerunt illis di-
spartitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum, & cœperunt loqui varijs linguis,
Act. 2. prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Quid enim deinde? Et germinabunt, inquit, inter her-
Esaiæ 44. bas quasi salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet. Domini ego sum, & ille vocabitur in no-
mine Iacob, & hic scribet manu sua domino, & in nomine dei Israel assimilabitur. Hoc ita verum
est, vt assertione nostra non indigeat, imò vt nesciri non liceat, quia post effusum sanctum bene-
dictionis spiritum, continuò qui pauci fuerant, germinauerunt quasi salices, id est, multiplicati
sunt velociter conuocando atque conuertendo omnes gentes, & iste atq; iste pro modulo quis-
que suo professus est, quid esset, aut quid posset, secundum gratiam quam pro voluntate distri-
Genes. 33. buentis domini ac dei consecutus est. Igitur vt ille Iacob siue Israel XII. filios, sic verus iste Ia-
Esaiæ 8. cob & verus Israel spiritualiter initium suæ gentis duodecim genuit apostolos. Et ille de suis car
Hebr. 2. nalibus, paruuli sunt, ait, quos donauit mihi deus, & iste de suis spiritualibus. Ecce, inquit, ego &
pueri quos mihi dedit deus.

*Cur inter tales filios ac principes regni dei, Iudam quoque qui ad illud regnum non pertine-
bat, ipse omnia sciens admiserit.* CAPVT XXIII.

SEd inter regis filios & regni dei principes, quid ille Iudas, qui regis eiusdem proditor, & filio
rum regis proditor futurus erat? Neque enim ignorans illum rex elegit, quippe qui alio loco
dicit. Ego scio quos elegerim. Vt quid ergo talem elegit, & huic tali potestatem cùm cæteris de-
Iohan. 13. dit? Ac si iam interrogassemus eum, ipse respondit. Vt adimpleatur scriptura, qui manducat
meum panem, leuabit contra me calcaneum suum. Sed nunquid talem non elegisset, nisi hoc
Iohan. 6. scriptura prędixisset? Imò nisi talem electurus fuisset, scriptura hoc non dixisset. Verbo verò ele-
ctionis hic non absurdè vtimur, cùm ipse dicat. Nónne ergo vos duodecim elegi, & vnus ex vo-
bis diabolus est? Quare igitur malum sciens inter bonos admisit? Nimirum vt prior ipse faceret,
quòd postmodum in parabolis, quas primas locutus est nobis, esse faciendum docet. Cùm enim
parabolam seminantis, quam primam dixerat, exposuisset, continuo hanc aliam proposuit, di-
Matth. 13. cens. Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Cùm
autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & ab-
ijt, & cætera. Nimirum paterfamilias seminis boni seminator, qui hæc dicit, ne fortè colligentes
zizania eradicetis simul cum eis & triticum, sinite vtraque crescere vsque ad messem, ipse est rex
regni cœlorum, id est, præsentis ecclesiæ, vel congregationis sanctorum, in qua bono semini zi-
zania, id est, filijs regni filij nequam, quos inimicus diabolus super seminauit, vsque ad messem,
id est, vsque ad consummationem seculi permixti sunt. Illos tolerari iubet, cùm dicit: Sinite vtra-
que crescere vsque ad messem, cùm sępissimè citius efflorescant, & sublimius crescant, ita vt sum-
mos honores in ecclesiasticis gradibus apprehendant, eo quòd nihil noceat bonis permixtio ma-
lorum, quos pro tempore inuiti sustinent, quia corrigere non possunt. Igitur quod præceptu-
rus erat, rectè & vt præceptorem decebat, prior ipse fecit, admittens Iudam in illo sanctorum
numero, quibus potestatem dabat eijciendi spiritus immundos, & curandi omnem languorem,
omnemque infirmitatem, vt scias, donat dei peruenire ad illos, qui cùm fide accipiunt, etiam
Lucæ 22. si talis sit is per quem accipiunt, qualis fuit & Iudas. Sciendum tamen, quia postquam, vt Lu-
cas scribit, intrauit in eum satanas, & abijt, & locutus est cùm principibus sacerdotum, & ma-
Matth. 27. gistratibus, quemadmodum eum traderet illis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare,
& spopondit, iam nec in eijciendis spiritibus immundis, nec in languoribus aut infirmitatibus
curandis illa potestate apostolica vsus est, quippe qui sequenti die inter cœnandum per buccel-
lam intinctam proditor designatus continuò exiuit, & antequam eum quem tradiderat in cru-
cem suspenderent Iudæi, laqueo se ipse suspendit. Nec verò tam segnis patientiæ, veros Chri-
sti apostolos fuisse arbitremur, vt postquam ille designatus est, si non exisset, communica-
re illi potuissent, vt prius. Hæc idcirco dicimus, vt zizania, quæ inimicus homo semini bono
superseminauit, non absque discretione rerum vel temporum toleranda esse, vel communio-
nem illorum nihil obesse putemus. Cùm adhuc esset Iudas occultus fur, idque solus sciret deus
Christus, nihil bonis apostolis oberat, quòd eius communione vel potestate apostolica com-
miscebatur. At vbi teterrima eius iniquitas actu prodijt, vt cum inimicis domini & magistri sui pactum

sui pactum iniret proditionis & homicidij, vbi hoc hominibus notũ fecit homo Christus, nunquid rationi placet, sine culpa potuisse fieri, vt deinceps illi diabolo aliqua homines fideles communione commiscerentur? Sic nimirum quandiu quilibet filij nequam quantalibet regno Christi scandala faciant, ita agunt, vt tamen sub nomine Christiano tegantur, solusque quales sint nouerit deus, tolerandi sunt. At vbi manifesto conuictos actu nominauerit ex nomine quo digni sunt, Christus, qui in ecclesia loquitur, iam nec ratio, nec veritatis regula patitur, vt cùm huiusmodi vel cibum sumamus. 1. Cor. 5.

De inimicis regni dei qui dicebant: In Beelzebub *principe dæmoniorum eijcit dæmonia, quibus ait: Omne regnum diuisum contra se, desolabitur.* CAPVT XXIIII.

PRima potestas regis huius erat in eijciendis dæmonibus, hoc modo inuidiæ flamma perustos mouit inimicos eius. Oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus, & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant. Nunquid hic est filius Dauid? Matth. 12. Pharisæi autem audientes, dixerunt. Hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Quærimus & scire cupimus, isti inimici regni dei, quales apud se intus fuerint, qui foris tales apparuerunt, qui tantum, tamque horridum blasphemiæ putorem, per apertas oris & linguæ portas efflauerunt, contra conscientiam propriam, contra veritatem debacchantes, sibi non incognitam. Sciebant enim, quòd dæmonia dominus eiecerit in digito dei, sciebant, inquam, eadem ratione duce, qua & magi coram Pharaone scire potuerunt & dicere, digitus dei est hic. Exodi. 8. Quærimus ergo. Et vndè scire poterimus? Ait. Omne regnum diuisum contra se, desolabitur. Et omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est. Quomodo ergo stabit regnum eius? Validum quippe argumentum, & quo vehementius, verius, atque constantius apud oratores seculi siue dialecticos nullum est. Sed quid illo conficitur? Hoc nimirum, quòd non possit stare regnum satanæ. Sic enim concludit. Quomodo ergo stabit regnum eius? Ergo ne istud in quæstione erat, vtrum staret regnum eius? Nunquid hoc affirmauerant isti aduersarij regni dei? Si non affirmauerant, frustra negat. Frustra, quod absit, contra illos tam validè argumentatur sapiens rex regni dei. Compellimur igitur dicere, illos aduersarios eius tam pessimos, tamque peruersos fuisse, vt in auribus eius & si non vocis strepitu, certæ cogitationis clamore dicerent, stare regnum satanæ. Sed rem tam grandem vndè poterimus probare? Parum quippe cuipiam videatur vt dicamus. Nisi istud in cordibus eorum affirmaret satan ipse qui eis dominabatur, non econtrario, sic dominus noster argumentaretur. Ergo ad sanctæ & veridicæ scripturæ auctoritatem confugiamus. In Esaia loquitur spiritus sanctus, nimirum iamdudum audiens blasphemias, quas ab istis illusoribus erat accepturus. Propter hoc audite verbum domini viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Dixistis enim. Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit dominus deus. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet. Et ponam iudicium in pondere, & iustitiam in mensura. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertransierit, tollet vos. Tali propheticæ veritatis præeunte testimonio dicere non dubitamus, eos tam fuisse perditos, vt apud deum omni spè diruta, sese ad diabolum diuertissent, & per arcana maleficiorum commercia pactum cum illo pepigissent, facturi quicquid tali domino placuisset, vsque ad ipsam regis magni dei interfectionem, dummodo templi diuitias & consuetas populi rapinas non perderent. Nam hoc est, quod & in quadam dicitur parabola. Occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Cùm autem tam teterrimè mendacium potuissent spem suam, & mendacio protegi sperarent, multum contra eandem spem suam faciebant, cum dicerent. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Hæc enim dicendo fatebantur, quia dæmonibus nulla est fides, nulla concordia, nullus pacti tenor, nulla iurati fœderis custodia. Opportune igitur Iesus sciens cogitationes eorum, omne, inquit, regnum diuisum contra se, desolabitur, & cætera. Sciens, inquit, cogitationes eorum. Quas cogitationes eorum? Non vtique quod dixerunt, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Nam hæc erant dicta. Sed sciens cogitationes eorum, & audiens dicta eorum, cogitationes, inquam, sciens, quibus Satanæ regnum stare sperabant, vndè & fœdus cum morte percusserant, & cum inferno pactum fecerat, & audiens dicta eorum, quibus ijdem Satanæ regnum fatebantur esse diuisum, vt conuinceret eos ex ore ipsorum, quòd decepti ac perditi in mendacio spem suam posuissent, talem facere dignatus syllogismum. Omne regnum diuisum contra se, desolabitur, & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam eijcit,

Esaiæ 28. (margin, beside "In Esaia loquitur spiritus sanctus")
Matth. 21. (margin, beside "Cùm autem tam teterrimè")

aduersus se diuisus est. Quomodo ergo stabit regnum eius? Et continuò. Et si ego in Beelzebub
eijcio dæmonia, filij vestri in quo eijciunt? Nam filij quoque eorum apostoli potestate (vt supra
dictum est) sibi tradita iam dæmonia de obsessis corporibus eijcere poterant vel cœperant. Fu-
turum autem erat, vt & de animabus gentium eijcerent, atq; de templis, aris, & simulachris abi-
gerent, eisdem aduersarijs videntibus atque inuidentibus, & dicere non valentibus, quòd hoc
facerent in Beelzebub, eo quòd Beelzebub contra semetipsum facere non posset id, in quo ma-
ximè regnum suum destrueretur, scilicet idolorum cultus. Quid ergo, inquit, tunc dicetis. Nihil
Matth.19. quidem habebitis quod dicatis, & nihilominus tamen persequemini. Quid deinde? Ideo ipsi iu-
dices erunt vestri. Sedebunt enim super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, quia
videlicet cum fecerint quod primum facere oportebit, id est, primum vobis verbum dei locuti
sint, vos non credetis. Idcirco vos iudicaturi, iamque iudicantes conuertentur ad gentes. Si au-
tem ego in spiritu dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum dei. Ac si diceret: Si ora
vestra blasphemijs fluentia, continueritis, mentemque & linguam correxeritis, vt dicatis quod
dignum, quòd verum est, quia in spiritu dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum dei,
vt liberati à seruitute peccati, sedes & domus efficiamini regni dei. Sed vos non per ignorantiam,
sed per inuidiam, nō per errorem, sed veritatis odium loquimini sic. Ideo dico vobis, omne ver-
Matth.12. bum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittentur. Et qui-
cunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit contra spiritum
sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Denique verbum ille contra
spiritum dicit, qui veritatem sciens ex scripturis, quæ vtique verba sunt spiritus sancti, verita-
tem eandem in iniustitia vel mendacio detinet, præ furore inuidiæ vel odij rotans verba aliena
contra conscientiam cordis sui. Huic nimirum non remittetur, neque in hoc seculo, neque in
futuro, non quòd vllum peccatum verè pœnitentibus irremissibile sit, sed quòd talis ad humi-
litatem veræ pœnitentiæ nunquam aspirare dignus sit iudice deo, iudicante ipso, in quem pec-
cauit, spiritu sancto.

De primatu Petri apostoli inter illos principes regni dei, & quòd cum adhuc nesciret quale foret ipsum regnum dei, cùm diceret: Absit à te domine, non erit tibi ita, ipsius regni dei potestatem acceperit. CAPVT XXV.

PRædicti XII. apostoli, potestatem (vt dictum est) acceperant, vt spiritus immundos eijceret,
& omnem languorem, omnemq; infirmitatem euangelizando regnum dei curarent, omnes
Matth.16. equidem, sed inter omnes vnus per primogenitam fidem Petrus hoc promeruerat. Primus hic
Marci.8. dixit: Tu es Christus filius dei viui, vt claues eiusdem regni dei acciperet, dicente sibi rege ipso,
Lucæ 9. collaudatore probatæ fidei. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi,
sed pater meus qui est in cœlis. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædifica-
bo ecclesiam meam. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni
cœlorum. Pars iuris cœlestis, & senatoriæ dignitatis quæ subiecta est his verbis. Et quodcunque
ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solu-
Matth.18. tum & in cœlis, cæterisque apostolis communiter contradita est. Dixit enim alibi. Amen dico
vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis su-
Iohan.20. per terram, erunt soluta & in cœlo. Itemque & alibi. Quorum remiseritis peccata, remittuntur
eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Itaque potestas quidem communis omnium, sed vnum
& singulare, vnius est Petri priuilegium, cui prius & singulariter dictum est, tibi dabo claues re-
gni cœlorum. Potestatem, inquam, regni dei acceperunt, sed eiusdem regni scientiam non habe-
bant, quale foret hoc regnum, qua via, vel quali ordine in illud esset ascendendum, tam princeps
Matth.16. Petrus, quàm cæteri ignorabant. Vnde cùm diceret rex ipse, quòd oporteret eum ire Hierosoli-
Lucæ 18. mam, & multa pati à senioribus & scribis & principibus sacerdotum, & occidi, & die tertia resur-
gere, quod erat profectò in regnum introire, assumens eum Petrus cœpit increpare illum, dicés.
Absit à te domine, non erit tibi hoc. Statimq; audire meruit. Vade post me satana, scandalum es
mihi, quia non sapis ea, quæ dei sunt, sed quę hominum. Simpliciter nimis satanas, id est, aduersa-
Matth.20. rius erat, nimiumque simplici voluntate communi bono contraibat. De cæteris autem Iacobus
Marci.10. & Ioannes filij Zebedæi multum eâdem errantes ignorantia, magister, inquiūt, volumus vt quod
Lucæ 17. cunque petierimus facias nobis. At ille dixit eis. Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt. Da
nobis, vt vnus ad dextram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Itaque qui ad
hoc vocati erant, vt vniuerso mundo prædicarent regni dei gloriam, quàm rudes, quàm indocti,
quàm paruuli, & infantes erant. Idcirco rex ipse, idemque magister paruulorum eruditor fieri
dignatus est, ita vt propter hoc ipsum quòd paruuli erant, quibus lacte, & non solido cibo opus
Hebr.5. erat, in parabolis loquebatur ad eos, quatenus per notarum similitudines rerum ad incognita
regni cœlestis mysteria paulatim nos introduceret.

De parabolis eiusdem regis introductorijs, ad cognoscenda mysteria regni dei, & de eo quod ait: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autem in parabolis, subiungens: quia videntes non vident, & audientes non audiunt.

CAPVT XXVI.

ET quod maximè in Euangelistæ huius dispositione delectabile est, quot erant apostoli, totidem, id est, duodecim erant introductæ parabolæ. Prima est parabola seminantis, qui dum seminat, quædam (inquit) ceciderunt secus viam, & venerunt volucres & comederunt ea. Et reliqua. Sanè quod in illa vel pro illa parabola dicit eis. Vobis datum est nosse mysterium regni dei, illis autem non est datum, vel vt apud Lucam manifestius. Cæteris autem, inquit, in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant, non de illo tempore, quo hæc dicebantur, sentiendum est, sed de illo quo venturus erat spiritus sanctus, & docturus eos omnem veritatem. Quo nimirum intendens ipse, continuò passurus dicit ipsis. Hæc in prouerbijs locutus sum vobis. Venit hora, cum iam non in prouerbijs loquar vobis. Secunda parabola est hominis, qui seminauit bonum semen in agro suo. Cùm autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & abijt. Tertia est, quàm proposuit, dicens. Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quòd minimum quidem est omnibus seminibus, cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant & habitent in ramis eius. Quarta hæc est. Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier in farinæ satis tribus donec fermentaretur totum. Quinta. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit. Sexta. Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Septima. Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mari, & ex omni genere piscium congreganti. Octaua. Simile est regnum cœlorum regi, qui voluit rationem ponere cum seruis. Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat decem milia talenta. Nona. Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo mane, conducere operarios in vineã suam. Decima. Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Nam duas in hoc numero prætermittimus, quas non tam discipulis suis, quàm principibus sacerdotum, locutus est inimicis suis, quarum vna hæc est. Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit. Fili, vade hodie operare in vinea mea. Alia: Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & cætera. Vndecima est. Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponsæ. Duodecima. Homo quidam peregrè proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum. In his parabolis introducendi studio loquebatur illis, aliquando solis, aliquando simul astantibus, & audientibus turbis. Planè quod in prima dixit. Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, siue regni dei, illis autem non est datum, vel cæteris autem in parabolis, sicut supra dicere cœperamus, tunc adimpletum est, quando principes isti accepto spiritu sancto, spiritu veritatis, omne cœperunt nosse mysterium regni dei, quòd occultum erat in lege & prophetis, nos autem populares vel plebei, quibus tanta non collata est gratia, cœpimus præeunte fide, ex parabolis istis Euangelicis eadem paulatim percipere mysteria regni dei. Sed quid est quod subiungit, ideo in parabolis loquor eis, vt adimpleatur in eis prophetia Esaiæ prophetæ, dicentis: Auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis? Num idcirco loquebatur in parabolis, vt illi de quibus hoc prophetatum fuerat non perciperent mysteria regni dei? Hoc nempe vt intelligamus, ipse literæ textus vel ordo compellit. Dixerant enim discipuli stantibus in littore turbis. Quare in parabolis loqueris illis? Cui nimirum percunctationi, ne dicam intentioni, siue voluntati, quia vera nec dum via tendere sciebant ad manifestationem regni dei, percunctationi, inquam, satisfacere hoc erat, vt manifestè & non in parabolis, sed actu ipso, & potentia spectanda cunctis iam se ostenderet regem esse regni dei. At ille tali ordine processurus erat rex regni dei, vt intus admitterentur humiles illuminati, superbis relictis foris, vt errarent cæci in plateis. Cùm igitur dixisset, vobis datum est nosse mysterium regni dei, terribiliter pro re & tempore subiunxit, quia videntes non vident, & audientes non audiunt.

Matth. 13. Lucæ 8. Iohan. 16. Matth. 18. Matth. 20. Matth. 22. Matth. 25. Lucæ 4. Matth. 13. Lucæ 8. Esaiæ 9.

De virtutibus eius siue miraculis, quòd talia sint, vt ex illis manifestetur potestas simul & misericordia regis dei.

CAPVT XXVII.

VIrtutum opera parabolis prædictis ad idem regni dei consignificantia sic Euangelista iste contexuit, vt in omnibus & regalis potestas, & misericors gratia, diligenter expectantibus appareat.

Matth.8. appareat. Sunt autem numero decem & octo, quæ certis & locis & personis ædita sunt. Primum
est vbi descendente illo de monte, & sequentibus turbis, & ecce leprosus veniens adorabat eum,
dicens: Domine si vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo,
Ibidem. mundare. Secundum, vbi Centurioni dicenti. Domine non sum dignus, vt intres sub tectum
meum, sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus, miratus fidem eius, cùm regali imperio
dixit. Vade, & sicut credidisti fiat tibi. Tertium, vbi tetigit manum socrus Petri, & dimisit eam
Ibidem, febris, & surrexit, & ministrabat eis. Quartum, vbi facto motu magno in mari, surgens qui
dormiebat rex cœli terræ, & maris, imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.
Ibidem, Quintum, vbi dæmonibus rogantibus eundem regem potestatem habentem, ac dicentibus, si
eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum, tales non longa vel familiari responsione dignatus
Ibidem, est, ait. Ite. Sextum, vbi paralyticum videns in lecto iacentem & fidem offerentium, cùm di-
xisset, confide fili, remittuntur tibi peccata tua, & pro hoc quidam de scribis murmurarent,
Matth.9. dicentes: Hic blasphemat, vt sciatis, inquit, quoniam filius hominis habet potestatem in terra
dimittendi peccata, tunc ait paralytico. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.
Ibidem, Septimum, vbi mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & te-
tigit fimbriam vestimenti eius. At ille conuersus, & videns eam, solito cum imperio dixit,
Ibidem. Confide filia, fides tua te saluam fecit. Octauum, vbi dominator vitæ & mortis, recedite, in-
Matth.12. quit, non est enim mortua puella, sed dormit. Et eiecta turba, tenuit manum eius, & surrexit.
Nonum, vbi clamantibus duobus cæcis, miserere nostri fili Dauid, confessionem approbans
regij nominis, secundum fidem vestram, inquit, fiat vobis. Decimum, vbi obtulerunt ei homi-
Ibidem. nem mutum dæmonem habentem, & eiecto dæmonio, locutus est mutus. Vndecimum, vbi
dominus sabbati conuictis aduersarijs, quòd liceat sabbatis benefacere, ait homini manum ha-
benti aridam. Extende manum tuam. Et extendit. Duodecimum, vbi oblatus est ei dæmo-
nium habens, cæcus & mutus, & curauit eum ita vt loqueretur & videret, & pro hoc inuiden-
tibus atque blasphemantibus pharisæis, ius suum defendit, quòd ipse esset rex regni dei, qui for-
tem armatum alligare venerit, ipsi autem serui eiusdem tyranni in ruina regni eius diuisi forent
Matth.14. inuoluendi. Tertiumdecimum, vbi quinque milia virorum, exceptis mulieribus & paruulis,
de quinque panibus hordeaceis saciauit & duobus piscibus, propter quod & iuxta alium Euan-
Marci.6. gelistam, rapere volebant eum, & facere regem sibi. Quartumdecimum, vbi discipulis peri-
clitantibus in medio mari, quarta vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare, & Petro di-
Matth.15. centi. Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas, ipse ait, veni. Quintumdecimum,
vbi cùm dixisset mulieri Chananææ, rex & nobilium filiorum pater ingenuus, non est bonum
sumere panem filiorum & mittere canibus, illa respondit. Etiam domine, nam & catelli edunt
de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum, seueritatem imperij vel iudicij sui mox in
Marci.8. clementiam conuertit, ô mulier, inquiens, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Sextumdeci-
mum, vbi miseratus turbam, eo quòd non haberent quod manducarent, & si dimitteret eos ie-
Matth.15. iunos, deficerent in via, saturauit de septem panibus & paucis pisciculis IIII. milia hominum,
Matth.17. extra mulieres & paruulos. Septimumdecimum, vbi Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem
eius ducit in montem excelsum, & transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies eius sicut sol,
vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses & Helias cum
eo loquentes, in quo præsignauit illam, quæ nunc est regni suo gloriam, contestantibus Moyse
& Helia, id est, lege & prophetis, quia rex ipse est iam immortalitatis carne regnans semper in
Matth.17. splendore diuinitatis. Octauumdecimum, vbi homini prouoluto genibus ante eum, & dicen-
ti. Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur, respondens ait: O generatio
incredula & peruersa, quousque ero vobiscum, vsquequo patiar vos? Afferte illum ad me. Et
increpauit illum, & exiuit ab eo dæmonium. Et hoc, inquit, genus non eijcitur, nisi per oratio-
nem & ieiunium, quod tamen eiecerat ipse potestatem habens non per orationem, neque per
ieiunium. Post potentis misericordiæ suæ, siue misericordis potentiæ magna hæc opera, per
quæ cunctis regno suo seruientibus maiora intus bona spiritualiter præsignabat, vnum ponitur
opus terribile, quo eiusdem regni sui hostibus magnitudinem significauit, eius quæ nunc est il-
Matth.21. lis iræ, & vindictæ. Intrauit, inquit, in templum dei, & eijciebat omnes vendentes & ementes
Iohan.2. in templo, & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertit. Denique hoc
non leuiter attendendum est, in potentia regis, quòd cum vno flagello de funiculis, homo tunc
vilis, & in tantum vilis, vt postea crucifigeretur, hoc fecit quod infinitus non potuisset facere
exercitus. Tumultus ille quo sic perturbati, funiculus ille quo de templo sic eiecti sunt, tem-
pestatem illam præsignauit, qua de regno dei proiecti sunt, longis peccatorum suorum funibus
circundati à sanguine Abel iusti, locum quoque & gentem tollentibus Romanis, cuius rei tu-
multum totus orbis audiuit.

Qualiter in fine tollenda sint omnia scandala de regno dei, & quòd non vanè pater Augustinus velit intelligi Matthæum in leonis facie.

CAPVT XXVIII.

NEmo ferè qui nesciat, nemo prorsus qui nescire debeat, cuncta hęc cęteraque quotidiana eius facta & dicta, sicut à patribus sanctis sunt exposita, regni dei, id est, ecclesiæ pręsentis continere mysteria, quod videlicet regnum vsque ad finem seculi, ex bonis, malisq; permixtum secundum edictum, pariterq; exemplum regis eruditur & perficitur in omni patientia. Tandem qualiter de hoc regno tollenda sunt omnia scandala, quod per multiplices apud hunc Euangelistam significabatur parabolas, terribiliter hęc nouissima ante passionem prolocutio regis indicat. Cùm autem, inquit, venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Et statuet oues quidem à dextris, hœdos autem à sinistris, & cętera. Iam sæpe dictum, & sępe dicendum est, quia cuncta ferè sic locutus est hic Euangelista, vt vbique spectanda nobis proponatur tam vocibus quàm sensibus regni cœlorum maiestas regia persona regalis domini nostri Iesu Christi potestas. Hoc animaduerso, pater Augustinus, vbi euangelicæ quatuor facies spectandę proponuntur tam in Apostolo, quàm in propheta, non vanè arbitratur, aut intelligi vult, quòd facies leonis sit Matthęus, facies autem hominis Marcus, licet alij plures econuerso tradiderint, quòd in homine Matthęus, in leone Marcus sit agnoscendus. Nos huius ætatis sextæ finem facientes de septima breuiter quid loquamur, vt iuxta propositum ad laudandam, atque adorandam sancti spiritus gratiam, quandoque lassi perueniamus.

Matth. 25.

August. lib. de cõcensu euang. lib. 1. ca. 6. sup Ioan. tract. 36. di.

De septima ætate mundi, quòd veraciter sabbatum dicatur & sit, id est, requies, & quid sit illa.

CAPVT XXIX.

SEptima mundi ætas, non pro tempore, vel temporum ordine ætas dicitur, aut septima nuncupatur. Neque enim quomodo quinta quartæ, quomodo sexta quintæ, sic illa huic sextæ temporaliter succedit, sed coniuncta velut ex latere, vsque ad finem seculi, vsque ad vniuersalis diem resurrectionis, cum ea currit. Est autem alterius seculi secretum, in quo electorum animæ depositis corporibus, felici sabbatismo, cum deo requiescunt, quæcunque per sex ætates mundi, diuersis meritis operum, differentes quidem mansiones, sed eandem requiem ingredi meruerunt. Ipsa sabbatum, id est, requies dicitur & est, quia nihil illic operantur, sed operum suorum mercede recepta, quieto deinceps otio feriantur. In huius sabbatismi typum legale illud sabbatum circuncisioni datum fuisse rectè intelligitur, vt quicquid de illo carnali sabbato litera legis loquitur, de isto spiritualiter intelligat homo rationalis, in spiritu legisperitus, in veritate literatus. Exempli gratia. Memẽto, inquit dominus, vt diem sabbati sanctifices. Hoc præceptum in decalogo, tabulis digito dei inscriptis, quartum est. Quod tunc demum veraciter sic intelligis, vt scribentis dei digito dignum sit, vt sanctificare diem sabbati id esse sentias, ac si dictum esset. Memento vt quicquid boni operaris, non pro qualibet transitoria, & vana re, sed pro ęterna facias remuneratione. Igitur præsentis vitæ tempus operandi quod bonum est, rationem vel oportunitatem habet, illius autem seculi cuncta longiturnitas quiescentium est, fixamque & immutabilem sabbati legem possidet. In illam requiem deus prior ingressus est, quod & scriptura testatur, cum dicit. Compleuitque deus die septimo, opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Apostolus autem: Qui enim, inquit, ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, & cætera.

Exod. 29.

Gene. 2.

Hebr. 4.

Quòd reuera Christus post passionis laborem in illa sabbatizauerit, & resurgens ex mortuis, iam in octauam introierit.

CAPVT XXX.

AMplius autẽ post passionis, & mortis laborẽ, in illo sabbato suo, requieuit deus. Deus enim erat in Christo, & quia propter personæ vnitatem congruè deus laborasse dicitur, vbi laborauit, & vsque ad mortem fatigatus est Christus, pulchrè requieuisse deus dicitur, vbi exempta corpori per crucem sabbatizauit anima, de qua nunquam recessit semel assumpta verbum deus. Tunc ergo deus in sabbato suo requieuit, ab operibus suis, quando deus & homo Christus, & secundum animam in secreto diuinitatis, & secundum corpus in sepulchro terræ requieuit. Delectat valde illa dei dispositio, sex diebus operantis in sudore passionis, & septimo deposita carne requiescentis. Nam sicut Euangelica fideliter narrat historia, primo dierum, id est, die dominica in ciuitatem Hierusalem passurus introiuit, secundo & tertio mitis agnus inter lanistas

crudelissimos, iúges insidias pertulit. quarto à discipulo suo traditus est. quinto testamentum
scribens filijs, hæreditatem corporis & sanguinis sui delegauit. sexto moriendo suũ omne opus,
acri cum labore consummauit, septimo in sepulchro requieuit, & in illa ætate quam dicimus se-
ptimam, vsque ad primam sabbati cum beatis spiritibus sabbatizauit: deinde resurgendo a mor-
tuis, iam in octaua est, id est, in gloria immortalitatis & incorruptionis. Maximè ergo illo respi-
cientes dicamus cum Apostolo, quia qui ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab
Hebr.4. operibus suis, sicut & à suis deus. Etenim illo labore suo, & illa requie sua, requiem nobis acqui-
siuit deus, & dominus noster Iesus Christus, vt deposita carne, mox in septima requiescamus, do-
nec resurrectione carnis celebrata, iam in octaua regnemus.

*Quòd ad hunc sabbatismum nos inuitet, dicendo: Venite ad me omnes qui laboratis, & one-
rati estis, & ego reficiam vos.* CAPVT XXXI.

HAEc itaque septima ætas, septimum respicit diem creationis mundi, sabbatum, id est, re-
quiem domini, septimum à spiritu timoris domini, spiritum possidens sapientię quę ipsa re-
quies est filijs suis. Ad hanc omni auiditate festinant filij sapientiæ, & cum adhuc pro conditione
mortalitatis hic laborent, illuc mente transpositi properant, quanta possunt ex parte requiesce-
re. Inuitat enim eos iugiter mater sapientię, cum dicit. Venite ad me omnes qui laboratis & one-
rati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, &
Matth.11. humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Cum autem hæc dicit clamitando foris,
in plateis dando vocem, intus nihilominus spiritu sancto docet, intus in corde persuadet, vt tæ-
dium patientes curarum & solicitudinum huius seculi, dulcedine delectentur sanctæ contem-
Psal.45. plationis. Veniunt ergo ad scholam sapientiæ, iuxta & illud consilium quod offert in psalmo
eiusdem sapientiæ spiritus, dicendo. Vacate & videte, quoniam ego sum deus. In qua schola
quanto quisque melius atque efficatius studuit, tanto vicinior atque apparatior factus est huic
septimæ, id est, requiei, & cum à scholis egreditur, quanto exercitatior est in verbo dei, tanto
honorabilior assistit ante faciem regis, & in illo æterno choro beatorum gradum altiorem or-
dinante illo sortitur, testante propheta, cum dicit: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi
Daniel.2. splendor in firmamento, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellæ in perpetuas æter-
nitates. Proinde veraciter quidem beata actiua, sed beatior vita contemplatiua, domini quoque
Luce 10. testimonio, qui illa non improbata istam collaudat. Maria, inquiens, optimam partem elegit,
quæ non auferetur ab ea.

FINIS SECVNDAE PARTIS LIBRI HVIVS, DE
sancta trinitate, & operibus, respicientes opera filij secundæ
personæ trinitatis eiusdem.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI LIBER PRIMVS.

*De gemina resurrectione mortuorum, quarum altera nunc resurgimus in anima accipiens
do spiritum sanctum, altera viuificabuntur & mortalia corpora nostra,
propter inhabitantem in nobis eundem spiritum san-
ctum.* CAPVT I.

Psal.103. OMNIPOTENTIS iram simul & gratiam Psalmista breui laude confi-
tens, auertente, inquit, te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum, & defi-
cient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur,
& renouabis faciem terræ. Quod enim memoriter tenendum, & suppliciter
confitendum est, propter peccatum vnius hominis, auertit deus faciem suam,
& turbati sumus, abstulit spiritum nostrũ & defecimus, & in pulueré nostrum
Gene.3. reuertimur. Et hic dupliciter iræ vindicta geminæ mortis pena intelligenda est. Nã quo die co-
mederunt ex ligno vetito, auertit deus faciem suã, & præuaricatores turbati. i. in anima mortui
sunt, & præter illam mortem auferente illo spiritum eorum, & dicente homini, quia puluis es, &
in puluerem reuerteris. Quod itidem fideliter credendum, & cum omni gratiarum actione re-
colendum est, propter iustitiam vnius hominis Iesu Christi, emisit deus spiritum suum, & creati
sumus, & faciem terræ renouauit. Et hic duplicis gratiæ indulgentia geminæ gloria vitæ, vel vi-
uificationis

uificationis agnoscenda est. Nam qua die vel hora credit homo in Christum, & baptismi eius percipit sacramentum, emittit deus spiritum suum & creatur, vt omni vetustate peccati abolita, iam noua secundum animam creatura sit, & præter hoc facies terræ, id est, terrenũ corpus, quod inueterauit & mortuum est propter peccatum, renouabitur in nouissimo die resurrectionis. Hæc duplex gratia recreationis animarum, & renouationis corporum, hæc gemina resurrectio mortuorum, nunc nobis ruminanda atque tractanda est, in laudem & gloriam eiusdem spiritus sancti, dei & domini nostri, cuius emissio per Christum nostras iam animas viuere fecit, & corpora viuificabit. Nam corpus quidem, inquit Apostolus, mortuum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. (Roma. 8.) Quòd si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Quòd nouus homo Christus primum ac præcipuum opus sit sancti spiritus, & idcirco sermonis de operibus eiusdem spiritus sancti principium à conceptione illius hominis rectè debuerit inchoari. CAPVT II.

Verum speculandæ huius gratiæ via recta, legitimusq́; ordo, tunc demum nobis seruabitur, si gratię principem, & largitorem, dei & hominum mediatorem, hominem Iesum Christum (1. Tim. 2. 1. Iohan. 2.) prius cognouerimus. Ipse est secundum hominem, primum ac præcipuum spiritus sancti opus, quo pulchrius aut pretiosius nihil vnquam fecit deus, aut iste dei spiritus. Nouus hic homo, noua hęc creatura est. Fortè dicis. Si Christus noua creatura, si vt Apostolus ait: Et nos in Christo noua sumus creatura, (2. Cor. 5. Galat. 6.) quomodo verũ dixit scriptura, quia requieuit siue cessauit deus die septimo ab omni opere suo quod patrarat? Quomodo cessauerat, si hanc nouam creaturam facturus erat? Ad hęc inquam primo sciendum, quia persona quam scriptura illa veterem narrat condidisse creaturam, deus pater est. Persona, inquam, quę dixit, & dicendo fecit, pater est verbi, quo cœli firmati sunt, (Psalm. 32.) pater est generans verbum, per quod omnia facta sunt. De ipsa nihilominus persona sentire litera postulat, quòd requieuerit, & cessauerit. Num ergo quia deus pater cessauerit, consequitur, quòd spiritus eius cessauerit? Nõ vtiq;, nam etsi cessauit pater, cuius erat proprium condere rerum naturam, non cessauit spiritus sanctus, cuius est opus proprium meliorare naturam. Sic rectè distinguamus patrem deum & spiritum sanctum deum, vt pater condiderit, spiritus sanctus reformauerit quam voluit creaturam, & vtraque persona per tertiam siue mediam, id est, per filium. Sed pater per filium deum tantum, spiritus sanctus per filium iam hominem factum. Nam sicut nulla creatura facta est nisi per filium deum, sic nulla reformata est, nisi per eundem filium deum hominem factum. Itaque, vt dicere cœperamus, nouus homo Iesus Christus, primum ac præcipuum spiritus sancti est opus, quippe qui de spiritu sancto conceptus est. Igitur vt magnum & euidẽs habeamus ostium sermonis de creatore, spiritu sancto renouante faciem terræ, ab illa eius emissione sumemus principium, de qua angelus ad Mariam. Spiritus, ait, sanctus superueniet in te, (Lucæ 1.) & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et hoc quidem faciemus, si prius breuiter faciem eiusdem sancti spiritus in confessione veræ fidei præuenire meruerimus.

Quòd spiritus sanctus patri & filio consubstantialis deus ac dominus sit, & quòd hæc propriè persona sit amor dei, quem qui non habet angelus, est diabolus: qui non habet homo, cum angelo non habente damnatur. CAPVT III.

Spiritum sanctum credimus & confitemur, verum esse deum & dominum, patri & filio consubstantialem & coæternum, id est, per omnia secundum substantiam quod patrem & filium, non eundem in persona quem patrem & filium. Nam sicut alia patris, & alia filij, sic nihilominus alia est persona spiritus sancti, diuinitas autem & gloria atque maiestas quæ pater & filij, eadem nihilominus est spiritus sancti. Et vt persona filij, & huius spiritus sancti proprietates, alijs quoque discernamus vocabulis, sicut filium verbum patris dicimus siue rationem, non vtique verbum affectiuum, neque affectatam rationem, sed substantiale verbum, & rationem sempiterne & substantialiter viuentem, sic spiritum sanctum dicimus patris, & filij charitatem, siue amorem, non vtique accidentalem charitatem, neque aduentitium amorem, sed substantialem charitatem, & æternæ constantiæ amorem. Qui amor quanti sit momenti, imò quantæ sit maiestatis, vt aliquatenus speculari mereamur, conferamus nunc in eodem genere vel specie creaturam eius participem, creaturæ quę eius particeps non est. Certè si de angelica specie duos conferas, alter diabolus, alter fortè sanctus Gabriel, aut gloriosus Michael est. Si de humano genere, verbi gratia, de apostolico sumas ordine, alter beatus Petrus apostolus, alter Iudas diabolus est. Attamen hoc solum interest, quod hic homo, vel hic angelus, huius amoris est particeps, ille autem homo, vel ille angelus non est eius particeps. Vterque ex maiestate verbi per quod factus est, hoc

est, hoc habet, vt sit rationalis, hoc solo, vt dictum est, differunt, quòd hic habet, & ille non ha-
bet communionem huius amoris. Claret itaq; etiam in isto proprietas operationis spiritus san-
cti, quia videlicet per verbum patris esse sumpsit, per spiritum verò sanctum, bene esse sumit
creatura rationalis.

Quòd procedens sit spiritus sanctus, & quòd filius quidem à deo processisse, hic autem à deo procedere rectè dicatur. CAPVT IIII.

Psal.103. HIc deus, hic spiritus sanctus, aliàs quidem mitti, vel emitti, vt supra meminimus, emitte spi-
ritum tuum, & creabuntur, aliàs autem procedere dicitur. Parum erat ad maiestatem vel
gloriam eius, quòd mitti dicebatur, nisi & procedere diceretur. Etenim sæpius persona inferior
mitti dicitur, & potest non sua voluntate venire vel ire qui mittitur. At verò spiritus sanctus in
persona sua dominus, mittente se non minor est, & sua gratia cùm mitteretur venire dignatus
est. Rectè igitur procedere, vel procedens dicitur, vt ipso verbo dominantis personæ dignitas
pariter & voluntas indicetur. Procedere autem vel procedentem hunc esse, non quilibet auctor,
non angelus aut propheta, sed ipse ore proprio deus & dominus noster Iesus Christus primus
dixit. Cùm venerit, inquit, paracletus quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à
patre procedit. Et notandum, quòd de seipso loquens præterito huius verbi tempore vsus est,
ego enim, inquiens, ex deo processi & veni. Itemq; alibi. Exiui à patre, & veni in mūdum, de isto
Iohan.15. autem non præterito, sed præsenti tempore dixit, qui à patre procedit. Etenim aliter ipse à deo
Iohan.8. processit, nascendo videlicet ante secula, de secreta substantia patris, vt cōderet mundum, quod
Iohan.16. semel factum est, siue assumēdo carnem, vt qui inuisibilis erat visibilis fieret, quod itidem semel
factum est. Aliter spiritus iste procedit, cum subiectæ creaturæ gratiam impendit, quod toties
fit, quoties viuificat ea, quæ mortua erant, & replet ea quæ vacua fuerant. Amplius autem atque
abundantius in illa beata vita, quam speramus, de diuina maiestate æterna processione procedit,
quomodo calor de substantia ignis, quia vt iam dictum est, ipse amor est, imò & torrens volupta-
tis, qui illic nunquàm deficit.

Quòd filius à patre solo processit nascendo, spiritus autem sanctus à patre procedat, & filio, & quòd in enuntiando nonnihil distantiæ sit, cum filius aliàs absolutè pater, aliàs pater meus dicit. CAPVT V.

Iohan.15. SEd & in hoc differt, quia filius de solo patre processit, videlicet nascendo, vt iam dictum est,
hic autem spiritus de patre filioque procedit. Nec enim quia sic dixit filius dei, spiritum ve-
ritatis, qui à patre procedit, cōsequitur, quòd non ab ipso etiam procedat filio, cum & hoc præ-
miserit ipse, quem ego mittam vobis à patre. Longe melius est, quod intelligi voluit, sic distin-
guendo, quem ego mittam vobis à patre spiritū veritatis, qui à patre procedit. Sciendū quippe,
quòd in nomine patris, aliàs quidem vna de tribus personis, aliàs autem sine distinctione perso-
narum, deus siue diuinitas debeat intelligi. Discretionis huius vis, si Euangelica ritè verba per-
pendas, in promptu est. Nam aliàs absolutè patrem, aliàs cum possessiuo pronomine, patrem
meum, pater meus, patris mei dicit ipse filius dei. Vbi sic patrem nominat procul dubio distin-
ctionem facit personarum, patris & filij, & quæ illic de semetipso loquitur, longè superexcellunt
Iohan.5. formam serui. Exempli gratia. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Item: Ego veni
Ibidem. in nomine patris mei. Et alibi. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Vbi autem abso-
Iohan.20. lutè dicit pater, non vnam personam, sed simul patris & filij & spiritus sancti, vnam vult intelligi
diuinitatem, & quæ illic de semetipso loquitur humiliora sunt, & formam serui non superemi-
nent. Verbi gratia. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquàm, sed vt co-
Iohan.14. gnoscat mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Item: Confi-
Matth.11. teor tibi pater domine cœli & terræ. Hoc animaduerso nullum mouet scrupulū, imò fidei con-
fert plurimum, quòd ita dixerit. Cum venerit paracletus, & cætera. Quid enim est, quòd cum
Iohan.15. dixisset, quem ego mittam vobis, addidit à patre, nisi vt intelligas quia quòd spiritum sanctum
mittit dei filius, non est ex humanæ naturę paupertate, sed ex diuinę sufficientia naturę? Et quid
est quòd à patre meo procedit, dixit, nisi quia non ab vna tantum persona, sed absque persona-
rum distinctione à diuina maiestate spiritus sanctus procedit?

De processione spiritus sancti, quia non de patre solo processerit, sed de patre & filio procedit. CAPVT VI.

IGitur filius de solo patre generatione processit inenarrabili, hic autem spiritus sanctus, de pa-
tre & filio processione procedit nihilominus ineffabili. Habemus tamen in hac nostræ pere-
grinationis paupertate, quasdam primitias intelligentiæ, vndè sciamus, eum non tantum de pa-
tre, sed & de filio procedere. Ecce enim scripturam sanctam legimus. Quid autem scripturam
sanctam

sanctam nisi verbum dei esse credimus? Planè multa sunt verba digesta calamo prophetarum, sed vnum est dei verbum vniuersitas scripturarum, verbum, inquam, vnum quod velut semen de legitimo viro suo deo fideles animæ conceperunt, & ore facundo parientes, signis quibusdam, id est, literis, vt nobis cognoscendum transmitterent, tradiderunt. Cum igitur scripturam sanctam legimus, verbum dei tractamus, filium dei per speculum & in ænigmate præ oculis habemus. Et reuera, si beneuoli lectores sumus, si beneuoli auditores lectioni assistimus, legendo vel audiendo accendimur, legendo vel audiendo ad amorem dei proficimur. Nonne ergo de scriptura sancta nobis amor dei processit? Quid autem est amor dei, nisi vt supra iam diximus, spiritus dei? Procedit donum ex patre, vt per scripturam intellectam cognoscamus filium patris, procedit nobis amor ex intelligentia scripturæ, vt amemus patrem filij, diligamus filium patris. Nonne ergo iam nobis etiam hoc modo spiritus sanctus ex patre filioque processit? Igitur quoniam, dum viuimus, solem illum in sua claritate fulgentem videre non possumus, saltem ex isto speculo colligere licet, quia de patre & filio procedit hic spiritus sanctus. His pro tempore & re, de adoranda maiestate spiritus sancti breuiter dictis, iam nunc in consideratione pulchri operis eius ipso duce pergendum est.

Quòd sacrarium huius spiritus sancti beata Maria dei patris sponsa fuerit, & ex ipsa fructus omnis extiterit, propter quem antiquæ ecclesiæ virum se fuisse, deus pater asserit.

CAPVT VII.

PRimoque sciendum, beatam virginem Mariam templum & sacrarium huius dei, & domini nostri spiritus sancti, sponsam esse vel fuisse dei patris, atque in ea completam esse causam, cur synagogam, id est, ecclesiam prioris populi, idem deus pater se adamasse, atque in coniugium assumpsisse, tam multis testetur scripturæ locis. Verbi gratia, cum in Ezechiele dicit. Quando nata es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis. Non pepercit oculus meus super te, vt facerem tibi vnum de his misertus tui, sed proiecta es super faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die qua nata es. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, & dixi tibi, cùm esses in sanguine tuo, viue. Dixi, inquam, tibi cùm esses in sanguine tuo, viue, multiplicatam quasi germen agri dedi te, & multiplicata es, & grandis effecta, & ingressa es, & peruenisti ad mundum muliebrem. Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda & confusione plena. Et transiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum, tempus amantium. Et expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum, ait dominus deus. Et facta es mihi, & laui te aqua, & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacinthino, & cinxi te byssino, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulum auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus. Hæc vtiq; dicendo, virum se factum profitetur synagogæ, quam de Aegypto eduxerit, conculcatam in sanguine peccati, & fanatici erroris, quo seruierat dijs Aegyptijs atque in monte Sina, cum ea pactum ingressus sit, & legalis scripturę ornamenta dederit. Nam quòd pactum inibi cum illa ingressus sit, claret, hoc modo narrāte scriptura. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, & ait. Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum. Multa eiusmodi sunt in scripturis propheticis, multis in locis, vbi virum siue maritum ecclesiæ siue synagogæ sese deus esse asseruit. Nunquid lætabunda aut ludicra leuitate, & non cum certæ rei pondere, hæc loquebatur, omnis sapientiæ pater deus, cuius est amor magnus & immensus, hic deus, hic spiritus sanctus? Absit hoc. Actu quippe vir esse intendebat rationalis creaturæ humanæ, id est, filium sibi ex ea generare, quod & facere iam incipiebat, cum hæc & hæc diceret, cum Moysen & prophetas mitteret. Electas nimirum, & probatę fidei de illa gente animas, vir deus complexibus suis, complexibus castis spiritualiter deus spiritus sanctus admittebat, & in impetu huius amoris sui, huius spiritus sancti, semen suum de secretis suis, verbum suum de profundo cordis sui incutiebat illis. Susceptum in anima fideli verbum veritatis, ora sibi prophetantia sumpta voce corpora laxabat, fidemque ab auditoribus exigebat. Vndè & apud Esaiam tales animæ dicunt. A timore tuo domine concepimus, & peperimus, spiritum salutis tuæ fecimus super terram. Rem veritatis non extenuet suspitio affectatæ similitudinis. Nam reuera quæcunque sancta, & veridica scriptura nobis, de amore dei, vel amante deo loquitur, tam vera, tamque constantia sunt, vt potius hæc nostra carnalia de quibus similitudines ducuntur, illis constantis veritatis quædam quasi vmbræ vel transitoriæ imagines sint. Verùm quia nobis qui de terra sumus, prius ista terrena in notitiam venerunt, idcirco istæ res, illæ autem rerum similitudines æstimantur, reuera autem illæ res, istę verò rerum similitudines sunt quæ & illis permanentibus transeunt.

Ezech. 16.

Exod. 24.

Esaiæ 26.

De beatitus

De beatitudine virginis Mariæ, & cur anterior ecclesia dei patris, posterior filij dei sponsa rectè intelligi ac dici debeat. CAPVT VIII.

IGitur, vt iam dicere cœperamus, beata virgo Maria sponsa dei patris erat, & causam pro qua gentis illius ecclesiam ille suam in scripturis coniugem dicebat, in ea perficere, id est, verbum suum quod modo iam dicto per corda & ora prophetarum vocale fecerat, per huius beatæ vir-
Iohan. 1. ginis vterum carnem fieri ante omnia secula proposuerat. Hoc facto, futurum erat, vt ipsum verbum caro factum, ipse deus dei filius, homo factus, sponsus vocaretur & esset, atque ad suscipiendas conscriptiones coniugij eius, omnis ecclesia, nō relicto patre (quem solum prius virum suum vocare consueuerat) conueniret. Sic autem beata virgo prioris ecclesiæ pars optima, dei patris sponsa esse meruit, vt exemplar quoque fuerit iunioris ecclesiæ sponsæ filij dei filij sui. Spiritus enim sanctus qui in vtero vel de vtero eius incarnationem operatus est vnigeniti filij dei, ipse de vtero vel per vterum ecclesiæ, per viuificum lauacrum gratiæ suæ multorum operaturus erat regenerationem filiorum dei. Vndè nobis suo loco plenius dicendum erit. Nec verò ab re ita distinguimus, vt præcedentem ecclesiam patris, sequentis filij sponsam esse dixerimus. Nam quem virum non cognouerat, eius coniunx synagoga dici vel esse nō poterat. Constat autem, quia dei filium illius temporis ecclesia non cognoscebat, nam excepto quòd paucissimis per propheticum spiritum reuelabatur, de cætero deus absconditus erat. Ergo quia in publico conuentu, in solenni religionis illius cultu non apparebat, neq; adhuc rex deus huic filio suo nuptias fecerat, nondum actu dei filius sponsus aut maritus erat. Pater autem deus quem solum & eundem vix synagoga nouerat, vir eius erat, & vt pro viro legitimo haberetur vehementi zelo exigebat. Verbi
Hiero. 3. gratia. Saltem, inquit, amodo voca me vir meus, dux virginitatis meæ tu es. Et multa his similia. Igitur iste vir erat. Tota autem talis viri vtilitas, totus fructus, omnis affectus, totus amor, tota
Gala. 4. virtus, ac generandi vis, quomodo vbi venit plenitudo temporis in iam dictam virginem se contulerit, ipsa quæ experta est melius nouit, nos autem audiuimus tantum verba æternæ mandata memoriæ, verba Gabrielis archangeli dicentis.

De conceptu beatæ Mariæ virginis per hunc amorem, id est, spiritum sanctum, dicente angelo, Lucæ primo: Spiritus sanctus superueniet in te, & cætera. CAPVT IX.

Lucæ 1. SPiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq́ue & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Verba, inquam, hæc nos audiuimus *tantum, illa autem* & prior audiuit, & auditu credens, continuò quod audierat experiri meruit. *Vbi enim bene credula* mentem suam & os suum aperuit, vt diceret. Ecce ancilla domini, fiat *mihi secundum verbum* tuum, mox iuxta dictum angeli hic spiritus sanctus superueniens in eam, per apertas fidei ianuas sese infudit. Quo autem sese infudit? Nimirum prius in sacrarium pudici pectoris, deinde in templum sacri & incorrupti vteri, in domum pectoris, vt prophetissam faceret, in vterum, vt matrem faceret. Nam hæc est prophetissa, de qua gratulabundus loquitur propheta sanctus
Esaiæ 8. Esaias. Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Num autem istum solum ad hanc prophetissam accessisse putamus, aut quomodo accedere potuerit miramur? Imò sanctos omnes prophetas, primumq́; Moysen ad hanc prophetissam accessisse non dubitamus. Omnes omnino ad illam conuenerunt, omnium enim & singulorum diuisiuę gratię, & particulares prophetiæ, in istam prophetissam simul conuenerunt, simul spiritu sancto superueniente concurrerunt. Et beatum se Esaias, imò beatos se omnes prophetæ sancti, non immerito crediderunt, quòd hoc modo ad istam prophetissam accessuros se esse nouerūt, quòd ad istud dei templum, ad istud spiritus sancti sacrarium quippiam verbi boni sese afferre cognouerunt. Neq; enim hæc beata virgo particularem vt singuli illorum verbi gratiam, sed vniuersam isto spiritu sancto superueniente suscepit ex eo verbi dei substantiam, & prophetissa singularis facta est, plenam spiritus sancti gratiam suscipiens, totum dei verbum, deum verum prius mente quam ventre suscipiens. Hoc dignè nuntius ille perpendens, talem, tamq́ue inauditam cunctis seculis præmiserat salutationem. Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Ad exponendam eius gratiæ magnitudinem parū fuerat dixisse. Spiritus sanctus superueniet in te, nisi addidisset, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Miro videlicet atque ineffabili modo, vt fortitudinem sustinere posset conceptus sui, virtus altissimi obumbrauit ei, virtus, inquam, altissimi, id est, idem ipse spiritus sanctus, spiritus amoris obumbrauit ei. Quid enim puella fragilis, non modo sexu, sed & conditione mortalitatis suscepit aut concepit, nisi validum verbum deum, validam substantiam verbi, de optima substantia patris dei, quem tremunt angeli? Etenim vel aspectum eius nulla valet ferre creatura, nisi hoc spiritu amoris præuenta sit, testante scriptura cùm dicit. Sicut
Psal. 47. fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Hæc autem virgo non vtcunq; aspectui

eius

eius præſentabatur, ſed de ſecretis paternis totum ſe inſerebat illi verbũ dei, verbum deus. Opportunè igitur obumbrabit illi virtus altiſsimi, virtus miraculorum potens, fœmineam ſubſtantiam deo verbo conciliare valens.

Quòd non ita ſuperuenerit ſpiritus ſanctus, vt pro ſemine ſit, nec ipſe qui conceptus eſt dici debeat ſpiritus ſancti filius. CAPVT X.

IDeoq́ue ait, & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Quia ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi, atque hoc modo fiet iſtud quod concipies & paries, filium, quæ virum non cognoſcis, ideo ſanctum quod naſcetur ex te, vocabitur filius dei. Num ergo vocabitur aut erit filius ſpiritus ſancti? Non vtiq;. Neque enim ſpiritus ſanctus ita ſuperueniet in te, vt pro ſemine ſit, aut vt de ſubſtantia ſit, eius caro verbi, aut filij quem concipis. Concipies enim de ſancto quidem ſpiritu, ſed non generante ſancto ſpiritu. Conceptus iſte ſpiritus ſancti non generatio, ſed operatio eſt. Caro de carne virginis, non de ipſa erit ſubſtantia ſancti ſpiritus. Et notandum, quòd non dixerit ſanctum vocabitur aut erit, neque erit dixit, ſed vocabitur filius dei quod naſcetur ex te. Quod enim virgo concepit iamdudum erat. Et antiqua eſſentia ſanctum erat, filius dei erat. Reſtabat hoc ſolum, vt vocaretur quod erat, & ipſa vocatione dum vocatur filius dei, manifeſtaretur nomen dei, quod nondum notum erat, non quo dicitur deus, ſed quo pater filij vocatur. Vocabitur, inquam, filius dei, quod iam eſt, nõ adoptione gratiæ, ſed proprietate naturæ. Item & illud notandum, quòd non dixit, qui naſcetur ex te ſanctus, ſed quod naſcetur ex te ſanctum. Etenim multi quidem ſancti, vel ſanctificati dicuntur, vnum autem eſt ſanctum, id eſt, ſanctitas qua ſancti omnes ſanctificantur. Hoc ſanctum eſt iſte ſanctus ſanctorum, quem non in delicto præuaricationis Adæ conceptum vel natum ſanctitas accidens ſanctificauit, ſed eſſentialiter ſanctum, virgo incorrupta de ſpiritu ſancto concepit. Sic igitur melius atq; præſtantius dictum eſt, vt dici debuit, quod enim naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Sed nec illud vacat, quod vocabuli poſitionẽ archangelus variauit. Nam paulo ante, & vocabis nomen eius Ieſum, hic autem & vocabitur, inquit, filius dei. Illic vocabis, hic autem vocabitur, dixit. Nihilominus & ad beatum Ioſeph, & vocabis, ait, nomen eius Ieſum. Etenim nomine Ieſu, quo plures æquiuocabantur, liberè ab ipſa vel ab Ioſeph vocari potuit, filius autem dei ſiue filius altiſsimi, vt vocaretur, reſeruandum erat Euangelicæ prædicationi. Vocabitur ergo, id eſt, inuocabitur ab omni ſeculo hoc nomine quod eſt filius dei, filius altiſsimi. Ecce hæc eſt illa noua creatura, ille nouus homo, de quo Apoſtolus. Primus, ait, homo de terra, terrenus, ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Item. Factus eſt primus homo Adam, in animam viuentem, nouiſsimus verò, in ſpiritum viuificantem. Proinde iam ad ſuperiora reuertamur, & in laudem dei patris, qui primum illum per omnipotentiam plaſmauit, in laudem ſpiritus ſancti, qui nouiſsimum iſtum pulchris digitis compoſuit, duos homines iſtos conferentes noua & vetera de theſauro eius proferamus.

Lucæ 1. Matth. 2. 1. Cor. 15.

De plaſmatione primi hominis terreni, & conceptione ſecundi huius cœleſtis, quanto iſta conceptio illa formatione dignior atque perfectior ſit. CAPVT XI.

FAciamus hominem, ait pater, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, vniuerſæq́ue creaturæ, omniq; reptili, quod mouetur in terra. Subinde ſequitur, & dicit ſcriptura. Formauit igitur dominus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitę, & factus eſt homo in animam viuentem. Hominem illum terrenum cum iſto cœleſti homine cõferentes, hoc primum in factura illius abeſſe perſpicimus, quòd terram ipſam, cuius de limo formaret eum, non benedixit deus. Ecce autem in iſta cœleſtis hominis factura noua, dicit archangelus, imò qui in archangelo loquitur ſpiritus ſanctus. Benedicta tu in mulieribus. Et Pſalmiſta per propheticam huc adductus gratiam, ſuccinit & dicit. Benedixiſti domine terram tuam. Amplius autem & in hoc terra iſta præpollet, quia terra domini eſt. Non enim illic dixit ſcriptura. Formauit igitur deus hominem de limo terræ ſuæ, ſed tantum de limo terræ, hic autem non tantum benedixiſti domine terram, ſed benedixiſti, ait, domine terram tuam, &c. Qualis enim illa, & qualis terra iſta? Terra illa nullo modo ſeminis dei perceptibilis, vtpote irrationabilis, inſenſibilis, inanimata, immobilis. Terra autem iſta animata, ſenſibilis, rationalis, & quod optimum eſt fidelis, & propter fidem ſpiritus ſancti, & ſeminis dei perceptibilis. Non ergo melior aut ſapientior eſt artifex ſpiritus ſanctus, quàm deus pater, licet iſte nouus Adam, qui de ſpiritus ſancti operatione conceptus eſt, melior atq; dignior illo ſit vetere Adam, quem fecit pater, ſed melior terra, melior & diuinæ rationi vicinior, à ſpiritu ſancto materia ſumpta eſt. Præterea non eadem hic atq; illic vtriuſq; figuli intentio. Illic nempe, intentio patris erat condere naturam, hic intentio ſpiritus ſancti facere gratiam. Igitur vt dicere cœpimus,

Gene. 1. Ibidem 2. Lucæ 1. Pſal. 84.

pimus. Faciamus, ait pater,hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Alio iam loco diximus,quia manifestè trinitas loquitur,dicendo,faciamus. Veruntamen proprium erat opus patris,facere,proprium opus filij,redimere,proprium spiritus sancti opus, illuminare,& ad similitudinem dei hominem producere. Faciamus ergo, ait, hominem. Dixit hoc, & continuò fecit hominem,veruntamen non vt proposuerat,dicendo. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,sic subiuncta quoque narratio explicat hominis facturam. Ait enim. Et creauit deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem dei creauit illũ. Non dixit. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam,non dixit, ad imaginẽ & similitudinem dei creauit illum,sed tantum ad imaginem suam creauit,ad imaginem dei creauit. Non ergo sic omnino, vt proposuerat deus facere hominem,narrat eadem scriptura factum esse hominem. Et rectè atque prouidè,nam illa vice,illo tempore non peruenit homo vsq; ad illam perfectionem. Factus est ad imaginem dei,quia factus est rationalis,non peruenit ad similitudinem dei,quia non imitatus est donum dei. Sed nunquid vitium eius,propter quòd à similitudine dei longius recessit, antiquum dei consilium vel propositum euacuare debuit? Memor igitur hic spiritus sanctus illius propositi,ecce venit ad partem suam operandam,ad facturam hominis perficiẽdam, vt perduceret hominem ad similitudinem dei, ad quam non peruenit homo, nisi participatione eius,
2.Cor.4. id est,spiritus sancti. Venit,inquã,ipsa similitudo, venit imago dei inuisibilis, & in illa beata virgine obuiauerunt sibi,in illa domo pudici pectoris se osculatæ sunt. Nam imago dei,vt Apostolus ait,ipse est filius dei,similitudo autem vtriusq; hic est,vnus spiritus patris & filij. Quapropter & illud notandum,quòd non dictum sit,faciamus hominem ad similitudinem & imaginem nostram,sed ad imaginem & similitudinem nostram. Filius quippe,sicut non est filius patris, & spiritus sancti,sed solius patris,sic non est imago patris,& spiritus sancti,sed tantum patris, & idcirco non rectè sic præposteraremus ad similitudinem & imaginem nostram, ad imaginẽ inquam, nostram,id est, patris & spiritus sancti. Spiritus verò sanctus, sicut est spiritus patris,& filij, sic & similitudo est patris & filij, & idcirco rectè sic dictum confirmamus, ad imaginem & similitudinem nostram,similitudinem,inquam,nostrã,id est,patris & filij. Conuenerunt igitur in beatam
Psal.84. virginem similitudo atque imago dei inuisibilis, & sicut in psalmo canimus. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Veritas quippe & iustitia secundum scripturarum auctoritatem,vera sunt nomina huius imaginis,id est,filij dei. Misericordia & pax pia sunt vocabula,huius similitudinis,id est,spiritus sancti. Itaque quod dictum est. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi,hoc repetitum est,dicendo. Iustitia & pax osculatæ sunt. Dicendo deinde, veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit,remouit impietatem blasphemiæ dicentis, quia Iesus ex Maria initium sumpsit. Etenim vnus, idemq; dei filius, secundum carnem quidem de terra ortus est, sed secundum diuinitatem prius de cœlo prospexit.

De consideratione operis huius spiritus sancti, cum testimonio prophetico, quod pater deus dicit: Eructauit cor meum verbum bonum, & cætera.

CAPVT XII.

Psal.44. QVomodo autem conuenerunt in illud sacrarium hic spiritus sanctus, & ille filius dei, nisi mittente patre, quemadmodum dicit in Dauid. Eructauit cor meum verbum bonum,dico
Gene.1. ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ,velociter scribentis? Neque enim tantummodo intelligendum est de creatione mundi, vbi pater verbum bonum eructabat,creando quippiam, & dicendo,fiat,præsertim cum in isto confestim addat. Speciosus forma præ filijs hominum,diffusa est gratia in labijs tuis, &c. Ergo hic quoque, imò hic maximè in vterum virginis, verbum bonum cor patris eructauit, & dixit ipse opera sua regi. Quomodo? Lingua,inquit, mea,id est, spiritus meus,reuera calamus scribæ velociter scribentis,verbum meum,verbum bonum, naturæ humanæ velociter inscripsit, & sic dixi opera mea regi, vt assumptum hominem nihil lateret, omnium quæcunq; feci,vt sciret facere omnia, quæcunq; ego facere sciui. Igitur qui dixit olim, faciamus hominem ad imaginem similitudinem nostram, eius spiritus hic facit hominẽ nouum, quem veraciter ipsam confiteamur esse imaginem, in quo plenariam non dubitemus inesse dei similitudinem. Et illic quidem dixit,& præsit piscibus maris,& volatilibus cœli,& bestijs, vniuersæque creaturæ, omnique reptili, quod mouetur in terra, hic autem dicit. Populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua deus in seculum seculi, virga directionis virga regni tui. Ergo illum præesse iussit piscibus,volucribus,& bestijs,videlicet dignitate rationis, istum autem populis,scilicet auctoritate diuinæ maiestatis. Cum enim dixisset, populi sub te cadent in corda inimicorum regis, licet hoc idem sit populi, qui inimici fuerant, te adorabunt, vera adoratione cordis,tamen ne quid deesset,saltem in proprietate vocis,continuò subiunxit. Sedes tua deus in seculum seculi. Deum vtique huc appellauit,qui tanto & multo amplius præesse debeat populis, quàm ille piscibus,volucribus,& bestijs.

Quòd dictum est: Masculum & fœminam creauit eos: hic autem, ipse tanquàm sponsus procedens de thalamo suo, quomodo illis, & quomodo illum benedixerit. CAPVT XIII.

ET illic dictum est. Masculum & fœminam creauit eos, benedixitque illis deus & ait. Crescite & multiplicamini. Masculum, inquit, & fœminam creauit eos. Multo hic honorificẽtius cùm dixisset, dico ego opera mea regi, speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, postmodum ei nuptias præparans, astitit, ait, regina à dextris tuis. Veruntamen adhuc secretius in ipso virginei ventris hospitio scire debemus quiddam factum longè pulchrius, lõgè dulcius, eo quod illic factum, dictumque est, masculum & fœminam creauit eos. Scriptum est enim alibi & de isto. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Quo etenim sponsus iste de thalamo suo, nisi de sacro intemeratæ virginis vtero processit? Scire ergo debemus, de deo & homine Christo, quia sanctus hic spiritus non quidem masculum & fœminam creauit eos, sed in vno vnius, eiusdemque personæ Christo, creatam hominis naturam coniunxit increato dei verbo. Et benedixit eis, & ait: Nimirum & hunc deum & hominem deus benedixit, oleo benedictionis vnxit, imò & in labijs eius omnimodæ gratiam benedictionis diffudit, quemadmodum dicit. Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Et subinde. Vnxit te ô deus deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Præ consortibus, inquam, tuis. Non enim quemadmodum consortes tui, qui postquam in delictis, vel peccatis concepti sunt, deinde per gratiam miseratoris diuisiua singuli percipiunt dona benedictionis, non, inquam, sic tu, sed in ipsa conceptione plenitudinem possides totius benedictionis, vt de tua plenitudine accipiant omnes consortes, vel participes tui. Et ad quid illis benedixit? Ad hoc nimirum, vt crescerent & multiplicarentur. Sic enim dixit. Crescite & multiplicamini. Et illa quidem benedictio, quantum quidem ex deo, irrita fieri non potuit, quantum autem ex homine, penè irrita facta est, ita vt melius nobis esset, si non fuissemus nati, si non creuissent homines, & non fuissent multiplicati nisi subuenisset, benedictionem repetendo auctor benedictionis. Huic autem ad quid deus benedixit? Ad quid illum vnxit oleo lætitiæ præ participibus suis? Nimirum, vt & ipse cresceret, & multiplicaretur, cresceret in persona sua, quia erat minutus paulo minus ab angelis, proficeretque vsque ad dexteram maiestatis in excelsis, & omnia subijcerentur illi, multiplicaretur in filijs suis, imò fratribus suis & cohæredibus, filijs dei, filijs adoptionis. Ad hoc benedixit huic benedictione regali, benedictione sacerdotali. Omnes quippe, qui eius benedictione creuerũt & multiplicati sunt, reges sunt, sacerdotes sunt, vndè & gratias agentes dicunt. Et fecisti nos deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. In istis ratum veraciter permanet illud, quod subiungitur benedictionis edictum. Et replete terram & subijcite eam. Subijciunt enim terrenitatem suam, & dominantur bestijs, id est, bestialibus suis, subditorumque sibi hominum vitijs.

Gene. 1. Psal. 18. Psal. 44. Hebr. 1. Psal. 8. Apoc. 5.

Quòd homo vterque & primus ille & secundus iste formatus sit de limo terræ, & quid magis in isto non solum venerabile, sed & mirabile, & quòd causa non sit, cur verbum vel hic spiritus sanctus vterum fœmineum debeat horrere. CAPVT XIIII.

FOrmauit igitur dominus deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ, & factus est homo, subauditur ille primus, in animam viuentem, iste verò nouissimus in spiritum viuificantem. Hoc nimirum tam de isto nouissimo, quàm de illo primo veraciter prædicatur, quòd tam iustum, quàm illum formauit dominus deus de limo terræ. Cæterùm in omni multitudine filiorum hominum non fuit, nec est, nec erit, de quo idipsum eodem modo veraciter prædicari possit. Nam omnes quidem homines formantur de limo terræ, sed longè alio modo, alio ordine, id est, nõ nouo opere, sed vsu naturæ. Ambos istos formauit dominus deus de limo terræ, sed illum quidem dominus de limo terræ insensibilis & inanimatæ, istum autem spiritus sanctus de limo terræ, sed animatæ, id est, de humore carnis virgineæ sua formauit operatione. Et illum quidem absq; patre & matre, istum autẽ de matre sine patre. Vtraque formatio mirabilis. Veruntamen contra argumentatores hæreticæ temeritatis dicentes, quomodo de virgine homo formari vel nasci potuit, nec tamen dicentes, quomodo de limo terræ primus homo formari potuit, istam quidem mirabilem, sed illam dicere non dubitamus mirabiliorem. Mirabilius quippe est, de terra inanimata hominem fieri, quàm de carne fœminæ, licet virginea, hominem concipi aut nasci. Ergo ista quidem formatio venerabilior, sed illa mirabilior. Cæterùm, si ad magnitudinem dignationis respicias, nihil mirabilius inter omnia quę facta sunt, siue in cœlo, siue in terra, quàm id, quòd deus dignatus est concipi vel nasci de fœmina. Nec enim adeò miramur, quòd omnipotens virgini cõceptum vel partum dare potuit, mirari autem multo maximè simul & venerari debemus, quia tantus hoc voluit, quia fœmineum deus dei filius, deus dei spiritus vterum non horruit. Non horruit, inquam, verbum dei, verbum deus, quin fœmineæ

 carnis

carnis humori, quasi coagulum se commisceret, non horruit spiritus dei, spiritus deus, quin admotis omnibus digitis suis, corporis humani vasculum de illa substantia studiosus figulus perficeret. Attamen si ad rationem attendas, quæ causa erat, vt creaturam suam horreret diuinitas? Tu enim quisquis tale quid perhorrescis, perpende ipsum horrorem tuum, vtrum ex sensu, an ex ratione sit. Differt enim vtrum ex sensu, an ex ratione sit horror, à quo quippiam patiaris. Denique in multis sensus magis horrescit id, quod rationis iudicio præcellit. Verbi gratia. Serpentem magis quàm lapidem tangere perhorrescis. Sed rursus iudicio serpentem lapidi præferre non dubitabis, videlicet eo quòd lapis insensibile & inanimatũ, serpens autem animatum & sensibile corpus sit. At verò deus nullis sensibus fungitur, deus dei filius, non sensu, sed ratione agit, imò ipse sempiterna ratio est. Sed si ritè perpendas, horror tuus quem super fœminea natura pateris, magis ex sensu, quàm ex ratione descendit. Igitur nihil erat propter quod creaturam suam, id est, naturam fœmineam abhorreret dei filius, præsertim quam illi preparasset, quamq; ab omni corruptione immunem conseruaret hic sanctus dei spiritus, qui, vt iam dictum est, totus in ratione est, & nullis subiacet sensibus impassibilis deus.

Quòd dictum est: Speciosus forma præ filijs hominum, & quòd primus homo tantum, formatus, hic autem & forma & formatus rectè dicatur.

CAPVT XV.

TAndem formatum istum ab illo formato discernimus, non tantum in eo, quòd istum spiritus sanctus de virginea carne, illum autem formauit dominus deus de limo terræ, verum & ipsa formationis dictione. Dicimus nanque, quia formatus ille, formatus tantum, hic autem formatus, & ipsa forma est. Quod vt manifestius fiat, diffinitè oportet dici, quid sit formatũ, & quid solummodo forma. Formatum id quod constat ex materia simul & forma, simpliciter verò forma, dicitur forma carens materia. Tale autem nihil est, præter vnum deum. Solus quippe ille est forma carens materia. Neque enim ex vlla consistit materia, quippe qui creatus vel factus non est, vndè & nullis accidentibus subiacet, & incommutabilis est. Cætera formata sunt, id est, ex materia, formaque consistunt, vt verbi gratia, statua. Consistit enim ex materia fortè ærea vel lapidea, & forma, quamcunque artifex voluit, scilicet hominis, equi, aut cæterorum cuiuslibet generis. Sed nec ipsum es simpliciter forma est, cõsistit enim ex materia sua, id est, terra. Terra quoque formata est, & non simpliciter forma. Dicitur enim terra quòd sit grauis & sicca. Hoc ergo formatum & forma differt, quòd forma simplex solus deus est, qui formatus non est, formata verò cætera, quorum sine dubio potissimum homo est. Nemini quippe dubium quia formatus est, & quia materia eius terra est. At verò primus ille Adam homo tãtum, hic autem secundus & deus & homo est. Igitur formatus ille vti ante proposuimus formatus tantum, hic autem formatus & ipsa forma, vndè & formosus vel speciosus rectè dicitur, speciosus, inquam, forma præ filijs
Psal.44. hominum. Pulcherrimum hoc atque pijssimum huius spiritus sancti opus est, quòd interuentu amoris æterni, qui ipse est, formam domini, formato coniunxit homini, coniunctione sempiterna, coniunctione indissociabili, ita vt forma & formatus vnus sit formosus, vnius personę speciosus deus & homo Iesus Christus.

Quòd in eo quoque distantia sit, quia in faciem illius primi inspirauit deus spiraculum vitæ, in isto autem totus requiescit spiritus vitæ, spiritus gratiæ.

CAPVT XVI.

Gene.2. ET inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ. Hoc de illo simpliciter intelligatur, quia cum formatum esset corpus de limo terræ, tunc demum inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, id est, creatam indidit illi substantiam viuentis animæ. Hoc etenim astruit scriptura continuò subiungens, & factus est homo in animam viuentem. Cæterùm, de isto dignius atque diuinius intelligi oportet, quia inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, id est, inspirauit in faciem eius spiritum vitæ, spiritus sanctus plastes eius, opifex munditiæ eius, vt requiesceret in eo statione æterna permansurus. Hic enim erat ille flos eius, illa requies eius, quem ipse sibi prophetica veritate
Esaiæ 11. pollicebatur. Esaia dicente: Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Quàm autẽ in faciem eius inspirauit hoc spiraculum vitæ? Nimirum in substantiam rationalis animæ. Neque enim dubium cuiquam licet esse, qui totum hominem, id est, corpus & animam fecerit spiritus sanctus, totum, inquam, hominem assumpserit verbum dei, verbum deus. Non iuxta quosdam hæreticos, verbum in carne pro anima fuit, neque iuxta alios nimium brutos animam irrationalem & brutam assumpsit, sed veram carnem & animam rationalem, totum hominem verum, deus verus assumpsit, quia videlicet totus in anima & corpore perierat homo, & idcirco totum, id est,

anima & corpus à redemptore suscipi oportebat. In illam faciem, in illam gloriosæ animæ rationem totus spirauit spiritus iste, creaturamque creatori, substantiam creatam deo increato condignam sua fecit plenitudine, id est, sapientia maturam, intellectu dilatatam, consilio prouidam, fortitudine cõstantem, scientia disertam, pietate mitem, sancto timore humilem. Non enim verbum deus hoc indigebat, vt spiritu sancto repleretur, quippe de quo æquè vt de patre deo procedit idem spiritus sanctus, sed anima creata nostræ inopis naturæ creatura cum carne sua hoc opus habebat, vt acciperet hunc spiritum, quem & accepit non ad mensuram, vt testatur Iohannes dicendo. Non enim ad mensuram dat deus spiritum, sed totam, vt iam dictum est, septiformem spiritus gratiam, vndè & factus est homo in spiritum viuificantem. Iohan.3. 1.Cor.15.

De comparatione dictionum, quibus dictum est: Factus est primus homo in animam viuentem, nouissimus in spiritum viuificantem. CAPVT XVII.

CONferamus hanc quoq; apostolicæ diffinitionis partem, qua dicit in spiritum viuificantem, 1.Cor.15. cùm illa vetustiore qua dictum est in animam viuentem. Veraciter in ista plenitudine diuitiarum, in illa tenuitas inopiæ est. Cum enim dicit in animam viuentem, subaudiendum est, & non viuificare valentem. Nam reuera noster ille parens sic factus est homo viuens, vt naturaliter posset traducere semen ad propagandam sobolem, verùm in potestate non habuit, vel ipsi semini suo dare animam viuentem, vel iam viuenti animæ sobolis suæ gratiam conferre spiritualem. At verò isto præcursore suo Iohanne prior, ac per hoc sine dubio sua propria carne antiquior sic factus est, vt nihil secundum animalem hominem generaturus, ab illo in carne generatos prius siue posterius, viuificaret in spiritu, quemadmodum idem præcursor eius testatur, & de plenitudine inquiens eius, nos omnes accepimus. Nam & antequàm homo fieret gratiam prophetalem, Iohan.8. & postquam homo factus est, acceperunt prophetæ de plenitudine eius in hoc eodem spiritu peccatorum remissionem. Igitur longè minus est in animam viuentem, longè altius in spiritum viuificantem. Quamuis autem & post illum apostoli atque apostolici viri catholici episcopi atq; orthodoxi presbyteri, prædicando, baptizando viuificent, vnus tamen & solus hic homo factus est in spiritum viuificantem. Neque enim nos aut priores nostri de plenitudine accepimus apostolorum, sed de ista plenitudine eius, de qua apostoli & prophetæ acceperũt. Nihil quippe nobis aut sibimetipsis, sine illo facere potuerunt. Cœpto sequamur ordine operationem spiritus Roma.5. sancti, in isto homine cœlesti, formam eius aspiciendo in illo terreno, quam & Apostolus breuiter præostendit, dicendo, qui est forma futuri.

Quòd illum quidem deus in paradiso voluptatis posuit: in isto autem, quod est mirabilius, quendam paradisum sanctus spiritus contulit, & fluuium inde doctrinæ euangelicæ produxit. CAPVT XVIII.

PLantauerat autem dominus deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat. Produxitque dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad Gene.2. vescendum suaue, lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Reuera & antequam flos iste de virga stirpis Iesse ascenderet, plantauerat idem dominus, idem deus spiritus sanctus, paradisum voluptatis spiritualem, & in eo omne lignum pulchrum visu, & suaue ad vescendum, sed super nullum lignorum omnium potuerat requiescere. Paradisus quippe sanctorum antiquorum patriarcharum & prophetarũ erat ecclesia, & in ea pulchrum lignum Abraham, pulchrum lignum Isaac, pulchrum lignum Iacob, pulchra & suauia ligna cæteri patres sancti & iusti, quorum fidei fructus hodie quoq; legentibus ad vescendum, id est, imitandum valde suauis est. Et super talium flores lignorum aliquando hic spiritus domini residebat, sed, vt iam dictum est, super nullum istorum requiescere poterat. Plantauerat, inquam, dominus huiusmodi paradisum voluptatis ab initio, id est, à primo electo. Primus quippe electus, prima huius paradisi fuit plantatio. Et illum quidem hominem posuit dominus deus in locali paradiso, hunc autem paradisum spiritualem, quod mirabile est, posuit spiritus sanctus in homine isto. Attamen cui mirum hoc videbitur, ritè perpendenti amplitudinem animæ eius? Nec enim paruæ amplitudinis est anima, in qua plenitudo diuinitatis inhabitat. Igitur, vt verius dicam, ipsa Colos.2. talis anima paradisus delitiarum dei facta est, totum intra se plantatum continens paradisum scripturarum, lignum etiam vitæ in medio paradisi, id est, ipsam verbi æterni substantiam in medio suo, lignum quoque scientiæ boni & mali, id est, tentationes ex nobis susceptæ infirmitatis. Nam quia per illud lignum primus homo tentatus & victus est, rectè illo infirmitas humana intelligitur, per quam iste tentatus fidelis inuentus est, tentatus, inquam, per omnia pro similitudine absque peccato, vt qui iam nouerat per scientiam, cognosceret etiam experimento figmentum nostrum, sciret expertus reprobare malum & eligere bonum. Veruntamen & secundum quendam modum, istum quoq; posuit in paradiso, factum scilicet ministrum circuncisionis, vt opera spiri- Hebr.4. tus in illo paternæ legis horto operaretur. Fluuius qui nobis de paradiso isto egreditur, euange- Esaiæ 7.

lica

lica doctrina est. Huius doctrinæ fluuius quatuor capitibus, id est, quatuor euangelijs nobis di-
stinguitur, siue quatuor sacramentis Christi principalibus, id est, incarnatione, passione, resurre-
ctione, & ascensione eius, quorum fide & confessione, vniuersus per baptismum irrigatur orbis.

Quomodo istum spiritus sanctus iterata positione in paradiso posuit, & quomodo tentatus iste tentatorem, qui primum hominem vicerat, vicit. CAPVT XIX.

Géne.2. TVlit ergo dominus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodi-
ret illum. Iam hoc dictũ fuerat, quia plantauerat dominus deus paradisum voluptatis ab ini-
tio, in quo posuerat hominem quem formauerat. Num ergo bis ille positus fuit in illo paradiso?
Non vtiq; terrenus ille homo bis positus fuit, sed hic cœlestis homo in spirituali paradiso iterata
positus est positione spiritus sancti. Cum enim iam illum posuisset, illa quam diximus positione
Lucæ 3. incarnationis, posuit illum idem iste spiritus positione iniunctæ prædicationis. Cuius videlicet
secundæ positionis hic modus est. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu
baptizato & orante apertum est cœlũ & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut colum-
Ibidem 4. ba in ipsum. Ac deinceps. Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est ab Iordane, & agebatur
à spiritu in desertum. Hic positionis modus & secundum præscriptam literam, & secundum rem
præsentem, à priore differt. Dictũ quippe est prius, quia posuit in paradiso hominem, quem for-
mauerat, & nihil additum est, post verò vbi pręmissum est, tulit ergo dominus deus hominem, &
posuit eum in paradiso voluptatis, additur, vt operaretur & custodiret illum. Sic nimirum prima
positione, qua posuit hunc cœlestem hominem sanctus iste spiritus in paradiso suo, prima, inquã,
positione incarnationis vsque ad annum tricesimum tacetur de omni conuentione cuiusquam
Lucæ 4. operis, hac autem iterata positione sic ipse fecit, & dixit. Regressus est in virtute spiritus in Gali-
læam, & venit Nazareth, & intrauit secundum consuetudinem suam synagogam, die sabbati, &
Esaiæ 61. surrexit legere, & traditus est illi liber Esaiæ prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit locum, vbi
scriptum erat. Spiritus domini super me, propter quod vnxerit me, euangelizare pauperibus mi-
sit me, sanare contritos corde, & prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere con-
fractos in remissionem, prædicare annum domini acceptum, & diem retributionis. Et cum pli-
cuisset librum, reddidit ministro & sedit. Et omniũ in synagoga oculi erant intendentes in eum.
Cœpit autem dicere ad illos. Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Tulit ergo
veraciter dominus deus, tulit dominus & deus spiritus sanctus hominem suum, hominem cœle-
stem & nouum, & posuit eum in paradiso voluptatis suæ, in paradiso ecclesiæ, iam non qualem-
cunque paradisum, sed paradisum delitiosæ habitationis suæ, ex eodem tempore, vt operare-
tur & custodiret illum, operaretur, inquam, secundum columbinam ipsius spiritus sancti simpli-
citatem, custodiret contra serpentinam diaboli calliditatem. Etenim hoc maximè ex aduerso re-
spondet, quòd ad illum terrenum hominem, diabolus in serpente dimissus est, super illum cœle-
stem hic spiritus sanctus in specie columbæ emissus est. Vndè & ille per illum serpentem in ten-
Matth.4. tationem incidit, iste per columbam. i. per istum spiritũ pietatis tentatorem vicit. Cùm enim ab
Lucæ 4. isto spiritu actus in desertum homo iste ieiunando quadraginta diebus & quadraginta noctibus,
Marc.1. & nihil manducando, illius hominis gula naturali esurie vapularet, dixit illi diabolus, ille serpens
Deut.8. antiquus. Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. Respondit ille, quod hæc columba mitis, hic
spiritus sanctus innuit, quod columbina scriptura sancta voce præmonuit. Non in solo pane vi-
uit homo, sed in omni verbo quod procedit ab ore dei. Sic incontinentis gulæ dedecus, conti-
nentiæ pulchritudinem superinduit, & sic columba cum serpente miro certamine, simplicitate
malitiosum elusit, paulatim deinde ad profectum deducens hominem, donec perfecta obedien-
tia totum conculcaret & contereret caput atq; corpus serpentis. Sed iam ipsam columbam ma-
ximè sermo intendat, cui maximè hæc nostri opusculi dicata est pars.

Cur secundo super illum hic spiritus venit, cur per columbam magis quàm per aliam speciem illum designare voluit. CAPVT XX.

PRimo quærimus, quæ fuerit causa, vt super istum hominem suum, veniret spiritus sanctus, nõ
quomodocunq;, sed sicut columba? Et à quo conuenientius quęrimus quam ab eo, qui vidit,
& illo viso testimonium perhibuit, quia hic est filius dei. Ait enim. Et ego nesciebam eum. Sed vt
manifestaretur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Item. Et ego nesciebam eum. Sed
qui misit me baptizare in aqua, ille dixit. Super quem videris spiritum descendentem, & manen-
Iohan.1. tem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Ergo Iohannes cum quærebat, & scire vole-
bat, quem secundũ faciem non sciebat, & scire volens altis profundi desiderij suspirijs cœlũ pul-
sabat, vt sibi manifestaretur ille, quem venisse in spiritu sciebat, in facie non cognoscebat. Neque
enim ille testimonio quęritando sese ingerebat. Apud se latebat, semetipsum nõ clarificabat, hu-
militatis exemplũ omnibus præbẽs, quod Apostolus suis, vtiliter prædicaret, dicẽs. Nec quisquã
sumat sibi honorem, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum cla-
rificauit

rificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu, & cætera. Igitur non vt esset Christus, id est, non vt tunc primùm vngeretur, qui in primordio suæ conceptionis plenariè fuerat vnctus, sed vt manifestaretur in Israel, qui esset Christus, idcirco super vnctum venit vnctio eius, venit visibili specie, super Christum ipse spiritus eius. Verùm itidem per aliam speciem manifestare illum poterat idem spiritus. Quare ergo super ipsum apparuit sicut columba, magis quàm sicut ignis aut flamma? Ad quod dicendum, quia illo vel illo tali indicio, quilibet mediocriter vnctus, dignè manifestari poterat, id est, in quo non principalis, sed plebeia, in quo particularis dari significaretur gratia, & non ipsa inhabitare gratiæ vniuersitas. Hic autem ille manifestandus erat, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat. Tale igitur pro manifestatione eius dandum erat signum, quali nunquam ante vel post designari decuit quenquam sanctorum. Quid enim columba? Vtique quiddam totum, caput & membra, corpus integrum. Hoc ergo significabat, quia in isto singulariter vncto tota plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, corporaliter, inquam, id est, sicut integro corpore columba super eum, & in ipso manens apparebat, nulla corporis parte mutilata columba, nullam septiformis spiritus gratiam, magno huic sacerdoti deesse significat, vndè & adoptionis pater, & omnium filiorum dei summus princeps, & magnus est pontifex. Deniq; Matthæus regno, Lucas maximè intendit eius sacerdotio, cuius videlicet sacerdotis magni generationem sanctam conceptionemq́; sancti spiritus operatione celebratam, de qua pro posse diximus, ore sacro vitulus disertus denarrat. Quapropter & illud notandum, quia quod Matthæus non fecit, hic in generatione scribenda sursum ascendit, totam contexens generationem optatiuam, quæ ministerij sacerdotalis est. Etenim sacerdotis huius non erat secundum carnem gignere, sed secundum spiritum sanctificare. Itaque cum Matthæus genituram carnis penè in directum descendendo deduxerit, hic, ne vno quidem gradu carnalis genituræ sursum ascendēdo verbum tetigit, sed sic incipiendo, vt putabatur filius Ioseph, continuò subiunxit. Qui fuit Heli, subauditur filius optatiuus. Nam secundum carnem non Heli, sed Iacob fuerat pater eius. Post hoc initium nusquam vsus verbo, quo vtitur Matthæus, id est, genuit, non carnalem hominis, sed spiritualem sacerdotis generationem sese intendere satis ostendit. Hebr. 4. Coloss. 2.

De singularum proprietatibus gratiarum, quas omnes in eum contulit, scilicet, sapientiæ, intellectus, & cætera.

CAPVT XXI.

Actibus subsequentibus singularum discernere proprietates gratiarum, operæprecium est, scilicet sapientiæ, intellectus, consilij, fortitudinis, scientiæ, pietatis, timoris. Nimirum illud sapientiæ magis proprium est, quòd statim in desertum actus ab eodem spiritu, cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, antiquas tentatoris admissi vicit fraudes peccatum fugiens, quæ summa sapientia est. Habet tamen hic locus nonnihil de proprio scientiæ, videlicet quòd responsa sua de scripturarum thesauro sumit, ac dicit. Scriptum est, quia non pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei. Scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Scriptum est: Non tentabis dominum deum tuum. Intellectus est, quod cū traditus esset ei liber Esaiæ prophetæ, & inuenisset scriptū. Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, hodie, inquit, impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Cum enim hæc dicit, spiritualem vtique spiritualiter contritorum sanationem spiritualem, spiritualiter captiuorum remissionem spiritualem, spiritualiter cæcorum visum spiritualem, spiritualiter confractorum dimissionem intelligit, atq; intelligi vult. Porro absconditi consilij, quędam oculos vel aures habentibus signa profert, cū dicit. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus & mēsibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarū missus est Helias, nisi in Sarepta Sidoniorum ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Helisęo propheta, & nemo eorum mundatus, nisi Naaman Syrus. Hæc enim cum dicit, veraciter illud consilij se apud se habere innuit, scilicet vt superbientibus Iudæis clauso misericordiæ cœlo, cunctā legalis ac propheticæ gratiæ pluuiam, ad gentes cōmigrare faciat, & lepra peccati illorū non curata, leprā gentiū mundare properet, lauacro septemplici .i. omnimoda spiritus septiformis gratia. Fortitudinis primus est actus, vbi cum eiecissent illum extra ciuitatem, & duxissent illum vsq; ad supercilium mōtis, supra quē ciuitas illorum erat ędificata, vt pręcipitarēt eum, ipse transiens per mediū illorum ibat, maius vtiq; fortitudinis opus in hoc ipso significās. Quod est illud? Nimirū quia tandē illum post multas persecutiones in infernum pręcipitatū esse volētibus, ipse de morte ad vitam, siue per mortem in gloriam suam transiens, ecce per medium illorum iuit, per mediū illorū persequentium, & non videntium, ad credentes & illuminatas gentes transiuit. Amplius autē fortitudinis erat, quod ex pręsentia eius torquebantur, & tormenta sua confitebantur dæmonia, dicentia. Sine, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scimus quis sis, sanctus dei. Esaiæ 11. Matth. 4. Marci. 1. Lucæ 4. Deute. 8. Deut. 6. 10. Esaiæ 61. Lucæ 4. 3. Reg. 17. 4. Reg. 5. Lucæ 4.

At ille increpans non sinebat ea loqui, dicens cuipiam illorum, obmutesce & exi. Quantæ fortitudinis hoc esset initium vel signum, ipse quodam loco sic parcè innuit. Cum fortis armatus cu-
Lucæ 11. stodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus cōfidebat, & spolia eius distribuet. Scientiæ illud erat, quod iam supra tetigimus, quia tā promptè tam conuenienter pro re & tempore, semper vbiq; sumpta de omnibus scripturis proferebat testimonia, vt mirantes dicerent aduersarij. Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Pietatis illud esse nemo qui nesciat, quod intelligi vult huiuscemo-
Iohan.7. di parabolas, dicendo. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in la-
Lucæ 10. trones. Item, Iratus paterfamilias, quia fecerat cœnam magnam, & omnes qui vocati erant, cœ-
Matth.22. Lucæ 14. perunt simul excusare, dixit seruo suo. Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debi-
Lucæ 15. les, cæcos & claudos introduc huc. Item: Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nónne dimittit nonagintanouem in deserto & vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat illam? Et cum inuenerit illam, imponit in humeros suos gaudens. Item: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri. Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Item: Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius, & reliqua. Hæc denique veneranda pietatis insignia sunt, quòd videlicet Samaritanus misericordia motus super illum, qui incidit in latrones, appropinquauit & alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum, & imponens in iumentum suum, duxit in stabulum, curam illius agens. Itemque alibi. Quòd misericordia motus, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eū, qui per pœnitentiam est reuersus, suomet iudicio, iam non dignus vocari filius, & occidit ei vitulum saginatum, dicens, manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est. Quòd pastor bonus ouem, quæ errauerat requisitam, & inuentam, in humeros suos gaudens imposuit, quòd iuxta exemplū villici iniquitatis, quem laudauit dominus, quia prudenter fecisset, nobis agendum censuit, facite, inquiens, vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Illud tandem sancti & venerandi timoris est, quòd non iactabundo contemptu mortis
Marci.14. sese offert, sed pauens & tædium patiens positis genibus orat. Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, transfer calicem hunc à me, eodemq; timore reuerendo multum submissus, sed non, inquit, quòd ego volo sed quòd tu. Amplius autem in eo veri & perfecti est insigne timoris, quòd apparuit illi angelus de cœlo confortans eum, & factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Videlicet futuris martyribus, dare illum decebat exemplum vtile, vt non præsumerent de virtute tolerantiæ, sed soliciti pauerent in humilitate patientiæ.

De septem naturalibus columbæ virtutibus, quomodo per singulas illarum singulæ virtutes vel gratiæ significentur, & quibus modis easdem columbæ virtutes spiritualiter in suis actibus Christus habeat. CAPVT XXII.

IGitur totus super illū requieuit septiformis gratię spiritus, secundū signū quo id ipsum manifestaretur. i. secundum columbę integrum corpus. Quapropter nec illud prætereundum, quia volucris huiusce, scilicet columbę natura fungitur septem suis virtutibus, quadā similitudine congruentibus septē huius spiritus sancti gratijs, quas diximus. Primo, sedet enim super riuos aquarum, vt accipitrem (cōspecta eius vmbra) velociter effugiat. Secundo, nihil viuum comedit. Tertio pullos alienos nutrit. Quarto in foraminibus petræ nidificat. Quinto grana candidiora colligit. Sexto, felle caret. Septimo, gemitū pro cantu habet. Deinde in eo, quod iuxta fluēta residēs accipitrem pręcauet, sapientię, in eo quod pullos educat alienos, consilij, in eo quod in foraminibus petrę nidificat, fortitudinis, in eo quod grana cādidiora colligit, scientię, in eo ꝙ felle caret, pietatis, in eo ꝙ gemitū pro cantu habet, timoris quędam imago est. Sedet enim iste spiritus sanctus, imo is in quo est spiritus sanctus, maximè hic totius plenitudinis eius possessor dominus noster, iuxta plenissima sedit fluenta scripturarū, cunctas antiqui hostis pręuidens, & potenter pręcauens tentationes, quod sapiētiæ est. Nihil viuū comedit. i. neminem vnquā iustū cōdemnauit, aut certè neminē malè viuum. i. concupiscentijs, & vitijs militantē sibimet per acceptionem personarum, concorporauit, quod intellectus est. Alienos pullos nutrit. i. gentes abactis Iudæis nutriendos recipit, qui eramus alieni à testamento dei, quod incomprehensibilis & inuestigabilis cōsilij est. In petra nidificat, quo serpēs accedere nō possit. i. in vulneribus passionis suę spē suorum collocat. Vndè diabolus rapere non possit, quod fortitudinis est. Grana candidiora. i. luci-diores de aceruo scripturarum, in omni sermone suo sententias congerit, quod scientię est. Felle caruit, id est, mala pro malis, vel maledictum pro maledicto, nō reddidit, quinetiam pro interfectoribus suis exorauit, dicendo. Pater dimitte illis, nesciunt enim quid faciunt, quod pietatis est.
Lucæ 23. Gemitum pro cantu habuit, id est, gemitibus inenarrabilibus, & vt ait Apostolus. Cum clamore
Hebr.5. valido & multis lachrymis pro nobis exorans, obediens fuit vsq; ad mortem, quod timoris est.

Quòd

Quòd huius rei signum fuerit ipsa columba, quàm firmiter teneat ecclesia, videlicet quia hic est qui baptizat. CAPVT XXIII.

CVius tandem rei signum, vel manifestatio, illa talis species erat? Nimirum sacerdotis singularis, & Baptistæ vnici domini nostri signum hoc erat, in eo quod baptizat. Sic enim dictū est. Iohan. 1. Super quem videris spiritum descendentem, sicut columbam, & manentem in eo, hic est qui baptizat. Non dictum est, hic est filius dei, siue hic est Christus, quamuis & hoc veraciter dici potuisset, sed hic est, qui baptizat. Ergo Baptista Iohannes, Baptistam quærebat, baptismum suspirabat, id est, hunc effectū, hanc vtilitatē intendebat, ob quam venisse gaudebat, Christum videre, videndumq; indicare sitiebat, vt ille in spiritu sancto baptizaret, id est, peccata mundi tolleret. Totus quippe mundus in sordibus, omnis homo immundus erat, & illotus. Non sola gentilitas sanguinis fluxu sordebat, sed & synagoge omnes iustitias, spiritus iste sanctus, per prophetas Esaiæ 64. panno menstruatæ similes esse censebat. Quid ergo, inquis, Abraham? An non saltem ille mundus fuerat, dicente scriptura. Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam? Non vtiq; Genes. 15. iam propter iustitiam illam mundus fuerat, sed propter iustitiam illam istum emūdatorem, promissione accepta sperare meruerat. Idcirco donec veniret iste qui baptizat, ille & omnis posteritas eius, verbo promissionis tantummodo catechizata, foris expectabat, cœlesti ecclesię, nōdum in visione dei communicabat. Quid ipse Iohannes, qui adhuc ex vtero matris suæ spiritu sancto repletus est? Quare ergo dicebat, ego à te debeo baptizari? An non vbi exultauit in vtero matris Matth. 3. suæ, ad vocem salutationis Mariæ, potuit mundari eodem quo exultauit gaudio spiritus sancti? Non vtiq; iam propter hoc mundus erat, non iam propter hoc maculá culpæ originalis exuerat. Non ille in remissionem peccatorum, sed in propheticam, imo plus quàm propheticam gratiam illic acceperat spiritum sanctum. Igitur suum & vniuersi mundi baptismum, atque Baptistam Iohannes desiderabat, & illi desiderio responsum est, Iohan. 1. super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem in eo, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Lucæ 2. Et quomodo Simeon ille iustus, expectans consolationem Israel, in quo hic spiritus sanctus erat, responsum ab ipso accepit, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum deum, sic iste neque Simeone, neque vllo sanctorum in sancto desiderio minor, accepit responsum gratiæ in se habitantis, quòd non prius perficeret cursum suum baptizando in aqua, nisi prius videret illum qui baptizat in spiritu sancto, peccatorum remissionem tribuendo omni mundo.

Quòd verè omnes electos baptizet & baptizauerit iste vnus, vnius spiritus sancti gratia, & quòd istud tenendum sit contra hæreses, & scismata infidelium. CAP. XXIIII.

NOn autem est dictum solummodo propter communem, quæ tūc erat humani generis indigentiam, sed & propter seruandā in futura ecclesia pacis charitatisq; custodiam, & sic dictū, & sic tale datū est signū. Deniq; illud constās est, & nemini dubiū esse licet, quin sanctos omnes, Apoc. 1. qui illū per pręteritas generationes ab origine mundi expectauerāt, omnes, inquā, vsq; ad illum electum latronē, lauit per semetipsum à peccatis omnibus, in spiritu sancto, in aqua & sanguine profluente de latere suo. Futurum autem erat, vt per ministros gratię suę, baptizaret eos, qui credituri erant, in hoc eodem spiritu sancto, in eiusdem aquę & sanguinis sacramento. Hic nimirum non defuturæ erant lites coruorū rixantium seorsum, ac seorsum baptizantiū, & cōtra alterutros dicentium. Ego baptizo, ego sanctifico. Ille adulter, ille ebriosus, aut fornicarius, nunquid te baptizare, nunquid te sanctificare poterat? Illius vel illius, qui te baptizauit fides, sine operibus erat mortua, mortuum itaq; tibi dedit baptisma. Bene ergo & oportune pacifica designante columba, dictum est, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Adeo nanq; proni ad scissuras futuri erāt, qui Lucæ 3. baptizarentur, vt non modo pro bonis aduersus malos, sed & pro bonis aduersus bonos, quasi pro optimis baptizatoribus suis aduersus baptizatores minus bonos inflarentur, atq; rixarentur. Sic illi iam facere cœperant, quibus vas electionis Apostolus dicebat. Significatum est mihi fratres 1. Cor. 1. de vobis ab his qui sunt Cloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autē dico quod vnusquisq; vestrum dicit. Ego sum Pauli, Ego aūt Apollo, ego verò Cephę, ego autem Christi. Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Bene hic attenderat, quid mallet columba mitis. i. hic spiritus pietatis, spiritus vnitatis, & pacis, vnum designans atq; dicens. Hic est qui baptizat. Ac si diceret. Siue per bonos, siue per malos, siue per summos, siue per infimos, visibiliter operetur ecclesia ministros, hic est qui inuisibiliter baptizat in spiritu sancto. Verùm de illo domini Christi, & huius spiritus sancti baptismo plenius post aliqua dicendum erit. Nunc interim illud dictū sit, quia sanctus iste spiritus vnicam & condignam sibi mansionem tādem se adeptum esse, imo se sibi fecisse declarauit. Vbi super hunc Matth. 3. proprium hominem suum, in tali specie apparuit, & in eo mansit, nō ad mensuram vt participi- Lucæ 3. bus, vel consortibus eius, diuisiuam indulgens ei gratiam, sed in eo tota cum diuinitate sua cor- Iohan. 1. poraliter inhabitās, & per id quod cœlis apertis super eum descēdit, cœlos credentibus in eū per Marci 1. passionē eius aperiendos esse testificans, qui ex quo peccauit homo, generi humano clausi erant. Colos. 2.

Quòd dictum est: Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est à Iordane: & de eo quod cum de cæteris spiritibus dictum sit. & requiescet super eum, de solo timore ita dicitur: Et replebit eum spiritus timoris domini. CAPVT XXV.

Lucæ 3. IESVS autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane. Plenus, inquam, spiritusancto, nam
hoc ipsum colnmba, sicut iam diximus, significauerat, descendens super eum, & manens in eo.
Sed nunquid extunc, & non ante dominus Iesus plenus erat spiritu sancto? Nónne ex vtero vir-
ginis conceptus fuerat de spiritu sancto? An quãdo compingebat illud suum sacri corporis tem-
plum, foris stabat, & nõ introiuit, donec perueniret homo ad tricesimum ætatis suæ annum? Imo
nec foris stetit, cum sacrũ cõderet corpus, deus incircũscriptus dei spiritus: nec postquã illud se-
mel condidit, vlla vnquam hora vel momento frigescente, gratia foras exiuit, aut abesse potuit.
Quid ergo nuuc primum plenus spiritu sancto dicitur, cum à Iordano regreditur? Nimirũ quia
qui hactenus se cõtinuerat intus, hic procedere cœpit spiritus sanctus, de triclinio mentis ad of-
ficia corporis, de potestate ad actum, de intima requie, ad exterius ministerium, vt per doctri-
nam diffunderet gratiam in labijs, per miraculorum exhibitionem, moueret manus eius tornati-
les, aureas, plenas hyacinthis. Amplius autẽ ex eo rectè plenus spiritu sancto debuit dici, ex quo
agere cœpit ea, quæ sunt spiritus timoris domini, id est, ieiunando famem pati, perferre fraudes
tentatoris, circuire & prædicare regnum dei, atque pro voluntate vel mandato patris, obediens
esse vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Scriptum quippe fuerat, & replebit eum spiritus ti-
Esaiæ 11. moris domini. Notandum deniq; in toto ordine septem spirituum, quia cùm dictum sit, & re-
quiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudi-
nis, spiritus scientiæ & pietatis, in istis spiritibus non mutato verbo requietionis, in septimo tan-
Lucæ 3. dem mutatur verbum vel modus dictionis, & replebit eũ spiritus timoris domini. Si ergo Euan-
gelistam, prophetæ scienter in isto consonuisse non ignoramus, vt quia dixerat ille, & requiescet
super eum spiritus timoris domini, iste vim dictionis antiquæ respiciens consonanter dixerit. Ie-
sus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane, mirãdum vniuersæ creaturæ præponitur
spectaculum, quòd scilicet creator hominum, deus illuc vsq; descenderit, vnde peccatori homi-
Psal. 110. ni ab infernalibus peccatis, & vitijs emergenti initium ascendendi sumendum sit. Nam initium
sapientiæ timor domini. Huc vsq; creator descendit, dicente Propheta. Post omnes gradus spiri-
tuum domini, & replebit eum spiritus timoris domini. Non erat mirum, quòd requiesceret su-
per eum spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pieta-
tis, non, inquam mirum, quia magnificum erat, quia diuinam maiestatem dignitate antiqua dice-
bant hæc omnia. Quis autem angelorum, aut hominum, non miretur, dominum vsque ad timo-
rem domini descendisse, deum & dominum cœlis ac terris timendum, timoratum factum esse,
non partim sed plenariè, & quantum verbo repletionis, aut plenitudinis potuerunt homines in
eodem spiritu sancto loquentes significare? Itaque secundum hunc modum digna cum admira-
one dictum sit. Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane.

Quòd verè sit deus is, quo Iesus plenus dicitur, & quod cuiuscunque hominis animam implere non nisi dei sit. CAPVT XXVI.

PRæterea quia non sola spiritus sancti opera narrare, sed ipsam quoque personam eius prædi-
care, venerari, & adorare præsenti opere intendimus, audiat Macedonius, aut quisquis alius
blasphemiæ, in spiritum sanctum reus, dicere ausus fuit, non est deus, aut, inquam, quod dicitur.
Iesus spiritu sancto plenus. Quid enim? Non est deus iste, quo plenus est is, qui omnia implet do-
minus Iesus. Imo vt de illo tali homine, nunc interim taceam, quemlibet angustioris pectoris ho-
minem implere, non nisi dei est. Manifestius dicamus, spiritum hominis substantialiter introire,
non nisi dei est. Creatus spiritus, creato spiritui, id est, angelicus spiritus humano spiritui, vel hu-
manus spiritus angelico spiritui infundi non potest. Alter alterius capax, siue alter alteri capabi-
lis non est, Neuter quippe alterutro subtilior est. Vterque enim creatura, vterque rationalis, &
immortalis est. Solus deus, natura vel substantia, vtroque subtilior, ac proinde vtrique captabilis
est. Sed ecce, non tantum homines spiritu sancto repletos, quod passim legimus, sed ipsum do-
minum Iesum, pronuntiat Euangelista, plenum spiritu sancto. Quomodo ergo non videbat,
coruus prædictus Macedonius, quia deus est ista columba, iste spiritus sanctus? Sed ille forte di-
ceret ad hæc. Nónne homo interdum dicitur, & est maligno plenus spiritu? Ad hæc, inquam,
Dicitur quidem, sed aliter, hic sancto spiritu, aliter ille maligno impletur spiritu. Nam spiritus
malignus, non ipsi humani spiritus substantiæ, substantialiter infunditur, sed per occultos irre-
pens meatus, perq́; cauernas corporis receptus, animam in suis obsidet sedibus, eamq́ue tartareis
discrutiat flagris, inquãtum fuerit permissus. Sic febris, sic etiam potionis feruor nimius animum
subuertit, vimq́; rationis enecat, non tamen ipsam animæ substantiam, aut febris, aut per corpus
digerenda compleuit vinositas. At verò hic spiritus sanctus animæ substantiam substantialiter
ingreditur, eamq́; ineffabiliter & dilatando complet, & complendo dilatat, in ea substantialiter inhabitat

inhabitat, atque inambulat, quæ merces, quæ gloria sanctis in futuro reposita est. Nam in præsenti paucissimorũ, est persentiscere saltem ad horam, vel momẽtum, substantialem eius tactum, præter hominem istum solum & singularem, de quo vnicè dictũ est hic. Super quem videris spiritum descendentem & manentem in eo. Hoc planè quod diximus, vel ex ipsis eiusdem spiritus sancti vocabulis, comprobari promptum est, scilicet ex eo quod dicitur, spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus consilij, spiritus fortitudinis, spiritus scientiæ, spiritus pietatis, spiritus timoris domini. Nam vbi putas sapientia, vel intellectus, nisi in anima, vbi consiliũ, vbi fortitudo, vbi scientia, vbi pietas, aut timor dñi, nisi in anima vel mente inhabitat? Igitur hic solus increatus spiritus, humano siue angelico spiritui substãtialiter capabilis est, & vel ex hoc solo conuincitur Macedonius, omnisq; eiusmodi coruus, quia talis hęc columba, tantus iste spũs sanctus deus est. Iohan. 1.

Quòd nos omnes vbi Iesus plenus dicitur ad hauriendum inuitemur, & quòd duo data sint huius spiritus, & quodnam horum antiqui patres prius, & quod posterius. Itemq; nos quod prius, quod posterius acceperimus. CAPVT XXVII.

SAnè cum hic spiritu sancto plenus dicitur, eodem dicto nos ad hauriendum inuitamur. Item cum dicit ille alius testis pleni huius, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, nos ad accipiendum, nos ad hauriendum prouocamur. Hic vnus est, à quo, in quo, & per quem gratiam, & veritatem haurimus, spiritum gratiæ, & spiritum veritatis accepimus. Cum enim dixisset, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, continuò subiunxit. Et gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et nos quidem atq; illi, qui hæc dicunt, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, nos, inquam, & qui post, & illi qui ante passionem huius pleni hauserunt eadem data, sed ordine præpostẽrato accepimus. Quot enim, vel quæ sunt huius spiritus data, nisi duo, alterum in remissionem peccatorum, alterum in diuisiones gratiarum? Hæc, inquam, eadem, sed non eodem ordine, nos atque illi accepimus. Nam illi prius diuisiones gratiarum, & post remissionem peccatorũ, nos prius remissionem peccatorum, & deinde accepimus diuisiones gratiarum. Omnes enim vsq; ad Ioannem, prius diuisiones gratiarum acceperunt, imo & prius mortui sunt, quàm acciperent remissionem peccatorum. Hanc enim diu expectatam in sola tandem Christi passione acceperunt. Fide fortes, miraculorum potentes, prophetica gratia pollentes fuerunt, & tamen omnes apud inferos detinebantur, propter originale peccatum. Fusus est sanguis Christi, atq; cum sanguine aqùa pariter de latere eius cucurrit, & quia fidem habuerant, eorum omnium peccata lauit. Ipsi quoq; apostoli prius eiusmodi gratias partim acceperunt, vt scilicet infirmos curarent, spiritus immundos eijcerent, & post passionem Christi, remissionem peccatorum, vt in regnum cœlorum introirent. At verò nos omnes, qui post eãdem Christi passionem ad fidem venimus, prius in remissionem peccatorum baptizamur, & tunc demum eiusmodi gratias accipimus ab eodem spiritu sancto, diuidente singulis prout vult. Nam quòd super Cornelium, & super cæteros, qui pariter audiebant verbum nondũ baptizatos in remissionem peccatorum manifestatum fuit hoc datum, cecidit enim spiritus sanctus super eos, qui & erant loquentes linguis, & magnificantes deum, necessaria tũc temporis huius spiritus sancti aduocatione factum est. Dicebant enim atq; dicturi erant illi qui ex circuncisione crediderant. Quare introisti ad viros præputiũ habentes? Vt ergo super incircuncisis carne, ad fidem Christi recipiendis auctoritas non deesset, aduocatum se opportunè hic exhibuit deus, cui homo contradicere non posset, hic spiritus quem caro prohibere non auderet, vt in magna tutela constans Petrus diceret. Si ergo eandem gratiam dedit illis deus, sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram, qui possem prohibere deum? Aliàs ferè nusquam post glorificationem domini Iesu, hunc spiritum sanctum inuenimus prius datum esse in diuisiones gratiarum, quàm in remissionem peccatorum.

Iohan. 1. Ibidem. 1. Cor. 12. Acto. 10. Acto. 11.

De processione spiritus sancti contra eos qui dixerunt, eum à solo patre, & non à filio procedere, & quòd illa processione qua remittuntur peccata de filij persona procedat. CAPVT XXVIII.

QVapropter quoniã duæ sunt personę patris & filij, de quibus procedit hic spiritus sanctus, sic duo, vt iam dictum est, data sunt eiusdem spiritus, non improbabiliter dici arbitramur, quia qua de patre procedit processione, distribuitur operatio eius in diuisiones gratiarũ, processione qua procedit de filio, datur idẽ spiritus in remissione peccatorũ. Etenim patriarchæ ac prophetę nunquid corã hominibus confitebantur dei filiũ? Attamen accipiebãt diuersa dona charismatum, non quia cognouissent filiũ, aut credidissent in eum, sed vt cognoscerent eum, & credentes expectarent venturũ. Hoc ipsum quod prophetę erãt, & venturũ pręsciebant dei filium, nõ vtiq; ex patris & filij, sed ex solius patris, vel dei præeunte confessione percipiebant. At verò vbi dei filius semetipsum hominem exhibuit hominibus, & qui sacculus auro dei. i. plenitudine plenus erat huius spiritus sancti, scissus ex tormento passionis, illinc extunc processisse vel procedere hunc eundẽ spiritũ sanctũ in remissionem peccatorũ, nullus ambigit, nemo diffidit, nullus dubitat nisi

tat nisi infidelis. Processit tunc ad mortuos, qui tenebantur in infernalibus claustris, hæreditario ex Adam peccati vinculo compediti, sanctorumq; omnem iustitiam, eatenus panno menstruatæ comparabilem vsq; ad purum & perfectum lauit, procedit extunc ad viuos quotquot in eadem morte eiusdem filij dei baptizantur, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Igitur aduersus errorem eorum, qui dixerunt, hunc spiritum sanctum non à patre & filio, sed à sola persona patris procedere, illud constanter dicendum est, quia quòd a patre procedit spiritus sanctus gratiarum diuisio, quòd à filio procedit peccatorum remissio est. Porro vtrum horum melius donum,
Psal.31. vtrum vtilius siue felicius sit, non dubium habentes cum Psalmista dicimus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Non dixit. Beati prophetiam habentes, quorum vtiq; vnus & pręcipuus ipse iam erat, sed dixit. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, quorum vniuersitas vna est omnium electorũ ecclesia, de quibus vnus esse cupiens vel sperans, dice-
Psal.50. bat alio loco. Asperges me domine hyssopo & mũdabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.

Quomodo is qui plenus est spiritu sancto in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, aliquid nescire dicatur, & quòd modus sciendi triplex habeatur. CAPVT XXIX.

VNum adhuc in hoc themate est, quod quæramus. Si plenus spiritu sancto Iesus, si tota in eo colũba manet, si in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, quomodo quippiam nescire, aut quippiam non posse se ipse fatetur? Dicit enim. De die autem illa vel hora ne-
Matth. 24. mo scit, neque angeli in cœlo, neq; filius, nisi pater solus. Et apud Iohannem. Amen amen dico
Iohan.5. vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientẽ. Item. Non possum ego à me facere quicquam, sicut audio, iudico. Primùm de die illa quærimus, cur vel quomodo dixerit, nemo scit, neque angeli, neque filius, nisi pater solus. Si enim hic in solo patre vnam tantum personam intelligimus, & proinde neque filium neque hunc spiritum sanctum de die illa scire arbitramur, profectò patris & filij & spiritus sancti vnitatem in diuinitate, æqualitatem in maiestate non tenemus. Et vbi erit quod filio per os Petri apostoli vniuersa dicit eccle-
Ioan.21. sia. Domine tu omnia nosti? Vbi erit quod de hoc spiritu sancto Paulus apostolus dicit. Spiritus
1.Cor.2. omnia scrutatur, etiam profunda dei? Ergo fidelius ac reuerentius suscipiendum est quod dicitur, de die autem illa nemo scit, neque angeli, neque filius. Et quidem fideliter dicimus, neque filius scit, id esse, non vos scire facit. Sed aduersus contentiones Arrianas non hoc satisfacit. Nam neque pater nos scire facit. Igitur vt firmius atque sanius teneamus quod dixit, cõsulamus intentionem dicentis, simulque & illud quæramus, modus sciendi vtrum simplex aut multiplex sit. Hoc iam citius occurrit, quia multiplex est. Dicimur enim scire quod intelligimus, scire quod non improbamus, scire quod experti sumus. Modi isti in deo plurimum differunt, si ritè aduertis. Primo videlicet modo, vnus deus pater, & filius, & spiritus sanctus, semper omnia scit. Secundo modo, bona semper scit, mala semper nescit. Tertio modo, quædam bona, siue quædam mala aliquando scit, aliquando nescit. Bona, cùm verbi gratia ad Abraham dicit. Nũc cognoui, quòd
Genes.22. timeas deum, & non peperceris vnigenito filio tuo propter me. Nam quod erat in Abraham, id est, timorem domini, nunc se cognouisse perhibuit, eo nimirum quo prius non cognouerat modo, scilicet experimento. Mala verò cum itidem exempli gratia ad Abraham dicit. Clamor So-
Genes.18. domorum, & Gomorrhęorum multiplicatus, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam, & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint, aut non est ita, vt sciam. Nam quod erat malum, & pessimum scire volebat, eo quo prius nesciebat modo, id est, experimento. Quod & factum est. Illo nempe protinus sciuit modo, quia quo scelere solebant furere
Gene.9. in viros, eodem furentes in ipsum, dicebant Loth. Vbi sunt viri qui introierũt ad te nocte? Educ illos huc vt cognoscamus eos. Cum itaq; tres sint modi scientiæ, vel cognitionis dei, vt iam sciamus iuxta quem modum dixerit, de die autem illa nemo scit, neq; angeli in cœlo, neque filius, nisi pater solus, quæramus intentionem dicentis, & ipsa quoq; cito quærentibus occurrit, quia nimirum pro inculcando nobis metu illius diei vel aduentus sui, & consummationis seculi hoc dixit. Dixerat enim. Et tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem
Luc.21.
Marci.13. in nubibus cœli, cum virtute multa & maiestate. Et mittet angelos suos, cũ tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. Igitur in hoc dicto eius, de die autem illa nemo scit, neque angeli, neq; filius, nisi pater solus, hunc esse sensum fideliter accipimus, ac si diceret. Dies autem illa tantę erit irę, tantę calamitatis & miseriæ, tantæ tribulationis & angustiæ, quantam nemo vnquam vllo potest, potuit, poterit experimento præscire, neque angeli cœlorum in illa lucis & tenebrarum, id est, bonorum & malorum angelorum terribili diuisione, neque filius in toto suæ passionis vel mortis agone. Perspicuum quippe est, quòd filium, id est, seipsum secundum quod homo est, pro omni posuerit homine, quia non dixit, neque angeli in cœlo, neque homines in terra, sed neque angeli in cœlo, inquit, neque filius. Relinquitur ergo quod ait, nisi solus pater, id esse, ac si dixisset, nisi solus deus vnus pater, & filius, & spiritus sanctus, præsertim quia non dixit pater meus, in quo vtique

vna

vna necessariò persona intelligeretur. Et ille scilicet deus magnitudinem siue amaritudinẽ illius diei, nõ experimento scit, quippe cum sit deus impassibilis, sed sic penes se notitiam habet, vt nõ possit vlli creaturæ aliter nisi solo actu & re ipsa notum fieri, quid angustiarum illic futurum sit, vbi quemadmodum ad beatum Iob loquitur ipse deus, videntibus cunctis illa bestia præcipitabitur, & cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur. Nam reuera si nos aut angeli mortales tunc essemus, vel post resurrectionem vllo modò mori possemus, solo visu exanimes efficeremur, videntes tartarum apertum, ignemque æternum, paratum diabolo & angelis eius, in quem & nos præcipitandi eramus, si non per solam gratiam præuenti fuissemus. Iob 41.

Quantæ potentiæ sit, quod filium non posse facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, ipse dicit. CAPVT XXX.

REstat vt de eo quæramus quod ait, non potest filius facere quicquam, & non possum ego à meipso facere quicquam. Nam hoc nihilominus plenitudini de qua loquebatur repugnare videbatur, nisi rectè & vt dignum est intelligatur. Primùm ergo in isto quoq; ex præcedentibus dictis, vel factis intentionem dicentis colligamus, quæ huiusmodi sunt. Surge, inquit, tolle grabbatum tuum & ambula. Et statim sanus factus est homo, & sustulit grabbatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in illo die. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanus factus fuerat Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatum tuum. Ac deinceps. Propterea persequebãtur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit illis. Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. Et subinde. Amen amen dico vobis, non potest filius à seipso facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientem, &c. Qua putas intentione hic dixit. Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor, nisi vt doceret se esse dominum etiam sabbati? Pater meus, inquit, quia dominus est sabbati, vsq; modò operatur in sabbatis, non minus quàm prima vel secunda sabbati dans pluuiam super terram, & producens fœnum iumentis, producens ventos de thesauris suis, & solem suum faciens oriri, & nemo ex vobis dicit, quare ille sabbatum non custodit? Et fortè, si quid habetis rationis, idcirco illum censetis sabbati lege non teneri, quia bene omnia facit, & nihil malè potest operari. Ergo is iure non tenetur lege sabbati, quia non potest malè operari. Ad hæc, inquam. Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam. Quid est hoc dicere, nisi constãter asserere, filium dei æquè vt patrem deum esse inconuertibilem? Quid enim est, quempiam à seipso quicquam facere, nisi seorsum extra deum, absque imperio vel voluntate dei quicquam facere? Quid, inquam, hoc est nisi peccatum facere, aut peccare? Nempe diabolus à seipso primus fecit, quando primus peccatum fecit, & peccauit, imitantur autem illum quicunque peccant, & à semetipsis faciunt, relicto consortio vel auctoritate dei. Nihilominus & à semetipsis faciunt, quando loquuntur extra deum, loquentes mendacium, dicẽtes malum bonum, & bonum malum, & idipsum defendentes. Linguam, aiunt, nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? Sed nõ potest, inquit, filius à seipso facere quicquam. Ergo inconuertibilis est filius, quem conuertibilem esse dicebat Arrius hæreticus. Nam non potest à seipso facere quicquam, & hoc illi impossibile est per naturam. Et si angeli sancti firmati sunt post ruinam illius, qui à seipso fecit, etiam amplius non possunt à seipsis facere quicquã, non hoc habuerunt per naturam, sed acceperunt per gratiam. Hic filius hoc semper habuit, & habet per naturã, & idcirco certus de stabili iure suo, pater meus, inquit, vsque modo operatur, & ego operor, quia videlicet quemadmodum ille, ita & ego inconuertibiliter omnia benefacio, non à meipso quicquam faciens, nisi quæ video patrem facientem. Itaque quod dixit hic, se non posse, plenitudini eius, de qua loquebamur non modò non repugnat, verumetiam validius plenitudinis atque fortitudinis eius argumentum est.

Iohan. 5. Iohan. 5. Psal. 103. Matth. 5. Marci 7. Esaiæ 5. Psal. 11. Iohan. 5.

Quomodo secundum ordinem gratiarum eiusdem spiritus sancti operetur in ecclesia sua Christus, operibus distinctis à passione sua vsque in finem seculi. CAPVT XXXI.

NVnc in altum fidei vela pandenda sunt. Etenim quæ de isto pleno siue de plenitudine eius hactenus manant, & vsq; in finem seculi manare non desinunt, septem huius septiformis flumina ipso aspirãte permeare cupimus, eodem quo ordine spiritus, eosdem à Christi domine passione vsque ad vltimum iudicij diem, in hoc mundo vniuersali, magis operari ex ipsis operibus aduertere possumus. Ordo ipse à nobis susceptus, iste est. In ipsa humilitatis CHRISTI passione diaboli calliditas superata est, iuxta illud, & prudentia eius percussit superbum, & in sacramentis eiusdem passionis quibus regeneramur, vel regenerati sumus, sanctũ sapientiæ spiritum prædicabimus. In eo quòd per eandem Christi passionem velum templi scissum est, imò velamen vultus Moysi, quod positum est super cor Iudæorum, à cordibus credentium sublatum est, vt aperto sensu scripturas intelligerent, maximè apostoli, qui erant homines idiotæ, & sine literis, sanctum intellectus spiritum confitebimur. In eo quod cæcitas contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintraret, veterisque culturæ templum exterminio datum est, ne currentis euangelij

Esaiæ 26. Exodi 34. 2. Cor. 3. Rom. 11.

gelij quadrigas stantes impedirent eius lapides, sanctus nobis consilij spiritus glorificandus est. In prælijs martyrum, quibus diabolus victus est, & de templis, vel delubris, atque simulachris gentium non valentibus aduersarijs resistere, aut contradicere eiectus est, sanctus nobis fortitu-
Daniel.12. dinis spiritus, qui in ipsis loquebatur collaudandus est. In sanctis patribus atque doctoribus nostris, qui scripturas sanctas fideliter tractando exposuerunt, ita vt in ipsis veraciter impletum sit illud propheticum, pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia, sanctus nobis scientiæ spiri-
Rom.11. tus digna cum gratiarũ actione venerandus est. In eo quòd postquam plenitudo gẽtium subintrauerit, tunc auferetur velamen, & reliquiæ conuertentur ex Israel, sanctus nobis pietatis spiri-
Iohan.5. tus confitendus est. In eo quòd ad iudicandos viuos & mortuos venturus est, vt procedant qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ, qui verò malè egerunt, in resurrectionem iudicij, sanctus nobis timoris domini spiritus prædicandus est. Et quidem septem primæ creationis diebus, totidemque sequentibus mundi ætatibus insistentes, ad eosdem respiciebamus spiritus, quòd secundum ipsos operaretur deus pater, deus filius, sed illic tanquam in imagine, hic autem in re ipsam nobis adesse intuemur personam dei sancti spiritus. Ipse quoque ordo differt. Nam in illis à timore ad sapientiam ascendebamus, hic autem à sapientia ad timorem descendimus, habentes in fine seculi, quod semper timeamus, quamlibèt perfecti simus, quamuis apud homines iam apprehendisse videamur. Etenim quis sapiens aut intelligens, quis consultus aut fortis, quis scientiarum, aut pietatis thesauros posſidens, castum ibi cor se habere gloriabitur, vbi virtutes cœlorum mouebuntur, vbi timebunt angeli, & territi purgabuntur? Magnus ergo ibi timoris domini spiritus. Igitur per hæc septiformis gratiæ flumina nauigaturi, ducem ipsum atque rectorem spiritum sanctum inuocamus, vt ipso cursum regente ad optatum finem, cùm fructu lætitiæ mereamur peruenire. Amen.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER SECVNDVS, DE SAPIENTIA.

De spiritu sapientiæ, quòd per hunc obediendo & patiendo semetipsum deo obtulerit Christus. CAPVT I.

Hebr.9. SPiritum sanctum, per quem, vt Apostolus ait, Christus semetipsum obtulit deo hostiam viuentem, vt suo sanguine emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo viuenti, spiritũ sapientiæ dicimus, sapientiæ, inquam,
1.Cor.2. quam nemo principũ huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, ait idem, nun-
Sapientia quid. quã dominum gloriæ crucifixissent. Cùm autem spiritum sapientiæ dicimus, vel audimus, effectorem siue largitorem subintelligimus. Sed & ipsius, quam efficit hic spiritus definitio sapientiæ, si conuertitur, dicere non dubitamus sensum esse quendam, quo à nobis ipsa sapientiæ substantia sentitur, quæ est secundum diuinam naturam ipse Christus, dei filius, verbum dei, verbum deus. Qui cum secundum diuinam, vt iam dictum est, naturam ipsa sit sapientia, secundum humanam naturam in eo requiescere hic sapientiæ spiritus, & ipse sapiens esse dicitur, quia videlicet anima eius habitantis in ipsa, substantialis sapientiæ sensum habet plenarium præ cunctis sapientiæ participibus, illum sapientiæ sensum, maximè ex obedientia, vel patientia eius, ex processu siue fructu obedientię vel patientię eius cognoscere vel inquirere debemus. Et hoc ipso adiuuante facturi, nunc prius faciem eiusdem sapientiæ, à facie sapientiæ filiorum huius seculi discernere conemur.

Quòd in contrarium differant sapientia, quam hic spiritus sanctus efficit, & sapientia huius mundi, & inuicem aduersari non desinant vsque in finem seculi.

CAPVT II.

SApientia quam hic spiritus sanctus efficit, vndè & spiritus sapientiæ dicitur, hoc maximè differt à sapientia seculi, quòd illa peruertit ac destruit, hæc autem rectum tenet autem custodit in homine ordinem primæ conditionis. Recolit enim hæc, imò nunquam obliuiscitur, quòd
Genes.2. illa scire, vel reminisci dedignatur, scilicet quòd dixerit deus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs, omniq́ue reptili. Ac deinceps, eadem scriptura referente, formauit hominem de limo terræ. Hæc ista recolens, semperq́ue memoria tenens, ita seruat eundem conditionis ordinem, vt animam sursum subleuet ad imaginem dei, corpus verò humiliet in terram, cuius de limo deus illud formauit, quatenus

tenus deo spiritus hominis subditus sit, corpus verò spiritui. Econtrà, seculi huius sapientia sic eundem ordinem peruertit, vt dictum est, & destruit, vt inflatum sensum hominis faciat immemorem dei, corpus autem in magno habeat, seu facultates corporis qualia sunt diuitię, principatus, & claritudo generis, sicq; deo rebellis spiritus hominis, spiritui verò dominetur vilior portio carnis. Ab hac parte iudicium rationis, nec philosophos huius mundi secernit, dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt, etenim seruierunt creaturæ potius, quàm creatori, vndè & tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt cõtumelijs afficerent corpora sua in semetipsis. Illa ergo sapientia multum peruerso ordine quasi manibus ambulans, pedes sursum attollit, & caput per terram trahit, hæc autem rectè incedens pedibus terram premit, facie cœlo intendit. Tam diuersis imo contrarijs vultibus nunquam pax aut cõcordia conuenire potuit, sed semper inuicem aduersantur, & aduersari non desinunt vsque in finem seculi. Est autem summa illius iactantia, pares homines etiam cum iniuria potuisse supergredi, summa huius laus, subueniendo paribus aut etiam minoribus, iniuriam non solum non facere, verumetiam æquanimiter pati. Summum vtriusq; certamen, in passione Christi filij dei, sic vniuerso spectatum est orbi, vt tam nobiliter nusquam hic spiritus sapientiæ, per patientiam vicerit, nusquam tam ignobiliter sapientia seculi stulta conuicta sit. Hinc ergo vt proposuimus spectaculũ iam nunc ingrediamur. In eo primum sapientiæ virtutem nouus hic Adam exercuit, quòd peccatum non fecit, à quo vetus ille non abstinuit, deinde in eo quòd omni obediens se subdidit maiori, quod ille nõ fecit. Maiorem autem dicimus homine assumpto deum, qui illum assumpsit, maiorem, inquam, diuinitatem impassibilem, humanitate passibili, quemadmodum dicit. Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Maiorem denique se patrem cum dicit, & meum non addit, non vanam tantum personam, sed vnum intelligimus deum patrem omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis, id est, patrem, & filium, & spiritum sanctum. Huic, inquam, maiori, iste nouus homo, iste in vna eademq́ue persona deus & homo, vnus Christus omni obedientia subdidit se, in eo scilicet quòd peccatum nõ fecisset, & idcirco morti nihil deberet, mori nihilominus voluit, propter mandatũ eiusdem maioris, quemadmodum dicit. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Mori autem non qualicunque voluit morte, sed morte crucis, quod & Apostolus dignè magnificãs, cùm dixisset. Factus est pro nobis obediens vsq; ad mortem, addidit, mortem aũt crucis. Considerauit enim vt verè sapiens, quòd non paruo cum fructu deberet mori, sicut quasi pro cõditione loquebatur iamdudum de illo in propheta hic idem sapientiæ spiritus. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur. In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, &c. Hoc ille vetus homo non fecit. Noluit se subdere maiori, noluit obediens esse vsq; ad abstinentiam, abstinentiam autem vnius ligni. Quantò melior est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vera & humano generi valde necessaria sapientis obedientia, sapientis atque obedientis patientia, sola valens ad insipientiæ atque inobedientiæ illius tollenda nobis opprobria. Hæc sapientia, vel hic spiritus sapientiæ, generis humani ora laxauit, & linguam disertam fecit, ita vt confidenter dicamus, quotquot credimus in istum sapientem Christum filium dei. Pater vetus Adam pater carnis nostræ insipiens peccauit, & non est, nos autem iniquitatem eius portauimus, sed itidem pater noster dominus Christus, nouus Adam, pater fidei nostræ iustitiam fecit, & hic iam in mundo non est, Quare ergo iustitiæ eius hæreditatem non toleremus, qui ab illo patre hæreditatem iniustitiæ portabamus.

Rom. 1.
Iohan. 14.
1. Petri 2.
Iohan. 14.
Phili. 2.
Esaiæ 53.
Philip. 2.
Threno. 5.

De beato Iob, quòd in illo præcesserit huius sapientiæ, id est, patientiæ Christus typus.

CAPVT III.

RES magna & grandi sermone dicenda, sed non absq; certo præsidio scripturarum, non absq; fida statione rerum præcedentium, quatinus in gradu suo firmiter stet sermo fidelior, & non pro incerta multitudine dictorum suomet ipse lassetur fastidio. Gaudemus ergo nunc, eo ipso, quod longè superius quodam loco condolebamus, scilicet quòd cum futuræ veritatis, id est, Christi filij dei, venerandas imagines siue figuras, in patriarchis, regibus, & prophetis, per ordinem contemplaremur, beatum Iob exemplar patientiæ præteriuimus, quem patrum venerabilium auctoritas non tacuit in typum præcessisse eiusdem domini Christi & ecclesiæ eius. Hoc, inquam, nunc gaudemus, hic enim non parum habet locum commemoratio eius. Siquidem sapientiæ spiritus, de quo nunc loquimur, qui in huius sapientis Christi patientia plenariè requieuit, eiusdem futuræ requiei suæ figuram in illius patientia præclaro certamine expressit. Igitur quoniam & rei, de qua loquimur magna maiestate ac splendida reuerberamur, hoc quasi speculum soli admoueamus, vt tolerabilius atque certiore intuitu hunc sanctum sapientiæ spiritum, in Christo operantem, sequi valeamus.

Quomodo sathan vbi exemplar huius sapientiæ Iob tentandum expetebat, circuibat terram, & perambulabat eam. Hic autem vbi Christum fecit occidi, foras missus est. CAPVT IIII.

1.Cor.1. EXemplar sapiētiæ huius, quæ (vt Apostolus ait) gentibus stultitia est, sed enim quod stultum
Iob 1. Ibidem 2. est dei, sapientius est hominibus. Huius, inquam, sapientiæ exemplar in eo est, quòd egressus sathan à facie domini, percussit Iob vulnere pessimo, à planta pedis, vsq; ad verticem eius. Qui testa saniem radebat sedens in sterquilinio. Nempe hulcus pessimum intentabat sathan in Iob, id
Sapien.2. est, dolentem subauditur pro nobis dominum Iesum, quando iuxta sapientis illius testimonium dicebant impij, quorum vtique corda possidebat sathan, morte turpissima condemnemus eum. Et illum quidem percussit simplicitati atque rectitudini innocentis ac timentis deum inuidens, istum autem percuti fecit, tormenta quæ ex eius præsentia patiebatur ferre non sustinens, quod multoties cōfessus est. Verbi gratia, cum diceret per os hominis, cui totam immiserat legionem.
Marci 5. Quid mihi & tibi Iesu fili dei summi? Adiuro te per deum, ne me torqueas. Amplius enim sathan in isto vrgebatur, magis in isto quàm in illo ad iudiciū disceptationemq́; vocabatur. Illic etenim interrogatus à domino dicente. Vndè venis, responderat semel & iterum, circuiui terram & perambulaui eam, non exigebatur iudicium, non erat qui diceret, nunc iudicium sit mundi, nunc eijcieris foras ô circuitor mundi & perambulator terræ sathan. Non, inquam, erat qui hæc diceret, & idcirco gloriabatur, quòd nullo fortiore superueniēte vacaret sibi victori circuire terram,
Iohan.12. & perambulare eam. Hic autem erat qui diceret. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Igitur cum hic dolens qui quondam diues & vt verè rex sedebat, circun-
Esaiæ 53. stante angelorum exercitu extra portam eiectus morte esset turpissima percussus, quasi leprosus reputatus reuera sedebat Iob in sterquilinio sanie coopertus, nam dominus posuerat in eo iniquitates omnium nostrum. Verùm easdem iniquitates nostras, omnemq́; corruptionem, & ipsam mortalitatem nostram per virtutem resurrectionis erasurus erat, & idcirco rectè dictū est, quia
Iob 2. Iob testa saniem radebat. Testa quippe prius molle lutum, potest autem igne coquente solidum factum, caro est Christi prius passibilis atque mortalis, vtpote nostrum lutum, post autem per ignem passionis, sic in resurrectione solidata, vt morte aut vlla corruptione iam non soluatur in æternum. Hoc secundum rem veram in isto factum est, de quo loquimur spiritu sapientiæ, secun-
1.Cor.1. dum sensum autem, vel sapientiam huius seculi stultitia videbatur. Sed esto. Quoniam, inquit Apostolus, non potuit mundus per sapiētiam cognoscere deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credētes. Nam reuera nisi ad istam, quam dicunt stultitiam deus descendisset, deum mundus vanè sapiens non cognouisset.

Quòd omnes electi maledixerint quantum potuerunt eidem diei vel nocti, quam maledixit Iob: solus autem Christus, quia peccatum non fecit, efficaciter maledicere, id est, damnare potuerit. CAPVT V.

Iob 3. POst hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum deus desuper, & non illustretur lumine. Dies natiuitatis vel nox, quàm maledicere sa-
Genes.3. pientis erat, peccatum fuit primi hominis, dies, inquam, ironicè, verè autem nox. Nam illo tanquam in die nobis aperiendi promittebantur oculi, dicente deceptore, comedite, & eritis sicut dij, sed vbi creditum est illi, paries inimicitiarum inter nos & deum consurrexit, & ita in nocte, id est, non visuri deum male fuimus concepti. Et illum quidem diem, imò illam noctem, Iob ille maledixit quantum potuit, & quisquis alius ab origine mundi peccatum illud diaboli damnauit, & iustitiam dei suspirauit, sed nullius eorū maledictio satis efficaciter illud damnare potuit. Causas eiusdem impossibilitatis postmodum ita subiungit. Quare non in vulua mortuus sum? Egressus ex vtero, non statim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Absit enim nos credere, quòd tantus vir, tanta spiritus scientia præditus, tanta interim iudicis attestatione laudatus, abortiuum se optet interisse, sed sicut etiam per remunerationē cognoscitur, intus habet testem suæ fortitudinis, intus pensanda sunt eius pondera locutionis. Quatuor quippe modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde nanque suggestione, delectatione, consensu, & defensionis audacia perpetatur. Fit enim suggestio per aduersarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia, per elationem. Culpa enim, quæ terrere mentem debuit, extollit, & deijciendo eleuat, sed grauius eleuando supplantat. Vndè & il-
Genes.3. lam primi hominis rectitudinem, antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eua delectata est, Adam consensit, qui etiam requisitus, culpam confiteri noluit per audaciam. Planè & nos in illa vulua non mortui sumus, & egressi ex vtero illo non statim perimus, imò eisdem excepti genibus, eisdem lactati vberibus. Nam in illo Adam omnes peccauerunt, inquit,

inquit Apostolus. Igitur peccati illius diem siue noctem, neque prędictus Iob, neque electorum quisquam satis efficaciter maledicere, id est, damnare potuit, quia vt de actualibus taceam peccatis eorum, quibus non omnino caruerunt, omnes illud idem de Adam contraxerunt originale peccatum. Hic vnus efficaciter maledicere, id est, damnare potuit, quemadmodum & Apostolus dicit. Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, deus filiũ suum mittens, de peccato damnauit peccatum in carne. Rom. 3. Rom. 8.

Quomodo dixerit vel dicat Christus pro cuncto genere humano, pereat dies, in qua natus sum, & cætera. CAPVT VI.

PRoinde dicat hic vnus homo, dicat hic vnus pro cuncto genere humano. Pereat dies in qua natus sum, & nox, in qua dictum est, conceptus est homo. Sed nunquid iste in illo peccati die natus est, & in illa nocte infelicitatis conceptus est? Natus planè in illo die, & conceptus est in illa nocte. Veruntamen longe aliter nouus hic, atq; aliter nouus ille homo. Nam ille prędicto modo natus vel conceptus est, vt qui homo erat & bene erat, peccator fieret & malè existeret, hic autem ita conceptus & natus est, vt qui deus erat, & impassibilis atq; immortalis erat, homo fieret, & passibilis atq; mortalis existeret. Et vterq; quidẽ in die vel nocte peccati, sed ille vt fieret peccatum, hic autem quia factum fuerat peccatum. Ille praua suggestione deceptus, & propriæ substantiæ corruptione natus, id est, degeneratus est. Hic autem voluntate patris & sua de virgine conceptus, & alienæ substantiæ assumptione homo factus. Ille diabolo natus ad culpam simul & pœnam. Hic deo natus est sine culpa, ad culpæ pœnam. Istic sapiẽtiæ locus est, istic sapientiæ spiritus quid dicat vel innuat, attendendũ est. Ecce enim homo Christus, homo iustus, hominibus peccatoribus multum debet. Confortentur manus dissolutæ, & roborentur genua peccatorum debilia, quia videlicet si fide & pietate eruditi, si sapientes causidici vel iuris periti sint, habent quo constringant iudicem suum. Dicat enim. Ego propter vestrum peccati diem natus, propter vestram iniquitatis noctem conceptus, & qui dominus deus immortalis eram, homo mortalis factus sum. Dicant ad hæc peccatores fideles, peccatores pœnitentes. Et si quidem multum tibi debemus nos deus Christe, quia homo factus es, at tu ecõtra multum nobis debes homo Christe, quia propter nos in deum assumptus es. Nam nisi fuissemus peccatores, causa cur tu assumi in deum deberes, nulla fuisset. Confortentur, inquam, nec enim id solum attendere debent, quòd tantæ dignitatis dominus propter tam indigna seruilium personarum delicta, tantis affectus est iniurijs & ipsa morte, morte autem crucis. Verùm id quoque, quòd nisi peccassent serui, nec assumpta fuisset in dominum deum natura seruilis. Nec enim dominus ille pro seruis contumacibus siue sceleratis plus iniuriarum, quàm gloriæ pro eisdem suscepit. Nam pro quibus in cruce pependit, pro eisdem vt interpellet, sedet nũc à dextris dei. Hic accepta ratione veritatis, à quocunq; illam acceperit, siue à Iudæo, siue à Gentili, vim pati gaudet rex regni dei, vt regnũ ipsum diripiant volenti, quibus & quasi ratione victus, aperiat os suum & dicat eis. Pereat vobis dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo. Quod est dicere. Dies peccati, qui secundum falsitatem serpentis dicentis, comedite & aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, putabatur dies, reuera autem nunc nox est, in qua die vel nocte, id est, propter quam diem vel noctem, ego qui deus eram, homo natus sum, pereat vobis. Quomodo pereat? Non requirat eum deus desuper, & nõ illustretur lumine. Hæc vestra beatitudo sit, quam & in psalmo propheta dicit suspirans. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & cætera. Nam hoc est non requiri diem illum, & non illustrari lumine, quod est remissas iniquitates & peccata tecta esse. In hanc nimirum largitatem os suum tunc semel aperuit, inæternum non clausurus illud, quando dixit. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Iob 3. Esaiæ 35. Philip. 2. Rom. 8. Psal. 119. Iob 3. Psal. 31. Marci 16.

Quòd Iudæi qui prius lucebant, excæcati sint in paßione eius, & quòd ei contra illos dicere conueniat. Obscurentur stellæ in caligine noctis illius. CAPVT VII.

OBscurent eum tenebræ & vmbræ mortis, occupet eum caligo, & inuoluantur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria, nec laude digna. Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan. Obtenebrentur stellæ caligine eius. Obscurent eum, inquit, tenebræ & vmbra mortis, subauditur in reprobis. Nam in electis dies ille vel nox illa perijt. Nimirũ in hoc quoque os suum aperuit, data sibi potestate iudicium faciendi, vt eundem diem peccati damnet in reprobis, quem destruxit in electis. Vnde & cùm dixisset: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, continuò subiunxit. Qui verò non crediderit, condemnabitur. Hæc, & cætera quę sequuntur relinquimus, quoniam multa sunt, & in beati Gregorij papæ expositionibus, luce clariora redduntur, & tantummodo pauca ex multitudine decerpimus secundum intẽtionem, qua nunc in laudibus spiritus sapientiæ mentem extendere cupimus. Obscurentur, inquit, stellæ caligine eius. Stellæ hoc loco tales intelligendæ sunt, quales & in Apocalypsi intelligimus, vbi scriptum Iob 3. Marci 16.

Apoca.12. ptum est. Et cauda draconis trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. Stellas nanque in terram trahere, est eos qui videntur studio vitæ cœlestis inhærere, ex amore terreno iniquitate aperti erroris inuoluere. Tales profectò tunc Iudæi fuere, qui cum putarētur scripturarum lucem habere, seq; arbitrarentur stellas esse, secundum promissionem, quę facta est ad
Genes.15. Abraham dicendo. Suspice cœlum & numera stellas si potes, sic erit semen tuum, cauda draconis antiqui colligati, tracti sunt in terram, quando in iracundia terrę loquentes, dixerunt. Interficia-
Ioan.11. mus eum, ne forte veniant Romani, & tollant nostrum & locum & gentem. Has ergo stellas intuens, obscurentur, inquit, stellæ, caligine eius. Quomodo hoc dixit? Nimirum non tam voce, quàm facto mirabili, vbi crucifixo illo à sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram,
Matth.27. vsque ad horam nonam. Hoc etenim signo dicebatur eis, quod lucem perderent, relinquendi in
Roma.11. tenebris, in profundo ignorantiæ veritatis. Vnde Apostolus: Nolo enim, inquit, vos ignorare fra-
Esaiæ.64. tres mysteriū hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel. Et
1.Cor.2. subinde. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit?

Quòd crux Christi illa fuerat statera, in qua suspirans ille, vtinam, inquit, appenderentur peccata mea, quibus iram merui, &c. CAPVT VIII.

Psal.84. IStæ viæ inuestigabilis sapientię dei erant misericordia & veritas, siue misericordia & iudicium, & hoc agebat in illa posione Christi hic spiritus sapientiæ, quatinus misericordia superexaltaret iudicium, nemine cognoscente principum tenebrarum, aut principum huius seculi, qui illam crucifixerunt. Hoc, inquam, agebat hic spiritus sapientię, quatinus liberata æquitatis statera, plus pœnarum de humano genere sumptum appareret, quàm culpa meruisset, atq; ita mutari iam sen-
Iob.6. tentiam antiquæ damnationis, ratio iusta postularet, rationabilis iustitia non negaret. Hoc suspirans in illo beato Iob eiusdem sapientiæ spiritus, pro nobis omnibus dicebat. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quàm patior in statera, quasi harena maris hæc grauior appareret. Quomodo autem hoc fieri posset? Quomodo calamitas humani generis peccatis eius grauior appareret, nisi vt plures fierent damnati, quàm rei, plures puniri, quàm auctores siue hæredes peccati? Hoc ergo mira & laudabili arte spiritus sapiētiæ agebat. In eo quòd Christus ad mortem tradebatur, qui peccatum non fecerat, ibi erat crux, statera patris, habens disposita hinc in lance iudicij peccata mundi, inde in lance misericordiæ calamitatē generis humani. Vicit pondere calamitas in lance misericordiæ, lancemque sustollens iudicij, peccata decussit in profundum maris. Cur hoc? Videlicet quia plures erant damnati, quàm rei, plures, inquam, puniti, quàm qui merebantur puniri. Vnus abundabat in numero damnatorum, vnus supererat Christus, damnatus non reus, punitus, & causam non habens cur puniretur. Huius dolentis passio, totius generis humani doloribus iustis iniustè superaddita præponderauit, quasi massa harenaria, grauiorq; fuit calamitas mundi, quàm eiusdē peccata, ac proinde misericorditer quidem nostra, id est, damnatorum suscepta est causa, sed iuste mutata, quæ fueramus damnati sententia. Laus igitur huic sapientiæ spiritui, cuius tali artificio factum est, vt iustè hostis vniuersos perderet, dum admittitur ad vnum, qui morti nihil deberet.

Quomodo in illo homine hæc sapientia derisa sit à filijs stultitiæ, & quòd pro illo dictum sit, qui deridetur ab inimico suo sicut ego. CAPVT IX.

INterea deridetur tanta sapientia, deridetur, inquam, à filijs stultitiæ, sibimet inuicem applaudentibus, velut qui astute & efficaciter insidiati fuerint sanguini, abscōdendo contra insontem
Prouer.1. tendiculas, atq; alterutrum dicentibus. Deglutiamus eum sicut infernus viuentem, & integrum
Matth.26. quasi descendentem in lacum, omnem pretiosam substantiam reperiemus. Derisores eorum legimus, audiuimus. Expuerunt in faciem eius, colaphis eum cæciderunt, palmas ei in faciem dederunt, harundine nihilominus caput eius percusserunt, & genu flexo salutantes, dixerunt. Aue
Matth.27. rex Iudęorum. Sed & cum iam crucifixissent eum, amplius illudebant dicentes: Vah qui destruit
Marci.15. Ioan.19. templum dei, & in triduo reædificat illud. Salua temetipsum. Item: Alios saluos fecit, seipsum nō
Matth.27. potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Hoc modo deri-
Marc.15. debant eum stulti filij stultorum. Sed ecce iam in isto dicebat, iste consolatorius spiritus sapiētiæ
Verba Iob in persona Christi. pro illo. Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit deū & exaudiet eum. Deridetur enim iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus statutū. Abun-
Iob.12. dant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum cum ipse dederit omnia in manibus eorum. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuentis & spiritus vniuersæ carnis hominis? Nónne auris verba dijudicat, & fauces comedentis saperem? In antiquis est sapientia, & in

multo tempore prudentia. Apud ipsum est sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam. Si destruxerit, nemo est qui ædificet, & si incluserit hominem, nemo est qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur. Et si emiserit eas, subuertent terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Baltheum regũ dissoluet & præcinget fune renes eorum. Ducit sacerdotes inglorios & optimates supplantat. Commutans labiũ veracium, & doctrinam senum auferens. Effundit despectionem super principes, & eos qui oppresi fuerant, releuans. Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis. Qui multiplicat gentes & perdit eas, & subuersas in integrum restituit. Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium. Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios. Nimirũm prophetica hæc esse innuit, dum cõtinuò subiungit. Ecce omnia, & vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula. Prophetica, inquam, hæc esse, & quæ ventura erant oculis suis præsentia testatur, per prophetiæ spiritum facta esse. In illo enim ea quæ secutura erant, videbat assistentia, cui nec futura veniunt, nec præterita discedunt. Iob 12.

Quòd in typum eius, qui deridendus erat à consanguineo sibi populo Iudaico, derisus ab amicis suis fuerit Iob, & quod de Christo veraciter dictum sit, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. CAPVT X.

IGitur quod dicebat hic in typum eius percussus & sedens in sterquilinio iudicium damnationis erat in illos stultitiæ filios, qui verè sapientem, & summè sapientem deridebant modo supradicto. Qui, inquit, deridetur ab amico suo, sicut ego. Quid enim est sicut ego, nisi ac si diceret, cuius ego, derisus ab amicis meis, typum præfero? Nam ego ab amicis meis derideor, ille deridetur, id est, sine dubio deridendus est ab amico suo, à consanguineo suo Iudaico populo, cui & loquitur in psalmo. Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis dux meus & notus meus, qui simul mecũ dulces capiebas cibos, in domo dei ambulauimus cum consensu. Nam ille populus mira stultitia eum maledicebat, cum quo dulces cibos capiebat, id est, eum in cruce pendentem deridebat, quem in templo sacrificiorum ceremonijs figurabat. Et quemadmodum istum Iob amici eius sedentem in sterquilinio deridebant, quẽ sedentem quasi regem circunstante exercitu venerari soliti fuerant, sic scribę & pharisæi morientem illum deridebant, quem vt verè regem magnum, regem regum in prophetis lectitando prædicabant. Sed enim quomodo amici illi, eleuantes oculos suos nõ cognouerunt, quòd ipse esset Iob, si isti non cognouerunt, imò cognoscere noluerunt, quòd hic esset Christus, qui repromissus fuerat ad patres eorum, noluerunt, inquam, cognoscere eleuantes, id est, eleuatos oculos in superbiam habentes. Itaq; qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit, ait, deũ & exaudiet eum. Deridetur enim iusti simplicitas. Ac si dicat. En ego derisus ab amicis meis, inuoco deum, & nõdum exaudit me, nondum, inquam, exaudit, vt pro hac derisione in regnum suum cœleste suscipiat me. Alius est qui deridebitur ab amico suo sicut ego, & in ipsa derisione inuocabit deum & exaudiet eum, vt pro ipsa derisione gloria & honore coronet eum. Tũc ille dicet. In tribulatione mea inuocaui dominum, & exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Sicut enim nunc mea infirmitas, sic & tũc illius iusti deridebitur simplicitas, quòd sicut ouis ad occisionem ducatur, & sicut agnus coram tõdente se, sic non aperiat os suum, & reputabitur pro stultitia. Sed enim hoc stultum eius sapientius est hominibus. Quid enim? Lampas cõtempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Etenim hic iustus, cuius simplicitas deridetur, ille est, de quo in propheta loquitur deus. Propter Syon nõ tacebo, propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Lampas ista lucens dictis vel doctrinis, splendens miraculis, contẽpta est apud cogitationes diuitum, apud superbiam tenebrarum, quæ lucem illam comprehendere non potuerunt. Quare? Quia non lucebat quomodo volebant, nõ splendebat quomodo splendere volebant suum Mesiam, scilicet ad præsentem & vanam hominum gloriam. Talem enim non expectabant Christum, qualem istum viderunt, sed qualem splendore maligno splendentem suscepturi sunt Antichristum. Idcirco contempta est lampas ista apud cogitationes eorum, maximè vbi per mortem crucis lucem eius se extinxisse putauerunt. At illa parata erat & parata est ad tempus statutum, quo in tempore fiet illis quod scriptum est. Domine exaltetur manus tua vt non videant, videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Illud tempus suum, quo super candelabrum cœli ponenda erat lampas ista prospiciens, derisores tenebrarum patiebatur, dum extingui putaretur, verè lampas sapientiæ pro sua quoq; taciturnitate, iuxta illud. Sapiens tacebit vsque ad tempus.

Iob 2. Iob 12. Psal. 54. Psalm. 17. Esaiæ 53. Iob 12. Esaiæ 62. Esaiæ 26. Prouer. 12.

Quomodo vel vndè diuites fuerint, qui hanc sapientiæ lampadem contempserunt.

CAPVT XI.

ERgo ne diuites erant illi, quorũ apud cogitationes lampas ista contemnebatur? An diuitum
& non magis pauperum sensu erat contemnere splendida facta, lucida dicta lampadis huius?
Planè diuites, sed non de suo, diuites rapto, diuites ex alieno, ita vt cum dictum sit, apud cogita-
tiones diuitum idem improperium intelligas, ac si dictum fuisset, apud cogitationes prædonum.
Iob 12. Sequitur enim. Abundant enim tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipse
dederit omnia in manibus eorum. Deniq; isti erant prædones dei, prędones vniuscuiusq; proxi-
Oseæ 2. mi sui. Nam quod prędones dei fuerint, testatur ipse deus, dum in Oseę de synagoga illorũ, que-
relam depromens dicit. Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum meum in tempore suo, &
vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam & linum meum quę operiebant ignomi-
Esaiæ 3. niam eius. Porrò quòd proximorum quoq; prædones fuerint, testatur in Esaia, cum dicit. Vos
enim depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domibus vestris. Item: Væ qui coniungitis
Esaiæ 5. domum ad domum, & agrum agro copularis, vsque ad terminum loci. Et his similia. Ergo cum
dixisset. Apud cogitationes diuitum, quasi quæreres vnde vel quomodo ditati sunt, abundant,
inquit, tabernacula prædonum. Quare autem non dixit domus, sed tabernacula prædonum? Vi-
delicet vt acrius percuteret ingratitudinem illorum, mala pro bonis deo reddentium. Hac ete-
nim dictione nos ad historiam mittit paupertatis & fugæ illorum, quando fugientes de terra
Aegypti, de domo seruitutis, vbi propter venditionem fratris sui Ioseph, iusta captiuitate serui
erant, in tabernaculis habitabant, ne passum quidem pedis de vlla terra habentes, nisi quòd eiecit
Gene. 37. deus à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram eorum. Dedit, inquam, illis regiones genti-
Psal. 104. um, & labores populorum possederunt. Abundant ergo, inquit, tabernacula prædonum, id est,
de tabernaculis ad diuitias, dono quidem dei peruenerunt, sed eisdem diuitijs tanquam dei præ-
dones abusi sunt. In quo? Audacter, ait, prouocãt deum, cum ipse dederit omnia in manibus eo-
Michee 6. rum. Et quidem pro hoc ipse in persona sua conqueri poterat, dicendo. Popule meus, quid feci
tibi, aut in quo contristaui te? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Aegypti, quia eduxi te per
desertum quadraginta annos, & manna cibaui te, & introduxi te in terrã satis bonam? Quid vltra
debui facere tibi, & non feci? Hæc, inquam, & his similia poterat ipse conqueri in propria perso-
na sua, sed taciturnitatem habens vsq; ad tempus, quod sapientis erat, expectabat donec istam
querelam, de prophetis arreptam per os omnium gentium depromeret idem sapientiæ spiritus,
adiungendo. Parasti crucem saluatori tuo.

Quæ iumenta & quæ volatilia cœli, quæ terra & qui pisces maris docuerint, indicaue-
rint, responderint, quòd illa lampas ad tempus statutum parata sit.

CAPVT XII.

Iob 12. NImirum, ait, interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere
terræ & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Magna & vera huius spiritus sapientiæ
Sapien. 10. laus, quia non tantum (vt alibi scriptum est) aperuit os muti, & linguas infantium fecit disertas,
sed iumentis quoque & volatilibus cœli & piscibus maris, docendi, indicandi, atque narrandi
auctoritatẽ dedit. Quę etenim iumenta ista, quę volatilia cœli, qui pisces isti, nisi homines quon-
dam bruti, qui non habebant notitiam dei? Nam alij quidem iumenta terræ, alij volatilia cœli,
alij pisces maris, pro diuersis artibus siue officijs, omnes autem pro hac parte muti eramus atque
bruti, nunc autem hic sapientiæ spiritus os nostrum aperuit, & linguas nostras disertas fecit, qua-
tenus diuites imò prædones illos, qui lampadem istam in cogitationibus suis contempserũt, do-
cere possimus, & indicare illis atque enarrare, quòd iste contemptus eorum cæcitas sit, narrare,
inquam, & conuincere, si non vt conuertantur, at saltem vt confundantur, & inuidia torquean-
tur, iuxta illud. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentẽ, in gentem insipientem, in iram
Iob 12. vos mittam. Quis inquit, ignorat, quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima
omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis? Imò quis ignorat, quòd is, cuius manus hæc
fecit, dominus est? Fecit autem hæc ipse, qui cùm esset lampas (vt iam dictum est) apud cogitatio-
nes diuitum contemnebatur, fecit, inquam, in tempore statuto ad quod parabatur, nam in tem-
pore suo cùm ascendisset super cœlos, sedissetque ad dexteram patris, resplenduit magnificè atq;
emisit dispertitas linguas tanquam ignem, imò verè ignem spiritus sancti, qui & super singulos
discipulorum sedit, cuius erat signum illa species ignis, quæ visibiliter apparuit. Ille ignis inuisibi-
Actor. 2. lis de paucis apostolis excandescens, omnem terram illuminauit, prædictaque iumenta terrę, vo-
latilia cœli, & pisces maris sic illustrauit, vt sciant & docere, indicare, atque enarrare possint ma-
gnalia dei, hominibus siue hominum filijs, id est, Iudæis, & Iudæorum magistris gloriantibus,
quòd soli homines, vel filij hominum sint. Igitur iste dominus est, cuius manus hæc fecit, domi-
nus, inquam, cuius in manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis, hominis omni-
no cuius tanta potestas est, vt de lapidibus homines facere possit. Propter quod dicit. Data est

mihi

mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Sed ecce aliud dicunt, & aliud sentiunt, improperantes nobis quasi iumentis homines illi, homines stulti. Non, inquiunt, dominus est ille, qui hæc fecit vobis, non ille cuius hæc mutatio est filius est, aut dextera excelsi. Magus erat, seductor fuit, nõ erat verus filius dei. Ad hęc dicimus. Omnia iumenta terræ, omnia volatilia cœli, omnes pisces maris, quorum hic sapientię spiritus, aures aperuit, fauces sanauit. Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis saporem? Quod est dicere. Nonne ipsi scimus, quod experti sumus, aut certius aliquid ab homine audire possumus, quam quod interius spiritu sancto reuelāte quasi gustando didicimus? Scimus enim quia ex fide huius spiritum accepimus, & qui iumenta eramus, ecce homines, imò dij sumus, & mente in cœlis conuersamur, pluresq́; ex nobis sic ex illa lāpade inflamati sunt, vt ad conspectum eorum, dæmones abeant & fugiant de obsessis corporibus. Matth.28.

Cur cùm dixisset: In antiquis est sapientia, &c. subiunxit: Apud ipsum est sapientia, & cætera. CAPVT XIII.

IN antiquis est sapientia, & multo tempore prudentia. Apud ipsum est sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam. Quomodo auris verba dijudicat, & fauces comedentis saporem, sic certissima rationis discretione non isti, qui prius erant quasi iumenta dijudicant, quod amplius in isto, vel apud istum sit præ omnibus sanctis vel iustis antiquioribus Abraham, Isaac & Iacob, Moyse & Dauid, & prophetis omnibus. Nam in illis antiquis, in illis qui multo ante tempore fuerunt, sapientia atq; prudētia est, videlicet à quibus vel per quos sapientiæ vel prudentiæ thesauros omnes continens, sancta scriptura condita est. Verum aliter in illis, aliter apud istum sapientia est. Nam in illis participatione, apud istum est tota suimet vniuersitate. Amplius autem & in hoc differunt, quòd in illis sapientia tantum, apud istum autem sapientia simul & fortitudo est. Etenim illi quod sapiebant, ad effectum perducere non potuerunt, iste autem sapientiam actu perduxit, vsq; ad victoriam, destruendo mortem, & reparādo vitam. Adde quòd apud istum consilium quoq; & intelligentia est. Consilio diaboli calliditatem infatuauit, intelligentia secreta scripturarum siue omnia mysteria dei, non solum obtinuit ipse aut penetrauit, verùm & alijs quibus voluit, & prout voluit, aperuit. Amplius autem & in occultis iudicijs terribilia pende experimenta eius, quia apud eum est spiritus sapientiæ & fortitudinis. Si destruxerit, nemo est qui ædificet, & si concluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur, & si emiserit eas, subuertent terram. O derisores, o stulti diuites, lampadis huius cōtemptores, quid insultatis, capita vestra mouentes, atque dicentes. Vah, qui destruit templum dei, & in triduo reædificat illud? Nemo si destruxerit, nemo est qui ædificet, nemo est qui lapidem super lapidem reponat. Si incluserit vos Romana obsidione, quod vtique faciet, nemo est qui aperiat, vt vobis siue ab oriente, siue ab occidente, siue à desertis montibus, locus effugiendi pateat. Sed vos putatis, quòd nulla sit fortitudo eius propter crucem, & clauos quos videtis in manibus eius. Stulti & cæci brachia crucis cornua sunt in manibus eius, & dictante socia fortitudinis sapientia, quæ similiter apud ipsum est, ibi abscondita est fortitudo eius, abscondita, inquā, ad tempus videlicet, donec quoque lancea perfodiat latus eius, & exinde currat perpetuus sanguis & aquæ fluuius. Quare? Nimirum, quia si continuerit aquas, omnia siccabuntur, & si emiserit eas, subuertent terram. Si enim integro corpore, si non aperto latere sacrilegas manus, aut linguas vestras euadere voluisset, atque hoc modo visibiles aquas baptismi, inuisibiles continuisset aquas gratiæ spiritus sancti. Si, inquam, hoc fecisset, omnia vt erant sicca permansissent. Quia verò mori atque lanceari maluit, ecce aquas illas emisit, & terram, id est, peccata subuertit. Idcirco sapientiam & fortitudinem, quæ apud ipsum est abscondere voluit, cum diceretis quasi sapientiam non habenti, prophetiza nobis, quis est qui te percussit, cum diceretis quasi fortitudinem non habenti. Vah qui destruit templum dei.

Iob 12. Iob 12. Matth.27. Abacuc 3. Lucæ 22. Marc 13. Matth.27.

In quo fortitudo apud eum contra Iudaicam superbiam, in quo sapientia contra malitiam extiterit, quorum & baltheum soluit, & doctrinam sustulit. CAPVT XIIII.

DIxi ergo, & iterum dico, apud ipsum est fortitudo, & sapientia. In quo sapientia? ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit cōsiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. In quo fortitudo? Baltheum regum dissoluet, & pręcinget fune renes eorū. Ducet sacerdotes inglorios, & optimates supplantat. Nonne ipse nouit & vestram ô scribæ & pharisæi decipientem synagogam, & eum qui à vobis deceptus est, miserum populum, quando finxistis ei ad decipiendum importunū fauorem, dicendo, & venient Romani & tollent nostrū & locū & gentem? Nouit itaque sapientia eius, & tales consiliarios in stultum finem adduxit. Nam iuxta quod alibi

Iob 12. Iohan.11.

Iob 6. alibi dictum est, qui timent pruinam, irruet super eos nix, quia quod vanum erat, cum simulatione timuistis, quod verum erat timere vos fecit, vt veraciter venirent Romani, & tollerent vestrum & locum & gentem, non quia dimisistis, sed quia non dimisistis eum sic. Ita nimirum sapientia eius, consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem adduxit, ita fortitudo eius baltheum regum, id est, vestram ô superbi confidentiam dissoluit, & renes vestros, captiuitatis fune præcinxit, duxit sacerdotes inglorios scilicet Annam & Caipham, & cæteros sacerdotes eiusmodi, quippe quorum super vultus, stercus solennitatum ipsorum proiecit, atq; hoc modo optimates supplantauit, auferendo ab illis regnum dei, & dando genti facienti fructus eius. Commutans
Iob 12. labium veracium, & doctrinam senum auferens, subauditur, sapientia apud ipsum est. Nam quia veritatem recipere noluerunt, miscuit illis spiritũ erroris, & vertiginis, vt qui veraces esse debuerant, mendaciter scripturas ad suos libitus torqueant, labijs male commutatis, & hoc modo senibus, id est eis, quibus primis credita sunt eloquia dei, docendi auctoritatem abstulit. Effundit
Roma. 3. despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant eleuans, subauditur, fortitudo apud ipsum est. Principes quippe Iudaicæ perfidiæ contemptibiles fecit, in toto orbe, & eos qui oppressi fuerant peccatorum pondere, siue dæmoniaca seruitute, scilicet gentiles, quia fidem eius receperunt, reuelauit, magna liberatricis gratię libertate. Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis, subauditur, apud ipsum sapientia est. Hoc enim lampas ista fecit, eo ipso, in quo apud cogitationes diuitum contemnebatur. Nam per humilitatem suæ passionis, profunda nostra reuelauit de ignorantiæ tenebris, & produxit in lucẽ notitiæ dei, nos qui sedebamus in vmbra mortis. Qui multiplicat gentes & perdit eas, & subuersas in integrum restituit, subauditur, apud ipsum fortitudo est. Hoc etenim & verę & magnę fortitudinis est, magni & terribilis iudicij est, quòd cum multiplicasset gentes, dicendò primis hominibus. Crescite &
Genes. 1. multiplicamini, perdidit eas, peccantibus eisdem parentibus primis. Omnes quippe gentes vniuersos illorum posteros, eadem sententia perditionis inuoluit. Sed ecce dum patitur, dum moritur, & lampas tam splendida apud cogitationes diuitum quasi extincta contemnitur, eadem passione vel morte sua quas subuerterat in integrum restituit, in integrum (inquam) vt ne vnus quidem desit ex omnibus quos ad vitam destinauerat, cum diceret. Crescite & multiplicamini. Qui immutat cor principum terræ, & decepit eos, vt frustra incedant per inuium, palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, subauditur, apud ipsum sapientia est.
Esaiæ 6. Quomodo enim mutauit cor principum populi terrę, & decepit eos, nisi sicut in propheta dictum est. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum? Itaq; quòd extunc frustra incedunt per inuium, quòd palpant quasi in tenebris, & non in luce, quòd errant quasi ebrij, totum hoc magna est materia laudis, huic spiritui sapientiæ, de quo & mirãda veritate dictum est, quòd eos deceperit, & quasi ebrios errare fecit.

Quomodo vbi apud cogitationes diuitum contemnebatur, apud deum patrem erat reuerendus, dicendo: Vocabis me, & ego respondebo tibi, aut certè loquar, & tu responde mihi.

CAPVT XV.

Hebr. 5. INterea quo in schemate contemnebatur apud cogitationes diuitum derisorum, in eodem hic sapientię spiritus hominem in conspectu patris constituerat reuerendum, & pro sua reuerentia exaudiendum, agendo causam pauperum, id est, humilium secundum verba, quæ apud eundem beatum Iob postmodum subiecta sunt. Voca me, & ego respondebo tibi, aut certè tu responde
Iob 13. mihi, Quantas habeo iniquitates & peccata, scelera mea, atque delicta ostende mihi. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? &c. Hæc nanque cum ille diceret, vocationem illam atque responsionem suspirabat, qua perditus homo per obedientiam patientis ac morientis Christi, rursus requisitus est. Rursus, inquam, dudum enim semel requisitus, & vocatus fuerat, scriptura dicente. Vocauitq; dominus deus Adam & dixit ei. Vbi es? Vocanti autem deo, tunc
Gene. 3. homo non respondit, sed ait. Vocem tuam audiui in paradiso & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me. Item: Quis enim, inquit, indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quia ex ligno de quo pręceperam tibi ne comederes, comedisti? Dixitque Adam. Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Hoccine erat vocanti respondere? Nempe cum diceret dominus deus, vbi es? vocabat hominem ad cor suum, vt pœnitens responderet. Heu in præuaricatione sum. Ex hoc quidem bonum erat, vt saltem vocanti responderet, melius autem, vt prior ipse loqueretur, deus autem responderet, quantas haberet iniquitates. Illud non fecit, non locutus est,
Gene. 3. sed deum quasi dormire toto meridie permisit, vndè & culpás illum scriptura dicit. Et cum audissent vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, &c. Itaq; non locutus est homo, nec deo fecit negotium respondendi, vndè & ingrato silentio, quietus tandem quasi post meridiem somno satiatus surrexit, & indignans, quòd non fuisset vocatus, prior ipse hominem vocauit. Proinde vt dicere cœpimus, bonum erat vt vocanti deo responderet homo, melius

melius si prius loqueretur,& peccata sua narraret homo, optimum verò si præceptum dei nunquam fuisset præuaricatus homo. Igitur in persona generis humani vir sanctus, rursus vocari ambiens hominem, illumq; desiderans hominem, qui vocatus responderet sapienter, imò loqueretur prior, aut certè quod optimum est in semetipsum perfectè obediens esset, & tunc demũ pro cæteris loquendo interpellaret, ita dicebat. Voca me, & respondebo tibi, aut certè loquar, & tu responde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata. Id nunc agebatur, eo nunc intendebat totum præoccupatum habens hominem hic sapientię spiritus, cum ab illis stultitię filijs deridetur, sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Cũ deo sapienter & serio disputabat, & idcirco ad respondendum derisoribus illis, interim vacuum tempus nõ habebat. Veracem omnino & non vanam faciebat spem generis humani, quia dictum fuerat, voca me, & respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mihi. Ille primus qui vocabatur, abscondit se à facie domini dei, in medio ligni paradisi, & nil boni respondit, hic secundus homo vocatus astabat ante faciem domini dei, in medio ligni crucis, & respondebat perfectam atq; omnimodam obedientiam patri, imò loquebatur vt responderet pater illi, quantas haberemus non iniquitates & peccata, & scelera atq; delicta nostra ostenderet ei. Psal.37.

Quidnam melius sit, vocari hominem à deo, & respondere illi: aut loqui hominem, & deum respondere, & quantæ eius iniquitates & peccata sint.

CAPVT XVI.

Conferamus nunc vtrunq;, & videamus quid melius sit, vocari scilicet hominem à deo, & respondere illi, an loqui hominem, & respondere deum homini, quãtæ eius iniquitates & peccata sint. Dixit enim voca me, & ego respondebo tibi, & continuò bonã propositionem, sapientissimè in melius corrigens, atq; perficiens, aut certè, inquit, loquar, & tu responde mihi. Quid? Quantas habeo iniquitates, & peccata. Hoc ergo quæramus, quo fructu melius sit, vel ad sapientiam magis attineat, vt loquatur homo, & deus respondeat illi, quàm vt vocet hominem deus, & homo respondeat illi, quantę iniquitates & peccata eius sint. Si ritè perpendimus, meritũ rei reprehensibile est, eo vsq; differre confessioné peccati, donec dicat iudex deus, quid fecisti? Etiam si vocatus siue discussus respondeat homo, quantę iniquitates vel peccata sua sint, & dicat, peccaui, patientiam habe in me, siue indulge mihi, quod Adam fecisse non legitur, nec fecit filius eius fratricida Cain, etiam si (inquam) veritatem respondeat vocatus in ius, quod fecit Dauid, iam tamen reprehensibile est, quod vsq; ad eiusmodi vocationem dei differat homo cõfessionem peccati sui. Cæterùm, præoccupare faciem domini dei, & antequam vocetur vltronea confessione loqui sapiens consilium, quo nullũ melius homo peccator reperire possit. Quare? Videlicet quia vocatus homo vt respondeat deo, oportet illũ respondere iudiciũ, vocatus autem siue inuocatus deus ad respondendũ loquente prius homine, & illo priore suas iniquitates narrante, locũ habet deus vt loquatur misericordiam, dicatq; interroganti homini, quantas habeo iniquitates & peccata? dicat, inquam. Nulla. Nã deleui vt nubẽ iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. Longè igitur melius est, prius hominem loqui. Et idcirco rectè cum dixisset. Voca me, & respõdebo tibi continuò quasi quòd minus erat festina correctione supplens, aut certè, inquit, loquar, & tu responde mihi. Ecce per Christum, qui, vt iam dictũ est, longè ab eo dissimilis, qui absconditus in medio ligni paradisi, etiam cum vocaretur, sapienter quippiam non respondit, astitit palàm, in medio ligni crucis, & vltro causam nostram perorauit, ecce, inquam, per illum, & per eundẽ spiritum sapientiæ eius edocti, priores locuti sumus, quantas habemus iniquitates & peccata, & respondit nobis deus, ecce iam nulla. Vbi nã sic sumus elocuti, & ille sic nobis respondit? Nimirum in baptismate, eiusdem Christi domini nostri. Sed de hoc aliàs. Nunc instantia prosequamur. Iob.13. Genes.4. 2.Reg.12. Esaie.44. Iob.13.

Quàm iustè, quàm fortiter pro omni mundo orauerit, caput pro membris, dicendo: Cur faciem tuam abscondis, & cætera. quomodo veram sapientiam ista ipsius ancilla comitata sit eloquentia.

CAPVT XVII.

Adeò conspicuam sese presenti loco exhibet vera sapientia, vt nusquã paratior ad comitatum eius excurrat secularis eloquentia, quę ferè in omnibus scripturis sanctis vltro sapientiæ sic obsequitur, vt solam veritatem quærentes, dictorũ quoq; pulchritudine vel vocũ elegantia iure delectemur. Nam ecce quã dicũt perfectissimam atq; absolutissimã, argumentationẽ in hac scriptura, quæ vtique cunctis rhetoribus, Græcis siue Latinis antiquior est, pulchra & suauis oratio, quinq; partibus perscripta, scilicet propositione, ratione, rationis confirmatione, exornatione, complexione. Proponit nanq; fidelis orator pro nobis omnibus, cũ dicit. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? Cõtra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris. Protinus rationem infert huiusmodi. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meę. Rationis confirmationem anectit continuò, cum dicit. Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, Iob.13.

& vesti.

& vestigia pedum meorum consideraſti. Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſti-
mentum quod comeditur à tinea. Adiungit protinus exornationem ambitioſiſsimam, exorna-
tionem non verbis phaleratam, ſed humilitatis nimiæ ſuaui veritate, & vera ſuauitate inſtructiſ-
ſimam, atque idcirco præualidam ad occupandas aures, ad flectendam iuſtitiam, atque ad con-
cutiendam eius miſericordiam, cum qua graues inimicitiæ nobis erant. Homo, inquit, natus de
Iob 14. muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſerijs. Qui quaſi flos egreditur & conteritur,
& fugit velut vmbra, & nunquàm in eodem ſtatu permanet. Et dignum ducis ſuper huiuſcemo-
di aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium? Quis poteſt facere mundum de im-
mundo conceptum ſemine, niſi tu qui ſolus es? Breues dies hominis ſunt, numerus mēſium eius
apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, qui præterire non poterunt. Tandem complexione ele-
ganti vtitur, cum dicit. Recede ergo paululum ab eo vt quieſcat, donec optata veniat, ſicut mer-
cenarij dies eius. Magna & vehemens argumentatoris huius, id eſt, ſpiritus ſapientiæ concerta-
tio, & quantum in ſe erat valens conſtringere deum ad reſpondendum, quantas haberet homo
iniquitates & peccata. Si tanti oratores antiqui, veteres ſancti, quorũ hic ſermo erat, libera fron-
te in auditorio cœleſti aſsiſterent, & nullus peccatorum maculis cooperti, aut contaminati fuiſ-
ſent, hoc vnum idem maximum intererat, & aſsidentis iudici deo miſericordiæ voces retarda-
bat, quia maculatas antiquo probro perſonas iuſtitia repellebat. Ecce autem vnus aderat, atque
pro omnibus aſsiſtebat, homo reuerendus, & pro reuerentia dignè exaudiendus, in quem nihil
querelæ haberet iuſtus naturæ noſtræ iudex deus, imò apud quem magnæ viciſsitudinis debi-
tor teneretur deus. Peccatum quippe, neque originale contraxerat, neque actuale commiſerat,
Iob 13. & tamen peccati pœnam, id eſt, mortem propter præceptum eius, obedienter ſubibat. Dicebat
igitur. Reſponde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea atque delicta oſtende
mihi. Quid ad hæc deus reſponderet? Nunquid illi reſpondere poterat, quòd vllas haberet hic
homo iniquitates, aut peccata in propria perſona, & non potius iuſtificationes & merita? Proin-
de iam illum arguere deum decebat, vt diceret. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me ini-
micum tuum? Quod ſi ille reſponderet, non ego à te faciem meam abſcondo, neque arbitror te
inimicum, imò filium meum chariſsimum, ſicut teſtificatus ſum voce ad te delapſa, à magnifica
gloria, & dixi. Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacui. Habebat iſte vocem vtique con-
1. Petri 1. ſtantem, cauſamq; legitimam, vt diceret veraciter, quod vni ex minimis meis, imò omnibus meis
Matth 3. feciſti, mihi feciſti. Nam verè eius erant, omnes iuſti ſiue electi, qui eum expectauerant ab origi-
Iohan. 1. ne mundi, & omnibus illis abſcondebat deus faciem ſuam, interpoſito pariete inimicitiarum, ar-
bitratus eos inimicos ſuos propter peccatum, quod peccauit communis omnium pater Adam.
Ephe. 2. Erant etenim illi quoque natura filij iræ, ſicut & cæteri. Cur ergo, inquit, faciem tuam abſcon-
Gene. 3. dis, & arbitraris me inimicum tuum? In quo? Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere
me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Scribis enim, imò ſcriptas apud te retines contra me amari-
tudines, quas hoc modo homini elocutus es. Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & de ligno ex quo
præceperam tibi ne comederes, comediſti, maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes
ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In ſu-
dore vultus tui veſcéris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es,
& in puluerem reuertéris. Eiuſmodi amaritudines extunc ſcribis contra me, ſimulque conſume-
re me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Siquidem tam pro originali, quàm pro actualibus peccatis,
Pſal. 24. quæ adoleſcentiæ leuitate commiſſa ſunt, de quibus Pſalmiſta, Delicta, inquit, iuuentutis meæ,
& ignorantias meas ne memineris, hactenus vnumquenq; cõſumere vis. Deinde poſuiſti in ner-
uo pedem meum, funibus peccatorum ſuorum conſtringens vnumquenq;, vt nõ quæcunq; ve-
lit illa faciat, vt condelectetur nõnunquam legi dei ſecundum interiorem hominem, videat au-
Roma. 7. tem aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi mentis ſuæ, & captiuum ſe ducentem in le-
ge peccati, quæ eſt in membris ſuis.

Quòd iuſtè exauditus ſit pro ſua reuerentia, ſecundum quod & Apoſtolus ait: Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis ***IESV CHRISTI*** *in plures abundauit.*

CAPVT XVIII.

Hebr. 5. HAEc, cæteraque iam dicta, vel his ſimilia cum clamore intimo, clamore, vt ait Apoſtolus,
valido & multis lachrymis perorando, per hunc ſapientiæ ſpiritum, victoriam obtinuit in
Roma. 5. iudicio, ſecundum rationem æquitatis, quam perpendens idem Apoſtolus ita dicit. Si enim vni-
us delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu
Chriſti in plures abundauit. Et ſubinde. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum, mul-
to magis abundantia gratiæ donationis & iuſtitiæ, accipientes in vita regnabunt, per vnum Ie-
Ibidem. ſum Chriſtum. Item: Sicut per vnius delictum omnes homines in condemnationem, ſic & per
vnius

vnius iustitiam omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Quid aliud responderet, aut censeret pater æquus, deus iustus? Quid enim æquius, quid rationabilius? Aut nunquid illa summæ maiestatis altitudo minus prompta esse deberet ad gratiam clementiæ, quàm fuisset ad iram iustitiæ? Per vnum quippe hominem, in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Sic prompta iustitia iudicantis extitit, vt vno peccante, nos omnes, qui necdum fueramus nati, susciperemus hæreditatem peccati, hæreditatem mortis. Fatemur iustam fuisse vindictam, veram & irreprehensibilem iustitiam. Non enim aliud iure possiderent filij, nisi quod à parētibus thesaurizatum fuit. Sed ecce generis nostri pater alius, non in carne, sed in spiritu. Gratias huic spiritui sapientiæ vnico, multiplici, subtili, mobili, diserto, certo, suaui, benigno, stabili, quia subtilitate, mobilitate atque acumine suo modum inuenit, quo nos illi veteri natos, regeneraret huic homini nouo. Num ergo minus, vt iam dictum est, larga esse poterat diuinitas ad iustificandum per gratiam clementiæ, quàm fuerat ad condemnandum per iram iustitiæ? Igitur non perturbato aut confuso ordine veteris iudicij, sed remota causa per quam subintrauerat iudicium mortis, prolatum est responsum vitæ & pacis, totusque paries inimicitiarum solutus est. Ephe. 2.

De eo quod ait Lucæ vigesimotertio: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, sciens se resurrecturum, & hinc esse illud: Lignum si præcisum fuerit, habet spem. CAPVT XIX.

Tunc iste nouus Adam obdormiuit, atq; obdormiens dixit. Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Certus hoc dixit, certus, inquam, & securus, quòd commendatum vel depositum suum cum grandi esset lucro cito recepturus, sicut & factum est. Nam quia sic tradidit spiritum suum, ecce omnibus filijs suis, omnibus filijs regenerationis suæ, acquisiuit paracletum spiritum sanctum, & ipse recepit suum. Aliàs autem, nisi spiritum suum, spiritum vitæ suæ hic homo tradidisset, spiritus paracletus in eo ipso, quod paracletus est, scilicet in dando remissionem peccatorum, non venisset. Proinde & dicebat. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Itaq; quemadmodum illi veteri Adæ dormienti statim, costa de latere subducta, & in coniugem illi ædificata vel formata est, vt posteritas propagaretur, sic isti nouo Adæ, iam in morte soporato, de patefacto eius latere, sanguinis & aquæ sacramentum productum est, & exinde statim ecclesia reformata, de qua multi per orbem terrarum filij nascerentur. Nam quod optimè nouit, & nosse debet fides Christiana, statim vniuersa priscorum electorum, quantacunque ab origine mundi collecta fuerat, apud inferos redemptionem suam expectans, illo sanguine & illa aqua emundata, regenerata atque huic viro copulata est, & exinde quot singulatim de cunctis gentibus baptizantur, tot filij de isto viro, & de ista eius coniuge nascuntur. Nec verò cum sic obdormiret, quàm citò euigilaturus esset, ignorabat, quàm citò spiritum suum quem in manu patris tradebat, cùm tanto peractæ obedientiæ fructu resumpturus esset. Nam & antea cùm dixisset de hac dormitione sua, ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas, & flagellabitur, & conspuetur, & postquàm flagellauerint, occident eum, cōtinuò subiunxit. Et tertia die resurget. Idcirco qui supra scilicet sanctus Iob post illa quæ supra dicta sunt, continuò dicit in eum. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursum virescit, & rami eius pullulant. Si senuerit in terra radix eius, & in puluere mortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cùm primum plantatum est. Quod est enim hoc lignum, nisi is ipse qui cum præcideretur, dicebat, quia si in viridi ligno hoc faciūt, in arido quid fiet? Itaque si præcisum fuerit, rursus virescit, subauditur, tertia die velocitate resurrectionis. Hoc idcirco, quia nihil vnquam habuit ariditatis, id est, homo erat absque omni corruptione peccati, imò quia non solum homo, sed & deus erat, cuius viror nunquam deficit. Cæterùm, de homine, qui homo tantùm, & non deus est, qui in peccatis nascitur antiquæ præuaricationis, & idcirco comparari vel coæquari non potest huic tam viridi ligno, continuò subiungit. Homo verò cum mortuus fuerit, atque nudatus & consumptus, vbi quæso est? Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus arescat, sic homo cùm dormierit non resurget. Donec atteratur cœlum, non euigilabit, nec consurget de somno suo. Est ergo hic homo lignum vitæ semper virens spiritu sapientiæ, quod vt nobis fructificaret & in præsenti vitam animarum, & in futuro resurrectionem corporum, quando atteretur cœlum præcidi se permisit, non dubitans, quod continuò post triduum reuiresceret, euacuata in semetipso præcisione eius, quàm solam pertulerat mortis corporis.

Lucæ 23. Iohan. 16. Genes. 2. Lucæ 18. Iob 14. Lucæ 23. Iob 14.

Qualiter hic sapientiæ sacramentum dum fieret, absconditum fuerit ab oculis omnium viuentium, & quomodo Iudæi derisores eiusdem sapientiæ inexcusabiles sint. CAPVT XX.

HOc opus huius sapientiæ spiritus sacramentum tunc interim dum fieret, erat absconditum,
vt nemo sciret vsque ad tempus statutum. Vndè & idem beatus Iob in parabola sua sic inter
Iob 28. cætera loquitur. Vndè ergo sapientia veniet, & quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab
oculis omnium viuentium. Volucres quoque cœli latet. Perditio & mors dixerunt. Auribus no-
stris audiuimus famam eius. Ab oculis, inquit, omnium viuentium. Veraciter ab oculis omnium
viuentium. Nam nemo omnium hominum, qui tunc in carne viuebant, nouerat, quid ageretur
per crucis Christi patibulum, nec saltem quisquam apostolorum. Vndè & subiunctum est. Vo-
Matth. 13. lucres quoque cœli latet. Volucres quippe in hoc loco in bonum accipiendi sunt, videlicet de
qualibus dictum est. Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod acceptum homo misit in
hortum suum, & creuit, & factum est in arborem magnam, & volucres cœli requieuerunt in ra-
mis eius. Præ cunctis eiusmodi volucribus apostoli sublimius euolauerunt, veruntamen & ipsos
latuit tunc, dum fieret hoc sapientiæ mysterium. Perditio & mors dixerunt. Auribus nostris au-
diuimus famam eius, id est, maligni spiritus, qui perditionis & mortis inuentores extiterũt, quid
contra se ageretur præuidere non potuerunt, quippe qui ab initio radijs sapientiæ suos oculos
occluserunt, & lumini eius rebelles extiterunt. Cæterùm mortuorum communi morte nonnulli
hoc scire potuerunt, maximè autem patriarchæ & prophetæ quorum nouissimus Iohannes nu-
per sublatus fuerat de cœtu viuentium, qui vtique sacramentum hoc cum viuẽtes præcinuerint,
mortui iam non ignorabant, sed desiderio magno expectabant affuturum. Proinde rectè non
dictum est tantum, abscondita est ab oculis omnium, sed cum determinatione omnium viuen-
tium, id est, tunc temporis in carne commanentium. Quid igitur? Num excusabiles fuisse conse-
quitur derisores illos, qui illum crucifixerunt, & crucifixum deriserunt, quia sua voluntate ab-
Iob 28. scondita erat hæc sapientia ab oculis omnium viuentium? Non vtique. Sequitur enim. Quando
ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus, tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit,
& inuestigauit, & dixit homini. Ecce timor domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelli-
gentia. Cui nam homini priusquam Iudæo apud quem hoc sapientię sacramentum conditum, &
cum conderetur derisum atque contemptum est, cui, inquam, homini priusquam huic deus po-
nendo legem pluuijs, & viam procellis sonantibus, dixit. Ecce timor domini, ipsa est sapientia?
Legem quippe pluuijs ponere fuit, & viam sonantibus procellis, prædicatoribus indicere, vt vi-
uendo implerent, quod loquendo suadere festinabant, quatenus prædicatio non contempta,
quasi procella sonans expeditiori via curreret. Hanc legem primo Moysi, & prophetis, deinde
Roma. 3. apostolis deus posuit. Totum hoc primitus apud Iudæum, nam illis primum legalia siue prophe-
Psal. 110. tica eloquia dei credita sunt, & illis primum sicut oportuit, prędicatum est Christi *Euangelium.*
Prou. 1. & 9. Vtrobique illi primo dictum est. Ecce timor domini ipsa est sapientia, hoc enim consonanter
Eccle. 1. tam prophetica quam euangelica categorizat scriptura. At ille proteruus dominum non timuit,
semper illi ab initio rebellis extitit, maximè vero illo tempore, quo hæc facta sunt, quando im-
pleuerunt mensuram patrum suorum persequendo & occidendo Christum, cuius prophetas
absque timore domini occiderant patres eorum. Non igitur excusabiles sunt, quia videlicet non
idcirco non timuerunt dominum, quia abscondita erat sapientia ab oculis eorum, sed idcirco
abscondita est, vt nunquam inuenirent eam, quia non timuerunt dominum. Nam econtrario,
qui timuerunt dominum ipsis reuelatum est, quanquam essent homines idiotę ac sine literis, ipsi
Matt. 11. scierunt sacramenta dei, iuxta confessionem dicentis. Confiteor tibi pater, domine cœli & ter-
ræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Quomodo dicat deum dixisse homini: Ecce timor domini ipsa est sapientia, cum alius sit sapientiæ, alius timoris spiritus, & quòd ex eo quoque quia hoc deus dixit homini, Iudæi & omnes stulti inexcusabiles sint.

CAPVT XXI.

Iob 28. SEd quomodo septem spirituum numero atque ordini notissimo, qui & præsenti opere à no-
Esaiæ 11. bis susceptus est, dictum hoc non repugnat aut discrepat, ecce timor domini ipsa est sapientia?
Si enim timor domini ipsa est sapientia, quomodo nõ minoris, sed eiusdem auctoritatis alia scri-
ptura quę dicit: Et requiescet super eũ spiritus domini, spiritus sapientię & intellectus, &c. alium
timoris, atq; alium sapientię spiritum computat, ambosq; ab inuicem loco vel gradu septimo di-
Psal. 110. sterminat? Ad hãc inquisitionem ecce tertia nobis succurrit scriptura, dictione temperata, quasi
vtriusq; mediatrix, videlicet ea quæ dicit. Initium sapientiæ timor domini. Cùm enim sic dicit,
duarũ quas prędiximus tubarũ, siue organorũ spiritus sancti consonantiam patenter astruit, quia
videlicet timor domini initiũ sapientię est: initiũ aũt sapientię, sapientia est, licet nondũ perfecta,
quomodo aurora siue diluculũ iam dies est, licet nondũ plena. Est igitur timor domini sapiẽtia. i.
initiũ vel primus gradus sapiẽtiæ. Sic & pietas sapientia. i. secundus gradus sapiẽtiæ, & scientia sa-
pientia. i. tertius gradus sapiẽtiæ, & fortitudo sapientia. i. quartus gradus sapiẽtię, & consilium sa-
pientia,

pientia, id est, quintus gradus ſapientiæ, & intellectus ſapientia, id eſt, ſextus gradus ſapientiæ. Septimo autem gradu cum dicitur ſapientia, plena intelligitur atque perfecta, cuius officium eſt ceſſando ab actibus, & vacando contemplationi præoccupare iam bona futura, bona æterna, iuxta illud. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, quæ videlicet pars, non alia eſt quàm ipſa ſapientia, in propria ſpecie videnda. Proinde cùm dixiſſet, abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium ſapientia, ne quis deſperaret, aut abſconſionem eius reprehenderet. Ecce, inquit, timor domini ipſa eſt ſapientia, & hęc dicendo quaſi oſtium aperuit, primumque gradum oſtendit quo paruulus ad ſapientiam ſuperbis abſconditam aſcendere incipiat. Iam illuc acceſſerant illi viuentes qui ſeſe à ſtultis, & peccatoribus malè viuentibus & dominum crucifigentibus, ſegregauerant ſcilicet apoſtoli, & ille quoque B. Ioſeph ab Arimathia vir bonus & iuſtus, de quo Euangelium refert, quia non conſenſerat conſilio & actibus eorum. Huic planè ſapientia erat timuiſſe dominum, & in hoc primo gradu audiſſe ſapientiam, dicentem. Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra, deglutiamus eum ſicut infernus viuétem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum, omnem pretioſam ſubſtantiam inueniemus, implebimus domos noſtras ſpolijs, ſortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium noſtrum, fili mi ne ambules cum eis. Prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem. Veruntamen ab iſtorum quoque viuentium ſcilicet apoſtolorum, & illius B. Ioſeph oculis, adhuc abſcondita erat ſapientia, neſciebant Chriſti myſteria, ignorabant quæ vel quanta foret crucis & mortis eius vtilitas. Quia verò timendo dominum, & non acquieſcendo, lactantibus ſe peccatoribus, quaſi in foribus ſapientiæ ſteterunt, ideo ſurſum vocari & aſcendere ad ſapientiam meruerunt, id eſt, accipere ad cognoſcenda dei ſacramenta hunc de quo loquimur ſanctum ſapientiæ ſpiritum.

Lucæ.10.
Lucæ.23.
Prouer.1.

Quod dicit: Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter, aut ad præceptum tuum eleuabitur aquila.

CAPVT XXII.

SEcundú hęc rectè illud intelligitur, quod eidem Iob reſpondés de turbine dominus de eiuſmodi volucribus cœli, poſt multa dicit. Nunquid per ſapientiá tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad auſtrum? Aut ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur, atq; in acceſsis rupibus. Inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambent ſanguinem, & vbicunq; cadauer fuerit, & ſtatim adeſt. Nunquid ait, per ſapientiá tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad auſtrum? Quia per annos ſingulos penná veterem accipiter noua naſcente projiciat, ac ſine intermiſsione plumeſcat, penè nullus ignorat. Non autem hic illud plumæ tempus dicitur, quo in nido veſtitur: quia tunc nimirum adhuc pullus ad auſtrum alas expandere non valet, ſed illa annua pluma deſcribitur quæ laxata vetere penna renouatur. Equidem domeſticis accipitribus, quo melius plumeſcere debeant minuta ac tepentia loca requiruntur, agreſtibus verò moris eſt, vt flante auſtro alas expandant, quatenus eorum membra ad laxandam pennam veterem, venti tepore concaleſcant. Cum ergo ventus deeſt, alijs contra radium ſolis expanſis, atq; ita percuſsis, tepentem ſibi auram faciunt, ſicque apertis portis vel veteres exiliunt vel noue ſucceſcunt. Quid eſt ergo accipitrem in auſtro plumeſcere, niſi quod vnuſquiſq; ſanctorum tactus flatu ſancti ſpiritus conualeſcit, & vſum vetuſtæ conuerſationis abijciens, noui hominis formam ſumit? Hoc maximè iam dictis contigit apoſtolis, qui cùm eſſent vetuſtæ volucres, id eſt, homines, propter carnalem ſenſum tardiores, & propter hoc eos hæc ſapientia lateret: adhoc reſeruari meruerunt, timendo dominum, vt flante auſtro plumeſcerent, i. adueniente ſuper eos ſpiritu ſancto, nouis gratiarum pennis ſubleuati, cœleſtis ſapientiæ ſecreta perſpicerent. Porrò quod ſequitur. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & cæ. cum de cæteris valeat intelligi, maximè de Ioanne intelligendum auctoritas eccleſiaſtica tradidit, qui ſublimius volando terram deſeruit, & ſuper omnes cœlos mente iuit, quippe qui per ſubtilem intelligentiam, interna myſteria verbi videndo penetrauit, & ſcribendo claro teſtimonio declamauit.

Iob 39.

Quòd cùm dicimus eo reſpectu abſconditam ab oculis omnium viuentium ſapientiam, iure tamen beatam quæ tunc viuebat incipimus Mariam, & quòd eadem ſapientia qua in principio dictum eſt: Geneſ. primo, Fiat lux, nunc dixerit apoſtolis: Accipite ſpiritum ſanctum.

CAPVT XXIII.

ERat ergo in hoc mundo ſolus, qui ſciret ſapientiam tunc temporis. Chriſtus ipſe dei ſapiétia. Ná ſicut iam dictú eſt, ab oculis omniú viuentiú abſcondita erat ſapientia, & volucres quoq; cœli latebat. Et quomodo in illo antiquo principio, cùm creaſſet deus cęlú & terrá, terra erat inanis & vacua, & tenebæ erát ſuper facié abyſsi, ſic & in iſto nouo creaturæ nouæ principio, totus mundus à ſapientiæ cognitione inanis & vacuus erat, & tenebræ ignorantiæ erant ſuper faciem

Iob 28.
Genes.1.

cordis totius generis humani. Veruntamen beatam dei genitricem tunc viuentem confidenter excipimus, quia nequaquam ab oculis eius hæc sapientia se absconderat. Prophetissa enim hæc erat, prophetissa, inquam, nulli prophetarum comparanda, cuius in sacrarium pectoris spiritus sanctus prophetias omnes conuexerat. Hac itaque sola excepta, omnis terra erat inanis & vacua, & tenebræ, vt iam dictum est, ignorantię erant super faciem abyssi, super omnem animam totius
Prouer.8. generis humani. Porrò hæc sapientia secundum substantiam illa erat, quæ dudum in Salomone dicebat. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequã quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum. Et subinde. Quando appendebat fundamenta terrę, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe
Gene.1. terrarum, & delitiæ meæ cum filijs hominum. Delectet igitur cunctos vtriusq; ludi spectatores beneuolos, quia & illic in initio veteris creaturæ dixit. Fiat lux, & facta est lux, diuisitq; lucem & tenebras, & hic in initio nouæ creaturæ lucem inuexit inferis, vt viderent lucem veram, deum verum, qui hactenus sedebant in tenebris omnes electi ab origine mundi, imò transirent de regione tenebrarum, ad patriam æternæ claritatis, essentque ibi lux, videndo substantiam veræ lucis, lux, inquam, diuisa à tenebris inferni, & nos qui viuimus, essemus lux diuisa à tenebris huius
Ephe.5. mundi, dicente Apostolo. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Nam & viuis
Iohan.20. lucem intulit dicendo postquam resurrexit, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis pec-
Matth.5. cata remittuntur eis, & extunc impleuit apostolos suis quod promiserat, dicendo, vos estis lux mundi. Vtrobique scilicet & in illo veteris, & in isto nouæ creaturæ opere, sapientia hæc satis amabiliter coram domino lusit.

Quomodo eadem sapientia lusit hic & illic, & quòd lusit illic bene coram domino, sed hic melius, vbi sic illusit coram deo, vt illuderet diabolo. CAPVT XIII.

QVem tandem ludum nos homines pulchriorem esse vel fuisse censebimus, quo magis iure delectamur? Nempe hunc ludum postremum magis probamus, & hoc ludo magis delectamur, magis enim hic pertinet ad nos, & totus factus est propter nos. Et vt vera discretione vtamur, illic cœlum & terram creando bene quidem lusit coram domino, sed hic nouos cœlos & nouam terram creando sic lusit coram domino, vt illuderet diabolo. De qua videlicet illusione
Iob 40. dicebat ipse dominus ad beatum Iob. In oculis eius, quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, & armilla perforabis maxillam eius? Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Nunquid feriet pactum tecum, & accipies eum seruum sempiternum? Nunquid illudes ei quasi aui, & ligabis eum ancillis tuis? Concident eum amici, diuident illum negotiatores? Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustiũ piscium capite eius? Nam ad singula subaudiẽdum est, vt ego. Hoc planè propter nos homines factum est, nam illud prius sapiẽtiæ opus, tam propter angelos, quàm propter nos homines. Nobis quippe Leuiathan
Leuiathan. infestus erat, quod nomen eandem infestationem diaboli significat. Leuiathan quippe additamentum eorum dicitur. Quorum videlicet nisi hominum, quibus semel culpam preuaricationis intulit, & hanc vsque ad mortem æternam quotidie pessimis suggestionibus extendit? Quibus dum reatum fœnore multiplicat, pœnas proculdubio sine cessatione coaceruat. Potest quoque Leuiathan etiam per irrisionem vocari. Primo quippe homini persuasione callida, diuinitatem se additurum perhibuit, sed immortalitatem tulit. Additamentum igitur hominum per irrisionem dici potuit, quibus dum hoc quod non erant se addere spopondit, etiam hoc quod erat fallendo subtraxit. Quomodo isti hic sapientiæ spiritus illusit? In oculis, inquit, quasi hamo capiet eum. Quis nesciat quod in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca enim prouocat, vt aculeus pugnat. Dominus itaque noster ad humani generis redemptionem veniens, velut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, vt in eo quasi escam suam mortem carnis appeteret, quam mortem dum in illo iniustè appetit, nos quos quasi iniustè tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas quæ ad se deuoratorẽ duceret, ibi diuinitas, quæ perforaret. Ibi aperta infirmitas quæ prouocaret, ibi occulta virtus quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interijt, vndè deuorauit. Et quidem filium dei incarnatum nouerat, sed redemptionis nostræ ordinem nesciebat. Sciebat enim quòd pro redemptione nostra incarnatus dei filius fuerat, sed omnino quod idem redemptor noster illum moriendo transfigeret, nesciebat. Vndè & bene dicitur. In oculis eius quasi hamo capiet eũ. In oculis quippe habere dicimur, quod coram nobis positum videmus. Antiquus verò hostis, humani generis redemptorem ante se positum vidit, quem cognoscendo confessus, confitendo pertimuit, di-
Marc.1. cens. Quid nobis & tibi fili dei? Venisti ante tempus torquere nos. In oculis itaque suis hamo ca-
Luce 4. ptus est, quia & nouit & momordit.

De illo illuso per paßionis Christi mysterium quàm veraciter dictum sit: Nunquid feriet tecum pactum, aut accipies eum seruum sempiternum?

CAPVT XXV.

HAEC & cætera quæ supra posita sunt, si rectè spectator attendat, sicut notæ auctoritatis Gregorius.
beati Gregorij demonstrat expositio prælucida, nihil hoc ludo sapientiæ coram domino pulchrius, nihil hac illusione spiritus sapientiæ delectabilius. Vnum illic dictum est, quod libentius ad præsens reuocamus spectaculum, scilicet quòd ait. Nunquid feriet tecum pactum, & accipies & eum seruum sempiternum. Hoc enim tã magnificè dictum, tam mirificè est gestum, vt si assis spectator beneuolus, non satietur oculus visu, nec auris auditu, quomodo enim dictum est. Nunquid feriet tecum pactum, aut accipies eum seruum sempiternum, subauditur, vt ego, nisi ac si diceretur, nunquid sic illo vteris tanquam iurato tibi seruo, seruo sempiterno? Nam voluntate quidem aduersatur, vndè & græco vocabulo dicitur sathanas, id est, aduersarius, actu autem est seruus sempiternus, & sic seruit tanquam sit fidelis, ita cooperatur & bonis proficit, tanquam adiuuare velit spiritum domini, & sic vigilantia eius procedit, tanquam maturet consilium dare & ostendere illi. Quomodo autem vel quando factum est, vt vteretur deus actu diaboli tanquam iurato seruitio, tanquam fideli ministerio? Imò quando quippiam egit diabolus quod non proficeret deo, vndè non accresceret amplius laus & gloria domino deo? Ex quo cecidit de cœlo superbus hic angelus, & ad laudem vel gloriam iusti iudicis dei, factus est diabolus, quicquid vnquàm egit vel agere voluit, totum ad obsequiũ & honorem dei profecit, & proficere non desinit vsque in finem seculi. Vndè & initio ministerij eius deo quidem operosi, sibi autem inutilis & damnosi, dictum est illi. Super pectus tuum gradieris. Quod est dicere. Sicut hoc reptile, cuius calliditate abusus es, super pectus graditur, & seipsum in terram premit, sic tu diabole, cum Gene.3.
sis rationalis spiritus, rationale tuum graui semper fatuitate onerabis, & quocunque te verteris, semper intentionem tuam deorsum conteres, & factis premes contrarijs. Verbi gratia. Inuidendo euacuasti meritum hominis, sed hoc facto gratiæ dei locum aperuisti, cui amplius inuidebis, dum homo seipso tanto fiet altior, quanta gratia dei, cuiuscunq; creaturæ meritis est maior. Abhinc vsque in finem, dum deo volens aduersaris, deo nolens cooperaris, & ita circulum habens in naribus tuis, super pectus tuum gradieris, quia miro ordine & mala intendis & bona agis, dum persequendo efficis hoc ipsum quod vt destruas persequeris, dum quasi malleolus, aurum dei nequiter affligis, & affligendo ad gloriam extendis. Cuncta hæc subtilißimè perpendens vir sapiens dicit. Sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo confirmauerunt sibi tor- Eccle.39.
menta sua. Ac si diceret. Tantus illorum furor est ex inuidia propter successus bonorum, vt temperare sibimet nequeant, quin agant quod ad maius sibi proueniat tormentum. Vndè si quæras, quid habeat diabolus, cur tantopere agat ea, quibus factis amplius doleat, suæque voluntati nocẽs, alienæ virtuti plurimũ proficiat, ecce iam habes, quia furor causa est. Nam tam de illo quàm de satellitibus eius malignis spiritibus, in furore suo, inquit, confirmauerunt sibi tormenta sua. Mirum hoc tibi fortasse videatur, si nunquàm audisti, quòd homo quoque per furorem occiderit semetipsum. Spectemus nunc vt cœpimus circa Christum huiusce furoris eius fatuitatem, & huius de quo loquimur spiritus sapientiæ laudem. Dicebant pharisæi, & illis dicentibus, dicebat vtique diabolus, qui loquebatur in eis. Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abijt. Item. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes Iohan.12.
credent in eum. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. Dum hæc dicerentur, dum Ibidem 11.
hęc agerentur, intendebat vtique possessor eorum diabolus, ne mundus iret post eum, ne omnes crederent in eum, sed hoc ipsum intendens egit, quod erat contrarium, vt scilicet mundus totus iret post eum, vt omnes crederent in eum. Seruiuit ergo tanquàm seruus sempiternus, seruiuit tanquam iurati custos pacti vigilantißimus, domino suo regnum, sibi autem eodem seruitio confirmans tormentum. Non postulabat deus holocaustum, & pro peccato, id est, vitulos, aut certè pingues agnos, sed vno opus erat agno in sacrificium pro toto mundo. Nec huic negotio defuit Iohan.13.
malus seruus, insistens seruitio necessario, intrauit enim in Iudam Scarioth, & egit, vt traderetur ad victimam hic agnus melior, in illa nocte qua comedebatur ille paschæ veteris agnus per singulas domos. Intendebat deus vel dei sapientia facere irritam venditionem, qua semetipsum primus homo vendiderat, transgrediens præceptum, vana sibi diuinitatis spe proposita, adiuuit & hanc intentionem bonam, seruus hic nequam, agendo vt venderet hunc hominem traditor, qui vendidit illum ius nullum habebat. Intendebat diuinitas huic homini dare regnum, & subijcere potestati eius omnia regna mundi, adiuuit & in hoc seruus iste agendo, vt per furiosum iocum purpura vestiretur, sceptro, id est, calamo donaretur, coronaretur, vt regio nomine salutaretur. Quodque non minus miremur, quia cogitabat dominus ponere in eo iniquitates omnium nostrum, spinea erat corona, ne posset negare seruus illusor quin iste dominus omnium spinas por- Esaiæ 53.

tauerit

tauerit peccatorum noſtrorum. Omnibus his modis illudendo, funē ligandam præbuit linguam ſuam, nec dicere poteſt factam ſibi vim aut iniuſtitiam in eo quòd hic regna mundi ad ſe traxerit, quippe qui licet per iocum nequiſsimum, regalia tamen inſignia circundedit illi. Depoſcebat ordo ſalutis noſtræ, vt quia per lignum facta fuerat culpa, per lignum quoq; fieret iuſtitia, & nihilominus in hoc mali huius ſerui nequitia ſeruiuit agendo vt in ligno ſuſpenderetur homo, qui culpæ non ſubiacuerat. Decebat, vt mundaret poſsidẽtis gratia, quos abſoluerat redimentis pœ-
Ioan.19. na, egit hic ſeruus vt eius, iam mortui latus aperiretur lancea, vndè ſtatim exiuit ſanguis & aqua.
Iob.40. Quis vniuerſum hunc ludum dignè queat admirari, quo hic ſpiritus ſapientiæ generis humani
Roma.11. illuſorem ſic potenter euicit, ſic ſapienter illuſit? Quis proinde dicti huius magnificentiam, nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum, dignè æſtimare poſsit. O igitur altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ de, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius.

Quomodo ad eiuſdem ſapientiæ rationem ſpectet, quòd idem dominus habens poteſtatem vitæ & mortis, non ante tertium diem reſurgere voluit ex mortuis.

CAPVT XXVI.

AD eandem ſapientiæ pulchram rationem, rationabilemq́ue pulchritudinem, illud quoq; per maximè ſpectat, quòd idem dominus, vitæ & mortis habens poteſtatem, non ante tertium diem reſurgere voluit. Cur ita factum ſit vel fieri debuerit, aut decreuerit, dicere molimur, licet & hoc vt cætera noſtro ſenſu longè altius ſit. Ternarius numerus qui apud ſeculares philoſophos quoque inſignis habetur, pro eo quòd imparium & eorum qui præter vnitatem nullam aliam recipiunt ſectionem primus eſt numerorum, apud nos longè amplius præclari nominis, imò primæ ac diuinæ eſt auctoritatis, tam propter ipſam eſſentiam ſanctæ indiuiduæ trinitatis, quàm pro eo quòd ſaluator noſter tertia die reſurrexit à mortuis. Et profectò tertia dies, ad idem ipſum ſanctæ trinitatis ſacramentum reſpicit. Idcirco nanq; dominus noſter non ante tertiam diem reſurrexit, quia congruum fuit, vt propitiationem ſanctæ trinitatis, triduana nobis obtineret mors carnis Chriſti. Alioqui cur ſub trina merſione baptizamur in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, complantati facti, ſimilitudini mortis eius, niſi quia eandem mortem ſuam, quam antea baptiſmum ſuum appellauerat, triduo pertulit, & ipſe in nomine & in obedientia
Lucæ 12. patris & filij & ſpiritus ſancti? Siquidem & pater filio ſicut & ipſe filius teſtatur, calicem paſsio-
Ioan.19. nis dedit, & ipſe filius animæ ſuæ in ſua poteſtate propinauit, ſicut ipſe ait. Poteſtatem habeo
Ioan.10. ponendi animam meam. Et ſpiritus ſanctus illi propinari fecit, ſicut Apoſtolus ait: quia Chriſtus
Hebr.9. per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit. Congruè ergo mors domini triduana extitit, quam ſancta trinitas diſpoſuit, quamq́ue ad obtinendam humano generi propitiationem eiuſdem ſanctæ trinitatis, noſtra in illo ſola pertulit natura. Non ſolum autem, ſed & tota vita eius annorum ſuorum numero ſanctæ trinitatis famulatum exhibere, & eius præcepto ſe obedire innuit. Nam in triginta tribus annis, quibus ſuper terram ambulauit, ternarius eſt repetitus hoc ſola differentia, quòd vnus ternarius vt triginta ſint in decenum limitem conſurgit, alius vt ſimplex ſit, in ſin-
Gene. 22. gulari limite conſiſtit. Cuius in typum Iſaac quoque ad immolandum, ternario dierum numero ductus eſt. Nam de Geraris, vbi tunc habitabat Abraham vſque ad montem Moria, id eſt, ſedem templi iter dierum trium eſt (vt ait Hieronymus) & conſequenter illic die tertio peruenit, ſicut hiſtoria refert, & venit in locum quem dixit ei deus die tertia. Sed vt ad incœptum redeam, mira velocitas, mirabilis ille ſaluatricis gratiæ curſus & recurſus, vt in triduo trium temporum ſeculi peccata deleret, omnes qui ante legem fuerant, omnes qui ſub lege erant, cunctos qui ſub gratia venturi erant, vna Chriſti morte pariter ſaluaret, pro ſingulis temporibus ſingulos dies eiuſdem
Eſaiæ.8. mortis appendens. Tantam eius velocitatem ſpiritus ſanctus innuebat cum prophetæ imperans
Cant.6. dicebat. Voca nomen eius, accelera, ſpolia detrahæ, feſtina prædari. De hoc & illuc in Canticis. Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi capreæ hinnuloq; ceruorum ſuper montes Bethel. Accelerauit enim inferni ſpolia detrahere, feſtinauitq́; prędari, reuerſusq́; vt caprea, aut ceruorum hinnulus, id eſt, patriarcharum filius, ad ſaluandum velociſsimus apparuit ſuper montes Bethel.i. viſus eſt apoſtolis, vt eorum triſtitiam citò in gaudium verteret, qui ſunt montes Bethel.i. domus dei, quæ eſt eccleſia, principes ſummis virtutibus eminentes. Accelerauit, inquam, inferni ſpolia detrahere.i. electos omnes iure victoris educere. Quæ enim mora fieret ad detrahendum, aut quæ difficultas ad diſcernendũ? Sol erat iſte, illi autem qui quærebantur tanquam ſpecularia. Illorum fides ſpeculum erat, reddendo ſolis aſpectu radium ſatis idoneum, ſed ideo non ſplenduerant hactenus, quia ſoli obiectus medius obſtabat paries inimicitiarum, ſcilicet originale peccatũ. At illum in carne ſua moriens Chriſtus parietem ſoluerat ac diruerat, qui illa ſpecularia animarum, verum ſolem expectantium, vmbra tegebat aduerſa. Quæ ergo mora fieret, vt diruto pariete, & deſcendente ad inferos vero ſole, non ſtatim relucerent illa vaſcula lucis exceptoria.i. electorum animæ? Statim vt illuc deſcendit hic ſol.i. anima Chriſti præpotẽs & inſita ſibi verbi omnipotentis

tis diuini-

tis diuinitate coruſcans,illi reſplenduerunt , & tenebrarum principes diſsipati ſunt ſicut fumus, Pſal.67.
& ſicut fluit cera à facie ignis,& iuſti exeuntes de tenebris , & in paradiſum recepti epulari cœ-
perunt,& exultare in conſpectu dei,latrone ſimul epulante , cui dixerat dominus in cruce pen-
dens.Hodie mecũ eris in paradiſo. Totoq; ſabbato requieuit ab omni opere ſuo dominus Chri- Lucæ 23.
ſtus cum illis & paſcebatur dilectus in lilijs, donec aſpiraret tertia dies, & inclinarentur vmbræ. Geneſ.1.
Die igitur tertia,propitia nobis facta diuinitatis trinitate , cito mortem quam guſtauerat reiecit
à ſe;ſicut ſignificauerat,quando in cruce,noſtram ſalutẽ ſitiens, & ideo ſe veraciter ſitirẽ dicens,
cum oblatum ſibi guſtaſſet acetum,noluit bibere.Mortis enim acetum paululũ guſtabat, quam Matth.27.
cito, id eſt, tertia die reiecturus , nec vltra bibiturus erat . Reſurgens enim ex mortuis iam non Rom.6.
moritur,mors illi vltra non dominabitur.

Quomodo ad ſapientiam pertinuerit,quòd reſurgens, non ſtatim peremptoribus ſuis inſultauit,nec dilectoribus ſuis repente apparuit. CAPVT XXVII.

POſtquam inimicos illuſit,ad amicos reſpexit,eisq; poſt triſtitiæ nebulas ſerenum ac lumino-
ſum ſuæ victoriǫ radium refudit, ordine vel modo, quo per hunc ſapientiæ ſpiritũ fieri con-
decuit,non continuò peremptoribus ſuis manifeſtus efflagrans inſultauit , aut meritas vindictæ
pœnas exegit,quod facere interdum minus prudentium hominum eſt,eorum qui victoriǫ tem-
perare,vel gloriǫ modum tenere neſciunt.Expectabat enim propalandæ gloriǫ ſuǫ ordinem di-
gnum,videlicet non mutatus ſpiritu ſancto, ſed idem qui fuerat , idem permanens, qui dixerat.
Ego gloriam meam non quǫro,eſt qui quǫrat & iudicet . Non eſt moris vel diſciplinǫ eius con- Iohan.8.
tentioſa inuectione ſeu inſultatione feſtinatam rapere gloriam victoriǫ de hoſtibus, niſi fortè ad
tempus hoc vtilitas exigat,ſcilicet pro inſtructione vel confirmatione illorũ, qui credũt vel cre-
dituri ſunt,vt de aliquantis impijs ita cǫteris metuenda pœna ſumatur,quatenus non lateat con-
ſcientiam viuentium victoris Chriſti filij dei eſſe iudicium . Semel hoc faciendũ eſt, vt rideat ſa-
pientia in interitu paruulorum ſtultitiam diligentiũ, & ſubſannet , cum eis quod timebant acci- Prouerb.1.
derit,tunc vtiq; quando fiet,quod neceſſariò faciendũ eſt,vniuerſale iudiciũ.Interim ad ſapien-
tiam ſciamus pertinere,vt permiſsi theſaurizent ſibi iram in die irǫ, quia vocaui(ait)& renuiſtis, Ibidem.
extendi manus meas,& non fuit,qui aſpiceret. Permiſit ergo nunc quoq; ſapienter patiẽs,& pa-
tienter ſapiẽs inimicos ſuos principes ſacerdotum & phariſǫos diſsimulare quod fuerat factum, Matth.28.
& in conſcientia repoſitum ſacrilegium, permiſit illos data pecunia coemere ſibi mendacium,vt
dicerent milites,venerunt diſcipuli eius nocte,nobis dormientibus, & furati ſunt eum. Ad ami-
cos,vt dictum eſt,eius conuerſio,nec ipſa repentina, ſed paulatim procedens ordine decentiſsi-
mo,vt ſcilicet prius mentium quàm corporũ illorũ oculis præſentaretur . Penè naturalis hic eſt
manifeſtationis eius modus, vt à nullo vnquam bene & vtiliter viſus aut videndus ſit exterius,à
quo non prius per fidẽ aut dilectionẽ viſus fuerit interius . Egit itaq; quatinus primùm corda il-
lorum ad reſpiciendũ illum acutis multarũ commemorationum iaculis excitarentur,& tunc de-
mum rediuiuum corpus ſuũ exhiberet oculis extrinſecus , cum imaginem eius hiantibus animis
attentius verſarent intrinſecus . Prima huic bono digna iudicata eſt notæ pietatis & peruulgatæ
dilectionis fœmina quondam peccatrix Maria,quæ nimirum crucem & cuncta pœnarũ eius in-
ſignia memori mente geſtabat,& vel talem videre ſitiens , qualem ſepulchri locus ſuſceperat,eo
non inuento flebat,diſcipulisq; recedentibus ipſa non recedebat,ſed plorans foris ſtabat.Prima
ergo hæc digna æſtimata eſt,quǫ flentibus oculis gaudium videret , gaudium triſtibus apoſtolis
annunciaret.Poſt hãc Petrus,cuius vtiq; triſtitia præ cunctis apoſtolis maior,imo & duplex erat.
Triſtis enim,quia hæc dominus paſſus fuerat,triſtis erat, quia patientem dominnm , ipſe ter ne- Iohan.20.
gauerat.Sine dubio ex quo reſpiciente in eum domino egreſſus foras fleuit amare,nõ deſijt do- Lucæ 22.
lere & triſtis eſſe,& idcirco prius huic quàm cæteris apoſtolis dignum iudicauit ſeſe oſtendere.
Sic enim habemus in euangelio,quia prius de iſto dictum eſt.Surrexit dominus verè & apparuit
Petro.Subſecuta eſt eueſtigio protinus boni nuncij congeminatio , quia narrauerunt duo diſci- Lucæ 24.
puli quomodo ſibi euntibus Emaus, & loquentibus ad inuicem de illo ſeſe iunxerit,& quomo-
do cognouerunt eum in fractione panis . Quid putas interea , quàm præſens mentibus eorum
imago eius eſſe potuerit,dum ſederent intus loquentes de illo, eiulatu ſimul & lachrymoſo ad-
huc gaudio attoniti,clauſis foribus,ne quis verba illorum audiret, aut ſuperueniret de inimicis,
& penè naturaliter domino Ieſu inuidentibus Iudæis?Itaq; bene præparatis animis tempus erat,
vt ſeſe cognoſcendus communiter omnium offerret oculis . Stetit ergo in medio illorũ, & dixit Lucæ 24.
eis.Pax vobis,Ita modeſtè,ita temperatè hominem ſuum deducebat ſapientia hæc, de qua veriſ- Iohan 20.
ſimè dictum eſt,quia attingit à fine vſq; ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. Sapien.8.

Quòd prius peccatrici quàm apoſtolis,prius Petro,qui eum negauerat quàm Iohanni, quem diligebat,Chriſtus apparuit. CAPVT XXVIII.

ESt præſenti loco & aliud , in quo pulchritudinem diſpoſitionis eius , iure mirantes ſpiritus
ſapientiæ laudibus immoremur . Nam veraciter ſapiens vel ſapientiæ laude dignus eſt , qui

habito ſecum propoſito bono, ſic omnia contemperat atque diſponit, vt nihil ſit quod non ei-
Lucæ 5. dem propoſito conducat atq; expediat. Quid autem hic homo nouus, vel quid in hoc homine
nouo, ſanctus ſapientiæ ſpiritus propoſuerat, niſi peccatoribus & infirmis validam ſpem præbe-
re, peccatoribus & ægrotis conſtantis ſiduciæ, vel fidentis conſtantiæ arma porrigere cum qui-
bus præſumerent regno cœlorum vim facere, & violenter illud diripere? Hoc nempe propoſi-
tum ſibi fuiſſe, ipſe teſtis eſt cùm dicit. Non egēt, qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent, non
veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Cum igitur, qui pro peccatoribus mori dignatus fuerat, ſur-
gens ex mortuis, prius Mariæ peccatrici, quàm apoſtolis, prius Petro negator ſui nominis appa-
ruit, quàm dilecto ſuo Ioanni, qui cum matre eius iuxta morientis crucem ſtetit ac perſtitit, ve-
Iohan.19. raciter cum ſpiritu ſapientiæ negocium peregit, ſapienter propoſiti ſui finem aſpexit. Quantum
enim hoc idem propoſito eius conducit? Omnes peccatores, cunctæ peccatrices quæ fidem ha-
Iob 40. bent, hoc exemplo reduces animos attollunt non dubijs effectibus expertū habentes, quia per-
forata eſt maxilla Leuiathan, ſicut promittebat dominus, nunquid inquiens, armilla perforabis
maxillam eius. Nec verò in hoc tantum ſapientię laus eſt, quòd ad corroborandam peccatorum
ſpem peccatrici fœminæ, & negatori apoſtolo primum dignatus eſt apparere, verùm & in eo,
quòd eos quibus multam apud ſe gratiam repoſuerat, quos ante ſecula præſcierat & prædeſti-
nauerat, Mariam dico & Petrum, in tantis tamq́ue diuerſis peccatorum voraginibus mergi per-
Iohan.5. miſerat. Quantus enim fructus, quanta exinde prouenit vtilitas? Dicamus primum de peccatrice
Maria. Certè Iudæis pro eruditione omnium ſeculorum dicere habebat, Amen amen dico vo-
bis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint, viuent.
Et ſubinde, Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient
vocem eius, & procedent, qui bona egerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in
reſurrectionem iudicij. Hæc, inquam, dicere habebat, cùm diceret dę ſe homo tanta tamq; ma-
gnifica, præſentibus vtique experimentis opus erat, & idcirco certis quoque perſonis ad experi-
menta capienda opus habebat. Oportebat quenquam electorum corporaliter mori pro gloria
domini dei, vt videlicet per reſuſcitationem eius glorificaretur filius dei, vocando illum de mo-
numento, & hoc modo verum ſe dixiſſe probando, quia omnes qui in monumento ſunt, audient
Iohan.11. vocem eius & procedent. Permiſſus eſt itaque Lazarus amicus mori, non ad mortem, ſed ſicut
iam dictum eſt, pro gloria dei. Oportebat nihilominus quempiam electorum ſpiritualiter mo-
ri itidem pro gloria dei, vt ſcilicet per conuerſionem eius glorificaretur filius dei, dimittendo
illi peccata multa, & hoc modo verum ſe dixiſſe probando, quia mortui audiēt vocem filij dei,
Iohan.5. & qui audierint, viuent. Permiſſa eſt itaque hæc mulier dilecti Lazari ſoror, iam dilecta mori
in peccatis, & eſſe famoſa peccatrix, non ad mortem ſiue ad interitum æternum, ſed vt iam di-
ctum, pro gloria dei, pro teſtimonio iuſti, & iuſtificantis nos dei & hominis Ieſu Chriſti filij dei.
Hæc de Maria. Porro de Petro quòd lapſus eſt, quòd negare permiſſus eſt, nihilominus in diſ-
Lucæ 7. poſitione huius ſpiritus ſapientiæ pium & pulchrum eſt. Princeps quippe apoſtolorum Petrus
deſtinatus fuerat, & huic ſpecialiter magna poſt Chriſtum poteſtas danda, vel iam data erat, di-
cente CHRISTO filio dei viui, quem confeſſus fuerat. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro
Matth.16. & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cœlis eſt. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus,
& ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portę inferi non pręualebunt aduerſus eam.
Iohan.21. Et tibi dabo claues regni cœlorum. Item: Simon Iohannis diligis me plus his? Paſce agnos meos,
paſce oues meas. Tali & tanta præeunte euangelicæ veritatis auctoritate, Chriſtianiſsimi impe-
ratores poſt multa tempora, omneſq́ue eccleſiarum principes hoc cenſuerunt, & lege perpetua
firmauerunt, vt ſicut Imperatori omnes præfecti vel iudices, ſic beato Petro & ſecundum di-
gnitatem eius excellenti Romano Pontifici cæteri ſubiecti ſint eccleſiarum pontifices. Magnus
Lucæ 22. honor, grandis celſitudo. Ait autem ipſe eiuſdem honoris ſiue celſitudinis auctor. Qui maior
eſt veſtrum, erit ſicut minor, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Item: Maiores illos ſiue mi-
niſtros magno ad clementiam informat ſtudio, quod manifeſtè colligis ex factis eius humilli-
mis, ex dictis eius parabolicis. Quando autem vel quomodo ſciret homo poſitus in celſitudine
honoris, in magna conſcientia ſanctitatis condeſcendere paruis, condolere miſeris? Solus quip-
pe deus natura humilis, natura miſericors, & miſerator eſt, imo ipſa humilitas, ipſa miſericordia
eſt. Homo quilibet humilis ſiue miſericors, non niſi ex accidenti eſt. Oportebat igitur præde-
ſtinato atque vocato ad tantam celſitudinem Petro Apoſtolo cauſam ſubeſſe, & magnitudinem
honoris eius præire, vnde illi humilitatis atque compaſsionis ſcientia iugiter poſſet accidere.
Idcirco labi permiſſus eſt, idcirco vſque ad triplicandam negationem derelictus eſt, pulchro &
ſpectabili ordine ſapientię, vt rectè miremur omnes eiuſdem ſapientię periti ſpectatores, omnes
apertos diſcretionis oculos habētes. Et hoc animaduertētes omnino expedire credimus eis qui
pręſunt, tam propter ſemetipſos, quàm propter eos, quibus præſunt, quatenus ad humilitatem
vel compaſsionem eruditi ſint, per magnū & memorabile pręteritę infirmitatis experimentum.

Aliter

Aliter quippe infirmitates subditorum, aut vix aut nullo modo supportare sciunt. Idcirco quondam per os Annæ prophetissæ, cecinit hic idem sanctus sapientiæ spiritus dicens. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Vbi autem dicimus super cardines terræ, Hebraici sermonis proprietas (vt ait beatus Hieronymus) habet super afflictos terræ. Et afflicti terræ qui sunt, nisi humiles & contriti corde? Super illos planè qui huiusmodi sunt, dominus orbem posuit, quia super eos, qui præteritam infirmitatem memoriter tenentes humilis apud se conscientiæ sunt, dominus ecclesiam suam collocauit, qui videlicet tanto clementius, tanto compatientius eundem orbem portare possunt, quanto amplius clementis atque compatientis dei gratia se indiguisse meminerunt. Et hæc igitur ad laudem spiritus sapientiæ dicta sint, quia nimirum sapienter, id est, ad magnam generationem, & generationum vtilitatem, quos multum dilexerat salus omnium Christus, Mariam dico & Petrum, & antequã resurgeret à mortuis in barathrum mortis ruere permisit, & vbi resurrexit in gaudium vitæ suæ, primos participes asciuit. 1.Reg.2.

Qualiter huic domino, sicut beato Iob addiderit deus cuncta duplicia, quæ eius fuerant.

CAPVT XXIX.

QVo tandem fine, tantum tamq; bonum sapientiæ studium in homine isto remuneratum est? Psalmista cum dixisset. Minuisti eum paulominus ab angelis, continuò subiunxit. Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius. Apostolus quoque cum dixisset. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, cõtinuò subiunxit. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Iam his cum propheticis atque apostolicis præconijs, vt à proposita beati Iob allegorica vel figuratiua speculatione sermo non recedat, dicamus, quia addidit dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia. Quid enim noster iste Iob, quid inquam deus Christus, quid homo Christus habuerat? Diligenter vtrobique possessiones eius appendamus, quas ante passionem suam habuerat, & nõ dubium erit, quin cuncta recepit duplicia. Quid deus Christus habuerat? Nouem ordines angelorum. Etenim cum in forma dei esset & nondum se exinaniuisset formam serui accipiens, claritatem habebat deus apud deũ, diuinis obsequijs adoratus, deus & rex angelorum. Sed ecce, quia semetipsum exinaniuit formã serui accipiens, & hæc passus est, quæ prædicta sunt, deus & rex est angelorum pariter & hominum. Ergo duplicia deo Christo reddita sunt. Quid porro homo Christus habuerat antequàm pateretur, vel quid amisit vbi passus est & mortuus? Vnam vtique & simplam suæ carnis vitam, neq; enim anima eius morti obnoxia fuit, vt erat anima omnis hominis propter peccatum primi parentis. Parum dictum est. Etenim neque secundum carnem, neque animam mori debuit, quippe qui peccatum, neq; originale contraxit, neque actuale admisit. Nullam itaque mortem debens, vnam tantùm, id est, carnis suæ vitam expendit. Sed ecce in corpore suo, quod est ecclesia, duplicia, id est, corporis & animæ vitam recepit, mortem quippe animarum moriendo deuicit, & vitam corporum nobis resurgendo reparauit. Psal.8. Philip.2. Iob 42.

Quomodo ad mysterium Christi pertineat, quòd Iob cuncta quidem duplicia, veruntamen filiorum non duplicem, sed tantum simplicem recepit numerum.

CAPVT XXX.

SEd considerandum, quia cum de cæteris palam constet, quòd illi beato viro reddita sint duplicia, de filijs non adeò perspicuum est aut verum. Nam fuerunt ei totidem quot prius scilicet septem filij & tres filiæ. Potest quidem rectè sic dici & sic existimari, quia mortui fuerãt filij eius, nõ ęque vt iumenta & pecora eius, quę carne simul & spiritu interierãt, & idcirco filij quoq; duplices additi sunt, quia videlicet in resurrectione viginti erunt. Veruntamen hic in terra, hic in vita sua, vbi cętera possedit duplicia, secundum numerum filiorum recepit tantùm simplicia, & hoc quoq; in domino Christo magna mysterij pulchritudine non vacat. Neque enim plures passione sua redemit, quàm olim fuerant pręordinati ad vitã, quosq; tunc iussit deus nasci, quando creatis primis hominibus benedicens, ait. Crescite & multiplicamini. Nam cęterorum vt nascerentur, peccatum causa extitit. Etenim pro pœna peccati multiplicitas conceptuum mulieri accessit, dicente eodem domino. Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Multiplicabo cum dicit, subaudiendum est, super numerum, vt videlicet plures cõcipias post peccatum, quàm præordinati fuerãt in benedictione data ante peccatum. Igitur Iob cętera quidem duplicia, sed in filijs simplicia recepit in vita sua, quia Christus dominus duplicia quidem, vt supradictum est, beatitudinis præmia, sed simplicem electorum numerum per passionem suam redemit, quantus cum ad vitam præordinatus esset, in Adam perierat. Nam hoc est quod Apostolus ait. Et sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Omnes & omnes dicit, nec tamen omnes homines, sed solos ad vitam prædestinatos vult intelligi. Iob 42. Genes.1. Genes.3. 1.Cor.15.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER TERTIVS, DE SAPIENTIA.

Quòd in illa paßione hæc ſapientia duo nobis condiderit ſacramenta, quorum alterum baptiſma, alterum eſt viuifica corporis & ſanguinis Christi menſa. CAPVT I.

EX operibus opificem ſanctum ſapientiæ ſpiritum cognoſcere, & ſicut deum glorificare ſtudentes, præcedente volumine circa paſsionem noui hominis Ieſu Chriſti filij dei verſati ſumus, nunc de ſacramentis, per quæ ſecundum imaginem eiuſdem noui hominis renouamur, quæq; nobis de fonte paſsionis eius profudit idem ſapientiæ ſpiritus, dicere incipiemus. Sunt autem duo hæc ſacramenta maxima, baptiſma ſcilicet, & viuifica corporis & ſanguinis eius menſa, quæ ſine dubio noſtræ ſaluti tam neceſſaria ſunt, vt abſq; his nulli ho-
Iohan 3. minum ad vitam vel regnum dei aditus pateat. Ait enim, Amen amen dico vobis, niſi quis rena-
Iohan.6. tus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum dei. Item, Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nõ habebitis vitam in vobis. Hęc nimirum ſacramenta & cunctus ordo, vel actus horum, quàm rectè aſcribantur ſpiritui
Roma.1. ſapientiæ, non niſi qui eodem ſpiritu, vel eadem ſapientia fuerit edoctus, meretur aduertere. Sa-
1.Cor.1. pientes & prudentes huius ſeculi neſcierunt, imo tanquam iuſtitiam ridendam exiſtimauerunt.
&.3. Proinde ipſi potius ſtulti facti ſunt, ſtulta facta eſt ſapientia illorum, non parum, ſed multum, videlicet intantum, vt canibus & porcis aſsimilati ſint, dicaturq; aduerſus eos paruulis quibus hæc
Matth.7. myſteria reuelata ſunt. Nolite ſanctum dare canibus, nolite mittere margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eas, & conuerſi elidant vos. Sacramenta hæc ſancta ſunt. Sacramenta hæc margaritæ noſtræ ſunt, illi autem qui deriſerunt vel derident hæc, cum ſibi ſapientes videantur, canes ſunt, porci ſunt. Nos igitur paruuli ſimus, & hęc nobis reuelantem ſapientię ſpiritum in his ipſis ſicut deum glorificemus, & gratias agamus. Ac primùm in hoc volumine de baptiſmo dicamus.

De baptiſmate, quod interpretatur tinctio, quòd per illud qui eramus nati peccato, renaſcamur deo. CAPVT II.

BAptiſma Græcè, Latinè tinctio interpretatur. Idcirco autem tinctio dicitur, quia ibi homo ſpiritu gratiæ, in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Igitur baptiſma, cum dicimus, qui cum ſimus Latini, tinctionem dicere poteramus, in græca voce ſine nomine, maieſtatem atque dignitatem ſingularem ſignificati eius cogimus, ſcilicet eiuſmodi tinctionem, cui nulla tinctio comparetur, qua cum caro ſola viſibiliter tingatur, amplius ſpiritus hominis inuiſibiliter tingitur, ita vt ſicut iam dictum eſt, totus homo immutetur, & longè aliud quàm erat, efficiatur. Nam filius iræ erat, filius gratiæ efficitur; filius mortis & perditionis erat, filius vitæ & acquiſitionis efficitur, filius gehennæ erat, filius regni dei efficitur. Inimicus dei erat, reconciliatur, & filius dei efficitur. Magna & mira tinctio, magnæ & efficaciæ mirabilis. Idcirco Græcè, baptiſma dicimus, & peregrino nomine ſingularem tinctionis huius excellentiam ſignificamus, & vulgi ſenſibus inſinuare conamur.

Quæ vel quanta diſtantia ſit baptiſmi Iohannis & Chriſti. CAPVT III.

AEquiuocum tamen illud habemus, quia videlicet tam de tinctione Iohannis, quàm de tinctione Chriſti hoc nomen, id eſt, baptiſma prædicamus. Aequiuocè, inquam, ſic dicimus, quia nimirum quod ſcire debemus, vtriuſque tinctionis ſiue baptiſmatis ratio vel definitio non eadẽ eſt. Nam baptiſma Iohannis, baptiſma ſerui, baptiſma Chriſti, baptiſma domini eſt. Baptiſma Iohannis in aqua, baptiſma Chriſti in aqua & in ſpiritu ſancto. Baptiſma Iohannis in pœnitentiam, baptiſma Chriſti in remiſsionem peccatorem. Baptiſmate Iohannis Chriſtus manifeſta-
Iohan.1. tur, baptiſmate ſuo Chriſtus. i. paſsione ſua eſt glorificatus. Nam de baptiſmate ſuo Iohannes loquitur. Et ego neſciebam eum, ſed vt manifeſtaretur in Iſrael, propterea veni ego in aqua baptizans. Chriſtus autem Ioannis baptiſmate baptizatus, de ſuo baptiſmate loquitur. Ego baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſq; dum perficiatur. Iohannis tandem baptiſmate popu-
Lucæ 12. lus parabatur baptiſmati Chriſti, Chriſti baptiſmate populus regno dei fit idoneus. Proculdubio, qui baptiſmate Ioannis baptizati ſunt, dicẽtis, in eum qui poſt ipſum venturus erat vt crederent, & ante paſsionẽ Chriſti ex hac vita migrauerũt, baptizato Chriſto in paſsione ſua à peccatis ſuis quamuis grandibus abſoluti ſunt, & cũ illo in paradiſum introierunt, cũ illo regnũ dei viderunt. Qui aũt ſpreuerũt conſiliũ dei in ſemetipſis nõ baptizati baptiſmo Ioannis, & emigrauerũt ab hac

ab hac luce, ante iam dictum baptisma passionis Christi, nequaquam illis profuit antiquum circuncisionis remedium, nec enim profuit illis passio Christi, nec de inferno educti sunt, quia non erant de illis, de quibus Christus dicebat, & pro eis sanctifico meipsum. Nihilominus & hoc sciendum, quia qui baptizati baptismo Iohannis in hac luce permanserunt, vsque dum glorificato Iesu prædicaretur baptismatis eius euangelium, si non receperunt eum, si non baptismo eius baptizari necessarium duxerunt, nihil profuit illis, quòd Iohannis baptismate baptizati sunt. Quod sciens apostolus Paulus, cum inuenisset quosdam discipulos, & interrogasset eos, si spiritum sanctum accepistis, credentes? Itemq;. In quo ergo baptizati estis? subauditur, si neq; si spiritus sanctus est audistis, illis respondentibus, in Iohannis baptismate, dixit. Iohannes quidem baptizauit aqua populum dicens, in eum, qui post ipsum venturus esset vt crederent, hoc est, in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit super eos spiritus sanctus. Quantum vel quàm longe minus illud erat baptisma serui, in quo neque, si spiritus sanctus est audiebatur, isto baptismate domini, in quo spiritus sanctus in peccatorum remissionem datur? Igitur vtriusque rei nomen quidem commune est, vtrumque enim baptisma dicitur, sed secundum nomen ratio diuersa est. Iohen.17. Actu.19.

De eo quod dicit Apostolus: Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, & quòd Iohannes apostolus: quia tres sunt, inquit, qui testimonium dant in terra, & cætera. CAPVT IIII.

CVius sacramenti, id est, baptismi Christi ratio non coniecturæ humanæ verbis discutienda, sed diuinæ auctoritatis est scripturis alliganda, Paulus apostolus dicit. Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Iohannes autem. Quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Et tres, qui testimonium dant in cœlo, pater, & verbum, & spiritus sanctus. Vtriusque sermonis auctoritas, proculdubio diuina est, quia nimirum neuter horum, qui hæc loquuntur ab homine vel per hominem accipit aut didicit, sed per reuelationẽ Iesu Christi. Et alter quidem vnde baptisma processerit, & quid nobis operetur, alter astruit quibus vel quantis testibus id quod in illo agitur, vt ratum sit, defendatur. In morte, inquit, eius baptizati sumus, consepulti cum illo per baptismum in mortem. Nimirum per reuelationem Iesu Christi didicerat hic, quod ab homine vel per hominem doceri non poterat, scilicet quid intendẽs spiritus sapientiæ sic eiusdem Christi mortem disposuerat, vt prius spiritũ emitteret, & tunc demum perforato latere eius sanguis & aqua exiret. Sic enim scriptum est, Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerũt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Quid enim agebatur, nisi vt in morte eius baptizaremur nos omnes, quia immundi eramus? Quid inquam, agebat hic omnium artifex sapientiæ spiritus, nisi artificium struebat ad deludendum humanæ substantiæ possessorem iniquũ diabolum, quatenus illi moreremur, & alteri renasceremur? Testes enim, testes filio dei, pro nobis aduersus illum componebantur, quos ille alius numerans, quia tres sunt, ait, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus vtique quem emisit, aqua & sanguis quem lanceæ ictus elicuit. Tres testes hi sunt. Vt quid enim, vel quam ob causam spiritus sanctus cum spiritu vel anima hominis habitans in habitaculo carnis extrusus est, quantum fieri potuit per iniuriam mortis, & vt quid lancea perforatum est latus innocentis, & eiusmodi fluuius exiuit, nisi vt cum eisdem aqua & sanguine veniret ad nos irrefragabili ęquitate iudicij? Testes ergo pro nobis hi sunt, quia non hi sumus eius cuius eramus, quia mortui sumus illi, cui viuebamus, vbi tribus istis aspersionibus mortui huius scilicet spiritu, aqua, & sanguine, aspersi sumus. Rom.6. 1.Iohan.5. Roma.6. Iohan.19. 1.Iohan.5.

Quomodo rectè vtamur testibus illis, vt meritò fiat nobis quod dictum est: Filius non portabit iniquitatem patris. CAPVT V.

DIligenter causam nostram perpendamus, vt scire possimus, quàm rationabiliter, quàm vero & recto iudicij ordine testibus istis vtamur. Quæ enim causa nostra erat? Vtique peccatum primi parentis nostri veteris Adæ. Fatemur enim, quia omnes in illo peccauimus, & in illo omnes mortui sumus. Verùm in eadẽ damnatione socia misericordiæ suæ iustitia prouidit deus, quo modo si vellemus, rei non teneremur. Nam si ad patrem alium, ad hominem nouum, qui non peccauit, transfugiat filius peccatoris veteris hominis, ecce scriptum est, & completur illi, quia filius non portabit iniquitatẽ patris. Cæterum si in vetustate illius permaneat, portabit iniquitatem veternosi prędecessoris, sicut itidem scriptum est. Qui reddis peccata patrũ in filios, in tertiã & quartam generationẽ. Ergo discreta & iusta circa nos est iusti dei cẽsura, quia neminem non volentẽ, neminem à peccatore antiquo dissentientẽ cõuolui patitur in illa peccatrice massa. Ezech.18. Deute.5.

Tantum-

Tantummodo vetuſtati abrenunciet, & dum conceditur, nouus homo eſſe feſtinet. Sed oportet eum transfugij ſui notum & euidens habere teſtimonium. Quare? Videlicet quia diabolus aduerſarius noſter notum & manifeſtum contra genus humanum teſtimonium habet. Quod teſtimonium? Lignum vetitum, lignum temeratum. Notum quippe & argumentoſum contra hominem hoc teſtimonium eſt, quia videlicet niſi ſuperba mente diuinitatis altitudinem appetiſſet, lignum vetitum non momordiſſet. Niſi, inquam, intus tumuiſſet, foris tentatus tám faciℓe non ceſsiſſet. Quiſquis igitur filius, vt non portet iniquitatem patris vetuſti, nouũ patrem quærit, & ad nouum hominem Ieſum Chriſtum transfugit, oportet ſicut iam dictũ eſt habere illum in teſtimonium dei, oppoſitum teſtimonio diaboli ſiue chirographo peccati, vt ſicut ille primus homo vetitum mordendo, manifeſtum ſuperbiæ ſuę ſignum dedit, ſic ipſe mandatũ per aquam viſibile remedium ſuſcipiendo, manifeſtum humilitatis ſuæ ſignum ſuo det ſaluatori. Ludicra & riſu digna viſa ſunt hæc ſapientibus, & prudentibus, quorum ab oculis ſapientia vera ſe abſcondit, dum vano ſenſu ſuo diſcutiunt, quomodo deum decuerit, vt vnum propter ligni morſum homo damnatus fuerit, & omnes homines in illo mortui ſint, & quomodo aquæ tinctio de peccatore iuſtum, de mortuo viuum, de filio iræ filium gratiæ facere poſsit. Sed enim paruulis reuelatum eſt, quia paruæ res magnarum rerum teſtimonia eſſe poſſunt & ſunt. Eſt enim verè vel fuit, morſus ligni, quamlibet paruus, ſiue quantumlibet magnus teſtimonium magnæ ſuperbiæ, & tincto aquæ, quamlibet paruæ ſiue quamlibet magnæ, id eſt, ſiue parui fontis, ſiue magni maris, tantum in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, cum ſignaculo crucis, teſtimonium magnæ humilitatis. Igitur quia de magno negocio agitur, & magnus accuſator diabolus cauſa propoſita contra hominem teſtimonio vtitur, oportet vt accuſatus homo defenſorem petens deum legitimis ac neceſſarijs vtatur teſtibus.

Quòd aduerſus peccatum, quod erat contra nos teſtimonium diaboli, tres pro nobis teſtes in terra ſint: Spiritus, aqua, & ſanguis: & tres in cœlo: Pater, verbum & ſpiritus ſanctus, & cum iſtis cibus & potus corporis & ſanguinis Chriſti. CAPVT VI.

ILlud ſanè ſciendum, quia contra nullum hominem, nec contra infantem, cuius vnius diei vita eſt ſuper terram, minus quàm vnum habet diabolus teſtimonium. Nam infans qui hodie natus eſt, nimirum in Adam natus eſt, & originali peccato obnoxius eſt. Neq; enim fas eſt ſiue ius, vt filius poſt patrem iudicatum, pręſertim qui poſt abiudicationem eiuſdem patris natus eſt, hęreditatem obtineat, qua pater eius iuſtè priuatus eſt. Ergo infans, qui hodie natus eſt, in regno dei nihil habet, nam contra illum ſaltem vnum vnius peccati accuſator teſtimonium habet. At verò, qui iam grandæuus ad baptiſmi gratiam accedit, tot tantisq́; diabolus contra illum vti habebat teſtimonijs, quanta vel quàm multa originali actualia peccata coniunxit, non vt iudicaretur ſi non crederet, qui enim non credit iam iudicatus eſt, ſed vt debitas pro ſingulis pœnas exolueret. Econtrà, qui ad Chriſti gratiam confugit, non minus quàm ſeptem teſtibus defenditur, aut defendi poteſt. Nam tres ſunt, qui teſtimonium dãt in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Et tres
1.Iohan.5. ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, pater, & verbum, & ſpiritus ſanctus. Septimus teſtis, cibus & potus eſt corporis & ſanguinis Chriſti, qui & propria quadam poſitione, contra teſtimoniũ ſtat peccati originalis, quia videlicet peccatum illud cibus fuit ſumptus ad perniciem, hoc ſacramentum cibus eſt datus ad ſalutem. De ſingulis teſtibus his, nunc ordine dicemus.

Quid ſit, quod valeat teſtimonium dare in cœlo & in terra. CAPVT VII.

VErùm prius eſt, vt quæramus, quid eſt quòd teſtimonium in terra, & teſtimonium datur in cœlo. Neque enim fruſtrà duo teſtimonia data, terra diſtinguuntur & cœlo. Quid ergo eſt teſtimonium dari in terra, niſi per vnam fidem, per vnum baptiſma habendo vnitatem ſpiritus in vinculo pacis commendari in præſenti eccleſia? Oportet quippe eum, quem ſancta præſens in communionem recipiat eccleſia, dicere dominus Ieſus, quod eſt teſtimonium habere ſpiritus, quia videlicet nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et ſicut præſenti capitu-
1.Iohan.5. lo dictum eſt, ſpiritus eſt qui teſtificatur, quoniam Chriſtus eſt veritas, quia videlicet ſicut nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto, ſic nemo niſi in ſpiritu ſancto loquens poteſt
1.Cor.12. dicere, quoniam Chriſtus eſt veritas. Deinde cum ſic corde credendo teſtimonium habuerit à ſpiritu, oportet vt ſuſcipiendo viſibile baptiſma teſtimonium habeat à ſanguine & aqua, quæ de latere eius fluxerunt, quando patefactum eſt militis lancea. Hoc totum eſt teſtimonium habere in terra, quia videlicet ſic commendatum in communionem ſuam, in ſui corporis vnitatem pręſens ſuſcipit eccleſia. Conſequitur tandem teſtimonium in cœlo ab his tribus, qui vnũ ſunt, ſcilicet patre, & verbo, & ſpiritu ſancto. Quem enim præſens eccleſia, priori teſtimonio comprobatum ſuſcepit, & in aliud ſeculum cum pace ſua dimiſit, cœleſti ſine dubio commendat eccleſiæ teſtimonium patris & filij & ſpiritus ſancti, vt illius gloriam feliciter videat in cœlo, cuius in terra fideliter ſacramenta ſeruauit. Nunc iam propoſitum ingrediamur.

Quomodo

Quomodo vbi dominus noster moriendo sacramentum nobis condidit baptismi sui, tres isti pariter affuerint: Spiritus, aqua, & sanguis. CAPVT VIII.

VBi baptizatus dominus Iesus, illo baptismate suo, de quo dicebat, vt supra iam diximus. Ego baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor vsque dum perficiatur, vbi, inquam, passus, mortuus, & eadem passione vel morte sua baptizatus, baptismi sui nobis condidit sacramẽtum, tres isti pariter affuerunt, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus per quẽ, vt Apostolus ait, semetipsum hostiam viuentem deo obtulit, quemq; cum propria anima emisit, aqua & sanguis, quem de latere suo lanceato iam mortuus, supra naturam mortuorum corporũ effudit. His tribus testibus illic concurrentibus, tartarus intremuit, terra mota est, petræ scissæ, monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, postmodum eo consurgente, pariter cõsurrexerunt. Quid tantus ille terræmotus significauit, nisi terram & ipsos miseros virtutem sensisse sacramenti? Venit enim primus testis ad inferos cum anima Christi, factusq; aduentus eius, electis omnibus remissio peccatorum, qui expectabant eum in tenebris, congregati illuc ab origine mundi. Paulo prę̨ierat felix ille latro, qui dixerat. Memento mei domine, dum veneris in regnum tuum, & continuò, ista remissione peccatorum subsequente, cùm domino completum est quod dixerat ei dominus. Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso. Prius enim latronum crura fracta sunt, quàm sanguis ille, vel aqua illa funderetur. Et quia non sola salus animarum, sed & resurrectio parabatur corporum, vndè per decurrentes reliquos testes, cooperante tertio terra concussa est, & monumenta aperta sunt, vt resurgerent cum domino testes futuræ vniuersalis resurrectionis mortuorum. Tres igitur testes illic affuerunt, vbi conditum est hoc sacramentum, & eorum spiritus primus est. Proinde & de hoc primitus dicendum est. Lucæ 12. Rom. 12. Lucæ 23.

Quòd spiritus sacramento dare incipiat testimonium, quòd sumus filij dei, & quomodo vnus idemq; fons, & vterus nobis & sepulchrum fiat, atq; inde prius mare surrectio sit. CAPVT IX.

SPiritus sanctus, hic in terra dat, & ab hoc sacramento dare incipit testimonium illud, de quo Apostolus dicit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij dei. Ab hoc, inquam, sacramento dare illud testimonium cœpit, nam antequam conderetur, eramus inimici. Et si aliqui fuerant amici veluti Abraham, qui amicus dei appellatus est, nihilominus conditione huius sacramenti, id est, à passione Christi filij dei testimonium hoc dari cœptum est, quòd sumus filij dei, testantibus ipsis Abrahæ filijs, ac dicentibus. Eramus enim aliquando & nos natura filij iræ, sicut & cæteri. Nam nec ipse Abrahã aliunde amicus dei appellatus est, nisi à fide & expectatione huius sacramenti. Deniq; omnium, quæ credidit, quæ credendo iustificatus, etiam amicus dei factus est, hæc summa fuit, & in semine tuo benedicentur omnes gentes, & secundum hanc fidem cõgruam, scilicet in ea corporis parte, qua semen traducitur, signaculum circuncisionis accepit, interim promissiones non accepturus, donec veniret, qui benedictionem daret. Igitur ab hoc sacramento testimonium dare incipit, quòd sumus filij dei, etenim in hoc sacramento suo ipse efficit, quatenus renascamur & simus filij dei. Qui enim diuina omnipotentia sua, in Mariam superuenit, & obumbrauit illi, vt conciperetur & nasceretur ex ea vnigenitus filius dei, ipse eadem omnipotentia superuenit aquis, & eis fœcunditatem tribuit, vt renascantur ex eis filij dei. Fons aquæ elementaris, hoc spiritu superueniente viuificatus, fit vterus ecclesię, vterus gratię. Idcirco Christus dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, & cætera. Apostolus aũt. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo surrexit Christus à mortuis, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Itaq; vnus idẽq; fons, & vterus nobis, & sepulchrũ est. Vterus, quia sicut dicit Christus, renascimur, sepulchrum, quia sicut dicit Christi Apostolus, & illic Christo consepelimur, & inde Christo consurgemus. O igitur mirabilis artifex spiritus. Fecit quod fieri posse nesciebat homo magister in Israel, cùm diceret. Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & nasci? Bene respondens dominus Iesus, non dixit, non potest fieri, nõ potest homo in ventrem matris suę iterato introire, & nasci, sed ait: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nõ potest videre regnum dei. Non, inquam, negauit posse hominem in ventrem matris suæ iterato introire, & nasci, sed dixit qualem, vel cuius vterũ matris suæ deberet homo iterato introire & nasci. Aqua nanq; superueniente hoc spiritu, fit ille vterus matris nostræ Hierusalem cœlestis, de quo vt abortiuum proiectus est homo, quãdo peccauit, quia videlicet veneno infectum serpentis, ille vterus eum tenere vsq; ad legitimum tempus non potuit, id est, vsq; dum statuto tempore, de consepto paradisi limite, in quo non valde arctas acceperat angustias præcepti, perferretur in latitudinem cœli ad similitudinem angelorum dei. Vterus, inquam, eiusdem matris hæc aqua per spiritũ sanctum fit in cuius sacramẽtis debeat receptus contineri vsq; ad diem cuiusdam natiuitatis, id est, vsq; ad finem vitæ pręsentis, quando nascatur Rom. 8. Ephes. 2. Genes. 23. Iohan. 3. Iohan. 3.

 ad vi-

ad videndum regnum dei. Quo contra de illis, qui ſcindunt eundem vterum, faciendo hæreſes
Pſal.57. & ſchiſmata, dicit Pſalmiſta. Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa. Et quia iſti quoque, ſicut Adam per ſerpentem decepti ſunt abortiui, continuò ſubiungit. Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, &c. Sic aqua hæc vterus eſt, vndè ſecundum Chriſti ſententiam renati ſumus, ex eodem nimirum actu ſecundum Apoſtoli Chriſti ſententiam ſepulchrum eſt, in quo Chriſto conſepulti ſumus, & vndè Chriſto conſurreximus, quia nimirum moriendo in illum vterum introitur, & qui moriendo introiuit, reſurgendo renaſcitur. Quomodo? Præueniente hoc ſpiritu, & teſtificante, quoniam Chriſtus eſt veritas, homo peccator, & mẽdax accedit, & ſemetipſum accuſat, ſemetipſum, inquam, id eſt, veterem hominem, veterem Adam,
Pſal.50. ſiue vetuſtatem, quam contraxit ex Adam, cõdemnat, & morti adiudicat. Dicit enim. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Tunc ſtigmata paſsionis Chriſti, ſignaculum crucis Chriſti, in fronte ſua ſuſcipit, & quia patronum habet hunc ſpiritum, quia veram humilitatem, & humilem loquitur veritatem, ſecundum ſpiritum, tantum illi videlicet ſignatum eſſe ſignaculo crucis, paſsionis, & mortis Chriſti, eſt, ac ſi ipſe crucifixus, paſſus, & mortuus ſit. Chriſtus enim non pro ſe, ſed pro homine peccatore, non propter ſua, ſed propter pœnitentis hominis peccata crucifixus, paſſus, & mortuus eſt. Tunc trina merſione mergitur in aquam, & triduanam valet illi, Ieſu Chriſti ſepulturam. Eleuatur de fonte, & ecce qui mortuus fuerat, prima cum Chriſto reſurrexit reſurrectione.

De duobus ſpiritus datis, & quando & vndè ſpiritus paracletus dici cœperit, & quod datum vel primum vel præcipuum ſit. CAPVT X.

CElebrato hoc myſterio, quotacunque ſit hora diei, ſiue mane, ſiue hora tertia, ſiue ſexta, ſiue nona, ſiue veſpera, id eſt, quæcunq; ſit hominis ętas, ſiue pueritia, ſiue adoleſcẽtia, ſiue iuuentus, ſiue ſenectus, ſiue ætas decrepita, nouus homo eſt, & puer domini, noua creatura eſt, & filius dei. Verùm patrem ſuum cui natus eſt, necdum vidit, hæreditatem necdum capit, quæ ſibi teſte hoc ſpiritu ſanguine Chriſti conſcripta eſt. Qui ergo teſtis in baptiſmo factus eſt ſpiritus, idem ſit & tutor pupilli vbi per impoſitionem manuum ſacriq; chariſmatis vnctionem ſecundùm, qui renatus eſt, gratiam accipit. Extunc iſte ſpiritus nouo iam nomine nuncupatur diciturque paracletus. Paracletus græcè, latinè conſolator interpretatur. Nouum hoc nomen eſt, neque ſpiritus
Iohan.16. ſanctus, antequam conderetur hoc ſacramentum, iſto vſquam nomine nuncupatur. Vbi hoc ſacramentum condebatur, vbi Chriſtus patiebatur, ipſa nocte qua tradebatur, hunc ſpiritum promittens, iſto primùm nomine illum nuncupauit, dicens. Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia implebit cor veſtrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Tanquam diceret. Veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam, id eſt, vt ego per paſsionem mortis ex hoc mundo ad patrem tranſeam, quia niſi pro vobis paſſus fuero, ſpiritus ſanctus non veniet ad vos, illo aduentu quo eſt conſolatio, id eſt, peccatorum remiſsio. Nam hæc eſt communis omnium electorum conſolatio, quòd per Chriſti fidem, ſpiritum hunc acceperunt in remiſsionem peccato-
Pſal.31. rum, & pro hoc non immeritò beatos ſeſe arbitrantur, dicente Pſalmiſta. Beati quorum remiſſæ
Iohan.20. ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Apoſtoli paracletum iſtum. i. datum huius ſpiritus in remiſsionem peccatorũ, ipſa quidem die dominicæ reſurrectionis acceperunt inſufflante domino ac dicente. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, ſed ſecundam gratiam eiuſdem ſpiritus non ante diem quinquageſimum adepti ſunt. Primo dato, remiſsionem peccatorum acceperunt, ſecundo fortes, & zelo bono feruentes, ſcientes, atq; ſapien-
Luce 10. tes, eloquentes, & miraculorum potentes effecti ſunt. Sine dubio paracleſis. i. conſolationis vel gaudij cauſa præcipua in primo dato eſt. Ait enim ipſe dominus. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quòd ſpiritus vobis ſubijciuntur, ſed in hoc gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Deniq; primo dato ſpiritus, per baptiſmum ſcribuntur in cœlo nomina electorum, & inde eſt gaudendum, ſecũdo dato ſubijciuntur ſpiritus, &c. Huiuſmodi chariſmata dantur, imò diuiduntur ſingulis prout ſpiritus vult, & inde non adeo eſt gaudendũ. Nam huius gratię ante Chriſti aduentum plurima petriarchæ & prophetæ dona conſecuti ſunt, & ipſi Apoſtoli ante Chriſti paſsionem dæmonia eiecerunt, & non erat illis gaudendum, niſi fieret vt per Chriſti paſsionem primam & præcipuam conſolationem, primùm præcipuum & paracleti huius datum, id eſt, re-
Iohan.16. miſsionem acciperent peccatorum. Quo facto iure gauiſum eſt cor eorum, iuxta promiſſum dicẽtis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Penè naturale omnibus ſuis, effecit diſciplina huius paracleti, vt de hac prima gratia gaudeant, & exultent, ſcilicet quòd per baptiſmum peccati vetuſtatem depoſuerint, præſertim ſi gratiam eandem cuſtodierint, nouis criminibus non admiſsis, de ſecunda verò gratia non gaudeant, ſed nec deuulgari velint, niſi fortè pro gloria dei, vt ædificetur eccleſia dei. Hinc eſt quòd nemo ferè, qui non ſe Chriſtianum vel catholicum velit haberi, cum ſapientem ſiue ſcientem, vel virtutem

virtutem contra dæmones habentem, laudabiliter velit taceri. His igitur breuiter dictis, de primo teste, id est, de spiritu dei, spiritu adoptionis filiorum testimonium reddente spiritui nostro, quòd sumus filij dei, videamus de testibus reliquis.

Quod testis secundus sit sanguis, & auctoritas, siue vtilitas testimonij eius quanta sit, & quomodo adsit in sacramento baptismi. CAPVT XI.

Secundus post spiritum testis in baptismo Christi sanguis. Hic quidem ait. Tres sunt, qui testimoniū dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. At in Euangelio. Post emissionem spiritus non dictū est, exiuit aqua & sanguis, sed exiuit sanguis & aqua. Ergo secundus testis est sanguis, sicut dignitate ita & ordine literæ. Sic autem in causa hac testis iste dat testimonium, quomodo in testamento magnū pretium pro re chara siue necessaria, coram arbitris, atq; auditoribus legittimis appensum siue datum. Verbi gratia. Homo ille rex euangelicus, de quo illic scriptū est. Simile est regnū cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, idcirco sponsam nominatam defendit, & nuptias fecit filio suo, quia spōsam eandem acquisiuit filius idem sanguine suo. Nam hoc notum est omnibus nuptiarum filijs. Et apostolus quoq; dicit. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo, licet rex ille dicat, tauri mei, & altilia occisa sunt, & non dicat. Ipse filius meus occisus est, & istam sponsam suo sanguine acquisiuit, tamen vtrunq; poterat dici, quia videlicet, pro acquirēda filio regio dei sponsa ista, & prophetæ & apostoli occisi sunt, & ipse filius regis occisus fuit, sed nunc viuit. Idcirco aūt tacitum est hoc in parabola, vel taceri debuit, quòd occisus fuerit regis filius faciendo nuptias, vel certè vt faceret nuptias, quia videlicet, istud omnem faciendarū consuetudinem, imò naturam nuptiarū exuperat. Si enim qui spōsam quęrit, moriatur pro eadem sponsa, iam non erit qui ducat, vel nuptias faciat. Sanguis igitur sic in hoc sacramento dat testimonium, quomodo in magno magnæ rei negotio, causam confirmat notū & grande pretium. Nam verè sanguis filij dei magnum est pretium, non modò quia sanguis sanctus, vel quia homo ille sanctus sanctorum est, verum, quia homo quod det amplius vel charius sanguine suo, nihil habet. Propterea dicit. Maiorem hac dilectione nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et Iohannes ait: In hoc cognouimus charitatem dei, quoniā ille pro nobis animam suam posuit. Animam pro sanguine, & sanguinem pro anima vicissim poni reperimus, quia nimirum, vt physici quoq; perhibent, vita hominis, imò & omnis animalis in sanguine est. Proinde & in Genesi scriptū est. Carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarū vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis. Veruntamen in isto vtraq;, scilicet anima & sanguis per se intelligenda sunt. Nam quòd verè mirandum est, & prius animam posuit, & deinde iam exanimis supra naturam mortuorū corporum, sanguinem de latere suo, & cum sanguine aquā fudit, sanguinem vt nos redimeret, aquā vt nos lauaret. Neq; enim idcirco sanguine suo redimere voluit nos, vt immunda vasa possideret, sed vt nos à peccatis nostris lauaret, & mundos in sanctificatione & honore possideret. Sanguinem ergo redemptionis pretium, & aquam fudit sanctificationis lauachrū. Veruntamen & hoc legimus, quia sanguine lauit nos. Nam Iohannes Apostolus dicit: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Dicamus igitur fideliter, quia quæ de latere eius fluxit aqua, lauit nos, sed de socio sanguine, aqua virtutem hanc obtinuit, vt posset lauare nos. Nam sine sanguine aqua prodesse nō poterat, sine sanguine, inquam, testamentum ratum fieri, aut hæreditas regni dei nobis delegari non valebat. Vndè Apostolus. Vbi enim, inquit, testamentū est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis cōfirmatum est. Alioquin nondū valet, dum viuit qui testatus est. Vndè nec primum sine sanguine dedicatū est. Est ergo sanguis aquæ pretium. i. idoneam efficiens aquam ad concipiendum spiritum, ad conferendam remissionem peccatorum. Hoc medio conciliatur aquæ inferiori spiritus superior. Et illic quidem vtrunq;, scilicet sanguis & aqua visibiliter concurrit, nam qui vidit testimonium perhibuit, sed neutrum quenquam mortuorū aut viuorum visibiliter tinxit, hic autem vbi singuli credentiū baptizantur, vnum tantum. i. aqua visibiliter adest, & visibiliter atq; sensibiliter tingit, nam sanguis neq; visibiliter adest, neq; visibiliter elemento aquæ sese coniungit aut infundit. Inuisibiliter adest ille sanguis in cōspectu fidei, cui nulla præiudicat localitas aut vetustas, siue longęuitas temporis, nam ipsa sine dubio illic est, & illuc vbi sanguis ille fusus est, hominem reducit interiorem, dū dicitur illi. Credis in deum patrem omnipotētem, & in Iesum Christum filium eius, qui passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus? &c. In hoc verbo passionis, & crucis Christi, dū dicit, credo, sine dubio adest ille sanguis, & inuisibiliter quidē, tam secundum inuisibilem animæ, quàm secundū visibilem corporis substantiam lauat, & à cunctis emundat peccatis. Si enim sanguis hircorū & taurorū, inquit Apostolus, & cinis vitulę aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo viuenti, &c. De tertio teste, scilicet aqua, nunc dicendum est.

1. Iohan. 5. Iohan. 19. Matth. 22. Acto. 20. Iohan. 15. 1. Iohan. 3. Genes. 9. Apoca. 1. Hebr. 9. Iohan. 19. Hebr. 9.

De tertio teste, scilicet aqua, quòd sicut spiritus dei ferebatur super aquas, ita nunc vera-citer dicamus, quia spiritus vt nouam faciat creaturam, fertur super aquas. CAPVT XII.

AQua illa quæ cũ sanguine de mortui Christi latere fluxit, noua creatura fuit, & ad hoc creata
est, vt alterum recreationis mundi principiũ existeret. Alterum, inquam, principiũ, nam pri-
mæ creationis mundi principium, & creandarum prima fuit materia specierum. Etenim confusa
tunc erat aquarum substantia, & sub aquis latebant omnia, quãdo dicente deo, fiat lux, &c. fere-
batur spiritus eius super aquas. Hoc sanè interest, quòd tunc aquas illas creauerat deus de nihilo,
hanc autem non de nihilo, sed de hominis Iesu Christi creauit corpore iam mortuo. Alterũ ergo
principium aqua illa fuit, imò est. Et illo quidem principio sic superferebatur aquis spiritus dei,
vt diceret, fiat lux, & facta est lux, quam angelicam creaturam rectè intelligimus, in isto aũt prin-
cipio sic superferri dignatus est aquis idem spiritus, vt itidẽ diceret, fiat lux, & facta est lux, quàm
lucem dei visionem, hominibus redditam confitemur. O verè magnus & laudabilis artifex hic
sapientiæ spiritus, qui nobis vt absq; vlla contradictione noua essemus creatura, atq; idcirco non
pertineremus ad præuaricatorem veterem Adam, adinuenit alterum principium, adinuenit artis
modum, quo ad illud nos reduceret principium, & de vetere faceret hominem nouum. *Ista* est
sapientia, quam nemo principum huius mundi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam domi-
1.Cor.2. num gloriæ crucifixissent. Nimirum ipsa calliditas principum tenebrarum hoc præscire non po-
tuit. Sciebant ipsum esse Christum filium dei, sed hoc nullatenus scire vel æstimare potuerunt,
quod alterum nobis tale principium adinuenire posset sapientia dei, quo nos defendens repre-
hendi non possit iustitia dei. Quid enim? Quantum & quàm admirabile est hoc inuentum? Hoc
artificium & tunc quando conditum est, fallacem diabolum sapienter fefellit, & deinceps omnes
deos, imò non deos, sed dæmonia gentium, Iouem, Herculem, Iunonem, Mineruam, cæteraque
portenta dæmonum, omnes quoq; cultores eorum, omnes sapiẽtes infatuatos huius seculi, reges
Lucæ 11. & imperatores orbis sapienter elusit, fortiter vicit. Quomodo Christus in contemptibili forma
serui, occultam contegens formam dei, fortem armatum in eo ipso quòd contemnebatur, vicit,
& de atrio suo foras misit, sic aqua ista in sua vili substantia pretiosam contegens gratiam spiritus
sancti, & sanguis Christi dæmonum culturam destruxit, templa dæmonũ in templa Christi, cul-
tores & filios diaboli in veros adoratores & filios dei conuertit.

Quàm clementer spiritus sapientia pauperibus prospexerit, vt aquam quæ cunctis res accessi-bilis est, ianuam faceret regni dei, &c. CAPVT XIII.

ET vide, dum parti aduersæ sic illudit, suis pauperibus quàm clementer spiritus sapientię pro-
spicit. Nã ecce aqua regni dei ianua facta est. Quàm aũt accessibilis est talis aditus regni dei.
Quis tam pauper est censu, vt vrnã huius elemẽti cõparare nequeat suis sumptibus? Nam siue de
lacu, siue de flumine, siue de magno mari, siue de paruo fonte sumpta limpha, pro hac intẽtione,
pro hac fide, & sacrata sancti nominis inuocatione illa est aqua, quę de illo fluxit sacro Christi la-
Esaiæ 55. tere. Ergo & secundũ hoc mysterium, rectè dictũ intelligitur illud propheticũ. Omnes sitientes
venite ad aquas, & qui nõ habetis argentũ properate, emite, & comedite. Venite, emite absq; ar-
gento, & absq; vlla cõmutatione vinum & lac. Nam sicut absq; vlla cõmutatione vinũ & lac pro-
positum est oĩb. de fonte scripturarũ, sic absq; auro vel argento, absq; vllo rerũ omnium dispen-
dio, propositum est omnibus hoc regenerantis aquæ sacramentũ copiosum. Sed fortè aliquis in-
stante persecutore, aliquis cõfessor Christi præpeditus ab aliquo diaboli satellite, tempus aut lo-
cum nõ habet, vt possit cum hydria saltem de proximo fluuio quippiam haurire, quod ministro
salutis huius offerat, & in confessione Christi super ipsum fundat. Multi enim persecutionis ar-
ticulo præoccupati, sine aquæ baptismo supplicijs affecti, pro Christi nomine confirmati & con-
summati sunt. Quid ergo? Nunquid hi baptizati non sunt? Imò tanto in maiorem gratiã præ illis,
qui in pace ecclesiæ moriuntur, assecuti sunt, quanto grauiori dispendio morti & sanguini Chri-
Rom.6. sti communicauerunt. Nam in baptismo communis tantum similitudo mortis est, sicut ait apo-
stolus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus,
Lucæ 12. in martyrio autem ipsa mors. Quòd si martyrũ baptismus non esset, nunquàm dominus de pas-
sione sua dixisset, quod iam supra dictũ est. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor vsq;
dum perficiatur. Verùm exceptis his, quos eiusmodi articulus nõ intercipit, nulli spiritus sanctus
extra fontes occurrit, totamq; remissionem peccatorum inter aquas cõtinet, nec vltra extendit.

Iterum de tribus testibus, spiritu, sanguine, & aqua, quòd sine vtrolibet non sit ratum testimonium in terra. CAPVT XIIII.

1.Cor.12. TRes igitur testes sunt isti, spiritus, aqua, & sanguis, quorum sine vtrolibet non est testimo-
1.Iohan.5. nium ratum in terra, id est, in præsenti ecclesia. Nam nisi dicat quis, dominus Iesus in quo
dictum est testimonium spiritus, nemo enim dicit, dominus Iesus nisi in spiritu sancto, & nisi di-
cat, quia hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua
& san-

& sanguine,& hæc dicēs,baptizetur aqua elementari,non est in terra recipiendus,non est ecclesiasticæ cōmunioni admittēdus,vtpote legitimis & necessarijs carēs testibus. Vnus aut duo téstes in isto negotio nō sufficiunt. Vnū solummodo testem illi discipuli habebāt,quibus cùm dixisset Paulus,si spiritum sanctū accepistis credētes,dixerunt.Sed neq; si sanctus est spiritus audiuimus. Vnum,inquam,testem,scilicet aquam solam habebant.Nam in Iohannis baptismate,sicut neq; si spiritus sanctus esset,audierāt,ita nec sanguinis testimoniū acceperant.Neq; enim Iohannes verbo crucis quod nondū erat cathecizare, aut sanguinē,qui necdum fusus fuerat, prædicare poterat. Vnum igitur testē,scilicet aquam habebant, & idcirco nisi baptizarētur adhuc,neq; in terra, neq; in cœlo recipiēdi erant. Duos testes habēt,scilicet aquam & sanguinem,& tertiū.i.spiritum non habent,quicunq; apud hæreticos baptizantur.Neq; enim hæretici quicunq; fidem domini Iesu aliqua blasphemia diminuunt vel dilacerant,veraciter dicunt, dominus Iesus,& idcirco nequaquam in spiritu sancto loquuntur. Quamuis ergo in eum,qui pro nobis crucifixus est,cathecizentur,& baptizentur,aquæ quidē & sanguinis testimonium habere vidētur,sed spiritus testimoniū non habere comprobantur.Veruntamen si baptizati sunt in nomine patris, & filij,& spiritus sancti,multę siquidem hęreses in isto nomine baptizant his,qui ab eis ad catholicam ecclesiam confugiunt, non repetitur lauacrum carnis, sed tantū per impositionem manuum reconciliati tertium testem,id est,spiritū accipiunt.Rursus qui spiritus & sanguinis habent testimonium dicendo,dominus Iesus, & credendo, quia ille pro nobis sanguinem suum fudit,non eos pigeat quamlibet iusti sibi videantur,tertij testis,scilicet aquæ quærere testimonium. Nam siue Iudæus in lege iustificatus,siue philosophus in virtutum studijs collaudatus,dicat, dominus Iesus, & hic pro omni mundo est passus, sed aqua baptizari in remissionem peccatorū dedignetur, tanquàm sit iustus,nullo modo in terra recipitur,nullatenus hic ecclesiastica frui cōmunione permittitur. Acto.19.

Quomodo gratia baptismi & si actu noua voluntate, tamen & proposito dei vetus sit.

CAPVT XV.

NEc verò quasi nouam licet hanc traditionem contemni, quia & si actu noua est, voluntate vetus eius,& proposito dei. Nam vt Iudæo paucis respondeam, qui penè naturaliter hoc sacramentum aspernatur,& odit,nunquid primum à Christi euangelio, nunquid primum à Christo dicente,nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto,non potest videre regnum dei,testimonium habet auctoritatis huiusce sacramentum ? Nónne & longè ante hæc iustitia testificata est,à lege & prophetis?A lege factis mysticis. A prophetis testificata est dictis manifestis. Primū verba prophetica recolentes dicamus,non iam Nicodemo.Tu es magister in Israel,& hæc ignoras, sed cuilibet didascalo Iudæorum, tu es cæcus cæcorum dux, qui hæc ignoras . Nam ecce in Ezechiel loquitur deus.Sanctificabo nomen meum magnum inter gentes,vt sciant gentes, quia ego dominus,cum sanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de gentibus,& cōgregabo vos de vniuersis terris, & adducā vos in terram vestram. Et effundam super vos aquam mundam,& mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos.Et dabo vobis cor nouum,& spiritum nouum ponam in medio vestri. Et faciam vt in præceptis meis ambuletis , & iudicia mea custodiatis , & operemini . Et habitabis in terra quam dedi patribus vestris . Quid aliud in euangelio suo , deus homo factus facit, quàm quod in isto Propheta deus homo futurus promisit?Nam ecce si quærebas,quid in isto propheta dixerit,sanctificabo nomen meum magnum , & cum sanctificatus fuero , effundam super vos aquam mundam, & spiritum nouum ponam in medio vestri, si,inquam,quærebas, quando istud factum sit, ecce ad illud baptismum peruenies,de quo dicebat, baptismo habeo baptizari,& quomodo coartor vsque dum perficiatur,id est,continuò capiendus,& ad passionem suam ducendus,ipse loquitur.Et pro eis ego sanctifico meipsum,vt sint & ipsi sanctificati in veritate.Hæc dixit,& continuò sanctificans seipsum , id est, offerens per spiritum sanctum semetipsum immaculatum deo viuenti, istam de qua loquimur aquam mundam super nos effudit, & spiritum nouum, spiritum sanctum posuit in medio nostri,tollensque nos de gentibus.Gentes enim eramus ad simulachra muta prout ducebamur euntes,abstulit cor lapideum de carne nostra,quia lapides eramus,lapidea colentes idola, & dando nobis cor carneum, suscitauit de lapidibus filios Abrahæ . Ex tunc habitamus in terra quam dedit patribus nostris, quia renati ex ista aqua & ex isto spiritu,incepimus videre regnum dei.In Esaia quoque cum reprobasset iustificationes Iudęorum dicendo,ne offeratis vltra sacrificium frustra,incensum abominatio est mihi. Neomenias & sabbatum & festiuitates alias non feram . Iniqui sunt cœtus vestri , Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea,facta sunt mihi molesta,laboraui sustinens.Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis,& cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam,manus enim vestrę sanguine plenę sunt,continuò quid malit dicens.Lauamini,inquit,mundi estote.Item.Si abluerit dominus sordem filiorum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris. Et ne quis de iustitia præsumens hoc lauacro se egere non æstimet , sicut

Margin: Iohan.3. — Iohan.3. — Ezech.36. — Lucæ 12. — Esaie 1. — Esaie 41. — Esaie 64. — Zacha.13.

pannus

pannus menstruatæ,inquit,omnis iustitiæ nostræ. Et in Zacharia. In illa die erit fons patens do-
Exodi.15. mus Dauid & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Pauca sunt hęc
de pluribus dictis propheticis. A lege autẽ testificata est hæc iustitia dei, cùm in multis, tum ma-
ximè in eo quod post immolationem agni fugiẽtibus filijs Israel, aperuit deus mare, & ingressus
est Pharao quoque cum curribus suis & equitibus in mare, & reduxit super eos dominus aquas
maris, filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius. Verùm quantacunq; proferan-
tur exempla siue testimonia de scripturis, perseuerant in malo, isti non tam Iudæi, siue Israelitæ,
quàm Philistijm similes illis qui primi fuerunt hostes fugientis Israel ad mare rubrum, de quibus
Exod.13. scriptura dicit. Cùm emisisset Pharao populum, non eos duxit deus per viam terræ Philistijm,
quæ vicina est, reputans ne fortè pœniteret eum, si videret aduersum se bella consurgere.

De tribus, qui testimonium dant in cœlo, & cur non dixerit: Pater & filius, sed pater & verbum, & quomodo verbum homini assumpto testimonium perhibuerit. CAPVT XVI.

DE tribus testibus testimonium in terra dantibus pro posse diximus, superest, vt & de tribus
testimonium in cœlo dantibus breuiter dicamus. Nam & tres sunt, inquit, qui testimonium
1.Iohan.5. dant in cœlo Pater, verbum & spiritus sanctus. Primo quæritur cur non dixerit quod magis vsi-
1.Iohan.5. tatum est, pater & filius, sed pater & verbum & spiritus sanctus. Ad quod dicendum, quia non
solum tres illi vel tres isti testes testimoniũ dant, quod sumus nati ex deo, sicut proposuerat, di-
cendo, omne quod natum est ex deo, vincit mundum, & sicut in fine capituli, qui credit (inquit)
in filium dei, habet testimonium dei in se. Verùm & ipsi, imò principaliter ipsi Iesu testimonium
dant, quia ipse est Christus, vel quia Christus est veritas. Ne ergo occasio porrigeretur hęreticis,
dicturis duos esse filios, alterum filium dei, & alterum filium hominis, de illo homine, qui pepen
dit in cruce & mortuus est, testificationes conferens, noluit dicere, quia testimonium dant ei pa-
ter & filius, cùm ipse in vtraque substantia dei & hominis, vnus sit dei filius, sed pater & verbum
(inquit) & spiritus sanctus. Nam reuera non filius filio, sed verbum assumpto homini testimoniũ
dat, quod ipse qui negatus & reprobatus est, ipse, inquam, sit Christus, ipse sit veritas, id est, non
altera Christi persona, alteri Christi personæ, sed altera Christi substantia, alteri Christi substan-
tiæ, hoc testimonium dat. Quomodo testimonium dat hoc verbum? Vt multa præter eam, quæ
nostram excedunt infantiam, in eo nimirum testimonium dat, quòd quæcunque locutus est hic
homo, vera sunt, & omnia vnum verum verbum. Et hoc est legitimum testimonium. Dicit enim
lex cognoscendi prophetæ, & non prophetę signũ. Quòd si tacita cogitatione responderis, quo-
Deut.18. modo possum intelligere verbum quod non est locutus dominus, hoc habebis signum. Quod in
nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus non locutus est, sed per
tumorem animi sui propheta confixit, & idcirco non timebis eum. Hoc nimirum propter istum
Ibidem. prophetam, imò prophetarum dominũ dictum est. Promiserat enim dicens. Prophetam de gen-
te tua & de fratrib. tuis, sicut me suscitabit dominus deus tuus, &c. Hac ergo prẹeunte legis pro-
Matth.24. positione assumptionem ipse de quo propositum fuerat, nobis porrigit, dicens. Cœlum & terra
transibunt, verba autem mea non transibunt. Porrò aduersus inimicos eius Iudæos vel istud suf-
ficiat, quia dixit de illis. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, vtq; ita fa-
ctum est. Igitur secundum verbi testimoniũ Iesus est Christus, Iesus vtiq; vt putabatur filius Io-
Matth.3. seph, & non alius Christus est. Quomodo autem pater dat huic testimonium? Primùm dicendo
Iohan.1. hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Deinde semper illum audiendo in faciendis
operibus magnis, quæ nemo alius fecit, maximè verò ipsum resuscitando à mortuis. Si enim di-
cendo se esse Christum, mentiretur, diuinorum operũ testimonium nõ illum comitaretur, resur-
rectio carnis eius quod magnũ est testimoniũ, non consequeretur. Nihilominus spiritus sanctus
testimoniũ dat huic, quod sit Christus, vel quòd sit filius dei, quia videlicet quemadmodũ dixit.
Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit,
ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, sic factum est & fit, & fiet
Iohan.15. vsq; in finem seculi. Hi tres testimonium dant in cœlo. i. inuisibiliter. Nam ante dicti testes, scili-
cet spiritus, aqua, & sanguis, dederunt testimonium in terra. i. visibiliter. Spiritus enim visibiliter,
id est, sumpta columbæ corporea specie, super illum apparuit, affirmans quod hoc signo cogno-
sci iusserat, scilicet qui baptizat, sanguinem & aquam visibiliter de latere suo iam mortuus fudit,
quod non fecisset, si non esset Christus filius dei. Nunc ad nostra redeamus.

Quomodo non satis sit, vt tres nobis testimonium dent in terra, nisi & tres testimonium dent in cœlo, & quomodo hi tres non vnus, sed vnum sint.

CAPVT XVII.

Matth.7. POstquam nos qui dicimus dominus Iesus baptismo eius baptizati sumus, tribus vtiq; testibus
Iacobi 1. in terra. i. in præsenti ecclesia commendamur, sed nondum satis est. Ait enim. Non omnis qui dicit

dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Et Apostolus Iacobus. Fides (inquit) sine operibus mortua est. Igitur sicut tres sunt qui testimoniũ dant in terra, vt in communionem ecclesię suscipiamur, sic tres sunt qui testimonium dãt in cœlo, vt in regnũ cœlorũ introeamus. Tres isti testes sunt, pater, & verbum, & spiritus sanctus. Cuius rei dant testimonium? Nimirum dilectionis, per quam fides operatur, scilicet quod fidem habentes, dilectionẽ quoq; habeamus nominis huius, & idcirco in regni cœlorum gloriam intrare digni habeamur, sicut scriptum est. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. Quam autem honorificum sit taliũ personarum frui testimonio coram cunctis cœlorum virtutibus, nisi experti scire non possumus. Et Psalm.5. hi tres vnum sunt. Non hi tres vnus, sed hi tres (inquit) vnum sunt. Quod idem est ac si dixisset. Hæ tres personæ vna substantia sunt. Ita & ipse Christus aduersus Iudæos, & contra Arrianos nihilominus & contra patripasianos, ego (inquit) & pater vnum sumus. Nam ego & pater cũ dicit Lucæ 22. duos in personis, quod negant patripaßiani, id est, Sabelliani sumus cùm dicit, vnum in substantia, testatur, quod negant Arriani. Ita & hic ait. Hi tres vnum sunt, id est, hi tres in personis, vnum in substantia sunt. Restat vt iuxta propositum de septimo teste loquamur.

De septimo, quod est dominici corporis & sanguinis sacramentum, quod nobis non tantum testimonium, sed ipsum sit vitæ testamentum, & quòd traditio eius à passione domini habuerit initium. CAPVT XVIII.

SEptimus testis nobis secundum præsens negocium dominici corporis & sanguinis est sacramentum. Huius nimirum sacramenti virtus, non vtcunque testimonium, sed ipsum est vitę & 1.Cor.11. salutis nostræ testamentum. Ait enim, Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hic calix nouum testamentum in meo sanguine qui pro vobis fundetur. Hoc testimoniũ vt superius diximus, testimonio, quod aduersus nos habebat diabolus, quadam oppositione propria oppositum est, quia videlicet contra cibi vetiti culpam, cibus & potus gratiæ est contra serpentis venenum, sancti spiritus antidotus est. Et hoc vtique sacramentum ab eadem domini nostri Iesu Christi paßione habet, venæ suæ principium. Sciendum quippe, quia cũ de isto multa locutus fuerit ante suam paßionem, nusquam tamen traditionem eius dedit, antequam ad ipsam venisset paßionem. Iam enim erat venditus (vt Apostolus ait) Ipsa nocte qua tradebatur, accepit panem gratias agens, fregit & dixit. Accipite & mãducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c. Cur hoc nisi quia non aliunde viuificum hoc mysterium, sed ex ipsa condebatur domini paßione? Idcirco subinde idem Apostolus dicit. Quotiescunq; enim manducabitis panem hũc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. Pulcher & rationabilis ordo salutis, vt prius supradictorum testium scilicet spiritus, sanguinis & aquæ sacramẽto baptizati, maculam veteris cibi lauaremus, & tunc demum eidem edulio mortis contrarium hunc cibum, & hunc potum salutis perpetuæ perciperemus.

Quòd in typum horum duûm sacramentorum olim prior populus & mare transierit, & panem de cœlo atque aquam de Petra consecutus sit, & quomodo Apostolus eandem escam spiritualem eos manducasse, & eundem potum spiritualem bibisse dixerit. CAPVT XIX.

IN Typũ horũ duûm sacramentorũ, olim prior populus, & mare transiuit, & in deserto panem de cœlo mãducauit, aquã de petra bibit. Vndè & Apostolus. Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerũt, & oẽs mare transierũt, & oẽs in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari. Et omnes eandẽ escam spiritualẽ manducauerũt, & oẽs eundem potum spiritualẽ biberunt. Bibebant autẽ de spirituali consequente eos petra. Petra autẽ erat Christus. Et post pauca Hęc autem (inquit) omnia in figura contingebant illis. In figuram cùm dicit, sub- 1.Cor.10. audiendum necessario est horũ quę reuelata suo tempore, gratia & veritas per Iesum Christum fecit vel dedit. Proinde cũ eandem escam & eundem potũ dicit, & nõ addit aliquid, vt verbi gratia dicat. Quam nos manducamus vel quẽ nos bibimus, nũc de mensa Christi nullatenus dissonat dictio eius Christo dicenti. Amen amen dico vobis, nõ Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verum. Dixerant enim Iudęi. Quod tu facis signũ, vt vi- Iohan.6. deamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt in deserto manna, sicut scriptum est. Panem de cœlo dedit eis manducare. Negauit protinus veritas dicens. Amen amen Psalm.77. dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verum. Tanquam diceret. Hunc panem de quo propheta dicit, panem cœli dedit eis, panem angelorũ manducauit homo, verè dico vobis nõ Moyses pręterito tempore vobis dedit, aut dare potuit, sed pater meus præsenti tẽpore dat. Itaq; cũ dicit Aposto. eandem escam spiritualẽ manducauerunt, & eundẽ potum spiritualẽ biberũt, & nõ additur quã vel quem, nos hoc reuelatę gra- 1.Cor.10. tiæ tempore sumimus, non contrarius est sententiæ Christi, sed sicut alio tendit ita & relationes pronominum, eandem & eundem alio ducit. Intendit enim præsumptionem nobis securitatis auferre, ne putemus nos securos esse debere, quasi quomodocunque viuamus post baptismum,

 & mensæ

& mensæ Christi participationem, sine dubio debeamus regnum dei videre, vitã ęternã habere.
Ibidem. Hoc intendens dicit in figura nostri illud contigisse; quod illi omnes mare transierunt, & omnes
manna manducauerunt, & omnes aquam de petra biberunt, & tamen nõ omnes illam repromis-
sionis terram introierunt, sed non in pluribus eorum (inquit) beneplacitũ est deo. Nam prostra-
ti sunt in deserto. Sic etenim non omnes qui hunc panem manducant, & hunc calicem bibunt,
cuius ille panis & illa aqua figura fuit, ingredientur in illam verè repromissionis & viuentiũ ter-
ram, cuius illa terra sine dubio figuram prætulit. Igitur eãdem escam & eundem potum cum di-
cit, subaudiendũ est mali, quam vel quem boni, eandem sine dubio & eundem Chore, quam vel
quem Caleph & Iosue, eandem eũdemq́; Dathan & Abiron, quam vel quem Moyses & Aaron.
Quod si quæritur, quomodo ergo esca spiritualis, & potus spiritualis erat, facilè respondetur,
quia non alio, sed eodem modo quo & petra spiritualis vel Christus erat. Sicut enim dixit spiri-
1.Cor.10. tualem escam & spiritualem potum, sic dixit de spirituali petra. Petra autem erat Christus. Con-
stat verò, quia sic petram spiritualem, vel petram Christum dixit, ac si diceret, spiritualis petræ
figuratiuam, Christi significatiuam. Ita ergo & spiritualem escam & spiritualem potum dixit, ac
si diceret. Escam figuratiuam escæ spiritualis, potum significatiuum potus spiritualis.

Quomodo illis æquè vt nobis hoc sacramentum necessarium fuerit, & quomodo qui mortui erant, huius participes esse vel fieri potuerint, & quòd hoc sacramentum efficiat, vt nobis qui nondum eramus, proficiat mors Christi. CAPVT XX.

ITaq; tam vnum quàm alterum sacramentum, illis æquè vt nobis erat necessarium, quia videli-
cet neutrum in re, sed vtrumq; in vmbra vel figura acceperant. Nec verò magis per illam figu-
ram siue vmbra consummati vel sanctificati esse poterant, quàm antiquiores Abraham, Isaac &
Iacob vel posteriores, Samuel & Dauid, qui neq; illud mare transierunt, neq; illud manna man-
ducauerunt. Diximus autem, & sæpe dicere, imò semper ita sentire debemus, quia quando pati-
ente vel moriente Christo, sanguinemq́; & aquam fundente de latere suo, baptismi eius condi-
tum est sacramentum, tunc omnes eodem sanguine & eadem aqua mundati sunt, baptizato illo
pro omnibus vel sanctificato, sicut dixerat. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor vsq;
Lucæ 12. dum perficiatur, Et alibi. Ego pro eis sanctifico meipsum. De alio sacramento quid dicemus?
Quo qui mortui erant, participes facti sunt, vel fieri potuerunt cibi & potus eius? Verè rem mi-
rabilem satis dignè admirari non possumus. Nam quia mortui venire non poterant ad mandu-
candum hunc panem angelorum, iuit ad eos ipse, vt quo modo à mortuis manducari poterat,
manducaretur panis angelorum, vita viuentium, resurrectio mortuorum. Dissipati erãt mortui,
etenim animæ quidem ad inferos descenderant, corpora verò in ventrem terræ recondita fue-
rant. Dissipari ergo voluit & ipse panis vitæ, & anima quidem cum verbo deo descendit ad infe-
ros ad animas eorum, corpus verò non sine potentia verbi eiusdem vbiq; præsentis, in ventrem
terræ ad corpora eorum. Tale remedium illis inuenit, quomodo sapiens, quomodo sapiẽtia dei
aliquo modo viuentibus & nobis victuris, qui nondum eramus, prouidendum erat, quia nimi-
Rom.6. rum ad nos eo modo non erat vltra descensurus. Resurgens enim ex mortuis iam non moritur,
mors illi vltra non dominabitur. Quærendum illi erat, imò iam scire illum nobis expediebat,
quo pacto nos illum dum viuimus, in animas & corpora nostra transsumere possemus, quia sicut
iam dictum est, postquam mortui essemus, fieri non poterat quod semel factum est, vt scilicet
rursus moreretur, & anima eius nostris in inferno animabus, corpus eius nostris in terra corpori-
bus coniungeretur. Ergo & nobis tam sapienter quam misericorditer idem in alia specie reme-
dium prouidit, quomodo sapiens, quomodo sapientia dei. Fecit enim nobis sacramentum, per
quod & corpus eius in nostra corpora, & vita corporis eius, id est, verbum deus in nostras ani-
mas infunderetur, & ipse tamen integer permaneret & viuus.

Quomodo hoc sacramentum Christus tradiderit, & quibus essentiæ modis corpus & sanguis Christi sit. CAPVT XXI.

Matth.26. QVomodo? Cœnantibus autem (inquit Euangelista) accepit panem & benedixit & fregit, &
dedit discipulis suis dicens. Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens cali-
cem gratias egit, & dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui testamenti,
qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Sicut de sanguine dixit qui pro vobis
effundetur, sic de corpore dixit, & apud Lucam scriptum quoque est, quod pro vobis tradetur.
Lucæ 22. Cœnantibus, inquit, videlicet cœnam illam typicam, per quam hactenus præfigurata fuerat hæc
cœna veritatis, eo ritu quem lex ita præscribit. Decima die mensis huius, tollat vnusquisq; agnũ
Exod 12. per familias & domos suas. Sin autem minor est numerus vt sufficere possit ad vescendũ agnum,
assumet vicinum suum, qui iunctus est domui eius iuxta numerum animarum, quę sufficere pos-
sint ad esum agni, & cætera. Illa figura tunc in præsentiarum erat implenda re veritatis, veritate
Lucæ 22. rei præsentis. Propterea in Luca dicit. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum,
ante-

antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc nõ manducabo illud, donec impleatur in regno dei. Hæc dicens & illud vetus pascha sacramento noui paschæ mox impleri dixit, & cogitationi vel expectationi illorum respondit, quia interrogare soliti erant dicentes, quãdo veniet regnum dei, aliter quàm res foret vtpote carnaliter adhuc sentientes de regno dei. Cœnantibus itaq; id est, sedentibus adhuc in cœna, qua manducauerãt carnes agni, carnes paschæ veteris, accepit panem & benedixit. Panem communẽ accepit, sed benedicendo longè in aliud quàm fuerat, transmutauit, vt veraciter diceret sic. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Item vini substantiam accepit, sed itidem gratias agendo vel benedicendo sic in aliud vertit, vt diceret veritas, quę non mentitur. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Hoc (inquit) id est, hic panis est corpus meum, siue caro mea. Nam & alibi dicit. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Sed non videtur oculis carnis, non sentitur gustu oris, quòd panis ille caro Christi factus sit, quòd vinum illud in sanguinem versum sit. Nimirum si videretur color, aut sentiretur sapor carnis & sanguinis humani, homini non plus salutis, sed plurimum afferret horroris. Sic ergo est corpus vel caro & sanguis Christi, quomodo esse vel ad vsum nostrum conuenit, & ad salutem nostram sufficit. Quomodo vel quibus essentiæ modis? Nimirum nomine, re, atque effectu. Nomine videlicet esse intelligimus, in eo quòd dicit, hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Sicut nusquam ita nec in isto, imò maximè, nec in isto nomen domini vanum accipere debemus. Si enim in cunctis sanctificationibus, quæ per ministros domini, ad inuocationem nominis eius aguntur, nequaquàm nomen domini in vanum accipere audemus, quanto magis in ista sanctificatione, in qua nomen corporis & sanguinis sui ore proprio posuit dominus, nequaquàm in vanum idipsum, nomen accipere debemus? Re quoque corpus Christi & sanguinem esse intelligimus, in eo quòd ait, quod corpus tradetur, qui sanguis effundetur. Effectu esse intelligimus in eo, quòd cùm dixisset, quod tradetur, qui effundetur, addidit, pro vobis in remissionem peccatorum. Itaq; sicut illa specie qua pepẽdit in cruce sanctus sanctorum est, & in illa specie præteritis omnibus electis remissionem peccatorum operatus est, sic in ista specie panis & vini nihilominus sanctus sanctorum est, & omnibus electis, qui post eandem passionem ad fidem eius veniunt, idem illum efficere, id est, remissionẽ peccatorum, & vitam æternam conferre non dubium est. Nam & alibi dicit. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Et protinus addit. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. Ibidem. Iohan. 6. Iohan. 6.

Quid sacramentum, & quid res sacramenti sint, & quòd sit verè corpus & sanguis Christi.

CAPVT XXII.

Est igitur (sicut & pater Augustinus ait) in sacramento isto, quod digni & indigni accipiunt res sacramenti, quam non nisi digni accipere possunt, sed nõ sicut dicta eius, à nonnullis estimata sunt. Putauerunt enim illum dixisse, quòd nõ sit corpus aut sanguis Christi, quod indignus quisq; percipit, atq; secundum tanti doctoris sensum non corpus aut sanguinem Christi, sed tantum figuram vel signum esse corporis & sanguinis Christi, id quod visibiliter sumimus de mensa domini. Hoc ille non dixit, imò hoc ille non sensit. Neq; enim Christo cõtrarius esse consueuit. Loquitur autem Christus, & per semetipsum dicens. Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, & per Apostolum suum, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur Christus dicens. Itaq; quicunque manducauerit panem domini, & calicem domini biberit indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Non dixit, qui manducat & bibit indigne panem, manducat simplicem vel communem, & vinum bibit, quale prius erat nondum celebrata consecratione, sed reus erit corporis & sanguinis domini, sed iudicium, inquit, sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Quapropter non iam de contentiosa cuiusquàm dissertatione, sed de Apostolica veritate sensum petamus, quo prædictus doctor, sacramentum, remq; sacramenti distinxerit. Rem sacramenti, Christus ipse mysterium suæ dixit esse passionis, vt ante iam diximus, qui tenens in manibus hoc visibile sacramentum, cum dixisset, hoc est corpus meum, addidit quod tradetur, cùm dixisset, hic est sanguis meus, addidit, qui effundetur. At ille qui indignè accedit, non communicat Christi passionibus, non contingit ore mentis, quod percipit ore corporis, vndè & hoc ipsum est quòd indignus existit. Ergo corpus quidem & sanguis Christi est hoc visibile sacramentũ, quod ore percipit, neq; enim indignitas eius, dignitatem tantæ consecrationis euacuare potuit, sed rem sacramenti non attingit, quia mente & fide per dilectionem operante, passionem Christi non respicit. Idcirco nec effectum consequitur eiusdem sacramenti, in eo scilicet, vt pro se traditum sit hoc corpus, & fusus iste sanguis, id est, in remissionem peccatorum sibi, vt habeat vitam æternam, & resuscitetur in nouissimo die, in resurrectionem vitæ, sed consequitur id quod huic effectui contrarium est, vt videlicet sit reus & corporis sanguinis domini, vt iudicium sibi manducauerit & biberit.

1. Cor. 11.

Quòd sit

Quòd sit dandum indignis, & quòd multum intersit, quomodo vel vndè quisq; æstimetur indignus. CAPVT XXIII.

1.Cor.11. PRoinde, vt Apostolus ait, probet seipsum homo, & sic de illo pane edat & de calice bibat, quia videlicet tantæ dignitatis sacramentum indignis & non probatis dandum non est. Cum autem hæc dicimus, mouentur pleriq;, nos quoq; molesto experti sumus experimento, quos vel culpa remordet, vel certè humilitas Christiana informat, vt indignos tanto mysterio iudicent semetipsos. Verùm si dictionem non nostram, sed Apostolicam perpendant diligentius, non est cur moueantur, quasi temeraria contra ipsos iudicia constituamus. Differt enim indignitatis huius dictio vel modus, multumq; interest, quomodo vel à quo, quisq; indignus existimetur. Est enim cum seipsum quisq; indignum confiteatur, & cũ ab alio indignus existimetur aut pronuntietur. Porrò semetipsum laudabiliter indignum confitetur, quisquis veraciter & vt dignum est, dignitatem perpendit sacramenti huius. Quis enim, si rectè iudicet, castum cor se habere gloriabitur? De hac parte Apostolus dicit. Quòd si nosmetipsos dijudicaremus, nõ vtiq; iudicaremur. Econtra detestabiliter indignus iudicatur, quisquis vel in aliquo scelere notus, aliquantis testibus, siue toti ecclesiæ causam dedit, vt indignus existimetur. Cum igitur nostro iudicio indigni sumus, non tum sancta iure nobis negantur, cum autem ab alijs indigni pronunciamur, maximè vbi non dubia indignitatis causa profertur, iure repellimur, ne iudicium nobis manducemus & bibamus. Sed iam ad incepta reuertamur.

Quomodo iste cibus, quem de suo Christus dedit, illi sit oppositus, quem de alieno serpens primus hominibus persuasit. CAPVT XXIIII.

Matth.26. Iohan 6. ACcipite (inquit) & comedite, hoc est corpus meum. Et alibi. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Cum hęc dicit agnus dei, opportunè nobis ad memoriam recurrit illud, quod dixit serpens, imò per serpentem diabolus hostis humani generis. Accipite & comedite, & eritis sicut dij. Optimæ & spectabiles valde propositiones. Ille serpens erat, iste agnus est. Ille vetus peccator, iste antiquus creator. Ille per terram repsit, iste de cœlo venit. Ille spiritu diaboli falsum sibilans, iste spiritu dei verum euangelizans. Ille peccati portitor, iste iustitiæ doctor. Ille mortis artifex, iste vitæ opifex. Ille de ligno non suo raptor obtulit, iste de corpore & sanguine suo largitor dedit. Ille quod non habebat mendaciter promisit, eritis (inquiens) sicut dij. Iste quod habebat, quod semper naturaliter habet, fideliter dedit, vt simus dij, dum manet ipse in nobis. Illi tandem nefandissime creditum est plusquam deo. Credatur econtrario huic deo, si non plus, at saltem quantum creditum est illi diabolo. Creditum est enim, quòd illi pomo inesset quod nõ videbatur, scilicet vis deos afficiendi, credatur huic sacramento inesse quod non videtur, videlicet veritas carnis & sanguinis, valens efficere nos concorporales vnigenito filio dei. Hoc enim ratio vel ordo iustitiæ exposcit. Accipite ergo (inquit) & comedite. Prius accipite, & deinde comedite. Accipere enim est fideliter credere, cũ gratiarum actione diligere, compatienti affectu corpori huius traditionem & sanguinis huius effusionem respicere. Hoc fieri nõ potest, nisi prius reijciatur id quod ab illo malè acceptum est. Illud igitur mendacium execrantes, hanc veritatem accipite, approbate, amplectimini, & cõtra cibum mortis, panem comedite vitæ æternæ, & calicem bibite salutis perpetuæ.

Gene.3.

Cur vtrunq; ad salutem necessarium sit, & prius baptizari, & deinde hoc sacramento participari. CAPVT XXV.

QVid (inquis) opus erat, postquam baptismum accepimus in remissionem peccatorũ, sumere cibum in remissionem peccatorum? Imò vtrolibet horum accepto sacramentorum, quid alterum ad salutem erat necessariũ? Dixit enim. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Porro iam ante dixerat. Qui manducat carnẽ meam & bibit sanguinem meũ, habet vitam ęternam. In vtroq; sic posuit vitæ & salutis conditionẽ, vt in neutro alterutrius fecerit mentionem. Quòd si ita dixisset, qui baptizatus fuerit, & carnem meam manducauerit, ac sanguinem meum biberit, saluus erit, siue qui manducat carnẽ meam, & bibit sanguinem meum, post acceptam baptismatis gratiam, habet vitam ęternã, minus superesset ad quęrendũ. Nunc verò plus esse quod quęratur, scilicet & quomodo dicat. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Cum ante dixerit. Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis & biberitis eius sanguinẽ, nõ habebitis vitam in vobis, & qua ratione secundũ modũ originalis culpæ, vtrunq; remediũ necessariũ sit. Hic iã facilius de primo respondetur, quia videlicet quod ait. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, tale est, ac si dicat, certus medicus de homine semiuiuo plagis plurimis à latronibus conuulnerato, si se in stabulum meum deferri permiserit, saluus erit. Dabo enim illi cibum & potum tantę virtutis, vt integram continuò sospitatem recuperare possit. Sic nempe cũ dicit, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, subaudiendũ est, corpus enim meũ in escam, & sanguinem meum in potum dabo, siue iam paraui illi, vndè refectus sine dubio saluus sit. Nunc ergo quod super est si quęritur, cur non

Marci 16. Iohan.6.

Marci 16.

cur non vnumquodlibet horum, sed vtrumq; sacramentum ad salutem necessarium sit homini, respondere licebit. Videlicet quia peccatum ab homine duplex commissum est. Alterum siquidem superbiæ, alterum fuit gulę. Superbiuit enim prius in mente appetendo similitudinem dei, quod maximè liquet ex serpentis promisione dicentis, eritis sicut dij. Neq; enim similitudinem Gene. 3.
dei pro mercede præuaricationis illis spopõdisset, nisi prius illos hoc ipsum ambire persensisset. Deinde & gulę ambo succubuerunt, quod & scriptura manifestius denotando exprimit, cum de muliere dicit. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignũ ad vescendũ, & pulchrũ oculis aspe- Ibidem.
ctuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit, deditq; viro suo. Igitur quia congeminatum fuit peccatum, rectè congeminatum est & sacramentum. Et alterum quidem superbiæ malũ per humilitatis bonum, in altero gulæ vitiũ per melioris alimenti curatur antidotũ. Quid pulchrius oculos attollenti ad istam circa nos dispositionem misericordiæ simul & iustitiæ dei? Neq; enim sic deus misero misertus est homini, vt hominis superbi congruam exigere satisfactionem negligeret. Ecce qui regnantis in cœlo dei similitudinem appetiuit, pendentis in ligno filij dei, similitudinem per baptismum suscipit. Ibi contempsit maiestatem, hic adorat crucem. Illud superbię fuit, hoc humilitatis. In illa superbia diabolus hominẽ inueniens, cibum vetitũ obtulit, & eritis, inquit, sicut dij, in hac humilitate deus hominem inuenies cibũ potumq; offert corporis & sanguinis sui, & manebitis, inquit, in me, & ego in vobis. Et notandum, quod non eisdem verbis deceptoris vsus est, dicentis. Eritis sicut dij, nec omnino sic dicere debuit, qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meũ, erit sicut deus, vel erit similis altissimo, sed in me manet, inquit, & ego in eo. Quis enim est vel esse potest sicut deus, id est, sine illius ope vel gratia esse deus. Sed & de his alio in opere plenius diximus, idcirco nunc plura dicere supersedemus.

Quòd hæc prima resurrectio sit animarum, & quòd in eis qui in hac partem habent secunda mors non habeat potestatem.

CAPVT XXVI.

Ecce hæc est resurrectio prima, baptizari scilicet in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & sic manducare corpus, & bibere sanguinem domini. Vndè & in Apocalypsi Iohannes dicit. Beati qui lauant stolas suas, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Apoc. 22.
Item: Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem. Et post pauca, Inferus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc mors secunda est. Sunt ergo sicut duæ mortes, altera animæ, & altera carnis, sic duæ Apoc. 20.
resurrectiones, prima animæ & secunda carnis. Sciendum quoque, quod mors animæ experimento quidem secũda est, sicut paulò ante dictum est, inferus & mors missi sunt in stagnũ ignis, Ibidem.
quæ mors secunda est, sed actu prima est. Prius enim homo anima, quàm carne mortuus est. Dixit enim deus. In quacunq; die comederitis ex eo, morte moriemini. Prius ergo anima quàm Gene. 2.
carne mortuus est homo, morte videlicet peccati, quæ animam separat à deo. Nam morte quæ animam separat à corpore post annos. DCCCC. & XXX. mortuus est. Prima ergo hæc est resurrectio, baptizari, & corpore ac sanguine Christi participari. Sic enim anima resurgit, & iam viuit. Resurget autem in nouissimo die carnis resurrectione. Idcirco dominus cùm diceret. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, præsenti tempore dixit, habet vitam æter- Iohan. 6.
nam, futuro autem, & ego resuscitabo eum in nouissimo die, & subaudiendum est, resurrectione vitæ, vt in ea secunda mors non habeat potestatem. Nam generali resurrectione carnis omnes resurgent. Nimirum prima resurrectio voluntatis, secunda necessitatis est. Idcirco cum diceret, de prima resurrectione loquens, venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, in voluntate positam, significans hanc primam resurrectionem, & qui audierint, inquit, viuent. Nemo enim à morte peccati resurgit, nisi volens. Item cum diceret, de secũda resurrectione loquens, nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, illam resurrectionem in necessitate esse pronuntians, & procedent, ait, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij. Denique qui procedent Iohan. 5.
in resurrectionem iudicij, mallent non procedere, aut non resurgere, imo omnino mallent non esse, quàm esse.

Cur adhuc carne moriamur, cum quæ causa mortis extiterit præuaricatio paterna, in sacramento deleatur.

CAPVT XXVII.

Et nunc quidem gaudemus scientes, & dicentes cũ Apostolo, quia corpus quidẽ mortuum, scilicet certissimè moriturum est propter peccatũ, spiritus verò viuit propter iustificationẽ. Roma. 5.
Sed & de ipso corpore mortuo siue morituro consolatur nos, nõ incerta ratio fidei, iuxta quam protinus dicit. Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscita- 2. Cor. 4.
uit Iesum à mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Nõ dixit, suscitabit mortalia corpora vestra, quod de illis nihilominus rectè diceretur, & qui ad vocẽ eius procedẽt in resurrectionem iudicij, sed cõuiuificabit, inquit, subauditur, Iesu Christo quẽ suscitauit à mortuis, quod eorũ tantũ est, qui procedẽt in resurrectionem vitę, propter

hoc ipsum quod spiritus eius habitat in ipsis. Nunc ergo, vt iam dictum est, gaudemus quidem
hæc scientes, sed in ipso gaudio est, cur procidamus ante deum, & ploremus coram domino qui
Psalm.93. fecit nos, quia defecimus in ira eius, & in furore eius turbati sumus. Etenim interim dum in isto
Psal.87. mortali corpore grauati ingemiscimus, fortè dicat quis. Quoniam in Christo renati, culpam ter-
reni parentis euasimus, cur adhuc eiusdem culpæ pœnam portamus? Cur adhuc morimur? Cur
non absque mortis molestia meliorem ad vitam transmigramus? Cur expoliamur, & non magis
superuestimur? Nam quod à nobis est, vt Apostolus quoq; ait, nolumus expoliari, sed superue-
stiri. Ad hæc ingemiscentes dicere possumus. Nõ per solam misericordiam, sed per sociam quo-
que misericordiæ iustitiam, requisiti sumus. Imò quod nihilominus magna cum reuerentia co-
gitandum est, non per solam iustitiam, sed & per circumuolantem nos misericordiam in primis
parentibus nostris mortales facti, & de paradiso eiecti fuimus. Sciendum quippe est, quia licet
eadem causa, non tamen eâdem manu qua in anima morte percussi fuimus, in corpore quoque
mortalitati addicti sumus. Etenim mors animæ nobis à diabolo adinuenta est, mortalitas cor-
poris à prouida dei sapientia, vel sapiente prouidentia nobis imposita est. Si enim post peccatum
viuere vita corporis, & immortales esse permissi fuissemus, dæmonibus similes essemus: quia no-
bis æquè vt illis misera æternitas, vel æterna esset miseria. Idcirco nobis bene prouidens deus
Gene.3. dixit. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonũ & malum. Nunc ergo ne fortè mit-
tat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & viuat in ęternum, &c. Hęc fortè cuiquam gran-
dem videntur sonare iram, sed eruditam habentibus discretioné, magnam profectò spirant cle-
mentiam. Item quod dixerat. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram,
de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, non tam baculus irę quam virga dis-
Psal.17. ciplinæ est. Quam videlicet disciplinæ virgam Psalmista spiritu sancto prędocente considerans,
dicit in persona noui hominis Iesu Christi, imò ipse nouus homo nostrum caput dicit, pro om-
nibus mẽbris suis. Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. Quid
enim hæc disciplina mortalitatis, nisi superbiam terræ & cineris corrigit? Quid nos docet, nisi
humiliari sub potenti manu dei? Idcirco Psalmista per concessionem dicit. Mane sicut herba
transeat, mane floreat & transeat, vesperè decidat, induret, & arescat. Et est sensus. Homo statim
ex quo natus est mortalis atq; passibilis, sicut herba mane viridis & pulchra cito transeat, id est,
deficiat. Quomodo? In iuuentutis matutino positus vigendo floreat, & post ab ipso iuuentutis
statu in vesperum senectutis transeat, & in illo vespere positus moriendo, decidat, deinde indu-
ret, id est, rigidum cadauer fiat, deinde arescat, id est, aridus puluis existat. Non, inquit, hoc oro,
vt homo statim ex quo natus est, immortalis & impassibilis fiat, sed potius concedo diuinæ sen-
Psal.89. tentiæ, vt sic transeat. Sed heu, quàm indociles sumus ad hãc partem, vt humiles simus, vt coram
creatore nostro dimisso capite ambulemus. Mane sicut herba transimus, & in ipso transitu quasi
quercus aut abietes sumus, collum erigimus, & de longinquo statu præsumimus. Quid facere-
mus, si non quotidie decidentẽ nostri generis herbam videremus, si non quotidie ceruices con-
Gene.3. ditionis nostræ in lutũ redigerentur? Bene ergo creator noster in eo ipso quod iram sonare vi-
detur dicendo, ne sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, nobis prouidit, ne esset sicut iam su-
pra dictũ est, nostra ęquè vt dęmonũ ęterna miseria, vel misera ęternitas, essetq; saltẽ temporalis
miseria siue misera tẽporalitas, vt quandoq; fieret vel fieri posset, quod intendebat homo, s. ęter-
na beatitudo, siue beata ęternitas. Igitur quia non eadem manu in corpore mortales facti, qua &
in anima mortales sumus, diabolo enim inuentore, homo sibi mortem animę consciuit, deus au-
tem ad corrigendam hominis superbiam, disciplinam mortalitatis corpori imposuit, rectè & per
sacramentum gratiæ Christi culpa diluitur, & tamen hæc pars pœnæ non relaxatur.

RVPERTI ABBATIS TVITIEN-SIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER QVARTVS, DE INTELLECTV.

De spiritu intellectus, quando vel qualibus hominibus datus: qualibus experimento in Petro Apostolo sit declaratus.

CAPVT I.

GLORIFICATO domino Iesu, & in ipsa eius glorificatione conditis sa-
lutis nostrę sacramentis, de quibus in laudem & gloriã spiritus sapientię prę-
cedenti volumine diximus, datus est cõtinuò spiritus, & in ipso dato eius pri-
mus actu confestim enituit is, qui à spiritu sapientię secundus est, spiritus in-
tellectus. Tunc enim aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Quibus
Lucæ 29. autem vel qualibus intelligentiam scripturarum dedit? Vtiq; nõ oratoribus,
sed piscatoribus, non scribis, aut pharisæis, sed hominibus idiotis, & sine literis. Tanta istis copia
sensum

sensum aperuit,vt omnem scirent veritatẽ, eruditi non ab homine neq; per hominem.Primum,
intellectus hoc accepimus experimentum. Viri fratres ait Petrus, oportet impleri scripturam, Acto.1.
quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderũt
Iesum,qui cõnumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius.Quam scripturam?
Fiat, inquit, habitatio eorum deserta, & non sit qui inhabitat in ea, & episcopatum eius accipiat
alter. Duo nempe testimonia coniunxit, & alterum quidem singulariter de Psalmo centesimo-
octauo. Et episcopatum eius accipiat alter, alterum verò pluraliter de sexagesimooctauo. Fiat
habitatio eorum deserta. Proposuerat aũt tantum quidem de vno singulariter,oportet,inquiẽs, Psal.108.
impleri scripturam quam prædixit spiritus sanctus de Iuda, sed & hic addidit pluraliter, qui fuit Psal.68.
dux eorum qui comprehenderunt Iesum. Quid igitur nisi exortam in cordibus Apostolorũ in-
tellectus lucem,hoc dicto sentimus?Iudam quippe & infelices Iudæos,sicut eodem scelere inuo
lutos,sic & simili pœnæ significat addictos.Quomodo?Videlicet quatenus quod vni Iudæ con-
tingebat, vt episcopatum eius accipiat alter, idem & Iudæis contingeret, vt episcopalis eorum
habitatio deserta fieret, verumq́ue episcopatum, verum & æternum sacerdotium populus alter,
populus gentium acciperet.

Quòd & si qua die resurrexit Christus, aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas,multum tamen defuerit vsq; dum venit super eos spiritus sanctus. CAPVT II.

SEd quantus erat adhuc illis sensus huiusmodi in intelligendis scripturis, ante illum quem pro
missum expectabant aduentum spiritus sancti? Tantus nimirum, quanta est claritas auroræ
comparata meridiano soli.Nam & adhuc carnaliter sentientes de regno Christi interrogauerunt
eum,dicentes.Domine,si in tempore hoc restitues regnum Israel?Iam sicut idem Lucas memo-
rat, aperuerat illis sensum, vt intelligerẽt scripturas.Iam sicut Iohannes refert, insufflauerat,di- Acto.1.
cens.Accipite spiritum sanctum,quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, attamen de regno Iohan.20.
Christi cui redempti fuerant,adhuc sentiebant,non secundum scripturas,& erat illis opus adhuc Iohan.24.
accipere spiritum sanctum,vt omnia sentirent secundum scripturas.Idcirco dicebat.Quia Iohan
nes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto, accipietis, ait virtutem su- Acto.1.
peruenientis in vos spiritus sancti, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Sama-
ria, & vsque ad vltimum terræ. Vnum spiritus sancti datum acceperant.s.in remissionem pecca-
torum,dicente vt prædiximus domino.Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata,
remittuntur eis, sed geminato in baptismate spiritus sancti dato opus erat, quemadmodũ & Io- Iohan.20.
hannes preuidens,ipse,inquit,vos baptizabit spiritu sancto & igni.Cùm ergo his quibus iam de- Matth.3.
derat spiritum sanctum dicit,vos autem baptizabimini spiritu sancto, ac deinceps, accipietis,ait, Iohan.1.
virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, idem est ac si dicat. Baptizaui vos spiritu sancto, Lucæ 3.
baptizabo vos igni,vt videlicet excocta omni cupiditate regni terreni, quale desiderat Israel car
nalis,& fortes sitis ad contemptum totius mundi in maligno positi, & acuti ad intelligenda my-
steria regni dei,regni quietis,& pacati,regni sempiterni.

Quòd proprium spiritus intellectus sit opus, hominem diuinitus non humano magisterio docere,quomodo illo die Apostolos docuit, qui erant homines idiotæ, & sine literis. CAPVT III.

QVid multa?Venit dies quinquagesimus,quoto die ab immolatione agni quondam data fue-
rat lex,& in illo die spiritu intelligẽtiæ repleuit eos idẽ,qui obscuritatẽ literæ dederat deus,
vt quicquid terrenũ hominibus terrenis sonuerat litera legis, verbi gratia, terram fluẽtem lac &
mel,& montes de quibus æris metalla fodiuntur, ipsi cœlestes effecti,imò & cœli(de ipsis enim
Psalmista prædixit.Cœli enarrant gloriã dei)spiritualiter intelligerẽt,& deinceps terram pedib.
calcarent,mente in cœlis habitarent.Ipsum eiusdem intelligentiæ donum,sua quoq; significauit Psal.8.
specie ignis,qui apparuit, sicut scriptũ est, quia apparuerunt illis dispertitæ linguæ,tanquã ignis.
Quid enim est intellectus siue intelligentia in ordine duntaxat vel numero septem spirituum,de Acto.2.
quibus nobis sermo est,nisi facultas gratiæ,qua sine magisterio humano intus audiuntur,& vero
sensu percipiuntur verba diuina? Nam & si cum ab homine,vel per hominem audientes, & sen-
tientes rectè intelligere dicimur, multũ tamen interest, vbi non ab homine,neq; per hominem,
sed occulta inspiratione docemur,quæ vera & propria est vis huius spiritus intellectus,iuxta quã
& Psalmista. Audiam,inquit,quid loquatur in me dominus deus. Dum ergo adueniente spiritu
dispertitæ linguæ apparuerũt,tanquam ignis,vndè gratiam quam illis distribuebat per eiusmodi
speciem,spiritus sanctus significauit?Nec verò solummodo dei linguã,hominibus intelligibilem Psal.84.
fecit,sed & linguas omniũ gentium cum eodem signo in ora illorum contulit, vt multas haberet
vias,quibus dabatur illis intellectus sermonum dei,& exiret in omnes gentes per quatuor partes
mundi deum nescientis.Factumq́ue est,quod dominus ante promiserat. Qui credit in me, sicut
dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Nam hoc, inquit Euangelista, dixit de
spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nimirum qui spiritus foris ostendebat speciem Iohan.7.

ignis illuminantis, ipse intus erat fons aquæ in vitam æternā salientis. Vndè Psalmista, vim vtram-
Psal.35. que respiciēs veraciter dicit. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.
Legimus in illa plantatione terreni paradisi, quia fons ascēdebat de terra irrigans vniuersam su-
perficiem terræ. Ac deinceps: Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradi-
Gene.2. sum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Ecce nouæ creaturæ plantabatur paradisus de vnius &
solius ligni vitæ virgultis siue radicibus, id est, vnius mediatoris dei & hominum, hominis Iesu
Christi virtutibus, & fide, quem & Psalmista commendans loquitur. Et erit tanquam lignum,
Psalm.1. quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Secus
decursus aquarum plantatum est hoc lignum, quia secundum plenitudinem omnium gratiarum
semper viuens, ad omnia valens carnis naturæ insitum est dei verbum, deus verbum, & hic talis
homo nouæ plantationis est initium, germen sanctū, vitæ lignum. Primæ huius emissiones Apo-
stoli erant, plantatio eius, paradisus radicum eius discipuli illi, credentes illi, adhuc pauci erant.
Quando hic spiritus datus intellectu adimpleuit corda eorum, & omnium genera linguarū nasci
fecit in ora eorum, reuera tunc fons de terra paradisiaca ascendit, tunc fluuius vniuersam terræ
superficiem irrigaturus de paradiso egressus est. Nam sicut fluuius qui de paradiso illo egredie-
batur, inde diuiditur in quatuor capita, id est, principalia flumina, sic de illa Apostolica ecclesia,
scientia dei egressa est, quæ & diuisa est in quatuor Euangelia, quæ primæ nobis sunt necessariæ
doctrinæ flumina. Sed iam acta ipsa prosequamur, & secundum scripturæ cursum huius spiritus
intelligentiæ experimenta capiamus.

De prophetiæ Iohel testimonio, quàm perfectè, quàm oportunè pro tempore & re illud Petrus eduxit qui erat sine literis. CAPVT IIII.

STupentibus quibusdam & mirantibus ad inuicem atq; dicentibus, nónne ecce omnes isti qui
Acto.2. loquuntur, Galilæi sunt, alijs aūt irridendo dicentibus, quia musto pleni sunt isti, stans Petrus
cum vndecim eleuauit vocē suam, & locutus est. Viri Iudæi, & qui habitatis Hierusalem vniuersi,
hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt,
Iohel.2. cùm sit hora diei tertia, sed hoc est quod prædictum est per prophetam Iohel. Et erit in nouissi-
mis diebus dicit dominus. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabuntur
filij vestri & filiæ vestræ, &c. Ecce quale quantumque est in isto, de quo loquimur spiritu intelli-
gentiæ perlustrari. Homo idiota, & sine literis volumen propheticū celeri mente reuoluit, clau-
sum & signatum literatis, congruumque secundum tempus & rem testimonium, certa voce, non
dubio sensu, coram cunctis publicè recitauit. Et vide quàm potenter, quàm efficaciter penè to-
Iohel.1. tum prophetam hactenus obscurum scire volentibus explanauit. Præmiserat enim Propheta, di-
cens. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit brucus, & residuum bruci
comedit rubigo, expergiscimini ebrij & flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine,
quia perijt ab ore vestro, &c. deinde intulerat. Et erit post hæc. Effundam spiritum meum super
omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, &c. Nimirum hoc nobis intelligibile
fecit sermo Apostoli, quod latebat in istis prophetæ literis, scilicet post euersionem prioris po-
puli effusum iri spiritum sanctum super seruos & ancillas dei, id est, super centum & viginti cre-
dentium nomina, quod tunc in illo cœnaculo factum fuerat, qui numerus, id est, centum viginti
ab vno vsq; ad quindecim, paulatim per incrementa surgens, quindecim graduum numerum ef-
ficit, qui in psalterio mysticè continentur. Nam illius euersio populi per quatuor hæc facta est,
erucam, locustam, brucum, & rubiginem. i. per quatuor regna hęc, Babylonicum, Persicum, Ma-
cedonicum, atq; Romanum. Quid post hęc futurum esset, latebat in eisdem prophetę literis, sed
ecce literam spiritus intelligentiæ Petro manifestauit, Petrus mirantium auribus patenter edixit.
Nec verò opus erat, vt de singulis explanando pertractaret, quid intendendo, scilicet per Pro-
phetam dominus dixisset. Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij
vestri & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Palàm
quidem omnibus hoc factum erat, quamobrem & stupebant omnes, alij quidem mirantes, alij
autem etiam irridentes, eosque musto plenos esse dicentes.

Quomodo hanc prophetiam exposuit: Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. CAPVT V.

Iohel.2. PAuca quædā tractatu vel expositione indigēt, scilicet hæc. Et dabo prodigia in cœlo sursum,
& signa in terra deorsum, sanguinē, & vaporē fumi. Sol cōuertetur in tenebras, & luna in san-
guinē, anteq̄ veniat dies domini magnus & horribilis. Hæc ergo mirabiliter edoctus, laudabili-
Acto.2. ter donec incipit sic. Viri Israelitæ audite verba hæc. Iesum Nazarenum virū approbatū à deo in
vobis, virtutibus, & prodigijs, & signis, quæ fecit per illū deus in medio vestri, sicut vos scitis, hūc
definito consilio, & præsciētia dei traditum per manus iniquorum affligētes interemistis. Tunc
enim iam interemptus esset, cū iam spiritum emisisset, de latere eius supra naturā mortuorū cor-
porum, sanguis & aqua exiuit. Sanguis ille prodigiū fuit alijs mortis in mortē, alijs vitæ in vitam.

Sic olim

Sic olim cùm emitteret dominus signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē & in omnes seruos eius, sanguis agni alijs mortis, alijs vitæ prodigium fuit. Signati quippe illo sanguine postes impenetrabiles fuerunt exterminatori signum sanguinis eiusdem videnti, non signati autem postes Aegyptiorum accessibiles illi fuerunt, vt fiducialiter irrueret, & primogenita tolleret de domibus singulis. Ita & nunc. Qui sanguinem huius agni recipiunt in vtrumque postem, scilicet corporis & mentis, euadunt exterminantis diaboli manum accepta remissione peccatorum, qui autem non recipiunt, proculdubio peribunt. Quem deus, inquit, suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit in eum. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear, &cæt. Quàm citò ad regale atque propheticum confugit testimonium velociter doctus, & in arte perfectus piscator hominum? Vix resurrectionis assertionem labijs emiserat, & quia res magna erat, magnumque negotium asserere hominem resurrexisse apud auditores eosdem, qui illum crucifixerant, metuens ne fortè vulneratis auribus sese auerterent, & beneuolentiam præbere desisterent, velociter magnum & euidens, copiosum & rei competens de magna persona testimonium arripuit, quod contemnere vel paruipendere nō deberent. Qualis ergo de cœnaculo illo descendit, quantum mutatus ab illo, qui dudum cùm diceret dominus. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur ad crucifigendum, assumens illum seorsum dixit, absit à te domine, non erit tibi istud? Etenim illic audire meruit, vade retro satanas, non enim sapis ea quæ dei sunt, hic autem & psalmos memoriter tenebat, & mysteria intelligebat psalmorum. Quodque valde laudabile est, vna eademque testimonij præoccupatione, & præsentium auditorum beneuolentiam retinuit, & omni mundo viam ostiumque aperuit, ad intelligendum quòd psalmorum voces non in Dauid, sed in Christi personam deprompta sint. Et ne cuiquam dubietatis quippiam in hoc supersit, continuò promptus, & alacriter firmissima assumptione taliter occurrit. Viri fratres liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam & defunctus & sepultus est, sepulchrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem. Moxque concludit sic. Propheta igitur cùm esset, & sciret quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem. Mira ars, mira facultas hominis idiotæ, vt iam dictum est, & sine literis, quia piscator vt homines piscaretur, fortissimi syllogismi hamum acutum proiecit. Ecce & alium. Non enim, inquit, Dauid ascendit in cœlum. Hoc proposito, confestim assumit hoc modo. Dicit autem ipse. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. His duobus datis, quibus indubitanter oportet concedi, protinus infert concludendo, & dicit. Certissimè ergo sciat omnis domus Israel, quia & dominum eum & Christum deus fecit hunc Iesum quem vos crucifixistis. Ita mirabiliter spiritu intelligentiæ exacutus, & petra iustitiæ in sermone elimatus, ille dudum literarum inscius homo piscator, hominum tanquam piscium ora transfixit vnco argumentosæ orationis, vt non possent effugere ad gurgites humanæ disputationis, suasque conscientias abscondere veritati. Sed inceptum ordinem prosequamur.

Psal. 134. Exod. 12. Acto. 2. Psalm. 15. Matth. 16. Psal. 131. Psal. 109.

De prodigio ignis, quòd illud intellexerit fuisse aduentum spiritus sancti in linguis igneis. CAPVT VI.

DE propheticis tribus prodigijs in terra datis, scilicet sanguine, igne, & vapore fumi, vnum, id est, prodigium sanguinis exposuit dicendo. Iesum Nazarenum virum approbatum à deo in vobis, hunc definito consilio & præscientia dei traditum per manus iniquorū affligentes interemistis, &c. Secundum erat prodigium ignis, quod vt exponeret, ita dixit. Dextera igitur dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta à patre effudit hoc donum quod vos videtis & auditis. Videtis videlicet in linguis igneis, auditis in sermone nostro. Quem enim effudit, nisi spiritum sanctum? Accepit enim vt homo, effundit vt deus. Et non quidem ipsam potuerunt videre substantiam spiritus sancti, cùm sit natura inuisibilis, sed ignem viderunt, dispertitas linguas tanquam ignem videre potuerūt humani oculi, sedentem supra singulos eorum. Ergo ignis prodigium fuit, dispartitio linguarum prodigium fuit, imò linguarum vniuersitas in ore apostolorum prodigium fuit. Sed & sonus ipse, qui factus est repente de cœlo tanquam aduenientis spiritus vehementis prodigium fuit. Cuius rei prodigium? Nimirū soni illius, qui in omnem terram exiturus erat, cœlis illis quos nunc firmare veniebat enarrantibus gloriam dei, & firmamento constantissimæ fidei illorum annunciante opera manuum eius cum magnifico verbi tonitru, & miraculorum choruscationibus. Sic enim mox futurum erat, isto spiritu per os illorum intonante Christi prçconia, vt ad pœnitentiam cōmoueretur & contremisceret terra, & fundamenta montium, i. corda superborum conturbarentur, & commouerentur, quoniam iratus est eis, nisi pœnitentiam egerint. Ignis species multo maximè prodigiū fuit, in eo videlicet quòd substantia ignis ardens & lucēs est. Significabatur enim per istas eius qualitates, quòd Apostolos Christi spiritus

Acto. 2. Psalm. 18.

sanctus

ſanctus & per zelum ardentes,& per intellectum lucentes effecerit. Porrò diſpertitarum formu-
læ linguarum, diuiſiones ſignificabant gratiarum. Huius prodigij præſens erat effectus, vndè &
omnes mirabantur,quia cùm eſſent qui loquebantur Galilæi,audiuimus,inquiunt, vnuſquiſque
linguam noſtram in qua nati ſumus, audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia dei. Ad-
huc aliquid magnum tali prodigio ſignificabatur, ſcilicet quod omnium gentium linguis eccle-
ſia loqueretur,quod in omnes gentes fides Chriſti dilataretur, quod omnis lingua confiteretur
ei,cui prius vna gens confitebatur,quia notus eatenus erat tantum in Iudæis deus.

De vapore fumi, quod tertium in illis prophetæ dictis, & quòd in eo præſignatum eſt, quòd in illo vapore fumi,id eſt,pœnitentiæ, vbi primum celebratum eſt eccleſiæ baptiſma, crediderunt tria milia hominum. CAPVT VII.

TErtium prodigium iam oportebat exponi, ſcilicet vaporē fumi. Verùm hoc prius agendum
erat,vt fieret in ipſis quod per vaporē fumi decuerat in propheta ſignificari,vt ſcilicet com-
Acto.2. pungerentur,& lachrymoſa prece conſilium flagitarent ſuę ſalutis.Paululum ergo illo conticeſ-
cente ſiue adhuc loquente compuncti ſunt,ait corde,& dixerunt ad Petrum & ad reliquos apo-
ſtolos.Quid faciemus viri fratres? His ita compunctis & ſic dicentibus,iam opus nō erat vt ver-
bis exponeretur ſenſus huius prodigij,id eſt,vaporis fumi,iam enim nimis fumigabát, & ſenſum
Pſalm.17. vocis experimento capiebant.Fumigare nanq; eſt compungi,& de peccatis flere.Pſalmiſta quo-
que atteſtante,qui cùm dixiſſet.Commota eſt,& contremuit terra, & fundamenta montiū con-
turbata ſunt,quoniam iratus eſt eis,ſubiunxit, dicens. Aſcendit fumus in ira eius.Hic ipſe pauor
fumi, id eſt, hæc ipſa illorum compunctio prodigium fuit in eo maximè, quod ſubiunctum eſt.
Qui ergo receperunt ſermonem eius, baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in illa die animæ circiter
tria milia.Nam vbi primùm eccleſiæ celebratum eſt baptiſma,non ſine magno prodigio tria mi-
lia colliguntur animarum,diuina nimirum præſignante prouidentia,quòd ad fidem trinitatis de
toto orbe colligenda eſſet multitudo credentium. Poteſt tamen ſicut in igne illuminatio fide-
lium,ita & in vapore fumi cæcitas intelligi Iudæorum,ſine vno eodemq; vapore fumi ſicut com-
punctio pœnitentium,ita & excæcatio ſignari non pœnitentium.

Quæ vel qualiter prodigia in cœlo data intelligi voluit,quando ſol in tenebras,& luna in ſanguinem conuerſa ſit. CAPVT VIII.

Iohel.2 POſt ſigna quæ in terra data ſunt non intacta relinquere libet,illa quoq; prodigia quę in cœ-
lo data ſunt. Sicut enim idem Propheta dixit, ſol conuertetur in tenebras, & luna in ſangui-
Matth.27. nem,ita factum eſt.Nam in paſſione domini ſol obtenebratus eſt, licet luna in ſanguinem verſa,
palàm hominibus apparere non potuerit. Quòd & ſi litera deficit, manet tamen fundamentum
propheticæ veritatis, quia verè malum, huius prodigium ſolis obtenebratio extitit, & quod per
ſanguineum lunę aſpectum daretur intelligi,ſi palàm hominibus in ſanguinem,verſa parere po-
tuiſſet infelici generationi accidit,quod fortaſsis Petrus exponere deuitans, hoc tantū pro tem-
Acto.2. pore dixiſſe contentus eſt. Saluamini à generatione iſta praua. Quid enim ſignificabat obtene-
brati ſolis prodigiū,niſi illam quę tunc facta eſt,& extunc permanet cæcitatem Iudæorum?Nam
quia ſolem iuſtitię ſibimet extinguebant,rectè in obtenebratione ſolis huius prodigium ſuę cæ-
citatis aſpiciebant.Porro lunæ globus in illa obtenebratione quomodocunque ſe habuerit,luna
illis in ſanguinem verſa eſt. Luna, inquam, id eſt, paſcha ſuum prodigioſo ſcelere totum Chriſti
ſanguine cruentatum eſt. Faciebant enim paſcha ſecundum lunæ curſum decimoquarto die ad
Exod.12. veſperum,quando luna pleniſsima eſt, comedebant agnum ſecundum legis mandatum. Idcirco
per lunam rectè intelligimus paſcha Iudæorum. Conſtat autem quia quando paſcha illud cele-
brabant, qua veſpera ſuum agnum comederant, eadem dominum noſtrum, verum dei agnum
Matth.27. comprehenderunt,& tota nocte deriſum,mane tradiderunt Pilato, multū inſiſtentes vt ſuſpen-
deretur in ligno,crucifige,crncifige clamantes,ſanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros.Igi-
Eſaiæ 1. tur quia ſuum paſcha, ſuum plenilunium ſanguine Chriſti infelices homicidæ cruentauerunt,
rectè dicamus, quia luna eorum in ſanguinem verſa eſt. Extunc enim paſcha illorum ſabbata &
neomenias eorum, & omnes feſtiuitates illorum odiuit anima dei, dicens, manus enim veſtræ
plenæ ſanguine ſunt.Nec verò illud vacat,quod propheta idem cum pronuntiaſſet quinque hęc
prodigia, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi, ſolem conuertendum in tenebras, & lunam
Lucæ 24. in ſanguinem, continuò ſubiunxit, antequàm veniat dies domini magnus & horribilis. Quòd
tale eſt, quale illud quod in euangelio de ſemetipſo dominus ipſe dicit. Nam ſicut fulgur co-
ruſcans de cœlo, in ea quæ ſub cœlo ſunt fulget, ita erit filius hominis in die ſua. Primum au-
tem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac. Quòd, inquam, prodigia il-
la prædicebantur fieri antequam veniret dies domini magnus & horribilis, idem eſt, ac ſi di-
ceretur, primùm oportet illum multa pati, & à generatione praua reprobari, antequàm & ma-
ieſtate ſua ſicut fulgur de cœlo coruſcans veniat ad iudicandos viuos & mortuos magnus &
terribilis.

terribilis. Hoc nimirum Petrus præsente spiritu intelligentiæ illustratus non ignorans, prudenter
pro tempore dicere contentus est, saluamini à generatione ista praua, subauditur, ne & vobis pa-
riter in tenebras sol, & in sanguinem conuertatur luna.

Quàm verum proinde sit, quod veritas Petro dixerit: Quòd ego facio tu nescis modo, scies autem postea, & quod alibi dictum est, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. CAPVT IX.

VErum ergo veritas dixit Petro, quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea. Ad huius Iohan.13.
veritatis firmamentum pertinent ea quæ nunc à nobis commemorata sunt, & cætera, quæ
deinceps. Petrus decertando pro fide & testimonio resurrectionis Iesu Christi perorasse legitur
in conspectu plebis & principum, & sacerdotum, testificans in hoc impleta esse quæ locutus est
deus per os sanctorum suorum à seculo prophetarum, & hunc esse prophetam de quo Moyses Deut.18.
dixit, quia prophetam vobis suscitabit dominus deus vester, de fratribus vestris tanquam me,
ipsum audietis, & hunc esse lapidem quem reprobauerunt ædificantes, à vobis, inquit, ædifican- Psal.117.
tibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus, nec enim nomen aliud est sub Acto.4.
cœlo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. De hoc eodem lapide, & in epistola sua
latius secundum Esaiam, dicit. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem re-
probatum, à deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquàm lapides viui superædificami- 1.Petr.2.
ni in domos spirituales, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias acceptabiles deo per Ie-
sum Christum. Propter quod continet scriptura. Ecce pono in Sion lapidem summum, angula-
rem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur, & cætera. Verùm nihilomi- Esaiæ 24.
nus cæteris quoque simul apostolis dixit eadem veritas. Paracletus autem spiritus sanctus quem Iohan.14.
mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Nam quod ad laudem spiritus sancti dici-
mus, quod ad laudem spiritus intellectus, nunc prædicamus in illa hora, qua sicut iam supra di- Acto.2.
ctum est, apparuerunt apostolis dispartitæ linguæ, seditque supra singulos eorum ignis diuinus,
scripturas omnes & prophetas intellectu interiore peruiderunt, qui nec saltem literas didicerant
per homines magisterium, & illa penetrauerunt arcana, quæ clausa erant, clauim scientiæ gestan-
tibus scribis & pharisæis, sapientibus & legisperitis, completo quod itidem dicit. Confiteor tibi
pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea Matth.11.
paruulis. Quis enim homo aperuerat illis mysteria psalmorum? Scriptum est autem de illis, qui
vt sæpe dictum est, sine literis erant. Dimissi venerunt ad suos, videlicet, Petrus & Iohannes, &
annuntiauerunt eis quãta ad eos principes sacerdotum & seniores dixissent. Qui cùm audissent, Acto.4.
vnanimiter leuauerunt vocem ad dominum, & dixerunt. Domine, tu qui fecisti cœlum & ter-
ram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui di-
xisti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & princi-
pes conuenerunt in vnum, aduersus dominum & aduersus Christum eius, conuenerunt enim Psal.2.
verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius
Pilatus, cum gentibus & populis Israel facere quæ manus tua, & consilium tuum decreuerunt
fieri, & cætera. Igitur non ab homine, neque per hominem docti, sed spiritu sancto, spiritu intel-
lectus thesaurum illis scripturarum aperiente mirabiliter eruditi, iure à nobis omnes suscipiun-
tur, & audiuntur tanquam os dei qui fuerunt illic, & nefarium nobis est dubitare, in aliquo de
omnibus quæcunque scripserunt hi, quibus ignis ille cor intelligens, & linguam eruditam dedit,
& tam super istos, quàm super patriarchas & prophetas ad quos per eundem spiritum nullo me-
diante homine sermo dei factus est, collocatum retinemus fundamentum nostræ fidei. Cæteros
omnes qui ibi non fuerunt, vel qui non eodem modo ita didicerunt sic legimus, vt quicquid di-
cunt, non idcirco credamus quia ipsi ita senserunt, sed quia dicta sua horum testimonijs, vel ali-
qua probabili ratione firmare potuerunt. Nam isti sunt quibus tunc reuelatum est, quando ab
homine vel per hominem doceri non poterant, imò quibus illud spiritu sancto reuelatum est,
quòd homines docere, aut scire non valebant. Idcirco sic in Psalmo scriptum est. Nunquid Sion
dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? Dominus narrabit in scri- Psal.86.
pturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Interrogando illam ciuitatem dei, de
qua gloriosa dicta sunt, cuius fundamenta in mõtibus sanctis, scilicet prophetis & apostolis istis,
& dicendo, ô Sion nunquid homo, magnificentius negauit, quàm si enuntiando dixisset, nun-
quam dicet homo. Negando ergo dicamus & nos quia reuera nisi dominus ipse narrasset in scri-
pturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea, nunquam diceret, aut dicere vel ca-
pere posset homo, tam miram tamque altam scientiam quæ nunc legitur & scitur, & homo na-
tus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Hoc nempe tam mirum tamque altum est, quàm il-
lud omnia per verbum facta sunt, & verbum caro factum est, quod vtique tam altum est, vt nun-
quam dicere homo potuisset, nisi dominus ipse in scripturis narrasset, nisi dominus per semet- Iohan.16

 ipsum,

ipſum,non per hominem, ſed per ſpiritum ſanctum ſanctas condendo ſcripturas,cuius vel quo-
rum ſibi complacuit ore dixiſſet.Iſtæ ſcripturæ illæ ſunt,in quibus paſsim diuinam auctoritatem
Acto.2. inuenis, verbi gratia cùm dicitur, locutus eſt vel dixit dominus ad Moyſen. Locutus eſt domi-
nus,vel factum eſt verbum domini ad illum vel illum prophetam. Iſtæ ſcripturæ nihilominus il-
lorum ſunt,de quibus nunc dicebamus,quia apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquàm ignis,
ſeditque ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui linguis
varijs,prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis.Dicuntur autem in illo pſalmo ſcripturæ populo-
rum, quia non vt Platonis literæ verbis grandiſonæ, ſenſibus pauperculæ, paucis intelligibiles
ſunt,vel in angulis ſuſurrant,ſed cunctis populis propoſitæ ſunt,& palàm omni mundo loquun-
tur de ſalute omnium gentium, quæ in vna gente conditæ ſunt, in qua & prius abſconditæ fue-
runt.Iſtis igitur ſcripturis populorum ſcripturis principum, ſcilicet prophetarum atque apoſto-
lorum,ita per omnia credimus,vt dubitare quicquam de illis arbitremur nefariũ, & à fide Chri-
ſti alienum.Sunt autem de apoſtolis,quorum ſcripta habentur hi,Petrus & Iohannes & Iacobus,
Matthæus, & Iudas Iacobi. Euangelium Marci ex ore Petri Apoſtoli, & euangelium Lucæ ex
Apoſtolica fide ſcriptum eſſe fertur Pauli, qui videlicet Paulus non erat illic, neque enim voca-
tus erat adhuc vbi ſpiritus ſanctus ſuper Chriſti diſcipulos venit,ſed non minus per ſpiritum ſan-
ctum accepit aut minus habuit à ſummis Apoſtolis, vndè & nobis aliquid ſuo loco dicendum
venit. Nam poſt commemorationem Petri, non minus ſuauem attingemus memoriam dilecti
Ieſu Chriſti,Iohannis Apoſtoli.

Quòd diſcipulo quem diligebat Ieſus, magna huius ſpiritus intellectus gratia data ſit, & quòd velut Ioſeph vnam partem extra fratres ſuos acceperit,quem tamen non vt Petrum cæteris Apoſtolis præferri voluit. CAPVT X.

Eccle.15. IOhannes Apoſtolus & Euangeliſta ex verbis ſuis cognoſcitur, non prauam accepiſſe gratiam
Iohan.13. intellectus, quia frequens in eccleſia eſt, & ante omnes loquitur, vndè & non vanè dicimus,
Ibidem 21. quia in medio Eccleſiæ aperuit os eius,& impleuit eum dominus ſpiritu ſapientiæ & intellectus.
Secundum gratiam qua diligebat eum Ieſus, qua & recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit,
domine, quis eſt qui tradet te, magnitudinem accepit intellectus, ſiue ſapientiæ, intellectus, vt
ſcripturas intelligeret,ſapientiæ,vt mirabili facultate propria conſcriberet. Non quidẽ tunc iam
actu hoc donum accepit quando ſupra pectus eius recubuit, ſed iam tunc acceſſum habebat, vt
poſtmodum de pectore illo acciperet, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ recon-
diti.Siquidem poſtea cùm dicit,tunc ergo introiuit & ille diſcipulus qui venerat primus ad mo-
Iohan.20. numentum,& vidit,& credidit,continuò tam de Petro quàm de ſemetipſo ſubiungit. Nondum
enim ſciebant ſcripturas, quia oporteret eum à mortuis reſurgere. Tunc & ipſe menſuram pro-
priam accepit,quando hic ſpiritus ſanctus venit,quando & vnicuique cæterorum data eſt gratia
Ephe.4. ſecundum menſuram donationis Chriſti, ſecundum beneplacitum ſpiritus huius diuidentis ſin-
Gene.48. gulis,prout vult. Verùm quo more Iacob patriarcha filium Ioſeph dilexit, & non contentus il-
lum in ſorte vel funiculo diſtributionis fratribus ſuis coæquari,do tibi,inquit, partem vnam ex-
tra fratres tuos,quàm tuli de manu Amorræi in gladio, & arcu meo, ſic iſtum diſcipulum domi-
nus Ieſus cæteris arctius diligens,& non contentus illum in hac parte gratiæ ſcilicet in ſpiritu in-
telligentiæ,cæteris coæqualem eſſe Apoſtolis, aperuit illi rurſus ſecreta cœli, vt videret viſiones
admirabiles, quas & digeſsit in libro qui intitulatur Apocalypſis, in quo tot penè ſacramenta,
quot verba ſunt, ſcriberetq; illud altum & hominibus inenarrabile verbi dei, dei incarnati my-
ſterium. Diligebat enim eum,in quo tamen nec illud prętereundum,quia cùm tali amoris priui-
Matth.16. legio, diligeret eum, non tamen huic ſed Petro ſpecialiter dixit. Tu es Petrus, & ſuper hanc pe-
tram ædificabo eccleſiam meam. Sic nimirũ Ioſeph plus cæteris filijs ſuis prædictus pater Iacob
dilexit,non tamen huic, ſed Iudæ benedictionẽ regalem dedit,non auferetur(inquiens)ſceptrũ
Gene.49. de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt,&c. Quare? Videlicet,quia in dandis benedictionibus
non ſuam,ſed dei voluntatem facere debuit, non carnis affectum, ſed ſpiritus inſtinctum ſequi,
dignum fuit.Hoc illi pene ſimile eſt.Siquidem dominus noſter cum omnes diſcipulos,& præci-
puè Petrũ amore ſpiritus vel mentis diligeret,hunc Iohannẽ quodam cordis amore,velut homo
hominem diligens,non tamen cæteris in Apoſtolatu pręferre voluit,quippe qui in omnibus di-
uinam voluntatem attendens,quodam loco dicit. Quia deſcendi de cœlo,non vt faciam volun-
Iohan.6. tatem meam, ſed voluntatẽ eius qui miſit me. Igitur in ordine vel dignitate Apoſtolatus beatus
Matth.16. ille Simon Bar Iona,cui primo nõ caro & ſanguis, ſed pater qui in cœlis reuelauit,primatum ge-
rere, & claues regni cœlorum accipere meruit, hic autem diſcipulus velut ille dilectus Ioſeph,
partem non paruam extra fratres ſuos conſecutus eſt de theſauro patris de ſpiritu intellectus,qui
verè iucunditatem & exultationem ſuper eum theſaurizauit.Ad hanc partem accedens,quid vi-
derit non pręteriuimus,maximè enim ad iſtam ſpectat,de qua nunc agimus,gratiam intellectus.
De libro

De libro quem vidit in dextra sedentis super thronum, quòd vbi agnus illum aperuit, ibi partem suam iste acceperit, & quid ei fuerit accipere librum de manu angeli, & deuorare illum, accipere sibi datum calamum & metiri templum.

CAPVT XI.

Vidi (inquit) in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. Et post pauca. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui septem spiritus dei, missi in omnẽ terram. Et venit & accepit de dextra sedentis in throno librum. Item post aliqua. Et vocem quam audiui de cœlo iterum loquentem mecum & dicentem, Vade accipe librum apertum de manu angeli stantis supra mare & supra terram. Et abij ad angelum dicens ei, vt daret mihi librum. Et dixit mihi, Accipe & deuora illum. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui eum, & erat in ore meo, tãquam mel dulce, & cùm deuorassem eum, amaricatus est venter meus. Et dixit mihi, Oportet te iterum prophetare populis, & linguis, & regibus multis. Et datus est mihi calamus virgæ, & cætera. Hoc est quod paulò ante dicebamus, quia quemadmodum partem vnam extra fratres suos ille filius accrescens Ioseph, ita extra condiscipulos suos dilectus iste discipulus, egregiam per reuelationem intelligentiæ partem adeptus est. Quis est enim liber iste in dextera sedentis supra thronum, scriptus intus & foris, signatus sigillis septem, nisi idem qui in Esaia, & scienti literas, & nescienti irreserabilis est, cuius tamen etiam illic ita prædicatur apertio, in die illa audient surdi verba libri? Liber iste sancta scriptura est, liber scriptus intus & foris, quippe cuius vnitas concors vetus testamentum, quasi exterius, & nouum continet interius, liber signatus septem sigillis, id est, vel omni latens mysteriorum plenitudine textus, vel spiritus septiformis dispositione conscriptus. Huius libri signacula verus agnus dei Christus habens cornua septem & oculos septem, id est, septiformem spiritum propter eminentiam potestatis cornubus, propter illuminationem gratiæ, oculis comparatũ, agnus tanquam occisus, id est, qui occisus quidem fuit, sed nunc est viuus, tunc apparuit quando resurgens à mortuis, & apparens discipulis suis, sicut iam diximus supra, aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, amplius autem quando ascenso cœlo dedit dona hominibus, dedit spiritum sanctum intellectus intus linguis igneis, foris rutilantibus. Ibi nimirum Iohannes iste partem suam inter fratres suos accepit, libri enim aperti sacramenta reuelata facie tam ipse quàm & cæteri intellexerunt Apostoli. Et in primo quidem sigillo decus ecclesiæ primitiuæ per equum album, in sequentibus tribus equis, ruso, nigro, & pallido, triformè contra eam bellum paganorum, falsorum fratrum, & hæreticorum. In quinto gloriam sub hoc bello coronatorum subtus altare dei clamantium. In sexto, mala illa quæ tempore Antichristi ventura sunt. In septimo, & per illud quod factum est, quasi media hora silentium, æternæ quietis intellexerunt initium, quę omnia plenius à doctoribus nostris explanata sunt. Omnes omnino scripturas in Christo impleri intellexerunt, & hæc communis fuit sors omnium Apostolorum, omnium enim veritatem docuit illos ille spiritus veritatis, non modò de præterito, sed & annunciauit eis quæ ventura sunt. Extra illos fratres suos, vt adhuc acciperet partem vnam, partem magnam, sic dictum est ei, vade & accipe librum apertum de manu angeli, datusq́ue est illi calamus similis virgæ, cum hoc dicto, surge & metire templum dei. Et in accipiendo librum dictum est ei, oportet te iterum prophetare populis & gentibus & linguis & regibus multis, & in accipiendo calamum dictum est illi, Surge & metire templum dei, hoc vel illud, vt iam dictum est, ita & fecit. Postmodum quippe de exilio reuocatus, & vna voce rursum euangelium prædicauit & calamo scripsit, metiendo templum dei & altare, & adorantes in eo, quia videlicet in verbo euangelij, corda singulorum, qui per fidem sunt templum dei, in quibus Christus ipse per eandem fidem inhabitans, altare est, quasi metiendo determinantur. Ibi enim quantum singuli proficiant, quantumq́; regulæ diuinæ concordent, inueniunt. Et notandum, quòd non nisi præmonitus voce loquentis secum & dicentis, Vade & accipe librum apertum de manu angeli, non nisi vadens ad angelum, & postulans vt daret sibi librum, accepit & deuorauit eundem librum, dulcem tanquam mel in ore suo, amarum autem in ventre suo. Sic enim futurum erat, & sic factum est, vt loquentes cum eo multis precibus rogaret ecclesia, quatinus ad recuperandam euangelij veritatem, & viua voce consurgeret, & calamo inseruiret. Misso namq́; illo in exilium à Domitiano, qui secundus post Neronem Christianorum persecutor extitit, irruperant in ecclesia hæretici, quasi in destituta pastore ouilia lupi. Martion Cherintus & Hebion, cęteriq́ue Antichristi, qui Christum ante Mariam negantes, simplicitatem euangelicæ fidei peruersa maculauere doctrina. Et inde compulsus ab omnibus penè tunc Asiæ episcopis, & indicto omnibus ieiunio, dominum precatus, ac sancti spiritus gratia inebriatus, euangelium suum scripsit, quo omnes hęreticorum tenebras patefactæ subito veritatis luce dispulit. Quòd compulsus est ab omnibus penè tunc

Apoc. 5. Esaiæ 29. Lucæ 24. Apoc. 10. Apoc. 11.

epiſcopis Aſiæ,hoc nimirum erat vocem de cœlo,id eſt,de eccleſia dei,audire loquẽtem ſecum,
& dicentem,vade & accipe librum.Quod itidem ieiunium omnibus indixit, & præcatus eſt do-
minum,hoc erat dicere ad angelum.Da mihi librum,ſiue da mihi calamum.

Quàm vtiliter nobis vel omni eccleſiæ Chriſti calamum accepit,id eſt, gratiam ſcribendi myſteria Chriſti,vndè & meritò,tam in viſione Ezechielis, quàm in ſua Apocalypſi debuit per aquilam volantem ſignari.

CAPVT XII.

ACcepit librum, ſumpſit calamum, & intellectuali oculo ſic librum & legendo deuorauit,&
deuorando legit, vt ſecretam æterni principij naturam, diuinam verbi ſempiterni ſubſtan-
tiam,præ cunctis mortalibus altius deguſtaret, ſic calamum duxit ſcribendo, & per ſcripturam
refundendo quod deuorauerat,vt audaces omnium hæreticorum oculos eodem calamo confo-
deret.Quis enim hæreticus,aut quæ vnquam fuit hæreticæ veſanię ſpecies,cuius oculũ nequam,
corpusq́ue totum tenebroſum, veritatis radius ex euangelico eius ore non perfodiat atq; diuer-
beret?Totus in deo,totus in verbo dei ſermo eius eſt, vndè & de ore eius, tota Chriſtianæ fidei
ſchola pendet,vt quicquid dum garrula hæreſis infeſta eſt, quærere oportet ipſe conſultus ma-
turæ reuerentię magiſter enunciet,litemq́ue diſſoluat. Vndè quia nobis altiſsima vidit,& in ſole
Ezech.1. diuinitatis oculum fixit, rectè animaduerſum eſt, cum tam apud Ezechielis viſionem quàm &
Apoc.4. apud ſuam ipſius Apocalypſim per aquilam volantem ſignificari. Etenim vbi librum ſupradi-
ctum aperiri vidit,aperiente agno dei,ibidem paulo antè dicit.Et in circuitu ſedis, quatuor ani-
malia plena oculis ante & retro.Et animal primum ſimile vitulo. Et cętera. Vltimũ ſemetipſum
deſignauit,dicendo,& quartum animal ſimile aquilæ volanti, quia videlicet nouiſsimus ſuũ hic
euangelium ſcripſit. Quamuis amplius placeat vnum eundemq́ue Chriſtum dei filium per hæc
quatuor animalia ſignificari, quippe qui & homo natus eſt, & velut vitulus ſacrificatus eſt,& vt
leo ſurrexit,& tanquam aquila ſuper aſtra volauit, nihilominus tamen & hic aquila rectè dicitur,
Matth.24. qui diuinitatem illam,qua in cœlum homo Chriſtus aſcendere potuit, irreuerberatis oculis al-
tius contemplari meruit.Scriptũ eſt enim. Vbicunq; fuerit corpus, illuc cõgregabuntur & aqui-
læ.Si ergo illos dixit aquilas qui illuc aſſumuntur,vbi diuinitatis claritatem facie ad faciem,& ſi-
cut eſt,mereantur videre,quanto magis iſte rectè aquila dicitur, qui adhuc in carne poſitus,po-
tuit in illum ſolem apertos oculos figere.

De eo quòd dictum eſt ei:Et faciet amaricari ventrem tuum,ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel.

CAPVT XIII.

Apoc.10. ET faciet(inquit)amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel.Et eſt ſen-
ſus.Cum perceperis, oblectaberis diuini dulcedine eloquij, ſed amaritudinem ſenties,cum
prædicare & operari ceperis quod intellexeris.Quare? Quia videlicet non omnes homines ob-
lectat verbum dei cum ſit naturaliter dulce, quia non ſolummodo de gaudijs cœlorum agit,ſed
Ezech.1. & de flammis gehennę.Vndè & Ezechiel de hoc eodem libro dicit, quod hic Iohannes tacuit,
quia ſcriptæ erant in eo lamentationes,& carmen,& vę. Cuncta enim ſeries veteris & noui teſta-
menti pœnitentiam pro peccatis agendam, quod eſt lamentari, regnum cœleſte quærendum,
vbi eſt carmen,& fletus infernalis, vbi eſt væ, præmonet eſſe fugiendos. Verùm homines volu-
ptatum amatores,propter ſcripturam lamentationum & væ totum librum oderunt, & idcirco
ventrem illius,qui illum deuorauit,amaricari faciunt. Neque enim hoc ſoli Iohanni dictum eſt,
vel de ſolo Iohanne ſentiendum eſt,quod poſt dulcedinem tanquam mellis in ore, venter illius
amaricatus fuerit.Nimirum quicunque de manu angeli huius, angeli magni conſilij librum hũc
accepit,& ſaltem vnam ex eo deuorans pagellam, manifeſtam per vocem prædicationis ructum
fecit,vix aut nunquam effugere potuit,quin pateretur quippiam de occurſu, ſeu rufi, ſeu nigri,
ſeu pallentis equi. Quod vt apertius dictum ſit, vix quiſquam aliquando imo nunquam de ſu-
perno munere verum ſcripturæ ſanctę intellectum accipiens, ſecundum eundem veritatis intel-
lectum,contra vanitates & inſanias falſas declamauit, qui non aut aperta perſecutione inimico-
1.Iohan.2. rum dei,aut inteſtina detractione falſorum fratrum, qui nomine tenus ſunt Chriſtiani,aut hæ-
reticorum impugnatione,qui exierunt ex nobis,ſed non erant ex nobis,quippiam patiatur ama-
ritudinis.Maximè autem inter ſuos eiuſmodi moleſtiam patitur quiſquis librum iſtum deuora-
Lucæ 4. uit.Non enim mentitur qui dixit. Amen amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus eſt in
patria ſua. Econtra qui ſpiritum huius mundi accepit, quemcunque philoſophia huius mundi,
vel tenuiter imbuit,ille ad diem feſtum aſcendit,quia tempus eius ſemper paratũ eſt,& ille quaſi
matutinis inſiſtit cantilenis,vt mane comedat,& inter mane comedentes memoria ſui ſit.De ta-
Eſaiæ 23. lium ſapientia dicitur in Eſaia ſub ſpecie meretricis. Sume cytharam, circui ciuitatem meretrix
obliuioni tradita. Bene cane, frequenta canticum vt memoria tui ſit. Exilem valde mercedem
cum

cum improperio meretrici taxauit dicendo, vt memoria tui sit. Nam idcirco meretrix, idcirco obliuioni tradita est, quia canit, non vt dei, sed vt sui memoria sit. Ex huius quidẽ cantilena nunc interim, & in ore suo, & in ventre suo dulcis est, táquam mel, fauus enim distillans labia meretricis, sed post modum in fel aspidum cõuertetur ei. Libri autem sæpedicti intelligentia nunc quidem cum sit in ore dulcis, tanquam mel pro spe gaudij sempiterni, etiam si persecutionis amaritudo desit, pro re tamen præsentis exilij ventrem amaricari facit. Vndè & dicit, Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo. Item: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Væ mihi. Hebr. 4. Esaiæ 24.

De Matthæo publicano, quomodo ipse cibatus pane vitæ & intellectus, magnum vsq; hodie Christo faciat conuiuium in domo sua. CAPVT XIIII.

POst Iohannem scribendi quidem ordine, sed non etiam euangelicæ scripturæ prior qualitate. Matthæus publicanus, & ipse vitæ atque intellectus pane cibatur, & eodem intellectu magnum in domo sua domino Iesu facit conuiuium, magna verè secundum nomen suum gratia donatus. Matth. 9. Huiusce conuiuij diuinitus prouisum fuit illud præsagium, quod sicut manifestius ait Lucas, vocatus cum sederet ad theloneum, & sequens dominum, fecit ei conuiuiũ magnum in domo sua. Lucæ 5. Conuiuium ergo fecit ei, & magnum nimirum, quasi conuiuium regis. Nam sicut aliàs iam plenius diximus, apud istum euangelistam rex genere & actibus Christus ostenditur, cum iam à principio vel initio suo dicit liber generationis Iesu Christi filij Dauid, & deinde natum mox regem Iudæorum a Magis adorari describit totumq; textum suæ narrationis regalibus gestis ac regijs contexens parabolis, sic tandem finit, vt dicat apud eum rex iste iam coronatus resurrectionis gloria, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Matth. 1. Totam seriem conscriptionis eius si ritè perpendis, spirare cognosces mysteria regni dei. Matth. 28. Nec mirum publicanus quippe fuerat de publico regni peccati seruitio, ad libertatem regni dei, regni iustitiæ vocatum se esse meminerat. Bene ergo vt nõ ingratus magno libertatis suæ regi regni eius legibus inseruiuit, intendens regnum eius, quod à carnalibus Iudæis carnaliter expectabatur ostendere quale sit. Hoc animaduertens pater Augustinus, Marcum quidem tam in prophetica quàm in euangelica quatuor animalium visione per faciem hominis, hunc autem, scilicet Matthæum per faciem leonis intelligi mauult. Nam de Luca, quòd per faciem vituli, & de Iohanne, quòd per faciem aquilæ volantis significetur apud omnes doctores, vna & indiuisa sententia est. De istis quadrigis nostri Aminadab, quod interpretatur populi mei spontaneus, propter quas nescientẽ synagogam conturbauit anima sua, plura longè superius, scilicet in propheta Ezechiele diximus. Can. 6. Proinde iam nunc ad reliqua proficiscamur.

De Iacobo fratre domini, quòd & ipse in isto intelligentiæ spiritu calamum tinxerit. CAPVT XV.

IAcobus frater domini, qui & ab hominibus propter eminentem sanctitatem appellatus est iustus, ipse quoque calamum tinxit in isto intelligentiæ spiritu. Scripsit enim illam, quæ canonicarum septem epistolarum prima est. Dixit de hoc Iacobo Paulus Apostolus, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in gentes, illi autem in circuncisionem, quia in circuncisionem ordinatus erat Apostolus, curauit eos, qui ex circuncisione erant; sicut præsentes colloquendo docere, sic & absentes per epistolam consolari, instruere, increpare & corrigere. Galat. 2. Et dispersis quidem, qui persecutionem passi sunt propter iustitiam, quæ occiso à Iudæis Stephano, magna facta est in ecclesia, quæ erat Hierosolymis, epistolam scripsit; sed non solum his, verumetiam illis, qui præcepta fidei Christi necdum operibus adimplere curabant, nec non & eis, qui etiam fidei exortes durabant, qui & ipsam in credentibus quantum valuere persequi, ac perturbare certabant. Ergo in hoc non parum laudabiliter adimpletum est, quod de isto spiritu veritas dixit, quia cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia & de iudicio. Iohan. 16. De peccato quidem, quia non crediderunt in me, & cætera. Nam magis de vicino videlicet cum esset Hierosolymorum pontifex iste non tantum verbo, sed & scripto illos de peccato suo redarguit diuites, quorum ex adipe prodijt iniquitas eorum, vt occiderent dominum dum dicit. Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miserijs quæ aduenient vobis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus. Iaco. 5. Epulati estis super terram, & in luxurijs enutrystis corda vestra. In die occisionis adduxistis, occidistis iustum & non restitit vobis. Deinde rursus ad eos conuertitur, qui talium improbitate fuerant oppresi, cohortans eos ad patientiam. Patientes igitur estote (inquit) fratres vsque ad aduentum domini, & cætera. Nec vero illud prætermittendum quod oportunè satis, de fide & operibus disputat, dicens, quoniam fides sine operibus mortua est, siue ociosa est. Iaco. 2. Nam quoniam Paulus Apostolus prædicans iustificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis, qui sic dictum acceperunt, vt putarent si semel in Christum credidissent, etiam si malè Rom. 3.

opera-

operarentur & facinoroſè, flagitioſæque viuerent, ſaluos eſſe per fidem, eundem ſenſum illius quomodo ſit intelligendus, expoſuit, ideoque Abrahæ magis exemplo vſus eſt, vacuam eſſe fidem, ſi non bene operaretur, quoniã Abrahæ exemplo etiam Paulus Apoſtolus vſus eſt, vt probaret, iuſtificari hominem ſine operibus. Cum enim bona opera commemorat Abrahę, quę eius fidem comitata ſunt, ſatis oſtendit, Apoſtolum Paulum non ita per Abraham docere iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, vt ſi quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari, ſed ad hoc potius, vt nemo arbitretur, meritis priorum bonorum operum ſe perueniſſe ad donum iuſtificationis, quæ eſt in fide.

De Iuda fratre Iacobi, quòd ipſe magnam intelligentiæ facultatem breui calamo comprehendit. CAPVT XVI.

IVdas Apoſtolus frater Iacobi, quem in euangelio Matthęus & Marcus Thaddæum appellant, ſcribit contra eoſdem fidei corruptores, quos & Petrus & Iohannes in ſuis damnant epiſtolis. Iſte quoque breui calamo, ſed multam intellectus facultatem comprehendit. Verbi gratia cum dicit. Væ illis qui in via Cain ambulauerunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Chore perierunt. Hæc enim cùm dicit, breuiter quidem, ſed lucidè, Cain exemplum aſſerit fuiſſe omnium, qui propter inuidiam meliorum nomen ſibi doctorum quo honorificentur, aſſumunt. Balaam verò illorum, qui pro amore terreſtrium commodorum, veritatem quam ipſi norunt, impugnant. Chore autem, qui viuus ad inferna deſcendit, eorum quicunq; appetitu indebiti primatus, ſe ab vnitate ſanctæ eccleſiæ ſecernunt, ſcienteſque & præuidentes quantum mali gerant, ad ſcelerum tamen tartara deſcendunt. Sed habet hæc eadem epiſtola incerta, & de Apocryphis ſumpta teſtimonia. Etenim quod ait, dum Michael archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperet tibi dominus, quando inquam, de Moyſi corpore contentionem cum diabolo Michael habuerit, incertum habemus. Item quod ait, prophetauit autẽ de his ſeptimus ab Adam Enoch, dicens. Ecce venit dominus in ſanctis milibus ſuis, facere iuditium cõtra omnes, arguere omnes impios, de Apocryphorum libro ſcriptum eſt. Proinde primis quidem temporibus à pleriſque hæc epiſtola reijciebatur, ſed auctoritate iam vetuſtate & vſu meruit inter ſanctas ſcripturas computari, maximè, quia tale teſtimonium de Apocryphis Iudas ſumpſit, quod non Apocryphum aut dubium, ſed vera luce & lucida eſſet veritate perſpicuum. Quis enim fidelium neſciat aut dubitet, venturum eſſe dominum in ſanctis milibus ſuis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris verbis, quæ locuti ſunt contra eum omnes impij? Porrò quod ait, dum Michael archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, nòn eſt auſus iudicium inferre blaſ-
1.Cor.15. phemiæ, ſi aſſumptum videri poteſt, quomodo & illud ab Apoſtolo, vbi Corinthios à fide reſurrectionis abductos, ſua ipſorum ſententia, quamuis inepta conuincere ſtudens, ita dicit. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? Vt quid & baptizantur pro illis? Neque enim, quia tali contra illos argumento vſus eſt, conſequens eſt, Apoſtolum approbare, vt pro mortuis viui baptizarentur, ſed vt coram oculis ipſorum inconſideratam leuitatem conſtitueret, qua ſemetipſos omni vento doctrinæ circunferri neſciebant, factum aſſumpſit, quo ſuamet ipſi verba impugnabant, dum reſurrectionem mortuorum non eſſe dicentes, viuos pro mortuis baptizabant. Nimirũ ita etiam non quia dixit hic, dum Michael archangelus, cum diabolo diſputans, altercaretur, & cætera. conſequẽs eſt, eum approbaſſe opinionem, quæ de ſcripturis non haberet auctoritatem, ſed ex ſuomet ore illos voluiſſe concludere, quòd contra quempiam, maximè autem contra deum non deberent blaſphemiam ſiue indiſciplinatam effundere offenſionem. Si enim vt ipſi tenebant Michael archangelus, diabolo ſibi aduerſanti, blaſphemiam dicere noluit, ſed modeſto ſermone illum coercuit, multò magis hominibus omnis blaſphemia cauenda eſt, & maximè vt dictum eſt, ne verbo indiſciplinato maieſtatem creatoris offendant.

De Paulo Apoſtolo, quomodo vel qua intentione gradum ſuum defendit, videlicet, quòd quanuis non fuerit illic, nihilominus tamen Apoſtolicam intelligentiæ gratiam acceperit. CAPVT XVII.

PAulus vas electionis, magnus & inclytus, veritatis cauſidicus, nomẽ ſibi & locum in hoc ordine ſiue officio magno certamine vendicat, ſtans atque perorans iugiter in omni auditorio, in
2.Cor.11. omni eccleſia, in omni cœli & terræ prætorio. Verbi gratia cùm dicit ad Corinthios. Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me. Et ſubinde, Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prędicat, quẽ nõ prędicauimus, aut alium Chriſtũ accipitis, aut aliud euangeliũ

quod non

quod non recepistis, rectè pateremini. Existimo enim, me nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et post vehementissimum acerrimè orationis cursum, tandem decentissimè, quasi respirans factus sum (inquit) insipiens, subauditur merita mea narrando, vos me coegistis. Ego enim debui à vobis commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum Apostoli, tametsi nihil sum. Signa verò Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, signis, prodigijs, & virtutibus. Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris ecclesijs? Item ad Galathas Paulus Apostolus non ab hominibus neq; per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Et subinde. Notum enim vobis facio fratres euãgelium quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Hoc modo ingressus toto suæ conuersionis atq; processionis ordine validissimè confirmat, & quòd non ab homine, neq; per hominem euangelium acceperit, & quòd priores Apostoli nihil illi ad correctionem siue supplementum eiusdem euangelij conferre potuerunt. Mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Et subinde, Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quoniam reprehensibilis erat, &c. Ita cum multis literarum suarum locis, tum verò in titulis siue præscriptionibus, Apostolatum suum defendit, ita vt epistolarum suarum ferè nulla sit, cuius in capite non splendeat auctoritas Apostolici nominis, præter illam quam ad Hebræos, quorum Apostolus non erat, scripsit. Non ita in cæterorum Apostolorum literis. Nam præter Apostolum Petrum, nullus saltem in capite mentionem fecit huius nominis. Cur hoc? Videlicet quia cæteri omnes, ita erãt Apostoli, vt defensione non egerent Apostolatus sui, quippe qui ab ipso domino inter homines commorantè vocati, & singuli per nomina sua designati fuerant Apostoli, & super quos spiritus sanctus in die pentecostes venit, à quibus, vel per quos initium fuerat euãgelicæ prędicationis, Paulus illic non erat, non in illo cœnaculo, quando spiritus sanctus venit, sed in synagoga Sathanę erat, quippe qui & persecutus est huius viæ quascunque potuit personas. Hoc scientes æmuli, & euangelicæ veritatis corruptores pseudo Apostoli, auctoritati eius, & ad subuersionem fundaméti bene positi, sapienti architecto detrahebant, dicentes, non est Apostolus, nõ vidit dominum, non est audiendus. Hæc dicendo, plurimos eorum quos conuerterat, illi subuertebant. Non suæ famæ diminutionem, sed credentium Paulus dolebat subuersionem. Idcirco nonnunquam, quasi stomachatur, & legitima defensione vtens, non sum (inquit) liber, nõ sum Apostolus, nónne Iesum dominum nostrum vidi? Nónne opus meum vos estis in domino? Et si alijs non sum Apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum Apostolatus mei, vos estis in domino. Et his similia. Aliàs autem de propria conscientia satis humiliter confitetur, quod ab æmulo detrahente ventilatum suscipere non dignatur. Ait enim, Nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est mihi. Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia dei in me vacua non fuit, sed abundantius omnibus illis laboraui. Non autem ego, sed gratia dei mecum. Item: Qui prius fui blasphemus (inquit) & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione quæ est in Christo Iesu. Et cõtinuò, Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Iesus Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Iesus Christus omnem patientiam, ad confirmationem eorum, qui credituri sunt in vitam ęternam. His ita se habentibus, de veritate Apostolatus eius, quo & pro dignitate gratiæ dei donatum se profitetur, & pro indignitate eius quæ pręcesserat incredulitatis immeritum se confitetur. Omnium horum quæ dicta sunt, maximum vel pręcipuum illud esse arbitremur, quod de hoc eodẽ Apostolatu ad Galathas loquitur Paulus Apostolus non ab hominibus neq; per hominem. Et subinde, Notũ enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum est à me, quoniam nõ est secundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi.

2.Cor.12. Galat.1. Galat.2. 1.Cor.9. 1.Cor.15. 1.Thimo.1. Galat.1.

Quòd iste quidem non fuerit sine literis. Nam in litera legis eruditus fuerat ad pedes Gamalielis, sed spiritualem sensum legis, vel euangelium Christi, non ab homine, neque per hominem acceperit, sed per reuelationem Iesu Christi. CAPVT XVIII.

HOc enim est quod in apostolis primis hominibus idiotis & sine literis miramur, quod in isto spiritu sancto, spiritu intellectus prædicamus. Itẽq; in Moyse & in prophetis ad laudem eiusdem spiritus veneramur, quia quam ab hominibus, vel per hominem non didicerant aut discere poterant, solius diuinitatis reuelatione sine mora didicerunt veritatis notitiam. Hic tamen non homo idiota, aut sine literis fuerat, sed quemadmodum ait ipse vir Iudæus, natus à Tharso Ciliciæ, nutritus in illa Hierosolymorum ciuitate, secus pedes Gamalielis, eruditus iuxta veritatem paternę legis, æmulator legis, sicut & vos omnes (inquit) estis hodie. Ergo nõnihil intererat, Acto.22.

quia

quia videlicet illi homines idiotæ & sine literis, hic autem ad pedes Gamalielis, hominis sapien-
tis & literati, iuxta veritatem paternæ legis, eruditus fuerat. Sed quam iuxta veritatem paternæ
legis, secus pedes illius hominis erudiri potuerat? Nimirum iuxta veteris testamenti, iuxta veri-
tatem non spiritus viuificantis, sed literæ occidētis. Verbi gratia. Erudiri potuerat scriptum esse,
quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, & eum qui de ancilla
Galat.3. secundum carnem natum esse, eum autem qui de libera, per repromissionem. Verùm hæc duo
testamenta esse, vnum quidem à monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar, alterum au-
tem de sursum de Hierusalem libera, quæ est mater omnium nostrū, hæc, inquam, sic esse, secus
pedes illius hominis erudiri non poterat. Igitur tam scientes siue dociles, quàm & beneuoli cre-
damus huic Apostolo gentium, Apostolo nostro dicenti, quia euangelium quod euāgelizatum
est à me, non est secundum hominē, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per
reuelationem Iesu Christi. Notandum quippe, quòd non dixit literam siue literaturam legis,
quam scio, non ab homine accepi neque didici, sed euangelium (inquit) quod euangelizatū est à
me, non ab homine accepi neq; didici. Literam quippe legis, sicut iam dictum est, literam occi-
dentem, per hominem, id est, secus pedes Gamalielis acceperat & didicerat, occidendus per il-
2.Reg.11. lam, sicut occisus est Vrias Etheus, per scripturam Dauid quā portabat, nisi sola eum in ipso iti-
nere præuenisset viuificantis spiritus gratia. Adhuc quippe spirans minarum, & cædis in discipu-
los domini, accesserat ad principem sacerdotum, & petierat ab eo epistolas in Damascum ad sy-
nagogas, vt si quos huius viæ inuenisset viros, aut mulieres, vinctos perduceret Hierusalem. Et
cum iter faceret, quid erga eum egerit gratia dei, totus orbis audiuit, gentes & reges audierunt,
Acto.26. coram quibus nomen Iesu portauit istud vas electionis. Ipse quoq; coram quodam rege hoc ip-
sum portans, & enarrās, die, inquit, media in via vidi rex de cœlo supra splendorem solis circum
fulsisse me lumen, & eos qui simul mecum erant. Omnesq́; nos cum decidissemus in terram, au-
diui vocem loquentem mihi hebraica lingua. Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi
contra stimulum calcitrare. Quo interim ab homine, vel quem per hominem, euangelium acce-
pit aut didicit? Non enim dictum est, erat euangeliū legens, sed erat tribus diebus, & tribus no-
ctibus non videns. Non dixit Ananias, dominus Iesus misit me, vt te informē euangelio, sed do-
Acto.9. minus misit me, inquit, vt videas, & implearis spiritu sancto. Non dictum est, legit cum discipulis,
qui erant Damasci tempore multo, sed dictum est, fuit cum discipulis qui erāt Damasci per dies
aliquot, & continuò ingressus in synagogis prędicabat Iesum, quoniam hic est filius dei. Stupen-
tibus autem omnibus qui audiebant & dicentibus, nónne hic est, qui expugnabat in Hierusalem
eos, qui inuocabant nomen istud, & huc ad hoc venit, vt vinctos illos duceret ad principes sa-
cerdotum, ille multò magis conualescebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damasci, af-
firmans quoniam hic est Christus. Profectò sic conualescere tyronem euāgelicum, & sic Iudæos
confundere, nequaquam fieri poterat absq; præacuta fide, siue magna scientiæ & veritatis pleni-
tudine. Nec verò hæc mutatio dexteræ excelsi, sine magno & competenti signo contigerat illi.
Nam vbi dixit Ananias, dominus misit me, vt videas, & implearis spiritu sancto, confestim ceci-
derunt ab oculis eius tanquam squamæ, & visum recepit. Quid illę ab oculis eius cadentes squa-
2.Cor.3. mę significauerint, ipse intellexerat, qui dixit. Et nō sicut Moyses ponebat velamē super faciem
suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius quod euacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum
vsque in hodiernum diem, ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum,
quoniam in Christo euacuatur. Sed vsque in hodiernum diem cum legitur, Moyses velamen est
positum super cor eorum. Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini cōtemplantes in can-
dem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tāquam à domini spiritu. Nimirum ve-
lamen incredulitatis, quod fuerat positum super cor eius, id est, Iudaicæ cæcitatis perfidia, do-
mino Iesu de cœlo inclamante, transierat ad oculos exterius, & exinde ceciderat cum squamis
illis velamen illud significantibus. Itaq; resurrexerat homo splendidus, tam in corpore exterius,
quàm in corde interius illuminatus. Lux erat in mente, splendor lucis radiabat in ore. Abstule-
rat ab oculis suis velamen literæ occidentis, & profundebat splendorem spiritus viuificātis. Hoc
Acto.9. non potuerunt ferre filij Israel, non potuerunt sustinere carnales Iudæi. Confundebantur enim
illo conualescente reuelata facie, vnde & consilium fecerunt, inquit scriptura, vt interficerent
eum, sed notæ factæ sunt Saulo insidiæ eorum.

*Quòd prouidè ibi sit hic Beniamin adolescentulus, scilicet in illo gradu, vel priuile-
gio Apostolici principatus, dicatq́; veraciter: Gratia dei sum id
quod sum.* CAPVT XIX.

Philip 3. IBi igitur Beniamin adolescentulus, id est, ibi Paulus de tribu Beniamin, sicut ipsemet in epi-
stola sua testatur, & inde adolescentulus, quia postremo vocatus, quia suamet cōfessione Apo-
Psal.67. stolorum minimus. Vbi? Nimirum in illo ordine, in illa mensura atq; priuilegio Apostolico, vbi
ascendens Christus in altum, & captiuam ducens captiuitatem, dedit dona hominibus, vbi præ-
uenerunt

uenerunt principes, scilicet iam dicti Apostoli, coniuncti psallentibus, id est, corde, voce & opere confitentibus. Atq; iuuenculari nouæ vitæ, lætitia tympanizantibus, & ita in ecclesijs domino benedicentibus, vbi apparuerunt fontes Israel, fontes & flumina aquę viuę, id est, charismata spiritus sancti, qui datus est. Ibi, inquam, id est, in illo principatu, siue in illis fontibus Beniamin adolescentulus, non dubius aut incertus Apostolus, licet adolescentulus, licet nouissimus. Nec verò vtcunq; ibi, sed in mentis excessu, scilicet in stupore mentis omnium dicentium, nónne hic est, qui ad hoc huc venerat, vt expugnaret nomen istud, siue in stupore mentis suæ, quando à domino in via percussus, stupidus factus est, siue postea quando raptus fuit vsq; ad tertium cœlum & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ibi est, & gratia dei, inquit, sum id quod sum. 1.Cor.15. Pulchra & decora adolescentuli huius confessio, suauis & gloriosa nouissimi vel minimi Apostolorum professio. Nónne tibi viderentur idem posse dicere veraciter primi Apostoli, siue primogeniti Apostolorum? Quis enim Apostolorum siue cuiuslibet ordinis sanctorum, aut electorum aliunde quàm ex gratia dei est id, quod est? Cur ergo in depressionem siue minorationem sui, dixit, gratia dei sum id quod sum? Præmiserat enim dicens, nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi, ego enim sum minimus Apostolorũ, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Ibidem. Hoc præmisso statim subiunxit, gratia autem dei sum id quod sum. Dicimus igitur, quia & priores quidem Apostoli, gratia dei sunt id quod sunt, sed iste differenter gratia dei est id quod est. Differt enim ab huius vocatione cæterorum vocatio Apostolorum. Cæteri nanq; Apostoli, tunc crediderunt, & tunc vocantem dominum Iesum relictis omnibus secuti sunt, quando ille homo vilis erat hominibus, & in tantum vilis vt postea crucifigeretur. Istum autem quando vocauit dominus Iesus, iam fulgebat in cœlo sedens ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto fulgore maiestatis, vt eum quem vocabat, cæcum faceret, atque sua claritate lumen corporeum extingueret hominis infirmi, & veri luminis virtutem ferre non sustinentis. Adde quod illi quando vel antequam vocarentur, innocenti & simplici negotio dediti erant plerique, scilicet retia mittentes in mare, in capturam piscium, solum denique Mattheum publicanum fuisse legimus, & de theloneo vocatum, hic autem persecutor & blasphemus fuit & iniuriosus, & tunc quãdo vocatus est, petitas accepit literas à principe sacerdotum & vinctos ducturus discipulos domini pergebat Damascum. Iohan.1. Matth.9. Lucæ 5. Quid multa? Totis animis, toto spiritu minax & sæuus dominum Iesum persequebatur, & eodem impetu, eodem corripientis domini clamore, quo Saulus prostratus est, vt Paulus resurgeret, si complacuisset victori, vt hostem suum in mortem æternam fulminaret, nemo iure reprehenderet. Deniq; ius belli, & lex victorię est, vt fortior de hoste suo victor sese vindicet. Sed vitæ miranda victoris gratia reseruatus est, vt viueret & viuens seruiret, cùm sicut iam dictum est, funditus occidi iure potuisset. Veraciter igitur dicat, gratia dei sum id quod sum, quia reuera non simpliciter, non communi more sanctorum omnium, sed multum differẽter gratia dei est id quod est. Huius rei in omni vita sua non immemor, in prima quoque fronte eius, quam ad Romanos scripsit epistolæ tangit breuiter cum dicit. Paulus seruus Iesu Christi. Seruum se vocat, quia videlicet de bello victum, gratia victoris seruatum se esse nouerat. Seruus nanque propriè dicitur, qui victus in bello, cùm iure possit occidi pro sola victoris voluntate reseruatur, & proinde proprius eius à quo vita donatus est. Rom.1.

Quòd verè gratia dei in eo non fuerit vacua, quòd maximè ex epistola eius ad Romanos legentes experimur, quam pro consuetudine illorum quibus loquitur, quasi quinque distinxerit actibus. CAPVT XX.

ET gratia eius, inquit, in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego 1.Cor.15. autem sed gratia dei mecum. Verè dicamus & nos, experti quippe sumus, & quotidie legentes experimur, quia gratia eius ô sancte Paule in te vacua non fuit. Non adeò de abundantia laborum tuorum, quibus in illa gratia eius laborasti, præsenti loco agimus, sed intellectum tuum considerantes, nunc dicimus quia gratia eius in te isto munere vacua non fuit. Possemus multa colligere de thesauro sapientiæ & intellectus, quem thesaurizauit in istud vas electionis suæ sanctus domini Iesu Christi spiritus, sed hoc longum nimis esset, & longè superius vbi de lege siue de testamento veteri loquebamur, sparsim hoc ipsum pro posse fecimus. Nunc vt parum quid de hac parte gratiæ dicamus, vnam tantum, id est, eam quæ ad Romanos scripta est epistolam sumamus verè copiosam thecam sapientiæ & intellectus, & secundum intelligentiam eius gratiam veritatis, & veritatem gratiæ dei, nos quoque intelligere studeamus. Primùm est vt eandem epistolam, siue epistolæ negotium actibus quinque distinctum esse cognoscamus, videlicet secundum legem siue morem sapientium, quibus loquebatur. Nam apud eos cautum erat in nugis secularibus, vt quidlibet earum rerum quibus mores instruebantur, aut etiam reprehendebantur quinque non excederet actus. Vndè & apud Flaccum pueri legimus. Néue minor, neu sit quinto productior actu Fabula, quæ posci volet, & spectanda reponi. Est igitur primus actus

coæqua-

Rom,3.4. 5.6.7,8.10. 12. coæquatio Iudæi & Græci, quòd ſcilicet omnes peccauerunt, & egeant gloria dei. Secundus cõmendatio gratiæ, vel fidei Chriſti, quòd videlicet omnes per vnum hominem iure debeant iuſtificari. Tertius concertatio, quòd non debeamus iterum peccare liberati à lege peccati & mortis. Quartus, cemonſtratio quid lex ante manifeſtationem gratiæ potuerit aut non potuerit. Quintus commonitio gentium, quòd non debeant inſultare Iudęis, quòd, inquam, non debeant rami oleaſtri in bonam oliuam inſerti aduerſus naturales ramos, quia fracti ſunt, gloriari. Nam deinceps quod reſiduum eſt epiſtolæ, de communibus rebus, id eſt, de moribus agit. Nunc ergo duce eodem ſpiritu intellectus ingrediamur, & eoſdem diligentius actus diſtinguamus.

De primo actu, quo Iudæum & Græcum coæquat, eo quòd omnes peccauerunt, & egent gloria dei. CAPVT XXI.

Rom.1. PRæmiſſa ſalutatione magnifica gratiæ, & pacis dei patris noſtri, omnibus qui ſunt Romæ dilectis dei, vocatis ſanctis, & captata beneuolentia, cùm attentione ab eo quod ait. Primùm quidem gratias ago deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnibus vobis, vſque ad id quod dicit, iuſtus autem ex fide viuit, continuò ingreſſus, primo quàm ſapienter, quàm acerrimè Gentilium peccata percutit, & deinde exilem Iudæorum iuſtitiam ſub peccato cõcludit. Etenim cauſa quidem poſcebat, vt Iudæum prius argueret, cumq́ue contra ſuam ipſius faciem ſtatueret, quia videlicet ex Iudæo omnis controuerſia erat. Ille enim gloriabundus in carne Abrahæ, Gentilem prouocans, quaſi litem in iudicio proponebat, eumq́ue Euangelica indignum iudicabat gratia, niſi quia per miſericordiam illum in hoſpitium ſiue incolatum generis Iſraelitici ſuſciperet dei ſui pia & omnibus conſulens largitas. Sibi deditum, ſibi proprium vendicabat Iudæus conuerſus Chriſti euangelium, eratq́ue, vt iam dictum eſt, ab ipſo litis principium. Cùm ergo ſecundum cauſam, vt iam dictum eſt, prius Iudæum deberet oſtendere ſub peccato eſſe, maluit tamẽ Gentilem prius percutere ſeuera & terribili valde peccatorum eius recitatione dicendo. Quia cùm
Rom.1. cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora ſua, & cætera. Cur hoc? Si à Iudæo gentium ſalutem odiente lis poſita fuerat, dicente, nos ſumus populus dei, nos circunciſi ex gente Abrahæ, nobis Chriſtus promiſſus eſt, ad quos etiam ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt, dicens.
Matth.15. Non veni niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael, cùm vos canes potius quàm homines appellauerit, cur Gentilem potius, quàm Iudæum, tam acerrimè tetigit, præteritamq́ue eius conuerſationem, tanta fœditate reſperſam, coram facie ſtatuit? Videlicet, quia Gentilis patientior ad hæc audienda erat, quippe qui & vltroneus ſua confitebatur peccata, & confitendo ad Chriſti gratiam confugiebat. Iudæus autem in carne iuſtorum patriarcharum gloriabundus, & de ſua carnali præſumens iuſtitia, impatiens ad iniuſtitiæ accuſationem ſiue peccati confeſsionem exiſtebat. Itaque vt ſapiens orator, prius auditorem qui patientior eſt vehementiſsime redarguit, & deinde ad eum qui impatiens eſt ligandum atque concludendum argumentoſæ orationis vincula contrahit, eodemq́ue illum nodo conſtringit. Quomodo? Qui cum iuſtitiam dei cognouiſ-
Rom.1. ſent, inquit, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni ſunt morte, non ſolum qui illa faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus. Nam cuncta quæ ante dixerat, & hoc ipſum quod poſtremo dixit, quoniam qui talia agunt, & qui facientibus conſentiunt, digni ſunt morte, oportebat concedere Iudæum, & libenter concedebat tanquam in aduerſariũ. At iſte ſapienter & caute
Rom.2. vniuerſaliter, & abſque diſtinctione Iudæi & Græci dixit, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, & continuo ſubiunxit. Propter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Tanquam diceret: Quoniam neque Iudæi neque Græci, ſed qui talia agunt digni ſunt morte, quoniam, inquam, non pro eo quòd vel Iudæus vel Græcus eſt, ſed pro eo quòd talia agit, quiſque dignus eſt morte, ergo inexcuſabilis es ô homo omnis, etiam ô Iudææ qui iudicas. Eadem enim agis quæ iudicas. Et continuò. Scimus enim ait, quia iudicium dei eſt ſecundũ veritatem in eos qui talia agunt. Secundum veritatem, inquit, id eſt, non ſecundum perſonarum acceptionem. Nam ſiue Iudæi ſiue Græci perſonam accipere, non eſt ſecundum veritatem iudicare. Nec verò poterat ſeipſum Iudæus, excutere, vt non cõcederet dicenti, eadem enim agis quæ iudicas, neque enim alia contra Gentilem iudicare poterat, quàm quæ in ſemetipſo videbat, teſte conſcientia. Quòd ſi contentioſe contra ſuam ipſius conſcientiam defendere ſemetipſum vellet, conuincerent eum tot teſtes, quot ſunt apud illum prophetæ, & ipſe Moyſes. Nam apud illos peccata hæc eadem Iu-
Rom.1. dæorum leguntur, quæ & gentium. Seruierunt enim gentes creaturæ potius quàm creatori, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,

seruierunt & Iudæi operibus manuum artificis,& mutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedentis fœnum. Nec modò certioribus de Gentili, quàm de Iudæo, scire poterat auctoribus idem Apostolus, quòd traditus fuisset Iudæus in desideria cordis sui, in immunditiam, vt naturalem vsum in eum qui est contra naturam immutaret. Dicit enim Esaias: Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhæ. Sed & alia testatur scriptura, optimos quosque ephœborum, apud eos videlicet Iudæos, in lupanaribus positos fuisse. Poterat multa contra illos de scripturis testimonia conscribere, sed vnum sufficiens esse iudicauit. Scriptum est enim, inquit, quia non est iustus quisquàm. Non est intelligens, non est requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, & cætera. Et ne nesciret Iudæus, hæc sibi vel pro se dicta esse, scimus autem, inquit, quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, vt omne os obstruatur & subditus fiat omnis mundus deo, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Psal. 105. Esaiæ 1. Psal. 13. 52. Roma. 3.

De secundo actu quo ait, quòd omnes per vnum hominem verè debeant iustificari non aliundè, sed ex fide qua iustificatus est Abraham cum esset Gentilis. CAPVT XXII.

ACtum est itaque primo actu, Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, & gloriatio Iudæi exclusa est. Agitur subsequenti actu, omnes tam Iudeos quàm Græcos per fidem Iesu Christi iustificari, & non aliundè, sed ex eadem fide patrem Abraham iustificatum fuisse, cùm esset Gentilis, iustificatum, inquam, per fidem sine operibus legis, imò & ante illud, quod maximum erat in operibus legis, opus circuncisionis. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham deo, & reputatum illi est ad iustitiam. Quid putas credidit, nisi quòd in semine eius benedicentur omnes gentes? Quod autem illud semen nisi Christus est? Ergo fides quæ reputata est Abrahæ ad iustitiam, fides Christi est. Quomodo, inquis, reputata est, in circuncisione, an in præputio? Non in circuncisione, sed in præputio. Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ, fidei quę est in præputio, congruum videlicet signaculum accepit secundum rem fidei, vt quia de semine crediderat, non in alia quàm in ea corporis parte per quam semen traijcitur signum haberet circuncisionis. Hoc signaculum tamdiu ad iustitiam valuit, donec veniret res, id est, semen ipsum cuius in promissione credens signatus est pater fidelis. Hoc itaq; tantum interest, quod ille venturum credidit, nos iam venisse credimus, & idcirco constat, & nulli dubium est, quia per eandem nos atque illi fidem iustificamur. Proinde dicit. Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum, per dominum nostrum Iesum Christum. Et ne cui dubium sit, iure omnes per vnum hominem debere iustificari, post multa ad huius sentētiæ rationem pertinentia, sic tandem concludit. Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ita & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic & per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi. Non ergo iniuria, sed iure fortis armatus eijcitur, & vasa eius diripiuntur, quia si iustum fuit, vt per vnius hominis in obedientiam peccatores constituerentur multi, nihilominus iustum est, vt per vnius obedientiam iusti constituantur multi. Roma. 3. Genes. 15. Roma. 4. Roma. 5. Ibidem.

De tertio actu, quo id defendit quòd non debeamus iterum peccare quasi liberi, eo quòd nos à lege peccati & mortis Christus liberauerit. CAPVT XXIII.

TErtio actu id agitur, vt iam nobis nō peccandum esse sciamus, ne nobis solam Christi fidem, siue oris confessionem sufficere arbitremur, quomodocunq; viuamus. Qui enim mortui sumus, inquit, peccato, quomodo viuemus in illo? Et vide quàm pulchra, quàm valida similitudine, ab illa seruili vita, imò seruitute mortua compescit nos. An ignoratis, inquit, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo surrexit Christus à mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Similitudo nanque dominicæ mortis (vt alijs iam locis meminimus) sacramentum est baptismatis, in quo vetus homo per mirum gratiæ regenerantis artificium priori domino, id est, peccato moritur, & nouo homini Christo consurgens libertatis & iustitiæ titulos accepit, vt iam non sit eius cuius fuerat, iam non sit ipse qui fuerat. Vndè & subinde dicit. Quia vetus homo noster semel crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra iam non seruiamus peccato. Stultum ergo, imò & perfidiosum est, postquam mortui sumus peccato, iterum viuere in illo. Id enim est redemptorem, & libertatis suæ relinquere dominum, & ad pristinæ captiuitatis pro exigua mercede refugere tyrannum. Neq; enim, si velint, iterum possunt certa redemptione redimi, id est, rebaptizari. Vndè in epistola ad Hebræos cùm dixisset, quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiorem feramur, ita subiunxit. Non rursus iacientes Roma. 6. Roma. 6. Hebr. 6.

cientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, baptiſmatum doctri-
næ, impoſitionis quoque manuum, & reſurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Impoſsibile
eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte & participes facti ſunt
ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtutesq́ue ſeculi venturi, & pro-
lapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam, crucifigentes rurſus ſibimet filium dei, & oſtentui
habentes. Renouari quippe ad pœnitentiam dixit, & rurſus crucifigere ſibimetipſis filium dei, id
eſt, nouos fieri per pœnitentiam iterumq́ue baptizari. Nam qui iterum volunt baptizari rurſus
Hebr.10. quantum in ipſis eſt crucifigunt, & oſtentui habent filium dei. Iuxta hunc ſenſum & illud acci-
pitur, quod item dicit. Voluntariè enim peccantibus poſt acceptam notitiam veritatis iam non
Rom.6. relinquitur hoſtia pro peccatis. Sed & hic vbi dixerat, an ignoratis quia quicunque baptizati ſu-
mus in Chriſto Ieſu, & cætera, ita dixit: Scientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non
moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel,
quòd autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate, mortuos quidem peccato, viuentes autem deo.
Hæc enim omnia cùm dicit terret nos vt metuamus poſt baptiſmum ad vitia relabi, quia non
poſſumus rebaptizari. Non pœnitentiam aut remiſsionem peccatorum, ſed ſecundum excludit
baptiſmum. In hoc actu conſiſtit, & decertat, dicendo, non ergo regnet peccatum in veſtro
mortali corpore vt obediatis concupiſcentijs eius, & cætera, vſque ad id quod ait, nunc ergo ſo-
luti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in ve-
Rom.3. tuſtate literæ. Conſtat ergo eum non hoc ſenſu dixiſſe ſuperius, arbitramur enim iuſtificari ho-
minem per fidem ſine operibus, vt credentes in Chriſtum ſaluos nos eſſe putemus, quomodo-
cunque viuamus.

De quarto actu, quo demonſtrare contendit, quid ante Chriſti aduentum lex contulerit, & quid conferre non potuerit. CAPVT XXIIII.

QVarto actu demonſtrare intendit quid lex contulerit, & quid conferre non potuerit. Quid
Rom.7. ergo dicemus, inquit? Lex peccatum eſt? Abſit. Dixerat enim, cùm eſſemus in carne paſsio-
nes peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris. Itemq́ue nunc ergo ſo-
luti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, legem mortis, legem per quam peccatorum paſ-
ſiones erant, non aliam deſignans, quàm legem Moyſi, quæ mortem inferebat, per quam pecca-
torum paſsiones notæ erant, & augebantur, quia videlicet ſolet ardentius deſiderari quod lege
prohibetur. Ne ergo calumniæ locum dediſſe videretur tanquam legis aduerſarius, quid, inquit,
dicemus? Dicemus aut dixiſſe videbimur, quia lex peccatum eſt? Abſit. Sed quid dicemus, aut
Exodi 20. quid diximus? Hoc nimirum, quia peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcen-
Deut.5. tiam neſciebam niſi lex diceret, non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per man-
datum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.
Hoc erat eſſe vel dici legem mortis quod peccatum cognouiſſe per legem & peccatum, per man-
datum accepiſſe occaſionem operandi in me omnem concupiſcentiam, atque auxiſſe in me cul-
pam præuaricationis per notitiam ſui. Neque enim ipſe eadem quæ peccatum prohibebat à ſer-
uitute peccati liberare poterat. Hoc nimirum quia tardius lector perſpicit in vniuerſitate gene-
ris humani, ſemetipſum cum Apoſtolo reſpiciens vnuſquiſque, exempli gratia dicit. Ego autem
viuebam ſine lege aliquando, ſubauditur, & tunc peccatum in me mortuum erat. Etenim tamdiu
vnuſquiſque noſtrum ſine lege vixit, quamdiu vel pro ætate, vel pro ignorantia vacuus fuit à ti-
more domini. Tunc nimirum peccatum mortuum erat, quia repugnator non conſurgebat, quo-
modo aqua interdum per planum ſegnius fluit, vbi cuiuſlibet obicis contradictio nulla obſiſtit.
Sed cùm veniſſet, inquit, mandatum, peccatum reuixit. Hoc veraciter quiſque militum dei, qui
contra peccatum ſumpſit arma mandatorum legis domini, pugnando repertus eſt, vt dicere poſ-
ſit, quia cùm veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Nam quotus quiſque eſt, qui à vetuſta con-
uerſatione ſeſe conuertens ſtatim pacem habuit, & non perpeſſus eſt pugnam peccati quaſi re-
clamantis inſaniam tyranni? Idcirco veraciter interea dicit. Quod enim operor non intelligo, id
eſt, non gratum duco. Non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum illud facio.
Et ſubinde. Condelector legi dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in
membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt
in membris meis. Talis certator laborans in ſpe, & ſperans in labore, dicit. Infelix ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis huius? Et continuò ſibi reſpondet. Gratia dei per Ieſum Chri-
ſtum dominum noſtrum. Ab hoc itaque exemplo, liquet quid lex contulerit, quid conferre non
potuerit. Nanque in vno homine res eadem eſt, quæ & in vniuerſo genere humano. Qualis eram
ego cum ſine lege vel timore domini viuerem, aliquando talis erat ſtatus mundi cum necdú da-
ta eſſet ſcripta lex. Item qualis nunc condelector legi dei ſecundum interiorem hominem, video
autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & cæt. talis mundus accepta
lege infirmabatur, & quamlibet pugnans ſiue reſiſtés, à peccato victore & per Adam tenebatur.

Item qualis homo quadam pace, & quiete suimet fruitur per adiuuantem gratiam dei ab impugnatione vitiorum liberatus, ita vt viuens iam nō sit in carne, id est, in carnis passionibus, talis est hic tertius mundi status, quo peccati regnū destruxit dei filius. Vndè dicit postmodum hic idem Apostolus. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudine carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Hoc tamen in paucis impletur, vt, scilicet in carne viuētes, tamen extra carnem sint, ambulando secundum spiritum, in illis videlicet, qui non solùm illicita, sed & quæ licito possidere vel facere poterant, dimittunt, exemplo Apostolorum. Etsi nondum tota peccati pœna sublata est, nihilominus tamen peccatum per aduentum Christi damnatum, & regnum peccati destructum est, & quod superest de peccati pœna, per secundum eiusdem aduentum certissimè destruendum est. Hoc est quod subinde dicit. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum, id est, certissimè moriturum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. Quòd si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis conuiuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritū eius in vobis, &c. Quòd donec fiat, interim patientia opus est, adiuuante consolatione, quam & inferens dicit. Existimo enim, quòd non sint condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem gloriæ filiorum dei expectabat. Et reliqua vsque ad id quod ait, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Iesu Christi domino nostro.

Rom. 8. Rom. 8. Rom. 8.

De quinto actu, quo oleastrum contra fractos oliuæ ramos naturales, id est, Gentiles contra Iudæum docet non debere gloriari siue extolli.

CAPVT XXV.

QVinto tandem actu ad principalem causam redit, & Gentilem (cuius contra fastum Iudaicum partem magis tuetur, quemadmodum dicit. Quamdiu quidem sum ego gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo) docet aduersus Iudæum non extolli, sed magis humiliari & compati, præmisso suimet exemplo, cùm dicit. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, ex quorum partibus Christus secundum carnem, qui est benedictus in secula, amen. Sanè quod dixit. Optabam ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, eiusdem est ponderis, cuius & illud quod Moyses ait: Obsecro domine, peccatum populus iste paccauit magnum feceruntque sibi deos aureos. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro quem scripsi. Et notandum, quòd non opto, sed optabam, inquit, quia videlicet omnis voti vel cuiuscunq; boni nimietatem citius corrigi expedit. Sic & prædictus Moyses semel quidem dixit, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti, sed deo non approbante ac dicente, qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum istum quo locutus sum tibi, non inuenitur quòd addiderit vltra taliter loqui. Sic ingressus Apostolus, nunc quidem commendat altitudinem terribilis iudicij dei, verbi gratia, dum dicit. O homo tu quis es, qui respondeas deo, & deinceps, quòd si volens deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ apta ad interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suę in vasa misericordiæ quę præparauit in gloriam, quos & vocauit, nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, nunc autem eosdem vocatos ex gentibus, & humilientur vtili ferit pauore, cùm dicit. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersum ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Noli altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis, non pepercit, ne fortè nec tibi parcat, & cætera. Actus iste sic terminatur. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Quod reliquum est epistolæ, mores instruit, & sanctæ religionis ornatum componit, obsecro vos, inquiens, fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

Rom. 11. Rom. 9. Exod. 32. Rom. 9. Rom. 11. Rom. 12.

Quòd hæc pauca de multis sufficiant ad experiendum, quia vas electionis magna intellectus gratia completum fuerit, & quòd licet prophetas & Apostolos idem spiritus dos cuerit, nonnibil tamen interfit.

CAPVT XXVI.

Non

NOn præsentis erat propositi, totos huius tantæ tamque diuinę epistolæ thesauros perscrutari, sed illud ex qualitate eius experiri, quia verè Apostolus iste vas est electionis, & verè spiritus sanctus in eo vel super eum sapientiæ iucunditatem, & intellectus de quo loquebamur exultationem thesaurizauit. Illud tamen non prætereundum, cùm idem prophetas atque Apostolos spiritus intelligentiæ docuerit (pariter nanque hi atque illi, non ab homine, neque per hominem, sed spiritu sancto illuminante, sunt docti) multum tamen interest inter hos atque illos, non

Psal.17. quidem sensuum qualitate, sed dictionis siue sermonis. Nam de illis veraciter dictum sit, tenebrosa aqua in nubibus aeris, quia obscurè scripserũt, & scripta sua quasi sub signaculo clauserunt, sicut vni eorum dictum est, liga testimonium, signa legem in discipulis meis, istis autem veritas

Matth.5. dicit. Vos estis lux mundi. Quomodo enim lux mundi, nisi illuminando vt cognosceret mundus ea, quæ obscura erant, id est, clausa in lege & in prophetis? Quamuis enim subiunxit. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, nihilominus tamen propter lumen doctrinæ dixit. Vos estis lux mundi, & neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Nam & cum dixisset. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est, continuò subiunxit. Nolite putare quòd venerim soluere legem aut prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. Quomodo adimpleuerit, vndè scimus nisi ex istis quibus dixit, vos estis lux mundi? Nam hæc potior pars luminis, & hic melior effectus huiusce lucis, quo illuminatur tenebrosa aqua, quæ erat in nubibus aeris, id est, occulta scientia, quæ erat in lege & prophetis. Hoc omnes faciunt isti, quibus dixit, vos estis lux mundi, & hic exempli gratia, Paulus apostolus cum in præscripta actione dicit. Nunquid Israel non cognouit? Primus Moyses dicit.

Rom.10. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mit-

Deut.32. tam. Hæc enim cum dicit, penè totum Deuteronomij canticũ luce sua demonstrat, quid Christus veniendo adimpleuerit, vbi sic scriptum est. Et ego prouocabo eos, in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad in-

Esaiæ 65. ferni nouissima. Et continuò sequitur. Esaias autem audet, & dicit. Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israel autem, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Et hæc vtiq; dicendo amplum prophetiæ locum illustrat, & ostendit quid propheta deplorauerit, ipsi autem, inquiens, ad iracundiam prouocauerunt & afflixerunt spiritum sancti eius, vsque ad id quod ait, ciuitas sancta tua deserta facta est Sion, facta est Hierusalem desolata, domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia

Psal.63. nostra versa sunt in ruinas. Hoc igitur non modicum interest, quòd illi quidem intellexerunt, hi autem sacramentum magnum pietatis & intellexerunt, & illorum intellectum apparuerunt. Illi, inquam, intellexerunt, non etiam annuntiauerunt, hi autem annuntiauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt.

LIBRI DE INTELLECTV FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER QVINTVS, DE CONSILIO.

De spiritu consilij, quòd verè iuxta Psalmistam deus in consilijs super filios hominum terribilis sit. CAPVT I.

Rom.11. TErtius à spiritu sapientiæ spiritus consilij iam nunc tota nobis mente, & renouata intentione adeundus est. Istic enim ipso nomine secretum, atque profunditas significatur, quam & Apostolus magnopere admirans, cum dixisset, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, continuò subiunxit. Quis enim cognouit sensum domini. Aut quis consiliarius eius fuit? Agebat autem de mysterio illo, mysterio magnę cæcitatis Israeliticæ, ita vt diceret. Nolo enim vos fratres ignorare mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gen-

Esaiæ 59. tium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptũ est. Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertet captiuitatem à Iacob, & cætera. Iure ergo super hoc admirans exclamabat, quia verè istud ex admirabili & arcano tremenda diuinitatis consilio procedebat. Nam & ante hunc super eodem

mysterio propheta in psalmo vehementer admirans, cum dixisset. Quàm terribilia sunt opera tua domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo, repente sic in clamorē prorumpit. Venite & videte opera dei, terribilis in consilijs super filios hominū. In eo planè terribilia sunt opera tua domine, quòd illi qui prius fuerunt tibi populus peculiaris, deserti à spiritu veritatis, & facti inimici tui mentiti sunt tibi, quod tamen non nocuit, sed ad honorem tuum profecit, mentiti sunt, inquam, in multitudine virtutis tuæ, id est, in multis miraculis tuis, dicens. In principe dæmoniorum eijcit dæmonia, & corpus eius nocte sublatum est à discipulis, & econtra illis mentientibus. Omnis terra adoret te deus. Omnes gentes veritatem loquantur tibi deus. Psalm.45. Lucæ 11. Matth.28. Psalm.65.

De secreto eiusdem consilij dei, quòd discretè abscondatur à sapientibus & prudentibus & reueletur paruulis.

CAPVT II.

INuitati igitur huius clamore dicentis. Venite & videte opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum, quomodo veniendum sit scimus, scilicet submisso corde, & humili spiritu. Consilium quippe est & iuxta morem consilij, non passim quibusq́; , sed certis personis communicatur, vt aure apposita quippiam eorum percipiant, quæ publicè gesta siue gerenda, seorsum & secreto disposuit opere super filios hominum terribilis deus. Dixit enim ipse consilij angelus, qui actu impleuit, & implet quod in eodem consilio disponebatur. Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis. Quare? Videlicet quia sapientes & prudentes, qui à semetipsis sunt sapientes, & coram semetipsis prudentes, maleuoli, inquieti, & contentiosi, ac proinde indociles sunt. Et optimè nouimus, quia maleuolos atque contentiosos nemo sapiens ad suum consilium admittit. Econtra paruuli, id est, humiles eo ipso quòd humiles sunt, domino deo suo libenter acquiescunt, & ad omne quod loquitur, beneuolentiam cum taciturnitate præstant, summum arbitrantes scelus obstrepere, & melioris reprehendere sententiam, sicut scriptum est. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Rationabiliter itaque secreta sua deus ab eiusmodi sapientibus & prudentibus abscondit, nec magis illis sua mysteria, quàm porcis margaritas committere dignum iudicauit, istis autem ea reuelauit. Proinde nosmetipsos ad paruitatem eorum applicantes audire & intelligere desideremus, qualibus de rebus consilium domini est. Psalm.45. Matth.11. 1.Reg.15.

Quòd secundum scripturas oporteat bifariam distingui, quia consilio aliter deus propter homines, aliter homines vtuntur propter deum.

CAPVT III.

HIc iam scire oportet, consilium cuius de sancta scriptura tenorem vel vsum accipimus, bifariam distingui, quam secundum vtranque distinctionem sanctum spiritum veraciter dicimus spiritum consilij. Primum est, quo deus ipse propter homines ad gloriam suam vti dignatur. Secundum, quo homines propter deum ad gloriam ipsius & suam salutem sapienter vtuntur. Vtitur enim deus propter homines consilio, dum quædam dudum habita pro ratione temporis deserit, qualia fuerunt decreta priora Mosaicæ legis, verbi gratia, circuncisio carnis, & cultus sabbati, cæteraque huiusmodi. Hæc enim deus ab hominibus accepit, & iustè deo exhibebant homines sancti, nunc autem neque deus ab homine accipit, neque deo iam exhibet homo sensatus aut fidelis. Nimirum, quòd & cum consilio deus hæc dudum admiserit, & nihilominus hæc eadem cum consilio nunc reiecerit, postmodum nobis pro posse cum ipsius auxilio dicendum erit. Vtuntur homines consilio propter gloriam dei, dum non contenti abstinere ab illicitis, licita quoque respuunt, vt expeditius deo vacare possint. Verbi gratia, secundum quod Apostolus dicit. De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus à deo, vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Item iuxta illud. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thezaurum in cœlo, & veni sequere me. Et de hoc quoque suo loco dicemus. Nunc ad priorem, eandemq́ue maximam partem accedamus, qua Iudęi cum sabbatis & cunctis ceremonijs suis relinquuntur, & gentes cum fide sua mirabiliter in gratiam assumuntur. 1.Cor.7. Matth.19.

De illa maxima parte consilij, qua Iudæi cum ceremonijs suis relicti, & gentiles cum sua sunt fide recepti.

CAPVT IIII.

SIcut & vos, inquit Apostolus, aliquando non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis, propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestram Roma.11

misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Hæc cùm dixisset, exclamauit, dicens. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Multum exclamauit, & exclamatio hæc audita est vniuerso orbi. Et quam ob rem sic exclamauit? Quare non magis plano sermone prosecutus est, quod cœperat loqui? Sed quid cœperat loqui? Eo consilio vel intentione conclusisse deum omnia in incredulitate, vt omnium misereatur, & hinc esse quòd olim Iudæis credentibus nos gentes non credidimus, nunc autem nobis credentibus Iudæi non crediderunt in nostram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur, quod & per Euangelicam historiam pulchro & venerabili mysterio significatur. Venit, inquit, quidam de archisynagogis nomine
Matc.5. Iairus, & videns eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum dicens. Quoniam filia mea in extremis est, veni impone manum super eam, vt salua sit & viuat, & reliqua. Hæc puella quando mortua est, annorum duodecim erat, & mulier illa, quæ accessit retro, dum iret & tetigit fimbriam vestimenti eius, annis duodecim in profluuio sanguinis fuerat. Itaque quando nata est hæc puella, tunc illa mulier sanguine suo fluere cœperat, & quando illa mulier à profluuio sanguinis sui sanata est, tunc puella hæc mortua est, per manum domini resuscitanda. Hoc, inquam, mysterio res illa significata est. Quando enim synagoga in Abraham, Isaac, & Iacob nata siue vocata est, tunc gentilitas idololatriæ sordibus quasi sanguine suo fluere incipiebat, & quando gentilitas eadem ad Christum conuersa est, tunc synagoga morte infidelitatis mortua est, circa finem seculi, cum plenitudo gentium subintrauerit, ipsa quoque salua futura. Hoc est quod Apostolus ait sermone præscripto. Sicut enim & vos aliquando non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitatem, vt omnium misereatur. Magna res, alta & profunda res, & maior, quam vt verbis consequi vel explanari possit sufficienter. Idcirco confestim exclamauit dicens. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, & ipsa exclamatione dormitantes excitare voluit, vt vigilantes atque oculos aperientes ad lumen spiritus sancti, quaramus aliqui quátum possumus, quòd inuenitur à paucis, & à nemine totum sicut est valet comprehendi, cur deus tantopere studuerit, misericordiam ędificare in nobis, & neminem nisi per consecutionem misericordiæ saluum esse voluerit.

De eadem re, & quòd tota ferè vis consilij diuini eo tendit, vt omnis à nobis auferatur occasio superbiendi, & non audeat dicere figmentum ei, qui se finxit, quare me fecisti sic.

CAPVT V.

QVid est, omnia deum in incredulitate conclusisse vt omnium misereatur, nisi prouidisse deum, vt nemo aliter quàm per misericordiam saluetur, & sic omnes à maligno superbiæ gladio liberentur? Hoc enim expediebat miseræ conditioni nostræ, vt omnis nobis occasio superbiendi tolleretur, quia per superbiam cecidit angelus, & factus est diabolus, quia per superbiam nihilominus cecidit homo ad imaginem dei conditus, & factus est diaboli seruus. Præcauens igitur in futurum deus, & obstruere volens omne os, vt non glorietur omnis caro coram illo, reppulit plebem in carne Abrahæ gloriantem, veruntamen non plebem suam quam præsciuit.
Roma.11. Sic enim Apostolus dicit. Nunquid reppulit deus populum suum? Absit. Nam ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebem suam quam præsciuit. Et pręmisso responso diuino, dicentis. Reliqui mihi septem milia virorum, qui nō curuauerunt genua ante Baal, sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratię saluæ factæ sunt. Dicamus ergo quod amplius, quod mirabilius est, eo quod dicebamus deum cum
Gene.1. consilio agentem reppulisse Israel in carne Abrahę gloriantem, quia permisit nasci plebē de carne Abrahæ, qualem meritò repelleret, & iuxta prophetam vocaret non plebem suam, id est, non
Ibidem 3. pertinentem ad illam benedictionem, qua primis hominibus benedicens dixit. Crescite & multiplicamini, sed ad illam vindicis iræ sententiam, qua dixit mulieri post peccatum, multiplicabo
Roma.9. erumnas tuas, & conceptus tuos. Nunquid hoc tempore primum, quādo Christus venit, de carne Abrahæ nasci cœperunt, qui non pertinerent ad illum quem pręsciuit & pręędestinauit deus plebis suæ numerum? Nonne & Rebecca ex vno concubitu habente Isaac patris nostri, inquit idem Apostolus, cum nondum nati fuissent aut aliquid egissent boni aut mali, vt secundum electionem gratiæ propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior
Malac.1. seruiet minori, sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Tam cito post Abraham ex vnico Abrahę vnigenito Sàrę, qui per repromissionem natus fuerat, tam recenti, tamq́ue nouitio semine eiusdem Abrahę natus est is, qui non pertineret ad illam quam pręsciuit deus plebem suam, & cum non nisi duos generaret, tantus vir nequaquàm ambos electos aut dilectos generare

nerare potuit. Non ergo quo tempore Christus venit, tunc primum deus nouum iniјt cõsilium, vt ex carne Abrahæ nasci permitteret eos, qui non pertinerent ad electorum numerum, sed hoc antiquum eius erat consilium, præcauentis in futurum, prouidentis electis suis modis omnibus, vt non incidant vltra in diaboli iudicium. Verùm isto tempore, idipsum consilium magis reuelatum est. Nam econtra plebem suam quam præsciuit, ex omni plebe sua nasci facit, & suscitat filios Abrahæ de lapidibus istis. Reuelatum, inquam, est consilium illud, nam etsi comprehendi non potest, tamen non omnino ignorari potest, dicente eodem Apostolo. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, quia cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Vtrobique sua potestate non iniustè vtitur, vtpote nulli quicquam debens, quia in Adam omnes peccauimus. Si ergo irreuerenter discutias, dicens, quid adhuc quæritur, voluntati enim eius quis resistit? quia cui vult miseretur, & quem vult indurat, & subaudiri velis; nullis causis existentibus, nihil tibi de consilio suo spiritus sanctus reuelare dignatur, sed dicit cõtinuò. O homo tu quis es, qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, vt quid me fecisti sic? An non habet potestatem figuli luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Ita remoto sapiente & prudente, cui propter superbiam meritò hæc absconduntur, ad paruulum se inclinans, volens, inquit, deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, & cætera.

Roma. 11. Roma. 9. Hiere. 18. Eccle. 38.

De eo quod sicut in actibus Apostolorum scriptum est, non fuit consilij, non visum est spiritui sancto, imponere gentibus iugum legis ceremoniarum grauissimum. CAPVT VI.

INtrante itaque vel intrare incipiente gentium plenitudine, non fuit consilij, non placuit sancto spiritui grauissimum ceremoniarum iugum impónere, quæ prius legis erant, sicut in actibus Apostolorum scriptum est. Et quidam descendentes de Iudæa, docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Item: Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant, dicentes, quía oportet circuncidi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conueneruntque apostoli & seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus, dixit ad eos. Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes verbum Euangelij & credere. Et qui nouit corda deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum, & cætera. Illi conuentui sanctus spiritus interfuit, & ipse magnam illam conquisitionem bene nobis consulendo terminauit. Quapropter eiusdem spiritus auctoritatem conuentus idem magnificè satis hoc modo deprompsit. Visum enim est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum & sanguine & suffocato & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis. Valete. Liberati ergo sumus auctore spiritu sancto, spiritu consilij, vt non imponeretur iugum illud ceruicibus nostris. Quare? Nimirum, quia grauissimum erat quemadmodum Petrus ibidem dicit. Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus. Verùm hoc ad causam parum erat, quod iugum importabile fuit, nisi addas quod itidem dicunt, quia nihil ad perfectum adduxit, quodq́; & alibi Apostolus ait. Munera & hostiæ quæ offerebantur, non poterant iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis & in potibus, & varijs baptismatibus & iustitijs carnis, vsque ad tempus correctionis impositis. Sed & hoc parum est scire, quod non potuerint vel non possint perfectum facere, nisi & hoc addas ad scientiam, quod nec perfectionis initium possit habere, quisquis putauerit se absque illis posse peruenire ad perfectionem iustitiæ. Nam de eo quod omnium sanctissimum tunc temporis fuerat, id est, de signo circuncisionis idem Paulus terribiliter clamat. State, & nolite iterũ iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo. Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Concedimus gaudentes, & indubitanter credimus, quia in Paulo Christus loquitur, quia in prædicto apostolorum conuentu locutus est spiritus sanctus. Et ipsa quidem loquentis in isto & in illis vel sola sufficit auctoritas, veruntamen quoniam & ratio delectat, non præteribimus rationabiliter ostendere circuncisionis & omnium ceremoniarum legem debuisse cessare veniente gratia. Et de circuncisione primum dicemus, licet alijs iam locis plenius de ea dixerimus.

Actor. 15. Hebr. 7. Ibidem 9. Galat. 5.

Quòd veniente gratia Euangelij, rationabiliter circuncisionis & omnium ceremoniarum carnalium lex cessare debuerit. CAPVT VII.

Circunci-

CIrcuncisionis causa fides erat futuri seminis, quod est Christus. Quid enim Abraham credidit, hæredem non habens, vxore vsque ad suam & ipsius senectutem sterili, nisi quia in semine eius benedicerentur omnes gentes, quodq; foret semen eius sicut stellæ cœli? Hoc ille dicenti deo credidit, non considerans corpus suum emortuum, cum ferè centū esset annorū, & emortuam vuluam Saræ, & huius fidei signum circuncidendo accepit. Hoc ipsum & Apostolus cōfirmat, signum, inquiens, accepit signaculum iustitiæ fidei. Ergo circuncisionis causa fides erat futuri seminis, id est, Christi, etenim circuncidi erat futuri Christi expectationem profiteri, & ad hoc (vt veniente Christo per fidem, cuius illud signū erat, recuperaretur eis illa, quam in Adam perdidimus omnes, possessio paradisi) valebat, si tamen legem seruarent mandatorum, quę in tabulis scripsit digitus dei, quemadmodum & sæpedictus Apostolus temporis illius Iudæo dicit.

Roma. 4.

Roma. 2. Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. Si autem præuaricator es legis, circuncisio tua præputium facta est. Ecce autem quod expectabatur semen, id est, Christus venit, & hoc omnis spiritus confitetur, qui ex deo est, quia ille in carne venit. Hoc nemo potest dissimulare, quamuis pertinaciter velit, quia ille in sole posuit tabernaculum suum, vt latere nō possit, sicut sol conspicuus in arce cœli non potest abscondi, quia cœli quoque enarrauerunt, & non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Circuncisio igitur in carne, quo signo expectationem venturi profitebantur, cessare debuit in aduentu eius. Nam exinde quisquis circunciditur ipso circuncisionis charactere, negat venisse illud promissum semen Abrahæ, & ita negat eum qui venit benedictus in nomine domini, qui de Maria virgine natus est in Bethleem Iudæ in diebus Herodis regis, qui passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, & tertia die resurrexit, extra quem in alio aliquo non est salus, neq; enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Verissimè itaque Apostolus. Si circuncidamini, inquit, Christus vobis nihil proderit, quia si circunciditur, Christum negauit. Circuncidendo se Iudæi negant illum, qui venit in nomine patris sui, alius veniet in nomine suo, illum suscipient. Proinde præeunte auctoritate spiritus sancti, cui visum est, vt supra diximus, non imponere nobis quicquam oneris, nihil excipiendo, ne saltem onus circuncisionis, ratione quoque firmum tenemus, quòd non debeamus circuncidi.

Psalm. 18.

Matth. 21.

Ibidem 2.

Acto. 5.

Galat. 5.

Quòd sabbata, cæterasq; festiuitates Iudæorum oderit anima domini, vt in prophetis dicit, & idcirco rectè visum sit spiritui sancto, vt non imponerentur.

CAPVT VIII.

POrrò de onere sabbati, aliarumque festiuitatem, cur visum sit spiritui sancto, vt non imponeretur nobis, illa vel sola causa sufficit, quia & iusto odio iam dudum illas odit anima domini. Sic etenim in Esaia dicit. Neomenias & sabbatum & festiuitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta. Quare? Manus enim, inquit, vestræ plenæ sunt sanguine. Ergo ne & nos pariter cum sabbatis & solennitatibus illis veniamus in odium animæ domini, bene visum est spiritui sancto, & cōsilium eius nos approbamus, vt abdicemus stercora vel dedecora eiusmodi, quæ prius pro lucro erant, antequam polluerentur sanguine CHRISTI, quo manus suas iniquas ille cœtus impleuit. Sed nunquid, aiunt, stare non debet quod deus statuit, & immobile esse præceptum quod posuit? Fatemur quia debet, neque enim deus quasi homo est vt mentiatur, aut vt filius hominis vt mutetur. Ad hæc illi literæ amici. Scriptum est, inquiunt, quia compleuit deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat. Coarctare igitur nos cupiunt, vt non diffiteamur stare debere, semperque legitimum esse sabbatum suum. Verùm interim negare nequeunt, quoniam deus de quo Moyses hoc narrati, quia benedixit diei septimo & sanctificauit illum, ipse sit quia in Esaia dicit. Neomenias & sabbatum & festiuitates alias non feram, Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Quid igitur consequitur, nisi differentia esse sabbata, alterum quidem placitum, alterum autem animæ dei odiosum? Nimirum aut istud, aut quod in nos criminabantur, deum qui immutabilis est mutatum, sibique factum esse contrarium fatebuntur. Verùm hoc dicere non audent, & illud videre non sustinent, quod duo sabbata sint, vnum carnale, quod deus secundum tempus vel vsque ad tempus correctionis imposuerit, & vnum spirituale quod statuit in æternum, & in seculum seculi, cuius in tabulis quoque lapideis præceptum posuit, & non præteribit, fugiunt igitur auersi, & illam habentes passionem quæ significabatur, quando fugiebant timentes claritatem non velatam vultus Moysi. Quicquid enim de splendore spiritus obiecerimus illis, vrit & cruciat oculos inuidentis populi, solaque illis litera placet, maximè vbicunque gloriam Christi velare potest. Nos autem sicut duo ex lege & prophetis sabbata cognouimus, ita & cur illis sub figura

Esaiæ 1.

Num. 23.

Gene. 1.

Esaiæ 1.

Exod. 34.

carnalis sabbati, spirituale sabbatum absconderit, & cur a nobis vnum tantum & nudum spirituale sabbatum exigat, nosse debemus.

Quòd deo alia cum Iudæis fuerit, alia cum nobis gentibus ratio sit, & quòd ferè cunctæ festiuitates illorum causas terrenas habuerint.

CAPVT IX.

DIcamus igitur, quia nimirum alia deo fuit cum Iudæis, alia cum nobis gentibus ratio est. Neque enim Christus dei filius in hunc mundum adueniens, & nos gentes ad suam inuitans fidem, terrena præmia proposuit, non terras quas non habebamus dedit, nihil omnino carnale, sed cuncta spiritualia bona proposuit aut præstitit. Illis terras proprias non habentibus, imò & in Aegypto seruientibus, atque pro peccato, quo fratrem suum Ioseph vendiderant, indignis accipere repromissiones, quas patribus eorum promiserat, deus terram dedit satis bonam, terrã localem, locumque terrestrem, dedit, inquam, regiones gentium, & labores populorũ possederunt. Nec verò tales erant, qui vel spiritualibus atque inuisibilibus bonis ad iustitiam allicerentur, vel spiritualibus atq; inuisibilibus malis ab iniustitia deterrerentur. Idcirco in tota lege quæ illis de Aegypto exeuntibus scripta est, nusquam promissiones paradisi, aut comminationes audiuntur inferni, sed pulchræ atque canoræ promissiones terrę optimę, terræ lacte & melle manantis, durę atque formidabiles carni, comminationes bellorum & famis, malarum bestiarum & captiuitatis. Nobis, imò tam nobis, quàm illis, quoscunque verus agnus dei, suo sanguine redemit, & ad fidem suam vocauit, sola cœlestia vel spiritualia bona proposuit, nec enim terram, sed cœlum sequentibus se dedit, vel expectare iussit, ideoque carnalia nulla, sed tantum spiritualia festa, nulla terrena, sed tantum cœlestia sabbata nos sibi debere indicauit, teste spiritu sancto, spiritu consilij, qui nobis in illo quem prędiximus apostolorum conuentu bene consuluit. Debuerint carnalia festa, carnalia sabbata, carnales Iudæi, quibus carnalia bona, terrena præmia, pro legis obseruatione quando scribebatur, deus proposuit. Tendebant ad diuitias huius seculi, ad possessiones agrorum aut vinearum, cunctasque facultates huius mundi, & ideo rectè respicere iussi sunt ad literalem festiuitatem creationis mundi, vt septimo die sabbatizarent, quia deus septimo die requieuit, quia diei septimo benedixit, eumque sanctificauit. Plena luna, contrito iugo seruitutis, exierunt de terra Aegypti, liberati à seruitute, non peccati, sed hominis, non diaboli, sed Pharaonis carnei, & idcirco rectè illis vectigali celebritate luna illis festiua fuerit atq; solennis, quia buccinauerunt in Neomenia tuba, & hæc illis computata sit insignis dies suæ solennitatis. Habitauerunt in tabernaculis, educti de illa domo seruitutis, & idcirco magnam habuerunt mense septimo festiuitatem tabernaculorum, habitantes in vmbraculis, & in illo schemate recolentes & concelebrantes magna quidem, sed terrena atque temporalia beneficia dei. Nobis (vt iam dictum est) nihil tale, sed cuncta cœlestia bona præstitit Euangelium Christi, & idcirco debitores sumus festorum cœlestium & spiritualium sabbatorum gratiæ saluatoris, qui nos à spirituali Pharaone liberauit, & à seruitute peccati redemit, atque per passionem & crucem suam in terra viuentium introduxit & cœlorum nobis prædia contulit. Igitur quia non in figura huius mundi quę pręterit, sed in spe resurrectionis, cuius princeps est ipse, nobis gaudendum esse persuasit, non septima die qua deum requieuisse, carnali sensu somniant amatores mundi, otio torpere debemus cum illis, sed prima die, quæ & ipsa octaua est, qua ille in spem & in salutem nostram resurrexit, vacare orationi, & audiendo verbo dei, illud summa cura prouidentes, vt tam in illo quàm cæteris diebus feriati semper simus à seruili opere peccati.

Gene. 37.

Acto. 15.

Psalm. 80.

Quòd præter solennitatem pentecostes, terrenas cunctæ illorum festiuitates causas habuerint, nostræ autem causæ vel promissiones Euangelij cœlestes sint.

CAPVT X.

VNa erat illius populi festiuitas, vna, inquam, ex tribus solennitatibus maioribus, quæ dicitur pentecoste, id est, quinquagesima, quæ & vocatur festiuitas hebdomadarum, eo quod septima ab immolatione agni completa hebdomada sequenti die, qui erat quinquagesimus, celebratur, de qua rectè concedi oporteat, quòd causam habuerit magis sacram, magis spiritualem, magisque diuinam. Nam magna quidem beneficia dei fuerunt, quòd à Pharaonis dominatione liberauit deus populum illum, quòd introduxit eos in terram pro qua iurauit patribus eorum, sed maximum atq; optimũ fuit, quod pepigit fœdus cum eis, vt esset deus ipsorũ, legemque dedit in tabulis, scriptam digito dei. Cętera bona quidem, sed terrena atque transitoria fuerunt, hoc bonum & optimum, quia sempiternum. Veruntamen hoc in eodem bono minus lucet, & in comparatione perfectionis, subobscurum est, quia scriptæ legis in eodem monte nõ viuificãtem spiritum, sed solum occidentem literam professi sunt. Nec verò deus professionẽ spiritus

ritus eiusdem ab illis inibi exegit, aut exigere debuit, quibus non spiritualia, sed tantum terrena, quibus non regnum cœlorum, sed terram Chanaan proponebat in præmium incundi fœderis vel suscipiendę legis. Ergo sola quidem (vt iam dictum est) solennitas pentecostes veri boni causam aliqua ex parte habebat, cæteræ omnes ignobiliorem de terra ducebant originem, modisq; omnibus populum illum, sensu puerum testabantur, mundi amatorem. Apud discipulos Euangelicæ gratiæ, tale quid omnino illicitum est, gaudere scilicet vel diem festum ducere propter successus temporales. Nimirum cum sit disciplinæ Christianæ, contemnere præsentia & amare futura, atque in contritione mundi leuare capita, id est, exhilarare corda nostra, quomodo consequens esset suscipere nos festa Iudaica, quæ non nisi præsentia temporalium bonorum respiciunt gaudia. Proinde cum prædicto spiritus sancti consilio, cui sic visum est in illo Apostolorum conuentu, vt nihil horum nobis imponeretur confidenter ea cõtemnimus tanquam iugum seruitutis, cum simus liberi & adoptionis filij, quemadmodum Apostolus dicit. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Item: Quanto tempore hęres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus & actoribus est vsq; ad præfinitum tempus à patre, ita & nos cum essemus paruuli sub elimentis mundi eramus seruientes. Itemq; post aliqua. State ergo & nolite iterum iugo seruitutis contineri.

Acto.15. Roma.8. Galat.4. Galat.5.

Quòd multo magis nec hostijs legalibus inseruire debuerimus, eo quod nec aliquando illas deus se quæsisse vel iußisse, per prophetas testificetur.

CAPVT XI.

QVid tandem de hostijs & muneribus dicemus, nisi quod verum est, quia multo magis nec illis seruire debuimus? Etenim circuncisionis, & festorum dierum fuerit aliquando venerabilis traditio, videlicet, quia circuncisionem deus Abrahæ & semini eius dedit, & ipsum sacra scriptura sabbatismo qualicunq; sabbatizasse non tacuit, dicendo, quia septimo die requieuit. Verùm de immolandis carnibus taurorum, de sanguine hircorum & arietum, quę vnquam apud sapientes fuit vel esse potuit gloriatio, cum neget deus hæc incœpta fuisse sua voluntate vel pręcepto? Loquitur enim in Hieremia, Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nõ sum locutus cũ patribus vestris, & nõ pręcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt bene sit vobis. Hoc verè deus in isto dixit. Nam & in Exodo sic scriptum est, quia cunctos quidem sermones hos locutus est dominus. Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me, & cætera. vsq; ad id quod ait. Si seruieris dijs eorum, tibi certè erunt in scandalum. Altare autem ædificauit Moyses ad radices montis, misitq; iuuenes de filijs Israel, & obtulerunt holocausta, imò laueruntq; victimas pacificas domino, vitulos duodecim, & non est scriptum, quod dominus locutus fuerit aut iusserit. In Esaia quoq; idem dominus dicit. Holocaustum arietum & adipem pinguium & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui, cum veniretis ante conspectum meũ, quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Amplius autem in Dauid, quem & prophetica gratia, & regia ad loquẽdum roborabat auctoritas, idem deus eadem sacrificia reprobat. Non (inquit) accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et subinde. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Igitur holocausta vel sacrificia illa, non tam iussa fuere, quàm permissa, & idcirco facilius illa contemnimus, præsertim quia sic visum est spiritu sancto, sicut supra iam diximus. Nec verò hoc solum dicimus aut intelligimus, quod per consilium nobis illa sanctus amouerit spiritus, imò quod amplius est illud dicere non dubitamus, quia per cõsilia illa sibi olim fieri permiserit deus, ne scilicet populus carnalis & lubricus, dum à cõsuetis in Aegypto sacrificijs, omnino arceretur, ploraret vt puer sub pædagogo nimium seuero, ludis omnibus abactus, citiusque fugiens in Aegyptum reuerteretur, vel deos sibi quæreret, apud quos consuetas carnes immolare sibi licitum foret. Cum autem in eodem Moyse legitur quippiam deus disposuisse se sacrificijs eiusmodi, non est contrarium eis quę loquitur in prophetis iam dictis, quia videlicet longè aliud est illa quæsisse de manibus eorum, aliud eorum quæ immolare cõsueuerant ordinasse ritum, vt qui verum nondum habebant, nec habere poterant sacerdotem aut sacrificium, saltem vmbram, eius præferrent illo ritum signante affuturum.

Gene.2. Hiere.7. Exod.20. Esaiæ 1. Psal.49. Acto.15.

Quòd bene spiritui sancto visum sit iudicando non debere nos super talibus inquietari tantum vt abstineamus nos à contaminationibus siue immolatis simulachrorum, & fornicatione & suffocatione & sanguine.

CAPVT XII.

Rationem

Rationem itaque non omnino ignorantes, cur ita spiritui sancto visum sit, & cur ab illa circuncisione, & seruanda carnaliter lege Moysi nos prohibuerit, exceptionem amplectimur liberalem, quam fecerunt cum illo nobis bene consulti & bene consulentes apostoli, dicendo atque iudicando, non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, simulque conscribendo ad eos, hoc tantum vt abstineant se à contaminationibus, siue, vt infra scriptum est, ab immolatis sacrificiorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine. Hoc pro illa parte quæstionis Acto.15. dictum atque scriptum est, quæ sic posita fuerat, dicendo, quia oportet circuncidi eos, siue nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis saluari. Porrò de illa parte quæ sic mota fuerat, vt scriptum est, ibi præcipere quoque seruare legem Moysi, non necessarium iudicare aut scribere arbitrantes. Moyses enim (inquiunt) à temporibus antiquus habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. Tanquam dicerent. Pro circuncisione, quæ ante Moysen data est, patribus nostris necessario iudicemus & scribamus, nam hoc bene iudicato bene perspecto aut demonstrato, quæ vel in quo sit vera circuncisio, perspicuum erit eis, quomodo seruare debeant posterius datam legem Moysi. Hoc intendentes, Ephe.2. verumque Iudaismum, atque perfectam circuncisionem aspicientes, quæ non in manifesto, Collos.2. siue in carne, sed in spiritu existit, abstineant se (aiunt) à contaminationibus simulachrorum, à fornicatione, à suffocatis, & sanguine. Qui enim hæc dicunt, manifestè confirmant circuncisionem illam in carne, non solum iustitiæ fidei, vt apostolus Paulus ait, sed & moralis iustitiæ fuisse signum. Et quidem antequam veniret semen quod repromissum erat, id est, Christus, necessarium erat, vt supra diximus circuncidi carne, vt signo venturi seminis fidem se habere profite- Roma.4. rentur, ita tamen, vt & circuncisione non carerent in spiritu, vt scilicet neque à deo spiritualiter, in corpore suo carnaliter fornicarentur, secundum quòd iam dictus Apostolus. Circuncisio, inquit, prodest, si legem obserues. Roma.2. Idem enim ac si diceret. Circuncisio signum castitatis & fidei tunc demum prodest, si non forniceris fornicatione spiritus à deo recedentis, fornicatione corporis carnem corrumpentis. At vbi venit semen illud, circuncidimur, & circuncidi debemus tantum in spiritu, id est, abstinere à fornicationibus, quia circuncisio, inquit, nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Veram igitur circuncisionem prædicantes, atque scribentes, sine qua reuera saluari non possumus, bene iudicauerunt, necessario abstinere nos ab immolatis simulachrorum, quod est circuncidi spiritu, vt scilicet anima nostra deo vero per fidem copulata, iam post idola non fornicetur, abstinere nihilominus nos à fornicatione, scilicet carnis, qua corpus corrumpitur, & velut incircuncisum atq; immundum merito iudicatur. Vtriusque fornicationis siue incircuncisionis causa esse solet nimia atque sordida voracitas, quam intendentes, à suffocatis, inquiunt, & sanguine. Nempe à sorbitione cruoris, horror est nimiæ voracitatis, atque sordissimæ ingluuiei. Itemque suffocare, id est, strangulare pecus ad deuorandum beluarum atque ferarum est, quas insania ventris inordinatè & irrationabiliter ad inuadendum, ad deuorandum impellit. Gulam itaque siue ingluuiem ventris, vnde vtraque solet nasci fornicatio, sicut scriptum est, sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere, Exod.32. 1.Cor.10. breui quidem, sed acuta circunciderunt dictione, dicendo, à suffocatis & sanguine, id est, ab omni turpi & inordinata deuoratione.

Quanta alibi seueritate fornicationem, & idololytha singulis suis persequuntur scriptis. CAPVT XIII.

Suauiter quidem & cum spiritu mansuetudinis de illo sancti spiritus consilio, vel de illo consilij spiritu sancto processit hoc dictum siue scriptum, vt non fornicemur, & vt ab immolatis simulachrorum abstineamus, sed huic mansuetudini non obtemperantibus virga parata est. Dicit enim vnus ex illo conuentu notæ charitatis, & mansuetudinis Apostolus. Si quis venit ad vos, 2.Iohan.5. & hanc doctrinam non adfert, nolite accipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Item quòd alius cùm dixisset, quid vultis in virga veniam ad vos, 1.Cor.4. an in charitate & spiritu mansuetudinis, continuò, quia causa postulabat, virgam exerens. Omnino, inquit, auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter 1.Cor.5. gentes, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Hac increpatione præmissa, confestim dicendo percutit, & percutiendo dicit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicaui eum, vt præsens, qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu tradere huiusmodi satanæ. Et hanc ipsam virgæ percussionem non de furore, sed de consilio procedere satis indicans, tradere huiusmodi satanę, continuò subiunxit, in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Nam & hoc est de antiquo consilio sapientiæ dicentis. Percute filium tuum virga, & liberabis animam eius à morte. Illo suæ percussionis exemplo sanctam esse volens disciplinæ seueritatem, scripsi vobis, inquit, ne commisceamini fornicarijs. Et exponens quid dixerit, & determinans de quibus for- Prouer.23.

1.Cor.5. nicarijs scripserit, continuò dicit. Non vtique fornicarijs huius mundi, sed si is, inquit, qui frater
appellatur, sit fornicator, aut auarus, aut idolorum cultor, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax,
cum huiuscemodi nec cibum sumere. Non igitur leuiter accipiendum quod in illo conuentu, in
illo sancti spiritus consilio tam suauiter dictum aut scriptum est, quippe cùm non soli qui illa fa-
ciunt, sed & inter quos facta sunt, virga percutiantur apostolica, si non separentur, si non luctum
& ipsi habeant, & seuerissimę pœnitentiæ fornicatores subijciant. Et de fornicatione quidé vnus
idemque omnibus sensus est, quia inquinat, & munda conscientia nullatenus admitti potest. De
1.Cor.8. his autem quæ idolis immolantur, diuersitas sensuum quæstionem mouerat eidem Apostolus,
vt diceret. Scimus quia nihil est idolum in mundo. Item. Scimus quia omnes sciétiam habemus.
Sed scientia inflat, charitas verò ædificat. Itemque post multa. Quid ergo dico, quòd idolis im-
molatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immo-
1.Cor.10. lant, & non deo. Tandemque quæstionem siue litem eandem certa discretione dirimens, si quis,
ait, vos vocat infidelium & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogan-
tes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatū est idolis, nolite manducare pro-
pter illum qui indicauit & propter conscientiam. Conscientiam autem dico non tuam, sed alte-
rius, subauditur ne in errorem inducatur, quia videlicet quamuis ab idoli deuotione tua con-
scientia sit libera, cauendum tamen est tibi, ne putet alter quòd venerationis causa edas idolis
1.Cor.8. immolata. Nam hoc intendens, & ad cautelam hanc instruens, superius dicebat. Si enim quis vi-
derit eum, qui habet scientiam in idolo recumbentem, nónne conscientia eius cum sit infirma
ædificabitur ad manducandū idolothyta & peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem
Christus mortuus est. Et continuò bonum & salutare suo cum exemplo satis temperanter con-
silium porrigens, quapropter, inquit, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem
in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

Quomodo quasi per consilium Petrus ceremonias Iudaicas seruari oportere indicauerit vel simulauerit, & quomodo per verius consilium illi Paulus in faciem restiterit, nec tamen sibi contrarius fuerit, vbi Timotheum circuncidit, & purificatus Iudaico more in templum cum oblationibus intrauit. CAPVT XIIII.

INterea dum adhuc recens innotuisset istud spiritus sancti consilium de non curandis mortuis
mortuorum ceremonijs Iudæorū, nitebantur homines pij, scilicet apostoli suum eidem consi-
Actu.15. lio dei sociare vel permiscere cōsilium, in tantum, vt Petrus (qui ante alios vel pro alijs omnibus
locutus fuerat, ea quæ supra dicta sunt) adduceretur in simulationem, nō ausus hoc ipsum, quod
spiritui sancto visum fuisse dixerat, actu sequi palam. Sed arguit eum idem spiritus consilij per
os alterius, per fortitudinem humilem, fortemque humilitatem Apostoli nouitij, Apostolorum
Galat.2. minimi Pauli, sicut idem ad Galatas scribens, ait. Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in fa-
ciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim, quàm venirent quidam ab Iacobo, cùm gen-
tibus edebat. Cùm autē venissent, subtrahebat & segregabant se timens eos, qui ex circuncisione
erant, & simulationi eius consenserunt Iudæi cæteri, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem
simulationem. Sed cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Ce-
phæ coram omnibus. Si tu cùm Iudæus sis gentiliter, & non Iudaicè viuis, quomodo gentes co-
gis Iudaizare? Ita principi Apostolorū in faciem restitit nouissimus Apostolorum, magna liber-
tate spiritus domini vtens, ad confirmandum illud, de quo hactenus loquebamur eiusdem spiri-
Actu.16. tus consilium. At idem & Timotheum circuncidit, propter Iudæos, inquit, scriptura, qui erant
in illis locis, sciebant enim omnes quòd pater eius gentilis esset. Itemque assumptis viris quibus
impenderat, vt raderent capita sua, postera die purificatus cum illis intrauit in templum annun-
cians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio. Ergo
ne ipse fecit quod in Petro redarguit, aut quod ipse faceret, in maiore redarguere debuit? Non
vtique neque ipse fecit, quod in PETRO redarguit, neq; enim gentes iudaizare coegit, quòd
Galat.2. solum vel maximum in Petro redarguit. Dixit enim. Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter & non Iu-
daicè viuis, quomodo gentes cogis iudaizare? Ipse gentes iudaizare non coegit, sed in semetipso
1.Cor.9. iudaismum pro necessitate pertulit, factus Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudęos lucrifaceret, quip-
Roma.9. pe qui sicut quodam loco testatur, optabat anathema esse à Christo pro eisdem fratribus suis.
Non, inquam, Gentes iudaizare coegit, quod factum in Petro redarguit. Nam & illi qui dice-
rant ei, sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, his assumptis sanctifica te cum illis, &c.
continuò subiunxerunt. De his autem qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus, iudicantes
Actu.21. vt abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Vera igitur & iusta
reprehensio, qua Petri simulationem arguerat, & non parum ad confirmationem consilij dei sic
reprehendendo contulerat.

De excidio Hierosolymorum & euersione templi, & dispersione Iudæorum, quòd cum consilio dei acta sit. CAPVT XV.

SEd quantula confirmatio fuit comparatione maioris? Maior enim multitudo cõfirmatio successit. Quænam illa extitit? Excidium miseræ ciuitatis, euersio atq; incendium templi augustissimi, tantum, tamq; ruinosum ciuitatis, & templi excidium, vt non remaneret lapis super lapidem, qui non destrueretur, tanta vniuersæ patriæ clades, totiusq; gentis cędes, vt caderent in ore gladij, & captiui ducerentur in omnes gentes. Legat, qui vult, miserabilem illius excidij tragœdiam à Iosepho conscriptam, & scire poterit, non alio nisi deo auctore Iudaicæ gloriæ cecidisse superbiam, ob confirmandam atq; fulciendam euangelicæ humilitatis gratiam. Nam si ciuitas illa in gloria pristina perstitisset, si gens illa in templo suo consuetis hostijs insistere permissa fuisset; quanto putas scandalo credentibus in CHRISTO extitisset? Igitur sicut veraciter dictum est, illi autem profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonem confirmante, sequentibus signis, sic & nos parua mutatione de vicina re vel rei eiusdem maxima parte indubitanter dicamus. Verè spiritui sancto visum est, & verum Apostoli spiritus sancti consilium contulerunt ad consolationem gentium, domino IESV, & eodem spiritu eius cooperante, & consilium confirmante, sequente ruina ciuitatis, & templi, atq; dispersione Iudæorũ. Nam ad idem cõsilium reuera & illud pertinet, quòd nõ omnes Iudęi fame & gladio Romanorũ in illa famosa obsidione, atq; horrendo excidio interierũt, sed aliqui superstites fuerunt, qui captiui in omnes gentes eadem captiuitate, vel dispersione suà præclarum in toto orbe veritati euangelicæ perhiberẽt testimonium, secundum illum Psalmi quinquagesimioctaui versiculum. Dominus ostẽdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua. Illum quippe Psalmum orat Christus, in illo Psalmo loquitur Christus, verus Dauid, id est, manufortis siue desiderabilis, quem vsq; ad mortem persecutus est Saul, id est, populus ille inuidus, secundum eiusdem Psalmi titulũ. In finem ne corrumpas ipsi Dauid, in tituli inscriptione, quando misit Saul ad custodiendam domum eius, vt interficeret eum. Et est prædicti versiculi sensus. Consideranti mihi super inimicos meos Iudæos ostendit deus, vt pro eis orem ita. Dominè ne occidas eos, id est, ne penitus à terra euellas eos. Quare? Videlicet, ne quando populi ad confitendum conuersi obliuiscantur mei, quòd pro eis natus & passioni addictus fuerim, & sic eos redemerim. Et hoc idem est, ac si dicat. Idcirco Iudæi tua gratia viuere permittantur, vt etiam eorum testimonio fides meorum certior habeatur. Aliter enim Psalmi & totum vetus testamentum multis quasi figmenta viderentur. Ne igitur occidas eos. Sed quid? Disperge illos, subauditur vbiq; terrarum, in virtute tua, id est, in potentia tua. Notandum itaq;, Iudæorum dispersionem, per diuini consilij factam esse dispensationem, idcirco, vt non tantum in vno loco, sed in omni terra fidem gentium confirmarent, dum eum à parentibus suis crucifixum fuisse assererent, & scripturas in quibus nobis promissus fuerat, sese habere nõ denegarent, imò tanquàm capsarij nostri scripturas easdem in vsum nostrum circumportarent. Lucæ 21. Mar. 16.

Quòd nobis propter deum consilio vti, sit facere aliquid vltra quàm ille præceperit: quod quicunque non faciunt, sic rectè dicant: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. CAPVT XVI.

DIximus parumper in laudem spiritus consilij, quia deus propter homines consilio vti dignatus est; superest iuxta propositum vt dicamus, qualiter propter deum cõsilio vtantur vel vti debeant homines perfectionis amatores. Vti autem consilio id esse dicimus, quod non contenti facere, quod præceptum est, vltra sese extendunt ad illud, quod præcepto maius & amplius est, quæ nimirum res gratiam maiorem, remunerationemque copiosiorem habet. Deniq; sola præcepti executio seruorum est, & non magnam meretur gratiam, secundum illam domini sententiam euangelicam. Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite. Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Quem enim, aut qualem intendens seruum, dicebat, nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Nimirum quia seruum arantem aut pascentem, cui reuerso, de agro non dixisset dominus suus statim, transi, recumbe, sed para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem, & bibam, & post hæc manducabis & bibes. Vtique seruus ille Iudaicus erat populus, qui acceperat spiritum seruitutis in timore, arans in agro, & pascens, id est, coniugio inseruiens, & priusquam comederet ipse aut biberet, parans domino suo quod cœnaret, id est, decimas dans omnium, & primitias offerens sicut præceperat lex. Nunquid ergo gratiam habet, inquit, seruo illi, quia fecit, quæ ei imperauerat? Non puto. Debitor enim seruus erat, præceptum vt seruus acceperat, vtpote colonus terræ, quam dominus suus acquisierat, quemadmodum dicit. Terra enim mea est, & vos coloni mei estis. Itaque hac similitudine assumpta protinus sic intulit. Sic & vos, cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, subauditur, & nõ amplius, dicite. Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Cùm, inquit, Lucæ 17.

feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, & nihil amplius, ô vos temporis huius diſcipuli, & auditores euangelij, ſi permanſeritis in agro, id eſt, in ſeculo, dediti vel aſtricti coniugio, vendentes atque ementes, poſsidentes atque vtentes hoc mundo, quamlibet præcepta faciatis, non mœchando, non furando, & tale quid non faciendo, iam quidem euaſiſtis pœnam, ſed nondum meruiſtis gratiam. Inutiles enim eſtis, quia nihil pro amore vel gratia domini noſtri, ſupra debitum ſeruitutis penſum adijcere vultis. Profectò teſtificamini, quia niſi timeretis torturam & compedes, nec illud faceretis, quod præceptum eſt. Igitur, vt dicere cœperamus, vti conſilio propter deum, amicorum eſt, eorum qui non contenti facere quod præceptum eſt, vltra ſeſe extendunt ad aliud quod præcepto maius & amplius eſt, amantes gratiam domini, bonis omnibus præoptantes hilarem atque ſerenam ſibi videre faciem domini ſui. Sunt autem pręcepta decem, quæ ſic verior tranſlatio diſtinxit. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra, non adorabis neque coles ea. Non aſſumes nomen domini dei tui inua-
Exod. 20. num. Memento, vt diem ſabbati ſanctifices. Honora patrem tuum & matrem tuam. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loquêris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Non concupiſces. Nunc de cuiuſque tenore præcepti, & de ſuperadijcienda liberalitate conſilij pro poſſe dicemus.

De primo præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XVII.

Exod. 20. NOn, inquit, habebis deos alienos coram me. Secundum hoc præceptum tota ſerui iuſtitia eſt non coluiſſe Baal, nec ſeruiſſe Aſtarot, non initiatum fuiſſe Beelphegor, vel quempiam huiuſmodi, quod veræ diuinitati aduerſum ſit, non poſuiſſe in templo dei. Qui autem ſeruilem modum excedere geſtit, non ſolum ſignificatum vocum iſtarum, id eſt, deorum alienorum, ſed & nominis huius quod eſt deus etymologiam attendit, vt videlicet non ſolum ſecundum præceptum deos alienos coram deo ſuo non habeat, ſed & nullum alium præter ſolum & verum deum timeat. Deus enim Græcè dicitur rheos, quod interpretatur timor. Idcirco autem creator tali nomine nuncupatur, quia timendus eſt, & hoc ab omni rationali creatura iure exigitur vt timeatur. Igitur vltra præceptum hoc tunc acceptatur conſilium, quando ſeruus bonus & amore vel gratia dignus ſolum proponit ſibi, deum eſſe timendum, nullum alium timore ſuo dignum arbitratus deum & dominum. Quòd ſi etiam ſupplicio mortis cogatur vt timeat, non flectitur à iuſtitia, conſtans propter deum verum ac dominum, amicitiæ gratia cùm qua ſic ille ſuos alloquitur. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & poſt hæc
Lucæ 12. non habent amplius quid faciant. Timete eum qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, huuc timete.

De ſecundo præcepto, & ſuperaddendo conſilio. CAPVT XVIII.

Exod. 20. NOn facies ſculptile, neq; omnem ſimilitudinẽ, quæ eſt in cœlo deſuper, & quę in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra, non adorabis, neq; coles ea. Et per hoc præceptum illud à ſeruo exigitur, vt illius vnius vel vnici dei, coram quo non debet deos alienos habere, neque in cœlo, neque in terra, neque in mari, vllam ſuſpicetur ſimilitudinem exiſtere. Hoc, inquam, ab illo exigitur, vt ſciat deum verum, nulla forma circumſcriptũ eſſe, quod Humaniformij putauerunt, dicentes Deum velut hominem membris ſuis ſecundum humanam formam circumſcriptum eſſe, aut determinatum, grande ſibi in animo ſuo pingẽtes Idolum, vel iuxta viſio-
Daniel. 7. nem Danielis, ſenem venerabilem, vel antiquũ dierum. Quorum in corde ſiue errore quantum putas ſimulabatur ſimulachrum, cùm audirent, dicentem. Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſcabel-
Eſaiæ 66. lum pedum meorũ. A quibus ſi quęreretur illud quod ſcriptũ eſt, quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit, nimirum quid reſpondere, aut quid ſecundum eandem phantaſiam animo præpingere potuerunt. Hoc ergo, vt dictũ eſt, à ſeruo per præceptum exigitur, vt deum illocalem atque incircumſcriptum fateatur, vt nullam creaturam deo ſimilem eſſe vel fieri poſſe
Exod. 20. ſuſpicetur, ne contra ſe experiatur dictum, quod ſubiunctum eſt. Ego enim ſum dominus deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitates patrum in filijs, in tertiam & quartam generationem, &c. Qui enim tale ſibi pinxit idolum, magnam dei fortis, dei zelotis theſaurizat iram, vtpote conſequenter male de dei filio ſentiens, vt verbi gratia Arrius, qui deum dei filium patri conſubſtantialem dici vel credi non ſuſtinens, dicebat ad creaturæ ſimilitudinem reſpiciens, & creatorem increatum creaturæ volens eſſe conſimilem. Conſubſtantiale eſt, quod ex aliquo eſt, aut ex participatione, aut decurſione, aut ex plantatione. Ex plantatione quidem ſicut ex radice germen, ex decurſione verò ſicut rami, filij ex participatione autem, ſicut ex maſſa aurea duo annuli vel tres. Secundum autem nullum horum, inquit, eſt filius dei. Propterea ergo dicebat, in fide conſubſtantialitatis non eſſe conſentiendum. Ne cum iſto ſeruus malam accipiat plagam, oportet vt nullam creatori ſimilem faciat creaturam. Quòd ſi amicus eſſe geſtit, poſt hoc præceptum ad conſilium quoque totum animum extendit, vt videlicet eo non contentus ſit, quod non ita de deo

de deo sentit, sed & quantum potest pro salute aliorum enitens ostendat pulchro dogmate, quia non secundum corporeas consubstantiale dicitur passiones, neque secundum diuisionem, neq; secundum quandam decisionem, non enim posse naturam sine materia intelligibilem incorpoream que corporalem quandam sustinere passionem, sed sacris quibusdam atq; ineffabilibus rationibus magis esse intelligendum.

De tertio præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XIX.

NOn assumes nomen domini dei tui in vanum. Hoc necessario seruus audit, & obaudit, si non Exod. 20.
vult plagis seruilibus male discrutiari, aut perimi. Quid est enim assumere in vanum nomen domini dei sui, nisi peierare nomen domini dei sui, aut in rebus vilibus, aut ludicris, cœlis & terris reuerendum nomen habere ostentui? Non ergo assumere nomen domini dei in vanum, necessarium atq; legitimum est pręceptum, quod qui custodierit seruus, pœnam euadit, quanta sub hac intentione valet intelligi. Nec enim habebit dominus insontem eum, qui assumpserit nomē domini DEI frustra. Quod si ingenuitatem desiderat amici, consilium est vt omnino nō iuret. Exod. 20.
Dicit enim in euangelio suo dominus ille, & angelus magni cōsilij. Audistis quia dictum est antiquis, non peierabis. Reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare Matth. 5.
omnino, neq; per cœlum, quia tronus dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est, neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis. Neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Non præceptum hoc esse, sed id quod supra præceptū est, id est, consilium ex eo fateri compellimur, quia legem sanctam, iustam & bonam euangelio, vel euangelium legi contrarium esse non putamus, imò istud vel suspicari vt nefas deuitamus. Dixit Exod. 22.
autem lex. Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam, & ab eo qui susceperat furto ablata fuerint, si inuenitur fur, duplum reddet. Si latet dominum domus, applicabitur ad deos, & iurabit quod non extenderit manū in rem proximi sui ad perpetrandam fraudem. Item. Ibidem.
Si quis commendauerit proximo suo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, aut captum ab hostibus, nullusq; hoc viderit, iusiurandum erit in medio, quòd non extenderit manum ad rem proximi sui, suscipietq; dominus iuramentū, & ille reddere non cogetur. Igitur cum de præcepto & consilio agere cœperimus, & hoc modis omnibus cauendum sit, ne legi euangelium cōtrarium esse suspicemur, tertium nobis idem permissum sese obtulit. Diligenter perpendamus tria hæc, quæ posita sunt, scilicet nō peierabis, non iurare omnino, applicabitur ad deos & iurabit, siue iusiurandum erit in medio, quod nō extenderit manum ad rem proximi sui, & inueniemus non peierare præceptum, non iurare omnino consilium, iurare aut verum deierare esse permissum. Itaq; qui peierat, male facit, qui autem non iurat omnino, benefacit, magis eligens commodatum reddere, quod furto fuerit sublatū, quàm proferre iusiurandum, propter illud quod dictum est, redimentes tempus quoniam dies mali sunt. Qui autem iurat, & verum deierat, nec bene nec male fecit. i. nec quia iurauit, pœnam, nec Ephe. 5.
quia deierauit verum, gratiam acquirit. Et vt breuiter trium horum distantias colligamus, qui Colos. 4.
peierat, pœnam, qui verum deierat, veniam, qui non iurat omnino, gratiam meretur & gloriam.

De quarto præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XX.

MEmento vt diem sabbati sanctifices. Hoc præceptum legitimum est, & in eo legitimè serua- Exod. 20.
tur, vt quod operatur seruus cum bene operatur, non suam, sed domini sui gloriam quærat, non præsentem ab ore conseruorum suorum sibi laudem exquirat, vanamq; gloriam suo nomini constituere proponat, sed scripturam dicentem attendat, videant opera vestra bona, non vt vos Matth. 5.
videamini, sed vt glorificent patrem vestrum, qui est in cœlis. Hoc reuera meminisse est sabbati sanctificandi, id est, hoc intendere seruum, vt bene operando mereatur, introire in requiem domini sui. Nam illius sabbati meminisse, cuius meminit hodieque Iudæus, iam non pro præcepto habemus, imò contra pręceptum, & contra voluntatem domini esse fatemur, quia videlicet sabbatum illud iam ex illo magno die sabbati, quo instante crucifixerunt dominum, pollutum est à seruis malignis, sanguine domini sui, & sicut alio iam loco diximus, Esaia testante, extunc omne Esaiæ 1.
sabbatum, & omne festum illorū profundo odio odit anima domini. Hoc ergo præceptum est, memento vt diem sabbati sanctifices, id est, vt bene operando finem totum operis illic cōstituas, vbi sancta & vera est requies. Consilium autem hoc est, vt nunc etiam sabbatizes, id est, vt actiuam excedens vitam, contemplationi vaces, quę pars tanto melior est, quantum fideli seruo dulcis amicitia præpollet, testante ipso, cum dicit. Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quę nō auferetur ab ea. Marthæ Lucæ 10.
seruitium non reprehendit, sed Marię partem prætulit, tanquam bono id quod optimum sit. Ad hunc sabbatismum in psalmo quoq; perfectiores inuitans. Vacate, inquit, & videte, quoniam ego sum deus. Quòd ex præcepto, & non magis ex consilio diceret, consequeretur neminem diligi Psal. 45.
à domino, qui istud non fecisset. Nunc autem scriptū est. Iesus autem intuitus eum dilexit eum.

 Quem

Marc.10. Quem? Nimirum adolescẽtem diuitem, cui cùm protinus dixisset, vnũ tibi deest, vade quæcunq; habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni, sequere me ille cõtristatus
Matth.19. in verbo, abijt mœrens, erat enim habẽs possessiones multas. Non igitur præceptum est, sed consilium, propter quod & sic apud Matthæum sub conditione dictum, & in arbitrio vel voluntate cius relictum est. Si vis perfectus esse. Nam si non velit ad istam perfectionem aspirare, non quidem diligi meretur vt amicus, aut tanquam filius, qui acceptauerit consilium, diligitur tamen in ordine suo tanquam fidelis seruus qui actualiter bene vtens seculo impleuerit præceptum.

De quinto præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XXI.

Exod.20. HOnora patrem tuum & matrem. Magnum præceptum, & magna obseruatione dignum, magnaque & pulchra remuneratione compensandum, quam continuò proponens sermo bene audienti, vt sis, inquit, longæuus super terram, quam dominus deus tuus dabit tibi. Super hoc præceptum maius atque excellentius est consilium, non habere patrem aut matrem propter deum. Et hoc quidem consilium palàm prædicat maiestas euangelij, sed nec ipsa omnino tacuit
Deut.33. humilitas legis. Ait enim. Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel. At verò pharisæi meram consilij boni veritatem adulterantes, docebant filios de substantia patrum rapinam faciendo patrem & matrem inhonorare, dicentes, id esse cuique filiorum legitimè dicere patri & matri, nescio vos, inuitis illis altare dei muneribus cumulare, gazophylaciumque replere, quod ipsorum proficeret auaritiæ. Tales hypocritas consilium sanctæ legis cauponantes, id est, quasi vinum bonum aqua mixta corrumpentes, redarguebat, cùm diceret. Quare & vos transgredimini mandatum dei propter traditio-
Matth.15. nem vestram? Nam deus dixit. Honora patrem & matrẽ. Et qui maledixerit patri vel matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri vel matri, munus quodcunque est ex me tibi proderit, subauditur verum patrem deum, & veram matrem suam synagogam sacerdotalem atque Leuiticam honorauit, & ita rapinam patris & matris afferendo vobis in domum domini patrem & matrem suam inhonorauit, & honore debito priuauit. Proinde cõtinuò subiungit. Et non honorificauit patrem suum & matrem suam. Et irritum fecistis mandatum dei propter traditionem vestram. Igitur præceptum est, patrem & matrem honorare, consilium autem patrem & matrem nescire, non modo contrario quo pater & mater inhonorentur, sed modo rationabili & iusto, quo deus cunctos affectus excellens patri & matri iure præferatur. Neque enim genitores inhonorantur, vbi solus creator illis præfertur. Qualiter hoc fiat, suo ipse exemplo deus indicat, parentes homines habere dignatus. Nam loquente illo ad turbas, cùm dixisset
Matth.12. ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant, quærentes loqui tibi, respondens, dixit. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Extendens manum in discipulos dixit. Ecce mater mea, & fratres mei, & cætera. Euangelizabat enim cum hæc diceret, præcepturus vt homo perfectionis amator propter euangelium patrem & matrem relinquat, & renunciet omnibus quæ possidet. Equidem hoc facere consilium est, vt iam diximus, sed cum tempus aut res postulat, tanquam præceptum ex debito peragendum est, vt videlicet ignorentur pater aut mater, quando
Matth.10. quis & patri & matri obtemperare, & Christianus esse non potest. Nam in tali causa, non tam consilio quam potenti præcepto agens, nolite, inquit, arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, nõ est me dignus. Et notandum, quòd cum cæteras affinitates dixerit, filium aduersus patrem, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum, non dixerit virum aduersus vxorem, siue vxorem aduersus virum, ne videlicet
1.Cor.7. euangelica puritas occasionem siue auctoritatem adulterijs dare videretur. Vndè Apostolus. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego sed dominus, vxorem à viro non discedere. Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Sed idem continuò dicit. Nam cæteris ego dico, non dominus. Quibus cæteris? Nimirum fidelibus permixtis cum infidelibus. Quid enim dico ego, non dominus? Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum eo, subauditur non detrahendo nomini Christiano, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habere cum ea, non dimittat virum. Ergo non tam domini præceptum, quàm Apostoli consilium est. Nam hoc, inquit, ego dico non dominus. Amplius autem consilium esse liquet ex eo, quod subiungit. Quòd si infidelis discedit, discedat. Non est enim seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi. Quod vtique non dixisset, si præceptum esset domini, manere fidelem cum infideli. Sed vt reuertamur ad rem, parentes infideles nescire, præceptum est, fideles autem propter perfectio-
Nume.2. nis amorem nescire, consilium est, scire verò interdum permissum est. Dicit enim lex. Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam,

mam suam, & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita est, iurauit, opere complebit. Sinautem statim vt audierit pater, contradixerit, & vota, & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quòd contradixerit pater. Deniq; permissio est, irritum ducere votum, propter patris contradictionem. Arbitramur enim melius esse, etiã patre contradicente, tenere propositum, & tendere ad perfectionem, pręsertim cum si irritũ duxerit quod vouit, propterea quia pater contradixit, non aliud possit sperare pręmium, nisi quod obnoxia nõ tenebitur sponsioni.

De sexto præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XXII.

NOn occides. Præceptum subauditione indiget, quatenus iudex siue potestas, quæ gladium portat, non præuaricari existimetur, cum illum occiderit qui iure occidendus erat, siue propinquus occisi, cum illum ex permissione legis vindicat. Itaque cum dicitur, non occides, subaudiendum est, accipiendo gladium qui tibi datus nõ est, Dominus enim, inquit, Christus. Qui acceperint gladium, gladio peribũt, illo nimirum gladio de quo Psalmista. De gladio, inquit, maligno eripe me. Porro vltra hoc præceptum perfectionis est consilium, non resistere malo. Sed si quis, ait, te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Item: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est. Nam quod dictũ est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuũ. Itemq;: Oculum pro oculo, & dentem pro dente, neq; præceptum, neq; consilium est, sed tantummodo permissum. Cæterùm vera & verè Christiana innocentia, in tantum abhorret sanguinem, vt non resistere malo, & inimicum quoque diligere tanquam præceptum audiat & prædicet. Exodi. 20. Matth. 26. Psal. 143. Matth. 5. Lucæ 6. Leuit. 19.

De septimo præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XXIII.

NOn mœchaberis. Præceptum hoc olim laxius fecerat permissio legis, nunc autem fortius, & arctius stringit seueritas Euangelij. Moyses enim mandauit dari libellum repudij. Christus autem dico vobis ait, quia quicunq; dimiserit vxorẽ suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Quærẽtibus quoq;, quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij. Quoniam Moyses, ait, ad duritiam cordis vestri permisit vobis, dimittere vxores vestras. Ab initio autem non fuit sic. Itaq; præceptum est, non mœchari, cõsilium autem supra hoc præceptũ, coniugio penitus abstinere, sicut pro difficultate vel necessitate coniugij dicentibus discipulis, si ita est causa hominis cum vxore sua, non expedit nubere, respondens dixit. Non omnes capiunt istud, sed quibus datum est. Statimq; cum dixisset, & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui, inquit, potest capere capiat. Hoc sciens Apostolus. De virginibus autem, inquit, præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sim fidelis. Exodi. 20. Deut. 23. Matth. 22. Marci 12. Lucæ 20. Matth. 19. Ibidem. 1. Cor. 7.

De octauo præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XXIIII.

NOn furtum facies. Secundum hoc præceptum Apostolus cum dixisset. Qui furabatur, iam non furetur, statim consiliũ subiunxit, Magis, inquiens, laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vndè tribuat necessitatem patienti. Veruntamen consilium hoc parum distat à fortitudine præcepti. Cum enim dicit, Laboret operando manibus suis quod bonum est, subaudiri vult, si manducare velit. Nam & alibi dicit. Qui non vult operari, nec manducet. Item dicendo, tribuat necessitatem patienti, subaudiri vult, si velit & sibi in necessitatibus subueniri. Nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam cõsequentur. Magnum verè & factu vtile, misericordiæ consilium, quod cum propinquioribus impensum fuerit, vsq; ad exteros, & quod maius est, vsq; ad inimicos sese extendit, iuxta illud sapientis dictum. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Si sitit, potum da illi. Cum enim ita fecerit, certum est, illum misericordiam consequi. Si enim fœneratur domino, qui miseretur pauperi, quanto magis qui inimicum cibat, & potum dat illi, & ita in bono malum vincit? Exod. 20. Ephes. 4. 2. Thes. 3. Matth. 5. Prouer. 25. Prouer. 19.

De nono præcepto, & superadijciendo consilio. CAPVT XXV.

NOn loqueris cõtra proximum tuum falsum testimonium. Supra hoc pręceptũ magnũ & laude dignum est, pro tempore & re falsum pati, cũ possis refellere testimoniũ, iuxta illud domini nostri exemplum. Nouissimè venerũt duo falsi testes, & dixerũt, Hic dixit, Possum destruere templum dei, & post triduũ reædificare illud. Cum hęc dicerent, & princeps quoq; sacerdotum surgẽs vrgeret, nihil, inquiens, respondes ad ista, quę isti aduersus te testificãtur? Iesus autem (ait Euangelista) tacebat. Item cum accusaretur à principibus sacerdotũ, & senioribus, & Pilatus instaret, dicens, non audis quanta aduersum te dicunt testimonia, non respondit ei vllũ verbum, ita vt miraretur præses vehementer. Quare? Quia si vobis dixero, inquit, non credetis mihi. Si autem & interrogauero, nõ respondebitis mihi, neq; dimittetis. Cui ergo placet exemplum huius in sufferenda temeritate falsi testimonij, placeat & respectus rationis, vt videlicet si sperare licet, falsitatem vera posse responsione corrigi, respondeat, & respondendo lucretur (vt nonnunquam factum est) animas obloquentium, si non omnium, at saltẽ aliquorum, ex illis, qui audirẽt sanguinẽ, nõ scienter, aut ex deliberatione, sed falso testimonio induci. Sic enim Hieremias, cum Exodi. 20. Matth. 26. Matth. 27. Lucæ 22.

testificarentur aduersus eum sacerdotes & prophetæ ad principes, & ad omnem populum, di-
centes, iudicium mortis est viro huic, quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis
Hiere.26. auribus vestris, non tacuit, sed ait. Dominus misit me, vt prophetarem. Et subinde, Veruntamen
scitote, & cognoscite, quoniam si occideritis me, sanguinem innocentē tradetis cōtra vosmetip-
sos, & contra ciuitatem istam, & habitatores eius. In veritate enim misit me dominus. Econtra
3.Reg.21. Naboth Iezraelites, quia non per errorem vel subitam animorum perturbationem, sed per ma-
litiosam Iezabelis & optimatum siue maiorum natu deliberationem, submissis testibus viris dia-
bolicis accusabatur siue iudicabatur, tacuisse & nihil respōdisse legitur, rectè nimirum & sapien-
ter. Frustra nanq; effunderet sermonem, vbi non erat auditus. Qui igitur non solum præceptum
seruat, vt falsum testimonium non loquatur, sed & consilium approbat, vt falso impugnatus te-
stimonio patientiam amplectatur. Sic exemplo domini tacendū sibi sciat, vt non tantum in suum
sanguinem per errorem fortè peccaturos decipi suo silentio permittat.

De decimo præcepto, & superadijciendo consilio, & quomodo difficile sit huic præcepto aliquid superaddi.

CAPVT XXVI.

Exodi.20. NOn concupisces domum proximi tui, nec desiderabis vxorem, non seruum, non ancillam,
non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Præcepti huius decimi, quasi quadā ser-
rea securi, cunctarum præuaricationum radix amputatur, siue extirpatur, radix enim omniū ma-
1.Tim.6. lorum cupiditas. Et notandum, quia septem quasi percussionibus, quo numero plerunq; vni-
uersitas designatur, vniuersa cupiditas percutitur, dum septenaria prohibitione inhibetur. Nam
cum sufficere posset vt diceret, non concupisces, etiam si nihil addidisset, maluit septenariam fa-
cere prohibitionem. Primo, non concupisces domum proximi tui. Secundo, non desiderabis
vxorem eius. Tertio, non seruum. Quarto, non ancillam. Quinto, non bouem. Sexto, nō asinum.
Iohan.12. Septimo, nec omnia quæ illius sunt. Omnium igitur quæ in mundo sunt dilectio damnata est,
quoniam omne quod est in mundo (inquit apostolus Iohannes) cōcupiscentia carnis est, & con-
cupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Huius præcepti transgressor, iam tūc quisque addicitur,
cum in voluntate habet mœchari, aut furari, siue aliquid quippiam talium præuaricationum per-
petrare, etiam si voluntatem ipsam nequeat actu adimplere. Et quid dicemus desuper adijcien-
Proue.20. do consilio, quando vix, aut ferè nullus perfectus inuenitur in adimplendo præcepto isto? Quis
Philip.1. enim gloriabitur, castum se habere cor? Audenter dico, plures esse vel fuisse, qui acceptauerunt
consilium, quàm qui perfectè adimpleuerunt mandatum. Plures enim, id est, aliquos non dubi-
tamus dicere vel dixisse, cupio dissolui, & esse cum Christo, qui autem glorietur castum se habe-
Matth.5. re cor, nullus aut rarissimus est. Hoc itaque tantum dixisse libeat, præceptum esse, non concupis-
cere, consilium autem, cupere dissolui, & esse cum Christo.

Quàm verum veritas dixerit: Non veni legem soluere, sed adimplere.

CAPVT XXVII.

VErùm igitur veritas dixit, tam veraciter quàm grauiter Christus locutus est, Nolite putare
quia veni soluere legem aut prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. Verùm, inquam, &
matura grauitate ponderatum verbum locutus est, nimirum conscius sibimet huius spiritus san-
cti, spiritus consilij, quem daturus erat, per quem (sicut diximus) & multo melius, multo abun-
dantius, quàm dicere potuimus, legem implere habebat. Quibus autem & quamobrem sic dixit
& sic locutus est? Dixit nimirum præsentibus discipulis suis, Christum, siue secundum linguam
ipsorum Messiam, venisse, & hunc illum esse credentibus atque gaudentibus, locutus est aduer-
sarijs suis, scribis & pharisæis de proximo audituris, sibique insidias atque calumniam structuris,
tanquam aduersario legis. Istis carnale Christi regnum, carnali sensu expectantibus, illis inuidiæ
spiritu pro eodem rege torquendis & frustra quæsituris, quomodo doctrinam eius quasi iustè
calumniarentur. Et de illis quidem manifestum est, quàm verè, quàm constanter præclusi sint ta-
li promissione, præsertim quia dicta compleuit rerum veritate, quia neminem docuit legem sol-
uere aut prophetas, docendo potius, vt quod minus iusserat infirma lex, superadijcerent sponta-
nea sui consilij electione. Porro de discipulis eius carnale regnum eius fore opinantibus, quid
aliud dicamus, nisi quia putabant eum legem & prophetas velle dissoluere? Cum enim putarent,
in regno eius fore licitum occidere, & gentium spolia detrahere, aureamque & gemma-
tam Hierusalem extruere, quid aliud expectabant, quàm sine lege viuere, & sub
nomine regni dei, regnum concupiscentiæ? Tales quidem inue-
nit, & tales vocauit, sed longe alios fecit, isto dato
spiritu sancto, spiritu consilij.

FINIS COMMENTARIORVM QVINTI
libri, scilicet de Consilio.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER SEXTVS, DE FORTITVDINE LIBER VNVS.

De spiritu fortitudinis, quàm pulchrè septem spirituum medius sit, & quòd cæteri magis in otio, hic autem magis in actu sit. CAPVT I.

QVARTVS idemq; medius septem spirituum dei, & velut in quodam sedẽs principatu, prædicatur spiritus fortitudinis. Et rectè, Nam inter cætera spiritus sancti opera, opus fortitudinis magnum & mirificum est. Deniq; & agnus dei victoriosus, habens cornua septem, & oculos septem, propter cornu istud, fortissimo & bestiarum regi similatur leoni, cũ dicitur in Apocalypsi de ipso quem videbat Iohannes agnum in medio throni. Ecce vicit leo de tribu Iuda Apoc.5. radix Dauid. Et in antiquissima prophetia, spiritus idem, ob causam eandem Genes.49. dicit, Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Pulchrè ergo medius spirituum positus est, spiritus fortitudinis, vt pro ipso quoque loco vel ordine, pari iure obtineat præconium cum primo, scilicet cum spiritu sapientiæ, dicente beato Iob. Apud ipsum est sapientia & fortitudo. Iob 12. Deniq; per sapientiam illo in loco rectè cæteri omnes, præter spiritum fortitudinis, spiritus intelliguntur, quia videlicet spiritus intellectus, & spiritus consilij, spiritus scientiæ, & pietatis, & spiritus timoris domini, spiritui sapientiæ magis cooperantur, videlicet vt intus & in otio satis & plenius exerceatur, spiritus autem fortitudinis magis est in actu, & foris operatur siue præliatur, præliando sancta illis otia componit.

De spiritu fortitudinis primùm in Christo, deinde & in apostolis, sanctisq; prædicatoribus considerando, deinde in ecclesiæ rectoribus, iuxta illud Salomonis: Tria sunt quæ bene gradiuntur, Leo fortißimus bestiarum, Gallus, &c. CAPVT II.

HVius igitur, id est, spiritus fortitudinis, magnalia quæ prędicemus, primùm in ipso consideremus Christo, deinde in apostolis siue apostolicis viris Christi prędicatoribus, deinde & in sanctis ecclesiæ Christi rectoribus, secundum illam sapientissimi sententiã Salomonis. Tria sunt quę bene gradiuntur, & quartũ quod incedit feliciter. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum, Gallus succinctus lumbos, & Aries, nec est rex, qui resistat ei, & qui stultus apparuit, postquam leuatus est in sublime. Si enim intellexisset, ori imposuisset manum. Denique leo Prouer.30. fortissimus bestiarum deus est, fortissimus spirituum, deus inquã, & homo Christus, de quo verissimè dictum est, ad nullius pauebit occursum. Ipse enim dixit, cum ex potestate, & non ex debita necessitate poneret animã suam. Venit enim princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquam. Sed & ante hoc, de eodem sibi occursuro nihil pauescens, dixerat. Nunc iudiciũ est mun- Iohan.14. di, nunc princeps mundi eijcietur foras. Gallus autem, qui diuidit, & canendo annunciat noctis horas, gallus inquam, succinctus lumbos, prædicator est, qui per noctem pręsentis seculi, dormi- Ibidem 14. re nos profundo securitatis somno non sinit, lucem instare negociosam annunciat. i. diem iudicij, suum interea castigans corpus & in seruitutem redigens, ne fortè, inquiens, cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Cantus eius huiusmodi est: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambu- 1.Cor.9. lemus, & his similia. Porro aries quisq; prælatus est, qui nõ quidem foris prędicat, sed intus ra- Rom.13. tionabilibus ouibus prçest, easq; ducit ac reducit ad caulas, & non est, inquit, rex qui resistat ei, nec enim regum gladios timet, vt sui obliuiscatur propositi, quinetiam si rex restiterit, eumque Prælatus gladio percusserit, melius viuit, & oues illas viuido exemplo melius ducit. Qui autẽ stultus ap- aries est. paruit in sublime elatus, Antichristus erit. Qui feliciter quidem, sed non vt cętera illa bene, graditur. Nam faciet quidem & prosperabitur, sed non bono fine prosperabitur, & idcirco non bene gradietur. Quantus in illo leone fortissimo, in illo gallo succincto, & in illo ariete cornuto, claruit iste spiritus fortitudinis? Leo ille & per semetipsum leonem diabolũ vicit, & per gallum, & per arietem illum, siue cum gallo & ariete illo, bestiam illam quam vidit Daniel, superauit, bestiam terribilẽ atq; mirabilem & fortẽ nimis dentes ferreos habentẽ magnos, comedentem atq; Daniel 7. cõminuentem, & reliqua pedibus conculcantẽ. Non enim parum spectaculi habet, quod nõ adolescente, sed iã vsq; ad plenũ adulto & roborato Romano imperio, silente & sub eo toto tremẽte mundo spiritus iste, spiritus fortitudinis tantũmodo, gallũ cõtra leges eius canentẽ, & arietẽ, prę ter duo geminę charitatis cornua nihil armorũ gerentẽ immisit, & furorem eius irrationabiliter, & sine modo debacchantem deuicit, & conculcatricẽ orbis terrarũ bestiã pedibus eorũ conculcandam substrauit. Hęc sunt magnalia spiritus fortitudinis, de quibus aliquid dicturi ipso adiuuante, primũ de leone iã dicto dicamus, quid agendo, rem tantã gallo & arieti possibilem fecerit.

De leone,

De leone, qui & agnus, quomodo iuxta Apocalypsim Iohannis, diabolum moriendo vicit atque ligauit primus, & post illum gallus accinctus, & aries iam dictus, id est, apostoli Christi, & martyres eius, quorum primus est Stephanus. CAPVT III.

LEo, qui & agnus, prædictæ sessorem atque agitatorem bestiæ diabolum moriendo inuasit
Apoc.20. atque ligauit, secundum quod Iohannes in Apocalypsi dicit. Et vidi angelum descẽdentem
de cœlo, habentem clauim abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem,
serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & alligauit eum per annos mille, & misit eum in
abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur
Lucæ 11. mille anni. Post hæc oportet eum solui breui tempore. Angelum quippe descendentem de cœ-
lo, dominum Iesum Christum accipimus, qui magni consilij angelus nuncupatur, quiq; morta-
lium visitans regionem, fortior alligare voluit fortem, vt vasa eius quæ dudum vasa iræ fuerant,
Marci 3. vasa misericordiæ perficeret, hoc peragens opere, quod ante promiserat prædicatione. Nemo,
inquit, potest domum fortis intrare & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, id est, dia-
bolum. Quæ enim erat domus, vel quod fortis huius atrium, nisi mundus, & maximè Romanum
imperium, cuius stipatus satellitio, fretusq; obsequio, cubabat in cordibus hominum, defensaba-
tur in delubris gentium? Porro clauis abyssi, diuinorum est profunditas iudiciorum. Iudicia
enim dei, abyssus multa. Hunc ergo, scilicet diabolum fortis ille angelus catenus alligauit, in eo
videlicet, quòd potestatem eius à seducendis hominibus, qui ad vitam præordinati erant, cohi-
bendo refrenauit. Mille autem anni pro annis omnibus huius seculi intelligi possunt, vt perfecto
numero ipsa subintelligatur temporis plenitudo. Millenarius quippe numerus denarij numeri
quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta, faciunt centum, quæ iam figura qua-
drata, sed nondum plena est. Vt autem in altitudinem surgat & solida fiat, rursum, centum decies
Psal.104. multiplicantur, & mille sunt. Nec aliter illud melius intelligitur quod in psalmo legitur, Memor
fuit in seculum testamenti sui verbi, quod mandauit in mille generationes, quàm id esse in om-
nes generationes. Et misit, inquit, illum in abyssum. Vtique diabolum misit in abyssum, quo
nomine significata est multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitatem aduersum
ecclesiam dei multum profunda sunt corda, non quia ibi diabolus ante non erat, sed ideo illuc
missus dicitur, quia exclusus à credentibus plus cœpit impios possidere. Plus nanque possidetur
à diabolo, qui non solum a deo alienatus est, verùm etiam gratis odit seruientes deo. Clausisse
quoque & signasse super eum dicitur, quia clausis, imo destructis idolorum templis, compressit
responsa fallaciæ eius, & pleraque, in quibus colebatur, templa in ecclesias conuertit, signata &
sanctificata cruce atque inuocatione nominis sui, quod super nos inuocatur. Itaq; per hunc prin-
cipem fortitudinis, capto atque ligato sessore diabolo, continuo super bestiam quam prædixi-
mus, quæ erat equitatus siue subsellium eius, irruit exercitus prçliatorum eius, apostoli eius, mar-
tyres, qui erant gallus supradictus & aries. De quibus dicturi, à quo rectius quàm à protomar-
tyre incipiemus? Is autem Stephanus dictus est, mirando vere, atque venerando diuinitatis præ-
sagio, cuius in arcano consilio fortitudinis huius signifer, beata fuerat sorte prędestinatus. Stepha-
nus quippe coronatus interpretatur. Coronandus autem non solus erat, sed primus, nam omnes
animæ iustæ, quæ illum sequuntur, continuè sortiuntur vocabulum, quod diuino (vt diximus)
præsagio, proprium erat illius. Dicamus igitur.

De beato Stephano, qui dictus est plenus gratia & fortitudine, qui vltro visus in populo eadem fortitudine dixit actu illud propheticum: Ecce ego, mitte me. CAPVT IIII.

Acto.6. STephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat signa & prodigia magna in populo. Surrexe-
runt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum & Cyrenensium & Alexan-
drinorum, & eorum qui erant in Cilicia & Asia disputantes cum Stephano, & non poterant resi-
stere sapientię & spiritui qui loquebatur. Verum est quod veritas dixit, quod in agonia sua Chri-
Iohan.16. stus locutus est, protinus tradendus, imo cum traderetur inter sceleratos reputãdus. Et cum ve-
nerit paracletus, spiritus veritatis, ille arguet mundum de peccato & de iustitia & de iudicio. Iam
credo, ò beate beatorum signifer Stephane, cum hæc diceret, voces tuas auscultabat, voces spiri-
tus fortitudinis & gratię, quę te implere habebat, iam audiebat. Tu enim mundũ primus arguisti,
per te primùm mundũ arguit spiritus veritatis. Audiebat voces, & quos recepturus eras iam nu-
merauerat lapides, tuumq; meditabatur eadem nocte sanguinẽ, dum factus in agonia prolixius
Matth.21. oraret, essetq; sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terram. Nunquid tu cõscientię vel
pręscientię eius abesse poteras cum diceret, Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scri-
bas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris. Et subinde, Hie-
Esaiæ 6. rusalem Hierusalẽ, quę occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Imo vt altius repe-
tam, quando vidente & audiente propheta dicebat, quem mittam, & quis ibit nobis? & ecce, in-
quit, ego, mitte me, tu eras in præparatione domini super solium sedentis, & spiritus illius quę in
te futu-

te futura erat fortitudinis & gratiæ suscitauit prophetam, vt diceret. Ecce ego, mitte me. Quis enim hominum, vel per quem hominum deus te iussit ire, & mundum de peccato & de iustitia & de iudicio tam fortiter arguere? Legimus quippe dixisse apostolos. Non est æquum derelinquere nos verbum dei, & ministrare mensis, & deinde scriptum est, quia elegerunt Stephanum, virum plenum fide & spiritu sancto, & non legimus, quia miserunt apostoli Stephanum, vt apostolica gratia vel fortitudine testificaretur in populo. Sed quid Stephanus (inquit scriptura) plenus gratia & fortitudine, faciebat signa & prodigia magna in populo. Ergo beate vir, sedẽte domino super solium excelsum & eleuatum, id est, coronato propter passionem mortis filio hominis, & eleuato ad paternæ dexteræ consessum, dicente illo quem mittam, & quis ibit nobis? quasi conquereretur & diceret, omnes occidunt & neminem viuere sinunt eorum, quos misimus ab origine mundi, tu quodammodo dixisti. Ecce ego, mitte me. Vltro enim & iniussus non dubitasti domino Iesu sedenti vel stanti à dextris virtutis dei testimonium perhibere.

Acto.6.

De illa fortitudine siue sapientia & spiritu qui loquebatur, cui non poterant resistere disputantes cum eo, & quoniam sapienter accusatores vicit, dicentes se audisse verba blasphemiæ in Moysen, & deum, & locum sanctum. CAPVT V.

QVa tandem gratia, qua fortitudine Stephanus plenus erat? Nimirum gratia sapientiæ & fortitudine spiritus, siue spiritu fortitudinis. Sic enim continuò subiunctum est. Et non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Deniq; quæcunque ab illo dicta vel acta sunt, sapientiæ & fortitudinis sunt. Videamus ordine rerum siue gestorũ. Tunc, inquit, scriptura, submiserunt viros, qui dicerent, se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & deum, falsos vtiq; testes, vt subiunctum est, qui dicerent. Homo iste nõ cessat loqui verba aduersus locum sanctum & legem. Ille autem cunctis videntibus, faciem habens tanquam faciem angeli, & interrogatus à principe sacerdotum dicente, si hæc ita se habent, sic ait. Viri fratres & patres audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, prius quàm moraretur in Carran, & dixit ad illum. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. Sic ingressus magna sapientiæ gratia, falsos primo confutauit testes contra se positos, in eo quod dixerant, audisse se eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & deum, & deinde magno nihilominus fortitudinis impetu contriuit totum illud contra se collectum concilium vanum, concilium malignantium. Quid enim sibi vult, quod sic inchoauit. Deus gloriæ apparuit, inusitato hactenus quamuis verissimo vtens testimonio, cum dicere posset. Deus apparuit patri nostro Abraham? Ergo tam breuiter quàm sapienter dissoluit accusationem blasphemiæ, deum glorię nominans deum, qui apparuit Abraham. Dixerant enim nõ solùm in Moysen, sed & in deum. Maior blasphemiæ pars in deum redundare videbatur, & idcirco prius illam diluit, deum gloriæ confitens eum, qui apparuit Abraham, subiungens nota omnipotentissimę diuinitatis & diuinæ veritatis beneficia, quia videlicet repromisit dare illi terram in possessionem, in qua nunc vos habitatis, inquit, & semini eius post ipsum, cum non haberet filium, &c. Alteram compositæ blasphemiæ partem, quæ redundabat in Moysen, continuò veritatis & sui defensor, gloriosa testificatione destruit, dicẽs. Eodẽ tempore natus est Moyses & fuit gratus deo, &c. vsq; ad id quod ait. Hic est Moyses, qui dixit filijs Israel. Prophetam suscitabit vobis deus de fratribus vestris tanquam me, ipsum audietis. Hic est qui fuit in ecclesia, in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Syna, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis. Cuncta hæc, quæ dixit in Moysen, defendunt aduersus falsos testes puram conscientiam, vndè & vt dignum est de sancto dei famulo sentientem. Et vide, quanta sapientiæ vi maculam sibi iniectam in illa viperarum genimina refundit. Cum enim dixisset: Qui accepit verba vitę dare vobis, continuò subiunxit. Cui noluerunt obedire patres nostri, sed reppulerunt, & auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, &cę. vsque ad illud propheticum testimonium. Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis XL. in deserto domus Israel, & suscepistis tabernaculũ Moloch, & sidus dei vestri Rempha, figuras quas fecistis adorare eas, vt transferamini vos trans Babylonem. His dictis, quibus supradicta repulsa est calumnia blasphemiæ, tam in deum, quàm in Moysen, supererat, vt & aliquid pro eo diceret quod falsi testes addiderãt, dicendo aduersus locum sanctum. Audiuimus enim, inquiunt, eum dicẽtem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses. Quod vtique si dixisset, verum dixisset, & cum veritate locutus fuisset, quæ prædixerat, dicens. Non remanebit lapis super lapidem, quam veritatem etiam isto tacente, lapides isti clamare habebant. Quæ autem blasphemia fuisset tale quippiam dixisse in illos sanctos lapides? Ait ergo. Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, & cætera. vsque ad id quod ait. Sed non excelsus in manu factis habitat, sicut propheta dicit. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ est?

Acto.6. Acto.7. Genes.12. Exodi.2. Matth.24. Lucæ 19. Acto.7. Esaiæ 66.

Nónne

Deut,9. Nónne manus,mea fecit hæc omnia? Ac si diceret. Qualis blesphemia est dixisse, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, cùm deus in eo non inhabitet, testante propheta, quia non in manu factis excelsus habitat? Non enim blasphemia rectè dici potest, nisi quod contra excelsum, aut contra id dicitur in quo excelsus habitat. Sed Salomon, dicitis, domum istam illi ædificauit. Nónne manus mea (inquit per prophetam) fecit hæc omnia? Si cœlum & terra transibunt, & hæc omnia quæ manus mea fecit, quanto magis domus ista, quam manus Salomonis ædificauit, præsertim cum iamdudum igne Babylonico conflagrata fuerit? Notandum præterea, quia cùm dixisset, tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, continuo subiunxit. Sicut disposuit loquens ad Moysen, vt faceret illud secundum formam, quam viderat. Hoc namq; dicto ad illam calumniç partem respicit, quia cum dixissent. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, addiderant, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Et verè mira arte sapientiæ vel gratiæ, qua plenus erat, non solum non negauit se dixisse vel dicere debuisse, quoniam Iesus Nazarenus immutaret traditiones quas tradidit Moyses, sed etiam rationem penè reddidit, propter quam traditiones illas immutari oporteret, hanc videlicet, quia non erant istæ traditiones dei, traditiones quas Moyses tradidit, sed traditæ
Exodi.25. fuerant secundum formam siue figuram futurarum traditionum dei, quas Moyses deo premonstrante vidit, oculo intellectuali, oculo prophetali. Et hoc non sine auctoritate dixit, sed ipsius Moysi, imo dei, qui ad Moysen dixit. Inspice & fac secũdum exemplar, quod tibi in monte præmonstratum est. Ergo aut dixit, aut dicere debuit, quod non se dixisse negauit, scilicet quia Iesus Nazarenus immutaret traditiones quas Moyses tradidit, id est, quòd iam cessare haberent exemplaria vel vmbræ cœlestium, cœlestibus ipsis per Iesum Nazarenum declaratis.

Quanta fortitudine incredulos increpat, dicendo: Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, & cætera pro quibus tamen inuicta charitate, moriens orabat. CAPVT VI.

PRæmisso quod erat sapientiæ, cui resistere nemo poterat, vel gratiæ qua plenus erat defensus à crimine blasphemiç, quòd sibi obiectum fuerat, & bene vsus defensione legitima, audiamus nunc illud quod fortitudinis est, qua nihilominus plenum fuisse illum, sacra prædicat au-
Acto,7. ctoritas. Dura, inquit, ceruice, & incircuncisis auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri, ita & vos vsque ad id, qui accepistis legem in dispositione angelorum & non custodistis. Veræ fortitudinis hoc, veræ, inquam, non impatientiæ temerariæ vel furoris inconsulti, sed iusti zeli, & iustè atque rationabiliter zelantis fortitudinis hoc est. Neque enim in hoc eo-
Exo. 33.34. dem dicto proprij cordis motum, sed verum diuinæ vocis sequitur testimonium. Primus enim dominus ipse dicit. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Deinde
Deut.10. & Moyses ait, Circuncidite igitur præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis
Ezech.2. amplius. Et in propheta dominus dicit, Patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad
Ezech.3. diem hanc, & filij dura facie & indomabili corde sunt. Item: Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. Ergo falsis impetitus testibus vbi se mira sapientia defendit, mira nihilominus fortitudine reos impetit crimen intentans, cui necessaria testimonia non desinit, dura, inquiens, ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri & vos. Semper, inquam, id est, ex quo de Aegypto egredientes cum scriberentur
Exodi,32. tabulæ digito dei, spiritu dei, dixistis ad Aaron. Fac nobis deos qui præcedant nos, Moysi enim huic qui eduxit nos de terra Aegypti nescimus quid acciderit. Porro vera fortitudo nunquam sine charitate est, & tunc verè in spiritu fortitudinis res agitur, quando fortitissimæ charitatis societate ipsa fortitudo vallatur. Cum igitur illi ex increpatione nequiores effecti dissecarentur cordibus suis, & striderent dentibus in eum, cum eijcientes extra ciuitatem lapidarent eum, po-
Acto.7. sitis ille genibus, clamauit voce magna, dicens. Domine ne statuas illis hoc peccatum. O verè
Cant.8. fortis, qui non aduersus homines, sed aduersus hominum malitiam consurrexit. Verè constans & fortis, quem tot lapides depellere non potuerunt ab arce charitatis, in quo dilectio fortis vt mors, imo & plus quàm mors. Plus enim apud animam morientis eodem momento valuit fortitudo dilectionis, quàm fortitudo mortis. Non saltem dixit videat deus & iudicet, vel tale quippiam quod dicere iure potuisset, sed positis genibus dixit, imo clamauit voce magna. Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Illud fuisset iustitiæ debitum, istud erat spontaneum charitatis officium. Fortis ergo vtrobique, fortis atque dulcis in parte vtrâque. Illic fortiter redarguendo sæuiens, hic fortiter moriendo patiens. Securè igitur laus in fine vtraq; canitur triumphatori, quia & mortem quam saluator pro omnibus dignatus est pati, hanc iste primus reddidit saluatori, & precem quam saluator pro se crucifigentibus, hanc iste pro se lapidantibus primus obtulit saluatori. Sequuntur autem illum omnes animæ iustæ professionem habentes eiusdem militiæ, coronam ambientes eiusdem victoriæ.

De

De Petro Apostolo qualem inuenerit, & qualem illum fecerit iste spiritus fortitudinis,& quomodo ante paßionem domini ambulauit super aquas,& timens cœpit mergi,post resurrectionem verò eius tunica succinctus, mittens se in mare ad ipsum peruenit, & quid ista portenderint.

CAPVT VII.

DIximus de tyrone, quem manifestim spiritus sanctus,spiritus fortitudinis armauit, de magistris militiæ Petro & Paulo quid dicemus, quos in ipsum caput bestiæ supra memoratæ, dixerit armatos idem spiritus fortitudinis? Nam vt primùm de Petro loquamur, scimus qualem hunc spiritus iste inuenerit, qualem fecerit. Antequam glorificato domino Iesu, datus esset iste spiritus,hic nec saltem militiæ nomen agnouerat,militaria Christi signa ne dicam ferre,sed necdum attrectare,aut oculis suis aspicere præualebat. Testis est illa negatio trina, vbi Petrus mendax,& Christus inuentus est veritas,dicente, non qualicunq; persona, sed ancilla ostiaria. Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Negauit Petrus, & tamen gladius aut hasta non apparebat in manu ancillæ illius. Dixerat autem paulò ante,certans cum domino. Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Victor itaque in certamine & palmam veritatis obtinens ille qui dixerat. Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec me ter neges, postmodum quasi alludens ad illam confidentiam immaturam, dicit eidem Petro sic. Amen amen dico tibi, cùm esses iunior,cingebas te & ambulabas vbi volebas,cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget & ducet quo tu non vis. Hoc autem (inquit Euangelista) dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum. Quando enim Petrus erat iunior,& semetipsum cingebat? Nimirum quando rudis & laboriosorum certaminum inexpertus, de sua nimium conscientia vel virtute præsumebat dicens: Tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire,& etiamsi oportuerit me mori tecum non te negabo,quando educebat gladium, & percutiens fortiter, amputauit auriculam serui principis sacerdotum. Tunc Petrus iunior erat, nondum enim multum in sapientia profecerat,quippe qui nesciens, cuius sit solius cingere militem, semetipsum cingebat, dum tam magna tamque fortia de semetipso promittebat. Senuit autem, quando accepto isto spiritu sancto,spiritu fortitudinis sapiens effectus est. Extunc enim manus suas extendit ad eum, qui cingere nouit, conscius atq; expertus propriæ infirmitatis, & alius eum cinxit, sanctus enim iste spiritus eum fortem fecit,& duxit quo non volebat duci,scilicet ad passionem mortis,quam naturali horrore refugit sensus carnis, quamlibet spiritus promptus sit. Quando hæc dominus Petro dicebat vtrunq; iam in illo significauerat. Dudum enim cum nauicula,in qua erant discipuli,in medio mari iactaretur fluctibus,erat enim ventus contrarius,& ipse quarta vigilia noctis veniret ad eos,ambulans super mare,diceretq; illis turbatis & clamantibus præ timore,ego sum, nolite timere, respondens Petrus dixit. Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas. At ipse ait. Veni, & cætera vsque ad id quod ait illi, modicæ fidei quare dubitasti. Nimirum in illa modica fide qua dubitauit, & idcirco cœpit mergi illa qua dominum degaturus erat infirmitas præfigurata est. Siquidem ventus ille contrarius, quem dominus non pauescens, ambulabat super aquas, illum præsignauit occursum principis huius mundi, de quo dominus idem certus, quòd in se nõ haberet quicquam,suas tribulationes & seditiones Iudaicas superaturus erat. Ambulans ergo Petrus quoque super aquas, vidit ventum validum & timuit, atque idcirco cœpit mergi,quia sic futurum erat,vt de fide sua præsumens,dicendo: Quare non possum te sequi modo,animam meam pono pro te, continuò propter vocem vnius mulierculæ timeret & negaret, quod profectò erat mergi in profundum maris. Sed extendens manum Iesus, apprehendit eum mergi incipientem, quia respiciens (vt Euangelista testatur) in eum, vocauit ad fletum non parum negatione eadem periclitantem. Verùm vbi saluator aquas easdem superauit, & omnem sibimet sedauit tempestatem, resurgendo à mortuis,iterum Petrus in mare se misit,tunica succinctus & nequaquam periclitatus est. Scriptum est enim. Simon Petrus cùm audisset quia dominus est,tunica succinxit se,erat enim nudus,& misit se in mare. Alij autem discipuli venerunt nauigio, non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Subinde sequitur,quod paulò ante præmisimus. Amen amen dico tibi,inquit,cum esses iunior, cingebas te & ambulabas vbi volebas,& cætera. Igitur quæ in mari præfigurata fuerant,eadem veritas ore proprio confirmabat, quod scilicet Petrus, qui de sua virtute præsumens quodammodo semetipsum cinxerat, dicendo, animam meam pono pro te, & statim negando totus penè submersus est,idem alio cingente,id est,spiritu sancto mentem eius confirmante,cunctarum tribulationum aquas omnes superaturus esset.

Iohan.18. Matth.26. Iohan.21. Matth.24. Iohan.13. Lucæ 22. Iohan.21.

De Paulo apostolo,quàm infirmus, imò quàm freneticus fuerit,& qualem illum fecerit iste spiritus fortitudinis.

CAPVT VIII.

AT verò Paulus non vtcunque infirmus,sed male fortium,id est,freneticorum,maximus fuerat,de qualibus Psalmo medicus percussus acriter. Et irruerunt,inquit, in me fortes, subauditur, Psal.58.

ditur, verè infirmi, & falso fortes, id est, de iustitiæ suæ sanitate præsumentes, verumq; medicum
percutientes atq; crucifigentes. Talium infirmorum atq; freneticorum iste vnus fuerat, quando
medicum eundem persequebatur in membris eius, quem in cœlo sedentem in capite tangere
Acto.8. non potuit. Deuastabat enim ecclesiam, per domos intrans & trahens viros ac mulieres, tradebat
in custodiam. Sed mutauit fortitudinem, imò crudelitatis insaniam, mutauit in veram veræ forti-
tudinis sanitatem. Quis dinumeret vniuersa, quæ per eum fecit iste spiritus fortitudinis opera?
Acto.9. Vbi proiectus est in terram Saulus & resurrexit Paulus, acceptoq; ibi cibo confortatus est, con-
tinuò ingressus in synagogas prædicabat Iesum, cunctisq; admirantibus repentinam eius muta-
tionem, multò magis conualescebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damasci, affirmans
quoniam hic est Christus. Extunc vbiq; fortiter fecit, vbiq; vicit, & gratias, inquit, ago ei qui me
confortauit. Vndè rectè animaduersum est, hæc in eum ad beatum Iob domini dicta debere in-
Iob.39. telligi. Nunquid volet Rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alli-
gabis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te. Nunquid habe-
bis fiduciam in multa fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credes ei, quòd
Psal.21. reddat sementem tibi, & aream tuam congreget? Nam potest quidem per hunc Rhinocerota,
populus superbiæ singularis intelligi, de quo dominus per prophetam. Libera me, inquit, de ore
leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam, sed hoc melius patet cum ille ex hoc po-
pulo ad medium ducitur, antea Saulus in superbia primus, & postmodum Paulus in humilitate
præcipuus. Hic in nare cornu gestabat, cum se placiturum deo de crudelitate confidebat. Hunc
Rhinocerota omnis venator extimuit, quia sæuitiam eius omnis prædicator expauit. Sed ad ca-
piendum illum virgo sinum suum expandit, quia videlicet cum pergeret Damascum, incarnata
dei sapientia sese illi manifestauit. Dicitur enim Rhinoceros, qui & Monoceros nominatur, tan-
tæ tamque indomitę esse fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur aliquatenus, sed virgo
puella ei proponitur, cui sinum aperienti mirum in modum omni ferocitate postposita, caput
deponit, sicque decepta fera repentè velut eneruis reperitur & capitur. Nunquid ergo, ait, volet
Rhinoceros seruire tibi, subauditur vt mihi, aut morabitur ad præsepe tuum, videlicet vt iste à
me per Ananiam ad baptismatis religatus est sacramentum? Nunquid alligabis cum ad arandum
1.Cor.9. loro tuo, id est, ad prædicandum cõstringes præcepto tuo, ita, scilicet vt dicat. Væ enim mihi est,
si non euangelizauero. Aut confringet glebas vallium, id est, impedimẽta humilium, post te sub-
auditur sicut post me, verbi gratia, dum dicit. Si circuncidamini Christus vobis nihil proderit?
Galat.5. Qui enim in humilium mente fidelium legis duritiam redarguendo contriuit, quid aliud quàm
Acto.9. in valle post me glebas fregit? Nunquid fiduciam habebis in multa fortitudine eius, subauditur
vt ego, qui longè ad gentes mitto eum, vt portet nomen meum coram regibus aut gentibus? Et
derelinques ei labores tuos, subauditur vt ego, qui hoc facio, vt dicat, suppleo ea quę desunt pas-
Coloss. 2. sionum Christi in carne mea, nimirum septies afflictus, quemadmodum ipse dicit. Ter virgis cæ-
sus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium pertuli? Nunquid credes ei, quòd reddat sementem
tibi, id est, fructiferam prædicationem, & aream tuam congreget, id est, ecclesiæ latitudinem in
vnam fidem amplificet? Subauditur, non credes. Nam & Ananias. Domine, inquit, audiui à mul-
tis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis, &cæt. Non enim credebat, quòd Aream domini
congregaturus esset, qui illam hactenus elationis cornu ventilauerat.

De duobus illis principibus fortißimis, quomodo concorditer Romam illam pro crudelitate bestiam, pro errore asinam, contra hæreditariam germanorum Romuli & Remi discordiam adierint, & ad vnius fidei concordiam perduxerint. CAPVT IX.

MAgna igitur hęc in isto mutatio dexteræ excelsi, magnum & mirificum in ambobus scilicet,
Petro & Paulo experimentum huius spiritus fortitudinis, quorum alterum falso fortem, al-
terum verè timidum, ambos autem veraciter sic sanauit infirmos, & sic sua fortitudine armauit,
Daniel.7. vt irent in illam Romam mundi dominam, tropicè Babyloniam dictam, magnam & terribilem
bestiam, comedentem, vt superius iam dictum est, dentibus ferreis, atque comminuentem, & re-
liqua pedibus conculcantem. Veruntamen pro parte illorum, qui credituri erant, errantes per
stultam simplicitatem, vel simplicẽ stultitiam, dicamus veraciter illam fuisse asinam, & tunc do-
minum Iesum duos misisse discipulos, vt eandem soluerent asinam, siue caput asinę, id est, princi-
pem gentilitatis, quãdo istos veritatis pędicatores ad illam misit Romã. Alligata enim erat vin-
culo diabolicæ seruitutis, & dicturi erant, qui seruitio eius abutebantur. Quid facitis soluentes
asinã? Dominus aũt. Si quis, ait, vobis aliquid dixerit, dicite, quia dominus opus habet. Venerunt
Marci 11. duo isti hoc propositũ habentes, vt quamuis cum gladijs & diuersis pœnis diceret eis, quid faci-
tis, non cessarent, non desisterẽt fortes, fortissimi vinculi solutores, dicentes. Dominus hac opus
habet, domino necessaria est. Quid autem pulchrius hac duorũ oppositione fratrum spirituali-
um, contra duos fratres, qui vrbem illam fundauerunt? Duo nanq; fratres Romulus & Remus
illam

illam fundauerunt malo nimirum auspicio, vt nunquam deesset ciuilis discordia, vt noua semper in illa recrudescerent bella ciuilia. Nam vt nobis auctor ait. Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus quippe Remum interfecit per impatientiā consortij. Vndè idem dicit. Omnisq; potestas impatiens consortis erit. Pulchro igitur nimium spectaculo contra germanos discordes missi sunt hi duo spiritu fratres spirituali germanitate concordes, vt super vetera discordiæ fundamenta, nouum concordiæ fundamentum Christum ponerent, nouamq; magno regi deo ciuitatem struerent cum sui profusione sanguinis, quæ pro magna firmitate Apostolicæ fidei veraciter dici meruit iustitiæ sedes, fidei domus, aula pudoris, cùm antea fuisset superbiæ solium, auaritiæ profundum, vorago sanguinis, & puteus homicidiorum.

De Nerone diabolicæ crudelitatis satellite, & quòd nihil profuit sessori eius satanæ, quòd istos occidit vno eodemq; die, sed tamen (vt aiunt quidam) vno anno intercurrente.

CAPVT X.

IAm multitudinem gentium isti Christianæ pietatis principes vicerant, ac bene prostratis, victoriæ Christi titulos inscripserant, eum tandem in illam arcem inclytam impetum fecerunt, præsidente Nerone, totius crudelitatis quodam proprio satellite, cuius crudelitatem simulque insuetam impuritatem toto mundo iam sciente, quidam sapiens adhuc admirans, nec solùm admirans, sed etiam quia potens fuisset, indignans deflebat, ita dicens.

Nouimus quantas dederit ruinas
Vrbe flammata, patribusq; cæsis,
Fratre qui quondam ferus interempto
Matris effuso maduit cruore,
Corpus & visu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lachrymis, sed esse
Censor extincti potuit decoris.
Hic tamen sceptro populos regebat
Quos videt condens radios sub vndas
Phœbus, extremo veniens ab ortu.
Quos premunt septem gelidi triones.
Quos nothus sicco violentus æstu
Torret, ardentes recoquens arenas.
Heu grauem sortem, quotiens iniquus
Additur sæuo gladius veneno.
Item. Quamuis se tyrio superbus ostro
Comeret, & niueis lapillis,
Inuisus tamen omnibus vigebat
Luxuriæ Nero sæuientis.

Nam luxuriæ quàm sæuientis fuerit, quanta impuritatis, & crudelitatis flagitia siue scelera commiserit, historiæ plurimæ referunt, ad præsentem autem locum hoc tantùm dixisse attinet, quia tali persecutore nomini Christiano gloriari licet, quia non quiuis, vel qualiscunq;, sed totius obscenitatis nothus magister, hoc nomen persequendo habitanti in se spiritui immundo contrarium esse testatus est. Itaque tali homuntione Romano orbi principante, vexillum pietatis isti Apostolorum principes magnę vrbi intulerunt. Quid faceret aut proficeret draco ille serpens antiquus, qui est diabolus & satanas, qui tunc in illa vrbe cubabat, & super talis imperatoris impuram ceruicem incumbebat? Ligauerat enim illum, vt superius iam dictum est, angelus ille, qui descenderat de cœlo, habens clauim abyssi, & catenam magnam in manu sua. Nihil ergo valuit contra protectorem eorum spiritum fortitudinis, sed pro illo sæuiens, vtpote toto nequitiæ afflatus spiritu Nero, corpora tantum occidit. Sed quid hoc satanæ profuit? Nunquid morte illorum spiritus iste immortalis extingui potuit? Non vtique, sed magis in plures abundauit gratias. Non sic in Petro Christus iterum crucifixus, aut in Paulo in quo loquebatur, sic est gladio cæsus, vt postea non loqueretur. Imo magis conualuit sermo dei, cum illorum morte putaretur extinctus, Sic Samson fortissimus, cùm proiecisset de manu mandibulam asini, in qua percusserat mille viros, sitiuit quidem, sed non defecit. Aperuit enim dominus molarem dentem in maxilla, & egressæ sunt aquæ ex eo. Quibus haustis refocillauit spiritum, & vires recepit. Nunquid enim verus Samson Christus dominus, istos deseruit morientes, aut in ipsa morte proiecit, vt de fereret mortuos, per quos viuētes pugnauit & vicit. Nā fuerant isti, quasi mandibula asini, id est, non secundum carnem valde nobiles, aut inclyti. maximè Petrus qui nō imperator aut senator, sed piscator fuit. Non vtiq; deseruit, aut proiecit, veruntamen occidi permisit, atq; prosterni, sed sic prostratis sepulchra eorum viuas aquas emanauerunt, corpora eorum miraculorum gratiam profuderunt, & hoc fidem Christi, ne deficeret refecit, atq; in plures abundare copias fidelium fecit. Et alter quidem eorum cruci affixus pependit, alter gladio cecidit. Petrus affigendus cruci humiliter fortis, & fortiter humilis dixit. Quoniam dominus meus Iesus Christus de cœlo ad terram descendit, recta cruce sublimatus est, girate crucem meam, quia non sum dignus ita crucifigi sicut dominus meus. At illi verterunt crucem, & pedes eius sursum, manus verò fixerunt deorsum. Super hoc quidam fidelis & in fide laudabilis, metricè canens, ita dixit. Figitur ergo manus subter sola versus in cacumen. Hoc mente maior quo minor figura. Nouerat ex humili cœlum citius solere adiri, Deijcit ora spiritum daturus. Paulus gladio feriendus, & horam illam sustinens, dicit eodem spiritu confortatus. Ego enim iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona

Apoca. 20.
Iudic. 15.
2. Tim. 4.

corona

corona iustitiæ. Et subinde. Dominus mihi astitit,& confortauit me, vt per prædicationem ad-
impleatur,& audiant omnes Gentes, quia liberatus sum de ore leonis. Creditur ambos vno eo-
demq; vniusque eiusdemq; diei anno inclyto cœlos decorasse martyrio, non tamen desunt, qui
putent eodem quidem die,sed non eodem martyrium compleuisse anno. Vndè idem qui supra.
Vnus vtrunque dies pleno tamen innouatus anno, vidit superba morte laureatum. Et subinde.
Vt teres orbis iter flexi retro percucurrit anni,diemque eundem sol reduxit ortus,euomit in iu-
gulum Pauli Nero feruidum furorem,iubet feriri gentium magistrum.

Quòd in cæteris Apostolis idem prædicandus sit spiritus fortitudinis. CAPVT XI.

EAdem in cæteris quoque Apostolis mutatio dextræ excelsi, idemq; prædicandum est opus
spiritus sancti,spiritus fortitudinis. Omnes quippe ante aduentum eius infirmi erant, & per
Matth.26. aduentum eius fortes facti sunt. Vbi enim ministri comprehenderunt Iesum, relicto eo omnes
Iohan.16. fugerunt,sicut prædixerat illis. Modo,inquit,creditis? Ecce venit hora, & iam venit, vt disper-
gamini vnusquisque in propria,& me solum relinquatis.Ergo infirmi erant,& isto confortatore
Lucæ,24. opus habebant. Propterea dicebat continuò, ascensurus in cœlum. Ego mittam promissum pa-
tris mei in vos. Vos autem sedete in ciuitate, quo adusque induamini virtute ex alto. Venit ista
virtus,& induit eos,& sic fortes reddidit,vt terrorem nemo incuteret illis.Scriptum est enim.Et
conuocantes Apostolos cæsis denuntiauerunt,ne omnino loquerentur in nomine Iesu,& dimi-
Acto.5. serunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro
nomine Iesu contumeliam pati. Vera ergo erant virtute induti in fortitudine gaudentes,in gau-
Iohan.16. dio fortes,de quo itidem dixerat eis.Iterum autem videbo vos,& gaudebit cor vestrum,& gau-
dium vestrum nemo tollet à vobis. Hanc illis collatam fortitudinem, siue firmitatem, per istum
fortitudinis spiritum Propheta longè ante præuidens,cœli,inquit,enarrant gloriam dei,& opera
manuum eius annuntiat firmamentum.Cœlos dixit eos,qui prius terra erant, firmamentū nun-
Psal.18. cupauit eos,qui prius infirmi fuerant.Et rectè.Sic enim confirmati, omnem terram prædicatio-
ne intonando,& miraculis fulgurando attonitam reddiderūt,nam sicut subiunctum est.In om-
nem terram exiuit sonus eorū,& in fines orbis terræ verba eorum.Andreas Achaiam,Matthæus
Aethyopiam,Thomas & Bartholomæus Indiam,cæteriq́ue Apostolorum, cæteras partes orbis
terrarum præliaturi,cùm vexillo crucis inuaserunt, & victoris Christi titulos victi diaboli parti-
bus inferentes,suum libenter sanguinem superaddiderunt, & vbiq; terrarum ecclesiam suo san-
guine plantauerunt.

De Ioanne Apostolo,quòd & ipse calicem domini bibit, licet in pace vitam finiuit. CAPVT XII.

POst Neronem secundam in Christianos persecutionem Domitianus excitauit. Ab isto dile-
ctus domini Iesu, Iohannes in feruentis olei doliū missus est, sed amatoris sui, se protegente
gratia illæsus exiuit,vt scilicet vitam in pace finiret iuxta veritatem dicentis.Sic eum volo mane-
Iohan.12. re,donec veniam. Dixerat autem iam dudū huic, & fratri eius Iacobo idem dominus Iesus. Ca-
Marci 10. licem quidem meum bibetis, sedere autem mecum nō est meum dare vobis. Num ergo senten-
tiæ suæ, sapientia oblita est, quando dixit, sic eum volo manere donec veniam, & hac voluntate
fixa seruauit eum, vt præsentem in pace finiret vitam? Nam Iacobus quidem frater eius, calicem
Acto.12. eius bibere potuit, & primus omnium Apostolorum in Iudæa bibit, occisus gladio perfidi He-
rodis.Hic autem post omnes Apostolos in pace obdormiuit,gratias agens,&dicens.Inuitatus ad
conuiuium tuum, venio gratias agens, quia me dignatus es domine Iesu Christe, ad tuas epulas
inuitare, sciens quòd ex toto corde meo desiderabam te. Descenderat autem in foueam dictu-
rus orationē hanc,& postea inuenta est illa fouea plena,nihil aliud habens in se,nisi manna.Num
igitur suæ(vt iam dictum est)sententiæ dominus oblitus est, qua dixerat. Calicem meum bibe-
tis?Non vtiq;,nam & iste calicem domini bibit, non solum quia in feruentis olei dolium missus,
& propter insuperabilem euangelizandi constantiam in Padmos insulam deputatus est, verum-
etiam quia quod maximè prædicandum, quodq́; maximo præconio dignum est, vbi beatæ vir-
ginis & genitricis animam gladius pertransiuit,ibi & anima vulnerata est huius dilecti.Alijs nan-
que discipulis fuga dilapsis,iste cum illa matre stetit iuxta crucem domini,viditq́; illum proprijs
oculis bibere calicem passionis.Quòd si complacuit patri, qui filio suo calicem illum dedit,si ita
visum est filio, qui calicem illum bibit,vt censeret illū in hoc ipso bibisse calicem suum, quòd in
Leuit.2. illa tali hora proximus astitit, quis est, qui reprehendere possit? Neque enim sic studiosus quis-
Iohan.19. quam est,vt paruifaciat quod dixerat Symeon matri eius,& tuam ipsius animam gladius pertran-
sibit, pro eo quòd visura erat, quando vniuersitas viscerum eius, in illo filio suo crucifigeretur.
Stabat autem (vt iam dictum est) cum ea iuxta crucem iste quoque dilectus, & siquidem credis,
ipse quoque mente vulnerabatur. Quapropter,vt iam credimus,non caret omnino magni huius
honore præconij,quòd & ipse biberit calicem domini.

De gloriosis

De gloriosis martyribus martyrumq́; bellis atque victorijs, quòd nunquam tanto vel tali conflictu pugnauerunt Abel atque Cain, licet & ante Christi aduentum semper discordes fuerint.

CAPVT XIII.

POst insignes ducum, id est, Apostolorum triumphos, victoriosa sequuntur bella martyrum, magna ira diaboli, magna fortitudine spiritus sancti, magna strage corporum, magna glorificatione animarum. Nunquam tantis animis, tantis & talibus armis conuenerant in campum pugnaturi hinc Abel, & inde Cain. hinc ciuitas dei, inde ciuitas diaboli, hinc sancta Hierusalem, inde Babylonia meretrix. Et quidem antiquis inimicitijs olim quoque pugnauerant, multosque & memorabiles in alterutrum impetus fecerāt, sed alio genere armorum, alijs causis bellorum, alia specie victoriarum. Etenim quando pater beati seminis, pater fidelis Abraham cum trecentis decem & octo vernaculis suis reges quatuor victores insecutus vicit, quādo Moyses dux populi domini Seon regem Amorrœorum, & Og regem Basan occidit, & filios Israel vltus est, de Madianitis, quando Iosue tot gentes, tot Chananæorum reges interfecit, quando tot iudices pugnauerunt contra gentes, & toties liberauerunt filios Israel, quando Dauid Phylisteum percussit, & tantis deinde bellis hostes Israel contriuit, nunc quoque ciuitas dei contra ciuitatē diaboli, & generatio fidei, pugnabat quidem contra generationem peccati, sed alijs, vt dictum est, armis, alio genere belli, alia specie triumphi. Hic iam noua bella elegit dominus, vbi princeps ipse cùm ascenderet ad preliandum, ad mittendum foras fortem armatum principem huius mundi diabolum, dixit Petro. Conuerte gladium tuum in vaginam. Putabat Petrus illo, de quo iam dictum est, vetusto more sibi esse pugnandum, & ob hoc paulò ante dixisse dominum eundem. Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram, & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Terreno adhuc sensu occupati, cùm hoc audissent, dixerunt. Domine ecce duo gladij hic. At ille non talem gladium quærebat, & idcirco statim dixit eis. Satis est. Tanquam diceret: Tali gladio satis hactenus sub lege vel permissu legis pugnatum est, nunc iam istum gladium recondite in vaginam, & alium gladium, scilicet dei verbum, de quo scriptum est. Accingere gladio tuo semper fœmur tuum potentissimè, qui non habet, emat vendita tunica, id est, postposita omni facultate terrena, vt liber expeditus magnum non contra homines, sed contra hominum vitia, manu forti gladium euaginare valeat. Qua voce, quali sermone, hæc tam mira, tamq́; magnifica loquemur prælia? Supra nos est hoc bellum, altius est, quàm vt sermo noster cōsequi valeat hoc genus bellorū. Audiamus potius, quid de huiusmodi prelio spiritus dicat.

Gene.14. Num.21.31. Iosu.10.11.12. 1.Reg.17. Matth.26. Luc.22. Psal.44.

De martyrum persecutionibus iuxta illud de Apocalypsi. Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cùm peperisset deuoraret filium eius.

CAPVT XIIII.

ET signum magnū apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & sub pedibus eius luna, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur, vt pariat. Et visum est aliud signum in cœlo. Et ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem, & cæt. Mulier nempe ista sancta ecclesia est, mulier quōdam nuda nuditate illa, quam in primis parentibus per peccatum accidisse sancta scriptura denotat: nunc aūt amicta non amictu qualicunque, sed amicta sole, id est, Christo sole vero, sole iustitiæ. Omnes enim, inquit, Apostolus, qui in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et luna sub pedibus, id est, mutabilitas bonorum temporalium in contemptu eius. Non ita hactenus. Pro temporalibus enim bonis, pro terra enim non viuorum, sed morientium, videlicet pro terra Chanaan hactenus ecclesia gladio materiali pugnauerat. Non ergo prius fuerat luna sub pedibus eius. Nunc autem perfecta sit, omni mundo abrenuntiare, imò & proprium corpus, vel animam suam odisse iubetur, & ecce nimirum luna sub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim stellarum. In capite eius, id est, in initio eius, corona stellarum duodecim, decus est Apostolorum duodecim. Siue Christum intelligas, siue ipsum primordium eiusdem nascentis ecclesiæ capitis nomine designatum, duodenario caput eius ornatum est numero Apostolorum. Et in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat. Clamor eius vtique bellum contra ipsam excitauit quod subiunctum est. Imò clamare illi veraciter pugnare, hostemq́ue prouocare fuit. Quid enim erat, mulierem in vtero habere, & clamare parturientem, & cruciari vt pareret, nisi habere in corde bonum dei verbum, de spiritu amoris dei conceptum, & prædicare per magnum charitatis affectum, & nimiū solicitari pro generatione filiorum spiritualium. Neque enim solus hoc Paulus dicere potuit. Filioli mei quos iterum parturio, donec in vobis Christus reformetur. Vniuersi ordinis prædicatorum quoscunque spiritus sanctus misit, qui ordo verè mater ecclesia est, vniuersi ordinis eorum intētio talis est, talis affectus, vt spirituales parere filios, & Christum formare valeant in suis auditoribus. Idcirco quia charitate Christi vrgentes, tacere non potuerunt, quemadmodum mulier in vtero habens, dum cruciatur vt pariat, tacere non potest iratus est diabolus, & cōtra illam consurrexit in bellum. Sequitur ergo. Et ecce draco magnus, rufus, habens capita

Apoc.12. Galat.3. Galat.4. Apoc.12.

capita ſeptem,& cornua decem,& in capitibus ſuis ſeptem diademata,& cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum,& miſit eas in terram.Et draco ſtetit ante mulierem,quæ erat paritura,vt cùm peperiſſet,deuoraret filium eius.Diabolus enim ſæuitia cruentus,malitia inſidioſus, contra eccleſiam potẽtia regni terreni armatus eſt.In ſeptem capitibus omnes reges eius,in decem cornibus omnia regna mundi intelligimus,de quibus quaſi cornibus ſuis ſuperbit elatus.Nam & in
Matth.4. euangelio ad ipſum dei filiũ audet,& dicit,oſtendens illi omnia regna mundi,& gloriam eorum,
Luc.4. Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam,& gloriam eorum,quia mihi tradita ſunt,& cui volo, do illa.Tu ergo ſi adoraueris me,erunt omnia tua.Cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarũ cœli,quia videlicet innumeram partem angelorum vel hominum, dolo fallente , quaſi cauda deiecit.Cauda eius eſt pars cæca,pars immunda,ſuiq́; velamine contegens immunda ne pateant.Stetit ante mulierem,vt cùm peperiſſet,deuoraret filium eius. Inſidiabatur matri eccleſiæ diabolus iam tunc,cùm hæc ſacramenta cernerẽtur.Chriſtum,id eſt,fidem Chriſti quam illa prædicabat,
Pſal.1. extinguere contendens in cordibus credentium.At illa peperit puerum maſculum,ſemper enim licet aduerſante dracone peperit eccleſia Chriſtum. Parit, inquam, maſculum, id eſt, fortem,vt videlicet eum,qui fœminam vicerat,vincat diabolum. Nam quis alius filius, quis alius maſculus regit gentes in virga ferrea,id eſt,inflexibili iuſtitia bonos regens,malos tanquam vas figuli confringens?Hunc talem filium beatæ mulieris,draco deuorare volens, vt nunquam eſſet memoria vel fides eius,ante illam ſtetit.Sed quid?Et raptus eſt,inquit, filius eius ad deum, & ad thronum eius. Reuera multum hoc peruerſæ voluntati aduerſatur draconis iracundi, quòd maſculus huius mulieris filius, non inter mortuos permanſit , aut caro eius corruptionem vidit , ſed citò re-
Pſal.87. ſurrexit,& in cœlum aſcendit,& ſedet à dextris dei.Niſi ſic factum fuiſſet,rufus iſte draco,id eſt, homicida diabolus , memoriam eius quanta nunc apud nos eſt, delere potuiſſet. Idcirco ipſe in pſalmo reſurgere feſtinans cùm dixiſſet. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber,& cætera,continuò ſubiunxit.Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt,& confitebuntur tibi?Nunquid narrabit aliquis miſericordiá tuam in ſepulchro,& veritatem tuam in perditione?Tanquam diceret.Per reſurrectionem meam facies mirabilia mortuis , ſpiritualiter eos reſuſcitando per medicos tuos , & ad cognitionem tui deducendo , atque iuſtificando, quod non fieret me manente in ſepulchro & in perditione , vt inimici exoptant. Hoc eſt, quod ſub illis interrogationibus dixit. Ergo quaſi quæreretur, quare filium mulieris huius draco non deuorauit , qui ad deuorandum ſtetit, ſubiuncta cauſa eſt , quia raptus eſt filius eius ad deum & ad thronum, id eſt, quia Chriſtus reſurrexit à mortuis , & aſcendit ad patrem, & ſedet à dextris eius.Poſtmodum ſubditur.Et iratus eſt draco in mulierem, & abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius.Hoc eſt prælium,quod nunc miramur,quod præſenti loco in laudem & gloriam ſpiritus ſancti,ſpiritus fortitudinis,prædicare intendimus.

De prælijs martyrum ſecundum myſticam ſimilitudinem belli Gedeonis, & de eo quod ſequitur in Apocalypſi: Et factum eſt prælium magnum in cœlo: Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. CAPVT XV.

O Laudabilem reliquorum exercitum,qui de ſemine mulieris huius ſunt vel fuerunt . Prædicando pugnauerunt,patiendo vicerunt, moriendo triumphauerunt. Foris draco præliabatur,deintus ſuperabatur,foris frangebat vaſa fictilia,deintus aurea radiabat victoria. Corporali-
Iudic.9. ter moriendo vinci videbantur,ſpiritualiter victores coronabantur.Sic futurum quondam præſignabatur, duce Gedeon pugnante mirabiliter aduerſus agmina Madianitarũ. Dimiſit ille trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manib. eorum, lagenasq́; vacuas ac lampadas in medio lagenarum.Itum eſt ad prælium, confractiſq́ue lagenis, lampades emicuerunt , quarum coruſcante luce , hoſtes territi in fugam verſi ſunt . In tubis clamor prædicationis , in lampadibus claritas miraculorum,in lagenis deſignata eſt fragilitas corporum.Conſonuerunt tubis,dũ prædicauerunt,confregerunt lagenas, dum corpora ſua propter deum ad ſupplicia tradiderunt, re-ſplenduerunt lampadibus, dum poſt ſolutionem corporum miraculis coruſcauerunt. Tota itaq́;
Apoc.12. pugna cœleſtis,tota victoria ſpiritualis.Idcirco continuò poſt fugá mulieris in ſolitudinem ſubiungitur.Et factum eſt prelium magnum in cœlo,Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. Et draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, neque locus eorum inuentus eſt amplius in cœlo . Nam quia ſpiritualiter per adminiſtratorios ſpiritus, victoria contra diabolum in cœlo,id eſt,eccleſia peragitur,Michael,quod interpretatur,quis ſicut deus,& angeli eius præliari dicuntur, quia verò prælium ipſum ſanctorũ martyrum eſt, propter quos adminiſtratorij vel auxiliatores ſancti angeli mittuntur,continuò ſubditur. Et ipſi vicerunt illũ propter ſanguinem agni,& propter verbum teſtimonij ſui,& non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.Iſtis itaque ſcilicet beatis martyribus viſibiliter in oculis inſipientium morientibus, & illis videlicet beatis angelis inuiſibiliter propugnantibus . Locus liber factus eſt in cœlo . Locus & religio parata eſt in eccleſia deo viuo & vero , vt in pluribus templis ſacrificaretur iam deo vero, quàm antea in delu-

in delubris sacrificabatur diabolo. Ait ergo. Et proiectus est draco ille serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbẽ, proiectus est in terram, & angeli eius cum eo missi sunt. Nimirum quòd hic in terram proiectus dicitur, ad illud pertinet, quod rex ipse martyrum continuò passurus, dicebat. Nũc princeps mundi eijcietur foras. Etenim vbi ille passus est, potestate quidem principem mundi siue draconem istum continuò foras misit, de omnibus sanctis siue electis quoscunq; præsciuit & destinauit, ab origine mundi, veruntamẽ actu tunc eum de illis tantum foras misit, quos in se credentes habebat, siue mortuos siue viuos, in eodem tempore suæ passionis. De illis ita foras missus est, vt ne saltem præliari iam aduersus illos valeret, de illis autem qui prædestinati quidem iam erant, sed vocati nondũ erant, sperare adhuc audebat, quod vinceret, ne vocantem sequerentur, & hac spe præliabatur iracundus, & vehementer iratus. Vndè & continuò dicitur. Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Magnum quippe væ illis imminet, quos nequissimus hostis iratus possidet, tanquam terram comedens, atque conculcans, & tanquam mare conturbans, & iram quam habet ex eo, quod de spiritualibus expulsus est, in eos quos arctius includit, vindicans. Nam terra ista, illa est, de qua olim serpenti dicebatur. Terram comedes cunctis diebus. In hac terra præliantibus, vt iam dictum est, Michaele & angelis eius, & martyribus sanctis morientibus, & moriendo vincentibus, sub pedibus eorum conteritur, sicut scriptum est, Super aspidem & basiliscum ambulabis, & cætera. Iohan.12. Gene.3. Psalm.90.

De eisdem triumphatoribus innumerabilibus, iuxta illud: Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.

CAPVT XVI.

QVis horum triumphatorum multitudinem dinumerare potest? Scriptum est enim. Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmę in manibus eorum. Et clamabant voce magna, dicentes. Salus deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Deniq; victores isti tam fortes, tam inclyti, palmas habentes in manibus, & amicti stolis albis, etsi omnes electi rectè intelliguntur per baptismum stolis amicti, & per crucis triumphum palmis adornati, maximè tamen hi sunt, de quibus loco supra memorato iam dictum est. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem, & verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Itemq; alio loco. Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Arbitramur enim præter illam stolam primam, quam omnes in baptismo accipimus, quæ vniuersalis & omnium regeneratorum vna est, esse & proprias singulorum stolas, iuxta huius quoq; scripturę locum, alium byssinas, byssinum enim, inquit, iustificationes sanctorum sunt. Huiusmodi stolas præliatores isti de tribulatione magna venientes lauerunt in sanguine agni, quicunque post iustificationum byssinum, post pulchrum bonorum operum ornatum, meruerunt sanguinem suum fundere pro testimonio eiusdem agni Christi filij dei. Fuerunt tamen quàm plurimi, qui nondum eiusmodi stolis adornati cucurrerunt ad confessionem sancti nominis, & adhuc recenti baptismo nitentes, nullis operum præculti ornatibus, induerunt gloriam martyrij. De talium fide quidam ita cecinit. Apoc.7. Apoc.7. Apoc.19.

Prima petit campum dubia sub forte duelli
Pugnatura fides, agresti turbida cultu, Nuda humeros, intonsa comas exerta lacertos.
Nãq; repentinus laudis calor ad noua feruens Prælia, nec telis meminit, nec tegmine cingi.
Pectore sed fidens valido, membrisq; retectis, Prouocat insani frangenda pericula belli. Prudentius in Psycho.

Igitur omnes quidem victores sunt, & palmæ in manibus eorum, qui ad regnum dei perueniunt, quia non nisi hostem eiusdem regni vincendo perueniunt, sed longè cæteris præminent hi, qui dupliciter vicerunt, & resistendo peccatis, siue suggestionibus serpentis antiqui, quæ omnium electorum communis victoria est, & non diligendo animas suas vsque ad mortem, qui specialis beatorum martyrum triumphus est. Etenim superest istis illud, hodieque canticum in cœlo, id est, in ecclesia, voce magna dicentium. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte. Sequitur enim. Et ipsi vicerũt illum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Apoc.12.

De eisdem cum domino & rege suo venturis, & de beato Laurentio, quòd eum præterire non patiamur.

CAPVT XVII.

ECce nunc pugnatorum istorum triumphalem celebramus lætitiam, sed nondum videmus ipsam triumphi illorum gloriam. Sed ecce apparebit dominus quẽ expectamus, & quamuis moram faciat, expectantes non deficimus, quia veniens veniet, & cum eo sanctorum istorum milia, habens in fœmore suo scriptum. Rex regum & dominus dominantium. Veniet cum pompa triumphi sui, cœlis trementibus, cunctisq; motis cœlorum virtutibus, præeuntibus huiusce belli Apoc.19.

insignibus,armisq; militaribus, discinctis iam post laborem militibus istis, quo laborauerunt in toto belli procinctu, & non cum paruo cœli & terræ spectaculo procedentibus. Super omnia triumphi insignia victoriosa regis eorum apparebit crux. Non valemus cũctorum notare facies vel singulorum pia citare vocabula, multi enim & nobis innumerabiles sunt. Regem ipsum totius fortitudinis principem dominum Iesum appellamus, vt dum procedit cum illo triumpho suo,nobis spectantibus,parumper subsistere dignetur, & eadem manu qua victoribus istis præmia largitur,nobis veniam non deneget propter hoc ipsum nomen quod dicimus, dominus Iesus. Vnum tamen incognitum siue inaspectum ex istis principibus præterire non patimur, illum nimirum,qui lateri eius tam proximus imminet,mirandus aspectu, reuerẽdus habitu, igneus atque rubicũdus,statura procerus,& scintillante facie serenus, vtpote de camino ignis assumptus, & talis,vt aurum,quod per ignem probatur.Hic talis,vt credimus,nos aspicit,& regis sui præconia diligentes ac diligenter prædicantes intueri non dedignatur.Si nomen eius quæras,Laurentius est, quod nomen ex ore ipsius regis, & domini eius maximè audire delectet,quia videlicet tali regi talem nominare,atque commendare militem dulce ac præcordiale est. Quod si hoc ipsum nomẽ,ipse,qui in libro suo scripsit suis in nostro auditu interiori labijs expresserit,& in corde nostro sua enuntiatione lingua eius,id est,spiritus eius impresserit,vt sensibiliter de illo quippiam vel breuiter dignè valeamus eloqui: non dubium est, quia respondebit, & illa dilectione qua fortis in morte, & fortior morte non potuit ignibus exuperari, nobis paruulis cum osculo sancto hilariter arridebit.

De morte eius insitata, quomodo quasi tuba maxima per totum mundum sit audita, & quod istud præsciens Hyppolito dixerit: Postmodum cum clamauero audi & veni.

CAPVT XVIII.

DIctum est ante nos, Antiqua Phanorum parens Iam Roma Christo dedita, Laurentio victrix duce Ritus triumphas barbaros. Reges superbos viceras. Populosque frenis presseras. Nunc monstruosis idolis Imponis imperij iugum. Non turbulentis viribus, Cossi, Camilli atque Cæsaris, Sed martyris Laurentij Non incruento prælio Armata pugnauit fides. Proprij cruoris prodiga, &c. Et quidem hoc de omnibus dici potuisset sanctę Romanę ecclesię martyribus, quia ducibus illis, ritus Roma triumphauit barbaros, sed hic triumphi illius dux præcipuus est, quippe cuius mors insolita siue inusitata, quasi totius belli tuba maxima vniuerso mundo audita est, & iugiter personat. Cuius mortis suæ nouitatem omnibus seculis admirandá, & ipse præsentiens propria satis & grauissima enuntiatione suo tyroni Hyppolito dicebat. Magis in absconditis in homine interiore abscõde Christum, & postmodum cum clamauero audi & veni. Dixerat enim ille, quare & ego non vociferor, quia Christianus sum, & tecum incumbo, Romanum videlicet bene æmulans, qui ibidem Christianam tantummodo professus militiam, clamansq; Christianus sum, continuò cum palma martyrij vitæ æternæ arripuerat donatiuum. Dixit ergo, cùm clamauero audi & veni, magnum vtiq; suæ passionis miraculum paruæ rei, scilicet vocali cõparans clamori, quia modus dictionis vocatur tapinosis, id est, humilitas magnæ rei, non id agente sententia quod ostendit. Aliàs autem verè rem magnam non omnino humiliauit, imò magnificauit, dicendo enim, cum clamauero, illam mortem suam ingentem fore clamorem significauit, eo nimirum sensu, quo sanguinem protomartyris Abel, de terra ad deum clamare legimus. Et hunc clamorem audi, inquit, & veni, videlicet quomodo ad classicum magni ducis, ad sonitum tubæ ingentis, excitus atq; excussus miles animosus ad bella procurrit. Igitur post apostolorum principes, qui de priori venerunt ecclesia Iudæorum, de carne patriarcharum & prophetarum, dux iste maximus est ecclesię gentium, ecclesię Romanę Matris ecclesiarũ, & hoc duce, inquit ille, ô victrix Roma, ritus triumphas barbaros, quod non potuisti turbulentis viribus Cossi, Camilli, atque Cæsaris. Nam illi econtra, dum homines vincerent, vt dominam te facerent populorũ, barbari ritus ancillam, & multorum fecerunt captiuam dæmoniorum.

Gene. 4.

Quòd martyr iste, alter Abel quadam similitudine sit.

CAPVT XIX.

ANimaduertimus hic dignum quid & pulchrum, scilicet hũc esse Abel alterum propria quadam similitudine, præter communem distantiam vel oppositionem bonorum & malorum, iuxta quam omnes boni, Abel, omnes mali, Cain dici consueuerunt. Quid enim Roma pro parte impiorum, qualis eatenus extiterat, nisi fratridę Cain ciuitas, vel dedicatio siue possessio fuerat? Non hoc dicimus, quòd ad hoc mysterium quicquam illud pertineat, quòd Romulus conditor Vrbis fratrem & cooperatorem suum Remum occidit, & quod sicut ait quidam.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Vterque enim Cain, quomodo post illos Sylla & Marius, vel Cæsar, & magnus Pompeius, sed hoc dicimus, quia Cain & ciuitas eius erat vniuersa Roma, & omnes qui illam condiderunt, prę-lijs prouexerunt, & sanguine gentium impleuerunt. Abel autem sunt & fuerũt omnes, quicunq; in illa

in illa vel ex illa de eodem patre Romulo, vel de eadem matre Roma secundum carnem geniti, de Christo, & sancta eius ecclesia secundum spiritũ regenerati sunt, quomodo oẽs quicunq; ab initio vsq; ad finem seculi, quacunq; in parte mundi, quacunq; ex gente secundũ carnem geniti, secundum fidẽ regenerati sunt, vel regenerantur deo, omnes sunt Abel, & qui ad eos non pertinent, omnes contrario sunt Cain. Præter hanc, vt iam dictum est, communem siue vniuersalem oppositionem vtriusq; generationis bonorũ & malorum, propria quadam similitudine hic beatus martyr apud nos gentes est Abel, & qui illum occidit Decius Cæsar impiissimus erat Cain.

Quid simile habuerit vel egerit, vt meritò dicamus, quòd alter Abel iste sit, & de clamore eius, quid dicendo vsque hodie in sancta ecclesia clamare non desinit.

CAPVT XX.

PRimum nemo qui nesciat vel perpendere non valeat, quia sicut ille Abel obtulit sacrificium, & respexit deus ad eum, & ad munera eius, & illud fuit causa mortis eius, sic iste magnum & famosum obtulit deo sacrificium, thesauros ecclesiæ dando pauperibus, & hoc nihilominus fuit prima causa mortis eius. Iratus est ille Cain, & concidit vultus eius, quando vidit quod respexisset dominus ad Abel & ad munera eius, iratus est & iste possessor siue possessio mortis, atq; profundę auaritię tyrannus, vbi vidit pauperes, quorum manus facultates quas requirebat, deportauerunt, & intulerunt thesauris cœlestibus. Iratus est, inquam, & concidit vultus eius, neq; enim aspicere vel intendere poterat altitudinem siue claritatẽ eorum, quæ dicebantur hoc modo. Isti sunt thesauri æterni, qui nunquã minuuntur aut decrescũt, qui in singulis asperguntur, & in omnibus inueniuntur. Nos aũt videmus, quia Christiani pauperes, verè ęterni thesauri sunt, quippe quibus talenta gratiarum distributa sunt. Alij enim, inquit Apostolus, per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodẽ spiritu & cætera charismata, quę nimirum à pręposito vel domino diuitiarum cœlestium, spiritu sancto fidelibus pauperibus, plerunq; citius atque vberius porriguntur, vt habeant peregrinantes in misero corpore, vndè paupertatem atq; abiectionem siue debilitatem suam consolentur. Et hæc nimirum dona de thesauris domini in singulis aspersę, in omnibus inueniuntur, omnibus enim commune charitas facit, quod singulatim vnicuiq; tribuitur, sicut commune est omnibus membris vnius corporis officium, quo vnum quodlibet eorum membrum fungitur. Tales thesauri nunquam decrescunt aut minuuntur, nõ enim perit vlli spirituale donũ, quãdo illud vtilitati proximorum impartitur. Iratus est igitur, & ita concidit vultus eius, sicut de similibus eius dictum est per Psalmistam. Oculos suos statuerunt declinare in terram. Dictũ est enim hoc a similitudine quorumlibet iudicum aut tyrannorum, qui quoties aliquos volũt crudeliter puniri, nolunt plagas intueri, sed terram intuentur, ne fortè sanguinem eorũ intuentes, ad misericordiam flectantur. Hoc ergo vt de isto dictum sit, quia vultus eius in terram decidit, cuius propositum fuit, nullos circa hominem innocentem habere oculos humilitatis. Et ille quidem ad fratrẽ suum, vt occideret eum, egrediamur foras dixit. Hic autẽ intus intra palatium, noctu martyrem inclusit. Diuersa secessio, sed eadẽ intentio. Hoc deniq; tam iste quam ille intendit, vt scelus perpetrare sibi vacaret absq; arbitris. Quale enim erat hominem viuum assare, vel hoc fieri posset in publico, in aspectu solis, in conspectu tam magnę, tamque amplę ciuitatis? Quamuis bestia esset Roma, siue mulier de sanguine sanctorũ ebria, non tamẽ prę ipsa bestiali ebrietate, ita faciem vel oculos hominis perdiderat, vt in ea sexus omnis & ętas tale spectaculum ęquanimiter ferre valeret crudeli patientia. Noctu igitur & in palatio cũ paucis & eisdem mirantibus, latro crudelitatis, viuũ illum pręcepit assari vsq; ad plenã coctionẽ deuorandę carnis, mirabiliter tam diu continente animam intra corpus, isto, de quo loquimur, & cuius ad gloriam hęc nunc dicimus spiritu fortitudinis, vt si aries aut certè piscis esset, manducari posset, & maligni illius coci palato nihil quasi crudũ male responsaret. Idcirco dicebat. Ecce miser assasti vnam partem, regyra & alteram, & mãduca. Itaq; & ille Cain ad illum Abel, egrediamur foras, dixit, & iste Cain hũc Abel post multas certaminis diurni plagas, noctu sibi intra palatium adduci iussit, eadem nimirum intentione, vt videlicet securus & nullũ ex hominibus vel tacitũ metuens iudicium, in scelere horribili pasceretur dapibus crudelitatis. Iste est clamor eius, quẽ omnes audiuimus, de quo dixerat, & postmodum cum clamauero, audi & veni. Is cui hoc dixerat, audiuit & propter hunc eius clamorẽ cucurrit ad certamen eiusdem confessionis. Clamor autem idem vsq; hodie nõ cessat in sancta Romana ecclesia, qui & in omnem terram persultat, sumpta enuntiatione siue declamatione huiusmodi de sancta & prophetica scriptura. Probasti domine cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Veraciter nanq; dicimus, quia post illum, de quo Apostolus loquẽs, sed accessistis, inquit, ad testamentum noui mediatorem Iesum & sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel. Videte ne recusetis loquentem. Nulli beatorum martyrum, quos nouimus, tam bene in propria persona congruit declamatio ista, quam huic, qui taliter & nocte temporali siue tempore nocturnali visitatus & probatus, & igne materiali examinatus est.

Gene. 4.
1. Cor. 12.
Psal. 10.
Psalm. 16.
Hebr. 12.

De eo

De eo quod ait: Ego me obtuli in sacrificium deo in odorem suauitatis, quia sacrificium est deo spiritus contribulatus. CAPVT XXI.

NEc verò satis ad piam martyris huius venerationem, solum hunc eius audire vel pronuntiare
clamorem, nisi intimo sensu percipiamus eiusdem pium suauemque odorem. Dicebat enim.
Ego me obtuli sacrificium deo, in odorem suauitatis, quia sacrificium est deo spiritus contribu-
Psal. 50. latus. Quis autem nouit quid sit spiritus contribulatus? Quis hoc nouit? Quis sapiens, & hoc in-
telligit? Verè nemo, nisi qui accipit, Absconditus thesaurus est contribulatio spiritus, nec facile à
quouis inuenitur. Absconditus est omnino sapientibus & magnis, vix tandem reuelatur paru-
lis. Qui tandem illum inuenit, meritò gratulatur & dicit. Tribulationẽ & dolorem inueni. Ete-
nim non parua aut exigua inuentio est. Nam certum & aptum facit locum inuocandi nomen do-
Psal. 114. mini. Vndè cum dixisset. Tribulationem & dolorem inueni, statim subiunxit, & nomen domini
inuocaui, vt subaudias, quia tunc oportunè debuit inuocari eodem spiritu alibi testificante, quia
Psal. 33. iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde. Inuentio ergo tribulationis & doloris inuocandi
nomen domini oportunitatem sic facit, & tempore idoneum tanquam bonum & non contem-
ptibile sacrificium, idcirco cum dixisset. Ego me obtuli sacrificium deo, in odorẽ suauitatis, sta-
tim subiunxit, quia sacrificium est deo spiritus contribulatus, quod idem est, ac si diceret, quia
tribulationem & dolorem inueni. Qui igitur clamorem audiuimus, eundemque mirantes efferi-
mus, si odorem quoque sentimus sacrificij quod incensum est, id est, contribulati spiritus, tunc
demum victorem fortissimum dignè collaudamus, consulem cœli, hęredem paradisi, decus Ro-
mani imperij, digneq; appendimus aurum dei, gemmam filij dei, opificium spiritus sancti, in quo
tu rectissimè glorificeris, quem prædicamus ô spiritus fortitudinis.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI
Sexti, scilicet de Fortitudine.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER SEPTIMVS, DE SCIENTIA, LIBER VNVS.

De sancto scientiæ spiritu, quomodo vel propter quid maximè in euangelio Christi fuerit necessarius. CAPVT I.

POST illa, de quibus præcedenti volumine diximus, prælia martyrum succes-
serunt in ecclesia Christi, sanctorum & verorum studia philosophorum, id est,
doctorum habentium, qui post spiritum fortitudinis per descensum scribitur,
sanctum scientiæ spiritum. Hoc nimirum euangelicæ fidei idcirco fuit necessa-
rium, quia diabolus qui aduersus illam eatenus apertè pugnauerat, non solum
leo, sed & draco est. Leo quia apertè sæuit, draco quia occultè decipit. Quàm
diu rugiens aperta persecutione sæuiebat per Neronem, aliusque similes illi satellites suos com-
pellens ad negandum nomen Christianum, tandiu quod leonis est agebat, & tandiu à simplici-
bus quoque multam scientiam non habentibus cognosci, quòd diabolus esset, & deuitari siue
expugnari non quasi in incertum poterat, ad dimicãdum contra illum penè solo spiritu fortitu-
dinis opus erat. At vbi inclinatis iam ad fidem Christi principibus seculi, in quibus velut armis
suis confidebat, de templis vel delubris idolorum foras proiectus ille fortis, totus ad dolos con-
uersus est sub nomine Christiano, per phantasmata hæresum decipiendo Christianos, tunc vtiq;
maximè cœpit agere quod draconis est, & talis non nisi a prudentibus & scientiam habentibus,
facilè agnosci vel conuinci potuit, quod itidem diabolus esset sibilans vt draco, qui fuerat prius
rugiens vt leo. Hoc igitur euangelicæ expedierat fidei, vt post spiritum fortitudinis, ordine suo
spiritus scientiæ subueniret in periculis.

Quænam scientiæ & sapientiæ sit distantia, quia alius scientiæ, alius sapientiæ spiritus numeraretur. CAPVT II.

HIc iam clarè distinguendum est quid scientia, & quid sit sapientia, quidue ab inuicem diffe-
rant, quoniam nonnihil interesse cõstat, tam ex isto spirituũ numero, vbi alius sapientię, alius
prædicatur spiritus scientiæ, quam ex alijs quoq; locis scripturæ, verbi gratia cum dicitur, diuitię
Coloss. 2. salutis sapientia & scientia, & cum de Christo Apostolus dicit. Quia in ipso sunt oẽs thesauri sapi-
Scientia. entiæ & scientię absconditi. Dicimus ergo, quia scientia omnium bonarum & licitarum artiũ est
Sapientia. notitia, sapientia verò vnius tantum rei, id est dei, si tamen res dici potest, non sine timore sancto
dilectio siue reuerentia. Ait quoq; Ethnicorum quidam, sapientiam primam esse carere stultitia.
Dicimus deinde rerũ quantumcunq; notitiã habentes, deũ autẽ in notitia habere, nõ probantes
abusiuè

abusiuè dici sapientes, quia reuera stulti sunt. Sic enim de illis, qui circa creaturā philosophando, creatorem cognouerunt, sed nō glorificauerunt, Apostolus dicit. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Quapropter homo si est sapiens, est & sciens, sed nō cōuertitur, vt dicas. Si est sciens, est & sapiens, quemadmodum si est rationale, est & animal, sed non conuertitur vt dicas. Si est animal, est & rationale. Nam reuera quemadmodum ab animali remoto rationali, quicquid relinquitur brutū est, sic à scientia, remota sapientia quæ est dei notitia, quicquid relinquitur stultum est. Nam vt manifestius fiat, vtamur nunc diuisionibus, & intra latissimum vocis huius, id est, scientiæ significatum, castam sapientiam contineri demonstremus. Roma.1

Quomodo scientiæ generale nomen subdiuidatur vsq; ad philosophiam, & quòd sit altera inanis, altera vera & sana philosophia. CAPUT III.

Scientia alia literalis, alia illiteralis est. Nam literalis quę literis addiscitur, vt sunt oēs artes quę libris continentur. Illiteralis verò quę literis nō addiscitur, vt est sculptoria, siue fabrilis, & talium quidlibet, quod rectè quidem scientia dicitur, sed nō legendo percipitur. Rursus literalis scientia, alia liberalis, alia illiberalis. Literalis & illiberalis est medecinę ars, quam philosophi non profitentur, quāuis & medici arti suę liberalitatem plurimū attribuant, dicētes, quod idcirco inter septem artes liberales nō numeretur, quia de omnibus vel per omnes ipsa constat, ita scilicet, vt medicus nemo veraciter dici vel esse possit, nisi omnium artium liberalium peritus sit. Porrò literalis & liberalis sentētia philosophia dicitur, cuius in Logica quidem tres, scilicet, Grammatica, Dialectica, Rethorica. In Physica verò quatuor numerantur partes. Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Hucusq; seculares magistri artiū scientiam per subdiuisiones deduxerunt. Porrò ecclesiastici adhuc quod optimum optimeq; sciendum est, philosophiam subdiuiserunt, aliam dicentes philosophiam inanem. i. non secundum deum, aliam sanam & veram. i. secundum deum. Nam Apostolus ad Colos. dicit. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & nō secundum Christum. Quod dixerat per philosophiam, hoc repetiuit, dicendo, inanē fallaciā, ipsamq; philosophiam, vel inanē fallaciā aperuit, cur sic dixisset, subiungo, secundū traditionem hominū, secundū elementa mundi, & non secundū Christū. Est ergo alia philosophia huic opposita, quæ est non secundum traditionem hominum, sed secundum Christum, nō inanis aut fallax, sed grauis & vera. Quomodo autem agatur vel exerceatur philosophia secundū Christū, apostolicæ & euangelicæ, imò & propheticę literę docent, in quibus, quicquid vtile est septem artium liberalium inuenit, quisquis scientiam veraciter possidet ad famulatum veritatis quę Christus est, grauissimè ac decentissimè distributum. Erit igitur philosophia. i. literalis & liberalis scientia, aliter quidem secundum elementa mundi vel traditionem hominum, & aliter secundum Christum. Iuxta modum illum inanis siue fallax philosophia rectè dicitur, iuxta modum istum puro nomine, scientia, vel philosophia, siue cum adiectione philosophia sana, vel scientia dei nominatur. Colos.2.

De temperato nomine philosophiæ, cur sit positum siue complacitum, & de vanis philosophis, qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & de quod dictum est: Perdam sapientiam sapientium. CAPUT IIII.

Interpretatur autem philosophia, sapientiæ amor. Hoc nimirum nomine prudentiores scientiam artium liberalium rectius nominauerunt, nam aliqui sapientiam illam & semetipsos sapientes nuncupare voluerunt. Visum est diligentioribus, hoc esse nimirum, videlicet quia multi talium artium, scientiam habentium, nihilominus ita vixerunt, vt etiam apud homines, veram & cœlestem sapientiam nescientes, sapientium vocabulo indigni merito iudicarentur. Idcirco noluerunt dicere sapientiam, quia non omnes ad quos peruenit hæc scientia sapientes, id est, stultitia carentes efficit, simul quia vicinū arrogantiæ videbatur, semetipsos nominare sapientes, quod studio liberalium artium magis honorarent, quàm cæterarum artium facultates, quæ liberales non sunt, & tamen (vt supra iam dictum est) sub nomine scientiæ, tanquam sub genere habendæ sunt. Temperato igitur vocabulo, bene talium scientiam philosophiam, id est, sapientię amorem, & semetipsos philosophos, id est, sapientię amatores dicere maluerunt, attamen & hoc facientes, honestius quidem, sed nihilominus sapientes se esse dicebant, quia sapientes se haberi volebant, atq; ita dicentes (ait Apostolus) stulti facti sunt. Quare? Videlicet quia per talis philosophiæ vel scientiæ viam, ad veræ sapientiæ diuersorium, id est, ad glorificandum deum, ad gratias agendas deo peruenire non curabant. Nam inde culpans eos idem dicit. Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorū, qui veritatem dei in iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, & cætera. Non ergo studia condemnat vel scholas grammaticorum, dialecticorum, rhetorum, arithmeticorum, geometricorum, musicorum, astronomorum, sed hæc in eis culpat, quod non quæsierunt ex eis sapientiæ fructum, Roma.1.

fructum,propter quem artes istæ à deo datæ sunt,id est,in notitia habere deum & glorificare si-
cut deum. Sciendum præterea locis plerisq; sapientiam pro scientia scribi,vel dici more vulga-
Acto.7. ri,exempli gratia, cum in actibus Apostolorum Stephanus dicit. Et eruditus est Moyses omni
1.Cor.1. sapientia Aegyptiorum.Et ad Corinthios Apostolus loquitur.Scriptum est enim. Perdam sapi-
entiam sapientium.Et subinde. Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Nam quia in
dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum,placuit deo per stultitiam prędicatio-
nis saluos facere credentes.Et paulò post.Sed quæ stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat
sapientes.Verùm ita loquens,nõ suo ipsius sensu vel iudicio sapientiam vel sapientes dicit,quip-
pe qui ad Romanos ait,dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, sed superciliosam æstimatio-
nem illorum,quasi sibi sapientes videbantur,acerbius percutit.

Quòd omnia de quibus rectè prædicatur,dei dona sint,& idcirco spiritus sanctus.

CAPVT V.

SIc ergo scientia sapientiaque differunt, vt maius & minus,quia plura scientiæ quam sapientiæ
nomine significamus,& nomen scientiæ quam sapientiæ generalius est. Quod autem omnia
quæ sub isto genere,id est,scientia diuidendo distinximus dona dei sint, & idcirco spiritus san-
ctus rectè spiritus scientiæ prędicetur,exemplis comprobare ex abundanti est. Veruntamen sin-
gula singulorum breuiter exempla ponamus.Illiteralem & illiberalem scientiam donum dei esse
Exodi.31. docemur,cum in Exodo legimus. Ecce vocauit dominus ex nomine Beseleel filium Huri,filij
Hur,de tribu Iuda,impleuitq; eum spiritu dei, sapientia & intelligentia & scientiæ omni doctri-
na ad excogitandum & faciendum opus in auro & argẽto & ære,sculpendisq; lapidibus, & ope-
re carpentario.Quicquid fabrè adinueniri potest,dedit in corde eius.Oliab quoq; filium Achi-
samech,de tribu Dan.Ambos erudiuit sapientia,vt faciant opera abietarij polymitarij ac pluma-
rij,de hyacintho ac purpura,coccoq; bis tincto & bysso. Vtrumq; hic positum est, sapientia sci-
licet,& scientia,nec non etiam intelligentia,videlicet quia impletus spiritu dei Beseleel, eorum
operum quæ per artis scientiam foris faciebat, rationes diuinas intus sentiebat.Item literalem &
illiberalem scientiam qualis est medicinæ ars, donum dei docet illa sapientis sententia. Honora
medicum,non est enim medicina,nisi à deo.Literalem & liberalem, quę est philosophia donum
Eccle.38. dei esse vel ex eo constat,quia in Daniele scriptum est.Pueris autẽ his,videlicet Ananię,Misaeli,
Azariæ,dedit deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientias, Danieli autem intelli-
gentiam omnium visionum & somniorum, & steterunt in conspectu regis, & omne verbum sa-
pientiæ & intellectus quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cunctos ario-
los & magos,qui erant in vniuerso regno eius.

Quòd illud Apostoli dictum: Scientia inflat,charitas verò ædificat,malè intelligentibus nomen scientiæ suspectum facit.

CAPVT VI.

MAgna & pulchra hæc sancti spiritus gratia, simplicioribus hodieque suspecta est, maximè
1.Cor.8. pro eo quod Apostolus ad Corinthios loquens,dicit de ea. De his autẽ quæ idolis immo-
lantur scimus,quoniam omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas verò ædificat. Penè
hoc solum audierunt,& hoc solum meminerunt, quod dixit, scientia inflat,non quærentes, aut
quærere scientes,aut quid dixerit,vel cur addiderit,charitas verò ædificat. Tanquàm opposita
sint hæc & simul stare non possint, scientia & charitas, à tanquàm opponendo dixerit, scientia
inflat,charitas verò ædificat, sic negligenda, imò contemnenda illis videtur scientia, & tunc de-
mum veraciter se arbitrantur dicere. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt
Psal.130. oculi mei,neque ambulaui in magnis,cum à scientiæ studijs toto sese animo auerterint. Nam sci-
entia inflat,inquiunt, ait Apostolus Christi. At ille non sic dixit, non sic dictum suum intelligi
voluit,neque scientiæ charitatem opponere,sed apponere voluit. Nam scientia subauditur sine
charitate inflat,charitas verò subauditur cum scientia ædificat.Denique sic rectè componuntur,
simulque in sancta scriptura gradiuntur,charitas & scientia,quomodo sapientia & scientia. Nam
charitas ipsa est vera sapientia. Hæc nimirum sine scientia aliquantulum ædificat, cum scientia
plurimum ædificat,scientia verò sine charitate inflat. Alioqui ipse qui hęc loquitur semetipsum,
quod absit,inflatum esse prædicat.Dicturus enim scientia inflat præmisit,scimus, quoniam om-
nes scientiam habemus.Ad hoc ergo tendit,vt scientiam habentes sapientes Corinthij, charita-
tem quoque habeant,id est,infirmos fratres non scandalizent manducando idolothytum argu-
mentando nihilo esse immolatum,eo quòd nihil sit idolum,nihil enim substantiale ligno aut la-
pidi siue æramento accessit, vt fieret idolum, sed accidenti ab artificis manu effigie est figura-
tum.Hæc profecto scientia inflat, dum charitatem non habens,de eo quòd conscientia fratrum
cum sit infirma,polluitur,non curat.Itaque suspectam facere aut contemptibilem non debet vi-
ri ecclesiastici conscientiam,id quod ab isto dictum est,scientia inflat, sed potius honorabilis vt
verè est primum ex eo iudicetur, quòd eam spiritus sanctus inter septem principalia dona sua
numerat,

numerat, deinde ex eo quòd apud Danielem, sic illam auctoritas diuina commendat. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Daniel.12.

Quòd idcirco scientia in euangelio Christi maximè necessaria fuerit, qui proiectus in terram serpens, misit ex ore suo post mulierem aquam tanquàm flumen, vt eam faceret trahi à flumine, & de impij Arrij dogmate. CAPVT VII.

IGitur, vt supra dicemus, post prælia martyrum celebrata spiritu fortitudinis, oportunè sanctus scientiæ spiritus in opus suum successit. Ille nanque draco serpens antiquus, qui de cœlo præsumptæ diuinitatis proiectus erat in terram pugnantibus illis, vt iam non coleretur in templis, nec ei sacrificaretur cultibus publicis per ora malignorum, qualis fuit Arrius qui blasphemias in dei filium sibilare cœpit, vt populum simplicem nihilominus traheret ad se, non valentem, aut scientem vitare venenum mortis in pulchritudine sermonis. Hoc est quod in Apocalypsi magnificè præmonstratum fuerat, signo illo verè magno, verè mirabili. Et postquàm vidit draco, quòd proiectus est in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum. Et subinde. Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquam tanquàm flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Quod erat istud flumen pessimum, ex ore draconis emissum, postquàm pugnante Michaele & angelis eius, proiectus est in terram, nisi doctrina hæreticorum loquacium, & loquacitate fluentium, qui tunc maximè fluere cœperunt, vbi summi imperatores ad fidem Christi conuersi cum angelis sanctis & ecclesia dei legibus pugnantes & edictis, diabolum propulerant de sedibus pristinis, de templis veteribus, & aris? Os nimirum draconis, prædictus Arrius extitit, de quo flumen illud putidum tali fluxu erupisse legimus in ecclesiasticis historijs. Alij quidem dicunt filium eructationem, alij verò propositionem, alij coingenitum. Quas impietates, nec audire possumus, licet innumeras mortes nobis minentur hæretici. Nos autem quoniam dicimus, & sapimus, & docuimus, & docemus, quia filius non est ingenitus nec ingeniti pars vllo modo, neque ex alio subiecto, sed quoniam voluntate & consilio subsistit ante tempora, & ante secula plenus deus, vnigenitus, conuertibilis, & antequàm generaretur aut crearetur non erat, aut prædestinaretur aut fundaretur, ingenitus enim non erat, persecutionem patimur, quia dixit. Principium habet filius. Deus autem sine principio est. Et quia diximus, ex non astantibus est, sic autem diximus, secundum quod nec pars dei est, nec ex aliquo subiecto, propterea persecutionem patimur. Hæc hæresis aqua erat putida, & nondum magnum flumen, vbi ab illo suo fonte, ab illo draconis ore profluebat. Verùm vti videmus flumen quodlibet, ab ortu suo angusto prius alueo fluere, procedendo autem crescere, multisque accurrentibus aquis siue fluuiolus in immensum extumescere, sic paulatim serpendo vires accepit, & in immensum creuit impijssimæ hæresis, concurrentibus multis multorum linguis magniloquis, vbertate eloquentiæ fluentibus, & argumentantibus contra simplicitatem euangelicæ fidei, donec per mundum penè vniuersum exundaret flumen magnum, flumen naufragiosum, vt non esset dubium, quin de ore draconis antiqui esset emissum. Sed adiuuit, inquit, terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. Quomodo adiuuit terra mulierem, vel quomodo absorbuit flumen? Nimirum currentibus epistolis Christiani imperij congregata est ad mulieris illius auxilium, ad catholicæ ecclesiæ periclitantis adiutorium illa sancta & famosissima Synodus Nicena trecentorum decem & octo episcoporum, & cum eis tanquàm ducibus & principibus ad bella domini, plurimi boni & optimi ex diuersis gentibus conuenerunt, alij quidem ad intelligendum & dicendum nimis idonei, omnique scientia vel eruditione, quamcunque hunc sanctum scientiæ spiritum suggerere vel dare decuit disciplinati, simulque vitæ virtute præclari, per quos & mortuos Christus suscitauit, & viuos curauit, & alia miracula innumera operatus est. Ibi profectò terra mulierem adiuuit, ibi flumen illud absorbuit, nam impium Arrij dogma, cæterasque hæresium pestes cum illo vel ex illo dogmate pullulantes, condemnauit, mirantibus adhuc seculis, quòd eodem episcoporum numero illic pro veritate spiritus sanctus dimicauit, quo & quondam pater Abraham vernaculos domus suæ armatos super victores reges educens, in fide sua triumphauit. Sed quid deinde? Et iratus est, inquit, draco in mulierem, & adiecit facere prælium cum reliquis qui sunt de semine eius, qui custodiunt mandata dei, & habent testimonium Iesu. Non enim quieuit draco diabolus, postquàm sic absorptum fuit flumen illud hæreticum; & postquàm digna perditione interierat Arrius, sed vires acerbissimè reparauit leuitate Constantij, & superbia crudeliter vsus Valentis impijssimi. Illorum potestatibus armatus, & iratus in mulierem adiecit facere prælium cum reliquis de semine eius, nec enim minus per istos sæuijt, quàm per Decium aut per Neronem sæuierat manifestis & publicis persecutionibus.

Apoc.12.

Apoc.12.

Apoc.12.

De siti sanctorum, mulierem illam adiuuantium, & de inuitatione prophetica: Omnes sitientes, venite ad aquas. CAPVT VIII.

HVjusce prælij fatigatione anhelátes, quotquot erant de semine eius cœperunt æstuare & de-
siderio bono viuos scientiæ fontes sitire, statimque animaduerterunt ad se pertinere, & ma-
Esa.55. ximè pro re huiusmodi dictum esse illud à spiritu sancto per os prophetæ. Omnes sitientes, ve-
nite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite emite absque
argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. Venerunt ergo sitientis, sitierunt venientes,
& sederunt iuxta plenissima fluenta scripturarum, sicut columbæ quæ lacte sunt lotæ, id est, sim-
plicem ac beneuolum habentes oculum, qui multum valet ad consequendam veritatem scriptu-
rarum, ad intelligendum illum quo loquuntur illæ dei sensum. Nam econtra hęretici pugnaces,
idcirco cùm verba raperent, male tenebant scripturæ sensum, quia malignum habebant inuidiæ
oculum, suamque & non dei quærebant gloriam, tumidi, contentiosi, loquaces, elati, diaboli-
camque aduersus deum & proximum spirantes superbiam in sublimitate sermonis. Idcirco hæ-
reses & schismata fecerunt, inflatum habentes spiritum, nimium falsi & fallentes, qui verba veri-
tatis dialecticæ, imò sophisticæ vanitatis, vinculis se ligare posse putauerunt. Nam reuera diale-
cticæ ars veritatem non persequitur, nec verbo dei nectit vinculum, sed potius veritatem sequi-
tur, & verbum dei verum, fidis argumentationibus comprobat, si quis legitimè vtatur illa. Pro-
cessum sanctæ scripturæ diligenter aspiciat dialecticæ simul & rhetoricæ studiosus pariter & be-
neuolus, & videbit quòd eam tanquàm dominam, famulæ istæ prosequuntur. Itaque quotquot
erant de semine mulieris huius, & castitatem matris ecclesiæ, quo affectu filios decebat defende-
re, meditabantur, accedétes ad aquas, vndè & vtiliter sanctam intellexerunt scripturam, propter
hoc ipsum, quòd non suam sed dei quærebant gloriam, matremque suam tam vita quam morte
sua defendere cupiebant. Nam hæc est via vel norma siue conditio discendi, quàm in prælibato
prophetæ capitulo demonstrans ipse deus scientiarum dominus dicit. Audite audientes me, &
comedite bonum & delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram & venite
ad me, audite & viuet anima vestra, dicendo: Audite audientes me, nondum expresserat modum
auditionis necessariæ, & ideo subiunxit. Inclinate aurem vestram, & venite ad me, & continuò
quod præmiserat. Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine ani-
Esa.55. ma vestra. Hoc ipsum repetiuit dicens. Audite me, & viuet anima vestra. Denique inclinate au-
rem, hoc est, humilitate mentem. Nam qui humilitate inclinatur, ipse doceri meretur, iuxta il-
lud. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.

Quomodo tunc fatigatus Iesus sederit super puteum, & sitientibus dederit aquam viuam. CAPVT IX.

Iohan.4. VEnerunt itaq; sitientes isti ad aquas iam dudum sedente domino Iesu super puteum, & po-
stulante dari sibi bibere à muliere Samaritana, quia fatigatus erat. Et quis eum fatigauerat?
Primò Iudæus qui illum crucifixerat, deinde hæreticus, qui nunc illum blasphemauerat. Et qui-
dem de fatigatione crucis vel mortis iam in semetipso conualuerat, quia resurrexerat, sed fati-
gatione blasphemiæ adhuc in quibusdam membris suis, in quibusdam fidelibus suis, qui tribu-
labantur, laborabat. Fatigatus ergo super puteum inferioris aquæ, super profundum mundanæ
scientiæ sedens, bibere volebat, grata vicissitudine viuam daturus aquam scientiæ suæ, ad aquam
sitientes inuitabat. Grata quippe vicissitudo hæc erat, vt fideles, qui liberalium facultates habe-
bant artium, bene vtendo illis, contra hæreticos eisdem artibus malè vtentes, veritatem defen-
derent, quod erat potare Iesum fatigatum & sitientem, atque hoc facientibus daret ipse aquam
viuam, magis ac magis aperiendo illis sensum ad veritatem scripturarum intelligendam. Factum-
que est hoc modo amicum, pulchrumque commertium. Ipsi quàm de philosophiæ hauserant
puteis postulanti domino porrexerunt aquam, de qua ipse dicebat. Omnis qui biberit ex aqua
Iohan.4. hac, sitiet iterum, & acceperunt ab eo, vt iam dictum est, aquam viuam, de qua qui biberit (ait
idem) non sitiet vnquam. Attamen talium quoque quis prior dedit illi & retribuetur ei? Nullus
Roma.11. vtique, nam sicut iam superius dictum est, prophetica & omnis licita scientia donum ipsius est,
sed ipse bonis suis muneribus bene vtentibus maiora dare dona solitus est. Amplius autem &
hoc postmodum erit non prætereundum, quia quos ecclesiasticæ fidei defensores habere, quo-
rum lingua contra hæreticos vel ad erudiendá ecclesiam suam vti dignaretur ipse egit, ipse pro-
uidit, vt prius artibus liberalibus instruerentur, & in maris periculum ad pugnandum descensu-
ri in nauibus, prius quasi circa littora leuioribus ludis exercerentur. Sic etenim acceperunt, sic
aquam viuam biberunt, vt fieret in eis fons, & foris diuiderétur fontes eorum, & in plateis aquas
suas diuiderent, id est, vt non solum aliorum scripta legerent & intelligerent, sed & ab alijs vti-
liter legenda ipsi scriberent.

Quòd maximè & tunc ingressæ sunt septem artes liberales in Ecclesiasticum dominæ suæ triclinium, & quòd multum intersit, vtrum verba rebus, an res verbis exornentur. CAPVT X.

INgressæ sunt ergo septem artes liberales tanquam famulæ in sacrum & reuerendum dominæ suæ sapientiæ triclinium; & quasi de triuijs licentiosis ad districtum & seuerum verbi dei magisterium dispositæ, & assidere iussæ sunt. Vagabantur enim prius per circuitum lasciuæ, garrulæ, & verbosæ puellulæ, nihil operantes, sed curiosæ agentes solummodo, vbi negotiosæ magis esse videbantur, circa creaturam discutiendam cursitantes, ipsum autem creatorem negligentes. Missæ sunt ergo in opus, vt non iam quod superfluum erat de creatura mundi fabularentur, sed seriò fideliterque quod expediebat de creatore loquerentur, bonumque ad honorem eius sermonem opere splendido texentes operarentur, id est, vt non iam res verbis, sed verba rebus ornarentur. Hoc etenim sermo de creatura rebusq; vanis, & interdum mendacibus disputantium, à sermone differt de creatore vel vita æterna tractantium, quòd ibi res inopes & macilentę conquisitis vndecunque verborum fucis adornantur, hic verba quantumcunque sonora & lucida maiestate rerum vel sensuum superantur & decorantur. Vndè illi scholæ per prophetam tropologicè dicitur. Sume citharam circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. Hinc autem in Canticis dixit ipse Christus. Fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua. Item. Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Et rectè illa meretrix, ista autem dicitur amica sapientis, quia videlicet illa spectatoribus siue auditoribus passim placere, & semetipsam commendare gestit, ista autem non semetipsam, aut creaturam aliquam pulchram, siue appetendam, sed solum deum pulchrum & omni affectu appetendum demonstrare intendit, & omnino non suam, sed dei gloriam quærit. Quid autem dicimus, artes istas in scholam illam tunc esse intromissas? Potius dici poterat cum prius nescirentur, introisse extunc intus apparuisse illas. Nam qui scienter scrutati sunt scripturas, ita inuenerunt, ita experti sunt, & satis admirati, non solum, quòd illic essent, verumetiam, quòd ita dominæ sapientiæ luce & maiestate subopertæ laterent, vt nō facilè conspici posset, quòd illic essent, penè quomodo lucente sole super terram, luna noua, itemque luna decrepita, stellæ quoq; circa eandem cœli regionem latent, nec vulgo videtur quòd ibi sint. Luna quippe & stellæ sole absente, & per alterum hemisphærium gyrante in altero lucent, in eodem autem hemisphærio cum sole lucere non valent. Nimirum sic pene liberalis scientiæ artes in sancta scriptura cum sapientia dei quamuis simul assint, nitere vulgo non possunt, cùm in alijs rationibus, per se plurimum lucidæ parere & splendere consueuerint. Maximè autem idcirco non parent cùm ibi sint, quia videlicet sic illis sancta scriptura vtitur, vt tamen non dicat qualiter eisdem vtendum sit. Per singulas artes ire, & pauculis quod dictum est exemplis comprobare non pigeat.

Esaiæ 23.

Cantic. 2.

De prima illarum grammatica & partibus eius, quòd ita illis vtatur sancta scriptura, vt ne fabulam quidem prætereat, & quòd prius habuerit ea, quæ se Græci auctores inuenisse glorientur. CAPVT XI.

PRima liberalium artium grammatica, id est, loquendi peritia sic adest, primumque affuit in sancta scriptura siue sapientia dei, vt primordia eiusdem artis, id est, literas communes quas librarij sequerentur, quarum disciplina velut quædam grammaticæ artis infantia est, Hebræos cum lege domini per Moysen accepisse non dubium sit. Diuisiones quoque grammaticæ artis, quæ à quibusdam triginta dinumerantur, id est, partes orationis octo, vocem articulatam, syllabam, pedes, accentus, posituram, notam, orthographiam, analogiam, etymologiam, glosam, differentiam, barbarismum, solœcismum, vitia, metaplasmum, schemata, tropos, prosam, metra, fabulas, historiam, describere ac distinguere pręsentis negotij non est, veruntamen hęc in illa contineri vel obseruari vsq; adeò verum est, vt fabulam quoq; non prætereat. Fabulas autem grammatici à fando nominauerunt, quia non sunt res factæ, sed tantum loquendo fictæ, quę ideo sunt inductæ, vt ficto mutorum animalium, vel etiam eorum quæ animam non habent, inter se colloquio, imago quædam vitæ hominum nosceretur. Hac ita ille filius Hierobaal in libro Iudicum vtitur. Audite me viri Sychem, ita vt audiat vos deus. Ierunt ligna vt vngerent super se regem. Dixeruntque oliuæ. Impera nobis. Quæ respondit. Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur, & homines, & venire, vt inter ligna promouear. Dixeruntque ligna, ad arborem ficum. Veni & super nos regnū accipe, &c. Et in Paralipomenon, cùm misisset Amasias rex Iuda ad regem Israel, dicens, veni videamus nos mutuo, ille remisit nunncios, dicēs. Carduus qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens. Da filiam tuam filio meo vxorem. Et ecce bestiæ quæ erant in sylua transierunt, & conculcauerunt carduum. Schemata quoque quod nomen græcum, nos habitum, vel formam, vel figuram rectè nominamus, quia per hæc quodammodo vestitur & ornatur oratio, cognoscere licet in sancta scriptura passim reperiri, vt est illud in Psalmo. Fun-

Iudic. 2.

2. Para. 25.

mo. Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion. Hoc schema prolepsis,
id est, præoccupatio siue præsumptio dicitur, quando ea quæ sequi debent anteponuntur. Ante
enim posuit eius, dicendo: Fundamenta eius, & postea, cuius, id est, domini subiungendo, diligit
dominus. Sic & cætera schemata siue schematis species, in sancta scriptura sparsim inueniuntur.
Et quidem gloriantur Græci talium se figurarum siue troporum fuisse repertores, sed cùm san-
cta scriptura cæteris scripturis omnibus non solum auctoritate, quia diuina est, vel vtilitate, quia
ad vitam ducit æternam, sed & antiquitate præmineat, non solum vana, sed & falsa hæc eorũ glo-
riatio est. Nihilominus & metra, quæ ab eo dicuntur quòd certis pedum mensuris atque spatijs
terminentur, eadem sancta scriptura non ignorauit. Psalterium enim lyrici composuêre pedes &
sancti Iob pene totum volumen hexametris constat versibus, dactylo, spondęoq; currentibus.

De rhetorica vel partibus rhetoricæ, quòd istis omnibus bene vtatur sacra scriptura pro re & tempore. CAPVT XII.

RHetorica, id est, benedicendi scientiam quisquis vnquam apertis alicubi vidit oculis, vt fa-
ciem eius veraciter internoscere posſit, ipse ad eandem de qua loquimur scripturam acce-
dentes, nisi fortè dormitet, aut maleuolentiæ nubilo cæcutiat, dicere non fallitur, quia maximè
illic est. Primæ partis eius. i. inuentionis hic exempla breuiter colligamus. Sunt enim rhetoricæ
partes quinq;, scilicet inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Inuentionem ergo
hic suspicientes primùm dicamus istorum, de quibus nunc loquimur rhetorum verorum qui
sanctam conscribendo scripturam causas dei cum hominibus perorant, præcellentem verissi-
mamq; esse inuentionem, quia videlicet quod inuenerunt vt eloquerentur, aut pronunciarent,
non vt rhetores, forensis aut ciuilis exercitij de corde vel ingenio proprio, sed de spiritu sancto
2.Petr.1. inuenerunt, quemadmodum & Petrus Apostolus ait. Hoc primùm intelligentes, quòd omnis
prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est ali-
quando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Porrò hanc scilicet
inuentionem rhetores in sex partibus consumi siue versari dicunt, quæ sunt, exordium, narratio,
diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. Exordium, inquiunt, est principium orationis per
quod animus auditoris vel iudicis constituitur, vel apparatur ad audiendum. Narratio est rerum
gestarum aut proinde vt gestarum expositio. Diuisio est, per quam aperimus quid conueniat,
quid in controuersia est, & per quam exponimus quibus de rebus acturi sumus. Confirmatio est
nostrorum argumentorum expositio cum asseueratione. Confutatio est contrariorum locorum
disputatio. Conclusio est artificiosus terminus orationis. Harum partium primam scilicet exor-
dium in duo diuidunt, in principium & insinuationem. Principium esse aiunt, cùm statim apertis
rationibus auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiendum. i. attentum, docilem, &
beneuolum. Insinuationem verò, cùm pro qualitate causę alienatum à nobis sentientes auditoris
animũ, occultè per dissimulationem omnia illa conficimus, vt ad eandem commoditatem in di-
cendi opere venire possimus. Rursus aiunt, quia si honestum genus causæ erit, licebit vti vel non
vti principio. Quàm aũt sanctus sanctæ scripturæ auctor spiritus suscipit, vel à se audiri causam
Gene.1. cupit inhonestam? Rectè igitur ab oratoribus istis reprehendi non debeat, licuerit ei vti vel non
vti principijs. Nam neq; Moyses principio vsus est, sed statim à narratione incœpit, dicẽs. In prin
cipio creauit deus cœlum & terram, neq; Iosue, neq; Iudicũ, aut Regum libri principijs vsi sunt,
sed idem à narratione incœperunt. Non aũt casu, aut inscitia, nam vbi visum est expedire, nemo
melius Moyse nouit aut valuit principio vti, non solum quo posſit homines aliquos, sed & ipsos
cœlos attentos, ipsamq; terram facere attentam, auidamq; ad audiendum, cùm dicit. Audite cœli
Deut.32. quæ loquar, audiat terra verba oris mei. Sed & patriarcha Iacob itidem facere oportunè nouit,
vbi dicit. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. Congregamini, vt
Gene.49. annunciem quæ ventura sunt vobis diebus nouiſsimis. Planè hoc principium est, attentos, doci-
les, beneuolos ad audiendũ filios facere gestientis. Alias autem & in lege, & in prophetis per sin-
gula penè capitula, idem & ad hoc ipsum valens est principiũ, quòd dicitur. Locutus est dominus
Exod.33. ad Moysen dicens. Hæc dicit dominus exercituũ. Porrò insinuatione, quę altera exordij species
est, qua tunc vtendũ esse dicunt, quando auditoris animus alienatus, siue offensus est, siue audien
do defessus est. Mulier Thecuites apud regem Dauid, cuius animũ à filio suo Absalon dira causę
qualitas alienauerat, vtitur hoc modo. Heu mulier vidua ego sum. Mortuus est vir meus, & ancil-
2.Reg.14. læ tuæ erãt duo filij. Qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusq; erat, qui eos prohibere posset.
Et percuſsit alter alterũ, & interfecit eum. Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersus ancil-
lam tuam, dicit. Trade eum qui percuſsit fratrem suum, vt occidamus illum pro anima fratris sui
quem interfecit & deleamus hæreditatẽ eius, &c. Sed quid hinc vel inde exẽpla quæramus, cùm
ipsa ore proprio incarnata sapiẽtia hac vti dignata sit? Ait enim. Simon, habeo tibi aliquid dicere.
Lucæ 7. At ille ait. Magister, dic. Duo debitores erãt cuidã fœneratori. Vnus debebat denarios quingen-
tos, & alius quinquaginta. Non habentib. illis vnde redderẽt, donauit vtrisq;. Quis ergo eũ plus
diligit,

diligit,&c.Et multa secundum eundem modum atque pro velle dicentis præmisso vel non præmisso principio. Narratio omnis in sancta scriptura,quàm est breuis, & quàm dilucida? Arbitramur,& certè non fallimur,quia scriptorum omnium secularium , quantumuis accurata narratio comparatione eius fluxa, laciniosa, atque miserè obscura est. Sic breuis, sic est lucida, vt miro & penè ineffabili modo,auditorem semper oblectet, semper nouum teneat. Quodque non minus mirandum,sic facilis est,vt quiuis imitari se posse confidat.Sic grauis,vt nullus modum eius assequi præualeat,vt proinde illud Flacci rectissimè dicas. Vt sibi quiuis.Speret idem,sudet multum frustraq; laboret. Ausus idem. Et alibi. Ante caput scaberet viuos & roderet vngues.Sæpe stilum versans, iterum quæ digna legi sunt , Scripturus . Diuisione quomodo vtatur sanctus scripturæ conditor spiritus, cùm multa dare exempla magnifica valeamus, vnum tantum, & hoc ipsum de prelibato euangelij loco ponimus.Dixerat intra se ille Simon.Hic si esset propheta,sciret vtique quæ & qualis esset mulier,quæ tangit eum,quia peccatrix est. Hoc nimirum inter Simonem dominumque conueniebat, quia peccatrix erat. Nam dominus libens tangebatur , Simon tactum illum reprehendebat tacitus . Diuisione ergo vsus est, quia omisso quod peccatrix erat, suscepit ad defendendum quòd tangebat.Vides,inquit,hanc mulierem?Intraui in domum tuam,aquam pedibus meis non dedisti. Hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit,& cæt. Fit autem defensio per confirmationem & confutationem . Per confirmationem videlicet suæ , per confutationem partis aduersariæ. Harum exempla, ne longius abeamus, eodem ex loco sumamus . Propositionibus quippe ter binis altrinsecus per oppositionem continuò commissis , hinc pœnitentis veram iustitiam,quæ ex fide & dilectione est,confirmat, inde falsam reprehendens iustitiam confutat. Aquam,inquit,pedibus meis non dedisti, hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit . Osculum mihi non dedisti , hæc autem , ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos . Oleo caput meum non vnxisti , hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Quarta demum oppositio , quanta mansuetudine, vel temperantia reprehendentis inuidiam augere declinat?Ait enim.Propter quod dico tibi.Remittuntur ei peccata multa,quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit, denique idem est, ac si diceret. Tu autem qui vt tibi videris, minus habes quod dimittatur, minus diligis. Et est sensus. Huic multum diligenti,multa remissione peccata remittuntur,tibi autem minus diligenti peccata tua minus remittuntur . Conclusione tandem, quæ est artificiosus orationis terminus , non tam artificiosè,quàm sapienter & iustè vtitur, cùm dicit. Fides tua te saluam fecit,vade in pace. In confirmatione & confutatione pro magno habent illi , argumentationibus vti , & difficillimum æstimant expolire & expeditè pronunciare,quod inuenerunt.Hęc,inquiunt,res facit,vt neque diutius quàm satis est in eisdem locis commoremur , nec eodem identidem reuoluamur,neque inchoatam argumentationem relinquamus , neq; incommodè ad aliam deinceps transeamus. Absolutissimam atque perfectissimam argumentationem esse dicunt,quæ in quinque partes distributa est,propositionem,rationem,rationis confirmationem,exornationem,complexionẽ. Istud quoque in scriptura sua,neque ignorauit,neque aspernatus est spiritus dei,quod si diligenter attendis , non paucis educet exemplis . Siquidem manifestiora quàm plura sunt, sed nos vbi fortè minus paret hæc facultas , inde nunc breuiter aliqua dare exempla cupimus . Propositio est ille Psalmi octaui versiculus . Domine deus noster , quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. In illo propheta summatim ostendit, quid sit quod probare intendit. Ratio est,quàm sub duobus versiculis, hoc modo annectit. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos , vt destruas inimicum & vltorem.Istis etenim verum esse demonstrat,id quod intendit, scilicet ex eo admirabile esse nomen domini, quia Christus magnificè eleuatus est, & in cœlum ascendit. Et deinde ex ore apostolorum qui erant quasi infantes, id est, homines idiotæ & sine literis,perfecit laudem euangelicæ fidei,siue prædicationis.Rationis confirmatio est id quod subiungit.Quoniam videbo cœlos tuos,opera digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti . Hic enim versiculus breuiter confirmationem quam exposuit , scilicet non adeò mirum siue incredibile esse, quod ex ore infantium, dominus laudem perfecerit , quoniam qui infantes , siue lactentes fuerant , accepto spiritu sancto,facti sunt cœli,in quorum fide,luna & stellę,id est,ecclesia,& quiq; electi potuere fundari.Exornatio est, quæ sequentibus continetur versiculis . Quid est homo quòd memor es eius,aut filius hominis quoniam visitas eum?Minuisti eum paulo minus ab angelis,gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris . Istis etenim versiculis insigniter honestauit , & collocupletauit rem copioso ornatu pietatis,admirando magnitudinem dignationis,quomodo hominem tam longè inuidia diaboli ab æternitate deiectum tantopere requisierit . Complexio est versus prior repetitus.Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Isto etenim

Flaccus. Luc. 7. Psalm. 8.

conclu-

concludendo,breuiter recolligit partes argumentationis.Et hęc quidem perfecta quinque par-
tium argumẽtatio confirmantis est.Confirmat enim,admirabile esse in vniuersa terra nomẽ do-
Psalm.9. mini.Sequenti verò Psalmo ab eo versu quo dicit.Exurge domine non confortetur homo, vsq;
ad eum,quo ait.Exurge domine deus exaltetur manus tua,item,si ritè perpẽdas,perfecta quinq;
partium confutantis argumentatio est. Confutat enim inimicũ hominem peccati, filium perdi-
tionis, vt ait Apostolus. Qui extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur. Cæte-
rùm est,vbi vel vndè breuiores,id est,vna à duabus ablatis partibus fiant argumentationes,scili-
cet vbi breuior est dicenda res,quæ facilè memoriæ cõmendatur.Tunc enim exornatio præter-
mittenda est,si parum locuples ad amplificandum,& exornandum res esse videtur.Sin autem res
& tenuis & humilis est,tunc & exornatio & complexio prætermittenda sunt.Istæ verò tanta co-
pia in scripturis nostris inueniuntur , vt vlla dare exempla superfluum putemus, præsertim cùm
iuxta propositum satis dictũ sit,& nos ad alia properemus.Porrò tria genera causarũ,scilicet de-
monstratiuum,deliberatiuum,iudiciale,isti quoque oratores siue inuentores nostri receperunt.
Neq; enim parumper agunt de alicuius,imò quàm plurium certarũ personarum laude vel vitu-
peratione,quæ partes demõstratiui generis sunt,verbi gratia, quando laudatur deus,vel vitupe-
ratur diabolus. Item, non parum aut raro resonant suasionem & dissuasionem, quæ partes deli-
beratiui generis sunt,videlicet suadendo bonũ,dissuadendo malum.Item,persepe accusationem
tractant, atq; defensionem,quæ partes iudicialis generis sunt,accusando videlicet iniustum,de-
Roma.5. fendendo iustũ,vt exempli gratia,in Apostolo cùm accusatur iniustitia vnius hominis,per quàm
peccatores constituti sunt multi,& defenditur iustitia vnius hominis,per quam iusti constituun-
tur multi.Eas quoq; quas dicunt constitutiones, coniecturalem legitimam, iuridicialem, nullus
vnquàm seculariũ sic iustè,sic sapienter egit,aut agere potuit, quomodo in sanctis de quibus lo-
Exod.22. quimur scripturis,agitur.Nam coniecturalis est,cùm de facto cõtrouersia est,hoc modo. Com-
mendauit aliquis proximo suo asinum,bouem,ouem,& omne iumentum ad custodiam,& fortè
mortuũ est,aut debilitatum,aut captũ ab hostibus,sed nullus hoc vidit.Quid ergo fiet?Iusiuran-
dum,inquit,erit in medio, quòd non extenderit manũ ad rem proximi sui, suscipietq; dominus
iuramentum,& ille reddere non cogetur. Et multa similia. Legitima verò est,cùm à scripto,aut
è scriptis aliquid controuersiæ nascitur,hoc modo.Putabant Iudęi sese fideliter adimplere diui-
Hiere.7. nam scripturam sanctæ legis,offerendo incẽsum,& manducando carnes sacrificij.Sed quid?Ho-
locaustomata vestra addite victimis vestris,& comedite carnes,quia non sum locutus cum patri-
bus vestris,& nõ præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum
& victimarum.Sed hoc verbũ præcepi eis,dicens.Audite vocem meam,& ero vobis deus,& vos
eritis mihi populus,&c.Verùm multo maximè Apostolus ad Hebræos scribens,in hac constitu-
tione consistit,voluntatem scriptoris, imò dei cum scripto siue litera,cui solus Iudæus innititur,
conferens,aut literæ præferẽs,satisq; intelligibiliter atq; probabiliter voluntatem prædicti scri-
ptoris exponens.Iuridicialis est,cùm factum conuenit.i.factum esse non negatur, sed iure,an in-
iuria sit,queritur.Huius autem partes duę sunt, quarum vna absoluta,altera assumptiua nomina-
tur. Absoluta in iudicijs domini omnino damnatur. Dicitur enim absoluta, cùm id ipsum quod
factum est,rectè factum esse dicitur, ita vt aliud nihil foris assumatur. Porrò domino nihil quòd
rectè factum sit,quasi non rectè factum quæritur.Damnabilis ergo est apud ipsum hęc pars,ve-
1.Reg.15. niamq; non meretur,& ea est huiusmodi.Quæ est,inquit,Samuel,hæc vox gregum,quæ resonat
in auribus meis,& armentorũ quam ego audio?Ac deinceps. Quare ergo nõ audisti vocem do-
mini, sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis domini?Et ait Saul. Imò audiui vocem
domini , & ambulaui in via per quam misit me dominus , & adduxi Agag regem Amalech, &
Amalech interfeci,&c. Altera pars est assumptiua, quæ apud deum in iudicijs eius, partim susci-
pitur,partim damnatur.Sunt enim partes quatuor,concessio,remotio criminis,translatio crimi-
nis,comparatio. Concessio criminis apud illum non solum suscipitur, verùm penè sola hæc, vel
maximè hæc suscipitur . Concessio nanque est , cùm reus postulat sibi ignosci. Denique omnes
apud illum sumus rei,& hæc omnis pacis nostræ via est,& maximè iustus est,qui maximè conce-
dit, & maximè sibi postulat ignosci, iuxta illud. Iustus in principio accusator est sui. Sunt autem
huius concessionis partes duæ,altera deprecatio,altera purgatio.Deprecatio est, cùm se,& con-
sulto fecisse & peccasse reus confitetur , & tamen postulat , vt sui misereatur , vt exempli gratia
Psal.50. Dauid.Tibi soli,inquit,peccaui, & malum coram te feci. Purgatio est, cùm consulto negat reus
se fecisse, id est, aut per imprudentiam , aut per fortunam , quam nos rectius euentum dicimus,
aut per necessitatem . Per imprudentiam hoc modo. Venit deus ad Abimelech , per somnium
Genes.20. nocte,& ait illi.En morieris propter mulierem quam tulisti,habet enim virum.Abimelech verò
non tetigerat eam.Et ait.Domine,num gentem iustam & ignorantem interficies? & cætera. Per
casum verò siue per euentum,quòd illi per fortunam dicunt,hoc modo . Iratusq; Moyses con-
Leuit.10. tra filios Aaron qui remanserant , ait . Cur non comedisti hostiam pro peccato in loco sancto,

quæ

quæ ſancta ſanctorum eſt?Reſpondit Aaron.Oblata eſt hodie victima pro peccato, & holocau-
ſtum coram domino.Mihi autem accidit,quod vides.Quomodo potui comedere eam, aut pla-
cere domino in ceremonijs mente lugubri?Per neceſsitatem hoc modo. Cur Iepthe veſtimenta Iudic.11.
tua ſcidiſti?Heu filia mi,inquit,decepiſti me,& ipſa decepta es,Aperui enim os meum ad domi-
num,& aliud facere non potero.Nam per neceſsitatem voti, quia os ſuum aperuit, dicens.Qui-
cunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ , mihiq́; occurrerit reuertenti cum pace à
filijs Ammon,eum holocauſtum offeram domino , per neceſsitatem, inquam , voti purgatur,&
excuſatur,qui filiam occidit offerendo,& in Catalogo ſanctorum qui per fidem vicerunt regna,
meretur computari?Item Dauid ſanctificatum panem dante Achimelech ſacerdote, ſuſcepit,&
comedit,& quia propter neceſsitatem hoc fecit,purgatur & excuſatur,cùm dominus dicit. Non Matth.12.
legiſtis,quid fecerit Dauid quãdo eſurijt,& qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei Matth.2.
& panes propoſitionis comedit,quos non licebat ei edere,neque his, qui cum eo erant,niſi ſolis
ſacerdotibus?Et ſubinde.Si autem ſciretis quid eſt,miſericordiam volo,& non ſacrificium,nun-
quam condemnaſſetis innocentes.Itaque conceſsio parteſq́; conceſsionis, deprecatio & purga-
tio ſuſcipiuntur in iudicijs dei. Comparatio quoque criminis hoc modo.Tu Paule qui dixiſti,
Si circuncidamini Chriſtus vobis nihil prodeſt,Cur Timotheum circuncidiſti,itemq́; aſſumptis Galat.2.
viris purificatus cum illis,intraſti in templum annũcians expletionem dierum purificationis,do- Actu.16.
nec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio? Propter vitandum, inquit, periculum maioris cri-
minis,videlicet,quia audierant de me,quòd diſceſsionem docerem à Moyſe, quod falſum erat,
quia cũ Moyſe ſum in ſpiritu & veritate, ſed hoc demonſtrari non poterat ratione,demonſtraui
non ſine aliqua criminis ſimilitudine . Tranſlatio vel remotio criminis , quæ duæ ſunt,ex qua-
tuor partibus aſſumptiuæ,quę pars erat altera iuridicialis conſtitutionis,ſapientibus vbiq; vitan-
da eſt in iudicio dei,quia videlicet ex ipſis eſt origo,vel incrementum peccati . Dixit enim deus
ad Adam.Quis indicauit tibi, quòd nudus eſſes , niſi quod ex ligno de quo præceperam tibi ne Geneſ.2.
comederes,comediſti?Et illę. Mulier, inquit, quam dediſti ſociam mihi, dedit mihi de ligno,&
comedi.Hæc ille dicens,crimen à ſe transferre voluit.Tranſlatio nanque criminis eſt,cum feciſ-
ſe nos non negamus,ſed aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus. Item: Dixit dominus deus ad
mulierem.Quare hoc feciſti?Quæ reſpondit,Serpens decepit me,& comedi.Hęc dicens crimen
non à ſe amouere,ſed culpam ipſam,id eſt, criminis cauſam voluit. Remotio nanq; criminis di-
citur,cum à nobis non crimẽ,ſed cauſam ipſam amouemus , & vel in hominem transferimus,vel
in rem quempiam conferimus.Sed qualem in perſonam, mulier crimen tranſtulit, ſi tamen per-
ſona meretur dici?In ſerpentem ſiue ſpiritualem , id eſt, diabolum, ſiue terreſtrem, id eſt, colu-
brum.Qualem in rem?In ſerpentis deceptionem.Verùm hæc tranſlatio non purgat , ſed conta-
minat,non abſoluit,ſed inuoluit.Qualis enim fuit decipientis pollicitatio ſerpẽtis?Nequaquam,
inquit,morte moriemini, ſcit enim deus quòd in quocunque die comederitis ex eo , aperientur
oculi veſtri,& eritis ſicut dij.Dicat mulier,ſerpentem non ſolum ſuaſiſſe , ſed & talem quoq; ra-
tionem oſtendiſſe,cur deberet comedere.Nónne crimen auget, criminis tali remotione? Rectè
igitur dixerimus,tranſlationem ſiue remotionem criminis, nequaquam de ſancta ſcriptura quę-
ri,vel inter nos & deum conſtitui , ſed & comparationem vix , conceſsionem autem ſemper,&
maximè deprecationem,quæ vna & melior eſt ex duabus partibus conceſsionis.

De dialectica,quòd ipſa quoque in ſcriptura ſancta ſit,& maximè in principio Geneſeos,
vbi genera & ſpecies ipſis nominibus proferuntur, differentiaq; & acciden-
tia & ſyllogiſtica vis non negligitur. CAPVT XIII.

PОrro dialecticam,nunquid oſtentari,aut liberius efferri decebat coram ſanctarum ſcriptura-
rum opifice dei ſapientia? Attamen & ipſa illic eſt , & coram illa domina ſua mandati operis
partes exequens,vigilantior aſsidet,& veritatem inueſtigat. Nunquid ſuper hoc , quiſquam dia-
lecticæ artis alumnus ſanctæ ſcripturæ parietes , vel primam ianuam ingreſſus dubitat ? Primùm
hoc aſſerere licet,quia genus,& differentia,ſpecies,& proprium, atq; accidens,quæ ſapientes ſe-
culi pro magnis atq; arduis habẽt,quaſi prima huius ſcripturæ incipientis elemẽta ſunt. Sic enim
ſcriptum eſt.Germinet terra herbam virentẽ,& facientem ſemen,& lignũ pomiferũ faciens fru-
ctum iuxta genus ſuũ.Item:Protulit terra herbã virentem,& afferentem ſemẽ iuxta genus ſuum,
lignumq́; faciens fructũ,& habens vnumquodq́; ſemen ſecundũ ſpeciẽ ſuam.Et infra,Creauitq́; Geneſ.1.
deus cete grandia,& omnem animam viuentem,atq; motabilẽ, quam produxerant aquę in ſpe-
cies ſuas,& omne volatile ſecundũ genus ſuũ.Et ſubinde. Producat terra animã viuentem in ge-
nere ſuo iumenta & reptilia,& beſtias terræ, ſecundũ ſpecies ſuas.Et fecit deus beſtias terrę,iux-
ta ſpecies ſuas, & iumenta , & omne reptile in genere ſuo . Genera iſta & ſpecies iſtę ſine dubio
ſunt,de quibus apud philoſophos ſermo eſt,qui & genus deſcribẽtes aſsignauerũt,genus eſſe di-
cẽtes quod de pluribus differẽtibus ſpecie in eo ꝙ quid ſit prędicatur. Speciẽ quoq; aſsignantes

dixerunt,quia species est,quę ponitur sub afsignato genere , & de qua genus in eo quod quid sit prædicatur . Siue ita,Species est quod de pluribus differẽtibus numero in eo quod quid sit prę-dicatur.Sed hęc quidem inquiunt,afsignatio specialisimæ,&c. Dicamus ergo quod in ipsa san-ctæ scripturæ litera,& simplices quod mulceat,& sapientes,aut philosophos,quod exerceat.Ar-bitramur enim non minus ad hanc scripturam , quàm ad eam quæ est apud Aristotelem prædi-camentorum doctrinam,esse necessarium,quid sit genus,& quid differẽtia, quid species,& quid proprium,& quid accidens. Cùm enim dicit lignum pomiferũ faciens fructũ iuxta genus suum, & habens vnumquodq; semen secundum speciem suam , lignum vtique genus esse constituit,& cùm dicit pomiferum siue faciens fructum,differentiam ponit, quæ addita generi,scilicet ligno, speciem ligni,id est,arborem constituit.Lignum nanq; tanquàm genus per differentias opposi-tas diuidit,dicendo pomiferum siue faciens fructum,& addendo,& habẽs vnumquodq; semen, siue cuius semen in ipso sit.Aliud namq, est facere fructum,aliud habere semen tantum.Eadem
Psal.148. diuisione Psalmista in laudibus dei,dixit.Ligna fructifera & omnes cedri,nisi quod speciem pro differentia posuit,id est,cedrum pro nõ fructifero ligno , lignum itaq; duntaxat fructiferum ar-borem,nam lignum non fructiferum arbor dici non consueuit . Vndè nostris temporibus qui-dam clarę memorię,excellentisq; ingenij satis eleganter lusisse fertur, iacẽs in lectulo. Ait enim, Ligneus est lectus, nulla tamen arbore sectus.Soluere qui poterit, soluat, & eius erit. Verũ enim dixit,quia videlicet lectulus de ligno quidem erat,sed de fructifero ligno nõ erat, & idcirco ve-raciter de nulla arbore sectus erat,quia nimirum sicut iam dictum est, nõ quodlibet lignum,sed lignum fructiferum arbor est.Lignũ itaq; genus est,etenim de pluribus differentibus specie præ-dicatur,scilicet de ligno fructifero siue faciente fructum , & de ligno infructifero siue non affe-rente fructum,sed semen tantum.Et hoc animatum quidem corpus, sed nondũ sensibile est,vel
Genes.1. esse dicitur . Porro animati pariter,& sensibilis corporis,id est,animalis,siue animæ viuẽtis,sub-inde distinguuntur differentiæ ac species,dum dicitur, Producant aquæ reptilia animę viuentis, & volatile super terram,&c.Cum enim primùm dicitur, producant aquæ reptilia animæ viuen-tis,& postmodum subditur,producat terra animam viuentẽ,multo melius,multo rectius secun-dum hanc scripturam dignisimam, genera ac species siue differẽtię subordinantur, quàm ordi-nauerit Porphyrius,qui cum subdiuidendo vsque ad constitutionem animalis deuenisset,conti-nuò animal per differentias rationalis atq; irrationalis,itemq; mortalis & inmortalis subdiuisit, hęc autem sacratisima series lectionis sic diuidit,vt animalis aliud sit quod aqua aliud quod ter-ra producit.Et primùm quidem eius quod aqua producit , tres differentias subdiuidit, siue tres species constituit,subdiuidendo,vel dicendo,volatile super terrã, sub firmamento cœli,&; crea-uitq; deus cete grandia,& omnem animam viuentem atq; motabilem quam produxerant aquę. Volatile namq; in hoc à cęteris quæ produxerant aquæ, differt,quòd super terram exiuit,& nũc volat sub firmamento cœli,cete autem grandia,cum in aquis remanserint,in hoc differunt,quòd per fœtum veniunt , nam plurima veniunt per ouum . De hac tertia differentia venientium per ouum , cum dicit , in species suas , subaudiendum est subalternas,quę nimirum dinumerari non possunt.Deinde verò eius animę viuentis,quam terra producit,dum sic loquitur, producat ter-ra animam viuentem in genere suo,iumenta,& reptilia, & bestias terræ secundum species suas,& deinde faciamus,inquit deus, hominem ad imaginem & similitudinem nostram , illa est diuisio animalis,qua illud Porphyrius diuidit,terreni quippe animalis,aliud est rationale, aliud irratio-nale iuxta veritatem siue efficientiam potentisimam huius dictionis dei . Rationalitas quippe hominis in eo est , quod ait . Faciamus hominem ad imaginem , siue creauit deus hominem ad imaginem suam.Cæterùm subdiuisionem rationalis,qua illud in mortale, & in immortale diui-dit,scriptura ista non tradidit.Neq; enim aut angelos,qui sunt immortales,animalia dicere con-sueuit,aut solem & lunam,stellasque animalia immortalia , aut vllo modo esse animalia, vel ani-mas habere credidit,aut concesit . Libet nunc secundum seriem sacræ huius lectionis à gene-re generalisimo,id est,à substantia vsque ad speciem specialisimam , id est, hominem progredi ordine,quo ipsa nos ducit. Substantia, inquiunt, est quiddam, & ipsa genus,sub hac corpus est. Nos autem secundum verba scripturę huius dicimus, quia sub hac est hinc terra,& inde cœlum.
Genes.1. Nam in principio creauit deus cœlum & terram . Terra autem est omnis corporea substantia,id est,corpus videlicet omne,quod corporeis oculis conspicitur.Nam cœlum patria est spirituum, quo licet corpora nostra transferenda speremus , pręcesit enim cum carne sua Christus, tamen corpus non est,quia corporeis mortaliũ oculis non videtur. Ergo sub substantia,corpus,sub cor-pore,palpabile corpus,sub palpabili,solidum siue immobile corpus, sub solido, animatum cor-pus,sub animato corpore,animal,sub animali,terrenum siue terrestre animal,sub terrestri,ratio-nale animal. Solidum atque immobile corpus , sub corpore palpabili constituitur , nam & aqua corpus quidem palpabile,sed non solidum aut immobile est.Et hoc,scilicet solidum corpus ari-da est, quæ iam propriè dicitur terra,dicente deo . Congregentur aquæ , quæ sub cœlo sunt in

locum

locum vnum,& appareat arida.Et continuò,Factumque eſt ita. Et vocauit deus aridam terram. Quo vſq; ſcriptura hæc nos duxit,ſcilicet vſq; ad rationale animal,id eſt, hominem proceſsimus diuiſionem rationalis relinquentes,quæ,quia ab hac ſcriptura,ſicut ſupra dictũ eſt,non traditur, à lectoribus eius iure relinquitur.Itaq; homo terreſtris animalis ſpecies eſt , & eius differẽtia inſigniter exprimitur,cum dicitur.Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam,ad imaginem dei creauit illum. Porro cum dicitur , Formatis igitur dominus deus de humo cunctis animantibus Geneſ.2. terrę,& vniuerſis volatilibus cœli,adduxit ea ad Adam.Et ſubinde,Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius,non ſolum differentia,ſed & proprium hominis vt edatur competenter exigitur,quia videlicet debuit ſcire ſcriptor , cum hæc diceret , quid proprium ſit hominis,in quo maximè diſcernitur,& non inuenitur ſimilis eius. Dicimus ergo hic oportunè , cauſa exigente, quia ſolus homo diſciplinæ perceptibilis eſt, & ſolus bipes,ita vt capite ſublimi , rectaq; ſtatura, cœlum ſpectet,& quòd riſibilis eſt , & quia quod ſecundum huius ſcripturæ auctoritatem rectè dicimus,ſolus inter cuncta animalia,non ſolum mentem rationalem, ſed & linguam ad loquendum habet . Vltimum eorum quæ poſuerunt,accidens eſt.Accidens autem homini maximum, & de quo ſanctæ ſcripturæ auctori ſancto ſpiritui,maxima & non indigna cura , peccatum eſt,& mors pœna peccati.De hoc enim omnis ſcriptura diuinitus inſpirata ſummopere cõcertat,quòd verè accidens ſit,conteſtans quod deus hominem rectum fecerit, quòd deus mortem non fecerit.Et hoc ex eo, quem nunc tetigimus ſcripturæ loco defendit veritas , cum dicit , Erat autem Geneſ.2. vterq; nudus,Adã ſcilicet & vxor eius,& non erubeſcebãt.Et ſubinde. Vidit igitur mulier quòd Geneſ.3. bonum eſſet lignum ad veſcendum,& pulchrum oculis, aſpectuq; delectabile , & tulit de fructu illius,& comedit,deditq; viro ſuo.Qui comedit,& aperti ſunt oculi amborum . Cumq; cognouiſſent ſe eſſe nudos,conſuerunt folia ficus,& fecerunt ſibi perizomata . Et infra, Multiplicabo, inquit,ærumnas tuas,& conceptus tuos . Ad virum autem, In ſudore, inquit, vultus tui veſceris pane tuo,donec reuertaris in terrã,de qua ſumptus es , quia puluis es , & in puluerem reuertêris. Itaq; ſi non fabulas Gentilium aut hęreticorum, ſed veritatem ſcripturę attendas, malum nõ ex ſubſtantiali aliqua eſſentia,ſed ex accidenti eſt , id eſt , non duo principia, boni & mali erant vel ſunt,vt bona à bono,& mala à malo principe ſubſiſtant . Conſtat enim ex hoc vel ex his maximè locis,malum omne,id eſt,tam mortem animę, de qua dictum eſt , in quocunq; enim die comederitis ex eo,morte moriemini,quàm mortem corporis,omneſq; dolores, quorum prior eſt,de quo dicitur.In dolore paries filios tuos,vltimamq; pœnam, ſiue dolorẽ corporis,id eſt,mortem eius,de qua dixit.Quia puluis es,& in puluerem reuertêris,conſtat, inquam,cuncta hæc homini Geneſ.3. accidiſſe,præeunte accidente maximo,id eſt, peccato . Prius enim condita erat ſubſtantia,prius, inquam,formauerat dominus deus hominem de limo terræ , & inſpirauerat in faciem eius ſpiraculum vitę,& poſuerat eum in paradiſo voluptatis,quem plãtauerat, & erat vterq; nudus,Adam ſcilicet & vxor eius,& non erubeſcebant,quia videlicet cauſa cur erubeſcerent nondum acceſſerat.Itaq; malum non ſubſtantiale quid, ſed accidentale ſiue actuale eſt, & penitus nulla eſt creatura,ſiue viſibilis ſiue inuiſibilis , quæ poſsit mala intelligi per naturam . Magnum verè & negotioſum accidens,circa quod vel propter quod ſtudet,& occupatur , quicunq; verè eſt ſapiens, à cuius diſcuſsione nemo vacat,niſi inſipiens,& hic eſt omnis quæ à deo eſt ſapientiæ finis,ſtudere & ſatagere,quatinus huiuſmodi accidẽs ſubiecto abeſſe poſsit.Etenim propter hoc venit de cœlo,& incarnata eſt,& magnam ſcholam, id eſt, ſanctam eccleſiam ſeriò inſtituit in hoc mũdo ipſa ſapientia dei. Cæterùm de accidentibus leuiſsimis , verbi gratia , dormitionis , ſiue coruinę, aut Aethiopicæ nigredinis,ſeu cuiuſlibet coloris, agere vel diſputare, non eſt occupati animi,& circa neceſſarium vitæ negotium ſoliciti,neque ad iſta deſcendere,vacat ſanctę illi philoſophię quę de cœlo venit . Sapientibus huius ſeculi,qui apud deum ſtulti ſunt,iſta relinquit.Qui nimirum, Roma.1. quia magnum illud accidens , id eſt , peccatum vel pœnam peccati cognoſcere dedignati ſunt, eodem contemptu, quo cum cognouiſſent deum , non ſicut deum glorificauerunt , aut gratias egerunt,idcirco tam inopem, tamq; anguſtam accidentis definitionem dederunt. Accidens,inquit,eſt,quod adeſt,& abeſt præter ſubiecti corruptionem. Deniq; tali definitione nequaquam illud accidens comprehenderunt,quod ſubiectum,id eſt,hominem omnino corrumpit,imo deſtruit,ita vt reuertatur in puluerem, & vt ſicut Pſalmiſta deplorando concedit, concedendo deplorat. Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & tranſeat , veſpere decidat , induret, & areſcat. Pſal.89. Sanè omnium accidentium vniuerſam multitudinem a creatore ſancta ſcriptura vel creator ipſe à ſemetipſo remouet , cum dicit ad Moyſen , Ego ſum qui ſum . Sic dices filijs Iſrael . Qui eſt, miſit me ad vos . Propterea cum de accidentibus homines tractant , qui accidentalibus miſerijs Exodi.3. ſubiacent,& idcirco non ſunt , quia permutantur & nunquam in eodem ſtatu permanent,nun- Iob 14. quam creatorem in verba ſua conſtringere pręſumant,quamuis & de illo in ſancta ſcriptura pleraq; dici vel prædicari audiant ſignificantia quantitatẽ,qualitatẽ,relationẽ,vbi,quãdo,ſitum habitũ,facere,pati.Etenim magnus dicitur deus,ſiue immenſus,nõ ꝙ aliquando fuerit paruus ſiue

menſuræ

mensurę alicuius,& bonus,non quòd potuerit esse aliud quàm bonus, pater fili, vel filius patris, non quod aliquando vel hic non pater,vel hic non fuerit filius, & in loco esse dicitur,non quòd de loco ad locum transeat,cùm sit incircumscriptus,& hodie genuisse dicitur,cùm nûquam fuerit quando non esset vel hic pater,vel hic non fuerit filius,& sedere dicitur,non quòd sicut Humaniformij putant,forma talis sit,vt vel extendatur, vel complicetur, & indutus vestimento dicitur,qui cum corpus non sit,sine dubio nec pannis constringitur,sed & requiescere,vel requieuisse scribitur, qui semper fuit & est quietus , & patiens esse , qui nullis subiacet passionibus,sed hoc ipsum semper est,quod semper fuit,& nunquam mutatur, quippe qui non formatus est,sed tantùm forma carens est materia,vndè & nullis subiacet accidentibus . Huius artis vtilitas & virtus,tota ostenditur in syllogismis,quorum conclusio plurimùm lectorem adiuuat, ad veritatem inuestigandam, tantùm , vt absit illi error decipiendi aduersarium per sophismata falsarum conclusionum.Quis autem omnium secularium,ita vt hæc sancta scriptura fortiter ac suauiter nouit aut potuit nodosum texere aut stringere syllogismum?Ne longius abeamus,hic in isto capite libri sic propositum est.In principio creauit deus cœlum & terram.Hic sine dubio deus est subiectum,creauit cœlum & terram , est prædicatum . Tunc autem propositioni concedendum est, quando prædicatum subiecto cohærere perspicuum est.Concedit ergo fides,etenim non ad infideles,sed ad fideles,& contra infideles huic scripturæ sermo est.Assumptio sequitur continuò, cum dicit.Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi , & spiritus dei ferebatur super aquas,&cę. Quid hac assumptione spectabilius, vbi scriptor illud quod assumatur,sic proponit,vt simul ostendat rem, id est, illam quæ in creando fuit assumptionem materiæ informis,quomodo creator qui de nihilo creauerat ad operandum , ad faciendas & distinguendas formas illam assumpserit?Sequitur enim,Dixitq́; deus. Fiat lux,&c. Tandemq́; sic cõcludit. Igitur perfecti sunt cœli & terra,& omnis ornatus eorum. Plena est diuinæ scripturę pagina,tam perfectis syllogismis,quorum breuitate maximè rhetores delectantur.

Genes.1.

De Arithmetica,quòd ibi sit, & quòd multa mysteria numerorum ratione colligantur.

CAPVT XIIII.

Sapien.11.

ARithmetica,id est,numerorum ratio,in multis sanctarum scripturarum locis,quantum mysterium habeat,elucet. Non enim frustra in laudibus dei dictum est . Omnia in mensura,& numero,& pondere fecisti.Senarius nanq;,qui partibus suis perfectus est , perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat.Similiter & X L.dies quibus Moyses & Helias,& ipse Dominus ieiunauerunt,sine numerorum cognitione non intelligitur . Sic & alij in scripturis sacris existunt numeri, quorum figuras non nisi huius artis scientię́; periti soluere possumus.Datum est etiam nobis ex parte aliqua,sub numerorum cõsistere disciplina, quando horas per eam discimus,quando de mensium curriculo disputamus , quando spatium anni redeuntis agnoscimus.Per numerum quidem,ne confundamur,instruimur. Tolle numerum in rebus omnibus,& omnia pereunt.Adime seculo computum,& cuncta ignorantia cęca complectitur. Nec differre potest à cęteris animalibus,qui calculi nescit rationem.

De Geometria,quòd multa secundum illam disciplinam in sdripturis inueniantur.

CAPVT XV.

GEometricę disciplinæ multa sunt in scripturis sacris vocabula , scilicet digitus, palmus cubitus,pes,passus,stadium,miliare, & cætera talia . Veruntamen hęc disciplina magna ex parte curiositatis vitio denotatur,& pro parte illa nusquam in sacris verbi dei rationibus recipitur.Primùm quippe ab Aegyptijs reperta dicitur, quòd vndante Nilo , & omnibus possessionibus eius limo obductis,initium terræ diuidendæ per lineas & mensuras nomé arti dedit,qui deinde longius acumen sapientium profecti,& maris & cœli & aëris spatia metiuntur . Nam prouocati studio,sic cœperunt post terræ dimensionem & cœli spatia quærere, quanto interuallo Luna à terris,à luna Sol ipse distaret,& vsque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet , sicq́; interualla ipsa cœli,orbisq́ue ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt . Sed quia ex terræ dimensione hęc disciplina cœpit,ex initio sui & nomen seruauit. Nam Geometria de terra & de mensura nuncupata est . Terra enim Gręcè Ge vocatur , metra mensura.Sed quid hęc ad veram vtilitatem ? Quo nobis scire vel opinari , quantis a terra stadijs subleuatus sit globus lunę aut solis , quanto superet magnitudinem terrę magnitudo solis, quotúe terra ipsa tendatur stadijs.Hęc ergo pars cura vel studio verè sapientia digna non fuit . Cęterùm & pro parte hęc eadem disciplina apud eandẽ scripturam fuit acceptabilis,scilicet, in construendo quippiam ad pręceptum nomini cõmodè & rationalibus mensuris. Exempli gratia: Fac tibi arcam(inquit) de lignis leuigatis,mansiunculas in arca facies & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus, & sic facies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcę , quinquaginta cubitorum latitudo,& triginta cubitorum altitudo illius . Rationabilis quippe dimensio est , exceptis profundioribus quę nos latent mysterijs, vbi latitudo sexta est longitudinis , & altitudo decima est portio eiusdem

Genes.6.

dem longitudinis. Quinquaginta nanque sexta est pars trecentorum, & triginta decima est pars trecentorum. Habetque hæc figura similitudinē quandam humani corporis, quia videlicet corpus hominis prostratum vel supinatum in longitudine sexies latitudinem sui, & decies habet altitudinem sui. Multa itidem in compositione tabernaculi, multa in constructione templi vtiliter considerantur, quæ præter structuræ ipsius rationabilem modum aliquid innuunt, vnde diligentis animus lectoris vtiliter magis ædificetur.

De Musica, quòd & ipsa valdè familiaris sit scripturæ sanctæ. CAPVT XVI.

MVSICA verò nunquid peregrina est ab ista, de qua loquimur, scriptura sancta? Imo familiaris valdè apud eam, & consecretalis vernacula, atque prę aliis officialis magisq; est necessaria. Huius repertorem Moyses dicit fuisse Tubal, qui fuit de stirpe Cain ante diluuium. Verùm ad famulatum sapientiæ, ad adiutorium siue cooperationem cœlestis doctrinæ, per præcipuum prophetarum Dauid, hác spiritus sanctus introduxit. Grande quippe impendebat negotium atq; certamen verbo dei, scilicet iuuenilem petulantiam mundi lasciuientis terrere atque coercere metu inferni, nimiumq; carnales amatores præsentis seculi excitare in amorem regni dei, nudo sermone & nominibus proprijs, quod scriptor legis nō fecit Moyses. Nusquam enim verbis, palam lex, regnum dei repromisit, aut pœnas comminata est inferni, excepto duntaxat quod in cantico Deuteronomij, Ignis (inquit) succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima, sed præuaricatoribus, ista quidem cōminabatur, famem, gladium, pestilentiam, & malas bestias, obedientibus autem, terram lacte & melle manātem, terram de cuius montibus æris metalla foderentur promittebat. Per os prophetæ & regis huius, orare primùm cœpit spiritus sanctus gemitibus inenarrabilibus, claro sermone res exprimens, vt homo de inferno erueretur, & regnum dei consequeretur, ideoq; ad rem tantam, tamq; necessariam rudes catenus auditores attenti dociles ac beneuoli redderentur, sonora adhibuit instrumenta cum hymnisona vocis melodia, sonum tubæ, psalterium, & citharam, cordasq; & organum, cymbala bene sonantia, cantans domino misericordiam & iudicium, non ignorans numerum ipsum, in quo vis musicæ consistit, quem & Pythagoras apud Gręcos postea reperisse fertur ex malleorum sonitu. Nec mirum, cum & longè ante Dauid, mira & venerabili ratione, Abraham & misericordiam & iudicium domino cantauerit, non voce organica neque instrumentis, sed tantum proportionabilibus numeris, in quibus vis musicę cōsistit. Dixerat enim dominus: Si inuenero in Sodomis quinquaginta iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Tunc ille ingressus colloquium & in humilitatis suæ magnitudine habens fiduciam, quid (inquit) si minus quinquaginta iustis quinque fuerint? Delebis propter quadraginta quinq; vrbem vniuersam. Ac deinceps, Sin autem quadraginta inuenti fuerint, quid facies? Quid si ibi inuenti fuerint X X X? Quid si ibi inuenti fuerint X X. Quid si ibi inuenti fuerint X? Et dominus ad singula respondens, non delebo (inquit) si inuenero ibi X L V, non percutiam propter X L. non faciā si inuenero ibi X X X. non interficiam propter X X. non delebo propter X. Nunquid casu Abraham taliter numeros diminuebat, & non potius filios suos misericordiam & iudicium domino cantare docebat. Sic nanq; diuisit, sic diminuit proportionabiliter, vt nullam earū proportionum, quæ musicos reddunt sonos omitteret. Deniq; X L V. ad X L. epogdoo, id est, sesquioctaua proportione tonum efficiunt. X L. ad X X X. collati epitritum, id est, sesquitertium efficiunt, & diatesseron reddunt. X X X. ad X X. Ennolion, id est, sesquialterum faciunt, & sonum diapente reddūt. X X. ad X. dupli sunt, & maximam symphoniam diapason efficiunt. X X X. ad X. tripli sunt & diapason cū diapente reddunt. X L. verò ad X. quadrupli sunt, & bis diapason efficiūt. Cùm itaq; nulla proportionum musicarum in istis desit numeris, nō est arbitrandum quod homo tantus, prę sertim cum deo loquens, casu, sine ratione, & quomodo in buccā venerunt, ita eos decerpserit. Plurima hinc dici poterant, sed hoc præsentis propositi non est, & nos ad finem tendimus. Genes. 4. Deut. 32. Genes. 18.

De Astronomia, quòd ipsa quoque ibi sit, & quæ astronomiæ & astrologiæ distantia sit. CAPVT XVII.

ASTRONOMIÆ quoq; notitia sanctæ scripturæ non deesse constat, præsertim cum iam à principio dicat. Dixit quoque deus, fiant luminaria in firmamento, & diuidant diem & noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos. Et Ecclesiastes loquitur, Oritur sol & occidit & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Dicimus autem astronomię, nō astrologię notitiam vel disciplinā, nam differt aliquid inter vtrunq;. Nam astronomia considerat cœli conuersionē, ortus, obitus, motusq; siderū continet, vel qua ex causa ita vocentur. Astrologia verò partim naturalis, partim superstitiosa est. Naturalis dum exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarum certas temporum stationes. Superstitiosa verò illa est, quam mathematici sequuntur, qui in stellis auguriantur, quiq; etiam X I I. cœli signa, per singula animę vel corporis membra disponūt, syderumq; cursu natiuitates hominū & mores prædicare conantur, Genes. 1. Eccle. 1.

conantur. Astronomicam ergo rationem de scriptura sancta accipimus, & maximè circa lunæ
cursum, propter obseruandæ legitimum pascæ terminum. i. primi mensis diem decimum quar-
tum; nam Hebræi solos lunares ex lege nouerũt & obseruant menses, iuxta naturalem lunę cur-
sum, tricenis vndetricenisq; diebus communium annorum mẽses duodenos explicantes, & ter-
tio vel secundo anno, prout ratio exigit, decimum tertium in fine anni mensem embolismũ tri-
ginta dierum apponentes. Sed de his hactenus satis dictum sit. Nunc ad superiora reuertamur.

De beato Hieronymo, magno scientiæ viro, & quantorum illustrium virorum gratiam habentium scripserit catalogum. CAPVT XVIII.

IGitur cùm dicimus, doctoribus nostris, bono erga fidem catholicam zelo concitatis, cum fer-
uentius sanctæ scripturæ studijs incumberent, tunc artes liberales ad cooperandũ eidem scri-
pturæ fuisse intromissas, animaduertimus rectius & verius nos dicere, tunc eas illic fuisse inuen-
tas, sed præclaritate sapientiæ eatenus non comparuisse illas, maximè autem propter infirmita-
tem oculorum, quibus terrenæ sapientiæ puluis inciderat. Hoc enim quidam de præcipuis illo-
rum beatus Hieronymus fatetur, cùm dicit. Cùm ante annos plurimos domo, parentibus, soro-
re, cognatis, & quod his maius est, consuetudine lautioris cibi, propter cœlorum regna me ca-
strassem, & Hierosolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam Romæ cum summo studio
ac labore confeceram, carere non poteram. Itaque miser ego lecturus Tulliũ ieiunabam, & post
noctium vigilias, post lachrymas, quas mihi prȩteritorum recordatio peccatorum, ex imis visce-
ribus eruebat, Plato sumebatur in manibus. Si quando autem in memetipsum reuersus prophe-
tas legere tentassem, sermo horrebat incultus, quia lumen cæcis oculis videre nõ poteram, quod
tamen non oculorum culpam putabam, sed solis. Sed gratias veræ & summæ luci, quia citò clari-
ficatis & sanatis iste oculis, solem, id est, lucidum sanctæ scripturæ sermonem perficere potuit, &
iam dudum à magistris secularibus sufficienter edoctus, quemadmodũ dicit Victorinus & Do-
natus grammaticus magistri præceptoresque mei Romæ insignes habentur, omnium librorum
veteris testamenti Christo volente, studioq; spirituali desudante, veritatem consecutus est. Lite-
ris nanque græcis ac latinis atq; hebraicis doctus, cuncta hebræorum volumina, quæ in canone
continentur, ex veteri testamento, vera æditione in latinam linguam vertit, eaque commentatus
est, & nobis tantum in translatione dominicæ scripturæ præstitit, vt ad hebræorum fontem non
egeamus accedere, quando nos facundæ suę multa cognoscitur claritate saciasse. Inter cętera au-
tem studij sui opuscula, suis vniuersa præfationibus prænotata, à beato Petro sumens exordium,
C. XXXV. illustrium virorum vitas vsq; ad Theodosij XIIII. annum ex ordine digessit, om-
nesque, qui de scripturis sanctis aliquid memoriæ tradiderũt breuiter descripsit, imitatus Tran-
quillum, græcumque Apollonium, se quoque in calce voluminis, quasi abortiuum minimumq;
omnium Christianorum ponens.

De beato Augustino, quòd in illo verè laudabilis sit hic sanctus scientiæ spiritus, & quantum huius gratiæ donum se accepisse humiliter fateatur.

CAPVT XIX.

ET multum quidẽ est in illis, quo iure laudetur hic sanctus scientiæ spiritus, sed nos ad finem
properantes, vnum tantùm ex eis contingimus, in quo iste spiritus manifestè operatus est,
quod se dignum fuit ad laudem suam ad ecclesiæ suæ defensionẽ, chatholicæ fidei, perpetuamq;
munitionem. Iste est Augustinus, columna & firmamentum veritatis, & verè columna nubis, in
qua thronum suum posuit sapientia dei, cuius ex ore distillare non cessauit pluuia salutaris, imo
fluere impetus fluminis contra flumen illud hæreticorum, quod vt superius diximus, post mu-
lierem, id est, ecclesiam de ore suo draco diabolus emisit. Et hunc quidem dei dispensatio, ante-
Apoc. 12. quam vocaret in admirabile lumen suum, permisit adolescentem errare in tenebris Manicheo-
rum, sed in eodem errore mirabili gratia nescientem, circumuelabat spiritus iste, magnum sug-
gerens donum scientiæ, quod postea bene expenderet ad commodum ecclesiæ Christi, in suo
tempore. Etenim quantum ingenij donum assecutus sit, ipse iudicat, vbi cum humili confessio-
ne domino inter cætera sic dicit. Et quid mihi proderat, quòd annos natus fermè XX. cum in
manus meas venissent Aristotelica quædam, quas appellant decem cathegorias, quarum nomina
cum eas rhetor Carthaginensis, magister meus, buccis tipo crepantibus commemoraret, & alij
qui docti habebantur, tanquam in nescio quid magnum & diuinum suspensus inhiabam, legi ea
solus & intellexi. Quas cùm contulissem cum eis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis,
non loquentibus tantùm, sed multa in puluere depingentibus intellexisse, nihil inde aliud dice-
re potuerunt, quàm ego solus apud meipsum legens cognoueram. Ac deinceps: Et quid mihi
proderat, quòd omnes libros artium, quas liberales vocant tunc nequissimus cupiditatũ seruus,
per meipsum legi, & intellexi quoscunque legere potui, & gaudebam in eis, & nesciebam vndè
esset quicquid ibi verum & certum esset. Dorsum enim habebam ad lumen, & ad ea quæ illumi-
nant faciem, vndè ipsa facies mea qua illuminata cernebam, nõ illuminabatur. Quicquid de arte
loquen-

loquendi aut differendi, quicquid de diuisionibus figurarum, & de musicis, & de numeris, sine magna difficultate nullo hominum tradente intellexi. Scis tu domine deus meus, quia & celeritas intelligendi & dispiciendi acumen. Donum tuum est, sed non inde sacrificabam tibi. Itaque mihi non ad vsum, sed ad perniciem magis valebat, quia tam bonam partem substantiæ meæ sategi habere in potestate, & fortitudinem meam nõ ad te custodiebam, sed profectus sum abs te in longinquam regionem, vt eam dissiparem in meretricis cupiditates. Nam quid mihi proderat bona res, non vtendo bene. Non enim sentiebam, illas artes etiam ab studiosis & ingeniosis difficillimè intelligi, nisi cùm eis eadem conabar exponere. Et erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem, non tardius exequeretur. Sed quid mihi proderat hoc putanti, quòd tu domine deus veritas, corpus esses lucidum & immensum, & ego frustum de illo corpore? Nimia peruersitas, &c. Hoc est in quo iure sanctum scientiæ spiritum laudamus, quia virum talem, & sic foris pręparatum reddidit, & sic intus eo dignatus est vti, vt contra omnes hæreses, tota vita sua depugnans voce & literis, tanta scriberet, quanta nemo in vita sua legere sufficit. Vndè & quidam non inaniter dixisse fertur. Mentitur qui te totum legisse fatetur.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SEPTIMI, SCILICET DE SCIENTIA.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER OCTAVVS, DE PIETATE, LIBER VNVS.

De sancto pietatis spiritu, quàm rectè illi totum quod sumus, quòd viuimus, asscribimus, & quòd iste sæpius in scripturis nomine olei significetur, oleum autem in signum huius gratiæ de meritoria taberna Romæ per totum diem fluxit, quando natus est Christus filius Dei. CAPVT I.

SAnctum pietatis spiritum, qui deinde ordine sequitur, nos maximè pauperes atq; inopes summissa mente adoramus, confitentes illi, quia qui neq; sapientes fuimus, neq; negligentes, neq; consulti, aut consultores, neque fortes, neq; multam scientiam habẽtes, nunc viuimus ex hac abundantia gratiæ spiritus pietatis, iuxta quòd ait proprium illud habitaculũ omnis gratiæ & omnis misericordię. Spiritus domini super me, eo quòd vnxerit dominus me. Ad annunciandũ mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, &c. Ista enim illa est gratia quæ hodie cum domus dei vocatorum, ex diuersis conditionibus atque ordinibus venientium multitudine impleta est, premit eiusdem dei & patris oculos, ne videat quales fuerimus, aut recogitet vndè venerimus, & ecce qui eramus insipientes, ambulamus inter sapientes. Qui eramus hebetes, habitauimus inter intelligẽtes. Qui eramus inconsulti, sedemus inter consiliarios salutis. Qui eramus infirmi, gradimur inter fortes. Qui eramus indocti, gloriamur inter scientes. Qui eramus omnino turpes, ecce conspicimur inter sanctos pulchritudine iustitiæ florẽtes. Hæc est illa pietas, & hæc sunt illa pietatis opera, propter quæ hunc spiritum sanctum, sancta scriptura sæpius sub nomine olei designat. Impinguasti (inquit) in oleo caput meum. Item: Vt exhilaret faciem in oleo. Et alibi. Et computrescet iugum à facie olei. Bene ergo & venerabiliter, quãdo in Bethlehem Iudæ de beata virgine natus est dominus Iesus Christus, oleo lætitiæ præ omnibus sanctis vnctus, vndè & dicitur Christus. In diebus illis, Romæ, vt historiæ tradunt, fons olei largissimus de taberna meritoria, per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentius, quàm pietatis & miserationis abundantia peccatoribus Christo nascente de cœlo fluxisse declarata est? Quòd enim de meritoria taberna, per totũ diem Romæ oleum fluxit, hoc significauit, quòd de hospita ecclesia, quæ tanquam multis dijs prostituta fuerat, per omne tempus Romani imperij pœnitentibus daretur in remissionem peccatorũ dulcedo supernæ consolationis, & vbi regnauerat procacitas turpitudinis superabundaret mansuetudo religionis. Sed iam nunc ordinem prosequẽtes dicamus, quomodo post abundantiam, vel cùm ipsa abundantia scientiæ, de qua præcedenti volumine diximus, hic in ecclesia sua spiritus pietatis euidentius operatus sit, & primo quid ipsa pietas sit.

Esaiæ 61. Lucæ 4. Psal. 22. 103. Esaiæ 10.

Quòd pietas vera sit religio & cultus dei, quem Græci Euseben, id est, pium vocant. CAPVT II.

PIetas qua homines pro modulo suo dicuntur pij, pro quanto imitantur deum, qui verè & solus pius est, vera religio est, & cultus dei. Pietas namq;, ait beatus August. dei cultus intelligi solet, quàm Græci Eusebian vocant. Hæc tamen & erga parentes officiosè habere dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus misericordię frequentatur. Quòd ideo arbitror euenisse, quia hæc fieri mandat deus, eaque sibi vel præ sacrificijs placere testatur. Et quia loquendi

consue-

cõsuetudine factum est, vt & deus ipse dicatur pius. Quem sanè nullo sui sermonis vsu, Græci Eusebẽ vocant, quamuis Eusebian pro misericordia illorum vulgus etiam vsurpet. Vndè & in quibusdam scripturarum locis, vt distinctio certior appareret, non Eusebian, quòd ex bono cul-
Matth.23. tu, sed theusebian, quòd ex dei cultu compositum resonat, dicere maluerunt. Item: Hic autem finis est adhærere deo. Iam igitur scienti diligere seipsum, cùm mandatur de proximo diligendo sicut seipsum, quid aliud mandatur, nisi vt ei quantum potest, commendet diligendum deum. Hic dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum deo debita seruitus.

De pietate, quòd hominem facit mitem, id est, non sua peccata defendentem, sed humilem atque pœnitentem. CAPVT III.

ERgo pietas, verus dei cultus, vera religio est, à quo longius aberrauerunt, primùm Iudæi, de quibus Apostolus dicit, quia ignorantes dei iustitiam, & suam quærẽtes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti, deinde siue Iudæi siue Græci, qui ex eo immites sunt, quòd nõ sunt pij. i. præsumentes de operibus vel meritis suis, multumq; credentes proprio sensui, quodq; valde perniciosum est, non se arbitrantes in omnibus indigere gloria dei, nec aliquid se esse posse, nisi gratia dei. Nam reuera pietatis proprium est, vt hominem faciat mitem. i. non seipsum defendẽtem aut iustificantem, non deum sed semetipsum accusantem, non sanctæ scripturæ contradicentem, siue
Matth.5. intellectæ siue nondum intellectæ, propter sui sensus vt fatetur ipse, tarditatem. De huiusmodi mitibus atq; mansuetis ipse dominus dicit. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Isti ni-
Exodi.33. mirum eo ipso quòd pietate mansuescunt, pio deo locũ faciunt, & præbent aditum, vt sciat quid facias eis, quemadmodum populo suo cõtaminato in scelere vituli ipse dicit. Iam depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deniq; quamdiu peccator nitidus, & cùm fronte meretricis supinus incedit, quodammodo nescit diuina pietas, quid faciat ei. Vbi autem semetipsum agnoscens, humiliato capite incedere incipit, statim scit quid faciat, & sciens occurrit, sicut illa innuit
Lucæ 15. parabola de filio prodigio & luxurioso, qui in se reuersus, dixit. Pater, peccaui in cœlũ & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnũ ex mercenarijs tuis. Quid enim tunc pater facere sciuit, & quid fecit? Misericordia motus est, & occurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Et quid totum quod factum est quòd filius ille qui perierat, inuentus, quia seipsum inuenit, atque à bono patre receptus est, quòd pro inuentione eius vitulum saginatum occidit, & conuiuium fecit, pariterq; epulatus est, totum (inquam) illud per hunc pietatis spiritum factũ est. Sed nunc locus vel ordo postulat, non illud respicere, quòd vniuersali gratia gentilitas reuersa est ad deum, emundata per baptismum à sordibus Idolorum, sed id quòd singulari respectu compunctus, ad pœnitentiam reuertitur quisq; peccatorum. Si quidem propheta ille, propheta magnus & prophetarum dominus, cùm illam parabolam diceret, sic reuersuras & suscipiendas esse gentes prophetabat, vt nihilominus cuicunque peccatori post lapsum reuertenti, pœnitentiam non esse negandam, insinuaret. Nec verò cum de pietate vel pietatis spiritu proponentes, & hanc esse veram religionem astruentes, pœnitentialis remedij sermonem ingredimur, à proposito vsquam digredimur, quia videlicet sicut in sequentibus non tacebimus, pœniten-
Lucæ 15. tiali humilitate nulla charior deo religio est. Ait enim. Dico vobis, quòd ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm supra nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Soli namq; superbi pœnitentia sibi non indigere videntur, soli humiles peccatores se esse in veritate confitentur. Quapropter & isti sunt mites, qui possidebunt terram, & illi sunt immites, qui non possidebunt terram.

Quòd apud pietatem dei nullum, præter blasphemiam in spiritum sanctum, peccatum irremissibile sit, & quid sit vere dicere contra spiritum sanctum. CAPVT IIII.

PRimùm igitur dicimus, nullum esse peccatum præter spiritum blasphemiæ, vel blasphemiam in spiritum sanctum, cui in ecclesia Christi pœnitentia vel remissio iure denegetur, teste, imò auctore domino cùm dicit. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filijs hominum pec-
Matth.12. cata & blasphemiæ, quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctũ, non
Marci.3. habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Causam cur ita dixerit, euangelista
Lucæ 12. subiungit. Quoniam (inquit) dicebant. Spiritum immundum habet, vel sicut præmisit, quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et sic intelligitur. Quia manifestè intelligens opera dei, cùm de virtute negare non possit, stimulatus inuidia calumniatur, & Christum deique verbum, & opera spiritus sancti dicit esse Beelzebub, isti non dimittetur, neque in præsenti seculo, neque in futuro, non quòd negemus & ei si pœnitentiam agere voluerit, posse dimitti ab eo, qui vult omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, sed quod ipsi iudici & largitori veniæ credentes, qui & se semper pœnitentiam accepturum, & hanc blasphemiam nusquam dicit esse remittendam, credamus hunc blasphemum exigentibus meritis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignè pœnitentiæ fructus esse peruenturum, iuxta hoc quod Iohannes euangelista de quibusdam blasphemiæ suæ meritò excæcatis,

veracissimè

veracissimè scripsit. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias. Excæcauit oculos eorum & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Sola ergo blasphemia in spiritum sanctum, qua quisque in similitudinem diaboli & angelorum eius, contra conscientiam suam, maiestatem deitatis oppugnare non trepidat, non habet remissionem, sed reus erit æterni delicti, præter hoc vnum (vt superius iam dictum est) cuncta remissibilia sunt. Iohan.12. Esaiæ 6.

De hæresi Nouati præsbyteri, qui in persecutione lapsis negauit posse ab ecclesia remißionem dari, quomodo vel quam Apostoli sententiam malè intellexit. CAPVT V.

POrrò Nouatus isto spiritu pietatis nudatus, Romanæ ecclesiæ presbyter, elatione quadam tumidus, spem penitus salutis eis adimebat, etiam si dignè pœnituissent, qui in persecutione lapsi à fide cecidissent. Ab illo exorta est Nouatianorum hæresis dicentium, non negari quidem pœnitentiam lapsis eiusmodi, sed remissionem ab ecclesia dari non posse, tantumque dei iudicio reseruari. Contra hanc crudelitatem atq; atrocitatem non minus synodalibus episcoporum decretis memorabile extitit bonæ memoriæ Constantini imperatoris dictum, qui Nouatianorum episcopum Acesium percunctatus, cùm hæc ab illo quæ prædicta sunt audisset. O Acesi (inquit) pone scalam, & solus ascende in cœlum, si potes. Verùm sectæ illorum suffragari videbatur illud Apostoli dictum. Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt etiam bonum dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitẽtiam, rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei & ostentui habentes. At ille nequaquam pœnitentiam aut remissionem peccatorum hoc dicto impugnauit, spemque veniæ præclusit, sed reiterationem baptismi fieri posse negauit. Hac sine dubio intentione, illud eum dixisse ipse literæ textus ostendit. Præmiserat enim. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem ad perfectionem feramur, non rursum iacientes fundamenta pœnitentię ab operibus mortuis & fidei ad deum, baptismatum doctrinę, impositionis quoq; manuum ac resurrectionis mortuorum & iudicij æterni. Et hoc quidem faciemus, si permiserit deus. Quid enim est non rursum iacientes fundamentũ pœnitentię ab operibus mortuis, & fidei ad deum baptismatum doctrinæ, nisi non iterum redeuntes ad initium Christianæ regulæ, quod est rursus catechizare, & rursus baptizare? Cæterùm de pœnitentia suscipienda & remissione danda, testificãs penes ecclesiam ius esse Christo auctore dicit ad Corinthios. Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi. Et ne putes, eum de solo dixisse peccato fornicationis, non ait, cui donastis quòd vxorem patris habuit, sed cui aliquid donastis (inquit) eandem volens esse remissionis constantiam, in quacunque re peccati, iuxta illam euangelicam sponsionem domini. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Hebr.6. Ibidem. 2.Cor.2. Matth.18.

De illa sententia Apostoli, quomodò sanè debeat intelligi. Impoßibile enim est eos qui semel, & cætera. CAPVT VI.

ALiàs autem & reuera impossibile est renouari, veruntamen ita vt à sensu illo nõ recedamus, quo intelligẽdum supra diximus, illud quod ait, qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Nam quod diximus, manifestè quempiam intelligere opera dei, & tum stimulante inuidia negare quod intelligit, idem potest esse illuminatum fuisse, gustasse etiam donum cœleste, & participem factum esse spiritus sancti, gustasse nihilominus bonum dei verbum, virtutesque seculi venturi, & tum prolabi. Ad hanc nimirum Christi & Apostoli eius concordiam siue consonantiam rectissimè confugere potes, si quis aduersarius fortè vehemẽtius te perurgeat. Nam idem Apostolus ait in eadem ad Hebræos epistola. Voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccatis. Quid est enim voluntariè, nisi ac si dixisset, cum deliberatione? Quid autem est cum deliberatione peccare, nisi maximè intellecta opera dei velle (vt supra dictum est) negare inuidia stimulante? Idcirco cùm dixisset. Voluntariè enim peccãtibus nobis, &c. continuò subiunxit. Terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. Aduersarios dixit eos, qui voluntariè peccant, quòd vtiq; conuenienter dici non potest de his, qui per infirmitatẽ peccant, aut per ignorantiam. Ergo voluntariè peccare, idem est quod verbum contra spiritum sanctum dicere, id est, manifesta dei opera per inuidiam negare. Quare sic peccantibus eis, qui acceperant notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccatis? Videlicet, quia impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, cùm prolapsi fuerint, renouari. Quare impossibile est eos renouari? Nimirum quia quisquis eiusmodi est, non remittitur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro, sed reus erit ęterni delicti. Quare non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro? Videlicet, quia vt pœnitentiam agat, non meretur visitari à spiritu sancto, sed iusto dei iudicio consequitur illum impœnitens cor. Itaque quod di- Hebr.10.

ctum

ctum est, impossibile est eos rursus ad pœnitétiam renouari, aut hoc erit quod circunstantia volunt, non debere rursus baptizari, aut si non cócedit. Nouatus, hoc erit dictum de peccato eiusmodi, vt non discrepet Apostolus Christi à Christo dicente. Non remittetur ei, sed reus erit æterni delicti. Sciendum quippe est, quia Paulus hęc dicens. Hebræus loquebatur Hebræis. Vndè & congruè cùm dixisset, voluntariè enim peccantibus expresit, & signanter dixit, nobis addens, subauditur, Hebræis, qui testimonium legis habemus, qui excusationem de peccato non
Hebr. 10. habemus. Quapropter intuendum quomodo inceperit, ne incertum aut dubium sit, cuiusmodi peccatum sit, & quòd prolapsos dicat, non posse renouari. Videte, inquit, fratres ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Hoc ergo (vt prædiximus) sciendum est, quia Hebræus Hebræis loquebatur, & hoc generi suo futurum metuebat, piè solicitus, quòd hodie factum videmus, scilicet quia Iudæi inuidendo increduli sunt, & inuidendo negant eum quem patres ipsorum inuidendo tradiderunt, & per inuidiam negauerunt, & crucifixerunt.

De domo pietatis, in qua prodigus filius per pœnitentiam à pio patre recipitur, & quòd sacri canones decernant super lapsis, post pœnitentiam actam de criminibus, vt laica communione contenti permaneant. CAPVT VII.

IGitur dominus pietatis, quæ in aduentu saluatoris prodigo filio aperta fuit, post luxurias ventrisq; ingluuiem, de pastu porcorum per pœnitétiam reuertenti, hodieq; manet aperta pœnitentibus singulis, prospiciente eminus pio patre, vt videat de longè si reuertatur aliquis, & occurrente singulis ad istam confessionem peccatoris. Pater peccaui in cœlum & coram te, & iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnũ ex mercenarijs tuis. Sed qualiter ad eum, qui eius-
Lucæ 15. modi est, dictum illud cõuenit. Citò proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manu eius, & calciamenta in pedes eius? Nam saluo superiore intellectu, quo per stolam primam sacri baptismatis intelligimus gratiam, prima stola sacerdotalis est gloria, vel cuiuslibet ministerij, quo ad sanctum altare Christo ministratur, dignitas. Porrò sacri canones hoc decernũt, vt post actam de criminibus pœnitentiã, ad hoc ministeriũ nequaquam promoueantur, sed laica tantum communione contenti permaneant. Quomodo ergo cõcedemus eis qui eiusmodi sunt recipere stolam primam, ne videamur cum Nouatianis denegare quibuslibet pœnitentiam? Hic nimirũ discretione opus erat, qui huiusmodi est. De his, qui sine confessione sua, siue conuictione legali aut regulari de criminibus detecti sunt, sacri canones & decreta pontificum Romanæ
Ephes. 5. sedis apertè atq; expressè decernunt, vt ad gradus ecclesiasticos non accedant, & in gradibus ec-
1. Tim. 5. clesiasticis non maneant, vel ad gradus ecclesiasticos non redeant. Hoc enim, inquiunt, nos ad-
Acto. 8. monens apostolus, dicit. Nolite cõmunicare operibus infructuosis tenebrarum. Item: Peccantes
1. Cor. 5. coram omnibus argue, vt cæteri metum habeãt. Sic Petrus damnauit Symonem, quem tamen ad
2. Reg. 12. pœnitentiam inuitauit. Sic fornicatorem arguit Paulus, quem tradidit Satanę, vt tum spiritus sal-
Matth. 26. uus fieret in die domini. Et quidem sanctus Dauid de criminibus mortiferis egit pœnitétiam, & tamen in honore suo perstitit, & beatum Petrum, quando amarissimè lachrymas fudit, vtiq; dominũ negasse pœnituit, & tamen apostolus mansit. Sed non ideo vacua putanda est posterior diligentia, qui vbi nihil saluti detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quò salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas pœnitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorũ experimenta morborũ. De his autem, qui detecti vel publicati non sunt, hæc sana & rationabilis eorundem sacrorum canonum vel sanctorũ patrum est. Cessat, inquiunt, vindicta diuina, si conuersio prçcurrat humana. A capite itaq; incipiẽtes vsq; in quartum altaris ministrũ, hanc formam seruandam cognoscimus, vt quia minorẽ maior præ-
Hebr. 8. cedit, sicut honore sic & in crimine, & quem maior sequitur culpa, maior importetur vindicta, &
Ezech. 8. post pœnitentiam credatur esse fructuosa. Quid enim prodest triticũ seminare, & fructum illius non colligere? Post dignam satisfactionem credimus posse redire ad honorem, propheta dicẽte.
Psal. 50. Nunquid qui cadit, non adijcit, vt resurgat? Et qui auersus est, nõ reuertetur? Idem propheta ait. In quacunq; die conuersus ingemueris, tunc saluaberis. Vndè & Psalmista. Cor mundum crea in me deus, spiritum rectum in noua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuũ ne auferas à me. Dum enim petijt, ne à deo proijceretur, prolapsus culpa, alienam rex & propheta simul se rapuisse vxorem tremefactus expauit, propheta iudicante flagitium suum, & pœnitentiam agens, addidit, redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali cõfirma me. Si enim se dignum deo per pœnitentiam nõ fecisset, nequaquam alijs prædicaret. Ait enim. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Bene ergo discretione vsa est ecclesiastica solicitudo, & hæc huius discretionis summa est, vt hi quorum crimina detecta sunt, illam de qua loquebamur sancti ministerij stolam non recipiant, quorum autem occulta vel occultè commissa, publicam contraxerunt infamiam, rursus induantur eã post dignam pœnitentiam.

Quomo-

Quomodo clementißimus pater reuertentem filium stola prima induat, si sacerdotalem illi gloriam canonica neget auctoritas, & quòd quod primam stolam in habitu Monachico conuersus poßideat. CAPVT VIII.

QVid igitur faciet clementißimus pater ei, qui reuertitur filio, si nõ solum est vt dicat, peccaui in cœlum & coram te, sed etiam coram hominibus peccauit, & apud homines de peccato suo detectus atq; infamatus est? Potest enim fieri, & sæpè factum est, vt nõ minus compungatur pœnitentia is, qui in crimine notus erat, quàm ille, qui peccauit quidem in cœlũ & coram patre, sed latuit homines. Quàm ergo, vel vndè accipiet stolam pater, qua illum induere poßit, stimulante & viscera eius concutiente spiritu pietatis? O prouidentia patris, ô artificium dei, ô diuitias bonitatis. Inuenit in quo tristem consoletur, reperit in quo deiectum subleuet, prouidit sibi, in quo ignobilem clara nobilitate perornet. Dicimus autem ordinem habitumq; monachicum, quem secundum dicere baptismum sancti patres non dubitauerunt. Episcopus (ait beatus Gregorius) debet missam celebrare in ordinatione præsbyteri, & abbas in cõsecratione monachi, & quatuor orationes super caput eius dicere, vt sicut per quatuor euãgelia docetur, ita per quatuor orationes consecretur, & ita vsq; in diem tertium velatum habeat caput cum silentio summo, & debita reuerentia, figuram gestans dominicę paßionis. Die autem tertia tollat abbas capitium de capite eius, vt deposita tristitia veteris peccati, reuelata facie gloriam domini speculetur. Secundo ergo baptizatus est, & emẽdatus ab omnibus peccatis. Et subinde. Tribus diebus sunt in silentio iuxta apostolos, qui ob metum Iudæorum in conclaui residebant, vsq; dum die tertio dominus resurgens dicit illis. Pax vobis. Sic abbas det pacem monacho, & capitium de capite eius auferat. Sed & de ipso schemate monachi, sanctæ memoriæ Bonifacius Papa dicit post aliqua. Credimus, à sacerdotibus ligandi soluendiq; officium dignè administrari, si tamen dignè contigerit eos hoc ministerio sublimari. Quòd euidenter affirmat, quisquis statum monachorum habitumq; considerat. Angelus enim Græcè, Latinè nuncius dicitur. Sacerdotes igitur monachi, atque canonici, qui dei præcepta annunciant, angeli vocantur. Sed vnusquisque angelicus ordo quanto vicinius deum contemplatur, tanto sublimius dignitate firmatur. Nunquid non Cherubin sex alis velantur? Duæ in capitio, quo caput tegitur, veris demonstrantur aßertionibus. Illud verò quod brachijs extenditur, alas duas eße dicimus, & illud quo corpus cõditur alas duas. Sic sex alarum numerus certißimè conficitur. Igitur filio prodigio reuertenti, quantumcunq; sit deiectis & infamis, habet & scit clementißimus pater, vndè stolam primam, aut propè primam proferre poßit, scilicet habitum sanctę conuersationis, habitum monachicum reuerendum & omnino pœnitentialem, atq; ideo reuerendum, quia pœnitentialem. Quis enim hunc habitum pro eo, quia pœnitentialis est non reuereatur, nisi qui se pœnitentia non indigere arbitratur? Porrò, qui sic existimat, quòd pœnitentia opus non habeat, sciat quia propter eum non venit dominus clementißimus, patris clementißimi filius, sicut quodam loco ipse testatus est. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Stola ergo habitus iste est, non viris, quàm per notißimos atque orthodoxos viros, quorum sine dubio habitator erat, adinuenit hic spiritus, huius patris spiritus pietatis.

Lucæ 15. Gregorius. Matth. 9.

Quod non solùm criminosi stolam huiusmodi, id est, monachicam vitam exoptare consueuerint, & quòd qui istam vitam tanquam peccatoris retrusionem aspernatur, iustum se existimando, malè facit. CAPVT IX.

NOn autem hoc dicimus, quod solus peccatoribus, id est, eis tãtum, qui baptismi gratiam criminum magnitudine perdiderunt, huiusmodi stolam pater ille reseruauerit, & nulli iustorũ exoptanda aut ambienda sit. Nam idem eßet ac si diceremus, pœnitentiam non eße neceßariam iustis. Quòd si dixerimus, scilicet quia pœnitentia opus nõ habeamus, quantumlibet iusti simus, nos aut illi propter quos, vel cùm quibus hęc dixerimus, mentimur, contra veritatem facimus, & veritas in nobis non est. Qui enim iustißimus omnium mortalium est, nec ille quantum satis est humiliari, & de peccatis suis pœnitere potest. Non ergo hoc dicimus, quòd solis peccatoribus repositus sit hic ordo pœnitentialis, sed etiam iustis. Peccatori namque hæc sæpedicta stola cum acceperit eam, venia & gratia est, iusto cùm quasi descendẽdo sumpserit eam, gratia & gloria est. Nouimus qàm plures iustos, & iustitiæ columnas in illa pœnitentiæ domo stantes, in qua pœnitentes sub eodem habitu recipiuntur, & gaudij conuiuium celebratur, qualis fuit Pannoniensis Martinus, & apostolicæ sedis præsul B. Gregorius, Augustinus quoq; eiusdem sanctißimi Gregorij discipulus. Alijq; quàm plurimi viri sanctißimi, iustitia & sanctitate fulgidi, & nihilominus propter pretiosam iustitiam, fulgidum monachicæ humilitatis habitum non dedignati. De quibus idem Gregorius ore aureo dicit. Sciendum est, quia sunt pleriq; iusti, in quorum vita tantum gaudium est, vt eis qualibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus poßit. Nam multi & nullorum sibi malorum sunt conscij, & tamen in tanti ardoris afflictione se exercẽt, ac si peccatis omnibus angustentur, &c. Dicamus igitur, quia peccator cùm sit, aut facinorosus, pœnitentialem huius ordinis stolam accipit, benefacit, & qui cùm sit iustus & iustitiæ testimonium perfectè

1. Iohan. 1.

fectè habens coram deo & hominibus, nihilominus tamen eam accipit, optimè facit. Porrò, qui idcirco quia iustus est, vel iustum se esse putat, humilitatem istam aspernatur, dicens, quia pœnitentialis est, & solis debita reis quædam retrusio, malè fecit. Sed iam ista quæ litem quandam redolent, omittentes, citius ad illam pietatis domum reuertamur, cœptumque exinde sermonem perficere maturemus.

De patre clementißimo, cur sic dicitur, & occurrens cecidit super collum eius, & quòd verè super collum eius ceciderit pater, qui pro peccatis humiliter incedit.

CAPVT X.

Matth. 12. PIetatem superius veram esse religionem diximus. Hæc autem, scilicet vera, & nō ficta religio primùm intus in corde radicatur, deinde per sermonem, habitumq; foras extēditur, quia videlicet ex abundantia cordis os loquitur, & habitus, incessusq; hominis enunciant de eo. Huius religionis siue pietatis efficientem causam pulcherrimè atq; sanctisimè, cauto lectori locus iste innuit, vbi sic dicitur. Et accurrens cecidit super collum eius. Nam reuera quemcunque videris, aut persenseris confracto corde ingemiscere, & demisso capite incedere, iuxta disciplinam magistri veri dicētis. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, non vanè dicere poteris, quia cecidit pater super collum eius, & pondere suo confregit atq; contriuit ceruicem cordis eius, quatenus non valeat erectus ambulare, & interdū nec oculos in cœlum leuare, sed fixis oculis terram aspiciat, commemorans sibimet, quia puluis es in puluerem reuersurus es. Hoc ipsum verbis alijs facturum se promittens dominus, in Oseæ dicit. Ephraim docta diligere trituram, & ego ascendi super pulchritudinē colli eius, ascendam super Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Seminate vobis in veritate iustitiā, & metite in ore misericordiæ. Quid enim Ephraim vitula docta diligere trituram, nisi anima lasciua assueta ferre labores mundi huius, & seruitutem miseram propter explendam luxuriam suam? Talis nimirum fuerat iste filius, qui doctus fuit pascere porcos, & ferre seruitutem indignam, donec reuerteretur in se, & diceret. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autē hic fame pereo? Sed ego, inquit, ascendi super pulchritudinem colli eius, ascendam super Ephraim. Qualiter hoc fecerit, vel faciat hic venerabiliter indicat ipse dicens de patrefamilias, quem ipsum esse nemo qui dubitat, quia videns reuertentem filium suum, misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Nam, sicut iam diximus, cadere super collū, hoc est, multum humiliare peccatoris animum. Quid deinde? Arabit, inquit, Iudas, id est, confitebitur, ille iam propter ipsam confessionem dignus, qui vocetur Iudas, arabit, inquam, confitendo, id est, aperiet terram cordis sui dicendo. Peccaui in cœlum & coram te, confringet quoque sibi sulcos Iacob, id est, vitiorum pristinorum supplantator, dicens in confractione cordis sui. Iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum ex mercenarijs tuis. Tunc & quod sequitur, faciet, id est, seminabit sibi in veritate iustitiam, & metet in ore misericordiæ, dicentis. Citò proferte stolam primam, metet eandem, sine iustitiæ stolam siue stolæ iustitiam.

Eccl. 9.

Lucæ 15.

Oseæ 10.

Quòd super collum Sauli verè pater ceciderit, qui iam Paulus humilis & pius incedens, & discipulum informans. Exerce autem teipsum, inquit, ad pietatem.

CAPVT XI.

PAulus apostolus, id quod nunc dicimus magnificè in semetipso expertus, quippe super collum cuius pater iste mirabiliter cecidit, non quia reuertebatur, sed vt reuerteretur, qui erat auersus per ignorantiam ad hanc pietatem, qua in illa domo clementisimi patris viuendum est,
1. Tim. 4. dilectum discipulum magis ac magis informans dicit. Exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est, promisionem habens vitæ, quę nunc est & futuræ. Hæc verba verè sapiētis, verba magni ponderis, & statera digna sunt ponderari. Quòd vt compendiosus facere posimus, exemplum duorum ad memoriam re-
Genes. 25. uocemus, Iacob & Esau. Nam alter eorū, scilicet Esau, corporali exercitatione exercebatur, sicut scriptum est. Factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola, alter verò, ad pietatē seipsum
Malach. 1. exercebat, sicut subiunctum est. Iacob autem simplex habitabat in tabernaculis. Et reuera corporalis exercitatio illi ad modicum vtilis fuit. Ad quid modicum? Isaac, inquit scriptura, amabat Esau, eo quòd de venationibus eius vesceretur. Hoc verè modicum fuit, quòd amabat eum Isaac, non enim ad maximam exinde vtilitatem peruenit, sed ad per modicam, sicut scriptum est.
Genes. 27. Cumque eiulatu magno fleret, motus Isaac dixit. In pinguedine terræ & in rore cœli desuper, erit benedictio tua. Non hoc dicimus, quòd pro illa exercitatione corporali ad odium dei per-
Malach. 1. uenerit, de quo scriptum est. Iacob dilexi. Esau autem odio habui. Nam illud promeruit odio
Rom. 9. fratris, quem interficere cogitauit, & contemptu patris & matris, quo alienigenis se commiscuit, & alienigenas vxores accepit, sed hoc dicimus, quia corporalis exercitatio, vel amor patris, quo amabatur propter illam exercitationem, parum illi profuit. Econtra pietas huic, videlicet Iacob, quia simplex habitabat in tabernaculis, & pro qua Rebecca eum diligebat verè ad omnia vtilis

vtilis fuit,promiſsionem habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. Nam exinde prouenit,vt volente matre acciperet benedictionem patris, meruitq́; tam de præſenti quàm de futuro benedici, vel promiſsiones accipere benedictionis. De præſenti videlicet, vbi cùm dixiſſet pater. Ecce odor filij mei,ſicut odor agri pleni,cui benedixit dominus, continuò ſic cœpit. Det tibi dominus de rore cœli,& de pinguedine terræ abundantiam frumenti,vini, & olei. De futuro autem,ſiue de futura vita,& quod ad vitam proſit,vbi continuò ſubiunxit. Et ſeruiant tibi populi,& adorent te tribus. Eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te fili, matris tuæ. Qui maledixerit tibi,maledictus erit,& qui benedixerit tibi,benedictionibus repleatur. In his verbis nimirũ futuræ vitę promiſsionem accepit,id eſt,promiſsionem Chriſti,vt de ſemine eius naſceretur Chriſtus,qui eſt ipſe vita futura,vita æterna. Hoc itaque pręcognito duorum exemplo citius intelligimus,quid dixerit Apoſtolus, & quàm verè dixerit, quia corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt,pietas autem ad omnia vtilis eſt,promiſsionem habens vitę quę nũc eſt,& futurę. Quod enim in illis duobus præoſtenſum eſt,in vniuerſitate hominum perſeuerare comprobatur,videlicet,vt hi qui circa corporalia,ſiue temporalia exercitantur, modicam exinde aut penè nullam vtilitatem conſequantur, qui autem pietati ſtudent, & ſimpliciter viuunt, in omnibus ſibi proſpiciunt,vt nihil deſit eis eorum quæ expediunt animæ & corpori,quemadmodum in euangelio ſuo veritas dicit. Primùm quærite regnum dei,& iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Matth. 6.
Nam quod hoc intendat,ipſe manifeſtius exprimit,dicendo poſt aliqua. Eſt autem quæſtus magnus,pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta,& quibus tegamur,his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem,& laqueum diaboli. Et ſubinde. Tu autẽ ô homo dei hęc fuge,ſectare verò iuſtitiam,pietatem,fidem,charitatem,patientiam,manſuetudinem. Porrò inter hæc qualiter in alterutrum pietas exercenda ſit, & a prælatis in ſubditos, & à ſubditis in prælatos,ipſe docet,cũ dicit. Attende tibi & doctrinis, inſta in illis. Hoc enim faciens & teipſum ſaluum facies,& eos qui te audiunt. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem,iuuenes vt fratres,anus vt matres,iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate,& cætera. Hoc verè eſt prælatorum erga ſubditos exercitium pietatis. Poſtea dicit. Qui bene pręſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur,maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura. Non infrenabis os boui trituranti. Et dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſus præsbyterum accuſationem noli recipere,niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Et hoc vtiq; faciendo, ſubditi ſemetipſos ad pietatem exercent erga pręlatos. Sed & diuites ſeculi qualiter pro modo ſuo debeant ad pietatem exerceri, tandem non tacet,cùm dicit. Diuitibus huius ſeculi pręcipe,non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum,ſed in deo viuo & vero,qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum,bene agere,diuites fieri in operibus bonis,facilè tribuere,communicare,theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futuris,vt apprehendant veram vitam.

Lucæ 12. 1.Tim.6. 1.Tim.4. Ibidem 5. Deut.25. 1.Tim.6.

De paternæ pietatis vocibus dicentis: Manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus fuerat,& reuixit: perierat,& inuentus eſt. CAPVT XII.

NOtandum interea,quali vel quanta ratione in ipſa feſtinatione vtatur pietas. Cum enim dixiſſet,citò proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum in manu eius,& calciamenta in pedes,& adducite vitulum & occidite,& manducemus & epulemur,continuò quaſi quęreretur,quæ eſt ratio tantę tamq́; promptę largitatis,ita reddidit. Quia filius meus hic mortuus erat,& reuixit,perierat,& inuentus eſt. Magna planè & auditu atque imitatione digna ratio,quæ iam dudum vniuerſæ domui patris huius audita eſt, cuius habere ignorantiam,cuipiam domeſtico ſanctę eius eccleſię nõ licet. Niſi enim prius reuixerit qui mortuus fuerat, niſi inuentus fuerit qui perierat,non licet eum annulo perornari,id eſt,eccleſiæ fidelium reconciliari,non licet eum calciari calciamentis in præparatione euangelij pacis, nõ licet eum inuitari vel admitti ad conuiuium vituli ſaginati,id eſt,ad participationem corporis & ſanguinis domini. Vndè autem debeat ſciri,quòd reuixerit,quòd inuentus ſit, hoc quoque prudentiam eccleſię non præteriuit. Et quid illud eſt? Nimirum vox confeſsionis, qualis & hic perſonat, cùm dicit is qui reuertitur,pater peccaui in cœlum,& coram te,& iam non ſum dignus vocari filius tuus,fac me ſicut vnum ex mercenarijs tuis,& in alia lectione myſticè ſubintelligitur, vbi narratur, quomodo & quali ordine quadriduanum mortuum, iamq́ue fœtentem Lazarum dominus ſuſcitauit, voce magna clamante domino. Lazare, veni foras, ſtatim prodijt qui erat mortuus, ligatus manus & pedes inſtitis,& tunc demum. Soluite, inquit, eum, & ſinite abire. Nimirum ſicut hic peccator prius confitetur,& dicit. Pater peccaui in cœlum, & coram te, & tunc demum dicitur,cito proferte ſtolam primam,& cætera ita & illic qui fuerat mortuus, prius prodijt,& tunc demum ſolui iuſsit,& in vtroque facto eadem ratio eſt, quòd idcirco debeat in communionem eccleſiæ recipi,quia confeſſus eſt,& dignam pœnitentiam obtulit.

Lucæ 15. Iohan. 11.

Quòd non ſit hoc totum pietatis officium, manducare aut epulari, aut gaudere, quia reuixit, vel inuentus eſt, ſed etiam ieiunare, orare, & flere, vt inueniatur qui perijt, & reuiuiſcat qui mortuus eſt. CAPVT XIII.

NEc verò totum aut integrum eſt pietatis officium, manducare, & epulari, atq; gaudere, pro
eo, quia qui mortuus erat, reuixit, & qui perierat, inuentus eſt. Denique antequam reuiuiſ-
cat qui mortuus eſt, aut inueniatur, qui perijt, maximè hoc pietatis, ieiunare, orare, & flere, vt
reuiuiſcat, & inueniri poſsit. Huius rei myſticum exemplum, vidua illa de euangelio, cuius filius
vnicus defunctus, per portam ciuitatis efferebatur, cui dixit dominus miſericordia motus ſuper
Lucæ 7. eam. Noli flere. Et acceſsit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, ſteterunt. Et ait. Adoleſ-
cens tibi dico ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri ſuæ. Vidua
nanq; mater ſancta eccleſia eſt, vidua, inquã, pro eo, quia vir eius præcrucifixus, & mortuus fuit,
& licet reſurrexerit, & nunc viuat, tamen præſentia corporali hic non eſt, ſed aſcendit in cœlum,
& ad dexteram patris ſedet, filius eius eſt quiſq; credentium, ex quo ſacramentis eiuſdem eccle-
ſiæ Chriſto renatus. Moritur autem filius, & per portam ciuitatis effertur, quoties mortiferum
crimen admittit, vſque ad effectum operis, ſiue manifeſtum opus. Hic pietate opus, hic matri ſu-
per mortuo filio flendum, & orandum eſt. Mors enim peccati, mors cruenta, mors pauenda eſt.
Laborat hic ſancta ſcriptura, vel ſpiritus ſcripturæ ſanctæ cõditor ſpiritus, vt quoquo modo ma-
gnitudinem periculi, & horrendum genus mortis ſentire valeamus, id quod homo peccando
Apoc. 12. moritur. Ait enim. Et ſignum magnum apparuit in cœlo. Et mulier amicta ſole, & luna ſub pedi-
bus, & in capite eius corona ſtellarum duodecim. Et in vtero habens & clamabat parturiens, &
cruciatur vt pareat. Et ſubinde. Et draco ſtetit ante mulierem, quę erat paritura, vt cùm peperiſ-
ſet, filium eius deuoraret. Quamuis enim iuxta quendam altiorem ſenſum, ſemel hoc factum ſit,
& fieri non deſinit vſq; ad finem ſeculi. Semel videlicet hoc factum eſt, quando vniuerſa patri-
archarum & prophetarum electorumq; omniũ eccleſia per Mariam virginem quæ eiuſdem ec-
cleſiæ portio eſt, Chriſtum in carne peperit, cum magno clamore magni deſiderij & diutinæ ex-
pectationis. Tunc ſtetit draco ante mulierem, vt cùm peperiſſet, ſtatim deuoraret filium eius, ſta-
tim quippe in Herode fuit quęrente puerum, vt perderet eum, & extunc perſecutus eſt vſq; quo
Pſal. 40. crucifigeretur, dicens: Quando morietur, & peribit nomẽ eius. At ille filius maſculus idem deus
fortis erat, & idcirco raptus eſt ad deum, & ad thronum eius, reſurrexit enim & aſcendit in cœ-
lum vſq; ad patris trhonum recturus gentes in virga ferrea, id eſt, inflexibili iuſtitia. Tunc, in-
quam, ſemel factum eſt, vt ſtaret draco ante mulierem parientem, deuorare volens filium eius,
ita vt periret nomen eius, nunc autem, ſicut iam dictum eſt, fit & fieri nõ deſinit, vt ſtet ante mu-
lierem ad deuorandum quempiam de filijs eius, in Chriſtũ credentibus. Nam quempiam Chri-
Galat. 4. ſto acquirere, vel in quouis Chriſtum formare, ſi non eſſet parturire, non diceret Apoſtolus. Fi-
lioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Laborat ergo iſte ſanctus pie-
tatis ſpiritus, ſenſum nobis imprimere faciemq́ue oſtendere crudelis & horrendæ mortis huius,
mortis peccati, qua homo à deo viuo ſeparatur, & principi mortis diabolo incorporatur, dum
tales oſtendit imagines mulieris parturientis, & draconis magni, draconis rufi ſeptem capita ha-
bentis, ſtantis ante illam, & parati ad deuorandum filium eius. O quantos, quamq́ue horrificos
hiatus oris, & gutturis, quam cruentos dentes, quam profundum tartarũ ventris eius, viderat hoc
2. Cor. 12. in eodem pietatis ſpiritu, cùm diceret prædictus Apoſtolus. Timeo enim, ne fortè cùm venero,
non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis, qualem non vultis, ne fortè contentio-
nes, emulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones
ſint inter vos, ne iterum cũ venero, humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex his qui ante
peccauerũt, & nõ egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam
geſſerunt. Hoc igitur, vt prædiximus, verum & perfectum pietatis opus eſt, flere & lugere eos,
morte eius qui mortuus eſt, & perditione eius, qui perijt, & tunc demum manducare, epulari, &
gaudere, cùm reuixerit, cùm inuentus fuerit.

Quòd hodie gaudendum, non ſolum quidem ſit in domo patris, quia qui mortuus fuerat, reuixit filius, ſed etiam dolendum, quia frater ſenior foris ſtat, & ingredi non vult. CAPVT XIIII.

GRatia tanti patris huius, ecce hodie, tali cõuiuio, talibusq́; gaudijs interſumus, & ita demum
vera pietate epulamur, ſi de conuerſione peccatoris in domino gaudemus. Verùm & illud
ad pietatis officium, vt aliquantiſper gaudium diminuat in nobis, duritia fratris noſtri qui foris
Lucæ 15. eſt, quia ſtat pertinaciter indignatus, & introire non vult, ſicut de illo ſcriptum eſt. Et cùm veni-
ret, & appropinquaret domui, audiuit ſymphoniam & chorum. Et vocauit vnũ de ſeruis, & in-
terrogauit, quę hęc eſſent. Iſq́; dixit illi. Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulũ ſaginatum,
quia ſaluum illũ recepit. Indignatus eſt autẽ, & nolebat introire. Frater ille populus Iudaicus eſt,
ex eo

ex eo nimirum frater populi gentium, quia deus vnus est Iudæorũ & gentium, quia quem plasmauit vnus Adam pater omnium est. Dicitur autẽ & senior frater, quia prior venit ad vnius dei cultum. In agro quoq; fuisse dicitur, quia res agrestes, id est, terrenas retributiones operando iustitias, sequebatur legis. De hoc vigilanter intuendum est, quid dictum sit, quia indignatus nolebat introire. Non per ignorantiã foris manebat, sed sciendo cognouerat, quod pater domi esset, quod gauderet super eo qui perierat, & inuentus est. Vocauit enim vnum de seruis, & interrogãs quę hęc essent quę audierat, certus factus est, & quod verum erat ab illo didicit. Non ergo arbitremur, Iudęos per ignorantiam foris stare, & in euangelicam domum nolle introire; illos maximè qui vnum de seruis vocare possunt, & interrogare, id est, prophetarum voces quæ per omne sabbatum leguntur, audire & sensum aliquo modo percipere. Si enim ignorarent, aut non intelligerent, & non potius intelligere nollent, si, inquam, per ignorantiam, & nõ potius per inuidentiam foris starent, odientes gentium salutem, non conueniret talis parabolæ textus, quo & prius auditur symphonia, & chorus, & ab vno de seruis vocato certius cognoscitur, quid intus agatur. Symphonia quippe concors & consona est euangelicę prędicatio gratiæ, chorus autẽ gratiarum actio est, & vox laudis quę in omni terra, & per omnes terras, corporaliter quoq; auditur Iudęis, qui per omnes gentes dispersi sunt, audientibus, & quaqua versum distracti sunt nostros per vicos & vrbes, vrbiumq; plateas festiuitates aspiciẽtibus nostros die ac nocte foris, & intus choros, quibus deum & Christum eius cum spiritu sancto laudamus, visu & auditu percipientibus Porrò vnus de seruis quem ille vocare & à quo interrogare potuit, vnitas est, & vna veritas omniũ quas Iudæus recipit, scripturarũ veteris testamenti. Duo sunt serui ex quibus res poterat inquiri, quia sunt duo testamenta, vetus, & nouũ, ex quibus si vellet Iudæus potuisset perdoceri. At ille vnum tantum vocauit, & ille vnus quod satis est edixit, veritatem omnem expressit. Vbi enim tacet vetus testamentum, reuersionem minoris fratris, & occisionem vituli saginati, id est, conuersionem gentium, & passionem Christi filij dei? Exempli gratia. In exordio sermonis, quo deus Abraham alloquitur, talis est ratio, talis causa, quæ aduocationem præstet, recipiendis gentibus, & supercilium decutiat Iudæorum, quòd nequaquam sine illis saluentur. Egredere, inquit, de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam monstrauero tibi, faciamq; te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, atq; in te benedicentur omnes cognationes terræ. In repromissione quoq;. Per memetipsum, inquit, iuraui dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. O Iudæe, etiam si tu vniuersus talis sis qualis Abraham extitit, & ita obediens per omnia sicut ille obediuit voci domini, quid aliud exigere potes vel poteris pro mercede tua, quam quod Abrahæ deus promisit, siue repromisit? Et nunquid cœlum, aut paradisum promisit se daturum, vel soli illi quod ex carne eius est semini, si suæ obediret voci? Non vtiq;, sed tantum semen quoddam promisit, semẽ benedictionis, in quo non solus Iudæus, sed omnes gentes benedicerentur. Quod sit illud semen, quis sit modus benedictionis, propheticus omnis ordo contestatur, quia Christus est & remissio peccatorum, quæ per sanguinem eius datur. Igitur ille quidem impiè agit, quia salutem foris odit, sed ille qui inuentus est, qui reuixit intus, ad pietatem eruditur, vt nõ reddat malum pro malo, sed odientem diligat, inuidenti condoleat, & si nondum adeò perfectus, saltem foris relicto non insultet. Nam hoc est quod Apostolus ait illi. Si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuę factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo. Fracti sunt rami, vt ego insẹrar. Bene: Propter incredulitatem fracti sunt rami, tu autem fide stas. Noli altè sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, nec fortè tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem dei, si permanseris in bonitate. Hoc audire & sic facere pium est. Secundum exemplum ipsius qui hoc docet, ipse enim qui sic persuadet, supra ostendit, sese hoc ipsum facere quod docet. Veritatem, inquit, dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, & cætera.

Gene. 12. Gene. 22. Roma. 11. Roma. 9.

Futurum esse quod dictum est: Pater ergo illius egressus cœpit rogare eum, & quomodo dici conueniat illi: Fili tu semper mecum es.

CAPVT XV.

FVturum autem est, vt fiat quod sequitur. Pater ergo illius egressus cœpit illum rogare. Nam hoc est, quod loco præmemorato Apostolus ait. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fiet, sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat

Luc. 15. Roma. 11.

auertat impietatem ab Iacob. Quod est enim cæcitatem in Israel contigisse, hoc est, fratrem indignatum nolle introire. Porrò quod est venire ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, hoc est, patrem foras egredi, & rogare inuidentem, vt deposita impietate ad cōuiuium pietatis introeat. Verba ipsa quibus impietatem pater auersurus est, hæc mystica sunt. Fili, tu semper mecū es, & omnia mea tua sunt. Epulari autē & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuētus est. Sequentis versiculi sensus perspicuus est, præcedentis autem partim quæstione indiget, partim perspicuè patet. Nā quod ait, & omnia mea tua sunt, illud
Roma. 9. itidem est quod Apostolus ait. Quorum adoptio est filiorum & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorū patres ex quibus Christus secundū carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, amē. Ergo perspicuum est. Porrò quod ait, tu semper mecū es, idcirco quæstione indiget, quia quamdiu foris stat ille filius, & introire non vult, vtiq; cum patre non est. Sed antequam iunior frater iste reuertetur, antequam conuiuium istud celebraretur. i.
Nume. 20. antequam Christus pateretur, cuius hodie carnem manducātes, & sanguinē bibentes, epulamur,
Psal. 105. non semper cum eo erat, quod apertè cognoscit quisquis sacras legit historias, quibus narratur, quod multoties de conspectu patris, & de domo eius exiliens filius ille senior, currebat ad porcorum siliquas, adorans idola, sacrificans Beelphegor, & cætera colens vicinarum gentiū dæmo-
3. Reg. 19. nia. Ergo quod ait, tu semper mecum es, aut pro parte dicit eorum qui quamuis pauci de populo
Roma. 11. illo superant non relinquentes deum patrum suorum, sicut tunc quando dictum est ad Heliam, reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua Baal, aut cum grauissima denotatione causa redditur cur illi filio cōuiuium nunquam fecerit pater, vt cum amicis suis epularetur. Quod si ita placet, dum dicit, tu semper mecū es, idem est, ac si dicatur. Tu tibi arrogas, quia
Lucæ 15. iustus es. Ego autē non veni facere conuiuiū huiusmodi iusto, sed peccatori. Dixerat enim ille. Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatū tuū præteriui, hic aūt dissipauit substantiā suam, cum meretricibus viuendo luxoriosè. Itaq; quod ait, tu semper mecum es, sic dictum potest intelligi, non quòd ita sit, sed quod ita ille arroget sibi, quippe qui hodieq; cùm foris sit solum se esse iactat populum dei, & cum præ inuidia & infidelitate moriatur, quasi de iustitia præsumit,
Rom. 10. quemadmodum Apostolus ait. Quærentes suam iustitiam statuere, iustitiæ dei nō sunt subiecti.

Quid in eo intelligendum sit quod ait: Et nunquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer. CAPVT XVI.

Lucæ 5. ANtequam auertatur hęc impietas ab Iacob, antequam pietatis regulam audiat vel accipiat ex ore patris ille senior, quid dicit patri suo? Cùm præmisisset, ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuū præteriui, cōfestim indignanter ac murmurantis animo subiunxit. Et nunquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. Etenim iam quidem dictum fuerat, quia pater illius egressus, cœpit illū rogare, sed ipsa rogantis verba præcurrunt hęc quæ filius ille dixit, & tunc demum sequuntur illa, cùm dicit. Fili tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt, epulari autem & gaudere oportebat, &c. Ergo inuidiam populi Iudaici quæ nunc est, atq; improbam intentionem, qua illum, qui veniet in nomine suo, videlicet Antichristū desiderat, hęc fratris verba sonant. Vndè & notandum quod ait, & nunquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer, non dixit agnum siue vitulum, sed hœdum ait non dedisti mihi, non dixit vt epularer tecum, sed cum amicis meis. Siquidem Antichristus quem expectat, quemq; in suo nomine venientem, ille populus suscipiet, nō erit agnus, velut ille de quo scriptū est, & sicut
Esaiæ 53. agnus coram tondente se, obmutescet, & non aperiet os suū, sed erit hœdus eorum maximus, qui sedente rege in sede maiestatis suę, ad sinistram statuendi sunt, cuius in typū caper emissarius iubente domino per Moysen, maledictus & consputus in desertū emittitur. Nam si aliquando per hœdum Christus quoq; intelligitur, hoc pro causa externa fieri cognoscitur, quia videlicet pro
Leuit. 16. innocētia agnus pro peccatis multorū, quæ super se tulit, dicitur hœdus. Ergo cū dicit frater ille, nunquam dedisti mihi hœdum, fatigatio subintelligitur populi Iudaici, suspirantis quòd nondū acceperit Antichristū. At idem eum quē expectat, quē suscepturus est, nō Antichristū nominat, sed Christū, Quare ergo parabola hęc illi imponit quòd murmuret propter hœdū, quodue illū in quo cupit epulari nuncupet hœdū? Videlicet vt arguat populi illius cupiditatē sensumq; terrenū, quia nimirum & si illum voce & labijs nominat Christum, sensu & intentione profitetur se expectare Antichristum. Non enim talem expectat qui mortuos viuificet, sed qui viuentes occidat, non eum qui pacem faciat, sed eum qui bella concitet & humanum sanguinem fundat.

De hœdo, quòd Antichristus sit, cuius aduentu populus ille optat epulari.

CAPVT XVII.

DE illo falso agno & vero hœdo, falso Christo & vero Antichristo post draconem, qui vt superiori libro diximus, mulierem persecutus est, & de ore suo post illam flumen emisit, sic scriptum est. Et steti super arenam maris. Et vidi de mari ascendentem bestiam, habentem capita nouem,

nouem,& cornua decem.Et subinde.Et vnum de capitibus suis,quasi occisum in morte,& plaga mortis eius curata est.Et admirata est vniuersa terra post bestiam. Et adorauerũt draconem,qui dedit potestatem bestiæ,& adorauerunt bestiã,dicentes.Quis similis bestiæ,& quis poterit pugnare cum ea?Et datum est ei os loquens magnum & blasphemiam, & data est illi potestas facere menses X L I I.&c.Bestia nanq; de mari ascendens,vniuersum corpus significat,cuius draco ille, id est,diabolus caput est,videlicet vniuersam multitudinem impiorũ. Septem capita eius & decem cornua eius eadem sunt,id est,omnis terreni regni potẽtia, quia videlicet septem capitibus omnes reges eius,& decem cornibus omne regnum eius figuratur. Nomina blasphemiæ super capita eius,quia dij appellati sunt reges eius. Vnum de capitibus eius quasi occisum, cuius plaga mortis curata est,Antichristum significat, pertinentẽ ad terreni regni capita,qui imitatione veri capitis nostri,quasi occisum resurrexisse, & pro Christo qui verè hoc perfecit, suscipiendum se audet exhibere.Cuius commenti dicitur in Simone mago præcessisse fallaciam. Itaque æstimatione quidem seductorum,& simulatione sui agnus erit, reuera autem hœdus, imò & bestia siue cornu bestiæ,in cuius superbia & crudelitate epulabitur, vel epulari vult ille frater inuidus,qui & merito condemnabitur,quia non credidit veritati, suscipiet autem mendacium, ita tamen vt (sicut iam per prophetam dictum est,& Apostolus meminit)reliquiæ saluæ fiant. Apo.12 & 13

De persecutione eiusdem Antichristi,quòd magna futura sit.

CAPVT XVIII.

DE persecutione eius videlicet Antichristi, quòd verè magna futura sit, dominus grauissima denunciatione asserit,cùm in Matthæo dicit. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.Orate autem,vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.Erit enim tunc tribulatio magna,qualis non fuit ab initio mundi vsq; modò, neque fiet.Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.Sed propter electos breuiabuntur dies illi.Tũc si quis vobis dixerit,ecce hic Christus,aut illic,nolite credere,surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna,& prodigia,ita vt in errorem inducantur,si fieri potest,etiam electi.Hoc ipsum est, quod verbis alijs in Apocalypsi dicitur hoc modo. Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere illos,& data est ei potestas in omnem tribum,& populum, & linguam, & gentem.Et adorabunt eum omnes qui habitant terram, quorum non sunt nomina scripta in libro vitæ,& agni qui occisus est,ab origine mundi. Et subinde. Et fecit signa magna,vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram, in conspectu hominum. Et seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Matth.24. Apoc.13. Ibidem.

De abundantia pietatis,qua tandem ille frater,id est,omnis Israel saluus fiet.

CAPVT XIX.

POst tantam impietatis abundantiam, magnificè operabitur spiritus pietatis, dicẽte patre fratri illi seniori.Epulari autẽ & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit, perierat,& inuentus est.Hoc enim audiet ille in reliquijs,quę conuertentur & saluę fient de populo illo,& implebitur illud propheticum,cuius Apostolus memor, Veniet (inquit)ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Tunc deniq; epulabitur ille senior cum fratre iuniore & cum patre in domo Christi doctus nihil profuisse, quinimò falsum esse quod dixerat, Ecce tot annis seruio tibi,& nunquam mandatum tuum pręteriui, doctus inquam nihil valuisse sibi quod se semper cum patre fuisse,vel quod omnia quę patris sunt sua esse cõfidit,quod nõ nullo modo verum esse potest,in tantum vt testetur ipsa salus ipse saluator ore proprio, quia salus ex Iudæis est,quinimò etiam pro detrimento cuncta reputari, & arbitranda esse vt stercora, vbicunq; sint vel fuerint extra illud conuiuiũ,extra veras pietatis delicias. Hoc facto,implebunt illud quod in Ioseph mysticè pręfiguratum est, quando dñs terrę & princeps Aegypti cognitus est à fratribus suis,& epulati sunt cum eo meridie,& ipse bibens inebriatus est cum illis.Dixitq; eisdẽ venditoribus suis Vos cogitastis de me malum,deus autem vertit illud in bonum.Hoc dicet illis nõ improperando,sed cum indulgentia & gratia,miraculum illius altissimi consilij sui præsentando. Lucæ 15. Roma.11. Ibidem 11. Gene.50.

Quòd interea dum ad pietatem exercemur,cauendum sit,ne falsa pietatis imagine fallamur.

CAPVT XX.

INterea dum pietati studemus, dum ad pietatem exerceri iubemur, simul veritate opus est, vt vera pietas & vera sic veritas,nequando pietatis falsa imagine fallamur. Est enim remissio quæ pietas vult videri,sed profectò longè est à spiritu pietatis, quia videlicet remittendo soluit, parcendo odit,dum per inertiam & molliciẽ suam,vitia quæ amputari debuerant,nutriri permittit. Nõ sic sancti pietatẽ prędicãt, vt districtionis dignitatẽ pretermittat. Ab hac suspitione quidam illorum eximius semetipsum eximens, cùm dixisset in ipsa correptione prudenter agendũ, & ne quid nimis dicens,ne dum nimis cupierit eradere eruginem,frangatur vas, suamq; fragilitatem, semper suspectus sit,memineritq; scriptum,calamum quassatum nõ conterendũ, continuò subiunxit.In quibus non dicimus,vt permittat nutriri vitia, sed prudẽter & cum charitate amputet, Matth.12. Esaiæ 42.

prout

Nume.12. prout viderit cuiq; expedire. Quod si exempla quæruntur, & quis erit Moyse clementior, aut
Exod.32. magis pius? Scriptū quippe est. Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. At ille, vbi causa poposcit, districtus esse nouit, & stans in porta castrorum, ait. Si quis est domini, iungatur mihi. Congregatiq; sunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait. Hæc dicit dominus DEVS Israel. Ponat vir gladium super fœmur suum. Ite & redite, de porta vsq; ad portam per medium castrorum, & vnusquisq; occidat fratrem & amicum & proximum suum. Hoc fecit tanquam districtus, & bono zelo rigidus, veruntamen in ipso districtionis rigore, suæ mansuetudinis quia mitissimus erat, nequaquam oblitus. Sequitur enim. Facto auté die altero, locutus est Moyses ad populum. Peccastis peccatum maximum, ascendam ad dominum, si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro. Rursusq; ad dominum ait. Obsecro peccauit populus iste peccatum magnum, feceruntq; sibi deos aureos. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Est igitur veræ pietatis seu veræ mansuetudinis socia, semper pro tépore & re discretio rationabilis, scilicet vbi vel quando culpa per aliū cognita est, quam per auctorem sui & vtriusque rei exemplum salutare nobis in Moyse præfulsit.

De euangelico exemplo villici, dicentis: Fodere non valeo, mendicare erubesco, scio quid faciam, & cætera qualiter in exercitio pietatis imitandum sit. CAPVT XXI.

CAEterùm est vbi vel quando itidem pro tempore & re sola incedere audiat pietas absq; virga districtionis, scilicet dum id quod secretè admissum est, nihilominus secreto & voluntariè prodit humilitas confessionis. Et huius rei nobis exemplum ingerit ipse, in quo totus & semper inhabitat spiritus pietatis laudās prudentiam villici illius, qui hoc modo sibi prouidit. Quid
Lucæ 16. faciam, inquit, quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Et continuò bonum reperiens consilium, scio, inquit, quid faciam, vt cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat. Quantum debes domino meo? At ille ait. Centum cados olei. Dixitq; illi. Accipe cautionem tuam, & sede, cito scribe L. & cætera. Deniq; sicut præcedens parabola de filio prodigo & fratre eius seniore, qui rediuiuo atq; inuento inuidit, mysterium continet populi gentilis & populi Iudaici, sic sequens ista forma est prælati, cuiuspiam & subditi peccatoris eius duntaxat, cuius peccata præter deum & cōscientiam ipsius arbiter nullus sit. Etenim quisquis animabus præsidet, nimirum villicus summi domini est, qui si veram & verè humilem prudentiam habet, si verè aliquod iustitiæ initium habet, quotidie iudicat semetipsum in cōscientia, vel cognatione sua,
Proue.12. iuxta illud. Cogitationes iustorum iudicia. Ponit in mente sua domini sui tribunal, & accusante conscientia, iustus enim in principio accusator est sui, confessio iudicat, timor ligat, ibiq; audit,
Proue.18. vel audire sibi videtur dictum domini sui. Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ. Iam enim non poteris villicare. Qui enim animas custodit, vel custodire debuit, multam & magnam se agnoscit dissipasse substantiam domini sui, si ritè perpendat, quomodo seruare debuerit. Hoc perpendens veraciter confitetur, quod amouendus, quod meritò eijciendus sit, si secundum iudicium solum secum agatur. Prouidens ergo sibi, vt misericordiam inueniat, fit misericors ipse subditis, vocans vnumquemq; eorum singillatim, & dicens illi. Quantum debes domino meo? Nam hoc est sollicitum esse de subdito quodlibet vel sibi commisso, & priuata atque secreta commonitione, rogare vt aperiat, quantum debeat deo, id est, non celet peccata sua, siue
Psalm.31. cogitationes malas aduenientes cordi suo, iuxta illud. Dixi confitebor aduersum me iniustitias meas domino. Qui si confestim dixerit, centūm cados olei, siue centū choros tritici, id est, si vocem confessionis simpliciter aperuerit, & peccata sua numerauerit, siue magna & multa esse non tacuerit, vtitur ille prudentia & arte sua, sede, inquiens, cito scribe quinquaginta, sede cito, scribe octoginta, ita tamen vt singulis præscribat ipse dicens. Accipe cautionem tuam, quod est dicere. Tantummodo tibi caueas, vt de cætero emendes pœnitentiæ austeritatem debitam, leuiorem fac. Verbi gratia, qui septennem siue duodennem pœnitentiam debueras, si ad publica tractus fuisses ecclesiæ tribunalia, vno anno siue quadraginta diebus, aut iuxta exemplum Niniuita-
Lucæ 16. rum triduo pœniteas, & ego pro te in die iudicij domino meo rationem reddam. Tantum placere debet hæc similitudo villici, qui domino quidem suo villicus iniquitatis, villicus damnosus extitit, sed pro se prudenter egit, & sibi prudenter cōsuluit, tantum inquam apud spirituales valere debet exemplum villici secularis, vt meritò redarguant semetipsos, & dicant, filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Hoc enim veritas dixit, & sic debet intelligi. Seculares homines prudentius, vigilantius, atque cupidius commodis temporalibus & transitoriæ saluti suæ prospiciunt, quàm spiritualis propositi viri, circa æternam suam, solicitudinem studiumq; pietatis adhibeant. Imitemur ergo saltem illos in his quæ sunt ad deum, excitemur saltem exemplo illorum in his quæ pertinent ad vitam æternam.

Finis commentariorum libri Octaui, scilicet de Pietate domini.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER NONVS, DE TIMORE DOMINI, LIBER I.

De spiritu timoris domini, quòd maximum instrumentum sit expectatio iudicij vniuersalis. CAPVT I.

OMnium quæ nobis ex sancta & veridica scriptura credere & confiteri tradita sunt,
finis est vniuersale iudicium, quod verè maximũ & præcipuum est, eius qui post spi-
ritum pietatis in descendendo ponitur spiritus timoris domini, instrumentum. Illic
enim timor non modicus est, illic timore nõ paruo trepidandum est. Veraciter ite- Iob 41.
rum atq; iterum dixerimus, quia illic timor est, & quia qui nõ trepidat ibi timore, iste sapiẽs non 1.Pet.4.
est. Tunc enim timebunt angeli, ait dominus, & territi purgabuntur. Vix enim iustus saluabitur, Malac.2.
etiam si pro meritò iustitiæ talis sit, vt rectè vocetur angelus, cuius labia custodierunt scientiam,
& qui legem ex ore suo quærẽtibus, factus est domini exercituum angelus. i. nuntius. Bene ergo
spiritus timoris domini dicitur, pro hoc ipso, quòd primitus aspirando, nobis insensatis & elatis,
& idcirco insensatis, quia elatis, fidem facit eorum quæ illic visuri, quæq; adiuturi sumus, vt cre-
dentes & recogitantes timeamus, timentes stultitiam relinquamus, & ad sapientiam fugiamus.

De magno die iudicij eiusdem, quomodo consimilis sit primo dierum seculi. CAPVT II.

DIes ille, dies magni iudicij, nouissimus erit dierum seculi. Respiciamus nunc ad illum, quem
numero primũ sancta scriptura diem posuit in exordio sui, quando diuisit deus lucem & te-
nebras, appellauitq; lucem diẽ, & tenebras noctem, factumq; est, ait, vespere & mane dies vnus.
Idcirco autem numero primũ, quia sicut illic pro posse diximus, alius est dies natura primus, ille
autem numero tantũ vel ordine creationis primus. Nam qui verè est primus, non temporalis est,
sed æternus, nõ de creatura lucens, sed creaturam illuminans lux. Quòd sciẽs scriptor noluit di-
cere, factumq; est vespere & mane dies primus, sed factumq; est, ait, vespere & mane dies vnus.
Respiciamus, inquam, ad illum diem, & cõsideremus admirandam operũ dei dispositionem, qui Gene.1.
eandem quasi edituum terribilem posuit timorem ad custodiendũ introitum & exitũ scripturę,
siue operum suorum, vt quisquis ad cognoscendum deum ingreditur, & in introitu inueniat cur
valde timeat, & in exitu audiat, cur multo maximè contremiscat. Deniq; cùm dicitur. Diuisitque
lucem & tenebras, appellauitq; lucem diẽ, & tenebras noctẽ, ibi angelos iudicatos, & bonorum
malorumq; spirituum diuisionẽ insociabilem atq; immutabilem factam esse intelligimus, & hic
angelorum pariter & hominum iudicium immutabile esse faciendũ, claris scripturæ vocibus au-
diuimus. Illic angelos apostatas de cœlo in istum caliginosum aërem proiectos, hic eosdem an-
gelos & eorum sequaces homines impios, non ignoramus, in ignem æternum esse proijciendos.

De septem spiritibus domini, quòd qui primus erat in hoc opere, idem sit & finis, scilicet spiritus timoris domini. CAPVT III.

GRatias igitur huic spiritui dñi, spiritui sapientiæ & intellectus, spiritui consilij & fortitudinis,
spiritui scientię & pietatis, & spiritui timoris dñi, quia melius q̃ nos ipsi pręparare aut proui-
dere potuimus, nos abundare voluit, & in veritate experiri fecit, id quod vagiẽti & esurienti in-
fantulo Israeli spondere dignatur, dilata os tuũ & implebo illud, atq; per tam longa spatia recto Psalm.80.
nos itinere duxit & reduxit, ita vt quod principiũ, idem sit finis, & eundo & redeundo vidimus,
& videmus omnib. ascendentibus iam in sublimi positis necessariũ esse fundamentũ timoris do-
mini. Nunc cognoscimus & cognoscere audemus, cõsultè nos egisse, & bonitate sua hunc spiritũ,
qui est ipsa bonitas, nostræ paruitati consuluisse. In quo? In eo videlicet, vt de sancta trinitate &
operibus eius scribere proponẽtes septem spiritus dei præ oculis. i. in intẽtione haberemus, non
dubitantes bonũ deum, quæcunq; fecisset aut faceret, fecisse & facere secundũ septiformem po-
tentiam huius seculi bonitatis huius sui boni & sancti spiritus. Hac etenim intẽtione, vt verè sim-
plici oculo & tanquã vera lucerna præeunte videmus, in opere dñi cuncta visibilia & inuisibilia
creantis, dispositos esse gradus septem dierũ, secundum istũ septiformẽ spiritũ, à timore vsq; ad
sapiẽtiam, vt veraciter scriptura dixerit. Initiũ sapientiæ timor dñi, & deinde lapso homine, iterũ Iob 28.
eodẽ ordine gradus & profectus septẽ ętatũ, secundũ eosdẽ septẽ spiritus dñi, & deinde à passio- Psal 110.
ne dñi reciprocato ordine gradus eosdẽ à sapiẽtia vsq; ad timorem dñi, & ita secundũ eosdẽ spi- Prouer.1.
ritus vbiq; magna & exquisita, mirabiliterq; ordinata opera dñi. Sedeamus hic in isto fundamẽto
necessarię solicitudinis, & quod reliquũ est sermonis tam diutini, perficiamus in timore domini.

De distinguenda significatione timoris. CAPVT IIII.

PRimo dicẽdum, bifariam diuidi significatũ boni timoris, ita duntaxat, vt non quidẽ aliundè,
sed tamen pro diuersis qualitatibus timentium, timor quo timetur deus alius & alius sit. Est
etenim timor seruilis, & timor liberalis. Timor seruilis, siue timor seruorũ est, quo pœna peccati

 timetur.

timetur. Timor liberalis est idẽ timor filiorũ,quo detrimentũ gratię cauetur. Vtrunq; ab alter-
utro clarius distinguere conemur. Timor seruilis qui pœnã habet, incipientiũ est.i.eorum qui
nũc primùm ad deũ respicere,& gehennæ ignis memores esse incipiunt,& ea memoria aduersus
peccatũ resistere contendũt.Hic non iam sapientia,sed tantũ sapientiæ initiũ est,nec adhuc om-
nino timor dñi,sed timor mortis,nec adhuc rectè timor sanctus,sed tantũ timor,aut certè timor
pœnalis, aut anxius dicitur. Porrò timor liberalis perfectorũ vel ad perfectionẽ tendentiũ est.i.
eorum qui post conscientiam superiorũ gratiarũ spõtè ad timorẽ propter cautelã sese demittũt.
Iohan.4. Differt hic ab illo plurimũ & multis modis, maximeq; in eo ꝙ illũ seruilẽ atq; pœnalẽ perfecta
charitas foras mittit,iste aũt liberalis & sanctus permanet in seculũ seculi.Hoc aũt vtriq; cõmune
est,ꝙ vterq; animam pungit, & quasi sanguinẽ animæ lachrymas per oculos emittit, diuersis ta-
men causis agẽtibus. Nam in illo causa est angustia mentis solicitæ, ne in gehennam mittatur, in
isto causa efficiẽs est ad desideriũ animæ eo ꝙ peregrina sit, & à regno differatur. De timore in-
cipientiũ,qui & seruilis siue pœnalis dicitur,nunc locus & propositi ratio postulat vt loquamur.

Quòd quatuor sint timores,quorum perceptibilis est anima hominis,duo mali,& duo boni.

CAPVT V.

TImor iste vel perturbatio animæ, est veniens ex fide & spiritu dei. Quatuor enim sunt timo-
res,quorũ anima hominis perceptibilis est,& idcircò dum de vno proponimus, diffinitione
opus est. Duo mali, duo boni sunt timores. Est enim malus timor passio quædã vel perturbatio
animi,sed neq; ex fide veniens,neq; ex spiritu dei, quem improbant etiam seculares philosophi,
apud quos lectitantur etiã & sæpius quatuor animi passiones,gaudium,timor,spes,atq; dolor,&
econtrario totidem virtutes,tẽperantia,fortitudo,prudẽtia,atq; iustitia. Timor ille idcirco ma-
lus est,quia perturbat inde animum, vndè perturbari non debuit, scilicet de amittendis opibus
seculi,vel de incumbentibus aduersis, quæ oportuerat pro vtilitatis causa fortiter sustineri. Item
timor malus est ex fide quidẽ,sed non ex spiritu dei,quo interdũ turbatur animus,sed nõ se cor-
rigit. Hic iam fortè quęrat aliquis, quomodo possit esse ex fide,quod non est ex spiritu dei,cùm
Iacob.2. ipsa fides donũ sit spiritus dei? Ad hæc Iacobus apostolus dicit. Tu credis,quoniã vnus est deus,
bene facis. Et dæmones credunt, & contremiscunt. Vis autẽ scire ô homo inanis,quia fides sine
operibus otiosa est Idemq; supra dixerat. Fides si non habeat opera,mortua est in semetipsa. Est
ergo timor malus ex fide quidem, sed non ex spiritu dei, quia non ex fide quæ per dilectionem
operatur,sed ex fide otiosa & ideo mortua. Et hunc timorem oẽs quidẽ & semper dæmones ha-
bent,quia credunt & contremiscunt, homines aũt mali non omnes, sed multi desperati habent,
Apoc.24. quomodo ille de quo in actibus Apostolorũ ita legitur. Post aliquot aũt dies,veniens Felix cum
Drusilla vxore sua,quæ erat Iudæa,vocauit Paulũ & audiuit ab eo fidem quæ est in Iesum Chri-
stum. Disputante aũt illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix, respon-
dit. Quod nunc attinet,vade. Tempore aũt oportuno accersam te. Simul & sperans, quia pecu-
nia ei daretur à Paulo,propter quod frequẽter accersiens eum,loquebatur cum illo. Biennio aũt
expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens aũt gratiam præstare Iudæis Felix,
reliquit Paulum vinctũ. Tremefactus est,sed non se correxit,qui tali modo gratiam præstare Iu-
dæis,& correctionis magistrum vinctũ reliquit. Sed quid tam lõgè timoris huius exempla peti-
Gene.3. uimus? Primus homo timore isto timuit,vocem tuam,inquiens,domine audiui & timui eo quòd
nudus essem,& abscondi me. Neq; enim bene timuit qui se abscõdit, & culpam confiteri noluit.
Bonorum differentias timorũ supra diximus, quia videlicet alter seruilis, alter liberalis,alter in-
cipientiũ,alter perfectorũ est,alter pœnã pauet,alter detrimentũ gratiæ cauet. Sed & in hoc dif-
ferunt,quia alter quidẽ passio vel perturbatio,alter verò pax & requies animi est. Alter enim di-
Psalm.6. cit. Domine ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me. Miserere mei domine quo-
niam infirmus sum, sana me domine quoniã conturbata sunt ossa mea, & aĩa mea turbata est val-
de. Et subinde. Turbatus est à furore oculus meus. Alter verò ita tranquillus,quietus,& ab omni
Eccl.34. perturbatione remotus est, vt de illo veraciter quidam sapiens dicat. Qui timet dominum nihil
trepidabit & non pauebit,quoniam ipse est spes eius. Timẽtis dominum beata est anima eius ad
quem respicit, & qui est fortitudo eius firmamentum virtutis tegumen ardoris, & vmbraculum
meridiani,deprecatio offensionis,& adiutoriũ casus exaltans animam & illuminans oculos,dans
sanitatem & vitam & benedictionem. Igitur timoris boni quidem sed nondum perfecti & opti-
mi timoris pœnam habentis,quem perfecta charitas foras mittit,vera & sufficiens est illa defini-
tio,quàm diximus,quia passio vel perturbatio animi est veniens de fide & de spiritu dei.

De timore bono,sed nondum perfecto, quomodo diuidat hominem contra semetipsum voluntatibus contrarijs.

CAPVT VI.

PRimum hoc habet vtile timor iste, quòd hominem vnũ eundemq; contra semetipsum diui-
dit, vt quasi duo sint in alterutrũ diuisi voluntatibus contrarijs, quemadmodum Apostolus
Galat.5. dicit, Caro enim concupiscit aduersum spiritum,spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi
inuicem

inuicem aduersantur, vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Non enim hoc ita dictum est, vt quicquam suffragari putanda sit hæresi illi, quæ animam hominis partem dei habere dixit, corporis verò figmentum à deo malo factum, & ideo contrarijs sibimet diuersisq; substantijs carnem lætari, animam contristari, & in quibus exultat anima, carnem affligi. Non est hoc quod dixit, caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, sed caro totus homo est ante aspirationem timoris dei caro, inquam, id est, carnalis. Vbi autem aspirat & animæ eius incidit spiritus timoris dei, iam partim caro, partim spiritus est, & contra inuicem hæc duo pugnant voluptatibus contrarijs. Pugnam ipsam alio loco idem Apostolus plenius exprimit, dicens in persona cuiusque infirmi & imperfecti. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Quid est, viuebam sine lege aliquando, nisi operabar quæ volebam sine timore? Sine lege enim viuit, qui sine respectu peccati timoris dei, qui lętatur cùm male fecerit, & exultat in rebus pessimis. Sed cùm venisset mandatum, inquit, peccatum reuixit. Ecce origo belli & initium seditionis, de qua dixit, caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Venit enim mandatum, quando aspirat hic spiritus timoris, & animam facit esse memorem mandati, memorem futuri iudicij. Tunc sine dubio peccatum reuiuiscit, quòd antea quasi mortuum fuerat, quia segnius & negligentius vrebat ardor peccati, acrius perurget, & quasi tyrannizat, audiens, quia contra se in atrio eiusdem animæ spiritus iste portitor mandati resultat. Fit itaque discordia magna concurrentium spiritus & carnis, id est, mandati & peccati, siue boni timoris & malæ cupiditatis. Ita diuisus homo postmodum dicit. Condelector legi dei, secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Hæc est illa pugna siue discordia carnis & spiritus, quàm non aliter scire potest homo, nisi experiatur. Amplius autem ex eo quod subinde dicit. Igitur ego ipse mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, constat vnum eundemque hominem contra semetipsum diuidi, ita vt aliud suadeat timor dei siue timor mortis, aliud infirmitas siue consuetudo carnis. Interea timor dei crescit & cõualescit, ita vt peccatum in carne habitans abijciatur, & tunc demum qui remanet intus, sit timor sanctus, & loco peccati quod eiecit, socia tandem charitate fruatur. Hoc suspirans inter pugnandum loquitur. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Quomodo autem iste timor crescat & vsque ad pacis sanctitatem perueniat, ipse dominus in Euangelio tali similitudine demonstrat. Sic est regnum dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat die ac nocte, & semen germinet & increscat dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

Manichæi.
Rom.7.
Prouer.2.
Rom.7.
Marc.4.

De terribili iudicio dei, quòd verè magna timoris huius substantia vel causa sit. CAPVT VII.

QVid tandem illud est, quòd timor iste animam sibi vendicat, & ad consensum sui prouocat? Nimirum terribile iudicium dei, quod futurum in nouissimo die omnis scriptura diuinitus inspirata, iugiter prædicat. Magna planè vis & grandis materia, qua timor idem, si paruus vel tenuis erat, quotidie pascatur & conualescat. Nam vt cætera nunc interim taceam, vel differã, summa illius iudicij consideratio est homini scire vel retractare, quia post hanc vitã, maximè aũt post illud vniuersale iudiciũ, peccatori & impio nõ magis quam diaboli vlla superest pœnitẽtia. Nonne miserrimũ esse diabolum perpẽdit, quisquis cõsiderat in eo quod & accepit, iam pro suæ merito iniquitatis, vt quia cũ liceret proficere noluit, iam proficere nec velit nec possit, & accepturus est in illo iudicij die pœnas ignis æterni, quibus nullus sit finis? Omnes quippe angeli cũ libero arbitrio conditi sunt, & sic bene constituti, vt in melius proficere haberent. Profecerũt qui voluerunt, qui bonam voluntatem habuerunt. Defecerunt & apostatauerunt, qui sibimet quàm creatori suo placere maluerunt. Factũ est deinde eorũ iudicium, & qui cũ peccare possent, peccare noluerũt, firmiterq; in amore creatoris pedẽ fixerunt, hoc in remunerationẽ acceperunt, vt amplius iam peccare vel peccando mori nõ possint. Verbo enim domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Econtrario, diabolus & oẽs angeli eius, qui cũ illo iniquitatem operati sunt, ita ceciderunt, & ita moto pede superbiæ expulsi sunt, vt iam amplius stare nõ possint, talem omnino retributionẽ acceperunt, vt nunquã restitui possint, accepturi sine dubio adhuc in illo die retributionẽ ignis æterni. Nónne, inquam, quisquis aduertit, miserrimũ hoc esse perpendit? Certissimè aũt homo quocunq; in articulo est, eiusdẽ periculi, & rationẽ habet cum eodem iudice deo conditione simili. Sic enim & ipse bene cõditus fuit cum libero arbitrio, vt si vellet, in melius proficere posset, & quia proficere neglexit, deumq; cõtempsit, de paradiso eiectus est. Sed & nunc redẽptoris gratia, in idipsum repositi sumus, & ad hoc in præsentis temporis ecclesiam de cunctis gentibus vocati transferimur, vt ad similitudinem creatoris nostri, vitamq; æternã quam in Adam perdidimus recuperandã proficiamus. Profecerũt & proficiunt ex nobis qui volunt, ita vt filij dei facti sint, & filij dei fiant, qui volunt. Quicunq; nunc ita volẽtes proficiunt, talem in illa die iudicij remunerationem accipient huius bonæ voluntatis, vt amplius iam

Psal.32.

deficere non poſsint, ſintq́; æternaliter filij dei æterni, & cõtra, quicunq; ex nobis proficere nũc negligunt vel contẽnunt, talem itidem in illa die remunerationé accipient, vt amplius iam proficere non poſsint, ſintq́; ſocij & comparticipes diaboli & angelorũ eius in flamma ignis æterni. Magna igitur verè cauſa, magnum iudicium illud in anima hominis eſt timoris dei materia.

De aduentu tremendi iudicis, quomodo ſedebit ipſe ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. CAPVT VIII.

Matth. 25. GRande expectaculũ. Ait enim ipſe rex & filius regis, cui deus pater iudicium dedit. Cùm aũt venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tũc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autẽ à ſiniſtris, & reliqua.
Actor. 1. Filius hominis veniet, filius hominis apparebit. Sic inde veniet, quomodo hinc aſcendit. Dixerunt enim angeli. Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet, quemadmodũ vidiſtis eum euntem in cœlum. Quomodo viderant, qualem viderant euntem in cœlum? Viderant euntem formam ſerui, viderant in manib. & pedibus eius fixuram clauorũ, viderant latus eius lancea vulneratum, & talem ſuceperat nubes ab oculis eorum. Grande & dulce gaudium intuentium,
Matth. 24. quia talis eleuatus eſt, & grandis timor ac tremor expectantium, quia talis, & ſic veniet. Nubes
Pſal. 46. enim illum ſuſcepit, & in nube venturus eſt. Nam tunc videbunt, ait, filium hominis venientem
Lucæ 24.
Acto. 1. in nube, cum poteſtate magna & maieſtate. Idcirco verè pſalmus dixit. Aſcendit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. Apoſtoli nanq; iubilauerunt, ſicut ſcriptum eſt. Et ipſi adorantes, reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno, ſed & vocem tubæ acceperunt, nobiſq́; au-
1. Theſ. 4. ditam fecerunt, qua dictum eſt. Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Hæc nanq; prænunciatio plena eſt timoris, tanquam vox tubæ, grande & terribile bellum nunciantis. Et Apoſtolus idem ſentiens, dicit. Quoniã ipſe dominus in iuſſu & in voce archangeli, & in tuba dei deſcendet de cœlo. In iuſſu, id eſt, in imperio maieſtatis, in voce archangeli, id eſt, in præconio angelicæ fortitudinis iudicem adeſſe nunciantis, in tuba dei, id eſt, in tonitru & terrore, qualem ſolus deus facere poſsit. Tunc enim idẽ deus noſter, qui & filius hominis, manifeſtè veniet, & non ſilebit. Grande igitur expectaculum, vbi ſic veniet cum nubibus, & videbit eum omnis
Apoc. 1. oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ. Venient & omnes
Lucæ 21. angeli cum eo. Et ſicut in alio Euangeliſta ipſe teſtatur, eo veniẽte virtutes cœlorum mouebuntur. Quodq́; amplius pauendum eſt, qui prius venit in ſpiritu manſuetudinis, ſicut oſtendit ſpecies columbæ, quæ ſuper eum apparuit, tunc veniet in flamma ignis. Reuelabitur de cœlo cum angelis virtutis ſuæ in flamma ignis, inquit Apoſtolus, dantis vindictam his qui non nouerunt
2. Tim. 1. deum, & qui non obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti. Illo igne, cœli ſoluentur, mare ſiccabitur, vt patrum quidam arbitrantur, & hinc forte in Apocalypſi Iohannes, inquit, & mare
2. Pet. 3. iam non eſt. Cœlos verò calore ſoluendos apoſtolica ſcriptura non tacuit. Cœli, inquit, qui nunc ſunt, & terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis hominum
2. Pet. 3. impiorum. Item: Aduenięt autem dies domini vt fur, in quo cœlo magno impetu tranſient, elementa verò calore ſoluentur. Tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. Non tanquam vicarius aut legatus ſuper alienam ſedem, ad horam vel ad tempus ſedebit, ſed rex legitimus & monarcha cœli ſuper ſuam ſedem in ſua maieſtate ſedebit.

Quomodo congregandæ ſint ante eum omnes gentes, canente nouiſsima tuba. CAPVT IX.

Matth. 25. ET congregabuntur, inquit, ante eum oẽs gentes. Quomodo congregabuntur, vel vndè congregabuntur? Reſurgendo cõgregabuntur, de ſepulchris exiliẽdo congregabuntur. Et mor-
1. Theſ. 4. tui qui in Chriſto ſunt, ait Apoſtolus, reſurgẽt primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis, in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum domino erimus. Tanta erit velocitas congregationis, ſiue reſurrectionis, vt hi qui viuentes inuenientur, mortuis domino non occurrant velocius. Nam & hoc aſtruens, hoc enim, inquit, vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus qui reſidui ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos quĩ dormierunt. Non præueniemus, ſed ſimul rapiemur. Nos qui viuimus, ita dixit, ac ſi diceret, quĩ taliter in corpore tunc inuenientur, qualiter ſumus nos, qui hodie viuimus. Et verè ſic dicendo, multum adauget miraculum velociſsimæ reſurrectionis, in qua hi qui viuentes inuenientur velociores ad occurrẽdum domino eſſe non poterũt his, qui iamdudum in puluerem reuerſi ſunt,
1. Cor. 15. quos terra conſumpſit, quos mare abſorbuit, quos ignis deuorauit. Hinc & alibi dicit. In momẽto, in ictu oculi. Quomodo, inquis, tam cito poterunt inueniri, qui tam diuerſis modis in tam
Eſaiæ 40. diuerſas partes diſiecti ſunt & conſumpti? Verè tam citò, quanto citius, tu homo videre non potes illud, quod palmo conſtringis. Nónne quaqua verſum mortuorum cineres diſperierunt, omnis caro in terram de qua ſumpta eſt redit? Et nónne veraciter deo dictum eſt, terram palmo concludis? Ergo tam cito deus inueniet quod terra conſumpſit, quàm cito inuenis tu quod palmo conſtringis, ſcilicet in momento, in ictu oculi. Quomodo tam cito de tam multis exilient

ſepulchris

ſepulchris,de tam multis aquarũ vel terrarum abditis?Canẽte tuba nouiſsima,tonante & omnia concutiente maieſtate omnipotẽtiſsima.Canet enim tuba,& mortui reſurgẽt incorrupti. Quomodo Lazarus quatriduanus mortuus reſurrexit.Debet enim ſatis eſſe pro experimento veritatis,pro argumento velociter & potenter agendæ reſurrectionis.Nam idcirco ſic illum corporaliter ſuſcitauit,vt fidem faceret eius promiſsionis,qua dixerat. Nolite mirari hoc,quia venit hora in qua omnes qui in monumẽtis ſunt audient vocem filij dei,& prodent,ſicut & ſororem eius Mariam ſpiritualiter ſuſcitauit, vt fidem faceret eius, qua itidem dixit. Amen amen dico vobis, quia venit hora,& nunc eſt,quando mortui,id eſt,peccatores audient vocem filij dei, & qui audierint,viuent.Quomodo ergo illũ ſuſcitauit?Tantummodo voce magna clamauit.Lazare veni foras.Et ſtatim prodijt qui fuerat mortuus,ligatus manus & pedes inſtitis,& facies illius ſudario ligata erat. Mira res. Quomodo prodijt cùm ligatus eſſet manus & pedes inſtitis, & idcirco ad prodeundum neq; manibus neq; pedibus poſſet vti? Quomodo vidit quo procederet vel qua, cuius facies ſudario erat ligata? Non ergo ſuum fuit, quòd prodijt, ſicut nec illud quod reuixit, ſed vnus idemq; clamor vocantis,qui corpori vitam incuſſit,ſepulchro corpus excuſſit. Credamus ergo,quia canente tuba nouiſsima,tuba dei,ſic exilient mortui, quomodo ad clamorem illum is qui fuerat mortuus prodijt.Nam clamor ille tubam nouiſsimam præſignauit.Itaq; reſurgendo & cum impetu de ſepulchris exiliendo congregabuntur ante eum oẽs gentes, latere non valentes.Denique ſi poſſent,latere vellent,non ſolum gentes,ſed & gentium reges & principes, ſicut in Apocalypſi ſcriptũ eſt. Et reges terræ,& principes,& tribuni,& diuites,& fortes,& omnis ſeruus & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis & petris montium.Et dicunt montibus & petris, cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni. Quoniam veniet dies magnus iræ ipſorum,& quis poterit ſtare?

1.Cor.15. Iohan.11. Iohan.5. Apoc.6.

Quomodo intelligendum ſit, quod Apoſtolus ait: Mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos qui viuimus, qui reſidui ſumus ſimul rapiemur cum illis. CAPVT X.

NEc verò ſolam celeritatẽ in reſurrectione, ſed & pauoris nimietatẽ in cantu tubæ nouiſsimæ intelligere debemus, cùm dicit loco ſupradicto Apoſtolus. Et mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgẽt primi. Datur enim per hoc intelligi, quia vno eodemq; impetu vel tonitru magnæ tubæ canẽtis,ad vnum eundemq; fragorẽ archangelicę vocis,iuſſumq; tremẽdę maieſtatis & mortui quaſi dormiẽtes à ſomno mortis cõcuſsi euigilabũt,& qui viui inuenti fuerint,ſimul in mortem attoniti cõcident,& de morte cõfeſtim reſilient.Non enim ſic intelligitur, nec ſic intelligẽdum eſt, nos qui viuimus, qui relinquimur ſimul rapiemur cum illis in nubibus,vt putemus eos mortem nõ viſuros,qui viuẽtes inuenientur,ſed ſicut iam dictũ eſt,viui inuenti moriẽtur, & eodem cõcuſſu quo mortui fuerint, cõfeſtim rurſus ad viuendũ excitabuntur. Magnũ & mirabile, ꝙ mortui de ſepulchris viuentes excutiẽtur,ſed maius & mirabilius,ꝙ viuentes metu exanimabuntur, & eadem formidine ad vitã ſenſumq; reuocabuntur, terra quoq; ipſa quæ aĩam aut ſenſum nõ habet,ita ſub illa maieſtatis præſentia trepidante,ac ſi irã ſentiat, & ſenſualiter affligatur. Si tantus terror vel terroris tanta vis in voce vel in cantu tubæ prænuntiãtis,quiſputas vel quantus erit ſenſus iræ, vel vindictæ præſentis in ipſo actu iudicij? Verè niſi poſt reſurrectionis momentum iam immortales eſſemus, ſi vllo modo mori poſſemus,pro ſolo viſu exanimaremur,videntes tartarũ apertum,& paratũ impijs ignem æternũ.Sed enim iam nõ poterimus mori,& volentes,nolentes,viuere oportebit.Vndè & veriſsimè dictũ eſt,quia cupient homines mori,& fugiet mors ab eis.Erit itaq; impijs extunc,ſi dici poteſt, mors ſemper viuẽs,vita ſemper moriens.

1.Theſ.4. Apoc.9.

De eo quòd idem ait: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. CAPVT XI.

AIt aũt idem Apoſtolus. Omnes quidẽ reſurgemus, ſed non oẽs immutabimur.Item.Mortui reſurgent incorrupti,& nõ immutabimur.Hæc eſt ſpes, hæc eſt conſolatio ſanctorũ,hæc eſt fiducia perfectorũ,perfectam charitatem habentium. Omnes,inquit,ſcilicet tam reprobi quam electi reſurgemus,non aũt omnes,ſed nos videlicet ſoli electi immutabimur.Quid enim eſt,immutabimur?Impaſsibiles efficiemur,impaſsibilia corpora reſumemus.Nõ hoc ſperamus,nõ hoc expectamus,ꝙ ignẽ videre,vel igni ipſi,vel ipſo igne ardentibus,in illa die intereſſe non debeamus,ſed hoc promiſſum habemus,& hoc ſperare debemus,quia reſurgẽdo ſic immutati erimus, vt per ignem tranſeũtes, ignem non ſentiamus.Tantũ valebit veritas noſtræ fidei & dilectionis, tantũ veritati fauebit iuſtitia iudicij,vt penes quos erit veritas & iuſtitia,illos ignis lędere vel cõtriſtare nõ poſsit. Hoc eſt,ꝙ idem Apoſtolus dicit. Vniuſcuiuſq; opus manifeſtũ erit.Dies enim domini declarabit,quia in igne reuelabitur. Et vniuſcuiuſque opus quale ſit,ignis probabit. Hic timor eſt,hic timore trepidandũ eſt.Quis enim de ſemetipſo præſumere poſsit, ꝙ ex eorũ ſorte vel numero ſit,qui ſic ſunt immutandi? Quis eorum qui tunc viuentes ſunt inueniendi,ita caſtũ cor ſe habere gloriari poterit, vt neq; ligna,neq; fœnum, neq; ſtipula,ſed tantummodo aurum, argentum, & lapides pretioſi in opere eius inueniantur, quæ conſumere non poſsit ignis? Nam eorum qui nunc in pace eccleſiæ defuncti ſunt, vel defunguntur, multi longa purgatorij ignis

1.Cor.15. 1.Cor.3.

vstione indigent,quia non solùm fœnum aut stipulam,id est,leuiora,sed ligna quoq;,id est,grauiora peccata super fundamentum Christianæ fidei superædificauerunt.Ergo electorum quoq; illorum,maximè qui tunc viuentes inuenientur, quàm plurimi ardentes iudicabuntur,& ardentes in iudicio purgabuntur,paucissimi erunt,qui eorum quæ visuri sunt, quæ audituri sunt, solo pauore purgentur,& impassibilitate confestim immutentur.

De separatione ouium ab hœdis,& quòd quatuor diuisiones hominum in illo iudicio futuræ sint. CAPVT XII.

Matth.25. CONgregatis autem ante eum omnibus gẽtibus,separabit eos,inquit,ab inuicem, sicut pastor
segregat oues ab hœdis.Et statuet oues quidem à dextris suis, hœdos aũt à sinistris. Omnes
gentes ante eũ congregabuntur,non tamen oẽs homines astabunt,vt iudicentur,neq; ante con-
spectum eius sentẽtiam accipient qui iam iudicati sunt,i.qui non credũt . Nam & Apostolus di-
Rom.2. cit.Quicunq; enim sine lege peccauerunt,sine lege peribunt . Et quicunq; in lege peccauerunt,
Matth.19. per legem iudicabuntur. Sed & illud non prætermittendum,ꝙ sequentibus se, dominus noster
repromisit.Amen dico vobis,ait,ꝙ vos qui reliquistis omnia,& secuti estis me,in regeneratione,
cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ,sedebitis & vos super sedes duodecim,iudican-
tes duodecim tribus Israel.Duodenario uumero significata est vniuersa iudicantium multitudo
propter duas partes numeri septenarij,quo significatur plerunq; vniuersitas.Ter enim quatuor,
aut quater tria,duodecim faciũt. Quatuor ergo diuisiones siue ordines hominum in illo iudicio
erunt.Vnus erit ordo perfectorũ, qui non iudicabuntur, sed iudicabunt,alius eorũ qui sine deo
sunt,qui non iudicabuntur, sed iam iudicati sunt, qui sine lege peribunt, quia legẽ non accepe-
runt. Duo reliqui ordines eorũ erunt qui legẽ acceperunt. Nam alij ex his legem acceptam ser-
uauerũt,& idcirco per legem iudicabuntur,& saluabuntur, alij legẽ acceptam nõ seruauerunt,&
idcirco per legẽ iudicabuntur,& peribũt.Nimirũ,quia legem acceperũt,idcirco quasi grex ante
pastorem cõgregabuntur,& idcirco quia legẽ seruauerunt hi,& nõ seruauerunt illi,separabũtur,
quemadmodũ dicit,sicut pastor segregat oues ab hœdis.Qui legẽ seruauerunt,& curam dilexe-
rũt pastoris,isti oues sunt,qui aũt non seruauerunt,qui nõ dilexerunt,isti hœdi sunt.Separabun-
tur ergo ab inuicem, vt nõ in easdem beatitudinis caulas,cùm mitibus agnis & ouibus,hœdi pe-
tulci & cornupetæ ingrediantur. Hic interim dũ in pascuis sunt, dum foris in agro mundi huius
pascuntur,hœdi inter oues mixti obambulant,& inter simplices agnos luxuriantur,interdum &
infirmiores quosq; fortiores ipsi perfodiunt & lacerant corniculis elatis & lasciuientibus, sed cũ
ad illas caulas peruentũ fuerit,separabuntur pastoris diligentia, iuxta parabolam zizaniorũ agri,
Matth.13. qua dictũ est.Mittet filius hominis angelos suos,& colligent de regno eius omnia scandala.Sanè
Eccle.10. quod ait.Statuet oues quidem à dextris suis,hœdos aũt à sinistris,iuxta illud intellige quod alibi
Matth.5. legimus.Cor sapientis in dextra dei,& cor stulti in sinistra illius,& supra in hoc eodem Euange-
lio.Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Oues in parte iustorum stare iubentur ad dexte-
ram,hœdi,hoc est peccatores,ad sinistram,qui semper pro peccato offeruntur in lege.Nec dixit
Cant.4. capras quæ possunt habere fœtus , & tonsæ egrediuntur de lauacro , omnes gemellis fœtibus &
sterilis nulla inter eas,sed hœdus lasciuum animal & petulcum,feruens semper ad coitum.

De eo quod dicet,rex ijs qui à dextris eius erunt:Venite benedicti patris mei. CAPVT XIII.

Matth.25. TVnc dicet rex ijs qui à dextris eius erunt.Venite benedicti patris mei,possidete paratum vo
bis regnum à constitutione mundi.Esuriui enim,& dedistis mihi manducare.Sitiui,& dedi-
stis mihi bibere.Hospes eram, & collegistis me.Nudus, & cooperuistis me. Infirmus,& visitastis
me.In carcere erã,& venistis ad me. Bona verè, & magni boni auditio est,cùm dicit.Venite be-
nedicti patris mei.Magnum & verum bonum quod affert, possidete,inquiẽs,paratum vobis re-
gnum à constitutione mundi. Hic iam quærimus, illud regnũ quomodo paratum sit benedictis
istis?quoniam audiuimus quando vel ex quo paratũ sit,scilicet à constitutione mundi,non enim
dicit ante constitutionem mundi,sed,à constitutione mundi.Porrò sancta scriptura, quæ omnia
docet nos,& de omnibus respondet nobis,à constitutione mundi incipit,id est,de constitutione
mundi primam narrationem facit. Ibi ergo quærimus,& citò inuenimus, quomodo regnũ illud
Gene.2. benedictis dei paratum sit.Compleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat,& requieuit
die septimo, ab vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum,
quia in ipso cessauerat ab omni opere suo,quòd creauit deus vt faceret. Extunc paratũ esse,Apo
Heb.3. stolus testatur,cùm dicit.Quibus autem iurauit nõ introire in requiem ipsius,nisi illis qui incre-
Ibidem.4. duli fuerunt?Et videmus,quia non potuerũt introire propter incredulitatem.Et subinde.Quo-
niam ergo superest,quosdã introire in illam,& ij quibus prioribus annuntiatum est non introire
propter incredulitatem, iterum terminat diem quandam hodie, in Dauid dicendo post tantum
temporis, sicut supra dictum est . Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.
Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alio loqueretur post hac die . Itaque relin-
quitur sabbatismus populo dei . Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab
operibus

operibus suis, sicut à suis deus. Nunc quoniã inuenire cupimus, & gaudemus vbicunq; aliquãtis-per inuenire mereremur intentionem spiritus sancti, in scripturis suis, numeremus opera quę commemorat rex iste ijs, quos a dextris posuit, vt constanter sciamus secundũ illam regalem apostolicamq; scripturam, sabbatismum esse legitimum, quo vocat eos dum dicit. Venite benedicti patris mei. Primum est, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Secũdum. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Tertium, Hospes eram, & collegistis me. Quartum, Nudus, & cooperuistis me. Quintum, Infirmus, & visitastis me. Sextum, In carcere eram, & venistis ad me. Sex itaq; sunt opera misericordię, post quę & propter quę dicitur, Venite benedicti patris mei, possidete regnũ, sicut sex sunt dies operationis, id est, sex species operum dei, quibus completis, deus requieuit. Igitur regnum illud sabbatismus est, & septimus dies, in quo deus requieuit, & extunc paratum est regnum benedictis illis, quando deus opus suum compleuit, diemq; septimum benedixit, & sanctificauit, in quo & requieuit. Idcirco rectè Apostolus dixit. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiã ipse requieuit ab operibus suis, sicut à suis deus. Quis aũt est ille septimus dies quem benedixit deus, & sanctificauit, nisi verbum & sapientia filius dei? Nam verè hic filius, hoc verbum, hæc sapientia, in qua deus omnia fecit, requies est, & ludus atq; delicię dei, sicut ipsa sapientia quodam loco dicit. Ego eram cum eo cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludẽs coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delicię meę cum filijs hominũ. Quòd autem verè istum diẽ claritatis deus benedixerit & sanctificauerit, ipse dies ore proprio, ore lucido sic notũ fecit. Si illos dixit filios dei, ait, ad quos sermo dei factus est, & nõ potest solui scriptura, quẽ pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi, filius dei sum? Est igitur, inquam, regnum illud verbũ, & sapientia siue plenitudo verbi & sapientię dei, quod expectãs Apostolus. Nunc, inquit, ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Item: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc aũt facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.

Matth. 25. Prouerb. 8. Iohan. 10. Psal. 81. 1. Cor. 13.

Quòd hi, quibus dicturus est: Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. quòd ad eam perfectionem hic non attingant vt nihil possideant.

CAPVT XIIII.

SImulq; ex hoc liquet illos, quibus à dextris positis hæc dicenda sunt, eos esse, qui ad illam perfectionem non pertingentes, quia dictum est. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quę habes, & da pauperibus, & veni sequere me, actiuæ vitæ inseruiunt, & peccata quidem contraxerũt, sed eadem eleemosynis redimere studuerunt. Nam qui contemplatiuæ vitæ dediti sunt, eorum non est iudicari, sed iudicare. Imo sicut eorum non est quicquã in hoc seculo possidere, sed omnia pro Christo reliquisse, sic eorum non est esurientem pascere, sitienti potum dare, hospitem colligere, nudum operire, infirmum & in carcere positum visitare. Martha Martha, inquit domi nus, solicita es & turbaris erga plurima. Porro vnum est necessariũ. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Ergo qui cum Martha ministrantes soliciti sunt, & turbantur erga plurima, tunc primùm ad regnum possidendum vocantur, quando indicantur & saluantur, eo quòd bene ministrando, peccata sua eleemosynis redemerunt, nam isti qui cum Maria sedentes ad pedes domini audiunt verbum illius, id est, qui contemplatiuam obtinent vitam, iam ex parte regnant, iam enim vtcunq; apprehendunt partem suam. Regnare nanque siue initium regnandi iam facere, est verbo dei vacare, & propter illud non solùm peccata fugere, verumetiam & diuitias, licitas quoq; curas seculi contemnere. Notandum itaq; vbi dicitur, Venite benedicti patris mei, possidete regnum, non huiusmodi rationem subiungi, propter me enim omnia reliquistis & me secuti estis, sed nec istas, non enim occidistis, non mœchati estis, non furtum aut rapinam fecistis, siue non concupistis, sed, esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c. vt intelligamus, illos esse iudicandos, & in maximo timore futuros, qui peccauerunt negotijs secularibus impliciti, sed peccata sua (vt iam dictum est) eleemosynis redemerunt, & in iudicio esse saluandos, illos autem, qui omnia reliquerunt, & dominum secuti sunt, iudicaturos.

Lucæ 10. Matth. 25.

Quanta sit remunerationis largitas, vt propter huiusmodi opera homo cum deo in sabbatismum introeat.

CAPVT XV.

SVmma autem admiratione digna est hæc remunerantis largitas, vt propter huiusmodi opera, homo cum deo vnum & eundem sabbatismum, id est, requiem eius introeat. Quanta enim sunt hęc opuscula, non iustorũ, sed pœnitentium hominum, quanta, inquam, sunt ista, esurientem pascere, sitienti potum dare, &c. in comparatione operũ dei, qui sanctos angelos cõdidit & beatificauit, mundi istius fabricam componens, firmamentum in medio aquarũ librauit, Maria terminis suis circundedit, & terram omni genere fructuũ vestiens, paradisum plantauit, solem & lunam fecit, vt præessent diei & nocti, & stellas in firmamẽto posuit, animam viuentem tam diuersorum generum, tam multarum specierum, de aquis iussu suo produxit, iumenta & bestias de terra produxit, & hominem plasmauit? Attamen propter sex illa opera in eundem sabbatismum homines inducit, quo & ipse requiescit, qui tales sex operum species fecit. Adde, quòd cum

Gene. 1.

iure opifex tantus tamq; bonus sabbatizare posset, seruilem formam induit, & hominem qui perierat, non qualicunq; cum opere, sed & cum labore & dolore mortis requisiuit. Quæ est ista ratio, vt talis operari dei homo propter tantilla opera socius & comparticeps sit? Sed ne miremur, artificiosa dei charitas inuenit, quomodo iustè, rationabiliter & legitime posset hoc fieri. Ait
Matth.25. enim, Amē dico vobis, quamdiu fecistis vni de istis meis minimis, mihi fecistis. Dixit autem alio
Matth.10. loco: Qui recipit vos, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui misit me. Et continuò: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetę accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Ergo consequentur: Qui recipit creatorem, & saluatorem mundi in quo & patrem eius sine dubio recipit, gloriam accipiet eiusdem patris & filij, vt vbi ille sabbatizat vel requiescit per debitum, qui omnia valde bona fecit, illic requiescat iste per gratiam, quia qualia potuit bona cum charitate fecit.

Qui sint minimi illi, & quòd alterius ordinis sint, de quibus ait: Quàmdiu fecistis vni de his minimis meis, mihi fecistis. CAPVT XVI.

ET qui sunt minimi, quos quasi digito ostendens, quamdiu, inquit, fecistis vni de his minimis meis, mihi fecistis. Qui sunt, vel vbi sunt, quoniam hæc omnibus loquitur, qui à dextris statuti sunt? Sunt ergo alterius ordinis, scilicet ordinis eorum, qui (vt supra diximus) non iudicantur, sed iudicant, iuxta promissum dicentis. Quia vos reliquistis omnia & secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, &c. Isti sunt verè minimi Christi, vt verè preciosa atque laudabili paruitate minimi, quia videlicet cùm iam magni essent, & viri barbati scientes atq; valentes repercutere percutientem, irascentibus irasci, scientes & valentes oculum pro oculo, & dentem repetere pro dente, sponte sua cōuersi sunt, & facti sunt sicut paruuli, ita vt auferenti tunicam, dimitterent & pallium, percutienti maxillam, præberent alteram. Tales minimi verè sunt magni, quia paruitas eorum de virtutis magnitudine procedit, id est, de spiritu humilitatis, hic se humiliando, vt apud deum mereantur exaltari. Sicut enim illos magister mitis & humilis corde docuit. Qui voluerit inter vos, inquiens, primus esse, erit vester seruus, sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Ergo quia propter deum minimi, siue pauperes facti sunt, iusto valde iudicio dicitur, quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis, quia nimirum verbum dei iuuat, & verbo dei, quod est ipse filius dei, proficit, quicquid talibus minimis impenditur, idcirco vt verbo dei expediti atque liberi vacare possint quod reuelatum est eis, testante ipso cùm dicit. Quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Veruntamen & qui non spontè minimi vel pauperes sunt, sicut fuit Lazarus, ab ista tanti iudicis cura non excluduntur. Sufficit enim apud latissimam charitatis intentionem, quòd nomen eius super eos inuocatum est, & pro hoc rectè minimi eius dicuntur & sunt, Christoq; datur, quicquid talibus pro eo quòd Christi sunt impenditur. Idcirco etiamsi nonnulla reprehensibilia perpetrare videantur, despiciendi non sunt, & non est de illis desperandum, quia fortasse quos superfluitas tenuissimæ paruitatis inquinat, caminis paupertatis purgat, eorumque vitam magistra paupertas cruciat, quousq; ad vitę rectitudinē perducat. Hoc vt recogitet quisq;, illa maximè exigit sententia, qua cùm dictum est. Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, continuò subiunctum est, & Lazarus similiter mala.

Matth.19. · Matth.20. · Matth.11. · Lucæ 16.

Quòd non tantùm quid, sed & quamdiu faciat minimis istis, debeat in iudicio ponderari. CAPVT XVII.

NOtandum præterea, nō solùm quid, sed & quamdiu quis faciat minimis istis, in iudicio ponderari. Vigilanter quippe animaduertendum, quia non dixit, quod vni ex minimis meis fecistis, sed quamdiu, inquit, fecistis. Plurimùm interesse manifestum est, ita vt iudicare possint parui quoq; grammaticorum infantuli syllabici, & si iudicare differant, dubitámue sententiam profe-rant nutabundi, statim ferula magistri digni sunt. Quod enim, inquiunt, nomē est habens declinationem pronominis, quamdiu verò aduerbium est significatiuum temporis. Iustè ergo & sicut iudicem iustum decebit, dicet quamdiu fecistis, appendendo videlicet, non solum quid factum, sed & quamdiu factum sit. Exempli gratia: Diues aliquis epulans splendidè, cuipiam Lazaro iacenti ad ianuam suam, micas siue reliquias, aut certè si religiosior est, primitias mensæ suę quotidie tribuit, & dum viuit pauperum memor est, non desinens tale quid facere, ex eo, quod abundat sibi. Alius autem multi possessor patrimonij, fortassis & auri siue argenti intus repositi, cœnobia siue Xenodochia construit, constitutis reditibus annuis, vndè non solùm in vita eius, sed & per mille generationes bene habeant & in commune viuant aliquot ex istis minimis, siue viceni, siue triceni, siue certè centeni. Nónne igitur (vt iam dictum est) pertinebit in illo iudicio, istud quoq; meminisse pro ratione præmij, vt habeat plus retributionis, qui diutius ministrauit.

Lucæ 16.

Quomodo interrogent & discant quid, quamdiu fecerint, & cum fecerint. CAPVT XVIII.

SEd & illud rectè quæritur, quomodo tunc primum interrogent & discant, quid vel quamdiu fecerint, aut cui fecerint, cum tempus discendi vel docendi modò sit, & facere posterius sit quam

quàm doceri quid faciendum sit? Et quidem quęstioni difficilius responderi posset, si existimaremus sic ibi interrogandum, & sic respondendum, sicut hic interrogamus, & sicut respõdemus. Si ita putaremus, risum sapientibus faceremus, consequens esse dicentibus, vt vnus homo apparens in nubibus, sedens in maiestate sua rex magnus, ore grandi vocem suam elementarem sic magnam faceret, vt eam in toto mundo, vel de toto mundo congregatę audirent & intelligerent omnes gentes. Nunc autem scimus & scire debemus, quia non verbis aut voce elementari, sed cogitationibus latere non valentibus, & certissimè concurrentibus, iudicium omne perficietur, testante Apostolo, cùm dicit. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium in die cùm iudicabit deus occulta hominum secundum Euangelium meum per IESVM CHRISTVM. Ergo interrogatio illa dicentium, Domine quando te vidimus esurientem & pauimus, sitientem & dedimus tibi potum, & cætera. Cogitatio erit, & conscientia tripudians in manifesto cordis, attoniti atq; ammirãtis quid scit quod videt & audit, quia verè quantumuis firmiter cantando & legendo scire vel discere quis possit hodie veritatẽ rei, valde nouum tunc erit, quòd illa maiestas de minimis suis esurientibus & sitientibus tantopere curare dignata est, vt in illis esurierit & sitierit, & non solùm hoc, sed & reuera passibiliter in semetipsa esuriuit, & sitiuit, & hospes fuit, & vestibus suis à militibus nudata est, & infirmata, imò & mortua fuit, & in carcerem inferni descendit. Rom. 2.

De eo quod dicturus est & ijs, qui à sinistris eius erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum. CAPVT XIX.

TVnc dicet & ijs, qui à sinistris eius erunt. Discedite à me maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Hæc est auditio, verè & incomparabiliter mala, de qua Psalmista dicit. In memoria æterna erit iustus, & ab auditione mala non timebit. Quid enim auditu tam malum? Quod nomen tam pessimum? Maledictos dicit eos benedictus & ipsa benedictio rectorum, & discedite, inquit, in ignem æternum. Non est hoc ex amaritudine, vel nimio motu animi in iram concitati, sed ex tranquillissima ratione iudicij, ex vera maturitate, vel matura veritate iudicis, rem vel meritum sicut est exprimentis, cum auctoritate scripturarum, extra quam nec iudicans dicet aliquid. Nam reuera, & quòd illos qui à dextris erunt, benedictos appellabit, Venite, inquiens, benedicti patris mei, & his qui à sinistris erunt dicet, discedite maledicti, secundum scripturam faciet antiquissimæ & diuinæ auctoritatis. Antiquitus enim illi omnes, qui ad vitam prædestinabantur, & idcirco ad dextram statuentur, benedicti fuerũt, dicente scriptura. Et creauit deus hominem ad imaginem suam, masculum & fœminam creauit eos. Benedixitq; illis deus, & ait, Crescite & multiplicamini & replete terram, & subijcite eam, & cætera. Solos quippe electos tunc benedicendo nasci iussit, vndè & benedicti vel benedictionis sunt filij, nondum admisso peccato propter quod nati sunt vel nascuntur omnes, quos nescit dei benedictio, dicente eodem ad mulierem post peccatum. Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos. Vndè quia benedictio illa nec debuit, nec potuit euacuari, nec mulieri dixit, maledicta es, nec viro dixit, maledictus es super terram, sed hoc tantùm dixit, maledicta terra in opere tuo, vndè suo loco plenius diximus. Si ita dixisset, maledictus es super terram, totam enuntiasset maledictam esse massam, totamq; prioris benedictionis mutabili animo euacuasset sententiam. Porro ad Cain, de cuius parte omnes & soli sunt reprobi, qui ad sinistram sunt statuendi, non dixit, maledicta terra in opere tuo, sed maledictus es, ait super terram, & vno illo omnes, qui imitantur illũ maledictos fore denunciauit, & isti sunt, quibus dicturus est iudex, discedite à me maledicti. Igitur (vt iam dictum est) non tanquam iratus, sicut commotus dicet nouum aliquid, sed omnia tunc quoq; sumet de scripturis, & sicut audiuit, iudicabit. Matth. 25. Psal. 111. Genes. 1.

Quare, vel qua ratione ijs, qui temporaliter viuentes peccauerunt, dicat: Discedite in ignem æternum. CAPVT XX.

QVare autem, vel qua ratione ijs, qui temporaliter vixerunt, & temporaliter peccauerunt, discedite dicet in ignem æternum, pœnamq; ignis æterni pro peccatis rependet temporalibus, addendo etiam, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, ait, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi bibere. Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non cooperuistis me. Infirmus & in carcere, & non visitastis me. Magna verè & valida ratio, & idcirco sententia iusta & irreprehensibilis. Idem enim est, ac si dicat. Quia sicut diabolus, ita & vos impœnitens cor habuistis. Sciendum quippe & memoriter tenendum est, quia non dixit, homicidæ enim, aut fures estis, aut adulteri, sed esuriui enim, inquit, & non dedistis mihi manducare, & cæt. id est, vestra eleemosynis redimere noluistis peccata. In quo aliter diabolus peccat, quàm isti, quorum nulla est pœnitentia? Hæc causa hominem diabolo comparem iustè addicit, quia sicut ille pœnitentiam non agit, quam tamen nullus vnquam prædicauit aut prædicaturus est ei, sic & iste impœnitens est, & pœnitentiæ fructus facere cõtemnit, cui nõ solùm per suos, sed Matth. 25.

& per

& per semetipsum pœnitentiam prędicauit deus,& homo iste qui hęc dicit. Quia ergo esurienti mihi manducare non dedistis, nec potum sitienti, quia me hospitem non collegistis,& nudum me non operuistis,quia me infirmum nō visitastis,& ad me in carcere positum non venistis,quia inquam,sex operum istorum dies vacuos dimisistis, nequaquam in septimo cum deo sabbatizabitis,quem pater benedixit & sanctificauit,suisq; benedictis præparauit, sed discedite maledicti
Esaiæ 66. in ignem æternum,qui præparatus est diabolo & angelis eius.Constat enim, quia si semper liceret,semper liberet peccare,& idcirco iustè semper ardebit ignis vester,iuste, inquam,semper ardebitis cum diabolo & angelis eius,& ignis vester non extinguetur,& vermis vester non morietur,eritisq; sicut propheta prædixit ad sacietatem visionis omni carni. Tunc respondebunt ei & ipsi,dicentes.Domine,quando te vidimus esurientem & sitientem,aut hospitē, aut nudum,aut infirmum,vel in carcere,& non ministrauimus tibi? Sicut iam supra diximus, & hæc percunctatio sinistrorum,& ea quæ sequitur responsio iudicis, testimonium erit cōscientiæ ipsorum,& inter se inuicem cogitationum accusantium,aut etiam defendentium. Etenim cōscientię ipsorum quasi libri aperti erunt,& manifestatio iustitiæ iudicis, quasi liber magnus erit, qui nimis aperta
Apoc.20. lectione sua singulis merita demonstrabit,sicut in Apocalypsi scriptum est. Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est,qui est vitæ. Et iudicati sunt mortui ex ijs, quæ scripta sunt in libris,secundum opera ipsorum.

Vndè ignis tam fortis, aut tam infirmus sit diabolus & angeli eius,vt ad pœnam illorum sit ignis præparatus. CAPVT XXI.

VNdè autem,aut ignis tam fortis, aut diabolus & angeli eius tam infirmi, vt igni crucientur, & ignis ad pœnam illorum sit præparatus?Simulq; & illud quęrendum,ex quo sit eis pręparatus ille ignis ęternus?Ista quęrentes iure contremiscimus, quia verè mirabilis, qui fecit eum,& verè fortis,qui iudicat eum,deus.Porro superba malitia,vel maliciosa superbia eius nihil stultius in qua illum comprehendit,qui creauit eum prudens & sapiēs deus.Cùm enim dicitur,qui præparatus est diabolo & angelis eius,rectè subaudimus à constitutione mundi, quod supra dictum
Matth.25. est de regno, ijs qui sunt à dextris. Potest etiam subaudiri,ante constitutionem mundi,quia videlicet antequam constitueretur hic mundus, vel distingueretur partibus suis, creatus est ignis.
Genes.1. Cùm enim dicitur,in principio creauit deus cœlum & terram,cum adhuc terra siue arida lateret sub aquis,iam ibi erat ignis in cauernis terræ,vel silicum reconditus venis. Diligentius ergo animaduertendum,quia cùm supra dicat,possidete paratum vobis regnum,non hic ait de igne tantum,qui paratus est,sed qui præparatus est diabolo & angelis eius. Quid enim est, præparatus, nisi ante paratus?Ante videlicet,quàm crearetur ipse diabolus. Vndè tandem ipse diabolus tam infirmus,vt igne materiali crucietur?Nimirum ex natura, ex conditione sua. Sicut enim magni patres asserere non dubitauerunt,corpus habet aereum,id est,ex aere factum. Quando tenebræ
Genes.1. erant superfaciem abyssi,dixitque deus, fiat lux, & facta est lux, tunc angelica creatura facta esse intelligitur de tenebris illis, id est, de tenebroso & humido aere, quippe qui nondum sole,aut vllis illustratus erat luminaribus. Verùm pars eiusdem creaturæ, vero lumini deo per humilitatem subiecta meruit fieri vel permanere lux per gratiam eius,diabolus autem & angeli eius,quia rebelles luminis extiterunt,ab illa gratia exciderunt,factique sunt tenebræ,& non lux.Sicut homo propter peccatum audiuit,quia puluis es, & in puluerem reuerteris,sic diabolus propter su-
2.Petri.2. perbiam suam, in istum, de quo sumptus est,caliginosum aerem detractus est,vt ait Apostolus rudentibus inferni, & reseruatur in illud, de quo loquimur iudicium, cruciandus cum angelis suis.Itaque angeli,nostri quidem comparatione spiritus sunt, quia corpora eorum,quāto aer iste terra subtilior est,tanto nostris corporibus subtiliora sunt, sed comparatione creatoris,qui solus incircunscriptus est spiritus,corpora vel corporei sunt, & sicut iam dictum est, de aere isto conditi sunt.Porro aer palam est, quia igne corrumpitur, & cùm sit humidus siccitatē nimiam ignis non sustinens, validis interdum tempestatibus, id est,tonitruum fragoribus, fluminumq; iactibus,disiectus in partes contrarias vsque ad periculum viuentium conturbatur. Igitur ex natura, vel conditione propria,diabolus hoc habet & angeli eius,vt igne materiali cōflagrentur, & tunc veræ infirmitatis arguentur,quando fortior ignis inuenietur diabolo principe ipsorum,qui contra principem fortitudinis deum extollitur,& non erit sicut ignis,qui arbitratus est,quòd posset esse sicut deus. Ergo verè mirabilis,& verè terribilis deus spirituum fortissimus,qui sic illū condidit,vt tam superbus,tam facilè humilietur, non manu, aut lancea, siue aliquo genere laboriosi certaminis,in quo laboret,aut ipse iudex, aut quęlibet ex officialibus eius creatura rationalis,sed solò satis idoneo,satis valente,& sufficiente ministerio ignis, iudici ipsi quasi scienter, & libenter
Psal.49. ad seruiendum assistentis.Ignis enim in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas valida.Iratus & feruidus mouebitur ignis,deus autem noster in iudicando & disponendo suauis &
Iob 41. tranquillus erit.Tunc ille insensatus, pro deo igne pugnante, dolore victus humiliabitur & deprecabitur,sed non parcam ei,ait,verbis potentibus,& ad deprecandum compositis.

De eo quod ait: Et ibunt ij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

CAPVT XXII.

ET ibunt ij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Hoc ipsum in Apocalypsi dicitur his verbis. Et iudicatum est de singulis, secũdum opera ipsorum. Et infernus & mors, missi sunt in stagnum ignis. Hæc mors secunda est. Et qui non est inuentus in libro vitę scriptus, missus est in stagnum ignis. Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum & prima terra abijt, & mare iam non est. Et ciuitatem sanctam Hierusalem nouam vidi descendentem de cœlo, à deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, &c. Mortem & infernũ, diabolum dicit, & eos, qui sunt eius, librum autem vitæ, præscientiam dei, quæ falli non potest, de illis, quibus æterna dabitur vita, in quo scriptum inueniri, est prædestinatum fuisse ad gloriam, non inueniri scriptum, est ad pœnam prædestinatum esse æternam. Hæc, inquit, est mors secunda, videlicet ire in supplicium æternum. Si mors est secunda, est & mors prima, cuius respectu dicatur mors secunda. Et verè. Nam sicut est resurrectio prima, & resurrectio secũda, sic est & mors prima, & mors secunda. Quæ autem est resurrectio prima, & quæ resurrectio secunda? Resurrectio prima est conuersio, qua in præsenti per pœnitentiam de morte peccati resurgimus ad Christi gratiam. Resurrectio secunda est, qua resurrecturi sunt, ij quidem ad supplicium æternum, iusti autem ad vitam æternam. Resurrectio prima præcedendo id efficit, vt in illa resurrectione secunda ad gloriam & honorem immortalit[illegible] resurgamus. Idcirco dicit, Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima. In ijs secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes dei & Christi. Prima morte diabolus, & angeli eius tunc mortui sunt, quando de cœlo cadentes in istum caliginosum aërem extincti sunt, & angelicę dignitatis perdiderunt lucem, sicut dominus ait. Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Fulgur enim cadendo lucet, lucendo cadit, statimq;, imo interim dum cadit, lux ipsa disperit. Sic diabolus, cui dicitur, quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris, nimirum lucens cecidit, & cadẽdo lucem perdidit. Secunda morte morietur, quando ad pœnam trahetur, quando coarctabitur vt vagari sibi non liceat amplius, & videntibus cunctis præcipitabitur. De homine quoq; certum est, quia prima morte omnis homo in Adam mortuus nascitur, & quicunque de morte illa per Christi gratiam non liberatur, quod est resurgere resurrectione prima, secunda morte morietur, discedendo in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.

Matth. 25. Apoc. 20. Apoc. 20. Lucæ 10. Esaiæ 14.

Quomodo ij vel isti sint ituri, non vtique pedibus, sed motu ineffabili per potentiam eiusdem, quod audituri sunt, verbi.

CAPVT XXIII.

QVomodo tandem ibunt ij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam? Nunquid ambulabunt pedibus, & proficiscentur passibus, aut fortè trahentibus, siue impellentibus sanctis angelis cum aliqua mora, vtpote inuiti euntes ad loca pœnarum vincti catenis deducentur? Non vtiq;, sed ineffabili atq; inuisibili potẽtia verbi, isti audientes, discedite maledicti, confestim pluuia vel grandine cadente velocius, siue iuxta antiquam domini visionem, quàm cito de cœlo cadit fulgur, tam cito deuoluentur in tartarum, simul cum diabolo & angelis eius. Ediuerso iusti audientes, venite benedicti patris mei, confestim verbi eiusdem virtute, de quo dicit Apostolus, Portansq; omnia verbo virtutis suæ, sursum rapientur, sursum portabuntur. Hoc sciens idem Apostolus, non dixit ascendemus, quamuis in Apocalypsi scriptum sit, ascendite huc, nec dixit subleuabimur, quod curribus, qualibus Helias subleuatus est, siue qualibuscunq; vehiculis, aut certè qualicunq; ministerio angelorum fieri posse videretur, sed rapiemur, ait, in nubibus obuiam domino in aëra, & sic semper cum domino erimus.

Hebr. 1. Apoc. 11. 4. Reg. 2. 1. Thess. 4.

Quænam illa vita æterna sit, in quam ibunt iusti.

CAPVT XXIIII.

QVæ tandem vita æterna est, in quã iusti ibunt? Idipsum vita illa sine dubio est, quod & illud, de quo supra diximus, regnum. Ibi enim non aliud viuere, & aliud regnare est, imo non aliud ibi esse & aliud viuere siue regnare est. Quæ ergo illa est vita, nisi manifesta diuinæ visionis gloria cognitione plena & perfecta? Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum verũ deum, & quem misisti Iesum Christum. Apostolus autem, Videmus, ait, nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Vita igitur illa hic à prędicta resurrectione prima incipitur, quia videlicet nunc in tantum viuimus, in quantum beatam trinitatem cognoscimus, illic autem in resurrectione secunda perficietur, quando vel ex quo facie ad faciem deum patrem & verbum patris in corde eius & in carne nostra, sanctumq; vtriusq; spiritum in vtroq; videbimus. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Iohan. 9. 1. Cor. 13.

LIBRORVM DE SPIRITV SANCTO NONI ET VLTIMI FINIS.

RUPERTI

OPERA

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm